

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

אבן יהודה, אופקים, אופקים - נחלת שמשון, אלעד - סניף א', אלעד - סניף ב', אשדוד: רובע ב', רובע ג', רובע ז', אשקלון, באר שבע, בית שמש: הקריה החרדית, רמה א', רמה ב', רמה ג', רמה ג' 2, רמת חפציבה, בית שמש הישנה, ביתר עילית: גבעה A, גבעה B, התמר, בני ברק: מרכז, שיכון ה', נאות יוסף, מערב, פרדס כץ מערב, פרדס כץ מזרח, קרית הרצוג, גבעת זאב החדשה, גדרה, דימונה, זכרון יעקב, חולון, חיפה: הדר, נוה שאנן, מרכז הכרמל, חצור הגלילית, חריש, טבריה, עבריה עילית, עבריה - נוף כינרת פוריה, טירת הכרמל, טלזסטון, יערה, ירוחם, ירושלים: בית וגן, גאולה, גבעת שאול, גילה, מטרסדורף, מעלות דפנה, נוה יעקב, נוה יעקב מרכז, נוה יעקב החדשה, קטמונים, קרית יובל, רוממה, רמות א', רמות ב', רמות ג', רמת שלמה, כרמיאל, מגדל העמק, מודיעין עילית: חפציבה, ברנפלד, קרית ספר, נאות הפסגה, מעלה אדומים, מעלה עמוט, מעלות, נהריה, נצרת עילית - הר יונה, נתיבות, נתיבות - שכונת החורש, נתיבי: מרכז, צפון, דרום, עמנואל, עפולה, עפולה עילית, ערד, פתח תקוה, פתח תקוה - גני הדר, צפת, צפת - אהל דב, קרית אתא, קרית גת, רחובות, רכסים: גבעה א', גבעה ב', גבעה ג', רעננה, תל ציון, תפרח

הלכות חנוכה

סימנים:
תר"ע - תרע"ג

בגיליון:

מפתח עניינים מפורט בעמ' קפ"ד

איסור עשיית מלאכה לנשים

כשנרות חנוכה דולקות

תשובות ופסקים עמ' מ"ה, ביני עמודי עמ' קנ"ט, הערות והארות עמ' קס"ח

כבו נרות חנוכה תוך חצי שעה, האם מותר

לנשים לעשות מלאכה באותו זמן שו"ת בהלכה עמ' כ"ו

סביבון בשבת האם הוי מוקצה

שיח הלכה עמ' ע"א

האם קטן יכול להדליק נר חנוכה בביהכנ"ס תשובות ופסקים עמ' מ"ט, נתיבי המנהגים עמ' ס', שיח הלכה עמ' ס"ח, ביני עמודי עמ' ק'

המדביק נרות שעוה כדי להדליקן

ונודמן לו שמן זית

עיון הלכה עמ' י"א

אם להדליק נרות חנוכה על פתח הבית או החצר שיח הלכה עמ' ל"ד, הוראת הלכה עמ' מ"ב, תשובות ופסקים עמ' מ"ה, שיח הלכה עמ' ס"ט, ביני עמודי עמ' ק"ו ועמ' קס"ב

באיזה פתח ניח מ' שחלנו גבוה למעלה מכ' עיון הלכה עמ' י"ב

בענין אדם שקיבל חנוכיה חדשה בחנוכה אם ימשיך להדליק בחנוכיה הישנה או לא ביני עמודי עמ' קל"ה

נמצא בנסיעה בדרך להדלקת

נ"ח האם מותר לו לאכול

שו"ת בהלכה עמ' כ"ה

ביהכ"נ שמקיימים בו כמה מנינים למעריב האם צריך שהנרות ידלקו בכל המנינים האיר המזרח עמ' מ', תשובות ופסקים עמ' מ"ז

יש מנין בביהכ"נ רק בשבת, האם ידליקו

נ"ח בע"ש ובמוצ"ש בלי ברכה

שו"ת בהלכה עמ' כ"ו

מקום ששורר בו ערפל כבד, באופן שהעובר בחוץ לא יכול להבחין בנרות הדולקים, האם יכול לברך על ההדלקה בחוץ שו"ת בהלכה עמ' כ"ז

בענין שינה יחידי לאור נרות חנוכה

שיח הלכה עמ' ע"א, ביני עמודי עמ' קל"ו

האם עדיף שידליק ע"י שלוחו

בזמן או בעצמו מאוחר

הוראת הלכה עמ' מ"ב

האם יש הידור להדליק נרות חנוכה בשמן זית מזיתי ארץ ישראל נתיבי המנהגים עמ' נ"ו

כוסות שקנאם לשתיה ונמלק לייחדם

לנרות חנוכה האם צריך להטבילים

שו"ת בהלכה עמ' כ"ד, ביני עמודי עמ' קל"א

גנדי הלכה

מהר"ר שלמה בן חביב זלה"ה

מן החיבורים אשר הניח אחריו ברכה הרב החסיד ריש מתא וריש מתיבתא בירושת"ו, מהר"ר רפאל שלמה הבדלה¹ (ת-צ'²), הוא החיבור הנקרא בשם "מנחת זכרון". וכך נכתב בשער³:

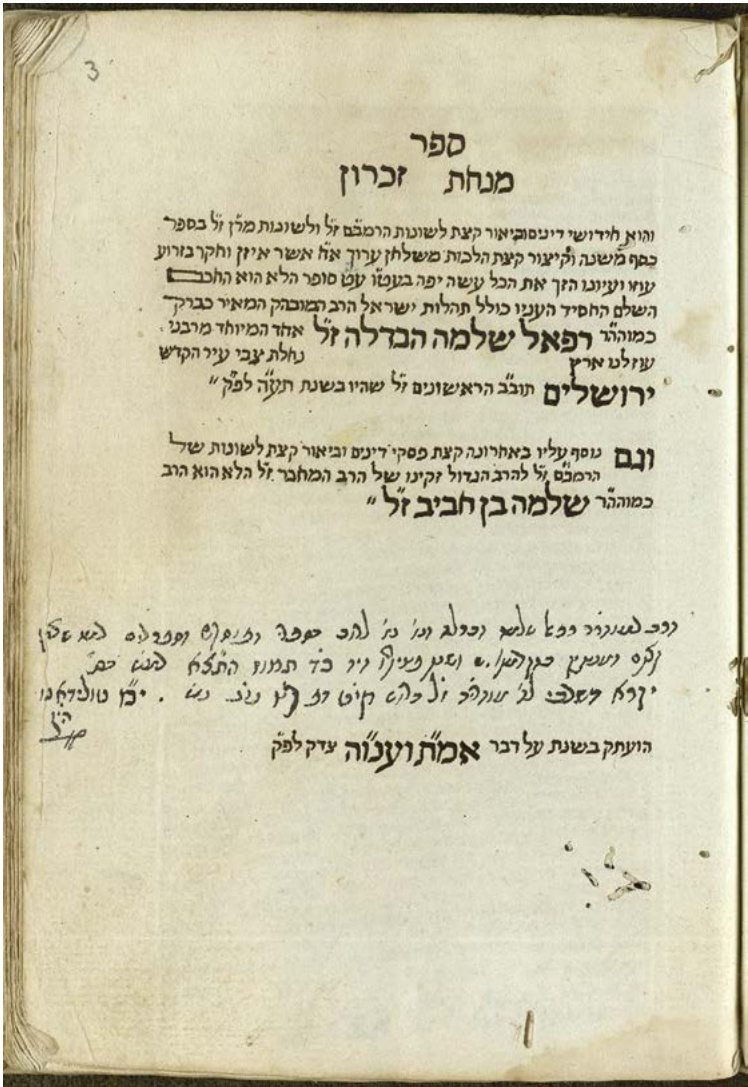
חידושי דינים וביאור קצת לשונות הרמב"ם ז"ל ולשונות מר"ן ז"ל בספר כסף משנה, וקיצור קצת הלכות משלחן ערוך א"ח, אשר איזן וחקר בזרוע עוזו ועינוגו הוך, את הכל עשה יפה בעט"ו עט סופר, הלא הוא החכם השלם החסיד העניו כולל תהלות ישראל הרב המובהק המאיר כברק כמוהה"ר רפאל שלמה הבדלה ז"ל, אחד המיוחד מרבני עוז לנו ארץ נחלת צבי עיר הקדש ירושלים תוב"ב הראשונים ז"ל שהיו בשנת תע"ה לפ"ק, וגם נוסף עליו באחרונה קצת פסקי דינים וביאור קצת לשונות של הרמב"ם ז"ל, להרב הגדול זקינו של הרב המחבר ז"ל, הלא הוא הרב כמוהה"ר שלמה בן חביב ז"ל.

דברי מהר"ר שלמה בן חביב זלה"ה באו בסוף החיבור, כשנכד המחבר, הוא מהר"ר רפאל שלמה הבדלה הנו' מקדים להם מילים מספר:

אמר הצעיר רפאל שלמה הבדלה ס"ט, ראיתי אחרי רואי להעלות על ספר חוקה קצת שו"ת השייכים לטא"ח בדיני ברכות ואיזה לשונות של הרמב"ם ז"ל ממרן זקני הרב כמוהה"ר שלמה בן חביב ז"ל.

משפחת נ' חביב, הרי היא מן המיוחסות שבישראל, ומבניה נודעים חכמים מאות בשנים, מהר"ר יעקב בן חביב (בעל עין יעקב) ובנו מהר"ר לוי בן חביב (מהרלב"ח), גולי ספרד שקבעו משכנם בשאלוניקי; מהר"ר חיים חביב מגולי פורטוגל שתקעו יתד בפאס; מהר"ר משה ב"ר שלמה בן חביב (בעל גט פשוט ושא"ס) מחכמי ארץ ישראל, ועוד רבים בכל מושבות בני ישראל שבחצי האי האיברי, בצפ"א, בארצות אגן הים התיכון ובארץ ישראל. אכן לרוב גדולה של משפחת רם זו ענפיה ופירותיה, לא עלה בידנו למצוא שם שלמה, נוף מולדתו והיכן מלך שלמה⁴.

1 נקרא גם: עבדלה. מתולדות חכם זה ותרומה מחיבורו, פרסם לפני איזה שנים הרי"ש שפיגל, מוריה ססד-שסו עמ' מ ואילך, ומשם תדרשנו. ולענינו די בפסקה אחת מדד ברי מהר"ר יצחק פראנסס'ס זלה"ה בחיבורו פני יצחק (שאלוניקי תק"ג) דף קכ"ט ע"ג דרוש ב': "את זה דרשתי ביום שמועה מירושלים מהרב החסיד מהר"ש הבדלה ז"ל שנתבקש בישיבה של מעלה שנת כי מציון תצ"א תורה פרשת פנחס". ובתוך הדברים כתוב: "...דרב גובריה ורב חיליה נודע בשערים שמו היא שעמדה לי לבא הלום לדבר דבר ולספר בשבחינו, כי עיני ראו את עוצם חכמתו כי מלאך ה' צבאות הוא, והנה נודע מעלת השלם אשר אנו עסוקים בהספדו כי כל ימיו היה מדוכא ביסורין וגירסא לא פסק מפומיה". | 2 שם הגדולים בערכו. וראה להר"ש שפיגל שם שכמה מן החכמים הספידוהו בחו"ל בשנת תצ"א, ואפשר שהיא שנת פטירתו. | 3 על ידי הרב המעתיק מהר"ר מאיר ב"ר משה טולידאנו מחכמי מכנאס. רבי מאיר העתיק את החיבור בשנת אמ"ת וענ"ה היא שנת תקע"ח, ואף הקדים לו הקדמה, בו הוא מפרט את טיב החיבור ואת הנסיבות שהביאוהו לקרבה אל המלאכה. והנה איזה לשונות מתוך הקדמתו: "אמר המעתיק, ידיע להוי לכו מלכי ארץ מאן מלכי דא רבנן דעסקין באורייתא קדישתא, כי זה לי ימים רבים כמו שלשים שנה שהובא לידי יד כהה הספר הנחמד הזה, ומאז ועד עתה תורה מונחת בביתי ובחומותי תורה גנוזה בפי אמתחתי אתי במחיצתי, וגם מקודם שהובא לידי היה חתום וגנוז באוצרותיו של אחד חכם מחכמי העיר הזאת עיר מכנאס יע"א כמה ימים ושנים ולא שזפתו עין רואי, והוא הובא לידי על ידי ציר נאמן לשולחיו אחד משלוחי העיר כלילת יופי עיר המלוכה ירושלים הנאהבה תוב"ב שבא בשליחות מצוה לעירי המערב בימים ראשונים... ובראותי כי כתיבת הספר נטשטשה הרבה עד שכמעט אין רישום האותיות נראה וניכר היטב מחמת ישנם, והיו הלון וחסור וכמעט שהיה הולך לאיבוד והיא פסיידא דלא הדרא, לכן כליותי יעצוני ורעיוני העירוני ושעיפי השיבוני המה הרהבוני לאמר, בן אדם מה לך נרדם בתרדמת קורות הזמן זמן הבוגד, קום לך ועמוד על עומדך וקח לך את קסת הסופר אשר בידך ויהי אלהים עמך והעתיק אותו מחדש בכתיבה תמה יפה ומיושרת למען יעמוד ימים רבים על האדמה... וזכותו של הרב המחבר היא עמדה לי ואקום ונתעודד להוציא לאור תעלומה משפט הספר ומעשהו להועיל לי ולבני גילי, והעתקתי והגהתי כפי כח האפשרי... וגם אלה מוסיף על הראשונים הביא לנו באחרונה קצת פסקי דינים וביאור קצת לשונות של הרמב"ם ז"ל שביאר הרב זקנו הלא הוא הרב הגדול סיני ועוקר הרים כמוהה"ר שלמה בן חביב זלה"ה... כה דברי... הצעיר מאיר בלא"א איש תם וישר

שער ספר מנחת זכרון כ"י, בו נעתקו תשובות מהר"ש נ' חביב בידי מהר"מ טולידאנו

ואת הנסיבות שהביאוהו לקרבה אל המלאכה. והנה איזה לשונות מתוך הקדמתו: "אמר המעתיק, ידיע להוי לכו מלכי ארץ מאן מלכי דא רבנן דעסקין באורייתא קדישתא, כי זה לי ימים רבים כמו שלשים שנה שהובא לידי יד כהה הספר הנחמד הזה, ומאז ועד עתה תורה מונחת בביתי ובחומותי תורה גנוזה בפי אמתחתי אתי במחיצתי, וגם מקודם שהובא לידי היה חתום וגנוז באוצרותיו של אחד חכם מחכמי העיר הזאת עיר מכנאס יע"א כמה ימים ושנים ולא שזפתו עין רואי, והוא הובא לידי על ידי ציר נאמן לשולחיו אחד משלוחי העיר כלילת יופי עיר המלוכה ירושלים הנאהבה תוב"ב שבא בשליחות מצוה לעירי המערב בימים ראשונים... ובראותי כי כתיבת הספר נטשטשה הרבה עד שכמעט אין רישום האותיות נראה וניכר היטב מחמת ישנם, והיו הלון וחסור וכמעט שהיה הולך לאיבוד והיא פסיידא דלא הדרא, לכן כליותי יעצוני ורעיוני העירוני ושעיפי השיבוני המה הרהבוני לאמר, בן אדם מה לך נרדם בתרדמת קורות הזמן זמן הבוגד, קום לך ועמוד על עומדך וקח לך את קסת הסופר אשר בידך ויהי אלהים עמך והעתיק אותו מחדש בכתיבה תמה יפה ומיושרת למען יעמוד ימים רבים על האדמה... וזכותו של הרב המחבר היא עמדה לי ואקום ונתעודד להוציא לאור תעלומה משפט הספר ומעשהו להועיל לי ולבני גילי, והעתקתי והגהתי כפי כח האפשרי... וגם אלה מוסיף על הראשונים הביא לנו באחרונה קצת פסקי דינים וביאור קצת לשונות של הרמב"ם ז"ל שביאר הרב זקנו הלא הוא הרב הגדול סיני ועוקר הרים כמוהה"ר שלמה בן חביב זלה"ה... כה דברי... הצעיר מאיר בלא"א איש תם וישר

גליון זה יוצא לאור להצלחת הנדיבים החשובים התומכים בהחזקת רשת כוללי אליבא דהלכתא

ולעילוי נשמת
המורחם

אברהם בן אלטון דררי ז"ל
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב
וזו המרוחמות

שרה עליזה טובכה

בת מו"ל דררי נ"ע

נלב"ע ו' טבת תש"ן

ולעילוי נשמת
מוהר"ר פריץ

בן מוהר"ר **שמואל נטע** ע"ה **גראס**
נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז
וזו החשובה מרת **יענטא**

בת מוהר"ר

אשר ע"ה

נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

ולעילוי נשמת
מוהר"ר **אברהם**

בן מוהר"ר **נחום יואל** ע"ה **הלפרן**
נלב"ע ו' אב תשע"ז
ולהב"ח

להצלחת זו החשובה

מרת **לאה חנה** בת רייזל תחי

ולעילוי נשמת
הרב **מאיר** בן נושה **שם טוב** ז"ל

נלב"ע כ"ח שבט תשע"ח
ולהב"ח להצלחת זו החשובה

מרת **שרה נינה** בת לזיה תחי

ולהצלחת בנם

הרב **מרדכי שם טוב** הי"ו

וזו מרת **אלקנה** תחי

בדים אלא השערות שאין להם על מה שיסמוכו⁵. ואין זכרון לחכם זה, אלא זה העולה מתורתו הבאה שם, ממנה ניתן לעמוד במקצת על חשיבותו, כמו גם מתוך טרחתו של נכדו מהר"ר רפאל שלמה הבדלה בהעתקת החיבור.

תשובותיו כוללות חקרי דין בידי אורח חיים ובפרט בהלכות ברכות, מהם עניינים מחודשים, שזמן הופעתם בדפוס על ידי חכמים אחרים, הוא מקביל לזמנו המשוער של המחבר⁶, ומהם המחבר הינו הראשון בזמן העוסק בהם⁷. דרכו בתשובתו, להשיב בקצירת האומה, מתוך ראייה ודקדוק מש"ס ומלשונות הטוש"ע, ואילו לדברי האחרונים אינו נוקק כלל⁸.

תשובות ר"ש ן' חביב באו לידינו בשתי העתקות, מעשי ידי אב ובנו שראו את החידוש, והם שנודעו שניהם במפעלם הכביר ומלאכתם החשובה, קיום והעתקת חיבורי הקדמונים. א. בתוך "מנחת זכרון" הנזכר לעיל, הכולל בסופו את תשובות הר"ש ן' חביב, בהעתקתו של החכם רבי מאיר ב"ר משה טולידאנו ז"ל⁹, כיום בספרייה הממלכתית בקופנהגן¹⁰. ב. בתוך קובץ תשובות וחידושי דינים להחכם רבי יהודה ב"ר מאיר טולידאנו הנזכר¹¹, כיום בספריית הגר"מ הלל שליט"א¹².

תא חזי, נחיצות וחשיבות עבודתם: כתב ידו של מחבר התשובות ה"ה מהר"ר שלמה בן חביב ז"ל איננו, העתק התשובות בכתב יד נכדו מהר"ר רפאל שלמה הבדלה ז"ל, אף היא איננה, ואלמלי הם, לא נשתייר מתורתו של רבי שלמה הנז' שריד ופליט. לפנינו שלשה מתשובותיו בידי חנוכה מתפרסמים לראשונה מכ"י. אחריהם באה תשו' קצרה בדיון הדלקת נר חנוכה בבית שאינו ישר בו, מאת נכדו מהר"ר רפאל שלמה הבדלה, ואף היא נעתקה בתוך ספרו מנחת זכרון כ"י.

אמר הצעיר רפאל שלמה הבדלה ס"ט, ראיתי אחרי רואי להעלות על ספר חוקה קצת שו"ת השייכים לטא"ח בדיני ברכות, ואיזה לשונות של הרמב"ם ז"ל, ממרן זקני הרב כמוהו"ר שלמה בן חביב ז"ל.

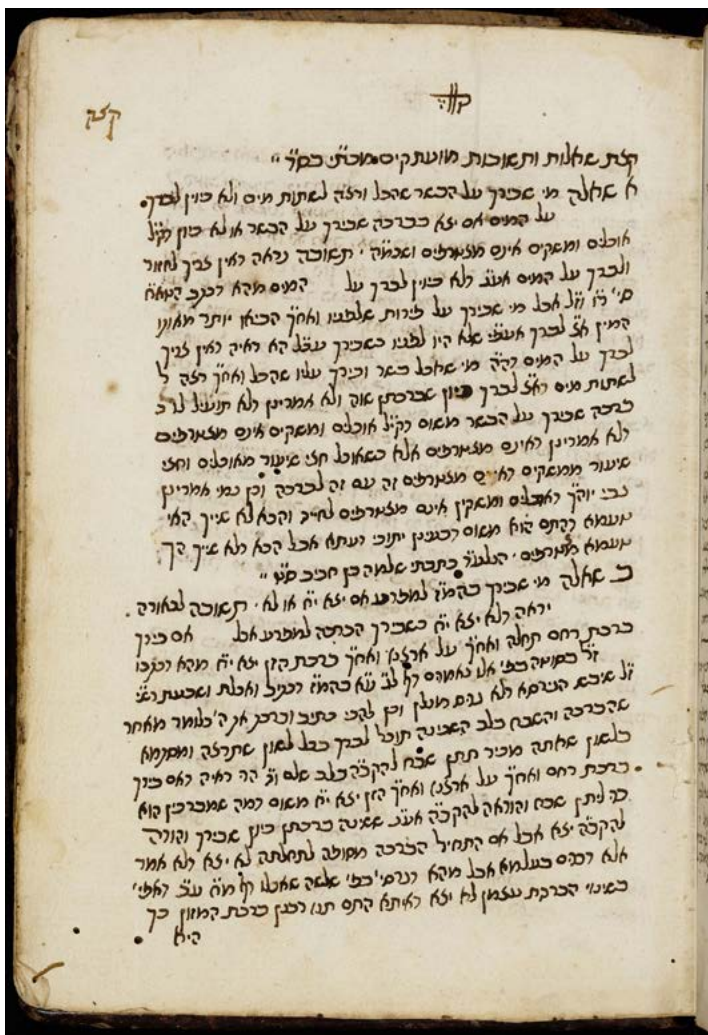
[אם צריך להפסיק מלימודו או מאכילתו כדי להדליק נר חנוכה]

שאלה. אם צריך להפסיק מהלימוד ולקום להדליק נר חנוכה כמו דק"ל גבי בדיקת חמץ. וה"ה לאכילה אם התחיל לאכול בהיתר אם צריך לקום מסעודתו לילך להדליק. ושכרו כפול מן השמים.

תשובה. נלע"ד דלא מיבעיא היכא דהתחיל ללמוד או לאכול דאינו צריך להפסיק, דאפילו בבדיקת חמץ הוא מחלוקת, דהריב"ז ז"ל¹³ ס"ל כיון שהטעם הוא משום שלא יטורד בלימודו וישכח מלבדוק ואפילו אם התחיל כבר פוסק, ומהר"ו ז"ל¹⁴ ס"ל דאין צריך להפסיק, ומרן ז"ל פירש טעמיה בב"י שמאחר שדבר זה מידי דרבנן הוא מסתייהו דליגור דלא לפתח בעידיה, אבל לא נחמיר עליו לומר לו שיפסק מד"ת כשתחשך

מאחר שכבר התחיל ללמוד בהיתר, וכן פסק בשולחן הטהור¹⁵, וכ"ש הכא. אלא אפילו לא התחיל שרי ליה לצורבא מרבנן לפתח בעידיה ולא גזרו דילמא משכא ליה שמעתתיה, דדוקא בבדיקת חמץ דיש לו רמז מן התורה דכתיב¹⁶ שבעת ימים שאור לא ימצא וכו' ולמדנו מציאה ממצאה ומציאה מחיפוש וחיפוש מנרות ונרות מנר כדאמרין בפ"ק דפסחים דף ז' ע"ט, אבל הכא שהוא רק מיסוד נביאים לית לן למיגזר ומסתיין מה שגזרו חכמים, והמחמיר תע"ב¹⁸.

הנלע"ד כתבתי הצעיר שלמה בן חביב ס"ט

העתק תשובות מהר"ש ן' חביב בכ"י רבי יהודה ב"ר מאיר טולידאנו

[דיון סומא בנר חנוכה; ואם מותר לעשות הנרות מגלדי בצלים]

שאלה. סומא מהו בנר חנוכה. ועוד יש לשאול אם מותר לעשות נרות חנוכה מגלדי בצלים. ושכרו כפול מן השמים.

תשובה. נלע"ד דהסומא חייב בנר חנוכה אע"ג דאינו רואה, וה"ט משום פירסומי ניסא, וכדאמרין בגמ' בפרק במה מדליקין¹⁹ ת"ר מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ ואם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים וכו', ופירש"י ז"ל מבחוץ משום פירסומי ניסא, ע"כ. אלמא דטעמא הוא משום פירסומי ניסא, וא"כ אפילו סומא יהיה חייב להדליק לפרסם הנס²⁰.

ומאי דאיבעיא לך תו אם מותר לעשות נרות של חנוכה מגלדי בצלים, נלע"ד דמות, דטעמא מאי צריך להדליק נר חנוכה הוא משום פירסומי ניסא וא"כ הוא אף המדליק בגלדי בצלים איכא פירסומי ניסא. וזה הוא דוקא בדיעבד למי שאין לאל ידו, אבל לכתחילה צריך לעשות נרות חנוכה מכלים משום הידור מצוה²¹.

הנלע"ד כתבתי הצעיר שלמה בן חביב ס"ט

[החלו להתענות ג' תעניות של גשמים, אם מפסיקין בחנוכה ופורים]

שאלה. הא דק"ל דבחנוכה ופורים אם התחילו להתענות אין מפסיקין בתעניות של גשמים, אם התענו הג' הראשונים אי מיקרי התחלה כדי שיכולו לגזור האחרים אף אם יבואו בחנוכה ופורים. ושכרו כפול מן השמים.

תשובה. גרסינן בפ"ב דתעניות דף י"ט²², אין גזרין תענית בר"ח וכו', וכמה היא התחלה רב אחא אמר שלשה רב אסי אמר אחת וכו'. הרי ראייה ד"ג תעניות של גשמים כאחד חשיבי דאם התחילו להתענות שלש הראשונות אם פגעו בר"ח בחנוכה ופורים אין מפסיקין, דאי אמרין ד"ג תעניות לא חשיבי כאחת א"כ היכי קאמר רב אחא דאם התחילו שלש היא התחלה, כיון דאמרין דג' חשיבי כאחת למאי היא התחלה, אלא ודאי דה"ג כולם חשיבי כאחת, וכיון דהתחילו הג' ראשונים צריכין להתענות האחרים. ואע"ג דלא ק"ל כרב אחא אלא כרב אסי דאמר אחת היא התחלה, מ"מ מדבב אחא נשמע לרב אסי דאמר דכולם חשיבי כגזירה אחת. והא דכתב הטור א"ח ס"י תקע"ח ז"ל, הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים וכו' ומפסיקין בר"ח אע"פ שכבר התחילו להתענות וכו'. התם הוא ב"י במרחשון שהוא קיל שאין מתענים בו רק היחידים, אבל הגיע ר"ח כסלו ולא ירדו גשמים אז אם התחילו אין מפסיקין²³.

הנלע"ד כתבתי הצעיר שלמה בן חביב ס"ט

[דיון הדלקת נר חנוכה בבית שאינו ישר בן]

שאלה. מי שאינו ישר בביתו בשמונת ימי חנוכה אם הוא חייב להדליק בה או לאו. ונלע"ד שאינו צריך להדליק בה כיון שאינו דר בבית הזה בימים אלו, ומשום חשדא ליכא למיחש דאושא מילתא לבני השכונה דכולם ידעי שאינו שם. ועכשיו כולם מדליקין בפנים וליכא למיחש לעוברי השוק כמ"ש מור"ם ז"ל בס' תרע"א סעיף ז'. ועיין סוף ס' רמ"ג בהגהה בדיון מרחץ שהוא בבית דירה ובמגנינים שם²⁵. ואפילו במקום שאמרו מפני החשד כהיה דמי שיש לו שני פתחים, נלע"ד שאין לו לברך כי אם פעם אחת²⁶, דלא עדיף זה מספק ברכות, ואין להאריך כעת.

דחיל חטאין המשכיל ונבון כה"ר משה טולידאנו זלה"ה. | 4 הר"ש הבדלה עלה כנער לירושתו מחבל המוריאה שבדרומה של יוון, עיין שם הגדולים בערכו, לאור זה היה מקום לשער כי זקנו הר"ש ן' חביב נמנה על חכמי יוון. אכן אין הדבר מוכרע כמובן, ועיין ס' י"ו שכותב הר"ש ן' חביב בזה"ל: עתה בעונותינו שמחוייבין להתענות ג' תעניות הראשונות וכל עשרה בטבת ביום ג' יש להסתפק אם יגזרו בית דין תענית יום ב' וכו', עכ"ל. והדברים טעונים ביאור, שכן ג' תעניות הראשונות (אחרי שהתענו היחידים ב"ז במרחשון) הרי הם בר"ח כסלו, עיין שו"ע ס' תקע"ה ס"א-ב, ואין פגעו בעשרה בטבת. ואם אין כאן ט"ס (באופן שכונתו לתעניות שגזרים אח"ז, שקובעים אותם ליום שני או חמישי הראשון שאחר חנוכה או ר"ח, עיין פלגי מים סעיף ל' ובמ"ה אות ק"א מכמה אחרונים), אולי יש ללמוד מכאן שמקומו של המחבר בארץ בה עונת הגשמים מאוחרת יותר, ששם זמן התעניות באופ"א, עיין שו"ע שם ס"ט. (ולפ"ז צ"ל שמש"כ המחבר בס' ט"ו, על עיקר הדיון כתב ולא על מנהג מקומו). אכן גם זה אינו מוכרע, שכן יתכן שהיה הדבר בשנה מעוברת, ואע"פ שכתבו אחרונים שאין לשנות סדר התעניות בשנה זו, מ"מ כבר העידו בנו חכמי ירושלים, בני דורו של המחבר, שמנהגם היה שמאחרים התענית, עיין פלגי מים שם ס"ד ובמ"ה אות י"ג, ועי"ש אות י"ד שמאחרים בחודש. | 5 הר"מ טולידאנו, בעל נר המערב, אשר לימים נתגלגל כתב היד לידו (ראה להלן הע' 10), כתב בצידו הגליון: "אולי יהיה זה נכד הרלב"ח או בנו וכדומה". לאחר זמן הוסיף וכתב: "ועתה נ"ל ברור שהוא רש"ל בן חביב הנז' בהקדמת ס' הפרדס לרש"י הנדפ' בקושטא [תקס"ב] שהיה רב באנדנרפול, על"ש הטיב". ושגה ברואה, שכן חתימת ההקדמה זמנה כשנת הדפסת החיבור: שנת נפלאו"ת לפ"ג (=תקס"ב), ואילו מהר"ר שלמה מחבר התשובות שלפנינו קדים טובא. גם הר"ב בן נאיים, בעל מלכי רבנן, מתוך שעמד לפניו העתק התשובות בכתב ידו של מהר"ר יהודה טולידאנו (ראה להלן ע"י הע' 11), בה נעתקו תשובותיו של רש"ל בן חביב בלא ספרו של נכדו רש"ש הבדלה ובאל הקדמתו בה מייחס עצמו אל המחבר, ביקש לקבוע את מקומו של המחבר לפי מקום המצא החיבור, כביכול היה הוא אחד מחכמי מונסא הקדמונים (ראה מלכי רבנן, דף ק"ז ע"ד), וגם זה אינו. | 6 ראה ד"מ ס' ב' בדיון המברך ברהמ"ז למפרע, וסגנונו, לתשו' שנתפרסמו מחכמי בית המדרש בית יעקב שבירושלים, כשהמפורסם שבהם הוא הר"י חאגיז בספרו הלכות קטנות, ועוד חכמים ידועי שם. על בית מדרש זה, משיביו, סגנון תשובותיהם וסקירה על אלו שבאו בדפוס ואותם שבכתב יד, ראה קובץ מן הגנזים, ספר שני, עמ' ס"ז ואילך. | 9 ראה עליו בקובץ מן הגנזים, ספר שנים עשר, עמ' צ"ה ואילך. | 10 לימים נתגלגל כתב היד לרשותו של רבי יעקב משה טולידאנו, והוא מכור לאספן הנודע מר דוד סימנסון, אשר אוספו מצוי כיום בספרייה הנוכרת. מספר COD. SIM. HEBR. 104 (ס' 4196). | 11 רבי יהודה העתיק את התשו' לבדן (ככל הנראה מתוך העתקתו של אביו רמ"ט ז"ל), ואף את פתיחתו הקצרה של רש"ש הבדלה, המודיע על טיב התשובות ומגלה את יחסו אל מחברן, השמיט. | 12 ספריית קהילות ישראל, תכ"י MS. 04399. העתק נוסף של הכרך כולו נשתמר בכ"י הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, מס' MA-MK-21. | 13 =הרב יעקב בעל הטורים, אור"ח ס' תל"א, | 14 =רבינו יונה, הובא בטור שם. | 15 שם סעיף ב'. | 16 שמות י"ב ט"ו. | 17 ע"ב. | 18 ראה תשו' מהרש"ל (ס' פ"ה) דכשהתחיל זמנו לא יאכל ולא ילמד עד שידליק, והביא דבריו הכנה"ג (הגה"ט ס' תרע"ב אות א'), וכ"כ הב"ח (שם) דנראה דאפי' ללמוד אסור משעה שהגיע זמן הדלקת הנרות דשמו יטורד בלימודו וישכח מלהדליק וכדן בדיקת חמץ. והוסיף עוד הב"ח שם: "ואפילו אם התחיל ללמוד פוסק ומדליק הנרות, ואפשר דאף לה"ר יונה דמיקל בחמץ מודה בנר חנוכה דצריך להפסיק, דהא לחד לישנא אם יעבור זמן דרגל מן השוק שוב אינו מדליק א"כ הו"ל מצוה עוברת ופשיטא דצריך להפסיק". ע"כ. וכ"כ המג"א (שם סק"ה) והו"ט (שם סק"א). וראה עוד בס' בן אבי חי הל' חנוכה (ש"א פרשת וישב אות ז'), | 19 שבת כ"א ע"ב. | 20 כ"כ בשו"ת מהרש"ל (ס' ע"ז) שסומא חייב להדליק נר חנוכה דמ"מ הוא מפרסם את הנס לאחרים. וכ"כ גם במג"א (ס' תרע"ה סק"ד) וא"ר (שם סק"ז) ובס' מוצב אדמה (ח"א דף י' ע"א). וראה נתיבי עם (ס' תרע"ב ס"א) שכתב דמנהג ירושלים שהסומא מברך כבר חיובא גמור ע"כ. אלא שהחיד"א במכתב"ר (ס"ס תרע"ה) הביא דברי הרב מור וקציעה שכתב לחלוק ע"ד המהרש"ל ולדעתו אין הסומא מברך ואף אינו מוציא אחרים ידי חובתם. וכ"כ גם הרב שמח נפש (אות ח'), והר"ח טוב בבא"ח (ש"א פרשת וישב אות ט"ו). | 21 בשו"ת אדמת קודש (ח"ב ס' ה') האריך בדיון הדלקת נר חנוכה בקליפי ביצים, ובס"ד כתב שבא לידו ספר חסד לאברהם (נהר נ"ח, סוד הדלקת נרות חנוכה) ושם מנה ט"ו כלים שמדליקים בהם נר חנוכה, ואח"כ כתב, אבל קליפות בצלים וביצים אינן ראויין להדלקה. והביא דבריו ג"ע החיד"א בברכ"י (ס' תרע"ג אות ו'). ועי"ש שדי חמד (מל' חנוכה אות ז') שהביא משם הרב יד נאמן (דף י"ד ע"א) דמשמע מדברי החסיד"א דטעמו מפני שאין לו תורת כל ומדינת אין מדליקין בהם. וכן הוכיח השו"ת מדברי הברכ"י דמדינת קאמר דאין מדליקין בהם. וראה למחר"י מולכו בס' ארחות יושר (ס' י"ז) דלא יפה עושין קצת המון העם שמדליקין נר חנוכה בכלי חרס הנשבר או בקליפה של בצלים דהוי ביזוי מצוה. והביאו דבריו הרב יפה ללב (ח"ב ס' תרע"ג סק"ב) והרב קף החיים (שם סק"ס ב'). ומשמע מדבריהם דלאו מדינת דאין להם שם כלי, אלא מטעם ביזוי מצוה אין להדליק בהם, ומיהו בדיעבד כשר וכמסקנת הרהמ"ח. | 22 צ"ל: דף י"ח ע"ב. | 23 ראה פרי האדמה (ח"ד דף ח' ע"א) שהביא משם מהר"י מולכו בתשו' כ"י דס"ל כמש"כ הרהמ"ח דאם גזרו ג' תעניות והתחילו אין מפסיקין אפילו פגע חנוכה ופורים עי"ש. | 24 תשו' זו היא לנכדו מהר"ר רפאל שלמה הבדלה זלה"ה. | 25 מג"א סק"ד וט"ז סק"ג. | 26 וכ"כ בהגה"ט ס' תרע"א ס"ח. וראה עוד לג"ע החיד"א בברכ"י שם אות י'.

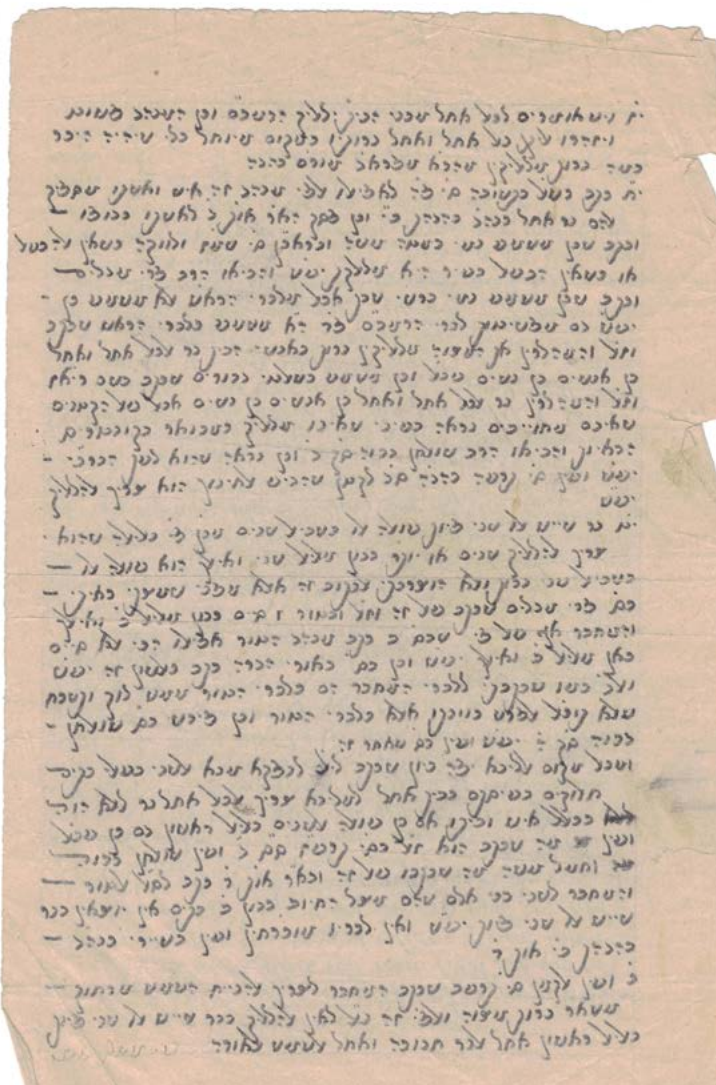
מהר"ר דוד עבדאללה סופר זלה"ה
מחור"ר בגדאד

כן משמע דלא חשיבא הדלקה ולא יצא. גם הברכ"י ז"ל בספרו כסא רחמים בפירושו על מסכת סופרים שם, חזר בו מתוך דברי הברייתא הנז' ממה שכתב בברכ"י¹⁸ דהרמב"ם לא פליג, וכתב דיותר נראה שהוא פלוגתא כמו שנראה מפשטן של דברים, עכ"ל יע"ש.

ולפי זה צ"ע למנהגינו שאנו מדליקין נר חנוכה בבית הכנסת בעוד היום גדול, דאליבא דמר"ן דסתם לן כהרמב"ם ברכה לבטלה הוי ואיך לא חיישין וברכין אף לכתחלה, ומכל שכן דיש לומר נמי דהכי תניא בברייתא דמסכת סופרים, ועיין ביד אהרן ז"ל¹⁹ דכתב בשם רבו מהר"ב הלוי ז"ל, דאיכא למידק לדעת הרמב"ם ז"ל דס"ל דאם הדליק קודם שקיעה לא יצא ידי חובה, בערב שבת היכי לעביד, וצריכין אנו לומר לדעתו דלאו הא בהא תליא, דאין הכי נמי דבערב שבת ידליק קודם מאחר דלא סגי בלאו הכי, ולא מפני זה נאמר שגם בשאר הימים אם יצא ידליק קודם, דאין דנין אפשר מאי אפשר, ובוה דברי הר"ן קשים לשמוע דכתב דמשתשקע הוא למצוה ולא לעיכובא ממאי דחזינן דבערב שבת מדליק קודם, שי"ל שאינו מוכרח שיהא תלוי זה בוה, עכ"ל בקיצור, ועיין שם דהרב יד אהרן ז"ל לא ניחא ליה במה שכתב רבו בדעת הרמב"ם דטעמא דערב שבת היינו משום דאי אפשר, וכתב דלדעת הרמב"ם הוי קושיא אלימא, ושפיר כתב הר"ן דלדעת רבה מיירי האי ברייתא למצוה ולא לעיכובא, עכ"ל בקיצור, והביאו הרב מרכבת המשנה בפ"ד מהלכות חנוכה ופזרים²⁰ יע"ש. ולפי דבריו גם על מר"ן ז"ל יש להקשות כן כיון דסתם לן כהרמב"ם אם כן איך כתב לקמן סי' תרע"ג²¹ ותרע"ט²² דבערב שבת ידליק מבעוד יום. והרב ברכי יוסף ז"ל ניחא ליה משום דאמרין דהכי תקינו רבנן בעידן תקנתה דבערב שבת ידליק בעידן דמצי אדליק, ודעת הר"ן כיון דלא פורש בש"ס דקודם שקיעה לא יצא וחזינן דבערב שבת מוכרח להדליק קודם שקיעה, אית לן למימר דרבנן השוו את מדותיהם שיהא הדין שווה בין ערב שבת בין בשאר ימים, וכתב דבהכי לא קשה קושית מהר"ב הלוי על הר"ן ז"ל, עכ"ל בקיצור. מ"מ למנהגינו שאנו מדליקין בבית הכנסת בעוד היום גדול אפילו בחול, לכאורה הוא נגד דעת מר"ן ז"ל. ומיהו לסברת יש מי שאמר דטרוד יכול להקדים אתי שפיר מנהגינו, דכיון דאיכא טורח גדול לקבץ מנין לבית הכנסת אחר שקיעת החמה חשיב כמו טרוד שאינו יכול להדליק בזמנה דמצי להדליק מבעוד יום, משא"כ לדעת מר"ן ז"ל דלפי האמור לעיל דבטרוד נמי לא מצי להדליק מבעוד יום דקודם שקיעה לאו זמן הדלקה הוא כלל צ"ע למנהגינו.

אמנם כי אנהיין לעיינין ליתא לכל זה, דלדעת הר"ן וסיעתו הדלקת ערב שבת לאו מטעמא דאי אפשר, אלא דקושטא הכי הוא דהמדליק קודם שקיעה נמי איכא היכרא דלצורך מצות הלילה הוא מדליק, וממילא נמי איכא פרסומי ניסא, דאמרין בגמרא שבת דף כ"ג ע"ב גבי דביתיה דרב יוסף דהוה מאחרה ומדלקת לה, ואמר לה רב יוסף שצריכה להקדים מפסוק לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה²³, שעמוד הענן של יום היה משלים אורו לעמוד האש של לילה, שעמוד האש של לילה היה בא קודם שקיעת עמוד הענן, אלמא דאורחא הכי הוא להקדים ולהדליק לצורך הלילה, וסברה לאקדומיה טפי, דהיינו להדליק בעוד היום גדול, ואמר לה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יקדים וכו', משום דלא מוכרח שהיא לצורך הלילה, ע"כ שיעור דברי הש"ס. והם ז"ל מפרשי לה לענין נרות שבת, ואם כן על כרחך בעוד שהוא יום היתה מדלקת בלאו הכי דהיינו סמוך לחשיכה, ואמר לה רב יוסף מפסוק לא ימיש וכו'.

וכתב, ודברי הרמב"ם כדברי בה"ג, עכ"ל. וה"ל הרב שלטי גבורים¹⁵, רוב הפוסקים מסכימים דיכול להדליק קודם שקיעה דלא נאמר

חידושי דינים בהלכות חנוכה כ"י מהר"ר דוד עבדאללה סופר

דזמנה עם שקיעת החמה אלא למצוה ולא לעיכוב, ומדברי [רבינו] מיימון נראה פשוט דלעיכוב נאמה, דכתב אין מדליקין נר חנוכה קודם שקיעת החמה, וכן יש לדקדק מדברי רבינו, עכ"ל. ועיין להרב יד אהרן ז"ל¹⁶ דכתב דמדברי הר"ף ליכא ראייה כלל לומר דס"ל כהרמב"ם יע"ש. ומר"ן ז"ל כאן סתם לן כהרמב"ם ז"ל דאין מדליקין נר חנוכה קודם שקיעת החמה. ולכאורה משמע דלדעת בה"ג והרמב"ם ז"ל מי שעבר והקדים אף בדיעבד לא יצא אפילו נתן בה שמן שיעור שתדלק חצי שעה מן הלילה, וכן בטרוד נמי לא מצי להקדים. וכן משמע מלשון הש"ע דכתב הא דטרוד בלשון יש מי שאומר וכו', משמע דלהרמב"ם וסיעתו דסתמו לא מאחרין ולא מקדימין היינו אפילו טרוד, וכן הוא דעת האחרונים ז"ל דהרמב"ם פליג ואפילו טרוד לא מצי להקדים. ולכאורה כן משמע נמי במסכת סופרים פרק כ"ז¹⁷ דאיתמר שם מצות הדלקתו משתשקע החמה וכו', ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו, שכן אמרו אין מברכין על הנר עד שיאורו לאורו, ע"כ. משמע דהא דקאמר ואין מברכין עליו, קאי אמאי דסליק מניה דהיינו אם הדליקו ביום אין לברך עליו מטעם דאין מברכין על הנר עד שיאורו לאורו, ואם

עם היותה של בבל עיר מלאה חכמים וסופרים, חונים על דגל המדרש הגדול בית זלכה, והם חוברים חיבורים מחוכמים וקנ"ה להם חב, מכל מקום אף המעט שבחיבוריהם ראה אור הדפוס, ואילו רובם שקעו בתהום הנשיה והיו למאכלת ע"ש. צניעותם המופלגה וענוותנותם היתרה של החכמים, אשר לא החזיקו טובה לעצמם, ולא הקריבו דבריהם לבית הדפוס, היא שחרצה את גורלם והיא שאיבדה מאיתנו תורת אבותינו. לזאת יום שמחה הוא לישראל, כעת הוא אשר זוכים אנו להוציא לאור תעלומה, שריד ופליט מתורת חו"ר בבל, אף נחלתינו שפרה עלינו, כשהדברים יוצאים מאחד המיוחד שבהם, ה"ה מהר"ר דוד עבדאללה סופר ז"ל.

רבי דוד עבדאללה, נמנה על סיעתם של הגאון מהר"ר שמעון אגסי וראב"ד מקודש רבי יחזקאל עזרא אליה, אשר יחדיו קבלו תורה מאת הגאון מהר"ר יצחק ח"ר מרדכי¹ בשיבת 'בית זלכה' הידועה בבגדאד, ומשם יפרדו והיו לשלשה ראשים, ממובחר חכמי בבל². ארץ בבל הרתה, ארץ בבל גידלה שעשועיה, ובה מצא מנוחה ביום י"ג אדר א' תרפ"ז³.

כותבי תולדות חכמי בבל מסדרים שבחי של רבי דוד עבדאללה כ"חריף ובקי, סיני ועוקר הרים, שקדן גדול בתורה וממציא המצאות וחילוקים מדעתו הוך והצלול, והתיר כמה עגונות בחריפותו ובקיאיותו הגדולה בש"ס ובפוסקים⁴. ואף ידוע על כתבים רבים שהניח אחריו, מהם קובץ שו"ת גדול הכמות והאיכות⁵, אולם עד עתה לא באו בדפוס אלא שני עניינים שהדפיס רד"ע בכתב העת התורני 'המאסף' (שנה שניה, גליון מ', סי' קס"ו דף ק"ס ע"ב; גליון מ"ו, סי' קצ"ה, דף קפ"ב ע"ד).

כתב היד שלפנינו הנמצא בגני מכון ב"צ שבירושת"ו (סי' 2493), הינו חיבור סובב הולך דברי השו"ע הלכות חנוכה, נו"נ בדברי מרן ומור"ם, נו"כ השו"ע ודברי אחרונים. החיבור שלפנינו לא נשלם, ונחתם בס' תרע"ג, אולם מכותלי דברי הרב המחבר, נראה שמגמתו היתה לחבר חיבור כולל על כל הלכות חנוכה⁶. ראש החיבור נחסר אף הוא עקב טשטוש הדיו ומיחיו דפי כתב היד במצוקות הזמן, חע"ד. לא מצאנו בחיבור אות על זמן כתיבתו, מלבד אשר מצאנו בו מחיבורי האחרונים שנדפסו בשנת תרל"ז⁷, וא"כ לא קדמה כתיבתו משנה זו.

שריד מחיבורו זה במהדורה שונה נשתמר בספריית קהילות ישראל בכתבת יד הרב המחבר (Ms. 05639), וממה שנתחדש בו הבאנו בתוך דברי המחבר במוסגר ופעמים בשולי הגליון.

תודותינו להנהלת מכון בן צבי על מתן רשותם לפרסם את כתב היד, ולידידנו הר"ר יעקב זמיר על טרחתו בהעתקת כתב"י לדפוס, ולגומרי המלאכה הר"ר אליהו סעדה והר"ר יצחק דבדה על רוב סיועם בהתקנת החיבור במתכונתו הנוכחי. זכות הרב המחבר וזכות תורתו תגן בעדם אלף המגן, אכ"ה.

סימן תרע"ב

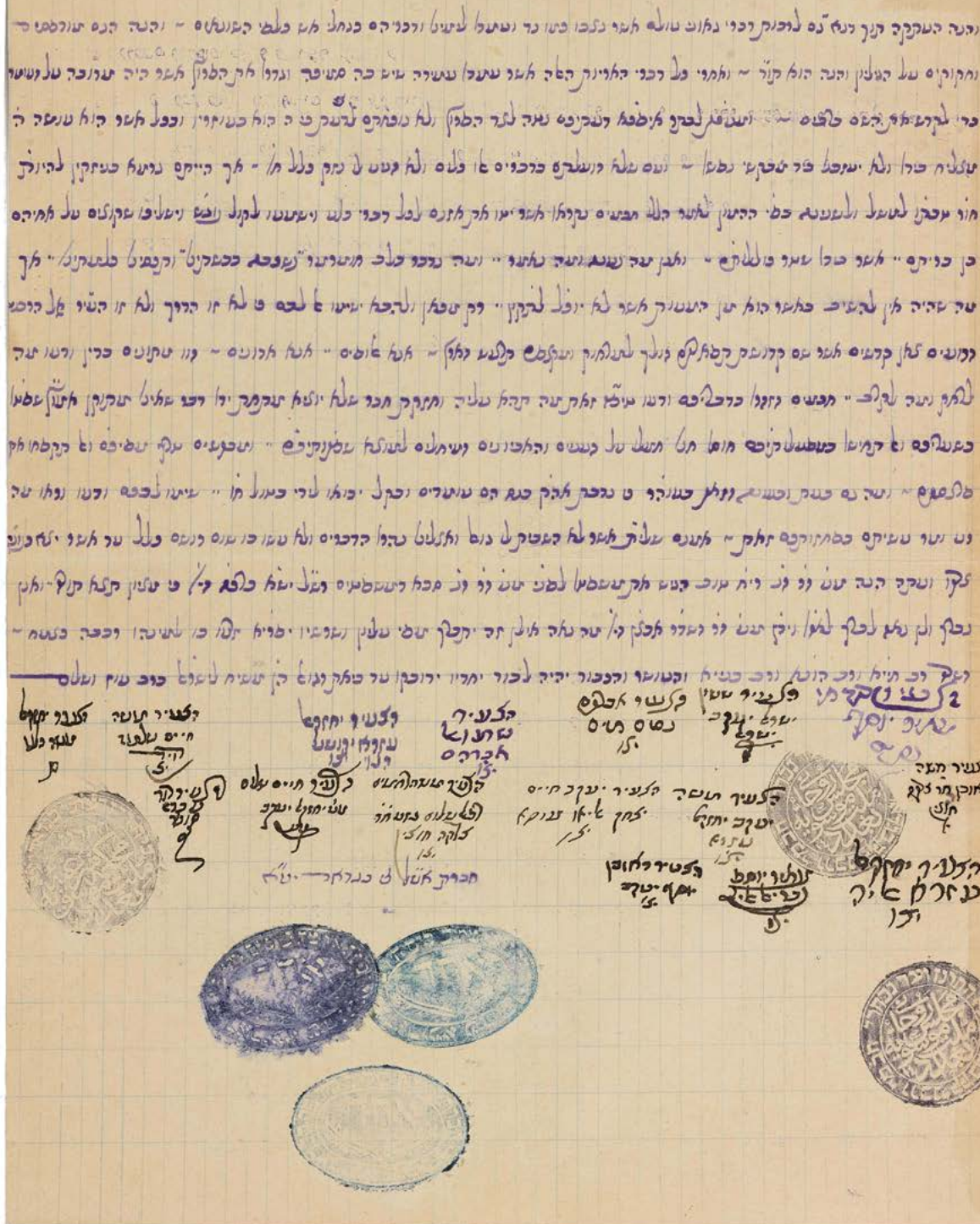
א. סימן תרע"ב סעיף א' בש"ע. אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה וכו', זהו דעת הרמב"ם⁸, אבל הר"ף⁹ כתב מצותה משתשקע החמה כלשון הברייתא¹⁰. וכתב הר"ן ז"ל¹¹, לאו למימרא שלא יחא רשאי להדליק קודם, דשבת יוכיח דצריך להדליק קודם שקיעת החמה לרבה דאמר בשלהי פרקין¹² דמשתשקע החמה הוי בין השמשות, אלא עיקר מצותה קאמה ואם רצה להקדים מקדים. אבל מדברי בה"ג¹³ נראה דדוקא נקט משתשקע החמה, ובערב שבת נמי מדליק אחר השקיעה כרב יוסף דאמר¹⁴ משתשקע החמה עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון יום, עכ"ל. והביאו הב"י ז"ל

1 נכד המקובל רבי ששון מרדכי בעל קול ששון דבר בעתו. נולד בבגדאד בשנת תק"ע ונפטר שם ביום כ"ה טבת תרנ"ז. ראה: אברהם בן-יעקב, הרב ששון ב"ר מרדכי שנדוך, עמ' 66. 2 רבי יהושע משה, קץ הימין, עמ' מ'. 3 הספד עליו נשא הדרשן המובהק רבי ששון עזרא סחייק ביום י"ח אדר א' תרפ"ז, ונמצא בקובץ דרשותיו כ"י באוסף מכון ב"צ בירושלים (ס' 084), דף 76 ע"א - 17 ע"ב. ועתה נדפס בספרו שיח ששון. 4 קץ הימין, עמ' מ'. 5 רבי דוד ציון לאניאדו, לקדושים אשר באר"ץ, עמ' ק"ן אות י'. וכן כתב הגר"מ הלל שליט"א משם הראשון לציון רבי יצחק נסים בהקדמת ספר זה שבא, ירושלים תשמ"ט, עמ' 21. 6 ועיין להלן בדבריו סי' תרע"א אות מ"ז בסופו; שם אות ס'; שם אות ס"ה; סי' תרע"ג אות כ"ב בסופו. 7 ראה סי' תרע"ג אות ט"ז מדברי הרב בית שלמה מסקליא. 8 הלכות חנוכה פרק ד' הלכה ה'. 9 שבת כ"א ע"ב. 10 שם. 11 שם ט' ע"א. 12 שם ל"ד ע"ב. 13 הלכות חנוכה דף כ"ה ע"ד. 14 שבת שם. 15 שבת דף ט' ע"א מדפי הר"ף אות ג'. 16 הגהות ב"ד דף ק"ס ע"ד. 17 הלכה ד'. 18 אות א'. 19 הגהות ב"ד דף קס"א ע"א. 20 דף קי"ט ע"ג. 21 סעיף ב'. 22 סעיף א'. 23 שמות י"ג כ"ב.

שצריכה להקדים בעוד שמש ולא תאחר כל כך עד סמוך לשקיעה, משום דאורחא הכי הוא להדליק בעוד שמש לצורך הלילה כמו עמוד האש, ומשום הכי סברה לאקדומיה טפי, ואמר לה ההוא סבא שלא תקדים בעוד [היום] גדול משום דלא מנכרא שהיא של שבת. שמעין מזה דבמדלקת בעוד שמש נמי איכא היכרא דלצורך שבת היא מדלקת, ואם כן הכא נמי לענין נרות חנוכה דאם רצה להקדים קודם שקיעה רשאי דאיכא היכרא דלצורך מצות חנוכה הוא מדליק, וממילא איכא נמי פרסומי ניסא, ולא אמרינן דזמנה משתשקע וכו' אלא למצוה, דכיון דזמנה אינו אלא שיעור חצי שעה, משום הכי בעינן למצוה להתחיל בשיעור זה משתשקע החמה לפי שאז אור הנו הוא יפה וניכר יותר מאם מדליקה קודם שקיעה, אבל אה"נ אם רצה להקדים רשאי כיון דאיכא היכרא ופרסומי ניסא כמו סוף השקיעה, והיינו הוא טעמא דערב שבת, ולא משום דאי אפשר, אלא דקושטא הכי הוא דהמדליק בעוד יום נמי איכא היכרא דלצורך מצות הלילה הוא מדליק, ומשום הכי לא מסתבר להו ז"ל לחלק בין ערב שבת לשאר ימים כלל, ובמה שכתבתי לא נשאר מקום לקושית מהר"ב הלוי ז"ל בדעת הר"ן דעמיה ז"ל. וגם מה שתירץ הברכ"י ז"ל לא צרכין ליה, דלפי האמור מוכרח להיות זה תלוי בזה.

וז"ל הרשב"א ז"ל ב' שיטות בפרק במה מדליקין²⁴, הא דאמרינן מצותה משתשקע וכו', מסתברא דלאו עיכובא דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק, דהא ודאי אילו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא, וכענין שאמרו בנר שבת דעמוד האש היה משלים לעמוד הענן, ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא היכרא דלצורך שבת הוא מדליק, והכא נמי דכוותה, אלא עיקר מצותה קאמור משתשקע החמה, והראיה הדלקת נר חנוכה בערב שבת דע"כ מקדים לרבה דאמר בשלהי פרקין דמשתשקע החמה הוא בין השמשות. מיהו נראה מדברי בה"ג²⁵ דלעיכובא קאמור משתשקע החמה, ובערב שבת נמי מדליק אחר השקיעה כרב יוסף דאמר משתשקע החמה עד שהכסף העליון והשוה לתחתון יום הוא, עכ"ל. ועיין שם בהרשב"א דכתב בדבריו בה"ג מבואר דפסק כרב יוסף לענין יום ולילה, יע"ש.

ואומרם ז"ל אבל מדברי בה"ג נראה דלעיכובא קאמור וכו', דמשמע דלא סגי בלאו הכי, היינו לענין דבעי שתהיה דולקת דוקא שיעור חצי שעה אחר השקיעה, אבל לא לענין נמי דבעי דוקא להתחיל להדליק בזמן הזה ואילו הדליק מקודם אפילו ההדלקה נמשכת בלילה גם כן לא יצא, דהא ודאי אף לדעת בה"ג ככהאי גוונא יצא, דהא כתב בה"ג ז"ל, והיכא דאדליק לה קודם שקיעת החמה וכבתה קודם שקיעת החמה, הדר מדליק לה משתשקע החמה משום דאדלקה בלא זמנה, עכ"ל ז"ל. משמע דאי לא כבתה לא צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה משתשקע החמה, אלא אם המדליק בעוד יום והוא בענין שההדלקה נמשכת בלילה גם כן יצא אף לדעת בה"ג, דאילו לא יצא אמאי כתב בה"ג ואם כבתה וכו', אפילו לא כבתה הוא צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה משתשקע, אלא ודאי דיצא בדיעבד, דוקא כבתה הוא דבעינן לחזור ולהדליקה משתשקע החמה כמי שלא הדליק עדיין, דבעינן לכתחלה להתחיל להדליק משתשקע וכו', אבל אם לא כבתה לא צריך לכבותה. ואם כן מוכרח לומר דאומרם ז"ל דלדעת בה"ג לעיכוב נאמה, היינו לענין דבעי שתהיה דולקת דוקא אחר השקיעה ואם אינה דולקת בזמן הזה לא יצא, דבה"ג ס"ל קודם שקיעה ליכא היכרא ופרסומי ניסא, דבה"ג ז"ל מפרש להא דדביתיה דרב יוסף²⁶ בנרות חנוכה, שהוא ז"ל כתבה בהלכות חנוכה, ואף על גב דהא ודאי דנרות חנוכה חייבא רמייא ארב יוסף, מ"מ אשתו היתה מדלקת כשלא היה רב יוסף בעיר או שהיה לו איזה עיכוב שלא היה יכול להדליק הוא בעצמו, והיה מצוה לאשתו שתדליק בעדו. והכי פירושא, דביתיה דרב יוסף הוות מאחורה ומדלקת לה, פירוש שהיתה מדלקת לה בלילה ממש דסברה דמצותה משתשקע דקתני בברייתא, היינו שקיעה ממש דהיינו לילה, ואמר לה רב יוסף שצריכה להקדים ולהדליק בעוד שהוא יום ולא לילה ממש, וכוננו רב יוסף גם כן לומר לה שתדליק אחר השקיעה דהיינו בשיעור בין השמשות דלדידן, שהוא יום גמור לרב יוסף, והיא סברה לאקדומיה טפי דהיינו להדליק מתחילת השקיעה מכי נטה השמש לערב, ואמר לה ההוא סבא שלא תקדים כל כך משום דליכא היכרא, ומשתשקע דקתני בברייתא²⁷ הוא אחר השקיעה וכו'. ואם כן לעולם קודם שקיעה ליכא היכרא, וכיון דליכא היכרא המדליק בזמן הזה דהיינו שכל עצמה של הדלקה ביום היתה

מהר"ר דוד עבדאללה סופר מצטרף בחתימתו לאגרת חו"ר בגדאד

לא דק, וגם לא ראה בה"ג שהוא ז"ל מפרשה לענין חנוכה, והרבה מן הראשונים ז"ל כתבו דעתו ולא נדחקו בזה. ולדעת הרמב"ם ז"ל נמי יש לומר דאם עבר והדליק קודם שקיעה והוא בענין שההדלקה נמשכת בלילה גם כן, דיצא בדיעבד מטעם האמור לעיל. וכל זה שכתב הרמב"ם ז"ל אין מדליקין נר חנוכה וכו', היינו לכתחילה אינו רשאי אבל בדיעבד יצא, דהא כתב לא מאחרין ולא מקדימין, וכי היכי דהא ודאי דלא מאחרין דקאמור היינו לכתחלה, הכי נמי ולא מקדימין דקאמור היינו לכתחלה אינו רשאי, ושפיר כתב הרב ב"י ז"ל²⁸ דברי הרמב"ם כדברי בה"ג וכו'. ובדברי בה"ג ז"ל מבואר בפשיטות דהיכא דהדליק קודם שקיעה והוא בענין שההדלקה נמשכת עד הלילה דשפיר דמי כאמור לעיל. וכן כתב הרב ראש יוסף ז"ל²⁹ דהרמב"ם ז"ל לכתחלה קאמור אינו רשאי יע"ש. ובלאו הכי נמי איכא לפרש דאף בדיעבד נמי קאמור הרמב"ם ז"ל דלא יצא, ומיירי כשלא נתן שמן עד שתהיה דולקת בלילה שיעור חצי שעה דנמצא מקדים ההדלקה ממש, ובערב שבת היינו טעמא דיכול להדליק ולברך אף לכתחלה מבעוד יום, דכיון דאי אפשר להדליק אחר"כ וכולי עלמא מבעוד יום מדליקין נרותיהם לצורך הלילה, איכא היכרא, שהרי הכל יודעים דכל מי שהוא צריך להדליק לצורך הלילה מעכשיו הוא מדליק, אבל לעולם בשאר הימים קודם שקיעה ליכא

לא יצא, וגם מטעם זה בעינן נמי לכתחלה להתחיל ולהדליק דוקא משתשקע דהיינו בעידא דאיכא היכרא ופרסומי ניסא ולא קודם אף על גב דאם הוא בענין שההדלקה נמשכת בלילה, וכדאמר לה ההוא סבא שלא תקדים אע"ג דמסתמא היתה מנחת שמן עד שתכלה רגל מן השוק, ומשום הכי כתב בה"ג ז"ל דאם כבתה הדר מדליק לה משתשקע וכו' ולא קודם, אבל אין הכי נמי אם עבר והקדים יצא בדיעבד כיון שיהיה אחר"כ היכרא ופרסומי ניסא בהדלקה זו וכדכתבנא לעיל מזה.

ודע דאף בנרות שבת איכא למימר דס"ל לבה"ג דצריך להדליק דוקא משתשקע החמה, דאע"ג דהא דביתיה דרב יוסף בנר חנוכה מפרש לה, מ"מ שמעין מינה לענין נרות שבת נמי, ובכל נרות מצוה קאמור לה ההוא סבא שלא תקדים מטעם דליכא היכרא.

וה"ה לדעת הרמב"ם ז"ל²⁸ דלעיכוב נאמר זמנה משתשקע, היינו משום דס"ל דקודם שקיעה ליכא היכרא, דהרמב"ם ז"ל נמי מפרש להא דביתיה דרב יוסף דבנרות חנוכה מיירי כאשר כתב הרב המגיד ז"ל יע"ש, ופירושו כמו שכתבתי לעיל בדעת בה"ג ז"ל, ודלא כהרב מלך שלם דכתב בפ"ד מהלכות חנוכה ופורים²⁹ דההיא דביתיה דרב יוסף לא מתוקמא אלא לענין שבת. שאחר המחילה

בלילה, יש לומר דאפילו להחולקים שם על המג"א ז"ל הכא מודו, ועיין מ"ש לעיל בס' תרע"א אות ס"ז בס"ד. ומיהו בהרדב"ז חלק א' ס' תס"ו משמע דמשום הדלקה עושה מצוה לא בעינן להדליק דוקא בזמנה, ולכן היא דלא אפשר כל אימת דמדליקה שפיר דמי, רק שיהיה בענין שההדלקה נמשכת בלילה גם כן יע"ש. ומשמעות כל הפוסקים אינו כן, ואם כן ודאי היא דאדליק לה קודם פלג לכולי עלמא לא יצא וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בברכה וכמו שאכתוב לקמן בס' זה ס"ז בס"ד, ואפשר דהרדב"ז ז"ל לא כתב כן לעיקר אלא לחילוק בעלמא.

ומשום הכי נהגו להקל ולהדליק בבית הכנסת בעוד יום גדול דהיינו מפלג, משום דטורח גדול הוא לקבץ מנין לבית הכנסת משתשקע החמה, וקרוב הדבר שלא יבואו מנין לבית הכנסת בזמן הזה ותתבטל מצות הדלקה בבית הכנסת, דלהדליק ולברך כשאין מנין בבית הכנסת אי אפשר כדבר האמור לעיל ס' תרע"א אות ס"ז, ומשום הכי יכולין להדליק בעוד [היום גדול אף לכתחלה דכיון דאי אפשר כדעבד דמי, ואע"ג דאיכא מקצת בתי כנסיות דשכיחי עשרה התם משתשקע החמה, אפילו הכי יכולין להדליק מפלג דחיישינן לשמא, שלא יבואו. ועוד יש לומר דכיון דנרות חנוכה בעינן שיעור חצי שעה כדי לפרסם הנס, ואם מדליקין אחר השקיעה מסתמא בזמן הזה עוד ליכא נכנסים ויוצאים, ואף המצויים שם עת הוא לצאת משם ולהסגיר הפתח עם צאתם, ומשום הכי בעינן להדליק קודם שקיעה דאז רגל כל אדם מצויה בבית הכנסת ואיכא פרסומי ניסא כל משך זמן חצי שעה אף לבני אדם שלא הודלקה בפניהם, דכיון דבעשרה הודלקה איכא קצת פרהסיא בדבה, ומשום הכי נמי נהגו להדליק בבית הכנסת בין מנחה למערב ולא אחר ערבית, דלכאורה עדיף טפי הוא להדליק אחר תפלת ערבית כדי לקרב ההדלקה לשקיעת החמה, אלא משום דמצוה לראותה כדי לפרסם הנס. וכן כתב הרב שב יעקב ז"ל בחלק או"ח ס' כ"ב דמשום הכי נהגו להדליק בבית הכנסת בין מנחה למערב, ע"ש.

ודע דלדעת הר"ן והרשב"א ודעמיהו ז"ל דס"ל דלא נאמר דזמנה עם שקיעת החמה אלא למצוה ולא לעיכוב ויכול להקדים אף לכתחלה, אפילו אם כבתה קודם שקיעת החמה אינו זקוק לה מטעם דכבר קיים המצוה במה שהיתה זולקת כבר, דהא לא ס"ל ז"ל לחלק בין ערב שבת לשאר ימים כלל, וכי היכי דהא ודאי דאם כבתה בערב שבת קודם שקיעת החמה דהיינו אחר קבלת שבת, הא ודאי דנימא כבר קיים המצוה ולא אמרינן דנמצא בטל מן המצוה, הכי נמי בשאר הלילות. ובלאו הכי נמי יש להכריח כן לדעת הרשב"א ודעמיה, מדהתיר רב להדליק בחנוכה בפתיחות ושמינים האסורים בשבת⁴⁷, ופסקין כוותיה לקמן ס' תרע"ג⁴⁸, ומפרש הטעם בגמרא משום דקסבר כבתה אינו זקוק לה, פירוש דאי הווה סבר כבתה זקוק לה לא שרי להדליק באותם פתיחות ושמינים שאינם נמשכים אחר האור, דחיישינן דילמא כבתה והוא זקוק לה ודילמא פשע ולא הדר מדליק לה, והכי סבר רב הונא התם דאסור להדליק באותם פתיחות ושמינים משום דקסבר כבתה זקוק לה וחיישינן דילמא תכבה ופשע ולא הדר מדליק לה יע"ש. והשתא אי אמרינן לדעת הר"ן ודעמיה דהיא דכבתה קודם שקיעה דזקוק לה אמאי שרינן להדליק באותם פתיחות ושמינים, הא כיון דהרשות נתונה דמצוין להדליק קודם שקיעת החמה ליחוש דילמא תכבה קודם שקיעה והוא זקוק לה ודילמא פשע ולא הדר מדליק לה, אלא ודאי דאפילו כבתה קודם שקיעת החמה אינו זקוק לה. ועוד דהא בה"ג ז"ל לא כתב אלא דהיא דכבתה (ד)קודם שקיעה דזקוק לה, ומוה דקדקו הרשב"א והר"ן ודעמיה ז"ל דלדעת בה"ג הוא לעיכוב דהיינו דלא סגי אם אינה זולקת אחר השקיעה, והשתא אי אמרינן דלדעת הרשב"א ודעמיה נמי דזקוק לה ולא סגי אם אינה זולקת אחר השקיעה, מאי האי דקאמרו דלדעת בה"ג הוא לעיכוב, הא לדידהו נמי הוא לעיכוב. ואין לומר דכוונת אומרים דלדעת בה"ג לעיכוב היינו לענין דלא סגי אם אינו מתחיל להדליק משתשקע, דהא נתבאר לעיל בפשיטות דלדעת בה"ג אם הקדים והדליק קודם שקיעה יצא. ואין לומר נמי דכוונת אומרים דלדעת בה"ג הוא לעיכוב היינו לענין דצריך להדליק לכתחלה אחר השקיעה, דלשון עיכוב משמע דלא סגי בלאו הכי, וכן נמי כל לשון עיכוב הנוכח במשנה ובש"ס ובפוסקים הוא פירושו הכי כידוע, אלא ודאי כדאמרן.

ואפילו אינו נותן שמן בנרות שיעור שידלקו עד חצי שעה מן הלילה רק שיעור חצי שעה (משעת) [משעה] שהדליקה נמי שפיר דמי

אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ונרות חנוכה אסורים הם בהנאה, וכדרך שכתב הטור לקמן ס' תרפ"א בשם הירושלמי וז"ל, דאין מבדלין בנר חנוכה שאין נהנין לאורו, ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, עכ"ל. וכמדומה לי שהם דברי הברייטא הנו, אלא שהטור ז"ל הרחיב את הענין קצת, ומה שנרשם שם מלת ירושלמי הוא ט"ס שלא נמצא דין זה בכל תלמוד א", וגם הב"י ז"ל לא הראה לנו באיזה מקום מתלמוד ירושלמי מנוחת דין זה שזכר הטור כדרכו בקודש³⁶. ואם באנו לומר שבאורך הזמן נשמט דין זה מתלמוד ירושלמי על ידי טעות המדפיסים, זה אינו, דודאי דהמדפיסים לא יטעו וישמיטו ענין שלם, ונהי נמי דהא ודאי דכל כהאי גוונא יש לסמוך על מהמנותיה דהטור, מ"מ כיון דאשכחן דין זה במקום אחר נאמר שט"ס נפל בדברי הטור. שוב ראיתי להרב תוספת ירושלים שם בס' תרפ"א³⁷ דמשמע מדבריו שהוא ז"ל מפרש הברייטא הנו בדרך שכתבתו, וכתב דצריך לגרוס בברייטא ואין מבדלין עליו וכו'. ואין צריכין אנו להגהה זו, דכן הוא לשון המשנה³⁸ והברייטא³⁹ כדאייתא בפרק (כיצד מברכין) [אלו דברים].

ומעתה התכבדו מכובדים אגודת האחרונים ז"ל שאחרי נשיקת רצפת קודשם לא דקדקו היטב וכתבו דלדעת בה"ג והרמב"ם וברייטא דמסכת סופרים פרק כ' המקדים לא יצא, וודאי אילו ראו הוה הדרי בהו.

ואם כן דלפי האמור דאם בדיעבד הקדים והדליק יצא בדיעבד לכו"נ, אם כן ודאי יש להקל לטורד להקדים ולהדליק אף לכתחלה כמ"ש האורחות חיים ז"ל⁴⁰, דלא חמיר מהבדלה דאמרינן⁴¹ (רב) [רבי יאשיה] צלי של מוצאי שבת בשבת ואמר הבדלה על הכוס, יע"ש. והא דנקט האורחות חיים ז"ל מי שהקדים מפני שהוא טרוד יצא וכו', משמע דיעבד, לאו דוקא דהא מייתי ראייה מרב ורב לכתחלה הוא דעבד וכמ"ש הברכ"י ז"ל יע"ש, ועוד דבכל מקום הפוסקים ז"ל מקילים בטרוד אף לכתחילה היכא דיש להקל בדיעבד, כמו לענין דיכול לקרות ק"ש משעלה עמוד השחר, וכן לענין התפלה, וכן לענין דיכול להתפלל הבינו, ולולב ומגילה וכיוצא, דכיון דאי אפשר כדעבד דמי כמ"ש הב"ח ז"ל⁴². ויש מי שאומר דכתב מרן ז"ל, על כרחך צריך לפרש על דרך שכתב הברכ"י ז"ל⁴³ בשם הסמ"ע, יע"ש.

ואין להקשות דאם כן אמאי לא שרי האורחות חיים אלא אם כן אם הוא בענין דההדלקה נמשכת עד הלילה גם כן, כיון דקאמר לא חמירא מההבדלה, והתם (רב) [רבי יאשיה] צלי והבדיל קודם הלילה ולא המשיך התפלה וההבדלה בלילה גם כן, דלא ילפינן מהתם אלא דמידי דשייך למצות הלילה יכול להקדים לעשותו מפלג המנחה, ולא אמרינן דזמן פלג הוא כמו שאר היום ולא יכול להקדים, אלא דשפיר יכול להקדים, ואילו נרות חנוכה כיון דעיקרם הוא משום פרסומי ניסא ובזמן פלג ליכא היכרא כל כך במה שהיא זולקת משום דעדיין אין אור הנר יפה וניכר, משום הכי אמרינן דבעינן נמי דוקא שתהיה זולקת בלילה גם כן, משא"כ הבדלה וכן נמי ק"ש של ערבית ותפלת ערבית ומקרא מגילה בס' תרצ"ב⁴⁴ דלא שייך בהו האי טעמא, אפילו אין נמשכים עד הלילה שפיר דמי. ובזה נתיישב מה שיש לדקדק לדעת בה"ג ז"ל ודעמיה דכיון דס"ל דקודם שקיעה לאו זמנה אם כן אם הקדים והדליק אמאי יצא בדיעבד, אבל לפי האמור ניחא, דלעולם דזמן פלג זמנה מקרי, ומשום דלאו זמן דאור הנר יהיה יפה וניכר לא אמרינן דלא יצא, כיון שיהיה אח"כ פרסומי ניסא בהדלקה זו, ועוד דלגבי עצמו איכא פרסומי [ניסא] משעה שהדליקה דכיון שהוא הדליקה יהיב דעתו עליה, וגדולה מזו כתב המג"א בס' תרע"א⁴⁵ הבאתי דבריו שם אות ס"ז על ענין הדלקת בית הכנסת דבעינן עשרה בשעת הדלקה, דאם הוא ערב שבת וירא שמא יתקדש היום, יכול לברך ולהדליק אפילו יחיד משום דמ"מ איכא פרסומי ניסא כשבאים אח"כ יע"ש. ואע"ג דעיקר טעם ההדלקה בבית הכנסת הוא משום דבזמן הזה כולנו מדליקין בפנים וליכא פרסום הנס, ולכן תיקנו לברך ולהדליק בבית הכנסת באסיפת הצבור כדי לפרסם הנס כמ"ש הלבוש⁴⁶ והפוסקים ז"ל, וא"כ לפי זה הא ודאי דבמברך ומדליק בעידנא דליכא מנין בבית הכנסת לא שייך האי טעמא דעיקר תקנתה, וכיון דהדלקה עושה מצוה הו"ל למימר דאין במעשיו כלום, אפילו הכי כיון דבהדלקה זו עצמה איכא פרסומי ניסא אח"כ שפיר דמי ואע"ג דבעידנא דאדלקה ליכא שום מצוה, כ"ש בנידון דידן דמ"מ דלגבי עצמו מיהא איכא מצוה מיד כשהדליקה דלעצמו ידע ויהיב דעתו עלה והוא אדליקה בעידנא דשייך למעבד ביה מצוה דשייכי

היכרא, דהא דדביתו דרב יוסף נמי מיירי במדליק אחר השקיעה כברייתא דמצותה משתשקע וכו', אבל קודם שקיעה ליכא היכרא. משא"כ לדעת הר"ן והרשב"א ודעמיהו ס"ל דהא דדביתו דרב יוסף במדליק קודם שקיעה מיירי, ואם כן בשאר הימים נמי כל מי שהוא מדליק סמוך לשקיעת החמה איכא היכרא דלצורך מצות הלילה הוא מדליק משום דאורחא הכי הוא להדליק בעוד יום לצורך הלילה. וכדעת בה"ג והרמב"ם ז"ל נראה ממסכת סופרים פ"כ ה"ד, דאיתמר שם מצות הדלקתו משקיעת החמה וכו', ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, לא ימיש עמוד הענין יומם וכו'³² ע"כ. מדמיייתי קרא דלא ימיש וכו' זכר למצוה משתשקע וכו' משמע דזמן אחד לשניהם, ואי כדעת הר"ן והרשב"א ודעמיהו ז"ל זמנה משתשקע לחוד וקרא דלא ימיש לחוד, זה מיירי אחר שקיעה וזה מיירי קודם שקיעה.

ולדעת הרמב"ם ז"ל נמי יש לומר דנרות שבת נמי בעינן היכרא, דהיינו שלא להדליק בעוד [היום גדול, אע"ג שהוא מפרש להא דדביתו דרב יוסף בנרות חנוכה אפילו הכי שמעינן מינה לענין נרות שבת נמי, ובכל נרות מצוה קאמר לה ההוא סבא דצריכה להדליק בעידנא דאיכא היכרא דלצורך מצות הלילה היא מדלקת.

ובמה שכתבתי דבערב שבת אף אם נדליק מבעוד יום איכא היכרא אף לדעת הרמב"ם, וגם דנרות שבת נמי בעינן למעבד היכרא דהיינו שלא להדליק מבעוד יום אף לדעת הרמב"ם ז"ל, נתיישב מה שיש לדקדק על מר"ן ז"ל שהוא לכאורה נראה מוכח שטרא לבי תרי, דכאן סתם לן כהרמב"ם ז"ל דאין מדליקין וכו', אלמא דס"ל דקודם שקיעה ליכא היכרא, וממילא הוא מפרש להא דדביתו דרב יוסף בנרות חנוכה, ואם כן משמע דנרות שבת לא בעינן למעבד היכרא, ולעיל ס' רס"ג סעיף ד', סתם לן כאותן פוסקים ז"ל דס"ל דנרות שבת מיירי ובעינן למעבד היכרא, וגם משמע דקודם שקיעה נמי איכא היכרא. אבל למ"ש ניחא, דכיון דגם לדעת הרמב"ם ז"ל הכי הוא לענין נרות שבת, לא חש מרן ז"ל לסתום כוותיהו, ודלא כהרב שב יעקב ז"ל³³ בחלק או"ח ס' כ"ב שתמה על מר"ן ז"ל בזה יע"ש. ובכל זאת לא קשה על הר"ן והרשב"א ודעמיהו ז"ל דכתבו דבה"ג כרב יוסף ס"ל ובערב שבת נמי הוא צריך להדליק אחר השקיעה דוקא, משום דהכי משמע מדבריו בה"ג דפסק כרב יוסף וכמו שהכריח הרשב"א ז"ל וכאמור לעיל, ואם כן בערב שבת נמי אם מדליק קודם שקיעה ליכא היכרא כמו בשאר הימים. הרי נתבאר בטוב דלדעת בה"ג והרמב"ם נמי אם הקדים יצא בדיעבד.

וברייטא דמסכת סופרים³⁴ אין פירושה כמו שפירשוהו האחרונים ז"ל, דמאי דאיתמר שם ואין מברכין עליו, לא קאי אדסליק מיניה דהיינו אהדליקו ביום, דהא לישנא דאם הדליקו ביום משמע שעבר והדליקו ומסתמא הוא בירך ואח"כ הדליק, וכיון דבכשעבר והדליק ובירך איירי תו מאי שייך למתני בתר הכי ואין מברכין עליו, אטו הברכה בתר הדלקה היא, ועוד אמאי שינה תנא דברייטא לשונו, דפתח בלשון יחיד אם הדליקו ביום וסיים בלשון רבים ואין מברכין עליו, כיון דהשתא ואין מברכין אהדליקו קאי, והו"ל [למימרא] ואין מברך עליו, ועוד דנרות חנוכה לא שייך לומר ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו³⁵ כיון דנרות חנוכה אסורים בהנאה, ועוד דגבי נר להבדלה בעינן הכי ולענין זה איתמר האי לישנא כדאייתא בפרק (כיצד מברכין) [אלו דברים], אבל גבי נרות חנוכה וגם דשבת ויום טוב לא שייך למימר הכי, דבשלמא גבי נר להבדלה כיון דבעינן לברוכי בורא מאורי האש כדי לשבחו ית' על בריאת האור, משום הכי בעינן דלא נברך עד שיהא האור ראוי ליהנות ממנו, משא"כ ברכת להדליק נר של שבת או יום טוב או חנוכה דעיקר הברכה שם אינו ענין שבח על בריאת האור רק על אשר ציוונו ית' להדליק נרות לצורך שבת ויום טוב וחנוכה, וכיון דמדלקין שפיר מצינן לברוכי נמי. ואם כן על כרחך צ"ל דהברייטא מילי מילי קתנ, והכי פירושא, אם הדליקו ביום אין נאותין ממנו, פירוש אין משתמשין לאורו, דלא תימא כיון דעדיין לאו זמנה הוא יכול להשתמש לאורה עד שיגיע זמנה. ולדעת הרמב"ם אצטריך לאשמעינן אף אם מדליק אחר פלג דמ"מ לאו זמנה הוא, ולדעת הר"ן והרשב"א הא דאצריך לאשמעינן היינו אם הדליקה קודם פלג, וקמ"ל דאפילו דעדיין לאו זמנה הוא איתקצאי למצוה ואינו יכול להשתמש לאורה, אבל אם מדליק אחר פלג לא אצטריך כיון דזמנה הוא. ומאי דמסיימת הברייטא אח"כ ואין מברכין עליו שכך אמרו וכו', היא מלתא באנפי נפשה, ודין אחר אשמיעת לן דאין מברכין הבדלה על נרות חנוכה לפי שכך

32 שמות י"ג כ"ב. | 33 ח"א. | 34 פרק כ' הלכה ד'. | 35 ברכות נ"ג ע"ב. | 36 וכ"כ בספר דעת תורה ס' רח"ץ שלא מצא דבר זה בירושלמי. | 37 סעיף א'. | 38 ברכות נ"א ע"ב. | 39 שם נ"ג ע"ב. | 40 הלכות חנוכה אות ט"ו. | 41 ברכות כ"ז ע"ב. | 42 ד"ה מצותה. | 43 אות א'. | 44 סעיף ד'. | 45 ס"ק י'. | 46 ס' תרע"א סעיף ח' ד"ה ונוהגים. | 47 שבת כ"א ע"ב. | 48 סעיף א'.

לדעת הרשב"א ז"ל ודעמיה, ואפילו להסוברים לענין שבת דבעינן שיתן שמן בנרות שיעור שידלקו עד חצי שעה מן הלילה, היינו דוקא לשיטתם שם דכל טעם ההיתר בע"ש הוא משום שאי אפשר בענין אחר ופרסומי ניסא מבעוד יום, ואם כן קיום המצוה לא הוי אלא כשהוי ההדלקה אחר השקיעה, משא"כ לדעת הרשב"א והר"ן ודעמיהו דלפי טעם האמור לעיל דהיינו טעמא דיכול להקדים הוא משום דהכי אורחא לאקדומי ואיכא היכרא דלצורך מצות חנוכה הדליק ואיכא נמי פרסומי [ניסא], אם כן אמאי נזקיקו להדליק יותר? הא שיעור חצי שעה תיקנו לנו ז"ל לפרסם הנס ולא יותר. וליכא למימר דלדעת הרשב"א ז"ל ודעמיה לא אמרינן דזמנה חצי שעה הוי אלא היכא שמדליקה עם שקיעת החמה, וכיון שאחר חצי שעה מוזמן זה עוד ליכא פרסומי ניסא לפי שכבר פסקה הרגל מן השוק משום הכי סגי בשיעור חצי שעה, מה שאין כן היכא שהדליק קודם שקיעה דאז לאחר חצי שעה משעת שהדליקה עדיין לא פסקה רגל מן השוק ועדיין איכא פרסומי ניסא נחייביה להדליק עד שתכלה רגל מן השוק, דלגבי ידיה אמרינן כאילו הוי זמנה משעת שהדליקה עד שתכלה רגל מן השוק, דליתא, חדא דהא כל אפיא שוין דאפילו לדין דההיכרא לבני הבית ועד עמוד השחר איכא היכרא ופרסומי ניסא, אפילו הכי אחר חצי שעה עברה מצותה, ועוד דלפי זה צריך להיות גדול כח המדליק קודם שקיעה מהמדליק אחר השקיעה מטעם כל הני דאמרינן, חדא דהוא עבד כאורחא, דהיינו דהכי הוא אורחא להדליק בעוד יום לצורך הלילה כמו עמוד האש וכדאמר רב יוסף לדביתו, ועוד שהוא מפרסם הנס כדי שעה ויותר, וממילא דגם טעם האמור לעיל דזמן סוף השקיעה הוא עדיף לנר חנוכה גם כן שייך ביה, משא"כ אם מדליק עם אחר השקיעה. אלא ודאי במדליק קודם שקיעה נמי סגי בשיעור חצי שעה לדעת הר"ן ז"ל ודעמיה, וכל מה שדולקת יותר על חצי שעה הוא אינו מן המצוה, ומשום הכי בעינן למצוה להתחיל בשיעור הזה עם שקיעת החמה לפי שאז אור הנר הוא יפה וניכר יותר מאם מדליקה קודם שקיעה, ועוד דכיון דהאי דאיתמר בברייתא מצותה משתשקע משמע להו ז"ל דמצוה הוא ואינו עיכוב, אם כן מאין לעכב ולומר דלא סגי דלא מדליק בזמן הזה גם כן.

ומיהו מור"ם ז"ל בדרכי משה⁴⁹ הביא דברי הר"ן ז"ל⁵⁰ בקצרה וז"ל, כתב הר"ן אם הדליק קודם שקיעה ודולקות אחר השקיעה יצא, דאם רצה להקדים מקדים, ע"כ. ואם כן משמע דלא התיר הר"ן אלא לענין דמצי להקדים, אבל לעולם בעינן שתהיה דולקת דוקא בזמן הזה. ואחר המחילה הראויה והרשות מלפני הדר כבודו⁵¹ נתונה, אגב חורפיה לא דק, וגם לא ראה בבה"ג והרשב"א ז"ל וכתב הכי.

ואין להקשות דלפי דעת הרשב"א ז"ל דכתב(ו) דמצוה משתשקע דקאמר תנא הוא למצוה ואינו עיכוב ואם רצה להקדים מקדים, הכי נמי נימא דאם רצה לאחר יאחר, דהא ודאי דהא דנקט תנא מצוה לאשמעינן דאינו עיכוב, היינו דוקא לענין דיכול להקדים מפלג כיון דזמן פלג איכא היכרא ופרסומי ניסא כאמור לעיל, אבל לא לענין דיכול לאחר נמי ולהדליק אחר שתכלה רגל מן השוק, כיון דמשתכלה רגל מן השוק עוד ליכא פרסומי ניסא, ולהכי איכא למימר דלכולי עלמא אינו יכול לאחר לכתחלה, רק אם שכח או הזיד כאשר כתב מר"ן ז"ל בס' יע"ש. ומיהו בהרשב"א ז"ל⁵³ ב' שיטות שם משמע בפשיטות דיכול לאחר נמי, דהיינו דכל אימת דמדליק בתוך זמן זה דהיינו משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק הוא מקיים מצוה מן המובחר וזוהי במצוה שלימה, והמדליק אחר כך אינו עושה מצוה כתקנה לגמרי, יע"ש באורך מזה, וסיים דכן כתב רבו בהלכות. ואם כן משמע דכי היכי דיכול להקדים הכי נמי יכול לאחר, דהיינו דכל שיעור שנתנו רז"ל הוא למי שרוצה לקיים מצוה מן המובחר, אבל אין הכי נמי רצה להקדים רשאי רצה לאחר רשא. ובהרב המגיד בפרק ד' מהלכות חנוכה ופורים⁵⁴ משמע דאיכא עוד פוסקים דס"ל הכי, ועיין שם מה שהקשה לו על זה יע"ש.

ואין להקשות נמי דכיון דלדעת הרשב"א והר"ן ז"ל ודעמיהו דלפי האמור לעיל דיכול להקדים ההדלקה ממש, אם כן הא ודאי אין לך חשדא גדולה מזו, דכיון שרואין דאין לו נרות חנוכה בעידנא דנרות כולי עלמא דולקות יבואו לומר דלא הדליק כלל. דליתא, דכיון שראו

אותו בעת שהיו נרותיו דולקות תו לא חיישינן לשלא ראה אותו שיחשדהו לשלא הדליק כלל, משום דחברך חברא אית ליה וחברא דחברך חברא אית ליה⁵⁵. ועל כרחק צ"ל הכי, דאי לא תימא הכי אם הדליק עם (שקיעה) [שקיעה] נמי וכבתה אמאי פסקינן לקמן ס' תרע"ג⁵⁶ דאינו זקוק לה, הא אותו למחשדיה. מיהו הרב שבות יעקב כתב בחלק ג' ס' מ"ח דאף על גב דאינו זקוק לה מ"מ בעינן להניח שם על אותו מקום נרותיו כשהם כבויים, ואם כן לפי זה אפשר דהר"ן והרשב"א ז"ל נמי מיירי במניח שם על אותו מקום נרותיו כשהם דולקים⁵⁷. ובע"ה כמדי דברי בס' תרע"ג יתבאר דין זה, יע"ש באות נ"ט, וכאן אין להאריך עוד בענין זה.

ב. שם. אלא עם סוף השקיעה וכו'. דקדק לכתוב עם סוף השקיעה, דלתחלת השקיעה עדיין היום גדול שהוא מהלך שלושה מלין ורביע עד הלילה, אלא עם סוף השקיעה. מיהו הרב פרי חדש ז"ל⁵⁸ ואתו שר צבא מן הראשונים המרדכי ז"ל⁵⁹ כתב דעיקר זמנה הוא בתחלת שקיעת החמה יע"ש, וכן הוא לדעת הר"א ממ"ץ כמו שכתב הב"ח⁶⁰ יע"ש, וכן כתב בספר יראים סוף הלכות שבת⁶¹ יע"ש, ועל ידו החזיק הרב ישועות יעקב⁶² שהביא ראייה גמורה לדבריו מן הש"ס יע"ש. וכן כתב הרב ביאורי הגר"א⁶³, ועל ידו החזיק הרב מקרא סופרים בפירושו על מסכת סופרים בפרק כ' הלכה ד' אות ב' שהביא סיוע לדבריו יע"ש. מכל מקום משמעות כל הפוסקים הוא דצריך להדליק אחר השקיעה. וכן נמי כבר פשט המנהג כהכרעת מר"ן ז"ל, דנפקא מינה דאי עבד שפיר עבד, וכן כתב הב"ח ז"ל.

והנה בתרומת הדשן ס' ק"ב משמע דסוף השקיעה היינו בצאת הכוכבים, וכן הוא דעת האחרונים ז"ל דצריך להדליק בצאת הכוכבים, וכמ"ש מר"ן לעיל ס' תקס"ב⁶⁴ לענין השלמת התענית, דסוף השקיעה היינו בצאת הכוכבים, ועיין שם שכתב רמ"א ז"ל דבעינן שלושה כוכבים בינוניים או עד שהלכנה זורחת בכח ותאיר על הארץ, וכתב המג"א ז"ל שם⁶⁵ וז"ל, אבל שלושה כוכבים קטנים לא מהני, עכ"ל. וכתב הברכ"י ז"ל⁶⁶ וז"ל, דאי כוכבים בינוניים מהני כ"ש קטנים, ומה שכתב המג"א הכא דקטנים לא מהני, היינו הבינוניים עצמן בתחילת יציאתן נראים קטנים ובהחשך עוד נראים בינוניים, עכ"ל. ומיהו יש אומרים דס"ס הוא בדברי המג"א, ואינו עיקר.

ג. שם. לא מאחרין ולא מקדימין וכו'. כתב הרב חיי אדם כלל קנ"ד⁶⁷ והביאו הרב פתחי תשובה⁶⁸ דאם הוא מסופק אם כבר הוא צאת הכוכבים ידליק, ומוטב למהר קצת מלאחר, עכ"ל. אבל לא ידליק במשך זמן בין השמשות שהוא קרוב לרביעית שעה עד הלילה דהיינו צאת הכוכבים דספק יום הוא, ואף על גב דנרות דרבנן וספק דרבנן לקולא, מכל מקום אין עושין כן לכתחלה, עיין אשל מפרי ז"ל⁶⁹. וכן הוא דעת רוב האחרונים ז"ל לעיל ס' תפ"ט⁷⁰ לענין ספירת העומר, דאע"ג דמדי דרבנן הוא בזמן הזה יש להחמיר בספק חשיכה, ולדעת פוסקים שם⁷¹ ועמהם מגדולי הראשונים ז"ל דאף לכתחלה יכול לספור בספק חשיכה דס"ל דכל מידי דרבנן אין להחמיר בספק חשיכה, וכן כתב הרב בתי כהונה (ח"ב) [ח"ג] ס' ד' יע"ש. וכן כתב הרב משחא דרבותא בס' זה"ק⁷² דיש להדליק בין השמשות יע"ש. וכן נראה לי מהא דאמרינן בפרק במה מדליקין⁷³ גבי דביתוהו דרב יוסף, אלמא דצריך להדליק בעוד שהוא יום ולא בלילה ממש וכמ"ש לעיל אות א' יע"ש.

ד. שם. שאם הוא טרוד וכו'. יש להסתפק דאם טרוד זה יכול לחזור אחר שליח שידליק בעוד בזמנה אי יכול להקדים, דיש לומר דאף ככהאי גוונא איירי משום דמצוה בו יותר מבשלוחו⁷⁴.

ה. שם. יכול להקדים וכו'. היינו בברכה, דאם לא כן מאי אהני ליה כיון דהדלקה עושה מצוה והוא הדליקה מפלג המנחה, אלא ודאי דהויא הדלקה ויברך עליה כדלקמן ס' תרע"ט⁷⁵ בהג"ה. פרי חדש ז"ל⁷⁶. וכן נראה דעת הפוסקים ז"ל מדסתמו דבריהם. וכן כתב הרב מעשה רוקח בפרק ד' מהלכות חנוכה ופורים⁷⁷ יע"ש. מיהו הרב תפלה לדוד⁷⁸ אחר שהביא דברי הפר"ח כתב וז"ל, אבל במג"א ס' תרע"ט ס"ק ב' משמע דס"ל דאינו יכול לברך כשהדליק מפלג המנחה, דדוקא בערב שבת יכול משום דאי אפשר בעניין אחר. וכן נראה לי דעת הדיט מהא דמסכת סופרים פ"כ⁷⁹ ואם הדליקו ביום אין מברכין עליו, שכך אמרו⁸⁰ אין מברכין על הנר עד שיאיתו לאורו,

עכ"ל. ואחריו נמשך הרב בית עובד ז"ל⁸¹. וצ"ל דלדעתם ז"ל דלפי טעם האמור בזה במסכת סופרים נדחה הכרח שכתב הפר"ח ז"ל, דיש לומר דלעולם הויא הדלקה ואפילו הכי אין מברכין עליה מטעם דאין מברכין על הנר עד שיאיתו לאורו, וכיון דבשעת הדלקה לא מצי לברך תו לא מצי לברך אחר כך, משום דהדלקה עושה מצוה. וקשה לי טובא על דבריהם ז"ל דהא טעם זה שייך גם כן אף גבי ברכת נרות של שבת ויום טוב, דהא ענין הברכה שם כמו ענין ברכת נר חנוכה, והתם אפשר לן להמתין מלברך או אף מלהדליק עד שעת הגייה, דהא בנרות שבת יכולים אנו לברך אחר הדלקה כמבואר לעיל ס' רס"ג⁸² בהג"ה, ואפילו הכי משמעות כל הפוסקים שם הוא דבעידנא דמצינן להדליק מצינן לברוכי ואפילו מפלג. ועוד דלפי טעם זה לא שייך לחלק בין אפשר לאי אפשר, דכיון דתקנתא דרבנן הוא דבעינן אורה בשעת ברכה איך אנו יכולים לברך בדליכא אורה היכא דלא אפשר, אדרבא אין לברך דהא ברכות אין מעכבות⁸³, והכי ק"ל⁸⁴ נמי לענין ברכת מאורי האש דהיכא דלא אפשר ליהנות לא מברכין, הכי נמי לענין ברכת להדליק, דהא השתא לא מסתבר לן לחלק בין הכא להתם. אלא ודאי דדעת הפוסקים הוא דלא איתמר זה אלא לענין ברכת מאורי האש דוקא ולא לענין ברכת נרות חנוכה או שבת ויום טוב, וברייתא דמסכת סופרים פירושה כמו שכתבתי לעיל אות א' יע"ש. ואף אם תמצא לומר דמשמעות הברייתא הוא כפירוש הרב, על כרחק צריך לאוקמה כרב יוסף דאמר משתשקע החמה עד שהכסף העליון והשוה לתחתון יום הוא, ובין בערב שבת ובין בשאר ימים לא מצי להדליק ולברך עד שעת הגייה דהיינו משתשקע החמה, משא"כ לדעת רבה דק"ל כוותיה⁸⁵ דצריך דוקא להדליק מבעוד יום וממילא דנרות חנוכה צריך לברך גם כן קודם שקיעה, אם כן על כרחק צ"ל לדעת רבה דברכת נר של שבת ויום טוב וחנוכה אינם בכלל מה שאמרו אין מברכין על הנר עד שיאיתו לאורו, דדוקא התם בעינן הכי מטעם שכתבתי לעיל אות א', ואותה ברייתא אינה הלכה לדעת רבה ולא ק"ל כוותיה אלא כברייתא דמסתייע מינה, ועוד דטרוד נמי כיון דיהיבין ליה רשותא להדליק מפלג המנחה אע"ג דאסור לשאר בני אדם, אם כן ודאי חשבינן ליה כאי אפשר, ואם כן כיון דלשיטתו היכא דלא אפשר מצינן לברך, י"ל דה"ה נמי לטרוד דחשיב כאי אפשר. וליכא למימר דדוקא לענין דמצי להדליק חשבינן ליה כאי אפשר ולא לענין דמצי לברך, דמה טעם, אי משום דאפשר בענין אחר, לענין הדלקה נמי יש לומר כן. ומג"א ז"ל בס' תרע"ט לא נחית לאפוקי טרוד בחול, אלא טעמא דמצי לברך קמ"ל וה"ה לטרוד, ודו"ק.

ו. שם. מפלג המנחה וכו'. דהיינו שעה ורביע קודם צאת הכוכבים. וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות. הרב חיי אדם⁸⁶. ודוקא אחר פלג המנחה, אבל אם הדליקה קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה אחר פלג המנחה, ואע"ג דעדיין לאו זמנה הוא אפילו הכי אין משתמשין לאורה. הרב פרי מגדים ז"ל⁸⁷. ודע דצריך לחזור ולהדליקה בברכה קאמה ודו"ק.

ז. שם. ובלבד שיתן בה שמן וכו'. דהיינו שיתן בה שמן שיעור שתדלק שתי שעות פחות רביע. ואם לא נתן בה רק כשיעור המדליק אחר השקיעה דהיינו שיעור חצי שעה, לא יצא, כיון שכל עצמה של הדלקה ביום היתה והוא כשרגא בטהרה וליכא פרסומי ניסא. ומטעם זה צריך ליתן שיעור השמן הנ' בנר קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואחר כך הוסיף לא יצא כמבואר לקמן ס' תרע"ה⁸⁸. וה"ה נמי אם כבתה קודם צאת הכוכבים ואיתרמי שעדיין היה שם או אחד מבני ביתו זקוק לה. מיהו לפי מ"ש הרב תרומת הדשן ז"ל בס' ק"ב והובא לקמן ס' תרע"ג סעיף ב' דבכהאי גוונא בערב שבת אינו זקוק לה, דכיון דאי אפשר חשיב הכשר מצוה והוי כאילו קיים המצוה, אם כן ה"ה לטרוד נמי דחשיב כאי אפשר הויא הדלקתו הכשר מצוה וחשיב כאילו קיים המצוה, ומ"מ אף לפי האמור אם לא נתן שמן בנר שיעור הנ' קודם שהדליק לא יצא, דיש לחלק בין כבתה לשלא נתן בה שמן כשיעור בתחלה, וכמו שיתבאר דין זה לקמן ס' תרע"ג אות ס"ב בע"ה. והרב פרי מגדים ז"ל⁸⁹ נוטה להקל אף בחול בדיעבד ולא נתן שמן כשיעור הנ', ואינו מוכרח וכמו שיתבאר לקמן ס' תרע"ג אות הנ' בע"ה. ועיין לאלוהי רבה ז"ל בס' זה ס"ק ה' דפירש דברי הלבוש ז"ל דס"ל דלדין דאנו מדליקין בפנים אף כשמדליק מבעוד יום סגי בשיעור חצי שעה כמו

49 דרכי משה האריך אות א'. | 50 שבת דף ט' ע"א מדפי הר"ף ד"ה מצותה. | 51 נדצ"ל: כבודו. | 52 סעיף ב'. | 53 שבת כ"א ע"ב. | 54 הלכה ה'. | 55 כתובות ק"ט ע"ב; ב"ב כ"ח ע"ב. | 56 סעיף ב'. | 57 נדצ"ל: כבויים. | 58 ס"ק א'. | 59 שבת פרק ב' ס' תנ"ה. | 60 ד"ה מצותה. | 61 ס' רע"ד. | 62 אות א'. | 63 סעיף א'. | 64 סעיף א'. | 65 ס"ק א'. | 66 אות א'. | 67 אות י"ח. | 68 סעיף א'. | 69 אות א'. | 70 סעיף ב'. | 71 עיין באר היטב שם אות י"ב. | 72 סעיף א'. דף ס"ב ע"ג. | 73 שבת כ"ג ע"ב. | 74 קידושין מ"א ע"א. | 75 סעיף א'. | 76 ס"ק א'. | 77 הלכה ה'. דף רפ"א ע"א. | 78 משפט ברכות של חנוכה, דף פ"ד ע"א ד"ה גרסינן. | 79 הלכה ד'. | 80 ברכות נ"א ע"ב. | 81 דף קנ"ט ע"ב אות א'. | 82 סעיף ה'. | 83 ברכות י"א ע"ב. | 84 שו"ע או"ח ס' רח"צ סעיף ד'. | 85 שם ס' רס"א סעיף ב'. | 86 כלל קנ"ד ס' י"ח. | 87 אשל אברהם ס"ק א'. | 88 סעיף ב'. | 89 משבצות זהב ס' תרע"ג ס"ק א'.

יט. כתב המג"א ז"ל בס"ק ה', ונ"ל דמי שלא התפלל מעריב מדליק קודם, דאין צריך זמן כל כך וליכא למיחש לשמא ישכח מעריב, וכן כתב הכנה"ג¹³⁵ שהוא נוהג כן, עכ"ל. והרב שבות יעקב חלק ב' ס"י מ' כתב, דהעיקר הוא להדליק אחר תפלת ערבית, ומה שכתב המג"א בשם הכנה"ג לא ראה בשיירי כנה"ג¹³⁶ דחזר בו, עכ"ל יעש"ב. וכן כתב הרב שב יעקב¹³⁷ ס"י כ"ב יעש"ב, והא"ר בסי' זה ס"ק א', והיד אהרן שם בהגהת בית יוסף¹³⁸, והרב זרע אמת בחלק או"ח ס"י מ', וכן פורת יוסף¹³⁹ ועיקרי הד"ט¹⁴⁰. והרב המחזיק ברכה¹⁴¹ כתב וז"ל, ואחר ראות כל דברי הרבנים ויתר מחברים נראה דהמדליק קודם שילך לבית הכנסת¹⁴² לא הפסיד, דיש לחוש דעד שיתפלל יעבור זמן ההדלקה שהוא חצי שעה מדינא דגמרא ודו"ק, עכ"ל. וכתב הרב חיי אדם כלל קנ"ד ס"ק כ' שכן נהג הגר"א שהיה מדליק קודם שיתפלל מעריב, עכ"ל יע"ש.

כ. שם בש"ע. **מדליק והולך כל הלילה וכו'.** בבית יוסף¹⁴³ כתב דהוא ספיקא דדינא, ואם כן משמע שאין לברך. אבל מדסתם בש"ע משמע שדעתו לברך. וכתב הרב ערך השלחן¹⁴⁴ דכאן סתם לברך ממ"ש הטור והאורחות חיים¹⁴⁵ והכל בו¹⁴⁶ דבזה"ז שמדליקין בפנים היו זמנה לבני הבית כל הלילה ומברכים, והמגיד משנה¹⁴⁷ כתב דלכ"ע מדליק כל הלילה אלא שלא עשה המצוה כתקנה, וכן כתב הרשב"א בחידושי¹⁴⁸, וכן נראה דעת הסמ"ג¹⁴⁹ ע"ש בהרא"ם, עכ"ל. וכן כתב הרב המאירי בחידושי על מס' שבת פרק במה מדליקין¹⁵⁰, וכן פסק הפר"ח¹⁵¹ והאחרונים, ודלא כרש"ל ז"ל¹⁵² שכתב דדוקא עד חצות יע"ש. והרב חלקו של ידיד¹⁵³ כתב דרש"ל לא כתב כן אלא להרחיק את האדם מן העבירה, כדאמרין בריש ברכות¹⁵⁴ מצותן עד שיעלה עמוד השחר ולמה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, ע"כ.

כא. דוקא אם בני הבית הם נעורים, אבל אם הם ישינים אין לברך עליהם. כן פסק המג"א ז"ל בס"ק ו', ואליה רבה¹⁵⁵ וחיי אדם¹⁵⁶. ומיהו בהגהת סמ"ק ס' רע"ט ובאורחות חיים¹⁵⁷ והכל בו¹⁵⁸ כתבו דנכון להדליק בעוד שבני הבית נעורים, עכ"ל. ואם כן משמע דבני הבית אינו עיכוב. גם הרב חמד משה¹⁵⁹ דחה דברי המג"א וסיים וז"ל, ולכן נראה דאם שכח ונאנס ולא הדליק עד שישנו כולם, יקיץ ב' או ג' מהם וידליק, ואם אי אפשר להקיצם מ"מ ידליק ויברך, דלפ"ד המג"א אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק ולא יברך, ולא שמענו ולא ראינו זה בפוסקים, ואדברא השלטי גבורים¹⁶⁰ כתב בשם ריא"ז דאם הוא בין הגויים לבדו צריך להדליק, ומשמע דמדתכב כן בפשיטות שידליק בברכה, אלא ודאי דאם יכול לפרסם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף, אבל אי ליכא אנשים לא יבטל המצוה, כנ"ל ברוה, וכן נוהגים העולם. וכן משמע מתוך דברי גדולי הפוסקים דלא חילקו בזה.

כב. שם בהגה. **ובלילות האחרות ידליק כמו שאר בני אדם וכו'.** ולא דמי לעומר, דהתם משום דכתיב תמימות תהינה¹⁶¹, אבל הכא כל חדא באנפי נפשה היא. בית יוסף¹⁶². וראש יוסף¹⁶³ כתב דמי שלא הדליק בליל אחד מן הלילות לא ידליק כלל אותו הנה, והיו באחרונה רק שבעה נרות. וכן הוא פ"י תשובת האשכנזית¹⁶⁴ שהביא מר"ן בב"י¹⁶⁵, ודלא כדעת מור"ם בהג"ה. ולא נהירא, אלא העיקר כדעת רמ"א ז"ל, וכן משמע בשבולי הלקט¹⁶⁶. אליה רבה ס"ק ד'. וכן כתב בפרדס לרש"י ז"ל דף מ"ו ע"ב יע"ש, וכן כתב הרב מהר"ש הלוי¹⁶⁷, וכן הוא דעת האחרונים ז"ל.

כג. כתוב בספר פנים חדשות¹⁶⁸ בשם שארית יוסף¹⁶⁹, שאם הוא אוכל אצל חברו והגיע זמן ההדלקה צריך לילך לביתו להדליק ולא שידליק שם בסעודה, ופשוט הוא. ומיהו אם אשתו מדלקת עליו אין צריך לילך לביתו. פרי חדש¹⁷⁰. וכן כתב הרב עולת שבת ס' תרע"ז¹⁷¹ דיכול לסמוך על אשתו, וכתב דדוקא אם הוא הנרות אצל בעל הבית שסועד אצלו, עכ"ל.

יד. כתב הב"ח¹¹⁵ בשם הגהות חדשות¹¹⁶ דאם הדליקה בפני הרוח וכבתה צריך לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי, שהיה הואיל ואינה יכולה לעמוד בפני הרוח הו"ל כמי שלא נתן בה שמן כשיעור, עכ"ל. ודבר ברור הוא דההיא כמאן דליתא וצריך לחזור ולברך כדלקמן ס' תרע"ה ס"ב, ודלא כסברת הכנה"ג בסי' תרע"ג¹¹⁷. פרי חדש¹¹⁸. וכבר כתבתי לעיל אות' י' דאפילו לא נתן שמן כשיעור ממש לא יחזור ויברך, והעיקר כדברי הכנה"ג ז"ל. וכן כתב נמי המג"א בסי' תרע"ג ס"ק י"ב, ועיין בב"ח שאחר שהביא הגהות הנה"ז כתב וז"ל, ונראה דמהאי טעמא כתב האור זרוע¹¹⁹ שאין לתחוב הנרות סמוכות זו לזו עד שמתחממות ונופלות או נוטפות, דכיון דנופלות או נוטפות הוי כמי שלא נתן שמן כשיעור, עכ"ל. וצ"ע דבאור זרוע ס' שכ"ו מפורש הטעם בזה הוא משום דדמי למדורה וכדבר האמור לעיל ס' תרע"א אות' ל"ו יע"ש. וצ"ל דהב"ח ז"ל לא עיין בדברי אור זרוע גופיה אלא ברמ"א ז"ל שהביא בקצרה, וחשב שרמ"א ז"ל מפרשו משום מדורה.

טו. מי שאין לו שמן אפילו לנר אחד כשיעור רק מעט, נראה לי דיש לסמוך בזה על דברי המקילין ז"ל דלא בעו שיעור בזה"ה, ואין לחייבו לחזור על הפתחים להשלים השיעור רק ידליק השמן שיש לו לשם חנוכה ויכול לברך גם כן, כיון דעל כל פנים איכא פרסומי ניסא, כנ"ל דלא כמו שכתבתי לעיל ס' תרע"א אות' י"ב.

טז. שם. **יכול לכבותה וכו'.** וכן יכול להשתמש לאורה אחר זה הזמן, ורש"י¹²⁰ כתב דאין להשתמש לאורה מפני הרואה, פירוש שהרואה סבור שאפילו תוך השיעור מותר להשתמש לאורה, אבל לכבותה שרי דבזה לא חיישינן למוראית העין, והב"ח¹²¹ כתב מאחר דנהגו איסור לכבות ולהשתמש אין להקל, וכן כתב צדה לדרך¹²². מג"א ס"ק ד'. ומבואר שם בב"ח דאף שנכבה מעצמו אחר חצי שעה אסור ליהנות ממנו שהוקצה למצותו אף אם הדליקו סתם יע"ש"ב, וכן כתב בשיירי כנה"ג¹²³, וכן פסק הפר"ח ז"ל בס' תרע"ז¹²⁴ והשלחן גבוה בס' זה"ה¹²⁵. מיהו המג"א ז"ל לקמן ס' תרע"ז¹²⁶ כתב דאינו מוכרח כ"כ לאסור אף בסתם, ולכן טוב להתנות לכתחלה שלא יאסר אלא כשיעור, עכ"ל. והא"ר ז"ל בס' זה ס"ק ב' כתב דאף בהתנה בלא כיבוי אין להתיר להנות ממנו, דיש לחוש לדברי רש"י מפני שהרואה סבור שמותר להשתמש לאורה, ולכן צריך לכבותה ואחר כך ליהנות ממנה, ומה שהתיר הט"ז אף בלא התנה לא נהירא, אלא אף בסתם יש לאסור וכו'. מ"מ לדינא כשנתערב בפחות מששים מותר להוסיף עליו כדי לבטלו, דסמכין בזה על המתירין, ע"כ יע"ש. וכתב הרב פרי מגדים¹²⁷ דלאאורה שמן היתר צריך ששים בנותה משא"כ חלב וכדומה דלא שייך ביה היתר אכילה רק הנאה י"ל אף לח בלא כהאי גוונא בטל ברוב וצ"ע, עכ"ל. ועיין להרב פתחי תשובה¹²⁸ שכתב בשם תשובת דברי מנחם ס' נ"ז דאם נכבו מעצמם אחר זמן השיעור יש להתיר להדליק אותם לנר מצוה וללמוד בפניהם, יע"ש.

יז. כתב בליקוטי (מה"י"ו) [מהרי"ן] ס' ל"ג דאין לטלטל נרות חנוכה עד שתדלק כבר חצי שעה, עכ"ל. ולפי מ"ש באות הקודם אין לטלטל כלל אף לאחר חצי שעה. וכן כתב הא"ר ז"ל בס"ק ב', וכן כתב הב"ח¹²⁹ וכתב שכן משמע נמי במסכת סופרים¹³⁰ יע"ש. ועיין מ"ש לקמן ס' תרע"ג אות' ל' בס"ד.

יח. שם בהגה. **אין צריך לזיזו להדליק וכו'.** ורש"י¹³¹ כתב דאפילו ללמוד אסור משהגיע זמנה, ואפילו התחיל פוסק כמ"ש בסי' תל"א¹³², וכן פסק הב"ח¹³³. מג"א ס"ק ה', וכן כתבו רוב האחרונים ז"ל. מיהו הרב ערך השלחן בס' תרע"ב¹³⁴ כתב דלדעת הרא"ם ז"ל לא אסרו ללמוד קודם הדלקה כמו גבי חמץ, דמשום חיבוב הנס רמי אנפשיה ומדכר, ודלא כרש"ל וב"ה, עכ"ל יע"ש. וירא שמים יצא ידי כולם ויאמר לאחד מבני הבית שיזכיר לו ההדלקה. וה"ה אם היה צריך לאכול.

שמדליק אחר השקיעה יע"ש, ואחרי נשיקת הרצפה דברי הלבוש אינם עולים יפה לפי פירושו כאשר יראה למעיין שם. ועל כל פנים אין לברך שנית, דיש לחוש לדבריו ולדברי הפוסקים שכתבתי לעיל אות' א' דס"ל דאם רצה להקדים מקדים, ודו"ק.

ח. טורד, זה אע"ג שיהיה לו פנאי אחר כך בלילה, אפילו הכי לא ימתין להדליק בלילה אלא צריך להקדים מפלג המנחה דלאקדומיה עדיף מלאחוריה, חדא דבשעת עיקר זמנה מיהא היא דלוקה, ועוד חיישינן שמא יטרד כל הלילה, ועוד שמא ישנו בני הבית ונמצא שאינו מדליק בברכה.

ט. סעיף ב' בש"ע. **שהוא כמו חצי שעה וכו'.** ובהרמב"ם⁹⁰ והכל בו⁹¹ ואורחות חיים⁹² איתא כמו חצי שעה ויותר.

י. שם. **הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור וכו'.** השלטי גבורים בהלכות חנוכה אות' (ד') [ג']⁹³ כתב דלדברי התוס'⁹⁴ וסמ"ג⁹⁵ אין צריך ליתן בה שמן עכשיו שמדליקין בפנים כזה השיעור⁹⁶, וכן המנהג להדליק בנרות קטנות שאינם מחזיקין שתי דראה"ם של שמן ומכבים מיד, והיינו טעמא כיון דליכא היכרא אלא לבני הבית הדלקה עושה מצוה, עכ"ל. והובא בספר שלחן גבוה ס"ק ח'. וכתב המרדכי⁹⁷ דבזה"ז אין לחוש לשיעורא כלל כיון שאנו מדליקין בפנים, עכ"ל. וכן כתב הד"מ⁹⁸ בשם הקוב"ץ⁹⁹, ובב"ח¹⁰⁰ מביא עוד פוסקים דס"ל הכי יע"ש. אמנם הסכמת האחרונים ז"ל הוא דאף עכשיו צריך ליתן בה שמן כזה השיעור ודלא כיש מקילין בזה, וכן נראה מסתמיות הש"ע כאן ובס' תרע"ה¹⁰¹. ואדברא משמע בס' תרע"ה דאם לא נתן בה שמן בשעת שהדליקה כזה השיעור לא יצא, וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה. אבל לא יברך כיון דיש פוסקים מקילים בזה בזה"ז, ודלא כהרב פרי חדש ז"ל בס' תרע"ה¹⁰². וכן כתב הרב חיי אדם¹⁰³, וכן פסק נמי הרב חמד משה בס' תרע"ה¹⁰⁴.

יא. הרב שלטי גבורים¹⁰⁵ כתב ששיעור השמן לחצי שעה הוא שמינית הביצה לפי חשבון שיעור שמן המנוורה. כנה"ג¹⁰⁶. וכן כתב הכל בו¹⁰⁷. ושיעור ביצה הוא י"ח דראה"ם, נמצא שמינית ביצה הוא שני דראה"ם ורביע. והרב ערך השלחן¹⁰⁸ כתב בשם הרא"ם ז"ל דלא נתנו שיעור לשמן, דפתילה גסה צריך יותר מדקה, אבל במנוורה נתנו שיעור משום דפתילות המנוורה לא היו יכולין להיות רק כשיעור פיות המנוורה, עכ"ל. וכן כתב הרב שלחן גבוה¹⁰⁹ בשם בית דוד ס' תע"א, וכן כתב המג"א ז"ל ס"ק ג' יע"ש ובמחצית השקל¹¹⁰. ועיין בשו"ת עמודי אור חלק או"ח ס' מ' דכתב דהעיקר הוא כדברי המג"א ודלא כמקצת האחרונים שתפסו עליו.

יב. כתב הד"מ¹¹¹ דאזות הנוהגים לעשות נרות שדולקין עד חצי הלילה הוא ללא צורך וגם אין בו הידור מצוה, דהא לאחר שיעורן מותר בהנאה ולא שייך מצוה אלא בשעת המצוה, ואין ראייה מנרות חנוכה של בית הכנסת שהמנהג לעשות גדולות, דשאני התם דאיכא מצוה להדליק נרות כל היום, עכ"ל. והמג"א בס"ק ג' כתב דודאי בנר של שמן אין הידור מצוה בין רב למעט, אבל בנרות שעוה כשהם ארוכים הם נאים יותר כמו בנרות יום הכיפורים ולולב ואתרוג וכיוצא בו, וכמדומה לי שכן כתב הכל בו¹¹², עכ"ל. והרב חמד משה¹¹³ מסיק דדברי הד"מ נכונים והדין עמו, ועדיף מדבריו דאפשר שיש מעלה שלא להוסיף על השיעור כיון שהנותר מהנר הוא מותר להשתמש בו לצרכו יותר הידור יש אם יעשנה כשיעור וידליק כולה לצורך מצוה, עכ"ל. ואליה רבה ז"ל בס' זה ס"ק ו"ו כתב דלפי מ"ש בס"ק ב' דאסור להשתמש אף לאחר חצי שעה, אפשר שמצוה אפילו בנר של שמן להרבות, עכ"ל.

יג. לעולם בעינן ליתן בה שמן שיעור חצי שעה, אפילו אם איחר מלהדליק ולא נשאר כי אם רביע שעה או פחות עד שתכלה רגל מן השוק גם כן צריך לתת בה שמן כזה השיעור. פרי חדש¹¹⁴ ואחרונים.

90 הלכות חנוכה פרק ד' הלכה ה'. | **91** הלכות חנוכה ס' מ"ד. | **92** הלכות חנוכה אות ט"ו. | **93** שבת דף ט' ע"א מדפי הרי"ף. | **94** שבת כ"א ע"ב ד"ה ואי. | **95** הלכות חנוכה. | **96** ע"כ דברי שלטי גבורים. וההמשך הוא מדברי הרב שלחן גבוה. | **97** שבת פרק ב' ס' רס"ו. | **98** אות א'. | **99** מנהגי מהר"ש אוסטריוך ס' תק"מ. | **100** ד"ה כתב המרדכי. | **101** סעיף ב'. | **102** ס"ק ב'. | **103** כלל קנ"ד ס' כ"ב. | **104** אות ג'. | **105** שלטי הגבורים דף ט' ע"א מדפי הרי"ף אות ה'. | **106** הגהות הטור. | **107** הלכות חנוכה ס' מ"ד. | **108** אות א'. | **109** אות ה'. | **110** ס"ק ג'. | **111** אות א'. | **112** הלכות חנוכה ס' מ"ד. | **113** אות ב'. | **114** ס"ק ב'. | **115** ד"ה כתב בהגהות החדשות. | **116** שלטי הגבורים שבת דף ט' ע"א מדפי הרי"ף אות ג'. | **117** הגהות הטור. | **118** ס"ק ב'. | **119** הלכות חנוכה ס' שכ"ו. | **120** שו"ת מהרש"ל ס' פ"ה. | **121** ד"ה ומ"ש ודלא כהרמב"ם. | **122** מאמר רביעי כלל שביעי פרק שני. | **123** הגהות הטור אות ד'. | **124** ס"ק ד'. | **125** ס"ק ט'. | **126** ס"ק י'. | **127** משבצות זהב ס"ק א'. | **128** סעיף ב'. | **129** ד"ה ומ"ש ודלא כהרמב"ם. | **130** פ"כ ה"ג. | **131** בתשובה ס' פ"ה. | **132** סעיף ב'. | **133** ד"ה פסק. | **134** אות ו'. | **135** הגהות הטור. | **136** הגהות הטור אות א'. | **137** ח"א. | **138** דף ק"ס ע"ד. | **139** הלכות חנוכה אות כ"ו, דף נ"ב ע"א. | **140** ס' ל"ה אות ט"ו. | **141** אות ג'. | **142** במחב"ל: להתפלל ערבית. | **143** ד"ה ואהא דאמרין. | **144** אות ד'. | **145** הלכות חנוכה אות ט"ו. | **146** הלכות חנוכה ס' מ"ד. | **147** הלכות חנוכה פרק ד' הלכה ה'. | **148** שבת כ"א ע"ב. | **149** עשה דרבנן ה'. | **150** דף כ"א ע"ב. | **151** ס"ק א'. | **152** שם. | **153** ס' תרע"ב, דף מ"ו ע"ד ד"ה ומ"מ. | **154** דף ב' ע"א. | **155** ס"ק ג'. | **156** כלל קנ"ד אות י"ט. | **157** הלכות חנוכה אות ט"ו. | **158** הלכות חנוכה ס' מ"ד. | **159** ס"ק ג'. | **160** שבת דף י' ע"א מדפי הרי"ף אות א'. | **161** ויקרא כ"ג ט"ו. | **162** ד"ה ומ"ש ואם. | **163** הלכות חנוכה ס' תרע"ג, דף פ"ט ע"ב. | **164** שו"ת מהרי"ל ס' כ"ח. | **165** שם. | **166** ס' קפ"ו. | **167** ס' כ"ה, דף י"ז ע"ג. | **168** ריש הלכות חנוכה. | **169** ס' ע"ג. | **170** סוף ס"ק א'. | **171** ס"ק א'.

עובר אורח

הגהות וחיידושים על סדר שו"ע או"ח
מכת"י הגאון האדר"ת זצ"ל

הלכות חנוכה

סימן תרע"ב

סעיף א'. **עד שתכלה רגל מן השוק**, נשמט לשון הר"מ¹² כמו חצי שעה, ונ"ל דר"ל לפי עובי הפתילה כמש"כ המג"א¹³.

סעיף ב'. **יכול לכבותה אחר זמן השיעור**, לכאורה י"ל משום חשדא דאדם טועה בחצי שעה ויאמרו שלא הדליק כלל, ואולי דההדלקה בתחלת הלילה, ובין יממא לליליא לא טעו אינשי, ומיהו לדידן שכל הלילה זמנה תקשה, וצ"ל דאדרבה כל אחד ידון ליכות לחבירו שהוא מהזריז, וצ"ע.

בהג"ה בסוף הסי'. **[ובלילות האחרות] ידליק כשאר בני אדם [אף על פי שלא הדליק בראשונה]**, כולל לשלול ג', (א) שא"צ להשלים אח"כ נר אחד יותר כמו בשבת, (ב) שידליק למחרתו ככל בני אדם, ונפ"מ לגר המתגייר וקטן שנתגדל, (ג) שלא נתבטל מספרו לגמרי כמו בעומה.

[שם]. מש"כ בשם הדרכי משה¹⁴, נ"ל שצריך להדליק כמנין אותה הלילה ולא שידליק כפי החסרון שא"כ לא יהא ניכר כמה היום.

מג"א סק"ג. מ"ש דאין מצוה בנרות ארוכות ע"ש, עיין שבת כ"ג א' מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי דמשיך טפי משמע דאדרבה ראוי להדר על מה שיארך הדלקתו, ואולי מג"א מיירי בדולק זמן שוה, רק דארוכות יותר, ועיין שבועות ט"ו א', ובתוס' שם¹⁵.

ועיין לקמן סי' תרע"ז סק"י במג"א מ"ש שם להסתפק אם נתן השמן כשיעור חצי שעה דלק יותר אם מותר להשתמש לאורו, ולכאורה מהא דמר הוה מהדר אמשחא דשומשמי דמשך טפי, משמע דאף בנ"ח מצותה רק בשתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מ"מ כל מאי דמשיך הדלקתו מצוה איכא טפי, ותוס' פירשו דבריו לענין נ"ח.

סימן תרע"ג

סי' תרע"ג. אינו מדוקדק, דמתחילה הל"ל דאסור להשתמש לאורה ואח"כ התולדה מזה לפתילות ושמינים.

סעיף א'. **כל השמינים ופתילות**, צריך ישוב מה ששינוי מל' הגמ'¹⁷ פתילות ושמינים.

שם. **[ונוהגים להדליק נר נוסף וכו', ובמדינות אלו וכו' רק מניח אצלן השמש וכו']**, ע"ש בהרמ"א ז"ל, ומשמע שא"צ רק אחת גם בכל הלילות, וי"ל שהוא לפי תשמישו, והשאר ה"ל לא אפשר ולא קמכוין והנאה הבאה לו בעל כרחו, כבפסחים כ"ה ב'.

שם. **[ונוהגים להדליק נר נוסף כדי] שאם ישתמש [לאורה יהיה לאור הנוסף] כו'**, יש להקשות מ"ט לא יתבטל אור הנוסף באורות הנרות חנוכה.

[ט"ז סק"ד]. ה"ז הקשה על דברי בעל העיטור דצורך מצוה מותר להשתמש לאורה בנר חנוכה, א"כ אכתי איך מדליקין (בשבת) [בחנוכה] מפתילות ושמינים האסורים, הא י"ל דיטה לצורך לימודו, ותו, דאכתי לא ניכר דהוא של מצוה, ע"ש.

סימן תע"ר

בטור, משמע קצת שיש חילוק בין יחיד לציבור בתעניות, ועיי"ש בהראב"ד, ואכ"מ.

[ט"ז סק"ג]. השגת הט"ז על אא"ז הלבוש ז"ל, נ"ל דדווקא כשגרם לחטוא וחטא גרע מהורגו, ולא אם נצולו ולא גרם, הנס גדול בזה הניצול בחייו.

ולי לעצמי נ"ל דבחנוכה נצלנו לבד, ע"כ רק בהספד ותענית אסור, אבל בפורים זכינו לנקום בשונאינו מדין משפט המלך, ע"כ גם במשתה ושמחה בקו"ע חייבין.

סימן תרע"א

סעיף א'. **[ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ו]לוקח שמן ומדליק**, הל"ל גם נרות, ואף שפשוט הדבר דהנר יכול לשאול ואין צריך לקנות, מ"מ למה שינה מלשון הרמב"ם ז"ל¹ שכתב להדיא גם נרות, ומקור דין זה הוא ממנו ז"ל.

ויל"ע קצת מ"ט לא כתב שמחזיר על הפתחים לבקש שמן בעצמו, וי"ל.

סעיף ב'. **[בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה וכו', ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר]**, תמהני מאוד שלא כתב המחבר כלשון הגמ' וכל הראשונים, מצות נר חנוכה איש וביתו והמהדרין כו' כו', ויעו"ש ברש"י² ותוס'³ ובמג"א כאן, ומשטחיות לשון המחבר משמע שעיקר המצוה נר לכל לילה לכל אחד ואחד, והוא דבר נפלא מאוד דעיקר המצוה היא אחת⁵, ונפ"מ טובא בין עיקר להידור, וכמש"כ המג"א⁶.

ולא ראיתי מי שקדמני בזה עד עתה⁷, - אחר זמן רב שמעתי שבס' חמד משה עמד בזה⁸.

סעיף ד'. בנר חנוכה פסול מדורה, ומה"ט גם בנר שבת ויו"ט. קשה לי בשלמא בנר חנוכה שייך לפסול דבעינן היכירא למצוה, ובמדורה לא מינכר דלצרכו י"ל דאדלקה עיין רש"י שבת כ"א ב', והרי מה"ט באדם חשוב מותר¹⁰, אבל בנר שבת ויו"ט אדרבה י"ל מצוה במדורה דמאיר יותר, וכמו דמצוה להבדלה אבוקה מבנר עיין פסחים (ז') [ח'] א', וצ"ע לע"ד.

סעיף ז'. **[ואם אין מזוזה בפתח מניחו מימין]**, לכאורה בשוכר בית לפחות מל' יום ג"כ ידליק מימין, ואולי משום דמ"מ הפתח ראוי למזוזה.

[מג"א ס"ק י"א]. נ"ל דדברי אא"ז בעל הלבושים¹¹, ומכהן גדול אין ראי' כלל, דשם אין המצוה מוטלת עליו דווקא, דאף שמצות היום בו דווקא מ"מ שחיטה הרי בזר כשירה, ואף ש"ל דביום הכפורים או שבת אסור מ"מ אם שחט בודאי כשה ותו דכהן אחר ודאי דכשה, וי"ל בדוחק, ויבואר במקומו בס"ד.

ואפשר לומר לדברי הב"ח דהובא במג"א סי' [רע"ה סק"ה] דדווקא לדבר מצוה הותרו שנים ולא לדבר הרשות, א"כ י"ל דאף בפתילות ושמינים האסורים כשיהיו שנים מותרים להשתמש לאורה, ומ"מ לא נמצא היתר מפורש בזה, דרוב תשמיש לנרות הוא לדבר הרשות, (ואף אכילת שבת ודאי לא מיקרי דבר מצוה), וא"כ י"ל דאה"נ כשילמדו שנים אין לחוש כלל שמא יטה, וא"כ א"ש דבשבת הותר ממ"נ, דאחד בלא זה אסור ללמוד, רק שנים, והרי בשנים לא חיישי' שמא יטה, ורק ט"ז לשיטתו דס"ל דבפתילות ושמינים האסורים הותר בשנים, אבל לע"ד לא ידעתי מ"ט יחלק מהא דאין קורין בשנים, ואולי בכאן דודאי יטה לא שייך זה (ואין ספר הט"ז תח"י כעת). - וקושיא הב' דאין בזה היכה, י"ל דכשמשמש לצורך מצוה אין קפידא בכך כיון דיודעין דצורך מצוה מותר לנר חנוכה הרי ניכר מזה שהוא מונע עצמו מצורך הדייט - דנר חנוכה הוא, וי"ל דמצות לאו ליהנות ניתנו ואין זה מיקרי הנאה.

וכמדומני דט"ז יו"ד סי' רכ"א¹⁸ כתב דלימוד מיקרי הנאה דמשמחי לב, א"כ אזיל לשיטתו, ואם נאמר דאין היתר בשנים בפתילות ושמינים הפסולין, ודאי דאה"נ דאין היתר באדם חשוב כדאמר' בשבת י"ב ב' בקריאה לאור הנר - וגם לשיטת הרמב"ם¹⁹ שמא יכבה או ליכא שלום בית, גם בכה"ג לא שייך טעם זה, דמה בכך דשנים הם, או אדם חשוב.

[מג"א סק"ב]. מה שכתב דתשמיש עראי נמי אסור מדאסור לאכול, ותדע מנר ביתו דקודם, עיי"ש, לא זכיתי להבין דברי קדשו, דאיך שייך לקרות תשמיש עראי מה שאוכל, דודאי י"ל לצורך אכילתו אדלקה.

[שם] סק"ד. מ"ש דמ"מ צריך להדליק שמש אצלן, לא הבנתי, דכיון דמיירי במקום שאין רואים אותו כלל לא שייך כלל טעמא דשמא ישתמש, ולמה צריך השמש, וי"ל קצת.

סעיף ב'. **הדלקה עושה מצוה**, יש להקשות למ"ד²⁰ כבתה זקוק לה, איך יברך בשבת שמא תכבה, עיין פסחים ז' ב' כה"ג.

[ט"ז סק"ד]. קושית הט"ז על בעל העיטור²¹, נל"פ שבעל העיטור יפרש דבלימוד משכ"ל שפיר שישב אחר לשומרו או שילמדו בענין אחד דליכא חשש דשמא יטה, אבל להתיר לכל אחד בכל לילי שבת בפתילות ושמינים הפסולים להושיב אחר זהו דבר שאי אפשר כלל, משא"כ לתשמיש מצוה י"ל דשרי דזהו לעיתים רחוקות, אבל לתשמיש של סעודת שבת הוא דבר שאי אפשר, וערבך ערבא צריך.

[מג"א סק"ב]. מ"ש דבמקום הרוח כבתה זקוק לה, לפ"ז י"ל לדברי התוס' שבת (כ"ג) [כ"ד] א"כ דבפתילות ושמינים האסורים לא אמרי' שמא יטה רק ודאי יטה, ועיין ט"ז סי' [ז] ס"ק [ז], א"כ מ"ט מותר להדליק בפתילות ושמינים האסורים, והרי הו"ל כבמקום דלכו"ע כבתה זקוק לה, וכדקי"ל בסוכה שעשאה במקום הרוח שמצטער דלא יצא אף דמצטער -

1 פ"ד הל' י"ב. 2 ד"ה נר איש. 3 ד"ה והמהדרין. 4 ס"ק א'. 5 כלומר שהלא עיקר המצוה אינה אלא נר אחד בלבד בכל לילה לכל בני הבית, ורק המהדרין מוסיפין נר בכל לילה ונר לכל אחד ואחד. 6 שם, שאם יש לו שמן בצמצום ולחבירו אין לו כלל מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו דהא מדינא אי"צ אלא אחד. 7 רבינו עמד ע"ז גם במאמרו "הלכות גדולות" שנדפס בקובץ כנסת הגדולה ח"ב ווארשא תר"נ, ונדפס שוב כנספח לספרו הר המוריה ואוני ירושלים (אהבת שלום, ירושלים תשס"ו) עמ' קפ"ז, עיי"ש מש"כ בזה. 8 סק"ד. וכבר עמד ע"ז גם הפמ"ג משב"ז סוף סק"א ד"ה מחבר שסתם משמע דהוספה מדינא, וצ"ע כי יש נ"מ לדינא [עיי' נפק"מ לעיל ממג"א סק"א, עוד נפק"מ אם צריך לחזור על הפתחים אף על יותר מנר אחד, ועוד נפק"מ בחידוש תש"ו בנין עולם שהביא בשעה"צ סק"ח עיי"ש]. ועוד עמד ע"ז בשד"ח (מע' חנוכה אות י' סק"ד) עיי"ש. 9 ד"ה ואי איכא. 10 עיי"ש בגמ' ורש"י ד"ה ואי אדם חשוב. [ודעת רבינו משמע דאדם חשוב רשאי לצאת נ"ח במדורה, וצ"ע, ועיין רש"י כ"ג ע"ה ד"ה עשאה כמדורה]. 11 סעיף ח'. 12 הל' חנוכה פ"ד ה"ה. 13 ס"ק ג'. 14 אות ג'. 15 ד"ה ללמדך. 16 שבת כ"ג ע"ה ד"ה מריש. 17 שבת כ"א א'. 18 סקמ"ג. 19 ע"י פ"ה מהל' שבת ה"ח וה"י. 20 שם. 21 הל' חנוכה קט"ו ב'. 22 דיבור ראשון.

בינת שמחה

התחיל בסעודתו תוך חצי שעה קודם זמן הדלקת נ"ח אם צריך להפסיק

במקום שיש איסור של חצי שעה קודם והתחיל לאכול לפני החצי שעה, אך יודע שימשך עד תוך החצי שעה או עד תוך זמן האיסור ממש - הנה במג"א הלכות שבת סימן רס"ג [ס"ק כ"ט] לענין מתפלל מנחה בעת שהציבור עומדים לקבלת שבת דמותר להתחיל, כתב פלוגתא בזה ובסברת ההיתר [אע"ג דכה"ג מקרי התחיל באיסור] משום דהוי רק חומרא. - ויסוד לזה מדברי הרשב"ם פרק ערבי פסחים [ק"ז ע"ב ד"ה סוף סוף], עיין שם במחצית השקל¹.

ובעצם נדונו הנ"ל כמדומה דאיתא בספר ארחות חיים החדש שדן בזה, וכן בקובץ אור תורה יש דיון גדול בזה מהגאון ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, וכמדומה שנוטה לחלק בין מתחיל וימשיך עד זמן האיסור ממש או מתחיל וימשיך רק עד תוך החצי שעה, אלא דכמדומה לא קבע בזה להלכה ע"ש.

והנה לגבי התחיל באיסור עיין בהלכות ערבית [סימן רל"ה] במשנ"ב [ס"ק כ"א] ושעה"צ [ס"ק כ"ז] לענין שכתב שצריך להפסיק מיד, כתב דזה בהתחיל בזמן האיסור, אבל בהתחיל בחצי שעה א"צ להפסיק מיד אלא כשיגיע זמן האיסור, והשיג על הפמ"ג, ע"ש. - וא"כ יתכן דאפילו אי נימא דאסור להתחיל בסמוך ממש לחצי שעה, מ"מ בזה אם התחיל אולי יודה גם הפמ"ג דלא יאסר מיד אלא בהגיע זמן האיסור, ואפילו תימא דבהתחיל והיה באופן שהיה ממשיך עד זמן האיסור היה ס"ל גם בזה לאסור ולהפסיק מיד, מ"מ בהתחיל על מנת שיגמור באמצע החצי שעה אפילו נימא שהיה אסור לעשות כן, מ"מ יתכן דלהפסיק אין צריך לכו"ע. והרשב"ם בפסחים שכתב דאסור, הוא במתחיל לפני ה'ט' שעות ויודע שימשיך לאחר כן.

וצ"ע אם בערב פסח האיסור ממש על ט' ומחצה דהוי זמן מנחה קטנה, ורק אסור חצי שעה קודם ככל גדרי איסור של חצי שעה בסמוך לזמן האיסור, וא"כ יהא מוכח ברשב"ם לאסור להתחיל אע"ג שימשך רק לתוך החצי שעה, או דלמא דשם הוי גזירה א' של איסור א' מט' שעות, וא"כ לא נוכל להוכיח לאופן הנ"ל, אבל אי נימא שהוי כב' גזירות יהא דוחק לומר דכוננו דימשיך לאחר ה'ט' שעות היינו לאחר ט' ומחצה, דדוחק לפרש כן.

וצ"ע אי נימא לאסור גם אי ימשך עד תוך החצי שעה, א"כ איך משכחת לה איסור דחצי שעה, דהרי משמע דרגע א' קודם מותה, ואם תאמר דדוקא שיספיק לאכול ברגע זה, א"כ הרי מסתמא ודאי א"א לאכול יותר מכביצה ברגע א', והרי עד כביצה מותר גם בזמן מנחה (ורק אי נימא דשיעור אכילת פרס הוי ב' מינוט, א"כ גם ברגע אפשר לאכול ביצה ומחצה או ב' ביצים). ויתכן דבמתחיל ויודע שיספיק לאכול הכל חוץ מכביצה א' יתכן דמותה, כיון דכביצה אחת מותר בזמן מנחה.

וכל זה נפק"מ גם לענין לפני הדלקת נר חנוכה, ובה יש גם פלוגתא מתי הוי הזמן, ובמשנ"ב [סימן תרע"ב שעה"צ ס"ק י"ד] משמע דהנהוגים כהגר"א אסור בחצי שעה בכל מייל ורק בלימוד מיקל, מ"מ אולי לענין הנ"ל במתחיל לפני החצי שעה אולי שאני.

- אולם ממ"נ אי זה אסור א"כ הרי זה כעצם האיסור החצי שעה, והרי המשנ"ב לא מיקל בזה - ולא דמי למה שכתב המג"א סימן רס"ג דבחומרא לא מחמירין, דהתם הוי חומרא, אבל כאן הוי רק ספק של ב' דעות מתי הזמן - והרי המשנ"ב מחמיר בעצם החצי שעה. - ואולם במתחיל ויודע שימשיך עד עצם הזמן גרע כאן, והא דמנחה ומעריב דהתם הוי רק משהה, ואילו כאן מגרע מזמן החצי שעה, וכן לענין בדיקת חמץ יתכן דגרע בזה דהרי דוחה מעיקר הזמן, כעין שכתב [סימן תל"א ס"ב] בביה"ל לענין אכילת פירות ע"ש.

ומ"מ יתכן אע"ג דלגבי להתחיל עוד בסמוך לפני החצי שעה שלפי שיטת הגר"א הוי ספק, וא"כ יצא להחמיר ע"פ חומרת המ"ב, מ"מ בהתחיל כבר יתכן דלדעת המשנ"ב בסימן רל"ה ודאי מותר, ולפי הנ"ל אולי גם הפמ"ג מודה בזה, בפרט אם התחיל על מנת לגמור בתוך החצי שעה. וכן הואיל והוי רק ספק, דהרי לדעת השו"ע הוי עוד הרבה לפני החצי שעה של זמן האיסור.

בדברי הגר"ז בפלוגתת הרמב"ם והרמ"א במהדרין בנר חנוכה

בחדושי מורן רי"ז הלוי - הלכות חנוכה פ"ד ה"א בביאור הפלוגתא בין מש"כ הרמב"ם בביאור המהדרין לבין מש"כ הרמ"א, דלדעת הרמב"ם הבעה"ב הוא המדליק נר לכל או"א דס"ל דהכל הדלקה אחת, ואם ידליק כל א' בפנ"ע נמצא דהמצוה לחוד וההידור לחוד ואי"ז בכלל ואנוהו, משא"כ הרמ"א מפרש דמהדרין מדליק כל או"א בפנ"ע בנרות מסוימין והדלקה מיוחדת, ואינן יוצאין בנר של בעה"ב וזהו ההידור שבו. ומוסיף הגר"ז דגם לדעת הרמ"א תוכל הדלקה זו להעשות ע"י איש אחד לכל בני הבית נר לכל או"א, דלאו במעשה ההדלקה תליא מלתא ורק בהנרות, ועצם מעשה ההדלקה תוכל להיות ע"י מי שהוא ובלבד שיהי' בר חיובא, וכמו בעיקר המצוה. עכ"ד.

לכאורה לדעת הרמ"א כשמדליק אחר עבורו בעינן לדין שליחות (עיין מ"ב סימן תרע"ה ס"ק ט' ובסימן תרע"ז ס"ק י"ב), אבל לדעת הרמב"ם א"צ לדין שליחות אלא זהו ג"כ דינו של בעה"ב בעצמו להדר בזה, ומהני גם שלא מדעתם של בני הבית.

- ויתכן ג"כ נפק"מ לענין קטנים, דלדעת הרמ"א יש נידון אם צריך לחנך קטנים להידור, דהרמ"א בעצמו ס"ל דשייך להדר לחנם, ודעת הש"ג והמאירי דבזה אין חינוך לקטנים (וכמבואר במ"ב סימן תרע"ה ס"ג בה"ל ד"ה ולדין ובסימן תרע"ז ס"ק י"ג). ולדעת הרמב"ם יתכן דבעה"ב מדליק גם למנן בני ביתו הקטנים. וכן מבואר בנר שלום סימן תרע"ז דלהרמב"ם מדליק אפילו על יונקי שדים, וא"כ גם להרמ"א עצמו יש נפק"מ בינו לבין שיטת הרמב"ם, דהרמ"א מצריך רק לחנך בהגיע לחינוך, ולהרמב"ם מדליק אפילו על שלא הגיע לחינוך.

וכן נפק"מ אם בשעה שבעל הבית הדליק היה בדעתם שכל או"א ידליק עבורו ואח"כ נמלכו לא להדליק, דלדעת הרמב"ם יצא ידי חובתו, דלשיטתו אין כאן ענין שלא לצאת בהדלקת בעל הבית, אבל לדעת הרמ"א באופן כזה כבר יהא הכרח להדליק כיון דבשעת הדלקת בעל הבית לא נתכונו לצאת, וע"כ עכשיו כבר רמאי חיובא עליהו (ומה דמבואר מהגר"ז להלן שאין מצוה להדר, הוא רק שבתחילה אין עליהם דין מצוה להדר שלא לצאת בהדלקת בעל הבית, אבל אחר שכבר כיונו שלא לצאת רמאי עליהו חיובא מעיקרא דדינא).

הידור עד שליש בנר חנוכה

במש"כ בחידושי מורן רי"ז הלוי הלכות חנוכה פ"ד ה"א בסוף הסימן בחילוק שבין הידור מצוה שנאמר בחנוכה לבין הידור שבכל מצוה, שבשאר כל המצות גם זה למצוה שיעשה אותה כהלכתה וזמן המובחב, ובנר חנוכה לא יצויר זאת משום דלעולם ההידור הוא יותר משליש.

לכאורה שייך לצייר כגון שכדי להשיג שמן ופתילות עבור בני ביתו לא יצטרך לשלם במחיר שלם כגון שיקבלם במתנה, ורק צריך לשלם עבור נסיעה לקבלם, וסכום הנסיעה פחות משליש של עיקר השמן והפתילות שלו. - אך יתכן דזה אינו, דהרי גם כשיקבלם במתנה הרי שוים לו כערסם המלא, והוי שוב כמוציא יותר משליש עבורם - אולם אכתי יתכן כשיש מי שיתן לו השמן והפתילות רק אם ידליקם עבור בני ביתו, והוא מצדו צריך רק לתת שכר הנסיעה.

- והנה פשיטא שלא שייך לומר ציור כזה כגון שמדליק בשמן שעולה ביוקר, ועבור בני ביתו ידליק בנרות ששוים פחות משליש מחיר השמן, דהרי ההדלקה בשמן היא גופא הידור, וא"כ כבר עבר את גבול השליש בהא גופא שמדליק בשמן (ואולם לעיקר הדבר יתכן דעדיף שיתן להם לנרות, וגם הוא ידליק בנרות ממה שהוא ידליק בשמן והם יוצאים יד"ח עמו - וכעין שכתב במ"ב סימן תרע"א ס"ק ז' לענין נר א' או שמוסיף והולך). אך אכתי יתכן ציור כגון שלצורך אפשרות ההדלקה כהלכתה בפתח הבית הוצרך להוצאה גדולה לסדר אופן ההדלקה שלא יכבו הנרות, וכשסדר זאת יכול כבר גם להדליק עוד נרות בכך שההוצאה עבור הדלקת בני הבית לא תגיע לשליש ההוצאות שהוצרך להוציא עבור אפשרות ההדלקה שלו (דלכאורה ענין השליש בזה הוא לא רק לעומת ההוצאה של עצם גוף ההדלקה, אלא גם לעומת ההוצאה בכללותה לקיים המצוה בפועל).

בשיטת הרמב"ם שבעה"ב מדליק עבור ב"ב אם יכול להפריד נרותיו מנרו

בשו"ת הגרעק"א מהדו"ת סימן קכ"ה כתב ליישב דברי הטור שפירש נר שיש לו שתי פיות עולה בשביל שנים כגון מליל ראשון ואילך, ולא

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצ"ל

פירש שעולה לב' בנ"א כשמדליק בפתח החצר ויש כמה בתים פתוחים לחצר - דהא הטור ס"ל כתוס' שמדליק בפתח החצר. וכתב הגרעק"א דכיון דס"ל להטור דלדין דנוהגים כמהדרין מן המהדרין דמוסיף והולך וממילא לא ידליק איש וביתו וכמש"כ התוס', ומה"ט ס"ל להטור דגם בב' בתים הפתוחים לחצר דמחויבים להדליק כל א', מ"מ עכ"פ ראוי שלא יהיה סמוכים זל"ז ממש ויהיה מקום מיוחד לכל א' וכמש"כ מהר"א לשיטת הרמב"ם דעושים ב' הידורים, אלא דהטור ס"ל דג"ז אינו מספיק וטוב יותר להדליק רק נר איש וביתו, אבל מ"מ היכא דלא אפשר כמו בב' בתים הפתוחים לחצר קיימא סברת מהר"א דלא יהא מקום א', א"כ נר שיש לו ב' פיות ודאי הוו סמוכים, לכן נקט הטור דעולה לב' נרות בליל ב'. עכ"ד.

כנראה המכוון למש"כ בדרכי משה סימן תרע"א בשם מהר"א מפראג [דלדין שמדליקין בפנים כל אחד יכול להדליק במקום מיוחד] - אך עיין שם שכתב ב' טעמים לבאר שהמנהג את"ש לכו"ע, והיינו גם לתוס' - כיון שמדליקים בפנים [- א' שידועים בפנים כמה ב' ב' יש, ב' שבפנים יכול כל או"א להדליק במקום בפנ"ע], אבל לרמב"ם יתכן שלא חייש כלל לחשש התוס' ואת"ש גם כשמדליקים בחוץ.

אלא שאכתי צ"ל שהטור ס"ל שלא כמהר"א, וס"ל דאינו מספיק בטעמיו לומר שגם לתוס' מהני, וכיון שס"ל כתוס' לכן כתב רק כתוס'.

אך הרי אפשר לומר שהטור אזיל כשיטת מנהג זמנו שמדליקין ליד הפתח מבפנים וניכר לעומדים מבחוץ, וא"כ לא שייכי טעמי מהר"א מפראג שם, אבל בזמן שמדליקין לגמרי מבפנים הרי כבר יתכן שגם הטור יהא יכול לסבור כטעמי מהר"א מפראג.

ואולי המכוון למש"כ הרמ"א בשו"ע [סעי' ב'] בסתם שיטת הרמב"ם [דכל א' מבני הבית ידליק] וכן צוין שם, ועל זה סיים הרמ"א להדליק במקום מיוחד (וצוין למהר"א מפראג), וא"כ סתימת הדבר שהרמ"א כתב תנאי בשיטת הרמב"ם גופא וגם לזמן שמדליקין בחוץ דזיהרו ליתן במקום מיוחד, ועל זה כתב הגרעק"א דהטור לא ס"ל דבפתח יועיל להפריד כשהם בני בית אחד, ורק כשהם בני ב' בתים כיון דלא אפשר מדליקין כן ע"י שנפרדים למקומות מיוחדים.

עכ"פ לפי"ז משמע שלהרמב"ם בפתח ג"כ שייך לב' בני בית א' להפריד למקומות מיוחדים, וכשנימא שעיקר פסק הרמ"א בשו"ע כהרמב"ם את"ש כנ"ל. - אבל אילו היה רק עפ"ד בדרכי משה, א"כ היה זה רק לענין כשמדליקים בפנים ששייך להפריד ולא לענין פתח. - ומה דאיתא בסימן תרע"ז בטור בשם רב שר שלום [לגבי אנשים הרבה הדרים בחצר א' שלהידור מצוה כל או"א מדליק לעצמו על פתח ביתו], ובב"ח שם, וכן מש"כ בא"ר סימן תרע"א ס"ק ט' בסופו כל זה אליבא דתוס', אבל לרמב"ם את"ש כנ"ל שגם בפתח אפשר להפריד.

ואולם עיין בבית הלוי (בראשית בריש עמוד 61) [דמש"כ הרמ"א להנהוגים שכל א' מבני הבית מדליק שזיהרו ליתן כל א' נרותיו במקום מיוחד, דהוא גם להרמב"ם, כיון שעכשיו מדליקין בפנים יותר טוב לצאת ידי קושית התוס' ולא להדליק בערוביבא]. - ולפי"ד שם אפשר לומר שלהרמב"ם עצמו את"ש לפי שיטתו שבעה"ב מדליק עבור כולם, אבל הרמ"א אזיל לפי מה שנוהגים להדליק בפנים, ואמנם מדרכי משה משמע כן, אך הבית הלוי כתב כן בגלל הנדון אם בעל הבית מדליק עבור כולם או שכל א' בעצמו מדליק, אך אפשר לומר כבר גם לענין הנ"ל.

אך אכתי צ"ע מה מהני להרמב"ם שמדליק עבור כולם דסוף סוף תיקשי קושיית התוס', ועוד ביותר דלכאורה לרמב"ם אינו מפרידם.

עכ"פ לכאורה אפילו לבית הלוי לרמב"ם עצמו ע"כ דלא ס"ל כתוס', ומדברי הגרעק"א משמע דהרמ"א קאי לפסוק כרמב"ם גם במדליקין בפתח.

ייש"כ מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א מכולל

"אליבא דהלכתא" רוממה על סיועו המרובה בעריכת

מדור זה

1. ולענין ציון המג"א להלכות סוכה, כמדומה תמוה ביאור המחצית השקל [שהכונה למש"כ הרמ"א סו"ס תרנ"ב שאם התחיל לאכול יותר מחצי שעה קודם שהגיע זמן חיובו של נטילת לולב א"צ להפסיק בדאיכא שהות ביום, משמע דאי ליכא שהות ביום צריך להפסיק אף שהתחיל בהיתר], דהרי התם הנידון דלא יהא שם זמן לקיום המצוה - אך עי"ש בלבושי שרד ופמ"ג.

עיון הלכה

סימן תר"ע - דברים האסורים והמותרים בחנוכה

הסעודות בחנוכה

סעיף ב'. בשו"ע. ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות שלא קבעום למשתה ושמחה. הגה. וי"א שיש קצת מצוה וכו'. **ובט"ז ס"ק ד'.** וכ"כ מהרש"ל דמצוה לשמוח בחנוכה דברמב"ם משמע דימי שמחה נינהו.

עיין מעשה רקח על הרמב"ם פרק ג' הלכה ג' [שכתב שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסליו ימי שמחה וכו'] שכתב להוכיח משם "דהא קי"ל אין שמחה אלא בבשר והיינו דרך סעודה" (רמ"ש ה"ו). ועיין לעיל סימן תקכ"ט במשנ"ב ס"ק י"ט מש"כ בשם בית יעקב לענין בשר ויין בחנוכה.

מנהג אכילת מאכלי גבינה

ברמ"א. י"א שיש לאכול גבינה בחנוכה.

בכל בו איתא "תבשיל של גבינה".

הספד בחנוכה לת"ח

סעיף ג'. בשו"ע. אין מספידין בהם אלא לחכם בפניו.

עיין לעיל ריש סימן תקמ"ז בה"ל ד"ה שמותר [שאף שבחור"מ אין מקילין להספיד לת"ח בזממה, מ"מ בער"ש וערב יז"ט אין להחמיר ומספידין לת"ח אף בזמננו], ועיין גשר החיים פרק י"ג אות י' [שגם בחנוכה ופורים נהגו להקל להספיד כל ת"ח].

סעודת הבראה בחנוכה

מ"ב ס"ק י"ב. אבלות נוהג לכז"ע בחנוכה.

לענין סעודת הבראה - עיין שדי חמד מערכת אבלות אות ק"א [שבזרע אמת כתב לשנות שלא לאכול ביצים - אבל נהגו להברות כמו כל השנה], ועיין בגשר החיים [בפרק כ' סימן ב' אות י' שכתב לענין חוה"מ שיש נוהגים לשנות בסעודת הבראה ולהברות בלא ביצים ועדשים].

סימן תרע"א - סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו

קטן שהגדיל בימי החנוכה

סעיף א'. בשו"ע. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק.

עיין שו"ת מחנה חיים מהדורה ג' תאו"ח סימן נ"א ד"ה ונראה שכתב דקטן שהגדיל בתוך ימי חנוכה חייב כחייב של גדול במכירת כסותו [אף שבתחילת ימי חנוכה היה פטור, לפי שכל יום יום הוא חייב מצוה בפני עצמו].

להדליק בעצמו בשמן זית או כל ב"ב בשעוה

סעיף ב'. מ"ב ס"ק ו'. ואם יש לו שמן בצמצום על כל השמונה ימים ולחבירו אין לו כלום מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו דהא וכו', ודוקא כשחבירו אינו מב"ב או שאינו סמוך על שולחנו אבל אם הוא מב"ב מוטב שיהיה הוא מהמהדרין.

בשר"ת בנין עולם סימן ל"ד כתב דאם ע"י שמן זית ידליק רק הוא כמהדרין מן המהדרין, וע"י נרות שעוה ידליקו גם בני ביתו, עדף יותר בנרות שעוה - ועיין לקמן ס"ק ז'.

המדביק נרות שעוה כדי להדליקן ונזדמן לו שמן זית

אם בעת שעסוק להדביק נרות שעוה הביאו לו שמן זית, עיין שו"ת חכם צבי סימן מ"ה [שימשוך ידו מן הנרות של שעוה וידליק בשמן זית שהוא מצוה מן המובחר - ודוחה שם את דברי השבות יעקב שכותב להיפך] - ועיין לקמן סימן תרע"ג באר היטב ס"ק א' [שמביא דבריהם].

שמן זית היום או הדלקת נרות כמספר הימים מחר

מ"ב ס"ק ז'. ואם השמן הוא ביוקר מוטב להדליק בנרות שעוה ולהיות מוסיף והולך וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ח'.** ח"א בכלל קנ"ה ותשובת בנין עולם סימן ל"ד, אכן דעתו שם דבליה הראשונה יראה עכ"פ להדליק בשמן זית אע"ג וכו' לא דחינו מצוה החביבה בשעתה ממה שע"ז לא יוכל אח"כ לקיים מצוה מן המובחר יותר.

כנראה המכוון לאו דוקא בלילה א' אלא מצוה של היום הוא חביבה בשעתה, והיא קודמת לפני מצוה מן המובחר דלמחר, וא"כ ה"ה דעדיף להדליק בליל ד' בשמן זית מאשר שיוכל להדר בליל ה' ע"י נר שעוה.

מה שאין הנשים מדליקות כאנשים

מ"ב ס"ק ט'. וי"א דכל אחד וכו'. לבד מאשתו דהיא כגופו.

עיין לקמן סימן תרע"ה מ"ב ס"ק ט' [בשם תשובת עולת שמואל דלדידן שמדליקין כ"א בפנ"ע מ"מ אשה אינה צריכה להדליק דהויין רק טפילות לאנשים] - ועיין שער אפרים סימן מ"ב [שעמד בזה למה לא נהגו הנשים להדליק בפנ"ע כמו האנשים] - ועיין באר"י ס"ק ג' [ליישב קושיית השער אפרים כתב "ונ"ל דאשתו כגופו ואינה בכלל מהדרין"].

בדעת הרמב"ם במנהג המהדרין מן המהדרין

ברמ"א. הגה. וי"א דכל א' מבני הבית ידליק (הרמב"ם). **ובבאר הגולה.** ר"ל כמו שמפרש רמב"ם סוגיא דגמרא שם דהרי כתב שהמנהג הפשוט בספרד

שיהו כל אנשי הבית מדליקין נר א' בלילה הא' ומוסיפין נר בכל לילה ואפילו אם רבים בני הבית.

עיין שם [פ"ד ה"ג] בלחם משנה, משמע דלרמב"ם הוי מנהג ספרד כעין מש"כ המחבר ע"פ שיטת התוס' - ועיין שו"ת הגרעק"א מהדו"ת סימן קכ"ה מש"כ לבאר בזה לדברי הב"י כאן [שלהרמב"ם מהדרים מן המהדרים עושים תרומיהו ולא כהתוס', ומנהג ספרד עושים רק הידור דמוסף]¹. - ולכאורה הבאר הגולה פירש שמש"כ הרמב"ם בהלכה ג' למנהג ספרד הוא כעין מש"כ בהלכה ב' לדין מהדרין מן המהדרין, ומש"כ שיהיו **כל אנשי הבית** מדליקין נר א' היינו נר לכל או"א - ומש"כ "בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שהיה אדם אחד" - המכוון שבין כך ובין כך מדליק כל א', ולא נימא שאדם א' מדליק לבד והרבה בני בית מדליקין רק פעם א', אלא גם באופן של הרבה ב"ב מדליק כל א' לבד. - ואולי לפי"ז אפ"ל שעכ"פ יש שינוי בין מה שכתב הרמב"ם בהלכה ב' לבין המנהג שבהלכה ג', דאילו בהלכה ב' כתב שבעל הבית מדליק עבור כולם (כמבואר בנהר שלום סימן תרע"ז ובחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם), ואולם בהלכה ג' כתב דהמנהג הוא "שיהו כל אנשי הבית מדליקין", היינו שכל א' ידליק בפנ"ע, ואולם לפי"ז, למש"כ הנהר שלום שם דלשיטת הרמב"ם מדליק אפילו עבור יונקי שדים, א"כ לפי הנ"ל משמע דלהמנהג מדליקין רק אלו שיכולים להדליק, ואם הבאר הגולה לא נתכוין כנ"ל הרי הו"ל לציין למש"כ בהל' א' וב' ולא למש"כ בהלכה ג' את המנהג.

הוספת נר בכל יום להנוהגים להדליק כל א' מבני הבית
בה"ל ד"ה לא ידליקו יותר. אבל לדעה השניה שמדליקין בלילה הראשונה נר לכל אחד מבני הבית אז אם ידליקו בלילה השניה שנים לכל אחד אין כאן הכרה וכו', והיינו כשכל הנרות דולקין במקום אחד זה אצל זה.
עיין לקמן בה"ל ד"ה ויזהרו [דבאופן שנותן כל א' וא' נרותיו במקום מיוחד, גם התוס' מודו דיכול להדליק יותר].

בהא דהביא הרי"ף משני זקנים שהיו בצידן

בה"ל ד"ה וי"א דכ"א מבני הבית וכו'. עיין בביאור הגר"א שכתב דגם בדעת הרי"ף כן הוא מדהביא המימרא דרבה בב"ח אמר ר' יוחנן וכו'.

עיין דרשות חתם סופר דף ס"ט ע"ב טור ב' ד"ה בפ' במה מדליקין [שכתב כמו"כ, דזהו הנפק"מ בין ב' הטעמים, דלטעם נגד ימים הנכנסים והיוצאים הוא היכר למדליק, ואת"ש מש"כ התוס' שהמהדרין לא יהיו מהדרין מן המהדרין דלא יהי היכר כמה נרות מדליק, אבל להטעמים האחרים שייך להיות מהדרין מן המהדרין גם למדליק כהמהדרין, או לטעם כנגד פרי החג שהוא למעט אומות העולם, או משום מעלין בקדש הוי היכר להקב"ה].

אם נאמר הלכה בפלוגתת ב"ש וב"ה בסדר ההדלקה

בה"ל באו"ד. ולולא ד"ק היה אפ"ל עוד דדעת הרי"ף דזה לא נכנס בכלל מה דק"ל בעלמא דהלכה כב"ה בדינא אחרי דאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא, ולזה הביא מה שאמר רבי יוחנן על שני זקנים.

עיין דרשות חת"ס דף ס"ח ע"ב טור ב' ד"ה בפ' במה מדליקין [שעמד בזה מאי רבותא לעשות כב"ש ולסכן א"ע כר"ט, ותיקף דלב"ש מדליק כנגד פרי החג להודות על מפלת השונאים שבוה נהיה באופן של ממילא המעלין בקדש, ולב"ה מ"מ אין לברך אלא על מעלין בקדש, וכיון שא"א למיעבד כתרווייהו אמר ב' זקנים היו בצידן שהסכימו א' ידליק על אופן בית שנאי וא' ידליק על אופן ב"ה, כעין רב פפא במגילה כ"א ע"ב דאמר על כע"ז הילכך נימרינהו לתרווייהו].

בדעת הרמ"א דכל א' יתן נרותיו במקום מיוחד

אם הוא רק כשמדליקין ב' נרות ויותר

בה"ל ד"ה כדי שיהא היכר וכו'. היינו בעת שניתוסף הנרות, כן מוכח מא"ר בס"ג, ודעת המ"א בס"ק ב' דאפילו בלילה הראשון יש ליהזר בזה משום לא פלוג.

עיין שעה"צ ס"ק ט"ז [שהביא פלוגתת הא"ר והמ"א בזה, ודבשעה"ד יש לסמוך על הא"ר ובלילה הראשונה להדליק ב' אנשים במקום א'].‏

המדליק בנרות אם צריך שיהיו הנרות בכלי

סעיף ד'. מ"ב ס"ק י"ח. וה"ה כשמדבקין נרות שעוה בכותל יראה שיהיו מרווח אחד מחבור עכ"פ כשיעור אצבע.

משמע דמהני גם אם לא נתנן בכלי - ועיין שו"ת אבני נזר סימן ת"ק מש"כ בזה דלדעת חסד לאברהם בעינן כלי ולא מהני להדביק בלי כלי, וכן לא מהני כשעושה נר מתפוחי ארץ ע"ש. - ועיין שדי חמד אסיפת דינים מערכת חנוכה מש"כ בזה [-בכרך ט' עמוד 196 אות ז' - בדברי החסד לאברהם אם בעינן תורת כל'] - ועי"ש מש"כ לענין אם הנרות לא יכולות לעמוד בלי סמיכה.

הדלקת נ"ח בחוץ לנשים

סעיף ה'. בשו"ע. נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ.

עיין חידושי חתם סופר ריש פרק במה מדליקין מדוע לא הידור נשים להדליק כמהדרין, משום דאין זה צניעות, וכן נשאר גם כשמדליקין בפנים. - אבל משמע שם דאם אין זכר בבית אזי מדלקת בע"כ אפילו בחוץ.

הדלקת נר חנוכה אצל הולכי דרכים

בשו"ע. אם הבית סמוך לרשות הרבים מניחו על פתחו וכו'.

עיין שו"ת מהרש"ם ח"ד סימן קמ"ו לענין הדלקת נר חנוכה ברכבת - ומשמע שם שאתי עלה משום דשכר את המקום - משמע שאם הוא בלי בית פטור. וצ"ע בזה. ועיין באז נדברו [ח"ז סי' ס"ז].

מקום ההדלקה כשמדליק בחלון

בשו"ע. ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרה"ר מניחו בחלון הסמוך לרה"ר.

ברש"י איתא מבפנים - והעיר ר' אברהם יצחק הופמן ה"יו שברבינו ירוחם איתא מבחוץ [ועיין חידושי הגר"א על מסכת שבת²] - ועיין חידושי הריטב"א הנדפס מחדש [שכתב בכונת רש"י דלא סוף דבר מצותו בחוץ ממש, אלא ה"ה סמוך לחוץ מבפנים בענין שיכירו בני רה"ר].

- ועיין פרי חדש דמשמע דרש"י הוא לשיטתו בדין פתח, אבל לדעת הסוברים דבפתח מניחו מבחוץ ה"נ בחלון מניחו מבחוץ - ואולם הרי ברבינו ירוחם גם על פתח חיצון יש ב' שיטות אם מבפנים או מבחוץ. אך ע"ש בפרי חדש שכתב הקושיא מהא דנר חנוכה לענין גמול ורובכו [ע"ד הרא"ם שכתב דאף דאין מצוה מבחוץ מ"מ פטור, דהא בגמ' מקשינן אי ס"ד למעלה מ' הו"ל להניחה למעלה מגמל], וכנראה שמה שמסיק שם שהעיקר כדעת המפרשים והמחבר ז"ל היינו דבעינן שיהא בפתח החצר מבחוץ, וע"ז מסיק ג"כ שבחלון יניח מבחוץ. ועיין ברבינו ירוחם מש"כ פלוגתא בפתח אם יניח מבפנים או מבחוץ, ואח"כ סיים דעתה נוהגים להניח מבפנים, וא"כ אולי לפי"ז ה"ה בחלון.

השתמשות בעל כרחו מנרות חנוכה

בשו"ע. וצריך נר אחד להשתמש לאורו.

עיין לקמן סימן תרע"ח בשעה"צ ס"ק ה' דאם אין לו נר אחר מותר, אף דעל כרוחך משתמש על שלחנו בו. ועיין לקמן סימן תרע"ג במשנ"ב ס"ק י"א ושעה"צ ס"ק י"א [דרשאי לישב בביתו, וכן מותר לילך לאור הנר חנוכה שלא יכשל] - וכנראה דלכגון שימוש דהתם נתכוין במש"כ שם בסימן תרע"ח הנ"ל. - ועי"ש [בסימן תרע"ח בשעה"צ] בס"ק ו' ומש"כ שם בגליון לענין נידון דהכא, דיתכן דכאן לכז"ע שפיר דמי.

בדעת רש"י שמדליק בפתח הבית

בה"ל ד"ה פתח החצר. ר"ל ושלא כדעת רש"י דסובר דמניחו על פתח הבית הפתוח לחצר. ובר"ן ובאור זרוע העתיקו כרש"י.

עיין ערוך השלחן סעיף כ' שכתב שכן ג"כ דעת הרמב"ם ר"י סמ"ג והגהות מימוניות [ועיין מועת"ז ח"ו סי' פ"ח - ועיין שו"ת מנחת יצחק ח"ו סוף סימן מ"ח].

ועיין ב"ח בשם רבינו ירוחם שגם לשיטת רש"י מניח בפתח החצר אבל הנרות מבפנים, וי"מ מבחוץ ממש ברשות הרבים (-צ"ע אם כונתו שיע"מ אליבא דרש"י שמניח מבחוץ, או שהי"מ פלגי' על פירש"י). ועיין בפרי חדש [-ומובא לעיל ע"ד השו"ע ועי"ש].

למטה מג"ט או רחוק טפח מהפתח

אם מעכב כשמדליק בחוץ

סעיף ו'. מ"ב ס"ק כ"ו. למעלה מג"ט. דכל למטה מג' כאילו הניח בקרקע ואין ניכר שבעה"ב הניחו שם, ומ"מ בדיעבד יצא.

עיין פרי"ח [שכתב בזה"ל "ומסתברא דה"ה אם הניחה למטה מג' טפחים ואפילו הניחה על גב שלחנו לדידן דדהיכרא לבני הבית כיון שיש לו נר אחר יצא"] - צ"ע אם המכוון גם בהא דלמטה מג' טפחים רק משום דלדידן דדהיכרא לבני הבית לכן יצא. - והיינו דבכ"ח כתב הטעם בלמטה מג' טפחים משום דלא ניכר שבעה"ב הניח שם, דומיאי דטפח הסמוך לפתח, ובדרכי משה סימן תרע"א ס"ק ט' כתב דלדידן שמדליקין בבית לא נזהרים בהא דטפח הסמוך לפתח - וא"כ ה"ה לענין פחות מג' טפחים ידידעים בבית שהונח לשם נר חנוכה, וא"כ לפי"ז אולי כשמדליקים בחוץ הוי לעיכובא הן בפחות מג' טפחים והן בהניח ברחוק טפח.

- ואולם מדברי המשנ"ב כאן שהעתיק דברי הפרי חדש על עצם הדין של פחות מג' טפחים, משמע דס"ל דבכל גוונא יצא, וא"כ לפי"ז מה שסיים הפרי חדש הטעם של "לדידן" קאי רק לענין הניח על גבי שלחנו - וא"כ לפי"ז אולי נלמוד מדבריו דגם בהניח רחוק טפח מבחוץ ג"כ יצא כיון דלפי"ד הב"ח חד טעמא לתרווייהו. - והגם דדינא דטפח הוי דינא דגמל, ודינא דפחות מג' טפחים כתב הטור בשם הרמ"מ ז"ל, מ"מ לפי"ד הב"ח שהרמ"מ למד זה מזה משמע דשוו כהדד, וא"כ אולי אם בזה לא מעכב מוכח דגם בדינא דטפח לא מעכב.

הדלקה בפתח שאין לה משקוף

סעיף ז'. בשו"ע. ואם אין מזוזה בפתח מניחו בימין.

עיין שו"ת מהרי"ל סימן מ' **דפתחי שמאי** שפטורים ממזוזה מניח שם נר חנוכה מימין - ומוזה העיר ר' אברהם יצחק הופמן ה"יו דגם פתח בלי משקוף עליון מניח נר חנוכה שם. - ועיין עירובין י"א ע"א ב' הפירושים שבגמ' על פתחי שמאי³, ועיין רש"י שם. וגם לפי הפירוש דפתחי שמאי הוי בלי שקפי

^[1] המובחר להוסיף לכל א' וא', שמעינן שהוספה פעם א' ג"כ הוי הידור עכ"פ

^[2] שכתב ע"ד רש"י ט"ס הוא וצ"ל מניחה למטה נגד החלון לרה"ר למטה מעשרה

^[3] חד אמר דלית להו שקפי וחד אמר דלית להו תיקרה

שפירש רש"י דהיינו אבן יוצא אבן נכנס, מ"מ אם נימא דצריך לנר חנוכה שלא יהא פתחי שמאי הרי גם פתח של אבן יוצא אבן נכנס לא הוי חזי לנר חנוכה, ובמהרי"ל מבואר דאפשר להניח בפתחי שמאי, וא"כ ה"ה בלי משקוף עליון כלל.

זולת דנימא דללישנא דלית ליה שקפי היינו אבן יוצא אבן נכנס היינו דזה הוי פתח אלא דנקרא פתחי שמאי, אבל בלי משקוף עליון כלל לא נקרא כלל וכלל בשם פתח, ורק כלישנא בתרא ס"ל דגם זה נקרא פתחי שמאי, וא"כ אולי מהרי"ל קאי רק כלישנא קמא וס"ל לחלק בין פתחי שמאי של אבן יוצא אבן נכנס דנקרא סו"ס בשם פתח, אבל בלי משקוף עליון לא נקרא כלל בשם פתח.

- אך צ"ע אם באמת פליגי לישני שם - ועוד דסתימת דברי מהרי"ל דקאי על כל אופני הפירושים שבגמ'⁴.

והנה עיין טור יו"ד סימן רפ"ז כתב דין אבן יוצא אבן נכנס הן לענין משקוף והן לענין מזוזה, וכתב הב"י דזהו פירוש התוס' והרא"ש לפי האמוראים הנ"ל (ובט"ו העתיק דברי הטור), א"כ לפי"ז לא נזכר כאן הא דלית ליה קנה עליון כלל, וא"כ הרי יתכן דרך בהני גווני הוי שם פתח אלא דהוי פתחי שמאי, אבל בלית ליה קנה עליון כלל יתכן דלא הוי כלל בשם פתח.

- והב"י העיר שם דרש"י ורמב"ם לא פירשו כן, והביא שם לב' פירושי רש"י במנחות. - והנה ברש"י בשני הפירושים יוצא שעכ"פ א' מן האמוראים פירש על לית ליה אסקופה עליונה - וברמב"ם - פירש הב"י שפירש כפירוש אחרון שברש"י - אך ברש"י כתב דלית ליה אסקופה עליונה, וברמב"ם פרק ו' מהלכות מזוזה הלכה א' וד' לכאורה נראה שנתכוין על דינא דכיפה - וא"כ אם הפירוש דלית ליה שקפי היינו שהיה שם כיפה באופן הפטור א"כ לא נזכר שם דבלית ליה שקפי כלל נקרא בשם פתח. - ועיין בכסף משנה שכתב שלרמב"ם לא פליגי לדינא, אלא האמוראים פליגי רק בפירוש של פתחי שמאי. - ובהגהות מימוני שם אות א' כתב דרא"מ ס"ל דפליגי, ופסק להחמיר לחייב במזוזה (-ואולי מפרש כונתם לענין אבן יוצא ואבן נכנס, דמר סבר דבמשקוף יש חסרון זה ומר סבר דבמזוזה יש חסרון זה, וע"כ לדינא יש לחייב בתרווייהו, אבל אם נפרש דהמכוון דלית ליה אסקופה עליונה כלל הרי תמוה לפרש שיש מ"ד שמחייב בזה).

היוצא מהנ"ל שלפי פירוש תוס' ורא"ש שהובא בטור יו"ד לכאורה אין הוכחה מכאן, וכן לפי פירוש הרמב"ם לכאורה אין ראיה, ולפי רש"י לכאורה תלוי בב' פירושי האמוראים. ולהכסף משנה גם הרמב"ם הוי כפירוש ב' של רש"י. - ואולי מסתבר דהמהרי"ל אזיל בשיטת הפסק של הטור שפסק כתוס' ורא"ש, ואשר לפי"ז לא יהא מוכח מכאן לענין הנ"ל.

אם טפח הסמוך לפתח מעכב

מ"ב ס"ק ל"א. בטפח הסמוך וכו'. שאם ירחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם.

עיין לעיל מ"ב ס"ק כ"ו [לענין הדלקה תוך ג' טפחים לקרקע] - ועיין בב"ח בדיונא דהתם שלמד הרמ"מ ז"ל מדינא דהכא - וא"כ אולי אפשר לומר שאם שם לא מעכב בדיעבד כמש"כ המ"ב לעיל בשם הפר"ח, א"כ אולי מוכח שגם כאן לא מעכב - אע"ג דדינא דהכא הוא דינא דגמרא ושם הוי חידוש של הרמ"מ ז"ל, מ"מ כיון דלמד זה מזה אולי מה דמקילים שם מוכח דגם כאן לא מעכב, ואם נימא כן אזי מאי דהמשנ"ב לא כתב זאת משום דסמך על מש"כ לעיל שטעם כזה לא מעכב.

ואם נפרש כפשוטו שלא ידעו שהונח מבית זה, מובן יותר אם נימא דלא מעכב, אבל עיין בדרכי משה ס"ק ט' משמע דהטעם שלא ידעו שהודלק לשם נרות חנוכה, ואולם לעיל ברא דפחות מג' טפחים לכאורה רק לטעם זה הוא דאפשר לומר, ובכל זאת חזינו דלא מעכב, וא"כ אולי ה"ה כאן.

פתח שיש בו כבר נ"ח בשמאל אם יניח נ"ח שלו בימין

מ"ב ס"ק ל"ג. כדי שיהא וכו'. ויהיה מסובב במצות.

ואם בצד שמאל כבר יש מנורות - יתכן דיניח בימין למטה מ"י טפחים, וזה עדיף מלהניח בשמאל למעלה מ"י טפחים כיון דאיכא פרסום נס טפי בלמטה מ"י טפחים כמש"כ בס"ק כ"ז. - ואדברה בזה ירויח המעלות דלהלן במ"ב ס"ק ל"ד [דבמידי דמצוה ימין עדיף ודאיכא יותר פרסומי ניסא], וגם ירויח שנכנס בין ב' מצות, כי נר חנוכה של חברו ג"כ הוי לו כמצוה. אך היה אפשר לומר שבעינן ב' מצות שלו, והמזוזה הוי שלו, משא"כ נר חנוכה של חברו - אך לכאורה מא"ר ס"ק ט' משמע כנ"ל שבזה יהא נכנסם בין ב' מצות (דלכאורה זו היא כונת הא"ר כמש"כ שם בגליון, וע"פ מה שלכאורה צריך להגיה שם עיי"ש⁶).

ואם אין מזוזה בפתח שמדליק בימין, ובא אחר להדליק ואין כבר מקום שם למטה מ"י טפחים בימין, דליק בשמאל למטה מ"י טפחים וכו"ל, דזה עדיף וגם בזה כבר יתכן שיהיה מעלת מסובב במצות (וכעין הנ"ל עפי"ד הא"ר).

ואם כנים אנחנו בהנ"ל עפי"ד הא"ר, הרי יתכן דבכה"ג אפילו כשיש עוד מקום בימין מ"מ עדיף שאחד יניח בימין ואחד יניח בשמאל דבזה יהא להם מעלת מסובב במצות (דהרי חזינו שמעלת מסובב במצות יותר עדיפא מהמעלות של מ"ב ס"ק ל"ד במדליק בימין). אך א"כ גם כשיש מזוזה וא' כבר הדליק בשמאל נימא שהב' ידליק בימין, שיהא לו מעלות דמ"ב ס"ק ל"ד וגם מעלת מסובב במצות, ועוד יצא שהוא עדיף מזה שהדליק בשמאל.

4 ועיין מנחות ל"ג ע"ב - דשם לישנא קמא דלית ליה תקרה, ולישנא בתרא דלית ליה שקפי, והיה אפ"ל כיון דשם לישנא בתרא הוי דלית ליה שקפי נקטינן כותיה, אך צ"ע מדוע ננקוט יותר כגמ' דשם ולא כגמ' דעירובין. - ועיין רש"י במנחות שם דלשון אחר פירש דלית ליה שקפי קאי על אסקופא עליונה, א"כ הרי לפי"ז דלישנא בתרא דמנחות ס"ל דהמכוון בלי משקוף עליון. - ושו"ר שאין זה ענין של ב' לישני, אלא זה מימרות של ב' אמוראים דחד אמר כן וחד אמר כן.

5 ז"ל א"ר ס"ק ט', על פתח החצר וכו'. כן הוכיח תוס' דף כ"א ד"ה מצוה וכו' מהא דשני פיות ס"ג דמשמע דעולה לשני בתים, ואם היה מניחין על פתח בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל, ע"כ. וקשה דלמא מיירי דבפתח א' ליכא מזוזה דמדליקין כדאיתא בס"ג, וזה אפשר דעת המגיד שהי בשני בתים, ולחם משנה תמה, ולמ"ש ניחא, **מיהו י"ל דמ"מ צריך שיהיה מימין כשיכנס בין שני מצות, דהא השתא נר חנוכה מבית חבירו הוא בשמאל ידיה.** עכ"ל.

מקום ההנחה כשמניח נרותיו בדלת עצמו

מ"ב ס"ק ל"ו. ועיין בט"ז שדעתו דלמעשה ראוי להחמיר להניח הנרות בצד השמאל בקצה האחרון סמוך לכותל.

עיין פמ"ג שלכאורה מפרש שזה לאו דוקא בקצה ממש, אלא המכוון שאת החצי השמאלי מחלקים ג"כ לשנים, וברבע האחרון הסמוך לכותל שם הוא מקומו.

סדר ההדלקה בבית הכנסת

מ"ב ס"ק מ"ג. והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון ומתחיל מימינו שהוא הנר הסמוך לארון הקודש ושוב מוסיף והולך ומתחיל מהשמאלי ופונה לימינו [תשו' חת"ס סימן קפ"ו].

עיין שו"ת מהר"י ברונא סימן ל"ט [שהחזן המדליק בביהכנ"ס יעמוד בדרום ויהפוך פניו לצפון]. ועיין בספר דברי ישראל או"ח סימן רי"א [שמחזיק לנהוג כדברי החת"ס לנהוג כן שהמדליק יה' אחוריו לדרום בשעת ההדלקה].

באיזה פתח יניח מי שחלונו גבוה למעלה מכ'

שעה"צ ס"ק מ"ב. אם החלון גבוה מקרקע רה"ר למעלה מעשרים אמה ואין היכר לבני רה"ר אז טוב יותר להניח בפתח.

עיין פרי חדש באות ה' שכתב כן בחלון גבוה כ' אמה דיניח בפתח ביתו - ושם קאי על דין עליה, והרי דין עליה דגמ' איירי באין לו מקום בחצירו להניח שם, וא"כ משמע דכונתו שיניח על פתח ביתו שבין העליה לבין הבית אשר למטה ממנו (יעו"ש בדיבור שלפני כן שהסביר שבגמ' קמ"ל שלא יניח שם, א"כ משמע שמה שסיים שבגוונא של כ' אמה יניח בפתח ביתו, היינו בהאי פתח שדן עליו קודם לכן).

אורח המדליק בביהכנ"ס אם ידליק שוב באכסניא

מ"ב ס"ק מ"ה. ואפילו הש"ץ שבירך בביהכ"נ צריך לחזור ולהדליק בביתו דיש חוב על כל אחד להדליק בביתו. **ובשעה"צ ס"ק נ"ב.** בהגהות הגאון ר' ברוך פרענקל מסתפק דאפשר דאם אורח מדליק בנרות ביהכנ"ס שא"צ לחזור ולהדליק באכסניא.

עיין שם דאירי היכא שמדליקין עליו בביתו (וכן העתיק דבריו בכף החיים אות ע"ו).

ברכת שהחיינו על נרות של ביהכנ"ס

אחר שכבר בירך בביתו

בשע"ת ס"ק י"א. ועיין במחזיק ברכה בשם זרע אמת אם הדליק בלילה הראשונה בביתו ואח"כ מדליק בביה"כ יברך שהחיינו ג"כ.

עיין בן איש חי פרשת וישב סעיף י"א שכתב דבחל ליל א' של חנוכה בליל שב"ק שכל הקהל כבר בירך שהחיינו, שלא לברך שהחיינו בבית הכנסת (וכתב דדבר זה מספקא ליה בספרו מקבצאל - ורמזו לדברי מחבר ספר בשם זרע אמת. ואולי נידון הנ"ל שאני שכולם כבר ביכרו, והזרע אמת יתכן דכונתו דרק הש"ץ כבר בירך. - אך א"כ צ"ל שחוזר ומברך שנית בגלל הקהל, א"כ הרי לכאורה צריך שא' יצא ממש ולא יחזור אח"כ לברך בבית אם אין לו בני בית).

ועיין כף החיים אות ע"ה שהביא דברי בן איש חי, ועי"ש אות ע"ו שהביא לדברי הגהות הגר"ב פרענקיל זצ"ל שאכסנאי שמדליקין עליו בביתו דלכאורה י"ל דסגי ליה בהדלקת בית הכנסת, וא"כ בנדון הזרע אמת יוכל להוציא לאיש כזה שיוצא לגמרי בזה.

ועי"ש בבן איש חי מש"כ לענין אכסנאי רק לפטרו מברכת שהחיינו, ואולי איירי באין מדליקין עליו בביתו - ועי"ש שכתב דדבר זה מספקא ליה, וזה לכאורה שלא כדברי זרע אמת שפשיטא ליה לא לברך אם אין לו בני בית. ואולי ספיקו של בן איש חי משום דהדלקת בית הכנסת הוי רק משום מנהג, וכשמקיים אח"כ עיקר המצוה צריך לברך שהחיינו, ואע"ג דלקמן בשעה"צ סימן תרע"ו אות ג' יש דיון אם לברך על הזמן גרידא - וא"כ כבר יצא בזה, יתכן דזה גופא מספקא ליה. ועוד יתכן דאפילו תימא דיצא על ענין ה"זמן", מ"מ אולי לא יצא על המצוה (כמו בזמן דחג הסוכות ודמצות סוכה - ואולי מספקא ליה אם אין הדלקת בית הכנסת פחות מעשיית סוכה - ויש לחלק דהתם הוי הכשר מצותו הוא, וכאן הדלקת בית הכנסת מלתא אחרית היא).

ולפי כל הנ"ל את"ש באיפכא כשבירך בביתו כבר יצא פעם א' על המצוה וכן על הזמן - וא"כ מה ספיקו לענין בית הכנסת כשאין מי להוציא - זולת דהוי כמצוה אחרת בפנ"ע של מנהג פרסום הצבור, והיינו דבזה מספקא ליה.

- ועיין קנין תורה בהלכה ח"ד סימן פ"ג.

מי שיש לו ב' פתחים באופן שאין חשד

סעיף ח'. בשו"ע. חצר שיש לו ב' פתחים מב' רוחות צריך להדליק בשתיהן. **עיין** בהגהות חכמת שלמה מש"כ לחדש בזה כשא' מן הפתחים יותר שכחי שם רבים מאשר בפתח השני [דכיון דבני מתא יודעים שבפתח השני שכחי רבים יותר מכאן, א"כ יאמרו מסברא שהדליק בפתח דשכחי רבים]. ועיין בתשובות הנוספות שבסוף ספר חכם צבי שאלה ט' באות ג' משמע שהחשד רק כשיאמדו שהבית חלוק מתוכו, משא"כ כשפתח א' לחצר ופתח א' לרחבה שאחורי הבית.

חצר שיש לה ב' פתחים וכמה בני בית

בשו"ע. הגה. ואם מדליק בב' פתחים אינו מברך רק באחד מהם.

כשיש כמה בני בית סגי במה שזה מדליק בפתח זה וזה בפתח זה (כן מוכח בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן מ"ח - ועי"ש מה שמוכיח מכאן דבכבתה צריך להניח שם את הנותר כל זמן עת ההדלקה - והו"ד לקמן סימן תרע"ג בשע"ת ס"ק י"ב).

- ועיין בחובת הדר [פ"א הערה כ"ה] מש"כ בשם החתם סופר [דהחשד הוא דכיון שבודרך כלל יש יותר מאיש א' בבית, ואילו היה מהמהדרין היה לו לחלק שאחד ידליק ברוח זו והשני באחרת, ומדלא אדליק בהא ש"מ שאינו מן המהדרין מפני שחס על ממנו - ולכן יחשדוהו שלא הדליק בכלל]. - משמע מזה שאין דין החשד חל על כל א' וא' מבני הבית, וסגי כשבכל פתח יש עכ"פ הדלקה א'.

- אך אפשר לדחות, דהיינו לפני שגזרו את דין החשד הרי כמובן שכשכל א' היה מדליק בפתח א' כבר לא היה כאן חשד, וא"כ הסיבה שחששו לחשדא הוא שיחשדו כפי המבואר [בחת"ס] בגלל שלא רואים שיש נר בב' הפתחים וע"כ נחתו לגזור משום חשדא, אבל כשכבר גזרו בכל גוונא וגם לא' שהוא יחיד בביתו וע"כ שעליו הגזירה שידליק בכל פתח, א"כ אפ"ל שלא פלוג בכל גווני, ובכל גווני הטילו חויב הדלקה בכל פתח, גם כשיש כמה אנשים בבית הטילו חוב על כל אחד ואחד מהם.

אך לכאורה מחוורתא כנ"ל שכבר אין חשדא. ועוד, דהרי יכולים להדליק יחד ולא להיות מהדרין ויצאו את דין החשדא, ולמה יגרע כשמתחלקים ויהיו מהדרים, וממילא גם החשדא לא תהא כאן.

ואולם בשני בעלי בתים בבית א' בגוונא שלא מהני שיתוף לדעת הפר"ח, כבר אפ"ל שחל דין ההדלקה ודין החשד על כל א' וא' כיון דבני העיר יודעים שיש כאן ב' בעלי בתים שהם מתחייבים להדליק כל א' בפנ"ע, א"כ כשעוברים בפתח א' יחשבו שרק בעה"ב א' הדליק והשני לא הדליק.

ברכה על תקנה מפני החשד

בשו"ע. הגה. ואם מדליק בב' פתחים אינו מברך רק באחד מהם ובשני מדליק בלא ברכה.

עיין שו"ת רב פעלים ח"א חיו"ד סימן ל"ז מש"כ בשם מכתם לדוד לענין אם יברך כשבעל הבית לא שמע ברכה שבפתח א' ובא לפני הדלקת פתח הב' [שבירך - דמש"כ בשו"ע שאינו מברך הוא רק כאשר כבר בירך על הא' - ומוכיח ממש"כ הרשב"א שמברכין על שחיטת בן פקועה אף שאינה אלא מפני החשד], ועיין מש"כ הרב פעלים שם במסקנתו.

ב' פתחים בב' רוחות שבהכרח יראה הרואה את שניהם

בה"ל ד"ה שיש לו שני פתחים משני רוחות. היינו אחת בצפון ואחת במזרח, כ"כ רש"י.

עיין פרי חדש שכתב דאם בדרך הילוכו בהכרח נראין ב' הפתחים א"כ אפילו בכה"ג הוי כרוח א'.

סימן תרע"ב - זמן הדלקת נר חנוכה

המדליק מפלג המנחה אם יברך

סעיף א'. מ"ב ס"ק ג'. מפלג המנחה. הוא שעה ורביעי קודם צה"כ, וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות ויכול לברך ג"כ.

עיין שער הציון [מהברכי יוסף דנקטינן כן להלכה כהיש מי שאומרו], ועיין בכסא רחמים [להחיד"א] על מסכת סופרים פרק כ' הלכה ד' שמצדד לא לברך ע"פ הא דאיתא במסכת סופרים שם, וכנראה חזר ממש"כ בברכי יוסף כדהעיר ע"ז שבשט הלוי ח"ג סימן צ"א.

הדלקה קודם שקיעה

בה"ל ד"ה ולא מקדימים. ואפילו אם נפרש דהרמב"ם סובר כר"ת וכו' ג"כ אנו מוכרחין לומר דזמן של ביה"ש נמטע יותר וכו' אינו בכלל ובלבד שלא יקדים והראיה משבת, וכ"ש לפי מה שביררנו לעיל בסימן רס"א מכמה פוסקים דהרמב"ם סובר דצריך להדליק נרות בער"ש קודם שנתכסה השמש מעיינינו [ואינו סובר כר"ת דשני שקיעות הן] והוא הנקרא שקיעה, א"כ בודאי כשמדליק אפילו **קודם שקיעה** ג"כ אינו בכלל שלא יקדים.

לכאורה המכוון לפני שקיעה שניה, כיון דלהרמב"ם השקיעה היא מה שקורין שקיעה הא' (ורק דלרמב"ם אין ב' שקיעות), ומה שסיים "אך שלא יקדים **הרבה** קודם שקיעה" היינו שיהא עוד לפני שקיעה הא', אך יתכן דכונתו אפילו מעט זמן קודם שקיעה ראשונה כמו שכתב לקמן דעם שקיעתה היינו זמן מה קודם.

המדליק קודם שקיעה ראשונה

בה"ל באור"ז. וע"כ אנו צריכין לומר כמו שכתבנו מקודם דעם שקיעתה היינו זמן מה קודם ג"כ נכלל בעם שקיעתה.

עיין לקמן סימן תרע"ט שעה"צ ס"ק ז'.

- אולי המכוון שבכה"ג ג"כ יניח בשמאל ידיה משום דאע"ג דאין לו מזוזה מ"מ נר חנוכה שבשמאל של חבירו הרי הוי ימין לדידיה, וא"כ הוא נכנס בין ב' מצות. - ולפי"ז יתכן שיש כאן ט"ס וצ"ל צריך שיהיה **משמאל** וכו' הוא **בימין** ידיה. - אך כמדומה שרמ"ש הי"ו אמר בשם חותנו שליט"א שכונת הא"ר כפשוטו (בלי הגהה), והיינו כיון שבעל הפתח שאין לו מזוזה מניח בימינו, הרי כבר בעל הפתח של המזוזה יש לו סיבוב מצוות בגלל שיש לו מזוזה בימין, ונר חנוכה של **חבירו** שהיא **אצלו** משמאל הפתח, ע"כ כבר יניח את נר חנוכה ידיה בימין דמרויח שיש לו בלא"ה סיבוב, וכעת גם מעלת הנחת נר חנוכה בצד ימין. (-וואשר לפי"ז יוצא שיש סיבוב ע"י ב' סוגי מצוות מזוזה ונר חנוכה, ואין מכאן אפשרות להוכיח לגבי סיבוב של ב' נרות חנוכה, משא"כ לפי הנ"ל הסיבוב הוא ע"י ב' נרות חנוכה). - והעירני ר' ב"מ אטינגר הי"ו לעיין בפתחי תשובה במש"כ בשם "שדה הארץ" שהם שלא כדברי הא"ר כאן [שכתב אופן שב' בתים מדליקין בכותל המפסיק שבין ב' הפתחים שהוא באופן שלא' אין מזוזה בפתחו ומדליק בימין שלו].

עיין שם שכתב וכשהוא מדליק בנר **קמא** כשמברך לא מסלק ידו וכו'.

להמתין עד שידליק רוב הפתילה

בה"ל באו"ד. בתשובת מהר"י ברונא סימן ל"ט כתב דלא יסלק ידו אחר הברכה עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצא מן השמן.

עיין בקונטרס של הרב שריה דבליצקי (שליט"א) זצ"ל - בארבעה ספרים נפתחים [- הידורים בקיום מצות הדנ"ח אות ט'] לענין דלא מעכב דיעבד.

כבו חלק מהנרות קודם שסיים מספר הנרות

בה"ל ד"ה אם כבתה. ונ"ל דכמו כן בעינן שבעת הדלקה יהיה כל הנרות לפי חשבון הימים ואז נחשב למהדרין מן המהדרין, וע"כ אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה.

עיין לקמן סימן תרע"ו שעה"צ ס"ק ה' [דהפמ"ג כתב דמ"מ אם לא בירך עדיין ברכת להדליק נ"ח אין לו לברך].

הדלקה בנר של מתכות

סעיף ג', בשו"ע. נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת וכו', ונר של מתכת א"צ חדש.

עיין שו"ת מהר"י ברונא סימן ל"ט דמצוה מן המובחר בשל נחושת דלא בלע ולא מנאיס.

שינוי בכוסות מיום אחד ליום שני

בשו"ע. ונר של מתכת א"צ חדש, ושל זכוכית או של חרס מכוסה דינו כמתכת.

עיין בקונטרסו של הרב ר' שריה דבלצקי (שליט"א) [זצ"ל - בקונטרס הנ"ל באות ח'] שהעיר לא להחליף הכוסות שמדליקים בהם, דהיינו כוס שזכה להיות ביום א' שידליקו בו נר הראשון בכל יום כמו קרש שזכה וכו'.

- והנה לפי"ד הגר"א שבכל יום מדליק בסמוך לפתח את"ש, אבל לפי"ד המחבר הרי יש ב' מעלות, נר הנוסף שבו מדליקים תחלה בסמוך לברכה, ונר שעומד בטפח הסמוך - א"כ נר הראשון שזכה ביום הא' לב' המעלות יחד, לאיזה מעלה נזכהו ביום הב'. - ואולי כשם דהמחבר ס"ל להעדיף ההיכר של הוספה על מעלת סמוך לפתח, ה"נ נימא לענין זכיה זו.

~~~~~

עיין לעיל סימן תל"א מ"ב ס"ק ז' [-לענין בדיקת חמץ דיש אוסרים חצי שעה קודם, ויש מתירים לענין לימוד מקודם]. ועיין לעיל סימן רל"ה מ"ב ס"ק י"ז [דבחצי שעה סמוך לזמן קר"ש ללמוד לכו"ע שרי, ורק משהגיע זמנה אסור]. ועיין שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן צ"ד מש"כ ליישב דהמחצית השקל לשיטתו לעיל סימן תל"ב שמחלק בין תפלה שהיא תדיר לבין בדיקת חמץ.

לחזור ולהדליק כשהדליק קודם צה"כ

בה"ל ד"ה ומלבד שיתן בה שמן עד שתכלה. ואם כבתה בחול קודם צאת הכוכבים צריך לחזור ולהדליק.

עיין לקמן סימן תרע"ג מ"ב ס"ק כ"ו.

סימן תרע"ג - שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה

ברכה על שמן הגזול

סעיף א'. מ"ב ס"ק ב'. שמן הגזול צ"ע אי כשר לנר חנוכה.

ולענין ברכה עיין סימן י"א [סעיף ו' ובבה"ל ד"ה ולענין ברכה] ותרמ"ט [סעיף א' ובמ"ב ס"ק ו' דאף באופן שהיה שינוי שיוצאים יד"ח המצוה לא יברך - ואף אם היה יאוש לא יברך כהט"ז והגר"א].

תשמיש המותר לאור הנר

שעה"צ ס"ק י"א. וביותר מזה כתב הפר"ח והובא בשע"ת דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי דלא מחוייב להעצים עיניו דלא מקרי תשמיש.

עיין לקמן סימן תרע"ח בשעה"צ ס"ק ה' [שאם אין לו נר אחר נמי מותר ואף דע"כ משתמש על שולחנו בן], וכנראה דנתכוין שם לכעין מש"כ כאן, ועי"ש בס"ק ו' ומש"כ שם בגליון.

הזמן שחייב לחזור ולהדליק כשמדליק במוקדם

סעיף ב'. מ"ב ס"ק כ"ו. שעדיין הוא מבוער". הטעם כיון שבער"ש מחוייב להדליק קודם שקיעה.

עיין לעיל סימן תרע"ב ס"א ד"ה ובלבד [שגם בחול אם כבתה קודם צה"כ צריך לחזור ולהדליק].

סילוק ידיו מהנר בשעת הדלקה

בה"ל ד"ה הדלקה עושה מצוה. בתשובת מהר"י ברונא סימן ל"ט כתב דלא יסלק ידו אחר הברכה עד אשר ידליק רוב הפתילה.

ברכה על ה"מוסיף והולך" אחר שכבר

הדליק את עיקר החיוב

סעיף ב'. מ"ב ס"ק ו'. כתב הב"י בשם א"ח מי שבירך והדליק נר אחת בלילה שניה, ידליק אח"כ עוד נר אחת ולא יברך, ועיין בפמ"ג שמצדד דאפילו לא היה דעתו מתחילה רק על נר אחת וכו' כי מדינא אין חיוב רק נר א' והשאר משום הידור.

עיין שו"ת הגרעק"א מהדו"ת סימן י"ג [לגבי מי ששכח ורק קודם שהדליק כולם נזכר דעדיין לא בירך שמצדף בזה דעת הא"ר שס"ל שמברך על ההידור], ולקמן סימן תרע"ו מ"ב ס"ק ד' [שמביא דברי הגרעק"א שמברך שם] ושעה"צ ס"ק ה' [שמביא דאף דהפמ"ג נשאר בזה בצ"ע הגרעק"א צירף בזה כמה סברות וכו'].‏

שמן המותר שאינו מוקצה למצותו

מ"ב ס"ק ז'. יכול לכבותה. שאינו מקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה למצותו.

עיין לקמן סימן תרע"ז מ"ב ס"ק י"ח.

נכבה הנר תוך חצי שעה אם מהני תנאי על השמן

מ"ב ס"ק ז'. ומ"מ הסכימו כמה אחרונים דלכתחילה טוב להתנות שאינו מוקצה השמן אלא לשיעור הדלקה.

אחד העיר מדוע לא נימא שיועיל תנאי **לאם יכבה** תוך שיעור הדלקה.

חשש רואין במשתמש לאורה

מ"ב ס"ק ח'. להשתמש לאורה. ויש מחמירין שבעוד שהנרות דולקין אין להשתמש לאורן משום הרואה שלא ידע לחלק בין תוך זמן שיעורו לאחר זה הזמן.

עיין לקמן סימן תרע"ג סעיף א' בה"ל ד"ש ויש בסופו, ולפי המבואר שם אם כיבה ושוב הדליק שרי.

ללמוד תוך חצי שעה קודם זמן הדלקת נ"ח

מ"ב ס"ק י'. ואפילו ללמוד אסור. משהגיע זמנה. וב**שעה"צ ס"ק י"ד**. ובאמת יש להחמיר בעוד חצי שעה קודם אלא הוא מיירי בבנ"א שמתפללים ערבית בזמנה, וא"כ ח"ש קודם בלא"ה אסור משום קר"ש [מחצה"ש] וכו'.

שו"ת בהלכה

כהן שהדליק נרות חנוכה בשמן תרומה, אם

יכול ישראל לקחת אש מהשמש

בס"ד יום ד' לסדר בא א' שבט תשנ"ח

לכבוד נכדי הבחור היקר והשקדן כמו מאיר הכהן רבינוביץ הי"ו

אחדשה"ט

מה ששאלת על כהן שהדליק נר חנוכה בשמן של תרומה, האם מותר לישראל לקחת אש מהשמש של חנוכיה זו, להדליק מזה נר חנוכה. המקור שמוותר לכהן ליהנות בשריפת שמן תרומה, מבואר בגמ' שבת (דף כ"ה ע"א), וברמ"א (יו"ד סימן של"א סעיף י"ט), ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן קי"ט) מיישב מנהג ירושלים עיה"ק מקדמת דנא, שהכהנים מדליקים בשמן תרומה להדלקת נרות שבת ונרות חנוכה. והרמ"א (שם) סיים, אבל זר אסור ליהנות ממנה בשעת שריפה, אם לא שכהן נהנה ממנו (עכ"ל), כמבואר במשנה (תרומות פרק י"א משנה י'), ולכן ממלא הכהן נר שמן שריפה (היינו שמן תרומה), ונותנו לישראל לעלות בו לעלייה, ולהכנס לחדר לעשות צרכי הכהן (הינו אף שהזר נהנה בזה, שרואה ע"י הנר איך לילך בעלייה), אבל לצרכי ישראל בלבד אסור (רמב"ם הלכות תרומות פרק י"א הלכה ט"ז, הובא בתוספות חדשים על משניות תרומות פרק י"א משנה י' ד"ה ישראל). לכן לכתחילה אין לישראל להדליק אש משמן תרומה, כיון שהנאה זו, הוא רק לישראל המדליק, אבל בדיעבד כשהדליק כבר, נראה שלא צריך לכבות מה שהדליק, דמה שדולק עכשיו הו"ל זה וזה גורם, האש משמן תרומה, והשמן של ישראל, וכבר פסק הרמ"א (יו"ד סימן פ"ז סעיף י"א) דזה וזה גורם מותר.

בברכת כל טוב

זקנך לוי הכהן רבינוביץ

~~~~~

עוד בענין הנ"ל

בס"ד ערב ש"ק בראשית כ"ח תשרי תשס"א

לכבוד הרה"ג יחיאל מיכל פריד שליט"א

אחדשה"ט

מה שהעיר על מה שנדפס בשמי בקובץ אוצרות ירושלים (גליון ב', חנוכה תש"ס, דף כ"ה) שאסור לכתחילה להדליק אש ממנורה של

הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל

מח"ס מעדני השולחן על שו"ע יור"ד ושו"ת מעדני מלנים ושא"ס - ירושלים

רואים שהירושלמי מתרץ, הטעם שהתירו זאת, משום שעת משלחת זאבים היתה, רק השאירו ההיתר, אפילו שחלפה שעת הסכנה (רידב"ז, פני משה, ר"ש תרומות פרק י"א משנה ט', משנה למלך תרומות פרק י"א הלכה י"ח).

וכן פסק הרמב"ם (תרומות פרק י"א הלכה י"ז) דז"ל: וטובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליק לילך בה.

והסביר הגר"ח קנייבסקי שליט"א, בספרו דרך אמונה (על הרמב"ם שם ס"ק קס"ה), שזה היה תקנת חכמים בשביל שהיה משלחת זאבים, והיה סכנה לילך בדרך בחושך, ולכן התירו ליטול אף שמן שריפה לצורך ישראל, ואח"כ אע"ג שבטלה הסכנה, כיון שכבר התירו נשאר ההיתר, דאיסור הנאה של כילוי אינו אלא מדרבנן, ואפילו להסוברים שהוא מן התורה, כיון שתרומה בזמן הזה דרבנן, הקילו בזה (עכ"ל).

גם ברמב"ם פרנקל (שם, במקורות וציונים) כתבו דהתירו משום סכנה, ולא בטלו ההיתר (ע"כ).

ולכן אפילו שנשאר ההיתר עד היום, "וטובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליק לילך בה", זה דוקא כשמדליק לילך בה, דאין לך אלא חידושו, מה שכתוב בירושלמי, אבל לחדש היתר נוסף, שמותר גם להדליק ממנורה של שמן תרומה, זאת לא מצינו.

ג. תירוץ שלישי מתרץ הר"ש (תרומות פרק י"א משנה ט') וז"ל: אף מדרבנן אסור הנאת כילוי, מ"מ בצורך רבים לא גזרו, כגון: בתי כנסיות, ובתי מדרשות, ומבואות האפלין, ובת ישראל המדלקת מכהנת, לא אחמור כולי האי לאסור לטבול הפתילה בשמן (עכ"ד).

ולכאורה צריכים לומר שמתיר כיון שהיה שעת הדחק, ולכך לא החמירו רבנן, אבל לכתחילה אין להתיר, כמו שנדפס בשמי באוצרות ירושלים.

בברכת כל טוב

לוי הכהן רבינוביץ

חקר הלכה

מה עלינו ללמוד מחג החנוכה בזמננו*

א. במצות חנוכה הגנו רואים, שדרך התורה והמצוות היא לא רק לעשות את המוטל עלינו, אלא לנסות ולהתאמץ להדר יותר ויותר, רואים אנו במצוות חנוכה שמן הדין מספיק נר אחד ביום ולכל בני הבית, והנה רואים אנו מהדרין נר לכל אחד ואחד, ומהדרין מן המהדרין, שבכל יום מוסיף והולך.

לכל אדם חננו השם בתכונות מיוחדות, ויש לו להשתדל להביא את תכונותיו יותר ויותר למצוות השי"ת ולהדר בפעולותיו, לא לחשוב שהגיע לספוקו אלא להתאמץ יותר ויותר, האדם החי נקרא מהלך, כי הוא תמיד בהילוך של עליה, ועליו תמיד להסתכל, לא על הדרך שכבר עבר, אלא על הדרך שבסייעתא דשמיא יצליח להמשיך ללכת, על האדם תמיד להסתכל קדימה ולא אחורה, ולנסות להתאמץ לשפר את דרכיו יותר ויותר, זה הרמז שניתן ללמוד ממהדרין ומהדרין מן המהדרין.

בוה אפשר לפרש את הפסוק באשת חיל "עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון", על ידי העוז והכח הנפשי היא מגיעה להדר, כלומר להדר יותר מן השגרה, ותשחק ליום אחרון, אם אומרים לה שהגיעה לשיא ולפסגה, כלומר ליום אחרון, היא שוחקת, מכיון שהיא חושבת להעפיל יותר ויותר והיא לא נמצאת ביום האחרון.

ביתר עמקות יש לפרש, ידוע שהאדם לאחר פטירתו אם פעל בחייו מצוות ומעשים טובים, גם לאחר שיצא מהעולם הזה, הוא עולה ממדרגה למדרגה, ולכן עוז והדר לבושה, מי שפעל כל ימי חייו, ותשחק ליום אחרון, היא יודעת שאין לה יום אחרון, כי אח"כ גם תמשיך לעלות.

עוד יש לפרש, עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון, ע"י שהדרה במעשי' בהידור רב, אין לה לפחד מהמשפט הגדול של בית דין של מעלה.

זהו לימוד אחד מחנוכה, ממהדרין ומהדרין מן המהדרין.

ההידור הזה הוא בין במצות בין אדם למקום ובין במצוות בין אדם לחבירו.

דוגמא לכך כמה שאדם יכול להדר, עד רא' סיפר שהוא טייל עם רבינו חיים עוזר בוילנא ודיברו בדברי תורה, וניגש אדם ששאל על כתובת מסוימת, אמר רבינו חיים עוזר, הנה אנחנו הולכים בכיוון זה, בא עמנו. והלכו לכתובת ההיא, שאל האדם את רבינו חיים עוזר אח"כ, הרי ה' אפשר להסביר לו כיצד ללכת, ואח"כ ה' כבר מברך הלאה.

^{*מתוך דברים שנאמרו ע"י רבינו זצ"ל ונרשמו וע"י אחד השומעים}

סימן א'

בקושיית הבית יוסף

ענף א' | דרך הרא"ש והב"י ביישוב הקושיא

א. הק' הב"י (בס"י תר"ע) אמאי עשו חנוכה שמונה ימים הרי יום אחד ה' יכול לדלוק, וא"כ הנס רק שבע ימים, וכן הק' בתוס' רא"ש (שבת דף כ"א ע"ב) וכן בספר האשכול ריש הלכות חנוכה, ותירץ הרא"ש והב"י בת' ראשון דחילקו השמן לח' חלקים, והקשה ע"ז הפ"ח, וכן הק' הרא"ש שם אנפשי', דהרי קי"ל דבעינן ליתן במנורה כמדתה שתדלוק עד הבוקר, והיינו שצריך שיהיו הכוסות מלאים בשעת הדלקה, והיינו דהוק' להו שלא קיימו כלל מצוה, דע"י שחילקו לח' ימים ולא נתנו כמדתה לא יצאו יד"ח הדלקת המנורה.

לא בעינן ליתן לה כמדתה היכא דא"א

ותירץ הרא"ש דהך דינא לא נאמר רק היכא דאפשר. וכ"ה ג"כ בבאיורי הרא"ם על הסמ"ג ע"ש.

ויש לעי' בכונתו, האם הא דבעינן כל הלילה הוא רק לכתחילה, ואם הדליק שמנית לא ביטל שום מצוה, או דנימא דבאמת היא מצות עשה גמורה על כל רגע ורגע שהיו הנרות דולקות, אלא דס"ד דהרא"ש דזה מעכב לגמרי ואין בכלל מצוה, שאפי' בתחילת הלילה שדלק נמי לא קעביד מצוה, וקמ"ל הרא"ש דאין שאר הלילה מעכב את מקצת הראשון של הלילה.

ובתשו' אמרי יושר (ח"ב) הק' על ת' זה דאיך עבדינן בשבת, ות' דסמכו על כך שאם לא יספיק היו מוסיפין לו שמן טמא, דהא טומאה הותרה בציבור, אלא שעשו מאי דאפשר בשמן טהור.

ודבריו צ"ע, דממ"א י ס"ל דתן כמדתה מעכב ואין כאן קיום מצוה כלל, ובשבת הוה חילול שבת, מה יועיל מה שיוסיף אח"כ [דהא הדלקה עשה מצוה, ובעינן שיהא השיעור דכל הלילה בשעת הדלקה]¹, ואם אינו מעכב מאי קא קשיא לי

1 ועי' להלן ענף ב' ס"ק ב' בשם האבני נזר, דלהרמב"ם הנחה עושה מצוה במנורה, ואכמ"ל.

2 והוסיף רבינו זצ"ל בכת"י, אמנם העירוני הא להמרדכי כשאין לו מוזוות הוה אונס, ומן התורה א"צ לצאת מהבית, ורק מדרבנן מחוייב, וא"כ גם במחוייב מדאורייתא הוה ספיקא דרבנן, ולקולא, וא"כ לעולם נעדיף לקנות כל המוזוות ספק, אך י"ל דכל עוד שיכול ליקח הודאי, ואי נימא דמה"ל הודאי קודם, א"כ אינו אנוס ומחוייב בכך מה"ל, ועוד י"ל דתקנו חכמים שלא ירא כאן

ענה רבינו חיים עוזר, שים לב, אותו אדם ששאל אותנו את הכתובת, הוא מגמגם והתאמץ בדיבורו, ומאד היה קשה לו הדיבור והוא התבייש, זו טביעת עין של גדול הדור, ובוה קיים מצוות חסד בכל ההידורים.

ב. מוסר השכל שני לדורנו ממצות נר חנוכה, היא מצות פרסומי ניסא, לכן מדליקים בצורה שתיראה כמה שיותר, ומזה יש לנו ללמוד לשים לב לטובות הקב"ה עמנו, וכמו שאנו אומרים באשרי יושבי ביתך, "**להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר** מלכותו", לראות את יד השם ולהכיר לו טובה על כל חסדיו, ולפרסם את חסדיו עמנו.

החסד הגדול שד' עושה עמנו, [שמלבד] שבראנו ודואג לכל צרכינו הגשמיים, [הוסיף להטיב עמנו] ונתן לנו את תורתו, הננו מדגישים בתפילה מיוחדת, עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית, שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה, שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם.

האדם הרואה זאת, מימינו לא יתא בצער ועצב, כי עצמת השמחה על כך מגרשת כל עצב.

ג. דבר שלישי יש לנו ללמוד ממצות נר חנוכה, לא הרבים ינצחו את המועטים ולא החזקים את החלשים, גזירת יין היתה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. אך דבר אחד הם לא ידעו, "ואני זאת בריתי אתם, דברי אשר שמתי בפין לא ימוש מפין ומפי זרע זרעך מעתה ועד עולם". זאת התורה לא תמוש מאתנו, מעתה ועד עולם. **ד.** עוד מוסר השכל יש מנרות חנוכה, ביום הראשון מברכים שהחיינו אבל אח"כ אין מברכים. נשאלת השאלה אם שכח לברך שהחיינו ביום הראשון, כשמדליק ביום השני האם מברך שהחיינו. ההלכה אומרת שכן (עי' סימן תרע"ו), עכשיו צריכים להבין, הרי אם אדם אכל פרי חדש ושכח לברך שהחיינו, אינו מברך יותר (עי' סימן רכ"ה ס"ג), ולמה בנר חנוכה אם שכח חוזר ומברך.

התשובה היא יש הבדל בין דבר גשמי ודבר רוחני. דבר גשמי בפעם השני כבר אינו חדש, דבר רוחני הוא תמיד חדש, ולכן אם לא בירך אתמול אע"פ שכבר הדליק, חוזר ומברך ביום השני.

ה. עוד מוסר השכל, ההלכה היא שאם אדם בדרך, פטור מלהדליק מצד הדין כי מדליקים עליו בבית, ורק מצד ההידור מדליק (עי' ב"י סימן תרע"ז ודרכי משה שם), וזה מראה לנו שבכל דרך שאדם הולך, תמיד יניקתו עם הבית, עם מקומו האמיתי, עם השרוש האמיתי שלו בכל מקום ובכל מצב.

דמסתברא דאם אינו מעכב בודאי מחויב אפילו ידלוק רק רגע, ואפילו הדלקת רגע דוחה שבת, וצ"ת [וזה לשני הדרכים שבד' הרא"ש]. ויל"ע אי אידך תירוצים שברא"ש פליגי, די"ל דכיון דלדידהו אין הכרח, נשאר הדין כדקס"ד דכל הלילה לעיכובא, אך י"ל דגם בלא הכרח י"ל כן, ועי' להלן.

אי נלמד מזה להעדיף חיוב דמחר ע"פ הידור דהאי יומא

ב. ושמעינן מד' הרא"ש והרא"ם והב"י דעדיפא להדליק כל יום פורתא מאשר להדליק ביום אחד הכל, והנה יש לעי' בזה"י בכה"ג שיש לו שמן רק ליום אחד, אם יחלק לח' ימים או שידליק הכל ביום א', אך למאי דקי"ל שיש להניח כשיעור ואי אין לו כשיעור אינו מברך, א"כ לא דמי הדלקת נ"ח להדלקת המנורה, דהכא אם יחלק לח' ימים אין לו מצוה כלל. אך הנה כ' הפמ"ג והמ"ב (ס' תרע"ג בביה"ל) דבאין לו כשיעור ידליק בלי ברכה, ואם נודמן לו עוד שמן ידליק ג"כ בלא ברכה, והיינו דהוה ספיקא דלמא נפיק אף בלית לי' שיעורא, וא"כ עדיף ח' ספיקות מחד ודאי דברבנן, כיון דמדינא ספיקא דרבנן לקולא, וכדכ' במק"א לענין הנידון כשיש לו אפשרות לקנות מוזוה אחת ודאית, או כמה מוזוות מסופקות שיהא לכל הדלתות שבבית, וכו' דבדרבנן דהיינו בדירה שכורה עדיף הספיקות [ויעי' בר אלוגים סימן ב'], דספיקא כשירה לקיום מצוה דרבנן, כיון דספיקא דרבנן לקולא, וה"נ בנידון דידך?

אך יש לפקפק בזה, דמאן לימא לן דספיקא דפחות מכשיעור הוה ספיקא מעליא, דנהי דמחמירנן להדליק בלא ברכה, וכן אמרינן שלא יברך אח"כ, אך י"ל דעיקר הדין נוטה יותר דהשיעור מעכב, וא"כ לא יעשה כן לחלק לח' ימים. ועי' בתשו' אא"ז (יד אליהו סימן כ"ג) שדן טובא לומר דלא כהפמ"ג, אלא דהשיעור מעכב בתורת ודא³.

וממ"נ מ'לדינא היכא דישי לו שמן שספק אם ידלק חצי שעה או פחות, ויכול או להדליק ביום א' בשמן שיהא בו ודאי שיעור ואז לא יתא לו לכל הח' ימים, או לחלק מעיקרא לכל יום שיעור שיש להסתפק בו, ובוה לכאז ודאי שספיקא דרבנן לקולא, ועדיפא ח' ספיקות מיום א' ודאי.

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל מראשי ישיבת "כוכב יעקב" טשעבין

אך י"ל דאי נימא דבעצים יוצא יד"ח נ"ח, א"כ גם אם ידליק ביום ראשון כשיעור יוכל לקיים המצוה בשאר ימים בעצים, ויהא מחוייב בכך, ועכ"פ בעצים קטנים שאינן כמו אבוקה, ואף שדולקים פחות מכשיעור, ובלבד שלא יאחזנו בידו⁴, [ממ"נ דהרי אם יתן לכל יום קצת נמי ידליק פחות מכשיעור, וא"כ הא עדיפא שידליק יום א' כשיעור, ובשאר ימים פחות מכשיעור ע"י עצים, מאשר שידליק כל היום פחות מכשיעור].

אלא דעיקר ד"ז אי מקיימים בעצים נ"ח נחלקו בזה רבנן בתראי, דבלבושי מרדכי (סימן נ"ט) ובכף החיים (ס' תרע"ג ס"ק י"ט) כתבו דלא מהני, דבעינן פתילה דומיא דמקדש, ובתשו' בית יצחק (ח"ב סי' ל"א במפתחות) ס"ל דיוצאין, אך צ"ע דבבית יצחק יו"ד סי' ק"ב כ' דבגז אין יוצאין נ"ח, ויל"ע מ"ש גז מעצים, דבתרווייהו ליכא פתילה, וצ"ע. [ועי' להלן סימן י' באורן].

ביטול דינא דתן כמדתה לצורך קיום הידור מצוה

ג. ויל"ע לת' זה, דהרי באמת טומאה הותרה בציבור, אלא שמפני החביבות החמירו ע"ע ונעשה להם נס, אך ממ"מ כיון שהיו יכולים לקיים דינא דתן כמדתה ע"י שמן טמא, מי התיר להם לבטל חיוב זה, שהוא חיוב גמור עכ"פ לכתחילה, משום שרצו להחמיר ע"ע שלא להדליק בשמן טמא.

ואמנם אשכחן לעוד רבוותא דס"ל דרשאי לבטל דין כמדתה לצורך הידור שאינו חיוב, וכגון מש"כ החת"ס בדרשות (ח"א דף ס"ז ע"א) לתרץ ק' הב"י דכיון שההיכל ה' מלא גילולים הדליקו בחצרות קדשך, ומחמת הרוח דולק יותר מהר, ולא ה' יכול לדלוק כל הלילה, ונעשה להם נס ודלק עד הבוקר, והנה גם בזה מב' דאף שמן הדין מותר להדליק בהיכל, אף שיש שם ע"ז, וכמבואר בספר תרומת הדשן, מ"מ מפני שרצו להחמיר ע"ע בטלו לדינא דתן לה כמדתה.

וכי"ב מב' בבית הלוי על חנוכה (בד"ה והמהדרין מן המהדרין) דהי' אפשר בפתילות דקות, והיו יכולים עי"ז להדליק בקצת שמן לכל לילה ויתקיים בכל לילה דין תן לה כמדתה, אך הם רצו להדר ולהדליק בפתילות ארוכות שעושים אור יפה ומהודד, ותקשי' נמי דאיך ביטלו דין תן לה כמדתה עבור הידור מצוה [ומשמע מכי' דגדר תן לה כמדתה לא הוה חיוב גמור ואינו אלא כהידור ע"ע], ואולי הביה"ל קאי לפי תירוץ אחר שרצו לחלק לשמונה ולהדליק בפתילות דקות, אך השי"ת עשה נס והכלי נשאר מלא ויכלו להדליק בפתילות עבות.

בירור אי אידך תירוצים פליגי לדינא על תי' קמא בגדר הך מצוה דתן לה כמדתה

ד. והנה בפר"ח מפו' דס"ל כדקס"ד להרא"ש דתן לה כמדתה מעכב, ומכח זה חזר לפרש פי' אחר, וכן ס"ל ג"כ למצאי' שכ' על תי' הב"י, דא"א לומר כן דאין סומכין על הנס, [ובע"כ דפשיטא לי' דהא היו יכולים לעשות כן מבלי לסמוך על הנס, והיינו בע"כ משום שאם היו יודעים שלא יתא נס אין רשאין להדליק בשמן פחות מכשיעור, וגם ס"ל שלא מהני ליתן קצת, ואם הווא שנכבה יוסיף עוד, ודלא כאמרי יושר הג"ל]. אך יל"ע אי הרא"ש ג"כ בשאר תירוציו נתכיון לחלוק ע"ז, דכיון שיש כבר אפשרות אחרת לתרץ תו ליכא הכרח לחדש כן, או דמ"מ ס"ל להך מילתא.

והנה הרא"ש בת' שני מתרץ דנתנו בלילה ראשון כל הפח לנרות אלא שבבוקר נשאר, שלא דלק מן השמן אלא שממית, וכן פי' בט"ז והוסיף דלא חל נס על דבר ריק, ובע"כ שנשאר מן השמן בכלי, וא"כ גם בלילה הראשון ה' נס, ובמהר"י אסאד פי' דזהו מה שאמר הפייט ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים, [ועי'כ' בני בינה קבעו ח' ימים", ודו"ק, וגם הפ"ח ת"י כן בת' השני ע"ש.

ולכאז' לדרך זה יל"ע דבלילה השני דלא ה' להם שמן כשיעור כבר ה' להם למיעבד כדס"ל לת' קמא לחלק לח' ימים, לכל יום קצת, ובע"כ דס"ל דמעכב [אך מ"מ לאז דאין כאן שום מצוה כדקס"ד דהרא"ש דא"כ לא קעביד מיד כשהדליקו המותר, ואי לקיום חצי שיעור הדרא קי' דיחלקו לו' חצאי שיעור שיהא בכל לילה חצי שיעור, אלא דמעכב היינו שיש חיוב גמור בכל רגע, וכל רגע מהלילה שיש לו שמן ויביתלו דלוק ואינו דולק הוא מבטל עשה, ולדרך זה ס"ל דלא שביקנן מצוה דהשתא לצורך מצוה דלמחר, לפי שעתה הוא חיוב גמור, ולא רק דין לכתחילה כדס"ל לת' קמא], ואף דכיון שכבר ראו בלילה ראשונה שנעשה להם נס שוב הדליקו בו בלילה השני, ועשו כל מה שאפשר [והם הדליקו בכל יום עם פחות שמן ממה שהדליקו ביום שלפניו].

אלא שבעיקר ת' זה תמה במור וקציעה (ס' תר"ע) דמותר השמן נידון כדשן ופסול להדליק בו (יעוי' במנחות דף פ"ח), וכן הק' בדעת תורה למהרש"ם וצ"ע.

פטור אונס, ונ"מ בין הדרכים לדינא כשאין כבוד הבריות ויש לו רק ספק ציצית אם מותר לילך עמהם, וחזינן במ"ב דסמכין על

ר"י בגרדומים כשאין לו אחרים, וש"מ דנידון כספיקא דרבנן.

3 יעוי' להלן סימן י' באריכות.

4 דאם אווחזה בידו אינו יוצא יד"ח, דהרואה אומר לצרכו הדליקה (עי' שבת דף כ"ב:).

* **הערת המערכת:** הנה רוב הדברים הנדפסים בגליון זה המה ערוכים מתוך השיעורים הכתובים לפי ענינים [מלבד איפה שצוין להיפך]. ומאחר ונלקטו ממקומות מפורזים ומדברים שנכתבו על הדף הוצרכנו לערוך קצת, והקפדנו מאוד שבכל מה שנוגע לתוכן הדברים, ובפרט במה שנוגע להסברת הסברות להצמד לשלשון רבינו זצ"ל, וכל תוספת הסבר אף במה שהיה נראה בבירור שזו כוונת רבינו נקבע באותיות קטנות להכירא, ועל כן אם המצא תמצא תמיהה או טעות בדברי הגאון זצ"ל עמנו תלון משותגתינו, ובודאי הגמור שהטעות בנו ובהעקתקינו.

הגאון זצ"ל כתב מערכות אלו בקצרה ובאופן מתומצת מאד, ונוסף גם עוד שכתב היד היה קשה מאד לפיענוח, ולפיכך הושקעה עבודה רבה ומלאכת מחשבת במלאכת העתקת כתב היד ובעריכת הדברים. וכיון שרצון הגאון זצ"ל כנ"ל היה שלא לשנות מדבריו מאומה, לפיכך כדי לעשות רצון צדיק לא שינינו, וכדי לבאר הדברים הוספנו תוך דבריו סוגרים באותיות קטנות למען ידעו המעיינים כי מאתנו היתה זאת.

יישר כח מרובה לבנו חביבו של הגאון זצ"ל הגאון רבי שלמה יוסף שליט"א שנהג בנו בעין טובה, והעמיד לרשותינו את כתביו של הגאון זצ"ל לזכות בהם את הרבים, ישוטטו רבים ותרבה הדעת. כמו"כ יישר כח מרובה להרה"ג רבי מרדכי ועקנין שליט"א, ולדידינו היקר יד ימינו של הגאון זצ"ל הרה"ר מרדכי קרימילובסקי שליט"א, על סיועם וטרחתם בהשגת הכתבים.

אחרון חביב יישר כח מרובה להעורך היקר ברוך הכשרונות הרה"ג רבי בן ציון רפאל גרינהויז שליט"א על שעשה ימים ולילות בטיראח מרובה להעמיד דברי הגאון זצ"ל על מתכונתם.

חקר הלכה | טו

פחות פחות מרביעית ולבטל ברוב, דאף דבעלמא לא נטמא מפחות מרביעית, אך בקדשים שאני, וא"כ היה השמן הטהור נטמא].

אך דחה זאת למש"כ תוס' [בחולין דף ל"ו] דהיכא דהוה אוכל בלא"ה ואעפ"כ אינו יכול לטמא אחרים כיון שזה אוכל שא"י להאכילו לאחרים, לא מהני חיבה"ק, דלא מהני חיבה"ק רק לאשוויי שאינו אוכל כאוכל, וכתב דה"ה באוכל פחות מכביצה דלא מהני חיבה"ק לומר שיטמא אחרים, אך צ"ע דאין יתכן דאוכל פחות מכביצה לא יטמא אחרים, ולבונה פחות מכביצה יטמא אחרים, ולו"ד י"ל דודאי דלפחות מכביצה אהני חיבה"ק שיטמא אחרים, וכמוש"כ השעה"מ, ולא קאמרי התוס' רק לגבי מה שא"י להאכיל לאחרים, דכה"ג אמרינן גם בלבונה [שאם היא באופן שגם אם היתה אוכל לא הי' יכול להאכילה לאחרים] דאינה מקבלת טומאה. [ושפיר הדרא תירוצא ידי' לדוכתה שלא יכלו לערב לח פחות מרביעית בלח מרובה ממנו, דאכתי הי' מטמא לכר"ע].

ומו"מ ע"ש מש"כ לדון עפ"י ד' תו' (חולין ל"ו ע"ב) דאולי במשקה ליכא לדין חיבת הקודש, ולפ"י הדרא קי לדוכתה, אמאי לא עירבוי שמן טמא פחות מרביעית בשמן טהור מרובה ממנו.

אכן לענ"ד יש לשאול אליבא דכו"ע שיבטל כוס שמן טמא בשני כוסות שמן טהור וליבטלו ברובא [מבלי ליגע זה בזה] ויחשב הכל כשמן טהור, ושוב יבטל עוד כוס שמן טמא בהנך כוסות, ולא נימא חוזר וניעור וכדאמרינן [בבכורות דף כ"ב) דקמא קמא בטיל ואין טומאה מעוררת טומאה⁸.

ואין לומר דהכא [בהדלקת המנורה שצריך ליתן כל התערובת לתוך כוסות המנורה ולהדליק עם הכל יחד] נחשב כמו משא [דלא נאמר בו כלל דין ביטול ברוב ואפי' מתחילה כשהרוב היתר נמי לא חל בו תורת ביטול] וכדאיאתא בבכורות (דף כ"ג), א"כ יערס זב"ז שיהיו לח בלח, וכמוש"כ במל"מ (פ"א ממטמאי משכב) מש"כ דבלח בלח חל ביטול אפי' לגבי משא, [ואהני לן תערובת ראשונה של יבש ביבש לענין שלא יטמאו כמגע זה את זה בשעת ההתערבות, דלגבי מגע חל תורת ביטול ונידונים כטהורים, והדר כשנבוא להדליק בתערובת שזה נחשב כמשא כבר יראא תערובת לח שחל בו ביטול אף לענין משא וכי"צ].

וגם בלא"ה לפמש"כ תו' (בבכורות דף כ"ג) בטעם החילוק שבין מגע למשא, י"ל דהדלקת המנורה נחשב כמגע [דכל דבר שאין מתעסקים כה"ז ככולו חשיבא כמגע, וה"נ אף שצריך ליתן כל השמן בב"ב במנורה אף האש אינה אוכלת את הכל בב"א, וכל רגע טיפה אחרת נאכלת ונעשית אש].

האם כשמבטל ברוב יש כאן ביטול מצות שריפת קדשים טמאים

ג. עוד כתב שם בשם תשו' מהר"י אסאד (סי' ר"מ) שכ' ליישב דכיון דמצוותו של שמן קודש שנטמא בשריפה, בזה שמבטלו ברוב שמן טהור, מבטל ממנו מצות שריפה.

ומהר"א דחה תי' זה ששורף [בהדלקת המנורה] מקיים מצות שריפה.

אכן לענ"ד כיון דפקעה הטומאה איך קיים עכשיו המצוה [שהרי המצוה לשרוף שמן טמא, וזה אינו שמן טמא], ויעוי' ברעק"א (בתשו' מהדו"ק סימן י"ט) שכ' דמשכח"ל ביטלו לעשה דתשביתו וילקה על ב"י, כשמבטלו ברוב, וחזינן דס"ל דע"י ביטול ברוב בטל ממנו המצוה, וא"כ שפיר איתא להך תירוצא.

והגרמ"ג בלough זצ"ל כ' שם לדחות דחייתו של מהר"א, דאף שבהדלקה מקיים שריפה, אך הרי צריך לשרוף ביום, ובהדלקת המנורה דולקת והולכת כל הלילה, ולגבי שריפת קדשים טמאים אף אם מדליק ביום ונשרף בלילה אסיירא (וכדמשמע בירושלמי פ"ב דמס' שבת), וע"כ אפי' שהדלקת המנורה בין הערביים מ"מ חשיבא ביטול מצות שריפה, ותו דיש לחוש שיכבה בלילה, ויצטורך לחזור ולהדליק, וא"כ יבטל מצות שריפה ביום, והדרא תירוצא לדוכתא דא"י לבטל ברוב, דמבטל מצות שריפה.

ומו"מ כ' דלש"י הרמב"ם דבכל הקדשים א"צ לשרוף ביום, דרק נותר צריך לשרוף ביום, א"כ הדרא דחיית מהר"א להך תירוצא, דשפיר אפשר לערב ולבטל ברוב ואכתי יתקיים מצות שריפה.

ובעיקר הך מילתא דבזה שמבטל ברוב מבטל המצוה, צ"ע דהשתא דנטהר ליכא מצוה [ואי"ז בגדר ביטול, אלא בגדר הפקעה] ואין איסור לעשות כן, ושאני ממחויב שאינו מקיים, וכמו שמותר לעגל כנף בבגד ד' כנפות ועי"ז נפקע ממנו מצות ציצית [וכיון שכן צ"ע עיקר תירוצא, ואף אי לא נקבל דחיית מהר"א, מ"מ עיקר התי' צ"ע].

ועוד צ"ע דלכא' הך שמן אכתי לא נתקדש בקדושת הגוף, דאינה אלא קדושת דמים, וכדחזינן דלא נפסל בלינה [וא"כ אכתי אין בזה מצות שריפה, ולא שייך לאסור לבטל ברוב משום ביטול מצות שריפה, וא"כ ליתא כלל להך תירוצא].

יש לדון דנימא חוזר וניעור להחשיבו שיש כאן רביעית טמא ועי"ז נעשה הכל טמא⁹

ד. עוד תי' שם בשם גנו ז"ל עפ"י הגמ' בבכורות (דף כ"ב) דהלוקח ציר מע"ה אף שהמים טמאים מ"מ בטלו ברובא, שהציר לאו בר קבלת טומאה, אבל אם יוסיף עליהם מים חוזרים ונטמאים, דהטומאה כמאן דאיתא, ואף שבטילה ברוב מ"מ כשנתווסף עוד מים חוזר וניעור, והו"ל המים רוב כנגד הציר, וכיון שהמים כבר יצאו מתורת ביטול חזרו לטומאתן. וה"נ אף שבתחילה השמן הטמא פחות מרביעית לא יטמא את השמן הטהור, אך לכשיתווסף עליהם עוד שמן דיחדיו הוו רביעית שמן טמא שפיר יטמא את כל השמן.

8 א.ה. הנה לכאורה לא אשכחן לגבי יבש שאין חוזר וניעור, והלא אפילו הראב"ד דמיקל וסובר לדינא דאין חוזר וניעור לא קאמר לה רק בלח ולא ביבש, כמפורש בראשונים בע"ז דף ע"ג, ע"ש.

אכן מ"מ אם מערב בתחילה ביבש ברוב, ואח"כ מערב בלח ושוב מערב ביבש וחוזר ומערב, שפיר נימא דקמא קמא בטל, ולאחר שנתערב בלח אינו חוזר וניעור. וא"כ גם בל הנידון של משא צריכים אנו לערותם זב"ז ולאשוויי לח בלח, ודו"ק.

9 א.ה. ס"ק זה היה קשה מאוד להבין בכת"י מכמה סיבות, והוצרכתי לערוך לפי הבנתי, ואקוה שהבנתי וערכתי כפי כונת רבינו זצ"ל.

עוד תירוץ שהדליקו בחוץ והכניסו בפנים [ונחסר בדרך]

ג. ובספר נתן פריז תי' כע"ז באופ"א והדליקו בחוץ והכניסו לבפנים, ובזמן ההולכה דלק יותר חזק, וכדחזינן דיש בזה חשש מבעיר, ועי"ז נחסר השיעור, ואעפ"כ דלק עד הבוקר, וא"כ הי' נס גם ביום ראשון.

והנה כבר הק' המאירי דאין סומכין על הנס, [ובשלמא לחת"ס י"ל דלא יכלו להדליק בפנים, או דהדליקו בחוץ דהחמיירו בהדלקה במקום שאין זה על חשבון הדלקה כל הלילה ורק שאח"כ נעשה נס, ועי' מש"כ בענף א'], ותיקשי לדרך זה דאין הדליקו בחוץ כשידעו שזה יחסיר מן השיעור, כשבהדלקה בחוץ ליכא שום קיום מצוה, כיון דלהנך רבוותא חשיבא שלא במקומה, וכ"ש לדברינו שזה קודם הזמן.

ולמש"כ בנתן פריז יש ליישב דבאמת הך הבערה הגורמת להחסיר השיעור שנעשית ע"י ההולכה לאו פס"ד הוה, ולדידן דקי"ל כר"ש דדשא"מ שרי, ה"נ הוה שרי, אלא דלמעשה נתחסר השמן, ונעשה נס שדלק עד הבוקר, אך לדברינו שהדליקו להדיא קודם הזמן אכתי קשיא דאין שרי, וצ"ע.

אך באמת גם על דרך הנתן פריז צ"ע, דלענין ביטול עשה לא שרינן דשא"מ, דסגי אף בספק שמא יבטל המצוה, הגע עצמך שהולך עם מצה לפני פסח ויש ספק שתפול מידו לבור ויפסידנה, האם נתיר משום דשא"מ, [דבמצות עשה מכח חיובא דרמיא עלי' דלאוג לקיים המצוה מחוייב ליהור שלא יפסיד קיומה, וכיון שאין סומכין על הנס הי' אסור להם להדליק באופן שצריך להוליך הנר שמא יתחסר ולא יקיימו למצות הדלקת המנורה כל הלילה].

סימן ב'

בענין מה שהוצרכו לנס חנוכה

קושיית ספר קובץ אמאי לא בטלו שמן טמא בתוך השמן הטהור

אמרינן בברייתא (שבת דף כ"א ע"ב) דמצאו פח שמן טהור חתום בחותמו של כהן גדול ולא הי' בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה נס ודלק שמונה ימים. והקשה בספר קובץ (שנדפס על הרמב"ם פ"ג מהלכות חנוכה) דאמאי הוצרכו לנס, הא היו יכולים לבטל השמן הטמא בשמן הטהור, ע"י שיטפטפו ע"י צרצור קטן טיפין טיפין שמן טמא לתוך השמן הטהור, ונימא קמא קמא בטיל (יעוי' בע"ז דף ע"ג), ובמין במיניו אפי' נתרבה האיסור מותר, וכדאמרינן ביו"ד סי' קל"ד ס"ב⁶.

ויעוי' בספר שו"ת בית שערים יו"ד ח"א בהקדמה של הגאון רבי משה נחום בלough זצ"ל (בן הגאון המחבר בית שערים), שהארץ שם לדון בהך קושיא. והעולה מדבריו דיש לדון שבעה תירוצים על הך קושיא.

תירוץ א' - דאין מבטלין איסור לכתחילה

א. דקי"ל שאין מבטלין איסור לכתחילה, [והלכך לא היו יכולים לבטל השמן הטמא בשמן הטהור], וכ' דאינו מספיק להסוברים [יעוי' בתוה"ב להרשב"א בית ד' ריש שער ג'] דהך איסורא רק מדרבנן, דלדידהו במקום מצוה לא גזרו, וכמבואר בט"ז ומג"א ופמ"ג (או"ח סי' תרכ"ו) בשם המרדכי, בהא דאמרינן דמבטלין סכך פסול ברוב, ע"ש. [וא"כ הי' להם לבטל ברוב כדי שיוכלו להדליק בכל הימים].

וכתב שם עוד דהכא לכר"ע ליכא איסורא, דלא חשיב נהנה מן הביטול דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וא"כ ליכא שום איסור לבטל לכתחילה [וגם סברא זו נזכר שם באחרונים בסימן תרכ"ו עין שם], והדרא קו' לדוכתה, ותיקשי אפי' להחז"ד (ס' צ"ט) דס"ל דבאיסורא"נ לכר"ע אין מבטלין איסור לכתחילה מה"ת.

[ולפי דבריו באתרוג של ערלה אפשר לבטל בשני אתרוגים של היתר כדי לקיים מצות נטילה, אך י"ל דהרי אסור לאכלו וא"כ הו"ל אין ראוי לאכילה, [ונמ"ג, דלבטל מבלי שיחול היתר אכילה, לא יקיים מצוה, ואם שיחול היתר אכילה, כבר נאסר לבטל, דהו"ל נהנה בביתול], ותו יל"ע דבביטול מבטל מצות שריפה מן הערלה].

ואמנם עיקר הדברים אי באמת שרינן לבטל איסור במקום מצוה, ושנלמד מהך דביטול סכך פסול ברוב סכך כשר לא ברייא, דהא א"כ תיקשי הא דביטול בסכך להסוברים דאיסורו מה"ת (עיי"ש ברשב"א בד' הראב"ד), ועוד תיקשי הא אף כשיש לו סכך אחר ויכול לקיים המצוה מבלי ביטול נמי רשאי לבטל סכך פסול ברוב סכך כשר, [ובנע"ז דלאו מצד היתר לבטל איסור כדי שלא תתבטל המצוה אתינן עלה], ותו צ"ע אם מפאת ביטול ברוב אתינן עלה, דהא יכולים להכיר מי הכשר ומי הפסול. ותו דהא בעלמא נקטינן דאין המיעוט מקבל מעלת הרוב, והפסול לא נעשה כשר, אלא בע"כ דלאו מתורת ביטול הוא, אלא דאזלינן בתר הרוב, וא"כ אין מאכא ראי' דמותר לבטל איסור לכתחילה לדבר מצוה⁷, [וא"כ י"ל דלכר"ע לא איתתרי לדבר מצוה, והדרא פירוקא דהך קושיא לדוכתה אליבא דכו"ע].

תירוץ ב' - דהטהור הי' נטמא בנגיעה בטהור

ב. עוד כ' שם ליישב דכשהטיפה הטמאה תגע בשמן הטהור טטמאנו, והיינו להרמב"ם (פ"ד מטומאת אוכלין ה"ב ופ"ט ה"ב) דס"ל דמשקין מטמאין בכל שהוא, ואפי' לתוס' דס"ל דמה"ת ברביעית ומדרבנן בכל שהוא נמי לא קשיא, דהא בלא"ה כל הנידון כאן בטומאת עכו"ם דמדרבנן, אך כ' דלרש"י (בפסחים דף י"ז) דס"ל דאין משקין פחות מרביעית יכולים לטמא אחרים אכתי תיקשי אמאי לא ביטל ברוב, [דהיינו, שיכניס בכדי צרצור קטן שמן טמא לתוך רוב שמן טהור פחות מרביעית], ועי"ז יחשב הכל כשמן טהור.

וכתב שם למידן דמ"מ יטמא אחרים מפאת חיבת הקודש, ואף בפחות מכשיעור, למש"כ בשער המלך (פ"ו דברכות) דאוכל פחות מכביצה מטמא אחרים משום חיבת הקודש, [וכונתו ליישב אף לפי רש"י, דע"כ לא יכל לערב לח בלח

שני תירוצים אחרים של הב"י

ה. והנה בב"י תי' עוד ב' תי', חדא דכשמלאו הנרות נשאר הפח מלא וניכר הנס ביום א', א"נ שהנרות נשארו מלאים [ולפי דרך זה לא חילקו השמן כלל, ובכל יום קיימו דין תן לה כמדתה, שנתנו בנרות שמן כשיעור, וי"ל לתי' זה דס"ל דאל"כ אין כאן מצוה, ואינו מוכרח, אך עכ"פ ודאי ס"ל שלא לחלק לח' ימים כל יום קצת על חשבון קיום דין דתן לה כמדתה בלילה זה].

והפר"ח תמה ע"ז דא"כ בליל אחרון לא הי' ניכר הנס שהי' להם שמן כשיעור [ומשו"ה תי' כט"ו, או ששפכו שמינית ומיד נתמלא, וע"ש עוד תי'].

אך הרא"ש ייישב הקו' בלשונו שכ' דהי' ניכר הנס אף בלילה ראשונה, והיינו שעיקר הנס הי' בליל ראשון, והי' מזה תועלת לח' ימים, וע"כ כל ח' ימים שנהנו מן הנס עשאוים יו"ט.

ועי' חכמת שלמה להגר"ש קלוגר סי' תר"ע, שכ' דיש להסתפק אם הנס בשמן, וא"כ הנס ביום אחרון שחוזר ונתמלא, או במה שדלק מבלי לכלות השמן, וא"כ הנס בראשון. [וזה להצד שהכוסות נשארו מלאים, ועי"ז הדרך יש לדון לגבי מה ששפך לכוסות הפח נשאר מלא, וק"ל]. וכ' דמספק עבדו לתרווייהו יומי יו"ט ע"ש.

ענף ב' | דרך החת"ס דכיון שהדליקו בחוץ [ונשאר שם כל הלילה] הי' נס גם בליל ראשון

א. ובחת"ס (בדרשות ח"א דף ס"ז ע"א) כ' לתרץ, דהנה כ' הרמב"ם (בפ"ט מהלכות ביאת מקדש) דאם הדליקו המנורה מחוץ להיכל כשר, וכן אמרינן בעל הנסים והדליקו נרות בחצרות קדשין. והטעם לפי שההיכל היה מלא בגילולים ולא רצו להדליק בהיכל והדליקו בחוץ, וכ' דלא רק פעולת ההדלקה היתה בחוץ, אלא שהמנורה נשארה בחוץ כל הלילה, כיון דנקטינן דהדלקה עושה מצוה, והדלקה במקומה בעינן, ובע"כ דבחוץ זהו מקום הכשר להיות המנורה דולקת שם [וכבר הק' במנח"פ ח' תצוה מצוה צ"ח דמפ"י בתנ"כ, דבעינן הדלקה במקומה, ואי"א להדליק שלא במקומה ע"ד לחזור ולהניחה במקומה, וא"כ איך קאמר הרמב"ם דאפשר להדליק בחוץ, אך החת"ס כ' דאדרבה מכח זה מוכח דס"ל לרמב"ם דגם בחוץ הוה מקומה, וא"כ להדליק בחוץ ע"ד שישאר בחוץ נמי שריא], וקאמר החת"ס דבחוץ יש רוח ועי"ז דולק יותר חזק ויותר מהר, ולא סגי בשמן של לילה אחת בפנים לדלוק כל הלילה בחוץ, וא"כ גם בליל ראשון הי' נס.

פלוגתת האחרונים אי בחוץ הוי מקום כשר להדלקת המנורה כל הלילה

ב. והנה בעיקר קו' המנח"ח שהק' מד' התנ"כ דאם תיקן בחוץ והכניס בפנים פסול, אשכחן ב' תירוצים. חדא, באור שמח (שם) ובדבר אברהם (ח"ב סי' א') ובחזו"א (מנחות סי' ל' סק"ח) תי' דהטבה ומתן שמן דבעי כהן בעי פנים, והדלקה דכשירה בור כשירה בחוץ, ומש"כ בתנ"כ תיקן היינו הטבה ומתן שמן, ולא הדלקה⁵.

ועוד כ' בדבר אברהם שם דבראב"ד מב' דרק אם הוציא המנורה לחוץ לא מהני, אך אם המנורה בפנים והוציא רק הנרות לחוץ כשר, ובזה איירי הרמב"ם. ומדברי הנך רבנן בתראי חזינן דפשיטא להו דאם המנורה תעמוד כל הלילה בחוץ אין כאן קיום מצוה, דאי"ז מקומה, ורק מעשה ההדלקה אפשר בחוץ, ודלא כחת"ס דס"ל דבחוץ נמי מקומה, ובחזו"א שם רמי אנפשי' דא"כ איך הוציאו שלחן לחם הפנים להראותו לעולי רגלים, דהא ביטלו באותה שעה מצות תמיד של לחם הפנים, ותי' שלא הוציאו לחוץ רק קירבוהו אל הפתח שיראוהו מבחוץ. אמנם החזו"א גופי' בסוף תגיגה פי' ד' הרמב"ם כחת"ס, ויליף מינה דגם בחוץ הוי מקומה, ויישב עפ"י זה הא דהוציאו לשלחן עם לחם הפנים לחוץ ע"ש. [ועוד כ' שם לדון דיש גויה"ח ברגל דלא מיפסל בהכי, ע"ש].

יישוב קו' הב"י לפי האחרונים החולקים על החת"ס דהדליקו בחוץ קודם הזמן והכניסו בפנים

ולהנך רבוותא דס"ל דבחוץ לא הוי מקומה י"ל כעין החת"ס אך באופ"א קצת, די"ל דאה"נ דחצרות קדשך דוקא, שהיתה מעשה הדלקת המנורה בחוץ ומשום פירסומי ניסא [ולא משום טומאת ע"ז דהא בהמשך הלילה דלקה המנורה בפנים, דרק שם הוא מקומה] ואח"כ הכניסו להיכל, וא"כ הי' צריך שמן יותר מפאת שהדליקו קודם הזמן, [ומשום דבעינן שכל הזמן שצריך שתדלק, תהא במקומה בפנים, וא"כ הי' נס שאפי' שהי' בו שיעור מצומצם ללילה מ"מ דלק מלפני זה הזמן עד הבוקר].

וכ"ה במנח"ח שם דמש"כ הרמב"ם דהדלקה כשירה בור בחוץ, היינו כשמדליקה קודם הזמן, והק' שם דא"כ אמאי דוחה שבת, דהא אפשר קודם הזמן, דהיינו לפני שבת, ועי' בחזו"א מנחות (שם) שכ' לתרץ דמ"מ בעינן שידליקנה קודם שמתחלף היום, ואי"א להדליק במוצ"ש, אך צ"ע דאפשר שידליק בער"ש וכינס הנרות לבפנים בשבת, ובאבני נזר כ' דלהרמב"ם הנחה עושה מצוה במנורה, ועי' בהגהות על המנח"ח מש"כ דלהרמב"ם בעינן שידלק כל היום וכל הלילה, וממילא לא יצוייר קיום מצות היום בלא חילול שבת, וע"כ דוחה שבת.

והק' הרב אליהו מאיר שליט"א דהאין אפשר להדליק קודם הזמן, דהא השמן קודש, ויש איסור הנאה, ואיסור השחתה, וכל שאין מקיים בהדלקה זו מצות הדלקת המנורה ליתסר, ומאי אהני לן מה שרצו לפרסם הנס. ולגבי האיסור הנאה י"ל דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ונימא דאפי' מצוה שאינה חיוב נמי לאו ליהנות ניתן, [ונעי' תשו' מהרש"ם (ח"ד) אי שרי להדליק נרות המהדרין בב"ח מטעמא דלאו ליהנות נתנן], ולענין איסור השחתה יל"ע, ואכ"מ.

5 וכתב רבינו זצ"ל: ויש להעיר דכיון דהדלקה כשירה בור, א"כ ליתסר לכהן לעשותו בבגדי כהונה משום כלאים שלא בשעת עבודה, ואולי אה"נ.

6 א.ה. כונת הקושיא לפי שיטת המחבר בשו"ע יו"ד שם ס"ג, אכן הרמ"א והש"ך שם חולקין וס"ל דחוזר וניעור, ועי' עוד ביו"ד סי' צ"ט ברמ"א וש"ך ופר"ח והגר"א באורך. ומו"מ יש עוד מקום לקושיא זו, לפי שיטת הראב"ד המובא בראשונים (בע"ז דף ע"ג) דלעולם אמרינן קמא קמא בטל ולא חוזר וניעור ע"ש. שוב מצאתי בכת"י רבינו זצ"ל במק"א שכבר העיר כן בקצרה.

7 ואמנם יעויין שם בסימן תרכ"ו בט"ז ומג"א דהך תירוצא דבמקום מצוה שאני לא ברוו, והוא תלוי בפלוגתא דרבוותא, עיי"ש היטב. ובמג"א שם כתב בשם הר"ן דלאו משום ביטול הוא, ע"ש.

והנה אין כונת התירוץ דע"י דחזור וניעור ה"ל השמן הטמא רוב, [דבאמת קיימינן השתא דבמין במינו אמרינן קמא קמא בטיל ולא חזור וניעור], אלא דהרי אילו היה השמן הטמא רביעית אף שהוא מיעוט היה מטמא את הכל ולא ה' שייך כלל דין ביטול, וה"נ אמרינן חזור וניעור לענין לאחשובי דנצטרפו לשיעור רביעית, וממילא מטמאין הכל ולא שייך כאן תורת ביטול, ויליף ד"ז מדהתם אמרינן דע"י דחזור וניעור והוו מים רובא [והתם הוה מין בשאינו מינו דחזור וניעור ואזדא לה דין ביטול ברוב] חשיבי מים טמאים, ולא אמרינן שכבר נטהרו כשנתבטלו ואזדא לה טומאה, אלא אמרינן דטומאה כמאן דאיתא, וה"נ הכא הוה כמאן דאיתא לענין להצטרף לשיעור רביעית ולטמא הכל, ועי"ז ממילא אזדא תורת ביטול דכבר אין תערובת דהכל טמא.

אך צ"ע דהתם ע"י דחזור וניעור אזדא תורת ביטול וממילא טומאה כמאן דאיתא, אבל הכא דקמא קמא בטיל ולא אזדא תורת ביטול יש לנו לדונו דליתא לטומאה, דהא דברים המתבטלים אין בכחם לטמא אחרים, ואין אפשרות שיצטרפו השמנים הטמאים להחשב רביעית, כיון שכל א' כשלעצמו בטל וכמאן דליתא דמי כיון דקמא קמא בטיל.

והגרמ"נ בלוחם זצ"ל דחה ת' זה דבשמן טמא שעומד לשריפה אמרינן כתותי מיכתת שיעורי, ונחשב כמו שאין כאן רביעית שמן טמא, ואין לומר דחיבה"ק משוי לי שיעורא דבמשקין לא אמרינן חיבה"ק, [ולדבריו ה' אפשר מלכתחילה לערב רביעית בחוב שמן טהור, ואכתי' ייחשב ככחות מרביעית ולא יטמא אחרים ובטל שפיר ברובא], וכ"ו לפי רש"י דבפחות מרביעית אינו מטמא אחרים, דלדלדי' הוא דקשיא לן, ולדלדי' בעינן להך תירוצא, וליכא.

ומ"מ הך הנחה דשמן העומד לשריפה אין מטמא אחרים משום דכתותי מיכתת, וכן נימא בשמן של ערלה דלא יציירי שתטמא אחרים, צ"ע אם זה מוסכם.

[וע"ש שכ' לחדש דאפילו אם חיבה"ק משוי שיעור אפי' למשקין, מ"מ במידי דכתותי מיכתת שיעורי' לא אהני חיבה"ק לדנו כשיעור, כיון דגם בלא"ה כבר ה' שיעור ואעפ"כ כתותי מיכתת שיעורי', ולא הבנתי כ"כ החילוק].

אי יש חיסרון משום כתותי מיכתת שיעורי' לקיים מצות הדלקה בשמן טמא שנתערב בטהור

ה. עוד כ' לתרץ דנימא דבשמן טמא א"י לקיים מצות הדלקה, כיון דבעינן שיעור כדי מדרתה שתדלק כל הלילה, ושמן טמא כתותי מיכתת שיעורי', ודחה דלא שייך לומר כתותי מיכתת שיעורי', דאין הלכה של שיעור, רק שיוכל לדלוק מערב עד בוקר, ודמי ללחי דלא אמרינן ב' כתותי מיכתת כיון שא"צ שהכל יהא גוש א' חשוב.

אך צ"ע דכיון דבטל ברוב כבר פקע טומאתו, ותו לא שייך לדון דכתותי מיכתת שיעורי'.

וכ' עוד שם על דרך תי' זה דמ"מ השמן הטמא דאמרינן ב' כתותי מיכתת, אין בכוחו להשלים לשיעור, והביא ראי' לזה דרוק א"י להשלים שיעור הזאה אף כשהרוק מיעוט, וכן מבז' ברש"י בסוכה לגבי ארס הנחש שנתערב במים, וע"כ אף כשבטל ברוב מ"מ לא יצטרף להשלים הרוב, וגם ע"ז כ' לדחות דלא בעינן תורת שיעור כי אם שידלק עד הבוקר.

וגם ע"ז צ"ע דלכאו' כיון שבטל ברוב פקעה טומאתו ושפיר יצטרף לשיעור.

אין הבטל מקבל מעלת המבטל ונשאר בפסולו להדלקה

ו. עוד כ' לתרץ דכיון דבביטול ברוב אין המיעוט הבטל משיג מעלות הרוב המבטל [וכאשר כבר דנו בזה בעונג יי"ט (ס' ד') ובאור שמח (פט"ו ממאכ"א) ובחזו"ר ריש טהרות (ס' א'), והעלו כן, והגרמ"נ זצ"ל הביא שם שכן דעת אביו הבית שערים (באו"ח ס' ד)], וא"כ לא יוכשר שמן זה להדלקה ונמצא דחלק מהשמן אין כשר.

אך באמת משמע שם שיש לדחות, דשאני הכא שסיבת פסולו משום טומאתו, וכיון שבטל ברוב ופקעה הטומאה, ממילא כבר ליכא שום סיבה למנוע כשרותו, וא"צ לקבלת מעלה מן המבטל [וגי' תלוי בכל הנ"ל אי בזמן הביטול הוה הטומאה כמאן דליתא או לא].

גם לאחר הביטול אכתי השמן ישאר בפסולו מחמת דיחוי

ז. עוד כ' דיש כאן פסול דיחוי, דבתחילה ה' פסול ועתה באנו להכשירו, וכיון שנדחה נדחה. וגם לתי' זה צ"ל דהוה קדוה"ג דאל"כ ליכא דיחוי [אך צ"ע דא"כ אמאי לא נפסל בלינה, וא"כ בע"כ דהוה קדושת דמים דלא שייך ב' דיחוי, וצ"ע].

אך דחה דע"כ נטמא קודם ההקדש דאל"כ הותרה בציבור, והיינו לפמ"ש"כ שם לחדש דאם נטמא מקודם אמרינן דטומאה הותרה בציבור, ומדלא אמרו בשמן שטומאה הותרה בציבור בע"כ דאיירי שנטמא קודם הקדש, וכיון שכן הו"ל דחוי מעיקרא, ולא שמי' דחוי.

אך באמת לענ"ד אפשר לומר כתי' זה, ונימא דנטמאו אחר ההקדש, ולענין הקי' דהטומאה הותרה בציבור, נימא כשאר תירוצי רבנן בתרא, ועי' מנחת ברוך. וכי תינמא דעל פסול זה גופא נימא ביטול ברוב, ע"ז אהני לן סברת האחרונים דהבטל אין מקבל מעלת המבטל, והכא שפיר הוה פסול מכח דיחוי, ולא דמי לטומאה דכשפקע טומאה ממילא ליכא שום סיבת פסול. אך בדיחוי דהוה פסול, וכן בבעל מום שנתערב הדרינן לד' האחרונים ז"ל.

והגרמ"נ זצ"ל דן שיערבו שמן חולין טמא דלא שייך ב' דיחוי, וכ' דמ"מ השמן הטהור יפסל בעצם זה שנתערב בו שמן חולין, ויחול בו דיחוי, והשמן הטהור מסתמא הוה קודש כיון דהי' חתום בחותמו של כה"ג.

אך זה צ"ע דהיכא אשכחן דשמן קודש שמעורב בו חולין נפסל ונדחה, וכי תינמא משום שבמציאות א"י להדליקו באותה שעה, אך באמת הלא יכול להקדיש החולין ולהדליק בו, ומ"ש מקרבן שנתערב עם חולין שמקדיש החולין ומקריב הכל [ואולי התם רק למ"ד בע"ח אין נדחין].

10 יועיז' בענין זה אריכות דברים טובא בספרו של רבינו בית אבי על הש"ש בתחילת קונטרס בעניני רוב [שנדפס במילואים שבסוף הספר].

11 אה. לדרך זה אין מקום לכל התירוצים דלהלן סק"ד, דש"מ דאפי' היכא שהיה אפשר שגם בעה"ב ידליק וגם בני הבית,

גם צ"ע דאם השמן הטהור ה' קודש א"כ ה' לו לידחות בעצם זה שלא ה' מנורה, ודומיא דקדשים בזמן שהמזבח נפגם, ובע"כ דהכא בקדושת דמים דלא שייכא ב' דיחוי, וא"כ אזדא לה הך תירוצא.

עוד בענין הנ"ל אי הבטל מקבל מעלת המבטל¹⁰

ובעיקר הנידון אי הבטל מקבל מעלת המבטל, לכאו' משמע דמקבל וכדחזינן בהא דנוטפין הבטלים בזוחלין מהני להשלים השיעור, וכ"מ בתוס' זבחים (ע"ט ע"ב) דמים שאינם כשרים שנפלו לרוב מי חטאת דבטלים ומצטרפים לשיעור הזאה, וצ"ל דמדמינן למקוה שרובו מי גשמים דכשר, דזה מדין רובו ככולו ולא מדין ביטול ברוב.

ויעו"ש בד' הגרמ"נ בהקדמה לבית שערים, שדעתו דכשזה פסול מצד עצמותו כרוק וארס נחש לא מהני ביטול, אך כשמצד עצמו כשר, רק שחל בו פסול כשמן טמא, ואפילו במים שלא נתקדשו, שפיר מהני ביטול ברוב, ובה דחה לתירוצים הנ"ל.

אמנם לענ"ד י"ל כנ"ל דלגבי שמן טמא שפיר מהני ביטול ברוב להפקיע הטומאה, דכיון שפקעה טומאה פקעה פסול וחזרה לכשרותו, אבל במים שלא נתקדשו שזה העדר סיבת כשרות לא מהני ביטול, דסוף סוף אינו מסוג הראוי [ועי' מש"כ לעיל לגבי דיחוי]. ולפי"ז באתרוג ערלה שבטל ברוב, יהי' כשר, דסיבת הפסול ה' האיסור, והרי פקע ע"י ביטול ברוב, אבל אתרוג פסול [שאינו דר או שאינו לכס'] לא יועיל לזה ביטול ברוב.

ובבית שערים (ס' ד' וס' ה') כ' דבע"מ שנתערב בב' זבחים כשרים, וכן חולין שנתערבו בב' זבחים או ב' פסחים מהני ביטול, והיינו דס"ל שהביטול מקבל מעלת המבטל, אף בפסול בעצמותו, ואף בהעדר מעלת המבטל.

ויעורי' עוד ברש"י (מנחות כ"ג) לגבי שיירים של מנחה, ומשמע דהבטל לא מקבל מעלת המבטל, אך הגאון בעל זכר טוב אייתי' ירושלמי דמשמע מיני' דהבטל מקבל מעלת המבטל.

סימן ג'

דיני קדימה בעניני הידור מצוה

ענף א' | מהדרין מן המהדרין או מהדרין נר לכל א' מה עדיף

א. יש לעי' באחד מבני הבית שהוא לבד יכול להדליק כל יום רק נר אחד, ויכול לצאת ע"י אביו שמוסיף והולך, מאי עדיף, האם עדיפא שידליק בעצמו, ויקיים דין מהדרין [ולא יצא ד"ח בנר של אביו, וכדל' הגרעק"א ז"ל], או שיצא ע"י האב ויקיים דין מהדרין מן המהדרין של מוסיף והולך.

ומצד הסברא עדיפא שידליק בעצמו, דזה קעביד בגופו [ואין אפשרות להדליק נר א' בעצמו לקיים המצוה ולצאת בהידור דמוסיף והולך משל אב, די"ל דצריך שכל הנרות יהיו ביחד שיהא ניכר להדלקה אחת, ואינו מוכרח].

והדבר מבואר במ"ב (ס' תרע"א סק"י), דאם יד בני הבית אינה משגת, שידליק כל א' נר אחד בכל יום, [ומבז' דלא אמרי' שא' ידליק מוסיף והולך עבור כולם, דעדיפא לן שכל א' יקיים המצוה בגופו וידליק בעצמו].

לכאורה קשה משיטת תוס' דמדליקין רק כמההדרין מן המהדרין

ב. והנה בתוס' (שבת כ"א ע"ב ד"ה והמהדרין) כתבו דהא דאיכא דינא דמהדרין מן המהדרין דזקא כאשר אחד מדליק לכולם, אבל אם כ"א מדליק בפני"ע ידליק כל א' נר אחד, וטעמא דמילתא דלא נוכל למיעבד תרווייהו, דלא נדע שזה מהדרין מן המהדרין, דיתלו זאת בריבוי אנשים, וזו ד' המחבר (ס' תרע"א ס"ב), אבל ד' הרמב"ם דעבדינן תרי הידור, והרמ"א כ' כהרמב"ם, אלא שכל שיתנו כל א' נרו במקום מיוחד, שבוה מודים תוס' להרמב"ם.

ולכאו' קשה על תוס' דא"כ גם הידור דמהדרין [מן המהדרין] ליכא, דיחשבו שיש כאן אנשים יותר [והיינו שלא ידעו אם מדליק מנין זה כי כך מנין האנשים בבית, או משום שכך הוא מנין הימים], וי"ל דמ"מ יש כאן הידור, ולא ידעו על מה ההידור, ובה סגי, אבל כאשר בלא"ה מהדרים נר לכל א' וא' לא נרויח בהידור השני כלל, כי הם יתלו זאת בהידור א' ולא בשני הידורים. ונמצא ד' תוס' דאם יש רק הידור א' ולא ידעו במה לתלות, ויתלו בדבר אחד, עבדינן את ההידור הגדול בעצמותו, דמ"מ רואים ההידור, ואם הנידון לעשות הידור אחד או שניים לא עבדינן שניים כי לא נרויח בזה שעושה שניים כי יתלו רק בהידור אחד.

והשתא יקשה על תוס' דנאמר שאחד יעשה מהדרין מן המהדרין והאחרים רק נר לכל א', וא"כ יראו הידור א', ומ"ש דרק אחד עושה מוסיף והולך מכאשר א' עושה מוסיף והולך והשאר נר לכל א', [דהרי בכל אופן נחשב רק כמו הידור א', דאנשים תולים רק בהידור א', ונהי דמצד הבעה"ב עדיפא לי' שיעשה הידור דמוסיף והולך, שזה הידור חשוב בעצמותו, ועד כמה שבין כה עושים רק הידור א', הך הידורא עדיפא לן, אלג בני הבית עדיפא להו הידור דנר לכל א' וא', ואין כאן גדר שאחד ממקלל לחבירו, שהרי בלא"ה לא יודעים איזה הידור קעבדי'.

אלא יהא מוכח מתוס' דעדיפא לן לצאת במוסיף והולך מבעה"ב, מאשר להדליק כל א' בעצמו, וזה דלא כדמוכח מהמ"ב¹¹.

ויש ליישב, דאין להקשות דידליק אחד בהידור [דמהדרין מן המהדרין], והשאר כ"א נר אחד, דכיון שיראו שהם יותר ממנין הימים לא יתלו כלל במוסיף והולך, ומשא"כ כשהוא מספר הימים יתלו במוסיף והולך, ולא יתלו במנין בני הבית, וא"כ הביאור בתוס' לא דסגי דרואים הידור, אלא דיתלו במספר הימים, משא"כ אם רואים יותר ממספר הימים, וידעו שכל א' מדליק ויאמרו שהכל רק בגלל זאת [וא"כ נמצא שבאמת בכדי שייחשב מהדרין מן המהדרין צריך שרק בעה"ב ידליק ויהא

מוסיף והולך, ואין אפשרות לקיים שני ההידורים, וממילא קאמרי תוס' דהידור דמהדרין מן המהדרין עדיפא לן].

אך אכתי תקשי על המ"ב, דהרי חזינן בתוס' דמהדרין מן המהדרין עבדי מוסיף והולך ולא עבדי נר לכל א' וא', וחזינן דזה עדיפא מאשר שכל א' ידליק [ונהי דכלפי בעה"ב עדיף הך הידור, ולדידי' עדיף שבני הבית לא ידליקו ויהא ניכר הידוח שמוסיף והולך, אך מ"מ כלפי בני הבית יל"ע דעליהם ה' לן להעדיף שכל א' ידליק לבד, אף שלא יהא להם הידור דמוסיף והולך, דעי"ז לא יהא ניכר ההוספה, וגם לא תתייחס אליהם ממילא הדלקת בעה"ב], ומשמע לכאו' דלא כהמ"ב.

[ואין לומר בכונת המ"ב, דמשום הכי עדיפא לן נר לכאו"א] דאם אחד יעשה מוסיף והולך הוא מוציא את זה שאינו מדליק רק בעיקר החיוב ולא בהוספה [וא"כ נמצא שבני הבית לא יקיימו הידור כלל], חדא, דזה צריך ראי', וגם דא"כ אמאי גבונא דהתוס' רק בעה"ב מדליק ומוסיף והולך, [ואמאי יפסידו שאר בני הבית הידור, ונמצאים שאין מקיימים כלל הידור].

האם הדבר שנוי בפלוגתא דרבוותא

ג. ולומר דנהי דמתוס' משמע הכי, אבל להרמב"ם דעבדינן תרווייהו ליכא הכרח, אך מנא לן דבפרט זה דאיזה הידור עדיף פליג על התוס', ואולי סברא היא דמה שאדם עושה בעצמו חשיבא טפי, אלא דלתוס' יש ראי' מגמ' דמוסיף והולך עדיף, ולרמב"ם ליתא לראי', והלכך הדרין לסברא הפשוטה אליבא דהרמב"ם.

אך צ"ע דמנלן דנקטינן לדינא כהרמב"ם ולא כתוס', דהרי מש"כ הרמ"א שאנו נוהגים להדליק כאו"א, הוא מפאת דכה"ג מודו תוס' לרמב"ם, וא"כ לא הוכרע שהלכה דלא כהרמב"ם.

וראיתי בחידושים המיוחסים לר"ן שכ' בשם הרא"ה דפסיקא לי' דנר לכאו"א עדיפא ממוסיף והולך עי"ש, וזה כסברת המ"ב, וש"מ דבאמת הדבר שנוי בפלוגתא.

אך הנה אם הנידון הוא ספק מאי עדיפא, אם מוסיף והולך או נר לכל א' וא', ה' שורת הדין להורות דאיזה שירצה יעשה, וכמו באבעיא דתדיר ומקודש, דכיון דלא איפשריטא איזה שירצה יעשה, אך במ"ב כ' דיעשה נר לכל א' וא', וא"כ מתבאר דפסיקא לי' דדינא הכי.

תירוץ א' - לחלק בין כשא"א לקיים שניהם מצד עיקר התקנה

חדא, די"ל דבגוונא דהתוס' אמרי' דתקנו מלכתחילה למיעבד מהדרין מן המהדרין בלא לעשות נר לכל א' וא', [דאיירין גבונא דמצד עיקר התקנה א"א הידור דמהדרין מן המהדרין אם יקיימו מהדרין נר לכל א', ובהו תקנו שיעשו רק ההידור היותר גדול], ומשא"כ בנידון דידן דמפאת התקנה הוה מצי לקיים שניהם, והיינו לדידן דכל א' מדליק במקום נפרד, אלא דאתרמי מילתא דא"י לקיים שניהם משום שאין מספיק כסף, בזה אמרינן דהידור דכל א' ידליק נר בעצמו עדיף, ודוחק.

תירוץ ב' - דשאני היכא שלא יתקיים כלל בבית דין מהדרין מן המהדרין

ועוד י"ל דכאשר הדליקו בבית מוסיף והולך וכבר נתקיימה המצוה בבית, ואע"פ שלא ע"י כל א' מבני הבית [עי"כ עדיף שכל א' ידליק בעצמו], וזה גונא דהמ"ב, ומשא"כ בתוס' דאיירין דלא יתקיים כלל הידור דמוסיף והולך, בזה עדיפא מהדרין מן המהדרין ממהדרין נר לכל א', וזה צריך ראי'.

תירוץ ג' - דכולם נטפלים לגדול הבית

עוד י"ל דכיון דלגדול הבית עדיפא דידליק מוסיף והולך ולא ידליקו כל א' וא', צריכים כולם לשמוע בקולו משום כבודו, [ועי"כ הם צריכים לוותר על הידור דהדלקה בעצמו כדי לאפשר לו להיות מוסיף והולך], אבל לא משמע הכי, ומשמע דאפילו כשיש שני אחים בבית לתוס' עבדינן מוסיף והולך ולא נר לכאו"א.

ענף ב' | כשאין לו ל"ו נרות באיזה יום יהא בכלל המהדרין מן המהדרין

א. אמרינן (בס' תרע"א במ"ב סק"ו) דמי שיש לו שמן בצמצום לכל השמונה ימים להיות בכלל המהדרין מן המהדרין, ולחבירו אין כלום, אמרינן שיתן לחבירו שידליק א' בכל יום, והוא ידליק בכל לילה נר אחד. ומקורו מדברי המג"א.

ויל"ע דהא מעיקרא ה' לו ל"ו נרות, וכשתנן לחבירו ח' נרות נשאר בידו כ"ח נרות, וא"כ ה' יכול להדליק בחלק מהימים כמההדרין מן המהדרין, דהיינו בשש ימים הראשונים, שהם בסה"כ כ"א נרות, ובשני ימים אחרונים ידליק נר א', ועי"ז יוכל ליתן לחבירו י"ג נרות, ויוכל חבירו להדליק בג' ימים ראשונים כמההדרין מן המהדרין, שהם ו' נרות, ובשאר הימים נר א' בכל יום [ועדיין ישאר ב' נרות].

וכי תינמא דאין למיעבד לכתחילה הידור בימים ראשונים כשיודע שבימים אחרונים לא יוכל להדר, מפאת אין מורדין, א"כ ישייר לעצמו להיות בכלל המהדרין מן המהדרין בימים האחרונים, והיינו שבג' ימים אחרונים ידליק כמנין היום, שהם כ"א נרות, ובחמשת הימים הראשונים נר לכל יום, דהו"ל כ"ו נרות. [והרי זה פשוט דמי שהדליק בימים הראשונים א' ובימים אחרונים נדדמן לו נרות לפי המנין, שמדליק כראוי ליום זה].

ובאמת שגם הדין אינו נכון, דלדינא פסק המ"ב דמי שאין לו ל"ו נרות מדליק בימים הראשונים כמההדרין מן המהדרין, אף שאח"כ יפחות ממה שהדליק בתחילה, וא"כ הדרנא לקושיא דידליק בששת ימים ראשונים כמההדרין מן המהדרין וכ' וכנ"ל.

אעפ"כ עדיף מוסיף והולך, ובהכרח שאף מצד בני הבית הכי עדיפא ולא רק מצד בעה"ב, ולא רק היכא דא"א כלל לקיים שניהם. ומשא"כ לדרך ב' בשיטת תוס' דא"א לקיים שניהם שא' סותר לשני, שפיר יש מקום לתרץ כדלהלן עיין שם.

סמל מדינת ישראל

חקר הלכה | יז

למידק דרך בשעת הסכנה [מהני הדלקה בפנים] דאל"כ לא יצא [ונחשב הדליקה במקום שאינו כשר להדלקת נ"ח], וכן מדכתבו תוס' (כ"א ע"ב ד"ה דאי) דהאינדא יכול להדליק גם לאחר חצי שעה, ומשמע דבזמן הגמ' קודם הסכנה אם לא הדליק בזמן אינו מדליק יותר ואפילו בביתו [ובע"כ דבזמן הגמ' הדלקה בבית לא מידי מששא אית בה].

[ויתכן לדון עוד דאי מהני בביתו לאחר הזמן, ממילא יועיל גם בחוץ לאחר הזמן, אלא שיכול להדליק גם בביתו (ולפי"ז כ"ש דאיכא הוכחה דא"א להדליק בביתו, שאין לדחות דלא נתכוונו לומר רק כלפי הדלקה בחוץ דאם הי' יכול להדליק בביתו א"כ ה"ה בחוץ, ואמאי אמרו לו שלא להדליק), אך אולי גרע, דבביתו איכא פירוטומי ניסא לאחר הזמן משא"כ בחוץ].

מה נחשב אינו יכול להדליק בחוץ שמתיר להדליק בפנים

ב. והנה כ' בריטב"א החדשים (שבת דף כ"א ע"ב) דסכנה לאו דוקא, דה"ה כשיש רוח בחוץ וא"א להדליק בחוץ, דמדליק בפנים, ויל"ע לפי"ז כשיש חשש גנבים בחוץ, די"ל דאם גנגב יצא דכבתה אין זקוק לה, ואף כשמצוים גנבים בדרגא דרוח מצוי, דלא דמי לרוח מצוי' דלא יצא, דהתם ההדלקה אינה עומדת לדלוק, ומשא"כ גנג (שזה מחוסר מעשה אדם, ולא עומד להכבות ע"י הטבע, ומעתה ממילא נחשב כיכול לקיים המצוה ואין רשאי להדליק בחוץ), אך י"ל דלא מפלגין בין גנבים לרוח מצוי' [וממילא הו"ל כא"י לקיים המצוה בחוץ ומדליק בפנים], וצ"ת¹⁵.

והנה כ' במג"א (סי' תרע"ח) דהא דאמרינן נ"ח ונר שבת ויש לו רק נר אחד, נר שבת קודם משום שלום ביתו, דזה רק בזמן הגמ' דהוי מדליקין בחוץ, אבל בזה"ז דמדליקין בפנים ידליק א' עבור שניהם, ואע"ג דנהנה לית לן בה [ועי' (סי' תרע"ח סק"א) דהאחרונים פליגי ע"ז משום דהנ"ח אסור בשימוש, וא"א לקיים בנר א' שתי המצוות], ותיקשי על המג"א דבזמן הגמ' נמי ליעביד הכי [וזה ודאי דחוק לומר דכונת הגמ' לומר שלא ידליק בחוץ, אבל לעולם מדליק בפנים ומקיים בנר א' שתי המצוות], וכי תינמא כדאמרינן לעיל דבזמן הגמ' שרינן רק בחשש סכנה, וכל שאין בו חשש סכנה אינו מקיים המצוה בהדלקה בפנים, והכא ליכא סכנתא, אך הא חזינן בריטב"א דכל שא"א להדליק בחוץ מדליק בפנים, וכדינא דסכנה, והכא הא א"י להדליק בחוץ, דנר שבת קודם, וא"כ שידליק בפנים.

ולכא' מי שנתנו לו נרות במתנה ע"מ שלא ידליק בחוץ, ואין לו נרות אחרים, הו"ל כא"י להדליק בחוץ וידליק בפנים, וכי תימא דדוקא כשיש מניעה להדליק בחוץ מפאת מציאות הדבר, ולא במניעה מפאת דאם ידליק בחוץ לא יוכל לקיים המצוה דאז יצטרך להדליק בחוץ מדליק בפנים מפאת נר שבת או איסור גזל, ובסברא הך חילוקא צ"ת.

והעריני הגרי" בגרר שליט"א, די"ל דכאשר כולם מדליקים בחוץ בזה גרע, דלא מינכרא כלל שהוא נ"ח, דדוקא כאשר כולם מדליקין בפנים קאמר המג"א דידליק בפנים, ולענ"ד צריך ראי' לזה.

ודע שברשב"א מב' דגם בזמן הגמ' הי' יכול להדליק בפנים היכא דא"א בחוץ, דעיין שם שהוכיח מהא דנר שבת קודם לנ"ח, דאסור ליהנות לאור נ"ח, ומב' דאי לאו איסור"נ הי' מדליק בפנים, וכעצת המג"א, ואף בזמן הגמ', וחזינן מד' הרשב"א דלא כתירוצים הנ"ל, וגם דס"ל דשעת הסכנה לאו דוקא, אלא כל היכא דאיכא מניעה להדליק בחוץ מדליק בפנים.

הדליק בפנים כשהי' רוח ונפסק הרוח תוך חצי שעה

ג. ויל"ע להריטב"א אם הדליק בפנים דהי' רוח, ונפסק הרוח, אם צריך לחזור ולהדליק בחוץ, וקא נגעה במאי דמספק"ל בישב בסוכת נסרים בשעה שלא הי' לו סוכה כשירה, וגם בייך, [כיון דמה"ת הסוכה כשירה, ורבנן לא פסלוהו רק היכא דאפשר לו בסוכה כשירה שאינה של נסרים]. ואח"כ נודמן לו סכך כשר אם צריך לחזור ולברך [וכן יש לדון בליל יו"ט אם יתחייב לחזור ולאכול כית בסוכה הכשרה, ויורשו הנידון אם כיון שבלא אונס לא חשיבא כה"ג מצוה כלל, מי נימא דכיון דקדום הי' אנוס כבר נחשב למצוה ואהני לי' אף לכשיסתלק האונס, או שלכשיחזור האונס הרי חזר להיות מחויב במצוה באופן אחר, וכלא קיים עדיין המצוה דמינ].

ענף ב' | מקום הדלקה בימין הפתח או בשמאלו

דעת רש"י (כ"א ע"ב) דהא דמדליקין בפתח, היינו פתח הבית, והקשו תוס' הא אמרינן (בדף כ"ג ע"ב) דנר שיש לו שתי פיות עולה לשני בנ"א, ומשמע לשני בעלי בתים [ולא ניח"ל לפרש דכ"י רש"י (כ"ג ע"ב) דהכונה למהדרין נר לכל א' וא'], ולכן העלו דהכונה לפתח החצר, והיינו דיש כמה בתים הפתוחים לחצר, וכולם מדליקין בפתח החצר.

ולכא' הא לא יניחו נרותיהם כאחד, דהא (בדף כ"ב ע"א) אמרינן דבאמת ימין עדיפא, אלא כדי שיהא מסובב במצוות עבדינן בשמאל כיון דמוזוזה בימין, והיכא דליכא מוזוזה עבדינן בימין כדאיתא בשו"ע (סי' תרע"א), וא"כ כששניים מדליקין בפתח החצר, בעינן שא' ידליק בימין וא' בשמאל, דהא כבר הוה השתא מסובב במצוות, וחזינן לכא' מתוס' דלא אמרינן הכי [אלא כולם מדליקים בשמאל, וצ"ע].

ויש לדחות דיש שלשה בתים בחצר, וא"כ ע"כ ידליקו שני בעה"ב זה אצל זה בצד אחד, ובזה הוא דאמרינן דנר שיש לו שתי פיות עולה לשני בנ"א, אבל התוס' לא הזכירו דאיירי בשלשה, ומשמע לכא' דלעולם כל נ"ח בשמאל אף כשיש כמה.

אך הא חזינן דעל קו' תו' על רש"י מהא דנר של שתי פיות, כ' בא"ר (סי' תרע"א) ליישב, די"ל דאיירי כשבית השמאלי [כשפניו עומדים אל פתחי הבתים מבחוץ] אין בו מוזוזה, וא"כ קא עביד בצד ימין, והבית הימני שיש בו מוזוזה קא עביד בשמאל, וא"כ משכח"ל דינא דנר של שתי פיות עולה לשני בנ"א, ובשב"י (ח"ב סי' מ"א) כ' ע"ז דאדרבה גם הבית השמאלי ידליק בצד שמאל כי היכא דליהוי מסובב במצוות, [דהיינו בין שתי נרות חנוכה], ובא"ר כ' די"ל דהימני ידליק בימין ידיד' [אצל מוזוה שלו], כיון שהוא מסובב במצוות בנ"ח של השמאלי

ואולי נחלק בין שתי מצוות לשני הידורי מצוה, דבהידור עדיפא לן מצוה דהשתא, וצ"ת. [ויעי' מה שכתב בזה רבינו בספרו חדר הורתי מזהד"ת סי' נ"א ס"ק כ"א (עמ' רצ"ב)].

ענף ג' | הידור שלו על פני מצוה של חבירו

א. במ"א (סי' תרע"א) פסק דמי שיש לו ל"ו נרות ולחבירו אין כלום יתן לחבירו, אף שהוא לא יהא מוסיף והולך, דמצוה דחבירו קודם להידור שלו, ופשוט דה"ה כשיש לו שמן זית ולחבירו אין כלום, ויכול למכור וליתן לחבירו ולדיד' נרות שעה, דצריך לעשות כן, דהא כ' במ"ב (סק"ז) דהידור דמוסיף והולך עדיפא מהידור דשמן זית, ואם צריך לוותר על הידור דמוסיף והולך כ"ש שצריך לוותר על הידור דשמן זית. וכ"כ בספר מאורות נתן.

ובס' תרנ"ח בסופו כ' המג"א בשם מטה משה דישלח אתרוג שלו לעיר שאין להם אתרוג, והוא יברך בעירו על אתרוג של קהל [ובביכורי יעקב שם כ' דאם האתרוג של קהל כשר אך לא לכל הפוסקים, לא ישלח את האתרוג שלו, וצ"ע שיתן את שלו לקהל וישלחו אתו של קהל לעיר האחרת שאין להם כלל אתרוג].

ובתשו' בית יעקב כ' דהא דיברך על של קהל ויוותר על שלו, רק לצורך רבים, ולא לצורך יחיד, ובא"ר נחלק עליו דגם בשביל יחיד ישלח אתרוג שלו לכפר, [והובאו שתי הדיעות בשע"ת סי' תרנ"ח ס"ק י"ב].

וע"ע במחנה חיים (ח"א סי' כ"ט), דיש חילוק לגבי ויתור על הידור מצוה, בין כשמוותר לרבים לבין כשמוותר ליחיד [וכהבית יעקב], אבל בדעת קדושים (מזוזה סי' רצ"א) כ' שצריך לוותר על הידור מצוה שלו עבור מצוה של חבירו, [וכהא"ר]. ובמחנה חיים שם כ' לדון דאין דבריו סותרים לד' המ"א, די"ל דשאני הכא שאין הויתור על הידור שבגוף המצוה [והידור כזה צריך לוותר, ומשא"כ הידור שבגוף המצוה א"צ לוותר לצורך מצוה דיחיד], אך הא חזינן דהידור דמוסיף והולך עדיפא מהידור דשמן זית (וכמבואר במ"ב סק"ז), ולכא'ו ממילא מהידור דמוסיף והולך נלמד בקו' להידור דשמן זית שצריך לוותר לחבירו, ואף שזה הידור שבגוף המצוה. וצ"ת.

העולה מן האמור, דאיכא פלוגתא דרבוותא, דאיכא דסברי דמוותר על הידור שלו למצוה דיחיד, ואיכא דסברי דא"צ לוותר על הידור מצוה שלו לצורך מצוה דיחיד, ורק למצוה דרבים.

ויתור על מצוה דרבנן כדי שחבירו יקיים מצוה דאו'

ב. והנה משמע דאם יש לו מצוה דרבנן, ולחבירו חסר מצוה דאו', לא יוותר, וכגון שיש לו מצה, ויש לו סכף לקנות לעצמו מרור, או לקנות מצה לחבירו, לא יתן לחבירו, דדק בהידור אמרינן דיתן, ואע"פ שהידור דאו', מ"מ סוכ"ס כבר יצא המצוה.

ובתוס' (בשבת דף ג' ע"א) איכא תרי תירוצים מתי אמרינן אין אומרים לאדם חטא בשביל שיוכה חבירך, תי' א' דדק כשחבירו פשע, תי' ב' דאפי' בלא פשע מ"מ אם הוא אינו גורם לחבירו החטא לא אמר' לו לחטוא עבור חבירו.

ויל"ע אי נימא דכל שחבירו לא פשע אמרינן דניח"ל למיעבד איסורא זוטא כי היכי דלא ליעביד חבר' איסורא רבה, א"כ אמאי לא נימא לו להפסיד מצוה דרבנן כדי שחבירו לא יפסיד מצוה דאו', וצ"ת¹³.

ענף ד' | הידור בנ"ח והידור בנר שבת הי מינייהו קדים

הנה איכא הידור שהמנורה דחנוכה תהא נאה, וכמו"כ איכא הידור בפמוטי שבת שיהיו נאים, ויש לעי' ביכול רק חדא, מה יקנה נאה, ולכא' נר שבת תדיר, אך חזינן דנר חנוכה וקידוש היום נר חנוכה עדיפא משום פרסומא ניסא, והא דנר שבת קודם, רק משום שלום ביתו, וזה לא שייך לענין הפמוטים.

אך יש לדון דבגמ' הנידון נ"ח אחד לעומת נר שבת אחד, אך הכא הנידון נר חנוכה לעומת נרות שבת של כל השנה.

וקא נגעה בספיקת הפתחי תשובה (יו"ד סי' רפ"ה סק"ב) בדיני הקדימה אם יש שניים כנגד אחד, מהו, כגון תרי אינו תדיר לעומת חד תדיר, וכגון שני מזוזות כנגד תפילין הקודמת למזוזה, וכ' לדון לתלותו בפלוגתת ר"ן ורשב"ץ בשני יזיתי נבילה כנגד חד חילול שבת.

אך הנה חזינן דאיכא פלו' (בירושלמי סוף מגילה), דאיכא למ"ד דמוזוזה קודמת לתפילין, אע"ז דתפילין ב' מצוות ומוזוזה חדא. וא"כ לפי"ז דנר חנוכה עדיפא על כמה קידושין, ובנידון דין יש להעדיף מנורת חנוכה¹⁴.

אך יש לדון דמעלת פירוטומא ניסא קאי רק על עצם ההדלקה ולא על ההידור, ובזה הדריגן לומר דתדיר קודם.

והנה נ"מ בהאי סברא במי שיש לו שמן זית רק לנר אחד אם יתן לנר שבת תדיר, או לנ"ח דפרסומא ניסא [ויש לדון דבנ"ח יש תוספת מעלה בשמן זית. מצד שבו נעשה הנס, ויהא הספק בשמן אחר שצלול טפי משמן שיש לו לנר האחר, למה יתן את היותר צלול].

ולענ"ד נר' דמעלת פרסומי ניסא קאי נמי על ההידור.

והנה דנו התוס' דלענין קדימה [בסדר ההדלקה את מי להדליק ראשון] ליכא למעלת פרסומי ניסא, [ולפ"ר ה"ה לענין את מי להדר נמי נימא דליכא מעלה], אך הכא נידון כביטול [כיון שיעשה ההידור רק בא' מהם].

סימן ד'

במקום ההדלקה

ענף א' | האם הדלקה בחוץ מעכב

א. אמרינן (בשבת דף כ"א ע"ב) דמצות נ"ח בפתח הבית, ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו דויו, ויל"ע קודם הסכנה בהדליק בביתו מהו, ומדחזינן (בשבת דף כ"ב ע"ב) דאם הדלקה עושה מצוה, הדליק בבית והוציא החוצה לא יצא, איכא

תירוץ השלחן שלמה שמדליק נר א' כל יום והשאר מתחלק לנרות קטנות ומוסיף בהן והולך

ב. וכ' בספר מאורות נתן בשם ספר שלחן שלמה [מהגרש"ז אב"ד מיר ויש לו הסכמה משנת תקכ"ו מהגאון ושב הכהן] לפמש"כ במג"א דאם הוא ביום השמיני ויש לו ז' נרות, ידליק נר א' כשיעור, והשאר יחלק לז' חלקים שכ"א פחות מכשיעור, כיון דאיכא דסברי דמקיים מצוה בפחות מחצי שעה, וא"כ הכא נמי לאחר שבעל הל"ו נרות נתן לחבירו ח' נרות (ונשאר לו כ"ח נרות) מדליק בכל יום נר א', והשאר (דהיינו כ' נרות) מחלק לח' ימים שיהא מוסיף והולך בכל הימים בנרות קטנות, ויחלקם לכ"ח נרות קטנות.

ולדרך זה צ"ל במש"כ המ"ב במי שיש לו שני נרות ביום ג' שידליק נר א', דאיירי כשאין לו פתילות, או שאין לו כלים, שא"י לחלקם לנר א' גדול ושניים קטנים.

ג' קושיות על תירוץ הנ"ל

ג. אבל האי תירוצא קשיא מחמת ג' קושיות.

חדא, דאין סברא שבגלל העתיד יפסיד עכשיו להיות בכלל המהדרין מן המהדרין בשלימות בימים הראשונים, וחזינן בשעה"צ (בס' תרע"א סק"ח) בשם הח"א דנהי דמהדרין מן המהדרין חשיבא מהידור דשמן זית, אך מ"מ ביום ראשון יקח שמן זית אף שעי"ז לא יהא למחר בכלל המהדרין מן המהדרין, [דהידור דיום ח' עדיף מהידור חשוב יותר דלמחר, וכ"ש הכא דהאי הידור דיומא עדיף מספק קיום הידור דלמחר]. ואין לומר דבדרבנן ספק כודאי דספיקא דרבנן לקולא, וע"כ עדיף לחלק לכל הימים נרות קטנים, ונחשב כודאי מוסיף והולך בכל הימים, דהא חזינן דרך ספיקא לאו כודא, דהרי לא מברכים ביש לו שמן רק פחות כשיעור חצי שעה [ועי' חדר הורתי (עמ' ר"צ) מהדו"ת סי' נ"א סק"כ ובהשלמות שם]¹².

תו, דאם כבר מדליק פחות מכשיעור חצי שעה כבר אין נפק"מ כמה מדליק, וא"כ ידליק בששת ימים הראשונים כדרך המהדרין מן המהדרין בנרות כשיעור חצי שעה (שהם כ"א נרות), ובשני ימים אחרונים ידליק נר א' כשיעור חצי שעה (הרי כ"ג נרות), ויהא מוסיף נרות קטנות כשיעור מועט [ועוד ישאר ליתן לחבירו לז' ימים ראשונים להיות מוסיף והולך בנרות כשיעור, ולשאר הימים נר א' לכל יום שהם י"א נרות, הרי ל"ד נרות, והנותן יהא מוסיף והולך בנרות קטנים ביומיים האחרונים מן השני נרות הנותרים].

תו, דכ"ז לפי מש"כ המ"ב בשם כת"ס דלא שייך הידור אם מדליק ביום שלישי ב' נרות, וע"כ אם יש לו פחות ממנינן היום לא ידליק כלל חוץ מן הנר העיקר, אבל אם הי' שייך הידור גם כשמדליק בפחות ממנין היום, ודאי לא נימא ל"י דיחלק לנרות קטנים שיהא כמנין היום בנרות פחות מכשיעור, אלא ידליק נרות כשיעור לפי מה שיש לו, וא"כ הדרא קו' לדוכתה אמאי כ' ידיליק רק נר א' בכל יום.

היכי תמצוי שהנותן יצטרך להדליק רק נר א' בכל יום

ד. וחכם אחד שליט"א קאמר דמשכח"ל גונא שידליק הנותן רק נר א' בכל יום, והוא כאשר המקבל נצרך להדליק מפלג המנחה וצריך נרות שדולקים יותר מחצי שעה, דפלג המנחה שעה ורבע, [וביחד עם שיעור ביה"ש כשעה ומחצה], וזה שיעור שני נרות ומחצה כי כל נר דולק חצי שעה, ולשמונה ימים הם עשרים נרות, וחוץ מזה צריך עוד שיעור חצי שעה שאחר צה"כ בכל לילה, שהם ח' נרות (סה"כ כ"ח נרות), ונשאר לנותן ח' נרות בלבד, והנה החשבון מכון.

צ"ע אמאי הידור דיום זה עדיף מהידור חשוב דלמחר

ה. ובעיקר ד' המ"ב דאע"ג דהידור דמוסיף והולך עדיף מהידור דשמן זית, מ"מ ביום ראשון ידליק בשמן זית אף שלא יהא לו להיות מוסיף והולך למחר. ולכא' לפי"ז ה"ה ביש לו אפשרות או אתרוג מהודר היום ואתרוג פשוט למחר, או אתרוג פשוט היום ואתרוג מהודר מאוד למחר, דנימא דעדיף מהודר היום ממהודר מאוד למחר.

ומקור ד' המ"ב מספר בנין עולם, ושם יליף לה הבנין עולם מד' רבב"ז שכ' דמי שנותנין לו רשות לצאת מבית אסורים לתפילה אחת יצא מיד ולא ידחה ההזדמנות ליוהכ"פ, וא"כ ה"ה בנידון דידן דהידור דהשתא עדיפא לן.

אלא שצ"ע מסוגיא דמנחות (דף מ"ט) בתדיר דהאי יומא לעומת מקודש דלמחר, דאי מקודש עדיף מתדיר, עדיפא לן מקודש דלמחר, ואי תדיר עדיף ידחו מוספין דהשתא כדי שיקריבו תמידין למחר, דהוו תדיר, וחזינן דלא אזלינן בתר השתא.

וכי"ב יש לתמוה על ד' הגרעק"א (בתשו' סי' י"ב) דכ' דליכא למידן על תפילין וסוכה הי' קדים, דהא ממ"נ אם הנידון על תפילין דערב יו"ט, בודאי דמצוה דהשתא קדים, ואם הנידון על תפילין דחזה"מ, ודאי דסוכה שהוא ודאי חייב עדיף על תפילין בחוה"מ שהוא ספק, ואם הנידון על תפילין שלאחר המועד וסוכה שבמועד, הרי מצוה דהשתא עדיף. ותמה עליו בדברי מלכיאל (ח"א סי' י"ז) דשפיר יש לדון, דאם מצד עצמו סוכה קדים, יקדם סוכה דלמחר אף למצוה דהשתא בערב יו"ט.

והנה כבר רמו אהדדי בתשו' חכם צבי (סי' ק"ו), הך דרדב"ז לעומת הך דגמ' במנחות, וכ' החכ"צ ליישב, דהא חזינן דבקידוש לבנה מאחרים למוצ"ש כדי שיקיים יותר בהידור, וחזינן דבאותה מצוה לית דינא ודיינא דמאחרים בכדי שתהא מהודרת טפי, וא"כ הך דקרבנות לא תיקשי ארדב"ז, די"ל דהכל כמצוה אחת, ומשא"כ בגונא דרדב"ז שהמה מצוות חלוקות.

אך להאי תירוצא ליכא למילף מד' הרדב"ז לנידון דידן דאיירינן באותה מצוה, דכשם שכל הקרבנות כמצוה אחת כך כל ימי החנוכה מצוה אחת, ומשמע דהבנין עולם הוה ס"ל תי' אחר מתירוץ החכם צבי ליישב ד' רבב"ז דלא תקשי עלי' מגמ' דמנחות.

12 ועי' לעיל סי' א' ענף א' סק"ב ולהלן סימן ו'.

13 א.ה. וצריך לחלק בין כשחבירו נכשל בחטא ומצילו מכישלון, לבין כשחבירו מפסיד מצוה באונס בהעדר אפשרות לקיים מצוה, ואינו בגדר מבטל עשה. וק"ל.

שמדליק בימין ידי¹⁶, וחזינן דמפלגינן, ןוהיינו שאיז כלל דלעולם כשיש מזווה בשמאל, וכשאין מזווה בימין ולא פלוג, אף אם מצד הטעם דמסובב במצות יש להדליק באופ"א, דהא בין השב"י ובין הא"ר חילקו בדבר דאם מצד שיאה מסובב במצוות יש לשנות מקום ההדלקה עבדינן הכי, בלעולם אזלינן בתר הטעם].

[והנה תרוייהו אתו ליישב ד' תו' במה דהק' על רש"י ולא אוקמוה בכהאי אוקימתא], ותיקשי סתירת התוס', דבפתח החצר ניח"ל, ואמאי לא נימא דרך חד בשמאל והשני בימין, אלא א"כ נימא דאיירי בשלשה בעה"ב, וכדכתבנו, אך כמדו' דדוחק להעמיד כן דברי התוס' בפתח החצר כשיש שלשה בתים, וצ"ת.

ענף ג' | בדיני ההדלקה למטה מי"ט

למעלה מי"ט או למטה מג"ט מה עדיף

א. הנה קי"יל דלכתחילה בעינן נ"ח תוך י"ט [וכתבו הפוסקים ד"ל דרך כשמדליקין בחוץ, אבל בבית איכא דסברי דלא קפדינן, וכ"ה בחי' הריטב"א הנדמ"ח (עמ"ס שבת דף כ"א ע"ב), אך אמרינן דמ"מ יש להקפיד]. תו אמרינן דתוך ג"ט לקרקע נמי לא, ובתרווייהו כ' הפוסקים דבדיעבד כשר, ואם יכול למיעבד או למעלה מי"ט, או למטה מג"ט, כתב בספר התעוררות תשובה דידליק למעלה מי"ט, ובקונטרס גם אני אודך כ' בשם הגאון דרך אמונה שליט"א, דידליק היכן שיש יותר פרסומי ניסא. [והנה באמת אם יש יותר פרסומי ניסא למעלה מי"ט, אף ביכול להניח למטה מי"ט ולמעלה מג"ט אמרינן דידליק היכן שיש יותר פרסומי ניסא, אך נפק"מ בכ"ז כשאין חילוק מצד פירסומי ניסא, ובוה באנו לד' התעוררות תשובה].

ולענין אם אזלינן בתר השלהבת בדינא ד"ט או בתר תחילת המנורה, בספר פסקי תשובות מייתי מספר לקט יושר בשם רבו התה"ד, דתליא בתחילת המנורה, ועי' בכף החיים ושו"ת דברי יציב דס"ל דאזלי בתר מקום השלהבת.

להדליק העיקר למעלה מי"ט וההידור למטה מי"ט

ב. ואם הדליק למעלה מי"ט, אם יש ענין שיוירד למטה מי"ט, לכאו' כיוון דהדלקה עושה מצוה, א"כ מאי יריות, ואם הדליק העיקר למעלה מי"ט, אם יש ענין שההידור יהא למטה מי"ט, ודמי לאם העיקר שלא בשמן זית אם יש ענין לעשות ההידור בשמן זית, ולכאו' יש להדליק ההידור מיהת בשמן זית, ויש לדון דהכי נמי דכותה, אך יש לדון ולחלק¹⁷ [והנידון כשמחמת שינוי הגובה לא יתקלקל היכרא דמהדרין מן המהדרין, וכגון שהנרות באלכסון, שגראים כרצף של נרות באלכסון מלמעלה למטה].

פרסום לפני נכרים

ג. והנה יל"ע אי פירסומי ניסא לפני נכרים חשיבא פרסומי ניסא, ונ"מ כשיש ב' רחובות שמספר היהודים שוה בהם, ובא' יש יותר נכרים, או שבכביש א' יש הרבה נכרים בלא יהודים, ובכביש השני מעט יהודים ולא נכרים, באיזה חלון ידליק, ולכאו' ריגלא דתרמודאי הוו נכרים, אך בהתעוררות תשובה כ' דהיהודים היו קונים מהם, ועיקר פרסומי ניסא רק לפני ישראל, [ועי' בשעה"צ סי' תרע"א ס"ק י"ז שמשמע דהדלקה בפני נכרים כהדלקה בתוך הבית באין רואים ע"ש].

ענף ד' | מקום ההדלקה בביהכ"נ

ברמ"א (סי' תרע"א ס"ז) פסק ליתן המנורה בביהכ"נ באופן שמסדר הנרות בין מזרח למערב, והנה במנחות (דף צ"ח ע"ב) נחלקו רבי וראב"ש, דלרבי היו שלחן ומנורה ממזרח למערב, ולראב"ר ש היו מדרום לצפון, ופסק הרמב"ם צפון ודרום, אך בתה"ד פסק דהלכה כרבי מחבירו, ועפי"ז פסק הרמ"א לגבי נרות בביהכ"נ.

ובד' הרמב"ם שפסק כראבר"ש כ' הפר"ח והגר"א (סי' תרע"א) וכן בספר חק נתן (עמ"ס מנחות שם) דס"ל דברייתא דאי' במסכת מגילה (דף כ"א ע"ב) דאמצעי משובח לענין העולים בקריאת התורה, ולענין שהגדול הולך באמצע, ס"ל כראבר"ש [ולפי דעתו במנורה מיקרי הנה האמצעי לפני ד', ומוה למדו לכל מקום שאמצעי משובח, עיין שם בסוגיא, וש"מ נדקטינן כראבר"ש].

ומ"מ לגבי שלחן פסק גם הרמב"ם כרבי דממזרח למערב, וי"ל דבוה אזלינן כרבי מחבירו, [שע"ז אין גמי לאפוקי מדעת רבי], והגר"א תירץ דבוה הדרין לסתם משניות דהכלים היו מזרח מערב, ובחק נתן כ' שיש משנה להדיא על השלחן שכאשר הכהנים הכניסו והוציאו הלחם הפנים עמדו מזרח מערב.

סימן ה'

בית שיש לו שני פתחים

קושיית הבי"מ מ"ש נ"ח מביהכ"נ

אמרינן בגמ' (ברכות דף ח' ע"ב) דבדאיכא בי כנישתא אחריתא שרינן לעבור ליד ביהכ"נ, וכן באיכא פתחא אחרניא, [ולפי"ז באיכא כמה מנינים [באותו ביהכ"נ בזמנים שונים]לכאו' יש להתיר, וצ"ת], והק' בב"י (סי' תרע"א) דאמאי בנר חנוכה אמרינן דחייב להדליק בשניהם, ומשום דאם לא ידליק בא' אתו למיחשד' דמדללא אדליק בהא גם באידך לא אדליק [ולא אמרי' איפכא דיתלו שמדליק באידך פתחא ככביהכ"נ שיאמרו שכנראה נכנס באידך פיתחא].

ומצאנו בוה ה' תירוצים. ונה' להוסיף עוד תירוץ.

(א) חדא, תי' הבי', דלחשוד אדם שלא יתפלל הוא קשה מאוד, לומר שיצא מן כלל ישראל, ולכן כל שאפשר ללמד עליו זכות מפאת פתחא אחרניא בודאי ילמדו עליו כן.

(ב) עוד תי' הבי', דבתנוכה חושדים יותר בקל מפאת הפסד ממון, [ועי"ז הק' המג"א דגם בתפילה יחשדוהו שלא מתפלל מפאת הפסד ממון].

(ג) בהגהות מהרל"ח על הטור (סי' תרע"א) תי', דבלא הדליק נ"ח חזינן גוף העבירה לפנינו, ומשא"כ באינו נכנס, שעצם הכניסה אינה המצוה, אלא רק

התפילה, [וכיון שאין רואין אותו בעצם ביטול העשה ילמדו עליו זכות], אך צ"ע דלענין חשד מאי נ"מ [דלגבי דעת בנ"א אימתי מלמדין זכות לכאו' אין בוה נ"מ].

(ד) עוד תי', דהא דבנר חנוכה יחשדוהו מפאת דהי' לו להדליק בפתח זה לחשוש לאנשים מעיר אחרת שאינם יודעים שיש עוד פתח, וא"כ יחשדוהו שלא הדליק כלל, ומשא"כ בביהכ"נ צ"ל דאין לו לחשוש לאנשים מעיר אחרת, וכגון שגם בני עיר אחרת יודעים שיש ב' פתחים לביהכ"נ, ומשא"כ בבית פרטי אין אנשי עיר אחרת בקיאים, וכן צ"ל בהא דאיכא בי כנישתא אחריתי דשרי, מפאת שבני עיר אחרת יודעים דאיכא בי' כנישתא אחריתא, [ולא הי' לו להוציא עצמו מחשד דידהו, וממילא ילמדו עליו זכות דאין כאן שום ריעותא קמן, ומשא"כ הכא שבעצם זה שלא הוציא עצמו מחשד בני עיר אחרת מתעורר ריעותא, ועי"כ גם בני עיר זה לא ילמדו עליו זכות שמדליק בפתח אחר].

(ה) והמג"א תי' דבאמת הק דביהכ"נ לא משום חשדא אתינן עלה, דהרי לא אסרינן לי' לילך ברחוב אחר בשעה שמתפללים, ולא אמרינן דיחשדוהו, אלא הטעם דיש כאן זלזול בביהכ"נ שלא נכנס, ובאיכא ביהכ"נ אחר או פתחא אחרניא לא הוי זלזול, דדוקא כאשר יכולים לתמוה עליו למה אינו נכנס ואינו חושש לתמיהתם, דזהו הזלזול, לעבור לפני ביהכ"נ ולא לחשוש לתמיהת אינשי, ומעתה באיכא פתחא אחרניא כבר אין זלזול מצדו, דמצדו יחשוב שיפרשו שנכנס בפתח אחר, כן נר' בכונת המג"א. [ואמנם יש לדון בעיקר הדבר מ"ט בני"ח נתחדש דין להוציא עצמו מן החשד, ובביהכ"נ לא נתחדשה הק הלכתא].

(ו) וי"ל עוד, דבתפלה אין החשד גמור, דהא יתכן דמתפלל בביתו, וכיון דגם לא כו"ע יחשדוהו, דאיכא דיתלו בפתחא אחרניא או בי כנישתא אחריתי, מצטרפים דמתקטן החשד לעוד פחות אנשים, והוא כעין ס"ס [דהו רחוק שיחשדוהו שלא מתפלל ולא ילמדו עליו זכות, ועל עצם החשד בתפלה ביחידות ושלא בציבור ושלא בביהכ"נ, אי"ז חמור כ"כ שיאסרו עליו לעבור מפני שיחשדוהו בכך], ומשא"כ בב"ח [דאיכא רק לימוד זכות א' ולא סגי בכך דאכתי בכלל חשד הוה].

סימן ו'

בענין שיעור השמן וזמן ההדלקה של נר חנוכה

פלוגתא דרבוותא ביש לו שמן לפחות מחצי שעה אי מקיים מצות נ"ח

אמרינן בגמ' (שבת דף כ"א ע"ב) דמצותה משתשקע חמה עד שתכלה רגל מן השוק, ואמרינן דש"מ דכבתה זקוק לה, ודחינן דנפק"מ דאי לא אדליק מדליק, אי נמי לשיעורה, והיינו דנהי דכבתה אין זקוק לה מ"מ בעינן ליתן שמן בנר כשיעור שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, ונמצא דלשינויא קמא אמרינן דהברייתא קמ"ל זמן שאפשר להדליק בו, ולאידך שינויא קמ"ל דצריך ליתן שמן בשיעור שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, וכ' הפוסקים שהוא כמחצית השעה, ולפי שינויא בתרא אם אין לו שמן כשיעור שידלק מחצית השעה לא יצא, וכן אי' בשו"ע (סי' תרע"ב ס"ב).

אך כ' במ"ב דכיון דאיכא מרבוותא דסברי דהנך תרי שינויי פליגי אהדדי, ולשינויא קמא אף אם יהא שמן פחות מחצי שעה נמי יצא, והאי דקתני בברייתא עד שתכלה רגל מן השוק, לא אתיא רק למימר זמן שאפשר להדליק בו, ולפי"ז כ' בביה"ל (סי' תרע"ב ד"ה כזה השיעור) דאם יש לו שמן לפחות מחצי שעה ידליק בלא ברכה, ועי' עוד במ"ב (סי' תרע"ה סק"ח) שאם הי' לו שמן לפחות מחצי שעה יכבנו ויוסיף שמן וידליק שנית בלא ברכה, שמא כבר יצא בהדלקה קמייטא, ומקורו מחי' אדם, וכדביאר שם בנשמ"א משום דהנך תרי שינויי פליגי אהדדי.

והנה זה ודאי דכל הק פלו' רק למ"ד כבתה אין זקוק לה, דאילו למ"ד כבתה זקוק לה בודאי איכא שיעורא, דאל"כ מה שייך לומר כבתה זקוק לה, דהא כבר יצא בכ"ש, אלא דלהך מ"ד מפרשים הברייטא כפשוטו דבעינן שיעורא, ושידלק בפועל משתשקע חמה עד שתכלה רגל מן השוק, ומשו"ה בכבתה תוך הזמן זקוק לה, וכל הנידון רק לדידן דכבתה אין זקוק לה, ולהך שינוייא דכונת הברייטא דאי לא אדליק מדליק.

הנמצא במקום שאם ידליק נ"ח מיד יכבו את הנר

א. ולפי"ז אדם שנמצא במקום שאין לו רשות להדליק נר, ואם ידליק יכבוהו מיד, נר' בפשוטו שידליק בלא ברכה, לצאת ידי האי שיטה, ואע"ג דאמרינן דכל מה דכבתה אין זקוק לה, דוקא בשוגג ולא במזיד, אך מ"מ להאי שיטה שפיר יצא די"ח, דלדידהו סגי בכל דהו [וגם בלא"ה משמע דלא בריא הק פיסקא דכיבה במזיד זקוק לה, ועי' מ"ב (סי' תרע"ג בשעה"צ ס"ק ל"ג) דאע"ג דאמרינן לי' לחזור ולהדליק בכיבה במזיד, מ"מ לא יברך, ואי"כ בודאי צריך לעשות כן להדליק אף שצ"טרך לכבות, דזה יועיל גם לאידך שינויא], ונ"מ אף בכיבה קודם הזמן, דבוה לא יצא ידי"ח אף לשיטה זו, [ואי"כ אין לו להדליק בשביל לצאת ידי שיטה זו כיון שלא יהא לו אפילו רגעא' לאחר שתשקע חמה], ומ"מ אמרינן לפי השו"ע כבתה בשוגג אין זקוק לה, ובמזיד זקוק לה, אך לא יברך דילמא אף במזיד אין זקוק לה, [ואי"כ ידליק מצד זה שייחשב כעושה מעשה הדלקה שיכול לדלוק עד שתכלה רגל, ואף שיכבה אח"כ מ"מ יקיים המצוה למ"ד דכבתה במזיד אין זקוק לה]], אלא דאי משום הא, י"ל דבמדליק ע"מ לכבות גרע טפי, דהוה כמדליק להדיא לפחות מחצי שעה, ועי' בספר טעמא דקרא, וגם יש לדון אם עוומד להכבות ע"י אנשים אחרים נידון כעומד להכבות ברוח מצוי, וא"כ נמי חשיבא כמדליק לפחות מחצי שעה, אלא א"כ נאמר דבעומד להכבות ע"י בעלי בחירה שאנן, ושופיר נימא דאין זקוק לה, ואכמ"ל¹⁸, [אך הנה כ"ז אם באנו לחייבו אף למ"ד דבעי חצי שעה, ומשום דיהא הדין דכבתה אין זקוק לה, ועי"ז שפיר יש לדון כ"ל לומר דלא מהני הדלקתו מידי, אך מ"מ אכתי יש לחייבו להדליק לצאת הדיעה דיוצא אף בלא שיעור]].

אך הנה חזינן דביש לו נר אחד מדליק נר שבת, ותיקשי לדעת התה"ד (המובא בס' תרע"ג ס"ב) דאף בכבה קודם הזמן אין זקוק לה, ידליק לשם נ"ח ויכבה, ויחזור וידליק לשם נר שבת, ומצד איסור הנאה יעשה תנאי, שאינו מקצהו לנ"ח רק לקצת זמן, ורק אם ההלכה דשייך קיום מצות נ"ח בקצת זמן, ועכ"פ למ"ד דאף במכבה במזיד אין זקוק לה, ובפשוטו אף קודם הזמן, דלומר דקודם הזמן גרע טפי, ובוה לכו"ע במזיד זקוק לה צריך ראי' גדולה, וחזינן דבמדליק ע"מ לכבות לא מהני, [וזה לכאו' דלא כדברינו, אך י"ל דזה רק קודם הזמן, דהוה כמי שלא הדליק אפי' לזמן מועט, כיון שעמד לכבותו קודם הזמן], אך בנידון דידן דמדליק לאחר הזמן אף שעומד להתכבות לא גרע ממדליק בשמן כל דהו, שו"ר בספר מנחת שלמה ח"ב סי' נ"א שכ' דהמדליק ע"מ לכבות גרע ממדליק בכל שהוא, וצ"ת.

במדליק קודם הזמן לכו"ע לא סגי בכל שהוא - ובד' המ"ב לענין מדליק מפלג המנחה

ב. ולהאמור נמצא דבמדליק קודם הזמן ליכא למ"ד דמהני שידלק זמן כל שהוא, דודאי בעינן שידלק בתוך זמן ההדלקה, ובלא"ה לא נפיק מידי.

ועי' במ"ב (סי' תרע"א סק"ד) לגבי מדליק מפלג המנחה, שכ' בשו"ע שם שצריך ליתן בה שמן שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, וכ' במ"ב דאם נתן שמן רק כשיעור מחצית השעה כנהוג בכל יום, יחזור ויתן שמן כנצרך ויחזור וידליק אך בלא ברכה, וזה צ"ע דאמאי נימא שיצא, דהא לא דולק כלום בזמן ההדלקה, [והרי משמע אפילו בהדליק שעה ורבעי קודם הלילה בשמן שיש בו לדלוק רק חצי שעה, ובכה"ג לכאו' לא שייך לומר כבתה אין זקוק לה, ואפי' לתה"ד, שהרי לא עמד כלל לדלוק בתוך זמן ההדלקה].

וצ"ל דלדיעה דאפשר להדליק מפלג המנחה חשבינן כבר מפלג המנחה שזה כמו לילה, וכהגיע כבר זמן ההדלקה והוא חידושא רבता.

אך לפי"ז אף בנתן פחות מחצי שעה נמי לא יברך, וכשם שבתון בזמנה שמן פחות מכשיעור, שחזור ומדליק אך בלא ברכה, וצ"ל דכולי האי לא מצרפינן הדעות דסגי מפלג המנחה עם הדיעות דלשינויא קמא א"צ שיעור.

והנה יל"ע במש"כ המ"ב (סי' תרע"ג סקכ"ה) דאם מדליק במקום שיש רוח וכבתה זקוק לה, דהוה כאילו לא נתן בה שמן כשיעור ומ"מ לא יברך, וכ' בשעה"צ (אות לו) הטעם שלא יברך, משום דילמא לא הוה ברור שיכבה, דאולי לא הוה רק כשמנים פסולים דמדליק בהן, ויל"ע דתיפ"ל שלא יברך דיש לחוש לדיעה דא"צ שיעור [וכדכ' בס' תרע"ה סק"ח], ונ"מ דגם בודאי עמד להכבות נמי לא יחזור לברך, וי"ל דאיירי במדליק מפלג המנחה, דבוה לא מצרפינן דיעה דפחות מכשיעור, דדוקא בהדליק פחות מכשיעור בתוך הזמן חזור בלי ברכה, ולא במדליק מפלג המנחה, ובכה"ג בעינן לטעמא דהמ"ב.

אם אין לו שמן להדליק כל הנרות של יום זה ידליק נרות ההידור בנרות קטנים

ג. ולפי"ז יל"ע במש"כ המ"ב (סי' תרע"א סק"ה) בשם ח"א וכתב סופר (סי' קל"ה) דמי שנמצא ביום ג' ויש לו רק ב' נרות ידליק רק אחד, והשתא תיקשי דידליק נר העיקרי כשיעור, ונר שני יחלק לשני נרות קטנים, ויעשה הידור לפי הדיעה דסגי בכל דהו, ובאמת שכבר כתב כן להדיא בס' תרע"א סק"ו, ובעל כרחך צ"ל דדינא דסק"ה איירי באופן שאין לו שלשה כלים או שאין לו שלשה פתילות, ואי"ל לחלק נר השני לשניים, ועי"כ לא ידליקנו כלל.

ויל"ע כשיש לו שמן רק לחצי שעה ליום א', דכתבו הפוסקים דמדליק באותו יום אף שלא יהא לו נר למחר, ותיקשי דהא כ' במק"א (עי' בר אלמוגים סי' ב', ועוד) דדברבנן עדיפא הרבה מצוות ספיקות ממצוה אחת ודא', כיון דספיקא דרבנן לקולא [וכדכ' לענין כמה מזוזות ספק או מזווה אחת ודא', דתליא בין דירה שחיוב המזווה מדאי', לדירה שהחיוב מזווה מדרבנן, דבדאו' יקח הודא', ובדברנן יקח הספיקות, כיון דמחויב בודאי וספק מקיים, וספיקא לקולא לדונו כמקיים], וא"כ ה"נ יחלקנו לכל הימים, ויהא לכל יום פחות מכשיעור ויחשבו כהרבה מצוות שכשירות מספק, ועדיפי מיום א' כשיעור דהוה מצוה אחת ודאית, וצ"ל דרך ספיקא לא הוה ספק השקול.

וכן חזינן מדאין מברך במדליק פחות מכשיעור, אע"ג דעל מצוה דרבנן שכשירה מספק מברך, כגון ספה"ה בביה"ש, למ"ד ספה"ע דרבנן, (כדאי' בס' תפ"ט ומקורו מתוס' במנחות דף ס"ו ע"א), ובעי"כ דהכא אי"ז ספק השקול.

ואעפ"כ לענין כשחזור ומדליק כשיעור, אין מברך, דלענין ברכה מחמיירין טפי, ואפי' בספק שאינו שקול נמי חיישין שלא לברך. ומ"מ משמע דמחייבין לי' להדליק בפחות מכשיעור כשאין לו יותר, ואף דעיקר הדין נוטה דאינו מקיים בכך מצוה, [וכן בענין הידור אמרינן לא לחלק, וכנ"ל], וצ"ע.

גם למ"ד דאין שיעור לנ"ח מ"מ כל כמה שמדליק מקיים מצוה ונעשה הכל נ"ח

ד. אך יל"ע מכמה דוכתי על האי פיסקא דהמ"ב בשם חיי אדם דחיישין שהדלקה לזמן קצר נפיק ב', כל שדלק כל שהוא בתוך זמן ההדלקה.

(א) חדא, דהנה בתשו' הגרעק"א (שהוציא הגר"נ גשטטנר וצ"ל מכת"י) הק' 'בשם ר' משה גינז' האיך הרואה מברך, דילמא כבר עבר חצי שעה מעת שהדליק [ופשיטא לי' להגרעק"א דלאחר חצי שעה אין מברך], ובוה י"ל דאיירי במקום שמדליקין משתשקע החמה, ואכתי לא עבר חצי שעה מן השקיעה, [ובוה"ז שמדליקין גם מאוחר והוא נמצא מאוחר, ואי"י מתי הדליק בעה"ב ואם כבר עבר חצי שעה, לא יברך], ועוד יש לדון דאיכא חזקת הגוף דאכתי לא עבר חצי שעה [אך בוה יל"ע דהחזקה אינה על נידון הספק], אי נמי דרואה בכלי שהשמן לא דלק יותר מחצי שעה [ורק כה"ג יברך, ובלא"ה לא יברך].

והשתא יל"ע, דחזינן דפסיקא לי' דלאחר הזמן לא יברך ברכת הרואה, כיון דמותר בהנאה, ולא הוי נר חנוכה, והשתא תיקשי איך יברך תוך חצי שעה, דיש לנו לחוש להנך פוסקים דיצא בכל שהוא, וכמו שבהדליק פחות מכשיעור

17 א.ה. אולי כונת רבינו וצ"ל לחלק בין הידור ביופי להידור הנוגע להכירא שלשם מצוה, דאולי בוה לא שייך לעשותו כשהעיקר

18 ועי' להלן סימן ט' סוף ענף א'.

חקר תלכה | יט

וכבר אשכחן כי האי תנאה, בספירת העומר (בסי' תפ"ט) בסופר עם הציבור בבין השמשות וירא שמא ישכח לספור בלילה, דסופר בלי ברכה על תנאי שאם יזכור בלילה לא יצא, ואם ישכח יצא, ויוכל לספור בלילה בברכה.

והנה אם מסופק שמא יזדמן לו אח"כ שמן פחות מכשיעור, וביחד יהא כשיעור, נר' דבדואי ימתין אף שיפסיד זריזין, דהא אפי' לתוספת הידור דוחין זריזין, וכדחוינן בקידוש לבנה שדוחין למוצ"ש, ואפי' לספק הידור, שספק אם יוכל לברך במוצ"ש נמי דוחין, וכ"ש להפוך מספק מצוה לודאי מצוה, ואפי' רק מסופק שיביא שמן ויהא ודאי מצוה בברכה, דודאי ימתין.

אבל במסופק שיאה לו אח"כ שמן כשיעור בלי השמן דהשתא, א"כ ידליק השתא על תנאי, ואם לא יהא לו אח"כ, א"כ הרויח זריזין לשיטה זו דסגי בכל שהוא. ולאיך שיטה בלא"ה לא עביד מידי. ואם ימצא אח"כ לכו"ע לא עביד מידי, ודחה זריזין עבור מצוה בברכה.

אי הך תנאה תליא בברירה

והנה אין להקשות דכיון דהך תנאה תליא בברירה, נהי דבדרבנן מקילים לומר דיש ברירה, אך מ"מ איך יברך אח"כ, דהא דינא דברירה דמהני בדרבנן, הוא מספיקא, וא"כ הוה ספיקא, ואיך יברך, אך זה אינו דממ"נ, אם יש ברירה הא אגלאי דלא נפיק מעיקרא, ואם אין ברירה בלא"ה לא נפיק יד"ח מעיקרא, וממ"נ יברך השתא.

וד"ז ג"כ מוכח מספירת העומר, דאמרינן דעביד תנאי, ותיקשי למ"ד ספה"ע דאו', דא"כ אין ברירה, [אך להך מ"ד בלא"ה לא סופר ביה"ש, וכל מה שסופרים ביה"ש הוא למ"ד ספה"ע דרבנן, ומ"מ אין רוצה לברך, וקעביד תנאי, ואם נזכר בלילה ממ"נ מברך].

ואמנם עיקר הדבר שנתבאר דזה תלוי בברירה, כ"כ מהרש"ם בדעת תורה לגבי ק"ש כשמשופק אם יספיק אח"כ לקרוא בזמנה, דלא יתנה, כי כיון דק"ש דאו', ובדאר' אין ברירה, א"כ ע"י התנאי לא נפיק בדהשתא, ואף אם ישכח אח"כ לא יצא יד"ח בדהשתא, אך דברי הדעת תורה צ"ע, דהרי במקדש מעכשיו ולאחר ל' איכא למ"ד דתנאה הוה, אם לא יחזור בו עד לאחר ל', ולא אמרינן דתליא בברירה, אך באמת לק"מ, דהתם אין התנאי אם לא יחזור, וגם אין הכונה שעושה שני קידושין ומברר לאחר ל' איזה יחול, אלא התנאי תלוי בזמן, שיגיע לאחר ל' בלי חזרה, אך הכא התנאי אם יקרא ק"ש בזמנה לא יצא יד"ח [ועומד לקרוא פעמיים ק"ש וא"י באיזה מהן רוצה לצאת, ויתברר אח"כ אם ק"ש שני תהא לפני הזמן או לאחר הזמן], ואם יתנה שיוצא יד"ח רק אם יגיע זמן ק"ש והוא עדיין לא קרא, אה"נ דשפיר דמי, ולא תליא בברירה [אלא שאפע"כ לא כדאי להתנות דקרב לצאת לקלקל].

בשכח להתנות אי הוה מצוה בטעות

ולדברינו שפירשנו ד' המ"ב (בסי' תרע"ה סק"ח) כשהי' סבור שלא ימצא שמן, אין להק' דנימא דהו"ל כקיים מצוה בטעות, וממילא בטילה, ויוכל לברך בהדלקה שני', דאי הוה ידע הוה מתנה כתנאי דלעיל, דזה אינו, דודאי מי שעשה מצוה ושכח לברך לא אמר' דהמצוה בטילה, כדי שיוכל לקיים שנית בברכה, אלא אמר' דיצא בדיעבד. וה"נ הרי לדיעה זו קיים מצוה אלא בלי ברכה, ולא נימא דהוה טעות, וע"כ א"י לברך בהדלקה שני'.

וכן בתרומה, דאע"פ דטעות מבטלת משום מקח טעות, אך אם עשה באיסור כ' הירושלמי דהי' ראוי לומר דהתרומה בטילה, משום מקח טעות, אלא דלא אמרינן לה דאז יהא טבל ומעבירו מן הקלה לחמורה, ומ"מ בשכח לברך לא משוי לה מקח טעות.

[ויל"ע בספק עבידה אי משוי מקח טעות ודא, אי דנעשה כעל תנאי, וכן יל"ע להריטב"א דבשלח שלח לדבר עבידה בשוגג בטלה השליחות משום מקח טעות, ויל"ע מהו בספק עבידה, והדעת נותנת דהוה טעות ודאי, וכמו הקונה בשר דאגלאי דהוא ספק טריפה, ועד"ז יל"ע בקידש אשה בייאוש ושינוי רשות, דאמר' דהוה מק"ט דאי ידעה לא היתה מתקדשת, ויש לעי' בגונא דמספק"ל אי הוה גזילה, ובגונא דליכא הכרעת המוצא מחבירו עלוי הראי', אי נימא דהיא ודאי לא ניח"ל או ספק לא ניח"ל, ונפק"מ אי בטילה הקידושין בתורת ודאי, או רק ספק קידושין, וזה כספק דלעיל].

בערב שבת ואין לו אלא נר א' אמאי לא יכוין שאותו נר יהא רגע לנ"ח ואח"כ לנר שבת

ו. והנה בהא דאמרינן (שבת דף כ"ג) דבערב שבת ואין לו אלא נר א', אף דהי' לן להקדים נ"ח, דפרסומי ניסא קודם לכבוד שבת, וכדחוינן דנ"ח קודם לקידוש היום, אך מ"מ מדליק נר שבת, משום דשלוש ביתו עדיף, ותיקשי לדיעה זו דמקיים המצוה במה שדולק רגע א', וכשיכול לעשות כן מחוייב לעשות כן כדכתב הבה"ל בשם הפמ"ג, דהרי אפשר לקיים שניהם, דיקצה הנר לשם נ"ח רק לרגע א' מיד כשיגיע הזמן דנ"ח, ואח"כ יהא מאליו לנר שבת [ומכלי לכבות בינתיים, דע"ז עי' לעיל ס"ק א' מש"כ דזה א"ר רק קודם שבת שזו קודם זמן ההדלקה, אך השתא דאירינן מבלי לכבות, שפיר אפשר שיקצהו לקיום מצות נ"ח לרגע א' מזמן מצות נ"ח].

[והעירני הנכד אליעזר נ"י, דיכשיל הוראים שיברכו ברכת הוראה, דיסבור שזה נ"ח, כדרך נ"ח דעלמא שגם לאחר רגע א' נמי נידון כנ"ח וכשר לברך עלוי ברכת הוראה, וכדכתבנו בשם אא"ז זצ"ל, אך י"ל דלא שיכחא ברכת הוראה, דאל"כ בכל נר של חשד ניוחש דילמא יבוא א' לברך עלוי ברכת הוראה, וכן נתחייב לכבות הנר לאחר חצי שעה].

ובזה נתיישבו קושיות א' ב' ג' ו' ז'²³, אך ד' ה' אכתי לא נתיישבו, ואא"ז כ' דסוכ"ס כיון דשם נ"ח עליו אף לאחר רגע הראשון, והרואה אומר שזה לצרכו, ע"כ נפסל מרגע ראשון, ובוה יישב קו' ד'²⁴.

והעירוני דלפי"ז יקשה האיך א'י בשו"ע דאחר חצי שעה מותר ליהנות, דהא ניוחש להך דיעה דהוה כל שהוא, וא"כ אין לו שיעור [ואפ"ל דמקילים מפאת ספיקא דרבנן לקולא, ובאמת אא"ז שם רמי אנפשי' וכתב בשם הב"ח דלהך מ"ד נאסר אף השמן שיותר מחצי שעה, אלא שכתב שמקילים מפאת ספיקא], אך העירני ש"ב הרב יוסף ליברמן שליט"א, דאף לאא"ז הא כיון דלהך שינויא אי לא אדליק עד שתכלה רגל תו לא מדליק, ונמצא דזמן ההדלקה רק חצי שעה, א"כ רק השמן שעד חצי שעה נעשה נ"ח, וכשיש שמן ליותר מחצי שעה הרי זה כמו שיש שמן לאחר שתכלה רגל, דבדואי לא נתקדש [דלהשאיר שמן לזמן שאחר שתכלה שוה למדליק לאחר שתכלה, וה"נ בזמן שמדליקין בפנים, לאחר חצי שעה נידון כלאחר שתכלה בזמן שהדליקו בחוץ].

ועל תי' אא"ז, דמשום ספיקא דרבנן לקולא, העירוני דיש חזקת איסור, אך בפשוטו לא שייך חזקת איסור בספיקא דדינא, וזה יכול להועיל רק בספק אם עבר חצי שעה דנאסור מצד חזקת איסור [אך מצד ס"ס להחמיר לא מחמירים בדרבנן, עי' סי' ת"ד].

ואמנם אא"ז זצ"ל שם הביא הוכחות מד' קמאי לחלוק על הח"א, ולומר דאין כאן ספיקא דדינא, אלא דנקט' דלא נפיק יד"ח אא"כ הי' שמן לחצי שעה, ואם הדליק בשמן לפחות מחצי שעה יחזור וידליק בברכה עי"ש, [אך מ"מ כ' כנ"ל ליישב ד' הח"א].

יל"ע אי מדליק במקום שיש רוח ועומד להכבות

ד. הנה כ' רש"י (שבת דף כ"ג ע"א) דברכת הוראה משכח"ל בבא בספינה שאינו מדליק, ונח' רבנן בתראי בטעמא דאינו מדליק בספינה, דמהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ו) כ' דפטור בספינה כיון דלא חשיבא בית, כיון דיש בו רוחות, [ועי"ש דלא דמי להכתנ], אכן איכא מרבנן בתראי דפירשו דגם מי שאין לו בית מדליק, ואף בהולך בדרך מדליק על אם הדרך, אלא טעמא דרש"י דבספינה אינו מדליק מפני הרוח שיכבה את הנר, ובוה תיקשי דלדיעה זו מ"מ ידליק דיועיל עכ"פ לרגע, והלא להך דיעה נפיק ידי וחבתו כשדולק רגע.

[ובגוף הגידון דבלי בית עי' לשון תו' (בסוכה דף מ"ו) דברכת הוראה נתקן למי שאין לו בית, ומבו' דבלי בית ליכא למצות נ"ח, [ויש לדחות דאין הכונה שצריך בית, אלא שנמצא במקום שלא שייך לדליק שם] אבל בספר ארחות חיים להר"א מלוגיל כ' דהיושב בספינה חייב להדליק [ומ"מ ד' רש"י דוחק לפרש דמשום שיושב בספינה אין לו נר]²⁵, ועי' עוד בספר שלמי תודה, ובפסקי תשובות (סי' תרע"ז), מה שהביאו בזה מקמאי ובתראי עי"ש].

ואולי צ"ל דאה"נ דפי' זה קאמר רש"י לשינויא בתרא, דבעינן שיעורא, אך לפי' קמא הי' רש"י מפרש דאיירי במי שאינו מדליק משום שאין לו נר.

ולדינא להאמור בנמצא במקום כזה ידליק בלא ברכה, לפי מה דחיישינן לל"ק, וממילא יצטרך לברך ברכת הוראה כשיראה נר.

יש לו שמן פחות מכשיעור ומסופק אולי יהא לו אח"כ כשיעור, האם ידליק בתנאי כדי שיוכל אח"כ לברך

ה. ויל"ע במש"כ המ"ב (בביה"ל סי' תרע"ב) דמדליק השמן פחות מכשיעור בלי ברכה, והנה אם יזדמן לו שוב שמן כשיעור ידליק ג"כ בלא ברכה (וכמוש"כ במ"ב סי' תרע"ה סק"ח), דהי' לן לומר שידליק השמן שפחות מכשיעור על תנאי שאם ימצא אח"כ שמן כשיעור תהא הדלקה זו שלא למצוה, וירויח שאם ימצא שמן יוכל להדליק בברכה.

וי"ל בכמה צדדים

(א) חדא, נימא דאיירי באופן שכפי הנראה לא יהא לו עוד שמן.

(ב) תו י"ל, דהרי יש צד שיצא בפחות מכשיעור, וא"כ י"ל דכיון דמדליק בזמנו, מוטב שהדלקה תעלה שמקיים המצוה מיד בזמנו, ולאידך גיסא שלא יצא הרי ידליק שנית כשיעור.

אלא דזה תליא בספק שיל"ע אם יכול להדליק כשיעור בזמן אבל בלא ברכה, או להדליק לאחר מכן ובברכה, מאי עדיף, והדעת נותנת דמוטב לבטל הזמן על מנת שיאה בברכה, וא"כ לא יתיישב קושיין דאין לומר דאין מתנה בתחילה כי רוצה להרויח הזמן, דעדיף שיתנה וירויח ברכה.

(ג) עוד י"ל דהשתא א"י לאכול ולשתות, דהא אם ימצא אח"כ שמן כשיעור אגלאי מילתא דהוה קודם המצוה, אך זה אינו, חדא דהרי טעמא דהנך איסורא שמא ישכח, והלא אם ישכח ולא ידליק שוב א"כ יצא בהדלקה קמייטא'²⁶, ועוד דהוה רק ספק אם ימצא, ושרינן מספק, [דהוה ספק לפני מצוה, וספיקא דרבנן לקולא].

ואם נימא [כתירוץ א' דבאמת יש לו להתנות, ורק דהכא מיירי באופן דמסתבר לו שלא יהא לו עוד שמן], א"כ לו צוייר שהוא מסופק יתנה, וכן ביש לו אתרוג ספק כשר דנטולו בלא ברכה יטלנו על תנאי, בכדי שיוכל לברך אם יהא לו אח"כ אתרוג ודאי כשר. אך כ"ז בחוה"מ דהוה דרבנן, ויש ברירה בדרבנן, אך ביו"ט ראשון דאתרוג מדאז, לא יעשה כן, דתליא בברירה, ובדאר' קי"ל דאין ברירה.

לולי סברת היד אליהו דלהלן).

23 א.ה. יל"ע בהא דהגרעק"א שלעיל ז', דאולי לא שייך לברך כיון שכבר אינו מחוייב, ואולי כיון שהוא עדיין מקיים וממשיך לקיים, יכול עוד לברך, ועי'.

24 על קו' ח' לא נתברר לי בכתבי רבינו אם נתכוין ליישבו עפ"י ד' היד אליהו (דזה נלקח ממק"א בכתבי רבינו, ושם נזכר ד' היד אליהו על קושיות אחרות), ולכאוי לא נתיישב דסוכ"ס כיון שאינו חייב איך יפטר מן הנוק, אך י"ל דאף שאינו חייב כיון שמקיים מצוה פטור, ודומה לדינא דתות' י', ויש לחלק דהתם מַצְוָה, והכא רק מַצְוָה ותלוי בצרזנו. ועי' היטב.

25 א.ה. במק"א בכתבי רבינו זצ"ל כתב רבינו ליישב כן ד' רש"י, אך א"כ לא קשה הכא קו' רבינו, ובכתבי רבנו כאן הזכיר תי' זה וכדלהלן אך לא בד' רש"י, וכנר' דבד' רש"י הכא נראה לו דוחק דא"כ מאי איריא דנקט ספינה, דהו"ל סתם שאין לו נר. ועי"כ משמע דספינה הוא מקום שלא שייך בו הדלקה, ובע"כ או משום דבעי' בית, וכדכ' מהרש"ם, או משום שהרוח מכבה שם את הנר. [ועי' בספר שבות יצחק על חנוכה מש"כ בשם ספר הפרדס ושבלי הלקט בד' רש"י].

שכשחוזר ומדליק אין מברך, דחיישינן להנך פוסקים שכבר יצא, ה"נ ניוחש להו [דלדידהו לאחר שדלק כ"ש לכאוי כבר א"ז נ"ח] וא"א לברך ברכת הוראה.

(ב) תו קשיא, דהנה במ"ב (סי' תרע"ג ס"ב בביה"ל) כ' דדינא דמהדרין רק כשכולם דולקים, ואם הדליק הראשון וכבה אע"פ שאין זקוק לה יחזור וידלקנו כדי שיאה לו מהדרין, ומשמע דאם הראשון דלק חצי שעה ואח"כ נודמן לו נרות וירצה להדליק להיות מן המהדרין לא יועיל [דהעיקר כבר אינו נ"ח, ואין לו נרות חנוכה כמנין היום]¹⁹, וא"כ תיקשי האיך משכח"ל מהדרין, הא כבר יוצא בראשון ברגע הראשון, [ותו לא הוי נ"ח לכאוי, ואין רגע שבו יש לו נרות חנוכה כמנין היום שעומד בו].

והנה העירוני לדעת המ"ב דלא שייך הידור רק כשיש כולם, והנה הרי הנר הראשון לאחר חצי שעה לא הוי נ"ח, וא"כ כשמדליק השני לא ייחשב נר לחצי שעה, שהרי בפחות מחצי שעה של שני כבר אודא לי' נר ראשון, והוה כמדליק ההידור לפחות מחצי שעה, והאיך יוצא מהדרין, וצ"ל דמפאת מהדרין אף נר ראשון ימשיך להחשב נ"ח, [כדי שיקיים ההידור בכל הנרות יחד שיאה היכר לימים היוצאים במשך חצי שעה], או דכיון דעביד בזה אחר זה שאני [ושפיר נחשב שזה כמו שיש כולם] כאחד, ולפי"ז תתיישב הקוש'י דלעיל, דאף אי אודא נ"ח מנר ראשון לאחר רגע, מ"מ כיון דזה בזאח"ז סגי, א"נ שמפאת מהדרין ימשיך שם נ"ח על הראשון עד שיושלמו כל נרות המהדרין. ועי"ן²⁰.

(ג) תו קשיא, דאמרינן בגמ' לחד מ"ד דאין מדליקין מנר לנר, ותיקשי דכבר יצא יד"ח ברגע הראשון וכבר עביד מצוותו [ותו א"ז נ"ח, דלכאוי רשאין להשתמש בו], ואמאי לא ידליק ממנו.

(ד) תו קשיא, דאמרינן דקערה שיש בה כמה פתילות לא יצא דהוה כמדורה, ותיקשי כשהדליק הראשון יצא, ובאמת דבלא"ה תיקשי הא כבתה אין זקוק לה, ובוה נימא דבמדליק ע"מ לכבות גרע טפי, [ונוכיח מוה דגרע ממכבה במזיד וכנ"ל, דאל"כ איך יברך, דהרי במכבה במזיד מדליק בלי ברכה]²¹, אך השתא תיקש טובא דלהך מ"ד הא כבר יצא ברגע הראשון, ובפשוטו ע"מ לכבות לא גרע ממדליק שמן כל שהוא, וכדכ' לעיל. ולומר דע"ד למיעבד בה אבוקה גרע טפי, שאפי' רגע ראשון לא יצא, וצ"ע.

(ה) תו תיקשי, בהא דאיתא בשו"ע דהדליק בבית והוציא לחוץ דלא יצא, דהרואה אומר לצרכה הדליקה, והרי יצא ברגע הראשון, ולמה קלקל בהוצאתו, [ולכאוי אפשר לתרץ דכיון דבתוך הבית לאו מקומו, א"כ ממ"נ לא יצא, דבתוך הבית א"ז מקומו, וכשהוציאה איכא למיחש להוצא], אכן הנה בגמ' אמרינן דלדידן דהדלקה עושה מצוה א"צ לטעם זה, אלא דהוה הדלקה שלא במקומה, דהדלקה בחוץ מעכב, ומ"מ בשו"ע העתיק הטעם דהרואה אומר לצרכה הדליקה, וכתבו הפוסקים דהשו"ע קאמר טעם זה, דנפק"מ אף לזמן הסכנה דיוצא יד"ח בהדלקה בבית, דמ"מ לא יוצא מה"ט דהרואה אומר וכו', וא"כ תיקשי דכבר יצא, ובשלמא למ"ד דבעי חצי שעה רק בכבתה אין זקוק לה, לא תיקשי, דנימא דהוה כמדליק ע"מ לכבות, [ודוקא בעמד מלכתחילה להוציאה, א"נ גם בנמלק אח"כ, ולמ"ד בדמזיד זקוק לה], אך למ"ד דסגי בכל שהוא מ"מ תיקשי כדלעיל, דלכאוי לא גרע ממדליק בשמן כל שהוא.

(ו) תו תיקשי, במש"כ הרשב"א בהא דשרינן בשבת נרות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת כיון דאסור להשתמש לאורה, והק' הרשב"א דהא אחרי חצי שעה יהא מותר להשתמש לאורה, וכ' הרשב"א דאיירי במניח שמן בצמצום לחצי שעה, (וכ"כ בשו"ע סי' תרע"ג ס"א), ותיקשי דלהך שיטה יצא ברגע אחד ואח"כ הוה לאחר הזמן [ויהא מותר לכאוי להשתמש לאורה, וא"כ בער"ש ליתסר להדליק בהן, דוחק לומר דבאמת נותן שמן רק לרגע אחד, דלא משמע הכי, ועוד איך אפשר לצמצם ולהדליק בהנך פתילות בערב שבת].

וזה תקשי נמי לדידן דהוה ספיקא, ולכאוי לקולא דמותר להשתמש לאחר רגע'²², ומניחים שמן כדי חצי שעה לצאת אידך שינויא, אך בערב שבת ליתסר, דהא נותן שמן שיאה מותר להשתמש ויש חשש שמא יטה.

(ז) תו העירוני, דהנה הגרעק"א (בתנינא סי' י"ג) קאמר דאם לא בירך קודם הדלקה י"ל דיברך, וצירף סברא דאכתי מיקרי עובר לעשייתן כיון דיש משך לזמן ההדלקה, ואם נימא דיצא בכל שהוא האיך יברך [אך באמת י"ל דבלא"ה לא סמך הגרעק"א על סברא זו לבד, רק בתורת צירוף, ולוה סגי ד' הנך רבוותא דס"ל דיש משך זמן להדלקת נ"ח].

(ח) תו קשיא, הא דתנן דבהניח חנוני נרו בחוץ בנר חנוכה פטור החנוני, דהא כיון דנפק כבר יד"ח ברגע א', תו הוה ל"י אידך נר כנר דרשות, ואמאי יפטר, דהא בפשוטו אם הודלק הפשתן מנר הדולק יותר ממצחית השעה חייב, [אא"כ נימא דבעל הגמל הי' לו להזהר שמא יש נר שעדיין לא עבר חצי שעה, [אך זה לכאוי לא שייך בזמן שהדליקו בחוץ, ומשתכלה רגל מן השוק ליכא נ"ח בשוק, ואין בו מצוה]].

אכן הנה כבר כ' אא"ז ביד אליהו (סי' כ"ג) [והובאה כל התשו' בסוף ספר מאורות נתן על חנוכה להגר"ן קופרשטוק זצ"ל], דלמ"ד דיש שיעור א"כ יותר מן השיעור אינו נ"ח. אך למ"ד דליכא שיעור אין כלל שיעור, וכמה שמדליק הכל נעשה נ"ח, ונחשב שיש לו נרות מצוה כמנין היום ומקיים מהדרין מן המהדרין, והכל נאסר בהשתמשות, ויוכל לברך עלוי ברכת הוראה.

19 א.ה. באמת בביה"ל שם כתב דאף שכבתה נר ראשון ואין זקוק לה, חוזר ומדליק כדי שיקיים ההידור, וש"מ דא"צ שייחשב מקיים השתא בנר ראשון נר של חובה, אלא סגי שהכל ביהד דולק לשם הידור, ולשם פירסום מניין הימים, וא"כ י"ל כן אף לגידון דידן דנר ראשון אף שכבר דלק כ"ש, וכבר יצא יד"ח, מ"מ נחשב נר מצוה לההידור, והנה זה ממש סברת רבינו זצ"ל בהמשך בד"ה והנה העירוני, ועיקר דברי בזה להעיד שהוא מוכרח מיני' ובי' בביה"ל שם.

20 יעוי' להלן סימן ז' אות ג' דרך נוספת לתרץ קו' זו על המ"ב, ובמש"כ שם רבינו זצ"ל ע"ה, ולענ"ד יש לזה מקום גדול, שהרי ז"ל המ"ב בביה"ל דכמו כן בעינן "שבשעת הדלקה" יהיה כל הנרות לפי חשבון, עכ"ל. ומשמע שא"צ שיהיו כל הזמן ביחד, אך י"ל דכ"ז רק מכת דין כבתה אין זקוק לה, ולאפוקי היכא דלא עמדו לדלוק יחד חצי שעה, וא"כ שפיר נתקשה רבינו זצ"ל, ודו"ק.

21 ועי' להלן סימן ט' אות ד'.

22 א.ה. ולמעשה מבואר בפוסקים שאסור להשתמש, וכ"ז אכניס בכלל הקושיא, אך באמת לכאוי התי' ע"ז שא"ז ספק שקול, וכדחוינן דאין מברכין ע"ז, וכמוש"כ רבינו לעיל סק"ק, וממילא י"ל דלא סמכינו על שיטה זו להתיר להשתמש לאחר רגע [ואפילו

ואין לומר דאם מקצה לקצת זמן חיילא ממילא הקצאה לכל הזמן [למ"ד דבעי שיעור לניח], לא נראה, דהא יכול להתנות שמקצה הנר רק אם הלכה כמ"ד דלא בעי שיעור, דהא לאידך מ"ד בלא"ה א"צ להדליק נ"ח, [דא"א לקיים שניהם, נ"ח ונר שבת, לאידך מ"ד].

ויש לדון דכיון דאם בשעת הדלקה ראשונה לא הוה נר שבת, לא קיים מצות הדלקת נר שבת, דבעינן הדלקה עושה מצוה, וליהוי כהדליק נר שבת קודם פלג המנחה, דלא יצא, ואע"פ שהנר דלוק, כיון דליכא קיום מצוה בהדלקה.

אך הא מ"מ ליכא טעמא דשלום בית, ואף שלא קיים מצות נר שבת, הרי לא המצוה דוחה, דמצד המצוה פרסומי ניסא עדיף, וכדכ' הפוסקים דאם נכנס אור לבית מבחוץ, ולא שייכא נר שבת, ידליק נ"ח, דכשאין שלום בית מצות נ"ח עדיף ממצות כבוד שבת.

אך אולי בכז' י"ל דסוכ"ס אחרי שנר שבת קודם, אם יפסיד קיום מצות הדלקת נר שבת, כיון דאין כאן מעשה מצות נר שבת בההדלקה, לא נוכל להעדיף נר חנוכה, שהוא רק ספק מצוה, כיון דתליא בתרי שינויא דגמ', אך באמת אינו מעלה ארוכה, דהרי להך גיסא דבעי שיעורא לא מקיים מצות נ"ח, ולא הפסיד נר שבת, וא"כ יעשה לתנאי הנ"ל, ועל הצד שיש מצות נ"ח, הוא קודם לנר שבת, ועל הצד שאין מצוה לא הפסיד נר שבת.

ולומר דכיון דבמצאותא לא נוכל להשתמש ברגע הראשון משום דשמא הוא נ"ח, כבר הפסיד מצות נר שבת [אף להך מ"ד דס"ל שא"י נ"ח, ולדיד' ככה"ג בעי למיעבד נר שבת, דנמצא דלהך מ"ד לא קיים שום מצוה לא נ"ח ולא נר שבת]. כיון דברגע ראשון אינה נר שבת ואין כאן הדלקה עושה מצוה, לא ברירא לי, דמ"מ כלפי שמאי גליא דיכול להשתמש לצד שאינו נ"ח, וצ"ע.

אך באמת כל ההנחה דבנר שבת אם לא חזי למצותו משעה ראשונה לא קיים מצות הדלקה, וגם בנ"ח אם יקצה את הנר רק מאחר זמן ההדלקה, מבעיא לי טובא, דלא אדע אם הנחה זו נכונה, והנה במדליק מפלג המנחה מהני, ויש להסתפק אם נאסר בהנאה מיד עם ההדלקה, ואי נימא דלא נאסר בתחילה, הרי ראי' שא"צ שיקצהו לנ"ח מיד בעת ההדלקה, אך כבר כ' במ"ב (סי' תרע"ב בה"ד ל"ה ובלבד) דבמדליק מפלג המנחה נאסר מיד בהנאה, וא"כ אין ראי' לומר דבגונא דמקצה רק מרגע שני מקיים מצוה, אך מ"מ אם לא נקבל הנחה זו א"כ הדרא קושיין, דיקיים שניהם להך גיסא דלא בעי שיעורא לנ"ח.

ולכא' יש ליישב דנר שבת צריך שיניח על שולחנו, ונר חנוכה צריך להניח בחוץ, וא"א לקיים שניהם, ולהכי דיינינן מאי עדיף, ומסקינן דנר שבת עדיף, משום שלום ביתו, והלכך לא שייך להקשות שיקיים שניהם בנר אחד²⁷.

אבל אינו מחוור, דהא כ' הריטב"א (הגדמ"ח בדף כ"א ע"ב) דגם בזמן הגמ' כשאי אפשר מדליקו על שולחנו, וכ' עוד דהא דאמרו דלאחר שתכלה רגל מן השוק אינו מדליק לשינויא בתרא, היינו שאינו מדליק בחוץ, אך מדליק בפנים על שולחנו, ולפ"י בהא דאמרינן דנר שבת קודם, ולא אמרינן שידליק לנ"ח על שולחנו, משום שא"א להשתמש לאורה, ועדיף שלא להדליק נ"ח כלל, מלהדליק ולהשתמש לאורה, וא"כ הדרא קושיין דנעביד באופן הנ"ל שידליק על שולחנו ויקצהו לרגע א' מזמן ההדלקה ואח"כ ישתמש לאורה, ויקיים שניהם].

[ובד' הריטב"א אלו מב' דלא כמ"א, שכ' שבזמן שמדליקן בפנים ידליק בפנים וישתמש לאורה, [וזה דלא כמ"א בתרתי, חדא, דמב' שבזמן הגמ' כשא"א מדליק בפנים, ובמ"א משמע דליכא להך תקנתא בזמן הגמ', ואידך, דמב' שעדיף שלא לקיים נ"ח, מלהדליק לנ"ח ולהשתמש לאורה]].

סימן ז'

הדלקת נ"ח בשמנים ופתילות הגרועים בשבת חנוכה

ענף א' | למאן דאסר האם הטעם משום כבתה זקוק לה או משום שמא יטה

דברי הבית הלוי דלא חיישינן ששניים יכבו - ואם יתכן לומר שכשנכבה האחד מקיים מצותו באחרים

א. קי"ל (בשבת דף כ"א ובשו"ע סי' תרע"ג) דכבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה, והלכך שרי להדליק בחנוכה בשמנים ופתילות שאסור בשבת, דאין לחשוש שייכבה כיון דאין זקוק לה [ואע"י דצריך ליתן שמן כשיעור, אך הנך פתילות חשיבי שיש בהם שיעור, דסתמא לא יכבו, ושאיני ממדליק ברוח שכ' המ"ב (סי' תרע"ג ס"ק כ"ה) ד"ל דלא יצא, ומשום הכי יחזור וידליק בלא ברכה, דאולי ברוח לא היו כפחות משיעור, אבל הכא בפתילות הגרועים חשיבא כודאי יש בו שיעור, דאף שיש חשש שמא יכבו מ"מ אין עומדין להכבות], והכי דעת רב, אבל דעת רב הונא דאין מדליקין בהן לא בחול ולא בשבת, בחול משום דכבתה זקוק לה, ובשבת משום דמותר להשתמש לאורה, וחיישינן שמא יבוא להטות.

והקשו תוס' כיון דכבתה זקוק לה, א"כ י"ל דאסור בשבת משום דחיישינן שייכבו הנרות, ותירצו התוס' דאה"נ, אך מדקאמר רב הונא דפתילות הגרועים אסורים בין בחול בין בשבת, משמע דזה מטעמים חלוקים, ויש טעם נוסף לאסור להדליק בהם בשבת.

26 א.ה. הנה ולכא' זה כבר איסור בעצם, אך אולי לא גרע מיש לו שומר.

27 א.ה. ולפ"י למ"ד הנחה עושה מצוה שפיר אפשר לקיים שניהם, להכניסו אח"כ לבית, אך באמת כל ד' רבינו כאן שייקים המצוה ברגע א' שלאחר השקיעה (או צה"כ) כדי שיהא לו רגע א' מזמן ההדלקה (וכנ"ל סק"א ובריש ס"ק זה), וא"כ לאחר רגע זה כבר א"י לטלטלו ולהכניסו לביתו, וק"ל.

28 א.ה. שני קטעים אלו ערוכים עפ"י הבנת העורך, ואקוה שלא טעיתי בהבנת ד' רבינו וצ"ל. ומ"מ הודפס באותיות קטנות להכריא.

29 א.ה. הכונה לא מבעיא אם נר עיקרי יכבה, אלא אפי' אם א' מנרות ההידור יכבה אכתי יהא רשאי להשתמש לאור שאר נרות ההידור, ורק לאור נר העיקרי יהא אסור להשתמש דאיהו לא בטל.

30 א.ה. לכא' יל"ע דמ"מ אם יכבה נר העיקרי לכז"ע בטל תורת הידור משאר הנרות, ולכז"ע יש מקום לגזור שיהא מותר להשתמש ויבוא להטות, ועי'.

ובבית הלוי על התורה (פרשת ויגש בד"ה והנה עיקר) דן ליישב קושית התוס' דחשש שמא יכבה הוא רק חשש בעלמא, וא"כ י"ל דלא חיישינן ששניים יכבו, והלכך אמאי אסרינן לרב הונא להדליק בהם נר חנוכה משום שמא יכבה, וכבתה זקוק לה, ואף כשמדליק כמה נרות משום מהדרין מן המהדרין, אלא טעמא דמילתא, משום דאם הראשון נכבה לא יועיל שהאחרים דולקים, כיון שהם דולקים לשם הידור ולא לשם המצוה, וכ' דכ"ז בחול, אבל בשבת דההדלקה קודם הזמן, וכשמגיע שבת חל תורת נר חנוכה, א"כ כולם חשיבי נר חנוכה, וא"כ לא איכפ"ל שא' יכבה דיתקיים המצוה בהאחרים, ולחוש שכולם יכבו לא חיישינן.

וכ' דדעת התוס' כתה"ד (המובא בשו"ע סוף סי' תרע"ג) דגם בע"ש כבתה אין זקוק לה, וא"כ חזינן דכבר קיים המצוה לגמרי, ושפיר חיילא תורת נ"ח מיד בהדלקת הראשון, ותו הויין הנך נרות בתורת הידור בלבד, ולא יועילו לקיום המצוה אם יכבה נר העיקרי, וא"כ יש לחוש שייכבה נר העיקרי, ואז תתבטל המצוה, דלא נימא כולן עיקרים, ולכן הק' תוס' דאימא טעמא דר"ה משום כבתה זקוק לה, כיון דס"ל דגם בע"ש חל שם עיקר רק על הראשון ולא על האחרים.

אבל לדעת הט"ז דכבתה בער"ש לכז"ע זקוק לה, אם הדליק מבע"י, א"כ לא חייל על הנר הראשון תורת נ"ח לפני שהדליקו את האחרים, וכולם חלים ביחד, א"כ אין לחוש שייכבה הנר, כיון שיש כמה נרות שכולם נחשבים לעיקריים ובכולם יכול לקיים מצותו.

ולו"ד הבית הלוי י"ל דגם לט"ז חל על הראשון שם עיקר, דנהי דכבתה זקוק לה כיון דהמצוה לא התחילה, מ"מ חל על הראשון [דהרי הוא הדליק את הראשון לשם עיקר, וייחדה שהיא תחשב העיקרי כשיגיע הזמן, ובה תתקיים עיקר מצוותו], אך מ"מ דעת בית הלוי דכיון דהמצוה טרם התחילה, לא חל שם נר עיקרי על הראשון [ובעיקר ד' הבית הלוי עי' עוד לקמן].

נ"מ לאופן שיש לו רק שמנים גרועים

ב. ועכ"פ איך שלא נאמר בד' תו, מ"מ התו' ודאי פליגי, וס"ל דשייך טעמא לאסור להדליק משום שמא יכבה וכבתה זקוק לה, וס"ל לתוס' דיש שני טעמים לאסור בשבת, ותיקשי אמאי באמת הוצרך ר"ה לתרי טעמי כדי לאסור להדליק בשמנים הגרועים בשבת, וכבר הקשה כן בפנ"י, וכ' לחלוק על תוס' דבשבת לא שייך לאסור משום דכבתה זקוק לה, כיון דהוא חשש רחוק, ולא אסור רק משום שמא יפשע, ובשבת שבלא"ה א"י להדליק לא שייך שמא יפשע, והלכך צריך לטעמא דשמא יטה.

ויש ליישב דעת תוס', בהקדם מה דיש להסתפק איך הדין באין לו רק פתילות ושמנים הגרועים, ולכא' בחול ידליק בהם, וכמ"ש בפנ"י דבפשוטו עדיף הספק שמא יכבה, מאשר ודאי לא לקיים מצות נ"ח, אבל בשבת לכאוי לא ידליק משום דיש חשש שמא יטה [למ"ד דמותר להשתמש לאורה], וא"כ יש נ"מ בהך טעמא לכהאי גונא דאין לו רק שמנים כאלו, דרק משום טעמא דשמא יטה לא ידליק, ושאיני מבחול שבכה"ג שפיר מדליק.

ונ"מ בזה אף לדידן דכבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה, ורשאי להדליק בהנך שמנים בין בחול ובין בשבת, דמ"מ כ' בתשובות הרשב"א (סי' ק"ע) וכ"ה ברמ"א (סי' תרע"ג ס"א) שלא ידליק בהם רק כדי חצי שעה, דאחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה, וחיישינן שמא יטה, והלכך נר' דאף באין לו רק שמנים גרועים שיש בהם לדלוק יותר מחצי שעה, וא"י לחתוך וכי"ב שלא ידלוק יותר מחצי שעה, דלא ידליק כלל נ"ח, דחיישינן שיבוא להטות לאחר חצי שעה [ותי' זה שמעתי מהרב זאב ברלין שליט"א].

ובנר שבת ודאי דינא הכי, דהא קי"ל דאף בעבר והדליק בהם אסור להשתמש לאורה, כמבואר בשו"ע (סימן רס"ג) בשם הרשב"א, וא"כ שלא יוכל להשתמש לאורה לא יקיים בזה מצות נר שבת, ופשיטא שלא ידליק, וזה אפי' אם נאמר שבשבת חנוכה מדליק בהנך שמנים אם אין לו אחרים אף למ"ד מותר להשתמש לאורה, אבל לנר שבת ודאי לא ידליק.

[ואם נאמר שמדליק בשבת חנוכה בפתילות גרועות באין לו אחרים, ואפי' למ"ד דמותר להשתמש לאורה, ומשום דמ"מ קיים מצות נ"ח, ולא נקבל כלל לתירוץ זה, א"כ באין לו כלל שמנים ופתילות רק הגרועים, קיים נ"ח ולא נר שבת, דהרי בנ"ח קיים המצוה ואה"נ דייאסר להשתמש לאורה, ובנר שבת לא קיים המצוה, כיון שאסור להשתמש לאורה.

ואף אם נרצה לדחות תי' זה, ונאמר דאין לאסור מטעם זה, דהא י"א דאם יש נרות אחרים כשרים רשאי להשתמש לאורה, וא"כ ביש לו נר שבת כשר, יהא רשאי להשתמש לאור הנ"ח הפסול, ולא נוכל לאסור להדליק בהם נ"ח אם אין לו נרות כשרים, דהוה כדעבד, אך מ"מ נ"מ למדליק בבית שאינו מדליק שם נר שבת, וכגון באוכל בבית אחד ומדליק בבית אחר, ואין מה שיציל מלהטות, ובכה"ג עכ"פ ליתסר להדליק נ"ח אף כשאין לו פתילות אחרות, ולהכי איצטריך הך טעמא²⁸].

אמאי לדידן מותר להדליק נ"ח בשבת בפתילות גרועות, ולא חיישינן שמא יכבה א' הנרות ויהא מותר להשתמש לאור שאר הנרות

ג. ובעיקר ד' הבית הלוי דבשבת נחשבים כל הנרות לעיקריים, עי' בהמשך דבריו בד"ה ולכא' שהקשה בהא דלרב דס"ל דאסור להשתמש לאורה, ומשו"ה מותר

להדליק בשמנים גרועים בשבת חנוכה, דליכא חשש שמא יטה, וכבתה אין זקוק לה, דהא דעת הרמב"ן (בחידושויו עמ"ס שבת דף כ"א ע"ב) דבכבה תוך הזמן מותר להשתמש במותר השמן, כיון דכבתה אין זקוק לה, וכבר קיים מצותו, והשתא תיקשי דאם נר אחד יכבה²⁹ א"כ בטל שם הידור משאר הנרות ויהא מותר להשתמש לאורן ויבואו להטותו, והיינו דהבית הלוי אזיל בזה לשיטתו דביום השלישי יש לו רק שני נרות אין מדליק כלל נרות של הידור, דאין ניכר ימים היוצאים.

ואמנם עי' בבית הלוי בהמשך שתלה נידון זה דשני נרות ביום השלישי בנידון טעמא דמוסיף והולך, דנחלקו (כמב' בגמ' שבת כ"א ע"ב) אי משום ימים היוצאים אי משום מעלין בקודש, והעלה דזו פלוגתת תוס' ורמב"ם, דלתוס' דס"ל דמהדרין מה"מ לא עבדי מהדרין, ס"ל דהטעם משום ימים היוצאים, והלכך בעי הכירא, ולא ידליק שתיים ביום שלישי, ולרמב"ם דס"ל דמהמה"מ עבדי נמי מהדרין ס"ל דהטעם משום מעלין בקודש, והלכך לא בעי הכירא, וידליק שתיים ביום השלישי, וא"כ י"ל דרמב"ן ס"ל כרמב"ם, ולא אזדא לה הידור אף שנכבה א' מן הנרות³⁰.

אך באמת אינו מחוור לומר דמיימרא דרב דמותר להדליק בפתילות גרועות בשבת חנוכה אזדא רק לחד לישנא בגמ' בטעמא דמוסיף והולך.

ועוד העירני הרב ליברמן דהך קושיא קשה לכז"ע, דאף למ"ד דהשמן אסור בהנאה כיון שכבר הוקצה, אך כשהנר דולק כבר אין לאסור להשתמש לאורה, דהא כשאינו עושה מעשה להדליקו לצרכו אין לאסור משום מוקצה כי אם משום זלזול במצוה, וזה לא שייך כשכבר אין מקיים מצוה, וכז"ע ידו בזה לרמב"ן, וא"כ תיקשי לכז"ע, [וא"כ מה יועיל שנתרץ שהרמב"ן ס"ל כהרמב"ם דלא אזדא הידור, ואידך רבוותא שפיר ס"ל כתוס' דאזדא לה הידור, ואעפ"כ אסור להשתמש לאורה, דהא הכא לכז"ע אי אזדא לה הידור מותר להשתמש לאורה כיון שאינו עושה מעשה היפך הקצאתו, וא"כ דהר תיקשי לתוס' דס"ל דאזדא לה הידור כיון דלא מינכר מנין הימים, דא"כ אם יכבה א' יהא רשאי לקרותו להשתמש לאור הנשארים ויבוא להטות], וצ"ת.

ודע דאי נימא דשייך הידור בזאח"ז, ודלא כמש"כ במ"ב (בביה"ל סי' תרע"ג ס"ב), א"כ בודאי לא שייך לומר דבטל תורת הידור ע"י שנכבה א', דעדיף מגונא דהכת"ס והח"א שיש לו רק שני נרות ביום ג', דהכא יש לו ג' אלא שמדליק בזאח"ז, וכ"ש הכא שהדליק כאחד אלא שהם נכבים בזאח"ז, אך למש"כ המ"ב דבעינן שיהיו בב"א, ובלא"ה ליכא שם הידור, א"כ בנכבה א' בטל תורת הידור מאחאחרים, להח"א וכתב סופר ומ"ב שפסקו שביום ג' ליכא הידור בשני נרות, ולד' המ"ב היינו שידלקו ג' נרות בב"א דוקא.

והעירוני דאולי עד כאן לא קאמר המ"ב רק שא"א להתחיל לחול תורת הידור רק כשכולם בב"א, אבל אם כבר חל ההידור תו לא פקע אע"פ שנשארו עכשיו פחות, ולא אדע אם סברא זו נכונה, [ולכא' ראי' דאל"כ תיקשי על המ"ב דהרי לעולם פקע מהנר העיקרי לאחר חצי שעה תורת נ"ח, ומותר בהנאה, וא"כ איך יחול תורת הידור על נרות האחרים, [דהא אין עומדים לחצי שעה, דהא לפני שיגמרו לדלוק חצי שעה כבר יגמור חצי שעה דנר העיקרי ויפקע ממנו ומהם תורת נ"ח], אך ל"ק דיחול על הראשון שם נר הידור לאחר חצי שעה, לענין שיחול תורת הידור על כל הנרות [ומ"מ בהדליק הראשון ודלק יותר מחצי שעה, ועכשיו רוצה להדליק נרות ההידור, י"ל דכיון שכבר ה' זמן שפקע ממנו תורת נ"ח והותר בהנאה, כשהי' לבדו, ע"כ לא יחול עליו השתא שם של נר חנוכה להצטרף לאחרים, [וגם לא שייך להתחיל תורת מהדרין לאחר שכבר קיים מצותו ויצא יד"ח בנר העיקרי שדלק חצי שעה, ורק כשחל ע"ז שם הידור כתוספת לנר העיקרי ימשיך תורת הידור להכל יחד למשך חצי שעה שידלקו הכל יחד], ואין הדבר מוכרח³¹].

והעלה בבית הלוי (בד"ה ולכא') ד"ל בישוב ד' הרמב"ן דס"ל כהט"ז דבער"ש כבתה זקוק לה, דלא קיים מצוה, וי"ל דלא חל תורת נ"ח בער"ש, ורק בהגיע הזמן חל על כולם יחד תורת נר עיקרי, וא"כ אף אם א' יכבה אכתי מקיים מצותו באחרים, ואסור להשתמש לאורה, והלכך ליכא חשש שמא יטה³².

והעירוני דלפי הבית הלוי [ולדעת הט"ז] אם לא בירך על הראשון בערב שבת יוכל לברך על השני, אף למ"ד שאין מברך על ההידור, דהא הכא גם השני עיקר, ויש לעי' בזה.

והעירוני דלכא' מה שייך לומר שכולם ייאסרו בהנאה, שכולם נחשבים לעיקריים, דכיון דיכול לכבותו מאי שייך שייאסר בהנאה, וא"כ שייאסר רק אחד ולא כולם, אך אשכחן כעין זה, בלוקח יותר הדסים ממה שצריך ליקח, שכולם נאסרים, אך יש לדחות דהתם יש מצוה בכל אחד ואחד, וכדכתבו תוס' בריש התכלת, דבכל א' נימא בי' עדל"ת, ומאיך חזינן בדפנות סוכה דנאסר רק מה שצריך, ונצטרך לחלק דהתם המותר לא נחשב דפנות סוכה, [ומשא"כ בהדסים שהכל נחשב למצוה וע"כ הכל נאסר]³³.

ענף ב' | איך מותר להדליק בהן בשבת והרי בכל מה שיותר מחצי שעה מותר להשתמש לאורה

ד. שאלו קמ"י דהרשב"א (בתשובותיו ח"א סי' ק"ע) דכיון שלאחר שתכלה רגל מן השוק מותר להשתמש לאורן, א"כ לדידן האיך שרינן להדליק נ"ח בהנך שמנים ופתילות הגרועים בשבת, דנהי דבחצי שעה אסור להשתמש לאורן ולא יבוא להטות, אך לאחר חצי שעה יבוא להשתמש ולהטות.

31 א.ה. באמת הדברים מפורשים בביה"ל שם, דאע"ג דכבתה אין זקוק לה, חוזק ומדליק הנר שכבה כדי לקיים תורת מהדרין בנרות כמנין היום, אך אולי שאני התם דסוכ"ס עוד לא קיים הדלקה חצי שעה, ואף שאין זקוק לה מ"מ י"ל שאם חוזר ומדליק שם נ"ח עליו ועכ"פ לגבי הידור [ויש גם הידור לחזור ולהדליק], אך לאחר שדלק חצי שעה לא שמענו שייחשב נ"ח רק בשביל שיצטרף לנרות ההידור, ורבינו וצ"ל דן לחלק בזה בין מדליק מחדש לדולק מכח הדלקה קמייתא שכבר חל עליהם תורת הידור, ועי'.

32 א.ה. ולפמש"כ רבינו לעיל סק"א, לא ס"ל לתוס' תירוץ זה, וא"כ בע"כ שלא יוכלו לסבור כרמב"ן [וגם לתי' קודם ביישוב ד' הרמב"ן נמצא דזה דלא כתוס']. וק"ל.

33 א.ה. לכא' החילוק משום דבהדסים מקיים המצוה בב"א בכולם, ובסוכה כיון שעשאם בזאח"ז, וכבר הוכשרה הסוכה בדפנות ראשונות של הכשר סוכה, תו אין על התוספת שמוסיף שם סוכה כי אם הוספות לסוכה, והכא דומה להדסים שמתחילה נתנן בזאח"ז ולבסוף מקיים המצוה בהכל יחד, ומשא"כ בסוכה שיש שיעור סוכה שבו תלוי שם סוכה, ואח"כ זה תוספת על

חקר הלכה | נא

והנה היכא דהדליק ברוח וכבה, כתבו הפוסקים דלכו"ע זקוק לה, דהו"ל כהדליק פחות מכשיעור, ובפתילות ושמינים שאין מדליקין בהן נרות שבת אך מדליקין בהן נרות חנוכה, אמרי' דחשיבא כשיעור לפי שאיז"ל אלא חששא בעלמא, וע"כ אמרינן בהו דאם כבתה אין זקוק לה.

ויל"ע בספק השקול, כגון דמספק"ל אם תבוא רוח ותכבה, או אדם ויכבה ואח"כ באה וכיבתה [אי נימא דג"ז משיי ל"י פחות מכשיעור], אם אמרינן דאגלאי מילתא דהוה פחות מכשיעור, וכן הסביר מורה, דהספק לפנינו השתא, דהרי אם היינו בטוחים שתבוא ותכבה, אף שהרוח עדיין לא בא, מיקרי פחות מכשיעור, וא"כ נימא אגלאי מילתא.

וכן בבע"ח שאם ודאי יבוא ויכבה לכא' נידון כפחות מכשיעור, והיכא דישן ובודאי יתעורר, נמי דמי להיכא דבטוחים שתבוא הרות, והיכא דמספק"ל היינו ספיקן, [אבל באדם דבעל בחירה יש לדון אי דומה לרוח, ואכמ"ל, [ויבאר להלן סימן ט' ס"ק ד'].]

והשתא לענין ספיקין דלעיל סק"א, לא משכח"ל רק למ"ד כבתה זקוק לה, אבל למ"ד דאין זקוק לה לא משכח"ל, דהא אם לא הוה עומד מתחילתו, הא אין זקוק לה, ובודאי שקיים מצוה, ואם עומד להכבות מתחילתו הא גם משעה ראשונה לא יצא, ואי משכח"ל גונא שאינו בגדר עומד מתחילתו וכגון באדם דבעל בחירה או מחמת דמספק"ל אם תבוא רוח, א"כ חיילא דינא דכבתה אין זקוק לה.

הוכחה דהגדר דמקיים המצוה בכל רגע בפנ"ע, ובענין לברך על שמנים גרועים באין לו אחרים

ד. ובעיקר ספיקא דמספק"ל למ"ד כבתה זקוק לה אי מקיים מצוה במקצת מהזמן, אשכחן זאת מבואר בבית אפרים (או"ח סי' ס"ג).

דהנה הרי"ף והרא"ש כתבו דהא דילפינן דכבתה אין זקוק לה מדמדליקין בשמן ופתילות הגרועים, הוא מהא דמדדליקין בהן בשבת, דהתם אם כבתה א"י לתקנה, ותמה בפנ"י דבודאי איכא למילף גם מהא דמדדליקין בהן בחול, דהא בגמ' מב' דלמ"ד זקוק לה אין מדליקין בהן בחול, ובפנ"י ת' דמחול אין ראי', ד"ל דלא חיישינן שמא יפשע או ישכח [ומשום הכי שרי להדליק בהם דסומכין שאף שיכבה יחזור וידליק, ולעולם נימא דזקוק לה].

וכ' בבית אפרים, דאין אפ"ל דאף אי זקוק לה מדליקין בחול, דהא חזינן בגמ' דלמ"ד דזקוק לה אסור להדליק בחול, ומשום הכי אמרי' דמ"ד דמדליקין ע"כ דס"ל דאין זקוק לה, והדא ק' לדוכתה.

והלכך כ' בית אפרים ליישב דהי' אפשר לומר דאיירי כשיש לו רק פתילות הגרועים, ומהא דמדדליקין בחול אין ראי' דעדיף ספק הפסד מצוה (דהיינו שמא יכבה ויפסיד מצוה) מודאי הפסד מצוה, אבל משבת ראי' דאע"פ שאין לו פתילות אחרות, אך מ"מ איך מברך, הא שמא יכבה קודם שבת, ונהי דגם בזה כבתה אין זקוק לה, וכמ"ש בתרוה"ד (הביאו השו"ע סי' תרע"ג ס"ב), אך כ"ז רק לדין דכבתה אין זקוק לה, ושפיר י"ל דהמצוה במעשה הדלקה ועלי' חיילא הברכה, אך אם זקוק לה א"כ המצוה במה שיהא דלוק בזמן החיוב, והרי לא דולק כלל, והלכך הו"ל ברכה לבטלה, והאיך הדליק בברכה אע"ג דאין לו אחרים, משא"כ מהך דחול הא אדדליק בברכה משום דאף אם יכבה לית לן בה, דהא אין לו אחרים, והברכה לא הוי לבטלה, שהרי דולק מקצת מן זמן החיוב הראוי לפרסום הנס, והוה כמו הניח תפילין מקצת הזמן. [דאך דאם הוסי' מחויב לחזור ולהניח, אם יכול לשמור גופו כל היום, אך מ"מ ליכא ברכה לבטלה, דכל רגע שהי' התפילין על ראשו קא עביד מצוה, אלא שיש עליו חיוב גם ברגע הבא, וכ"ה גם גדר הדין דזקוק לה בנח"ל, הרי מבואר בדבריו דאף במקצת הזמן יש מצוה למ"ד כבתה זקוק לה.

ותו מבואר בדבריו דלמ"ד כבתה זקוק לה, ויש לו רק פתילות ושמינים הגרועים, ולא אחרים, מדליק בהם, ואם מדליק קודם הזמן לא יברך, אך יש לדון בזה, דהא מוכח דהוא רק חששא, [וכדחזינן דלא מיקרי פחות מכשיעור, דאי"ז כמדליק במקום שיש רוח], נהי דמדברנן גזרו לחוש וחייבו לקחת אחרים, אך מ"מ מנא לן דלא יברך.

גם יש להעיר בד' הבית אפרים, דדוחק להעמיד חד מימרא דאמורא דהיינו מ"ד דאין מדדליקין בחול באין לו אחרים, ואידך מימרא דמ"ד דמדדליקין מדליקין בחול באין לו אחרים⁴⁴.

כבתה קודם הזמן אי קיים מצוה למ"ד זקוק לה ולמ"ד אין זקוק לה

ה. והנה הא דפסיקא ל' לבית אפרים דבכבתה קודם הזמן למ"ד זקוק לה, הוה ברכה לבטלה, וטעמא דנהי דלמ"ד כבתה אין זקוק לה שפיר קיים מצוה, כיון דלדידי' המצוה מעשה ההדלקה, אבל למ"ד כבתה זקוק לה בעינן שידלוק, הנה במ"ב (סי' תרע"ב ס"ק ד') כתב בשם אחרונים, והוא מפמ"ג, דאם הדליק בפלג המנחה בשמן בשיעור חצי שעה, [שלא הי' יכול כלל לדלוק בזמן החיוב, דהיינו

יהא מותר בפתילות ושמינים שפסולים לנר שבת, וזו לא שמענו, וגם לא נהירא קר תירוצא דבבית אפל מאי איכא למימר, דהתם יש חשש שמא יטה.

(ג) תו נימא, דכיון דהוא רק גזירה שמא יטה, לא גזרו על חשש הטי' ביה"ש, שהוא רק ספק שבת, דהו"ל ספיקא דרבנן לקולא, אך הא חזינן דדינא דכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו בביה"ש, נאמר רק לדבר מצוה, ומשמע בין איסור דרבנן בעצם ובין גזירות [וכגון שלא לשתות מבור הה"י שברה"ר אם לא הכניס ראשו ורובו לתוך הבור], וא"כ גם גזירה דשמא יטה שייכא ביה"ש [ואין לומר דה"נ הוה במקום מצוה, כדי שיוכל לקיים מצות נ"ח, דהתינח היכא דאין לו פתילות כשרים, אך משמע דשרי לכתחילה אף כשיש לו פתילות ושמינים אחרים, וא"כ ליכא לתרוצי הכן].

(ד) תו נימא, דכיון דעיקר הנר אסור בהנאה, בזמן פורתא דביה"ש לא גזרינן שמא יטה, ולא דמי לנר שדולק למצותו רק עד רגע א' אחר שיגיע זמן ההדלקה (וכנ"ל באורך), וכן לא דמי לתשו' הרשב"א, דאיירי במה שעתיד לדלוק לאחר חצי שעה, דבנ"ד שעיקר הנר אסור בהנאה, אע"ג דבתחילתו מותרת בהנאה סוכ"ס כיון דעיקרו אסור לא גזרו.

(ה) ואין לתרץ דכ' במק"א עפ"י ד' יד אליהו דאף למ"ד דס"ל דליכא שיעורא לנ"ח, מ"מ כמה שדולק מכח הדלקה ראשונה חשיבא נ"ח, ונימא דה"נ דינא הכי, דזה אינו דלא קאמר לה לגבי קודם הזמן [דשאני התם שהוא המשך למצוה שכבר חלה, והוא בזמן הראוי לקיום המצוה, והכא הוה קודם לכן, ובזמן שאינו זמן הראוי למצוה].

סימן ח' בסוגיא דכבתה חקירה בגדר ההלכה למ"ד כבתה זקוק לה אם יש קיום מצוה במקצת מן הזמן

א. הנה אמרינן (בשבת דף כ"א) דנחלקו אמוראי אם כבתה זקוק לה, וקי"ל דאין זקוק לה, ויל"ע למ"ד דזקוק לה אם כבתה ולא הדליקה, אם קיים מיהת מצוה בהאי זמן ההדלקה, או דכל דלא דלק כל הזמן לא קיים המצוה, ונ"מ אם ברכתו על ההדלקה הויא לבטלה, ואינו יכול לצרפה למאה ברכות, או דכיון דיש כאן מצוה חיילא הברכה.

והספק הוא אם חייב ההדלקה הוא רק אם דולק כל הזמן, ובפחות מכאן ליכא מצוה, או דהמצוה בכל רגע, ומשו"ה זקוק לה, אך עכ"פ כל רגע שדולק שייכא מצוה.

והנה זה פשוט שחייב לחזור ולהדליק כיון דעדיין יש לפנינו זמן המצוה, אך הנידון אם עבר ולא הדליק לאחר שכבה אם יש לו מצוה במה שדלק תחילה, ויהא נפקותא אם כשמדליק למחר יחזור לברך שהחיינו⁴⁰, דנימא דאכתי לא קיים מצות נ"ח, ולא חיילא שהחיינו דיום ראשון, שהרי בפשוטו מי שברך שהחיינו על ד' מינים ביום ראשון, ונמצאו פסולים ונוטל שנית בברכה, צריך לחזור ולברך שהחיינו.

והנה כ' המ"ב (סי' תרע"ב סק"ד) דאם לא הדליק משתשקע חמה יכול ליתן שמן רק לפי הזמן שנשאר לו עד שתכלה רגל מן השוק, וכ"ז בזמן הגמ', אבל בזמן שמדליקין בפנים צריך ליתן כדי חצי שעה, וחזינן דלא בעינן כל הזמן, אך אינה ראי' דמ"מ דולק מהדלקתו עד סוף הזמן, משא"כ בנד"ל⁴¹.

אם יש הוכחה מדלא מברך על שמן שאין יכול לדליק חצי שעה, ואי דינא הכי למ"ד כבתה זקוק לה

ב. ולכא' יש ראי' דמקצת הזמן לא הוי מצוה כלל, דהא חזינן דאף למ"ד כבתה אין זקוק לה מ"מ בעינן שידליק שמן כשיעור חצי שעה, ואם אין לו שיעור לא יברך (וכמבואר בסימן תרע"ב ס"ב בביה"ל), וחזינן דהדלקת מקצת זמן לא כלום, ולא חיילא ע"ז ברכה כלל.

אבל י"ל דלעולם מקצת הזמן הוי הדלקה, ובלבד שמעשה הדלקה ראשונה היתה כדינה, ולכן למ"ד כבתה זקוק לה כיון שהדליק כדינו בנר שיש בו שיעור לחצי שעה, דולק קצת זמן קיים מצוה, ואין לנו ראי' דמקצת הזמן שדלק לאו מצוה⁴².

ובאמת לא ידענא אם למ"ד כבתה זקוק לה נמי בעינן שיהא בעת ההדלקה שמן לשיעור חצי שעה, ד"ל דלדידי' לא פועלת ההדלקה קובעת, אלא שיהא דולק בפועל⁴³, וכדחזינן דכבתה זקוק לה, אך אולי נימא דבעינן לתרווייהו, גם להדליק נר שיש בו שיעור, וגם שידלק בפועל.

לדידן אין נפק"מ בחקירה זו

ג. ולכא' לדידן אין נפקותא בהאי ספק, דממ"נ אם מתחילה לא הי' עומד לדלוק חצי שעה, א"כ אין כאן מצוה כלל אפי' למקצת מהזמן [דהא לא נתן שמן כשיעור ואין כאן הדלקת נר שיש בו שיעור], ואם הי' עומד לדלוק חצי שעה, א"כ כבתה אין זקוק לה.

וכ' הרשב"א דאיירי דנותן שיעור מצומצם של חצי שעה (וכן הוא ברמ"א סי' תרע"ג ס"א).

(א) ואין להק' להרשב"א דהא א"א לצמצם להניח רק חצי שעה, דגם באיסור השתמשות אין לצמצם, ולא ישתמש רק לאחר שבודאי עבר חצי שעה.

(ב) ובתשו' כתב סופר (או"ח סי' ק"ל) הק' על הרשב"א, דאין אפ"ל שמותר להשתמש לאורה לאחר חצי שעה, דהא ייאסר מצד מיגו דאתקצאי ביה"ש אתקצאי לכולי יומא, דהשמן לא הי' ראוי להשתמש בו ביה"ש, ותירץ דמוקצה מותר בהנאה, ורק בטלטול נאסר, וא"כ שוב שייך שמא יטה.

ועוד ת' דכשישכח שאסור להטות ישכח גם הא דמיגו דאתקצאי, כיון דסובר דהשתא חול, [וכל שמצד הנ"ח נתיי' לו להשתמש לאורה יבוא להשתמש מפאת שכחת השבת]³⁴.

והוכיח זאת דהא בשמינים הגרועים אסור להשתמש שמא יטה, כמוש"כ ברמ"א (סימן רס"ד) בשם הרשב"א (סי' קע"א), וא"כ לבמאי ניוחוש [נתיר להדליק בזה נ"ח, ואף שמצד הנ"ח רשאי להשתמש מ"מ אין לחוש, דלא יבואו להשתמש, כיון שמצד שבת אסור להשתמש], אלא ע"כ דחיישינן דישכח שהיום שבת.

(ג) והנה אמרינן דמותר הפתילות והשמינים עושה להן מדורה בפנ"ע, וכדכ' קמאי בשם השאילתות, וכתבו הפוסקים דאין בזה סתירה להא דאמרי' דלאחר חצי שעה מותר בהנאה, דכאן איירי בשמן של החצי שעה, וכשנכבה תוך חצי שעה [ודלא כרמב"ן שמיקל בזה], והשתא תיקשי דא"כ הפתילות אסורות, ויהא כל ההיתר דלאחר חצי שעה רק בהחליף פתילות, וא"כ מאי הקשה הרשב"א, דהא בשבת לא שייך שיחליף פתילה [וגם בלא"ה לא שייך לאסור מחצית שעה ראשונה מפני הדלקה שני בפתילה אחרת].

אך באמת הא מבואר בשו"ע שמותר להשתמש לאורה לאחר מחצית שעה, בעודה דולקת מכח הדלקה ראשונה, וזה גופא תיקשי, דהא אסרינן הפתילות, וצריך לומר דאם דעתו להשתמש בפתילות אלו גופייהו לצורך אחר מחצית השעה לא הוקצו כלל, ודינא דהשאילתות רק בעומד להשתמש בהן רק למחצית שעה³⁵.

צ"ע להסוברים דזמן מצות נ"ח מצה"כ דא"כ יהא מותר להשתמש לאורה משקיעה עד צה"כ ויבואו להטות הנר בזמן זה

(ד) והנה בהא דאמרינן דתחילת מצותה משתשקע, דעת הרא"ש והטור דהוא סוף שקיעה, דהיינו צאת הכוכבים, ודעת הרשב"א והר"ן דהוא תחילת שקיעה (וכמב' בס' תרע"ב במ"ב סק"א), ומעתה תיקשי להרא"ש איך מדליקין בהן בער"ש, הרי החצי שעה מתחלת מצה"כ, ובין השקיעה לצה"כ אכתי לא מקיים המצוה, ובשבת הרי מדליק לפני שקיעה מפאת ספיקא ותוספת, וא"כ בזמן זה יבוא להטות.

ואין נר' לומר [דלהרא"ש מן השקיעה הוה ספק זמן קיום מצוה, ונאסר בהנאה אם הדליק מן השקיעה, ומשום] דאם משקיעה הויא ליליא מודו הרא"ש וטור דהמצוה מן השקיעה³⁶, דזה צ"ע, חדא, דא"כ יהא אפשר להדליק בשקיעה, וכמו בספה"ע שרשאי לקיים המצוה ביה"ש, כיון דספיקא דרבנן לקולא (כמבואר בס' תפ"ט), ועוד, שידליק בשקיעת החמה ממש דילמא זה הזמן, וכשמדליק בצה"כ מאחר הזמן³⁷, ותו דאי נימא דתליא בספיקא דביה"ש, א"כ גם שיעור ההדלקה יהא יותר מחצי שעה, שהרי תכלה רגל לדידהו חצי שעה מצה"כ, [וא"כ זמן ההדלקה בזמן שהדליקו בחוץ כשלת רבעי שעה, וכך הי' לן לומר שיעור כוה למדליקין בפנים, ובכל דוכתי אמרינן דהשיעור חצי שעה].

ויש לדון ליישב בד' דרכים.

(א) חדא, דנימא דגם אם אין קיום מצוה בין שקיעה לצה"כ, מ"מ מיתסר בהנאה, דאף כשהדליק מפלג המנחה נאסר בהנאה, ועי' בביה"ל (סי' תרע"ב ס"א) שכתב דכשנותן שמן שידלק מפלג המנחה עד חצי שעה אחר צה"כ, שהוא בסך הכל שעה ושלשת רבעי שעה [וקאי לפי רת], ואסור להשתמש לאורה כל אותו הזמן, ואף שהדליקה בעוד היום גדול, וכ"ה להדיא במסכת סופרים (פ"כ ה"ד) דאם הדליק ביום אין נאותין ממנו. ויעוי' במ"ב (בס"י רס"ג ס"ק נ"ז) שכ' בשם הפמ"ג דהמדליק נר שבת מבעו"י ולא קיבל עליו שבת, מ"מ כבר נאסר הנר לתשמיש חול, וה"ה לנר חנוכה, דאסור אף בהדליק קודם הזמן³⁸.

[ואמנם תשמיש חול האמור שם צ"ע מאי כונתו, ושמעתי דהוקצה לתשמיש שאינה של שבת, דהקצהו להנאת שבת, אך לפי"ז מי שלא קיבל שבת א"י להשתמש לאור נר של שבת, וזו לא שמענו, ויותר נר' דהכונה לתשמיש שאינו מוכבד]³⁹.

(ב) תו נימא, דבביה"ש שלפני צה"כ ליכא חשש הטי', דאיכא אור, ולפ"ז יתחדש דאם מדליק נר קטן שיכבה קודם שתשקע לגמרי, דהיינו קודם צה"כ,

הסוכה, ודוגמא לדבר שאין בהוספתן תורת עשיית מחיצה המתרת וחשיבי מוסיף על האהל. וק"ל.

34 אה. והוא חידוש, בדפשוטו רק לאחר שכבר משתמש ישכח ולא ישים לב שמטה, אך כאן הנידון שלא יתחיל להשתמש, וזא לכא' זכור הוא עדיין שהיום שבת, וצ"ע.

35 אה. בפשוטו י"ל דהרי זה מקצוה להשתמש בו חצי שעה, ולא יותר ובטלה הקצאתו לאחר חצי שעה, וכשנכבה באמצע עודנו בהקצאתו, אלא דכונת רבינו דא"כ גם בשמן נימא הכי שאף השמן של החצי שעה לא הקצה רק לחצי שעה, אך מתבאר מד' הראשונים ז"ל דכיון שהשמן הי' עתיד להשרף ע"כ הקצוה לגמרי להמצוה, וזה שייך רק בשמן ולא בפתילה, וק"ל.

36 אה. לכא' גם אי נימא הכי אכתי תיקשי דסוכ"ס הוה ספק מצוה, ומספק שריא בהנאה, ואתי להטות, אך אולי י"ל דעד כמה שיוצא מספק חשיבא כמצוה ודאית ולאיסור השתמשות, וכמו שחשיבא מצוה ודאית לברכה (עי' סי' תפ"ט).

37 ובשו"ע מפורש שלא מקדימין להזמן דסוף שקיעה [ועי' ביה"ל ריש סי' תרע"ג].

38 אה. כונת רבינו אף למ"ד דלא מקיים המצוה מפלג המנחה, ולהכי לא מייתי מד' הביה"ל (סי' תרע"ב ס"ב) לגבי הדליק מפלג המנחה וכבתה, אך מ"מ צ"ע דלכא' במדליק בער"ש לאחר פלג המנחה ולא קיבל שבת, נחשב קיום מצוה, דנר שבת אין מצותו רק שידלק בשבת, אלא מבעו"י כבר מקיים מצות כבוד שבת, בעצם הדלקתו לכבוד שבת [וכמדו' שכן כ' בשם הגרי"ז הלוי זצוק"ל, דבער"ש מקיים מצות כבוד, וכשמגיע שבת מקיים בהנרות האלו גופייהו מצות עונג שבת], אך כנר' דרבינו לא ס"ל הכי, וס"ל דכל עוד שאין אצלו שבת אכתי ליכא קיום מצוה, ושפיר יליף מזה לנידון דידן, ודו"ק.

39 אה. ואפשר לומר דהנידון להשתמש בו להדליק ממנו, שזה תשמיש שאינו עומד לכן, ולא לכן נועד נר שבת.

משתשקע חמה], יוסיף שמן ויחזור וידליק אך בלא ברכה, וחזינן דס"ל דגם הדלקה שקודם הזמן חשיבא מצוה [ולא רק מפאת דהוה מעשה שבכווח דילק לאח"ז, דממילא נימא דתלוי אי קיום המצוה במעשה או בתוצאה, דאם הי' כן, א"כ שורת הדין דבכה"ג לכו"ע לא יצא שאין כאן מעשה, ובהכרח דס"ל דמפלג המנחה הוא כבר זמן מצד עצמו, וא"כ כשם שלהך מ"ד מיקרי מעשה מצוה, מה שעושה מעשה שיכול לדלוק מכווח רק בזמן זה, ה"נ לאידך מ"ד הוה קיום מצוה בתוצאה שדולק בזמן זה, וא"כ לכו"ע חיילא ברכה], אך באמת בסברא צע"ג, דנהי דההדלקה היא מעשה המצוה לדידן, אך רק כשיכול לדלוק מכווח משתשקע החמה⁴⁵.

ויש לעי' לפמ"ג ומ"ב, הא חזינן דתה"ד וט"ז דנו בככתה בער"ש אם זקוק לה, ומשום דהוה ככתה קודם הזמן, ולהפמ"ג הא חשיבא כאחר הזמן, ותו יל"ע דלפמ"ג אפשר לקיים שניהם דידליק תחילה לגר חנוכה, ובשבת יהא לגר שבת, [והיינו לאחר חצי שעה מפלג המנחה יכבהו, ויחזור וידליקהו לשבת, ובחצי שעה ראשונה יהא אסור להשתמש, ואח"כ יהא מותר להשתמש, אלא אי נימא דאיידי ביש לו נר רק לחצי שעה]⁴⁶.

סיכום הדברים

והנה העולה מן האמור, דלדידן דככתה אין זקוק לה, הכל תליא בשעת ההדלקה, ובעינן שמן כשיעור, ולמ"ד זקוק לה הכל תלוי במה שדולק, וצ"ע אם בעינן שמן כשיעור בשעת ההדלקה, ואף אם נימא דבעינן, מ"מ בככתה ולא חזר והדליקה, יל"ע אם יש כאן מיהת מצוה, ודעת הבית אפרים דיש מצוה, ולדידן ליכא לכאו' נ"מ בהאי ספק.

סימן ט'

בענין הדלקה במקום שעומד להכבות תוך חצי שעה

דין נר שזמן הדלקתו עומד להשתנות ע"י הרוח להקל ולהחמיר

א. קי"ל דככתה אין זקוק לה, דהיינו שאם הדליק כדינו, ואח"כ כבה, יצא ידי חובתו, והני מילי כשהי' שם שמן כשיעור של הדלקה למחצית השעה (וכמבואר בס' תרע"ב ס"ב), ואם הי' פחות מכשיעור לא יצא, ואפילו אם רק בתחילה הי' פחות מכשיעור ואח"כ יוסיף שמן בשעה שדולק, אלא צריך לכבותו ולהוסיף שמן ולחזור ולהדליק (וכמבואר בס' תרע"ה ס"ב).

ואם הי' כשיעור אבל לא הי' יכול לדלוק מפאת סיבה אחרת, כגון שעומד להכבות ברוח, כתב במ"ב (סי' תרע"ג ס"ק כ"ה) דנמי לא יצא, ורק בשמינים הגרועים שאין סתמן עומדין להכבות, אף שיש חששא שיכבה, יצא (וכמבב' שם בשעה"צ אות ל').

ונלענ"ד ד"ל דכי היכא דלא יצא מפאת הרוח, ובגונא שברור שיכבה, ה"נ לטיבותא, שאם הרוח תוסיף שמן ממקום אחר [ועומד לכן באופן שברור שיארע כן] יצא ידי חובה, אף שבשמן שבכלי בשעת ההדלקה לא הי' כשיעור [ועי' להלן סק"ג].

והרי אם יש קטפרס, ועליו יש שמן, והוא יורד לתוך הנר ששם הפתילה, וכן אם יש שפופרת מלמעלה שטטפטף ממנו למטה לתוך הנר, לכאו' שפיר דמי, וא"כ ה"ה כשיודע שהרוח יביא את השמן.

[ש"ר בספר מאורות נתן להגר"נ קופרשטוק על עניני חנוכה (סי' מ"ב) הביא דיעות רבנן בתראי בזה, ועי"ש ראי' מדברי רש"י דמהני].

ספק עומד להשתנות ע"י הרוח

ב. ובהאי דינא דבעומד להכבות ברוח לא מהני, יל"ע אם בעינן ברור שיכבה, או דסגי גם בספק השקול [ושאני שמנים ופתילות גרועים שזו אפילו לא ספק השקול], ויש לדון דבעינן שיהא ברור שיכבה, ולשון המ"ב (ס"ק כ"ה) דאם הוא רואה שהאור אינו נאחו בפתילה, ובודאי יכבה במהרה, אינו יוצא בהדלקה זו.

ואף אם נימא דגם בספק לא יצא מ"מ אם בכ"ז דלק, הדין נותן דיצא, ורק אם כבה לבסוף אמרינן דלא יצא.

עומד להכבות ע"י ד"א ומסלק המכבה אי יוצא יד"ח

ג. והנה אם הדליק כדינו בנר הקשור ותלוי בחבל לכותל, ועזב החדר וחזר לפני חצי שעה, ומצא הנר על הרצפה כבוי, דהחבל ניתק, תליא אם מפאת כובד הנר נקרע החבל, או מחמת שבאה רוח מצוי' וניתקה החבל [ואיידי בגונא דרוח מצויה בודאי א"י לנתק החבל], דאם מחמת הרוח שאינה מצוי', שפיר יצא יד"ח, ואם מחמת הכובד, הדין נותן לומר דלא יצא, כיון דעמד מלכתחילה להנתק ע"י הכובד.

ואם באמת רואה שניתק מחמת הכובד, ותפסו ע"י שהניח תחתיו דבר שלא יפול ויכבה, וממשיך לדלוק, לפי דברינו לעיל שפיר דמי, [דהר"ל כמסופק מעיקרא ולבסוף לא נכבה], אך י"ל דאינו כן, דהר"ל כהוסיף שמן אח"כ דלא מהני, וכן כשראה שיש חור בכלי, והשמן מטפטף דרכו, והי' נכבה קודם הזמן והלך וסתם החור, דלכאו' לא יצא, אך יש לומר דלא דמי להוסיף שמן, כיון דהוה רק סילוק של המפרעי, ודומה לעמד להכבות ברוח לאחר עשר דקות מהדלקתו, ובשעת הדלקה הי' בדעתו לסגור החלון לאחר ההדלקה⁴⁷, דאע"ג בדעתו להוסיף שמן לאחר ההדלקה לא יועיל, הכא עדיפא, אך אין הסברא מוכרעת לחלק.

ואם נחלק כן א"כ בגונא דלעיל סק"א שצריך לבוא שמן אחר, שכתבנו דאם הגיע לבסוף השמן שפיר דמי, מ"מ אם בסוף לא הגיע השמן לאו שפיר דמי,

דכמו דמפלגינן בצריך השמן לילך ולא הלך דשפיר דמי, ה"נ בצריך השמן להגיע ובסוף לא הגיע, והסברא אינו כן, דבפשוטו בלא הגיע הו"ל כככתה דאין זקוק לה, וא"כ ה"ה בהי' צריך להתחסר ולא נחסר יהא פסול, וצ"ע בכ"ז.

עומד להכבות ע"י מעשה של בן בחירה

ד. ויש לעי' כשהדליק בחוץ, והי' שם גנב שמחכה שהמדליק ילך, והוא יגנוב את הנר, אם יצא או לאו, מי נימא דהוה כככתה ואין זקוק לה, או דזה כעומד מתחילה להכבות וכמו רוח, דנידון כפחות מכשיעור, והיינו דאולי נימא דשאני גנב דהוא בן בחירה, וכן יש לעי' במדליק במקום שמקפידים על הדלקת נר, כמו בבית חולים ואומרים הממונים שאם ידליק יכבוהו, ועד"ז בנמצא במטוס [ולהצד דמקיים מצות הדלקת נ"ח במטוס], ויל"ע בהך ספק גם לגבי בע"ח [שצריך לעשות מעשה, אף שאינו בן בחירה, ואף אם את"ל בבן בחירה דלא כעומד להכבות, אך אולי בע"ח שאני, ושפיר נחשב עומד להכבות אף מחוסר מעשה].

והנה אם זרק כלי מראש הגג ויש לו כרים וכסתות, ורוח מצוי' לקחה את הכרים וכסתות, ד"ל דחייב, [דנחשב כמי שזרק לארץ, שכמו שאין כאן כרים וכסתות דמין], ואם אדם לקח פטור מדינא, ואף כשהוא עצמו לקחם והיתה כונתו לכן בעת הזריקה נמי פטור, וצ"ל דלא דמי לרוח מצוי', אלא נחשב דבר המתחדש, וכ"כ בחזו"א (ב"ק סי' ב' ס"ק י"א), ומשמע שם דאף בגילה דעתו בשעת זריקה שמחשבתו לעשות כן ג"כ פטור, וא"כ י"ל ג"כ בנידון דידן [דשאני רוח מצויה ממעשה בן בחירה אף כשבודאי עומד לעשותו].

אבל אינו מוכרח, ד"ל דשאני התם בזורק דפטור משום דנחשב דפסוקי פסקי' לגירי', ולא חשיב אדם המזיק, אך הכא תליא אם עומד לדלוק חצי שעה או לא.

ולכאו' עוד ראי' דהא בעומד ליפול שמן ע"י רוח מצויה מהני [וכנ"ל ענף א' סק"א], וכשהוא עומד להוסיף שמן לא מהני [וש"מ דעומד לעשות מעשה ע"י בן בחירה שאני], אך נר' שא"י"ז ראי' לנידון דידן, [ד"ל דלעניינו כל שלא עמד לדלוק חצי שעה לא נחשב מעשה מצוה, אף שמצד מעשיו הי' באפשר לדלוק חצי שעה, אך סוכ"ס יודע הוא שא"י"ז הדלקה עבור חצי שעה ולא מהני].

אמאי בכלי שיש בו שני פתילות לא הוי כככתה

ובחלקת יואב (הנדמ"ח ח"ב עמ' קי"ט) הק' למ"ד דכיבה במזיד נמי אין זקוק לה, א"כ בקערה שיש בה שתי פתילות ליהוי הדלקת פתילה שני' כמכבה במזיד, ונימא דכבר יצא בפתילה ראשונה, ותו אין זקוק לה.

א) ובהגהות הגרא"מ הורביץ (עמ"ס שבת דף כ"ג) כ' דהא דשתי פתילות בכלי א' לא מהני, משום דהוה כמדורה, דוקא בהדליק שתיהן בב"א, ומשום דאל"כ הו"ל כככתה [פתילה ראשונה שהודלקה בפנ"ע, ובשעת הדלקתה לא היתה כמדורה] ואין זקוק לה.

וחזינן דס"ל להגרא"מ והחלקת יואב דמחשבתו [שחושב להדליק פתילה שני' ולאשווי' להו כמדורה] לא מרעא, ונפשט ספיקן, אבל באמת בפוסקים לא נזכר דאיידי דוקא בב"א, [וא"כ משמע להיפך דמחשבתו מגרעת, דעומד לעשותו כמדורה וכאינו עומד להתקיים דמיא].

ב) ובספר ברכת שמעון לרה"י הגרב"ש שניאורסון זצ"ל (על המועדים בהערות בשו"ע הלכות חנוכה) פשיטא ל' דנידון כעומד להכבות, וכמאן דלית בה שיעורא, ומפרש בזה הך דקערה שיש בה שתי פיות, ומפרש בזה אמאי לתה"ד דככתה בע"ש אין זקוק לה לא יועיל להדליק נ"ח ע"ד לכבותו ואח"כ לאשווי' נר שבת, ויקיים שניהם, דאם עומד לכבותו הו"ל כעומד להכבות ברוח, וכמי שאין בו שיעור⁴⁸ [ועי' בספר יוען דוד (ח"ב סי' ר"ס) לגבי הנוסע באוירן שעומד לכבות הנר, וכ' שיכול לברך, דאי"ז כעומד להכבות ע"י רוח מצויה].

ג) ואולי יש לדחות דאף אי לאו כעומד להכבות, מ"מ חשיבא כמדורה משעה ראשונה⁴⁹, ותדע דהא להסוברים דאם דלק קצת זמן מהני, [וס"ל כשינויאי קמא דא"צ שיעור לנ"ח, ואפי' עומד להכבות תוך הזמן כשר], א"כ אמאי לא יצא יד"ח, והלא כבר יצא ברגע ראשון, וש"מ דחשבינן כאילו הי' כמדורה מרגע ראשון.

ד) ובספר נתן פריז להגר"נ גשטטנר כ' ליישב קו' החלקת יואב באופ"א, דמש"כ דאינו עולה אפילו לנר א', אין הכונה דלא יצא יד"ח, אלא דאין עולה לנר א' למנין הנרות למהדרין מן המהדרין, דלא נימא כדקס"ד שיוסיף עוד נרות בכלים נפרדים ותחשב כל הך קערה כנר א', אלא קמ"ל דאמרינן שגר ראשון אודא לה, וכמי שכבתה, ותו לא שייך מהדרין, דהוה כמי שכבתה נר העיקרי, וכמש"כ במ"ב (סי' תרע"ג בביה"ל) דלא שייך מהדרין אלא כשכולם ביחד, דאע"פ שההדלקה היתה כתיקונה, ויצא יד"ח, אך בטלה לענין שאין לו מהדרין. אך לענ"ד זה קשה דהא אמרינן אף לנר א' אינו עולה, ונצטרך לפרש דעולה לחובתו, ורק אינו עולה למנין הנרות למהדרין. וצ"ע.

ה) ושם כתב עוד דנ"מ גם לענין נר לכל א' וא', וכ' לחדש דבעינן שיהא הכל ביחד, ואם א' מב"ב ידליק פתילה שני' לא תתקיים דינא דמהדרין נר לכל א' וא', אך לענ"ד דהמ"ב לא קאמר רק לענין מוסיף והולך, אבל לענין נר לכל א' וא' שפיר דמי אף שכל א' ידליק בשעה אחרת ובמקומות נפרדים, וטעם החילוק דבנר לכל א' וא' גדר ההידור בהדלקות חלוקות [שכל א' אינו יוצא בשל אביו, והיינו הידורו שמדליק בפנ"ע, שאין גדר ההידור ליצור הדלקה כמנין בני הבית, דזה רק בדינא דמוסיף והולך, שהוא לפרסום הנס דימים היוצאין].

ענף ב' | מסופק אם נכבה ע"י דבר שעמד לכבותו או ע"י רוח שאינה מצויה

א. והשתא יש לדון בנפלה תוך הזמן ומסופק אם מחמת הכובד נפלה, דאז הדין נותן דלא יצא, או מחמת הרוח שאינה מצוי', דאז הדין נותן שיצא, והוא אינו יודע, מהו.

[ואם הספק אימתי נפל, וכגון שחזר לאחר חצי שעה ומצאו על הרצפה כבוי, א"כ אף שיודע שמחמת הכובד נפלה, ודאי יצא מספק, דספק דרבנן לקולא. ואולי אפילו בתורת ודאי דאמרינן חזקת הגוף, דנפל ככל הנמאחרן].

ובפשוטו כיון דהוה ספק, א"כ נפטר מלהדליק שוב, דספיקא דרבנן לקולא, וכדין מסופק אם הדליק נרות חנוכה, דבפשוטו פטור, כדין ספק אם אמר אמת ויציב [כשודאי קרא ג' פרשיות דק"ש] דפטור מהאי טעמא (כמבואר בשו"ע סי' ס"ז), אך יש לדון דהכא גרע, דאם מחמת הכובד נפלה, אין כאן דבר בלתי מצוי, משא"כ אם מחמת רוח שאינה מצוי, וא"כ נצטרך לומר דאירע כאן דבר שאינו מצוי, והו"ל מיעוטא, וניזיל בתר רוב.

וכ"ז כשיש רק שתי אפשרויות, או חבל חלש או רוח שאינה מצוי', אך אם יתכן ילד ששיחק, או בעל חי שניתק החבל, דבהנהו ג"כ ככתה אין זקוק לה והמה דברים המצויים ויש לתלות בהם⁵⁰, א"כ יש להקל מהאי טעמא [דהדר הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא].

אך אין הסברא ברורה לומר דדבר שאינו מצוי מיקרי מיעוט, ד"ל דהוה ספק השקול, אף דאינו מצוי, ואף דפטור בניזיקין ובשמירה כיון דאינו מצוי, דהנה בנידון זה יהא תליא נמי היכא דהי' שור ונפל הכותל והזיק השור, ומספק"ל אם נפל ע"י הרוח, וזה אפשר רק ברוח שאינה מצוי, וא"כ פטור, או שהשור נגח את הכותל ויצא והזיק ואז חייב [אך בכל ענין י"ל לחייבו מפאת תחילתו בפשיעה וסופו באונס, שהרי לא שמר על שורו, אך הנידון למ"ד תחילתו בפשיעה פטור] האם נימא דיהא חייב, דרוח שאינה מצוי' הוה מילתא דלא שכיחא⁵¹ [אלא דהתם יש לחייב מטעם אחר, דעל המזיק להוכיח שהי' אונס, עי' חזו"א ב"ק סי' ז' סק"ז].

ובנידון זה דנר חנוכה יהא תלוי עוד, ביש קמן קדירה מלאה חלב, ומצאנו בו בשר, ולא ידעינן אם של עוף, ואז מותר בהנאה, או של בהמה, ואסורה בהנאה, ובגונא דבשר בהמה א"א לו ליפול רק ע"י רוח שאינה מצוי, והעוף יכול להגיע ברוח מצוי', או ע"י ילד קטן שמשחק בקירבת מקום [דאולי נלך בתר הרוב להקל, ונאמר דרוח שאינה מצוי' כמיעוט].

[והנה דעת הר"ן (בחיידושים עמ"ס עירובין ג' ע"א) דבסך בעינן שיוכל לעמוד ברוח מצוי', אבל אם רק ברוח שאינה מצוי א"י לעמוד כשרה, ואף אם קשר הסך בדבר המקב"ט, כשהי' יכול לעמוד בלא"ה ברוח מצוי, וקשרו כדי שיעמוד גם ברוח שאינה מצוי', כשר, אבל כשתבוא רוח שאינה מצוי' נפסל, דאז באותה שעה הו"ל המקב"ט מעמיד, ואח"כ יחזור לכשרותו [וכ"ז מב' בתשו' בצל החכמה ח"ה סי' מ"ד], והשתא יל"ע אם יושב בסוכה אם צריך לחוש שבאה רוח שאינה מצוי, או דלרוח שאינה מצוי' לא חיישינן, ותליא בהנ"ל].

אם נדון דבר שאינו מצוי כמיעוט, ואם נוכל להכריע מכח זה דינים המסתעפים מהצד שארע הדבר המצוי

ב. ואם נימא דנידון כרוב, וע"כ לא תולים ברוח שאינה מצוי', יש לעי' אם נכריע מחמת זה וחולשת החבל שהכובד הפיל המנורה, [ונפק"מ אם יהא איהו נפק"מ לדינא בחבל אם הי' חזק או חלש, וכגון לענין מקח טעות ואונאה או תשלומי שאלה ששאל החבלן], דהנה יש לעי' בהא דקי"ל דקטנים רוב מעשהים מקולקלים, ומשו"ה בקטן ששחט אמרינן דודאי נבילה, ואף לקולא דשרי לשחוט הבן, ולא חיישינן לאיסור אותו ואת בנו (וכמבואר בחולין דף פ"ו), והשתא יל"ע היכא דחזינן אדם ששחט כדינו, ואנו מסופקים אם הוא גדול או קטן, אם נימא דהשתא מוכח שהוא גדול, לכל דיני התורה [דלומר שהוא קטן, הוה כנגד הרוב, דהרי נצטרך לומר שיש כאן קטן ששחט כדין שהוא בגדר מיעוט], ונפק"מ נמי לענין לאכול משחיטתו בפעם אחרת שלא ראינו איך שחט, [אך זה בלא"ה שריא, דהא הוה ס"ס, ספק דילמא גדול, ואת"ל קטן, אולי הוא מהמיעוט שיודעים לשחוט, אלא דתליא בנידון אי מיעוט מצטרף לס"ס], וי"ל דלא מהני בזה דין רוב, דרוב נאמר רק כד דיינינן מה ארע, ואמרינן מה ארע מכח הרוב, אבל היכא דידיעינן מה ארע, דהיתה שחיטה כשריה, אלא דבאנו להוכיח מזה אם השוחט גדול או קטן, י"ל דלא אמרינן בזה הכרעת רוב, אך זה שייך רק בגונא דשוחט הנ"ל, אך בגונא דחבל שהנידון מה ארע אם חבל רופפת או רוח שאינה מצוי', א"כ הנידון מה ארע, ועי"ז שפיר מהני רובא להכריע שהי' חבל רופף, שהוא הדבר המצוי, אלא שמ"מ כשנבוא לדון דיני ממונות על החבל, אם זה חבל חלש והוהו מקח טעות, זה לכאו' כן כמו נידון על הגברא, ותלוי בנידון הנ"ל דהשוחט, אך יש לומר דגם כד דיינינן לענין דיני החבל כיון דתחילת הנידון מה ארע, ובזה אזלינן בתר הרוב ואמרינן שניתק מחמת הכובד וחולשת החבל, וממילא הוכרע שהחבל גרוע, ומשא"כ התם שכלפי מה ארע לא נסתפקנו כלל, ולא הוכרע ע"י רוב [וממילא אין דנים רוב במאורע להכריע על האדם].

ומיהו בגוף הנידון כבר כתבנו ד"ל דרוח שאינה מצוי' לא חשיבא כמיעוט נגד המצוי⁵², [וא"כ בלא"ה אין מקום לכל נידון זה בסוגיין, ואף שהוא נידון דשייך התם בשוחט, שהוא בגדר רוב ומיעוט, וכנ"ל מגמ' בחולין, אך בסוגיין לא שייכא].

ונראה דאם יש ב' אפשרויות למאורע ניתוק החבל, או מחמת כבדו, או ע"י בעל חי, ויש כאן כמה בעלי חיים, והאי בעל חי הוא מיעוט, [דהיינו שזה מיעוט שבע"ח כזה יעשה כן, דרוב בע"ח אין עושיין כן, ורק המיעוט עושיין כן, ונצטרך לומר שהוא מן

אך רבינו בא להוכיח הסברא, ולזה מייתי ראי' מחילוק שיש בין דעתו לסגור החלון לדעתו להוסיף שמן. ודו"ק.

48 ועי' מש"כ בסימן ו' באורך.

49 א.ה. והסברא צ"ב דמה בין עומד להכבות לעומד להיות מדורה, וצ"ב.

50 א.ה. יעוי' לעיל ענף א' ס"ק ד"ה'.

51 א.ה. לכאו' אי משום הא פטור דאין הולכין בממון אחר הרוב. ואולי נפק"מ לרב דהולך בממון אחר הרוב. ועי'.

52 א.ה. אך יעוי' להלן ס"ק ג'-ד' דלדינא לא חיישינן לדבר שאינו מצוי, וא"כ שפיר יש מקום לכל הנידון הנ"ל.

וידעינן שיש יותר חמורים מסוסים, לכא' נימא כל דפריש מרובא פריש, וקבעינן למימור דהפורש ה' חמור, וממילא האדם בא מעיר שבאים משם בחמורים, אך לכא' כיון שאין הנידון על הבהמה אלא על האיש הו"ל ספק השקול⁵⁹.

(ג) תו י"ל,ע, אם מספק"ל מי סתר הכותל אם אר' דזה רוח מצוי', או בע"ח אחר דלגביו הוה רוח שאינה מצוי' שיטתור כותל, אך הבע"ח האחר הוא הרוב, אם נימא דתלינן ברוב, או דנימא דתלינן ברוח מצוי', ולכא' הרוב יכריע דפרש בע"ח אחר ולא אר', וממילא בעל הכותל פטור [למ"ד תחב"פ פטור].

(ד) ותו י"ל"ע היכא דרק אר' יכול להפיל, ובע"ח אחרים שהם הרוב אינם יכולים להפיל כלל, אך אם נימא דלא פירש אר' נצטרך לומר דנפל ברוח שאינה מצוי', מי שייך לומר שהרוב ישלול האר' ונתלה ברוח שאינה מצוי', או דאין לרוב מעלה כשבלא"ה לא נימא דפרש מהרוב, ונשאר נידון מיעוט או רוח שאינה מצוי' שאינה מהרוב⁶⁰.

וכל דברים אלו צריכין עיון ובדיקה.

סימן י'

הדלקת נר בלי שמן, או בשמן דכתותי מיכתת שיעורי'

יש לעי' במי שנמצא במקום שאין לו נר, או שא"י להדליק נר, אם יכול להדליק נ"ח בפנס עם בטר', דיל"ע אם יוצא בזה יד"ח, והיינו דיל"ע אם פתילה מעכבת, והיינו האם מהני להדליק עץ.

וראיתי בספר מאורי אש (פ"ה ענף ב' ונדפס בספר הליכות שלמה על חנוכה פט"ו) שדייק דבעינן שמן, מהא דדן בשער אפרים דשייך לומר כתותי מיכתת שיעורי' בשמן של נ"ח, וכגון בשמן של איסור⁶¹ כבשר בחלב, [וכגון של חֵלֶב שנתבשל בחֵלֶב], ותיקשי דהא מ"מ ידלק חצי שעה, אלא ש"מ דבעינן פתילה ושמן, [והיינו שאין המצוה רק בשלהבת, והשמן רק הכיכי תמצוי ליצור את השלהבת, אלא המצוה בכל הנה, דאל"כ מה איכפ"ל שהשמן מיכתת כתותי שיעורי', הא אכתי אית ל' שלהבת ובה מקיים המצוה, וש"מ דהמצוה בשמן, ופתילה בלא שמן וה"ה עץ לחודי' לא מהני].

אך יל"ע דגם אם בעינן שמן ופתילה לא גרע מלחי של אשירה, דלא אמרינן כתותי מיכתת שיעורי', כיון דכשר גם בפירורין פירורין ע"פ י' טפחים, וכן חזינן במקדיש יין של ערלה לנסכים, דקדוש ולא אמרינן כתותי מיכתת שיעורי', וכדיביאר כן בספר חזון יחזקאל, [דכל שאין דין חצצא חשוב בשיעור מסויים, וכל השיעור הוא רק היכי תמצוי לקיים המצוה בכ"כ זמן, או לגדור גובה כזה, והמצוה מתקיימת בכל חלק מצד עצמו, לא שייך כתותי מיכתת שיעורי', וה"נ שאין הלכה שברגע הראשון יהא נר בגודל שיכול לדלוק חצי שעה, אלא שצריך שידלק בפועל חצי שעה מכח הדלקה ראשונה, וא"כ אי"ז גדר של שיעור לחשיבות הנר לקיום המצוה, ובכל רגע המצוה מתקיימת בשמן המתכלה ברגע זה, ולא שייך בזה כתותי מיכתת שיעורי'].‏

אלא דבאמת צ"ע דבמאיירי איתא דסדך של איסור⁶² נ' פסול, משום דכתותי מיכתת שיעורי', ותיקשי מ"ש מיין של ערלה לנסכים, ומ"ש מלחי של אשירה, וצ"ע.

[ובעיקר הנידון דפתילה בלא שמן, או דפנס, יעוי' מש"כ בספר פסקי תשובות סי' תרע"ג פלוגתא דרבנן בתראי לבושי מרדכי ובית יצחק, ועי' דחשמל גרע טפי, ומ"מ בא"א באופ"א ידליק בו בלי ברכה].

56 כל קטע זה ערוך ע"י העורך לפי שבכת"י רבינו ה' בזה משנה ראשונה וחזר בו וכו'. ואקוה שזכיתי לירד לסוף דעתו, ועכ"פ א"צ לומר שהטעות תלוי בעורך בלבד.

57 ספיקות דלהלן נלקטו מדברי רבינו בסוף דבריו בשיעור בענין הנ"ל, אך כפי הנר' אי"ז סוף דעתו, אלא שכתב לעצמו סברות נוספות לדון בהם, והדפסנו הכל לעורר לב המעינים כי היכי דתרווח שמעתתא.

58 א.ה. כונת רבינו גם לפי מאי דס"ל מעיקרא לומר דרוח שאין מצוי' לאו כמיעוט, אלא כספק השקול, ולוה קאמר דמ"מ יש לחלק וכו'.

59 א.ה. ולכא' תלוי בנידון הנ"ל סק"ב אי מכח רוב נכריע ספק אחר, ועי' שם.

60 א.ה. הנה אי רוח שאין מצוי' כמיעוט א"כ הוה ספק שקול בין שני מיעוטים, וכל ד' רבינו בזה על הצד שרוח שאין מצוי' לאו כמיעוט, אך א"כ לכא' בודאי ניחוש לה ולא למיעוט, ואולי הנידון להצד דגרע ממיעוט [והרי מכלל ד' רבינו בכל הנ"ל יוצא ג' צדדים בנידון החשש לרוח שאין מצוי', דו"ק ותשכן].

הוכחה דלא חיישינן לדבר שאינו מצוי

ד. ובעיקר הנידון אי רוח שאין מצוי' נידון כמיעוט, חזינן במתני' (ב"ק דף ל"ב) דהיו שני שוורים א' תם וא' מועד, ולא ידעינן מאן נגח, דאמרינן המוציא מחביירו עליו הראי', ותיקשי דהרי תם אינו מצוי שיגח, למאי דקי"ל פלגא נזקא קנסא, דסתם שוורים בחזקת שימור קיימי, וחזינן דהוה ספק השקול, וכי תימא דלעולם הוה מיעוט אלא דאין הולכין בממון אחר הרוב, א"כ התינח לשמואל, אך לרב מאי איכא למימר, דהא ס"ל לרב דהולכין בממון אחר הרוב, ולדידי' תיקשי מתני' אמאי לא מחייבין מפאת השור המועד, וחזינן דמ"מ הוה ספק השקול, וה"נ בנידון דידן [ניחוש לרוח שאינה מצוי' ותחשב ספיקא דרבנן, ולקולא].

אך באמת עי' ב"ב (דף צ"ב ע"א) בתו' (ד"ה רב אחא) דמב' דשאני הָתָם שגם הָתָם רדף אחרי הניזק, ואדרבה משמע שם דאי לאו הכי הוה תלינן במועד, וש"מ דדבר שאינו מצוי הוא בגדר מיעוט. [דברי התוס' שם בדעת ר' אחא, דלר' אחא אית לן לחייב המועד אי לאו דגם התם רודף, ומב' שם בגמ' דרב ס"ל כר' אחא]⁵⁵.

ועי' בחכ"צ (סי' מ"ז) בנידון תרנגולת בלא לב, והי' חתול לידה, דתרנגולת בלא לב הוה בלתי מצוי, וחתול מצוי, והלכך תלינן במצוי, והביא מכמה דוכתי, וחזינן דלא חיישינן לאינו מצוי.

ויל"ע⁵⁶ בחולין (דף י') דנח' ר"ה ור"ח בסכין שנפגמה, וספק אם בעור לפני שחיטה או במפרקת לאחר שחיטה, דלר"ה חיישינן, ולר"ח תלינן במפרקת, שודאי פוגמת ולא בעור שספק אם פוגם, ומב' בביאור הגר"א (י"ד סי' י"ח סק"כ) דע"כ לא פליגי אלא בודאי נגע במפרקת, אך בספק אם נגע, לכי"ע חיישינן שלא נגע אלא נפגם מן העור, ולכא' פגימה ע"י עור כאינו מצוי, ואעפ"כ בספק חיישינן לזה, ולא תלינן במצוי דהיינו מפרקת [וה' אפשר לומר שכל עיקר סברת ר"ח משום דמפרקת מצוי שיפגום, ועור אינו מצוי שיפגום ותלינן במצוי, אך מד' הגר"א חזינן דלאו היינו טעמי', גם אין לומר דטעמי' דמשום חזקה תלינן דנפגם אחר שחיטה, דא"כ גם בספק אם נגע נימא הכין]. אך באמת לא שייכא לנידון דידן, דהתם עור אינו בגדר אין מצוי ומיעוטא כלל, אלא שיעור ספק השקול ומפרקת ודאי, והנידון אי תלות בודאי או שהספק גורם לנו להסתפק.

נספח: כמה עניני ספיקות דמספק"ל בין דבר מצוי לדבר שאין מצוי⁵⁷

ה. והנה יל"ע (א) בנמצא חפץ בין בית ראובן לבית שמעון, ומספקינן אם נפל מראובן או משמעון, ובגונא דלומר שנפל מראובן סגי ברוח מצוי', ולומר דנפל משמעון בעינן רוח שאינה מצוי', וכגון כשהנידון מאיזה גג נפל, ובגג של שמעון איכא מעקה, ונצטרך לומר שהרוח הרים את החפץ על המעקה, ומשא"כ אצל ראובן ליכא מעקה, והשתא יש לדון אם נחליט שנפל מראובן, כיון דזה אפשר ע"י רוח מצוי', ומשא"כ לומר דנפל משמעון נצטרך לומר דהוה רוח שאינה מצוי', ולדבר שאינו מצוי לא חיישינן.

ולכא' הי' אפשר לומר דיש לחלק בין ספק שיש בו שני צדדים רוח שאינה מצוי' או כובד טבעי, וכן רוח שאינה מצוי' או קנטים, דאף אי נימא דבזה נידון כספק השקול, מ"מ בגונא שודאי ארע ע"י רוח, והנידון איזה רוח, בזה נימא דאזלינן בתר מצוי⁵⁸.

(ב) ואם בא אדם לפנינו ממק"א, ומספק"ל אם בא מעיר פלונית או מעיר אלמונית, וידעינן שמעיר פלונית באים בסוסים, ומעיר אלמונית באים בחמורים,

המיעוט], לא נוכל לומר דהרוב מכריע לכובד, דהרי ספק שקול אם האי בעל חי, או הכובד, וזה יהא תלוי בהך דשוחט, דאם שם אזלינן בתר רובא, ונידון בגדול, ה"נ נימא דלא יתכן לפרש דאיירי בבע"ח שמן המיעוט, וממילא הוי כובדו, ואם שם לא אזלינן בתר רובא ה"נ הכא לא ניזיל בתר רובא, ולא נוכל להכריע שמחמת כובדו ארע ד"י⁵³.

עוד בענין לחוש לרוח שאינה מצוי ואיך לדון במסופק איך נפל הנ"ח

ג. והעירני הרב מרדכי ועקנין שליט"א דבהך נידון דרוח שאין מצוי' י"ל דתלינן במצוי, ולא מפאת רוב, אלא דאין לנו לחוש לרוח שאינה מצוי', ואם איתא קמן לפני הקדירה של חלב הנ"ל בשר עוף ובשר בהמה, ושניהם א"י להגיע אלא אם יפתח חלון ויפלו לתוך הקדירה, אלא שלצד בשר הבהמה יש חלון שנפתח רק לימנן קצר, ולצד בשר העוף חלון שנפתח להרבה זמן, בזה הו"ל ספק השקול מאין הגיעה בשר, ומה הוא, דרוב בזמן לא חשיבא רוב, כדהוכיחו הפוסקים מכתובות דף ט' ע"א, דבפתח פתוח מספקינן בגדלות, ולא אזלינן בתר קטנות שהוא רוב בזמן, אך מ"מ כ"ז בפעולות שוות, רק שאחד מהם מרובה בזמן, אבל כשאין הפעולות שוות, שאחד פעולה מצוי' ואידך פעולה שאינה מצוי', י"ל דלדבר שאינו מצוי לא חיישינן כלל, אך לענ"ד לא בריא חילוק זה, דמ"ש פעולה שמתרחשת פעם אחת ביוכל מפעולה שמתרחשת תמיד אבל יכולה לפעול רק פעם אחת ביוכל, כגון רוח מצוי' אבל החלון פתוח רק פעם ביוכל.

אך מ"מ יש מקום לחילוק הנ"ל, דהנה בעת פתיחת החלון דיינינן אם היתה רוח מצוי' או לא, והוה ספק מעליא, ומה שהצד השני יש לו יותר זמן זה לית לן בה, דמ"מ שני הצדדים רוח מצוי', [והיינו בשני חלונות ששניהם נפתחים ע"י רוח מצוי', רק שא' פתוח לזמן רב וא' לזמן מועט, ומשא"כ כשחלון א' נפתח ברוח מצוי' וא' נפתח ברוח שאינה מצוי'].‏

ותעד דהאי חילוקא נכונה היא, דהא בכותל שנפרץ רק ברוח שאינה מצוי' פטורים מניזיקין, ואם הקיר יכול ליפול ברוח מצוי', אבל רק למשך רגע א', שברגע א' ניטלים השמיכות והדברים שמגינים על הכותל, ובאותו רגע יכולה ליפול ברוח מצוי' לכא' יהא חייב בניזיקין, וחזינן דאף שזה מיעוט בזמן, אך מ"מ ע"י רוח מצוי' חשיבא רוח מצוי'.

ומ"מ קאמר הרב הנ"ל דאף אי נימא דלרוח שאין מצוי' לא חיישינן, וממילא בעובדא דקדירה מלאה חלב, ניזיל בתר המצוי אפילו להקל, מ"מ הכא נוכל להקל ולפטרו מלחזור ולהדליק נ"ח, ולא נאמר דנפל מחמת כבדו, ומפאת תרי טעמי.

(א) דיש לצרף השיטה דסגי הדלקה בפחות מחצי שעה לצד המיעוט של רוח שאינה מצוי', ותליא אם מצרפינן מיעוט לס"ס⁵⁴.

(ב) דנימא דהכובד פעל בצירוף הרוח מצוי', וזה כד נימא לענין ספיקן דלעיל, דבעינן עומד בודאי להכבות, והיינו רק אם הכובד לבד פועל, או שהרוח מצוי' לבד פועל, וא"כ אגלאי ודאות [שעמד בודאי להכבות], אך לענין צירוף שניהם מנא לן לדונן כעמד בודאי להכבות, אך אין הדבר ברור, דאולי גם זה בגדר עומד להכבות [דשניהם דברים שבטבע, וממילא גם זהו טבעי שיראע שיצטרפו, ונימא דאגלאי מילתא שעמד להיות כך].

53 הוספה מכת"י רבינו זצ"ל: ועי' נידון זה בציונים והערות שבסוף ספר חמדת שלמה (ס' ד'), ושם דן נמי לענין חזקה בכה"ג, והרב שמשון אלטמן שליט"א אמר, דתליא אם חזקת האם מהני לבת, ולכא' גם לענין רוב תליא בנידון דמעשה דזילנא, אם הכרעה שמכריעים להחתיכה שפירשה מהני להחתיכה הקבועה (ועי' שמעתתא ב' פרק ד'), אך י"ל דהתם שהנידון להכריע להקבוע, י"ל דגרע דכשם שרוב בגוף הדבר לא מהני לקבוע, ה"נ הכרעת רוב על מה שפירש לא יועיל להקבוע, דקבוע יש לו חשיבות דרוב לא מהני בי' [ועי' בש"ש שם]. ויעוי' עוד בספרו של רבינו זצ"ל בית אבי על הש"ש שדן בחקירה זו בכמה מקומות (עי' שם עמ' תכ"ג, ועמ' תתקל"ד ועוד).

54 א.ה. ולענ"ד יל"ע דאי רוח שאינה מצוי' לא חיישינן לה אף שאינה בגדר מיעוט, י"ל שאי"ז בגדר ספק, ובודאי לא יצטרף לס"ס, וגרע מספק המוכרע ע"י רוב. גם יל"ע כששני הספיקות צריכים לצרף המיעוט, כמו הכא דרוח שאין מצוי' כמיעוט (ואולי גרע), וגם הצד דסגי בפחות מכשיעור כמיעוט, שאי"ז ספק השקול, וכאשר האריך רבינו לעיל סימן ו' סק"ג.

55 א.ה. אכן שם מב' שהוא בגדר חזקה, ולא בגדר רובא, וכדמבואר שם דרב קאמר דמה"ש פליגי רבנן עלי' דר' אחא, וא"כ מב' דהוא גדר של חזקת אומדנא, ודו"ק.

שו"ת בהלכה

אשה או אחד מבני הבית שיוצאין בהדלקת בעה"ב ולא שמעו את הברכות, האם צריכין לברך ברכת הרואה

ראיתי בס' יומין דחנוכה (סי' מ') שאחר שהאריך לבאר את מחלוקת הראשונים במי שמדליקין עליו בביתו, אם צריך לברך ברכת הרואה או לא, והעלה דלא נפקא מידי ספיקא וסב"ל ולא יברך, דן באשה ושאר בני הבית שיוצאים י"ח בהדלקה של בעל הבית ולא היו נוכחים בשעת ההדלקה, ולא שמעו את הברכות, האם צריכים לברך ברכת הרואה, וכתב שצריכים לברך מטעם שדוקא בעה"ב שמדליקין עליו מממונו לא צריך לברך ברכת הרואה, אבל האשה ושאר בני הבית שמדליקין עליהם שלא מממונם צריכים לברך ברכת הרואה. וחיליה ידידיה הוא, דאע"פ שבמחזור ויטרי (סי' רל"ח) כתב וז"ל: והבאים ממקום אחר ללמוד תורה חוץ לביתם וכו', אינו צריך [כל א' מאלו ההולכים] להשתתף בפרוטה, אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקין במקומם עכ"ל, אנו לא קי"י"ל כן, אלא כמש"כ המג"א (בסי' תרע"ו ס"ק א') בשם תשו' מהרש"ל (סי' פ"ה) שבחורים שבאים ללמוד צריכים להשתתף. ועוד דמלשון ר' יונתן וההשלמה והסמ"ג שכתבו דמי שהיה נשוי ויש לו בית להדליק, או אינו מברך כשהדליקו עליו, נר'

עם ברכה, שנחשבים לסמוכים על שולחן אביהם ויוצאים י"ח בהדלקה שאביהם מדליק עליהם, והביא גם את דברי הרש"ל ולא ראה בדבריו שום מחלוקת בינו לבין המחזור ויטרי, אלא אדרבא הביא ממנו סייעתא לדבריו עיי"ש.

וכן מה שהביא מלשון ההשלמה והסמ"ג ור' יונתן שכתבו שאם אשתו מדלקת בביתו, ל"צ להדליק ולברך, אין שום הוכחה לדבריו, דנקטו אשתו מדלקת עליו, משום מעשה דר' זירא הנזכר בגמ', ועוד דאורחא דמילתא נקטו, דכשלא נמצא בביתו בדרך כלל אשתו מדלקת עליו, אבל לא באו לומר שזה תלוי אם הדליקו אליו מממונו או לא, מדלא תלו הדבר בהדליקו עליו מממונו או לא, אלא אם הדליקו עליו בביתו אם לא.

ובמש"כ שמהמאירי מבואר כדבריו, אחה"מ מכת"ר לענ"ד נר' דממה שלא כתב המאירי, ומ"מ וכו' אם מדליקין עליו "מממונו" יש פוטרים אותו מלברך, אלא כתב ומ"מ וכו' אם מדליקין עליו "בביתו" יש פוטרים וכו', ש"מ דלאו במדליקין עליו מממונו תליא מילתא, אלא במדליקין עליו בביתו תליא מילתא. וכל שהוא מכלל בני הבית, וההדלקה שמדליקים בביתו היא גם עליו, לנהוגים להדליק רק חנוכיה א' לכל בני הבית, [ל"א] לא יכול לברך ברכת הרואה, וגדולה מזו כתב המאירי שם קצת לפנ"כ בד"ה חכמי התוס', דהביא לתוס' שכתבו שבן נשוי בבית אביו צריך להדליק או להשתתף, וכתב ע"ז וז"ל: ואינו נראה כלל, שלא נאמרו הדברים אלא בזרים שאינם מכלל בני הבית, אבל כל שהוא מכלל בני הבית אינו צריך כלום עכ"ל, אלא שאח"כ הביא למש"כ התוס' שישתתף בפרוטה, וזוה הסכים לדבריהם עיי"ש, ומבואר בדבריו שאפי' בן נשוי הסמוך על שולחן אביו, כיון שנחשב מכלל בני הבית ממילא יוצא י"ח בהדלקה שמדליקין בבית אביו, ואינו צריך כלום, ואף למש"כ אח"כ שישתתף בפרוטה זהו בבן נשוי שבנה בית לעצמו, וחשיב קצת כאינו לגמרי מבני הבית, אבל בבן שאינו נשוי שכל ביתו זהו רק בית אביו, פשוט כביעתא בכותחא במאירי שאינו צריך כלום, וההדלקה שאביו מדליק היא ממילא גם עליו, וודאי שע"ז קאמר המאירי ש"א שאם מדליקין עליו בביתו אינו מברך ברכת הרואה. ולפ"ז נר' דמש"כ לפנ"כ שאם לא בירך עדיין בביתו, אם אינו עתיד לברך כגון בן בבית אביו וכו' מברך ברכת הרואה, היינו בבן שלא מדליקין עליו בבית אביו מאיזה סיבה שהיא, אם מפני שאינו סמוך על שולחן אביו ואינו מכלל בני הבית, או מפני שנוהג כמהדרין שכל א' מדליק לעצמו, ע"ז אמר שאם עדיין לא בירך, ולא עתיד להדליק ולברך מאיזה סיבה שהיא, מברך ברכת הרואה, אבל אם מדליקין עליו בביתו, זהו מה שסיים אח"כ שבכה"ג י"א שלא מברך ברכת הרואה, ולא מעלה ומוריד כלום אם הדליקו עליו מממונו או לא, דזיל בתר טעמא דכיון שע"י שמדליקין עליו יוצא בזה י"ח המצוה, וממילא יוצא גם י"ח הברכות שהם על המצוה, ול"צ לברכם, א"כ מה נפ"מ אם המצוה מתקיימת מממונו או לא, אין לזה שום סברא והגיון.

ולכן נר' לענ"ד דלא מיבעיא לבני ספרד שנוהגים שרק בעה"ב מדליק חנוכיה א' לכל בני הבית, פשיטא באם בנו לא היה בשעת ההדלקה, ולא שמע לברכות כשרואה אח"כ נרות ל"צ לברך לברכת הרואה, אלא אפי' לבני אשכנז שנוהגים שכל א' מבני הבית מדליק לעצמו כדן מהדרין, עכ"פ אם מאיזה סיבה שהיא אינו מדליק בפנ"ע אלא יוצא י"ח בהדלקת אביו, כיון שאביו מדליק עליו, ויוצא בזה י"ח המצוה והברכות שעל המצוה, אין לו לברך ברכת הרואה כיון שיש אומרים שאם מברך הוי ברכה לבטלה, וכוותייהו פסק בשו"ע העיקר להלכה (בס"י תרע"ו ס"ב), וכמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ה (ס"י פ"ט), עיי"ש ב.

זוג שרוצים להתגרש ולא היה להם דירה חילופית, ועד שיתגרשו כל א' גר בחדר נפרד וקונה אוכל לעצמו, האם הבעל מוציא את אשתו בנ"ח

לכבוד ידידי האברך היקר והנעלה מאד חו"ב טובא הרה"ג מתתיהו גבאי שליט"א מחבר שו"ת בית מתתיהו, שלום וברכה רבה וכוט"ס

מה ששאל בזוג שרוצים להתגרש ולא היה להם דירה חילופית, והחליטו שעד שיתגרשו כל א' יגור בחדר נפרד ויקנה אוכל לעצמו, והסתפקו לגבי חנוכה האם הבעל מוציא את אשתו, דהטעם דבעל מוציא את אשתו הוא משום דאשתו כגופו, כמבואר בא"ר (ס"י תרע"א) עיי"ש, א"כ האם בכה"ג אמרינן אשתו כגופו, או לא.

בשו"ת שערי יושר ח"ד (ס"י פ"ו ס"ק ט"ו) כתבתי דאם כל א' יש לו דירה נפרדת, כ"א צריך להדליק לעצמו בביתו עם ברכה, דהו"ל כשני בני אדם נפרדים שכ"א דר בבית בפנ"ע, דכיון שניתק כל הקשר של בעל ואשתו מהם, ורק מחמת הקנין דקידושין היא עדיין אגודה בו, בכה"ג לא אמרינן אשתו כגופו, וכן הוריתי כמה פעמים בבעל ואשה שנמצאים בתהליכי גירושין, וא' מהם גר בבית הוריו, והצד השני גר בדירה, דמי שגר בבית הוריו אינו יוצא י"ח בהדלקה שהצד השני מדליק בדירה שגרו בה, אלא הצד שחזר לבית הוריו יוצא בהדלקת נרות חנוכה דהוריו, לפ"ז נר' דה"ה בדדים בדירה א' ונפרדו לגמרי, וכ"א אוכל משלו, לא אמרינן בזה אשתו כגופו, ואף שהביא מס' חשוקי חמד (נדרים כ' ע"ב) שכל זמן שלא נתגרשו אשתו יוצאת בהדלקת בעלה, ולקונטרס גם אני אודך ח"ג (תשובה ק"מ) שהגר"ח קנייבסקי שליט"א השיב לו ע"ז צ"ע, לענ"ד נר' ברור כמו שהשיב בעל משנת יוסף לכת"ר דפשוט דבכה"ג האשה לא יוצאת י"ח בהדלקה של בעלה, בין אם הם גרים כל א' בבית אחר כמש"כ בשו"ת שערי יושר

הנ"ל, ובין אם נשארו לגור בבית א', אלא דגרים בבית א' הו"ל כשני בע"ב הדרים בבית א', וכל א' אוכל עם בני ביתו בפנ"ע, דבשו"ת שערי ישועה (שער ז' ס"ד) פסק שכל א' צריך להדליק לעצמו ולא ישתתפו בפרוטה, אך האחרונים חלקו עליו, ובברכי"י (ס"י תרע"א ס"ק ד') הביא לשבוה"ל (ס"י קפ"ה) שכתב שישתתפו בפרוטה, והביאו השע"ת (שם ס"ק ב'), וכ"כ הבא"ח (פר' וישב ס"ז), והביאם בכה"ח (שם ס"ק י"ב) עיי"ש, וכן נר' דעת המשנ"ב (בר"ס תרע"ז) בביה"ל בד"ה עמו וכו' עיי"ש. אלא שבנ"ד כיון שהם פרודים ומסוכסכים מסתמא לא ירצו להשתתף ולהדליק ביחד, א"כ ידליקו כל א' בפני עצמו בפתח הבית או בפתח החצר הפונה לרה"ר, לא מיבעי לבני אשכנז שנהגו להדליק כמה חנוכיות בבית א' מדין מהדרין, אלא אף לבני ספרד שנהגו שלא מדליקים יותר מחנוכיה א' בבית א', עכ"פ כיון דהוי כשני בע"ב הדרים בבית א' ויש לכל א' חיוב להדליק, אף לשו"ע יכולים להדליק כמה חנוכיות בבית א', דגם לאחרונים הנ"ל שכתבו דכמה בע"ב הדרים בבית א' ישתתפו בפרוטה היינו שיכולים להשתתף בפרוטה, ול"צ כל א' להדליק בעצמו, אבל אם רוצים להדליק כ"א לעצמו, אם משום הידור מצוה או מסיבה אחרת כנ"ד וכי"ב יכולים, ובתשובה אחרת הארctי להוכיח כן.

ומה שרצה לתלות דין זה בחקירה של השפת אמת (שבת כ"א ע"ב) האם מצות נר חנוכה הוא מצוה שבחפצא או מצוה שבגברא, עיין במש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"א (ס"י ל"א) בעיקר מס"ק ד' ואילך במה שהוכחתי מראשונים ואחרונים בראיות חזקות שנקטינן להלכה דהוי מצוה שבגברא, וכדמשמע מהרמב"ם (בפ"א דברכות ה"ג). ומתוס' (בסוכה מ"ו ע"א) אין ראיה דהוי מצוה שבחפצא, דבאמת הוי מצוה שבגברא, אלא שמקום החיוב של הגברא לקיים את המצוה הוא בחפצא של הבית, וע"ע במש"כ בזה בח"ב (ס"י ע"ז) ובח"ה (ס"י פ"ז) עיי"ש, ולפ"ז הוי עוד סניף לומר שהאשה לא יוצאת י"ח בהדלקה של הבעל, אלא דלקושטא דמילתא נר' דאינו מוכרח דנ"ד תליה בחקירה הנ"ל, ואכמ"ל בזה. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל צילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

כוסות שקנאם לשתיה ונמלך לייחדם לנרות חנוכה האם צריך להטבילם

לכבוד ידידי האברך היקר והנעלה מאד חו"ב טובא הרה"ג מתתיהו גבאי שליט"א מחבר שו"ת בית מתתיהו, שלום וברכה רבה וכוט"ס

יקרת מכתבו היקר מזהב ומפזו הגיעני והריני להשיבו כמיסת הפנאי. במש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ג (ס"ס צ"ח) דכוסות שקנאם לשתיה ונמלך לייחדם לנרות חנוכה נר' בפשטות של"צ להטבילם, והעיר בזה דאם מתכוון גם לשתות בכוסות אין להשתמש בהם לנ"ח בלי טבילה כמובא בס' שלמי תודה חנוכה בשם מרן הגר"ק (שליט"א) [זצ"ל], והביא עוד ראיות לזה. הנה כל דברינו שם נאמרו במי שייחדם כעת לנ"ח לעולם, כדמשמע שם מכל המו"מ למה ל"צ להטבילו, וזהו כדברי הדרכי תשובה (ס"י ק"ק ס"ק ל"ט) שהביא כת"ר שדייק מהש"ך (ס"ק י"ז) שסכין המיועד לצורכי אכילה שאם ייחד אותו לעולם לחתוך בו צפורניים ל"צ להטבילו. אבל אם דעתו להשתמש בו כעת לנ"ח, ורוצה גם לשתות בו אח"כ, אה"נ שאין להשתמש בו לנ"ח בלי טבילה כמש"כ בשלמי תודה חנוכה הנ"ל.

אברך ספרדי שהגיע לאכסניה מאוחר בלילה לאחר שכבר הדליקו שם נ"ח, ולא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, האם יכול להדליק שם עם ברכה

נשאלתי באברך ספרדי שהגיע לבית שרוצה להתאכסן בו מאוחר בלילה לאחר שכבר הדליקו נרות חנוכה באותו בית, ולא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם [אם משום שלא ידעו שיבוא להיות אכסנאי בביתם, אם מחמת שלא שמו לב בשעת ההדלקה לכוון לפטור גם אותן], האם יכול להדליק באותו בית שהוא אכסנאי בו עם ברכה, או שידליק בלי ברכה.

תשובה
(א) הנה כעין שאלה זו דנתי בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ב (ס"י ע"ט ס"ק ג') במי שחשב במוצ"ש לחזור לביתו, וכיוון שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, ולבסוף נתעכב ונשארו כאכסנאי בבית חבריו גם ליום ראשון, ונעשה אכסנאי בשעה מאוחרת של הלילה, כשהחליט להיות אכסנאי ביום ראשון, אחר שכבר הדליקו בבית זה, האם ידליק עם ברכה או לא, והעליתי בעוניי שאם הוא מבני ספרד ידליק בלי ברכה, ואף שהמהרש"ל בתשו' (ס"י פ"ה) כתב שאם חשב שלא מדליקים עליו בביתו, ובסוף הגיע לביתו וראה שהדליקו עליו, בכ"ז צריך להדליק עם ברכה, לפ"ז נר' דכ"ש בנ"ד שבאמת לא הדליקו עליו בבית שנהיה בו אכסנאי, דודאי צריך להדליק עם ברכה, עכ"פ כיון שהמג"א כתב דאין דברי המהרש"ל מוכרחים וידליק בלי ברכה, א"כ גם בנ"ד ידליק בלי ברכה, עכתו"ד עיי"ש. שו"ר שאין הדברים שם נכונים, דמה שהמג"א חלק על המהרש"ל היינו משום דס"ל דאע"פ שהוא התכוון שלא לצאת י"ח בהדלקה שמדליקים בביתו, עכ"פ כיון שהתברר שהם כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, נפטר בהדלקתם, ומה שחשב שלא כיוונו

להוציאו י"ח, ומכח זה כיוון שלא לצאת י"ח בהדלקתם, כיון שהיה בטעות, זה לא מעלה ולא מוריד ויצא י"ח בהדלקתם, וכמש"כ במחה"ש בביאור דברי המג"א עיי"ש. אבל בנידונים דידן שלא כיוונו לפטור אותו בברכתם, י"ל שלא יצא י"ח בברכתם, וצריך לברך על הדלקת הנרות שמדליק אפי' שהוא אכסנאי, אלא שי"ל דהמהרש"ל והמג"א אזלי לשיטתם כמנהג בני אשכנז שתיקנו כמה הדלקות עם ברכה בבית א' מדין מהדרין, ס"ל שאם המדליקים בבית לא כיוונו בהדלקתם להוציא י"ח את בעה"ב, לא גרע מדין מהדרין שיכול להדליק עם ברכה, אבל לדעת השו"ע דס"ל שלא תיקנו בבית א' יותר מהדלקה אחת, יש לדון דשמא אף שהמדליק בבית לא כיוון להוציא י"ח את בעה"ב, עכ"פ כיון שמצד הדין ההדלקה שהדליקו בביתו פוטרת את הבעה"ב, מה שלא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, והוא ג"כ כיוון שלא לצאת י"ח בהדלקתם, זה לא מעלה ולא מוריד, ונפטר מלהדליק ולא יכול להדליק עם ברכה, והכי מסתבר.

אלא שעדיין יש לדון בכה"ג באכסנאי, ד"ל דכל זה בבעה"ב דהוא מבני הבית ונפטר מאליו בהדלקה שהדליקו בביתו כנ"ל, אבל באכסנאי שאינו מבני הבית ואינו נפטר מאליו בהדלקת בני הבית אלא א"כ ישתתף אתם בפרוטה, י"ל דכשלא השתתף בפרוטה, ולא היה בשעת ההדלקה והברכות, ולא כיוונו עליו בהדלקתם, לכו"ע לא יצא י"ח בהדלקתם, וצריך להדליק עם ברכה, דאע"פ שהתקנה באכסנאי היתה שישתתף בפרוטה ולא ידליק בפני עצמו עם ברכה, זהו כשנמצא בבית בשעת ההדלקה, דבכה"ג צריך להשתתף ואסור לו להפרד ולהדליק בפנ"ע, וכל שהשתתף אפי' שלא שמע את הברכות, עכ"פ כיון שבעה"ב הדליק עליו, הו"ל כאנשי הבית שאף שלא שמעו לברכות יצאו י"ח בהדלקה של בעה"ב, ולא צריכים לברך את הברכות כשרואים אח"כ נרות חנוכה, א"כ ה"ה באכסנאי שהשתתף בפרוטה, ולא צריך לברך את הברכות שרואה אח"כ נרות חנוכה.

ואף שבאכסנאי שמדליקין עליו בביתו, הוא מח' ראשונים אם צריך לראות נרות חנוכה ולברך עליהם או לא, ובס"י תרע"ו ס"ג הב"י הביא לדעות של"צ לברך, וכן פסק בשו"ע שם (ס"ג) בסתם, ובס"י תרע"ז ס"ג הביא לדעות שצריך לראות ולברך, ובשו"ע הביאם בשם י"א עיי"ש, וכן באכסנאי שהשתתף בפרוטה ולא שמע את הברכות מצינו לב"ח ושיירי כנה"ג ועוד, שכתבו שכשרואה נרות חנוכה צריך לברך, עכ"פ כיון שקי"ל העיקר להלכה דכל שמדליקין עליו בביתו, לא מברך הברכות על הראיה, כמו ססתם השו"ע (בס"י תרע"ו ס"ג), וכמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ה (ס"י פ"ט) עיי"ש, א"כ ה"ה בהשתתף בפרוטה דהו"ל כמו שמדליקים עליו בביתו, לא מברך את הברכות, כשרואה אח"כ נרות חנוכה, אבל כשאננס והגיע מאוחר לאחר ההדלקה, דלכו"ע לא יצא י"ח בהדלקת בעה"ב, ויש עליו חיוב הדלקה, צריך להדליק עם ברכה אפי' שבעה"ב הדליק כבר בביתו עם ברכה, או דנימא דכיון שלא תיקנו באכסנאי רק שישתתף עם בעה"ב, דלא תיקנו יותר מהדלקה א' בבית א', א"כ אע"פ שלא יצא י"ח בהדלקת בעה"ב, וצריך להדליק בפני עצמו, עכ"פ ידליק בלי ברכה.

(ב) ונר' דיש לפשוט ספק זה ממה שמצינו לשו"ת שערי ישועה (לגר"ש זיין שער ז' ס"ד) דכתב דשני בעה"ב הדרים בבית א' צריך כל א' מהם להדליק בפתח הבית עם ברכה, וחיליה ידידיה הוא המה"מ (בפ"ד מהל' מגילה וחנוכה ה"ד) שכתב על מש"כ הרמב"ם (שם) דנר של שני פיות עולה לשני בני אדם, דהיינו בשני בני אדם הדרים בבית א', והם חלוקים בעיסתם, שכ"א צריך להדליק לעצמו בפתח הבית, דבכה"ג נר של שני פיות עולה לכ"א מהם על החיוב שלו, ושכ"ה דעת התוס' שבת (כ"א ע"ב) בד"ה מצוה להניחה בפתח ביתו, שכתבו להוכיח מההיא דנר של שני פיות עולה לשני בני אדם, דמניחים לנרות חנוכה בפתח החצר [ולאפוקי מרש"י דס"ל דמניחים בפתח הבית], דאם היו מניחים על פתח בתייהם הו"ל לזה מימין ולזה משמאל, אבל אם מניחים על פתח החצר אתי שפיר, עכתו"ד עיי"ש. דמה שתוס' לא ביארו להא דנר של שני פיות וכו', כהמ"מ דמיירי בשני בע"ב הדרים בבית א' וחלוקים בעיסתם, היינו משום דהוי מילתא דלא שכחא, אבל לדינא מודים דבאופן ששני בע"ב דרים בבית א', כ"א מהם צריך להדליק בפתח הבית כהמ"מ, דכיון שתוס' ס"ל דשני בע"ב הדרים בחצר א' משותפת, יש חיוב לכ"א מהם להדליק בפתח החצר, א"כ ה"ה בדרים בבית משותף, יש חיוב לכ"א מהם להדליק בפתח הבית המשותף, דמ"ש זה מזה, דכך לי פתח החצר לדידהו שמדליקים בחוץ, כפתח הבית לדידן שמדליקים בפתח הבית [מלשון שערי ישועה עיי"ש], ודלא כהאליה וזוטא שר"ל שתוס' חולקים על המ"מ עיי"ש, אלא שהביא אח"כ לס' התניא (דף ל"ט ע"א מהדורת וורשא) ולבעה"ע, ושבוה"ל (ס"י קפ"ה), והטור בשם רב שר שלום שכתבו שיכולים להשתתף ביחד בהדלקה א', ואין חיוב לכ"א להדליק בעצמו, אך עכ"פ כיון שחלק מהם כתבו שלהידור מצוה ידליק כ"א בעצמו, ובנר חנוכה נוהגים להדר בה מאד, ומצינו למ"מ והתוס' דס"ל שכ"א חייב להדליק בעצמו, נר' שכן יש לנקוט לדינא שכ"א צריך להדליק בפנ"ע בפתח הבית עם ברכה, כמש"כ התוס' ועוד ראשונים שכ"א מבעה"ב שבחצר צריך להדליק בפנ"ע בפתח החצר, ואף שבאכסנאי שמדליקים עליו בביתו דעת מרן השו"ע (ס"י תרע"ו ס"ג) שלא ידליק בעצמו ויברך, י"ל דעד כאן לא פליג אלא באכסנאי, אבל בשני בע"ב שיש כמה ראשונים דס"ל שכ"א מהם צריך להדליק, נר' שמרן יודה בזה שכל א' מהבע"ב צריך להדליק ולברך, עכתו"ד עיי"ש.

ובטעם הדבר שבבית א' לא תיקנו לכל בני הבית רק הדלקה א' בפתח הבית, ואילו בב' או בג' בע"ב הדרים בחצר א' או בבית א', תיקנו הדלקה

שהדליקו בביתו, וכן יש להורות לבני ספרד שקיבלו עליהם הוראות מרן השו"ע.

ד. שני בעלי בתים הדרים בחצר א', או בבית א' בשותפות, יש אומרים שכל א' מהם חייב להדליק בפני עצמו בפתח החצר, או בפתח הבית, ויש אומרים שאינם חייבים להדליק כל א' בפני עצמו, אלא יכולים להשתתף כולם בהדלקה א', ורק אם רוצים להדר ידליקו כל א' בפני עצמו, ולענין הלכה נראה דבכמה בע"ב הגרים בחצר א', כל בעה"ב צריך להדליק בפני עצמו בפתח החצר, ובכמה בע"ב הגרים בבית א', ישתתפו כולם בהדלקה אחת, ורק אם ירצו להדר במצוה ידליקו כל א' בפני עצמו. וכן הוא דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ה. יש מי שסובר שחדר המדרגות נחשב כבית השותפין, ואינו מקום חיוב ההדלקה, אך מדברי הפוסקים הנ"ל בתשובה מבואר שהוא מקום חיוב ההדלקה, ועוד דדעת רוב ככל חכמי דורינו דחדר מדרגות נחשב כחצר השותפין, וכן העיקר להלכה, ועיין באורחות רבינו (בעמוד ח' כ"ד כ"ח) שאף לדעת החזו"א דס"ל שבמינו אין לנו דין של חצר, בכ"ז בחדר מדרגות אפשר להדליק, ואף לדעת רש"י מאחר דנחשב כהמשך הבית עיי"ש, א"כ מכל הני טעמי דכל אחד מבעלי הבתים שבבנין המשותף, צריך להדליק נרות חנוכה בפני עצמו בפתח חדר המדרגות הפונה לרה"ר כמו שנתבאר לעיל בסעיף ד'.

~~~~~

באופן שיש פרסומי ניסא בצד האחר ממקום החיוב עפ"י ההלכה, היכן ידליק * נמצא בנסיעה בדרך להדלקת נ"ח, האם מותר לו לאכול * אינו יכול להדליק אלא או למעלה מ' או למטה מג"ט, מה עדיף לעשות * הדליק נר אחד יותר מהנצרך, האם צריך לכבותו, ואיזה יכבה

לכבוד ידידי מזכה הרבים איש רב פעלים לתורה ולתעודה הרה"ג מרדכי חיים שליט"א ראש מערכת גליון פנינים היקר והנפלא, שלום וברכה רבה וכט"ס

א) מה ששאל כת"ר באופן שיש מזוזה בצד ימין, אבל יש פרסומי ניסא יותר בצד ימין, האם ידליק בימין, או שבכ"ז עדיף שידליק בשמאל להיות מסובב במצוות.

עיין בס' פניני חנוכה (עמ' פ"ח) שכתב בשם מרן הגריש"א זצ"ל דאף שיש מזוזה בימין, אם כשידליק בימין יהיה פרסומי ניסא יותר גדול ידליק בצד ימין, וכ"כ בס' חנוכה (פי"א ס"ב), ובהערה שם ציין שכ"ה דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכעין זה כתב (שם עמוד ע"ה) בשם הגר"נ קרליץ (שליט"א) [זצ"ל] שעדיף להדליק על מעקה המרפסת מאשר להדליק בפתח המרפסת, אם במעקה של המרפסת יש פרסומי ניסא יותר, משום דמעלת פרסומי ניסא יותר גדול, עדיף על מעלת מוקף במצוות עיי"ש, וכן נר' לענ"ד עיקר להלכה אם בצד ימין יש פרסומי ניסא יותר גדול בצורה משמעותית.

עוד נר' לענ"ד דבפתח שאין בו מזוזה שמצוה להניח בצד ימין, אם בצד ימין לא יראו אותו כ"כ בני רה"ר, וכשיניח בצד שמאל יהיה פרסומי ניסא יותר גדול בצורה משמעותית, יניח בצד שמאל, דמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת צד ימין, וכעין זה כתב בהליכות שלמה (פ"ד בדבר הלכה ס"ק ג') דאף בחלון צריך להדליק בצד ימין אם לא נגרע מהפירסום עכ"ל, דמשמע דאם עי"ז נגרע מהפרסומי ניסא יש להדליק בצד שמאל, והיינו כעין הנ"ל. ובטעם הדבר נר' לענ"ד דכל המעלות הנ"ל דמוקף במצוות, ומעלת צד ימין הם מעלות צדדיות בעלמא, בעוד שמעלת פרסומי ניסא היא מעלה דמעיקר מצות הדלקת נרות חנוכה לפרסם את הנס, ועי"ע במש"כ בעונני בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ה ס"ק ז') שמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת של למטה מ"ט, והבאתי ראיות לזה עיי"ש. שו"ר שכ"כ באור לציון ח"ד (עמוד רמ"א) בד"ה ואולם עיי"ש.

ב) ומה ששאל במי שנמצא בנסיעה בדרך להדלקת נרות חנוכה, האם מותר לו לאכול. במעט שעיינתי בפוסקים לא ראיתי שדיברו בזה, אך בסברא נראה דלא פלוג רבנן ובכל גוונא אסור לו לאכול כשהגיע זמן ההדלקה, אפי' שנמצא במקום שאינו יכול לקיים שם את המצוה, בפרט שיש לחשוש שע"י שיאכל סעודת קבע בדרך, עלול להטרד באכילתו ולשכוח מהמצוה של הדלקת נרות חנוכה.

ג) ומה ששאל במי שאינו יכול להדליק אלא או למעלה מעשרה או למטה מג"ט, מה עדיף לעשות, נר' שעדיף להניחה למעלה מעשרה טפחים, משום דאע"פ שבמשנ"ב (סי' תרע"א ס"ק כ"ו) כתב בשם הפר"ח דאם הניחה למטה מג"ט בדיעבד יצא י"ח, וכ"כ הפמ"ג בא"א (ס"ק ו'), וכה"ח (ס"ק נ'), עיי"ש, עכ"פ עיין בנטעי גבריאל (פט"ו ס"ה), וחזון עובדיה חנוכה (עמוד ל"ד) שהוכיחו מדברי האורחות חיים, והכלבו, והמאורות דבהניחה למטה מ"ט כשרה רק בדיעבד, ובהניחה למטה מג"ט אף בדיעבד לא יצא, וכ"כ בס' שולחן שלמה (סי' תרע"א ס"ו), וקיצור שו"ע (סי' קל"ט ס"ג), ובס' ברכת יוסף ידיד ח"ג (עמוד ר"ז) דבהניחה למטה מג"ט לא יצא י"ח, וצריך לכבותה ולחזור להדליקה למעלה מג"ט, וכן דייק בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"א (סי' קל"א ס"ק ב') מלשון השו"ע ממש"כ רק על אם הניחה למעלה מ"ט יצא, דמשמע דלמטה מג"ט אף בדיעבד לא יצא י"ח עיי"ש. ואילו הדין שצריך להניחה למטה מ"ט, הרי"ף והרמב"ם לא הביאו דין זה להלכה, משום דס"ל דלמסקנת הסוגיא לא קיי"ל הכי, כמש"כ

החצר, ולגבי ב' בע"ב הדרים בבית א', אין גילוי בדעת מרן מה ס"ל בזה [ואף שלפי השערי ישועה שהשווה דעת התוס' לדעת המ"מ, א"כ לדבריו גם דעת הב"י היא כהמ"מ, עכ"פ כיון שדעת האליה זוטא שם שדעת התוס' אינה כדעת המ"מ, והרבה אחרונים ס"ל דבכמה בע"ב בבית א', אין חיוב לכ"א להדליק לעצמו, אלא יכולים להשתתף כולם בהדלקה א', ואינו דומה לכמה בע"ב בחצר א', שכתבו התוס' שכ"א צריך להדליק בפתח החצר, נר' יותר לומר שכיון שהב"י לא גילה דעתו בבית א', אין הכרעה בדבריו מה ס"ל בזה].

ומזה יש להעיר על כמה מחכמי דורינו שניסו לומר שבחצר משותפת או בבית משותף, אין בכלל חיוב הדלקה בפתח החצר או בפתח הבית, דאה"מ מכת"ר לא דקו בזה, כמבואר מכל הפוסקים הנ"ל דאף בכה"ג יש חיוב הדלקה על כולם בפתח החצר או בפתח הבית, רק שנחלקו האם כ"א מהם צריך להדליק בפנ"ע בפתח החצר או בפתח הבית, או שכולם ישתתפו להדליק הדלקה א' בפתח החצר או בפתח הבית, ולענין הלכה נר' שבפתח החצר כיון שדעת התוס' ומרן הב"י שכ"א צריך להדליק לעצמו כמשנ"ל, נר' דהכי נקטינן וכ"א מבע"ב הדרים בחצר צריך להדליק לעצמו בפתח החצר עם ברכה, בעוד שבכמה בע"ב הדרים בבית א', כיון שהרבה ראשונים ואחרונים ס"ל דבכה"ג אין לכל א' חיוב להדליק בפני עצמו בפתח הבית, אלא כולם ישתתפו בהדלקה א', נר' דהכי נקטינן.

שו"ר בס' פניני חנוכה (עמוד ע"ב) שכתב בשם הגריש"א זצ"ל דהתוס' חולקים על הגאונים במאי דס"ל דכמה בע"ב שבחצר א' יכולים להשתתף בפרוטה בהדלקה א', והלכה כתוס' שלא יכולים להשתתף בפרוטה, אלא כל א' צריך להדליק בפתח החצר עם ברכה, ובכמה בע"ב הדרים בבית א', יכולים כולם להשתתף בפרוטה בהדלקה א' עיי"ש, ושמחתי שכוונתי לדעתו הרמה.

ה) ובאור לציון ח"ד (עמוד רמ"ג בביאורים) כתב דחדר מדרגות נחשב כבית השותפין, ולא מצינו שתיקנו להניח בפתח בית השותפין, ולכן אין להדליק נרות חנוכה בפתח חדר המדרגות, עכתו"ד עיי"ש. ולפמש"נ עד כאן נר' דאף אם נימא כדבריו שחדר מדרגות נחשב כבית השותפין, עכ"פ מבואר בכל הפוסקים הנ"ל, שאף בבית השותפין יש על כולם חיוב הדלקה בפתח הבית, רק נחלקו האם יש לכל א' חיוב הדלקה לעצמו בפתח הבית, או שכולם יכולים להשתתף בהדלקה א' בפתח הבית, ועוד דלקושטא דמילתא נר' העיקר להלכה כדעת רוב ככל חכמי דורינו, שכתבו שפתח חדר מדרגות חשיב כפתח החצר, ומהם הגרי"ז מבריסק, הובא בס' שבות יצחק (חנוכה עמוד ו') שהורה לבנו הגר בקומה שניה להדליק בפתח הבנין עיי"ש, וכ"כ הגרש"א זצ"ל בהליכות שלמה ח"ב (פ"ד ס"ד) דבבנין משותף ידליק בפתח הבנין עיי"ש, וכ"כ הגריש"א זצ"ל באשרי האיש (פל"ה ס"א), ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם. וגדולה מזו כתב מרן הגרי"ק זצ"ל באורחות רבינו ח"ג (עמוד ח' ס"ק כ"ד) דחדר המדרגות הוי כחדר קדמי של הבית למעבר, ועדיף מחצר והוי כפתח הבית, ואף לחזו"א מהני להדליק בפתח חדר המדרגות, וכעין זה כתב (בעמוד י"א ס"ק כ"ח) שאף לחזו"א דס"ל שאין לנו בזה"ז דין חצר לענין חנוכה, אבל חדר המדרגות הוי כחדר הכניסה לבית ויכולים להדליק שם עם ברכה עיי"ש, ואף לדעת הגר"ח"ק בדעת החזו"א המובא (שם עמוד י"א) דכתב שלחזו"א חדר מדרגות חשיב כחצר, ובימינו אין לנו דין חצר ואין להדליק בו, עכ"פ אף לדבריו אינו כבית השותפין, אלא כחצר, ולדעת רוב חכמי דורינו שאף בימינו יש דין חצר, צריך להדליק בפתח החצר.

אגב מכל מש"נ עד כאן מבואר מהפוסקים הנ"ל שאין דין כזה שצריך להכיר איזה חנוכה הדליק כל א', ועי"ע במש"כ בזה בעונני בח"ב (סי' ע"ה ס"ק ז') עיי"ש. והנר' לענ"ד כתבת, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ"ל

א. מי שהגיע מאוחר בלילה לבית חבירו להיות אכסנאי שם, לאחר שחבירו בעל הבית הדליק נרות חנוכה, ולא השתתף בפרוטה עם בעה"ב, ולא ראה להדלקה ולא שמע את הברכות, וגם בעה"ב לא כיוון להוציאו ידי חובה בהדלקתו, או שהיה בבית חבירו בשעת ההדלקה והברכות, אך כיוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקה שראה ובברכות ששמע, כיון שחשב לשוב לביתו באותה לילה, ובסוף שינה דעתו והחליט להיות אכסנאי בבית חבירו, צריך להדליק בבית חבירו עם ברכה.

ב. אך לכתחילה הרוצה להיות אכסנאי בבית חבירו, ורואה שלא יספיק להגיע לביתו לפני ההדלקה, צריך להודיע לו בטלפון או בפלאפון שיזכה לו חלק בשמן, עי"י אחר שאינו מבני ביתו הסמוכים על שולחנו, וידליק גם בשבילו, ויוצא בזה ידי חובת ההדלקה והברכות, אף שלא שמע את הברכות מבעה"ב, דהוי כשאר בני הבית שיוצאים י"ח ההדלקה והברכות, אף כשלא ראו את ההדלקה, ולא שמעו את הברכות [וזה דלא כמש"כ בח"ב ס' ע"ט ס"ק ג' עיי"ש].

ג. בעל הבית שלא היה בביתו בשעת הדלקת הנרות, וחשב שבני ביתו לא מדליקין עליו, וכיוון שלא לצאת י"ח בהדלקתם, וכשבא לביתו ראה שהדליקו עליו, לדעת המהרש"ל צריך להדליק בביתו עם ברכה, ולדעת המג"א ודעימיה ידליק בלי ברכה, אך באופן שבביתו לא הדליקו עליו, דהיינו שלא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, כשיגיע לביתו ידליק לעצמו עם ברכה, אבל דעת מרן השו"ע היא שאפ' ככהאי גוונא שלא כיוונו עליו בהדלקת נרות חנוכה, לא ידליק בעצמו עם ברכה, דנפטר ממילא בהדלקה

לכל א' וא' בפתח החצר, או בפתח הבית כמבואר בפוסקים הנ"ל, נראה דהיינו משום שהדלקה של כל א' מאנשי הבית, כיון שזה רק מעלה דמהדרין ואינו חיוב גמור, וזה עלול לקלקל את ההידור דמהדרין מן המהדרין, כשכולם ידליקו במקום א' קרוב א' לשני, דלא יהיה ניכר מה שהולך ומוסיף כל לילה, לכן בזה שתיקנו להידור דמהדרין מן המהדרין ביטלו להידור דמהדרין, אבל בב' או ג' בע"ב הדרים בחצר א' או בבית א', כיון שיש חיוב גמור על כל א' מהם להדליק, דנר איש וביתו היינו שחז"ל חייבו לכ"א הדלקה א' עם בני ביתו, בזה חז"ל לא רצו לבטל לחיוב הדלקה של כל א' מחשש שזה עלול לפעמים לקלקל את ההידור של מהדרין מן המהדרין. ועכ"פ מבואר מדבריו דבמקום שיש חיוב גמור של הדלקה על כל א', כגון ב' או ג' בע"ב הדרים בבית א', מדליקין שנים או שלש הדלקות בבית א', כל א' עם ברכה, א"כ י"ל דה"ה באכסנאי שיש עליו חיוב הדלקה גמור, אלא שתיקנו שישתתף עם בעה"ב, עכ"פ כשאנס ולא השתתף עם בעה"ב כנ"ל, צריך להדליק עם ברכה.

ג) ומה שסיים שם השערי ישועה דבאכסנאי שמדליקין עליו בביתו, צריך לחוש לדעת מרן השו"ע, ולא יכול להדליק לעצמו ולברך, זהו משום שבכה"ג נפטר בהדלקה שמדליקים עליו בביתו כמבואר בגמ' בשבת (כ"ג ע"א) בדברי ר"ז עיי"ש, אבל בשלא מדליקין עליו בביתו שיש עליו חיוב הדלקה בבית שמתאכסן בו כמבואר בראשונים, ולא יצא י"ח חיוב זה בהדלקה של בעה"ב, כיון שלא השתתף בפרוטה, ובעה"ב לא כיוון להוציאו י"ח בהדלקתו, ולא שמע את הברכות, נר' שצריך להדליק עם ברכה לקיים את החיוב הדלקה שלו, אפי' שבעה"ב הדליק כבר בבית זה עם ברכה, וזה דלא כמש"כ בח"ב (סי' ע"ט ס"ק ג') שידליק בלי ברכה.

ואע"פ שבברכ"י (סי' תרע"א ס"ק ד') הביא לשערי ישועה, וכתב עליו דאשתמיט מיניה מש"כ השבוה"ל של"צ להדליק כ"א לעצמו אלא ישתתפו כולם בהדלקה א', ומכח זה חלק על השערי ישועה עיי"ש, לא דק בזה, דלא אשתמיט ליה שבוה"ל דהביא שם בתשובה לשבוה"ל וכל הראשונים שכתבו דיכולים להשתתף כולם בהדלקה א', ואעפ"כ הכריע כהמ"מ והתוס' שכ"א צריך להדליק לעצמו עם ברכה כנ"ל, אך עי"ע בשערי תשובה (שם ס"ק א') שהביא ג"כ לשבוה"ל, ומכח זה חלק על השערי ישועה, וכן במשנ"ב (ר"ס תרע"ז) בביה"ל בד"ה עמו, אע"פ שלא הביא לשערי ישועה, עכ"פ הביא למ"מ הנ"ל דס"ל שכ"א צריך להדליק בפנ"ע, והביא עי"ז לשבוה"ל שיכולים כולם להשתתף בפרוטה, ומשמע שכן נוקט להלכה. וכן בבא"ח (ש"ר פרי' וישב ס"יז) פסק דבכה"ג ישתתפו כולם בהדלקה א', והביאם בכה"ח (שם ס"ק י"ב) עיי"ש, ואף שהראנו פנים מסבירות בהלכה לדברי השערי ישועה, עכ"פ מאחר והאחרונים חלקו על דבריו, נר' דיש לנקוט כדבריהם דבכה"ג אין חיוב על כל א' להדליק בעצמו אלא יכולים כולם להשתתף בהדלקה א', אך גם לדבריהם משמע שרק אין חיוב לכ"א להדליק, אבל אם כ"א מבעה"ב ירצה להדליק לעצמו ולברך יכול לעשות כן, כמבואר בחלק מהראשונים הנ"ל שלהידור מצוה ידליקו כ"א בעצמו, ועכ"פ אם מאיזה סיבה שהיא לא נשתתפו ביחד בהדלקה א', כל א' צריך להדליק בעצמו עם ברכה, א"כ גם באכסנאי דני"ד שנאנס ולא השתתף עם בעה"ב, ובעה"ב לא כיוון להוציאו י"ח, ולא שמע לברכות, נר' דבכה"ג לכי"ע יכול להדליק עם ברכה כמשנ"ל.

אלא דכל זה בדיעבד שכבר אירע כך, אבל לכתחילה היודע שעומד להיות אכסנאי בבית חבירו, ורואה שלא יספיק להגיע לפני ההדלקה ולהשתתף בפרוטה ולצאת י"ח בהדלקת חבירו בעה"ב, יש לו להתקשר לחבירו ולהודיעו בטלפון או בפלאפון שיזכה לו חלק בשמן שמדליק עי"י אחר [שאינו מב"ב הסמוכים על שולחנו], ויכוון בהדלקתו לפטור גם את החיוב שלו בהדלקה, ואף שאינו רואה להדלקה ולא שומע את הברכות, יוצא בזה י"ח ההדלקה והברכות, בהדלקה והברכות שבעה"ב עשה אותם גם בשבילו, ול"צ לברך שום ברכה כשמגיע לבית חבירו ורואה את הנרות, כמו בני הבית שיוצאים י"ח בכה"ג כנ"ל.

כמה בעלי בתים הדרים בחצר א' או בבית א', האם כולם צריכים להדליק בפתח החצר או בפתח הבית

ד) ומדברי כל הפוסקים הנ"ל מבואר דכמה בע"ב הדרים בחצר א' או בבית א', כולם צריכים להדליק בפתח החצר או בפתח הבית, דעד כאן לא נחלקו הפוסקים הנ"ל, אלא אם יש חיוב על כל א' מבעה"ב שבחצר או בבית להדליק בפני עצמו, או שיכולים כולם להשתתף בהדלקה א', ורק אם ירצו לעשות הידור מצוה כל א' ידליק בעצמו, דלמ"מ והתוס' ושערי ישועה יש חיוב על כל בע"ב להדליק לעצמו בפתח החצר, או בפתח הבית, ולס' התניא ושבוה"ל ובעה"ז ואו"ח, והרבה אחרונים בבית א' אין חיוב על כל א' להדליק בעצמו, אלא מספיק שישתתפו כולם בהדלקה א' בפתח הבית, ורק אם רוצים להדר ידליקו כל א' לעצמו בפתח הבית, ולדעת רב שר שלום, ועוד ראשונים וגאונים הבאתים בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ה ס"ק ז') עיי"ש, אפי' כמה בע"ב הדרים בחצר א' יכולים להשתתף כולם בהדלקה א', ואין חיוב לכל א' להדליק בעצמו, ורק אם רוצים להדר ידליקו כ"א. ובדעת מרן הב"י נר' דס"ל שבשני בע"ב הדרים בחצר א', כל א' צריך להדליק לעצמו בפתח החצר, והוא ממש"כ (בס' תרע"א ס"ה) בדר בעליה, שאם העליה היתה פתוחה לחצר בעל העליה צריך להדליק בפתח החצר, כמו בעה"ב [דקומא א'] שמדליק בפתח החצר עיי"ש, ועוד דכיון שהשו"ע פסק (בס"ה) כתוס' שמדליק בפתח החצר, א"כ מסתמא גם הדין דנר שיש לו שני פיות וכו', למד כתוס' דמייירי בשני בע"ב המדליקין בפתח

הב"י (בסי' תרע"א ס"ו) עיי"ש, ועוד שלדעת האו"ח והכלבו והמאורות דלכתחילה צריך להניחה למעלה מ"ט, ורק בדיעבד אם הניחה למטה מ"ט כשרה כנ"ל, ובסדר היום כתב שלמטה מ"ט פסולה, וכ"כ בס' גפן פוריה בחידושו ל"ב"ק (ס"ב ע"ב) עיי"ש, ואף שהאחרונים העירו עליהם, עכ"פ כיון שלמעלה מ"ט לכו"ע כשרה, ויש ראשונים דס"ל דלכתחילה צריך להניחה למעלה מ"ט, א"כ מכל הני טעמי נר' דעדיף להדליק למעלה מ"ט, מאשר להדליק למטה מג"ט.

(ד) ומה ששאל במי שהדליק נר אחד יותר מהמספר שמדליקין באותו לילה, האם צריך לכבות את הנר הנוסף, ואם צריך לכבות את הנר הנוסף, איזה נר יכבה האם את הנר שהדליק ראשון, או את הנר שהדליק אחרון. פשוט שצריך לכבות את הנר הנוסף שהדליק, ויש אומרים שצריך לכבות את כל הנרות ולחזור ולהדליק את המנין הנכון של אותו היום, אך העיקר להלכה שמספיק לכבות רק את הנר הנוסף, כמבואר בפוסקים. ונר' שצריך לכבות את הנר האחרון שהדליק, דבנרות הראשונים שהדליק לפי מספר הנרות שצריך להדליק באותו לילה, יצא בזה י"ח המצוה כתקנתה, ובנר אחרון שהוסיף בזה קלקל קצת את המצוה, א"כ צריך לכבות את הנר האחרון שהדליק שבו קלקל את המצוה. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

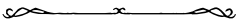
הדינים העולים מהנ"ל

א. אף כשיש מזווה בצד ימין, אם כשידליק נר חנוכה בצד ימין יהיה פרסומי ניסא יותר גדול בצורה משמעותית, ידליק בצד ימין, דמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת שיהיה מוקף במצוות. ובאופן שאין מזווה בצד ימין או שמדליק בחלון צריך להדליק בצד ימין, אם כשידליק בצד שמאל יהיה פרסומי ניסא יותר גדול כנ"ל, ידליק בצד שמאל, דמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת ימין, וכן מעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת למטה מ' טפחים, ולכן אם ע"י שידליק למעלה מ' טפחים יהיה פרסומי ניסא יותר גדול, ידליק למעלה מ' טפחים.

ב. אף הנמצא בנסיעה בדרך ההדלקת נרות חנוכה, אסור לו לאכול סעודת קבע בדרך כשהגיע זמן ההדלקה.

ג. מי שיש לו אפשרות להדליק נרות חנוכה או רק למעלה מ' טפחים, או רק למטה מג' טפחים, ידליק למעלה מ' טפחים.

ד. מי שטעה והדליק נר א' יותר מהנרות שצריך להדליק באותו לילה, מספיק לכבות רק את הנר הנוסף, ולא צריך לכבות את כולם ולחזור ולהדליק את מנין הנרות של אותו הלילה, וכשמכבה את הנר הנוסף, יכבה את הנר האחרון שהדליק שהוא קלקל את מנין הנרות שהיה צריך להדליק באותו לילה.

יש מנין בביהכ"נ רק בשבת, האם ידליקו נ"ח בע"ש ובמוצ"ש בלי ברכה * כבו נרות חנוכה תוך חצי שעה, האם מותר לנשים לעשות מלאכה באותו זמן * מי שהדליק נרות חנוכה בשל חבירו בטעות, האם צריך להדליק ולברך שוב

לכבוד ידידי האברך החשוב חו"ב טובא הרה"ג רועי תמיר שליט"א שלום וברכה רבה וכוט"ס

יקרת מכתבו הגיעני, והריני להשיבו כמיסת הפנאי.

(א) מה שהביא כת"ר משו"ת שיח יצחק (להגר"י וייס אב"ד קצלבורג) שכתב, דאם אין מנין בביהכ"נ רק בשבת, ידליקו נרות חנוכה בע"ש ובמוצ"ש בלי ברכה, דאע"פ שבסו"ס תרע"ב ס"ב כתב הרמ"א, דאם לא הדליק נרות חנוכה לילה א', ידליק בשאר הלילות עם ברכה עיי"ש, עכ"פ בביהכ"נ שהטעם הוא משום פירסומי ניסא, או כדי להוציא את מי שאינו בקי, בכה"ג שמדליקין רק בע"ש ומוצ"ש אסור לברך, עכתו"ד. ושאל האם אכן בביהכ"נ שמתפללים רק בשבתות ידליקו נרות חנוכה בלי ברכה, ורוצה לדעת דעתי העניה בזה.

הנה הספר הנ"ל אינו תח"י לעיין בדבריו, אולי יש עוד סברא לחידושו, עכ"פ מהלשון שציטט כת"ר מדבריו, נר' דס"ל דכיון דמה שתיקנו להדליק נרות בביהכ"נ זה רק כדי לפרסם הנס לרבים, כל שלא יכולים לקיים את הפירסומי ניסא לרבים כהלכתו כל שמונה ימים, לא תיקנו לעשות פירסומי ניסא כזה ברבים, שו"ר בשו"ת דברי יציב ח"ב (סי' רפ"ו ס"ק ג') שכתב דמסופק טובא בביהכ"נ שאין מנין בכל יום, אם יכולים להדליק, דהמנהג בביהכ"נ היה להדליק בכל לילה ולהיות הולך ומוסיף, הלא"ה אפשר שאין להדליק עיי"ש, והיינו כעין הנ"ל, אך כיון שלא הביאו שום ראיה והוכחות לחידוש זה, ומפשטות דברי הפוסקים נר' שגם אם מדליקים רק יום א' או יומים בביהכ"נ מדליקים עם ברכה, והיינו משום דהמנהג שהנהגו בביהכ"נ הוא דומיא דתקנת חז"ל להדליק בבית, וכמו שבבית אפי' כשלא יכול להדליק כל הימים, בימים שיכול להדליק מדליק בברכה, ה"ה בביהכ"נ, וכן מוכח ממה שדנו הפוסקים אם אפשר לברך על נרות חנוכה שמדליקים במסביבות וחתונות שבאולמות, דכל הפוסקים שכתבו שאין לברך על הדלקה זו [וכן העיקר להלכה כמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' צ"ז) עיי"ש], כולם ביארו דהיינו משום שלא תיקנו הדלקה שאינה בביהכ"נ, ולא אשתמט לאף א' לומר דהיינו משום דהוי הדלקה רק ליום א', ש"מ דס"ל שאין זה טעם שלא לברך על ההדלקה כנ"ל.

(ב) ומה ששאל אם כבו נרות חנוכה תוך חצי שעה, דקיי"ל ככתה אין זקוק לה, האם מותר לנשים לעשות מלאכה באותו זמן, כיון שאין הנרות דולקות עכשיו, או שמא כיון שהוא בתוך הזמן שצריך שהנרות יהיו דולקות, נשארה התקנה שצריך להמנע מעשיית מלאכה באותה שעה. בכה"ח (סי' תרע"ע ס"ק ז') כתב ג' טעמים למה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקות, א' כדי שיהיה להם היכר שאסור להשתמש לאורה, ב' שמא יתכבו הנרות ותשתמש בנרות חנוכה, ג' שלא להסיח דעתם מזכר לנס, לכן עושין לפחות באותה שעה כעין יו"ט שלא לעשות מלאכה עיי"ש, והנה לפי שני הטעמים הראשונים פשוט שכשכבו הנרות מותר להם לעשות מלאכה, מאחר ובטל הטעם שמחמתו נהגו שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקות, ורק לטעם השלישי יש להסתפק האם מה שעשאוהו כיו"ט באותה שעה, זהו בזמן שהנרות דולקות, או שהתקנה היתה על כל אותה חצי שעה שהנרות צריכים להיות דולקות, וכיון שאיסור זה שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כשהנרות דולקות הוא איסור קל, ורוב הצדדים נוטים שאחר שכבו הנרות אין איסור לנשים לעשות מלאכה, נר' דהכי נקטינן העיקר להלכה.

(ג) ומה ששאל במי שהדליק נרות חנוכה בשל חבירו בטעות, האם צריך להדליק ולברך שוב, כיון שהדליק נרות שאינם שלו, וגם הו"ל מצוה הבאה בעבירה אלא דהוי בשוגג, או שבדיעבד יצא י"ח. נר' דכיון דנקטינן העיקר להלכה כהפוסקים דס"ל דבנרות חנוכה לא בעינן לכם, ולמדנו את זה מלולב דכמו שבלולב בשאר ימים דהוי מדרבנן, יוצאים בשאול, א"כ ה"ה בחנוכה דהוי מדרבנן יוצאים בשאול, כמש"כ בשו"ת פני מבין (סי' רכ"ג), ושדי חמד מערכת חנוכה (ס"ק ט"ו), ושו"ת שער אפרים (סי' ל"ח) הובא בבאה"ט ושע"ת (ר"ס תרע"ג) עיי"ש, ועוד אחרונים, לפ"ז נראה דבני"ד שלא ידע שהם נרות של חבירו, הו"ל כשאול שיוצא בזה י"ח. ומצד מה דהוי גזל ומצוה הבאה בעבירה בשוגג, הנה בגזל במוזיד שמן, ורוצה להדליק ממנו נרות חנוכה, במשנ"ב (סי' תרע"ג ס"ק ב') כתב דצ"ע אם יוצא בזה י"ח, וציין לשו"ת שואל ומשיב כרך א' ח"ג (סי' שמ"ט) שנטה שם לומר דיצא י"ח, ובסוף הניח בצ"ע, אלא שבשדי חמד ח"ד (כלל ע"ז ס"ק ו' עמוד קס"ו), וכן בשו"ת פרי השדה ח"ד (סי' נ"ג) וברכת הבית (שער נ"ד) שערי ברכה סכ"ג) ועוד כתבו, דכיון שבהדלקה מכלה את השמן ומבטל להשבת הגוילה לבעלים, הו"ל מצוה הבאה בעבירה, ולא יוצא בזה י"ח הדלקה, עיי"ש בדבריהם, אך י"ל דזהו דוקא במתכוון לגזול את השמן במה שמכלה אותו ומשתמש בו להדלקה, ע"ז קנסו חז"ל שלא יצא י"ח המצוה במה שבקיום המצוה עושה את העבירה של ביטול ההשבה לבעלים, אבל בני"ד שחושב שהוא שלו, וכשיודע לו שאינו שלו, מוכן לתת שמן אחר כזה לחבירו, י"ל דלא חשיב למצוה הבאה בעבירה, שקנסו עליה שלא יצא י"ח, ולכו"ע יצא בזה י"ח.

ועוד דאפי' נימא דאף בכה"ג חשיב למצוה הבאה בעבירה, עכ"פ זה מחלוקת השו"ע והרמ"א (בסי' תרמ"ט ס"ה) אפי' בגזל במוזיד אם יוצא י"ח בדיעבד, דלדעת השו"ע אע"פ דהוי מצוה הבאה בעבירה בדיעבד יצא י"ח, ולדעת הרמ"א לא יצא י"ח, ונחלקו בזה עוד אחרונים, עיין שדי חמד ח"ד (סי' ע"ז ס"ק ו' מדף קס"ד והלאה) במה שהאר"ק להביא מדברי הפוסקים בזה עיי"ש, ועיין במשנ"ב (סי' תנ"ד ס"ד) בביה"ל בד"ה אין, שכתב לגבי מרור דהוי מצוה דרבנן, דהוא מח' הפוסקים אם יוצא בדיעבד י"ח כנ"ל, ולכן כשנטול מרור אחר לאוכלו, אין לברך עליו, עכתו"ד עיי"ש, וזהו אפי' לבני אשכנז שפוסקים כהרמ"א, בכ"ז המשנ"ב חשב לדעת השו"ע, ופסק שלא יברך משום סב"ל, א"כ כ"ש לדידן בני ספרד שקבלנו עלינו הוראות מרן השו"ע, ולדעת השו"ע ודעימיה בדיעבד יצא י"ח המצוה, עיי"ו בשד"ח הנ"ל (מדף קס"ו והלאה) במה שנו"נ בזה באורך מדברי הפוסקים, אם במצוה דרבנן יוצא י"ח אף במצוה הבאה בעבירה עיי"ש, וע"ע בשו"ת ארץ צבי (תאומים או"ח סי' נ"ב), ושו"ת מחזה אברהם ח"ב (סי' קמ"ט), ושו"ת פני מבין (סי' רכ"ג), שפסקו דבמצוה דרבנן אף במצוה הבאה בעבירה יצא י"ח עיי"ש, א"כ מכל הני טעמי תריצי, נר' שבני"ד יצא בדיעבד י"ח הדלקה, ול"צ לחזור ולהדליק, ואם בכ"ז רוצה לחזור ולהדליק, ודאי שאין לו לברך על הדלקה זו.

וכל זה אפי' באופן שלא פייס את חבירו אח"כ, שימחל לו ע"מ שהדליק בנרות שלו, אבל אם לאחר שנודע לו שהדליק בשמן או נרות שאינם שלו פייס את חבירו, ע"י ששילם לו את השווי של השמן או הנרות שהשתמש בהם, או שחבירו מחל לו בלב שלם ע"ז בלי שישלם לו, י"ל דנתגלה למפרע דהו"ל כשואל מדעת ולא הוי מצוה הבאה בעבירה, ויצא י"ח ההדלקה, ועיין בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ל"ס ס"ק י"א) שהבאתי למשאת משה ח"א (סי' ד') שכתב לחדש במי שגנב אתרוג מחבירו לפני סוכות, ובחזה"מ פייס את חבירו עד שנתנו לו במתנה, המתנה חלה למפרע, ויצא י"ח אפי' ביו"ט ראשון דבעינן לכם, ואף שהבאתי לפקפק בדבריו מדברי המג"א, דמוכח מדבריו דבאתרוג דבעינן לכם, לא מהני המחילה שאח"כ להשווי למפרע לכם עיי"ש, עכ"פ בנרות חנוכה דקיי"ל העיקר להלכה דלא בעינן לכם, חזי לאיצטרופי דעת המשאת משה שאם בסוף הבעלים התרצו למה שבטעות הדליק נרות חנוכה בנרות שלו, לאשווי למפרע כשואל מדעת, ויצא בדיעבד י"ח.

(ד) עוד נר' לענ"ד דלאו דוקא באופן שלאחר שהנרות דלקו הרבה זמן או שכבר כבו, נודע לו שהנרות היו של חבירו והלך ופייסו בתשלום, או אפי' בלי תשלום, וחבירו מחל לו על מה שהשתמש בנרות שלו, דיצא י"ח ולא צריך לחזור ולהדליק, אלא אפי' אם מיד לאחר שהדליק נודע לו שהדליק בנרות של חבירו, לא יכבה את הנרות שהדליק, וילך לקחת נרות שלו

להדליק, דע"ז גורם שהברכה שבירך על הנרות של חבירו תהיה ברכה לבטלה, אלא ישאיר את הנרות דולקים, וילך ויפייס את חבירו שימחל לו על מה שהדליק בטעות בנרות שלו, אם תמורת תשלום, או אפי' בלי תשלום, ועי"ז יצא י"ח בהדלקה שהדליק בנרות של חבירו.

כיו"ב נשאלתי מאחד שבע"ש הדליק בטעות את החנוכה של חבירו, במקום להדליק את שלו, דהיו כמה חנוכיות זו ע"ג זו בפתח החצר, ובע"ש מהמהירות והבלבול הדליק חנוכיה א' יותר למטה מהחנוכיה שלו, ומיד לאחר שהדליק הרגיש בטעותו שהדליק את החנוכיה של חבירו, והשבתי שיפייס את חבירו שימחל לו ע"מ שטעה והדליק את החנוכיה שלו, תמורת מה שיתן לחבירו את החנוכיה שלו להדליק ולצאת בה י"ח. ויש לחבירו למחול לו ע"ז אפי' אם החנוכיה שלו היתה תוך י"ט, והחנוכיה של חבירו שטעה היא למעלה מ"ט, או שאר מעלות אחרות שיש בחנוכיה שלו יותר משל חבירו, אעפ"כ יש לו לוותר ולמחול לחבירו שטעה, כדי שיצא י"ח בהדלקה שהדליק בטעות חנוכיה שאינה שלו, כמש"כ המשנ"ב (בסי' תרע"א ס"ק ה') שאם יש לו שמן בצמצום לשמונה ימים למהדרין מן המהדרין, ולחבירו אין בכלל להדליק, מוטב שיתן לחבירו שמן להדליק, והוא ידליק כל יום רק נר א' כעיקר החיוב, א"כ כ"ש בני"ד שצריך לוותר על כל מיני הידורים בעלמא שיש בחנוכיה שלו יותר משל חבירו, ולמחול לחבירו על מה שהדליק בטעות את החנוכיה שלו [והוא יצא י"ח במה שידליק את החנוכיה של חבירו שטעה], כדי שחבירו יצא ידי חובתו.

עוד נר' דאם הרגיש מיד לאחר שגמר את הברכות, קודם שהדליק, שזה לא החנוכיה שלו, פשוט שידליק את החנוכיה שלו, ול"צ לחזור ולברך, כיון שדעתו היתה לברך על החנוכיה שלו, רק שטעה בדעתו בשעת הברכה שהחנוכיה של חבירו היא החנוכיה שלו, א"כ כשנתברר לו לפני ההדלקה שטעה במחשבתו, ומדליק את החנוכיה שלו שהיתה לפניו בשעת הברכה, והיה דעתו עליה, פשוט שידליק אותה על סמך הברכה שבירך, אבל באופן הראשון שלקח שמן או נרות של חבירו, וביקר עליהם את הברכות, וקודם שהדליק נודע לו או הרגיש שהשמן או הנרות אינם שלו, נר' שלא ילך להביא שמן או נרות שלו כדי להדליק בשלו, דיש לחוש דבמה שיוצא ממקום למקום, ועושה הפסק גדול בין הברכה לקיום המצוה עד שיביא שמן או נרות שלו, חשיב להפסק בין הברכה למצוה, והו"ל ברכה לבטלה, וכן יש לחוש לכתחילה לדעת רש"י בשבועות דס"ל דהפסק במעשה בין הברכה למצוה חשיב להפסק, והוי ברכה לבטלה, ואף דלא קיי"ל להלכה כן, עכ"פ לכתחילה ודאי שראוי לחוש לדבריו, אלא ידליק בשמן או נרות של חבירו, ואח"כ פייס את חבירו בתשלום או בחינם על מה שהשתמש בשמן או בנרות שלו, עד שחבירו ימחל לו ע"ז, ועי"ז יצא י"ח בהדלקה שהדליק בשמן או בנרות של חבירו. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ"ל

א. בית הכנסת שמתפללים בו מנחה וערבית רק בערב שבת ומוצאי שבת, יש אומרים שאין להדליק בו נרות חנוכה עם ברכה, אך העיקר להלכה דידליקו בו נרות חנוכה בע"ש ומוצ"ש עם ברכה, אע"פ שלא מדליקים שם נרות חנוכה בשאר ימים, וכן אם אין מספיק שמן להדליק כמספר הנרות שבאותו לילה, דבכה"ג מדליק רק נר א', כמבואר במשנ"ב (סי' תרע"א ס"ק ה') בשם האחרונים, בכ"ז ידליקו נר א' בבית הכנסת עם ברכה, כמו בהדלקה שבבית שמדליק באופנים הנ"ל עם ברכה.

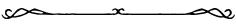
ב. במנהג שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקות, אם כבו הנרות תוך חצי שעה הראשונה, נראה שיכולות לעשות מלאכה אפי' בתוך חצי שעה הראשונה.

ג. לקח בטעות שמן או נרות של חבירו, והדליק בהם נרות חנוכה, בדיעבד יצא בזה ידי חובה, ולא צריך לחזור להדליק עוד פעם, ואף אם רוצה להחמיר ולחזור ולהדליק, ודאי שאין לו לברך על הדלקה זו, אך ודאי שצריך להשתדל לפייס את חבירו שימחל לו ע"ז תמורת תשלום או בחינם, דבכה"ג נראה דלכו"ע יצא י"ח.

ד. וכן אם הדליק בטעות את החנוכיה של חבירו מחמת שחשב שזוהי החנוכיה שלו, נראה שבדיעבד יצא י"ח בהדלקה זו, אלא שצריך לפייס את חבירו שימחל לו על זה, תמורת מה שיתן לו להדליק את החנוכיה שלו ולצאת בה י"ח, ויש לחבירו למחול לו ע"ז, אפי' שבחנוכיה שלו יש יותר הידורים מהחנוכיה של חבירו שטעה והחליף עמו.

ה. ואפי' אם הרגיש מיד לאחר ההדלקה שהדליק בשל חבירו, נראה שלא יכבה את הנרות כדי להדליק בשלו, דע"ז זה גורם שהברכה שבירך תהיה ברכה לבטלה, אלא יפייס את חבירו שימחל לו ע"ז תמורת תשלום או בחינים, וע"ז זה יצא י"ח בהדלקה שהדליק בשל חבירו.

ו. אם לאחר הברכה וקודם ההדלקה, הרגיש שאינה החנוכיה שלו, אם טעה וחשב להדליק בחנוכיה של חבירו, ידליק את החנוכיה שלו שהיתה לפניו בשעת הברכה, והיה דעתו עליה, [אלא שטעה וחשב שהחנוכיה של חבירו היא החנוכיה שלו], על סמך הברכה שבירך, אבל באופן שהרגיש לפני ההדלקה שהשמן או הנרות אינם שלו, בכה"ג לא ילך להביא שמן או נרות שלו להדליק בשלו, דיש לחוש בזה להפסק וחשב ברכה לבטלה, אלא ידליק בשמן או נרות של חבירו, ויפייס את חבירו שימחל לו ע"ז תמורת תשלום או בחינים, וע"ז זה יצא לכו"ע י"ח בהדלקה שהדליק בשל חבירו.

אך כיון שהרמב"ם מדבר במי ששכח או הזיד ולא הדליק בזמנה, דמדליק והולך עד שתכלה וכו', א"כ מיירי בשעבר הזמן המוסכם שהוא זמנה, דהיינו צה"כ, וע"ז קאמר דמדליק והולך עד שתכלה רגל דהוא חצי שעה או יותר, ומשמע בהדיא דבא לפרש מהו השיעור של כלתה רגל מן השוק, ומבואר מדבריו שכלתה רגל מן השוק מתארך יותר מחצי שעה לפי הענין כדברי הגר"ז.

ואף שלגבי שיעור השמן לתת בכלי, נר' שמעיקר הדין ל"צ לתת יותר משיעור של חצי שעה, כמש"כ הרבה פוסקים והאור לציון הנ"ל, היינו משום דלמ"ד בגמ' דכלתה רגל מן השוק נאמר לשיעורא, מסתברא שחז"ל קבעו שיעור א' קבוע כמה שמן צריך לתת בכל הדורות, וקבעו אותו לפי השיעור דכלתה רגל מן השוק שבאותם הדורות, הן מצד שלא רצו לתת דבריהם לשיעורין, והן מצד שלא רצו להכביד על העולם, שבמקומות שיש חנויות פתוחות כל הלילה, יצטרכו לתת שמן שידלק כל הלילה, אבל למ"ד בגמ' שזה נאמר לגבי דאם לא הדליק מיד בצה"כ, הולך ומדליק עד שתכלה רגל מן השוק, משום שאז יש מציאות של פירסומי ניסא לרבים, מסתברא דהוא תלוי במציאות דכלתה רגל מן השוק שבכל דור ודור.

ואיך שלא יהיה בין אם כנים דברינו בזה, בין אם לא, עכ"פ כיון שהוא מנהג פשוט שמי שהגיע מאוחר לביתו לאחר חצי שעה מצה"כ, מברך על נרות חנוכה אפי' שמדליק בחוץ, ולענ"ד הוא מנהג כדן, מאחר שיש בזה ארבע וחמש ספיקות שקיים את המצוה אף בכה"ג, ואין לחוש בזה לסב"ל ואכמ"ל, ומנהג ישראל תורה הוא, א"כ ה"ה בני"ד נר' דכל שהערפל יתפזר בתוך הזמן שעדיין לא כלתה רגל מן השוק בימינו, קיים בהדלקתו גם את המצות פירסומי ניסא לרבים, ויכול לברך על הדלקה זו. ואפשר להוסיף עוד טעמים שיכול לברך על הדלקת נרות בחוץ אפי' שיש שם ערפל, אך כיון שכל זה רק לרווחא דמילתא, דאף הטעם האחרון שכתבתי, זהו רק לחווחא דמילתא, דלקושטא דמילתא נר' לענ"ד דהיסוד הראשון שביארנו הוא הנכון, ומכח זה לבד יכול לברך על הדלקת נרות חנוכה בחוץ אפי' שיש ערפל, לכן לא ראיתי צורך להאריך בזה יותר. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ"ל

א. המדליק נרות חנוכה בחוץ במקום ששורר בחוץ ערפל כבד כבמקומות הגבוהים שבשכונת רמות, אע"פ שהעוברים בחוץ לא יראו את הנרות הדולקות, יכול להדליק עם ברכה, לא מיבעיא באופן שנראה שהערפל יתפזר תוך חצי שעה, ויהיה פירסומי ניסא לרבים בתוך החצי שעה הראשונה להדלקה בזמנה, אלא אפי' באופן שנראה שהערפל לא יתפזר תוך החצי שעה הראשונה, כל שנראה שהערפל יתפזר בזמן שעדיין לא כלתה רגל מן השוק בימינו, יכול להדליק עם ברכה.

ופירות הנושרים מדברינו

ב. הנמצא בספינה או במדבר וכיו"ב, אפי' שאין עמו אנשים שיראו את הנרות חנוכה שידליק, אם מדליק בזמנו, ידליק עם ברכה.

ג. המנהג שנהגו להדליק נרות חנוכה עם ברכה בחוץ או בחלון הפונה לרה"ר כל זמן שלא כלתה רגל מן השוק בימינו, הוא מנהג נכון ע"פ ההלכה, ואין לחוש בזה לסב"ל, אך מאידך גיסא אין חיוב מדינא לתת שמן בכלי כשיעור שלא כלתה רגל מן השוק בימינו, ורק לחומרא ראוי להחמיר לתת שמן כשיעור שלא כלתה רגל מן השוק בימינו.

צורך לעשות את זה, דכל שעשה מה שציוו לו חכמים, קיים בזה את המצוה וברכתו היתה כדן, והתוצאה דפירסומי ניסא לרבים [מעיקר הדין] זה לא נוגע לו, ול"צ לדאוג לזה אפי' שבידו לעשות זאת בקלות. וכן משמע קצת מחז"ל והפוסקים שלא דנו בהולך במדבר וכיו"ב, האם יוצא י"ח בהדלקתו שאין בה פירסומי ניסא לרבים, ורק באופן שבפשיעתו גרם שיכבו הנרות ולא יהיה פירסומי ניסא לרבים, כתבו שצריך לחזור ולהדליקה, ומשמע קצת שכל שמצידו עשה כל מה שצריך לעשות כדי שיהיה פירסומי ניסא, בכל גוונא יצא י"ח המצוה, ואכמ"ל יותר בזה.

לפ"ז נר' דלא מיבעיא באופן שבשעת ההדלקה יש ערפל בחוץ, שלפי הנראה עומד להתפזר תוך זמן קצר, ודאי שיכול להדליק עם ברכה, כיון שהוא מצידו עשה את כל מה שצריך לעשות כדי שתהא הדלקה שיתקיים בה פירסומי ניסא לרבים כראוי, וגם לפי המשוער יתקיים בה עוד מעט פירסומי ניסא לרבים, כמו שמדליקים בע"ש על סמך שיהיה בזה פירסומי ניסא לרבים בלילה, ואף אם בסוף אירע שלא התפזר הערפל, ולא התקיים הפירסומי ניסא לרבים, יצא י"ח המצוה וברכתו היתה כדן, כמו מי שהדליק בע"ש על סמך שתתקיים המצוה פירסומי ניסא לרבים אח"כ בלילה, וכבתה קודם קבלת שבת מבכו"י, שאע"פ שלא נתקיים המצוה דפירסומי ניסא לרבים, חשיב שקיים את המצוה וברכתו היתה כדן. אלא אפי' באופן שנראה שהערפל ימשיך זמן רב, ולא יתפזר בתוך חצי שעה מצה"כ, בכ"ז נר' שיכול להדליק עם ברכה כמו מי שנקלע למדבר, שיכול להדליק בצה"כ בפתח אהלו מבחוץ עם ברכה, אפי' שיועד ודאי שלא יהיה בזה פירסומי ניסא לרבים, דמה לי במדבר ובספינה בלב ים שלא יהיה שם פירסומי ניסא לרבים, ומ"ל בערפל שלא יהיה בו פירסומי ניסא לרבים, ואם משום שבמדבר ובספינה יכול להיות שיזדמנו לשם אנשים ויהיה פירסומי ניסא לרבים, ואפי' שזה נדיר שיקרה יכול לברך על סמך זה, א"כ גם בערפל אפי' שזה נדיר שיקרה שתוך חצי שעה יתפזרו העננים, יכול לברך על סמך זה.

ג) זאת ועוד, דבימינו שכלתה רגל מן השוק נמשך במציאות הרבה יותר מחצי שעה, וברוב המקומות בארץ ישראל הוא עד שעה שבע בערב, ובמקומות מרכזיים עד חצות ויותר, וידוע מש"כ הרמב"ם (בפ"ד מהל' חנוכה ה"ה) דאם שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זה הזמן, כמו חצי שעה "או יותר", עכ"ל. וכ"כ הכל בו ה' חנוכה (ס' מ"ד), ועוד ראשונים, ודקדק מזה הגר"ז מבריסק, דמשמע מזה שתלוי לפי הענין, ואם המציאות דכלתה רגל מן השוק מתארך יותר צריך להדליק יותר, וזהו שכתב ברמב"ם או יותר, וכ"כ הריטב"א וז"ל: עד דכליא רגלא דתרמודאי פי' מוכרי עצים וכו', ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שהחנויות מוכרים שמן וכיו"ב פתוחות, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"א (ס' ש"צ), ובעל בני יששכר בחי' מהרצ"א (דף ב'), והביאו בפסקי תשובות (ס' תרע"ב ס"ק ד') עיי"ש. ואף שבשו"ת אור לציון ח"א (ס' מ"ד) כתב לדחות את ראיית הגר"ז מהרמב"ם, ד"ל דמש"כ הרמב"ם "או יותר", כוונתו לרמוז דמי שרוצה להדליק כר' יוסי דס"ל דביהש"מ כהרף עין, מספיק לשים שמן חצי שעה, ומי שרוצה להחמיר כר' יהודה דס"ל דביהש"מ שלושת רבעי מיל, ומדליק מתחילת השקיעה, צריך לתת שמן בה חצי שעה ועוד שלושת רבעי מיל, וזהו שכתב הרמב"ם או יותר, לענ"ד אין דבריו מוכרחים, דאם הרמב"ם היה מדבר על מי שבא להדליק בזמנה, וע"ז היה אומר דהוא חצי שעה או יותר, היה עוד מקום לדחוק ולומר שבא לרמוז על מח' ר' יוסי ור"י בזמן ביהש"מ כדברי האור לציון,

מקום ששורר בו ערפל כבד, באופן שהעובר בחוץ לא יכול להבחין בנרות הדולקים, האם יכול לברך על ההדלקה בחוץ

לכבוד ידידי האברך החשוב חו"ב טובאל הרה"ג שמואל אברהמי שליט"א שלום וברכה רבה וכוט"ס

א) מה שפלפל כת"ר בחכמה במקום ששורר בחוץ ערפל כבד כבמקומות הגבוהים שבשכונת רמות, שלא יתכן מציאות שהעובר בחוץ יבחין בנרות הדולקים, דלכאוי' נר' דבכה"ג לא יכול לברך על ההדלקה בחוץ, ואפי' שהערפל יתפזר תוך חצי שעה, עכ"פ כיון שבשעת ההדלקה לא היתה הדלקה שיש בה פירסומי ניסא לרבים, והוי ספק אם יהיה בה פירסומי ניסא, לא יכול לברך על הדלקה זו, והאריך למעניתו בזה, אלא שאח"כ כתב ד"ל דאע"פ שבשעת ההדלקה יש ערפל, חשיב להדלקה הראויה לפירסומי ניסא, כיון דשכיח שהערפל מתפזר תוך חצי שעה ונעשה פירסומי ניסא לרבים, אלא דאפי' נימא הכי, יש לעיין באופן שהערפל נמשך ולא נתפזר במשך החצי שעה, האם נתברר למפרע שברכתו היתה לבטלה או לא. ועוד דן באופן שרואה שהערפל נמשך זמן רב, ונר' שימשיך כך, האם בכה"ג נימא דודאי לא יכול להדליק עם ברכה, ורוצה לדעת דעתי העניה בזה.

לענ"ד נר' דנתקנת חכמים היתה, דכל שמדליק בחוץ במקום שמצד עצמו ראוי לעשות פירסומי ניסא לרבים, אפי' שמסיבות צדדיות לא יהיה בו פירסומי ניסא לרבים, יכול לברך על הדלקה זו, דכיון שהוא מצידו עשה את כל מה שצריך לעשות, כדי שתהיה הדלקה שיוכל להיות בה פירסומי ניסא, קיים בזה את מצות חכמים כדן, והתוצאה אם בסוף ייווצר מזה פירסומי ניסא לרבים או לא, זה לא מעלה ומוריד כלום בעיקר קיום המצוה, ולכן יכול לברך על הדלקה זו. וראיה לדבר ממי שנקלע בחנוכה למדבר שמם, ורואה שלא עובר שם שום אדם אפי' ביום, דאעפ"כ מדליק בצה"כ נרות חנוכה על פתח אהלו מבחוץ עם ברכה, אע"פ שיועד שלא יהיה בזה פירסומי ניסא לרבים, וכדמשמע מס' אורחות חיים (הל' חנוכה ס"ק י"ח) שכתב וז"ל: הבא בספינה וכו' מדליק עם ברכות, דמשמע שאפי' בספינה שאין בה אנשים ולא יראו את הנרות, אעפ"כ מדליק עם ברכה עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד (ס' ק"ה ס"ק ז') דאפי' נקלע למקום שאף א' לא יראה את הנרות, בכ"ז ידליק עם ברכה עיי"ש.

וכן מוכח קצת ממש"כ השו"ע (בסי' תרע"ג ס"ב) דאפי' כתבה בע"ש קודם קבלת שבת דעדיין הוא מבעוד יום, לא זקוק לה לחזור ולהדליקה, וכן אם בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג, לא זקוק לחזור ולהדליקה עיי"ש, ולכאוי' אם התוצאה שיהיה פירסומי ניסא לרבים היא קובעת בעיקר קיום המצוה, למה אינו זקוק לה, בפרט בע"ש שהדליקה מבעוד יום ועדיין לא התחיל המצות הפירסומי ניסא, לדעת מסכת סופרים (פ"כ ה"ד), שאמרה דביום רגיל א"א לברך על נרות חנוכה לפני השקיעה, דהו"ל שרגא בטיהרא עיי"ש, וכ"כ הריטב"א בשבת (הוצאת מוסד הרב קוק דף כ"א ע"ב) בד"ה ועיקר מצותה, ועע"ש בהערה 49 שהביא שכ"ה דעת עוד כמה ראשונים עיי"ש, וכ"כ הכל בו בהל' חנוכה (ס' מ"ד) עיי"ש, והחיד"א בספרו כסא רחמים על מסכת סופרים שם, ועוד אחרונים [עיין מש"כ בעוניי קצת מזה בשו"ת שערי יושר ח"ד (ס' פ"ה ופ"ח ס"ק ג') עיי"ש]. ובפרט שעדיין לא קיבל שבת ובידו להדליקה, ומוכח מינה שכל שהוא מצידו עשה מה שציוו אותו חכמים לעשות, אע"פ שרואה שלא מתקיימת התוצאה של פירסומי ניסא לרבים, ובידו לקיים את זה בקל ע"י שיחזור וידליקנה, בכ"ז אין לו

הגהות והערות על סדר המשנ"ב
מאת הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א
מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש
ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

סימן תר"ע
תענית ביום שלאחר חנוכה
סימן תר"ע סעיף א' באה"ט אות ב': ואף ביום שלאחריו אסור. כנה"ג - עי' שעה"צ ס' תרפ"ו סק"ד.
סימן תרע"א
שא"צ לחזור על הפתחים ליותר מנר א'
סימן תרע"א סעיף ב' שעה"צ אות ה': אח"כ מצאתי בכ"ס סימן קל"ה שגם דעתו כך - וכ"כ בבית הלוי.
במחלוקת ב"ש וב"ה בסדר ההדלקה
סימן תרע"א סעיף ב' ביאוה"ל ד"ה וי"א דכ"א מבני הבית וכו': ואפ"ה זקן אחד עשה כב"ש - עי' בריטב"א החדשים דכתב כן להדיא כדברי הבה"ל

[שאפילו למ"ד שהעושה כדברי ב"ש לא עשה כלום או חייב מיתה, שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להידור מצוה בעלמא].

נר חנוכה שהניחו למטה מג' טפחים

סימן תרע"א סעיף ו' מ"ב ס"ק כ"ו: ואין ניכר שבעה"ב הניחו שם ומ"מ בדיעבד יצא - בקש"ע פסק דלא יצא.

הדלקה בטפח הסמוך לפתח כשמדליקין מבפנים

סימן תרע"א סעיף ז' ביאוה"ל ד"ה ומ"מ המנהג להדליק בטפח וכו': ר"ל המנהג הנכון להתנהג כך דאל"ה סותר ד"ע - עי' סוף הסימן שעה"צ ס"ג.

אבל בהדלקת נ"ח בביהכנ"ס בלילה הראשונה שמברכים שהחיינו

סימן תרע"א סעיף ז' מ"ב ס"ק מ"ד: אם אבל מתפלל בערב חנוכה מדליק אדם אחר הנרות - ועי' סי' תקפ"א בשעה"צ י"א.

ה מי שאין לו שמן הרבה יתן בנר א' שמן כשיעור והמותר יחלק לכולם שאם יעשה לכולם בשוה לא ידליק אפי' א' כשיעור ואם יש לו שמן בצמצום על כל השמונה ימים ולחברו אין לו כלום מוטב שידליק בכל לילה א' ויתן גם לחברו דוקא כשחברו אינו מבני ביתו או שאינו סמוך על שלחנו אבל אם הוא מב"ב מוטב שיהי' הוא מהמהדרין¹ (סק"ו וע"ל סי' י"ד דין כ"ח וסי' תרנ"ח דין כ"ג).

ו אם יש לו ט' נרות ידליק בליל שני שתי נרות ואם יש לו י' נרות לא ידליק רק בליל ב' ב' ובליל ג' לא ידליק שתיים רק אחת (סק"ה ועי' בס' אבי עזרי ה' חנוכה שחולק ע"ז).

ז נר שיש לו ב' פיות דהיינו שהפתילות מבפנים מונחים בנר זה אצל זה רק ראשי הפתילות כשבולטין לחוץ נחלקין לשתי מקומות עולין לו בשביל ב' נרות [כגון מליל א' ואילך] כיון שבמקום הנחתן בפה ניכר שהם שתיים וכן עולה בשביל ב' בנ"א וי"א דלדיןן שמוסיפין בכל לילה נר א' לכל א' מבני הבית לא ידליקו ב' אנשים בנר א' דהא צריך שידליק כל א' נרותיו במקום מיוחד כנ"ל דין ג' ואפי' בלילה ראשונה יש ליהרר בזה ויש מקילין בלילה ראשונה ובשעה"ד יש לסמוך ע"ז ואפשר דדוקא נר שיש לו רק ב' פיות אבל במנורת חנוכה שלנו שיש להן ח' פיות מותר להדליק ב' בנ"א זה בקצה זה וזה בקצה זה שהרי רואין שהדליקו שנים שאל"כ ה' מדליק כסדר א' אצל חברו וכן נוהגין העולם (ס"ג וסק"א י"ב (ויש שם ט"ס) ושה"צ).

ח מילא קערה שמן והקיפה פתילות אם כפה עליו כלי לפני ההדלקה שע"ז אין מתחברים כל הפתילות יחד כל פתילה עולה בשביל נר א' [ואם הדליק ואח"כ כפה כלי צריך לכבות ולסכות בכלי ולחזור ולהדליק] ואם לא כפה עליו כלי אפי' לנר א' אין עולה לפי שהוא כמדורה שמתחברות כל הלהב יחד ואם יש הפסק מחיצה בין נר לנר וכתרב אצבע ביניהן מותר ואפי' לא כפה עליו כלי וכן נוהגין דדוקא בקערה שאין שום הפסק בין נר לנר אסור (ס"ד וסק"ג י"ד ט"ז, ונראה דבכפה כלי א"צ להרחיק אצבע ועי' טור ותה"ד. הר' שאול ברזם זצ"ל).

ט וכן כשהקיף נרות בעיגול עד שע"ז יוכל להתחבר הלהב אין עולה לו כלל ולכן יש ליהרר להעמיד הנרות בשורה בשוה ולא בעיגול ואפי' לעשות בשורה א' נכנס וא' יוצא אין כדאי שלא יבא לעשות בעיגול רק יהיו בשוה אבל מותר להדליק בפמוטות של נחושת העשוין קנים קנים חלולין יוצאין סביבות בעיגול כיון שיש לכל קנה מחיצה בפ"ע ובלבד שגם הקנים יהיו מובדלין א' מחברו ודי ברוחב אצבע ומ"מ אין זה הידור לנ"ח להדליק בפמוטות (ס"ד וסקט"ו י"ז י"ח ובה"ל ד"ה מילא וד"ה ומותר).

י ויהרר כשעושה נרות אפי' שעוה שלא ידבקם אפי' ב' יחד וכ"ש ד' או ה' שנראה כמדורה אלא יהא מרווח א' מחברו עכ"פ כשיעור אצבע, וכ"ש שיהרר שלא ידבקו אחר הדלקתן שע"ז מתחממין ונופלין ולא קיים המצוה וזה צריך ליהרר גם בנרות של שבת ויו"ט (ס"ד וסק"ח י"ט ובה"ל ד"ה אפילו וע"ל סי' רס"ג דין ב').

יא נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ כיצד אם הבית פתוח לרה"ר מניחו על פתחו ואם יש חצר לפני הבית פתוח לרה"ר מניחו על פתח החצר [וני"א על פתח הבית הפתוח לחצר] ואם ה' דר בעלי' אם פתח העליו פתוח לרה"ר מניחה על הפתח ואם פתח העליו פתוח לחצר מניחה על פתח החצר הפתוח לרה"ר² ואם פתח העליו פתוחה לבית מניחו בחלון הסמוכה לרה"ר (וע"ל דין י"ד ודין י"ז) ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה מניחו על שלחנו ודיו וצריך נר אחר בבית לעשות היכר שזו למצוה ואפי' אין רוצה להשתמש לאורה (וע"ל סי'

להחמיר ויכול לומר צידוק הדין (ס"א ג' וסקי"ב ושה"צ וסי' תרפ"ו סק"א ושה"צ וע"ל סי' ת"כ דין ב' וסי' תרפ"ג דין ד' וסי' תרפ"ד דין י"ב)^א.

ט כל דברי אבלות נוהג בחנוכה, ואונן פטור מנ"ח ואשתו תדליק ויש דעות אם הוא יכול לענות אמן ואם אין אשתו עמו והוא יחידי בבית ידליק הנרות בלא ברכה לפרסומי ניסא (סקי"ב וסי' תרצ"ו ס"ד וע"ל סי' תרע"א דין כ"ב וסי' תרפ"ג דין ג').

י ימי חנוכה מותרין בעשיית מלאכה ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה^ב בעוד שהנרות דולקות בבית והוא כחצי שעה כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה ואין להקל להם דוקא הנשים לפי שהנם נעשה על ידי אשה^ג כנ"ל דין ד' ויש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה אבל במקום שנהגו איסור מלאכה כל היום יש למחות בידם^ד כי הבטלה עברה היא ומביאה לידי שעמום (ס"א וסק"ג ד' ה').

יא חרש שאינו שומע והוא מדבר חייב בנר חנוכה שהוא כפקח לכל דבריו (סקי"ב וע"ל סי' תרע"ה דין ז').

יב נוהגין העניים לסבב על הפתחים בחנוכה ויש טעם לזה (סק"א).

~~~~~

סימן תרעא. סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו

א צריך ליהרר מאד בהדלקת נרות חנוכה והרגיל ליהרר בנר שבת וחנוכה הוויין לו בנים תלמידי חכמים (ס"א וסק"א).

ב עני המתפרנס מהצדקה חייבים הגבאים ליתן לו נרות להדליק מיהו אין צריכין ליתן לו אלא נר א' בכל לילה דזה סגי מעיקר הדין לו ולביתו כדלקמן ואם לא נתנו לו שואל על הפתחים או מוכר כסותו או משכיר עצמו ולוקח שמן להדליק מיהו אין חייב בכל זה רק בשביל נר א' בכל לילה כנ"ל (ס"א וסק"ג ובה"ל ד"ה ואפילו).

ג מצות נר חנוכה די נר א' לאיש וכל בני ביתו בכל לילה ולילה ואפי' בניו הגדולים ומשרתיו כיון שסמוכין על שלחנו בקביעות יוצאין בנר שלו (וע"ל סי' תרע"ז דין ב' ד') והמהדרין מדליקין נר לכל א' וא' והמהדרין מן המהדרין יום ראשון מדליק א' מכאן ואילך מוסיף והולך נר בכל לילה עד שבביל אחרון יהיו שמונה ואם יש כמה בני בית ידליק כל א' מבני הבית^א ויוסיף והולך נר א' בכל לילה כנ"ל חוץ מאשתו שהיא כגופו (וע"ל סי' תרע"ה דין ו') ויהררו ליתן כל א' וא' נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (וע"ל דין י"ח) ואפי' בלילה ראשונה י"א שיש ליהרר בזה (וע"ל דין ז') ואם אין ידם משגת כ"כ ידליקו נר א' בכל לילה^ב ואם אין ידם משגת כלל רק לנר א' לו ולבני ביתו בכל לילה יצא בזה מדינא (ס"ב וסק"ח ט' י' ובה"ל ד"ה בלילה וד"ה כדי ודין קטנים ע"ל סי' תרע"ה דין ז') וע"ע בס'י תרע"ג דין י').

ד אם השמן הוא ביוקר מוטב להדליק בנרות שעוה ולהיות מוסיף והולך ממה שידליק בשמן זית נר א' בכל לילה לבד וי"א דבלילה הראשונה יראה עכ"פ להדליק בשמן זית אף שאח"כ לא יוכל להיות כמהדרין מן המהדרין בשאר לילות (סק"ז ושה"צ ונ' דה"ה בכל לילה אין לו לחוש למחר לדעה זו).

סק"ב ובס'י תכ"ט סק"ל כתב דכיון דאיכא פלוגתא בזה נהרא נהרא ופשטיה, ומ"מ כתב דבמקום שאין מנהג ידוע בזה שוא"ת עדיף, ועי' מש"כ שם בשע"ה.

י הנה להמבואר לעיל באות הקודמת דלדעת מרן אומרים צידוק הדין אף בחנוכה, וא"כ הגם דבכמה מקומות נהגו שלא לומר, י"ל דבערב חנוכה דלדעת מרן שרי להתענות וכנ"ל בשע"ה אות ז', והגם דגם בזה יש שהחמירו וכנ"ל שם, מ"מ לענין צידוק הדין י"ל דאין להחמיר בב' החומרות.

יא לענין הליכה לבית הקברות בחנוכה כתב הבא"ח בפרשת וישב הלכות חנוכה אות כ"ב דאין הולכים לביה"ק ביום היארצייט שחל בחנוכה, אלא ילך קודם חנוכה. אבל על קברות הצדיקים הולכים להשתטח בחנוכה, והביאו בכה"ח סק"ג. והנה מוהר"פ במועד לכל חי בס' כ"ז אות י"א כתב דבחנוכה לא ילך לבית הקברות לזיהרא, וכתב מקורו מהמשנה כסף, והוסיף דמי שיש לו יארצייט בתוך ימי חנוכה ונוהג לילך לבית העלמין, יקדים לילך יום או יומים קודם חנוכה. ובפשטות בד"כ לשון זיהרא ששתמשים על ביקור והשתטחות על קברי הצדיקים, וכן דקדק מוהר"א מאני במכתב מאליהו שאלה ס"ט דממש"כ זיהרא נראה דאפילו לצדיקים המפורסמים אין הולכים, שלא לו קורין זיהרא. ומ"מ כתב ע"ז דאין נוהרים בזה, ואדרבה בער"ח טבת הולכים הרוב להשתטח על קברי הצדיקים, ולכאורה פליג מוהר"ח גפ ע"ד הבא"ח שכתב דלקברות הצדיקים הולכים להשתטח בחנוכה. אלא דיל"ע בזה, דהלא כתב בשער הגלגולים בהקדמה ל"ח דף נ"א ע"ב שלא לילך להשתטח על קברי הצדיקים לא בשבת ולא ביו"ט ולא ברא"ח, כי אז נפשותם עולות למעלה ואינם יושבות על הקבר, ופעם אחת שלחנו על קברי הצדיקים בחוה"מ להתפלל עליהם אבל לא נשתטחתי. והרי שאפילו בחוה"מ אפשר להתפלל, וכ"ש די"ל כן גם בחנוכה, ובע"כ דצ"ל דאין כונת המועד לכל חי על קברי הצדיקים, ותרגום המילה זיהרא הוא ביקור, ואינו שייך דוקא לקברי הצדיקים. וכן מבואר במקור דבריו במשנה כסף דמיייר במנהג שנהגו לילך על קברי מתייהם ג' פעמים בשנה לעורר על מתייהם ושם סופדים להם, וחל אחד מהפעמים בחנוכה, וסיים שם דאסור לילך בחנוכה לעורר על מתו יעו"ש, והרי ברור דמיייר על קברות קרוביו לעורר עליהם, ולא מיייר על קברות הצדיקים, ומבואר הטעם דכשבא לבית הקברות מעוררו לבכי ולמספד, וזה לא שייך בקברות הצדיקים. והנה באול"צ ח"ד פרק מ"א בביאורים לתשובה ג' נסתפק כשנסתיימו שבעת ימי האבילות שלו בחנוכה, אם לילך לבית הקברות בתוך ימי החנוכה, דאפשר דכמו שאמרו שאין הנשמות נמצאות על הציון בשבת ויו"ט אלא עולות למעלה, ה"ה בחנוכה. ויל"ע בספיקו, הלא רבינו הארי"ל לא אמר כי אם בשבת ויו"ט ורא"ח, ומנלן להסתפק ולומר גם בחנוכה, ועוד דאפילו בחול המועד כתב דיכול לילך להתפלל וכנ"ל, וכ"ש די"ל כן בחנוכה. ואפשר דלא יועיל לנשמת המת יותר מאשר אם יתפלל עליו בביתו. ושם הביא מהגשר החיים שהמנהג לילך בחנוכה. ולמעשה לא הכריע באול"צ שם אם עדיף שילך בחנוכה, או עדיף קודם או אחרי חנוכה. ובנתיבי עם בס'י רכ"ד כתב דאם היום השביעי או יום השלישים חל בחנוכה, עולים וקורין המזמורים ואומרים השכבה, ומ"מ צ"ל דאם כשהולך על קברי קרוביו מביאו לידי צער ובכי, לא ילך בחנוכה, וכמ"ש המועד לכל חי ובא"ח הנ"ל.

יב ובגדרי המלאכה שנהגו בה, כתב במועד לכל חי בס'י כ"ז אות ס"ה שלא יעשו כיבוס ומעשה מחט ושאר מלאכות כיצא בהם, וכן הביא הבא"ח בפרשת וישב הלכות חנוכה אות כ"ו, וכ"כ באול"צ בפרק מ"א תשובה א' שהמנהג אינו

אלא על כיבוס ותפירה וכדומה, אבל בישול ואפיה ושטיפת כלים וכדומה אינו בכלל המנהג, והוא כמנהג שנהגו ברא"ח, וכ"כ בספר יומין דחנוכה דלא עדיף מרא"ח וחוה"מ, ועי' לעיל בשע"ה בס'י תי"ז בשע"ה אות כ"א מש"כ לענין רא"ח. [ושם בשם האול"צ שיש מקום להקל בהפעלת מכונת כביסה בימינו, אך כאן לגבי חנוכה כתב דכיון שזמן המנהג קצר דהוא חצי שעה יש להמנע].

יג עי' עוד טעמים מדברי האחרונים בכה"ח סק"ז, ועי"ע בבא"ח פרשת וישב בהלכות חנוכה אות כ"ז טעם עדה"ס.

יד אמנם בשלחן גבוה סק"ו ומועד לכל חי סי' כ"ז אות ס"ה כתבו דהנוהגים שלא לעשות מלאכה כל היום הראשון והשמיני לא יבטלו מנהגם, יעו"ש מדברי הכנה"ג, וכן הביא הבא"ח בפרשת וישב הלכות חנוכה אות כ"ז אא"כ פרנסתם ממלאכה דאין להחמיר, והוסיף בשם מוהר"א מאני דמנהג ירושלים לעשות מלאכה בכל ימי החנוכה, אלא שיש קבלה שאם אשה נפלה בסכנה תדור נדר שלא לעשות מלאכה יום או יומים בחנוכה ותנצל.

~~~~~

סימן תרעא

א הנה בשו"ע פסק שבעה"ב מדליק בלילה הראשון נר אחד ומכאן ואילך מוסיף והולך, ופוטר בזה את כל בני הבית. והוא כשיטת התוס' בשבת דף כ"א ע"ב דמהדרין מן המהדרין קאי על נר איש וביתו, ולא קאי על המהדרין נר לכל אחד, שבזה ליכא היכרא שמוסיף והולך, שיסברו שכך הם בני הבית, וקרי ליה מהדרין מן המהדרין, דהידור זה עדיפא על הידור דנר לכל אחד ואחד, ודעת הרמב"ם דמוסיף והולך דמהדרין מן המהדרין הוא תוספת על ההידור, דנר לכל אחד ואחד. ומנהג בני ספרד בזה כשיטת התוס', ולא שנטו מדרך הפסיקה בעלמא כהרמב"ם, אלא שהיה מנהג קדום עוד לפני בעלי התוס', וכמ"ש הרמב"ם עצמו בהלכות חנוכה פ"ד ה"ג מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין והולכין נר אחד בכל לילה. ומנהג בני אשכנז בזה ג"כ אינו כהרמב"ם לגמרי, דלהרמב"ם בעה"ב עצמו מדליק עבור כל בני הבית וגם עבור אשתו, ומנהג בני אשכנז שכ"א מדליק לעצמו, ואשתו של בעה"ב אינה מדלקת דאשתו כגופו, ועי' באחרונים מקור וטעם למנהג.

ב הנה בשדי חמד באס"ד מערכת חנוכה אות ט' סק"ד כתב דמהא דבשו"ע לא הביא כלל דין המהדרין שמדליקין נר לכל אחד ואחד מבני הבית, מבואר דאחר שתיקנו דין המהדרין מן המהדרין להיות מוסיף והולך בכל לילה, בטל דין המהדרין לגמרי להדליק נר לכל אחד ואחד. [וני"ל כן מחמת סברת התוס' דליכא היכרא שמוסיף והולך אם מדליק לכל אחד מבני הבית]. ונ"מ דאם אינו יכול להיות מהמהדרין מן המהדרין, די שידליק נר אחד בכל לילה אפילו אם רבים בני הבית, יעו"ש. ויל"ע בדבריו דמה שדקדק שלא הביא בשו"ע דין המהדרין לכאורה לאו דוקא הוא, שהרי לא הביא גם את עיקר הדין דסגי בנר אחד לכל בני הבית. ובאמת כתב הפמ"ג במש"ז סוסק"א דמשמע מהשו"ע דההוספה בכל לילה מדינא, וכתב דצ"ע כי יש נ"מ לדינא. וכן בחמד משה בסק"ב לומד בשו"ע דמדינא בעינן מוסיף והולך [ועי' לקמן בשע"ה אות ד' נ"מ בזה]. ובאול"צ בפרק מ"ב תשובה א' כתב דכונת השו"ע שסתם דמוסיף והולך, הוא דמכיון שכתב הרמב"ם שהמנהג להיות מוסיף והולך אין אדם יכול

לעשות כעיקר הדין או כהמהדרין שאין לו לשנות מן המנהג, אא"כ הוא עני שאין ידו משגת. ועפ"ז י"ל דאם אין ידו משגת להיות מהמהדרין מן המהדרין ויכול להיות מהמהדרין להדליק נר לכל אחד ואחד, עדיף שיעשה הידור זה מאשר ידליק כעיקר הדין בלבד נר אחד בכל לילה, וכמ"ש כאן.

ג ושם בשע"ה מש"כ בזה.

ד וכתב בחמד משה סוסק"ב דכ"ז לדעת הרמ"א, אבל לפסק השו"ע שההידור הוא מעיקר הדין, א"כ אם יתן לחבירו אף אחד מהם לא יעשה המצוה כתיקונה מעיקר הדין, ולכן עדיף שידליק בעצמו מאשר שיתן לחבירו, ואילו לטעמיה הנ"ל בשע"ה אות ב' דס"ל לדעת השו"ע דמדינא בעי מוסיף והולך, ועמ"ש שם שכן די"ק הפמ"ג לדעת מרן מדלא הביא בשו"ע אלא רק את המהדרין מן המהדרין. ואפשר דיש לומר כן גם להבנת האול"צ הנ"ל שם דאחר שנהגו כמהדרין מן המהדרין שוב אין לשנות מן המנהג, א"כ אפשר שגם לא יתן לחבירו. ומאיך מצינו לכמה פוסקים שהביאו האי דינא ליתן לחבירו במקורו מהמג"א וכמ"ש ביד אהרן כאן, ובית עובד באות ה', ומועד לכל חי בס'י כ"ז אות מ"ח. ומאיךך בתורה לשמה סוס"י קפ"ב פקפק ע"ד המג"א מצד אחר, די"ל דאין כאן מצוה דרבים, אלא עביד הכי בשביל יחיד שיקיים מצותו, אין לו להפסיד הידור מצותו בשביל יחיד, ומצוה ידידה קדים. והנה כחילוק זה לחלק בין מצוה דיחיד למצוה דרבים כתב בתשובת בית יעקב בס'י ק"ד לשלוח אתרוג לעיר שאין בה אתרוג, והוא יברך על של הקהל, ומשא"כ ליחיד הדר בכפר לא ישלח לו, יעו"ש. ופסק כדבריו המ"ב לעיל בס'י י"ד ס"ד בביה"ל ד"ה מותר, דאין מחויב להשאל טליתו ליחיד הדר בכפר והוא יצטרך לשאול טלית מאחרים. ולכאורה סותר למש"כ כאן המ"ב לפסוק כהמג"א דאף ביחיד יתן לו שמן אף אם יפסיד את ההידור. ועי' א"ר סק"ג שהביא פסק הבית יעקב הנ"ל לחלק בין יחיד לרבים, וכתב דדוחק לחלק מדינא דהכא, ומ"מ לדינא כתב הא"ר שבס'י תרנ"ח כתב דלא כהבית יעקב אלא דגם ביחיד ראוי ליתן לו, ובלבד שהיחיד לא פשע. ואפשר דהמ"ב הבי"ד הבית יעקב דביחיד לא יתן לו דוקא בציצית שאינה חובת גברא, ומשא"כ בנרות חנוכה. ואמנם בסוס"י תרנ"ח הביא פסק הבית יעקב לתת אתרוג לעיר אחרת. אך לא כתב להדיא דביחיד א"צ, ועדיין יל"ע בכ"ז.

ה ולהנ"ל למנהג בני ספרד בלא"ה חשיב בכה"ג מהדרין מן המהדרין.

ו כן הביאור בדין זה לפסק מרן שרק בעה"ב מדליק, וכמ"ש הב"י בביאור הטור, ואמנם בשו"ע לא סיים מיום השני והלאה, עי' מש"כ בזה הפמ"ג בא"א סק"ב.

ז ובפר"ח כתב דיחזור להדליק בברכה. וכתב הכה"ח בסק"ו דכיון דאיכא פלוגתא בזה וכההיא דלקמן סי' תרע"ה דין ה', לכן נקטינן סב"ל ולא יברך.

ח ובבניינים משותפים המצויים כיום אי חדר המדרגות חשיב כחצר, ולסברת התוס' וסייעתם וכפסק השו"ע דבשיש חצר לפני הבית מדליק בפתח החצר, ה"נ ידליק בפתח חדר המדרגות, או דהו"ל כפתוח לבית ויניח בחלון הפונה לרה"ר. והנה יש בזה כמה שיטות ופרטי דינים, וכבר היה הגרשו"א רגיל לומר [הובא בהליכות שלמה בפ"ד ארוחת הלכה הערה 14] שבהרבה מהלכות חנוכה בכלל, ובדיני מקום ההדלקה בפרט, אין לנו פרשים מספיקים בסוגיות הגמ' ובדברי הראשונים, והדברים תלויים הרבה בסברא ובאובנתא דלבא, ועי"כ נימא מילתא רק במנהג שנהגו רובא דעלמא להדליק בחלון הפונה לרה"ר, וכפי שכתב טעמא דמילתא באור לציון פרק מ"ב תשובה ה' דלא חשיב כפונה

תרע"ג דין ב') ואם יש בבית מדורה שיכול להשתמש לפני' א"צ נר אחר שכבר יש היכר שהנר הוא של מצוה ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה צריך נר אחר (ס"ה וסקכ"א כ"ב כ"ג כ"ד כ"ה ובה"ל ד"ה פתח וד"ה וצריך ושה"צ וע"ל סי' שס"ג דין ס"ח בשם החזו"א דלחצרות שבזמנינו אין להם דין חצר.

יב והמנהג דבכל נר חנוכה אפי' מניחו סמוך לפתח צריך נר אחר בבית ואפי' לא ה' צריך לתשמיש, ומי שאין לו אלא נר א' להדליק ואין לו נר אחר להשתמש לאורה מ"מ ידליק את הנר ויברך עלי' אך לכתחלה יזהר שלא להשתמש לפני' (בה"ל ד"ה וצריך וע"ל סי' תרע"ג דין ב').

יג מצותה להניחה למעלה מג' טפחים^ט כדי שיהא ניכר' ואם הניחה למטה מג"ט יצא בדיעבד (ס"ו וסקכ"ו).

יד ומצותה להניחה למטה מי' טפחים^י ואם הניחה למעלה מי"ט^י יצא בדיעבד והמדליקין בפנים נוהגין להקל בזה אבל המדקדקין מחמירין גם בזה^י וכן משמע בטור ואם דר בעלי' מניחה בחלון שהוא לצד הה"ר אפי' אם החלון גבוה יותר מי"ט מקרקעית העלי' ומשמע במג"א דיותר טוב להניחה בחלון הסמוך לרה"ר אף שהוא למעלה מי"ט מלהניח בטפח הסמוך לפתח אף שיכול להניח שם למטה מי"ט דפרסומי ניסא לבני ה"ר עדיף אך אם יש לו ב' חלונות א' למעלה מי"ט וא' למטה מי"ט בודאי יניחנו בחלון שהוא למטה מי"ט (וע"ל דין י"א ודין י"ז) ובנרות ביהכ"ג המנהג שהנרות במקום גבוה (ס"ו וסקכ"ז ושה"צ וע"ל מדין כ' כל דיני הדלקה בביהכ"ג).

טו אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה^י לא יצא בין אם מדליק בחוץ ובין אם מדליק בבית וצריך לחזור ולברך ועי' פמ"ג^ט ואף בנרות שעוה ארוכין כל שמקום הלהב הוא למעלה מכ' אמה פסולה ואפי' לקחה כך דלוק והניחה למטה מכ' לא יצא דבשעת הדלקה צריך שתהא למטה מכ' אבל אם הדליקה למטה מכ' ונטלה משם והניחה במקום אחר בתוך כ' יוצא כיון ששני המקומות כשרים (ס"ו וסקכ"ח כ"ט ל' ושה"צ וע"ל סי' תרע"ה דין ג' שלכתחלה יש ליהיר גם בזה).

טז מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח ולא ירחיקנה יותר שאין ניכר שבעה"ב הניחו שם ויניחנו משמאל הפתח בין אם מניח על פתח הבית או על פתח החצר כדי שתהא מזוזה מימין ונ"ח משמאל ויהא מסובב במצות ובדיעבד אם הניח נ"ח מימין יצא, ואם אין מזוזה בפתחו מניחו מימין הפתח (ס"ז וסקל"א ל"ב ל"ג) ואם הניחו בחלל הפתח ויש שם מזוזה יניחו בחצי הנוטה לצד שמאל [שהוא נגד המזוזה שהמזוזה מימין] ויכול להניחו בכל שטח אותו החצי וי"א שראוי להחמיר להניח הנרות בצד שמאל בקצה האחרון סמוך לכותל (ס"ז וסקל"ה ל"ו) ובכ"ז אין נ"מ בין שהדלת נפתחת לצד המזוזה ומקום הציר שהדלת סובבת בו הוא לצד השני או להיפך (שה"צ) וע"ל סי' תרע"ו דין ז').

יז ובמקומות שמדליקין בפנים ואין היכר לבני הרה"ר כלל אין לחוש כ"כ אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח ומ"מ המנהג הנכון גם בזה להדליק בטפח הסמוך לפתח ואין לשנות אא"כ יש לו חלון הסמוך לרה"ר דאז נכון יותר שיניחנו שם כדי שיהא היכר לבני הרה"ר ויתפרסם הנס אם לא במקום דשכיח היזקא עי"א אכן אם החלון גבוהה מקרקע הרה"ר למעלה מכ' אמה ואין היכר לבני הרה"ר אז טוב יותר להניח בפתח (ס"ז וסקל"ז ל"ח ובה"ל ד"ה ומ"מ ושה"צ).

יח ואם יש הרבה בני הבית לא ידליקו כולם בטפח הסמוך לפתח שאם יערבו הנרות לא יהא היכר כמה נרות מדליקין כנ"ל דין ג' ואפי' במקומות שמדליקין בפנים ואין היכר רק לבני הבית מ"מ צריך שיהא ניכר כ"א לעצמו רק ידליקי במקומות אחרים אך יזהרו שלא ידליקו במקום שמדליקין הנרות כל השנה כי אז לא יהי' היכר כלל שהוא למצוה (ס"ז וע"ל דין י"א).

לחצר מכמה טעמים, חדא דכיון שהוא מקורה הו"ל כבית השותפין לענין חנוכה אף דלגבי שבת הוי כחצר, ולא מצינו שתיקנו להדליק בפתח בית השותפין, ועוד דלשיטת החזו"א חצר שבזמנינו אין לה דין חצר [וכפי שהביא בשו"ל כאן בסוף דין זה], כיון שלא משתמשים בה תשמישי חצר כזמן חז"ל אלא משמשת כמעבר בעלמא. ועוד, דבטעמא דעליה הפתוחה לבית מניחו בחלון, כתב הב"י דלא מינכרא מילתא דשל עליה הוא, וא"כ ה"נ בבתים משותפים לא מינכרא מילתא. ועוד הוסיף דיש לצרף שיטת רש"י וסייעתו דס"ל להדליק בפתח הבית. וע"כ אף שהביא האול"צ שהגר"ז פליג על החזו"א וס"ל דחשיב כחצר, וכן נהג בעצמו, מ"מ הא איכא עוד טעמים הנ"ל להדליק בחלון. ועי' בהליכות שלמה שם דנקט לדינא שידליק בפתח הבנין הפונה לרה"ר, ואם יש שביל המוליך מפתח הבנין לרה"ר, ידליק בראש השביל, ופליג ע"ד החזו"א הנ"ל כיון דמה שאמרו להדליק בפתח החצר אינו דוקא משום שעל פתח החצר יש שם בית ממש, אלא משום הדיו פרסומי ניסא טפי, וע"כ אף אם אין לו תשמישי חצר ידליק בפתחו. ועי' מש"כ עוד שם מצד הסברא דלא מינכרא מילתא, ומ"מ כתב דאם כבר הדליק אחד מן הדיירים בפתח הבנין עדיף שידליקו האחרים בחלון הפונה לרה"ר.

ט ושיעורו עפי' שיעורי הרמב"ם 23 ס"מ.

י עי' כה"ח סקמ"ו שהביא מדברי רבינו האריז"ל טעם בסוד לדין זה. והנה בטור ברקת כתב עדה"ס דמצוה להניחה למעלה מו' טפחים, והקשה עליו מהר"י אירגס בתשובות שבסוף ספר שומר אמונים בתשובה ה' שמדברי רבינו האריז"ל נראה דלכתחילה יש להניחה למעלה מג', ואין מצוה ב' טפחים, ושם כתב ליישב הדברים לדברי רבינו האריז"ל, והמדקדק להניחה בתוך ז' טפחים ולמעלה מעט יש לו על מה לסמוך בדברי רבינו האריז"ל, והביאו הרחיד"א במתכ"ר סק"ג, ונראה שמסכים כן, וכ"כ במועד לכל חי סי' כ"ז אות ל"ד, והבא"ח פרשת וישב הלכות חנוכה אות ה' דטוב להניחה עדה"ס מעט למעלה משבעה טפחים. ואמנם בכה"ח סקמ"ו כתב דהעיקר לדברי רבינו האריז"ל להניחו למעלה מג' טפחים, אלא דיכול להניחה גם עד למטה מעשרה, ולא יש מצוה, וטוב למעלה משבעה. ומה שכתב בתשובה בשומר אמונים הנ"ל לא קאמר אלא שיש לו על מה לסמוך בכתבי האריז"ל, אבל לא כתב שיש מצוה בזה יותר מלמעלה משלשה. ועי' אול"צ בפמ"ב בביאורים לתשובה ג' ד"ה ויש, דהעיקר עדה"ס דטוב למעלה משבעה וכנ"ל.

יא ושיעורו עפי' הרמב"ם 76 ס"מ.

יב והיינו גובה השלהבת, כה"ח סקנ"ב.

יג וכן צריך לדקדק בזה עפי' הטעם בסוד שכתב רבינו האריז"ל וכנ"ל, וכ"כ בכה"ח סוסקמ"ח.

יד ושיעורו עפי' הרמב"ם 9.12 מטר.

טו היינו דהפמ"ג בא"א סק"ז כתב דצ"ע אם יברך שנית, כיון דאיכא למ"ד דאם הדליק בפנים למעלה מעשרים יצא, וכתב ע"ז בכה"ח סקנ"ג דכיון דצריך לכבותה ולהורידה ולחזור ולהדליק הו"ל מעשה חדש ובעי ברוכי, ודוקא באופן שהסיח דעתו מההדלקה, אבל אם לא הסיח דעתו ונודע לו מיד שהדליקו

בפיסול א"צ לחזור ולברך, עכ"ד. ויל"ע בזה. ובאול"צ בפמ"ב תשובה ח' כתב דכיון דלית חדש להשיטה שיצא והיא סברא דחוויה, ע"כ יחזור להדליקה בברכה. **טז** ונוהגים להדליק בבית הכנסת גם ביום בעת תפילת שחרית בלא ברכה, ובנהר מצרים ונתיבי עם כתבו דהמנהג בירושלים להדליק כשמגיע הש"צ למזמור ארוממך קודם ה' מלך. ולעיקר מנהג זה וטעמו עי' מש"כ בשדי חמד באס"ד סוף מערכת חנוכה ובנתיבי עם שם, ובאור לציון ח"ד פרק מ"ד בסוף הביאורים לתשובה ט'.

יז הסכמת רוב פוסקי זמנינו דאין לברך על ההדלקה אלא רק במקום שמתפללין שם ערבית בקביעות, והבו דלא להוסיף עלה.

יח ואף דאין מברכין על מנהג וכדאיתא בסוכה מ"ד ע"ב לגבי חבטת ערבה, ולפסק הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות הט"ז והשו"ע בסי' תכ"ב ס"ב גם על ההלל ברי"ח אין מברכים. [ומבואר לעיל בשע"ה שם באות ט"ז לענין מעשה]. מ"מ הכא פסק בשו"ע לברך, וכן המנהג וכמ"ש הרחיד"א בברכי" סק"ו. וכמה טעמים נאמרו בזה באחרונים, אם משום דמנהג הבא לפרסומי ניסא שאני, או שהמנהג הוא הרחבת המצוה הקיימת ולא ענין חדש ועוד טעמים, ועי' אול"צ פמ"ד בביאורים לתשובה ט' שהביא כמה טעמים בזה.

יט אמנם מנהג בני ספרד כתב הכה"ח בסקס"ט והמדליק בבית הכנסת עומד כנגד המנורה ופניו לדרום, ומדליק דרך ימין ממזרח למערב. ועפ"ז יוצא דביום הראשון אינו מדליק בנר הסמוך לארון הקודש [ועי"ע לקמן בסי' תרע"ו דין ח' ובשע"ה שם].

כ הנה בב"י כתב דהמנהג פשוט לקבעם בכותל דרום ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב, ועי"ש דאף דלדעת הרמב"ם צריך לסדרם מצפון לדרום, שכן ס"ל שהיתה המנורה בבית המקדש, מ"מ כן נהגו ממזרח למערב. ואמנם הרדב"ז בח"ג סי' תקי' כתב דמנהג ירושלים לסדרם בין צפון לדרום והוא מנהג ותיקין, יעו"ש שהאריך להוכיח כן למעשה. אך נראה שמנהג זה נשתנה, שהרי הפר"ח כאן כתב דמנהג העולם ממזרח למערב, ואי מנהג ירושלים היה לא כך לא הוה שתיק מיניה. וכן העיד בכה"ח סקס"ט על מנהג בני ספרד ממזרח למערב, וכנ"ל באות הקודמת.

כא ונהגו כן להדליק קודם ערבית אף קודם השקיעה בברכה, ואף להמבואר לקמן בסי' תרע"ב בשע"ה אות ח' דאיכא פלוגתא בהדלקה קודם השקיעה, ולמעשה לא יברך קודם השקיעה לבד מער"ש דמעיקרא כך היתה התקנה להדליק מפלג המנחה, ה"נ בביהכ"ג מעיקרא כך היה המנהג להדליק מפלג המנחה, ועי' בוב"צ בשו"ת שבסוף הספר אור"ח תשובה כ"ט ובחדשות ח"ג סי' קי"ב שהאריך ליישב המנהג לברך.

כב ובכה"ח סקע"ח כתב דסב"ל ולא ידליק בברכה, ועי' לקמן באות הבאה.

כג כ"ה דעת המו"ק וכפי שהביא בביה"ל, ושם האריך לבאר שהמברך יש לו על מה לסמוך. ומאיך מצינו לכמה אחרונים שהסכימו עם המו"ק, וכמ"ש הרחיד"א במחב"ר סק"ז וזכור לאברהם ח"א דף ל"ו ע"ב, ומוהרר"פ במועד לכל חי סי' כ"ז אות ל"ג, ובוב"צ בשו"ת שכסוה"ס תשובה כ"ט ד"ה אבל, ובכה"ח סקע"ב, ואול"צ פרק מ"ב תשובה ט"ו, וכן נהגו וכמ"ש בנתיבי עם. ולכאורה יש

יט חצר או בית שיש לו ב' פתחים מב' רוחות כגון א' בצפון וא' במזרח צריך להדליק בשתיהן מפני החשד אבל לא יברך רק בא' מהן והשני ידליק בלי ברכה ואפי' כל הבתים שבחצר שייך לאדם א' או שאין שם בחצר רק בית א' צריך להדליק בשני הפתחים ואם ב' הפתחים ברוח א' והם בבית א' די לו בא' מהם אבל אם הם בשני בתים [או להמדליקין בפתח החצר אם ה' לכל בית מכון כנגדו פתח בחצר] או שבית א' חלוק מתוכו אע"פ שהם של אדם א' וברוח א' צריך להדליק בשתיהן ויש מקילין בששתיהן שייכים לאדם א', וכ"ז במקומות שמדליקין בחוץ או שמדליקין בפנים אצל הפתח שיש היכר לעוברים בחוץ אבל במקומות שמדליקין בפנים ממש ואין היכר לבני הרה"ר כלל אפי' יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות אין מדליקין אלא פעם א' (ס"ח וסקנ"נ נ"א נ"ג ובה"ל ד"ה שיש ושה"צ וע"ל סי' תרע"ז דין ב' ח').

כ נוהגין להדליק בביהכ"נ^ט ובבית המדרש^י ומברכין משום פרסומי ניסא^י ומדליקין בפנים ומניחו בכותל דרום או על השלחן שעומד אצל כותל דרום כמו במנורה שבביהמ"ק שהי' בדרום (וע"ל דין י"ד) ומסדרן ממזרח למערב והמדליק עומד אחריו לדרום ופניו לצפון^ט ומתחיל מימינו שהוא הנר הסמוך לאה"ק ושוב מוסיף והולך ומתחיל מהשמאלי ופונה לימינו [וע"ל סי' תרע"ו דין ח' ט' שיש דעות בזה] ויש מקומות נוהגין לסדר מצפון לדרום^כ ואין למחות בידן וכל א' יתפוס כמנהגו (ס"ז וסקל"ט מ' מ"ב מ"ג מ"ד ובה"ל ד"ה ובבהכ"נ ושה"צ וע"ל סי' תרע"ג דין א' וסי' תרע"ד דין ד' וסי' תרע"ה דין ג').

כא אפי' הנוהגין להדליק בצאת הכוכבים מ"מ בביהכ"נ נוהגין להדליק בין מנחה למעריב^{כא} ובע"ש יש נוהגין להדליק קודם מנחה ומנהגו להדליק אף בע"ש בין מנחה למעריב בשעה שהעולם מתחילין להתקבץ ואם העולם מתאחרין לבא וטרם שיבא מנין לביהכ"נ יתקדש היום לא ימתין כלל אלא יברכ^{כב} וידליק מיד אפי' קודם מנחה דמ"מ יש פרסומי ניסא כשבאין אח"כ לביהכ"ג ורואים הנרות וכן בחול אם אין מנין יכול להדליק אחר מנחה ולברך ואף ש"א שאין לברך בלי מנין המברך יש לו על מי לסמוך^{כג} ואם ננקל לו להשיג מנין בשעת ברכה מה טוב ואם רוצים למהר להתפלל לאחר שבירך הש"ץ והדליק א' מהן יוכל השמש להדליק הנשארים והש"ץ יתפלל [וכן בביתו כשיזדמן לו איזה דבר נחוץ לאחר שהדליק א' מהן יוכל אחר להשלים בשבילו את שאר הנרות^{כד}] ודוקא באופן זה אבל בלא"ה טוב יותר שיגמור בעצמו המצוה שהתחיל בה (ס"ז וסקמ"ו מ"ז מ"ח מ"ט ובה"ל ד"ה ויש ושה"צ) ודין יחיד בע"ש יתבאר בסי' תרע"ט בע"ה (סקמ"ז).

כב אבל על אביו ואמו י"ב חדש ועל שאר קרובים ל' יום אם מתפלל בערב חנוכה מדליק אדם אחר הנרות שאין כדאי שאבל יברך שהחיינו בביהכ"נ [אבל בביתו יברך שהחיינו] אבל שאר ערבית דחנוכה יכול האבל להדליק נ"ח ומתפלל בחנוכה ומעריב אבל לא שחרית^{כז} שיש בו הלל (סקמ"ד ושה"צ וסי' תרפ"ג סק"א וע"ל סי' קל"ב דין ל"ה נתבאר עוד בזה ושם נתבאר דין חוה"מ וט"ו באב ושבת ול"ג בעומר).

כג אין אדם יוצא בנרות של ביהכ"נ וצריך לחזור ולהדליק בביתו ואפי' הש"ץ שבירך בביהכ"נ צריך לחזור ולהדליק בביתו שיש חיוב על כל א' להדליק בביתו ומ"מ לא יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו^{כז} אם לא שמדליק להוציא אשתו וב"ב^כ, ואורח שמדליק בנרות ביהכ"נ אפשר שא"צ לחזור ולהדליק באכסניא^{כח} (ס"ז וסקמ"ה ושה"צ).

שערי הלכות

להוכיח כן מלשון הב"י בשם הכלבו שכתב בטעם ההדלקה בביהכ"נ כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, לפי שיש בזה פרסום גדול להש"ת וקידוש שמו כשמברכים אותו במקהלות. ומבואר דהעיקר לברך אותו במקהלות ולסדר הברכות בפני הציבור, ולא סגי שיראו הנרות אח"כ, ומ"מ אין הכרח דהוא לעיכובא. וכן נראה שהסכים לדברי המו"ק הגרי"ח ברב פעלים בח"ב סי' ס"ב, ושם כתב דלענין פרסום הנס מהני צירוף נשים לעשרה שיכול לברך, יעו"ש מש"כ מצד פריצאות בצירוף. ובאול"צ שם כתב דעדיין לא פלטיין מספק ברכות, דלא יברך אם אין עשרה אנשים בביהכ"ג, ושכ"כ מהר"י ידיד הלוי בברכת יוסף. **כד** ובמחב"ר סק"ב הבי"ד המו"ק שכתב ע"ז שבעל נפש יחוש לעצמו דהוא רוצה להיות מהמהדרין, ואינו בדין שעול מצוה יהיה עליו כמשאוי. והביאו כה"ח סקפ"ב. ולענין אם לתת לבניו הקטנים להדליק את נרות ההידור, כתב מוהרר"פ במועד לכל חי סי' כ"ז אות ל"ו דדוקא כשנותן בביהכ"נ להשמש להדליק נרות ההידור מיחזי כמשאוי, אבל כגון דא לחנכן במצות ולשמחן הנה מה טוב. והגרי"ח בבא"ח בפרשת וישב הלכות חנוכה אות י"ח כתב שלא ליתן להם מהנרות של חיוב אלא מהנר הנוסף היינו את השמש, שגם בזה יש קצת מצוה וטוב שיתן לבניו. ובאול"צ בפמ"ב תשובה ב' כתב לחוש מלתת לבניו הקטנים מדינא, יעו"ש טעמו.

כה ומנהג בני ספרד שלא להקפיד בזה, וכתב בכה"ח בסי' תקפ"א סקל"ג דאם הוא חזן קבוע ומרוצה לקהל אין לבטלו משום זה, אע"ג דאיכא דעדיף מיניה, כיון דאין זה חומרא בעלמא.

כו הנה מקור דין זה בזרע אמת ח"א סי' צ"ו, וכתב בטעמא דמילתא דאף דאין יוצאים בנרות בית הכנסת וצריך לחזור ולהדליק בביתו, מ"מ ק"ל דזמן אומרו אפילו בשוק יוצא ידי שהחיינו [ואף שאינו מוסכם לגבי חנוכה וכדלקמן בסי' תרע"ו בשע"צ אות ג', מ"מ מידי ספיקא לא נפקא וסב"ל]. ומבואר דברכת שעשה ניסים יברך שוב, אך באול"צ בפמ"ב תשובה ט"ז כתב דכיון דמצינו להמאירי בשבת כ"ג ע"א דמי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, דיברך לעצמו שעשה ניסים ובלילה הראשון גם שהחיינו [והביאו בשע"צ שם], וא"כ עפ"ז יש לחוש שיצא גם בברכת שעשה ניסים ולא יברך מספק.

כז ובמקור הדברים בזרע אמת שם סי"ו ז"ל: וגם בכה"ג היה טוב יותר שהאעשה תאמר זמן לעצמה, לפי"ד השו"ע בסי' רע"ג ס"ד דכתב דאין לברך קידוש להוציא אחרים אלא בשאינם יודעים ע"ש, עכ"ל. ועי' מש"כ בענין זה לעיל בשע"ה בסי' ח' אות י"א ובסי' רע"ג אות י"ג ובסי' תקפ"ה ע"ד השוה"ל בדין ח'.

כח ובאופן שהדליק בביתו קודם ואח"כ מדליק בבית הכנסת, כתב בזרע אמת שם שיחזור ויברך גם ברכת שהחיינו, והביאו במחב"ר סק"ח, והוכיח ממי שבירך ברכת התורה ותיכף קראוהו לעלות לתורה, שחזור ומברך ברכת אשר בחר בנו שנתקנה משום כבוד התורה כשקורא בציבור, וה"נ ל"ל הכא דנהגו לברך בציבור לפרסם הנס, וכנ"ל בשע"ה אות כ"ג מלשון הב"י, והוא בנוסף להדלקה שמדליק בביתו. והנה בבא"ח בפרשת וישב בהלכות חנוכה אות י"א כתב דבאופן שכל הקהל כבר הדליקו כגון כשחל יום ראשון דחנוכה בער"ש, נסתפק בזה בספרו מקבציאל, ועי"כ כתב שלא יברך מספק, והביאו בכה"ח סקע"ה וכן באול"צ

השמן בתוך הנרות קודם מעריב כדי שיהא מוכן תיכף אחר מעריב להדליק שאם יעשה הכל אחר מעריב יש לחוש שיעבור עיקר זמן הדלקתה שהוא חצי שעה אחר צה"כ כדלקמן (ס"א וסק"א ובה"ל ד"ה לא).

ב אין להקדים להדליק הרבה קודם השקיעה¹ חוץ מע"ש כדלקמן סי' תרע"ט והנהגין להדליק עם צה"כ או רבע שעה קודם מותרין להקדים רבע שעה או אפ"י חצי שעה בערך קודם צה"כ ומי שהוא טרוד ולא יהי' לו פנאי אח"כ יכול להקדים ולהדליק בברכה מפלג המנחה ולמעלה² שהוא שעה ורביע קודם צה"כ³ וחשיבין השעה לפי

שערי הלכות

מופלג פחות מכשיעור טבילה, ולת"י בתרא אפשר דמופלג יותר. ועי' ז"ל דמופלג ממנו הרבה, ונשלם הג' רבעי מיל עם שיעור דרבי יוסי 25 דקות אחר השקיעה, ואז הכוכבים נראים לעינינו. אך בספר קצות השולחן חלק עליו דהא התו"ש כתב בהערה ה' כתי' קמא דאפושי פלוגתא לא מפשינו, וכ"ד רוב הראשונים דאינו מופלג כ"כ, וגם בב"י בסי' רצ"ג כתב רק דברי הרא"ש שכתב כתיורף קמא של התוס' דליכא שיעור טבילה בניתים, דהיינו פחות מהילוך חמישים אמה. ועי"כ א"א עפ"ז לקבוע שיעור צאה"כ מאוחר יותר, וכמ"ש שם הב"י בשם הרא"ש דאחר שקיעת החמה אלף ותקמ"ט אמה הוי לילה אף לרבי יוסי. ומ"מ הא מיהא יש להוסיף שיעור הילוך חמישים אמה על הי"ג דקות וחצי, והוא קרוב לחצי דקה, שהרי עיקר ההלכה כרבי יוסי וכמבואר במ"ב בסי' רל"ג בשעה"צ אות כ"א, ובסי' תט"ו בביה"ל ד"ה נאכל, ובסי' תצ"ח בשעה"צ אות ל"ו, ובאול"צ בח"א סי' י' מכח זה כתב לאחר זמן השקיעה מהנראה לעינינו ואח"כ להחשיב י"ג דקות וחצי לביה"ש, ונמצא צאה"כ אחר כ"ז דקות מהשקיעה הנראית לעינינו, ועי' מה שהערנו בדבריו לקמן בשעה"ה אות ט'. ומ"מ לענין הדלקת נרות חנוכה אין כ"כ נ"מ בזה, דהסכים האול"צ להדליק רבע שעה עד עשרים דקות אחר השקיעה וכמ"ש בח"ד פרק מ"ג תשובה א', יעו"ש טעמו. ומ"מ ליישב מה שאין אנו רואים יציאת הכוכבים אחר ג' רבעי מיל מהשקיעה, י"ל כמ"ש הגר"ז בפסקי הסידור דלזכי הראות המאיצטגנינין הבקאים בגודל גוף הכוכבים כולם ברקיע ובגודל אורם [ועי' בספר הזמנים בהלכה בפרק מ"ז אות י"ב ושם בהערה עדויות של תצפיות בימינו שיש אפשרות לראות ג' כוכבים אחר י"ג דקות וחצי אחר השקיעה]. וכע"ז כתב בהערות הגר"ז מלצר לספר בין השמשות, דאפשר שבזמן חז"ל היו נראים אחר ג' רבעי מיל, ובימינו נתמעט חוש הראות וכמ"ש בגמ' בבכורות נ"ד ע"ב דעד ט"ז מיל שלטא עינא דרועה, ובימינו א"א לראות במרחק זה. ועי"כ צ"ל לעיקר זמן דצאת הכוכבים כמ"ש בגמ' י"ג דקות וחצי אחר השקיעה, ולהוסיף לזה חצי דקה לרבי יוסי וכנ"ל. והשיעור כפי חישוב המעלות [כמבואר בדברינו לעיל בסי' נ"ח בשעה"ה אות י"ז אופן החישוב, ושכ"ה הזמן האמיתי]. וכשהחמה נמצאת 3.8 מעלות מתחת לאופק, וזמנו בימי חנוכה לפי אופק ארץ ישראל ט"ז דקות בקירוב אחר השקיעה, ואף שהימים קצרים בכ"ז י"ד דקות מתארך לט"ז דקות במעלות כיון שהדמדומים ארוכים מחמת הילוך השמש באלכסון יותר מהימים השווים בניסן ותשרי. וטוב להדר ליתן שמן שיספיק לדלוק עד אחר חצי שעה דצה"כ דר"ת ויצא בזה לכל הדעות, וכפי שהזכיר כן האול"צ בפמ"ג בביאורים לתשובה ב'.

ב במ"ב כתב תחילת שקיעה השניה שהיא לערך רבע שעה קודם צאת הכוכבים, והוא כשיטת ר"ת, ולשיטת הגאונים הנ"ל באות הקודמת בחישוב המיל י"ח דקות, ס"ל לשיטה זו להדליק בשקיעה הנראית לעינינו.

ג הנה כונת המ"ב דדין זה שכתב כאן הוא רק להמתפלל ערבית בזמנו, לאפוקי הנהוגים כשיטת רבי יהודה להתפלל ערבית בפלג המנחה, שהם יתפללו ערבית כדרכם ואח"כ ידליקו בזמנה, והנה י"ל דגם דין זה שכתב כאן לא שייך לאותם הרגילים להתפלל ערבית בזמן קבוע מאוחר יותר מצאת הכוכבים, שאין להם ענין בהקדמת ערבית לזמן ההדלקה, דלא שייך דין קדימת תדיר אלא כשבאו שני המצות לפניו יחד, ורוצה לקיים עתה את שניהם, אבל אם בא לקיים עכשיו מצוה אחת מהם אין ענין להקדים את התדיר, וכמ"ש בשאגת אריה סי' כ"ב וישועות יעקב בסי' תרפ"א סק"א. אלא דיש לפקפק בזה, שהרי מקור הדברים הוא מההיא דלעיל בסי' רפ"ו ס"ד הוי לפניו שתי תפילות אחת של מנחה ואחת של מוספין, גנון שאיחר מלהתפלל מוסף עד שהגיע זמן תפילה של מנחה, דכתב בשו"ע שם דצריך להתפלל של מנחה תחילה ואח"כ של מוסף, והביא ד"א דדוקא אם צריך עתה להתפלל של מוסף כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם אינו צריך להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף, והרי דהסברא הנ"ל דדין תדיר דוקא אם רוצה לקיים שניהם היא סברת הי"א, אבל סברא ראשונה שסתם השו"ע כמותה מבואר דבכ"ז צריך להקדים את התדיר. אלא דכתב שם הכה"ח בסקל"ז דסומכים על הי"א, דכתב שם בסקל"ז דלענין הלכה צריך להזהיר שלא יאירכו בניגונים כדי להגיע להתחיל מוסף קודם שש ומחצה שלא להכנס למחלוקת, אבל אם כבר הגיע שש ומחצה סומכים ביוה"כ שאין צריכים להתפלל מנחה לצורך הסעודה, על הי"א דבכה"ג אין דין תדיר, וכן סומכים ע"ד הרמב"ם שאין עושים כן בציבור. [ועי' שם בערך השלחן סק"ד דכתב עפי"ד הבית דוד דכיון שהביא השו"ע בסתם עיקר הדין כמו שהוא שנוי ואח"כ כתב וי"א, דעתו לפסוק כה"א. ואמנם אין סברא זו מוסכמת, ושם במאמר"י סק"ה לא כתב כן]. ומ"מ עפ"ז יש לסמוך גם לגבי הדלקת נר חנוכה, דאם גריל להתפלל מאוחר יותר אין דין קדימת התדיר. ועי' בהלכות חג בחג פ"ו אות ד' במקורות, שכתב דנראה דאף להחולקים שם היינו דוקא בהוי לפניו שתי תפילות, רק שאין רצונו להתפלל עתה מנחה אלא מוסף, בזה ס"ל דכיון דעכ"פ דעתו לקיים מצות תפילה א"כ מנחה קודמת, ומשא"כ בשתי מצות נפרדות כנר חנוכה ותפילת ערבית, אם אין דעתו להתפלל עתה ערבית אין שייך כאן קדימת התדיר לכו"ע.

ד הנה מש"כ כאן דהמתפלל בצאה"כ נכון לנהוג לכתחילה להדליק קודם שיתפלל, והיינו שידליק כהדעות שזמן ההדלקה מהשקיעה ואז יוכל להתפלל בזמנו בצאה"כ. וביאר דבריו בביה"ל ד"ה עם דאין כדאי לדחות ערבית שיש בה ק"ש דאורייתא וגם תדירי קודם [ועמש"כ לקמן באות הבאה], ולכן ידליק קודם, דהרבה ראשונים הכי ס"ל לכתחילה, וגם דאם נסבור דלהרמב"ם זמנה מתחילת השקיעה הנראית לעינינו, וגם ס"ל דאחר חצי שעה לא ידליק עוד, א"כ אם ימתין לצאה"כ יש לחוש דלהרמב"ם לא יצא כלל, ולכן ידליק מתחילת השקיעה השניה [ואף דגם זמן זה הוא יותר מחצי שעה מתחילת זמנה, אפשר דזה בכלל מש"כ הרמב"ם דזמנה חצי שעה או יותר, אבל בצאה"כ הוא ודאי

סימן תרעב. זמן הדלקת נר חנוכה

א זמן הדלקת נר חנוכה עם צאת הכוכבים¹ ואין לאחרה יותר וי"א דזמנה לערך רבע שעה קודם צה"כ² והנהגין להתפלל מעריב בזמנו אחר צה"כ נכון לנהוג כן לכתחלה להדליק קודם מעריב³ וכן נהג הגר"א אך טייל בה כ"כ שמן שידלוק חצי שעה אחר צה"כ ואם לא הדליק מקודם והגיע זמן צה"כ יקדים להתפלל מעריב⁴ וי"א שזמן הדלקה בזמן השקיעה כשנתכסה השמש מעיינינו, ואפי' הנהגין תמיד להדליק אחר מעריב מהנכון שיכינו עכ"פ

בפמ"ב בביאורים לתשובה ט"ז, ועי"כ כתב דאם יש אדם שלא הדליק בביתו יברך הוא את כל הברכות, ואם אין שם אדם כזה יברכו ברכת להדליק בלבד. ומאיך בנתיבי עם כתב דהמנהג בירושלים שמברכים כל הג' ברכות, שהרי הוא פרסום הנס דביה"כ⁵ שהוא בנוסף למה שהדליק בביתו וכנ"ל, יעו"ש. [אמנם מה דפשיטא ליה שם שהבא"ח הוא דלא כהזרע אמת, אפשר דיש לחלק בין אם כל הקהל הדליקו לבין אופן שיש מהקהל שלא הדליקו, ולשון הזרע אמת שאם הדליק בביתו דיברך זמן בשביל הציבור, ועי"כ י"ל דאם כל הציבור כבר הדליקו לא יחזור לברך זמן, וכן נראה שהבין הכה"ח שבסקע"ד הבי"ד הזרע אמת ובסקע"ה דברי הבא"ח, ומבואר דס"ל דלא פליגי, אלא דמהמשך לשונו של הזרע אמת להשוות לברכת התורה כשקראוהו לעלות לתורה מיד אחר שבירך וכנ"ל, א"כ י"ל דבשביל הציבור היינו לצורך פירסום הנס של בית הכנסת מצד המנהג בנוסף על מה שהדליק בביתו, והיינו אפילו כולם הדליקו. ויל"ע].

סימן תרעב

א בשו"ע כתב עם סוף שקיעתה, והיינו צאת הכוכבים וכפי שביארו האחרונים, הביאם המ"ב כאן. ואף דמין השו"ע פסק בסי' רס"א כדעת ר"ת וסייעתו, וא"כ כוונתו כאן לצאת הכוכבים דר"ת, מ"מ כיון שנתפשט המנהג כהגאונים, והוא היה מנהג קדום קודם שנתפשטו הוראות מרן וכמ"ש הרחיד"א בברכ"י שם בסי' רס"א סק"א ובסי' של"א סק"ז ועוד הרבה אחרונים, עי' בארץ חיים שם בסי' רס"א. ועי"כ מנהגינו בסוף שקיעתה בצאה"כ כשיטת הגאונים, וזה כונת הבא"ח פרשת וישב הלכות חנוכה אות ז'. ועי' מה שהאר"ך בזה בשו"ת שומע ומוסיף בענין זמן הדלקת נרות חנוכה, וזמנו ג' רבעי מיל שהוא י"ג וחצי דקות אחר השקיעה הנראית לעינינו, וזה לפי שיעור חישוב המיל י"ח דקות, דהוא עיקר להלכה לפסק מרן השו"ע ורוב הפוסקים, דהנה הרמב"ם בפיה"מ בפסחים פ"ג מ"ב כתב ששיעור המיל הוא שני חומשי השעה, אולם בפיה"מ בברכות פ"א כתב שעה"ש הוא שעה וחומש קודם הזריחה, וכבר דנו האחרונים בסתירת דברי הרמב"ם, ומ"מ מבואר בדברי הרמב"ם בהלכות קרבן פסח פ"ה ה"ט שהוא ב' חומשי השעה יעו"ש, וכן נקטו רוב האחרונים בדעתו. אמנם בחזו"א בסי' י"ג מכתב ב' כתב דמסתברא היא דברכות אחרניתא וכמו שפי' הגר"א, אך שם בסק"ב כתב דמסקנת הרמב"ם ב' חומשי השעה, ומ"מ כן סבר להלכה הגר"ז בסי' תנ"ט ס"י דהמיל ב' חומשי השעה, אך בסי' קפ"ח ס"ג כתב לשער ב"ח דקות למיל, ועי' מש"כ בבירור הלכה תנינא בסי' פ"ט עמ' רכ"ג בבירור דעת הגר"ז והצמח צדק, וכן נקט בשו"ת תורת חסד (לובלין) כ"ד דקות למיל, אך דעת מרן לפסוק בסי' תנ"ט ס"ב דהמיל הוא י"ח דקות, וא"כ עה"ש שהוא ד' מיל קודם הנץ יוצא שעה וחומש, וכ"ה זמן צאה"כ דר"ת וכנ"ל. וכמ"כ כתב בשו"ע ביו"ד סי' ס"ט ס"ו, וכ"ד הרמ"א כאן. ומצינו כן להרבה פוסקים מהגאונים והראשונים דסברי הכי, דכ"ה דעת רב סעדיא גאון בסידורו בדיני ק"ש ותפילה, וכ"כ הראב"ה בריש ברכות, והרא"ה והריטב"א ברפ"ד דברכות, והתה"ד בסי' קכ"ג וקכ"ז, ומהר"י וייל בסי' קצ"ג. ועי' בספר ישראל והזמנים ח"א רס"י י"ב שהביא דכן סברי רוב הראשונים, יעו"ש שהביא רבים מהראשונים דסברי הכי. וכ"פ הרבה אחרונים ואציין חלקם, הלבוש בסי' תנ"ט, ומנחת כהן במבוא השמש מאמור ב' פ", והב"ח בסוסי' תקס"ב, והשו"ך ביו"ד סי' ס"ט סקכ"ה, ומג"א סי' של"ה סק"ב, וא"ר בסי' רס"ז סק"ג, ובית דוד או"ח סי' ק"ב, והגר"א בסי' תנ"ט בסו"ד וכפי שביאר החזו"א בסי' י"ג ובסי' קכ"ג, והפמ"ג בסי' תנ"ט במשו"ז סק"ב וא"א סק"ג, ובסי' תנ"ה א"כ סק"א, ובפקודת אלעזר בסי' נ"ח פסק הנץ החמה בד"ה שכתב, ובעוד מקומות. וכן כתב בזבחי צדק ח"ב בשו"ת יו"ד סי' י"ג, ועוד נראה מהחישוב שחישב הזב"צ בתשובותיו החדשות סי' ק"ג, עי' בספר הזמנים בהלכה פ"ג הערה 15, והבא"ח בפרשת ויקהל אות ט' והוא קיצור ממש"כ ברב פעלים ח"ב סי' י"ט, ועי"ש שכ"כ גם מוהר"א מאני שכן מנהג ירושלים לשער צאה"כ י"ג דקות וחצי אחר השקיעה, נמצא שהמיל י"ח דקות, וכ"כ עוד להדיא ברב פעלים ח"ב שאלה ג' ד"ה והנה עי"ז דעה"ש שעה ורביע בקירוב קודם הנץ, ועי' בירור בדעתו לקמן באות ט'. [ונמאן תשובה למש"כ במעשה ניסים בכללי הלוח שמנהג בגדאד לחשב עה"ש שמינית היום קודם הנץ, והוא לפי שיעור המיל כ"ב דקות וחצי, דדברי הזב"צ והבא"ח ברור מללו שהמיל י"ח דקות, ועה"ש שעה וחומש קודם הזריחה]. וכן סתם המ"ב בסי' נ"ח בד"ה כמו, ובסי' פ"ט ס"א בביה"ל ד"ה ואם, ובסי' צ"ב סק"ג, ובסי' קס"ג ס"א בביה"ל ד"ה בריחוק, ובסי' קפ"ד סק"ח, ובסי' רל"ה סק"ד, וכאן בביה"ל ד"ה שהוא, ומ"מ בסי' תנ"ט ס"ב בביה"ל ד"ה הוי, סמן במקום הפסד על הדעה שהמיל כ"ב דקות וחצי, ולענין מליחה לא היקל ביי"ח דקות. והחזו"א בסי' קכ"א סק"א חלק עליו בזה, וכתב דנקטינן דהמיל הוא י"ח דקות לכל מילי, ושכ"ה מסקנת הגר"א ושהחזיק מאד בדעה זו, ועי' שם בדבריו, וכ"כ האול"צ בפ"ו תשובה ד', יעו"ש שכתב דאין לנו אלא דעת מרן שהמיל י"ח דקות [ומ"מ כתב דיש מבני ספרד שנהגו כ"ב דקות וחצי], וכן היה המנהג פשוט ברוב תפוצות ישראל לשער עה"ש שעה וחומש קודם הזריחה, עי' ספר הזמנים בהלכה פרק כ"א סעיף ז', והוא לפי י"ח דקות למיל. ועפ"י יצא זמן צאת הכוכבים למנהג הגאונים ג' רבעי מיל אחר השקיעה י"ג דקות וחצי. ואמנם כבר נתחבטו בזה באחרונים דמצד המציאות לא נראים הכוכבים אחר י"ג דקות וחצי אלא מאוחר יותר, ונתנו בזה שיעורים אחרים, ומ"מ צ"ע מהגמ' דזמן צאה"כ ג' רבעי מיל. ונאמרו בזה כמה דרכים, בספר בין השמשות להגר"מ טיקוצ'ינסקי בעמ' כ"ח כתב דהלא שיעור דג' רבעי מיל הוי לרבי יהודה, אך שיעור דרבי יוסי כהרף עין בתר דשלים ביה"ש דרבי יהודה. ושם בתוס' בשבת ל"ה ע"ב ד"ה אלא כתבו דאינו מיד ממש אחר ביה"ש דרבי יהודה אלא מופלג מעט, ושם כתבו לתי' קמא

קוצר היום דהיינו שעות זמניות ובלבד שיתן בה שמן שידליק עד חצי שעה אחר צה"כ שהוא בס"ה שעה וג' רבע שעה מזמן הדלקה ואסור להשתמש לאורה כל אותו הזמן אף שהדליקה בעוד היום גדול ואם כתבה בחול קודם צה"כ צריך לחזור ולהדליק בלי ברכה, ואם לא נתן בה שמן רק כשיעור חצי שעה כנהוג בכל יום יחזור ויתן בה שמן וידליק בלי ברכה, ואם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולחזור ולהדליק (ס"א וסק"א ב' ג' ד' ובה"ל ד"ה ולא וד"ה ובלבד ושה"צ).

ג חצי שעה קודם זמן ההדלקה אסור לאכל ושאר דברים (הנוכרים בס"י רל"ב) ואפי' התחיל פוסק כשיגיע הזמן ולענין ללמוד לאלו שמקדימין זמן ההדלקה אפשר להקל בחצי שעה שלפני זמנם ולסמוך על הפוסקים דזמנה עם צה"כ ומותר ללמוד עד חצי שעה קודם צה"כ דאז בלא"ה אסור משום ק"ש (סק"י ושה"צ וע"ל סי' רל"ה דין ו' וצ"ע^א וע"ל סי' תל"א דין ו').

ד שכח או הזיד ולא הדליק בזמנה מדליק והולך עד חצי שעה אחר צה"כ ובדיעבד אם עבר זה הזמן מ"מ מדליק כל הלילה ואם מדליק בפנים ידליק בברכה עד עמוד השחר^ב מיהו דוקא אם בני הבית נעורים אבל אם ישנים אין לברך אלא ידליק בלא ברכה [והנהוג לברך אם א"א להקיצם אין מוחין בידו^ג] ואם בא לביתו קודם עה"ש ומצא ב"ב ישנים מהנכון שיקצם [ועכ"פ יק"ב ב' או ג' מהם] כדי שיוכל להדליק בברכה, ואם עבר כל הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין ובשאר לילות ידליק כמו שאר בנ"א דהיינו בליל ב' ב' נרות וכו' ולא אמרי' דאצלו הלילה שני' היא הראשונה וידליק אחת (ס"ב וסק"א י"ב ושה"צ וע"ל סי' תרע"ז דין ו').

ה י"א שבמקומות שמדליקין בפנים וההיכר רק לבני ביתו א"צ לזוהר להדליק לפני החצי שעה שאחר צה"כ וידליק כשבני הבית מקובצים יחד ומ"מ טוב לזוהר גם במקומות ההם^ד דכיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכר לעוברים ושבים ג"כ (ס"ב וסק"ט י' ובה"ל ד"ה ומ"מ).

ו צריך ליתן בה שמן שידלק^ט עד חצי שעה שאחר צה"כ^י ומי שאין לו שמן כשיעור הזה ידליק בלי ברכה ואף במקומות שמדליקין בפנים וההיכר רק לב"ב צריך לשיעור הזה ואפי' הדליק אחר צה"כ או אחר החצי שעה שאחר צה"כ צריך שמן שידליק חצי שעה מיהו במקומות שמדליקין בחוץ וההיכר לעוברים ושבים משמע בשו"ע שאם מדליק זמן מה אחר צה"כ די שיתן בה שמן שידליק עד חצי שעה שאחר צה"כ^י (ס"ב וסק"ה ו' ובה"ל ד"ה כזה וע"ל סי' תרע"ה דין ה').

ז אם נתן בה שמן הרבה שידליק יותר מהשיעור אין בו שום מצוה אבל בנרות של שעוה יש הידור מצוה כשהן ארוכות ומ"מ אין לעשותם גדולות יותר מדאי (סק"ו).

ח אם נתן בה שמן יותר מכשיעור יכול לכבותה לאחר החצי שעה שאחר צה"כ וליהנות ממנה שאינו מקצה השמן רק מה שצריך למצותו ומ"מ לתתלה טוב להתנות שאינו מקצה השמן רק לשיעור הדלקה^י משום ש"א שאם נתן בסתם הקצה הכל למצותה, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן ויש מחמירין^י שבעוד שהנרות דולקין

לכתחילה לא יקדים להדליק אפילו מצאת הכוכבים לדעת מרן, וכו"ל. ולענין הקדמת הדלקה בבית הכנסת, נתבאר לעיל בס"י תרע"א בשע"ה אות כ"א.

ט הנה לעיל במ"ב בס"י רס"ג סק"ט הביא את המחלוקת אי חשבינן פלג המנחה שעה ורביע קודם השקיעה או קודם צאת הכוכבים, וכאן תפס לחומרא מצאת הכוכבים, וכן ביאר המ"ב שם בדעת מרן השו"ע. אך ע"ש בשע"ה אות י"ד דהבאנו דאין הדבר מוסכם לדעת מרן, ומ"מ לענין מעשה הגם שאין לנו הכרח ברור לדעת מרן בדין זה, ואף שהגר"א האריך להוכיח דמנינן שעות היום מהזריחה ועד השקיעה, וכן סברי רבים מן האחרונים דהוא דעת הלבוש, והמנחת כהן [וכתב שם שכ"ד כמה ראשונים, ומ"מ כתב להחמיר בדאורייתא כגון בק"ש], ומעדני יו"ט בפ"א דברכות סי' י' אות ט' ועוד, וכן החזיק החזו"א שם, מ"מ רוב הפוסקים סברי למנות מעה"ש ועד צאה"כ, ויש שכתבו שכן המנהג, וכמו שהביא המנחת כהן שם דכן סברי התוס' והרמב"ן והרשב"א, וכ"כ הב"ח בס' תל"א, והט"ז והפרי"ח בס' תמ"ג, והמג"א בס"י נ"ח סק"א וא"ר שם סק"ב, ומטה יהודה בס' תמ"ג, והרחיד"א בחיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות ג', וכתב שם שכן פשטה ההוראה בכל המקומות ודלא כהלבוש, והחס"א בסק"א והבא"ח בפרשת ויקהל אות ד' דכן עיקר דחיישין לחומרא לשער מעה"ש ועד צאה"כ, ושכן המנהג פשוט בבגדאד, וכ"כ ברב פעלים ח"ב או"ח סס"י ב', וכ"כ עוד אחרונים, וא"כ עפ"י המנהג שנהגו כהגאונים, צ"ל שעה ורביע קודם צאת הכוכבים של הגאונים שהוא י"ג דקות וחצי אחר השקיעה, וכנ"ל בשע"ה אות א' דכ"ה עיקר להלכה לשער המייל י"ח דקות, ובאור לציון פרק י"ח בביאורים לתשובה ט' כתב שהוא כחמישים דקות קודם השקיעה, ואזיל לשיטתיה דזמן צאת הכוכבים היינו כעשרים וחמש דקות אחר השקיעה, ואז יוצא פלג המנחה ביום בינוני כחמישים דקות קודם השקיעה. והנה הטעם שכתב כן האול"צ ביאר דברו בח"א ביו"ד סי' י' כיון דצאת הכוכבים הנראה לעינינו הוא בזמן זה, ומאידך גיסא בגמ' בשבת דף ל"ד מבואר שצאת הכוכבים הוא ג' רבעי מיל אחר השקיעה וכנ"ל, וע"כ יש לומר או שהשקיעה שלנו נכונה וצאה"כ אינו נכון, או שהשקיעה אינה נכונה וצאה"כ נכון, וע"כ כתב ד"ל דהשקיעה היא אחר שנסתלק האדמומית, שהוא כרבע שעה אחר שנכסה גלגל חמה מעינינו, ואח"כ יש ג' רבעי מיל ביה"ש, נמצא צאה"כ אחר 27 דקות מהשקיעה, ועפ"ז כתב באו"ח שם סי' כ' דיכול להתפלל מנחה על תנאי עד 27 דקות אחר השקיעה [ואעפ"כ כתב לענין תפילת ערבית שהמנהג לשער מ"ג דקות וחצי אחר השקיעה, יעוין בדבריו בח"ב פט"ו תשובה ו'. וע"ע בדבריו בפ"ח תשובה ט', ויל"ע]. אמנם ג"ז צ"ע, דהלא הפוסקים נקטו שקיעה כשנכסה גלגל חמה מעינינו, דבתשובת רבינו ניסים גאון שהביא מהר"ם אלשקר שם כתב דכאשר תיפול עגולת השמש למטה היא השקיעה, וכ"כ בתשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם דאפילו אם שקע רוב השמש באופק ולא נשאר ממנה כי אם דבר מועט הרי הוא יום, כל שלא תשקע כל עגולת השמש בכללה, וכן במ"ב בס"י רס"א סק"ב הבי"ד הגר"א דביה"ש מתחיל תיכף אחר השקיעה, היינו משעה שנכסה השמש מעינינו, וע"ע שם בביה"ל ד"ה מתחילת עוד לשונות הפוסקים שכתבו כן. וע"כ גם עפ"ז א"א לדחות זמן צאה"כ אחר י"ג דקות וחצי. ואמנם מצינו בבא"ב בפרשת ויקהל אות ח' שכתב דצאת הכוכבים הוא שליש שעה אחר קריאת המג"ב שהוא שבע דקות אחר השקיעה, ונמצא שיעורו 27 דקות אחר השקיעה, אלא דמידי אח"כ כתב בהלכה א' שנסתתים זמן מנחה י"ג דקות וחצי אחר השקיעה, וכן ברב פעלים ח"ב סי' י"ט מבואר בדבריו ובדברי מוהר"א מאני שהביא שם דנקטו בפשיטות שצאה"כ הוא י"ג דקות וחצי אחר השקיעה, ובע"כ דמש"כ בהלכה ח' דזמן צאה"כ 27 דקות הוא רק לחומרא לענין זמן תפילת ערבית, ובפרשת צו בהלכות ער"פ שחל בשבת אות ז' כתב כשיעור י"ג

דקות וחצי גם לענין קולא להכין משבת ליו"ט. וכ"כ כמו"כ בשנה שניה בפרשת ויצא אות א' לענין צאת השבת, אבל לעיקר הדין ס"ל י"ג דקות וחצי לאחר השקיעה, ואפשר דטעמו להחמיר כיון שבבל נמצאת בעמק, והשקיעה מוסתרת ע"י ההרים, נמצא שהשקיעה האמיתית באופק מישורי מאוחרת יותר דאולינן אבתרה, וגם צאת הכוכבים תלוי בשיעור ירידת החמה מתחת לאופק, ולא במה שנראה לעינינו מן ההרים, וכיון שלא היה ידוע כמה הזמן שבין השקיעה הנראית מעל ההרים לשקיעה המישורית החמיר הבא"ח לאחר זמן צאה"כ. ואפשר דהחמיר לגבי מוצש"ק שיעור מיל של 24 דקות, ועוד זמן מועט לתוספת שבת, וע"כ כתב לענין מוצאי שבת שליש שעה אחר קריאת המגר"ב, ולא רצה לחלק בין ערבית בכל השבוע למוצ"ש, ובין ימות הקיץ לניסן ותשרי, וע"כ כתב כן לחומרא, אך לא היקל בזה לענין מנחה. שו"ר בזבחי צדק בשו"ת שבסוף ח"ב ביו"ד סי' י"ז ד"ה ונכתוב, שכתב שיעור בין השמשות קי"ל ג' רבעי מיל שהוא קרוב ל"ד דקות, והוסיף דבשביל שלא כל אדם ידוע לשער זאת, וגם אין העולם יודעים אימתי צאת ג' כוכבים בינונים, לכן נהגו בבגדאד להחשיב צאת הכוכבים שליש שעה אחר קריאת המגר"ב, והוא כ"ז דקים אחר השקיעה, ובוה יצא מידי כל ספק ויוכל במוצש"ק לעשות מלאכה וכשיהיה תענית אוכלים, עכ"ד. הרי שאף דנקט בפשיטות שיעור ביה"ש י"ג וחצי, מ"מ מחמת החשש שיטעו בשיעור הזמן החמיר כשיעור כ"ז דקים דהוי לילה ודאי ואף לגבי מוצאי שבת, ונראה דהטעם כנ"ל. ועפ"ז במקומות שהאופק נראה וגם בזמנינו דיש זמנים מחושבים היטב ושעונים מדויקים, א"כ הזמן ברור בא"י מה שקבעה הגמ' ג' רבעי מיל, וא"צ להוסיף על זמן זה. [ומה שבמצאות לא נראים הכוכבים אחרי י"ג דקות וחצי, ע"י מש"כ בזה לעיל בשע"ה אות א']. ועפ"ז יש לשער פלג המנחה שעה ורבע קודם צאת הכוכבים שהוא י"ג דקות וחצי אחר השקיעה, ושיעורו באופק ארץ ישראל בימי החנוכה [מתורגם למעלות וכנ"ל בסוף אות א'] כחמישים ושבע דקות קודם השקיעה.

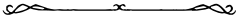
י ואם בעה"ב מאחר יכולים בני הבית לאכול, כ"כ בשבש הלוי בהלכות חנוכה פ"ז אות ב' כלפי אשה שממתנת לבעלה. וה"ה למנהגינו י"ל כן לכל בני הבית, כיון שלבעל הבית מוטלת המצוה.

יא דשם כתב דמותר ללמוד עד צאת הכוכבים, וא"צ להחמיר בחצי שעה שקודם זמן תפילת ערבית. וע"ע בס' תל"א סק"ז שהביא המ"ב מחלוקת לענין לימוד בחצי שעה שקודם זמן בדיקת חמץ, ושם בשע"ה אות ח' הבאנו מכמה אחרונים דלא אסרו חצי שעה קודם הזמן משום ביטול תורה, יעו"ש. וע"ע בחוה"מ על השוה"ל כאן דכתב בשם הגר"ח דללמוד הלכות חנוכה לכו"ע שרי. [ועי' בהלכות חג בחג פ"י אות א' במקורות דבחצי שעה שקודם זמנה מהני שומר, אך כשהגיע זמנה לא מהני שומר, דכל שעתא זימניה וליכא שהות].

יב הנה בב"י מבואר דגם להסוברים שאפשר להדליק אחר שעבר זמנה היינו מספיקא דדינא, ומבואר ידידליק בלא ברכה. וכתב ע"ז המג"א בסק"ו דמדכתב בשו"ע בסתמא דאם עבר הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה, ולא כתב שלא יברך, ומבואר דחזר בו וס"ל דיברך. וסיים המג"א להלכה כדברי הגהות מיימוני דכל זמן שבני הבית נעורים יוכל לברך עד עלות השחר. ובערך השלחן סק"ד כתב כן בדעת השו"ע דלמעשה לא חזר בו, אלא כיון שבזה"ז שמדליקים בפנים הוי זמנה לבני הבית עד עלות השחר. [ובמג"א הבין בשו"ע דמייירי על עיקר הדין, שהרי לא הזכיר כלל המנהג בזה"ז]. וכן הסכימו כמה אחרונים וכמ"ש במ"ב ושע"ה צ"א כאן וכה"ח סק"ו. וכתב בבא"ח פרשת וישב הלכות חנוכה אות ז' דדי בשנים נעורים, והיינו דצריך שיהיו שנים נעורים חוץ ממנו, וכמ"ש בנתיבי עם ובאול"צ בפמ"ג בביאורים לתשובה ו' בד"ה וצריך. וע"כ כתב באול"צ דאם

אין להשתמש לאורן ואפי' התנה שאינו מקצה יותר מהשיעור לא מהני מפני הרואין שלא ידעו לחלק בין תוך זמן שיעורו לאחר זה הזמן [מיהו ללמוד לאורן אפי' בדרך קבע לאחר שעבר הזמן אפשר שאין להחמיר ויותר טוב אם הוא חול ואין לו נר אחר ללמוד לאורה שיכבנה לאחר כלות השיעור ויחזור וידליקנה] וכן אין לטלטל הנרות בעוד שדולקין אפי' יותר מהחצי שעה מפני הרואין שלא ידעו ויאמרו להשתמש נטלו (ס"ב וסק"ז ח' ושה"צ ובה"ל בס"י תרע"ג ד"ה ויש וע"ל סי' תרע"ג דין ד' וסי' תרע"ד דין ג' וסי' תרע"ה דין ג' וסי' תרע"ז דין י' י"א י"ב).

ט מי שברך וטעה והדליק רק נר א' בלילה שני' ידליק עוד נר א' ולא יברך ואפי' לא ה' דעתו מתחלה רק על נר א' ואח"כ נדמנן לו עוד נר מצדד הפמ"ג שלא יברך עוד כי מדינא אין חיוב אלא על נר א' (סק"ו ודין שעוה מע"ז יתבאר בס"י תרע"ג דין י"ד בעוה"י).

סימן תרעג. שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה

א אסור להשתמש בנר חנוכה ואפי' אותן שמוסיפין המהדרין בכל לילה אסור להשתמש לאורן בין בחול ובין בשבת ואפי' לאכל אצלן סעודת שבת שהוא מצוה אסור ואפי' תשמיש עראי כגון לבדוק מעות או למנותן לאורה אפי' מרחוק שאין ידיו סמוכות לנר אסור^א ואפי' תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה אסור [אפי' בנ"ח של ביהכ"נ אסור להתפלל מעריב אצלן כ"ז שלא דלקו חצי שעה] ויש מקילין בתשמיש של קדושה^ב ואפשר שיש לסמוך ע"ז ללמוד דרך עראי אם אין ידיו סמוכות לנר וצ"ע^ג, וכ"ז בתשמיש אפי' עראי אבל אם אינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקת והפר"ח מתיר ג"כ לילך לאור נ"ח לראות שלא יכשל שאין חייב להעצים עיניו ולא מקרי תשמיש (ס"א וסק"ז ט' י' י"א י"ב י"ג ובה"ל ד"ה ויש ושה"צ ודין השתמשות אחר הזמן נתבאר בס"י תרע"ב דין ח').

ב ונוהגין להניח אצלן השמש שבו מדליק הנרות [וטוב שלבד זה יניח נר על השלחן] כדי שאם ישתמש יהא לאור השמש וירחיקו קצת משאר נרות שיהא היכר כמה נרות מדליקין וגם יעשנו יותר ארוך משאר נרות או שיעמידו גבוה קצת משאר הנרות שע"ז אם בא להשתמש אז עיקר התשמיש ממנו ואפי' רבים המדליקין כיון שכל א' מניח נרותיו במקום מיוחד כנ"ל סי' תרע"א דין ג' צריך להניח שמש אצל כל א' וא' אפי' יש נר על השלחן שמא ישתמש אצל הנרות, ולתתלה אין להשתמש אצל כולן יחד^ד כ"א לאור השמש בלבד כשהוא א' בפ"ע [ואם אין די לו באור השמש בלבד אין להקל] ויש מחמירין לתתלה אף נגד השמש אבל הרבה אחרונים מקילין בזה וכ"מ ברבנו ירוחם (ס"א וסק"ד ט"ו ט"ז י"ז י"ח כ' ובה"ל ד"ה שאם וע"ל סי' תרע"א דין י"ב מי שאין לו נר אחר).

נמצאים בבית רק איש ואשתו או עם קטנים פחות מגיל חינוך, יקרא לשכן וכדו' כדי שיוכל לברך.

ג כ"כ בשעה"צ כיון דדעת החמד משה דאם אינו יכול להקיץ את בני ביתו יוכל להדליק בברכה, אך בכה"ח מבואר דסב"ל ולא יברך בכל גווני. וכ"כ באול"צ פמ"ג בביאורים לתשובה ו' בד"ה ואמנם, והוסיף דאף שהחמד משה כתב ע"ז שכן מנהג העולם, אין בזה מנהג קבוע לברך בכה"ג וסב"ל. והוסיף עוד דאם מדליק במקום שיש עוברים ושבים, יש לסמוך להדליק בברכה אף כשאין בני הבית נעורים, ומ"מ עדיף שיהיו נעורים בשעת ההדלקה, עכ"ד.

יד וכן י"ל לטעם שנתן רבינו האריז"ל בסוד ענין זמן ההדלקה עד שתכלה רגל מן השוק, וכמ"ש בפע"ח בפ"ד משער חנוכה בדף ק"ט ע"ב, דיש להקפיד בזמן ההדלקה אף אם מדליק בפנים [וע"ע מש"כ באול"צ לדעת הרמב"ם והשו"ע בזה בפרק מ"ב בביאורים לתשובה ג' בד"ה ועל, ובפרק מ"ג בביאורים לתשובה ו' ד"ה ואולם].

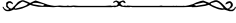
טו ואם לא נתן בה שמן כשיעור צריך שיכבנה ויוסיף שמן ויחזור וידליק בלא ברכה, דסב"ל. כ"כ הבא"ח פרשת וישב הלכות חנוכה אות ח', וכה"ח סק"ט, יעו"ש מדברי האחרונים.

טז ובאול"צ בפרק מ"ג תשובה ב' כתב שיתן שמן כשיעור שידלוק ארבעים דקות, והוא כשיטתו בשיעור זמן בין השמשות, ועי' לעיל בשע"ה אות ט' מש"כ בדבריו, וע"ע בדבריו באות א' ושם בסוה"ד דטוב להדר ליתן שמן שידלק עד חצי שעה לאחר צה"כ דר"ת, כדי שיצא אליבא דכו"ע.

יז וכתב באול"צ שם דלמעשה מחמירים בזה, וע"ע בדבריו שם בתשובה ו' מה שביאר לדעת מרן בזה.

יח עי' לקמן בס"י תרע"ז דין י' ושם בשע"ה.

יט ודעת רוב הראשונים להקל בזה, וכה"ח לפסק מרן. ובשלחן גבוה סק"ט הביא בשם הגאונים דהמנהג לא לכבותה ולא ליהנות ממנה אחר זמן שיעורה, והביאו הגר"ח בספר ידי חיים כאן סק"ד.

סימן תרעג

א בב"י הביא דעת הרא"ש דתשמיש עראי אסור רק בדרך גנאי, והיינו שמקרב ידו אל הנרות, אבל אם אין צריך להיות ידיו סמוכות לנר שרי, והביאו בכה"ח סקכ"ט, והביא ע"ז דעות האחרונים להחמיר בכ"ג, ונראה שמסכים כן לדינא. ולכאורה י"ל גם כן לדעת מרן, דכיון דבשו"ע לא הביא דברי הרא"ש, וגם בב"י תמה מדוע הטור ורבינו ירוחם לא הביאו דבריו, אפשר דלא הסיק כן להלכה. אלא דהביה"ל ד"ה ויש נראה שלומד בדעת מרן להקל בזה, אך מ"מ האחרונים נקטו להחמיר בזה.

ב בשו"ע סתם בדעה ראשונה לאסור גם תשמיש של קדושה, וקי"ל דדעתו לפסוק כהסתם, ובכה"ח סקל"ב כתב כשיטתו בכל כה"ג שהביא דעת הי"א דבשעה"ד יש לסמוך על דבריהם. ועי' לקמן באות הבאה להחיר דבר קדושה דרך עראי.

ג ולהנ"ל בשע"ה אות א' יש יותר מקום להקל בזה, דאפשר דדעת מרן להקל בדרך עראי כשאינו סמוך, ובפרט להנ"ל באות הקודמת מדברי הכה"ח. ועי' ברכ"י סק"ה דכתב דגם להאוסרים להשתמש לדבר מצוה יש להתיר בנסתפק לו דין לצורך חנוכה, ואין לו נר של חול, לעיין בדין ההוא לאור הנר של חנוכה. ובשע"ת סק"י דחה ראייתו, אך כתב דכיון שהוא בדרך עראי נראה פשוט שמותר.

ד עי' פרי"ח שהוכיח מדעת כמה ראשונים דשרי לכתחילה להשתמש כנגד השמש אף שמשתמש גם משאר נרות דמצוה, וכן הסכים לדינא, והוסיף דהני

שיח הלכה | לג

י הנהוגין להדליק ביום ראשון א' ומכאן ואילך מוסיף והולך צריך שיהי' הנוסף דומה לנר העיקר מיהו בשמנים אפשר שאין קפידא שאין ניכר ההבדל, אבל אותן שעושין נר לכל א' מבני הבית יכול הא' להדליק נר של שמן והשני של שעווה (סק"ב ושה"צ).

יא שמן הגזול צ"ע אם כשר לנ"ח (סק"ב).

יב שומן או חלב הנאסר מבשר בחלב אסור להדליק ממנו נ"ח וגם אסור לבטלו בששים להדליק ממנו (סק"ב).

יג אם נמצא עכבר בשמן מאוס הוא ואסור לנ"ח⁽¹⁾ (סק"ג, ובס"י קנ"ד דין כ"ד כתב אם הוא מאוס לו ואפי' יש ששים נגדו ויש מקילין ביש ששים).

יד שעווה מעובדי ע"ז אין ליקח (בה"ל בס' תרע"ב ד"ה כזה, ובס' קנ"ד דין כ"ה כתב כל דבר שנעשה לע"ז אע"פ שבטלוהו כגון נרות של שעווה שנתנן גוי להדלקה לבית ע"ז וכיבן שמשן או שעווה הנוטף מנרותיהם ונתנם או מכרם לישראל אע"פ שמוותרין להדיט אסורין לנ"ח ואם לא הודלקו עדיין מעולם ומכרן שמשן לישראל מותר וכן מנורות שהיו בבית ע"ז ולקחוהו ישראל אחר שביטלן הגוי אסור לנ"ח וע"ל סי' רס"ג דין ז').

טו לא יסלק ידו אחר הברכה עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצא מן השמן (בה"ל ד"ה הדלקה וע"ל סי' רס"ד דין י"ג).

טז הדלקה עושה מצוה וכיון שהדליק תיכף קיים המצוה לפיכך אפי' כבו כל הנרות קודם שעבר זמנה אין זקוק לה ואפי' כבתה בע"ש מבעי"י [וי"א שקודם קבלת שבת שיש עדיין היתר להדליק חייב לחזור ולהדליק בלי ברכה] וכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג אין זקוק לה אבל אם כיבה במזיד חייב לחזור ולהדליקה אבל לא יברך וראוי להחמיר בכל גווני אפי' כיבה בשוגג או נכבה מאליו לחזור ולהדליקה בלא ברכה ובפרט אם נכבה בע"ש קודם קבלת שבת ואם הוא קיבל בעצמו שבת ואח"כ כבה ויש עדיין זמן היתר מותר לומר לחברו שידליקם (ס"ב וסקכ"ה כ"ו כ"ז ובה"ל ד"ה אם ושה"צ וע"ל סי' רס"א דין ה' וע"ע לק' סי' תרע"ד דין ב').

יז מיהו אם הדליק במקום הרוח וכבתה צריך לחזור ולהדליקה במקום שאין רוח [אבל לא יברך שמא לא הי' ברור שיכבה] וכ"ש אם רואה שהאור אין נאחו בהפתילה ובדאי יכבה במהרה שאין יוצא בהדלקה זו וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכב' (וע"ל סי' תר"פ דין א') וכן צריך שיהי' בה שמן בשעת הדלקה שיוכל להדליק כשיעור כנ"ל סי' תרע"ב דין ו' וכן צריך שבעת הדלקה יהיו כל הנרות לפי חשבון הימים ואז נחשב למהדר מן המהדרין ולכן אם כבתה א' קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה (סקכ"ה ובה"ל ד"ה אם ושה"צ וע"ל סי' תרע"ב דין ט' וצע"ק).

שערי הלכות

מניח השמן תוך כוסיות זכוכית שנותנם במנורת כסף אינו מוריד בהידור ומעלתו כמעלת כלי כסף, כ"כ בהליכות שלמה פט"ו בארחות הלכה הערה 17, ובאבול"צ פרק מ"ד תשובה ז'.

ז ובכה"ח סקע"ב הביא מדברי הפוסקים טעמים להנוהגים להחליפם בכל לילה, ומ"מ בשו"ע כתב כמ"ש כאן דאין חוששים להחליפם.

ח כתב הבא"ח בפרשת וישב הלכות חנוכה אות י"ב דשמן שהניחו תחת המטה לא ידליקו בו לא נר חנוכה ולא נר שבת דשורה עליו רוח רעה, וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה משום הקריבהו נא לפחתך. והביאו כה"ח סקי"א. וכתב עוד שם הבא"ח דאם השמן מר דאינו בר אכילה אינו שורה עליו רוח רעה ושרי, ומבואר דשמן שאינו ראוי לאכילה אין בו משום הקריבהו נא לפחתך, ויש לומר כן גם על השמן המצוי כהיום שנקרא שמן זית למאור, גם אם הוא לא היה ראוי לאכילה, לא היה בו משום הקריבהו נא לפחתך, ואי משום דאינו דומה לשמן המנורה גם השמן זית שלנו אינו כתית הראוי למנורה. □

מילי שימוש שמספיק לו נר אחד, אבל אם צריך שבבילו כמה נרות פשוט שצריך להוסיף עוד נרות כפי הצורך. והבי"ד הפר"ח בביה"ל כאן ד"ה יהיה. והנה הפר"ח לומד כן גם בדעת מרן השו"ע שכתב ונוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף וכו', ומשמע אע"ג דבע"כ משתמש גם לאור נר חנוכה אין בכך כלום, עכ"ד. וכ"נ שהבין המג"א בסקי"א לדעת מרן, והוכיח כן גם מס' רע"ו ס"ד יעו"ש. אלא דלדברי המג"א יש להתיר רק בתערובת כשמדליקין שלא לשם מצוה, אבל שלא בתערובת אסור שלא יאמרו לצורכו הוא אדאליקם, וכמ"ש בביה"ל בשם מחה"ש. וחלוקה זו נראה שלומד כן גם לדעת מרן, וכמו שדקדק בסק"ד דקאמר בשו"ע שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף, משמע דלכתחילה לא ישתמש כנגדם, ואינו סותר מ"ש בס' רע"ו כיון דהכא החשש שלא יאמרו לצורכו הדליקם וכנ"ל. וגם לעיקר הביאור לדעת מרן אינו מוסכם, וכמ"ש בביה"ל בד"ה יהיה לבאר כדעת הב"ח דמ"י בשו"ע דאם ישתמש יהיה לאור הנוסף הכונה לנגדו לבד, אבל כשהוא יחד עם נרות חנוכה אסור כיון שיש

שיח הלכה

סימן עת"ר

שונה הלכות סי' תר"ע דין ח': אין מספידין בהן אלא לחכם בפניו ואין אומרים צידוק הדין אפי' על אדם גדול שמת בפניו אבל לפניהם ולאחריהם מותר להספיד ולומר צידוק הדין ואפי' לאיזה פוסקים שמחמירין לפניהם אבל לאחריהם בודאי אין להחמיר ויכול לומר צידוק הדין (ס"א ג' וסק"ב ושה"צ וסי' תרפ"ו סק"א ושה"צ וע"ל סי' ת"כ דין ב' וסי' תרפ"ג דין ד' וסי' תרפ"ד דין י"ב).

הספד וצידוק הדין לחכם בחנוכה ופורים בזה"ז

שאלה: למה שיניתם הלשון שהתחלתם בחכם וסיימתם באדם גדול. ועד"ז צ"ע הלשון בס' תרצ"ו דין ח' ע"ש (הגר"צ גרינהויז).

תשובה: מעולם לה עלה על דעתי לחלק בין חכם לאדם גדול, אלא דהמ"ב רבנותא נקט כאן דאפי' על חכם מספידין, ושם [בס' ת"כ] רבנותא נקט דאפילו על אדם גדול [אין] אומרים צ"ה [בפורים], וזו תשובה גם על ההשגה בס' תרצ"ו.

[א.ה. הנה הרי כתוב שמספידין חכם בר"ח וחנוכה ופורים, ומאידך כתוב שלא לומר צידוק הדין, ושם הלשון על אדם גדול, ולפור' נר' דלאו בחד גברא עסקינן, אמנם באמת ס"ל לרבנותינו שליט"א דתרווייהו בחד גברא דמספידין ומ"מ אין אומרים צידוק הדין, אלא דבשו"ה נקט לשון המ"ב, ומשמע דבדאי זה שני דרגות, ובצד האיסור נקט רבנותא אדם גדול דמשמע טפי מחכם, וכן להיפך בצד ההיתר נקט חכם דזה פחות מאדם גדול.

* א.ה. בכל מקום שיש סוגריים מרובעות הרי זה מדברי הגר"צ שליט"א, וסוגריים עגולות הם הוספת העורך להבנת הדברים לתועלת המעיינים, ובד' הגרח"ק שליט"א גם הסוגריים (בין המרובעות ובין העגולות) הכל הם לשונו ממש בלי שום שינוי. יישר כח מרובה להעורך היקר ברוך הכשרונות הרה"ג רבי בן ציון רפאל גרינהויז שליט"א על שעשה ימים ולילות בטירחא מרובה להעמיד דברי הגאון שליט"א על מתכונתם.

מדינא (ס"ב וסק"ד ח' ט' י ובה"ל ד"ה בלילה וד"ה כדי דיון קטנים ע"ל סי' תרע"ה דין ז' וע"ע בסי' תרע"ג דין י').

האם בנות בכלל המהדרין

מש"כ בשו"ה לעיין בסי' תרע"ה דין ו', נתבאר היטב בספר מתנה מועטת על פרק במה מודליקין לדף כ"א ע"ב, והננו מעתיקים את מש"כ שם.

ברמ"א כתב דכאז"א מבני הבית ידליק, ובמ"ב סק"ט כתב וז"ל, לבד מאשתו דהיא כגופו, עכ"ל. והנה בסי' תרע"ה סק"ט כתב וז"ל, אשה א"צ להדליק דהויין טפילות לאנשים, עכ"ל. ולכאז' נלענ"ד דה"ה בנותיו ג"כ לא ידליקו בעצמן משום דהן טפילות לאביהן [ולאנשים שבבית], אמנם לכאז' צ"ע דממ"ב סי' תרע"א משמע דרק אשתו דכגופו אבל בנותיו לא, ולכאז' זהו סתירה להנ"ל, וצ"ע. (הגרא"צ טורצ'ין זצ"ל).

***

שונה הלכות סי' תרע"א דין ד': אם השמן הוא ביוקר מוטב להדליק בנרות שעוה ולהיות מוסיף והולך ממה שידליק בשמן זית נר א' בכל לילה לבד וי"א דבלילה הראשונה יראה עכ"פ להדליק בשמן זית אף שאח"כ לא יוכל להיות כמהדרין מן המהדרין בשאר לילות (סק"ז ושה"צ ונ' דה"ה בכל לילה אין לו לחוש למחר לדעה זו).

הדלקת נרות ההידור בשמן זית ביום ב' כשלא יהא לו אפשרות להיות למחר בכלל המהדרין מן המהדרין

מש"כ בסוף הסעיף בסוגריים וה"ה, נתבאר היטב בספר מתנה מועטת סי' ע"ב, וזה תוכן הדברים.

ע"י שעה"צ אות ח' בשם תשובת בנין עולם, והמבואר בדבריו דכל מה דאמרינן דיותר טוב שיקיים דינא דמהדרין מן המהדרין ממה שיקיים הידור בגוף המצוה בשמן זית, הוא רק כשעומד בזמן שצריך לקיים מהדרין מן המהדרין, אמנם ביום א' דהוא אינו זמן של קיום דינא דמהדרין מן המהדרין עדיף שיקיים ההידור בגוף המצוה, דהיינו שידליק בשמן זית, אף שלמחר לא יוכל לקיים מהדרין מן המהדרין. ואמר מו"ר הגרח"ק שליט"א דלפי דעת הבנין עולם הנ"ל, ה"ה בכל לילה אין לחוש למחר לדיעה זו, והיינו כגון אם בליל ב' אית לי מעות כדי לקנות שתי נרות של שמן זית, ועי"ז לא יוכל להדליק למחר ג' נרות, ואפי' מנר שעוה לא יאה לו למחר ג' נרות, ידליק היום ב' נרות משמן זית. אף לענ"ד צ"ע סברא זו, דאולי כל מאי דכ' השעה"צ בשם הב"ע דאין לו לדאוג להידור של מחר היינו דוקא כשהנידון להדר היום בגוף הנר מצוה, דהיינו בנר המחוייב מצד נר איש וביתו שידליק נר א' בשמן זית, וזה עדיף מהידור דמהדרין מה"מ דלמחר, כיון שזה לא הידור בגוף המצוה אלא תוספת למצוה, ועדיפא לן שעיקר המצוה דהיום תהא מהודרת, אבל כשהנידון בההידור דמהדרין מן המהדרין שפיר עדיף שיקיים גם היום וגם מחר הידור זה, מאשר שיקיים רק היום בשמן זית, וכשם שבגוף המצוה עדיף לן מצוה דמחר מקיום המצוה בהידור בשמן זית היום, רק גם כשהנידון כלפי הידור דמהדרין מן המהדרין דעדיף לן לקיימו בכל הימים מאשר לקיימו רק יום א' בשמן זית.

ולכאז' ראי' לדבר ממש"כ בביה"ל ובמ"ב סק"ח דלשו"ע אפי' ביום ראשון לא ידליקו בני הבית ויוותרו על ההידור דנר לכאז"א, כדי שלמחר יאה ניכר התוספת ויקיימו למחרת מהדרין מן המהדרין, וחזינו דמוותרים על הידור שאינו בגוף המצוה לצורך מהדרין מן המהדרין דלמחר, ואי"כ ה"נ לו יצוייר שמחמת שידליק בשמן זית כל הנרות היום יפסיק ההידור דמהדרין מה"מ למחר, נימא דהידור דמחר עדיף. אך יש לדחות דשאני התם שזה הידור של בני הבית ולא של בעה"ב, ועדיף הידור דבעה"ב להיות למחר בכלל המהדרין מה"מ, מאשר שבני ביתו יחדרו היום בהדלקת נר לכאז"א. אך בנידון דידן שהכל הידורים של בעה"ב, אולי שפיר יש לדון דעדיף הידור דהיום בהדלקת כל הנרות של היום בשמן זית, אף שיתבטל ההידור דמהדרין מה"מ למחר, וכדקאמר מו"ר שליט"א, וצ"ע. (הגרא"צ טורצ'ין זצ"ל).

***

שונה הלכות סי' תרע"א דין ו': אם יש לו ט' נרות ידליק בליל שני שתי נרות ואם יש לו י' נרות לא ידליק רק בליל ב' ב' ובליל ג' לא ידליק שתיים רק אחת (סק"ה ועי' בס' אבי עזרי ה' תנוכה שחולק ע"י').

בענין הדלקת ב' נרות ביום ג'

בענין מש"כ כאן בשו"ה פלו' בין המ"ב לאבי עזרי, יעוי' בספר מתנה מועטת סי' ע"ד שהביא ד' הגרא", וכאשר ביארם בדמשק אליעזר, וכתב דבנידון דידן תליא בין הדרכים שבביאור פלוגתת ב"ש ובה", אי פליגי באופן עשיית ההיכר להתרבות הנס, שיה כל מהות ההידור דמהדרין מן המהדרין למיעבד הכירא, ובהא קמפלגי אי עדיף למיעבד הכירא לימים הנכנסים, או דעדיף למיעבד הכירא לימים היוצאים. ולפ"ז בעינן היכרא ואין טעם להדליק ביום ג' ב' נרות, וזה סברת המ"ב, או דפלגותייהו האם עדיף להתנהג במדת מעלין בקודש, או דעדיף להתנהג ככפרי החג, ולפ"ז אין לנו להיות מן המורדין [לב"ה] ולהדליק ביום ג' פחות מיום ב', ואם א"א לו להעלות לפי שאין לו ג' נרות, לכה"פ לא ירד, ועי"כ ידליק ב', ולפ"ז יצא הדין כהאבי עזרי. ועי' בהגרא"ם שם דס"ל דהעיקר להלכה כדרך הב', וע"ש מש"כ לבאר בזה ש' הר"ף ורמב"ם, והוכיח כן מן הגמ', ולפ"ז נמצא דלדינא להגרא"א בנידון דידן ידליק ב' נרות, ודלא כהמ"ב, ועי' שם במתנה מועטת שכ' שרבינו שליט"א הסכים לזה. (הגר"א טורצ'ין זצ"ל).

***

שונה הלכות סי' תרע"א דין ז': נר שיש לו ב' פיות דהיינו שהפתילות מבפנים מונחים בנר זה אצל זה רק ראשי הפתילות כשבולטין לחוץ נחלקין לשתי מקומות עולין לו בשביל ב' נרות [כגון מליל א' ואילך] כיון שבמקום הנחתן בפה ניכר שהם שתיים וכן עולה בשביל ב' בב"א וי"א דלדידן שמוסיפין בכל לילה נר א' לכל א' מבני הבית לא ידליקו ב' אנשים בנר א' דהא צריך שידליק כל א' נרותיו במקום מיוחד כנ"ל דין ג' ואפי' בלילה הראשונה יש לזיחר בזה ויש מקילין בלילה הראשונה ובשעה"ד יש לסמוך ע"ז ואפשר דדוקא נר שיש לו רק ב' פיות אבל במנורת תנוכה שלנו שיש להן ח' פיות מותר להדליק ב' בב"א זה בקצה זה וזה בקצה זה שהרי רואין שהדליקו שניים שאל"כ ה" מדליק כסדר א' אצל חברו וכן נוהגין העולם (ס"ג וסק"א י"ב (ויש שם ט"ס) ושה"צ).

נר שיש לו שתי פיות

א. שאלה: כתב המ"ב וז"ל: שתי פיות, היינו שהפתילות מבפנים מונחים בנר זה אצל זה, רק ראשי הפתילות כשבולטין לחוץ נחלקין לשתי מקומות, וקמ"ל דאע"פ

שמבפנים אינן מובדלין הפתילות כלל זמ"ז, מ"מ כיון שבמקום הנחתן בפה מינכר שהם שתיים חשיב כשתיים, עכ"ל. וכתב ע"ז במתנה מועטת סי' קכ"ז דיל"ע, דהנה מתחילת הלשון משמע דאיירי בשני פתילות נפרדות שבפנים נמצאים זה ליד זה, אך מסוף לשונו משמע דאיירי בפתילה אחת ממש שאין מובדל כלל, אלא ששני ראשיו בולטים לחוץ כל א' מפה אחר, ועי"ז נחשבים כשתי פתילות, ובאמת כך משמע לכאז' מלשון הב"ח שכתב וז"ל, כיון שב' הפתילות אין מובדלין כלל כ"א בהנחתן בפה, ומשמע שאפי' פתילה אחת ששני ראשיו יוצאין כל א' בפה אחר של הנר חשיבי כשתי פתילות, אך מתחילת דברי המ"ב משמע דלא בכה"ג עסקינן, אלא בשני פתילות נפרדות שבפנים הם זה ליד זה, וצ"ע לדניא.

תשובה: אמר לי מו"ר הגרח"ק שליט"א דאין כונת הב"ח והמ"ב שבפנים זה פתילה אחת, אלא ודאי איירי בשני פתילות, ומש"כ אינם מובדלים פירושו שאחד ליד השני ממש ואין ביניהם שום הפסק מבפנים, ונמצא שסוף ד' המ"ב מתפרש כתחילת ד' המ"ב והכל דבר א' [ולפי"ז לא נתברר לנו דין פתילה אחת ממש אי יש לדנוו בכה"ג כשני נרות, וצ"ע]. (הגרא"צ טורצ'ין זצ"ל).

ביאור לשון השו"ה

ב. מש"כ בסוף ההלכה בסוגריים ויש שם ט"ס, נתי' בספר מתנה מועטת סוף סי' קכ"ז, דבהוצאות ישנות כתוב במנורת שלנו, וצ"ל במנורת "תנוכה" שלנו, וכאשר כ' בשו"ה, וכן מתוקן כבר בהוצ"ח של ספר מ"ב. (הגרא"צ טורצ'ין).

***

שונה הלכות סי' תרע"א דין ח': מילא קערה שמן והקיפה פתילות אם כפה עלי' כלי לפני ההדלקה שע"ז אין מתחברים כל הפתילות יחד כל פתילה עולה בשביל נר א' [ואם הדליק ואח"כ כפה כלי צריך לכבות ולכסות בכלי ולחזור ולהדליק] ואם לא כפה עלי' כלי אפי' לנר א' אין עולה לפי שהוא כמדורה שמתחברות כל הלהב יחד ואם יש הפסק מחיצה בין נר לנר וכרחב אצבע ביניהן מותר ואפי' לא כפה עלי' כלי וכן נוהגין דדוקא בקערה שאין שום הפסק בין נר לנר אסור (ס"ד וסק"ג י"ד ט"ז, ונראה דבכפה כלי א"צ להרחיק אצבע ועי' טור ותה"ד. הר' שאול ברום זצ"ל).

ביאור ענין כפיית כלי

כתב במתנה מועטת סי' ק"ל, וזה תוכן דבריו, אמר לי מו"ר הגרח"ק שליט"א דהכא מיירי שהן שוכבות על קיר הקערה, וכופה עליהן עוד קערה, ועי"ז אין הפתילות מתחברות, והגר"ש ברום זצ"ל אמר דבכפה כלי א"צ הרחקת אצבע בין הפתילות, ודייק כן מד' הטור ותה"ד, דבטור כ' על הר' דינא דבלא כפיית כלי אינו עולה אפילו לנר א', דמסתברא דאיירי כשלא הרחיקם זמ"ז עד אצבע, אבל אם הרחיקם זמ"ז עד כאצבע א"צ כפיית כלי, ומבז' דכפיית כלי מהני אף כשלא הרחיקם אצבע. (הגרא"צ טורצ'ין זצ"ל).

***

שונה הלכות סי' תרע"א דין ט': וכן כשהקין נרות בעיגול עד שע"ז יוכל להתחבר הלהב אין עולה לו כלל ולכן יש לזיחר להעמיד הנרות בשורה בשוה ולא בעיגול ואפי' לעשות בשורה א' נכנס וא' יוצא אין כדאי שלא יבא לעשות בעיגול רק יהיו בשוה אבל מותר להדליק בפמטוּט של נחושת העשויין קנים חלולין יוצאין סביבות בעיגול כיון שיש לכל קנה מחיצה בפ"ע ובלבד שגם הקנים יהיו מובדלין א' מחברו ודי ברוחב אצבע ומ"מ אין זה הידור לנ"ח להדליק בפמטוּט (ס"ד וסקט"ו י"ז ובה"ל ד"ה מילא וד"ה ומותר).

להעמיד הנרות בעיגול

הננו מעתיקים ממש"כ במתנה מועטת סי' קכ"ט, וזה תוכן דבריו.

א. שאלה: מש"כ וכן כשהקין נרות בעיגול וכו', הנה תחילת הדברים מביה"ל שכתב על ד' השו"ע דה"ה כשהקין הנרות בעיגול עד שע"ז יוכל להתחבר הלהב, והמשך הדברים מד' הרמ"א שכתב וז"ל, ולכן יש להעמיד הנרות בשורה שוה ולא בעיגול דהוי כמדורה, וצ"ע מה הוסיף הביה"ל על השו"ע יותר ממש"כ הרמ"א, דלכאז' ד' הביה"ל הם כבר כתובים ברמ"א.

ב. ובאמת יל"ע מה הכונה כאן במש"כ נרות, אם הכונה לכלים נפרדים וכמו שבכ"מ בחז"ל נקרא הכלי שיש בו שמן ופתילה בשם נר, ואי"כ איירינן כשהם כבר במחיצות נפרדות, וקמ"ל דאעפ"כ אסור להעמידם בעיגול, אלא א"כ הם גם מרוחקים, וזה כמוש"כ במ"ב בהמשך בס"ק י"ח לגבי פמטוּט דהם מופסקים במחיצות וגם מובדלות במרחק זמ"ז, אך א"כ נמצא דהרמ"א כבר דיבר על כלים נפרדים שמובדלים במחיצות וקאסר, ואי"כ בדואי שכשבא להחיר פמטוּט ותכניו לומר משום שגם מרוחקים מלבד המחיצה, ובמ"ב כתב דמשמע מלשונו דתתרי בעינן, גם שיהיו מובדלים במחיצה וגם מרוחקים, ולכאז' זה פשיטא דהרי זה כל מה דבא הרמ"א לאשמועינן שכ' דבמפוסק בכלים נפרדים לא סגי דהיינו נרות בעיגול, אלא א"כ הם מובדלים דהיינו מרוחקים זמ"ז.

תשובה: ואמר לי מו"ר הגרח"ק שליט"א דכונת הרמ"א במש"כ נרות לנרות של שעוה, ונידון כלים נפרדים העומדים בעיגול נלמד רק ממשמעות לשון הרמ"א לגבי פמטוּט, וכמוש"כ במ"ב בס"ק י"ח. ולכאז' זה גם כונת הביה"ל, ונשאר בצ"ע [א.ה. לא נתברר לי אם נשאר בצ"ע קול קמייטא, או שנשאר בצ"ע בעיקר הפי' נרות בביה"ל וברמ"א, ועי' היטב בזה, ויעוי' עוד שם בסי' קכ"ט ובסי' ק"ל מש"כ עוד בביאור ד' הרמ"א והמ"ב בענין זה]. (הגרא"צ טורצ'ין זצ"ל).

ג. שאלה: במש"כ המ"ב בס"ק ט"ז ובשונה הלכות סוף דין ח' ואם יש הפסק מחיצה בין נר לנר וכרחוב אצבע ביניהן, מותר ואפילו לא כפה עליה כלי, וכן נוהגין, עכ"ל. צ"ע, דלכאז' זהו ד' הרמ"א לגבי פמטוּט שהועתק בשו"ה דין ט', ומה הוסיף כאן המ"ב, ומאיךך יל"ע דבביה"ל כ' לגבי פמטוּט שאי"ז הידור מצוה, וכ"ה בשו"ה דין ט', ויל"ע דלכאז' ה"ה להעמיד נרות נפרדות כבס"ק ט"ז דג"כ לא יאה הידור מצוה, אף א"כ אמאי כ' שכך המנהג, ומשמע דשרי לעשות כן לכתחילה, וכן הוא סתימת השו"ה דין ח', ולכאז' הרי אי"ז הידור מצוה, וצ"ע. (הגר"צ גרינהויז).

***

שונה הלכות סי' תרע"א דין י"א: נר תנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ כיצד אם הבית פתוח לרה"ר מניחו על פתחו ואם יש חצר לפני הבית פתוח לרה"ר מניחו על פתח החצר [וי"א על פתח הבית הפתוח לחצר] ואם הי' דר בעלי' אם פתח העלי' פתוח לרה"ר מניחה על הפתח ואם פתח העלי' פתוח לחצר מניחה על פתח החצר הפתוח לרה"ר ואם פתח העלי' פתוחה לבית מניחו בחלון הסמוכה לרה"ר (וע"ל דין י"ד ודין י"ז) ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה מניחו על שלחנו ודוי וצריך נר אחר בבית לעשות היכר שזו למצוה ואפי' אין רוצה להשתמש לאורה (וע"ל סי' תרע"ג דין ב') ואם יש בבית מדורה שיכול להשתמש לפני' א"צ נר אחר

שכבר יש היכר שהנר הוא של מצוה ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה צריך נר אחר (ס"ה וסקכ"א כ"ב כ"ג כ"ד כ"ה ובה"ל ד"ה פתח וד"ה וצריך ושה"צ וע"ל סי' שס"ג דין ס"ח בשם החוזה"א דלחצרות שבזמנינו אין להם דין חצר.

בענין חצירות שבזמננו

[הננו מעתיקים תוכן דברי ספר מתנה מועטת סימן ע"ז].

שאלה: במש"כ בשם החוזה"א, יל"ע דהנה שי' תו' דמדליק על פתח החצר לרה"ר מבחוץ, וכן פסק השו"ע, ולכאז' ההדלקה לבני רה"ר, אלא שמדליקן באופן שיאה ניכר מי הדליקו, ולכאז' א"כ גם חצירות של זמננו הכל יודעים דשייך לבית וניכר מי הדליקו, ומדוע צריך שיאה חצר שמשתמשין בה, ואפילו לשיטת רש"י יל"ע, דיש להסתפק אם לרש"י עיקר ההלכה להדליק בפתח הבית, וכיון שהוא פתוח לחצר ממילא מדליקין שם, או שעיקרו דין להדליק בחצר שיראו בני החצר הדרים בחצר, וד' החוזה"א יתכנו רק לצד השני בשיטת רש"י [א.ה.]. אך אשחכח דלרש"י היכא דפתח הבית פתוח לרחוב מדליק על פתח הבית מבחוץ, ובכה"ג מוקים להא דחננוי שהניח נרו מבחוץ, וא"כ מוכח כצד הראשון, וצ"ע].

***

שונה הלכות סי' תרע"א דין י"ח: ואם יש הרבה בני הבית לא ידליקו כולם בטפח הסמוך לפתח שאם יערבבו הנרות לא יאה היכר כמה נרות מדליקין כנ"ל דין ג' ואפי' במקומות שמדליקין בפנים ואין היכר רק לבני הבית מ"מ צריך שיאה ניכר כ"א לעצמן רק ידליקי במקומות אחרים אך יזהרו שלא ידליקו במקום שמדליקין הנרות כל השנה כי אז לא יחי' היכר כלל שהוא למצוה (ס"ז וע"ל דין י"א).

בד' הרמ"א שמדליק כל א' מבני הבית במקום בפנ"ע

שאלה: מלשון השו"ה שכ' ואם יש הרבה בני הבית לא ידליקו כולם בטפח הסמוך וכו', ואפי' במקומות שמדליקין בפנים, משמע שד' הרמ"א נאמרו בין במקום שמדליקין בפנים, ובין במקום שמדליקין בחוץ, אך בד"מ לכאז' מפז' שלא נאמרו ד' הרמ"א רק בזמן שמדליקין בפנים, ומשא"כ בזמן שמדליקין בחוץ עדיף שרק בעה"ב ידליק בטפח הסמוך לפתח החיצון, ושאר בני הבית לא ידליקו כלל, דהרמ"א ס"ל כתוס', אלא שבזמן שמדליקין בפנים מצא אפשרות לקיים שניהם שכ"א ידליק ושיאה ניכר נרות כל א' בפנ"ע.

תשובה: נ' מדסתם רמ"א בס"ב ולא הוכיז דדוקא במדליקין בפנים כמו שהוכיז בס"ז משמע דבכל גונוי נוהגין כהרמב"ם, ואפי' כשמדליקין בחוץ. דמ"מ בני הבית מדליקין בפנים או בחלון כדי לסלק חשש התוס', וכן עמא דבר. (הגר"צ גרינהויז).

***

שונה הלכות סי' תרע"א דין י"ז: ובמקומות שמדליקין בפנים ואין היכר לבני רה"ר כלל אין לחוש כ"כ אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח ומ"מ המנהג הנכון גם בזה להדליק בטפח הסמוך לפתח ואין לשנות אא"כ שי לו חלון הסמוך לרה"ר דאז נכון יותר שיניחנו שם כדי שיאה היכר לבני רה"ר ויתפרסם הנס אם לא במקום דשכיח היקאק עי"ז אכן אם החלון גבוהה מקרקע רה"ר למעלה מל' אמה ואין היכר לבני רה"ר אז טוב יותר להניח בפתח (ס"ז וסקל"ז ל"ח ובה"ל ד"ה ומ"מ ושה"צ).

מקום ההדלקה למדליקין בפנים

א. שאלה: הנה במש"כ דמ"מ המנהג הנכון להדליק בטפח הסמוך לפתח אף במדליקין בפנים, משמע במ"ב ס"ק ל"ז דאיירי במדליק באופן שאין בו שום היכר לבני רה"ר, והיינו דלא כגונא דהטור שהוכיז בס"ק נ"ד שהדליקו בפתח החיצון מבפנים, אלא בפתח בית החוץ, שאינו נר' כלל לחוץ, וכן מפז' בפמ"ג ע"ש, ומשום הכי הוצרך המ"ב לפרש בס"ק ל"ז דטעם הרמ"א שכ' שהמנהג הנכון להדליק בטפח הסמוך לפתח הוא מצד מזווה ושיכנס בין שתי מצוות, דמצד הכירא לא שייך כיון שהדליקו לגמרי בפנים, ולהדניא מבז' שלא היה ניכר לבני רה"ר, וע"כ כתב דעדיף חלון ששם ניכר לבני רה"ר, ומשא"כ בפתח.

אך יעוי' בשעה"צ ס"ק ס"ב שמשמע שמפרש דמש"כ הרמ"א דהמנהג הנכון, היינו שנכון להדליק אצל פתח החיצון מבפנים, וכי היכי דליהוי הכירא במקצת לבני רה"ר, וכמנהג הנוכר בטור, אך דבריו צ"ע דלעיל בס"ז מוכח דמפרש דלא לזה נתכוין הרמ"א אלא כנ"ל, וצ"ע.

ב. שאלה: גם צ"ע דלכאז' לפמש"כ בס"ק ל"ז א"כ כל טעם המנהג רק אם יש מזווה דעי"ז יכנסו בין שתי מצוות, הא אי ליכא מזווה א"צ להדליק אצל הפתח, והיינו דא"צ להדליק בצד ימין, דרק במדליקין בחוץ או אפי' אצל פתח חיצון מבפנים, דאיכא היכרא לבני רה"ר ויש מצוה להדליק בפתח מצד עצמו, בזה שייך לומר דכשיש מזווה מדליק בשמאל וכשאין מזווה מדליק בימין, אבל במדליקין בפנים לגמרי, וכל ההדלקה אצל הפתח רק מצד המזווה, א"כ היכא דליכא מזווה א"צ להדליק כלל אצל הפתח [וכגון בזמנם שלא נהגו לקבוע מזווה בפתח בית החוץ ואכמ"ל], אך הרמ"א סתם קצת דבבר, וגם בשו"ה משמע דכל דיני הדלקה בטפח הסמוך לפתח האמורים בסט"ז שייכי מצד המנהג הנכון אף במדליקין בפנים ממש, וזה צ"ע, ושמא שייכא בזה גם הטעם המבז' בס"ק ל"ד דהכל פונין לימין, ונימא שזה טעם מצד עצמו להדליק אצל הפתח בימין, וצ"ע.

תשובה: **טעם מזווה הוא רק טעם למה ליתן בשמאל ולא בימין.**

[א.ה. כונת רבינו שליט"א לומר דהפתח הוא מקום מצד עצמו להדליק שם, דשם ניכר היטב לבני הבעה"ב שהוא מונח שם לצורך מצוה, וניכר בכל כניסה ויציאה מחדר לחדר, אך עי' היטב ס"ק ל"ז דלפו"ר לא משמע הכי, ועי' היטב בזה, וצ"ע]. (הגר"צ גרינהויז).

***

סימן תער"ב

שונה הלכות סי' תרע"ב דין ב': אין להקדים להדליק הרבה קודם השקיעה חוץ מע"ש כדלקמן סי' תרע"ט ונהוגהין להדליק עם צה"ח או רבע שעה קודם מותרין להקדים רבע שעה או אפי' חצי שעה בערך קודם צה"כ ומי שהוא טרוד ולא יחי' לו פנאי אח"כ יכול להקדים ולהדליק בברכה מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם צה"כ וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות ובלבד שיתן בה שמן שידליק עד חצי שעה אחר צה"כ שהוא בס"ה שעה וג' רבע שעה מזמן הדלקה ואסור להשתמש לאורה כל אותו הזמן אף שהדליקה בעוד היום גדול ואם כבתה בחול קודם צה"כ צריך לחזור ולהדליק בלי ברכה, ואם לא נתן בה שמן רק כשיעור חצי שעה כנהוג בכל יום יחזור ויתן בה שמן וידליק בלי ברכה, ואם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולחזור ולהדליק (ס"א וסק"א ב' ג' ד' ובה"ל ד"ה ולא וד"ה) ובלבד ושה"צ).

שיח הלכה | לה

בעודן דולקין לא יטול א' מתוכן להשתמש לאורו [אבל אחר הזמן יש להקל אפי' להמחמירין בסי' תרע"ב דין ח'] אלא אם נתערב נ"ח א' מדליק ב' ואם נתערב ב' או ג' ידליק א' יותר כדי שימצא בו נר של היתר ג"כ ואז מותר להשתמש אצלן כיון שלא הודלקו עתה למצותן] ויש מחמירין בזה דדוקא השמש שעומד למעלה מכל הנרות מותר דעיקר התשמיש לאורו כנ"ל משא"כ כאן] דדוקא כשנתערב בתוך ימי חנוכה ונשאר ממנו גדול כ"כ שראוי להדליקו למחר וידלק חצי שעה דאז חשוב הוא שראוי למצוה למחר ולא בטל אבל אם נתערב ביום השמיני וכ"ש לאחר מכאן בטל ברוב ומהרש"ל חולק על עיקר הדין וס"ל דלעולם בטל ברוב כיון שנמכרות במשקל ולא במנין לא מקרי דבר שבמנין ובמקום הפסד מרובה אפשר שיש להקל (ס"א וסקכ"א כ"ב כ"ג כ"ד ובה"ל ד"ה ואז ושה"צ וע"ל סי' תרע"ז דין י"א).

תיקון טעות במ"ב (שלא תוקן במ"ב שבהוצאות החדשים)

שאלה: במ"ב סככ"א איתא לאחר שהודלק נתערב ואח"כ כבה, וצ"ע מ"ט צייר ככה"ג דלכא' ה"ה כבה ואח"כ נתערב, וזה ציור יותר שכיח שיתערב אחר שכבר נכבה, ולכא' ברור שגם לאחר שנכבה אכתי חשוב ובאיסורו קאי, ואולי לאו דוקא קאמר, וכן משמע מדבריהם בשר"ה שהשמטתם מילים אלו, וצ"ע.

תשובה: כמדומה שיש ט"ס במ"ב, שבכל המקורות כתוב שכבה ואח"כ נתערב. (הגר"צ גרינהויז).

***

שונה הלכות סי' תרע"ג דין י"ז: מיהו אם הדליק במקום הרוח וכתבה צריך לחזור ולהדליקה במקום שאין רוח [אבל לא יברך שמא לא ה' ברור שיכתב] וכ"ש אם רואה שהואר אין נאחו בהפתילה ובדאי יכבה במהרה שאין יוצא בהדלקה זו וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכב' (וע"ל סי' תר"פ דין א') וכן צריך שיהי' בה שמן בשעת הדלקה שיוכל להדליק כשיעור כנ"ל סי' תרע"ב דין ו' וכן צריך שבעת הדלקה יהיו כל הנרות לפי חשבון הימים ואז נחשב למהדרין מן המהדרין ולכן אם כתבה א' קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה (סקכ"ה ובה"ל ד"ה אם ושה"צ וע"ל סי' תרע"ב דין ט' וצע"ק).

פתילות שהואור לא נאחו בהן יפה אם צריך לכבותן

שאלה: במש"כ אם רואה שאין האור נאחו בהפתילה ובדאי יכבה במהרה שאין יוצא בהדלקה זו, וצריך מדינא לחזור ולהדליקה אחר הכב', עכ"ל. צע"ג דלכא' צריך מיד לכבותה ולחזור ולהדליקה, דביתיים אין מקיים מצוה כלל כיון שזהו נר שאין בכוחו לדלוק חצי שעה, ואנן בעינן שבשעת הדלקה צריך שיהא אפשר לו לדלוק חצי שעה, וצע"ג. (הגרא"צ טורצ'ין).

הדלקת הנר של ההידור לאחר שכבה נר החיוב

במש"כ בשר"ה בסוגריים בסוף וצ"ע, זכינו לביאור הערה זו מכת"י הגר"צ גרינהויז שליט"א [נדפס בשונה הלכות המבואר שבסוף ספר מתנה מועטת על פרק במה מדליקין].

הנה בסי' תרע"ב דין ט' שמי שהי' דעתו מתחילה רק לנר א' ואח"כ נודמן לו עוד נר ידליקנו בלא ברכה, וצ"ע דאמאי מדליקו, דהא לפמש"כ בסי' תרע"ג דין י"ז כל שלא ה' בשעת הדלקת נר ראשון כל הנרות שלפי חשבון הימים אינו נחשב למהדרין מן המהדרין כלל.

וכ' הגר"צ שליט"א וז"ל: אמנם אינה קושיא גמורה אלא רק צע"ק דסוכ"ס איכא פירסום הנס בהדלקת הנרות שנודמנו לו, דמכאן ואילך ידלקו נרות כמנין הנרות [ואף שמעיקר דין מהדרין מן המהדרין בעינן שיהיו הכל בשעת הדלקת נר החיוב, אך מ"מ בדיעבד יש גם ככה"ג קצת הידור] (הגר"צ גרינהויז).

***

סימן תרע"ד

שונה הלכות סי' תרע"ד דין ב': וכ"ז בב' בנ"א שאין סמוכין על שלחן א' אבל הסמוכין על שלחן א' או אדם א' שמדליק כמה נרות כגון מליל א' ואילך שיש יותר מנר א' נהגו להחמיר שלא להדליק נר מנר דעיקר מצותו אינו אלא נר א' לכל בני הבית הסמוכין על שלחן א' והשאר אינו למצוה כ"כ, ואם כבה א' מהנרות לכ"ע אין להדליקה מהאחרים ואפי' בשני בע"ב ואפי' כבה בתוך שיעור הזמן וכ"ש אם כבה השמש שאין להדליקו מנ"ח (ס"א וסקכ"א ב' ו' ז').

להדליק נר של הידור מנר אחר של הידור

שאלה: לכא' כשם שמותר להדליק נר מצוה מנר מצוה, כך מותר גם להדליק נר של הידור מנר של הידור, וצ"ע סתימת הרמ"א והמ"ב.

תשובה: אין ידוע איזה העיקר כיון שהדליק כולם בב"א.

***

שונה הלכות סי' תרע"ד דין ד': נר של חנוכה ושל ביהכ"נ ושל שבת ושל ת"ת ושהודלק לחולה הצריך לזה כולן נר של מצוה הן ומוותר להדליק זה מזה אבל ע"י נר של חול אין כדאי להדליק ויש מחמירין שלא להדליק שאר נרות מנ"ח [וכן נר שבת ונר ביהכ"נ וכדומה אין להדליק א' מחבירו אבל מותר להדליק נר שבת זה מזה וכן בבהכ"נ וכה"ג וע"ל סי' רס"ג דין ו'] ובנר של ביהכ"נ אין חילוק בין השמש לשאר נרות שכולן נרות מצוה ולכן יש לגעור באותן שמדליקין נרותיהן ע"י השפחות מנר ביהכ"נ אפי' מן השמש חוץ אמוצ"ש כדי לילך לביתו להאיר במבואות האפלות כנ"ל סי' קנ"ד דין כ"ב ע"ש (ס"ב וסקכ"ז ז' ט' ושה"צ) ודיני נר של ביהכ"נ ע"ל בסי' קנ"ד מדין כ"ב (ס"ב).

להדליק נר שמש של ביהכ"נ מנ"ח של ביהכ"נ

יל"ע דבנר שמש ונרות חנוכה של ביהכנ"ס, אף דתרווייהו של ביהכנ"ס, אך מ"מ י"ל דהם שתי מצוות, דזה מצוות כבוד ביהכנ"ס וזה מצות נ"ח, וא"כ תליא בהפלו' שבתחילת סעיף זה אי שרי להדליק נר מצוה מנר מצוה אחרת, ובע"כ דכאן הנידון בשמש ושאר נרות הדולקים לכבוד ביהכנ"ס, ולא בני"ח.

[א.ה. בכת"י השו"ה ה' כתוב נ"ח של ביהכנ"ס, ועפ"י מכתב זה תוקן, וש"מ שנתקבלה הערה זו ע"י רבינו שליט"א]. (הגר"צ גרינהויז).

בלבד [ועי' מש"כ בסימן הקודם (בהערות לסי' תרע"א דין י"ז) דצ"ע לאיזה מנהג נתכוין הרמ"א ז"ל], וצ"ע. (הגר"צ גרינהויז).

עוד בענין הנ"ל ובענין ברכת הרואה לאחר חצי שעה

[הננו להעתיק תוכן קושיית הגרא"צ טורצ'ין וצ"ל בספר מתנה מועטת סי' נ"ח מה שהק' על המבואר כאן בדין ד'].‏

שאלה: הנה במש"כ בס"ד דהסומך לברך אין מוחין בידו, מקורו משעה"צ בשם חמד משה, וע"ש שהוכיח מהא דמי שדר בין הנכרים מברך ומדליק, אך צ"ע דהנה באמת התם מחוייב להדליק בכדי שיראה ויוכל לברך ברכת הרואה, וכמפורש בסי' תרע"ז, ולעולם י"ל שזה רק בתוך הזמן דחצי שעה, דלכא' י"ל שגם ברכת הרואה ליכא רק תוך חצי שעה, ובתוך חצי שעה שפיר איכא ברכה אף כשאין אחרים שרואין את הנרות, אבל לאחר חצי שעה לא שייכא הדלקה אלא כשמדליקין בפנים ואיכא בני בית, אך כשאין בני בית הוה לאחר חצי שעה בפנים כלאחר חצי שעה בחוץ שא"א לברך, שלהרבה פוסקים כבר א"י להדליק.

ויש לדון עוד דאף אם נאמר דמש"כ ברמ"א דכשמדליקין בפנים מדליק לאחר חצי שעה נאמר גם יחד יחיד, אבל זה דוקא באופן שאין עוד בני בית, אך כשיש עוד בני בית והם ישינים, נעשה הזמן הזה כלפי בני הבית כרחוב לאחר חצי שעה, דבכ"מ נקבע הזמן לפי המציאות של בני מקום זה, וברחוב נקבע לפי זמן שבני רחוב הולכים, ובבית לפי מתי שבני הבית ערים, ואם בני הבית אחרים בלעדיו אולינן בתר', אך אם יש עוד כ"ב וכל בני הבית ישינים, הרי נחשב שלגבי בית זה כבר עבר הזמן, ומעתה אין להוכיח מהדר בין נכרים דהתם כדר יחיד דמאי, וא"כ צ"ע מה הוכחת הח"מ נגד המ"א, וצ"ע [וע"ש עוד במתנה מועטת סי' נ"ח מש"כ בזה עוד] (הגרא"צ טורצ'ין).

***

סימן תרע"ג

שונה הלכות סי' תרע"ג דין א': אסור להשתמש בנר חנוכה ואפי' אותן שמוסיפין המהדרין בכל לילה אסור להשתמש לאורן בין בחול ובין בשבת ואפי' לאכל אצלן סעודת שבת שהוא מצוה אסור ואפי' תשמיש עראי כגון לבדוק מעות או למנותן לאורה אפי' מרחוק שאין ידיו סמוכות לנר אסור ואפי' תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה אסור [אפי' בנ"ח של ביהכ"נ אסור להתפלל מעריב אצלן כ"ז שלא דלקו חצי שעה] ויש מקילין בתשמיש של קדושה ואפשר שיש לסמוך ע"ז ללמוד דרך עראי אם אין ידיו סמוכות לנר וצ"ע, וכ"ז בתשמיש אפי' עראי אבל אם אינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקת והפר"ח מתיר ג"כ לילך לאור נ"ח לראות שלא יכשל שאין חייב להעצים עיניו ולא מקרי תשמיש (ס"א וסקי"ז ט' י' י"א י"ב י"ג ובה"ל ד"ה ויש ושה"צ ודין השתמשות אחר הזמן נתבאר בסי' תרע"ב דין ח').

ללמוד כשידיו סמוכות לנר

שאלה: מש"כ ואפשר שיש לסמוך ע"ז ללמוד לאור הנר אם אין ידיו סמוכות לנר וצ"ע, לא ידעתי מנ"ל, דלהנך רבוותא דמקילין בתשמיש קדושה בדרך עראי בעינן שלא יהיו ידיו סמוכות לנר, דזה אשכחן למקילים תשמיש עראי של חול דמ"מ אסור לסמוך הידיים לנר, אך לאוסרים בלא"ה תשמיש עראי ומקילין בתשמיש קדושה עראי אולי נתיר בכל גוונא, וצ"ע.

תשובה: למה לא שייך, דלימוד בודאי צריך עיון ולקרב ידיו לנר, וענין גנאי שכ' הרא"ש כבר ביאר בחמד משה, דהיינו שנראה שהנרות לא נעשה בשביל המצוה רק בשביל התשמיש ע"ש.

[א.ה. כונת רבינו דהחילוק בין קדושה לחול שייך לגבי איסור הנאה, אך לגבי לסמוך ידיו שהוא משום דנר' שלצרכו הדליקו, כך לי נר' לצורך תשמיש קדושה או נר' לצורך תשמיש חול, דהכל א' שלא ניכר שהוא למצות נ"ח ופרסומא ניסא]. (הגר"צ גרינהויז).

***

שונה הלכות סי' תרע"ג דין ב': ונוהגין להניח אצלן השמש שבו מדליק הנרות [וטוב שלבד זה נייה נר על השלחן] כדי שאם ישתמש יהא לאור השמש וירחיקו קצת משאר נרות שיהא היכר כמה נרות מדליקין וגם יעשנו יותר ארוך משאר נרות או שיעמידו גבוה קצת משאר הנרות שע"יז אם בא להשתמש אז עיקר התשמיש ממנו ואפי' רבים המדליקין כיון שכל א' מניח נרותיו במקום מיוחד כנ"ל סי' תרע"א דין ג' צריך להניח שמש אצל כל א' וא' אפי' יש נר על השלחן שמא ישתמש אצל הנרות, ולכתחלה אין להשתמש אצל כולן יחד כ"א לאור השמש בלבד כשהוא א' בפ"ע [ואם אין די לו באור השמש בלבד אין להקל] ויש מחמירין לכתחלה אף נגד השמש אבל הרבה אחרונים מקילין בזה וכ"מ ברבנו ירוחם (ס"א וסקי"ד ט"ו ט"ז י"ז י"ח כ' ובה"ל ד"ה שאם וע"ל סי' תרע"א דין י"ב מ' שאין לו נר אחי).

אם צריך להרחיק השמש משאר הנרות

כשהשמש ארוך יותר מהאחרים

שאלה: מש"כ וירחיקנו קצת וכו' וגם יעשנו יותר ארוך וכו', הנה כ' דבעינן תרת', אך באמת בשו"ע א' שירחיקנו, וברמ"א א' שיעשנו יותר ארוך, ולכא' כיון שעושהו יותר ארוך או גבוה תו א"צ להרחיקו משאר הנרות, וכן משמע בפמ"ג א"א סק"ו [נרמזו אליו בשעה"צ סק"ט ע"ש].

תשובה: עי' בד"מ הארוך דמשמע שצריך שניה, ומפמ"ג אין שום ראי', דהוא דן רק אם להקפיד על השמש או [דאפשר] נר אחר, ע"ש. [וע"ז קאמר דכהשנהר ארוך יותר א"צ דוקא השמש, ואם אין ארוך צריך דוקא השמש, ע"ש היטב].

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: באמת שהפמ"ג נתעלם מד' השו"ע שנייחנו רחוק קצת, [דהרי אם מניח רחוק ליכא לחששות דחייש שם שיאמרו שגם הוא מנורת המצוה], וצ"ע. (הגר"צ גרינהויז).

***

שונה הלכות סי' תרע"ג דין ד': אם נתערב נ"ח האסור בהנאה בשאר נרות אפי' א' באלף לא בטל דהוי דבר שבמנין ולכן לא יטול א' מהן להדליקו ולהשתמש בו וכן

אי רשאי להקדים להדליק זמן רב לפני השקיעה

שאלה: במש"כ אין להקדים להדליק הרבה לפני השקיעה חוץ מע"ש, צל"ע, דהנה מקור ד"ז ממ"ב סק"א דאיירי אליבא דהשו"ע, ושם לא כתוב לפני השקיעה, כי אם לפני סוף שקיעה שני', וכדס"ל לשו"ע, וע"ז שייך לומר דבע"ש לא אמר' הכי, דהרי צריך להקדים ולהדליק לפני ת"ש שזה כבר בגדר הקדמה הרבה לפני צה"כ. ואמנם המ"ב עצמו ס"ל דבבבל אין כזה הלכה שלא להקדים הרבה לפני צה"כ, ולדידי' לא נאמר רק שלפני השקיעה אין להקדים הרבה, והנה הקדמה הרבה לפני השקיעה לא שריא גם בע"ש, דלמה ומהיכי תיתי שנצטרך להקדים זמן רב לפני השקיעה, ואין אף פעם שנצטרך להקדים זמן רב, אלא דמי שטרוד וכו' רשאי בשעה"ד להדליק מפלג המנחה. ומש"כ בסי' תרע"ט דדוקא אחר פלג המנחה, אין הכונה שצריך להדליק אז, או שיש היתר בע"ש יותר משאר ימות השבוע להדליק לכתחילה מפלג המנחה, דלמה נאמר כן, ועיקר דבריו שם רק לאידך גיסא שיזהר שלפני זה לא ידליק שלא יוכל לברך, ע"ש היטב.

תשובה: הרי לד' הרמב"ם זמנה עם השקיעה, ומפלג המנחה הוא רק בטרוד ואין לו פנאי, ובע"ש מותר לכתחילה מפלג המנחה, כמ"ש בסי' תרע"ט.

[א.ה. כונת רבינו שליט"א דמשמעות הדברים בסי' תרע"ט דזה לכתחילה להדליק מפלג המנחה בע"ש וקיל וקיל טפי משאר ימים, וש"מ דבע"ש רשאי להקדים זמן רב לפני השקיעה, ובטעם הדבר י"ל דבשאר ימים זמנו משקיעה"ה, אך בע"ש מלכתחילה אין זמנו בשקיעה אלא מבעוד ימים, וע"כ משעה שכבר שייך לנהוג מקצת דיני לילה כבר שייך להדליק לצורך הלילה, וק"ל.

ואמנם לול' ד' רבנן שליט"א ה' אפ"ל דהתם איירי בשעה ורביעי קודם הלילה, שזה סמוך לשקיעה, ושוב י"ל דלא אשכחן קולא לענין לפני השקיעה טפי משאר ימים.

ומ"מ י"ל עוד מסברא דאחרי שיש מצוה להוסיף מן החול על הקודש, וזמן התוספת מפלג המנחה, מסתברא דהתירו לו לקיים התוספת כראוי לכבוד השבת ולהדליק לפני שהוא מקבל התוספת שבת, וממילא הוא דמומן הראוי לתוספת רשאי להדליק נ"ח כדי שיוכל לקבל התוספת, וגם שמאז נחשב ניכר שהוא לצורך הלילה, ואחרי שבע"ש כך עיקר התקנה להדליק מבעו"י לצורך הלילה, ושאינ בזה משאר ימים, וכן"ל]. (הגר"צ גרינהויז).

***

שונה הלכות סי' תרע"ב דין ג': חצי שעה קודם זמן ההדלקה אסור לאכל ושאר דברים (הנזכרים בסי' רל"ב) ואפי' התחיל פוסק כשיגיע הזמן ולענין ללמוד אלו שמקדימין זמן ההדלקה אפשר להקל בחצי שעה שלפני זמנם ולסמוך על הפוסקים דזמנה עם צה"כ ומותר ללמוד עד חצי שעה קודם צה"כ דאז בלא"ה אסור משום ק"ש (סק"י ושה"צ וע"ל סי' רל"ה דין ו' וצ"ע וע"ל סי' תל"א דין ו').

התחיל בהיתר אי פוסק כשהגיע הזמן

שאלה: מש"כ דפוסק כשיגיע הזמן, הנה הטעם משום דהוי כאין לו שהות, ולכא' לפי"ז גם בהתחיל קודם החצי שעה והלשון סתום קצת, ועי' סי' רל"ה ס"ק כ"ה, וצ"ע. (הגר"צ גרינהויז).

לימוד בחצי שעה שקודם הזמן

[ביאור הציונים שבסוף סעיף זה מבואר במכתבו של הגר"צ שליט"א].

שאלה: הנה כאן מב' דאסור ללמוד בחצי שעה שקודם צה"כ מצד ק"ש, וגם מצד נ"ח יש לאסור, ומה שמקילים קודם שקיעה הוא רק משום דלגבי זה סומכין על המקילים שאין הזמן משקיעה"ה, אך צ"ע דבסי' רל"ה דין ו' התיר ללמוד עד צה"כ, ומאיך לגבי קודם צה"כ בערב פסח הביא פלו' בסי' תל"א, וצ"ע. (הגר"צ גרינהויז).

***

שונה הלכות סי' תרע"ב דין ד': שכח או הזיד ולא הדליק בזמנה מדליק והולך עד חצי שעה אחר צה"כ ובדיעבד אם עבר זה הזמן מ"מ מדליק כל הלילה ואם מדליק בפנים ידליק בברכה עד עמוד השחר מיהו דוקא אם בני הבית נעורים אבל אם ישינים אין לברך אלא ידליק בלא ברכה [והנוהג לברך אם א"א להקיצם אין מוחין בידו] ואם בא לביתו קודם עה"ש ומצא ב"ב ישינים מהנכון שיקיצם [ועכ"פ יקיץ ב' או ג' מהם] כדי שיוכל להדליק בברכה, ואם עבר כל הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין ובשאר לילות ידליק כמו שאר בנ"א דהיינו בליל ב' ב' נרות וכו' ולא אמרי' דאצלו הלילה שני היא הראשונה וידליק אחת (ס"ב וסקי"א י"ב ושה"צ וע"ל סי' תרע"ז דין ו').

בענין ההדלקה לאחר שעבר חצי שעה למדליקין בחוץ

שאלה: הנה מש"כ בשו"ע שמדליק בדיעבד לאחר חצי שעה בברכה, מתפרש במ"ב סק"א דאיירי רק למדליקין בפנים, דדוקא כשבני הבית נעורים, אך במדליקין בחוץ אין לברך, וכעין המב' בסק"ה, ולהלן דין ו' דבזמן שמדליקין בחוץ שמדליק לאחר צה"כ נותן שמן רק כשיעור שעד צה"כ, דיותר מאוחר מזה לא שייך הדלקה בחוץ, ומשא"כ במדליקין בפנים [א.ה. ולכן הוסיף בשר"ה את המילים ואם מדליק בפנים], ומ"מ מסתברא דכשם שכ' בשעה"צ על המדליק בפנים לאחר חצי שעה ואין בני הבית נעורים דהסומך לברך אין מוחין בידו, ה"נ במדליק בחוץ. (הגר"צ גרינהויז).

***

שונה הלכות סי' תרע"ב דין ה': י"א שבמקומות שמדליקין בפנים וההיכר רק לבני ביתו א"צ ליהרר להדליק לפני החצי שעה שאחר צה"כ וידליק כשבני הבית מקובצים יחד ומ"מ טוב ליהרר גם במקומות ההם דכיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכר לעוברים ושבים ג"כ (ס"ב וסקי"ט י' ובה"ל ד"ה ומ"מ).

בענין הדלקה לאחר חצי שעה למדליקין בפנים

שאלה: הנה לפמש"כ דהטעם להזהר להדליק תוך חצי שעה משום שיש קצת היכר לעוברים ושבים, א"כ זה שייך רק במדליקין בפתח החיצון בפנים, שבכה"ג יש קצת היכר וכנ"ל סי' תרע"א ס"ק נ"ד, אך במדליקין בפנים ממש לכא' לא שייך טעם זה, וא"כ יכול להדליק לכתחילה לאחר חצי שעה, ואין כאן אלא חסרון זריזות

בירור הלכה

דברי רבוותא קמאי ובתראי דאין ספיקא דיומא בדרבנן

א. חנוכה ב. פורים ג. חדש בחו"ל ד. לולב ה. מרור

רבוותא קמאי ובתראי הקשו במה שלא מצינו דין ספיקא דיומא בימי החנוכה לנהוג ט' ימים בחו"ל, ואף בזמן הזה מן הראוי שינהגו מנהג אבותיהם בידיהם לנהוג מנהג ספק זה כמו בכל יו"ט של גלויות, וצ"ע.

בברכי יוסף [או"ח סי' תר"ע] הביא ליישב וז"ל, בחנוכה לא הוי ספיקא בזמן הבית שהיו שלוחין, ובט"ו ימים מגיע אחרון שבישראל לנהר פרת, א"כ לא אסתפק להו מעולם אימת חנוכה, וחקר דמ"מ היה מקום להחמיר כמו שאמרו בר"ה דבאתרא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו דתשרי עבדי תרי יומי בפסח, וכתב לדון דשאני התם דברגלים איכא שלוחי דלא מטו, אך חנוכה לעצמו עומד ולעולם שלוחים מגיעים.

והנצי"ב במרומי שדה ר"ה [דף יח.] ובמשיב דבר ח"א [סי' מ"א ד"ה ויותר] נקט דאף בזמן שהיו מקדשין על פי הראייה לא היו נוהגין אלא ח' ימי חנוכה, ובטעם הדבר כתב, דבחנוכה אי אפשר, דאי מדלקי ביום שני נר אחת ושתי נרות מספיקא דיומא, הוי להו תלתא, ויהא נראה שהוא יום שלישי, ובע"כ דסמכו על הרוב. ובפורים ג"כ אי עבדי פרוזן תרי יומי מספק, נמצא דפרזים ומוקפים ינהגו פורים באותו יום, עכ"ד.

וכ"ה בפרי חדש [או"ח סי' תר"ע ס"א] וז"ל, הטעם שלא קבעו ט' ימים משום ספיקא דיומא הוא, דכיון דהוי מידי דרבנן לא אטרחום רבנן, אי נמי רצו לרמוז גם כן ביטול מצות המילה, אי נמי הכי עדיף טפי, שידעו בכיוון כמה היה הנס, לא פחות ולא יותר, עכ"ד, ומדבריו נראה דקאי על עיקר תקנת חכמים בשמנה ימי חנוכה, ואף בזמן שהיו מקדשים עפ"י הראיה, ולא מיירי רק בזה"ז דבקיאינן בקביעותא דירחא.

בברכי יוסף [או"ח סי' תר"ע ס"ב] הכריח דלא החמירו בספיקא דיומא בדרבנן, מהא דמנחות [דף סח:]: דר' פפא ור' הונא בריה דר"י אכלי חדש ביום י"ז ניסן, וחדש בחו"ל דרבנן, ולספיקא לא חיישינן.

בתוס' סוכה [דף מז. ד"ה מיתב] הקשו ממה דלענין סוכה החמירו בספיקו דיומא, ואילו לענין לולב לא מצינו, ותירצו דבולוב לא רצו לתקן כלל שיטלנו הלולב מספק לפי שהוא יו"ט ומוקצה לטלטול ומינכרא למילתיה שנוהג בו מנהג חול, אבל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו אוכל בה אפי' ביו"ט, עכ"ד, וכן תירץ הר"ן, והר"ן תירץ עוד וז"ל, לאו קושיא היא, דלולב בגבולין דרבנן וסוכה דאורייתא, ע"כ הר"ן.

ובערור לנר שם כתב דיש להוכיח כדברי הר"ן ממה שלא תיקנו בחנוכה לנהוג ט' ימים מספיקא דיומא, וכן בפורים, ע"כ משום דהוה דרבנן [ולמש"נ אין הכרח, דחנוכה ופורים שאני כהטעמים הנ"ל], אלא שהעיר על פירוש הר"ן ממה שנהגו ספיקא דיומא במצות מרור, אף דמרור בזה"ז דרבנן [וכתב דמה"ט התוס' מיאנו בפירוש הר"ן], וכן צ"ע דברי הפר"ח שלא נהגו בחנוכה משום דהוה דרבנן, והרי במרור נהגו, וצע"ג.

ונראה ליישב דברי הפר"ח, שיש לחלק בין חנוכה ופורים שעיקר חלות היום הוא מדרבנן, ולא החמירו חכמים משום ספיקא דיומא אלא כאשר עצם היום הוא יומא מדאורייתא, פרט לחנוכה ופורים שכל עיקר יומא הוא דרבנן, משא"כ במרור דעיקר ספיקא דיומא דפסח הוא מדאורייתא, ואף גם זאת כל מצוות הפסח הנהוגות מדאורייתא שפיר נוהגות בספיקא דיומא, לכן שפיר החמירו אף לענין מרור.

ויסוד לזה מדברי הגרע"א בסוכה [דף מו:]: שהקשה דכל מלאכה דרבנן לשתרי ביו"ט שני [ואף בר"ה] מטעם ספק דרבנן, גם עיקר תחומין יהא מותר ביו"ט שני דספק דרבנן הוא, ואשר ע"כ דבשעה שקבלו עליהם לקבוע שני יו"ט מספיקא עשאוהו ליו"ט בכל הלכותיו, ולא לעשותו חציו חול להתירו בכל מילי דרבנן, דכל שיהיו מקילים לו בתמידות א"כ לעולם יו"ט שני חציו חול, משו"ה אסרו בכל מילי כיו"ט גמור.

דעת האחרונים שבזמן שמקדשין עפ"י הראייה נהגו ט' ימי חנוכה

אמנם באבודרהם [הל' חנוכה כ' וז"ל, כתב בעל העתים למה אין עושים תשעה ימי חנוכה מספק, כמו שאנו עושים בחג הסוכות תשעה ימים, תשיעי ספק שמיני. ותירץ מפני שחג הסוכות מן התורה, והחמירו רז"ל על ספיקו לפי שאין אנו קובעין עתה על פי הראייה, אבל חנוכה שהיא מדבריהם, הם אמרו לעשות שמונה ימי חנוכה, והם אמרו חשבון המולדות, עכ"ד, ונראה מדבריו שכשהיה ספק באמת נהגו חנוכה ט' ימים.

ובטורי אבן ר"ה [דף יח: ד"ה בזמן] כתב כן וז"ל, מספק יחמיר בשל תורה לעשות ב' ימים מספק, דספיקא דאורייתא לחומרא, ואפי' חנוכה ופורים דדברי סופרים נמי יחמיר לעשות ט' ימי חנוכה וב' ימי פורים מספק, ולא שייך כאן לומר ספיקא דרבנן להקל, דאמאי נקיל בההוא יומא יותר מאידך יומי, ואי אזלת בתרווייהו להקל הא עקרת יום א' של חנוכה בודא, וכיון דלא אפשר בע"כ ניזיל בתרווייהו להחמיר.

ויסוד לסברה זו כתב, מהא דאיתא בפסחים [דף קח.] דשני כוסות צריכין הסיבה, אמרי לה תרי כסא קמאי ואמרי לה תרי כסא בתראי, ומסיק אידי ואידי בעי הסיבה, ופי' הר"ן, דאע"ג דהו"ל ספיקא דרבנן ולקולא, דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני, ואי ניזיל בתרווייהו לקולא הא מיעקר מצות הסיבה מכסי לגמרי, הלכך אזלינן בתרווייהו לחומרא, וה"נ דכוותא בט' ימי חנוכה, דאם נקל בראשון נקל גם בשני.

בטו"א שם כתב כדבריו אלו גם לענין ספיקא דתשעה באב, דאם נקל בשני הימים הרי יבטל מצות חכמים, וכדברי הר"ן, וכ"כ בטורי אבן שם [דף כג.] לענין איסור עשיית מלאכה בב' הימים של ר"ח, יעוי"ש.

כזאת כתב במנח"ח [מצוה ש"א] דע"כ צריך להיות ח' ימי חנוכה ודאי, ואם נקל ביום הראשון משום ספק דרבנן נקל גם ביום השני, ולהקל בשניהם אי אפשר, ומתרי טעמי, א. מאחר דאיקבע איסורא ע"כ אי אפשר להקל בשניהם, דספק דרבנן באיקבע איסורא אזלינן לחומרא, ב. דלא אמרינן ספק דרבנן לקולא כאשר יעקר עיקר התקנה, וכדברי הר"ן הנ"ל לענין תקנת הסיבה, וה"נ יעקר בחו"ל דין ח' ימי חנוכה.

וסיים המנח"ח וז"ל, האידנא דאנחנו בקיאים, רק משום מנהג אבותינו דשלחו מתם כו', ועל דרבנן לא חששו כ"כ, ע"כ אנחנו עושים רק שמונה ימים חנוכה, עכ"ד. וכן נראה מדברי האבודרהם הנ"ל דבזמן שהיו מקדשים עפ"י הראייה שפיר היו נוהגים ט' ימי חנוכה, ובמועדות החמירו בספיקן גם בזה"ז מאחר שעיקרן מדאורייתא, אך בחנוכה דעיקרו מדרבנן והם אמרו חשבון המועדות, ולכן לא החמירו בספיקן.

בברכי יוסף [או"ח סי' תר"ע ס"ב] הקשה על שיטה זו שהיה ספיקא דיומא בחנוכה ופורים, מהמבואר במנחות [דף סח:]: דבדרבנן הקילו בספיקא דיומא, דר' פפא ור' הונא בריה דר"י אכלי חדש ביום י"ז ניסן, וחדש בחו"ל דרבנן, ולספיקא לא חיישינן, הרי מבואר דבאיסור דרבנן לא חיישינן לספיקא דיומא, עכ"ד, אכן בפשוטו אין מזה קושיא על הטו"א והמנח"ח, שסברתם דע"כ יעקר התקנה אין שייך לענין חדש.

ויש ליישב עוד עפ"י ד המרדכי בביצה [פ"א ס' א'], שהקשה שם מהא שהקילו בספיקא דיומא לענין חדש דרבנן, והרי כל יש לו מתיירן [לאכול למחר] ספיקו לחומרא, ותירץ דהאמוראים שם [אחר תקופת אב"י ורבא] היו לאחר שכבר ידעו בקביעותא דירחא, ולכן לא החמירו בחדש דרבנן [ובברכת כהן דקדק כן ממה שנקטו שם רק אמוראים בתראי], ואילו בזמן שהיו מקדשים עפ"י הראיה באמת נאסרו משום דשיל"מ.

[וקשה דאם מיירי בזמן שהיו בקיאינן בקביעותא דירחא, א"כ אף למ"ד חדש בחו"ל מה"ת מן הדין שלא ינהג יו"ט שני, לדעת הרמב"ן בסוכה [דף כט:]: דאין דין יו"ט שני אלא לקדושת יו"ט, ולקמן כתבתי ליישב].

הלא לפי"ז אין הכרח לדין ספיקא דיומא לענין חנוכה ופורים מהיתר חדש, ושפיר יש לקיים שיטת הטו"א והמנח"ח שהיו נוהגים ב' ימים, ואחר שכבר ידעו בקביעותא דירחא גם לענין חנוכה ופורים לא החמירו, שו"ר שכן תירץ בשו"ת יוסף אומץ [סי' ל"א ד"ה תשובה]. נמצא מכ"ז דלענין חנוכה נחלקו הפוסקים האם נהגו בספיקא דיומא, לענין חדש נהגו משום ספיקא בדבשיל"מ, ובוזה"ז בכולם לא נהגו בספיקא דיומא.

והתוס' בסוכה הנ"ל שדנו להחמיר בספיקא דיומא לענין לולב דרבנן, כתב בברכ"י שם ד"ל דהוא משום דלולב עיקרו מה"ת, עוד יש ליישב דעצם היום סוכות הוא מה"ת, ולענין סוכה מחמירין, ופשוט. [ונמאידך ממה שהר"ן הקיל בספיקא דיומא אין להכריח דגם בחנוכה ספיקו להקל, ד"ל דדין ספיקא דיומא נאמר רק על עצם היו"ט עצמו, ולא על שאר הדינים, ולולב אינו שייך להיו"ט עצמו, משא"כ הדלקת נרות והלל].

האחרונים הביאו לדברי המרדכי ריש מגילה [רמז תשע"ה] שכתב וז"ל, מה שלא נהגנו לקרות המגילה יום י"ד ויום ט"ו מספק בזמן הזה כדעבדי ביו"ט, יש לומר משום דדילמא י"ד נקבע בזמנו, ואיכא בט"ו משום ולא יעבור, ואע"פ שקראו כבר [ופירש בהגהות הרמ"א דמעתה אין כאן ולא יעבור] איכא איסורא בעלמא משום כל תוסף, עכ"ד, וא"כ לענין חנוכה מן הדין הוא שינהגו ט' ימים, שהרי גם פורים הוה מדרבנן.

והאחרונים דנו ליישב כדברי הטורי אבן במגילה [דף ה: ד"ה חזקיה] דמאחר דתקנת קריאת המגילה ושאר מצוות היום המה מדברי קבלה, ספיקו לחומרא כדין ספיקא דאורייתא, ולכן דן המרדכי שינהג בו ב' ימים מספיקא דיומא, אבל לענין חנוכה שהוא מדרבנן ספיקו להקל, וכ"כ בספר בית לוי [סי' ד'], אכן בשפ"א שם האריך במפורש בראשונים דספק דברי קבלה דפורים להקל, עכ"ד, ויעוין לקמן בארוכה בענין פורים.

במגילה [דף ה:]: איתא שחזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, דמספאק ליה אי מוקפת חומה וכו', וכתב הרשב"א בשם הרמב"ן וז"ל, מספיקא לא ליקרו כלל [לא ב"ד ולא בט"ן], דהוה ליה ספק בשל דבריהם, ודברי קבלה כשל רבנן ולקולא, אלא לדברי הגאונים ז"ל קרו מדינא ב"ד דאזלינן בתר רובא, אבל בט"ו מנהג חסידות, עכ"ד. ומשמע ברשב"א דמעיקר הדין היה מקום לפטור גם ב"ד וגם בט"ו, וכמש"נ.

ולשון הרמב"ן במגילה [דף ב.], מדינא הוה לן למימר בתרווייהו כדאמרינן בכל ספקי דרבנן, זיל הכא לקולא וזיל הכא לקולא, כדאיתמר בפרק במה מדליקין [שבת לד.]: דלית לן לחיוביה אלא בוודאי דרבנן, אלא שאם תאמר כן נמצאת פוטרו בשניהם ומבטל ממנו בודאי מקרא מגילה, לפיכך קורא בראשון ופטור מן השני, עכ"ד, הרי משמע מדברי הרמב"ן דאי אפשר לפטרו לגמרי, וזהו דלא כדמשמע בשמו בחי' הרשב"א.

אכן דעת הר"מ [פ"א מגילה ה"א] דעירות המסופקות צריך לקרוא בשניהם, ומתוך דברי המל"מ שם היה מקום לומר שפירש דברי הר"מ עפ"י סברת הר"ן הנ"ל, דע"כ אין לדון דין ספק דרבנן לקולא, דא"כ נפטרנו גם ב"ד וגם בט"ו, כפי שכתב כן הרשב"א בשם הרמב"ן, וע"כ צריך להחמיר, והוא ממש כיסוד דברי הרמב"ן הנ"ל דע"כ אי אפשר שיפטר לגמרי, וממילא הדר דינא לחיבו בשניהם, כעיקר סברת הר"ן.

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א

רו"כ "תורת רפאל" - אהבת שלום

אלא דלפי"ז נמצא דהר"ן סותר דבריו, שכן לענין הסיבה דעתו דע"כ צריך להחמיר בשניהם, ואילו לענין עיירות המסופקות כתב דסגי לן במה שקורא ב"ד, ועמד בזה במל"מ שם, והארכתי בזה לקמן.

בקושיית הבית לוי על שיטת הטו"א והמנח"ח

ממה שלא אמרו הלל ט' ימים

א. בלא ברכה ב. כיון שלא היה ט' ימים

טובים ג. כיון שקידשו עפ"י חשבון

בקושיית הטו"א היאך אפשר להקל בספיקא

דיומא, הרי ממ"נ יבטל ח' ימים

בבית לוי [להגר"ל שפירא סי' ד'] הביא שמפורש בערכין [דף יא:]: דר"ש בן יהוצדק אמר דלא היו גומרים את ההלל בגולה אלא ח' ימים, אף שהיה בזמן שהיו מקדשים עפ"י הראיה, וזה מתמיה עליו שיטת הטו"א והמנח"ח שנהגו ט' ימי חנוכה, ובברכת כהן להגר"ש דויטש הוסיף שכן מפורש בסנהדרין [דף כו.]: שר"ש בן יהוצדק היה בזמן שהיו מקדשים עפ"י הראייה [וכ"ה בר"מ דעד זמן אב"י ורבא קידשו עפ"י הראייה].

ובפשוטו י"ל, דאף בזמן שנהגו ט' ימי חנוכה מספיקא דיומא, מ"מ לא היו מברכין, לא בהלל ולא בהדלקת נרות, כמבואר בשבת [דף כג.]: שמדינא שלא לברך ברכה ביו"ט שני משום דספק דדבריהם לא בעי ברוכי, ואך שלא יבואו לידי זלוזל ביו"ט לכן מברכין, וכ"ז שייך רק בימים טובים, אך בחנוכה שאין בו קדושת יו"ט [מה"ת] אין מברכין, וה"ה דאין מברכין על ההלל, וי"ל דלא מנו בערכין מה שאמרו הלל בלא ברכה.

[ויש לדון דבאמת כן בירכו על הדלקת נרות, לפי מה שהעלה במור וקציעה דכל שצריך להדליק נרות מברך ברכת המצוות לפרסומי ניסא, ואף שחיובו מספק, וא"כ מאחר דלענין הדלקת נר חנוכה לא אמרינן ספק דרבנן לקולא לדעת הטו"א והמנח"ח, ממילא צריך גם לברך ברכת המצוות, אכן מ"מ לענין אמירת הלל בפשוטו ודאי לא בירכו, כיון דאין זה אלא ספק דדבריהם, ואין כאן קדושת יו"ט מה"ת כנ"ל].

ויש להוסיף עוד, דהנה בקביעות ימי חנוכה תרתי אית בה, א. חובת הדלקת נרות ח' ימים, ב. ימים טובים בהלל והודאה, והנה אמירת הלל תליא ביו"ט דחנוכה, כמפורש בשבת [דף כא:]: שקבעום 'ימים טובים' בהלל והודאה, ואילו חובת הדלקת נתבאר לקמן בארוכה דאינו תלוי בעצם שם יו"ט, כדמוכרח בר"ה [דף יח:]: ובתוס' [ד"ה וירד], וכן ממה שמדליקין בערב חנוכה שחל בשבת.

מעתה נראה, דהנה כבר הובא לעיל דברי הפר"ח שלא רצו לקבוע ט' ימים מספיקא דיומא כדי שיוודע לכל ענין הנס בח' ימים, ונראה דזה שייך כלפי עיקר קדושת ימים טובים, שלא רצו לקבוע ט' ימים טובים [דחנוכה] של גלויות, כמו שקבעו ב' ימים טובים של גלויות, ומאחר שאין כאן ט' ימים טובים של גלויות ממילא אין כאן אמירת הלל, דהלל ביו"ט תליא מילתא, אך לקיים המצוות מספיקא י"ל שנהגו ט' ימים.

אלא שבאמת בדברי הטורי אבן מפורש שהיו מברכין ברכת המצוות על הנרות ט' ימים [אף דודאי לא הדליקו ביום התשיעי אלא ח' נרות], וכן כתב שם שהיו אומרים הלל, וכ"ז תמוה מסוגיא דערכין וכנ"ל.

והנה בברכת כהן שם כתב להעיר על הטו"א והמנח"ח, בהקדם מה שמצינו בדברי רבוותא, דאף בחו"ל שלא היו בקיאינן בקביעותא דירחא, לא היו כעוורים באפילה בזמני המועדות, אלא היה להם חשבון מסוים שקיבלו מסיני לנהוג, והוא חודש אחד מלא ואחד חסר, ורק כאשר נודע להם הקביעות שקבעו בא"י עפ"י הראייה כי אז דינם להגרר אחריהם, וא"כ ודאי לא הוצרכו להחמיר בחנוכה כמו שהחמירו בשאר יו"ט.

ומקורו בתוספתא ערכין [פ"א ה"ח] וז"ל, במקום שאין מכירין זמנו של חדש, נוהגין אחד מעובר ואחד שאינו מעובר, וכן בגלויות נוהגין אחד מעובר ואחד שאינו מעובר, היו נוהגין תמזו בזמנו והאב מעובר ואחר כך נודע להן שאב בזמנו מניחין אותו ומונין מכאן ואילך אחד מעובר ואחד שאינו מעובר, ע"כ, וקשה איזה מנין הוא זה, הרי ב"ד בא"י קידשו עפ"י הראייה ולא עפ"י חשבון זה, וע"כ דלבני חו"ל ניתן חשבון זה.

והאריך בזה בספר יסוד עולם [מאמר ד' פרק ה.], וכ"כ בחזו"א [או"ח סי' ק"ל סק"י] בביאור דברי הרשב"א [ח"ד סי' רנ"ד], דלא כדמשמע בתוס' בביאור שמעתא דר"ה [דף כא.]: בהא דלוי איקלע לבבל, יעוי"ש.

ומעתה כתב בספר ברכת כהן ליישב קושיית הטו"א והמנח"ח דכל ספיקא דחנוכה הוה כספיקא דרבנן במקום שיבטל התקנה, שכן באמת ידעו אימת הוא היום עפ"י חשבון, וא"כ לא יבטל ימי החנוכה ביומו, עכ"ד.

אמנם אין בזה ליישב קושיית הטו"א והמנח"ח, למש"כ בחזו"א דכלפי מה שאמרו בתלמוד שלא בקיא בקביעותא דירחא היינו טרם ידעו חכמי חו"ל את ענין החשבון, ואז באמת נהגו כעוורים באפילה, היינו שנהגו ב' ימים טובים מספק ככל ספק דאורייתא, ורק אחר זמן [אף בעוד היו מקדשים בא"י עפ"י הראיה] תיקנו וקידשו החכמים את החדשים עפ"י חשבון, הא מיהת בתחילה מן הדין לנהוג ט' ימי חנוכה.

אלא דבאמת קושיית הבית לוי על הטו"א והמנח"ח [ממה שר"ש בן יהוצדק אמר שאף בגולה לא נהגו ט' ימי חנוכה, אף דבימיו היו מקדשים עפ"י הראייה] מיושבת, דלמש"נ י"ל דאף בתחילה באמת נהגו בט' ימי

והנראה להוסיף בזה מה שהארכתי בעניני פסח ובעניני שבועות דבר חדש, שכשכ"ד מקדשים את החודש תרתי איתנייהו ביה, א. קביעות ראש החודש, ב. קידוש המועדות שבחודש זה, ונמצא דמה שנקבע חג המצות להיות בט"ו ניסן אינו מילתא דממילא מאחר שהוא ט"ו יום מראש חודש, אלא דהוא מילתא דתליא בקידוש ב"ד עצמו [וביאר לפי"ז שיטת הר"מ (פ"ג קידוה"ח הט"ו) בדין קידוה"ח למפרע], עכ"ד.

ובב"ב [דף קכא.] איתא, מועדי ה' צריכין קידוש, ואין שבת בראשית צריכה קידוש, דכתיב מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קודש, וכתב הרשב"ם [ד"ה מועדי] דאין המועד צריך קידוש מסוים לעצמו, אלא שבי"ד מקדשים את ראש חודש, וממילא תלוי בהם תיקון המועדות, ומה שאמרו שם דשבת בראשית אין צריכה קידוש, לאו היינו קידוש מיוחד, אלא היינו דאין מקדשים אחד בשבת להיות שביעי שלו שבת, עכ"ד.

ומבואר, דמה שאמרו דמועדי ה' צריכין קידוש, היינו דמקדשין את תחילת החודש להיות ט"ו לו מקודש למועד, ומשמע דמה דחג הסוכות נקבע להיות בט"ו לחודש תשרי, וכן חג המצות בט"ו לחודש ניסן, אין זה מילתא דממילא דתליא בט"ו לחודש, אלא הוא קידוש בראש חודש להיות ט"ו שלו מקודש לחג, וזהו דאמר שם דאין שבת צריכה קידוש, היינו דאין צריך לקדש יום ראשון להיות שביעי שלו קדוש בקדושת שבת.

וגדולה מזו כתב הרשב"א בשם הר"ח וז"ל, מועדי ה' צריכין קידוש ב"ד, כי משה רבינו קדשם שנאמר וידבר משה את מועדי ה' וגו', דיבור זה קידוש המועדות וכו', שמעינן מינה שהמועדים צריכים קידוש ב"ד לקבעם ולומר המועד ביום זה המקודש, ע"כ, והיינו דמה שאמר הש"ס מועדי ה' צריכין קידוש, היינו שהמועדות מתקדשים ע"י קידוש ב"ד במסוים כלפי יו"ט, והריטב"א השיג על פירוש הר"ח דאינו מחזור.

הלא מעתה נראה, דאף דעיקר תקנת יו"ט שני הוא מדרבנן, מ"מ עיקר הדין בזה הוא שבי"ד המקדש את החודש מקדש ב' ימים טובים חלוקים, משא"כ בחנוכה שאין שייך קביעות ב' ימים מקודשים, כמש"נ.

והנה כל דברי המהרש"ל באו ליישב רק מה שלא נהגו ספיאק דיומא בחנוכה ופורים כיו"ט גמור, גם לענין אמירת הלל בברכה ולענין ברכת המצוות על קריאת המגילה ועל הדלקת נרות בחנוכה, ובהו באו דבריו דלא קבעו יו"ט גמור בספיאק דיומא ולא בעיירות המסופקות, ויסוד זה מבואר גם בשמעתא דערבין שלא אמרו הלל ט' ימים, וכל דברינו לקמן נצרכו לענין חובת הדלקת נרות מספק, אם שייך בזה דין ספק דרבנן.

בסתירת דברי הראשונים בספיאק דרבנן כשאחד ודאי חייב

א. הסיבה ב. פורים בעיירות המסופקות ג. ספיאק דיומא בחנוכה

בפלוגתא הראשונים בדין קריאת המגילה בעיירות המסופקות

שוב נשוב לדברי הטו"א והמנח"ח שהכריעו שנהגו ט' ימי חנוכה, ואף דספק דרבנן לקולא, ככה"ג דודאי יבטל ניהוג חנוכה ח' ימים ע"כ דלא אזלינן לקולא, והואו עפ"י דברי הר"ן בפסחים בביאור מה דק"ל דצריך להסב בכל ד' כוסות, דאף דאע"ג דה"ל ספיאק דרבנן ולקולא, דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני, ואי ניזיל בתרווייהו לקולא הא מיעקר מצות הסיבה מכסי לגמרי, הלכך אזלינן בתרווייהו לחומרא.

ובמל"מ [פ"א מגילה ה"א] נתקשה בסתירת דברי הר"ן, בהקדם מה דאיתא במגילה [דף ה:]: חזקיה קרי בטבריא בי"ד ובט"ו, מספקא ליה אם דינה כמוקפת חומה מימות יהושע בן נון אי לא, וכתב הר"ן דמעיקר הדין אי"צ לקרוא בשני הימים, דהלא ספק דרבנן לקולא, וכיון דא"א שיפטר ממקרא מגילה, קורא בראשון, וממילא בשני הו"ל ספק דרבנן, ומה שנהגו בטבריא והוצל לקרוא בב' הימים מידת חסידות היתה.

ובמל"מ פירש דברי הר"ן, דמדין ספק דרבנן א"א להקל בשני הימים וחייב לקרא בא' משניהם, ומעיקר הדין קורא באיזה יום שירצה, ומה שהוא קורא בי"ד, הוא רק משום דמצוה הבאה לידו יקיימנה, עכ"ד, אכן בישועות יעקב [ס' תע"ב סק"ג] ביאר דברי הר"ן דע"כ צריך לקרוא ב"ד מדינא, שכן אם נפטרנו בי"ד מדינא דספק דרבנן לקולא יפטר גם בט"ו, וע"כ קורא ב"ד, וממילא הקריאה של ט"ו הו"ל כספק דרבנן ולקולא. [ויש להעיר, דבראשונים מבואר דאין מברכין על הקריאה ב"ד, משום שאין מברכין על הספק (שבת כג.), אא"כ אזלינן בתר רוב דהוה פרוז, ואילו להישועות"י ביום י"ד אין ספק דרבנן כלל, ומשמע כהמל"מ].

מעתה תמה במל"מ על שיטת הרמב"ן והר"ן דמדינא קורא רק בי"ד, מדברי הר"ן עצמו בפסחים שם דבש"ס אמרו שצריך להסב בד' כוסות, שכן אם תדון לפטרו מספק יפטר משניהם, וממילא הרי הוא חייב בכולם, ולמה לא נימא דיסב בב' כוסות ראשונות, וממילא נפטר מהסיבה בב' כוסות אחרונות מדין ספק דרבנן לקולא, או דנימא לאידך גיסא, שלענין קריאת מגילה יהא מחויב לקרוא בב' הימים, דהי מינייהו מפקת, וצ"ע.

והנה הר"מ [פ"א מגילה ה"א] נחלק וכתב דבעיירות המסופקות קורין בשני הימים ובליליהם, ובתשובה מאהבה [ח"א ס' ר"ן] ובתורת חסד [או"ח ס' ל"ח סק"ח] ביארו שיטת הר"מ דכיון דחובתה מדברי קבלה כמבואר במגילה [דף יז.] דאסתר ברוה"ק נאמרה, לכן ספיקו לחומרא, ועדיין קשה להטו"א במגילה (דף ה:.) דקריאת הלילה רק מדרבנן, א"כ למה מספק קורא גם בלילה, הרי בלילה מן הדין להקל מספק, וצ"ע.

ולסברת הר"ן בפסחים ניחא שיטת הר"מ, דע"כ אין להקל בספק פורים [אלא דיל"ד בזה, דהנה לדעת הר"מ אין מברכין בעיירות המסופקות, אכן לדעת הר"מ מברכין בי"ד, ויעוין בפירוש הגר"א, ויש לפלפל].

בביאור הגר"א [ס' תרפ"ח ס"ד] כתב ליישב קושית המל"מ על הר"ן בפשוטו, דהטעם שקבעו חכמים שיקרא בי"ד הוא עפ"י המבואר בירושלמי דבן כרך שקרא בי"ד יצא, וכנ"ל, ומשמע מדבריו דאין זה מדין

וצריך לומר דאף דלענין מצוות אלו הקילו כל שאינו פוגע בקדושת יו"ט, אך לענין איסורי תורה כגון חדש בזה אין להקל משום שאין זלזול ביו"ט, דכל שהוא נידון כט"ז ניסן ע"כ החדש אסור בו, ויש לדון.

[ובעניני פסח הבאתי להעיר שהרי אוכלין מצה ביו"ט שני בברכה, וע"כ דמצות מצה שייכא לעיקר קדושת היו"ט דפסח, והוכחתי לזה מתוס' פסחים (דף צט: ד"ה עד), עוד שם הערתי מיישיבת הסוכה ביו"ט שני].

הלא מאחר כל זאת יש לחדש, דאף למה שהיו נוהגים בתחילה בב' ימים טובים של גלויות כיו"ט גמור, לא קבעו כן אלא לענין מה דתליא בקדושת יו"ט, ושוב נהגו גם בדורות אחרונים משום מנהג אבותיהם בידיהם, אך לענין חנוכה ופורים שאין בהם קדושת היום, בזה לא קבעו חכמים מלכתחילה חלות דין יו"ט גמור, לברך גם ברכת המצוות על הדלקת מנורה ולברך הלל, ודי לן אם היו נוהגין רק בהמצוות מספק.

הן הן דברי המהרש"ל והב"ח דבחנוכה ופורים שאין בהם קדושת היום אין בהם דין יו"ט גמור ביו"ט של גלויות, דהוא לפי שאין בהם דין קדושה ושביית מלאכה, ובהו לא קבעו חכמים דין יו"ט שני מוחלט. אלא דעדיין פש גבן לבאר תירוצו השני של המהרש"ל והב"ח דרק לענין המועדות והחגים הוא שתיקנו ימים טובים של גלויות משום שהוא מסור לידי ב"ד, פרט לחנוכה פורים, ואשר ע"ז באו דברינו לקמן.

חידוש נפלא בישוב מה שאין ב' ימים טובים בחנוכה ופורים

לולא דמיסתפינא אמינא דבר חדש בביאור דברי המהרש"ל והב"ח, ואשר בזה תתיישב קושית האחרונים למה לא נהגו מנהג ב' ימים טובים של גלויות לענין חנוכה ופורים לכל דבר, וכפי שיבואר.

הנראה, דיסוד דין ספיאק דיומא הוא רק משום דבאמת יש בזה ספיאק 'דיומא' המחייבו, דהנה קדושת המועד דסוכות חייל בעצם היום, וימים המקודשים המה דקא גרים לניהוג חג הסוכות וחג המצות, ומיום חמשה עשה לחודש השביעי עד יום האחד ועשרים בערב ימי סוכות המה, ודכוותה לענין חג המצות, ולכן בספיאק דיומא הרי ע"כ נעשה ליו"ט משום יומא דקא גרים לחיובו, שכן כל שיש ספיאק דטו" חייב.

ובעניני פסח הארכתי בזה, דאילו יצוייר שמיום ט"ו לחודש הראשון עד יום האחד ועשרים לחודש הראשון יהיה רק ו' ימים, א"כ לא יהיה חג המצות אלא ו' ימים, שהרי כן מפורש בפרשת בא [פ"ב פ"ח] בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחודש בערב, והיינו משום דעצמותו של תאריך היום גורם לקדושת המועד, כ"א ניסן חג המצות הוא, ואילו כ"ב לחודש שוב אינו חג המצות.

ומשכחת לה להך גוונא לפי שיטת הר"מ [פ"ג קדוה"ח] שאם לא הגיעו עדים בר"ח ועיברו בי"ד את החודש, ואחר כמה ימים הגיעו עדי החודש והעידו שראו את הלכנה ביומו, אזי בי"ד מקדשים את החודש למפרע ביומו, ונחלקו האחרונים האם בטל כל הקביעות שהיה עד עתה, ודעת המנח"ח דמה שעשו עד עתה היה כדין, ונמצא שאם ביום ט"ז קידשו את החודש למפרע, נמצא שאתמול היה ט"ו והיום י"ז, יעוי"ש.

אשר נראה דבזה חלוקים ימי חנוכה, שכן אין יום מסוים בחודש הגורם לקביעת ימי החנוכה, ואך דמיום כ"ה לחודש קבעו חכמים חובת גברא לנהוג חנוכה ח' ימים, והנה לשון הר"מ שהתקינו שח' ימים שתחילתן מליל כ"ה כסלו, וכן לשון תקנת חכמינו במגילת תענית, משום שבאמת אינו תלוי בימי החודש, שהרי כסלו פעמים מלא ופעמים חסר, אכן למש"נ נראה דבאמת לא נקבע הקדושה בעצמו של יום, אלא חובת גברא.

[אמנם שמצינו כן אף לענין חג השבועות, דתניא ר' שמעיא בר"ה [דף ו:]: עצרת פעמים בה' סיון פעמים בו' סיון פעמים בז' סיון, באופן דאין שום תאריך של החודש הגורם לקדושת יום העצרת, אלא דהתם באמת קביעת יום העצרת תליא בחמישים יום ממחרת הפסח, באופן דבאמת קביעת יומו הוא יום החמישים ממחרת הפסח, אשר בזה הוא דחלוק קביעת ימי החנוכה שאין להם שום תאריך הגורם לקביעותם, וכמש"נ].

הן הן דברי המהרש"ל והב"ח 'דהתם קדושת היום גורם לחייבו אף בברכה מכח ספיאק שאם לא תנהג בו קדושת היום לענין ברכה אתה עושהו חול', והיינו דחיובא דמועדות קדושת יומא היא דקגרים לחיובא, לכן אילו לא היו מברכים הרי אתה עושה אותו חול, וע"כ בתקנת ב' יו"ט של גלויות נאמר שב' הימים יש להם קדושת היום, דמאחר שהספק הוא בעצם הימים לכן תקנו שעצם היום מקודשים, וממילא מברכין.

משא"כ בחנוכה ופורים דחובת גברא היא לנהוג הימים אלו בימים המסוים האלו, וא"כ אין שייך לומר שעשאוהו לקדושת היום של חנוכה ופורים, וכלפי הגברא סגי לן להחמיר בהמצוה ולא כלפי הברכה, באופן דשפיר י"ל שבאמת היו נוהגים בספיאק דיומא לחומרא בהמצוה, ומה דמפורש בערכין שלא אמרו הלל ט' ימים הוא משום דהלל לא אמרו, וממילא כמובן שלא נהגו בזה יו"ז אחריהם במנהג אבותיהם בענין זה.

האמנם שלמדנו הספרים הקדושים קדושת ימי החנוכה, נראה דהארת ימים אלו חלים מצד חובת מצוה דישראל לקיימם, ואשר חלוק הוא מכל ימים טובים וימי המועד, דהתם עצמותם של יום נקבעו ע"י קידוש החודש דישראל שהם קידשו את הזמנים, וממילא חיילא קדושת היום מצד עצם הקידוש, בלא שייכות לחובת ישראל לנהוג בהם קידוש וכבוד ועונג, ואשר בזה חלוק ימי חנוכה שעיקרם תליא בחובת ישראל.

ואשר מעתה יש לבאר גם תירוצו השני של מהרש"ל וז"ל, קדושת המועדות תלויה בבית דין, והם כך קיבלו עליהן, עכ"ד, היינו דעיקר קדושת המועדות מסורה לב"ד, ולכן אף דעיקר תקנת ב' ימים טובים תקנה דרבנן הוא, מ"מ קדושת המועדות מסורה להם, ולכן הרשו לעצמם לתקן שיהיו ב' ימים מקודשים בקדושת המועד, ב' פעמים יו"ט, משא"כ חנוכה עיקרו חובת גברא, וכלפי חובת הגברא א"א לחייבו בט' ימים.

חנוכה כשאר כל ספיאק דיומא דמועדות, ואך בזמן ר"ש בן יהוצדק כבר תיקנו להם חכמים וקידשו את כל החודשים עפ"י חשבון, ולכן אז באמת כבר לא הפסיקו לנהוג חנוכה ט' ימים, כדברי הטו"א והמנח"ח.

בקושיית המהרש"ל האם נהגו בספיאק דיומא

כשהיו מקדשים עפ"י הראייה

יו"ט בספיאק דיומא לענין א. לולב ב.

מצה ג. חדש ד. חנוכה ופורים

המהרש"ל [בבי' לטור סי' תרפ"ח] כתב וז"ל, תימה ולמה אין מברכין [על קריאת המגילה] בשני הימים [בעיירות המסופקות], כשאר ספיאק דיומא ביו"ט לענין ברכה [וכפי הנראה מדבריו אלו בקושיותו דלענין ספיאק דיומא בחנוכה פורים נוהגים בו יו"ט גמור, כמו כל יו"ט של גלויות, וזהו שהקשה למה לענין עיירות המסופקות לא נהגו כן], ודוחק לחלק בין יו"ט דאורייתא לקריאת מגילה דרבנן, עכ"ד, והובא בב"ח.

ובמרדכי ריש מגילה [רמז תשע"ה] כתב וז"ל, מה שלא נהגנו לקרות המגילה יום י"ד ויום ט"ו מספק בזמן הזה כדעבד' ביו"ט, יש לומר משום דדילמא י"ד נקבע בזמנו, ואיכא בט"ו משום ולא יעבור, ואע"פ שקראו כבר [ופירש בהגהות הרמ"א דמעתה אין כאן ולא יעבור] איכא איסורא בעלמא משום בל תוסיף, [ועיני"ש שדן אם חשיב זמניה לענין זה שיש בל תוסיף, ויעוין בבגדי ישע שם], יעוי"ש בכל לשונו ובהגהות הרמ"א.

וכתב המהרש"ל דכל דברי המרדכי נכונים רק בזה"ז דכבר בקיאי בקביעותא דירחא, דבזה אין לקרוא בט"ו משום 'ולא יעבור', אך בזמן שבאמת היה ספק גמור ודאי היו קורין את המגילה בי"ד ובט"ו עם ברכותיה, כמו בכל יו"ט שהיו מקדשים ומברכין ברכת המצוות על המצוות, ולא חששו בזה לספק ברכה לבטלה, וא"כ מן הדין כן הוא גם בעיירות המסופקות, דמן הדין נקרא בהן בי"ד ובט"ו עם ברכותיהן, וצע"ג.

ותירץ וז"ל, יש לחלק דהתם קדושת היום גורם לחייבו אף בברכה מכח ספיאק, שאם לא תנהגו בו קדושת היום אף לענין ברכה א"כ אתה עושה אותו חול, ועוד קדושת המועדות תלויה בבית דין, והם כך קיבלו עליהם, וקל להבין, עכ"ל. ולכאורה נראה מדבריו שבא ליישב גם מה שלא נהגו בספיאק דיומא לענין פורים לקרוא את המגילה בב' ימים עם ברכותיהן, שאין כאן קדושת היום, ועוד שכך קיבלו עליהם בי"ד.

והט"ז השיג עליו וז"ל, שני התירוצים אין הקושיא מתורצת בהם, דהא גם גבי מגילה יש בו קדושת היום לענין כל הדינים התלויים בפורים, וגם על התירוצ' הב' קשה על הב"ד גופיה למה לא קבלו עליהם בשוה, וצ"ע, עכ"ד. וביותר יש לתמוה טובא על דברי המהרש"ל, דהלא מה שנהגו ב' ימים בספיאק דיומא ביו"ט, אין זה שייך כלל לקביעות ר"ח בב"ד, ואך דין נוסף הוא משום ספיאק אימת הוא קדושת היום, וצ"ע.

והנראה בזה לחדש בביאור דברי המהרש"ל והב"ח, דיסוד תקנת חכמים לקבוע יו"ט של גלויות עד שמברכין כל הברכות ולא חששו לברכה לבטלה, אין זה משום ספיאק בלבד, דהנה בשבת [דף כג.] הקשו בטעם מה שמברכין ברכות המצוות וקידוש היום ביו"ט שני של גלויות, והלא ספק דדבריהם לא בעי ברוכ', ומשני אביי דהוא כדי שלא יבואו לזלזל בה, וכן הלכה כמבואר במ"מ [פ"ג חנוכה ה"ה], יעוי"ש בארוכה.

אשר נראה דיסוד זה שלא יבואו לזלזל לא נאמר אלא כאשר יש נידון של 'קדושת היום', שכן קדושת היום מחייבת כבוד, וכל שיש חשש זלזול הרי זה סותר לעיקר חובת כבוד קדושת היום, משא"כ לענין חנוכה ופורים שאין כאן קדושת היום של קדושה, ואך שיש בו קדושת היום של מצוה, בזה י"ל שלא חששו חכמים לקבוע יו"ט מחודש עם ברכותיה, ובהו די לן במה שמספק מקיים את המצוות, ככל ספיאק דמצוה.

ויסוד לזה, דהנה נחלקו הראשונים בסוכה [דף כט:]: האם כל פסולי ד' מינים הנוהגות ביום ראשון נוהגות גם ביו"ט שני בזה"ז דבקיאי בקביעותא דירחא, ובריטב"א הביא דעת גדולי רבותינו שהוא נוהג בשני הימים, שכשם שנוהגין בהם קדושה בשאר ענינים, נוהגים בהם חומר במצות הנוהגות בהם, ולא עוד אלא שאם אתה מכשירו [למצותו] ביום שני, יבא לזלזל בקדושתו, ולפיכך החמירו בו חכמים כמו ביום ראשון.

וכתב הריטב"א וז"ל, אבל מורי הרב רבנו שלמה נר"ו אמר לי שדעתו נוטה שאין פסולין אלו הנוהגין ביום ראשון בלבד נוהגין ביום שני בזמן הזה, דכיון דידעינן בקיבועא דירחא, ואין לנו בקדושת היום השני אלא להזהר במנהג אבותינו [ב"צה ד:], אין זה אלא להחמיר בקדושתו [שלא לזלזל בקדושת היום], אבל להחמיר במצות הנוהגות בו כיום ראשון אין לנו [שכל דין שתחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין, יעוי"ש].

וביסוד זה האריך הגר"ז [סי' תרמ"ט סכ"א] וז"ל, כיון שאנו בקיאים בקביעות החודש ויודעין אנו שהשני הוא חול, ואין אנו נוהגין בו קודש אלא שלא לזלזל במנהג אבותינו שהיו בזמן שמקדשין על פי הראיה, אין אנו מצווים אלא שלא לזלזל בעיקר קדושת היום [קידוש וזמן], אבל דברים שאינן מעיקר קדושת היום [כלולב] אלא שהן מצות הנוהגות באותו היום בלבד, אין כאן זלזול ליום טוב השני כלל וכו'.

האמנם שיש להקשות על זה ממה דבמנחות [דף סח:] מפורש דלמ"ד חדש בחו"ל דאורייתא צריך לנהוג יו"ט שני אף לענין איסור חדש, והתם הרי מיירי בזמן רב הונא בריה דר"י שהיה אחר שכבר היו בקיאים בקביעותא דירחא, כמפורש כן במרדכי ביצה [פ"א ה"א], והכריח לזה, דאל"כ מן הדין לאסור בדבר שיש לו מתירין, וכבר הובא לעיל, וצריך לומר דלענין איסורין לא הקילו כשאינו תלוי בקדושת היום, וצ"ת.

ספק דרבנן לקולא, וכן נקט בהגהות מהר"ם בדברי הר"ן, ובזה מיושבת קושית המל"מ דזה אינו שייך לענין הסיבה דאין שום טעם לקבוע באלו ב' כוסות יסב, וממילא ע"כ אין לדון דין ספק דרבנן וחייב להסב בכולם.

ולפי דברי הגר"א ע"כ חזרנו להכרעת הטו"א והמנח"ח שבזמן שהיה ספיקא דיומא היו נוהגין ט' ימי חנוכה, שכן מאחר שאין שום טעם לנוהג ביום הראשון יותר מאשר יום האחרון, ע"כ דלא אזלינן לקולא.

במל"מ תירץ, דאם הספק הוא בתקנת חכמים [כמצות הסיבה] אין להקל בספק ולהסב בב' כוסות ראשונות, דאת"ל דתקנת חכמים היתה בכסי בתראי נמצא שנתבטלה תקנ"ח מכל וכל, וכן איפכא, אבל גבי מגילה דתקנ"ח במקומה עומדת בכל העולם, אלא דיש קצת עיירות דמסופקות באיזה יום יקראו, נהי דאין לפטרם לגמרי מדין ספק דרבנן לקולא, מ"מ היכא דקרא ביום א' מהני טעמא דספק דרבנן לפטרו ביום שני.

בשו"ת חת"ס [או"ח סי' קס"א] השיב עפי"ז במה שנשאל בדין מי שנסתפק אם אביו מת בד' בחודש או בה' בחודש, אימתי ינהג מנהגי יא"צ באמירת קדיש והדלקת הנר, וכתב עפ"י דברי המל"מ, דאם יש אחים אחרים אין אנו דנים אלא על חובת זה היחיד, ובזה יכול לקבוע יארציט ביום הראשון בלבד, אך אם אין לו אחים אחרים, הרי אפשר שתתבטל עיקר תקנ"ח של יארציט, בזה ע"כ יעשה היארציט בשניהם.

בישועות יעקב שם כתב ליישב סתירת דברי הר"ן וז"ל, דלענין קריאת המגילה בט"ו, א"כ מסופקים אם מחויב היום בקריאת מגילה, ואין לו שום חזקת חיוב לקרותה היום, משא"כ לענין הסיבה, שיש כאן חזקת חיוב שהוא חייב לשתות ד' כוסות כדן בהסיבה, באופן דאף אם שתה ב' כוסות קמאי בהסיבה עדיין יאה צריך להסב בב' כוסות אחרונות, כי הרי יש לו חזקת חיוב לקיים ד' כוסות כדנין, עכ"ד.

אלא שכתב שכבר כתבו האחרונים דע"כ אין דנים חזקה במצוות לחייב בספק דרבנן, שהרי מפורש בברכות [דף כא.] דאם ספק התפלל או ספק קרא קר"ש למד"ק קר"ש דרבנן פטור, ולא חייבוהו משום חזקת חיוב.

וכתב ליישב, דהנה בדין ספק דרבנן לקולא איכא תרת', א. שלא חייבוהו כלל במצוה, ב. אף בגוונא דאין לומר שנפטר לגמרי מן המצוה, מ"מ יכול לתלות להקל [וכבר הוכיחו האחרונים יסוד לזה מדברי התוס' במנחות (דף סו. ד"ה זכר למקדש) דיכול למנות ספירת העומר בבין השמשות מדינא דספק דרבנן לקולא, ואף בזה הוא עומד ומברך על המצוה, הרי להדיא שמותר לו לאדם לתלות שכבר הגיע לילה, ואכ"מ].

ומעתה כתב בישועות יעקב, דבספק אם התפלל לא רמי עליה חיובא דתפילה כלל, וא"כ בודאי שאין להחמיר עליו מדין חזקת חיוב, שהרי אין כאן חיוב כלל, ברם בנידון דידן בהסבת הכוסות, דא"א לומר שלא חייבוהו כלל, דא"כ תיעקר תקנת הסיבה בכוסות, ואך דמאחר שהסב בב' כוסות באנו לדון עליו לפטרו ולתלות שכבר קיים מצות הסיבה בכוסות קמאי, בזה שפיר יש לחייבוו מדין חזקת חיוב, והדברים נפלאים.

בעמק ברכה [מגילה סק"ד] יישב קושית המל"מ, דשאני חובת הסיבה מחובת קריאת המגילה, שכן מצות הסיבה אינה מצוה בפנ"ע, אלא היא דין בהכוס שצריך הסיבה, וע"כ כל כוס וכוס הסיבה שלו הוא דבר בפני עצמו, וכיון שבתחילה חל הדין בכולם לעשות בהו הסיבה, דהרי להקל אי אפשר, דאי ניזיל לקולא אמאי נקל בהני טפי מהני, ולהקל בכולם א"א שלא תעקר מצות הסיבה, וע"כ אינו נפטר עד שישב בכל כוס.

משא"כ במגילה, דבין אם יקראנה בט"ו או ב"ד גוף המצוה הוא אחד, והזמן אינו חלק מהמצוה, אלא הכשר בקיומה, וע"כ לאחר שקרא ב"ד כבר נעשה ספק בעיקר המצוה של קריאת המגילה, אולי כבר יצא ידי המצוה, וכאשר אנו מסתפקים בט"ו אם חייב בקריאת המגילה, הרי יש ספק אולי כבר קיים זו המצוה, לכן אף שאינו יכול להקל שלא לקרותה כלל, מ"מ אם קראה ב"ד פטור בט"ו משום ספק דרבנן.

ברם כתב דדבריו אינם מכונים בש"י הירושלמי, דהנה איתא בירושלמי [פ"ב הל' ג.] דבן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו בא לכרך נתחייב בכאן וכאן, הרי דהזמן של קריאת המגילה הוא חלק מהמצוה, ולכן אף שקרא את המגילה ב"ד מ"מ אם בא לכרך ונעשה בן כרך אינו נפטר במה שקראה ב"ד, דזמן ט"ו הוא מצוה בפנ"ע, לפ"ז שוב נסתר כל ישוב הנ"ל, אלא שבבבלי לא הוזכרה הלכה זו, ואף הר"מ והשו"ע השמיטהו.

והנה הערה זו שהעיר העמק ברכה על דבריו, היא קושית הירושלמי גופיה במגילה [פ"א ה"א ב:]: ובשקלים [פ"א ה"א ב:]: למה בעיירות המסופקות חוזר וקורא בט"ו אחר שכבר קרא ב"ד, ומשני דאל"כ נמצא אתה עוקר זמן כרכים בידך, והובא בחזו"א [או"ח סי' קנ"ג סק"ב ד"ה בדין] יעו"ש, הרי דבאמת אין זה מעיקר הדין מה שצריך לקרוא בט"ו מאחר שכבר קראה ב"ד, אלא תקנה היא שלא תהא עוקר זמן כרכים.

ובחזו"א שם כתב שבזה מיושב גם הירושלמי הנ"ל בדן בן עיר שקרא ב"ד ואח"כ נעשה בן כרך שהוא חוזר וקורא בט"ו, אף שכבר קראה ב"ד, דהוא משום דכל מה שאם קראה ב"ד יצא הוא רק בדיעבד, אך במקום שקראה בהיתר בזה חשו חכמים לעקירת זמן כרכים, וכיון שקראה ב"ד בתורת בן עיר ובהיתר, אין קריאה זו עולה לו לשם קריאה דט"ו, כדי שלא תהא עוקר זמן כרכים, ורק במקרה אם קרא ב"ד יצא.

ברם לעניותי נראה בביאור דברי הירושלמי, עפמש"נ במגילת אסתר דבחובת קריאת מגילה איכא תרת', א. חובת גברא, ב. חובת כל מקום ומקום, ובזה הוא שאמרו דחובת גברא שפיר נתקיים אף בקריאה שקרא ב"ד, אך עדיין מוטלת עליו חובה לקרוא בט"ו מפני חובת המקום, וזהו

שאמרו בירושלמי דלא אמרו שאם קרא ב"ד יצא, אלא לשעבר, אבל מכאן ולהבא לא, והיינו כגון ביוצא לדרך, שאם קורא ב"ד וקיים דינו.

ומעתה דברי העמק ברכה צ"ע, שהרי כלפי חובת ה'מקום' חיובו של ט"ו עומד לעצמו, אלא דבאמת כל דברי העמק ברכה באו ליישב שיטת הרמב"ן והר"ן דס"ל דבעיירות המסופקות קורא רק ב"ד, אכן הירושלמי הרי ס"ל דקורא בשניהם [כפי שפסק הר"מ], ועמד בזה בחזו"א [שם סק"ג ד"ה הגר"א], ובזה הוא שנתבאר דמלבד חובת גברא לקרוא יש חובת כל מקום, ומה שאמרו שאם קרא ב"ד יצא, היינו רק חובת גברא.

בישוב כל הסוגיות בדין ספק דרבנן כאשר

ממ"נ נמצא מיקל שלא כהוגן

א. הסיבה ב. עיירות המסופקות ג. אבילות ד. פסולי כהונה

והנראה בכ"ז, דיסוד מה שהחמירו רבוותא בספק דרבנן כשע"י הכרעת הקולא נקל מכל הצדדים ונמצא שבטלה התקנה, הוא רק כאשר כל הספיקות באין לפנינו בבת אחת לדון עליהם, דבזה ע"כ אין לנו להכריע ולהקל מספק, שכן בהכרעה אחת ע"כ אין לנו להקל מאחר שתתבטל ע"י כן תקנת חכמים, אך כאשר הספק חל במסוים על כל תחיתה ויחידה לעצמה, בזה יש לומר ספק דרבנן לקולא על כל אחת ואחת לעצמה.

וסברא זו נלמדנה משמעתא דפסחים [דף י.], ב' שבילין א' טמא וא' טהור והלכו בהם ב' בני אדם הרי שכל אחד לעצמו טהור, ואם באו לשאול בב"א שניהם טמאים, ופרש"י [ד"ה ואם] וז"ל, הואיל ובהוראה אחת יש לנו לומר טמאין או טהורין, א"א לנו לומר להם טהורים אתם, שהרי האחד ודאי טמא, עכ"ל, וה"נ גם בההכרעה של ספיקא דרבנן לקולא, דבב"א א"א להכריע להקל בשנים שהא' מהם ודאי אסור, כיון דודאי הוי שלא כדין.

ובתוס' בפסחים שם [ד"ה בב"א] ונדה [דף ב. ד"ה והלל] כתבו, דאף כששניהם שואלין בב"א אינם טמאים אלא מדרבנן [ובמל"מ (פ"ט אבה"ט ה"ב ד"ה עוד) כתב שכ"ה בניזיר (דף נז:)]. אכן בפ' בהעלותך [פ"ט פ"ז] הארכתי דיסוד הדין דין תורה הוא שא"א להורות הוראה א' הסותרת מיניה וביה, ואך דמה"ת אפשר לענות לכל אחד לעצמו, אך כאשר השאלה מצ"ע על כולם כאחד היא באה בזה מדאורייתא שניהם טמאים.

ויסוד לזה, דהנה בחמדת שלמה [יו"ד סי' ד'] הקשה על דעת ר"ח בב"ב [דף לא.] דשני כתי עדים המכחישים זה את זה אין מקבלין עדות משניהן, דבהדי סהדי שקרי למה לי, למה לא יהו שניהם כשרים מדינא דשני שבילין, שמטרהין כל אחד לעצמו משום שיש לו חזקת כשרות, א"כ ה"נ לא ישר לכל כת וכת חזקת כשרות, וביותר דהלא אף בגוונא שבאו שניהם ושאלו בבת אחת כל אחד טהור מדאורייתא כמש"נ, וצ"ע.

והאחיעזר [ח"א סי' ז' סק"ו] תירץ, דכל שע"כ עלינו לדון את שני הצדדים לא מוקמינן כ"א על חזקתו מדאורייתא, ובב' שבילין הרי יש אפשרות לדון על כל אחד [גם חזקת טהרתו] לעצמו, אכן בב' כיתי עדים המכחישים זא"ז הרי ע"כ עלינו לדון תחילה את עדות זו אשר תהא מעידים בה, ובנידון זה הרי ע"כ שאחת מן הכיתות עדי שקר הם, וממילא ע"כ אין להעמיד כ"א בחזקת כשרות, ולכן אף לשאר עדויות פסולות.

הלא מעתה עלינו לדון בהנך שמעתיי שהובאו לעיל, אם בעצם השאלה באין כל צדדי הספק לפנינו לדון עליהם בבת אחת, או דכל אחד בא בפנ"ע לישאל, דבאופן זה שפיר אמרינן ספק דרבנן לקולא על כל אחד.

בח"י מרן ר"יז הלוי [פ"ז מצה ה"ז] העלה שהראשונים נחלקו בגדר חובת הסיבה, דברא"ש ובתוס' [שדנו דאם לא היסב לא יצא יד"ח מצה וד' כוסות] מבואר דהסיבה היא תנאי במצות המצה והכוסות, ברם בדעת הר"מ מבואר דחובת הסיבה מצוה בפני עצמה היא, ולא מדיני המצוה של מצה וד' כוסות, כמש"כ הר"מ דגם בשאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי"ז משובח, ולדבריו אם לא הסב לא ביטל אלא מצות הסיבה.

ויש להוסיף דהר"מ אזיל בזה לטעמיה, דבח"י מרן ר"יז הלוי [פ"ז מצה ה"ט ד"ה ולפי"ז] העלה בדעת הר"מ דעיקר הדין שמחויב להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא משיעבוד מצרים הוא מצוה מן התורה שנצטוונו במצות וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וכו', אלא שחכמים תקנו בשביל זה הסיבה וד' כוסות, דשניהם ענינם דרך חירות, עכ"ד, ולפי"ז מסתבר דהסיבה חובה בפנ"ע היא ולא תנאי בהמצה וד' כוסות.

הלא לפי"ז נראה, דכאשר הנידון הוא באיזה כוסות צריך להסב, בב' קמאי או בב' בתראי, הרי שלפי סברת התוס' והרא"ש היה מקום להקל בכל כוס, שהרי חיוב כל כוס עומד לעצמו, ברם לסברת הר"מ דחובת גברא היא להסב דרך חירות, א"כ שורש הספק הוא באיזה מן הכוסות צריך לקיים דין זה, וא"כ ע"כ כל הכוסות באין לפניו בב"א לדון באיזה מהן יסב, ועי"כ א"א להקל מדין ספיקא דרבנן וצריך להסב בכולם.

ומעתה ניחא קושית הגרע"א בההיא דהסיבה, דמאחר שכל הכוסות באו לפנינו לדון בב"א, הרי ע"כ א"א להקל בספק דרבנן, ואף ש'הגברא' בודאי לא יבוא לידי איסור וביטול מצוה, שכן אם לא יסב בב' כוסות ראשונות ע"כ יאה צריך להסב בב' כוסות אחרונות לפי שהן הראשונות [כקושית הגרע"א], שכן למש"נ הרי אין הנידון כלפי הגברא, אלא כלפי הכרעת דין הכוסות במקום שכולם באו בב"א, והדברים ברורים.

ומעתה נראה לחקור בחובת ניהוג יום הפורים, האם היום מחייב, ככל המועדות מדאורייתא שנקבע זמנם ביום זה, ויום הוא דקא גרים לחייבו

בניהוגי וחייובי היום, ובספק הרי שיש ספק האם היום מחייבו, או דנימא דחובת גברא היא לקיים את ימי הפורים בזמניהם כפי שקיבלו עליהם ועל זרעם, וכלשון הכתוב במגילת אסתר, באופן דבספק אזי הספק הוא כלפי חובת הגברא אימתי צריך לקיים ולנהוג יום פורים ידידיה.

הלא למש"נ נראה דנפ"מ האם עלינו להחמיר בספיקא דיומא בפורים משום דע"כ אין עלינו להקל כל יום [כסברת הר"ן לענין הסיבה בד' כוסות], והיינו משום דאם יום הוא דקא גרים לחייבו, א"כ כל יום ויום לעצמו עומד בספיקו, ולא שאטיא יום זה למחרת, וממילא שפיר יש להקל בכל יום מדין ספק דרבנן, ואם משום שנמצא בטל ממצות הפורים לא איכפ"ל, דהא מיהת כל יום ויום ספיקו לעצמו והוכרע לקולא.

הלא מעתה תתיישב סתירת הר"ן, דלענין עיירות המסופקות כל יום לעצמו עומד והוכרע לקולא, ולא איכפ"ל מה שנמצא בטל ממצות פורים, ובאמת כן היא דעת הרשב"א בשם הרמב"ן דמן הדין פטור לגמרי מפורים, אלא שהר"ן הוסיף וכתב דכיון דאי אפשר שיפטר משניהם יעשה ב"ד, והיינו כדין ספק איסור בדאיבקע איסורא, ולכן סגי שיהג פורים ב"ד, וממילא בט"ו הדר דינא להיות כספק דרבנן ולקולא.

ובדעת הר"מ י"ל כמש"נ דבאמת חובת גברא היא לקיים את מצות הפורים, כנ"ל שמרדכי שלח אל כל מדינות המלך לקיים עליהם את ימי הפורים בזמניהם, וממילא ע"כ הספק הוא כלפי הגברא מתי קיום פורים ידידיה, ובזה ע"כ אין להקל בתרווייהו לומר שאין לו יום פורים, וממילא מצד עצם חובת ימי הפורים חייב לעשות בשניהם, כמו שכתב הר"ן כן לענין הסיבה דע"כ יסב בכל ד' כוסות מצד עיקר חובת הסיבה.

ובעניני מגילת אסתר הארכתי בפלוגתת התלמודים ורבוותא בדין ימי הפורים, האם משכח"ל שיפטר אדם מב' ימי הפורים, אם ב"ד יהיה מוקף ובט"ו יהיה פרוז, יעו"ש, ויסוד הדברים בזה כמש"נ, דאם חובת גברא היא לקיים את ימי הפורים האלו בזמניהם, א"כ לא משכח"ל אופן שלא יהיה לו ימי פורים, אך אם חובת הימים המה, א"כ כל שאינו פרוז ביומו ומוקף ביומו ע"כ דלית ליה חלות דין פורים, וכמש"נ.

[עוד נתבאר שם דבחובת קריאת מגילה אית ביה תרת', דמלבד מה שיש חובה על כל יחיד ויחיד לקיים את ימי הפורים (כנ"ל או מצד חובת היום או מצד חובת גברא), יש דין נוסף שחל חובת מקומו, שמרדכי שלח אל כל מדינות המלך לקיים את ימי הפורים האלה, בזה נתבארו דברי הארחות חיים (הובא בב"י סי' תר"צ סי"ח) דמקום שכבר קראו את המגילה בעשרה אזי היחיד קורא לעצמו, והוא תוספת לענין הנ"ל].

ונפ"מ, דהנה חכם א' שאל את הגר"מ פיינשטיין אם מותר ליסע בחללית לפי מהירות השמש באופן שלא יהא לו רגע אחד יום כיפור, והשיב לו הגר"מ דאין בכך איסור, אך מ"מ גם כפרה לא תהיה לו, ונראה דבימי הפורים לשיטת הר"מ לא כן הוא, שכן קיבלו היהודים עליהם לקיים את ימי הפורים בזמניהם, ולפי"ז ודאי דבספק מתי חייב הנידון הוא אימת הוא יום חיובו, וממילא אי אפשר להקל מדין ספק דרבנן לקולא.

הלא מעתה נראה דכוותא לענין ימי החנוכה, דבפשוטו מן הדין להקל בספיקא דיומא מדין ספק דרבנן, שכל יום בית הספק הוא לעצמו, אכן יש לדון דחובת ניהוג ימי החנוכה עיקרו חובת גברא לנהוג יו"ט ח' ימים [בפרט שאין תאריך קבוע, דכסלו פעמים מלא פעמים חסר], וי"ל שכן הוא גם שאר כל הימים של מגילת תענית שהמה חובת ניהוג, וא"כ לפי"ז צדקה סברת הטו"א והמנח"ח דע"כ חייב לקיים ח' ימים.

ובזה י"ל קושית הבית לוי והגר"ש דויטש הנ"ל [על סברת הטו"א והמנח"ח דע"כ צריך לנהוג ט' ימי חנוכה], מסוגיא דערבין דלא היו אומרים הלל בגולה ט' ימים, שכן לעיל נתבאר לחלק בין הדלקת נרות שעיקרה חובת גברא, לבין אמירת הלל דשייכא להיו"ט דחנוכה, ומעתה י"ל דהיו"ט הוא חובת היום, ובזה כל יום לעצמו עומד, אך חובת גברא של הדלקה חיובה יחידה של ח' ימים, ובזה ע"כ להחמיר ט' ימים כנ"ל.

הגרע"א [הגהות שו"ע יו"ד סי' שע"ד ס"ח] על ההלכה שספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון שניהם מתאבלים עליו, הביא בשם הפמ"ג [בתיבת גומא] דאם באו לשאול בב"א שניהם מתאבלין, ויעוין מה שהקשה בדבר אברהם [ח"ב סי' כ"ה] דבאיסור דרבנן מקילין אף בשאלו בב"א, וער"מ [ריש הלכות אבל] דאבילות דאורייתא [ויעוין באחיעזר (ח"א סי' ל"ו) מה שהאריך בדין ב' שבילין, ויעוין בקובה"ע (סי' כ"ז)], וצ"ע.

אשר למש"נ נראה דחיובא דאבלות אין תחילתה חובת האבל, אלא שהמת הוא מחייב את קרוביו באבלות, וא"כ חל הספק על כל המסופקים בב"א, וממילא ע"כ שניהם באין לדון בב"א, ואף בדרבנן ספיקו להחמיר.

[ובכתובות (דף כז.) איתא, דעיר שכבשוה כרכום כל כהנות שנמצאו בתוכה פסולות לכהונה מדין שביה (חשש זונה), ואם יש מחבואה א' מצלת על כל הכהנות, ואם אין המחבואה מחזקת אלא כדי כהנת א', ס"ד דדינו כדן שני שבילין ששאלו בב"א, עכ"ד, ויעו"ש ש"ש בתוס' (ד"ה בבא ובר'), ובמל"מ (פ"ט אבה"ט ה"ה) נתקשה למה דינו כדן ב' שבילין ששאלו בב"א, ועחס"ד טהרות (פ"ו ה"ה) ובקה"י כתובות (סי' כ"ח)].

ובעניני פסח הארכתי עוד בכל שמעתא דווסתות בענין זה, והוא כלפי מה שנחלקו הראשונים במי שקבעה וסת לראות ואין ידוע אם ביום אם בלילה, שנחלקו הראשונים אם היא טמאה כבר מן הלילה, או שהיא טמאה רק ביום שאז ודאי היא טמאה, או שהיא טהורה מספק דרבנן, ושם נתבאר ביסוד דינא דוסתות האם חובת גברא היא לפרוש סמוך לוסתות, ואז ע"כ אין לדון ספק דרבנן לקולא, על דרך כל מש"נ.

עוד יוסף חי

לתת לקטן להדליק את נרות המהדרין

שאלה. האם מותר לתת לילד קטן שהגיע לחינוך להדליק את הנרות הנוספים על נר החיוב, מכיון שהם אינם נרות חובה אלא רק נרות של מהדרין, אפשר שאין בזה קפיда.

תשובה. במגילה דף י"ט ע"ב תנו, הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, ורבי יהודה מכשיר בקטן. וכתבו התוספות שם ד"ה ורבי יהודה, דעל כרחק בקטן שהגיע לחינוך מיירי, דאי בשלא הגיע לחינוך מאי טעמא דרבי יהודה. וא"ת אי הכי מאי טעמייהו דרבנן, דכיון דמקרא מגילה דרבנן ליתי דרבנן ומפיק דרבנן. ויש לומר דקריאת מגילה ליכא חיובא אפילו בגדולים אלא מדרבנן, וקטן אינו מחוייב אלא מדרבנן בשאר מצוות, ובגדול ליכא אלא חד דרבנן במגילה, ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן ע"ש. והב"י ס"י תרפ"ט כתב שהרי"ף הרמב"ם והרא"ש פסקו כדעת ת"ק, שאין קטן שהגיע לחינוך מוציא גדול. וכן פסק השו"ע שם ס"ב וכמו שביאר המ"ב סק"ו. והשו"ע בה' חנוכה ס"י תרע"ה ס"ג כתב, אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה. אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה כלום, ואף על פי שהניחה גדול. ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך מותר, ע"ש. ודעת ה"א היא שיטת בעל העיטור בה' חנוכה דס"ל דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. והאחרונים נחלקו אם הדעה הראשונה שכתבה השו"ע בסתם חולקת על דעת העיטור שאין קטן מוציא גדול, או שדעה ראשונה איירי בקטן שלא הגיע לחינוך. על כל פנים לענין הלכה כתב המ"ב שם ס"ק י"ג שאין קטן מוציא גדול וכמו שסתם השו"ע בה' מגילה ס'י תרפ"ט. ועיין במ"ב ס'י תרפ"ט סק"ו שבשעת הדחק קטן יכול לקרוא את המגילה להוציא גדול, וכדעת ה"א שהביא בה' חנוכה. ולפי זה הוא הדין בהדלקת נרות חנוכה, בשעת הדחק יש לסמוך על הדלקת קטן, וכל שכן הוא. שהרי יעויין בשער הציון ס'י תרפ"ט אות י"ב שיש מהאחרונים שכתבו שהדלקת נרות חנוכה קיל טפי.

אך יש לומר שדוקא בנר החיוב אין לתת לקטן להדליק ולהוציא את הגדול מפני המחלוקת, אבל בנרות ההידור אין להחמיר כל כך. וכן כתב בספר מועד לכל חי ס'י כ"ז סעיף ל"ו וז"ל, מה שנותן הבעל הבית לבניו הקטנים להדליק שאר הנרות מן המהדרין, אין קפיда ע"ש.

אבל הבן איש חי ש"א פ' וישב ה' חנוכה אות י"ח כתב, טוב ליתן לאחד מבניו הקטנים להדליק בידם נר הנוסף, כדי לחנכם במצות, שגם בזה הנר הנוסף יש קצת מצוה, וכן אני נוהג, וראוי לעשות כך. אבל לא יתן להם להדליק מנרות של חיוב, ודלא כמאן דהתיר בזה ע"ש. ונראה שכוונתו להתיר בנר הנוסף, היינו השמש וכמו שקרא לו כן שם אות י"ד, ואסר בשאר נרות של חיוב, היינו נרות המהדרין.

והנראה בזה, דהנה בספר בית השואבה דיני שצריך לחזור אחר הדור מצוה סעיף ל"ב כתב וז"ל, נסתפקתי בהא דקטן אביו צריך לקנות לו לולב לדעת הטור ומרן השו"ע כדלעיל אות ל"א, וכן אפוטרופוס דלוקח לולב כדלעיל בסמוך, אי צריכי האב או האפוטרופוס לקנות הלולב בתוספת שליש דהידור מצוה כדן הגדול דחייב להוסיף שליש להידור מצוה, מי אמרינן כיון דגם מצוה דרבנן לוקחים האב או האפוטרופוס לקטן לחנכו ככתוב לעיל באות הקודם, חייבין לקנות לו גם לולב בתוספת שליש להידור מצוה כיון דחיוב דרבנן הוא להוסיף שליש להידור מצוה. או דילמא עד כאן לא מיחייבי ליקח להם אפילו

מצוה דרבנן, אלא כשכל עיקר קיום המצוה היא דרבנן כמגילה וכיוצא, אבל היא דעיקר המצוה היא דאורייתא או דרבנן ויוצאין בה ידי חובה אף שאין לה הידור, רק דלכתחילה חייבו רבנן לקנות בתוספת שליש להידור מצוה, לא מיחייב האב או האפוטרופוס לחנכו אף בחיוב זה הנוסף על עיקר המצוה שחייבו רבנן להדור המצוה, ולא צריך האב לקנות לקטן אלא אתרוג או לולב שיש בו השיעור שראויין לצאת בהם, וכן האפוטרופוס אינו רשאי להוציא ממעות היתומים לקנות אתרוג או לולב בתוספת שליש להידור מצוה. ולא מצאתי כעת ראייה גמורה בזה, והדבר צריך אצלי תלמוד ע"ש.

ובביאור ספיקו יש לומר, דהנה מרן הגר"ז הלוי ז"ל חקר בגדר דין הידור מצוה, אם מצות הידור היא מצוה בפני עצמה להדר במצוות, או דזה חלק מגוף המצוה לקיים המצוה בהידור. והביא ראייה ממנה דמחללין שבת לציצין שאינן מעכבין את המילה כל זמן שלא פירש וכמבואר ברמב"ם מילה פ"ב ה"ו, ואי נימא דאין זה חלק ממצות מילה, לכאורה אין רשות לחלל שבת על זה, ובע"כ שכן צורת המצוה לקיימה בהידור, וזה חלק מדין מילה שדוחה את השבת. ועיין בברכת אברהם גיטין דף מ"ה. ולפי זה נראה, דלצד שהיא חלק מגוף המצוה, א"כ יש לומר שרבנן תיקנו לחנכו בעיקר המצוה ולא בכל פרטי המצוה. אך לצד שהיא מצוה נפרדת, א"כ יש לומר דשפיר מצוה לחנכו במצוה זו, שהיא מצוה שלמה בפני עצמה. ויש לומר גם לאידך גיסא, שלצד שהיא חלק מהמצוה, א"כ כיון שהוא מחוייב בגוף המצוה יש עליו לעשותה בשלמות ומחוייב גם בהידור מצוה, ועיין ברמ"א או"ח סימן י"ז ס"ג. ולצד שהיא מצוה נפרדת, יש לומר שאינו מחוייב לעשותה כיון שאינה מצוה חיובית אלא הידור גרידא.

ונראה דבחקירה זו איפלוגי קמא, דהרמ"א בה' חנוכה סימן תרע"ה ס"ג כתב, ולדידן דכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו, גם קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק. אולם המ"א סימן תרע"ז סק"ח כתב דלדידן שכל אחד מדליק, קטנים פטורים, וכן משמע בשלטי גיבורים ע"ש. ובביאור הלכה סימן תרע"ה ס"ג ד"ה ולדידן, כתב שגם במאירי שבת דף כ"א ע"ב מוכח כש"ג, שהרי כתב וז"ל, המהדרין במצוות, נר לכל אחד ואחד לפי מנין בני ביתו הגדולים, עכ"ל. ומה שכתב שם המח"ש לו להשוות דעת הש"ג עם דעת הרמ"א הוא דוחק גדול ע"ש. הא קמן שנחלקו הרמ"א והשלטי גיבורים והמאירי אם מחנכים את הקטנים להידור מצוה, דלדעת הרמ"א מחנכים גם להידור מצוה, ולדעת המאירי והש"ג אין מחנכים להידור, וכמו שביאר בביאור הלכה, דנהי דמחוייב לחנכו, היינו בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין, אבל בזה דגם בגדול ליכא כי אם משום הידור מצוה, אינו מחוייב לחנך בו הקטן.

אך אפשר דמדברי המאירי והשלטי גיבורים ליכא הכרח, דהנה בגמ' בב"ק דף ט' ע"ב איתא הידור מצוה עד שליש במצוה, והאחרונים הקשו דבנר חנוכה הרי לעולם ההידור הוא יותר משליש במצוה. ומרן הגר"ז הלוי ז"ל בה' חנוכה פ"ד כתב לבאר, דבגמ' בב"ק איתא, במערבא אמרי משמיה דרבי זירא עד שליש משלו, מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא ע"ש. ופרש"י מכאן ואילך מה שיוסיף בהידור יותר על שליש, יפרע לו הקב"ה בחייו. והמאירי כתב, ואם הוסיף בהידור זה יתר משליש, הרי זה מדת חסידות וכבוד גדול למצוה ולמי שנתנה ע"ש. ויש לומר דהידור מצוה שמצאנו בנר חנוכה אינו מצד הדין, אלא הוא

האיר המזרח

ימי חנוכה, אמנם יש להם קבלה, שאם אשה נפלה בסכנה, תידור נדר שלא לעשות מלאכה בחנוכה, ותניצל. ויש נודרים יום אחד, ויש נודרים שני ימים, כפי מה שירצו. אך הנשים הבאים מחוץ לארץ, כל אשה אינה משנה מנהגה שהיה לה בחוץ לארץ. עד כאן דבריו נר"ו.

ובעיקר המנהג שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, כתב בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מ"א תשובה ב' דאין המנהג אלא במלאכות חשובות, כגון כיבוס ותפירה, אבל בישול או שטיפת כלים מותר לעשותם בזמן שהנרות דולקים [וע"ש עוד בביאורים].

ריבוי הסעודות בחנוכה

סימן תר"ע סעיף ב': ריבוי הסעודות שמרבים בהם, הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. הגה. ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח. ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה וכו'.

ובספר בן איש חי הלכה כ"ח כתב: ירבה בסעודת שבת של חנוכה יותר משאר שבתות, וכל שכן אם חל בו ראש חודש גם כן. וכן ירבה בר"ח טבת, שהוא בתוך ימי החנוכה, בשביל פרסום הנס. ומנהגינו להדליק שמן למאור לכבוד נשמת רבי מאיר בעל הנס זיע"א ביום ר"ח טבת. עכ"ד. והביא דבריו בכה"ח ס"ק י"ג, והוסיף בביאור הדברים, דר"ל להדליק נר בבהכ"נ בליל ר"ח טבת לכבוד נשמת רבי מאיר בעל הנס.

הרה"ג שלום טוויל שליט"א

בעמח"ס "פסקי בן איש חי" ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

מצד מידת חסידות שאם הוסיף מוסיפים לו. וכן מוכח ברבינו חננאל בשבת שכתב, פי' המהדרין מהדרי מצות כדאמרין להידור מצוה עד שליש במצוה, עכ"ל. ולכאורה אינו מובן מה שהביא הכא רק דעד שליש במצוה, אולם נראה דכוונתו למש"כ, דלשון המהדרין משמע שאין כאן חיובא להדר, ואין בזה אף מצוה לכתחילה, רק למי שרוצה להדר, וע"ז הוא שהביא מהך דינא דעד דעד שליש במצוה. ועיין עוד ברבינו חננאל בב"ק שכתב וז"ל, עד שליש משלו, כלומר מזהיר הוא להתנאות במצוה עד שליש, מכאן ואילך אם מוסיף יתר על שליש מדה יתירה עושה וכו', והמהדר המצוה משובח כדתנינן בנר חנוכה והמהדרין נר לכל אחד ואחד וכו' ע"ש. וכמדומה שהן הן הדברים ע"ש. ולפי זה יש לומר, דמה שכתבו המאירי והש"ג שאין חיוב לחנך הקטנים להדר בהדלקת נר חנוכה, היינו משום שאינו דין הידור המחוייב מדינא אלא רק תוספת הידור בעלמא, אבל אה"נ אפשר דבהידור מצוה המחוייב מדינא שזה עד שליש במצוה, יש לחנך גם את הקטנים.

וכן מדברי הרמ"א ליכא הכרח דבכל המצוות צריך לחנך את הקטן בהידור מצוה, דהנה האחרונים כתבו לעורר על מה שמצאנו במצוה זו עניין של מהדרין בגוף תקנת המצוה, וכן יש בה עניין של מהדרין מן המהדרין, דבר שאינו במצוות אחרות. ובבית הלוי חנוכה כתב לבאר וז"ל, הנה הא דמצינו במצוה זו הידור ויותר הידור, הנראה משום דעיקר הנס תכליתו היה רק משום הידור מצוה לחודא ולא משום עיקר המצוה, דהרי היה בפך שמן להדליק בו לילה אחת, והרי היו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר שתהיה הפתילה חלק שמינית מן מה שהיה רגיל להיות בכל יום מקודם, והיה מספיק לשמונה ימים, והיה מקיים עיקר המצוה דהרי אין שיעור לעובי הפתילות, וכל הנס היה רק משום הידור מצוה שיהיו הנרות יפים כמו שהיו מקודם, וע"כ תיקנו חכמים במצוה זו הידורים יותר מבכל מצוה ע"ש. ונראה ליישב קרוב לזה, דהנה בשו"ת חכם צבי סימן פ"ז הקשה למה הוצרכו לנס, הרי טומאה הותרה בציבור, והיו יכולים להדליק בשמן טמא. ותירץ דעל כל פנים צריכים למיהדר על טהרה היכא שאפשר. ועיין במקראי קודש חנוכה סימן ו'. ולפי זה אתי שפיר, שכל הנס נעשה רק כדי שידליקו את המנורה בהידור, ולכן חז"ל תיקנו במצוה זו דין הידור בגוף תקנת המצוה, וכן יש עניין מהדרין מן המהדרין. ולפי זה יתיישב נמי מה שבנרות חנוכה יש דין הידור כמה פעמים יותר מגוף המצוה. ועכ"פ שאני דין הידור בנרות חנוכה משאר הידורי מצוה, שבנרות חנוכה הדין הידור הוא בגוף תקנת המצוה, וא"כ אפשר שרק הכא ס"ל לרמ"א שצריך לחנך את הקטנים בהידור זה, משא"כ בשאר המצוות.

ומבואר מזה שבכל המצוות יש מקום להסתפק אם קטנים מחוייבים בהידור מצוה. אבל בנרות חנוכה יש בזה מחלוקת מפורשת, ודעת השלטי גיבורים המאירי והמ"א שאין קטנים מחוייבים בהידור של נרות חנוכה.

ולפי זה נאה שדוקא בנרות החיוב יש מחלוקת בראשונים אם קטן יכול להוציא גדול, דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. אבל בנרות ההידור שאפשר שאין הקטן מחוייב כלל וכמו שכתבו השלטי גיבורים המאירי והמ"א, אם כן ודאי שאין לתת לקטן להדליק, שהרי אין הקטן מחוייב בזה כלל, והוי כהדליקה חש"ו שלכו"ע אינו מוציא את הגדול ידי חובתו. ויוצא שהדלקת נרות ההידור חמירי טפי מהדלקת נרות החיוב.

רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום" הגאונים רבי מנשה שווע רבני דוד פנירי שליט"א

המנהג לאכול מאכלי חלב בחנוכה

עוד כתב הרמ"א: יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה, לפי שהנס נעשה בחלב, שהאכילה יהודית את האויב. ובמ"ב ס"ק י', היא היתה בתו של יוחנן כהן גדול, והייתה גזירה שכל ארוסה תיבעל לטפסר תחילה, והאכילה לראש הצוררים גבינה לשכרותו, וחתכה את ראשו, וברחו כולם.

ועיין בבן איש חי הלכה כ"ד שכתב שנס זה קודם נס העיקרי של חנוכה בכמה שנים, אך הואיל ואותו אויב היה ממלכי יון, וגם הוא היה רוצה להעבירם על דת, לכך עושים לנס זה גם כן זכר בימי חנוכה, על דרך שאמרו לאכול זרעונים בפורים, זכר לנס של דניאל ע"ה וחבריו ע"ה.

עוד הוסיף שם הבא"ח, דנראה בס"ד לרמוז טעם בחלב, לשלשה מצות שגזרו לבטלם, שהם, חודש שבת ומילה, ומסרו ישראל עצמן עליהם, דאות ח' דחלב הוא אות ראשונה של חודש, ואות ב' דחלב הוא אות שניה של שבת, ואות ל' דחלב הוא אות שליש דמילה. עכ"ד.

אונן בהדלקת נר חנוכה

מ"ב סימן תר"ע ס"ק י"ב: אבלות לכז"ע נוהג בחנוכה. אונן פטור מנר חנוכה. וכתב בא"ר דאשתו תדליק, ואם הוא מותר לענות אמן יש דיעות בפוסקים, עיין בי"ד סימן שמ"א. ונראה דאם אין אשתו עמו והוא יחידי בבית, ידליק הנרות לפרסומי ניסא ובלא ברכה [פמ"ג].

וגם בבן איש חי הלכה ג' כתב דאונן ידליק בלא ברכה. ואם אפשר בשליח, נכון ועדיף יותר. וכ"פ בכה"ח ס"ק כ'. ע"ש.

להספיד חכם ואשת חכם בחנוכה

סימן תר"ע סעיף ג'. אין מספידין בהם אלא לחכם בפניו. ע"כ. והיינו לפני הקבורה, אבל לאחר הקבורה לא יספידו עד לאחר חנוכה. ולאשת חכם יש להסתפק אם מספידים בפניה, ושב ואל תעשה עדיף. (שו"ת אור לציון פרק מ"א תשובה ג').

צידוק הדין בחנוכה

כתב הרמ"א סימן תר"ע: ולענין צידוק הדין עיין לעיל בהלכות ראש חודש סימן ת"כ בהגה. ועיין לקמן סימן תרפ"ג. ושם כתב שאין אומרים ביום שאין אומרים בו תחנון (מ"ב ס"ק י"ב). וכתב בשו"ת אור לציון (בביאורים שם), שאף שמרן כתב בשו"ע יו"ד סימן ת"א סעיף ו' שאומרים צידוק הדין במועד, וכ"כ בשו"ע או"ח בסימן ת"כ סעיף ב' לענין ר"ח, מ"מ מנהג בני ספרד כדברי הרמ"א שם שלא לומר. וכ"כ בשולחן גבוה יו"ד שם אות י"ז שכן המנהג. [וע"ש בכה"ח סימן ת"כ ס"ק ב'].

לומר קדיש בחנוכה

כתב הברכי יוסף (והביא דבריו בכה"ח ס"ק כ"ב): יש מקומות שנהגו שאין אבלי אב ואם אומרים קדיש בחנוכה ופורים. וראיתי להרבה מרבני איטליא הקדמונים בתשובה כתי"י שמקיימים המנהג. ויש מי שהעיד שכן הנהיג הרמ"ע. ובשירי ברכה ביורה דעה סימן שע"ו כתב, שהוא מנהג גרוע, ואי נהוג נהוג, ואין משנין מפני המחלוקת.

לילך לבית הקברות בחנוכה

כתב בבן איש חי הלכה כ"ב: בחנוכה אין הולכים לבית הקברות ביום יארציית כנהוג. ומי שיש לו יארצייט בתוך ימי חנוכה, ילך קודם חנוכה. אבל הולכין להשתטח על קברות הצדיקים זיע"א. וכן המנהג פה עירנו שהולכין על מצבת אדונינו יהושע כהן גדול בתוך ימי חנוכה, בערב ראש חודש.

ובשו"ת אור לציון פרק מ"א בביאורים לתשובה ג' כתב, שנראה שהרוצים לעלות בחנוכה, רשאים. והרוצים לדחות ולעלות לאחר חנוכה או לפני חנוכה, ג"כ רשאים.

עוד כתב בהלכה כ"ג: ביום כ"ד כסליו ילמדו בספר חגי סימן ב', בעשרים וארבע וכו' עד סוף הספר. ויש סגולה לשמירה לומר כל לילה אחר הדלקת נר חנוכה שבעה פעמים יהי נועם וכו' ומזמור יושב בסתר, וכוננר בספר מועד לכל חי יעו"ט.

סימן תרע"א

דעת השו"ע בדין מוסיף והולך [שרק בעה"ב ידליק] והמנהג למעשה

כתב השו"ע סימן תרע"א סעיף ב': כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל אחרון יהיו שמונה. ואפילו אם רבים בני הבית, לא ידליקו יותר. הגה. ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט. ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין.

ומבואר ד' השו"ע דרק בעה"ב מדליק, ואילו כל בני הבית נגררין אחריו. וביאר במ"ב ס"ק ח', דבניו הגדולים ומשרתיו נגררים אחריו, כיון שהם סמוכים על שולחנו בקביעות.

ובבן איש חי הלכה ט"ז כתב: המנהג פה עירנו יע"א, הבן אעפ"י שהוא גדול, לא ידליק בעודו בחור, אלא יסמוך על אביו. ואם נשא אשה, ידליק בחדר שלו שהוא ישן שם, אך לא יברך, אלא יעמוד אצל אביו כשואה מברך, ויזכין לברכות של אביו, ואח"כ הולך ומדליק בחדרו. ע"כ.

והביא דבריו בכה"ח ס"ק ט"ו והוסיף, דמשמע דהיינו דוקא בדר בחצר שדר בו אביו, דיכול להדליק תיכף אחר הכוונה, אבל אם דר בחצר אחרת, ואחר האכילה הולך לישן שם בחדרו, שצריך להדליק שם, מפני שיש לו חדר מיוחד, שיש הפסק בין הכוונה להדלקה, אפשר שיכול להדליק בביתו ולברך, ואח"כ הולך אצל אביו לאכול. עכ"ד. [ועוד יש בזה דברים לקמן במ"ב סימן תרע"ז ס"ק א' ובהב"ל שם, ובשעה"צ שם אות י"ט].

עוד כתב בבן איש חי הלכה י"ז: שנים או שלשה בעלי בתים שאוכלין כל אחד בפני עצמו ודרים יחד, ישתתפו בפרטי כדין אכסנאי, וידליקו כל אחד בלילה אחת בידיו. ע"כ. [ועיין ג"כ בביאור הלכה סימן תרע"ו סעיף א' ד"ה עמו, שהביא פלוגתא בזה].

וכתב בשו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה א', שאף שגדול שהגיע לגיל בר מצוה אין ליתן לו להדליק בפ"ע וכד' השו"ע, מ"מ קטן שרוצה להדליק לעצמו, אם לא הגיע לגיל חינוך, יכול אביו להרשות לו להדליק נרות חנוכה, ולברך עליהם. ואם הגיע לגיל חינוך, אף שעדיף שלא יברך, מ"מ אם הוא מאוד רוצה בכך, רשאי אביו להרשות לו להדליק ולברך.

נר שיש לו פיות

סימן תרע"א סעיף ד': מילא קערה שמן, והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי, כל פתילה עולה בשביל נר אחד. לא כפה עליה כלי, אפילו לנר אחד אינו עולה, לפי שהוא כמדורה.

ועיין בשו"ת רב פעלים חלק ד' סימן ל' (והובאו דבריו בכה"ח ס"ק כ"ה) שהארירי להוכיח דהעיקר לדינא, דכל זה בקערה שאין לה פיות ונראה כמדורה, אבל בנר שיש לו פיות שעולה לשנים (עי' בסעיף ג') הוא אף אם לא כפה עליה כלי, דכל שיש לו שני פיות אין זה כמדורה, וד' הרמ"א שיש להעמיד הנרות בשוה איירי כשאין גופן של נרות מובדלים זה מזה, יעו"ש באורך. [וצ"ע דא"כ מדוע הוצרך הרמ"א בפמוטות להטעם דכל נר מובדל מחבירו, וביאר במ"ב ס"ק י"ח שיש כרוחב אצבע, ועי' עוד שם, תיפוק ליה דגופן של נרות מובדלים זה מזה. ואפשר דהמ"ב לא ס"ל כהרב פעלים. ועי' עוד בכה"ח שם ובס"ק ל', דדוק].

מילא קערה שמן והקיפה פתילות

כתב במ"ב סימן תרע"א ס"ק י"ז: ודוקא כשכפה ואחר כך הדליק, אבל אם הדליק ואחר כך כפה, צריך לכבות ולכסות בכלי, ולחזור ולהדליק.

ועיין להכה"ח בס"ק כ"ו שהוסיף, ומיהו מש"כ הפרי חדש לחזור ולהדליקה בברכה זהו לפי סברתו שם בסימן תרע"ה סעיף ב', אבל יש חולקים בזה, כמ"ש בדבריו לשם [וכ"כ במ"ב שם ס"ק ח'], ועל כן גם הכא לא יחזור לברך, משום דקיימא לן סב"ל. עכ"ד.

[ועיין בשו"ת אור לציון פרק מ"ה בביאורים לתשובה א' שנשאר בצ"ע למעשה אם אף לענין הנר הראשון צריך לכבותו, או שעדיף שידליק נרות אחרים כדי לצאת בהם].

מקום ההדלקה בפתח החצר, הבית והחלון

סימן תרע"א סעיף ה': נר חנוכה, מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתחו. ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר. ואם היה דר בעליה, שאין לו פתח פתוח לרה"ר, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים. ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה, מניחו על שולחנו ודיו, וצריך נר אחר להשתמש לאורו. ואם יש מדורה, אין צריך נר אחד. ואם הוא אדם חשוב, שאין דרכו להשתמש לאור המדורה, צריך נר אחר. ע"כ.

ונראה מד' השו"ע שכתב דין הדלקת הנרות בחוץ להלכה, דס"ל שגם כהיום צריך להדליק בחוץ, כיון שאין סכנה. ומ"מ הנוהגים להדליק נרות חנוכה בתוך הבית, יש להם על מה לסמוך (שו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה ג' ובביאורים, ועי"ש עוד בביאור הדברים).

עוד כתב בביאורים שם, שמאחר שעיקר מקום ההדלקה בפתח הבית נתקן משום פירסומי ניסא לרבים, מי שמצד פתח ביתו אין עוברים ושבים, ואין פירסומי ניסא, ומצד חלונו יש היכר לעוברים ושבים, ידליק בחלון הפונה לרה"ר משום פירסומי ניסא. אולם מי שיש לו פתח מרפסת בביתו הפונה לרה"ר יעדיף להדליק בפתח המרפסת, משום שיש ג"כ מעלת פתח. [וע"ש בסוף דבריו דיש שנהגו להדליק בכל אופן ליד הפתח גם אם אינו פונה לרה"ר, משום שיש ענין על פי הקבלה בפתח]. ומי שיש לו כמה חלונות הפונים לרה"ר, יניח במקום שיש בו יותר פרסומי ניסא. ולכתחילה ראוי שידליק במקום שיש בו פרסומי ניסא גם לבני רה"ר וגם לבני הבית, וכגון במקום שאוכלים שם ורואים את המנורה שליד החלון. (שו"ת אור לציון פרק מ"ב בביאורים לתשובה ה').

להדליק בפתח החצר ובחדר מדריגות

הנה לד' השו"ע מדליק בפתח החצר, ועי' בביאור הלכה דלד' רש"י ודעימיה מדליק בפתח הבית הפתוח לחצר, ומ"מ למעשה יש לנהוג כד' השו"ע. ומ"מ אם פתח החצר מוסתר בעצים ואינו ניכר לעוברים ושבים, או שחושש להניח בפתח החצר מחשש גניבה, ידליק בחלון הבית במקום שיש פרסומי ניסא לעוברים ושבים. ובמקום שביטו פתוח ישירות לרה"ר, יניח בפתח ביתו.

ויש להסתפק במקום שיש גינה לפני הבית המוקפת גדר, ויש בגדר פירצה כדי להיכנס לגינה שאין בה משקוף ומזוזות, האם נחשבת כפתח החצר וידליק שם, או דבעינן פתח עם משקוף ומזוזות, וכדין פתח לענין מזוזה. וצ"ע. (שו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה ד' ובביאורים).

ולענין חדר מדרגות בבתים משותפים המצויים כיום, נראה דלא חשיב כדין חצר, ועל כן אם פתח הבית נראה לעוברים ושבים ידליק בפתח ביתו, אבל אם אין הפתח נראה לעוברים ושבים, וכן אם גר בקומה גבוהה יותר, ידליק בחלון הפונה לרה"ר. וטוב שיהיה זה במקום שגם בני הבית רואים את הנרות. וכשמדליק בחלון, טוב לכבות את אור החשמל בחדר בזמן שהנרות דולקים, כדי שיבחינו בהם ההולכים ברה"ר. [אך כל זה אם החלון בתוך עשרים אמה, וכמו שיבואר בסעיף ו']. (שו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה ה').

להניח למטה מי' [למטה מג' טפחים, למעלה מז' טפחים]

סימן תרע"א סעיף ו': מניחו למעלה מג' טפחים וכו'. ובמ"ב ס"ק כ"ו: דכל למטה מג' כאילו הניח בקרקע, ואין ניכר שבעה"ב הניחו שם. ומ"מ בדיעבד יצא [פרי חדש].

ועי' בבן איש חי הלכה ה' דעל פי הסוד טוב להניחה מעט למעלה משבעה. ע"כ. וכן הוא במחזיק ברכה בשם ס' טור ברקת, ובספר שומר אמונים סימן ה' כתב שיש לו מקום בכתבי האריז"ל על מה לסמוך. והובאו דבריהם בשערי תשובה סוף ס"ק ח'. אולם עיין בכה"ח ס"ק מ"ו שכתב על זה, דעפ"ד האריז"ל נראה כי העיקר להניחה למעלה מג' טפחים. [ואף השומר אמונים לא כתב אלא יש לו לסמוך, אבל לא כתב דיש מצוה בזה יותר מלמעלה מג']. עכ"ד. [ובשו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה ג' כתב כד' המחזיק ברכה והבן איש חי, אך הוסיף (בביאורים שם) שמ"מ נראה שאם יש בבית ילדים קטנים, ויש חשש שישחקו בנרות ויכבו אותם, עדיף להדליק אף למעלה מעשרה טפחים, באופן שלא תשיג ידם לגעת בנרות ועי"ש].

שיהיה הלהב למטה מי' טפחים

עוד בשו"ע: ומצוה להניחו למטה מי' טפחים, ואם הניחו למעלה מי' טפחים יצא. ע"כ. והאי למטה מי' טפחים היינו שיהיה הלהב למטה מי' טפחים (כה"ח ס"ק נ"ב). [וכיו"ב כתב בשעה"צ אות ל"ג לענין למעלה מכ' אמה, דתלי במקום הלהב].

הדליק למעלה מכ' האם יחזור ויברך

עוד בשו"ע: אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא. ובמ"ב ס"ק כ"ט: וצריך לחזור ולברך. כן כתב הפרי חדש. ועיין בפרי מגדים מש"כ בזה. ע"כ. [יעו"ש שנשאר ע"ז בצ"ע, דהא איכא למאן דאמר אם הדליק בפנים למעלה מכ' יצא (עי' שער הציון אות ל"ג)].

ובכה"ח ס"ק נ"ג כתב ע"ד הפרי"ח, דנראה דהיינו דוקא אם גמר ההדלקה והסיח דעתו, ואחר כך נודע לו שהדליק בפיסול, שצריך לכבותה ולהורידה, ולחזור ולהדליקה בברכה, אבל אם תיכף נודע לו קודם שהסיח דעתו, אין לחזור ולברך [וכתב הכה"ח שם, דלפי"ז א"ש קו' הפמ"ג, דשאני הכא כיון דצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה, וגם כבר הסיח דעתו, הוי מעשה חדש. עכ"ד]. אולם בשו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה ה' שכתב דלא חיישינן לסב"ל, ועל כן בכל אופן צריך לחזור ולהדליק למטה מעשרים בברכה.

ואופן מדידת העשרים אמה, יש למדוד מהנרות שמדליק בחלון עד מפלס הכביש שעוברים בו בני רשות הרבים. ועל כן הגר בקומה גבוהה, ומתחתית הבנין שגר בו ועד חלונו יש יותר מעשרים אמה, אך כיון שהבנין נמצא במקום נמוך ממפלס הכביש, אין ממפלס הכביש שעוברים בו בני רה"ר עד חלונו יותר

מעשרים אמה, ידליק בחלון, כיון שיש שם פרסומי ניסא לעוברים ושבים. (שו"ת אור לציון פרק מ"ב בביאורים לתשובה ה').

ודע שחידש האור לציון (שם בתשובה ז') שאף הדר בקומה גבוהה, ויש למעלה מעשרים אמה מחלונו לרה"ר, מ"מ אם יש ממול חלונו בנין עם חלונות, שרואים משם נרות חנוכה, והחלון שלו אינו גבוה יותר מעשרים אמה מהחלונות שבבנין ממול, והם אינם גבוהים יותר מעשרים אמה מחלונות, ידליק נרות חנוכה בחלון. ומ"מ כתב בביאורים שם שכל זה באופן שהדיירים ממול אינם רחוקים, אבל אם רואים רק ניצוצי אור בעלמא, אין די בכך, וידליק בפתח הבית. ועי"ש עוד.

לברך על נרות על ביהכנ"ס

סימן תרע"א סעיף ז': מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל וכו', ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום, ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא.

וכתב הברכי יוסף (הובאו דבריו בכה"ח ס"ק ע"א) דאין לחוש למש"כ בספר התניא, שיש שנמנע מלהדליק בבהכ"נ כדי שלא לברך עליה, וכמה רבנים ש"צ היו מדליקין ומברכין בבהכ"נ, ואח"כ מברכין כל הברכות, ומדליקין בביתם. וכתב בשו"ת אור לציון (פרק מ"ב תשובה ו'), שהמדליק בפתח הבית, ויש בפתח שתי דלתות, דלת מימין ודלת משמאל, והדלת השמאלית על פי רוב סגורה, וכשיצא ונכנס פותח את הדלת הימנית, עדיף שיניח את הנרות ליד הדלת השמאלית. אולם אם קשה לו, רשאי להניח ליד הכותל השמאלי.

מנהג הספרדים שהמדליק בביהכנ"ס פניו לדרום

כתב במ"ב סימן תרע"א ס"ק מ"ג (על ד' הרמ"א שמשדר את נרות בהכ"נ ממזרח למערב), שהמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון וכו'. אולם בכה"ח ס"ק ס"ט כתב, שמנהג הספרדים, שהמדליק בבהכ"נ עומד כנגד המנורה, ופניו לדרום, ומדליק דרך ימין ממזרח למערב. וכ"כ בשו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה י' [ועי"ש בביאורים].

הדליק בביתו האם מברך על נרות ביהכנ"ס, וכן להיפוך

כתב במ"ב סימן תרע"א ס"ק מ"ה: ואפילו הש"צ שבירך בבהכ"נ צריך לחזור ולהדליק בביתו, דיש חיוב על כל אחד להדליק בביתו, ומ"מ לא יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא אשתו ובני ביתו. (ומקורו בשערי תשובה, מהמחזיק ברכה בשם ספר זרע אמת).

ועי' בבן איש חי הלכה י"א, שלכן היכא דאינו בא להוציא אשתו ובני ביתו, כגון באכסנאי, לא יברך דסב"ל. [ועי' שעה"צ אות נ"ו מש"כ בשם הגר"ב פרנקל בדין אכסנאי אם צריך לחזור ולהדליק, וכן הובא בכה"ח ס"ק ע"ן].

והנה ע"ש בשע"ת (בשם ס' הנ"ל) דה"ה להיפוך, אם הדליק בלילה הראשונה בביתו, ואחר כך מדליק בבהכ"נ, מברך שהחיינו קודם.

אולם עיין בבן איש חי שם שכתב, דבאופן זה אם כל הקהל שהיו בבהכ"נ כדי להתפלל ערבית, כבר הדליקו בביתם, ובירכו שהחיינו בביתם, לא יברך שהחיינו בהדלקת בהכ"נ, מפני שכבר הוא וכל הקהל בירכו שהחיינו בביתם, דמספקא לן בדבר זה בסה"ק מקבצאל, ולא איפשיט לן, וספק ברכות להקל. ועיין להרב זרע אמת סימן צ"ו, והביאו הרב מחזיק ברכה ז"ל. עכ"ד. וכן פסק בשו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה ט"ז יעו"ש.

ועי"ש עוד בשו"ת אור לציון שכתב בכל הדינים הנזכרים, שהם אף לענין ברכת עשעה ניסים, והיינו שלא יברך אלא אם כן מוציא אחרים ידי"ח יעו"ש.

ליתן לאחד מבניו הקטנים להדליק נר הנוסף

כתב הרמ"א בסוף דבריו, שאם רוצים למהר להתפלל לאחר שבירך הש"צ והדליק אחד מהן, יוכל השמש להדליק הנשארים, והש"צ יתפלל. וכתב במ"ב ס"ק מ"ח, דדוקא באופן זה, אבל בלאו הכי יותר טוב שיגמור בעצמו המצוה שהתחיל בה.

וז"ל הבן איש חי הלכה י"ט: טוב ליתן לאחד מבניו הקטנים להדליק בידם נר הנוסף כדי לחנכם במצות, שגם בזה הנר הנוסף יש קצת מצוה, וכן אני נוהג, וראוי לעשות כך, אבל לא יתן להם להדליק מנרות של חיוב, ודלא כמאן דהתיר בזה. ע"כ. וביאר בכה"ח ס"ק פ"ב דברי הבא"ח, דמש"כ הנר הנוסף, הוא הנר הנוסף שכתבו בשו"ע סימן תרע"ג סעיף א' דנוהגין להדליק נר נוסף וכו', יעו"ש [ור"ל, השמש].

אם אין עשרה בביהכנ"ס האם יברך

כתב במ"ב סימן תרע"א ס"ק מ"ה, דאף אם אין שם מנין בבהכ"נ, מ"מ ידליק ויברך, כיון דמ"מ איכא פרסומי ניסא כשבאין אח"כ לבהכ"נ ורואין הנרות, ומקורו מהמגן אברהם, ועיין בביאור הלכה שהאר"ך בזה והביא ד' המור וקציעה שלא לברך, אבל הבה"ל מסיק דהמדליק יש לו על מי לסמוך, ואם בנקל לו להשיג מנין מה טוב. ע"כ. אולם עיין להכה"ח בס"ק ע"ח שכתב ע"ד הבה"ל, דאין לסמוך על זה, משום דקיימא לן סב"ל אפילו כנגד הרוב, וכמ"ש לעיל סימן י"ח אות ז'. וכן פסק בשו"ת אור לציון פרק מ"ד תשובה ט"ו. [וכן הביא ד' המור וקציעה, בס' מחזיק ברכה].

עוד הביא שם, דבשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סימן ס"ב הסתפק האם נשים מצטרפות למנין עשרה, והוכיח מקריאת המגילה דנשים מצטרפות לפרסומי ניסא, אולם האור לציון פסק דנראה דלא פלטינן מידי ספק, ועל כן אין נשים מצטרפות למנין עשרה.

בגדר דין הדלקה בביהכנ"ס [אם יש כמה מניינים, אם מתפללים רק מנחה, במסיבות ואירועים]

הנה דנו פוסקי זמנינו בגדר דין ההדלקה בבהכ"נ אם הוא רק במקום תפילה או תורה, וכן באם יש כמה מניינים. ונביא בזה ד' האור לציון בפרק מ"ב (תשו' ט'-ד').

א. אף בישיבה או בבית מדרש שמתפללים שם תמיד מנחה וערבית, מדליקים נרות חנוכה בברכה. אולם אם לא מתפללים שם, אין מדליקים כלל. ואף הרוצה להדליק, ידליק בלא ברכה. וכן המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת גם בבוקר בזמן תפילת שחרית (תשובה ט').

ב. אין להדליק נרות חנוכה בברכה במסיבות כנסים וחתונות הנערים בימי חנוכה באולמות וכדומה, אף אם מתפללים שם מנחה וערבית, ואף אם יש שם אדם שלא הדליק נרות חנוכה, וגם לא הדליקו עליו, וגם אינו עתיד להדליק

סמל מדינת ישראל

אם יוצאים ידי חובת הדלקת נר חנוכה בחשמל

ולענין להדליק בחשמל, כתב הכה"ח בס"ק י"ט ג' טעמים לאסור, א'. דלא הוי זכר לנס, דהנס היה ע"י הדלקת שמן ופתילה, ובוזה אין כי אם אור בלא ממשות. ב'. דהמנורה היתה נדלקת ע"י אדם וזה ע"י מכונה. ג'. דכיון דהעששית שיש בה כח האור היא מלאה אור, הוי כמדורה שאין עולה אפילו לנר אחד, וכמ"ש בשו"ע סימן תרע"א סעיף ד'. ע"כ. אולם בשו"ת אור לציון פרק מ"ד תשובה ב' כתב לחלק בזה, שאם הוא נר חשמל הפועל ע"י בטריה או מצבר יוצאים בו ידי"ח הדלקת נר חנוכה, אבל אם פועל ע"י זרם החשמל הכללי, אין יוצאים בו ידי"ח. וכן נר גז העשוי להבה אחת בלבד, יוצאים בו ידי"ח.

להשתמש לאור נר חנוכה לצורך מצוה

עוד בשו"ע: לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה, בין בשבת בין בחול, ואפילו לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור, אפילו תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה אסור, ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה. ע"כ.

וכן הוא דעת השו"ע לפסוק כדעיה ראשונה, כמ"ש לעיל סימן י"ג אות ז', דכל היכא שסותם השו"ע, ואחר כך כותב יש אומרים, שדעתו לפסוק כסתם, ורק בשעת הדחק יש לסמוך על היש אומרים, יעו"ש. (כה"ח ס"ק ל"ב).

לענין בהלכות חנוכה לאור נר חנוכה

כתב הברכי יוסף בשם מהר"י מולכו, שאם צריך לעיין באיזה דין, בספק שנפל לו נרות שהדליק, ואין לו נר אחר, שרי לעיין בדין ההוא לאור נר חנוכה, דכמה רבוותא התירו בתשמיש מצוה, ואף מאן דאסר מ"מ לצורכה יש להתיר, דומיא דישנים בבהכ"נ בליל יוהכ"פ לצורך בהכ"נ, וכן בפרה אדומה כל לצורכה לאו עבודה היא. וכתב ע"ז השערי תשובה ס"ק ד', וראייתו יש לדחות, אך כיון שהוא דרך עראי נראה פשוט דמותר. והובא כל זה בכה"ח ס"ק ל"ג.

דין הדלקת נר השמש

עוד בשו"ע: ונוהגים להדליק נר נוסף, שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף, שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה. הגה. ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבו מדליק הנרות, והוא עדיף טפי. ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש, ישתמש באותו נר.

ובמ"ב ס"ק כ', דה"ח אם מעמידו גבוה קצת משאר הנרות שפיר דמי, ומנהג בני ספרד שאין מדליקין שאר הנרות בנר השמש אלא בנר אחר (שו"ת אור לציון פרק מ"ד תשובה ה').

ובבן איש חי הלכה י"ג כתב: טובו שזה נר הנוסף שקורין שמש, יעשהו משונה מנרות חנוכה, כדי שיהא ניכר שאין זה בכלל נר חנוכה, וכן אני נוהג. ע"כ. והמדליק נר חנוכה בשמן, רשאי להדליק את נר השמש בנר שעוה וכדומה (שו"ת אור לציון שם).

ועי' כה"ח ס"ק מ"א על מש"כ השו"ע שיניחנו רחוק קצת, דהיינו לצד ימין, כדי שידליק על הסדר משמאל לימין, ולא יצטרך לחזור לשמאל להדליק השמש, או יניחנו למעלה מנרות חנוכה אם אפשר. וידליקנו אחר כך, כדי שלא להפסיק בהדלקת נר חנוכה שהם של מצוה.

להדליק בבית חנוכיה

כתב השו"ע בסימן תרע"ג סעיף ב': הדלקה עושה מצוה וכו', ובמ"ב ס"ק ב' שאם הדליקה במקום הרוח וככתה, זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי וכו'. ולענין המדליקים נרות חנוכה בפתח הבית מבחוץ בתוך תיבת זכויות, ידוע דהמהר"ל דיסקין חשש לזה כיון שבזמן שדלת התיבה פתוחה עדיין אין הנרות יכולים לדלוך, ולכן הידר לעשות הפתח מלמטה. אולם האור לציון פרק נ"ה תשובה א' האריך בזה, וכתב שלמעשה א"צ לחוש לכך [וביאר ג' טעמים, א' דעמוד לסגור, ב' כיון שלמעשה דלק כשיעור, ג' ובפרט כאשר מגין בגופו על הנרות מפני הרוח].

דרגות ההידורים בכלי של נר חנוכה

סימן תרע"ג סעיף ג': נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן, ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה. ואם אין לו אלא ישן, מסיקו בכל לילה באור. ונר של מתכת, אין צריך חדש. ושל זכוכית או של חרס מכוסה, דינו כמתכת.

ובמ"ב ס"ק כ"ח. כתבו הספרים, שטוב כל אחד שיטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כחו, וכן הנרות יעשה יפה.

ועיין כה"ח ס"ק ס' שהביא (מס' חסד לאברהם, שדה הארץ, עיקרי הד"ט, שדי חמד), ט"ו מיני כלים ראויים לנר חנוכה להדלקה, וכל הקודם משובח: הא' כלי זהב. הב' כלי כסף. הג' נחושת קטל דומה לזהב. ד' נחושת אדום. ה' של ברזל. ו' של בדיל. ז' עופרת. ח' כלי זכוכית. ט' כלי עץ. י' כלי עצם. י"א כלי חרס מצופה מאבר. י"ב כלי חרס בלתי מצופה. וצריך שיהיה חדש. י"ג קליפות רמון. י"ד קליפות אגוז הנדי. ט"ו קליפות האלון. ואלו קליפות צריך לעשותם כלי, כמו כל מאזנים, או שראוי למוד בהם לפלל וכיוצא. אבל קליפות בצלים וביצים אינם ראויים להדלקה. וכל הט"ו כלים הנז' שאינם יכולים לעמוד מאליו בלא סמיכה, אינן ראויין לנר חנוכה. ע"כ. (וע"ש בס"ק ס"א, ס"ב). וכתב בשו"ת אור לציון פרק מ"ד תשובה ז' שלענין ההידור דכלי כסף, א"צ שיהיו הכוסות ג"כ מכסף, אלא כל שהמנורה מכסף יש כאן הידור מצוה [ואדרבה אם הכוסות זכוכית ניכר ונראה השמן והוי מהודר טפי, בביאורים שם].

ועכ"פ מן הדין א"צ כלי לנר חנוכה, וכמש"כ בברכ"י שיוצאים ידי"ח בנר שעוה, אלא שיש הידור מצוה ליתן הנרות בכלי נאה (שו"ת אור לציון פרק מ"ד תשובה א').

אין להדליק בשמן ערלה [משום דכתותי מיכתת שיעוריה, וכן כתב בשערי תשובה סק"א]. (שו"ת אור לציון פרק מ"ד תשובה ג').

להדליק בשמן של שביעית לנר חנוכה, וכן בחוטי ציצית שבלו או שנפסלו

מותר להשתמש בשמן של שביעית להדלקת נרות חנוכה, אולם לאחר שעבר זמן הביעור של השמן, אין להשתמש בו. (שו"ת אור לציון שם תשובה ד', ובשביעית פרק ב' תשובה ז'). חוטי ציצית שבלו או נפסלו, אין לעשות בהם פתילות לנר חנוכה, דהוי בזיון (שו"ת אול"ש שם תשובה י').

כל הלילה ולא הדליק, אין לו תשלומין. ובמ"ב ס"ק ה': משמע דאם הדליק זמן מה אחר שקיעת החמה א"צ ליתן שמן כל כך רק עד שתכלה רגל מן השוק. אכן כל זה הוא לדין התלמוד שהיה ההיכר לעוברים ושבים, אבל האידנא דההיכר הוא לבני ביתו לעולם בעי שיעור הידוע וכו'. ובשו"ת אור לציון פרק מ"ג תשובה ב' כתב שלמעשה מחמירים ליתן שמן שיעור חצי שעה. ועוד כתב בביאורים שם, שיש המהדרין ממידת חסידות ליתן שמן בשיעור שידלק חצי שעה אחר צאה"כ דרבינו תם.

וכתב עוד שם, שאין חילוק בין מי שגר במקום שרגילות להלך שם בלילה זמן מועט לאחר צאה"כ, לבין מקום שרגילות שם להלך עד מאוחר בלילה, שלעולם א"צ ליתן שמן אלא בשיעור שידלקו הנרות חצי שעה בלבד לאחר צאה"כ. [וכן האריך בזה בחלק א' סימן מ"ד].

ובמ"ב ס"ק י"א: כל הלילה, עד עמוד השחר, ובברכה. והיינו דוקא אם בני הבית נעורים, אבל אם ישנים אין לברך עליהם, אלא ידליק בלא ברכה, דכמו דלדידוהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס, ה"נ לדידן. ואם בא לביתו קודם עלות השחר, ומצא בני ביתו ישנים, מן הנכון שיקצם, כדי שיוכל להדליק בברכה. ובשעה"צ אות י"ז הביא ד' החמד משה דאם א"א להקיצם מ"מ ידליק ויברך, דאטו אם יהיה אדם במקום שאין שום איש אף מאנשי הבית, לא יברך וכו', וכתב ע"ז השעה"צ וספק ברכות להקל. ומ"מ מי שרוצה לנהוג כוותיה אין מוחין ביזו.

וכן פסק בבן איש חי הלכה ז' שאם לא הדליק בצאת הכוכבים, ידליק ויברך כל זמן שבני הבית ניעורים. אבל אם ישנים ידליק בלא ברכה. והוסיף, דמיהו די בשנים ניעורים, וכן הובא כל זה בכה"ח ס"ק כ"ו. וכ"פ בשו"ת אור לציון פרק מ"ג תשובה ו', והוסיף דסגי בקטנים שהגיעו לגיל חינוך [וע"ש בביאורים שאינו חייב להקיצם, אלא אם ירצה ידליק בלא ברכה]. והוסיף דבכל אופן אם יש עוברים ושבים הרואים את הנרות, א"צ שיהיו בני בית ניעורים.

מי שלא הדליק בלילה אין לו תשלומין

כתב הרוח חיים, מעשה באחד שלא הדליק לילה אחד ופסק לו כדברי מרן ומור"ם ז"ל שאין לו תשלומין, וכשראה שהוא מצטער, אמר לו יש תיקון, שיוסיף בשמן כשיעור שתי הלילות (כה"ח ס"ק כ"ט).

סימן תרע"ג

להדליק בשמן זית ובשאר שמנים ובפתיל צף

כתב השו"ע בסימן תרע"ג סעיף א': כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה, ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות. הגה. ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר. ואם אין שמן זית מצוי, מצוה בשמנים שאורן זך ונקי. ונוהגין במדינות אלו להדליק בנר של שעוה, כי אורן צלול כמו שמן וכו'.

והטעם דשמן זית מצוה מן המובחר (חוץ מהטעם דאורו יפה), ביאר במ"ב ס"ק ד' משום שעל ידי השמן נעשה הנס. ובכה"ח ס"ק י"א הוסיף טעם, שבו היו מדליקין את המנורה. וכתב בכה"ח ס"ק ט"ז, (דאם אין לו שמן זית) שמן שושמנין אם הוא זך ונקי, הוא יותר משובח משאר שמנים, כמ"ש במסכת שבת דף כ"ג עמוד א', אמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשושמני, אמר האי משיך נהורא טפי.

וכתב בשו"ת אור לציון פרק מ"ד תשובה ה' ובביאורים, דכיון שנעשה הנס בשמן, לכן שאר שמנים עדיפי מנר שעוה. ויעו"ש שאף בפתיל צף המוקף בשעוה, נחשב להידור מצוה שהדליק בשמן זית.

שמן שהיה תחת המיטה

כתב הבן איש חי הלכה י"ב: ואם הניח השמן תחת המטה, לא ידליקו בו נר חנוכה, ולא נר שבת, משום דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה תחת המטה, וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה, משום הקריבהו נא לפחתך. אבל אם השמן הוא מר, דאינו בר אכילה, אינה שורה עליו רוח רעה ושרי.

ועי' בשו"ת אור לציון פרק מ"ד תשובה ט', שפתילות שיצירו אותם נוצרים או עבור נוצרים, אין להשתמש בהם להדלקת נר חנוכה משום דמאיסי [ומדמי לה בביאורים שם לסימן קנ"ד סעיף י"א דנרות שעוה שנתנם כותי לעבודת אליילים מאיסי ואף שנתבטל מע"ז. וכן הובא בביאור הלכה סימן תרע"ב סעיף ב' ד"ה בזה השיעור].

להדליק קצת נרות משמן וקצת משעוה

כתב במ"ב סימן תרע"ג ס"ק ב': הנוהגין להדליק ביום ראשון אחד, ומכאן ואילך מוסיף והולך, צריך שיהיה הנוסף דומה לנר העיקר. אבל אותם שעושים נר לכל אחד מבני הבית, יכול האחד להדליק נר של שמן, והשני של שעוה.

ובשעה"צ אות א' מקורו, פתחי עולם בשם הישועות יעקב. ועיין בבאר היטב מה שהביא בשם השבות יעקב חלק ב' סימן ל"א. [שם כתב, שבמקום שהשמן זית ביוקר, ושאר השמנים בזול, שידליק בליל א' ובכל הלילות הנרות הנוספות בשמן זית, ושאר הנרות בשאר השמנים]. ואפשר דגם הישועות יעקב מודה לזה דבשמנים אין מינכר ההיכר. ע"כ.

וכן כתב בבן איש חי הלכה י"ג שאין להדליק קצת נרות משמן וקצת משעוה, כדי שלא יאמרו שני אנשים הדליקו, ועוד אין בזה הידור מצוה. ומקורו בד' שער אפרים, הובא בבאר היטב. אולם עיין בברכ"י שכתב להקל בזה, והובאו דבריו בכה"ח ס"ק כ"א, ושכן כתב במטה יהודה ע"ש. [ובאמת דבשער אפרים (לפי המובא בבאר היטב) החמיר אף במקצת משמן זית וקצתם משעוה, ועי' בשערי תשובה סוף ס"ק א' ובכה"ח ס"ק י"ד].

וע"ש בבן איש חי, שלכן טוב שגם גוף הנרות יהיו שוין בגדלן ומראיהן ומינם, משום הידור מצוה.

כתב הכה"ח ס"ק ט"ו, דמי שהיה מדביק נרות של שעוה בכותל כדי להדליקן למצות נר חנוכה, ובעוד שהוא עסוק בכך הביאו לו שמן זית, ידליק ויברך על שמן זית, וכד' החכם צבי שהובא בבאר היטב, וכן כתב הברכי יוסף. והוסיף בשם השערי תשובה, דמיהו אם כבר התחיל לברך,גומר, ואין להניח וליקח האחר המשובח. עוד כתב בשם הפמ"ג בסימן תרע"ו, דמשמע שעוה ושאר שמנים והדביק שעוה, מדליק בשעוה.

באותו יום. ומ"מ אם רוצים להדליק שם נרות חנוכה בלא לברך על ההדלקה כדי לפרסם הנס, רשאים (תשובה י"א).

ג. אין המניינים הנוספים צריכים להדליק נרות חנוכה, אף אם כבו הנרות שהודלקו במנין הראשון. וטוב להדליק נרות ארוכים שידלקו עד לאחר המנין האחרון (תשובה י"ג).

ד. בית כנסת שמתקיימים בו שיעורי תורה בערב, אם המתפללים שם התפללו מנחה במקום שהדליקו בו נרות חנוכה, אין להם להדליק במקום זה. ואם לא, מדליקים שם נרות חנוכה, אף אם עבר החצי שעה מצאת הכוכבים, ובלבד שרגילים להתפלל שם ערבית בקביעות. (תשובה י"ד). [וע"ש בביאורים דאף במקום שמתפללים מנחה בלבד, ואח"כ הולכים לביתם, ידליקו שם לאחר התפילה נרות חנוכה בברכה. והיינו לאחר פלג המנחה. ועדיף יותר להדליק לפני עלינו לשבח, כדי שיהא פרסומי ניסא לכל הציבור].

הדלקת נר חנוכה בחדר שיש לו ב' פתחים מפני החשד בזמנינו

סימן תרע"א סעיף ח': חצר שיש לו ב' פתחים מב' רוחות, צריך להדליק בשתיהן מפני החשד. ואם ב' הפתחים ברוח אחד (והם בבית אחד), די לו באחד מהם. הגה. ואם מדליק בב' פתחים אינו מברך רק באחד מהם, ובשני מדליק בלא ברכה. מיהו בזמן הזה שכולם מדליקין בפנים ממש, ואין היכר לבני הרה"ר כלל, אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות, אין מדליקים אלא פעם אחת בפנים. כן נ"ל. וכן המנהג פשוט. ע"כ.

ועיין בשו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה י"ז, שלכן בזמנינו שרבים נוהגים להדליק נרות חנוכה בתוך הבית, א"צ להדליק אלא במקום אחד בלבד. ובכל אופן, מי שיש לו שני בתים בשני מקומות נפרדים, אף בזמן שהכל מדליקין בחוץ, א"צ ללכת ולהדליק גם בבית השני, אלא די שידליק במקום שנמצא בו בזמן ההדלקה.

[וע"ש בביאורים שנסתפק במקום שדינו להדליק בעליה, ויש בעליה ב' חלונות מב' רוחות, האם במקום שיש חשד צריך להדליק בב' הרוחות, או שאין התקנה של חשד אלא בפתח בית או חצר, ולא בחלון].

סימן תרע"ב

זמן ההדלקה למעשה בצאת הכוכבים, ואם תפלת ערבית קודמת להדלקת נר חנוכה

כתב השו"ע בסימן תרע"ב סעיף א': אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים.

וסוף שקיעתה היינו צאת הכוכבים (מ"ב ס"ק א'). ועי' בבה"ל ד"ה עד סוף שקיעה דד' הרשב"א והר"ן דהוא בתחילת השקיעה. וע"ע בבה"ל ד"ה לא מאחרים. ועכ"פ לד' השו"ע היינו צאת הכוכבים. וכן כתב בבן איש חי הלכה ז', ולמעשה בזמנינו כתב בשו"ת אור לציון פרק מ"ג תשובה א', שיש להדליק לכתחילה כרבע שעה עשרים דקות לאחר שקיעת החמה [ועי"ש בביאורים באורך בכל ענין זה, ובד' הרמב"ם בזה].

ולענין אם יתפלל ערבית קודם, עי' במ"ב שכתב דבאופן זה שלא הדליק מקודם צאה"כ, יתפלל ערבית משום דהויא תדיר, וכן דיש בה ק"ש דא'. ומקורו בשערי תשובה. ועיין במחזיק ברכה שהביא ד' השיירי כנסת הגדולה שבתחילה היה נוהג להדליק אחר תפילת ערבית, ואח"כ נהג להדליק קודם תפילת ערבית, ושוב חזר למנהגו הקודם מכח כמה פוסקים שהביא שם. וכתב ע"ז המחזיק ברכה, דאחר ראות כל זה נראה שהמדליק קודם שיילך להתפלל ערבית לא הפסיד, דיש לחוש שעד שיתפלל יעבור זמן הדלקה שהוא חצי שעה מדינא דגמרא. והובא בשע"ת ס"ק ב'. ועיין בכה"ח ס"ק ה' שכתב ע"ז, דעל כן נראה דהכל לפי הענין, דאם יש חשש שיעבור זמנה אם יתפלל קודם, ידליק קודם תפילת ערבית, ואם לאו יתפלל קודם, משום דתדיר קודם, ובפרט בזמן הזה שמדליקים בפנים ואין היכר לבני רשות הרבים כמש"כ בסימן הקודם, ואם כן אפילו נתעכב איזה זמן מועט נראה דאין קפידיא כל כך, דוק. עכ"ד. [ובשו"ת אור לציון פרק מ"ג תשובה ח' כתב, שמי שלא התפלל עד שהגיע זמן הדלקת הנרות, ידליק קודם נרות חנוכה, ואחר כך יתפלל ערבית. וע"ש בביאורים הטעם כיון דתיקנו זמנה בצאה"כ אין כאן דין תדיר קודם, וע"ש עוד]. אולם אם אין תפילה בציבור אלא בעת הדלקת נרות חנוכה, אזי אם יספיק לאחר התפילה להדליק עכ"פ בתוך החצי שעה של ההדלקה, יתפלל קודם, אבל אם מחמת התפילה בציבור יפסיד את מחצית השעה של ההדלקה, עדיף שידליק בזמן, ויתפלל ערבית ביחידות.

ולענין מי שאינו בביתו בזמן הדלקת נרות חנוכה, ויגיע מאוחר לביתו, נחלקו בזה פוסקי זמנינו, ודעת האור לציון שם בתשובה ד' שאם בני ביתו נמצאים בבית יאמר לאשתו או לבנו או בתו הגדולים שידליקו נרות חנוכה בברכה. ואם גם הם אינם בבית, טוב שימנה שכן וכדומה שיהיה שליח להדליק נרות חנוכה בזמן, ויברך הוא את הברכות. ולענין בית כנסת שמתקיים בו שיעור תורה בזמן ההדלקה, ד' האור לציון שם בתשובה ז' שאין לקיימו אם מחמת כן יפסידו את מצות ההדלקה בזמן, אלא יש להקדים את השיעור לפני זמן ההדלקה, או לאחרו לאחר זמן ההדלקה.

דין הדלקה מפלג המנחה

עוד בשו"ע שם: ויש מי שאומר, שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. ובמ"ב ס"ק ג', שיכול לברך גם כן. ובשער הציון אות ה', פרי חדש. ועיין בברכי יוסף דנקטינן כן להלכה כהיש מי שאומר.

אולם עי' כה"ח ס"ק י', דממ"ש לעיל אות ג' נראה דהמדליק נר חנוכה קודם שקיעת החמה לא יברך על הדלקתן. וכתב בספר תפילה לדוד דכן דעתו נוטה. סידור בית עובד אות א'. עכ"ד.

אם לא הדליק בצאת הכוכבים מדליק והולך כל הלילה לענין ברכה, ואם צריך בני ביתו נעורים

סימן תרע"ב סעיף ב': שכח או הזיז ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הליכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור וכו', ומיהו הני מילי לכתחילה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה. ואם עבר

הוראת הלכה

גדר המלאכות שנהגו שלא לעשות בעוד שהנרות דולקות

שאלה: כתב השו"ע בסימן תר"ע: ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות. ויש מי שאומר שאין להקל להם. ויש לעיין מהו גדר המלאכות שנהגו שלא לעשות, אם הוא כל מלאכה או רק מלאכות מסוימות. [ונפק"מ אם מותר לטגן סופגניות או לבשל בזמן שהנרות דולקות].

תשובה: הנה מלאכות אוכל נפש הרי הותרו אף ביו"ט ובחווה"מ, וא"כ לכאו' כ"ש הכא דשרי, אך י"ל דכיון שכאן המנהג הוא לאסור רק בזמן שהנרות דולקות, ולא מצד קדושת הזמן, רק להיכר שלא ישתמשו לאור הנרות, וכמו שפירש במ"ב ס"ק ז', אם כן אפשר דאף מלאכות אוכל נפש הוי בכלל המנהג. אולם ראיתי להרב אור לציון חלק ד' פרק מ"א תשובה א' שכתב דאין המנהג אלא במלאכות חשובות, כגון כיבוס ותפירה, אבל בישול או שטיפת כלים מותר. (ובביאורים הביא כן מס' מועד לכל חי). ושוב ראיתי שנחלקו בזה עוד מפוסקי זמנינו, הובא במ"ב מהדו' דרשו הע' 15, דלדעת הגר"ש וואזנר, הגר"ח קנייבסקי והגר"נ קרליץ, אין המנהג אלא בתפירה וכו' (וזה כד' הרב אול"צ), ולד' הגר"ש אלישיב אף בישול ושטיפת כלים, וע"ש עוד.

האם מהדרין מן המהדרין במוסיף והולך הוי חיובא

שאלה: כתב השו"ע בסימן תרע"א סעיף ב': כמה נרות מדליק, בלילה הראשון ידליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבליל אחרון יהיו שמונה. וכתב במ"ב ס"ק ד', שאם אין ידו משגת רק לנר אחד בכל לילה לו ולביתו, יצא בזה מדינא, ושיעורא דשו"ע הוא רק למי שידו משגת להיות מהדרין מן המהדרין כדאיתא בגמרא.

ויש לעיין במי שאינו רוצה להדר ולהדליק מוסיף והולך, אם הוי עבריין, דאפשר דאין זה אלא הידור, והיינו רק אם ירצה, או דנימא דמי שיכול חייב בהידור זה.

תשובה: הנה בפשוטו ל' הגמ' דמהדרין משמע ודאי דאינו מדינא [ועי' במ"ב ס"ק י"ב דלכן אם יש לו שמן בצמצום לכל הח' ימים ולחבירו אין כלום, מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו, דהא מדינא א"צ אלא אחד]. ומ"מ נראה דאחרי דחזוין דהשו"ע לא כתב כלל הך לישנא דמהדרין, אלא כמה נרות מדליק וכו', ודאי דאתא לאורויי לן דכבר נעשה מנהג כל ישראל, והוי כעין חובה, ועל כן פשוט הוא דאין לבטלו בחינם [ועי' ג"כ בס' אבי עזרי פ"ד מהל' חנוכה ה"א שעמד ע"ז דלא כתב השו"ע לשון מהדרין]. ושוב מצאתי בשו"ת אור לציון פרק מ"ב בביאורים לתשובה א' שג"כ עמד בזה על דברי השו"ע, וכתב לבאר שאחר שהביא הרמב"ם שכן המנהג, אין אדם יכול לומר איני רוצה להדיות מהמהדרין, יעו"ש. והן הן הדברים שנתבאר.

האם לד' השו"ע אסור שידליקו כל בני הבית

שאלה: כתב השו"ע: ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. והרמ"א כתב, ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט. ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין.

וצ"ע בכונת השו"ע דאפילו אם רבים מבני הבית לא ידליקו יותר, האם הוי דין איסורא, בקפיда שלא להדליק יותר, או הכונה דאין צריך להדליק יותר, אבל אם ירצו יוכלו להדליק [עכ"פ שלא בברכה].

תשובה: הנה בפשוטו אין כאן משום איסור, אך לכי תעיין במילתא נראה דאכן יש קפיда בדבר, דהרי עיקר טעם השו"ע שלא יעשו מהדרין נר לכל אחד ואחד הוא מכח סברת התוס', דאם ידליקו כל אחד ואחד שוב לא יהיה היכר לתוספת הימים, כיון שיסברו שכך אנשים יש בבית, וכמו שהובא בביאור הלכה, ואם כן יש קפיда שלא ידליקו כל אחד ואחד.

אך באמת יש מקום גדול לומר דעכ"פ בלא ברכה אם ירצו להדליק כל א' במקום אחר ליכא קפיда, דהא באופן זה שוב יש היכר, וכן נראה מד' הביאור הלכה שכתב על סברא הנו' דלא יהיה היכר וז"ל, והיינו כשכל הנרות דולקים במקום אחד זה אצל זה. וכן בבה"ל ד"ה ויזהרו ליתן כתב דבגוונא דהרמ"א שנותנין כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, גם התוס' מודים שיכולין להדליק יותר.

אלא דהשו"ע הרי סתם בזה, וכן פוק חזי מאי עמא דבר, דלהנהגים כד' השו"ע אין מדליקין כל אחד ואחד אף במקומות נפרדים. אך עכ"פ אפשר דכבר ליכא איסורא בזה [עכ"פ בלא ברכה].

[ונראה דלכאו' זהו ביאור ד' הרב אול"צ בפרק מ"ב בביאורים לתשובה א' בסופו, בד"ה ואין לחוש, במש"כ לענין קטן דאין לחוש במה שמדליק נרות נוספים על של בעה"ב, שכיון שמדליק במקום נפרד אין בכך חשש יעו"ש].

[וחו"ר בית ההוראה כתבו על דבריו אלו: וז"ל האורל"צ, ודאי שאין ליתן לו (לגדול) לברך, ואף להדליק לא ידליק בפני עצמו, אלא ינהג כמנהג כל בני ספרד שרק בעה"ב מדליק, ע"כ. ונראה דס"ל לחו"ר בית ההוראה, דמ"מ בגדול לא סמך ע"ז הרב אורל"צ להתיר להדליק במקום נפרד, ואולי כדי שלא לשנות המנהג שרק בעה"ב מדליק, וגם שיבואו לטעות בזה].

לד' הרמ"א דכל א' וא' מדליק האם הוא כולל ג"כ הבנות

שאלה: כתב במ"ב סימן תרע"א ס"ק ט', לדעת הרמ"א דכל אחד ואחד מדליק, דהוא לבד מאשתו דהיא כגופו. ויש להסתפק אם הוא אף לבד מבנותיו, או רק למעט אשתו דהוי כגופו.

תשובה: הנה ודאי הרואה לשון המ"ב שכתב לבד מאשתו דהיא כגופו, משמע דוקא אשתו, לא בתו. ולשון המ"ב לקמן סימן תרע"ה ס"ק ט' בשם עולת שמואל, דלדידן שמדליקין כל אחד בפ"ע, מ"מ אשה א"צ להדליק

דהויין רק טפילות לאנשים, ודאי י"ל הכונה רק לאשתו, ואדרבה גם מהאי לישנא דטפילות לאנשים משמע דהוא דוקא אשתו. אולם ראיתי שהביאו בזה ד' החת"ס בשבת כ"א לפטור הנשים מהידור, כיון דכבודה בת מלך פנימה, אך ל' המ"ב הנו' משמע לפטור דוקא אשתו, וכנ"ל. אלא דכמדומה שלא נהגו הבנות להדליק כל א' אף אצל בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א.

השתתפות בפרטי לגבי אשתו

שאלה: יש לדון באופן שהאיש אכסנאי דמשתתף בפרטי כמבואר לקמן בסימן תרע"ז, אבל אין אשתו עמו, האם מהני זה גם לאשתו, או לא.

תשובה: הנה שאלה זו שייכת גם לענין הדלקת נר שבת. ובפשוטו נראה דלהטעם דאשתו כגופו, הרי היא נפטרת. אך באמת בנידון דידן אין זה רק ענין דהידור, אלא דאפשר דאף לא נפטרה מעצם החיוב, כיון שבעלה אינו בביתו, ואז"כ רק הגברא נפטר. אך אפשר דכיון דהוא אכסנאי ה"ז כביתו, ושוב אהני זה לפטור את אשתו. ושו"ר שנחלקו בזה פוסקי זמנינו, עי' במ"ב מהדו' דרשו הע' 27.

וחו"ר בית ההוראה כתבו ע"ז: בהשתתפות בפרטי לית מאן דפליג שאינה נפטרת, וכל מחלוקתם רק כשהוא מדליק בבית אחרים, ואם שאל או שכר מקום, הרי זו נטפלת אתו לכו"ע, ע"כ. [וכן מבואר גם בהנ"ל בשם הגר"ש וואזנר צ"ל ע"ש].

מילא קערה שמן והקיפה פתילות והיה דעתו לכפות עליה כלי אחר ההדלקה האם מהני

שאלה: כתב השו"ע בסימן תרע"א סעיף ד': מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי, כל פתילה עולה בשביל נר אחד, לא כפה עליה כלי, אפילו לנר אחד אינו עולה, לפי שהיא כמדורה.

וצ"ע בהא דלא כפה עליה כלי אפילו לנר אחד אינו עולה, האם הוא דוקא כשלא היה בדעתו בזמן ההדלקה לכפות עליה כלי, או דאין חילוק בזה ובכל גווני אינו עולה.

תשובה: הנה נדע קו' הגרא"מ הורביץ ז"ל על הש"ס בשבת דף כ"ג מאי טעמא לא כפה עליה כלי אינה עולה עכ"פ לראשון, דהרי בזמן הדלקת הראשון עוד לא היתה מדורה, והדלקה עושה מצוה. וחדיש שם דאין ה"נ דהראשון יצא ידי"ח, וכונת הגמ' דהדליקו בבת אחת. אך כמובן דל' כל הפוסקים ודאי לא משמע הכי: ובעל כרחך צריכים אנו לתרץ כמש"כ הגרשו"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן נ"א אות ב') והגר"ח קנייבסקי שליט"א בס' טעמא דקרא פר' וישב, דכל שהיה בדעתו להדליק עוד נר ואז יהיה כמדורה, לא יצא ידי"ח מעיקרא [ועי' ג"כ בשו"ת אול"צ פרק מ"ה בביאורים לתשובה א' שנתקשה בדין זה], ובאופן דלפ"ז קם דינא דאין הכי נמי, אם היה בדעתו לכפות עליה כלי, יצא הראשון. ודוק.

האם גם האידינא יש דין פתח החצר לענין נר חנוכה

שאלה: כתב השו"ע בסימן תרע"א סעיף ה': נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך להי"ר מבחוץ, אם הבית פתוח לרה"ר מניחו על פתחו. ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר.

וצ"ע האם חצר שבזמנינו ג"כ דינה כחצר בזמן השו"ע, ובאופן דידליק גם בזמנינו בפתח החצר או דשאני חצר שבזמנינו, ולכן ידליק בפתח הבית או בחלון.

תשובה: הנה ידוע ד' החזו"א באו"ח סי' ס"ה ס"ק כ"ב ועוד בהל' עירובין דחצר שבזמנינו שאינה משמשת כמו שהיה בזמן הגמ' לשימושי הבית אלא לאויה, ואין ע"ז דין חצר, ואז"כ י"ל דה"ה לענין נר חנוכה. אך לעג"ד צע"ג בזה, חדא דהחזו"א כתב כן אף לענין זמן השו"ע, ואילו השו"ע הרי הביא דיני חצר בהל' עירובין, עיי' סי' שס"ג. זאת ועוד, דמנ"ל דבעי' גדר חצר לענין נ"ח, דהעיקר הוא פירסומי ניסא. וכן נראה מד' שאר פוסקי זמנינו דגם האידינא יש דין חצר עכ"פ לענין נר חנוכה, עי' בס' שבות יצחק חנוכה עמ' ו'-ז' מהגר"ז זצ"ל ומהגר"ש אלישיב זצ"ל, וכ"כ בשו"ת אול"צ פרק מ"ב תשובה ד'.

ונראה דאף לס' החזו"א דין הוא דעכ"פ ידליק בפתח הבית, מידי דהוי מי שאין לו חצר [ועי' שונה הלכות סעיף י"א].

האם חדר מדריגות יש לו דין פתח החצר לענין נר חנוכה

שאלה: עוד בשו"ע: ואם היה דר בעליה, שאין לו פתח פתוח לרה"ר, מניחו בחלון הסמוך לרה"ר. ובמ"ב ס"ק כ"ג, וגם אין לו פתח פתוח לחצר, אלא פתוחה היא לבית.

ויש לדון בחדר מדרגות המצוי בזמנינו, האם ידליקו בפתח חדר המדרגות, והיינו כל הידרים שבקומות, או שחדר מדרגות אינו נחשב כלל פתח החצר ועל כן ידליק בחלון, או אפשר בפתח הבית שבהדר המדרגות.

תשובה: הנה י"ל דכיון שפתח הבית אינו פונה בהדיא לרה"ר, רק להחדר מדרגות, לכן הכניסה לחדר המדרגות אינו כדיון פתח החצר, ודומה יותר לעלייה כשאין לה פתח להחצר, אלא להבית. ועי' ג"כ בשו"ת אור לציון תשובה ח' לפטור מטעמים אחרים.

ונראה דבכל אופן לא ידליק בפתח ביתו לחדר המדרגות, כיון דאין זה רה"ר, ובודאי דעדיף שידליק בחלון אם אינו למעלה מכ' אמה.

כשמדליק בפתח ביתו או בחלון האם צריך שיהיה ניכר גם לבני הבית

שאלה: יש להסתפק בהא דמדליק בפתח הבית או בחלון, האם הגדר הוא דאז הפרסומי ניסא הוי לבני רה"ר, או דהוי גם בשבילו, ונפק"מ האם צריך שיראו גם בני הבית את הנרות שבחלון, וכן שישאיר הדלת פתוחה.

חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום" בעריכת הרה"ג נדב פרץ שליט"א

תשובה: הנה נ"ל פשוט דכל שמדליק בחלון הסמוך לרה"ר או בפתח החצר, אין צריך פירסום לעצמו, ולא שמענו שצריך להשאיר הדלת פתוחה.

אמנם נראה להוכיח לכאו' דאיכא ג"כ דינא דפירסום לעצמו, מהא דכתב במ"ב ס"ק כ"ז דגם כשמניח בחלון, אם יש ב' חלונות, א' למעלה מ' טפחים וא' בתוך י"ט, ניח בחלון שהוא למטה מיי"ט, וחזי' דאף דאצל בני רה"ר ליכא נפק"מ מה דהוי למעלה מיי"ט בבית, מ"מ בעי' פירסומי ניסא אף לבני הבית, אך י"ל דאין זה אלא דינא דלכתחילה. ומיהו נראה להוכיח עוד מהא דפסק במ"ב לקמן סימן תרע"ה ס"ק ט' דסומא ידליק בלא ברכה, וכ"פ בבן איש חי הלכה ט"ו. והשתא הא אם מדליק בחלון איכא פירסומי ניסא לבני רה"ר, אע"כ דבעי' פירסומי ניסא לדידיה.

מי שהדליק בפנים האם יצא ידי"ח

שאלה: יש להסתפק במי שהדליק בפנים כשדינו היה להדליק בחוץ, האם יצא ידי"ח.

תשובה: הנה בפשוטו אין הכרע דרבנן עקרו את המצוה אם הדליק מבפנים כשיכל להדליק מבחוץ. וכן מתבאר לכאו' מד' הב"ח בסעיף זה שכתב דבשעת השמד שלא להדליק נר חנוכה, א"צ להדליק מבחוץ, כיון דלא נעקרה גוף המצוה. ומהא דכתב בשו"ע לקמן סימן תרע"ה סעיף א' דאם הדליקה מבפנים והוציאה לחוץ לא יצא, הא התם טעמא כדסיים בשו"ע שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה [איברא דעי' בגמ' דמבואר טעמא דבעי' הדלקה במקום חיובא. וע"ש במ"ב ס"ה ק' ובשעה"צ אות ג', ואכמ"ל בכ"ן].

ונראה דבין כך ובין כך לענין לחזור ולברך, יש לנו לצרף ד' הסוברים שמי שמדליק בפנים יש לו על מה לסמוך, עי' בשו"ת אור לציון פרק מ"ב תשובה ג' באורך, ובביאורים לתשובה ה'.

האם יכול לכוין בהברכות שבביתו על נרות ביהכ"נ, וכן להיפוך

שאלה: כתב השו"ע בסימן תרע"א סוף סעיף ז': ובבהכ"נ כו' ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא. ויש לדון האם יכול לכוין בזמן ההדלקה שבביתו על נרות בהכ"נ, ועי"ז לא יצטרך לברך שוב. וכן להיפוך, האם יכול לכוין בזמן ההדלקה שבבהכ"נ על הנרות שבביתו.

תשובה: הנה לכאו' שפיר קא עביד, אך נראה דלא טב עביד, חדא דלשון הכלבו שהובא בב"י נראה דאף יש ענין לסדר הברכות בפני הקהל, והיינו דזהו ג"כ חלק מהפרסומי ניסא. זאת ועוד, דאתו למיטעי דאין מברכין על נר בהכ"נ, וכ"ז פשוט. ומיהו באופן דאיכא ספק אם לברך על נר בהכ"נ, כגון כשכולם הדליקו בביתם, עי' בא"ח הלכה י"א, בזה שפיר אם יוכל לכוין כשמדליק בביתו ע"מ לפטור נרות בהכ"נ, מה טוב [דהרי בכל אופן אינו יכול לברך שוב בבהכ"נ או להיפוך בביתו, ולא יועיל שיכוין שלא לפטור, וכמו שכתבו בזה חו"ר בית ההוראה , והוא פשוט]. אולם כ"ז לענין ברכת שהחיינו ושעשה ניסים, אך לענין ברכת אקב"ו נראה דבכל אופן לא יכוין לפטור וכנ"ל, מאחר ועי"ז ליכא ספיקא דמילתא.

בית שיש לו ב' חלונות מב' רוחות, האם מדליק בב' רוחות מפני החשד

שאלה: כתב השו"ע בסימן תרע"א סעיף ח': חצר שיש לה שני פתחים משני רוחות, צריך להדליק בשניהן, מפני החשד. ואם שני הפתחים ברוח אחד (והם בבית אחד), די לו באחד מהם. ויש לעיין במדליק בחלון, האם ג"כ יש חשד ויצטרך להדליק בב' רוחות.

תשובה: הנה בפשוטו מסברא מה לי ב' פתחים ומה לי ב' חלונות, דכמו שחששו שיאמרו מדלא אדליק בהאי פיתחא ה"נ לא אדליק בהאי פיתחא, ה"נ י"ל בחלון.

ושו"ר להרב אור לציון פרק מ"ב בביאורים לתשובה י"ז שנסתפק בזה. ומיהו יעו"ש שכתב דהאידינא דיש שמדליקין מבפנים, תו ליכא משום חשדא אף למי שנוהג להדליק בחוץ, וראיתי לעוד מפוסקי זמנינו שכתבו סברא זו (עי' חוט שני חנוכה עמ' שט"ו ועוד).

מהו גדר צאת הכוכבים בזמנינו לענין זמן הדלקת נר חנוכה

שאלה: כתב השו"ע בסימן תרע"ב סעיף א': אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה. וביאר במ"ב ס"ק א', דהיינו צאת הכוכבים. וצריך לדעת מהו גדר צאה"כ לענין זה, היינו י"ג דק' וחצי לאחר השקיעה דהוא ג' רבעי מיל כמבואר בסימן רס"א ועוד דוכתי, דביה"ט הוי ג' רבעי מיל לאחר השקיעה ואז"כ הוי צאה"כ, או דהוי חצי שעה או יותר, וכמו שמתמירים לענין צאת השבת ועוד דוכתי.

תשובה: הנה ידוע דלענין צאת השבת ועוד מילי מחמירין לחשוב לערך כ"ז דק' מהשקיעה, יען אשר חוששים דאולי אין זו השקיעה הנראית לעינינו, אחרי דחזוין דליכא כוכבים לאחר י"ג דק' וחצי, וכמש"כ בשו"ת אור לציון ח"א יו"ד סימן י', וכן מטו משמיה דחזו"א. ואז"כ י"ל גם הכא. איברא די"ל דכאן שפיר דמי להדליק לאחר י"ג דק' וחצי, חדא, דנר חנוכה הוי דרבנן, ועוד בצירוף הסוברים דזמן ההדלקה הוא מן השקיעה, עי' במ"ב ס"ק א' ובבה"ל. ושו"ר דעל דרך זה כתב באור לציון פרק מ"ג תשובה א', ויעו"ש שכתב כרבע שעה ששרים דק', אבל לא נאמר שידליק כעשרים וחמש דק' אפשר שיתממה ויעבור זמן ההדלקה דחצי שעה מהשקיעה יעו"ש. [ובכל אופן גם אם עבר חצי שעה הרי קיימא לן דיוכל לברך עד סוף הלילה, עי' בסעיף י"ב].

האם עדיף שידליק ע"י שלוחו בזמן או בעצמו מאוחר

שאלה: יש להסתפק במי שאינו בביתו בזמן ההדלקה, האם עדיף שידליק אחר בשבילו בזמנה, או דמצוה בו יותר מבשלוחו, ועל כן ידליק כשיחזור בשעה מאוחרת יותר.

האם כשמסלק ידו קודם שידליק רוב הפתילה יצא ידי"ח ההדלקה

שאלה: כתב בשו"ע סימן תרע"ג סעיף ב': הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה, אינו זקוקה לה. ובביאור הלכה הביא מתשו' מהר"י ברונא סימן ל"ט, דלא יסלק ידו אחר הברכה עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצא מן השמן.

וצ"ע האם הוא זה דין לעיכובא במצות ההדלקה, ר"ל דאם סילק ידו קודם רוב היוצא לא חשיב הדלקה, וצריך לכבות ולהדליק, או דהוי רק דינא דלכתחילה.

תשובה: הנה דין זה הוא מקורו בהל' הדלקת נר שבת, וכמו שפסק בשו"ע סימן רס"ד סעיף ח'. וביאר במ"ב שם ס"ק ח' בשם הלבוש, כדי שיהא הלהב עולה יפה מיד שיסלק ידו, כמו שהיה הענין בהדלקת המנורה. ולכאול היה נראה דמ"מ אין זה דין לעיכובא במצות ההדלקה, בדפשוטו הרי קעביד מעשה הדלקה, והכל ממשיך מכוחו. ואין כאן אלא דין לכתחילה להדר כמו שהיה במנורה דנא' בה להעלות נר תמיד, שתהא שלהבת עולה מאליה (שבת כ"א עמוד א').

אלא שראיתי לשון הרב בן איש חי שנה שניה פר' נח הלכה ט"ו בהלכות הדלקת נר שבת שכתב בהאי לישנא: שאם לא ידליק אלא ראש הפתילה ויסלק ידו ממנה, חשיב כאילו דלקה מאליה ואינו מקיים מצוה בהדלקה. וכן היה בנרות המנורה של בהמ"ק. וצריך להיזהר בזה גם בנרות חנוכה. עכ"ל. ומשמע לפום ריהטא מל' הבא"ח דהוי דין לעיכובא בקיום המצוה. ואכתי צ"ע אז זו כוונת הבן איש חי.

האם יש דין כלי בנר חנוכה

שאלה: יש לדון בגדר כלי לענין נר חנוכה, האם צריך שיהיה בו דין כלי כמו לענין נט"י, עי' סי' קנ"ט. ונפק"מ לכוסיות המצויות כיום, שאינם יכולות לעמוד בפני עצמן, אלא רק בתוך החנוכיה, דאפשר דלא חשיב כלי.

תשובה: הנה זה פשוט דמעיקר דינא העיקר שיהיה אור, וא"צ כאן תורת כלי, אלא דמ"מ הנידון הוא משום דין הידור, ועי' כה"ח ס"ק ס' מהחסד לאלפים, ט"ו דרגות בכלים הראויים להדלקה, וע"ש דאם אינו יכול לעמוד אלא ע"י סמיכה לא חשיב כלי, ונראה פשוטו כונתו ז"ל מצד דין הידור.

ובין כך ובין כך נראה דכיון שעומד עכ"פ בתוך החנוכיה, הרי דין הידור ודאי מתקיים בזה. ואף מדין כלי עי' בשו"ע סימן קנ"ט סעיף ה', דכל שתחילת עשייתו להשתמש באופן זה דסמיכה חשיב כלי. ובפרט הכא דשימושו הוא בתוך החנוכיה, ה"ז התורת כלי שלו. וכ"ז פשוט וברור. וכן נהוג עלמא. [ועי' עוד בס' שדי חמד חלק ט' מערכת חנוכה אות ז].

שו"ת וסיכומי הלכות להלכה ולמעשה

מתוך המבחנים שנערכו בכוללי "אליבא דהלכתא" תמידין כסדרן

תשובה: לא"ר אפשר ולמ"א אי אפשר, ויש לסמוך להקל בשעה"ד (סי' תרע"א סעי' ב' ביה"ל ד"ה כד' ושעה"צ ט"ז).

שאלה: אל הגאון הגדול רבי יצחק חכים שליט"א ניגש בערב חנוכה אחד מתלמידיו ושאל, האם ומה המרחק בחנוכיה שצריך שיהיה בין פתילה לפתילה הנמצאת כל אחת בכוסית אחרת. מה לדעתך הורה מורנו הרב שליט"א.

תשובה: צריך שהמרחק בין פתילה לפתילה יהיה בשיעור שלא ידלקו שתי הפתילות ביחד, ומה שכתב המ"ב שצריך שיהיה שיעור אצבע לכאורה מדובר בפתילות בינוניות, שבפחות ממרחק זה נדלקות יחדיו, דהרי המ"ב אינו מסכים לשיטת בעל העיטור שמרחק שיעור אצבע מועיל גם בלא הפסקת מחיצה, ולא מצינו שיטה הסוברת שחוץ מהפסקת מחיצה צריך גם שיעור אצבע (סימן תרע"א טור ס"ה ובי"ש שם ומ"ב סקט"ז וסקי"ח).

שאלה: אל רב הישוב תל ציון וראש כולל חברת אהבת שלום הגאון הגדול רבי אברהם מרדכי וינפלד שליט"א ניגש אחד מתלמידיו ושאל, האם עדיף שיקנה תפילין מהודרות בדמים יקרים לבנו בר המצוה, או שעדיף שיקנה תפילין פשוטות לבנו וכן ישאר לו מספיק כסף לקנות גם תפילין לנער יתום שאין מי שיקנה לו תפילין. מה לדעתך הורה רבנו שליט"א, ומהיכן הוכיח את דבריו.

תשובה: עדיף שיקנה הפשוטות ויתן לנער היתום שיקיים גם הוא את עיקר הדין, וכמו בנר חנוכה דמי שיש לו כדי לקיים מוסיף והולך בצמצום, שכתב במ"ב שיקיים את עיקר הדין נר א' בכל יום ויתן גם לחבירו להדליק (סי' תרע"א סעי' ב' מ"ב ס"ק ו').

שאלה: אל רבה של העיר אלעד הגאון רבי צוריאל אוחיון שליט"א התקשר במוצאי חג ראשון של פסח אחד מבני העיר ושאל, האם אבל עובר לפני התיבה בחול המועד בשחרית במנחה ובערבית. מה לדעתך הורה מורנו הרב שליט"א.

תשובה: בשחרית אינו עובר לפני התיבה מפני ההלל, ואף במנחה ומעריב כ' הפמ"ג דמנעתי לפעמים להניח את האבל להתפלל מנחה ומעריב דהוי כיום טוב (סי' תרע"א סעי' ז' מ"ב ס"ק מ"ז).

שאלה: במהלך השיעור בהלכות חנוכה של רב העיר אופקים הגאון הצדיק רבי יצחק אגרנטי שליט"א, נשאל הרב שליט"א האם מברכים על הדלקת נרות בבית הכנסת כשאין שם עשרה אנשים. מה הורה רבנו שליט"א.

ההדלקה, או דנימא דכיון דעוד לא הגיע הזמן [והרי צריך ליתן שמן עד חצי שעה מצאת הכוכבים], ליכא איסור להשתמש לאור הנר.

תשובה: הנה בפשוטו ד"ז תליא בחקירה בגדר דין ההדלקה בע"ש, אם הפי' הוא דחו"ל הקדימו את זמן ההדלקה, ואמרו דהוי כבר מקודם השקיעה, או דבאמת הזמן הוא מהשקיעה או מהצאה"כ, ורק דכיון דאין היכי תימצי להדליק בשבת לכן מדליק מקודם, אבל לעולם עיקר קיום המצוה הוא בליל שבת, ובפשוטו זהו באור מחלוקת השו"ע והט"ז בסימן תרע"ג סעיף ב' אם ככתה בע"ש זקוק לה יעוש"ה, ובאופן דלעניננו אם תפסינן כד' השו"ע דכתתה אינו זקוק לה בע"ש, והיינו דהוי קיום מצוה כבר בזמן ההדלקה, שוב ג"כ אסור אף להשתמש לאורה, אבל אם תפסינן כד' הט"ז דכתתה בע"ש זקוק לה, והיינו דלא הוי קיום מצוה בזמן ההדלקה, מותר להשתמש לאורה. כן היה נ"ל.

אך קושטא דמילתא נ"ל דאיכא תרי טעמי תריצי לאסור להשתמש לאורה, א', דודאי לחומרא סמכינן על היש מי שאומר שבסימן תרע"ב סעיף א' שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, וא"כ להך ידיעה הרי הוי זמן הדלקה. ועי' ג"כ בביאור הלכה שם ד"ה ובלבד וכו' בשם הפמ"ג, שאם הדליק בחול וכבתה קודם צאה"כ דחזור ומדליק בלא ברכה, משום שיש לסמוך על ד' היש מי שאומר דמפלג המנחה כבר הותחלה המצוה. ב', ועוד דעיין בביאור הלכה שם שכתב בהדיא (בשם הפמ"ג) שאסור להשתמש לאורה באותו הזמן, ומקורו ממס' סופרים פרק כ' הי"ד [אך משמע דזקא כשהדליק מפלג המנחה].

האם השמש הוי חובה או רק עצה טובה

שאלה: עוד כתב בשו"ע: ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחו מרחוק קצת משאר הנרות.

וצ"ע אם דין הדלקת השמש הוא רק עצה טובה כדי שיוכל להשתמש, או דהוי זה מנהג בכל אופן, כדי שלא לבוא לידי מכשול.

תשובה: תשובת דבר זה מתבארת בהדיא בד' הביאור הלכה בסימן תרע"א סעיף ה' ד"ה וצריך נר אחר להשתמש לאורה, בשם הרב המאירי, דמנהג העולם ומנהג רבותינו, דבכל נר חנוכה המודלקת בתוך הבית צריך נר אחר אפילו לא היה צריך לתשמיש, שלא יאמרו לצורכו הדליקה יעו"ש. [ונראה מדבריו ז"ל דאין הטעם משום חשש שמא ישתמש לאור הנר חנוכה, אלא דהוא כדי שלא יאמרו לצורכו הדליקה].

ומ"מ זה פשוט וא"צ לפנים, דאם אין לו שמש, לא ימנע מלהדליק את הנרות חנוכה כיון דדין השמש אינו אלא מנהג. וכן הביא שם הבה"ל מהמג"א בס' תנע"ח, דאם אין לו אלא נר אחד, ואין לו נר אחרת להשתמש לאורה, ידליק את הנר ויברך עליה.

תשובה: הנה בדבר זה האריכו הרבה פוסקי זמנינו לכאן ולכאן. (ועי' במ"ב מהדו' דרשו הע' 7 מה שאספו בזה). ולענד"נ דכיון דעיקר הדין להדליק לאחר חצי שעה ובברכה יש בו הרבה עיקולי ופשורי, לכן אף האידנא ד"א דחשיב דלא כלתה רגל מן השוק, יש להחמיר אם אפשר שימנה שליח, אחרי דמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא מצוה, ואילו זמן חצי שעה הוא עיקר דינא. ושו"ר שכן העלה הרב אור לציון פרק מ"ג תשובה ד' יעוש"ה.

עבר הזמן האם צריך להדליק בחלון ביתו

שאלה: כתב השו"ע בסימן תרע"ב סוף סעיף ב', שאם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה, ובמ"ב ס"ק י"א דהיינו בברכה. וצ"ע האם צריך אז להדליק ג"כ בחלון, או דכיון דבלאו הכי ליכא עוברים ושבים אפשר דא"צ בחלון, ואדרבה עדיף להדליק בפתח הבית.

תשובה: הנה הדבר פשוט דד' השו"ע והמ"ב קאי למי שמדליק בחוץ, וע"ז אמרו דיכול לברך כ"ז שבני הבית נייעורים (ובשעה"צ אות י"ז הביא ד' החמד משה דאף זה אינו לעיכובא). אולם חו"ר בית ההוראה כתבו על זה: אדרבה, בפשוטות הדברים נראה, שמדובר גם במדליק בפנים, צריך שיהיו בני הבית נעורים, עי' מ"ב ס"ק י"א. וכן הוא סתימת האול"צ פרק מ"ג תשובה ו'. אך נראה דבאופן זה ודאי דצריך שיזאו את הנרות כ"ז שהם דולקים, ר"ל דרך החלון או הדלת.

אם יוצאים ידי"ח הדלקת נר חנוכה בפנס חשמלי

שאלה: כתב השו"ע בסימן תרע"ג סעיף א': כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה. ויש לדון האם יוצאים ידי"ח בהדלקת פנס.

תשובה: הנה ראיתי להכה"ח בס"ק י"ט שכתב לאסור להדליק בכח האש הנקרא חשמל, ומג' טעמים, דאין כאן שמן ופתילה, דאין זה כח אדם, ודהוי כמדורה. אך באמת יש להשיב על כל טעמים אלו, דמנ"ל דבע"י שמן, דהרי אף נר חלב ושעוה כשר, וא"צ דין כל, וכמבואר בד' הרמ"א כאן, ועי' בשעה"צ אות ד' [וחו"ר בית ההוראה כתבו ע"ז: גם הרב לא הזכיר כל, וכונת הרב דאין כאן חומר דליקה עם פתילה], וכן אם הוי החשמל מכוחו מדוע לא חשיב הדלקה, (וע"ב בסמוך), וכן מדוע ליהוי כמדורה אם הוי כמו אור הנח.

ושו"ר ג"כ להרב אור לציון בפרק מ"ד תשובה ב' דאין חסרון בנר חשמל וכנ"ל, אלא שחידש שם דאם דולק ע"י חשמל לא חשיב מכחו אלא הרגע הראשון, וכמו שביאר באורך בח"ב פרק י"ח תשו' י"ג ובביאורים שם, ולכן אין יוצאים ידי"ח אלא בדולק ע"י בטריה או מצבר. וכן גז עם להבה אחת, ובאופן דע"י פנס שפיר דמי, עכ"פ כשאין לו נר אחר, ויוכל אף לברך על כך.

המדליק בערב שבת חנוכה מאימתי אסור להשתמש לאורה

שאלה: עוד כתב בשו"ע, שאסור להשתמש בנר חנוכה. וצ"ע בע"ש שמדליקין קודם השקיעה, האם חל איסור להשתמש לאור הנר כבר מזמן

שינון הלכה

סימן תר"ע

שאלה: א. האם ומתי מספידין בחנוכה. ב. האם אומרים צידוק הדין לפני חנוכה או לאחריו. ג. האם אונן ידליק נר חנוכה.

תשובה: א. אין מספידים בהם אלא לחכם בפניו (סי' תר"ע סעי' ג'). **ב.** נראה דאין להחמיר ויש לומר צידוק הדין, ואף אם נרצה להחמיר לפניו, לאחריו ודאי אין להחמיר (שם מ"ב ס"ק י"ב). **ג.** פטור ותדליק אשתו ואם אין אשתו בבית והוא יחידי ידליק בלא ברכה (שם במ"ב).

שאלה: א. מתי מספידין בחנוכה. ב. האם אונן ידליק נר חנוכה.

תשובה: א. לחכם בפניו (סי' תר"ע סעי' ג'). **ב.** לא ידליק ותדליק אשתו, ואם אין אחר בביתו ידליק לפרסומי ניסא ובלא ברכה (שם מ"ב ס"ק י"ב).

סימן תרע"א

שאלה: האם אבל מדליק את נרות החנוכה בבית הכנסת ומדוע.

תשובה: ביום הראשון לא ידליק משום שצריך לברך שהחיינו, ומינכר דעת שמחה הוא לציבור, ובשאר ימים יכול להדליק (סי' תרע"א סעי' ז' מ"ב ס"ק מ"ד).

שאלה: האם מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת לפני תפילת מנחה או לאחר תפילת מנחה.

תשובה: אחר מנחה, ובער"ש יש שנהגו להדליק קודם מנחה, ובדרכ"מ כ' דלא נהגו כן וגם בער"ש מדליקין אחר מנחה, אם לא שרואה שהציבור מתאחרין ידליק גם קודם מנחה (סי' תרע"א סעי' ז' ומ"ב ס"ק מ"ז).

שאלה: א. אדם יחידי בביתו שיש לו עשרה נרות, כמה נרות ידליק ביום השני וכמה נרות ידליק ביום השלישי. ב. מה צריך לעשות מי שיש לו שמן בצמצום לכל שמונת ימי החנוכה ולחבירו אין כלום.

תשובה: א. ביום השני ידליק שניים וביום השלישי ידליק אחד (סי' תרע"א סעי' א' מ"ב ס"ק ה'). **ב.** יתן גם לחבירו דמדינא סגי באחד לכל לילה, אא"כ הוא מבני ביתו דמוטב שיהא הוא מהמהדרין (שם מ"ב ס"ק ו').

שאלה: באיזה גובה צריך להעמיד לכתחילה את נרות החנוכה [פרט גם באלו מקרים א"צ להקפיד על גובה זה].

תשובה: מניחו למעלה מג' טפחים ולמטה מעשרה טפחים, ולא"ר יש לסמוך על המרדכי בזה"ז שמדליקו בביתו דאין להקפיד על למטה מ"ט,

תשובה: למ"א מברכין ולמו"ק אין מברכין, והכרעת הביה"ל דמברכין, ואם בנקל להשיג מנין בשעת ברכה מה טוב (סי' תרע"א סעי' ז' ביה"ל ד"ה ויש).

סימן תרע"ב

שאלה: האם ומתי אפשר להדליק בלילה בביתו ולברך על הדלקה זו כשמדליק לאחר שכלתה הרגל מהשוק [פרט גם את הכרעת השעה"צ].

תשובה: בשו"ע פסק שמדליק והולך כל הלילה, וכ' המג"א דהיינו כשב"ב ערים, ואם ישנים ידליק ולא יברך, וי"א דיברך מ"מ, והכרעת שעה"צ דספק ברכות להקל, ומ"מ מי שמברך אין מוחין בידו (סי' תרע"ב סעי' ב' ומ"ב ס"ק י"א ושעה"צ י"ז).

שאלה: מה הכריע במ"ב ובביה"ל מתי הוא הזמן שידליק נרות חנוכה המתפלל ערבית בזמן [פרט גם את הטעמים שכתב להכרעה זו].

תשובה: נכון לכתחילה שידליק קודם זמן מעריב, והטעם דמדינא צריך להדליק בתחילת זמן הדלקה וכפסק השו"ע דאין מאחרין, ולהדליק קודם מעריב א"א דערבית תדיר ויש בה מצוות קר"ש מדאורייתא, וכשמדליק קודם זמן מעריב עדיף דלכמה ראשונים זמנה מתחילת שקיעה, וגם הטור דס"ל דזמנה בצאה"כ מ"מ להלן הוכיח במ"ב דמותר להדליק עד קרוב לחצי שעה קודם, וגם דלהרמב"ם זמנה בשקיעה הנכסית מענינו, ואחר כחצי שעה הוא סוף זמנה, ואם ידליק בצאה"כ אינו יוצא לדעת הרמב"ם, ואפי' המקילים שיכול להדליק אחר חצי שעה, מ"מ לכמה פוסקים אינו אלא מספק, ועל כן יש לנהוג לכתחילה להדליק כנ"ל קודם זמן מעריב (סי' תרע"ב סעי' א' ומ"ב ס"ק א' וביה"ל ד"ה לא).

שאלה: א. האם מותר להשתמש לאור נרות החנוכה לאחר שדלקו חצי שעה ומדוע. ב. האם ומתי אפשר להדליק בלילה בביתו ולברך על הדלקה זו כשמדליק לאחר שכלתה הרגל מהשוק [פרט גם את הכרעת השעה"צ].

תשובה: א. בשו"ע פסק להתיר דלא הוקצה אלא למצוותו, ולאחר חצי שעה אין בו מצוה, ויש מחמירים מפני הרואים שלא ידעו לחלק בין תוך

תשובות ופסקים

איסור עשיית מלאכה כשנרות חנוכה דולקות

בשו"ע (סימן תר"ע סעיף א') איתא: ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להם. ובמשנה ברורה (ס"ק ד') כתב: בעוד שהנרות דולקות בביתו כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה, והוא כחצי שעה.

ובכף החיים (ס"ק ז') מוסיף: אי נמי כדי שלא להסיח דעתן מזכר הנס עושין לפחות אותה שעה כמו יו"ט, לבוש. ועוד שמא תכבה הנר שמשתמשים בו ויכשלו להשתמש לאורה, מטה משה.

איסור מלאכה לאנשים בשעה שנרות חנוכה דולקות

במשנה ברורה (שם ס"ק ג') כתב: דוקא נשים לפי שנעשה נס על ידיהן כדלקמיה בסעיף ב' בהג"ה [מ"א בשם מטה משה - שער הציון ס"ק ה'], ויש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה. [א"ר בשם מהר"ל - שער הציון ס"ק ו'].

ובמור וקציעה (סימן תר"ע) כתב: אבל עוד אני אומר, שאפילו אם נהגו גם האנשים איסור שלא לעשות אז מלאכה, מנהגן מנהג, ונאסר להם בודאי, אם מטעם היכר הנס, או משום דשייך איסור מלאכה בחנוכה על ידי קבלה כמו בפורים, ששניהם יו"ט לזכר נסי ד' הם, וישנן מדברי קבלה, על כן שוין הן בזה, דמהניא בהו קבלה להאסר במלאכה וכו'. וגם בזה אני חולק ע"ד הס"ז שכתב אבל לאנשים ודאי אין שייכות למנהג כזה, ולא היא, ודאי יש ויש גם לאנשים.

ומסיים שם: וראוי לכתחילה להנהיג כן להשוות בו המדה לאנשים כנשים, אי משום יו"ט דרבנן, אי נמי משום דבגברי נמי איכא למיחש איידי דטרדיי בעבידתא אתו לאשתמושי להדי נר חנוכה, ולאו אדעתיהו.

וכן בסידורו עמודי שמים כתב: והיכי דנהוג נמי גברי לאמנועי ממלאכה שפיר דמי.

וכן בשלחן שלמה (סימן תר"ע סעיף ב') כתב: צריך להזהיר הנשים שלא יעשו מלאכה בעוד שהנרות דולקות, וטוב לזיהר אף אנשים.

וכן בדרכי חיים ושולם (אות תתט"ו) כתב דהגה"ק בעל המנחת אלעזר זצוק"ל אחר הדלקת נרות חנוכה לא כתב כלל כל זמן שהיו הנרות דולקין (במדת השמן שהיה ממלא פיות הנרות במילואן) עד קרוב לחצות לילה.

אולם רוב האחרונים סתמו שהמנהג הוא רק לנשים ולא לאנשים. וכן כתב בחיי אדם (כלל קנ"ד סעיף ג'): והנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה בעוד שנרות דולקות וכו', ומה שהנשים נוהגין יותר מאנשים, מפני שבאותן הימים נעשה הנס על ידי אשה, שבת יוחנן כהן גדול היתה יפת תואר מאוד ואמרה למלך הצורך שתשכב עמו, והאכילתו תבשילי גבינה כדי שיצמא וישתכר מן היין וישן וירדם, וכן היה וחתכה ראשו והביאתו לירושלים, וראה שר צבאם כי מת מלכם, וינוסו. וכן כתבו בקיצור שו"ע (סימן קל"ט סעיף ג') ובערוך השלחן (סימן תר"ע סעיף ח').

וכן כתב בבן איש חי (ש"א פרשת וישב סעיף כ"ז): צריכין הנשים להזהר שלא יעשו מלאכה בעוד שהנרות דולקות כי כן קבלו עליהם מזמן קדמון, ומפורש בבית יוסף ובלבוש טעמים על מנהג זה, ואנא עבדא אמרתי טעם על פי הסוד כי מצינו מפורש בדברי רבינו האר"ז ז"ל בשער הכוונות שיש תוספת קדושה אל המלכות העליונה בחנוכה כמו ענין ראש חודש, דבחנוכה מקבלת הארותיה מן ההוד על ידי עצמה שלא על ידי בחינת התפארת שאינה טפילה

הזמן לאחר הזמן (מלבד דו"מ לכתחילה להתנות שאינו מוקצה אלא לחצי שעה די"א דכל השמן הוי מוקצה, מ"ב ז'). (סי' תרע"ב סעי' ב' ומ"ב ס"ק ח'). ב. נקטו דמדליק והולך כל הלילה עד עלות השחר ובברכה, ולמג"א היינו דוקא כשבני ביתו ניעורים, ובל"ז לא יברך אלא ידליק בלא ברכה, וי"ח דיכול לברך אם אינו יכול להקיצם, וסב"ל, ומ"מ המברך אין מוחין בידו (שם ומ"ב ס"ק י"א ושעה"צ י"ז).

סימן תרע"ג

שאלה: במה אין להדליק נרות חנוכה [שלושה מקרים כולל גם המקרה שנשאר המ"ב בצ"ע].

תשובה: א. שומן או תַּלַב הנאסרים מבשר בחלב (סי' תרע"ג סעי' א' מ"ב ס"ק ב'). ב. שמן הגזול צ"ע אי כשר לנר חנוכה (שם). ג. אם נמצא עכבר בשמן מאוס הוא ואין מדליקין בו (שם ס"ק ג'). ד. דעת מהר"ל מפראג דאין להדליק אלא בשמן ולא בנרות מחלב או שעוה, ואין נוהגים כוותיה (שם שעה"צ ד').

שאלה: מתי אסור שהשמש יהיה משמנים שאין נמשכים אחר הפתילה ומדוע [פרט גם מתי אין להדליק נרות בחנוכה משמנים אלו].

תשובה: בשבת, משום דשרי להשתמש כנגד השמש ושמא יטה. וכשנותן בשבת שמן יותר משיעור החיוב, אסור להדליק בו, דלאחר זמן מצוותו שרי להשתמש בו וחישי' שמא יטה (סי' תרע"ג סעי' א' בהגה"ה ומ"ב ס"ק ו').

שאלה: האם או אלו תשימישים מותר להשתמש [כשאין שמש] לאור נרות החנוכה ברבע שעה הראשונה שאחר הדלקתם [פרט לפי כל השיטות, וכן איזה שימוש נטה בביה"ל להתיר].

תשובה: אסור להשתמש לאורה, ויש מתירים תשמיש של קדושה, ונח' באחרונים, דלט"ז היינו דוקא בתשמיש ארעי, וי"א דאף בתשמיש קבוע שרי. ולשיטת הי"א מסתפק בבה"ל, ד"ל תשמיש ארעי של קדושה לכו"ע שרי ל"א, ובצירוף האר די"א דכל תשמיש ארעי שרי נטה בביה"ל

תשובות ופסקים

אל בחינת התפארת כמו בימי החול, ולכן מאחר שהנשים מושרשים הם במלכות שיש לה תוספת בחנוכה, על כן עשו תוספת לעצמן באיסור עשיית מלאכה להתקדש בכך בשעת הדלקת הנרות דוקא, והוא טעם נכון בעזה"י. ולמעשה שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל דראוי להחמיר לאסור גם לאנשים לא לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקות. וכן כתב בשם מרן זצוק"ל בספר פניני חנוכה (עמ' קל"ד).

ומהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שמעתי דבזמנינו אין האנשים נוהגים להחמיר בזה שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות.

וכן שמעתי מהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל דהאנשים אינם מקפידים שלא לעשות מלאכה בזמן ההדלקה.

וכן ממרנן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דבמקומותינו אין האנשים מחמירים לא לעשות מלאכות לאחר הדלקת נרות חנוכה, רק הנשים מחמירות בזה.

שיעור זמן איסור עשיית מלאכה כשנרות חנוכה דולקות

במשנה ברורה (שם ס"ק ד') כתב ששיעור זמן איסור עשיית מלאכה הוא כחצי שעה.

ובספר פניני חנוכה (עמ' קל"ב) כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל דהאיסור הזה עד חצי שעה מהשקיעה, אף שהנרות דולקים יותר [מסתבר דהיינו למדליקים בשקיעה].

ומהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל שמעתי דאין לנשים לעשות מלאכה בזמן הדלקת נרות חנוכה עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים אף למדליקים בשקיעה. ואף אם הנרות נכבו בתוך החצי שעה שאין חשש שיהיה לאורה, מכל מקום אין לעשות מלאכה עד לאחר חצי שעה דלא פלוג רבנן.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א דאף המדליקים נרות חנוכה בשקיעה יש להם לא לעשות מלאכות עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, דהיינו כארבעים וחמש דקות לאחר השקיעה.

וכן בספר בירור הלכה (תנינא סימן תר"ע) כתב: מיהו שמעתי מחכם אחד שיש מקום להחמיר באלו שמדליקים בזמן השקיעה ממש שהנשים לא יעשו מלאכה ארבעים ושלוש וחצי דקות - חצי שעה לאחר צאת הכוכבים דג' רבעי מיל לאחר השקיעה. וכן שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א דלענין זה אפשר לסמוך דצאת הכוכבים הוא שלוש עשרה וחצי דקות לאחר השקיעה.

המלאכות שנוהגים שלא לעשות כשנרות חנוכה דולקות

בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן תל"ו) כתב: הא דמבואר בסימן תר"ע דהנשים לא עושות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, והטעם כתב שם הבאר הגולה כדי שיהיה להם היכר שאסור להשתמש לאורן. ועיין בב"י ובב"ח, ולפי זה מה הכונה מלאכה, האם רק ככיבוס ותפירה וכדומה אבל בישול אוכל לא, או דילמא גם כן בישול אסור. והנה ראיתי בלבוש שכתב כמה טעמים, והם שיהא היכר שלא ישתמשו לאור הנרות או שלא יסיוו דעתן מזכר הנס עושין לפחות אותו שעה כמו יום טוב. ואם כן אמינא אי משום היכר, אם כן גם כן בישול אסור, ואי משום יו"ט אם כן יתכן דזה רק מלאכה, אבל בישול שהותר ביו"ט הותר נמי הכא, ובמור וקציעה כתב לנשים ראוי שלא יעשו לפי שהן קלות הדעת, ויבואו לעשות מלאכתן לאור הנר של מצוה, ואם כן לפי זה גם

להקל וצ"ע (ודבר שאינו מוגדר לתשמיש שרי מ"מ, והיינו לישב בביתו לאור הנרות, ויותר מזה התיר הפר"ח לילך לאורן לראות שלא יכשל דלא מחויב להעצים עיניו, מ"ב ס"ק י' ושעה"צ י"א) (סי' תרע"ג סעי' א' ובה"ל ד"ה ויש).

שאלה: נתערב נר חנוכה בשאר נרות באלו שני מקרים לפחות גם לדעת הרמ"א בטל נר חנוכה ברוב.

תשובה: א. אם נתערב ביום השמיני (סי' תרע"ג מ"ב ס"ק כ"ב). ב. אם נשאר נר שאין בו שיעור הדלקה (שם שעה"צ כ"ו).

שאלה: כבתה קודם שעבר זמנה אין זקוק לה. כתוב לפחות ג' מקרים שצריך להדליק נר חנוכה שנכבה [פרט גם מקרה שלא מוסכם לכר"ע].

תשובה: א. שהדליק במקום הרוח (סי' תרע"ג סעי' ב' מ"ב ס"ק כ"ה). ב. שהדליק באופן שאין האור נאחו בפתילה ובוודאי יכבה מהרה (שם). ג. אם נכבה אחד מן הנרות קודם שהשלים נרות ההידור (שם ביה"ל ד"ה אם). ד. לדעת הט"ז בהדליק בער"ש ונכבה מבעוי"י (שם מ"ב ס"ק כ"ו). ה. אם כיבה במזיד (עי' שעה"צ ל"ב).

שאלה: מתי אסור שהשמש יהיה משמנים שאין נמשכים אחר הפתילה ומדוע.

תשובה: בשבת דמותר להשתמש לאורו ושמא יטה (סי' תרע"ג סעי' א' מ"ב ס"ק ג').

שאלה: כבתה קודם שעבר זמנה אין זקוק לה. כתוב לפחות ב' מקרים שצריך להדליק נר חנוכה שכבה [פרט גם מה שלא מוסכם לכר"ע].

תשובה: א. אם שם שמן פחות מהשיעור (סי' תרע"ג סעי' ב'). ב. לט"ז המדליק בער"ש וכבתה קודם הלילה, וכש"כ בשאר ימים שהדליק מפלג המנחה דחזור ומדליק (סי' תרע"ג סעי' ב' מ"ב ס"ק כ"ו וסי' תרע"ב סעי' א' ומ"ב ס"ק ד' וביה"ל ד"ה ובלבד).

הרה"ג יוסף זונדל שוב שליט"א

רב ומו"צ בקרית ספר ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

כן בבישול יש לאסור. אמנם אי משום הא הא יש שמש וכל הטעם ירד, אם כן נשאר הטעם של יו"ט ואז יתכן דאוכל מותר, אמנם יש לחלק דביו"ט צריך כל היום ולכן מותר, משא"כ כאן רק חצי שעה אסור, ואפשר לצמצם שלא לבשל אז. ועיין בבן איש חי פרשת וישב שנה ראשונה בסעיף כ"ז מה שכתב על פי קבלה הטעם שלא יעשו מלאכה.

ובספר הלכות חנוכה להגר"ש איידר שליט"א (עמ' ד') כתב בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל דרך המלאכות האסורות בחול המועד אין לנשים לעשות בעת שהנרות דולקים. הו"ד בשו"ת רבבות אפרים ח"ז סימן קצ"א.

וכן בספר מרא דשמעתתא (סעיף רע"ז) כתב: שאלתי [את גאב"ד ירושלם הגה"צ רבי משה אריה פריינד זצ"ל] אודות בישול ואפיה בזמן שנרות החנוכה דולקות, ונטה דעתו להקל.

וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מ"א סעיף א'): נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה תוך חצי שעה של הדלקת הנרות, ואין להקל להן. ואין המנהג אלא במלאכות חשובות, כגון כיבוס ותפירה, אבל בישול או שטיפת כלים מותר לעשותם בזמן שהנרות דולקים.

ובביאורים כתב: ונראה שהמנהג שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקים, אינו אלא במלאכות כגון כיבוס ותפירה, ואף תליתי הבגדים לייבוש בכלל מלאכת כיבוס הוא, אבל בישול ואפיה ושטיפת כלים וכדומה, אינו בכלל המנהג, וכמו בראש חודש שאין מנהג הנשים הנוהגות שלא לעשות מלאכה אלא במלאכות אלו, אבל אופות ומבשלות בראש חודש כבכל יום, ולכן גם יכולות לטגן סופגניות בזמן שהנרות דולקים. וכן לכתוב מכתב (אך לא לאור הנרות). וראה בספר מועד לכל חי סימן כ"ז אות ס"ה שכתב, שהמלאכות שאין עושות הנשים בחנוכה היינו כיבוס ומעשה מחט ושאר מלאכות כיוצא בהן, ע"ש. ואפשר שלהפעיל מכותנ כביסה מותר בזמן שהנרות דולקים, אולם כיון שאין צריך להמתין זמן רב, יש להמנע מכך, ותדחה האשה את ההפעלה לחצי שעה מההדלקה.

וכן בספר נטעי גבריאל (חנוכה פרק ל"ח הערה ד') מובא שכתב הגאון בעל הבאר משה זצ"ל: אודות המנהג שאין נשים עושות מלאכות במשך חצי שעה זמן חיוב הדלקת נרות, כן קבלה בידינו שאין אשה עושה מלאכת נשים היינו כביסה, אריגה נייען ובייגלען (לתפור ולגהץ), אבל בודאי מבשלות ואופות.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל דהמלאכות האסורות לעשות בזמן שהנרות דולקות, היינו המלאכות האסורות בראש חודש.

וכן בשו"ת קנין תורה (ח"ז סימן נ"ב אות ג') כתב: ועי"ד שאלתו באיזהו מלאכות נאסרו הנשים בשעה שהנרות דולקות שכתב המחבר בסימן תר"ע, והביא מבן איש חי וישב אות כ"ו שלא לטוות, כיבוס, ומעשה מחט, ביום א' וח' דחנוכה, ואינו תחת ידי לראות מהיכן לקח זה, ובכמה שו"ת כתבו סתם מהמקובל כן דרך אלו המלאכות, ולע"ד יש לומר יסוד זה דעל דברי המחבר הנ"ל ציין בבאר הגולה לדברי הטור מדברי הברייתא ועשאוהו יו"ט בהלל והודאה, ולפי זה יש לומר דהנשים אסורות בעת הדלקה רק במלאכות האסורות ביו"ט ולא של אוכל נפש המותרות ביו"ט, ועיין תוס' פסחים דף ה' ע"ב דריב"א אומר דלמ"ד הבערה ללאו יצאת אין איסור ביו"ט דאין שם מלאכה עליו, אם כן כיון דדייק וכתב המחבר שלא לעשות מלאכה כשהנרות דולקות הפי' מהנקרא מלאכה ביו"ט. מש"כ עוד לדייק מדברי המשנה ברורה שכתב משום היכר דאסור להשתמש לאורה, ולפי זה יש לומר דבמקום

תשובות ופסקים | מה

ובהערה שם כתב: על פתח הבית. והוא כסברת רש"י ודעימיה שהובאו בביאור הלכה סימן תרע"א סעיף ה' ד"ה פתח, ועיין ערוך השלחן סעיף כ', ודלא כנפסק בשו"ע שם סעיף ה' כסברת התוס' להדליק על פתח החצר. ומ"ש דכן נוהגים, הוא שלא מבעיא כל אלו שגרים בירושלים בבתי הכוללים שיש לכל אחד פתח לחצר, או למרפסת בקומה שניה שממנה יורדים לחצר, ולפני החצר יש שער גדול שנכנסים בו לחצר, וכל אחד מדליק על פתחו המיוחד לו בחצר או במרפסת, והרי זה כסברת רש"י ודעימיה, דאי כסברת האומרים להדליק על פתח החצר היו צריכים כולם להדליק על פתח השער הפונה לרחוץ, ואין אחד שינהג כן, אלא אפילו אלה הגרים בבתיים קטנים ולפניהם חצר שלהם, לא ראינו שידליקו על פתח החצר אלא על פתח הבית הפתוח לחצר, וזולת הגה"ח רבי דוד בהר"ן זצ"ל שהיה מדליק על פתח החצר ממש [אמנם בספר אורח דוד (סעיף רע"ח) כתב, בתחילה היה נוהג להדליק נר חנוכה בפתח דירתו, אך לאחר כמה שנים התחיל להדליק בפתח חצירו. ובעלי אורח שם (הערה 340) הביא חילוקי דעות בטעם הדבר ששינה מקום הדלקתו יעו"ש. י.ז.ש.]. אבל כולם לא נהגו כן. וכן הגה"צ ר' יוסף צבי הלוי זצ"ל בת"א הדליק על פתח הבית ולא על פתח החצר, ואם כן המנהג הוא לנהוג כסברת רש"י ודעימיה. וגם מרן החוזה"א זצ"ל לא הדליק על פתח החצר.

וכן בהליכות אבן ישראל (מועדים ח"ב עמ' שמ"ג) כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל דבית הפתוח לחצר, והחצר פתוח לרשות הרבים, ידליק בפתח הבית. ועינין באוצרות ירושלים (חלק י' עמ' תע"ז) ביורר על מנהג ירושלים להדליק על פתח הבית הפונה לחצר.

וממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דיש להדליק בפתח החצר, אף שפתח הבית נראה לרשות הרבים כנפסק בשו"ע, אולם אף לשיטתו ברוב המקומות בירושלים בבתי הכוללים שמוזכר במנהגי הפרושים בא"י הנ"ל יש להדליק בפתח הבית, דאין לחצרות אלו דין חצר.

וכן כתב בספר תפארת שמואל (עמ' נ"ו סעיף קע"ד) וז"ל, רבינו [הגאון רבי שמואל אויערבאך זצ"ל] אמר שמנהג ירושלים היה להדליק על פתח החצר כדינא דגמרא.

הדלקה בפתח הבית הפתוח לחדר מדרגות ואינו נראה לרשות הרבים

בס' שערי זבולון להגאון רבי זבולון שוב שליט"א (חנוכה ס" ב') כתב: שיטת רש"י שמדליקין על פתח הבית הפתוח לחצר, וכבר דנו האם כוונתו דמספיק פרסומי ניסא לבני החצר, או שכוונתו דפתח החצר אינו פתח ביתו ולכן צריך להדליק על פתח ביתו, אבל צריך שיראו ההדלקה ברשות הרבים. וז"ל חידושי רבינו משה קזיס על שבת, ונ"ל שגם לדעת רש"י מצות הדלקת נר חנוכה על פתח הבית לחצר הוא כדי שיהא פרסום הנס לבני רשות הרבים העוברים לפני פתח החצר, ורואין דרך הפתח הנרות הדולקין על פתחי הבתים, ועדיף טפי בהכי כדי שיהא ניכר נר כל אחד ואחד על פתח ביתו, ומ"מ מי שפתח ביתו אינו נראה לבני רשות הרבים מדליק על פתח ביתו, וסגי בהכי שיהיה פרסום הנס לבני החצר כי לא חלקו חכמים בכך. נמצינו למדים דלפי רש"י אפילו אם חדר המדרגות או פרוודור בישיבה לא נחשב רשות הרבים, מכא מקום אם אין לו חלון יכול להדליק על הפתח לחדר המדרגות, ואולי גם עדיפא מחלון.

והגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל הדליק בפתח ביתו לחדר המדרגות, ואמר שזה פרסומי ניסא להעוברים בחדר המדרגות, ולחזו"א חדר המדרגות דינו כמבוי והוי הדלקה בפתח הבית למבוי.

ובהליכות שלמה (מועדים ח"א פרק י"ד דבר הלכה סק"ז) כתבו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דהדר בבנין מגורים אם ידליק בפתח דירתו הפונה לחדר המדרגות נמי יצא י"ח, אך בזה עדיף פתח הבנין אף אם כבר הדליקו אחרים שם, דסוף סוף התם איכא פרסומי ניסא טפי. ועיין בארחות רבינו (ח"ג חנוכה אות כ"ו) משי"כ בשם מרן זצוק"ל.

ויש לציון כי שמעתי מנכד מרן זצוק"ל הרב אהרן גולדברג שליט"א כי פעם התארח מרן זצוק"ל בשבת חנוכה בבית חדב"ג הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, ודירתו היא בפתח הפתוח לחדר מדרגות, והדליק בפתח הדירה לחדר מדרגות, ולא ביאר טעמו מדוע לא הדליק בפתח הבנין או בחלון.

בתשובות והנהגות (ח"ה סימן רכ"ו) כתב: בזמן האחרון סיפרו לי עובדא, שמרן הגר"י זצ"ל הורה לבנו הגר"י זצ"ל להדליק בפתח ביתו לחדר מדרגות, אף שלא היה נראה משם לבני רשות הרבים, וטעמו שהחדר מדרגות שלנו דינו כמו חצר שלהם, ולשיטת רש"י והרמב"ם דהחייב הוא בפתח ביתו לחצר צריך להדליק בפתח ביתו לחדר מדרגות, והורה לבנו להדליק כשיטת הרמב"ם. (אמנם שמעתי שהחדר מדרגות שהורה הגר"י להדליק שם היה פרוץ ממש באמצע גובה הצדדים, ובנו הגר"ד כשעבר לגור בבנין אחר הסתפק דאולי רק בהאי חדר מדרגות חשיב כחצר, אבל חדר מדרגות שלנו שסגור לגמרי מד' רווחות חשיב החדר מדרגות כתון ביתו וצריך להדליק בפתח הבנין, ומספק היכן פתח הבית נהג להדליק בחלון). אמנם לע"ד נראה דאפי' אי נימא שלשיטת רש"י והרמב"ם החיוב על פתח ביתו לחדר מדרגות, למעשה אין לנהוג כן אלא להמחדר לצאת שיטת התוס', אבל מי שאינו מהדר להדליק פעמיים נראה דעדיף שידליק בחלון שבזה יוצא בדיעבד בין לרש"י ובין לתוס', אבל אם ידליק על פתח ביתו לחדר המדרגות שאין פירסומי ניסא לבני רשות הרבים, יש לצדד דלתוס' דבעינן פירסומי ניסא לבני רשות הרבים אין יוצא גם בדיעבד. ובעיקר דברי מרן זצ"ל דלשיטת רש"י והרמב"ם צריך להדליק על פתח ביתו לחדר מדרגות, לע"ד יש לצדד דאפשר דמש"כ רש"י להדליק מפתח ביתו לחצר, אין הכוונה שהפירסומי ניסא לבני החצר, אלא גם לשיטת רש"י בעינן פירסומי ניסא לבני רשות הרבים, והא דס"ל לרש"י להדליק על פתח ביתו היינו דוקא כשנראה מפתח ביתו לבני רשות הרבים, אבל אם אין נראה מפתח ביתו לבני רשות הרבים, עלוי להדליק בחלון, וכן מפורש בפירוש הרא"ם על הסמ"ג דמה שפירש רש"י על פתח ביתו לחצר, היינו כשזהו נגד פתח החצר לרשות הרבים שנראה לבני רשות הרבים. ועוד נראה דאפי' אם נימא דלרש"י והרמב"ם הפירסומי ניסא הוא לבני החצר, י"ל שדוקא כשמדליק בחצר מוקפת בבתים שהוא נראה לכל אנשי בתי החצר

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן פ"ז אות ב') כתב: וע"ד שאלתו בהא שאסור לעשות מלאכה בעוד שהנרות של חנוכה דולקות, אי הכוונה שלא לעשות שום מלאכה אפילו כגון בישול וצרכי הבית, או רק שאר מלאכות כגון אריגה ולתפור ולכבס וכדומה אסור. כת"ה רוצה לומר לפי דעת המ"ב בס' תער"ר שכתב הטעם שאסור במלאכה כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה, ואם כן נראה ששום מלאכה לא ייעשה, וגם לבשל אסור לאור הנר, עכת"ד. באמת מצינו שלושה טעמים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, א) הרא"ש מובא בב"י כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה. ב) ובמטה משה כתב עוד טעם שמא יכבה נר אחת שמשתמשים לאורה, וע"כ יכשלו להשתמש לאורה. ג) והלבוש כתב טעם כדי שלא להסיח דעתן מזכר הנס עושין לפחות אותה שעה כמו יו"ט. אם כן לפי טעם הלבוש הוא כמו יו"ט, וביו"ט עצמו גם כן מותר לבשל ולעשות צרכי הבית וכדומה, רק מלאכות גמורות כמו תפירה ואריגה וכיבוס אסור, ועל כן גם בעת שהנרות דולקות אינו אסור רק מלאכות גמורות, וגם לטעם הב"י והמטה משה, יש לומר שרק בדברים שצריכין עיון בזה אסור גם לתפור ולארוג וכדומה, משא"כ בישול ושאר צרכי הבית שאינו צריך עיון רב ואור רב, ועל כן לא נהגו לאיסור מלאכות אלו, ועוד הלא האיסור הוא שנוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה, ולפי זכרוני המנהג הוא רק שלא לעשות מלאכות גמורות אבל לא צרכי הבית ובישול וכדומה, אבל במקום שנהגו לאיסור גם בבישול ושאר צרכי הבית אז הוי דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירו בפניהם.

ובהליכות שלמה (מועדים ח"א פרק ט"ז ארחות הלכה 14) כתבו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל לענין המנהג שהנשים נמנעות ממלאכה בחצי שעה שאחר ההדלקה היינו שלא לתפור ולסרוג וכדו', אבל בטיגון הסופגניות שאוכלים באותה שעה הקילו לפעמים.

וכן במנהגי מהר"ץ הלוי (פרק ל"ב סעיף ו') כתב: בחצי שעה שאחר ההדלקה אין הנשים עושות מלאכה כגון תפירה, כיבוס, גיהוץ, נקיון הבית והכלים. ואף בישול ואפיה, מלבד מלאכות שהן מענין חנוכה וצריכים באותה שעה כגון טיגון לביבות וסופגניות.

וממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דהמלאכות שאסור לעשות בזמן שהנרות דולקות זה כמו בראש חודש, וכן צריך להקפיד על כל מלאכה שיש בזה היסח הדעת מהנרות כגון בישול ורחיצת כלים, אבל דברים קטנים כגון להכניס משהו לתוך סיר העומד על האש או לשטוף כמה כוסות מותר.

ובספר פניני חנוכה (עמ' קל"א וקל"ב) כתב בשם מרן זצוק"ל דנוהגות הנשים שלא לעשות כל מלאכה בעוד שהנרות דולקין, אפילו טיגון ובישול נהגו שלא לעשות דכל מלאכה שיש בה היסח הדעת נהגו שלא לעשות, ולכן אסור לערוך קנייה במכולת ולנקות את הבית, וגם ללחוץ על הכפתור להפעלת מכונת כביסה כשהכל כבר בפנים, אבל להכין כוס קפה ותה שזה דבר קל מותר.

והגאון בעל שבת הלוי זצ"ל הורה דכל מלאכה שיש בה עמל יש להמנע מעשותה. ובעבודות המטבח לא נהגו איסור, ושטיפת כלי המטבח לפי הענין, אך יש להמנע משטיפת הריצפה בשעה זו. וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן תצ"ו) כתב בשם הגאון רבי אייזק אובאנד זצ"ל ראש ישיבת טלז דיש להגדיר במלאכת שיהיו אם יש בזה שיהיו לא לעשות, ואם כן שייכי כל הטעמים דהיכר תלוי בשיהיו וכן בהיסח הדעת, וכן חשש כיבוי אינו אלא בדבר ששוהה במלאכה, וכגדר איסור מלאכה בט"ב שהוא משום היסח הדעת, ואינו אלא בדבר הצריך שיהיו הכי נמי הגדר בחנוכה.

וכן בהלכות חג בחג להגרמ"מ קארפ שליט"א (חנוכה מהדורות תשע"ג עמ' ג') כתב: ודע דכאן אסורות במלאכה גם במלאכות המותרות בחוה"מ, כגון שטיפת כלים וגיהוץ ותיקון הבית, דעיקר המנהג כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה ומשום פרסומי ניסא, לפיכך כל עבודות אלו בכלל, ואפילו התעסקות ממושכת באפיה ולישה, אבל מעשים קלים כהדלקת חשמל וחימום מים ונתינת תבשיל על האש אין קפידא.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סימן רס"ה אות ה') כתב דאסור להתקלח בזמן שהנרות דולקים דזה כעין עבודה, ושיחכו חצי שעה ואז יתקלחו.

ומהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שמעתי דנוהגות הנשים שלא לעשות שום מלאכה, אף לא לטגן סופגניות בעוד שהנרות דולקים.

וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן תל"ו) כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל שנהגו פה בעיה"ק שנשים נמנעות לעשות מלאכה ולא מבשלים, ומסתמא משום גזירה שמא תבוא להשתמש לאור הנר חנוכה.

וכן בהליכות אבן ישראל (מועדים ח"ב פרק ל"ח סעיף ד') כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל: נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בחצי שעה שלאחר הדלקת הנרות, ובכלל המנהג ג"כ שלא לבשל ולאפות, וכיו"ב.

וכן בהליכות ביתה להגר"ד אויערבאך שליט"א (סימן כ"ג סעיף י"ד) כתב: וטוב שימנעו מאפיה ובישול, שהרי הטעם להכיר שאסור להשתמש לאורן, ובפרט למש"כ במור וקציעה שראוי לנשים שלא לעשות מלאכה לפי שהן קלות דעת ויובאו לעשות מלאכתן לאור הנרות, דלפי זה גם בבישול יש לחוש.

אם להדליק נרות חנוכה על פתח הבית או החצר

בשו"ע (סימן תרע"א סעיף ה') איתא: נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר.

ובביאור הלכה (ד"ה פתח החצר) כתב: ר"ל ושלא כדעת רש"י דסובר דמניחו על פתח הבית הפתוח לחצר, ובר"ן ובאור זרוע העתיקו כרש"י.

ובערוך השלחן (סעיף י"ט כ') מבאי את המחלוקת בין רש"י שסובר דמניחו בפתח הבית לחצר, לתוס' דס"ל דמניחו בפתח החצר לרשות הרבים, וכ"כ הטור והשו"ע. ומסיים שם: ותמיחינ' כיון דרש"י והר"ן והרמב"ם ור"י וסמ"ג והגהמ"י דרבים הם פירשו דלא כתוס', איך לא הביאו דעתם כלל, וצ"ע.

ובספר מנהגי הפרושים בארץ ישראל (חנוכה סעיף א') להגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל [נדפס בישורון חלק מ"א] כתב: רובם ככולם מדליקים על פתח הבית ולא על פתח החצר.

אחר מותרות בכל, לא נלענ"ד דלדבריו תכנס לחדר אחר ושם תעשה כל המלאכות, וח"ו לבטל דברי השו"ע וראשונים שאסרו כל זמן שהנרות דולקות סתם דהיינו בכל מקום שהיא נמצאת, וזה ברור לע"ד.

וכן בספר יומין דחנוכה להגה"צ מערלוי זצ"ל (עמ' קכ"ד) כתב: והנה לענ"ד פשוט דגם הנשים הנוהגות שלא לעשות מלאכה בחנוכה דוקא במקצת מלאכות שאסורות גם בחול המועד וראש חודש, וגם בחנוכה בטלות ממלאכות אלו כדי לשנותן מימי חול, אבל לא עדיפי ימי חנוכה מחול המועד וראש חודש, ובמלאכות המותרות בהן עושות גם בחנוכה, וכל שכן דאופות ומבשלות שמוותר גם ביו"ט.

וכן בס' דולה ומשקה (עמ' ר"ל) כתב הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א דמסתבר דאיסור מלאכה בשעה שהנרות דולקות לא חמיר מחול המועד.

וכן מהגאון רבי משה שטרנבוך שמעתי דרק מלאכות כתפירה וכיבוס אין לעשות בשעה שהנרות דולקות כחוה"מ, אבל מותר לבשל בשעה שהנרות דולקות.

וכן שמעתי מהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל דהמלאכות האסורות בזמן שהנרות דולקות הם כביסה ותפירה, אבל לבשל ארוחת ערב מותר.

וכן מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דהמלאכות שנוהגים בהם איסור היינו המלאכות האסורות בחול המועד כתפירה וכיבוס, אבל בישול מותר.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סימן ת"ט אות ב') כתב בשם הגאון רבי חיים פינחס שיינברג זצ"ל דבשעת הדלקת נרות חנוכה חצי שעה מחמיר לנשים בכל המלאכות, ואף לחיצת מתג הפעלת מכונת כביסה וכדו', אבל שטיפת כלים וכדו' יש להקל.

וכן בשו"ת משנת יוסף (ח"י"ד סימן ש"מ) כתב: ע"ד שנסתפק בדין עשיית מלאכה לנשים בזמן הדלקת נרות חנוכה, האם הגדר בזה כאיסור מלאכה בחוה"מ, או תליא באם המלאכה קשה או קלה, ונפק"מ לענין כיבוס במכונת כביסה, שהיא מלאכה שאין בה טירחא רק לחיצה על כפתור, אם יש להתיר מטעם זה. הנה כפי שנתבאר בשו"ת משנת יוסף (ח"י"ג סי' רכ"ג) יש שני טעמים עיקריים לאיסור מלאכה בזמן הדלקת הנרות, הרב"י (ס' עת"ר) כתב, כדי שיהא להם היכרא שאסור להשתמש לאורן, וכ"כ הכלבו (חנוכה סימן מ"ד ד'), ושלטי גבורים (על הגהות מרדכי), ומשנ"ב (סימן עת"ר ס"ק ד'). והב"ח כתב בשם צידה לדרך, שקבלו עליהן איסור מלאכה כדן יו"ט ואין להקל עליהן, ובשם מהר"ל (אות י"א) כתב שקבלה בידיו שאין לאדם לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, וי"א גם (נדצ"ל רק, הגהות) ביום א' ובוים ח' מנהג רבותינו נ"ע לאסור מלאכה, עכ"ל. וכתב על זה הב"ח שרמוז ב"חנוכה" ר"ל שחנו ממלאכה, וכמו הנשיאים שחנו ממלאכה ביום הקרבתם, וכדן ר"ח, עכ"ד. ומדבריו הב"ח עולה שאיסור מלאכה בחנוכה לא חמירי כל כך כיו"ט, אלא כר"ח, שיש להמנע מכביסה ותפירה וכדומה, אבל מותרות בעבודת הבית, הכנת המאכלים וניקוי הנצור. אבל מלשון מהר"ל מבואר שאיסור מלאכה בחנוכה הוא כיו"ט, שהרי איסור מלאכה בר"ח נוהג רק בנשים, ואילו בחנוכה כתב המהר"ל " שאין לאדם לעשות מלאכה", והיינו שגם אנשים בכלל וכדן יו"ט, אך ממג"א (ס"ב ק" ב) ט"ז (ס"ק ב') ביאור הגר"א ושע"ת משמע, דלהלכה נקטינן שרק הנשים קבלו ע"ע הנהגה זו, ולא רק חצי שעה, אלא "כל זמן שנרות בית הכנסת דולקות", והוא עד כחצות (מג"א), שכן היה דרכם שנרות בית הכנסת דלקו עד חצות (לבוש). והמ"ב (ס"ק ג-ד') נקט כשניהם לקולא שרק הנשים, ורק כחצי שעה. ובנידון דידן לא מבעיא למהר"ל שאיסור מלאכה בחנוכה כדן יו"ט, דפשיטא שאסור לכבס במכונה, אלא אפילו להב"ח שנקט שאיסור מלאכה בחנוכה הוא כדן ר"ח, נראה לאסור כיבוס ע"י מכונה, וכמו שמחמירים שלא לכבס במכונת כביסה בר"ח, וכמו שנתבאר בשו"ת משנת יוסף (ח"י"ג סימן קל"ג), ועיי"ש בטעם מניעת מלאכת נשים בר"ח שהוא משום מעלת היום. והגם שהכיבוס במכונת כביסה היא מלאכה שאין בה טירחא אלא לחיצה על כפתור, מ"מ נחשבת למלאכה גמורה, וכמ"ש החוזה"א (אור"ח סימן ל"ו סק"א ובב"ק סו"ס י"א) לגבי שביעית דהחורש במכונת חרישה חשמלית חשוב כח ראשון, וחייב על זה בשבת ובשביעית משום חורש. וכן בזריעה, צורת הזריעה היא אחרת ממה שראינו בימים הקדמונים, דכל מלאכה שנאסרה בזמן חז"ל אסורה גם בימינו אע"פ שאין בה טירחא מרובה. וראה עוד בשו"ת משנת יוסף (ח"ז סימן נ"ג) שתקנת עזרא לכבס ביום חמישי נוהגת גם בזמננו שיש מכונת כביסה, מכמה טעמים שהבאתי שם. וכיון שבר"ח נוהגים איסור במכונת כביסה, אזי בחנוכה ממה נפשך אסור, או משום דדינו כיו"ט שאסור, או כר"ח שאסור. וה"ה לפי טעם הראשונים (הנ"ל) שהמלאכה בחנוכה נאסרה משום היכר, גם כיבוס ע"י מכונה אסור, דבזה שאנו אוסרים את הכיבוס הוא כהיכרא שאסור להשתמש לאור הנ"ח. והני מילי להפעיל את המכונה בעוד הנרות דולקות, אבל באופן שהמכונה פועלת מקודם זמן ההדלקה, נראה שאין צריך לכבות, דכבר נתבאר במשנ"י (ח"י"ג שם) דבר"ח לא נאסר עצם המלאכה כמו בשבת ויו"ט, אלא כיון שהוא לנשים כיו"ט, אין להן לחללו ע"י עשיית המלאכה שאינה לצורך היום. ואם כן בנידון דידן שהמכונה הופעלה מקודם הדלקת הנרות ואינן עושות מלאכה בזמן בית מיוחד, ואף אי איסור מלאכה בחנוכה הוא כיו"ט ממש, וכדמשמע מלשון מהר"ל הנ"ל, הלא ביו"ט גופיה א"צ לכבותו אלא משום דאוושא מילתא והוי עובדין דחול וזילותא, ולא משום שנקרא מלאכה ממש, וכמ"ש בשו"ת משנת יוסף (ח"א סימן נ"ה) שאין להתיר הפעלת מכונת כביסה אוטומטית בערב שבת משום אוושא מילתא וזילותא, יעו"ש. ואם כן בחנוכה דלא שייך טעם זה, אי"צ לכבות, וגם לראשונים שפירשו בטעם איסור מלאכה בחנוכה להיכרא שאסור להשתמש לאור הנרות, נראה שאין צריך לכבות את המכונה, כיון שעיקר החשש שיבוא להשתמש בנרות חנוכה הוא כשעושה מלאכות בשעה שהנרות דולקות, אבל בעניינו שהמכונה הופעלה מקודם הדלקת הנרות ליכא חשש זה.

ובספר אמת ליעקב (סימן תר"ע) כתב מפי השמועה בשם הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל דנראה שמיידי רק במלאכות כאלו האסורות בחול המועד, אבל מלאכות הבית של אפיה ובישול מותרות, אבל פעם אחרת הוסיף שאפשר שדבר זה תלוי במנהג, ועל מנהגים מיי יוכל לומר, וצ"ע.

כשנמצאים בבתיהם, ואיכא פירסומי ניסא לבני החצר ולכן מדליקים שמה, אבל כאן שנראה רק לאנשים שיורדים ועולים במדרגות לא די בזה, ודינו כדר בעליה שצריך להדליק בחלון.

ובח"ג סימן רט"ו אות ד' כתב: אדם שגר אחורי הבתים ואין לו שום חלון לצד רשות הרבים מדליק בתוך דירתו ליד הפתח, אולם אם פתח ביתו פונה לחדר המדרגות שעוברים שם אנשים, כדאי שידליק בפתח הבית מבחוץ.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מ"ב סעיף ה') כתב: הגר בבית משותף אם גר בקומת קרקע ופתח הבית נראה לעוברים ושבים, ידליק נרות חנוכה בפתח ביתו, ואם אין הפתח נראה לעוברים ושבים, וכן אם גר בקומה גבוהה יותר, ופתח הבית אינו נראה לעוברים ושבים, אם יש מחלונו הפונה לרשות הרבים עד לרשות הרבים פחות מגובה עשרים אמה ידליק בחלון הפונה לרשות הרבים, וטוב שיהיה זה במקום שגם בני הבית רואים את הנרות, ואם יש יותר מעשרים אמה ידליק בפתח ביתו.

ובביאורים שם מוסיף: ולא יניח בפתח הבית מחוץ לדלת, אף אם עוברים שם השכנים, שאין זה פתח הפתוח לרשות הרבים. וכל זה כשהחלון פונה לרשות הרבים, דאל"כ יניח בפתח הבית.

וממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי לגבי מי שנוהג להדליק דוקא בבית (כמו שאומרים בשם החזו"א) ואין לו חלון הפונה לרשות הרבים, ויש לו שתי אפשרויות איפה להדליק, בפתח הדירה לחדר מדרגות או בחלון הפונה לחלונות של בנין ממול, שידליק איפה שבמצאות יותר אנשים יראו את הנרות.

ובחוט שני (חנוכה עמ' ש"ז) כתב: ובפתח ביתו הפונה לחדר המדרגות המשותף להרבה דירות אם אין לו מקום אחר להדליק כגון חלון, ידליק בפתח הנ"ל. המדליק למעלה מכ' אמה ואין לו פתח לרשות הרבים, ידליק בפתח ביתו הפונה לחדר מדרגות המשותף גם לדיירים אחרים, וישאר את דלת ביתו פתוחה שיהיה פירסומי ניסא גם לבני ביתו, וטוב להדליק בכניסה לבנין המשותף למטה, ששם יש יותר פירסומי ניסא, אך לא יברך שם.

ובשו"ת משנה הלכות (חט"ו סימן ר"א) כתב: לכאורה נראה דלהדליק בפתח פתוח לחדר המדרגות כיון דלא הוה נגד (החצר) [הבית] ולא נגד הרשות הרבים, אם כן לא עבד כמר ודלא כמר, דהרי על פתח חצר אינו מדליק, גם בבית אינו מדליק כיון שמדליק מפתח ביתו מבחוץ. אבל אם ידליק על פתח ביתו מבפנים ורק בפתח הפתוח וסמוך לחדר המדרגות בזה יוצא די שיטת הרמ"א ושאר פוסקים [שכתבו שביזמן הזה מדליקין בפנים].

וכן בשו"ת אז נדברו (ח"ה סימן ל"ט) כתב לגבי אם יש להדליק בפתח ביתו היוצא לחדר המדרגות, להאומרים דתמיד חייבים להדליק על פתח ביתו היוצא לחצר ולא על פתח חצירו, או אפילו לפי מה שמוסרים בשם מרן החזו"א זצ"ל שבזמנינו אין דין חצר ולכו"ע יש להדליק על פתח בפנים החצר: ונראה לפי מה שביארתי בחי' (כת"י על במה מדליקין) שיטת רש"י והר"ן דאינו מדליק על פתח חצירו בחוץ אלא בפנים החצר על פתח ביתו, הלא גם הם מודים שעיקר פרסומי ניסא ברשות הרבים ממש כשאין חצר, ורבינו הקדוש כבר סתם כן במשנה (ב"ק ס"ב ב'), אלא דס"ל דנהי דיסוד התקנה היתה לפרסומי ניסא לבני רשות הרבים, אבל הפירסום הוא גם לבני בית, וממילא כשמדליק על פתח חצירו בחוץ חסר הפרסומי ניסא לבני הבית, לפיכך ס"ל דצריך להדליק בפנים החצר דיש פרסומי ניסא לרשות הרבים ולהבית. ולפיכך זהו דוקא אם ניכר ההדלקה לבני רשות הרבים, אבל בסגור מכל צד ואין לכל הפחות פתח פתוח לרשות הרבים אשר דרך פתח זה רואים בני רשות היחיד הנרות, גם הם מודים דבאופן כזה צריך להדליק על חלונו הפונה לרשות הרבים כמו בגר בעליה או על פתח חצירו מבחוץ. ולפיכך נראה דזה שיטת החזו"א דאפילו למה דהשו"ע פוסק דלא כרש"י והר"ן זה דוקא בזמנם שהיו משתמשים בחצר ויש קצת היכר לבני הבית, וממילא זהו דוקא כמו שהיה בחצר של החזו"א שהיה ניכר היטב להעוברים ושבים שברחוב, אבל אם היה סגור מכל צד מודה החזו"א שאין להדליק על פתח ביתו וכאמור. ולפי זה חדר המדרגות שאין שום פרסום הנס להעוברים ברחוב, לכו"ע הוי כמדליק בפנים הבית ממש.

וכן כתב הגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל בשו"ת שומע ומוסיף (כת"י): דע די כ"ש שאומרים (וכן מוסרים בשם אחד מגדולי הדור זצ"ל שפסק כן) דכל כהאי גוונא [בדר בקומה עליונה בבית שפתוח לחדר מדרגות] מדליק לרש"י על פתח דירתו הפתוח לחדר המדרגות, מדהוי חדר המדרגות כחצר וממילא מדליק שם למעלה, מדין פתח ביתו הפתוח לחצר שמדליק על פתח הבית. ולענ"ד נראה פשוט דאין חדר המדרגות נקרא חצר לענין חנוכה, דכאן כוונתם (אף אליבא דרש"י) משום פרסום, ובודאי שלא כיונו על חצר סתומה כזו הבנויה בגובה. ומסיים שם: אף אם אין לו לצד רשות הרבים שום חלון או מרפסת, מדליק בפנים אצל דלת הכניסה.

וכן בס' חובת הדר (נר חנוכה פרק א' סק"ג) כתב: ולענ"ד היה נראה דרש"י ס"ל דגם בפתח הבית לחצר איכא פרסומי ניסא מפני שהעוברים בשוק שרואים הנעשה בחצר ורואים הנרות בפתח הבית, וכן גבי חצר שיש לה שני פתחים, ועוד בדף כ"ג ע"א בדין ברכות הראיה, וכן גבי חצר שיש לה שני פתחים, ועוד יש יתרון כשמדליק בפתח הבית לחצר שאז ניכר יותר שהנר שייך לבית זה, משא"כ כשמדליק בפתח החצר לרשות הרבים.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אועירבאך שליט"א דלשיטת רש"י דהדלקת נרות חנוכה הוא בפתח הבית לחצר, היינו דוקא כשה נראה לרשות הרבים, אבל אם אינו נראה לרשות הרבים יש להדליק בחלון הפונה לרשות הרבים. ולכן אף לחוששים שאין פתח המדרגות חשיב פתח החצר, אין להם להדליק בפתח הבית לחדר המדרגות כיון שזה לא נראה משם לרשות הרבים. ויעוין בספר אור הנר (סימן כ"ט) להגאון רבי דוד משה ליברמן שליט"א.

המהדר להדליק נרות חנוכה בב' מקומות היכן יקדים להדליק

במועדים וזמנים (ח"ו סימן פ"ז) כתב: ומעתה המהדר לקיים המצוה לכו"ע דוקא מדליק בשני המקומות, רק מיבעיא לן איפה להדליק קודם, בביתו [דהיינו בפתח דירתו כשנראה לבני רשות הרבים, ואם לא נראה מפתח דירתו לבני רשות הרבים ידליק בחלון הסמוך לרשות הרבים] שהעיקר שם

ואחר כך ברשות הרבים, או להיפך קודם מדליק ברשות הרבים ואחר כך בביתו, ולע"ד מבכר בחוץ, רק מתכוון שאם אין המצוה בחוץ כלל רק בביתו, שאינו רוצה לצאת אלא שם והברכה קאי לשם ולא יפסיק בשיחה, וטעם הדבר שידליק קודם ברשות הרבים נראה, שאם מדליק בביתו יצא בדיעבד לכו"ע, ואין טעם להדליק עוד ברשות הרבים, משא"כ אי מדליק ברשות הרבים, לרש"י וסיעתו לא יצא שאינו בביתו, וגם לא מוכח למי קאי, ושפיר מדליק שוב בביתו. הן אמת שלענין ברכה לרש"י וסיעתו כשמבכר ברשות הרבים ואינו יוצא אלא למעלה ראוי לכאורה לחוש שיש הפסק בברכה, מ"מ נראה כיון דעבדי כן משום ספק, אין לחוש ולא נקרא ברכה לבטלה, וכעין זה בסוף פסחים שיוצאין המ"ע באפיקומן ומבכר מעיקרא ומועיל, כיון שיש צורך אינו הפסק אף שסח, והוא הדין הפסק מקום כשצריך לצאת המצוה בלי פקפוק אין לחוש.

ובתשובות והנהגות (ח"ה סימן רכ"ה אות ב') כתב: ויש מדקדקין להדליק בדירה שלו בפתח ביתו לחצר או בחלון, וגם להדליק בפתח רשות הרבים, ומכוונים בברכה על ההדלקה בב' המקומות, ומדקדקין שלא להפסיק בשיחה עד שידליק בב' המקומות, ובמקום אחר (מועדים וזמנים ח"ו סי' פ"ז) ביארתי דאם מדליק קודם בביתו בחלון נראה שיצא עיקר המצוה בהדלקה בחלון לכו"ע (דאפילו אי נימא שאינו יוצא בדיעבד כשמדליק בפנים, מ"מ כיון שבחלון איכא גם כן פירסומי ניסא לבני רשות הרבים לא מסתבר שחזו"ל אמרו שלא יצא עיקר המצוה אא"כ הדליק על פתח החצר), ולא שייך לחזור ולהדליק ברשות הרבים לצאת כמצותה לכתחילה לאחר שכבר יצא עיקר המצוה, וע"כ או שיקדים להדליק בחוץ שבוה יצא להתוס' כמצוהה לכתחילה, ולרש"י לא יצא אפילו בדיעבד (שלא ניכר מי המדליק), ואח"כ מדליק שוב בביתו לצאת שיטת רש"י, או שיקדים וידליק בבית ויתנה להדיא שאם ההלכה הוא כהתוס' והמחבר אני מכוון לצאת רק למטה. אמנם כעת חזרתי ב', שלפי דברינו שוהו מצוה מיוחדת להדליק בחוץ (ואינו בגדר המצוה לכתחילה), אם כן אם הקדים והדליק בחלון ביתו אז לשיטת התוס' יצא עיקר המצוה, אבל לא קיים כלל המצוה המיוחדת להדליק בחוץ, ושפיר חוזר ומדליק בחוץ לצאת המצוה המיוחדת להדליק בחוץ. ועוד דלפי מה שהוכחתי במקום אחר (ח"ד סי' ק"ס) דאפילו אם כבר יצא עיקר המצוה מ"מ שייך לחזור ולקיים המצוה בשלימות, הכי נמי כאן אף דיצא בדיעבד המצוה בהדלקה בחלון שפיר שייך לחזור ולהדליק למטה כדי לקיים המצוה כתיקונה. תבנא למעשה דלענ"ד נראה עיקר שהמהדר להדליק פעמיים יכול להקדים ולהדליק בביתו בלא תנאי, ואם רוצה לצאת המצוה בלי שום פקפוק אזי יאמר להדיא שאם המצוה הוא למעלה בבית (והיינו כשיטת רש"י והרמב"ם) רצוני לצאת למעלה, ואם המצוה מן המובחר הוא להדליק רק למטה (והיינו אם נימא דלשיטת התוס' והשו"ע אם הקדים להדליק בביתו שוב לא יצא המצוה לכתחילה ברשות הרבים) רצוני לצאת רק ברשות הרבים למטה, ואם מקיימן מצוה בשניהם רצוני לצאת בשניהם. [ויש נוהגים להקדים להדליק ברשות הרבים ומ"מ מתנין כהנ"ל, והיינו משום שחוששין שאולי גם לרש"י יצא בדיעבד בהדלקה ברשות הרבים בפתח החצר (ואינו לעיכובא שידעו מי המדליק), ואחר שיצא המצוה בדיעבד אולי שוב לא שייך לחזור ולהדליק בביתו כדי לצאת המצוה כתיקונה, ולכן מתנין שאם המצוה כתיקונה הוא להדליק רק למעלה אני מכוון לצאת רק למעלה]. ונראה דכל אחד יקדים להדליק היכן שתופס אצלו לעיקר שזוהו מקום ההדלקה, דלכתחילה ראוי לחשוש לשיטת רש"י עירובין (דף נ' ע"א) דאם מפסיק במעשה בין הברכה למצוה הוי ברכתו לבטלה, והיינו דאם תופס אצלו לעיקר כדעת השו"ע דמקום ההדלקה הוא ברשות הרבים ורק שמחמיר לצאת שיטת רש"י, אז יקדים להדליק ברשות הרבים כדי שלא יפסיק בין הברכה להדלקה ברשות הרבים, ואם תופס לעיקר כשיטת רש"י והרמב"ם אז יקדים להדליק בביתו כדי לסמוך הברכה להדלקה בבית. ובשנה האחרונה שיניתי להדליק למעלה בבית בברכה, ואני מתנה כהנ"ל, ומיד אח"כ בלי הפסק שיחה אני יורד להדליק למטה בפתח הבנין לרשות הרבים, שאני מעדיף לסמוך הברכה להדלקה בבית, שמלבד שבוה אני יוצא לדעת רש"י, אני יוצא בזה אף אם נימא כהנך דס"ל שבזמן הזה כו"ע מודו שמצותה בבית, יעו"ש עוד מה שכתב בזה.

והגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל כתב בשו"ת שומע ומוסיף (כת"י): מכיון דרוב הראשונים שבידנו ס"ל כרש"י [דכשיש חצר לפני הבית יש להדליק בפתח הבית הפתוח לחצר], ולדעת החזו"א זצ"ל בזמן הזה גם להתוס' מדליקין על פתח הבית [דנמסר משם מרן החזון איש זצ"ל, דדין פתח החצר היה דוקא בזמנם שהיה רוב תשמישם בחצר לכל צרכיהם, וכמו שכתב רש"י בריש בבא בתרא וכל חצירות ששנו חכמים לפני הבתים הן, ורוב תשמישן בחצר. אבל בזמן הזה שאין עושין רוב תשמישם בחצר, גם להתוס' אין מדליקין אלא על פתח הבית], והראינו פנים מסבירות דסברתו כמעט מוכרחת מהגמ', לכן יוצא להלכה מזה דיש לפסוק, דלמי שאפשר לו ידליק גם על פתח החצר לחוש לדעת הטוש"ע והראשונים דס"ל כהתוס', ושאולי הסברא המיוחסת להחזו"א זצ"ל אינה מוכרחת כל כך, ויחזור וידליק עוד חנוכיה על פתח הבית, והברכות יברך על פתח החצר ולא יפסיק בדיבור (גם לא באמירת "הנרות הללו") עד שידליק על פתח הבית, ולא יעשה להיפך לברך על פתח הבית ולהדליק אח"כ בחצר, כיון דבחצר יוצא או לכתחילה או לגמרי לא, ובפתח הבית יוצא לכו"ע בדיעבד, ואם כן ידליק מקודם בחצר יוצא לכתחילה או לגמרי לא וידליק אח"כ על פתח הבית. אבל אם ידליק בבית מקודם יצא עכ"פ בדיעבד לכולי עלמא, וכבר לא יועיל לו בהדלקתו בחצר כלום, דומיא דמי שיש בידו אתרוג מהודר ספק מורכב ואתרוג ודאי בלתי מורכב שאינו הדר, שיטול מקודם הפסק מורכב ויצא או לכתחילה בהידור או לגמרי לא. וכן ה"ה בכאן, ולאין מעבירין על המצות לא חיישינן, בצאתו מבית לחצר ואינו מדליק מקודם על פתח הבית, דממ"נ אי חיוב ההדלקה הוא בחצר הרי בבית אין כלל חיוב, ואי חיוב הדלקה בבית הרי במה שהקדים להדליק בחצר הוי כמדליק מדורה בעלמא.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אועירבאך שליט"א דהמהדר להדליק נרות בב' מקומות בפתח חדר המדרגות ובחלון ביתו הפונה לרשות הרבים, ידליק בראשונה בפתח חדר המדרגות ויכוון בברכה אף על ההדלקה שמדליק בחלון ביתו, ואין לחשוש לשינוי מקום.

וממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל דהמדליק בפתח חדר המדרגות ובחלון ביתו ובירך בחלון ביתו, יש צד שצריך לחזור ולברך על ההדלקה בפתח החדר מדרגות, לכן יש לברך בדוקא בפתח חדר המדרגות [והיינו לשיטתו דמקום ההדלקה העיקרית הוא בפתח חדר המדרגות].

ובשערי זבולון להגאון רבי זבולון שוב שליט"א (חנוכה סי' ד' אות ג') כתב: והנה ידוע שיש נידון אם הדלקה בפתח חדר המדרגות נחשב לפתח חצר הסמוך לרשות הרבים, או דאין חדר המדרגות נחשב חצר רק מבוי, ואין על ידי הדלקה על יד פתחו קיום נר חנוכה. ויש מהדרין לצאת ידי הכל שמשתתפין עם שכן שמדליק על יד פתח חדר מדרגות, והוא גם מדליק בבית על יד חלון סמוך לרשות הרבים, או שהוא גופא מדליק בב' מקומות. ונחזי באופן הא' שמשתתף עם שכן שמדליק בפתח חדר מדרגות מי ידליק קודם, דאם הוא ידליק קודם בברכה על יד החלון יש לדון אם יאה לו תוספת קיום במה שמדליק על יד פתח הבית אחרי שכבר קיים המצוה. ולא דמי למה שאומרים בשם הגר"ח זצ"ל דאחרי קיום מצוה לא שייך שוב שיקיים המצוה בהידור, וכגון בקיים מצות אתרוג באינו מהודר שוב אין ענין שיקח אח"כ מהודר, דכבר כתבו דיתכן דסברתו רק להידור של "זה קלי ואנוהו" דאינו אלא יופי למצוה, ולא היכן דיש תוספת הידור בעצם הקיום. לכן גם בקיום של על יד פתח הבית דהוי תוספת בעצם קיום המצוה, שייך קיום שידליק שוב על יד פתח ביתו, ועי"ש מה שהאר"ך.

ומסיים שם באות ז' וחי': היוצא מדברינו באם משתתף בנר של שכן יש לדון שידליק מקודם על יד חלון הבית ויהא לו גם קיום של פתח הבית אח"כ, ואינו ברור. ואם השכן ידליק קודם לא יכול לברך על הנרות שבבית, ואולי במשתתף רק בנר אחד יכול להדליק בביתו על יד חלון שאר הנרות בשביל קיום מהדרין ותליא במחלוקת. ואם ישמע מהשכן את הברכות יש לדון מדין שינוי מקום וכדלהלן. ואם מדליק בעצמו בב' המקומות, לכאורה פשוט שעליו להדליק קודם על יד פתח חדר המדרגות ורק אח"כ על יד חלון בבית לצאת מדיד ספק שכבר קיים המצוה על יד החלון ושוב אין לו קיום של פתח הבית, וזולת בע"ש או באם מדליק בתחילת השקיעה וממשיך לדלוק עד חצי שעה שאחרי צאת הכוכבים יתכן שיש לו קיום גם של פתח הבית לפי הסוברים דזמן קיום הדלקה הוא רק מצאת הכוכבים ואילך. ועי"ש מה שכתב לדון דאם כשמדליק בפתח חדר המדרגות עליו לעמוד מחוץ לבנין ומבכר כשעומד בחוץ, אם יש קיום לברכה לנרות שמדליק בתוך הבית דהרי הוי שינוי מקום.

כשכמה מדליקים בפתח ואין מקום לכולם בטפח הסמוך לפתח

בשו"ע (סימן תרע"א סעיף ז') איתא: מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח. ובמשנה ברורה (ס"ק ל"א) כתב: שאם ירחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם.

ובספר מעדני שלמה (עמ' ק"י) כתב ששאל למרן הגרש"ז אועירבאך זצוק"ל בנוגע למה שנוהגים בישיבת קול תורה שיש כותל ארוך ליד הכניסה לישיבה, ומחמת חוסר מקום בטפח הסמוך לפתח, מפזרים הנמורות על פני כל הכותל אף רחוק מהפתח, שלכאורה לא מקיימים בכך תקנת חזו"ל להדליק בטפח הסמוך לפתח. וענה מרן זצוק"ל דכיון שמנורה אחת נמצאת בתוך טפח הסמוך, ניכר הדבר שהטעם שהשני הניח נרותיו רחוק מהפתח הוא משום שאין מקום להניח אף את שלו סמוך להפתח ממש, ולכן די בזה שהניח בקרוב למנורת חבירו וכן הלאה על פני כל הכותל, והטעם, דהדין טפח הסמוך אינו לעיכובא בעיקר ההדלקה, ובכל כה"ג שניכר הדבר שלא הניח שם מפאת ריבוי המדליקין ליכא עליו חיוב זה כלל שידליק בטפח הסמוך.

והעיר חכ"א שלכאורה יש לתמוה, שכתב הגר"א (סימן תרע"ז סעיף ה') בדעת המחבר שם דסובר שלעולם מתחיל להדליק משמאל לימין לקיים הדין כל פינות וכו', ותמה שם הגר"א איך הניח עיקר הדין של טפח הסמוך לפתח ולהדליק נר שמאלי שרחוק טפי מפתחו לקיים דין כל פינות וכו', ולכאורה לפי דברי מרן זצוק"ל לא הקשה הגר"א מיד', דאף אם הנר השמאלי רחוק טפי מטפח פתחו הלא כל מה שרחוק הוא משום ששאר נרותיו סמוכים לפתחו, וזה הוי קיום של הדלקה בטפח הסמוך.

וענה מרן זצוק"ל שתמימה הגר"א היא אמאי מניח נר זה ומדליק דוקא נר אחר, דכיון שבאפשרותו להדליק אותו נר הסמוך טפי לפתחו ודאי עדיף להדליק הסמוך לפתחו, מה שאין כן בנידון דידן שאי אפשר שכולם ידליקו בטפח הסמוך, יודה הגר"א שנתקיים על ידי זה הדין טפח הסמוך אף רחוק טפי מחמת אונס מריבוי המנורות וכנ"ל.

ובעיקר קושיית הגר"א, אמר מרן זצוק"ל, דאין כונת הגר"א במה שחולק עם המחבר דלא יצא ידי חובתו והוי דין לעיכובא, דבודאי לאו לעיכובא הוא כל עיקר דין זה, אלא שנחלקו בענין הידור כיצד ראוי להדליק לכתחילה, וממילא פשיטא שאף בנידון דידן כולם יוצאים ידי חובתם, ואדרבה, על ידי זה נתרבה פרסום הנס טפי מריבוי המנורות שם.

[ובעיקר הדבר מש"כ במעדני שלמה דין זה לגבי הפתח של ישיבת קול תורה, יש לציין שזכיתי לשאול למרן זצוק"ל כשהגיע לישיבת קול תורה "איפה מקום ההדלקה פה", וענה לי שאפשר להדליק פה לכל אורך הכותל (ונראה שהטעם הוא כיון ששם ניכר שוה שייך לבני הישיבה דיש לפני זה מדרגות), וכשהגיע לפתח אמר לי "ופה עדיף להדליק", ולפי זה בכניסה לישיבת קול תורה (ומקומות הדומים לשם) אין צריך להגיע לטעם הנ"ל דאין מקום בטפח הסמוך, ואפשר להדליק לכל אורך הכותל אף שזה לא סמוך למנורת חבירו].

וכן בערוך השלחן (סימן תרע"ו סוף סעיף י"א) כתב: וסמוך לפתח אינו מעכב.

וכן שמעתי מהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל דהא דאיתא דמצוה להדליק נרות חנוכה בטפח הסמוך לפתח אינו דין לעיכובא, ואם ניכר שזה שייך לבית די בכך, ולכן אם כבר מונח מנורה בטפח הסמוך לפתח יכול להרחיק ולהניח את המנורה יותר רחוק, דמוכח דהא שהניח שם את המנורה שלו כיון שלא היה מקום בטפח הסמוך לפתח.

תשובות ופסקים | מז

של פסח, אין מברכים עליו. הרי שלא חילק הרמב"ם בין מנהג חבטת ערבה לבין מנהג קריאת הלל בראש חודש, וא"כ הניחא לבני אשכנז שנוהגים כמ"ש הרמ"א שם לברך על ההלל בראש חודש, וסוברים כשיטת הריב"ש שמברכים אף על מנהג כזה, ורק על חיבוט ערבה שהוא מנהג קל, לא מברכין, ניחא. אבל לדידן דאזלינן בתר דעת הרמב"ם ומרן, צריך ביאור על מה אנו סומכים לברך על הדלקת הנרות בבית הכנסת. והנה לתירוץ ראשון שכתב מרן בב"י (סימן תרע"א) שהמנהג הוא מפני האורחים שאין להם בית, ניחא, שהתקנה להדליק בבית הכנסת היא בעצם קיום המצוה, אולם הרי מרן בשו"ע נקט את הטעם השני שהוא משום פירסומי ניסא וכמו שנתבאר, וא"כ עדיין צריך ביאור למה אנו מברכים. והגר"א בביאורו על השו"ע כתב בטעם הדבר, דשאני מנהג שהוא בא לפירסומי ניסא שמברכין עליו אף לשיטת הרמב"ם ומרן, וכמו הלל לבילי פסחים, שאף שנתקן על הכוס, אומרים אותו גם בבית הכנסת בברכה משום פירסומי ניסא, ע"ש. ונראה עוד טעם לדבר, שיש לחלק בין מקום שהנהיגו חכמים דבר חדש בפני עצמו לבין במקום שהנהיגו חכמים להרחיב מצוה קיימת, שבחבטת ערבה והלל של ראש חודש כל מנהג הוא מנהג בפני עצמו, ולכן אין מברכים עליו, אבל בהדלקת נרות חנוכה הנהיגו חכמים שתהיה התפשטות המצוה בבית הכנסת מלבד מה שמדליקים בבתים, ולא דמי לראש חודש שאין מקום שקורין אז את ההלל מדינא. על כן מנהג שאינו אלא התפשטות המצוה אפשר לברך עליו אף לשיטת הרמב"ם ומרן.

האם יש מקום להמנע מלברך על נ"ח בביהכ"נ

בבית יוסף כתב בטעם המנהג להדליק בביהכ"נ: נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא, וכן כתב הל כו. וכתב עוד טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס מפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, שיש בזה פרסום גדול להש"י וקידוש שמו כשמברכין אותו במקלות. וזה לשון הריב"ש בתשובה (סי' קי"א), המנהג בזה להדליק בביהכ"נ מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא, כיון שאין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מפני שיד האומות תקיפה. עכ"ל.

ולכאורה בזמנינו במקומות שמדליקים בחוץ אין טעם להדליק בביהכ"נ. וכן כתבו בתניא רבתי סי' ל"ה בשם רבו ובשבלי הלקט סי' קפ"ה בשם אחיו שהיו נמנעים מלהדליק כדי שלא לברך עליה כיון שאין אורחין, יעו"ש.

אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (חייד"ס סי' שע"ד) כתב: ואעפ"י ששמעתי שמרן הגאון בעל חת"ס מנע את עצמו מלברך על הדלקת נ"ח בביהכ"נ, מ"מ כן הוא המנהג וסוגיא דעלמא בלי פקפוק. ועיין בשו"ת משנת יוסף ח"ט סימן ק"ס אות ו'.

וכן בברכי יוסף (סק"ו) כתב: אין לחוש למ"ש בס' תניא שיש שנמנע מלהדליק בביהכ"נ כדי שלא לברך עליה, וכמה רבנים שליחי ציבור היו מדליקין ומברכין בביהכ"נ ואח"כ מברכין כל הברכות בביתם. הו"ד להלכה בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מ"ב בביאורים ס"ק ט'.

וכן כתב בשו"ת אז נדברו (ח"ו סי' ס"ח) שאפשר לברך על הדלקת נ"ח בביהכ"נ בלי שום פקפוק.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א דאין מקום להמנע מלברך על נר חנוכה שבבית הכנסת, אף שבזמנינו מדליקים בחוץ לכאורה אין טעם להדליק בבית הכנסת, מכל מקום כן המנהג ואין לפקפק.

וכן מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל שמעתי דאף בזמנינו שלא שייך הטעמים להדליק בביהכ"נ, מ"מ מנהג ישראל להדליק ולברך בביהכ"נ, ואין ליחיד להשתמט מלהדליק ולברך בביהכ"נ. אולם כשמדליקים בביהכ"נ לפני מעריב אחרי שכל הציבור כבר הדליקו בביתם, אז יש מקום ליחיד להשתמט מלהדליק כיון דמברכים שעשה ניסים עוד פעם, וי"א שברכת שעשה ניסים זה על עצומו של יום, ואין לברך עוד פעם כשמדליקים בביהכ"נ. אמנם אם יש בביהכ"נ אנשים שעדיין לא הדליקו, אף שהוא כבר הדליק אין ליחיד להשתמט, ויכול לחזור ולהדליק ולברך גם ברכת שעשה ניסים.

ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' של"ה) האריך בזה, וכתב לא באתי ח"ו לפקפק על המנהג, דמנהג כל ישראל להדליק בברכה בביהכ"נ וח"ו להרהר אחרי מנהגי ישראל, ואני לעצמי מדקדק לא לברך מפני שאני נוהג בס"ד להדליק בחוץ כדינא דגמל', ולכן אין שורש להדליק בביהכ"נ ולברך, עיי"ש עוד. ווע"פ מש"כ במועדים וזמנים ח"ו סי' פ"ט. וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל דבודאי שאי אפשר לבטל את ההדלקה בביהכ"נ, דכן הוא מנהג ישראל להדליק ולברך, אבל יש מקום ליחיד להשתמט מלהדליק. וכן שמעתי מהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל דיש יחידים המשתמטים מלברך על הדלקת נ"ח בביהכ"נ כמש"כ בשבלי הלקט בשם אחיו.

ובס' מאורות נתן (סי' כ"ב) כתב: והנה הדבר פשוט כיון שלא נזכר בשו"ע חילוק בין היכא שמדליקים בפנים להיכא שמדליקים בחוץ, א"כ בודאי שאין לערער על המנהג שנהגו בכל מקום לברך על הדלקת נרות חנוכה בביהכ"נ, ומנהגן של ישראל תורה היא. אבל מי שרוצה להחמיר על עצמו להמנע מלהדליק נרות חנוכה בביהכ"נ כדי שלא לברך עליה, שפיר י"ל דאין לחוש בזה משום יוהרא כלל, כמו שנהגו כמה גדולים שהזכרנו לעיל שמנעו עצמם לברך על הדלקת נ"ח בביהכ"נ אפי' בזמנם שכולם הדליקו בפנים, וא"כ כ"ש בזמנינו, ובפרט מי שנוהג בעצמו להדליק נ"ח בפתח ביתו מבחוץ.

ביהכ"נ שמתקיימים בו כמה מנינים למעריב האם צריך שהנרות ידלקו בכל המנינים

שמעתי מהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א דבית כנסת שבו מתקיימים כמה מנינים לתפילת ערבית צריכים הנרות לדלוק בכל המנינים, לכן אם כבו יחזור וידליקום במנין הבא בברכה. אף אין צורך לכבותם כדי לחזור ולהדליקים, ואף אין צורך להניח בהם שמן בכמות קטנה כדי שיכבו הנרות מעצמם לפני המנין הבא, לפי שמנהג ההדלקה בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, ובהיותם דלוקים במנינים הבאים מתפרסם הנס אף בלא מעמד ההדלקה. וכן כתב בשמו גם בספר חנוכה פרק כ"א סעיף א'.

וכן כתב בספר מועדי ה' (עמ' מ'): שאם הנרות הראשונים דולקים אין צריך להדליק אחרים, אבל אחר שכבו הראשונים ידליקו ויברכו במנין

וכן כתב בשו"ת אבן ישראל (ח"ט עמ' קכ"ח): כתב בסימן תרע"א במ"ב אות ל"ה על מש"כ בשו"ע דאם אין מזוזה בפתח ביתו מימין מניחו בימין, וכתב המ"ב דטעמא דכל מידי דמצוה ימין עדיף, ועוד דאיכא פרסומי ניסא טפי שהכל פונים לצד ימין, ע"כ. ולפי זה גם אם יש מזוזה, אלא שאחר כבר הדליק מצד שמאל וכבר נכנס בין שתי מצוות, אפשר דהשני צריך להדליק בצד המזוזה כיון דימין עדיף, עיי"ש.

וכן כתב בספר חנוכה (פרק י"א סעיף ג') בשם הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א ששנים הבאים להדליק נרות חנוכה בפתח שיש בו מזוזה, ידליק האחד מימין הפתח והשני משמאלו לפי שעדיף להדליק בימין, אך מעלת מוקף במצות מעולה יותר, ובכה"ג שתתקיים מעלה זו ע"י הדלקת האחד, ידליק השני בימין.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל דמסתבר שאם הדליק כבר אחד מצד שמאל, הבא להדליק אחריו יש לו להדליק בצד ימין.

ומהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שמעתי דכשמניח נרות חנוכה בדלת וכבר הניח אחד נרות חנוכה בצד שמאל, יכול להניח השני את נרותיו איפה שרוצה בין בימין הפתח ובין בשמאל הפתח.

ובשבות יצחק (שם) כתב: אך מצינו בספר פתחי תשובה על או"ח סימן תרע"א שכתב בשם תשובת שדה הארץ סימן מ' זו"ל, ראובן ושמעון הדרים יחד בחצר אחד, ובתיהם פתוחים לחצר זה אצל זה ואין ביניהם רק עובי הכותל, ולאחד מהן אין לו מזוזה וחייב ליתן בימין באופן ששניהם חייבים להניח בכותל המפסיק, אם אין הכותל רחב לזה ולזה יניחו זה על גבי זה, ואם ירצו יכולים להשתתף בפרטי, עכ"ל. מבואר מדברי השדה הארץ דלא אמרינן דהוי מוקף במצוות חבירו.

וכן שמעתי ממרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל דפתח שהדליקו בו נרות חנוכה, אף שכבר חשיב מוקף במצוות [שמוזוה בימין ונר חנוכה בשמאל], הבא אחר כך להדליק נרותיו בפתח ידליקם לכתחילה בצד שמאל, ואף שלכאורה יש מקום לומר דכיון דנתקיים כבר הטעם דיהא מסובב במצוות, טפי עדיף להדליק בימין, נראה דלא פלוג רבנן בזה ולכן גם לו יש להדליק בשמאל. עוד השיב מרן זצוק"ל דה"ה איפכא, בכה"ג שאין מזוזה בפתח שמניח נרותיו בימין, הבא אחריו להדליק גם יניח נרותיו בימין, ולא אמרינן שידליק בשמאל הפתח בכדי שיהא מסובב במצוות, דאין הדין משתנה אף בזה.

וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל והגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל דכשאחד כבר הדליק נרות חנוכה בפתח בצד שמאל, אף הבא אחריו להדליק שם ידליק בצד שמאל אם יש מקום.

וכן בחוט שני (חנוכה עמ' שי"ג) כתב: בדינא דמזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, כדי שיהא מסובב במצוות, אם כן אם אחד כבר הדליק נר חנוכה בשמאל, צ"ע האם הבא אחריו להדליק שרי ליה לחזור ולהדליק מימין, שהרי לולי טעמא דמסובב במצוות היה צריך להדליק בימין, וכאן כבר מסובב בהדלקת הראשון, ומסתברא דטעמא דמסובב במצוות היינו במצוות שלו שכל אחד יהיה מסובב במצוות של עצמו, ולא במצוות של אחרים, ולכן כל אחד צריך להדליק בשמאל.

וכן שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלאט, זצ"ל דהמדליק נרות חנוכה בפתח שכבר הדליקו שם נרות חנוכה, מכל מקום יש להדליק בצד שמאל, ולא אמרינן דידליק בצד ימין כיון דכבר מסובב במצוות בהדלקת הראשון, דכל אחד צריך להיות מסובב במצוות שלו.

הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

בשו"ע (סי' תרע"א סעי' ז') איתא: ומדליקין ומברכין בבהכ"נ משום פרסומי ניסא. ובמ"ב (ס"ק מ"ב) כתב אף דבבהכ"נ הוא רק מנהגא מ"מ מברכין עליו, כמו שמברכין על הלל דר"ח שאינו אלא מנהג.

הטעם שמברכין על נר חנוכה בביהכ"נ לשיטות שאין מברכין על מנהג

כתב מרן זצוק"ל במנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ג אות ב'): עי' בבאר היטב ובשערי תשובה (סי' תרע"א) שהביאו בשם החכם צבי סי' פ"ח שתמה בזה על המחבר, שהרי לשיטתו אין מברכין על דבר שהוא ממנהגא, וכמבואר בהלכות ר"ח בס' תכ"ט דאין מברכין על אמירת הלל בר"ח, וכשיטת הרמב"ם שאין לברך על דבר שאינו אלא מנהג משום שאין יכול לומר וצונו, וא"כ האיך פסק המחבר כאן שמברכין על הדלקת נר חנוכה בביהכ"נ אף שהוא רק מנהג, ואף שהב"י כתב כדי להסדיר את הברכות לציבור, מסתבר שזה אינו עיקר הטעם וזה רק דרך אגב, וגם מ"ש הב"י בשם הכלבו בשביל האורחים שאין להם בית צ"ע דהרי המצוה היא בבית דוקא.

ומסיים שם מרן זצוק"ל: ומיהו בעיקר תמיהת החכ"צ י"ל דלא נחלקו הפוסקים בברכה על המנהג אלא במקום שכל עיקר המצוה הוא רק ממנהגא, וכמו הלל בר"ח או ברכה על קריאת מגילת רות וקהלת שכל ענין קריאתם הוא מצד המנהג, משא"כ בנר חנוכה שהרי כל אדם מחויב בהדלקת נר חנוכה בביתו בשמונה ימים אלו ולברך עליו, אלא שהנהיגו להדליק גם בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, וכאילו הרחיבו את פרסום הנס מהבית גם לביהכ"נ, בכה"ג לכו"ע מברכין עליו, וכעין מה שנהגו לקדש קידוש של שבת בביהכ"נ גם כשאין אורחים, ואינו דומה לחביטת ערבה שחייבו הוא רק במקדש, וכל ישראל אינם מחוייבים בזה כלל, ולכן בגבולין הוי רק מנהג שאין מברכין עליו.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מ"ב בביאורים ס"ק ט') כתב: והנה צריך ביאור, כיון שאין ההדלקה בבית הכנסת אלא מצד המנהג, היאך אנו מברכים על הדלקה זו, הרי מבואר בגמ' בסוכה דף מ"ד ע"ב שעל חיבוט ערבה אין מברכים כיון שאינו אלא מנהג נביאים. ואמנם הריב"ש שם כתב שמברכים על זה כמו שמברכים על הלל דראש חודש אף על פי שאינו אלא מנהג, וכמובא בב"י ששם, אולם הרי מרן בסימן תכ"ב סעיף ב' פסק כשיטת הרמב"ם שכתב בפרק י"א מהלכות ברכות הלכה ט"ז זו"ל, כל דבר שהוא מנהג, אף על פי שמנהג נביאים הוא, כגון נטילת ערבה בשביעי של חג, ואין צריך לומר מנהג חכמים, כגון קריאת הלל בראשי חדשים ובחולו של מועד

וכן בחוט שני (חנוכה עמ' שי"ג) כתב: יש מקום לדון אם שיעור טפח שצריך להיות סמוך לפתח, אם הוי לעיכובא כיון דאיתא לשון מצוה, אבל אם ירחיק הרבה ודאי מעכב, ומה שהקשה הגר"א על דעת השו"ע אמאי מברכין על הנוסף הא אינו בטפח הסמוך, אף על פי דמכל מקום מקיים בהם התוספת, ועל כרחק דהוי נמי מקום נר חנוכה, יש לומר דכיון שהוא המשך של נרות עד הפתח שפיר דמי, אך מכל מקום הקשה שאין להתחיל מהם, מכל מקום אם ניכר שזה המשך של הפתח, כגון שמדליקין הרבה אנשים בפתח, ואין מקום לכולם להדליק בתוך הטפח, יש לומר דכל שניכר שזה ההמשך שפיר דמי.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל והגאון רבי אפרים גרינבלט זצ"ל דאם ניכר שזה המשך של הפתח, כיון שאין מקום בטפח הסמוך לפתח שכבר הדליקו שם יכול להרחיק ולהניח את נרותיו יותר רחוק בסמוך לנרותיהם של אלו שהדליקו בטפח הסמוך לפתח, והיינו דוקא שהוא מדליק נרותיו אחרי שהמדליקים בטפח הסמוך כבר הדליקו נרותיהם, אבל אם המדליקים בטפח הסמוך לפתח מדליקים בצאת הכוכבים והוא מדליק בשקיעה אינו יכול להדליק רחוק מהפתח, דצריך שבשעת ההדלקה יהא ניכר שהסיבה שהניח נרותיו רחוק מהפתח היינו משום שאין לו מקום בטפח הסמוך לפתח.

וכן בספר דולה ומשקה (עמ' רל"ב) כתב הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א דכמדומה שדין הדלקת נרות חנוכה בטפח הסמוך לפתח הוא לכתחילה [ולא לעיכובא].

ובתשובות והנהגות (ח"ה סימן רכ"ג אות י"א) כתב: נשאלתי האיך הדין כשרבים מדליקין על פתח הבית ואין מקום לכולם בטפח הסמוך לפתח, לעו"ד נראה דכיון דעיקר הדין דבעינן טפח הסמוך לפתח היינו כדי שיהא ניכר שהמדליק הוא מבני הבית, אם כן כיון דבכה"ג שיש רצף של חנוכיות מהפתח, ניכר דכל המדליקים הם בני הבית, שפיר מהני בדיעבד, מיהו בודאי מצוה לכתחילה להדליק בטפח הסמוך לפתח, וכמבואר מדעת הגר"א דס"ל שצריך להדליק תחלה בכל לילה הנר הראשון שבטפח הסמוך לפתח, דעיקר המצוה הוא בטפח הסמוך לפתח, ומבואר דאף שיש רצף של נרות מהפתח, מכל מקום עיקר המצוה בטפח הסמוך לפתח, וכן כתב המשנה ברורה דלכתחילה ראוי ונכון לסדר כל הנרות בתוך חלל הפתח שיהיו כולם שוין בטפח הסמוך לפתח.

ושמעתי מפי הגאון בעל התשובות והנהגות שליט"א דבאופן שרבים מדליקים על פתח הבית מהני בדיעבד אף שאינו בטפח הסמוך לפתח, מ"מ עדיף בכה"ג להדליק בצד ימין בטפח הסמוך לפתח.

ומהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל שמעתי דפתח שהרבה מדליקים בו נרות חנוכה ואין די מקום בטפח הסמוך לפתח לכל המדליקים שם, אולי אפשר להקל להדליק צמוד לנרות שבטפח הסמוך לפתח, דניכר הדבר שהא שהדליק רחוק מהפתח הוא משום שאין מקום להניח אף את נרותיו בטפח הסמוך לפתח.

וממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דהא דאיתא דמצוה להדליק נרות חנוכה בטפח הסמוך לפתח הוי דין לעיכובא, ואם אין די מקום בטפח הסמוך לפתח ידליקו גם מימין הפתח וגם למעלה מ' טפחים, ואם בכל זאת אין די מקום שישתתפו אלו שאין להם מקום להדליק עם המדליקים, וכן כתב בס' פניני חנוכה (עמ' פ"ט צ') בשם מרן זצוק"ל דלהניח בטפח הסמוך הוא לעיכובא.

וכן מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דנר חנוכה יש להדליק בטפח הסמוך לפתח והוי לעיכובא, ואף אם ניכר שזה המשך הפתח, כגון שמדליקין הרבה אנשים בפתח ואין מקום לכולם להדליק בתוך הטפח, מכל מקום אין להרחיק יותר מטפח מהפתח.

מקום ההדלקה כשיש כבר נרות בצד שמאל

בשו"ע (סימן תרע"א סעיף ז') איתא: מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל. [ויהא מסובב במצות, מיהו בדיעבד אם הניח נר חנוכה מימין יצא - מ"ב ס"ק ל"ג], ואם אין מזוזה בפתח מניחו מימין.

ובמשנה ברורה (ס"ק ל"ד) כתב: דכל מידי דמצוה ימין עדיף, ועוד דאיכא פרסומי ניסא טפי שהכל פונים לצד ימין.

ובשבות יצחק (חנוכה עמ' י"ז) כתב: משמע מדברי הא"ר שמצדד דמי שפתח ביתו סמוך לפתח בית חברו ואין לו מזוזה בפתחו, אפילו הכי ידליק בשמאל כדי שיהיה מסובב במצוות, דהיינו נר חנוכה שלו ונר חנוכה של חבירו. וכן כתב בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן מ"א) בתשובה על דברי האלי" וזוטא וז"ל, אגב רציית' להודיע מה שהקשה גיסי הגאון בעל המחבר אלי' זוטא על מש"כ תוס' בשבת דף כ"א ע"ב ד"ה מדליק בפתח בית מבחוץ, דהיכא דאיכא חצר צריך להדליק בפתח החצר מבחוץ, ודייק כן מהא דנר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם, ואי מיירי בפתח בתיהם יהיה לזה בימין ולזה בשמאל, ומקשה דילמא מיירי שבית אחד אין לו מזוזה שאז מדליק שפיר בימין, עכ"ד. ולעו"ד לא קשה מידי, דהא דצריכין בשמאל הטעם כדי שיכנסו בין שני מצות, ואם כן כשפתח בתיהם הם זה אצל זה שמוזוהא אמצעית, מדליק זה שיש לו מזוזה בימין נר חנוכה שלו בשמאל על מזוזה האמצעית, א"כ השני שאין לו מזוזה בביתו צריך להדליק בשמאלו כדי שיכנסו בין שני מצות, בין נר חנוכה שלו לנר חנוכה של שכינו, ודו"ק שהוא ברור, ע"כ. מבואר דס"ל לשבות יעקב דכשאין מזוזה מימין דאינו מוקף במצוה של עצמו, יניח הנר חנוכה באופן שיכנס בין נר חנוכה שלו לנר חנוכה של חבירו, וכאמור גם האליה רבה סיים שם כן.

ולכאורה לפי זה מי שבא להדליק נר חנוכה בפתח שכבר הדליקו שם נרות חנוכה בצד שמאל, יש להדליק בצד ימין כיון שהוא כבר מוקף במצוות, דהיינו במזוזה ונר חנוכה של חבירו, וא"כ יש לו להעדיף להדליק בצד ימין. וכן כשאין מזוזה וכבר הדליק אחד בצד ימין, ידליק השני בצד שמאל.

וכן כתב במקור חיים לבעל החוות יאיר (סימן תרע"א): ואם אין מזוזה ויש ב' מדליקין, מדליק אחד מזה ואחד מזה.

המאוחר שוב, כי מה לי ביהכ"נ שמתפללין בו בקביעות בשעה מאוחרת שמברכים כמו בכללים, ומה לי מנין מאוחר בבית הכנסת שכבר בירכו בו. וכן כתב בשלחן ערוך המקוצר סימן ק"כ ס"ק ל"ו.

וכן כתב בספרו תשובות והנהגות (ח"ז סימן פ"ד אות י"א): בית הכנסת שמתקיימים בו כמה מנינים למעריב בזה אחר זה, והדליקו נ"ח בני המנין הראשון, וכבו הנרות קודם שבאו להתפלל בני המנין השני, נראה דאין צריך לחזור ולהדליק ע"י בני המנין השני, דלא תיקנו להדלקת נרות בביהכ"נ שתהא עדיפא מהדלקת נרות שבביתו, אלא כמו שבבית הדין הוא דמשהדליקו פעם אחת יצא יד"ח, ה"נ בהדלקה בביהכ"נ משהדליקו פעם אחת באותו ביהכ"נ יצאו ואין מדליקין יותר. וכ"ש שאם הנרות נשארו דלוקין בודאי שאין בני המנין השני מדליקין, דמספיק לפירסומי ניסא במה שרואים הנרות וא"צ להדליק בפניהם, וכמ"ש הביה"ל (סי' תרע"א) שבע"ש מדליקין הנרות בביהכ"נ קודם ביאת הציבור, דלפירסומי ניסא לציבור סגי במה שרואים הנרות דלוקים וא"צ להדליק בפניהם, ואפילו לחולקים על הביה"ל, היינו משום דס"ל דהדלקה עושה מצוה, וא"א להדליק אלא אם בשעת הדלקה איכא פירסומי ניסא לציבור, אבל בנד"ד שבשעת ההדלקה היה פירסומי ניסא לציבור ודאי מועיל גם לכל הציבור שיבואו אח"כ ויראו הנרות דלוקים.

ומהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל שמעתי דבית כנסת שמתקיימים בו כמה מנינים לתפילת ערבית, יש לשים שמן בנרות כדי שידלקו עד המנין האחרון של מעריב, ואם נכבו קודם יש לחזור ולהדליקם ללא ברכה כמו שנוהגים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת לתפילת שחרית.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קמ"ג) כתב: לענין בית המדרש שיש לו ב' מנינים זה שלא בפני זה אם להדליק בשניהם בברכה, לענ"ד פשיטא דאין להוסיף על המנהג להדליק פעם אחת בברכה שגם על זה נר"נ גדולי הפוסקים, אבל לא להוסיף לברך פעמיים באותו מקום, ואם רוצים ידליקו עוד פעם בלי ברכה.

ומהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל שמעתי דראוי להניח בנרות שמן בכמות גדולה כדי שהנרות ידלקו עד המנין האחרון, ואם כבו הנרות אין צריך לחזור ולהדליק במנין המאוחר, ובודאי שאין לברך כשכן חוזרים ומדליקים במנינים המאוחרים. וכן שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ומהגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל.

ומהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שמעתי דאין צריך להניח שמן שידלק עד המנין האחרון, ואם כבו בודאי שאין צריך לחזור ולהדליק במנין המאוחר. ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דבית הכנסת שמתקיימים בו כמה מנינים למעריב אין צריך להניח שמן שידלק עד המנין האחרון, ואם כבו אין צריך לחזור ולהדליק במנין המאוחר, ואם הם רוצים יכולים להדליק בלי ברכה.

וכן בהליכות אבן ישראל (מועדים ח"ב פרק מ"ב סעיף א') כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, דאם יש יותר ממנין אחד, אין להדליק בברכה אלא לפני מנין מעריב הראשון, והמתפללים אח"כ מעריב אינם צריכים להדליק כלל, והרוצה להדליק אינו יכול לברך.

וממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דאין צריך בכלל שהנרות ידליקו עד מעריב, ודי שידלקו עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים אף שעדיין לא התפללו מעריב, וכן במקומות שמתפללים מנחה גדולה ומדליקים סמוך לשקיעה אין צריך להניח שמן בכמות גדולה כדי שהנרות ידלקו עד מעריב, ודי שידלקו עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.

אמנם יעוין בהליכות שלמה (מועדים ח"א פרק י"ז סעיף ג') ובשלמי מועד (עמי רל"ז) שכתבו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל לגבי מקומות שאין מתפללים מנחה ומעריב סמוך לשקיעה, שאפילו אם הציבור מועט ידליקו הנרות כשהגיע הזמן, וידקדקו שיהיו הנרות עם שמן הרבה כדי שידלקו עד שיתאספו הציבור לתפלה.

הדלקה בהתאספות בביהכ"נ ואין מתפללים שם מנחה מעריב
במ"ב (ס"ק ל"ט) כתב: בבית הכנסת או בבית המדרש מדליקין ומברכין על נרות חנוכה.

ושמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל דבבית מדרש שאין מתפללים שם מנחה מעריב רק מתאספין שם אברכים לכולל ערב, שאם זה בבית מדרש קבוע אפשר להדליק שם נרות חנוכה בברכה.

ומהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל שמעתי דאין חייב להדליק שם נרות חנוכה, אולם יכולים להדליק שם בברכה ואין זה ברכה לבטלה. ועיין בשו"ת שיש יצחק סי' של"ח ובתשובת הגאון בעל לב העברי זצוק"ל שם.

אמנם בכף החיים (ס"ק ס"ה) כתב, בביהכ"נ וה"ה בבית המדרש שמתפללין בו.

וכן הורה מרן רבינו הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל כשנשאל על ביהכ"נ שמתקיים בו כולל ערב, שאף בביהכ"נס אם אין מתפללין שם מנחה ומעריב לא ידליקו אף שמתקבצין שם ללימוד בשעה מאוחרת. (הו"ד בשלמי מועד ובהליכות שלמה).

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק מ"ב סעיף ט') כתב: ואף בישיבה או בבית מדרש שמתפללים שם תמיד מנחה וערבית, מדליקים נרות חנוכה בברכה. אולם אם לא מתפללים שם, אין מדליקים כלל, ואף הרוצה להדליק, ידליק בלא ברכה.

ובספר שמעתתא דמשה (שמועות משה סימן תרע"א סעיף ט') כתב בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל דבית הכנסת שאין מתפללין תפלת מנחה במנין, אע"פ שמתפללין תפלת ערבית, אין מדליקין נרות חנוכה בברכה.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שאין להדליק נ"ח בבית מדרש שאין מתפללים בו בימי החנוכה מנחה ומעריב, אף שיש שם ציבור שלומדים בקביעות בכולל וכדו'. וכן שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל.

וכן כתב בספרו תשובות והנהגות (ח"ז סימן כ"ד אות י"ב): בבית מדרש שרק באים ללמוד שם בלילה אבל אין מתפללים שם תפילת מעריב, לא

ידליקו שם נ"ח בברכה, דתקנת הקדמונים להדליק בציבור היה בביהכ"נ שמתפללים שם, כדחזינו מהא דנקטו הקדמונים והשו"ע בלשונם שמדליקין "בביהכ"נ". ומש"כ המשנ"ב (סימן תרע"א ס"ק ל"ט) שמדליקין בבית הכנסת או בבית המדרש, נראה פשוט שכוונתו לבית המדרש שמתפללים בו. ושוב הראוני שכן כתב גם כן בכף החיים סי' תרע"א ס"ק ס"ה.

בית כנסת שיש כמה חדרי תפלה

ביהכ"נ גדול שבאכסדראות שסביב לו יש בתים וחדרים (שטיבלעך), ובהם גם מתפללים מנינים, שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א כיון דהדלקה בביהכ"נ זה חידוש הבו דלא לוסיף עלה, ויש להדליק רק בביהכ"נ הגדול.

וכן שמעתי מהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל דביהכ"נ גדול שבאכסדראות שסביב לו יש בתים וחדרים (שטיבלעך) ובהם גם מתפללים מנינים, כולם טפלים לבית הכנסת הגדול, ויש להדליק נרות חנוכה רק בבית הכנסת הגדול.

וממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דאם השטיבלעך זה בעזרת נשים או בית שני, אף שיש שם ארון קודש עם ס"ת הרי זה טפל לביהכ"נ הגדול, ואין להדליק רק בביהכ"נ הגדול, אולם אם כל שטיבל עומד בפני עצמו ואינו קשור לביהכ"נ הגדול יש להדליק בכל אחד ואחד.

ובהליכות אבן ישראל (מועדים ח"ב פרק מ"ב סעיף ג') כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל דחדרים הסמוכים לבית הכנסת שמתפללים שם מנינים הרבה (שטיבלאך), צריך להדליק בברכה בכל אחד מהם, לפני מנין הראשון של ערבית.

ומהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל שמעתי דבשטיבלעך ראוי להדליק נר חנוכה בכל שטיבל, ולא רק בבית הכנסת המרכזי. ובעזרת נשים שמתפללים שם מנינים בקביעות חוץ משחרית בשבת ויו"ט, אפשר להדליק שם נרות חנוכה בברכה, ועדיין צ"ע. ופרוזדור של ביהכ"נ שיש שם מנינים בקביעות, יל"ע אם חשיב כביהכ"נ בפני עצמו להדליק שם נרות חנוכה.

ומהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל שמעתי דיש להדליק נר חנוכה בברכה בכל מקום שיש מנין קבוע אף שאין בו ארון קודש, ולכן יש להדליק בכל החדרים, וכן בבית כנסת שיש מנינים קבועים בפרוזדור ובעזרת נשים [אף שזה רק בימות החול] יש להדליק שם נרות חנוכה בברכה בזמן ההדלקה, דהיינו קודם עלינו של מנחה כשמתפללים שם סמוך לשקיעה כדלהלן. וכן שמעתי מהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א דמסתבר שיש להדליק נרות חנוכה בכל הבתים והחדרים בהם מתפללים מנינים באופן קבוע.

וכן מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דבית כנסת גדול שסביב לו יש בתים וחדרים (שטיבלעך), ויש שם מנינים של מנחה ומעריב, יש להדליק נרות חנוכה בכל השטיבלעך.

זמן הדלקה בבית הכנסת

ברמ"א (שם) איתא: ונוהגין להדליק בבית הכנסת בין מנחה למעריב. ובמ"ב (ס"ק מ"ו) כתב: ר"ל אפילו הנוהגים להדליק בכל יום בצאת הכוכבים בבהכ"נ, נוהגים אחר מנחה בשעה שהעולם מקובצים, וגם דלאחר מעריב אין נכון לעכב העולם לזה דצריך כ"א למהר לילך לביתו להדליק נ"ח.

ובלוח לא"י כתב (במנחה בערב חנוכה) שקודם עלינו של מנחה מדליק החזן נר חנוכה ומברך.

וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל והגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל דבמקומות שמתפללים מנחה סמוך לשקיעה מדליקים לאחר מנחה דהיינו קודם עלינו, כמש"כ בלוח לא"י. וכן שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, הגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א. ויעוין בס' מאורות נתן (סי' כ"ג) מה שהאר"ך לבאר את טעם המנהג להדליק נ"ח בביהכ"נ מיד אחר מנחה קודם עלינו שהוא עדיין יום גמור, ואין מדליקים קודם תפילת ערבית אף שמתפללים ערבית מיד בזמן צאת הכוכבים.

ובספר שמעתתא דמשה (שמועות משה סימן תרע"א סעיף י') כתב בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל דבבית הכנסת שיש כמה מנינים לתפילת מנחה, ובאחד מהם מתפלל ציבור יותר גדול ממנינים אחרים, ידליק באותו מנין. [משמע שאף אם המנין הגדול הוא לא סמוך לשקיעה יש להדליק שם נרות חנוכה, וצ"נ].

ובתי מדרשות שמתפללים מנחה גדולה ואין שם ציבור בשקיעה, מדליקים לפני מעריב.

ובישיבות שמתפללים מנחה גדולה ויש סדר עד זמן הדלקת נרות, יש להדליק בזמן הדלקת נרות בביהכ"נ דהיינו כמה דקות לפני השקיעה. כן הורה מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל (הו"ד בשלמי מועד ובהליכות שלמה, ועיי"ש שאפי' אם הציבור מועט ידליקו הנרות כשהגיע הזמן, וידקדקו שיהיו הנרות עם שמן הרבה כדי שידלקו עד שיתאספו הציבור לתפלה). וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל והגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א דבישיבות שיש סדר לימוד עד סמוך לשקיעה מדליקים לפני השקיעה.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל דכן היה המנהג בישיבות בירושלים לסיים את הסדר בהדלקת נ"ח בביהמ"ד, ואחרי זה הלכו התלמידים להדליק נרותיהם, ואח"כ חזרו ללמוד ובסוף הסדר התפללו מעריב.

ומהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שמעתי דלדעת הגר"ח (הו"ד בתשובות והנהגות ח"ב סי' של"ו) יש להדליק סמוך לתפלה מנחה או מעריב, לכן עדיף להדליק כבה"ג לפני מעריב, והנוהגים להדליק בזמן ההדלקה אין להם לשנות מנהגם דג"כ שפיר נוהגים. ויעוין בתשובות והנהגות ח"ה סימן רכ"ג אות ט'.

וכן בכוללים שאין מתפללים שם מנחה ומעריב סמוך לשקיעה, ויש סדר לימוד לאחר הדלקת נרות בבית, ובסוף הסדר מתפללים מעריב, הורה מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, הגאון

רבי נסים קרליץ זצ"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, דיש להדליק בתחילת הסדר כשמתאספים הציבור וכן"ל.

ומהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שמעתי דבתי כנסת שאין מתפללים שם מנחה ומעריב סמוך לשקיעה, אלא יש שם סדר לימוד לאחר הדלקת נרות בבית, ובסוף הסדר מתפללים שם מעריב, יש להדליק שם נרות חנוכה בסוף הסדר לפני תפילת מעריב.

וכן שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שעדיף להדליק לפני מעריב וכן"ל. וכ"כ הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בס' דולה ומשקה עמ' רל"ד, ועיי"ש מש"כ בהערה 626.

ובבתי מדרשות שמתפללים מנחה קטנה והולכים לאחר מנחה ואינם חוזרים, כמו בישיבות קטנות שיש ימים שאין חוזרים לישיבה לאחר הדלקת נרות, אין להדליק שם נרות חנוכה. כן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, הגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל והגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל.

מקום עמידת המנורה בבית הכנסת

בשו"ע (סי' תרע"א סעי' ז') איתא: ובבהכ"נ מניחו בכותל דרום, והטעם בכ"ז זכר למנורה שמקומה במקדש בדרום. ברמ"א (שם) איתא: ומסדרן ממזרח למערב. ובמ"ב (ס"ק מ"ב) כתב זהו ג"כ כעין מנורה דהנרות היו מסודרין במקדש בין מזרח למערב, כן יסדר ג"כ נרות חנוכה. ודע דיש מהראשונים דס"ל דהמנורה היתה עומדת בדרום, מ"מ נרותיה היו מסודרין מצפון לדרום, וממילא לדידהו גם נרות חנוכה יש לסדר באופן זה, ויש מקומות שנהגו כן, ואין למחות בם דיש להם על מה לסמוך.

ובמ"ב (ס"ק מ"ג) כתב בשם החת"ס והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון, ומתחיל מימינו שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ושוב מוסיף והולך, ומתחיל מהשמאלי ופונה לימינו, ועי' בשעה"צ סי' תרע"א ס"ק כ"א.

וכתבו בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' פ"א) ובשו"ת להורות נתן (ח"ז סי' נ"ב) שלדברי החת"ס צריך שתהא המנורה מרוחקת קצת מהכותל, כדי שיהא אפשר להמדליק לעמוד בין המנורה והכותל כשאחוריו אל הכותל ופניו לצפון. ובשו"ת דברי ישראל (או"ח סי' רי"א) כתב לעורר להנהיג בבתי כנסיות לסדר הנרות כדעת החת"ס. ועיין מש"כ הגאון רבי יששכר דוב גולדשטיין זצ"ל בלהורות נתן שם בס' נ"ג.

ומהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שמעתי דראוי במקום שאפשר [ואין להם מנהג להדליק בדוקא כשפניו לדרום] להעמיד המנורה מרוחקת קצת מהכותל כדי שיהא אפשר להמדליק לעמוד בין המנורה והכותל כשאחוריו אל הכותל ופניו לצפון.

אמנם בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' נ') ובשו"ת להורות נתן (ח"ז סי' נ"ב ונ"ד) כתבו שמדברי הבית יוסף מוכח שהמנורה קבועה וצמודה לכותל דרום בלא מקום למדליק לעמוד בין הכותל ולמנורה, יעו"ש. וכן בכף החיים (ס"ק ס"ט) כתב: ומיהו מנהג הספרדים המדליק בבהכ"נ עומד כנגד המנורה ופניו לדרום, וממדליק דרך ימין ממזרח למערב. ויעוין בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מ"ב סעיף י'.

וכן המנהג כיום ברוב המקומות, וכן כתב בלוח לא"י (במנחה בערב חנוכה): המנורה בדרום בבהכ"נ והנרות ממערב למזרח, ומדליק נר המעריב שהוא בימינו. ועיי"ש מש"כ בליל ב' דחנוכה.

וכן כתב בהליכות אבן ישראל (מועדים ח"ב פרק ע"ב סעיף ב') בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל: מניחים המנורה בצד דרום, והמדליק עומד פניו לדרום, ומתחיל ביום א' מנר שבצד מערב, וביום ב' והלאה מדליק הנר הנוסף ופונה לימינו.

וכן שמעתי מהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל שנוהגין להדליק בבית הכנסת כשפניו לדרום, ולהדליק ביום הראשון את הנר הימיני, ובכל יום מדליק משמאל לימין, ואף הנוהגים כהגר"א (בהדלקת נר חנוכה בבית שמדליקים כל יום את הנר העיקרי ראשון ולא את הנר הנוסף כדמבואר במ"ב סי' תרע"ו סק"ט) נוהגין כן.

וכן כתב בספרו מנהגי הפרושים בארץ ישראל (חנוכה סעיף ט', נדפס בישורון חלק מ"א): מה שכתב המ"ב בסימן תרע"א ס"ק מ"ג ושעה"צ סי' תרע"ו ס"ק כ"א כשהמנורה מונחת בכותל הימיני בביהכ"נ שאז יש למדליק להיכנס בין הכותל למנורה, וכן מ"ב בסימן תרע"ו ס"ק י"א ושעה"צ שם למדליקים תמיד מהנר העיקרי שאז יש להדליק מהנר השמאלי הסמוך לארון הקודש, ואז אין צריך המדליק לעמוד בין הקיר והחנוכיה, כל זה אין נוהגין, אלא המדליק עומד תמיד ופניו לקיר ומתחיל בנר הימיני הסמוך לצד מערב, ובליל שני, או שמתחיל מהנוסף והולך ממזרח למערב או מהעיקרי והולך ממערב למזרח, וכתבו, דבביהכ"נ או בביתו בחלון גם הגר"א מודה להתחיל מהנר הנוסף. ועיין בתשובות והנהגות ח"ה סימן רכ"ג אות ו'.

וכן במנהגי מהר"ץ הלוי (פרק ל"ב סעיף י"ז) כתב: הש"ץ המדליק עמד ופניו לדרום ואחוריו לצפון, ביום הראשון הדליק את הנר הימני שהוא הנר המעריב הרחוק מארון הקודש, ובשאר הימים הלך והוסיף נרות לכיוון ארון הקודש, והיינו שהתחיל להדליק בנר הנוסף ופנה לימינו לצד מערב, עד שביום השמיני התחיל בנר הסמוך ביותר לארון הקודש ופנה לימינו עד הנר המעריב.

ובדינרי זהב (שם ס"ק ל"ז) כתב: כן כתב בדברי קהילות (עמ' 399-402) בשם מנהג פראנקפורט. ויצוין שבשו"ת חתם סופר (ח"א או"ח סימן קפ"ו) הדיק שבימי המנהג היה בפראנקפורט ובשאר קהילות אשכנז שהמדליק עמד ופניו לצפון ואחוריו לדרום, והתחיל ביום הראשון להדליק בנר הימני שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ובשאר ימים מתחיל מהנר השמאלי הנוסף ופונה לימינו לכיוון ארה"ק, וכן פסק במשנה ברורה (סימן תרע"א ס"ק מ"ג) ע"פ דברי שו"ת חתם סופר ע"ש. אולם כאמור, בפראנקפורט ובכל קהילות אשכנז שינו את המנהג הקדום, והמדליק עמד עם פניו לדרום ואחוריו לצפון והדליק כסדר שכתבנו למעלה, וכפי שכתוב גם בדברי קהילות (שם), וכן נהגו עד השואה בפראנקפורט על כל קהילתיה כולל קהילתו של מרן הרש"ר הירש זצ"ל "קהל עדת ישרון", כפי שהעידו זקני פראנקפורט. וכפי שניתן לראות בבירור בתמונה הידועה מהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת "קהל עדת ישרון" בפראנקפורט, הנמצאת אצל רבים מיוצאי פראנקפורט. מנהג זה היה

תשובות ופסקים | מט

יכולים לקיים המצוה כתיקנה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד העכו"ם תקיפה ע"ש, וכיון שאין אדם שם נלפענ"ד שמותר לכבותו.

וכן שמעתי מהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל דאין שיעור לזמן הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, ומותר לכבות את הנרות לאחר עזיבת הקהל.

וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' תנ"ג) כתב: בדבר שאלתך דבבית הכנסת מדליקין נרות חנוכה ומכבין אחרי מעריב כי חוששין להשאיר דלוק מחמת האש, הא זה לא דלק חצי שעה. נראה לי שזה לפרסומי ניסא וזהו רק בזמן שכולם שם, אבל בזמן שהולכין אז הו"ל ככלה רגל מן השוק, כי המנורה במקום שאין רואין מבחוץ. ומסיים שם: עכ"פ מותר לכבות כשהולכין הביתה אחרי מעריב המנורה בבית הכנסת, ואין לחשוש.

ובול"י (ח"א עמ' רל"ג) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דלכתחילה יש להדליק בבית הכנסת נרות שישארו דולקים למשך חצי שעה, אולם אין למחות בנהוגים לכבות את הנרות לאחר תפילת ערבית כשכולם הולכים, ויתרה מזאת אם מכבדים אותו בהדלקת נרות חנוכה בבית כנסת שמכבים הנרות רשאי לברך ולהדליק, אף שיודע שאין הנרות ישארו דולקים חצי שעה.

ובשו"ת שבת הלוי (ח"ח סימן קנ"ו) כתב: אשר נשאל בנין הדלקת נ"ח בבית הכנסת אם מותר לכבות הנרות לאחר שכולם הלכו משם, אעפ"י שהוא רק תוך חצי שעה, הנה הדלקת נ"ח בביהכ"נ כמה טעמים נאמרו בה, דבב"י סי' תרע"א כתב משום האורחים שאין להם בית שמוציאים אותם בהדלקה לו, וא"כ נרות אלו הם נרות חנוכה שלהם, ופשיטא דאין לכבות אותם לכתחילה לפני הזמן כמו שאר נ"ח בבתיים, אלא גם לשאר טעמים שנאמרו בזה דהיינו זכר למקדש שה' מדליק בו מנורה, ועיין בריב"ש סי' קי"א וש"פ, א"כ אין סיבה לכבות כשהולכים משם, דמכל מקום המנורה דולקת כמזוהת במקדש [מעט], ואולי לטעם שנאמר עוד כדי לפרסם הנס לרבים זה שייר רק בשעת ההדלקה וכשהם נמצאים שם, מכל מקום למעשה אין כדאי לכבות כנ"ל, אם לא משום חשש גניבה או דליקה.

וכן בשו"ת מקדש ישראל על הלכות חנוכה (סי' ק"ה) כתב לגבי נרות חנוכה שמדליקין בביהכ"נ שכל הציבור הולכים לביתם אחר תפילת ערבית, ומתייראים להניח נר דולק בבית הכנסת מחמת חשש שריפה ח"ו, דלכתחילה יקדימו להדליק הנ"ח באופן שידלקו חצי שעה, אבל בשאי אפשר יש לדון להקל לכבות אותם, וטוב שאיש אחר (לא המדליק) יכבם, ובבתי כנסיות הפתוחות כל הלילה יש להדר לשום שמן שידלקו עד חצות לילה.

ומהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שמעתי דאין לכבות לכתחילה את הנרות לפני חצי שעה מצאת הכוכבים, אולם הוסיף דלמעשה נוהגין להקל לכבות לאחר תפילת ערבית. ועיין מה שכתב בספרו תשובות ונהגות ח"ב סי' שמ"ב סוף אות ט' וח"ד סי' קע"א.

ומהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דאין לכבות הנרות חנוכה של ביהכ"נ לאחר עזיבת הקהל, אלא צריך שידלק לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, וישאר שם אדם אחד עד אז ויכבה את הנרות.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל דאין לכבות את נרות חנוכה של ביהכ"נ בתוך החצי שעה.

בן ישיבה שהדליק את הנרות חנוכה

בהיכל הישיבה האם יצא יד"ח

ברמ"א (סימן תרע"א סעיף ז') איתא: ואין אדם יוצא בנרות של בית הכנסת, וצריך לחזור ולהדליק בביתו. ובמשנה ברורה (ס"ק מ"ה) כתב: ואפילו הש"ץ שבירך בבית הכנסת צריך לחזוק ולהדליק בביתו, דיש חיוב על כל אחד להדליק בביתו.

ובשער הציון (ס"ק נ"ב) כתב: בהגהות הגאון רבי ברוך פרנקל מסתפק דאפשר דאם אורח מדליק בנרות בית הכנסת שאין צריך לחזור ולהדליק באכסניא.

וכתב בשו"ת קנין תורה (ח"ה סימן ע"ד) דאורח שאין מדליקין עליו בביתו, בזה לא אמר האמרי ברוך שיצא יד"ח במה שידליק בבית הכנסת. ולפי זה בן ישיבה שדר בישיבה אם הדליק נרות חנוכה בהיכל הישיבה אין נפטר להדליק נרות חנוכה בחדרו, כיון שבן ישיבה אין חשיב שמדליקין עליו בביתו. וע"ע בס' יומין דחנוכה לכ"ק גאב"ד ערלוי זצ"ל סימן מ"ד.

אמנם ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמעתי דבחור המתגורר בפנימיית הישיבה והדליק את הנרות חנוכה בהיכל הישיבה יצא יד' חובתו בהדלקה זו, ואין צריך להדליק שנית בחדרו. ואע"פ שלכתחילה עדיף שידליק בחדרו, מכל מקום כיון שכל מקום בבנין הישיבה שהוא רשאי להשתמש בו כשר להדלקתו, והיכל הישיבה בכלל זה, יצא בהדלקה זו. וכן הורה מרן זצוק"ל בישיבת קול תורה שבחור מבני עדות המזרח שאינו מדליק בחדרו דסומך על הדלקת אביו, ידליק את הנרות חנוכה בהיכל הישיבה.

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן פ"ג) כתב לגבי בני ישיבה, בענין שאלתו אם יכולים להדליק בבית המדרש, דיראה כן דאפשר להדליק גם בבית המדרש כיון שהוא באותו בית ששוהה ואוכל שם, והוא כחדר אחד פרטית, גם אין שום חשד אם לא ידליק בחדר אוכל, וגם הבית המדרש נקרא בי רבנן על של שדרין שם כל היום ושוהים שם כבביתם, ועל כן מותר להם גם לאכול ולשתות שם כמבואר בש"ס מגילה ובאו"ח סימן קנ"א סעיף א'.

וכן כתב בשו"ת להורות נתן (ח"ב סימן מ"ז): נראה בתלמידי ישיבה שגרים בבנין הישיבה שיש בו חדרי שינה וגם חדר אוכל ובית המדרש, דלכאורה נראה דיכולין להדליק בכל הבנין וגם בבית המדרש, כיון דבית המדרש הוא מקום מגוריהם לכל היום, וגם דינו כמקום אוכל כיון דכל החדרים הן של לימוד והן של שינה ואכילה נמצאים בבית אחד, הוי ליה כל הבית כמקום אוכל כיון שהוא דר בכל הבית, וכמו ביחיד שיש לו דירה ויש שם חדר מיוחד ללמוד שם, נדראה פשוט שיכול להדליק שם, כיון דדירה זו היא מקום אכילה ושינה, וחדר הלימוד שייך לאותה דירה, כמו כן בחורי ישיבה האוכלים וישנים ולומדים בבית אחד, כל הבית נקרא דירתם ויכולים להדליק בכל חדר שירצו, וכמדומה לי שכאשר למדתי בישיבת הגה"ק בעל ויחי יוסף מפאפא זצ"ל בעיר אנטווערפן בשנת תש"ח, הדליקו הבחורים

שנהגו בקטן הוא כיון דעיקר הדלקה בבית הכנסת רפיא בידן שאין לזה מקור מהגמ' והרמב"ם, אלא שמ"מ מנהג ישראל וכדאיתא בשו"ע, אבל כיון שבעיטור כתב בטעם המנהג שהוא עבור האורחים או מי שאין לו שמן, לכן יש שפקפקו לענין ברכה היום בבית הכנסת כיון שכל אחד מדליק בביתו, וחששו לברכה לבטלה, ולכן יש שנהגו להדליק בקטן שאין בו איסור ברכה לבטלה כשמכוין למצוה.

ובחלק ב' סי' של"ה כתב: ולא שמיעי לי כלומר לא סבירא לי מנהגן של אלו השולחין קטן להדליק, רק ראוי לבקש אדם נכבד שאינו מדליק כדינא דגמ' שיברך בכוונה ויוציא הקהל, אבל במקום שכולם מדליקים כדינא דגמ' יש סמך להנהוגין להדליק ע"י קטן.

ומהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל שמעתי דמעיקר הדין אפשר להדליק נר חנוכה בביהכ"נ ע"י קטן, אבל לא ראוי לעשות כן.

וכן בשו"ת קנין תורה (ח"א סי' קל"א) כתב דמדינא אין איסור שידליק הקטן בביהכ"נ לפני הציבור כיון שאין אדם יוצא יד"ח, ועיי"ש מה שכתב בענין כבוד הציבור.

וכן בהלכות חג בחג להגרמ"מ קארפ שליט"א (פרק ג' הערה 16) כתב: ויש מקילין בהדלקת נר חנוכה שבבית הכנסת לעשותו ע"י קטן שהגיע לחינוך כיון שאינו חיוב אלא מנהג, אף שמברכין עליו מ"מ בזה י"ל דלכו"ע קטן מוציא לאחרים, אך במקומותינו נוהגין הגדולים לברך ואין נותנים לכתחילה לקטנים וכעיקר המצוה, אך בדיעבד בודאי יצאו ואין לכבותה ולחזור ולהדליקה. וכן בשו"ת אז נדברו (ח"ו סי' ל"ז אות א') כתב שבמקום הצורך בודאי יש להקל להדליק נ"ח בבית הכנסת ע"י קטן.

ובס' שמעתתא דמשה (שמועות משה סי' תרע"א סעיף ח') כתב בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל דקטן מותר להדליק הנרות בבית הכנסת.

וכן בהליכות אבן ישראל (מועדים ח"ב פרק מ"ב סעיף ה') כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל: אפשר לכתחילה להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ע"י קטן.

ומהגאון רבי אפרים גרינבלאט זצ"ל שמעתי דבזמנינו שאין אורחים מצוים בבית הכנסת שיוציאים יד"ח הדלקת נ"ח בנרות ביהכ"ג, יכולים לכתחילה להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ע"י קטן. וכן כתב בספרו שו"ת רבבות אפרים (ח"ד סי' קס"ג אות נ"ט). ועיין מה שכתב בחלק ח' סי' רע"ג.

לכבות הנרות שבביהכ"נ לאחר עזיבת

הקהל כשהוא בתוך החצי שעה

במשנה ברורה (סימן תרע"ג ס"ק י"ג) כתב: וכן בנרות בית הכנסת אין משתמשין לאורן אף תשמישי קדושה כמו בבית, דהיינו אם ירצה להתפלל אצלם כל זמן שלא דלקו חצי שעה אסור. וכן במ"ב סי' תרע"ה ס"ק ו' כתב: ואפילו בנרות חנוכה שמדליקין בביהכ"נ ג"כ נכון לזיהר לכתחילה שלא לטלטלן ממקומן עד שיעור חצי שעה.

ועל פי זה כתב הגרמ"מ קארפ שליט"א בהלכות חג בחג (פרק י"א סעי' ו') דשיעור השמן להדלקת נרות בבית הכנסת ככביתו חצי שעה, אך נוהגים לעשות הנרות ארוכות שידלקו עד חצות הלילה, עיין במ"א סי' תרע" ס"ק ב' שכתב בשם המעגלי צדק שהאיסור מלאכה לנשים הוא בעוד שהנרות דולקים בביהכ"נ והוא עד חצות.

במקור חיים (בקיצור הלכות סי' תרע"ב סעי' ב') כתב שמנהג הישובים שמכבין את הנרות בערב אחר בית הכנסת.

ובשו"ת מלמד להועיל (סי' קכ"א) כתב: (א) כתב: והנה לענין השאלה אימתי ועד כמה דולק בביהכ"ג, ראיתי בספר דברי קהלת לר' זלמן גייגער דבפראנקפורט דמאין דולק הנר מעריב עד בוקר לאחר תפילת שחרית, ולפמ"ש המג"א סי' תרע"ס ק"ב (לפי פי' הפמ"ג, וכן הבינו היעב"ץ בסידורו) היו הנרות דולקין עד חצות הלילה, אמנם מפמ"ג שם משמע שהנרות דולקין גם בתפילת שחרית, וע"כ נ"ל דמאן דתני הא לא תני הא, דבמקומות שנרות ביהכ"נ דולקין עד חצות הלילה הן דולקין עד כלה, ויען שהנרות גדולות דולקין עד חצות, ובמקומות שמדליקין גם בשחרית בתפלה מכבין הנרות לאחר תפילת ערבית כדי שישאר להדליק מהן לתפילת שחרית, וכן הוא המנהג כאן בבערלין בכל בתי כנסיות, ומצאתי בספר שדי חמד בסוף ערך חנוכה שהביא תשובת בנין שלמה שחקר טעם על מה שנוהגין בכמה מקומות בבתי כנסיות ובתי מדרשות להדליק נרות גם בעת תפלת שחרית על מה הוטבע מנהג זה, ועיי"ש מה שכתב. ולי נראה דהמנהג נתייסד לפי שברוב עובטים לא דלק בערב כשיעור, והשלימו זה בשחרית. ואף שבבית אין להדליק נ"ח בשחרית היינו דשם לא נתקנה כלל דשרגי בטיהרא מאי מהני, מ"מ בביהכ"נ דעיקר טעם הדלקה לפרסם הנס גם ביום מדליקין, והשתא מיושב ג"כ המנהג שאין ממתנין בערב בביהכ"נ עד שדלקו חצי שעה, דהא שיעור חצי שעה היינו משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ושיעור זה לא שייך כלל לביהכ"ג, אלא דלא פלוג בין ביהכ"נ לבית היחידיים, אך במקום שנהגו להדליק בביהכ"נ גם בשחרית, שפיר יש לצרף הדלקת שחרית להדלקת ערבית, וזה עדיף מהעם מתאספין בשחרית מלהניח דולק בערבית ואין איש שם, וביותר שקשה להנהיג שידלקו בבהכ"נ חצי שעה דהיכי נעביד, ימתין השמש אחר תפילת ערבית עד חצי שעה יאחר להדלקתו בביתו יותר מן הראוי, ואם יקדימו להדליק בביהכ"נ קודם הלילה הא תינח בחול, במוצאי שבת מאי איכא למימר, ומעתה נצטרך להטריח את השמש לילך אחר חצי שעה לביהכ"נ ולכבות את הנרות כדי שידלקו גם בבוקר, או לבטל המנהג של הדלקת בוקר ולהניח הנרות דולקות עד כלה, ובשני האופנים האלו אין דעתי נוחה, ועל כן במקום שאין עושין כמנהג פסד"מ לעשות נרות גדולות כל כך שידלקו עד הבוקר, אין למחות ולכבות הנרות אחר תפילת ערבית ולהדליקן שוב בבוקר.

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן פ"ד אות א') כתב: בית הכנסת שמדליקין נר חנוכה ודלקו כ-20 רגעים והלכו העולם מבית המדרש אחר מעריב אם מותר לכבות הנרות, כי לא נמצא שם לשום אדם שיתפרסם הנס עבורם. נלפענ"ד שאין צריך להניח דולק כי לא מצינו בשום מקום שיעור הדלקה בבית הכנסת, וכיון דעיקר הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת הוא רק משום פירסומי ניסא וכמבואר בב"י סי' תרע"א בשם שו"ת הריב"ש, כיון שאין אנו

המנהג הפשוט גם בשאר קהילות אשכנז עד השואה, כפי עדותם של כל יוצאי הקהילות בדור האחרון, וכפי ששמעתי גם מרבינו. וכן המשיכו לנהוג גם בכל בתי הכנסיות הותיקים של יוצאי קהילות אשכנז בניו יארק, מונסי, לונדון, מנצ'סטר, ציריך, ויוהנסבורג וארץ ישראל (ראה גם בספר היובל של קהילת אהבת תורה בחיפה עמ' 188). וכן כתב בשו"ת שבט סופר (או"ח סוף סימן כ"ד) בשם מנהג קהילת ניקלשבורג.

וכן שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל דכשמדליקין בבית הכנסת ופניו לדרום יש להדליק ביום הראשון את הנר הימני (ואינו הנר הסמוך לארון קודש אלא להיפך), ובלילות הבאים שמוסיף עוד נרות הולך משמאל לימין.

הדלקת הנרות בבית הכנסת על ידי קטן

בשו"ע (סימן תרע"ה סעיף ג') איתא: אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום, ואע"פ שהניח גדול, ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך מותר.

ובבמ"ב (ס"ק י"ג) כתב: הנה לפי מה שכתב המחבר בסימן תרפ"ט סעיף ב' משמע דלמעשה אין לסמוך שיהיה הקטן יכול להוציא בהדלקתו לגדולים.

ובס' מאורות נתן (חנוכה סימן כ"ה) כתב: הנה שמעתי שיש מקומות שנהגו להדליק נרות חנוכה שבבית הכנסת ע"י קטן שהגיע לחינוך, ואמנם לפי הדין נראה פשוט דכיון שאין שום אדם יוצא בנרות של בית הכנסת כמבואר ברמ"א, וא"כ שפיר גם קטן יכול להדליק ולברך, אך י"ל שאין לקטן להדליק נרות חנוכה שבבית הכנסת דהלא אנו נוהגים דכל אחד מבני הבית מדליק נ"ח כמש"כ הרמ"א (סי' תרע"ב סעי' ב'), ואפילו קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק כמ"ש הרמ"א (ס"ס תרע"ה), וכתבנו לעיל (ס' כ"ד) בשם הזורע אמת דאם בלילה ראשונה בירך תחלה בבית הכנסת לא יחזור לברך בביתו שהחיינו אם לא שמדליק ג"כ להוציא את אשתו וב"ב, וא"כ לגבי קטן לא שייך טעם זה דהא מדליק רק לעצמו, וא"כ אינו נכון שידליק תחלה בבית הכנסת, דודאי עדיף שיברך בביתו על הנרות שמדליק לצאת ידי חובתו, ועוד לפי מש"כ התעוררות תשובה (ח"א סי' ק"ג) דגם ברכת שעשה נסים לא יחזור לברך אם אין לו את מי להוציא אח"כ בביתו, וא"כ לפ"ז לאו דוקא ביום הראשון אלא גם בכל שמונת ימי חנוכה אינו נכון שידליק קטן נ"ח שבבית הכנסת, ועוד י"ל טעם נוסף שאין לקטן להדליק נרות חנוכה שבבית הכנסת, שאין זה כבוד ציבור שקטן ידליק.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן ס"ה) כתב: ע"ד אשר נסתפק כהדג"ק אם נכון שקטן ידליק ויברך על נר חנוכה בבית הכנסת, וכהדג"ק האריך קצת בבירור הדברים, עיי"ש מה שהאריך בזה. ומסיים: אכן להטעם הלבוש שכתב שתקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא עיי"ש, שוב אין לקטן אפילו הגיע לחינוך להדליק, שלא אתי חד דרבנן ומוציא תרי דרבנן כנ"ל, וגם שייך משום כבוד הציבור כמ"ש כהדג"ק.

וכן בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רפ"ו) כתב: וברור שבזה ליכא מצוה לקטן לכו"ע להדליק בבית הכנסת כלל וכלל, ולא שייך גביה אשר קדשנו במצותיו להדליק, וג"כ לא יוכל להוציא אפילו יש כאן חיוב במצוות במנהג הקהל, כיון דהקטן לא שייך בזה כלל וכלל.

וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (חט"ו סי' ר"ב): ובדבר השאלה אי קטן יכול להדליק נר חנוכה בבית הכנסת כיון שאינו חיוב אלא מנהגא שנהגו כן, ולפענ"ד פשוט שאין הקטן יכול להדליק, דכבר כתבו כמה מהפוסקים דהדלקת נרות בביהכ"נ הוא משום פרסומי ניסא היות כי בזמן הזה אין אנו מדליקין בפתח ביתו מבחוץ וחסר פירסומי ניסא, ולכן הנהיגו להדליק בביהכ"נ משום פרסומי ניסא, ולכן מברכין עליהם, וממילא פשוט דבעי גדול מדליק. וראיתי בס' ימי חנוכה תשובה מש"ב הגה"צ מפאפא זצלה"ה שנשאל אי קטן יכול להדליק נר חנוכה בביהכ"נ כיון שאינו אלא מנהגא ואין אדם יוצא בו, ורצה להביא ראיה חזקה העולה למפטיר בד' פרשיות או בפ' המוספין או"ח סי' רפ"ב. ולפענ"ד לא קשה, דאדברה כיון דמקימים בהדלקה זו פרסומי ניסא א"כ ודאי דוקא גדול המדליק שיוכל להוציא את שאין לו ולא קטן, וכיון דקטן לא יכול להוציא הכי נמי דאינו מדליק בכלל.

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' ט"ז) האריך בזה ומסיים: אכן לפענ"ד למעשה לא יניח לקטנים להדליק, וגם פה בביהמ"ד מתחילה היו קטנים מדליקים וצווחתי על זה וב"ה שנתבטל, ומדליקים אותם גדולים, דאפילו את"ל כתירוצו של הגאון בעל אמרי יושר הנ"ל [דכשנמצא שכבה נר המערבי בשבת בבוקר היה מדליקין ע"י קטן שהגיע לחינוך, דהדלקת נר המערבי הוא תקון חכמים זכר לנס, ושפיר אפשר ע"י קטן שהגיע לחינוך עיי"ש]. שם שאני שאי אפשר בענין אחר, משא"כ בבית הכנסת ובית המדרש שאפשר ע"י גדולים. ועוד אין כבוד לציבור לעשות המצוה ע"י קטנים, דגנאי לציבור שקטנים מוציאין אותם ידי חובת המצוה, ועוד אפשר כדי לקיים מצות פירסומי ניסא אי אפשר ע"י קטנים וכמו שפסקו הפוסקים בס' תרע"ה, וכסתימת המחבר בס' תרפ"ט סעיף ב' לענין מגילה, דע"י מעשה קטן לא נחשב שיהא על ידי זה פרסום הנס.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א דאין לכבד קטן בהדלקת נרות בבית הכנסת משום כבוד הציבור.

וכן מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל שמעתי דמסתבר דאין לתת לקטן להדליק את הנ"ח בבית הכנסת.

ובתשובות ונהגות (ח"א סי' שצ"ז) כתב: והנה עיקר מנהג הדלקת נרות בבית הכנסת הוא משום פירסומי ניסא, ובפרט היום כיון שאין מדליקין ברה"ר, על כן תקנו להדליק בבית הכנסת במקום רבים. ועוד מבואר בב"י הטעם שתיקנו כן כדי להוציא האורחים שאין מדליקין, ולפ"ז ודאי מעיקר התקנה הוא שגדול ידליק. ולכן לדעתי ראוי להשתתף ולשמוע הברכה בהדלקת נרות בבית הכנסת בחנוכה, שזוכה להשתתף במצות פירסומי ניסא, ולכתחילה נראה שאין להקל בהדלקת קטן אף שנהגו כן, ויש גם פוסקים דס"ל דיכול קטן להדליק, טעמם דכתבו הפוסקים דבשעת הדחק סומכין על שיטת העיטור [דיוציאין יד"ח ע"י קטן], ושפיר בהדלקת ביהכ"נ שיסודו מנהג ולא תקנה דרבנן מניחין לקטן לכתחילה להדליק בברכה. ונראה דאלו

בבית המדרש, ומקום האכילה היה בקומה שעל בית המדרש ומקום השינה היה בבנין הסמוך לו, והיינו משום שכל הבנין נחשב למקום אכילה, מכיון שבבנין זה הוא אוכל, ועל כן יכול להדליק גם בחדר הלימוד דהיינו בבית המדרש.

ובשו"ת אז נדברו (ח"ו סימן נ"ו) כתב לחלק בין אם בית המדרש הוא בבנין אחד עם הפנימיה (כל חדרי השינה ואולם אכילה), דיש לצדד בזה דשפיר דמי, לבין אם הבית המדרש הוא בבנין אחר דאין יוצאין בזה, שהרי דין הדלקה הוא במקום אכילה או במקום לינה.

וכן בשו"ת משנת יוסף (חי"ג סימן רכ"ט) כתב: בשאלה שהוצגה לפניי בישיבה, אשר כנהוג בכל בתי הכנסת להדליק נר חנוכה, מדליקים גם בהיכל הישיבה לפני מעריב, ושאל הבחור המדליק בברכות, אם צריך להדליק עוד הפעם לעצמו בחדר השינה בפנימיה של הישיבה, או בבית הוריו, ואפילו אם ירצה להחמיר על עצמו ולהדליק שנית, האם רשאי, ולא יהיו ברכותיו לבטלה, כיון שכבר הדליק ובירך בישיבה. בנושא זה כתבתי בס"ד בפרטות בשו"ת משנת יוסף (ח"ד או"ח סימן מ"ז), ותמצית הדברים בקיצור נמרץ הוא, שאם בנין הישיבה אחד הוא, והיא ישיבה גדולה, שיש לבחורים רשות ואפשרות לגשת בין הסדרים לחדרי השינה, אז כל הבנין נחשב כדירה אחת, ואפילו הן בשתי קומות, הרי זה דומה לדירת קומתיים (קוטג'), שלמעלה חדרי השינה ולמטה חדר המגורים (סלון) וחדר האוכל. ובדירה אחת לא נאמר הכלל שצריך להדליק בחדר האוכל, כי זה במי שיש לו שני בתים או חדרים נפרדים זה מזה לגמרי, בזה ידליק במקום שאוכל (כתרע"ז א' באכסנאי), אבל בדירה אחת אין חילוק באיזה חדר מדליק, ואין עדיפות לחדר האוכל, אלא ידליק במקום שיש פירסומי ניסא יותר, דעיקר מצות נר חנוכה הוא הפרסומי ניסא. ובישיבה לצעירים שהפנימיות סגורות כל היום, ואין להם אפשרות לגשת לשם כרצונם, נאמר כלל זה רק לגבי היכל הישיבה וחדר האוכל, עיי"ש. ואם כן בבנין ישיבה כשהכל בבנין אחד כרגיל, לעולם היה יכול להדליק בבית המדרש, ולא דמי להדלקה בבית הכנסת (תרע"א ז') שהיא רק משום מנהג לפרסם הנס, דבית המדרש בישיבה הוא ביתו (ביתא דרבנן, מגילה כ"ו ע"ב), שבו הוא קבוע יומם ולילה. וחדרי השינה אינן ביתו הנפרד, אלא הכל דירה אחת, אלא דכל הבחורים לא יכולים להדליק בהיכל הישיבה, בה מדליקים רק מנורה אחת. לכן ידליקו בחדר האוכל, בחלונות סביב, וישבו יחד להודות ולזמר לה'. או בחדרי השינה במקום שיש יותר פירסומי ניסא. נמצא שהבחור שהדליק בהיכל הישיבה, הרי הדליק במקום הלכתחילה, בחדר המגורים, בו מבלה יותר שעות מאשר בשאר המקומות. ואין זה חסרון במה שבהדלקה זו גם מוציא הרבים יד"ח המנהג להדליק בבית הכנסת. ולמה לכוין שלא לצאת בהדלקה זו, ויכנס לספק ברכה לבטלה, או ברכה שאינה צריכה.

ומהגאון רבי אפרים גרינבלאט זצ"ל שמעתי דבחר שמדליק את הנרות בהיכל הישיבה כיון בברכתו אף על הנרות שבחדרו, ומיד אחרי שהדליק בהיכל הישיבה ילך לחדרו ולא יפסיק בדיבור וידליק את נרותיו, והליכה לא הוי הפסק.

ובשו"ת משנה הלכות (חי"א סימן תקל"ח) כתב דבחורי ישיבה אם אין להם רשות להדליק במקום לינה מפני הסכנה, אז ידליקו בבית התבשיל או בבית המדרש.

ושמעתי מפ"ק של הגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל דהדלקה בבית המדרש לבחורי ישיבה זה רק בדיעבד, וזהו לשיטתו שאפשר לצאת בדיעבד יד"ח הדלקת נר חנוכה אף בהדלקה במקום שאין שם ביתו, ולכן בן ישיבה שמדליק את הנרות חנוכה בהיכל הישיבה שיכוין לא לצאת ידי חובת הדלקת נר חנוכה בהדלקה זו, ויוכל אחר כך לברך ולהדליק בחדרו.

וממרן רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, הגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל והגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל שמעתי דבן ישיבה שהדליק את הנרות בהיכל הישיבה חייב לחזור ולהדליק גם בחדרו, אף אם בית המדרש הוא באותו בנין של הפנימיה. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א.

הדלקת נרות לאחר פלג המנחה

בשו"ע (ס' תרע"ב סעי' א') איתא: אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים, ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק.

ובבמ"ב (ס"ק ג') כתב דהמדליק מפלג המנחה יכול לברך ג"כ. ובשעה"צ (סק"ה) כתב בשם הברכ"י דנקטינן להלכה כהיש מי שאומר.

ובהלכות חג בחג להגרמ"מ קארפ שליט"א (פרק ו' הערה 11) מביא דהרבה פוסקים חולקים וס"ל דבשום אופן אין לברך מפלג המנחה עיי"ש.

הדלקת נרות לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים

בשו"ע (שם סעי' ב') איתא: שכח או הויד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא וכו'. ומיהו הני מילי לכתחלה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה.

ובבמ"ב (ס"ק י"א) כתב עד עמוד השחר ובברכה, והיינו דוקא אם בני הבית נעורים, אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה, דכמו לדלדיהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס, ה"נ לדיון, ואם בא לביתו קודם עמוד השחר ומצא ב"ב ישנים מן הנכון שיקצם כדי שיוכל להדליק בברכה.

ובשעה"צ (ס"ק י"ז) כתב דמי שרוצה לברך אף כשבני הבית ישנים אין מוחיין בידו.

וכתב הגרמ"מ קארפ שליט"א (שם הערה 12) שמבואר בדברי הפר"ח שכל זה רק משום שמדליקין בפנים, וסומכין על הפוסקים שהביא הרמ"א שלדידן שההיכר לבני הבית אין קפיידא בזמן, ולכן סתם כן בשו"ע, וכ"כ הבגדי ישע דסברת השו"ע היא בצירוף י"א אלו, וכן משמע בחיי אדם, וא"כ לדידן שמדליקין בחוץ, נראה שאין לנו על מי לסמוך בזה להדליק בברכה.

וכ"כ בהליכות יצחק להגה"צ רבי יצחק ירוחם בורודיאנסקי שליט"א (שבת סי' י"ז) דבזמן הגמ' אם התאחר ולא הדליק עד אחר הזמן ידליק מספק בלא ברכה.

וממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דהמדליק נרות חנוכה לאחר הזמן של חצי שעה, אם זה במקום שיש עדיין עוברים ושבים יכולים להדליק בברכה, דיש לצרף דעת האומרים דשיעור עד שתכלה רגל מן השוק משתנה לפי המקומות, אולם אם אין כבר עוברים ושבים יש להדליק בחוץ בלא ברכה, ועי' בשבות יצחק חנוכה פרק ד'.

ובחוט שני (חנוכה עמ' ש"ח) כתב: אם לא הדליק בזמנו ולא עשה שליח שידליק עבורו בזמנו, יכול להדליק בברכה כל זמן שיהא פרסומי ניסא כשידליק.

וממרנן הגאון רבי משה שטרנבוך והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דהחוזר מאוחר בלילה בליל חנוכה עד חצי שעה לפני עלות השחר, יכול להדליק נרות חנוכה בברכה אם עומדים שם בני ביתו אף שאין כבר עוברים ושבים.

וממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמעתי דמי שחזר לביתו בשעה מאוחרת ואין כבר עוברים ושבים ועדיין לא הדליק נרות חנוכה, שידליק הנרות בברכה, ואמר שאם אפשר שיעמדו שם עוד בני"א לפרסומי ניסא מה טוב.

וכ"כ בשם מרן זצוק"ל בס' הליכות יצחק (שם): שמכיון שיש גדולי תורה שנהגו אף בזה"ז להדליק לכתחילה בתוך הבית, לענין בדיעבד אפשר לסמוך עליהם ולהדליק בברכה.

ההולך מביתו אחר פלג המנחה ויחזור בשעה מאוחרת

ההולך מביתו אחר פלג המנחה ויחזור בשעה מאוחרת, כתב בס' חובת הדר (פרק ב' הערה נ'): נסתפקתי מי עדיף שידליק ויברך מפלג המנחה, או אפשר דעדיף שידליק ויברך כשיחזור, ואולי אפשר לחלק בדמקום שמדליקין בפנים עדיף שידליק כשיחזור, ובמקום שמדליקים בחוץ עדיף שידליק מפלג המנחה, וצ"ע.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ס"ו) כתב דענין הדלקה אפילו בשעת הדחק מפלג המנחה ולמעלה לא פשוט כ"כ, ופשטיא בעיני דמי שיכול להדליק בזמנו ע"י שליח או בעצמו מפלג המנחה, שידליק בזמנו ע"י שליח שבוה יוצא דרך ודאי, אמנם אם להדליק בזמנו ע"י שליח או מאוחר בלילה ע"י עצמו יראה דסוגיא דעלמא יותר נוטה להדליק ע"י עצמו אפילו אח"כ, כל שהוא עדיין בגדר ברכה.

ומהגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שמעתי דמי שלא יהיה בזמן ההדלקה בבית עדיף להדליק בעצמו אחר פלג המנחה מלהדליק בזמן ע"י שליח, וכן מי שצריך להגיע לביתו מאוחר בלילה עדיף להדליק בעצמו מאוחר בלילה מלהלכה בזמן ע"י שליח.

וממרנן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דההולך מביתו בימי חנוכה אחר פלג המנחה ויחזור בשעה מאוחרת, עדיף להדליק בזמנו ע"י שליח מלהדליק בעצמו אחרי פלג המנחה או בלילה, ואם אי אפשר לו להדליק בזמנו ע"י שליח שידליק בעצמו מאוחר בלילה, וזה עדיף מלהדליק אחרי פלג המנחה. ויעין להלן מש"כ בתשובות והנהגות.

ומהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל שמעתי דעדיף להדליק בזמנו ע"י שליח מלהדליק בעצמו אחרי פלג המנחה או בלילה.

וכן בחוט שני (חנוכה עמ' ש"ז) כתב: אם יש לו שתי אפשרויות, או להדליק בזמנו ע"י שליח או בעצמו מפלג המנחה, עדיף שיעשה שליח בזמנו. ואם יש לו אפשרות להדליק בזמנו ע"י שליח או להדליק מאוחר בלילה, יש להעדיף ע"י שליח בזמנו.

ובספר שמעתתא דמשה (שמועות משה ס' תרע"ב סעיף ז') כתב בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל דמי שהולך מביתו לאחר פלג המנחה ויחזור לביתו מאוחר בלילה, ידליק לאחר פלג המנחה לפני שיוצא.

ומהגה"ק רבי שריה דבליצקי זצ"ל שמעתי דמי שאין באפשרותו להדליק בזמנו רק או בלילה לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים או לפני השקיעה מפלג המנחה, עדיף שידליק לאחר פלג המנחה. ומי שאינו יכול להדליק נר חנוכה בזמנו רק מאוחר בלילה, אם בשעה שיחזור זה עדיין שעה שיש אנשים ברחוב שידליק מאוחר ע"י עצמו, ואם כשיחזור כבר לא יהיו אנשים ברחוב שידליק בזמנו ע"י שליח, או אשתו.

וכן כתב בספרו שו"ת שומע ומוסיף (כת"י): ואשה הולכת לעבוד אחה"צ וחוזרת בערב בשעה שמונה, אם הולכת מביתה לאחר פלג המנחה ידליק הבעל בנוכחותה בפלג המנחה, ואם יוצאת מביתה לפני פלג המנחה אז לדידי עדיף שידליק הבעל בחזרתה בשמונה בערב בנוכחותה כדי שתשמע ברכת שעשה ניסים, ולא ידליק בזמן השקיעה או צאת הכוכבים שלא בנוכחותה שאז היא מפסידה ברכת שעשה ניסים למ"ד שרואה צריך לברך אף שמדליקים עליו בביתו, כי לדעתי בזמן הזה מתאחר מדינא זמן כלות הרגל, וכמו שהארכתי בזה במק"א, רק כשאין שוב עיכוב אין לאחר זמן חצי השעה, אבל בעיכוב כל דהוא אפשר גם לכתחילה לסמוך על זה להדליק אח"כ. ובפרט אם מדליק בבית בפנים שבוה אמר הרמ"א שרק טוב להדליק גם בחצי השעה הראשונה. ואם מדליק בחוץ יכול להסתמך לכתחילה שבזמן הזה מתאחר הזמן.

וממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמעתי דמי שאינו יכול להדליק בזמן, והוא לא יגיע לביתו עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים, יאמר לאשתו להדליק וזה נחשב כאילו הוא בעצמו הדליק, ולכן כשהוא חוזר אינו צריך להדליק שכבר יצא ידי חובתו בהדלקת אשתו, ואם אין לו אשה יעשה שליח שידליק עבורו בזמן, ואם אי אפשר להדליק ע"י שליח עדיף להדליק לאחר פלג המנחה מלהדליק בלילה כשחוזר, אף שעדיין יש ברחוב עוברים ושבים כיון שזה לאחר עיקר זמן ההדלקה, וכשמדליק לאחר פלג המנחה הרי הנרות יהיו דלוקים בשעת זמן ההדלקה.

וכן שמעתי מהגאון רבי חיים פינחס שיינברג זצ"ל דעדיף להדליק ע"י שליח, ואם אי אפשר עדיף שידליק אחרי פלג המנחה מלהדליק בלילה.

וכ"כ בס' ולי"י (ח"א עמ' רל"ב) דמרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל צידד ג"כ דעדיף להדליק לאחר פלג המנחה, ועיי"ש שלמעשה לא הכריע בזה.

ובס' הליכות בת ישראל (פרק כ"א סק"ט) כתב בשם מרן זצוק"ל, כשהבעל חוזר לביתו בשעה יותר מאוחרת אם תדליק אשתו בזמן ההדלקה, הנהגה כזו הרי עלולה לפגוע בשלום בית, ולכן טוב להקל שתמתין לשובו, אך ראוי שיתן הבעל רשות לאשתו ותדליק מיד בתחלת זמן ההדלקה.

וכן כתב מרן זצוק"ל במנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ח אות מ"ג) דבעל חנות שכל היום שוהה בחנות הרי הוא יוצא בהדלקת אשתו עם השקיעה והוא פסול מהדלקה.

ובשו"ת משנת יוסף (חי"ג סימן רט"ו) כתב: במכתבו הסתפק במשפחה שיש לה שמחה משפחתית קרובה, בעיר רחוקה בחנוכה, ועליהם לנסוע לפני השקיעה כדי להגיע בזמן, ויחזרו מאוחר מאד כשכבר כלתה רגל מן השוק, ולפניהם ג' אפשרויות להדליק בפלג המנחה (כבשו"ע תרע"ב, א'), או מאוחר בלילה, או שיעשה שליח אחד משכניו שידליק בזמנו. מסתבר ששאלה זו מתחלקת לכמה חלוקות, א) אם איש זה מדליק ליד החלון כנהוג ברוב תפוצות ישראל, או כאנשי ירושלים שמדליקים בחוץ ממש, אם כן יש כאן פירסומא ניסא בהדלקתו, ואם אפשר ידליק ע"י שליח [שכן שיתן לו מפתח ביתו]. דהגם שמצוה בו יותר מבשלוחו, מ"מ עיקר המצוה היא פירסומא ניסא, וזה הידור המצוה. נתבאר אצלנו בס"ד בסוגיא בהידור מצוה (בכתי"י אות ח') מתוך ראיות ומקורות, שישנן ד' מדרגות, הכי חשוב הוא א', הידור המצוה. ב', זריזין מקדימין. ג', ברוב עם. ד', מצוה בו יותר מבשלוחו. ואם כן כששלוחו מדליק בפרסומי ניסא, הרי זה הידור, וזריזין, וגם בגדר ברב עם, שכולם מדליקים ורואים הנרות בזמנם, רק חסר לו המצוה בו, שאם ידליק בעצמו בפלג המנחה, אפילו יתן הרבה שמן, יש אומרים שלא יברך, הרחי"ד"א בכסא רחמים (עמ"ס סופרים פ"ב), וחזר בו ממש"כ בברכ"י (סי' תרע"ב) שיכול לברך, וממנו מקור המשנ"ב (ס' תרע"ב ס"ק ג') [וכתב במור וקציעה (ס' תרע"ב) דברכת להדליק נ"ח אינה רק ברכת המצוה, שאז ברכות אינן מעכבות, אלא הברכה בכלל עיקר מצות פירסומי ניסא, ואפילו לא נחמיר כמוהו דאינו יוצא בלי ברכה, אבל עכ"פ אם מברך במקהלות, הוא או שלוחו, ה"ז בכלל פירסומי ניסא, אבל זה שייך רק אם השליח אכן יברך, משא"כ אם יברך וידליק בבית השליח ומשם יכנס לשכנו וידליק בלי ברכה, סבירא זו לא שייכת. ובלא"ה לא הביאו דברי המו"ק להלכה]. ועי' שליח לא אפשר תמיד, וגם מפחדים להשאיר נרות דולקות בבית שאין בו אדם. וכל זה לולא דברי שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ס"ו) שכתב שבמקרה שלנו עדיף מאוחר בביתו כשכל המשפחה יחזרו לביתם, והוסיף שגם זה הידור לעסוק במצוה בעצמו עיי"ש [ויש להוסיף, שמעיקרי המצוה להודות ולהלל לה' על הנסים והנפלאות, וזה רק כשמדליק בעצמו]. וגם דעת כמה אחרונים שיכול לעשות שליח, אבל יברך רק אם בעל הבית עומד על ידו, משנ"ב (סי' תרע"ח ס"ק ט') והליכות שלמה (ט"ז ה') ואכמ"ל. ב') אבל אם איש זה ידליק בפנים, ע"י פתח פנימי ששם אפשר שיהיה פחות מ"י טפחים, כמנהג כמה עדות חסידים, אז לא שייך אצלו כלל זמן כלתה רגל מן השוק, ואפילו שחייב להדליק מיד בזמנו, מכל מקום יותר טוב בלילה כשכל המשפחה יחזרו לביתם. ועיי"ש עוד בסיומן רכ"ד, ובחלק י"ד סימן שמ"א.

ובתשובות והנהגות (ח"ו סימן קנ"ד) כתב: נשאלתי כשהבעל אינו יכול לבוא לביתו אלא מאוחר בלילה, אחר שכלה רגל מן השוק, איך לנהוג בהדלקת נר חנוכה. וכבר נחלקו בזה פוסקי זמנינו, שדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שיאמר לאשתו שתדליק בברכה בביתו בזמנו, ויצא בזה הבעל יד"ח, וכן דעת אחד מגדולי ההוראה, אבל בספר שבט הלוי (ח"ד סימן ס"ו) כתב דעדיף לסמוך על דעת הפוסקים שאם הדליק כל זמן שבני ביתו נעורים יצא יד"ח, מאשר שאשתו תדליק עבורו, דמצוה בו יותר מבשלוחו. וכבר כתבתי בשאלה זו בספרי תשובות והנהגות ח"ב, ונבאר בעז"ה כאן יותר, ועיי"ש מה שהאריך בזה.

ומסיים שם: אמנם נראה לענ"ד דאף שבארנו שיש הידור לבעל שלא יצא בהדלקת אשתו, מ"מ בכה"ג שיבוא מאוחר לביתו, והיינו אחר שתכלה רגל מן השוק (שהוא חצי שעה אחר סגירת רוב החנויות בזמנינו), ודאי עדיף שתדליק אשתו בזמנו, ויצא בכך יד"ח, וחשיב כהדליק ובירך כמ"ש (ומ"מ במקום שנראה לאנשים שאינו מדליק נ"ח כלל, אז ידליק שוב בערב בלא ברכה). ואפילו בחו"ל שמדליקין בפנים (ולכן סבירא להו לרמ"א ועוד אחרונים דבדיעבד יכול להדליק ולברך כל זמן שנעורים בני הבית), מ"מ כיון דדעת רבינו הגר"א והמהר"ל מפראג, שגם בחו"ל אם הדליק אחר שכלה רגל מן השוק, ביטל המצוה, ע"כ אם גריל להקפיד להדליק בזמן, גם בכה"ג עדיף שתדליק אשתו בזמנו, ויצא בכך יד"ח. ומיהו אף שהדיון נראה כמ"ש, מ"מ נוהגין העולם שהוא עצמו מדליק כשמגיע לביתו, דחביב להו לישראל מצות הדלקה, כמש"כ הרמב"ם סוף הלכות חנוכה, וסומכין על רוב הפוסקים שמקיימן מצות הדלקה כל זמן שבני הבית ניעורים, אולם לכל הפחות אשתו שיכולה להדליק בזמן תדליק בזמנו, ורק בעלה ידליק אח"כ (וגם שאם תמתין לבעלה שידליק תהא אסורה באכילה עד שיחזור בעלה וידליק). אמנם במ"ב (סימן תרע"ז ס"ק ט"ז) הביא מחלוקת אחרונים אם יכול להדליק בברכה אחר שהדליקה אשתו, ד"י"א דלאו כל כמיניה לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי, ומסיק דטוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר, אבל ודאי שאין למחות ביד הנוהגין לברך עיי"ש. ולענ"ד נראה לחלק דבחו"ל שמדליקים בפנים יכול לסמוך על שיטת האחרונים דס"ל דיכול להדליק בברכה אחר שהדליקה אשתו, וע"כ בנידון דידן אשתו תדליק כמצותה בזמנו, והבעל ידליק אח"כ מאוחר בברכה (ואם בעלה יקפיד עליה כשתדליק בעצמה, אז עדיף שתתכה לבעלה עד שיחזור ותצא יד"ח בהדלקתה, דשלום בית עדיף ממצות נ"ח כמבואר בשבת (דף כ"ג) עיי"ש), אבל בא"י אם הוא מן המדליקין בחוץ, אז אם אשתו מדלקת והוא ידליק זמן רב אחריה בברכה, יש לחשוש לברכה לבטלה, וע"כ בנידון דידן אם אשתו מדלקת בזמנו לא ידליק בעצמו, אלא יצא בהדלקת אשתו וחשיב כאילו הדליק ובירך וכמ"ש לעיל.

נתיבי המנהגים

הדלקת נרות חנוכה

מדליקין נרות כל שמונת ימי החנוכה כמבואר בשבת כ"א ע"ב, משום הנס שנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פח אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונת ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה, ומשמע דכל עיקר קביעת ימי חנוכה הוא משום הנס הנעשה בכך השמן, וכן מבואר ברמב"ם הלכות חנוכה.

בס' מאורות נתן סימן א' כתב להעיר מדברי הגמ' בתענית כ"ה שפעם אחת הדליקה בתו של רבי חנינא בן דוסא אור לשבת, ונתחלף לה כלי של חומץ בכלי של שמן והיתה עצובה שיכבה הנר, ואמר לה בתי מה אכפת לך, מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, והיה דולק כל השבת עד שהביאו ממנו אור להבדלה, א"כ יש לעורר מה החידוש הגדול בנס שהיה בכך השמן שהתקינו חז"ל להדליק נרות שמונה ימים, הרי מצינו שנס שנתרבה השמן נעשה גם ליחידים. וכבר העיר קושיה זו בחידושי הרי"ם עה"ת פרשת וישב מנס שנעשה לבתו של ר' חנינא בן דוסא, שהראה נס כזה שאמר מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, ומתרץ דאדרבה נס שנעשה לרבים הוא יותר גדול מזה שנעשה ליחיד וז"ל: "הצדיק אשר כל הנהגותיו ומעשיו הם מחוץ לדרך הטבע, מתנהגים עמו בשמים בניסים ונפלאות מחוץ לדרך הטבע, אבל נס חנוכה אם לא היו ראויים כל ישראל לנס לא היתה המנורה נדלקת, יען שהמנורה של הציבור היתה, ולהעלות את כל ישראל למדרגה זו זהו נס גדול".

ומן הראוי לציין את דברי הרמב"ן בריש פרשת בהעלותך על משכ"רש"י "למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב". ובסו"ד כותב הרמב"ן: "אבל ענין האגדה הזו לדרש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני ע"י אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו, וכלשון הזה מצאתיה במגילת סתרים לרבינו ניסים שמביא ראייתו במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי, אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת נרות, ואני עושה בה לישראל ע"י בניך ניסים ותשועה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בית חשמונאי". ובסו"ד מסיים: "והנה דבר ידוע כשאין ביהמ"ק קיים והקרבנות בטלים מפני חורבנו אף הנרות בטלו, אבל לא רמזו אלא לנרות חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותה". וכ"כ בכלבו סימן כ' שזה היה הנתיב לאהרן וז"ל: "ומנהג יפה להשלים ענין החינוך ולקרות בענין הנרות (פירוש שקורין בתורה בחנוכה פרשת הנשיאים), וסמך למנהג זה מצאנו במדרש שעתידין בני בניו לעשות חינוך אחר בפני עצמן, וזהו חנוכת הנרות שעשו חשמונאי ובניו שהיו מזרעו של אהרן הכהן, ולזה נסמכה פרשת הנרות לחנוכת המזבח, לכן נראה שמנהג יפה הוא" (ע"י כלי חמדה פרשת בהעלותך). וכ"כ בכנסת הגדולה סימן תרפ"ד ובקריית ספר הלכות מגילה וחנוכה פ"א. וכ"כ בס' נפש החיים שער א' פרק כ"ב שחכמים שקבעו את חנוכה לדורות סמכו על המדרש שהביא הרמב"ן, כמו שהוצרכו למצוא סמך מן המקרא לקבוע פורים לדורות כמובא במגילה ז' ע"א (ע"י שו"ת חתם סופר או"ח סימן קפ"ח).

וקבעו שמונת ימי חנוכה להודות ולהלל

בתפילת "על הניסים" נאמר "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול", כלומר, דיסוד קביעות ימי החנוכה הוא "ימי הודאה". בשו"ת חתם סופר או"ח סימן ר"ח ויור"ד סימן רל"ג כתב, שיש דין ומצוה מיוחדת לקבוע זכר על ניסים שנעשו לעם ישראל, כדי להודות ולהלל עליהם, ומה שקבעו חז"ל את ימי החנוכה להודות ולהלל כדאייתא בגמ' שבת דף כ"א ע"ב, זהו ג"כ מחמת מצוה דאורייתא זו, דאף דעצם ההלל הוא מצוה מדרבנן, מכל מקום הסיבה שתיקנו מצוה זו של אמירת הלל בימים אלו הוא משום החיוב דאורייתא הנ"ל לעשות זכר לנס (עיין בספר עמק ברכה עמ' ק"ח בדיון "הלל על הנס" משכ"כ בזה).

ואכן כבר דנו הפוסקים ז"ל אם עיקר חובת ההודאה בחנוכה הוא על נס הנצחון במלחמה או על נס כך השמן, ויעויין בחידושי המהר"ל מפראג זצ"ל עמ"ס שבת דף כ"א ע"ב שכתב בזה וז"ל: "ואם תאמר, וכי בשביל שנעשה להם נס בהדלקה וכו' היו קובעים חנוכה, והרי כל נס שחייב להודות ולהלל הוא בשביל הצלתו ולא בשביל שנעשה לו נס לעשות המצוה, וראיה לזה, שהרי ב"ע הניסים" לא הזכירו נס כך השמן, וי"ל שעיקר מה שקבעו ימי החנוכה הוא בשביל מה שנצחו את היוונים, רק שלא היה נראה שהיה נצחון על ידי נס שעשה לנו השי"ת ולא מכוחם וגבורתם ולפיכך נעשה נס המנורה, כדי שיידעו שהכל היה בנס, גם המלחמה", עכ"ל. והיינו, דעיקר קביעות ימי החנוכה הוא

משום נס הנצחון על מלכות יון, ורק שלא היה נראה בעליל שהיה הנצחון בדרך נס, ורק ע"י נס כך השמן ראו כולם כי גם הנצחון היה נס, ולכן עשו זכר לנס כך השמן ע"י מצות הדלקת נרות חנוכה, **אך עיקר הזכר הוא על נס הנצחון שהיה בו הצלה לישראל, כי עיקר חובת קביעות זכר לנס הוא דוקא על נס שיש בו הצלה לישראל** (ועיין עוד בספר "נר מצוה" להמהר"ל מפראג ז"ל משכ"כ בזה).

והנה אחרי הדלקת הנרות אנו אומרים "הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים ועל הנפלאות על התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה", ומקורו במס' סופרים פרק כ' והובא בטור או"ח ריש הל' חנוכה, עיי"ש. ולכאורה אינו מובן מהו הקשר בין הנרות הללו לבין המלחמות, והרי הדלקת נרות חנוכה הוא זכר לנס כך השמן ולא זכר למלחמות, וכבר ביאר בזה עפ"י דברי המהר"ל הנ"ל, דגם הדלקת נ"ח הוא כדי לגלות ולהוכיח שאף נצחון המלחמה היה נס, וכן כתב בקונטרס בעניני ימי החנוכה ובעניני חודש אדר ופורים במאמרי חנוכה אות ב' מהגר"ח קרלנשטיין זצ"ל לדייק מלשון הרמב"ם (ריש הל' חנוכה) שכתב, דמצות הדלקת נר חנוכה הוא כדי "להראות ולגלות הנס", וי"ל שכוונתו היא כנ"ל, דהמטרה של מצות נ"ח הוא לגלות הנס של הנצחון, שאף הוא היה כולו נס.

והנה בפרי חדש (או"ח סימן תר"ע) תירץ על קושיית הב"י למה מדליקין נר בלילה הראשון, והרי אז לא היה נס, ותירץ הפר"ח, דבליל כ"ה אנו מדליקין זכר לנס הנצחון במלחמה, וכן כתב המאירי (שבת דף כ"א ע"ב), ובספר מעגלי צדק להגרד"צ קרלנשטיין זצ"ל (עמ"ס מגילה מהדורת תשנ"ז עמ' ט"ז) ביאר בזה עפ"י דברי המהר"ל הנ"ל, דגם המצוה של נרות חנוכה הוא כדי להזכיר ולגלות שגם הנצחון היה נס, דאם לא נאמר כן אזי אינו מובן מהו השייכות בין נרות החנוכה לנס הנצחון, ועוד ביאר (שם) מה שאנו אומרים בפיט "מעזר צור" בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורגנים", דהנה ע"י ברש"י (ריש פר' תצוה) שפי' ענין בינה וז"ל "בינה המבין דבר מתוך דבר", עכ"ל. וכבר העירו למה הוגדרו כאן חז"ל דוקא בתואר זה של בני "בינה", ואכן לדברי המהר"ל מבואר היטב, דהרי כל קביעות ימי החנוכה היה משום שהבינו דבר מתוך דבר, שהרי נס הנרות גילה על הנצחון שאף הוא היה נס, ועיקר הקביעות הוא נס הנצחון. ולדברי הפר"ח יש להוסיף עוד, דמשום שהיו בני בינה והבינו דבר מתוך דבר, לכן "ימי שמונה" קבעו ולא רק שבעה ימים, שהרי מכיון שעל ידי נס כך השמן נתגלה שגם הנצחון היה נס, אזי לכן תיקנו שגם ביום הראשון ידליקו זכר לנס הנצחון. ואכן בספר שפת אמת (עה"ת בעניני חנוכה) כתב וז"ל: "ב"ע על הניסים" לא נזכר נס הנרות, ומשמע שההודאה היא על נס המלחמה, ומצות הדלקת הנרות על נס הנרות", עכ"ל. והיינו, דרק ההודאה היא על נס הנצחון, אך מצות הדלקת הנרות היא זכר לנס כך השמן, וזהו דלא כהנ"ל.

מובא בגמ' שבת (דף כ"א ע"א) "אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס", ורש"י (שם) פירש "דהן היו בכלל הנס שגזרו היוונים על נשות ישראל שנישאו לטפסר", ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן נ"א) הקשה על דברי רש"י, שהרי נס זה שניצלו מגזירת הטפסר זהו נס ששייך לנצחון המלחמה ואינו שייך להדלקת נר חנוכה, ותירץ בספר מעג"צ (שם) לפי דברי המהר"ל הנ"ל, דלדבריו הרי גם הדלקת הנרות היא בגלל נס הנצחון.

בשולחן ערוך או"ח (סימן תרפ"ב) הביא הרמ"א את הנוסח לומר בסוף ברכת המזון אם שכח בחנוכה לומר על הניסים וז"ל: "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות וכו'", ובס' ישועות יעקב על שו"ע או"ח (שם) כתב להקשות, איך אנו מבקשין כן, והרי איתא בחז"ל דעל ידי ניסים שעושים לאדם מנכים לו מזכויותיו, ותירץ דאנו מתפללים שיעשה לנו ניסים כדי שעל ידי זה נודה להשי"ת בהלל והודאה ונפרסם את האמונה, עיי"ש. וביאור הדברים הוא, שהרי כתב בחידושי הרמב"ן על התורה (סוף פרשת בא) וז"ל: "וכוונת כל המצוות שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו, ואין לעליין חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו", עכ"ל. וכן בזמירות שבת קודש אנו אומרים "ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו להללו ולשבחו ולספר הודו", וכן בתפילת כל יום אנו אומרים "וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול סלה באמת להודות לך ולייחד באהבה", והיינו שזהו תכלית בחירתנו ע"י הקב"ה, וכמו שנאמר (ישעיהו מג, כ"א) "עם זו יצרת לי תהילתי יספור", וכן מובא במדרש פר' ויחי כי כל השם "יהודי" הוא מלשון הודאה, וכמו ששם יהודה הוא על שם שאמרה אמו לאה כשנתנה לו את שמו "הפעם אודה את ה'". ויעויין בקונטרס עצות לזכות בדיון בימים הנוראים (אות י"ב) שהאר"ק להוכיח בזה, דע"י הודאה להקב"ה זוכים לאריכות ימים ושנים ולרפואה ולהצלחה בכל הענינים, וזהו מכיון שעל ידי זה מקיימים את תכלית הבריאה וכו"ל, ולכן ג"כ מותר להתפלל שיעשה לנו הקב"ה ניסים כדי שאח"כ נהלל את הקב"ה ונעשה "פירסומי ניסא", שזהו כוונת כל המצוות ותכלית הבריאה.

הרה"ג אליקום דבורקס שליט"א מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

שמחה והלל בימי החנוכה

בשולחן ערוך או"ח (סימן תר"ע ס"ב) כתב וז"ל: "ריבוי הסעודות שמרבים בהם בימי החנוכה הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה", עכ"ל. ומקורו בדברי מהר"ם מרוטנבורג, ואולם הרמ"א שם כתב על זה וז"ל: "ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, משום דבאותם הימים היתה חנוכת המזבח", עכ"ל. והיינודגם לפי הרמ"א טעם ריבוי הסעודות בחנוכה אינו משום הנס על חנוכה, אלא משום חנוכת המזבח שהיתה בימים אלו. ואכן הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"ג) כתב וז"ל: "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסליו ימי שמחה והלל", עכ"ל. ומבואר בדבריו דימי החנוכה נתקנו אחרי הנס של חנוכה לימי שמחה והלל. מלשון הרמב"ם **"ימי שמחה והלל"** מדייק בעל מעשה רוקח דמשמע שסעודות בחנוכה אינם סעודות רשות אלא סעודות מצוה, דקי"ל במו"ק דף דף ט' אין שמחה אלא באכילה ושתייה, דהיינו דרך סעודה. וכן כתב בס' מטה משה סימן תתקצ"ב וז"ל: "ומורי מהרש"ל כתב שמצוה לשמוח בחנוכה ע"י סעודת מצוה, וכ"פ הרמב"ם, ורמזו לדבר שחנוכה תמיד יחול בפרשת מקץ, ונאמר בה 'וטבח טבח והכן' (בראשית מג ט"ז), שבסוף תיבת **טבח** עם תיבת **והכן** נקבל תיבת חנוכה.

המהרש"ל בספרו ים של שלמה (בבא קמא פרק מרובה סימן ל"ז) כתב בזה וז"ל: "ואותן הסעודות שעושין בימי החנוכה נראה שהם סעודות מצוה, ולא כדברי מהר"ם שפסק שהם סעודות הרשות דלהודות והלל נתקנו ולא למשתה ושמחה, אלא כדברי הרמב"ם שהן ימי שמחה והלל וכו', ובתלמוד משמע דנתקנו נמי למשתה ושמחה, מדאמרינן בגמ' בפרק במה מדליקין "לשנה הבאה קבעו ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה", ומדקאמר "ימים טובים" ולא קאמר ח' ימים להלל והודאה, שמע מינה דיום טוב נמי כפשוטו הוא, למשתה ושמחה", עכ"ל. ובאמת קשה על דברי השו"ע שסובר שאין מצות שמחה וסעודה בחנוכה, דאם כן למה אמרו בגמ' וקבעום "ימים טובים" בהלל והודאה, והרי היו צריכים לומר רק שקבעום לימי הלל והודאה, ומהו ענין "ימים טובים" לכאן, וכמו שהק' היש"ש שם, עיין בב"ח או"ח שם סי' תר"ע משכ"י על דברי המהרש"ל ז"ל, וכן יעויין בספר משך חכמה על התורה במדבר י', י' שרצה לומר דכוונת הרמב"ם הוא דחנוכה הם ימי שמחה בגלל חנוכת המזבח, עיי"ש. אך ברמב"ם הרי כתב "ומפני זה", והיינו מפני נס חנוכה, וצ"ע. וע"י עוד בקונטרס חנוכה ומגילה להגר"א טורציץ זצ"ל שהביא מה שאמר לו מרן הגרי"ז זצ"ל, דכוונת הרמב"ם הוא דהוו ימי שמחה והלל רק לענין איסור הספד ותענית, אך מצות שמחה ליכא לכו"ע, עכ"ד. אכן כבר העירו, דאינו משמע כן בדברי הרמב"ם שהרי אח"כ כתב להדיא "ימים אלו נאסרו בהספד ותענית", עיי"ש. ומשמע שזהו דין נפרד, וא"כ משכ"כ דהוו ימי שמחה היינו מצות שמחה, וכמו שנקט היש"ש בדבריו, וכמו שהוכיח כן מלשון הגמ', וצ"ל. [בבן איש חי פרשת וישב אות כ"ח כתב שירבה בסעודת שבת של חנוכה יותר משאר שבתות בשביל פרסום הנס].

הלל מדין שמחה

בספר מעגלי צדק מהגאון רבי דוב צבי קרלנשטיין זצ"ל עמ"ס מגילה (עמ' קל"ז) כתב לבאר בדעת המהר"ם מרוטנבורג והשו"ע, שהם סוברים דמה שאמרו בגמ' שקבעום לימים טובים בהלל והודאה, הכוונה היא שיש בימים אלו דין יום טוב ודין שמחה מסויים לענין הלל והודאה, ובאו לומר לנו בזה דדין ההלל בחנוכה הוא מדין מצות שמחה, וביאור הדברים הוא, דהנה בספר המצוות להרמב"ם (שורש א') כתב הרמב"ן בדין מצות הלל בימים טובים וז"ל: "והנראה מדבריהם שהוא מן התורה וכו', או שהוא בכלל השמחה שנצטוינו בה, שנתרבו כל מיני שמחות שתהא השמחה בכלל", עכ"ל. ומבואר מדבריו, שבמצות שמחה ביו"ט כלול בזה גם אמירת הלל (עיין בשאגת אריה סימן ס"ט ובפי' מגילת אסתר על ספר המצוות שם משכ"כ בזה), ואם כן, הרי יתכן לומר דמה שאמרו בגמ' שם שקבעו את ימי החנוכה לימים טובים, אין כוונת הגמ' שיש להם דין ימים טובים לענין מצות סעודה ומשתה, אלא גדר התקנה הוא שיש להם דין יו"ט ודין שמחה לענין קריאת הלל, שהרי גם הלל הוא מדיני היו"ט ומדיני מצות שמחה, וזהו שאמרו בגמ' "קבעום לימים טובים בהלל והודאה", כלומר, דהם ימים טובים אך ורק לענין הלל והודאה, ולא לענין משתה וסעודה, וכן מדוייק בלשון הגמ', שלא אמרו דקבעום לימים טובים "והלל והודאה", אלא "בהלל והודאה", כלומר, שכל דין היו"ט הוא לענין ההלל וההודאה.

והנה הטור (או"ח סימן תר"ע) הביא ג"כ דברי המהר"ם מרוטנבורג וז"ל, "והיה אומר הר"מ מרוטנבורג ז"ל, שריבוי הסעודה שמרבים בהם הן סעודות הרשות, שלא קבעו אותם אלא להלל ולהודות, ולא למשתה ושמחה", עכ"ל. ולכאורה דבריו אינם מובנים, דמהו שכתב "שלא קבעו אותם אלא להלל ולהודות", והרי יש עוד דינים ומצוות בחנוכה, כגון הדלקת נרות חנוכה, וכן איסור הספד ותענית,

והיה צריך לומר שלא קבעום למשתה ושמחה, אך מהו שכתב דלא קבעום "אלא" להלל ולהודות. בספר מעגלי צדק (שם) ביאר היטב את דבריו לפי הנ"ל, שנתבאר דההלל בחנוכה הוא ג"כ מדין מצות שמחה, וזהו שקראו בגמ' לימי החנוכה "ימים טובים", כי יש להם דין יו"ט לענין הלל, וזהו כוונת המהר"ם מרוטנבורג שלא קבעו את ימי החנוכה ל"ימים טובים" אלא לענין הלל ולא לענין משתה ושמחה, דאף דבאמת יש עוד מצוות ודינים בחנוכה, מכל מקום שאר המצוות והדינים אינם שייכים לדין יום טוב ואינם מדין מצות שמחה, ומצות השמחה והיו"ט של חנוכה נאמרו אך ורק לענין הלל ולא לענין משתה וסעודה.

אמירת על הניסים בחנוכה

בגמ' (שבת דף כ"א ע"ב) פירש רש"י על מה שאמרו דקבעום להלל והודאה, ד"הודאה" היינו אמירת "על הניסים", והנה דין אמירת על הניסים לכאורה אינו שייך למצות שמחה כלל, אלא זהו דין מיוחד של אמירת על הניסים בתורת הודאה על הניסים שנעשו בימים ההם בזמן הזה, ואם כן, לכאורה איך יכולים לומר כנ"ל דכוונת הגמ' הוא שקבעום ימים טובים לענין הלל והודאה, והרי ההודאה אינה שייכת לדין "יום טוב" של חנוכה. ואכן בדעת המהר"ם מרוטנבורג יתכן לומר שהוא מפרש דברי הגמ' "בהודאה", דאין הכוונה על אמירת "על הניסים", אלא דההלל עצמו נקרא "שבח והודאה" [ויעיין ברש"י שבת דף ק"ח ע"ב ד"ה הרי וכו' שכתב לענין אמירת הלל וז"ל: "שנביאים הראשונים תיקנו לומר בפרקים לשבח והודיה", עכ"ל. והרי מפורש שגם ההלל עצמו נקרא "הודאה" עיי"ש].

גומרים את ההלל בכל יום בחנוכה

התוספות במס' תענית (דף כ"ח ע"ב ד"ה ויום טוב וכו') כתבו טעם לזה שגומרים את ההלל כל יום בחנוכה וז"ל: "דחנוכה דינא הוא לגמור הלל, דכל שמונת ימים היה הנס מתגדל, והיה כל חד וחד יום טוב", עכ"ל. בספר להודות ולהלל להגר"ש ברעוודא זצ"ל (עניני חנוכה) דייק מדברי התוס' דהלל של חנוכה הוא מדיני היום טוב של חנוכה, וזהו שכתבו התוס' דכיון דכל חד וחד הוא יום טוב לכן גומרין בכל יום את ההלל. ועוד הוכיח כן (שם) מדברי התוס' (ראש השנה דף י"ח ע"ב ד"ה וירד וכו'), שמבואר מדבריהם, שאף אם לא היה דין "יום טוב" לחנוכה, מכל מקום היו השלוחין יוצאים להודיע על ראש חודש כסליו בגלל נר חנוכה זכר לנס, עכ"ד. והתוס' לא הזכירו מצות ההלל, ומשמע מזה, דאם לא היה דין יום טוב לחנוכה אזי גם דין הלל לא היה בו, וזהו כי ההלל הוא מדיני היום טוב של חנוכה [ואכן לפי זה יתא מבואר דדין הלל של חנוכה הוא רק מדין יו"ט של חנוכה ולא מחמת הנס, וזהו צריך ביאור, דלכאורה למה שלא יתא בזה דין הלל גם מחמת הנס, ועיין בטור או"ח סימן ת"ג בשם הר"ף גיאות ז"ל שהוכיח שיש דין שמחה בחנוכה ממה שאומרים הלל בחנוכה, עיי"ש. ומבואר גם מזה, דדין ההלל בחנוכה הוא רק מחמת היו"ט והשמחה ולא מדין הנס, ועיין עוד ב"קונטרס חנוכה ומגילה" להגר"ר חיים אהרן טורצ'ין זצ"ל ובספר ברכת מרדכי מועדים ח"ב סימן ל"ט מש"כ בענין זה].

אמירת הלל דחנוכה בנעימה

במסכת סופרים (פרק כ', ט') איתא וז"ל: "וגומרין את ההלל כל שמונת ימי החנוכה וכו', וצריך לברך בתחילתו ולקרותו בנעימה וכו'", ובספר מועדים וזמנים להגר"ר משה שטרנבוך שליט"א (ח"ב סימן קמ"ו) כתב, דמוכח מזה שיש דין מיוחד בהלל של חנוכה לאומרו בנעימה, והביא שם שכן כתב ג"כ בחידושי צפנת פענח על מסכתות קטנות שם, עיי"ש. בספר מעגלי צדק (שם) ביאר בזה, לפי הנ"ל דדין הלל דחנוכה הוא משום דין יום טוב ודין שמחה שיש בחנוכה לענין זה, ואם כן מובן היטב שיש בזה דין מיוחד לאומרו בנעימה, דמכיוון שבאמירה זו יש קיום מצות שמחה אזי צריך שתיתאמר בנעימה.

אכילת פת בסעודות חנוכה

בשולחן ערוך (או"ח סימן תרפ"ב ס"א) כתב וז"ל: "כל שמונת ימי החנוכה אומר על הניסים בברכת המזון וכו', ואם לא אמר אין מחזירין אותו", עכ"ל. בספר עטרת זקנים (על השו"ע שם) כתב על זה וז"ל: "ולענין ברכת המזון, פי' רש"י שיש מי שאומר שצריך לחזור משום שנקרא יום טוב, וביו"ט אי אפשר בלי פת, וכן פסק מורי בב"ח כיון דקיי"ל דיו"ט הוא וסעודת מצוה היא ולא סגי בלא פת", עכ"ל. ומבואר מדבריו, דלהסוברים שיש דין חובת סעודה בחנוכה משום מצות שמחה אזי אף חייבים באכילת פת, ומשום כן חולק על השו"ע וסובר שאם לא אמר על הניסים צריך לחזור, עיי"ש.

בספר מעגלי צדק (שם עמ' קמ"א) כתב לדון על דבריו, דהרי בשו"ת רעק"א מהדו"ק (סימן א') מבואר, דחייב אכילת פת ביו"ט הוא מדין מצות "עונג", כמו בשבת, ולא מדין מצות שמחה, עיי"ש. ואם כן, יתכן דאף שיש מצות שמחה בימי החנוכה מכל מקום חייב "עונג" אין בהם, וכמו בימי חול המועד דאף שיש בהם מצות שמחה מ"מ אין בהם חייב אכילת פת, ורק דאולי יש לומר דבעל העטרת זקנים דייק מהלשון "ימים טובים" דימי החנוכה דינם כמו יו"ט ולא רק כמו חול המועד, וממילא יש בהם דין אכילת פת כמו ביו"ט, ורק דכמובן שכל זה הוא רק לפי השיטות הנ"ל דכוונת הגמ' הוא דהם ימים טובים גם לענין שמחה ולא רק לענין הלל.

החילוק בין חנוכה לפורים

במשנה ברורה (סימן תר"ע סק"ו) הביא בשם הלבוש, שביאר את החילוק בין חנוכה לפורים, דפורים נקבע לימי משתה ושמחה, וחנוכה נקבע לימי הלל והודאה, דזהו משום שבפורים היתה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופים, וכיון שהנס היה בעניני הגוף אזי גם הזכרון לנס נקבע ע"י ענין ששייך לגוף, דהיינו משתה ושמחה, אך בחנוכה הרי הגזירה היתה להשכים תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ולא היה זה גזירה להשמיד ולהרוג את הגופים, ואילו המירו דתם הרי היו מניחים להם לחיות, ונמצא שהיה זה גזירה רוחנית, ולכן גם הזכרון לנס נקבע ע"י ענין רוחני, דהיינו להודות ולהלל [ועיין בספר מנהגי החתם סופר (פרק ט' אות א') שיש חיוב מיוחד לעסוק בלימוד תורה בימי החנוכה, עיי"ש. ולכאורה זהו משום שהנס היה שלא הצליחו להשכים תורתך, ולכן חייבים אנו בחיוב מיוחד לעסוק בתורה בימים אלו, להיפך מכוונת היוונים, וזהו חלק מזכרון הנס, וכן מבואר בדברי השל"ה (סוף עניני תפילה וקריאה בס"ת) שכתב וז"ל: "תוכחת מוסר לחנוכה וכו', יחשוב שעיקרו נתקן להלל ולהודות לה' יתברך על כי היוונים חשבו לבטל תורה ומצוות, אם כן הימים האלו ראויים ביותר להתמדת התורה מבשאר ימים", עכ"ל]. ועיין עוד בענין זה בב"ח שם או"ח סימן תר"ע ובט"ז או"ח שם סק"ג.

מובא בשם הרבי ר' חנוך העניך מאלכסנדר זצ"ל בעל "חשבה לטובה" שאמר לבאר את החילוק בין חנוכה לפורים על דרך דברי הלבוש הנ"ל, אך בתוספת טעם, והוא, דבפורים הרי הנס היה על הצלת הגוף, ובזה הרי כל כלל ישראל היו שוים, כי הגוף שוה אצל כולם, ונמצא שהנס פעל טובה ששוה אצל כולם, ולכן גם הזכר להנס הוא ע"י דבר ששוה אצל כולם, כי אכילה הוא ענין של מזון הגוף, ובזה כל הגופות נהנים מהמזון באופן שוה, אך בחנוכה הרי הנס היה על הצלתם הרוחנית וקיום התורה והמצוות, ובזה לא היה הנס שוה אצל כולם, כי גם הגזירה לא היתה שוה לכולם, שהרי ככל שהאדם היה יותר רוחני ויותר קשור לתורה ולמצוות אזי הגזירה היתה יותר קשה עבורו, והנס של ההצלה היה הרבה יותר נס והרבה יותר הצלה בשבילו, יותר מאשר לאנשים אחרים שהיו קשורים פחות לרוחניות, ולכן גם הזכרון לנס הוא להודות ולהלל, שגם זה אינו שוה אצל כולם, כי אצל אדם רוחני יותר אזי גם ההודאה וההלל שלו נעלים יותר והם מרוממים אותו ביותר, אך אדם פחות רוחני אז גם ההלל וההודאה שלו פחות מרוממים, ונמצא שכל אחד ואחד לפי איך שהיה הנס חשוב עבורו כן גם גודל זכרון הנס אצלו.

חנוכה - בכלל המועדים

בספר יסוד ושורש העבודה (עניני חנוכה) הביא דברי "תיקוני הזוהר" הק' (דף ע"ב ב'), דאיתא שם וז"ל: "מי ברא אלה (ישעיהו מ', כ"א), מאי אלה, אלה מועדי ה', ומאן אינון מועדי ה', אילון חג המצות וחג הסוכות, הרי תלת, תלתא אחרנין ראש השנה חנוכה ופורים, תלתא מינהון אקרון מועדי ה' ואינון מקראי קודש, תלתא אחרנין איקרון אלה הם מועדי", עכ"ל. והוכיח מזה (שם) דחנוכה נכלל בפסוק "אלה הם מועדי", כלומר, דהוא בכלל המועדים (ועיין בשו"ת "חתם סופר" או"ח סימן ר"ח, שכתב, דאיסור הספד ותענית בחנוכה מן התורה, וכן יעוי' בשו"ת חתם סופר יור"ד סוף סימן רל"ג ובספר אור אברהם בעניני חנוכה מש"כ בזה).

חנוכת המזבח בחנוכה

הרמ"א (שם סימן תר"ע) כתב, דריבוי הסעודות בחנוכה אינם מדין שמחה ויו"ט, אלא משום דבאותם הימים היה חנוכת המזבח, וכן המהרש"א (שבת דף כ"א ע"ב) כתב, דלכן ג"כ נקרא "חנוכה" וז"ל: "מאי חנוכה וכו', ופירש הר"י, כלומר חנו בכ"ה, וכ"כ בטור או"ח סימן תר"ע. וקצת קשה מאי חנייה שייך הכא, והא מותר בהן מלאכה, ולא ניתנו ליו"ט אלא להלל ולהודות [ויש אומרים, דהכוונה של "חנו כ"ה" היינו על חנייה מהמלחמה, ולא על חנייה ממלאכה בכל שנה ושנה בחנוכה, עיין בב"ב ושאר הנו"כ על הטור שם סימן תר"ע]. ונראה לפרש דנקרא חנוכה ע"ש חנוכת המזבח, עכ"ל. וכן כל קריאת התורה בחנוכה הוא על חנוכת המשכן, וכן שיר של יום לחנוכה, לפי שי' הגר"א הוא מזמור שיר חנוכת הבית לדוד וגו'.

והנה בלבוש (שם סימן תר"ע) כתב, דגם חנוכת המזבח שבמדבר היה בימי החנוכה, ועיין באלהיו זוטא (שם) שתמה על זה, דהרי חנוכת המזבח שבמדבר היה בניסן, וכתב שם, שצריך לומר שהכוונה הוא לחנוכת המזבח שהיתה בימי החשמונאים, ובס"ק א' (שם) הביא מה שכתוב במגילת תענית שהיוונים סתרו את המזבח ושקצוהו, ואח"כ בנו אותו מחדש וחנכוהו [וכן משמע בדברי המהרש"א שם שהכוונה על חנוכת המזבח שבימי החשמונאים], אך דברי הלבוש עדיין צריכים ביאור, שהרי הוא כתב במפורש שהכוונה על המזבח שבמדבר, ותירץ שם את דברי הלבוש, לפי מה דאיתא במדרש [הובא ג"כ בביאור הגר"א שם] דמלאכת המשכן נגמרה בכ"ח כסלו, אלא שהמתין הקב"ה בהקמתו עד חודש ניסן שנולד בו יצחק, ואמר הקב"ה "עלי לשלם לו לכסליו", ושולם לו לחנוכת בית חשמונאי, ואם כן, דין ימים אלו כאילו היה בהם חנוכת המזבח שבמדבר, וכבר העירו על זה, דהרי בחנוכה בימי החשמונאים היה רק חנוכת המזבח, שאותו שקצו וסתרו היוונים והיו צריכים לחונכו מחדש, אך לא היה זה חנוכת כל המשכן, ואם כן, לא שילם הקב"ה לכסליו במלואו, כי היה צריך להיות בו חנוכת כל המשכן ובסוף נחנך בו רק המזבח.

בספר מעגלי צדק (שם עמ' קמ"ב) ביאר בזה, דהנה בגמ' עבודה זרה (דף נ"ב ע"א) "אמר רב פפא וכו' דכתיב ובאו פריצים וחללוה", ופי' רש"י, דמכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין, ובשו"ת חתם סופר (יור"ד סימן רל"ג) כתב בדעת הראב"ד, דיתכן דכאשר "באו פריצים ויחללוה" בטל כל קדושת המקדש, ולא רק קדושת הכלים, עיי"ש, ואם כן יוצא שכשנכנסו היונים להיכל בטלה כל קדושת המקדש, וכן כתב בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן כ"ז), וכאשר חזרו ישראל ונכנסו להיכל אחרי נצחון החשמונאים אזי חלה הקדושה על כל המשכן מחדש, ואם כן, מבואר היטב ששילם הקב"ה לחודש כסליו, כי באמת בחודש כסליו נתקדש כל המשכן באופן מחודש, ולא רק המזבח [ועיין עוד במהר"ם שיק על ספר המצוות מצוה רנ"ה, וכן יעויין ברמב"ם פ"ו מהלכות בית הבחירה הי"ד ובליקוטי הלכות להח"ח ז"ל עמ"ס זבחים פרק השוחט והמעלה בזבח תודה שם מש"כ בענין זה].

ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים

ושמעתי בשם מרן הגר"י קנייבסקי זצוק"ל לבאר בזה הפיוט של חנוכה "ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים", דהנה כבר הקשו האחרונים ז"ל איך יכלו היוונים לטמאות את השמנים בביהמ"ק, והרי מבואר בפסחים דף י"ח ע"א דמשקין של בית המקדש אינם מקבלים טומאה, ובקהילות יעקב חלק ה' סימן ר"ט הביא בשם ספר שערי דעה שתירץ עפ"י הגמ' פסחים דף י"ז ע"ב דמשקין של ביהמ"ק שיצאו חוץ למקדש מקבלין טומאה, וכיון דנכנסו היוונים למקדש אזי מדין "באו פריצים ויחללוה" בטל קדושת המקדש, והרי זה כמו משקין שיצאו חוץ למקדש, ולכן יכלו לטמאותם, והוסיף על זה מרן זצ"ל, דזהו ביאור הפיוט "ופרצו חומות מגדלי" כלומר, שבאו פריצים ויחללוה, ועל ידי זה "טמאו כל השמנים", כי כבר פקע קדושת המקדש.

ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם

ובסיום ענין זה, שנתבאר דבחנוכה הנס וגם הזכרון הוא בעניני רוחניות, ראוי לציין הערה מוסרית שכתב בספר שערי אורה על התורה להגר"ר מאיר צבי ברגמן שליט"א (עניני חנוכה), דהנה ב"על הניסים" של חנוכה נאמר שהקב"ה עמד להם "בעת צרתם", ואילו ב"על הניסים" של פורים נאמר "ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וגו'", ולא נאמר שעמדת להם "בעת צרתם", וביאר בזה, דבחנוכה הרי הגזירה היתה על רוחניות, ובפורים על גשמיות וכנ"ל, ויש כאן יסוד גדול, דבענינים גשמים סדר ההנהגה של הקב"ה שהוא נותן לאדם אם רק לא יקלקל ויגרם לעיכוב השפע, אך בעניני רוחניות אין הקב"ה נותן שפע רוחני סתם, אלא רק אם האדם מרגיש בחסרון רוחני ומשתוקק להתעלות, רק אז נותנים לו הצלחה רוחנית מן השמים, כלומר, שההשתוקקות והשאפה להתעלות רוחנית הוא הסיבה שזוכה האדם לקבל השפע הרוחני, ולכן, הנס של חנוכה היה רק משום שהם הרגישו שזהו "עת צרתם", כי אם הם לא היו מרגישים כי "להשכים תורתך" הוא צרה ואסון נורא, אזי לא היו זוכים להישועה של חנוכה, ורק בגלל הרגשה זו שהרגישו שזהו צרה שלהם לכן זכו לניסים ונפלאות כדי שיוכלו להמשיך בעסק התורה ובשמירת חוקי רצוניך, אך הנס של פורים לא היה בגלל הרגשת הצרה, אלא רק בגלל שעשו תשובה וצמו ג' ימים ולבשו שק ואפר, ועל ידי זה נמחל להם העוון שגרם את הגזירה וממילא ניצלו.

וכעין זה כתב בספר שפת אמת (עה"ת עניני חנוכה) על מה שנאמר ב"על הניסים" "רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם", דהקב"ה עזר להם רק משום שהרגישו שזהו "ריבם" וזהו "דינם", כלומר, שהיה זה מלחמה "שלהם" ולא רק של הקב"ה כביכול, כי הם הרגישו שללא תורה ומצוות אין חייהם חיים ח"ו, ובגלל זה הושיעם הקב"ה ונקם את נקמתם [וכעין זה כתב בקדושת לוי בעניני חנוכה וז"ל, וזה הוא הרמז שאנו אומרים ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם וגו', כלומר, זה ה' צרתם מה שרצו להשכים תורתך, אעפ"י שלא רצו לעשות להם רעה בגופם, זה היה צרתם שרצו להשכיח אותם מתורת ה', עכ"ל].

לימוד השקפה טהורה מההבדל בין נס חנוכה לנס פורים

מרן הגר"ר אלחנן וסרמן זצ"ל עורר בזה לימוד השקפה טהורה על דרך ההנהגה של כלל ישראל בעתות צרה ומצוקה, וכן היה אומר ג"כ מרן הגר"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל, דהנה בשעת הגזירה של היוונים יצאו החשמונאים למלחמת חורמה ביוונים, ואף שהיו מעטים נגד רבים וחלשים נגד גבורים, מכל מקום יצאו למלחמה, ואילו בזמן הגזירה של המן לא יצאו למלחמה אלא רק עסקו בתשובה ובתעניות וסיגופים ובלימוד התורה של מרדכי עם תשב"ר וכדומה, וטעם החילוק הוא, דהנה כלל ישראל נכנסו לברית עם הקב"ה, ויסוד הברית שלנו עם בורא העולם הוא, שאנחנו צריכים לשמור את התורה והמצוות, וזהו החובה שלנו, ואז הקב"ה יתן לנו כל טוב גשמי, וכמו שנאמר בפרשה שניה של קריאת שמע "והיה אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו'", ולכן, כאשר הגזירה היא על רוחניות אזי זהו גזירה על החלק שאנחנו אחראים עליו, ושאנחנו התחייבנו לשמור עליו, ולכן חובתינו לצאת למלחמה כנגד גזירה זו, אך כאשר הגזירה היא על גשמיות אזי זהו החלק של הקב"ה שהבטיח לנו לקיימו, ורק דאם יש גזירה הרי זהו סימן שאנחנו לא קיימנו את חלקינו בהסכם, ולכן אין הקב"ה עושה את חלקו, ואם כן, החובה המוטלת עלינו הוא

מצוות, שרק בחנוכה כתב "מצוה חביבה היא מאד". מוצאים אנו הלכות שונות ומנהגים שונים בחג החנוכה, מה שלא מצינו כן בשאר המצוות, וגם במצוות שהם זכר ליציאת מצרים.

נפסק בשו"ע או"ח סימן תרע"א דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק, וכ"כ הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד ה"ב. וכתב המגיד משנה שהרמב"ם למד דין זה ממה שנתבאר בפ"ז מהלכות חמץ ומצה שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות, והטעם משום פרסומא ניסא, וכש"כ בנר חנוכה שעדיף מקידוש היום דכתב הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד ה"ג "הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה לקידוש היום, הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בה זכרון הנס".

אולם יש לברר מדוע שונה מצות נר חנוכה וארבע כוסות משאר כל המצוות שאינו שואל ומוכר כסותו, דכך מובא בירושלמי פאה פ"א ה"ג עה"פ "כבד את ה' מהונך" (משלי ג'), במה את מכבודו, משיחנך מפרש לקט שכחה ופאה ועושה סוכה ולולב וכו', אם יש לך את חייב בכל אלו, ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן, דהיינו שאין צריך לחזור על הפתחים בשביל קיום מצוות.

עוד יש להעיר מדוע נאמר דחנוכה וד' כוסות עדיף מקידוש היום, דאם משום פרסום הנס הרי קידוש היום שהוא זכר למעשה בראשית לא פרסום פחות מחנוכה וד' כוסות, אדרבה בריאת שמים וארץ הוא נס גדול יותר מחנוכה, ויותר מזאת יש להקשות דאמנם חשיבות של פרסומא ניסא יש בחנוכה אולם זה רק מצוה דרבנן, ויוצא שמצוה דרבנן זה יותר חשוב ממצוה דאורייתא, שהרי בכל המצוות המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, ואילו בנ"ח שואל או מוכר כסותו שהוא יותר מחומש.

וכתבו בשו"ת אבני נזר הלכות חנוכה סימן תק"א אות ב' ובשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן מ"ט להסביר הדברים, דלכאורה יש להבין מה הטעם שר נר חנוכה קודם לקידוש היום משום פרסומא ניסא, הרי שבת הוא עדות על חידוש העולם כמו שאומרים בקידוש זכר למעשה בראשית, וחידוש העולם יש מאין יותר פלא מניסים של יציאת מצרים. וצ"ל דשונה המצוות שבביל פסח שהם לפרסם לבניו ולבניו ביתו ככתוב "והגדת לבנך", משא"כ שבת שהוא רק לעצמו, והדבר יוכן שהוא שבכל המצוות אינו חייב למכור כסותו שהרי חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה כמוכר בברכות דף ו', ולכן יותר מחומש הוא בגדר אנוס שאין באפשרותו לקיים המצוה, משא"כ בפרסומי ניסא שצריך לפרסם לאחרים מה לאחרים במחשבתו, ע"כ קידוש היום שהוא לעצמו שוב דומה הוא לשאר מצוות.

כעין זה מובא בשו"ת מהר"ם שיק סימן של"א להסביר דברי הירושלמי בפאה דכביד אם ואם נאמר שאפילו אין לו צריך לחזור על הפתחים, ולכאורה מדוע זה שונה מכל המצוות שאין צריך לחזור על הפתחים. וי"ל דמצוה שהוא כנגד אחרים דהיינו בין אדם לחבירו הוא כבעל חוב וגובה אפילו מבגד שעל גופו, ולכן צריך לחזור על הפתחים בכיבוד אב ואם, ועפ"י ז"ל דלגבי כל המצוות אם אין לו נחשב כאנוס, משא"כ במצוה שהוא מחויב נגד אחרים א"א לומר דמחשבתו הטובה תועיל לגבי אחרים, והנה הטעם של פרסום הנס הוא לפרסם כבוד ה' יתברך, והוא כדבר שחייב נגד אחרים, ע"כ מוכר כסותו לקיים המצוה בנר חנוכה, ולכן אף שנ"ח הוא רק מדברי סופרים צריך למכור כסותו, ואילו בדין דאורייתא לא נאמר שחייב למכור כסותו.

התועלת שיש בפרסום הנס לרבים יש לומר כדברי הרמב"ם בתחילת מנין המצוות על סדר היד החזקה וז"ל: "כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתנו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר אלוקים" (דברים ד' ז'). וכך מובא ברבינו יונה עמ"ס ברכות פרק חמישי להסביר דברי הרמב"ם ברכות ל"א אסור שימלא אדם שחוק פיו בעוה"ז שנאמר "אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה", דהיינו אז השמחה תהיה מיותרת בזמן שיעשה לנו ניסים ויושיענו, ואז באותו הזמן נשמח כדי לגלות נפלאותיו וגבורותיו, ויאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה ויראו בשמחתנו ויבושו, ושמחה כזו שהיא **שמחת הבורא היא מצוה גדולה משום פרסום הנס**". וז"א שע"י ניסים של הקב"ה מתגלה כבודו יותר לעיני כולם.

לכאורה משמע שענינו של פרסומא ניסא אינו אלא דרבנן שתקנו להדליק נ"ח לפרסם הנס, אולם בס' מעשה ניסים להרב דניאל הבבלי כתב שסידור הדין הוא דאורייתא (עי' בהגר"י פערלא בפירוש הרס"ג עשה נ"ט). והנה בגמ' שבת דף כ"ג שנינו נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומא ניסא, בתר דבעיא הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומא ניסא. וכתב בס' עמק ברכה (מערכת קידוש והבדלה אות י') להעיר למה באמת פרסומא ניסא עדיף, הרי מעלת התדיר הוא דין דאורייתא, ונלמד מפסוק דהעולה דתדיר קודם כמוכר בזבחים פרק כל התדיר, וא"כ למה הוא נדחה מפני מעלת פרסומא ניסא אשר לכאורה אין לו יסוד בתורה, ומשום כך כתב דענין פרסומא ניסא ג"כ יש לו יסוד מן התורה לפי דעת רבינו יונה במנין המצוות שיש מצוה מן התורה לזכור חסדי השם ולהתבונן בהם, שנאמר "וזכרת את כל הדרך אשר הוליךך ה' אלקיך זה ארבעים שנה ויאכילך את המן וגו'", וא"כ פרסומא ניסא

מהלכות חנוכה, ולא הזכירה אלא בהלכות תפילה וברכת המזון, וכללם יחד עם ההזכרות דמעין המאורע בשבת וי"ט, אולם כל זה לגבי חיוב על הניסים בתפילה, אבל הזכרת על הניסים בברכת המזון גם רש"י יודה דהוא מדין הזכרת מאורע (עי' בס' דברי הקודש חנוכה סימן ה' ובס' מאורות נתן סימן פ"ה ופ"ו).

הזכרת מעין המאורע בברכה מעין ג'

והנה לענין ברכת מעין שלש נפסק בשו"ע בסימן ר"ח דמוזכרין בה מעין המאורע בשבת וי"ט ור"ח אבל לא בחנוכה ופורים, המשנ"ב (שם ס"ק נ"ט) הסביר דאפילו בברכת המזון אינו מחויב להזכיר מצד הדין רק מצד המנהג, ובמעין ג' אין מנהג כלל על זה, וכתב באלוה רבה סימן תרפ"ב בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג סימן ע' וז"ל: "ולהזכיר מעין המאורע בברכה אחת מעין ג' בחנוכה ופורים לא צריך, דאפילו בברכת המזון איכא למ"ד בשבת כ"ד ע"א דאין מזכיר, ואם בא להזכיר בהודאה מזכיר, אבל במעין שלש לא יעלה על לב איש כיון דליכא הודאה בברכה מעין ג' אין מזכיר, דלא תקנו להזכיר מאורע בחנוכה ופורים אלא היכא דאיכא הודאה בתפילה". וכתב בס' שלמי תודה עניני חנוכה עמוד רע"ד להסביר לפי רש"י דהזכרת על הניסים אינו מדין הזכרה מעין המאורע, אלא הוא מעיקר תקנת חז"ל בחנוכה שקבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה, דהיינו בברהמ"ז אין אומרים אלא הזכרה שהיא מדין מעין המאורע, ומסקנת הגמ' דאף בברהמ"ז אם רצה אומר הודאה בברכת הודאה, וכ"ז שייך בברהמ"ז שיש בה הודאה, אבל בברכה דמעין ג' שאין בה הודאה אין להזכיר בו אלא מה שהוא מדין הזכרה מעין המאורע, ולא על הניסים שהוא מדין הודאה (עי' נימוקי אורח חיים סימן תרפ"ב, שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח סימן ק"ז, שו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן מ"ט ושו"ת צ"ץ אליעזר חלק כ"א סימן י"ז)

"הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות"

נפסק ברמ"א או"ח סימן תרפ"ב סעיף א' - יש אומרים כששכח על הניסים בברכת המזון, כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה לנו ניסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו וכו'.

בחידושי בכור שור בברכות דף ס' כתב להעיר מדברי הגמ' ברכות דף ס' היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד זכר הרי זה תפילת שוא, ומקשה הגמ' הרי לאה בקשה לנקבה ולא לזכר, וזה היה בתוך ההריון, ומתרת הגמ' אין מוזכרין מעשה ניסים, או שזה היה בתוך ארבעים יום, וא"כ איך כתב הרמ"א שיכולים לומר הרחמן יעשה ניסים ונפלאות, הרי אין מבקשים שיהיה נס. הבכור שור תירץ דדווקא בתפילה שהוא ליחיד אין להתפלל על הנס, אבל בתפילה שהיא לכלל ישראל מתפללין על נס. ועוד י"ל דכיון שהבטיחנו השי"ת "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", ומובא בגמ' ברכות דף י"ב ע"ב שקודם ביאת המשיח יהיו ניסים ונפלאות, א"כ אנו מתפללים שהשי"ת יעשה לנו את הניסים האלה שהבטיחנו, ולפי"ז כתב הבכור שור שאין צריך לומר כנדפס בסידורים בתפילה שאומרים בזמן ברכת כהנים "ותעשה עמי (ל' יחיד) ניסים ונפלאות", דלכאורה הרי זה תפילת שוא, אלא צריך לומר תעשה עימנו (ל' רבים) שאין זו תפילת שוא.

הישועות יעקב בסימן תרפ"ב מתרץ דמה דאין מתפללין על הניסים היינו משום שמנכין לו מזכויותיו, ולכן רק על נס שהוא בצינעא אין מתפללין שינכו לו מהזכויות, אולם אם ע"י הנס יהיה קידוש השם יתברך אז אין מנכין מהזכויות, וזהו שמתפללין על ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה שע"י מתפרסם שמו יתברך. במועדים וזמנים ח"ב סימן קמ"ח מתרץ שאין יכולים לומר להשי"ת מה שיעשה, רק שיכולים להתפלל שיתן פרנסה ולא שהפרנסה תבוא ע"י איזה דרך, וא"כ אין יכולים להתפלל שזה הזכר השי"ת יעשה אתו לנקיבה, אבל יכולים להתפלל באופן כללי שיעשה ה' לנו ניסים ונפלאות ולא לפרט איזה נס יעשה לנו.

בספר גבורות יצחק סימן מ"ט כתב לתרץ עפ"י"מ שכתב הרמב"ן בראשית י"ז א' דיש שני סוגי ניסים, דהניסים הנעשו לאבות וכלל הבאים בתורה בפרשת בחוקותי בברכות וקלות שכולם ניסים הם, ובכולם תתנצח מערכת המזלות, הם נסים נסתרים הנעשים בשם שד-י, שאין בהם שינוי ממנהגו של עולם כקריעת ים סוף וירידת המן וזולתם שהם מופתים משנים הטבע בפרסום, ולפי"ז נראה לומר דהא דאין מתפללין על מעשה נסים היינו רק להתפלל על נסים גלויים המשנים מנהגו של עולם, וכמו להתפלל על אשתו מעוברת שתלד זכר, דזהו שינוי ממנהגו של עולם, אבל להתפלל על נסים נסתרים שאין בהם שינוי ממנהגו של עולם, שפיר יש להתפלל עליהם, ולפי"ז י"ל דמה שאנו מתפללין שהקב"ה יעשה לנו נסים אין כוונתנו שיעשה לנו נסים גלויים המשנים טבעו של עולם, אלא נסים נסתרים כניסי נצחון החשמונאים שהיו נסתרים כמו רבים ביד מעטים וגיבורים ביד חלשים, כן תעשה עימנו ניסים נסתרים.

מעלת פרסומא ניסא

כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות חנוכה ה"ב וז"ל: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא מאד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו על הניסים שעשה לנו", מבואר מדברי הרמב"ם שמצות נר חנוכה יש בה חביבות מיוחדת משאר

לתקן את החטאים שגרמו לגזירה ולחזור בתשובה שלימה, וזה מה שעשו מרדכי והיהודים בשושן הבירה, ואז ממילא נתבטלה הגזירה, ללא מלחמה, ואף שבדאי על האדם מוטל להשתדל גם על הצלתו הגשמית, מכל מקום מכיון שידעו שכל זמן שלא יתקנו את שורש הגזירה לא תועיל כל השתדלות, לכן טיפלו טיפול שורש בחטאיהם שהיו הסיבה לגזירה.

מאכלי חנוכה

נהגו בתפוצות ישראל לאכול בימי החנוכה מאכלי חלב. המקור לזה הוא מדברי הגמ' בשבת כ"ג ע"א "אריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס", ומפרש רש"י שגזרו יוניים על הנשים וכו' וע"י אשה נעשה הנס. ברש"י לא מוזכר מה היה המעשה, אולם הר"ן (בשבת ד"י מדפי הר"ף) מפרש מה היה המעשה: "דאמרו במדרש דבתו של יוחנן כהן גדול האכילה לראש האויבים גבינה לשכרותו וחתכה את ראשו וברחו כולם, ועל זה נהגו לאכול גבינה בחנוכה". וכן מפורש בס' כל בו סימן מ"ד. וכ"כ הרמ"א בסימן תר"ע וז"ל: "יש אומרים לאכול גבינה בחנוכה, לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב". וכן מובא בים של שלמה ב"ק פ"ז סימן ט"ז ובשו"ת המהרש"ל סימן פ"ה. לכאורה מלשון הרמ"א משמע דהיא השקתו חלב, וכפי שכתב בס' מקור חיים שזה היה כמו יעל שהשקתו חלב לסיסרא, אולם מדברי הר"ן משמע שהאכילה אותו גבינה, ומשו"ה כתב הלבוש שהמנהג לאכול גם חלב וגם גבינה. מובא בס' דרכי חיים ושלום (מונקאטש) אות תת"ז וז"ל: "כמה פעמים אוכל ביום לסעודת צהרים מאכלי חלב דווקא לחנוכה".

נהגו העולם לאכול סופגניות ולביבות מתפוחי אדמה מטוגנים בשמן. בקובץ בשם "שריד ופליט" (אוסף כתבי יד) מובא כתב היד מרבינו מימון בן יוסף (אבי הרמב"ם) בחיבורו על התפילה (מובא בשו"ת תשב"ץ ח"א סימן ב') עניני חנוכה: "אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל, ויתחייב לעשות לזכר הנס שעשה השם יתברך עמנו באותו הימים, ופשט המנהג לעשות סופגין משום שהן קליון בשמן והוא זכר לשמן". רבינו ניסים גאון כתב במגילת סתרים "כי בכל מנהגי האומה באלו המנהגות אין לנו לבזותם, וכבר אמר הנביא "ואל תטוש תורת אמך", דת אומתך אל תעזוב". בס' הליכות שלמה למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (עניני חנוכה פי"ז הערה כ') מובא טעם אחר, כי בחנוכה בית חשמונאי טיהרו את כל המקדש, ואילו את אבני המזבח שקצצו היונים לא ידעו לטהרם, וגזוזם כמוכר בגמ' ע"ז נ"ב ע"ב והצטערו על כך, ולכן נהגו במאכלים שמברכין עליהם ברכת מעין שלש שבה מזכירים "על מזבחך", משא"כ בברכת המזון שאין מוזכר בה המזבח ביחוד.

וכתב לחדש מרן הגרש"ז זצ"ל דסופגניות שביליתם עבה ואח"כ מטגנים אותם בשמן, אין מברכין עליהם בשעת הסעודה אף אם הם באים בסוף סעודה לקינוח, דהם נחשבים כדברים הבאים מחמת סעודה שאין מברכין עליהם דהיות והסופגניות הם משיעויות כמו לחם. בס' מועדים וזמנים ח"ח סימן קמ"ח כתב הטעם שאוכלים בחנוכה לביבות מתפוחי אדמה כדי לצאת ידי ספק הזכרת חנוכה בברכת מעין שלש, דיש פוסקים שכתבו שצריך להזכיר בברכת מעין שלש את על הניסים, ולכן דקדקו לא לאכול מזונות כלל בחנוכה כדי שלא להכנס בספק ברכה. אולם בח"ד רומז שלמעשה הכריעו הפוסקים שאין צריך להזכיר בברכת מעין שלש את חנוכה. (עי' שו"ת צ"ץ אליעזר ח"ד סימן כ"ג ובשו"ת משנה הלכות ח"ב סימן פ').

הזכרת על הניסים בחנוכה

מובא במסכת שבת דף כ"א ע"ב "מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה כסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון וכו', וכשנכנסו יוניים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום ובדקו ולא מצאו אלא פח אחד של שמן, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנה שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה". וכתב רש"י וז"ל: "לא שאסורים במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה". ומבואר מדברי רש"י שעל שני דברים נקבעו ימי חנוכה האחד להלל דהיינו לקרות הלל, והשנית להודאה והוא אמירת על הניסים בהודאה, זאת אומרת דעצם קביעות הימים שהם ימי הודאה זה המחייב לומר על הניסים.

אולם בדברי הרמב"ם משמע אחרת, דכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות חנוכה הלכה ג' - "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונות ימים האלו שתחילתן כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל וכו'", משמע מדבריו דמה שנאמר בגמ' "בהלל ובהודאה" הוא דין אחד דהיינו דין קריאת הלל, ואילו דין אמירת על הניסים הרמב"ם השמיט לגמרי מהלכות חנוכה, והזכירה בהלכות תפילה פ"א הלכה י"ג דחנוכה ופורים מוסיפין בהודאה על הניסים, וכן הביא לדין אמירת על הניסים בברכת המזון בפ"ב מהלכות ברכות הלכה ו'. בקונטרס חנוכה ומגילה להגר"ח טורצ'ין זצ"ל כתב להסביר בדעת הרמב"ם דדין הזכרת על הניסים הוא מדין הזכרה מעין המאורע, וכמו בראש חודש דמוזכרין יעלה ויבוא, זאת אומרת שהתפילה מחייבת אמירת על הניסים, ורק נוסח התפילה בימי חנוכה הוא שיוזכר בהודאה את ימי החנוכה באמירת על הניסים, ולכן השמיט הרמב"ם דין על הניסים

לזכור ולפרסם את חסדי ה' הוא בכלל מצוה זו, ומפני זה מעלת פרסומא ניסא עדיף ממעלת תדיר.

בפרשת וישלח (ל"ג, י"ח) כתוב "ויבא יעקב שלם עיר שכם וגו' ויצב שם מזבח ויקרא לו א-ל אלקי ישראל", אומר ע"ז רש"י "ויקרא לו א-ל אלקי ישראל, לא שהמזבח קרוי אלקי ישראל, אלא ע"ש שהי' הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח ע"ש הנס להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר, מי שהוא א-ל, הוא הקב"ה לאלקים לי ששמי ישראל, וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה' נסי", עכ"ל. א"כ מצינו כאן את העניין של פרסומי ניסא, שיעקב אבינו קרא למזבח "א-ל אלקי ישראל", שיתפרסם שמו של הקב"ה אצל כל מי שיזכיר את שם המקום, ויפורסם הנס שעשה עמו ה' שהצילו מיד עשו אחיו.

בס' שלמי שמחה מהגר"ש עלבג זצ"ל כתב לחקור בהדלקת נר חנוכה ובקריאת מגילה דצריך שיהיה פרסומא ניסא, אם זה תנאי בקיום המצוה, דאין קריאת המגילה והדלקת נ"ח הדלקה בלי פרסום הנס, ואם קורא את המגילה בלי פרסום הנס אין הקריאה קריאה, וכמו"כ אם מדליק בלי פרסום הנס אין ההדלקה הדלקה, דדין פרסום הנס הוא תנאי בקיום המצוה, ואם ע"י קריאתו או הדלקתו הנס אינו מתפרסם אין זו קריאת מגילה או הדלקת נרות חנוכה, והוי כקורא בעלמא וכמדליק נר בעלמא, דתורת קריאת מגילה או תורת הדלקה דנ"ח חלה רק אם ע"י ההדלקה או הקריאה מתפרסם הנס, או דפרסום הנס הוא דין מיוחד בפני עצמו ואין זה תנאי כלל בקיום המצוה, דיש לומר דחויב קריאה ופרסום הנס הם שני דינים נפרדים, דאם קורא את המגילה בלי פרסום הנס אז חסר דין דפרסום הנס, אבל חויב קריאה יוצא גם בלי פרסום הנס. וכן בהדלקת נ"ח אם מדליק בלי שהדלקה זו מפרסמת את הנס, שפיר מקיים מצות הדלקה אלא שחיסר מצוה דפרסומא ניסא, ונראה דאין דומה דין פרסומא ניסא בחנוכה לדין פרסומא ניסא דמגילה, דבחנוכה הדין פרסומא ניסא הוא תנאי בקיום המצוה, ופרסומי ניסא במגילה או בד' כוסות הוא חויב בפני עצמו, ואין זה תנאי בקיום המצוה. ויש להוכיח זאת דבחנוכה אנו מוצאים הקפדה וסוגים מיוחדים לקיים את ההדלקה, למשל נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה, וכתב רש"י בשבת כ"ב ע"ב וז"ל "דלא שלטא ביה עיניה למעלה מכ' וליכא פרסומא ניסא", וכ"כ הרמב"ם פ"ד ה"ז מהלכות חנוכה, ומפורש דהדלקה בלי פרסום הנס לא הוי הדלקה, וחויב פרסום הנס מעכב. אולם בקריאת מגילה יתכן שיש קיום מצוה גם בלי פרסום הנס, כמבואר במגילה י"ט ע"א "הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא", וכתב רש"י שם דבעינן אגרת לעצמה דמפורסם הנס יותר, וכי קוראה בין הכתובים נראה כקורא במקרא "ומחו לה אמוחא בציבור שנו". וכתב הר"ן שאין לך לומר לא יצא, שלא אמרו אלא בציבור אבל ביחיד אפילו לכתחילה, הילכך אפילו בצבור דיעבד מיהא יצאו, וכ"כ המאירי דאף הציבור יוצאים בדיעבד. ומתבאר דאין בקריאה זו פרסומא ניסא, אפ"ה יוצא בקריאה זו, ואף שלכתחילה צריך קריאה שיש בה פרסום הנס, אבל פרסום הנס אינו מעכב לעצם הדין קריאה, ושפיר יוצא בקריאה שאין בה פרסום הנס. וגם בשתיית ד' כוסות גם אם ישתה בלי פרסום הנס ג"כ יצא י"ח, דכל עיקר דין ד' כוסות לא הותקנה כדי לפרסם את הנס, אלא דהוא ענין בפני עצמו, אלא שע"ז ג"כ מפרסם את הנס דגאולה.

בקובץ בית אהרן וישראל (שנה כ"ד גליון ח') מובא ספיקו של הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א, בחנוכה מכסף טהור או מגילה בכתב מיוחד ביפוי מה עדיף, ומובא שם תשובה מהרה"ג משה והב שליט"א דעדיף שיקנה מגילה על פני חנוכה מכסף, דיש שני סוגי הידור כגון הבאת ביכורים שמביא בכלים נאים כמובא במסכת ביכורים פ"ג משנה ו', א"כ הכלי הוא חפצא דמצוה רק שהפירות מונחים שם, וא"כ י"ל דווקא במעשה הדלקה במה שמוסיף והולך מה נקרא הידור מצוה בגוף המצוה, משא"כ חנוכה הוא רק כלי קיבול להניח שם הנרות א"כ אין זה חפצא דמצוה ממש, משא"כ מגילה שזה חפץ שעל ידו יוצאין בו יד"ח, כס"ת שקוראים בו ויוצאים בו ידי חובה, א"כ עדיף לקנות מגילה קודם (ע"י שו"ת בנין שלמה מהגר"ש הכהן מוילנא זצ"ל סימן ו'). אולם נראה לענ"ד שעדיף לקנות חנוכה קודם, דלפי הסברו של השלמי שמחה דבחנוכה עצם הפרסום הוא חלק בלתי נפרד מהמצוה, אולם פרסומא ניסא של פורים אינו חלק מהמצוה אלא דבר נוסף, והיות כל ענינו של חג החנוכה פרסומא עדיף שיקנה חנוכה, ויותר מזאת יעוין בס' ישועות מלכו (מקוטנא) שמעיר דלא מצינו שצריך למכור כסותו בשביל לקנות מגילה, ואילו בחנוכה נאמר דין מוכר כסותו.

בס' מור וקציעה (להיעב"ץ) בסימן תרע"ב כתב להסביר את דעת הטור לגבי אם יש לו ספק אם בירך על הדלקת נר חנוכה דצריך לברך, והסביר זאת בזה"ל "דנר חנוכה שונה ובדאי דברכתה מעכבת, לפי שכל עיקרה לפרסומא ניסא, וכי מדליק בלא ברכה לאו מידי עביד, דהרואה סבר לצורכו הוא דמדליק, ולא מינכרא מילתא כלל דלשם מצוה קעביד, ולא דומה לקריאת מגילה דבספיקא לא מברך, משום דבלא ברכה ג"כ מפורסם הנס ע"י קריאתה, וזה הטעם שמברכין על נרות חנוכה בביהכ"ס, אעפ"י שאין החיוב מדינא דגמרא, והיה די להדליק בביהכ"ס בלא ברכה, וזה דומה לספק אם כל מה שהרבו המחברים לתת טעם להדלקה בביהכ"ס כמש"כ בב"י בשם הריב"ש והכלבו, ואעפ"י לא לברכה שאינה צריכה מספק, כי חשבוהו צורך המצוה לעשותה כהוגן, וכיון שראו שהלכה רופפת אמרו שלא לזוז

ממנהגן של ישראל, וא"כ ה"ה המדליק בביתו מחמת ספק ג"כ לא הפסיד הברכה", עכ"ד. היוצא מדבריו דחלוק דין ברכות בחנוכה מדין הברכות בפורים, דבחנוכה אפילו בספק צריך לברך דברכתה מעכבת לפי שכל עיקרה לפרסום הנס, דבלי הברכות יאמרו שלצרכו הוא מדליק, משא"כ בברכות של המגילה דינו נשאר ברכות שמספק אין לברך משום דגם בלי ברכות יש פרסום הנס ע"י הקריאה (ע"י בס' משנת יעקב להגר"י רוזנטל זצ"ל בהלכות מגילה פ"א ה"ג).

מה שאוכלים מאכלים העשויים בשמן, הוא כנראה כדי לפרסם בימים אלו הנס שנעשה בשמן, דומה למה שמצינו בפורים. וראה בביאור הלכה (ס' תרצ"ה) שכתב בשם המאירי, גבי "חייב איניש לבסומי בפוריא וכו'", דפירושו ירבה במשתה היין ע"ש, דנראה דלאו משום משתה הוא דצריך להרבות ביין, ולהשתכר ביין דוקא, אלא כיון דעיקר הנס היה על ידי יין, לכן זהו עיקר פרסומי ניסא, ואם ישתה משקים אחרים המשכרים חסר כאן עיקר פרסומי ניסא. וע"י רמב"ם פ"ב מהל' מגילה הל"ט שכתב "ושותה יין עד שישתכר", עכ"ל. וכן כתב האבודרהם (דיני פורים) דלכן חייבו להשתכר בפורים, מפני שבא הנס הגדול בשתיית היין, עכ"ל. וכנראה דלכן הנהיגו בכל תפוצות ישראל להרבות בחנוכה במאכלים הקשורים בשמן, ומנהגי ישראל מרמזים על תורה כדי לפרסם הנס, ויש בזה משום פרסומי ניסא בכל דור ודור.

בשו"ת משנה שכיר ח"ב סימן ב' כתב, מה שתקנו חז"ל להדליק נרות מבחוץ לפרסומי ניסא, ודאי דרק לפרסם הנס בינינו נתכוונו חז"ל, דמה לנו לפרסם הנס בין העמים, מה לנו ולהם, ויוצא מדבריו דעיקר פרסום הנס הוא לישראל ולא לעכו"ם, וכ"כ בס' נוהג כצאן יוסף עמ' קפ"ג. אולם בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן קנ"ג כתב דהמצוה דיתפרסם הנס גם בין הגוים שישאלו מהו זה, ויודע להם המעשה ועיקר הנס, ומקרא מפורש הוא "והגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים", ולכאורה מדברי רבינו יונה לעיל, משמע שפרסום הנס הוא גם לגבי גוים עיי"ש.

עשיית מלאכה בחנוכה

מותר לעשות מלאכה בימי חג החנוכה, וכך מפורש במסכת ערכין י' ע"ב, אך עם כל זה מובא בשולחן ערוך סימן תרע"ט ס"א וז"ל: "ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות". (דהיינו עד כחצי שעה לאחר הדלקת הנרות). וכך מובא בס' ארחות חיים הלכות חנוכה אות נ"א ובכל בו סימן מ"ד. מובא בס' מטה משה סימן תתקצ"ד בשם הרא"ש ז"ל הטעם כדי להזכיר שאסור להשתמש לאורה, וכ"כ הב"י סימן תרע"ט ומשנ"ב (שם) ס"ק ד'. ובלבוש (שם) כתב "כדי לא להסיח דעתם מזה הנס עושין לפחות אותה שעה כמו יו"ט", ומסבירים האחרונים דדוקא הנשים אינן מדליקות נרות חנוכה אלא יוצאין בזה שהאנשים מדליקין, ולכן כדי שיהיה להם איהו שייכות עם היו"ט עשו להם אותה השעה ליו"ט ואסרו להם אז מלאכה.

הטעם שדווקא הנשים החמירו על עצמן מובא בס' כל בו סימן מ"ד ובבית יוסף סימן תרע"ה, מפני שהתשובה באה ע"י מעשה אשה, וכפי שמובא בשו"ע סימן תרע"ט ס"ב שהאכילה יהודית בתו של יוחנן כהן גדול לראש הצוררים תבשילי גבינה כדי שיצמא וישתה יין וישתכר ויירדם, וכן היה, וחתכה את ראשו והביאתו לירושלים, ובראות שר צבאם כי אבד מלכם וינוסו. ולכן ג"כ יש מנהג לאכול מאכלי חלב בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב, וכ"כ בס' חיי אדם כלל קנ"ד ס"ק ג' ובס' בן איש חי פרשת וישב ס"כ, והוסיף רמז טעם בחלב לשלושה מצוות שגזרו לבטלם שהם "חודש" "שבת" "מילה", ומסרו ישראל עצמן עליהם, דאות ח' ד"חלב" הוא אות ראשונה של חודש, ואות ב' ד"חלב" הוא אות שניה של שבת, ואות ל' ד"חלב" הוא אות שלישי של מילה, ומשום כך כתב הפרי חדש בסימן תרע"ט דלאנשים ודאי אין שייכות למנהג זה, ודלא כמו שכתוב במהרי"ל הלכות חנוכה ובספר "המנהגים" לרבינו אברהם קלויזנר בהלכות חנוכה סימן ס"ח וז"ל: "קבלה בידינו שאין "לאדם" לעשות מלאכה בשעה שנרות דולקים בחנוכה", וכ"כ בספר חסידים סימן קכ"א ומור וקציעה סימן תרע"ט.

בעל חידושי הרי"מ זצוק"ל כתב טעם אחר, והוא, דמובא במסכת שבת דף כ"ג דהדלקה עושה מצוה, ולכן אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק להדליק עוד פעם הנרות, דכיון שהדליק תיכף קיים המצוה, וכך נפסק בשו"ע או"ח סימן תרע"ג ס"א, ממילא כשנגמרה עשיית המצוה נשלם היו"ט, אבל הנשים העיקר אצלן הוא פרסומי ניסא כל זמן שהנרות דולקות, וזהו ההלל וההודאה שלהן, וממילא אז אצלן יו"ט ואסור להן לעשות מלאכה.

ויש לברר מה כוונת השו"ע דאסור לעשות מלאכה, האם רק כיבוס ותפירה וכדומה אבל בישול אוכל לא, או י"ל דגם בישול אסור. והנה בס' מור וקציעה כתב, ראוי לנשים לא לעשות מלאכה לפי שהן קלות הדעת, ויבואו לעשות מלאכתן לאור הנר של מצוה, עיי"ש. ולפי"ז לכאורה כל מלאכה תהא אסורה, ומובא בשו"ת רבבות אפרים ח"א סימן תל"ו בשם הגאון ר' ישראל יעקב פישר זצ"ל דמנהג ירושלים לאסור כל מלאכה ואפילו בישול בזמן שהנרות דולקים. ובס' נטעי גבריאל סימן ז' הביא מהגה"צ מדעברצין שקבלה בידינו שאין עושה אשה מלאכת נשים היינו כביסה אריגה תפירה וגיהוץ, אבל בודאי מבשלות ואופות, וכך משמע בבן איש חי פרשת וישב סכ"ז דכתב ראוי שלא לעשות כיבוס ומעשה מחט. בס' הליכות שלמה פרק ט"ז

הערה 14 מובא שבביתו של מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל החמירו שלא לעשות שום מלאכה גם בישול, אבל בטיגון הסופגניות הקילו.

אולם בשו"ת שיח יצחק סימן שכ"ה כתב דעיקר המנהג לאסור הוא רק לטוות, ומביא אסמכתא מהלכות אישות ה"א שעיקר מלאכת הנשים היא הטווה, ככתוב (שמות ל"ה כ"ה) "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו", וכמו"כ כתוב במשלי ל"א י"ט "וכפיה תמכו פלך", ומובא במסכת יומא פ"ו ע"ב אין חכמה לאשה אלא בפלך, וע"כ נמנעו דווקא מלטוות משום שזה עיקר מלאכתן המיוחדת להן.

יש נשים הנוהגות שלא עושות מלאכה כלל בכל שמונת ימי החנוכה, וכן משמע בס' שבלי הלקט סימן קפ"ד וז"ל: "ובמקומינו נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בחנוכה, ואין להקל במנהגן דמאחר שנהגו קבוע עליהן הדבר לחובה". בס' חסדי דוד בסימן תרע"ט מביא אסמכתא למנהג זה, והוא, שלא יבואו לטעות עצמן לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקות, והן החמירו על עצמן יותר מאנשים יען שהנס נעשה על ידן, והחמירו שלא לעשות מלאכה אז בכדי שלא יבואו להשתמש לאור נר חנוכה. ובסו"ד כתב דכיון שנוהגות כן שלא יבואו לידי סייג איסור שלא יבואו להשתמש לאורה, אין להם להקל כלל. אולם בס' ארחות חיים הלכות חנוכה סימן ר"א כתב דטועות הנשים במה שאין עושות מלאכה כל שמונה הימים, והבטלה הריחיקו חז"ל שהיא מביאה לידי שיעמום, וכן כתב בשו"ת חכם צבי סימן פ"ז שיש למחות בנשים הנוהגות כן. יש אומרים שטוב לנשים להמנע לכל הפחות ביום הראשון וביום השמיני של חנוכה מלעשות מלאכות שיש בהן טירחא יתרה, וכך מובא בשלטי גיבורים על המרדכי שבת פ"ב ובמהרי"ל הלכות חנוכה ובב"ח סימן תרע"ט ובבן איש חי פרשת וישב אות כ"ז.

מנהגי הדלקת נרות חנוכה בשעוה ובשמן זית

שמן זית מצוה מן המובחר

מובא בשו"ע סימן תרע"ט ס"א: "כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה וכו', ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר, ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי, ונוהגין במדינות אלו להדליק בנר של שעוה כי אורם צלול כמו שמן", המקור לזה מדברי הגמ' בשבת כ"ג ע"א "אמר רבי יהושע בן לוי כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר", וכך מובא ברקח סימן רכ"ז אות ב' ובארחות חיים הלכות חנוכה אות ז' ובכל בו סימן מ"ד. וכתב בשו"ת מהר"י ברונא סימן ל"ט "וכשמדליקין בנרות של שמן וכו' ומצוה בזה יותר מבנר של שעוה". וכ"כ המשנ"ב (שם) ס"ק ד' דאף שאפשר להדליק בנר של שעוה, מ"מ מצוה בשל שמן יותר מנרות של שעוה דע"י השמן נעשה הנס, וזה מ"ש הרמ"א שאם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי, דאעפ"י שעדיף להדליק בשמן זית מפני שהיה בו הנס, מ"מ כשאין שמן זית מצוי עדיף להדליק בשאר שמנים דסוף סוף דומה לנס שהיה, וכך משמע מדברי המאירי שבת כ"א שאעפ"י שרשאי להדליק בנר שעוה, מ"מ מצוה בשל שמן יותר מפני שע"ז נעשה הנס, וכך כתב במפורש בארחות חיים (שם) דהמדליק בנרות שעוה צריך לעשותן ארוכות, ור"ל כשאין לו שמן זית או שאר שמנים ומדליק בנרות שעוה צריך לעשותן ארוכות. אולם מפורש בשו"ת מהרש"ל סימן פ"ה אחרת, דכתב "שמן זית מצוה מן המובחר היכא דשכיח, ואין לומר **בנמצא** שמן זית יקח שאר שמנים, אבל משומן וחלב נראה דיותר יש **הידור מצוה בשעוה, וכן המנהג**". וכן כתב בשו"ת מהר"י ברונא הני"ל. ולפי"ז יוצא דאם אין לו שמן זית רשאי להדליק בנרות של שעוה הגם שיש לו שמנים אחרים, ודלא כמו שהבאנו לעיל בשם הראשונים דעדיף להדליק בשאר שמנים שדומה לנס יותר מאשר שעוה.

אולם במנהגים לרבי אייזיק טירנא עמוד קמ"ד משמע דשעוה מצוה מן המובחר כמו בשמן זית דאורן צלול כמו שמן. וכ"כ בס' מטה משה סימן תתק"צ, אולם כבר כתבו האחרונים דאין הלכה כמותם, ואם יש לו שמן זית או שאר שמנים ידליק בהם ולא בנרות שעוה שהנס נעשה בשמן. וכ"כ המאירי שבת פרק ב' וז"ל: "למדנו נרות שעוה מותרות לנר חנוכה, מ"מ נוי מצוה הוא לעשותן בשמן אחר שהנס היה בשמן, והוא שאמר "כל השמנים יפים לנר ושמן זית מן המובחר". ולעצם הענין שיש במעלת שמן זית יותר משאר השמנים, כתבו התוס' שבת כ"ג ע"א בד"ה משום "דנפיש נהוריה טפיי", שמאיר יותר משאר השמנים. אולם שאר הראשונים המאירי והכל בו כתבו "המצוה המובחרת להדליק בשמן זית לפי שבו היה הנס". המאירי (שם) כותב קצת בשינוי לשון "**נוי מצוה** לעשות בשמן כיון שהנס היה בשמן". וכ"כ בחיי אדם כלל קנ"ד ס"ח ובקיצור שו"ע סימן קל"ב סעיף ד', וכן מובא בס' יוסף אומץ סימן תתקע"ב וז"ל "מצוה בשמן זית יותר משמנים אחרים זכר לנס, וכש"כ יותר מנרות שעוה". [ע"י שו"ת שואל ומשיב מהדורא רביעאה ח"ג סימן כ"ט, שו"ת כוכבי יצחק ח"א סימן ט"ו, שו"ת דבר אליהו (קלצקין) סימן כ"ג, שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן ס"ח ובשו"ת יביע אומר ח"ג סימן ל"ה].

דעת המהר"ל מפראג שאין מדליקין נ"ח בשעוה

אולם מצינו שיטה מחודשת והוא דעת המהר"ל מפראג בספרו נר מצוה עמוד נ"ז וז"ל: "**מה שרוב העולם נוהגין נרות של שעוה להדליק בו, לפי הנראה שהוא פסול לנר חנוכה לגמרי דלא נקרא נר כלל, רק זה נקרא נר שנותנין השמן בכלי ומנחים שם הפתילה שזה נקרא נר, לא כאשר כורכין השעוה על הפתילה, וכן חלב שכורכין על הפתילה לאו**

גליון ס"ב עמוד ס"ה) שמותר להדליק בזה אף לכתחילה, ומקיים בזה ההידור של הדלקה בשמן זית כיון ששמן הנוזל הוא הדולק.

מעלת שמן זית בראי המדרשים

מוצאים אנו התייחסות מיוחדת מדוע מתבטאת ייחודיותו של שמן הזית. מובא במדרש תנחומא פרשת בהעלותך פרק א' "אמר ליה רבי טרפון הרי מצינו שחיבב הקב"ה שמן זית יותר מכל השמנים בנר ובהדלקה, שהרי שנה פרשת הדלקת הנר ושילש בכמה מקומות, ומרוב חיבתו בחר "שמן זית כתית למאור" (שמות כ"ז), למאור ולא למנחות". שמן זית מסמל אור לעולם, כפי שמובא במדרש תנחומא תצוה פרק ו': "אל הקב"ה למשה מלך עשיתך, מה מלך צמו עושין גזירתו, אף אתה גוזר עליהן והם עושים שמן זית זך כתית למאור, למה לא שמן אגוזים ולא שמן צנונות ולא שמן דגים או שאר שמנים, **אלא שמן של זית לפי שהזית סימן אור לעולם**". ועוד מובא במדרש תנחומא (שם): "כשהיה נח בתיבה כתיב שם "וישלח את העורב ויצא ובא, ואח"כ שלח את היונה ותבא אליו היונה וגו' (בראשית ח'), אמר הקב"ה מה היונה הביאה אור לעולם, אף אתם שנמשלתם כיונה הביאו שמן זית והדליקו לפני את הנר, שנאמר ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית".

מובא במד"ר שמות פרשה ל"ו וז"ל: "ואתה תצוה, הה"ד "זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך" (ירמיה י"א), וכי לא נקראו ישראל אלא לזית הזה בלבד, והלא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו לתאנה ותמר וכו', אלא מה הזית הזה עד שהוא באילנו מגררין אותו ואח"כ מורידין אותו מן הזית, נחבט ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת ונותנין אותו במטחן ואח"כ טוחנים אותו ואח"כ נותנים את שמנו, כך ישראל באים עובדי כוכבים וחובטין אותם ממקום למקום, ואח"כ עושין תשובה והקב"ה עונה להם", ועוד מובא במדרש (שם) "מה ראה ירמיה למשול אבותינו כזית, אלא כל המשקין מתערבין זה בזה, ובשמן אינו מתערב אלא עומד, כך ישראל אינם מתערבים עם העובדי כוכבים. דבר אחר כל המשקים אדם מערב בהם ואינו יודע איזה תחתון ואיזה עליון, אבל השמן אפילו אתה מערבו בכל השמנים שבעולם הוא נתון למעלה מהם, כך אבותינו בשעה שהיו עושין רצונו של מקום נצבים למעלה מן העכו"ם", א"כ ענין של שמן זית מסמל שהאדם צריך להתייגע ביגיעה רבה להגיע למדרגה של קרבת ה', ושלא מתנהגים במנהגי הגויים ומובדלים מהם, ועוד שעם ישראל ניכרים ובלוטים במעשיהם והתנהגותם השונה מכל שאר הגויים, ולכן מדליקין המנורה בשמן זית לרמז לבני ישראל איך להדליק נר ה' נשמת אדם, שההכרח שתהיה מבוססת על מעלות הללו הנ"ל שעליהם מרומז השמן זית זך (עי' שפת אמת פרשת תצוה תרל"ב, ובס' ראשית חכמה שער התשובה פ"ג). ומכאן יש מקור ליש הנוהגין לשים מעט מים בשמן כמובא בס' יפה ללב ח"ב סימן תרע"א אות ב', והטעם כיון דאז יהיו המים למטה והשמן למעלה לסמל על התגברות אומות העולם, דהרי ישראל נמשלו לשמן ואומות העולם נמשלו למים הנידונים. אולם יש להשגיח שהפתילות לא יגעו במים, שא"כ לא ידלקו הפתילות.

טעם נוסף להדליק דוקא בשמן זית, כיון שאמרו בגמ' (ברכות דף נ"ו א') "הרואה שמן זית בחלום יצפה לתורה", וכל מטרת היוונים היתה "להשכיחם תורתך", ולכן טמאו כל השמנים, כי המנורה במקדש היתה מקור החכמה, עי' בגמ' בבא בתרא (דף כ"ה ב') "מנורה בדרום כי הרוצה להחכים ידרים", ובימי החנוכה ע"ז נרות חנוכה שהם המשך לנרות המקדש (רמב"ן ריש פר' בהעלותך), אנו מרבים חכמת התורה. (ועיין בספר "מגן אברהם" עה"ת בעניני חנוכה שכתב וז"ל: "בחנוכה הוא זמן קבלת תורה שבע"פ, ובשבועות זמן קבלת תורה שבכתב", ועיין בספר מנהגי החתם סופר (פ"ט אות א') שהזהיר מאוד לעסוק בתורה בימי החנוכה, כיון שאז נמסרו סודות התורה למשה רבינו ע"ה. והלימוד הוא ענין גדול בזמן זה, עכ"ד). ולכן מדליקין בשמן זית שהוא סימן לריבוי חכמה אשר מתרבה בימים אלו בכח נר חנוכה - כי נר מצוה ותורה אור".

זיתים אין בהם הרכבה

גם במצב של חושך צריכים להיות נאמן לד' ולתורתו, מרומז בהדלקה בשמן זית, כפי שמובא בס' אמרי שמאי, כמו שדרשו חז"ל במדרש ויקרא פרק ל"א במעלת שמן זית למנורה: "משל למלך שמרדו בו לגיוניו, ולגיון אחר משלו לא מרד בו. אמר המלך לאותו גאון שלא מרד בו ממנו יעשו דוכסין ואיפרכין ואיסטרליטין. כך אמר הקב"ה, הזית הזה הביא אורה לעולם בימי נח, הה"ד "ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפי"ה" (בראשית כ"ו). ולכאורה איך רואים כאן נאמנות במצב מרידה, אלא י"ל שהזית הוא הלגיון שלא מרד, ומכוון למה שנאמר במד"ר פרשת נח "הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול, הכלב היה הולך אצל הזאב וכו', אף הארץ זינתה היו זורעין לה חטין והיא מוציאה שעורים", אמנם על זיתים נאמר בירושלמי כלאים פ"א ה"ז עה"פ "בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך" (תהלים קכ"ח), מה זיתים אין בהם הרכבה אף בנין אין בהם פסולת, וזהו ענין הנרות שמאירים גם בעת החושך יכסה ארץ ומתקיים בהם "ועליך יורח כבוד ד", ולאור דברי הירושלמי פירש בספר דברי קדשו פרשת נח שהיות והפרי היחיד שאינו מקבל הרכבה היינו רק זית, והוא מעשה הקב"ה לבדו בלי שום תוספת מעשה ידי אדם, לכן זאת הראתה היונה לנח

זוכים לבנים ת"ח, א"כ שפיר יש להתפלל ע"ז בשעת הדלקה. ובפרט למה שמבואר בהגהות מיימונית (ברמב"ם אחר הלכות שמיטה ויובל בהגהות דשייכי לספר זרעים סוף הלכות חלה) שגם בשעת עשיית שאר מצוות יש להתפלל על הבנים, וז"ל: ובכן תתפלל אשה תמיד בשעה שהמצוה בידה ומקיימת אותם, שיתן לה הרחמן בנים צדיקים ויראי השם ויודעין שמו יתברך, עכ"ל.

שמנים לנר חנוכה ושבת

הבאנו לעיל מעלת שמן זית לנר שבת וחנוכה, אולם דעת רוב האחרונים שאם אין לו שמן זית מדליקין בנר שעוה ודלא כדברי המהר"ל. וכ"כ הרמ"א אור"ח בסימן תרע"ג בשם המרדכי.

קניית נרות שעוה ממה שנוסף מנרות בית הכנסת

כתב הט"ז בסימן תרע"ג ס"ק י' בשם שו"ת מהרש"ל סימן פ"ה, שמצוה לקנות נר שעוה ממה שנטף מן נרות ביהכנ"ס, מכיון שנעשה באותה שעוה מצוה אחת עושין בה עוד מצוה, כמובא בברכות ל"ט ע"ב ושבת קי"ז ע"ב. וכן הביא הב"ח סימן תרע"ג אות ד', ומציין שבדרשות מהר"ש מאוסטרך כתב (מובא במנהגי מהר"ש סימן תק"מ) וז"ל: "אמר לי לקנות מן השמש שעוה שנטף מן נרות ביהכנ"ס לתקן מהן נרות לחנוכה", וטעמו "כיון דאיתעביד בה חדא מצוה ליתעביד בה מצוה אחריתי". וכך כתבו במטה משה סימן תתק"צ ובא"ר סי' תרצ"ג ס"ק ב'. אולם בס' שונה הלכות (שם) כתב בענין זה "ומ"מ עדיף ליקח שמן זית מן המובחר", וציין (שם) שכך משמע במשנ"ב, וכך כתב בשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן ס"ח דהיינו דווקא כשבא להדליק בנר אז עדיף שעוה הנוסף מנר ביהכנ"ס, אבל אם רצונו להדליק בשמן זית כמבואר ברמ"א שמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, הוא קודם לשעוה הנוסף בביהכנ"ס, וכן שאר שמנים קודם לנר שעוה מטעם שנעשה הנס בשמן, וכפי שמובא בשו"ת מהר"י ברונא סימן ל"ט וכדברי המאירי בשבת כ"א ע"ב, וכן נראה מלשון מטה משה הנ"ל "שמן זית מצוה מן המובחר או שעוה, וכן המנהג, ומצוה לקנות שעוה מה שנטף מנרות של ביהכנ"ס", הרי שכתב כי גם שעוה מצוה מן המובחר, ושגם המנהג בנר שעוה כתב לקנות שעוה שנטף מנר ביהכנ"ס, אבל לדידן שפוסקים כדברי הרמ"א דרך שמן זית מצוה מן המובחר ולא שעוה, יש להקדים שמן זית גם לשעוה הנוסף מנרות ביהכנ"ס. ואכן בס' מקור חיים בקיצור הלכות סימן תרע"ג ד"ה מש"כ רש"ל, כתב שהמדליק נרות חנוכה משעוה הנוסף מביהכנ"ס **יצא שכרו בהפסדו**. וכבר האריכו בזה בשו"ת מהר"י דושינסקי זצ"ל ח"א סימן נ"ב ובשו"ת דבר יהושע (אהרנברג) ח"א סימן י"ד ובחידושי דברות משה (מהגר"מ פיינשטיין זצ"ל) עמ"ס שבת פ"ב הערה כ"ג. יש נוהגין להדליק בשמן זית שתלו אותו לנוי סוכה, דמיגו דאיתעביד בה חדא מצוה יתעבד בה מצוה אחריתי, וכך מובא בשם הגר"ח פלאגי זצ"ל.

הדלקה בפתילות המכונות "פתיל צף"

כתבו האחרונים להסתפק לגבי הדלקת נרות חנוכה בפתיל צף המצופה בשעוה, והפתיל מונח בשמן זית, יש שכתבו כיון שהדלקה עושה מצוה, ובשעת ההדלקה הפתיל דולק מחמת השעוה ולא משמן זית, ורק אח"כ דולק מכח השמן זית, אינו מקיים ההידור להדליק בשמן זית, ובאמת בשו"ת להורות נתן חלק ו' סימן מ"ה העיר זאת דכיון שעיקר המצוה היא ההדלקה, והראיה דכבתה אין זקוק לה, א"כ איך לכתחילה מדליקין פתיל צף שמצופה בשעוה, ואח"כ כתב דמן הנכון שקודם שידליק הפתילה יטביל אותה בשמן, ונמצא שההדלקה היא בשמן, או שיחרוך הפתילה קודם ההדלקה ונמצא שהשעוה כלתה לפני הדלקת המצוה, וכ"כ בס' שלמי תודה (עניני חנוכה) סימן י' אות ש', ובאמת יש נוהגין להבהב הפתילות קודם הדלקה אפילו לא בפתיל צף, כמו בנרות של שבת שמהבהבין הפתילות קודם ההדלקה כמובא ברמ"א אור"ח סימן רס"ד ס"ט וז"ל: "נהגו להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהא מחורכת ויאחז בה האור יפה", וכן הביא בס' לקט יושר עמוד קנ"ב "ומחרכין הפתילות של נרות חנוכה במקומן וכן לשבת". אולם בעל תרה"ד אמר שאין חובה לחריכת הפתילות, מאידך פסקו בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קנ"ד ובס' יומין דחנוכה (מהאדמו"ר מערלוי זצ"ל) ח"ב סימן כ"ב ובשו"ת אור לציון ח"ד פרק מ"ד תשובה ח' ובס' חזון עובדיה עניני חנוכה עמוד פ' ובס' הליכות שלמה למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (עניני חנוכה) פרק ט"ו סעיף ד', דאף שהפתיל מוקף שעוה נחשב שהדליק נרות חנוכה בשמן זית וקיים את המצוה בהידור, דהכל נחשב כהדלקה אחת כיון שהפתילה והכריכה הרי הם כגוף אחד, ונחשב כמדליק בשמן זית ממש. ועוד שההדלקה בעיקרה היא מכח השמן זית, והשעוה אינה אלא לתפוס את הפתילה כדי שתדלק כהוגן, וגם יונקת מן השמן, שפיר יצא ידי המצוה בהידור. וכן דעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל בקונטרס הלכות והנהגות.

הדלקה בשמן זית קרוש

בשו"ת תשובות והנהגות חלק ג' סימן רי"ח כתב: "והנה המציאו בזמן האחרון שמן קרוש שלאחר הדלקה נעשה צלול, וצריך עיון שהרי הלכה היא הדלקה עושה מצוה, ובשעת ההדלקה צריך למצוה מן המובחר כל השמן ראוי להדלקה, ועוד שבנרות חנוכה צריך למצוה מן המובחר דומיא דמקדש, וכאן בשעת הדלקה עוד קרוש דהוה כמאכל ואין בו תורת שמן כלל, וא"כ אינו למצוה מן המובחר כשמן זית". אולם דעת מרן הגר"ש וואזנר צוק"ל (מובא בקובץ בית אהרן וישראל

נר הוא רק אבוקה, ואבוקה נראה דפסול לנר חנוכה". (הובאו דבריו בעטרת זקנים ריש סימן תרע"ג). וכיוב"ז כתב הגאון יעב"ץ בספרו מור וקציעה סוף סימן תרע"ג וז"ל: "ויש פוסלין שעוה לנרות חנוכה דבעינן דומיא דמעשה **שהיה בשמן במנורה שהנס היה בשמן זית**, אלא דלפי"ז היה ראוי לפסול כל השמנים חוץ משמן זית שבו היה הנס וכו'". עכ"פ משמע שחסרון של נר שעוה לא כדברי המהר"ל, אלא עדיף להדליק בשמן זית משום שהיה בו הנס.

אולם כל הפוסקים תמחו על המהר"ל שבודאי אפשר להדליק נרות חנוכה בנרות שעוה, וכ"כ באליה רבה סי' תרע"ג ס"ק ב' וז"ל: "ובעיני תמוה לדחות מנהג שנהגו העולם לרוב בשעוה, ונזכר במנהגים וברמ"א ובכל בו". וכן בברכי יוסף (להחיד"א), ושם כתב "ומאן דאסר נרות שעוה לא חש לקימחיה, וכבר מחו לה אמוחא", וכן כתב במחצית השקל (שם) ס"ק א' ובשער הציון (שם) אות ד' דאין נוהגין כמותו.

שמן שהונח בסוכה משתמשין לנר חנוכה

מובא בס' זכרון יהודה דף מ"ח ע"ב שמנהגו של מהר"ם אש צוק"ל (תלמידו של החתם סופר) לעטר את סוכתו בחג הסוכות ביינות ושמנים וסלתות, **והשמן היה תלוי בסוכה והיה מצניעו למצות הדלקת נר חנוכה**. ולכאורה יש קשר בין סוכה לחנוכה כמובא בבעל הטורים ויקרא כ"ד ב' שהסמיך הכתוב נרות המנורה לחג הסוכות לומר לך מה חג הסוכות נמשך שמונה ימים אף ימי החנוכה שמונה ימים, מה חג הסוכות גומרים בו את ההלל אף שמונת ימי חנוכה גומרים בו את ההלל. וכך משמע בפירוש רבינו יהונתן מלוניל שבת כ"א ע"ב שהאריכו ימי חנוכה למשך שמונה ימים כשיעור ימי חג הסוכות שהוא יו"ט הארוך מכל המועדות, וכ"כ במחזור ויטרי סימן רל"ד ושבלי הלקט (עניני חנוכה) סימן קפ"ה.

מובא בכף החיים סימן תרע"א אות ל"ב בשם ספר יפה ללב (פלאגי) ח"ב סימן תרע"א דטוב לתת מים בנרות ושמן למעלה להראות על הנס שגברו ישראל שנמשלו לשמן, כמובא במד"ר שמות פל"ו א' ומדרש שיר השירים פ"א סימן כ"א על האומות שהם המים הזידונים.

הדלקת נר השמש משעוה או משמן

מובא בשו"ע סימן תרע"ג ס"א "ונוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו רחוק קצת משאר נרות מצוה", מוסיף הרמ"א "ובמדינות אלו אין נוהגין להוסיף, רק מניח אצלן השמש **שבו מדליק הנרות** והוא עדיף טפי, ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר". וכתב המשנ"ב ס"ק י"ט מדוע עדיף טפי, דבזה מוכח בהדיא לבני הבית שאינו ממנין הנרות. מצינו מנהגים שונים במה הדליקו השמש. יש שנהגו להדליק השמש משעוה גם במקום שהדליקו הנרות עצמן משמן זית, ויש אשר הדליקו בשמן זית. וכמובן שני המנהגים יסודתן בהררי קודש וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו. בס' ארחות ימים סימן תרע"ג מסביר שורש המחלוקת האם השמש הוא נר הנוסף שאם ישתמש בנרות ישתמש בו, או שהוא נר שמדליקין בו שאר הנרות. לשון הטור (שם) "ומפני שאסור להשתמש לאורה מוסיפין נר אחר, שאם ישתמש לאורה שיהא השימוש לאותו הנר, הלכך האחרון יהיה **שלא לשם נר חנוכה**, שאם ישתמש לאורן ישתמש לאור אותו הנר", והמחבר כתב עפ"י "ונוהגים להדליק נר נוסף שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון", ומשמע שנר הנוסף הוא שוה ממש לשאר הלכות, ולכן הוצרך לכתוב דהאחרון יהיה שלא לשם נר חנוכה להרחיקו קצת.

אולם בדרכי משה על הטור משמע שאין לעשות כן, דהרי מוסיף על הנרות שמחויב להדליק ואין היכר, ולכן פירש שאין זה קרוי שמש **כי הוא מדליק בו הנרות**. ועפ"י כתב הרמ"א "ובמדינות אלו אין נוהגין להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבו מדליק הנרות, והוא עדיף לעשותו יותר ארוך משאר נרות שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר", וא"כ **השמש שהוא נר שמדליקין בו שאר הנרות צריך הוא להיות משעוה**, שיוכל להדליק בו שאר הנרות, שבנר של שמן אי אפשר להדליק, וכדברי הרמ"א נהג גם המהר"ל שהשמש היה נר שהדליק בו הנרות, ושאר הנרות מדליק בשמן זית כמובא במהר"ל הלכות חנוכה אות ג' "היה תוחב (המהר"ל) השמש למעלה מכל הנרות, וסימן ל"ו ה"שרפים עומדים ממעל לו", ר"ל ל"ו נרות החנוכה מלבד השמשים שמדליקין בהם השרפים יעמדו ממעל לו", ומיד אח"כ התחיל להדליק שמן זית, משמע שנר זה היה משעוה וכדומה **ששייך בו תחיבה**. ויש במהר"ל דפוס החדש בשינוי גירסאות "**היה תוחב השמש והוא היה משעוה**". (עי' בס' קב הישר פרק צ"ו במעלת קדושת נר השמש).

תפילה בשעת הדלקת נ"ח לזכות לבנים ת"ח וצדיקים

המג"א ה' שבת (סימן רס"ג ס"ק י"א) הביא בשם מטה משה בשם רבנו בחיי לענין הדלקת נר שבת, שראוי שתתפלל האשה בשעת הדלקה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה, וא"כ פשיטא דגם בשעת הדלקת נר חנוכה ראוי להתפלל כן, דהא איתא בגמ' שבת (דף כ"ג) אמר רב הונא הרגיל בנר היין לו בנים ת"ח, ופירש"י משום דכתיב "כי נר מצוה ותורה אור", עי' נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה, עכ"ל. וכן איתא בעוד ראשונים שפירשו כן דקאי בין לענין נר שבת ובין לענין נר חנוכה, וכיון דגם בזכות נר חנוכה

עלה זית לומר לו כי רוצה אני מזונות מהקב"ה לבדו, ואפילו אם הם מרים, ואין לך פרי המסמל את מעשה הקב"ה יותר מזית.

האם יש הידור להדליק נרות חנוכה בשמן זית מזיתי ארץ ישראל

בספר מגיד מישרים פרשת מקץ מובא שגילה לו המלאך וז"ל: "בשמן שהכנת לנרות אל תשתמש בו כי אינו שמן זית מזיתי א"י אלא מחו"ל", משמע מדבריו שזה לא סתם הידור להדליק בשמן א"י אלא שלא ידליקו משמן של חו"ל. בקובץ זדים ביד עוסקי תורתך (עמ' קל"ד) מציין ששאל את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב ע"ז "אם נסחטו בא"י דינו כשמן א"י וחייב במעשר", משמע מדבריו שאין ענין אם הזיתים מא"י או מחו"ל, דכל שנסחטו בא"י הרי דינו כשמן א"י וחייבים במעשרות. בס' נטעי גבריאל הלכות חנוכה מביא שיש מהדרין ליקח שמן זית מא"י, ומציין שו"ת אמרי נועם ח"ג סימן ב' שכן מנהג גדולי הדור, וכן נהג מהרי"א מזידיטשוב, וכן מובא בספר ספרן של צדיקים אות כ"ח שכן נהג הרה"ק רבי ירחמיאל מקאזניץ זצ"ל. ומדויק מדבריהם שלא משנה מהיכן הזיתים גדלו מא"י או מחו"ל, אלא כל שנסחטו בא"י יש בהם מעלה.

כעין זה מוצאים אנו לגבי נטילת אתרוג בסוכות, שיש ליטול אתרוג שגדל בא"י ושייך בו מצוה של קיום תרומות ומעשרות באתרוג שישמש גם לנטילת ארבעת המינים, וכן כתב בשו"ת בית נאמן (עלברג) קונטרס עץ פרי, דהיות ונעשו באתרוגי א"י הרבה מצוות התלויות בארץ כגון הפרשת תרומות ומעשרות לעשות בו מצות ארבעת המינים, כמובא בגמ' ברכות ל"ט ע"ב "רב אמר ורב אסי כי הוו מתרמי להו כיפחא דעירובא (שערבו בו עירובי חצירות - רש"י), מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ (בסעודת שבת), הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחרת".

כעין זה מוצאים אנו בשו"ת מכתבי תורה סימן מ"ג לגבי לעשות ציצית מצמר של מצות ראשית הגז, וז"ל: "ובל אדע מה החשיבות של ראשית הגז לעשות ממנו ציצית שאין בזה שום קדושה, אך אפשר מטעם כין דאיתעביד מצוה חדא נעביד בה מצוה אחרית, וזה החשיבות של חיטים שנתרמו ונתעשרו שיעשו בהם מצות לחג הפסח. ולפי"ז י"ל דרק אתרוג שבא מחו"ל שאין צריך לעשר אותו, וא"כ לא קוים בו מצות תרומות ומעשרות, ולכן צריך לקחת לכתחילה מאתרוגי א"י, אבל לגבי שמן זית אף שגדל בחו"ל, אבל מכיון שזיתי חו"ל שנסחטים בא"י צריך להפריש ממנו תרומות ומעשרות, א"כ יש ענין בשמן כזה להדליק בו נר חנוכה, אעפ"י שהזיתים לא גדלו בא"י ורק נסחטו בא"י". וכן מובא בבטאון צאנו חלק שכ"ה עמ' 34 שהובא לפני האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל מצות שנאפו בא", והניח את המצות שאפה מעצמו בערב פסח ואכל ממצות א"י, מטעם שמצות של א"י קיימו בהם את המצוות התלויות בארץ ע"כ הן חשובות יותר מן המצות של חו"ל (עי' שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב סימן ד' ובשו"ת מעשה אפוד חלק או"ח סימן פ"א שהאריכו בזה). כמו"כ ידוע מש"כ הב"ח באו"ח סימן כ"ח שיש קדושה על הפירות הגדלים בא", ממילא יש מעלה לזיתים שגדלו בא"י שיש להם קדושה, ולכן לפי"ז צריך לקחת שמן זית דווקא מזיתים שגדלו בא"י.

מובא בס' זכרון כולו לב על הגאון רבי ישראל זיסל דבורץ זצ"ל (תלמיד הסבא מסלבודקא זצ"ל) שהקים מפעל בא"י לצורך מצות חרוסת בליל הסדר, שיקיימו בחרוסת מגידולי א"י, שהואיל וכבר קיימו בפירות אלו תרומות ומעשרות שיאכלו ג"כ בליל פסח, הואיל ונעשה בו מצוה חדא נייעבד בה מצוה אחרית, ויותר מזאת רבני העדה החרדית בירושלים בשנת תרצ"א פרסמו מודעה וז"ל: "לחרוסת מצוה היא, ובמצוה חדא אתעביד הרבה מצוות לחיזוק ישוב א"י וחיזוק תוה"ק", וז"א לא בגלל שקוים בזה מצות תרו"מ שיעשו בהם גם חרוסת, אלא החרוסת עצמו הוא מצוה והוא ישמש לעוד מצוה לחיזוק יושבי א"י.

שמנים הראויים להדלקה בחנוכה

נר חנוכה בשמן שריחו רע

נפסק בשו"ע או"ח סימן תרע"ג ס"א: "כל השמנים והפתילות כשרים לנ"ח, ואעפ"י שאין נמשכין אחר הפתילה". המקור לזה הוא מדברי הגמ' שבת כ"א ע"ב, והנה לגבי נר שבת נפסק בשו"ע או"ח סימן רס"ד ס"ג דאין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע שמא יניחנו ויצא, וכתב המג"א (שם) סק"ט בשם התוס' דחובה לאכול אצל הנר בשבת. ויש לדון מה הדין לגבי נר חנוכה האם מותר להדליק בעטרן, ולכאורה בנ"ח לא שייך טעם האיסור של הדלקה בנ"ח כמו בשבת, דבנ"ח אין חיוב לישב ליד הנר כל זמן ההדלקה, ובאמת הפמ"ג בסימן תרע"ג במשב"ז ס"ק ב' כתב דמותר להדליק בעטרן בחנוכה, אולם בערוך השלחן סימן תרע"ג ס"ג והמהר"ץ חיות שבת כ"ה ע"ב כתבו שאין להדליק בעטרן (עי' שנות אליהו שבת פ"ב משנה ב').

בס' מאורות נתן סימן ט"ז אות י"א כתב להעיר למה לא יהא אסור להדליק נ"ח בעטרן משום "הקריבהו נא לפחתך", דמבואר בשו"ע או"ח סימן קנ"ד סעיף י"ב דאם נמצא עכבר כבשמן של ביהכנ"ס אם הוא מאוס אסור להדליקו בביהכנ"ס, וכתב הב"י (שם) משום הקריבהו נא לפחתך, ובאליהו זוטא (שם) כתב דה"ה לכל הדלקה של מצוה, וכ"כ המשנ"ב (שם) ס"ק ג' בשם הפמ"ג, וכ"כ הפמ"ג בסימן תרע"ג סק"ג דאם נמצא עכבר בשמן מאוס הוא ואסור לנ"ח, א"כ למה לא נאסר עטרן ג"כ משום זה, כמו"כ מצינו בגמ' ב"ב ד"צ

ע"ב דאין מקדשין בשבת על יין שריחו רע, ופירש הרשב"ם דאע"ג דמברכין ע"ז בפה"ג דריחו וטעמו יין, אלא שמסריח מפני שהיה מונח בתוך כלי מאוס, עכ"ז פסול לקידוש משום הקריבהו נא לפחתך, וכן נפסק בשו"ע סימן רע"ב, ועי' בבאור הלכה שם דה"ה לענין הבדלה אין יוצאין ביין כזה. ובאמת הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סימן שע"ו פסק דאסור להשתמש בעטרן לנ"ח משום הקריבהו נא לפחתך, ודומה לשמן שמוצא בו עכבר.

שמן שהיה מונח תחת המיטה לנ"ח

נפסק בשו"ע יור"ד סימן קל"ז ס"ה: "לא יתן תבשיל ולא משקים תחת המיטה מפני שרוח רעה שורה עליהן". המקור לזה הוא מדברי הגמ' פסחים ק"ב ע"א "אוכלין ומשקין תחת המיטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן". דנו גדולי הפוסקים בשמן שהיה מונח תחת המיטה, האם מותר להדליק בשמן זה לנ"ח היות ושורה על השמן רוח רעה. בס' בן איש חי פרשת וישב שנה ראשונה אות י"ב ושנה שניה פרשת נח אות י"ז כתב וז"ל: "אם הניח השמן תחת המיטה לא ידליקו בו נ"ח ולא נר של שבת, משום דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה תחת המיטה, וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה משום הקריבהו נא לפחתך". וכן מובא בכף החיים סימן תרע"ג ס"ק י"א. אולם בשו"ת יבי"א חלק א' חלק יור"ד סימן ט' וי' מביא מהרבה פוסקים שמותר אף לאכול באוכלים שתחת המיטה, ואפילו להאסרים אין בו משום הקריבהו נא לפחתך, ולא דומה לשמן שנפל בו עכבר שמאוס לדבר מצוה, וכ"כ בשו"ת מרחשת ח"א סימן כ'. ויותר מזאת כתבו גדולי האחרונים דאין בענין של רוח רעה משום הקריבהו נא לפחתך, וכך משמע בשו"ת עין יצחק להגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל או"ח ח"א סימן כ"ד שדן באתרוג שהיה מונח תחת המיטה בלילה האם הוא נפסל משום שאינו ראוי לאכילה, דיש דין באתרוג שיהא האתרוג ראוי לאכילה וזה בכלל "ולקחתם לכם", ופסק בסו"ד שמותר, ולא הזכיר כלל ענין של הקריבהו נא לפחתך. וכן בשו"ת בנין עולם (חבר) או"ח סימן ל"ג דן בענין זה באתרוג תחת המיטה מקום שאינו ראוי לאכילה, ולמסקנא מסיק שכשר לצאת בו, ומוזה דלא הזכיר ענין של הקריבהו נא לפחתך משמע דלא שייך זאת בענין של רוח רע. (עי' שדי חמד מערכת ל' כלל קמ"א, שו"ת חלקת יעקב ח"ג סימן ע"ז ושו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן מ"ז).

וכך מפורש בשו"ת עולת יצחק (ציוני) סימן נ"ה דלא שייך בזה הקריבהו נא לפחתך משום שלא ניכר הפגם בגוף האתרוג, א"כ בנ"ח דלא צריך שיהא ראוי לאכילה בודאי שאפשר להשתמש בשמן זה, ולא דומה לשמן שנפל בו עכבר דאסור להדליקו בביהכנ"ס אע"ג שלא ניכר, וכן לעניין יין מגולה שפסול לקידוש משום הקריבהו נא לפחתך אע"ג דלא ניכר. (עי' שדי חמד מערכת נ"ח אות י"ד). וכן פסק מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל כמובא בקונטרס הלכות והנהגות, וכן בס' הליכות עולם על בן איש חי בפרשת וישב. וכ"כ בס' חזון עובדיה הלכות חנוכה עמ' פ"ח (עי' שו"ת יבי"א ח"א יור"ד סימן ט'). הבן איש חי הנ"ל כתב שאסור להדליק בשמן זית שהיה תחת המיטה בלילה דווקא שמן שאינו מר וראוי לאכילה, אבל אם השמן מר דאינו בר אכילה אין שורה ע"ז רוח רעה ומותר.

שמן מגולה לנ"ח

מובא בסימן רע"ב דאין מקדשין על יין מגולה אפילו בזמנינו דלא מקפידים על גילוי משום "הקריבהו נא לפחתך", ויש ע"ז ב' טעמים, או משום דטעמו משתנה או שמא נפל בתוכו דבר מאוס כמו זבובים וכדומה, וכבר האריך בזה בשו"ת נשמת כל חי או"ח סימן י"ב ג"ג וי"ד. אולם לגבי שמן מגולה שונה הדבר, דאפילו בזמן חז"ל שהיו מקפידים על גילוי, מ"מ רק ג' משקים אסורים משום גילוי, וסימנך חיים - חלב יין מים. בשו"ת שבת הקהתי ח"ג סימן כ' מציין את דברי המשנה בתרומות פ"ח משנה ד' דשמן אין בו משום גילוי, וכן פסק הרמב"ם כדעת חכמים דשמן אין בו משום גילוי, וכ"כ הטור ביור"ד סימן קט"ז, אולם ברור דאם נפל לתוך השמן דבר מאוס או לכלוך גם לגבי שמן שייך ב' הטעמים שהבאנו, וכן מובא באו"ח סימן קנ"ד ס"י"ב דעכבר שנמצא בשמן של ביהכנ"ס אם הוא מאוס אסור להדליקו, והפמ"ג (שם) בא"א ס"ק ט' כתב דיראה דכל נר מצוה נר חנוכה ונר שבת אסור אם הוא מאוס (עי' שו"ת אמרות טהורות ח"א סימן ס"ח).

שמן למאור שאינו ראוי לאכילה לנ"ח

דנו גדולי הפוסקים האחרונים לגבי שמן המיועד למאור בלבד ואינו מיועד לאכילה האם כשר הוא להדלקת נ"ח, דיש ענין שהשמן יהא ראוי לאכילה כמו השמן שהיה בביהמ"ק שבו הדליקו את המנורה שהיה ראוי לאכילה. ולכאורה לא צריך שיהיה ראוי לאכילה, דהבאנו דברי הבן איש חי הנ"ל שאם השמן היה תחת המיטה בלילה והוא מר אפשר להשתמש בנ"ח אף שאינו ראוי לאכילה, וכן מוכח מדברי הפמ"ג בסימן תרע"ג במשב"ז ס"ק ב' שמותר להדליק בעטרן, ומה זה עטרן, הוא פסולת של הזפת כמובא בשבת כ' ע"ב, וכ"כ רש"י שבת כ"ד ע"ב ד"ה עטרן, ומסתבר שעטרן שריחו רע אינו ראוי לאכילה, ועכ"ז כתב הפמ"ג דאף שבשבת אין משתמש לנר שבת בעטרן, אבל בחנוכה עטרן כשר לנ"ח. והיוצא מכ"ז ד"שמן למאור" שאינו ראוי למאכל מחמת שהוא מר או שאינו מזווק היטב, אם אינו מאוס כשר הוא להדלקת נ"ח, וכך משמע בשו"ת בית יצחק (שמעלקיס) יור"ד סימן קמ"ח, וכן פסק הגר"נ קרליץ זצ"ל בספרו חוט שני (חנוכה עמ'

שי"ט), וכן דעת בעל קנה בושם (ברנסדורפר) כמובא בקובץ היכל הוראה ח"א הוראה צ"א ושו"ת אגרות משה או"ח סימן ע"ט ושו"ת אדני פז ח"ב סימן פ"ט. אולם מצינו פסקו של מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שיש להדליק בשמן זית זך הראוי לאכילה, כמו השמן שהיה בביהמ"ק שהיה שמן טהור וראוי לאכילה, ולכאורה דעתו שאין זה חיוב להשתמש בשמן זית שראוי לאכילה אלא הידור מצוה, כמו שמצינו בסימן תרע"ג שצריך לכתחילה להדליק נ"ח בשמן זית משום שהוא זך וצלול, ועוד שזה דומה למנורה שבמקדש, א"כ ה"ה צריך שיהיה השמן זית ראוי לאכילה כמו שהיה במקדש שמן כתית שראוי לאכילה, כמו"כ מוצאים אנו בסימן תרע"א ס"ו שיש מנהג להדליק נרות בביהכנ"ס משום פרסום הנס, זכר למקדש שאירע בו הנס שהיה לעיני כל כמובא בכל בו סימן ס"ז ובס' המנהיג אות קמ"ח ובארחות חיים הלכות חנוכה ובריב"ש סימן קי"א (עי' שו"ת ויען הכהן ח"א סימן נ"א ובס' מנחת אשר עניני חנוכה ובס' אשרי האיש ח"ג עמ' רל"ח).

הדלקת נר חנוכה בשמן הפקר

דנו גדולי הפוסקים האם מותר להדליק בשמן של הפקר בלא שהתכוון לקנות השמן של הפקר. בס' יומין דחנוכה (האדמו"ר מערליץ זצ"ל) בסימן ל"ז פסק דגם אם לא נתכוון לקנות מהפקר וזה בו ממילא, דהנה באדם שעושה קנין דאורייתא בלי שיתכוון לקנות בקנין זה, משמע מהגמ' בבא מציעא ד"י ע"א שלא קונה, והאריכו בזה בשו"ת חתם סופר חלק יור"ד סימן ש"י ובשו"ת רעק"א סימן רכ"א, אולם בשמן של הפקר בלי שיתכוון לקנות יש שיטות שמותר לכתחילה להדליק בשמן של הפקר ובכל ענין קנה ופשוט שזכה בשמן, ואפילו להסוברים דקנה בלא כוונה אולם בנ"ד שנטל את שמן ההפקר ע"מ להדליקו, ועי' ההדלקה יתבער מן העולם ולא ישאר ממנו לארורים כלום, נחשב שהוא כמתכוון לקנות, וכ"כ בשו"ת שבת הלוי ח"ג סימן פ' דכיון דלקח אדם זה השמן של הפקר ע"מ לכלותו בהדלקה ולבערו מן העולם, הרי אין לך שלו גדול מזה, ויותר מזאת שאם נוטל את השמן של ההפקר הרי זכות הדלקת השמן שלו, וכ"כ בס' מועדים וזמנים חלק ח' סימן קמ"ד ובשו"ת משנה הלכות ח"ו סימן קי"ח.

בס' יומין דחנוכה הנ"ל מביא סברא חדשה מבנו שליט"א דלא שייך דין לכם רק בחפצי מצוה שעיקרה פעולה בגוף החפץ כמו ציצית סוכה ולולב, לכן צריך שיהיה קיום המצוה בחפץ שלו, משא"כ במצוה שתכליתה התוצאה מפעולת החפץ כגון בנר חנוכה שההדלקה היא לצורך פרסומא ניסא, יש לומר כיון שהפרסום מתקיים גם בשמן ונר שאינו שלו יוצא בזה מצות הדלקה, וכעין סברא זו כתבו בשו"ת שב יעקב סימן ז' ובישועות יעקב סימן תרע"ג סק"א לדחות את דברי השער אפרים סימן ל"ח שדן לגבי הדלקת נר חנוכה בשמן שריפה מדין כתותי מיכתת שצריך שידלק חצי שעה, וכתב ע"ז האחרונים דהעיקר שיהא פרסום הנס חצי שעה לא שייך לומר כתותי מיכתת שיעוריה, דסוף סוף זה פרסום ע"י הנר הזה.

בשו"ת להורות נתן ח"א או"ח סימן ל' דן בזה, וכתב דלא מצינו שהשמן יהיה שלו דווקא, ולא הזכירו שצריך להשתתף בפרוטה אלא באכסנאי, וגם באכסנאי מדוע מועיל השתתפות בפרוטה, היה צריך שישתתף בשיעור שויות השמן שיש בו כדי להדליק חצי שעה, עי"ש שהמנהג שאפילו שלא התכוון לזכות מההפקר מועיל.

הדלקת נרות חנוכה במנורה חשמלית

אדם שאין לו שמן או נרות האם יכול לצאת ידי חובה במנורה חשמלית או במנורת גז. בשו"ת בית יצחק (שמעלקיס) יור"ד ח"א סימן ק"פ אות ה' פסק דאינו יוצא ידי חובתו בזה היות ושמן זית מצוה מן המובחר. ועוד, כיון שנעשים להדליק בכל השנה אין בזה פרסומא ניסא. ויותר מזאת הרמ"א בסימן תרע"א כתב שיהיה שלא להדליק במקום שמדליקין כל השנה כי אז לא יהיה היכר כלל, וכן כתב בשו"ת יד הלוי חלק או"ח סימן קט"ז. בשו"ת לבושי מרדכי מהדורא תליתאה סימן נ"ט כתב דאף שיוצאין יד"ח נר חנוכה בכל השמנים, מ"מ צריך שיהא דבר הדומה לשמן, ונר חשמלי שאין בו שמן כלל אין יוצאין יד"ח מצות נר חנוכה. וכך פסק בשו"ת הר צבי או"ח ח"ב סימן קי"ד אות ב' מטעם זה. בשו"ת דבר אליהו סימן ס"ג כתב טעם אחר דחוטי חשמל לא נקרא פתילה, וגם אין בזה שלהבת, וכן פסק בשו"ת ישכיל עבדי חלק ג' או"ח סימן י"ז. בס' מאורי אש ממרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל עמוד צ"ח כתב שאין יוצאין יד"ח בחשמל, א. נר חנוכה כשר רק עם פתילה הדולקת ע"י שמן, ואילו אור החשמל הוא כפתילה הדולקת בלא שמן. ב. בנרות דולקים ע"י שמן יש שלהבת דומה למנורה שבמקדש, ובנר חשמלי אין בו שלהבת. וכך פסק בכף החיים או"ח סימן תרע"ג ס"ק י"ט דיש חסרון בזכר לנס שהיה בנר עם שמן ופתילה שיש בהם ממש. וכן פסקו בשו"ת ציץ אליעזר ח"א סימן כ' פי"ב ובשו"ת באר משה ח"ו סימן נ"ח ובשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן ק"ז ובשו"ת להורות נתן ח"א סימן י"ז ובשו"ת משנת יוסף חלק ו' סימן ק"ל, היוצא דרוב הפוסקים סוברים שאין להדליק נרות חנוכה במנורה חשמלית.

מאיךך יש שהתירו להדליק נרות חנוכה במנורה חשמלית דמאירה יפה. וכן פסק בשו"ת מים חיים סימן רע"ט ובשו"ת וישב משה (זורגר) סימן ב'. בשו"ת שערי דעה ח"א סימן ב' כתב להכשיר זאת, דעיקר

מזה מבואר בירושלמי (ערלה פ"א ה"א) דמסתפקים שם אם הנוטע זית בשביל שמן למנוחה או הוא בכלל "נוטעתם לכם", אף דהנטיעה היתה בידי אדם. והמסקנה שם דזה בכלל "נוטעתם לכם", אבל כשנברא בדרך נס ולא היה בו כלל תפיסת ידי אדם, בודאי לא הוי בכלל "נוטעתם לכם".

ויש המעירים ע"ז דהרי בירושלמי (פ"א ה"ב) דערלה כתוב דאילן העולה מאליו חייב בערלה, ומוכח לכאורה דא"צ תפיסת ידי אדם. אולם אין מקום לקושיא זו, דהירושלמי עצמו מחלק (שם) דמה דאילן הבא מאליו חייב בערלה הוא רק במקום ישוב, אבל שלא במקום ישוב פטור. ולפ"ז במערה שלא היה מקום ישוב פטור אפילו אם עלה מאליו. וכך תירץ הגאון רבי מאיר שפירא זצוק"ל עפ"י מה דאיתא בירושלמי (פ"א שם), דגפן הנטועה בחורשין פטור מן הערלה מפני שאינה מן הישוב, ובזוהר חדש (פרשת כי תבוא) איתא שמערת רשב"י היתה במדבר ולא היה במקום ישוב ולכן פטור מערלה. ועוד י"ל כיון דשם היה פיקוח נפש שירא לצאת חוץ למערה מאימת המלכות, ואם לא היה אוכל ממה שנברא לו שם במערה ע"י נס היה מת ברעב, וא"כ היה פיקוח נפש, ולצורך פק"נ הותרו אפילו איסורים חמורים. ועי' בתוספות ע"ז כ"ו ע"ב ד"ה אני שונה, דכתבו בשם מדרש דעובדיה לוח מיהורם בריבית כדי לפרנס הנביאים מפני שהיה פיקוח נפש (עי' ט"ז יור"ד סי' ק"ס).

כעין זה מצינו בדברי החיד"א בספר נחל קדומים (פרשת בשלח ט"ז) דישראל חששו במן אם מותר ליהנות ממנו, כיון דהוא מעשה ניסים, ואסור ליהנות ממעשה ניסים (עי' תענית כד:), וז"ש "ויאמרו איש אל אחיו מן הוא": מן ר"ת - "מ"עשה ניסים", כי לא ידעו אם מותר להם ליהנות. והשיב להם משה: "הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה", דכיון דנתן לכם לחיות ולאכול בודאי מותר לכם, וגם משום דבפקוח נפש בודאי מותר ליהנות ממעשה ניסים, וכ"כ בס' במדבר קדמות (מערכת מ' אות ג').

ועוד כתבו להסביר עפ"י מש"כ הרמב"ן (עה"ת פרשת קדושים י"ט) בטעם המצוה בזה"ל: "וטעם מצוה זו לכבד את ה' מראשית כל תבואתו מפרי העץ וכו', והנה אין הפרי בתוך שלוש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד לפי שהוא מועט, ואין האילן נותן בפירות טעם או ריח טוב בתוך שלוש שנים, ורובן הם רקובים ורובן לא יוצאו", עכ"ל. ומבואר מדברי הרמב"ן דמה דאסור לאכול הפירות בג' שנות ערלה הוא משום שצריך לכבד את ה', ומשום דאם הפירות רקובים אין ראוי להקריבו, וא"כ י"ל דין ערלה הוא דוקא באדם הנוטע את האילן, כיון שצריך לכבד את ה', ולפני שלוש שנים אינו יכול כיון דהפירות רקובים, אולם אילן הנוטע ע"י הקב"ה בעצמו ראוי הוא מיד דהפירות אינם רקובים, ולכן אכל רשב"י מיד ולא היה צריך להתמתין ג' שנות ערלה, דכיון דהיה נטוע ע"י הקב"ה בודאי היה ראוי לאכלם מיד. (עי' בקובץ זכרון זכר שלמה להרב שלמה גולדשטוף זצ"ל שמואל שם תשובה מבעל חזון נחום בענין זה).

קרבן עומר מתבואת נס

מובא בגמ' תענית (ה'): "עד מתי שואלים את הגשמים עד שיעבור הפסח, ר' מאיר אומר עד שיצא ניסן שנאמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון". ומבואר בגמ' דפסוק זה נאמר בימי יואל הנביא, לאחר שבע שנות הרעב, ובאותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים, ידה להם רביעה ראשונה בא' ניסן וזרעו, וירדה רביעה שניה בה' בניסן והקריבו עומר בט"ו בניסן, נמצאת תבואה גדלה בששה חדשים גדלה ב"א יום. ויש להעיר דהיאך הקריבו קרבן עומר מפירות אלה שגדלו בנס, והרי שנינו בגמ' מנחות (פ"ג) שעומר אינו בא אלא מן החדש ומן הארץ, וכיון שתבואה זו גדלה ע"י נס אולי יחשב כמו חטים שירדו בעבים (מנחות ס"ט) ע"י נס משמים דזהו ספק בגמ' (שם), וא"כ ה"ה בעומר שגדל ע"י נס, אלא ע"כ שצ"ל דיש לחלק, דהמעשה אצל יואל היה שהאדמה הצמיחה תבואה בזמן קצר, ואינו דומה כלל לירידת תבואה מן השמים דלא באה כלל מן הארץ. ואמנם אם התבואה היתה יורדת מן השמים יתכן שלא היתה מועילה להם לקרבן עומר. אבל כיון בנס דינאל, שהאדמה הצמיחה תבואה בזמן מועט, נחשב לגידולו מן הארץ וכשר לעומר (עי' קרן אורה מנחות סט.).

ומצאתי בשו"ת בנין צבי (סימן נ"ח) שמביא להעיר, דהרי בפסוק כתוב "וציית את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים", ולפ"ד הרד"ק דשמן של נס פטור ממעשר האם נאמר שהתבואה של שנה ששית תפטור ממעשר כיון שבאה ע"י נס, וע"כ צ"ל דכיון שכתוב "וציית את ברכתי", היינו שהמעט נתרבה ונתפשט להרבה, א"כ אינה בריה חדשה ולא נחשב בכלל מעשה ניסים, ונראה ד"ל דה"ה בעומר, דכיון שנתברכה התבואה מעט מעט עד שבאחד עשר יום נתברכה ונתגדלה כמו בששה חדשים, לא נחשב בכלל מעשה ניסים (עי' בספר משנת חיים מסכת תענית סימן ט"ו).

הדלקת המנורה בביהמ"ק

עיין בתנחומא (פרשת תצוה): "אמר ר' חנינא סגן הכהנים אני הייתי משמש בבית המקדש, ומעשה ניסים היה במנורה שהיו מדליקין אותה בראש השנה ולא היתה כבה עד שנה אחרת". וכל העובר על דברים אלו ישתומם, שהרי יש מצות עשה להדליק המנורה בכל יום, ואיך עשה הקב"ה נס לבטל את ישראל ממצות עשה של הדלקת המנורה. וכבר הקשה קושיא זאת האדמו"ר הגרא"מ מגור זצוק"ל לגאון רבי

והנה, במעשה דאלישע מביא הרד"ק (שם) את דברי התוספתא וז"ל: "וכד איתרחיש לה ההוא ניסא אמרה ליה לנביא דה' אית עלי עישור מהאי משהא או לא, בעלך זן נביאיא דה', ואף את ליה על משחק עישור דמן ניסא הוא". ומבואר מדברי התוספתא דכיון דהשמן היה מן הנס פטור מן המעשר. וביאור הדברים הוא דכיון דלא שמן זית הוא, א"כ אינו כמין צומח שיתחייב במעשר.

הגרש"י זווין זצ"ל מעיר מדברי תרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק "והנשיאים הביאו את אבני השהם וכו' ואת השמן למאור" (שמות ל"ה), ובת"י כתב שענני שמיא הביאו מגן עדן את השמן זית למנורה, א"כ מוכח דגם שמן של נס כשר למנורה, אולם בס' מקראי קודש להגרצ"פ פרנק זצ"ל סימן ג' כתב ליישב ע"פ דברי המדרש רבה על הפסוק "ותבוא אליו היונה והנה עלה זית טרף בפיה" (בראשית ח'), ואמרו ע"ז במד"ר דמגן עדן הביאה אותו, הרי שבגן עדן צומחים בו עצי זית, ולפי"ז אין סתירה מתרגום יונתן לדברי הגר"ח הנ"ל, דשונה השמן זית שהביאו ענני שמיא דכשר למנורה, אבל שמן זית שנתגלה ע"י מעשה ניסים לגמרי שלא נוצר בדרך טבעי ודאי פסול למנורה וכדברי הגר"ח מבריסק.

אולם בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"א סימן פ"ד) כתב דשמן של נס פטור ממעשרות, דלגבי חיוב מעשר צריך מפרי הארץ, כמש"כ התוס' במנחות (סט:): גבי חטים שירדו בעבים, וע"י נס לא הוי פרי הארץ. ועוד כתב עפ"י דהתוס' בתענית (ח: ד"ה אלא) דמה שנתרבה ע"י ברכה הוא כמו הפקר שאין רשות לאדם בו, וע"כ כל שנתרבה מחמת נס דין הפקר יש לו, והפקר פטור מן המעשר. ועוד כתב להסביר דכל ענין מצות תרו"מ הוא משום תיקון שנתקללה אדמה בחטא אדם הראשון, ומש"כ דבר הבא מנס אין צריך תיקון. וכ"כ בספר נחלת בנימין (מצוה קכ"ז). ועי' בספר בני יששכר (מאמרי השבתות מ"ג אות ג') דמה"ט המן לא היה צריך ברכה, דכל עיקר הברכה לברר הניצוצין מן הפסולת, ובמן לא היה פסולת, ודלא כמו שכתב הרמ"ע מפאנו שבירכו על המן המוציא לחם מן השמים. ועפ"י יוצא שדבר הבא ע"י נס פטור מן המעשרות.

ובדרך זו כתב להסביר בספר הדרש והעיון (פרשת ויצא) את מאמר הכתוב: "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי וגו' וכל אשר תתן לי אעשר אעשרנו לך". דלכאורה יש לדקדק, שהרי מקובל בידנו שהאבות קיימו כל התורה קודם שנתנה, וא"כ מה החידוש בזה שיעקב נדר להפריש תרו"מ, הרי בלא"ה היה מחוייב מעיקר הדין, וגם מצינו באברהם שהיה נוהר בזה כמו שכתוב בפרשת לך לך "ויתן לו מעשר מכל". אמנם כוונת יעקב היתה שלא די שיעשר מה שהוא מחוייב לעשר מצד הדין, אלא כל מה שיתן לו ה' אפילו בדרך נס והשגחה פרטית ג"כ יעשר, אף דמצד הדין אין בזה חיוב מעשרות כיון דלא נחשב כפרי הארץ.

חיוב חלה בגידולי נס

עיין שו"ת בית יצחק (י"ד סי' פ"ד) שתמה במה שאמר אליהו לאשה הצרפתית "עשי לי עוגה קטנה", ומובא במדרש רבה שאמר לה להפריש חלה, ואם אין חיוב מעשר בתבואות נס כדברי הרד"ק, ה"ה שאין חיוב חלה בעיסה שבאה מקמח נס. ותיירץ שכתוב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה", דאין חייב לעשר רק אם הוא יוצא מן השדה ולא מה שנתרבה ע"י ברכה (עי' פרשת דרכים דרוש י"ט). וכן מפורש בירושלמי (פ"ב דערלה) דאילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה, שנאמר "כי תבואו אל הארץ ונטעתם", ופטור מן המעשר דכתיב "היוצא מן השדה", ופירש הגרא"ז דבערלה כתוב "ארץ" ואפילו בית משמע, משא"כ במעשרות שכתוב "שדה" דמשמע ולא בית. וכך פסק הרמב"ם (בהלכות מעשרות) דנוטע בבית פטור מן המעשר. ולפי"ז בנתרבה ע"י ברכה דגרע מנטעו בבית פשיטא שא"צ לעשר, וזה שאמר "דמניסא הוא" ולא נחשב יוצא מן השדה, משא"כ לחיוב חלה שלא כתיב בה מיעוט "שדה", חייב להפריש גם מעיסה שבאה מכח נס.

חיוב מתנות כהונה בבהמת נס

בשו"ת בית יצחק (י"ד סי' פ"ד) נשאל בבהמה שנולדה ע"י נס כדמצינו בגמ' סנהדרין (נ"ט), או שנבראת ע"י ספר יצירה, האם חייבים לתת מתנות כהונה ממנה, וכתב דדבר הבא ע"י נס הוא הפקר, והפקר פטור ממתנות כהונה, דהמהר"ט אלגזי (דף ג') מביא את דברי התוספתא דהפקר פטור מבכורה וכ"ש דפטור ממתנות, אך אם כבר זכה חצרו קודם שחיטה חייב במתנות.

ולפי מה שכתב השל"ה (פרשת וישב) דדבר הבא מנס מספר יצירה לא טעון שחיטה, וכן משמע בסנהדרין (נ"ט), ה"ה דפטור ממתנות. ומה דמבואר מיומא (ע"ד) דהשלי אף שירד עם המן בנס מן השמים, היה טעון שחיטה, צ"ל דאינו דומה להא דאיתא בסנהדרין (שם) דבהמה שנולדה בנס שפטורה משחיטה.

דין ערלה בפירות נס

מובא בגמ' שבת (ל"ג:): שבעת שהיה רבי שמעון בר יוחאי במערה, נברא עבורו עץ חרובים וממנו היה אוכל. ועי' בספר דעת משה (סימן ס"ח) ובסוף שו"ת גבעת הלבונה (קונטרס נס על הגבעה) שמביאים קושית מרן אדמו"ר מהרי"ד מבעלז זי"ע, דהיאך אכלו רשב"י ובנו ר"א מאותו אילן, הרי היו צריכים להמתין ג' שנות ערלה, וכתבו ע"ז האחרונים דכיון שנברא בדרך נס לא היה בגדר "נוטעתם לכם". ויותר

המצוה לא נתקן אלא משום פרסומא ניסא, וכשמדליק במנורה חשמלית יש ג"כ פרסומא ניסא (עי' שו"ת כוכבי יצחק חלק א' סימן ה').

שמן נס וגידולי נס באספקלריית ההלכה

החסד שעשה הקב"ה עם עמו בנס נרות חנוכה טומן בקרבו תכונה ייחודית מאד של פריצת מיצרי הזמן והמקום. היה זה בודאי חסד גדול עם ה"צדיקים ועוסקי תורתך" שבאותו דור, תאבי קרבת ד' בבית מקדשו, בשעת נצחונם המופלא על פורצי חומותיו ועמם חומות הדת היהודית כולה. אך מעל ומעבר לכך, היה זה חסד שנועד מעיקרו גם לעמוד ל"נס" לכל הדורות ולכל המקומות, באופן שעל ידו נותרה לנו לפליטה שארית, מעין עבודת הקודש שבמקדש גם לאחר חורבנו, ואף בצאתנו למרחקים לכל אורך גלותנו. כך הם דברי חז"ל המאירים כספירים (במדב"ר פט"ו, ה'): "הקרבות, כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות - לעולם אל מול פני המנורה יאירו", וכדברי הרמב"ן הידועים (ריש פר' בהעלתך): "לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותינו" וכו'.

אחד ההיבטים של מצות נר חנוכה המשתקפים מן הדברים הגדולים הללו, הוא שמצוה זו באה להנציח ולקיים בתודעתנו, בכל זמן ובכל מקום, את זכרון הופעת הנס הגלוי האחרון שנעשה לכלל ישראל בזמן שהיה בית המקדש קיים. וכל תופעה ותורתה כנגדה. נעניין נא, איפוא, במאמרנו זה במספר היבטים הלכתיים של תופעת הנסים הגלויים - כלומר, הנסים שיש בהם שינוי הטבע והרגלו של עולם.

נס פך השמן

מובא בגמ' שבת (כ"א:): "מאי חנוכה דת"ר וכו', כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחונם בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן ולא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל ובהודאה". והקשו הבית יוסף (בסימן תר"ע) והמאירי (שם) למה קבעו שמונה ימים לזכר הנס, הרי היה בפך השמן כדי להדליק ממנו יום אחד, א"כ לא הוצרכו לנס אלא לשבע הימים בלבד. וכתב הט"ז (שם) לתרץ עפ"י המבואר בזוה"ק שאין הברכה חלה אלא על דבר שישנו בעין, וא"כ בודאי נשאר מעט מהשמן ולא דלק כולו בלילה הראשון, ונמצא שגם בלילה הראשון היה נס, ועצם הנס היה בהתרבות השמן. רמז לתירוץ של הט"ז נוכל למצוא בפזמון "מעוז צור", שנאמר שם: "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים", כלומר שהנס נעשה "מנותר קנקנים", והיינו שגם ביום הראשון היה נס שנותר מן השמן בפך כדי שתחול עליו הברכה לשאר הימים.

והנה, מצינו בכמה דברים שאין חלים עליהם דיני התורה אלא אם באו לעולם כדרך הטבע, וא"כ יש לשאול איך הדליקו החשמונאים בשמן שנותר בפך, הרי שמן זה לא היה אלא שמן נס, והתורה הצריכה שמן זית, וא"כ כיצד חל עליו דין הדלקה. והנה הגאון רבי חיים סולוביצ'יק זצוק"ל מתרץ (מובא בספר המועדים בהלכה להגרש"י זווין זצ"ל, עמוד קנ"ח) את קושיית הבי"ה הנ"ל, דלכאורה כיצד יצאו ידי חובת הדלקת המנורה מאותו השמן, הרי למנורה כשר רק שמן זית שמובנו כמשמעותו שמן שנעשה מפרי הזית שגדל על עץ זית, ואילו השמן שנותר בפך היה שמן נס ולא שמן זית, ומתיר שצ"כ צריך לומר שהנס לא היה בכמות, בתוספת שמן ע"י נס, אלא באיכות, והיינו שכח השמן התחזק ועי"כ דלק שמונה ימים. ולפי"ז מיושבת גם קושיית הבי"ה שהרי הם נתנו את כל השמן שבפך למנורה ביום הראשון, אלא שבכל לילה ולילה כלה רק חלק שמיני מהשמן, נמצא דבכל יום, גם ביום הראשון, היה הנס במדה שוה.

ומצאתי שכדבריו כתב גם המהר"ל מפראג בספרו נר מצוה (עמוד ס"ח) וז"ל: "כי נתנו הכל במנורה, וכל יום נדלק שמינית מן השמן והיה נס בכל יום". וכדבריו אלה כתב גם בשו"ת דברי מלכיא (ח"ז סימן י"ב), ומוכיח זאת מגמ' ב"מ (מ"ב). דאיתא שם "המתחיל למוד גרנו מברך ברוך השולח ברכה בכרי הזה", ובהכרח שמדובר שם עוד לפני הפרשת תרומות ומעשרות, שהרי עדיין לא מדדו, וכ"כ שם בשיטמ"ק בשם הרמב"ן, וא"כ איך יפריש אח"כ מעשר מן הכרי, הרי מה שנתווסף לו הוא ע"י ברכה ואינו גידולי קרקע ופטור מן המעשר, ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב, אלא ע"כ צ"ל שענין הברכה שנתרבה באיכות ולא בכמות, ועל כל הגורן הוא בכלל הברכה.

והנה, בספר מלכים ב' (פרק ד') מסופר על הנס שעשה הנביא אלישע לאשת עובדיה הנביא, כאשר בא יהורם לתבוע את החוב שהלוהו בריבית ולא היה בביתה כי אם אסוך אחד שמן, ונעשה לה נס שכל הכלים שהיו בביתה התמלאו שמן ע"י שיצקה לתוכם מן השמן שהיה לה. וכאשר התמלאו כל הכלים שהיו לה, כתוב בפסוק "ויעמוד השמן", ואמרו חז"ל (ילקוט, שם) שעמד שער השמן, דהיינו שהתייקר. ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קצ"ז) כתב לבאר הדברים בזה"ל: "הנביא המשיך כל צינורי השמן שהיה ראוי להשפיע אל הזיתים, המשיך כולם לתוך כלי האשה וממילא נתקלקלו כל הזיתים ונתייקר השמן". הרי מצינו כעין דברי הגר"ח שאין הנס בכמות הדבר אלא באיכותו, דנמשך בסיבה נסית ממקום למקום.

שמן נס - האם פטור ממעשרות

חיים מברסק זצוק"ל, ותירך דנתנו טיפה אחת שמן בכל יום וקיימו בזה מצות הדלקה מכח ההלכה הדנותן שמן בנר בשבת חייב משום מבט, ע"י ספר פנינים יקרים (הוצאת נצח). אולם בשו"ת עקבי חיים (קלפהולץ, סימן כ"ב) תמה שם על דבריו, ע"ש.

מעילה בשמן המשחה

מציונו באחרונים שדנו האם יש דין מעילה בשמן המשחה. וכתב בשו"ת מקור ברוך (ח"ב סימן ה') דלפי דעת ר' יהודה דמתחלתו ועד סופו היה בניסים, וכיון שנתרבה בנס י"ל לכאורה דאין בו דין מעילה. ומצאתי בהוספות בס' אור שמח (הלכות מעילה) שהעיר על כך מדברי הגמ' במסכת יומא (ל"ט): "בשעה שבנה שלמה ביהמ"ק נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאים פירות בזמניהן, וכיון שהרוחו מנשבת היו נושרין פירותיהן ומהם היתה פרנסה לכהונה", ע"ש. והקשה האור שמח למ"ד מועלין בגידולין איך נתפרנסו כהנים מאותן פירות, ותיירץ דכיון דעיקר גידולן היה ע"י נס לא נחשב לגידול הקדש, וכמו שהבאנו בשם הרד"ק בכד השמן דאלישע דשמן שניתוסף ע"י נס פטור ממעשר, כמו כן פירות שגדלו ע"י נס אין מועלים בהם, וכ"כ בשו"ת אבני נזר (יו"ד סימן ש"ג).

וכתב על דבריו בספר מקור ברוך (הנ"ל) דשם לגבי נס שמן דאלישע בלא"ה א"צ לעשר, דכיון שנתרבה בבית הרי לא עדיף מאילן שנטעו בתוך הבית דפטור ממעשר אפילו מדברנן לדעת הראב"ד (הלכות מעשר פ"א ה"י ע"ש). ועי' ביומא (ע"ח) דאיתא שם: "מים מפכין קטנים עתידין להיות יוצאים מתחת מפתח הבית, וכיון שמגיע לפתח בית דוד נעשה כנחל שוטף שבו רוחצין זבין וזבות". והעיר בס' עולת שלמה (מעילה י"ג) דאיך אפשר לטבול בו, הרי המעיין יצא בתחילה בשדה הקדש, וקיימא לן דמועלין בו ואף דיוצא אח"כ חוץ לשדה. אמנם לפי"ד האור שמח דבדבר ניסי אין בו מעילה מיושב היטב. עי' בפירוש חסדי דוד (פ"א דכריתות) שנקט שאין מעילה בשמן המשחה. ועי' בכ"ז במש"כ הגר"י פערלא זצ"ל (בסה"מ לרס"ג ל"ת קפ"ב) ובשו"ת חקרי לב (אור"ח סק"ט) ובישועות מלכו (פ"א ה"ה מהלכות כלי המקדש) דכתבו שמשפוטות דברי הרמב"ם משמע שאין מעילה בשמן המשחה. אולם המנחת חינוך כתב (מצוה ק"ח) דדבר פשוט הוא דיש מעילה בשמן המשחה. וכן כתב בפנים יפות (פרשת כי תבא) ובס' אמבואה דספרי פרשת נשא (עי' בשו"ת מבשר טוב סימן כ' וכו"ה שהאריך בנדון זה).

דבר היורד מן השמים

מובא בגמ' סנהדרין (נ"ט): "אמר רב יהודה אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב 'לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ' - ולא חית הארץ לכם. מתיבי היה ר' יהודה בן תימא אומר אדם הראשון מייסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין". ומתרת הגמ': "התם בשר היורד מן השמים". ומקשים האחרונים דהגמ' במנחות (ס"ט) דנה האם חטים שירדו בעבים כשרים למנחות ולשתי הלחם, והתוס' מפרשים (שם) שזה היה חטים של נס ממש שירדו מן השמים, וע"ז אומרת הגמ' שלמנחות כשרים, וע"כ שהן נחשבות לחטים של ממש, ולפי"ז גם בשר היורד מן השמים הוא בשר ממש, ומדוע הותר לאדם הראשון. וכתבו עפ"ד הגמ' בסנהדרין (נ"א): "אמר רב יוחנן מניין שאסור אבר מן החי, דאמר קרא 'ויצו ה' אלוקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל וגו'', אבל תאכל ולא אבר מן החי", ע"ש. ובתוס' (ד"ה אכל) כתבו: "והא דאמרין דלא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה, היינו להמית ולאכול, אבל מתה מאלה מותר". והחידוש באבר מן החי שאפילו נפל מאליו אסור ע"ש. ומוכח דבעצם לא אסר בשר לאדה"ה, רק נאסר לו להמית ולאכול, אבל מתה מאלה מותר, וא"כ כיון שהבשר ירד מן השמים ולא המית את הבהמה ע"כ מותר.

אולם מרבינו יונה (סנהדרין נ"ט) ובמהרש"א (שם) משמע שגם מתה מאלה אסור, שכתבו דאין לך גנאי גדול מזה שיאכלו בהמה שמתה מאלה. ועוד, דכיון שמתה מאלה הוא דבר טמא ועתידה ליאסר, ולא היו מתעסקין בו מלאכי השרת. (עי' במרגליות הים ובפרדס יוסף בראשית סימן ל'). וא"כ יש להקשות לשיטת הראשונים שבשר שמתה מאלה היה אסור, מדוע הותר לאדם הראשון לאכול בשר היורד מן השמים, וכתבו האחרונים לתרץ דבשר היורד מן השמים אינו בשר ממש, אלא דבר חדש לגמרי הדומה לבשר, אבל אין לו שום דין מדיני בשר ולכן אדה"ר היה מותר לאכול. ולכך פירשו ראשונים אלו כשיטת רש"י במנחות (ס"ט) דמה דחטים שירדו בעבים כשרים למנחות, היינו שהעבים בלעו ספינה מלאה חטים, ולא כפירוש התוס' דירדו משמים בדרך נס כיון דאלו לא חטים ממש ואינם כשרים למנחות. אולם לדעת התוס' נראה דבשר היורד מן השמים הוא כבשר ממש, וע"כ פירשו דאדה"ר לא נאסר רק להמית ולאכול, אבל במתה מאלה לא נאסר. ולכן פירשו גם דחטים שירדו בעבים, שבאו בדרך נס, ואעפ"כ כשרים למנחות דהן כחטים ממש.

ביומא (ע"ה). איתא: "והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר", מאי בבקר בבקר, אמר ר' משואל בר נחמני א"ר יונתן מדבר שירד להם בבקר בבקר, מלמד שירד להם לישראל אבנים טובות ומרגליות עם המן שנאמר "והנשיאים הביאו את אבני השם", תנא נשיאים ממש וכן הוא אומר וגו', ע"ש. והנה בפסוק נאמר "והנשיאים הביאו את אבני השם וגו', ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטורת

הסמים". ועי' בתורה תמימה שהקשה, דהרי בשמן למאור צריך שיהא שמן זית כמבואר ריש פ' תצוה ובמנחות (פ"ט), ושמן שירד משמים הרי אינו שמן זית, ע"ש. ובשלמא לגבי חטים שירדו משמים שכשרים למנחות, י"ל דמה שירד משמים נחשב חטים ממש, אבל בשמן שירד משמים הרי אינו שמן הבא מן הזית אלא משמים, ואיך היה כשר למנחה. ועי' בכלי חמדה (פ' ויקהל אות ה') שפירש דכמו שיש בשמים חטים וכמבואר בהך דמנחות הנ"ל, כמו כן יש בשמים זיתים, ושם היו עושין מאותן הזיתים שמן, ושפיר הוי שמן זית. (ועי"ש שהעיר דאיך ידע משה זה, דהרי התורה לא בשמים היא, וא"א לפסוק ע"פ רוח"ק. ועי' בשו"ת בית שערים יו"ד סי' של"א וסי' של"ב שדן בענין זה אם אפשר לפסוק ע"פ רוח"ק).

בפרדס יוסף עה"ת (פ' ויקהל אות נ"ז) הביא בשם בעה"ט דעננים הביאו גם הכבשים לתמידין וחטים ללחם הפנים ועצים למערכה. ולרש"י צ"ל דהעננים הביאו הכבשים ממקום אחר כמו את החטים שהעננים בלעו ספינה מלאה חטים, אבל לא שירד משמים, דזה אינו כשר וכו"ל. ועי' בתרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק הנ"ל שכתב: "ותייבין עננא דשמיא ואזלן לגן עדן ונסבין מתמן ית בושמא בחירא וית משהא דזיתא לאנהורתא" וכו', ע"ש, הרי דהעננים הביאו זה מגן עדן.

וכתבו האחרונים להסתפק בדבר הבא מגן עדן אם דינו כמי שירד משמים או כמי שבא מהארץ. והנה בפרשת בראשית (ב', ח') נאמר "ויטע אלקים גן בעדן מקדם ויטע שם את האדם אשר יצר וגו' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפד והיו לארבע ראשים שם האחד פישון וגו' ושם הנהר השני גיחון" וגו', משמע לכאורה דגן עדן הוא בעולם התחתון ודינו כעולם הזה. וכן משמע מזה ששינו במס' תמיד (ל"ב): דאלכסנדר מוקדון היה בדרך ויטיב אהוא מעיינא, קא אכיל נהמא, הוו ביד' גולדני דמלחא, בהדי דחמוורי להו נפל בהו ריחא, אמר ש"מ האי עינא מגן עדן אתי, איכא דאמרי שקל מהנהו מיא טרא באפי', איכא דאמרי איצילי כוליהו עד דמטא לפתחא דגן עדן, רמא קלא פתחו לי בבא, אמרו לי "זה השער לה" וגו', אמר להון אנא נמי מלאכא אנא" וכו', ע"ש. הרי דהיה בדרך ובא לפתח של גן עדן, וא"כ גן עדן הוא בעולם הזה, וכן משמע שהבא מגן עדן הוא כבא מעולם הזה, ולא כמי שירד משמים. (ועי' בשד"ח בכללים מערכת ג' סימן י"ח שנסתפק אם צדיקים שלא מתו אלא נכנסו חיים לגן עדן, אם מקיימים שם מצוות עשה או לא, ע"ש).

בשו"ת קב חיים (סי' ע"א) כתב דהא דאמרין דלא ניתנה שמירת מצוות התורה אלא בדרך הטבע ולא בדרך נס, זהו דוקא בדורות הבאים, אבל בדור המדבר דעיקר חיותם היה ע"פ נס כמו ירידת המן, עמוד הענן וכדו', בודאי דגם נצטוו לעשות את המצוות אפילו שלא יכלו לקיימן אלא רק על צד הפלא והנס, כי מדוע יגרע צורך גבוה מצורך הדין. ועפ"י מתרץ שם מה שכתוב בגמ' (ל"ה). "הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וכו' של מרים, אמר רב מעין המטולטל טהור, וזה בארה של מרים", ופירש"י "שהיה מתגלגל עם ישראל במדבר וטהור מלקבל טומאה וטובלין בו". ומבואר במדבר חקת על הפסוק "באר חפורה שרים", שמבארה של מרים חפרו הנשיאים בריכות והמשיכו המים לצרכיהם, וא"כ איך נצטוו ישראל במצוות פרה אדומה ומצורע וכדו', הרי לא היתה להם אפשרות במציאות לטבול אלא ע"י נס, אלא ע"כ צ"ל דדור המדבר כיון דעיקר חיותם היה ע"י נס, לכן גם המצוות נצטוו לעשות ע"י נס. עיין בקובץ "נהורא" שיצא לזכרו של הרב הגאון ר' מאיר קוטלר זצ"ל מדף שס"ט - שע"ז שהאריך בנידון זה. (ועי' פרדס יוסף פרשת ויקהל עמוד שט"ו ובמנחת סולת על החינוך מצוה א' אות ה').

עשיית מלאכה בשבת דרך נס

נסתפקו האחרונים אם מותר לעשות מלאכה בשבת ע"י פעולה ניסית, אם יחשב זאת למלאכה בשבת או לא. דעת החתם סופר בתשובות (ח"ו סימן כ"ט) ובפירושו עה"ת פרשת ויקהל (עה"פ "ששת ימים") דלא גרע מכותב בשמאלו דאין דרך כתיבה בכך, וכמו שאומרים גבי הטווה מבעלי חיים דפטור משום דאין דרך טוויה בכך, אע"ג דנשים חכמניות כך טוו במשכן, מ"מ כיון שחכמה יתירה היא אין דרך טווי בכך, וכ"כ כתיבה דרך נס דאינה נחשבת לכתיבה, ע"ש.

והנה דברים אלו משתקפים גם מדברי השל"ה הקדוש שכתב ליישב קושית הרא"ש בערבי פסחים (ה"ג) על האומרים דמשה רבינו מת בשבת, דהרי איתא במדרש (ס"פ וילך) ביום שמת משה כתב י"ג ספרי תורה, ואם מת בשבת איך וכיצד כתב בו ביום, ותיירץ השל"ה דכתב ע"י שם והשבעת קולמוס, א"כ מוכח שאין איסור בכתיבה ניסית.

כתב בספר ברכת אהרן (ברכות מאמר י') לפשוט מה שנסתפק האם מותר לשאול באורים ותומים בשבת, דיש אומרים דאסור מפני שנחשב ככותב בשבת (עי' יומא ע"ג), וכ"כ בס' נחלת בנימין מ"ע ק"א. ולפי"ד החת"ס הנ"ל דאין חייבים על כתיבה ניסית בשבת, נראה דאפשר לשאול ע"י אורים ותומים בשבת, אע"פ דבשאלת אור"ת נעשו האותיות בולטות. אולם העיר מדברי הגמ' בעירובין (מ"ג) שנסתפקים שם אם יש תחומין למעלה מעשרה, כגון במהלך ע"י קפיצה בשם, ורוצים לפשוט שם מאלהו הנביא, ופוסקים לחומרא

שבמהלך ע"י קפיצה בשם יש תחומין כמובא ברמ"א (בשו"ע או"ח סימן ת"ד). ומשמע דגם מלאכה ניסית נכנסת לגדר מלאכה לענין שבת. (עי' בהגהות מהרש"ם בגמ' פסחים דף קט"ז ובספר עט סופר ח"ג סוף כלל פ' ובשו"ת פרי השדה ח"ד סימן ע"ב).

כתב בספר תולדות שמואל על המצוות (ח"ג מצוה ל"ב סימן ה') דכל שאינו מדרך הטבע מותר אפילו לכתחילה, ולמד זאת מדברי השר"ע (או"ח סי' שכ"ח סמ"ה) שפסק דלוחשין על נחשין ועקרבין שלא יזיקו ואין בו משום איסור צידה. והמחנה ברורה (שם ס"ק קמ"ג) הביא בשם האליהו רבה שאע"פ שניצודין בכך, מ"מ אין זו צידה טבעית. ועי' בספר גזע ישי (כללים, ריש מערכת הא') שהאריך בזה. ובשו"ת חקל יצחק (סימן כ"ב) נקט כדבר פשוט דלענין שבת אינו חייב אם עשה מלאכה בדרך נס, וכ"כ בספר אוצרות יוסף להגר"י ענגיל זצ"ל (ח"ב דף י"ז ודף כ').

וכתב בקונטרס נס על הגבעה (שבסוף שו"ת גבעת הלבונה) בבאיור הדברים, דבשבת עיקר הקפידא שיהיה גופו מושבת ולא על עצם תכלית המלאכה, כידוע ממש"כ בספר בית מאיר לענין שליחות בשבת, וא"כ מלאכה שנעשית ע"י פעולה ניסית, אף דהמלאכה נעשית גם באופן הזה בשלימות כמו שעשאה בפועל, מ"מ כיון שגופו שבת ולא עשה כלל מלאכה בפועל ידיו לא נחשבת מלאכה לענין שבת. והביא ראיה לדבריו מדברי הירושלמי (יומא פ"ח סוף ה"ה): "ר' יודן דכפר אמי פריס גולתא גדישא ונורא ערקא מיניה", ע"ש. הרי דר' יודן כיבה האש ע"י פעולה ניסית בשבת, ומבואר דלא נחשב מלאכה לענין שבת. (עי' בספר אבי הנחל להגאון מסלונים דרוש ל"א שהאריך בזה).

עיין בשו"ת חכם צבי (סימן צ"ג) שכתב דאדם הנוצר ע"י ספר יצירה אינו מצטרף לעשרה לכל דבר שבקדושה (ומביאו המ"ב סימן נ"ה סק"ד). ואין בו איסור שפיכות דמים, ודייק ממה שנאמר (בראשית ט"ו) "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", דוקא אדם הנוצר בתוך אדם, דהיינו עובר הנוצר במעי אמו הוא דחייב עליו משום שפיכות דמים. ומביאים האחרונים ראיה לד"ן זה מברכות (מ"ז) שמשופר שם מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו, ומקשה הגמ' דהמשחרר עבדו עובר בעשה, ותיירצו דמצוה דרבים שאני. ואם נאמר שהנולד ע"י ספר היצירה מצטרף, היה לו לברוא אדם ע"י זה ולהמנע מלעבור בעשה. והנה הרא"ש (פרק ז' דברכות) כתב דהמעשה דר"א היה בשבת שקראו פרשת זכור וצריך עשרה לקריאת הפרשה, ולפי"ז יש לומר שאין ראיה שע"י ספר היצירה אינו מצטרף, דכיון דהמעשה היה בשבת ואז אסור לברוא אדם, דבשבת צריך לשבות מכל בריאה, אפילו ע"י דיבור. אולם לפי דברי החת"ס הנ"ל שכתביה נסית בשבת אינה אסורה, קמה וגם ניצבה ההוכחה לדברי החכם צבי, שכמו שמותר לכתוב ע"י נס כך מותר לברוא אדם ע"י נס, ואם לא עשה כן ר"א מוכח דאדם הנברא ע"י ספר יצירה אינו מצטרף למנין.

ס"ת שנכתב בנס אם מותר לקרות בו

בספר ברכת אהרן (ברכות מאמר י') כתב להעיר, לפי"ד השל"ה הקדוש שמשא רבינו כתב י"ג ס"ת בשבת ע"י שם והשבעת קולמוס, האם מותר לקרות בו, דלפמש"כ הרד"ק דדבר שבא ע"י נס פטור ממעשר משום דמצוות התורה יש לקיים באופן טבעי ולא ע"י נס, א"כ י"ל דלקריאה בס"ת צריך דוקא ס"ת שנכתב בדרך הטבע, ולא מהני בס"ת ולא מהני בס"ת שנכתב בנס, אמנם י"ל דמדברי התוספתא אין ראיה, דהתוספתא לא חידשה אלא רק דדבר הבא ע"י נס פטור ממעשר משום דבמעשר צריך "פרי הארץ", ועי' נס לא נקרא "פרי הארץ", אבל לשאר מצוות מועיל גם ע"י נס. וכך משמע מדברי הגמ' במנחות (ס"ט) דגם חטים שירדו בעבים כשרים למנחות.

קיום מצות פריה ורביה ע"י נס

והנה הבאנו לעיל שכל דבר הנעשה ע"י נס או שלא כדרך הטבע באופן הגוף או באופן פלאי, אין בו שום דין מדיני התורה ואין מקיימים בו מצוות ה'. ומקור לחידוש זה הוא מדברי רבינו חננאל בחגיגה (י"ד): דשם איתא: "בתולה שעברה באמבטי מהו לכהן גדול" (והיינו אם דינה כבתולה או כבעולה), וכתב הר"ח: "לא גרסינן לכהן גדול אלא מהו (כלומר בתולה שעברה באמבטי מהו), פ"י אשה הרה שנבדקה ונמצאת בתולה מי אמרין מביאה נתעברה, כשמואל דאמר שמואל יכול אני לבעול כמה בעילות בלא דם, דה"י בקי בהטיה והריני קורא בה "אשה כי תזרע וילדה זכר וטמאה לידה" וחייבת קרבן, או דילמא אימור באמבטי" של מרחץ נתעברה כגון שירד איש באותה אמבטיה ופלט שכבת זרע וירדה אשה וקירבה באותה טיפה של ש"ז ונכנסה בתוך רחמה, וזה מעשה נסים הוא ואינה טמאה לידה שאין אני קורא בה אשה כי תזרע, דכוונת התורה הוא רק בדרך הטבע, בדרך העולם, אבל לא בדרך נס. וכעין זה כ' בס' אגרא דפרקא על תרי"ג מצוות (מצוה א' אות ח') דאם אשה נתעברה ע"י בעילת מעומד דהוי דרך נס ושינוי הטבע, אין הבעל מקיים מצות פרי' ורבי' ע"ש. הוא מטעם הנ"ל דכל מצוות התורה הוא רק באופן טבעי. (ועי' בפרדס יוסף עה"ת פ' וארא סי' ז' אות כ"א ד"ה והנה מה שפירש מה שאמר אברהם הן לי לא נתת הזרע, אע"פ שהבטיח ה', עם כל זה כיון שנשתנה לו הטבע שהי' עיקר, לא חשוב לו הזרע ע"ש).

עיין בפרדס יוסף עה"ת פ' ויקהל אות נ"ז שהאריך בענין זה מאד, וכ' דלפי הר"ח זה הטעם באכילת איסור שלא כדרך דפטור, וגם שבת

מה שכל העולם מדליקין נ"ח שרובא בחדא יוצאים ידי חובה, אבל מיעוטא דמיעוטא זהירין להדליק כפי כל פרטי המצות והדקדוקים, שהזהיר בהדלקתן בכל פרטיה ודקדוקיה יקנה וישיג בכח המצוה וסגולותיה בנים זכרים ת"ח".

הטור בהלכות שבת בריש סימן רס"ג הוסיף על דברי הגמ' **"ויהא זהיר לעשות נר יפה** דאמר רב הונא הרגיל בנר שבת להשתדל בו לעשותו יפה הווין לו בנים ת"ח". וכבר העיר הב"ח (שם) מדוע הטור הוסיף התיבות "לעשותו יפה". וכתב בס' מאורות נתן (עניני חנוכה) סימן ה' דמכח קושית בנו של הראב"ד למד הטור שאין כוונת הגמ' כפשוטו שהמקיים מצות הדלקת נר שבת זוכה לבנים ת"ח, אלא רק מי שרגיל בנר שבת **לעשותו יפה**. וכן משמע מדברי המאירי בשבת כ"ג ע"ב "הרגיל בנ"ח דרך חיבוב מצוה". ובפשוטו למדו האחרונים שאין הכונה לנר יפה כפשוטו, אלא הכלי שנותן בה השמן או הפמוט שיהיה יפה, וכך משמע ברש"י פסחים י"א ע"א "כל נר שבגמ' היינו הכלי", וכ"כ רש"י בגמ' ערכין ו' ע"ב. וכ"כ בס' סדר היום שיש לעשות הנרות שמדליקין בהם נר חנוכה מכסף, וכן הבין הברכ"י בסימן תרע"ג אות ז' בדעת הטור שמבואר שיעשה הכלי מכסף, וכך מבואר במשנ"ב סימן תרע"ג ס"ק כ"ח שכתב "טוב שכל אחד יטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כוחו, וכן הנרות יעשה יפה".

אולם מדברי הגר"א בסימן רס"ג ס"א שהביא לשון הטור שיהא זהיר לעשות נר יפה, ובביאור הגר"א ציין מקור לזה מדברי הגמ' שבת כ"ג ע"ב מדברי ריב"ל "כל השמנים יפין לנר ושמן זית מן המובחר", משמע שמש"כ בשו"ע נר יפה היינו יפוי גוף האור שיהיה אורו צלול ובהיר. וכן פירש בדמשק אליעזר (שם) בדברי הגר"א, וכ"כ הפמ"ג בס' ראש יוסף שבת כ"ג ע"ב ובפמ"ג סימן רס"ג בא"ס ס"ק א'. (עי' בחידושי מהרש"א שבת כ"ג ע"ב). וראוי לציין מש"כ המג"א בסימן תרע"ב סק"ג בשם הדרכי משה, דיש הידור בנרות ארוכים, משא"כ בתוספת שמן אין הידור. וכן כתב המג"א (שם) דגם בלולב ואתרוג יש הידור בלולב ארוך, וכן דעת התוס' ב"ק ט' ע"ב שיש הידור באתרוג גדול (עי' שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סימן ס"ב). המשנ"ב בסימן תרע"ב ס"ק ו' מביא דעת המג"א דבנרות שעוה יש הידור כשהן ארוכים, ומ"מ הוסיף "ומ"מ אין לעשותם גדולות יותר מדאי", ובשער הציון מציין מקורו מהשלטי גיבורים סביב המרדכי. וכבר דנו האם יש הידור לעשות מנורה גדולה כמו נרות ארוכים, אולם הפוסקים הזכירו לעשות מנורה יפה, ולא הזכירו ענין של מנורה גדולה. ואולי זה בכלל מה שאמרו לעשות מנורה יפה שזה כולל גם מנורה גדולה.

מנהגי הדלקת נרות חנוכה בביהכנ"ס

טעם ההדלקה

מובא בשו"ע סימן תרע"א ס"ד: "ובבית הכנסת מניחן בכותל דרום ומסדרן ממזרח למערב, ומדליקין ומברכין בביהכנ"ס משום פרסומא ניסא". מנהג זה להדליק בביהכנ"ס עם ברכה אין לו מקור בש"ס, והוא מנהג שהונהג בימי הראשונים כמובא בריטב"א שבת כ"ג לעשות פרסומא ניסא במקום רבים. וכך מובא בריב"ש בתשובה סימן קי"א וז"ל: "המנהג הזה להדליק בביהכנ"ס מנהג ותיקין הוא משום פרסומא ניסא, כיון שאין אנחנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה כל אחד בביתו שהוא להניחה על פתח ביתו מבחוץ, וכיון שעתה יד האומות תקיפה עלינו ואין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה, ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומא ניסא כי אם לבני ביתו בלבד, לזה הנהיגו להדליק בביהכנ"ס לקיים פרסומא ניסא". ומוסיף הריב"ש "היות ותקנת הדלקה זו אינה מעיקר תקנת חז"ל ואינו אלא מנהג, והרי אין נוהגין לברך על דבר שהוא מנהג, זהו דווקא במנהג קל כמו מנהג של ערבה שאינו אלא חבטה בעלמא, אבל בזה שהוא לפרסם הנס בביהכנ"ס ברבים מברכין עליו, ומ"מ באותה הדלקה של ביהכנ"ס אין אדם יוצא בזה, וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו, דמצות חנוכה נר איש וביתו". הלבוש (שם) כתב לפי שיש בזה פרסום גדול להשי"ת וקידוש כשמברכין אותו במקהלות.

בשו"ת חכם צבי סימן פ"ח כתב להעיר על דברי הריב"ש, היות ומסקנת השו"ע סימן תכ"ב שאין לברך על קריאת הלל בר"ח (וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות ברכות הלכה ט"ז ובפ"ג מהלכות חנוכה ה"ג), וא"כ כל ראייתו של הריב"ש שמברכין על הדלקת נרות בביהכנ"ס הוא על סמך מה שנהגו לברך על קריאת הלל של ר"ח, והובא בתוס' סוכה מ"ד ע"ב, אבל למעשה לא נפסק כך בשו"ע.

בביאור הגר"א בסימן תרמ"א מביא מקור למנהג הברכה בביהכנ"ס שהוא מדין קריאת ההלל בליל פסחים, שמברכין עליו בביהכנ"ס משום פרסומא ניסא אף שאינו אלא מנהג, וכן כתב הטור בסימן תפ"ז שמנהג יפה לקרות ההלל בציבור בביהכנ"ס בליל פסח בברכה, וכן נפסק בשו"ע סימן תפ"ז סעיף ד' (עי' שו"ת יחו"ד ח"ה סימן ל"ה), ולפ"י כתב בספר חזון עובדיה (עניני חנוכה עמוד מג') יובנו דברי הגאון רבי ישראל מאיר מזרחי בשו"ת פרי הארץ ח"ג אור"ח סימן ב' שהטעם שנהגו בני א"י לברך על הדלקת נרות חנוכה בביהכנ"ס, אעפ"י שאין מברכין על הלל בר"ח, משום דכונה הדלקת נרות חנוכה בביהכנ"ס משום פרסומא ניסא, והיינו כמש"כ הגר"א הנ"ל שפירסומא ניסא יש משום קידוש שמו הגדול יתברך, ויש לו מעלה יותר מאשר קריאת הלל בר"ח. וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן ק"ג, וכך משמע בשו"ת זבחי צדק ח"ב אור"ח סימן כ"ה.

דע **דאי איכא זיקא או מטרא, ויודע הוא שאם מניחה במקום שהיא מתכבה לאלתר והניחה וכבתה לא יצא ידי חובתו**". וכן כתב בשלטי גיבורים שבת ט' ע"א בדפי הר"ף ובכנסת הגדולה בהגהות הטור סימן תרע"ג, וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן נ"ג אות ב'.

אולם יש להעיר על דברי המגיה הנ"ל שכתב דאם יכבה הנר מבעו"י תתבטל המצוה למפרע, נמצא שלא קיים מצות ההדלקה, דלכאורה כיון דהדלקה עושה מצוה א"כ כבר בהדלקה מקיים המצוה, ולא אכפת לנו אם הנרות נכבו, וא"כ נחשב שכן קיים מצות ההדלקה ולא חוששין שזה ברכה לבטלה, ומצאתי שכבר העיר על דבריו בשו"ת טעם הצבי סימן ה', ומציין דברי הט"ז בסימן תרע"ג סק"ט שמביא בשם שו"ת תרומת הדשן סימן ק"ג וז"ל: "יראה שאם נכבה אין זקוק לה, אעפ"י שעיקר המצוה מצאת הכוכבים, ולכן היינו יכולים לומר דאם כבה קודם התחלת קיום המצוה זקוק להן, אמנם מברכין מבעוד יום להדליק נר של חנוכה אע"ג דליכא מצוה עדין, מ"מ כיון דאי אפשר בענין אחר חשיבא הכשר מצוה ולכן מברכין עליה, ולהכי אם כבתה אין זקוק לה שהרי כבר **הותחלה המצה בהכשר**", ממילא אי אפשר לומר דאם כבו נרות חנוכה יש שאלה של ברכה לבטלה, שכבר חלה הברכה שפיר בשעה שהדליק שאז קיים המצוה, ואין המצוה בטילה אפילו אם כבתה.

בעל החוות דעת בהגהותיו על מגניי ארץ סימן תר"ע כתב דבמצות הדלקת נר חנוכה אין המצוה רק תחילת ההדלקה שמדליק שיעור, תדע דהא כבתה אין זקוק לה. עי' בביאור הלכה סימן תרע"ג ד"ה אם כבתה וז"ל: "ודע דמה שאמרו אינו זקוק לה אפילו אם כבו כולם, **דלא בעינן פירסומא ניסא רק בעת ההדלקה**".

ברכה על הידור מצוה

יש לדון במי ששכח לברך על הדלקת נר חנוכה ולא נזכר עד שבא להדליק נר השמיני, האם מותר לברך עכשיו קודם הדלקת נר השמיני, דעדין זה נחשב עובר לעשייתן כל שלא הדליק את נר השמיני, או שמא י"ל כיון דשאר הנרות הוא רק משום הידור מצוה אין לברך על הידור בלבד. והנה בהגהות רעק"א על השו"ע סימן תרע"ז כבר נסתפק בזה דבדואי יש לו לברך אף ברכת "להדליק", אף שכל ההדלקה הוא משום הידור מצוה, וז"ל: "נראה דיש לצדד דשפיר דמי לסמוך ולברך, דכל זמן שנרות חנוכה דולקים חשיב כעין מצוותו קיימת ועוסק הוא במצוה, ומשו"ה רשאי לברך, וכמש"כ הרא"ש בפסחים פ"א סימן י' דהטעם דמברך על ציצית להתעטף בציצית, ובתפילין להניח תפילין, דיש בהם שיהוי, והלשון מורה על כך להיות עטוף בציצית ולישב בסוכה ולאכול ולטייל כל היום, ולהדליק נר חנוכה יש שיהוי במצוהה כדאמרינן מצוהה משתשקע החמה". ומדהשוה נר חנוכה לציצית ותפילין, י"ל דכמו דאם נזכר רשאי לברך כל זמן שהם מונחים עליו, כמו"כ בנר חנוכה כיון שהוא דולק רשאי לברך, ולפ"י יש לצרף סברא זו למש"כ הב"י דיש לברך על הידור מצוה, דכיון דהנרות דולקים רשאי לברך (עי' רעק"א בהגהותיו על השו"ע סימן תרע"ז ס"א ובתשובותיו מהד"ת סימן י"ג).

אולם יש שכתבו שאין לברך על הידור מצוה, וכ"כ בפרי חדש סוף סימן תרע"ב וז"ל: "נשאלתי על מי שהיה עומד בליל שביעי והיה לו להדליק ז', וכסבור שהוא ליל שישי והדליקו, ואח"כ נודע לו שהוא ליל שביעי וצריך להדליק נר אחר, האם בעי שביעי או לא, והשבתי דכיון דמצות חנוכה נר איש וביתו, **ואינך דמדליק הוו משום הידור לא בעי לברוכי**". וכך כתב במשב"ז סימן תרע"א ס"ק א' ובסימן תרע"ז סק"ב ובא"א סימן תרע"ב סק"ג ובספרו ראש יוסף שבת דף כ"ג דאין מברכין על הידור מצוה (עי' שו"ת כתב סופר אור"ח סימן קל"ה). המשנ"ב בסימן תרע"ז ס"ק ד' כתב: "הדליק נר חנוכה ושכח לברך על ההדלקה, ורק קודם שהדליק כולו נזכר דעדין לא בירך, יש לו לברך כל הברכות", ומציין שו"ת רעק"א מהד"ת סימן י"ג. ומוסיף עוד שאם נזכר לאחר שהדליק כולם אין לו לברך ברכת להדליק רק ברכת שעשה ניסים, וכן ברכת שהחיינו יש לו לברך (עי' בס' בן איש חי סוף פרשת וישב).

בשו"ת דמשק אליעזר (פרלמוטר) חיו"ד סימן מ"ז מעיר על מה שכתב הגרע"א באור"ח סימן תרע"ה שצידד לומר באם שכח לברך מתחילת הדלקה **דיברך אפילו אחר גמר ההדלקה** כיון דצריך שיעור להדלקתו, דלכאורה כיון שכבר גמר את כל מצוהו א"כ כבר אין עליו עוד חלק הדלקה (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ז בסימן כ"ט וצ' שהאר"י בזה, שו"ת כוכבי יצחק (שטרנהל) ח"א סימן ו', שו"ת להורות נתן סימן ל' אות ו', שו"ת בצל החכמה ח"ד סימן נ"ז ובשו"ת שבט הלוי ח"ג סימן פ"ד).

הרגיל בנר הווין לו בנים תלמידי חכמים

מובא בגמ' שבת כ"ג ע"ב: "אמר רב הונא הרגיל בנר הווין לו בנים תלמידי חכמים שנאמר כי נר מצוה ותורה אור", רש"י מפרש דזה מדובר על נר שבת ונר חנוכה, ודלא כפירוש ר"ח (שם) שגרס הרגיל בנר חנוכה הווין לו וכו', ולא מדובר על נר שבת. בס' הזכרון פחד יצחק להגר"י הוטנר צ"ל מובא קונטרס "סוד הדלקת נר חנוכה" לרבי יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד, שהעיר על דברי הגמ' במי שנוהר בהדלקת נר חנוכה הווין לו בנים ת"ח, והרי כולם מדליקים נרות שבת ונ"ח, ולא כולם ולא רובם זוכים לבנים זכרים ושיהיו ת"ח, וע"כ הוא מתרץ וז"ל: "אין לתמוה מזה שבאמת חכמים הם אמת ודבריהם אמת, וכפי

בהוציא כלאחר יד דפטור, וגם במצ"ע מצינו בבכורות (מ"ה:;) באיטר רגל שפסול בעבודה, ופירש"י דכתיב לעמוד לשרת, בעינן שיעמוד כדרך שבני אדם עומדין עי"ש.

ולכאורה קשה על הר"ח מהא דמנחות הנ"ל, דמבואר שם דחטים שירדו בעבים כשרים למנחות, ואף אם ס"ל כרש"י שלא ירדו משמים, אלא שהעננים בלעו ספינה מלאה חטים והביאו לכאן, מ"מ הרי הוא שלא כדרך הטבע, וי"ל דס"ל להר"ח כיון דבריאתן היתה כדרך הטבע, רק הבאתן לכאן היה צריך נס, לא אכפת לנו כיון שנבראו כדרך העולם. (עי' בכ"ז בשו"ת דברי שלמה (שניצר) ח"ד סימן תקע"ו, ובשו"ת הרי יהודה בהקדמתו לספרו (חלק א') מאות ט"ו והלאה עי"ש, ובשו"ת שיח יצחק סימן שכ"ג שהאריכו בכ"ז).

נס מקוה בבית

בס' אילת השחר עה"ת עה"פ ו"יחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות וכו' ופרינו עליה, ופירש בעה"ט "רחובות כנגד יון שגזרו שלא יטבלו כדי למנעם מפריה ורביה, ונעשה להם נס ונזדמן להם מקוה בבית לכל אחד ואחד, וזהו ופרינו בארץ". ויש לעיין אם מים שנתהוו בנהר כשרים למקוה, ולפ"י שמן שנתהוו ע"י נס כשר להדלקה, אמנם כאן יש לומר שהנס היה שעלו מים מהתנהום לתחת בתיהם, וכשראו זה חפרו בור והיה לה מקוה, וכן בבאר מרים הגיעו מים דרך הסלע בדרך נס, אבל עצם המים היו טבעיים והיה אפשר לטבול שם (עי' ברמב"ן במדבר כ' ח').

גדר כבתה אין זקוק לה

נפסק בשו"ע סימן תרע"ג ס"ב: "הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה", וכתב הרמ"א "ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה אין לברך עליה". בחידושי הריטב"א חולין דף ק"ו כתב וז"ל: "הנוטל ידיו לאכילה ובירך על נטילת ידים ואח"כ נמלך ולא אכל עכשיו אין בכך כלום, ואין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, דהא מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך, וההיא שעתא דעתו הוה לאכול".

האחרונים הסתפקו במי שבירך ברכת המפיל ואינו יכול לישן, האם חייב להתאמץ להרדם באופן שיקח כדור שינה או יין ישן כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. מענה לכך מצינו בדברי הגאון מטשעבין צ"ל שמציין דברי החיי אדם דאפילו לא היה יכול לישן אין הברכה לבטלה, דעל מנהגו של עולם הוא מברך, ומציין את דברי הריטב"א הנ"ל, וא"כ ה"ה בנ"ד כיון דבשעה שמברך דעתו לישן, אפילו אם ע"י סיבה לא היה יכול לישן אח"כ לא הוי ברכה לבטלה.

בשו"ת הר צבי ח"א סימן צ"ט מוכיח מדברי הריטב"א הנ"ל דאם בירך על איזה מאכל ונפל מיידו ונאבד קודם שאכל ממנו דאין ברכתו לבטלה, כיון דבשעת הברכה כדין עשה, וע"י האונס דנפילה שאח"כ לא נתבטלה ברכתו (עי' שו"ע אור"ח סימן ר"ו ס"ו). וכ"כ בשדי חמד מערכת ברכות סימן א' אות כ"ט.

בש"ך ביור"ד הלכות שחיטה סימן י"ט סק"ב מביא דברי הירושלמי פרק הרואה דמשום כך מברכים קודם השחיטה משום חזקת בני מעים כשרים הם, ומשמע משום דרוב כשרים מותר לברך, אעפ"י דלפעמים מתגבלת הבהמה בשחיטה אינה נחשבת ברכה לבטלה, וא"כ י"ל דאע"ג דשנינו בגמ' ברכות ל"ג דכל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא, מותר לברך על סמך הרוב, וכ"כ בשו"ת מהר"ם מינץ, וא"כ י"ל בנידון הנ"ל לגבי ברכת המפיל כיון דלפי רוב האדם ישן אחר שבירך ברכת המפיל, אפילו אם אומרים לו אונס אינה נחשבת לברכה לבטלה ואצ"ל לעשות תחבולות כדי שישן. (עי' שו"ת אורח ישראל מהגר"י גרוסמן צ"ל סימן ו'). כן מובא בכרתי ופלתי ביור"ד סימן י"ט סק"ו דאם בירך על השחיטה ונטרפה דאין ברכתו לבטלה, משום דכיון דהברכה היתה לקיים מצות שחיטה ושחט כדן רק היא היתה טריפה, שפיר קיים מצות שחיטה ואין ברכתו לבטלה (עי' שו"ת חתם סופר יור"ד סימן ש"כ).

המגיה הרה"ג שילה רפאל צ"ל בחידושי הריטב"א הנ"ל מביא אסמכתא לדברי הריטב"א מזה שנפסק בסימן תרע"ג ס"ב דהדלקה עושה מצוה, ולפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אין זקוק לה, ואפילו כבתה בע"ש קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה, משמע שרשאי לברך למרות החשש שמא יכבה ותתבטל המצוה לגמרי, שהרי נמצא שלא קיים מצות הדלקת נר חנוכה אם כבתה מבעוד יום, ואעפ"י כיון שבשעת הברכה ראוי לנר לדלוק, ואין חוששין שמא יכבה, והמדליק עושה מה שחייבוהו חכמים, שפיר יכול לברך, והוא כשיטת הריטב"א גבי נטילת ידים דבשעת ברכה היתה דעתו לאכול, ואה"נ מי שנמצא בבית חולים, ואם ידליק שם נרות חנוכה וברור לו שהרופאים יכבו מיד הנרות, ידליק בלא ברכה, וכ"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א כמובא בקובץ בית אהרן וישראל שנה י"א גליון ב', ונראה סברתו דכיון דמראש אנו יודעים שיכבו זה לא נחשב להדלקה ראויה ואין לברך עליה.

המשנ"ב בסימן תרע"ג ס"ק כ"ו כתב: "ואם הדליקה במקום הרוח וכבתה זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח, מפני דזה הוי כאילו לא נתן בה שמן כשיעור", דהיינו אין זה נחשב להדלקה כלל. וכן מובא בפירוש רבינו פרחיה שבת כ"א וז"ל: "אע"ג דאמרי רבנן אם היה דר בעליה מניח את החנוכיה בחלון שכנגד רשות הרבים מבחוץ,

בספר מור וקציעה סימן תרע"ב כתב הטעם שמברכין על הדלקת נ"ח אעפ"י שאין חיוב כזה מדין התלמוד, וא"כ היה די להדליק בלא ברכה, אעפ"כ לא חששו לברכה שאינה צריכה בזה, כי אם ידליקו בלא ברכה אין כאן פרסום הנס, שיהיו סבורים שהדליקו הנרות לצורך ביהכנ"ס, ולכן חשבוה צורך המצוה לעשותה כהוגן, ואמרו שלא לזוז ממנהגם של ישראל שתורה הוא, ולברך על ההדלקה בביהכנ"ס משום פרסום הנס (עי' בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן ק"כ ובשו"ת מהר"ם שיק יור"ד סימן שע"ד).

בס' הליכות שלמה למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל עניני חנוכה פרק י"ז מובא שמרן תירץ ליישב המנהג שמברכין, דלא נחלקו הפוסקים אם מברכין על המנהג אלא במקום שכל עיקר המצוה הוא רק ממנהג, וכמו הלל ב"ר, או ברכה על קריאת מגילת רות וקהלת שכל קריאתם הוא מצד המנהג, משא"כ בנ"ח שכל אדם מחויב בהדלקת נ"ח בביתו בשמונה ימים ולברך עליו, אלא שהנהיגו להדליק גם בביהכנ"ס משום פרסומא ניסא, וכאילו הרחיבו את חובת פרסום הנס דהבית גם לביהכנ"ס, וככה"ג לכו"ע מברכין.

הב"י (שם) כותב טעם נוסף וז"ל: "ומה שכתב הטור שמניחין נר חנוכה בביהכנ"ס, נראה שתקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתקנו קידוש בביהכנ"ס משום אורחים שאוכלים ושותים בביהכנ"ס". וכן כתב הכל בו סימן מ"ד, ומוסיף הכל בו עוד טעם משום הידור מצוה ופרסום הנס זכר למקדש. בס' מור וקציעה סוף סימן תרע"ב כתב שלכן מברכין ע"ז אעפ"י שהוא מנהג, שאם ידליקו בלא ברכה אין בו פרסום, שיהיו סבורים שהדליקו נרות לצורך ביהכנ"ס.

המנהג להדליק בביהכנ"ס בברכה רק אם יש שם עשרה אנשים בשעת הדלקה, ואם אין עשרה לא יברכו, וכ"כ הלבוש סימן תרע"א סעיף ח' ובשערי תשובה סימן תרע"א ס"ק ה', והאריך בזה בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סימן ס"ב, ודלא כהמג"א שכתב שאם עתידים להתקבץ שם עשרה אפשר לברך אף טרם שהתקבצו, אולם רוב הפוסקים סוברים כשאין עשרה בפועל בשעת ההדלקה לא מברכים, וכ"כ במחזיק ברכה סימן תרע"א ס"ק ו' ובמור וקציעה סימן תרע"א ובכף החיים סימן תרע"א ס"ק ע"ח (עי' שו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן שצ"ח ובח"ב סימן של"ה).

הדלקת נרות באולמות כשיש ציבור גדול

האם מדליקין נרות חנוכה באולמות שמקיימים מסיבות חנוכה ברוב עם. בשו"ת מנחת יצחק חלק ו' סימן פ"ח אות ג' כתב שאין מברכין במקום זה, משום דכמה דחקו רבותינו למצוא טעם על ברכה זו בביהכנ"ס, ואיך יעלה על הדעת לחדש מעצמנו מה שלא שיערו אבותינו. וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר חט"ו סימן ל', וכך משמע בשו"ת מהר"ם שיק חיוור"ד סימן שנ"ד ובשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן ק"ג, ומי שמברך ברכה על הדלקת נ"ח במקום שהוא לא ביהכנ"ס **ברכותיו ברכה לבטלה**. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן ס"ה דהיות וכתב הכל בו הטעם להדלקה שהיא משום פרסום הנס ולברך את ה' במקהלות וזכר למקדש, וא"כ מנין לנו להוסיף במה שאינו דומה לבית המקדש שאירע בו הנס. וכן מובא בשו"ת אז נדברו ח"ו סימן ע"ה בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (עי' שו"ת קנין תורה ח"א סימן קל"א), ודלא כמש"כ בס' חזון עובדיה הלכות חנוכה, שהיות ובמסיבת חנוכה משמיעים דברי תורה לקרב את ישראל לצור מחצבתם אפשר לברך ע"ז, וכ"כ בס' משנת יעקב (רוזנטל) בעמוד ר"ס דלפעמים הפרסום במסיבות אלה הוא גדול ביותר אפילו מפרסום של ביהכנ"ס, וכ"כ בשו"ת אז נדברו ח"ה סימן ל"ו וח"ו סימן ע"ה.

האם קטן יכול להדליק נ"ח בביהכנ"ס

יש לדון האם דווקא גדול צריך להדליק הנרות, או גם קטן שהגיע לגיל חינוך יכול להדליק נ"ח בביהכנ"ס. בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן ס"ה פסק שגם קטן שהגיע לחינוך יכול להדליק, דבפועל יש פרסום הנס לרבים. אולם רק לפי טעם של פרסומא ניסא, אולם לטעמים אחרים קטן לא מדליק, ויש שכתבו שאעפ"י שטעם הדלקה בביהכנ"ס משום פרסומא ניסא, וא"כ גם קטן שמדליק מתפרסם על ידו, מ"מ קטן אין מדליק. וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר ח"ב סימן ט"ז, וכן פסקו בשו"ת דברי יציב ח"ב סימן רפ"ו ושו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן שצ"ז ובח"ב סימן שמ"ב ובשו"ת קנין תורה ח"א סימן קל"א. ויש מהאחרונים שכתבו **שאין זה כבוד הציבור שקטן ידליק**, וגדולה מזו מובא בשבלי הלקט דהמנהג היה שהחכם או רב העיר היה מדליק נ"ח בביהכנ"ס, וכן מפורש בשו"ת מהרש"ל סימן פ"ה שכתב "והחכם או ש"ץ שמדליק בביהכנ"ס", ועל כן אין נכון להדליק נ"ח ע"י קטן דאין זה כבוד הציבור וראוי לכתחילה שהש"ץ ידליק, וכן משמע בשו"ת מהר"ם מינץ סימן מ"ג. (עי' שו"ת אמרי יושר למהר"ם אריק זצ"ל ח"ב סימן נ').

זמן הדלקת נרות ביהכנ"ס

בשו"ת זבחי צדק ח"ב או"ח ל' האריך בענין הדלקת נרות בביהכנ"ס קודם תפילת ערבית היינו אפילו **ביום ממש**, וכתב שאם ימתינו עד צאת הכוכבים תתבטל לגמרי מצות הדלקת נרות בביהכנ"ס היות ויש שהולכים לביתם מיד אחר התפילה, יש לסמוך על סברת יש מי שאומר שהובאה בסימן תרע"ב סעיף א' להקל להדליק נרות חנוכה כשהוא טרוד מפלג המנחה והלאה. אולם מדברי הלבוש סימן תרע"א

סעיף ח' כתב שאין להדליק נרות חנוכה בביהכנ"ס קודם הזמן, שכתב וז"ל: "נוהגין להדליק בביהכנ"ס בין מנחה למערב שהוא תחילת הכנסת היום הבא שתפילת ערבית הוא מיום הבא".

נוהגים להדליק נ"ח בביהכנ"ס גם בבוקר בעת התפילה, וכ"כ בפמ"ג, ובס' נהר מצרים חנוכה הלכה י"ב, וכתב בשו"ת בנין שלמה סימן נ"ג הטעם כדי לצאת ידי דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות תמידין ומוספין דבהטבת המנורה דשחרית היתה גם הדלקה אם מצאו שכבו הנרות. וכתב בליקוטי מהרי"ח בהלכות חנוכה דזה ברור דמשום רמז זה אין לברך על ההדלקה של הבוקר, וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי או"ח מהדורא תניינא סימן ס"ו, אולם האור שמח הלכות חנוכה פ"ג חולק על ענין ההדלקה בבוקר משום דאור היום אין לו תועלת כמובא בריש פ"ק דפסחים, עיי"ש. (עי' בס' מאורות נתן להגר"נ קופרשטוק זצ"ל סימן כ"ג שהאריך בענין זה).

ברכת שהחיינו בהדליק נר בבית או בביהכנ"ס

מי שכבר הדליק בביתו נרות חנוכה ובירך גם ברכת שהחיינו, האם יכול לברך עוד פעם ברכת שהחיינו על נרות בביהכנ"ס, כתב בס' מחזיק ברכה להחיד"א זצ"ל סימן תרע"א אות ח' בשם שו"ת זרע אמת סימן צ"ו דיחזור ויברך גם ברכת שהחיינו, וכתב בשו"ת פרי השדה ח"ד סימן פ"ד להסביר דכיון דהדלקה בביהכנ"ס הוא פרסומא ניסא יותר גדול מאשר בבית כמש"כ הריב"ש, א"כ זה נחשב לחידוש ויכול לחזור ולברך, וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן ק"ג. אולם אם בירך ברכת שהחיינו בביהכנ"ס לא יברך עוד פעם בביתו אם לא שמוציא את בני ביתו בברכה, וכך מובא בשע"ת סימן תרע"ג ס"ק י"א, אמנם בשו"ת חתם סופר או"ח סימן י"ז כתב שמתכוון בהדלקת נרות של ביהכנ"ס שלא לצאת יד"ח בזה, וכ"כ בתשובותיו או"ח סימן קמ"ג. (עי' שו"ת ציץ אליעזר ח"יג סימן ס"ט ובס' יומין דחנוכה סימן מ"ב).

הדלקה בשמן זית

בביהכנ"ס צריך להדר להדליק בשמן זית, כפי שכתב המהר"ל בספרו נר מצוה עמוד כ"ו "ויותר היה ראוי להדליק בביהכנ"ס שהוא מקדש מעט, ובביהמ"ק היה הנס כשמו"ן [הובאו דבריו בהגהות עטרת זקנים סימן תרע"ג], וכ"כ בס' שלחן שלמה סימן תרע"ג. וכ"כ במור וקציעה סימן תרע"ה ובכף החיים סימן תרע"ג ס"ק י"ג. בס' אלף כתב אות שצ"ז מובא שכן נהגו בבית מדרשו של החתם סופר זצ"ל להדליק נרות חנוכה בביהכנ"ס בשמן זית [ודלא כמש"כ בשו"ת חתם סופר או"ח סימן קפ"ו דקודם מדליקין בביהכנ"ס בנרות שעוה, וכן מובא בס' דרכי חיים ושלום אות תתי"ט].

השתתפות בפרוטה בנר חנוכה

בשולחן ערוך (או"ח סימן תרע"ז סק"א) פסק כדברי הגמרא במסכת שבת (דף כ"ג ע"א), שאורח משתתף בפרוטה בשמן של בעל הבית, ויוצא בזה ידי חובת נר חנוכה (ועיין ברמב"ם פ"ד מהלכות חנוכה הלכה י"א). הסיבה לדין זה היא, כדי לאפשר לאורח שמצות ההדלקה תיעשה בשמן שלו, כי בנר חנוכה יש דין מיוחד שיהיה למקיים המצוה בעלות על הנר, וכמבואר בדברי הר"ן פסחים (דף ז' ע"ב) שכתב, שהברכה על נר חנוכה היא "להדליק נר חנוכה", ולא "על הדלקת נר חנוכה", והסיבה לכך, מאחר שאין יוצאים ידי חובה בנר חנוכה אלא אם הנר של מקיים המצוה, והכלל הוא שכל מצוה שאינו יוצא אלא בשל עצמו אין הנוסח שלה "על", והר"ן שם מוכיח דין זה, שצריך שיהיה שמן נר חנוכה של המדליק, עושה המצוה, מדין אכסנאי הנ"ל, שעליו להשתתף בפרוטה עם בעל הבית (וכן הביא במשנה ברורה ובשער הציון סימן תרע"ז סק"ג בשם המאירי והחיי אדם).

השפת אמת (שבת דף כ"א ע"ב) חוקר, האם מצות נר חנוכה היא בגדר תקנת "חובת בית", או שהמצוה היא בגדר "חובת גברא", אלא שמקום הנחתו של נר חנוכה הוא בבית (ועיין בשו"ת באר אברהם, להבי אבלי פאסווילער זצ"ל מוילנא, סימן ט"ז, שכבר הביא בשם בעל גליא מסכת שחקר בזה. ובפני יהושע מסכת שבת דף כ"א ע"ב כתב שמצות נר חנוכה הוא כעין חובת בית, אלא עיקר התקנה היא "נר איש וביתו". ובשו"ת חכם צבי בתוספות חדשים סימן י"ג גם נקט כן. ועיין בספר זכרון שמואל, למרן הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, סימן י"ט סק"ד, וכן בס' מעגלי צדק או"ח בסופו, ובס' חק המלך על הרמב"ם הל' חנוכה מש"כ בזה).

והנה השפת אמת (שם) הקשה שאם נאמר שעיקר מצות נר חנוכה היא כעין "חובת בית", ואין זו מצוה המוטלת על קרקפתא דגברא, מדוע על האורח להשתתף בפרוטה בשמן של בעל הבית, והרי על ידי הדלקת בעל הבית כבר התקיים ממילא חובת ההדלקה של הבית הזה, וממילא נפטרים כל דיירי בית זה מחובת ההדלקה. וכתב שם השפת אמת לחדש, שבאמת מעיקר הדין יוצא באורח ידי חובת נר חנוכה אף ללא השתתפות בפרוטה, והסיבה שצריך לעשות כן הוא רק משום שיש מעלה מיוחדת בעשיית מצוה בממונו. אולם מדברי הר"ן הנ"ל, וכן מדברי הפוסקים (שם סימן תרע"ז), מבואר בפירוש שדין השתתפות בנר חנוכה הוא מעיקר הדין, שצריך שההדלקה תיעשה בשמן של מקיים המצוה.

ועיין עוד בשולחן ערוך (שם) ובדברי נושאי כליו, שנחלקו בשאלה מהו שיעור חובת ההשתתפות של אכסנאי עם בעל הבית. כמו"כ נחלקו בשאלה אם בעל הבית צריך להוסיף עוד שמן עבור האכסנאי, או לאו, עיי"ש. והנה אם נאמר שהסיבה שאורח צריך להשתתף עם

בעה"ב בשמן היא מפני שיש בזה מעלה מיוחדת או חביבות מצוה, מאי נפקא מינה כמה כסף יתן לבעה"ב, הרי מה שעושה את המעלה או החביבות היא עצם הנתינה, ואין זה חשוב כמה, כמו"כ אין לכך שום חשיבות אם בעל הבית הוסיף שמן עבורו או לא, כי העיקר הוא עצם נתינת הממון מצד האכסנאי. אלא מוכח לכאורה שהם סוברים כמו שמוכח מהר"ן שהסיבה שאורח נותן פרוטה לבעה"ב היא, משום שצריך שההדלקה תיעשה בשמן של עושה המצוה, וכיון שהאורח מתכוון לצאת בזה ידי המצוה, לכן הוא נותן פרוטה.

הקנאת השמן ללא השתתפות בפרוטה

המגן אברהם (סימן תרע"ג ס"א) מביא בשם הרשב"א, שהדין שאורח משתתף בשמן עם בעל הבית אינו מחייב שהאכסנאי יתן פרוטה לבעל הבית, אלא אפשר שבעל הבית יקנה לאורח חלק בשמן סתם, ללא נתינת פרוטה, והסיבה לכך כתב שם כי עיקר הענין הוא שיהיה לאורח חלק בשמן. וגם מדברים אלו רואים ברור, שיסוד דין השתתפות בפרוטה בנר חנוכה אינו רק מצד מעליותא שתיעשה המצוה בממונו, שאם כן מה מועיל שבעל הבית מקנה לאורח חלק בנר בלא השתתפות בפרוטה, והלא העיקר הוא שהיוצא במצוה ישתתף בה ממונית, אלא מוכח כמו שהוכחנו מדברי הר"ן שהשמן צריך להיות של עושה המצוה, ולפיכך אפילו אם לא נתן פרוטה, אלא בעל הבית הקנה לו חלק בשמן, יצא ידי חובתו, שהרי השמן שלו. ואכן האחרונים הקשו על אופן קניית השמן על ידי האורח באמצעות הפרוטה שנותן לבעל הבית, כפי שמוזכר בגמרא, והרי קיימא לן דמעות אינן קונות מטלטלין, כמבואר בגמרא בבא מציעא (דף מ"ז ע"ב). ואפילו למאן דאמר דבר תורה מעות קונות, מכל מקום הרי תקנת חכמים היא שמעות אינן קונות [שמא יאמר לו נשרפו חטיף בעליה], ומצות נר חנוכה היא מדרבנן, ואיך להלכה מועילה ההשתתפות בפרוטה.

והנה, שיטת הבעל המאור (שם), שכל מה שאמרינן שמעות אינן קונות מדרבנן, היינו שהקונה, אף לאחר שנתן את המעות, יכול לחזור בו מהמקח, אבל בודאי שאם לא חזר בו מהמקח - המעות קנו והמקח קיים. אולם, שיטת הרמב"ן והרא"ש (שם), שחכמים ביטלו קנין מעות לגמרי, ואף אם לא חזר בו הקונה, הקנין לא חל בכלל. ולפי שיטת הבעל המאור, לא קשה קושיית האחרונים הנ"ל, כי בנר חנוכה בודאי שיש לאכסנאי ענין לקנות את הנר, ואין שום סבירות שירצה לחזור בו מהקנין, ואדרבה, הרי הוא רוצה לצאת במצות נר חנוכה כהלכתה, ואם יחזור בו מהקנין לא יוכל לצאת ידי חובתו, ולכן מועיל אף קנין מעות, ודי בנתינת מעות מצידו, ואינו צריך קנין אחר כדי שיהיה לו חלק בשמן. אך לפי שיטת הרמב"ן והרא"ש עדיין קשה, היאך מועילה נתינת פרוטה על ידי האכסנאי לבעל הבית בנר חנוכה, והרי מעות אינן קונות ונמצא שאין לו חלק בשמן. על קושיא זו תירצו כמה תירוצים כפי שיובאו להלן.

קנין מעות בדבר מצוה

כתב הרמ"א (חושן משפט סימן קצ"ט ס"ב) בשם מהרי"ל, שהנותן מעות בערב שבת כדי לקנות בהם יין לצורך קידוש היום קנה. ואף על פי שבכל מקום קיימא לן דמעות אינן קונות (מדרבנן), מכל מקום בדבר מצוה העמידו חכמים דבריהם על דברי תורה ומעות קונות. וכתב הביאור הלכה (סוף סימן תקנ"ו), שגם בקנין אתרוג מועילה נתינת מעות, כי אף הוא דבר מצוה, ובכל דבר מצוה מועיל קנין מעות, עיי"ש. ובספר מועדים וזמנים (להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א) כתב ליישב על פי זה את קושיית האחרונים הנ"ל, שכיון שבדבר מצוה העמידו חכמים את דבריהם כשל תורה, א"כ אף בנר חנוכה מועיל קנין מעות, ולכן מועילה השתתפות האורח בפרוטה לקנות בה חלק בשמן של בעל הבית.

אולם בביאור הגר"א (חושן משפט סימן קצ"ט) כתב שדברי המהרי"ל הנ"ל אינם מוכרחים, וגם הרעק"א שם הקשה על הרמ"א, שכל זה הוא רק לשיטת המהרי"ל, אבל הרמב"ם פסק במפורש לענין עירוב שהרוצה להשתתף בעירוב אינו יכול לקנות את חלקו במעות, כיון שמעות אינן קונות, והרי גם עירוב הוא מצוה, אלא רואים שהרמב"ם סובר שגם במקום מצוה אין מעות קונות. ואם כן לגבי נר חנוכה קשה לשיטתם, היאך מועילה נתינת פרוטה, הרי מעות אינן קונות אפילו בדבר מצוה. בספר חק המלך (בבא מציעא סימן י"ט) מהרה"ג רבי חנוך העניך קרלנשטיין זצ"ל, הביא עוד לתרץ בזה, על פי מה שכתב הרמ"א (חושן משפט סימן קצ"ח ס"ו) בשם הבית יוסף וז"ל: "ואם התנו בהדיא דמעות יקנו, קנו", עכ"ל. וא"כ קושיית האחרונים מיושב שפיר, דכיון שהאכסנאי אומר בפירוש לבעל הבית שיקנה לו חלק בשמן בתמורה לפרוטה שנותן לו, הרי שבכהאי גוונא מועיל קנין מעות למטלטלין, וקנה חלק בשמן. אלא שהביא שם שבנושאי כלים על השולחן ערוך יש החולקים גם עם דין זה, וסוברים שגם תנאי אינו מועיל למעות שיקנו במטלטלין, ואם כן שוב הדרא קושיא לדוכתא.

קנין שותפות במעות

תירוצ נוסף מובא בספר מכתבי תורה לאדמו"ר בעל אמרי אמת מגור זצ"ל (סימן י"ד), וכך כתב, דאף שביטלו חכמים קנין מעות, מכל מקום כאשר אין בדעת הקונה לקנות את כל החפץ אלא רוצה להיות בעלים רק על חלק מהחפץ, כלומר להיות שותף עם המוכר, במקרה זה מעות קונות, והסברא בזה הוא, שהרי כל מה שתקנו חז"ל שמעות

אף על העובר, והר"ז כאילו נשחט גם העובר, או שגזירת הכתוב היא שכל שהותרה הבהמה בשחיטה מותר כל הנמצא בה, אבל לא שעצם פעולת השחיטה ישנה בהעובר (עי' לב אריה חולין ע"ד, צפנת פענח מאכלות אסורות פ"א ה"ו, נאות יעקב סימן כ"ב, חת"ס יו"ד סימן י"ד, אתוון דאורייתא כלל י"ד, אמרי בינה שחיטה סימן י"ג, שו"ת בית יצחק ח"א ס"י, משך חכמה פרשת וירא, תורת מיכאל סימן מ"ב ובמועדים וזמנים ח"ה סימן שי"ט). ועפ"י ז"ל הדפרשת דרכים סובר שהא דבן פקועה אין בו דין שחיטה לאו משום שחושבים אותו כאילו שחוט, דא"כ ודאי פקע ממנו איסור אבר מן החי, אלא דבן פקועה אין צורך בשחיטה כלל, וא"כ דוקא מדין שחיטה התמעט אבל נחירה צריך. וכיון דבבן פקועה שהפריס אמרו רבנן שצריך לשחוט בשחיטה ממש, א"כ גם אם הוא משום מראית העין מברכין על שחיטתו, שהוא גם לתועלת להוריד איסור אבר מן החי שיש בבן פקועה (עי' זכר יצחק סימן ל"ה).

ועוד נראה לתרץ עפ"משכ"ט ה"ז ביו"ד סימן א' סק"ג, וז"ל: "ונראה דאחד יכול לשחוט והשני מברך, דברכה של שחיטה אינה באה על השחיטה עצמה, שהרי אין לשחיטה חיוב אם אינו רוצה לאכול, אלא עיקר הכוונה ליתן שבח למקום ב"ה על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה, ובזה ודאי כל ישראל שייך באותה דרגה, שהרי על כולם יש איסור שלא לאכול נבילות, אלא שאין מקום לברך שבח זה אלא בזמן שחיטת שום בהמה". ולפ"ז יוצא בדברי ה"ז דברכת השחיטה הוא ברכת השבח, ועפ"י כתבו ליישב בדמאת ז"ל דעל מצוה שכל חיובה הוא רק משום חשד אין לברך ברכת המצוות, וכדברי הר"ן לענין נר חנוכה בב' פתחים, רק שונה ברכת שחיטה דהוא ברכת השבח, וברכת השבח היה יכול לברך כל היום, רק שאין לברכו אלא בשעת עשיית אותה המצוה, וכדברי ה"ז, ולכן אף אם החיוב הוא משום מראית העין שפיר נקרא שעת עשיית המצוה ושייך לברך ברכת השבח אז, משא"כ הדלקת נר חנוכה בב' פתחים, כל החיוב הוא רק משום מראית העין גרידא.

וכתב לחדש בשו"ת בית שערים חלק או"ח סימן ש"ס, דאף דצריך להדליק בשני פתחים, מ"מ מצינו בסימן תרע"ה ס"ג דבהדליקה חש"ו לא עשה ולא כלום, היינו רק בפתח אחד, אבל בפתח שני שאינו אלא משום חשד, אין הדלקה ולא הנחה עושה מצוה, רק שיהיה דלוק ועומד כדי שלא יחשדוהו, א"כ גם חש"ו מדליק דשוב אין חשד, וכן משמע לשון הגמ' ורמב"ם שנקטו בלשון צריכה ב' נרות, ולא אמר שחייב להדליק בשתיהן, רק החצר צריך שני נרות, ובפתח אחד אפילו דלוק ועומד מועיל, יוצא דאין עליו חיוב גברא כלל ואיך יברך להדליק נ"ח, וזה כוונת הר"ן, כיון דהוא רק משום חשד ויכול לצאת מידי חשד בלי הדלקה, לכן אינו מברך, אבל בשחיטת בן פקועה שא"א לצאת מידי חשד בלי מעשה השחיטה ויש עליו חיוב גברא לשחוט, שפיר מברך אף אם הוא משום חשד.

בשו"ת חתם סופר חלק יור"ד סימן רמ"ח פסק דעל ציצין של מילה שצריך לחזור ולחתכן משום מראית העין מדרבנן, אין צריך לברך. ומעיר עליו בשו"ת דבר משה (תאומים) קמא סימן פ"א, שמדברי הרשב"א בתשובות שהבאנו, שמברכין על בן פקועה, א"כ נסתר דבריו של החתם סופר. וכן בס' שאול שאל סימן קס"ד כתב להעיר, דמאחר שמפורש בגמ' יבמות ע"ב דמשוך אינו נימול אלא ביום, הגם שכל הענין הוא רק מראית העין, וזה היה מועיל גם בלילה, ובכ"ז נראה דנתנו חכמים עליו כל דין מילה וראוי לברך עליו, והגם שיש לחלק בין משוך למסורבל בבשר, אולם מכל הפוסקים משמע שאין חילוק ביניהם, וא"כ ראוי לברך גם במשוך (עי' אור זרוע ח"ב סימן צ"ח).

וכדברי החת"ס פסק בשו"ת מהר"ם שיק יור"ד סימן רמ"ד ובערוך השלחן סימן רס"ח סעיף י"ח, אולם נראה דאף כל החיוב מילה במשוך הוא משום מראית עין וצריכים למול כעין דאורייתא וכמו"כ צריך איזמל, וכן משמע בט"ז סי' רס"ד ס"ק ט' ובחתם סופר יור"ד סי' רמ"ח, וגם עכו"ם יהיה פסול למול וצריך דוקא מוהל ישראל כמו במילה דאורייתא, אולם הבית מאיר יו"ד סי' רס"א כותב: והוריתי הלכה למעשה בקטן שנמשך ערלתו דצריך לברך, וכן פסק בשו"ת מהר"י אסאד יו"ד סימן רנ"ה, ומביא מהים של שלמה יבמות פרק ח' ס"א שמברכין על מילת משוך כמו כל מצוות דרבנן. ובס' כורת הברית סי' רס"ד ס"ק כ"ד כתב דלא יברך כיון שיש מחלוקת אם מברכין על מראית העין, וכש"כ שיש סברה דאין לברך שיש קלקול בצערא דגופא, וכן כתב באות שלום סי' רס"ד ס"ק י"ח, ומסיים בדבריו כיון דהחתם סופר והמהר"ם שיק ראשי המורים הגדולים הסכימו שלא לברך משום מראית העין רק בדרך עצה, יאמר דרך תפלה פסוקים של ויברך דוד ברוך אתה ה' אלוקי ישראל לך ה' הממלכה שיש בזה שם ומלכות, ולסיים אח"כ ברוך אשר ציונו להכניסו בבריתו וכו', דבזה אין חשש ברכה לבטלה, וכן פסק בשו"ת זקן אהרן חלק א' סימן נ"ה ובשו"ת פרי תבואה סמ"ו.

והנה מצינו גם במצות ציצית אופן שנתחייב רק משום מראית העין, עפ"י"מ דמובא בגמרא מנחות דמ"ד דטלית שאולה כל שלושים יום פטורה מן הציצית, וכתבו התוס' והרא"ש שם דמדאורייתא פטורה גם לאחר שלושים יום, דכתיב "כסותך" ולא כסות אחרים, אלא לפי שנראית כשלו חייבו חכמים משלושים יום ואילך, דאין דרך לשאול יותר משלושים יום, וכן נפסק בשו"ע או"ח סי' י"ד סעיף ג'. וכתב בס' יד שאול ביו"ד סימן שכ"ט בפשיטות דמברך לאחר שלושים יום (עי' בחתן סופר שער הגדילים סימן כ'). אולם כבר כתבו האחרונים

אעפ"י שיחשדוהו שלקח לעצמו. ובזה מדוקדק לשון הגמ' שר' יוסי עצמו פתח בדברי הגמ' בשבת הנ"ל שלעולם יהא חלקי מגבאי צדקה, וע"ז הוסיף ואמר שלעולם יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו, דלגבי מצות צדקה לא חוששים לחשד של בני אדם.

ומן הראוי לציין דבריו של החתם סופר בתשובותיו חלק ו' ליקוטים סימן נ"ט: "כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה "והייתם נקיים מה' ומישראל", וב' חובות אלו נקיות מה' יתברך והנקיות מישראל עמו הם שני רוכבים צמודים על גבנו, ויותר אפשרי לצאת ידי החוב הראשון היינו ידי שמים יותר הרבה מלצאת ידי הבריות כי הם חושבים מחשבות רעות וכו', ועונשו יותר קשה מאד עד לאין מספר ממי שאינו יוצא ידי שמים ח"ו".

ברכה על מצוה דרבנן שאינה אלא משום מראית עין

שנינו בגמ' שבת (כג.): אמר רב הונא חצר שיש לו ב' פתחים צריכה שתי נרות, אמר רבא לא אמרן אלא משתי רוחות, אבל מרוח אחת לא צריך, מ"ט משום חשד, דהיינו שמא בני עירו שילכו מצד זה ולא יראו נרות, יאמרו כמו שלא הדליק בפתח זה לא הדליק גם בפתח השני, אבל כשהן ברוח אחת הרי יראו שיש נרות בפתח השני. וכתב ע"ז בחידושי הר"ן, וז"ל: ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשד, לא מברך אלא על פתח אחד, וכן הוא להלכה בשו"ע או"ח סימן תרע"א ס"ח ברמ"א וז"ל: "ואם מדליק בב' פתחים אינו מברך רק באחד מהם ובשני מדליק בלא ברכה, ובערוך השלחן הוסיף הטעם, כיון דאינו רק משום חשד", וכדברי הר"ן הנ"ל.

והנה מצאנו הלכה נוספת לגבי דין של "בן פקועה", דהיינו ולד שנמצא בבהמה אחר שנשחטה ונפקעה בטנה, וכן שנינו בגמ' חולין (עד): השוחט בהמה מעוברת ומצא בה עובר בן שמונה חדשים בין חי ובין מת, או בן תשעה חדשים מת, הרי זה מותר באכילה ואינו טעון שחיטה, בד"א כשלא הפריס על גבי קרקע, דהיינו שלא עמד על רגליו והלך, אבל אם הלך על גבי קרקע, טעון שחיטה מדרבנן, שלא יבואו להחליפו בבהמה גמורה ויאכלוה בלא שחיטה, והיינו משום מראית העין. ולענין ברכה על שחיטתו כתב הרשב"א בתשובותיו סימן תקע"ה (הובא שם בהגהות רעק"א וכן הביאו הפרמ"ג שם) דיש לברך על השחיטה כמו על כל מצוות דרבנן, וכ"כ בערוך השלחן וז"ל: "ויראה לי דצריך ברכה בשחיטתו, דכיון דרבנן הצריכו לשחוט שייך לומר וצינו, כמו בכל מצוות דרבנן". ומקשה הפרי חדש (שם) דלענין נר חנוכה בב' פתחים פסק הרמ"א בשם הר"ן להלכה דאין לברך על פתח השני, כיון שהחיוב הוא רק משום חשד, ולענין שחיטת בן פקועה הביאו הפוסקים הנ"ל תשובת הרשב"א דיש לברך.

ואולם, באמת בשו"ת בשמים ראש סימן רפ"ג פסק דאין לברך על בן פקועה דהוי ספק ברכות להקל. והנה הכרתי ופלתי והברכ"י שניהם מתנבאים בסגנון אחד, דיש לחלק בין חצר שכיון שכבר קיים מצות הדלקת נ"ח בפתח אחד כראו ובירך על ההדלקה, י"ל דלא יברך על הדלקת הנר בפתח שני כיון דמשום חשד מדליק וכבר נפטר בהדלקה ראשונה, משא"כ גבי בן פקועה הרי אין דרך לשחוט שנים, אלא על הרוב ישחטנה לבדה, ובכה"ג דמקיים המצוה בשעתה הראשונה אפשר דאף הר"ן מודה דיברך. (עי' שו"ת רב פעלים יור"ד ח"א סימן ל"ז). הפלתי: מוסיף נופך קצת, וז"ל: "פירוש שלא יברך בב' פתחים רק בפתח אחד ומוציא את חבירו, דכיון דהוא משום חשד, הני ב' פתחים שייכי אהדדי וכחד יחשב, ומברך אחד ופוטר חבירו", ויוצא מדבריו דאם הפסיק והסיח דעת לאחר שבירך והדליק בפתח האחד, דאז א"א לפטור א"ע בברכה שבירך בהדלקתו בפתח אחד כיון שהפסיק, וכ"כ בשו"ת שבט סופר או"ח סימן ג'. ועפ"י כתב בשו"ת מכתם לדוד או"ח סימן כ"ג, במי שיש לו ב' פתחים שמברך באחד, ויום אחד שהיה טרוד צויה שידליקו, וכן עשו והדליקו בפתח אחד, ועד שלא הדליקו בשניה הוא בא, ופסק דיכול לברך כשמדליק בפתח הב'. וצריך לומר דלפי הבנת הברכ"י בעצם גם על הפתח יש חיוב לברך וכמו בשחיטת בן פקועה, רק כל החיוב ברכה הוא משום חשד, דבלא"ה הוא מברך כשמדליק בפתח האחד, וא"כ כ"ז שייך רק אם הוא בעצמו הדליק בפתח אחד ובירך שם, אז לא תקנו לברך על פתח ב', אבל אם אחרים הדליקו ובירכו שם, והוא בא להדליק אצל פתח השני, צריך לברך, דכך הוא הדין שעל חיוב משום חשד מברכין.

מובא בס' פרשת דרכים דרוש ראשון, וז"ל: "פשיטא לי דהא דבן פקועה שרי בלא שחיטה, היינו דלא בעי שחיטה, אבל לחתוך חתיכת בשר ממנו ולאכול ממנו בעודו חי אסור, דלא גרע ממפרכסת דאסור לאכול ממנה קודם שתצא נפשה, לרש"י משום אסמכתא דרבנן דלא תאכלו על הדם, ולרמב"ם הוא איסור דאורייתא. וא"כ בן פקועה קודם שתצא נפשה אסור לאכול ממנה, אלא דמצד הדין מועיל גם נחירה, אבל חכמים אמרו שצריך ג"כ בבן פקועה שתהיה מתה ע"י שחיטה דוקא כמו שאר בהמה, ועפ"י כתבו האחרונים ליישב הקושיא דכיון שהבהמה כמו שהוא חי לא הותר לאכול, וחכמים אמרו שתהיה אכילה ע"י שחיטה, א"כ מעלת השחיטה לא משום חשד בדוקא, דגם משום איסור אחר צריך להמית, וחכמים אמרו ע"י שחיטה שפיר מברך, משא"כ הדלקת נר חנוכה אין לו שום תכלית אחר רק משום מראית עין.

ונראה להסביר דברי הפרשת דרכים עפ"י"מ שחקרו האחרונים בהיתר העובר שנמצא במעי עמו, האם הוא מפני שחיטת האם פעלה

אין קונות הוא רק משום שמא יאמר המוכר לקונה נשרפו חיטיך בעליה, אבל במקרה שהמוכר עצמו נשאר שותף בחפץ, הרי אין חשש שיאמר כך לקונה ובזה לא תקנו חכמים את התקנה, וממילא נשאר דין תורה שמעות קונות. והוא הדין גם בשמן לנר חנוכה, שהרי בעל הבית אינו מתכוון להקנות לאורח יותר מחלק בשמן, וגם האורח אינו מעוניין ביותר מחלק מהשמן, לפיכך מהני קנין מעות, והאורח קונה חלק בשמן בפרוטה שנותן לבעל הבית.

[ודין לא פלוג רבנן לא אמרינן בדין זה, וכמבואר ברמב"ם (פרק ג' מהלכות מכירה הלכה ו') ובמגיד משנה (שם), וכן בשולחן ערוך (חושן משפט סימן קצ"ח ס"ה) שבאופן שאין חשש שיאמר המוכר לקונה נשרפו חיטיך בעליה לא ביטלו חכמים מעיקרא את קנין המעות, וכל ביטול הקנין היה רק על אופן שיש בו חשש זה. וכן מבואר בהגהות כסף הקדשים על שולחן ערוך חושן משפט (סימן קצ"ח סעיף ה'), ועיין בנתיבות המשפט שם ובשיטה מקובצת על מסכת בבא מציעא דף צ"ט ע"א מה שכתב שם בשם הרמב"ן והרשב"א].

ברם, בחידושי הריטב"א על מסכת עירובין (דף פ"א ע"ב) כתב, שאם אחד מבני המבוי שבאו לעשות שיתוף מבואות רוצה לקנות את חלקו במעות, אינו יכול, כי מעות אינן קונות מטלטלין. זאת למרות שבשיתופי מבואות מדובר בקנין שותפות, והקונה קונה לעצמו רק חלק, עי"ש. אם כן, מדברי הריטב"א עולה ברור שלא כהנ"ל. ואכן בספר שער המשפט (חושן משפט סימן קצ"ח) ורבי עקיבא איגר בספר דרוש וחידוש (על מסכת בבא מציעא דף מ"ח ע"א) כבר כתבו להקשות על דברי הרמב"ם והשולחן ערוך הנ"ל, והוכיחו שמהגמרא במסכת חולין (דף פ"ג ע"א) מבואר לכאורה שגם חלק בשותפות אי אפשר לקנות במעות (ועיין מה שכתב בזה בספר דבר אברהם חלק א' סימן מ' סק"ד).

חובת זהירות מחשד

מובא בירושלמי שקלים פרק ג' הלכה ב' דחכמים הורו כי האדם המבצע את תרומת הלשכה לא ילבש בגדים שניתן להטמין בהם מטבעות, כגון בגד שיש לו בטנה או מכפלת שעלול הוא לבוא לידי חשד, שאם ירד מנכסיו ירנוו אחריו שהתביא שקלים בבגדיו, ואם יתעשר יעלילו עליו שמכספי השקלים התעשר. וכפי שמובא בירושלמי הנ"ל "שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל", ואומר "ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם" (משלי ג'). כמו"כ מובא בגמ' פסחים י"ג ע"א שגבאי צדקה שאין להם עניים כדי לחלק את כספי הצדקה שגבו, ונמצא שפרוטות הנחשת שבידיהם עלולות להחליד ולהתעפש, ולכן מבקשים הגבאים להחליף אותן במטבעות כסף שאינן מחלדות, וההלכה היא שפורטים לאחרים ואין פורטים לעצמם משום שנאמר "והייתם נקיים מה' ומישראל", ומפרש רש"י שמא יחשדום שלקחום בזול, דהיינו שלקחו יותר מטבעות נחשת תמורת מטבע הכסף שנתנו במקומם מכיסם לצדקה. נמצינו למדים עד היכן מגעת חובת הזהירות מפני החשד ומראית העין. וכתב בשו"ת מהראנ"ח סימן מ"ב וסימן ע' בשם הרד"ך **דאיסור הבאת עצמו לידי חשד הוא איסור תורה.**

בגמ' ברכות ד"ג מובא שאין נכנסים לחורבה משום חשד, וכתוב בתלמידי רבינו יונה (שם) **יש לו להזהר** ולברוח מן הדברים שמביאין לידי חשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל", והיינו דבזה שנכנס לחורבה עשה מעשה אשר מצד עצמו מעורר חשד, לכן צריך להיות נקי ממעשים אשר מטבעם מעוררים חשד. מלשון המשנה בשקלים משמע שאין זה איסור, אלא שיהיה נקי בעיני הבריות.

בשו"ת חכם צבי סימן צ"א הקשה דבגמ' שבת דף כ"ג לגבי הדלקת נר חנוכה בב' פתחים שצריך להדליק בשני הפתחים כדי לא לבוא לחשד של בני העיר, שאפילו שהבית שייך לאדם אחד כשיעברו ליד פתח אחד ויראו שלא מודלק נר חנוכה יאמרו כשם שבפתח זה לא הדליק ה"ה בפתח השני לא הדליק, והגמ' שואלת ומנא תימרא דחיישינן לחשד, וא"כ למה הגמ' בברכות לא מקשה מנין שיש לחשוש לחשד כפי שהובא בגמ' שבת הנ"ל, ויתריך במרומי שדה דבנר חנוכה אין סיבה לחשד, דלמה נחשוד אותו שלא קיים המצוה, משא"כ לגבי חורבה שיש הוכחה לחשוד בו אז פשוט שחוששים לחשד.

בגמ' שבת קי"ח ע"ב מובא "אמר רבי יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה, וא"ר יוסי יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו". וכתבו להעיר האחרונים אין מותר להביא עצמו לידי חשד, שר"י אומר שיהיה חלקו ממי שחושדין בו, הרי והייתם נקיים מישראל כתוב. ומצאתי בס' זכות יצחק ח"ב סימן י"א שמתרץ עפ"י"מ שמובא בירושלמי שקלים פ"ה שרבי זכריה היו הציבור מרכלים עליו שלקח כספי צדקה מאנשים והוא לא זקוק לזה, וכשנפטר מצאו שהיה מחלק את הכסף לאחרים, ויוצא מפורש דמותר לו לאדם להביא עצמו לידי חשד שחוששים בו עבור מצות צדקה, כמו רבי זכריה שלקח צדקה עבור בני אדם, אעפ"י שבני אדם היו חושדים בו שהוא לוקח זאת לעצמו כי מצות צדקה שונה, וכ"כ בעל שבט מוסר בספרו מעיל צדקה סימן אלף צ"ז, והביא ראי' מגמ' חולין דף קל"ד ע"ב ממעשה ששלחו ליישיבה שק דינרים קדם רבי אמי וזכה בהם, ושואלת הגמ' אין עשה כן, והכתיב ונתן ולא שיטול מעצמו, ומתרתצ הגמ' לעניים זכה בהם, הרי שרב אמי נטל הדינרים לזכות לעניים ולא חשש שיחשדוהו שלקחם לעצמו. **ונלמד מזה שיכול האדם לקחת מאחרים לתת לעניים**

בבצירת לא משום מראית העין חייבוהו אחר ל', אלא כפי שכתבו התוס', דלפי שנראית כשלו חייבוהו חכמים, והיינו אף דלא היה כסותך ממש שיחייב מדאורייתא, משום סייג למצוה הכניסוהו רבנן בכלל כסותך לחייב בציצית, כיון דגם זה דומה עכ"פ לכסותך, ואם יתירו דבר זה יבואו לטעות ולהתיר גם כסות ממש, אבל במקום שלא חייבו אלו משום מראית העין י"ל דאין לברך, ועי' בס' ארצות החיים סימן י"ד ס"ג שפסק דצריך לברך בטלית שאולה לאחר ל', וכן כתב שם במשנה ברורה ס"ק י'.

בספר עמודי אש סימן ב' אות ח' מביא לענין ברכה משום מראית העין, הדין לגבי השוכר בית בחו"ל לאחר ל' יום שצריך לברך על מזוזה משום מראית העין, אולם השדי חמד מערכת ברכות כלל י"ד כתב לדחות דבריו דשם הטעם דמזוזה חובת הדר, וכל שלא דר שלושים יום הוי דירת ארעי ולא חל עליו חובת מזוזה, אבל לאחר ל' יום הרי נקרא דר, וחובתו לקבוע מזוזה ולא משום מראית העין (עי' יור"ד סי' רפ"ו, וכ"כ בנחלת צבי שם). אולם נראה דיש לחלק בין מקום שיש דין נוסף בעיקר המצוה, כגון נר חנוכה בכל הפתחים, וכגון ציצין במילה שפיר כתבו דאין לברך דטפלים לעיקר המצוה, ולא לאחר ל' יום שיש מצוה בפני עצמה על שחיטת בן פקועה, והשוכר בית בחו"ל לאחר ל' יום שיש מצוה בפני עצמה על שחיטת בהמה זו ומזוזה הבית, שפיר פסקו דיש לברך, ובדומה למה שחילק הכו"פ.

מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל

מובא בגמ' שבת כ"ב ע"ב "מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ בטפח הסמוך לפתח לשמאל הנכנס לבית, כדי שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל".

כתב השפת אמת (שם) להעיר, דהרי אמרו בגמ' ברכות (ל"ט:): "ד"ר אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו רפתא דערובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ", מטעם "הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחריתי", וא"כ לפי"ז היה צריך להדליק הנר חנוכה בימין, דכיון שיש כבר קיום מצות מזוזה בצד זה תיעבד בו נמי מצות נר חנוכה, וכתב דמה דאמרין "הואיל ואיתעביד", היינו דוקא היכן שהמצוה הראשונה כבר כלתה, אבל כל זמן שהמצוה עדיין נעשית בחפץ לא אמרינן "הואיל ואיתעביד", דאדברה אם יעשה בו עוד מצוה הרי הוא עושה מצות חבילות חבילות, ולכן עדיף להדליק נ"ח ממול המזוזה.

ודבריו צריכים עיון לכאורה, דהרי מצינו בשאליות (פ') וישלח שאילתא כ"ו וז"ל: "והיכא מנח ליה, פליגי בה רב אחא ורבי ירמיה, חד אמר מימין וחד אמר משמאל, מאן דאמר בימין קא סבר כי היכי דליהוי תרתי מצוותא בחד דוכתא, נר חנוכה ומזוזה, ומאן דאמר משמאל כי היכי דליהוי מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ובעה"ב בטלית מצויצת ביניהם". וכתב בהעמק שאלה דלמ"ד שצריך להניח בימין, הוא עפ"י דברי הגמ' ברכות (שם) "הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחריתי". וכתב עוד דלמ"ד דמניח נ"ח בימין, אם אין מזוזה בפתח אין טעם להניחה בימין אלא במקום שלבו חפץ, וזה דלא כהטור והשו"ע שכתבו (ס' תרע"א) דאם אין מזוזה לכו"ע יש מצוה להניחה בימין, וס"ל דהטעם שהוא בימין לא משום מצות מזוזה אלא מפני שימין עדיפה לעולם. וטעמו של מ"ד נר חנוכה בשמאל, (כדי שתהיה מזוזה בימין, נר חנוכה בשמאל ובעה"ב בציצית מצויצת ביניהם), הוא כדי לקיים את מה שנאמר "חונה מלאך ה' סביב ליראיו", וכמובא בגמ' מנחות (מ"ג:): גבי תפילין ומזוזה. היוצא מדבריו, דלכו"ע קיימת מעלת "הואיל ואיתעביד" אפי' אם עדיין המצוה הראשונה מתקיימת בחפץ, וזה דלא כתירוצו של השפת אמת. וגם טעמו של מ"ד נר חנוכה בשמאל, אינו משום דאם ידליק בימין הר"ז מצוות חבילות חבילות, אלא מפני שעדיף להדליק בשמאל כדי שהאדם יהיה מוקף במצוות.

מצוות חבילות חבילות - האם שייך לגבי מקום

עוד כתבו האחרונים להעיר על מה שכתב השפת אמת להקשות מהגמ' ברכות (שם), דמה דאמרין התם "הואיל ואיתעביד", היינו שיעשה עוד מצוה באותו חפץ עצמו שעשה בו את המצוה הראשונה, כגון פת של עירוב שיברך עליה עצמה המוציא בסעודת שבת, אבל נר חנוכה אין מניחים אותו על המשקוף המשמש את המזוזה אלא בסמוך לפתח, וזה לא שייך כלל לענין של הואיל ואיתעביד.

כמו"כ יש להעיר על תירוצו, דלכאורה ל"ש כאן אין עושין מצוות חבילות חבילות, דנהה התוס' (מו"ק ח'. בד"ה אין מערבין שמחה בשמחה) כתבו וז"ל: "אין מערבין שמחה בשמחה, גזירת הכתוב קדריש לקמן וכו', וטעם נראה קצת כמו שאין עושין מצוות חבילות דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו, וכן שמחה בשמחה, כדי שיהא לבו פנוי בשמחה", א"כ משמע דמצוות חבילות חבילות שייך דוקא כשעוסק בעת ובעונה אחת בשתי המצוות, דכיון שצריך לכוון לעשייתה של מצוה אחת לא ראוי שיעשה עוד מצוה ויפנה לבו מהראשונה, וכדמצינו בגמ' מו"ק שאין נושאין נשים במועד מטעם דאין מערבין שמחה בשמחה, דכשעוסק בשמחת יו"ט אין לו להפנות לבו לשמחת נשואין, משא"כ לגבי נר חנוכה ומזוזה, דהמזוזה כבר קבועה בפתחו זמן רב, וכשמדליק נר חנוכה אינו עוסק עוד במצוות מזוזה, ול"ש כאן אין עושין מצוות חבילות חבילות. ואף לפי הטעם המוזכר ברש"י (סוטה ח') וברשב"ם (פסחים ק"ב), דהטעם

דאין עושין מצוות חבילות חבילות הוא משום שקיום המצוות נראה עליו כמשוי, כ"ז יתכן רק היכן שמקיים שתי מצוות כאחת, אבל בנר חנוכה ומזוזה כבר אינו מקיים מצות מזוזה, ול"ש חבילות חבילות בזה שמדליקו בצד המזוזה.

עוד יש להקשות, דלא מסתבר לומר דאיסור "חבילות חבילות" נאמר גם לגבי מקום, דבזמן שנעשית בו מצוה אין לעשות בו מצוה אחרת, דלפי"ז יהיה אסור לקיים מצות נטילת לולב בסוכה וזה לא יתכן. ועוד, דהרי אמרו בגמ' ברכות (ח') ד"ר אמי ורב אסי, אע"ג דהוה להו תליסר (שלש עשרה) בי כנישתא (ביהכנ"ס) בטבריא, לא מצלי (התפללו) אלא ביני עמודי" (מקום שלמדו בו תורה). ולפי דברי השפת אמת קשה, דלא היה להם להתפלל באותו מקום שלומדים בו מטעם "אין עושין מצוות חבילות חבילות".

בספר אור חדש כתב ביאור נפלא, מדוע הקפידו רב אמי ורב אסי להתפלל דוקא במקום שלמדו בו, דהנה הכלל ד"הואיל ואיתעביד" מובא בגמ' בשם רב אמי ורב אסי, ואפשר לומר שהם הלכו לפי שיטתם הלכה למעשה, ולא היו מתפללים אלא במקום שלומדים, דהואיל וקיימו באותו מקום מצות תלמוד תורה, קיימו בו גם מצות תפילה. יוצא מדבריו דגם לגבי מקום אמרינן "הואיל ואיתעביד". אולם בגמ' מגילה (כ"ט:): מצינו טעם אחר למעלת תפילה במקום לימוד, דמובא שם: "אמר אביי, מריש הוה גריסנא בביתא ומצלי בי כנישתא, כיון דשמעית ה' אהבתי מעון ביתך, לא הוה גריסנא אלא בבי כנישתא היכא דמצלינא. ומשמע דמה שהיה מתפלל במקום שלמד, היה בגלל הפסוק, ולא מטעם הואיל ואיתעביד. (עי' אור שמח פ"א מהלכות טומאת צרעת ה"ו, ובשורת כתב סופר או"ח סי' ט"ו).

חשיבות צד ימין

מוצאים אנו בגמ' בהרבה מקומות שיד ימין משובחת בכל מקום, וכבר כתב רש"י בקידושין (כ"א ע"ב ד"ה הירך) שה' ידיעה מורה על החשיבות והיינו ימין. ומסתבר שברוב בני אדם היא חזקה יותר ומשמשת את בני האדם יותר מיד שמאל, וכך משמע מדברי רש"י שבת (ס"ג ע"א ד"ה למימינין) וז"ל: "שמפושטין מעשיהן בדקדוק ובוררין כימין המיומנת למלאכה", וכן כתב רש"י (שם פ"ח ע"ב ד"ה למימינין) וז"ל: "עסוקים בכל כוחם וטרודים לדעת סודה כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר". מובא באו"ח סימן תרע"א "מצוה להניחו בפתח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונ"ח משמאל, ואם אין מזוזה בפתח מניחין בימין", וכתב המשנ"ב (שם) ס"ק ל"ד "דכל מידי דמצוה ימין עדיף". מובא בטור או"ח (סי' ר"ו) כל דבר שמברך עליו לאוכלו או להריח בו צריך לאחוזו בימינו, ובדרכי משה (סק"ב) כתב בשם המרדכי פרק כיצד מברכין דכל מצוה יאחוז בימינו, וז"ל המרדכי (פ"ו דברכות סימן קמ"ט): נוטל את היין בימינו, כתב ראב"ה וימנה נשמע שכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחוז בימין, וכן הבדלה אוחז את היין בימין וכו'. ומשמע מדבריו דכל מצוה ראוי לקיים אותה ביד ימין, ולכן צריך לאחוז את החפץ שרוצה לקיים בו המצוה ביד ימינו בשעת הברכה. (עי' משנ"ב סי' ר"ו ס"ק י"ח). וכתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ל"ו) להסביר מדוע יד ימין חשובה, והוא שכתוב בתהלים (צ"א) "יפול מצדך אלף ורובה מימינך אליך לא יגש", ומובא בילקוט שמעוני שם (סי' תתמ"ב) וז"ל: "ולמה מושל ימין יותר משל שמאל, אלא מפני שהימין שולטת בכל המצוות לכך נאמר ורובה מימינך, אבל שמאל שאינה שולטת רק במצוה אחת לכך נמסרו לשמאל אלף", ר"ל היות וכל המצוות מקיים אותן בימינו על כן יש כח בימין לעמוד נגד מספר רבבה של מזיקין מבלי להנזק, לא כן שמאל שאינו מקיים בה רק מצוה אחת דהיינו מצות תפילין, אין כח בשמאל לעמוד רק נגד אלף מזיקין. (עי' מגן אברהם סי' תרנ"א סק"א). אולם יעויין במדרש תנחומא פרשת משפטים (י"ט) שמשמע אחרת וז"ל: "למה מן השמאל אלף ומן הימין רבבה, לפי שהשמאל אינה צריכה מלאכים הרבה ששמו של הקב"ה כתוב בתפילין והתפילין נתונים". בס' ארחות חיים (ספינקא, סי' תמ"ה) מביא בשם ס' חקר הלכה (ח"ב ד"ח) שחקר במצות ביעור חמץ אם צריך להיות דווקא ביד ימין או דכשר אפילו בשמאל, עיי"ש בארוכה. בס' מנחת פתים למהר"ם אריק זצ"ל (דף מ"ו ע"א) כתב דאף דכל דבר מצוה צריך לאחוז בימינו, י"ל דווקא דבר שמברך עליו לאלו או למצוותו כגון לולב בעי ימין, אבל שחיטה וכיסוי וכו"ג יכול לעשות בשמאל.

אדם שעיקר מעשיו ביד שמאל ולא ביד ימין נקרא "איטר", דהיינו מלשון "אטום וסתום", היינו שידו הימנית סתומה ולכן משתמש יותר בשמאלו. והנה כהן איטר פסול לעבודה לענין עבודת ביהמ"ק כפי שמובא בגמ' בכורות (מ"ה ע"ב) "ת"ר איטר בין ביד בין ברגל פסול", ומצינו מחלוקת הראשונים בטעם הפסול, מלשון הרמב"ם בהלכות ביאת מקדש (פ"ח הי"א) משמע שהפסול הוא משום דהוא כבעל מום, דהרמב"ם שם מונה בין מומי הידים הפוסלים בכהנים גם את מי שהוא איטר יד ימינו, והרמב"ם בחולין (דף צ"ב) כתב וז"ל: "ויש דוחים דאיטר משום מום הוא נפסל וכו', וזו אינה תורה דא"כ ליתני במתניתין גבי אלו מומין וכו', אלא ש"מ דלאו משום מום נפסל אלא מפני שאין לו ימין". וכ"כ הרשב"א בחולין (צ"ב ע"ב). רש"י בבכורות (מ"ה) כתב, איטר יד פסול דכתיב וטבל אצבעו, כל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין, כמובא בזבחים (כ"ד ע"א), ואטר רגל נמי לעמוד ולשרת כתיב כדרך שאר עמידה דעיקרו בימין. יוצא מדברי רש"י דאין פסול

איטר משום מום אלא משום שצריך עבודה בימין. החזו"א במסכת בכורות (סי' כ"ו ס"ק י"ג) כתב להסביר בדעת רש"י דכיון שהוא איטר כאילו חסר לו יד ימין, והרי מבואר בזבחים (כ"ד) כל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין, אולם דעת הרמב"ם למד שדינו כבעל מום ומשום שאינו שוה בזרעו של אהרן. וכתב החפץ חיים בליקוטי הלכות עמ"ס בכורות (עין משפט סק"י) דאם איטר עבד בימין של כל אדם עבודתו כשירה, ואילו לדעת רש"י פסול. (עי' שו"ת באר משה ח"ב).

ויש לחקור בהלכות שצריך ימין האם הפסול הוא משום ששמאל פסול, או משום שצריך ימין דווקא, עי' בזה בצפנת פענח (מהדו"ת דף נ"ח) ובס' מפענח צפונות (פ"ו אות ג'). והנה נפסק בשו"ע (או"ח סי' ל"ב) שסופר שרגיל לכתוב ולעשות מלאכתו בימין וכתב תפילין בשמאל, פסולות אפילו בדיעבד, ואם אי אפשר למצוא תפילין אחרות ניחן בלא ברכה, וכך מובא בהגהות מיימוני (פ"ב מה' תפילין אות א') בשם ספר התרומה (סי' ר"ה), ומביא ראי' מגמ' מנחות (ל"ז ע"א) וקשרתם וכתבתם, מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, ומצינו בגמ' שבת (ק"ג ע"א) שאם כתב בשמאל פסול, דהיינו כתיבה בשמאל לא נחשבת כתיבה, וכ"כ האשכול (הל' ס"ת ט"ו).

אולם יש לברר מה הדין בסופר שיש לו יד עקומה ומחזיק עט הכתיבה וכותב בצד גב היד, אם הוא כשר לכתובת סת"ם. וכבר דן עי"ז בשו"ת הרי צבי (חאו"ח סי' כ"ה), ומציין דיש לברר אם כל כתיבה כלאחר יד פוסלת בסת"ם כמו שהוא כותב בשמאל שהוא פסול, ולכאורה יש לדון בזה לפי דברי התוס' בחולין (כ' ע"א ד"ה לא) לענין מליקה בשן שכתבו שם בתירוץ שני דשמאל גרע משן, כדאשכחן לענין חליצה דמובא בגמ' יבמות (ק"ה) דגידמת חולצת בשיניה, ובירושלמי משמע דחליצה בעי ימין, וא"כ מכש"כ דגרע מכלאחר יד, ולפי"ז אין ללמוד בכתובת סת"ם כלאחר יד שהיא פסולה מדיון כתיבה בשמאל. אולם התוס' שם כתבו בסו"ד, ושמא אין כל כך ראי', דדילמא ליכא עיכובא בימין אלא לכתחילה בעי ימין, וה"ה אם חלצה בשמאל דחליצתה כשירה. [לתירוץ הראשון יש לפשוט ספק האחרונים דמה ששמאל פסול אינו משום שחסר את הימין, אלא שיד שמאל פוסל, שהרי גידמת חולצת בשיניה, והרי אין את היד ימין לחלוץ, אלא משמע שהעיקר שלא יהיה שמאל, עיי"ש מה שפסק בנידון כתיבה כלאחר יד (עי' באור הישר חולין כ' ע"א משכב"ז)]. והנה אף דמצינו דבכתובת סת"ם צריך דווקא ימין, אולם לגבי כתיבת גט לא מצינו במחבר שצריך לכתוב בימין, אולם הרמ"א באהע"ז (סי' קכ"ג ס"א) כתב ולכתחילה יכתוב הסופר בידו הימנית, ואם הוא איטר יד יכתוב בשמאלו, וכתב הח"מ והב"ש (שם אות ה') דבדיעבד כשר אם כתב גט ביד שמאל, ואע"ג דלענין שבת קי"ל דכתב בידו השמאלית דפטור, א"כ ש"מ דלאו כתב הוא כמבואר בשבת (ק"ג ע"א), שאני שבת דבעינן מלאכת מחשבת, וכ"כ במחזיק ברכה (או"ח סי' ש"מ סעי' א') דכשר הגט בדיעבד. (עי' שו"ת אבני נזר או"ח סי' י"ג, וביושועות יעקב או"ח סי' ל"ב אות ו', ובשו"ת ברכת רצ"ה סי' מ"ז ובשו"ת דברי חיים יו"ד ח"א סי' נ"ח).

הדלקת נר חנוכה בשמאל הפתח

מובא בגמ' שבת כ"ב ע"א "כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין". וכך מובא בשו"ע סימן תרע"א סעיף ז', וכתב המשנ"ב (שם) ס"ק ל"ג "כדי שיהא מסובב במצוות". הלבוש כתב "ויניחנה משמאל ויכנס, ויוצא בין שתי מצוות, וכתוב חונה מלאך ה' סביב ליראיו". ובשאליות פרשת וישלח סימן כ"ו מוסיף על זה וז"ל "בעה"ב עומד בטלית מצויצת באמצע", וכ"כ הריטב"א ובמאירי שבת כ"ב. והלח"מ פ"ד מהלכות חנוכה הלכה ב' כתב "לא בעינן הכי אלא לכתחילה, אבל לעיכובא לא, ובדיעבד מועיל ההדלקה גם בימין". וכ"כ בפירוש מעשה רוקח על הרמב"ם (שם), וכן כתב הפרי חדש סימן תרע"א סק"ז "מיהו אם הניחה מימין יצא", וכן פסק המשנ"ב (שם) ס"ק ל"ג.

כל פינות שאתה פונה לא יהא אלא לימין

גם בנר חנוכה כתבו פוסקים (עי' סי' תרע"ו ס"ה) שיתחיל להדליק בצד שמאל של המדליק, כדי שימשיך וידליק שאר הנרות תוך כדי שהוא פונה לצד ימין, ובכל הלילות כן מדליק את הנר החדש קיצוני מצד שמאל וממשיך לפנות ימין וימין עד שמדליק כל הנרות. אמנם ישנם פוסקים שאין סוברים כן, יעו"ש. כמו כן בתקיעת שופר בס' תקפ"ה סעיף א', וטוב לתקוע בצד ימין, וכתב שם המג"א דכתיב בזכריה "והשטן עומד על ימינו לשטנו". ובנטילת לולב בס' תרנ"א לולב בימין ואתרוג בשמאל, וראה ברא"ש במקור הדבר בסוכה למה לולב בימין, משום דלולב חשוב לפי שדומה לשדרה של אדם, ובשדרה יש עצם לזו שאינו נרקב וממנה יעמוד לתחיית המתים, ולכן נוטלין לולב בימינו. והטעם הפשוט הוא דלולב יש בו ג' מצוות גם של הדסים וערבות, ולכן חשיבותו דנוטלין אותו בימין דוקא.

כמו"כ ההקפות בהושענא רבה שמקורו מזמן בית המקדש שהיו נוהגין להקיף את המזבח בכל יום מימי חג הסוכות, ומנהג כל ישראל להקיף דרך ימין, לפי שכל פינות שאתה פונה יהיו דרך ימין כנפסק בשו"ע סי' תר"ס. גם מה שנהגו בוידי ביה"כ להכות על לוח הלב, כתבו הפוסקים בשם הראי"ה ל"ש שיהא ביד ימינו דוקא.

גם בפתחת ארון הקודש קודם קריאת התורה שמזיזים את הפרוכת, הנה מנהגינו כיום להזיז את הפרוכת מצד ימין לצד שמאל. והפרישה בס' קכ"ח נתן טעם לשבח למנהג זה ואשר לא חששו

כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשובה סימן ק"ט, וכן כתב בחידושי שפת אמת שבת דף כ"ג שאם אין לו פת פשיטא שהפת קודם כדי שיעשה בו מצות סעודת שבת, ויוצא בו גם ידי חובת קידוש שאין קידוש אלא במקום סעודה, וכן דעת הב"ח (שם) והגרע"א סימן רס"ג דעדיף לקנות פת. ויש גם ראי' מלשונו של הרמב"ם בהלכות חנוכה פרק ד' "הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה ואח"כ על היין לקידוש היום", ולמה לו להרמב"ם להאריך, היה לו לכתוב הרי שאין לו אלא פרוטה ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה נר חנוכה קודם, ומדמאריך וכתב **יין לקידוש** רצה להשמיענו דווקא לגבי יין קודם ולא לגבי פת. וכך מובא במשנ"ב סי' תרע"ח ס"ק ד' וז"ל: "ומיירי דיש לו פת, דאי אין לו פת קניית הפת דוחה אפילו לנר של שבת, וכש"כ נר חנוכה כקידוש היום".

אולם מדברי המאירי דף כ"ג ע"ב משמע אחרת שכתב "נר ביתו וקידוש היום כגון שאין לו יין ולא פת הראוי לקדש עלי' עם כל זה נר ביתו עדיף", וכן כתוב בחידושי רבינו יהונתן מלוניל בשבת דף כ"ג, ובריטב"א (שם) כתב "ואפשר ג"כ שיוצא בקידוש של תפילה כמו שיוצאים ביוה"כ". הב"ח (שם) הכריע כן לדינא שאפילו אין לו לא פת ולא יין לקדש עליהם נ"ח קודם, וכן בס' עולת שבת (שם) כתב "מה שכתב ויקנה לנ"ח, משום דאפשר לקדש בפת, ויוצא מדאורייתא ואפילו אין לו פת". ובפרי חדש (שם) כתב "מסתברא שאפילו אם אין לו יין ופת נ"ח קודם, משום שהרי נפק מקידוש מן התורה בצלותא הוי ליה קידוש על הפת או על היין מדרבנן, ונ"ח קודם משום פרסומא ניסא". אולם לשיטות שהטעם שנרות חנוכה עדיף מיין לקידוש, משום שאפשר לקדש על הפת, נראה שאם אין לו פת לקדש הוא קודם לנרות חנוכה.

בס' חיי אדם כלל ס"ח אות א' הקשה ע"ז שאמרו בשבת דף כ"ג נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום בית, דתיפוק ליה שמצות הדלקת נר ביתו הוא מבעוד יום, ומצות קידוש הוא בלילה, ואין מעבירין על המצוות. וכן מה שאמרו בגמ' שבת דף כ"ג דנ"ח קודם לקידוש היין משם פרסומא ניסא, קשה תיפ"ל דנ"ח מבעוד יום וקידוש היום בלילה, ואין מעבירין על המצוות, ותירץ על פי מש"כ התוס' ביומא דף ל"ג ע"ג ד"ה אין מעבירין דלא אמרו כן אלא אם צריך לקיים שניהם, אבל אם צריך לקיים מצוה אחת לא אומרים כלל זה, וכן תירץ בס' ארצות החיים סימן כ"ו (עי' בכ"ז בשו"ת דברי מלכיאיל ח"א או"ח סימן י"ב ובשו"ת אהל משה להגר"מ הורביץ זצ"ל ח"ב סימן ק"כ).

חיוב אכסנאי בנר חנוכה

נפסק בשו"ע או"ח סימן תרע"ז אכסנאי (אורח) שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, וכתב המשנ"ב אפילו אם אוכל על שלחן בעל הבית לא אומרים דכבני ביתו דומה, ומעיקר הדין די בנר אחד לכולם, כיון דאורח הוא ואינו סמוך על שלחנו בקביעות צריך להשתתף עמו. וכתב בבאר היטב בשם ספר גן המלך דאין צריך האכסנאי לתת חצי הוצאות של הנרות, ובפרוטה שנותן מספיק, וההסבר הוא דבאמת אין צריך שהשמן יהא שלו דווקא, אלא שכדי שיהא חשוב האכסנאי כאחד מבני ביתו צורך להשתתף בפרוטה, דעי"ז נעשה ככן ביתו וכמי שיש לו שייכות למצוה, דאל"כ כיון דאינו דר שם וגם לא נתן ממון איך יצא ידי מצוה כיון שאין לו שום שייכות למצוה זו, ועי"י שיתן פרוטה קנה לעצמו שייכות למצוה. והאחרונים הקשו דהרי מעות אינן קונות ואיך קנה השמן בפרוטה, וכבר האריך בזה בשו"ת פני מבין או"ח סימן רכ"ג. בס' נתן פריז על הלכות חנוכה כתב דהפרוטה אינה כדי לקנות את השמן, אלא שבפרוטה הוא שוכר חלק מבעה"ב ועי"ז נעשה כבן בית, והוי בגדר נר איש וביתו, והרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד ה"א כתב דמצוה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, ומשמע שהעיקר הוא חובת בית, וא"כ כשנותן פרוטה ועי"ז בשכירות חלק מן הבית, דמעות קונות בשכירות הבית (עי' חו"מ סימן קצ"ה ס"ט), שוב הוא בגדר בני הבית והוא בכלל "נר איש וביתו".

וכותב השו"ע (שם) ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו ללא ברכה, וכ"כ הכנה"ג סימן תרע"ז מפני החשד, וכן כתב הרי"ף שבת דף כ"ג וז"ל: "ה"מ דאשתתופי בפריטי היכא דלא פתח בבא לנפשיה, אבל אי פתחו בבא לנפשיה מחויב לאדלוקי משום חשדא", וכ"כ הרמב"ם הלכות חנוכה פ"ד ה"א. ובזמנינו שרובם ככולם מדליקין נרות בתוך ביתם ולא בפתח הבית, אינו צריך האכסנאי להדליק בפתחו אעפ"י שלא הדליקו עליו בביתו, וכמו שמבואר מדברי הרשב"א בתשובה סימן תקמ"א במה שאמרו בשבת דף כ"ג חצר שיש לה שני פתחים שצריך להדליק בשניהם משום חשד, שעכשיו שנהגו להדליק בפנים בתוך הבתים, אעפ"י שיש שם שני פתחים אינו חייב להדליק אלא באחת מהם, שהכל יודעין שאין מדליקין בחוץ, וכך פסק הרמ"א (שם) ובשו"ת המהרש"ל סימן פ"ה (עי' שו"ת יחוד"ח ח"ו סימן מ"ג).

אעפ"י שהמחבר פסק שאם יש לו פתח לחוד צריך האכסנאי להדליק, מקורו הוא מתשובת הרא"ש, וכ"פ הטור (שם), ומקור דברי הרמ"א הוא תשובת הרשב"א. וכתב בס' כף החיים סי' תרע"א אות ד"ג דהרא"ש והרשב"א לא חולקים, דהרשב"א מדבר במקום שנוהגים להדליק בפנים שאין ניכר כלל אפילו לעוברים בחצר הבית, והרא"ש

בשו"ת משנה שכיר או"ח סימן רט"ז כתב לחדש בדברי הרמב"ם חידוש גדול, דהנה הרמב"ם הלכות חנוכה פ"ד ה"ד כותב "היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה וכו', נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו". ונראה מדבריו שהוא אינו מפרש ענין שלום ביתו המוזכר בגמ' שבת כ"ג ע"ב כדברי כל המפרשים הראשונים דמדובר על האדם מפני שצער לו לישב חושך, וכמו שכתב רש"י שבת דף כ"ה בד"ה הדלקת נר שבת, שלא היה לו ממה להדליק, ובמקום שאין נר אין שלום "שהולך ונכשל באפילה", וכן כתב רש"י בשבת דף כ"ג ע"ב בד"ה שלום ביתו "שבני ביתו מצטערין לישב בחושך", וכוונתו פשוטה שלכל אחד ואחד יש לו צער לישב בחושך, וע"כ פירש דהמאמר בשבת נר חנוכה ונר ביתו מדובר בנרות דשבת דווקא, וכמו שכתב המרדכי בשבת אות רצ"ד דלא חשו לשלום בית אלא בשבת משום כבוד שבת.

אולם מהרמב"ם משמע דהוא מפרש משום שלום ביתו זו אשתו וכדברי ר' יוסי בשבת ק"ח ע"ב, שהרי הביא הטעם לזה מפני שהשם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, וכנראה שהבין דאם יהיה חושך ואפילה בדירתם לא יהיה שמחה ושלום ביניהם, ע"כ למען גודל השלום של איש ואשתו נדחית מצות חנוכה מפניהם. ולפי"ז יצטרך להיות דהמימרא בשבת **דנר חנוכה ונר ביתו נר ביתו קודם אף בימות החול**, דגדול השלום בין איש לאשתו בכל עת ובכל שעה, וגם לפי"ז יוצא שדין זה שייך על כל ימי החנוכה ולא רק על שבת, ושלא כדברי כל הראשונים שפירשו שמדובר על שבת. ובאמת יעוין בגליוני הש"ס שבת דף כ"ג שמציין לשו"ת הלכות קטנות ח"ב סימן קפ"א שמסתפק אם נר ביתו עדיף היינו דווקא של שבת או של כל לילה.

בחידושי הרש"ש שבת דף כ"ג כתב לדייק מלשון "שלום ביתו", דהיה די מספיק לכתוב שלום בלבד, ואולי כוונת רבא דר"ל משום שכתוב במשנה בשבת על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות וכו' ובהדלקת הנר, לכן אם לא ידליק תבוא לריב עמו, הרי דשלום ביתו היינו שאשתו לא תבוא לריב עם בעלה מפני שלא הדליקה, דנענשות אם לא מדליקות.

וכדברי שו"ת משנה שכיר שמדובר לאו דווקא בנר שבת אלא בנר של חול, מצאתי שכ"כ בס' נתן פריז עמ"ס שבת דף כ"ג ובחידושיו לשו"ע סימן תרע"א, שדעת הרמב"ם דמה שכתוב בגמ' שלום ביתו היינו שלום בין איש לאשתו, כי ביתו זו אשתו וכמובא ביומא דף ב' ע"א, ולפי"ז **יוצא דאם אין לו אשה אז נר חנוכה קודם**, ולפי"ז יוצא דלא דווקא נר של שבת קודם לנר חנוכה, אלא ה"ה אף בחול יהא נר של צורך ביתו קודם לנר חנוכה, שהרי ענין של שלום בית בין איש לאשתו שייך אף בחול.

וכן יש לדייק מפירוש רבינו חננאל בשבת כ"ג ע"ב וז"ל: "אמר רבה נר ביתו עדיף מנר חנוכה ומקידוש היום משום שלום ביתו, **שנאמר וידעת כי שלום אהלך**". ולכאורה תמוה מדוע לא הביא הפסוק "ותזנח משלום נפשי", שדרשו בשבת דף כ"ד ע"ב זו הדלקת נר בשבת וכפירש"י, וע"כ מוכח שמפרש ג"כ נר ביתו היינו נר שלצורך הבית, ושלום ביתו היינו שלום בין איש לאשתו, ועי"ז מבאי הפסוק "וידעת כי שלום אהלך" דמדובר על שלום אשתו, וכמובא ביבמות ס"ב ע"ב וכפירש"י דאין אהלו אלא אשתו. וכן משמע בחידושי הריטב"א שבת דף כ"ג, והאריך בזה בס' ציונים לתורה כלל ל"ח, ויותר מזה יש להוכיח דבגמ' שבת דף כ"ה ע"ב עה"פ "ותזנח משלום נפשי" על הדלקת נר בשבת, הר"ח לא גרס שם **בשבת** לאשתו הולך, דגם נר ביתו של חול הוא משום שלום (עיין בשו"ת כוכבי יצחק סימן א' ושו"ת להורות נתן ח"א סימן י"ד ובח"ז סימן ב').

בחידושי המאירי אחרי שכתב לפרש שלום ביתו שלא יהיו בני ביתו יושבים בחושך, כתב "ויש מפרשים מצד אשתו שמצוה מסורה לה", והכוונה שמצות הדלקת נר של שבת מסורה לנשים, וכמש"כ הרמב"ם בפ"כ מהלכות שבת ה"ג דנשים מצוות על ההדלקה יותר מן האנשים לפי שהן מצויות בבתים והן העוסקות במלאכת הבית, והמקור לזה הוא מגמ' שבת ל"א ע"ב, אולם מצות הדלקת נר חנוכה מסורה לאיש כמו שאמרו נר **איש** וביתו, וצריך להקדים את המצוה המסורה לאשתו משום שלום בית שבין איש לאשתו, ולפי"ז כתב בס' נתן פריז או"ח סימן תרע"ח שזו אולי כוונת הרמב"ם, וא"כ אף להרמב"ם לא אומרים דנר ביתו קודם אלא בשבת, דאז יש על האשה מצווה להדליק.

נר חנוכה קודם לקידוש היין בשבת

מובא בגמ' שבת דף כ"ג ע"ב "בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומא ניסא, בתר דאבעיא הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומא ניסא". וכך נפסק בשו"ע סימן תרע"ח סעיף א': "ואם יש לו לשל שבת ואין לו לנר חנוכה ולקידוש היום, יקנה לנר חנוכה משום פרסומא ניסא". וכתב הרשב"א בחידושיו (שם) "הא דקאמר משום פרסומא ניסא משום דאי לאו הכי קידוש היום הוה עדיף, דקידוש על היין מצוה מן המובחר, ומשום שאפשר לקדש על הפת הוא דאמרינן דנ"ח עדיף, הא לא"ה קידוש היום עדיף דהוי דאורייתא". וכך מובא בהלכות גדולות סימן ט' נ"ח עדיף משום פרסומא ניסא דאפשר דמקדש אריפתא", וכן כתוב בר"ן בדף י' ע"א בדפי הרי"ף ובשבלי הלקט סימן קפ"ה ובבית יוסף סימן תרע"ח ד"ה מי שאין, ומשמע שאם אין לו לא פת ולא יין פת עדיף מנ"ח שמקיים בו שני ענינים, קידוש וסעודה. וכן

לימין, משום דהב"י כתב בס' קכ"ג שאחר תפילת י"ח יפסע ברגל שמאל תחילה, ולית ביה משום כל פינות שאתה פונה יהא דרך ימין, כיון שאינו פונה לשום צד, ולכן בפתיחת הפרוכת שרק מזיזו לצד אך אינו פונה לשום צד אין בו משום כל פינות שאתה פונה. אכן במנהגי זידיטשוב הביא מנהג הרה"ק מוידיתשוב זי"ע שנהג לפתוח הפרוכת משמאל לימין.

וישנם עוד הרבה דברים שדנו בהם מאיזה צד מתחילין ימין או שמאל, או בכלל באיזה צד עושין הדבר, בכריכת רצועות התפילין על הידים דמנהג האשכנזים שכורכין משמאל לימין. וראה בדרכי משה סי' כ"ז דעושין הקשר על התפילה של יד לצד ימינו שהוא לצד הלב, ואם יכרכו מימין לשמאל לא יהא ההידוק עולה יפה, ואילו מנהג החסידים שכורכין מימין לשמאל, ועושין כדעת הסוברים מקום תחיבת הרצועות למעלה מהתפילה בצד שמאל, ואם כן הוא להיפך, דאם יכרכו משמאל לימין יהא ההידוק חלש.

גם בהגבחה ס"ת כתב המחבר (סי' קל"ד ס"ב) מראה פני כתיבת הס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו וכו', הקדים ימינו ואח"כ שמאלו. וכן בסדר לבישת הבגדים כתבו בפוסקים בריש או"ח ללבוש כל דבר של ימין תחילה ואח"כ של שמאל, ואם יש בהמלבוש קשירה יקשור של שמאל תחילה, ובפוסקים מובא כן בפירוש על קשירת נעליים, ומקורו בפרק כיסוי הדם בשכר שאמר אברהם מחוט ועד שרוך נעל זכו לב' מצות רצועות תפילין וציצית, ומזה מוכח דשרוך נעל יש לו שייכות עם תפילין, וכמו בתפילין מניחין על יד שמאל, כמו"כ קושרין הנעליים בצד שמאל תחילה.

בנטילת ידים דשחרית גם הביא בשו"ע (סי' ד') בשם הזוהר, נוטל כלי של מים בימינו ונותנו לשמאל כדי שירק מים על ימינו תחילה, ובבאה"ט (סי' ב') בשם הכתבים כתב דנוטל בימינו משום שהכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל, וראה בהלכות נטילת ידים לסעודה סי' קנ"ח, ושם נחלקו הפוסקים בסדר הנטילה אם הוי כמו בנט"י שחרית.

נר של שבת קודם לנר של חנוכה

מובא בגמ' שבת דף כ"ג ע"ב "אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה, נר של שבת קודם לנר של חנוכה משום שלום ביתו". רש"י (שם) כתב לפרש "נר ביתו בשבת והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתי נרות". וכ"כ רבינו יהונתן מלוניל (שם) והר"ן בהלכות ד"י ע"א מדפי הרי"ף והאור זרוע ח"ב סימן שכ"ו והרוקח סימן רכ"ו, וכך הלשון בשאלתות שאלתא כ"ו פרשת בשלח, ובהעמק שאלה כתב שם בכתב יד מובא הנוסח וליכא בידיה לקיומי מצות נר חנוכה ונר ביתו **דלית ליה אלא שיעור הדלקה נר אחד**, **הי** מיניהו עדיף. וכך משמע מלשון הרמב"ם הלכות חנוכה פ"ד ה"ד "היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו", וכן כתוב בטור סימן תרע"ח מי שאין ידו משגת לקנות נ"ח ונר של שבת יקנה של שבת ולא של חנוכה, וכן הלשון בשו"ע (שם). וכתבו האחרונים שאם יש בידו שני נרות שלא ידליק את שניהם לנר שבת, אלא ידליק נר אחד לחנוכה, דמכל הראשונים שהבאנו נשמע שאין לו כסף רק בשביל נר אחד, אבל אם יש שני נרות הדין אחרת. וכ"פ החיי אדם כלל קנ"ד דין ו'. ויותר מזה כתבו שאם יש לו ג' נרות ידליק נר אחד לשבת והמותר לנרות חנוכה, שהרי בגמ' אמרו שהטעם שנר ביתו קודם הוא משום שלום ביתו שבני ביתו מצטערים לישב בחושך, אבל אם לא היו מצטערים נ"ח קודם משום פרסומא ניסא. וכן משמע במג"א או"ח סימן תרע"ח סק"א וז"ל: "ואם יש לו נר אחד לביתו סגי ויקח המותר לנר חנוכה", וכ"פ המשנ"ב בסימן רס"ג ס"ק י"ד.

בזמנינו שיש אור חשמל בבית שלא שייך הטעם של שלום ביתו, ידליק נר של חנוכה וזה קודם לנר שבת, ובפרט שיש הרבה פוסקים שאפשר לברך על הדלקת נרות חשמל להדליק נר של שבת. וכך כתבו בשו"ת בית יצחק יור"ח ח"ב סימן ק"כ, שו"ת מחזה אברהם סימן מ"א, שו"ת הר צבי או"ח סימן קמ"ג, ובשמירת שבת כהלכתה פרק מ"ג ס"ד האריך בזה, ובפרט כיון שיש אור ונמצא שיש כבר שלום בית, וכן מובא בשו"ת תשובות ונהגות חלק ג' סימן רט"ו אות כ"א וז"ל: "אמת נכון הדבר שבזה הדר דינא דנר חנוכה קודם, דפרסומא ניסא עדיף ודוחה מצוה דרבנן", וכן כתב בשו"ת להורות נתן חלק י"א סימן י"ז וז"ל: "נראה שאם יש לו נר עלקטרי יקיים מצות נר שבת בנר זה, והנר שיש לו יקיים בו מצות הדלקת נר חנוכה", וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי ח"ה סימן קי"ד, וכן דעת מרן הגרי"ש אלישיב כפי שמובא בקונטרס הלכות ונהגות סימן תרע"ב. [עי' בכ"ז בשו"ת כוכבי יצחק ח"א סימנים א' וב' ושו"ת ציץ אליעזר ח"א סימן ז' פרק י"א].

ועוד חידוש כתב המג"א סימן תרע"ח סק"ב, דאפשר דבזמן הזה שמדליקים בפנים יקנה נר חנוכה ואז לא ישב בחושך, ואעפ"י שאסור לאכול לאורה, מ"מ כיון דאי אפשר בענין אחר נחשב כשעת סכנה דמניחו על שלחנו. ומשמע מדבריו דכיון דמדליק בפנים וממילא יש אור בבית, מותר כבר לאכול לאורו. וכ"כ בס' תורת שבת סימן רס"ג אות ח' ובחיי אדם כלל קנ"ד סעיף ל"ז, אולם דעת הא"ר סי' רס"ג ס"ק ד' והפרי מגדים (שם) בא"א סק"ב דמסתימת לשון השו"ע משמע דאין חילוק בין זמן הש"ס לזמן הזה. וכתב המשנ"ב (שם) סק"ו דרוב האחרונים הסכימו דאין לחלק בזה בין זמן הגמרא לזמנינו, ובשער הציון (שם) סק"ו מוסיף דמשמע דעתם דאם ידליקו לנר חנוכה יהיה אסור להשתמש לפניו.

מדבר במקום שנוהגים להדליק בפתח הבית וניכר לשכנים שבחצר, וכך משמע בדרכי משה סימן תרע"א אות ט' (עי' שו"ת תפילה למשה ח"ב סימן נ').

מהו סדר ההדלקה בערב שבת חנוכה

יש מחלוקת הפוסקים האם מדליקין נרות חנוכה לפני נרות שבת, או שמא מדליקין נרות שבת קודם ואח"כ נר חנוכה. הרמב"ן בשבת דף כ"ג ע"ב כתב שנה של שבת קודם לנר של חנוכה, היות והכלל שנה חנוכה ונר ביתו נר ביתו עדיף, משמע דאף להדליק מקדימין נר ביתו לנר חנוכה, וכן כותב הרשב"א בחידושיו לשבת כ"ג ע"ב ובחידושי הר"ן (שם). בחידושי הריטב"א (שם) כתב וז"ל: "וכן בער"ש מדליק של ביתו תחילה מהטעם הזה (שכתוב נר ביתו עדיף מנ"ח), ואין לחוש ולומר כי לאחר שהדליק נר שבת אסור לו לעשות מלאכה ולהדליק נר וכו'". וכן דעת הרא"ש בשבת פ"ב סימן כ"ד. בשבלי הלקט סימן קפ"ה כתב: "ודעתי נוטה שמותר להדליק נר של חנוכה אחר שהדליק נר של שבת **אם לא נתכוון לקבל עליו שבת בהדלקתו**, ובקיבול דעת הדבר תלוי", וכן נראה מדברי המגיד משנה הלכות חנוכה פ"ד ה"ג על דברי הגמ' בשבת דף כ"ג, פשיטא נר של שבת קודם לנ"ח משום שלום ביתו, שם מדובר לענין כשאין לו אפשרות לקנות גם נרות שבת וגם נרות חנוכה, אז יש הכלל ששלום בית עדיף היות ואם לא יהיה אור בשבת זה יכול לגרום לשלום בית, אבל לגבי הקדמת אור בשבת זה יכול לגרום לשלום בית.

לכאורה לא שייך ענין של שלום בית, שהרי מדובר שיש לו נרות מספיק גם לשבת וגם לנ"ח, וא"כ למה צריך להקדים נר שבת קודם, אולם ע"כ צ"ל דהיות ונר שבת חשוב מנ"ח לגבי זה שאין לו מספיק נרות, כבר נקבע הדין שנה שבת חשוב יותר מנ"ח, ולכן מקדימין להדליק נר שבת קודם, וכן משמע לשון הרשב"א (שם) "מדליק דשבת ברישא והאיל ועדיף". טעם שני שצריך להקדים נר של שבת מובא ברמב"ן בשבת דף כ"ג ע"ב משום שנה שבת היא תדירה היא קודמת לנ"ח, וכלשונו של הרמב"ן "שכל התדיר והמשובח מחבירו קודם לחבירו". וכן ביאר בשו"ת הרשב"א סימן אלף ע'.

אולם יש מן הראשונים שסוברים שבע"ש מדליקין נר חנוכה ואח"כ נר שבת, שכיון כשמדליק נר של שבת קיבל עליו שבת נמצא שנאסר בהדלקת נרות, טעם זה מובא בס' הלכות גדולות הלכות חנוכה וז"ל: "דאי אדליק בשבת ברישא איתסר ליה לאדלוקי דחנוכה משום דקבלה לשבת עליה", וכן הלשון בספר הפרדס לרש"י ספר חנוכה ובעיטור הלכות חנוכה וברוקח סימן רכ"ו אות ה' ובאור זרוע ח"ב הלכות שבת אות י"א ובמהרי"ל הלכות חנוכה אות ז' ובטור סימן תרע"ט. ובעוד ראשונים אנו מוצאים שמדליקים נ"ח קודם, הלא הם בספר האשכול הלכות חנוכה וספר הישר לרבינו תם סימן מ"ח ובראב"ה סימן תתמ"ג, וכן הכריע הבית יוסף סימן תרע"ט וז"ל: "ולענין מעשה נראה לי מדמליק של חנוכה תחילה, דאף לדברי החולקים על בעל הלכות גדולות אם רוצה להדליק של חנוכה תחילה רשאי", וכך נפסק בשו"ע סימן תרע"ט סעיף א' שמדליקין בע"ש נר חנוכה תחילה ואח"כ נר שבת. וכן הכריע בשו"ת הרדב"ז חלק א' סימן תשנ"ז וז"ל: "ודעתי הפעוטה כדעת הלכות גדולות לא מפני שאני סובר שהדלקת הנר הוי קבלת שבת, אלא כיון שיש מי שסובר שהדלקת נר הוי קבלת שבת וכו', מ"מ כיון שיש בדבר מחלוקת אין לנו להכניס עצמינו בספק שבת משום תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, וכן כיון דחשיבא ליה משום פרסומא ניסא ראוי להקדימה, **תדע דאי לאו משום שלום ביתו הוה מקדמין נר חנוכה**, ואע"ג דזה תדיר וזה אינו תדיר, הלכך היכא דאית ליה לתרוויהו דאיכא לשלום בית, ראוי להקדים הדלקת נר חנוכה **משום פרסומא ניסא**". וכן מובא בברכי יוסף סימן תרע"ט ס"א ובחיי אדם כלל קנ"ד סעיף ל"ה. בס' בן איש חי שנה ראשונה פרשת וישב הלכות חנוכה סעיף כ' כתב: "ונר חנוכה מדליק קודם נר שבת, אעפ"י שהאיש הוא המדליק נר חנוכה, **תמתין אשתו שלא תדליק נר שבת עד שידליק הבעל נר חנוכה**".

בשו"ת בנין שלמה סימן נ"ב כתב וז"ל: "ודע דאם האשה מדלקת הנרות מודה הבה"ג דנר חנוכה הוא אח"כ, דהא הוא לא קיבל עליו שבת. ומיהו נ"ל דכיון דהאשה יוצאת בנר חנוכה ע"י הדלקת האיש, נמצא דהוא שלוחה של אשתו, וכיון דהיא כבר קבלה עליה שבת אסור לה לעשותו שליח למצות נר חנוכה, דלא גרע מאמירה לנכרי דאסור, ואפילו בבין השמשות אסור אמירה לנכרי". אולם בשו"ת פרי יצחק חלק ב' סימן ח' תמה עליו, דהרי הלכה רווחת הוא דמותר אמירה לגוי בבין השמשות, ובעיקר הדבר תמה דהרי הלכה מפורשת בסימן רס"ג סעיף י"ז דמי שמקבל עליו שבת קודם שחשיכה, מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה, ומכש"כ לדבר מצוה כמו נר חנוכה.

עוד מובא בגמ' שבת ס"ג ע"ב נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו עדיף משום שלום בית. נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף משום שלום בית. וכתבו האחרונים להעיר דכיון דאמרו בנר ביתו נר ביתו עדיף משום שלום בית, אע"ג דבנר חנוכה יש משום פרסומא ניסא, א"כ למה צריך לומר עוד דנר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף, הרי ק"ו הוא, דכיון דנר ביתו עדיף מנ"ח אעפ"י ששייך מעלה בנ"ח בחשיבות של פרסומא ניסא, כש"כ דעדיף מקידוש היום דאין בו משום פרסומא ניסא, והגמ' היתה צריכה לומר להיפך, פשיטא דנר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום בית, נר ביתו ונ"ח נר ביתו עדיף משום

שלום בית, אע"ג דבנ"ח יש ענין של פרסומא ניסא, וכבר העיר זאת הא"ר בסימן תרע"ה, ועיי"ש תירוצו. וכתב לתרץ בס' תולדות זאב, דהנה מובא בגמ' שבת דף ק"ג ע"ב פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ומהדר ליה בקידושא דבי שימשא, וכתב רש"י השוטה מ"ן של קידוש בלילי שבתות, וכיון דבשתיית יין של קידוש יש בו סגולה לראיית העין הו"א דזה עדיף משלום בית, קמ"ל דאעפ"כ שלום בית עדיף.

הוספה בנרות שבת ונרות חנוכה

הדלקת נרות שבת

מובא בשו"ע או"ח סימן רס"ג ס"א: "יהא זהיר לעשות נר יפה, ויש מכוונים לעשות **ב' פתילות**, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור", ומשמע דמעיקר הדין יוצאים ידי חובת מצות נר שבת בהדלקת נר אחד בלבד, וכן הוא לשון הטור. בשו"ע הרב בקונטרס אחרון ס"ק ה' מדייק מלשון המשנה הדליקו את הנר ולא הדליקו **נרות**, ולכן תקנו לברך להדליק "נר" של שבת ולא נרות, וכמש"כ הפמ"ג בסימן רס"ג בא"א ס"ק י"א. וכ"כ בבן איש חי פרשת נח שנה שניה אות א' דרק עפ"י הסוד צריך להדליק ב' נרות. ובסידור האריז"ל כתב דיש להדליק ב' נרות משמן זית.

הרמ"א (שם) מוסיף "ויכולין להוסיף ולהדליק ג' אות ד' נרות, וכן נהגו", ומביא המשנ"ב דיש נוהגין להדליק ז' נרות כנגד ז' ימי השבוע, ויש עשרה כנגד עשרת הדברות. מוסיף הרמ"א "האשה ששכחה פעם אחת להדליק מדליקה כל ימיה ג' נרות, **כי יכולין להוסיף על דבר המכוון** נגד דבר אחד ובלבד שלא יפחות", וכתב בשבלי הלקט (ענין שבת סימן נ"ט) וז"ל "אין להדליק פחות משתי נרות, אחת כנגד זכור ואחת כנגד שמור". בהגהות רעק"א בסימן רס"א ס"א פוסק שמותר לומר לגוי בבין השמשות להדליק שתי נרות, מאחר שהעולם נוהרים שלא לפחות מב' נרות. וכ"כ בקיצור שו"ע סימן ע"ה ס"ב. בבן איש חי שנה שניה סעיף א' כתב דאף אלו שמוסיפין נרות להדלקת נרות שבת, כשיבוא לביתו יסתכל בשתי נרות דווקא, דאפילו שמדליק הרבה נרות אבל העיקר הוא ב' נרות.

הרמ"א הנ"ל מביא דברי המהרי"ל שאשה ששכחה להדליק נרות שבת צריכה להוסיף נר כל ימיה, וכתב עליו הדרכי משה דאדברה נראה דכל המוסיף גורע ומפסיד הכוונה של זכור ושמור, אבל מה שנהגו הנשים כדברי המהרי"ל שסמכו על דברי המרדכי שיכולין להוסיף על דבר המכוון, והמרבים בנרות ראוי לעשות הנרות שהם כנגד זכור ושמור בשמן זית, והשאר לא צריך שיהיה דווקא בשמן זית, וע"י תוספת שאר הנרות אינה מפסדת הכוונה כנגד זכור ושמור, וכ"כ בס' מאמר מרדכי סימן רס"ג ס"ב. וכתב בס' פתח הדביר בסימן רס"ג **דב' הנרות יעשה בעששית מיוחדת, ולהרבות הנרות בשאר עששיות ופמטות**. בס' תורת חיים (שם) מביא בשם אביו בעל המחנה חיים **להדליק שתי נרות גדולות כנגד זכור ושמור, ושאר הנרות קטנות**, ועיי"ז עושה היכר לשתי הנרות ולא מוסיף על דבר המכוון. בס' חסידים סימן תתשמ"ז כתב שיש להדליק הרבה נרות בשבת משום שכתוב "ויברך אלוקים את יום השביעי", מכלל שהקב"ה בירך את השבת שירבו בו נרות משום כבוד שבת.

אולם בשו"ת חתם סופר או"ח סימן ע"ה הקשה על דברי הרמ"א ממש"כ התוס' בפסחים ק"ד ע"א ד"ה ומר גבי ברכת הבדלה, דמסתמא או ג' או ז' תקנו כנגד שום דבר שלא לפחות או להוסיף, כמובא בגמ' מנחות ל"ט ע"א "לא יפחות מז' כנגד ז' רקיעים, והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים וששה אווירים", הרי דאם תקנו כנגד דבר מה אסור לפחות או להוסיף, וכן העיר בהגהות חכמת שלמה או"ח סימן רס"ג, ומציין בשם ילקוט ראובני בשם המדרש דאין להוסיף על המנין (עי' בשו"ת אפרקסתא דענייא סימן קע"ה, ובס' דעת תורה למהרש"ם סימן רס"ג, ובס' פקודת אלעזר או"ח סימן נ"א, ובס' משא בני קהת על הרמב"ם הלכות חנוכה מעמוד פ"ח ובשו"ת שבט הקהתי חלק א' סימן ר"ב).

הדלקת נרות חנוכה

נפסק בשו"ע או"ח סימן תרע"א ס"ב: "כמה נרות (חנוכה) מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה". דנו גדולי הפוסקים במי שהדליק ביום הראשון שתי נרות האם יוצא ידי חובה היות והוסיף על החיוב, דביום ראשון יש חיוב להדליק רק נר אחד והוא הדליק ב' נרות, א"כ שמא לא נחשב שעשה מצוה כראוי, ובהגהות חכמת שלמה בסימן תרע"א ובשו"ת שלו האלף לך שלמה או"ח סימן ש"פ כתב לחדש דאם הדליק ב' נרות ביום ראשון של חנוכה יצא ידי חובה, שהרי כתב הרמ"א סימן רס"ג בנרות שבת שיכולין להוסיף על דבר המכוון, וא"כ ה"ה לגבי נרות חנוכה, אם הוסיף על מנין המכוון יצא יד"ח.

אולם הרבה מגדולי האחרונים העירו על דבריו דיש לחלק בין הנושאים, דשונה נר שבת דטעם מצוותו משום שלום בית כמובא בשבת כ"ג ע"ב ובדף כ"ה ע"ב, וכמו"כ משום כבוד שבת וכפי שכתב רש"י שבת כ"ה ע"ב ד"ה חובה, ומשור"כ מובא בגמ' שבת כ"ג ע"ב שלא ימהר להדליק נר שבת בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת. וגם משום עונג שבת מדליקין נרות שבת כמובא ברמב"ם בהלכות שבת פ"ה ה"א ובפ"ט ה"ב, ולכן כל כמה שמוסיף להאור הרי"ז משובח, אלא שחכמים קבעו שעושין כנגד דבר המכוון, וע"ז

כותב הרמ"א שלא באו לגרוע רק להוסיף שלכל הפחות יהיה נרות כנגד דבר המכוון, וכך כתב המג"א סימן רס"ג אות ט"ו לגבי המנהג להרבות בנרות שבת "דכל מה דמתוסף אורה יש בה שלום בית ושמחה יתירה". וכן משמע בפירוש אלף המטה על המטה אפרים סימן תרכ"ה בשם ליקוטי מהרי"ל, משא"כ בהדלקת נרות חנוכה דנתקן זכר לנס, וחז"ל הורו לנו שבהדלקת נר אחד בכל יום מתקיים עיקר מצותו, וכיון שבכל יום נתרבה פרסום הנס וחיבת המקום ביותר, לכן אמרו שראוי למהדרין מן המהדרין לעשות הידור מצוה להוסיף נר נוסף בכל לילה לפי ערך פרסום הנס וחיבת המקום, וכ"כ הפנ"י והמהרש"א בשבת כ"א ע"ב, וכיון שחז"ל קבעו שביום א' ידליק רק נר אחד ולמחרתו שתי נרות ויוסיף בשאר הלילות, נמצא שהמוסיף בלילה ראשונה נר נוסף מגרע בכך את המצוה, ומשור"כ צריך לכבות שתי הנרות כיון שלא הדליק כמו המהדרין ולהדליק מחדש נר אחד. בשו"ת משנה שכיר סימן קצ"ט מחדש דאולי הנר החדש שמדליק צריך לברך ע"ז עוד פעם, היות ובשעת הדלקה לא היה הנר באיזה יום אנו עומדין, אולם בסו"ד נשאר בספק דאולי צריך לכבות הנרות ולהדליק מחדש נר אחד, אבל ברכה לא יצטרכו לברך עוד פעם. וכך כתב בחזון עובדיה הלכות חנוכה דף ל', ומוסיף דמי שמברך עוד פעם ברכתו לבטלה. וכן משמע בשל"ה הלכות חנוכה בסופו שמציין בשם מהרש"ל סימן פ"ה החילוק בין נרות שבת לנר חנוכה. וכן כתב בשו"ת אהל משה ח"ב סימן ס"ט ובח"ג סימן כ"א שלא יצא יד"ח המצוה שיש ביטול בכוונת המצוה, שהרואה יאמר לצרכו הדליק ושינה ממנהגו שנהג, ולכן לכתחילה לא יצא, וכן כתב בשו"ת כתב סופר או"ח סימן קל"ה, והאריכו בזה בשו"ת להורות נתן ח"ב סימן נ"א ובשו"ת שרגא המאיר ח"ד סימן י"ג ובחלק ה' סימן ע"ה ובס' מעדני סופר ח"ב סימן ל"ג ובשו"ת אפרקסתא דעניא סימן קע"ט.

בשו"ת קנין תורה ח"ו סימן מ"ח ובח"ז סימן נ"א כתב סברא בנרות חנוכה שבירך והדליק נר אחד בליל ראשון כבר יצא ידי חובתו, ולא מסתבר דמשום שאח"כ הוסיף להדליק עוד נר משום הידור מצוה נתבטלה המצוה שכבר קיימה. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים ח"א סימן תל"ד שלכתחילה לא יעשה זאת, אבל בדיעבד בודאי אפשר לסמוך על דברי חכמת שלמה הנ"ל שיצא יד"ח בכה"ג שהוסיף להדליק עוד נר ביום הראשון, וכן פסק מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (בקונטרס הליכות והנהגות) שבדאי שיצא ידי חובתו בדיעבד, אלא שצריך אח"כ לכבות נר הנוסף שהדליק בטעות (עי' שו"ת שבט הקהתי ח"ג סימן ר"ח ובשו"ת אהל משה (צוויג) ח"ב סימן ס"ט).

נרות שבת או נרות חנוכה

כשחל יום ב' דחנוכה בשבת ואין לו רק ג' נרות, האם ידליק ב' נרות לשבת כנגד זכור ושמור או ידליק שני נרות לחנוכה, דדין ב' נרות לשבת כנגד זכור ושמור כמש"כ המחבר בסימן רס"ג, וכך מבטל את דין מהדרין מן המהדרין בנר חנוכה, או שמא דין מהדרין בחנוכה עדיף וידליק ב' נרות לחנוכה ואחד לשבת. כתב הפרי מגדים או"ח סימן תרע"ח שידליק אחד לשבת ושנים לחנוכה, דדין מהדרין מן המהדרין עדיף, וכתב בשו"ת בית שערים או"ח סימן שס"ה להסביר דברי הפמ"ג, משום דדין מהדרין נזכר בגמ', וב' נרות דשבת לא הוזכר בגמ', ולכן עדיף דין מהדרין. אף שהטור בסימן רס"ג מציין לדין ב' נרות לשבת מדברי המדרש תנחומא וכמש"כ הב"י בשם הכלבו, מ"מ מה שמוזכר בגמ' עדיף. (עי' מג"א או"ח סימן תר"צ ס"ק ר"ב).

אולם מדברי המג"א סימן רס"ג סק"ט משמע דב' נרות שבת עדיף מדין מהדרין דנר חנוכה, דמובא בשו"ע דנר שבת קודם לנר חנוכה משום שלום בית, ולכן אם יש נר אחד מספיק ויקנה אח"כ לנר חנוכה, ומ"מ גם בחנוכה בנר אחד מספיק, ומשמע דאם יש לו נר אחד של חנוכה שוב ירבה בנרות שבת אף דמבטל דין מהדרין דחנוכה.

האם צריך להחליף הפתילות בחנוכה בכל לילה

מפשטות דברי הפוסקים משמע דאין צריך להחליף הפתילות בכל לילה. המקור לזה הוא מש"כ במסכת סופרים פ"כ "אין חוששין לפתילות להחליפן בכל לילה", וכך נפסק בשו"ע סוף סימן תרע"ג. המשנ"ב (שם) ס"ק ל"א מביא את דברי הלבוש שהטעם לכך דאדברא פתילות שהודלקו כבר הם נוחות להדליק כשהם כבר מודלקין, ולכאורה כמו שמצינו לגבי נר שבת דיש להבהב דע"י כך ידלק יותר יפה, וכך משמע במג"א רס"ד ס"ק ט"ו, וא"כ יש הידור יותר שלא להחליף פתילות. [חידוש גדול מוצאים אנו בלבוש בסימן רס"ד ס"ח לגבי הבהוב הנרות של שבת, דהטעם שהיה דומה להדלקת נרות שבמקדש שהלהבה תעלה מיד שישלך את ידו]. אולם בדרכי משה סוף סימן תרע"ג וכן בכל בו כתבו להחליף הפתילות בכל לילה, משום שהנס היה מתחדש בכל לילה. ועוד טעם זכר למקדש שהיו מחדשין אותו בכל לילה. וכ"כ המאירי בריש פ"ב דשבת וז"ל: "ואף חידוש הפתילה בכל לילה אינו מן הדין אלא רק הידור, ומדמין לנרות שבמקדש".

והנה לגבי הדלקת נ"ח בשמן זית כתב הרמ"א סימן תרע"ג ס"א דעדיף להדליק בשמן זית, וכתבו הפוסקים (שם) הטעם משום שבו היה הנס, וז"א שבביהמ"ק היו מדליקין בנרות שמן זית, א"כ צריך להיות דומה נ"ח כמו שבמקדש. וכתב להעיר בס' ברכת מועדי סימן י"ח למה גבי החלפת פתילות בכל לילה נקטו רוב הפוסקים שא"צ להחליף פתילות בכל לילה, שאין צריך להתדמוות לנרות שבביהמ"ק

שבת כ"א ע"ב "מאי חנוכה דתנו רבנן וכו'", לומר מהו חנוכה, חנוכה הוא זמן תוספת לימוד אף יותר מכל השנה - "דתנו רבנן".

ומן הראוי להביא מה שדייקו האחרונים על הלשון באמירת על הניסים "להשכיחם תורתך", שלא אמרו "להעבירם מתורתך" או "לבטלם מתורתך", וכתב הגר"ח קרלנשטיין זצ"ל בקונטרס ימי החנוכה להסביר דהיוונים הבינו שכל זמן שישראל ידעו ויזכרו את התורה אזי לא יוכלו לבטלם ולהפרידם מהתורה, ולכן כל עיקר עבודתם היתה באופן של כל מיני פעולות "להשכיחם תורתך", ולאחר שישכחו את התורה וממילא יעזבו את התורה, ומובא בשם האריז"ל על מאמר חז"ל במד"ר ריש בראשית עה"פ "וחושך על פני תהום", זו מלכות יוון, דהנה "חשך" הוא אותיות "שכח", דעיקר כוונתם של היוונים היתה להשכיחם תורתך.

ארבעה צריכים להודות

מובא במסכת ברכות דף נ"ד ע"ב "אמר ר' יהודה אמר רב ארבעה צריכים להודות, יורדי הים, הולכי מדבריות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא". בזמן שבת המקדש היה קיים, אדם שנעשה לו אחד מן הארבעה ניסים היה מביא קרבן תודה ומודה לה' על הנס, וכפי שכותב רש"י עה"פ "אם על תודה יקריבנו" (ויקרא ז' י"ב) וז"ל: "אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדבריות וחבוש בבית האסורים וחולה שנתרפא, שהם צריכים להודות כמו שכתוב בהן יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה" (תהלים ק"ז). ובזמננו שאין ביהמ"ק קיים מברכין ברכת הגומל ומודים להקב"ה על הנס שנעשה להם, וכפרטי הדינים בשו"ע או"ח סימן רי"ט.

בס' בן איש חי פרשת עקב נותן טעם מה שתקנו חכמינו אנשי כנסת הגדולה ברכת הודאה בארבעה דברים, דבאלו הדברים עלול האדם לתלות ענינים בטבע ומנהגו של עולם, וישכח הנהגתו המנהגת אותו בהם, מפני כי החולה על הרוב לא יקום ממטתו מאליו אלא ע"י רופאים ורפואות, ובזה רואה האדם בעיניו כי הטבע כאילו ח"ו ריפא אותו, כן החבוש בבית האסורים לא יצא ממאסרו בלתי השתדלות שישתדלו בעדו, בין בממון בין בפיוסים, והוא רואה שבעזרתו באה ע"י סיבה אנושית, וכן ההולך במדבר הרי על פי רוב לא ילך יחידי אלא עם אנשים שומרים חזקים, ורואה שבהם היתה שמירתו, ועל ידם בא לשלום למחוז חפצו, וכן היורד לים בודק לעצמו ספינה חשובה ורב חובל, וחושב שעל ידי זה ניצול מנזקי הים, ועל כן בארבעה דברים אלו שהאדם עלול להיות שוכח השגחתו יתברך מפני שתולה טובתו בטבע ומנהגו של עולם, לכן תקנו ברכת הודאה שיהיה מודה בפיו ומשבח להשם יתברך שבהשגחתו הוא נשמר וניצול, ובזה תשרש ההשגחה בלב האדם בכל דבר.

וכתב המשנה ברורה בסימן רי"ח ס"ק ל"ב וז"ל: "וכתבו האחרונים מי שנעשה לו נס יש לו להפריש כפי השגת ידו ויחלק ללומדי תורה, ויאמר הריני נותן זה לצדקה, ויהי רצון שיהא נחשב במקום תודה שהייתי חייב בזמן המקדש, וראוי לומר פרשת תודה, ובכל שנה יתבודד ביום הזה להודות לה' יתברך ולשמוח ולספר חסדו".

סעודת הודאה על הניסים

המהרש"ל בספרו ים של שלמה ב"ק פרק ז' סימן ל"ז כותב בזה"ל: "ונראה כל סעודה שאדם עושה שלא כדרך מריעות ושמחה אלא כדי לשבח למקום או לפרסם המצוה או לפרסם הנס קרוי סעודת מצוה", וכן כתבו בשו"ת חוות יאיר סימן ע' והפרי מגדים במשבצות זהב או"ח סימן תמ"ד ס"ק ט'. וכתב בעל חיי אדם בהלכות מגילה כלל קנ"ה סעיף מ"א וז"ל: "מי שאירע לו נס וכו', ונ"ל דאותה סעודה שעושים בשביל הנס היא סעודת מצוה וכו'".

הראשון שעשה סעודת הודאה היה אברהם אבינו ע"ה, ככתוב בתורה "ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק" (בראשית כ"א), ובגמ' בבא בתרא דף צ"ז ע"א מובא "א"ר לוי אותו היום שגמל אברהם אבינו את יצחק בנו עשה סעודה גדולה וכו', הלך וזימן כל גדולי הדור, ושרה אמנו זימנה את נשותיהם וכו'", והסעודה הזו מטרתה להודות על הנס של הולדת יצחק. וכתב בס' כף החיים או"ח סימן רי"ח אות ט' וז"ל: "נתפשט המנהג וכן הובא בשלה"ק שכמה גדולי ישראל שהיו בצרה וניצלו, שבכל שנה ושנה היו מתבודדים בתפילות ובשבחות לקל יתברך על התשועות שהיה להם על פי הנס, ואח"כ לשמוח קצת עם אוהביו ורעיו כפי השגת דיו, והוא לפרסום הנס, והוא מנהג נכון". ומשמע שצריך לכבד את המסובים במסיבה בסעודה כפי השגת דיו.

בקונטרס "מגילת איבה" להגאון רבינו בעל התוספות יום טוב זצ"ל כותב שביום שיצא מצרה לרווחה אור ליום שני של ר"ח אדר עשה סעודה חגיגית, והוא מְצַנֵּה לבניו ולזרעו אחריו שגם הם יחוגו את סעודת ההודאה באור ליום א' באדר עבור הניסים שנעשו לו (עי' שו"ת ראשית ביכורים להגאון רבי בצלאל הכהן זצ"ל דף פ"ז).

בשו"ת בית הלוי מובא בהקדמתו וז"ל: "ועתה אשא כפי בתודה ואומר ברוך שהגיעני לזמן הזה, ומיום היולדי עד עתה מכל צרה הצילני, וגם ביום שלשום דרך הלוכי קפץ עלי סוס גדול ברוב כוחו ונשכני בגבי, וברוך הגומל לחיילים טובות שגמלני כל טוב והוציאני מן שיניו לעולם, כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא".

ואם ההדלקה היא רק משום פח השמן מדוע אנו מדליקין בליל כ"ה, היה לנו להדליק בליל כ"ו, דהרי במקדש הדליקו רק בליל כ"ו אחרי גמר הנצחון, אלא ע"כ אנו מדליקין בליל כ"ה משום נצחון המלחמה, נמצא שגם נס פח השמן וגם נס הנצחון מתחלקים לשני ימים, דנס פח השמן היה ביום השני, לפיכך ראוי לברך בו שהחיינו. בס' שלמי תודה סימן ט' כתב להעיר דכיון שהדין כשאדם קונה כלי חדש מברך שהחיינו, למה לא יהא הברכה הפסק בין ברכה להדלקה, דאין זה שייך לענין חנוכה כלל. וי"ל כיון שעל המנורה שמדליק בה הוא מברך ממילא זה שייך למצות היום ואינו הפסק. ומציין שמרן הגר"י קניבסקי זצ"ל כתב ליישב מדוע ברכת שהחיינו לא הוי הפסק, דנהי דלא תקנו חז"ל לברך שהחיינו בכל יום מימי חנוכה וכמו שפירש רש"י שבת כ"ג ע"א ד"ה כל יומי, מ"מ כיון דיש בו חילוק ימים ובכל יום הוא כיו"ט, וכמש"כ התוס' בתענית כ"ח ע"ב דהיינו הטעם שבתחנכה גומרין את ההלל בכל יום יותר משמונת ימי הפסח, משום דבכל הח' ימים היה הנס מתגדל וכל יום נחשב ליו"ט, א"כ דומה לליל שני של ראש השנה שמבואר בשו"ע סימן ת"ר ס"ב דאומר שהחיינו בקידוש בליל שני אף אם אין לו בגד חדש או פרי חדש, וע"ש במשנ"ב סק"ה הטעם דאף דקדושה אחת היא מ"מ שני ימים הם, וא"כ בב"ד כיון דשני ימים הם יש לשהחיינו שייכות גם לענין ימי החנוכה, אלא שלא תקנו לברך בכל יום וכפירש"י, אבל מ"מ כשבירך אין זה נחשב הפסק כיון שזה שייך שפיר לחנוכה. וכתבו האחרונים שבגר חנוכה יש ענין מיוחד בהידור היות ובמקדש גם היתה מנורה מזהב, והדלקת נרות חנוכה היא במקום הדלקת הנרות במקדש, ולכן מדליקין במתכת כסף, הקרובה למתכת הזהב. וכ"כ בס' יוסף אומץ סימן תתר"ע. בס' מועד לכל חי מהגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל כתב וז"ל: "אשרי מי שזכה לעשות נרות חנוכה מכסף".

כלי שעשוי חד פעמי

יש לדון האם מותר להדליק בנרות שמן זית, שנפוץ בזמן האחרון בכוסות שנעשה לשימוש חד פעמי ואח"כ זורקין אותם א"כ אין זה נחשב כלי, אולם כבר מובא בס' הליכות שלמה ממרן הגרש"ז איערבאך זצ"ל ח"ג עניני חנוכה פרק ט"ו סעיף ה' וז"ל: "כלי זכוכית אטום העשוי לשימוש חד פעמי ע"י שבירת חלקו העליון כשר לנר חנוכה לכתחילה". והסבר לזה י"ל אעפ"י שבגמר שימושו מושלך לאשפה, אין זה דומה למדליק בשאר כלים העשויים לשימוש חד פעמי, שהרי כלי זה מתוקן במיוחד לצורך נר חנוכה, וגם עשוי בצורה מכובדת מאד.

כוסות זכוכית במנורה של כסף

גדולי זמנינו העירו על מנהג העולם שאף שיש להם מנורה של כסף, אולם אין מניחין השמן בגוף המנורה של כסף אלא מניחין גביעי זכוכית במנורה של כסף ושם שמים השמן, וא"כ יוצא שבפועל הוא מדליק בכלי של זכוכית ולא במנורה של כסף, ולכאורה כך משמע בס' מקור חיים או"ח סימן תרע"ג דאם אפשר שישתדל שיהיו לו נרות חנוכה "בזיכי כסף", משמע דהעיקר הגביעים שנותן לתוכם השמן והפתילות יהיו עשויים כסף, אולם בס' הליכות שלמה למרן הגרש"ז איערבאך זצ"ל פרק ט"ו כתב דהואיל וגביעי הזכוכית אינם עשויים לעמוד בפני עצמם אלא בתוך מנורה הם בטלים לגבי המנורה, וכך משמע ממסכת כלים פכ"ד משנה י"ז.

בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' סימן כ"א ובחלק ה' סימן קי"ד כתב לבאר בטעם הנוהגין לשים בכלי זכוכית שעל ידי כך נראית השלהבת והשמן יותר, והרי בחנוכה יש ענין של "פרסומי ניסא" שמדליקין כמה שיותר, ולכן דווקא בנר חנוכה מוצאים אנו שמדליקין בפתחי הבתים שיראו את החנוכיה דולקת. בס' מאורות נתן סימן מ"ז כתב להסביר המנהג שמדליקין בכוסות של זכוכית משום שבדרך כלל הגביעים של חנוכיות הכסף עצמה הן קטנות, ולכן לא ידלקו בשבת חצי שעה אחר צאת הכוכבים, לכן מדליקין בגביעי זכוכית גדולה יותר לשמן והפתילות. בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קנ"ז ובס' שלמי תודה סימן י' כתבו שהזכוכית בטל לעיקר המנורה, ונחשב הכל אחד, ממילא נחשב כאילו מדליק במנורה של כסף.

ריבוי בלימוד תורה בחנוכה

בבית שני גזרה מלכות יון על ישראל ובטלה דתם, שאמרו "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל". ובפרקי דר"א פרק כ"ח נאמר על מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל מכל מצוות שבתורה. ומשום כך הרמב"ם בפ"ג מהלכות חנוכה ה"א כתב להסביר מדוע קבעו את ימי החנוכה בנרות, ע"ש הפסוק "כי נר מצוה ותורה אור", שעיקר מלחמת היונים היתה רוחנית לעקור ח"ו את התורה"ק והמצוות, כנאמר "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", ומשום כך כתב הב"ח בסימן תר"ע שיש ענין מיוחד להרבות בלימוד תורה בחנוכה, דהרי עיקר מלחמת החשמונאים היתה לחזק כח התורה והעבודה, וריחם השי"ת עליהם ונצחום.

בס' מנהגי חתם סופר פ"ט אות א' מובא "בחנוכה הזהיר להתעסק בלימוד תורה יותר מבשאר הימים, שעצת היצה"ר הוא להפריע את העם מעבודת ה' ומתלמוד תורה בימי חנוכה אשר תקנו לנו חז"ל להודות ולהלל, והלימוד הוא ענין גדול בזה"ו כי אז נמסרו סודות התורה למשה רבינו ע"ה". וכן מובא בשלה"ק (סוף עניני תפילה וקריאה בס"ת). וכבר ידוע מה שהמליצו הקדמונים על דברי הגמ' ששם ימים, וכתב עפ"י הרמב"ם שנצחון המלחמה היה ביום כ"ה,

ששם היו מחליפין כל לילה, ומתרחץ דרך לגבי שמן זית שהוא גוף הנרות יש להתדמות לנרות שבביהמ"ק, אבל החלפת פתילות שהוא דין בעלמא דאחרי שהנרות דולקות אין ניכר כלל אם הוחלפו, והוא דין בביהמ"ק להחליף כל לילה הפתילות, בזה לא אמרו שצריך להיות דומה לנרות שבביהמ"ק, וכמו שהבאנו לעיל שאין צריך להדליק בחנוכה בשמן זית שראוי לאכילה כמו שהיה בביהמ"ק, דלא לכל הדינים הושוו לנרות ביהמ"ק.

בשו"ת בצל החכמה ח"ד סימן קכ"ח כתב דלא נהגו להחליף פתילות בכל יום, אלא משאירין הפתילות של אתמול במקומן. בס' יקח מצוות סימן ל"ב כתב להעיר ממש"כ הרמ"א או"ח סימן תרנ"ד "ונוהגין ליקח כל יום חול המועד ערבה חדשה ולקשרה בלולב והוא הידור מצוה", ולכאורה הרי בשו"ע בסימן תרע"ג ס"ד נפסק דאין להחליף את הפתילות אלא ידליק מהפתילות הישנות, ולכאורה למה לא יחליף כל יום חדשים כמש"כ גבי ערבות, וי"ל דכמש"כ המשנ"ב (שם) דאדרבה הם נוחין יותר להדליק כשהן דלקו פעם אחת, משא"כ ערבות ברור שחדש עדיף יותר ונראה יותר יפה, והוא הידור מצוה. ועוד יש לחלק דהערבה הוא גופו המצוה ולכן צריך להחליף בכל יום, משא"כ הפתילה שאינה חפצא דמצוה אלא הכשר מצוה [ולכאורה בדרכי משה סימן תרע"ג כתב שגם לגבי פתילות חנוכה צריך להחליף, א"כ זה דומה לענין ערבות, וצ"ע].

חנוכיה מהודרת

מובא במסכת שבת דף כ"ג ע"ב מאמרו של רב הונא "הרגיל בנר הווין לו בנים זכרים תלמידי חכמים", מדברי רש"י (שם) והרוקח בסימן רכ"ה משמע שמדובר הן על נר שבת והן על נר חנוכה. מדברי הטור באו"ח סימן רס"ג משמע דהיינו להשתדל שגם הכלי שבו מדליקים את השמן יהיה נאה, וכך כתוב במפורש בס' פלא יועץ (ערך נר) וז"ל: "וענין הזהירות הוא שיהא הכלי שמדליק בו נאה ונקי ושידליק בשמן זית זך", וכך כתוב במפורש בסמ"ג (עשין מצוה ל') וז"ל: "והדלקת נר נאה הוא עיקר הכיבוד, ומובא בשבת הרגיל בנר נאה הווין לו בנים תלמידי חכמים", משמע שהסמ"ג גרס בדברי הגמ' בשבת "הרגיל בנר נאה", א"כ יוצא דכל מקום שמוזכר בגמרא "נר" היינו הכלי שמקבל השמן והשמן, וכך כתב רש"י במסכת פסחים דף י"א ע"א.

האם צריך דווקא כלי להדלקת נר חנוכה

הברכי יוסף בסימן תרע"ג מביא מש"כ בעל חסד לאברהם אחר שמנה ט"ו כלים הראויים לנר חנוכה, וביניהם קליפת רימון קליפת אגוז, סיים וכתב "דאלו הקליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים שראוי למדוד בהם אוכלים, אבל קליפת ביצים ובצלים אינם ראויים להדלקה, וכל סוגי הכלים שאין ראויים לעמוד בלא סמיכה אינם ראויים לנר חנוכה". משמע דצריך שיהיה בהדלקת נר חנוכה כלי, וכ"כ בשו"ת אבני נזר סימן ת"ק, לפי"ז אותם הלוקחים לנר חנוכה נרות של שעווה, ואין מניחין אותם בכלי אלא מדביקין אותם סתם, לא יוצאים ידי חובת נר חנוכה, וכן כתב המהר"ל מפראג בס' נר מצוה עמוד כ"ד. אולם בשו"ת שבט הלוי להגר"ש וואזנר זצ"ל חלק ח' סימן קנ"ז ובשו"ת תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א חלק ג' סימן רי"ח מובא שאין הכלי מעכב בכלל המצוה, והם רק משמשים כנוי לנרות ולשמן, ומנורה יפה זה רק הידור מצוה בלבד, וכך כתב מפורש במשנה ברורה סימן תרע"א סק"י"ח בשם הפרי מגדים, דכשמדביקין נר חנוכה בנרות שעווה בכותל יראה שיהיה ריוח בין נר לנר כשיעור אצבע, משמע שהיה פשוט לו שאפשר להדליק בנר שעווה על גבי הכותל ולא צריך דווקא כלי, וכן משמע בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ל"ה, אולם כפי שהבאנו לעיל משמע שיש הידור להדליק בכלי נאה, וע"ז נאמר שמי שזהיר להדליק בנר יפה יהיו לו בנים תלמידי חכמים.

מנורה של כסף

לכתחילה אפשר להדליק בכל מנורה מאיזה חומר שהיא עשויה, הן ממתכת והן מנחושת, ורק בנר של חרס שהדליקו בו לילה אחד נעשה ישן, ואין מדליקין בו לילה אחרת משום שהכלי נהיה מאוס. אולם יש ענין לעשות המנורה ממתכת כסף, שהרי מובא בגמ' שבת דף קל"ג ע"ב עה"פ "זה קלי ואנוהו" - "התנאה לפנינו במצוות, סוכה נאה לולב נאה ושופר נאה", וא"כ גם חנוכיה מהודרת יש בה ענין, וכך כתב במפורש בשדי חמד מערכת חנוכה אות ז'. וכך מובא במשנה ברורה סימן תרע"ג לציין מש"כ בס' סדר היום עניני חנוכה, וז"ל: "בענין הנרות שידליקו כל אחד יעשה אותן לפי כוחו, וכל המהדר ביותר הרי זה משובח, ומי שידו משגת לעשות אותם מכסף יעשה אותם כי אין ההוצאה בהם כל כך, וד' יודע כמה דאגתי על ענין נר, מי שאין בידו לעשות כל הח' נרות כסף יעשה אחד מהם כסף וכו', ומראה בזה חביבות המצוה וחפצו והשמחה שיש לו בה שהוא עיקרי העבודה". בבאר היטב סימן תרע"ג מביא בשם ספר מטה משה חלק ה' סימן תתקכ"ט שראה את רבו המהרש"ל שקנה חנוכיה של כסף, ובליל שני התחיל להדליק בה, ובירך להדליק ושעשה נסים ושהחיינו כמובא בגמ' ברכות דף נ"ד ע"ב "בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחיינו". בשו"ת אמרי כהן סימן ל"ח כתב שהמהרש"ל סובר שחנו בכ"ה שאז היה נס הנצחון, ובליל כ"ו היה הנס של השמן, וגם כן ראוי לברך שהחיינו, ולכן בירך בליל שני של חנוכה שהחיינו, וכן כתב הפ"ח ליישב הב"י למה תקנו שמונה ימים הרי הנס היה שבעת ימים, וכתב עפ"י הרמב"ם שנצחון המלחמה היה ביום כ"ה,

סגולות ימי החנוכה

א. בשו"ת שב יעקב (או"ח סימן כ"ב) כתב, שיש מצוה להסתכל בנרות החנוכה, ולכן אומרים בהנרות הללו "אלא לראותם בלבד", כי יש ענין וסגולה לראותם, וכן כתב בספר שפתי צדיק (עניני חנוכה) שעל ידי הסתכלות בנר חנוכה מקדשים את העינים, והוא מסוגל לתקן חטא הסתכלויות אסורות, ולכן תקנו ברכה מיוחדת על הרואה נר חנוכה.

ב. בספר יסוד יוסף כתב, שסגולת נר חנוכה וכל נר מצוה, שאם מתפללים ע"י הנרות אזי מתקבלות התפילות, והוסיף שם וז"ל: "קדושת נרות של מצוה חביבה מאוד לפני הקב"ה, ונר הדולק לדבר מצוה יש בו סגולות נפלאות, ואילו היינו זוכים לרוח הקודש היינו מכינים ומשיגים הרבה דברי עתידות על ידי הדלקת הנר, שהנר של מצוה מתנבא כמו נביא, וכל נר של מצוה נמשך בו קדושה עליונה", עכ"ל. ובספר כף החיים (סימן תרע"ו סק"ח) הביא בשם ספר קב הישר (פרק צ"ו) שמלאכים ועירין קדישין באים לבית בשעת הדלקת נר חנוכה.

ג. בשם הקדמונים ז"ל מובא, שימי החנוכה מסוגלים למחילת עוונות, ובפרט יום "זאת חנוכה" כמרומו בפסוק "זאת יכופר עוון", וכן מובא בשם רבי נחמן מברסלב זצ"ל רמז על כל ימי החנוכה, מהפסוק "סלח נא לעוון העם ה'זה כגדול ח'סדך ו'כאשר נ'שאת" - ר"ת חנוכה" (עיין בספר "טעמי המנהגים" עניני חנוכה מש"כ בזה).

ד. בקיצור שולחן ערוך (הל' חנוכה) ובספר יסוד ושורש העבודה (עניני חנוכה) כתבו, שסגולה לתקן עוונותיו ע"י שיתן צדקה בימי החנוכה, ובפרט לעניים בני תורה, וזהו מקור מנהג "דמי חנוכה".

ה. בספר בני יששכר (עניני חנוכה מאמר ב', י') הביא בשם הקדמונים ז"ל, שבחנוכה יש כח של ראש השנה, ויכולים לפקוד בו חשוכי בנים, כמו שראש השנה מסוגל לזה, והביא רמז לזה, דהנה "מתתיהו" בגימטריא "ראש השנה".

ו. בספר תורת אבות (סלונים) מובא בשם צדיקים זיע"א שימי החנוכה מסוגלים לזכות בהם לרפואה, בין רפואת הנפש ובין רפואת הגוף.

ז. בספר קדושת לוי (עניני חנוכה) כתב דבכל שנה ושנה בימי החנוכה מתעוררת הנהגה של ניסים ונפלאות בעולם, דע"י קיום מצות נר חנוכה ועל הניסים אנו מעוררים את ההארה שהיתה "בימים ההם", והם מאירים גם "בזמן הזה", וזהו שאנו אומרים "ופורקן כהיום הזה", שגם היום בכל שנה יש תשועה ופורקן לכלל ישראל.

ח. בספר שפתי צדיק (עניני חנוכה) מובא, כי זקינו בעל החידושי הרי"ם זצ"ל היה מספר בימי החנוכה את הסיפור דלהלן: "בעיירה אחת היה יהודי עבריין שהיה "מוסר" את אחיו היהודים למלכות, וגרם להם צרות רבות ורעות, ובשנה אחת בימי החנוכה החליט בני עליה לשלוח משלחת אל החוזה מלובלין זיע"א לבקש שיתפלל עליהם שייפטרו מצרה זו, וכתבו שמו של המוסר בפיתקה והכניסוה אל החוזה ז"ל, וכאשר הסתכל בשמו של ה"מוסר" אמר: "נשמתי של יהודי זה מאירה בכל העולמות", והם יצאו במפח נפש, ואכן בנו של החוזה זצ"ל הסביר להם לאחר מכן: אנה, תכנסו שוב פעם ביום אחר, כי אתם נכנסתם מיד לאחר הדלקת הנרות, ואז עוד דלקו נרותיו של אותו מוסר, וכיון שנרותיו היו דולקים האירה נשמתו בכל העולמות", והוכיח מזה החידושי הרי"ם זצ"ל שאפילו נשמת אדם רשע שכזה מאירה בשעה שנרות החנוכה שלו דולקים.

בקשת נס

אם שכח לומר על הניסים בברכת המזון, יאמר בסוף ברכת המזון "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות", כמובא בסימן תרפ"ב. בס' ישועות יעקב (שם) מעיר על הרמ"א איך תקנו להתפלל הרחמן הוא יעשה לנו ניסים, הרי אין מתפללים על הנס, ומתרץ דמה שאין מתפללין על הנס הוא מחמת שמנכין לו מזכויותיו, וזה דווקא אם הנס הוא רק לעצמו ואינו גלוי ונראה לאחרים, אולם אם הנס שעליו הוא מבקש הוא מסוג הניסים דמלבד מה שיועיל לעצמו הוא יתפרסם לאחרים, שע"י יתקדש שם שמים ויתפרסם מנפלאות הבורא ית"ש, א"כ אף שמנכין לו מזכויותיו הרי שבאותו זמן זוכה בהרבה זכויות, שע"י נסובה כבוד שמים, כן כנגד הפסד הזכויות ישנו משקל כנגד שהם הזכויות הרבות שמתוספות לו ע"י הנר, וא"כ י"ל מתי אין מתפללים על הנס רק אם ע"י הנס לא יתפרסם נפלאות הבורא דאז יש לו הפסד דמנכין לו מזכויותיו, משא"כ במקום שע"י הנס יהיה פרסום כבוד שמים וע"י לא נאמר דאין מתפללים על נס, וזה שאנו מבקשין שיעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, כלומר סוג ניסים שיתקדש שם שמים על ידם, וע"י יתרבו זכויותינו.

בס' בכור שור (לבעל התבואות שור) במסכת שבת דף כ"א כתב דיש לחלק בין יחיד לרבים, דרך ביחיד אומרים דאין להתפלל על מעשה ניסים, אבל אם מתפלל שיעשה ניסים לרבים אפשר להתפלל שיעשה לנו ניסים ונפלאות, וזה מה שאומרים הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות, זה נוסח עבור הרבים. (עי' בכ"ז בס' שערי אושר מהגר"א זוננפלד שליט"א ח"א בסימן נ' ונ"א שהאריך בכ"ז).

דמי חנוכה

נהגו העם לתת בחנוכה מעות לילדים ולתשב"ר, ומכונה בפי העם "דמי חנוכה". המג"א בסימן תר"ע כתב דנהגין הנערים העניים לחזר על הפתחים, ומסביר הפרי מגדים (שם) הטעם מפני שמלכות יון הרשעה רצתה לבטל שלשה עמודים שהעולם עומד עליהם, תורה עבודה וגמילות חסדים, וע"כ כנגד עמוד התורה קבעו נר חנוכה נר מצוה ותורה אור, וכנגד עמוד העבודה קבעו הלל והודאה, וכנגד עמוד גמילות חסדים הנהיגו שהעניים יסבבו על הפתחים שיתנו להם צדקה וגמ"ח בעין יפה. בקיצור שו"ע סימן קל"ט ס"א כותב: "ומרבים בצדקה בימי החנוכה כי הם מסוגלים לתקן בהם פגמי נפשו ע"י הצדקה, וביחוד ללומדי תורה להחזיקם", וכ"כ בס' יסוד ושורש העבודה, וכן מובא בס' בני יששכר (חודש כסלו מאמר ג') ובס' חנוכת התורה, בהיות והנס נעשה דנמסרו זדים ביד עוסקי תורתך, ולעורר זה הנס נותנים צדקה ללומדי תורה ומחזיקין אותם, דלולי הם לא היה הנס כלל. וכ"כ במשנ"ב סימן תר"ע ס"ק ב' "נוהגים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים, ויש טעם לזה". וכן כתב בס' נהג כצאן יוסף חנוכה אות י"א עמ' קפ"ח ובס' מועד לכל חי פרק כ"ז סעיף ע"ג דצדקה בימי חנוכה היא סגולה לעשירות, וז"ל "לחלק לת"ח הנצרכים יותר, ויזכה בזה דהון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד". בשו"ת רבבות אפרים ח"א סימן ת"מ כתב לציון את דברי הרמב"ם בפ"ג מהלכות חנוכה "התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו ימי הלל ושמחה", ובפ"ב מהלכות מגילה כתב שאין שמחה גדולה ומפוארת אלא לשמח לב עניים, ולכן יש ענין מיוחד להרבות בצדקה וביחוד ללומדי תורה (עי' רמב"ם פ"ו הלכות יו"ט הי"ח ובשו"ת בנין שלמה להגר"ש כהן מוילנא הנ"ל סימן ל"ז).

בס' מועד לכל חי לרבינו חיים פלאגי סימן כ"ז אות ע"ג כתב בשם ס' מעשה הצדקה וז"ל: "להפריש בחנוכה כסף ויחלקם לתלמידי חכמים שהם מלאים תורה, שהם העולים במקום קרבן וקטורת סמים וכו', ומכאן תראה שנהגו לחלק המעות לתינוקות ולקטנים בימי חנוכה שהם בסוד נצח והוד". (עי' בס' בני יששכר חודש כסלו מאמר ג' אות כ"ב).

הנהגות וסגולות לבנים תלמידי חכמים ויראי ד'

פסגת שאיפותיו של כל הורה היא לזכות בבנים תלמידי חכמים ויראי שמים. והנה ספרות הראשונים והאחרונים, ההלכה והמנהג, שתולה בסגולות שונות לזכות בכך. לא מדובר כאן בסגולות משונות אשר מקורן רופף, אלא בסגולות נאמנות מגדולי הדורות אשר מפייהם אנו חיים, ומגשים אותן בפנינו בספריהם הקדושים. במאמר שלפנינו מקבץ סגולות שכאלו אשר כל הורה שיתודע אליהן, בודאי יאמץ אחת מהן אל לבו ויזכה לבנים ת"ח ויראי השם. מן הראוי לציון מה שכתב מרן החפץ חיים זצוק"ל בספרו אהבת חסד חלק ב' פרק ה' וז"ל: "ומן התימה על אנשים שמחפשים סגולות ומוציאין על סגולות כמה וכמה מאות אלפים כל אחד לפי עשרו, ומעותיהם לטמיון יורדים על סגולות חיצוניות שלא יועילו ולא יצליחו, הלא טוב שיעשו הסגולות שנמצאו בדברי חכמינו וזכרונם לברכה".

תפילת ההורים על הבנים

כתוב בספר חרדים (מצות התשובה פרק ה') - וכשם שצריך האדם להתפלל על עצמו, כך צריך להתפלל על זרעו שיהיו יראי שמים כדאמר במדרש שהעיד אליהו ז"ל, וכוונתו עמש"כ בתנא דבי אליהו רבה פ"ח וז"ל: "מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר וכל מעשיו הטובים היה עושה בסתר, והיה לו עשרה בנים מאשה אחת, ששה זכרים וארבע נקיבות, ובכל יום ויום היה מתפלל ומשתטח ומבקש רחמים ומלחך בלשונו עפר כדי שלא יבוא אחד מהם לידי עבירה ולידי דבר מכוער וכו', ולא נכנס הכהן ההוא לעולמו עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ובני בניו". וכ"כ בתנא דבי אליהו פרק כ"א. האלשין בשמואל א' ב' "ב כתב שלזכות לבנים הגונים, הרבה זכות עושה והרבה תפילה עושה, והוא היפך דברי בני אדם כי חינוך ולימוד הנער בתורה ומצוות ודרך ד' תלוי באב, כי הגדל עם אביו יגדל בשם טוב וכו', כי עינינו הרואות כמה שאביהם ואמם עוזבם והמה חכמים ושלמים, וכן רבים גדלו את פני אביהם ולא למדו מטוב מעשיהם וכו', אך אין זה כי אם שבזכותא תליא מילתא, ואשר ישחר אל ד' יתחנן ליתן לו זרע אנשים צדיקים לעבוד את ד' יהי עמו ויעל במעלות השלמות והכשרון".

בהגהות עטרת זקנים או"ח סימן מ"ז כתב בענין תפילת ההורים וז"ל: "ותמיד תהיה תפילת האב ואם שגורה בפייה להתפלל על זרעם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות טובות, ויכוון מאד בברכת אהבה רבה וכן בברכת התורה כשאומר ונהיה אנחנו וצאצאינו וכו', וכן בתפילת ובא לציון כשאומר למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה, בכל מקומות אלו יעשה תפילתו קבע על בניו שיהיו לומדי תורה", וכ"כ השלה"ק שער האותיות אות ד', וכן הובא במשנה ברורה סימן מ"ז ס"ק י'.

כתב רבינו יונה באגרת התשובה אות ע"ט: "תהא האשה זהירה להתפלל ערב בוקר וצהרים, ובסוף תפילתה יהיה עיקר תחנוניה על בניה ובנותיה שיהיו יראי שמים ושיהיו בניה מצליחים בתורה, כי עיקר זכות האשה בעוה"ב שבניה עובדים להש"ת ועושים רצונו ויראים אותו, וכשהיא בבית עולמה ובניה יש בלבם יראת שמים ועוסקים

בתורה ובמצוות, נחשב לה הדבר הזה כאילו היא בחיים ועושה כל המצוות, והיא במעלות עליונות בעוה"ב".

בס' חסד לאלפים סימן קל"ה ס"ב כתב: "שבשעת הוצאת הס"ת יש להתפלל ולבקש רחמים על זה שהוא שעת רצון", ודבר זה מפורש בזוהר פרשת ויקהל דף ר"ו. בשו"ת צמח צדק (הקדמון) סימן נ' כתב בתוך דבריו שצריכין כוונה גדולה כדי שע"י תפילת ארון הקודש תתעורר הכוונה, וגם התפילה רצויה ומקובלת היא ע"י ס"ת. הלבוש בסימן קל"ב כתב שפתחת הארון הוא לנו במקום ביאת מקדש לפני ולפנים (עי' במטה אפרים סימן תקצ"ב ובשו"ת פרי השדה ח"ג סימן ק"ע).

מובא בס' ארחות יושר (להגאון הגדול מרן רבי חיים קניבסקי שליט"א) בערך "חינוך", ובס' עליו לשבח פרשת בהעלותך, דתפילת אב ואם על ילדיהם היא תפילה העושה רושם ופועלת דברים גדולים, משום שזו היא תפילה היוצאת ממעמקי הלב, וראי' לכך מדברי הספורנו (בראשית ל"ב א') עה"פ "וישכם לבן בבוקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם", וז"ל: "אמנם סיפר ברכת לבן לבנותיו להורות שברכת האב אשר היא על בניו בכל נפשו בלי ספק ראוי שתחול יותר בסגולת צלם אלוהים המברך כאמור בעבור תבונת נפשו". רואים מדבריו דתפילת ההורים על ילדיהם גם אם מדובר בלבן הארמי ראש וראשון לכל השקרנים בעולם, יש לזה כוח מיוחד היות ותפילת ההורים היא בלב שלם, ומתקבלת התפלה ביותר.

תפילת האם בשעת הדלקת נרות שבת

אחד הזמנים המיוחדים המסוגלים לתפילה על בנים טובים הוא זמן הדלקת נרות שבת קודש, ואכן נהגו הנשים בישראל מדור לדור להתפלל תפילה מעומק הלב בשעת מצות הדלקת נרות שבת, המקור לזה הוא בס' מעבר יבוק (שפתי צדיק) פט"ו בשם הזוהר (בראשית מ"ח) שהדלקת הנרות היא סגולה לבנים תלמידי חכמים, וכן מפורש ברבינו יונה באגרת התשובה פרק א' וז"ל: ותתפלל באותה שעה (של הדלקת הנרות) על בניה שיהיו מאירים בעולם בתורה ובמצוות, מפני שתפלה זו נאה להתפלל בשעה שהאירה נר של שבת, כענין שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור". היוצא מדבריו דהטעם ומנהג להתפלל בעת הדלקת נרות שבת כיון שהאשה האירה את הנר של שבת שהוא "נר מצוה", לכן יש להתפלל בשעה שהאירה נר של שבת כענין שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור".

רבינו בחיי בפרשת יתרו י"ט ג' כתב וז"ל: ולכן ראוייה האשה להתפלל לד' יתברך בשעת הדלקת הנרות של שבת שהיא מצוה שמוטלת עליה שיתן לה ד' בנים מאירים בתורה, כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור, דמכיון שד' הטיל על האשה את התפקיד למשוך לב בניה לאהוב את לימוד התורה, לכן היא יותר ראוייה להתפלל ע"ז להשי"ת, בבקשתה שיעזרהו להשלים תפקידה.

מנהג התפילה בשעת הדלקת הנרות הובא להלכה במג"א סימן רס"ה ס"ק י"א ובמשנ"ב (שם) ובמחצית השקל (שם), ומבאר מדוע זמן זה מסוגל לתפילה, שהרי אמרו חכמינו ז"ל שבשכר מצות הדלקת נרות שבת זוכים לבנים תלמידי חכמים כמובא בגמ' שבת דף כ"ג, וא"כ בתפילה בזמן עשיית מצוה עבור שכרה המיוחד רצויה ביותר לפני הקב"ה, וע"י התפילה יש מקום גדול יותר לחול את השפע המיוחד למצוה זו.

תפילה לאחר הדלקת נר חנוכה

בס' יוסף אומץ עמ' 131 כותב שאחרי הדלקת נרות חנוכה יתפללו הנשים על הבנים שיאירו בתורה, דבעת ההיא התפילה נבחרה ואל השמים עולה, וכ"כ בס' פלא יועץ (בחלק נר שבת וחנוכה).

כוחה של דמעה

בס' תפילה למשה עמוד ט"ו מובא שמרן החתם סופר זצוק"ל העיד על עצמו באמרו "תאמינו לי שמדי יום ביומו אני שופך דמעות שד' יזכני שבני יעלו מעלה מעלה בקודש יותר ממני". הגאון רבי אברהם רפול זצ"ל דרש על הפסוק "הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע בא יבוא ברנה נושא אלומותיו" (תהלים קכ"ו), דהיינו אדם שמתפלל להשי"ת בכל זמן שנושא משך הזרע בדמעות ותחינות, אז בידוע שבוא יבוא ברנה הילד יגדל במעלות התורה והוריו ירוו ממנו נחת, וזהו נושא אלומותיו. ואפשר להוסיף על דבריו שזה מש"כ "הזורעים בדמעה ברנה יקצורו" (תהלים קכ"ו), אדם שמשקיע תפילות ודמעות יקצור את מעשיו ברנה שיגדלו בניו ת"ח ויראי השם.

כתוב "וישא עשו קולו ויברך" (בראשית כ"ז ל"ח), במדרש בתהלים (שומר טוב תהלים פ', ו') הראו בזה חז"ל מה גדול כוחן של הדמעות, וזה לשון המדרש על הפסוק "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש": "רבי אלעזר אומר, שלוש דמעות הוריד עשו הרשע מעיניו, אחת מעיני הימין ואחת מעינו השמאל והשלשית קשורה בעינו, שנאמר "ותשקמו בדמעות שליש". רבי ברכיה אומר, שליש דמעה הוריד וכו'. אמר רבי אבין, ואית דאמרי משמיה דרבי שמלאי, אמרה כנסת ישראל רבון העולם בזכות שלוש דמעות שהוריד אותו רשע השלטת אותו בכל העולם ונתת לו שלוה בעולם הזה, לכשתבוא לראות עלבון בניו, שעיניהם זולגות בכל יום ודמעתם תדירה כלחם, שנאמר "והיתה לי דמעת לי לחם יומם", על אחת כמה וכמה שתתמלא

ונר הוליד את קיש, וכתוב אחד אומר קיש בן אביאל, וכי נר היה שמו והלא אביאל היה שמו, אלא זקנו אביאל היה רגיל להדליק נרות בביהכנ"ס ובביהמ"ד, ובזכות זה זכה שאול בן בנו למלכות, ולכן נקרא שמו נר, ולכן נהגו נשים צדקניות וכשרות להתקנים ולהדליקים לזכות המצוה". וכן כתב במפורש בשלה"ק עניני ביהכנ"ס וז"ל: "ולכן ראוי להדליק נרות בביהכנ"ס, ויזכו על ידי זה לבנים תלמידי חכמים". בס' פלא יועץ ערך "הדלקה" כתב: "אם הרחיב ה' את גבולו זהו כבודו כי ירבה כבוד בית הכנסת ובאורים יכבד את ה', ובזה יזכה לנר מצוה ותורה אור לו ולזרעו".

נתינת צדקה

מי שרגיל לקיים מצות צדקה בהידור זוכה לבנים בעלי חכמה, כמובא בגמ' בבא בתרא ט' ע"ב "ריב"ל אומר כל הרגיל לעשות צדקה הווין לו בנים בעלי חכמה". וכך כתוב בדרך ארץ זוטא פ"ט "ואם רצת לכבוד עני יהיה לך בנים בעלי תורה ומקימי מצוות בישראל". ובמסכת כלה פרק א' כתוב "הרועה שיהיו בניו זכרים בעלי תורה פיזור מעותיו לצדקה".

מִרְן הַחֶפֶץ חַיִּים זְצוּק"ל בספרו שם עולם (שער החפץ פ"ח) כתב לגבי בנ"א שנותנים צדקות ואעפ"י לא זכו לבנים ת"ח, וז"ל: "ידוע מה שאמרו בגמ' הרגיל בצדקה הווין לו בנים וכו', כל זה דווקא אם אין בידו דברים המעכבים ענין זה, לאפוקי אם יש בידו עוון חילול שבת במזיד או שאר חייבי כריתות וכו', אם לא שיעשה תשובה על עונותיו ואז יופר עונו לגמרי וכו', ואז ודאי יועילו לו צדקותיו וחסדיו שיהיו לו בנים בעלי חכמה", וכך משמע בשערי תשובה שער רביעי אות י"א.

הכנסת אורחים

מי שמקיים מצות הכנסת אורחים בהידור זוכה שיהיו בניו תלמידי חכמים, עפ"ד הגמרא סנהדרין (דף ק') "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קיסמא, גדולה לגימה (פירש"י אכילה שמאכילה אורחים) שמקרבת את הרחוקים מיתרו, דאמר ר' יוחנן בשכר (שמות ב', כ') "קראן לו ויאכל לחם", זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית וכו'. ובמדרש רבה (במדבר ה', י') כתוב, מצינו ברחב על שהכניסה את המרגלים לביתה ומלטה אותם, העלה עליה הקב"ה כאילו עמו עשתה וכו', ומה שכר נטלה, שנשאו מבנותיה לכהונה, וילדו בנים שהיו עומדים ומשמשים על גבי המזבח והיו נכנסין למקדש ומברכין את ישראל בשם המפורש, ואלו הן, ברוך בן נריה, ושריה בן מחסיה, וירמיה בן חלקיה, וחנומאל בן שלום, עכ"ל.

בספר כד הקמח (ערך אורחים) כתב וז"ל: "מצינו שמצוה הזאת של הכנסת אורחים, שהפרי שלה והשכר בעוה"ז הם הבני וכו', ועל מידה זו שהיתה בשונמית היה שכרה איתה שזכתה לבן, והיה הבן נביא והוא חבקוק", עכ"ל. ובספר כף החיים (פלאגי' סימן ה' אות ט') הביא בשם ספר חרדים, דשכר המכניס אורחים בתוך ביתו, שזוכה לבנים תלמידי חכמים.

זיכוי הרבים

מובא בשו"ת חתם סופר בהקדמתו לחלק יורה דעה עה"פ "כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה" (תהלים ל"ז), דאם אדם חונן ומלוה ונותן לאחרים ומזכה את הרבים, אזי הריהו זוכה להצלחה בחינוך ילדיו לתורה ויר"ש "וזרעו לברכה", וכן מובא שאמר מרן הגרי"ו מבריסק זצוק"ל "איני יודע ליתן עצות להצלחה בחינוך, אך דבר אחד ראיתי, כי בדרך כלל מי שמזכה את הרבים יש לו בנים טובים, וכמאמר הפסוק גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך". וכ"כ בליקוטי החפץ חיים קונטרס ת"ת של עולם וז"ל "האנשים מזכי הרבים עבור זה זוכים לבנים גדולי תורה שמזכין את כלל ישראל בתורה ובמצוות". בס' קונטרס עצות לזכות ביום הדין מהגר"ח קרלנשטיין זצ"ל (עמוד מ"ז) כתב דיש רמז לזה מהפסוק בפרשת בלק "יול מים מדליו וזרעו במים רבים", דפסוק זה נדרש על התורה בגמ' נדרים פ"א ע"א דאין מים אלא תורה, אלא דבגמ' שם דרשו מזה שיש להזהר בבני עניים שמהם תצא תורה, ולמדו כן ממה שנאמר "מדליו" שהוא מלשון דלות ועניות, ואכן י"ל באופן נוסף דנרמז בזה דאם אדם מזיל מדליו כלומר נותן מתורתו ג"כ לאחרים, אזי עי"ז זוכה שיהיה "זרעו במים רבים", כלומר שיזכו זרעו להרבה תורה.

החזקת לומדי תורה

מובא בזוה"ק פרשת תזריע דף נ"ג דמי שמחזיק ביד לומדי תורה יוצאים ממנו בנים ת"ח. (עי' בס' מעיל צדקה סימן תקע"ח).

מוהל וסנדק צדיק וירא שמים

יש לאדם להדר אחר סנדק ומוהל צדיקים, וכפי שכתב הלבוש יור"ד סימן רס"ד ס"א וז"ל: "יש לאדם להדר ולחזור אחר מוהל ובעל ברית (סנדק) היותר טוב וצדיק, שיכוונו במילתו כוונה מובחרת ומעולה ויגרום שגם הולד יהיה כמותם", וכ"כ בעל הבן איש חי בספרו עוד יוסף חי דרושים פרשת בראשית.

תעניות

בס' עמודי שש (עמוד ש"ע) מובא שכל ימיו היה ר' איצלה המבורגר זצ"ל מתחנך שבניו יגדלו לגדולים בישראל, ולא זו בלבד אלא שהתענה ארבע מאות תעניות כדי שיזכה שבניו יגדלו לרבנים, וכן הוה.

רק השמן והפתילה והאור, או ג"כ דבר המקבל את השמן דהוא ג"כ בכלל נר, והאר"ך בזה בשו"ת אבני נזר או"ח סימן ת"ק. אולם מדברי הערוך ערך "נר" משמע דנקרא נר גם לגוף הכלי המקבל את השמן, לכן משמע באוצר תשובות הגאונים שבת מ"ז ע"ב ובאור זרוע הלכות ערב שבת סימן כ"ח. ויש אומרים דבכלל הרגיל הוא שידליק בשמן זית, ועל ידו יזכה לבנים המאירים בתורה שנמשלה לשמן זית, וכ"כ החיד"א בס' מחזיק ברכה סימן רס"ד אות ב' 'במקום שמצוי שמן זית צריך להזהר בו, דהרגיל בנר הווין ליה בנים ת"ח, ומטעם זה צריך להזהר בשמן זית כדי לזכות לבנים המאירים בתורה שנמשלה לשמן זית". בס' ראש יוסף או"ח סימן רס"ג סק"א "צריך להדליק נר שבת בשמן זית לזכות לבנים מאירים בתורה שנוחים בהלכה כשמן זית", וכ"כ בפלא יועץ ערך "נר".

המנהג בתפוצות ישראל להתחיל אחר החתונה להדליק ב' נרות של שמן זית, ומוסיפים כל פעם אשר יולד בן או בת שיזכו בזכות זה שיהיו בניהם וחתניהם תלמידי חכמים, וכ"כ בליקוטי מהר"ח בהכנת נרות שבת, ומציין דברי הגמ' שבת כ"ג ע"ב דבשכר שמרבין בנרות בשבת הווין ליה בנים וחתנין רבנן. ראוי שתתפלל האשה בשעת הדלקה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים ומאירים בתורה, וכן הוא לשון המג"א בשם רבינו בחיי פרשת יתרו דתפילה בשעת קיום מצוה רצויה יותר, וכ"כ במחצית השקל סימן רס"ג סק"א.

בס' הקטן והלכותיו ח"ג עמוד קמ"ד מובא בשם הגה"צ רבי משה אהרן שטרן זצ"ל לפרש את מימרת חז"ל דהרגיל בנר הווין לו בנים ת"ח, היינו דאדם שרגיל ללמוד לאור הנר עד שעות מאוחרות בלילה, והבן מתעורר באמצע הלילה ורואה את אביו שקוע בלימוד תוה"ק, אזי יהיה לו בנים ת"ח, שהבנים רואים דוגמא חיה אצל אביהם והם ג"כ ממשיכין בדרך זו.

דקדוקים בהדלקת נרות חנוכה

מובא בס' הזכרון להגר"י הוטנר זצ"ל כתב יד מרבינו יצחק בן הראב"ד וז"ל: "הזהיר בנר חנוכה [וכגירסת הר"ח] הוין לו בנים זכרים שיהיו תלמידי חכמים, והרי כל העולם מדליקין נרות חנוכה ואין כולם ולא רובם זוכים לבנים זכרים ושיהיו ת"ח, אין לתמוה מזה, שהאמת הוא חכמים הם אמת ודבריהם אמת, וכפי מה שכל העולם מדליקין נרות חנוכה שרובא דרובא יוצאין ידי חובתן, אבל מיעוטא דמיעוטא זהירין בהדלקתן בכל פרטיה ודקדוקיה, יקנה וישיג בכח המצוה ובסגולתה בנים זכרים ות"ח.

ברכה על הדסים בשבת

כתב המהרש"א בח"א שבת דף ל"ג ע"ב דטוב להדר לברך בשבת קודש על הדסים, ושכרו שיהיו בניו חכמים בתורה, דכמו שזוכין לבנים ת"ח ע"י הדלקת ב' נרות בשבת אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, ה"ה מריחים ב' אגודות הדסים, ע"ש שבנים צדיקים נקראו הדסים. בס' בן יהוידע בכתובות י"ז ע"א כתב על דברי הגמ' שרבי יהודה בן אילעאי שהיה רוקד בחנוכה עם בד של הדס לסימן טוב שיזכו לבנים צדיקים שנקראים הדסים. וכ"כ בס' המדות (ערך בנים).

הבדלה על היין במוצאי שבת

מדברי סופרים צריך להבדיל על היין שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו", ודרשו חז"ל בפסחים ק"ו ע"א זכרהו בדברים הנאמרים על היין, ובגמ' שבועות י"ח ע"ב מובא בשם רבי יהושע בן לוי כל המבדיל על היין במוצאי שבתות זוכה לבנים ראויים להוראה, דכתיב "להבדיל ולהורות". התורה תמימה (ויקרא פרק י"א הערה ח"ד) כתב נראה שייכות הגמול למבדיל על היין במוצאי שבת, משום דבנר שמבדיל על היין נותן כבוד לקדושת שבת שמלוהו ביין ומבדיל בזה מן החול, ועבור זה יהיה לו בנים זכרים שידעו להבדיל בין קודש לחול, ותהיה הכוונה בנים זכרים שידעו להבדיל ולהורות.

השאלת ספרים

מי שקונה ספרים ומשאילן לאחרים כדי שיהיה להם אפשרות לעסוק בתורה זוכה לבנים ת"ח זרע אנשים צדיקים, וכ"כ במפורש במד"ר (במדבר י"ד ו'), וכ"כ בס' מעבר יבק חלק שפת אמת פרק כ"ו. בס' חסידים סימן תתע"ד מביא מעשה באיש אחד שהיה בדרך והודיע לאשתו שהיום הוא ישוב לביתו, כשבא בעלה נתן לה מטבע שתקנה בו מעיל, אמרה לו אותה מטבע תן לי ותן לי רשות לקנות בו ספר, או אשכור סופר ויכתוב לי ספר ואשאל ללימודים שילמדו בו, ונתן לה בעלה לעשות כדבריה וזכתה וילדה בן, ואותו בן היה למדן והיה שונה מכל אחיו שהיו עמי ארצות, וכ"כ בס' פלא יועץ (ערך ספר) שהקונה ספרים ומשאילן לאחרים ראויה היא זכות המצוה שיהיה לו זרע אנשים חכמים.

הדלקת נרות בבית הכנסת

אף שהבאנו לעיל דהרגיל בנר הווין לו בנים ת"ח היינו נרות שבת, מוצאים אנו שהראב"י"ה במסכת שבת פ"ב פירש דהכוונה גם למדליק נרות בבתי כנסיות ובתי מדרשות שיהיה אור למתפללים ולעוסקים בתורה שזוכה שיהיו בניו תלמידי חכמים, וז"ל: "מש"כ בשבת כ"ג ע"ב הרגיל בנר הווין לו בנים ת"ח, פירוש נר שבת נר חנוכה נרות מצוה, וכן נרות לביהכנ"ס ולביהמ"ד, וגרסינן באגדה כתוב אחד אומר

עליהם רחמים". רואים אנו עד כמה גדול כח הדמעות, כל הממשלה שיש לעשו בעולם הזה זכה ע"י שלוש דמעות. ומידה טובה מרובה, אם הן הועילו כל כך לאותו רשע כדבר שגורם רעה לעם ישראל, בניו של הקב"ה, קל וחומר שהן מסוגלות להביא תועלת רבה ליהודי המתפלל על דברים טובים.

אדם שמתפלל ומוריד דמעות בתפילתו, יש לתפילה זו כח עצום, ובודאי שאין תפילתו חוזרת ריקם. וכח זה נשאר גם היום, כפי שאמרו חז"ל (ב"מ דף נ"ט) "אמר רבי אלעזר אע"פ ששערי תפילה ננעלו בשעה שנחרב בית המקדש, שערי דמעה לא ננעלו". ומובא בשלטי הגיבורים על המרדכי ברכות פ"ד אות ה' "כל הבוכה בתפילתו, כוכבים ומזלות בוכים עמו ותפילתו נשמעת".

בספר חסידים סימן ק"ל כתב "שאדם שאינו זכאי שיקבל המקום תפלתו אלא בעבור תוקף תחנונים ודמעות עיניו אשר תמיד בוכה ומתחנן, אעפ"י שאין בידו זכות ומעשים טובים מקבל הקב"ה תפילתו ועושה חפצו".

ברכת התורה

בס' מטה משה (ח"א אות שנ"א) כתב וז"ל: "ובזכות שיתן שבח והודאה ויברך ברכת התורה בתום לבבו וכו', התורה מתרבה אצלו ולזרעו ולזרע זרעו", וכן כתב הלבוש או"ח סימן מ"ז וז"ל: "מאד מאד צריך האדם להזהר בה (לברך ברכת התורה) להראות שהתורה היא חשובה בעיניו ונהנה ממנה כמו שמברך על שאר הנאותיו, ואם אינו מברך עליה אינו זוכה לבן תלמיד חכם, שזה עונשו מדה כנגד מדה שמאחר שאינו מברך עליה מורה שאינו קורא בה לשמה".

הפרשת חלה

מצות הפרשת חלה נמסרה להאשה לקיימה, לפי שע"י שחטאה חוה גרמה מיתה לאדם הראשון ואבדה חלתו של עולם, על כן נתנו להאשה מצות חלה לתיקון, וכך כתוב בירושלמי מסכת שבת פרק ב' הלכה ו' "כיון שהאשה מקשקשת עיסתה במים היא מגבהת חלה וגרמה לו חוה מיתה, לפיכך מסרו מצות חלה לאשה". כתוב בהגהות מימוניות הלכות חלה אות ל' דבשעת הפרשת חלה תתפלל האשה שיתן לה השי"ת בנים צדיקים וז"ל: "ובכן נתן לה הקב"ה תאות לבה וארשת שפתיה בל מנע, ובכן תתפלל אשה תמיד בשעה שהמצוה בידה ומקיימת אותם כהלכותיה שיתן לה הרחמן בנים צדיקים ויראי השם ויודעין שמו יתברך".

מזהירי שבת

מובא בשו"ע או"ח סימן רנ"ו ס"א, כשהיו ישראל בישובן היו תוקעין בערב שבת שש תקיעות כדי להבדיל את העם ממלאכה, וכתב הרמ"א, ונהגו בקהילות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריז שליח ציבור להכין עצמו לשבת, והוא במקום תקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום. וכתב המשנ"ב (שם). כדי שלא יבואו ישראל לידי חילול שבת, ובקהילות גדולות מאד שא"א להכריז נכון מאד שימצאו אנשים המתנדבים בעם לילך ולזרז בכל רחובות קריה על דבר סגירת החנויות והדלקת נרות, וכעת נמצא כן בכמה עיירות גדולות חברות קדושות המיוסדות על השגחת שבת, ואשרי חלקם כי הם מזכים את ישראל לאביהם שבשמים, ויזכו עבור זה המחזיקים תמיד במצוה זו לבנים גדולי ישראל. ובשער הציון (אות ו') מוסיף ע"ז, **ופעין מה שאמרו בשבת כ"ג ע"ב הזהיר בנר** עי"ש, ושם הוא היה זהיר רק בעצמו, וכש"כ בזה שמזכה תמיד לרבים מבני ישראל, וגם אמרו חז"ל גבי אלקנה כשהיה עולה לרגל בכל שנה היה מכוון בכל פעם לזרז את ישראל שהם ג"כ יזכו במצוה זו לעלות לרגל, ואמר לו הקב"ה אתה כוונת לזכות את ישראל, אוציא ממך בן שיזכה את ישראל לפני, וזכה ויצא ממנו שמואל.

הדלקת נרות שבת

מובא בגמ' שבת כ"ג ע"ב, אמר רב הונא הרגיל בנר הווין לו בנים תלמידי חכמים, הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה וכו'. ופירש"י, בנים תלמידי חכמים דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה בשבת וחנוכה בא אור התורה, וכתב בחידושי מהרש"א (שם) מדוע נקטו במזוזה ובציצית לשון "הזהיר", ואילו בהדלקת נרות שבת נקט "הרגיל", דבטלית ומזוזה האיש מזהיר עליהם יותר מן האשה לכן נקט הזהיר, משא"כ בנר עיקר המצוה היא באשה לכן כתוב לגבי האיש הרגיל, דהיינו מרגיל את אשתו להיות זהירה בנר.

כתב הט"ז יור"ד סימן י' ס"ק י"ז דבג' פעמים נקרא רגיל דבג' פעמים הוא חזקה, וכך משמע בגמ' גיטין דף מ"ו ע"ב. בס' פרדס יוסף פרשת כי תשא ל"ג ב' מציין דברי הירושלמי פאה פ"א ה"א קידושין פ"א פ"ו דרק בג' פעמים נקרא רגיל. ובלשון "רגיל" יש כמה פירושים, יש אומרים דהיינו שמרבה בנרות וכלשון הגמ' בשבת כ"ג ע"ב "רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דרבי אבין נגרא, הוא דהוה רגיל בשרגי טובא (בהרבה נרות), אמר תרי גברא ררבבי נפקי מהכא". ויש אומרים שמשתדל לעשותו יפה ומהודר, וכדברי הטור בריש סימן רס"ג, יהא זהיר לעשות נר יפה דאמר רב הונא הרגיל בנר שבת להשתדל בו לעשותו יפה הווין לו בנים ת"ח. ודלא כהמהר"ל מפראג בס' נתיבות עולם נתיב התורה פרק י"ח שמסתפק מה שכתוב נר היינו

ועיין בזה בשונה הלכות סי' תרע"א סעי' י"א ובדינים והנהגות לחזו"א פכ"א אות א' ובס' תורת המועדים סי' תרע"א ובס' ברכת אברהם שבת כ"א ע"ב ובדרך אמונה פ"ד ממעשר הי"ד בביה"ל ובס' נר חנוכה פ"א סעי' ט"ו ס"ק מ"ד ובשו"ת או נדברו ח"ה סי' ל"ט.

השמטת השו"ע לדין מצות נר איש וביתו

שאלה: מ"ט הטור והשו"ע השמיטו עיקר הדין שמצות נר איש וביתו בנר חנוכה, וכתבו רק דין מוסיף והולך.

תשובה: **כי זה פשוט.**

כן הקשה בס' חמד משה סי' תרע"א ס"ב. ועמש"כ לתרץ בשו"ת אור לציון ח"ד פמ"ב ס"א ובס' אבי עזרי פ"ד מחנוכה ובשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' רפ"ה לס' תרע"א ובפרמ"ג מ"ז סי' תרע"א סק"א ובשדי חמד ח"א ס"ד חנוכה כלל ט' או"ד ובשו"ת בנין שלמה או"ח סי' נ"ח ובשו"ת זכר יהוסף ח"ד סי' רמ"ג ובשו"ת דברי יציב ח"ב או"ח סי' רפ"ג ובס' יומין דחנוכה סי' ט"ו ובשו"ת משנה הלכות חט"ו סי' ר"ד ובס' נתן פריז חנוכה במילואים ובס' שואל כענין מועדים עמ' תע"ב. ובס' אריה שאג עמ' תרמ"ג השיב מרן, כי כך המנהג עי"ש, ובס' שערי אשר ליידיי הג"ר אשר זוננפלד חנוכה סי' כ"ח ובס' פרדס יוסף החדש חנוכה עמ' קע"ט ובס' מועדי ה' חנוכה עמ' רי"ב עי"ש.

בני הבית אם מותרים באכילה קודם נר חנוכה

שאלה: לנוהגים כהשו"ע שרק בעה"ב מדליק, האם בני הבית מותרים באכילה קודם נר חנוכה.

תשובה: **לא.**

ועמש"כ בזה בס' אמת ליעקב להגר"י קמינצקי זצ"ל סי' תרע"ו ובשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' נ"ח.

ליתן לבנו להדליק פחות מחצי שעה

שאלה: מי שאין לו שמן ליתן לבנו להדליק נר חנוכה רק פחות מחצי שעה, האם ידליק להרמ"א שכ"א מדליק.

תשובה: **לא.**

ועי' מש"כ בזה בגליון וישמע משה גליון צ"ו מקץ תשע"ו דעות הרבנים בזה. ובס' אשל אברהם מבוסטשאטש מה"ת סי' תרע"ה כתב שא"צ לחנך קטן שידלק חצי שעה. ועמש"כ מרן עי"ז בס' דעת נוטה ציצית תשו' תר"ג, ומש"כ בס' מבשר טוב חנוכה ס"א, ומש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"י אות א'.

בני ביתו להשתתף בפרוטה כשאין מדליקים

שאלה: להרמ"א שכ"א מבני הבית מדליק, כשאין לו שמן ליתן לבנו להדליק האם הבן ישתתף בפרוטה או שא"צ.

תשובה: **טוב.**

ועמש"כ בס' שלמי תודה להגרב"צ פלמן זצ"ל חנוכה סי' י"ג אות ג'.

הדליק ביום א' שניים

שאלה: מי שטעה והדליק ביום א' שניים האם יצא, או צריך לחזור ולהדליק אחד.

תשובה: **יצא אבל עשה שלא כהוגן.**

ועי' בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' תקצ"ג שהשיב מרן אולי, ומה שצייתיני שם, ומש"כ בשו"ת משנת יוסף חיי"ג סי' רל"ג, ובס' חוט שני למרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל חנוכה עמ' ש"ג עי"ש.

להדליק נר חנוכה בפמוט של נר שבת

שאלה: בט"ז סי' תרע"א סק"ב כתב שאין להשתמש בפמוט של נר שבת לנר חנוכה משום הידור, וצ"ע מהו ההידור בזה דא"כ גם אין להשתמש בכוס של קידוש להבדלה.

תשובה: **אין מערבין שמחה בשמחה, וקידוש והבדלה שאני ששניהם מצוה אחת.**

ועמש"כ בזה בשו"ת מהרש"ל סי' פ"ה ובפרמ"ג שם סי' תרע"א ובס' כף החיים שם ס"ק ל"א ובס' מאי חנוכה עמ' ק"נ ובס' גם אני אודך תשו' הגר"מ חליהו חיי"ו סי' כ"ג ובשו"ת אבני דרך חט"ו סי' קל"ד.

להניח נר חנוכה למטה מי' טפחים להרמב"ם

שאלה: מ"ט השמיט הרמב"ם מצוה להניח נר חנוכה למטה מי' טפחים כמש"כ השו"ע.

תשובה: **סתם הנחה היא משיראו ולא ע"ג רצפה.**

ועמש"כ בזה בס' פרדס יוסף החדש חנוכה עמ' רי"ז.

הניח מקצת שלהבת למעלה מכ'

שאלה: אם הניח מקצת מהשלהבת מתחת לכ' אמה ומקצת למעלה מכ' אמה, האם יצא ידי חובת נר חנוכה.

תשובה: **לא.**

ועמש"כ בזה הגר"ש קלוגר בס' החיים סי' תרע"א ס"ו ובחכמת שלמה שם, ועי' בפרמ"ג שם מ"ז סק"ה.

רץ להדליק נר חנוכה בחשד והזיק

שאלה: לדעת ר"י בב"ק כ"ב שהמזיק כשרץ לנר חנוכה פטור, האם זהו גם כשמדליק נר חנוכה משום חשד.

תשובה: **כן.**

ועמש"כ בזה בשו"ת מעשה אפוד [הנדמ"ח] סי' פ'.

זצ"ל, ובשו"ת אורחותיך למדני ח"ו סי' קט"ז ובשו"ת משנת יוסף חיי"ד סי' שמ"ב ובשו"ת ברכת אריאל להג"ר אריאל עוזרי ח"א סי' מ"ד ובס' מועדי ה' חנוכה פ"ד ס"ב.

נר חנוכה בחלון ביהכ"ס

שאלה: מי שאין יכול להדליק נ"ח כי אם בחלון ביהכ"ס האם ידליק שם.

תשובה: **ביזוי מצוה.**

וכ"כ בס' חוט שני חנוכה סי' תרע"א, ועמש"כ בזה בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' שנ"ד אות נ"ח ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' נ"ו ובס' נטעי גבריאל חנוכה ס"א ובשו"ת דברי בניהו חכ"ו סי' מ"ו ובתשובות והנהגות ח"ז סי' פ"ד אות ט' ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' קצ"ב, ומה שכתבתי בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"ג אות י'.

אכילה קודם נר חנוכה

שאלה: מ"ט לא הוזכר בשו"ע שאסור לאכול קודם שמדליק נ"ח כמו בהל' לולב ושופר.

תשובה: **לא בכל מצוה הזכיר זה.**

קטן באכילה

שאלה: אם גם בקטן יש להקפיד שלא יאכל קודם ההדלקה.

תשובה: **טוב ליהזר.**

ובשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' נ"ז שא"צ להקפיד בקטן, אכן בס' אמת ליעקב עמ' רנ"ב הערה 586 להחמיה, וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' קס"ג אות כ"ט.

פרסומי ניסא לגוים

שאלה: האם שייך פרסומא ניסא לגויים.

תשובה: **תרמודא גוים הוי.**

ועמש"כ בזה בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' תנ"ז ובשו"ת אגרות משה ח"ד או"ח סי' ק"ה ובס' מועדים וזמנים ח"ב סי' קמ"א ובשו"ת פתחא זוטא ח"א סי' מ"ה ובשו"ת להורות נתן ח"ד סי' ס"ג ובשו"ת משנה שכיר ח"ב סי' ר' ובס' ברכת שמעון מועדים, ומש"כ מרן שליט"א בס' טעמא דקרא לחנוכה, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ב סי' מ"ט ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' קצ"ד ובשו"ת בירורי חיים ח"ח סי' כ"ו, ובס' פרדס יוסף החדש חנוכה עמ' שצ"ט, ובס' רץ כצבי במעגלי השנה ח"ב ס"ג, ובס' גם אני אודך תשו' הג"ר אדיר כהן ח"א סי' י"ז עי"ש, ובס' שפתי אייל [היו"ל ע"י מכן גם אני אודך] סי' מ"ו בשם מרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל ובס' חשוקי חמד שבת כ"א ע"ב.

ימין בחלון

שאלה: מי שמדליק בחלון אם יש ענין להדליק בימין כמו בפתח.

תשובה: **כן.**

וכ"כ בס' חוט שני חנוכה עמ' ש"ג ובס' משנת יוסף סוגיות להגאון רבי יוסף ליברמן ח"ב סי' ל"ג, וכן נקט הגרש"ז זצ"ל בס' מבקשי תורה ח"ד עמ' ט"ו אות ז', אכן בשו"ת בצל החכמה ח"ב ס"נ אות ו' ובעל המשנה הלכות המובא בקובץ בנתיבות ההלכה חנוכה ל"ג כתבו דא"צ ימין, ועי' בס' ארח כהלכה ח"א עמ' תקצ"א ובס' הליכות שלמה חנוכה פי"ד דה"ל ג' ובס' חנוכה פי"א ס"ב ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ב דדון סימן רע"א, ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' קפ"ט בשם הגר"א נבנצאל שבעי ימין, ועי' מה שהשיב מרן בס' דולה ומשקה עמ' רל"ט ומש"כ בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו אעה"ז סי' כ"א.

חלון בפרסומי ניסא או פתח

שאלה: אם בחלון יש פרסומא ניסא יותר מפתח הבית, היכן ידליק.

תשובה: **בחלון.**

ועמש"כ בשם מרן שליט"א בס' תורת המועדים סי' תרע"א ס"ק י"ג שכן נהג החזו"א, וע"ע בזה בשו"ת משנת יוסף חיי"א סי' קי"ז אות ב', אכן בהליכות שלמה חנוכה פי"ד דה"ל אות ה' ו' ובחוט שני חנוכה עמ' ש"ו ש"ז שידליק בחוץ, וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' פ"ד וכן בס' מגדלתו ומרוממתו עמ' 340 כתבו דעדיף חלון, בשם הגרח"פ שיינברג זצ"ל.

פרסומי ניסא או מזוזה

שאלה: אם פרסומא ניסא עדיף על דין להדליק כנגד המזוזה.

תשובה: **דוחה.**

ועמש"כ בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' נ"ב ובשו"ת משנת יוסף חיי"א סי' קי"ו.

נכבה ע"י הרוח

שאלה: אם הדליק נ"ח במקום שיש רוח חזקה ונכבה, האם ידליק בבית ואח"כ יעביר לחוץ.

תשובה: **ידליק בבית ולא יעביר.**

ובקונ' חנוכה ומגילה כתב בשם הגרי"ז זצ"ל שידליק בבית ואח"כ בחוץ, ותמה בזה בס' מועדים וזמנים ח"ח עמ' ק"ד, ועמש"כ בביאור פלוגתת מרן שליט"א והגרי"ז בשו"ת משנת יוסף חיי"ס סי' קכ"ו אות ב'.

דעת החזו"א בפתח החצר

שאלה: האם לפי החזו"א מי שמדליק בפתח החצר של הבית לא יצא ונחשב כאילו שהדליק ברה"ר.

תשובה: **נכון.**

ברכה בנר חנוכה בכותל

שאלה: כשמדליקין נ"ח במקום המקדש האם מברכין כבית הכנסת כיוון שהוי בכיפת השמים.

תשובה: **לא.**

וכן חידש הגרש"ז ברוידא זצ"ל והו"ד בקובץ המועדים חנוכה עמ' צ"א, אולם במועדים וזמנים ח"ח ליקוטי הערות סי' קמ"ג ובשו"ת אז נדברו ח"ו סי' ע"ה ובשו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' קס"ג אות ס"ג כתבו שמברך, ועיין בס' אשרי האיש ח"ג עמ' רס"ב ס"ט ובשו"ת בית מרדכי סי' מ"א. ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' רנ"ז ובס' בשובי לירושלים עמ' רי"ט, וע"ע בשו"ת משנת יוסף חיי"ד סי' שמ"ח בענין ברכת הרואה על נרות הכותל המערבי עי"ש, ומש"כ בס' מועדי ה' חנוכה פ"ז ס"ה.

חשד בזמן הזה

שאלה: האם בזה"ז צריך להדליק נ"ח משום חשד.

תשובה: **כן.**

ובס' חוט שני חנוכה עמ' שט"ו כתב דל"ש בזמנינו, וכ"כ בהליכות שלמה חנוכה פי"ג סעי' י"א וכן בקובץ מבית לוי ח"י עמ' ה' ובתשובות והנהגות ח"ג סי' רט"ו, וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר חיי"ט סי' נ"ו, אכן באורחות רבינו ח"ג עמ' ד' ה' כתב שס"ל לקהילות יעקב ולחזו"א שחשד נוהג גם בזה"ז, וכן השיב מרן שליט"א להגר"י עדס כמובא בס' שיעורי חנוכה סו"ס כ', ושכן דעת החזו"א והקה"י.

עוסק בחשד

שאלה: העוסק בהדלקת נ"ח משום חשד האם יש לו פטור דעוסק במצוה.

תשובה: **ככל מצוה דרבנן.**

קטן שיש לו בית

שאלה: קטן שיש לו בית האם ג"כ צריך להדליק נ"ח משום חשד.

תשובה: **כן.**

ועמש"כ בזה בס' כרם אליעזר ס"ה סי' ל"ה, הנדפס בתוך ספר פרדס יוסף חנוכה, ובס' בנין חיים להג"ר שמואל חיים דומב ח"א ס"י.

קטן אם מדליק משום חשד

שאלה: קטן אם יכול להדליק נ"ח משום חשד בבית אביו כשהגיע לחינוך.

תשובה: **לא.**

ועמש"כ בזה בס' חוט שני חנוכה עמ' שט"ו דס"ל למרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שיכול להדליק, ובשו"ת בית שערים או"ח סי' ש"ס ובשו"ת מעשה אפוד ח"א סי' ע"ט ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' רמ"ח.

כשמדליק משום חשד אם הוקצה למצוותו

שאלה: כשמדליק נ"ח משום חשד, אם גם הוקצה למצוותו.

תשובה: **כן.**

ועמש"כ בזה בשו"ת שיח יצחק סי' של"ד ובס' משאת המלך חנוכה ס"ב ובס' מנחת אשר חנוכה סי' י"א ומש"כ מרן בס' דולה ומשקה עמ' רל"ד.

חשד או הידור

שאלה: מובא ממרן שליט"א דמי שיש לו או נרות להידור או נרות לחשד, עדיף נרות ההידור, וצ"ע הא חשד הוי חובה מעיקר הדין, ואילו נרות ההידור ל"ה חובה.

תשובה: **ההידור הלא מעיקר התקנה.**

כן הביא בשם מרן שליט"א בס' שומר אמת עה"ת עניני חנוכה, ועיין בס' יקח מצוות עניני הידור מצוה ס"ל ענף ט"ז.

למכור כסותו לקטן

שאלה: האם צריך למכור כסותו לנ"ח של קטן.

תשובה: **אין צריך.**

וכ"כ בשו"ת מחנה חיים ח"ג או"ח סי' נ"א.

מצוה בו בנר חנוכה

שאלה: השפת אמת שבת כ"א כתב שבנ"ח לא אמרי' מצוה בו יותר מבשלוחו כיון שהוי חובת בית.

תשובה: **לא מסתבר.**

ואכן במג"א סי' תרע"ז כתב שגם בנ"ח אמרי' מצוה בו, ועיין בס' חק המלך הל' חנוכה מש"כ בהך פלוגתא, וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ס"ו ומש"כ בבית מתתיהו ח"ב ס"ב אות ב'.

בית למעלה מכ'

שאלה: מי שביתו גבוה למעלה מכ' אמה, ויש מולו בתים גבוהים שרואים הנרות, אם מהני.

תשובה: **לא מהני.**

וכן דעת החזו"א כמובא באורחות רבינו ח"ג עמ' י' אות כ"ו וידליק בפתח, וכן דעת הקה"י בכתבי הקה"י החדשים מועד עמ' צ"ו, ומרן הגר"נ קרליץ בלקט דיני חנוכה פ"ב עמ' ל"ט ס"ז, אולם בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ס"ה שיכול להדליק בביתו, וע"ע בס' מאורות נתן חנוכה סי' י"ט ובס' מצוות נר איש וביתו פ"ה הערה י"א, ובס' משנ"ב אבן ישראל סי' תרע"א, ובשו"ת משנת יוסף ח"ט סי' קס"א, ומה שהשיב מרן בס' שאלת רב ח"ב עמ' שע"א ובס' אשרי האיש ח"ג עמ' רמ"ט, ובס' מועדים וזמנים ח"ו סו"ס פ"ח ובס' מגדלתו ומרוממתו עמ' 340 כתבו דמהני בשם הגרח"פ שיינברג

לחזור על הפתחים לנר חנוכה משום חשד

שאלה: אם צריך לחזור על הפתחים להדליק נר חנוכה משום חשד.

תשובה: כן.

ובס' לבנימין אמר עמ' נ"ח השיב ע"ז מרן אולי. ועמש"כ בזה בס' כרם אליעזר שבתוך ס' פרדס יוסף חנוכה ס' ל"ב אות ה'.

מצוה בו בהדלקת חשד

שאלה: כשמדליק נר חנוכה משום חשד האם אמרי' מצוה בו יותר מבשלוחו שידליק דווקא בעצמו, או אין קפידא.

תשובה: כן.

ועמש"כ בס' כרם אליעזר שבתוך ס' פרדס יוסף חנוכה ס"ה סעי' מ"ו.

להשתמש לאור חשד

שאלה: אם מותר להשתמש לאורה של נר חנוכה שהודלק משום חשד.

תשובה: לא.

והסתפק בזה בשו"ת שיח יצחק ס' של"ד ובס' משאת המלך חנוכה ס"ב. אכן בס' מנחת אשר חנוכה ס' י"א כתב דאסור להשתמש. וכ"כ בשו"ת פקודת אלעזר או"ח ס' מ"ט או"ב. ועמש"כ בשו"ת עמק התשובה ח"ח ס' ר"נ ובס' כרם אליעזר חנוכה ס"ה ס' מ"א שבתוך ס' פרדס יוסף ובס' פנינים מבי מדרשא חנוכה ס' ע' אות ו'.

נר שהודלק מבעוד יום לחשד

שאלה: נר שהודלק מבעוד יום האם מהני לנר חנוכה משום חשד, או שצריך לכבות ולהדליק.

תשובה: מהני.

וכ"כ בשו"ת חתן סופר ס' ע"א ובשו"ת בית שערים או"ח ס' ש"ס, וע"ע בשו"ת שיח יצחק ס' של"ד.

נר חנוכה באיסוה"נ משום חשד

שאלה: הדליק נר חנוכה משום חשד, האם אפשר להדליק באיסוה"נ, דל"ש מיכתת שיעוריה דסו"ס אין חשד.

תשובה: חלילה וחס.

ובס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרכ"ח השיב מרן בטעמא דשייך מכתת שיעוריה בנר חנוכה דהוי כמו שהדליק באויר. ולכאו' בנר חנוכה משום חשד לא איכפ"ל שיהא כאויר. וע"ע בבית מתתיהו ח"ג ס"ב.

נר חנוכה משום חשד ע"י עבירה

שאלה: הדליק נר חנוכה משום חשד ע"י עבירה האם קיים המצוה, דסו"ס אין חשד.

תשובה: מצוה הבאה בעבירה.

ועמש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ג אות כ"ז שבמצוה שעיקרה התוצאה לא איכפ"ל ממצוה בעבירה, ויעו"ש בענף ב' אות ז' שבנר חנוכה לא איכפ"ל ממצוה בעבירה שסו"ס נתפרסם הנס.

בנר חנוכה משום חשד אם מללה"נ

שאלה: אם אמרי' מצוות לאו ליהנות ניתנו כשמדליק נר חנוכה משום חשד.

תשובה: כן.

ועמש"כ בזה בס' כרם אליעזר שבס' פרדס יוסף חנוכה ס' י"ג אות ה'.

כמה נרות מדליק בחשד

שאלה: כשמדליק נר חנוכה משום חשד האם סגי בנר אחד או כמנין הימים.

תשובה: כמנין הימים.

ובטהרת השלחן ס' תרע"א ס"ח כתב דסגי בנר אחד, וכן דעת הגרי"ז מבריסק זצ"ל כמובא בס' זכור לדוד מנהגי ותיקין ס' ל' או"ט. וכפ"ס בס' הליכות שלמה חנוכה פי"ג הערה 52. אולם בס' משנת יעקב ח"ב ס' תרע"א שצריך להדליק כמנין הימים. וכ"פ בשו"ת משנת יוסף ח"ה ס' ק"ד.

נרות חשד אחר זמן רגל השוק

שאלה: האם אחר זמן רגל השוק צריך להדליק נר חנוכה משום חשד.

תשובה: אולי.

ובשו"ת אפרקסתא דענייא ח"א ס' ס"ג כתב דל"ש, ובשו"ת שיח יצחק ס' של"ד כתב דלא פלוג.

להדליק נר מנר בחשד

שאלה: האם מותר להדליק נר מנר או ע"י גפרור בנר חנוכה משום חשד.

תשובה: לא.

שמן מאוס לנר חשד

שאלה: האם יכול להדליק נר חשד בשמן מאוס.

תשובה: חלילה.

ועמש"כ בזה בס' חשוקי חמד חנוכה ס' כ"ו.

נר חנוכה או הלל

שאלה: מי שיכול בחנוכה לקיים או נר חנוכה או לומר הלל, מה עדיף.

תשובה: נר חנוכה קודם.

והגר"ש קלוגר בחכמת שלמה או"ח ס' תרפ"ג כתב שהלל קודם. אולם בס' הליכות שלמה חנוכה פי"ז ה"ה כתב דנר חנוכה עדיף. וע"ע מש"כ בזה בס' מבשר טוב חנוכה סו"ס כ'. ובשו"ת שאילת יעקב ס' קכ"א כתב שהלל קודם עי"ש.

מסתפק אם הדליק נר חנוכה

שאלה: מי שמסתפק אם הדליק נר חנוכה, האם צריך לחזור ולהדליק דספק דרבנן לקולא.

תשובה: חייב משום פרסומא ניסא.

ובפ"א השיב מרן ע"ז מסתמא ידליק בלי ברכה. וכ"כ בס' נטעי גבריאל חנוכה פל"ג ס"א עי"ש, ובס' פרדס יוסף חנוכה בס' כרם אליעזר ס"ד הערה או"ב, עפמש"כ השעה"צ ס' תרצ"ב ס"ק ט"ז במגילה, ובס' מועדי ה' חנוכה פ"ג ס"ח.

הדליק ולא בירך

שאלה: הדליק נר חנוכה ולא בירך האם יצא המצוה, או שיחזור להדליק בברכה.

תשובה: יצא.

ובמור וקציעה ס' תרע"ב כתב שבנר חנוכה הברכה משום פרסו"נ וכחלק מהמצוה.

שמן זית בשותפות או שמן פשוט

שאלה: מי שיש לו מעות לשמן פשוט לנר חנוכה או לשמן זית בשותפות, מה עדיף.

תשובה: שמן זית.

וכ"כ בשו"ת מחשבת הקודש ח"ב ס' מ"ד. וכ"כ לי הגר"א שלזינגר מח"ס מצות נר איש וביתו.

ליתן לקטן להדליק ההידור

שאלה: אם יכול ליתן לבניו הקטנים להדליק נר ההידור אחר שהדליק נר ראשון.

תשובה: אין ראוי.

ועיין בבן איש חי שנ"ר פר' וישב אות י"ח, ובס' חינוך הבנים כהלכתו פרק ק"ח ס"ט, ובס' מועדי ה' חנוכה פ"א ס"ה.

ליתן לחבירו כשאין לו

שאלה: מי שיש לו שמן בצמצום לכל שמונת הימים ולחבירו אין כלל, האם עדיף שידליק אחד ויתן לחבירו.

תשובה: כן.

וכ"כ המג"א ס' תרע"א והמחצה"ש שם והמשנ"ב ס' תרע"א סק"ו. ועי' בערוך השלחן ס' תרע"א ס"י, ובס' מועדי ה' חנוכה.

יש לו שמן לפעם אחת

שאלה: מי שאין לו שמן אלא כדי הדלקה אחת, האם יחלק השמן בידו לכל הימים לפרסם הנס או ידליק פ"א.

תשובה: ידליק פ"א.

אין לו בית האם חייב בנר חנוכה

שאלה: מי שאין לו בית וישן ברחוב, האם חייב בהדלקת נר חנוכה או שפטור.

תשובה: חייב לקנות.

ועמש"כ בזה מרן בס' טעמא דקרא חנוכה עמ' מ' ומובא בס' ישורון ח"ו, ובשו"ת דברי יעקב סו"ס ע"ח דמי שאין לו בית פטור מנר חנוכה. ועמש"כ בשו"ת באר אברהם ס' ט"ז עמ' רל"ו ובשו"ת ידבר פי ח"ב עמ' ל"ט ובס' מנחת אשר חנוכה ס' ט"ו ובס' פנינים מבי מדרשא חנוכה ס"ה ובשו"ת שביבי אש ח"ד ס' ס"ג ובס' קרואי מועד חנוכה סו"ס ה' ובס' חשוקי חמד ר"ה י"ח ע"ב ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' ל"ט ובשו"ת אורחותיך למדני ח"ו ס' קט"ו ובשו"ת ברית הלוי ח"א ס' פ"ט.

עוד בענין הנ"ל

שאלה: מש"כ בטעמא דקרא דמי שאין לו בית חייב בנר חנוכה, צ"ע ממש"כ התוס' סוכה מ"ו בטעמא דתיקנו ברכת הירואה בנר חנוכה שיש כמה בנ"א שאין להם בתים, ומשמע שפטורים.

תשובה: מיירי שאנוסים לגמרי.

ועמש"כ בזה בשו"ת באר אברהם ס' ט"ז ובס' מנחת אריאל שבת כ"ג ובס' מנחת אשר חנוכה ס' ט"ו ומש"כ בבית מתתיהו ח"ב ס' י"ב אות ו' ומש"כ בשו"ת דברי מנחם ח"ד ס"מ ובס' גבורת יצחק חנוכה ס' נ"א או"ב.

אכסנאי להדליק בעצמו

שאלה: אכסנאי האם יש ענין שידליק בעצמו נרות חנוכה, או יכול לכתחילה להשתתף בפריטי, להרמ"א שכל בני הבית מדליקין.

תשובה: יש.

ועיין עוד בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד שצ"ב, אם אכסנאי יברך בעצמו שעשה ניסים ושהחיינו, או ישמע מבעל הבית. ובקונטרס גם אני אודך על חנוכה, השיב מרן שישמע הכל מבעל הבית עיין שם, ובס' וישמע משה ח"א עמ' רי"ז.

בירך על נר חנוכה של חבירו

שאלה: בירך על נר חנוכה וסבר שהוא שלו, והיה נר חנוכה של חבירו, והלך להדליק בשלו, האם יברך שנית.

תשובה: כן.

ועמש"כ בזה בס' קרואי מועד חנוכה ס' מ"ד.

נר חנוכה ומזווה מאי קדים

שאלה: כשצריך לקבוע מזווה בביתו ולהדליק נר חנוכה, מאי יקדים קודם.

תשובה: מזווה דאורייתא.

וכן מבו' בס' מור וקציעה ס' תפ"ט להקדים מצוה מה"ת למצוה מדרבנן עי"ש. ובספר גם אני אודך תשובות בעל אבני ישפה זצ"ל, סימן קכ"ד ענף ה', כתב להקדים מזווה דתדיר מנר חנוכה, ומש"כ בזה בשו"ת אגרות תורה ס' צ"ג, ובקובץ היכל שמואל עמ' ק"ז, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין חלק ד' סימן כ"ד, וכתב לי הגר"א נבנצאל שמוזוה קדים שעובר בכל רגע. ועי' בס' דרך שיחה ח"א עמ' קפ"ז בשם מרן בנ"ח ומעקה, דמעקה דאורייתא, יעו"ש.

וע"ע בס' שערי ימי החנוכה להגר"י טשזנר עמ' רכ"ז ובשו"ת הרי יהודה ח"א ס"א או"ג, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה אות תע"ד הביא ממרן שהשיב על זה עיין או"ח ס' תרפ"ז ס"ב, ובאר בזה הג"ר אליעזר רבינוביץ שליט"א בקובץ המאור ניסן אייר תשע"ט עמ' ע"ח, דכוונת מרן דנר חנוכה יש בו דיני פרסומי ניסא, ודומה למגילה, שצריך להקדים מגילה לשאר מצוות, וה"ה נר חנוכה יקדים למזווה עי"ש, ואולם כאן השיב מרן שמוזוה דאורייתא. וע"ע מש"כ בשו"ת משנת יוסף ח"ו ס' קכ"ז ובשו"ת תשובות ישראל ח"ד ס' ע"ה ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"א ס' פ"ד, ובדברי הגר"נ גראס בעל שארית אברהם בקובץ מה טובו אהליך יעקב ח"ו עי"ש.

אבל לרקוד עם בניו

שאלה: האם מותר לאבל תוך שנה לרקוד עם בניו אחר הדלקת נ"ח.

תשובה: אין ראוי.

ועמש"כ בזה בס' מקראי קודש [הררי] חנוכה פ"א ה"ו, והגר"א נבנצאל כתב לי דאין לרקוד. והגר"א שלזינגר בעל השואלין ודורשין כתב לי שיכול לרקוד, ומובא בשו"ת שואלין ודורשין ח"ט סו"ס צ"ב עי"ש.

ללמוד הלכות חנוכה קודם ההדלקה

שאלה: האם מותר ללמוד הלכות חנוכה קודם הדלקת נר חנוכה.

תשובה: יתכן שמותר.

ובמועדי הגר"ח ח"ב תשו' ק' השיב מרן לענין ללמוד הלכות בדיקת חמץ קודם הבדיקה, יתכן שמותר, ויעו"ש מה שצייתי על זה, ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"ט ס' קי"ד, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין חלק ד' סימן י"ב, עיין שם, ואכן בס' חוט שני חנוכה עמ' שי"ח ס"ל למרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שמותר ללמוד הל' חנוכה קודם נ"ח, דליכא למיחש שמא ישכח להדליק, שיעסוק בהל' חנוכה עי"ש, וכ"כ בס' אלא ד' אמות של הלכה פס"ג ס"א בשם מרן, אולם בס' שערי ימי החנוכה להגר"י טשזנר עמ' מ"ח כתב שלא ילמד בעיון הל' חנוכה שמא ישקע בלימודו וישכח עי"ש, ובקונ' שמן המור פי"א סעי' י"ב עי"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ח פדלון חלק א' סימן י"ג, עי"ש.

בירך על נרות חנוכה ולא הבדיל

שאלה: בירך במוצאי שבת על נרות חנוכה וזכר שלא הבדיל, מה יעשה כשלא אמר ברוך המבדיל.

תשובה: צורך המצוה לא הוי הפסק.

ובס' כאיל תערוג מועדים עמ' תקנ"ט בשם מרן הגראי"ל שטינמן זצ"ל שירמוז לאחר שיוציאו ע"י שומע כעונה, ומה שכתב בזה בשו"ת שביבי אש ח"ד ס' פ' ובשו"ת תשובות ישראל ח"ג ס' י"ג ובשו"ת שערי יושר ח"ו ס' כ"ג ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו ס' צ"ה או"ב ובשו"ת משנת יוסף ח"י"ד ס' קצ"ב, ובס' וישמע משה ח"א עמ' רט"ו בשם הגריש"א זצ"ל שידליק ללא ברוך המבדיל עי"ש, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד תע"ז, ובספר גם אני אודך תשובות הג"ר יקותיאל ליברמן סימן קט", ובשו"ת חיי הלוי ח' ס' מ"ג אות ה', ובשו"ת באר חיים להגר"י רויטמן זצ"ל ס' ס"ג, ובקונ' מעדני כהן להג"ר נפתלי קופשיץ ח"ד ס' י"ז, ומה שהארכנו על זה בספר גם אני אודך מתשובותי חלק ה' סימן י"ג עי"ש, ומה שכתבנו בזה כאן בגליון.

להצטלם ליד נרות חנוכה

שאלה: האם מותר להצטלם ליד נרות חנוכה, או שאסור שנחשב שנהנה ומשתמש בנרות.

תשובה: מסתבר שמותר.

ובקונטרס גם אני אודך על חנוכה עמוד י"ט השיב מרן שמותר, וכ"כ בשם הגריש"א זצ"ל בס' וישמע משה ח"א עמ' רי"ד, ועמש"כ בזה בס' אור ישראל חנוכה פ"כ סעי' י"ד, ובס' לקט שאלות המצויות להגרי"א דינר עמ' ט"ו, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ד ס' צ"א או"ג, ובס' נשים בהלכה עמ' ר"ל, ובקובץ שבט הכהונה חלק ב' עמוד פ', ובס' שבט הלוי חנוכה עמ' שכ"ט, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד ש"ח, ובקונ' שמן המור פי"י ס"ט, ובשו"ת שבט הלוי ח"א ס' קס"ד, ומה שכתב בשם מרן בס' תורת המועדים שונה הלכות ס' תרע"ג סק"ב, ובשו"ת שביבי אש ח"ד ס' צ"ו.

לזרוק לאשפה

שאלה: האם אפשר לזרוק השמן של נ"ח שנשאר לאשפה דהוי כתשמישי קדושה.

תשובה: אפשה.

וכן השיב מרן בס' דולה ומשקה דאפשר לשים בשקית לאשפה. ובשו"ת כנף רננה ס"ב כתב שצריך לשרוף, ועיין בשו"ת באר שרים ח"ד סי' ל"א אות ח', ובשו"ת נתיבות אדם ח"א סי' י"ט, ובשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סי' קי"ט. ובס' אור ישראל פכ"ו הערה 1082 שזרוק שלא בדרך ביזיון בשם מרן עי"ש. ובס' פסקי שמועות חנוכה עמ' קל"ה ובס' נטעי גבריאל חנוכה ס"ט שסגי בקבורה עי"ש. ובס' יגל יעקב מכתב ל"א, ובס' פרדס יוסף החדש חנוכה עמ' ת"ה.

להשתמש בנר חנוכה להאיר בסעודת מצוה

שאלה: האם מותר להשתמש במנורת החנוכיה שלא בזמן מצוותה להאיר בסעודת מצוה כסיום מסכת.

תשובה: אולי.

ובשו"ת משנה שכיר סי' ר"ה כתב דאסור. וכ"כ בשו"ת שיח יצחק סי' שמ"ג. אולם בשו"ת קנן תורה ח"ו סי' מ"ז ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ח סי' ל"ח כתבו דמותר. וע"ע בשו"ת אמרי כהן ס"א.

הנרות הללו לאור נר חנוכה

שאלה: האם מותר לומר הנרות הללו לאור נר חנוכה.

תשובה: לא.

ועמש"כ בזה בשו"ת שיח יצחק סי' שמ"ו ובשו"ת שמן אפרסמון ח"ב סי' י"ח.

לישב על יד נר חנוכה חצי שעה

שאלה: האם צריך לישב ע"י נר חנוכה בחצי שעה הראשונה כמש"כ בס' מקור חיים סי' תרע"ב ובשו"ת שב יעקב סי' כ"ב.

תשובה: א"צ.

ובס' בתורתו יהגה (תורה ומצוות) עמ' 36 השיב מרן ע"ז, לא ראינו נוהגין כן. וכן השיב מרן בס' שערי ציון ח"א מועדים עמ' ר"ח. ועמש"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פמ"ו ס"ו ובס' מקור חיים סי' תרע"ב ס"ב ובס' נטעי גבריאל חנוכה עמ' קפ"א ובס' נפש דוד להאדר"ת עמ' קכ"ה אות י"ד. ועיין מה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הרה"ג רבי משה חליהו חלק ד' סימן כ"ז, ובשו"ת אבני דרך ח"ז סי' ק"כ. ומש"כ הג"ר זבולון המבורגר זצ"ל בתשו' למח"ס גם אני אודך בקובץ המאור כסלו טבת תשס"ט עמ' ה', ובשו"ת צל ההרים ח"א סי' מ"ג ובס' לקט הלכות להגרמ"ש סגל ח"ב עמ' תקנ"ג ובקונ' שער יוסף חנוכה סי' ט"ו ובשו"ת מקדש ישראל סי' י"ח.

סימן תרע"ג

כלי שלא הוטבל לנר חנוכה

שאלה: אם אין לו כלי לנ"ח אלא כלי שלא הוטבל, האם אפשר להדליק בו. **תשובה: להמחמירים שלא להדליק בכלי שאין ראוי לביהמ"ק, ה"ה כלי שלא הוטבל אין ראוי לכתחילה כמ"ש ביו"ד ק"כ ט"ז.**

ועמש"כ בזה בס' פרי אליהו ח"ג סי' כ"ה ובשו"ת באר שרים ח"ו סי' נ"ג וח"ו סי' י"ג ובשו"ת פאת שדך ח"ב סי' קמ"ח ובשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תל"ז וח"ג סי' ת"ס ובס' מאורות נתן חנוכה סו"ס ל"ז ובס' מצוות נר איש וביתו פ"ז סעי' ט"ז, ובס' שלמי תודה חנוכה ס"י בשם מרן הגר"נ קרליץ דאסור להשתמש בכוסיות לנ"ח שלא הוטבלו אם מיועד לשתיה, ומש"כ בשם מרן שליט"א בס' פרדס יוסף חנוכה עמ' קצ"ז ובס' שאלת רב ח"ב עמ' שע"ז, וע"ע בשו"ת משנת יוסף ח"יב סי' צ"ד ובס' שערי ציון ח"א עמ' רכ"ד ובשו"ת דברי בניהו חכ"ב סי' ס"ג ובשו"ת שערי יושר ח"ג סו"ס צ"ח ובשו"ת מציון תצא תורה שאלה קכ"ו, ומה שכתבתי בספר גם אני אודך מתשובתי חלק א' סימן ט"ו ובבית מתתיהו ח"ג סי' כ"ו, ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' ר' ובס' דור המלקטים איסור והיתר סי' ק"כ ס"ח ובס' אהל יעקב טבילת כלים הנדמ"ח סי' ק"ב סעי' רל"ב עי"ש.

נר חנוכה באיסורי הנאה

שאלה: בתשו' שער אפרים סי' ל"ח דן בנ"ח מאיסורי הנאה משום מיכתת שיעוריה, וצ"ע מ"ש מיכתת שיעוריה, הא סו"ס דלק נ"ח חצי שעה.

תשובה: כמו שהדליק באוויר.

בס' שלמי תודה חנוכה ס"ז הביא מגאב"ד פוניבז' הגרי"ש כהנמן זצ"ל דל"ש מיכתת שיעוריה בנ"ח, וכן נקטו סברא זו בשו"ת תורת חסד אור"ח סי' ס' ובס' דברי ירמיהו פ"ד מחנוכה ה"ה ובשו"ת שנות חיים סי' ר"ח ובשו"ת חסד לאברהם מה"ק סי' ס"ו ובשו"ת פני מבין אור"ח סי' רכ"ד ובס' חוט שני חנוכה סי' תרע"ג, ובשד"ח חנוכה סק"ג, ועיין בס' מחשבת עם עמ' תרי"ג מש"כ בשם מרן שליט"א בזה, וכן נקט בשו"ת אגרות משה ח"א קדשים סי' כ"ו, וע"ע בס' כרם אליעזר שבס' פרדס יוסף חנוכה סי' י"ב ובס' אכילה בהלל עמ' ר"ג, ומה שהשיב מרן בס' אריה שאג עמ' רצ"ז, ומה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ב עי"ש.

שמן שהונח תחת המטה

שאלה: שמן שהונח וישנו ע"ז האם אפשר להדליק בזה נ"ח.

תשובה: ביזיון מצוה.

וכ"כ הבן איש חי שנ"ר וישב סי' י"ב, אולם בס' בנתיבות ההלכה חנוכה ל"ג עמ' 205, ובפסקי הל' חנוכה מהגרי"א דינר פ"ט או"ג בשם מרן הגר"נ

ועי' בזה בס' מקור חיים להחוי"י סי' ק"ח ובשו"ת שלמת חיים שאלה קצ"א ובשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תנ"ז ובס' שיח מרדכי פי"א ה"ג ובס' שגיאות מי יבין פס"ד ס"י ובס' חשוקי חמד מגילה ד' ובס' דברי הניסים חנוכה עמ' ק"ע, ועמש"כ בשם מרן בס' נור החיים עמ' ר"ג ובס' פסקי שמועות חנוכה עמ' ק"מ ובס' שבט הלוי פורים עמ' מ"ג ובס' דברי הניסים פורים עמ' צ"ט.

יכול להדליק יום אחד

שאלה: אם יכול לקיים נרות חנוכה יום אחד, האם יבחר ביום ח' משום ריבוי הנרות.

תשובה: זריזין מקדימין.

וכ"כ ל' הגר"א נבנצאל, ועמש"כ בבית מתתיהו ח"ג סי' כ"ד או"ג, ובספר גם אני אודך מתשובתי חלק א' סימן י"ב עמוד צ"א.

סימן תרע"ב

דעת החזו"א לכבות נר חנוכה

שאלה: מדוע החזו"א כיבה הנ"ח לאחר חצי שעה, מה איכפת לן שידלק יותר.

תשובה: אין צריך יותר.

בס' אורחות רבינו ח"ג עמ' ט"ו מובא שהחזו"א כיבה, וכן בס' הוראות והנהגות עמ' ס"ד, ועמש"כ בדעת החזו"א בס' חוט שני חנוכה ובאורחות רבינו שם ובס' מעשה איש ח"ד עמ' ק"ל, וכן נהג הח"ח לכבות כמובא בס' מאיר עיני ישראל ח"א עמ' 62, ועיין בערוך השולחן סי' תרע"ב ס"ט, וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ה סי' תל"ב אות ד' וסי' רס"ג, ובשו"ת דברי מנחם ח"ד סי' מ"א, ובשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קפ"ז וח"ב סי' פ"ב, ומש"כ בבית מתתיהו ח"ב סי' כ"א.

עוד בענין הנ"ל

שאלה: צ"ע ממש"כ המאירי אם מוסיף מוסיפין לו, הרי שיש קיום מצוה אף אחר זמנו.

תשובה: הפוסקים לא הביאו.

ועיין במג"א סי' תרע"ב סק"ג ובא"ר שם אות א' ג' והב"ח שם, אכן בשו"ת שאילת יעבץ ס"ד כתב שיש קיום מצוה כ"ז שהנרות דולקים אף יותר מזמנן, וכן מבואר בשו"ת אבני נור אור"ח סי' תק"ד, וע"ע בס' גליוני הש"ס שבת כ"א ובס' יומין דחנוכה סי' תרע"ב ובס' תכלה רגל מהשוק עמ' צ' מש"כ בשם מרן שליט"א, ומש"כ בס' מועדי ה' חנוכה עמ' קמ"ו.

עוד בענין הנ"ל

שאלה: מ"ט החזו"א לא כיבה הנ"ח ביום אחרון של חנוכה ורק בשאר ימים.

תשובה: נראה כמבזה.

דעת הקה"י בשיעור הדלקה

שאלה: מ"ט הקהילות יעקב לא כיבה הנ"ח לאחר חצי שעה משום הידור מצוה, והחזו"א כן כיבה.

תשובה: לפרסם הדין.

באורחות רבינו הנ"ל מובא שהקה"י לא כיבה דיש פרסו"נ כ"ז שהנרות דולקים עי"ש, וכ"כ בדעת החזו"א בשו"ת רבבות יובלות ח"ג סי' צ"ה ובבית מתתיהו ח"ב סי' כ"א.

לכבות נר חנוכה כשאין לו

שאלה: אם דלקו נ"ח חצי שעה, למי שאין נרות ושמן, האם יכול לכבותן ולהדליק בשבילו.

תשובה: אין ראוי.

אכן בשו"ת שבט הקהתי ח"ה סי' קי"ד ובשו"ת מקדש ישראל חנוכה סי' קכ"ה כתב דרשאי לכבות עי"ש, ובס' חשוקי חמד חנוכה ס"י נדה ס"ז ע"ב ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' רי"א.

הדלקה בזמן ע"י שליח או בעצמו מפלג המנחה

שאלה: מי שיכול להדליק נ"ח בזמנו ע"י שליח או מפלג המנחה בעצמו, מה עדיף.

תשובה: מצוה בו.

ועמש"כ בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' ע"ו וח"ד סי' ס"ו ובס' חוט שני ריבית עמ' קמ"ב חנוכה עמ' שי"ז ובשו"ת אז נדברו ח"ג סי' ל' ובס' חנוכה פ"י"ג ס"י להגר"צ כהן ובס' בני אברהם ח"ב סי' מ"ז.

להעיר ההורים לנר חנוכה

שאלה: האם מותר להעיר ההורים כשישנים בכדי לשמוע ברכת נ"ח.

תשובה: כן.

ובס' דרך שיחה ח"ב עמ' רצ"ז מובא ממרן שליט"א דרך אם יודע שרוצים יעיר אותם, ועמש"כ בזה הגר"י זילברשטיין בס' בנתיבות ההלכה חנוכה ל"ג עמ' 95, ולכאו' ה"ז תליא בגדר ישן במצוות, ולהסוברים שמותר להוציא ישן מסוכה דהוי כאינו ב"ח במצוות ה"ה שא"צ להעיר ההורים, ועיין במשנ"ב סי' תרע"ב ס"ק י"ז וצ"ע, ומש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ז אות כ' בגדר ישן, ויש לחלק בין סוכה לחנוכה, ובשו"ת מציון תצא תורה שאלה קכ"ו, ובשו"ת אבני דרך ח"י"א סי' קל"ט, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליהו חלק ה' סימן כ"ז, ובס' אהל יעקב ליד"נ הגר"י סקוצילס כיבוד אב סי' ר"מ סעי' קמ"ט.

השמטת השו"ע להדליק נ"ח בשמן זית

שאלה: מ"ט בשו"ע סי' תרע"ג לא הזכיר שמצוה מהמובחר להדליק בשמן זית, וכמש"כ השו"ע באו"ח סי' רס"ד לענין נר שבת.

תשובה: פשוט.

ועמש"כ לתרץ בשו"ת שערי יושר ח"ה סי' פ"ה ובס' מועדי קדשך להגר"א שלוינגר סי' י"ט ע"ש, ומש"כ בזה בשו"ת כוכבי יצחק ח"א ס"ג ובשו"ת מציון אורה ח"א סי' ל"ג, וכתירוץ מרן כתב בשו"ת ברכת יהודה ח"ו סי' כ"ז, ועמש"כ בס' באור פני מלך חיים על חנוכה. וע"ע בס' משנת יעקב פ"א מתפילין ה"ד ובס' משנת יהודה שבת עמ' שמ"ב ובשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' ש"ס ובס' מחנה יוסף שבת כ"ג ובס' מועדים וזמנים ח"ב סי' קמ"ה ובשו"ת צמח יהודה ח"ג סי' קצ"ט ובס' מנחת איש חג ומועד פכ"ד סעי' ט"ו, ובס' אריה שאג עמ' תרי"ג השיב מרן ע"ז שבזמננו זה ביוקר עי"ש, ומש"כ בס' מועדי ה' חנוכה פ"ו ס"ב.

ברכת הרואה על נר שהדליק חי ומת

שאלה: הדליק נר חנוכה ומת, האם אפשר לברך על זה ברכת הרואה.

תשובה: אפשה.

ועמש"כ בזה בס' קרואי מועד להגר"א גריינציג חנוכה סי' ל' עי"ש.

לישן ליד נרות חנוכה

שאלה: האם בחנוכה מותר לילך לישן לאור נרות חנוכה, או שהוי כהשתמשות בנר שאסור, ואולי דמי למש"כ הפוסקים שיליך לאור הנר שרי כיון דלא חשיב השתמשות, ונפק"מ כשיושן יחידי לישן ע"י נרות חנוכה.

תשובה: החזו"א לא התיר גם כשיש אור הנר.

וכן השיב מרן בקונטרס גם אני אודך על חנוכה, סימן י"ג, ועיין מה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגר"ח קעניג זצ"ל סימן י', ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין חלק ג' סימן י"ד, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד ש"י, ומה שפלפלו עוד בחקירת בעל גם אני אודך שליט"א, בקונ' הרגיל בנר אות י"ט, ובקונ' שמן המור פ"ט ס"ו, ובקונ' פסקי שמועות חנוכה עמ' קי"ך, ובשו"ת משנת יוסף ח"ו ס"י, ובשם מרן בס' אור ישראל פ"כ הערה 820, ומה שכתב בשו"ת וישב יוסף סי' כ"ט, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש סגל חלק א' סימן צ"ה, ובספר דור המלקטים עניני סכנה, ובספר אהל יעקב מאכלי עכו"ם סי' קט"ו וסי' קע"ו.

סביבון בשבת האם הוי מוקצה

שאלה: יש להסתפק האם סביבון מוקצה בשבת או לא.

תשובה: אולי הוא מוקצה שמיוחד לכסף.

וכן השיב מרן בקונטרס גם אני אודך חלק ג' עמוד כ', וביאר בס' תפארת ההלכה עמ' שנ"ה שבזמנם שיחקו בסביבון להרויח כסף עי"ש, וכן השיב כיוצא בו בשו"ת מציון תצא תורה שאלה קי"ז עי"ש, ומש"כ בס' חוט שני חנוכה עמ' ש"ד ובשו"ת משנת יוסף ח"ז סי' קכ"ח אות ה' וח"י"א סי' ס"ט ובשו"ת אבני ישפה סי' קכ"ו ענף ב' ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ה סי' נ"ז או"ג ובלקט שאלות המצוות להגרי"א דינר עמ' ס"ד ובשו"ת עקדת משה ח"ד סי' ל"ג או"ג ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד קס"ג ובשו"ת מקדש ישראל חנוכה סי' רע"ד ובשו"ת מעגלי אליהו ח"ג סי' ל' ובשו"ת אבני דרך ח"ח סי' רפ"ח ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן על שבת סימן מ"ג ובקובץ בנתיבות ההלכה יו"ט עמ' 41 ומש"כ בקובץ בתורתו חנוכה עמ' ק"ה ובס' אמת ליעקב להגר"י קמיינצקי זצ"ל סי' תרע"ט הערה 593 ובס' ירושלים במועדיה להגר"א נבנצאל חנוכה עמ' רע"ד ובספר דור המלקטים שבת ח"ג סי' ש"ח ס"ז אות ס"ד סק"ה ובס' משאת השבת עמ' קנ"ו הערה ל"ד ובס' אור ישראל פ"א הערה פ"ה ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו סי' מ"ח או"ג ובשו"ת חיי הלוי ח"י סי' נ"ח.

מטבע לנרות חנוכה לשמירה אם הוי מוקצה

שאלה: אם קיבל מטבע בחנוכה מאדמו"ר וייחדו לשמירה, האם מותר לטלטלו בשבת.

תשובה: חלילה.

וכן השיב מרן בקונטרס גם אני אודך חלק ב' אות קכ"ט עיין שם, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד קמ"ג, ומה שכתב בזה בתשובות והנהגות ח"א סי' רל"ו, ובספר גם אני אודך תשובות בעל משנת אהרן על שבת סימן ל"ז. ועיין עוד מה שהשיבו למח"ס גם אני אודך, במטבעות פדיון הבן שייחדם לנוי בויטרינה, אם מותר לטלטלם, בשו"ת מנחת אשר ח"ב סי' ל"ו, ובס' היכל הוראה ח"ב הוראה מ"ב, ומש"כ הגר"י ליברמן בעל משנת יוסף בקובץ שערי הוראה י"ח עמ' ט"ו, ובשו"ת דברי בניהו חלק כ"ב סי' ל"א, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ר שעיו חלק א' סימן ס"ז, ומש"כ בעל שערי יושר זצ"ל בקובץ אליבא דהלכתא ס"ט עמ' קכ"ו, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש סגל חלק א' סימן נ"ט, ובשו"ת בירורי חיים, ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן על שבת סימן ל"ז, ומש"כ הגר"ח וואזנר בקובץ שערי הוראה י"ח עמ' ט"ז, ובשו"ת ויאמר משה ח"ב סי' כ"א, ומש"כ הגר"מ חליהו בקובץ אליבא דהלכתא ס"ח עמ' קי"ז עי"ש, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו סי' נ"ז.

אמר על הנסים של חנוכה בפורים אם יצא י"ח

שאלה: אמר על הניסים של חנוכה בפורים אם יצא יד"ת.

תשובה: לא.

קרליץ צוק"ל דאפשר להדליק בזה, ויעויין מש"כ בזה לעיל לענין אתרוג תחת המטה, ומש"כ בשם מרן שליט"א בס' תורת המועדים סי' תרע"ג סק"י אות ו', וע"ע בשו"ת שאילת יצחק ח"ג סי' נ"ח, ובשו"ת פאת שדך ח"ב סי' קמ"ח, ובס' הליכות אבן ישראל פמ"ג ס"ד, ובשו"ת אבן פנה ח"ב סי' ע"ו, ובשו"ת מציון תצא תורה שאלה קכ"ח, ובשו"ת חקי חיים ח"ה או"ח סי' קי"ח או"ד, ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' קצ"ט, ובס' חשודי חמד פסחים קי"ב, ובס' פרדס יוסף החדש חנוכה אות תקנ"ד, ובס' דור המלקטים עניני סכנה יו"ד סי' קט"ז ס"ה, ובס' נתיבי הפרשה לידידי הגר"א דבורקס עמ' ק"ה עי"ש, ובשו"ת מקדש ישראל חנוכה סי' ל"א.

שמן בגילוי

שאלה: שמן שהיה בגילוי האם אפשר להדליק בו נ"ח למחמירים בגילוי.

תשובה: שמן אין בו משום גילוי.

ועמש"כ בזה בשו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' ר' ובס' שמירת נפש סי' י"א, וכן השיב מרן שליט"א בס' מצות נר איש וביתו ס"ז אות י"א, וע"ע בשו"ת אמרות טהורות ח"א או"ח ס"ח ובשו"ת עמק התשובה ח"ו סי' רנ"ז ובקונ' שמן המור פ"ח סעי' כ"ג ובס' חלקת בנימין יו"ד סי' קט"ז סק"ב.

עוד בענין הנ"ל

שאלה: צ"ע ממש"כ התוס' ב"ק קט"ו ע"ב שבשמן יש גילוי.

תשובה: אולי כוונתם שמן בתערובת.

נרות בריח טוב

שאלה: מובא ממרן שליט"א דמותר להדליק בנ"ח שמפיצים ריח טוב דאין מתכוון ליהנות, וצ"ע משו"ע סי' רי"ז הנכנס לחנות שיש בה בשמים מברך, אע"פ שאין מתכוון להריח כמש"כ המשנ"ב סק"ב בשעה"צ סק"ד.

תשובה: שם עומד ליהנות.

כן השיב מרן בקונטרס גם אני אודך על חנוכה שאלה י'. וכן הקשה ע"ד מרן שליט"א בעל השבט הקהתי בס' אורח כהלכה ח"א עמ' תקצ"ז עי"ש, ועמש"כ מרן שליט"א בס' דרך שיחה ח"א עמ' קפ"ג, וע"ע מש"כ בזה בס' שבט הלוי חנוכה פסקי הלכה פי"א ס"ו ובשו"ת חי"א סי' קס"ד ובשו"ת משנת יוסף חי"א סי' קכ"א ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ב סי' ס"ג ובשו"ת שמן אפרסמון ח"ב סי' י"ז ובשו"ת אבני דרך ח"ו סי' צ"ב ובשו"ת ישיב יצחק חל"ג סי' כ"ה ובס' חשוקי חמד ר"ה י"ח ע"ב, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"י יקותיאל ליברמן סימן ק"ו, ובספר סדר ימי החנוכה עמ' צ"ד בהערות לגם אני אודך סימן פ"ז, ובשו"ת יורו משפט"ך ח"א סי' י"ט, ומה שכתבתי בספר גם אני אודך מתשובותי חלק א' סימן ט', ומש"כ בשו"ת ברית הלוי ח"א סי' פ"ז ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד ש"ד ובשו"ת ויען הכהן ח"א סי' נ"ד ובשו"ת דן יד"ן ח"א סי' קי"י ובס' כריתי ופליתי המבואר עמ' תרצ"ב, ומה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ג סי' ט"ו.

שמן זית שראוי לאכילה

שאלה: האם צריך להקפיד להדליק בשמן זית שראוי לאכילה.

תשובה: אם יכול.

ובס' חוט שני חנוכה עמ' שי"ט כתב שא"צ להקפיד, וכן מבואר בבן איש חי פר' וישב ובשו"ת בית יצחק יו"ד סי' קמ"ח ובהכ"ח סי' תרע"ג, ועיין בס' שאלת רב עמ' שצ"ח מה שהשיב מרן שליט"א, ובשו"ת אדני פז ח"ב סי' פ"ט, וע"ע בשו"ת אגרות משה ח"ו סי' מ"ט אות ו' ובס' אשרי האיש ח"ג עמ' רל"ח סי' י"ג ובס' הליכות אבן ישראל ח"ב פמ"ג ס"ב.

הדליק בשוגג בשמן שביעית

שאלה: אם הדליק בטעות בשמן שביעית בשוגג האם יצא יד"ח.

תשובה: מצוה הבאה בעבירה בשוגג.

ועמש"כ בזה בס' חוט שני פסח עמ' שכ"ז, וע"ע מש"כ מרן שליט"א בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ס"ק מ"ט ובשו"ת משנת יוסף ח"א סי' כ"ו, ובעיקר אם יוצא בשמן של שביעית לנ"ח עיין בשו"ת אמרי יושר ח"א סי' ק' ובשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ט ובשו"ת מנחת שלמה סי' מ"ב ובשו"ת מהר"ש ענגל ח"ב ס"ה, ומש"כ בבית מתתיהו ח"ג סי' ד' אות ו' עי"ש.

לכם בנר חנוכה

שאלה: האם בנר חנוכה צריך לכם כמו באתרוג, כנראה בר"ן פסחים ז' ובפרמ"ג סי' תרע"ט.

תשובה: אין צריך.

ובשו"ת בית שערים או"ח סי' שס"א נקט דבעי לכם, והסתפק בזה בשו"ת בית יצחק יו"ד סי' קמ"ה, וע"ע מש"כ בזה בס' חוט שני סי' תרע"א ובשו"ת פני מבין או"ח סי' רכ"ג ובשו"ת משנה הלכות ח"ח סי' רכ"ט ובשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' פ' ובשו"ת אז נדברו ח"ג סי' ל"ח ובתשובות והנהגות ח"ה סי' רכ"ד ובשו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' קצ"ז או"ו וח"ח סי' רע"ב, ומש"כ בשם מרן שליט"א בס' מחשבת עם עמ' תר"ז, ובהליכות שלמה פי"ג הערה י"ב ובמקראי קודש חנוכה סי' כ"א ובשדי חמד חנוכה אות ט"ו ובס' פסקי תשובה סי' קכ"ח ומש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ג ענף ב'.

הדלקה בשוגג בשל חבירו

שאלה: שני בחורים שהדליקו בטעות כל אחד בשל חבירו האם יצאו יד"ח.

תשובה: אם אין לו רשות יתכן.

ועמש"כ בזה בתשובות והנהגות ח"ה סי' רכ"ד ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' קכ"ה ובשו"ת אבני דרך ח"ד סי' קט"ו, ובארוכה בס' בית מתתיהו ח"א ס"ג ענף ב', ומה שמובא ממרן שליט"א בזה בס' דרך שיחה ח"ב עמ' ש"א.

גזל נר חנוכה

שאלה: בשו"ת פני מבין סי' רכ"ד חידש שבנ"ח לא איכפ"ל אם גזל, ול"ה מצוה הבאה בעבירה דסו"ס נתפרסם הנס, האם זה להלכה.

תשובה: חידוש.

ואכן בשו"ת חבצלת השרון או"ח סי' מ"א ובשו"ת שואל ומשיב מהדו"ג ח"א סי' שמ"ט ובשו"ת פרי השדה ח"ד סי' נ"ג כתבו שגם בנ"ח שייך מצוה הבאה בעבירה, וע"ע בחוט שני פסח עמ' שכ"ג, ומש"כ בארוכה בס' בית מתתיהו ח"א ס"ג ענף ב' אות ז', ומש"כ בס' מצוה הבאה בעבירה לידידי הגר"י אדלר עמ' של"ט עי"ש, ובס' מועדי ה' חנוכה פ"ו ס"י.

אורח בדירה ולא זכה בשמן

שאלה: קיבל דירה להתארח בחנוכה, והכינו לו שמן להדליק ולא זכה בשמן, האם יצא.

תשובה: הוי כזיכה לו.

וכ"כ בשו"ת משנת יוסף ח"ט סי' קס"ח. ועמש"כ בזה בתשובות והנהגות ח"ו סי' נ"ב, ומש"כ בארוכה בבית מתתיהו ח"א ס"ג ענף ב' אות ד'. וע"ע בס' תורת חיים וחסד ח"א עמ' שמ"ג. ועיין מה שהשיב מרן בקונטרס גם אני אודך על חנוכה תשובה כ', ומש"כ בעל נתיבות אדם בס' יהודה לקדשו עמ' תרכ"ו.

ניח"ל להידור נר חנוכה

שאלה: אם אמרתי ניחא לאיניש למיעבד מצוה בממוניה לצורך הידור מצוה כנר שני דחנוכה.

תשובה: מסתבר.

ועמש"כ בזה בשו"ת אבן שתיה או"ח ס"ו, ומה שכתבתי בקובץ אליבא דהלכתא גליון פ"ב עמ' קי"ב בארוכה, ובבית מתתיהו ח"ג ס"א אות ד' יעו"ש.

ליקח גפרור להדליק נר חנוכה משום ניח"ל

שאלה: אם אמרתי ניח"ל לאיניש ליקח גפרור מחבירו שלא ברשות להדליק נר חנוכה.

תשובה: יתכן.

ובספר גם אני אודך תשובות בעל המשנת יוסף עמוד רס"ט כתב שמותר. ועיין מה שכתב בזה בשו"ת דברי בניהו חכ"ג סי' ל"ט, ובשו"ת מעולפת ספירים ח"א סי' כ"ז אות ו', ובספר פרדס יוסף על חנוכה עמוד ש"ג, ובספר גם אני אודך תשובות בעל אבני ישפה זצ"ל סימן קכ"ח ענף ב', ובשו"ת תשובות ישראל להגר"י ישראל טוייב ח"ד סי' נ"ז אות י"ב, ומה שכתבתי בזה בס' גם אני אודך ח"ב סי' ט' יעו"ש, ובבית מתתיהו ח"ג ס"א אות י' עי"ש, ובשו"ת מקדש ישראל חנוכה סי' ל'.

ניח"ל ליקח כוסיות לנר חנוכה

שאלה: האם מותר ליקח כוסיות לנר חנוכה שלא מדעת חבירו ולהדליק נר חנוכה, דהוי כמכשירין דל"ש ניח"ל למיעבד מצוה.

תשובה: צ"ע.

ובס' דעת נוטה ציצית תשו' תק"א נשאל מרן אם מותר ליקח פטיש לבנות סוכה, והשיב אולי. ובביאורים שם כתבו דכיון שהוי הכשר לא ברירא אם איכא אומדנא דניח"ל. אולם בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' ק"כ פשיט"ל דמותר ליקח מנורת חבירו שלא מדעתו וליתן בה שמן משום ניח"ל. ובס' מועדי ישראל ימים נוראים סי' צ"ב אות ז' הביא ספיקת בעל שביבי אש, אם אמרתי ניח"ל ליקח כוס לקידוש או מנורה לנר חנוכה, די"ל ניח"ל רק בחפצא דמצוה עצמו יעו"ש. ומה שהוכיח בשו"ת באר שרים ח"ו סו"ס פ"ב, ומה שכתבתי באליבא דהלכתא גליון פ"ב עמ' ק"ג, ובספר גם אני אודך תשובות בעל המשנת יוסף עמוד רס"ט כתב דשרי ליקח גפרור להדליק נר חנוכה משום ניחא ליה לאיניש. ועי' בדעת נוטה תפילין תשו' קצ"ח, ומה שכתבתי בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"א אות ו' עי"ש.

ניח"ל לחשד

שאלה: אם נצרך להדליק נר חנוכה משום חשד, האם אמרתי ניח"ל ליקח מחבירו שלא ברשות משום החשד.

תשובה: כן.

ועמש"כ בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' ק"כ, ומש"כ מרן בס' דעת נוטה ציצית תשו' ת"ק דמסתבר שמותר שהתורה חיבתו עי"ש.

הדלקת נר חנוכה בנר מנגן

שאלה: בס' דרך שיחה ח"א עמ' קפ"ג כתב שמותר להדליק נר חנוכה בנר המנגן, דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, וצ"ע הא איסורא איכא כמבז' בפסחים כ"ו ע"א.

תשובה: זה רק בהקדש ובאיסור מה"ת.

כן הק' ע"ד מרן בשו"ת דן יד"ן ח"א סי' ק"י ובשו"ת ויען הכהן ח"א סי' נ"ד עי"ש. וכן מובא ממרן שרק בהקדש ובאיסור מה"ת בס' פרדס יוסף החדש חנוכה עמ' ש"ח אות תר"כ עי"ש. וכן הביא הכנסת הגדולה יו"ד סי' ק"ח שרק איסור מה"ת אסור קול ומראה עי"ש, וא"כ איסור השתמשות בנר חנוכה הוי איסור מדרבנן ושרי. ועמש"כ עוד בענין נר חנוכה המנגן בס' חשוקי חמד שבת כ"ב ע"א ובשו"ת ברית הלוי ח"א סי' פ"ז ובשו"ת ישיב יצחק חל"ג סי' כ"ד ובשו"ת אמרי פז סי' כ"ט, ומה שכתבנו בספר גם אני אודך מתשובותי חלק א' סימן ט', ובשו"ת יורו משפט"ך ח"א סי' י"ט, ובס' מקראי קודש חנוכה פ"ו סעי' י"ד, ובבית מתתיהו ח"ג סי' ט"ו עי"ש, ומש"כ בס' גם אני אודך ח"א תשו' הגר"א אדיר כהן ח"א סי' י"ז עמ' קל"ו עי"ש.

להדליק בחמאה שנתבשלה בבשר

שאלה: חמאה שנאסרה אחר שנתבשלה עם בשר ולא היה בה שישים, האם מותר לכתחילה לבטלה בשישים להדליק נר חנוכה.

תשובה: אין מבטלים איסור לכתחילה.

ועמש"כ בשו"ת תורה לשמה סי' קפ"ה.

נר חנוכה בשמן שביעית

שאלה: בדרך אמונה פ"ה משמיטה כתב מרן לאסור הדלקת נר חנוכה משמן שביעית משום דהוי הפסד, ולכאו' י"ל אף שהוי הפסד שרי, כדמוכח מאתרוג שביעית דשרי ליטלו כמבז' בסוכה ל"ט, אף שמבואר בגמ' ל"ה שם דאתרוג תרומה לא יקח משום שמפסידה, א"כ ה"ה נר חנוכה שרי משום המצוה אף דהוי הפסד.

תשובה: אין מפסידו.

וכמו שהשיב מרן בתשו' שהוי פסידא החוזרת עי"ש. ועמש"כ אם מותר נר חנוכה בשמן שביעית, בבית רידב"ז פ"ה ה"ט ובס' תורת הארץ פ"ח ס"ק מ"ז ובשו"ת אמרי יושר ח"א סי' ק' ובשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ט ובשו"ת לבושי מרדכי תליתאי או"ח סי' נ"ג ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' מ"ב ובס' תורת השביעית עמ' שע"ט ובס' פסקי תשובה ח"א סי' צ"ד ובשו"ת משנת יוסף ח"א סי' כ"ו וח"י"ב סי' פ"ט, ומש"כ מו"ר מרן הגרב"ד פוברסקי בקובץ מוריה שבט תשע"ה עמ' ק"ג, ובשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קפ"ד ובשו"ת קנין תורה ח"ג סי' י"ז או"ב וח"ז סו"ס פ"ג ובשו"ת מנחת שלמה ח"ג סי' קכ"ח ובס' שלמי תודה חנוכה ס"ח אות ו' ובס' אור ישראל חנוכה פ"ד סי' י"ח ובשו"ת משנת יוסף ח"ו סי' קל"ו ובס' אמונת ישראל ח"א סי' כ"א וח"ב ס"מ ובס' עוטה אור שביעית ס"י ה"ט ובשו"ת משנת שלום ח"א קונ' השמיטה סי' י"ג ובס' כל מקדש שביעית מאמר כ"ד ובספרו מצות נר איש וביתו פ"ז ס"ט ובשו"ת אבן פנה ח"ב סי' ע"ח ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה אות תקס"ז ובס' נטעי גבריאל פי"ח ס"ג. וראה מכתבו של מרן בס' הליכות שלמה חנוכה עמ' שס"ב ובס' אורחות רבינו ח"ב עמ' של"ד ובס' חוט שני שביעית פ"ה ה"ט ובשו"ת אבן ישראל ח"ט סי' קי"ד ובס' מועדים וזמנים ח"ו סי' צ"ג ובשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב יו"ד ס"ד ובס' אמרי שמאי ח"ב בירורי הלכה ס"ח ובס' אמרי שפר שביעית עמ' ש"י. ועיקר קושיא זו להקשות מאתרוג דה"ר נר חנוכה, הקשה בשו"ת דגל ראובן להגר"ר כץ צ"ל ח"ב סי' ל"א או"ג עי"ש. וכן הוכיחו בס' תורת השביעית עמ' שע"ט ושפ"א, ובס' אמרי שמאי ח"ב מדור בירורי הלכה ס"ח מאתרוג לנר חנוכה עי"ש, ועיין מה שהשיב מרן בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרל"ד. וע"ע בס' כרם אליעזר שביעית סי' ל' ובס' אמונת איתן שביעית ס"א ובס' אכילה בהלל עמ' ר"כ ומה שהארכתי בזה בבית מתתיהו ח"ג סי' ד' יעו"ש ובס' מועדי ה' חנוכה פ"ו סי' י"ד.

יש לו רק שמן שביעית

שאלה: מי שאין לו שמן לנר חנוכה אלא שמן שביעית, האם ידליק או יבטל המצוה.

תשובה: לא ידליק.

וכ"כ בס' תורת הארץ פ"ח סעי' מ"ז שלא ידליק. ועמש"כ בשו"ת משנת יוסף חי"ב סי' פ"ט ובס' אמונת ישראל שביעית ח"א ס"י, ועמש"כ בס' בית דוד הל' שביעית ח"ב פ"ז הערה 19 ובשו"ת משנת שלום ח"א קונ' השמיטה סי' י"ג ובס' פתחי עולם שבת כ"א ע"א, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ד' עי"ש.

להדליק השמש בשמן שביעית

שאלה: האם מותר להדליק נר השמש משמן שביעית דעיקרו ליהנות ול"ה הפסד.

תשובה: לכאו' מותר.

וכ"כ בשו"ת משנת יוסף חי"א סו"ס קי"ג ובס' אורח כהלכה מבעל שבט הקהתי ח"א עמ' תקצ"ח ובס' אמונת ישראל שביעית ח"ב סי' ל"ט ובס' אורות משפט ח"א עמ' שנ"ז. אולם בס' עולת ראיה סי' פ' החמיר בזה. ועמש"כ בס' כרם אליעזר שביעית סו"ס ל"א ובבית מתתיהו ח"ג ס"ד או"ה.

סיכום משנה ברורה

סימן תרעא

הזהיר בנר חנוכה

שאלה: **צריך לזוהר מאד בהדלקת נרות חנוכה. הרגיל לזוהר בנר שבת וחנוכה, למה זוכה.**

תשובה: לבנים תלמידי חכמים (ו'לזוהר' היינו שזהיר בפרטי ודקדוקי הלכותיה¹, וכן שעושה אותם יפים [מ"ב רסג א], כלומר פמוט יפה ואור צלול). (סעי' א וס"ק א).

עני המתפרנס מן הצדקה

שאלה: **א עני המתפרנס מהצדקה, האם הגבאים צריכים ליתן לו נרות להדליק. [וכמה]. (ב) ואם לא נתנו לו.**

תשובה: **א**) חייבים ליתן לו, מיהו די בנר א' לכל לילה, דזה סגי מעיקה"ד לו ולביתו כדלקמן. **ב**) שואל על הפתחים או מוכר כסותו או משכיר עצמו ולוקח שמן להדליק. מיהו אין חייב בכל זה רק בשביל נר א' בכל לילה כנ"ל. (סעי' א וס"ק ג ובאה"ל ד"ה ואפילו).

כמה נרות מדליקין

שאלה: **א**) כמה נרות צריך להדליק מעיקר הדין. [ולבניו הגדולים או משרתיו]. **ב**) ולמהדרין. **ג**) ולמהדרין מן המהדרין - לאדם אחד. **ד**) וכשיש כמה בני בית. **ה**) וכשאין ידם משגת כל כך נרות. **ו**) לשיטת הרמ"א במהדרין מן המהדרין, כשיש כמה בני בית מה צריך לזוהר במקום הנחת הנרות. [ובלילה הראשון].

תשובה: **א**) נר א' לאיש ובני ביתו בכל לילה, ואף בניו הגדולים ומשרתיו כיון שסמוכין על שלחנו בקביעות יוצאין בנרו. **ב**) נר לכל א' וא', לבד מאשתו שהיא כגופו. **ג**) יום ראשון מדליק א', מכאן ואילך מוסיף נר בכל לילה. **ד**) לדעת המחבר רק בעה"ב מדליק וכנ"ל ג', ולרמ"א - ידליק כל א' מבני הבית כנ"ל ב', ויוסיף נר א' בכל לילה כנ"ל ג'. **ה**) ידליקו (כל א' מבני הבית) נר א' בכל לילה (היינו לרמ"א). ואם אין ידם משגת כלל רק לנר א' לו ולבני ביתו בכל לילה, יצא בזה מדינא (זהו לכו"ע). **ו**) שיניחו כל א' וא' נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין. ואפי' בלילה ראשון י"א שיש לזוהר בזה. (סעי' ב וס"ק ד ח-י ובאה"ל ד"ה בלילה וד"ה כדי).

שמן זית, או מוסיף והולך

שאלה: **אם השמן הוא ביוקר, מה עדיף, להדליק בשמן זית נר א' בכל לילה, או להדליק בנרות שעוה ולהיות מוסיף והולך. [ובלילה הראשון].**

תשובה: מוטב נרות שעוה ומוסיף והולך משמן זית ונר א' בכל לילה², וי"א דבלילה הראשון יראה עכ"פ להדליק בשמן זית, אף שבשאר לילות לא יוכל להיות כמהדרין מן המהדרין (וה"ה בכל לילה אין לו לחוש למחר לדעה זו. שונה"ל ה'ל' ד). (ס"ק ו ושעה"צ).

יש לו קצת שמן

שאלה: **א**) מי שאין לו שמן הרבה, כיצד ינהג. **ב**) אם יש לו שמן בצמצום על כל השמונה ימים ולחברו אין כלום, כיצד ינהג.

תשובה: **א**) יתן בנר א' שמן כשיעור והמותור יחלק לכולם, שאם יעשה לכולם בשוה לא ידליק אפי' א' כשיעור³. **ב**) מוטב שידליק בכל לילה א', ויתן גם לחברו. ודוקא כשחברו אינו מבני ביתו או שאינו סמוך על שלחנו, אבל אם הוא מב"ב מוטב שיהיה הוא מהמהדרין (ולדעת המחבר בלא"ה הוא לבדו ידליק ויחשב מהדרין מן המהדרין). (ס"ק ו).

יש לו ט' או י' נרות

שאלה: **א**) אם יש לו רק ט' נרות, כיצד ינהג. **ב**) ואם יש לו י' נרות.

תשובה: **א**) ידליק בליל שני שתי נרות. **ב**) ידליק ב' בליל ב', ובליל ג' רק אחת. (ס"ק ה).

הדלקת ב' בנר אחד

שאלה: **א**) נר שיש לו ב' פיות [דהיינו שהפתילות מבפנים מונחים בנר זה אצל זה רק ראשי הפתילות כשבולטין לחוץ נחלקין לשתי מקומות], לכמה נרות עולין. **ב**) לרמ"א שמוסיפין בכל לילה נר א' לכל א' מבני הבית, האם אפשר שידליקו ב' אנשים בנר א'. [ובלילה הראשון]. **ג**) מנורת חנוכה שלנו שיש לה ח' פיות, האם גם יש את החומרא הנ"ל ב' לדעת הרמ"א.

תשובה: **א**) לב' נרות [כיון שבמקום הנחתן בפה ניכר שהם שתיים], כגון מליל א' ואילך, וכן עולה בשביל ב' בנ"א. **ב**) י"א שלא, דהא צריך שידליק

הלכות חנוכה

סימן תרע

נס חנוכה

שאלה: **מה הטעם שתיקנו חנוכה.**

תשובה: שבזמן בית שני גזרו היונים גזרות על ישראל, והצילים ה' מהם, וכשגברו על האויבים היה זה בכ"ה כסליו, ונכנסו להיכל ולא מצאו אלא פך שמן אחד ונעשה נס והדליקו ממנו שמונת ימים, לפיכך תקנו להדליק נרות להראות ולגלות הנס. והוא מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה. (סעי' א וס"ק א).

מלאכה

שאלה: **א**) ימי חנוכה, האם מותרין בעשיית מלאכה. **ב**) ומה נוהגות הנשים. **ומה הטעם.** **ג**) האם אפשר להקל להם. **ד**) במקום שנהגו איסור מלאכה כל היום האם דבר טוב הוא.

תשובה: **א**) כן. **ב**) נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות בביתן, והוא כחצי שעה. והטעם כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה. ויש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה. **ג**) לא. **ד**) לא, כי הבטלה עברה היא ומביאה לידי שעמום (פ' שיגעון. רש"י כתובות נט:), ויש למחות בנוהגים כן. (סעי' א וס"ק ג-ה).

סעודה

שאלה: **א**) האם יש מצוה להרבות סעודה בימים אלו. **ב**) מדוע לא קבעו ימים אלו לימי משתה ושמחה כמו בפורים.

תשובה: **א**) המחבר כתב שהסעודות שמרבים בימים אלו הם סעודות הרשות. והאחרונים הסכימו (כה"א שהביא הרמ"א) שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות [שכל סעודה שעושה כדי ליתן שבח למקום או לפרסם הנס או המצוה הוי סעודת מצוה, ועוד שאז הושלמה מלאכת המשכן במדבר, וגם בימי אנטיוכוס שטמאו ההיכל עשו חנוכת ביהמ"ק בימים אלו]. ונוהגים לומר זמירות ושבחות בסעודות ובצירוף זה הוי סעודת מצוה. וראוי שהשמחה תהא מעורבת ובלולה בדברי תורה ואל תבטל מקביעותך. **ב**) שבפורים היתה הגזירה על הגופות, לכן כשהצילם ה' קבעו להודות ע"י משתה ושמחה. משא"כ בחנוכה שהיתה הגזירה על המרת דתם ח"ו, לפיכך כשניצחום קבעו להלל ולהודות בלבד שמוזה רצו למנוע שיכפרו בדתו ח"ו. (סעי' ב וס"ק ו-ט ובאה"ל ד"ה ונוהגין).

מאכלי חלב

שאלה: **מהו מנהג אכילת גבינה, ומה טעמו.**

תשובה: יש נוהגים לאכול גבינה בחנוכה, לפי שהנס נעשה ע"י חלב, שהיתה גזירה שכל ארוסה תבעל לטפסר תחילה, והאכילה יהודית ביתו של יוחנן כה"ג לראש הצוררים גבינה לשכרותו וחתכה ראשו וברחו כולם. (סעי' ב וס"ק י).

תענית

שאלה: **אסור להתענות בימי החנוכה אפי' יום שמת בו אביו ואמו. אם עבר והתענה יום שמת בו אביו ואמו או ת"ח, האם צריך למיתב תענית לתעניתו אחר חנוכה.**

תשובה: כן. (סעי' א ג וס"ק יא).

אבילות

שאלה: **כל דברי אבילות נוהגים בחנוכה. א**) אונן, כיצד ינהג בנר חנוכה. **ב**) ואם הוא לבדו.

תשובה: **א**) הוא פטור מהדלקה, ואשתו תדליק, ויש דעות אם יכול לענות אמן. **ב**) ידליק הנרות בלא ברכה, לפרסומי ניסא. (ס"ק ב).

הספד וצידוק הדין

שאלה: **א**) האם מספידין בימי חנוכה [ועל חכם]. **ב**) ואמירת צידוק הדין [ועל חכם]. **ג**) ולפני ימי חנוכה ולאחריהם [לענין הספד וצידוק הדין].

תשובה: **א**) אין מספידין אלא על חכם בפניו. **ב**) אין אומרים אפי' על חכם בפניו. **ב**) מותר להספיד ולומר צידוק הדין, ואפי' לאיזה פוסקים שמחמירין לפניהם, אבל לאחריהם בודאי אין להחמיר ויכול לומר צידוק הדין (וה"ה הספד. כתבי הגר"צ גרינהויז). (סעי' א ג וס"ק יב ושעה"צ).

»

1 שונה הלכות תורת המועדים ס"ק א בשם ס' סוד הדלקת נרות חנוכה, וז"ל: אמרו חז"ל הזהיר בנר חנוכה הויין ליה בנים זכרים שיהיו ת"ח. והרי כו"ע מדליקין נרות חנוכה, ואין כולם ולא רובם זוכין לבנים זכרים וישיהו ת"ח. אין לתמוה מזה שהאמת הוא חכמים הם אמת ודבריהם אמת, וכפי מה שכל העולם מדליקין נרות חנוכה שרובא דרובא יוצאין ידי חובתן, אבל מיעוטא דמיעוטא זהירין להדליק כפי כל פרטי המצוות והדקדוקים, שהזהיר בהדלקתו בכל פרטיה ודקדוקיה יקנה וישיג בכח המצוה ובסגולותיה בנים זכרים ת"ח. ודע כי נרות חנוכה הם ל"ו בכל הח' לילות, והזהיר בהם יזכה לחכמה, והסוד 'לו חכמו ישיכילו זאת' - כל הזהיר בל"ו נרות של מצות חנוכה יזכה לבנים בעלי חכמה,

נערך בין כותלי "אליבא דהלכתא" קרית ספר

כל א' נרותיו במקום מיוחד כדלעיל. ואפי' בלילה הראשון יש לזוהר, ויש מקילין בלילה הראשון, ובשעה"ד יש לסמוך ע"ז. **ג**) אפשר שבוה מותר להדליק ב' בנ"א בב' קצוות המנורה, שהרי רואין שהדליקו שנים שאל"כ היה מדליק כסדר א' אצל חברו, וכן נוהגין העולם. (סעי' ג וס"ק יא יב ושעה"צ).

קערה שמן שהקיפה פתילות

שאלה: **א**) מילא קערה שמן והקיפה פתילות, לכמה נרות עולים - כשכפה על הקערה כלי לפני ההדלקה או כשלא כפה. **ב**) ואם הדליק ואח"כ כפה כלי. **ג**) באיזה אופן מותר אפי' כשלא כפה כלי.

תשובה: **א**) כפה עליה כלי שע"ז אין מתחברים הפתילות יחד, כל פתילה עולה בשביל נר א'. לא כפה עליה כלי, אפילו לנר אחד אין עולה, לפי שהוא כמדורה - שמתחברות כל הלהב יחד. **ב**) צריך לכבות ולכסות בכלי ולחזור להדליק (דקימ"ל בסי' תרע"ה שההדלקה עושה מצוה). **ג**) כשיש הפסק מחיצה בין נר לנר וכרוחב אצבע ביניהן. וכן נוהגין דדוקא בקערה שאין שום הפסק בין נר לנר אסור. (סעי' ד וס"ק יג-טו).

מקום הדלקת הנרות

שאלה: **א**) היכן מקום הנחת נר חנוכה. **ב**) כשלפני הבית יש חצר הפתוח לרה"ר, היכן מניח. **ג**) היה דר בעליה ופתח הפתוח לרה"ר, היכן מניח. **ד**) ואם פתח העליה פתוח לבית. **ה**) בשעת הסכנה היכן מדליקין. [ומה יש להוסיף, ובאלו אופנים].

תשובה: **א**) בפתח הסמוך לרה"ר, מבחוץ. **ב**) על פתח החצר (וכ"ד השו"ע) [וי"א על פתח הבית הפתוח לחצר]. **ג**) על הפתח. וכן אם פתח העליה פתוח לחצר, מניח על פתח החצר הפתוח לרה"ר (כנ"ל ב' ע"ש). **ד**) מניח בחלון הסמוך לרה"ר (ולא בחוץ ששם לא ניכר שהדלקת הנרות בשביל העליה. ב"י). **ה**) מניחו על שלחנו ודיו. וצריך נר אחר בבית לעשות היכר שזו למצוה, ואפילו אינו רוצה להשתמש לאורה. (ויניח הנר הנוסף רחוק קצת מהנרות שיהא היכר שאינו מנרות המצוה. שו"ע תרעג א). ואם יש בבית מדורה שיכול להשתמש לפניה א"צ נר אחר, שכבר יש היכר שהנר הוא של מצוה. ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה, צריך נר אחר (נר השמש). והמנהג דבכל נר חנוכה, אפילו מניחו סמוך לפתח, צריך נר אחר בבית, ואפי' לא היה צריך לתשמיש. ומי שאין לו אלא נר א' להדליק ואין לו נר אחר להשתמש לאורה, מ"מ ידליק את הנר ויברך עליה, אך לכתחילה יזהר שלא להשתמש לפניה. (סעי' ה וס"ק כא-כה ובאה"ל ד"ה פתח וד"ה וצריך ושעה"צ).

למעלה מג'

שאלה: **א**) נר חנוכה, באיזה גובה מעל הארץ מצוה להניחה, ומדוע. **ב**) אם הניחה למטה מזה האם יצא.

תשובה: **א**) למעלה מג' טפחים, כדי שיהא ניכר (שהנוחה לשם חנוכה). **ב**) בדיעבד יצא. (סעי' ו וס"ק כו).

למטה מי'

שאלה: **מצותה להניחה למטה מי' טפחים. א**) אם הניחה למעלה מי' האם יצא. **ב**) המדליקין בפנים, האם צריכים להקפיד להדליק תוך י'. **ג**) אם דר בעליה, והחלון שלצד רה"ר גבוה י' טפחים מקרקעית העליה, היכן יניח. **ד**) בהנ"ל ג', היכן עדיף, בחלון או בטפח הסמוך לפתח ותוך י' לקרקעית העליה. **ה**) בביהכ"נ, האם מדליקים הנרות תוך י'.

תשובה: **א**) בדיעבד יצא. **ב**) נוהגין להקל בזה, אבל המדקדקין מחמירין גם בזה, וכן משמע בטור. **ג**) בחלון. **ד**) משמע במג"א דעדיף בחלון, דפרסומי ניסא לבני רה"ר עדיף. אך אם יש לו ב' חלונות - א' למעלה מ"ט וא' למטה מי', בודאי יניחונו בחלון שלמטה מי'. **ה**) לא, אלא המנהג שהנרות במקום גבוה. (סעי' ו וס"ק כז ושעה"צ).

למעלה מכ' אמה

שאלה: **א**) הניח הנר למעלה מכ' אמה, האם יצא. **ב**) וכשמדליק בבית. **ג**) טעה והדליק למעלה מכ' ושוב מדליק בתוך כ', האם יברך. **ד**) נרות שעוה ארוכין, ומקום הלהב למעלה מכ', האם יצא. **ה**) הדליקה למעלה מכ', ולקחה כך כשהיא דלוקה והניחה למטה מכ', האם יצא. **ו**) אם הדליקה למטה מכ' ונטלה משם והניחה במקום אחר בתוך כ', האם יצא.

תשובה: **א**) לא. **ב**) גם לא. **ג**) כן. **ד**) לא. **ה**) לא, דבשעת הדלקה צריך שתהא למטה מכ'. **ו**) כן, כיון ששני המקומות כשרים (ועי' לקמן סי' תרע"ה ס"ק ו שלכתחילה יש לזוהר גם בזה. שונה"ל ה'ל' טו). (סעי' ו וס"ק כח-ל ושעה"צ).

^[1] אימתי, אם ישכילו זאת, ר"ל אם יתכוונו להזהר בזאת המצוה בכל פרטיה ודקדוקיה. עכ"ל

^[2] וכתב בנשמת אדם הטעם, לפי שבגמרא לא הוזכר שמן זית מעיקר הדין, אלא הוזכר שאביי שמע שר' יהושע בן לוי מדליק בשמן זית, ואמר שמסתבר שאור צלול עדיף. ועל כן עדיף להדליק בנרות שעוה ולנהוג כמהדרין מן המהדרין, שהוזכר בגמרא מפורש.

^[3] ומי שיש לו שמן כשיעור ללילה אחד בלבד, לא ידליק בכל לילה מעט שמן פחות מכשיעור אלא ידליק בלילה הראשון שמן כשיעור, אע"פ שלא ישאר כלום לשאר הלילות. כה"ח ס"ק ח.

מקום ההדלקה בפתח

שאלה: א) עד איזה שיעור אפשר להעמיד הנר רחוק מהפתח. ב) ובאיזה צד בפתח מניח. ומדוע. ג) הניח בצד ימין, האם יצא. ד) פתח שאין בו מזוזה, באיזה צד מניח הנר. ה) כשמניחו בחלל הפתח, ויש שם מזוזה, באיזה מקום בפתח יניח. ו) בכל הנ"ל, האם יש חילוק בין אם הדלת נפתחת לצד המזוזה או לצד שממול.

תשובה: א) מצוה שלא להרחיקה מטפח, שיותר מזה אין ניכר שבעה"ב הניחו. ב) שמאל [בין בפתח בית ובין בפתח חצר], כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ויהא מסובב במצות. ג) כן. ד) ימין⁴. ה) בחצי הנוטה לצד שמאל, ויכול להניחו בכל שטח אותו החצי. וי"א שראוי להחמיר להניח הנרות בצד שמאל - בקצה האחרון סמוך לכותל. ו) לא. סעי' ז וס"ק לא-לג לה לו ושעה"צ.

מקומות שמדליקין בתוך הבית

שאלה: א) במקומות שמדליקין בפנים ואין היכר לבני רה"ר כלל, האם יש להקפיד להדליק בטפח הסמוך לפתח. ב) במקומות הנ"ל, כשיש לו חלון הסמוך לרה"ר, היכן ידליק. [ואם שכיח היזקא עי"ז]. ג) ואם החלון גבוה מקרקע רה"ר למעלה מכ' אמה. ד) בהנ"ל א', כשרבים בני הבית, האם ידליקו בטפח הסמוך לפתח.

תשובה: א) בכה"ג אין לחוש כ"כ אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח, ומ"מ המנהג הנכון גם בזה להדליק בטפח הסמוך לפתח, ואין לשנות. ב) נכון יותר שיניחנו בחלון כדי שיהא היכר לבני רה"ר ויתפרסם הנס (וזה עדיף מהסברא שיכנס בין שתי מצוות), אם לא במקום דשכיח היזקא עי"ז (כגון שמתירא מפני דליקה וכדו'. יד אפרים). ג) כיון שבוז אין היכר לבני רה"ר, טוב יותר להניח בפתח (שעדיף שיהא מוקף במצוות). ד) לא, ואפי' שאין היכר רק לבני הבית מ"מ צריך שיהא ניכר כל אחד לעצמו, וידליקו במקומות אחרים. אך יזהרו שלא ידליקו במקום שמדליקין הנרות כל השנה, כי אז לא יהיה היכר כלל שהוא למצוה. (סעי' ז וס"ק לו לח ובאה"ל ד"ה ומ"מ ושעה"צ).

נרות בית הכנסת

שאלה: נוהגין להדליק בביהכ"נ ובבית המדרש⁵ משום פרסומי ניסא. א) האם מברכין שם. ב) היכן מדליקין, על פתח ביהכנ"ס או בפנים. ג) באיזה צד מניח המנורה, ומדוע. ד) לאיזה צד מסדר הנרות. ומהיכן מתחיל להדליק.

תשובה: א) כן. ב) בפנים. ג) בכותל דרום [או על השלחן שעומד אצל כותל דרום] כמו במנורה שבביהמ"ק. ד) מסדרן ממזרח למערב. והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון (היינו כאשר הנרות על השלחן, אז עומד בין הקיר לשלחן - אחוריו לקיר שבדרום ופניו לנרות שמצפון), ומתחיל מימינו שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ושוב מוסיף והולך ומתחיל מהשמאלי ופונה לימינו (ועי' לקמן סי' תרע"ו ס"ה שיש דעות בזה)⁶. ויש מקומות שנוהגין לסדר מצפון לדרום, ואין למחות בידן, וכל א' יתפוס כמנהגו. (סעי' ז וס"ק לט מ ס"ק מג ובאה"ל ד"ה ובבהכ"נ ושה"צ).

זמן ההדלקה בביהכנ"ס

שאלה: א) מתי זמן ההדלקה בביהכ"נ. ב) ובער"ש. ג) ואם מתאחרים לבא ועד שיהיה מנין כבר יתקדש היום. ואם הוא קודם מנחה. ד) ולהדליק בחול בשעה שאין עדין מנין. ה) כשרוצים למחר להתפלל, האם אפשר שלאחר שבירך הש"ץ והדליק נר אחד יוכל השמש להדליק שאר הנרות והש"ץ יתפלל.

תשובה: א) בין מנחה למערבי, והיינו אפילו לנוהגים להדליק בצאת הכוכבים. ב) יש נוהגין להדליק קודם מנחה, ומנהגו להדליק אף בער"ש בין מנחה למערבי בשעה שהעולם מתחילים להתקבץ. ג) יברך וידליק מיד, ואפי' קודם מנחה, דמ"מ יש פרסומי ניסא כשבאין אח"כ לביהכ"נ ורואים הנרות. ד) יכול להדליק אחר מנחה ולברך, ואף ש"א שאין לברך בלי מנין, המברך יש לו על מי לסמוך, ואם בנקל לו להשיג מנין בשעת ברכה מה טוב. ה) כן. וכן בבית כשיזדמן לבעה"ב איזה דבר נחוץ, לאחר שהדליק נר אחד יוכל אחר להשלים בשבילו שאר הנרות. ודוקא באופן

זה, אבל בלא"ה טוב יותר שיגמור בעצמו המצוה שהתחיל בה. (סעי' ז וס"ק מ-מט ובאה"ל ד"ה ויש ושעה"צ).

יציאה ידי חובה מנרות ביהכנ"ס

שאלה: א) האם אפשר לצאת ידי חובת הדלקת נרות בנרות של ביהכ"נ. ב) והש"ץ שבירך בביהכ"נ. ג) והאם יחזור לומר בביתו שהחיינו. ד) אורח שמדליק בנרות ביהכ"נ, האם צריך לחזור ולהדליק באכסניא.

תשובה: א) לא, וצריך לחזור ולהדליק בביתו. ב) גם צריך לחזור ולהדליק בביתו, שיש חיוב על כל א' להדליק בביתו. ג) לא, אא"כ מדליק להוציא אשתו וב"ב. ד) אפשר שא"צ. (סעי' ז וס"ק מה ושעה"צ).

חצר שיש לה ב' פתחים

שאלה: א) חצר או בית שיש לו ב' פתחים מב' רוחות, כגון א' בצפון וא' במזרח, באיזה פתח ידליק, ומדוע. ומה לענין הברכה. ב) ואם ב' הפתחים ברוח א' [והם בבית אחד], היכן מדליק. ג) ושני בתים של אדם אחד, שב' פתחיהם ברוח אחת. ד) ובבית החלוק מתוכו והוא של אדם אחד וב' הפתחים לרוח אחת. ה) מה הדין בכל הנ"ל במקומות שמדליקין בפנים אצל הפתח, ויש היכר לעוברים בחוץ. ו) ובמקומות שמדליקין בפנים ממש ואין היכר לבני רה"ר כלל.

תשובה: א) צריך להדליק בב' הפתחים, מפני החשד. ויברך רק באחד מהן. ב) באחד מהן. ג) צריך להדליק בשני הפתחים, ויש מקילים להדליק בפתח אחד. ד) כנ"ל ג'. ה) הכל כנ"ל. ו) בזה אפי' יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות, אין מדליקין אלא פעם א'. (סעי' ח וס"ק נ נא נג ובאה"ל ד"ה שיש ושעה"צ).

סימן תרעב

זמן ההדלקה

שאלה: א) אימתי הוא זמן הדלקת נר חנוכה. ב) הנוהגים להתפלל מעריב בזמנו אחר צאה"כ, כיצד ינהגו. ג) לא הדליק לפני צאה"כ, מה יעשה - יתפלל או ידליק. ד) הנוהגין תמיד להדליק לאחר מעריב, מה נכון שיעשו. **תשובה:** א) בצאת הכוכבים, ואין לאחרה יותר (וכ"ד השו"ע). וי"א שזמנה לערך רבע שעה קודם צאה"כ. וי"א (רמב"ם) שזמנה בשקיעה כשנתכססה השמש מעיינינו. ב) נכון לכתחילה להדליק קודם מעריב, וכן נהג הגר"א. אך יטיל כ"כ שמן שידלק חצי שעה אחר צאה"כ. ג) יתפלל תחילה. ד) שיכינו הנרות קודם מעריב - שיהיו מוכנים להדלקה מיד אחר מעריב, שאל"כ יש לחוש שיעבור עיקר זמן ההדלקה שהוא חצי שעה אחר צאה"כ [כדלקמן]. (סעי' א' ס"ק א ובאה"ל ד"ה לא).

הדלקה מוקדם

שאלה: א) האם מותר להקדים להדליק לפני זמן ההדלקה [הנ"ל תשו'³¹, וכמה. (שלא במקום דחק וטירדה). ב) מי שטרוד ולא יהיה לו פנאי אח"כ, האם יכול להקדים את זמן ההדלקה. ובאיזה שעה. והאם מברך. ג) וכמה שמן יתן. ד) כשמדליקה מפלג המנחה, האם מותר להשתמש לאורה. ה) מה הדין כשהדליקה מפלג המנחה, וכבתה קודם צאה"כ. [ומה לענין הברכה]. ו) ואם מתחילה נתן בה שמן רק כשיעור חצי שעה. ז) הדליק קודם פלג מנחה, האם יצא.

תשובה: א) לדעת השו"ע אין להקדים, ולדעת המשנ"ב (בה"ל ד"ה ולא דוקא הרבה אין להקדים, אבל הנוהגין להדליק בצאה"כ או רבע שעה קודם, מותרים להקדים רבע שעה או אפי' חצי שעה בערך קודם צאה"כ. ב) יכול להקדים ולהדליק עם ברכה מפלג מנחה, שהוא שעה ורביע קודם צאה"כ⁸. ומחשבים את השעות לפי שעות זמניות. ג) שידלק עד חצי שעה לאחר צאה"כ. ד) לא. ה) יחזור וידליק⁹, ובלי לברך. ו) יחזור ויתן שמן כשיעור הנ"ל ג' (ויכבה¹⁰) וידליק (דקימ"ל בס"י תרע"ה דהדלקה עושה מצוה) ולא יברך. ז) לא, אלא צריך לכבות ולחזור ולהדליק. (סעי' א וס"ק א-ד ובאה"ל ד"ה ובלבד ושעה"צ).

עסק קודם ההדלקה

שאלה: א) האם מותר לאכול או לעשות שאר עסק קודם זמן ההדלקה [חוץ מלימוד]. ומאימתי. ב) ואם כבר התחיל בהם. ג) ומה לענין לימוד. ולאותם שמקדימים זמן ההדלקה לפני צאה"כ.

תשובה: א) אסור לאכול ולעשות שאר דברים (הנזכרים בס"י רלב"י¹¹) מחצי שעה קודם זמן ההדלקה. ב) פוסק כשיגיע זמן ההדלקה. ג) לאותם שמקדימים זמן ההדלקה אפשר להקל בחצי שעה שלפני זמנם ולסמוך על הפוסקים דזמנה בצאה"כ, ומותר ללמוד עד חצי שעה קודם צאה"כ דאז בלא"ה אסור משום ק"ש¹². (ס"ק י ושעה"צ).

הדלקה אחר הזמן

שאלה: א) מי שלא הדליק בזמן [במזיד או בשכחה], האם יכול להדליק, ומתי. ב) בדיעבד שעבר זמן החצי שעה, האם יכול להדליק. ג) בהנ"ל ב', מה לענין ברכה. [וכשמדליק בפנים. ואם בני הבית ישנים]. ד) בא לביתו קודם עמוד השחר ומוצא בני ביתו ישנים, האם ידליק בברכה. ה) לא הדליק כל הלילה האם יש לו תשלומין. ו) וכמה ידליק בשאר לילות.

תשובה: א) יכול להדליק עד חצי שעה אחר צאה"כ. ב) יכול כל הלילה עד עמוד השחר. ג) אם מדליק בפנים ידליק בברכה, ודוקא אם בני הבית נעורים. והנוהג לברך אם א"א להקיצם אין מוחין בידו¹³. ד) לא, כנ"ל ג' (ע"ש), ומהנכון שיקיצם, ועכ"פ יקיץ ב' או ג' מהם כדי שיוכל להדליק בברכה. ה) לא. ו) כשאר בנ"א כגון בליל ב' ב' נרות. (סעי' ב וס"ק יא יב ושעה"צ).

מקומות שמדליקים בפנים

שאלה: מקומות שמדליקים בפנים וההיכר רק לבני הבית, האם צריך ליהזר להדליק בזמן.

תשובה: י"א שלא, וידליק כשבני הבית מקובצים יחד. ומ"מ טוב ליהזר גם במקומות ההם, דכיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש גם היכר לעוברים ושבים¹⁴. (סעי' ב וס"ק ט י ובאה"ל ד"ה ומ"מ).

שיעור הזמן שצריכים הנרות לדלוך

שאלה: א) כמה שמן צריך ליתן בנר. ב) ומי שאין לו שמן כשיעור הזה. ג) במקומות שמדליקים בפנים וההיכר רק לב"ב, כמה שמן צריך. ד) כשמדליק אחר צאה"כ או אחר חצי שעה שאחר צאה"כ, כמה שמן צריך. [כשמדליק בפנים או בחוץ].

תשובה: א) כדי שידלק עד חצי שעה אחר צאה"כ. ב) ידליק בלא ברכה¹⁵. ג) גם כנ"ל א'. ד) כשמדליק בפנים צריך שמן שידלק חצי שעה, וכשמדליק בחוץ וההיכר לעוברים ושבים משמע בשו"ע שאם מדליק זמן מה אחר צאה"כ די שיתן שמן שידליק עד חצי שעה שאחר צאה"כ. (סעי' ב וס"ק ה ו ובאה"ל ד"ה כזה).

נרות ארוכים

שאלה: א) האם יש הידור לתת שמן שדולק יותר מהשיעור. ב) ובנרות של שעות.

תשובה: לא. א"ל¹⁶. ב) יש הידור מצוה כשהן ארוכות (כיון שהם נאים יותר. מג"א ג'), ומ"מ אין לעשותם גדולות יותר מדא"ל¹⁷. (ס"ק ו).

כיבוי והשתמשות לאחר חצי שעה

שאלה: א) נתן בה שמן יותר מכשיעור, האם יכול לכבותה לאחר חצי שעה שלאחר צאה"כ וליהנות ממנה. ב) ולהשתמש לאורה אחר החצי שעה.

תשובה: א) כן, שאינו מקצה השמן רק מה שצריך למצוה, ומ"מ לכתחילה טוב להתנות שאינו מקצה השמן רק לשיעור הדלקה, שי"א שאם נתן בסתם הקצה הכל למצוה. ב) מותר (וכ"ד השו"ע), ויש מחמירים בזה ואפי' התנה שאינו מקצה יותר מהשיעור - מפני הרואים שלא ידעו לחלק בין תוך הזמן לאחר הזמן, וכן אין לטלטל הנרות בעוד שדולקים אפי' יותר מחצי שעה מפני הרואים שלא ידעו ויאמרו להשתמש נטלו (הרי ב' חששות: שלא ידעו שעבר הזמן, ושיאמרו להשתמש נטלו). (סעי' ב וס"ק ז ח ושעה"צ).

מותר, שבוזא אין חשש שישכח להדליק (חוט שני שם).

13 ובזמנינו גם במקומות שמדליק בחוץ יכול להדליק משך הלילה בברכה כל זמן שיש עוברים ושבים. הגר"ש אלישיב (שונה"ל תורה"מ הע' י).

14 ומשמע שאם מדליק בבית בפנים ואין היכר לבני רשות הרבים, א"צ לדקדק בזמן. וכן משמע מלשון הלבוש, ע"ש. אכן ממקור דין זה הדרכי משה, לא משמע כן, שהלא דבריו מיירי במקום שנהגו להדליק בתוך הבית ואין היכר לבני רשות הרבים, וכמבואר בד"מ לעיל סי' תרעא אות ט ובס"י זה אות ד, ואעפ"כ קאמר דינו שנכון להדליק בזמן. והטעם בזה י"ל ~כדי שיהא היכר לבני ביתו [וכדברי המ"ב ס"ק י], העתקתי זה מעוז והדר הע' פא [וכלל קטע זה הוא תמצית הדברים שם], אכן אחר ההתבוננות אין מובן למה זה טעם להדליק בזמן. וכן העיר אחד הלומדים. לכן השמטתי זה~ או משום שעיקר תקנת חז"ל היתה להדליק משתשקע החמה [עי' בערוה"ש ס"ו שכתב כן]. ויש עוד טעם להקדים בכה"ג משום דזריזין מקדימין למצוות, וכדכתב הר"ן (שבת ט. ד"ה דאי) וז"ל: עכשיו שמדליקין בבית מבפנים, בכל שעתא ושעתא זמניה הוא דהא איכא פרסומי ניסא לאותן העומדים בבית, ומיהו לכתחילה מצוה להדליק משתשקע החמה משום דזריזין מקדימין למצוות. [וכן הוא גם ברשב"א (שם כא: ד"ה ופירשו)]. ועיין עוד בבה"ל סימן תרע"ז ד"ה ולהדליק.

15 וצ"ב דלענין מי שמדליק לאחר צאה"כ קודם שתכלה רגל מן השוק, משמע לקמן שאף שאינו צריך ליתן שמן בנר כשיעור חצי שעה אלא עד הזמן שתכלה רגל מן השוק, מדליק בברכה, ומאי שנה הכא שאין לו שמן כשיעור שכתב המ"ב שלא יברך~וכן ראיתי שהעיר הגר"נ קופשיץ, מובא בדרשו, ושם ציינו לעיין בכמה ספרי זמנינו שכתבו ישוב~.

16 ובזמנינו שיש עוברים ושבים עד שעה מאוחרת בלילה, יש דעות בפוסקים אם צריך או יש הידור שידלקו יותר מאוחר, ועי' בזה במשנ"ב מהדו' לדרשו הע' 16.

17 ולא נתפרש הטעם, ואפשר כדי שלא התכופפו ויפלו ויכבו.

לבאר דלפי שלא היה הצלת הגוף אלא שזכינו לעבודת ד', וע' נקבע להלל והודאה. ויל"ע לפי"ז במש"כ הרמ"א דמ"מ יש מצוה בסעודות משום שבימים אלו היה חנוכה המזבח, דלכא' למה זה כן סיבה לסעודות, דהרי גם כל ענין חנוכה המזבח ג"כ אינו אלא שמחת הנפש בזכות לעבוד את ד' במקדש וכו', ומה נתוסף בזה סיבה לסעודות יותר מנס חנוכה שהוא נס שזכינו להשבת העבודה ושמירת התורה ומצוותיה, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

[ג]

מי שיש לו שני נרות ביום השלישי

כתב במ"ב (סי' תרע"א ס"ק ה') בשם הח"א והכת"ס דמי שנמצא ביום ג' דחנוכה ויש לו שני נרות ידליק רק נר א', ויל"ע דאמאי לא יקח נר השני לחלקו לשתיים לקיים הידור מצוה בפחות מכשיעור למקצת מן הזמן, וכדכתב (בסק"ו) דמי שאין לו שמן הרבה נותן בא' כשיעור והמותר מחלק בין כולם, אף שע"ז נמצא דבשאר הנרות נותן מקצת ע"ש, וה"נ נעבוד הכי [וגם בנרות שעוה אפשר לעשות כן ע"י חיתוך הנר באמצעיתו], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

[ד]

הדלקה לכל בני הבית בזמנינו

הנה נודע שהשו"ע סי' תרע"א ס"ב פסק כתוס' דכיון שאם כולם ידליקו לא יהא ניכר מנין הימים, ע"כ המהדרין מן המהדרין מדליק רק בעה"ב כמנין הימים ומוסיף והולך, וברמ"א בדרכי משה כ' דכיון שבזמנינו מדליקין בפנים, וכל א' יכול להדליק במקום אחר, וע"ז שפיר יהא היכרא, ממילא ידליק כל א', ויש לתמוה דלפי"ז בזמננו בא"י שחזרו להדליק בחוץ [ועכ"פ בחולון], וכל בני הבית מדליקין באותו מקום, חזרנו גם לד' הרמ"א לד' השו"ע, ולכא' משמע דהך היכרא הנהוג בזמננו שמדליקין בשינוי גובה או קצת הפסק בין החנוכיות לא סגי להו להתוס', דאל"כ מאי קאמר הרמ"א דהתוס' דיברו רק על הדלקה בחוץ, דהא גם במדליקין בחוץ שייך למיעבד היכרא כמנהגנו, ובע"כ דבהכי לחוד לא סגי, דבעינן היכרא טפי, כעין מש"כ בדרכי משה שכל א' מדליק במקום אחר, וא"כ מנהגנו צ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

[ה]

מאי עדיף מהדרין מן המהדרין בחלק מהימים או

מהדרין בכל הימים

במ"ב סי' תרע"א ס"ק י' כתב שאם אין ידם משגת ידליקו נר לכל אחד בכל לילה, והוסיף בשעה"צ שע"ז יהיו בכלל המהדרין המדליק נר לכל א' ולא בכלל המהדרין מן המהדרין, ויל"ע דלכא' ה' לן להעדיף שיהא בעה"ב בכלל המהדרין מן המהדרין בימים ראשונים, אף שע"ז בימים האחרונים לא יהא כלל הידור, וידליקו בימים אחרונים רק נר איש וביתו [שהרי יש להם לכה"פ ט"ז נרות לשני בנ"א, ואפשר בג' ימים הראשונים להיות מוסיף והולך], דהא הידור דיום ראשון עדיפא מהידור דשאר ימים וכמוש"כ המ"ב [עי' שעה"צ בשם הח"א], והידור דבעה"ב עדיפא מהידור דבני הבית [כמוש"כ במ"ב סוף ס"ק ו'], ויש מעלה להיות בכלל מהדרין מן המהדרין ביום ב' אף שע"ז יפחות ביום ג' [כמפ' במ"ב סק"ה], וא"כ אמאי לא נעביד הכי, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

[ו]

הדליק מפלג המנחה בשמן בשיעור חצי שעה

בשו"ע (סי' תרע"ב סוף ס"א) כ' דיש מי שאומר דאפשר להדליק מפלג המנחה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק, וביאר במ"ב (ס"ק ד') דאם לא ידלק בלילה ליכא פירסומי ניסא, ובהמשך דבריו כ' המ"ב דאם נתן בה שמן רק כשיעור חצי שעה כנהוג בכל יום, יחזור ויתן בה שמן כשיעור וידליק, ומ"מ לא יחזור ויברך, עכ"ד. והדברים מרפסן אגרי, וכי יש צד שמקיים מצוה בשמן שדולק רק מפלג המנחה ואין עומד לדלוק כלל משתשקע חמה, והלא עד כאן לא קאמר התרומת הדשן דכבתה אין זקוק לה אפילו בער"ש משום דקעביד מעשה הדלקה, שמצד המעשה עמד לדלוק בלילה, אך כשלא עמד לדלוק משתשקע חמה מידי מששא אית בה בהך הדלקה, ואף אם נאמר שמפלג המנחה אפשר לקיים מצוות הלילה, אך בודאי שעדיין אי"ז זמן פרסומי ניסא, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

[ז]

נתינת שמן כשיעור חצי שעה

במ"ב סי' תרע"ב סק"ד כ' בשם הפמ"ג דבמדליק לאחר תחילת הזמן נותן שמן פחות מחצי שעה ומדליק בברכה. ודברי רבינו ז"ל צ"ע ג, א) חדא, דאך יתכן לפטרו מליתן שמן כחצי שעה, וכי גרע ממדליק לאחר הזמן, דהרי השו"ע כ' דאם לא הדליק מדליק לאחר הזמן, דחיישינן לאידך מ"ד דלית לי' כללא דאי לא אדליק מדליק, וכמפורש ד"ז בב"י, אלא שמספק אין מברך, ורק במדליק בפנים כתב המ"ב שיכול לברך [וזה אף בזמן שהדליקו בחוץ].

ב) ועוד צ"ע שאם יש קיום מצוה במה שדולק כמה דקות, אמאי אינו מברך בנותן פחות מכשיעור בתחילת הזמן, וכי בגלל שמצווה שיהא לו נר בדקות הנוספות ליכא קיום מצוה בדקות הראשונות, וממ"נ אם המצוה שכל החצי שעה ידלק, וכשאין דולק כל החצי שעה הוה כחצי מצוה, א"כ לא יברך במדליק לאחר תחילת הזמן, שהרי מקיים עכשיו רק חצי מצוה, ואם קיום המצוה בכל רגע וחשיבא מצוה שלימה, אלא שיש עליו חיוב על כל דקה שבזמן הזה לקיים המצוה, א"כ כל דקה כשלעצמה כתפילין בדקה אחת, ומה שאין מקיים בדקה שלאחריה לא פוטרתו מדקה זו, ויכול לברך על דקה זו, וצ"ע.

ג) ובאמת שמכל עיקר מה שלמדו רבותינו לשיעור חצי שעה גם למדליק בפנים או בביהכ"נ או במדליק לאחר הזמן, אף ששם אין את הטעם דעד שתכלה רגל, ש"מ שזה כבר דין שיעור, ושמן פחות מחצי שעה כאתרוג פחות מכשיעור, וא"כ מה בכך שמדליק לאחר תחילת הזמן, דמ"מ לא שייכא הדלקה בשמן פחות מחצי שעה, וצ"ע.

ד) ועוד יל"ע דלכא' במוצ"ש שזמן ההדלקה לאחר התוספת, ומשמע דמ"מ רגלא דתרמודאי כלין כבכל לילה, וא"כ נמצא שהשיעור פחות מחצי שעה, וכ"ש להנך רבונות דבכל לילה השיעור עד חצי שעה מהשקיעה, וא"כ במוצ"ש מהו השיעור, ובשלמא אם כבר נקבע מחמת שזה השיעור בחול במדליק בתחילת הזמן, שלעולם זה השיעור, ואפילו במדליק לאחר תחילת הזמן, ה"נ נקבע שיעור כזה במוצ"ש, אך להפמ"ג והמ"ב הנ"ל צ"ע, ולכא' לדידהו בזמן שהדליקו בחוץ לא הדליקו במוצ"ש בכשיעור חצי שעה, וכשמדליקין בפנים נתחדש גם למוצ"ש שיעור חצי שעה, וזה בעצמו דבר פלא, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

[ח]

זמן ההדלקה למדליקין בפנים

ברמ"א (סי' תרע"ב ס"ב) כ' י"א שבזה"ז שמדליקין בפנים א"צ לזהר להדליק קודם שתכלה רגל, ומ"מ טוב לזהר גם בזה"ז, ובביה"ל ביאר הטעם שטוב להזהר, שהוא משום

שמדליקין אצל פתח הבית מבפנים ויש היכרא לעוברים ושבים. וד' רבינו ז"ל צלע"ג, דהא הרמ"א לא ס"ל כי הך מנהגא, וכמוש"כ במ"ב ס"ק נ"ד (ובשעה"צ שם ס"ג) בביאור דברי הרמ"א שם [ועי' עוד בסימן תרע"א ס"ז ברמ"א, ומש"כ שם ומ"מ המנהג וכו', מב' שם במ"ב שאינו בשביל שיהא היכר לעוברים ושבים, אלא שיכנס בין שתי מצוות, וע"ש עוד ששאר בני הבית מדליקין בשאר מקומות בבית, ועי' עוד בשעה"צ ס"ק ס"ג שבודאי המציאות היתה בזמן הרמ"א שלא נהגו להדליק בפתח הבית מבפנים, וכמב' גם בד"מ ריש סי' תרע"א], אך גם עיקר דבריו צל"ע דמה הוצרך לטעם זה, דהא י"ל יותר בפשטות שעצם ד"ז שהדין משתנה כשמדליק בפנים, אינו מוסכם, וכדחזינן מדברי כולוהו רבונותא והמ"ב בכללם שמדברים להדיא על זמן שמדליקין בפנים, וחוששים שמא מפסידים זמן ההדלקה לאחר חצי שעה [וכאשר האריך במ"ב בסק"א, וע"ש ביה"ל ד"ה ולא מאחרים, ועי' סק"ט ושעה"צ שם], ושפיר יל"פ ד' הרמ"א כפשוטן דטוב לחוש לדיעה זו, וצ"ע מ"ט לא פי' כן המ"ב, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

[ט]

ברכה על ההדלקה לאחר חצי שעה כשב"ב ישנים

בשעה"צ סי' תרע"ב ס"ק י"ז הביא תמיהת החמד משה על מש"כ המ"א דלאחר חצי שעה צריך להקיף את ב"ב, ומ"ש ממי שנמצא לבד בין הנכרים דמדליק בברכה, דודאי אף דליכא אנשים חשיבא מצוה. וצ"ע דכונת המ"א פשוטה, דודאי בתוך הזמן שנקבע ע"י חז"ל איכא מצוה אף כשאין אנשים, אך כשמדליק לאחר דנקט' דאי לא אדליק תוך הזמן אינו יכול שוב להדליק בברכה, אלא שכשמדליקין בפנים אמרי' דסגי בזמן דפרסום לפני ב"ב, א"כ בעינן ב"ב, ובהעדר ב"ב חזרנו לזמן חז"ל שאין הדלקה לאחר חצי שעה, ואה"נ דבאדם יחיד יצטרך לעולם להדליק תוך הזמן, דלית לי' קולא דזמן שמדליקין בפנים וחזר לדינא דגמ', והדלקתו לאחר חצי שעה כמדליק בזמן הגמ' בחוץ לאחר חצי שעה דנקט' שא"י לברך, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

[י]

הדלקת נר נוסף כשאין מדליק על שולחנו

הנה בשו"ע סי' תרע"ג ס"א אי' ונוהגין להדליק נר נוסף כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף [וע"ש עוד ברמ"א], והנה מב' דלא איירי במדליק על שולחנו, ומב' דלא בא לומר לן דינא דגמ' שנאמר לגבי שעת הסכנה במדליק על שולחנו, אלא שבא לומר מנהג גם למדליק אצל הפתח, ובפשוטו גם למדליק בחוץ, וכפשטות כל ד' השו"ע שנאמרו לפי אופן הדלקה בחוץ [דרך הרמ"א כ' בכל מקום ולדידן שמדליקין בפנים וכו'], והטעם משום גזירה שמא יבוא להשתמש בנרות, ומעתה נפלאתי על רבינו הגדול ז"ל בביה"ל (סי' תרע"א ס"ה ד"ה וצריך) שדן שדברי הגמ' להדליק נר נוסף קאי למדליק על שולחנו, ויש מנהג במדליק בכ"מ להכירא שלא יאמרו לצרכו הדליקה, ונסתפק במדליק אצל הפתח מבחוץ, ולפלא שלא ציין כלל לד' השו"ע והרמ"א דהכא שמבואר טעם אחר, ולכא' גם מפ' שכ"ה אף במדליק בחוץ [ובאמת דחששא דשמא יאמרו לצרכו הדליקה צ"ב, דהא אין מדליק במקום שרגיל להדליק, ובפרט במדליק למטה מ"ט], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

ייש"כ להרה"ג יהודה לוי שליט"א מכולל אליבא דהלכתא רמב"ש על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

ברכת יישר כח מרובה למרנן ורבנן הגאונים רבי חיים קניבסקי שליט"א ורבי נתן קופשיץ שליט"א ששמו עינם הטובה ליישב תמיהות האברכים כיד ה' הטובה עליהם.

$$[N]$$

ללמוד בעיון בת"ב

ז"ל המ"ב סי' תקנ"ד סק"ד: אבל לישא וליתן בהלכה ודאי אסור [מ"א בשם מהרי"ל], וכע"ז כתב גם הט"ז דאפילו במקום שמותר ללמוד ליינו שילמוד בפשוטן של דברים וכו', ואפילו בהרהור לפרש דבר חמור אסור, עכ"ל. השהו רבינו ז"ל ד' המ"א בשם מהרי"ל לד' הט"ז דאין ללמוד בעיון, ואסור לעיין בקושיא לפרש דבר שמתקשה בו. אך צ"ע דמקור ד' המ"א מהמהרי"ל, ושם מפורש שלא נאסר לישא וליתן רק עם אחרים משום דמיפרסמא מילתא, וכלשונו (המועתק בב"י) ודאי לישא וליתן לפניו "דמפרסמי טובא" אפשר דאסור, עכ"ל [וע"ש בב"י בשם מהרי"ל שהתיר ללמוד פירוש איוב, וז"ל: אף דהוי עמוק טפי וכו', ואי משום שיש בו עיון מכ"ש דעדיף וכו' ע"ש, ובשו"ע נפסק כמותו, ודלא כר"פ המובא בב"י שאסר פירוש איוב], וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לשון המ"א "ודא" אסור, ובמהרי"ל "אפשר" דאסור (וש"מ שאין דברי מ"א מכח דברי מהרי"ל אלא סברא דנפשי' קאמר), ובר מן דין מה האיסור מיפרסמי מילתא [וע"כ ס"ל למ"א שאין חילוק בין לפני אחרים לביחידות].

[ב]

נט"י שחרית

ז"ל המ"ב סי' תקנ"ד ס"י: נוטל אדם ידיו שחרית משום רוח רעה השורה על הידיים וכו', ועי' בבאיור הגר"א שמפקפק ע"ז, ולכן נראה לי שלא לברך ענט"י בשחרית אחר הנטילה, עכ"ל.

ויל"ע דהא בעלמא אין הברכה משום הנטילה שבא לבטל רו"ר, כי אם או מטעמו של הרשב"א שהנט"י שחרית משום שנעשה ברי' חדשה, או משום הרא"ש שידיים עסקניות ופסולות לתפילה [ויע' בכ"ז בסי' ד'], וא"כ מה איכפ"ל אם רו"ר נידון כלכלוך או לא, דהעיקר תלוי אם מצות נט"י משום שכברי' חדשה נוהג בת"ב או לא, גם צ"ע דאמאי לא התיר הנטילה מצד הך מצוה דנעשה כברי' חדשה שהיא מצוה גמורה [להרשב"א] ומברכין עלי', ואמאי לא יהא בזה סיבה להתיר הנטילה בת"ב [ומ"ש מטבילה בזמנה מצוה, למ"ד דס"ל הכי], ובמ"ב משמע שהנוהג לברך כל השנה מיד אחר השינה וסומך על הרשב"א מ"מ השתא לא יברך, וזה צ"ע דלהרשב"א לכא' נתיר לו ליטול משום הך מצוה, ויוכל ג"כ לברך כמו בכל ימות השנה, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בביאור הגר"א משמע דגם לתפילה אין נט"י, וינקה בכל מידי דמנקה, וגם אלו שנוהגין כהרשב"א מ"מ עולה גם על התפילה, אבל בת"ב (וכו ביוה"כ) לפי דברי הגר"א אין כלל נט"י [וכשאינן דין

נט"י לתפילה ליכא גם לדינא דהרשב"א, וגם אם נתלכלכו ידיו יהי' מותר לרחוץ, אבל בלא ברכה, וא"צ כל דיני נטילה.

[λ]

רחיצה לקיום מצוה שאינה חיוב

הנה מבוי' בסי' תקנ"ד סי"ב דמותר לעבור במים להקבלת פני רבו ואפילו בת"ב שאז פשיטא שאינו חיוב, ולכאן' מבוי' דכל שאינו לתענוג אף שעושהו רק לצורך מעלה בעלמא שריא, וצ"ע דא"כ אמאי אי' בשו"ע סי' תרי"ג סי"א דאסור לטבול לקריו כיון שבזמנינו אינה חיוב כיון שביטלו תקנ"ע, וקשה דסוכ"ס ודאי שיש בזה מעלה גדולה, ולישתרי עבורו טבילה שאינה לכונת תענוג, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לעבור עם בגדים במים אינו דרך רחיצה, וגם אין כוונתו [לרחיצה], אבל טבילה היא רחיצה ממש ולא התירו, וכמו שלא התירו אפילו להושיט אצבעו במים, וברחיצת הבשר מתירין אם אין כוונתו לרחיצה.

[7]

ברכה על ציצית בת"ב

במ"ב סי' תקנ"ה סק"ב כ' דאם פשטו בלילה י"א שצריך לברך עליו, ומשמע דפשטות ד' השו"ע שלובש בלי ברכה אף בפשטו בלילה, וזה פלא דאיך נתיר קיום מצוה בלי ברכה, ואם נהגו שלא להכניס עצמו לחיוב מצות ציצית ולא ללבוש ד' כנפות, מ"מ להכניס עצמו לחיוב ולקיים המצוה בלי ברכה מי התיר לנו, דהרי ודאי שאסור לילך עם ד' כנפות בלי ציצית, ומצות ציצית נוהגת בת"ב, ולא שייך מנהג אלא שלא ללבוש ד' כנפות, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: וביותר קשה דעיקר המניעה הוא הלבשה [ומה יועיל ללבוש בלי ברכה], ובעל כרחך כוונת המ"ב לזה, להפקיע מסתמא דהשו"ע [וע"כ כתב שאם פשטו בלילה י"א שצריך לברך], אלא העיקר לא ללבושו, ומ"מ זה רק מניעה בטלית גדול, אבל בטלית קטן תחת בגדיו לא מיקרי פורפירא [ואינו בכלל המנהג כלל, וע"כ לובש בברכה, אלא א"כ לא פשטו בלילה].

[ה]

נוסח החתימה בברכת נחם

במ"ב (סי' תקנ"ז סק"ב) פוסק שבשכח לומר נחם בולירושלים, יאמרנה בעבודה ויחתום המחזיר שכינתו לציון, ובשעה"צ כתב וז"ל: כי היא הברכה עצמה, דציון וירושלים חדא היא, דאי לאו הכי הו"ל חתימה בשתיים. עכ"ל. ויל"ע דא"כ לעולם למה חותם מנחם ציון ובונה ירושלים, ואמאי לא סגי ליה לחתום מנחם ציון, וכי תימא דכשאומרה בולירושלים חותם ובונה ירושלים משום ברכת ולירושלים, א"כ בלא"ה מאי קשיא ליה, דמהיכי תיתי לחתום כן כשאומרה ברצה, ואי משום נחם גופי' חתמינן הכי אמאי לא נחתום כן כשאומרה בעבודה, ומ"ט כשאומרה בולירושלים לא סגי לי' בחתימת בונה ירושלים [דציון וירושלים חדא], וכשאומרה ברצה סגי לי' בהמחזיר שכינתו לציון, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בונה ירושלים לא מראה על נחמה כל כך [דזה רק כינוי ושבח שביכולתו לבנות ירושלים, ואין בזה חתימה על התוספת של נחם, ובאמת שהי' ראוי לחתום רק במנחם ציון שזה חתימה על שניהם, אלא שרצו להשאיר את החתימה הקבועה, וע"כ חותמין בשניהם יחד]. ומשא"כ המחזיר שכינתו [שזה כולל נחמה שעתיד להחזיר שכינתו, ושפיר יש בזה חתימה גם על נחם], ועי' ביה"ל בשם ירושלמי דעבודה הוא להבא [וגם חתימתו, דהיינו המחזיר, נר' שהוא בלשון דמשמע להבא, וע"כ שפיר הוה חתימה על הנחמה ג"כ].

[۱]

בגדי שבת במילה בת"ב (בזמנו)

הרמ"א סי' תקנ"ט ס"ח התיר לבישת בגדי שבת במילה שחל בת"ב, והמ"א כתב דהיינו דוקא באין ניכר גיהוצם, וע"ש דיליף לה משבת חזון, וגם למד משם להקל להחליף כתונת מכובסת, והובא כ"ז במ"ב ס"ק ל"א וס"ק ל"ג, וצ"ע דהרי אותו לשון של בגדי שבת נזכר ברמ"א סי' תקנ"א ס"ב להחמיר בשבת חזון, ובדאי דוחק לומר דהתם בניכר גיהוצן והכא באין ניכר גיהוצן, ואם שם אסור גם באין ניכר גיהוצן [ומשום שבדרך כלל בגדי שבת ניכר גיהוצן, וע"כ נהגו איסור בכל גווני] והכא שריא, א"כ ע"כ דהכא קיל טפי, וא"כ איך יליף חומרא מהתם, ועוד שאם סתם בגדי שבת האמור ברמ"א היינו אין ניכר גיהוצן ואעפ"כ נאסר בשבת חזון, מי גילה למ"א לעיל סי' תקנ"א ומובא שם במ"ב ס"ק מ"ד דטעם האיסור מצד ניכר גיהוצן, אחרי שאנו אוסרים שם אף בלא ניכר גיהוצן, ואם יסוד איסור בגדי שבת מטעם אחר מנלן שיש כזה איסור של ניכר גיהוצן להחמיר בזה בברי"מ בת"ב (ומנהגו להקל בימות החול ללבוש בגד שלבשו אותו זמן מסויים אף שעדיין ניכר גיהוצן, וש"מ שאין כזה איסור מצד עצמו), וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בשבת חזון מסור לכל, ואצל הרבה ניכר גיהוץ בדרך כלל, ולא התיירו ליחיד שאין ניכר גיהוץ, משא"כ בברית מילה [שכל עיקרו שייך ליחיד, ושייך לומר לו דתלוי אם הגיהוץ ניכר או לא, וע"כ חילקו בזה].

[1]

אמירת ויהי נועם במוצ"ש חזון

בשו"ע סי' תקנ"ט ס"ב איתא דאם ת"ב חל במוצ"ש לא אומרים ויהי נועם, ובמ"ב פי' הטעם משום דקאי על חנוכה המשכן ועתה זמן החורבן, ובשעה"צ ציין ל"ב עוד טעמים, ושם מב' משום דנאסר במלאכה ממנהגא, ועוד דאיקרי מועד, וטעם זה צ"ב מה עניינו לויהי נועם, וצ"ב. והעירוני שיל"ע דלטעם דמלאכה לא נאמר ויהי נועם גם במוצ"ש חזון ולא רק בת"ב שחל במוצ"ש, דהא ליכא ששת ימי המעשה (ואולי לדינא ס"ל למ"ב דאיסורא דעד חצי היום ממנה בלבד אינו סיבה שלא לומר ויהי נועם, וע"כ הכריע שלדידן אין הטעם רק מצד שנחרב המשכן וויהי נועם שבת במוצאי שבת. וזה שייך רק לת"ב שחל במוצ"ש), וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - רמת בית שמש

**תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: [מש"כ לתרץ בסוגריים]
נכון מאוד.**

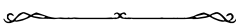
מקור הלכה

הלכות חנוכה

פתיחה

הלכות חנוכה מאירים באור המוסיף והולך בכל דור ודור, ולמרות שלא נתחבר עליה מסכת מיוחדת כשאר המועדים, אלא בתוך דברי הגמרא במסכת שבת פ"ב [ורק נזכר בכמה משניות בש"ס כמו במגילה פ"ג ובר"ה ותענית ומו"ק ועוד], וכבר עמדו ע"ז המפרשים, ראה טעמי המנהגים טעם מחודש ואינו מסתבר, וכבר ביאר על נכון החיד"א בדברים אחדים דרוש לב.

ואעפ"כ בכל דור ודור עומדים ומאירים עליו הלכות חדשות גם ישנות דודי לי ואני לו, ואדברבה מאחר ולא זכינו לדברים מפורשים, ניתנה רשות לחכמים לדרוש בהלכה חביבה זו, והוא ג"כ רמז לכך שנר מצוה ותורה אור המוסיף להאיר בפלפולה של תורה, ובודאי שבימים אלו שהארת החנוכה מגיעה, ובפרט לכל ההוגה בהלכותיה, וכמו שכתב הגר"ח פלאגי' ועוד רבים, ה"ז זוכה להאיר נשמתו ולהוסיף קדושה בקדושה דאורייתא.

1 עיין שבת (כא.) מאי חנוכה וכו', כשנכנסו יונים להיכל וכו', ועיין לשון קודשו של הרמב"ם פ"ג ממגילה (והביאוהו האחרונים בתחילת הלכות חנוכה ר"ס תער.). והנה הראשונים והאח' עמדו בדברי הגמרא והרמב"ם בכמה דקדוקים נפלאים, והאריכו בזה בסה"ק, ואנו נדון לפי דרכינו בהלכות והליכות הימים הקדושים האלה.

2 תוספת זו מהרמב"ם, ובגמרא הנ"ל לא אמרו אלא רק זה שחכמים קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובהודאה, ע"כ, ולא הזכירו שתקנו הדלקת נרות, אף שהוא כדבר פשוט ומובן מאליו בכל הסוגיה בגמרא שם. ובאמת גם בלשון הרמב"ם מדוקדק, שכתב שהתקינו חכמים שיהיו ימים אלו ימי שמחה והלל, ומדליקין בהם הנרות וכו', עיי"ש, כלומר שחכמים תקנו שמחה והלל, ובנוסף מדליקין בהם, וזה נשמע שההדלקה היא כדבר נוסף, אף שבודאי הוא ג"כ תקנה ע"י חכמים, וכמו שסיים שם הרמב"ם שהדלקת הנרות בהם היא מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה [וע"ע ברמב"ם בסוף מנין המצוות, ובחת"ס אור"ח סי' רח בשם הרמב"ן, וע"ע אגר"מ חאור"ח ח"א סי"ג וסו"ן], ויש לבאר, שהדלקת הנר הוא "דרך" אחת מדרכי ההלל וההודאה, ולכן לא אמרו בגמרא וברמב"ם שתקנו חכמים את הדלקת הנר אלא שיהיה יום טוב בשמחה והלל והודאה, וההדלקה היא סניף ממצוה זו [וראה להלן במאמרי ימי החנוכה סימן א, ודו"ק].

3 גמרא, והרמב"ם שם כותב שני פירושים למילה זו:

א]. מלשון חנו-כה, כלומר שבים כ"ה בכסלו חנו מאויביהם, ע"כ (ר"ן שבת ט, ושבה"ל וכל בו ואבודרהם ועוד, וכן פמ"ג ומשנ"ב כאן סוסק"א). ואמנם דנו המפ' אם הנצחון היה בכ"ה ונחו בכ"ו, או שהתחיל בכ"ד ונחו בכ"ה, עיין בלשון הרמב"ם הנ"ל ובמאירי שבת כג: ובפר"ח, וע"ע פמ"ג בהקדמה לסי' תרעו, ואכמ"ל.

ב]. מלשון חינוך, שבימים אלו היתה חנוכת המזבח, וכמש"כ במדרש, והובא ברמ"א סי"ב (או"ז ושבה"ל ומהרש"א בשבת שם ועוד), וע"ע מש"כ בזה בכד הקמח (ע' נר חנוכה) שרומז לחינוך בית המקדש שאנו עתידים לחנך ע"י מלך המשיח [ויש עוד טעמים במחזור ויטרי ופרדס, ועוד בסה"ק].

4 ישנם מנהגים שונים בחנוכה, וחם ושלום לזולל באיזה מנהג כשאניו נוגד את ההלכה הצרופה.

בתוס' מנחות (כ:.) כתבו דמנהג ישראל תורה הוא, ויש להדגיש ולבאר כי "מנהג ישראל תורה", בא ליתן חשיבות למנהג, וכך מרגלא בפומיה דרבנן, אך מעבר לזה יש להבחין שזה באמת בגלל שהוא תורה עצמה, כי כל דבר ודבר נגזר מן התורה ולא המצאה מליבנו, כי כמו שלהבדיל כל החכמות מן התורה הם כמש"כ בסה"ק, כ"ש אלף אלפים במנהגי ישראל, ואף אותם מנהגים שהתחילו ע"י ההמון, מאת ה' היתה זו, וכל שנקבע בספרי הפו', אשרוהו וקיימוהו כדחזי להו, כיון שראו שיש בזה סמך וענין משמרת למשמרתי ובכללם גם מנהגים ועוד, וכדחזינו בשאר מנהגים שנקבעו, כך גם שאר דברים שבאו בישראל, ואף בדברים שנראים כדברים של מה בכך, וכמו שמצאנו בתשו' ר' מימון אבי הרמב"ם שהובא מכת"י תימני שנדפס בספר הליכות שלמה להגרשז"א ועוד, ושם הביא מרבינו ניסים ממגילת סתרים לחזק ולאשר את מנהגי ישראל באכילת סופגניות בחנוכה ומאכלי חלב בפורים ובמוצאי פסח (נ"ב ואנו לא שמענו ע"ז) וכו', ודון לנידו"ד.

וביותר צריך להזהר במנהג שבא על חשבון הלכות פסוקות ח"ו, וכן לבדוק שאינו מחוקות העמים שנתערבו ונטמעו ה"י. וגדולי ישראל יודעים מה לקרב ומה לרחק.

ואגב צייין שני דוגמאות לדון בהם:

א]. מנהג אכילת מאכלי חלב בחנוכה, הנזכר בפו' סו"ס עתר, לזכר נס יהודית שהאכילה את האויב חלב וכו', וראיתי בספר לוח אחד שכתב סיבה לדבר להוציא מלבם של ההולכים אחר החגאות של הגויים (שחלה בתקופה זו חגת המולד) שבה הם אוכלים בשר, ומחמת היראה הצניעו את הטעם הזה, ע"כ, ולא נהירא כלל, דמה לנו ולהם, איברא שאם היה מצוה בבשר כמו בשבת ויו"ט בודאי הוא שאין לנו ואסור לנו להתחשב בהם, אולם בחנוכה שסעודות שעושים בהם הם סעודות הרשות, יש מקום לומר כן, ומ"מ מן הסתם הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב, ולא איכפת לנו מהם והמונם (זולת במקום שיש לחוש למגדר מילתא כראות עיני החכם), וע"ע להלן בעני"ז.

ב]. ובמנהג נתינת מעות חנוכה לילדים, כתב בלוח דבר בעיתו שהוא

למשוך את לב הנערים לתורה, וכן כדי שיהיו נעורים בהדלקת נרות, ואולי ג"כ במעלת פרסום הנס וכמש"כ בסה"ק ואול"צ, והוא הטעם של מעות פורים שנתנו לקטנים שלוחי המנות, אך במנהגי מהר"ץ הלוי דינר כתב שלא רצה ליתן כסף אלא מתנות, כדי שלא ליתן להם חשק של מסחר, ע"כ. ואכן גם אצל הספרדים לא נהגו כן (וראה עוד בדברינו בהל' ליל הסדר בענין חטיפת האפיקומן, וכן נראה בהל' פורים בענין כל הפושט יד נותנים לו, וכמשנ"ת שם), ומיהו גם במתנות יש שחששו שזה כעין חגי הגויים שנוהגים בהוללות ומשלחים מתנות וכו', וכל כוונתם לרע כמו שאמר החכם מכל אדם, ומ"מ שאר ב"א לא חושבים ע"ז כלל. וע"ע להלן בעני"ז.

5 כ"כ ביסוד ושורש העבודה (ש"ב המפקד ד"א) שכן ראוי לספר לבני ביתו על הניסים והנפלאות, וכ"כ בקיצושו"ע סי' קלט, ועוד. וראה להגרשז"א (במנחת שלמה ח"ב סנ"ח והובא בהליכ"ש פט"ו ט) שעיקר תקנת חז"ל בהדלקת נר חנוכה הוא כדי להודות וכו' [והזכרנוהו בהלכה א', ועוד במאמרי חנוכה].

ובפרט בזמן ההדלקה, דמצאנו להגרשז"א שם שעיקר תקנת חז"ל הוא כדי להודות ולהלל וכו', והוסיף וכונת הלב בשעת ההדלקה להודות ולהלל לה' על ניסי המלחמות הוא "מעיקר המצוה" ע"כ, ולכן טוב יותר שיהיה בזמן ההדלקה, אמנם ראה בדברינו במאמרי חנוכה שביארנו שמן הסתם יוצאים זאת באמירת הנרות הללו אנחנו מדליקין וכו'.

6 במג"א סק"א ציין לספר חנוכת המזבח שנתן טעם לדבר וה"ד במשנ"ב סוסק"א, ובפמ"ג נתן טעם לזה כנגד ביטול ג' עמודי עולם ע"י היונים, וכן בספר בני יששכר במאמרי חודש כסלו נתן כמה טעמים לזה, וע"ע ביסוד ושורש העבודה שער המפקד א משכ"ב, וע"ע משנה הלכות ח"ז ספ"ח, והגר"ח פלאגי' במל"ח סכ"ז סע"ז כתב סדר הענין של הצדקה בימים אלו.

ועיקר הדבר ליתן ללומדי תורה, כידוע בהל' צדקה, ובפרט בימים אלו, שיש להרבות באור התורה, ובספר משנה הלכות שם כתב שהיה מנהג ישראשי הישיבות והרבנים והמלמדים היו מקבצים צדקה.

7 במג"א שם (ה"ד בכה"ח אות ד) כתב שנהגו הנערים העניים לסבב על הפתחים וכו', וזה מן הסתם כדי לזרז את הצעירים שילמדו כראוי [כאשר כתב הרמב"ם בפיהמ"ש בסנהדרין שיש ליתן לילדים מעות כדי שיזדרזו ללמוד, וכתב שם שאח"כ שיגדלו יתנו להם כבוד, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה], ובפרט שמצוי קטנים שאין להם כל צרכם, והם בכלל עניים כמבואר ביו"ד הל' צדקה (והגר"ח שליט"א אמר מפני שפעמים העניים מתביישים לבקש צדקה, ולכן שלחו את הילדים), ואכמ"ל.

ומנהג זה נהוג בקהילות אשכנז, כידוע, ובספר אורחות רבינו ועוד הרבה, אולם אצל הספרדים לא שמענו כן, רק השתרבב עם התערבות הקהילות זב"ז בא", ומה גם שקיבוץ הנדבות כרוך לפעמים בבעיות ומכשולות ברוחניות וגשמיות, כידוע, וכה"ג כתבנו ג"כ להלן בהל' פורים בענין כל הפושט יד נותנין לו, עיי"ש. וכן בהל' ליל הסדר בחטיפת האפיקומן, ושור"ר כיוצ"ב במנהג מהר"ץ הלוי דינר והזכרנוהו בהערה ראשונה של הלכה ז, ורק אם זה בקרב משפחתו וקרוביו שפיר דמי, וכל ערום יעשה בדעת.

8 בדבר זה נראה שנחלקו הראשונים, כי הטור הביא דברי מהר"ם מרוטנבורג שאין בזה חיוב, ואינו אלא סעודת רשות, וכ"פ שו"ע, שאמנם יש מנהג שמרבים בסעודות (כדמשמע בלשונם), אבל מ"מ זה סעודת רשות, ובטעם הדבר שאין חיוב לעשות סעודה בשונה מפורים, כתב הלבוש (והביאוהו המשנ"ב סק"ו והאח") כי בחנוכה לא בקשו להזיק לגופים אלא הגזירה על הנשמות בלבד, עיי"ש. ואמנם יל"ד בדברי הרמב"ם שפשטו ידם בבנותיהם ובממונם, אולם י"ל שזה גם כן רק כדי שעיי"ז יוכלו להחטיא אותם ולפגוע בנשמות [שגם ע"י ממונ עשויים להחטיא ולגרום להוציא את הלומדים מבת המדרש, וכמו שרואים גם בזמנינו שמצירים צעדיהם של לומדי תורה, וידוע מש"כ בסה"ק שהשטן רוצה לפגוע בתמכין דאו' כמש"כ בפרשת וישלח]. אבל בגוף לא נגעו, ולא רצו לנגוע אם ימירו דתם ח"ו.

אולם האחרונים הוכיחו מדברי כמה ראשונים שיש בזה מצוה, הן מדברי הרמב"ם (פ"ג ה"ג) ועוד שכתבו שקבעום חכמים לימי שמחה (ויש מסבירים שהכוונה לאפוקי תענית, ואכן במשנ"ב כתב שלפיכך אסור בהספד ותענית, ושוב שמעתי שכן אמר גם הגרי"ז מבריסק), והרי בעלמא אין שמחה אלא בבשר ויין, וכמשנ"ת בס' תקצט, ועכ"פ יש ריבוי בסעודה, וכן דקדק

הרה"ג יוסף משדי שליט"א

נולד "אליבא דהלכתא" בני ברק מרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

סימן תער

מנהגי ימי החנוכה

בבית שני כשמלכו מלכי יון, גזרו גזרות על ישראל וביטלו דתם, והצרו להם מאד ברוחניות וגשמיות, וריחם עליהם אלוקי אבותיהם והציגם, וכשגברו ישראל נכנסו להיכל ולא מצאו אלא פך שמן אחד שלא טימאו אותו הזדים, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים, ולשנה אחרת קבעום חכמים ועשו אותו יום טוב בהלל ובהודאה¹. ותקנו להדליק נרות בימים אלו, שתחילתן מליל כ"ה בכסלו בכל שמונת הימים, כדי להראות ולגלות הנס², וימים אלו נקראים "חנוכה"³.

ב. הנהגות ימי החנוכה⁴:

א]. מצוה להודות ולהלל, ולספר לבני ביתו את הניסים שעשה הקב"ה בימי החנוכה⁵.

ב]. אסור להספיד ולהתענות בהם, ויבואר להלן.

ג]. נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויבואר להלן.

ד]. נוהגים העניים לסבב על הפתחים, ומרבים בהם בצדקה⁶ [ויש נותנים מעות חנוכה לילדים⁷].

ה]. נוהגים להרבות בסעודה, אולם הם נקראים סעודת רשות, ויש אומרים שיש בזה קצת מצוה, ואם יאמרו בסעודה זמירות ותשבחות הרי זה סעודת מצוה⁸, ומכל מקום יזהרו משחוק וקלות ראש⁹ ומביטול קביעות הלימוד¹⁰ [מרבים עוד בשבת ובראש חודש]¹¹.

מהרש"ל, וכ"מ במרדכי עיין בחי' אנשי שם על המרדכי פ"ד דפסחים בשם מרדכי הארוך שכ' שאין זה סעודת רשות, וכ"מ בראב"ה שכתב שמי ששכח לומר על הניסים בברהמ"ז חוזר, ומשמע שחייב בסעודה, שהרי זה תלוי בזה, וכ"ה בב"ח, ובמג"א הוסיף שכ"מ במגילת תענית ומדרש שקבעו לשמחה ומשתה, וישנם עוד הוכחות לזה כמבואר בט"ז וגר"ח ועוד, וכ"ה הרמ"א בהגה"ש י"א שיש קצת מצוה וכו'.

וכן הביא בכה"ח (אות יג) שהעושה סעודה בכל יום ה"ז משובח [גם בלשון השו"ע שכתב ריבוי הסעודות וכו', משמע שהמנהג היה להרבות בסעודה, רק שעל זה דנים אם הוא רשות או מצוה, ויש להוסיף שמש"כ "ריבוי" אין הכוונה ליותר מהסעודות שאדם גריל ביום, אלא הכוונה למצוה להוסיף על המה שצריך לאכול כדי שלא יחשב תענית, כן העיריני].

והוסיף הרמ"א שאם אומרים שירות ותשבחות בודאי הוי סעודת מצוה, וכן כל ד"ת שאומרים בסעודה, וכ"כ מהרש"ל ביש"ש בב"ק (פ"ז סל"ז) כל שעשה שלא כדרך מרעות ושמחה, אלא כדי ליתן שבח למקום או לפרסם הנס או המצוה, הכל הוא מצוה, וע"ע גם במקו"ח.

הערה בענין סעודת רשות בשאר ימות השנה

יש לדון האם גם בכל ימות השנה כשאדם רוצה לעשות סעודה ורוצה שתחשב סעודת מצוה, האם יהיה הדין כן, שעיי' שירות ותשבחות תיהפך לסעודת מצוה.

[ונפ"מ למי שנדר הנאה מסעודת הרשות, או שקיבל עליו וכדומה].

ונראה שבשאר ימות השנה אינו כן, ורק בחנוכה שהוא יום של הלל ושמחה, אז יצטרף הסעודה לחשיבות ההלל והשמחה (שעיקר המצוה הוא ההלל ושמחה, והסעודה משבחת את הענין, וממילא גם הסעודה היא סעודת מצוה), משא"כ בשאר ימות השנה שעיקר היום אינו להלל, וכאשר הוא עושה סעודה ניכר שמטרתו היא הסעודה, וע"י ההלל אינו אלא ככל אמירת ד"ת בסעודה כדי שיהיה נחשב כאוכל משולחנו של מקום ולא מזבחי מתים כמבואר במשנה באבות, אבל עדיין לא יחשב כסעודת מצוה.

וכן מדוקדק בלשון המהרש"ל הנ"ל שהתועלת בזה שיחשב סעודת מצוה הוא בסעודה שעושין בחנוכה, וכ"מ בלשון המשנ"ב (סק"ט) בבאיור דברי הרמ"א שהוא סעודת מצוה "בצירוף" השירות ותשבחות.

והנה מצאנו לעיל בהלכות תחומין (סימן תטו) בענין עירוב לדבר מצוה, שהביאו שם הפו' דוגמאות לדבר מצוה, וכן בענין סעודת נישואין לבת כהן או ת"ח עם עם הארץ שאמרו בגמרא שאינו סעודת מצוה, ודנו שם האח' באם יאמרו דברי תורה יחשב סעודת מצוה ויהיה מותר עיי"ז לערב, והתוספת

שבת סק"ב כתב דבכה"ג הוי סעודת מצוה דומיא דהכא, ובמחה"ש שם סק"א הקשה ע"ז שהרי גם בביתו יכול לומר שירות ותשבחות, ובכה"ח שם (אות ד) תירץ שכיון שיש בזה גם שמחת חתן הוי מצוה, עיי"ש. ואכן לפי האמור ניחא, דשירות ותשבחות בביתו אינו הופך את הדבר לסעודת מצוה אלא בצירוף ענין אחר [ועוד מצאתי בשערי תשובה בסוף הלכות פורים אודות פורים קטן באדר ראשון וכו', וכתב שאם יאמר שירות ותשבחות ה"ז סעודת מצוה כמו שמצאנו בהל' חנוכה (הנ"ל), עיי"ש. ויש לפרש דהיינו רק ביחד עם זה שהוא נקרא פורים קטן. ואמנם למה שהמשיך שם בשע"ת היה מקום לשמוע ולהבין שגם בכל אופן שיאמרו שירות וד"ת יהפך לסעודת מצוה, עיי"ש. אולם כפיה"א זה אינו אלא בצירוף ענין אחר, ואין להאריך]. וע"ע בשו"ת צי"א ח"ג סי"ג ס"ע.

ומיהו גם בכל ימות השנה יש מעלה מצד מצות הכנסת אורחים, או מצד חיובו ישראל, כמבואר בספר החיים (לאחי המהר"ל מפראג ח"ג פ"ג שראוי לאדם לקרב שכניו ומיידעיו, ואפילו עשירים להכניסם לביתו והוא מענין הכנסת אורחים, ואל תהי קלה בעיניך, כי גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים ומחזקת את האהבה שבין איש לרעהו, וכיוצ"ב כתב התעוררות תשובה ח"ד חי"ד סי' קכ, שסעודות שעושים בני חבורות ה"ז סעודות מצוה, עיי"ש, וכן ידוע אצל אחב"י החסידים וכפי שמובא בספרי חסידות.

אבל נראה שכ"ז כאשר באמת הוא לקרב לבבות וכדומה, וגם בתנאי שאין

שחוק וקלות ראש, ואצ"ל דיבורים אסורים, וכאחז"ל מה אומנתנו וכו'.

9 עיין ביה"ל שהזהיר על שחוק הקלפים (ושם היה איסור גם בעצם הדבר שעשו שחוק על כסף), וגם שאר שחוק וליצנות בכלל זה, עיין במו"ק כאן. וכ"כ החיד"א בלב דוד פכ"ח, וע"ע בדבריו בחומת אנך פ' תרומה ועוד. ויש בסה"ק שהתירעו על משחק הקלפים שיש בו כח טומאה, וידוע במעש"ט הק'

[ו]. יש נוהגים לאכול מאכלי חלב¹² ומיני מתיקה.

[ז]. נוהגים לאכול סופגניות¹³ [אמנם יש לדעת כי ישנם הרבה פרטים בברכתן הראשונה והאחרונה, ונתבאר בהרחבה בנפרד].

[ח]. מן הראוי ללבוש בגדים מכובדים יותר משאר ימות החול¹⁴, ובפרט לנשים¹⁵, אך כמובן בצניעות כראוי.

[ט]. יש להתחזק יותר בלימוד התורה בכל ימות החנוכה¹⁶, וכן יש ללמוד מענינו של יום בהלכות חנוכה¹⁷, וכן להתחזק בתורה, תפלה וגמילות חסדים¹⁸.

[י]. מצוה להיות בשמחה¹⁹, אך כאמור יזהר משחוק וקלות ראש.

ג'. חדשים מקרוב באו בשיחת נשים, שבחצי שעה שהנרות דולקות יש לבקש בקשות ותפילות וסגולות מסוגלות שונות לעם סגולה, ומורים להם לבכות בתפילה וכו', ואין זו דרך התורה, ושמים אור לחושך, כי ימי חנוכה הם ימי שמחה והלל, ולפרסם הנס, ולא באלה חלק ה'²⁰.

עשיית מלאכה

ד'. חנוכה מותר בעשיית מלאכה²¹.

ה'. נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות²², ואין להקל להם²³ אפילו בהתרת נדרים²⁴.

ועוד, וכ"ה בנפש כל חי ועוד, אך זה תלוי בסוגים מסוימים שיש מהם צורות השייכות לעז, והיינו משחק הנקרא "ג'וקר", שיש בו צורת עלה או ג' עלים או מעוין, משא"כ בשאר קלפים אין חשש זה, ואכמ"ל.

ומיהו עדיף השחוק מבטלה המביאה לידי שיגעון ועבירה (וכ"כ בשלמת חיים סי' שפד-שפו).

ומנהג אשכנז לשחק בסביבון, כידוע בחת"ס ובני יששכר ועוד.

10 מהרש"ל בביה"ל שם.

11 בא"ח פ' וישב.

12 כלבו ואו"ח ורה"ן ועוד וכ"ה בהגה סוס"ב.

13 מנהג זה מפורסם בשם ר' מימון אבי הרמב"ם, והבאנוהו בקונטרס בענין ברכת הסופגניות, וכן בהליכות שלמה.

ויש שאוכלים לביבות מתפוז"א [וברכתן האדמה], וזה בגלל שמטוגנים בשמן, והוא דבר חדש.

14 כה"ח בהל' ר"ח (סי' תיט אות ו) להיות ג' מיני בגדים וכו'.

15 רבינו הבא"ח בכתר מלכות עטרת תפארת אות רו שיש להן יתרון בימים אלו בבחי'.

16 הפמ"ג (בהקדמה) דמאחר שרצו היונים לבטל את ישראל משלשה עמודי עולם תורה עבודה וגמ"ח, מחויבים אנו בימי החנוכה, עיי"ש [וע"ע בשל"ה במסכת תמיד תוכחת מוסר אות קנב שגם מה שהפסיקו ישיבה מהנערים הוא כדי שיהיה להם זמן לחזור על הלימוד וכו'], וע"ע בהליכות שלמה להגרשז"א מש"כ בזה.

17 שו"ת צ"א (חי"ז ס"א אות ה) עפ"ד רבינו ירוחם. וע"ע בפנ"י (מגילה ד.). אמנם במשנה הלכות חי"א סי' תקמו דייק מהתוס' להיפך.

אכן מלבד העיסוק בעניניו של יום, יש תועלת יתירה בלימוד לפני חנוכה כדי לדעת את המעשה אשר יעשו, מלבד ההשפעה של הארת היום שמגיעה ע"י הכנה, כידוע.

18 פמ"ג שם, והוא כלול בפרטים הנ"ל.

19 כ"מ מפשטות דברי הרמב"ם בהלכות חנוכה שנתקנו לשמחה והלל (אף שיש מפ' באו"א דהיינו למנוע תענית), וכ"ה במהרש"ל ומשנ"ב ועוד.

20 בדורינו דור עני בדע"ת ישנם הקוראים לעצמם מקובלים וחכמים בעיניהם להורות להמון העם דברים שלא שערם אבותינו, לשבת ליד הנרות בדיכאון ועצב ולהתפלל בבכיה ולבקש כל הבקשות וכו', ולא פתחו דברי הגמרא והרמב"ם לראות שימים אלו הם ימי שמחה והלל, ואמת שישנם בספרים ענינים שונים לא ראי זה כראי זה, אולם יש לדעת מה עיקר ומה אינו, והלא עיקר הדלקת נרות לפרסם הנס להודות ולהלל, ולא לבקש בקשות ולשים לב רק לעצמינו ולומר הב הבה, אלא יש להודות לה', ואז ביחד עם ההודאה אם יבקשו מעט מיעוטן יפה, כי אז תתקבל הבקשה בהודאה על הנס כמו שאמר אדוננו דוד בתהילים ובחז"ל טובא, [ואדרבה מזקנים נתבונן שהיו ששים ושמיחים ומתענגים ליד הנרות, כאשר כתב רבינו הגר"ח בתורה לשמה (סי' קפו) שיש לאדם הנאה ושעשוע, וכיוצ"ב כתב האדר"ת בנפש דוד שהיה שש ושמח בהם הרבה, וכן בספר מנוחה וקדושה לתלמיד הגר"ח מוולאז'ין ועוד רבים שהבאנו להלן בסימן תרעג], ולא זו בלבד אלא מצאנו בפוסקים שכתבו שלא לעלות לקבר בסיום השבעה והשלושים ויא"צ מחשש שיגיעו לכזי וצער וכדלהלן בהל' הספד וכו', ואין להאריך. אמנם אם יבוא הבכי מתוך שמחה, סימן יפה הוא לו, ופשיד דמי, או אם באו מאליה, אבל לא ידחק עצמו לבה ליד כף, ודי כף.

והוצרכתי לזה מפני ששמעתי מכמה בנ"א דברים נוראים להיכן הדברים מגיעים, כגון: א]. אשה אחת מרדימה את הילדים כדי שתוכל להדליק נרות בלא הילדים, שלא יפריעו לה לתפילה. ב]. ואחת אחרת בוכה ליד הנרות חצי שעה, ובני ביתה משתוממים על מה עשה ככה, ועוד כהנה שאין כאן המקום לפרט, רחמנא ליציל מהאי דעתא, וכבר הבאנו מהגרשז"א ועוד שמי שלא נתן ליבו להודות ולהלל לא יצא [וע"ע בדברינו בסימן תרעו הדברים שאומרים לאחר ההדלקה].

21 דלא אסור אלא בשבת ויו"ט וחופ"מ, ועוד מקצת ימים שמצאנו הם מנהג, ונתפרשו בחז"ל כגון פורים וט"ב, לענין שאינו רואה סימן ברכה, אבל בחנוכה משמע שמותר במלאכה ואף רואה סימן ברכה, וכ"מ בשו"ע סי' עתר שלא נהגו אלא נשים ובזמן שנרות דולקות וכדלהלן, אבל לאנשים אין קפידא.

ואמנם בספר חסידים (סימן קכא) כתב שהעושה מלאכה בחנוכה אינו רואה סימן ברכה, ע"כ, והחיד"א ביוסף אומץ (סימן כ ד"ה והנה) פירש ד"ל שהכוונה ליזמן שהנרות דולקות, עיי"ש (וכ"מ במהר"ל הל' חנוכה סי"א שהובא בד' האחרונים), והיינו שזה כמו מנהג הנשים שיובא להלן שנהגו בו גם האנשים, אולם בשאר היום בודאי אין חשש, ואף בזמן שהנרות דולקות

ו'. מנהג זה הוא לכל הנשים, בין אשת איש, בין אלמנה או גרושה או רווקה, ואפילו בסמוכה על שולחן אחרים²⁵ שהגיעה לחינוך, אפשר שגם היא בכלל זה²⁶.

אבל אנשים מותרים²⁷, ואפילו כהנים ולויים²⁸.

ז'. הזמן שנהגו בו איסור מלאכה, הוא רק במשך חצי שעה, אבל לאחר מכן מותר²⁹, אפילו אם הנרות דולקות עדיין³⁰, ואף אם עדיין הולכים אנשים ברשות הרבים³¹.

ואם הדלקת הנרות מתאחרת מאיזו סיבה, האיסור הוא בחצי שעה מעת שהדליקו, ולא בתחילת הלילה אף שהוא זמן ההדלקה³².

ובהדלקה מפלג המנחה, אין איסור מעת ההדלקה, אלא רק בחצי שעה שמצאת הכוכבים³³.

ואם אינה מדליקה בכלל מאיזו סיבה, האיסור לעשות מלאכה הוא מוזמן צאת הכוכבים עד חצי שעה³⁴, וכן אם כבה הנר קודם חצי שעה³⁵.

ח'. גם אם האשה אינה בבית בזמן ההדלקה, ואין חשש שתשתמש לאור הנרות, אסור בחצי שעה³⁶ של זמן ההדלקה³⁷.

ט'. המלאכות האסורות, הם רק בדברים האסורים בראש חודש^{38 39}, דהיינו תפירה וכדומה, וכיבוס⁴⁰, ואפילו דבר מועט אסור⁴¹, אמנם במכונת כביסה אפשר להקל⁴². וכן הכנת הכביסה, והטיפול בה, תלייה ליבוש, גיהוץ וכדומה מותר⁴³, ומכל מקום ישנם הנמנעות מכל מלאכות שיש בהם עיסוק ושהות בהם⁴⁴.

שעה, שהרי זה זמן ההדלקה הברור (וכ"כ בבירור הלכה תניא כאן), משא"כ בהקדמה מפלג המנחה שתלוי בספק.

34 כן נראה לפי האמור שעיקר זמנה הוא בחצי שעה הראשונה [זולת אם היא מאחרת את ההדלקה, שאצלה הזמן מתאחר], ולכן אם אינה מדליקה יש לה לפרוש ממלאכה בזמן שמדליקים כל העולם, וזאת ועוד שהרי מדליקים בבהכנ"ס שבביל האורחים, וא"כ הזמן שלה הוא לפי זמן ההדלקה של בית הכנסת, ששייכת לאלה שלא מדליקים בביתם, אע"פ שלא הגיע בפועל ולא יצאה י"ח, ובנוסף לכך הרי הביא המג"א בשם המע"צ שדנים גם בכל אדם לפי זמן בהכנ"ס, ואף דלא קיי"ל כן, מ"מ זה רק במדליקה בביתה, הלא"ה יש לפרוש לפי זמן ההדלקה בבהכנ"ס, ואף שמדליקים בשקיעה כבר כתבנו דמ"מ זה נמשך עד חצי שעה של צאת הכוכבים, ולא יותר.

35 דהיינו הך, דמ"מ לעולם בעינן חצי שעה, ואע"פ שיצאה כבר י"ח, ולא שייך כאן הטעמים הנ"ל בהערה הקודמת.

36 כן נראה פשוט דומיא דכל הדלקת נרות חנוכה שהלכה היא שמדליקין בחוץ בפתח הבית, ואעפ"כ נהגו איסור במלאכה (ודוחק לומר שהמנהג לאיסור מלאכה היה רק לאותם שנהגו להדליק בפנים, כשעת הסכנה).

וכמו"כ הרי בכל הנרות ישנו שמש שעושים כדי שלא להשתמש לאורו, ואעפ"כ אסור לעשות מלאכה (איברא שעמדו בזה האו"ח והכל בו, ותייצו דחיישין שמא יכבה נר השמש ויבואו להשתמש לאורו, עיי"ש. ולפז"ר לא זכיתי להבין אמאי חיישין כולי האי, וגזרינן גזירה לגזירה שמא יכבה הנר ושמא ישתמש, ואולי מפני שזה דבר שכיח שמצוי שר אחד כבה קודם חבירו, כידוע, וביותר קשה לאומרים שצריך שמש שמא יכבה החשמל, ויל"ב). ולכן, גם אם האשה אינה בבית או עובדת וכדומה, תפוש בחצי שעה.

37 היינו זמן ההדלקה שבביתה שבוזה גם היא שייכת ויוצאת י"ח.

38 בבא איש חי (פ' וישב סכ"ז) הביא בשם השולחן גבון שראוי שלא יעשו הנשים מלאכה וכו' וכמו שכתוב בראש חודש, ע"כ (ומשמע שכמו ר"ח חוזר גם על זמן ההדלקה כמו חצי שעה). ועיין בהערה הבאה.

39 מסתבר דלא יהיה חמור יותר מראש חודש, שיש לו סמך בפרקי דר"א ובדברי הרבה ראשונים כאשר הבאנו בהל' ר"ח סי' תיו, וכ"ד הגר"ח קניבסקי והגר"נ קרליץ, ושכן דעת החזו"א, וכ"ה בארצ"ר אות ד. ואמנם יש מגדולי זמנינו שהחמירו בכל המלאכות שיש בהם היסח דעת, וכמובא בשו"ת רבב"א ח"ו סי' תט בשם כמה גדולים, וכ"ה בהליכות שלמה מהגרשז"א פט"ז בהערה, וכ"ד הגריש"א ועוד. אולם מדברי הפז"ל דלהלן בסמוך נראה שלא החמירו אלא במלאכות המיוחדות לנשים דווקא, ואילו לאסור כל דבר שיש בו היסח דעת זה חידוש, ודיינו לאסור מלאכות הנשים וזה לפי ב' הטעמים במנהג זה, ודו"ק.

40 וכמו שכתבנו בהל' ר"ח (שם) שהם הדברים שנאסרו בר"ח הם תפירה וכיבוס עיי"ש, וכ"כ בשו"ג, וכ"כ הגר"ח במל"ח סכ"ז סס"ה שאסור כיבוס ומעשה מחט, ואף שכתב וכיוצ"ב, מ"מ למעשה אין לנו לאסור אלא כל מעשה מחט למינה (תפירה, רקמה, טוויה) וכיבוס, ודלא כהחכמים הנ"ל שאסרו כל דבר שיש בו היסח, והבו דלא לוסף עלה. אמנם יש מנהגים בזה וכדלהלן.

41 שאין חילוק ולא פלוג, אך דבר שהוא מעשה הדיט מותר לצורך, ולא גרע מחוה"מ.

42 כן כתבנו בהל' ר"ח בסי' תיו, שמכונת כביסה מותר. ויש מחמירים שהאשה תכין הכל, והבעל רק ילחץ על המתג של המכונה.

הערה: נשאלתי לאומרים שמכונת כביסה ג"כ אסור, האם יש להקל ע"י גרמא, דהיינו שיכוון שעון שבת שיפעיל את המכונה בעוד זמן מה, האם זה מותר בר"ח וחוכנה [שבחופ"מ בודאי אסור, כי עצם הכיבוס אסור], או דלמא מאחר וכל האיסור כדי שיהיה להם כיו"ט, א"כ באופן זה בטל הענין, שהרי הוא עושה את הכל, ומ"מ אינו בכלל המנהג, והרי גם בשבת נחלקו הראשונים אם גרמא מותר לכתחילה או רק בשעה"ד והכי קיי"ל להחמיר, ומ"מ הרי אינו איסור מדינא, ודו"ק.

43 ואף שיש בזה טרחא ושיהיו, מ"מ לא אסור. וכמשנ"ת שם ועוד.

44 ידוע אצל רבות בנות שאינן עושות כל המלאכה בזמן ההדלקה, ואפילו שטיפת הבית ורחיצת כלים וכדו' [וכל שכן הכנת הכביסה וכדו'], ויש נמנעות גם מכל בישול וטיגון ובפרט שאם נאמר שרק תפירה אסורה, וכן כביסה ביד (ולא במכונה, ולא שאר ההכנות), הרי שכמעט לרוב הנשים אין שום משמעות באיסור זה של עשיית מלאכה, ואין שום דוחק, ומה היצר יש בזה שלא יבואו להשתמש בנרות, הרי בלא"ה לא מצוי מלאכות אלו כ"כ, ומה גם שסתימת הדברים משמע להו שאסור כל מלאכה, ולכן נהגו בכל מלאכה, ואפילו בדברים המותרים מדינא, ומ"מ מן הדין נראה כאמור שרק תפירה אסור וכן כיבוס ביד.

מבואר בברכ"י (סק"ד) שלא מצאנו איסור בזה, זולת הנשים, עיי"ש. ואכן אפשר שבמקומו של ריה"ח היה מנהג להמנע, ולדידהו לא יראה סימן ברכה בעובר על המנהג, משא"כ במקומותינו אין חשש ויראה סימן ברכה, גם אם זה בחצי שעה שהנרות דולקות.

22 שו"ע סי' עתר ס"א (מדברי הראשונים דלהלן).

ומצאנו ב' טעמים בזה, א]. שיהיה היצר שלא ישתמשו לאור הנרות (כל בו סמ"ד, או"ח, שה"ג, וכ"כ הב"י ועוד אח' ה"ד במשנ"ב סק"ד). ב]. מפני שנעשה נס ע"י הנשים, נתנו להם זמן זה כמו יו"ט (מט"מ ה"ד בט"ז ומג"א, וכן המשנ"ב סק"ג). ג]. יש עוד טעם בלבוש שהובא בכה"ח (אות ז), ועוד ע"פ סוד, כמובא בבא"ח (פ' וישב, כז), ואכמ"ל.

והרבה נפ"מ בין הטעמים (ונוכיר מהם להלן), אולם באופן כללי נראה ששניהם אמת, שהרי המשנ"ב סק"ג וסק"ד הזכיר אותם בפשיטות, וע"ע להלן.

ומכל מקום יש לדקדק ולהבחין כי דבר זה אינו אלא מנהג, ובספק מנהג להקל טפי מספק בדרבנן, כידוע, וכן במקום צורך ושעת הדחק יש מקום להקל לפי הענין.

23 טור, ובשו"ע הביאו בלשון ויש מי שאומר, ומ"מ נראה שהוא מוסכם להלכה וכלל דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, שא"א רשאי להתיר בפניהם [וע"ע בדברינו בהלכות פסח סימן תנג-תצו באריכות בכללי המנהגים].

24 עיין בדברינו בהל' פסח הנ"ל, וגדולה מזו כתב בספר משא מלך (לר"ן בן עזרא, תלמיד מהרשד"ם) שהיו שנהגו שלא לעשות מלאכה כל ימי חנוכה, ואף אם אין להם מה לאכול ובאו לישאל "אפשר" שמתירין וכו', עיי"ש. ואף שדבריו פלא ולא קיי"ל כן בכל הפרטים שהובאו שם, מ"מ חזינו מאי דקמן.

25 כ"ה לפי ב' הטעמים שהזכרנו לעיל.

26 בפשטות נראה שכמו שמחכים לאיסורים יש ענין בחינוך למנהגים ואף זה בכלל, ולפי ב' הטעמים, אולם אינו מוכרח, מפני שבקטנים מקילים הן בענין החינוך דיותר מקפידין על האיסור מדינא, ונת' במק"א (עי' בדברינו בסי' שמג), והן מפני שתלוי בעשיית צרכי הבית שלכך המנהג הוא על הנשים שלא ישתמשו לאורו, וא"כ י"ל שזה בעיקר לגדולות, וי"ל. ועכ"פ ראוי לחנך גם קטנות, כנלענ"ד.

27 כמשנ"ת לליל בריש הענין.

28 עיין שיח יצחק סי' שכה שלפי טעם שני גם כהנים לא היו צריכים לעשות מלאכה, כיון שהנס נעשה על ידם בנצחון המלחמה, עיי"ש. ואינו מוכרח, דמ"מ שורש הניצחון התחיל ע"י הנשים, ואולינן תתר הגורם מתחילתו, ודו"ק, ועו"ל.

29 בשו"ע כתב שנהגו שלא לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקות, ובמג"א הביא בשם מעגלי צדק שזה תלוי לפי הנרות של בית הכנסת [עד חצות], אולם שאר האחרונים כתבו דהיינו כל זמן שדולק בביתו [והיינו עד חצי שעה], כמובא במשנ"ב סק"ד וכה"ח ח.

30 כ"מ מדברי הפז"ל הנ"ל, ואף שהיה מקום לומר שגם לאחר חצי שעה כל זמן שהנרות דולקות אסור במלאכה, שהרי יש מחמירים שלא ליהנות לאורה גם לאחר מכן, אולם ז"א, דהשו"ע בסימן תערב פסק להקל לאחר חצי שעה, ואף שיש מחמירים שם, מ"מ בנידו"ד הבו דלא לוסף עלה.

31 כ"מ בפז"ל הנ"ל, ואף שיש ענין בהדלקה גם לאחר חצי שעה אם לא כלתה רגל מן השוק, וכמשנ"ת בסי' תערב, מ"מ אין זה מן הדין וכמשנ"ת שם, ואין להחמיר בנידו"ד.

32 שהרי כתב השו"ע בעוד שהנרות דולקות, ומשמע בביתו [וכ"כ האחרונים במשנ"ב הנ"ל, הגם שכוונתו לאפוקי ממה שדלוק בבית הכנסת ושאר מקומות]. וכן מוכרח לפי ב' הטעמים שהרי זה היצר שלא ישתמש לאורו, ועוד שזה תלוי ביו"ט שלהם, ומאחר והם מדליקים מאוחר, זהו היו"ט שלהם. **33** הנה נחלקו האחרונים במי שמדליק מפלג המנחה, אם חייב שהנרות ידלקו חצי שעה מצאת הכוכבים לעיכובא, וחיישין לתרויהו מספק, ובנידו"ד יש לדון בזה אם בעת ההדלקה אסור, שהרי אסור להשתמש לאורו מעת ההדלקה, ונראה דכיון שכל זה מנהג יש להקל מספק, [אמנם באמת אין בזה דין ספק דרבנן לקולא, כיון שהוא ספק בין שני דברים, כמו שמצאנו בפ"ק דמגילה לגבי ספק בין קריאת המגילה ב"ד או ט"ו, וכן ה"רן בפ' ערבי פסחים גבי הסיבה בשני כוסות ראשונים או אחרונים, וכן בדברינו ביוסף טוהר סימן קפד בספק מתי עונת הוסת וכל כה"ג, וכמש"ש, מ"מ בנידו"ד יש לתפוס טפי את הזמן הרגיל]. ומה שיש להחמיר עכ"פ בחצי שעה שמצאת הכוכבים, הוא מפני שעכ"פ הוא זמן הדלקה גם בכל העולם, ועוד שמצאנו שחצי שעה שאחר צאת הכוכבים עיקר.

אמנם הנוהגים להדליק בשקיעה, י"ל שאסורים מהשקיעה ועד חצי

י, ישנם אופנים שמותר במלאכה:

א. כיבוס לצורך היום, ראוי להחמיר⁴⁵. אבל במכונת כביסה יש להקל⁴⁶.

ב. כיבוס בגדי קטנים, ראוי להחמיר⁴⁷, אבל במכונת כביסה יש להקל⁴⁸.

ג. תפירה במעשה הדיוט מותר⁴⁹.

י"א. אשה העובדת לפרנסתה, גם היא בכלל המנהג שלא לעשות מלאכה בחצי שעה, אולם כל זה רק כשהיא עובדת עצמאית, אבל העובדת אצל אחרים יכולה לעבוד⁵⁰, וכן גם אם היא עצמאית ויש בזה דבר האבד וכדומה מותר, וכל מה שמותר לעשות בחול המועד מותר גם בחנוכה וראש חודש, ואפילו כביסה⁵¹.

י"ב. ישנם הנוהגות שלא לעשות מלאכת כיבוס ותפירה ביום ראשון ויום שמיני של חנוכה⁵², ומכל מקום בגדי קטנים או לצורך היום מותר⁵³.

הספד, אבלות, עליה לקברות, אונן, אזכרה

י"ג. אין מספידין בחנוכה⁵⁴, וכן אסור לנשים לקונן⁵⁵. וכן אסור לעורר הספד על ידי דברי שבח על הנפטר, ושלא כדין עושים בכמה מקומות שאומרים דברי תורה ומעריבים בהם דברי הספד⁵⁶, אבל מקילים לומר דברים המועילים לחיזוק והתעוררות באופן כללי, גם אם מדברים מענין הנפטר⁵⁷.

וחכם בפניו מותר להספיד⁵⁸, והיינו כל חכם לפי מקומו באשר הוא שם, משום כבוד התורה⁵⁹, וכן אשת החכם מותר⁶⁰.

י"ד. מותר להספיד בערב חנוכה, וכן דעת השו"ע⁶¹, ויש מחמירים⁶², אבל אחר חנוכה לכל הדעות מותר⁶³.

ט"ו. אסור לשמוע דברי הספד המוקלטים וכדומה, מפני שאסור להצטער בימי חנוכה⁶⁴.

ט"ז. צידוק הדין, מן הדין יש לאומרו בחנוכה⁶⁵, אך המנהג שלא אומרים, רק דורשים מעט ואומרים קדיש⁶⁶.

י"ז. אבלות וקריעה והבראה, נוהג בחנוכה כשאר ימים⁶⁷.

קריעה בראיית המקדש וירושלים, נוהג גם בחנוכה⁶⁸.

י"ח. האבל מדליק נרות, ומברך שהחיינו בלילה ראשונה⁶⁹. [ואם יושב שבעה בבית האבלים, מדליק שם כדין אכסנאי, ראה להלן סימן תרעז].

45 יש לדון בזה מאחר ובר"ח כתבנו שמותר לכבס לצורך היום, ויש לדון אם כך הדין גם בחנוכה, שהרי אינו חמור יותר מר"ח, ולאידך גיסא י"ל שרק בר"ח שאסור כל היום הקילו בזה, משא"כ כאן שזה רק חצי שעה, ועוד שהרי כאן הבגד לא יהיה ראוי ללבישה בתוך החצי שעה, ואף שהוא עדיין מועיל לצורך היום, מ"מ אינו מועיל לזמן האיסור.

46 כנ"ל בהלכה קודמת.

47 כנ"ל בהערה שלפני הקודמת.

48 כנ"ל בהערה שלפני הקודמת.

49 דלא יהיה חמור יותר מחוה"מ.

50 עיין בדברינו בהל' ר"ח סי' תיז הלכה כג מה שכתבנו בזה, שאם יש חשש שיפטר אותה מעבודתה בודאי מותר, ואי לאו הכי יש לדון, והנה אם בעל הבית דורש שתעבוד, וזה בכלל הסיכום שלו, הרי היא מחויבת לעבוד מפני שהיא משועבדת לעבודה, וכ"מ באשרי האיש (פל"ג, ב) בשם הגריש"א, ומבואר שאף בלא חשש שיפטר אותה הדין כן.

ומ"מ אם יכולה לקחת חופש, ראוי לעשות כן בחצי שעה, דלא עדיף מאשה שעובדת לצורך עצמה, וכ"ד הגריש"א שם.

ואמנם בבן איש חי (פ' וישב, כז) כתב שהנשים שפרנסתן בכך ע"י מלאכה אין להחמיר בזה, ע"כ. אולם זה צ"ע שהרי בכל דוכתא אין הבלד בין אשה שפרנסתה בכך או לא, וכמו שכתבנו בהל' ר"ח להוכיח כן מדברי הב"י שם ועוד, ובפשטות כך הדין גם בחנוכה.

וגדולה מזו הראוני בספר משא מלך (לתלמיד המהרשד"ם, בע' רג שהזכרנוהו לעיל) שכתב שאפילו אין לאשה מה לאכול ובאה לישאל "אפשר" שמתירין לה, עיי"ש. ואף דלא קיי"ל בכל מה שכתב שם, מ"מ חזינו מאי דקמן, ודו"ק [זולת אם יש מנהג להקל בזה].

51 הדבר ברור שכל מה שמותר בחוה"מ מותר גם בחנוכה [ולעיל כתבנו לדון באופן שלא יועיל לחצי שעה], וכתבנו שגם כביסה מותר, אם זה במקום צורך מיוחד, שהרי בחוה"מ אסור כביסה מגזירה שלא יכנס מנוול לחג, אולם ברו"ח וחנוכה אין גזירה זו אלא רק מדין מלאכה בעלמא.

52 כנה"ג, מל"ח סכ"ז ס"ה, ובבא"ח שם ובכה"ח ט, וכן בספר ברית כהונה מערכת ח אות יא ממנהג ג'רבה, וכבר מצאנו כן בראשונים כמבואר באו"ח סכ"א.

53 עיין לעיל שאפילו בח"ש של הדלקה היה מותר, אילולי שלא יועיל לשעתו.

54 שו"ע סי' תער ס"ב.

55 שו"ע יו"ד סי' תא ס"ה.

56 הערנו כן מאחר ובכ"מ אומרים שאינם מספידים, ומזכירים הנפטר ומעוררים לבכי, ויש אף מקדימים, או קוראים לזה עצרת התעוררות, והדבר אסור כאשר כתבו הסמ"ג והפ"י שצריך להסיר כל דאגה ואבל מליבו, ויכוון לשמחה.

ואפילו להרגיל את ההספד אסור, כמש"כ בס"י תא בהנחת המטה ברחוב וכו', וכן בענין צידוק הדין במשנ"ב סי' תכ, שכולם אינו אלא כדי להרגיל להספד, ובכלל זה גם לא לדבר בשבחו של מת מפני שמרגיל ההספד, ובמק"א נת'.

[אמנם דברי חיזוק ולא בכי וצער, מותר, ותלוי לפי הענין], וכן השכבה מותרת.

57 עיין למהרי"ט ועוד רבים באח' שאף המנהג להקל, ודלא כמג"א שכתב איסור להספיד בחוה"מ, ואף להגיד שבחי הנפטר בחוה"מ שמא יבוא לידי הספד, ומ"מ יזהרו שלא לבוא לידי בכי והספד.

58 שו"ע סי' תער ס"ב [אולם המנהג לקצר בדברים].

59 ובתשו' במק"א נת' שמאחר והוא משום כבוד התורה מנהג הספרדים להתיר ההספד על כל מי שבשם ת"ח יכונה, ולאו דווקא לת"ח מופלג ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה כמנהג אשכנז (בפ"י בסי' תקמז

ויכול לומר נוסח הנרות הללו, ושאר המזמורים שאומרים אחר ההדלקה⁷⁰, וכן אומרים הלל בבית האבל למנהג הספרדים⁷¹.

י"ט. נוהגים שהאבל תוך י"ב חודש (להוריו, או תוך שלושים לשאר קרובים), אינו עולה לשליח ציבור בימים טובים⁷². וגם בראש חודש וחנוכה אינו עולה לתפילת שחרית, אלא אם כן אדם אחר יאמר את ההלל⁷³.

אולם אם אין שליח ציבור הראוי כמותו, מותר⁷⁴, וכן יש להקל אם הוא שליח ציבור קבוע⁷⁵.

ודע, שכל זה אינו מן הדין ואין בו שמץ איסור, אלא מנהג וחומרא בעלמא⁷⁶. וכמו כן ישנם הרבה מקומות אצל הספרדים שלא נהגו בזה כלל⁷⁷.

כ'. אבליים תוך י"ב חודש אסורים להשתתף בסעודות ומסיבות שיש בהם כלי זמר, בכל אופן⁷⁸. אבל אם אין שם כלי זמר אפשר להקל⁷⁹. ובפרט בסעודה משפחתית אף שאינם מבני ביתו ממש, מותר⁸⁰.

ואם עושים סיום מסכת, הרי זו סעודת מצוה, ומותר לאבל להשתתף בה, ובלבד שאין שם כלי זמר.

כ"א. ילדה בגן ילדים שיש להם מסיבה, ואמה אבלה תוך י"ב חודש, אסור לה לשמוע כלי זמר, ולכן תלך עם הילדה קרובת משפחה, או שהאמא תלך רק בקטעים שאין כלי זמר, או שתשים אטמים באוזניים, ותשתדל כפי האפשר שלא ליהנות מהשירה⁸¹.

כ"ב. עלייה לקבר בחנוכה, מנהג הספרדים הקדום להימנע לכתחילה מלעלות בחנוכה⁸², ולכן אם זה בסיום השבעה יעלו לאחר חנוכה⁸³ [אבל יסוד המצבה יעשו ביום השביעי⁸⁴], ובסיום השלושים יקדימו לפני חנוכה⁸⁵, וכן אם יום הזיכרון (יארצייט) חל בחנוכה, יקדימו קודם לכן⁸⁶.

ומנהג אשכנזים להקל לעלות בחנוכה, אך אין זאת אלא בתנאי שלא יבואו לבכי ומספד, ורק יאמרו תהלים ומשניות וקדיש⁸⁷.

וכיום אצל הספרדים נהגו לעלות, ויש להם על מה שיסמכו⁸⁸, ובלבד שיזהרו מבכי והספד כנוזכר, והדבר תלוי לפי הענין, כלומר שאם זה בסיום השבעה ושלושים וכן בדרך כלל בשנה ראשונה, לא יעלו בחנוכה, וכן תלוי אם היה זקן או צעיר, אבל כאשר נשכח כמת מלב מותר, וכן עיקר.

כ"ג. קברות צדיקים, מותר לילך אליהם בחנוכה⁸⁹ [אבל בשבת ויום טוב אין עולים על קברים, אפילו קברי צדיקים⁹⁰, ורק קברים שאינם בתחום בית העלמין יש להקל⁹¹], ובפרט מערת המכפלה וקבר רשב"י⁹², אבל אין לבקש בקשות פרטיות בשבת ויו"ט⁹³, ויש נמנעים מהליכה אל הקברים גם בערב שבת אחר חצות⁹⁴].

פכ"א ס"ח אות ו, וכ"ה בהליכות שלמה מהגרשז"א פי"ז ס"ג ובספר פני ברוך ס"כ הערה סח משם המנח"י, וכ"כ חזו"ע ועוד אחרונים [ועיקר איסור סעודת מרעות המבואר בסי' שצא הוא בבית המשתת].

אמנם באגר"מ חיו"ד ח"ג סי' קסא החמיר בזה, וכ"ד הגריש"א, אך כאמור בדברי הפו' מוכח להיתר.

80 עיי' שו"ת מקדש ישראל סי' רצג.

81 עיצות אלו אמרנו לרבים השואלים בענין זה.

82 כן כתבו הגר"ח פלאג' במל"ח (סכ"ז, יא) שמי שיש לו יארצייט בחנוכה יקדים לילך יום או יומיים קודם לכן, וכ"כ בבא"ח פ' וישב הל' חנוכה כב, ובכה"ח כאן אות כג, וכן בחזו"ע עמוד יב הביא דברי האוסרים, והעיר על מש"כ בירך יעקב להתיר בזה אם אינם מספידים, עיי"ש ועוד, ובב"י יו"ד סו"ס שדמ בשם הכל בו הביא שלא עולים בסיום השבעה כאשר חל ברו"ח, עיי"ש, וה"ה בחנוכה וכדומה [דחנוכה ופורים ר"ח וחוה"מ דינם שווה שאסורים מדינא]. וע"ע בדברינו בכיוצ"ב בהל' ר"ח בסימן תכ בהערה, וכן בריש הל' פסח גבי חודש ניסן.

83 שהרי א"א לעלות לקבר קודם מלאת שבעה מפני שאין יוצאים מהבית משום היסח דעת ועוד [אמנם אפשר לשלוח אנשים שאינם מהמשפחה, ולא עשויים לבא לידי צער כלל, ובכך יהיה ניחא לרוח המת, ועיין בשו"ת וישב הים כע"ז].

84 כנ"ל, ולפחות הנחת אבן ג' על ג'. עיין בדברי סופרים בשם הגר"י הלל, ובמש"ש.

85 שבד"כ עדיף להקדים מאשר לאחר, כמש"כ בסה"ק, וממילא בסיום החודש והשנה אפשר להקדים, ושפיר דמי.

86 כנ"ל וכ"כ האח"ה הנ"ל.

87 כ"מ במשנ"ב סי' תרצו סק"ח.

88 הנה ביארצייט בודאי אפשר לסמוך ע"ז, מפני שכבר עבר זמן מה ונשכח כמת מלב, ויכולים להחזיק עצמם שלא יבואו לבכי ומספד, אולם בכלות השבעה והשלושים קשה להקל, אלא שידוע שנהגו כן גם אצל הספרדים וכמבואר כיוצ"ב בנתיבי עם סי' רנד, וכן הוא בשו"ת שמש ומגן ח"ד סי' סו ממנהג מרוקו, וכ"כ בספר החיים יודוך שער ז אות ז, והוסיף שאפילו בסיום י"א חודש יכולים לעשות כן, עיי"ש. וזה מוכרח שאין בזה איסור בעצם הליכה על הקברים זולת אם יבוא לבכי והספד, שהרי בדברי רבינו האריז"ל לא מצאנו שום מניעה זולת שבת ויו"ט, וכדלהלן בהלכה הבאה, ולכן אם אין חשש זה מותר וכן כתבנו בהל' ר"ח בסימן תכ, עיי"ש. ובכל אופן לב יודע מרת נפשו, אם יבאו לבכי וכו', ובמציאות עשוי לבא לכך, ולכך כתבנו שלכתחילה אין לעשות כן, כאשר כתבו רבותינו האח"ה הנ"ל, שבודאי אין לנו לחפש אחר ניחא של מת, ולעשות נגד הדין של תקנת חז"ל של שמחה והלל, ואם ירצו יכולים לשלוח אנשים שאינם קרובים שיעלו על קבר המת אע"פ שניחא ליה יותר בקרוביו.

89 דכמו שנתבאר לעיל אין חשש אלא בקברות קרוביו, דיבא לידי בכי והספד, וכן מבואר בדברי רבינו האריז"ל שלא מנע אלא בשבת ויו"ט ור"ח, וכמבואר בדברי המהרש"ו בשער הגלגולים הקדמה לח, ובשער רוח הקודש דף מ, ובשער היחודים ענף ד פרק ה, עיי"ש ומוכח שבשאר זמנים אין חשש, ואפילו בשבת ויו"ט אין האיסור בזה ברור וכדלהלן, וכ"ה בבא"ח פ' וישב הל' חנוכה אות כב, והגר"א מני המובא בקובץ מקבציאל כז עמוד נו, וע"ע כה"ח כג.

90 הן עפ"ד האריז"ל (שם) שאין נשמות הצדיקים על קבריהם וכו' [אמנם י"א דמ"מ יש קצת שייכות רק שאינה עם כל בחינותיה וכו'], והן מפני שיש בזה זילותא דשבת, ובודאי הוא נוגד לכבוד שבת, ואם תשיב משבת רגליך.

91 שבכה"ג נראה שאין בזה זילותא דשבת, ובפרט במקומות העשויים לתפילה שנעשו כבית הכנסת כמו קבר רשב"י וקבר ר"מ בעל הנס וקבר רחל וכו' [ואף לד' האריז"ל שהנשמות אינן שם, מ"מ כבר נעשה המקום קדוש

ובמשנ"ב שם סקי"ב, כו], ואכמ"ל. ולמעשה כיום נהגו להקל בזה גם בני אשכנז, כמו שכתבו רבים מחכמי אשכנז, עיין כה"ח ר"ס תכ בשם חכמ"א והגר"ז סי' תכט ועוד רבים באח'.

60 נט"ג פנ"ב ה"ו ובאבילות פנ"ב ח בשם פו', וע"ע באול"צ פמ"א ובספר נר ציון פ"ג ה"ח שעכ"פ בחיינו בודאי יש כבוד התורה.

61 שו"ע רס"י תרפו, ובגר"ז כאן ס"ו ועוד.

62 ב"ח סי' תרפו, ופר"ח כאן ואח' בס' תרפו.

63 שו"ע משנ"ב ושעה"צ סי' תרפו.

64 ואין זה מדין הספד, אלא מדין תקנת חז"ל שיהיו ימים אלו כימים טובים בשמחה והלל, ונת' עוד במק"א, עיין בדברינו בהל' ר"ח סי' תכ, ודון לנידו"ד.

65 שו"ע סי' תכ וביו"ד סי' תא ס"ו.

66 עיין בסימן תכ בכה"ח ושי"א, וגם אצל הספרדים נהגו שלא לומר, ודלא כהשו"ע, וכמש"כ השו"ג ה"ד בארץ חיים, וכ"כ חזו"ע ואל"צ.

67 עיין להלן סימן תרצו, וביו"ד סימן תא, משנ"ב וכה"ח בסוה"ס מהאח' [ובשונה מפורים בסימן תרצו שאמרו דלא אתי עשה דיחיד ודוחה עשה דרבים].

ומ"מ האבל חייב בנר חנוכה, וכן בהלל, וסעודת הבראה כתבו אח' שיעשה בקפה ועוגה ולא בביצים ועדשים, ה"ד בחזו"ע עמוד יא.

ואין צריך לומר שמנחמים בחנוכה, ואפילו במועד.

וברכ"י (אות ח) כתב שיש מקומות שלא אמרו קדיש בחנוכה, עיי"ש, ואין המנהג כן בשום מקום בזה"ז, והוא תמוה, שו"ר אחכ"ז שהחיד"א עצמו בשו"ב (סי' שעו אות י) כתב שהוא מנהג גרוע, ורק מפני המחלוקת אין לשנות.

68 דיש בהם דין קריעה, חוץ משבת ויו"ט וחוה"מ.

ואמנם רבים מקילים בזמן שאין אומרים תחנון, ועכ"פ בימים אלה כמו ר"ח חנוכה ופורים, אך אין לזה סמך בפו', וכן בערב שבת אחר חצות או עכ"פ כשהולך בבגדי שבת להתפלל שם נהגו להקל.

69 משנ"ב סי' תרעא סקמ"ד בשם האח' שאין איסור שהחיינו לאבל [וכ"ש במקום מצוה].

70 דאפילו בתהילים בעלמא יש מתירים, וכ"ש כאן דהוי כמו נוסח קבוע, כמנהג בשאר התפלה, וגם הסגולה של מזמור "וישב בסתר" רשאי לומר.

71 מחז"ב סי' תרפג וכה"ח שם ובסי' קלא ועוד באח', ועמשנ"ת בזה בהל' הלל בראש חודש [ומנהג אשכנז שלא אומרים הלל בבית האבל רק בשבת או אם הולך לבהכנ"ס].

72 וגם בימים נוראים כמש"כ מג"א ואח' בס' תקפא משנ"ב ז וכה"ח לג.

73 אחרונים במשנ"ב וכה"ח בס' תרפג, וכן בס' תקפא שם, וכן למוסף אינו עולה.

74 אחרונים בס' תקפא שם, ועיין משנ"ב.

75 כה"ח שם, ודלא כהמשנ"ב דועימיהו שלא הקילו אלא בדליכא אחר [ואגב, בכה"ח כתב שמדובר בש"צ קבוע ומרוצה לקהל, ע"כ. וצ"ב מה התוספת הזו, הרי זה מתנאי ש"צ, ועוד שההיתר הוא בעצם הדבר שהוא ש"צ קבוע ולא ניכר, ואפשר שהנפ"מ באופן שהגיע ש"צ מיוחד, והציבור רוצים אותו אע"פ שאינו קבוע, ויל"ב].

76 עיין כה"ח שם.

77 כן ידענו מהרבה מקומות, ושו"ר שכ"כ הגרעי" בכת"י, וכן ידוע לי מעוד חכמים ספרדים, אך ביבי"א ח"ד סוסל"ג ועוד הביאו מנהג זה, וכן בחזו"ע עמוד נט שלא יאמר שהחיינו בהדלקת בית הכנסת, ועיין משנ"ת בזה בס' תרעא ס"ה, ומ"מ הדבר תלוי במנהגים, וכאמור שיש מקומות שלא נהגו בזה כלל אפילו אינו ש"צ קבוע.

78 ככל איסור שמחה כל השנה שאסור אף במקום מצוה, זולת לחתן שתושבת שמחתו בחסרון הוריו וי"א גם קרוביו.

79 כ"כ בגליון מהרש"א סי' שצא בשם כנה"ג, וכ"כ בבלי"י שם, ובגשה"ח

סימן תרעא

מצות הדלקת נר חנוכה

א'. מצות "נר חנוכה" יקרה וחביבה, וצריך להזהר בה מאד¹²². ועיקר המצוה היא כדי להודות ולהלל להשם, ויש ליתן את הדעת על כך¹²³.

והזהיר במצוה זו יזכה לבנים תלמידי חכמים שנאמר כי נר מצוה ותורה אור¹²⁴. וראה בהערה ענין הזהירות בנר יפה ובפרטי המצוה כהלכתה¹²⁵.

וטוב שהאשה תכין את הנרות הפתילות והשמן¹²⁶.

החייבים בנר חנוכה

ב'. כל איש ואשה מישראל חייב בהדלקת נר חנוכה, וכמו שיבואר:

א. כל איש בר דעת חייב בהדלקה, אבל שוטה פטור מנר חנוכה ומכל המצוות¹²⁷, [וגם אין ליתן לו להדליק עבור בני ביתו מפני שאינו מוציאם ידי חובה, אלא ידליקו אחרים מבניו¹²⁸], ובכלל שוטה גם חרש בתולדה, ויש בזה כמה פרטים¹²⁹.

ב. קטן שהגיע לחינוך, ודר בבית בפני עצמו, חייב להדליק¹³⁰, אך אינו מצוי שיהיה לו בית משלו¹³¹ [ולהלן יבואר דין קטן שרוצה להדליק בפני עצמו, ודין קטן המדליק את נרות ההידור].

ג. סומא, נחלקו הפוסקים אם הוא חייב בנר חנוכה, ולהלכה מן הדין הוא חייב, וגם מברך על כך, וכל שכן בברכת שעשה ניסים ושהחיינו, ומכל מקום אם אשתו עימו או שאר בני הבית, ידליקו הם לכתחילה¹³².

ד. אשה, חייבת בהדלקה, ולכן אם היא לבדה תדליק ותברך¹³³, אבל אם בעלה עימה, לכתחילה ידליק בעלה¹³⁴, וכן אם בני ביתה עימה, ידליקו הם לכתחילה¹³⁵, וכן אם מתארחים אצלה אורחים ומשתתפים בפרוטה¹³⁶.

ה. גר צדק, חייב בהדלקה ובכל הברכות¹³⁷.

ו. אונן ואבל, נתבארו דיניהם בסימן עתר, ועבד ושפחה כנענים נחלקו הפוסקים, ואינו מצוי כיום.

עני

ג'. עני המתפרנס מן הצדקה, גם הוא חייב בהדלקה¹³⁸, והגבאים חייבים לספק לו נרות חנוכה¹³⁹. ואם לא נתנו לו, שואל על הפתחים או מוכר את כסותו או משכיר את עצמו ולוקח שמן או נרות להדליק¹⁴⁰, אבל די לו לטרוח כדי להשיג נר אחד לכל בני הבית¹⁴¹.

ואין חיוב להוציא על מצוות יותר מחומש, אולם בהדלקת נר חנוכה יש אומרים שחייב משום פרסומי ניסא¹⁴², וכל דברים אלו אינם מצויים בזמנינו שיוזקק אדם לכך.

כ"ד. הקמת מצבה בחנוכה, נהגו לדחות או להקדים, כדי שלא יבואו להספד⁹⁵. אכן, עיקר המצבה שעושים איזו יציקה או הנחת אבן ביום השביעי של האבלות, יש לעשותו בחנוכה, אך יזהרו מהספד, ושאר המצבה יעשו בזמן אחר שירצו⁹⁶.

כ"ה. אונן פטור מנר חנוכה⁹⁷.

ומכל מקום אם אשתו עימו, או שיש עימו בנים או ננות גדולים ידליקו הם בברכה⁹⁸, והוא לא יענה אמן מספק⁹⁹, והדלקתם פוטרת אותו, וגם לאחר שעברה ממנו האנינות אין צריך לחזור ולהדליק¹⁰⁰.

ואם הוא יחידי ואין מי שידליק בביתו, ידליק בלא ברכה¹⁰¹, ואחר שיסור ממנו האבלות יחזור להדליק בלא ברכה¹⁰². ובזמנינו, אפשר לסמוך ולהדליק מאוחר יותר בברכה, אם יודע בודאי שיחזור לביתו אחר הקבורה.

ובאופן שהיה אונן כל הלילה, אם לא הדליקו בביתו כלל, צריך לברך שהחיינו בליל שני¹⁰³, ואם הדליקו בביתו, יש אומרים שלא יברך בלילה שניה, ויש אומרים שצריך לברך¹⁰⁴.

ואם נפטר בערב שבת, ודחו את הקבורה לאחר השבת, צריך להדליק נר חנוכה בערב שבת בברכה¹⁰⁵.

כ"ו. אזכרה שנוהגים לעשות בבית הכנסת עם לימוד וברכות אחר מנחה וערבית, וחל יום האזכרה בחנוכה, מוטב היה לערוך האזכרה ביום קודם מנחה, או בין מנחה לערבית אם יש שהות, אך המון העם נוהגים לעשות זאת אחר ערבית, ואין למחות בידם כלל, רק יזהרו שלא להאריך באכילה, ויזכירו לציבור אחר האזכרה להדליק נרות חנוכה¹⁰⁶, ובני תורה יעשו על צד היותר טוב¹⁰⁷.

תענית ותחנון

כ"ז. תענית אסור בחנוכה¹⁰⁸, אבל לפני חנוכה מותר, וכן דעת השו"ע, ויש מחמירים¹⁰⁹. ולאחר חנוכה מותר התענות, וכן דעת השו"ע, ויש אומרים שרק תענית יחיד מותר, אבל אין גוזרים בו תענית על הציבור¹¹⁰.

כ"ח. גם ביום שנפטר בו אביו או אמו (יארצייט), אסור להתענות¹¹¹. וגם חתן בערב חופתו, אסור¹¹². ואם עבר והתענה צריך להתענות יום נוסף אחר חנוכה לכפרה על מה שהתענה, ותענית חלום מותר, אבל צריך להתענות יום נוסף לכפרה¹¹³. ויחיד שקיבל עליו תענית או למספר ימים ובהם חנוכה, ישנם כמה פרטים בזה¹¹⁴. ובכל אופן חייב לעשות התרה כדי שלא להתענות בחנוכה¹¹⁵.

כ"ט. תענית אסורה, אפילו תענית שעות¹¹⁶, ובכלל זה לא יתאחר מאכילה עד חצות היום, וכן לא יתענה מבשר ויין וכדומה, ואף שאין חיוב לאכול בשר ויין כמו בימים טובים, מכל מקום אין לעשות כן לשם תענית¹¹⁷.

ל' תחנון, אין אומרים בכל ימות חנוכה¹¹⁸, וכן בשבת אין אומרים צדקתן¹¹⁹, וגם בערב חנוכה במנחה אין אומרים תחנון¹²⁰.

תיקון חצות בלילות חנוכה, אומרים רק תיקון לאה¹²¹.

לה, ועוי"ל].

92 שהוא נמצא למטה [וכן יש להקל בקבר רחל].

93 ככל המבואר בס' רפח [ורק בקשות על רוחניות מותר].

94 שמאז מתחילה הארת שבת, ומשום כבוד שבת נמנעים.

95 לבושי מרדכי ח"ב יו"ד סק"מ, וכ"כ מנח"י ח"ג סנ"ב, וע"ע שו"ת דבר יהושע ח"ב ס"ז ונשמתי ישראל ח"ב סל"ה, ואין למחות ביד המקילין.

96 עיין בשו"ת וישב הים שיש להקפיד על מצבה כל שהיא ביום השביעי, ודווקא אז, ואילו בנין האבן יעשו מתי שירצו ויקדימו או יאחרו.

97 ככל המצוות שאונן פטור, וכ"כ האחרונים סו"ס עתר [וגם אם יש חברה קדישא, מ"מ כל שעוסק בעניני המת ללוותו וכו' פטור, וכמש"כ הפו' ביו"ד ומשנ"ב ס' עא סק"ד].

98 אח' שם, ובאח' עמדו ע"ז כיצד יעשה שליח בעוד שהוא פטור.

99 עיין יו"ד סימן שמא ס"א, והזכירוהו הפו', ובחזו"ע עמוד ס כתב שטוב הדבר שלא ישמע הברכה ולא יכנס בספק (ובאופן כזה יועיל לו ג"כ שיוכל לברך שהחיינו בלילה שני אם כל הלילה היה אונן וכו', אך בפרט זה יש חולקים).

100 הגריש"א באשרי האיש, וכדמשמע במשנ"ב ס' תרעו סק"ז, וכ"כ חו"ש ועוד.

101 אח' בסוה"ס בשם פמ"ג משום פרסומי ניסא, וזה חידוש דפטור מן המצוה, ואעפ"כ ידליק לפרסומי ניסא (והיה מקום לומר שזה מפני החשד גרידא, וכ"כ מקראי קודש, אולם בסו"ס תרעא נתבאר שבזה"ז אין חוששים לחשד), וחזינן דפרסומי ניסא חשיב כ"כ שדוחה אנינות, ול"מ כן, וצע"ע.

102 מסתבר שאינו יוצא בכך, שהרי מדינא הוא פטור, וממילא לאידך גיסא הוא צריך לחזור ולהדליק, ועכ"פ לא יברך, רק שהחיינו אם זה בלילה הראשון.

103 כעין מש"כ ר"ס תרעו.

104 נחלקו בזה פו' זמנינו הגרש"ז והאגריש"א, ובחזו"ע שם כתב שיכול לברך, ושכ"כ בשו"ת יגל יעקב.

105 שם, עפ"י כמה אחרונים.

106 מצורף בזה תשו' שכתבנו לשאלה בענ"ז, והיא נחוצה למה שנהוג בערי השדה שמקפידים מאד בענין האזכרה עם ברכות ולימוד מועט.

הנה ידוע מנהג העולם באזכרות לערוך לימוד מחולק עם ברכות, ויש בזה ב' בעיות, א. שגורמים לאחר זמן ההדלקה מזמן החצי שעה. ב. שאוכלים כביצה פת או מזונות קודם ההדלקה.

והנה ידוע שאצל המון העם מנהג האזכרה חשוב למאד כעיקרי תורה, וכל שכן שא"א לפטרים בלא כלום וח"ו לפגוע בהם, ואילו היו בני תורה, הא ודאי שיש לדחות עריכת אזכרה זו, דלא עדיף מלימוד תורה שכתבו הפו' שלא לעשות בזמן ההדלקה, אולם אצל המון העם אין ברירה, ומה גם שרבים מהם אינם מדקדקים בזמן, ובלית ברירה יש לסמוך על האו' שכל הלילה זמנו הוא. אמנם אם אפשר לעשות ביום כגון קודם מנחה (שלפניו או שלאחריו), או להקדים מנחה שיהיה שהות עד ערבית שפיר דמי, הלא"ה יעשו האזכרה [אך יש להזהר שלא לפגוע באלמנה וכדו' המביאים דברים ולזרום כ"כ, באופן שיהיה נראה כמחפשים להפטור, וד"ל], ויזכירו לבסוף לכולם להדליק.

ונוסף ע"ז מן הראוי שלא לאכול פת, אלא מיני מזונות, ויאכלו עד שיעור כביצה ולא יותר, או שישימו תבשיל שהוא מזונות (וכן קוגל מבושל), עיין

ס' רלב ס"ג ובאח' שם, ועכ"פ ישימו שומר (מי שאינו אוכל), ואפשר לעשות סימן צלצול בטלפון וכדומה, או למנות איזה אדם שאינו אוכל שיתקשר אליהם, וכיוצא.

וכל זה הוא כמובן מלבד איסור ההספד בחנוכה שיש להעיר בזה.

107 היינו לעשות האזכרה ביום, או שיעשו את האזכרה אחר ערבית, באופן שיתפללו ערבית מאוחר לאחר ההדלקה, ולאחר מכן יעשו האזכרה.

108 שו"ע ס' תער, וכן בס'י תיח ועוד בכ"מ בהל' תענית.

109 עיין ר"ס תרפו ואח'.

110 עיין במשנ"ב וכה"ח.

111 רמ"א בהגה ס' עתר [ותענית אחר חנוכה ג"כ אין מתענים, דכיון דאידיחי אידיחי, עיין ס' תקסת, והזכרנו מזה בהל' ר"ח, וכן המנהג, ורבים אין מתענים האידנא ובפרט ת"ח וכו'].

ואגב, יש לציון מש"כ ביה"ל ס' תרפד שאין לטעות לחשב את היארצייט לפי ימי חנוכה, אלא לפי תאריך החודש, מפני שעשוי להשתנות.

112 רמ"א בס'י תקעג ומג"א וכל הפו', ודלא כהשד"ח ח"ז מערכת חו"נ ועוד באח'.

113 עיין ס' תקסת ובס'י תיח, ועוד נת' בס'י רפח.

114 אם הוא בלשון קבלת תענית אינו חל, אבל בלשון נדר או שבועה חל [משא"כ בשבת ויו"ט זולת בנשבע בכולל]. עיין ס' תקעו וס'י תיח, ומש"ש.

ואם אינו חל א"צ לפרוע יום אחר, עיין משנ"ב תיח.

115 שו"ע תקע, ועמשנ"ת בהל' ר"ח, דמ"מ י"א שאין מתירין אלא כשהוא חל.

116 כ"מ בביה"ל ס' תיח ועוד. אמנם בכה"ח שם אות יג כתב שבר"ח אין איסור אלא רק בקבלת תענית ממש [וה"ה לחנוכה, בקל וחומר], והזכרנו מזה גם בהל' ר"ח ס' תיח, ודון לנידו"ד.

117 עפ"י הביה"ל הנ"ל [ועמשנ"ת בר"ס רפח], אבל לכה"ח אין איסור.

118 ס' תרפג ס"א, ובס'י קלא ס"ו.

119 ס' תרפג שם.

120 אבל בשחרית של ערב חנוכה, אומרים, כה"ח ס' תרפג ו.

121 בא"ח פ' וישלח, כה"ח סימן א יט-כ.

122 שו"ע ר"ס תרעא, ובסה"ק האריכו טובא.

123 כמו שביארו בארוכה במאמרי ימי החנוכה ע"פ שורשן של דברים מדברי הגמרא והפוסקים, וכ"כ הגרשז"א (במנח"ש ח"ב סנ"א ובהליכ"ש שהזכרנו לעיל בס'י תער) שלהודות ולהלל על ניצחון המלחמה הוא מעיקר המצוה, ועמש"ש.

124 שבת (כג.) ופרש"י, והובא בפו' ר"ס תרעא.

125 מצאנו כמה ביאורים בענין זה של הרגיל בנר:

א. שיהיה יפה (נאה, ונקי) כמו שמצאנו בהל' שבת ר"ס רסג, וכ"כ שם הב"ח ועוד, וראה בדברינו שם מה שכתבנו בזה כמה דקדוקים, וע"ע בזה בסידור היעב"ץ, וכ"כ הפלא יועץ ערך נר.

ב. הר"י סגי נהור בן הראב"ד (בקו' סוד הדלקת נ"ח, והובא בכמה ספרים) כתב שהכוונה היא להדליק כפי כל פרטי המצוה ודקדוקיה, עיי"ש.

ג. רבינו פרחיה (שבת שם) ור' יונה באגרת התשובה (יום ו ספ"א) כתבו דהיינו שהוא מדליק בזמן.

ד. החיד"א בפתח עינים (שבת שם) כתב דהיינו להרבות בנרות, ובנר

חנוכה א"א להרבות בנרות, אבל מה שהוא מהדרין מן המהדרין, ה"ז ריבוי, עיי"ש, וע"ע בדברינו בס'י רסג בענין ריבוי נרות בער"ש.

126 הגר"ח פ"ב מל"ח (סכ"ז כ"ה), וכע"ז הבא"ח בבן יהוידע שם, ובספר אור אליהו עמוד ה ציין שכ"מ בראבי"ה להדיא.

127 ככל המצוות, וכ"ה בשו"ע ס' תרעה גבי חנוכה [וסימני שוטה ביו"ד סימן א].

128 ומצוי הדבר בזקן שדעתו אינה צלולה מחמת תשות או חולי אלצהיימר וכו', שאין לו להדליק אלא אחרים [ואם חוששים לפגוע בו יתנו לו להדליק וידליקו גם הם במקום אחר, בכוונה שלא לצאת י"ח מספק, ותלוי לפי רמת הבעיה].

129 בשו"ע שם הזכיר חרש (והיינו חרש בתולדה), והיינו שאינו שומע ואינו מדבר מלידה, ה"ז כשוטה [אמנם כיום שיש אפשרות לתקשר עימם דנו הפו' בס'י נה ועוד], ותלוי לפי הענין.

וחרש המדבר, או אילם השומע, הרי הוא כפקח לכל דבר, וחייב, אמנם מצד הברכה להוציא אחרים יש פרטים.

130 עי' שו"ע ס' תרעה, וס'י תרעז ס"ב.

131 אלא תמיד הוא טפל לאחרים.

132 עיין משנ"ב וכה"ח ס' תרעה, ושבה"ל ח"ד ס'י סז וחז"ע עמוד קיג משם האח'.

133 ס' תרעה.

134 ראב"ן (סימן שמו), ובטעם הדבר מצאנו בביה"ל (שם ד"ה אשה) עפמש"כ בגמרא תבא מארה וכו', ועי"ל כדרך שמצאנו טעמים שונים לא מדליקות, אפילו לבני אשכנז שמהדרין מן המהדרין שכאו"א מבני הבית מדליק, וידועים ד' החת"ס והמפ', ודו"ק.

135 עיין במשנ"ב שם סק"ט, עוד במפ' [ודווקא בני ביתה גדולים בני מצוות יכולים להדליק לה ולא קטן, עיין ס' תרעה].

136 אך בזה אין זה חמור כ"כ כהנ"ל כיון שהיא עיקר ההדלקה.

137 עיין משנ"ב שם סק"ד ועוד באח'.

138 עיין שו"ע ס' תרעא משום חשיבות ומעלת פרסומי ניסא [ואין חילוק בין איש לאשה].

139 ביה"ל ד"ה אפילו. והנה הביה"ל כתב שדי ליתן לו נר אחד, ובחוט שני כתב שבזה"ז יש ליתן לו מההדרין מן המהדרין, וכן יש ליתן לו שמן זית, אם אכן כל בני המקום רגילים בכך, וה"ז בכלל די מחסורו וכו', ע"כ. וי"ל דלפ"ז גם אם הוא עצמו היה רגיל בכך הרי זה כדין די מחסורו וכו', ויצטרכו ליתן לו, ויש להוסיף דזה בפרט לפי מה שכתבנו להלן שמהדרין מן המהדרין הוא חיוב בזה"ז ולא רשות.

ועד"ז יש להעיר דלפ"ז יצטרכו ליתן לו גם לולב וארבעת מינים כדין די מחסורו [שכדבריו זה גם במצוות], וכן לבנות לו סוכה וכו', וכן תפילין של ר"ת אם כולם רגילים בזה, וי"ל שאה"נ יש לעשות כן, אם יהיה סיפוק ביד הגבאים וכאן מדובר רק כשלא רגילים בכך.

ויש לומר שבאמת אין חיוב לדאוג למצוות האדם לפרנסו מן הצדקה, ואם הוא אנוס פטור, ורק אם בפועל יש לו בושה כשלא מדליק כמו כולם, והעירויני לזה, וכנלענ"ד.

140 שו"ע ומשנ"ב ועו"א.

ד'. מי שאין לו בית¹⁴³, אינו חייב לקנות או להשכיר בית כדי לקיים מצות נר חנוכה¹⁴⁴, ומכל מקום אסור להפקיע עצמו מן המצוה וללכת מביתו בחנוכה¹⁴⁵. ובפרט אחר שכבר חל זמן המצוה. [וכן הדין במי שטס במטוס, עיין בהערה¹⁴⁶, אמנם במציאות כיום הטיסה היא לכמה שעות בלבד, ואין זה נחשב ביתו, ומצות הדלקתו היא בביתו, או ישלח שליח].

ה'. העוסק במצוה פטור מן המצוה¹⁴⁷, ומכל מקום בנר חנוכה יתכן שחייב, ולכן ידליק בלא ברכה או ישלח שליח להדליק עבורו בלא ברכה¹⁴⁸. ונפ"מ במי שעוסק עם חולה וכדומה, אמנם בודאי שבעת עיסוקו לא יזניח את החולה¹⁴⁹.

מהדרין מן המהדרין

ו'. בהדלקת נר חנוכה ישנם שלש מעלות: א.]. עיקר הדין. ב.]. מהדרין. ג.]. מהדרין מן המהדרין. וכמו שיבואר¹⁵⁰. ומצוה וחובה קדושה על כל אחד להיות מהמהדרין מן המהדרין, ואין להקל¹⁵¹. ורק אם אי אפשר, ידליק נר אחד בברכה, ויצא בו ידי חובה¹⁵².

ז'. מעיקר הדין היה די להדליק נר אחד עבור נר חנוכה, והמהדרין מדליקים נר לכל אחד ואחד מבני הבית, ומהדרין מן המהדרין מדליקים בלילה הראשון נר אחד, ובשאר לילות מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבבלי אחרון יהיו שמונה¹⁵³.

ונחלקו הראשונים והמנהגים בענין המהדרין:

יש אומרים שאם מדליקים ומוסיפים אחד בכל לילה, די בכך אפילו אם בני הבית מרוכים, ולא ידליקו יותר, וכן פסק השו"ע, וכן מנהג הספרדים¹⁵⁴. וגם כל אחד מבני הבית שמדליק עבור כולם, יצאו ידי חובה¹⁵⁵.

יש אומרים שגם אם מדליקים ומוסיפים אחד בכל לילה, יש להדר ולעשות כן לכל אחד מבני הבית, וכן כתב הרמ"א, וכן מנהג אשכנזים.

ח'. קטן שמביא חנוכיה מהגן ורוצה להדליק בה, אפשר להקל לו להדליק גם למנהג הספרדים, ובלבד שיניחנה במקום אחר מהחנוכיה של בעל הבית, וגם לא יברך לכתחילה, אבל ילד בר מצוה אין לו לשנות מן המנהג¹⁵⁶.

ואשכנזי המתארח אצל ספרדים יכול להדליק הוא ובניו בבית המארחים¹⁵⁷.

141 משנ"ב וכה"ח מהאח'.

142 ח'י הגרע"א כאן, וערוה"ש (וע"ע בסימן תרנו בביה"ל וש"א), ובפמ"ג סי' תרעא סק"ג חולק ע"ז.

143 גדר בית המתחייב בהדלקה, אינו תלוי בשיעור ד' על ד' אמות, ועכ"פ ביותר מז' על ז' טפחים חייב, וע"ע במנח"ש תנינא סנ"ח אות א מש"כ בזה, וכן בחז"ש.

144 דחז"ל אמרו נר איש וביתו, אם יש לו בית, ואל"ה פטור, ואין זה כמו חיוב ד' כוסות ולולב, וכ"מ באגר"מ חיז"ד ח"ג ס"י"ד ובהליכ"ש להגרשז"א פ"ג, וכ"מ בחז"ש, ועוד. והיינו שאין זה גדר של אונס אלא פטור, ושו"ר שבספר טעמא דקרא על חנוכה נחלקו בזה הגריש"א ויבלחט"א הגרנ"ק, ואכמ"ל.

145 עיין להגרשז"א בהליכות שלמה. ועו"א, ואם הוא בביתו בזמן ההדלקה אפילו זמן מועט חייב להדליק שם.

146 נשאלתי באדם שיש לו טיסה למזרח הרחוק, וזה מלפני השקיעה ועד הזריחה, והנה אם זה היה רק לזמן מועט הרי יכול לעשות שליח להדליק בביתו, ולאידך גיסא אם זה לילה היה יכול להדליק שם, וכמש"כ המהרש"ם בתשו' ח"ד סי' קמו, וע"ע גם בהליכות שלמה להגרשז"א, אך בודאי שבמציאות לא יסכימו לו לעשות כן, ומאחר וזהו ביתו שהיה ראוי להדליק בו, נמצא שא"א לו להדליק, וה"ז אנוס.

ומאחר והוא חייב אלא שהוא אנוס אסור להפקיע עצמו לכתחילה, אא"כ במקום צורך, ועכ"פ כשיוצא קודם זמן ההדלקה.

147 סוכה.

148 הגרנ"ק בדרך שיחה פ' מקץ למד כן מדין אונן בס' עתה, שנת' במשנ"ב שם סוה"ס בשם הפמ"ג שידליק משום פרסומי ניסא, עיי"ש. ולענ"ד י"ל דכאן עוסק עם החולה ממש, אא"כ יש הפוגה שדנו בזה הפו' [ועכ"פ לא יברך כמו באונן].

149 ויש בזה חשש פיקוח נפש, עיין נדרים מ. ויו"ד סי' שלה.

150 בשבת (כא:.) ובראשונים ושו"ע סימן תרעא ס"ב הובאה מעלת המהדרין, והוא חידוש שלא מצאנו כדוגמתו בשאר מצוות, ובפרט במצוה דרבנן לעשות הידור לפנים מהידור, אך הדבר מובן היטב לפי מה ששאלו המפרשים למה היווקקו לנס פח השמן, והלא טומאה הותרה בציבור, והתירוף הידוע שבחנוכה רצו החשמונאים להיות מהדרין יותר מן החיוב, ולא להזדקק לקולות למיניהם [ומה שבכללם רצו לעשות רק בהידור, הוא ג"כ חלק מהכרת הטוב להש"ת שעזרם והצילם למעלה מן הטבע, הרבה גיבורים ביד חלשים ומעטים, ובכך אנו ג"כ צריכים להשתדל לעשות יותר מן האפשרות ולהתנהג לפנים משורת הדין (כענין מ"ש שמי שנוהג לפנים משורת הדין גם הקב"ה עושה עימו לפני משוה"ד, וגם כאן הוא עד"ז), ואכן גם תחילת הנס נעשה ע"י שראו אצלם את מעלת ההידור של מסירות נפש, ונעשה כאן גלגל החוזר, ומדה כנגד מדה לא בטלה, כלומר: היתה מסירות נפש מצדם, והקב"ה ג"כ הטיב להם, וממילא רצו להדר במצוות, ונזדמן להם ההידור].

ומכאן נראה ללמוד גם לשאר הידורי המצוה, כלומר שיהיה נר יפה ובשמן יפה [מעלת שמן זית, ושיהיה ראוי להדלקה צלולה, וכמו שיבואר], כי כל זה בכלל ההידור.

151 כן מבואר בדברי הפוסקים דהאידינא נעשה הדבר כמנהג ישראל תורה, ושוניו כחובה, וכ"כ בתנ"ח סופר סק"א ועוד רבים, ומטעם זה השו"ע בס' תרעא ס"ב לא הזכיר את עיקר הדין של נר איש וביתו, רק הביא כדבר פשוט את הדרגה של מהדרין מן המהדרין, וכ"מ בפמ"ג במש"ז סק"א, וכן כתבו מנחת שלמה תנינא סנ"ח ואול"צ פמ"ג ס"א, וכן כתב בבנין שלמה ח"ב נח שלאחר שתקנו מהדרין מן המהדרין בטל דין מהדרין, ע"כ. ואמנם אין נראה שזה ב' תקנות זו אחר זו, אלא באותו מעמד הכל. אולם עצם הדבר שנאמר הכל כאחת, והוא לסיבה זו לבטא את ההידור הנצרך (וכמו שביארנו בהערה הקודמת), ומכל מקום לדעתו זה רק ביטוי לומר שהם דרגות של הידור, ולעולם זה חובה. ולענ"ד יותר נראה כדברי המפ' שלא נתקן מראש כחובה, אלא מחמת המנהג דשוניהו חובה, וכדרך שכתב בתנ"ח הנ"ל שזה כמו תפלת ערבת רשות דהאידינא שוניהו חובה, ע"כ. וכן זה כעין דין ז' נקיים שאחז"ל

ט'. בעל הבית יכול לשתף את בניו הקטנים בהדלקה, והיינו שיתן להם להדליק את השמש, אבל נרות ההידור עדיף יותר שיסיים וידליק בעצמו¹⁵⁸. ויכול ליתן ידו ביד הקטן או שהקטן רק מסייע בהדלקה, ובזה יוצא ידי הכל¹⁵⁹.

י'. בני אשכנז נוהגים להדליק כל אחד מבני הבית, וכולל הקטנים שהגיעו לחינוך¹⁶⁰, אבל הבנות אפילו גדולות אינן מדליקות, וכן האשה נפטרת בהדלקת בעלה¹⁶¹.

ויש כמה פרטים:

א.]. בעל הבית ידליק ראשון לכתחילה¹⁶².

ב.]. אם בני הבית מברכים בפני עצמם על ההדלקה, יכוונו במפורש שלא לצאת בהדלקת בעל הבית¹⁶³, וטוב שגם בעל הבית יכוון שאינו מוציא די חובה את מי שמדליק ומברך לעצמו, מפני הטועים¹⁶⁴.

ג.]. יכולים כל בני הבית לשמוע את הברכות מבעל הבית, ולכוון לצאת בברכתו, ואחר כך ידליקו כל אחד ואחד עצמו, ואדרבה רוב עם הדרת מלך¹⁶⁵.

ד.]. ידליקו במקומות נפרדים, שיהיה ניכר כמה נרות מדליקים בכל לילה¹⁶⁶, וכיום שיש מנורות נפרדות ניכר הדבר היטב¹⁶⁷.

ה.]. אין חובה ליתן לכל אחד להדליק במנורה יפה ובשמן זית ושאר ההידורים. אבל ידליקו באופן הנראה לרשות הרבים, וכדין.

י"א. ישנם אופנים שאפשר להקל בהדלקת נר אחד:

א.]. אם הוא בסוף זמן ההדלקה, כלומר בסוף החצי שעה, ועדיין לא הכין את הנרות, ועשוי להתעכב¹⁶⁸.

ב.]. אם ההורים חילוניים ומקפידים על הילד¹⁶⁹.

פרטים במי שיש לו בצמצום, וטעות בהדלקה

י"ב. מי שאין לו שמן הרבה, יתן באחד שמן כשיעור שידלק חצי שעה מצאת הכוכבים, והמותר יחלק לשאר נרות, שאם יתן לכולם בשווה לא יהיה לו אפילו לנר אחד כשיעור ולא יצא ידי חובה¹⁷⁰.

בנ"י החמירו על עצמן, ואעפ"כ נעשה כחובה כמש"כ ביוסף טוהר פתיחה א, וה"ה כאן.

ואמנם במשנ"ב (סימן תרעג סק"ב) הביא דברי הפתחי עולם משם הישועי"י בלשון "הנוהגים" להדליק ולהיות מוסיף והולך וכו', ע"כ. ומשמע שאינו מנהג מוחלט, אולם האח' והמשנ"ב בכ"מ שהזכיר מנהג זה כתבו בלשון חיוב, כיעוין בס' תרעא ובס' תרעז סק"ז "צריך" וכו' (ומש"כ גם בסימן תרעז סק"ג ובשעה"צ שם הוא מפני החשד), וע"ע במשנ"ב סק"ו-ז, וי"ל.

במקום דוחק: ולפי זה יש ללמוד, שגם אם האדם דחוק, אעפ"כ צריך להשתדל ולהדליק כמהדרין מן המהדרין, ולא יסתפק רק בנר אחד [ואמנם אין צריך לשאול על הפתחים ולמכור כסותו כמבואר בר"ס תרעא, שזה נתקן רק על עיקר החיוב מעיקרא, כלומר בנר אחד, ולכן אף שהיום שוניהו חובה, מ"מ לא שוניהו חובה לגבי כך שצריך לחזר אחר הפתחים עבור נר ההידור, ודו"ק].

ושונה הדבר מהדלקת נרות שבת, שיש ענין להוסיף בנרות כמו שהזכרנו בהל' שבת ר"ס רסג ועוד, ואעפ"כ אינו חובה [ואם הוא מזדמן לבית שאינו שלו, א"צ אלא שני נרות (וכמש"כ בשש"כ שהבאנו שם), וא"צ לבקש נרות נוספות כמנהגו, וגם די לו להדליק בנר שעוה, ולא בשמן זית כהרגלו], שאני התם שאינו אלא הידור של כל אחד לעצמו ולא שוניהו חובה, לא רבנן ולא תלמידיהו, ופשוט.

152 כי אף ששוניהו כחובה, מ"מ אינו מעכב, ואם אי אפשר להדליק בהידור ידליק נר אחד, וגם יברך עליו ויצא בו ידי חובה.

153 עיין שבת (כא:.) ובראשונים, והאריכו האח', ונפסק בשו"ע סי' תרעא ס"ב.

154 וכמנהג הספרדים הקדמון שכתב הרמב"ם. אמנם אם אין אפשרות להדליק בדרגה של מוסיף והולך, וכגון שיש לו שני נרות בלילה השלישי והלאה, שע"פ ההלכה אין להדליק בהם אלא אחד, אבל יש לו בני בית אחרים, הרי יוכלו להדליק הם נר אחד נוסף, וא"כ יקיימו כל הפחות את המהדרין.

155 שזו חובת נר איש ו"ביתו", ופוסר את כולם, ומיהו טוב שבעה"ב הוא ידליק.

156 הנה לדעת התוס' (שכמותו פסק השו"ע) משמע שיש קפיда שלא ידליקו כל אחד מבני הבית כדי שיהיה היכר של מוסיף והולך, ואף שהרמ"א יישב הדבר שמדליקין במקומות נפרדים, מ"מ להתוס' אינו לכתחילה, וע"ע בד"מ, ודו"ק, ומ"מ לקטן יש להקל כמש"כ אול"צ פמ"ב ה"א, וכן בהלכה ד ועוד, ואף שעדיין לכאו' אין זה ראוי לכתחילה משום היכר, מ"מ אין הקפיда בזה על בעה"ב אלא על הקטן, ודוחק. אמנם יותר נכון לומר שעיקר הקפיда כשמדליקים בסמוך, אבל כשמדליקים במקומות שונים אין חשש כלל, ואף שהשו"ע בכל זאת לא רצה לומר שינהגו כן ויצאו ידי כל השיטות, הוא מחשש שיבואו לטעות, אבל בצורך כל דהוא אין קפיда, ועכ"פ נראה שיותר טוב היה שלא לעשות כן, ומ"מ אם רוצה אין קפיда.

ובאשר לברכה ג"כ יש להקל כמש"כ האול"צ שם, שמפני המחלוקת אין מחמירים בקטן, ואף שזו ברכה דחמירא, מ"מ אפשר להקל, ואכן במק"א כתבנו להוכיח שמצאנו בתוס' ועוד שמקילים בברכה בקטן, אף שאינו מברך לצורך נכון [וראה בבירורי הלכה מאמר ג מש"כ בזה].

157 פשוט, ואף אכסנאי בעלמא שלא השתתף עם בעה"ב בפריטי הרי הוא חייב בהדלקה בברכה בפ"ע, כמ"ש בס' תרע"ז, וה"נ.

158 במחז"ב ושע"ת הביאו מהמה"ק שאם מדליק נרות בהידור ע"י אחר, אין זה מהדר, כי כל אחד נחשב בפני עצמו, וסיים שבעל נפש יזהר בזה שלא יהיה עליו המצוה כמשוי, ע"כ. והנה מהרישא מוכח שיש להקפיד שלא ליתן לאחר, ואילו מהסוף משמע שזה בגלל שזה כמשוי, י"ל שאין קפיда אלא בסתם אדם, אבל כאשר זה הילד שלו שעושה כן לחנכו אין קפיда.

ואכן נראה שזה שורש מחלוקת האחרונים בהבנת המו"ק, שהגרנ"פ במל"ח (כו לו) כתב שמותר לעשות כן, וכ"כ בחזו"ע, ואילו הבא"ח (פ' וישב, יח) כתב שלא ליתן להם נר החיוב (ועיין כה"ח אות פג), וכ"כ האול"צ.

וכשלעצמו נראה כוונת המו"ק כמו שכתב להדיא בתחילה, שזה נחשב

ט'. בעל הבית יכול לשתף את בניו הקטנים בהדלקה, והיינו שיתן להם להדליק את השמש, אבל נרות ההידור עדיף יותר שיסיים וידליק בעצמו¹⁵⁸. ויכול ליתן ידו ביד הקטן או שהקטן רק מסייע בהדלקה, ובזה יוצא ידי הכל¹⁵⁹.

י'. בני אשכנז נוהגים להדליק כל אחד מבני הבית, וכולל הקטנים שהגיעו לחינוך¹⁶⁰, אבל הבנות אפילו גדולות אינן מדליקות, וכן האשה נפטרת בהדלקת בעלה¹⁶¹.

ויש כמה פרטים:

א.]. בעל הבית ידליק ראשון לכתחילה¹⁶².

ב.]. אם בני הבית מברכים בפני עצמם על ההדלקה, יכוונו במפורש שלא לצאת בהדלקת בעל הבית¹⁶³, וטוב שגם בעל הבית יכוון שאינו מוציא די חובה את מי שמדליק ומברך לעצמו, מפני הטועים¹⁶⁴.

ג.]. יכולים כל בני הבית לשמוע את הברכות מבעל הבית, ולכוון לצאת בברכתו, ואחר כך ידליקו כל אחד ואחד עצמו, ואדרבה רוב עם הדרת מלך¹⁶⁵.

ד.]. ידליקו במקומות נפרדים, שיהיה ניכר כמה נרות מדליקים בכל לילה¹⁶⁶, וכיום שיש מנורות נפרדות ניכר הדבר היטב¹⁶⁷.

ה.]. אין חובה ליתן לכל אחד להדליק במנורה יפה ובשמן זית ושאר ההידורים. אבל ידליקו באופן הנראה לרשות הרבים, וכדין.

י"א. ישנם אופנים שאפשר להקל בהדלקת נר אחד:

א.]. אם הוא בסוף זמן ההדלקה, כלומר בסוף החצי שעה, ועדיין לא הכין את הנרות, ועשוי להתעכב¹⁶⁸.

ב.]. אם ההורים חילוניים ומקפידים על הילד¹⁶⁹.

פרטים במי שיש לו בצמצום, וטעות בהדלקה

י"ב. מי שאין לו שמן הרבה, יתן באחד שמן כשיעור שידלק חצי שעה מצאת הכוכבים, והמותר יחלק לשאר נרות, שאם יתן לכולם בשווה לא יהיה לו אפילו לנר אחד כשיעור ולא יצא ידי חובה¹⁷⁰.

כהדלקה ע"י אחר, וכל אחד נחשב בפני עצמו, ומה שסיים שלא יהיה נראה עליו כמשוי, הוא תוספת תוכחה שלא יתעצל, אך באול"צ הוסיף גם שלא לעשות כן ע"י קטן כיון שיש אומרים שאין יוצאים י"ח בהדלקת קטן אפילו שהגיע לחינוך. אמנם בחז"ע כתב שזו חומרא יתירה, שהרי מדינא מותר.

ועוד יש לדקדק בכל הנ"ל ממה שמצאנו ברמ"א סימן תרעא סוס"ז שהשמש יכול לסיים הדלקת הנרות שהדליק הש"צ, ולכאו' ה"ה כאן שיש לו צורך חשוב בחינוך הילדים. ויש לדחות, חדא דשם הוא גדול, ועוד דשם אינו אלא מנהג, ועכ"פ די בכך שכולם שוים לטובה משא"כ כאן, ופשוט. ועל כל זה יש לדקדק גם שם דמשמע ברמ"א ובמשנ"ב סקמ"ט שרק במקום צורך עשו כן, ודו"ק.

ועפ"י כתבנו להחמיר כהבא"ח, ויש לציין דכפי האמור יוצא שגם לגדולים לא יתן להדליק את נרות ההידור, כדי שיחשב לו כמהדרין וכו'.

ובכל אופן המיקל בזה ליתן לקטנים להדליק נרות ההידור, הוא רק בקטן שהגיע לחינוך, וקטן שלא הגיע לחינוך אפשר דשרי ליתן לו להדליק את השמש. עיין בסימן תרעג משנ"ת בזה.

159 אול"צ.

160 אחרונים, וכן המנהג.

161 במשנ"ב (סק"ט) כתב שאשתו אינה מדליקה בנפרד, דאשתו כגופו. וע"ע במשנ"ב סי' תרעה סק"ט ושעה"צ אות י בשם העו"ש, אולם במקור הדברים בעו"ש מבואר שגם פנויות גדולות טפלות הם, וכן ידוע מדברי החת"ס (בשבת כא:.) בטעם הדבר שנשים לא מדליקות משום צניעות ועוד טעמים, וראה בהליכות שלמה שביאר דאין בזה גם חינוך כיון שעתידות לינשא ולא יצטרכו להדליק.

162 משום כבוד בעה"ב, א"נ שלא יהיה כטפל להם, שהרי י"א שהבית נפטר, עיין להלן בסמוך, ודו"ק. וכן העירוני מהלקט יושר (עמוד קנא) שהתרוה"ד לא הניח לבחורים להדליק קודם שהדליק הוא.

163 עיין בשו"ת רע"א (תנינא סי"ג) מחלוקת הפוסקים אם מברכים על נרות ההידור, עיין שם. ובא"ר הוכיח מהאור"ח שהובא בב"י שהובא במשנ"ב סימן תרעב סוסק"י שאין מברכים על נרות ההידור, והגם שבכתי"ס סי' קלה דחה הראיה, מ"מ עוד כתבו רבים מהאח' שאין מברכים על ההידור, ולכן יכוונו מפורש שלא לצאת בהדלקת בעל הבית וכן יוכלו לברך בשופי.

164 עיצה טובה ייעץ הגר"א רפאל הכהן, כדי שלא יטעו, ובכך שהוא מכוון שלא להוציא את המברכים בפני עצמם, א"צ לכוונתם שלא לצאת [ובדרבנן יש ברירה לכוון רק על מי שלא יוצא בהדלקתו].

165 דברים ברורים [ונת' במק"א באריכות דין ברוב עם לצאת בברכה ע"י אחח].

אמנם אם מדליקים במקום אחר שיש הפסק, יש לומר שעדיף שיברכו בעצמם שלא יהיה הפסק, ורק אם הם מדליקים סמוך להדלקת בעה"ב שפיר דמי, אולם א"ז, שהרי גם בבציעת הפת ושאר אופנים שיוצאים על ידי אחד מצוי הפסק ושהות, ואעפ"כ ברוב עם עדיף על שהות מועטת, ואינו נחשב הפסק שלא לצורך.

166 רמ"א ס"ב לצאת ידי הכל, ועיין ביה"ל ושעה"צ.

167 כ"כ כמה פו' בזמנינו, שאפילו בבית חנוכיה אחד הוא ניכר [אמנם לא יהיה בשורה שווה זה אצל זה, ופשוט].

168 הגר"ש דבליצקי בד' ספרים נפתחים חנוכה י"ד.

169 נשאלתי בזה מבעלת תשובה שהוריה אטאיסטים ואמרה שנר אחד יכולה להדליק, ואמינא לה שבודאי תעשה כן, וגם שמש לא תדליק כיון שיש חשמל, ובכה"ג תסמוך ע"ז, ודיו. [אמנם תקח הכסף לנר אחד מכסף שלה, ואף אם תכוון להוציא את ההורים י"ח מ"מ יש בזה איסור גזל (ואין לקחת כסף מאדם ללא רשותו כדי לזכותו במצוה, רק כדי להפרישו מאיסורא יש מקום לכך, ואכמ"ל), ומה גם שבלא"ה אינם מעוניינים ולא יוצאים י"ח].

170 משנ"ב ו כה"ח אות ח, ועוד באח' [והוא הדין אם יש לו בצמצום ליום אחד לחצי שעה, לא יחלק אותו לשאר ימים, כה"ח ח].

כ"ב. יש לסדר את הנרות שיהיו גם בגובה שווה, ולא האחד נמוך והשני גבוה¹⁹⁹, זולת השמש שצריך שיהיה נראה נפרד²⁰⁰.

וכן כוסיות שעל החנוכיה, ראוי שיהיו שוים מצד הגובה, ויש מהדרים שגם כל מראיתם יהיה שווה²⁰¹.

כ"ג. בהדלקה בבית אין הקפדה על מקום הנרות, ורק בבית הכנסת מניחים בכותל דרום²⁰².

כ"ד. קערה של שמן, אין להדליק בה פתילות בלא מחיצה המפסקת ביניהם²⁰³. וגם בפתיל צף אפשר שאסור²⁰⁴. וכן בצינורות²⁰⁵.

אבל נרות שעוה מותר להדביקן בכותל ולהדליקם, אף שאין הפסק בין אחד לשני²⁰⁶.

כ"ה. מה שמצוי כוסות שמן ששמים בהם צינורית עם פתילה ולפעמים הצינורית נוטה לצד, יש להזהר שלא יתקרבו הלהבות זו לזו במרחק אצבע (כשני ס"מ) מפני שנראה כמדורה, ואין יוצאים בזה ידי חובה, ולכן לכתחילה יש לסדר שתהיה הצינורית תקועה היטב²⁰⁷.

כ"ו. נרות שעוה שמדביקים על כותל, אסור להדביקן זו בזו מפני שנראה כמדורה, ואף על פי שהפתילות רחוקות זו מזו²⁰⁸.

ודע, שגם בשבת ויום טוב יש להזהר בזה²⁰⁹.

כ"ז. בהדלקת נרות שעוה, מלבד ההרחקה הרצויה ברוחב אצבע, יש לברר שאכן אינם מתחממות ונמסות זו מזו, ואם אכן כן יש להרחיק יותר²¹⁰.

כ"ח. בסידור הנרות והפתילות אין צורך לדקדק שיהיו מסודרים לפי מה שהיו ביום הקודם, ויכול להדליק את הנר העיקרי בנר של ההידור, ולהיפך²¹¹.

כ"ט. יש מי שאומר שטוב לשים מים בכוס ומעל זה שמן²¹², ויש נמנעים מזה²¹³, וכן עיקר.

שהמשנ"ב כתב בלשון "אין כדאי" ולא כתב לשון איסור (וגם הרמ"א כתב בלשון של זהור"ת), ובשעה"צ כתב מדנפשיה.

199 ח"א כלל קנ"ס ס"י וקיצושו"ע ושלחן שלמה כאן ועוד.

אמנם בכנה"ג (סי' תרעג בהגב"י סק"א) הביא ממרה"י ברונא שיעמיד את הנרות בדרך מעלין בקודש, כלומר שהאחד גבוה יותר מהשני, עיי"ט. אולם שם הוא נראה שהכל אחד והולך ומוסיף, אבל באחד נמוך ואחד גבוה ללא סדר אינו כדאי, ואף כדברי המהר"ב לא שמענו.

200 עיין להלן סו"ס תרעג.

201 בא"ח (וישב הלכה ג) בכה"ח כג.

נרות צבעוניים המצויים, אין בהם חשש כלל, ואדרבה זה ידוע לכל שעשוי לנוי, ובלא"ה אינו מעכב.

202 אמנם באורחות חיים (חנוכה ס"ג) כתב שגם בבית מניחים בדרום (כמו מנורה של מקדש), אולם הפו' לא הביאו כן אלא רק בבהכנ"ס, וזאת ועוד שכתבו מניחו על שולחנו, ואף שזה מדינא דגמרא, ואילו דרום זו תוספת של הראשונים, מ"מ גם כל הפו' שתקו לכך. (ומה גם שאף בבהכנ"ס יש מהראשונים שכתבו באופנים אחרים).

203 כנ"ל.

204 אף שיש הפסק מחמת המצוף המפסיק ביניהם, מ"מ משמעות הדברים כאן משמע שיהיה מחיצה דווקא, וכ"ה בחוט שני עמוד שה, וצ"ע דמ"מ המציאות שלא יתחברו, אכן מצוי שהם נכפפים ונוטים, ולכן צריך מחיצה בדווקא, ועוי"ל.

205 כעין האמור בהערה הקודמת, וכ"ד הגריש"א באשרי האיש פל"ד, ד.

206 משנ"ב יח מהאח", וצ"ל שרק בקערה הנ"ל אמרינן כלי מצרפן לכל הפתילות, ולכן אסור, אבל נר שכל אחד הוא גוף בפני עצמו, ה"ז כמו כוס בפני עצמה.

207 כ"מ ברמ"א בענין הלאמפ"א, וכפי הסבר הא"ר שמספיק הפרש רוחב אצבע ביניהם (שהובא במשנ"ב יח), ולכן יש להזהר בכך, אבל אין לחשוש לשמא יקרה מצב כזה שיתחברו הלהבות, דלא חיישינן לכך, אלא רק כשכולם בקערה אחת וזוים וכדומה, אבל לא באופן כזה, ובפרט שצריך כאן ששניהם יזוזו, ועוי"ל, וז"פ.

208 כ"כ הרמ"א בס"ג להזהר שלא להדביק את הנרות, ועיין בהערה, ולכאוי' יל"ד הרי גוף הנרות גורם שלא יתחברו, בשונה מקערת שמן שהפתילות יכולים לזוז, וא"כ לכאורה היה די לנו שהם רחוקים בשיעור אצבע, כמו קערה עם מחיצות בין הפתילות שזה כשר, ומשמע שיש דין שיהיה מחיצה בדווקא (ונפ"מ לפתיל צף שאסור, עי' לעיל), וי"ל שבנרות החומר בעירה אחד שנחשב כולו כאחד, ונראה כמדורה, וה"ז כמו בול עץ גדול שמדליק בו בכמה מקומות, א"נ שהיה חשש שימס ויתחברו, ויל"ב.

209 עיין רמ"א וביה"ל ד"ה אפילו.

210 עיין ביה"ל ד"ה אפילו.

211 דאין חשש מעלין בקודש ולא מורידים בתשמישי מצוה, ושו"ר שכ"כ חזו"ע עמוד קה, והדברים פשוטים, ודלא כהחולקים, ואין להאריך.

212 כה"ח אות לב בשם יפ"ל.

ולענין שבת עיין בדברינו בס' רס"ד, ולענין יו"ט עיין בדברינו בסימן תקיד. **213** יש שפקפקו מכל מיני פלפולים שאינו בכלי וכו', ואינו מחוור, ועכ"פ נמנעים מפני שהמים עשויים להקשות על ההדלקה כראוי, כידוע, ועוד נראה מפני שממעט הזמן, ופרסומי ניסא עדיף האידנא שרבים הולכים (כמשנ"ת במקומו בס' תערב ע"פ המאירי ועוד), ועוי"ל.

214 נשאלתי מיהודי אחד שחשב שצריך להכין את הנרות בערב חנוכה ממש (ואולי מחשבתו היתה שיהיה ניכר לכבוד המצוה, וכעין מש"כ הפו' שהכנות לשבת יש עדיפות שיהיו בערב שבת ולא הרבה קודם לכן), אולם בהתבונני בזה מצאתי להגה"ק ר"ד זכות ממודינא בספר זכר דוד (מאמר ג סופצ"א) שכתב ליתן טעם למנהגן של ישראל שמקדימים להזמין את החנוכיה במקומה ג' ימים קודם חנוכה, והוסיף שגם אינם מסירים אותה כי אם אחר ג' ימים לאחר חנוכה, ע"כ. אך זה חידוש ולא שמענו מנהג כזה, ואמנם גם הרי"י סגי נהור בן הראב"ד המובא בכמה ספרים בכת"י כתב בתוה"ד שהזהיר בנר חנוכה צריך להקדים שני ימים קודם לתקן הנרות ולהזמין שמן זית זך להדלקה וכו', עיי"ש. אכן נראה יותר שכוונתו להזמין ולהכין שיהיה מוכן

ל'. הכנת הנרות יהיו כמה ימים קודם חנוכה, ולא ימתין²¹⁴.

מקום ההדלקה

ל"א. נר חנוכה יש להדליקו באופן שיהיה נראה לרשות הרבים, משום פרסומי ניסא²¹⁵. ולכן, יש להדליקו על פתח הסמוך לרשות הרבים²¹⁶ מבחוץ²¹⁷, והיינו: אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתח הבית, ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר²¹⁸. ואם היה דר בעליה שאין לו פתח לרשות הרבים, מניחו על החלון הסמוך לרשות הרבים²¹⁹.

יש לבאר:

א. שכל מה שמוזכר "רשות הרבים" אין הכוונה לרשות הרבים כמו בענין שבת וכדומה, אלא ככל שיראו יותר אנשים, הרי זה רשות הרבים להדלקה²²⁰. ומכל מקום יש אומרים שכל זה בעיקר במעבר רבים, ולא במקום מסוים אפילו שיש שם הרבה אנשים²²¹.

ב. כל מקום שמוזכר "פתח", אין הכוונה לסוגי פתח כדין מזוזה וכדומה²²², אבל מכל מקום צריך שיהיה מחיצות עשרה לחצר²²³.

ודע, שההדלקה בפתח הנראה לבני רשות הרבים הוא דין גמור, ועדיף מכל ההידורים האחרים²²⁴, כגון הדלקה במנורת כסף שחושש להשאיר אותה בחוץ, או כגון שהוא חלש ואינו יכול להדליק בעצמו עדיף שישלח שליח שידליק בפתח²²⁵. וכמו כן גם אם צריך להוציא הוצאות לשם כך, כגון לקנות תיבה מזוכיכת למנורה²²⁶, או שיש טירחא²²⁷. וכן אם בחוץ לא יכול להדליק יותר מחצי שעה²²⁸.

מקום ההדלקה שנוי בפרטים רבים ומסועפים, וגם שנוי במחלוקות, והרוצה להדליק לחומרא בשני מקומות, רשאי גם לבני ספרד²²⁹, ויברך במקום העיקרי²³⁰.

להבין שצריך דווקא פתח שיש לו מזוזה, אולם ז"א מוכרח, ואדרבה משמע שבאמת א"צ שיהיה לפתח מזוזה, ורק בא ללמד זכות על המקילים בזה ובצירוף כל מה שכתב לפנ"כ, וכוונתו לומר שיש להם מעלה בפתח החצר שע"ז מסובבים במצוות, ובצירוף כל הנ"ל, וגם י"ל שהוא בצירוף שיטת רש"י ורוב הראשונים שגם לכתחילה אפשר להדליק שם.

223 שאם אין מחיצות והיא פרוצה אינו נחשב כלל כפתח, ופשוט. וכ"ד הגריש"א הנ"ל בשבו"י.

וכן צריך שיהיו המחיצות בגובה עשרה, ואם לא כן ה"ז כמו שאין מחיצה. אמנם יל"ד בכמה פרטים:

א. אם יש עומד מרובה, ה"ז מחיצה גמורה, והפתח נחשב פתח, אולם באין עומד מרובה אינו נחשב מחיצה אלא פרוץ.

ב. אם המחיצות זו כנגד זו ה"ז מחיצה גמורה, אולם כשיש הטיה ואינם זכ"ז אינו כפתח, עיין בדברינו בהל' מחיצות סימן שסב ועוד.

ג. ישנם הרבה דירות ובנינים שאין מחיצה ברוח הרביעית שיוצאים ממנה (ושנוי במח', ולכתחילה נת' שלא להדליק שם), אולם מצוי שבקצה השביל יש סיום התקרה, ולכאוי' ה"ז כמחיצה מדין פי תקרה ויורד וסותם, ותלוי בגדר הדבר במח' ראשונים רש"י בסוכה ו: ועירובין צד: ואינו מוכרח, ומ"מ נראה להדליק בפתח הבית אם נראה לרה"ר, ובחלון עדיף טפי.

224 להלן נזכרו הידורים שאינם עדיפים על ההדלקה בפתח, אמנם לעניין הדלקת מהדרין מן המהדרין, אפשר שעדיף מענין זה, כלומר שאם למשל יש לו אפשרות להדליק נר אחד בלבד בחוץ, ידליק בבית [ואין זה הידור, שכבר נתבאר לעיל דהאינא שווהו כחובה], ונראה שזה תלוי בדברי הפו' להלן בסימן תרעא האם כיום שאין סכנה והדליק בתוך הבית יוצא בכך י"ח, שאם לא כן בודאי שידליק בחוץ, ודו"ק.

225 פשוט, דזהו דינא דגמרא ושו"ע להדליק בפתח [ומה שהבאנו מרבינו ירוחם שבד"מ אות ט, ומשמע לכאוי' שהניח להם להדליק לפני הפתח של החצר, כדי שיהיה מסובב במצוות, וזה רק הידור ואעפ"כ העדיף אותו על פני הדלקה בחוץ, אך כבר כתבנו לדחות בהערה שלפני הקודמת].

226 פשוט, וגם בזמן קדום בודאי היו מדליקין בעששית וכדומה (ודלא כמש"כ באול"צ פמ"ב תשו' ג ד"ה ובאמת, ודבריו דחוקים מאד). ואמנם יל"ד מהריטב"א (שבת כא:): בשם רבו, ואינו מוכרח כלל.

227 כגון שאין לו חנוכיה אחרת וצריך לעמוד ולהשיג חצי שעה שלא יגנבו או שלא יזיקו וכדומה [ודלא כמש"כ באול"צ פמ"ב תשו' ד שאם חושש מגניבה ידליק בחלון], ואמנם יל"ד גם בזה מהכל בו (סי' מד) ועוד בחשש שיכבו הגויים וכדומה, וי"ל. ועכ"פ אף אם אינו חובה מ"מ הידור בודאי יש כאן ועדיף משאר דברים, ואכן מדינא אינו חייב לעשות כן כמשמעות הראשונים. **228** מצוי שיוכל להמתין חצי שעה (וכנזכר בהערה הקודמת), ויותר מזה לא יוכל להמתין, ואינו חייב, ואעפ"כ למרות שהפסיד הידור שדולק הרבה זמן (וכמשנ"ת בס' תערב מהמאירי וכו'), מ"מ נראה שהדלקה בפתח עדיפה, שהיא מעיקרי המצוה.

229 מצוי אצל קצת מהיראים המסופקים במקום ההדלקה העיקרי, לפום השיטות הרבות שנתחבטו בהם חכמי זמנינו, ורוצים להדליק בשני מקומות, ולכאוי' לפי דעת השו"ע שפסק כתוס' שאין כל אחד ואחד מבני הבית מדליקים, כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקים, א"כ לכאוי' עדיף שלא לעשות כן, אולם מצאנו שכאשר מדליקים במקומות נפרדים אין כ"כ קפידא, ואף שלכתחילה לא נהגו כן בשום אופן, וכמשנ"ת לעיל בס' תרעא ס"ב, מ"מ במקום צורך כל דהוא יש להקל וכמו שכתבנו שם גבי קטן הרוצה להדליק, וכ"ש בנידוד^ד, וכן כתב בנידוד"ה האול"צ פמ"ב ה"ד.

230 ואף זה אינו מדינא, כי מדינא יש לו לנהוג כפי ההלכה וכמנהג אבותיו ורבותיו.

אמנם יש לדון בזה באופן שמדליק בשני מקומות, שבאחד יוצא בדיעבד ובשני מספק, היכן עדיף להדליק, שהרי כיוצא בזה דנו האחרונים לענין אתרוג ספק מורכב והשני אינו מהודר, האם יטול תחילה את האתרוג שכשר בדיעבד, או את האתרוג ספק מורכב, משום שאם יטול את האתרוג שיוצא בדיעבד כבר יצא י"ח, ושוב אין ענין וצד שיצא לכתחילה, ושו"ר שכ"כ גם בנידוד"ה הגר"ש דבליצקי בקונטרס ארבעה ספרים נפתחים בהל' חנוכה ד, וע"ע בתשוה"נ ח"ה שכתב לעשות תנאי וכו'.

ל"א. הדלקה בפתח החצר, הוא גם אם ישנם כמה בתים הפתוחים לחצר, וידליקו כולם בפתח החצר²³¹ [ויזהרו להבדיל זה מזה שיהיה היכר, ומכל מקום ידליקו בסמוך לפתח²³², וכמו שנתבאר להלן בסעיף ז' בדין הדלקה בטפח הסמוך לפתח].

ל"ב. פתח הבית או פתח החצר אינם מועילים, אלא אם כן העוברים ושבים שם רואים את הנרות בהליכה כדרכם, אבל אם אינם רואים אלא בהטיית הראש כדי לראות, אינו נחשב שהוא פתוח לרשות הרבים²³³.

וכן אם יודע בודאי שלא יעבור שם שום אדם, אין להדליק שם²³⁴. וכן אם הוא מוסתר בעצים וכדומה, אין להדליק שם²³⁵.

ל"ג. בית שיש לו פתח לרשות הרבים, אבל אם ישים בחלון יראו את הנרות יותר אנשים, יש אומרים שידליק בחלון כדי שיהיה יותר פרסומי ניסא, ויש אומרים שההדלקה בפתח הבית עדיפה²³⁶.

ל"ד. בתים משותפים המצויים בזמנינו, שכל דירה פונה לחדר מדרגות, דין החדר מדרגות כדין חצר, וצריכים להדליק בפתח החדר מדרגות²³⁷. ואם יש עוד חצר סביב הבנין יש להדליק בפתח החצר²³⁸.

אמנם להלן יבואר שחצירות בזמנינו אפשר שאינם ראויים להדלקה, ולכן: ידליק בפתח ביתו לחדר מדרגות²³⁹ אם עוברים שם מדיירי הבנין²⁴⁰.

ואם בחלון הבית רואים יותר טוב, בודאי ראוי להדליק שם²⁴¹.

אמנם אם החלון מעל עשרים אמה, ידליק בפתח ביתו.

ואם החלון מעל עשרים אמה, וגם בפתח ביתו אין עוברים דיירים, כגון שהוא קומה אחרונה, ידליק בביתו²⁴².

חצרות בזמנינו

ל"ה. יש אומרים שכיום אין פתח החצר ראוי להדליקה, משום שהחצר בזמנינו אינו ראוי לשימושי צניעות כמו בזמן קדום, ולכן צריך להדליק בפתח הבית הסמוך לחצר או בחלון ביתו אם נראה לרשות הרבים, וכן דעת החזו"א²⁴³. ויש חולקים שגם החצר בזמנינו ראוי להדלקה, וכן דעת רוב הפוסקים²⁴⁴.

ואם היא חצר פרטית של בית פרטי, ובאופן שבני הבית לפעמים אוכלים שם ומשתמשים שם לכביסה וכיוצא"ב, וכן אם הולכים שם בבגדי שינה וכדומה, נראה שלכל הדעות היא חצר הראויה להדלקה²⁴⁵.

ל"ו. דירות הפתוחות לחדר מדרגות משותף, י"א שגם להחזו"א צריך להדליק בפתח החדר מדרגות המשותף לכולם, והיינו אם הוא סגור במחיצות וצנוע, אבל אם הוא פרוץ ונראה לרבים בודאי הוא בכלל המחלוקת הנזכרת²⁴⁶.

231 כ"מ פשוט מכל הפו' כאן, וא"צ להאריך, ודלא כדמשמע במשנה הלכות מהדו"ת ח"ה סימן רא.

232 היינו שצריך שיהיו ניכרים כדי שיהיה ניכר כמה נרות מדליקים, ומן הסתם במנורות בזמנינו ניכר הדבר שכל אחד הוא בפני עצמו, ואין חשש, רק שלא יהיו בצורה שווה וצמודים זה לזה, ובכל אופן יזהרו שיהיה בטפח הסמוך לפתח, וככל הפרטים דלהלן.

233 פשוט, וכ"ד הגריש"א.

234 כנלענ"ד, אך ראיתי חולקים.

235 כנ"ל. ואם אין לו מקום אחר, ראוי לגזום קצת מהעצים כדי שיהיה פרסומי ניסא, ואין זה כמו מי שאין לו בית שפטור, לדעת רה"פ מלבד הגריש"א דס"ל שצריך לקנות בית (עיין לעיל רה"ס), וכאן שכבר נתחייב ראוי שיהיה כתקנו.

236 בדבר זה נחלקו האח', שבחי' מהר"ם קזים מבואר שפתח הבית עדיף, ולא פלוג רבנן, וכן דעת הגרשו"א והגריש"א והגרנ"ק ועוד, אולם באורחות רבינו הביא בשם החזו"א בהיפך, וכ"כ משמו גם באז נדברו ח"ה לט, וכ"כ באול"צ פמ"ב ה וחזו"ע ועוד ויש מנהגים לכאן ולכאן, ומנהגינו לשים בחלון.

237 ככל דוכתא, שחדר מדרגות כדין חצר משותפת.

238 כמו שבבית יש חדר לפנים מחדר ומדליק בפתח הבית, גם בחצר לפנים מחצר.

239 בצירוף סברת החזו"א ובצירוף שיטת רש"י ושאר הראשונים הנ"ל שלעולם מדליקים בפתח הבית ולא בפתח החצר.

240 כגון שיש בקומה שלו או מעליו עוד אנשים, ואל"כ ידליק בחלון.

241 ומנהג העולם להדליק בחלון בכל אופן שנראה לרה"ר, אף אם רק נראה קצת (ויבואר להלן), הגם שלפי שורת הדין היה עדיף פתח הבית כדין הגמרא והשו"ע.

242 דאין ענין לשים בחוץ [אמנם אם יש בנין מול ביתו, ידליק שם בחלון, ויצא י"ח כדעת רבים שגם זה נחשב רה"ר].

243 זו שיטת החזו"א מפי השמועה. ואמנם לא כתב כן במפורש לגבי נר חנוכה, אלא רק לגבי מזוזה (ביו"ד קסח ו) ולענין עירובין (באו"ח ס"ו סה, צ, ק, ועוד). אולם מעידים תלמידיו הגאונים שדעתו היתה כן גם לגבי נר חנוכה, כמובא בדינים והנהגות חזו"א פכ"ב, וכ"כ תלמידיו הגאונים בשונה הלכות, ובחדושים וביאורים, ובחוט שני, וכ"כ באז נדברו ח"ה ס' לט ובמשמרת חנוכה ס"ב ועוד.

ובביאור דברי החזו"א י"ל בפשטות משום דהוי כמו שמדליק ברחוב, כי חצר זו אינה נחשבת חצר, אלא כמעבר להילוך בלבד, ואין זה כדברי חז"ל שיש להדליק בפתח החצר. ונראה לבאר זאת לפי פשוטו לפי"ד הפוסקים שנר חנוכה צריך בית, וכדברי חז"ל שצריך נר איש ו"ביתו", ולא להדליק ברחוב, וממילא בחצר החשיבו את זה כביתו, כי הוא ג"כ עשוי לשימושי האדם כמו בית [ואפשר שזו גופא מחלוקת רש"י ותוס' (הנ"ל) אם כשיש חצר מדליקין בפתח החצר או בפתח הבית, וי"ל איפוא שנחלקו בזה גופא האם חצר הרי היא כמו בית, ונחשב שמדליק בביתו או שאינו כבית ונחשב שמדליק על פני השדה], ולזה בא החזו"א ומחדש שחצר של זמנינו שאינו עשוי לשימושי דירה אינו נחשב אלא כהדלקה על פני השדה, ורק בזמנם שהיה עשוי לשימושי צניעות היה אפשר להחשיבו בית.

אך באמת יש בזה עומק נוסף, דלעולם אין זה תלוי אם יש לה שם חצר, ודינו כבית או לא, אלא תלוי בפרסומי ניסא, והנידון הוא שצריך פרסומי ניסא גם לבני רה"ר וגם לבני ביתו, כי גם בני ביתו בכלל [ואף שהם נמצאים בשעת ההדלקה, או עכ"פ באדם יחיד, מ"מ יש ענין שיהיה מפורסם כל משך ההדלקה ג"כ] ואפשר לפרש שזו המחלוקת בין רש"י לתוס' הנ"ל, שלפי רש"י צריך שעיקר הפרסום הנס יהיה לבני ביתו, ואם ההדלקה תהיה בפתח החצר,

לא יהיה להם פרסום אלא לרגע אחד, ולא לכל הזמן, וכן כתב באמת בספר חפץ ה' להאוח"ח הק' שאם יעשה כן נמצא שתיקן את אחרים ואת עצמו לא תיקן, אבל לתוס' עיקר הפרסום צריך לבני רה"ר או עכ"פ גם לבני הבית, וצריך שיהיה בחצר שבכך יראו גם בני הבית], ולזה בא החזו"א לחדש שבחצר שלנו שלא עשויה לשימושי צניעות חסר בפרסומי ניסא לבני הבית מפני שאין משתמשים שם, ולכן אין להדליק שם.

244 כן דעת הגרי"ז מברסק, והגריש"א ה"ד בשבוי" עמוד ו, וע"ע בספר וישמע משה כמה הקפיד הגריש"א שלא כדעת החזו"א, ושאף אין ענין לחוש לדעתו, וכן דעת הגרשו"א בהליכ"ש פי"ד ה"ד ובאול"צ פמ"ב ובתשוה"נ ח"ב ס' שמב וזה"ס ס' רכו ושכן המנהג, וכן נהגו גאוני ירושלים המהרי"ל דיסקין והגרי"ח זוננפלד ועוד. וכן לא אשתמיט בשום פוסק חלקל בין סוגי החצרות, והמעין באורחות רבינו ח"ג יראה שגם הסטייפלר לא היה ניח"ל בזה, אך לא רצה להכריע בהדיא דלא כהחזו"א.

245 כן נראה שאף להחזו"א הוא רק באופן שאינו עשוי לתשמישי דירה, וגם בחצר פרטית עשוי להיות כן, שאין משתמשים לתשמישי דירה, כגון שהיא פרוצה או שנראית לרבים וכו', אבל אם זו חצר שמשתמשים בה גם לשימושי דירה ממש כמו שמצוי בבתים פרטיים, ואוכלים שם וכו', נראה שנחשב כבית דירה. ואמנם בחזו"א שם כתב שחצר שלהם היה עשוי להשתמש בו במלאכות ובישול, ופעמים אוכלים ו"ישנים" שם וכו', עיי"ש. מ"מ נראה דל"ד הוא, וכן מוכח על כל פנים מדברי הפוסקים שהבאנו להלן לגבי חדר מדרגות. **246** הנה כל החיסרון לחזו"א הוא מפני שהחצר אינה כצורת בית, אבל חדר מדרגות י"ל שהוא כחצר העשויה לשימושי דירה, ואכן נחלקו בזה תלמידי החזו"א הגרח"ק הגרנ"ק ועוד. ולענ"ד אינו פשוט, כיון דמ"מ אין עושים שם תשמישי דירה, ואינו אלא למעבר גרידא.

ונראה שהדבר תלוי בהבנת דברי החזו"א שהבאנו לעיל בהערה ב' דרכים בזה, אם הענין הוא שיהיה לזה שם חצר, ובזה י"ל שעיקר הקפיда בצורת חצר בעלמא, ולא בצורה כזו של חדר מדרגות, אולם לביאור השני בחזו"א בודאי שגם זה אינו עשוי לשימושי דירה בכדי שיהיה פרסומי ניסא גם לבני ביתו, ודו"ק. ונוסף על זה הוספנו שנראה שאף את"ל שזה נחשב דירה, היינו בחדר מדרגות סגור ומסודר ולא בפרוץ, ודו"ק.

247 היינו לסוברים שחדר מדרגות ה"ז כבית.

248 כנ"ל בהלכות קודמות.

249 כן נראה לפי שיטת החזו"א, והיינו דכאמור מסתבר שגם חדר מדרגות ל"ח כביתו לענין הדלקה, ועל כל זה יש לצרף שיטת רש"י ורוב הראשונים (שהביה"ל וכה"ח חששו לזה נגד השו"ע וכנ"ל) שלעולם יש להדליק בפתח ביתו ולא בפתח החצר.

250 שאם אין עו"ש, וכגון שהוא בקומה גבוהה אינו כלום.

251 והיינו לחוששים כהחזו"א, ובצירוף דעת רש"י ורוב הראשונים שצריך להניח על פתח ביתו ולא על פתח חצירו.

252 כגון חלון אם הוא תוך כ' אמה, ואל"כ יסמון על בנינים הסמוכים לו, ותלוי בשיטות שהבאנו שם.

253 ישנם כמה אופנים של יחידות כאלה:

א]. אין נפ"מ בכל זה אם דלת הבית בשמאל ודלת היח"ד בימין או להיפך, או שאחד ממול ואחת בצד.

ב]. גם אם אחת הדירות נכנסת בעומק יותר למבואה נוספת, הדין כאמור, אך כאן לא יהיה היכר אלא לדירה או היח"ד שסמוכה לו. [ולכן יש לשים לב שדרים שם, ויראו].

ג]. יחי"ד שעולים אליה דרך מדרגות, אם ידליק בפתח ביתו לא יראה לאף דירה (ולא מהני להנ"ל), אלא ידליק בחלון וכו'.

254 הגריש"א והגרנ"ק, ודלא כמש"כ בהליכות שלמה פי"ד ס"ד ע' רעא, ומה

מקור הלכה | טה

מקום נקי

מ"ב. המדליק בחוץ צריך להזהר לברך במקום נקי ובמקום שאין בו ריח רע, ולכן יש להזהר שלא לברך ליד פחי אשפה, וכדאי להימנע מלברך כנגדם אפילו בריחוק מקום מפני שמצוי שהם מטונפים כגרף של רעי, ותלוי לפי הענין.

גם שיש לצרף סברת רש"י ורוב הראשונים שמדליקין לעולם בפתח הבית. **255** על דרך האמור, דלא כהחולקים, וכ"ש לחזו"א דלהלן. **256** הגריש"א [ובאופן זה ידליק בפתח החדר או הבנין]. **257** הגריש"א, ומ"מ ההדלקה שם נחשבת לרה"ר. **258** הגריש"א, וראה בכ"ז בפניני חנוכה.

259 כ"מ בשבת (כא:; רגלא דתרמודאי [אמנם עי' ביבמות (טז):] שיש יהודים פסולים שנתערבו בהם, עיי"ש, ולפי"ז י"ל שזה כנגד ישראל, אולם עיין בספר יוסף תואר עמ"ס יבמות שם מש"כ בזה אם הפקיעו יהדות]. וכ"כ עפי"ז בשו"ת התעוררות תשובה ס' תנו, והוסיף עפמ"ש בקרא והתגדלתי והתקדשתי לעיני עמים רבים וכו', וכ"כ קנין תורה ח"ח סל"ד, וכ"ד הגריש"א בשבוי" עמוד צ. אמנם בלהורות נתן ח"ד ס"ג ואגר"מ חאו"ח ח"ד קה סק"ז לא ס"ל כן, ואינו מוכרח, וע"ע במועדים וזמנים ח"ב ס' קמא.

הדלקה במרכזי העולם: ואבג, נזכיר בענין ההדלקה שנתפשט בקהילות רבות ברחבי העולם שמדליקים במרכזי הערים, והיו שחששו להתגרות באומות, ואכן אם יש חשש כזה יש להזהר כמש"כ בגמרא סוף כתובות שאסור להתגרות באומות ועוד טובא, ואדרכה זה בכלל הדין שאמרו בגמ' בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, אולם כאשר אין חשש כזה (כמו שמצוי היום בארה"ב ועוד), אדרכה יש פנים לכך, וכפיה"א שיש פרסומי ניסא גם לגויים (ומש"כ המשנ"ב בס' תקס ס"ב ועוד מקומות להזהיר שלא יעוררו קנאה אצל הגויים, היינו כשנראים עשירים וכו', משא"כ בזה, למרות ששורש השנאה שלהם מקורו מהר סיני וכמשחז"ל בשבת שממנו ירדה שנאה לאוה"ע). ולא זו בלבד, אלא שידוע לנו שדבר זה הועיל להציל הרבה יהודים מבאר שחת, שנתעורר אצלם הניצוץ היהודי החבוי בחשכה ואפלה והלכו אל דחי בארצות הגולה, ובפרט בארה"ב ובמקומות כאלה שהרפורמים וגורורותיהם מנסים לנעוץ טלפיהם בכרם ישראל ח"ו, ועי"ז מועיל הדבר מאד, כידוע. אך זאת בתנאי שיהיה הדבר לשם מצוה ולפרסם הנס (ובכה"ג שיכוונו לשמה בודאי רצון יראיו יעשה, צדיקים ילכו בם, ויסייעו אותם משמיא). ולא כהבנת הטועים שזה לבטא כוחניות, ומציירים את יהודה המכבי כגיבור מלחמה קרוץ מחומר מגושם, ח"ו, וכביכול להוציא את ישראל מהגלות טרם בא ינון, שאין זה דרך התורה, אלא רק לפרסם את הנס [ונכתבתי זאת אגב מאמרים שהגיעו לידי וראיתי בהם סטיה מהשקפת התורה בכמה דברים דקים, והנלענ"ד כתבתי].

260 דודאי שיש ענין לפרסם יותר ליהודים מלבד המחלוקת הנ"ל.

[ואפילו מומרים, יהודים הם, ואדרכה אפשר שיותר טוב לפרסם להם, אף יותר מיהודים כשרים, ואינו מוכרח, כעין הא דל"ש בהם תוכחה, ולא אחיך וכו'].

261 הנה כביש שנוסעים בו מחללי שבת, אפשר שאינו ראוי להדלקה, ואף שנתבאר שלמומר ג"כ יש פרסום נס, מ"מ זה כעין מצוה בעבירה, וה"ז כאילו מחשיב אותם, ועו"ל שכיון שאסור לנסוע שם, ה"ז כעין מקום שלא עשוי לדרך [כעין מה שהבאנו במקום שעשוי לגזל]. אולם ז"א מוכרח, וגם ע"פ המציאות הרי ההדלקה בערב שבת היא מוקדמת, ויש פרסום כבר בהתחלה, אמנם שרגא בטיהרא, ומ"מ עדיין בין השמשות, ועו"ל, ומאחר ונחשב הדלקה מהתחלה י"ל שיוצא (שהרי כתבה בער"ש, יצא). וי"ל דכאן הוא ענין מציאותי שיתפרסם, ועל כל זה לא יש לדון שמכוניות שנוסעים לא שמים לב, אבל היושבים ברכב שמים לב. ועוד י"ל שאפשר להדליק שם גם מצד שהילדים (אפשר שגם לילדים יש פרסומי ניסא. שיש להם דעת קלישתא, ועדיף מגויים הנ"ל), וכן האנוסים לא נתחשב ברוב המומרים.

262 נשאלתי מאדם המגיע לשבת לחזק את בני הקיבוץ שאינם שומרי תו"מ ומתחילים להתחזק, ובליל שבת הם עושים סעודה משותפת בחדר אוכל שהכניסה אליו דרך עינית אלקטרונית, ושאל האם להדליק שם נרות

וישנה אפשרות לברך מאחורי כותל בריחוק מהטינוף, ושוב לבא להדליק במקומו²⁶³. אמנם אם החנוכיה נמצאת במקום טינוף ממש, אין זה ראוי לכתחילה גם לעצם ההדלקה²⁶⁴. ואם אפשר להדליק במקום אחר או אפילו בתוך ביתו ויראה גם לבני רשות הרבים, בודאי שיש לעשות כן.

מ"ג. מדיני ממונות:

א]. שביל שהולכים בו רבים באיסור, דהיינו שהוא רשות פרטית ועוברים בו שלא ברשות, אינו נחשב רשות הרבים²⁶⁵.

ב]. שכן שהוחזק להניח חנוכיה במקום מסוים, וכעת שכן אחר רוצה להניח שם חנוכיה, מותר, כיון שהיא רשות משותפת, ויתחלקו ביניהם בתורנות מוסכמת²⁶⁶.

ג]. אדם שהרחיב את דירתו או את חצירו על שטח פרטי או על שטח משותף שלא כדין, אינו נחשב כפתח ביתו או כפתח חצירו²⁶⁷.

מ"ד. מקום שהבעלים אינם מסכימים להדליק שם [כמו בית מלון, מטוס וכדומה], אסור להדליק שם, ולא יוצא ידי חובה²⁶⁸.

וכן המדליק במקום שעשוי להזיק, אינו יוצא ידי חובה²⁶⁹.

מ"ה. פתח לחצר משותפת או לחדר מדרגות שאם הוא יניח את הנרות שם יצטמצם המעבר לעוברים שם, ובפרט אם צריכים לעלות עם עגלות וילדים, הדין כדלהלן: אם יש חשש שיפילו את החנוכיה, ידליק במקום אחר²⁷⁰. ואם אין חשש שיפילו, אבל מצמצם את המעבר, איזי אם יש לו מקום אחר שנראה משם לרשות הרבים יניח שם, ואם אין לו מקום אחר כגון שגר בקומה גבוהה ואין בנין ממולו, רשאי להניח בפתח לחצי שעה בלבד²⁷¹. והכל לפי הענין.

שעת הסכנה ובמקום דחק

מ"ו. בשעת הסכנה שאסור להדליק בחוץ, מדליק בביתו ואפילו על שולחנו בצנעה, ודין²⁷².

וכן הדין במקום סכנת צער או איבה²⁷³. וכן במקום חשש שהגויים יכבו וכדומה²⁷⁴.

אבל בחשש הפסד ממון, צריך להדליק במקום הראוי²⁷⁵.

מ"ז. אם יכול למנוע את סִבת האונס, כגון שיכול להשגיח על המנורה שלא יכבו הנרות או לקנות תיבה מזכוכית שלא יכבה הרוח, ראוי לעשות כן²⁷⁶.

חנוכייה בחדר מדרגות, בית מדרשו של הרמב"ם, מנחת חינוך, חלק א'

לפרסומי ניסא, ואמינא ליה שכאן הדבר קל יותר, כיון שהוא מקום העשוי להיות בו, ורק הרגע הראשון אסור, וזאת ועוד שכאן הוא יוצא י"ח בביתו ואין התנוכיה אלא ליושבים שם, וגם אין זה נחשב שמחשיב את החילול שבת, כיון שרק הרגע הראשון אסור ואינו נראה כדבר שעשוי לכך.

263 עיין בדברינו בהל' ברכת הלבנה בסי' תכו, ודון לנידוד.

264 עיין יו"ד סי"ט שלא יהיו מצוות בזווית עליו, והנה יש להזהר במצוות במקום טינוף, ובפרט במצוות חיוביות כמו כאן (עיין דרכ"ת שם אות כא), ומאידך כיון שזו עיקר המצוה לפרסומי ניסא נראה שמוותר, כעין מצוה עוברת (עיין פת"ש סי' רמד סק"ג ועוד), והנכון לסדר מחיצה או להרחיק הפחים וכדומה.

265 ספר חשוקי חמד בשבת כא: בשם הגר"ח. ויותר י"ל שאינו מצד הגזילה, אלא ה"ז ההרבה יחידים, וכסברת הגריש"א בהדלקה לכיוון בהכנ"ס, או בבנין מול בנין, ויל"ב.

266 דהוי חצר שותפין, ואין כאן קנין, וכה"ג כתבנו בהל' סוכה בחצר השותפין. ואמנם יש חולקים, מ"מ העיקר שאינו נחשב מוחזק לכך, ויעשו תורנות שנה שנה או יום יום וכדומה [כמובן שדרכן של ישראל לנהוג לפנים משוה"ד ולא לעמוד על דין תורה, ובפרט כשבאים לקיים מצוה].

267 דהוא מקום גזול, והוא ע"ד האמור באות א, והוי כמצוה הב"ב, וכה"ג דנו הפו' בסוכה שנבנתה בשטח גזול [ומיהו אם הדבר שנוי בדין תורה, כל עוד שלא נפסק לו להרוס י"ל שהוא נחשב ביתן].

268 שה"ז מצוה הבאה בעבירה, מאחר והוא משנה מדעת בעל הבית ונקרא גזול.

269 שהרי מוזיק זה איסור, עיין טור ופו' ריש הל' נזיקין וקה"י ריש בב"ק [ואפילו במזיק בגרמא, וכמו שכתבנו שם בחו"מ].

וכן כתבנו להלן בפרק "שמן ופתילות" בענין הדלקה בשמן גזול.

270 כעין דין שבשעת הסכנה מניח על שולחנו ודיו, ונתבאר לעיל שבכלל זה הוא גם אם יגנבו לו את החנוכיה, וה"ה אם ילדים יפילו את הנרות וכדומה.

271 הנה אסור לצמצם מעבר של רבים, ואפילו מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו (כחז"מ סי' שעז), אולם כאשר אינו מעכב אותם לגמרי אלא רק מצמצם להם הדרך מעט, נראה שאין להקפיד [כמו סוכה שרק אם חוסם את הדרך אסור, ותלוי לפי הענין]. ובאשר לעגלות נראה שיכולים להניח אותם בחוץ או יגביהו אותם בידיים וכדומה כדי שיוכל לקיים את מצותו כראוי, ויש לציין:

א]. שמ"מ לא ימשך להדליק יותר מחצי שעה, אא"כ מסכימים שפיר.
ב]. אם יכול להדליק מאוחר כשאין עוברים עם עגלות, נראה שאינו מחוייב, כיון שלכתחילה יש להקפיד על זמן ההדלקה.

ג]. אם יש לו חלון עדיף בחלון כנ"ל, ומ"מ אם הוא מהמקפידים בהוראת רבותיו שלא לסמוך ע"ז, אפשר שרשאי.

ד]. אם יכול לעשות מדף גבוה, יעשה כן אף אם יהיה יותר מעשרה.

272 שבת (כא: שו"ע ס"ה), ומ"מ בודאי שיש תועלת בכל מה שיכול להועיל יותר [וכמו"כ בתוך הבית לכתחילה יניח בפתח מבפנים, עיין משנ"ב סקל"ז]. אך כל זה בלא להסתכן ח"ו, עיין רש"י ותוס', וראה בב"ח וט"ז ופר"ח ורע"א, ואכמ"ל.

273 ריטב"א שם שלאו דווקא סכנת נפשות, עיי"ש. ומצאנו כן בש"ס בכ"מ, וע"ע בסדר ר"ע גאון, וראב"ה סי' תתמג.

274 או"ח וכן הלכו בו, וע"ע במ"מ פ"ד ה"ח שכל אונס בכלל.

275 אח', וכן בדין שהרי יכול להדליק בכלים פשוטים או להדביק נרות בכותל.

276 עיין יעב"ץ ח"א סי' קמט, וה"ד בברכ"י ושע"ת.

איברא שבדברי כמה ראשונים משמע שאין חיוב להסיר האונס, כנ"ל, שלא הזכירו אפשרויות כאלה, כגון בסידור ר"ע גאון ורבינו פרחיה וכל בו

מ"ח. הגר במקום של חילונים לצים, אין לו לחשוש מפני ההדלקה בחוץ²⁷⁷. ואדרבה קידוש ה' יש בזה, ויגבה לבו בדרכי ה'.

מ"ט. המנהג בחוץ לארץ ברוב המקומות שמדליקים בתוך הבית גם במקום שאין סכנה, ויש להם על מה שיסמכו²⁷⁸. ומכל מקום אם אפשר להניח בחלון ביתו וכדומה באופן שיהיה פרסומי ניסא גם לרבים, מצוה לעשות כן²⁷⁹, ולפי הענין²⁸⁰.

נ', יש נוהגים גם בארץ ישראל להדליק בתוך הבית, ויש להם על מה שיסמכו²⁸¹. אך אם ישנה אפשרות שיהיה נראה גם לבני רשות הרבים, יש לעשות כן²⁸².

נ"א. ובכל אופן שהדליק את המנורה בביתו או ברשותו, יצא ידי חובה בדיעבד, ואין פרסום הנס לרשות הרבים מעכב²⁸³, ולכן כל שהדליק בביתו יצא, ולא יכבנה וידליקנה במקום אחר, וגם לא יטלנה בידו ויוציאנה למקום אחר²⁸⁴. וכל שכן שאם הדליק במקום שאין נראה לבני הבית, שאינו מעכב²⁸⁵.

פרטים בהדלקה בחלון²⁸⁶

נ"ב. פעמים שעדיף יותר להדליק בחלון, כגון אם הוא נראה יותר לרשות הרבים, או באופן שאי אפשר להדליק בחוץ מאיזו סיבה, וכמו שנתבאר²⁸⁷.

אמנם אם הנרות נראים היטב לכל באופן שווה, עדיף להדליק על פתח הבית מאשר בחלון²⁸⁸. [ולהלן יבואר דין חלון בבית הגבוה עשרים אמה, ובאופן שיש בנין ממול].

נ"ג. יש להדליק בחלון שנראה ממנו יותר לבני רשות הרבים²⁸⁹.

ואם בכל החלונות רואים בשוה, ידליק בחלון שנראה ממנו יותר לבני ביתו, והיינו כפי המקום שמשתמשים שם יותר, ויש אומרים שמקום אכילה עיקר²⁹⁰.

ובכל אופן אין צריך להדליק יותר מחלון אחד²⁹¹.

נ"ד. המדליק בביתו ויש לו שני חלונות, האחד פונה לרשות הרבים באופן שרבים עוברים שם, אבל לא יראה לבני הבית, והשני פונה למקום שאין כל כך הרבה אנשים, אבל יראה לבני הבית, עדיף להדליק במקום שנראה יותר לבני רשות הרבים²⁹².

ואם בחלון הפונה למקום שיש רבים לא יראה כלל לבני הבית, מפני שיצטרכו להגיף את החלון וכדומה, אפשר להדליק בחלון אחר שנראה ממנו גם לבני הבית²⁹³.

חנוכייה בחדר מדרגות, בית מדרשו של הרמב"ם, מנחת חינוך, חלק א'

ועוד, אולם בכ"מ כתבנו שמוכח שלא נחתו לכל מיני אופנים ודרכים ליישב ההדורים. ולעצם הדין, ראיתי באול"צ דס"ל שאין חיוב, והגריש"א ס"ל שיש חיוב, ויש עוד דעות [ויש לכאר שאין זה תלוי במח' האח' באדם שאין לו בית אם חייב להשכיר בית לקיים המצוה, שאף את"ל שאין חיוב (כדעת רוה"פ ודלא כהגריש"א), מ"מ כעת שיש לו חיוב י"ל שצריך שישתדל לעשות כראוי לצאת י"ח]. ומ"מ הידור מצוה בודאי שיש כאן, וכן ראוי לעשות.

277 שלא הקלו אלא בשעת סכנה עכ"פ של צער ואיבה וכדו' ולא בליצנות גרידא, ואמנם בשו"ת אמרי נועם כתב להקל מפני זה עמשי"כ במגילת תענית (פ"ט) שאם מתירא מפני הלצים יכול להדליק בבית, עיי"ש. וכ"ה בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' סו, אולם זה דבר מחודש, ואינו מחוור. ואף כוונת המגילת תענית נראה דזה רק באופן שהלצים הללו עשויים להזיק, כאותו נידון של הליכה לבהכנ"ס עם טו"ת, המבואר בסי' כה באופן שיש גויים שיתלוצצו עליו, ועיי"ז יוכל לבא איבה וכו'.

278 בשו"ע בסי' תרעא ס"ה הביא דיני מקום ההדלקה, וכתב שבשעת הסכנה וכו', ונראה שאם אין סכנה חוור הדבר לתקנו, אולם הרמ"א שם בס"ז-ח ועוד בכ"מ וכן במשנ"ב והאח' מוכח כדבר פשוט שנהגו להדליק בפנים, ואף אם אין סכנה בפועל.

ובאו"ז סי' שכג תמה ע"ז, ויש ליישב, א]. משום שמ"מ אנו תחת שלטון הגויים, ויש חשש שיהיה איזה איבה וכו'. ב]. שמא יחזור הדבר לקלקולו, ואף שכעת אינו כן (ואפשר דחששו שמא תתחיל האיבה עיי' גויים, ודבר זה יוסיף להרגיזם וח"ו יוסיפו עוד שנוא אותן). ג]. שגם כיום מצויים גנבים (וכמש"כ או"ח וכלבו, וע"ע ר"ע גאון). ד]. שכיון שכבר הקילו חכמים, ה"ז כמו שבטלו את התקנה הראשונה (כ"מ קצת בעיטור ח"ב הל' חנוכה והובא גם בשבלי הלקט, וכן ביאר בכוונתו בפתח"ד סק"ב), וע"ע בשו"ת הרשב"א סי' תקמ-א, וריב"ש סי' קיא.

וראיתי באח' שכתבו כמה סברות ליישב את המנהג שנהגו להדליק בבית, מפני שהיו מצויים רוחות ושלגים ולא היה אפשר להדליק בחוץ (ערוה"ש סכ"ד ונפש חיה ס"ה ונימוקי או"ח), אולם זה ניחא במקום שעשוי להיות כן, אבל במקומות שאין מצוי כן לא היה ראוי לעשות כן, וכן מש"כ בערוה"ש (שם) טעם נוסף שיהיה היכר וכו', גם זה לא קיי"ל הכי, וכמשנ"ת לעיל שחז"ל אמרו להדליק בפתח החצר אפילו כמה בעלי בתים, ועוד שהרי לכל הפחות היה ראוי לצאת שיטת רש"י רוב הראשונים ולהדליק על פתח הבית לכיוון החצר, וכל כיוצ"ב.

279 כ"מ בדברי העיטור הנ"ל ושבה"ל [שהוא המקור הברור להקל בזה], וכ"כ המשנ"ב (סקל"ח) וער"א.

280 היינו באופן שבאמת אין את החששות הנ"ל בגדר שעת הסכנה.

281 עפ"ד העיטור הנ"ל ועוד שכיון שנהגו נהגו, כלומר שא"צ לחזור לתקנה הראשונה. ואמנם לפי חלק מהטעמים שכתבנו לעיל לענין בני חו"ל היה צ"ל שבא"י יחזור להדליק כראוי, וכן מנהג ישראל בארץ ישראל, כידוע, מ"מ מי שסומך על העיטור הנ"ל אין למחות בידו, וע"ע בישכיל עבדי ח"ז סמ"ב מו, וח"ח סי' שמב שלא תהא תורה כשתי תורות, עיי"ש ואינו מחוור כלל. ועוד עמדו האח' שהזכרנו לעיל, ומיהו אין זה אלא בכדי שלא למחות בידם, וכמש"כ גם בחז"ע ואל"צ שיש להם ע"מ שיסמכו, אולם לכתחילה ודאי שאינו נכון.

282 וקל וחומר מבני חו"ל הנ"ל בהלכה הקודמת.

283 גם בזמן שאין סכנה ובזמן הגמרא, לא מצאנו מי שאומר שהוא מעכב אם הדליקה בפנים, וי"ל שכז"ז רק לכתחילה, והאחרונים האריכו בזה מדברי הראשונים, עיין בשפ"א (כא: כב). וש"א, וע"ע בדע"ת עוד, ובשבכו"י ס"ג הביא מהגריש"א שזה מעכב, וכתב ראיות לדבר, וכולם אינם מוכרחות כלל, ולאידך באגר"מ והליכות שלמה ועוד כתבו שאינו מעכב.

284 עיין סי' תרעה.

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

חנוכייה

נ"ה. חלון בית שאי אפשר להדליקו אלא על ידי הטיית היד בסיבוב, אפשר שאינו ראוי להדלקה, וכן חלון הסגור בקביעות, ואפשר להדליק בו מבחוץ, אפשר שאינו ראוי להדלקה²⁹⁴, ויש מקילים²⁹⁵.

נ"ו. מנורה שיש לה דופן מאחרי הנרות המסתיר בצד אחד את הנרות, יכוון את המנורה על הצד, כלומר שידליק אותה לרוחב החלון או באלכסון כדי שיהיה ניכר גם לבני רשות הרבים וגם לבני ביתו²⁹⁶.

ואם אי אפשר להדליק לרוחב, ידליק בפתח הבית או במקום שיראה לבני רה"ר ולביתו²⁹⁷. ואם אי אפשר, ידליק כדי שיראה לרשות הרבים²⁹⁸.

נ"ז. חלון שהזכוכית שבו אינה צלולה ושקופה אלא מחוספסת, אפשר להדליק שם²⁹⁹, אמנם ישנה מעלה יתירה להדליק בחלון שהזכוכית צלולה³⁰⁰.

נ"ח. בית שיש לו חלון יחיד הפונה לרשות הרבים והוא בבית הכסא, אין ראוי להדליק שם³⁰¹, אלא יחפש מקום אחר, עיין בהערה³⁰².

נ"ט. אם החלון שבחדר הצדדי שממנו רואים יותר ברשות הרבים הוא דרך בית הכסא וכדומה, וטירחא היא ליטול ידיים קודם ההדלקה וכדומה, עיין בהערה³⁰³.

ס'. כשמדליק בחלון טוב להדליק בו בטפח הסמוך לחלון³⁰⁴ מבחוץ, ויש מקילים שאין צריך להדליק מבחוץ, ואפשר להדליק מבפנים בחלל החלון, כשנראה לרבים³⁰⁵.

וכמו כן, יש אומרים שטוב להדליק בצד ימין של החלון, אם נראה משם היטב לרבים³⁰⁶.

ס"א. מקום ההדלקה בחלון, הוא בכל חלל החלון, וגם על אדן החלון הבולטת, וגם על סורגים הבולטים³⁰⁷.

ויש להזהר, שלא להניח על מזגן או בליטה היוצאת מקיר הבית מחוץ לחלון, אלא אם כן הוא בטפח הסמוך לחלון³⁰⁸.

ומוזר יש ללמוד במי שביתו גבוה ובגבול העשרים אמה שרשאי לשלשל את החנוכיה מעט מתחת החלון, ובלבד שיהיה בטפח הסמוך לחלון ולא יותר³⁰⁹.

ס"ב. גובה החלון יהיה פחות מעשרים אמה מקרקע רשות הרבים, ויבוארו כל הפרטים להלן בענין "גובה הנרות".

מרפסת

ס"ג. מרפסת של בית שיש גדר סביבה [ונראה משם לרשות הרבים יותר מההדלקה בפתח³¹⁰],

אם המרפסת מקורה ידליק שם, ויכול להניח את החנוכיה על הגדר.

החזו"א לפי הבנת רבים מהאח' צריך פרסום גם לבני ביתו.

294 נשאלתי בכגון דא, ונראה שבאופן זה אינו ראוי להדליק בחלון, ולא מצד הדבר שיהיה פרסום לבני הבית, אלא מצד דאינו נחשב כחלון, אלא כהדלקה על קיר הבית וחוצה, ושו"ר שכ"כ בחו"ש עמוד שח, הגם שאינו מוכרח, מ"מ נראה שבככה"ג ידליק במקום אחר, זולת אם א"א.

295 הגרשז"א ועוד.

296 הגר"מ פיינשטיין (בהל' חנוכה, איידר), וכ"פ בשו"ת מקדש ישראל סי' מ [אע"פ שלא יהיה ניכר כ"כ חילוק הנרות, מ"מ כשיראו הנר ויתבוננו כבר ישימו לב על כך].

297 היינו שלא יעדיף את החלון שנראה יותר לרה"ר, אלא גם אם יראה פחות לרה"ר, אבל מ"מ יראה גם לבני ביתו זה עדיף, כעין שכתבנו לעיל בהלכה הקודמת.

298 כלומר אם אין אפשרות אלא או שיראה לרה"ר או לבני ביתו, רה"ר עדיף, וכמשנ"ל.

299 כן דעת הגריש"א באשרי האיש פל"ה, והגר"ש וואזנר בקובץ מבית לוי ועוד גאונים, מפני שמובן לכל שהם נרות חנוכה.

300 כן דעת הגרנ"ק (אמנם יש שמועות סותרות בשמו), וכן כתב לי הגר"מ גרוס שדן בזה בתשו' שלכתחילה יהיה נראה גם חילוק הנרות, ע"כ. ואכן י"ל שזה בכלל מה שאמרו שלא יהיה נראה כמדורה, ויל"ב.

ולכן יצא לדינא, כדלהלן:

א]. אם בחלון נראה יותר טוב לרה"ר, ולבני הבית נראה דרך הזכוכית, מוטב לעשות כן, והעיקר שיראה יותר לבני רשות הרבים, ולא ידליק במקום אחר שנראה ממנו פחות לרה"ר.

ב]. אם יש לו שני חלונות שוים, יהדר להדליק בחלון שהנרות נראים צלולים.

301 כה"ג כתבנו לעיל בענין מקום ההדלקה בפתח הבית (בסוף הענין), ושו"ר גם בנידו"ד שכתב כן בחו"ש (ע' שיש) עפמ"ש בביה"ל סי' תקפח ס"ב ד"ה שמע, וע"ע להלן.

302 הנה אם יש מקום אחר כגון בפתח ביתו לחצר משותפת או לחדר מדרגות, בודאי יעשה כן, או בחלון, אע"פ שנראה שם פחות ממה שנראה בחלון בית הכסא, אולם אם אין שום אפשרות, יש לדון, דאע"פ שאין לקיים מצוה במקום בזוי, אבל כשאין אפשרות אחרת מצאנו שיש להקל וכמו שהבאנו לעיל (שם), ויש עוד בפר' ע"ז, ואכמ"ל.

בנר שבת: והנה שאלה זו מצויה בהדלקת נר שבת, שישנם מקומות שא"א להדליק נר, כמו בית מלון וכדומה, ובמקומות כאלה יוצאים י"ח בהדלקת אור החשמל (כמו שכתבנו בהל' שבת סימן רסד), ורבים שואלים בהיות ואינם רוצים אור בחדר מפני האדם שישן, אבל בחדר בית הכסא יכולים להדליק שם, האם אפשר לעשות כן, והנה לפיה"א אינו ראוי, אולם לענ"ד כיון שא"א באופן אחר יש להקל לברך בחוץ ולהדליק בפנים, וזאת ועוד י"ל שבפרט יש להקל בנר שבת שהוא משום שלום בית, ומדינא הרי יש חיוב להשאיר אור דולק גם בבית הכסא, וכמו שכתבנו בהל' שבת סימן רסג ועוד, וא"כ בודאי יוכל לברך ע"ז בכלל המצוה.

303 נשאלתי בזה באחד שהחלון שממנו רואים הרבה הוא בחדר צדדי שהמבוא אליו הוא דרך השירותים, וטורח עליו להביא מים לנט"י לכולם וכדו', ונראה שא"צ לטרוח ולסמוך על החו"ש בע' שח שבהגפת תריס אין היכר לבני הבית ועדיף להדליק בחלון אחר, וכאן הדלת של בית הכסא הוא כהגפת תריס, אלא שמטעם זה עדיין לא יועיל כאשר החלון הוא כנגד הדלת של בית הכסא, אך מצוי שסוגרים את הדלת כל הזמן כשמשתמשים תדיר, וגם יש חשש שיברך כנגד בית הכסא וכדומה (ובנידונו גם הכנסת המים דרך בית הכסא י"א שנטמא, אע"פ שאינו לשתייה, ויש חולקים), וטירדא גדולה

היא, ולכן יכול להדליק בחדר אחר.

304 כמו בפתח, ואף אם מדליק בפנים. עיין העמק שאלה כו, כג, ויל"ב. **305** ברש"י (כא:>) מבואר שמדליק בפתח מבפנים, ובפר"ח (סק"ה) כתב שלדעת תוס' י"ל שצריך דווקא בחוץ, עיי"ש. אמנם ז"א ברור, דהם נחלקו רק בפתח הבית, אבל בחלון י"ל שאף לתוס' יכול להדליק בפנים, וכן כתב בחי' מהר"ם קזיס שם, ועכ"פ כ"ה בחי' ר' פרחיה (שם) בשם רב האי גאון שמדליק בחלון מבחוץ, וכ"כ רי"ו. וראיתי בפר' זמנינו שדיברו בזה מסברא דנפשיתו להקל, ולדינא יש להקל בזה, אך הידור מצוה יש, ובפרט במציאות שבד"כ כך הוא נראה יותר לבני רה"ר.

306 כ"כ בהליכות שלמה פי"ד דה"ל סק"ג ע"פ השו"ע ומשנ"ב סקל"ד שכל פינות שפונה יהיו לצד ימין, ובהערה שם ציינו שכ"ה בהעמק שאלה, והעירו ששם צידד כן לדידיה, אולם בדעת הטוש"ע ס"ל שאין נפ"מ, וכ"כ בחו"ש, ולדינא יש להקל.

307 הגרשז"א בהליכ"ש והחו"ש ועוד, שכל שניכר שזו הדלקה של בעה"ב שפיר דמי, ועכ"פ כשמשתמשים שם [ולעיל נתבאר שישנה עדיפות בטפח הסמוך לחלון, וכ"ד הגריש"א, אך האח' הנ"ל לא חילקו].

308 שאין זה חלק מן החלון, וצריך להקפיד בו לפחות שיהיה בטפח הסמוך לחלון, אמנם יש מי שהיקל בזה, ועיין הליכ"ש.

309 הגר"י זילברשטיין, והוא מבואר עפיה"א, ועיין להלן שדנים לפי מקום השלהבת.

310 משום שאם לא נראה משם היטב פשיטא שידליק בפתח, וכן אם המקומות שוים, ג"כ ההדלקה בפתח עדיפה וכמשנ"ל.

311 באופן זה שהמרפסת אינה מקורה דעת הגריש"א שא"א להדליק שם, וגרוע הדבר יותר מהדלקה בחלון משום שהדלקה בחלון ה"ז הדלקה בביתו, אבל על גדר מרפסת כזו, ה"ז כהדלקה על גדר חצר שלא יוצאים בזה י"ח, ה"ד בשבוי"ע עמוד י' וע"ע גם בתשוה"נ ח"ג סי' רטו, אולם דעת הגרשז"א בהליכ"ש פי"ד ס"ב שרשאי להדליק שם, וכן הוא באורחות רבינו בשם הסטייפלר, וכ"ד הגרנ"ק והגרנ"ק ועוד. ועכ"פ נר' שיוצא י"ח בודאי.

וגדר חצר שאינה גבוהה עשרה, לכו"ע אין להדליק שם, ומסתבר שלא יוצא י"ח, דחשיב כהדליק ברחוב [אולם במרפסת בודאי יוצא י"ח].

312 ותלוי היכן נראה היטב בפתח הבית או החצר, או על המעקה. וכן אם נראה לבני הבית [ובאופן זה שאינו מקורה הרי הוא שנוי במח' הנ"ל, ורבים נהגו להקל].

313 שו"ע סי' ו[והשיעורים שכתבנו 24 להרא"ח נאה ו-30 לחזו"א (אמנם בחזו"א הוא קצת פחות, אך עד"ז כתבו בפר', וכ"ה בחת"ס, ואכמ"ל), ובמקומו כתבנו בענין השיעורים שהספרדים וגם אשכנזים בירושת"ו נהגו כהגרא"ח נאה, ועוד יש דברים בזה ואכמ"ל]. וטעם האיסור מפני שאינו ניכר שבעה"ב הדליקו (משנ"ב מהב"ח), אולם י"א מפני שאינו ניכר לבני רה"ר ההולכים שם (לבוש), ולפי"ז יש לדון: א]. שגם בבית יש להזהר, עיין להלן. ב]. מה הדין בדיעבד, עיין להלן, ובעיקר הטעם עיין במחה"ש ושו"ת ויען יוסף ח"ג ס' תא אות ג ושו"ת ויחי יוסף ס"א אות ב.

314 הנה בלשון הטור ממחר"ם משמע שאינו לעיכובא אלא למדקדקים, אולם מלשון האור"ח וכל בו משמע שכל שהוא פחות מג' אף בדיעבד לא יצא, ובפמ"ג (סק"ו) דדקק גם מלשון השו"ע שלא יוצא י"ח [ושינה השו"ע מלשון הטור].

ולהלכה נחלקו בזה גם האח', שהפר"ח כתב שבדיעבד יצא (וכ"מ בפמ"ג שם), וכן נקטו משנ"ב וכה"ח, ודלא כהקיצושו"ע סי' קלט סי"ג. וזאת ועוד שגם לעצם הדבר שצריך שיהיה ניכר שבעה"ב הדליקו, מצאנו כן לענין טפח הסמוך לפתח שנחלקו הפוסקים אם מעכב, למרות שגם שם תלוי אם ניכר שבעה"ב הדליקו או לא, וכל שכן בזמנינו שאין מדליקים סתם נרות [וסברא

כזו מצאנו בפר' כאן, וכן בהל' שבת סי' רסא ס"ד כמו שהבאנו שם].

315 לפיה"א שבדיעבד כשר, וה"ז עדיף מאשר יכבה את החנוכיה ויחזור וידליקנה, ואף שיש באח' שכתבו לעשות כן, אינו מחוור, ושו"ר שכ"כ בספר אור אליהו עמוד שיב, שעדיף להגביה מאשר לכבות ולחזור ולהדליק.

316 הנה לפי הטעם הנ"ל יש לדון אם בבית צריך לחשוש, שהרי ניכר שזה הדלקת בעה"ב, אך י"ל שמ"מ זו הדלקה בלא מתכוון כד' הויען יוסף הנ"ל, ועו"ל, וכמו"כ ע"פ קבלה כמש"כ כה"ח אות מו, יש להזהר בזה, ובמשנ"ב להלן בדינים הבאים הזכיר שגם בבית הדין כן, ואילו בנידו"ד לא הזכיר, ומ"מ יש לחוש.

317 בדין זה ישנם ג' שיטות: א]. שאין נפ"מ בגובה עשרה [רי"ף ורמב"ם הובא בב"ן]. ב]. שיהיה לכתחילה בתוך עשרה (ראשונים הובא בב"ח). ג]. שיהיה יותר מעשרה (אור"ח כל בו ואוהל מועד וספר המאורות).

ולדינא השו"ע פסק כרוב הראשונים, וגם היא שיטה אמצעית, ומיהו כיוון שיש חולקים, יש מקום להניחם שם, ומה גם שאינו מעכב ורבים באח' כתבו שנהגו כן, ועכ"פ לדינא אין לנו אלא ד' השו"ע, ובפרט שכן הוא ג"כ דעת רבינו האר"י כמ"ש בכה"ח אות מו, ודלא כמו קצת ספרי המקובלים שכתבו באו"א.

318 משנ"ב כז שהפ' לא חילקו בזה, ודלא כהמפקקים (וכ"ש עפ"ד רבינו האר"י הנ"ל), ומיהו אם יש ילדים קטנים שיכולים להפיל את הנרות, יש להגביהם לכתחילה.

319 עיין משנ"ב כז.

320 עיין כה"ח סוף אות מו, ולהאריז"ל די מג"ט עד י"ט, ולכן א"צ לדקדק בזה, הגם שכמה מרבותינו הק' ציינו לזה.

והנה הרוצה לצאת גם כשיטת הגר"ח נאה וגם כחזו"א ידליק מ-30 ס"מ עד 80 ס"מ, ואם ירצה לדקדק כהמקובלים הנ"ל ידליק בין 70 ל-80 ס"מ.

321 שו"ע [והפ' דנו באופן שמדליק בתוך הבית כגון אולם גבוה ואינו מצוי, ומ"מ גם בזה אסור].

322 אחרונים במשנ"ב כט וכ"כ כה"ח נא.

אולם באשר לענין הברכה, אע"פ שהאחרונים שם כתבו בשם הפר"ח שחזור ומברך, אין זה מוסכם, וכאשר ציין המשנ"ב לפמ"ג, ואכן לדעת ר' יואל אינו מעכב (וביארו דבריו האח' כיעוין בב"י וערך לחם ועוד), וגם בריטב"א (כא:>) יש סמך לזה, וכן חשש לזה חזו"ע, אמנם אינו פשוט, דאכתי י"ל שזה כדעה יחידיאה ונגד השו"ע, דל"ח לסב"ל, ויל"ב [ומ"מ ז"א מצוי, שבד"כ לב"ב הוא ניכר, ויצא].

ואם לא הסיח דעת עד ההדלקה השניה בודאי אינו מברך, כה"ח נג.

323 רמ"א.

324 פמ"ג בשעה"צ לב וכה"ח נב, ועו"א [וראה במנח"י סי' סה סק"ב מש"כ ע"ד הלקט יושר בדרושים דל"מ כן, ואכמ"ל].

325 אח', ונתבאר לעיל כדין הדלקה בחלון.

326 ע'י חוקי חיים ח"ב סי' קנו ואול"צ.

327 עפמש"כ האח' בסוס"ו שאם הוא מקום ההדלקה מותר.

328 דהא י"א שמעכב, וצ"ע על מה שראיתי בשם גדול אחד שכתב שתלוי היכן יש פרסומי ניסא.

עוד כתבנו לעיל במי שמדליק במקום מעבר לרבים ומפריע, שיגביה הנרות.

329 נראה שגם זה תלוי בטעמים הנ"ל, האם כהב"ח מפני שלא ניכר שבעה"ב הניחו שם, והא איכא, או כהלבוש מפני שאין דרכן של בנ"א להתבונן ברצפה, וליכא, והמשנ"ב הרי נקט כדברי הב"ח, וכ"כ באמת בנידו"ד בערוה"ש סכ"ב שידליק לפי המדרגה שלו.

330 ד"ז תלוי בטעם האיסור בפחות מג' טפחים, האם כהב"ח משום היכר שבעה"ב הניחו שם, ובכה"ג איכא, או כהלבוש משום שאין בני רה"ר

[גובה עשרים אמה]

ס"ט. אסור להדליק את המנורה גבוהה יותר מעשרים אמה מרשות הרבים³³¹, וגם אם יעשה דבר שימשוך את העין של בני רשות הרבים אינו מועיל³³².

ע'. הגר בבית הגבוה עשרים אמה מצומצם מרשות הרבים והדליק נר שהשלהבת היתה למעלה מעשרים אמה, אבל בצאת הכוכבים כבר ירד גובה הנר ונעשה פחות מעשרים אמה, לא יצא³³³. וכבר כתבנו שישנה אפשרות לשלשל מעט את החנוכיה, כל עוד שאינה רחוקה טפח מהחלון.

ע"א. מדידת עשרים אמה הוא מקרקע רשות הרבים, אף על פי שהאדם גבוה יותר מרשות הרבים, ואפילו אם הוא נוסע ברכב גבוה וכדומה³³⁴.

והכל תלוי בגובה רשות הרבים עד החנוכיה, ולא בגובה החצר שלו, בין להקל ובין להחמיר, ולכן אם הוא גר בהר וגבוה מרשות הרבים לא יצא, ואם הוא נמוך מרשות הרבים, ונראה להם, יצא.

וכן אם יש מקום ברשות הרבים שבו הנרות גבוהים עשרים אמה, ומקום אחר שבו הוא מתחת לעשרים אמה, יוצא ידי חובה, מפני שנראה באותו מקום³³⁵.

ע"ב. אם הוא יושב בעמק ורשות הרבים היא מעל עשרים אמה, רשאי להדליק שם³³⁶. ויותר טוב להדליק בפתח ביתו או בחלון באופן שיראה גם לבני רשות הרבים שלצידו.

ע"ג. רשות הרבים הרחוקה מהנרות יותר מעשרים אמה, כשר, ואינו תלוי אלא כפי שיראו הנרות היטב³³⁷.

ע"ד. עיקר המצוה שיראו את השלהבת, אף אם לא רואים את הכלי והשמן והפתילה³³⁸.

ע"ה. המדליק במקום הפסול להדלקה ואחר כך העבירו למקום הראוי, ישנם כמה אופנים:

א]. אם הדליק מעל עשרים אמה והוריד למטה מעשרים אמה, לא יצא³³⁹.

ב]. אם הדליק בתוך עשרים והעביר למקום אחר בתוך עשרים, יצא³⁴⁰, ובלבד שהוא אותו מקום.

ג]. ואם הדליק בתוך עשרים והעביר למקום אחר בתוך עשרים אבל אינו אותו מקום ממש, לא יצא³⁴¹. וגם אם זה אותו מקום יש להחמיר לכתחילה שלא לטלטל עד סיום זמן ההדלקה³⁴².

ד]. אם הדליק למטה משלשה, יצא בדיעבד, ויגביה את הנרות³⁴³.

חלון שממול יש בנין

ע"ו. הגר בקומה גבוהה, שיש עשרים אמה מעל רשות הרבים, ידליק בפתח ביתו, אמנם אם ממול חלון ביתו ישנם בנינים נוספים או אפילו בנין אחד גבוה, כמו שמצוי היום ברוב המקומות, אפשר להדליק שם³⁴⁴. ועיין בהערה עוד פרטים³⁴⁵.

מסתכלים למקום נמוך, והמשנ"ב כתב כטעם הב"ח, ומהני, ולכן בדיעבד ניח גם שם, ועדיף מלהכניסו לתוך הבית, ומ"מ יש להקפיד לאידך גיסא שיראה גם בתוך הבית, דדלמא כהסוברים שאין בכך תועלת לבני רה"ר, וא"כ צריך שלכל הפחות יהיה נראה לבני הבית, ודו"ק.

331 כמשנ"ת לעיל.

332 מצאנו במבוי דמהני אמלתרא (כמשנ"ת בה' עירובין סימן שסג סכ"ו), אולם בנר חנוכה לא מצאנו היתר זה [ובפ' מצאנו ביאור מ"ט לא מהני בדפנות מגיעות לתקרה כמו בסוכה גבוהה, עיין ס"ז סק"ה ושאר פ', אולם באמלתרא אין זה מוכרח, כיון שהוא ניכר היטב בכל אופן], ובמנח"ש עמוד ערב וכן הגריש"א בשבו"י עמוד יא כתבו דלא מהני, וע"ע בתשוה"נ ח"ה סי' רכו ושלמי' תודה טו סק"ג.

ומיהו בלית ברירה נראה שעדיף לעשות כן, וכגון שגר בקומה גבוהה ומדליק בחלון, וכן ראיתי שיש שעשו שרשרת עם פנסים מחלון הבית עד לגובה של פחות מכ', ויש תועלת בזה, כיון שאין ראה ברורה לפסול אמלתרא ודוגמתה.

333 שהדלקה עושה מצוה, וגם בערב שבת הרי אם כבתה אין זקוק לה, ולכן צריך לחתוך הנר אם יש בו כדי חצי שעה מצאת הכוכבים, ואל"כ ידליק בפתח ביתו (או בתוך ביתו למקילים).

334 דברים פשוטים [זולת בבנין סמוך לבנין אחר, שבזה י"א דמהני כי הוא דבר קבוע, וה"ז כמו שרה"ר גבוהה כנגדו, שנת' להלן בסמוך דמהני].

335 כן נראה פשוט.

336 כן נ"פ שהעין שולטת למטה, ורק אם הוא גבוה מכ' אמה אין העין שולטת, ואע"פ שנתבאר לעיל שלא להניח המנורה פחות משלשה, ולטעם הלבוש הוא מפני שאין דרך בנ"א להתבונן ברצפה, אולם ז"א, חדא שהב"ח כתב טעם אחר שזה מפני שלא ניכר שבעה"ב הניח שם, וכמותו נקט המשנ"ב, ועוד שאף להלבוש י"ל שזה רק במישור ובדרך הילוכו, אבל כשיש רה"ר אדם רואה.

שוב ראיתי שיש שאסרו בזה, ועפ"ז ביארו בדרך דרוש הפסוק בפ' וישב והבור ריק אין בו מים, עיין תורה תמימה שם ועוד, מ"מ לענ"ד אין קפידא, ומ"מ ראוי לחוש ולשים בפתח הבית באופן שיהיה נראה לרשות.

337 פשוט, וע"ע להלן בהלכה הבאה ובהערה כמה פרטים בענ"ז.

338 הנה בשו"ת עני בן פחמא (סי' לב) כתב שבנ"ח המצוה לראות את הנר דולק כמו שהוא, כלומר שהפתילה דולקת בשמן (ועפ"ז ביאר הענין שלא מועיל אמלתרא), עיי"ש. אולם משמעות כל הפ' אינה כן, ואע"פ שמצאנו בפ' בס"י תרעג שלא להדליק נר אחד בשמן ואחד בשעוה, הנה מלבד שהחיד"א בברכ"י צידד להקל, עוד בה שאף למחמירים מ"מ אין חיוב בזה, אלא שאם כבר יראו את השינוי לא יהיה היכר [וע"ע להלן בענין הדלקה בטפח הסמוך לפתח אם הוא ג"כ תלוי בשלהבת, כמו לגבי גובה הנרות].

339 רמ"א ס"ו, מפני שהדלקה עושה מצוה, ונחשב הדלקה בפסול.

340 משנ"ב (סק"ל).

341 שו"ע (סי' תרעה ס"א) מפני הרואה שיאמר לצורכו הוא מדליק.

342 עיין בכ"ז במשנ"ב שם סק"ו-ו כה"ו וש"א.

343 לכאו' הוא כמו הדלקה מעל עשרים והוריד למטה מעשרים שאינו מקום ההדלקה, ה"ה בזה שהדליק למטה מג' לא יצא לדעת הפוסלים, אף שיגביה למעלה וצריך לכבות ולהדליק שנית ואכן יש באח' דס"ל כן, אולם הנה הפ' כאן לא כתבו דין זה אלא לגבי הדלקה מעל עשרים, ולא לגבי למטה מג', ואכן כבר כתבנו לעיל שבדיעבד אם הדליק למטה מג' יצא, וא"כ יכול להגביה, ושפיר דמי.

344 כיום מצוי ברוב המקומות שיש בנינים סמוכים, ונמצא שגם אם החלון

הדלקה בטפח הסמוך לפתח

ע"ז. המדליק בפתח הבית או פתח החצר מבחוץ, מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח, כדי שיהיה ניכר שבעל הבית הניחו שם³⁴⁶. ואם לא עשה כן, יש אומרים שאינו יוצא ידי חובה, ויש אומרים שיצא ידי חובה, ולהלכה אם ניכר שבעל הבית הדליק, בודאי יצא³⁴⁷.

ע"ח. אם ניכר שבעל הבית הדליקו, כשר.

א]. אין צריך שיהיה סמוך לחלל הפתח, אלא גם אם הוא סמוך למשקוף³⁴⁸.

ב]. אין צריך שהשלהבת עצמה תהא סמוכה למשקוף, ודי שמקצת המנורה סמוכה³⁴⁹.

ג]. והידור מצוה שכל הנרות יהיו בחלל הפתח, כלומר יחלק את הפתח לשניים, ובכל חציו השמאלי יניח את המנורה [והיינו כשיש מזוזה בימין, ואם אין מזוזה יניח בכל החצי הימני]³⁵⁰.

ד]. פתח עמוק, אפשר להניח את הנרות בכל חלל הפתח³⁵¹, אבל אם מדליק מעט בחוץ יזהר שיהיה בטפח הסמוך לפתח [ומן הדין אפשר להדליק בפתח הבית מבפנים, ובלבד שהדלת פתוחה שיראה בחוץ לרשות הרבים³⁵²].

ה]. דלתות כפולות וכדומה שלפעמים נפתחים ולפעמים סגורים, תלוי לפי הענין³⁵³.

ע"ט. אם ישנם רבים המדליקים בפתח, ואין מקום לכולם בטפח הסמוך לפתח משמאל, ידליקו האחרים בימין או יקבעו את הנרות בגובה לצד הפתח³⁵⁴. ובלית ברירה יכולים להדליק זה בצד זה אע"פ שמתרחק מן הפתח טפח, כיון שניכר שזה מפני ההכרח³⁵⁵.

מקום ההדלקה בפתח [שמאל או ימין]

פ'. פתח שיש לו מזוזה מצוה להניח את הנר בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ויהיה מסובב במצוות³⁵⁶. ואם יש לו ציצית זוכה, ונקרא עליו הפסוק והחוט המשולש לא במהרה ניתק³⁵⁷. וגם אם אינו יוצא מהפתח³⁵⁸, וגם איטר יד מדליק בשמאל³⁵⁹.

ואם אין מזוזה בפתח, מדליק בימין³⁶⁰, ואם יש מזוזה שקבעוה לחומרא, ידליק בשמאל³⁶¹ [בהדלקה בחלון יש אומרים שגם כן טוב להדליק בימין, אם נראה היטב לבני רשות הרבים³⁶²].

ובכל אופן, אין זה מעכב בין אם הניח בימין או בשמאל³⁶³.

פ"א. באיזה אופנים אפשר להדליק בימין:

א]. אם בצד ימין ניכר יותר לבני רשות הרבים, ידליק בימין³⁶⁴.

ב]. אם יש אפשרות למטה מעשרה ובימין, עדיף³⁶⁵.

הנרות כמה מדליק בכל יום (וכעין שדנו הפ' בזכוית מחוספסת, ודו"ק),

אבל לכתחילה בודאי שצריך שיהיה נראה כן לכתחילה.

346 שו"ע ס"ז.

347 בשו"ע נקט בלשון "מצוה" להניחו וכו', ואפשר לומר שאינו מעכב אלא רק למצוה לכתחילה, וכן דקדק בחו"ש ע' שיג, אולם לכאורה יש להעיר שגם בענין הדלקה בפתח הבית מצאנו בגמרא (כא:): בלשון מצוה, ואעפ"כ דעת רבים שזה מעכב, וה"נ נימא כאן (אף שלדינא גם שם אינו מוכרח), אמנם י"ל ששם נקטו מצוה כלפי מקום אחר, אע"פ שהוא ראוי ולא כלפי המניח בבית, ועוי"ל.

ולדינא בערוה"ש (סי' תרעו סוס"א) כתב שיצא, וכ"כ הגרשז"א בהליכ"ש (רפ"ד), וכ"כ בארח"ר ועוד, אמנם הגריש"א החמיר בזה אף בדיעבד [והמשנ"ב סתם בזה, ורק בדין שמאל הפתח שהוא ענין לכתחילה כתב שיצא בדיעבד].

348 הגרשז"א והגריש"א ועוד.

349 הנה לכאורה יש לדון לפיה"א לעיל בענין "גובה הנרות" שמבואר בפ' שהכל תלוי בשלהבת ולא בנר, והנה אם החיסרון שם הוא רק בגלל שאינו ניכר לאנשים חוץ מהשלהבת, יש ליישב שכאן הוא ניכר כיון שהוא גבוהה הראוי והעין שולטת ושבו אין חשש בכך, ודי שהמנורה נמצאת בטפח הסמוך לפתח, וניכר שבעה"ב הדליק, אולם לפי"ד הב"ח שהובא במשנ"ב גם בפחות משלשה החיסרון הוא שמא יאמרו שלא בעה"ב הוא זה שהניח, ואעפ"כ משמע שתלוי בשלהבת, וי"ל, עמש"ש. ואפשר שכלפי הדלת שצריך לשייך את הנר אליה הוא ניכר.

שו"ר שנחלקו בזה חכמי זמנינו, ש"א שתלוי בשלהבת (הגריש"א), וי"א שתלוי בנר (חור"ש), וי"א שגם המנורה (חוקי חיים ח"א צד), וי"א אפילו הבית מנורה (ארח"ר עמוד י ממנהגה הסטייפּלר).

350 שו"ע ומשנ"ב ושיעה"צ וש"א, וכדברי המג"א שבמשנ"ב ודלא כט"ז.

351 הגריש"א בפניני חנוכה, אא"כ הוא רחב ד'.

352 כמשנ"ת לעיל בריש הל' "מקום ההדלקה" בהערה.

353 עיין באול"צ פמ"ב ה", ומשנת יוסף חי"א ס' קיב, ועד"ז כתבנו במקומו לדון בהל' מזוזה, אמנם כאן ישנה גם מעלה של מסובב במצוות.

354 הדברים ברורים, וע"ע להלן.

355 הליכ"ש פי"ד ה"א, ותשוה"נ ח"ה סי' רכג, אולם בשבו"י עמוד קיב הביא מהגריש"א ש"א לעשות כן, להרחיק מהפתח, ובלית ברירה ישתתפו יחד, וצ"ע.

356 שו"ע ס"ז.

357 שאלתות ריטב"א ומאירי, ה"ד באר בשם המהרי"ט סי' מ ועוד.

358 מנח"י בתשו' ח"י נב.

359 עי' באר משה ח"ב ס"ב ומשנת יוסף ח"ז קלח.

360 שו"ע.

361 אז נדברו ח"י כה, וקנין תורה ח"ב קיט.

362 נת' לעיל בענין הדלקה בחלון.

363 אח' במשנ"ב וש"א.

364 כן נראה שזה ק"ו ממש"כ הפו' שיכול להדליק בחלון שנראה יותר, ועדיף מפתח הבית שנראה פחות, אך יל"ד קצת מהמשנ"ב סקל"ד, ויל"ב (ושו"ר בשם הגריש"א לכאן ולכאן, אך הוא לשיטתו שיש להקפיד מאד על דינא דגמ' והשו"ע).

365 נראה שהענין שיראו יותר בני אדם, הוא הידור בגוף המצוה, ועדיף משאר ענינים, אא"כ לראשונים החולקים שאין קפידא כ"כ בעשרה, אבל לשו"ע הנ"ל בדין "גובה הנרות" עדיף.

פ"ה. בית כנסת שיש בו כמה מנינים זה אחר זה, אין מדליקין בברכה אלא רק במנין הראשון³⁷⁶, ויהיו הנרות דולקות עד אחר שיבואו שאר המנינים³⁷⁷.

ובית כנסת שיש בו כמה חדרים לתפלה, יכולים להדליק בכל חדר וחדר, אם מתפללים בו בקביעות ויש בו ספר תורה לעצמו³⁷⁸.

פ"ו. דוגמאות של הדלקה במקומות שונים:

א. כותל המערבי מדליקין בו עם ברכה³⁷⁹, ורק במנין אחד מדליקין בין מנחה לערבית, והשאר הבאים אחר כך אינם מדליקים בברכה³⁸⁰.

ב. שטיבלאך שיש בו כמה חדרים קבועים לתפלה, מדליקים בכל אחד מהם, אבל מנינים הבאים לאחריהם פטורים³⁸¹.

ג. כתה או גן ילדים שמתפללים בו רק בשבת, יש נוהגים להדליק בו כיון שהוא קבוע לשבתות³⁸².

ד. חדר במקום העבודה שמתפללים בו בקביעות, אפשר להדליק בו בברכה³⁸³.

ה. אולם שמחות שמתפללים בו קודם האירוע, אין מדליקין שם³⁸⁴.

ו. מסיבות וכנסים הנערכים בחנוכה להמון העם, אין מברכים בהם, ואפילו אם מתפללים שם, יש להמנע, והמברכים שם אין למחות בידם³⁸⁵.

ז. חנוכיות המוצבות ברחובה של עיר, אין מברכים שם אפילו אם מתקבצים שם המון עם³⁸⁶.

מקום המנורה וסדר ההדלקה

פ"ז. מניחים את המנורה בבית הכנסת בכותל דרום³⁸⁷.

ובתי הכנסת שאינם מתפללים למזרח, מפני שהם ממזרח ירושלים או לצפון או לדרום ירושלים, או מסיבה אחרת שאין ארון הקודש למזרח, אף על פי כן ידליקו לעולם בכותל דרום, ולא דווקא בימין ארון הקודש³⁸⁸.

פ"ח. הדלקת הנרות בבית הכנסת נועדה לפרסם את הנס לבאי בית הכנסת ולא לבני רשות הרבים, ולכן אין חובה כלל להניחם על החלון ודי בהנחתם על השולחן לכתחילה³⁸⁹. ומכל מקום אם כל המקומות שוים, יש ענין בכך אם יועיל לאחרים³⁹⁰.

ג. אם יש כמה אנשים המדליקים בפתח ואין מקום לכולם³⁶⁶, ויש אומרים שאפילו אם כבר הדליק אחר בשמאל, רשאי חברו להדליק אחריו בימין³⁶⁷.

פ"ב. אין ראוי לקבוע את הנרות בדלת, גם אם כשפותח את הדלת עדיין נשארים הנרות סמוכים למשקוף³⁶⁸, ואפילו ביום חול שאין בזה איסור טלטול והטיית הנר.

הדלקת נרות בבית הכנסת

פ"ג. מנהג ישראל תורה להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, ומברכים כל הברכות, משום פרסומי ניסא, וזאת אפילו שכולם מדליקים בבתיהם³⁶⁹.

[וישנו מנהג נוסף שנתפשט בדורות האחרונים, להדליק בבית הכנסת גם בשחרית, אך אין לטעות ולברך על זה³⁷⁰].

באיזה בית כנסת ומקום מדליקים

פ"ד. הדלקה בבית כנסת ובית מדרש וכדומה, ישנם כמה תנאים:

א. יש אומרים שצריך שיהיה בית כנסת ובית מדרש דווקא, ולא תפלות שעושים במקום העבודה וכדומה, ולהלכה אפשר לברך אם הוא מקום קבוע לתפלה, אבל אם אינו קבוע לכל הדעות אין מדליקין ומברכים שם, כמו בית האבל וכדומה³⁷¹, ולהלן יבואר דין אולם וכנסים.

ב. יש אומרים שצריך שיהיה מקום שמתפללים בו בקביעות, אפילו כשהוא בית כנסת. אבל אם אינו קבוע אלא בחנוכה בלבד, לא מברכים, וכמו כן אם הוא קבוע רק בשבתות וימים טובים בלבד יש חוששים, אולם יש שמדליקין ומברכים בכל אופן, ובלבד שהוא בית כנסת³⁷², ועיין בהערה בכמה נחשב קביעות.

ג. צריך שתהיה תפלת ערבית באותו מקום³⁷³, ויש אומרים גם אם מתפללים מנחה יכולים להדליק ואחר כך ילכו לבתיהם³⁷⁴, אבל אם מתפללים שם רק שחרית, אין לברך שם אף על פי שמתאספים שם אחר כך בלילה עשרה אנשים.

ד. וכן צריך שיהיה ציבור עשרה, ואם לא כן לא ידליקו, ויבואר להלן, ויש עוד דברים השנויים במחלוקת, כגון הדלקה בסמוך לערבית.

ובקצרה: צריך שיהיו בעשרה, ושיהיה מקום קבוע לתפלה, ושתהיה תפלה בזמן ההדלקה³⁷⁵.

366 בכה"ג בודאי יעשה כן, ועיין לעיל מש"כ בזה.

367 נחלקו האחרונים בזה כאשר יש אחד המדליק בשמאל, אם מהני מעלת מסובב במצוות אגב חבריו.

368 הנה מן הדין יכול לעשות כן, ואף שאסר לטלטל את הנר ממקום למקום כמש"כ בר"ס תרעה או בס"י תרעא בהניח בגובה, שאני התם להניח במקום שלא ראוי, או עכ"פ שאוחזה בידו ואינו ניכר שמדליק למצוה, אבל בנידו"ד אינו ניכר שמדליק לצורכו, וכשר, מ"מ האח' כתבו שגם זה לא לכתחילה, ועיין כה"ח (סימן תרעה אות יא) בשם שע"ת שבהלק"ט כתב דאפשר שאסור, ותמה עליו, ואכן לדינא אין זה מעכב.

369 שו"ע (סימן תרעא ס"ז), ובטעם הדבר כתבו הראשונים, א. כדי להוציא את האורחים שאין להם בית, ואוכלים וישנים בבית הכנסת (כלבו ה"ד בב"י ומקורו במכתם פסחים קא. והוא כעין מה שעשו קידוש בבהכנ"ס, וכמש"ש, וה"ד פסו' בס"י רסט.). ב. משום "פרסומי ניסא ברבים" להודות לשמו ולברכו במקהלות (שם ושם).

ובכלל הטעמים הנ"ל יש להוסיף ג"כ שאר דברי הראשונים שכתבו, א. לסדר את ההדלקה והברכות בפני העם, וכמש"כ המכתם ועוד. ואם אכן ישנה מטרה כדי ללמדם הברכות, ה"ז טעם חדש. ב. כדי לפרסם ניסא לאחרים, ותקנה זו מזמן שגזרו שלא להדליק נרות בחוץ, וכעת מועיל כדי שיהיה פרסומי ניסא לרבים, וכמש"כ הריב"ש שבב"י. ג. כדי להוציא מי שאינו בקי ואינו זריז במצוה, וכמש"כ האורחות חיים, והוא כלול בטעם ראשון של הראשונים הנ"ל כמו להוציא אורחים, וע"ע במנהגי, וגם בכל בו ועוד שהוסיפו זכר למקדש.

ובשו"ע (הנ"ל) כתב שמדליקין משום פרסומי ניסא. ע"כ. ולכאורה נקט רק כמו טעם ב', ולכאורה יש לומר מפני שבזמן הזה אין מצויים אורחים, אך הרי בקידוש נהגו כן גם בזה"ז (וכמש"כ בס"י רסט, ואף אם אין אורחים הרי יש שאינם מדליקים וכמש"כ האו"ח הנ"ל, וזה ג"כ סיבה כשלעצמה הכלולה בטעם ראשון וגם עפ"ד הריב"ש הנ"ל, ואף בלא"ה כיון שאמרינן תקנה לא זה ממקומה אע"פ שבטל הטעם, ובשבלי הלקט ס"י קפה אכן העיר ע"ז שאם אין אורחים לא יברכו, וכן אם אין דירה לחון עיי"ש, אך לא קיי"ל כן.). ויש לומר שהוא טעם פשוט ששייך בכל מקום, וגם כי הריב"ש הסכים לטעם זה (אף שגם הוא רק בזמן הגזירה), ועכ"פ לטעם זה בודאי שמברכים גם בזמן הזה.

ומה שאפשר לברך על נרות אלו למרות שהם רק מנהג, כתב הריב"ש שמברכים על מנהג כמו בר"ה, וה"ד במשנ"ב. אולם לדידן כהשו"ע בס"י תכב שאין מברכים על הלל דר"ח קשיא, אכן הקשה כן החכם צבי ס"י פח, והאריכו באח' ליישב בכמה אופנים שזה מנהג שנקבע במיוחד ע"י חכמים, והוא חובה וכו', וא"נ מפני שעיקר התקנה קיים בכל איש וביתו והחכמים הרחיבו את הדבר גם בבית הכנסת, עיין מנח"ש ח"ב סנ"ח וחז"ע עמוד מד אול"צ עמוד רמו, וע"ע בשבה"ל ח"א ס"י קפה וח"ז פה, ועוד רבים.

ולמעשה אין אחר המנהג כלום, וכן נהגו גדולים ושלמים להדליק ולברך וכמש"כ מרן החיד"א בברכ"י ועוד.

ומכל מקום חזינן בפ' בכ"מ כשיש ספיקות וחששות, שכתבו דהבו דלא לוסיף עלה, וכגון לענין הדלקה בבהכנ"ס שיש בו כמה מנינים, או לענין הדלקה באולמות וכינוסים וכדומה.

370 מנהג זה נזכר בפמ"ג בס' תער ב, ומקו"ח בס' תערב ב, ועוד רבים והוא זכר למקדש (עיין בנין שלמה סימן נג וה"ד בשד"ח חנוכה אות כד), ואינו חובה כלל, וכמו"כ ח"ו לברך עליו.

371 דנו בזה האח' לענין אולם שמחות וכו', והוא תלוי גם בטעמים, שלפי הטעם דאורחים י"ל שהוא תקנה קבועה בבהכנ"ס, שהיה בעבר מקום מפלט לבית ישראל, וא"נ מפני שיש בו בית דירה לחזן, וכמש"כ שבלי הלקט, משא"כ בשאר מקומות, וכמו"כ לדברי האומרים שהוא זכר למקדש, אבל למ"ד שהוא משום פרסומי ניסא ברבים, שפיר דמי.

ובמשנ"ב וכה"ח כתבו בית הכנסת והוא הדין בית מדרש, ולא הוסיפו גם

כל מקום אסיפה שהוא, ויל"ב. ובמנהגי וורמשיא עמוד רמב הביא מבעל החוו"י שאין חיוב הדלקה אלא בבית הכנסת שהוא מקום מיוחד לציבור, ומשום פרסומי ניסא, ולא בבית האבל וכדומה, עיי"ש. אולם י"ל דל"ד בית כנסת, אלא העיקר שיהיה מקום קבוע לציבור, וכן הסכימו רבים מגדו"ה וכן עיקר, ועפ"יז כתבנו בפנים.

372 דנו בזה האחרונים, והוא תלוי ג"כ בטעמים, דבפשטות כיון שמ"מ הוא בית כנסת, ושייך בו הטעם של פרסומי ניסא, מדליקין בו, ומאידך אפשר שאין בו טעם של אורחים, ואינו מוכרח.

והנה בשו"ת דברי יציב סו"ס ו דן בזה בבהכנ"ס שלא מתפללים בו בקביעות ולא הכריע, וכן דנו האח' בבהכנ"ס לשבתות בלבד, עיין שיח יצחק ס"י שכת ובשו"ת רבב"א ח"ח ס"י ערב שנחלקו בזה. ובאול"צ עמוד רנ בביאורים ד"ה ואם מבואר שאם אין רגילים להתפלל שם תמיד רק כעת, לא יועיל התפלה להתפלל שם ולהדליק (ומה שציינו שם לתשו' יא, שם מדובר באולמות, ולא בביהכנ"ס, ושטא ס"ל שאין נפ"מ בזה רק הכל תלוי בקביעות או לא).

ולהלכה נראה דסב"ל, ואין לברך אלא במקום שמתפללים בו בקביעות, אך צ"ע כמה היא הקביעות הנצרכת, ואפשר שאם יברכו בו כל ימי החנוכה הוי קביעות (וכעין קביעות של סוכה ז' ימים, ומזה למדו לאוהל בס"י שטו, וע"ע בס"י שיז גדר קיימא, ול"ד שלושים יום, כר"ס שטו וסכ' תכט ובעירובין וכל כה"ג). ולכאן גם שבתות הוי קביעות לשבתות, וי"ל דדמי לברכת מעין שבע בס"י רסז שגם שם נתקנה משום הציבור המאחרים וכו', וע"ע שם משנ"ת דין קביעות לענין ברכה זו, וצע"ע, ונראה מ"מ שאם זה בית כנסת המיועד לתפילות, אף שאין מנינים וכו', מ"מ אם יתפללו בו בשבתות בקביעות אפשר לסמוך ולברך, וכן ראיתי שנהגו בכמה מקומות, וכן אם מתפללים שם בחנוכה ה"ז קביעות, ורק יום אחד וכדומה לא חשיב.

373 כ"ה בשו"ת שיח יצחק ס"י שלח, ובחו"ש ואול"צ ועוד, וא"צ שיהיה גם תפלת מנחה, ואצ"ל שא"צ להתפלל שם שחרית.

374 אול"צ סוף עמוד רנ, וכ"ה בשם הגריש"א. ויש לבאר, דהיינו שזמן תפלה הוא הדבר המקשר את הציבור, ומאחר ובזמן זה מדליקים שפיר דמי, משא"כ שחרית, ודו"ק.

375 ועיין לעיל דחזינן בפו' שבכל ספק וחשש היו נמנעים מלברך בבהכנ"ס, באומרם שאינו אלא מנהג וחידוש, והבו דלא לוסיף עלה.

376 שבה"ל ח"ט ס"י קלג, ואול"צ עמוד רנ והגריש"א באשרי האיש ועוד. וכן המנהג פשוט.

377 במג"א ס"י תער סק"ב שנרות בהכנ"ס היו דולקים עד חצות ובפמ"ג שם, ובשו"ת כנף רננה ס"פ כתב דעד חצות עשויים הציבר לבא להתפלל [ובמקום שמתפללים גם אחר חצות כמו שמצויים קצת שטיבלאך ידועים, י"ל שישאירו את הנרות דולקים יותר, ומ"מ אין הכרח בכך לחוש כולי האי].

ומכל מקום גם אם לא עשו נרות ארוכים, כבר נפטרו בזה בבית הכנסת מחובת הדלקה, והבו דלא לוסיף עלה.

וגם אם הדליקו במנין הראשון בשקיעה או קודם השקיעה, ובאים מנין אחר של מדקדקים שרוצים להדליק בצאת הכוכבים וכדומה, די להם בהדלקה ראשונה.

378 פרדס יוסף החדש על חנוכה ע' רמד בשם הגרנ"ק ויבלחט"א הגרח"ק, ולמדו כן מדין תחנון בס"י קלא סקכ"ד.

ובמקום עבודה וכדומה שיש בו קביעות תפלה, אפשר להדליק גם ללא ס"ת, מפני שהוא מקום בפ"ע, ולא נטפל למקום אחר.

379 אף שאינו מקורה ואין לו דין "בית", ואדבריה הוא נקרא רשות הרבים (עיין משנ"ת בהל' רשויות ר"ס שמה ובבירורי הלכה שם דהוי פלטיא), מ"מ שם בית כנסת קבוע עליו, וכן המנהג, וכ"כ באז נדברו רבב"א ומועו"ז ועוד.

380 כנ"ל בהלכה הקודמת.

381 כנ"ל שם.

382 עיין לעיל שצריך קביעות מקום לתפלה כדי לברך שם, ובהערה עמדנו על שיעור הקביעות, ונראה שזה נחשב קביעות, וכן המנהג.

383 נתבאר שם, דמ"מ הוא מקום קבע לתפלה.

384 שאינו קבוע לתפלה, ואף אם הוא אולם של חרדים שרגילים בכך, מ"מ אין זה נחשב קביעות כלל, אלא בגדר "עשוי" לכך, והאנשים מתחלפים תדיר, ועשויים שלא להתפלל, ובכל יום הוא בגדר נמלך מיום קודם ותלוי בדעת אחרים, והבן. בשונה ממקום עבודה הנ"ל שכולם יודעים ומתאספים לשם בכוונה לכך, וכ"כ באול"צ פמ"ב-א. ובנידו"ד לכו"ע אין להדליק (בשונה מכינוסים הנזכרים להלן אות ו), מפני שכאן הוא אירוע פרטי על שם בעל השמחה, ועו"ל.

385 דנו בזה האחרונים בזמנינו אודות המנהג שנהגו בכ"מ שמברכים בכינוסים של חנוכה וכדו', ובפשטות נראה שזה תלוי בטעמים של ההדלקה בבהכנ"ס, שאם הוא משום אורחים הרי לא שייך כאן, ואם משום פרסומי ניסא הרי יש כאן פרסום נס גדול, אולם ז"א פשוט, דהא בודאי דבעינן ע"פ גדרי תקנת חז"ל, ואם אמרו בית כנסת הא ליכא, ואף אם יהיה המון רב, כמו שלא נוכל להתיר להדליק ברחובה של עיר שאין לו שם בית כנסת וכל כה"ג, וא"כ פשוט הוא שלא נדון בכל דבר לפי רוב ההמון, ולא ברעש ה', אלא כפי תקנת חז"ל, ומה גם שכל תקנה זו חידוש, כמו שכתבו הראשונים והאח', וכ"ש שאינו זכר למקדש.

ובעצם הדין מצאנו שיש המצדדים להקל בזה, כמש"כ באז נדברו ח"ה וח"ו וחי"א סל"ב לד, וכן במשנת יעקב ויד נתן שה"ד בחז"ע עמוד מד וכתב שיש להם ע"מ שיסמכו, ובפרט אם יתפללו ערבית (ויל"ד שבדבריו בע' נג מבואר שבודאי צריך שיהיו אלה המתפללים ועד כדי שיש לדון אם אחרים שלא התפללו מצטרפים, עיי"ש. ומיהו שם בודאי שמצטרפים, וכמו דמשמע מדברי המשנ"ב והביה"ל שם, שכתב ששייג בנקל למנין, ומשמע שגם מבחוץ שפיר דמי). אך רוח"פ דעתם אינה נוחה מכך, וכמש"כ בשבה"ל ח"ד סס"ה, ודחה דברי המתירים, וכן במנח"ח ח"ו ס"י סה, ודברי יציב ח"ב רפו והתעוררות תשובה ח"א קג, וקנין תורה ח"א סו"ס קלא ויעין יוסף תא, וצי"א חט"ו ל, ואול"צ פמ"ב יא ותשוה"נ ח"א שצח ועוד רבים, וכן דעת הגרש"א בהליכ"ש פ"ז ד, והגריש"א בישא יוסף ח"א קלח ועוד, ויש עוד ראיות לזה, וגם מד' המתירים עצמם יש לדון שיש שסותרים עצמם במק"א, ואכמ"ל. ובודאי שיש לחוש לסב"ל. ומה גם דמסתבר כוותיהו, ובפרט בדבר זה של הדלקת בהכנ"ס שאינו אלא חידוש, והבו דלא לוסיף עלה.

וזאת למרות אם יתפללו שם, דהא אינו קבוע לתפלה וכנ"ל, וגם מי שלא הדליק כלל לא מועיל לו, ולא יוכל לברך גם בעצמו, אך מאחר ויש מי שהיקל אין נראה למחות בידם, ואכמ"ל.

386 דלכו"ע אינו בכלל התקנה, וז"פ, וא"צ להאריך.

ובעצם נידון הדלקה ברחוב העיר וברחבי הארץ ראה מה שכתבנו להעיר בזה לעיל בענין מקום ההדלקה בהערה שם.

387 שו"ע, זכר למקדש.

ובשו"ת בצל החכמה ח"ב ס"י נ ועוד באח' מבואר שיהיה נוטה יותר לצד מזרח, ששם ארון הקודש, עיי"ש.

388 כ"מ מסת'מת השו"ע והפו', וכן יש להוכיח מד' הראשונים, וכמו שביאר בשו"ת בצל החכמה ח"ב ס"נ באריכות נפלאה, וכ"כ בשו"ת משנת יוסף הל' בהכנ"ס סמ"א, ושכן דעת הגרש"ד ועוד גדולים, וכן המנהג בכ"מ, ודלא כמו האומרים שיש מנהג בכה"ג להניח לימין ארון קודש, וז"א נכון, ומסתמא לא ברצון חכמים נהגו כן.

389 הנה יש לדון אם ישנה עדיפות להדליק בחלון בית הכנסת, כמו שישנה עדיפות בהדלקה בבית. ולכאורה י"ל דכיון שמבואר בראשונים שטעם ההדלקה לבאי בית הכנסת, האורחים, או כדי לברך במקהלות שבבית הכנסת, א"כ אין צורך להדליק ולפרסם גם לחוץ, שלא זו התקנה אלא לבאי ביהכנ"ס, אולם ז"א מוכרח, דכיון שההדלקה לאורחים יש לומר שזה יחשב כביתם, וכמו שבבית אדם מדליק בחלון, כך הם ידליקו בחלון לפרסם לרה"ר, והשמש שמדליק הוא כביכול שליח שלהם.

ומכל מקום בזמנינו הרי אין אורחים, וכמו שהעיר שבלי הלקט דלפי"ז

וכן מדליקין במקום גבוה בבהכנ"ס, כדי שיהיה נראה היטב, ואין לדקדק שיהיה פחות מעשרה³⁹¹.

פ"ט. בית כנסת שיש בו חלון בכותל מזרח שמדליקין בו נרות כל ערב שבת, וישנה אפשרות להדליק בצד דרום אצל הפתח ולא יהיה נראה לבני רשות הרבים כלל, עדיף לעשות כן להדליק בכותל דרום³⁹².

צ'. סדר הנרות הוא ממזרח למערב³⁹³.

וסדר הנחתם ועמידת המדליק, תלוי לפי המנהגים:

למנהג אשכנזים - עומד המדליק כשאחוריו בדרום ופניו לצפון (ולכן, יש להניח את הנרות על שולחן כדי שיוכל לעמוד אחריו), ומדליק ביום הראשון את הנר הימני שהוא הסמוך ביותר לארון הקודש שבמזרח, ולמחרת מוסיף נר לידו בשמאל ומתחיל להדליק ממנו וממשיך לימין³⁹⁴.

ולמנהג הספרדים - המדליק עומד ופניו לדרום ואחריו לצפון³⁹⁵ (ולכן, אפשר להדליק על חלון בית הכנסת, או על מדף המחובר לכותל), ומדליק ביום הראשון את הנר הימני שהוא המערבי ביותר, ואחר כך מוסיף לידו נר ומתחיל ממנו ופונה לימין, ולעולם מדליק משמאל לימין כלומר ממזרח למערב³⁹⁶.

זמן ההדלקה

צ"א. המנהג להדליק בבית הכנסת בין מנחה לערבית, והיינו שמתפללים מנחה קודם השקיעה, ובשקיעת החמה מדליקים, ומיד מתפללים ערבית³⁹⁷. ואם הם מתפללים ערבית מוקדם מפלג המנחה, ידליקו אחר פלג המנחה ומיד אחר כך ערבית³⁹⁸.

ואם אירע ונתאחרו עד צאת כוכבים, אף על פי כן ידליקו ואחר כך יתפללו כמנהגם³⁹⁹.

צ"ב. שכחו להדליק קודם ערבית ידליקו אחר ערבית קודם עלינו לשבח, ובלבד שיש עשרה⁴⁰⁰.

ואם לא הדליקו בזמן תפלת ערבית לא לפניה ולא לאחריה, והלכו לבתיהם, ואחר כך נזדמנו ובאו ללמוד שם ושוהים שם חצי שעה, יכולים להדליק בברכה⁴⁰¹. ויש החוששים מלברך על זה, ומדליקים בלא ברכה⁴⁰².

אדוארד מונטריי,הנרות, 1865, מוזיאון הלוורדס, לונדון

אזדא טעמא דהדלקת בהכנ"ס וכן"ל, ואף שיש ליישב המנהג, מ"מ הרי הוא מיושב טפי לפי הטעם השני, ומה גם שהשו"ע הזכיר רק את הטעם השני של פרסומי ניסא, ובפשטות הוא פרסומי ניסא רק לבני ביהכנ"ס ודיו, אף שאפשר להרויח גם פרסום לבחוף.

ולכן, לא ראינו שהקפידו כ"כ להדליק בחלון, אלא נהגו להדליק על השולחן (איברא שרק לבני אשכנז שהמדליק אחוריו לדרום ופניו לצפון בודאי צריך שולחן, אבל לספרדים שאחוריו לצפון ופניו לדרום לא היה צריך שולחן כלל, ומ"מ חזינו מקומות שעשו על השולחן, וכ"מ קצת באח' שהזכירו "שולחן", ועיין כה"ח אות סז, ולא נחתו להא שידליק בחלון), ויש מהראשונים שכתבו שידליק באמצע בהכנ"ס (בעל העיטור, ותניא רבת), ודו"ק.

390 שהרי לחלק מהטעמים יש תועלת בדבר [וכן משמע קצת ממה שהבאנו להלן באופן שאין עשרה, אבל רואים מבחוף דמהני להדליק בבהכנ"ס בברכה], וכ"ש באורו של מומרים שיכול להועיל להם קצת ולהדליק בהם ניצוץ, ושפיר דמי. אך אין זה משקל אם ימעט אפילו משהו מפרסום לבאי בהכנ"ס.

391 משנ"ב כז מהפמ"ג ועוד.

392 כן השבנו במק"א שיש להם חלון במזרח וכו', שאין ענין בכך (וזאת כמו שכתבנו לעיל שהעיקר לפרסם לבני בית הכנסת ולא לבני הר"ר כלל, ולכן זה אינו שיקול כלל), ואדרבה, מנהג ישראל תורה שמדליקין בכותל דרום, וכמש"כ מרן השו"ע, ולא במזרח. וזאת ועוד שבב"י ס' תרעה מובא בשם הנימוק"י שיש עדיפות שלא להדליק במקום שמדליקים בו כל השנה, וע"ע שם, וי"ל. וע"ע גם במו"ק, וכה"ג כתב הרמ"א ס"ז בהדלקה בבית, וה"נ י"ל כן.

393 רמ"א ורוה"פ, זכר למקדש.

394 משנ"ב סקמ"ג.

395 כה"ח אות סט.

396 אף שאינו סמוך לארה"ק, ושו"ר שכ"כ באל"צ.

397 רמ"א ס"ז (ע"פ אבודרהם ומהרי"ל), והיינו אף הנוהגים להדליק בביתם בצאה"כ, מ"מ בבהכנ"ס לא הטריחו, וכמש"כ המשנ"ב [וראה בדברינו בר"ס תערב בדין זמן ההדלקה, וסדר התפלה בחנוכה, והנוהגים להתפלל ערבית בזמן, ידליקו קודם ערבית כשיבואו לבהכנ"ס לאחר הדלקה בביתם].

398 כ"כ בזב"צ ועוד באח'. והנה באול"צ כתב שעדיף לכתחילה להדליק אחר השקיעה, וזה בודאי מוסכם, אך הרי הנוהגים מפלהמ"נ הוא מפני הנחיצות וא"א לעכבם. ומ"מ נראה שבזו"ז שאין כ"כ נחיצות בודאי ראוי לעשות כן, כי אף הזב"צ דיבר לפני מנהגם, ועיין להלן רס"י תערב מש"כ בזה.

399 משום שחכמים שקדו על תקנת הציבור שיפורסם הנס ברבים ולא יעזבו, וכ"כ במהרש"ם ח"ט סי' לט, וכן דקדק באור אליהו עמוד תסח מהרמ"א, וכ"מ מכל הפי'.

400 כ"ה באח' משם שו"ת שרגא המאיר ח"ז סמ"ד, דהעיקר שיהיה בציבור ובהכנ"ס קבוע, וגם סמוך לערבית.

401 בשו"ת משנה שכיר (סי' רב) כתב שבכה"ג שלא בירכו ונקבצו אח"כ ושוהים שם חצי שעה יכולים להדליק, עפ"ד הריב"ש וכו', וה"ד בחז"ע עמוד מח לענין ברכה באולמות וכו', עיין שם, אך גם הרי לא איתאמרא מילתא בהכרע, אלא כסיוע לדין אולמות וכנסים שעושים בחנוכה שיש בהם פרסום רב וכו' (ולעיל כתבנו בדין זה שאינו מוסכם כלל), ומכל מקום נראה שמדינא אפשר לברך ע"ז, ועדיף מדין האולמות, שהרי יש כאן את כל תנאי ההיתר לברך בבהכנ"ס, והיינו שהוא בהכנ"ס קבוע, ומתפללים שם בקביעות, ויש עשרה, ואף עתה הלא התפללו שם ושכחו.

402 כן נראה שלפי הדעות שיובאו להלן שאין מדליקין אלא כשיש תפלת ערבית דווקא, י"ל שבנידו"ד ג"כ לא יברכו, כי אף שהתפללו קודם לכן, מ"מ כיון שהלכו ועשו היסח דעת, הוא ענין אחר, ולא נחשב סמוך לערבית, ודו"ק. **403** כן דעת הגריש"א והגרח"ק בתורת המועדים על שוה"ל סקל"ג, וכן דעת הגרשה"ו בקובץ מבית לוי.

404 כן דעת הגרשוז"א בהליכ"ש (פ"ז ג) אך כתב שידליקו נרות ארוכים עד שיתאספו לתפלה, עיי"ש. ואי מהא י"ל דגם הוא חשש לתפלת ערבית, וה"ז כעין הדלקה בערב שבת שהקיל המשנ"ב להדליק גם קודם מנחה במקום צורך, אף ששם הוא שעה"ד [וגם מצאנו כמה דברים שבערב שבת שונה

משאר ימים], וי"ל ב', ובחו"ש עמוד שיד ג"כ ס"ל שא"צ להמתין עד ערבית. דוגמאות להנ"ל:

א]. ממשיכים ללמוד (כגון בישיבה) ומתפללים בסוף הסדר.

ב]. מתקבצים בלילה ללמוד (כולל ערב) ואח"כ מתפללים.

405 דין זה תלוי גם הוא בטעמים הנוכרים בהדלקת ביהכנ"ס, שאם משום האורחים צריך שידלק חצי שעה. אולם אם משום פרסומי ניסא במקהלות י"ל שא"צ שיהיה חצי שעה, ועו"ל בזה. ובשו"ע נקט הטעם דפרסומי ניסא, ומ"מ יש לחוש לטעם שני. ואף לטעם זה של פרסומי ניסא, י"ל דמ"מ תקנוהו כעין ההדלקה בבית ככל פרטיה.

ובמשנ"ב (סי' תרעג סקי"ג, ובסי' תרעה סק"ו) משמע שיהיה דולק חצי שעה, אולם יש לדחות שלענין השתמשות בנר או סלטול, ה"ז גורם שלמפרע לא יהיה נראה כנר מצוה, משא"כ בכיבוי הנר, ועיין, ובעצם הדין נחלקו האח', שבשבה"ל ח"ח סי' קנו ועוד כתבו שלא לכבות, אולם במקו"ח סי' תערב ס"ב משמע שמכבים הנר. וכ"כ באריכות בשו"ת מלמד להועיל ח"א סי' קכא ושו"ת שרגא המאיר ח"ו ועוד באח'. וגם היה מנהג כן בכ"מ, ומיהו לכתחילה אין לעשות כן, ויש להשתדל כפי האפשר שלא לעשות כן.

406 שכל עיקר תקנת ההדלקה בבהכנ"ס מבואר בראשונים שהוא מפני שיש בזה פרסומי ניסא לרבים, וכמשנ"ת לעיל, והשו"ע לא הוצרך להזכיר זאת, ודי במש"כ שזה משום פרסומי ניסא, ובודאי שצריך עשרה (וכעין מש"כ הפי' בס' תרפט לענין פרסומי ניסא במגילה שלא בזמנה, או לברכת הרב את ריבנו), וזה מובן מאליו לפי טעם התקנה, ומן הסתם אורחא דמילתא דבהכנ"ס שיש מנין, וכ"מ בד' הפי' דלהלן, ואפילו אם יבואו אח"כ מנין עשרה ויראו את הנרות דנו הפי', וכדהלן, ודו"ק [ולהלן יבואר שצריך לכתחילה שגם בברכות יהיו עשרה שישמעו הברכות].

407 לפמשנ"ת בסמוך שעיקר התקנה בבהכנ"ס שיש רבים, אמנם בשו"ת בית דוד (סימן תעד) דן במקרה שהלכו כל בני הבהכנ"ס, ואמר אחד מהם שיכנס אח"כ לבדו וידליק שם, וכתב ע"ז שידליק בביתו בברכה ואח"כ ידליק בבהכנ"ס ולא יברך שם שנית, דאפשר שאם אין ציבור א"צ להדליק והוי ברכה לבטלה, עיי"ש. ומשמע שמסופק, אולם שאני התם במעשה שהיה מי שרצה להדליק, אולם מדינא נ"ל שא"צ להדליק כלל, דבודאי לא ע"ז נאמרה התקנה.

408 בשו"ת ר"פ (ח"ב סימן סב) דן בזה אם מועיל להדליק בברכה בפני עשרה שחלקם נשים, וכתב לדון מההיא דסימן תרפט במגילה שגם נשים מצטרפות עי"י"ש, וכי יש לדון לענין קטנים שדנו בזה הפי' שם. ובאול"צ פמ"ב תשו' טו כתב שבספר ברכת יוסף ידיד ח"ג סל"ג כתב שפרסומי ניסא הוא לאנשים דווקא ולא לנשים או קטנים, ע"כ, ומסיק דסב"ל. ומאיך בחז"ע עמוד נג הביא כמה פוסקים שכתבו לצריך נשים וקטנים לעשרה וסמך על דבריהם להלכה (אלא שלא נזכרו שם דברי הרב ברכת יוסף ידיד הנ"ל).

ונראה שיש לחוש לסב"ל דקיי"ל בכל דוכתא, ובפרט שכל הדלקת נ"ח בבהכנ"ס אינו אלא מנהג וחזינו בפו' טובא שבכל ספק צידדו להקל, ועוד יש לפלפל בזה ע"פ הדמיון למגילה, ואכמ"ל, ולכן סב"ל.

ואם כעת יש עשרה בצירוף נשים או קטנים, ואח"כ יבואו עשרה גדולים, נראה שאפשר לסמוך לברך דהוי ס"ס בצירוף המג"א וביה"ל, והגם דקיי"ל שאף בס"ס לקולא וכמש"כ בס' רטו, וכ"כ באול"צ בנידו"ד, מ"מ מאחר ורבים מתירים בזה ובוה, ונוטים הדברים לברך אין לחוש כאן לסב"ל, ודו"ק. שוטה נראה שאינו מצטרף לכו"ע, וכן ישן וכדו'.

409 בספר אור אליהו עמוד תפה הביא מהגר"ח קניבסקי שגם אם נראה לעשרה מבחוף מצטרפים למנין להדליק ולברך, ע"כ. וכתב לסייע לזה ממש"כ המשנ"ב שראוי להביא עוד אנשים (מבחוף) כדי להשלים מנין, עיי"ש. אולם ז"א ראיא, ד"ל שרק כשהם בתוך בית הכנסת אפשר לברך, ולא כשרואים מבחוף, שהרי התקנה לא נעשתה לבני רה"ו, וכע"ז כתבנו לעיל בענין מקום ההדלקה שיש לדון אם בכלל ישנה עדיפות להניח בחלון בית הכנסת עיי"ש, וי"ל.

וזאת ועוד יש להעיר, שכל זה יתכן באופן שבאותה העת ממש נמצאים אנשים ברחוב ורואים את ההדלקה, אבל מה שיש עוברים ושבים אינו פשוט לברך כלל, שהרי להלן הבאנו מחלוקת פוסקים באופן שכעת אין עשרה ורק אח"כ יבואו עשרה, ויש הרבה שחששו מספק ברכה, וכאן גם כן, הרי זה כמו

צ"ג. במקום שמתפללים ערבית מאוחר מאיזו סיבה, עדיף להמתין בהדלקת הנרות בזמן שרוצים להתפלל, כדי שיהיה סמוך לתפלת ערבית⁴⁰³, ויש אומרים שאין קפידא בכך⁴⁰⁴.

צ"ד. יש להשאיר את הנרות דולקים בבית הכנסת חצי שעה [ויתנו אותם שמור מחשש שריפה], ובמקום צורך ודוחק אפשר לכבות גם תוך הזמן⁴⁰⁵.

ציבור עשרה בזמן ההדלקה

צ"ה. בהדלקת נרות בבית הכנסת צריך עשרה, ואם לא כן אין לברך על הדלקה זו⁴⁰⁶, ומן הדין פטורים לגמרי גם מלהדליק⁴⁰⁷.

וצריך לכתחילה שיהיו עשרה גדולים ובני דעת, וכמו כן אין לצרף נשים או קטנים, אפילו שהגיעו לחינוך, אבל ידליקו בלא ברכה. ואם אחר כך יבואו עוד אנשים גדולים, אפשר לברך לכתחילה⁴⁰⁸.

ואם אין עשרה בבית הכנסת אבל רואים את הנרות ברשות הרבים דרך החלון, יש אומרים שיכולים לברך⁴⁰⁹. ומכל מקום אם הביא אנשים מבחוף לבית הכנסת, בודאי שיכולים לברך, אף שאינם מהעשרה שהתפללו שם⁴¹⁰.

צ"ו. אם אין עשרה בבית הכנסת אבל עשויים להגיע עשרה, וכגון שהוא ערב שבת וחוששים מלאחר את ההדלקה אחר מנחה, ורוצים להדליק קודם שיבואו מנין, נחלקו בזה הפוסקים, ולמעשה ספק ברכות להקל⁴¹¹.

צ"ז. חובת עשרה בבית הכנסת הוא בזמן ההדלקה, וגם נכון לכתחילה שישמעו את הברכות בעשרה⁴¹².

צ"ח. מן האמור יש לשים לב, שיהיו עשרה בבית הכנסת בזמן ההדלקה, ולא די בכך שבסמוך לכך התפללו ערבית במנין. ולכן, יש לוודא שנשארו עשרה בבית הכנסת ולא יצאו מקצתן⁴¹³. וכמו כן במוצאי שבת שמדליקים אחר התפלה, יש לציבור להמתין [אם הגיע זמן ההדלקה⁴¹⁴], וכל כיוצא בזה.

צ"ט. העולם נוהרים מאד להיות אצל הדלקת השליח ציבור בבית הכנסת, ובפרט הדלקה ראשונה⁴¹⁵.

אדוארד מונטריי,הנרות, 1865, מוזיאון הלוורדס, לונדון

שאח"כ יראו עשרה ולא באותו עת ממש, וזה אינו מצוי, ודו"ק, וי"ל דכל שהם קרוב באותו זמן ממש, ה"ז כמו שעת ההדלקה, ודוחק. [וכמו"כ בודאי שבני רה"ר לא שומעים הברכות, אך י"ל שזה אינו מעכב וכמו שכתבנו להלן, ודי שיהיו עשרה שיראו ההדלקה].

וגם באופן שאם יבואו אח"כ עשרה מועיל, משמע שזה רק כשיבואו בפעם אחת, שנעשה פרסום ל"רבים", אבל אם כל פעם באים מקצת אנשים, אף שבכללותם יהיו עשרה, אין זה לרבים, אלא להרבה יחידים [וממילא רק אם ברה"ר רואים בפעם אחת עשרה מהנין], וצע"ע. אמנם אם יש נשים וקטנים נראה שיש לצרף אותם לכך.

410 כ"מ מדברי המשנ"ב וביה"ל שיביא אנשים מבחוף, דלא הצריכו שיהיו דווקא אלה המתפללים שם, וכן"ל בהערה הקודמת. ואמנם יש באח' שפלפלו אם מצטרפים שלשה או ארבעה שכבר התפללו, והעירו בזה לעיל בענין ברכה באולמות וכנסים ובהערה שם, ואכמ"ל.

411 במג"א כתב שאפשר להדליק אף אם לא באו עדיין עשרה כל שיבואו אח"כ, וכ"מ במהרי"ל וה"ד בח"א ומשנ"ב, וכ"כ המקו"ח ושכן המנהג בוורמיישא. אולם היעב"ץ במו"ק כתב לדחות דבריו, ושאף מהרי"ל לא אמר אלא להדליק אבל לברך אי אפשר בלא עשרה באותו עת, וה"ד החיד"א במחז"ב סק"ז והגרח"פ במל"ח סכ"ז לג, וכן השע"ת סק"ט וסקי"ב.

ולדינא הנה המשנ"ב הסכים לדברי המג"א, ובביה"ל האריך בזה, וסיים שהמדליק בברכה יש לו ע"מ לסמוך, ואם בנקל ישיג מנין בשעת ברכה הנה מה טוב, אבל בכה"ח אות עח כתב שאין לסמוך ע"ז משום סב"ל [וגם המשנ"ב קצת חשש לכתחילה להשיג עשרה]. ומנח"א סו"ס סח כתב שכמדומה שנוהגים כהמג"א, וכ"כ בחז"ע שהעושה כהמשנ"ב שפיר דמי, אבל בתשוה"נ ח"א סי' שצח כתב שאין לברך בלא עשרה, ושכ"ד הגר"ח מבריסק, וכ"כ באול"צ לחוש לזה, וכן בדין דקיי"ל סב"ל, ובפרט שראינו גדולים ושלמים שחששו לדברי היעב"ץ. ונוסף ע"ז העיר בספר אור אליהו עמוד תפו ש"ל שאף המג"א לא היקל אלא בערב שבת, ושכן נראה שהבינו כמה אחרונים, כיעו"ש. ועל כולנה שאינו אלא מנהג וחידוש, ובודאי אין להכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, ודו"ק.

אמנם אם יש מנהג ברור שפיר דמי, בדמקום מנהג ל"א סב"ל, כידוע, ואולי זו סיבת כמה אח' שכתבו שאפשר לברך, אך מ"מ זה רק במקום שנהגו.

412 הנה לדעת המג"א אפשר להדליק בלא עשרה אם אח"כ יבואו עשרה ויראו שפיר, אבל אנו חיישינן לדברי היעב"ץ ודעימיה שאין לברך אם אין עשרה באותו עת (וכמו שנתבאר).

ויש לנו לדון אם די לנו בכך שיש עשרה בעת ההדלקה או שצריך שיהיו עשרה גם בזמן הברכה, ושישמעו את הברכות, ונתעוררנו לזה ממש"כ זובחי צדק (ח"ב סכ"ט) שפרסומי ניסא אצל ההמון הוא בעיקר בברכות, עיי"ש, והיינו דאל"כ אינו נראה כהדלקת נ"ח, אף שיש היכירא בשונה מימות החול (וכמשנ"ת שמדליקים במקום שונה מימות החול), וגם בביה"ל בסוה"ד כתב שהנה מה טוב להשיג מנין "בשעת ברכה", אך הוא בודאי אינו מוכרח שתלוי בברכה, אלא בשעת ברכה שאז מדליקים.

ומ"מ נראה דכולי האי אין לחוש כ"כ, ודיינו לחוש כנגד המג"א שיהיו עשרה בשעת ההדלקה, ולא סגי במה שיראו אח"כ עשרה, אולם בכה"ג שישמעו את הברכות בעשרה לא חזינו שהקפידו כ"כ.

413 ואם התחילו בברכה ויצאו מקצתן, יש לדון אם די לסיים את הברכה שהתחיל בה או גם שאר הברכות, כעין מש"כ בס"י נה וקמא ועוד.

414 ובמקומו נת' שאם לא הגיע הזמן, והציבור ממהר, כגון שמחמירים בזמן ר"ת, א"כ לא ידליקו בבהכנ"ס, ואין עליהם שום חשש.

415 כ"ה לשון המקו"ח כאן ס"ז. ואמנם אינה הלכה אלא הנהגה, מ"מ חזי מר דחתים עלה והזכיר מנהג זה.

ויש שהבינו מזה שהכוונה שיתקבצו סביבו בני בית הכנסת (ואכן כן רואים מנהג העולם שמתקבצים, וראיתי גם גדולי תורה חלקם בחיים לאו"ט שנהגו כן), ואכן יש בזה תחיבות המצוה, אולם מ"מ נראה שאין זה מוכרח בכוונת המקו"ח כלל, אלא הכוונה שיהיו בבית הכנסת בזמן ההדלקה, שהרי מנהג זה הוא לפרסומי ניסא כמש"כ הראשונים והשו"ע, וא"כ בודאי שטוב הדבר להיות חלק ממצות פרסומי ניסא, וכעין קריאת המגילה שברוב עם הדרת מלך הן בקריאתה והן בברכה אחרונה של המגילה, וכמו"כ הוא גם לחביבות

המדליק בבית הכנסת

ק'. כל אדם יכול להדליק את נרות חנוכה, ויש מקומות שהמתפלל ערבית הוא מדליק⁴¹⁶, ויש מקומות שמכבדין אורח⁴¹⁷, ויש מכבדים את רב המקום, וכן ראוי לעשות משום כבוד התורה, על כל פנים בלילה הראשון⁴¹⁸.

וקטן אין לכבדו לכתחילה, משום כבוד הציבור⁴¹⁹.

אבל (תוך שנה לפטירת אביו או אמו, או תוך שלושים לשאר קרובים), יכול להדליק חוץ מלילה הראשון שמברכים שהחיינו עדיף שאחר ידליק בבית הכנסת⁴²⁰. ואם ניגש להדליק אין להחזירו בפרהסיא⁴²¹, ויש מקומות שלא הקפידו כלל על כל זה⁴²².

ק"א. מי שהדליק כבר בבית כנסת וגם הדליק בביתו, ואחר כך נזדמן לבית כנסת אחר, יכול להדליק ולברך שנית⁴²³.

ק"ב. לכתחילה המתחיל בהדלקת נר חנוכה בבהכנ"ס יגמור להדליק את שאר הנרות, אולם בערב שבת שממהרים להתחיל בתפלה, יכול השליח ציבור להדליק נר אחד והשמש יסיים⁴²⁴.

אם יוצאים ידי חובה בהדלקת בית הכנסת

ק"ג. הציבור ששומעים ורואים את ההדלקה בבית הכנסת, אינם יוצאים בכך ידי חובה וצריכים לחזור ולהדליק בביתם ולברך את כל הברכות, גם אם הם גרים לבדם בבית⁴²⁵.

והאיש שהדליק בעצמו את הנרות בבית הכנסת, גם הוא צריך לחזור ולהדליק בביתו, ומברך את כל הברכות כדי להוציא את בני ביתו ידי חובה⁴²⁶ [וגם אם יש לו ילד קטן או ילדה שהגיעו לחינוך, מברך להם הכל⁴²⁷]. אבל אם הוא גר לבדו יחזור להדליק ויברך את הברכות חוץ מברכת שהחיינו שכבר בירך בבית הכנסת⁴²⁸, ויש אומרים שגם ברכת שעשה ניסים לא יברך בביתו, אם כבר בירך בבית הכנסת⁴²⁹.

ואכסנאי (אורח) שהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, אין צריך להדליק באכסניא לכל הדעות, אלא אם כן אין מדליקין עליו בביתו⁴³⁰.

ק"ד. מי שהדליק בביתו ואחר כך הלך לבית הכנסת ומדליקים שם נרות, יכול לברך כל הברכות⁴³¹.

במה דברים אמורים, כשהציבור עצמו לא הדליקו, אבל אם כולם הדליקו בביתם, ואח"כ נתקבצו להדלקה, יכול לחזור ולהדליק חוץ מברכת שהחיינו⁴³², ויש אומרים גם חוץ מברכת שעשה ניסים⁴³³, ויש אומרים שיכול לברך⁴³⁴.

ק"ה. פרטים שונים:

יש להקפיד בנרות בית הכנסת ככל דיני נר חנוכה⁴³⁵, והידור מצוה בשמן זית⁴³⁶, ושלא יהיה מאוס⁴³⁷, וכדומה.

ואסור להשתמש לאורן אפילו תשמיש מצוה, כגון להתפלל או ללמוד לאורו⁴³⁸, וכל שכן תשמישי חול ושימושים של חול אסורים ואפילו לאחר שעבר חצי שעה מהדלקת הנרות, ואפילו בנר השמש⁴³⁹.

אחר ההדלקה, אומרים הנרות הללו, ומזמור שיר, כמו שנוהגים בבית⁴⁴⁰.

המצוה, וא"צ דווקא להתקבץ סביבו, כנלענ"ד.

ומיהו בודאי שצריך שיהיו עשרה שיראו את ההדלקה וכו"ל.

416 כ"מ מהרמ"א ושא"א שהזכירו ש"צ, אך י"ל שבהדלקה לבד הוא נעשה ש"צ, אך בכ"מ משמע טפי שהש"צ המתפלל הוא זה שהדליק.

417 א"א מבוטשאטש, וע"ע בלקט יושר ע' 151, דהא נתקן בשביל האורחים, וי"ל.

418 ידוע בכ"מ אצל הספרדים ועוד שנוהגים כן, וכן בספירת העומר וכדומה.

419 דברי יציב שרגא המאיר אז נדברו קנין תורה משה"ל תשוה"נ, ועוד באח', וכ"ז מלבד עצם דין הדלקת קטן בסי' תרעה ס"ג, וראיתי ביסודי ישורון ועוד שהגר"מ פיינשטיין מיקל, והיינו מן הדין, ואפילו לדעה שניה בסי' תרפט, אך באשרי האיש מובא שהגר"ש"א אמר שאינו מועיל כלום, ויש לכבות ולהדליק שנית בברכה, ע"כ. ואמנם למעשה אין לעשות כן, אך לכתחילה בודאי יש להזהר.

420 עיין משנ"ב מד ושעה"צ נ.

ודע עוד, שבביתו מותר לכתחילה, וא"צ לומר לאשתו להדליק, כי רק בציבור הקפידו.

421 בספר אור אליהו עמוד תפט דן באם התחיל האביל יגמור, משם הגר"ח ק, וכ"כ חז"ע עמוד נט, ודלא כהאדני פז שהפליג שאם אין אחר חוץ מהאביל ידליק בלא ברכת שהחיינו. ולכאורה נראה לומר שגם אם הלך בפרהסיא יתכן שאין להחזירו משום בושות האדם (ובעו"ה בכוכ"ז דברים מקפידים על דקדוקי מנהגים, ולא על עיקרי תורה של כבוד האדם, ומעירים לאנשים ברבים על דקדוקים בעלמא, ודי בזה).

ועוד היה אפ"ל שלא להחזירו מפני שעיקר הקפיידא באבל הוא משום שזו עת שמחה, ולא כדאי שאביל יברך עבורם (ול"ד משום כבוד הציבור), ואם יחזירוהו בפרהסיא הרי אדרבה ניכר טפי הענין וגורם עגמ"נ טפי (ובינ"ט בכל כה"ג בודאי יש להזהר שלא יהיה כאבולות בפרהסיא, והוא ע"א), אך זה אינו מוכרח, כי י"ל שהקפידו טפי על כך שאביל מברך ואין שמחת הציבור שלימה, ומה שדוחים אותו אין זה אלא פרסום על אבולות, אבל מ"מ בעת ברכת שהחיינו נשארת השמחה לציבור, וכן מוכח ממש"כ באח' לדון עד כדי כך שאם יגמור את הברכות או לא.

422 כה"ח (אות עג) אחר שהביא ד' האח' שכתבו שאביל לא ידליק, סיים בשם עולת שמואל שכתב שיש מקומות שאין נזהרין מזה, עיי"ש. וידוע שאצל הספרדים ברוב המקומות לא מקפידים בכה"ג. וכן הזכרנו לעיל בסי' עתר לענין תפילות, עיין שם.

423 דהוי הדלקה לצורך ציבור, וה"נ ל"ש, ואפילו בעלמא יכול אדם להדליק לחבירו ולברך עבורו, ואף אם הוא רק משום ערבות, הלא גם כאן אחד טעמא הוא כדי להוציא אורחים, ועוד ש"ל שאף ללא טעם דערבות דינא הכי, דהוא תקנה קבועה לבהכנ"ס, ולא מבעיא לטעם שני שעשוי לפרסומי ניסא, אלא אף לטעם ראשון שמעיקרא נתקן להוציא אחרים י"ח, מ"מ כבר נעשה כמו חלק מתקנת התפילות וכדומה, וביב"א ח"ז סוסנ"ז כתב כן מדנפשיה בפשטות שיכול לברך ולהדליק בבהכנ"ס אחר.

424 עיין רמ"א סוס"ז ומשנ"ב שם.

425 רמ"א ס"ו.

426 משנ"ב מה, וכה"ח עד.

הדלקה מפני החשד

ק"ו. חצר או בית שיש לו שני פתחים משני רוחות, צריך להדליק בשני הפתחים, משום החשד של בני רשות הרבים שיחשבו שלא הדליק⁴⁴¹.

אולם, בזמן הזה הרבה שמדליקים בתוך הבית, אין בזה חשד, ודי לכתחילה להדליק בפתח אחד⁴⁴².

ק"ז. אמנם יש שהחמירו בזה גם בזמנינו⁴⁴³, ולמעשה, אף על פי שאין הלכה כן, מ"מ נזכיר לשיטתם כמה פרטים בזה:

א]. אפילו כל הבתים שבחצר שיין לאחד או שאין לו שם רק בית אחד, צריך להדליק בשניהם⁴⁴⁴.

ב]. אם שני הפתחים באותו צד, די להדליק בפתח אחד ואין חוששים שנראה כשני בתים⁴⁴⁵, ולאו דווקא רוח אחת אלא כל שנראה השטח כאחד די בהדלקה אחת⁴⁴⁶.

ג]. שני בתים או שבית אחד חלוק מתוכו, אף על פי שהם של אדם אחד צריך לדליק בשניהן, ויש מקילים, וכן הלכה⁴⁴⁷.

ד]. בשני חלונות לכוונים שונים אין חשש⁴⁴⁸.

ה]. מי שנסע מביתו לשבת וכדומה ומדליק בבית שהגיע לשם, גם הוא ידליק מפני החשד, לשיטת המחמירים הנ"ל, וזולת אם ניכר שאין אנשים בבית⁴⁴⁹.

ק"ח. עוד פרטים לשיטות המחמירים אף על פי שאין הלכה כן:

א]. אין מברכים על הדלקה מפני החשד⁴⁵⁰.

ב]. כבה הנר אין צריך לחזור ולהדליקו⁴⁵¹.

ג]. אפשר להקל בהידורי המצוה, אך שיהיה בזמן ולא יאחזנה בידיו וכדומה⁴⁵².

ד]. המדליק נר זיכרון וכדומה, שאינו למצוה⁴⁵³.

סימן תערב

זמן ההדלקה

תחילת הזמן

א'. בזמן הדלקת נרות חנוכה נחלקו הפוסקים⁴⁵⁴:

ולמעשה השו"ע (ר"ס תערב) כתב שמדליקים עם "סוף השקיעה", ופירשו האחרונים שהכוונה בצאת הכוכבים, וכן הלכה⁴⁵⁵.

שמדליקים בתוך הבית כ"א מסיבה שלו, אם ע"פ הלכה לשיטתם או ע"פ נוחות וכו', כידוע, ולכן גם בזה"ז אי אפשר לומר שיש חשד, וכן נקטו הגרשז"א בהליכ"ש והגרשה"ו בקובץ מבית לוי, והחו"ש וחז"ע ואול"צ ותשוה"נ ח"ג רטו ועוד רבים.

443 כ"ד הגריש"א באשרי האיש פל"ה ס"ו, וצ"ל שאע"פ שיש הנוהגים להדליק בפנים, מ"מ כיון שע"פ הלכה היה צריך להדליק בחוץ, והם עושים שלא כדין לשיטתו, לא מתחשבים בהם, ודו"ק. וגם הגרשז"א נהג להחמיר כן למעשה למרות שלא סבר כן לדינא וכמש"כ בהליכ"ש, וכ"ד הגר"ח ק שליט"א ועוד. ומ"מ לדינא העיקר דליכא חשדא, כיון שבמצאיאות כולם יודעים שישנם הרבה שיטות והנהגות, ועו"ל.

444 משנ"ב נא.

445 גמרא שם ושו"ע שם שאין חוששים אלא לבני מתא ולא לבני העולם.

446 כה"ח פה.

447 עיין משנ"ב סקנ"ג שהביא הדעות בסתם ויש, ובזה ודאי אף הגריש"א לקולא.

448 עיין תשוה"נ ח"ג רטו ועולת יצחק ח"א פה, וכ"כ בחו"ש ובאשרי האיש ועוד, דלא כהאול"צ שנסתפק בזה.

449 עיין הליכ"ש ועוד בספרים.

450 רמ"א ס"ח ועוד [ואף אם טעה ולא בירך בתחילה וכל כיוצא ב.].

451 שלא חיבבו חז"ל מה"ט אפילו בביתו.

452 דהעיקר שיהיה נראה שעשוי לנ"ח, ודי בנר אחד.

453 צ"ע בזה, דגרע מנרות הידור וכדו' דשם נר עליהם.

454 בשבת (כא:): מצותה "משתשקע" החמה וכו', ונחלקו הראשונים בביאור הדבר: שיטה א' - שהכוונה לתחילת שקיעת החמה (והיינו שקיעה שניה כדעת ר"ת ורוב ככל הראשונים, שכידוע לא ס"ל כהגאונים), והיינו בתחילת בין השמשות, וכמבואר ברשב"א וריטב"א ור"ן ומאיירי (בשבת שם), וכ"ה באו"ח (הל' חנוכה טו), וכ"מ בתשו' הגאונים (שע"ת סימן רלג) ובה"ג הל' חנוכה הובא בד' הראשונים. שיטה ב' - שהכוונה בסוף השקיעה, והיינו בצאת הכוכבים, כדעת ר"ת וכמש"כ בספר הישר סימן רכא, וכ"ה בתוס' זבחים נו. ומנחות כז, וכ"ה במנהיג (הל' חנוכה קמז), וכ"ה בהגמ"ר (רפ"ב דשבת) שהכוונה לסוף שקיעה דהיינו צאה"כ (וכ"ה בביה"ל ובמשנ"ב ר"ס תערב בשם המרדכי להדיא דס"ל כן), וכ"כ הרא"ש (פ"ב שבת סימן ג) שהכוונה לתחילת הלילה, וכ"ה באגודה ועוד, וכ"כ הטור סימן תערב, וכ"ד אביו הרא"ש שיש להדליק מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה, וכ"ה בתרוה"ד (סי' קב), וביאור הענין שמש"כ הגמ' משתשקע החמה יש להבינו כפשטו מיד אחר השקיעה, והאחרים מפרשים דהכוונה סוף שקיעה, שלכן כתבו משתשקע ולא בשקיעת החמה. ובדעת הרמב"ם - שכתב שמדליקים עם שקיעתה משמע בפשטות כדברי הראשונים הנ"ל בשיטה א', וכ"כ היד אהרן בשם רבו, אולם מדברי הב"י והשו"ע משמע שמפרש את הרמב"ם כשיטה ב', אמנם עיין בביה"ל ד"ה ולא מקדימים שכתב שאפשר לפרש כוונת הרמב"ם כשיטה א', ובזה ניחא ליה מה שכתב שלא יקדים, שאם הפירוש הוא סוף שקיעה קשיא ליה למה לא להקדים, עיי"ש. אמנם ז"א קשה כ"כ ויבואר עוד, וע"ע בתשו' המהר"ם מרוטנבורג בספר שערי תשובות ח"ג שפז.

455 הנה בדעת השו"ע מבואר ברור "סוף שקיעה" שהכוונה לצאת הכוכבים,

ומאחר והפוסקים הנ"ל דיברו לפי שיטת רבינו תם כידוע, יש לנו לחשב את הזמן לפי מנהג העולם כהגאונים⁴⁵⁶, והרי נוהגים לחשב זמן צאת הכוכבים בג' רבעי מיל, וא"כ אחר רבע שעה אפשר להדליק. אמנם יש נוהגים לאחר מעט, ועל כל פנים אין לעבור את זמן החצי שעה מהשקיעה⁴⁵⁷.

וגם הנוהג להחמיר כל השנה כרבינו תם, מ"מ בחנוכה ביום חול ידליק כמו המנהג על פי הגאונים⁴⁵⁸.

ב. ולכל המנהגים טוב הדבר שיתן שמן בנר כדי שידלק הרבה כדי לצאת את כל הדעות, והיינו חצי שעה לאחר צאת הכוכבים ואף אחר זמן ר"ת, ובזמנינו כל המרבה הרי זה משובח, כל זמן שמצויים הולכים ושבים, וכל המוסיף מוסיפין לו⁴⁵⁹.

וכן פירשו הב"ח המג"א והפר"ח והמשנ"ב והכה"ח ועוד רבים ועצומים באח', ואפילו אם נאמר שיש בזה ספק, הלא בודאי שעדיף לעשות כן להדליק בצאה"כ מאשר להדליק בשקיעה, שהרי אם הזמן בצאת הכוכבים והדליק קודם לכן י"ל שלא יצא י"ח, ואמנם בביה"ל ד"ה ולא מקדימים מבואר שאם הקדים מעט אין קפיא, והיינו שרק למ"ד שהזמן בשקיעה יש קפיא דשרגא בטיהרא לא מהני, אבל לסוברים שזה בצאת הכוכבים אין קפיא להקדים מעט, ונשאר בקושיה על השו"ע שפסק סוף שקיעה ואעפ"כ כתב שאין מקדימין, עיי"ט. והנה גם על הרמב"ם י"ל"ד שכתב שלא להקדים לפני שקיעה, ושוב כתב "אין מקדימין", וצ"ב למה חזר ע"ז שנית שלא מקדימין, וביד אהרן (שם) כתב שזה ללמד שהוא לעיכובא, ולענ"ד י"ל עוד שבא לאפוקי מהבה"ל שחשב להקל בזמן מועט, ולזה קמ"ל שאין מקדימין אפילו מעט [וממש"כ אין מאחרים, יתפרש שלא להפסיד מן הזמן אפילו מעט, וא"כ גם אין מקדימין אפשר לפרש כן], ודו"ק. ועכ"פ כיון שהשו"ע פסק כן ה"ז לעיכובא, ובודאי שיש להזהר בזה, ואף אם מאחר מעט הרי אין קפיא מעיקר הדין, שהרי אפשר להדליק כל החצי שעה וכמש"כ הרבה ראשונים, ואף שהרמב"ם כתב "מיד" בתחילת הזמן, י"ל שאינו מעכב, ונוסף ע"ז בנידו"ד הרי אפשר שאף להרמב"ם הזמן הוא צאה"כ, וכמש"כ האח' בהבנת הב"י בדעת הרמב"ם, ודו"ק.

והנה ידוע בשם הגר"א שזמן ההדלקה בתחילת השקיעה, אף שאינו מפורש. אמנם במשנ"ב משמע שלפי הגר"א הוא קודם צאה"כ, אך לא נתפרש באיזה זמן בדיוק, וע"ע גם במועו"ז מה שכתב בזה, ומ"מ כן ידוע בשם הגר"א, וכמו שהעד העיד החיי אדם כלל קנד ס"כ, וכה"כ במעשה רב אות רלה, וכן מנהג הרבה מק"ק אשכנזים בירושת", כידוע, וכמש"כ במועו"ז ח"ב ס' קנד ממנהג תלמידי הגר"א, וכ"ה מנהג הגרי"ז ועוד רבים, כידוע (אמנם יש להעיר שבלשון המעשה רב ועוד שהביאו ד' הגר"א מדויק שאין זה ממש בשקיעה אלא קודם צאת הכוכבים, ולכן יש נוהגים אצלם להדליק כעשר דקות אחר השקיעה (וכמש"כ באגר"מ חאר"ח ח"ד סי' קא אות ו' ושבו"י פ"ד בשם הגריש"א). אמנם החזו"א עצמו נהג להדליק כעשרים דקות אחר השקיעה למרות שבד"כ היה מנהגו כהגר"א, ובספר תולדות יעקב מובא שהסטייפלר שאל אתה את החזו"א ובענה לו שגם להגר"א אינו מעכב, וכיון שיש אור אמרינן שרגא בטיהרא לא מהני וכו', ובשו"ת אז נדברו ח"ז ס' ע' כתב שהחזו"א נהג כן ע"פ מנהג אבותיו, ובחו"ש פ"ט כתב שהעושים כן מרויחים כמה דברים, חדא שיוצאים עכ"פ לכל הדעות, שגם החולקים הרי כל שהוא תוך חצי שעה יוצאים י"ח, וע"ע שם. אמנם גם להחזו"א הרי אינו ממש כהגר"א, שהרי צאה"כ לשיטתו הוא כ-45 דקות אחרי שקיעה"ח, וע"ע שם.

456 הגם ד"א שלפי הגאונים אין הזמן מצאה"כ אלא מהשקיעה, ועיין בזה באוצר הגאונים שבת בפירושים ע' 10 בשם רב טרנואי, ובתשו' מהר"ם סי' מז, וכן ראה בסדר היום ובשו"ת מהר"י פראג'י סמ"ז, ובמעשה רב, ובעיר הקודש והמקדש ח"ג ע' שמת, ושו"ת יצחק ירנן, ואכמ"ל.

457 כידוע שצאה"כ לפי הגאונים לדעת רבים הוא כרבע שעה או עשרים דקות אחר השקיעה, וכ"כ בנידו"ד באול"צ ועוד, ואמנם בעלמא כתבנו שיש מחמירים בצאה"כ של הגאונים לפי מראית העין, שיש אומרים שהוא כמו ארבעים דקות בערך, עיין בבא"ח וברפ"ח ח"ב יט וכה"ח סי' רסא ועוד, ונת' במק"א, לדעת רבים שהוא כמו חצי שעה, ומ"מ בנידו"ד שהמנהג להקדים, נראה שאין ראוי לאחר את הזמן, שאף אם הוא קודם הזמן הראוי לפי הגאונים, הרי לדעת הכה"ח מותר להקדים מעט וכמו שהעיר הביה"ל, וגם לפי ר"ת הרי יהיה זה עכ"פ כדין מפלג המנחה שכתב השו"ע שמי שהוא טרוד רשאי להדליק מפלג המנחה, וכפי שביאר הברכ"י ועוד באח' שאף הסתם שבשו"ע ס"ל כן, ואף את"ל שזה דין מיוחד רק לטרוד ולא לכל אדם, וכמו שכתבנו במקומו, מ"מ בנידו"ד שיש ספק בהלכה והרבה אחרונים, וכן המנהג לדון לפי ג' רבעי מיל, נראה דלא גרע מטרוד, ואדרבה מצאנו בגמ' שטרוד טירדא של מצוה הוי אנוס ועדיף משאר טירדא, ויש להוסיף שאפילו לדעת הרבה פו' שנביא להלן שאין מברכים על ההדלקה כשמדליקים מפלג המנחה, מ"מ כאן שיש צירוף נוסף שהוא צאת הכוכבים (ובפרט שרבים נהוג להחשיב זאת כצאה"כ לכל דבר כידוע אצל הספרדים עפמש"כ השו"ע בכ"מ, הגם שהשו"ע מיייר לפי ר"ת) בודאי שאפשר לברך, ודו"ק. וע"ע באז נדברו ח"ז ס"ע הא"ת שבחו"ל אפשר לאחר מעט. ועכ"פ לא יאחר את זמן החצי שעה שלפי הרבה ראשונים עיקר הזמן הוא תוך החצי שעה, וגם מועיל בזה שיוצא גם את שאר ראשונים מעיקר הדין הסוברים שהחצי שעה נמדת מהשקיעה. (וא"ת א"כ נבא ונסמוך גם על הסוברים שזמן ההדלקה מהשקיעה, ונאמר דהוי כמפלג המנחה, ז"א, דמ"מ דעת השו"ע והמנהג אצל הספרדים הוא צאת הכוכבים, ודו"ק), ולכן ידליק כרבע שעה או עשרים דקות אחר השקיעה. **458** שכאמור אף לפי ר"ת הלא הוי כמו הדלקה מפלג המנחה שמי שהוא טרוד רשאי להקדים וכדלהלן. ואמנם הנוהגים כן ע"פ דין מדליקים גם בזה כר"ת, וראה בדברי יואל ס"ח ומקדש ישראל ס' קלג, מ"מ לדידן אף שרבים נוהרים מאד, מ"מ בזה אין חשש.

459 הנה למ"ד שזמן ההדלקה בשקיעה א"כ יש ליתן שמן כדי שידלק חצי שעה מהשקיעה, ולמ"ד שהזמן הוא מצאת הכוכבים יש ליתן שמן כדי חצי שעה מצאה"כ, ובמשנ"ב שכתב להדליק בשקיעה כגון באופן שיש ערבית כתב במוסגר שיתן בה שמן כדי שידלק חצי שעה עד אחר צאת הכוכבים, ע"כ, והיינו לחוש לאידך לאומרים שההדלקה מאוחרת.

ונראה שאנו שחוששים להחמיר כרבינו תם מן הראוי ליתן שמן שידלק

כשיעור ר"ת, ואם כהסוברים שתלוי מצאת הכוכבים של ר"ת וכדברי הרבה ראשונים, א"כ צריך שידלק כשעה ושלשת רבעי השעה מהשקיעה, ולמנהגינו מצאת הכוכבים יראו שידלק כשעה וחצי, וכ"ש בזמנינו שיש עוברים ושבים. וזאת ועוד שמצאנו במאירי בשבת (כא): שאחר שכתב לבאר כמה שמן יתן כדי שידלק חצי שעה [ועשה חשבון שאם במקדש דלקו כל הלילה בחצי לוג כמש"כ במנחות פח. הרי שלחצי שעה די בשמינית ביצה, עיי"ט, וק"ק שהרי זה תלוי בכל אדם לפי ענינו, כפי גודל הפתילה אם דקה או עבה, ואם יש רוח וכו']. סיים דמ"מ אם הוסיף מוסיפין לו, ע"כ. והוא על משקל הלשון בביצה (טו). שכל מזונותיו של אדם קצובין לו חוץ מהוצאות שבת ויו"ט ות"ת עיי"ט (וזה מבואר היטב כמו שהבאנו בהל' ר"ח מדברי הראשונים שנכלל בזה כל הוצאות לדבר מצוה, וקמ"ל שגם בדברים אלה של הידור, ודו"ק). ולכאזי צ"ב למה יש מצוה גם בהדלקה רבה, ובפשטות היה אפשר לומר שזה כדי לצאת את דברי הראשונים שהביא המאירי שם לעיל מיניה שבזמן הזה א"צ לדקדק בהדלקה רק חצי שעה, אלא אפשר גם כל הלילה עד עלות השחר כיון שדי בהיכר לבני הבית, וא"כ מש"כ מוסיפין לו היינו כל זמן שיש היכר, ודו"ק.

ובזמנינו גם כשמדליקים בחוץ הרי יש היכר רב לבני רשות הרבים, וראה להלן בענין סוף זמן ההדלקה שאפשר שבכה"ג אף הרמב"ם יודה שאפשר לאחר, ועכ"פ בודאי שיש מצוה אף בזמן מאוחר [ויש לבאר מש"כ המשנ"ב והפ"י שאין צורך כלל לשים הרבה שמן מעבר לזמן (ורק בנרות שעוה יש ענין שיהיו גדולים, וזה משום "ניי מצוה"), שאני התם שמדובר לאחר שכבר כלתה רגל מן השוק, אולם אם יש עוברים ושבים בודאי יש מצוה בכל תוספת, כאמור]. וכ"מ גם בלקט יושר, וכן ידוע שנהג הגרי"ז מבריסק ועוד גדולים, והגם שבודאי לדינא די בחצי שעה, וכמש"כ במשנה הלכות ח"ד סע"ט ואול"צ ועוד באח', מ"מ כל המוסיף מוסיפין לו.

460 הנה תפלת ערבית יש לה מעלה שהיא תדירה ותדיר קודם (כמש"כ בברכות כח. ובזבחים פט). וגם יש בה ק"ש דאורייתא, וה"ז קודם לערבית. ואף על פי שחנוכה יש בו פרסומי ניסא. ויש לו מעלה (כשבת כג): מ"מ כתבו התוס' והרא"ש בשבת (שם) שרק אם א"א לעשות תרווייהו אמרינן פרסומי ניסא עדיף, הלא"ה תדיר קודם [ולכן גם בשבת נר שבת קודם כמש"כ הרמב"ן והרשב"א (שבת כב): אילולי החשש של קבלת שבת כמש"כ הפ"י בס"י תרע"ט], ומאידך גיסא הרי אם יתפול ערבית בזמנו עשוי להפסיד את זמן ההדלקה שהוא לכתחילה בחצי שעה דווקא, וע"ע גם בפ"י במשנ"ב (סימן תלא) שזנו בכה"ג בבדיקת חמץ וערבית מה קודם, עיי"ט, ובשעה"צ שם דעביד כמר עביד, ועיין בדברינו שם.

והנה בשה"ג (שם) בשם הראב"ן כתב שיש להדליק תיכף כשיוצא מבית הכנסת כדי שלא יאחר יותר מדאי, ע"כ, ומשמע שהדליקו אחר תפילת ערבית, וכמו שדקדק הכנה"ג (בהגה"ט), וכתב שכן היה מנהג אביו ז"ל [וכלשון זו כתבו גם הרב אוהל מועד דרך ה' נתיב ד, ומהר"ל בהל' חנוכה, ומבואר שכן היה מנהגם], אלא שהכנה"ג עצמו כתב שהוא שינה לנהוג להדליק בשקיעה קודם ערבית, וע"ע בשכנה"ג שבתחילה נהג להדליק אחר ערבית, ואחר זמן נהג להדליק קודם ערבית, ואח"כ שראה שוב דברי הפו' חזר להדליק אחר ערבית, וה"ד בשבו"י (ח"ב ס"מ) שכן הלכה להדליק אחר ערבית משום תדיר, וכ"כ ביד אהרון שם ועו"א. והנה מבואר כה"ג במהר"ל ריש הל' חנוכה שהדליק מיד שיצא מבהכנ"ס, ומבואר יוצא מהראשונים שהדליקו אחר ערבית, ומאידך כמה אח' כתבו שמדליקים לפני ערבית, אך י"ל שזה משום שהדליקו מהשקיעה, וכמש"כ בהדיא הכנה"ג, אבל למנהגינו הרי זמן ההדלקה מצאה"כ, וא"כ כשמגיע זמן צאה"כ הלא ערבית קודמת. וכן מוכח מדברי הרמ"א (בסימן תרעא ס"ז) שנוהגים להדליק בבית הכנסת בין מנחה לערבית (והוא ע"פ אבודרהם ומהר"ל), והאחרונים עמדו ע"ז הרי לשו"ע מדליקים בצאה"כ וכו', ועכ"פ מוכח שהתפללו מנחה והדליקו בשקיעה, ולאחר מכן ערבית, ורק לאחר מכן הלכו לבתיהם, אך מכל זה י"ל שהוא הותר אבל לא לכתחילה, אלא מפני הדחק, וכעין מש"כ המשנ"ב בסימן רלה סק"ב שלכתחילה יש להתפלל בזמן וכו', וכתב ומיהו באיזה מקומות בבתי כנסיות עדיין יש המנהג הישן וכו', ומבואר דלא ניח"ל להחזיק במנהג, אלא שהיה מדוחק וכדומה (וע"ע במשנ"ב שם סק"ח), ויל"ב.

ובמשנ"ב ובביה"ל (ר"ס תערב) כתב לחלק בזה, שמי שנוהג להתפלל ערבית בזמנה בצאה"כ, יש לו להדליק לפני כן, ואם לא הדליק וכבר הגיע זמן צאה"כ יתפלל ואח"כ ידליק משום תדיר וק"ש דאו', ע"כ [ולדבריו אם אינו נוהג להתפלל תמיד בצאה"כ אלא לאחר מעט אין קפיא ויכול להדליק תחילה, וכמש"כ המג"א סק"ה שאין בהדלקה כ"כ שעות, ואין חשש שמא ישכח, וכמו"כ פשוט שלא שייך בכה"ג לומר תדיר קודם, לא מבעיא אם יעבור הזמן של ההדלקה, שיש להקדים מה שעובר הזמן מאשר לעשות דבר אחר שזמנו מתמשך, וכמבואר בברכות (כח). גבי מי שלפניו מוסף ומנחה, שמוסף שזמנו לכתחילה עד ז' שעות נחשב זמנה עוברת, וכ"ה בשו"ע סי' רפו ס"א שלאחר ז' הוא נקרא פושע, ודו"ק, וע"ע בישוע"י סי' תרפא סק"א שלא אמרו תדיר קודם אלא אם עומד לקיים שניהם, ושניהם מוטל עליו לקייםם בשוה, משא"כ בנידו"ד], אלא שמש"כ המשנ"ב להכריע כן, לא יתאים הדבר לדידן, שלדבריו בכה"ג יקדים לפני צאה"כ, וכהמקילים בזה, ואנו כתבנו לעיל שלא לעשות כן.

ובכה"ח (סוף אות ה) באמת חילק בסגנון אחר, והיינו שלעולם אין להדליק קודם הזמן כלומר צאת הכוכבים, ולכן יש להקדים ערבית זולת אם יעבור הזמן, ואז ידליק ואח"כ יתפלל, עיי"ט (וכן הוא גם כוונת המג"א באופן

תפלת ערבית והדלקת נרות

ג, תפלת ערבית והדלקת נרות חנוכה, נחלקו הפוסקים מה יש להקדים תחילה, ולמעשה כשהגיע זמן צאת הכוכבים יש להתפלל תחילה ערבית ואח"כ להדליק, אלא שאם יש חשש שיעבור זמן ההדלקה חצי שעה, ידליק ואחר כך יתפלל⁴⁶⁰.

ד. ותפלת ערבית בזמן צאת הכוכבים הוא דבר קשה, שהרי יש חשש שיעבור זמן ההדלקה שהוא כמו חצי שעה, ולכן יש להתפלל ערבית בשקיעה ולאחר מכן יחזרו לקרוא ק"ש שנית, וילכו לבתיהם להדליק, וגם הלומדים בכולל שאין להם סדר מסודר ינהגו כן, זולת אם יש להם סדר מסודר ולאחריו ערבית, שיכולים לעשות כן להתפלל אחר כך⁴⁶¹, ומכל מקום מן הדין רשאים גם להתפלל לאחר ההדלקה אם יש מנין קבוע⁴⁶².

כזה שיש חשש שיעבור זמן ההדלקה, ולכן אמר שידליק קודם לכן, למרות שלהבנתו דעת השו"ע להדליק רק בצאה"כ), וכן הלכה לדידן (ודלא כמש"כ בקונטרס אחד שיש לפניו ערבית והדלקה ידליק זמן מועט קודם צאת הכוכבים, שאז לא יהיה לו חשש של תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, כיון שלא הגיע זמן ההדלקה, ורק אח"כ יתפלל ערבית, ולענ"ד ז"א נכון, שאמנם כן הוא לפי דברי הביה"ל (ד"ה ולא) שבהקדמה של זמן מועט לא נחשב הקדמה, אולם הרי הביה"ל הקשה כן על השו"ע שכתב שיש להדליק מסוף שקיעה וגם כתב שלא להקדים, עיי"ט. וכפי פשטות השו"ע אה"נ שאסור להקדים כלל, וכן דקדקנו לעיל מלשונו של השו"ע שכפל דבריו וכתב שאין מדליקין קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעה וכו', ולא מקדימים, וכאמור שכן מדוקדק בכה"ח, וכן המנהג, ובודאי שעדיף לאחר ולא להקדים, ועכ"פ עיקר הדין כמש"כ הכה"ח שתלוי לפי הענין אם יש חשש שיעבור זמן ההדלקה, וכ"כ גם בשו"ת בית דוד סי' תע בשם ראש יוסף אישקאפה, וכבר הבאנו שכן מבואר בדברי הראשונים שמנהגם היה להתפלל ערבית, ואחר שיצאו מבית הכנסת הלכו להדליק, ודו"ק.

ומיהו אם האדם נמצא בביתו ולא בבהכנ"ס (כמו שמצוי שמתפללים מנחה גדולה), א"כ י"ל שלכו"ע א"צ לצאת להתפלל ערבית, מאחר ולפניו הדלקה, ואין מעבירין על המצוות, והעירוני לזה, ומ"מ כבר ביארנו שעכ"פ יש לעשות כן במקומות שמתפללים מנחה בבהכנ"ס סמוך, ועוי"ל.

461 אחר האמור שיש להתפלל ערבית תחילה, יש לדון בדבר, שהרי אם ילכו כולם לבית הכנסת להתפלל ערבית בזמנה (כלומר בצאת הכוכבים) הרי לא יספיקו להדליק נרות בחצי השעה, ואם ידליקו בזמן ואח"כ יתפללו אינו כדן הקדימה הנ"ל, אלא שבליט ברירה באופן כזה מדליקים ואח"כ מתפללים, ויש לדון בזה גם מבחינה מעשית, וכמו שיתבאר.

והנה אם יש מנין בשקיעה, כמו שהיה נהוג בחו"ל וכן בא"י, וגם כיום בערי השדה עוד מנהג זה בידם, הרי שבודאי יתפלל עמהם בציבור, שכידוע מח' חכמים ור"י בזמן תפלת ערבית, שבריש ברכות איתא מצאת הכוכבים, ובפ"ד דברכות (כו). קיי"ל דעביד כמר עביד, ובשו"ע סימן רלה ס"א פסק להתפלל ערבית וק"ש בלילה, זולת אם הציבור מקדימים יתפלל עמהם, ואח"כ בלילה יחזרו ויקרא ק"ש בלא ברכות, ועוד כתב בס' רלג ס"א שיכול להתפלל ערבית גם מבעוד יום אם ירצה, אלא שיעשה כן לעולם כשיטה אחת, ולכן למעשה בעלמא אין להתפלל מפלג המנחה אלא מצאת הכוכבים, ואמנם מהשקיעה קיל טפי שהרי הוא ספק שמא הוי לילה, ואמנם צריך צאת הכוכבים, ולכן לכתחילה אין להקל להתפלל בשקיעה, מ"מ יש לצרף להקל, שהרי במילתא דרבנן ספק ביהש"מ לקולא, ויל"ב.

אלא שבציבור הקילו להתפלל אפילו תרתי דסתרי, וכמש"כ הרשב"ץ בברכות (כו), וכן המנהג וכמש"כ בב"י (סימן רלג), וכ"כ המג"א ועוד רבים באח' ה"ד במשנ"ב וכה"ח, ובשו"ת תפ"ל"מ סמ"ח הוכיח כן גם מדברי השו"ע בסימן רלה שכתב שיתפלל עם הציבור ויקרא ק"ש שנית, ומן הסתם שהתפלל ערבית לפני"כ כמנהגם, וכן מוכח גם בשו"ע סי' רסז, עיי"ט, ועכ"פ כן המנהג גם היום וכנזכר לעיל.

וגם נראה שכן הוא המנהג מן הסתם, לפי כל האמור לעיל שזמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, והנה אם בזמן זה יצטרך להתפלל ערבית, א"כ מה היא תקנת חכמים, שהרי מצד אחד הצריכו להדליק חצי שעה עד שתכלה רגל מן השוק, ולפי האומרים שמתפלל ואח"כ מדליק הרי נחסר משיעור חצי שעה, ונמצא שתקנתם לא מתקיימת כראוי, אבל כפי המנהג שנוהגים להתפלל בשקיעה ניחא, ויש לפלפל בזה.

ועדיין יש לדון באופן שיש מנינים לתפלת ערבית בזמן, כמו שמצוי היום בפרט בערים של החרדים לדבר ה', א"כ באופן זה יתכן להתפלל אח"כ בזמן. ואמנם בשו"ת תפל"מ שם האריך שאף באופן כזה יתפלל מוקדם שהרי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, וכתב שאפילו ביחידות עדיף להתפלל בזמן ואח"כ להדליק ולא להשהות את זמן ההדלקה, אולם ז"א מוכרח וכמש"כ בהגהות שם, וכן המנהג כיום אצל אברכים שמתפללים ערבית מאוחר, וגם כל השנה.

ולמעשה נראה שהדבר תלוי כדלהלן לפי הענין, והיינו:

א]. בערי הארץ הכלליים יתפללו מנחה וערבית סמוכים מפני שבודאי יש לחוש ליחידים שיפסידו תפלת ערבית שלא יחזרו לבהכנ"ס, ובפרט להאמור שבציבור הקילו, ולא זו בלבד אלא שמצאנו עוד (בסו"ס רסג) שבטעות של יום המעונן לא מחזירים ציבור להתפלל שנית אפילו בטעות גמורה (וכה"ג כתבנו בהל' ברכת הלבנה שאין להטריח את הציבור אחר יוה"כ או ט"ב לחזור לבהכנ"ס), ולא טובים אנו מאותם ראשונים שהבאנו לעיל שהיו מדליקים אחר שהתפללו ערבית בבהכנ"ס, וכמו שביארו האח' ולא מצאנו שחולקים, וכן עיקר, וכל שכן ולכו"ע שכך יש לעשות בציבור הכללי, ולא כאותם הבאים לעשות חדשות ולבלבל את הציבור, וכן לא יעשה. וכ"א מכיר את מקומו ומקום האנשים אשר איתו.

ב]. אברכי כוללים, יש לחלק בב' אופנים, אם יש להם מנין מאוחר קבוע, כגון שחוזרים ללמוד אחר הדלקת נר חנוכה הנה מה טוב, וכמו כל השנה שמתפללים בסוף הסדר של הלימודים, אבל אם אינו כן לא ימתינו, ויתפללו ג"כ בשקיעה וכפי המנהג, שהרי זה מותר ע"פ דין, ויועיל להם שלא ישכחו, כי כשאין זמנים וסדרים קבועים מצוי ששוכחים להתפלל (ובפרט בחנוכה שיש מתעכבים עם ילדים וסופגניות וכו'), ומה גם שאף בעלמא לא מן הראוי לדחות זמן ערבית וק"ש, שלכתחילה זמנו מיד כשיגיע צאת הכוכבים, וכמו שכתבנו במק"א על ריש ברכות, וכן הגרש"א זצ"ל הוכיח את המאחרים

והנוהגים להתפלל ערבית מיד בשקיעה, יתפללו מנחה קודם לכן⁴⁶³.

ה'. אך ישתדלו להכין את השמן והתפילות במקומם, כדי שמיד כשיחזרו מבהכנ"ס ידליקו בזמן⁴⁶⁴, וכן לא יתעכבו אחר התפילה⁴⁶⁵.

ו'. אם יש לפניו קריאת שמע או הדלקת נרות, קריאת שמע קודם. וגם אם התפלל וקרא ק"ש מבעוד יום וחוזרים על זה בצאת הכוכבים, יקדים קריאת שמע⁴⁶⁶.

ז'. הנוהגים להתפלל בשקיעה יזהרו לחזור ולקרוא ק"ש בצאת הכוכבים, ואמנם נהוג לחזור ולקרוא אחר התפילה, אך אינו מוסכם לכו"ע שכבר הגיע צאת הכוכבים, שהרי דעת רבים שהוא לפי הראיה כחצי שעה ויותר. אך עיצה טובה אמרנו זה מכבר לכוון תמיד בקריאת שמע שעל המטה לצאת גם ידי מצות ק"ש⁴⁶⁷.

והערה נוספת: במה שמצוי שחוזרים לקרוא קריאת שמע אחר עלינו לשבח, ולכתחילה צריכים להשאר ולקרוא ק"ש בעמידה ולא לשבת (עיין משנ"ב סי' סג סק"ז), אפילו אם הוא כדי שיוכל לכוון, או עיין וכדומה (שם), זולת זקן או חולה (ועיין ערוה"ש וכה"ח). אמנם אם קרא פסוק ראשון בעמידה, יש להקל לשבת (ויש הקוראים פרק תהלים, אך אינו ראוי בלילה, וכמו"כ אין ללמוד כשהגיע זמן המקרא וחנוכה), אלא שמנהג העולם לשבת, ויש להם על מה שיסמכו אף לכתחילה⁴⁶⁸.

ח'. מי שאינו יכול להתפלל בזמנו אחר צאת הכוכבים בציבור וגם להדליק נר חנוכה בזמן, ידליק נר חנוכה בזמן ויתפלל ביחידות⁴⁶⁹, ועיין בהערה⁴⁷⁰.

תפלה שלא יפה עושים, ולכן הגם שכל השנה סומכים להקל שלא בלבד סדר הלימודים, הנה כעת אין בזה ענין, ויעשה כן, וכפי המנהג.

[ובעצם הדין בזה באדם שרגיל להתפלל כל השנה אחר צאת הכוכבים, ראה בדברי האחרונים לכאן ולכאן, עיין מחז"ב בשע"ת ובהכ"ח סי' תערב אות ה, וכן באול"צ שם משמע שאם רגיל להתפלל בצאה"כ, גם בחנוכה יעשה כן, שידליק בצאה"כ ואח"כ ילך להתפלל, וכ"ה במקראי קודש הררי מהגרמ"א, ומאיךך עיין בשבחי ח"ב ס"מ מש"כ משנ"ב וקיצשו"ע והגרשו"א שיתפלל ערבית קודם, ובהגהות על תפל"מ שם כתב שאף הגרע"י מסכים שאם יש מניין מאוחר יכולים לעשות כן, ויש עוד דעות להגריש"א הגרשה"ו הגרח"ק ועוד, וכבר הכריע הכה"ח שאם אין חשש שיפסיד את זמן ההדלקה יתפלל ערבית ואח"כ ידליק (וע"ע גם בשו"ת בית דוד סי' עת בשם הראש יוסף אישקפה). וכל מקום יעשו כמנהגם.

ודע, שאין לחוש עוד ולומר דמ"מ מפסיד קצת מזמן החצי שעה, מפני שבלא"ה דעת רבים שזמן צאה"כ לפי הגאונים אינו ברבץ שעה אחר השקיעה אלא עשרים דקות, וי"א אפילו חצי שעה כידוע (אף בלא צירוף סברת ר"ת), וכ"ש שי"א שאין קפיда כ"כ בזמן וכדלהלן בענין נפרד, ולכן כולי האי אין לחוש.

462 שכמו כל השנה אין מתפללים בזמן, ה"נ א"א לומר כן, וכמש"כ הפו' שאין דין תדיר באינו מזומן לפניו (שאג"א סי' כב, וע"ע גם במשנ"ב סי' כה סק"ג), וכ"ש כשהוא בביתו שהחנוכה לפניו ואין מעבירין, וכן הסכמת כל הפו' בזמנינו שהנוהגים להתפלל מאוחר בשעה קבועה א"צ לשנות מנהגם בחנוכה, ורשאים להדליק בצאת הכוכבים ואח"כ יתפללו.

ועכ"פ מצד שכחת התפילה אין לחוש, ובפרט כשאינו מתעסק ואוכל, אלא שמצוי שהמון העם מתעסקים באיזה מלאכות ושיחות ולפעמים אוכלים, וזה עשוי להיות גם אצל הלומדים מחמת שכחה, ועשויים לבא לידי טעות, ולכן כאשר אינו רגיל לילך למקום ששם יש מנין קבוע, ראוי להעמיד שומר שיוכיר להם.

463 המנהג שמתפללים קודם השקיעה. ויש מהדרים להתפלל מנחה גדולה, שלא יהיה חשש תרתי דסתר, עיין בס' רגל. אולם מאידך הרי הם מקילים במש"כ השו"ע (שם ובס' רלד) שלכתחילה לא יתפלל מנחה גדולה [אך בדברינו שם נתבאר בהרחבה להקל בזה ע"פ תשו' הר"ף וכו'], ועכ"פ הרי ערבית בשקיעה אין קפיда, וכ"ה בשו"ע סי' רגל, ועיין משנ"ב שם, ויל"ב. ועכ"פ במקומות הטרודים בעבודתם יעשו כן לכתחילה, ולא יבלבלו את הציבור, ודי בזה.

464 אח' במשנ"ב סוסק"א ועוד.

465 כן הוא בדברי שו"ה מהראב"ן ומהרי"ל שהזכרנו לעיל.

466 ראה בדברינו בה' ספירת העומר בס' תפט כע"ז לגבי הקדמת ק"ש לספיה"ע שנחלקו האח' אי מצוה דאו' קודמת לדרבנן, ואף את"ל שאינו קודם, מ"מ תדיר קודם, ושם כתבנו לדון באופן שקראו מבעו"י דלפי ר"ת יצאו, אך אעפ"כ ק"ש קודמת, וכן המנהג.

467 אלא שכתבו הראשונים שלא לסמוך ע"ז לכתחילה כשהתפלל מבעו"י, והובאו במשנ"ב סי' רלח סק"ב, ומ"מ מזה ומזה אל תנח ידיך, והוא מועיל להרבה ששכחו להתפלל, ונוכרו בזה, ועוד סיבות. ובפרט כדי לצאת דעת ר"ת שצאה"כ מאוחר, הגם שלר"ת גופיה יוצאים בק"ש מבעו"י, לא קי"ל כן, ובלא"ה כל הראשונים לא פסקו כן, אף שגם הם חששו לזמן ר"ת.

468 דנראה ללמד זכות שזו חזרה לחומרא, ואין כ"כ קפיда, לאחר שבק"ש שבאמצע התפלה לא עשה כן שישב אחר עמידתו, ויל"ב. ועו"ל דרק בתוך סדר התפלה שהיה עומד והתיישב בק"ש ה"ז נראה כעושה כבית שמאי, משא"כ כשסיים התפלה, וכבר נראה שאין לו כח לעמוד, וה"ז כעין מה שהקילו במי שמהלך שיכול לשבת, שאינו נראה שעושה כבית שמאי, ולכן אחר התפלה לא הקפידו, שאינו נראה שמשנה ממה שהרגיל בו, ועיין עט"ז וט"ז, ואכמ"ל. ועוד נראה לכאורה לומר בזה, משום שמן הדין יש לומר שיצא י"ח, שהרי יש כאן ס"ס, דשמא בביהש"מ כבר לילה (ואמנם, אף בדיעבד לא יצא. דבעינן זמן שכיבה, וכמש"כ הגר"א, וכ"ה במאמ"ר סק"ב ועוד, מ"מ הוי ספק שיצאו כוכבים). ושמא הלכה כר"ת בריש ברכות שגם אם קרא ביום יצא י"ח (ובפו' בס' רסז סמכו ע"ז לענין אכילה בליל שבת קודם ק"ש), וא"כ נראה שיש לצרפו לס"ס, ואף אם לענין עצם מצות ק"ש דאורייתא לא הקילו ואפילו בדיעבד כמו שכתבו הפו' בס' רלה בשם הירושלמי וראשונים שאם קרא בביהש"מ צריך לחזור, ולא עבדינן ס"ס, אולם למילי דרבנן בודאי שיש להקל, וגם כאן הלא אינו חיסרון בעצם הק"ש, אלא שנראה שעובר ע"ד חכמים, והרי בדיעבד יצא י"ח, אף אם הוא נקרא עברין (וכמו שכתבו הראשונים והאח', וה"ד במשנ"ב וכה"ח), אך יש לדחות דכיון שאמרו חז"ל שאם עשה כדברי ב"ש לא עשה כלום, ומשמע שיש בו לתא דחיסרון בעצם הק"ש (וכמש"כ הראשונים דומיא דאילו עשית כן לא קיימת מצות סוכה

ט'. אופנים שאין בהם מחלוקת:

[א. אם נתאחר והגיע צאת הכוכבים, אע"פ שמנהגו תמיד להתפלל בשקיעה, כעת ידליק ואח"כ יתפלל⁴⁷¹.

ב]. הנוהג להדליק בתוך הבית ואין היכר לרשות הרבים, יתפלל ואחר כך ידליק⁴⁷².

ג]. אם עבר חצי שעה מצאת הכוכבים, אפשר שיתפלל ואח"כ ידליק⁴⁷³.

י'. בבית הכנסת מדליקים בין מנחה לערבית אחר השקיעה קודם צאת הכוכבים, ואין בזה חשש⁴⁷⁴.

מפלג המנחה

י"א. אדם שטרוד יכול להדליק נר חנוכה מפלג המנחה [שהוא שעה ורבע זמניות קודם צאת הכוכבים⁴⁷⁵], וישתדל לפחות שיהיה מזמן השקיעה שלנו.

אמנם לענין הברכה נחלקו הפוסקים, ונראה שאם זה מזמן השקיעה בודאי מדליק בברכה, אבל קודם השקיעה שלנו יש לחוש ולהדליק בלא ברכה, וברכות אינן מעכבות⁴⁷⁶.

אך ראוי מאד שלא יבא לידי כך, ויוצא לשליח שידליק בזמן, ולא יקדים להדליק בעצמו מפלג המנחה⁴⁷⁷.

ובכל אופן יש להזהר ליתן בה שמן הרבה כדי שתדלק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים⁴⁷⁸.

מפלג המנחה אחרון ולא קודם לכן (פלג המנחה "אחרון" אין הכוונה לזמן ר"ת ולא כהגאונים, וכן אין הכוונה אם לחשב מהשקיעה או צאה"כ, אלא הכוונה לפלג השני של מנחה קטנה, ופשוט, דלא כמי שטעה בזה), דלא חמיר מהבדלה שרב צלי של שבת בער"ש, ובלבד שיתן בה שמן כשיעור עד אחר צאת הכוכבים חצי שעה עיי"ש, ולא הביא מי שחולק על זה, וכ"כ הכלבו (סימן מד) כדרכו בקודש כמו האו"ח.

ובשו"ע (ס"א) הביא כן בשם יש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה וכו', עיי"ש. וכתב בברכ"י (אות א) שזה עפ"ד האו"ח הנ"ל, והוסיף דאע"פ שלשון או"ח "יצא" משמע בדיעבד, ס"ל למרן דה"ה לכתחילה אם הוא טרוד, שהרי מביא ראהי מרב שהתפלל של מוצ"ש בשבת, וזה אפילו לכתחילה וכו', והוסיף הברכ"י שמפשט דברי מרן משמע להרמב"ם וסיעתו שאמרו אין מאחרין ולא מקדמין היינו שאפילו טרוד אין להקדים, והאו"ח חולק [וצ"ל שיסברו דלא דמי לתפילה, שהרי כאן נרות חנוכה הם לפרסומי ניסא, ושרגא בטיהרא לא מהני], ועפ"ז ביאר החיד"א שזה כמו סתם ויש בשו"ע, והשו"ע פסק כהאומרים שאפילו בטרוד א"א להקדים, אך שוב דחה זאת החיד"א ד"ל שהוא דין מוסכם, והרמב"ם ודעימיה לא הזכירו דין טרוד כיון שדברו אליבא דכו"ע, ומה שכתב זאת השו"ע בלשון י"א הוא כדרכו בקודש שכאשר ישנה הלכה מחודשת שלא מפורשת בפו' כתבה בלשון י"א, ומסיק שכן עיקר להלכה, עיי"ט. ומאיךך בספרו כסא רחמים על מס' סופרים (פ"כ ה"ד) חזר בו החיד"א וכתב שלמרות דבריו בברכ"י נראה יותר דהוי פלוגתא [ואף שהב"י לא הביא חולק, מ"מ סתמו כמשמעו, משאר ראשונים שלא כתבו היתר בזה, ובפרט כמו שכתבנו דיש סברא דשרגא בטיהרא].

אמנם בשו"ת זבחי צדק ח"ב (סימן כט) וכן בח"ג (סימן קיב) כתב שאע"פ שהחיד"א חזר בו ממ"ש בברכי יוסף, מ"מ בהמשך הוא נראה כמסתפק, ומסיק שאפשר לברך כמנהגם עיי"ש. אולם זה ניהא רק במקום שנהגו, משא"כ במקום שלא נהגו, כמו בזמנינו שאינו מצוי [ורק בבגדד היה מצוי, כדרכם עד היום שמתפללים ערבית בקביעות מפלג המנחה כידוע], וכמו"כ עיין בשו"ג (סק"ג) מש"כ שאף שיש מתירים לא ראה רבינו להקל להקדים כנגד דעת הרמב"ם אלא כשהוא טרוד, עיי"ש. ומשמע שהבין ג"כ בש"ע שאפשר להקדים, אולם לענ"ד אינו מחוור, חדא שלכו"ע אין להקדים, זולת מהשקיעה עכ"פ, דזהו זמנו לרוב הראשונים ולא קודם לכן, וזאת ועוד שאם הרימב"ם ס"ל שלא להקדים מנא ליה למרן להקל בטרוד, ובד"כ אין זו דרכו של מרן השו"ע לעשות פשרות כאלה בראשונים, ואפילו את"ל הרי מ"מ דעת הרמב"ם אינה כן, ונימא סב"ל, אמנם זה אינו ראהי מדברי הרמב"ם, כי גם הכל בו הנ"ל כתב כלשון הרמב"ם, ואעפ"כ הביא דין זה של פלג המנחה, ודו"ק.

והנה הפר"ח כתב שאפשר לברך מפלג המנחה, וכ"פ המשנ"ב (סק"ג) ועו"א, אולם בכה"ח השמית דברי הברכ"י הנ"ל והשו"ג, ובכוונה הוא, כידוע בדרכו בקודש, ואדברה כתב בכה"ח (אות י) בשם אח' שלמעשה אין לברך קודם השקיעה, ושכ"כ בספר תפלה לדוד, וה"ד בסידור בי"ע, עיי"ש, וכ"ד המו"ק, וכ"כ בחת"ס בחי' (כא:): שלא יברכו, וע"ע גם בחזו"ע ואול"צ שנחלקו בזה לענין הברכה, ובשבה"ל ח"א סי' קמח וח"ג סי' פא דס"ל שלא יברך, ולכאורה לדינא יש לחוש דסב"ל, זולת מקום שנהגו בזה כמקומו של הזב"צ, וכדומה.

אמנם אם זה לאחר השקיעה שפיר יש לברך, דהוי כמו ס"ס לברך, ובצירוף שי"א שכן דעת מרן וכו', אבל מפלהמ"נ סב"ל (מה גם שלפי ר"ת אינו כלום, והוי לבטלה, מכשני דקות לפני השקיעה, הגם שבער"ש סומכים ע"ז לכו"ע, בדלית ברירה אחרת).

ואפילו קודם השקיעה בזמן מועט, יש לצרף דברי הביה"ל ד"ה ואין מקדישין שאפשר להדליק אז, וכמשנת"ל לעיל [ואכן בלבוש כתב שמי שטרוד אפשר להקדים "מעט" קודם שקיעה"ח, וכן דקדק מלשונו בשו"ת מקדש ישראל סי' קלן]. ומאיךך כאמור שיש לצרף סברת ר"ת שפלג המנחה הוא קודם צאה"כ שלאחר 72 מהשקיעה, ונמצא שרק ג' דקות קודם השקיעה אפשר להדליק ולא קודם לכן [ושו"ר שדקדקו כן במו"ק הנ"ל, וכן העיר במעו"ר ח"ב סי' קנו, אך הרי המנהג בא"י כהגאונים].

477 פשוט, ולא מבעיא לדברינו שאין לברך, אלא אף למתירים לברך, בודאי שאין לו להכניס עצמו בספיקות ובהקדמה, כאשר אפשר להדליק ע"י שליח ויוצא בשופי זולת מעלה של מצוה בו יותר מבשלוחו (וע"ע במשנ"ב סי' תלא סק"ח במי שלא התפלל ערבית שיעשה שליח כדי לקיים שניהם, עיי"ש. ואין זה שמא ישכח, לזה היה די שהשליח או כל שומר אחר יזכיר לו), ודו"ק [ואם הוא מדליק מהשקיעה, נראה שרשאי להדליק בעצמו, ולא ע"י שליח בצאת הכוכבים כדרכו].

478 שו"ע ס"ב, וזה לכו"ע, ואל"כ אפשר שזו ברכה לבטלה, ונחלקו בזה

אופנים שמאחרים את זמן ההדלקה

י"ח. ישנם אופנים שאפשר לאחר את זמן ההדלקה להמשך הלילה, ובפרט במקום שיש עדין עוברים ושבים, או למי שנוהג להדליק בתוך הבית⁴⁹⁸.

א]. משום שלום בית⁴⁹⁹, ובכלל זה אם הבעל ידליק ואשתו תצטער או להיפך, אפשר לאחר את זמן ההדלקה, וכן נהגו רבנן קשישא⁵⁰⁰.

ב]. משום פרסומי ניסא, ולזכות את הרבים ברוב עם, כמו שמצוי בכינוסי חזיוק, ואיחוד הקהילה, או המשפחה וכדומה⁵⁰¹.

ג]. כדי להדליק בעצמו⁵⁰², וכדומה⁵⁰³.

במקום ביטול תורה

י"ט. במקום שיש חשש ביטול תורה, יש מקום להתחשב בכך ולאחר את זמן ההדלקה⁵⁰⁴, ויבואר להלן:

א]. בישיבות הקדושות, מאחר ומן הדין בחורי ישיבות יוצאים ידי חובה בהדלקת הוריהם, יכולים להמשיך בסדר הלימוד כהרגלם עד גמר הסדר, כגון: השעה שבע, ואז יתפללו וידליקו בבית המדרש, אלא אם כן חוזרים ללימודם אחר ההדלקה, ועיין בהערה⁵⁰⁵.

ב]. אברכי הכוללים ילכו לביתם להדליק בזמן⁵⁰⁶.

ג]. בית כנסת שיש בו שיעור קבוע לבעלי בתים, לכתחילה יקדימו או יאחרו את השיעור, ואם אי אפשר ועשוי להתבטל השיעור, נחלקו האחרונים האם לאחר את זמן ההדלקה⁵⁰⁷.

פרטים בנרות חנוכה ובזמן

כ'. מי שבירך והדליק נר אחד, ושכח להדליק נר של ההידור, ידליק אחר כך עוד נר אחד, ולא יברך⁵⁰⁸, ואפילו אם לא היה דעתו מתחילה להדליק את אותו נר ונודמן לו אחר כך, אין מברכים על ההידור מצוה⁵⁰⁹.

ואחר זמן ההדלקה אין צורך להוסיף את נר ההידור⁵¹⁰.

498 הוספנו לבאר שיש להתחשב טפי להקל באופנים אלה, שעדיין יש פרסומי ניסא הן לעו"ש והן לבני ביתו, אף שישנם דרגות שונות לפי מכלול הפו', ומ"מ במקום צורך יש להקל גם למי שנוהג לדקדק בעלמא ולהדליק בזמן.

499 כן הוראת גדולי ישראל חלקם בחיים, כידוע, וכבר הבאנו במקומו מש"כ בגמ' שנר חנוכה או נר שבת, נר שבת קודם משום שלום בית.

ודע, שלא דווקא תלוי בשלום אשתו, אלא ה"ה לשאר בני הבית, כי כל זה בכלל שלום בית, ופשוט.

[ומכאן גם מוסר איך לדקדק בשלום בית כל השנה, ולא רק בחנוכה שפתאום הוא דואג לכך ומאחר זמן ההדלקה, והחי יתן אל ליבו. זאת ועוד יש ללמוד מוסר כללי שגם אם הילדים מפריעים או מתעכבים מלבא ואף כשהם בבית וכדומה, לא יתרגז].

500 כן חזינו לרבנן קישאי, והעידו כן על הגר"ח זוננפלד וכן הח"ח על ר"נ מהורדנקה.

501 מצוי אצל ההמון שבאים ומתאספים בני המשפחה המורחבת במקום אחד (ולא יודעים או לא רוצים וכו' להדליק בביתם), ובעל הבית רוצה להמתין להם ולאחר את זמן ההדלקה, ה"ז ראשי בודאי, א]. בד"כ יש בזה גם את הסיבה של מפני השלום (וכעין האמור שהתירו מפני שלום בית). ב]. אם הוא בזמן ההדלקה (עד שעה וארבעים כר"ת), הרי יש דעת הרבה פו' שיוצאים י"ח לפי מקומם בשעת ההדלקה. ג]. הרי י"א שא"צ דין בית ובכל מקום יוצאים (וכ"כ הרבה פו' בענין הדלקת נרות באולמות וכינוסים, ונת' בס' תרעא), ודו"ק, או עכ"פ כברכת הרהוא, וכ"ש אם אוכלים שם, וכדומה. [ומיהו יש להודיעם שלא ראוי לסמוך ע"ז, וידליקו בביתם, אך זאת באם הדברים עשויים להשמע, וכן אם הם שומרי שבת ובכלל עמיתך, שאל"כ א"צ להוכיחם כלל].

וכן באיחוד הקהילות יש מנהג במקומות של חסידים שמאחרים בזמן ההדלקה, כדי להדליק ברוב עם, כמבואר בספר נט"ג עמוד נד ועוד.

502 כמשנ"ת לעיל שעדיף להדליק בעצמו מאוחר מאשר שליח [בשונה מההדלקה בפלג המנחה שעדיף ע"י שליח].

503 בשאר הידורים כגון להמתין שיביאו לו שמן זית וכדו' יש לדון בכל מקרה לגופו, עיין מנח"ש תנינא ס' נח, ויל"ב.

504 הנה מצאנו לרבנן קמאי שהקילו לאחר את זמן ההדלקה להמשך הלילה עד עלה"ט, כדי שלא לבטל את בני הישיבה מלימודם, וכמבואר במארי ובספר המאורות (בשבת כא:) בשם רבני צרפת, עיין שם, וה"ד החיד"א במחז"ב (סימן תערב), אלא שאין המנהג כן, ומדקדקים להדליק בזמן, וכן ראינו אצל כל גדולי ישראל, וכן עמדו בזה האח' בשו"ת שרגא המאיר ח"ח סי"ח ומשנה הלכות ח"א תקלו וחזו"ע והליכ"ש ועוד רבים.

505 בבני הישיבות ישנם כמה אופנים, שהרי כתבנו (בסימן תרעו) שמן הדין בני ישיבות פטורים מן ההדלקה ע"י הוריהם, וממילא בשביל הידור מצוה א"א לעשות ביטול תורה, ויש להוסיף שאף אם יש יחידים שאין להם הורים וכדו', מ"מ א"א מחמת היחידים לבטל את כולם, ויש עוד פרטים ונציין מקצתן בקצרה:

א]. בני ישיבות הספרדים שיוצאים י"ח בהדלקת ההורים, א"צ להפסיק כלל, ויכולים להמתין, ובפרט שמדליקים בביהמ"ד, והוא אותו פרסומי ניסא, ואין כאן זמן שתכלה רגל מן השוק, אמנם אם מדליקים במקומם ומיד חוזרים לתלמודם שפיר דמי, וכן נהוג.

ב]. בני ישיבות אשכנזים שמדליקים בעצמם, הנה אם ההורים מוציאים אותם י"ח, והם מדליקים רק להידור י"ל שימתינו, ואין לחוש כ"כ על הזמן בשביל הידור מצוה, אולם ז"א, חדא שהם חוששים שמדינא לא יוצאים י"ח, ועוד שהרי הם חייבים לכוון שלא רוצים לצאת בהדלקת הוריהם, כמש"כ הגרע"א שאם לא יכוונו לא יוכלו לברך על נרות ההידור, וממילא יוצא שאין להם הדלקה, וכל ההדלקה שלהם היא בישיבה, ויותר צריכים להקפיד על הזמן.

שיעור השמן להדלקה [זמן חצי שעה]

בשעת ההדלקה צריך שידלק חצי שעה

כ"א. כמות השמן וכן גודל הנר, צריך שיהיה בהם בכדי לדלוק חצי שעה⁵¹¹ [בין אם מדליק בחוץ ובין אם מדליק בפנים⁵¹²], וכן כל כיוצא בזה⁵¹³.

ואם עבר ושם שמן או נר קטן שאינו דולק חצי שעה לא יצא ידי חובה, וצריך לכבות ולחזור ולהדליק, אך לא יברך מספק⁵¹⁴.

ואם אין לו אלא שמן מועט אפילו לנר אחד, ידליקנו לכתחילה, אך לא יברך⁵¹⁵. ואם יש לו ספק שמא יש בו כשיעור, רשאי לברך⁵¹⁶. אמנם אם לבסוף נתגלה שלא היה בו כשיעור חצי שעה לא יצא, וצריך לחזור ולהדליק שנית בלא ברכה⁵¹⁷.

כ"ב. אסור להדליק את הנר כל עוד שאין בו כמות הראוי לדלוק חצי שעה, אפילו אם כוונתו להוסיף זמן⁵¹⁸, ואפילו אם השמן מוכן לו ודעתו להוסיף רגע מועט אחר ההדלקה⁵¹⁹. ואם עשה כן, יכבה את הנר ויחזור וידליק ללא ברכה⁵²⁰.

כ"ג. מי שידע שבתוך החצי שעה יצטרך לכבות את הנר מאיזו סיבה [ולא תיכבה מאליה], ידליק, אבל לענין הברכה נחלקו האחרונים⁵²¹, ובבית הכנסת אפשר במקום הצורך לכבות תוך חצי שעה אם הולכים כולם מבית הכנסת⁵²².

משך זמן ההדלקה

כ"ד. יש להזהר שיהיו הנרות דולקות כל זמן שעדיין לא כלתה רגל מן השוק, כלומר חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.

ולכן: גם המדליקים בשקיעה יזהרו ליתן שמן שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים⁵²³. וכן המדליקים מפלג המנחה, וכן בערב שבת⁵²⁴. וגם המדליקים מאוחר הדין כן⁵²⁵.

כ"ה. בזמנינו מצוי בהרבה מקומות שרגל לא כלתה מן השוק אפילו זמן רב, ונחלקו הראשונים והאחרונים האם באופן זה יש להדליק גם יותר מחצי שעה, ואפילו כל הלילה, ולהלכה די בחצי שעה, וכן המנהג⁵²⁶. והידור מצוה שיהיה דולק יותר מחצי שעה כל זמן שיש אנשים שרואים⁵²⁷.

ומ"מ ד"ז מסור ביד רה"י אם אכן אין ביטול תורה, ולפי הענין, ועכ"פ מעיקר הדין ולפחות לבני ספרד אפשר לאחר את הזמן כדי שלא יהיה ביטול תורה.

506 אף שנגרם ביטול תורה (וכנ"ל בהערה הקודמת לגבי בני ישיבות), אולם תורתינו תורת חיים להדריך בנתיבות יושר, ולמען אשר יצוה את בניו וביתו אחריו, ואם יאמר לאשתו להדליק בזמן והוא ישב בכולל, ה"ז היפך רצון ה' שהאב יראה לבניו את אור המצוות והשמחה בעבודת ה', וכבר התמרמר ע"ז הגרשז"א בהליכ"ש פט"ז ה"א על הרוצים להנהיג חדשות שימשיכו ללמוד בכולל והאשה תדליק, שאין אנו טובים מאבותינו ורבותינו שלא נהגו כן, ודבריו פשוטים וברורים למבין וא"צ להאריך.

ואמנם יש לומר שימתינו לו שיחזור מהכולל, הרי מפסיד זמן ההדלקה לכתחילה, וגם הילדים עייפים, ועוד שצריכים לדעת שעיקר לימוד התורה הוא כדי לקיים, עיין סופ"ק דבב"ק, וכבר התבטא ע"ז הגריש"א שכל הדלקת נרות חנוכה הם ביטול תורה, ואעפ"כ תקנו חז"ל, וזה כולל את כל פרטי המצוה. [וידוע על אחד מגדולי הדור המפו' נ"ע שלא היה חוזר לביתו בחנוכה, ולן בישיבה שמלמד בה, ע"כ. אך הוא עצמו התאונן באחריתו שמאחר ולא הראה בביתו שמחה בעבודת ה', לא זכה לבנים ת"ח, וכבר אחז"ל הזהיר בנר הויין ליה בנים ת"ח, ה"ן].

507 עיין בכל האמור לעיל, ובדברי האול"צ עמוד רסג וחזו"ע עמוד עג שנחלקו בזה אם עדיף לבטל השיעור, והנה גם הגרשז"א בשלמי מועד היה דעתו כהאול"צ שיבטלו השיעור, ונראה שהדבר תלוי לפי הענין, כי מצוי אצל בעה"ב שאם מתבטל שיעור אחד מתבטלים אח"כ עוד שיעורים, וכן תלוי אם מדליקים בחוץ או בפנים, ודו"ק.

508 ב"י בשם או"ח ה"ד במשנ"ב ו.

509 פמ"ג, ועמשנ"ת לעיל בס' תרעא ס" גבי הדלקת מהדרין לבני אשכנז.

510 הנה פשוט שכל המעלה היא רק בזמן ההדלקה, ולאחר מכן כבר יצא י"ח, ומ"מ מאחר ויש מעלה שיהיה דלוק כל זמן שעדיין יש עוברים ושבים, נראה שכלל זה גם שידליק את נר ההידור.

511 בגמרא (כא:) כתבו שהוא זמן שתכלה רגל דתרמודאי, ופ"י הראשונים שם אומה מוכרת עצים, והם ממתנים מעט בתחילת הלילה כדי שאנשים יבואו לקנות עצים וכו', עיי"ש [ועיין בריטב"א שהוא דוגמא בעלמא, אולם ברי"ף ורא"ש מבואר שהוא זמן קבוע, וע"ע להלן]. ובר"ף כתב שהזמן הוא כמו חצי שעה, וכ"כ הרמב"ם שהוא כחצי שעה "או יותר", וכ"כ עוד ראשונים. וע"ע במארי. ובשו"ע סימן תערב ס"ב כתב שהשיעור הוא חצי שעה, ולא כתב או יותר, וי"ל שהוא מובן מאליו לפמש"כ בשורש הדין שתלוי בזמן שתכלה רגל מן השוק, וא"כ הוא חצי שעה, ובפרט לפמש"כ להלן ד"א שכל מקום לפי עניינו ואפילו יותר, א"נ לאידך גיסא דכיום א"א לדון לפי כל מקום ומקום מפני שמשתנה, ולכן נקבע חצי שעה, ועוד י"ל כמש"כ הבני יישכר חודש כסלו מאמר ה' שהכוונה לחצי שעה זמנית [ואף שהדבר תלוי לפי המציאות אם הולכים או לא, ואין זה כהירושלמי פ"ג דנדרים בעיברו את החודש חזרו בתולים וכדו', מ"מ י"ל שחז"ל קבעו שיעור קבוע], ואחר שהוא שיעור קבוע ה"ז ככל התורה לפי שעה זמנית, ויל"ב.

512 משנ"ב סק"ו.

513 היינו בין אם מדליק בפתילה עבה שזמן ההדלקה מתמעט או שמדליק במקום הרוח, וכל כיוצ"ב, לעולם דנים לפי הזמן אם דולק חצי שעה בפועל או לא.

514 בשו"ע ס' תרעה ס"כ הביא יש מי שאומר שאם הדליק ואח"כ הוסיף שמן כשיעור לא יצא י"ח, והפר"ח תמה אמאי כתב השו"ע שלא יצא י"ח אחר שהרא"ש טור כתבו כן ושאר פו' לא חלקו ע"ז, ובכה"ח (אות יד) כתב שאכן השו"ע כתב כן כדרכו בקודש שאם נמצא איזה דבר בפוסק מסוים שלא נמצא לו חבר, כתבו כן [נ"ב. וי"ל דהיינו רק כשיש איזה תיוהא או ריעותא, דהלא כו"כ הלכות שנאמרו מפי יחידאה ואעפ"כ כתבן השו"ע כסתם], אולם המהר"ם שיק (סימן שלב) כתב שהשו"ע כתב כן משום שאינו מוסכם

להלכה, והוא תלוי בשני תירוצי הגמרא (כא.) ולתירוץ ראשון אין שיעור לשמן, והשו"ע פסק רק כתירוץ שני, וכן ציינו הגר"א ובאר הגולה בדברי השו"ע שהוא כתירוץ שני.

ואכן נחלקו בזה הראשונים והאחרונים אם ב' התירוצים בגמ' פליגי אהדדי, וכמו שביאר הנשמ"א (כלל קנד סק"א) שהפר"ח ס"ל שלא פליגי ולכן פשיט"ל שיחזור להדליק בברכה, אולם הנשמ"א כתב שבראשונים מבואר שפליגי התירוצים אהדדי, ולתירוץ ראשון יצא, ולכן סב"ל, וכן העירו על הפר"ח גם הפמ"ג ומהר"ם שיק הנ"ל, וכן מבואר בב"ח בשם הגה"מ וסמ"ג בשם ר"י שנהגו כלשון ראשון שא"צ שיעור וכו', וכ"פ המשנ"ב (סק"ח) ועוד. ויש לציין דהנה המשנ"ב נקט שצריך לכבות ולהדליק, והיינו לחוש לאידך גיסא לפשטות השו"ע שלא יצא י"ח, אולם לכאורה יש הידור מצוה להשאיר את הנר דלוק (דילמא כהסוברים שיצא), ולהדליק נר אחר במקומו (דילמא כהסוברים שלא יצא), וי"ל עוד דכיון שהדלקה עושה מצוה לא איכפת לן אם מכבה כיון שכבר קיים המצוה, ובלא"ה לא מבטל לא מצוה ולא הברכה, אלא חסר במעלת הזמן של פרסומי ניסא מכח המצוה, ודו"ק.

515 לחוש לב' התירוצים בגמרא (הנ"ל בהערה הקודמת), ולכן מספק יחזור ובלא ברכה, ביה"ל ד"ה כזה בשם פמ"ג.

516 כדין ס"ס בחיוב מצוה ויכול לברך, ושו"ר שכ"כ בחזו"ע עמוד סו, וזה דלא כמש"כ בספר ברכת הבית שנ"ד סג.

517 כן יש להעיר שאע"פ שהתרנו להדליק [ואף לברך משום ס"ס כנ"ל בהערה הקודמת], מ"מ אם לבסוף נתגלה שלא דלק חצי שעה לא יצא, ששוב נתגלה לנו המציאות שאין בו כשיעור ולא יוצאים בזה, ופשוט.

518 ע"פ שו"ע וכל הפו', כנ"ל [ואפילו אם יוסיף שמן מרובה, ח"א כלל קנד סכ"ב].

519 פשוט.

520 ככל האמור בהלכה הקודמת שלא יוצא י"ח בכך.

יש לציין ב' אופנים:

א]. באופן שהניח כלי עם שמן המטפסף לתוך הנר, י"ל שיוצא י"ח, כיון שבשעת ההדלקה הוא מונח שם ועשוי לדלוק, ושו"ר שכ"כ בספר מאורות נתן סמ"ב ה והביא ראיה לזה שיצא.

ב]. הדביק נרות קטנים זה מעל זה י"ל שיוצא ג"כ כדרך האמור בסמוך, ושו"ר שדן בזה בא"א מבוטשאטש.

521 נחלקו בזה הגרח"ק בטעמא דקרא והגראי"ל, האם ככה"ג לא יצא וה"ז כמדליק במקום הרוח, וכ"ד הגרח"ק, אולם הגראי"ל ס"ל שכיון שאינו באופן טבעי, אלא בהתערבות אדם ה"ז נחשבת הדלקה ויכול לברך (ויש להוסיף עוד כמו לענין מי ששם שמן מועט אין מועיל להוסיף שמן אפילו אם מראש חשב להוסיף שמן, כנ"ל, ואין מתחשבים בדעתו להועיל, כך לא נאמר בנידו"ד שנתחשב בדעתו לקלקל). והערוגי שיש לצרף לדעתו את סברת הראשונים הסוברים שבאמת א"צ דווקא שיעור של חצי שעה והוי ס"ס שיוכל לברך, כעין מה שכתבנו לעיל, וכמו"כ מצאנו שמדליק אפילו רגע קודם עלות השחר, וי"ל.

522 נת' במק"א בס' תרעא.

523 משנ"ב, וביה"ל ד"ה ובלבד.

524 משנ"ב א [ואם אין לו יותר מחצי שעה י"ל שידליק רק מצאת הכוכבים].

525 משנ"ב ה.

526 בשו"ע ס' תערב ס"א כתב שמדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, ובס"ב כתב שמדליק עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, ולכן צריך ליתן בה שמן וכו' עיי"ש, ויש לדון אם הוא שיעור קבוע שנקבע ע"פ סימן הולכי הרגל באותו עת, וכך הדין בכל דור ודור, או משתנה לפי המציאות של הולכי הרגל.

ונחלקו בזה הפו', שהרמב"ם כתב שהשיעור הוא כמו חצי שעה "או יותר", ודנו בדבריו הפו' אם הכוונה בשביל המציאות שמשתנה, או אדרבה מדהוצרך לומר חצי שעה, הוא ללמד על זמן קבוע של ח"ש, דאל"כ יתלה

אמנם המדליק בתוך ביתו, די בחצי שעה לכל הדעות⁵²⁸.

כ"ו. צריך שהנרות יהיו דולקים לפחות חצי שעה⁵²⁹. אבל ביותר מזה אין צורך⁵³⁰, אלא אם כן יש עוד עוברים ושבים שעשויים לראות את הנרות, שבזה יש הידור מצוה אם דולק יותר⁵³¹.

כ"ז. אדם שגר במקום שיש אנשים כל הלילה, ורוצה שידלק הנר כל הלילה להידור מצוה, אבל הכוס שלו קטנה ואינה מכילה הרבה שמן, נראה שאין תועלת בהוספת שמן בכל פעם⁵³².

כ"ח. נרות שעוה יש להקפיד שיהיה בהם כשיעור חצי שעה, כאמור לעיל, אמנם גם אם אין עוד רואים לאחר חצי שעה, יש הידור שהנרות ארוכים⁵³³, ומכל מקום לא יהיו גדולים יותר מדא⁵³⁴.

ומן האמור, יש להזהר בנרות הצבעוניים הקטנים המצויים, לוודא שיש בהם כשיעור חצי שעה, ולהידור מצוה עדיף לקחת את הנרות הלבנים הגדולים יותר⁵³⁵.

אחר שכלתה רגל מן השוק

כ"ט. אחר שכלתה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה, כבר יצא ידי חובה, ומפני כך ישנם שני הלכות:

א]. מותר לכבות את הנר אחר החצי שעה, ויכול גם להשתמש בשמן הנותר, וכן דעת השו"ע⁵³⁶, אמנם לדעת כמה אחרונים טוב להתנות שאינו מקצה את השמן אלא רק בשיעור זמן ההדלקה⁵³⁷ [ודי במחשבה בלב⁵³⁸].

ב]. גם אם היא דלוקה אחר החצי שעה, מותר להשתמש לאורה, וכן דעת השו"ע⁵³⁹. אמנם לדעת כמה אחרונים יש להחמיר ולא להשתמש בעוד שהנרות דולקים⁵⁴⁰, וגם בתנאי יש להחמיר לדעתם⁵⁴¹, ובפרט יש להחמיר בתשמישי חול⁵⁴².

ודע, שבזמנינו ראוי להחמיר כדעת האחרונים הנ"ל אף לנוהגים כדעת השו"ע⁵⁴³.

דברים האסורים לעשותם קודם ההדלקה⁵⁴⁴

ל'. כשהגיע זמן ההדלקה או חצי שעה קודם לכן, אסור לעשות כמה דברים שמא ימשך אחריהם ויעבור זמן ההדלקה, וזאת אפילו אם כבר התפלל מנחה וערבית וקרא קריאת שמע⁵⁴⁵.

הדברים האסורים, כדלהלן:

א]. אסור לאכול פת בשיעור כביצה ומעלה⁵⁴⁶, ואפילו סעודת מצוה⁵⁴⁷, וכן שתיית משקה משכר משיעור כביצה ומעלה⁵⁴⁸. אבל אכילת עראי מותר, והיינו תבשיל אפילו העשוי מחמשת מיני דגן מותר גם ביותר מכביצה כל שאינו בשיעור ד' ביצים, ופת הבאה בכסנין כמו עוגות ועוגיות, אין לאכלם יותר מכביצה⁵⁴⁹, ושאר תבשילים שאינם ממיני דגן כמו אורז, תפוח אדמה ושאר ירקות ובשר וכן פירות וכדומה, יכול לאכול אפילו הרבה⁵⁵⁰.

וגם חצי שעה קודם זמן ההדלקה אסור באכילת קבע הנ"ל.

ב]. מלאכות שיש חשש שימשך עימהם אסורות, כגון תספורת, רחיצה במרחץ, דין תורה, פרקמטיא, משא ומתן במסחר⁵⁵¹.

וכל דברים אלה אסורים חצי שעה קודם זמן ההדלקה, אולם דברים שאין חשש שימשך עימהם, כמו כתיבה ותפירה ובישול וכדומה שיכול להפסיק את המלאכה באמצע, אפשר להקל במקום צורך בחצי שעה הקרובה

הכל במציאות, וכ"כ האו"ח בכוונת הרמב"ם שכוונתו לזמן מועט יותר, וכ"כ בביה"ל ד"ה ולא, וכ"כ במשנה הלכות ח"ד עט ואול"צ בתשו' ח"א מד, ועוד האריכו בזה בתשוה"נ ועוד.

אבל בריטב"א (כא:): אכן מפורש שזה תלוי לפי המציאות, וע"ע בשב"י עמוד פ' שכ"מ קצת מדברי הגאונים בתשו', עיי"ש. אך המנהג מוסכם להדליק חצי שעה, וכן נהגו החזו"א ועוד רבנן קשישאי, אולם בודאי שיש הידור מצוה להדליק כל המשך הזמן, לחוש לפשטות הגמרא שתלוי בזמן הילוך בני אדם, וכדברי הריטב"א, ואולי זו גם כוונת המאירי שאף שמן הדין השיעור הוא כחצי שעה, מ"מ "אם הוסיף מוסיפין לו", וע"ע גם בדברי ר' פרחיה שם שיש הידור להדליק שמן הרבה "כראוי לו", ע"כ. אך יש לדחות שראוי לו היינו שיהיה כוס מלא להידור מצוה, וכעין שכתבו הפו' שיש הידור מצוה בנרות שעוה, כמובא במשנ"ב (סק"ו). אמנם שם מבואר שלגבי שמן אין מצוה, אך י"ל שהמשנ"ב נקט כהרמב"ם ואו"ח והראשונים הנ"ל והריטב"א.

527 עפמש"כ לעיל בודאי יש בזה ענין לצאת ידי הריטב"א ודעימיה, ואף בלא"ה בודאי יש הידור מצוה שידלקו זמן רב משום פרסומי ניסא.

וידוע שהגרי"ז מבריסק היה נוהג להניח שמן מרובה. ועוד ראיתי להגאון האדר"ת בנפש חיה שכתב שמצות חנוכה חביבה עליו עד מאד, ולולי שיחת הבריות הייתי "מהדר" שידלקו זמן רב כפי יכולתם, ע"כ.

[ובודאי שמי שנהג כן צריך התרת נדרים, ככל מנהג טוב, אא"כ נהג בלא נדר, או מסר מודעה בער"ה כנהוג, וככל משנ"ת במקומן].

528 הגריש"א בפניני חנוכה, וזה כמש"כ המשנ"ב שבכה"ג אין ענין להשאיר דלוק יותר.

529 משנ"ב סק"ו, ואפילו אם כלתה רגל מן השוק קודם לכן, או שמדליק בביתו.

530 שם, ולכן כתב שאין שום מצוה ליתן בה שמן הרבה.

531 הוספנו זאת משום שעיינינו רואות שהעולם מהדר ליתן שמן בכמות המועיל לכמה שעות, ואכן יש לזה סמך ברור בזמנינו, לא מבעיא למה שכתבנו לעיל שבכך יוצאים שיטת ר"ת המובאת בשו"ע לעיל רה"ס שזמן ההדלקה הוא מאוחר עד כשעה וארבעים דקות מהשקיעה, אלא אף ביותר מזה יש מעלה כמבואר במאירי בשבת (כא:), עיי"ש. וכן נהגו כמה גדולים, וכן המנהג [וע"ע לעיל].

532 אף שישנו ענין לפרסומי ניסא כל הלילה, מ"מ קיבלנו מרבותינו נ"ע שאין ההצגה משפיעה, גם אם היא תהיה יפה ככל אפשר, אלא קדושת המצוה היא המאירה, והיא הגורמת לכל ההשפעות, ובכלל זה השפעת פרסום הנס, ובלאו הכי נראה שאין בזה תועלת, מפני שההידור נובע מכח המצוה, וכמו שבעיקר הדין צריך חצי שעה, ואם שם בו שמן פחות מכשיעור לא יצא, וכנ"ל, כך לגבי ההידור נמי, שאין לנו לחדש דבר.

ומיהו חיבוב מצוה לעורר לבבות יש בזה, כמו שיש מדליקים מנורות חשמל וכיוצא.

533 משנ"ב סק"ו שאף שבשמן אין שום מצוה להוסיף יותר מחצי שעה [אם אין רואים כמו שביארנו], מכל מקום בנרות יש מעלה בכך, מפני שנרות ארוכים הוא נוי מצוה.

534 שם, דיותר מדאי אינו נוי.

535 היינו שמצד הדין יש להקפיד שיהיה בו כחצי שעה, ומצד ההידור שיהיו גדולים וכנ"ל.

ואף שהם צבעוניים ויפים, נראה שעדיף נר גדול ועבה אף שהוא לבן כתלג חזיר, מאשר צבעוניים וקטנים, ובפרט לרה"ר שאינו ניכר כ"כ הצבע.

536 שו"ע ס"ב, ודעת רי"ף רמב"ם ורא"ש ועוד.

537 אחרונים במשנ"ב סק"ז ועוד, עפ"ד האח' שלמדו כן בקצת ראשונים, עיין ב"י ב"ח וש"א.

538 חמ"מ סק"א.

539 שו"ע ס"ב וכדעת הראשונים הנ"ל.

540 אחרונים במשנ"ב סק"ח ועוד, וכ"ה בתשו' הגאונים ומאירי ובעיטור. **541** שעה"צ יב בשם דה"ח.

542 לצרך ד' הפו' בס' תערג, וע"ע בביה"ל שם ס"א ד"ה ויש.

543 מועדו"ז ח"ב סי' קמא, והוא מבואר לפמשנ"ת לעיל שהרבה פו' מחמירים בזה"ז, והוי כעין ס"ס לחומרא הגם שהוא במילתא דרבנן, וגם אינו מוסכם, ואין להאריך.

544 הבאנו כ"ז אגב המשנ"ב סימן תערב סק"י.

545 עיין מג"א (סק"ה) וט"ו (סוסק"א) וש"א וכ"פ במשנ"ב (סק"י), וכה"ג מצאנו קודם תפלה וק"ש, וקודם בדיקת חמץ וקודם ספירת העומר ושופר ולולב ומגילה, וע"ע בשעה"צ.

546 כשו"ע סימן רלב ועוד.

547 משנ"ב שם סקי"א ועוד.

548 משנ"ב שם סקל"ה.

549 בפרט זה של מיני דגן שאינו פת, יש לדון, כי בכ"מ התירו עד כביצה, ובכ"מ מותר אף ביותר מזה עד קביעות סעודה, ובס' תרלת יש חילוק גם בין פת הבב"כ לבין תבשיל, וה"נ י"ל כאן. וכבר כתבנו כן בס' תלא, ואחז"ר ראיתי שיש דעות בזה לכאן ולכאן, והנלענ"ד כתבתי.

550 מוסכם בכל הפו'.

551 עיין סי' רלב (ונרמז במשנ"ב כאן), אך עיקר הקפיда בדבר שיש חשש שימשך, הלא"ה אין חשש.

[ויש כו"כ פרטים בדברים אלו האסורים, כגון: בסתפורת אם יש כמה זוגות, וכיום שיש מכונה יש להזהר יותר מפני שאם מתקלקלת קשה מאד לתקן, ודין תגלחת זקן, אבל סידור זקן יש להקל בודאי, ולענין רחיצה במקלחת ואמבטיה רגילה שבבית מותר.

552 עיין משנ"ת בס' רלב וכ"ה בתרצב ועוד, ובודאי ששינה קמעא גוררת שינה גדולה, יותר מכל הדברים האחרים, וז"פ.

553 עיין שעה"צ (אות יד) שהיקל בלימוד תורה לענין שלא יחשבו את החצי שעה מהשקיעה אלא מצאה"כ, ומשמע שמ"מ חצי שעה קודם צאה"כ אסור, אבל במקומות אחרים מבואר להקל אפילו בכל החצי שעה, עיין בס' תלב לענין בדיקת חמץ וכמש"ש, וכ"ה בדה"ח בנידו"ד ובעירוה"ש כאן ס"ו ועוד באח', וכ"כ הגאון מהרי"ט בערך השולחן סק"ב ובסימן תרצב סק"ו דמשום חביבות הנס אדם זהיר.

לזמן ההדלקה, וכשיגיע הזמן יפסיק, אולם אם הוא כותב מערכה או מנהל חשבון גדול או מבשל מוסדי וכדומה יש להזהר גם בחצי שעה קודם לכן.

ג]. שינה אסורה, אפילו מעט, וגם בחצי שעה הסמוכה להדלקה⁵⁵².

ד]. לימוד, אסור אפילו חצי שעה קודם זמן ההדלקה, אולם לימוד תורה יש להקל חצי שעה קודם זמן ההדלקה, וכשיגיע הזמן צריך להפסיק⁵⁵³, וכל שכן שיש להקל בלימוד בחבורה, בשיעור וכדומה⁵⁵⁴, וכל שכן בעניני חנוכה⁵⁵⁵.

ל"א. חצי שעה האסורה קודם זמן ההדלקה, הוא כל מקום לפי מנהגו, ולכן למנהגינו שמדליקים בצאת הכוכבים, יש לשער חצי שעה קודם צאת הכוכבים⁵⁵⁶. וחצי שעה י"א דהיינו שעה זמנית⁵⁵⁷, וי"א שאינו שעה זמנית⁵⁵⁸, ואין כל כך נפקא מינה⁵⁵⁹.

ל"ב. בכל הדברים האסורים, אם התחיל אותם קודם זמן האיסור, כלומר קודם החצי שעה שלפני זמן ההדלקה, יכול להמשיך להתעסק בהם גם בתוך החצי שעה.

אבל כשהגיע זמן ההדלקה פוסק ומדליק⁵⁶⁰.

ובעל חנות צריך לסגור החנות וללכת להדליק בזמן, או שאשתו תדליק עבורו, ואם הוא מדליק בפנים יכול להקל להדליק מאוחר יותר⁵⁶¹.

ל"ג. מי שלא יכול להדליק בזמן מאיזו סיבה שהיא, וכגון שנמצא בעיר אחרת ועדיין לא בא לביתו, אעפ"כ אסור לו לאכול ולהתעסק בשאר דברים⁵⁶². אמנם אם הוא ברכב ובודאי עשוי להפסיק, וכל כיוצא בזה, הרי זה כמו שומר⁵⁶³.

וגם ללמוד אסור כשיגיע הזמן, וכדי שלא יתבטל ילמד הלכות חנוכה⁵⁶⁴.

ל"ד. אם ביקש מאחר שיזכיר לו להדליק נר חנוכה בזמנו, רשאי להתעסק קודם ההדלקה בחלק מהדברים הנזכרים לעיל⁵⁶⁵, ובלבד שהאחר אינו עוסק בעצמו בדברים אחרים⁵⁶⁶.

וגם שעון מעורר מועיל⁵⁶⁷, וכן כל דבר שיזכירנו בודאי.

ל"ה. שלח שליח שידליק בעבורו, מותר לו לעשות כל הדברים הנ"ל אפילו כשהגיע הזמן⁵⁶⁸. אבל השליח יש אומרים שיהיה בכך⁵⁶⁹.

ואשה ובני בית הממתנים להדלקת בעל הבית, מותרים⁵⁷⁰.

סימן תרעג

שמנים ופתילות הכשרים לנר חנוכה

א'. כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואפילו שמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה, ואפילו פתילות שאין האש נאחזת בהן יפה, ואף על פי שיש ספק שמא יכבה, כשר⁵⁷¹. אבל אם הוא עשוי ליכבות בודאי תוך חצי שעה, אינו יוצא ידי חובה⁵⁷².

ב'. גם שמנים ופתילות הפסולים לנר שבת (שנתבארו בסימן רסד) מחשש שמא יטה, כשרים לנר חנוכה, ואפילו בערב שבת חנוכה, כיון שאסור להשתמש לאורן⁵⁷³.

554 עי' מקו"ח, ובמשנ"ת בס' תלב ועוד.

555 ש"י'ל שעיסוק בעניני חנוכה יזכיר לו, כעין מש"כ בס' רעה בדין שמא יטה, וכיוצ"ב כתבנו בס' תלא לענין בדיקת חמץ, וה"נ ל"ש, ושו"ר כעת בחו"ש כאן שעורר כן, וכן מנהג הת"ח בחצי שעה הסמוכה ללמוד הל' חנוכה. **556** עיין שעה"צ אות יד.

ומי שמדליק בפלג המנחה (בחול, או בערב שבת), א"צ להזהר בכל זה בחצי שעה קודם פלג המנחה (ספר אור אליהו ע' שמג בשם הגרז"ח ק).

557 העירוני בשם מהרצ"א בעל בני יששכר בחי' דף ד.

558 פמ"ג בס' רלה א"א סק"ד [ובשונוה מחישוב השעות של זמן מנחה שדן שם במש"ס סק"א שהוא תלוי בזמניות, וכ"כ משנ"ב שם סק"ז, וטעם החילוק, כי חשש שימשך הוא ענין מציאותי ואין נפ"מ לחלק בזה, וי"ל].

559 שלסוברים שמחשבים תמיד מעלה"ש עד צאה"כ הוא כמעט כשלושים דקות.

560 עיין משנ"ב כאן סק"י ובסימן רלב ובביה"ל שם.

561 עיין באשרי האיש עמוד רלה, שכיון שהתחיל א"צ להפסיק אם מדליק בפנים, עיי"ש, ויש מקילים ביותר מזה במקום צורך, וזה תלוי בחובת ההדלקה בחוץ בזה"ז שנתבאר במקומו.

562 הגרשה"ו בקובץ מבית לוי.

563 כעין מש"כ האול"צ בבני ישיבות שסוגרים להם את חדר האוכל, וה"נ, ואין סברא שיאכל ברחוב, וגם אין לו הרבה, ובשונוה מביתו, ואמנם אף בביתו לא חילקו בזה, וצע"ע.

564 עפה"א לעיל.

565 כדרך שמצאנו בס' רלב רלה, וכן כתבנו בסימן תלא ועוד, וראה בדברינו שם, וצרף לכאן.

ושם נתבאר שלא בכל דבר יש להקל, כגון בשכרות [וכן בסעודה גדולה דשכיח שכרות, עיין משנ"ב רלב סק"ל], וכן במרחץ מחשש התעלפות [עיין משנ"ב רלב סקכ"ט ושעה"צ שם].

566 דאל"ה ערב'ך ערבא צריך.

567 אמנם בשינה דעת הגרשו"א להחמיר שמא יכבנו וימשיך לישן, וי"א דשרי אם מתעורר מזה.

568 עיין נחלת צבי (י"ד סי' רסב א) גבי מילה, וכ"מ בט"ז סי' תרעז ובמשנ"ב שם סקי"ב.

569 בנח"צ (שם) צידד שהשליח אסור, אך לא נהגו כן המוהלים, וכמו שביאר בצל החכמה ח"ד סנ"ח, וסימן ס.

570 שהרי מוטל על בעה"ב, וכ"כ בצל החכמה שם ובתוספת דברים [אבל בעה"ב עצמו אסור ככל הנ"ל].

571 שו"ע (ס' תרעג) ובשונוה משבת (בסימן רסד), ומשום ששם הוא משום שלום בית, ואם יכבה לא הועיל, אבל בחנוכה הדין שכבתה אין זקוק לה.

572 משנ"ב להלן (סקס"ה), והוא מפורש בתורי"ד ורומב"ן ומאירי ועוד בשבת (כא:). ויש עוד פרטים במק"א.

573 שו"ע שם, ואפילו נרות ההידור.

[ובשמנים שריחם רע שיש חשש שמא יצא, או בשמנים שיש חשש שמא

אולם זה מלבד באופנים שעשוי להשתמש לאורן: א]. נר השמש⁵⁷⁴. ב]. אם מרבה בשמן שעשוי להיות יותר מחצי שעה, ודרכו להשתמש בזה אסור⁵⁷⁵.

ג]. כל האמור הוא על פי דין, אולם מצוה מן המובחר לקחת שמנים ופתילות שהאש נאחזת בהן יפה⁵⁷⁶. והידור נוסף שיהיה בשמן, כדוגמת המנורה⁵⁷⁷. והידור נוסף בשמן זית⁵⁷⁸. וישנם עוד הידורים וסלסולים⁵⁷⁹.

ודע, שאם יש לו נר הדולק יפה, הרי זה עדיף יותר מכל השמנים, משום שהעיקר שידלק יפה, ויש חולקים⁵⁸⁰. ודע עוד, שזמן ההדלקה עדיף משאר ההידורים, ולכן אין להמתין עד שיביאו לו שמן זית⁵⁸¹.

ד'. מצוה להדליק נרות החנוכה בשמן זית⁵⁸². ואם יש נרות שאורן צלול וטוב כמו שמן, אפשר להדליק בהן⁵⁸³. ומכל מקום שמן זית מצוה מן המובחר⁵⁸⁴.

ואם אין לו שמן זית, מ"מ עדיף שידליק בשמן אחר, כמו שמן סויה וכדו', מאשר שידליק בנרות שעוה⁵⁸⁵.

ה'. אדם שיש לו שמן משאר שמנים, ויש לו גם כן מעט שמן זית, הרי הוא יכול לערבם, שמן זית עם השמן האחר, ועיין בהערה⁵⁸⁶.

ואם יש לו שמן זית כדי כוסית אחת, עדיף למלאת בה את הכוסית של הנר הנוסף משמן זית, ושאר הכוסיות משאר שמנים, מאשר לערבב מעט שמן זית בכל כוס⁵⁸⁷.

ו'. רוב השמנים המצויים כיום דולקים היטב, ושמן זית מצוה מן המובחר⁵⁸⁸. ויש מוסיפים סלסול לקחת שמן הקרוב יותר לשמן המנורה⁵⁸⁹. ומי שנהג לקחת שמן זית, אינו רשאי לשנות המנהג בלא התרת נדרים⁵⁹⁰.

שמן זית שאינו ראוי לאכילה, כשר להדלקה לכתחילה⁵⁹¹.

יסתפק מהן, נחלקו האחרונים].

וא"ת הרי יש נר שבת שדולק ולמה נחוש, ועיין בדברינו בס' רסד.

574 מג"א ואח' במשנ"ב סק"ג.

575 רמ"א שם, והוא מתשו' הרשב"א שבב"י.

576 כ"מ ברמ"א ככל האח' [וחסל"א תנינא ס' עט וערוה"ש בס' תערב ס"ט עיין שם].

577 משנ"ב סק"ד, וכ"ה במאירי (כא.).

578 רמ"א, וכ"ה במאירי שם.

579 ידוע בשם הגריש"א שכלל שמעלתו קרובה לשמן שהדליקו בבהמ"ק עדיף טפי, ואכן ישנם כו"כ דרגות בכבישה וכתית ונקיון וכו'.

והעיוני שבספר מגיד מושרים למרן הב"י בפ' מקץ מובא שהמלאך המגיד אמר למרן שלא ישתמש בשמן שקנה לחנוכה, מפני שאינו מארץ ישראל (ויל"ע במקורו), ובוזה"ז בודאי יש מעלה בכל א"י יותר מחו"ל גם בעצם זה שהמפעלים טובים יותר [ועיין שו"ת בצל החכמה ח"ג סי' סז שיש מעלה בדבר שעשו בו מצוה כמו הפרשת תרומ' וכו'], ויש לציין, שפירות א"י אין זו סתם קדושה, וכי בראשונים יש הסוברים שאפילו אם היו כל א"י ויצאו לחו"ל פקעה קדושתן, אבל להיפך בודאי לא חלה קדושה, וא"כ המעלה היותר גדולה זה פירות א"י בא"י.

מיהו בודאי שאין זה אלא סלסול בעלמא כדוגמת מי שקנה מנורה מזהב וכו', ומן הסתם בודאי אף הגריש"א התכוון להידור בעלמא, ויש שטעו בזה. **580** שענין זה שידלק טוב הוא בעיקר המצוה, ומוזכר בגמרא (כג.), משא"כ ההידור של דומיא דמנורה, ועיין במאירי (כא.) ובמש"כ בספר אור אליהו עמוד קצד, אך סיים מדברי הר"י סגי נהור בן הראב"ד שכתב בהיפך שאע"פ שהוך יותר משובח, מ"מ שמן זית אפילו שאינו זך טוב יותר מכל השמנים [ובאמת שמצאתי כמה פוסקים שהחשיבו את השמן זית כעין עיקר המצוה, עיין פרי השדה דלהלן בהערה הבאה, ושו"ת בית יצחק ח"א סי' סק ועוד, אך לדינא ודאי שאינו אלא הידור]. ואכן המנהג שמדליקים בפתילות עם שמן למרות שהנרות המצויים כיום דולקים הרבה יותר יפה.

581 בשו"ת פרי השדה ח"ג סי' קט דן בזה שימתין לשמן זית, אולם עיקר דבריו שם מחודשים, כי בודאי שעיקר המצוה עדיף מהידורים, אכן נראה שזה תלוי בדין הקודם, ומ"מ אם יעבור זמן החצי שעה ודאי אינו נכון להמתין, אבל בתוך החצי שעה אפשר שימתין, אך לפיה"א שעיקר ההדלקה עדיף טפי, א"כ גם מעלת זריזין ולהוסיף בחצי שעה ה"ז עדיף ודו"ק, וע"ע בהליכות שלמה פט"ו ה"ו מש"כ בזה.

582 הנה במעלת שמן זית יש ב' נידונים, א). שדולק יפה. ב). שבזה עושין זכר לנס שנעשה בשמן זית.

ובגמרא בשבת שאמרו שמן זית מצוה מן המובחר, ומטעם שבזה הוא דולק יפה, ולא יהיה חשש של שמא יטה, ואכן בשו"ע בהל' שבת סי' רסד הוזכר דין זה, אולם בחנוכה סי' תרעג לא כתב זאת (ורק הרמ"א הוסיף זאת), ואפשר לומר הטעם, משום שבשבת משתמש לאורו ויש חשש שיטה, משא"כ בחנוכה שאין משתמשים לאורו, ולכן אפילו בשבת שבחנוכה אין חשש, ולכן לא הוזכרו זאת בהל' חנוכה.

אלא ססתימת הגמרא הלא קאי בין בשבת ובין בחנוכה כיעוי"ש, ומוכח שגם בחנוכה אף שאין חשש של שמא יטה, מ"מ בעינן להדליק בנר כזה שדולק היטב, ואכן בב"י ר"ס תרעג הביא מהרוקח שכתב גם גבי חנוכה ששמן זית מצוה מן המובחר, ושגם המרדכי כתב שמהר"ם היה רגיל להדליק בשמן זית, עיי"ש, ומבואר שגם בחנוכה ראוי להדליק בשמן שאורו צלול, וכן משמע בד"מ שם אות א שדן על נרות שעוה שאורן צלול, ושם סיים מדברי המהר"א מפרגא שמ"מ מצוה מן המובחר בשמן זית מפני שבו היה הנס.

ומעתה יוצא שגם בחנוכה מצוה מן המובחר שיהיה שמן זית, וכמו שבאמת הביא הרמ"א, וכוונתו מן הסתם מצד שאורו צלול, ולכן דן אח"כ שמ"מ יקח שמנים שאורן צלול, והמשנ"ב סק"ד הוא שהוסיף על הרמ"א דמ"מ בשמן זית עדיף טפי כיון שעל ידו נעשה הנס, והיינו דאע"פ שמצד שהאור צלול היה סגי בשעוה, מ"מ יש עדיפות נוספת בשמן זית, מאחר שהנס נעשה בו, אולם זה נראה כהידור טפי.

ומרן השו"ע שלא הוזכר בחנוכה שיהיה בשמן זית, היה אפ"ל מפני שבחנוכה א"צ שיהיה האור צלול כ"כ כמו בשבת, אולם כאמור דו"א נהירא, שהרי הגמרא סתמה בזה בכל נר, ועוד שאף שאין משתמשים לאור, מ"מ בודאי שראוי ומהודר שיהיה אורו צלול, וגם הרי הבאנו שם מבואר בב"י בשם הראשונים שמצוה בשמן זית, ולכן נראה דהשו"ע קיצר וסמך על דבריו בהל' שבת, והגם שיש חילוק דהא התם יש יותר קפיאד שיהיה האור צלול, מ"מ י"ל

שמוכן ממילא שיש בזה הידור.

ומ"מ בין לשו"ע ובין לרמ"א המעלה בשמן זית הוא משום שאורו צלול (וביותר נראה מוכרח כן לפי השו"ע שלא הוזכר כלל את הענין שבשמן זית נעשה הנס).

583 הנה ברמ"א כתב שאם אין שמן זית מצוי מצוה בשאר שמנים שאורן זך ונקי, ומסיים שנוהגין במדינות אלו להדליק בשל שעוה כי אורן צלול כמו שמן, ע"כ. ויל"ד לפי"ד הרמ"א האם אפשר להדליק בשעוה לכתחילה מאחר שאורו צלול כמו שמן. ויש לבאר בב' אופנים, א'. שלכתחילה עדיף שמן זית, ולכן פתח בתח"ד שאם אין שמן מצוי וכו'. ב'. שבאמת לכתחילה גם כן אפשר בשאר שמנים, ולכן סיים שבמדינות אלו נוהגים בשעוה וכו'. ומשמע קצת שאפילו לכתחילה עושים כן ולא משגיחים בשמן זית. ומה שפתח בתח"ד שאם אין שמן זית מצוי וכו', דמשמע שאם יש שמן זית יקח אותו דווקא, י"ל משום שבמצאיאות השמן זית יותר צלול וטוב משאר שמנים, ולכן כשאין לו יקח שאר שמנים, וככל שיותר צלול עדיף טפי, ומ"מ שמן זית שהוא הצלול ביותר ה"ז עדיף, ומה שמסיים שנוהגין בשעוה היינו מפני שהוא ג"כ צלול [וע"ע בדברינו בהל' שבת בסימן רסד אם שמן זית עדיף משעוה גם במצאיאות מצד שאורו צלול, עייש]. וכבר נתבאר שהעיקר הוא מצד שהאור צריך שיהא צלול וטוב, וע"ע בהערה הבאה.

584 שאף אמנם שהאור צלול גם בשאר נרות, וכנ"ל, מ"מ יש מעלה בשמן זית גם מסיבות אחרות, א]. מפני שהנס נעשה בשמן זית, וכמו שהביא בד"מ וכו', וכ"כ במשנ"ב סק"ד. ב]. שהרי הוהזיר בנר הויין לו בנים ת"ח וכמש"כ בגמ', ופרש"י נר שבת ונר חנוכה, לכן לוקחים שמן זית שרומז לחכמה, וכמשחו"ל, וגם על שם בניך כשתילי זיתים וכו' [ועי' בדברינו בס' רסג רסד].

אולם כ"ז עדיין לא יועיל בכדי להעדיף שמן זית שאינו דולק היטב, כי ודאי שההדלקה היטב היא בעיקר המצוה, ועדיף משאר הידורים וענינים, ודו"ק, ורק יש להדר אחר שמן זית שדולק היטב.

ועיין בשעה"צ (אות ד) שהביא מדברי המהר"ל מפרגא שסובר שלא להדליק כלל בנר שעוה או חלב אלא דווקא בשמן מפני שהנס נעשה בשמן, ע"כ. אמנם בזה לא מבואר שהקפיאד בשמן זית, אלא שיהיה בשמן מ"מ ולא בנר, ומ"מ לדינא לא חששו לזה הפו', וגם המנהג פשוט דלא כוותיה וכמש"כ בשעה"צ והאח'.

585 משום שהנס נעשה בשמן וה"ז קרוב יותר למצוה, וכן כתבו האח'.

586 הנה נשאלתי במי שיש לו מעט שמן זית האם יש ענין לערבב ממנו מעט בכל נר, והנה במערבב מעט אפשר שיש מעלה בזה: א]. דהא חזינן בשו"ע בסימן רסד ס"ד שאם נתן מעט משמן זית בשאר שמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה ה"ז מועיל שכעת ימשכו, וכך אפשר לומר בכל הנרות במנועיל שיהיה אורן צלול שהרי יש מעלה לשמן זית שאורו צלול וכמשנ"ת לעיל, וממילא אפשר שמועיל גם לאחרים. ב]. שמ"מ יש בזה גם זכר לנס, כיון שדלוק בו גם שמן זית, אמנם י"ל שבמעט ה"ז בטל ולא חשיב (ואפילו אם יתן בו שמן זית כ"כ שהיה יכול לדלוק חצי שעה, הרי הכל מתערבב, וי"ל). אולם הרי מין בשאינו מינו לא בטל אלא בשישים, וכל שאין שישים ה"ז קיים ושפיר י"ל דאיכא זכר לנס [וכ"ש אם הוא ישים רוב שמן זית והשאר משאר שמנים, אלא שגם זה אינו לכתחילה, כיון שבכל עת דולק גם מהשין].

שו"ר שעמד בזה בא"א מבוטשאטש בענין ביטול שמנים בשמן זית, ושם המדובר בביטול ברוב וכדומה, וכן כתב בשפ"א (כא.) שנעשה כולו כמו שמן זית [והנידון שם מצד מעלתו], ואכן זה תלוי בדברי המפ' אם המיעוט מקבל מעלת הרוב, ובמק"א כתבנו שבכ"מ מוכח שהוא מקבל מעלת הרוב ושפיר דמי.

ואם הוא מערב שמן זית הראוי לאכילה עם שמן זית למאור (שהבאנו לעיל בהלכה הקודמת שיש מפקפקים בזה), נראה דשפיר דמי, שהרי הוא מתבטל ברוב, שהרי הוא מין במינו שבטל חד בתרי, אלא שכ"ז מצד מעלת השמן זית, אולם כיון שהמפקפקים בזה הוא משום הקריבהו נא לפחתך, א"כ ה"נ זה גורם להמאים הכל, אמנם מעלה של זה שהוא קרוב לשמן של בית המקדש, י"ל שיש בזה ככה"ג, אף שגם לבהמ"ק לא היה תערובת, מ"מ כלפינו י"ל שיש מעלה בזה.

הערה: כמובן וא"צ להאמר שכל עירוב זה הוא לעצמו, אבל אסור למכור לאחרים שמן מעורב בחזקת שאינו מעורב.

וכיום מצוי שמן זית מוצק, וזאת על ידי תערובת 10% פרפין, וכנ"ל מותר.

587 כן ג"פ שבודאי עדיף להדליק את נר המצוה העיקרי בשמן זית מאשר לערבב, ושאר הנרות יוכל להדליק משאר שמנים ואין בזה חשש, [רק יזהר שלא להדליק נר אחד משמן זית, והשאר בנרות שעוה וכדו', ורק בשאר

"שמן למאור" המצוי כיום, אינו דולק יפה, ואינו ראוי לכתחילה⁵⁹².

שמן זית מוצק, יש בו מעלת שמן זית⁵⁹³.

דוגמאות לפתילות

ז'. צמר גפן וחוטי פשתן, מצוה מן המובחר⁵⁹⁴.

פתיל מצופה בשעוה, כשר לכתחילה, ואין צריך להבהב אותו לפני ההדלקה⁵⁹⁵.

גזיר עץ, או פתילה ללא שמן, אין להדליק בהם⁵⁹⁶.

נר קלוע, כלומר שיש בו שני פתילות, פסול⁵⁹⁷.

פתילות עבים או דקים כשרים⁵⁹⁸.

דוגמאות לשמנים ונרות

ח'. שמן זית מצוה מן המובחר.

נרות שעוה ופראפין וכדומה שאורן צלול מותרים לכתחילה⁵⁹⁹.

שאלו או הפקר כשר, ואין חיוב שיהיה "לכם"⁶⁰⁰, ומכל מקום א"צ להזהר שלא לקחת בהקפה, כמו שיש מחמירים באתרוג⁶⁰¹.

גזול פסול⁶⁰² [וגם בטעות ה"ז גזל, ולכן אם בחור ישיבה הדליק בטעות מנורה שאינה שלו יחזור להדליק בלא ברכה⁶⁰³]. ובגזל הגוי, גם כן יש לחוש⁶⁰⁴.

שמנים שפיר דמי'.

588 כנ"ל.

589 ידוע בשם הגריש"א כל מיני הידורים שמן כתית, רק נקי וכו', ואינו אלא סלסול והידור נוסף שלא הוזכר בפו'.

590 ככל מנהג שנת' בכ"מ, ואם מסר מודעה בער"ה אין לחוש.

591 כל הפו', ראה בשד"ח חנוכה (סימן יד) באריכות שאין חשש בזה, ועוד אריכות גדולה בפו', וכן דנו בשמן שהיה תחת המטה שבאינו ראוי קיל טפי, ועוד אופנים שא"צ ראוי לאכילה, וכדלהלן.

592 הן מצד שעשוי מפסולת הזיתים, כידוע, והן שבמצאיאות רואים שלא דולק יפה, והנה בספר משנת יעקב כתב שאין בזה חשש כלל, ובספר חנוכה בציון ע' קעג כתב להעיר, א]. שהרי מצויים הרבה שמנים הדולקים יפה יותר, ע"כ, ועז"ז כבר הבאנו לעיל שנחלקו הפו' לגבי שמן זית כלפי שאר שמנים. ב]. עוד העיר שכמה גדולי הדור פסלוהו משום שהוא גרוע ביותר מחמת הפסולת שבתוכו וכו', ע"כ. ולא ידעתי איזה גדול הדור פסלוהו, ואדרבה כידוע לי כולם התירו (ורק הגריש"א לסלסול בעלמא העדיף דברים אחרים וכנ"ל), וגם בעצם הדבר שאין בו משום הקריבהו נא לפחתך, הארכנו בהל' שבת סי' רסד דאין לחוש כלל. ג]. עוד הוסיף שם שנתברר בבדיקות שלא היה שם שמן זית כלל אלא זיוף, ע"כ. אולם ממה שאנו יודעים בבדיקות מעבדה היה זה שמן זית, וכנראה זה תלוי אם זו חברה ידועה או לא, והכל לפי הענין.

ומכל מקום מאחר והרבה מהם מעלה עשן כל שהוא וכו', ככל הנ"ל עדיף להדליק בשאר שמנים סויה, קנולה, ולא בשמן למאור, וירא שמים המהדרין יקחון שמן זית לאכילה.

ודע, שגם לענין נר שבת הדין כן, ולא ידעתי מה כ"כ החריזו על חנוכה, למרות שבחנוכה יש ענין נוסף שמוזכר בראשונים זכר למנורה. וי"ל שבחנוכה יש יותר חיוב מצוה, עפמשנ"ת במאמרי חנוכה, ודו"ק.

[ואגב, אציין אודות שמועות שנופצו ששמן למאור ראוי לאכילה, אלא שמפני שלא רוצים לשלם מכס כותבים עליו שאינו ראוי, ויש לציין, שאמנם יש סוגים בודדים מאד שאכן כן, אולם הרבה סוגים אסורים באכילה מפני הוצאת השמן שנעשית ע"י כימיקלים כמו בנזין, ואמנם בסוף העיבוד מוציאים את הבנזין, אולם לא תמיד לגמרי, זאת ועוד שגם כל עיקר השמן נעשה מגפת המונח מאוחסן באופן מסוכן לפיתוח חיידקים וכו', כן ביררתי ע"פ מומחים, ולכן יש להזהר מכך].

593 עיין בדע"ת שזהו השמן שמצאו בבהמ"ק [וע"ע בשבה"ל ח"ט קמג ותשוה"נ ח"ג סי' ריח], ולדינא דעת הגריש"א ועוד שכשר כדין שמן זית.

וראה בהלכה הקודמת בהערה אודות מה שמעורב בו קצת שמן פרפין.

594 משנ"ב סק"ב וכה"ח בשם האח', וכבר כתב כן הר"י סגי נהור בן הראב"ד הנ"ל.

595 אף שיש שחששו שנחשב הדלקה ראשונה בשעוה, וזהו רק לזמן מועט, ונמצא שההדלקה של המשך החצי שעה אינה מכוחו (עיין להורות נתן ח"ו מה, ורשב"א ח"ו שעא ועוד), אולם גדולי הפו' כתבו שאין לחוש כיעוין בשבה"ל ח"ח סו"ס קנו, ואילו"צ סמ"ד אות ח, וחוש"ש, וכ"ד הגרשז"א בהליכ"ש עמוד רפה והגריש"א באשרי האיש עמוד רמג ועוד, ודבריהם ברורים בטעמם, שהכל נחשב אחד [וזה מלבד שמצוי שמקפידים שתהא השלהבת עולה מאליה וכבר נתפס בתפילה], וא"צ לגרד השעוה או לטובלה בשמן.

596 עיין בהליכ"ש עמוד רפ, ואינו דומה לנר שעוה וכו', אכן אם יש בו שעוה או מלוחלח בשמן ה"ז כשר [ורק ישנו נידון נוסף שהוזכר בפו' אם צריך "כלי", ונתבאר לעיל].

597 עיין סי' תרעא ס"ד שיהורו לא להדביק נרות שעוה וכו', שנראה כמדורה, ע"כ. ולא אמרינן שיחשב נר אחד, ובמשנ"ב סק"יט, וכן הוא באשכול בהל' חנוכה.

598 דהכל נר אחד, ומ"מ יהיה בינוני משום הידור מצוה, זה אלי ואנוהו.

599 נתבאר לעיל.

600 עיין בית יצחק יו"ד קמה ושד"ח חנוכה אות טו באריכות, וכן ראה במקראי קודש ובשבה"ל ח"ג פ ומשה"ל ח"ו קיח ושבות יצחק פ"י ועוד.

601 דשאני התם די"א שקנין דרבנן לא מהני לדאו', אף שז"א מוסכם כלל, אולם כאן הוא דרבנן, ופשוט.

602 עיין משנ"ב סק"ב מהשו"מ, וכן באריכות בשד"ח מערכת המם כלל טז אות ו.

603 שגם בטעות ה"ז גזל, וע"ע תשוה"נ ח"ה סי' רכד.

604 מ"לח סכ"ו סס"ז, עיי"ש. ואע"פ שלדעת רבים אין דין השבה, מ"מ בא בגזל, ואינו ראוי.

מאוס פסול, כגון שנפל בו עכבר⁶⁰⁵, וכן נפלו בו נמלים וכדומה⁶⁰⁶.

מבית עבודה זרה פסול⁶⁰⁷, וכן ראוי להמנע בנרות מהחגא שלהם⁶⁰⁸.

שמן שהיה תחת המטה, אין לקחתו לכתחילה⁶⁰⁹.

שמן מגולה מותר⁶¹⁰.

איסורי הנאה כמו ערלה או מבשר וחלב, אסור להשתמש בו⁶¹¹.

איסורי אכילה כמו שמן טמא, חלב, כשר מן הדין⁶¹².

תרומה טמאה (שמן שריפה) מותר לכהן, ולא לישראל או לוי, לכתחילה⁶¹³.

טבל אינו לכתחילה, אבל דמאי מותר.

מעשר שני טמא, מן הדין כשר⁶¹⁴.

שביעית, אין להדליק בו⁶¹⁵.

ט. אם יש לו פתיל צף או פתיל צמר גפן בצינורות, ישנה עדיפות בצמר גפן⁶¹⁶.

י. אין צריך להחליף פתילות בכל לילה, ואדרבה יכול לדלוק יותר טוב⁶¹⁷, אלא אם כן אינו דולק היטב⁶¹⁸.

ובפתיל צף, אם רוצה להדליק בו שנית, ימשוך את הפתילה מהמצוף מעט.

י"א. שמן שנשאר מהדלקה של אתמול, מותר להדליק בו שוב⁶¹⁹, אבל לדברי חול אסור, אם זה החלק שנשאר בתוך החצי שעה של זמן ההדלקה⁶²⁰, וכן אסור לקחתו לשמש⁶²¹.

י"ב. נר חשמל⁶²², ישנם כמה אופנים:

נר פלורסנט, לד, אין יוצאים בהם ידי חובה כלל⁶²³.

נר ליבון, אין יוצאים בזה ידי חובה, ומכל מקום אם אין לו שום נר אחר איזה שהוא, ידליק את החשמל בלא ברכה⁶²⁴.

אמנם כל זה אינו מצוי, שהרי אין לך מקום ללא אש, ואף אם אין לו הרי נתבאר שחייב אדם לשאול על הפתחים לחזר אחר נר⁶²⁵.

י"ג. נר חנוכה האסור בהנאה [דהיינו שכבה תוך חצי שעה⁶²⁶] שנתערב בשאר נרות היתר, י"א שאינו בטל אפילו באלף, ולשיטתם אסור להשתמש בנר אחד בפני עצמו, אלא עם כמה נרות, באופן שבודאי יש כאן נר היתר ומשתמש לאורו⁶²⁷, וי"א שבטל בשישים⁶²⁸, ויש אומרים שבטל ברוב, דהיינו אחד בשניים⁶²⁹, וכן הלכה⁶³⁰.

605 עיין משנ"ב סק"ג, וכן בפו' בהל' בהכנ"ס בס"י קנד, וכן באריכות בשד"ח חנוכה אות ד.

606 עיין כה"ח אות י, ועו"א.

607 שכל מאוס פסול.

608 כ"כ באול"צ פמ"ד ט כע"ז, אולם באמת אינו מדינא, שכל שלא הודלק אלא הוזמן גרידא אין חשש, כ"כ עיקרי הד"ט ס"ח קלח, וכ"ה במשנ"ב קנד מד משם הכת"ס ועוד.

609 בכה"ח יא הביא מבא"ח לאסור, אולם באמת שז"א מוכרח וכמש"כ יב"א ח"א י"ד ס"ט מכמה טעמים נכוחים, ואף הכה"ח עצמו ביו"ד ס' קטז מד צידד להקל אפילו באכילה [ועיין כה"ח שבשמן מר לכו"ע מותר].

610 ואף שביין פסול לדבר מצוה אפילו האידנא, וכמש"כ בר"ם ערב, שאני יין שיש בו גילוי [כמו מים וחלב], אבל שמן ושאר מי פירות אין חשש, כמבואר ברמב"ם הל' רוצח וטור יו"ד.

611 עיין משנ"ב וכה"ח, ועוד אריכות בשד"ח חנוכה ג ועוד רבים.

612 עיין שד"ח סי"ד באריכות מד' הפו' [וכ"ש נבלות וטריפות של בהמה טהורה].

613 עיין רמב"ם פי"א מתרומות ובדרך אמונה שם, וע"ע שד"ח אות ג באריכות ועוד.

614 כ"ז בפו' בהל' תרומות ומע"ש, ובד"א ומנח"י ח"ז ועוד, ואכמ"ל.

615 כן כתבנו בהל' שביעית.

616 נשאלתי בזה וישנם כמה פרטים:

א]. אם הוא צמר גפן או פשתן, מבואר בפו' שהוא עדיף, אך עדיין יהיה מקום לדון כאשר הפתיל צף יהיה ג"כ עם צמר גפן או פשתן.

ב]. אם הכוס אינה מוזכוכית, בודאי עדיף, ואף מדינא נכון להדליק רק בצמר גפן הבוטל ונראה, ולא בפתיל צף השוקע עם הדלקתו.

ג]. הפתיל צף מצופה שעוה ודנו הפו' אם זה מגרע בהדלקה בשמן זית שהוא מצוה מן המובחר וכו', וקיי"ל לדינא שכשר.

ד]. עוד י"ל שצמר גפן עדיף מפני שהוא עבה, ומצאנו במשנ"ב ס' תערב סק"ו שעדיף נרות שעוה גדולים, וה"נ י"ל כן. ועיין בשלמת חיים סו"ס שפא, וי"ל בזה [וכמו"כ הרי עבה יש לו עדיפות, כמש"כ בירושלמי ביומא גבי השעירים, וכן באתרוג גדול עדיף, וע"ע גם אול"צ שחידש לכבות החשמל כדי שיראה היטב, וכל כה"ג].

ה]. אמנם מאידך הרי זה ידלק פחות זמן, שהרי פתילה עבה שואבת הרבה שמן, אך י"ל שעדיף בחצי שעה שידלק בהידור וכפי הראוי לו, מאשר תוספת אחרת שבפו' מבואר שאין חובה אחר חצי שעה, ואף שהבאנו מאירי שיש ענין בכך, גם אחר חצי שעה, מ"מ י"ל שבזמן מצותו עדיף להדר בו טפי [וכמו"כ אם ישנה אפשרות לשמן זית לחצי שעה או לנרות ארוכים לזמן רב, נמי י"ל כן שעדיף שמן זית לחצי שעה].

ו]. אם רוצה להועיל שידלק יותר טוב במה (שדלוק) בשו"ע סו"ס תרעג זה מצוי בד"כ רק בצמר גפן, אולם ז"א, כי באלה א"צ הבהוב כלל, ועוד שגם בפתילות הרי יש מי שחלק.

617 עיין סו"ס תרעג [וכבר נתבאר שאין חשש להשתמש במה שדלק בנר החיוב ולהעבירו לנר ההידור, שאין בתשמישי מצוה משום מעלין בקודש וכו', ופשוט].

618 שיש סוגים שלא ידלקו היטב.

619 משנ"ב ס' תרעז סק"ז [ואין חשש גם אם היה בנר החיוב ולהשתמש בו לנר ההידור, כמשנ"ת לעיל].

620 עיין להלן ס"ב [ואין מועיל תנאי לתוך הח"ש].

621 שהרי הוא חול ביחס לשאר נרות.

וישנה אפשרות להדליק בהם נרות שבת בזמנינו שאין חשמל⁶³¹.

ודע, שכל האמור בנר, אבל שמן שנתערב, בודאי בטל בשישים⁶³² [והיינו שיהיה פי שישים מהחלק הראוי לחצי שעה שנשאר ולא מכל השמן שנשאר⁶³³].

ודע עוד, שאם נתערב ואין בו כדי ביטול, לדעת השו"ע מותר לרבות עליו כדי לבטלו כדינו, ולהרמ"א אסור⁶³⁴.

איסור השתמשות לאורו

י"ד. אסור להשתמש לאור נר חנוכה⁶³⁵, בין בשבת ובין בחול⁶³⁶, ואפילו תשמיש עראי⁶³⁷, ואפילו אם אינו סמוך לנר⁶³⁸.

ואיסור זה הוא בין בתשמישי חול, כגון למנות מעות, ובין בתשמישי מצוה וקדושה, כגון ללמוד לאורו⁶³⁹, ואפילו דרך עראי⁶⁴⁰ [ולצורך נר חנוכה, אפשר שמותר⁶⁴¹, וכן מותר לומר לאורו נוסח "הנרות הללו"⁶⁴²].

גם בנר בית כנסת אסור להשתמש לאורו, ואפילו לדבר מצוה, כגון להתפלל לאורו⁶⁴³.

ובכל אופן אם עבר והשתמש לאור הנרות יצא ידי חובה.

ט"ו. לשבת בביתו בשעה שנר חנוכה דולק, מותר אע"פ שאין אור אחר⁶⁴⁴, וכן מותר להלך בבית לאורך⁶⁴⁵. אבל לשבת ולדבר עם חבירו וכדומה שנהנים לדבר באור, יש להחמיר⁶⁴⁶. וכיום שיש שמש אין שום חשש בכל זה⁶⁴⁷.

ט"ז. שימוש שאפשר לעשותו בחושך ואינו צריך לאור, אעפ"כ אין להשתמש לאור הנרות⁶⁴⁸.

י"ז. גם הנאה שאינה מן האור אסורה, כגון להתחמם לאורה, או להתחמם ולחמם דברים על בית המנורה⁶⁴⁹.

י"ח. מותר להצטלם עם נרות החנוכה, ואין זה נחשב הנאה⁶⁵⁰, וגם אם אין אור ומחמת הנרות אינו צריך להדליק פלאש, מותר⁶⁵¹.

י"ט. אחר חצי שעה, לשו"ע מותר לכבות ומותר להשתמש לאורה, והאחרונים החמירו, ויש מחמירים גם אם עשה תנאי⁶⁵².

כ. אין חובה להסתכל על הנרות בתוך חצי שעה, וגם אין חובה לשהות במקום הנרות, אבל ענין יש בזה, ע"פ חסידות⁶⁵³.

כ"א. אנשי מעשה היו יושבים מול הנרות ונהנים ומשתעשעים באורם⁶⁵⁴, ויש סגולות נפלאות באור הנרות⁶⁵⁵, ולא כהמון העם ההולכים בחושך שחושבים שמטרת הנרות לבקש בקשות ולכבות בימי שמחה והלל אל⁶⁵⁶.

639 שו"ע סתם לאיסור, ודלא כיש מי שמתיר.

640 עיין משנ"ב סק"ב, ועיין בביה"ל ד"ה ויש מי שמתיר.

641 בכה"ח לג הביא מברכ"י שאפשר להקל באופן שנולד לו ספק, וצריך לעיין בו, דהוי לצרכה.

642 עיין שו"ת שיח יצחק ס' שמו, דלצרכה הוא, ובפרט שמוכיר את האיסור, ובפרט שהוא דרך עראי.

ולענין מזמור שיר חנוכת הבית, או שאר דברים לסגולה, ראוי להחמיר, וילך למקום אור ויאמרם שם.

643 משנ"ב יג בשם פמ"ג.

644 שע"ת ומשנ"ב י.

645 שע"ת מהפר"ח בשעה"צ יא.

646 עי' ריטב"א ומאירי בשבת (כא:).

647 עיין משנ"ב כד, ובביה"ל ד"ה שאם.

648 עיין שעה"צ יח, וע"ע בדברינו בס"י רסד, ורעה.

649 פשוט, ובמק"א כתבנו לדון בנר המפיץ ריח, או שמשמיע מנגינות דשרי, והוא ע"א.

650 פשוט, שאינו נהנה מעצם הנרות, ואדרבה זה לכבוד לנרות שמתכבד בהם (ודלא כמו שכתב ד"א שיש בזה בזיון, ואינו מובן), ועו"ל. וכ"כ בספר וישמע משה ח"א ע' רד בשם הגריש"א, וכן הסכימו עוד גדולים, ויש לציין לשו"ת חלק לוי ס' קנד שמותר לצלם מצבה ול"ח הנאה, כמו שאין חשש להסתכל עליה וכו'.

651 הגריש"א שם.

652 ראה כל זה בסימן תערב.

653 במק"א נת' מד' הסה"ק בענין ההסתכלות על הנרות וסגולותיו, אך מדינא אין שום חיוב.

ועמשנ"ת בדין ההדלקה בפתח הבית מבחוץ, שהבאנו מח' רש"י ותוס' בשבת (כא:), וכן הבאנו מח' החזו"א והאח' בחצרות שלנו שלא עשויים לתשמישי דיירה, והבאנו כמה אחרונים שפירשו הנידון דבעינן שיהיה היכר גם לבני הבית, עיי"ש. אולם מ"מ אף את"ל כן הוא רק שיהיה היכר אם ירצו ואם יסתובבו שם, אבל לעולם אין חיוב כלל לשהות שם, ופשוט.

והנה מצאנו עוד בפוסקים שנחלקו בהדלקת נר חנוכה בעטרן וכדומה שריחו רע, האם יש חשש שמא יניחנו ויצא, כמו שאסרו להדליק בו נר של שבת (בסימן רסד ס"ג), והפמ"ג (ס' תרעג מש"ז סק"ב) כתב שבנר חנוכה אין חשש זה, ואילו בערוה"ש ס"ג כתב שאסור גם בחנוכה. ולכאורה הוא תלוי באמור אם יש ענין שיהיה היכר לבני הבית, אכן זה תלוי יותר במח' האח' בגדר פרסומי ניסא לבני הבית, וכמו שהבאנו בדיבור הקודם שאף שא"צ לראות, מ"מ ראוי שתהיה אפשרות שיוכלו לראות.

654 כ"מ בדברי יסושה"ע וכן בספר מנוחה וקדושה לתלמיד הגר"ח מוולאזין בהגהה בסוף ההקדמה לשער התורה ועוד, וכן כתב הגרי"ח בספר תורה לשמה (סימן קפו) שאדם נהנה ומשתעשע באור הנרות, וכ"כ הגאון האדרי"ת בנפש דוד (עמוד מט) שהיה יושב נגד הפתח כדי להסתכל בהם, והיה שש ושמח בהם הרבה, וכבר דקדק כן בשו"ת שב יעקב (סימן כב) מהלשון ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא "לראותן" בלבד, שיש ענין בראיה. וכן החוות יאיר במקו"ח (סימן תערב ס"ב) כתב שעיקר המצוה להיות אצל הנרות לראות אותם ולשמוח בהם, ועוד בספ"ק, ומבואר ע"ד האמור.

655 עיין ספר משנה שכיר מועדים נס חנוכה שההסתכלות בנרות חנוכה פועל פעולה גדולה על נפש האדם בכח הראיה (כמש"כ בילקו"ש תקלו בסוף הנקרא ראה שמוליד בראיה), ולכן הויין לו בנים ת"ח, וכן ראיתי בסה"ק דסגולה להצלחה, ושמעתי מפי ת"ח ויר"ש שהוא עובדא באדם שעוסק

נר השמש

כ"ב. נוהגים להדליק נר נוסף ליד הנרות ["שמש"], כדי שאם יטעה להשתמש לאור הנרות, יהיה לאור השמש⁶⁵⁷. והמנהג שמדליקין נר שמש גם אם אין חשש שמשתמש בנרות, וגם אם מדליק בפתח בחוץ⁶⁵⁸.

וגם בזמנינו שיש אור חשמל, נוהגים להניח נר שמש⁶⁵⁹.

כ"ג. צריך שיהיה ניכר שנר השמש אינו מכלל הנרות של חנוכה⁶⁶⁰. ולכן יש להניחו רחוק קצת מן הנרות⁶⁶¹, או גבוה מעל הנרות⁶⁶², או משונה מהם באיזה אופן⁶⁶³.

כ"ד. אין צריך לדקדק בשמש להדליק בשמן מיוחד וכדומה, כמו שמדקדקים בנרות חנוכה⁶⁶⁴. ומכל מקום בשבת חנוכה לא ידליק בשמנים הפסולים לנר שבת⁶⁶⁵.

ואפשר ליתן לקטן להדליק נר השמש⁶⁶⁶.

כ"ה. מותר להשתמש לאור נר השמש, ואפילו אם נרות החנוכה דולקים, כיון שהוא ניכר בפני עצמו ונחשב שמשתמש לאורו⁶⁶⁷, ומכל מקום לא ישתמש בו לדברי בזיון⁶⁶⁸.

כ"ו. נר השמש כיון שהוא עשוי שלא ישתמשו לאור הנרות, ראוי לשים בו שמן שידלק כל זמן שהנרות דולקים, וכן אם כבה ראוי לחזור ולהדליקו⁶⁶⁹, אך בזמנינו שיש אור חשמל אין צורך בכל זה⁶⁷⁰.

כ"ז. כוס עם שמן שנותרה מהדלקת נרות החנוכה, אין להשתמש בה לשמש, כיון שהוא נר של חול⁶⁷¹.

נר שכבה אין זקוק להולידו

כ"ח. כבו הנרות של חנוכה, אינו חייב לחזור ולהדליק מפני שההדלקה עושה מצוה וכבר יצא ידי חובה⁶⁷², ומ"מ טוב וראוי להחמיר לחזור ולהדליקה⁶⁷³, אבל לא יברך⁶⁷⁴.

בחזרה בתשובה, ונתן למומרים להתבונן בנרות וחזרו בתשובה, וכן בקב הישר (פ' צו) ועוד בסה"ק מבואר ענין ההשגות שזוכה בהסתכלות על הנרות.

656 ראה בדברינו בס' תעו דברי תוכחה בענ"ז.

657 סימן תרעג א, וטעם הדבר שנקרא "שמש", הוא מפני שעשוי כדי שישתמשו לאורו, וברמ"א מבואר שנר זה הוא הנר שהיה משמש להדלקת הנרות, ואותו עצמו הניחו לשמש [וע"ע לעיל ס' תרעא ס"ה].

658 עיין ביה"ל (סימן תרעא ס"ה ד"ה צריך) שבבית או בפתח צריך נר נוסף, אולם בפתח החצר שאינו ראוי לשימוש כלל י"ל שא"צ, וכ"כ הפמ"ג (שם בא"א סק"ה) שהוא מקור ד' הביה"ל, אולם במציאות אף בזה שייר קצת אופני שימוש, ומלבד זאת הנה במאידי שבת (כא:) איתא שאף שבחוץ סמוך לפתח א"צ נר אחרת מן הדין. כיון שאין משתמש שם כלל, מ"מ למעשה אני נוהג להדליק נר אחרת בלא צורך תשמיש, ומנהג אבותינו ורבותינו בידינו, ע"כ. וע"ע בהערה הבאה.

659 עיין בשו"ע סימן תרעא סוס"ה ובמג"א ולבו"ש שם ובפר"ח ו ובמשנ"ב. ומוה יש לדון כיום שיש חשמל, ומדינא א"צ להדליק נר נוסף (ובודאי גם אין לחוש לשמא יפסק החשמל דאינו מצוי כלל), ומ"מ כדברי המאירי הנ"ל מנהג אבותינו ורבותינו בידינו, וכבר כתב החינוך ועוד שעל כורחינו צריכים אנו לדברי הקבלה, ואכן בקונטרס לר"י סגי נהור בן הראב"ד מובא רמזים לנר השמש, וכ"ה בקב הישר ועוד.

וכן מבואר בבא"ח (ה"ד בכה"ח ס' תרעא אות פג) שנוהגים לחנך הקטנים בהדלקת השמש שיש בו קצת מצוה.

660 עיין משנ"ב ס' תרעג טז ובשעה"צ טו.

661 שו"ע ס' תרעג שם [וברמ"א כתב שמיני את הנר שמדליק בן].

662 עיין ב"ח ומג"א ומפ"ג סק"ז ובמשנ"ב כ וכה"ח מב, ודו"ק.

663 בא"ח הלכה יג.

664 דאינו אלא מנהג בעלמא וכנ"ל, וכולי האי אין להקפיד [אמנם העולם מדקדקים להדליק בשמן זית, ואין בזה חשש בל תשחית, כי בדבר מועט אין מקפידין (ובאמת שלא עושים זאת משום דקדוק, אלא אגב גררא), וזאת ועוד שהרי יש בו קצת מצוה, וזאת חביבות המצוה להדר אף בהידור, וכמעשה שהיה בחנוכה לדקדק ולהדליק בטהרה אפ"פ שטומאה הותרה בציבור, וע"ע

ואין חילוק בכל זה בין נר המצוה לנרות ההידור⁶⁷⁵.

ונר השמש שכבה, אם יש אור בבית כמו שמצוי בזמנינו, אין צורך להדליקו כלל. ואם אין אור חוץ ממנו, טוב לחזור ולהדליקו⁶⁷⁶.

כ"ט. גם בערב שבת אם כבתה אין זקוק לה⁶⁷⁷, ומכל מקום ראוי להחמיר ולהדליקה בלא ברכה⁶⁷⁸. ואם כבר קיבל שבת ועדיין לא שקעה החמה יכול לומר לחבירו שעדיין לא קיבל שבת שידליק עבורו⁶⁷⁹.

ל'. כל האמור הוא רק באופן שהיה הנר ראוי לדלוק חצי שעה, ואירע דבר שגרם לו ליכבות. אבל אם מתחילה לא היה ראוי, כגון שהדליקו במקום שיש רוח שבודאי תיכבה, או שהוא רואה שהוא לא נתפס בפתילה וכדומה, לא יצא, וחייב לחזור ולהדליק⁶⁸⁰.

ואם כיבה בידיים את הנר בתוך חצי שעה, חייב לחזור ולהדליק בלא ברכה⁶⁸¹, וכל זה כשכיבה במזיד, אבל בשוגג, כגון שרצה לתקן וכיבה, יצא⁶⁸². ואם אדם אחר כיבה לו את הנר נגד רצונו, אין זקוק לה⁶⁸³.

ל"א. אין להדליק את נר חנוכה במקום שעשוי להכבות מהרוח וכדומה, ואם עשה כן הדבר תלוי, שאם זה מקום שבודאי יכבה תוך חצי שעה לא יצא, אבל אם הוא ספק שמא יכבה כשר⁶⁸⁴, ומכל מקום לכתחילה ראוי להזהר בזה⁶⁸⁵.

ונוהגים ליתן את הנרות בעששית [בית מנורה מזכוכית], ומותר לכתחילה⁶⁸⁶.

ל"ב. אם הדליק את הנר ורואה שהוא לא נאחזת בו היטב ועשוי להכבות, יכול לתקן אותה כך בעודה דלוקה⁶⁸⁷, ולא יכבהה ויחזור להדליקה.

ל"ג. כבה נר אחד מנרות ההידור, לא יכבה את השאר. וכן אם כבה הנר העיקרי⁶⁸⁸.

675 כ"מ מסתימת הפו', וז"ב [ועיין בביה"ל באם כבו נרות ההידור קודם ההדלקה].

676 כנלענ"ד, דבזמנינו אין חשש תקלה שישתמשו לאורו, וראה עוד בדברינו לעיל בענין "נר שמש".

677 שו"ע ס"ב.

678 ט"ז, במשנ"ב כו כז וש"א.

679 שם, וע"ע במשנ"ת בזה בסו"ס רסג.

680 עיין משנ"ב כה.

ומשמעות הדברים שאינו כלום, וגם צריך לחזור ולברך [אא"כ הוא ספק אם היה ראוי לדלוק וכדו'].

אך העירוני שלא יחזור על ברכת שהחיינו ושעשה ניסים לפמשנ"ת לעיל (בענין הדלקה בבהכנ"ס) ש"י"א שהוא ברכה על היום.

681 שעה"צ אות לב, והסברא ברורה.

682 שו"ע שם.

683 פשוט ככל דין כבתה אין זקוק לה. ואם ידע כן מראש שיכבו לו אינו פשוט שיוצא, ויל"ב.

וראה עוד דינים אלו לעיל בסימן תערב בענין כמות השמן וזמן ההדלקה, ונכתב בזמן אחר.

684 עיין משנ"ב סק"ה, ובשעה"צ אות ל דמ"מ לא יברך שנית וכו', ויל"ד ממש"כ (בר"ס תרעג) שמותר להדליק בשמנים ופתילות שאין האור נאחז בהן יפה, ואין חוששים לשמא יכבה, משום שכבתה אין זקוק לה, עיי"ש. אולם אם זה בודאי יכבה אינו יוצא י"ח, וכמו שכתבנו שם, וה"ה כאן.

685 שבודאי הידור מצוה לדאוג שיהיה כראוי בכל ענינו, ופשוט. וזה ק"ו משאר הידורים המוזכרים שם, וגם שם הרי הבאנו מערהו"ש ועוד שיש להדר להדליק בדברים הראויים.

686 ידוע מה שכתב במקראי קודש בשם מהר"ל דסקין שחשש לזה, אך הגרצ"פ כתב להשיב ע"ז, וכן הסכימו כל האח', ואין לחוש למדי' [וזאת מלבד שמצוי שהאדם חופף על המנורה בגופו, ואז בד"כ אינו נכבית, כעין ס' שטן].

687 עיין שעת"ס ס' תרעו סק"ג, וכן המנהג.

688 עיין תשוה"נ ח"א שצג, וצע"ע.

חאמרים שונים שנתלבנו ביני עמודי דכולני "אליבא דהלכתא"

האמור אכן זהו מכלל ההודאה, והרמב"ם לא חשש לזה, והעיקר שמודה בכלליות], וזה הענין של פרסומי ניסא (שבת כג.) והיינו פרסום הנס כדי להודות ולהלל בכך.

ומזה יש ללמוד ולהבין מש"כ הגרשז"א במנחת שלמה (ח"ב ס' נח, והובא בהליכות שלמה פט"ו ט), שעיקר תקנת חכמים להדליק נרות בחנוכה הוא כדי להודות עי"ז על הניסים הגדולים שעשה ה' לאבותינו בניצחון המלחמות, "וכוונת הלב בשעת ההדלקה להודות ולהלל לה' על ניסי המלחמות הוא מעיקר המצוה", ע"כ. אמנם נראה ודאי שאינו מעכב, ואינו חמור יותר ממצות סוכה שמבואר במשנ"ב ס' תרכה בשם האח' שיוון זכר ליצי"מ, וזכר לענני כבוד, ואעפ"כ סיים המשנ"ב שבדיעבד יצא י"ח, והעיקר לכוון לצאת בלבד, עיי"ש. [אמנם מבואר שם בב"ח ועו"א דמ"מ אין המצוה כתיקונה]. וה"ה כאן.

ויש להוסיף ולבאר, שטעם הדבר שהקפידו במצות סוכה לכוון טעם המצוה, וכן בציצית בסימן ח ובתפילין ס' כה כתבו הב"ח והאח' שהוא משום שנאמר בתורה "למען", ולכן הכוונה היא מעיקר המצוה, וגם כאן חז"ל שתיקנו לנו את המצוה הם שאמרו שזה כדי להודות ולהלל, וא"כ גם כאן צריך לכוון להודות ולהלל.

ועוד כתב הגרשז"א שגם מי שמדליקין עליו בביתו יזהר עכ"פ ליתן אל ליבו להודות ולהלל, וגם המדליק בעצמו יתן ליבו להתבונן ולבא ע"י ההדלקה להודות ולהלל לה', ע"כ. ועפ"י נראה שטוב הדבר מה שמשוררים שירות ותשבחות אחר ההדלקה במזמור מעוז צור וכדומה,

באותו זמן], האחד ניצחון המלחמה ובעבורו תקנו הלל והודאה, והשני נס פך השמן ובעבורו תקנו הדלקת נר חנוכה, אולם ז"א, א]. שהברייתא ממשיכה שמצאו פך שמן וכו', ואם הכל תלוי בניצחון, היה אפשר לסיים שגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, אלא ודאי שגם ההדלקה בכלל הדבר (ובפרט שנראה שנס ההדלקה הוא מכלל הניצחון, שלולי הוא לא מתבטא הניצחון של היהדות והקדושה האור נגד החושך), ועל הכל מדברת הברייתא. [ב' עוד יל"ד שבגמ' (כג.) איתא שנשים חייבות משום שאף הם היו באותו הנס, ופרש"י שהיתה גזירת יונים על הנשים שכל בתולה תלך לטפסר תחילה, וע"י אשה נעשה הנס, ע"כ [והיינו מעשה של יהודית, איברא שבספר צמח דוד ועוד עמדו ע"ז שלא היה באותו זמן (וע"ע גם ביעב"ץ במו"ק שהעיר בזה), ומ"מ כללו את זה באותו ענין, ולולי פרש"י היה אפ"ל כפשוטו שהרי כתבו הרמב"ם והראשונים שהיו גזירות ששייכות גם בנשים], וא"כ מבואר שמצות ההדלקה אינה רק על נס פך השמן, וא"כ חוזרת הקושיה למה לא הוזכר ג]. בנוסח הנרות הללו אומרים מפורש הנרות הללו אנו מדליקים על הניסים וכו', ולא נזכר כלל נס פך השמן.

ולכן נראה שבכלל הלל והודאה כלול גם הדלקת נר חנוכה, שמהותה הוא ג"כ ענין של הלל והודאה, אלא שהלל והודאה הוא לכל אדם בפרטיות, והדלקת הנר הוא פרסום הנס לרבים, וזה ג"כ ענין הודאה לשבח [ובאול"צ מפרש את שיטת התוס' שכל אחד מבני הבית מדליק, שזה להראות שלולי הנס כל אותם הנפשות לא היו בעולם, עיין שם, וכפי

ביני עמודי

הרב יוסף משדי בני ברק

הודאה והלל בזמן ההדלקה

במצות חנוכה ישנם שני מצוות, הלל והודאה, והדלקת נר חנוכה. ולכאורה הם ב' מצוות נפרדות, ויבואר להלן אם אכן כן הוא, ומה הנפ"מ בזה.

בשבת (כא:;) איתא מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה שמונה שלא מספידי'ם ולא מתענים בהם, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים - לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובהודאה, ע"כ. ופרש"י לא שאסרום במלאכה כיום טוב, אלא שהוא כמו יו"ט לענין הלל והודאה, ופרש"י הלל בקריאת ההלל ועל הניסים בהודאה, ע"כ. ויש לדקדק שלא הוזכר גם שתקנו הדלקת נר חנוכה, והרי מצוה זו נתקנה על אותו הנס של פך השמן הטהור, והגמרא (שם, לעיל) הזכירה ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין וכו', ואם כן למה זה לא נזכר בכלל מה שקבעו חז"ל, והיה אפשר לומר שההלל והודאה זה זכר לניצחון המלחמה, כמו שמדגשים בעל הניסים, וכוונת הברייתא לנס המלחמה ולכן לא הזכירו את מצות ההדלקה, והיינו שהם שני ניסים לא קשורים [הגם שהיו

ועוד יעוין בספר יסוד ושוורש העבודה (ש"ב המפקד פ"א) שכתב שראוי לעשות כן, וגם לספר לבני ביתו הניסים והנפלאות וכו', כדי שיתנו שבח להש"ת ע"ז, ע"כ. ובפרט שגם הנשים לא עושות מלאכה באותה עת.

אך בעיקר הדברים נראה לי שאינו נחוץ כ"כ להזהיר על זה [לכוון, כמש"כ הגרשז"א הנ"ל], מפני שיוצאים י"ח הלל והודאה במה שאומרים אחר ההדלקה הנרות הללו אנחנו מדליקים על הניסים וכו', ולכן א"צ להקפיד כלל על שירים וכו', ורק מי שמוסיף מוסיפין לו, ותע"ב.

והנה נחלקו הפו' אם לומר הנרות הללו מיד אחר הנר הראשון או אחר כל ההדלקה, וכמו שהביא המשנ"ב בסימן תרעו סק"ח, ובאחרונים מצאנו בזה מחנה לקראת מחנה רבים ועצומים לכאן ולכאן, ומנהג בני ספרד הנפוץ כהבא"ח פ' וישב שמיד אחר הנר הראשון אומרים, אך באמת פטטות השו"ע משמע אחר הדלקת כל הנרות, וכ"כ המאמ"ר (סק"ה) מפשטות הפו', ושם בכה"ח (אות כח ואות ל) הביא ב' המנהגים, וכל אחד יעשה כמנהגו.

ונראה ששני המנהגים לדבר אחד התכוונו, המנהג שאומרים אחר הכל הוא כמש"כ הפמ"ג מפני שלא ראוי להפסיק באמירה אחרת בין הברכה להדלקה, והרי הברכה חלה על כל הנרות, ויש לבאר בדרך אגב, דישי ברכות שחלים על הכל כאחת, אלא שיש שני סוגים: א]. שזו מצוה אחת עם תוספות והרחבת המצוה, כגון לולב תפילין שבזה מברכים ומקיימים לרגע אחד המצוה, והשאר הכל נמשך, ולכן מותר לדבר מיד אחר קיום המצוה רגע אחד, וה"ה בבדיקת חמץ של בית אחד [ורק שלא יסיח דעת עדיף שלא ידבר], וכך גם בהדלקת נר חנוכה, מותר לדבר מיד אחר הדלקה של נר ראשון, ואת"ש ב]. ויש מקרה שזה ברכה אחת על שני דברים הנפטרים בברכה אחת, ובהם אה"נ שלא ידבר בין אחד לשני, ויש להזכיר בזה ג' דוגמאות, כגון: הבדוק בית אחד מחמץ ואח"כ הולך לבדוק בית אחר שבקשו ממנו לבדוק. וכן הקובע מזוזה בחדר אחד, ושוב הולך לקבוע מזוזה בחדר אחר, והרי כל חדר הוא מצוה בפני עצמה, וכן שחיטה. וכן בנרות חנוכה שמדליק נר בביתו, ושוב הולך להדליק בבית שכן שבקש ממנו להדליק (ובשבו"י נר שבת פ"י מביא מהגרש"א שכך יש לעשות כאשר המשלח לא שומע הברכות, שבאופן זה אינו יכול לברך על הדלקת המשלח, וכדמשמע במשנ"ב ס' תרעה סק"ט, וע"ע בדבריו בסי' תרעז בדיון שליח), שבאופנים אלו לא יפסיק, אך לצורך המצוה מותר לדבר, וממילא אין להקפיד כ"כ כשצריך לבסוף שיחול גם על אחר, שבאופן שיש קצת קושי אין לחוש, אלא לנהוג כעיקר הדיון, ולכן גם הנוהג שלא לומר הנרות הללו עד גמר ההדלקה כולה, נראה שיכול לומר אחר גמר ההדלקה בביתו, אע"פ שצריך להדליק אצל השכן, ואינו חייב להמתין עד אחר ההדלקה אצל השכן, ואם ירצה ימתין, ואין בזה קפידא כלל. ואם מצד הודאה והלל אדרבה יאמר אחר כך בישוב הדעת, אולם הנוהגים לברך מיד אחר הנר הראשון, יאמרו שאדרבה לפמשנ"ת לעיל הרי כל עיקר ההדלקה הוא להודות ולהלל, וא"כ כשעושה את זה בעת ההדלקה ממש אדרבה טוב יותר מאשר אח"כ שכבר שלמה מצותו [ובלילה הראשון א"א לאומרו בעת ההדלקה רק לאחר הנר הראשון, ומ"מ בשאר לילות עדיף לעשות כן], ואת"ש. [שו"ר במנח"ש והובא בהליכ"ש שהזכיר דברי מס' סופרים שאמירת הנרות הללו היה קודם ההדלקה ואחר הברכה של להדליק, וכתב דלהאמור ניחא, ואה"נ שאם כבר גמר ההדלקה יתכן שאין טעם לאמירה זו כיון שכבתה אין זקוק לה, ע"כ. ונראה דלהאמור שאומר אחר ההדלקה, ג"כ שפיר דמי, כל שעדיין הוא זמנו של החצי שעה שזה עשוי ג"כ שיראה את הנרות.

עוד יש להוסיף, שגם אמירת מזמור שיר חנוכת הבית וכו', ג"כ יוכל לאומרו בעת שעדיין לא סיים את ההדלקה, משום שזה ג"כ מובן שהוא רומז על ניסי הקב"ה, וזה ג"כ מהענין [אבל אמירות נוספות, כגון אמירת ז' פעמים ויהי נועם ויושב בסתר עליון (כמש"כ המל"ח ובא"ח ואו"ח וכה"ח סימן עתר כו) לשמירה, או למנצח בצורת המנורה (יסושה"ע פת"ע וכה"ח תרעו ל), אפשר שאין ראוי להפסיק באמצע ההדלקה, שאינו ענין הודאה על נס חנוכה רק סגולה בעלמא (ונפ"מ כגון שכבה לו הנר שמדליקים בו ובנתיים רוצה לומר הסגולה, או שיש הרבה נרות וכבר רוצה להתחיל באמירת הסגולה הנ"ל), לצאת דברי הפמ"ג. אולם נראה שגם זה נחשב ענין הלל והודאה שאומר בו דברי הלל והודאה, אף שאינו רומז ישירות על חנוכה אלא בצורה כללית ויכול לעשות כן, ודו"ק. אך כשלעצמו אפשר שהסגולה חלה רק אחר גמר הנרות, ואינו מוכרח, ועכ"פ נראה שאין להוסיף על עיקרי הדברים, ויסיים מזמור שיר והדלקת כל הנרות, ואז יעשה כל הסגולות שלן].

החייבים בהדלקה

והנה מצות חנוכה נר אחד [מי שאין לו וכיוצא], ורק מהדרין מוסיפים (שבת כג:).

וידועים השיטות והמנהגים בהדלקת נר חנוכה, שלדעת השו"ע (סי' תרעא) רק אחד מבני הבית מדליק, וכן מנהג בני ספרד, ולדעת הרמ"א כל אחד מבני הבית מדליק למהדרין, וכן מנהג בני אשכנז. וכבר העיר הט"ז והובא בבאר היטב שזה חידוש שהספרדים נוהגים כהתוס' והאשכנזים כהרמב"ם, אולם כבר השיב ע"ז הכה"ח (שם ו) בשם החמד משה שהרמב"ם עצמו כתב (בפ"ד ה"ג) שהמנהג בספרד להדליק כל יום נר אחד נוסף, וכן העיר בשד"ח (חנוכה ט, ד) בשם הגר"ש הכהן מוילנא שמנהג הספרדים הוא קדום מאד קודם התוס' והרמב"ם [ועיין בדבריו בהלכות סימן תרעא], ואכמ"ל.

אשה

החייבים מבני הבית הם בין אנשים ובין נשים, אמנם אם היא נמצאת עם בעלה בעלה פוטר.

וגם בני אשכנז שכל אחד מבני הבית מדליק, בכל זאת נשים ובנות לא מדליקות בפ"ע, וגם לדידן בני ספרד יש בזה נפ"מ, דהנה בטעם הדבר שנשים לא מדליקות מצאנו, א]. במשנ"ב (תרעא ט) משום שאשתו כגופו. ב]. במשנ"ב (תרעה ט) בשם העולת שמואל שהם טפילות לאנשים, והם שני טעמים נפרדים, שלטעם ראשון בנותיו לא בכלל זה, ולטעם שני גם בנותיו פטורות [ואפשר לקשר ביניהם בדרך הפלפול ואין להאריך]. ג]. חת"ס (עמ"ס שבת) שאין זה מן הצניעות הראויה שתצא לפתח הבית ותדליק למהדרין עם שאר הגברים, ולכן גם כשמדליקים בבית לא נשתנה המנהג. ד]. הגרשז"א (בהליכ"ש הט"ז) משום שלא שייך חינוך בדבר שגם כשיגדלו יהיו פטורות בהיותן נשואות [ויש לפלפל ע"ז דהא אינו מוחלט, ואולי יצטרכו להדליק לבדן, ועוד שגם האשה לפעמים מוציאה את האיש].

וכעת כמה פרטים ע"פ הנ"ל.

א]. הבעל לא בביתו ואשתו לא בביתה, כגון יולדת וכדו', בזה דעת הגריש"א והגרשז"א ועוד שאין אחד מוציא את השני אלא בביתם, אולם הגרשה"ו ועוד סוברים שמוציא בכל מקום כי אשתו כגופו, ע"כ. ולהאמור שבנותיו גרועים יותר, הם לכו"ע לא יצאו י"ח ויצטרכו להדליק בנפרד. ולכאורה יש עיצה לקנות או אפילו בשאלה לשאול את החדר שנמצא בו, וה"ו כחדרו וכביתו ופוטר את אשתו, אולם יש לדחות דמסתבר שזה רק אם הם קשורים לבית זה. ומאידך, אם זה אכסנאי ולא מדליק בפ"ע אף להרב וואזנר אשתו לא יוצאת. ולמעשה יכולה בכה"ג לכוון שלא לצאת בהדלקת בעלה ולהדליק ולברך בנפרד.

אמנם כשאחד בחוץ לארץ, וזמן ההדלקה שונה, יש בזה קולא יתירה מהדיון הקודם, כיון שיש כאן בית שהם קשורים לו, ומאידך יש בזה חומרא יתירה כיון שאין הם באותם שעות, וכבר נחלקו בזה האח' המנח"ש ומנח"י ואול"צ וחוו"ש ועוד רבים, ולמעשה ראוי לכוון שלא לצאת ממנו (שמבואר בשו"ת רע"א מהדו"ת סי"ג ד"ה אך לענין שאף שלשו"ע הוא ספק אם מותר לעשות כן, מ"מ ראוי לעשות כן לרווחא דמילתא), שאינו יוצא י"ח בכך, ותדליק בעצמה, והגם שבעלמא אין לעשות כן לבני ספרד כאן אפשר לעשות כן.

ב]. למדנו ממילא עוד, שאשה לא תצא למקום שהגברים מדליקים משום צניעות (כמש"כ החת"ס), והרי אין חובה לשמוע הברכות [רק באכסנאי יש קפידא מיוחדת שישמע הברכות לעיכובא וכמש"כ בסי' תרעז], או שתעמוד בפנים ותשמע הברכות ודי בכך, ואח"כ אם תרצה להביט לנרות די בכך.

בעלה אינו בבית [בעבודה או בדרך, אבל אם הוא לומד תורה, העיר ע"ז הגרשז"א שאנו לא טובים מאבותינו שהיו מתמידים וחזרו ללמוד, ובפרט מי שיש לו ילדים שצריך להראות להם שמחה בעבודת ה', והבן]. הדיון הוא: שיכולה להמתין לו, אף שעובר הזמן. וטוב יותר אם היה נותן לה רשות להדליק בפ"ע. אך במציאות יש קפידא אצל המון העם על שלום בית, ולכן תמתין לו שהוא ידליק, וכן המנהג (הליכות שלמה). ולא זו בלבד, אלא אפילו אם האשה לא בבית, ותחזור מאוחר, אם יש חשש שלום בית יחכה לה (כ"כ באול"צ והרב וואזנר מבית לוי, וכן מסופר על הרב זוננפלד שהמתין שעה משום שלום בית).

ודע, שלא דווקא אם הדבר יגרום מחלוקת, אלא גם אם יצטער או האשה תצטער מותר, וכן ראינו לרבנן קשיאי חלקם בחיים שהמתינו בכל אופן, וכנראה שלא יהיה כבידקא דמיא בסנהדרין (ז). ועוד, ולמעשה יש להמתין.

גרה לבדה [כגון אלמנה, גרושה, ואפילו פרודים], הדיון הוא: שחייבים בהדלקה, ולא מועיל שתלך לבית של בתה או כלתה וכדו', אלא תדליק בביתה בברכה, ואח"כ אם תרצה תלך לבית אחרים [ויכולים להמתין לה, כדי שתשמח ששומעת הברכות, כ"כ בשו"ת להורות נתן ח"י סנ"ו].

ואם גרים אצלה בן ובת גדולים מגיל בר מצוה, יכולים אחד מהם להדליק איזה שירצו.

קטן

קטן הדר עם הוריו נפטר בכלל נר איש וביתו, ואפילו שהגיע לחינוך, אבל אין זה פטור שלא צריך להדליק בכלל, אלא הכוונה שצריך להדליק אלא שהוא נפטר עם אביו, ולכן פסק השו"ע (סימן תרעז ס"ב) שקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק, והכוונה קטן שיש לו בית בפני עצמו ואינו נפטר בהדלקה בביתו [כגון יתום במוסד וכו'].

ובני ספרד לא מחנכים בזה, כי בדבר הפוטר את כולם לא שייך מצות חינוך, ועוד שאינו חינוך לבר מצוה אלא רק לכשישא אשה, והוא ענין אחר [ובבר מצוה הרי לא שייך חינוך, דחינוך לא שייך בגדול, וכמו שכתבנו בה' שבת בסימן שמג, וממילא אין ענין לחנך רק כשיגיע זמנו], ובכלל הרי קיי"ל שאין לברך בפני עצמו כאשר ע"פ ההלכה הוא נפטר (וכמשנ"ת בדיון אכסנאי בסי' תרעז).

קטן נחלקו הפו' אם מוציא אחרים י"ח (ב' דעות בשו"ע סימן תרעה ס"ג), ולמעשה סתם השו"ע להחמיר שאינו עושה כלום, ולכן אין ליתן לקטן להדליק [ובשעה"ד עדיף שידליק הוא ממה שלא ידליקו כלל כגון שיש חולה וכו', עיין סי' תרפט גבי מגילה, וה"ה כאן, ודו"ק].

ואמנם יש אומרים שאף לדעת השו"ע מותר לקטן להדליק, והיש אומרים הם רק פירוש למה שסתם בשו"ע (וכפי הכלל הידוע בבית דוד סי' תט ותמא, והבאנוהו ביוסף טוהר סי' קצ ועוד מקומות), וכן ראיתי שיש באח' זמנינו להקל, וכתבו כן משם הגאון ערך השולחן ועוד, אולם המעיין בערך השולחן יחזה שהינו כן, שהרי כתב (סו"ס תרעה) שסברת הי"א היא מפורשת בהרבה ראשונים [בעיטור וריא"ז ואו"ח וכלבו בשם ר"י], ולפי"ד הבית דוד כן הוא דעת מרן, וכתב ע"ז העה"ש "וליתא"

דהר"ף ורא"ש ור' ישעיה וסמ"ג ומאירי פסקו כת"ק במגילה שקטן אינו מוציא אפילו כשהגיע לחינוך, וסיים דאפשר שיש לחלק בין מגילה לנ"ח דקיל [סברא זו הובאה בפר"ח לעיל מיניה בדיון אשה, משם המרדכי בשם התוס', עיי"ש, ובביאור החילוק בין נ"ח למגילה, מבוארת בא"ר סק"ה, אך זה רק לגבי נשים, אולם במהר"ם שיק סימן סא כתב לחלק מפני שמגילה הוא מדברי קבלה וכ"כ עוד באח', ולפי"ז אף לגבי קטן אפשר להקל, ודו"ק]. וע"ע בספר זכרון שמואל סימן יט אות ז, ודו"ק]. ע"כ. ואחד הרואה מלשונו "וליתא" שהוא חולק על זה עכ"פ בדעת מרן, ורק שבסופו כתב שאפשר ליישב, ובודאי אין זה נכון שדעתו להקל, ובאמת שדברי העה"ש הללו הביאם בזבחי צדק (ח"ג ס' מא), והוא זה שהבין כן בכוונתו על העה"ש שבהחלט דעת מרן להקל, ואינו מחוור כאמור (והמעין בדברי כמה מהאח' יחזה שבודאי לא ראו דברי הרב עה"ש בפנים, ואחד הראיות מזה שהם כתבו שמצאו ריא"ז שפסק ג"כ כדברי בעל העיטור עיי"ש, ואם היו רואים את העה"ש בפנים היו מגלים שהביא את הריא"ז ועוד כמה ראשונים, והבן. ולא העתקתי שמות מי שמשגיגים עליהם, שא"צ, ולא ראוי). גם מש"כ שכן דעת הפמ"ג שם, תמוה, שהמעין בפמ"ג (סו"ס תרעה בא"א סק"ד) יראה להדיא שכתב שהאחרונים מחמירים בקטן אלא שסיים ועיין פר"ח, ובפר"ח רק תמה על השו"ע שכתב דין זה בלשונו י"א ולא בסתם, אכן מדברי הפר"ח מבואר שס"ל שאין דעת מרן ברורה להיתר, ועכ"פ הוא עצמו ס"ל להקל, וגם בחכם צבי (בהוספות סי"ג) מבואר כן שיש להקל בקטן, אך מאידך כנגדם הם הרמב"ח בשו"ת קול גדול סי' ק ועוד רבים באח' פסקו להחמיר, ודו"ק.

הדלקת קטן בבית הכנסת [ובמוצאי שבת בזמן ר"ת]

וגם בבית הכנסת אין ליתן לו להדליק, ואף שחלק מהטעמים לא שייכים בזמנינו (כגון להוציא אורחים וכו'), מ"מ לא נשתנה הדיון, ועוד שמעשה קטן לפי המחמירים אינו כלום, וא"א לצאת בהדלקה מאליה, וכן הלכה (דלא כמי שטעה בזה לתלות הדבר בטעמים של הדלקת ביהכנ"ס), ומלבד זאת יש בדבר כבוד הציבור (כמש"כ בכ"מ).

ומצוי הדבר בבית הכנסת במוצאי שבת, שיש הרבה שמחמירים כר"ת ולא רוצים להדליק לפני כן, ונותנים לילד קטן להדליק, וכאמור אינו לכתחילה.

אמנם באמת במוצ"ש אין להקל בזה להדליק קודם זמן ר"ת, ואם אף אחד לא מדליק יכולים ללכת הבית [וא"צ להמתין עד שיגיע הזמן בשביל להדליק בבהכנ"ס], ובאופן זה אם יש ילד שאינו מחמיר כר"ת וכדעת אביו, אפשר ליתן לו מספיק ליבטל מההדלקה, ומ"מ כיון שכולם כן מחמירים כר"ת אין להם לאפשר לו הדלקה קודם זמן ר"ת כדעתם, ואע"פ שבדברים שאינם עיקר הדיון אפשר להקל בקטן (וכה"ג כתב האול"צ בכ"מ להקל בכל מח' הפו'), אולם בכה"ג א"צ להכנס לכך כשבאים בשביל מנהג גרידא ואין ענין לקטן בזה, וגם הם מחמירים כר"ת, ומ"מ אין בזה ספייה, ומותר לעשות כן.

ליתן לקטן להדליק נרות ההידור

ליתן לקטן להדליק את נרות ההידור, בספר בן איש חי (פ' וישב) כתב שטוב ליתן לאחד מבניו הקטנים להדליק בידם את הנר הנוסף כדי לחנכם במצוות, שגם בזה הנר הנוסף יש קצת מצוה, וכך ראוי לעשות וכן המנהג, אבל לא יתן להם להדליק מנרות החיוב, ע"כ, וכוונתו שיתן להם את השמש (וכ"כ בכה"ח סי' תרעא אות פג), והנה הבא"ח סיים ודלא כמאן דהתיר בזה, ע"כ, וכוונתו כנראה להגר"ח פלאגי במל"ח (סכ"ז הלכה לו) שכתב שאין קפידא ליתן לבניו מן המהדרין, ודווקא כשנותן בבהכנ"ס את השאר לשמש מחזי כמשאוי, ולאו שפיר עבדי, משא"כ כאן לחנכן במצוות ולשמחן הנה מה טוב, ע"כ. וע"ז כוון הבא"ח להעיר, דאמנם נכון שפטר את החשש מצד שאינו נראה כמשאוי, אולם עדיין לא פטר את זה שמבואר בשו"ע שאם קטן מדליק לא עשה כלום, ונמצא שהדלקה זו אינה כדיון. והנה יש באח' הסוברים שמותר ליתן לקטן מעיקר הדיון, ואף שיש מחמירים הבו דלא לוסיף עלה בנרות ההידור, עיי"ש. אולם אחה"מ כבר הערנו ע"ז לעיל שנראה שנטו לומר שדעת מרן להתיר כה"א, וה"ז כמו פירוש לסתם, ונת' לעיל.

ולכן, למעשה עדיף שלא ליתן לקטן להדליק מנרות החנוכה, לא הנר החיוב ולא את הנוספים למהדרין, ויש שמחזיקים את היד של הקטן וכך מדליקים (ראה תורת המועדים), ובזה טוב הדבר ויוצא ידי הכל, אך לפעמים צריך חכמה ותבונה, שיש ילדים שרוצים להרגיש גדולים ויגידו לו באמצע ההדלקה שהם לא רוצים שיחזיקו להם את היד, ויהיה דינוים וייוכחים שזה לא טוב בכלל, וכל שכן כשהוא אנוס על פי הדיבור שאסור לו לדבר עד גמר ההדלקה, והשמחה שרצה לשמח הבן ייפך לתוגה ח"ו, ולכן או שייסביר לקטן מראש אם הוא בר הכי, ואם לא משנה דעתו כדרכן של ילדים, או עדיף שמראש יתן לו רק השמש ודי בכך, והם ישמחו גם בהדלקת שמש, ויש לשקול גם כשיש עוד ילדים שלא לגרום קנאה, וראינו מה גרם תוספת של כתנות פסים שהוסיף יעקב אע"ה ליוסף (עיין שבט י.), ובאופן זה יחזיק את ידם כנזכר.

קטן שהביא מנורה מבית הספר ורוצה להדליק לעצמו

ומצוי שילדים קטנים מביאים חנוכיה מהגן או בית הספר ורוצים להדליק בעצמם, ויש לדון בזה בכמה פרטים.

א]. בעצם הדבר אם יכולים להדליק בלא ברכה נראה שמותר, ואף שהשע"ת (סי' תרעא ס"ב) פסק שאפילו רבים בני בית "לא ידליקו יותר", דמשמע שיש קפידא בדבר שלא להדליק יותר, ולכן לא כתב א"צ להדליק יותר, אלא אדרבה יש קפידא בזה, מ"מ דבריו בנויים על שיטת התוס' שלא מדליקים הרבה כדי שיהיה היכר כמה נרות נוספו בכל לילה,

ואפשר שיש ג"כ הידור לעשות פתילה עבה שנראית טוב, שהרי בכך יש יותר פרסומי ניסא [ואין זה דומה לאבוקה שהם כמה נרות מחוברים], אמנם י"ל שלא יעשה עבה מדאי שלא יראה כאבוקה. ופתילות שיש חוטים שאינם דבוקים זב"ז ממש, אלא מתפצלים קצת בראשיהן, יש להקל, כיון שעיקרם מחוברים.

פתילה מצופה שעווה, אין זה מחסר מההידור של הדלקה בשמן זית. ופתיל צף אם מניחו בכוסית זכוכית מצויה, יש להזהר שעשוי להשחיר, ואין ראוי להדלקה בלילה שני (כמש"כ השו"ע סוה"ס גבי חרס שצריך להחליפו בכל יום), ולכן צריך לנקותו.

הערה: וזהירות גדולה בהדלקת נרות שלא ימשוך ידו עד שנדלק רוב היצא מן הפתילה [ובבא"ח פ' וישב טו משמע שאף בדיעבד לא יצא י"ח, עיי"ש. וזה חידוש דלפי הנראה אינו אלא לכתחילה, דומיא דהמנורה ואינו מעכב, ואין זה כמו שדלק מאליה, שהרי ודאי זה מתייחס למה שהוא עשה (ושו"ר גם להגר"ש דבליצקי בק' ארבעה ספרים נפתחים, ט), ונ"ל שאף להבא"ח בהכרח שאינו מעכב, וקאי עמש"כ לפנ"ז וחשיב כאילו וכו', ודוחק, ומ"מ להלכה שיוצא י"ח].

חנוכיה

כל שיותר נאה ומשובח עדיף יותר [עיין כה"ח סי' תרעג אות ס בשם חסל"א טו דרגות, וזהב, כסף, נחושת וכו', זכוכית וכו', וזהב לא עושים כיום כי אין אפשרות לכך, אך מכסף נוהגים להדר].

וכיום יש ברזל מצופה כסף והמומחים אומרים שאין הבדל כלל ביניהם, כי הם שוים במראיתם [אך לא בחשיבותם בגלל הידיעה], ואפשר שאין כ"כ צורך לחזר אחר כסף בכולו.

כיום המציאו עוד חנוכיה מזכוכית קריסטל נאה מאד, ואפשר שזה יותר טוב ממתכת, שהרי הוא נאה יותר ומשובח יותר (והמחיר מוכיח עליו בבחי' דמים מודיעים), ואף שלגבי כלים יש כלי דאו' כקב"ט למיני מתכת, ואילו זכוכית דרבנן, מ"מ כולם כלים.

[ודנו האחרונים האם עדיף מנורה יפה אף שהחומר פשוט, או מנורה יקרה מכסף וכדו' אבל קטנה ודלה, דעת הגריש"א שעדיף יקרה, וכמו שכתוב בירושלמי ביומא בבחירת השעירים שעדיף שמן מאשר יפה, אבל הגראי"ל שטינמן ס"ל שעדיף יפה וכמו שמצאנו בבבלי בב"ב ד. בבנין הורדוס שרצה לחפות בזבה, ואמרו לו שישאיר את השיש שעשה שהוא יותר יפה].

מה שנוהגים לשים זכוכית על החנוכיה ממתכת או כסף אין זה מחסר כלל ממעלת החנוכיה ממתכת או כסף, ואין זה נחשב שהדליק בזכוכית כי היא טפילה לחנוכיה, ולא זו בלבד בכוסיות כאלה שהם מחודדים מלמטה ואינם יכולים לעמוד בפני עצמם רק ע"י החנוכיה, אלא גם אם הם ישרים למטה מ"מ הם טפלים (וכ"כ בשבה"ח ח"ח סי' קנז, ובהליכ"ש ועוד מן האח'), וע"ע בשד"ח (ח"ט חנוכה אות ז), ואין שונה אם זה מחודד למטה או לא.

הידור כללי ונחוץ

אחרי כל ההידורים הנ"ל, יש לעורר על הידור חשוב ועיקרי לעשות המצוה בשמחה שזהו כל מהות העבודה [וצ"ח קללות נוראות שנא' בפ' תבא הוא תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה, וכביאור המפ' שיה מהות העבודה, ובלא זה אדם לא עובד את ה'].

ומי שלא עושה כן יש בזה חשש חילול ה' [עיין בסר"ס לעבדך באמת מהרב דב יפה בשם החזו"א], הן לאחרים והן לילדיו [שזה היפך החינוך הראוי], והן לעצמו.

ואף שברוך ה' מדקדקים במצוות, אסור שזה יביא לחלץ ולעצבים, אלא אדרבה זה צריך להביא לשמחה, שלאחר כל הדקדוקים זוכים לקיים המצווה בשלימות.

ולכן אף שלפעמים קורה שמתאחר הזמן בכמה דקות או ביום שישי וכיוצא, אין להתרגז אלא הכל בשמחה, ולפעמים לוותר על איזה פרטים העיקר שלא יגרם חילול ה', וכ"ש שאפשר לוותר על נר חנוכה לגמרי כדי שלא יהיה חיסרון בשלום בית [וכן כתבנו בהערה להלן בסימן תרעט בסוף ההלכה], וה' יברך את עמו בשלום.

***

בענין אכילת סופגניות בחנוכה

הקדמה

נהגו לאכול סופגניות בחנוכה, ובספרים (והובא גם בהליכות שלמה סופי"ז בהערה 20) הביאו מכת"י תימני בזה"ל: כתב רבינו מימון בן יוסף [אבי הרמב"ם] בחיבורו על התפילות בלשון ערבי בפירושו על חנוכה, אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל, ויתחייב כל נכון לו לעשות משתה ושמחה ומאכל לפרסם הנס וכו', ופשט המנהג לעשות סופגנין בערבי אלספינג, והם הצפיחית בדבש ובתרגום האיסקריטין, משום שהם קלויים בשמן זכר לברכתו, ע"כ. והגרשו"א (בהליכ"ש שם) הביא טעם אחר משום שבחנוכת בית חשמונאי טיהרו את כל המקדש, ואילו את אבני המזבח ששקצום היונים לא ידעו לטהרם וגנוזם (ע"ז נב:), ולכן נהגו במאכלים שמברכים עליהם ברכת מעין שלש שמזכירין בו [ועל מזבחך", ע"כ, ולפי דרכו אפשר לומר עוד מפני שחנוכת המזבח היתה באותו זמן וכמש"כ הרמ"א בסי' עתר. [ולדבריו היה אפשר לאכול כל מיני מזונות ולאו דווקא סופגנים]. עוד חשבתי בדרך רמו שהמילה "השמן" הוא אותיות "נשמה", וזה זכר למה שרצו היונים לטמא את נשמות ישראל, כידוע, ועי' המסירות נפש חזרו לשמן הטהור, ונר ה' נשמת אדם, ע"כ. ובדרך הלצה שמעתי שבחנוכה היתה גזירה על הרוחניות, ובפורים היתה גזירה על הגוף (וכמש"כ הלבוש בסי' עתר גבי סעודות בחנוכה), ולכן

מן הסתם, ג"כ אינו יוצא ולא מידי, ולכן אין בזה חשש שהקטן פוטר את הבית [אך משום הלכות דרך ארץ יש לחנכו שלא לעשות, ואפילו לפשוט ידו בקערה ראשון מבואר במס' דרך ארץ ובפו' שאין לקטן לעשות כן לפני הגדול, וכ"ש בדבר כזה חשוב].

לסיכום:

א. קטן שרוצה להדליק יכול להדליק, וגם אם מברך מעצמו אין למחות בו.

ב. ואם שואל מאיתנו ואומר שרוצה לברך, לומר לו לכתחילה שיאמר איזה מזמור או פסוק, ומ"מ אם מתעקש שרוצה לברך אין למחות בידו. אמנם מן הסתם יש ללכת בדרך ישרה כמנהג אביו.

ג. אין חילוק בכל זה בין הגיע לחינוך ללא הגיע לחינוך, אלא עד בר מצוה הדין כנ"ל, אבל אחר בר מצוה יש ללמדו שאסור לשנות [ולא מצד מצות חינוך שלא שי"ך בגדול, אלא מצד לאפרושי מאיסורא].

ד. כאשר קטן מדליק אפילו בלא ברכה שידליק במקום אחר, בפתח או בחלון, ולא במקום שאביו מדליק [אמנם אם זה בחנוכיה נפרדת וניכרת מן הדין מותר].

ה. יש לחנכו עכ"פ משום דרך ארץ שלא להדליק לפני אביו.

השמן והפתילות

ישראל קדושים מהדרים מאד בנר חנוכה בכל פרטיה ודקדוקיה, ושורש לדבר נראה מזה שגם בזמן בית המקדש שנצחו את היונים וחילפו פך קטן של שמן ונעשה נס ודלק שמונה ימים, והקשו המפרשים למה הוצרכו לנס הרי טומאה הותרה בציבור, אלא רואים שאף שיש דברים המותרים, הקב"ה רצה להראות להם חיבתו שיעשו הכל על הצד הטוב ביותר והמהודר, וזה בודאי לא נעשה סתם, אילולי שהיתה אתערותא דלתתא, שראה הקב"ה איך שרוצים לקיים המצוות בלב שלם ומוסרים נפש לזה, ולכן עשה להם את הנס, וזאת ועוד בפרט מוכח כן ממה שתירץ הבית יוסף בדבריו המפורסמים בתחילת הלכות חנוכה, ששמו שמן מועט בכל יום, וקשה הרי טומאה הותרה בציבור והיו יכולים לשים ביום אחד כשיעור, ובשאר ימים טומאה הותרה בציבור, אלא שרצו להקפיד עד כמה שאפשר, אולם זה אינו ראיה מאחר שבלא"ה ע"פ דין צריך ליתן לה כמידתה, ולכן מסבירים המפרשים ששמו מעט אבל מיד התמלא, ועכ"פ הרי הקב"ה עשה להם נס שלא יזדקקו להיתרים, ובודאי שההשפעות שהיו אז הם גם כיום כידוע בסה"ק, ולכן מהדרים מאד גם כיום.

שמן

מן הדין כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה (שו"ע סי' תרעג).

אבל אין להדליק חלק בנרות שמן וחלק בשעווה וכדו', אולם אם זה נראה אותו סוג אין חשש, כגון שמן זית בנר החיוב שבכל יום יום, והשאר הנרות ההידור ישלים שמן סויה וכדומה מותר, וכ"כ המל"ח סכ"ז ועוד פו' [אך לפעמים יש שינוי צבע בשמנים, ונראה שאם לא ניכר כ"כ מותר].

שמן זית מצוה מן המובחר (רמ"א). כמה טעמים בדבר, והעיקריים: א. שעי"ז דולק טוב. ב. זכר לנס.

שמן למאור ולא להדלקה כשר אף שאינו ראוי לאכילה, אבל ראוי להדר לשמן הראוי לאכילה, א. שהמציאות שהשמן למאור מעלה עשן ופחם ולא דולק כ"כ טוב (ואדרבה שמן אחר כמו סויה עדיף ממנו אם הוא דולק יותר טוב). ב. זכר לנס, ודעת הגריש"א שככל שיותר קרוב לביהמ"ק עדיף, ואמנם א"א לעשות ממש כמו בביהמ"ק, מ"מ שיהיה ראוי לאכילה, אך זה אינו מוסכם שצריך להיות קרוב לדוגמת ביהמ"ק. ג. נתברר שעושים את השמן למאור מהגרעניים ופסולת הזיתים, ויש בזה לכאורה חיסרון של הקריבתו נא לפחתך, אולם לדינא כתבנו בסי' רסד להתיר, ומ"מ אפשר שיש בזה הידור שיהיה ראוי לאכילה, ומכל הנ"ל ראוי שיהיה שמן ראוי לאכילה, ול"ד בגלל שראוי לאכילה, אלא שבמציאות זה שמן יותר טוב, ואם השמן זית לאכילה סמ"ך וכדו' ואינו דולק טוב, עדיף שמן מסוג אחר ממנו.

נר חשמל, למעשה אין להדליק בו, ולהשתדל בכל עוז לקחת כל דבר אחר [אך אפשר שא"צ לשאול על הפתחים ולמכור כסותו, כאשר יש לו נר חשמל, ומש"כ בר"ם תרעא הוא דווקא כשאין לו כלל], ואם אין לו שום דבר אחר יקח פנס וידליקנו לשם אור, ואם אין לו פנס יקח אור החשמל הכללי, ובכל אופן אין לברך על הדלקה כזו של נר חשמל או פנס.

שמש, אפשר להדליק אותו מכל סוג שהוא, וא"צ שמן זית. ובאול"צ כתב שנהגו להדליק ג"כ בשמן זית, אך זה נראה יותר מפני שלא טרחו לחלק, וראיתי אחד שכתב שאסור להדליק את השמש בשמן זית ויש בזה בל תשחית, והשבתי, הרי כל אדם יודע בכל יום כמה הוא מבזבז במילי דעלמא (אורות דלוקים, מים במקלחת וכו'), ואין מדקדקים בזה, קל וחומר כאן שההפרש מועט בין שמן זית לשאר שמנים, שאין לדקדק בדבר מועט כזה, ובפרט שמבואר בספרים שיש בזה קצת מצוה גם בשמש, ושו"ר באול"צ ח"ד שאמנם א"צ להדר בנר השמש אבל נהגו להדליק גם אותו בשמן זית, ע"כ. ויש לפרש שאין כוונתו שצריך שמן זית בזה, אלא לענין שאין בזה בל תשחית, ויל"ב. ועכ"פ הנח להם לישראל, שבני נביאים הם.

פתילות

צמר גפן ופשטן לכתחילה.

גם אם שזור מכמה חוטים מותר.

ואם ידליקו יותר לא יהיה היכר, אולם מבואר בביה"ל (שם) שהביא דברי התוס' והדעה השניה, וכתב ע"ז והיינו כשכל הנרות דולקים במקום אחד זה אצל זה, ע"כ, וזה קאי על ב' הדעות, והיינו שגם לשיטת התוס' אם זה אינו במקום אחד אין חשש, וכל הקפיდა היא רק בזמנם שהדליקו בחוץ כולם במקום אחד [ושו"ר שכיוצ"ב כתב באול"צ פמ"ב סוף ביאורים א, אך תלה זאת בדעת הרמ"א וכו', ויל"ב]. וא"ת א"כ אמאי גזרו, הרי אפשר תמיד להרחיק ולהדליק כל אחד במקום אחר, וי"ל שכיון שאפשר לבא לידי טעות לא הקילו בזה, ואמנם קשה שהרי גם במקום אחד יש אפשרות שכל אחד ידליק במנורה נפרדת וניכר, אולם לא תמיד זה ניכר, וכיון שאפשר לבא לידי טעות לכך אמרו שלא לעשות כן, ועכ"פ אין בזה איסור, אלא רק הוא פטור שחז"ל פטרו מלעשות כן כדי שלא יבואו לידי טעות [ואחר שפטרו חז"ל שוב אין ענין כלל להחמיר בזה, כיון שאין בזה מעשה מצוה כלל], אך מ"מ אינו מעכב על בעל הבית המדליק.

ב. אם הקטן רוצה גם לברך, לכאורה אין להרשות לו, ולא מבעיא קטן שהגיע לחינוך, אלא גם קטן שלא הגיע לחינוך אבל הוא בר הבנה, הרי צריך להפרישם מאיסור (וכמשנ"ת בסי' שמג), וכיון שלבני ספרד המנהג שהאב פוטר אותו, וכדעת השו"ע, שוב יש בזה איסור ברכה לבטלה, ובאול"צ (שם) כתב להתיר ליתן לו, ואפילו בקטן שהגיע לחינוך יש להקל בצורך גדול, והוא ע"פ כלל יסודי (שכתבו כבר באול"צ בחלקים קודמים בג' מקומות) שדבר שמותר לבני אשכנז לכתחילה יש להקל ליתנו לבן ספרד, והנ"ל ש"ש, עיי"ש. אולם יש לדקדק בדבריו שכל דבריו הם באופן שהוא לוקח מאליו, שבה השאלה אם צריך למונעו או לא, ולזה אמרינן שכיון שיש מתירים לכתחילה, איך נוכל לבא ולמונעו, אולם לספות לו אפשר שאסור, ולומר לו לברך אסור משום ספייה, אלא רק אם הוא עושה כן מאליו שפיר דמי.

[ומש"כ שם בד"ה ועל כן נראה, דלא מבעיא אם הקטן לא הגיע לגיל חינוך שאז אסור רק למספי ליה בידים, אבל אינו צריך למונעו כשרואה עושה איסור וכו', והיינו שמחלק בין קטן שהגיע לחינוך לקטן שלא הגיע לחינוך, שבלא הגיע לחינוך יש להקל יותר גם ללא צורך גדול, עיי"ש, יש להעיר על זה, שאיסור חינוך בעבירות הוא לא רק בהגיע לגיל חינוך אלא גם כשהוא בר הבנה (גיל 3), ובד"כ קודם לכן אינו מברך, וא"כ אין נפ"מ בזה, ואיסור ספייה אסור בכל אופן גם לקטן בן יום, ולמונעו צריך מגיל שהוא בר הבנה, וא"כ אין שום חילוק בין אם הגיע לחינוך או לא].

אמנם בעיקר דבריו יש להעיר, שלכאורה אינו מן הראוי לחנכו בזה, חדא שאין הכלל הזה מוחלט, כמו שלא ניתן לו לחמם מאכל שנצטנן מעט, וכבר הערנו במקומו עפ"ד הב"י בסי' רסט שאינו פשוט להתיר כל דבר שמותר לגדולים, ואף שאפשר להקל, מ"מ מן הסתם אין בזה צורך, ולמה להכנס לזה, הרי יכול לומר לו שיגיד איזה פסוק שלמד בביה"ס או איזה מזמור, ודי לו.

[ואין זה דומה למה שכתבנו בתשו' במק"א בענין ברכת שעשני כרצונו, שבני אשכנז אומרים זאת בשם ומלכות, ומצוי שבנות ספרדיות לומדות בב"ס אשכנזי ואומרים להם לברך בשו"מ, וכתבנו להתיר, שבה מלבד כל הצירופים הנ"ל וגם שיש בזה צורך גדול שלא יבואו לידי מחלוקת, הרי שביותר יש להתיר משום שפשטות דעת השו"ע לברך בשו"מ, וכן דעת כמה מחכמי ספרד, ולכן במקום צורך בודאי יש להתיר ע"פ דין, וזה מלבד מש"כ להלן ע"פ התוס' (בר"ה לד), שאין איסור לא תשא בקטן, אך דברינו בתשו' שם נכונים להתיר אפילו לבנות גדולות].

ומלבד כל הנ"ל היה אפשר לדון עוד להתיר לקטן לברך בפני עצמו:

א. שהרי ברכה לבטלה היא איסור דרבנן לרוה"פ, והרי שיטת הרשב"א והר"ן שמותר ספייה לקטן באיסור דרבנן (וכמשנ"ת בסי' שמג בביה"ל שם), וכל שכן שלשיטתם אין צריך למחות בו, שהרי אף ספייה מותרת, אלא שזה רק בצורך לקטן, וכאן אין זה ברור שנחשב צורך, אך אם יש לו שמחה בזה י"ל דשפיר דמי, ומלבד זאת ע"ע מה שכתבנו שם אם זה מוחלט שצריך להיות כן [אך י"א בדעת הרמב"ם שאסור מה"ת, ויש שלמדו כן אף בדעת השו"ע בסי' רטו].

ב. ובכלל י"ל שאין זה ברכה לבטלה, כיון שנחלקו הפו' בסי' תרעז אם לדעת השו"ע יכול אדם להפקיע עצמו מפטור של בעל הבית ולברך בעצמו, ושפיר יש לצרף זאת, וע"ע באול"צ שם שהעיר בזה שאף לסוברים שאינו יכול להפקיע עצמו מבעל הבית אין זו ברכה לבטלה אלא ברכה שאינה צריכה, וכאן במקום צורך שפיר דמי [אך כ"ז אם אכן יזהר האב לומר שאינו מוציא אותו, ואין די לסמוך על הבן שמדליק בפני עצמו שלפעמים הוא חושב לצאת י"ח, אלא שרוצה גם בנוסף להדליק בפני עצמו, ובכלל אין מחשבת קטן נחשבת כלל], אלא שאם האב מכיוון שלא להוציא, גרע טפי שהרי אינו יוצא בהדלקת האב, ובהדלקת עצמו לכאו' אינו יוצא, שהרי מעשה קטן אינו כלום (וכנ"ל בענין הקודם), אולם י"ל שממה נפשך יוצא י"ח או שהוא פטור מעיקרא, ועכ"פ ה"ז כהדלקת בני הבית לבני אשכנז שכתב הגרע"א בתשו' שמכוונים שלא לצאת בהדלקת בעה"ב ושפיר דמי, וה"ה גם לבני ספרד, דלכל היותר יש בזה ברכה שא"צ ולא לבטלה, ובנידו"ד מותר, ויל"ב.

ג. ועל כולנה יש לציין שמצאנו שהקילו בלא תשא לגבי קטן, וכמו שהבאנו בהל' ספירת העומר סי' תפט בענין קטן ששכח לספור יום אחד את העומר, אם יכול לספור עוד עם ברכה, ועמשנ"ת שם ממש"כ בחזו"ע להקל, וגם בנידו"ד ממש ידוע שהיקל בזה, ועוד כתבנו מזה במק"א.

ד. גם אם נאמר שמותר לקטן להדליק ולברך בפני עצמו, יש לדון אם יכול להדליק ראשון קודם אביו. והנה לעיל הבאנו מח' אם קטן מוציא י"ח, ונתבאר שסתיומת השו"ע שקטן אינו מוציא י"ח, ואינו נחשב הדלקה כלל, ונוסף ע"ז שהאב לא נטפל לבנו הקטן, ונוסף ע"ז שידוע שמכוון שלא לצאת בהדלקתו, ואפילו אם לא יכוון שלא לצאת בהדלקתו אלא

בפורים אוכלים אזני המן שהם קשים, ובחנוכה סופגניות מלאים ברוח ואויר, ע"כ. ועל כל פנים הנה הבאנו סמך למנהג זה.

ובכלל יש ללמוד יסוד חשוב מדברי רבינו מימון הנ"ל, שכתב בסוף דבריו בזה"ל: וכתב רבינו ניסים במגילת סתרים כי בכל מנהגי האומה באלו המנהגות כמו זה (הסופגניות) והראש בראש השנה והחלב בפורים ובמוצאי פסח [נ"ב. לא שמענו מנהג זה], והפולים ביום הושענא רבא, ואותם המנהגים אין לנו לבזותם, ומי שהנהיגם זריז ומשתדל הוא, כי הם מעיקרים נעשים ולא יבוזו במנהג האומה, וכבר אמר הנביא ע"ה ואל תטוש תורת אמך, דת אומתך על תעזוב, ע"כ. ואכן מאד הזהירו רבותינו הראשונים והאח' על עניני מנהגים, ומסופר על החת"ס שפעם ערכו המשכילים ויכוח עימו, והסכימו שהם יותרו על כמה הנהגות ומצוות שיש להם, והוא יותר גס כן, ונתנו זמן לחשוב שלשה ימים, ולאחר מכן אמר החת"ס שחשב בהתחלה שאפשר לו לוותר במה שבהבדלה עושים ברכת מאורי האש עם שני קיסמים, שמספיק שיהיה אחד, ותמורת זה גם הם יחזרו בהם מנהגותיהם, אך שוב התחרט, כי אינו יכול להחליט לשנות דבר שנהגו בו ישראל, ע"כ. ובכך רמז להם שיהודים לא משנים כלום במנהגם בכל מחיר. אמנם כמובן שזה רק במנהג מבוסס, ולא בפטפוטי דברים (אף שמצאנו ברשב"א ועוד שהחשיכו גם שיחת נשים זקנות), וכל שכן במנהג שהוא נגד הלכה שיש מצוה לבטלו, ובפרט בצוק העיתים שנתבלבלו דברים, שיש להזהר להעמיד הדת על תילה כראות עיני העדה.

הלכות הנוגעות לסופגניות

נטילת ידיים, אם הסופגניה מטוגנת בשמן זית וטופח על מנת להטפית,

שכל דבר שטיבולו במשקה חייב בנטילת ידיים, כמבואר בסימן קנח, אך כבר כתבו הפו' שזה רק באחד משבעה משקין, ואחד מהם זה "שמן", וביארו הפו' דהיינו שמן זית דווקא ולא בשאר שמנים שהם מי פירות ולא מכשירים, ונוסף ע"ז שאף אם היה משמן זית, אינו חייב בנטילה אלא בשיעור שטופח על מנת להטפית, וכמש"ש.

ברכת הסופגניה הראשונה והאחרונה מורכתב מאד, והיא תלויה בכמה פרטים: א]. באופן לישת הבצק אם מערבים בו סוכר וכדומה או שהוא כעיסה של לחם. ב]. אם מטגנים באיזה אופנים מסוימים, וגם אם אופים. ג]. אם אוכל רק כזית וכביצה או שיעור קביעות סעודה, ונתבאר בנפרד בהרחבה.

הפרשת חלה מעיסת הסופגניות.

חידום סופגניה בשבת

בשבת מותר לחמם סופגניה [בדרכי ההיתר המבוארים בס' רנג], **ואפילו שיש בתוכה ריבה לחה,** ואין בזה חשש של בישול אחר בישול כיון שהוא כבר מבושל, ואפילו אם הוא נעשה לח, אין בזה איסור של בישול אחר בישול בדבר לח, וכמו שמצאנו בשו"ע (סימן שיח סט"ז) גבי אינפנדא, שמותר להניח פשטידא שיש בה שומן כנגד האש, אע"פ שהשומן הקרוש חוזר ונימוח, משום שמשעה שהונח היה כמו דבר יבש, עיי"ש, וה"ה כאן.

ואמנם ראיתי להגרשז"א (בהליכ"ש שם) שנתחבט בזה, וכתב להתיר מסיבה אחרת, והיינו שיתכן שבשבת אינו אסור אא"כ הוא נוזל כמו מים וחלב, ולא בדבר שנאכל לח והוא נוזלי קצת, שהרי רוב המאכלים היבשים יש קצת לחות, ואעפ"כ נחשב יבש, וצ"ע, וכתב דעכ"פ כשהוא מכונס תוך הסופגניה והתבשיל היבש הוא רוב, יש לסמוך על המתירים לחמם דבר שרובו יבש, בענ"ז, ע"כ. והנה בהגדרת נוזל ולח עמדנו בסימן שיח, וגם בענין רובו יבש עמדתי שם, אך צל"ע אמאי לא כתב להתיר כמו אינפנדא כאמור שתלוי לפי הזמן שהונח בו שהיה יבש, וצ"ל שהוא מדבר בריבה כזו שהיא נוזלית כל הזמן וצבורה בו, אבל אם אכן נקרש ושוב מחמם ה"ז מותר, כאמור. עוד יש לבאר, שאם הריבה קרושה בגלל הקירור אבל באויר החדר הטבעי היא נפשרת, הרי היא נחשבת דבר לח, וכמו שנתבאר בהלכות שבת [וכן מה שעושים כיום סופגניות עם ציפוי שוקולד, והוא נמס בחימום, מותר].

ומלבד כל זה בענין בישול, יש לדון מצד נולד בהפשרת המוצק לנוזל, שנחלקו בזה השו"ע והרמ"א, דלשו"ע מותר בכל אופן, כיון שהוא מאליו, אבל להרמ"א אסור אם הוא ניכר בפני עצמו, ומ"מ אם אינו זב לחוץ או שהוא מועט נתבאר שם דשרי, וכאן בד"כ אינו נחשב שהוא כנוס כנוזל בפני עצמו, ומותר.

בענין ברכת הסופגניות

כבר הארכנו בס"ד בענין ברכת הסופגניות בתשובה בענין זה, ונזכיר בקצרה את כללי הדינים בתוספת נופך מרובה להלכה, ואחר כך יבואר דין סופגניות שלנו.

כללי הדינים

בפסחים (לו.) מחלוקת ר"י ור"ל במעשה אלפס האם חייב בחלה, והתוס' הביאו שיטת ר"ת שמסביר שכל המחלוקת בבלילה רכה (שנשפכת), אבל בבלילה עבה לכו"ע חייב בחלה, והוסיף ועוד שהכי נמי מברכין עליה המוציא, וכן הובאו דבריו בראשונים, ומאיךר הר"ש בחלה (פ"א מ"ה) כתב שנראה שאף עיסה גמורה תהיה פטורה באופן שחשב לעשות ממנה סופגני, והיינו דבבישול פוקע ממנה שם לחם, וכשיטתו כן ס"ל להרמב"ן בהל' חלה (כו:) והובא בר"ן בפסחים ועוד, ובב"י (סימן קסח) הביא שכן דעת תר"י ורי"ו, ובב"י ביו"ד (סימן שכט) הביא שכן דעת הרשב"א וסמ"ג, וכ"מ ברמב"ם, וע"ע בטור שם ובב"י מש"כ בזה.

ולדינא, כתב הב"י שהרמב"ם וכו"מ ברא"ש כהר"ש, וכן המנהג, ובשו"ע (סי' קסח ס"ג) סתם בתחילה כהר"ש שעיסה עבה שבשלה או טגנה

אין מברך עליה המוציא כלל, ואפילו שיש עליה תוריתא דנהמא, ואפילו שנתחייבה בחלה, מפני שלענין ברכה תלוי בשעת אפייה, ואח"כ הביא שי"א שאם היתה עיסה עבה מברך המוציא, וסיים ויר"ש יצא ידי שניהם ולא יאכל אלא בתוך הסעודה, ע"כ. וכפי הנראה שעיקר הדין שברכתו מזוונות וכמו שסתם (וזה כמ"ש בב"י שם דעת רוב הראשונים וכן המנהג), ורק לרווחא דמילתא אמר לצאת ידי שניהם, ומאיךר ביו"ד לענין חלה (סימן שכט) הביא רק את הר"ש והשמיט דברי ר"ת, ולכאורה היה לו לומר שיקח מעט ויפריש לצאת שיטת ר"ת, ובאול"צ כתב שהשו"ע חזר בו ולעולם למסקנתו העיקר כהר"ש לגמרי, ואף יר"ש א"צ לאכול בתוך הסעודה, ודינו כמוזוונות לכל דבר, אולם ז"א מחוויר, וכל הפו' לא כתבו כן, ובאשר לסתירה כתבנו ליישב זאת בכמה אופנים בס"ד [והיה אפ"ל שהשו"ע החמיר רק בברכות מחשש ביטול ברהמ"ז דאו', משא"כ בהל' חלה דקיי"ל שבוה"ז הוא דרבנן, אולם ז"א נהירא, כי נראה מהשו"ע שחשש כאן גם בגלל ברכה ראשונה שתהיה כהוגן, אע"פ שהיא מדרבנן, ודו"ק. ולפי פשוטו י"ל שהשו"ע סמך אדהכא, והזכיר את עיקר הדין ותו לא, ומצאנו בכ"מ כן, עיין בכללי הוראה בהל' שבת ובעירובין דוגמאות, דוגמא נוספת יש להביא מנידונינו גופא בשו"ע בסעיף טז גבי נהמא דהנדקא, שפסק השו"ע דהוי מזוונות, והקשו כל האח' שהרי מבואר בטור שאם נראה כמו לחם גמור צ"ל ברכתה המוציא, ובל"ח תירץ דזה תלוי בשיטות הר"ש ור"ת שבסעיף יג, וה"ד בכה"ח אות קלה, והכא נמי תיקשי למה לא כתב זאת דמ"מ ירא שמים יחוש לדעה השניה, ועל כרחק שהשו"ע תפס את עיקר הדין, ודו"ק]. ועוד נתבאר שם שגם הרמ"א פוסק כן לדינא כהשו"ע שיר"ש יאכלנו בסעודה.

ולכן לסיכום: **עיקר הדין כהר"ש שבצק בלילה עבה שנתבשל או נטגן, מזוונות, ומ"מ ראוי ליר"ש לאכולו בסעודת פת, כלומר שיטול ידיים ויאכל כביצה פת, ואח"כ יאכל את המוצר הנזכר** (ולהלן יבואר ברכתו באמצע הסעודה). **אך בודאי שעיקר הדין כהר"ש, ורק לחומרא ראוי לאכול בסעודה. ואם אינו יכול לאכולו בתוך הסעודה מאיזו סיבה, ברכתו מזוונות ועל המחיה, וגם אם שבע ממנו וגם אם אכל שיעור קביעות סעודה, אין לברך ברהמ"ז אלא על המחיה, כיון שכן הוא עיקר הדין** [ולדעת המשנ"ב אם הוא קובע סעודה על זה, ואוכל מזה כדי שביעה הדבר תלוי מה היתה מחשבתו בעת הלישה, אם מחשבתו היה לבשל ברכתו מזוונות, אבל אם מחשבתו היתה לאפות ונמלך לבשל אזי אם הוא דרך עראי ברכתו מזוונות, ואם אוכל כדי שביעה צריך לברך המוציא וברכת המזון (משנ"ב עה ושעה"צ עא). אמנם בגר"ז ועו"א לא חילקו בזה, וע"ע גם מה שכתבנו לעיל, וע"ע גם בחזו"א כו, ב, ולכן להלכה יש לתפוס שבכל אופן הוא מזוונות ועל המחיה, ועתה אחרי שכבר נדפסו הדברים בתשו' הנזכרת ראיתי בשו"ת יבי"א ח"ח סי' כא אות ח-י שהאריך להשיב ע"ד המשנ"ב, ונקט שבכל אופן ברכתו מזוונות].

ישנם כמה אופנים שאין בהם ספק: א]. בטיגון בשמן מועט, וכן אם שם שמן רק כדי שלא ישרף העיסה אינו נחשב טיגון אלא כאפיה, וברכתו המוציא וברהמ"ז. ב]. אם היתה בלילתו רכה מתחילה, לכו"ע ה"ז מזוונות ועל המחיה. ג]. אם אין לו תואר לחם לכו"ע ברכתו מזוונות [אמנם בסופגניות יש תואר לחם, ואף שמבחוץ אינו תואר לחם, מ"מ מבפנים הוא לחם גמור, וה"ז גופא הנידון של הפו' בעיסה שטגנה]. ד]. אם כל חתיכה היתה פחותה מכזית, לכו"ע ה"ז מזוונות ועל המחיה. ה]. אם יש בו תנאים אחרים של פת הבאה בכסנין, דהיינו שנילוש עם סוכר וכדו', או ממולא בדברים, או שנאכל בכסיסה, לכו"ע מזוונות.

הסופגניות המצויים בחנוכה

וכעת לענין הסופגניות, הנה כפי הבידורים שביררתי **ישנם כו"כ סוגים, יש אשר מערבים בעיסה סוכר וכדו', עד שמורגש טעמם בעיסה, ויש שאין עושים אותם מתוקים, ועכ"פ לא באופן שניכר טעמם** (כדי שלא יהיה להם מתוק הרבה לאחר פיזור הסוכר והריבה) **וממילא עיסתם בכלל הספק הנ"ל, ויש שאופים את הסופגניה לפני הטיגון, או אחר הטיגון,** ונדון לפי הדוגמאות:

א]. **באופן שיש תערובת סוכר ושמן וטעמם ניכר בעיסה, הרי שלשו"ע ברכתו מזוונות, ואף יר"ש א"צ לאכול בסעודה** [ודע, שאע"פ שבלחמניות מזוונות דעת הרבה פו' שברכתם המוציא בזמנינו, אך זה בגלל שדרך ללפת בהם פת, הלא"ה אין חשש], **והוא הדין אם בטיגון היא קבלה טעם חזק של שמן באופן שניכר בה,** הרי היא מזוונות כדין עיסה שעירב בה שאר מינים (ולכן א"צ לאכול בסעודה, ואדרבה עדיף שלא לאכול בסעודה, כמו שיתבאר להלן בענין הבא), **אלא שיחזור ויתעורר כל הספק הנזכר אם הוא יאכל ממנה שיעור קביעות סעודה שזה ד' ביצים - 230 סמ"ק, ובאופן זה יר"ש יאכלנו בסעודה לחומרא.**

[וי"א שכל קביעות סעודה יש לחוש לחומרא משיעור 160 או 170 סמ"ק (והיינו שתלוי אם 3 ביצים או 4 ביצים כדרך שכתבו גבי שיעור עירוב בסימן שסח), וכיעוין בכה"ח אות מה מז ועו"א. אולם בנידו"ד יש להקל דזה בודאי ס"ס, שמא כהר"ש שבכל אופן הוי כתבשיל, ושמא אין זה שיעור קביעות סעודה, וכל שכן שיש לצרף הסוברים ששיעור קביעות סעודה הוא כשיעור שאוכל סעודת ערב ובוקר שהיא סעודה גמורה, וכמש"כ הח"א בשם הגר"א וכן בזכרון יהודה בשם חת"ס, וכ"ה במשנ"ב סק"ד ושעה"צ יט, ועו"א. ולהגר"ז בס"ח הפליג שזה כשיעור חצי מ-כ"א וחצי ביצים כמו שירד מן במדבר (וע"ע בפסקי הסידור שיש לשער עד שש ביצים, וכתב שם שתלוי הדבר אם שבע אז מברך גם בד' ביצים). אמנם זו שיטה תמוהה שאין מי שאוכל כן, וכמש"כ האגר"מ ח"ב לב שאין מי שאוכל כן, ובערוה"ש כותב שהדבר תלוי עוד רק אם אוכלים בדרך קבע כמו סעודה ולא בצורה עראית, ודלא כהשו"ע, וממילא סופגניות הם דרך עראי, אא"כ יקבע עליהם סעודתו, כמו ילדים

שלוקחים לביה"ס, או אדם שאוכל בבוקר עם משקה וכדו', וע"ע בהל' קביעות סעודה שהבאנו עוד צדדים (הגם שלאידך גיסא יש לצרף שחסר מתנאי פת הבאה בכסנין, שיהיה נכסס, ויל"ב). ומ"מ אין להחמיר בפחות מד' ביצים, ואפילו בעלמא בכל השנה נ"ל שא"צ לחוש אלא בד' ביצים, וא"צ לחוש בג' ביצים, ונת' במק"א. ואדרבה נראה שאפשר לסמוך להקל אפילו ב-ו' ביצים, וכמו שכתבנו להלן בסיכום הקצר האחרון, ועכ"פ א"צ להחמיר בג' ביצים. ואמנם מצאתי בכה"ח שהחמיר בג' ביצים אפילו במקומות שיש בהם מחלוקת, וכיעוין בס' קסח באות מט קכא קלא קלד, אולם לענ"ד נראה שיש להקל, ובפרט שעיקר הדין כשיטת הר"ש שאין בזה קביעות סעודה, ודו"ק]. אבל פחות מד' ביצים אין לחוש אפילו ירא שמים, ואפשר להקל אף בו' ביצים.

[ולהלן יבוארו השיעורים כפי המציאות בסופגניות בזמנינו].

ב]. **באופן שאין תערובת בעיסה, או שיש תערובת אבל אין טעמם ניכר** [וזה מצוי מאד להכשל בדבר, שכן גם לחמניות מזוונות הנפוצות מלבד עצם הספק הגדול שלהם אם זה נחשב קביעות סעודה, עוד בה שהרבה מהם אין טעמם ניכר בעיסה]. **וכן באופן שלא קיבל טעם ניכר מהטיגון בשמן** [כמו שמצוי במאפיות מיוחדות לכך, ועל כל פנים לא ביתיות], הרי שבאופן זה דינו ככל האמור לעיל **שיר"ש יאכלנו בסעודה,** וכפי כל הפרטים הנ"ל, **ולא רק בקביעות סעודה, אלא גם באכילת כזית ממנו** צריך לאכול בסעודה מספק ברהמ"ז.

אמנם י"א שבכל אופן ברכתו מזוונות ועל המחיה, וזה מפני הסוכר שמפזרים עליהם והריבה (עיין ברכ"ה ועו"א), אולם לענ"ד אין זה מחוויר כלל, חדא שזה נעשה לאחר האפיה, ואף אם תאמר שעושים את זה בעודו רותח, וגוש וכלי ראשון, וזה כאילו שנתבשל עימו, מ"מ נראה במציאות שבצדדי העיסה ה"ז לחם גמור, ומשמע שאינו משפיע עליו כ"כ, ויל"ב. ולכן חזרנו שליר"ש אף בכזית ינהג כאמור, וכל שכן אם שבע מזה, שיש להזהר ביותר מחשש חיוב ברהמ"ז דאו'.

ג]. אם אפו אותה מלבד הטיגון, בין שהיה אפוי ואח"כ מטוגן, ובין שהיה מטוגן ואח"כ אפוי [ומצוי בהרבה מאפיות], הרי שבאופן זה ברכתו המוציא וברהמ"ז מעיקר הדין **(אם לא מעורב בעיסה ממנים אחרים),** וכמש"כ בשו"ע (שם סי"ד) גבי חלוט, וה"ה בסופגניה בשמן.

אלא שבמשנ"ב (שם סקפ"ה) הביא מחלוקת האחרונים בזה באופן שטגנו בשמן ואפאו אח"כ, שלמג"א הוי לחם גמור אפילו בלא קביעות סעודה על זה, אבל להט"ז ועו"א טיגון בשמן או בדבש משפיע על טעם העיסה, כאילו נילוש עמהם, וה"ז מזוונות אא"כ קבע סעודה ע"ז [וכ"כ להלכה בביה"ל בסי"ג ד"ה וכו' עיי"ש], והוסיף המשנ"ב שכ"ז כשהיה בהרבה שמן עד שהוא עיקר בטעמו לגבי הקמח [ולשו"ע בסעיף ז י"ל שכל שניכר הטעם של השמן בעיסה הדין כן], אולם בעיקר הדברים לענ"ד ז"א במשמע מדברי הפו' שם שאין טיגון דומה לנילוש בו, ומ"מ אם ניכר טעם חזק בעיסה הרי שבזה יש סמך להקל, אך עדיין יש להזהר בשיעור של קביעות סעודה, שבאופן זה לכו"ע ברכתו המוציא וברהמ"ז.

ונמצא **באופן שטגנו אותה ואח"כ אפו אותה, א]. שאם מעורב בעיסה ממנים אחרים כגון סוכר ושמן וניכר טעמם, או על כל פנים הוא טוגן באופן שהשמן נתן בעיסה טעם של שמן, אזי ברכתו מזוונות, אבל כאשר הוא יאכל שיעור של קביעות סעודה ה"ז ברכתו כמו לחם מדינא, שמברך המוציא וברהמ"ז. ב]. ואם לא מעורב בעיסה ממנים אחרים, ה"ז כדין לחם מדינא, ועשוי להיות סופגניות שאנשים אוכלים ומברכים עליהם מזוונות, ובאמת ברכתן המוציא וברהמ"ז** [וצריך לברר באיזה מפעלים עושים, ובספק צריך לברורי, ומ"מ כשלא נתברר פסיקו, הדין לקולא, ומברך מזוונות ועל המחיה]. ג]. אך יש לדון בשמן עמוק, ועשוי להיות שנכנס טעם השמן בעיסה, ועוד שיש אומרים שהריבה שמכניסים בה בעודה חמה וכן הסוכר שמפזרים עליה, ה"ז כמו שנילוש עימו, אך זה אינו מחוויר, כמו שהערגו לעיל. ולכן למעשה יר"ש לא יאכלנו אלא בתוך סעודה או יברך המוציא וברהמ"ז, כפי עיקר הדין.

ויש להוסיף ולבאר שנראה שכל הדין של חלוט שאם בישל ואח"כ אפה דינו כלחם, זה רק כשהאפיה משפיעה על המוצר, אבל אם המוצר הושלם בבישולו או טיגונו, כמו סופגניות שלנו, ואח"כ אופים אותו, אין זה משנה את ברכתו, אלא זה כדין אפיה אחר בישול, שגם בשבת י"א שמותר כמש"כ בס' שיח, וכ"ש שלא ישנה את ברכתו, ויל"ב. ואמנם יל"ד קצת מדברי הפמ"ג ועו"א שכתבו דה"ה בעיסה שנתבשלה ואח"כ אפו אותה, ומשמע שאפילו שמבושלת לגמרי אם אפו אותה ברכתה המוציא (וע"ע בתוס' ביבמות מ. ובפסחים לו:), וצ"ע, דאינו מחוויר (ושו"ר שנחלקו בזה אם היה ראוי בזמן החליטה, ראה ברכת הבית ס"ט ופתה"ל פח), ואף לדעתם י"ל דמ"מ זה גומר את המוצר (ובפמ"ג בא"א לט מבואר שמדובר שקרמו פניה בתנור), ועכ"פ במציאות אין כ"כ נפ"מ, דמסתבר שהמפעלים שעושים זאת עושים את זה לגמור את המוצר שיישביח יותר, וממילא הדין ככל האמור לעיל, שיתן שברכתו המוציא, כל שלא נכנס בו טעם שמן וכדומה או עכ"פ כשאוכל קביעות סעודה.

עיצה שלא יצטרך לאכול בסעודה [בעיסת מזוונות ובמטוגן בלבד]

באופנים הנזכרים שצריך לאכול בסעודה, והיינו **במטוגן בשמן [בין אם נילוש במינים אחרים ורוצה לאכול קביעות סעודה, ובין אם נילוש רק בקמח ומים ורוצה לאכול כזית], יש עיצה** שראיתי בספר שערי הברכה סט"ז הערה נד ועוד מחברים, **שיפורר אותו אחר הבישול לחתיכות פחות מכזית** שבאופן זה לדעת הרבה פו' ה"ז כחתיכה פחות מכזית שבשלה שפקע ממנה שם לחם **וברכתו מזוונות** לכו"ע, וכיעוין בביה"ל ס"י ד"ה אם שהביא ספק בזה בשם הפמ"ג, ונחלקו בזה האח' לדינא, דעת הגר"ז וכה"ח אות עח שאינו מפקיע ממנו שם לחם אחר בישול, והחזו"א סי' כו אות ה ס"ל שמועיל להפקיע מהם שם לחם, ואמנם זה חידוש לומר

וממילא לירא שמים אה"נ שראוי לאוכלו בסעודה (עיין כה"ח שם), וע"ע במשנ"ב שם דעכ"פ יש להזהר מלאכול כדי שביעה. וסופגניה זו עשויה בצורה נאה (עכ"פ בפנימיותה), וממילא יש להזהר בזה ובפרט כשאוכל כדי שביעה שראוי לאוכלה בסעודה.

הערות כלליות

עוד כמה הערות חשובות:

א. שיעור קביעות סעודה, הוא דווקא כשאוכל את כל הכמות הנז' (ד' ביצים, 230 סמ"ק) בתוך 72 דקות, וכל כזית צריך לאוכלה בתוך כדי אכילת פרס (4-7 דקות).

ב. כאשר יש ספק אם הבצק מתוק וטעם הסוכר ושמן ניכר בעיסה או לא, יש להקל שלא לאוכלו בסעודה עד שיעור של קביעות סעודה [והיינו במטוגן בלבד ולא אפוי אח"כ], שזה ספק ספיקא להקל, ואף שהוא ספק מחסרון ידיעה שהרי אפשר ליתן לאחר לטעום, מ"מ כתבנו בסימן שצח בהערה שאפשר לצרף ספק מחסרון ידיעה לס"ס, וכל שכן כאן שעיקר הדין שהוא כמו תבשיל, ורק לחומרא אנו חוששים בודאי יש להקל.

ג. וכן כאשר יש ספק אם יש בו שיעור של קביעות סעודה, וכגון שאינו יודע אם יש בו אוירים הניכרים שצריך למעט אותם וכדו', יש להקל ג"כ ככל האמור באות קודמת [וטוב יותר היה אם יפתח מעט, ויראה את אשר לפניו, ואינו מוכרח].

ד. כאשר הוא רוצה לבדוק את הטעם אם ניכר בעיסה ואינו יודע, עכ"פ אם יש בסוכר ושמן וכדו' רוב כנגד המים, ה"ז מזונות בודאי [אך יש לדעת שאכן זה רוב, כי במוצר מעורב גם מים].

ה. הרוצה לטעום כדי לדעת אם הוא מזונות או המוציא, דינו כדין מטעמת בסימן רי, והסכימו המשנ"ב והאח' שאם הוא פולט אינו מברך, אבל אם הוא בולע מן הראוי לכוון שהוא גם נהנה בזה לשם אכילה, ויברך, ומאחר וזה ספק אם זה המוציא או מזונות. מן הראוי לעשות את הבדיקה הזו בתוך הסעודה, וכפי הפרטים שיבוארו להלן לענין ברכת מזונות שיאכל מזונות ממין אחר וכו', ויש בזה הרבה פרטים, ולא כולם אפשר לעשותם, ותן לחכם וכו'.

ו. כל הנ"ל בסופגניה, אבל זלאבייה שהוא בלילה רכה ודאי אינו אלא מזונות ועל המחיה (כה"ח קסח סי"ד, וע"ע שם עוד סוגים).

ז. אגב, נשאלתי האם כל אדם רשאי או אפילו מחויב לנהוג כדין ה"ירא שמים" שכתב השו"ע לאכלם בסעודה, או שדי לו לנהוג כפי עיקר הדין (וכן במש"כ בשו"ע ס"א שיהא מיצר על חורבן בית המקדש), ואמרנו שכך אנו אומרים בתפילה לעולם יהא אדם ירא שמים וכו').

ח. עוד נשאלתי בדרך אגב, אם טוב הדבר לשבור תאוותיו באכילת הסופגניה, ואמינא לכו' שאם הוא עושה זאת לשם תענית וסיגוף (כמש"כ ספרי מוסר ומובא במשנ"ב סי' תקעא ובכה"ח שם אות ז) אין לעשות כן, כמו שאסור להתענות בחנוכה (בס' תער), ואפילו תענית שעות וכמש"כ בביה"ל (סימן תיח ס"א) לענין ראש חודש, והוא אפילו שלא קיבל עליו את התענית [עיין בס' רפת, וה"ה כאן וכמש"כ באול"צ ח"ג רפ"א והגרשי"א בספר אשרי האיש ח"ג רפ"מ, ודלא ככה"ח בס' תיח ג]. אמנם אם הוא עושה כן להתגבר על תאוותיו, שפיר דמי, שזה נחשב בכלל עבודת המידות ואינו גדר של תענית, ודו"ק. ואחז"ר ראיתי להגר"ח פ' עוד שכתבו לעשות תענית הראב"ד בשבת.

ברכת הסופגניות תוך הסעודה

האוכל סופגניה תוך הסעודה, יש לדון אם מברך עליה, והנה הבאנו לעיל כמה אופנים שבהם צריך לאוכלם בסעודה לצאת מחשש שמא ברכתן המוציא (ואע"פ שהלכה כהר"ש, חששו לר"ת באופן שהעיסה העבה טוגנה בשמן, ואם נילוש בשאר מינים אז רק בשיעור קביעות סעודה צריך לחשוש לזה), וכבר הקשו האחרונים שהרי זו חומרא דאתי לידי קולא, שאנו רוצים להחמיר כמו שיטת ר"ת ולאכול בסעודה, ומאיידך אנו מקילים נגד דעת הר"ש שלשיטתו הוא מזונות וצריך לברך על זה מזונות בסעודה, וכמש"כ בשו"ע (שם ס"ח) גבי פת הבאה בכסנין שאם אוכלן בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה לפניהם [ואף אם אנו מחמירים בעיקר לגבי ברכה אחרונה של ברהמ"ז שחמורה יותר, מ"מ יש לנו לחוש גם לברכה ראשונה, וכמש"כ לעיל שגם לזה חששו הפוסקים, ובפרט שעיקר הדין הוא כמו הר"ש, ואי אפשר לחוש לר"ת ולהקל נגד הר"ש], והאחרונים כתבו בכמה אופנים:

א. השל"ה כתב שכיון שהיא בלילה עבה ואין ממלאין בשום דבר וגם לא נילוושה עימו, לכך פת פוטרתן, והמג"א הביאו והקשה עליו שהרי מצאנו כבעינן יבשין שבלילתן עבה ואעפ"כ מברך בסעודה, ובא"ר ביאר ששם אוכלים אותו רק לקינוח ולא למזון, משא"כ בזה (וע"ע בביה"ל ד"ה וירא), אך מלבד שזה שנוי במחלוקת, שלפי המג"א גם כאן עשוי לקינוח ולא למזון (וכמש"כ בביה"ל שם), עוד בה שכל עיצה זו אינה אלא אם העיסה לא נילוושה בדברים אחרים, אבל אם נילוושה בדברים אחרים לכו"ע הפת אינה פוטרתן וצריך לברך מזונות (ומה נענה לסופגניות כאלה).

ב. המג"א שם כתב שכאן מדובר בעיסה העשויה למזון, והיינו כגון שממולאת בבשר (וה"ד בביה"ל שם, וכ"כ הכה"ח שם בשם האח'), אולם עיצה זו לא תועיל בעיסה שלא ממולאת [ואמנם גם בעיסה הממולאת בשר נחלקו הפו' במשנ"ב סו"ס קסח אם דינה כפת הבב"כ כמו במילוי כיסין של מיני מתיקה וכדו', אולם מ"מ כשזה בתוך הסעודה ה"ז עשוי למזון ונפטר בברכת הפת].

ג. בביה"ל כתב שיש לעשות עיצה אחרת שכתבו האחרונים שיכיון לאוכלו למזון ולא לקינוח, ע"כ. אך כל זה לא יועיל אלא באופן שבאמת הוא מתכוון למזון ולשבוע, אולם אם הוא באמת רוצה את זה לקינוח,

שיפות אותם מכאן ואילך לחתיכות פחות מכזית, כלומר שיאכל אחת שלימה, ומכאן והלאה יחתוך לחתיכות פחות מכזית ויאכלם [אך באפוי אחר כך לא יועיל עיצה זו כלל]. אך מ"מ לדינא יש להקל למעשה אף ביותר משיעור זה, מאחר וכאמור דעת רבים ששיעור קביעות סעודה הוא ב-ו' ביצים ויותר, וכיון שאינו אלא חומרא ליר"ש, אין לחוש יותר מזה, וזה ברור.

סיכום מעשי בסופגניות

ישנם כמה סוגים, וכמו שיבואר:

א. עיסה שנילושה בשאר מינים (שברכתה מזונות) וטגנו אותה בשמן, עד שיעור קביעות סעודה ה"ז מזונות ועל המחיה, ומשיעור קביעות סעודה הוא ספק לחם, ויר"ש יאכלנו בסעודה.

והעיצה שלא לאוכלה בסעודה, היינו לאכול עד כמות שאינו בחשש קביעות סעודה, ומכאן ואילך יפותת את זה לפירורים פחותים מכזית, ויניחם בצלחת ויאכלם.

אופנים שאפשר להקל שאינם בחשש "קביעות סעודה", או לצרפם לסניף: א. י"א שמשערים שיעור קביעות סעודה רק לפי הקמח והמים ולא לפי שאר המינים, ויש מקום לצרף להקל בנידו"ד. ב. י"א שמשערים לפי משקל (יותר מ-2 סופגניות גדולות) ולא לפי נפח (יותר מ-1 סופגניה), ואף שבעלמא משערים בנפח, יש אומרים שלגבי קביעות סעודה הוא תלוי במשקל, כיון שדוחסים את האויר, ויש לצרף לסניף כדעתם בנידו"ד שהוא בלא"ה ספק, ויכול לאכול עד שתי סופגניות גדולות. ג. י"א ששיעור קביעות סעודה אינו רק בג' או ד' ביצים כדעת הבית דוד, אלא בשיעור ו' ביצים או חצי עישרון, ובנידו"ד בודאי שאפשר להקל עד ו' ביצים שהוא כ-350 סמ"ק או 320 סמ"ק (יותר מ-3 סופגניות). ויש לבאר, דאע"פ שמנהג בני ספרד שמשערים לפי ד' ביצים, וגם י"א שהמנהג לשער לפי קמח ומים, מ"מ אין זה מוחלט, ואף בדעת מרן הב"י נראה כן, וכמשנ"ת במקומו. ועוד דכתבו הפו' שמצרפים לס"ס גם דבר שהוא נגד המנהג, וק"ו שכאן העיקר יותר כשיטת הר"ש הוא מזונות, ולכן אין חשש, ויש לצרף כל השיטות שאפשר, ודו"ק. וא"כ אפשר להקל אפילו 3 סופגניות גדולות.

ב. עיסה שלא נילוושה אלא בקמח ומים, או עם קצת סוכר ושמן באופן שאין טעמם ניכר בעיסה, משיעור כזית הוא ספק לחם, ויר"ש יאכלנו בסעודה.

ואם קיבל טעם של שמן בטיגון, הבאנו מחלוקת פוסקים, ולפי המשנ"ב באופן זה הוא כמו שנילוש בשמן וברכתו מזונות (עד שיעור קביעות סעודה, ככל האמור באות הקודמת).

וגם כאן יש עיצה לפורר את הכזית שכל חתיכה פחות מכזית ויניח בצלחת, ואז יאכל בלא סעודה.

אופנים שאפשר להקל: א) לשער רק מים וקמח ולא שאר מינים (כנוכר באות הקודמת). ב) ואפשר שיש להקל ג"כ לבני ספרד ששיעור כזית הוא במשקל כדעת הבא"ח וכה"ח, ומ"מ כדאי שיצא גם בזה מן הספק וכאשר יש נפח של 29 סמ"ק יאכלנו בסעודה. ג) אפשר שיש לסמוך על הסוכרים שסוכר וריבה נותנים טעם בעיסה, אולם אין נראה לסמוך ע"ז במציאות, ורק אם השמן נתן טעם ניכר בעיסה, יש להקל בזה.

ג. עיסה מטוגנת ואח"כ אפיה (או אפויה ואח"כ מטוגנת), הדבר תלוי אם נילוש בקמח ומים בלבד או עם שאר מינים שנעשית העיסה מיני מזונות: א. אם נילוש רק בקמח ומים, ברכתו "המוציא" וברהמ"ז אפילו ככזית [והיינו בתנאי א'. שנגמרה עשייתה באפיה. ב'. שלא נתן טעם של שמן בעיסה, אבל אם נתן טעם חזק של שמן בעיסה, דעת המשנ"ב שהוא ג"כ מזונות עד שיעור קביעות סעודה, וכפי המצוי שהשמן נותן טעם בעיסה, ולכן אף אם אפוי אח"כ ברכתו מזונת, ויש לבדוק את זה לפי הסופגניה כאשר יקח ממנה בפנים ויטעם]. ב). ואם נילוש גם בשאר מינים שניכר טעמם בעיסה, ה"ז מזונות עד שיעור קביעות סעודה (משנ"ב, וכ"ה בגר"ו וש"א, אמנם בקצוה"ש סמ"ח סקכ"ד כתב שאם נתן השמן טעם בעיסה גם להגר"ז הוי על המחיה אפילו בקביעות סעודה, וצ"ע).

והיה אפשר לצדד בכל הנ"ל סמך למתירים גם בזה עפמש"כ השד"ח באספ"ד ברכות (ס"א י) ובכה"ח (סימן קסח אות קב) בשם כמה גדולים שאם הוא עשוי בשביל אכילת עראי הריהו מזונות ועל המחיה, עיי"ש. ולפי"ז ה"ה בסופגניה זו שטוגנה בשמן, אולם הביא שם בכה"ח מהזכרנו לחיים שזה אינו אלא בנילוש במי פירות, אבל במים הוא מציאות אם קובעים סעודה.

ובשני האופנים הנזכרים אם זה יהיה בקביעות סעודה, ה"ז כדין לחם וברהמ"ז, ככל המאפים למיניהם, ואין להקל אלא לשער ב-ד' ביצים 230 סמ"ק של קמח ומים [וכאן אין להקל בעיצות הנז' לעיל].

ד. עתה נתברר שישנו סוג נוסף של סופגניה שאינו מטוגן אלא אפוי בלבד, והוא בודאי שברכתו המוציא אפילו ככזית, אא"כ נילוש בסוכר ושאר מינים ונתנו טעם בעיסה, שברכתו מזונות ועל המחיה עד שיאכל שיעור קביעות סעודה.

אמנם אם זה עשוי באופן שיש טיפות של שמן שנזרקים על הבצק בעת האפיה, יש לדון שמא ברכתו מזונות, וכדרך שכתב השו"ע בס' קסח סט"ז גבי לחם שאופין בשיפוד ומושחין אותו בשמן בשעת האפיה, עיי"ש, ואפילו בקבע עליו סעודה (וכמש"כ בב"י ולבו"ש וגר"ו ומשנ"ב, וע"ע כה"ח אות קלד שחושש מספק), אולם כאן שונה הדבר ומן הסתם אינו נותן בו טעם שמן כ"כ ונשאר דינו כמאפה, ועוד שמבואר בטור שאם הוא עשוי בצורה נאה כעין גלוסקא מברך המוציא, ואע"פ שהשו"ע השמיט זאת כתב הל"ח אפשר שסמך על עיקר הדין כדעת הר"ש בסיי"ג,

כן שפוקע אחר הבישול, מ"מ זה ספק חשוב, ומצטרף לספק הנזכר שיש אומרים שהוא בכלל לחם, ובפרט שעיקר הדין כשיטת הר"ש, ולכן אפשר לעשות כן ושפיר דמי, **אך יש להזהר לפותת ולהניח בצלחת ולא לאכול מיד** (עיין חזו"א שם ואח').

ובאופן **שהיא עיסה שנילושה בסוכר ושמן וכדו', יכול לאכול עד שיעור קביעות סעודה בשופי, כלומר עד סופגניה** [לפי נפח, או שתיים לפי משקל], **ומכאן ואילך יפורר לחתיכות פחות מכזית [אך כ"ז במטוגן בלבד, אבל באפוי לאחר הטיגון לא יעזור עיצה זו, שהרי זה כמו פת הבאה בכיסנין לכל דבר]**.

ולמעשה יש להקל בהרבה יותר מסופגניה אחת, לפי המבואר לעיל שיש לצרף את כל המקילים בשיעור קביעות סעודה (וכי גם דעת מרן הב"י נראית כן ועוד), ולכן אפילו ו' ביצים יש להקל.

שיעורי הסופגניה המצויים

כיום בסופגניות לפי משקלם ונפחם יש כמה מידות, ולאור האמור נזכיר את הפרטים להלכה בס"ד. וכבר ידוע שההלכה פסוקה שמשערים לפי נפח ולא לפי משקל, וכמבואר בכל הראשונים והאח', ובשו"ע ומשנ"ב וחזו"א והגר"ח נאה וס' מידות ושיעורי תורה ועוד האריכו בזה, וכן באול"צ האריך בזה, וכן עיקר, ואכמ"ל. ואף הבא"ח וכה"ח (בס"י קסח מז ועוד) שהזכירו משקל י"ל שזה רק לסימן בעלמא, ועכ"פ נפרט גם לנוהגים כן לפי משקל, ובפרט לפיה"א שבנידו"ד לענין קביעות בודאי יש להתחשב בהם, כי מדינא היה צריך לשער בהרבה, וא"כ ע"פ המציאות שפיר דמי.

א. משקל כל סופגניה הוא משתנה, יש קטנות כ-40 גרם, ויש גדולות 80-100 מעלה מטה, וממילא באופן שברכתו מזונות אבל יש חשש קביעות סעודה, יש לאכול מהגדולות עד 2 סופגניות (ואפשר עכ"פ שתיים ועוד קצת, בפרט אם נצרף את הפו' בשיעור קביעת סעודה, ולא יותר), אלא אם כן זה בתוך סעודה, וכ"ז לחומרא ליר"ש, אבל מן הדין מותר גם לא בסעודה, ולכן אין למחות במי שנוהג אחרת ואוכל הרבה.

ב. בנפח יש לשער ב-230 סמ"ק, ומשערים עם האוירים בלא למעך אותם [ורק אוירים הניכרים ממעטים אותם, וכל זה אם לא מיעך, אבל אם בפועל מיעך אותם בודאי משערים כמו שהם מעוכים], וממילא השיעור עשוי להיות חצי מכפי השיעור של משקל, ואמנם י"א (פס"ת) שלענין קביעות סעודה מורידים את כל האוירים כולם ע"י שדוחס אותם, משום שזה תלוי בשביעת האדם [ולדבריו יוצא ששיעור הנפח יהיה שווה לשיעור המשקל, כיון שדוחסים אותו, ואולי זו סברת הבא"ח, ולכן לא חששו בזה להקל בברהמ"ז דאו', אולם ז"א, דככזית לחם א"א לומר כן], אולם מדברי הגרא"ח נאה וכל הפו' לא משמע כן [אמנם בנידו"ד שעיקר הדין כדעת הר"ש אפשר לצרף דעתם, כדי שלא יהיה בחשש של קביעות סעודה].

והנה נפח קשה לשער, כיון שהוא באומד, מ"מ מי שמרגיל עצמו יכול ללמוד במשך הזמן, ועוד שהתורה נתנה לפי אומד בכל שיעורי תורה לפני שהיו מכשירים למיניהם, ואעפ"כ ראוי להוסיף קצת, וכמו שאמרו עשה לך רב והסתלק מן הספק, וכיום יש סימנים כמו קופסת גפרורים (מהגדולות, כיום נתקטנו במעט וי"א בחצי, ולכן צריך לדעת זאת) זה כזית (כ-30 סמ"ק), ואם יאכל כ-8 שיעורים כאלה ה"ז קביעות סעודה [ואם זה קופסאות קטנות שכפי הנשמע הם קטנות בחצי צריך שיעור של 12 כאלה], ובשש"ת כתב שעד נפח של כוס תה רגילה אפשר לברך במ"מ, וכ"כ בארחות רבינו (ע' פ), והוסיף שזה בלא שיעור התבלינים).

ודע עוד, א. שמשערים את הקמח בלבד בלא התוספות, וי"א שמצטרף גם התערובת ואף הליפתן, וי"א גם התוספות, ולמעשה המנהג לצרף את התערובת שבלישה כמו סוכר שמן וכדו', וכן משמע בשו"ע סימן רח ס"ב ועוד, וכן ההלכה, אך י"א דווקא קמח, עיין כה"ח אות מז, ויש בזה אריכות גדולה בפו', ואכמ"ל. וע"ע שבה"ל ח"ז כה שיש לסמוך עליהם בצירוף שיטת האומרים שאפילו ד' ביצים לא הוי קביעות סעודה כהגר"א וחת"ס, ולהלכה נקטינן שכל מה שמצטרף בלישה לעיסה אחת כמו סוכר וכדו' מצטרף לקביעות סעודה וכזית, וכל דבר, אבל בנידו"ד אפשר לצרף לסניף שיהיה רק מהקמח. ב. בשיעור זמן אכילת קביעות סעודה, נחלקו הפו' בכמה זמן צריך לאכול, שהרי כזית צריך לאכלה בכדי אכילת פרס (4-7 דקות), בכה"ח ס' רח אות ג וביותר בסימן תרלט נא משמע שלאכול הכל תוך כדי אכילת פרס, אולם ז"א מחווו, שיחייבו חז"ל דבר שאין דרך בני אדם לאכול כך, וגם בכה"ח לא מוכח לפרש כן, ודי בכזית לאכול ביחד, וע"ע בשש"כ ח"ב ע' קפז בהערה, ויל"ב [ולכן אין לצרף לסניף להקל בנידו"ד כשאוכל בהפסקים, שכל שאכל בכדי אכ"פ כל כזית חייב ברהמ"ז בקביעות סעודה], ויש אומרים שרק כזית ראשונה בכא"פ והשאר אפילו בזמן רב, והגר"ז (בסידור) כתב שכל כזית יאכלנו בשיעור כדי אכילת פרס, וא"כ אם יעשה כן יצטרף לו לשיעור קב"ס, ויש לציין עוד שבסך הכללי מבואר באול"צ (ח"ב ע' צה) שיאכל הכל בתוך 72 דקות שאל"כ אינו מצטרף לקביעות סעודה, עיי"ש. [אמנם לגבי שיעור אכילת כל כזית לא כתב שם, ואפשר לדעתו שא"צ לאכול כל כזית בכא"פ, ודי עכ"פ בכזית ראשונה], וכמא"כ הרי צריך שיאכל כזית בכא"פ, ואם ירחיב את הזמן (ובפרט ש"א ב-4 דקות וכדו') שפיר יש לצרף לפי השיטות בדין קביעות סעודה, ודו"ק, ועכ"פ בנידו"ד לא מצוי להקל מטעם זה, ואין ליתן עיצה בזה לבני אדם שעשויים לטעות לאכול כל כזית בכא"פ, ובסך הכל מצטרף הכל לשיעור קביעות סעודה.

וכפי המציאות בנפח, הרי ש-8 כזיתות הוי קביעות סעודה, וא"כ האוכל יותר מסופגניה אחת נכנס בחשש של קביעות סעודה, ולכן ביותר מסופגניה אחת יאכלנו בסעודה (ולענין ברכה ראשונה ינהג כמו שכתבנו להלן), או ינהג כפי העיצה שכתבנו לעיל לאכלם שלא בסעודה ע"י

מה תועיל מחשבתו, ובודאי שהברכה כפי מה שהוא באמת, ואם כך הוא הרי זה ככל פת הבאה בכסנין שהדין בה שתלוי אם זה לקינוח או למזון.

ד]. עוד כתב בביה"ל בשם הלכה ברורה שאם מכוון במפורש בברכת המוציא לפטור את הסופגנין הללו, נפטר, ע"כ. וכיוצ"ב בביה"ל (בסעיף ח סוד"ה טעונים) שמיני מזונות יש לכוון בברכת המוציא לפטור, עיי"ש, וכ"כ בכה"ח (סוף אות מט ועוד עמש"ש). שהמוציא פטור פת הבאה בכסנין, אולם בענין זה אם ברכת המוציא פוטרת מזונות אין הדברים פשוטים כלל, והרחבנו הדברים בענין תחלתו עיסה וסופו סופגנים (אות ו), ולמעשה אם הוא פת הבאה בכסנין שפיר נפטר בברכת המוציא, אבל בתבשיל אינו מוסכם, ומספק נפטר, ובוה הערנו שם דכיון שלפי הר"ש שהוא עיקר הדין ה"ז כתבשיל, א"כ מנא לו להקל בברכה ראשונה נגד עיקר הדין, ויותר טוב היה לאוכלו חוץ לסעודה, ויש ליישב, אך אינו מוסכם.

ה]. אם אוכל בתוך הסעודה דבר שיש בו את כל ג' התנאים של פת הבאה בכסנין, או להסוברים שאפשר לברך על כל מיני מזונות שנאכלים לקינוח (נתבאר בתשובה אחרת), הרי שיברך עליהם מזונות ויפטור הסופגניה.

ו]. שיברך שהכל על איזה דבר כמו סוכר וכדו', ויכוון לפטור הסופגניה, וכך יצא י"ח ברכה ראשונה, ואף שבעלמא אינו לכתחילה, מ"מ כיון שיש לו צורך אפשר לעשות כן, וכ"כ עיצה זו בבן איש חי (פ' פנחס סכ"ב), וכ"ה באול"צ ח"ב פ"ב, ובח"ד הנד"מ, והרי אינו אלא חשש לר"ת.

ז]. באופן שהוא נילוש בשאר מינים באופן שברכתו מזונות ועל המחיה, הרי אפשר לאכול מעט קודם הסעודה, ולכוון לפטור מה שיאכל אח"כ, עיין באול"צ ח"א מג, א [אך עיצה זו אינה מוציאה מידי כל חשש כאשר העיסה לא נילושה אלא בקמח ומים].

ח]. יש עיצה לכוון בברכת המוציא שלא לפטור את הסופגניה, ואז יוכל לברך עליה מזונות [ועיין באול"צ ח"ד בענין סופגניות, ויש לבאר הדברים לפי מה שכתבנו בהרחבה בענין עיקר וטפל שברכת העיקר פוטרת את הטפל, ולא שהטפל אינו צריך ברכה, וממילא כשמכוון לא לפטור אינו נפטר], אך זה ג"כ לא יועיל כ"כ אלא כשנילוש בדברים אחרים באופן שברכתו מזונות, שאם לא כן הרי עדיין לא יצא מידי ספק בברכה הראשונה, וכנ"ל, אולם מדינא גם בכה"ג אפשר לעשות כן, והוי ברכה צריכה לצאת מספק, וי"ל. [ועוד שאם כבר הוא עושה עיצה זו, הרי שעדיף יותר לטעום קודם הסעודה].

סיכום: אם הוא נילוש בקמח ומים בלבד, אז אם הוא מכוון למזון פטור מברכה ראשונה, ויאכלנו בסעודה, ואם הוא מכוון לקינוח אינו נפטר מברכה ראשונה, ובאופן זה יש לו לכוון בברכת המוציא לפטור את הסופגניה, ואם לא כיוון יקח סוכר או דבר שברכתו שהכל ויפטרו, ויותר טוב מכל זה לברך על מיני מזונות [שיש בהם את כל ג' תנאים של פת הבאה בכסנין, ושאוכלם לקינוח], ויפטרו.

ואם הוא נילוש במינים אחרים, באופן שברכת הסופגניה מזונות לכל הדעות, יכול לאכול מעט קודם הסעודה ויברך מזונות [מלבד העיצות הנ"ל], והוא הטוב ביותר.

ובסופגניה אפויה יש לו לפטור בברכת המוציא, וכשנילוש בשאר משקים ואוכל פחות מקביעות סעודה ינהג באופנים הנוכרים בסמוך, ודי בזה.

הפרשת חלה בבצק סופניות

המחלוקת הנזכרת של הר"ש ור"ת לגבי עיסה עבה שנתבשלה או נטגנה נאמרה לגבי הפרשת חלה, שלר"ש א"צ להפריש חלה כמו שאר תבשיל, ולר"ת צריך להפריש חלה. והנה לגבי ברכות כתב השו"ע לחוש לר"ת, אבל לגבי חלה סתם השו"ע (בסימן שכט ס"ג) כדעת הר"ש שא"צ להפריש חלה, ועיין לעיל שכתבנו כמה צדדים לבאר אם אכן לא חושש בחלה לר"ת, או מפני שסמך על מה שכתב בהל' ברכות ותפש כעיקר הדין, ולעולם יר"ש יפריש חלה, והרשב"ץ (בברכות לו.) ועוד כתבו שגם לענין הפרשת חלה הדין כן, וכ"כ הש"ך סק"ד שהרבה חולקים וסוברים שצריך להפריש, ולכן כתב להפריש בלא ברכה, וכ"ה בבבלי, וכ"ה בבן איש חי (ש"ש סו"פ שמיני הלכה ד), וכן ראוי ליר"ש להחמיר בזה, ובפרט שאין בזה טירחא כלל, וגם אין בזה הפסד כי אפילו דבר מועט מאד מועיל להפרשת חלה, ואפילו אם גלגל את העיסה מתחילה על דעת לבשלה.

וישנם אופנים שחייב בהפרשה מן הדין:

א]. אם היה דעתו לאפות, ונמלך עליה לבשלה או לטגנה (כ"מ בר"ש וכ"פ השו"ע ס"ג).

ב]. אם אופה מן העיסה מעט, אפילו אין בו שיעור חלה מתחייבת כל העיסה בגללו (שו"ע ס"ד), ובאופן זה נחלקו הפו' אם ההפרשה לפני האפיה או אח"כ, עיין בב"י דמשמע טפי שהוא לאחר האפיה (שמניחו אצל השאר ומפריש) ובט"ז פליג ואכמ"ל, ובכל אופן מפריש בברכה [וזה מצוי כיום שאופים סופגניות].

ג]. אם אחר הבישול או הטיגון אופה אותו חייב בחלה (כדרך שמבואר באו"ח בסי' קסח סי"ד, ועמש"כ לעיל בענין זה).

ד]. עיין ט"ז סק"ד שתלוי אם העיסה עם תבלינים וכו', ואינו במשמע משאר פו', ואין להאריך.

יש להקפיד על כשרות מהודרת על הסופגניות¹.

קציצות תפו"א (לביבות, חביתיות)

תפו"א שמגרדים אותם במגרדת (פומפיה) ומטגנים אותם ברכתם אדמה [לא רק אם זה ניכר החתיכות, אלא אפילו טחן היטב, ג"כ ברכות אדמה, ולא מבעיא לשו"ע בסימן רח ס"ז שכל עיסת פירות לא משתנה ברכתה, אלא אפילו לחולקים זה רק בסוג פירות שנאכלים כמות שהם, אבל תפו"א הרי לכו"ע מברכים על פירה אדמה כי זהו דרכו, וכ"ד הגריש"א שלביבות כאלה ברכתן אדמה מפני שעשויים להאכל כך תמיד].

גם אם שמים בו ביצה לדבק או להטעים וכדומה ברכתו אדמה כפי עיקר המאכל.

בענין שיעור קביעות סעודה בפת הבאה בכסנין

דין קביעות סעודה כמו פת גמור

בברכות (דף מב.) פת הבאה בכיסנין אע"ג שאין מברך עליה המוציא, אלא מזונות, מ"מ אם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וברכת המזון, וכ"פ השו"ע (סימן קסח ס"ו), ובכלל זה חייב ליטול ידיו ולברך על נטילת ידים, שכיון שהיא כמו פת גמורה, לברך המוציא וברהמ"ז, בודאי שכן הדין גם לגבי נטילת ידים².

שיעור הקביעות

שיטת הבית דוד והאחרונים

ובעצם שיעור סעודה נחלקו הפו', וכמוזכר במשנ"ב סימן קסח ס"ו, שיש סוברים ששיעורו כמו שנתבאר לענין עירובי תחומין (בסימן ססח) ששיעור סעודה הוא שלש או ארבע ביצים³.

דברי הראשונים ובירור בדעת מרן השו"ע

יש להעיר בכל דיני קביעות סעודה, שיש להקל ככל האפשר בענין קביעת סעודה של ג' או ד' ביצים, שהרי רבים סוברים שאינו תלוי בשיעור מסוים אלא כפי דעת האוכל אם קבע ע"ז, ואף בדעת מרן השו"ע כתבו כן הרבה אחרונים.

וכן משמעות הדברים בבית יוסף שדן בכמה פרטים אם שיעור קביעות תלוי לפי האדם האוכל או לפי רוב בני אדם⁴, וזה בין לקולא ובין לחומרא⁵. ואם כדברי הבית דוד שיש שיעור קצוב, מאי האי כל הנידון⁶, ודו"ק. וידוע שהעולם ניחא להו שיעורים קצובים וברורים מאשר שיעורים לפי אומד הדעת⁷.

ונציין ללשונות הראשונים אף שאין בהם הכרח כ"כ, כ"מ ברי"ף ומאורות ומאירי ורשב"ץ (סכ"ח) ור"י מלוניל (לח). וראב"ה ברכות (קז קיח) ורי"ו (נט"ז ח"ה), וכ"ה בספר המספיק להר"א בן הרמב"ם ע' 75, ודו"ק.

ושיעור פרס הנ"ל הוא מקורו בבית דוד סי' פב ומהר"ם בן חביב (ביומא עט): ובשו"ת פרח שושן או"ח כלל א סימן ד, וע"ע שם. והחיד"א במחז"ב קסח ב, וחיים שאל ח"א עא ועו"א, ה"ד בכה"ח סימן קסח אות מה, וכן נמשכו אחרים רבים מחכמי דורינו (וע"ע בשיו"ב שם לפסק ע"ז).

אך כנגדם רבים החולקים, כהגית ורדים כלל א סכ"ד ובגן המלך סי' לו, וביד אהרן בהגה"ט סי' קסח ועוד בשם כמה גדולים, וכ"כ משנ"ב סקכ"ז מלשון השו"ע, עיי"ש. וע"ע בזה גם בשולחן הטהור מקמארנא שם ובהערות זר זהב, וע"ע שו"ת תפ"ל מ ח"ב סי"ד.

ומלבד כ"ז קשה, שהרי שיעור סעודה הוא הרבה משיעור פרס, כחצי עומר, עיין סוכה כז. ועירובין פג: וע"ע ירושלמי עירובין (פ"ח ה"ב) ששיעור פרס הוא הלחם חוץ מהלפתן, וע"ע בר"ח שם ובפיהמ"ש להרמב"ם והר"י מלוניל ומאירי ומאורות בעירובין שם, וכ"כ הגר"ז סי' קסח ס"ח ובסידור, וכ"כ בח"א כלל נח ובנשמ"א משם הגר"א ועוד, וע"ע בתפל"מ שם באות ב מד' האח'. וזה בין לקולא⁸, ובין לחומרא⁹.

ומ"מ אין לנו אלא מה שנהגו בד' ביצים (ועיין בשיו"ב סק"א בשם הרי"ד בכתובות, וכ"ה ברמ"ע מפאנו בברכות מב. שתלוי בפרס), אך ראוי לנו לצרף שאר שיטות אחרות לאידך גיסא, וכמו שיבואר להלן.

שיטת שאר האחרונים

שיעור זה לשער לפי מאי דאשכחן בעירוב, הנה כן דעת הרבה אחרונים, וכשיטת הבית דוד הנ"ל שם שכתב ששיעור קביעות סעודה לא נתפרש, ודוחק לומר שתלוי הדבר בהבחנת האדם כפי מה שהוא רואה באחרים שקובעים סעודה, כי מאין יוכל האדם לידע ולראות את רוב העולם איך קובעים סעודה, ויש ללמדו מדין עירוב, וכ"כ גם המהר"ם בן חביב והפרח שושן והחיד"א בכמה מקומות בספרי, והובאו דבריהם בכה"ח שם, וישנם עוד כהנה רבים שפסקו כן, שהשיעור תלוי כפי שיעור פרס, וכיעוין בא"ר סק"י"ז ופמ"ג במש"ז סק"ז, ועוד. וכן פסק בבא"ח, והובאו

גדולה כסעודת ערב ובוקר, והוי כעין ס"ס, ובודאי דלא להוסיף עלה). ומעתה שביארנו שביותר מג' ביצים עד ד' ביצים הוי ספק בודאי שיש לחוש לזה בספק ברכות, ונזכיר את הדברים שיש בהם נפ"מ לדינא, והיינו, א). לענין ברכת על נטילת ידיים, שפיר כתבנו שיש לחוש, והיינו שלא לברך על נטילת ידיים אא"כ בדעתו לאכול כשיעור ד' ביצים (גם ללא דברי הלבוש הנ"ל ודעימיה). ב). ולענין ברכת המוציא נמי לא יברך אא"כ דעתו לאכול ד' ביצים, אבל אם דעתו לאכול פחות מזה לא יברך המוציא אלא מזונות. ג). ולענין ברכת המזון הנה לכתחילה ישתדל לעשות לו ר"ב ויסתלק מן הספק, והיינו שיאכל כשיעור ד' ביצים ואז יוכל לברך בשופי, אולם אם אכל רק כשיעור שלש ביצים ואינו חפץ לאכול יותר יש להסתפק אם יברך ברהמ"ז, דלכאו' איכא ספיקא וספק ברכות להקל, אולם כ"ז כשאכל ולא שבע, אבל כששבע הלא יש בזה ספק דאו' דברכת המזון, והרי הוא חייב בברכה. והלום ראיתי בכה"ח שם שהביא משו"ת בית דוד סימן פב שכתב בד"ז שלכתחלה יש להזהר שלא לאכול מפת הבאה בכסנין אלא או פחות מנ"ד דרהם (שהוא שיעור שלש ביצים) שלכו"ע א"צ לברך המוציא, אלא בורא מיני מזונות, או ע"ב דרהם (שהוא שיעור ארבע ביצים), דלכו"ע צריך לברך המוציא, אבל מנ"ד דרהם עד ע"א לא יאכל שלא יכנס בספק ברכה, ואם כבר אכל נ"ד דרהם ואינו יכול להשלים לע"ב דרהם נראה שיברך ברהמ"ז, לפי שסברת האומר שמזון סעודה אחת היא שלש ביצים היא עיקר יותר להלכה שכן סתם מרן השו"ע וכו', עכת"ד. אמנם לענ"ד יש להעיר שמצד אחד יש לומר שיברך ברהמ"ז ובפרט כששבע שיש בזה מצוה דאו', ומאידך הלא יש לנו כעין ספק ספיקא שלא לברך, שהרי ספק אם השיעור הוא בד' ביצים או בג' ביצים, וספק נוסף שמא בכלל ההלכה כמאן דאמר דלא משערים כפי דין עירוב, אלא משערים כפי סעודת בוקר וערב שהוא הרבה יותר מזה, ומדברי הרב בית דוד ניכר שלא שמיעא ליה האי סברא, שהרי כתב שכאשר אוכל כשיעור ד' ביצים מברך המוציא "לכולי עלמא", ולא הזכיר ש"א שאף בכה"ג אינו מברך (ודוחק לפרש שמש"כ לכו"ע היינו בין הרמב"ם ובין התוס', וכולם בעירוב קיימי).

4 והביא שלתרי"ו ראש"ש וטור תלוי במנהג העולם ולא לפי זה שאוכל, וכ"מ בלשון הגמרא כל שאחרים קובעים עליו וכו', ודלא כמשמעות הרי"ף דל"מ.

5 ומ"מ תלוי בצורת האוכל, וכעין מש"כ הראב"ד אם זה דרך עראי או קביעות, וכ"מ בשבה"ל והאגור שבב"י וכ"ד האשכול, והב"י פסק כנ"ל שתלוי ברוב העולם, ומש"כ בסו"ד אלא אם כן קבע ע"ז או שאכל שיעור, נקט את ב' השיטות ולמר כדאית ליה, וכמש"כ מאמ"ר, וכן בשו"ע ס"ו פסק כהרא"ש.

6 ובאגר"מ ח"ג סי' קלב כותב שאכן שיעור קביעות סעודה תלוי בשיעור בינוני של בני אדם לפי כל מדינה.

וכמו כן יש לדון אם תלוי הדבר בסוג המאכל, בעת שרוצים לאכול ממנו לקביעות, או כשאר מאכלים.

7 ולכן תפסו רבים שיעור המשקל מאשר שיעור הנפח, ועוד כהנה.

8 שאם אכל הרבה פטור מברמה"ז עד שיקבע.

9 שאם אכל פחות מפרס חייב ברהמ"ז אם קבע.

דבריו בכה"ח שם. ובדברי האח' הנ"ל מבואר שכן מנהג העולם, ואכן כן מנהג הספרדים כיום.

ומאידך מצאנו אחרונים שכתבו באופן אחר, וכיעוין בשו"ע הגר"ז סי' קסח ס"ח שכתב ששיעור קביעות סעודה אינו כשיעור סעודה האמור בעירוב, שהוא כשלש ביצים, שהיא פחותה שבסעודת עניים הבריאים ושם סעודה עליה, אבל אינה סעודת רוב בני אדם הבריאים כשאוכלים ממנו לבדו בלא ליפתן ודברים אחרים, אלא הוא כשיעור עומר לגולגולת לשתי סעודות, ע"כ. ועיין עוד בפסקי הסידור שלו בסדר ברכת הנהנין פ"ב אות ב, שכתב דלמעשה יש לנהוג שכל שאוכל מכשש ביצים ולמעלה עד חצי עישרון (כעשר ביצים ושלשת רבעי ביצה) ולא עד בכלל, אם הוא לא שבע ממנו יברך המוציא על כזית לחם אחר תחילה ויברך ברהמ"ז לצאת לדברי הכל, ובחצי עשרון בטלה דעתו לדברי הכל ומברך המוציא וברהמ"ז עליו לבדו, ואם אוכל פחות מכשש ביצים והוא לא שבע ממנו, מברך בורא מיני מזונות ומעין שלש, ואם שבע ממנו יטול ידיו ויברך המוציא וברהמ"ז והוא שאכל כשיעור ארבעה ביצים, אבל פחות מכאן אם הוא שבע משיעור לחם זה יברך על כזית לחם אחר תחילה המוציא ואח"כ ברהמ"ז, ויל"ד בכמה פרטים בדב"ק, ועכ"פ מבואר בדבריו שרק כשהוא בשיעור חצי עישרון נחשב קביעות סעודה גמור, והלא"ה ה"ז בגדר ספק (וכמבואר בפסקים הנ"ל).

וכן בחיי אדם כלל נד דין ג הביא ששמע מפי קודשו של הגר"א שאין נראה לו מה שכתבו כמה אחרונים ששיעור קביעות סעודה הוא שלש או ארבע ביצים, אלא כמש"כ בשב"ה"ל שהוא שיעור סעודת ערב וצהריים, וכן הובא במשנ"ב (סקכ"ד) בשיעור קביעות סעודה, שי"א שהשיעור הוא כשיעור סעודה בעירובי תחומין, והוסיף אבל כמה אחרונים והגר"א מכללם חולקין וסבירא להו דאין לברך המוציא וברכת המזון אלא כשיעור סעודה קבוע של ערב ובוקר, וכמש"כ הב"י בשם שבלי הלקט, וכן מצאתי באשכול דמוכח שהוא סובר כן, וכן נוטה לשון השו"ע, וסיים המשנ"ב דמ"מ לתתחילה טוב לחוש לדעת המחמירים שלא לאכול ארבע ביצים, וכל שכן אם הוא דבר שיש להסתפק בו מדינא אם הוא פת הבאה בכסנין, אף דמבואר בסעיף ז שהולכין בזה להקל, עכ"פ בודאי יש לחוש לדעת המחמירים הנ"ל, ע"כ. (ובמה שכתבו שם השבלי הלקט, יל"ד דלכאו' בלשונו יש לפרש בב' אופנים, חדא דמייירי בשיעור חשוב כ"כ, וכמו שרגילים לאכול בסעודה של שחר וערב, ואפשר לפרש באו"א דמייירי בזמן זה שרגילים לאכול סעודת קבע, ולאפוקי אם אכלו בין הסעודות וכדו' שלא חשיב קביעות, כיון שקביעות הזמן חסרה ולא חשיב קביעות סעודה, אלא שאם מצד הזמן הוא קשה דהא אפשר שלדידיה הוא זמן האכילה, ועי"ל בזה).

אלא שנשאר לנו להבין בסברא דהיאך נאמר שבשיעור ג' או ד' ביצים ה"ז בכלל קביעות סעודה, הלא לכאורה שיעור מועט הוא, והיאך יחשב בכלל קביעות סעודה (וכה"ק כיוצא בזה וגר"ז והאח' הנ"ל ובערוה"ש סט"ו), ולא מבעיא למ"ד ששיעורו כג' ביצים שהוא שיעור מועט, אלא אף למ"ד ששיעורו בד' ביצים הלא הוא שיעור מועט¹⁰, אכן נראה שא"צ קביעות סעודה כדרך בנ"א, אלא לדעת הב"ד ודעימיה די בכך שיש עליה שם "סעודה" עכ"פ לפחות שבעניים (ואף שגם בביצה קרינן סעודה כמו בשבת וי"ט, מ"מ כאן צריך קביעות טפי). אמנם באמת יש ליישב יתירה מזו דמצאות היא שדרך העולם לאכול כד' פרוסות לחם בארוחת בוקר, וה"ז בכלל ג' או ד' ביצים, ובפרט לסוברים שמשערים במשקל, ואף לאומרים שמשערים בנפח מ"מ בקביעות סעודה יש מקום לומר שתלוי במשקל, כיון שאז הוא שבע, אע"פ שאינו מוכרח.

ונמצא מכל הנ"ל ג' שיטות בשיעור קביעות סעודה¹¹, א'. כשיעור חצי עישרון (שהוא שיעור 1244 סמ"ק, ויוצא שהוא 622 סמ"ק), וכשיטת הגר"א, וכ"ה בערוה"ש, ובמשנ"ב מעיקר הדין כתב ד' ביצים ושביעה וכו', ועי"ע שעה"צ יט¹². ב'. כשיעור שש ביצים (שהוא שיעור 345.6 סמ"ק), וכמו שהבאנו לעיל מהגר"ז בסידורו שצידד כן. ג'. כשיעור ג' ביצים (שהוא כשיעור 172.8 סמ"ק), או שיעור ד' ביצים (230.4 סמ"ק), והזכרנו לעיל בתח"ד שדעת מרן השו"ע בעלמא שהשיעור הוא בג' ביצים, ומ"מ הזכיר השו"ע גם את הדעה שהוא בד' ביצים, וכבר נתבאר לעיל¹³. אך בנידו"ד י"ל שאף לשו"ע הוא דווקא באוכל הרבה.

10 והיינו לפמשנ"ת שכל שיעורי תורה הם בנפח ולא במשקל, וה"ז שיעור מועט.

11 ונציין את השיעור בסמ"ק, ושיעורים אלו שנכתבו הם ע"פ הגר"ח נאה בשע"ת, אמנם ידוע שכיום נתברר בכ"מ שהדרהם הוא פחות ממה שחשבו מ"מ עשינו כפי החשבון הרגיל, ותן לחכם וכו'.

12 ונחלקו אם תלוי גם בלפתן ואם שבע וכו'.

13 ובעצם השיעור של קביעות סעודה ראיתי שהאריכו הפו' טובא, ואכמ"ל, ולהלן נזכיר את ההלכה למעשה כפי מנהג קהילות ישראל וגדולי הפוסקים שבראשיהם.

14 ועל כולנה שכן נראה דעת השו"ע וכמו שהוכחנו לעיל מהב"י, וכ"כ גם המשנ"ב בדעת השו"ע.

15 וכל שכן אם הוא זקן או נער וכדו', שביב"ה"ל כתב שיש לדון לפי אותם אנשים בלבד לכו"ע.

16 וכדלהלן.

17 ואף שכתבנו שלדעת מרן השו"ע כב"מ השיעור הוא בג' ביצים, מ"מ נת' דאין הלכה כן בנידו"ד, ועכ"פ יש מקום להחמיר ולהמנע מאכילת כמות זו שבין שיעור ג' לד' ביצים, וכמש"כ בכה"ח בשם הפו', ואף בדיעבד אם אכל פחות משיעור ד' ביצים, אין לברך ברהמ"ז, וכפי המנהג שמשערים בעיקר לפי שיעור ד' ביצים, וכ"כ הבן איש חי ועוד, וכן הוא עיקר למעשה, מאחר שבלא"ה ראינו שרבו הדעות בשיעור קביעות סעודה, ודי לנו בד' ביצים ולא בג' ביצים. וכ"ש אם מלאו בו כל תנאי פת הבב"כ.

18 ובאופנים אלו שכתבנו להחמיר ולהמנע מאכילה משום ספק, יוכלו ליטול ידים ולברך המוציא ולאכול כזית פת, ואח"כ יאכלו את המיני מזונות כרצונם, ולבסוף יברכו ברכת המזון, כ"כ הפו'. ולענין ברכת נטילת ידים, הנה מבואר

חשבון קביעות סעודה לספרדים

הנה מנהג הספרדים ידוע שמשערים קביעות סעודה בשיעור ד' ביצים (ואע"פ שיש אומרים לשער בג' ביצים, וכמש"כ השו"ע בשיעור עירוב, ועוד). אולם מאידך יש לנו צדדים אחרים לומר שהשיעור הוא ביותר מד' ביצים, ולכן א"צ לחוש ולהחמיר כולי האי, וכדלהלן:

א]. הרי י"א שהוא שיעור גדול של עישרון, וי"א ו' ביצים, וי"א כסעודת בוקר וערב¹⁴.

ב]. הרי יש מחשבים לפי משקל, כידוע אצל הרבה מהספרדים, וא"כ יש לצרף עכ"פ למשערים בנפח, שישערו בשיעור גדול טפי.

ג]. הרי י"א שהתקטנו השיעורים, וא"כ הכל בשיעור כפול.

ד]. אם האדם עצמו אוכל כך לפי דרכו, אף על פי שרוב העולם אינו כן יש לצרף את מיעוט הפו' שהולכים לפי האדם עצמו¹⁵.

ה]. אם לא אכל הכל בכדי אכילת פרס, הרי י"א שמשערים רק אם אכל הכל בכדי אכילת פרס¹⁶, וזה לא מצוי.

ו]. וכל שכן אם לא שבע, ודו"ק.

ז]. יש לדון לצרף את הפו' שמשערים רק לפי הקמח (עיין כה"ח מז) בלא תוספות אחרות [ואף לחולקים יש הבדל בסוגי התוספות], וכ"כ שבה"ל ח"ז סכ"ה.

והנה לולי המנהג היה נראה טפי שלא משערים בד' ביצים, אלא בשיעור גדול טפי, אלא שיש מקום לומר שזה בערך חד שיעורא, אם אכן רוב בני אדם היום אוכלים כארבע פרוסות או לחמניה אחת וזה בערך שיעור ד' ביצים.

ומ"מ נראה בודאי שמי שאוכל יותר מזה אין למחות בידו, וז"פ.

ומאידך גיסא באופן שהוא מיני מזונות שלא מלאו בו שלשת תנאי פת הבאה בכסנין, הרי יש לצרף לאידך גיסא את האומרים שהוא כמו פת, וא"כ יש ס"ס להחמיר להחשיבו פת [וזלת אם מלאו בו התנאים חזרנו להאמור שיש לשער בד' ביצים ויותר].

הלכה למעשה, ועוד פרטי דינים

ולמעשה:

א]. שיעור קביעות סעודה שחייב בו בנטילת ידיים וברכת המוציא וברהמ"ז, תלוי גם במנהגים, שלמנהג בני ספרד - השיעור בד' ביצים¹⁷, ולמנהג בני אשכנז - יש להמנע אף מאכילת ד' ביצים מספק, וכל שכן שיש להזהר באכילת ו' ביצים, וכשאוכלים כשיעור חצי עישרון (4/3 10 ביצים) בודאי יברכו המוציא וברהמ"ז וכפסק הגר"א והמשנה ברורה, ואף בפחות מזה אם יהיה כן הדרך באותו מקום אצל רוב בני אדם, ה"ז נחשב קביעות לתתחילה, וכ"כ באגר"מ (ח"ג סל"ב) ועוד. ויש להוסיף עוד לשיטתם שאם יש ספק אם אכל שיעור קביעות סעודה או לא, הורו הגדולים (ה"ד בזאת הברכה עמוד 31) שבשבע יברך ברהמ"ז, ובלא שבע על המחיה¹⁸.

ב]. פרטי דינים נחוצים למעשה:

נראה שאין למחות ביד הנוהגים לאכול כמות גדולה יותר משיעור ד' ביצים, כמו שמצוי לפעמים, ואין חוששים לקביעות סעודה, מפני שכבר הבאנו רבים הסוברים שתלוי בקביעות רוב בני אדם, ושכן נראה דעת מרן הב"י, ועוד צירופים הנ"ל. ולכן אף שמנהג הספרדים פשוט בד' ביצים, אין למחות במי שלא נוהג כן, ובפרט לפי כל הצירופים שכתבנו לעיל בדברים ברורים.

ודע, שכל שיעורים אלה מן הדין הם בנפח כמו כל התורה¹⁹, ולעולם לא יהיה משקל לחם ומזונות וכדו' יותר משיעור 27 סמ"ק (ולאפוקי ממה שטעו בזה כמה מחברים כמו ה"ב ועוד).

ודע עוד שאין מתחשבים בכל זה בין אם שבע או לא²⁰, וכן אינו תלוי באדם אלא לפי רוב העולם²¹, ולכן אע"פ שיש אנשים רבים שאוכלים מזונות לקביעות סעודה (עוגת בוקר) וכדו' ברכתו מזונות.

ומיהו יש להתחשב בפרטים מסוימים לצרף לפי הענין את הסברות הנ"ל, כגון אם שבע (שזה ספק דאו'), ואם תלוי ברוב העולם (שזה מח' ראשונים), וכן מה השיעור של ד' ביצים לפי שיטות הפו' בחישוב השיעורים, וכן אם הוא פת הבב"כ או ספק וכו'.

ונער או זקן שאוכלים מעט ושבעים, י"א שנחשב קביעות סעודה גם בשיעור קטן משאר בני אדם (ביה"ל ד"ה אע"פ ועיין ד' הרדב"ז), אולם

למנהג הספרדים שתלוי בד' ביצים נראה שלעולם משערים רק בד' ביצים (שאין תולים הדבר בשביעת האדם, אלא בשיעור "סעודה" לרוב בני אדם, אף את"ל שהם כמו עם בפ"ע, ועי"ע אול"צ וברכת ה', ודו"ק), וכן עיקר.

ג]. ודע שכתבו הרבה פו' שהאוכל מיני מזונות עם דברים אחרים כגון בשר, או שאר דברים שדרך ללפת בהם את הפת, הרי הם מצטרפים לשיעור קביעות סעודה, וכמבואר במשנ"ב (סקכ"ד) בשם המג"א והאח', ואף החיד"א בברכ"י (סק"ו) שתמה עליו נשאר בצ"ע, וכן הסכימו עוד רבים מן האחרונים כהא"ר והגר"ז וח"א וקיצושו"ע ועוד רבים, וכן הוא מנהג בני אשכנז²², אולם מנהג בני ספרד נראה שלא צירפו כלל את שאר הדברים, וכדרך שפקפק הברכ"י הנ"ל על"ד המג"א וכ"ה בערוה"ש. ועיין גם בכה"ח (אות מז) שדייק מלשון השו"ע שכתב ואם אכל "ממנו" שיעור וכו', דמשמע שאכילת השיעור תהיה דווקא ממיני המזונות ולא בצירוף דבר אחר, ועוד דא"כ נתת דבריך לשיעורים וכו', עיי"ש. וסיים הכה"ח דאע"פ שיש פוסקים שכתבו כדברי המג"א, אין העולם נוהגין כן, ומבואר שמנהג בני ספרד שלא לצרף הדברים האחרים, וכ"כ ביב"א ח"ח סי' כב אות כא שכן מנהג בני ספרד, ועי"ע באל"צ ח"ב פ"ד נג. וזה בפרט שבני ספרד נהגו לשער בד' ביצים, ולא ביותר מזה, ולכן דיינו לחשב רק לפי הקמח.

ולפי"ז יש לדון גם כן לענין מיני מזונות הממולאים, כגון בורקס, וכדומה, דלכאו' הוא תלוי במנהגים הנ"ל אם יש לצרף את המילוי או לא, אמנם ראיתי בברכ"ה ע' קפה בהערה שכתב דבאופן זה אפשר דלכו"ע מצטרף המילוי, וכתב כמה טעמים לכך, ואכמ"ל. ובפרט שאין זה ברור לענ"ד לומר שמנהג הספרדים להקל בזה, שהרי כמה מגדולי חכמי ספרד לא הזכירו מנהג זה וכהברכ"י ועוד, ואדרבה מצאנו ג"כ להיפך, וכמבואר בשו"ת פרח שושן כלל א ס"ג, והגאון מהרי"ט בערך השולחן סק"ד ועוד, וכן לענין הנידון דידן בבורקס, מפורש מצאנו בגינת ורדים (כלל סכ"ד) שמוליתות שיש דבר אחר שמצטרף להם, כשקובע סעודתו עליהם שדינם לברך המוציא ושלש ברכות, לא קפדינן שיהיה שיעור של קביעות סעודה בעיסה לבד, אלא כיון שדרכם של בני אדם לקבוע על מיעוט מזון זה בצירוף מה שממולא בתוכו די בזה, דבהכי אורחא דעלמא לקבוע סעודה, ועי"ע שם. ולכן יש לסמוך עי"ז עכ"פ כשהוא שבע מאכילה זו, ובאופן זה שהוא שבע מן הבורקס עם המילוי שבתוכו, אף שהכל ביחד הוא רק כשיעור 230 סמ"ק צריך לברך לפניו המוציא ולאחריו ברכת המזון, אמנם בשש"כ (פ"ד הערה קלב) הביא בשם הגרשז"א שאף להמג"א הוא רק בכה"ג שעשוי לליפות ולא בלא"ה²³.

ולמעשה, מאחר שמנהג הספרדים לשער בד' ביצים, יש להתחשב בעיסה בלבד שיהיה בה שיעור זה ולא מצטרפים שאר מינים, אבל בני אשכנז שמשערים בשיעור גדול כשיעור סעודה משערים.

וכל זה לענין מילוי וכדומה שניכר בעין, אולם תערובת בלישה בודאי מצטרף לשיעור ד' ביצים²⁴.

ד]. עוד יש לציין בדין הפת הבאה בכסנין, שמבואר בשו"ע סי' קסח ס"ז שאם הפת ממולאת בדבש וסוכר ואגוזים וכיוצא ברכתו מזונות, ונחלקו האחרונים (בסו"ס קסח) אם הפת ממולאת בבשר או דגים וגבינה וביצים וכיוצא, האם בכה"ג ג"כ נחשב כפת הבאה בכסנין או שבאופן זה ה"ז נחשב כסעודה, והפת נחשבת כפת גמורה, ועיין בזה בשו"ע סו"ס קסח, ושם נחלקו בזה המג"א והט"ז, ועי"ע בביה"ל שם שהביא בזה מחלוקת פוסקים, ועי"ע ברמ"א סי"ג ובמשנ"ב, והמשנ"ב סתם להחמיר בזה שבכה"ג ברכתו המוציא וברהמ"ז, עיי"ש. אולם בביה"ל שם הביא שהרבה אח' העתיקו דברי הט"ז להלכה שממולא בשר ודגים דינו כממולא בפירות, והכריע שם ובמשנ"ב שהדבר תלוי אם הוא נראה כמו שעשוי לשבוע שאז מברך המוציא, אבל אם הם נראים כרקיקין דקין שמעורב בהן פתיתין של בשר, וניכר שעשוי רק לקינוח בכה"ג ברכתו מזונות, ומאידך כיון שזו מחלוקת גדולה בפוסקים מצאנו להגר"ז סי"י שכתב לאכלה תוך הסעודה, ובדיעבד המברך המוציא יש לו ע"מ לסמוך, אולם יותר טוב לברך על המחיה, כדין ספק.

ומ"מ בכמה אופנים אין מחלוקת, א). אם לאחר שנאפתה הניחו עליה את הממרח או את הדבר שמלפת בו, לכו"ע ברכתו המוציא (ט"ז שם). ב). אם הוא נילוש במי פירות או רוב מי פירות וניכר טעמו, לכו"ע מזונות (ובכלל זה מיני הבורקסים למיניהם, ופיצה וכיוצא). ג). אם בעיסה נספג

בפו' שאין מברכים על פחות מכביצה וכמשנ"ת במקומו, אמנם כאן שהוא מוסיף לאכול אח"כ מיני מזונות לקביעות סעודה י"ל שיברך לכו"ע.

19 ולאפוקי מי שחשב לומר שכאן הוא תלוי במשקל מפני שתלוי בכמות גדולה שאוכלים לשבוע, שהרי גם כזית וכל השיעורים בנפח, ומיהו כבר נתבאר שגם שיעור ד' ביצים לא ברור, ולכן אפשר לסמוך להקל, וכדלהלן.

20 עיין ברכות מב. עדי כפנא וכו' ובראשונים.

21 כמש"כ הב"י להלכה כרוב הראשונים.

22 ועיין בשבט הלוי ח"ז סי' כה שיש כמה צדדים לסמוך לברך מזונות כשאין שיעור במזונות לבדם ואין מצרפים את הדברים האחרים, עיי"ש. ובתנאי שלא יהיה בו כשיעור ג' או עכ"פ ד' ביצים. אמנם לתתחילה ראוי להחמיר בזה, ויש לציין שבאח' כתבו שיש לייעץ שיאכלו את כל המינים הנוספים ולבסוף יאכלו את המזונות ויברכו עליהם מזונות ומעין ג', או שיאכלו את המזונות בתחילה ויברכו ברכה אחרונה על המחיה, ואח"כ יאכלו שאר המינים, עיין חזו"א סי' לד, ושר"ת אז נדברו ח"ה סל"ג, וע"ש, וז"ב.

23 ובכל אופן אין מצטרף אלא דווקא מינים שרגילים לאכלם עם המזונות וכגון דג מלוח וממרחים למיניהם, אבל לא שאר מאכלים כמו פירות וכדו', וכן במילוי שבתוך מזונות אין מצטרף אלא דבר חשוב שעשוי לאכול ממנו עם הפת, וכגון בורקס, אבל דבר שעיקרו המילוי שבו (כגון עוגת קרם שניט, וכיוצא), אף שמברך עליו במ"מ, אין המילוי מצטרף לבצק לקביעות סעודה.

24 ככל המבואר לענין ברכה אחרונה בכזית.

טעם שומן וכדו', כגון אם הם ריקים קטנים שמעורב בהם פתיתי בשר וכדו', נראה שיש לסמוך על המשנ"ב דבכה"ג לכו"ע ברכתו מזוונות. ובכל אופן כשאוכל מהם כשיעור קביעות סעודה של 230 סמ"ק ברכתו המוציא וברהמ"ז, והיא דרך טובה לעשות כן לצאת מידי כל ספק.

פרטים בדין קביעות סעודה

קביעות סעודה שייך רק במיני מאפה ולא בתבשילים מזוונות²⁵, וגם לא במטוגנים [אא"כ בשמן מועט שלא ישרף²⁶], וגם לא בבלילה דקה ורכה וכדומה שאין להם תואר לחם, עיין בהערה²⁷.

ודבר שנאפה אחר הבישול אין בו קביעות²⁸.

שיעור אכילת קביעות סעודה, יש לאכול כל כזית ממנו בכדי אכילת פרס [כלומר כל כזית בתוך 4-7 דקות]²⁹.

וראוי לאכול את כל השיעור בכללותו בתוך שיעור עיכול (72 דקות)³⁰.

שיעור קביעות סעודה, ה"ז נחשב כלחם לכל דבר, ולכן:

א. צריך נטילת ידיים בברכה³¹, וברכת המוציא.

ב. אין מברכים על שתיה בתוך כדי אכילתו [כמו כל סעודה].

ג. יוצאים בו י"ח סעודת שבת וכדו'³², ויקח ללחם משנה שני עוגות שלימות וכדומה.

ד. דברים הבאים מחמת הסעודה, כמו מיני ליפות שאוכלים עם פת ואין מברכים עליהם בסעודה, אף על פי שבסעודה כזו של עוגות אין אוכלים אותם, מ"מ נראה שאינו מברך עליהם, כיון שהם בסעודה³³.

אם התחיל לאכול מיני מזוונות, ולא חשב לאכול כמות גדולה של קביעות סעודה, ובירך מזוונות, ולבסוף אכל שיעור קביעות סעודה מברך ברכת המזון³⁴.

ואם תוך כדי אכילתו הוא חושב לאכול עוד, אזי:

נטילת ידיים וברכה על הנטילה, אינו חייב אלא אם כן יש לו מעתה שיעור קביעות סעודה חדש, שבדעתו לאוכלו, אבל פחות מכן אינו חייב ליטול³⁵.

ברכת המוציא, אינו מברך אלא אם כן יש לו מעתה שיעור קביעות סעודה חדש שבדעתו לאוכלו³⁶. אבל ברכת מזוונות מן הדין צריך לברך, ועיין בהערה שלמעשה ספק ברכות להקל³⁷.

ודע, שלכתחילה צריך מתחילה לאמוד דעתו היטב מה הוא עושה, שלא לבא לידי כך.

באופנים רבים מצויים ספיקות וטעויות בין ברכת לחם או ברכת מזוונות [ובפרט שמצוי הדבר בדברים שיש בהם צד שהם בשיעור קביעות סעודה].

טעה בירך "מזוונות" על לחם יצא³⁸. ואם בירך "המוציא" על מיני מזוונות, אזי: אם הוא פת הבאה בכיסנין יצא, ואם הוא תבשיל לא יצא³⁹.

טעה ובירך "ברכת המזון" במקום על המחיה, יצא⁴⁰, כבר בזמן שבירך ברכה ראשונה [והשאר לבטלה, ולכן אם נזכר מיד אחר ברכה ראשונה, יפסיק]. ואם בירך "על המחיה" במקום ברכת המזון, י"א שלא יצא וי"א שיצא⁴¹ [ואם אכל שיעור השנוי במחלוקת ובירך על המחיה, בודאי שיצא לכו"ע].

ודע, שבכל ספק אם הוא פת או מזוונות, יברך תחילה מזוונות ולבסוף על המחיה⁴².

25 שבה"ל וספר התניא, ועוד רבים.

26 כנ"פ, כעין מש"כ להלן בהגה ס"ד ובמש"ש [ובשמן מועט שיש ספק, יש לחוש לכתחילה].

ומצוי בבורקס ומלווח אפוי, שזה מועט, ויש לחוש שברכתו המוציא בקביעות.

וביסלי ושקדי מרק עשוי בטגון כתבשיל.

27 דנו הפו' בופלים, עיין בשו"ת דברי דוד יו"ד סמ"ט לענין חלה, וסב"ל. וכן בלחוח של תימנים, שתלוי אם עבה או דק. ונת' במק"א.

28 ראה בזאת הברכה ע' 218 שדעת הגריש"א שיש בו קביעות כגון קוגל, אולם הגרשז"א ואול"צ וש"א חלקו ע"ז, וכן עיקר [ושונה מדין חלוט], ונת' במק"א.

29 מצאנו כמה שיטות היאך לחשב שיעור זמן אכילת קביעות סעודה:

א. בשו"ת קרבן אשה (סוס"ה) כתב שיאכל את כל שיעור הקביעות סעודה בתוך כדי אכילת פרס, וע"ע בתהל"ד ר"ס קנח [וע"ע כה"ח סימן רח אות נג ובסימן תרלט נא].

ב. הגר"ז בסידור כתב לענין שיעור כביצה בסוכה, שיאכל כל כזית ממנו בכדי אכילת פרס, וכ"כ שרגא המאיר, וע"ע במה שנתבאר בזה בהל' אכילה בסוכה.

ג. באול"צ פ"ב הלכה ב כתב שיאכל את כל השיעור בתוך שיעור גדול של שבעים ושתיים דקות, ויש לפלפל בזה.

ד. באו"ח כתר ראש ע' צח הביא מהרב ברכת ראש מתלמידו הגר"ח מוולוז'ין שאמר שאפילו אם הפסיק בשיעור כדי אכ"פ הוי קביעות.

וע"ע בספר דובב מישרים ח"א סי' מח, ע"פ פמ"ג שא"צ הכל ככא"פ, ויל"ב.

ולדינא נראה לתפוס דעה מציעתא שיאכל כל כזית בכא"פ, אף שאפשר לחלק מדין אכילה של סוכה, ואכמ"ל.

אמנם לכתחילה יש להחמיר שלא לבא לידי כך שיאכל כזית אחת בכא"פ, אף אם אוכל השאר שלא בכא"פ כל כזית. **30** פרט זה לא הזכירוהו האחרונים הנ"ל זולת האול"צ, ויש לציין לשאר שיטות שצריך לאכול כל כזית בכא"פ, האם הכוונה שצריך לאכול אותם ברציפות, כלומר שאם אכילת פרס היא 7 דקות אזי צריך לאכול הכל בתוך 56 דקות [ואם נבא להחמיר ששיעור פרס 4 דקות צריך לאכול הכל תוך 32 דקות], אבל ביותר מזה אין לעשות כן [ואף שמצאנו ש"א ששיעור פרס הוא 9 דקות ויהיה החשבון עד 72 דקות, אך לא קיי"ל כן זולת ביהו"כ לכתחילה שמחמירים באלה שאוכלים לשיעורים].

ונראה שבפרט זה יש לשער לפי שיעור עיכול של 72 דקות על דרך מש"כ האול"צ.

31 עיין כה"ח סי' קסח אותיות מה, ג, ומש"כ בסי' קנח אות ז כתב באו"א, והמנהג לברך [וכן כתבנו בתחילת המאמר בענין קביעות סעודה מד' הפו', עיין שם].

32 ועמשנ"ת בסי' ערד לענין צירוף לחם משנה.

33 כנלענ"ד, שאינו תלוי בליפות אלא מחמת הסעודה.

הרב נדב פרץ

הקריה החרדית בית שמש

סימן א'

הערות בענייני הדלקת נר חנוכה [על סדר

הטור ושו"ע סימן תרע"א-תרע"ג]

בענין המהדרין נר לכל אחד ואחד וכו' [בפלוגתת תוס' והרמב"ם]

א) כתב הטור או"ח סימן תרע"א (הל' חנוכה), וכמה נרות הם, בליל א' מדליק א', מכאן ואילך מוסיף והולך א' בכל לילה עד שבאחרונה יהיו שמונה, ואפי' אם רבים בני הבית לא יעשו יותר, ע"כ. וכתב הבית יוסף וז"ל, (שבת כ"א ב') ת"ר מצות נר חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל א' ואחד, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום א' מדליק ח' מכאן ואילך הולך ופוחת, וב"ה אומרים יום א' מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך, טעמייהו דב"ש כנגד פרי החג, א"נ כנגד ימים הנכנסים, וטעמייהו דב"ה כנגד ימים היוצאים, א"נ משום מעלין בקדש ולא מורידין. ומדברי הרמב"ם נראה דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור ראשון דהיינו נר לכל אחד ואחד, ואם היו אנשי הבית עשרה בליל א' מדליק י' נרות, ובליל ב' כ', ובליל ג' ל', אבל התוספות כתבו נראה לומר דב"ש וב"ה לא קיימו אלא אנר איש וביתו שיש יותר הידור, דאיכא היכירא כשמוסיף והולך או מחסר כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם יעשה נר לכל אחד אפילו יוסיף ליכא היכירא שיש לומר שכך יש בנ"א בבית, עכ"ל. ונראה שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשונה נר א' ומוסיף והולך בכל לילה עד שבאחרונה הם ח' ואפי' בני בית הרבה, אינם עושים כמהדרין מן המהדרין, עכ"ל.

ולכאו' הוקשה לי מאד מדוע כתב הב"י מדנפשיה דמנהג העולם שנהגו שמדליק רק בעה"ב הוא כדעת התו' ולא כדעת הרמב"ם דאי כהרמב"ם כו', דהא מנהג זה הלא כבר מוזכר ברמב"ם גופא, דז"ל הרמב"ם פ"ד ה"ג [לבתר דכתב דעתו ז"ל דמדליקים כולם], מנהג פשוט בכל ערינו שבספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד, עכ"ל. הרי מתבאר בהדיא מדברי הרמב"ם ז"ל דנוהגים בספרד דמדליקין מוסיף והולך בין הרבה אנשים בבית בין א' לעולם מדליקין נר אחד, דהיינו דרק בעה"ב מדליק, ומה טען הב"י דהמנהג כהתו' דאי כהרמב"ם וכו', ולא הזכיר כלל דברמב"ם מבואר מנהג אחר ועל פיו נהגו מנהג העולם. ויעו"ש ג"כ בב"ח שכתב וז"ל, ומנהג ספרד כדעת התוס', וכ"כ הרמב"ם שמנהג ערי ספרד אינן כמו שפסק הוא ז"ל, ומשמע מדבריו שאין לשנות מנהגם דאם לא כן לא היה ליה לכתבו בסתם כו', עכ"ל. וכן משמע מד' הלח"מ. וכ"מ בביאור הגר"א ז"ל. ועכ"פ צע"ג לענ"ד בדעת מרן הב"י.

ולזה נלענ"ד הגם דמסתפינא מחבראי, ד"ל דהב"י הבין בפשט הרמב"ם להיפוך מד' הב"ח והלח"מ, דבאמת ק"ק אמאי לא כתב הרמב"ם אבל המנהג בערי ספרד אחרת. ולזה נ"ל דר"ל דבאמת המנהג בספרד הוא ממש כדעת הרמב"ם והיינו שכולם מדליקין, ומש"כ הרמב"ם בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד קאי על ה"מוסיף והולך", דבין אם הרבה בין א' לא נאמר כהתוס' דרק בעה"ב ידליק כדי שיהיה היכר להימים, אלא אפי' אם אנשי הבית מרובים לא חייש' דיאמרו כך אנשים,

אלא בכל גווני מוסיף והולך כל אנשי הבית, אבל לא מצאתי מי שיאמר כך. עד שמצאתי את שאהבה נפשי, דראיתי בעה"י בפרי מגדים שכתב בהאי לישנא, בר"מ ז"ל פ"ד ה"ג המנהג הפשוט בספרד וכו', הביאו הב"י ובאר הגולה יש לפרש כמ"ש הלח"מ שם. ויש לדחוק ולומר ג"כ דעושין כמהדרין מן המהדרין, ומ"ש בין מרובין או א' כלומר אע"ג מרובין אין היכר בהרבה נרות להבחין כמ"ש הפר"ח אפי"ה עושין כן, ומ"מ פשטיה לא משמע כן כו', עכ"ל הפרי מגדים. הנה חזינן דציידד הפמ"ג לומר כפירוש הנ"ל דמנהג ספרד כהרמב"ם וככל הנ"ל, והגם דכתב הפמ"ג דפשטיה לא משמע כן, אבל לא יפלא כבר לבאר דכך היתה דעת הב"י וכנ"ל. זה הנלענ"ד בזה בעה"י.

[ולפי"ד הב"ח פ"ח לח"מ והגר"א דמנהג ספרד להדליק רק בעה"ב הוא המנהג המבואר ברמב"ם, אינו מובן מש"כ הט"ז סק"א, ובכאן יש חידוש במנהג השספרדים נוהגין כתו' כמ"ש ב"י, והאשכנזים כרמב"ם, וזה לא מצינו בשאר מקומות, עכ"ל. ואינו מובן, דהלא אין הספרדים נוהגים כתו' מצד מש"כ התו' בלחוד אלא דכן כתב הרמב"ם שנהגו, ושו"ר שכן העיר החמד משה והובא ככה"ח ס"ק ו'. אבל אם נפרש דהט"ז הבין כמש"נ בדעת הב"י וכדציידד הפמ"ג, א"ש היטב בעה"י].

נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ

[בפתח הבית או בפתח החצר]

ב) גרסי' ברפ"ב דשבת (כ"א ב') ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, ופי' רש"י, מבחוץ משום פרסומי ניסא, ולא ברה"ר אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין לחצר, ואם היה דר בעלייה שאין לו מקום בחצירו להניחה שם מניחה מבפנים כנגד חלון הסמוך לרה"ר, ע"כ. ובתוס' שם כתבו מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר, אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר, דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים עולה לשני בנ"א, משמע לשני בתים, ואם היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל, אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר, עכ"ל.

הנה בד' רש"י ז"ל מתבאר דלא כפי' התו' דמיירי דליכא חצר, דהא רש"י ז"ל פי' בהדיא מבחוץ כו' אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין לחצר. אך יש להסתפק אם רש"י ז"ל מודה להתו' דמניח על פתח חצר, ומה שאמרו בגמ' פתח ביתו הכונה בחצירו דזה ג"כ קרוי וחשוב פתח ביתו, או דנימא דרש"י ז"ל פליג גם בעיקר הדין אשי' התו' דס"ל דמניח דוקא בפתח ביתו. ומל' רש"י שכתב מבחוץ כו' אלא "בחצרו", משמע קצת דמודה להתו' ומפרש דמניח "בחצר".

ובחי' מוהרש"א ז"ל ומהר"ם ז"ל מתבאר דמפרשים דרש"י פליג בעיקר הדין אשי' התו', וס"ל דמניח בפתח הבית יעושה.

ויעו"י בטור סי' תרע"א שכתב, ומניחה על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ, אם הבית פתוח לרה"ר מניחה על פתחו, ואם החצר פתוח לרה"ר מניחה על פתחו כו', וזה כדעת התו' דמניחה על פתח החצר.

ומשמע שם בב"י כנ"ל דלרש"י מניחה בפתח הבית. ויעו"ש בב"ח שהביא דברבינו ירוחם ז"ל משמע דמבחוץ היינו פתח החצר ונשאר בצ"ע, ולהנ"ל יש מקום לדברים אלו בדעת רש"י ז"ל. ויעו"ש בב"ח שהביא מרבינו ירוחם די"א דמניח ברה"ר ממש [ועי' חי' הרשב"א שכתב הכי'].

34 שו"ע סי' ו[ואין נראה לחלק בכל הלכה זו בין אם נמלך לבין אם שגג, וצע"ע].

35 מפני שמעתה הוא נידון כדבר חדש, וכ"ה במשנ"ב (סוס"ק כו) שרק אם יש שיעור קביעות סעודה מכאן ואילך יטול בברכה.

ואם אין שיעור מכאן ואילך, יש לדון אם מ"מ צריך ליטול בלא ברכה או שא"צ ליטול כלל, כיון ששיעור קביעות סעודה נחשב כולו בדרך משל כשיעור כביצה אחת של לחם, והרי בפחות משיעור אינו מברך ברהמ"ז, וה"ז פחות מחשיבות של כזית, ולענ"ד נראה שא"צ נט"י.

36 משנ"ב שם.

37 בשעה"צ (אות כא) כתב שברכת "מזוונות" בודאי צריך לברך אם הוא נמלך גמור, וביאר השעה"צ שכאן הוא בודאי נמלך, שהרי אילו היה יודע שיאכל הרבה היה מברך המוציא, עיי"ש. אולם כתבנו שכן הוא "מן הדין", אבל למעשה מסופקני אם אכן צריך לברך למעשה, שהרי יתכן והיה לו ספק שמא יאכל הרבה, ומספק צריך לברך מזוונות, וממילא נגרר.

ועל כולנה מה שנתבאר במקום אחר בשם הגריש"א שבזמנינו כמעט ואין דין נמלך ברור, כיון שאין כיום צלילות הדעת, ומצוי שאדם סוגר את הקופסא של המאכל ושוב פותח, וממילא י"ל גם כאן שאין היסח דעת.

ואכן כן מצאנו בספר כנה"ג בשם מהרש"ק שדן לברך שוב ככה"ג, וכ"כ בספר ברכה נאמנה בשם ספר פקודת אלעזר, ושכ"מ גם בדברי הכה"ח אות נא, עיי"ש [אמנם אפשר שתלוי בסוג המאכל, כי במנה של פלאפל או פיצה וכדו', אדם יודע מראש מה דרכו].

[ואגב, עיין וזה"ב ובספר אשרי בשם הגריש"א לחלק אם נמלך תוכ"ד אכילה או לאחר שגמר וכו', ול"מ כן משאר פו].

38 ריטב"א בחי' (מב.) ובהלכות (פ"ב טז) ועוד רבים בפו' בסי' קסז וקסח.

39 נשמ"א נח סק"א ועוד [ובכה"ח כאן אות מג לא חילק בזה, וביב"א ח"ז כא כתב שבסופגנים המטוגנים שיש בהם מח' ר"ת ור"ש, יצא].

40 לא מבעיא בפת הבאה בכסנין שיצא, אלא אפילו במיני תבשיל יצא, מפני שמ"מ בברכה ראשונה כלול עיקר ברכת מעין ג' [אע"פ שזה ק"ק שהרי חסר את ענין שאר הברכות], וכ"כ הפו' בסי' רח סי"ז ועוד, וע"ע באגר"מ ח"א עג יבבי"א ח"ז כא.

אמנם צ"ב שהרי מ"מ חסר את ענין של מעין ג' הברכות, וראה בשערי הברכה עמודים רמ-רמא מש"כ בזה, אולם בחזו"א (סימן לד סק"ד) מוכח שבאמת אפשר שמעכב, וע"ע במשנ"ב רח עט.

41 מן התורה בודאי יצא י"ח וכמבואר בב"י סי' קסח בדין ספק בפת הבב"כ, ורק יש לדון האם עדיין יש לו חיוב דרבנן של ג' ברכות, ועיין בזה במשנ"ב סי' קסח בשעה"צ אות עא, ובשערי הברכה ע' רלט הערה יא, ואם לא אכל כדי שביעה בודאי שסב"ל.

42 ב"י בסימן קסח ועוד.

לומר דבעינן שבאמת יהיה של שני בנ"א, דהא הם בלא"ה אינם מכירים המקום אם של אדם א' או ב' בנ"א.

ויעוי' בבאור הגר"א ז"ל שכתב אדינא דהד"מ דבב' בתים אפי' של אדם א' חיישי' לחשדא וז"ל, כן משמע ברש"י ד"ה אפילו מרוח כו', דלא כמג"א שכתב משמו להיפך, ע"כ. וצ"ב למאי נתכוין הגר"א ז"ל. ולכאו' כונת הגר"א ז"ל דרש"י ד"ה אפי' מרוח א' כתב, דסבורין "שהבית חלוק מתוכו", משמע דאפי' של אדם א' אם אך הבית חלוק יש מקום לחשדא. וממילא כ"ש אם הבית חלוק באמת. אך צע"ג דאכתי מנ"ל דלמסקנא דגמ' דחיישי' לחשדא דבני מתא, ניחוש להך חשדא דיאמרו ב' הבתים של ב' בנ"א הם דע"ו ליכא ראייה מדברי רש"י, דהא רש"י מפרש רק לס"ד דהגמ' דחיישי' לחשדא דבני מתא אחריתי.

והנה מדברי הד"מ מתבאר דכל מה שיש לדון לחייב בב' בתים הוא רק משום חשדא ולא משום עצם הדין, ולכאו' היה מקום לומר דאפי' של אדם א' מ"מ עיקר הדין ידידיק בכל אחד, ד"ל דנהי דהדלקת נ"ח הוא חובת גברא כדחזי' דאכסנאי משתתף בפריטי, והיינו דלא סגי מה שהבית בעצם דלוק, אלא בעי' גם חובת גברא להדליק ובעה"ב מוציא את כולם כיון שההדלקה מתייחסת אל כולם, מ"מ י"ל דאיכא נמי דינא בכל בית בהחפצא שיהיה נ"ח, ולזה נהי דהגברא הבעה"ב כבר הדליק בבית א', אכתי איכא חובת בית בכל בית בפ"ע, ומד' הד"מ הנ"ל נלמד דלא כן, אלא כל עיקר החיוב הוא חובת גברא. ואכן נוכל לומר דדעת הגר"א ז"ל בבאורו הנ"ל היתה דאיכא חיוב מצד העצם הדין אכל בית, וזהו באו"ד הגר"א ז"ל שהביא ראייה מזה שכתב רש"י דכל החשש דיאמרו שהבית חלוק, משמע דאם אך הבית חלוק הוי סיבה לחייב מצד עצם הדין. ודוק. וזהו חידוש גדול בדעת הגר"א ז"ל. ולפי"ז אי"ז מטעם הד"מ עפ"י הכלבו דהוי מצד חשדא. גם צ"ע דהא הרמ"א סיים דמברך רק על א', ולהנ"ל יש לברך על שני הבתים. אך י"ל דדמי לבדיקת חמץ דבברכה א' פוטר כמה בתים [מיהו איכא נפ"מ בהסיח דעתו וכו'], וצ"ע עוד.

בטעמא דמוסיף והולך [משום מעלין

בקודש, או משום ימים היוצאין]

(ח) יעוי' בה"ל שהביא בשם ביאור הגר"א ז"ל דלטעמא דמעלין בקדש ואין מורידין [בדין מוסיף והולך]. א"צ היכרא לאחרים, ולכן מהני גם אם הבני בית ידילקו בדרך מוסיף והולך [יעוי' שו"ע ורמ"א שם], ומה"ט הביאו הר"ף ורא"ש המעשה בב' זקנים.

ולכאו' צ"ע, דגם אם הטעם הוספה מצד מעלין בקדש, אבל הגדר הוא עכ"פ בנרות דפרסומי ניסא, ושפיר בעי' היכרא שיש כאן "מעלין". וי"ל לפימש"כ במקום אחר דבהדלקת נר חנוכה תרתי איכא, עצם ההדלקה, והפרסום לאחרים, ועל כן י"ל דנהי דליכא היכר לאחרים שהוא מעלה, עכ"פ איכא לעצם ההדלקה. עוי"ל דאף היכר איכא, והיינו דא"צ היכר מי הדליק, אלא העיקר הוא דאיכא היכר בהנרות. ודוק.

אם הלכה כבית הלל בהך דמוסיף והולך

(ט) ויעוי' ש'בבה"ל שכתב עוד טעם בד' הר"ף שהביא מעשה זה, ללמדך דבכה"ג דתלי במנהג אין הלכה דוקא כב"ה, יעושה"ה.

ולי צ"ע, דמאחר דכל הנידון אם הל' כב"ה או כב"ש הוא אי אזלי' בתר מחדדי או בתר רובא, ואחרי דידוע גם בעלמא בכל הל' רוב דאזלי' בתר רובא ואע"ג דלא מחדדי [יעוי' ש"ך הנהגות או"ה בס"י רמ"ב], א"כ הסברא הלזו שייכת בין לענין איסור ובין לענין מנהג, וצ"ע. [ובמקום אחר כתבתי עוד בזה בהא דהלכה כב"ה אם הוא משום דינא דאחרי רבים להטות, או דין בפ"ע משום הבת קול].

בביאור דברי הרמ"א (סי' תרע"ב סעיף ב') שבלילות האחרים ידליק כמו שאר בני אדם אע"פ שלא הדליק בראשונה

(י) כתב הרמ"א ז"ל סימן תרע"ב סעיף ב', ובלילות האחרות ידליק כמו שאר בנ"א אע"פ שלא הדליק בראשונה, ע"כ. ובמ"ב שם ס"ק י"ב, ר"ל בלילה שניה שתי נרות ובלילה שלישית שלוש, ולא נימא דלדידיה הלילה שניה היא ראשונה וידליק רק אחת [דרכי משה]. ע"כ. ובהשקפה ראשונה הדברים תמוהים, וכי דברים פשוטים כאלו צריך הרמ"א לחדש לנו, אתממה, דהא ודאי משום שלא הדליק אין היום עצמו משתנה בהמצאות, ובודאי דגם לגביו הוי לילה שני, ושפיר מחוייב להדליק ב' משום ימים היוצאים.

ועי"כ נלענ"ד עפישמ"כ הביאור הלכה סי' תרע"א ס"ב בשם הגר"א ז"ל, שביאר בשי' הרמב"ם ז"ל דהמהדרין מן המהדרין הוא דכל א' וא' מדליק מוסיף והולך, ולא חיישי' דיאמרו דכך אנשים יש בבית, ותו ליכא היכרא דימים היוצאין, וביאר הגר"א דגם שי' הר"ף ז"ל הכי, מזה שהביא המעשה בצידן דיהיב שם טעמא דב"ה דמוסיף והולך משום דמעלין בקודש ואין מורידין יעושה"ה. וא"כ אם נלך בטעמא דמעלין בקודש ואין מורידין, אז י"ל דאין הנרות להורות ימים היוצאין אלא מדין הוספת אורה ומגדר מעלין בקודש ואין מורידין, וא"כ שפיר י"ל דאולינן בתר ידידיה דאצלו לא אמרי' דביום ב' ידליק ב' נרות כיון דאי"ז עדיין בגדר מעלין, ולזה קמ"ל הרמ"א ידידיק ב' ביום ב'. וטעמא י"ל, הא', דגם מצד מעלין בקדש ואין מורידין אין זה דין בכל יחיד ויחיד, אלא חז"ל תיקנו בעצם שיהיה כאן מעלה מבחינת עצם החיוב, והבן. הב', ועוי"ל דברמ"א בס' תרע"א ס"ב הנ"ל משמע דחיישי' לטעמא דימים היוצאין, דכתב שם ידידיקם כ"א במקום מיוחד, יעושה"ה.

והנה כתב המ"ב סי' תרע"א ס"ק ה' בשם החיי אדם דאם בליל ג' יש לו ב' נרות לא ידליק כ"א א' עיי"ש, ונלענ"ד דזה א"ש לטעם היוצאים, דאז לא מעלה כלום בזה שידליק ב', כיון דהיום הוא ב', אבל לטעמא דמעלין בקודש נראה דשייך שפיר מעלה בב', וכ"כ בס' בית הלוי עה"ת בקונטרסו על הל' חנוכה, אלא דלהלכה משמע משו"ע ורמ"א דס"ל

הניחה למעלה מכ' אמה בתוך הבית [בפלוגתא דהטור ורבינו יואל]

(ד) כתב הטור סי' תרע"א, אם הניחה למעלה מכ' אמה אפי' בדיעבד לא יצא, דלא שלטא ביה עינא וליכא פרסומי ניסא. ויעוי' שם שהביא דרבינו יואל ז"ל חידש דהנ"מ כשמדליק מבחוץ אבל כשמדליק מבפנים שפיר דמי, דדמי לסכך למעלה מכ' דאם הדפנות מגיעות לסכך שלטא ביה עינא, והטור חלק עליו ואמר דבסכך תלוי בגג ובגג שולט עיניו, לא כן בנר חנוכה. ובפשוטו ביאור מחלוקת הטור ורבינו יואל ז"ל אם שלטה ביה עינא "בהגג" לבד או בכל המקום מתחילה ועד סוף, דלהטור שולט עיניו רק בהגג, ולהר"י שולט עיניו גם בהדופן. ובאמת צ"ע בדעת הטור דהא מנא ידע דאיכא גג, ע"כ משום דהעינים נמשכות מהדופן עד למעלה כיון שאין הפסק. ובב"י שם ביאר בדעת הר"י דכשאין דפנות מגיעות לסכך אז האויר מזיק לעינים יעו"ש, ובאמת גם בלא זה יש לומר דלהרבינו יואל כיון שיש גג ממילא מביט מהדופן עד למעלה, וכמש"כ.

ומ"מ מוכח בהדיא בין להטור בין לרבינו יואל ז"ל, דכל הסיבה ששולט עיניו כשמגיעות לגג הוא משום שיש גג, דאל"כ הא גם בחוץ נימא דהדופן הא סמוך לנ"ח, וגם אם לא מניח בדופן מ"מ הנר מונח על איזה דבר ארוך שמונח בקרקעית הפתח דהוי כדופן.

אך הר"ן ז"ל סובר דהדופן מצ"ע היא סיבה לשליטת עיניו. [דבאמת צ"ע להטור ורבינו יואל מנא ידע דאיכא גג עד שתשלוט עיניו, וצ"ל דודאי ידע"י דיש גג ידועד הוא, רק דאם אין מגיעות לסכך אין שולט עיניו אלא עד האויר גם כשרוצה להסתכל, ובמגיעות לסכך שולט שפיר עד האויר, ולהר"ן אפי' בלא שידע שיש גג, מ"מ רוצה לראות הדופן ומשם נמשך עד אל הדבר]. דהר"ן ז"ל הקשה גבי קורה למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא כמבואר ריש סוכה ועירובין דקשה הא מונח ע"ג כתלים, ות' דרחב רק טפח והובא בב"ח, וחזי' דא"צ גג דוקא אלא סגי במה דיש דפנות, ועיין.

מצוה להניחה למטה מי' טפחים

(ה) כתב הטור מצוה להניחה למטה מי' טפחים, ואם הניחה למעלה מי' יצא. יעוי"ש בב"י שהאר"ך בסוגיית הגמ' ודעת הראשונים בזה וסיים, ואע"פ שהמרדכי כתב דעכשיו שהרגילו להניחה בפנים נראה דאין קפידא להניחה למעלה מי' (דלא) דמוכח פירסום, מחמת שרבינו סתם דבריו משמע דלא שני ליה בין מניח מבפנים למניח מבחוץ, וכן נהגו לעשות המדקדקים, עכ"ל. ובטעם הדבר דסובר הטור דבכל אופן מניח למטה מי"ט, יראה בפשוטו דמ"מ הוי פרסום לבני הבית, דהיינו דאין הענין די"ט שיראו עצם הנר או שיראו שזה לשם נ"ח, אלא הוי גדר פירסום יותר שזה לנ"ח, והבן. וכמו דאמרי' דאדם חשוב צריך נר אחר להשתמש לאורו ולא סגי ליה במדורה, והיינו דאיכא גדר היכר גם לאדם שידוע למה הדליק.

אך ראיתי במחצית השקל סק"ו דמשמע מדבריו דהוי רק גדר לא פלוג יעו"ש, וצ"ע.

חלון למעלה מי' טפחים

(ו) יעוי' מג"א סק"ו שכתב, נ"ל דאם דר בעליה מניחה בחלון אפי' הוא למעלה מי', ע"כ. ובפשוטו הטעם דהיכא שמדליק בחוץ או בחלון דהוא מדין חוץ אז כל הפרסום הוא רק לבני רה"ר, ולבני רה"ר הא אינו ניכר אם זה למעלה מי' או לא, ועכ"פ לדידהו ודאי ניכר דהוי למעלה מי' מקרקעית רה"ר, אך ראיתי במחצית השקל שם שכתב דטעם המג"א כיון דעדיף שעכ"פ ידליק לבני רה"ר מלהדליק בביתו, ומה"ט כתב דודאי אם יש לו ב' חלונות א' למעלה מי' וא' למטה מי' ניח בחלון למטה מי"ט, והובא להלכה במ"ב ס"ק כ"ז, ולענ"ד הדברים צע"ג [ובפמ"ג הובא בשעה"צ סק"ל ג"כ משמע כד' מחא"ש].

ולכאו' י"ל בזה, דמוכח דאף דאיכא דינא לפרסם לרבים מ"מ בעי' אף שיפרסם לעצמו, וחכ"א שיחי' הביא ראייה לזה מהא דכתב במ"ב דסומא ידליק בלא ברכה, ואף דמפרסם לרבים, אע"כ דבעי' לפרסם לעצמו. [אך י"ל שמדובר במדליק בפנים, אך ל' המ"ב סתום לפי"ז].

(ז) כתב הטור סוס"י תרע"א, חצר שיש לה ב' פתחים מב' רוחות צריך להדליק בב' פתחים שלא יחשדוהו העוברים לומר כשם שלא הדליק בזה הפתח כך לא הדליק באחרת. הלכך אם ב' הפתחים מרוח אחת שיכולין לראות כאחת די לו באחד מהן, ע"כ. וכתב הד"מ אות ח' בשם הכלבו, אף אם הב' פתחים מרוח א', אם ב' הפתחים פתוחים לב' בתים אע"פ ששתיהן של אדם אחד, אפ"ה מדליק בשתיהן משום חשדא, עכ"ל.

והנה בגמרא (שבת כ"ג א') מתבאר דחששא דחשדא אינו לבני עיר אחרת, ומשום דיסברו דכל רוח הוי בית אחר, כיון דאי חיישי' להכי אפי' מרוח אחת נמי ניחוש דיאמרו ב' בתים הם, אלא החשש מפני בני מתא ידיעו דהוי חצר של בעה"ב אחד, רק דיאמרו מדלא אדליק בהא לא אדליק בהא, וא"כ הדין נותן דה"ה בב' בתים ויש לכל בית פתח דא"צ להדליק בשתיהן כיון דהוי רוח א', וידעי' אינשי דהב' בתים של אדם א' דהלא הם מבני מתא, אבל הכלבו שכתב דמ"מ איכא חשדא אפי' מרוח א', צ"ל דמחלק דדוקא בחצר א' לבית א' אמרינן דבני מתא ידעי דהוי של אדם אחד, אבל בב' בתים לא אמרינן הך סברא, וכן מבואר במחצית השקל, יעושה"ה.

והנה במג"א ס"ק י"ג כתב על הך דינא דהד"מ והרמ"א וז"ל, אבל מלשון רש"י דדוקא כשהן של ב' בנ"א צריך להדליק בשתיהן ע"ש, אבל של אדם א' א"צ כו', עכ"ל. ולא נתפרש בדברי המג"א היכן מצינו בד' רש"י ראייה דלא כהד"מ. ובמחצית השקל ביאר מזה שכתב רש"י דאי חיישי' לחשדא דבני מתא אחריתי אז הוי החשש שיסברו שהבית חלוק והרי הוא של שני בנ"א, משמע דוקא אם באמת זה של שני בנ"א, לא אם באמת הוי של אדם א' יעושה"ה. אך באמת הדברים תמוהים מאד, דלס"ד דהגמ' דחיישינן משום חשדא בני מתא אחריתי אין שום טעם

והנה בטור כתב ואם הוא דר בעלייה שאין לו פתח פתוח לרה"ר, מניחה בחלון הסמוך לרה"ר. וכתב שם הב"י דכיון דהטור פסק כהתו' דמייירי סוגיין שאין חצר להבית ומניח בפתח הבית, א"כ הוק' להטור דבעלייה ניח בפתח הבית, ולזה תי' הטור דהעליה פתוחה להבית, כנלענ"ד כונת הב"י. אך לכאו' צ"ע, דבפשוטו גם רש"י ז"ל מודה דאם אין חצר לבית ידליק בפתח הבית ולא בחלון, ושפיר גם לרש"י צ"ל בהך דעליה שאינה פתוחה לרה"ר, אבל מד' הב"י לא משמע הכי.

ויעוי' לשון רש"י דמ"ה א' ד"ה מקמי חברי דמשמע דכשיש חצר מניח סמוך לרה"ר וזה כהתו', או כמש"כ די"ל דגם רש"י סובר כהתו'.

ועכ"פ מבואר דבעלייה אינו מניח בפתח הבית או החצר ויועיל לעלייה, כיון דלא מינכרא מילתא דמשום עלייה הוא. וצ"ב הטעם דהא אם החצר א' היא לשני בתים סגי בפתח א' לשניהם, ולא אמרי' דלא מינכרא מילתא ואמאי הכא שאני, וצ"ל דעלייה גרע.

ולפי"ז יש לדון בבנין קומות, אם נימא דדמו לעלייה דלא מינכרא מילתא אם ניח בפתח החצר, או"ד כיון דאין כאן בית למטה מיוחד יותר מכולם דמו לחצר וב' בתים.

בשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו [הדליק

שלא בשעת הסכנה בפנים האם יצא ידי"ח]

(ג) בהא דאמרו בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, פי' רש"י ז"ל שהיה להם לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית ע"ז שלהם כדאמרי' בגיטין [די"ז ב.], עכ"ל. ובתו' דמ"ה א' בתו' השני כתבו לפרש סכנה שגזרו שלא להדליק נר חנוכה. ויעוי' ג"כ בטור שכתב: ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה. וכתב שם הב"ח: ופירושו שגזרו שמד שלא לקיים המצות, ולא כפירוש רש"י שהיה להם לפרסיים יום איד וכו', דפשיטא דכיון דגזירת פרסיים לא היתה של ישראל בלחוד אלא גם על שאר אומות לא הוי גזירת שמד כמו שכתוב בנמוק"י פרק בן סורר ומורה, ואם כן היה קשה למה הצריכו רו"ל להניחו על שולחנו ונכנסו בספק סכנה, והלא אף מן השלחן היו נוטלין ומקפידין כדאיתא בפ"ק דגיטין וכמש"כ התו' בפרק במה מדליקין, אבל כשנפרש דבגזירת שמד קאמר ניחא דאפילו ערקאתא דמסאנא אסור לשנות בשעת שמד, ולכן לא היו עוקרין מצות ההדלקה לגמרי, אבל מה שהיו משנין להניחם על השלחן אין המצוה נעקרת בזה, דאין זה שינוי בגוף המצוה רק שינוי המקום בלבד, ככה"ג שרי אפי' בשעת השמד, כדמוכח בריש כתובות בתקנת נישואין ליום הרביעי, דאפי' בשעת השמד משנין התקנה מיום זה ליום אחר כיון שאין עושין שינוי בגוף התקנה, וה"נ לענין מצות הדלקה דנר חנוכה. גם הר"ן פי' כמ"ש רבינו ולא כפירש"י, וכן עיקר, עכ"ל.

והנה בתו' דמ"ה א' פי' דשעת הסכנה היינו גזירה שלא להדליק נ"ח וכהטור וכדפי' הב"ח, אבל מ"מ לא ס"ל כהב"ח, דהלא להב"ח מתבאר דבכה"ג דרש"י דיש להם יום איד א"צ להדליק אפי' על שולחנו, ואילו התו' שם פי' בזו הסוגיא דדמ"ה שם דמדליק ככה"ג אפי' על פתח הבית, וזה היה נראה טעם הטור ולהיפוך לגמרי מדברי הב"ח, דבאמת בסוגי' דשבת מ"ה מתבאר דאינו "סכנת נפשות", דהא אמרו שם אי שרי לטלטולי הנר, ואמרו דשעת הדחק שאני יעושה"ה, דמתבאר דאין כאן נדון דפיקוח נפש.

מיהו עיקר דברי הב"ח לבאר דלא חשיב שעת שמד כיון דאין זה שינוי בגוף התקנה, הנה יל"ע אם אדם מניח בביתו אי יצא ידי"ח או לא, ומהא דשעת הסכנה מניחו על שולחנו הא י"ל דהוי תקנה בפ"ע, אבל מד' הב"ח הנ"ל חוי' לכאו' דאיכא קיום מצוה גם בביתו, אך צ"ע דהלא בגמ' שבת כ"א ב' אמרו לחד לישנא דאם עבר חצי שעה שוב אינו מדליק כיון דליכא שוק, וקשה דמ"מ לא גרע מביתו [וגם שידליק בביתו].

וי"ל דאין כונת הב"ח דמקיים המצוה אם ניח בביתו, רק דכיון דלא עקרו חז"ל לגמרי, הגם דחסר הפרסומי ניסא מ"מ כל כה"ג שפיר דמי.

ויש לחקור אי נפרש דלא יצא ידי"ח, אם משום דכיון דתיקנו חז"ל להדליק מבחוץ לא שייך להדליק בבית דלא תיקנו חז"ל אופן אחר, או משום דכל החפצא דמצות הדלקה הוא פרסומי ניסא ר"ל לאחרים. ונראה דזה תלוי בהב' לישני בגמ' אי מדליק אחרי הזמן, דאם המצוה הוא רק פרסומי ניסא לשוק א"כ אחר חצי שעה ליכא חיובא, אבל אם המצוה גם בעצם ההדלקה שפיר אחרי חצי שעה מקיים חיובו.

והנה לחד לישנא בגמ' מתבאר בתו' וראשונים שאפשר להדליק כל הלילה, ולכאו' ודאי אינו גדר פרסומי ניסא לאנשים, וא"כ לאותו לישנא ודאי מהני אם ידליק בביתו, אך אם נימא דכיון דתיקנו חז"ל מבחוץ זוהי הסיבה שלא יצא, א"כ א"ש, דאחר חצי שעה דלא שייך שוק אז התקנה היתה גם על עצם ההדלקה, אבל תוך חצי שעה לא יצא כיון דשייך שוק. [מיהו נראה דזה תלוי במחלו' האחרונים ז"ל אם צריך שיהא בני הבית נייעורים, ולעיל כתבתי עוד מזה].

אך לכאו' ז"פ דאם מדליק אחרי חצי שעה שוב ליכא נפ"מ אי ידליק בפנים או בחוץ, דודאי מסתבר דכל הדין מבחוץ הוא רק מצד דין רגל מן השוק.

והנה בגמ' אמרו כ"ב ב' דהדליק בפנים והוציאה לחוץ לא עשה ולא כלום, ולכאו' מכאן ראייה נצחת דהפקיעו חז"ל קיום המצוה כשמדליק מבפנים [דהא מבואר בגמ' דלמ"ד הדלקה עושה מצוה הטעם דלא עשה ולא כלום כיון דלא אדליק במקום חיוב, יעושה"ה].

ויש לדחות דלא אמרו בגמ' דלא קיים המצוה אלא "לא עשה ולא כלום", היינו דמה שבא לקיים ענין ה"בחוץ" לא הועיל בזה כלום, ודוק. [ועוד כתבתי בכל זה לעיל בסימן ד' אות ג'].‏

בטעמא דיוצאין וכן"ל, אבל לפי ד' הגר"א הנ"ל שהביא הבה"ל דיש לחוש לטעם דמעלין בקודש לשי' הרי"ף ממילא נראה דידליק ב', וזה לא נראה דלטעמא דיוצאין איכא "איסורא" או "גריעותא" אם ידליק ב' דנראה כאילו היום הוא ב', ואז נאמר דמאיך לא ידליק ב', דז"א נראה לומר דהוי גריעותא. ודוק.

מי שיש לו שיעור קבוע ללמד האם יכול להדליק לאחר שתכלה רגל מן השוק

יא) בשיעורא דשתכלה רגל מן השוק, נראה דגם מי שיש לו שיעור קבוע ללמד, וע"י שילכו להדליק נ"ח לא יבואו שוב ללימודם, אסור ללמדם, דכיון דמבואר בשו"ע דעיקר הדין הוא מצאה"כ עד חצי שעה, ורק בדיעבד שכח או הזיד מדליק כל הלילה [ובגמ' משמע דהוי ספק בכלל אם אפשר להדליק, וכ"כ הב"י דהוי ספיקא דדינא, רק דבשו"ע סתם ומשמע דיברך וכמו שהעיר המג"א, ויעו"י פמ"ג, ומ"מ זה ברור דהוי חיוב גמור להדליק בתוך החצי שעה], ות"ת נדחה מפני כל המצות.

ואינו דומה למה דמבואר לענין לימוד קודם התפלה, דז"א אסור בעצם אלא שמא ישכח, וגם לענין בדיקת חמץ בעצם זמנו כל הלילה, ורק לכתחילה זמנו מתחילת הלילה, אבל הכא איכא זמן מיוחד לרגל מן השוק ועז"ז אין תשלומין אח"כ.

אלא דתאמר בואו ונסמוך על הסוברים דהאידינא הרגל נמשך יותר, ותשובה לדבר, חדא, זה במקומות שאכן יש שם אינשי טובא, אבל במושבים שכידוע כלילה אין האנשים נמצאים אלא בביתם יש לחוש בזה, זאת ועוד גם בכל המקומות, חדא, הלא א"כ יחוש לשים שמן רב עד שתכלה רגל מן השוק, ואיך יקל לעצמו כאן לסמוך על רגל מן השוק שנמשך וישים שמן מעט, אתמהא. ועוד, דגם א"כ היינו דוקא לחומרא שישים שמן רב, אבל ודאי חל עליו החיוב מצאה"כ לדאוג שיודלק הנר. והבן.

בשיעורא דמשתכלה רגל מן השוק [חצי שעה, ואם תלוי בצאה"כ דהגאונים או בצאה"כ דרבינו תם]

יב) הנה מבואר ברמב"ם דהשיעור מצאה"כ עד שתכלה רגל מן השוק הוא חצי שעה, וכ"ה בשו"ע סי' תרע"א. והנה אם נימא דהדין שתכלה רגל מן השוק אינו זמן קבוע, אלא תלוי כל מקום ומקום וכל זמן וזמן עד אימת שיכלה הרגל, ונפ"מ כהיום דכלה הרגל עד זמן מאוחר, וכידוע שכ"ה שי' הרב מבריסק זצ"ל, והובא ג"כ בשו"ת אור לציון חלק א' יעוש"ה, ונמצא כן בחי' הריטב"א ז"ל עמ"ס שבת (הנדפס מחדש בהוצאת מוסד הרב קוק ז"ל), א"כ צ"ל דמש"כ הרמב"ם חצי שעה הוא זמן שהיה כן גם בזמן הרמב"ם. והנה כידוע פלוגתא ר"ת והגאונים בזמן השקיעה אי הוי בשקיעה ראשונה או בשקיעה שניה, עי' תו' שבת ל"ד א' ושי' השו"ע סי' רס"א כר"ת יעוש"ה, ולפי"ז מש"כ כאן השו"ע שמדליק בצאה"כ היינו סוף שקיעה שניה, וכדיאר המ"ב שם, ומש"כ השו"ע כחצי שעה היינו מסוף שקיעה שניה, והנה גם אכן דנהגין כהגאונים וכהגר"א שהכריע שקיעה ראשונה, מ"מ ענין מציאות שתכלה רגל מן השוק הוא אינו חלוק במציאות אם כר"ת או כהגאונים, וא"כ צריך להשים עד חצי שעה מצאה"כ דר"ת, וצ"ל דמספק"ל אולי הרמב"ם סובר כהגאונים דהשקיעה הוי משקיעה ראשונה, וממילא מש"כ חצי שעה הוא מהצאה"כ, והשו"ע הבין דהרמב"ם גם סובר כר"ת. [ומ"מ המחמיר להשים שמן עד חצי שעה מצאה"כ דר"ת שפיר עביד].

ובאמת זוהי הערה גדולה לכאו' מנין לו להשו"ע דהרמב"ם סובר כר"ת דנאמר דהחצי שעה הוי מצאה"כ דר"ת.

אך עוד צ"ע, דלכאו' א"כ נוכיח מהמציאות שהיה בזמן הרמב"ם אם כר"ת או כהגאונים, דאם חזי' דכלה הרגל מן השוק קודם זמן צאה"כ דר"ת, ש"מ דר"ת לא יצדק בדבריו, ואם לא כלה הרגל מן השוק אז באמת ג"כ אינו ראיא, אבל אכן דס"ל כהגאונים נוכל להכריע מן המציאות דר"ת לא יצדק, ומה יענה ר"ת.

וכן קשה דהשו"ע דסבר כר"ת, וא"כ סובר דהרגל לא כלה עד חצי שעה מצאה"כ דר"ת, וא"כ ש"מ להיפוך דאין שי' הגאונים נכונה, דלדבריהם הא ס"ל דכבר כלה, אלא מאי אמרת דלא כלה לכו"ע רק עד חצי שעה מצאה"כ דר"ת, א"כ אכן אמאי לא שמים שמן מעיקר הדין עד חצי שעה לאחר צאה"כ דר"ת גם לשי' הגאונים, אע"כ דמחולקים אנו במציאות, וזה תמוה טובא. אלא די"ל דאין ה"נ שהמחמירים לדון כל מקום לפי זמנו היו מדליקים כצאה"כ דר"ת, רק אכן ס"ל דדנין חצי שעה, ודנין דהרמב"ם לא ס"ל כר"ת, ודנין דזמן השו"ע נשתנה מזמן הרמב"ם.

כשמדליק בערב שבת, האם מותר להשתמש לאורה מקודם שבת

יג) כתב השו"ע סימן תרע"ג סעיף ב', הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם

כתבה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה, ואפילו ככתבה בע"ש קודם קבלת

שבת שעדיין הוא מבעויי אינו זקוק לה וכו'. ע"כ. ויעו"י במ"ב ס"ק כ"ו

שהביא דעת הס"ז דחולק וסובר דקודם קבלת שבת שיש עדיין היתר

להדליק, מחוייב לחזור ולהדליק ובלי ברכה. ע"כ.

והנה שמעתי לדון, אם מותר להשתמש לאורה בזמן שהאור דולק מקודם שבת, וכן צ"ע לפי"ז אם מותר לעשות מלאכה באותו זמן, כיון דמבואר בשו"ע סימן תר"ע סעיף א' דנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בזמן שהנר דולק, וביאר המ"ב שם סק"ד דהטעם כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה והיינו בתוך החצי שעה, יעו"ש.

וצדדי הספק בזה יראה, דיש לחקור ולהסתפק אם מה שמדליק מע"ש דהא בעלמא לאו זמנו הוא כיון דהוי קודם השקיעה או צאה"כ כמבואר בשו"ע סימן תרע"ב סעיף א', וא"כ י"ל דאין כאן מצוה מכח עצמה, אלא כיון דבעינן שיהיו נרות דולקות מן השקיעה, וא"א בלאו הכי שידליק מע"ש, כיון דבשבת אסור לו להדליק מטעם מלאכה ממילא

מדליק מע"ש, אבל אינו אלא הכשר מצוה, ונהי דפסק השו"ע דכתבה בע"ש אינו זקוק לה, לאו למימרא דנתקיים כאן תכלית המצוה, ובאופן דלפי"ז מותר להשתמש לאורה. אך י"ל דלא כן, דבאמת חז"ל תיקנו בעצם הזמן שיהיה כאן הדלקה בע"ש. אך המעיין בתה"ד שהוא מקור הדין דכתבה בע"ש אינו זקוק לה, יראה דסובר דבאמת מצד עצמו אינו זמן המצוה, ורק הכשר מצוה הוא, אלא דהכשר מצוה נידון כמצוה לענין הדין דכתבה אינו זקוק לה, דכיון דא"א בלאו הכי חשוב כבר שהותחלה המצוה, יעוש"ה, באופן דז"פ דלענין להשתמש לאורה שרי ליהנות, כיון דאין כאן שום מצוה בעצם [דנהי דהותחלה המצוה הנ"מ בעידן מעשה ההדלקה, ודוק].

מיהו נלענ"ד דיש לדון מטעם אחר, עפי"מ שכתב השו"ע סימן תרע"ב סעיף א', ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. ובשעה"צ אות ה' כתב, ועיין בברכי יוסף דנקטינן כן להלכה כהיש מי שאומר. וא"כ נראה לכאורה דלחומרא מחמירי' דכבר קיים המצוה בזמנה דמפלג המנחה ולמעלה, והר"ל זמן מצותו. וא"כ יצא לנו לדינא דנראה דאסור להשתמש לאורה. [ועי' להפמ"ג בסימן תרע"ב שכתב, דמשמע דאם הדליק בעוד היום גדול, אסור להשתמש לאורה, וכן הביאו הביאור הלכה שם. אלא דלפום ריהטא משמע שם דקאי אף בהדליק קודם פלג המנחה, יעו"ש, ובד' המג"א מה שהביא ממסכת סופרים. וצריך יישוב].

ואין להקשות דא"כ אמאי כתב הס"ז שידליק שוב, ולא נסמוך על היש מי שאומר דכבר מטא זמן הדלקה מפלג המנחה, דל"מ, דהשו"ע גופיה כתב יש מי שאומר שאם הוא טרוד, הרי דלאו לכתחילה הוא אלא אם הוא טרוד, וא"כ הכא דבידו להדליק שוב לאו בגדר טרידא הוא דניפטריה.

ובזה יש לבאר מה שכתב הס"ז שם [לשיטתו דחולק אדין השו"ע וס"ל דמ"מ צריך לחזוק ולהדליק], דא"צ לברך כיון דהדליק ובירך בהיתר יעוש"ה, וסברתו ז"ל צ"ב. אך לפימש"כ א"ש היטב, דבזה לענין ברכה ודאי יש לסמוך אשי' היש מי שאומר דמפלג המנחה ולמעלה כבר מטא זמן הדלקה. שו"ר עיקר סברא זו בביאור הלכה סימן תרע"ב ס"א בשם הפרי מגדים לענין הדליק בחול וככתה קודם צאה"כ דחזור ומדליק בלא ברכה, דיש לסמוך אשי' היש מי שאומר דמפלג המנחה כבר מטא זמן הדלקה. ודו"ק.

ואגב, צ"ע בהא דמבואר כאן בפוסקים בסתמא דמהי מפלג המנחה, ואילו בהל' מגילה הובא דבשעת הדחק יוכל לקרות מגילה מפלג המנחה, וכתב שם המ"ב בשם המג"א דוקא אם התפלל כבר ערבית, גם כתב שם בביאור הלכה דוקא אם רגיל שלא להתפלל מנחה מפלג, וכאן לא כתבו חילוק זה. ומשמע דהכא לענין כה"ג אין הסברא כדבעלמא דהוי לילה, אלא דסמוך ללילה נמי הוי פרסומי ניסא, וצ"ע.

יג) דף כ"ב עמוד א'. גמ' א"ר כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דר' תנחום, נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי, ומצאתי בחי' הריטב"א ז"ל הנדפסים מחדש חידוש גדול שכתב דהנ"מ אם יכול להדליק מבפנים, אבל אם חלונו למעלה מכ' כיון דליכא לשער אלא בהכי לא איכפת לן. אכן צ"ע בגוף הסברא, דלכאו' מאחר ולמעלה מכ' לא שלטא ביה עינא א"כ אין כאן שום פרסומי ניסא לבני רה"ר, וא"כ מה הועיל במה שמדליק מבחוץ.

יד) הנה לעיל בדף כ"א מתבאר פלוגתא דאמוראי אם מותר להשתמש לאור נ"ח או לא, וטעם האיסור הוא משום שאינו ניכר דהוי לצורך נר חנוכה, עי' רש"י שם, וכן בגמ' הכא אסור להרצות מעות כדי שלא יהו מצות בזווית עליו, מבואר דהוא מטעם ביזוי. ולכאו' יל"ע ל"ל הר טעמא, תיפוק ליה מטעם דהוקצה למצותו, דהא קמן דגם אם נכבה הנר אסור מטעם מוקצה.

ואמנם הר"ן חולק וסובר דכשנכבה הנר מותר להשתמש בשמן, דס"ל דליכא בזה מטעם הקצאה כיון דלא הקצה אלא למצוותו עיי"ש, אבל עכ"פ הא מיהת מודה דבזמן המצווה אסור להשתמש מטעם הקצאה, וא"כ קשה ל"ל טעמא דביזוי.

ואפשר ליישב דדין הקצאה ליכא אלא כשמשתמש ממש בשמן, ולא אם משתמש שלא בגוף הנר. אלא דזה א"ש דוקא לענין קורא לאורו ומרצה מעות וכל כה"ג, אבל עדיין יקשה מדלקמן בהפלוגתא דרב ושמואל אי מדליקין מנר לנר או לא, דמוכח שם מהגמ' דהטעם דאין מדליקין מנר לנר הוא מטעם ביזוי מצווה, ונפקמ"נ משרגא לשרגא, עיי"ש בסוגיא. והשתא תיקשי דדל מהכא טעמא דביזוי מצוה, דהא כיון שמשתמש בגוף הנר הרי זה אסור מטעם הוקצה למצוותו.

ואפשר ליישב, עפי"ד רש"י שם ד"ה אכחושי, שכתב, דמיחזי כמאן דשקיל נהורא ושואב קצת מלחלוחית שמנו עכ"ל, ומשמע מזה דליכא בזה לקיחת אור ושמן ממש, ועל כן לא אסרו מטעם מוקצה למצוותו. ועי"ש מה שנכתוב בזה בעה"י בד' רש"י.

ובאמת דכה"ג הקשו התוס' בסוגיין אהא דמשמע בגמ' דנויי סוכה אסורים מטעם ביזוי מצווה, ואילו לקמן דף מ"ה א' משמע דאסור מטעם הוקצה למצוותו, ותירצו התוס' דאיצטריכו לתרווייהו, דמטעם ביזוי מצווה ליכא אלא בעודו קיים ולא כשנפל, ומטעם הוקצה למצוותו ליכא אלא בשבת ולא בחוה"מ, ומשמע מד' התוס' דליכא איסור הוקצה אלא מתורת איסור מוקצה בשבת, ולא נאסר אלא בשבת (ועי' מהרש"א). אכן מד' הר"ן בסוגיין מבואר דגם בנ"ח שייך איסור מוקצה בהשמן (גם בחול), ולפ"ז נצטרך לתרץ כמש"כ דדוקא אם משתמש אז הוא דאסור, או די"ל עפי"ד התוס' ישנים שם דכל איסור מוקצה הוא משום ביזוי מצווה. וביאור הדברים נראה דכל מה דחשוב הוקצה למצוותו הוא מחמת שיש דין איסור ביזוי מצווה, דהיינו דאם לא היה הדין דאסור לבזות את המצווה, א"כ מעולם לא הוקצה למצוותו דוקא דהא יכול

להשתמש גם בעודו קיים, אבל מכיון שיש דין איסור ביזוי מצווה, נמצא שבעודו קיים הרי הוא מיוחד למצוותו בדוקא, ושוב חשוב הוקצה ואסור מטעם מוקצה, וכן משמע בחידושי הר"ן ז"ל. ואשר לפ"ז ניחא, דכל הדין מוקצה תלוי בגדרי ביזוי מצווה, דאם מותר להשתמש לצורך מצווה הפי' הוא דלעולם לא היתה כאן הקצאה לאופן זה. ודו"ק. [או י"ל דכוונתם ז"ל לומר דטעם מוקצה הוא משום שמבזה המצוה].

סימן ב'

בענייני הדלקת נר חנוכה

א) גרסינן בשבת דף כ"א ע"ב, וככתה אין זקוק לה, ורמיניהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק, ואי נמי לשיעורא. ומבואר כאן ב' תירוצים בגמ', לת' א' הזמן חצי שעה הוא לענין שרק אז יכול להדליק, אבל מכאן ואילך עבר הזמן, ולת' הב' הזמן חצי שעה לענין השיעור להשים בשמן, ומדברי התוס' מתבאר שלת' השני אפשר להדליק גם לאחר חצי שעה.

עוד כתבו התוס' שבזה"ז שמדליקים בפנים אין לחוש דוקא להחצי שעה, שהרי אין היכר למי שבחוץ. והנה מרן השו"ע בס' תרע"ב סעיף ב' פסק, אם שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור וכו', ומיהו הני מילי לכתחילה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה, ואם עבר כל הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין. ע"כ.

ומתבאר דס"ל למרן שבדיעבד יכול להדליק כל הלילה, והגם דמרן לא הביא המנהג להדליק בפנים כמו שהיה המנהג במקומות הרמ"א, וקשה שהרי ספק הוא בגמ' אם יש שיעור אימתי להדליק, וא"כ אמאי סתם מרן שידליק ומשמע אף בברכה, וכבר עמד בזה הפר"ח, ויש מקום בראש לומר שכיון שכאן זה נידון על מצוה דרבנן, וכן אין הנדון אם חייב בהדלקה או לא אלא אם עבר הזמן או לא, לכן מספק דרבנן אנו מקילים לומר שלא עבר הזמן ואף רשאי לברך, וכמש"כ התוס' במנחות ס"ו ע"א לענין ספיה"ע שאפשר לספור בבין השמשות ואף לברך, וכ"פ בשו"ע סי' תפ"ט, ואמאי לא נימא ספק ברכות להקל, וכן הקשה בס' שפ"א שם, אלא ודאי דכיון שאין הנידון אם חייב בספירה אלא אם זה הזמן של הספירה הרי אדרבה הקולא היא שגם זמן זה הוי בכלל קיום המצוה ורשאי אף לברך. אכן בספר נדבת פרץ ברכות דף נ"ג ע"א הארכתי בכל זה, וכתבתי דהכא בנר חנוכה צ"ע לבאר כך, שהרי לכתחילה זמנו הוא רק בתחילת הלילה, ונמצא איפא שא"א לומר שהלקולא הוא שעדיין נמשך הזמן, שהרי רק בשכח או הזיד מדליק כל הלילה, [וי"ל בזה], והוכחתי כן מדברי הר"ן בשבת דף כ"ג דאם לא נטל לולב בשאר הימים והגיע בין השמשות פטור מליטול, וכ"פ במ"ב סימן תרנ"ב, יעוש"ה בכל דברינו.

בענין משתכלה רגל מן השוק, ובזמנינו

ב) עי' בשו"ת אול"צ ח"א סי' מ"ד שהביא לשון הרמב"ם ז"ל פ"ד מהל' חנוכה הלכה ה', שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה, כמו חצי שעה או יותר, עכ"ל. ומשמע מלשונו שיש מציאות שצריך להדליק יותר מחצי שעה, וכן שמעתי שחידש הרב מבריסק זצ"ל מלשון הר"מ הנ"ל שכונתו שאם נמצא במקום שעוברים ושבים עד שעות מאוחרות כלילה חייב להניח שמן משידלק עד שתכלה רגל העוברים ושבים שבאותו מקום, ואפילו אם נמשך זמן זה כמה שעות, וכך היה נוהג למעשה, והאול"צ כתב עז"ז שאין נראה לחדש דין כזה, חדא דלא הו"ל להר"מ לחדש דין גדול כזה ברמז, וגם לא אישתמיט שום אי' מהפוסקים לחדש דין זה, וכונת הר"מ יש לפרש דיש מחלוקת בין ר' יהודה לר' יוסי בשבת ל"ד ל"ה, אימתי הוא זמן השקיעה, לר' יהודה תיכך כשהשמש שוקעת, ואז הוי ביה"ש עד ג' רבעי מיל ואח"כ הוי צה"כ, ולר' יוסי סוף זמן ביה"ש דר' יהודה הוי זמן השקיעה, ואח"כ ביה"ש כהרף עין ואח"כ לילה, ולהלכה פסקה הגמ' כר' יהודה לחומרא וכו' יוסי לחומרא, ונראה שכל זה בדאו', אבל בדרבנן ספיקא דרבנן לקולא, ולכן דעביד דעביד ודעביד דעביד, ואם ירצה ידליק בשקיעה דר' יהודה, ואם ירצה ידליק בשקיעה דר' יוסי, אך אם ידליק בשקיעה דר' יהודה יתן שמן יותר מאשר לר' יוסי, שהרי הזמן משתכלה רגל מן השוק אינו שנוי במחלוקת אלא הוא חצי שעה מזמן צה"כ, וזהו איפא מש"כ הר"מ או יותר, היינו אם מדליק בשקיעה דר' יהודה, ואתי שפיר יותר לפי"מ שנתבאר בס' כ' שהר"מ פסק לעיקר כר' יוסי, ורק לענין שבת החמירה הגמ' כר' יהודה, וזהו שכתב הר"מ דמעיקר הדין שקיעת החמה הוא כר' יוסי, אלא שמי שירצה להחמיר ולהדליק כר' יהודה יתן שמן יותר, עכת"ד האול"צ.

ויש להעיר בדברי האול"צ, שכל זה ג"כ הוא רמז בד' הר"מ שלא זכר כלל משקיעה דר' יוסי ור' יהודה.

גם בעיקר מה שחידש הרב מבריסק זצ"ל, כבר ידוע דבחי' הריטב"א הנדפס מחדש לשבת כתב דכל מקום דנים משתכלה רגל מן השוק לפי מה שהוא, אלא ששאר פוסקים ראשונים ואחרונים לא גילו דעתם בזה.

עוד כתבתי לענ"ד להעיר בגליון האול"צ במה שביאר שמקדים כר' יהודה וכו', וז"ל: יש לעיין היאך יכול להקדים, דמאחר ומעיקר הדין הלכה כר' יוסי א"כ א"א להקדים קודם הזמן, וכן פסק בשו"ע סי' תרע"ב, ובלבד שלא יקדים [אכן בביה"ל האריך לפקפק בדברי השו"ע הנ"ל דלא יקדים, וכתב דנראה דאף להר"מ אפשר להקדים, ורק לפי"ז א"ש דברי האול"צ. וגם לפי"ז צ"ע דא"כ אין זה נוגע לר' יהודה דוקא, אלא בכל אופן הדין הוא אם רוצה להקדים].

בכמה אנפי, א) דחוקה זהו מכריע את הספק וזה שייך במציאות, אבל בספיקא דדינא אינה מכרעת את הספק, וכ"מ במל"מ פ"ד מהל' טומאת צרעת. ב) דספיקא דדינא זהו ספק כללי ולא ספק פרטי, ולא שייך שחוקה תברר ע"ז (קובץ הערות). ג) דספיקא דדינא לאו שם ספק עלה דהוי חסרון ידיעה, וכה"ג לדעת הר"מ דספק דאוי' לקולא מ"מ בספיקא דדינא י"ל דאולי' לחומרא, ואכמ"ל. אמנם בהר"ן בקידושין דף ה: מוכח דשייך חוקה ג"כ בספיקא דדינא (ועי' בקונטרס הספיקות בכלל ג').

ט) וגם נ"ל דלא שייך בזה חוקה, דחוקה היא באופן שהוא טמא, ואנו מסתפקים אם נפקעה הטומאה, אבל הכא הגברא מצד עצמו אינו חייב לעולם, שהרי הספק הוא אם רבנן חייבו גם אחרי חצי שעה, וא"כ הספק הוא אם יש סיבה לחייב, ולא שייך ע"ז חוקה שהוא חייב, דבטמא בלא טבילה ישנה סיבה של טומאה שקיימת לעולם, וכן בספק גירושין, אבל בזה הספק הוא אם נתחייב כלל על אותו זמן [ואפ"ל שזהו ג"כ הסברא דבספיקא דדינא לא שייך חוקה], אמנם זה נסתר מד' התוס' ביבמות (ק"ט) דשייך חזקת שאינו קדוש בבכורה, ועיין בקה"י בב"מ ובחי' הגרנט שכתבו דלא שייך כזו חוקה היכן שמעיקרא לא היתה סיבה על אח"כ, וכן כתב בקובץ הערות סי' ס"ז אות י"ב, אמנם מהתוס' מוכח לא כך, ודוק.

כל זה כתבתי משכבר הימים בימי בחרותי, ויש הרבה להשיב בכל זה, ואמרתיו על זה משנה ראשונה לא זהו ממקומה, ופספטי דאורייתא טבין. ועיין משנ"ל בזה בספרי נדבת פרץ עמ"ס ברכות דף נ"ג ע"א בגדרי ספק דרבנן לקולא וספק ברכות להקל [ושם נתבאר ד"ל דלהקולא כאן הוא שנמשך זמן קיומו גם לאחר חצי שעה, ולכן אף יכול לברך]. וכן נתבאר בזה לעיל.

סימן ד'

עוד בענייני זמן הדלקת נר חנוכה [בסגנון אחר]

א) גמ' שבת דף כ"א עמוד ב', וכבתה אין זקוק לה, ורמיניהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא, דאי לא אדליק מדליק, וא"נ לשיעורה. וכתבו התוס' וז"ל, אבל מכאן ואילך עבר הזמן. אומר הר"י פורת דיש לזוהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי, ומ"מ אם אחר ידליק מספק דהא משני שינויי אחרינא. ולר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק, דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית שהרי מדליקין בפנים, עכ"ל. ומבואר מד' התוס' דהנך תרי לישני פליגי, דללישנא קמא אי כבתה לאחר חצי שעה אינו מדליק, וללישנא בתרא מדליק, ועוד פליגי, דללישנא קמא לא בעי' שיתן שיעור בהשמן עד שתכלה רגל מן השוק, אבל ללישנא בתרא בעינן שיעור בהשמן עד שתכלה רגל מן השוק.

והנה יש לעיין האם חייב להדליק מספק לאחר הזמן, דמלשון התוס' אין הכרע, דאפשר דמש"כ "ידליק" דהיינו שיכול להדליק דאפשר דקעביד מצוה, אך יותר משמע מלשון התוס' דמחוייב להדליק. והנה הרא"ש ז"ל כתב, הלכך אע"פ שמתרץ תירוץ אחר "ראוי" להחמיר ולהדליק נר חנוכה בתחלת הלילה, עד כאן. ומשמע מד' הרא"ש ז"ל דמדינא אינו מחוייב להדליק בהזמן של החצי שעה, והיינו דהרא"ש סובר דלל"ק אפי' בתחילה אין חיוב להדליק מהשקיעה עד שתכלה רגל מן השוק (אם לא מטעם זריזין). ונראה דטעמ' דהרא"ש ז"ל הוא משום דבד"ס הלך אחר המיקל דספיקו לקולא, ועל כן אינו מחוייב להדליק דוקא בשקיעה. אכן מד' התוס' נראה דמחוייב הוא. ונראה בטעמם של התוס' דסברי דליכא הכא כללא דבשל ד"ס הלך אחר המיקל, והטעם נראה עפ"ד התוס' בביצה ד"ד דלא אמרי' להקל אח"כ שייך קולא רק בצד א', אבל אם בכל צד איכא קולא וחומרא לא מקילינן. ולפ"ז י"ל כך, דהכא הרי יכול להקל לשני הצדדים, דמצד א' יוכל להקל כלישנא בתרא דמדליק אחרי הזמן, ומאידך יוכל להקל כלישנא קמא שיתן שמן פחות מכשיעור, והן אמנם דזה לא שייך באותו רגע, דהא ממנ"פ אינו יכול לעשות כן, דאם באמת מדליק עתה הרי דפוסק כלישנא בתרא, וא"כ מחוייב ליתן שמן כשיעור, אבל יכול להקל בשני רגעים, היינו שיתן שמן כשיעור ואח"כ יהנה מן השמן לפי הרי"ף, או שלמחר ידליק בזמן אלא שיתן שמן פחות מכשיעור, ואשר על כן שוב לא מקילינן.

ובדעת הרא"ש ז"ל י"ל דס"ל דאולי' בתר עיקר החיוב, דכיון דמדינא מדליק בזמנו לא אמרי' שאולי ידליק אח"כ, אך צ"ע בטעם זה. וראיתי שבאבני נור סי' תצ"ז עמד בזה, ולא הבנתי תירוצו.

והנה הב"י ג"כ למד דמה דמדליק אחרי הזמן הוא מטעם ספק. וכמו שיתבאר. והנה הטור בסימן תרע"ב כתב, מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה, שאז העם עוברין ושבין ורואין בביתם ואיכא פירסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור וכו', ומ"מ עדיין זמנה כל הלילה, ודלא כהרמב"ם ז"ל שכתב שכח או הזיד ולא הדליק עד שקיעת החמה מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, עבר זה הזמן אינו מדליק. וכתב ע"ז הב"י ולא היה לו לרבינו לכתוב ודלא כהרמב"ם שכתב עבר זה הזמן אינו מדליק מאוחר, שאף לדברי האומר מדליק אינו מדליק אלא מספק. עכ"ד. ולכאוי' יל"ע עוד אמאי כתב בטור שחייב להדליק משקיעה"ח, דהא מד' הרא"ש משמע דרק ראוי להחמיר הוא ואין זה בגדר חיוב. ואולי משום דלשון התוס' מורה שהוא חיוב תפס כשי' התוס', בפרט דגם הדין הזה הוא ספק בגמ', וע"כ תפס הטור להחמיר.

ובאמת הרשב"א ז"ל בחידושיו כתב דגם ללישנא קמא יכול להדליק אחר שתכלה רגל מן השוק, ורק עיקר מצותה היא עד שתכלה רגל מן השוק. ונלענ"ד דהכי משמע לשון הטור שכתב, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן שעבר עיקר מצותה, ומשמע דעיקר מצותה היא עד שתכלה רגל מן השוק. [ואפשר דלד' הרשב"א גם לישנא בתרא מודה דעיקר מצוותה היא עד שתכלה רגל מן השוק, ובזה לא פליגי, אכן

צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא שהרואה אומר לצרכו הוא מדליקה, ע"כ. והקשו הב"ח והמג"א למה לי להך טעמא דהרואה אומר לצרכו הוא מדליקה, הא למאי דקיי"ל הדלקה עושה מצוה ניחא בפשיטות דבעי' הדלקה במקומה, יעו"ש.

אולם נראה בשנדקדק ל' הטוש"ע שכתבו "לא יצא", ואילו ל' הגמ' הוא "לא עשה כלום", ודבר זה אומר דרשני. והנראה בזה, דאדרבה ס"ל להטוש"ע דגם אם הדליק בפנים יצא ידי"ח המצוה, אלא כונת הגמ' לא עשה כלום היינו על פעולתו שהוציא לחוץ, דלא הרויח כלום במה שהוציא לחוץ לקיים מצות פרסומי ניסא, אבל עצם ההדלקה בפנים קיים, והטוש"ע רצו לחדש לן דלא יצא כלל, וזה לפום הטעם שהובא בגמ' דהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה, ודוק.

ומצאנו דוגמא לזה שלא עשה כלום אין הכונה שלא יצא כלל אלא רק על עשייתו המסויימת, עי' להתוס' בערכין דף ה' ע"א בחד תירוצא בהא דנתכוין לומר תרומה ואמר מעשר לא אמר כלום, היינו שלא חל מה שבפיו, אבל חל עכ"פ תרומה מצד המחשבה.

ולהלכה עי' ג"כ במ"ב סי' תרע"ב מחלוקת אחרונים לענין מי שבא בלילה שכתב המג"א שיקיץ שנים עמו, דאם אין באפשרותו להעירם דעת המג"א שלא יברך, ודעת החמד משה שיברך, ועי' בכה"ח ס"ק כ"ו, ונראה דפליגו בזה אם עצם ההדלקה אית בה קיום מצוה, אולם י"ל דלכו"ע מדליק מבפנים כשבני ביתו ניעורים יצא ידי"ח אף בזמן שאפשר להדליק מבחוץ, וכשנ"ת.

ולכאוי' מהא דאיכא לחד לישנא בגמ' דאם עבר חצי שעה לא ידליק, ולא תיקנו דעכ"פ ידליק בביתו, משמע דליכא לעצם מצות ההדלקה. וי"ל.

והנה כתב השו"ע בסעיף ו', דאם הניח את הנר למעלה מעשרים אמה לא יצא. וכ"ה ל' הגמ' בשבת דף כ"ב, דפסולה כסוכה וכמבוי. ולכאוי' אמאי לא יצא, דהא איכא לעצם ההדלקה. ומוכרח דכל דליכא היכרא, ליכא לקיום מצוה. אך י"ל דמ"מ לא בעי' דוקא פרסומי ניסא לאחרים, אלא סגי לבני ביתו. אלא דאכתי יל"ע, דהתנינח במניח מבחוץ למעלה מכ' אמה, דבזה ליכא פרסום לא לדידיה, כיון דהנר מבחוץ, ולא לאחרים, אבל היכא דהניח בחלון למעלה מכ' מקרקע רה"ר, אבל הוי למטה מכ' מקרקע הבית, בזה לכאוי' איכא עכ"פ פרסום לבני ביתו. ובאופן דנראה לדניא, דאם נימא דכל שהדליק בביתו יצא, ה"נ הכא, כשהניח בחלון למעלה מכ' מקרקע רה"ר, אבל הוא למטה מכ' מקרקע ביתו, יצא ידי"ח. [ונפק"מ דלא הוי ברכה לבטלה, ועי' היטב במ"ב ס"ק כ"ט ובכה"ח ס"ק נ"ג]. והא דכתב הפרי חדש (והובא בכה"ח ס"ק מ"ח) שאם החלון הוא למעלה מכ' מניחו על פתח ביתו, י"ל דאף אם נאמר שמקיים מצוה בחלון ביתו משום דלא גרע מביתו, מ"מ פתח ביתו עדיף. ויותר מזה נראה, דהיכא שדר בעליה בזה לכו"ע יצא, דמאחר ובלא"ה אינו מדליק בפתח ביתו, א"כ הרי בלא"ה אין היכר לבני רה"ר, ורק מעלת פתח ביתו, ושפיר יצא ידי"ח. ודוק.

סימן ג'

בענין זמן הדלקת נר חנוכה

א) גמ' שבת כא: וכבתה אין זקוק לה, ורמיניהו מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק, א"נ לשיעורה, עכ"ל הגמ'. ופירש"י וז"ל, שיהא בה שמן כשיעור הזה, ומיהו אם כבתה אין זקוק לה, עכ"ל. וכתבו התוס' בד"ה דאי, וז"ל, אבל מכאן ואילך עבר הזמן, אומר ר"י פורת דיש לזוהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדי, ומ"מ אם אחר ידליק מספק, דהא משני שינויי אחרינא, עכ"ל התוס'.

ב) וכתב הטור בסימן תרע"ב ס"ב דמדליק כל הלילה, ודלא כהרמב"ם ז"ל שפסק שאינו מדליק, והקשה שם הב"י שלא היה לו להטור לכתוב ודלא כהרמב"ם וכו', מאחר וגם להטור אינו מדליק אלא מספק.

ג) והנה צ"ב בסברת התוס', דהא ספיקא דרבנן לקולא, ומדוע חייב להדליק, והיה נראה לומר בזה דיש חזקת חיוב, ולפמש"כ הש"ך ביו"ד סי' ק"י דבמקום איתחזק לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, וה"נ כיון שודאי נתחייב לא אמרי' ספיקא דרבנן לקולא.

ד) אכן קשה ע"ז ממה דאיתא בגמ' בברכות כא. ספק קרא ק"ש דלמ"ד ק"ש דרבנן פטור מלקרוא, דספיקא דרבנן לקולא. וכן ממה שפסק בשו"ע סי' ק"ס גבי ספק נט"י דפטור מליטול, דהא אית ליה חזקת חיוב ומוכח דפטור.

ה) וטעמא דמילתא צ"ב לפי הש"ך, דהא יש חזקת חיוב, ואולי דמוכח מזה דחזקת חיוב אי"ז חזקה, ואפשר משום דאי"ז שינוי בהחפצא, דהיכן שאנו מסתפקים על טומאה או אישות שייך דין חזקה, וזהו חידוש גדול שצריך בירור בש"ס (ועיי"ש בצל"ח בברכות שהקשה כן, וכן העיר הגרע"א ז"ל בתשובה כ"ה).

ו) ואמנם צ"ע מש"ס חולין (קלד.) גבי ספק לקט דאיכא דינא דצדק משלך ותן לו, דמחלק הש"ס בין חזקת חיוב לחזקת פטור, ומוכח ששייך בזה חזקת פטור וחיוב.

ז) ואולי התם לא מהל' חזקה אלא מסברא אמרו כן, שלא נאמר ע"ז דינא דצדק משלך ותן לו, ומיישוב לפי"ז קושיית קונטרס הספיקות בכלל א' על דברי המרדכי דהיכן שיש רוב ג"כ ישנו להדין צדק משלך ותן לו, והקשה דהא בחזקת פטור מבואר בגמ' דליכא להך דינא דצדק משלך ותן לו, ורובא וחזקה ורובא עדיף. ולפיימש"כ ניחא, דלאו מהל' חזקה הוא, ויל"ע עוד בזה.

ח) גם נראה דמה שכתבנו דיש כאן חזקת חיוב זה אינו, לפמש"כ האחרונים ז"ל דבספיקא דדינא לא מהניא חזקה. וביאור הדברים יל"פ

גם נלענ"ד דר' יהודה ור' יוסי לא נחלקו מתי השקיעה, אלא ממתי צה"כ וביה"ש. ומ"מ נוכל לומר דאף אם לכו"ע אין מחלוקת אימתי השקיעה, מ"מ לענין זמן ההדלקה תלוי בפלוגתא דר' יהודה ור' יוסי, דלר' יוסי זמנו הוא בצה"כ ולר' יהודה זמנו הוא בשקיעה, וכך ראיתי להגר"א בביאורו ליו"ד סי' רס"ו סק"ז. אולם לענ"ד דברי הגר"א ז"ל צע"ג, דמה זה נוגע לפלוגתא דר' יהודה ור' יוסי, דהלא אף לר' יהודה אין זה ודאי לילה אלא בצה"כ, ועכ"פ גם להגר"א יעו"ש שכתב דהברייתא דמשתשקע החמה אתי כר' יהודה, ומוכח דלא נחלקו אימתי השקיעה וכן"ל, וכ"ז פשוט, עכ"ל שם.

מיהו בעיקר דיוק הגר"ז מהלשון "או יותר", לענ"ד אם כי איני כדאי נ"ל שכך הוא דרכו של הרמב"ם, ואביא ב' דוגמאות לכך. מלשון הרמב"ם בפרק כ"ט מהלכות שבת הלכה ז': כיצד הוא עושה, לוקח כוס שהוא מחזיק רביעית "או יתר" ומדיחו מבפנים ושוטפו מבחוץ וממלאו יין, ואוחזו בימינו ומגביהו מן הקרקע טפח "או יתר" וכו', ע"כ. והרי אין חידוש דין ביותר מרביעית, שהרי לעולם מספיק שיעור רביעית, וכן לענין מגביהו יותר מטפח, אלא על כרחך כך הוא לשון הרמב"ם בכל מקום, וכונתו רק להורות שאין חפידא אם יוסיף להושיעור, ודוק. אלא ששור"ר לרבינו מנוח בספ"ד מהל' חמץ ומצה, והובא בכס"מ שם, שדייק מל' הר"מ שכתב: וחמץ שנפלה עליו מפולת ונמצא עליו עפר שלשה טפחים "או יתר" הרי הוא כמבוער וצריך לבטל בלבד כו', וביאר דנקט "או יתר" להורות שאף ביותר מג' טפחים צריך ביטול, יעו"ש. הרי דדייק לישנא דאו יתר. ועי'.

בגדר מצות הדלקת נר חנוכה אם יסודו הוא עצם

ההדלקה או יסודו הוא הפרסום לאחרים

ג) הנה יש להסתפק ביסוד חיוב הדלקת נר חנוכה, אם יסודו הוא עצם מעשה ההדלקה, כדי לפרסם ולעורר הנס שהיה אז עם הדלקת המנורה, או יסודו הוא לפרסם "לאחרים" את הנס, או שיש לומר שיש שני חלקים במצוה, א' עצם ההדלקה, ב' הפרסום לאחרים.

והנה זה חזי' שצריך להדליק בפתח החצר הפונה לרה"ר או בחלון הפונה לרה"ר, וחזי' דלא סגי בעצם ההדלקה, ומשמע מזה שבודאי יש חלק שהוא פרסום הנס לאחרים, אלא שעדיין יש להסתפק אם נאמר שזהו כל מהות המצוה לפרסם לאחרים, או שיש גם את עצם ההדלקה. ונפק"מ באופן שלא שייך פרסום לאחרים, אם עדיין יש את המצוה להדליק.

ולכאוי' ראיה מזה שבשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו, והגם שאין פרסום לאחרים, אולם י"ל שעכ"פ יש את בני ביתו והרי הוי פרסום לבני ביתו, או י"ל דשעת הסכנה זהו תקנה בפני עצמה, ולעולם כל זמן ששייך לפרסם לאחרים אזי לא יצא ידי"ח כלל אם ידליק בביתו [ולפ"ז י"ל עוד צד שגם אם מהות המצוה היא עצם ההדלקה, או שעכ"פ יש כאן פרסום הנס לאחרים בני ביתו, מ"מ כיון שתיקנו להדליק מבחוץ ה"ז מעיקר התקנה, ואם לא ידליק מבחוץ לא יצא כלל].

והנה זה שנים משמעי ממור"ה הג"ר שלום פורבסקי שליט"א לדקדק מלשון הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' חנוכה ה"ג: והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה, ע"כ. וצ"ב מאי בעי הר"מ לאשמעי' בזה שהדלקת הנרות מד"ס כמו קריאת המגילה, דמה קריאת המגילה מלמדת לנו על נר חנוכה, וביאר בזה עפ"מ שאמרו במגילה י"ח ע"א, אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים מי ידעי', אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, ופירש"י אע"פ שאין יודעין מה ששומעין, שואלין את השומעין ואומרין מה היא הקרייה הזו ואיך היה הנס ומודיעין להן, ע"כ. והמבואר מדברי הגמ' דמצות קריאת המגילה תרתי אית בזה, א' עצם הקריאה, ב' פרסום לאחרים, וזהו שמלמדנו הר"מ דאף בהדלקת נ"ח תרתי איכא בזה, א' עצם ההדלקה, ב' הפרסום לאחרים, עכ"ד, ולפי"ז למדנו דאיכא ב' חלקים במצות הדלקת נ"ח, א' עצם ההדלקה מצד עצמה, ב' הפרסום לאחרים [וכשאמרתיו דברים אלו להגר"ש פניקוס צ"ל אמר לי שאין נ"ל שלזה כיון הר"מ, אלא עיקר כונתו ז"ל לומר גדר החיוב שהוא בדרגת קריאת המגילה, עכ"ד, ואפשר שכוונת הר"מ שגם על נ"ח י"ל דמה מעבדות לחירות אמרו שירה, ק"ו ממיית לחיים, עי' מגילה י"ד ע"א, וכן סובר החת"ס בהגהותיו למגילה דף ו', והיינו דהוי הצלה ממייתה ורוחנית]. ואפשר להוסיף עוד דזהו ביאור ל' הרמב"ם שם, ומדליקין כו' להראות ולגלות הנס, ובא לכלול ב' החלקים הנ"ל, "להראות" היינו לעצמו [וכמו שאמרו חייב אדם להראות עצמו כאילו יצא ממצרים], "ולגלות" היינו לאחרים. ודוק.

ולכאוי' אף מד' הב"ח יש לדקדק כן דעצם ההדלקה אית בה מצוה, שכתב בס' תרע"א אהא דבשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו, דמל' הטור נראה דהיתה גזירה על עצם המצוה שלא לקיימה (ודלא כפירש"י), והגם דאפי' על ערקתא דמסאנא אסור לשנות בשעת שמד י"ל כיון שלא היו עוקרים את מצות ההדלקה לגמרי, עכ"ד, ומוכח מדברי הב"ח דגם מניחה על שלחנו הוא מעיקר המצוה, ולא עצם הפרסום גרידא [אלא דגוף דברי הב"ח צ"ע, דעכ"פ הדין להדליק בחוץ לא גרע ממנה של ערקתא דמסאנא].

והנה איכא ראיה אלימתא לכאוי' דכשאחז"ל להדליק בחוץ אם הדליק בפנים לא יצא כלל, דאיתא בשבת אמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום, ומפרש הגמ' דאם הדלקה עושה מצוה ניחא, דהדלקה במקומו בעינן יעו"ש, והשתא אמאי לא עשה כלום, דהא עכ"פ הדליק נר חנוכה, אלא ודאי מוכח מזה דכיון שאמרו להדליק מבחוץ, אם הדליק בפנים לא יצא כלל.

אולם נראה בעזרי' דאדרבה מדברי הטוש"ע בהך דינא י"ל להיפך, דהנה הטור והשו"ע בס' תרע"ה כתבו הדלקה עושה מצוה וכו', ומ"מ

מלשון הרא"ש ז"ל שכתב ראוי להחמיר משמע דס"ל דללישנא בתרא אין שום חיוב להדליק מתחילת השקיעה].

והנה יש כאן מקום עיון אם יברך או לא, דלכא' מאחר ומבואר מד' התוס' והרא"ש ז"ל דלאחר הזמן הוא בגדר ספק, א"כ הו"ל ספק ברכה לבטלה. אמנם המג"א כתב שיברך, וטעמו מדסתם בשו"ע. ועיי"ש שהרגיש בזה דמאחר והוי ספיקא דדינא ראוי שלא יברך. והנה יש להסתפק עוד בכה"ג שנתן שמן פחות מכשיעור או אם אין לו רק פחות מכשיעור אם צריך לברך או לא, ולכא' יש לדמות נידון זה לנידון דידן, דהא גם דין שיעור שמן חצי שעה הוא ספיקא דדינא, ומאי שנא זה מזה, אלא דהפרמ"ג כתב והובא בביאור הלכה סי' תרע"ב ד"ה כזה, דידליק בלא ברכה. וצ"ב בטעם החילוק, ואולי דבאמת לעולם אם היה זה בגדר ספק לא היה מברך, אלא דהשו"ע ס"ל דממה שהטור לא פירש דהוי ספק ש"מ דקאזיל כשי' הרשב"א ז"ל דלעולם יכול להדליק לאחר הזמן, אלא דעיקר קיום המצווה ליכא.

ובאמת דנוכל לומר עוד שלא שייך כאן ספק ברכה לבטלה, דהא דאמרו שיוכל להדליק לאחר הזמן היינו דספד"ר לקולא הוא שיכול לקיים המצווה כתיקונה גם אחרי הזמן, דכיון דהוי ספק יכול להקל [והרי הוא נכלל בכלל תקנ"ח דזהו גדרי חיוב דרבנן, ואכ"מ]. אך לפ"ז יקשה דגם בשמן פחות מכשיעור יברך וכן"ל. [ועי' עוד מש"נ באורך בזה בס' נדבת פרץ עמ"ס ברכות דף נ"ג].

ב) והנה ללישנא בתרא דיכול להדליק אחר הזמן יש להסתפק כמה שיעור שמן צריך ליתן, דלכא' עיקר השיעור הוא עד שתכלה רגל מן השוק, וכאן דליכא עוברין ושבין שוב ליכא שיעור. אלא דבמ"ב סי' תרע"ב ס"ק ה' כתב בשם הפרמ"ג דבעי שיעור חצי שעה, וכן בזמן שמדליקין בפנים בעי שיעור הידוע חצי שעה. ויל"פ דין זה בשני פנים, א. דבאמת אין הגדר דבעינן זמן של תכלה רגל מן השוק מצד עוברין ושבין, אלא עיקר השיעור הוא חצי שעה, אלא דנתנו סימנא בעלמא. ב. דלעולם יש כאן דין שיעור מצד פרסומי ניסא עד שתכלה רגל מן השוק, אלא דמאחר ושיעור זה הוא חצי שעה ע"כ תיקנו חכמים שבכ"מ שמדליק אפי' היכא דלא שייך שיעור זה ידליק חצי שעה. ומד' הפר"ח (והביאו המ"ב בס"ק ה') מבואר כהצד השני שכתב, דמשמע מלשון השולחן ערוך שכתב שכח או הזיד ולא הדליק עד שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, משמע דאם הדליק זמן מה אחר שקיעת החמה א"צ ליתן שמן כ"כ רק עד שתכלה רגל מן השוק, אכן כ"ו הוא לדין התלמוד שהיה ההיכר לעוברים ושבים, אבל האידנא דההיכר הוא רק לבני ביתו לעולם בעי שיעור הידוע [פר"ח]. והנה אם באמת הפי' הוא דלעולם יש שיעור חצי שעה מצד עצמו, א"כ מאי נ"מ בין מדליק בתוך הזמן לאחר הזמן, אע"כ הביאור הוא דמעיקר התקנה היא שידליק עד שתכלה רגל מן השוק, אלא דהיכא שלא שייך שיעור זה שיעורו הוא חצי שעה.

והנה בד' הגר"ז יש שמועות סותרות בענין זה וכמו שנבאר, דהנה יש לדון ג"כ בזמנינו דעוברים ושבים הם עד שעה מאוחרת אם נימא דתלוי עד הזמן שתכלה רגל מן השוק, או דלעולם שיעורו הוא חצי שעה, דבקונטרס חנוכה ומגילה סימן ה' (להגר"א טורצ'ין זצ"ל) כתב דהגר"י הוכיח מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב וכמה זמן זה כמו חצי שעה או יתר, דלכא' לשון הרמב"ם ז"ל צ"ע במה שכתב או יתר, ונראה דקמ"ל דהשיעור תלוי ועומד בכל מקום לפי מנהגו. והביא שם דהריטב"א הנדפס מחדש כתב כך בהדיא, ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא. אך בקונטרס בית אב סימן י"ב כתב שדן בענין זה קמיה דהגר"י אם בזמנינו נשתנה הדין, ואמר לו דהא דאמרו עד שתכלה רגל מן השוק הוא לסמנא בעלמא, לחצי שעה. אך כתב דמ"מ נהג שיהיו נרותיו דולקות עד קרוב לחצות, ואולי החמיר על עצמו [עיין קונטרס המועדים מתורת בריסק וכן קונטרס מעתיקי שמועה שנדפסו דברים אלו שם. ואפשר דלא החמיר בתורת דין אלא דעכ"פ איכא בזה הידור]. ומד' הפר"ח הוכחנו דאי"ז שיעור חצי שעה, אלא דעיקר הדין הוא עד שתכלה רגל מן השוק. וכ"מ לשון השו"ע דהוא מטעם פרסומי ניסא. וא"כ צריך להחמיר להדליק עד שעה מאוחרת [אם לא דנימא שרבנן לא רצו להחמיר לחייב יותר מחצי שעה].

ג) והנה בעיקר הזמן משתשקע החמה נחלקו בו הראשונים ז"ל איך לפרשו, דדעת הטור הוא מסוף שקיעה דהיינו מצאת הכוכבים, וכן הוא דעת השו"ע, אבל דעת הר"ן והרשב"א ז"ל והמאירי דהוא מתחלת שקיעה דהיינו בבין השמשות, עי' במ"ב ריש סימן תרע"ב.

והנה יש לחקור מהו הטעם דמשקיעת החמה, אם משום דאז הוי לילה ומתחיל ליל שני, או דאז הנר מועיל יותר דיש חושך, ועי' שאמרו ששרגא בטיהרא מאי אהני. ולכאורה לדעת הר"ן ז"ל והרשב"א ז"ל דסגי מתחלת שקיעה, משמע דלא בעינן דין לילה דהא הוי ביהש"מ, אלא דסגי במה שיש חושך, וביהש"מ חשיב כבר חושך, אבל לדעת הטור והשו"ע נוכל לומר דזהו משום דין לילה. והכי נלענ"ד מסברא דבעינן ליל שני, דזהו עיקר פרסום הנס בעבור הנס שנעשה בליל שני.

והנה לכא' יל"ע ע"ד הטושו"ע, דאמאי לא נימא ספקא דרבנן לקולא ונימא דכבר לילה, וראיתי בפרי מגדים כאן שהרגיש בזה שכתב, ומשמע ביה"ש אין להדליק ואין ספק דרבנן לקולא, ועי' סי' תפ"ט. ע"כ דבריו. אלא דבאמת צ"ע בטעם הדבר, ומה שציין לס' תפ"ט נראה דכוונתו אמה שכתב שם בשו"ע סעיף ב' דמדינא אפשר לספור ספה"ע בבין השמשות, אלא דראוי לספור מצאה"כ. אכן לפמש"כ דאפשר דטעמא דהטושו"ע הוא משום דאז הוי חושך נਿਆ, ואי"ז מדין לילה. ובאמת די"ל להיפוך,

דגם לשיטת הר"ן ז"ל והרשב"א ז"ל הא דמדליקין מתחילת שקיעה הוא משום דבעי' דין לילה, אלא דמספק מדליק דספק דרבנן לקולא, ודו"ק.

אלא דא"כ יקשה איך מברך ע"ז דהא הוי ספק. ונראה דאין זו קושיא דהביאור הוא כך, דרבנן מעיקרא תקנו שזמן הדלקת נ"ח הוא גם בזמן מסופק, דמאחר ובכל התורה כולה קיי"ל דספקא דרבנן לקולא, יש להקל לומר דמעיקר התקנה ידליק גם בביהש"מ.

ובזה נתיישב לי הא דמבואר בשו"ע סי' תפ"ט הנ"ל גבי ספירת העומר דסופרים בביהש"מ ומברכים, ולא אמרי' ספק ברכה לבטלה, דהטעם כנ"ל דמעיקר התקנה תיקנו שיכול לספור גם בזמן של ביהש"מ ויוצא בתורת ודאי, ועיי"י. [ועיי' מש"כ בזה באורך בס' נדבת פרץ ברכות דף נ"ג].

סימן ה'

בענין הדלקת נר חנוכה ותפילת ערבית מה יקדים

[ויבאר בו דין תדיר ושאינו תדיר כשאין

רצונו לעשות עכשיו את התדיר]

עמדתו ואתבונן בענין הדלקת נר חנוכה ותפילת ערבית, האם צריך להקדים תפילת ערבית להדלקת נר חנוכה משום הכלל דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, או שאין חייב להקדים תפילת ערבית קודם הדלקת נר חנוכה.

א) ואבאר הענין לפי ששמעתי באומרים לי שכל הכלל דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם הוא דוקא כשרוצה לקיים את שתיהם עכשיו, ובזה אומרים לו להקדים את התדיר, אבל אם אין רצונו להתפלל עכשיו אלא כהרגלו בזמן מאוחר יותר בזה אין דין קדימה דתדיר, ולפי שלענ"ד אין הכלל הזה אמת וכמו שאוכיח, ראיתי להאריך בענין זה. ומ"מ טעם אחר יש בדבר לומר שא"צ להתפלל ערבית קודם, לפי שזמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים (לדעת מרן בס"י תרע"ב), ואם יתפלל ערבית באותו זמן נמצא מפסיד עיקר זמן ההדלקה, וגם יש לחוש שמא יעבור הזמן.

ב) וזה החלי בעזר צור גואלי, הנה לכא' יש להביא ג' ראיות דלא שייך דין קדימה אלא כששניהם לפניו ורוצה לעשות את שניהם, אבל כשאין רצונו לעשות כעת את שניהם לא שייך לחייבו להקדים. מלבד שכן הוא דבר מובן בסברא שדין קדימה אינו בא לחייב לעשות דבר שלא רצה לעשותו מקודם, ורק אם רוצה לעשותו עכשיו בזה חל דין קדימה.

הא', יעוי' בשו"ע סי' רפ"ו סעיף ד' שכתב וז"ל: היו לפניו שתי תפילות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפילת מוסף עד ו' שעות (ומחצה) שהוא זמן תפילת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחילה ואח"כ של מוסף (הגה, ומיהו אם הקדים של מוסף יצא). ויש אומרים דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהן כגון שרוצה לאכול, ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם אינו צריך עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף (הגה, ומיהו אם הגיע זמן מנחה קטנה יתפלל מנחה תחילה). ויש מי שהורה שאין עושים כן בציבור להקדים תפילת מנחה לתפילת מוסף קודם שיטעו, ע"כ. ורואים מד' השו"ע שהגם שהיו לפניו שתי תפילות, אחת של מנחה ואחת של מוסף, מקדים של מנחה ומשום דתדיר ושאינו תדיר קודם כמבואר בגמ' ברכות כ"ח, וכן פירש המ"ב בס"ק י', מ"מ כל זה אם רוצה עתה להתפלל מנחה, אבל אם אין בדעתו להתפלל עתה מנחה אין צריך להקדים של מנחה, וחזינון מהכא דכל דינא דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם הוא דוקא כשרוצה לעשות עכשיו את התדיר.

הב', עוד יש להביא ראיה מהמבואר בהל' קדימה בברכות בסימן רי"א סעיף ה' שהביא הרמ"א בשם תרומת הדשן שכל דין קדימה דחביב או חשוב דוקא אם רוצה לאכול משניהם, אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם א"צ להקדים, וכ"פ במ"ב שם, וכתב דאף באופן שרוצה לאכול שניהם אלא שלא הביאו החביב לפניו א"צ להמתין. וא"כ ה"נ הכא, דכמו התם אף שרצונו לאכול עוד שעה מ"מ אין אנו מחייבים אותו לאכול עכשיו, ה"נ הכא הרי אין רצונו להתפלל כעת ערבית, וכל כיו"ב.

הג', עוד יש להביא ראיה מהא דכתב הרמ"א סימן כ"ה סעיף א' לענין טלית ותפילין שקודם צריך ללבוש את הטלית ואח"כ את התפילין משום דמעלין בקודש (שו"ע שם), וי"א מטעם תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (עי' בב"י שם), ומ"מ כל זה דוקא אם רוצה עתה ללבוש את הציצית, אבל אם אין לו ציצית א"צ להמתין, וכתב המ"ב ס"ק ז' בשם הפמ"ג שכן הוא בכל תדיר ושאינו תדיר שאם אין התדיר לפנינו א"צ להמתין. וכן כתב המג"א בסימן כ"ה ס"ק ד' שנראה שאע"פ שבא הטלית גדול לידו קודם שהניח התפילין אין צריך להתעטף בו בביתו, כיון שאין דעתו ללבושו בביתו.

ג) אך האמת יורה דרכו דאדרבה נראה להכריח שלא זו בלבד שאין ראיה לנידון דידן, עוד יש ראיה להיפוך. הנה מהא דסימן רפ"ו, הרי מרן הביא בסתם שהיו לפניו שתי תפילות מנחה ומוסף, יקדים מנחה ואח"כ מוסף, ואח"כ כתב וי"א שדוקא אם א"צ עתה להתפלל שתיהן, ומוכח דסתם מרן אף בכה"ג שא"צ עתה להתפלל שתיהן צריך להקדים מנחה למוסף. וכן מבואר בכה"ח ס"ק ל"ה, וכן מבואר בטור שהתוס' אינם מחלקים כה"א, יעושה"ה [ומ"מ לענין תפילת מנחה ומוסף, פסק בכה"ח שם לסמוך על ה"א, כיון שלפי דברי האר"י ז"ל בשער הכוונות יש טעם בסוד להקדים תפילת מוסף למנחה].

וזאת ועוד (אף את"ל שנהגו כה"א, או שתמצא לומר שאין כאן מחלוקת סתם ויש, אלא היש מפרש את הסתם, וכסברת הבית דוד בכמה דוכתי, שאם י"ל שהי"א בא לפרש את הסתם קי"ל כה"א), הרי אף להי"א כתב הרמ"א שאם הגיע זמן מנחה קטנה יתפלל מנחה תחילה, ולכא' הדברים צ"ב, דאם טעם הי"א הוא משום שכל דין תדיר ושאינו תדיר הוי דוקא

אם רוצה להתפלל שניהם עכשיו, א"כ מה איכפת לן שהגיע זמן מנחה קטנה, הרי סוף סוף אינו רוצה כעת להתפלל מנחה.

ועל כן נראה לבאר בכל זה בעזה"י, דאדרבה מוכח מכאן דלכו"ע אינו מועיל הסברא מה שאינו רוצה כעת להתפלל מנחה, אלא הטעם שמחלקים אם רוצה עתה להתפלל מנחה הוא שהרי מבואר בשו"ע (סי' רל"ג) שלכתחילה צריך להתפלל דוקא מנחה קטנה, ובדיעבד אם צריך לאכול וכל כיו"ב רשאי להתפלל מנחה גדולה, וזהו מש"כ הי"א דמשום תדיר ושאינו תדיר אין לחייבו להתפלל תפילה בדיעבד, ורק אם רוצה לאכול וכמו שביאר השו"ע, שאז בלאו הכי מתפלל מנחה גדולה, שפיר יקדים את התדיר. וזהו דיוק לשון מרן "שצריך" להתפלל שתיהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול כו', ולא תלוי ברצונו להתפלל עתה שתיהן, אלא במה שצריך ומוכרח להתפלל שתיהן. ודעת הסתם היא דכיון דאיכא דין קדימה דתדיר, לכן מותר לו להתפלל מנחה גדולה, וכמש"כ המג"א שם ס"ק ג'. ובזה גופא נחלקו הסתם והי"א אם בשביל דין קדימה יתפלל תפילה דיעבד, ואשר לכן אם הגיע זמן מנחה קטנה שזוהו זמנה לכתחילה שפיר יקדים מנחה למוסף אם אין רצונו להתפלל עכשיו מנחה.

ד) אלא שקשה ממה שמצאנו בהל' קדימה שאם אינו חפץ בשניהם אין דין קדימה. אכן נראה שהחילוק הוא ברור בין ברכות הנהנין לב' מצות חיוביות, דבתפלה שמחוייב הוא להתפלל שתיהם, הגם שאין רצונו להתפלל כעת אבל חייב הוא בתפלה זו ואינו יכול ליפטר ממנה, ולכן אומרים לו שיתפלל עתה את שתיהם, אבל בברכות הנהנין שאין לו חיוב בכלל ליהנות, ולכן אם כעת אינו רוצה ליהנות א"א לחייבו ליהנות בשביל דין קדימה.

ה) וכן י"ל לענין ד' הרמ"א בהל' ציצית, שמאחר וידוע שציצית אינו חיוב אא"כ רוצה להתעטף בטלית בת ד' כנפות מחוייב בציצית וכמבואר בסימן י"ט, לכן הו"ל כברכות הנהנין. ומה גם ששם מדובר שאין לו כעת טלית וא"צ להמתין, ומשא"כ כאן שבידו להתפלל, רק שיהיה נפק"מ בזה היכן שיש לו טלית ורק אין רצונו להתעטף כעת, שבזה רק אם נדמחו לברכות הנהנין א"צ להקדים. ועל זה יש להביא את דברי המגן אברהם שכתב בס"י כ"ה ס"ק ד' שאף אם הטלית לפניו, אם אין בדעתו ללבושו כאן אין דין קדימה, ודימה לסימן קס"ח סוף סעיף א' היינו לענין ברכת הנהנין שאין דין קדימה אם אין דעתו לאכול שניהם, וכ"פ במ"ב סי' כ"ה ס"ק ט', וצ"ל כש"נ לעיל דטלית חשיב כמו ברכת הנהנין, מאחר ואין חיוב ללבוש טלית, אלא אם רוצה.

ו) ובאמת שראיתי להגרע"א ז"ל בגליון המג"א סימן כ"ה ס"ק ד' שהביא ראיה לסברת המג"א מסימן רפ"ו סעיף ד', וכוונתו ז"ל למה שכתב השו"ע שאם אין רצונו להתפלל עכשיו מנחה אין דין קדימה, אך כבר נתבאר לעיל באורך, דמלבד שסתם מרן אינו מחלק בין רוצה להתפלל עכשיו לאינו רוצה, עוד שונה שם דהטעם הוא משום שמנחה גדולה הוי בדיעבד, ושוב ראיתי שכן כתב הפמ"ג שם וז"ל: ועייין רפ"ו סעיף ד' וברכות כ"ח א' בתוס' ד"ה הלכה ורבינו יונה שם דבכוונה תליא מילתא, אלא שיש שיטות שם דשאני מנחה דעיקר זמנה מט' ומחצה, ע"כ. והרי הדברים מבוארים כש"נ. [מיהו יש להעיר בכ"ז, דהרי אף הרא"ש בברכות כ"ח כתב חילוק זה אם רוצה להתפלל עכשיו או לא, והרא"ש הרי סובר דמנחה גדולה הוי לכתחילה כדכתב הטור בס"י רל"ג רל"ד ובב"י שם. [וכ"ה הל' בהרא"ש כאן, שהיא עיקר זמנה]. ואפשר דאין ה"נ להרא"ש אין הטעם משום דמנחה גדולה הוי דיעבד, אבל להלכה פוסקים כרבינו יונה שמחלק בין מנחה גדולה למנחה קטנה].

ז) ועתה הבוא נבוא לנידון דידן לענין תפ"ע והדלקת נ"ח, הנה לאור האמור שאין הפרש אם רוצה להתפלל עכשיו או לא בכל אופן יש דין קדימה, א"כ מהראוי להתפלל ערבית מקודם ההדלקה. ועייין במ"ב סימן תרע"ב ס"ק א' שכתב: ועייין בביאור הלכה שביארנו דלאותן האנשים הנוהגין להתפלל מערים בזמנו דהיינו אחר צאת הכוכבים, נכון לנהוג כן לכתחילה להדליק קודם מערים וכו'. אכן כל זה לבני אשכנז, אבל אנן בני ספרד דגררינן בתר מרן, ומרן הרי פסק שימן הדלקתה הוא עם סוף שקיעתה, ופי' המ"ב היינו צה"כ וכידוע, וכן המנהג, א"כ לא יועיל העצה להדליק עם השקיעה.

ח) אלא שנאמר לו שיתפלל בצה"כ ואח"כ ידליק, אלא שגם זה אינו נכון לכתחילה, שהרי כתב השו"ע בסעיף ב', שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעה"ח, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה וכו'. ומבואר שאין זה רק הידור להדליק בתחילת הזמן אלא הוא עיקר הדין, זאת ועוד שפעמים שע"י שיתפלל בצאה"כ יעבור אף החצי שעה, ועייין ג"כ בשערי תשובה שכתב בשם המחזיק ברכה לאחר שדן בזה אם תפ"ע קודם, וסיים שנראה שהמדליק קודם שילך להתפלל ערבית לא הפסיד, שיש לחוש שעד שיתפלל ערבית יעבור זמן הדלקתו שהוא חצי שעה מדינא דגמרא, ע"כ. [ולענ"ד אף באופן שלא יעבור זמן הדלקתו י"ל דמקפידים אף על תחילת הזמן וכן"ל].

ט) אלא שלכאורה יש עצה להתפלל ערבית בתחילת השקיעה היינו בביה"ש, ובצה"כ ידליק, וכך נוהגים רבים וכן שלמים. אולם לענ"ד גם זו אינה עצה לכתחילה לכו"ע, חדא שעל הרוב מפסיד את "תחילת" הזמן, ועוד, שעצם הדין להתפלל בשקיעה לענ"ד אינו ברור, דאמנם יש שיטות שאפשר להתפלל אפילו מפלג המנחה, אך כבר כתב השו"ע סימן רל"ג סעיף א' שעכשיו שנהגו להתפלל מנחה עד הלילה אין להתפלל תפילת ערבית קודם שקיעה"ח, ורק בשעת הדחק יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה, וא"כ וכי בשביל דין תדיר צריך להכניס עצמו בפריצה דחוקה (ורק לציבור הקילו בזה, עיי"ש במ"ב ס"ק י"א). אלא שנוכל לומר שבשקיעה לכו"ע רשאי להתפלל ערבית לכתחילה. וכן נראה

ידענו דאיכא מצוות הדלקת נרות שלו לבטלה, אלא דהנידון לגבי היו"ט דמג"ת לאסור בהספד ותענית, וע"ז הביאו ראייה ממעשה דר"א ור"י שאסורים בהספד ותענית, וע"ז תי' שמאחר שהמצווה לא בטלה ע"כ לא בטל גם היו"ט. וע"ז קאמר המק' דאנא סברנא דאין להם שייכות, ואפשר ליו"ט ליבטל בלי המ"ע, ואם נפשך שא"א לזבל"ז, והיינו שהכל דבר א', שהכל חלק מן היו"ט דמג"ת, אך כשם שעיקר היו"ט צריכה להתבטל ככל היו"ט דמג"ת א"כ גם המצווה צריכה להתבטל, וע"ז חזרו ותי' דאה"נ כדסברת מעיקרא שהם ב' דברים נפרדים בלי שייכות, אלא שמחמת המצווה מתפרסם הנס, וכיון דמפרסם ניסא ע"כ היו"ט לא בטל [ונראה הביאור בזה שהטעם שביטלו יו"ט דמג"ת שהניסים משתכחים, וצרות אחרונות משכחות ראשונות, וכבר אין מרגישים בנסים, ע"כ לא שייך לעשות יו"ט על נסים הללו, וכן אי' שם ובפ"ק דשבת ועוד, אבל הכא שהנס חוזר ומתפרסם בכל שנה שאני ששייך לעשות ע"ז יו"ט, ומשום הכי נשאר גם היו"ט דחנוכה לדורות], ע"כ תוכן הסוגיא, עיי"ש היטב.

ואשר נר' מבו' מזה דבאמת הדלקת הנרות יסודו חובת הודאה על הנס וחובת פירסום הנס, וזה דין בפנ"ע שנתקן לדורות, ואף ששירה על הנס לא נתקן לדורות שעיקרו לשעת ישועה, אך כשם שבפסח יש דין והגדת [אלא ששם יסודו עד שיעור של כאילו הוא עצמו וזה לא שייך במק"א] כך שבפורים דין קריאה"מ, ובחנוכה דין הדלקה"מ, ששניהם יסודם פירסום הנס [ואולי זהו הודאה שבברייתא, וכמו ש"מ בד' הר"מ, אך עכ"פ אי"ז מחמת היו"ט], וזה מצווה שאין לה שייכות כלל מחמת היו"ט אלא לתאריך שבו נעשה הנס, אלא שאדבריה ע"ז נגרם שנשאר תקנת חז"ל להחשיבו ליו"ט, וכיון שנשאר תורת יו"ט שבו ממילא נשאר בו מצוות ההל שמחמת היו"ט וכנ"ל.

וכיון שכן א"ש הכל, דהברייתא (המובא במסכת שבת כ"א:;) הרי היא ברייתא ממג"ת, ועיקרו כלפי תקנת היו"ט ולא כלפי הדלקת הנרות שאינו מחמת היו"ט כלל, וזה כל מהותו של היו"ט שאסור בהספד ותענית, ואומרים בו ההל ומזכירים אותו בתפילה וברהמ"ז, וזהו היו"ט בהלל ובהודאה כדפי' רש"י [וכבר כ' שאף אי נימא דלהר"מ הודאה זה הדלה"נ, מ"מ לגבי זה אי"ז יו"ט, שאין יו"ט לענין הודאה, משא"כ לענין ההל והזכרה שייך יו"ט שנעשה יום המחייב ההל], וע"כ לא נזכר רק ד"ז בברייתא, ועל ברייתא זו והאמור זה הוא דשקו"ט בסוגיא בר"ה, ולא כלפי הדלקה"נ שאינו מתקנת מג"ת וכנ"ל. וא"ש נמי שרק לשנה אחרת נקבע ליו"ט לדורות, דבדאי שרו אז ההל, אך מה שבאותה שנה שרו את ההל כשירה, אי"ז סיבה שימשיכו לומר ההל לדורות דלזה צריך לקבוע יו"ט, שמתורת שירה אינו אלא בשעת הישועה, ולזה הוצרכו לקבוע שלשנה אחרת יהא יו"ט בהלל והודאה, ודו"ק.

ואשר לפי"ז א"ש היטב ד' הר"מ ז"ל דקריאה"מ והדלקה"נ שונים הם דתרווייהו יסודם מצווה שמחמת הנס, ובשביל פירסום הנס והודאה על הנס, ובזה וודאי שנשים חייבות שאף הן היו באותו הנס וכדחייבים במצוות והגדת, וגם חייבות בד' כוסות ובשירת ההל שמחמת הנס בליל הסדר, ומשא"כ ההלל שהוא תוצאה מהיו"ט וכבשאר ימים טובים ודאי הווה מ"ע שהזמן גרמא שנשים פטורות, וע"כ שפיר דימה הר"מ מגילה להדלקת נרות ששניהם מצווה מד"ס וגדרם שווה והמחוייבין בהן שווין, וכדכתב אח"כ בה"ד, ודו"ק היטב. ובאמת שיתכן לפרש בד' הר"מ דהודאה היינו עה"נ, אלא שאעפ"כ לא מנאו אלא בדיני ברכות, שאי"ז הפצצא של היו"ט, אף שהיו"ט סיבה לכך, דרק מחמת שנקבע ליו"ט שייך לומר שזה יום המחייב הזכרה להזכיר את עניינו של יום בתפילה וברכהמ"ז, אך מכל מקום איסור הספד ותענית ומצוות ההל הוא מעיקר המהות של היו"ט, וכשבא לבאר תוכן היו"ט ומהותו ושיעור היו"ט שבו, ע"ז מפרש שהוא יום שמחה והלל, ובפרט למש"כ דו"ר הגרח"א זצוק"ל בקונטרס חו"מ דברמב"ם מבו' דבעינן יום שמחה יתירה לאמירת ההל, וזהו שהוצרך לבאר הגדרת היו"ט שנחשב ליום שמחה ששייכא ביה אמירת ההל מחמת היו"ט, וק"ל.

ובדרך דרוש י"ל עוד שהיו"ט וההלל והודאה הוא מחמת הנצחון, והנרות מחמת נס פח השמן [ועי' בעמק ברכה], מ"מ אם מצד הנצחון היה מתבטל, אך ע"י הנרות שמחמת פח השמן נשאר גם היו"ט על הנצחון שההלל והודאה שייכי ע"ז, אלא שבברייתא נזכר על ההל והודאה ענין פח השמן ולא הנצחון [ודלא כעמק ברכה, ועיי"ש בכל דבריו אשר הם קילורין לעיניים בגדר דין ההל, אך פשיטא ליה שההלל דחנוכה בתורת שירה], ועיי"ש מש"כ בפ' הגמ' כ"א: וצ"ע דמפרש ברייתא שלא נזכר בו הדלה"נ שבא לפרש דין הדלה"נ, ודבריו צ"ע].

ד. אלא שלקושטא דמילתא ד' מרן הגרי"ז זצוק"ל צע"ג, דיעוי' בערכין דף י', בסוגיא ד"ח ימים שקוראין ההל דילפי' להו מקרא דהשיר יהיה לכם כליל התקדש חג, שחג המקודש טעון ההל, ומקשינן מ"ט דחנוכה שאף שאינו מקודש לחג קוראים ההל, ומתרגי' דשאני חנוכה משום ניסא, וחזרו והק' מפורים דהווה ניסא דנימא ביה ההל, ותי' דקריאתה זה הלילא, וצע"ג דא"כ מבו' שהלל דליל פסח ושאר יו"ט שווים, ושהלל דחנוכה משום נס ולא משום יו"ט, ושכנגדו קריאה בפורים במקום ההל דחנוכה, וא"כ מבו' ממש היפך מכל מש"כ, וצע"ג.

והנה אליבא דהראב"ד רש"י ורשב"ם א"ש הכל, דבאמת הכל עניין א', ובאמת שלדבריהם ההל נחשב מדברי קבלה, ואפי' חנוכה שהיתה לאחר חתימת הנבואה דמ"מ הוא מכלל תקנת הנביאים שכולו נרמז בהך קרא דישעי', ועי' היטב בל' הראב"ד [ועי' בעמק ברכה הנ"ל, אך לד' הרמב"ם צע"ג. ולד' הראב"ד אולי מה שלא הזכירו ליל הסדר ב"יח ימים משום שנכלל בפסח ליליו ויומו, וא"נ משום שמצד הדין אינו בביה"ח, ועוד שהתם הנידון לגבי הכאה בחליל בביהמ"ק, שזה נפק"מ

ב, ואשר נר' לומר בזה עפ"י ד' מרן הגרי"ז זצוק"ל בהלכות חנוכה במש"כ הר"מ פ"ג ה"ו דתקנת אמירת ההל הוא תקנה מד"ס, והראב"ד השיג ע"ז שהוא מ"ע מד' קבלה מדכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, דקאי על אמירת ההל בליל הסדר, ולכאו' הוא נכלל במה שאמרו בפסחים ק"ז. שיש תקנת נביאים לומר ההל בכל פרק ובכל צרה, והכוונה שזה לא רק תקנת נביאים אלא גם כתוב בספרי הנביאים ונלמד מפסוק הנ"ל, ועי' היטב ברש"י ורשב"ם בפסחים שפרק הכוונה לרגלים וצרה הכוונה לחנוכה עיי"ש, ובמ"מ תי' דהר"מ ס"ל שאמנם הנביאים יסדו את ההלל, אך אין תקנה קבועה מתי לאמרו, ולפ"ר יפלא דבגמ' בפסחים שם לכאו' מבו' שתקנוהו לזמנים קבועים דרגלים וחנוכה וכנ"ל, וצ"ע.

ותי' הגרי"ז שהר"מ מפרש דקרא דהשיר יהיה לכם קאי על ליל הסדר, ומתורת שירה ולא מתורת קריאת ההלל, וייסד דבריו עפ"י ד' הר"ן בסוף פסחים בשם רב האי גאון שאין מברכים על ההל שבליל הסדר לפי שאינו בתורת קריאה אלא בתורת שירה, והוסיף שם הגרי"ז שע"כ אין בזה איסור להפסיק וכדחזינן שאנו מפסיקים בסעודה, לפי שאי"ז דין קריאת ההל אלא דין אמירת שירה, וביאר הגרי"ז דבדואי יש תקנת נביאים שתקנו שירה לאמרה לכשיגאלו מן הצרות, וגם שאם ירצו יאמרוהו ברגלים, אך אי"ז תקנת אמירת ההל דיו"ט כלל, ובלייל הסדר הוא ג"כ דין שירה [וכמדו' דאמרו בשם הגרי"ז שהטעם שאותה שעה יוצאים ממצרים וכדאמרנין חייב אדם לראות עצמו וכו' ולפיכך וכו' ונאמר לפניו שיר חדש וכו', ועי' הגדש"פ מבית לוי], אך תקנת קריאת ההל בדרך קריאה בימים טובים הוא תקנה מדרבנן, והוא מצווה מד"ס לשמונה עשרה ימים שבהם יש מצווה לקרוא את ההלל, ומברכים ע"ז ואין רשאי להפסיק בינתיים, וכל תיבה מעכבת, ויסוד המצווה בזה הוא לא בתורת שירה על הגאולה, אלא שהיום מחייב קריאת ההל והוא חלק ממצוות היום, ובגמ' דימו בזה ליו"ט לגבי מוסף, עי' ערכין דף י', ובפשטות הכוונה שכמו שהיום מקודש בקרבנות ועד"ז בתפילות, ע"כ הוא גם מקודש במה שקוראין בו את ההלל [והכוונה בוודאי שהוא יום של קירבת ד' והוא זמן להוסיף קרבן, ותפילה שכנגד קרבן, וקריאת ההל, ומשום שלא בכל יום אפשר לקרוא ההל, וצריך לזה שיקדשנו במצוותיו ויצונו לקרוא את ההלל, שביים זה יש לנו חיוב וזכות לומר ההל, וזה ב"יח ימים קבועים שמנה הר"מ שם, עכתו"ד.

ושמעותי מהגר"נ זוכובסקי שאמר דבסוכות יש ב' דיני ההל, חדא מצד היו"ט וכנ"ל, וגם מצד שירה מחמת נטילת לולב כמבו' בפסחים שם אפשר ישראל נוטלין לולביהן וכו', וק"ל. ויל"ע מי שאמר ההל בלי לולב וחזר ונטל לולב, אם יחזור לשיר ההל אך בלי ברכה ורשאי להפסיק, וק"ל. [ובאמת ההל בתורת שירה שלא מתורת ההל דיומא איכא נמי בשחיטת פסח, עיי"ש בכל הסוגיא בפסחים ק"ז. ואכמ"ל].

והנה לפי"ז בוודאי שההל דחנוכה אינו בתורת שירה על הנס, והטעם פשוט ששירה על הנס הוא רק לכשנגאלין ולא לדורות [זולת ליל הסדר מטעם שחייב אדם לראות עצמו וכו']. וכמו שבשביעי של פסח שבשעתו אמרו ההל כמבו' בגמ' פסחים שם ובזמננו אין אומרים, אלא שיש דין ההל מצד היו"ט שבו [ובשש"פ אין ההל מצד היו"ט שזה המשך של יו"ט א' שאין חלוק בקרבנות כמבו' בערכין שם], שהיו"ט מחייב ההל, והרי זה א' מן ה"יח ימים ומברכים ואסור להפסיק, ומזה מוכח שיסודו ההל שמחמת היו"ט וכנ"ל שגדרו קריאת ההל ולא אמירת שירה, והן הן ד' הגמ' שחנוכה זה יו"ט בהלל ובהודאה, והכוונה בוודאי שזה יו"ט בשביל לומר בו ההל מחמת היו"ט שבו, וק"ל.

וראיתי בספר מועדים וזמנים שכ' כדברינו, אך נתק' ממסכת סופרים דמבו' דין ההל בנעימה רק בליל הסדר וחנוכה, ובהכרח שתרווייהו מתורת שירה, אך באמת דין ההל בליל הסדר הועתק בשו"ע ס' תפ"ז, ובחנוכה לא הועתק, ובהכרח שהשו"ע ס"ל דמד' הר"מ עפ"י הש"ס דילן מבו' דלא קיי"ל הכי.

[ובשבט הלוי ח"א ס' ר"ה פסק לדינא דלתנ' בסוכה (ל"ח.) נשים חייבות בהלל בחנוכה, ולהנ"ל אין שום הוכחה מתו', שאין למדין ההל דחנוכה מהלל דליל פסח, ואדבריה כבר הביא מדברי השדי חמד בשם הבנין שלמה להוכיח מד' הר"מ לפטור, ולהנ"ל אין הוכחה שתו' חולק וכנ"ל, וכן משמע למעשה בביה"ל ס' תכ"ח שלא מצא ההל שנשים חייבות בו חוץ מההלל דלילי פסחים עיי"ש.

ויעוי' בתענית כ"ח: דמבו' שם להדיא ברש"י שהלל דחנוכה תקנת נביאים, ורש"י לשיטתו בפירושו בגמ' בפסחים ק"ז:, אכן יעוי' בתו' שם דבתוך דבריהם נתקשו בטעם שאומרים ההל שלם בכל יום, ומ"ש מח' ימי פסח, ותי' דמחמת התחדשות הנס בכל יום נעשה יו"ט בכל יום, ודמי לסוכות שמתחדש יו"ט בכל יום, ואם ההל דחנוכה מצד הנס ולא מצד היו"ט בלא"ה לק"מ, ובהכרח דס"ל שהכל מצד היו"ט וכלשונם שנחשב ליו"ט בפנ"ע בכל יום מימי החנוכה, ודו"ק].

ולפי"ז א"ש היטב הטעם שנשים פטורות, שהרי זה ממש מ"ע שהזמן גרמא, שמחמת היו"ט הוא בא והו"ל מ"ע שהזמן גרמא שנשים פטורות, ואדבריה שצריכים אנו לבאר טעמא דהדלקת הנרות וקריאה"מ שאינו בגדר מצוות שמחמת היו"ט, ויבו' להלן בעז"ה.

ג. והנה בגמ' ר"ה י"ח: נח' רב ורבי חנינא לעומת ר' יוחנן אי בטלה מגילת תענית או לא, והק' בגמ' מברייתא דר"א ור"י שלא הסכימו שיגזרו תענית בחנוכה, והרי חנוכה הוא יו"ט דמג"ת, ותי' דשאני חנוכה דאיכא מצווה, והק' שתבטל איהי ותבטל מצווה, ותי' דשאני חנוכה שמפרסם ניסא עיי"ש. ולפ"ר יפלא וכי הוצרכו לברייתא של מעשה בר"א ור", ולא ידעו שכל ישראל מדליקים נרות, והרי גם זה גופא מה שמתרץ לו דאיכא מצווה, והיה לו להק' מלכתחילה והא חנוכה שלא בטל מצוותה ואמאי לא בטל, אך עיי"ש בתו' וריטב"א מש"כ בזה, והמבו' מדבריהם שבוודאי

מלשון השו"ע שכתב, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעה"ח, ומשמע שמהשקיעה רשאי להתפלל לכתחילה, אבל זה אינו, שכבר כתב במ"ב ס"ק ט' דלאו דוקא הוא אלא הכוונה צאה"כ, שהרי בין השמשות הוי ספק לילה, ואמנם ראיתי בשו"ת אור לציון (ח"ב ט"ו, ו' בביאורים) שמדייק מל' השו"ע דאפשר להתפלל ערבית לכתחילה בשקיעת החמה, אולם לענ"ד מלבד שאין זה כהמ"ב [ועי' ג"כ במ"ב סימן רס"ח סוף ס"ק ג' שכתב להקל בזה רק בשעת הדחק ובע"ש], עוד צ"ע מה טעם הוא זה דהא הוי ספק לילה, ואת"ל דספק דרבנן לקולא הרי צ"ב, שהרי האור לציון בח"א (או"ח כ') ובח"ב (ט"ו, ד') מתיר להתפלל מנחה לאחר השקיעה בבין השמשות, וא"כ שוב הוי זה תרתי דסתרי, שמתפלל מנחה וערבית באותו זמן, ואכמ"ל.

י. לכן הנלענ"ד שא"צ ליכנס בפירצה דחוקה, ורשאי להדליק נ"ח בצאה"כ ואח"כ יתפלל ערבית אימתי שירצה. וכן שמעתי מהגרב"צ אבא שאול זצ"ל בקלטת שאמר על עצמו שג"כ הוא ז"ל אינו מחמיר בזה להתפלל ערבית דוקא קודם ההדלקה, אלא שהוא ז"ל ביאר הטעם מאחר וחכמים תיקנו זמן ההדלקה בצאה"כ, א"כ א"א לומר שאז יהא זמן ערבית, שהרי תיקנו על אותו זמן. ודבריו ז"ל ברורים. אלא שלשיטתו דאפשר להתפלל ערבית בשקיעה נסתלקה סברא זו, שהרי יכול להתפלל ערבית בשקיעה, והבן [ואכן מי שבלאו הכי נוהג אף בשאר ימות השנה להתפלל ערבית אחר פלג המנחה או בשקיעה, צריך גם עכשיו להתפלל ערבית קודם ההדלקה וכבדו שידליק בזמן]. והן עתה נדפס שו"ת אור לציון ח"ד, ושם ג"כ כתב בדברים הנ"ל, ויעו"ש עוד.

יא. ואמנם יש מקום לדון דהיום שהרגל לא כלתה עד זמן מאוחר, א"כ אפשר שיתפלל ערבית אח"כ בזמנו בצאה"כ או אח"כ, וידליק אח"כ, אבל ידוע שאין זה ברור כלל בפוסקים שהיום נשתנה הדין דחצי שעה [ובכל אופן אין נראה שיתפלל ביחיד בשביל זה, דתדיר הוא רק דין קדימה, ורואים בשו"ע שכתב להקדים נר חנוכה לנר שבת, אף שדעת מרן בסי' רס"ג שבהדלקת נר שבת אינה מקבלת שבת, מ"מ לחומרא כתב כן, ולא חש לקדימה, וה"ה כאן אין לו להפסיד תפלה במנין בשביל תדיר].

יב. ובהיותי בזה דע דלפי כל האמור נראה להעיר בד' האור לציון ח"ג שכתב לחדש דאם מתפלל ערבית מאוחר, יספור ספירת העומר מיד בצאה"כ, משום דין תמימות, ולענ"ד למש"נ דדין תדיר חל גם אם אינו רוצה להתפלל עכשיו, ועם כל זה רואים שמקדימים ערבית לספיה"ע, אי"כ ש"מ שערבית קודם לספירת העומר, ומעתה אף אם מתפלל מאוחר ג"כ תפילת ערבית קודמת לספיה"ע, ודוק.

הרב בן ציון רפאל גרינהויז

כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש ב'

ביסוד תקנת יו"ט דחנוכה ובגדר תקנת ההל דחנוכה (סימן עת"ר)

א. בגמ' שבת כ"א: מאי חנוכה דת"ר וכו' דלא למספד בהון ולא להתענות בהון וכו', לשנה אחרת קבעום יו"ט בהלל ובהודאה, ופי' רש"י דההל היינו כפשוטו לומר ההל, והודאה היינו לומר עה"נ [ובד' הר"מ י"מ שפי' הודאה הדלקת הנרות שכן לא הזכיר הודאה והזכיר הדה"נ, ועי' בנימוקי מהרא"י שבילקוט מפרשים בסוף הר"מ]. וצ"ע, א', אמאי הוצרכו לשנה אחרת, דאטו באותה שנה לא אמרו ההל, ועי' פסחים ק"ז. דמיד כשנגאלין מן הצרה צריך לומר ההל, ועוד יל"ע אמאי לא נזכר כאן הדלקת הנרות [ועכ"פ לשי' רש"י וגם בד' הר"מ לא ברירא שהפי' כנ"ל, וי"ל שלא הזכיר הודאה שכונתו לעה"נ והזכירו בהלכות ברכות, ומש"כ ימי שמחה הוא כמו שאי' בברייתא תחילה ובר"מ בהמשך דקאי על איסור הספד ותענית, וק"ל]. וצ"ע.

וברמב"ם פ"ג ה"ג כתב שימי חנוכה אסורים בהספד ותענית כפורים, והדלקת הנרות בהן מצווה כקריאת המגילה בפורים, וצ"ב מאי אתא לאורויי בהדמיון הלזו ומאי נפק"מ, ועוד דלכאו' יותר יש לו לדמות ההל לקריאה"מ, וכדאמרנין בערכין י': מגילה דף י"ד שקריאתה זוהי הלילא, אלא שבאמת להלן ה"ד פתח הר"מ דכל החייב בקריאה"מ חייב בהדלה"נ, ולכאו' נראה דזהו גופא כוונתו דלהכי הוא שדימה ביניהם שכל החייב בזה חייב בזה וכלל בזה אנשים נשים וכו' כמבו' בפ"א ממגילה ה"א, ובאמת טעם א' לשניהם שהרי בשניהם קאמר ריב"ל שנשים חייבות משום שאף הן היו באותו הנס. עי' שבת כ"ג. לגבי נ"ח ומגילה ד'. לגבי קריאה"מ, וא"כ הדמיון ברור, ולהכי נמי לא דימה ההל לקריאה"מ, דהרי ההל נשים פטורות כמבו' בגמ' סוכה (דף ל"ח.), ולא חילקו שם בגמ' ובפוסקים ס' תכ"ח בין ההל דחנוכה לשאר ההל, ועי' ל' הביה"ל ס' תכ"ח (וכדלהלן) שמשמע להדיא שנשים פטורות מההל דחנוכה, וא"כ לא דמי ההל לקריאה"מ כי אם הדלה"נ וקריאה"מ הם שדומים וכמוש"נ, אלא שהא גופא טעמא בעיא דלכאו' אמאי לא נימא גם לגבי ההל דנשים יהיו חייבות שאף הן היו באותו הנס, והא גופא טעמא בעיא אמאי רק הדלה"נ כקריאה"מ ולא ההל, וצ"ע.

וביתר צ"ע דהרי התו' בסוכה ל"ח. הק' דאיך אמרינן התם דנשים פטורות מההל ואין יכולות להוציא אנשים, והרי בפסחים ק"ח. אי' שחייבות בד' כוסות, ומסתמא נכלל בזה אמירת ההל שהכוסות באין על הסדר, ותי' דשאני ההל דליל פסח שחייבות משום דאף הן היו באותו הנס, וזהו גופא הטעם שחייבות בד' כוסות, עיי"ש בפסחים, וחזינן דאף לגבי ההל שייכא סברא זו, וריב"ל גופא דקאמר הכי במגילה והדלה"נ קאמר הכי בד' כוסות וההל דליל פסח, ואמאי לא יאמר כן גם להלל דחנוכה [ויל"ע עוד דלכאו' גם לגבי ההל דיו"ט ראשון של פסח נימא הכי, דהרי היו"ט בגלל צי"מ שאף הן היו באותו הנס, וההל דיו"ט כו"ע מודו דפטורות], וצ"ע.

ליום דווקא, ולזמן תמידין ומוספין, וכמו שאנו אומרים לאחר התפילה שבמקום הקרבן, ומשא"כ ליל הסדר שאינו בזמן התפילה כלל שאינו בזמן קרבן, וק"ל].

ובדוחק י"ל שבאמת יסוד הדין דבעינן יו"ט הוא דבעינן יום שמחה יתירה, ועי' בקונטרס חו"מ להגרח"א, וזהו גדר מקודש לחג, ועי' אמרינן דחביבות הנס נמי משווי ליה יום שמחה יתירה, ששייך בו הלל, אך עדיין צ"ע בזה.

[ובאמת שלד' רש"י וראב"ד ז"ל דמה שהוצרכו בשבת כ"א. לתקן אמירת הלל, באמת לא הוצרכו אלא לקבוע שזה נחשב נס שצריך לומר עליו שירה, והוא נכלל בתקנת הנביאים, וצ"ע [ואולי י"ל שקבעו למצות הדלקת נרות שיחזור ויתפרסם הנס, וממילא שייך לקבוע לדורות לומר את ההלל, וצ"ע, וגם צ"ע אמאי נצרך שם יו"ט לגבי הלל זה, וצ"ע].

***

חנוכה ע"ש חנוכת המזבח (סי' עת"ר)

א. בגמ' שבת (כ"א ע"ב) מאי חנוכה וכו' דלא למספד ולא להתענות וכו', ובהמשך מייתי מעשה נס פח השמן, וסיימו בברייתא דקבעום יו"ט בהלל והודאה, וברמב"ם אי' שקבעום ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות [וידוע שהר"מ פ' כן ענין הודאה, ועי' בסוף הלכות חנוכה, ובמק"א נת' דע"כ להרמב"ם גדר מוסיף והולך הוא ע"ד מעלין בקודש, ולא מטעם היכר לימים הנכנסים וכדפי' הגר"א, ושיטתו להיות מוסיף בשבח הקל וההודיה לו ית"ש, כמוש"כ שם בסוף הלכות חנוכה, ואכמ"ל]. ופי' מהר"ם מרוטנבורג הובא בטוש"ע סי' תר"ע, דזה כל עיקר תקנת היו"ט דחנוכה להיות ימי שמחה לומר בהן הלל והודאה מתוך שמחה, ופי' הדברים שצריך לשמוח בנס דרק עי"ז אפשר להודות כמו שצריך להודות, שרק מי ששמח בחסד השי"ת יכול לומר תודה מכל הלב, לפי שמעריך את הטובה ושמח בה. [ונודעו ד' הגר"ז דבעינן תורת יו"ט לומר הלל, ואכמ"ל]. וע"כ כתבו דליכא דין משתה ושמחה בחנוכה, דלא נתקנו לסעודות וכו', שזה כל צורת השמחה דחנוכה שמבטאים את השמחה בפעולות הנפש, והשמחה היא שמחת הנפש ולא שמחת הגוף.

ובטעמא דמילתא כ' בלבוש ומובא במ"ב סי' תר"ע לפי שלא היו גופות בני" בסכנה, שהרי אילו רצו להמיר דתן לא היו הורגין אותן, ונמצא שרק הנפשות היו בסכנה, וע"כ עיקר השמחה היא שמחת הנפש על הזכות לעבוד את ד' ולשמור תורה ומצוות וכו', וע"כ מבטאים את השמחה בפעולות הנפש שהשמחה מורגשת בנפש בלבד, עכ"ד.

ואמנם מהרש"ל ביש"ש תמה ע"ז מאוד דהרי בודאי דעבדינן סעודות לרגל הזכות לעסוק בתורה ובמצוות, שהרי זה כל סעודת ברי"מ ובר מצוה וסיום מסכת, שבודאי יש לנו לעשות סעודה לכבוד הזכות לעבוד את ד' ולשמוח שמחת הגוף ג"כ, ומה הטעם שלא ישמחו בחנוכה ג"כ בשמחת הגוף על הזכות לשוב ולהדליק את המנורה ולעבוד בביהמ"ק ולשוב לעסוק בתורה ובמצוות וכו' [הגע בעצמך קידוש החודש וברי"מ ושבת ועסק התורה עושין עליהן סעודה, וכשרצו לבטלם ובנס זכינו לקיימם אי"ז סיבה למשתה ושמחה], והוא לכאו' פלא.

[ובט"ז הוסיף לתמוה דסו"כ אחרי שלא נכנעו ליונים היה גם הגוף בצרה ובמצוקה, ויש לנו לשתף אותו ג"כ בשמחה, שגם הגוף יש לו לשמוח בישועה].

ורמ"א ולבוש כתבו דמ"מ י"א שיש להרבות בסעודה כיון שבימים אלו היה חנוכת המזבח, ודבריהם תמוהים לפו"ר, דהא גם חידוש בנין המזבח וחנוכת המקדש והעבודה ג"ז עובדת הנפש, ומ"ט חידוש הדלקת המנורה ועסק התורה וכו' אינו סיבה למשתה ושמחה, וחנוכת המקדש זה כן סיבה לסעודה, דמ"ש זה מזה. ויעוי"ש בדרכי משה שכ' דיש סתירה, דבמגילת תענית - ובמדרש משמע דטעם חנוכה ע"ש חנוכה המזבח, ובגמ' מבוי שהוא ע"ש נס המנורה וכו', ובע"כ דחלקים המה, דע"ש חנוכת המזבח קבעו ימי משתה ושמחה, וע"ש נס פח השמן וכו' קבעו הלל והודאה, ולפו"ר יפלא מה הם ב' דברים אלו, דלכאו' הכל ענין א' ומ"ש זה מזה, וצע"פ. ואגב אורחא, הנה במגילת תענית שם משמע דמצד הנס של פח השמן לא היו עושין יו"ט כי אם מצד חנוכת הבית, ומצד זה ה' שורת הדין שיעשו ז' ימים כבימי שלמה, אלא לפי שבני חשמונאי נתעסקו ח' ימים עושין ח' ימים, ואותן ח' ימים לא נתפרש שחגגו, אלא שח' ימים עבדו לתקן ולשפץ וכו'. ומשמע דעשאוהו בשמחה עד כדי שזה נחשב שחגגו ועשוש יו"ט, ולזכר זה עושין יו"ט ח' ימים בזה"ז, ועי'.

ויש להתבונן עוד דרמ"א ולבוש והגר"א שם בסי' תר"ע כתבו ע"ז ד' המדרש דהמשכן נגמר בכ"ה כסליו, והמתין הקב"ה עד ניסן ושילם הקב"ה לכסלו את ימי החנוכה, ולכאו' מה להם להביא סמוכין מהך דרש, דאטו בלי אין לנו מקור על כך שחידשו את המזבח וכו' כמבוי' במשניות מדות ובמגילת תענית ועוד, ומה מוסיף לנו מה שזה תשלום לחנוכת המשכן במדבר, וצ"ב [ובלבוש כתב שזה שמחה על חנוכת המשכן במדבר, ובמלבושי יו"ט תמה ע"ז דלמעשה לא עשו חנוכת המשכן במדבר בכסליו, והיה לו לומר שלמדו לעשות שמחה בחנוכת בית חשמונאי ממה שעשו במדבר בחודש ניסן, וכך נר' שפי' באמת המ"ב (סי' תר"ע), אך אי"ז משמעות ל' הלבוש, וכונת לשונו לפי פשוטו צ"ב].

ב. והנה בסי' תרפ"ד (סעיף א') אי' לדינא דמתני' בפרק בתרא דמגילה דבחנוכה קוראים בנשיאים, ובשו"ע כ' דמתחילין מברכת כהנים, ורמ"א כתב דמתחילים מביום כלות משה, וטעם השו"ע לפי שהנס נעשה ע"י הכהנים, ובטעם הרמ"א ציין הגר"א לדברי המדרש שהביא בסי' תר"ע שהמשכן נגמר בכ"ה כסליו וכו', וצ"ע דמה זה טעם שלא לומר ברכת כהנים, דמ"מ שפיר קאמר השו"ע דזה מרמזו על מה שהנס נעשה ע"י הכהנים, וצ"ב.

עוד פליגי התם השו"ע והרמ"א, דלשו"ע קוראים תלת גברי ביום הראשון וכן בכל יום [ובכף החיים הביא מחיד"א דה"ה ביום השמיני קוראין שלשתם ביום השמיני, ורק אח"כ מוסיף השלישי עוד פסוקים עד כן עשה את המנורה, וכן מנהג הספרדים הנוהגים כהשו"ע], אבל לרמ"א קורא השלישי מיום שלמחרתו כדי שלא לחזור על מה שכבר קראו שנים שלפניו, והנה באמת ד' השו"ע סוף סי' קל"ז דבעלמא אם אחד קרא את מה שכבר קראו לפניו ולא הוסיף עוד פסוקים חוזר וקורא בברכה, דזה לעיכובא שיקרא פסוקים חדשים, ובע"כ דהכא שאני דאי אפשר, וכמו בסוכות שא"א לקרוא קרבנות של מחרת, וה"נ א"א לקרוא בנשיא של יום אחר, וכיון שא"א ע"כ חוזר וקורא מה שכבר קראו, אך לכאו' הרמ"א פליג וס"ל דזה לא מיקרי אי אפשר דשפיר אפשר לקרוא למחרתו, דהא בלא"ה לא היו קרבנות הנשיאים בחנוכה, ויום ראשון ושני וכו' היינו א', ב' ניסן וכו', וא"כ כך לי קריאת קרבן יום הראשון כקריאת קרבן יום השני, וע"כ מיקרי אפשר, וסברת השו"ע דקרי לי' א"א צ"ב.

[והנה לכאו' אם קראו בטעות של יום המחרת לכאו' תלוי בפלו' שו"ע ורמ"א, ובמ"ב פסק דאין מעכב, אלא שמקורו ממרכי יוסף שלכאו' ס"ל כשו"ע, וצ"ע. אך לכאו' זה רק לפי הרמ"א, ולא לשו"ע, ועי'].

ויל"ע דבא"י הנהיגו תלמידי הגר"א כהשו"ע לפי שד' הגר"א היתה כהשו"ע, וזה מן הדברים שקבלו עליהם תלמידי הגר"א את מנהג הספרדים לפי שהוא כד' הגר"א, אך לכאו' לפי"ז היה להם לקרוא ביום ח' ג' גברי ביום השמיני וכד' החיד"א, וצ"ע מה שנהגו בזה לקרוא לשלישי ביום התשיעי, דלכאו' הסוברים כן נהגו כהרמ"א, אך הגר"א דס"ל כשו"ע ה' לו לנהוג בזה לגמרי כהשו"ע וכדכ' החיד"א בדעתו, וצ"ע.

ג. ואשר נר' לומר בזה בעוהש"י דיעוי' בב"ח בריש סי' תרפ"ד, והעולה מדבריו, דיש ב' דרכים לבאר טעם קריאת הנשיאים בחנוכה, דרש"י פי' משום שבימים אלו ה' חנוכת בית חשמונאי, אך בטור פי' עפ"י הפסיקתא לפי שימים אלו הם תשלום לחנוכת המשכן וכדאי' בפסיקתא הנ"ל, ומבואר להדיא מדבריו דזה ב' דרכים נפרדים.

והיינו ד"ל דבאמת ימי חנוכה המה ימי חנוכת בית חשמונאי, ואנו קוראים בתורה מענין חנוכת המשכן דאף שלא היה בימים אלו, אך יש ללמוד מחנוכות המשכן לחנוכת בית חשמונאי שבא זה ללימד על זה, וע"כ מיקרי מענינו של יום, אך יל"פ שבאמת ענינו של יום הוא חנוכת המשכן, וע"כ קוראים מענין זה, ולפי שבימים אלו נגמרה מלאכת המשכן ושורת הדין היתה שיחגגו בכסליו חנוכת המשכן, ואנו מקיימים ד"ז בחנוכה.

ויסודן של דברים לפי שיש לחקור בביאור ד' המדרש שבא החודש כסליו בתרעומת, והקב"ה שילם לה בימי חשמונאי, האם הביאור שהקב"ה החזיר לה דבר אחר תמורת חנוכת המשכן, דהיינו שיחוגו חנוכת בית חשמונאי חלף חג חנוכת המשכן, או דילמא דמימי חשמונאי ואילך חזרו לחוג את חנוכת המשכן בחודש כסליו [והטעם יב' להלן בעזר השי"ת].

ונר' דבהא קמפילגי, דד' השו"ע דעיקר היו"ט והקריאה"ת הוא מענין חנוכת בית חשמונאי ואנו קוראים בתורה דברים שיש ללמוד מזה לדידן, ובפרט שבאמת חנוכה זו מרומזת בהך קריאה"ת, ולפיכך הסמיכה תורה ברכת כהנים לקרבנות הנשיאים ופרשת בהעלותך בסופו, שכ"ז לרמז על חנוכת בית חשמונאי, שיהא ע"י הכהנים זרעו של אהרן, וע"כ ס"ל לשו"ע דמתחילים בברכת כהנים, ומאיך ס"ל דבאמת יום א' מרמז גם על יום א' דחנוכת בית חשמונאי וכן יום ב' על יום ב', ולפיכך מיקרי קריאת כל יום בימוז ענינו של יום, ולפיכך צריכים כל הג' קוראים לקרוא בענין אותו יום דייקא, דהכא מרומז חנוכת הבית של יום זה, ודו"ק.

אכן הרמ"א ס"ל דאנו חוגגים חנוכת המשכן בזה"ז, ולפיכך אין שום שייכות בין מה שעשו ביום א' ניסן ליום א' דחנוכה [ולהלן יב' דבאמת חנוכת המשכן דידן הוא בחי' אחרת מחנוכת הנשיאים], אלא שאנו קוראים מענין היו"ט שהוא שמחת חנוכת המשכן, וע"כ שורת הדין דלא איכפ"ל איזה נשיא קוראים, ולפיכך אין היתר לחזור על מה שכבר קראו, ולפיכך אין סיבה לקרוא ברכת כהנים לפי שאין אנו קוראים מענין חנוכת בית החשמונאים, כי אם לשמחת חנוכת המשכן אנו קוראים בתורה.

ד. ויעוי' בביאור הגר"א שכ' דרמ"א אזיל לשיטת' בסי' תר"ע בנידון הסעודות, ולפו"ר דבריו תמוהים דמה ענין זה לזה. אכן להאמור א"ש, דזהו הנידון דכ' הרמ"א לגבי הסעודות וכדפי' תלמידו הלבוש דהסעודות לשמחת חנוכת המשכן שבמדבר, וביאור הדברים, דבודאי שמחת חנוכת הבית והמזבח וכלי שרת שבבית חשמונאי היה לחכמי ישראל גילוי שרצון ד' שיחוגו ד"ז בפעולות הנפש דוקא, וזה כולל הכל בין נס פח השמן, בין חזרת העבודה, וחיונך המזבח וכלי שרת, ובין חזרת עסק התורה וקידוש החודש וכו'. וע"כ בודאי שאם משום חנוכת המזבח דבית חשמונאי אין בזה סיבה למשתה ושמחה יותר מנס פח השמן והניצחון וכו', ולזה הוצרך הרמ"א לומר דאנן חוגגים שמחת חנוכת המשכן, וזה בעיא סעודה, והיינו שבודאי חנוכת המשכן בעיא משתה ושמחה, ושלמה המלך ביטל צום יוה"כ, לצורך שמחת חנוכת הבית, ויליף לה מקרבנות הנשיאים שדחה שבת, ומינה ילפינן שמחת סיום לגמרה של תורה וכו', דרק על מה שאירע באותו דור היה גילוי רצון ד' שנתגלה לחכמי ישראל שרצונו ית' שיציינו את זה בפעולות הנפש, ויוקבע לדורות בשמחה המורגשת לנפש [ויעוי' בב"ח שביאר שהוא לפי שעיקר החטא ה' בנפש, והזכות ה' בגלל שהתאמצו במס"י, וכונתו שהחטא ה' בלב דנתרשלו בעבודה אינו במעשה אלא בהרגשת הלב, והמס"ינ בא לבטא תשובת הנפש, ויעוי' בט"ז שגם השי"ת עשה הנס היותר נגלה מכל הנסים בדבר הנוגע לנפש, ובזה הראה להם השי"ת, שרצונו שיחוגו חג זה בהרגשת הנפש ובפעולות המורגשות לה ומשפיעות עליה], אבל על חנוכת המשכן

לא ה' גילוי זה, ולפיכך חנוכת המשכן שפיר בעיא משתה ושמחה, וזהו שכ' הגר"א דרמ"א אזיל לשיטתו, דלהרמ"א שאנו חוגגים שמחת חנוכת המשכן ע"כ שייכא נמי סעודה, וע"כ גם גדרי קריאה"ת לפום דרכו אינו לקרוא דברים המרמזים ומלמדים על חנוכת בית חשמונאי, אלא זהו ענין בפנ"ע לקרוא ולחוג את שמחת חנוכת המשכן, וא"ש היטב ד' הלבוש והרמ"א, ודו"ק.

ה. אלא דלכאו' הדבר צריך ביאור, דמה שייך לחוג היום שמחת חנוכת המשכן, וכאשר תמה החיד"א ז"ל בדרוש לחנוכה שבסוף ספר דברים אחדים, דעיין שם שחקר בטעם שם חנוכה, דהר"ן פי' ע"ש חנו כ"ה, והמהרש"א פי' ע"ש חנוכת המזבח וע"ש חנוכת המשכן, והחיד"א תמה דמה שייך לחוג את חנוכת המשכן. והמליץ ע"ז לשון הפסוק, ויתהלך "חנוך" ואיננו, שמה שייך להתחיל לחגוג שמחת חנוכת המשכן בעת אשר כבר אין משכן, ולבסוף מסיק דעל שמחת חזרת העבודה שייך שפיר לחוג ולקרוא לזה חנוכה, עכתו"ד [ולהלן כ' ביאור קושיותו].

ואשר נר' לבאר ד"ז בעוהש"י, דהנה אי' בחז"ל שחלשה דעתו של אהרן כשלא הקריב קרבנות הנשיאים, ואמר לו הקב"ה שלך גדולה משלהם, ופי' הרמב"ן ריש פרשת בהעלותך, דהכונה כלפי מה שיזכה שמזרעו יהיו בני חשמונאי, שיזכו לחנוכת בית חשמונאי, ועי"ז תמשך הדלקת הנרות לעולם ע"י נרות חנוכה, וזה עדיף מקרבנות הנשיאים שאינו לעתיד.

וביאור הדברים, דהנה זה פשוט שהכונה לשמחת הנשיאים כשזכו לראות השראת השכינה, והדרך שמצאו לבטא את שמחתם בהשראת השכינה, והנה חזינון שגמרו לבנות המשכן בכסליו ועדיין לא זכו להקימו, והיינו שלא זכו להשראת השכינה עד לחודש ניסן בזכות יצחק ותפילות מרע"ה וכו', וד"ז התבטא בירידת אש מן השמים לאות שירדה שכינה לקבל הקרבנות, ונר' שגם אז היתה זאת שמחה זמנית, שכן כל ההשראת השכינה שבמשכן היה רק לזמן עד שחרב המשכן וכו', אכן הנה בנס חנוכה נעשה נס בנרות שזה עדות להשראת השכינה, ובנס חנוכה הראה חשי"ת לעם ישראל בזכות זרעו של אהרן, שגם בזמן החטא וההסתר, ובאותו זמן שהורשו היונים להכנס לביהמ"ק, באותה שעה לא עזבה השכינה הק' את בני", והשי"ת שמר להם כה"ז את פח השמן לעדות שהשכינה שורה תמיד בישראל, והנה באמת זה גילוי עומק נוסף בהשראת השכינה שבמשכן שאינו מתבטא רק באש שע"ג המזבח, ושאי"ז השראה זמנית אלא קשר עמוק ופנימי ונצחי, שהשכינה שורה בישראל ובכל צרתם לו צר, וד' עמדם שוכן אתם בתוך טומאתם ומחכה כה"ז לשובם. וגילוי זה והשמחה הזאת זכו אהרן וזרעו לגלות לכל בית ישראל, ונמצא שבזכות אהרן וזרעו זכינו בחנוכה לשמחה נוספת מתוך מבט חדש ומעמיק יותר על חנוכת המשכן, וזהו נחמתו של אהרן, וזהו פיוסו של הקב"ה לחודש כסליו, שעוד יחוגו את שמחת גמר בניית המשכן והשראת השכינה בחודש כסליו בחנוכה, ובזה נת' היטב משנת הרמ"א שאנו שמחים בחנוכה שמחת חנוכת המשכן וכמוש"כ, ודו"ק. וי"ל דגם השו"ע מודה לכ"ז, אלא דס"ל שכיון שהנידון על גילוי רובד פנימי ועמוק במשמעות השמחה של השראת השכינה, בע"כ אינו ניתן למשתה ושמחה כי אם לשמחה פנימית שמחת הנפש והשכל.

[ונתעוררתי לחשוב לפי כ"ז שבאמת פרשת בהעלותך הוא מענינא דיום השמיני שזהו המורה על כל הנ"ל, ובפרט על התוספת של יום השמיני לשמחת חנוכת המשכן, שכבר תמזהו ע"ז חז"ל במגילת תענית דאמאי שמחו ח' ימים, שזה יום א' יותר מימי שמחת חנוכת הבית בימי שלמה, יעוי"ש, ונודע הפי' כי יום שמיני מורה על נצחיות השמחה, וא"כ הרי זה מרומז בפ' בהעלותך, ולפי"ז א"ש דהשלישי יכול לקרוא מביום התשיעי כיון שקורא פרשת בהעלותך, אך זה בדרך דרש, ודו"ק].

והנה החיד"א ז"ל כנר' הוק' לו דמה שייך שיחגגו היום על העבר כשבשעתו לא חגגו, ושאני מכל דבר שבשעתו התחילו לחגוג וממשיכים לדורות, וע"כ נתיישב דעתו, דקאי על חנוכת בית שני, אכן באמת ראיתי בימלא פי תהלתך שהוק' לו דכל חנוכה קאי על דבר חדש ובבית שני תיקנו את הישן, ובשבט הלוי ראיתי שתמה דבשעתו לא חגגו כלל חנוכת הבית רק לאחר חנוכה, דרק אז גמרו לתקן ולשפץ וכו', וכדמפו' במגילת תענית שכל ח' ימים עסקו בכך.

אכן לדברינו א"ש, דזהו ימי שמחה על חנוכת המשכן, דעם מציאת פח השמן נתגלה להם עומק חדש במשמעות השראת השכינה דמשכן וחידשו שמחה, ומתוך שמחה זו תקנו ושיפצו את המקדש, שבמקום להסתובב שבורים ורצוצים מלראות את החורבן וההרס והטומאה שהשאירו היוונים, הרי שברגע שראו גילוי שכינה שמחכה להם קבלו כח עצום, כח של שמחה שנתן בהם את הכח והסייעתא דשמיא לשכלל ולחדש את ביהמ"ק, וזהו שמחה על השראת השכינה שהתחילה במשכן ולא פסקה ולא תפסק לעולמים, ושמחה זו היא השמחה שאנו שמחים בכל שנה, והיא נקראת חנוכה כי זה באמת ע"ש חיונך דבר חדש.

ואנחנו ג"כ בכל שנה בימים אלו צריכים להתחדש ולשפר מעשינו ודרכינו מתוך שמחה, שנהה ד' שוכן אתנו בתוך טומאתינו ושומר על נקודה הפנימית שבתוכנו ומחכה לנו שנשוב אליו, והוא מוכן לבא לעזרתינו אם רק נתאמץ מצדנו, ומתוך שמחה זו אפשר לראות ניסים ונפלאות בעניני רוחניות לשוב בתשובה שלימה אכ"י.

***

בטעם מנהג הנשים להמנע ממלאכה בזמן

שהנרות דולקות (סי' תר"ע)

יל"ע דלכאו' אם הטעם משום הכירא שלא יעשו מלאכה, מ"ט רק נשים נוהגות כך ולא אנשים, ומה ענין הטעם דנשים שנעשה נס על ידם לענין חשש והיכר שלא לעשות מלאכה, וצ"ב.

ב. והנה רבינו הגר"א פי' מקור לד' הרמב"ם, דבגמ' בפסחים קי"ב, מב' דדבר מועט לסעודת שבת אם אין לו לאדם צריך להתאמץ שיהיה לו אפי' למ"ד עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומשמע ליה להגר"א דמדמה לה התם כסוגיאי לד' כוסות שמודה ר"ע שיקח מן התמחוי, וה"נ לדבר מועט מסעודת שבת, והוסיף הגר"א דהרי אמרו דנ"ח קודם לקידוש וקידוש קודם לכבוד יום (וכמב' בגמ' שבת כ"ג: ובפסחים ק"ה:), וא"כ כ"ש דלנ"ח צריך ג"כ ליקח מן התמחוי [ומכאן מקור למכירת כסותו דחד דינא הוא וכןל], עכתו"ד. ויעוי' בביה"ל סי' רס"ג שהעתיק לד' הגר"א אלו לגבי נר שבת שצריך ליקח מן הצדקה או למכור כסותו וכו', דהא נר שבת קודם לנ"ח, וא"כ ילפינן לה בהך ק"ו גופא יעויי"ש.

אלא שלפ"ז לכאו' נמצאנו למידים לדינא דלסעודת שבת עכ"פ דבר מועט צריך לישאל על הפתחים או למכור כסותו וכו', ולא שמענו כיו"ב. ושו"ר בלשון הביה"ל בסוף דבריו בסי' רס"ג סעי' ב' דבסעודה ג' א"צ לישאל על הפתחים, ומשמע דלשאר סעודות צריך עכ"פ לדבר מועט, אך עדיין לא הזכיר דין מכירת כסותו בשביל סעודת שבת. ויעוי' היטב בסי' רמ"ב ס"ק א' דס"ל דאם אין לו פטור מכסא דהרסנא, וזה דלא כהגר"א, ואם לא ס"ל כהגר"א לכאו' נפל ק"ו בבירא. אלא שאולי המ"ב לא מסכים להגר"א בכל דבריו כי אם בק"ו נר שבת מנר חנוכה, אך נר חנוכה לדידיה נלמד ישירות מד' כוסות בלי החשבון של הגר"א דרך קידוש וסעודות שבת, אלא פירסומא ניסא מפירסומא ניסא, ושלום בית עדיף מפירסומא ניסא, וק"ל.

ג. ובביה"ל סי' תרנ"ו נתקשה בדין הרמ"א שם דא"צ להוציא יותר מחומש למצוות דאו', דאין יתכן דמצווה דרבנן צריך להוציא עליו ודדאו' לא צריך, והנה הרי שם לא שייך לא טעם של פירסומא ניסא ולא של שלום בית [ואי הווה ס"ל הכי גם לסעודת שבת וקידוש שפיר קשיא ליה, אך לפי דרכו אין מקום לקושייתו]. וצ"ל דפשיטא ליה שלא יתכן שמצווה דרבנן יהיה חיובו יותר ממצווה דאו', דככל שיהיה עניינה של הדרבנן גדול, מ"מ זה נשאר דרבנן וזה פחות חיוב מדאו', והרי בוודאי אם יודמן לפניו ב' מצוות דאו' או דרבנן כנ"ח או ד' כוסות, ואין לו אפשרות רק לא' מהם ושניהם מצווה עוברת, בוודאי מחוייב במצווה דאו' בלי ספק, וא"כ שפיר קשיא ליה להביה"ל, ודו"ק.

אלא שבאמת יעוי' סי' תרפ"ו ס"ק י"א דלאו מילתא דפשיטא היא עיישה"ה. ומ"מ להרמ"א לשיטתו התם בסי' תרפ"ו שפיר קשיא ליה להביה"ל, ודו"ק.

ומ"מ יעוי' בחי' רעק"א כאן שכתב כדבר פשוט דשאני נ"ח משום פירסומא ניסא דחמיר חיובה לענין מכירת כסותו יותר משאר מצוות דאו' [ועיי"ש מש"כ בשם הפמ"ג דלכאו' ס"ל כביה"ל], יעויי"ש היטב.

***

מה עדיף שבעה"ב יוסיף וילך בהדלקתו בכל

יום או שכל א' ידליק נר א' כל יום

במ"ב סי' תרע"א ס"ק י' כתב שאם אין ידם משגת ידליקו נר אחד בכל לילה, והוסיף בשעה"צ שע"ז יהיו בכלל מהדרין המדליקין נר לכל א' עיי"ש. ויל"ע דלכאו' הרי ידם משגת להיות חלק מהימים הראשונים כהמהדרין מן המהדרין, שהרי יש להם לכה"פ ט"ז נרות לשני בנ"א לח' ימים, וא"כ ביכלתם ליתן לבעה"ב לכה"פ לג' ימים ראשונים, וא"כ אמאי לא נימא דיהי מן המהדרין מן המהדרין בימים הללו, דהא חזינן דהידור דבעה"ב עדיפא מהידור דבני הבית, כמב' מדעת השו"ע דלעולם בכדי שיהא הבעה"ב מן המהמה"מ, וזה א"א אם בני הבית ידליקו דלא יהא היכר ע"כ אין שאר ב"ב מדליקין, ואינם מן המהדרין, וכיו"ב חזינן במ"ב סק"ה אפי' לד' הרמ"א דמי שאין ידו משגת עדיף שבעה"ב יהא מן המהדרין מן המהדרין, דהידור דידיה עדיף [וכ"כ במחצה"ש דהך דינא להרמ"א איצטרך, דלשו"ע כך היא עיקר הדין], ועוד חזינן דבעלמא אמרינן דחביבה מצווה בשעתה, והידור דהיום עדיף על הידור דלמחר, ואפילו אם עיי"ז לא יהא למחר מן המהמה"מ וכמב' בשעה"צ סק"ח דע"כ ידליק ביום א' בשמן זית אף שלא יהא למחר מהמהדרין, וחזינן דאיכא מעלה להיות מן המהדרין מן המהדרין כשמוסיף ביום א' אף שלמחר לא יוסיף ואפי' יגרע וכמב' במ"ב סק"ה, ושם מב' עוד דאמרין חביבה מצווה בשעתה, וידליק ביום ב' ב' אף שיכול להדליק ביום ג', ועכשיו עיי"ז ידליק ביום ג' א' [ואכמ"ל], והטעם בוודאי דאזלינן בתר חביבות מצווה בשעתה, וא"כ בענייננו ביום ב' ידליק בעה"ב ב' וכן ביום ג', ובני הבית לא ידליקו אף יום [כי אם ביום ד' בהנשאר], דהא חזינן דהידור דידיה עדיפא מדידהו, וחזינן עוד דהידור דידיה למחר עדיפא מהידור דידהו ביום ראשון, וד"ו מוכח מד' השו"ע שביום א' אין בני הבית מדליקין כדי שיהא לבעה"ב היכר למחר [וכאשר הוכיח אא"ז הגה"ח זצ"ל בסי' ס"ט וסי' ע"ב], וש"מ דהידור דידיה למחר עדיף מהידור דידהו ביום א', וא"כ אמאי כ' המ"ב שהם ידליקו כל א' נר ולא בעה"ב עד כמה שמתאפשר לו להיות מוסיף והולך, וצ"ע.

[והנה זהו ודאי שלא מסתבר לפרש שכוונתו שידליקו נר א' מלבד בעה"ב שיהא מוסיף והולך, דזה לא משמע בלשונו כלל].

ואולי נאמר שמעלת מהמה"מ דבעה"ב על בני הבית לא נאמרה אלא כשהיה כן בכל הימים, אך כשבאל"ה לא יהא כן בכל הימים עדיף לן שיקיימו בכל הימים מעלת מהדרין נר לכל א', אך בסברא קשה דאטו מי שמוסיף בלילה אחת ולמחר לא מוסיף פגם גם בהלילה הקודמת, דלכאו' היום פירסם ההוספה ולמחר לא פירסם, וא"כ הדרנא לקושיין דנימא שבעה"ב יהיה בכלל המהדרין מן המהדרין ביום ב', ג', ד', ובני הבית לא ידליקו כלל.

זה הווה סעודת מצווה, ובאמת שלכאו' בטעם זה סגי, ודומיא דסעודת בת ע"ה וכל כיו"ב, ונר' לכאו' בדעת הרמ"א דבדאי מה שנחשב לסעודת מצווה זה בגלל השירות ותשבחות, אלא שעדיין יש מקום לומר שזה רק כמין הכשר להפוך את הסעודה לסעוד"מ, אבל אולי היה עדיף שלא לעשות סעודה כלל ושלא נצטרך להפכו לסעוד"מ, ועי"ז הביא פי' ראשון דיש ענין שיהיה בימים אלו סעודה, אך עדיין אי"ז מספיק לאשוויי לסעוד"מ כי אם בגלל טעם ב' [נשו"ר שכבר נתעורר בזה אא"ז הגה"ח זצוק"ל בספרו סי' צ"ג יעויי"ש].

ושמעתי מא"א מו"ר הגה"צ שליט"א דבין לפי' א', ובין לפי' ג', גדר הדברים שהסעודה הכשר מצווה, שהמצווה היא השמחה והשבח וההודאה, אלא שלאדם קשה לו לעשות את זה בלי סעודה והסעודה מסייעת לזה, ולפי"ז העיקר התוצאה וצריך לשים לב לזה שלא יהא כהכשר בלי המצווה עצמה, ואמנם ביו"ט אינו כן אלא שהסעודה זה כבר התוצאה שזהו ביטוי לכך ששמחים, והסעודה אף בלי שום שיר ושבח וכו' נחשב למצווה [ועי' בספר חוט שני הלכות יו"ט מש"כ בזה בגדר דין שתיית יין ביו"ט עיי"ש], שבזה מראה ומבטא את שמחתו, וק"ל.

ג. ויש כאן מקום עיון בטעמא דהרמ"א משום חנוכת המזבח, חדא דאטו חנוכת המזבח עדיפא לן מן הישועה ונס הנרות שאין בהן סיבה לקביעת סעודה, וכאשר פי' המ"ב משום שזה נס נפשות, ועוד דאטו אילו היו שמחים בחנוכת הבית בחודש כסליו וכי היה בכך סיבה לתקן לדורות סעודה בימי כסליו, והרי אין אנו מצווים ואין ענין לעשות סעודות בחודש ניסן, וא"כ התשלום לחודש כסליו היה בסעודות שעשו אז בבית חשמונאי, ובהכרח דאה"נ שאי"ז סיבה עבורינו לעשות סעודה אלא כזכר לסעודות שעשו אז, ובזה א"ש גם קו' ראשונה שזה גדר של זכר בלבד, וא"כ מה זה משנה אם אז עשו סעודה מצד עצמה, כי חנכו המזבח שיש בזה גם ענין או בשביל תשלומין, דמה זה משנה עבורינו, דלדידן בלא"ה אי"ז מצד תשלומין כי אם מצד זכר בעלמא [ולכאו' גם עיקר מה דנת' דלהרמ"א אין בכך סיבה לאשוויי סעוד"מ, מתפרש עד"ז שאין כאן תשלומין אלא זכר לעבר, וזה בעצמו לא סעודת מצווה, וזה רק ענין לחפש דרך איך לעשות סעודת מצוה וכמוש"נ לעיל], וצ"ב.

ד. והנה מכבר אמינא דלא אשכחן חובת סעודה כשנעשה נס כי אם חובת הודאה כברכת שעשה נס או הגומל וכו', ובזמנינו נתפשט שיש מצווה לעשות סעודה או קידוש להודאה, וזה טעות, אלא שזה הזדמנות למצוא האנשים שיהיו פנויים לשמוע ולפרסם ולהודות בפניהם וכו', אך עצם הסעודה אינה חפצא של הודאה, ובלידת ילד אין דין סעודה, דסעודה לא אשכחן רק על זכות לקיים מצווה, וסעודת ברית אינה על שמחת הלידה אלא על הזכות לקיים מצווה, וע"כ בבת ליכא להא מילתא וזה פשוט, ולפי"ז הו"א דעל הישועה אין דין סעודה, אך על חנוכת המזבח שזה זכות לחנך את המשכן יש דין סעודה, ולדידן הוה זכר לאותן סעודות וכןל, אלא דאית לי פירכא על הך מילתא דא"כ היה לנו לומר דבחנוכה שזכו לעבוד את ד' ולקיים מצוות יהא דין סעודה, ובפורים שנושעו יהא דין מקרא מגילה דקריאתא זוהי הלילא אך בלי סעודה, ואנן איפכא קיי"ל, וצריך לחלק בין קביעת החפצא של יו"ט שהוא יום שמחה, ושמחת חנוכה הוא מורגש בנפש, ושמחת פורים מורגש בגוף, וע"כ חנוכה זה יו"ט של הנשמה, ופורים זה יו"ט של הגוף, והסעודות בפורים הם לא על הישועה אלא ממצוות היום שכך חוגגים את היום כי כך הגוף שמח, והלל דחנוכה הוא מצוות היו"ט דחנוכה שכך הנשמה חוגגת, וכך מבטאים את השמחה של הנשמה שכך צורת יקום היו"ט דחנוכה וכמוש"נ.

ומ"מ עדיין לא נתפרש מ"ש עצם הנס מחנוכת המזבח לענין הסעודה, דהא תרוייהו שייכי לנס וישועה לזכות לעבוד את ד', וא"כ מ"ש זמ"ז לגבי סעודה, וצ"ע.

***

דין עני בנר חנוכה ונר שבת [ושאר מצוות], ושיעור החיוב בנ"ח ונ"ש [ושאר מצוות] (סי' תרע"א ס"א)

א. הנה השו"ע כ' דלנ"ח חייב למכור כסותו וכו', עי' מ"ב, ומקור הדברים מהרמב"ם בהלכות חנוכה, ועי' במ"מ דיליף לה מק"ו דשניהם ענין פירסומא ניסא וכמוש"כ בביה"ל, ולא עוד אלא דהכא זה יותר פירסומא ניסא שהרי עיקר מצוותו לפרסם לאחרים, ומשא"כ בד' כוסות דקאתי לפרסם לעצמו וב"ב לחוד. אמנם צע"ג, דהרי הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה לא הזכיר דין מכירת כסותו לד' כוסות כי אם דין דגבאי התמחוי צריכים ליתן לו, ומאיךך בהלכות חנוכה לא הזכיר נתינת הגבאים כלל כי אם מכירת כסותו, ולפו"ר המה ב' ענינים נפרדים, דנידון חיוב לגבאים ליתן לו זה שאלה אם זה נחשב צורך והכרח או לא, ונידון דמכירת כסותו זהו שיעור בחיובו, והא קמן דהר"מ הזכיר בכל דבר ענין אחר, וא"כ ש"מ דלא שייכי אהדדי ואין ילפי' זה מזה [נשו"ר שכן הקשה אא"ז הגה"ח זצ"ל בסי' נ"ט]. ואולי י"ל דבאמת אם מי שאין לו פטור מן המצווה, א"כ ממילא אי"ז גדר של הכרח, אך אם גם מי שאין לו מחוייב למכור כסותו או להשכיר עצמו א"כ ממילא זה נחשב להכרח גמור שאי אפשר בלי זה, וממילא צריכים הגבאים ליתן לו, וע"כ שפיר תליין זב"ז [ועי' בביה"ל דבאמת גם הכא צריך ליתן לו מן התמחוי עיי"ש], וזהו שאנו אומרים דמצוות דפירסומא ניסא אינן עוד מצווה מעשית אשר זהו מצווה אם יש לאדם את האפשרויות לקיים המצווה, אלא שזה הכרח שא"א לאדם בלי זה [ושמא זהו פי' ד' המ"ב לעיל סוף סי' תר"ע להצריך לאונן להדליק נ"ח מה שלא שמענו בשום מצווה בעולם, ומשום שזה גדר של הכרח, וכמו שבמצוות וחי בהם ושמירת גופו הוא מחוייב גם כשהוא אונן, ועי' בזה].

ואשר נר' בזה דהנה באמת יעוי' בטור שמביא ב' מנהגים, או בעוד שהנרות דולקות, או כל היום, וד' הטור דבשניהם אין להתיר להם, ובב"י פי' טעם מנהג א' משום היכר, וטעם מנהג ב' לא פי', ולא עוד אלא שהשיג דלכאו' מותר להתיר להם שזה מנהג שאין בו סרך איסור, ויעוי' בבאיור הגר"א דזה רק על מנהג ב' ולא מנהג א', דמנהג א' יש בו סרך איסור, ומשום הכי בשו"ע העתיק מנהג א' ולא מנהג ב', יעוי"ש. ואמנם בד' הטור שהעתיק מנהג זה דכל היום, פי' הב"י דס"ל דאף שאין בו סרך איסור ג"כ אין להתיר בפניהם, ובט"ז והגר"א פי' בזה דהטעם דומיא דר"ח שעשו הנשים יו"ט לעצמם לפי שנעשה נס על ידם, אלא שבאמת אין בו סרך איסור, אלא דלהטור גם כזה מנהג שומעין להם, ואין להתיר להם דומיא דר"ח.

והנה לכאו' כל עיקר הך טעמא דיו"ט זהו רק להמנהג דכל היום, ורק בזה אמרינן להטעם דלפי שנעשה להם נס, לפי שזה סיבת היו"ט לנשים, ולפי"ז לכאו' להשו"ע דלא פסק כהטור, והמ"ב שהוסיף לשלול לגמרי אפשרות של מנהג כזה עיי"ש, אין מקום לטעם זה, דטעם השו"ע זהו מצד סרך איסור וכמוש"נ, אלא שלפי"ז כ"ש דצ"ע מדוע רק הנשים נוהגות במנהג זה.

ואולי י"ל דבאמת טעם דנשים שעשו לעצמן יו"ט וכדכ' הט"ז והגר"א, אלא שאנו אין מתירין להם את החלק שיש בו סרך איסור, דהיינו מה ששייך בו גם טעם דהכירא שלא להשתמש, אך אי"ז סיבה בפנ"ע לגזור כי אם סיבה שלא לבטל מנהגם, ועי' היטב.

ובזה יתפרש מה שנראה לענ"ד ברור לדינא דגדר המנהג בזה אינו סתם מלאכה, וגם אין גדרו שלא לעשות שום דבר שלא יחשבו שמשתמשים וכו', או להכירא שלא בעבור זה הדליקו, אלא שגדרו כמו שכ' בביה"ל בהלכות ר"ח סי' תי"ז דהיינו שלא יהא כיום חול לפי שזה גדר של יו"ט דומיא דיו"ט דר"ח, ודו"ק היטב.

ואגב אורחא צ"ע לשון השו"ע שכ' יש מי שאומר שאין להתיר להם, דכידוע זה מורה שזה חידוש שלא נמצא בעוד פוסק, דלכאו' כ"ז לגבי ד' הטור במנהג דכל היום, אך אחרי שבלא"ה השו"ע לא פסק כוותיה, וא"כ במנהג דחצי שעה אין שום חידוש בד' הטור שהרי זה מנהג שיש בו סרך איסור, וכדמשמע בב"י וכמפ' בהגר"א, בוודאי לית מאן דפליג שאסור להתיר להם, וצ"ע.

ובאמת שהי' אפשר לפרש כטעמא דיו"ט לנשים, ולא משום גדר וסייג שלא יבואו להשתמש, אלא שיהא בגדר של יו"ט שקבלו ע"ע הנשים, אלא שלא עשו את כל היום ליו"ט כי אם בזמן פירסום הנס, דאז הוא הזמן שמתפרסם שבחו של מקום, וקבעו יו"ט לאותה שעה, וע"כ שייך גם כשהנרות דולקות בחוץ, או כשהאשה לא בביתה [ולפי"ז יש ג"כ מקום לקבוע הזמן לפי נרות ביה"כ, וכמ"ש המ"א בשם מ"צ, אך המ"ב הכריע דלא כוותי], אך לפי"ז הוא מנהג שאין בו סרך איסור, וא"ש ל' השו"ע שזה רק יש מי שאומר שלא להתיר להם, ועי'.

ועוד י"ל בכ"ז שבדואי יסודו להכירא שלא יבואו להשתמש לאור הנר, רק שזה עצמו שורשו בחביבות מיוחדת שחיבבו הנשים את המצוה דהדלקת נרות, ופרסום הנס שעיי"ז, וע"כ גדרו עצמן ועשו סייג והרחקה שלא יבואו ללולז ח"ו בנרות ע"י השתמשות ואסרו ע"ע מלאכה, והך חביבות שחיבבו הנשים את הנרות זה מחמת שעל ידם נעשה נס. וק"ל.

***

סעודות של חנוכה (סי' תר"ע ס"ב)

א. הנה מצד עיקר הדין נר' לכאו' דכו"ע מודו שאין חיוב סעודה בחנוכה, וגם הב"ח שמדייק מלשון הרמב"ם שזה ימי שמחה אין מבואר שם דין סעודה [ועי' בהמשך]. וגם הרמ"א ודעימיה לא הזכירו אלא שזה קצת מצווה, וטעמא דמילתא כבר פי' היטב במ"ב, ויעוי' בלשון הב"ח והפמ"ג דמב' שגדר הדברים שעיקר התפקיד והמצווה בימים אלו להתחזק ולהתאמץ בעסק התורה וקיום המצוות ובאמונתו ית"ש ע"י שיהללו את ד' ויודו לו על הנהגתו אתנו, ועל חלקינו שזכינו לעסוק בתורתו ועבודתו וכו', וע"י שישמחו בזה, וזהו ימי שמחה דהרמב"ם, וע"י השמחה מתחזקים ביתר שאת וכו', וזהו שבגמ' בשבת שם מב' דעיקר מצוות היום בהלל והודאה, ומב' שיש מושג של יו"ט בהלל ובהודאה, דהיינו ששמחים [ולאהמור היינו ששמחים בלימוד התורה ועבודת ד'], ומכח זה מהללים ומודים ע"ז [ויש מצווה נוספת לעשות מעשה להראות ולפרסם הנס, וכמוש"כ הרמב"ם שזהו גדר מצוות הדלקת הנרות, אבל זה פרט מעשי, אך עיקר תוכן ומהותו של היו"ט הוא כמוש"נ].

אכן באמת הב"ח עצמו נתכזין לומר שיש חיוב סעודה בחנוכה, והיינו דמיייתי מד' המרדכי בשם רבינו יואל דס"ל דבשכח על הנסים בחנוכה חוזר, והאריך בזה הב"ח בסי' תרפ"ב ע"ש, אך מד' הר"מ אין לזה הכרח וכמוש"כ.

ב. והנה בטעם הקצת מצווה שיש בסעודה מצאנו לכאו' ג' טעמים חלוקים, דבב"ח וט"ז פי' מצד שזה ימי שמחה, ובדרכי משה הביא מרדכי שזה זכר לחנוכת המזבח, ועוד הביא הגהות שאם אומרים מזמורים נעשה סעודת מצווה, וגדר דין זה מתפרש בהגר"א דכל פעם שעושים סעודה בכדי לפרסם הנס או המצווה או כדי ליתן שבח למקום זה נחשב לסעודת מצוה [ואף שהיה מקום לומר דא"כ סעודה בשביל לפרסם סגי אף בלי זמירות, וא"כ זה פי' דבריו, אך עי' היטב בהגר"א שפי' בזה ד' הרמ"א בטעם לומר זמירות, וא"כ משמע דבלא"ה אי"ז נחשב סעודה לפרסם הנס, דזה רק אם בסעודה מדברים על הנס שזה גדר אמירת שירות וכו'].‏

והנה מד' הרמ"א אף שבתחילה הביא הפי' של זכר לחנוכת המזבח, מ"מ נראה דלא ס"ל דסגי בזה, וכאשר הוסיף ונוהגין, ופי' במ"ב דבצירוף

ואולי יש לחדש דבאמת כל מעלת בעה"ב על פני בני הבית זהו דווקא בכסף שלו, אבל בכסף ידיהו אינהו עדיפי, ונפק"מ שאם בעה"ב אין לו כסף להיות מוסיף ואילך אין ב"ב צריכים ליתן לו, ויכולים לומר אדרבה רצונינו להיות מן המהדרין נר לכל א', וממילא יל"פ ד' המ"ב ככה"ג שהכסף של בני הבית.

אלא דלפ"ר איכא למשדי בה נרגא, דהנה לכאו' לשו"ע חזינו דבעה"ב מדליק ולא בני הבית, כדי שיהא היכר, ואפי' בלילה א' אין מדליקין כדי שיהא לבעה"ב למחרת היכרא, ולכאו' הרי הם רוצים להדר, ואטו אם יש להם כסף יאמרו לו רצונינו להדר להיות מן המדליקים נר לכל א', ואולי נאמר שבעצם היותו בעה"ב יש לו זכות על פניהם, אך עכ"פ קשה לומר דבאופן שאין לו כסף ויש להם כסף יאמר השו"ע שיהיו מהדרין המדליקים נר לכל א', ולכאו' נר' הביאור בד' השו"ע דהרי כשבעה"ב מדליק נר הו"ל נר איש וביתו, וכשהוא מוסיף והולך הו"ל ג"כ נר איש וביתו, וחשיבא שגם הם נעשים עי"ז מהדרין מן המהדרין, וממילא בכלל עדיפותא דמהמה"מ על מהדרין ככלל שיתנו הכסף לבעה"ב שהוא יהא מוסיף והולך. ונר' דלשו"ע בוודאי עדיפא לן להדליק בימים שאפשר בהוספה, אף שבשאר ימים לא יהיו עי"ז בכלל המהדרין כלל, דלא ישאר רק נר א' לכל הבית [ויבואר הדבר יותר לפי מה שהוכיחו דש"י הר"מ ותו' דדינא דמהדרין אינו שבני הבית ידליקו, אלא שבעה"ב מדליק כנגד כל בני הבית, ועדיפא לן הדלקה כנגד מספר הימים שיש בו פירסום הנס מהך הידור, ועדיפא לן הידור דהיום ע"פ הידור דלמחר וכמוש"ג, ואין מקום כלל לנידון הנ"ל שבני בית רוצים להיות מהדרין, שהרי בלא"ה אי"ז הידור שלהם יותר מאשר לבעה"ב, ומאיך כשבעה"ב בכלל מהדרין מן המהדרין הרי זה גם הידור ידיהו, והנידון רק איזה הידור עדיף].

וכיון שכן לכאו' נמצא להדיא דלא כמוש"כ דתלוי אם זה כסף של בעה"ב או שלהם, אכן נר' דכבר נת' במק"א דרמ"א פליג בהא גופא על השו"ע, וס"ל דדינא דמהדרין שכל א' ידליק בעצמו ויהא מן המהדרין במצוות, ובאמת שלדבריו נמצא דהדלקה ידיהו אינה הידור של בעה"ב אלא הידור שלהם, והא דעדיפא לן להיות מהדרין מן המהדרין ע"פ מהדרין אינו רק בגלל שזה הידור יותר גדול, אלא משום דהידור דבעה"ב עדיפא מדידהו, ובאמת אם הם רוצים יכולים עדיין להיות מהדרין ולהדליק נר לכל א', והם יכולים גם להיות מהדרין מן המהדרין ע"י שכל א' ידליק ויהיה מוסיף והולך וכמנהגינו, וכיון שכן מסתברא מילתא דאם הנרות של בני הבית עדיפא להו להדר להדליק נר א' מליתן לבעה"ב, וכשהנרות של בעה"ב בעינן לטעמא דהידור ידיה עדיף על הידור שלהם [ואמנם נמצא לפי"ז שלד' הרמ"א כשבעה"ב מוסיף והולך אי"ז הידור שלהם, ואף שהרי אם אין מדליקין ויוצאין בשל בעה"ב בוודאי יצאו באופן מהודר יותר ע"י שבעה"ב היה מהדר מן המהדרין, אך מ"מ יתכן דהידור ידיהו שהם עצמם ידליקו עדיפא ממה שבעה"ב יהא מוסיף והולך, דהם לא נקראים עי"ז לא מהדרין ולא מהדרין מן המהדרין, דלד' הרמ"א מהדרין מן המהדרין זה רק כשכל בני הבית יוסיפו וילכו בהדלקת כל א' וא'].‏

ונמצא שאה"נ הדבר שנוי בפלוגתא דשו"ע ורמ"א בעיקר גדר מהדרין נר לכל א' וא', אם יסודו הידור של כל הבית בהדלקה כמספר בני הבית, או שיסודו הידור שכל א' בעצמו יקיים המצווה וכמוש"ג.

ג. והנה ראיתי במתנה מועטת לאא"ז הגה"ח זצ"ל שכ' ב' דרכים בביאור החילוק דשמן זית של יום א' עדיף על מהדרין מן המהדרין דיום ב', ומהדרין נר לכל א' דיום א' לא עדיפא ממהמה"מ דיום ב', ואף שלגבי אותו היום גופא עדיפא הידורא דמהמה"מ על כל הידור אחר, וצ"ב אמאי חלוקים הם לגבי כשדנים בענין הידור דהיום ע"פ הידור דלמחר, וכתב בזה אא"ז זצ"ל ב' מהלכים (עיי"ש סי' ס"ט וסי' ע"ב), דדרך א' דמהמה"מ זהו הידור בגוף המצוה של הנר איש וביתו, והיינו שזה נחשב שקיום המצווה דנר איש וביתו מתקיים באופן מהודר יותר שמפרסם יותר את הנס, ומשא"כ מהדרין נר לכל א' אינו מהדר יותר את הנס אלא הוא כמין מצווה נוספת שזה הידור לקיימו להדליק כמספר בני הבית, וכיון שכן כשדנים שמן זית מול מהמה"מ הרי שיש כאן ב' הידורים בגוף המצוה, ובזה אף דהידור דמהמה"מ הוא הידור יותר גדול, אך הידור קטן דיום זה עדיף מהידור גדול דלמחר, אך מהדרין נר לכל א' אינו הידור בגוף המצוה אלא כמצווה נוספת, ומצוה דרשות דהיום נדחה מפני הידור בקיום מצוה המחויבת דלמחר, שיותר חשוב שייקיים חובתו דלמחר באופן מהודר יותר מאשר שיוסיף היום מצות דרשות.

ודרך ב' כ' שם דמהדרין נר לכל א' זה מצוה דבני הבית, והידור דבעה"ב למחר עדיף מהידור של בני הבית היום, ומשא"כ שמן זית שזה הידור של בעה"ב, וע"כ עדיף הידור קטן היום מהידור גדול דלמחר דחביבה מצוה בשעתה. וכ' שם שכן ד' הגר"ח ק שליט"א עיי"ש.

ולהנ"ל יל"ע דלרמ"א באמת כדרך ב' שמהדרין זה הידור של בני הבית, אך לשו"ע לכאו' זה הידור של בעה"ב, ונצטרך לומר כדרך א', אך באמת גי"ז צ"ע דלכאו' עד כמה שלתו' רו"מ בעה"ב מדליק כמספר בני הבית, לכאו' זה כן הידור בגוף המצוה, והיינו שכשבא להדליק נר איש וביתו יש הידור שידליק כמספר בני הבית שהגדיל בכך את הנר איש וביתו, ואולי צ"ל שכיון שאינו מוסיף בפירסום הנס מיקרי כמצוה נוספת שהידור לקיחה להדליק כמספר בני הבית, ויל"פ שזה כחזור ומדליק מספר

פעמים כמספר בני הבית, ומשא"כ מהמה"מ שזה לא ח' הדלקות אלא הדלקה המפרסמת ומפרטת יותר את הנס ואת התוספות שבנס, וע"כ מיקרי קיום המצוה באופן מהודר יותר ודמי לשמן זית, וע"כ השמן זית דהיום דוחה להמהמה"מ דלמחר, ומשא"כ המהדרין נר לכל א' דהיום שלא דוחה להמהמה"מ דלמחר, ודו"ק.

סיכום | סדרי עדיפויות בהידור מצוה (סי' תרע"א ס"ב)

הנני מסדר קצת כללים בעניני קדימה בעניני נר חנוכה לד' רבינו המ"ב [ובמה שיש להסתפק לפי זה]:

א. הידור דיום ב' עדיף מהידור דיום ג'. סק"ה. ואפי' הידור בשמן זית יום א' ע"פ מוסיף והולך יום ב'. ועי' לקמן ד'. שעה"צ ס"ק ח'. ומשום דחביבה מצוה בשעתה.

ב. חיוב דחבירו עדיף מהידור ידיה. ס"ק ו'.

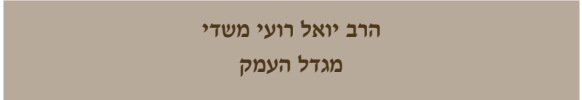
ג. מהדרין ידיה דמוסיף והולך עדיף ממהדרין נר לכל א' [שם]. וזה מוכח משיטת תו' דלדידהו זהו הנקרא מהדרין מן המהדרין, ולדבריהם הידור זה עדיף מהידור דנר לכל א', ועיקר החידוש בזה לד' הרמב"ם שב' הידורים לא סותרים ואפשר לעשות שניהם, וא"כ כשאפשר רק א' בזה צריכים אנו לחי' המ"ב דמפרש הסברא מצד הידור ידיה עדיף, וכלשונו שיהא הוא מן המהדרין, ומשמע שאם כל א' מדליק זה הידור שלהם ולא שלו, ונר' להוכיח מזה דכשיש לו כסף לקנות בשמן זית ולחבירו יש כסף לקנות בשעוה נר א', ואם יתן לחבירו יהיה לשניהם בשעוה מוסיף והולך, דא"צ ליתן לחבירו דהידור ידיה קודם, ורק חיוב דחבירו קודם להידור ידיה, ודו"ק.

ד. מוסיף והולך בשעוה עדיף על נר א' בשמן זית [ולא אמרינן דשמן זית זה הידור בעיקר המצוה, ומוסיף והולך זה הידור חיצוני, דמאיך זה הידור באיכות המצוה והמצוה עצמה מתגדלת, משא"כ שמן זית שזה רק ליופי וגוי המצוה]. [ועי' לעיל א' בשם שעה"צ].

ה. והנה אם יש אפשרות בלילה הראשון לכל א' להדליק, אלא שע"ז למחר יפסיד הבעה"ב היכרא דהוספה כשירצה להוסיף, ואפי' אם ידליק שניים הוא לבדו וכד' השו"ע, ולכאו' קי"ל דלהשו"ע אעפ"כ לא ידליקו בני בית, ויעוי' ביה"ל ד"ה לא ידליקו יותר, והיינו שהידור דבעה"ב ביום ב' עדיף על הידור ידיהו ביום א'. ולפי"ז אם יש בידי ליתן לכולם [לדידן] שמן זית ביום א', ויצטרך הוא בשאר ימים להדליק בשעוה, עדיף לן הידור ידיה דלמחר מהידור ידיהו ביום א'.

ו. ואא"ז הגה"ח זצ"ל [בסי' ע"ב] נסתפק אם כשיש לו אפשרות ביום ב' להדליק ב' נרות בשמן זית ולמחר נר א', או שבני הימים בשעוה יום ב' ב' יום ג' ג' או נוי במהדרין (ולא בעיקר החיוב), דיום זה עדיף מקיום עיקר דין מהדרין ביום ב' משום דחביבה מצוה בשעתה, ונחלק בזה עם ילבחט"א הגר"ח ק שליט"א.

ז. ויעוי"ש בד' אא"ז זצ"ל שלכאו' פשוט דהידור של יום א' לא עדיף על חיוב דיום ב', דדבר ראשון שיוכל לקיים חיוב ח' ימים.

בגדר מצות הדלקת נרות במקדש ובחנוכה

א כתב הרמב"ם בפ"ט מביאת מקדש ה"ז, "הדלקת הנרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ, מותר לזר להדליקן". ובהשגות כתב וז"ל: א"א הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן, אלא שאם הדליקן כשרות. ע"כ.

וידועים דברי רבינו הגר"ח מבריסק (שם) בביאור הדברים, ועיקר דבריו לבאר, מדוע בהדליקן זר ובהדליקן בחוץ כשר, הרי מאחר דתלינהו רחמנא בכהונה שזהו דוקא בהדליקן בפנים, א"כ ממילא הדלקת המנורה נאמרה דוקא בפנים וע"י כהן, ומהיכ"ת לאכשורה בזר ובחוץ, ואע"ג דבסוגיא דיומא מבואר דהדלקה לאו עבודה היא, הלא כ"ז רק לענין חיוב מיתה דזרות, שנאמרה רק בעבודה, משא"כ לענין עיכוב הכשרה, כיון דכתיב בה כהונה, א"כ הרי לא מצינו שכשרה בזר.

מצות ההדלקה במקדש אינה במעשה

ההדלקה אלא שיהיו הנרות דולקים

וביאר רבינו הגר"ח שם בדעת הרמב"ם, דס"ל דכל עיקר הך מילתא דהדלקת הנרות "אין המצוה בעצם מעשה ההדלקה, כי אם דעיקר מצותה הוא שיהיו הנרות דולקים תמיד", ובה שהנרות דולקים הוא דהוי יסוד קיום מצוה זו, משא"כ 'עצם מעשה ההדלקה אינה שייכת לעיקר קיום מצוה זו'. דהנה ברמב"ם פ"ג מהל' תמידין ומוספין ה"י כתב וז"ל: דישון המנורה והטבת הנרות בבקר ובין הערבים מצות עשה, שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו, והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע להם זמן שנאמר להעלות נר תמיד וכו', מהו דישון המנורה, כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר וכו' ומדליק נר שכבה, והדלקת הנרות היא הטבתם, ונר שמצאו שלא כבה מתקנו, עכ"ל. וצ"ע מש"כ ש'הדלקת הנרות היא הטבתם', והרי להדיא מבואר ביומא דף כד, דהטבת הנרות עבודה, והדלקה לאו עבודה היא, וכן פסק גם הרמב"ם בפ"ט מביאת

מקדש שם דהטבת הנרות פסולה בזר והדלקה כשרה בזר, הרי להדיא מבואר דהדלקה לאו הטבה היא. אלא צ"ל כאמור שאין המצוה בעצם מעשה ההדלקה, כי אם דעיקר מצותה הוא שיהיו הנרות דולקים תמיד, וע"ז נתכוון הרמב"ם שהדלקת הנרות היא הטבתן, ר"ל דבמה שהנרות דולקים כהלכתן, בהכי הוא דמיקיימא מצוה זו דהטבה, משא"כ עצם מעשה ההדלקה אינה שייכת לעיקר קיום מצוה זו. וע"כ לענין דין עבודה דינן חלוק, דהדישון ונתינת השמן דינם הוא דעצם מעשיהם הוא שייך לקיום מצוה זו, ע"כ הרי הן חשובין עבודה, משא"כ ההדלקה, דלאו בעצם מעשה ההדלקה הוא דמיקיימא המצוה ע"כ אינה בכלל עבודה. עיי"ש. (וכן מתבאר עוד ממה שפי' הרמב"ם דהדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה. עיי"ש).

ובזה יובן מדוע בהדליקן זר ובהדליקן בחוץ כשר, שכיון שעצם מעשה ההדלקה אינה מעיקר קיום דין והכשר הדלקת הנרות, ע"כ ממילא לא שייך בה פסול זרות וחוץ. (ואפילו לדעת הראב"ד דלכתחילה מצוה בכהן, מ"מ פסולא ליכא בזר, כיון שאין מעשה ההדלקה מעיקר דינה). יעוי"ש, ע"כ.

ויעניין עוד בחידושי הגרי"ז בזבחים (יא ע"ב) כדברים האלה בדעת ברמב"ם הלכות תמידין ומוספין פ"ג ה"י, דליכא כלל חיוב הדלקת הנרות, אלא שיהיו הנרות דלוקים, ואם מצא דלוק אין עליו חיוב כלל לכבות ולהדליק, אלא מניחו דולק, והדלקת הנרות היינו מעשה הדלקה. עיי"ש.

ויסוד זה שעצם מעשה ההדלקה במקדש אינה עיקר קיום המצוה, אלא שיהיו הנרות דולקים תמיד, כ"מ גם בדבר אברהם ח"ג סי' א (אות טו) וז"ל: ולענין הקושיא כיון דהדלקה עושה מצוה, הדלקה במקומה בעינן, כדאמרינן בנר חנוכה. יש לומר, דהא דבנר חנוכה פשיטא לן דהדלקה במקומה בעינן הוא משום דקי"ל ככתה אינו זקוק לה, וא"כ "בהדלקה גרידתא כבר נגמרה כל המצוה ואין אחריה כלום דלא בעינן שתהא מודלקת אלא שידליק", ולכן א"א לומר דבהדלקה בפנים מתקיימא מצוה, שהרי המצוה היא שתהא בחוץ, והגע בעצמך אלו ככתה עד שלא הוציאה לחוץ ואינו זקוק לה היכן הוא קיום מצוה של זו, משא"כ במנורה שאם ככתה זקוק לה כמבואר במנחות (פח ע"ב) נר שכבתה כו' מטיבה ונותן בה שמן ומדליקה, י"ל ש"המצוה היא שתהא מודלקת בכל זמנה", אלא לפי שכל זמן הדליקה היא מילתא דממילא שלא ע"י אדם לכן הונחה המצוה שע"י מעשה האדם בהדלקה כלומר שיסבב שתהא מודלקת, כדאשכחן בעלמא במצות פו"ר ולהקים לאחיו שם וכדומה, ולכן לא בעינן בה הדלקה במקומה, דגם ע"י הדלקה שלא במקומה הוא גורם שתהא מודלקת כל זמנה במקומה אח"כ, כלומר דמה שהיא דולקת אח"כ מכח הדלקתו הוא. ועיי"ש עוד. וכ"כ החזו"א במנחות סי' ל אות ח. יעוי"ש. וע"ע במועו"ז ח"ו סי' פכ⁴³.

ב ואולם, גדר זה - שעצם מעשה ההדלקה במקדש אינה עיקר קיום המצוה, אלא שעיקר מצותה הוא שיהיו הנרות דולקים תמיד - אינו מוסכם, דהנה המנח"ח במצוה צח אות ט כתב וז"ל: וזה כמה שנים הקשיתי על דין זה של הר"מ, דאם הוציאן לחוץ מותר זר להדליק, הא במנורה ודאי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה, דאי לאו הכי לא היתה דוחה שבת, דאפשר לעשות קודם השבת להדליקה ובשבת יגביה ויניחנה, ומבואר להדיא ברש"י שבת (כב ע"ב) ד"ה אי הדלקה עושה מצוה וכו', כדאשכחן במנורה. ושם בסוגיא מבואר דאי הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומה בעינן, ואי הדליקה מבפנים והוציאה גבי נר חנוכה לא עשה כלום. עיי"ש. א"כ כיון דמקום המנורה בהיכל, בודאי צריך להדליק במקומה היינו בהיכל, ושלא במקומה לא עשה כלום, ואיך כתבו הר"מ והראב"ד דהדלקתן בחוץ כשרה, הא הדלקה במקומה בעינן. ואחר זמן מצאתי קושיא זו בספר מעשה רוקח לחכם ספרדי על הר"מ פ"ד מחנוכה ה"ט וכו'. ובגוף הדין שכתבו הר"מ והראב"ד שאין קפיידא שמדליקין חוץ להיכל, תמוה לי מתורת כהנים מפורש בפרשת אמור (פרשה יג פיסקא ב), בפסוק יערוך אותם לפני ד', פירש שלא יתקן בחוץ ויכניס בפנים, הביאו הרמב"ן בפירושו על התורה ויקרא כד, ובאיך חלקו על הברייתא דתורת כהנים. וצ"ע. עכ"ל⁴⁴.

הרי דלא ס"ל שעיקר מצות הדלקת המנורה במקדש הוא שיהיו הנרות דולקים תמיד, שהרי ליסוד זה ל"ק כלל. ובאמת כן תירצו קושייתו - ע"פ יסוד זה - במקראי קודש (חנוכה סי' ט), ובמועו"ז ח"ב סי' קג (בהערה). עיי"ש.

וכנראה שמעיקרא כן דעת חלק מהראשונים, דהנה לעיל הבאנו מהגרי"ז בדעת הרמב"ם הלכות תמידין ומוספין, דליכא כלל חיוב הדלקת הנרות אלא שיהיו הנרות דלוקים, ואם מצא דלוק אין עליו חיוב כלל לכבות ולהדליק אלא מניחו דולק. ע"כ. ואולם, הנה הר"ן בשבת (כג ע"א) כתב וז"ל: וכן מצינו בנר מערבי, אע"פ שהיתה דולקת מכבה ומטיבה ומדליקה בתחילה. עכ"ל. וכ"מ ברש"י שם (כב ע"ב) גבי הנר המערבי. והיינו דס"ל לכאו' שעיקר המצוה בנרות המקדש בעצם מעשה ההדלקה.

[וכמו כן מש"כ הדבר אברהם הנ"ל, גבי נר חנוכה ש"בהדלקה גרידתא כבר נגמרה כל המצוה ואין אחריה כלום, דלא בעינן שתהא מודלקת, אלא שידליק", הנה מדברי הפמ"ג סי' רסג א"א סי"א (הביאו במקראי

⁴⁴ ויעניין בס' כלי חמדה פר' תצוה (אות ב) שדן בארוכה בדברי המנח"ח. ושו"ר בשו"ת ציצ' אליעזר ח"י (סימן לא) שהביא מה שכתבו ליישב דברי המנח"ח בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' מב, ובמהר"ם שיק על המצות שם. וכן בשו"ת מי יהודה חאו"ח סי' פא. עיי"ש.

⁴³ שו"ר במלבי"ם פרשת אמור (עה"פ יערוך אותו וכו'), שהביא מהספרא שענ"ז מוכח מקרא, וז"ל: לפי שכתוב אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, ומשמע שעיקר המצוה היא שיאירו כל הזמן, לא ההדלקה בעצמה. (וכענין שחקרו לענין נ"ח אם הדלקה עושה מצוה או הנחה). כי זה ההבדל בין העלאה והדלקה ובין יאירו, שאין מציין רק התמדת האור לא ההעלאה והדלקה. עיי"ש.

בכל יום, ואילו במנורה מבואר במנחות (פח ע"ב) דבעי פתילה חדשה. וישנם עוד אופנים שאינו דומה למנורת המקדש.

הכשר מצוה שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו

[ו] והנה בעצם המבואר לעיל בגדר ההדלקה במקדש, שאין המצוה תלויה במעשה ההדלקה, אלא שיהיו הנרות דולקים תמיד, וכמשנ"ת. הנה יש להקשות בזה, כיון שעצם מעשה ההדלקה במקדש אינו אלא הכשר מצוה שיהיו הנרות דולקים לאחמ"כ, ו"עצם מעשה ההדלקה אינה שייכת לעיקר קיום מצוה זו", כלשון הגר"ח בדעת הרמב"ם הנ"ל, אם כן היאך בירך הכהן על עצם מעשה ההדלקה (עי' להראב"ד בפ"א מברכות הט"ו שאכן ישנה ברכה על הנרות שבמקדש), הא קי"ל במנחות (מב ע"ב) שכל מצוה שאינה גמר עשייתה, אלא הכשר מצוה, אין מברכים עליה. וכ"נ ברמב"ם פ"א מברכות ה"ח.

ועיקר הערה זו היא בהנחה שהכהן בירך על המנורה בנוסח 'להדליק', וברכה זו חוזרת על עצם מעשה ההדלקה, וכמו שהבאנו לעיל מהצפנת פענח שגדר הדלקת נרות חנוכה אם המצוה היא ההדלקה או שיהא דולק, תלויה בנוסח הברכה אם 'להדליק' או 'על הדלקת'. [אך אין כונתניו להקשות מזה שמברך על עצם ההדלקה ולא על גמר המצוה, ומשום שבזה אין חסרון כלל, כיון שגמר המצוה נמשך מיד מאליו אחר ההדלקה ואינו מחוסר מעשה כלל, והרי זה כמברך על גמר המצוה מיד ולא על הכשר המצוה, וכמו בהדלקת נ"ש. ואינו דומה להכשר מצוה כבניית סוכה וכספירת ז", שמחמת ההכשר לא באה המצוה ממילא, אלא צריך פעולה חדשה. אלא בנידו"ד מפעולת הכשר המצוה מתקיימת ממילא המצוה, והפעולה של הכשר המצוה נהפכת לקיום גוף המצוה וא"ש. וע"ע כענ"ז בשו"ת צ"ץ אליעזר חט"ו סי' כד אות ג, דאימתי אמרינן שאם עשייתה לאו גמר מצוה אין מברכין עליה, דוקא היכא שבעשיה בעצמה ליכא מצוה כלל, ומהוה רק גשר גרידא והכשר להכנת המצוה התכליתית, כגון עשיית תפילין דמנחות שם, או כגון הדוגמאות שמביא לכך הרמב"ם בפ"א מברכות ה"ח ע"ט, אבל באופן שהמצוה מתקיימת מיד עם עשייתה בזה לא מיידי^[45].

והשיב לי ע"ה הגר"ח קניבסקי שליט"א: **"הכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו"**, והיינו שאמנם מעשה הדלקת המנורה במקדש הרי היא הכשר מצוה כאמור, מ"מ כיון שהוא כתוב מפורש בתורה, מברכין עליו.

וכששאלתי שוב על מקור הענין, השיב לי מרן שליט"א בזה"ל: **"הכשר מצוה אינה המצוה, ול"ש לומר בה וצינוו אא"כ מפורש ההכשר בתורה"**.

[ז] והנה היה מקום לדון על עצם יסוד זה ד'הכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו', מזה שאין מברכין על עשיית הסוכה אף שכתוב ההכשר מפורש בתורה שנאמר 'חג הסוכות תעשה לך', וכמו"כ אין מברכין על עשיית ציצית אף שכתובה העשיה בתורה, שנאמר 'ועשו להם ציצית'.

עוד יש לעיין בזה ממש"כ בס' שבט יהודה (סי' לב), שהטעם שאין מברכים על מצות זכירת מעשה עמלק, לפי שכל מצוה שאין עשייתה גמר מצותה, אין מברכין עליה, ומאחר ויסוד מצות זכירת מעשה עמלק הוא לזכור את מעשיו הרעים כדי לעורר שנאה כלפיו, ועל ידי זה נבא להלחם בו ולמחותו, נמצא שמצות הזכירה אינה גמר המצוה אלא הכנה למצות המחיייה. ע"כ. וקשה, דמ"מ אף שהוא הכשר מצוה, מ"מ ענין זה של זכירת מעשה עמלק הרי כתוב מפורש בתורה.

כמו כן יש לעיין בזה עוד, דהנה התוס' בכתובות (עב ע"א), כתבו שהטעם שאין מברכת הזבה על ספירתה כמו שמברכין על ספירת העומר, כיון שזבה אם תראה תסתור ספירתה לכן אין לה למנות (צ"ל אין לה לברך. הגהת השל"ה הובא בגליון שם). והעיר על תירוצם התורה תמימה (ויקרא טו כח), דהלא בכמה דוכתין לא חיישי לזה, יען כי לעת עתה עושה תתורה וכמצוה. וביאר באו"א וז"ל: אבל לולא דבריהם אפשר לומר טעם פשוט על הא דאין האשה מברכת על ספירה זו, מפני שאין הספירה הזאת מצוה מיוחדת, אלא רק הכשר מצוה והכנה לטהרה, ולא מצינו ברכה על הכשר מצוה, כמו שאין מברכים על אפיית מצה ואגודת לולב וטווית ציציות וכדו', ומשא"כ ספירת העומר הספירה עצמה הוא מצווה. עכ"ל. ולכאורה, אף שהוא הכשר מצוה, הרי זהו הכשר מצוה הכתוב מפורש בתורה - "וספרה לה" - ויש לברך עליו. וכן יל"ע כיצ"ב מעוד מקומות.

כמו"כ יש לעיין בזה ממש"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' סא אות ט), דהא דאין מברכים על הכנת מאכלי שבת אף שהיא מצוה בפ"ע, האי טעמא כיון שאין זה אלא הכשר והכנה למצוה, שהרי אם לא יאכל בשבת,

וכן מבואר בט"ז (סי' תרעג) על מ"ש בשו"ע הדלקה עושה מצוה לפיכך כבתה אין זקוק לה, ופירש הט"ז, דר"ל דמיד שמדליק כבר קיים מצותו, ושוב אין זקוק יותר עיי"ש. ומ"ד זקוק ס"ל דלא קיים מצותו במה שהדליק לבד, שהמצוה זמנה נמשך ג"כ כל משך זמן שיעור ההדלקה וכדכתיבנא.

גדר מצות נ"ח תלויה בנוסח הברכה

והוסיף בזה עוד, דפלוגתא זו תלויה בנוסח הברכה, דהנה אנן מברכינן 'להדליק', ואולם הב"י הביא מהשיבולי לקט בשם הירושלמי (סוכה פרק ג הלכה ד) שנוסח הברכה הוא 'על מצות הדלקת נ"ח'. (ובמג"א כתב, דהירושלמי מיידי באחר מברך, וא"א לומר כן למעיין בירושלמי שם). והביאור בזה, דמאן דס"ל שמברך להדליק, סבר כבתה אין זקוק לה, משום שחייב זה מונח על קרקפתא דגברא, ואין החיוב אלא להדליק לבד ותו לא. ומאן דס"ל שמברכים 'על הדלקת נ"ח' יש במשמע שהמצוה הוא על שיהיו הנרות דולקים מצד עצמן, והוא כל משך שיעור ההדלקה, ועל כן אם כבתה זקוק לה. ועיי"ש עוד.

וכן ראיתי בזה את מכתבו של הרוגצ'ובר בעל ה'צפנת פענח' (הובא בקו' המאור תשרי חשון התשס"ט), ובתוה"ד כתב, שגדר הדלקת נרות חנוכה אם המצוה היא ההדלקה או שיהא דולק, תלויה במח' הבבלי והירושלמי, בנוסח הברכה אם 'להדליק' או 'על הדלקת', כאמור.

מצות נ"ח אינה דומה לגמרי למצות הדלקת נרות במקדש

[ח] והנה יש לעיין בזה, דהנה מבואר שיש חילוק בין גדר מצות הדלקת המנורה במקדש לגדר מצות הדלקת נ"ח, דגבי הדלקת מנורת המקדש עצם מעשה ההדלקה אינה עיקר קיום המצוה. אך במצות הדלקת נר חנוכה, עיקר המצוה הוא עצם מעשה ההדלקה, וכמש"כ הדבר אברהם והמקור חיים הנ"ל ועוד. ומעתה צריך ביאור, הלא מבואר ברש"י שבת (כב ע"ב) ד"ה אי הדלקה עושה מצוה וז"ל: אי המצוה של חנוכה תלויה בהדלקה מדליקין, "כדאשכחן במנורה". וכן בגמ' שם ס"ל לרב דאסור להשתמש לאורה, וביאר בעל המאור שם, וז"ל: למ"ד אסור להשתמש לאורה של נר חנוכה כל תשמיש במשמע, אפי' תשמיש דמצוה ותשמיש קדושה, "משום דקסבר כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל" אסורות הן בהנאה כל עיקר, אפילו לקרוא בספר, ואפי' לסעודת שבת ולסעודת מצוה. ע"כ. וכ"כ הרשב"א שם לחד פירושא וז"ל: "וטעמא דמילתא משום דעל ידי נס שנעשה במנורה תקנו, והלכך עשאוה כמנורה שאסור להשתמש לאורה". וכ"פ בר"ן יעיי"ש. ואם כן היאך יתכן שלענין גדר המצוה אינם דומים זה לזה. ושו"ר שהקשה כן בס' משמרת חיים ח"א עניני חנוכה. עיי"ש.

ואולם יש לומר בזה, דהנה אף שבאמת ילפי' ממנורת המקדש לכמה ענינים וכמו שכתבו הראשונים הנ"ל, וכן מצאנו דילפי' ממנורת המקדש לעוד כמה ענינים כמבואר בפוסקים, מכל מקום לאו לכל מילי ילפינן ממנורת המקדש, דהנה מעיקרא בעצם דברי רש"י הנ"ל, יעויין להברכי יוסף סי' תרעה ס"א שביאר כונת רש"י ועל מה נסובים דבריו. עיי"ש. וע"ע בשו"ת בית אבי ח"א סי' נא שהאר"ך בסוגית הגמ' בשבת שם, ובתוה"ד ציין שאף דילפי' ממנורת המקדש כגון לענין האיסור להשתמש לאורה (כדלעיל בשם בעל המאור והר"ן), אפה"כ אי כבתה אין זקוק לה, ודלא כמנורת המקדש כמבואר במנחות פח. והט"ט "דגבי כבתה לא דמי חנוכה למנורה, כיון דבמנורה כתוב בתורה מערב עד ערב, א"כ יש להמצוה קביעות זמן וכו'. משא"כ בחנוכה, אע"פ דדמיא למנורה אבל רק לענין איכות המצוה ולא לענין אחר". עיי"ש בארוכה.

וגם בעצם דברי הראשונים - שהבאנו לעיל - שכתבו שאסור להשתמש לאורה דומיא דמנורה דבהמ"ק, הנה מלבד שדעת רש"י שם שהוא מטעם שיהא ניכר שהוא נר מצוה. (ובביאור מחלוקתם יעויין בשו"ת בית אפרים או"ח סימן סג ד"ה ועפ"י מ"ש). הנה יעויין להפני' היושע בשבת כא (בד"ה בפרש"י בד"ה ואסור להשתמש לאורה), שכתב לפקפק בטעמו של הר"ן, דא"כ אמאי דחיק הש"ס לומר דטעמא דר"ה שאסר להדליק בשמנים ופתילות שאסורים בע"ש משום דכתבה זקוק לה, לימא משום דבעי דומיא דמנורה דבהמ"ק, אלא ודאי דפשיטא ליה להש"ס שאין לחוש לעשות דמיון למנורה, שא"כ הול"ל דוקא שמן זית כשר ולא שאר שמנים וכו'. עיי"ש. וע"ע בשו"ת כתב סופר או"ח סימן קלב. וע"ע בשד"ח מערכת חנוכה אות ג' (ד"ה אך את זה). וע"ע לו באות ט"ב, שהוסיף ממה שנפסק בסי' תרעג שאין צריך להחליף הפתילות

קודש שם) לא מוכח כן, וז"ל: ומ"ש המג"א אם שכחה תוכל לברך בעוד הנר דלוק, הנה מצוה שיש לה משך זמן מברך בעוד המצוה לא נגמרה כמו תפילין, וכמו בדיקת חמץ וכדומה. ונר חנוכה שאם לא בירך קודם אפשר לברך אח"כ אף שאין בו שמן כשיעור עתה, מ"מ עדיין המצוה קיימת. משא"כ בשבת אין תברך ועתה אסור להדליק וכו'. ע"כ. הרי דמבואר בדבריו להדיא דבנ"ח ל"א דבהדלקה נגמרה המצוה, אלא המצוה נמשכת. (ובהערות להמקראי קודש שם העיר, דלהגר"ח וסיעתו דבנ"ח אין המצוה נמשכת, לא יוכל לברך אח"כ). וכ"מ מדברי המגן אברהם בס' תרעט ס"א, שהביא לחלק בין איש דלא מיתסר בהדלקת נר שבת ויוכל להדליק נ"ח אח"כ, לבין אשה שדרכה לקבל שבת ואסורה להדליק נ"ח, אלא תאמר לאחר להדליק. והקשה עליו הפמ"ג (בא"א), דלכאורה כיון דקי"ל כל מילי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, א"כ לאחר קבלת שבת בפירוש, אין אפשר לומר לאחר להדליק, שנראה מטעם שליחות. "וי"ל דלאו שליחות ממש הוי, כיון שממונו הוא, ואחר מעשה קוף עביד" וכו'. עכ"ל. הרי מבואר בדבריו דגדר המצוה אינו בעצם ההדלקה ממש אלא במה שהנרות דולקים לאחמ"כ].

ומ"מ, דעת רבותינו - הגר"ח והגר"ז - בדעת הרמב"ם הנ"ל, וכן הדבר אברהם והחזו"א הנ"ל, ועוד, שעצם מעשה ההדלקה במקדש אינה עיקר קיום המצוה, אלא עיקר מצותה שיהיו הנרות דולקים תמיד.

מצות הדלקת נרות חנוכה בעצם מעשה ההדלקה

[ג] והנה כל האמור לעיל שעצם מעשה ההדלקה אינה עיקר קיום המצוה, הוא דוקא במנורת המקדש. אך במצות הדלקת נר חנוכה, הגדר הוא שעיקר המצוה בעצם מעשה ההדלקה, ובהדלקה גרידתא כבר נגמרה כל המצוה, וכמבואר בדברי הדבר אברהם הנ"ל. וע"ע בכתבי קהילות יעקב החדשים שבת (סי' יד) בחילוק זה. וכ"מ כבר בהגהות מקור חיים (על הט"ז) סי' תרע, ותו"ד, דהנה בשו"ע סי' תרעה ס"ב מבואר, שכיון שהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יצא ידי חובתו. והקשה המקו"ח מהא דאיתא במנחות (פט ע"א), שיעור חכמים חצי לוג מאורתא ועד צפרא, איכא דאמרי מלמעלה למטה שיערו, ואיכא דאמרי ממטה למעלה שיערו. ופי' רש"י דלמ"ד ממטה למעלה, היינו שבתחלה נתנו רביעית ועמדו שם וראו שאינו מספיק, ושוב הוסיפו עד חצי לוג. והיינו שאי"צ ליתן שמן כשיעור מתחילה. וכתב לבאר, שמצות הדלקת נר חנוכה אינה דומה למצות הדלקה המנורה, ומשום שבמנורה שבמקדש אי"צ ליתן מתחילה שמן כשיעור כיון שהעיקר ש"היו דולקים", ולזה סגי שיתן מתחילה פחות מכשיעור ויוסיף בכל פעם עד שידלק כשיעור. ואילו בנר חנוכה המצוה היא להדליק, והיינו שהעיקר הוא תחילת ההדלקה וכבתה אין זקוק לה. ועל כן לא סגי אא"כ ישנו מתחילה כשיעור הנדרש. עיי"ש. (ויעויין עוד בס' שלמי תודה חנוכה עמ' כח).

ויסוד זה - שבמצות הדלקת נר חנוכה הגדר הוא שעיקר המצוה בעצם מעשה ההדלקה, ובהדלקה גרידתא כבר נגמרה כל המצוה, הנה מעיקרא כן מבואר כבר בשו"ת הרשב"א ח"א (סי' תקלט), והביאו הר"ן בסוגיא בשבת (שם), וז"ל: ונשאל הרשב"א ז"ל, אם לאחר שהדליק בה לתקנה וכבה אותה בשוגג, אם חייב לחזור ולהדליק, ואם מברך פעם שנית. והשיב ז"ל, מסתברא שאינו חייב להדליקה, דהוה ליה לככתה שאין זקוק לה, דהדלקה עושה מצוה וכבר הדליקה. ואם בא להדליקה אינו מברך עליה, דמצות הדלקה כבר עברה. עכ"ל. והביאו מרן הב"י בס' תרעג.

גדר מצות נ"ח תלויה במח' אי כבתה זקוק לה

[ד] והנה במה שנתבאר בגדר מצות נ"ח שהינה בעצם מעשה ההדלקה, הנה ד"ז תלוי בפלוגתא אם כבתה זקוק לה אם לאו, וכמבואר בט"ז סימן תרעג ס"ק ח. והאר"ך בזה יותר בשו"ת בית אפרים או"ח (סימן סג) וז"ל: ונראה דבהא פליגי, דמ"ד כבתה אין זקוק לה, ס"ל שלא הטילו חכמים על האדם רק שיתן בנר שמן כשיעור וידליקנה. ועיקר חיובא אקרקפתא דגברא רמי רק להדליק, וזהו ענין פרסום הנס במה שמדליק, ושוב לא הוטל עליו חובה שיהא דולק והולך משך הזמן השיעור. ואף אם כבתה לא אכפת ליה בהכי, שכבר יש פרסום הנס במה שהדליק פתילה בנר שיש בו שמן כשיעור הזה, ויש בזה זכר למנורה. משא"כ למ"ד כבתה זקוק לה, לא כלתה המצוה במה שהדליק לבד, שבאמת הוטל עליו חובה שיהא הנר דלוק כשיעור הזה, ולכן כשכבה עליו חובה לחזור ולהדליק, דהך מ"ד ס"ל דגם משך זמן ההדלקה היא המצוה להיכר ופרסום הנס.

45 ואולם, הנה בשו"ע הגר"ז הלכות שבת סימן רסג (סעי' יא), כתב בענין דברי המג"א גבי מי ששכחה ולא הדליקה קודם בין השמשות, ונוכרה בבין השמשות, שנפסק בריש סי' רסא שמותר לומר לא"י בין השמשות להדליק נר לצורך שבת, שיש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק, ושתברך היא קודם שתהנה לאורן, שכיון שעיקר מצות הדלקת נר שבת אינה עצם מעשה ההדלקה, אלא ההנאה והתשמיש לאורה היא עיקר המצוה, אלא שההדלקה היא התחלה והכנה למצוה זו, ולכן מברכים עליה, וזו ששכחה ולא בירכה בתחלת המצוה, יכולה לברך קודם עיקר המצוה דהיינו קודם שתהנה לאורן. ע"כ. (ודלא כהמבואר במשנ"ב שם ס"ק כא). ובקו"א שם (הערה ג) ביאר וז"ל: ואף שהנכרי הדליק, אפשר לברך להדליק, "הכוונה שיהא נר דלוק", אי נמי "שצונו להדליק אם אינו דלוק כדי ליהנות", ועכשיו שהוא דלוק אנו נהנים ג"כ, והנאה זו היא עיקר ציוויו (עיינן בתוס' ורא"ש ור"ן, דאף למאי דסלקא דעתך דסגי בדלוקה ועומדת אפילו הכי מברך להדליק)". ע"כ.

וע"ע בשו"ת הר צבי חאו"ח ח"א (סי' קמ), בגדר מצות הדלקת נ"ש, שעצם מעשה ההדלקה לא הוי עיקר המצוה, אלא עיקר המצוה היא שיהא נר דלוק ויהא אורה בבית. והוכיח מלשון הרמב"ם הלכות שבת פ"ה ומל' השו"ע שכתבו, אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת. משמע שאין מעשה הדלקה עיקר המצוה, אלא שיהא נר דלוק בבית. ובזה תירץ קושיית הגרעק"א על דברי המג"א (סימן רסג ס"ק יא), שמביא בשם מהר"ם, שאם איחרה להדליק הנרות עד אחר שקיעת החמה, תאמר לנכרי להדליק והיא תברך. והקשה שם בחידושי רעק"א, הא אין שליחות לעכו"ם, וא"כ לא נחשב לה שהיא מדלקת, והאיך תברך על זה. ולפי האמור שהדלקת נר של שבת אין מצותה

אין שום מצוה בהכנתו. וקיי"ל במנחות (מב ע"ב) שאין מברכים אלא על מצוה שיש בעשייתה גמר מצוה. ע"כ⁴⁶. ולכאורה להאמור דהכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו, א"כ אף אי יחבינא ליה שההכנות לשבת חשיבי כהכשר מצוה גרידא, עדיין יקשה מדוע אין מברכין על זה, כיון שמצות ההכנה כתובה מפורש בתורה 'והיכינו את אשר יביאו', והכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו כאמור.

ח וביישוב הדברים יש לומר, דהנה על הקושיא הנזכרת ממש"כ בס' שבט יהודה גבי מצות זכירת מעשה עמלק, השיב לי על כך הגר"ח בזה"ל: **"התורה אמרה מפורש שאינו אלא הכשר"**. ע"כ. ולכאורה הכונה בזה, שדוקא כאשר התורה כותבת את ההכשר מצוה ולא מפרטת שזהו הכשר, בזה אמרי' שמברכין עליה, אך באופן שהתורה מגלה מפורש שאינו אלא הכשר מצוה, ולאחר מכן נכתב גם תכלית המצוה, כזכירת מעשה עמלק, שהתורה מבארת מיד לאחריו את התכלית - תמחה את זכר עמלק וכו', בזה אין מברכין על ההכשר מצוה⁴⁷.

וע"פ תשובה זו, הרי שנדחו בזה גם כל ההערות דלעיל, דהנה להמבואר שכ"ז כשנכתב ההכשר מצוה לבד, אך כשהתורה כותבת מפורש שאינו אלא הכשר אין מברכין עליו, אם כן גם במצות ציצית וסוכה, הרי התורה כותבת מיד לאחר מכן את התכלית של המצוה, ללבוש ציצית ולישב בסוכה⁴⁸.

ובזה יתיישב ג"כ ההערה מדין ספירת ז"נ, שהרי התורה כותבת מיד לאחר מכן את התכלית של הספירה "ואחר תטהר", ובאופן זה אין זה אלא ככל הכשר מצוה שאין מברכין עליו. [ועדיין יל"ע מנידון הכנת צורכי שבת הנ"ל, ואולי י"ל דהנה ממשמעות הענין שם מוכח שאין זה אלא הכנה עבור השבת, וה"ז נכתב מפורש שאינו אלא הכשר. וצ"ע].

ט ואולם, לכאורה עדיין צ"ב, שהרי מעצם הנידון גבי הדלקת המנורה במקדש - שע"ז נסובה תשובת מרן הגר"ח שליט"א - מוכח לכאורה דלא כן, שהרי נתבאר שעצם מעשה ההדלקה הוא הכשר המצוה, ועיקר המצוה הוא מה שהנרות דולקין בפועל, והנה גם בזה נכתב ההכשר מצוה ('בהעלותך את הנרות') יחד עם המצוה ('יאירו שבעת הנרות'), שהרי עצם הדבר שהנרות דולקין ומאירים זהו גופא מצות ההדלקה כאמור, ומבואר, שאע"פ שנכתב ההכשר מצוה יחד עם המצוה, בכ"ז מברכין על ההכשר מצוה.

ואולי י"ל בזה, שאף שהתורה כותבת את תכלית המצוה "יאירו שבעת הנרות", מ"מ אין כונת התורה להדגיש את תכלית המצוה כמו בשאר מקומות, אלא הוא כעין פועל יוצא ממילא, היינו דלאחר קיום הכשר המצוה שהיא מעשה ההדלקה, אזי ממילא יאירו הנרות. ולפיכך אין בזה להמעיט מהכשר המצוה שהיא עיקר הציווי, ושפיר שייך לברך על ההדלקה 'וצוננו'. וצ"ע.

י והנה בספרי במסילה נעלה במאמר 'דרוש וקבל שכר', הבאנו לדברי רבותינו האחרונים, שביארו בדברי הגמ' בנדרים (פא ע"א), בהא שלא בירכו בתורה תחילה וכו', דהיינו שהחשיבו את לימוד התורה רק כאמצעי לידיעת ההלכה לידע היאך לקיים, ולא לשם עצם לימוד תורה שהוא תכלית בפ"ע, וכיון שכל לימודם אינו אלא הכשר מצוה, לא בירכו עליה כדאיאת במנחות (מב ע"ב), כל מצוה שעשייתה לאו גמר מצוה אין מברך עליה. וזה היה טעותן, כיון שעצם לימוד התורה הוא תכלית ומצוה בפ"ע. כ"כ באור ישראל להגר"י מסלנט סי' לא. וקדם לבאר כן בחידושי החת"ס בנדרים שם.

ולהאמור יל"ע בזה לכאורה, שאף לשיטתם המוטעית שהחשיבו הלימוד להכשר מצוה, מ"מ עדיין היה להם לברך ע"ז כיון שעצם לימוד התורה כתוב מפורש בתורה. והשיב ע"ז הגר"ח שליט"א: **הם טעו בזה**. עכ"ל. והיינו לכא' שהם טעו בתרת, גם טעו שהחשיבו הלימוד להכשר מצוה, וגם טעו בזה שמ"מ לשיטתם הו"ל לברך ע"ז. ע"כ.

* * *

בענין 'החוט המשולש'

מזווה נר חנוכה וציצית (בלילה)

א בשו"ע סימן תרעא (סעיף ז), מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזווה מימין ונר חנוכה משמאל וכו'. ומקור דין זה בגמ' בשבת (כב ע"א). והנה בשאילתות דרב אחאי גאון פר' וישלח (סי' כו) הוסיף, שבעה"ב בטליתו המצויצת ביניהם, ואזי "החוט המשולש לא במהרה ינתק". וכ"כ המאירי (בשבת שם) בשם הגדה ועוד ראשונים, וכו' בחידושי הריטב"א (שם).

47 ואמנם, היה מקום לדון לפי הטעם האמור לעיל שאין מברכים על הכשר מצוה משום ש"לא שייך לומר בה וציונו אא"כ מפורש ההכשר בתורה", ומעתה כיון שסו"ס ההכשר כתוב בתורה, אם כן שייך לכאורה לברך עליו וצוננו. וכנראה הביאור בזה, שכיון שהתורה מגלה שאינו אלא הכשר, אם כן אינו עיקר הציווי. וצ"ע.

48 ובעצם הקושיא - על עצם יסוד זה ד'הכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו - מזה שאין מברכין על עשיית הסוכה אף שכתובה בתורה שנא' 'חג הסוכות תעשה לך'. וכמו"כ אין מברכין על עשיית ציצית אף שכתובה העשיה בתורה 'ועשו להם ציצית'. הנה שמא י"ל עוד, דמ"מ עשיית הסוכה אינה חיובית, שהרי סוכת גנב"ך ורקב"ש כשרה (ועי' מג"א סימן תרלו ס"ק א). וכן יכול לצאת בשל חבירו וכיוצ"ב. (ועי' מנחות מב ע"א, ובערוה"ש סי' תרמא ס"א. וע"ע בפ' הגר"פ על ספר המצוות לרס"ג עשה ז' עמ' פט צ). וכמו"כ עשיית הציצית ודאי אינה חיובית, ואף לבישת הציצית אינה חיובית אא"כ יש לו בגד של ד' כנפות. משא"כ ההדלקה במקדש אף שהכשר מצוה היא, מ"מ ודאי שהכשר מצוה חיובית היא. ובדרך זו אולי יש מקום ליישב גם הקושיא מספירת ז"נ הנ"ל, כיעויין בשו"ת מהר"מ שיק חיו"ד סי' כג, (ד"ה ובכה"ג), וקצתרי.

49 והנה אחד המנהגים שנתקבל בתפוצות ישראל, הוא משחק הסביבון, וכבר נאמרו בזה ביאורים וטעמים רבים בטעם המנהג. וידוע שבכל מנהג טמונים ענינים וסודות נפלאים, ואין לשנותם ולבטלם, וכמו שכתב מרן החתם סופר

ויעויין בס' מועד לכל חי להגר"ח פלאג"י סי' כז (סעי' עה) וז"ל: שפר קדמי דבשעה שבא להדליק נר חנוכה, בלילה הראשונה לפחות, יבדוק הציציות בעת ההיא אם הם כשרים, כדי שיקויים בו והחוט המשולש לא במהרה ינתק, דהם מזווה מימין, ונרות חנוכה משמאל, ובעל הבית באמצע בטלית מצויצת, וכדכתב בספר שבולי הלקט, והאליה רבה וזוטא, כאשר יעוין שם. וכל זה אם הם כשרים, לכן ראוי לבדוק אותם לעתות כאל כמו בברכת הלבנה. ע"כ.⁴⁹

והקשו האחרונים, הרי הדלקת נר חנוכה זמנה בלילה, ולילה לאו זמן ציצית הוא, ואם כן היאך נחשב מוקף במצוות - בזמן הדלקת נ"ח - מחמת מצות ציצית.

ע"פ שיטת הרא"ש יתבאר היאך מקיים

מצות ציצית בזמן הדלקת נ"ח

ב **והנה** בדין מצות ציצית כתיב 'וראיתם אותו' (במדבר טו, לט) - למעט לילה. ונחלקו רבותינו הראשונים גבי פטור ציצית בלילה, האם הפטור בלילה משום ש"מציאות הלילה" פוטרו מציצית ואפילו בבגד של יום, או שהפטור הוא משום שהוא "כסות המיוחד ללילה", ופטור אפילו לובשו ביום. אך כסות המיוחד ליום, או ליום ולילה, חייב אפילו לובשו בלילה. לדעת הרמב"ם (פ"ג מהלכות ציצית ה"ז) כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום, ומה שלובש ביום חייב, אפילו מיוחד ללילה. מפני שעצם הלילה פטור. ולדעת הרא"ש (הלכות קטנות הלכות ציצית סי' א'), כסות המיוחד ללילה, פטור אפילו לובשו ביום, וכסות המיוחד ליום ולילה, חייב, אפילו לובשו בלילה. והובאו דבריהם בטור ובבית יוסף סימן יח.

ומעתה, י"ל בזה בפשיטות ע"פ שיטת הרא"ש, שכסות יום חייב בציצית גם בלילה, וא"כ אתי שפיר שלדעתו אכן נמצא מוקף במצוות אף מחמת מצות ציצית (ובפרט שמדליק מיד בתחילת הלילה, ולא מסתבר שכבר פשט הטלית של יום). ושור"ר בשם רבינו הנצי"ב בהעמק שאלה (שם), שכבר כתב ליישב כן ע"פ דעת הרא"ש. [ויעויין"ש שתירץ עוד באופן אחר, שבעל השאילתות סובר כשיטת הראשונים שמדליקים נ"ח בתחילת השקיעה, בעוד שיכול להכיר בין תכלת ללבן]⁵⁰.

ראוי לחוש לשיטת הרא"ש שציצית של יום חייב בלילה

ג ומן הראוי להרחיב הדיבור בזה בענין מצות ציצית, הנה מכלל הדברים עולה, שראוי לשכב בלילה עם ט"ק לקיים מצוה יקרה זו, ולא להוריד את הטלית קטן ממנו אפילו בלילה בשכבו על מטנו, שהרי לשיטת הרא"ש אפשר להרויח מצוה יקרה זו גם בלילה, כאשר נשאר בטליתו שלבש ביום, והרי הוא כסות יום בלילה. וזוכה כל רגע ורגע גם בלילה לקיים מצות עשה לשיטתו - שכסות יום חייב גם בלילה.

וגם לשיטת הרמב"ם - הסובר שהדבר תלוי במציאות יום ולילה, וכל מה שלובש בלילה פטור - יש להקפיד ולשכב עם ציצית בלילה, מכיון שבדרך כלל רבים ישנים גם לאחר שהגיע זמן 'משיכיר בין תכלת ללבן' (ועי' שו"ע סימן יח ס"ג וברמ"א שם), ואינם קמים אלא לאחר תחילת היום, ואם ישנים ללא ציצית, נמצא מפסידים מצוה יקרה זו כמה שעות בזמן שהוא 'יום גמור'. ומי הוא זה אשר ימלא לבו להקל בזה בזמן זה שהוא יום גמור שאפילו לשיטת הרמב"ם חייב בציצית.

והנה אף שמרן בבית יוסף (סי' יח שם) נקט כהרמב"ם⁵¹, מ"מ הנה בשו"ע או"ח (סי' יח ס"א) השאיר הדבר בספיקא דדינא אם קיימא לן כהרא"ש או כהרמב"ם, וכתב הבן איש חי (שנה ראשונה פרשת לך לך סעיף טז), וז"ל: מחמת דאיכא פלוגתא בין הרמב"ם והרא"ש בכסות המיוחד ליום ולילה, ומרן ז"ל לא גילה דעתו בכסות המיוחד ללילה ולובשו ביום, לכך צריך להחמיר באיסור תורה כחומרות שני הסברות וכו'. [ומצאנו עוד במק"א שחששו לשיטת הרא"ש, דהנה בסימן יח (סעיף ג) נפסק, מאימתי מברך על הציצית בשחר, משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה. וברמ"א שם כתב, שאם לבשו מעלות השחר ואילך, י"א דמברך עליו, וכן נוהגין. ובמשנה ברורה שם (ס"ק י) כתב, דבדיעבד נראה שאפי' אם בירך קודם עמוד השחר, לא יחזור ויברך, דשמא הלכה כהרא"ש דכסות יום בלילה חייב].

ועיין בדברי אדונינו הגר"א בביאורו (שם) שמצדד כדעת הרא"ש, וכמבואר במשנה ברורה ס"ק ז. וע"ע בדברי הגרע"א סי' כא שביאר, שגם דעת האריז"ל כהרא"ש שכסות יום חייב בלילה, דהנה במגן אברהם (סי' כא ס"ק ב) הביא מכתבי האריז"ל, שעל פי הסוד יש לשכב בלילה בטלית קטן. ומביא ראיה מפ"ד דמנחות, כיון שראה דוד עצמו ערום בבית המרחץ, אמר, אוי לי שאני ערום מן המצות. וקשה, למה לא אמר כן גם בלילה שהיה ג"כ ערום מהמצוות. אלא על כרחך שהיה שוכב בטלית

קטן. ע"כ. וכתב הגרעק"א שם, שאם ס"ל להאר"י כשיטת הרמב"ם שבלילה פטור, א"כ השוכב בלילה בטלית קטן, עדיין הוא ערום הוא מן המצות, שאין לו קיום מצות ציצית כיון שפטור מציצית בלילה. ומה הראיה מדוד המע"ה שבלילה לא היה ערום מן המצוות כיון שהיה שוכב בטלית קטן. ע"כ. וכן ביאר בדעת האר"י באשל אברהם (מבוטשאטש) סימן כא⁵².

עוד יש להוכיח מדברי מרן בשו"ע שם בסעיף ב, דסבירא ליה כדעת הרא"ש, דהנה נפסק שם, שסדינים אף על פי שאדם ישן בהם בבוקר, אין מטילין בהם ציצית. וביארו הפוסקים, שהטעם הוא משום שעיקר תשמיש הסדינים הללו לצורך הלילה ו'כסות לילה' מקרי, ולפיכך אין מטילין בהם ציצית. ולכאורה, דין זה אינו אלא לשיטת הרא"ש דסבירא ליה שכסות לילה פטור אף ביום, אבל לשיטת הרמב"ם שכסות לילה חייב ביום, הרי חייבת בציצית. ומ"מ יש לדון בזה שהרי כבר כתבו הפוסקים טעם אחר לפטור בזה, משום שלא חייבה התורה להטיל ציצית רק דרך מלבוש או דרך עיטוף, ולא כשזהו דרך העלאה בעלמא, וכמבואר במרדכי (ציצית סי' תתקמא). ואולם, יש חולקין וס"ל שאפילו אם ציע תחתיו בגד של ד' כנפות חייב בציצית, וכ"ש דרך העלאה כגון שמיכה וכדו'. וכ"ה דעת התוס' פרק התכלת (מא ע"א) ד"ה תכלת, וכן איתא בספרי (דברים פי' רלד). וממילא כ"ז אינו אלא להרא"ש כאמור. ועיין בכ"ז בדברי מרן בבית יוסף שם, ובביאור אדונינו הגר"א, וכן במשנ"ב ובעולת תמיד שם ועוד⁵³.

ומכל מקום, כאמור, ראוי לקיים כל לילה מצות עשה זו ולשכב בט"ק שהיתה עליו במהלך היום, והרי לבוש בכסות בלילה ומקיים המצוה לדעת הרא"ש ודעימיה.

להזהר שלא לייחד ציצית מיוחדת לשינת הלילה

ד ואמנם, בכדי להרויח מצוה יקרה זו אף בלילה לשיטת הרא"ש כאמור, יש להזהר שלא לייחד ציצית מיוחדת לשינת הלילה, שאם ייחדו בעיקר לכסות לילה, הרי לכולי עלמא פטור גם בלילה, ולא הועיל בלבישתו כלום, שהרי זה כסתם בגד ללא חלות קדושת מצות ציצית⁵⁴. (וגם כשיאור היום פטור לשיטת הרא"ש). אך אם לובש בלילה הט"ק שלבש ביום, אזי כסות יום ולילה להרא"ש חייב אפילו בלילה, וגם מקיים בזה מצות עשה מיד שהגיע זמן 'משיכיר בין תכלת ללבן' שהוא סמוך לזמן עמוד השחר אף להרמב"ם. וראיתי שכבר עוררו ע"ז רבותינו האחרונים, והזהירו שיש להקפיד לישן בלילה עם ט"ק שלבוש ביום, ולא המיוחד רק ללילה. (וע"ע בתשובות והנהגות ח"א סי' יט).

ושור"ר באשל אברהם (מבוטשאטש) סימן כא, שעורר על זאת שבטלית המיוחדת ללילה ישנו חשש נוסף, והוא חשש איסור בל תוסיף, דהנה דוקא בציצית המיוחד ליום שלובש האדם גם בלילה, אזי אין בזה שום חשש של איסור בל תוסיף כלל, וממנה נפשר, אם הלכה כהרא"ש שמקיימים - בבגד של יום - מצות ציצית בלילה, הרי מקיים גוף המצוה ואינו מוסיף. ואם הלכה כהרמב"ם שגם כסות יום פטור מציצית בלילה, הרי לילה לאו זמן ציצית כלל היא, וכיון שאינו זמן ציצית, אין בזה איסור בל תוסיף, שהרי האדם הלובש כסות יום בלילה אינו מכיון להוסיף רק כדי לקיים ספק מצוה כנ"ל, וכמו שיושבים בשמיני עצרת בסוכה מטעם זה. משא"כ אם האדם מייחד לו כסות מיוחד רק ללילה, אם כן, שמא הלכה כהרא"ש שכסות יום חייב בציצית בלילה, והוה ליה לילה זמן ציצית ממש כיום, רק הכסות המיוחד ללילה לבד גורם פטור, ובזמנה גם בלא כוונה עובר על בל תוסיף. וגם אם מכיון ומפרש בפיו שאינו רוצה להוסיף, אינו מועיל בזמנה, ועובר על בל תוסיף. ומ"מ לדעת גדולי עולם יש קפיда על מי שאינו ישן בטלית קטן, ולפיכך יש לישן בהטלית קטן של יום דוקא כאמור.

ואולם, יעויין"ש שכתב לדון ולדחות הדברים, שהרי כתב המג"א בסו"ס תרנא (ס"ק כז), דלפי מאי דקיימא לן מצוות צריכות כוונה, אזי בכדי לעבור על בל תוסיף צריך כוונה, גם בזמנו, ועל ידי זה שמכוין שלא להוסיף, אין עוד חשש הנ"ל. אך מכל מקום, להטיל ציציות בכסות המיוחד ללילה, בזה ודאי יש חשש בל תוסיף, כיון דקיימא לן דודאי פטור מציצית. עיי"ש.

היאך יכוין כשמקיים מצות ציצית בלילה

ה ובעצם הנידון הנ"ל אם יש חשש איסור בל תוסיף במצות ציצית בלילה, הנה ראיתי עוד שדנו בזה, איהו כונה יכוין הישן בלילה בטלית קטן, שאם מכיון לשם מצוה, הלא להרמב"ם בלילה אין מצוה, ועובר בבל תוסיף. ואם לא מכיון למצוה, הרי להרא"ש כסות יום ולילה חייב בלילה, וכשלא מכיון עובר כל רגע על מצות ציצית, כעין המבואר בביאור הלכה

זיע"א (דרשות חתם סופר ח"ב עמ' רמט), "שאין לשנות שום מנהג שנהגו אבותינו... אלא הכל יהיה קיים, כמנהג אבותינו בדינו". ועל פי האמור יתכן שזהו הטעם למנהג בחנוכה, היות ובחנוכה אנו מוקפים ו'מסובבים' במצוות, מזווה נר חנוכה וציצית כאמור, ומצאנו לשון זה בגמרא מנחות (מג ע"ב): חביבין ישראל ש"סיבבן" הקדוש ברוך הוא במצות, תפילין בראשית ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזווה לפתחיהן. ע"כ. וזכר לזה נהגו לשחק בסביבון הרומז למעלתם של ישראל המסובבים במצוות בפרט בימי החנוכה.

50 ובשו"ת דברי יציב חיו"ד סי' לא אות יז כתב ליישב, שאף שלילה לאו זמן ציצית, מ"מ כיון שמנהגינו ע"פ האריז"ל ללבוש אף בלילה (עי' בזה להלן) להגן מפני רור"ר דשלטי בלילה, לכן חשיב מצוה אף בההיא שעתא.

51 וז"ל שם: ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דרב מובהק הוא, וכל שכן דרש"י סבירא ליה כותיה, ועוד דספק ברכות להקל. והרמ"א בדרכי' משה כתב על דבריו, "ואני רואה את דבריו מטעם דספק ברכות להקל, אבל מטעם דהרמב"ם רב מובהק ורש"י הסכים עמו לא נהיאר, דגם החולקים חכמים גדולים ומובהקים הם, והם הרבים. גם הרא"ש שהוא בתראי הסכים לדבריהם. ולכן אין לברך ביום אכסות המיוחד ללילה ושלא כדברי הרמב"ם".

52 ואולי כן היא ג"כ דעת הרס"ג בספר המצוות שלו, שמנה מצות ציצית בלשון "בכנפיך ציצית נצח". ובביאור הגרי"פ (עשין עשה ז) כתב ע"ד, דנראה פשוט דלישנא דקרא נקט בזה, וכדרכו ז"ל בכל דוכתי כיצ"ב לכלול בכל מאי דאפשר

ס' ס ס"ד (ד"ה וי"א שצריכות), בקראו אותו לעלות לתורה ומתעטף ואינו מברך ולא מכין למצוה, הרי זה כאין לו ציצית ועובר כל רגע, והוא בחשש ד'לא תגרע'.

ואולם, כאמור בדברי הא"א הנ"ל, הדבר פשוט שבציצית המיוחד ליום שלובש האדם גם בלילה - אין שום חשש, שאם הלכה כהרא"ש שבגד של יום חייב בציצית גם בלילה, הרי מקיים גוף המצוה ואינו מוסיף, ואם הלכה כהרמב"ם שגם כסות יום פטור מציצית בלילה, הרי לילה לאו זמן ציצית כלל היא, וכיון שאינו זמן ציצית, אין בזה איסור בל תוסיף, שהרי האדם הלובש כסות יום בלילה, אינו מכין להוסיף רק כדי לקיים ספק מצוה כנ"ל, וכמו שיושבים בסוכה בשמיני עצרת מטעם זה. ולפיכך מקיים המצוה מספק ומכין, אם אני חייב הריני מקיים המצוה, ואם אני פטור, אזי אין בכונתי לקיים ולהוסיף על דברי תורה כאמור. ובפרט אלו הישנים קצת לאחר עמוד השחר, שאין בזה איסור בל תוסיף לכולי עלמא, כי כוונתו למצוה גמורה, שתוך כדי שנתו יגיע זמן משיכיר בין תכלת ללבן ולא יישן בזמן זה - שהוא חיוב גמור - ללא ציצית.

והוסיף שם עוד, שקיום המצוה מספק אינו בכדי להוסיף על המצות ח"ו, רק מחמת ספיקות בהלכה, "ויוכרע כפי שהוא נחת רוח להשם יתברך כפי האמת", ובפרט בזה שאין כאן עשיית שום פעולה, רק שב ואל תעשה מלהפשיט מעל עצמו טלית שכבר לבוש ביום. והכלל הוא, שכל מה שעושה על פי ספק בהלכה, לא שייך בזה שום צד פתחון פה דמחזי כמוסיף, כי לא שביק איניש מה דרמיא עליו ועביד מה דלא רמיא עליו, כל שכן שלא יעשה תוספת שיש בו עון ואיסור ח"ו, ואין אדם חוטא ולא לו⁵⁵.

וכיוצ"ב כתב בתשובות והנהגות ח"ג (ס' ו), שבפשיטות יש לכוין על תנאי, שאם מחוייב בציצית של יום גם בלילה, אזי מכין למצוה, ואם אין חייבין, מכין שלא לצאת, ואזי להרמב"ם שפטורין בלילה, לא עבר, דשלא בזמנו צריך כוונה. ולהרא"ש הלא התנה, ולשיטתו באמת מכין לצאת יד"ח המצוה⁵⁶.

האם ציצית המיוחד ללילה שישן עמה גם ביום נחשבת גם לכסות יום

[ו] והנה יש לדון במי שמשתמש בציצית של לילה גם למנחת צהרים וכדו', אם סגי בזה שלא יחשב 'כסות לילה', ונחשב לו גם לכסות יום אף שישן עמה גם בלילה, וכמו כן, יש לדון באלו הקמים ממיתן לאחר שכבר האיר היום, ובודאי כבר הגיע זמן 'משיכיר בין תכלת ללבן', אם גם באופן זה נחשב להם כטלית של יום ולילה⁵⁷.

וראתי בשו"ת משנה הלכות ח"ה (ס' ד) שכתב, שאכן מי שיש לו טלית קטן המיוחד ללילה ומשתמש והולך בה גם קצת ביום, ודאי שפיר דמי, וציין לדברי הגר"ו בסידור הרב שכתב, שצריך לישן בט"ק היות ולפעמים יש גם לאחר שהאיר היום, ואם הלך לישן בלילה ללא ציצית, נמצא שישן בלי ציצית ביום ממש שהוא חיוב גמור לכל הדעות. ומעתה,

אפילו מי שישן עד לאחר שהאיר היום, ג"כ מספיק הדבר שיחשב לו גם כטלית של יום. ומ"מ ציין שם, שמנהגו לישן בט"ק שהולך בו כל היום, ולא לייחד ט"ק שנעשה לשם שינה. ובסו"ד כתב עוד, שמי שרוצה להחמיר ולישן דוקא בציצית של יום, בכדי שלא להיות אפילו רגע בלי ציצית, תבא עליו ברכה וקדוש יאמר לו. אך אם רוצה להחליף הציצית, יכול להשתמש בלילה בט"ק ישן שנעשה מתחילה ליום, ובמהלך היום לילך עם טלית קטן חדש, ובוה בודאי נחשב לו בלילה שלבוש בט"ק של יום, כיון שנעשה מתחילה ליום. ע"כ.

ואולם, באשל אברהם (שם) כתב, שגם ברגיל לישן בו כמה שעות אחר עלות השחר ונץ החמה, מכל מקום עדיין נחשב לו כסות לילה, וכפי שקי"ל בשו"ע (סימן יח ס"ב), "סדינים, אף על פי שאדם ישן בהם בבוקר, אין מטילין בהם ציצית". והטעם בזה, משום שעיקר תשמיש הסדינים הללו לצורך הלילה ולפיכך נחשב 'כסות לילה' אף שישן עמם בבוקר, ולפיכך אין מטילין בהם ציצית. עיי"ש. ולכאורה ה"ה כשלבוש בציצית גם במנחת צהרים, לא ויעיל בכדי להפקיע ממנה שם של ציצית לילה, כיון שסו"ס הרי היא מיוחדת ללילה. ויתירה מזו יש לומר, שאפילו אם לבוש בה מעט לאחר שקם ממיטתו בבוקר או בצהרים, והולך עמה זמן מסוים, שאין בזה בכדי שיחשב כסות יום כאמור, שאין זה עיקר תשמישה.

[גם מה שכתב עוד במשנ"ה הנ"ל, שיכול להשתמש בלילה בט"ק ישן שנעשה מתחילה ליום, ובמהלך היום לילך עם טלית קטן חדש, ונחשב לו בלילה שלבוש בט"ק של יום, "כיון שנעשה מתחילה ליום", הנה לכאורה גם בזה יש לעיין, דלכאורה כיון שייחד את הציצית לכסות לילה, מה בכך שמתחילה היה כסות של יום, הלא עיקר התשמיש כעת הוא לצורך הלילה, וכיוצ"ב ראיתי בשו"ת דובב מישרים ח"ד (ס' ב), שאם נמלך על כסות יום לייחדו לכסות לילה, אזי די בייחוד הזה לעשותו לכסות לילה, דאזלינן בתר עיקר תשמישו, וכיון דנמלך הוי כסות לילה. וכמו שמצינו בשו"ע (שם) לענין סדינים, שאף על גב שמשתמשין בהם גם ביום, מ"מ כיון שעיקר תשמישם בלילה, הוי ככסות לילה. וציין לדברי הפרי מגדים (משב"ז, ס' יח סק"א, והו"ד בהערה לעיל), דפשיטא ליה דבנמלך לחוד נקבע עיקר תשמיש הטלית, ואין להבדיל בין אם המחשבה הוי לחיוב או לפטור. בפרט כאשר מסלק את הטלית ביום, והרי זה הוי כעשיית מעשה, ועי' בתוס' חולין (לט ע"א, ד"ה ריש לקיש) דהיכא דעביד מעשה בודאי לא מימלך, עיי"ש].

ולפיכך נראה שהמייחד ציצית באופן מיוחד לשינת הלילה, אף אם הולך עמה במהלך היום, עדיין זה נחשב 'כסות לילה'. וגם בט"ק שנעשתה מתחילה לצורך היום, ונמלך להשתמש בה לצורך הלילה, עדיין נחשב לו ט"ק של לילה, שזוהי עיקר השימוש בה כעת. וכל שכן אלו הקמים ממיתן לאחר שכבר האיר היום, שאין די בזה בכדי להפקיע מטליתו - שייחדה ללילה - שם של טלית לילה, ונמצא מפסיד מצוה יקרה זו לדעת הרא"ש.

בשיטת האר"י בחשיבות ט"ק בלילה

[ז] עוד יש לציין טעם נוסף שיש להקפיד שיהיה עליו טלית קטן גם בלילה, וכפי שהביא המגן אברהם (ס' כא ס"ק ב) מכתבי האריז"ל, שעל פי הסוד יש לשכב בלילה בטלית קטן. ומביא ראיה מפ"ד דמנחות, כיון שראה דוד עצמו ערום בבית המרחץ, אמר, אוי לי שאני ערום מן המצות. וקשה, למה לא אמר כן גם בלילה שהיה ג"כ ערום מהמצוות. אלא על כרחך שהיה שוכב בטלית קטן. ע"כ. ועי' במג"א מש"כ לדון בדבריו.

ובעצם שיטת האר"י הנ"ל שיש לשכב בלילה בטלית קטן בלילה, הנה הגרע"א באו"ח ס' כא ביאר, שהאריז"ל ס"ל כהרא"ש שכסות יום חייב בלילה, שאם הוא כשיטת הרמב"ם שבלילה פטור, א"כ השוכב בלילה בטלית קטן, עדיין הוא ערום הוא מן המצות, שאין לו קיום מצות ציצית כיון שפטור מציצית בלילה. ומאי ראייתו מדוד המע"ה שבלילה לא היה ערום מן המצוות כיון שהיה שוכב בטלית קטן. ע"כ. ובתשובות והנהגות ח"ג ס' ו כתב ע"ד, שאינו מוכרח, שיש לומר שהאריז"ל סובר שלא רק 'קיום' המצוה מגן, אלא גם ה'חפצא' דמצוה מגן. שכן מצינו בדוד המלך שהתפאר בחפצא דמצוה, ולכן הסתפק באות מילה אף שאין קיום מ"ע כל רגע, ובלילה סובר האריז"ל שהטלית קטן נקרא חפצא דמצוה, וכשלובשו בלילה הרי הוא כאות שהחיצוניים בורחים ממנו, ולכן יש ללבושו בלילה גם לרמב"ם וא"ש.

ובשו"ת משנה הלכות (שם) כתב להביא קצת ראיה לרבינו האר"י שצריך לישן בציצית, והוא סגולה נפלאה לשמירה בלילה, מגמ' מנחות מד ע"א, מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית וכו', באו ציציותיו וטפחו לו על פניו וניצל מעבירה חמורה וכו'. כיעווי"ש⁵⁸. ומבואר, שהזהיר במצות ציצית נשמר מאיסורים חמורים נגד הקדושה ר"ל. [והוסיף שם, שזהירותו הגדולה של האי גברא, שהיה נזהר אפילו בזמן שישנם רבים שאינם נזהרים, כגון בלילה דקי"ל לאו זמן ציצית, ואפה"כ הוא היה נזהר ולא פשט מעליו הציצית לעולם].

גם הישן מקיים מצוות בשינתו

[ח] והנה זה ודאי שאין לטעון ולומר הלא ישן הוא על מטתו, ובלאו הכי נפטר ממצוות, ומדוע יש להקפיד על מצות ציצית בלילה. טענה זו אינה נכונה כלל, ובודאי שגם הישן מקיים מצוה בשינתו, וכמו שהאריך בזה בשדי חמד מערכת י' (כלל לד), שדבר פשוט וברור שגם הישן מקיים מצוה, יעווי"ש שהאריך בזה, ובסו"ד מסיק כדברי הרב מתת ידו בתשובה (ס' יד). שבודאי גם הישן שייך במצוות שאפשר לו לקיים, והביא לזה ראיות רבות, ובכללם מדברי מרן בשו"ע סימן נה סעיף ו, שישן מצטרף למנין עשרה, שמזה מוכח שישן שייך במצוות ומחוייב בהם, אלא שמצד אונס שינה רחמנא פטריה, ולכן נחשב כמו התשעה הנוערים. שאם נאמר שאין על הישן שום מצוה והרי הוא כשוטה וקטן, ודאי שלא יצטרף, ומאחר שנפסק שישן מצטרף מוכח שמחוייב במצוות אלא דרחמנא פטריה מצד אונסו, וממילא דבר שיכול לקיים כגון לבישת ציצית, הרי הוא מחוייב לקיים. ועוד ציין שם לדברי הרב זכור לאברהם (אביגדור,

58 בעובדא דמנחות באחד שהיה זהיר במצות ציצית

וחשבתי בס"ד לבאר האי עובדא זו דמעשה באדם אחד וכו', ע"פ מש"כ הבית הלוי עה"ת (שמות פרק כ פ' יד), ליישב קושיית האבן עזרא שם בענין לאו דלא תחמוד, שהקשה, דהנה "אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו". עיי"ש. וכתב רבינו הביה"ל ליישב, וז"ל: אמנם גם בלא"ה ניחא, דהנה כל אדם יוכל לשער בעצמו, וברור הוא דאם יתאוה האדם לאיזו דבר תאוה היותר גדולה אצלו, כל אחד לפי טבעו, ויהיה גם קרוב להשיג תאוותו וילך אחריה, ואז היצה"ר בוער בו כאש, ורק דרך הילוכו הוא על גב הנהר הקפוי מקרח, ובדרך ריצתו נחלקה רגלו על הכפור וחשב ליפול, הרי באותו רגע שנחלקה רגלו ונטה לפול, הרי אז יבטל ממנו כל אותו התאוה. דהפחד שנתפחד מהנפילה העביר ממנו כל רצונו. דכן יסד הבורא יתברך בטבע כל הברואים, דגם מעט פחד שיעלה על לב האדם מעביר ממנו כל כחות התאוה והחמדה. וא"כ אחרי שהזהירה התורה בלאו דלא תחמוד ואסרה לחמוד, אם היה להאדם יראה מן האיסור אפי' יראה קטנה כיראת הנפילה, גם כן שוב לא יחמוד כלל. ובוה יבואר טעות האדם מה שסובר שיש לו תירוץ על המעשים רעים שלו כי בא לו ע"י תגבורת היצה"ר, ואין זה תירוץ, דבמעט יראת ה' אם היה מעלה על לבו לא היה היצר יכול לו כלל. דהיצה"ר אינו חזק כלל, דבמעט יראה נתבטל כל הכח שלו, ועיקר שליטתו הוא רק במה שמשכח מקודם היראה מלב האדם, וזהו שאמר הכתוב (דברים י) מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה כו' וללכת בדרכיו, דרק אם יהיה לך יראה ממילא תקיים הכל. וזהו ביאור הכתוב (שמות כ) ולבעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, דעי' היראה ניצל מן היצה"ר ולא יחטאו כלל. עכ"ל.

והנה ע"פ הדברים הללו, אולי יש לבאר שזהו הדגש בדברי הגמ' - באו ד' ציציותיו 'וטפחו' לו על פניו, היינו שבאו הציציות וטפחו והכאיבו לו על פניו, ומעוצם המכה נגרם לו פחד לרגע קט, ופחד זה גרם לו להתעורר מעט, וכמש"כ הביה"ל "דגם מעט פחד שיעלה על לב האדם מעביר ממנו כל כחות התאוה והחמדה", וממילא גם מעט פחד זה עורר את לבו והסיר ממנו את החמדה, ובהזדמנות מועטת זו שנתעורר מעט השיב אל לבו וניצל מהעבירה. (ואין זה סותר לדברי הגמ' שמחמת זהירותו במצות ציצית ניצל, דהיינו הך, כלומר מחמת זהירותו בציצית זכה שבאו הציציות וגרמו לו לכל מהלך ההתעוררות הזאת כאמור). ועי' בס' הכתב והקבלה (במדבר פרק טו) שהביא לד' הזהו"ק שדימה חוטי הציציות התלויים בגדיל לרצועות המחוברות במקל שהוא בית יד שיאחז בו המכה את המחוייב להלקות. וכתב ע"ז ש"על כוונה זו הזכירו רבותינו (מנחות מד) לשון ארבע ציציותיו טפחו לו על פניו". ע"כ.

[ואולי היה אפשר לבאר עוד על זה הדרך באו"א ע"פ דברי הרמב"ם (פ"ב מגירושין ה"כ) הידועים, וז"ל: מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר, וכן אם הכוונה גוים ואמרו לו עשה מה שישאל אומריך לך ולחצו אותו ישראל ביד הגוים עד שיגרש הרי זה כשר. ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד גוים בין ביד ישראל, שאין אומריך אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב מן התורה לעשותו, כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו, "וכיון שהוכה עד שתשש יצרו" ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו. ע"כ. והנ"י יש לבאר בנידו"ד שזהו הדגש בד' הגמ' - באו ד' ציציותיו 'וטפחו' לו על פניו, היינו שבאו הציציות וטפחו והכאיבו לו מאד על פניו, "וכיון שהוכה עד שתשש יצרו" ניצל מהעבירה. ואולם, קצת דוחק לומר שהכאיבו לו מאד. (וכאמור אין זה סותר לד' הגמ' שמחמת זהירותו במצות ציצית ניצל, דהיינו הך, כלומר מחמת זהירותו בציצית זכה שבאו הציציות וגרמו לו לכל מהלך ההתעוררות הזאת כאמור)].

או"ח ס' יא), דאטו מפני שהוא ישן יצא מכלל ישראל, ואף ששורה רוח טומאה על הישן, מ"מ מקרא מלא דיבר הכתוב, השוכן אתם בתוך טומאותם. ויעי"ש עוד בדברי השד"ח מש"כ לדחות דברי החולקים⁵⁹.

גם בשו"ת משנה הלכות (שם) נקט כן כדבר פשוט, ועיקר דבריו להעיר על מה שכתב בילקוט הגרשוני (ס' כא), שהביא להקשות ע"ד רבינו האר"י הנ"ל, שהביא ראיה מפ"ד דמנחות, כיון שראה דוד עצמו ערום בבית המרחץ, אמר, אוי לי שאני ערום מן המצות. וקשה, למה לא אמר כן גם בלילה שהיה ג"כ ערום מהמצוות. אלא על כרחך שהיה שוכב בטלית קטן. והקשה בילקה"ג, דבשלמא כשנכנס למרחץ שאז נשמתו אצלו ושכלו עמו, והוא בר חיוב של קיום מצות, משה"כ היה מצטער שעומד ערום, משא"כ בלילה הלא בודאי כל זמן שהוא ער טרם שנרדם, היה מהרהר בד"ת ובאהבת ה', אך כשנרדם, מאחר שנשמתו יצתה ממנו כדכתיב בידך אפקיד רוחי, ושכלו כל עמו, לא גרע משכור שהוא פטור מכל המצות. ובמשנ"ה כתב לדחות דבריו, "ולאחר הסליחה, קושיתו על רבינו האר"י איננה קושיה כלל", דמה שכתב שישן דינו כמו שכור, ודאי לא דמי, ומשנה מפורשת היא, אדם מועד לעולם בין ער ובין ישן. ושכור דוקא פטור מכל המצות, ואף אם הזיק פטור, גם לענין צירוף למנין עשרה, אזי ישן לכמה ראשונים מצטרף, כי בכל מצות שאינן צריכין מחשבה יצא ידי מצותו אפילו כשהוא ישן, אבל לא כשהוא שיכור, וכמו שמצאנו כן בעוד מקומות. והכלל הוא, שישן אינו פטור ממצוות, אלא שאינו בר קיומא, וכלשון המהר"ל "האי פומא הוא דכאיב ליה", אבל שכור פטור הוא מן המצות. ובאמת כי הישן חייבין להקיצו לק"ש ושאר מצות שיוכל לקיים, ושכור פטור מהם, וכמו מצות סוכה שמקיימין בשניה, ושכור אפילו בהקיץ אינו מקיים. ויעי"ש עוד שדן לדחות כל הקושיות נגד דברי רבינו האר"י, וסיים, "ולכן פשוט דדברי רבינו האר"י ז"ל נכונים גם בזה". ע"כ.

וכבר דנו בזה בעוד כמה ענינים, כגון בענין האיסור החמור של שינה מחוץ לסוכה, שאין להוציא את הישן בסוכה בטענה שכיון שהינו ישן אזי פטור הוא. וכ"ז דלא כמו שהביא בספר הסוכה השלם (עמוד תנו) בשם רבינו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שמי שישן בסוכה, אפשר שמותר לאחרים להוציאו מהסוכה בעודו ישן, כיון שהוא ישן ואין בו דעת, פטור מן המצוות, כי לא נאמר איסור שינה חוץ לסוכה אלא בעת שהולך לישון, אולם מי שישן כבר, אינו בר חיובא ופטור מן המצוות, ולפיכך יהיה מותר להוציאו תוך כדי שינה מן הסוכה. וכן מי שנרדם לאונסו חוץ לסוכה, אין חיוב להעיר אותו, שלא עבר שום עבירה. ולא דמי לתפילין שיש להעיר מי שישן, דשאני התם דהוי בזיון לתפילין. וכן לא דמי לכהן שישן באוהל המת שצריך להעירו, שהרי המשך הטומאה הוא גם כשהאדם ישן וקעביד עבירה לאונסו. וכן לא דמי למתנמנם ובירך ברכת המזון שיצא, דישן ממש פטור מן המצוות. ע"כ. וכבר רבים מפוסקי זמנינו דנו בדבריו וכתבו לחלוק בתוקף על פסק זה, וביניהם בתשובות והנהגות ח"ד ס' קסד, שהדברים תמוהין ומרפסין איגרא, שהמצוה היא גם בשב ואל תעשה, היינו בעצם השינה בסוכה, ודומה למלאכת יום טוב שאם שובת ביום טוב מקיים מ"ע, כמפורס' ברמב"ם פ"א משבייתת יום טוב (ה"ב), שכל השובת ממלאכת עבודה הרי קיים מ"ע, והיינו שעיקר מצותה לשבות ממלאכה, וכל ששובת מקיים המצוה בשוא"ת, אף כאן עיקר המצוה כעין תדורו לישן בסוכה, וזוהי אופן קיום מצוה זו. ועיין תוס' ברכות (יא: ד"ה שכבר), שהקשו אמאי אין מברכין על שינה בסוכה, ומבואר שיש מצות סוכה כשישן בה, עי"ש עוד בזה. ע"כ⁶⁰. וכמדומני שכן מבואר בחזו"ע סוכות שלא כדברי הגרש"ז כלל. ויש להאריך בזה.

ט] העולה מהאמור, שחובה גדולה על האדם להשתדל בכל כוחו במצות ציצית היקרה, ורואי לישן גם בלילה בשכבו על מטתו כשהוא לבוש בציצית, שלשיטת הרא"ש כסות יום חייב גם בלילה. וממילא זוכה כל רגע ורגע גם בלילה לקיים מצות עשה, שגם הישן מקיים מצוה בשינתו. (ויש לכوين על תנאי, אם מחוייב בציצית של יום גם בלילה כהרא"ש, אזי מכוין למצוה, ואם אינו חייב, מכוין שלא לצאת, שלא לעבור על ב"ת). וגם לשיטת הרמב"ם יש להקפיד בזה בפרט כאשר קם ממטתו רק לאחר שהגיע זמן 'משיכיר בין תכלת ללבן', שאם ישן ללא ציצית, נמצא מפסיד מצוה יקרה זו זמן רב בזמן שהוא 'יום גמור'.

אך בכדי להרויח מצוה יקרה זו אף בלילה לשיטת הרא"ש, יש להזהר שלא לייחד ציצית מיוחדת לשינת הלילה, ואף אם הולך עם הט"ק קצת

59 ובכללם רבינו היעב"ץ בשו"ת שאילת יעבץ ח"ב ס' צז, דישן לאו בר דעת הוא לגמרי, לא למצוה ולא לעבירה, לא נשכר ולא נענש. וכיוצ"ב בשו"ת פרי יצחק ח"א סימן ה, דבשעת שינה ליכא קיום מצוה דהוי כמתעסק בעלמא. עי"ש.

60 והוסיף שם, דמ"מ יש להליץ על דברי הגרש"ז, שאמנם נראה שאף שמקיים מ"ע בשוא"ת, מ"מ היושב בסוכה כשהוא ער ומכוין למצוה עדיף טפי, שעושה מצוה מדעת ובכוונה, ובפרט במצות סוכה שנאמר בה 'למען ידעו דורותיכם'. ע"כ. ואולם, לא הבנתי, הלא גם הניעור בסוכה אינו חושב כל רגע על המצוה, אלא בתחילת ישיבתו בה (ומידי פעם במהלך ישיבתו), ועל כרחך דבמחשבה ראשונה סגי והמצוה נמשכת לאחר מכן מכח הכונה הראשונה, וה"נ בישן הינו מקיים המצוה בשינתו על סמך כונתו הראשונה שכיון בתחילת השינה טרם שנרדם.

61 ובפרט שכן היא כונת חז"ל לדעת הטור (סימן רסג), כיעוי"ש שהכונה בזה שיהא זהיר לעשות נר יפה. וע"ע בב"ח מש"כ על דבריו.

62 ולדרכינו יש לומר, שעל ידי ששווה ליד הנרות, אזי מראה בזה חביבות והידור מצוה, שזה עיקר מצות נר חנוכה, ולפיכך אינו מניח הנרות והולך לו, (אלא אם כן הולך לתלמודו וכדלהלן), ומכוין שמהדר ומחשיב את המצוה, זוכה לבנים תלמידי חכמים. וכמו שהמשיל מרן החפץ חיים זיע"א, את הנהגת הבית לחימום המקוה, דהנה כשה'גוף חימום' במקוה פושר אזי המקוה קר, אך כאשר הגוף חימום רותח, המים מתחממים. וכן הוא בהנהגת הבית, כאשר ההורים פשרנים בעבודת ה', אזי הילדים קרים בעבודת ה'. אך כאשר ההורים חזקים בעבודת ה' ללא פשרות, אזי יזכו שילדיהם יהיו יראי ה' אמיתיים, ואורייתא מרתחא להו. ועל כן גם בנידון דידך, כשרואה הבן את אביו, עד כמה

במהלך היום, עדיין נחשב 'ציצית לילה', כיון שעיקר תשמישה לצורך הלילה.

ובודאי שבכל דבר שבקדושה ישנם מניעות, ועל כן ישנם הטוענים שהדבר מציק להם בשינתם וכל מיני דברים בטלים, וכל זה מצד היצר הרע והכל הבל. ועל האדם לזכור, אילו היו מציעים לו אלפי שקלים על כל שניה שהטלית קטן עליו, האם היה מוריד טליתו ממנו ולו לשניה אחת... הלא בכל רגע שהט"ק עליו - גם בלילה כאמור - מקיים האדם מצות עשה היקרה מכל כסף וזהב שבעולם... "וצריך לחמוד בלבבו יופי המצוה ושכרה". (לשון רבינו יונה בשערי תשובה שער ג' אות כב). בפרט במצוה זו שהינה גם סגולה נפלאה לזכות ליראת שמים, ולפרנסה טובה, ולרפואה, ומצלת מחסאים והרהורים ומכעס ומכל דבר וענין שאינו לכבוד שמים. ומוסיפה קדושה לאדם, וגורמת לעוד מעלות רבות ונשגבות, כמובא בספרי הפוסקים והאחרונים כנודע.

ובשולי הדברים, נציין לדברי האגרות משה בתשובה (או"ח ח"ד סימן ד), בדבר לבישת בגד שחייב בציצית, דהנה אף שמדינא ליכא חיוב ללבוש בגד החייב בציצית, מ"מ כיון שנהגו כל ישראל ללבוש בגד החייב בציצית אסור לשום אדם לעבור על זה, דלא גרע מכל מנהג, אף שאין בו קיום מצוה, שחייבין לקיימו משום שמע בני וגו' ואל תטוש תורת אמך, וכ"ש מנהג זה שיש בו גם קיום מצוה. ובכלל לא חסר טעמים למנהג זה, שהרי כמה ענינים ישנם במצות ציצית כדאמרין במנחות (מג ע"ב), שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן, וראיה מביאה ליד זכירה, וזכירה מביאה ליד עשיה. ורשב"י אומר, כל הזרזי במצוה זו זוכה ומקבל פני השכינה. וראב"י אומר, שהוא חזוק שלא יחסא. ובעידן ריתחא ענשינן כדאמר מלאכא לרב קטינא במנחות (מא ע"א). ע"כ. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח ס' ד, בענין החיוב מדינא ללכת בטלית קטן כל היום. עי"ש. וע"ע בדברות קודשו של השל"ה בספרו (מסכת חולין פרק נר מצוה אות יד). ע"כ.

* * *

האם יש ענין לשהות ליד הנרות במשך זמן ההדלקה

א] בספר מקור חיים שנדפס מחדש מכת"י בעל החוות יאיר (ס' תרעב ס"ב) כתב, שעיקר מצות נ"ח היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם, וזהו שאומרים, אין לנו רשות להשתמש בהם אלא 'לראותם', ולכן הרואה גם כן מברך, "ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר".

וכן כתב בשו"ת שב יעקב (או"ח סימן כב), שאע"פ דקיי"ל שהדלקה עושה מצוה, היינו לאפוקי שאם הדליק שלא לשם מצוה שצריך לכבותן וכו'. אך מ"מ המצוה ג"כ לראותם, כדי שיוכור הנס, וזהו שאנו אומרים, "ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד", והיינו שכל זמן שאין לנו רשות להשתמש בהם, מצוה לראותם, והיינו בשיעור זמן ההדלקה. וסיים, "ומוזה הטעם אין נכון להדליק בביתו וילך מיד אחר ההדלקה לביהכ"נס לתפילת ערבית". עי"ש.

וכ"מ בס' מנוחה וקדושה (להג"ר ישראל איסר מפוניבז', תלמיד מרן הגר"ח מוואלוז'ין) עמ' קס, "שהדין נותן להתעכב איזה זמן אחר ההדלקה עם בני ביתו, כדי לשמוח על פטרונונו העומד לנו בעת צרותינו, ולפחות כל זמן שהנרות דולקות". וכענ"ז מבואר ביסוד ושורש העבודה (שער יב).

וכיוצ"ב כתב בספר נפש דוד (הנהגות הגאון האדר"ת ב, יד): "מצות נרות חנוכה היתה חביבה עלי עד מאוד, ולולא שיחת הבריות הייתי מהדר שידלקו זמן רב כיכולתם, והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות, לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס על פי עבודת הציבור, ובכל זאת ישבתי נגד פתח אותו החדר, כדי להסתכל בהם כפעם בפעם, והייתי שש ושמח בהם הרבה".

ויעיין עוד בשו"ת תורה לשמה (סימן קפו), דגבי נרות חנוכה, "הנה הוא חייב לראות את הנרות, ועכ"פ הוא נהנה ומשתעשע באורם של הנרות" וכו'. עי"ש.

ועי' בתשובות והנהגות ח"א (סימן שצד) שציין, שבעיקר הענין הנה כבר כתב הרמ"א (סימן תרעז) שחייבין לראות הנרות, ויש בזה אור שהאדם ממשיך בראיית הנרות. וכן נראה שמצדד שם כדעה זו, ובפרט כשיש לו ילדים שראוי לשמחם באותה שעה. וסיים, שמ"מ "נר מצוה

ותורה אור", ואין לך אור גדול המסוגל להמשיך לאדם קדושה כמו עסק התורה. וע"ע בזה בשו"ת שיח יצחק (להגר"י וויס הי"ד) סימן שלו.

שור' כענ"ז בס' בני יששכר (מאמרי חודש כסלו - סבת מאמר ח - מאורי האש) וז"ל: על כן נקבעו הימים האלה לזכרון לבני ישראל בנר מצוה, הרמזו לתורה אור, להאיר עיניהם בחכמת התורה, כי בכל דור ודור (גם בגלות החל הזה במלכות הרשעה הכלולה מכולם) עומדים עלינו בפיתויי החכמות החיצוניות לבטלינו מתורה ועבודה, והנה הנר מצוה הלזה הוא סגולה לתורה, זכרון לבני ישראל לפני ה' עד עולם, "ואם בעל נפש אתה, תן עיניך בנר מצוה בימים הללו, ויאיר אור שכלך בתורה, ותבין כי נר מצוה ותורה אור".

[וע"ע במה שכתב בס' קב הישר (פרק צו), וז"ל: בהרבה מקומות מצינו שחביבין לפני הקב"ה נרות של מצוה, כמו שאומר הכתוב, באורים כבדו את ה'. "וכל הנר הדלוק לדבר מצוה יש בו קדושה נפלאה גדולה אין שיעור", ואילו היינו זוכים להשגות רוח הקודש, היינו מברכים ומבינים ומשיגים ע"י מצות הדלקת הנרות של מצוה עתידות, דהנר של מצוה מתנבא כמו נביא המתנבא על פי ה'... הכלל העולה, בכל נר של מצוה נמשך בו קדושה עליונה ומעורר למעלה וכו'].⁶¹

ב] והנה בשבת (כג ע"ב): אמר רב הונא, הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי חכמים (ופירש רש"י כתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה - בא אור התורה). וכבר הקשו העולם, מהו לשון 'הרגיל', למה לא אמר 'הזהיר בנר' כדאמר להלן שם גבי ציצית וקידוש⁶¹.

וביאר הגאון הקדוש בעל ה"משנה שכיר" הי"ד (מועדים, נס חנוכה), שכונת חז"ל דוקא להאדם 'הרגיל' - היינו שמורגל תמיד אצלו לשהות ליד הנרות ולהביט באורם כל משך ההדלקה, ולא שמניחו והולך אחר ההדלקה, שבאופן זה דוקא זוכה להמשיך עליו אור תורה. וע"ז אמר רב הונא, שזוכה לבנים תלמידי חכמים. (ועיקר דבריו שם על הבטה בנרות לאחר ההדלקה. עי"ש⁶²).

ג] והנה עיקר הזהירות בזה לכאורה באופן שבלאו הכי היה הולך לעסוק במילי דעלמא, או לשהות בביתו בסתמא שלא ליד הנרות, שבזה ודאי שעדיף שישהה ליד הנרות כאמור. אך אם האדם טרוד בלימודו וחפץ לילך להגות בתורת ה', בודאי שלימוד תורה שהוא חיוב מעיקר הדין עדיף טפי. ואכן, כן שמענו על כמה מגדולי עולם ששבו לתלמודם מיד לאחר ההדלקה, ובאמת לא מצאנו בשאר הפוסקים שישנו חיוב לשהות ליד הנרות כל זמן שדולקים. [וכן ראיתי בהליכות שלמה (חנוכה) שדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שאין חיוב לאחר ההדלקה לשהות ליד הנרות. וכן נפסק באול"צ ח"ד פרק מו (אות י), שאינו חיוב מעיקר הדין כיון שהדלקה עושה מצוה].

ומ"מ גם הטרוד בלימודו וחפץ לשהות ליד הנרות לגודל חביבות המצוה, וכדעת המקור חיים ודעימיה (שהובאו לעיל בהערה לשאלת תשובה זו), בודאי שרשאי לנהוג כן כאמור, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. [ובלא"ה נראה שכל דברי המקו"ח ודעימיה אינם אלא ממידת חסידות, ולא מעיקר הדין].

הרב מתתיהו גבאי   ירושלים

הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

א'

שביעית פ"ח מ"ב, שביעית ניתנת לאכילה ולשתיה ולסיכה וכו', קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר. ובגמ' סוכה מ' ע"א דריש מקרא לכם לאכלה, לכם דומיא דלאכלה, מי שהנאתו וביעורו שוה, יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן, ופרש"י שהנאתו וביעורו שוה כלומר שהנאתו וביעורו שמתבער מן העולם באין כאחד, כגון שתיה וסיכה והדלקת הנר עי"ש. הרי דהדלקת הנר הוי דומיא דלאכלה דהנאתו וביעורו שוה כאכילה ושתיה.

והנה הרמב"ם פ"ה משמיטה ה"ח כתב, פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתיה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה, מפי השמועה למדו תהי' אף להדלקת הנר ולצבוע בה דבר. וכתב הכס"מ שם, שמקור דרשת הרמב"ם זהו בתו"כ פר' בהר, וגם בירושלמי שביעית פ"ז ה"א הובא הך דרשא בשם ר' יוסי בר לאי עי"ש. והמשנה ראשונה פ"ח משביעית מ"ב הקשה

מייקר הוא את מצות ההדלקה, ומהדר בה ע"י ששווה ליד הנרות בחביבות יתירה, אף שמעיקר הדין יכול להדליק ולילך משם, אזי הידור מצוה זה של האב - בפרט במצוה שישודה ע"י הידור מצוה - משפיע על הבנים, וזוכה לראותם תלמידי חכמים.

[ועוד יש לבאר בפשיטות, דהרגיל בנר, היינו שמורגל תמיד אצלו לדקדק בכל פרטי המצוה ודיניה, אזי גורם לבניו שיהיו תלמידי חכמים, בראותם דוגמא חיה מאביהם המייקר את המצוה, ועל כן ישאפו גם הם ללכת בדרך זו. וכגון שבניו רואים שאביהם ממחר להדליק מיד בתחילת הזמן וכדו' בכדי שלא לאבד את זמן המצוה, ועיין בשו"ת אבני נזר (או"ח ס' תצט אות יא, וס' תקד אות ג'), שמשהגיע הזמן, כל רגע ורגע שאינו מדליק מאבד חלק מהמצוה, "ואין לך מצוה עוברת גדולה מזו". ויעיין בתשובות והנהגות (ח"א ס' שצ), שהתריע כנגד איחור זמן ההדלקה, "שהרי נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, עד שמחוייב לשאול על הפתחים לזכות להמצוה, ואעפ"כ רבים מדליקין לכתחילה אחר חצי שעה אפילו מצאת הכוכבים, ולא חשו שלכמה מגדולי עולם (המהר"ל מפראג, הגר"א ועוד) לא קיימו מצות נ"ח כלל. ואף שיש פוסקים המקילין בזמן הזה, הלוא ברכושו ונכסיו לא יכנס אדם לספיקות, ולמה יגרע הרכוש שזוכה לקיים מצות אלקינו, שבזה לא חושש כלל שיפסיד שכר מצוה דנ"ח, מעין מצות הדלקה במקדש". עי"ש. ובנותן טעם לציין מדברי בעל סדר היום (סדר חנוכה והקריאות), וז"ל: וענין מצות חנוכה זו, אל תהי קלה בעיניך מפני שהיא מד"ס, כי היא מן הגדולות ונוראות, כי בזמן הזה הקדוש ברוך הוא גמלנו רב טוב, והציל את נפשינו ממות, ולא נתן למוט רגלינו ביד מבקשי רעתינו. "וכל המזלזל בענין זה נראה שכופר בטוב שהטיב עמנו אלהינו ית' ויתברך, ואינו משמח בשמחת ישראל ואינו חושש בגאולתם ובנחמתם חס ושלום". וכן הענין בענין מצות פורים שהיא מד"ס. עכ"ל].

עיי"ש. ולמש"נ למש"כ רבים מהאחרונים שבמצוה קיומית אמרי' מצות ליהנות ניתנו, ה"ה נרות ההידור אמרי' ליהנות ניתנו ושרי בשמן שביעית, ולשמן שריפה יהא אסור דמיקרי הנאה. אולם ראיתי בס' אורח כהלכה ח"א עמ' תקצ"ח מבעל שבת הקהתי דכתב דלסוברים שאסור להדליק נ"ח בשמן שביעית, ה"ה נרות ההידור אסור, דאסור להשתמש לאורם א"כ הוי הפסד פירו"ש, ולמש"נ י"ל שהידור ל"ה חובה אמרי' מצוות ליהנות ניתנו, וכמו שהזכיר כן בשו"ת שבת הקהתי ח"ב סי' נ"ו עיי"ש.

ג

מהו לשתות ארבע כוסות ביין שביעית

והנה בירושלמי פ"ג משקלים ה"ב ובפ"ח משבת ה"א ובפ"י מפסחים ה"א, מיבע"ל מהו לצאת בארבע כוסות ביין של שביעית, תני ר' הושעיה יוצאין, וביאר התקלין חדתין פ"ג משקלים, וכן הפני משה פ"ח משבת, דאיירי בפירות ולא ביערם, וקמביע"ל כיון שמקיים מ"ע בשתיית ארבע כוסות ומצוות לאו ליהנות ניתנו ושרי אף ביין שביעית שלא ביערו, וזהו דמסיק דשרי לשתות ארבע כוסות מיין של שביעית. ואינו מבואר מה מיבע"ל אם מלה"נ שפיר יהא שרי לקיים ארבע כוסות, ולמש"נ לעיל בספיקת הירושלמי סוף תרומות מהו להדליק נ"ח בשמן שריפה, אם מללה"נ הוי לכתחילה או בדיעבד, ה"ה הכא מיבע"ל אם שרי לשתות ארבע כוסות ביין שביעית לכתחילה דמללה"נ, או"ד מללה"נ הוי רק בדיעבד, וכן כתבנו לפרש בבית מתתיהו ח"ב ס"א אות י"ז, וא"כ י"ל הא דתני ר' הושעיה יוצאין ביין של שביעית כשלא ביערו איירי בדיעבד ולא לכתחילה, וכמסקנת הירושלמי סוף תרומות. ואמנם ילה"ק למש"כ הרו"ה שבמצוה דרבנן ליהנות ניתנו, מהו מיבע"ל אם שרי לשתות ארבע כוסות ביין של שביעית דמלה"נ, הא במצוה דרבנן אמרי' ליהנות ניתנו ויהא אסור לשתות, ואף ד"ל דמיבע"ל בדעת הרו"ה אם במצוה דרבנן אמרי' מלה"נ, צ"ע מאי דמסיק דיוצאין ארבע כוסות ביין של שביעית שלא ביערו, הרי שגם במצוה דרבנן אמרי' מלה"נ ודלא כהרו"ה, אכן י"ל עפמש"כ בס' כלי חמדה פר' וארא שהוכיח מהך ירושלמי שארבע כוסות הוי מצוה מה"ת עיי"ש, וכ"כ בשו"ת אמרי דוד סי' קס"ג, וכן מבואר בשאלילות שאילתא ע"ז עיי"ש, ובשו"ת קנאת סופרים סי' צ"ה. א"כ מש"ה שרי לשתות יין שביעית שלא ביערו דמללה"נ, ועפ"ז י"ל דהא גופא הסתפק הירושלמי אם ארבע כוסות מה"ת ואמרי' מללה"נ, או שארבע כוסות מדרבנן כמב' בתוס' פסחים ק"ח וברשב"ם ב"ב נ"ח ע"ב וברמב"ם פ"ז מחו"מ ובקרית ספר שם עיי"ש, ואם הוי מצוה דרבנן אמרי' מצוות ליהנות ניתנו ואסור לשתות ביין שלא ביערו, ומסיק דשרי לשתות ביין של שביעית דאמרי' מללה"נ בארבע כוסות, דס"ל דארבע כוסות מה"ת, ול"ק על הרו"ה מהך ירושלמי.

ועיין עוד ביאורים נוספים בספק הירושלמי בשו"ת תולדות יצחק ח"ב סי' ל"ח ובצפנת פענח פ"י מכלאים ובביאור הירושלמי למרן הגר"ח"ק פ"ח משבת ופ"ו מפסחים שם ובבלי חמדה פר' וארא ובס' באר אברהם פסחים סי' כ"א ובשו"ת משנת שלום ח"א קונ' השמיטה סי' ט"ו אות י"ח, ומש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ב בארוכה, ומש"כ בס' אמונת ישראל שביעית ח"א סי' כ"ט ובספרו מועדי ישראל פסח סי' ע"ד ובס' ברכת יצחק ח"ח סי' פ"ב ובס' אלה הם מועדי פסח סי' כ"ד ובס' אוהל המועד ח"ב סי' ע"ו ובס' נאות אפרים ח"ב סי' ו' ובס' חבצלת השרון פסח ובשו"ת משנת יוסף ח"ב סי' ס"ה ובס' שמועת חיים ערבי פסחים סי' ע"ד ובס' מעדני סופר ח"ב סי' ס'.

וראיתי בס' מנחת אשר שביעית סי' ל"ח שכתב לפרש באופן מחודש ספק הירושלמי, דמיבע"ל מהו לשתות ארבע כוסות ביין שביעית דשביעית ניתן לאכילה ולא להפסד, ובשתיית ארבע כוסות כמצוי ששותים בזאח"ז מיקרי הפסד פירו"ש דאין נהנים ושותים בע"כ, והביא לשו"ע או"ח סי' תע"ב דגם מי ששונא היין ומזיקו צריך לדחוק בעצמו ולשתות, א"כ ביין שביעית מיבע"ל אם מותר לשתות ארבע כוסות בזאח"ז אם מיקרי לאכלה ולא להפסד, ומסיק דיוצאין ביין שביעית ארבע כוסות עיי"ש, וכעיי"ז א"ל לפרש מדנפשיה ידידי הג"ר משה חליוה מח"ס ענפי משה, ספק הירושלמי, עפמש"כ בס' תורת הארץ פ"ח אות מ"ו דאסור לאכול פירות שביעית אכילה גסה דל"ח אכילה כמב' ברש"י יומא פ' עיי"ש, א"כ הוי הפסד פירו"ש באכילה גסה, וכ"כ מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה סק"ב ובשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ש"כ דאסור לאכול פירו"ש אכילה גסה, וכ"כ בס' אמונת ישראל ח"א סי' ל"א, ועפ"ז י"ל דמיבע"ל לירושלמי מהו לשתות ארבע כוסות ביין שביעית כיון ששותה ארבע כוסות בזאח"ז הוי כאכילה גסה דחשיב הפסד פירו"ש, ומסיק דשרי לשתות, ואם כי פירוש זה נחמד, ועפ"ז מיושב גם מה שלא הסתפק הירושלמי מהו לקדש ביין של שביעית, ומיבע"ל רק בארבע כוסות, ולמש"כ הפני משה והתקלין חדתין שמביע"ל ביין שלא ביערו אם מללה"נ, מ"ט לא מיביעאי בקידוש, ולפירוש זה ניחא שרק בארבע כוסות ביין שביעית הוי כאכילה גסה דחשיב הפסד פירו"ש בזאח"ז, וכן ניחא פירוש זה עפמש"כ בשו"ת דובב מישרים ח"ג ס"א להקשות במסקנת הירושלמי דיוצאין ביין שביעית דמלה"נ וכמש"כ התקלין חדתין, הא למש"כ הר"ן נדרים ט"ו [והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"א אות י"ג] דלא אמרי' מללה"נ במקום הנאה, והכא בארבע כוסות נהנה מהיין כששותה, וכתב הדו"מ לתרץ דאיירי במי ששונא היין ומזיקו דליכא הנאה, ומש"ה אמרי' מללה"נ, ועפ"ז שפיר יל"ד באופן"א דאין לשתות ארבע כוסות ביין שביעית דהוי כהפסד פירו"ש כששונא היין, וזהו דמסיק דשרי ארבע כוסות ביין שביעית, ועיין עוד בשו"ת דברי ישראל ח"א סי' קכ"ו מש"כ. ועפ"י ד"ל במשה"ק המראה הפנים פ"ח משבת בטעם שהשמיט הרמב"ם דין ארבע כוסות ביין שביעית, ועמש"כ בזה בס' קובץ השמיטה עמ' תע"א. ולמש"נ י"ל דס"ל אם שותה בזאח"ז

דבמצוה דרבנן אמרי' מצוות ליהנות ניתנו עיי"ש, ובשו"ת בית ישראל או"ח סי' צ"ה ובס' ערוך השלחן סי' תרע"ג אות ב', והשע"ת לא הוכיח היכן קיי"ל הכי, ולמש"נ זהו מוכח מקריאת מגילה ומתקיעת שופר ביום ב' ומעירוב וכנ"ל, וא"כ ל"מ הך סברת הפסקי תשובה והשבה"ל דלהרו"ה דבמצוה דרבנן אמרי' מצוות ליהנות ניתנו יהא שרי להדליק נ"ח בשמן שביעית, שנ"ח הוי מדרבנן והוי הנאה במצוה דרבנן, דחזינן מהשו"ע להלכה שבמצוה דרבנן אמרי' מלה"נ, וכן נקט בדעת הרמב"ם המראה הפנים פ"א דפאה דאמרי' מלה"נ אף במצוה דרבנן, א"כ עפ"ז ה"ה בנ"ח י"ל מלה"נ וכמש"כ המראה הפנים סוף תרומות עיי"ש.

אכן י"ל עוד ע"פ מה שחדש בתשו' חת"ס או"ח סי' ר"ח ויז"ד סי' רל"ג ועמ"ס שבת כ"ג דנ"ח הוי מדאורייתא לעשות איזה זכר לנס עיי"ש, א"כ י"ל דאף אם נימא כהרו"ה שבמצוה דרבנן אמרי' מצוות ליהנות ניתנו, בנ"ח שהוא זכר לנס הוי מה"ת בהדלקת נ"ח, וא"כ ל"ש להתיר נ"ח משמן שביעית דנ"ח הוי מצוה דרבנן, דלמש"כ החת"ס הוי מה"ת ואמרי' מלה"נ, אמנם הקשה ע"ד החת"ס בשו"ת בית שערים או"ח סי' שע"ג, ממש"כ הב"י סי' תרפ"ב בטעם דאם לא אמר על הניסים בחנוכה אין מחזירין אותו דלאו דאורייתא עיי"ש, הרי דלא כהחת"ס, ועיי' בשו"ת ערוגות הבושם או"ח סי' ר' או"ג וסי' ר"ג ובס' העמק שאלה שאילתא כ"ו בסברת החת"ס מש"כ, וגם בשו"ת ערוגות הבושם או"ח סי' קפ"א מובא קושיית בעל הפני מבין ע"ד החת"ס ממש"כ הרמב"ם פ"ג מנדרים ה"ט, בנודר להתענות בחנוכה ופורים ידחה נדרו מפני שדברי סופרים צריכים חיזוק, הרי דלא כהחת"ס דכתב שם דהספד ותענית אסור מה"ת, ויעו"ש מה שתירץ הערוגות הבושם, ועפ"ז נפיק דעת הרמב"ם דלא כהחת"ס, ומצות נ"ח הוי מדרבנן, ושפיר יש לדון שבנ"ח אמרי' מצוות ליהנות ניתנו, וא"כ צ"ע מ"ט הצריך הרמב"ם קרא בפ"ע להתיר הדלקת הנר, וכתב בס' תורת השביעית דבא להתיר נ"ח משמן שביעית דלית ביה הנאה דאסור להשתמש לאורה, ואם נימא שבמצוה דרבנן מצוות ליהנות ניתנו בלא"ה משום המצוה הוי כהנאה. אכן י"ל כמש"כ בשו"ת שבט הלוי הנ"ל, דאף אם נימא דבמצוה דרבנן ליהנות ניתנו, לא ברור אם ג"ז מיקרי הנאה לענין שביעית דומיא של תהי' כל תבואתה לאכול עיי"ש, א"כ שפיר בעי קרא להתיר נ"ח משמן שביעית, אכן אם נימא כמש"כ החת"ס דנ"ח הוי מה"ת שפיר אמרי' מלה"נ. ושו"מ למור' בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' כ"ו שהשתמש בסברא זו ע"פ החת"ס דנ"ח מה"ת, א"כ מלה"נ ול"ח הנאה ואסור להדליק נ"ח בשמן שביעית עיי"ש, ובשו"ת אבני ברזל ח"ג סי' מ"ב ובס' אמונת ישראל ח"א שביעית סי' כ"א בזה, ובמשנת יוסף שם הוסיף עפמש"כ בשו"ת לחם שלמה או"ח סו"ס קי"ח דנ"ח הוי כמנורה, ומש"ה אסור להשתמש לאורה, א"כ הוי מדאורייתא.

ב

והנה בירושלמי סוף תרומות מהו להדליק נ"ח שמן שריפה בחנוכה וכו', מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שריפה בחנוכה, וכתב המראה הפנים שם, דטעמא דשרי להדליק שמן שריפה אף שאסורה בהנאה לזרים משום דמללה"נ, וכתב שמכאן תשובה למש"כ הרו"ה שבמצוה דרבנן ליהנות ניתנו, שנ"ח הוי מצוה דרבנן, ולמש"כ החת"ס הנ"ל שנ"ח הוי מה"ת ל"ק על הרו"ה מהירושלמי, ד"ל דס"ל דנ"ח מה"ת ושפיר אמרי' מללה"נ, וא"כ י"ל שזהו גופא הסתפק הירושלמי בסברת החת"ס אם נ"ח הוי מה"ת ואמרי' מללה"נ ושרי להדליק נ"ח בשמן שריפה דמלה"נ, או"ד נ"ח הוי מצוה דרבנן ומצוה ליהנות ניתנו ויהא אסור להדליק בשמן שריפה, ומסיק דשרי להדליק בשמן שריפה דנ"ח הוי מה"ת ומצללה"נ ול"ח הנאה, ומ"מ זהו רק באין לו שמן חולין, וביש לו מדליק בשמן חולין לחוש דגם הנאה זו ממצות נ"ח אסורה, וא"כ זהו נפק"מ לנ"ח משמן שביעית אם אמרי' מללה"נ בנ"ח, ולמש"כ בס' פסקי תשובה הנ"ל דנ"ח הוי מצוה דרבנן ומצות ליהנות ניתנו ושרי, אולם בחי' הגר"מ זמבא הי"ד סי' ט"ז כתב לדון על הפסקי תשובה, דיש לחלק בדשמן שריפה שפיר אמרי' דגם הנאה כזו ממצוה דרבנן אסורה, דעכ"פ נהנה במקצתו, ואילו בנ"ח משמן שביעית דיהא שרי מדין דבמצוה דרבנן הוי הנאה, י"ל דעדיין מיקרי מפסיד כל שמחסר מה שאפשר ליהנות מגופו עיי"ש, אולם ברמב"ם פ"ה משמיטה ה"ב דפירו"ש לאכילה ולשתיה, כיצד, לאכול דבר שדרכו לאכול וכו' ולא ישנה מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה עיי"ש, הרי שהשווה דין הנאה בשביעית לדין הנאה בתרומה, ועמש"כ לדחות הוכחה זו בשו"ת יוען הכהן ח"א סי' נ"ב עיי"ש.

ומו"ר בתשו' משנת יוסף ח"א סי' כ"ו כתב לבאר ספק הירושלמי מהו להדליק נ"ח בשמן שריפה, ומיבע"ל בדין מללה"נ אם הוי לכתחילה או רק בדיעבד, ומסיק דרך באין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה דמללה"נ הוי רק בדיעבד, ולכתחילה ידליק בשמן חולין, אכן כשאין לו שמן חולין אמרי' מללה"נ בדיעבד עיי"ש. והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"א אות י"ז אם מללה"נ לכתחילה עיי"ש.

ונפק"מ י"ל עוד בסברת הפסקי תשובה דשרי להדליק נ"ח בשמן שביעית אם נימא שבמצוה דרבנן אמרי' מצוות ליהנות ניתנו, נראה ד"ל ע"פ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח"ב ס"א דעת רבים מהאחרונים שדין מללה"נ הוי רק במצוה שבחובה שבהכי חשיב כעול ול"ה הנאה, אולם במצוה קיומית שעושה מרצונו אמרי' מצות ליהנות ניתנו עיי"ש. א"כ יהא שרי להדליק נ"ח בשמן שביעית את נרות ההידור שהם לא חובה, דעיקר החיוב זה נר אחד וזה יהא אסור בשמן שביעית, אולם שאר הנרות דמוסיף והולך הוי כמצוה קיומית, ובהכי י"ל מצוות ליהנות ניתנו, וראיתי כיו"ב להגר"פ עפשטיין זצ"ל בעל המנחה חריבה בס' מתורתו של רבי פנחס ח"א עמ' ס"א, דכל היתר הירושלמי להדליק נ"ח בשמן שריפה דמללה"נ זהו בנ"ח בעיקר המצוה, אבל בנרות ההידור ל"ש מללה"נ

ע"ד הרמב"ם מ"ט הוצרך הך קרא לרבות הדלקת הנר, תיפו"ל מלכס דומיא דלאכלה דהוי הנאתו וביעורו שוה דקיל טפי עיי"ש. וכן הקשה בס' תורת הארץ פ"ח אות מ"ח עיי"ש. ואכן הערוך השלחן זרעים סי' כ"ד ס"ה כתב דהך דרשא דתהי' לרבות הדלקת הנר הוא מהתו"כ, אבל לפי גמ' דידן בסוכה, דסיכה יליף מלכס דומיא דלאכלה, ה"ה שרי הדלקת הנר וכמש"כ רש"י שם. וראיתי בס' אמירה נעימה ח"ב מאמר פ"א אות ק' שכתב לתרץ דעת הרמב"ם דיליף קרא בפ"ע לרבות הדלקת הנר, ולא יליף מלכס דומיא דלאכלה דהוי הנאתו וביעורו שוה, דנפק"מ דשרי להדליק נ"ח בשמן שביעית, דהרי הדלקת נ"ח אסור ליהנות לאורה, א"כ ל"ה דומיא דלאכלה, דהנאתו וביעורו שוה כהדלקת הנר, וזהו דהוצרך קרא לרבות תהיה להדלקת נ"ח משמן שביעית דליכא הנאה שרי מהך קרא דתהיה, וכ"כ בספרו תורת השביעית עמ' שע"ט שפ"א עיי"ש, וכ"כ מדנפשיה בס' אמרי שפר שביעית עמ' ש"י. וכתב דנפיק מהרמב"ם להלכה דמותר להדליק נ"ח בשמן שביעית מקרא דתהיה עיי"ש, ובס' אוצר יסודי שביעית עמ' תפ"ג מש"כ, ובס' שרשי אילן פ"ח משביעית מ"ב. ועמש"כ באופן"א לתרץ קו' המשנה ראשונה בס' חוט שני שביעית פ"ה ה"א. אכן בס' שערי דעת שביעית שו"ת ס"ח כתב, דע"כ שרי נ"ח משמן שביעית, אולם בבית רידב"ז על פאת השלחן פ"ה ה"ט כתב דאסור להדליק בשמן שביעית נ"ח כיון דק"ל שאסור להשתמש לאורה, וכ"כ בס' תורת הארץ פ"ח סעי' מ"א, ובשו"ת אמרי יוסף ח"א סי' ק' דאסור להדליק נ"ח בשמן שריפה דאסור להשתמש לאורה, הוי לאכלה ולא לשריפה עיי"ש, וכיו"ב בשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ט דאסור להדליק בשמן שביעית נ"ח, דלמ"ד אסור להשתמש לאורה הוי הפסד שביעית, ולמ"ד מותר להשתמש לאורה ק"ל בשו"ע או"ח סי' תרע"ז ס"ד דהנותר מהשמן עושה לו מדורה ושורפו, א"כ הוי הפסד פירו"ש עיי"ש, ומש"כ ע"ז בשו"ת לבושי מרדכי תליתאי או"ח סי' נ"ג, אולם מש"כ הלבושי מרדכי דכיון דק"ל דאחר חצי שעה שרי להשתמש לאורה ל"ח הפסד, צע"ג דמ"מ בתוך חצי שעה הוי הפסד פירו"ש, וכבר הך' כן בס' אמונת ישראל ח"א סי' כ"א עיי"ש. וע"ע בס' עטה אור שביעית ס"י ה"ט, ובס' אמונת איתן שביעית ס"א.

אמנם בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' מ"ב האריך דשרי להדליק נ"ח בשמן שביעית, וכבר השיג ע"ד מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ה"ח עיי"ש. אכן המנח"ש כתב בתו"ד להוכיח ממש"כ הרמב"ם פ"ה מתרומות הי"ח דמי שאין לו שמן לנ"ח מדליק בשמן שריפה שלא ברשות כהן, והסתפק בישראל ולכהן עצמו שרי להדליק נ"ח בשמן שריפה, והקשה למש"כ הפני יהושע קידושין ל"ד ושבט כ"א דאסור לכהן להדליק נר משמן שריפה ביום כשאפשר בלילה ובעי לבער דרך הנאתו, א"כ איך מדליק נ"ח בשמן שריפה, ע"כ דהוי כמדליק לצרכו ונהנה עיי"ש, וכיו"ב הוכיח בס' אור לציון שביעית פ"ב ס"ו מהרמב"ם שם דשרי להדליק נ"ח בשמן שריפה, ופירש הרידב"ז שם דשרי משום פרסו"נ, הרי שבלא"ה חשיב הנאה ואסור שלא ברשות כהן, הרי שהדלקת נ"ח חשיב הנאה ול"ח הפסד בדרך הדלקה, ושרי להדליק נ"ח בשמן שביעית עיי"ש. ובס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ו הי"ד הערה 18 הקשה ע"ד שבשביעית הקפידה תורה על הנאה דומיא דאכילה, ואסור להסיקה תחת תבשילו שאין הנאתו וביעורו שוה, אבל תרומה טמאה ניתנה להנאה של שריפה אף שאין הנאתו וביעורו שוה, ולא בעינן דומיא דלאכלה עיי"ש, ולמש"נ דעת הרמב"ם דהיתרא דהדלקת הנר ל"ה מלאכה דהנאתו וביעורו שוה, אלא יליף קרא בפ"ע דתהי' דשרי הדלקת נר גם ללא הנאה, ומש"ה י"ל דשרי שמן שביעית. אמנם ילה"ק על המנח"ש והאורל"צ, דא"כ דמוכח מהדלקת שמן שריפה לנ"ח משמן שביעית זהו רק באין לו שמן חולין מדליק שמן שריפה וכמש"כ הרמב"ם, א"כ ה"ה דשמן שביעית זהו רק כשאין לו שמן חולין ידליק שמן שביעית, ומ"ט כתבו דשרי לכתחילה להדליק בשמן שביעית נ"ח, ואם הדלקת נ"ח הוי כהנאה יהא שרי להדליק שמן שריפה לכתחילה, ועיין במל"מ פ"ב מתרומות הי"ד ובשו"ת דברי שלום למוח"ז זצ"ל ח"ד סי' ק"א, וגם בס' גבורת יצחק שביעית פ"ח מ"ב כתב להוכיח דשרי להדליק נ"ח משמן שביעית מהרמב"ם שמדליק בשמן שריפה, וע"כ מצוה ל"ח הנאה עיי"ש, ועיי' בס' משא המלך סי' תרע"ג ס"א ובס' פני השלחן חנוכה סי' תרע"ג סק"ג.

וראיתי בס' פסקי תשובה ח"א סי' צ"ד שהביא לשו"ת שערי דעה הנ"ל דאסר להדליק נ"ח בשמן שביעית, דהוי הפסד דאסור להשתמש לאורה ומיקרי הפסד, וכתב ד"ל כיון שנ"ח הוי מצוה דרבנן, למש"כ הרו"ה ר"ה כ"ח דדין מצוות לאו ליהנות ניתנו זהו רק במצוה מה"ת ולא במצוה דרבנן אמרי' מצוות ליהנות ניתנו, א"כ שפיר שרי להדליק נ"ח בשמן שביעית דהוי הנאה במצוה דרבנן ואמרי' מלה"נ, וכן הזכיר סברא זו בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קפ"ד עיי"ש ובס' פתחי שערים שבת כ"א, אולם להלכה קיי"ל בשו"ע או"ח סי' תרפ"ט דהשומע מגילה ממי שהוא מודר הנאה יצא דמללה"נ, הרי אף שמגילה הוי מדרבנן אמרי' מללה"נ, וכן מוכח מהשו"ע סי' תקפ"ט ס"ה דהמודר הנאה משופר אחר תוקע לו תקיעה של מצוה, הרי שיוצא משום דמללה"נ, ולא חילקו בין יום א' שהוי מה"ת ליום ב' שהוא מדרבנן, ע"כ ס"ל לשו"ע שבמצוה דרבנן אמרי' מללה"נ, וכן הוכיח לנידון דידן בס' פירות שביעית עמ' תצ"ו עיי"ש. אכן א"צ להוכחה זו, שלהדיא בשו"ע דבקריאת מגילה אמרי' מללה"נ, אף שמצוותה מדרבנן, א"לה דנימא שמגילה חמיר שהיא מדברי קבלה, וכמש"כ כיו"ב בפרמ"ג סי' תר"צ מ"ז סק"י דמגילה צר"כ אף שמצוה דרבנן אצי", שדברי קבלה כשל תורה עיי"ש.

אכן זהו מוכח גם מהשו"ע או"ח סי' שפ"ו דמערבין באיסוה"נ לילך לבית האבל ומשתה שהם מצוה דרבנן, וכן הוכיח בס' ערך השולחן סי' שפ"ו או"ב עיי"ש, ומש"כ בבית מתתיהו ח"ב ס"א אות י"ט לתרץ קו' זו. אולם השערי תשובה סי' תרע"ג כתב בתו"ד דלא ק"ל כהבעה"מ

הוי כהפסד פירו"ש שאין נהנה, ואולם בס' פאת השלחן ס"ה סעי' י"ח כתב דעדיף ליקח יין של שביעית לארבע כוסות עי"ש. ומש"כ לתרץ בעל נתיבות אדם בס' אהל יעקב ליל הסדר עמ' קס"א בטעם שהשמיט הרמב"ם ארבע כוסות ביין שביעית. והגרח"ק כתב לי ע"ז, מובן מעצמו.

אמנם ילה"ק דאם י"ל דשתיית ארבע כוסות הוי כאכילה גסה, מ"ט מיבע"ל דווקא ביין של שביעית, הא גם ביין של חולין י"ל דלא נפיק כששותה אכילה גסה דל"ח שתיה, וכמו דלא נפיק יד"ח מצה באכילה גסה כמבוי בפסחים ק"ז ע"ב, וכן פירשו הר"ן ורבינו דוד שם, אולם ברש"י פסחים צ"ט ע"ב וברשב"ם שם, בטעמא דערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל עד שתחשך, כדי שיאכל מצה לתאבון משום הידור מצוה, ומ"ט לא פירשו דלא נפיק יד"ח משום דהוי אכילה גסה, ומ"ט פירשו רק משום הידור מצוה. וכתב בס' פרי אברהם להגרא"ש מן שליט"א פסחים סי' כ"ג, דע"כ מוכח מרש"י והרשב"ם דנפיק יד"ח מצה באכילה גסה, בדמציאות יוצא אף בשלא בדרך הנאתו, וה"ה יוצא באכילה גסה, וא"כ י"ל דמש"ה לא מיבע"ל לירושלמי אם יוצא ארבע כוסות כשאין נהנה ודוחק בעצמו בזאח"ז, דאף ד"ל דהוי כאכילה גסה במצוות נפיק אף באכילה גסה, ומיבע"ל ביין של שביעית דאסור לשנות משום הפסד פירו"ש אם נימא שהוי כאכילה גסה, ולענין המצוה פשיט"ל שיוצא, אולם בשו"ת ובחרת בחיים להגר"ש קלוגר סי' פ"ב כתב שרק במדור יוצא באכילה גסה ולא במצה עי"ש, ובס' תורת חיים חולין ק"כ ובמל"מ פ"ה מיסוה"ת ה"ח מש"כ ובשו"ת תולדות יצחק ח"ב סי' ל"ג.

ושו"מ שכן תירץ דעת הרשב"ם ורש"י בס' נתן פרוי פסחים צ"ט דפירשו בטעם דערבי פסחים לא יאכל משום הידור מצוה, ולא פירש משום אכילה גסה דנפיק, דס"ל שיוצא יד"ח מצוה באכילה גסה דסו"ס הוי אכילה, ורק לענין יוה"כ מבוי' ביומא פ' ע"ב דפטור באכל ביוה"כ דכתיב לא תעונה, היינו שע"י אכילה גסה לא מתבטל העינוי, ואילו במצה כתיב אכילה, ויוצא גם באכילה גסה דחשיב אכילה עי"ש, וא"כ י"ל דה"ה דס"ל לירושלמי דנפיק ד"ח ארבע כוסות בשתיה גסה, ומיבע"ל רק בדין הפסד פירו"ש היכא שע"י השתיה אין נהנה אם הוי כהפסד וכאכילה גסה, אולם הרש"ש פסחים צ"ט שם תירץ דעת רש"י והרשב"ם דיש תרי אכילה גסה כמש"כ תוס' פסחים ק"ז ע"ב, חדא דנפשו של אדם קצה באכילה ובהכי לא נפיק לכו"ע יד"ח מצה, ויש אכילה גסה שאין תאב לאכול, אבל יש לו טעם באכילה, ובהכי יוצא יד"ח מצה, וזהו דאמר' בגמ' ק"ז שם בטעם דלא יאכל משום אכילה גסה, אף שאיירי באין תאב מ"מ מיקרי אכילה גסה דיוצא עי"ש, ומש"כ לתרץ באופ"א במדומי שדה ובחת"ס פסחים צ"ט ובס' נתן פרוי שם, והגרח"ק תירץ לי שבימינו לא שכיח אכילה גסה. ועי' בס' אמרי גדליה ב"ק אות קצ"ה ובס' יקח מצוות הידור מצוה ס"ו עמ' שס'. וא"כ נפיק שרק באכילה גסה שקץ במזונו אין נפיק, ולענין ארבע כוסות אף אם נימא שהוי כשתיה גסה היינו שאין תאב, ומ"מ יצא יד"ח המצוה, ועיין בב"ח אור"ח סי' תע"א ובס' עולת כהן ליל הסדר ס"ג, ומש"כ הגר"א גרבוו בס' ארח המועדים עמ' פ"ג.

והלום ראיתי בס' אור החמה להגר"ז קרויור זצ"ל שקלים ט' שם, שכתב לפרש ספק הירושלמי מהו לצאת ארבע כוסות ביין של שביעית, דאפשר דהסתפק ביין של שביעית דחיישינן דעלול להשתכר ע"י היין כששותה ארבע כוסות, נמצא דהיין הולך להפסד ולא מיקרי לאכלה עי"ש, ולא ביאר מ"ט מיקרי הפסד ולא מיקרי לאכלה, דאף אם משתכר כל שנונה מהיין הוי לאכלה ולא מיקרי הפסד, אולם י"ל בזה עפמש"כ בס' חוט שני למרן הגר"נ קרליץ יו"ט חוה"מ עמ' שס", דאסור לאכול פירו"ש אכילה גסה עד שקץ באכילה, והוסיף שלענין פורים מותר לשנות יין של שביעית עד דלא ידע אף אם ישתכר מהיין, וכ"ז שמרגיש טעם של יין ונהנה מהיין מותר לשנות, אבל אם כבר לא מרגיש את טעם היין מחמת שכרותו הוי אכילה גסה האסורה עי"ש, ובס' חוט שני פורים עמ' פ"ד, וא"כ י"ל דזהו דחיישינן בשתיית ארבע כוסות של יין של שביעית שמא ישתכר ולא ירגיש טעם ביין ומיקרי הפסד. ושאלתי להגר"ח ק"א אם בפורים מותר לשיכור לשנות הרבה יין של שביעית, והשיב אסור.

ואולי י"ל בספק הירושלמי עפמש"כ בס' מועדי הגר"ח תשו' תשל"ז דאם מקיא היין אסור לשנות בפורים ולהפסידם, ואולם בס' אשיחה עמ' שנ"א השיב הגר"ח ק"ע י"ז כיון שמתכוין לשתיה מותר ול"ד לאפקטוין, וא"כ י"ל שזהו דמיבע"ל לחוש שיקיא היין, ועמש"כ בס' כרם אליעזר שביעית סי' ל"ו ובס' מיני מעדנים סו"ס כ"ו ובס' חשוקי חמד נדרים מ"ב ע"א לענין להשתכר ביין שביעית בפורים שמקיא היין, ובשו"ת אבני דרך ח"א סי' ק"ז. ואולם יל"ד לענין להשתכר ביין שביעית בפורים, עפמש"כ מו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"ד סי' נ' אות ו' לדייק מהרמב"ם פ"ב ממגילה הט"ו, כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר וכו', ויתקן סעודה נאה וכו' ושותה יין עד שישתכר. הרי ששתיית יין הוי כחלק מהסעודה, וכ"כ לדייק מהרמב"ם בס' ברכת רפאל פורים סי' ס"ז עי"ש, ובס' משנת יעבץ אור"ח סי' ע"ט. א"כ לפי זה יש להתיר להשתכר ביין שביעית אף שמקיא כיון שהוי כחלק מהסעודה, וצ"ע.

ושו"מ בתשו' להורות נתן ח"י סי' מ"ו שהביא לדו"מ הנ"ל שהעמיד דברי הירושלמי במי ששונא היין, והק' ע"ד מגמ' ביומא פ' ע"ב דאכילה גסה ל"ח אכילה כשאין נהנה מהאכילה, א"כ איך שרי לשנות ארבע כוסות של יין של שביעית הא אסור לאכול פירו"ש אכילה גסה דמיקרי הפסד, וכתב די"ל שבהכי גופא הסתפק הירושלמי באופן ששונא היין אם הוי לאכלה ולא להפסד, די"ל דמשום המצוה ל"ח הפסד דאחשביה כששותה עי"ש.

אולם נראה לדחות ביאור זה בירושלמי, די"ל דארבע כוסות הוי כהפסד פירו"ש, דא"כ מ"ט לא הסתפק הירושלמי אם אפשר לברך על שתית ארבע כוסות דקיל' בשו"ע אור"ח סי' ר"ד ס"ו דשותה מים שלא לצמאו

אין מברך כשאין החיך נהנה, וא"כ אם נימא די"ל דשתיית ארבע כוסות הוי כהפסד פירו"ש ששותה בזאח"ז ואין נהנה א"צ לברך, וכמו"כ אם נימא דהוי כאכילה גסה אין לברך ע"ז, וע"כ מדלא קמבע"ל אם לברך על ארבע כוסות, ל"ח אכילה גסה אלא כשקץ במזונו שבהכי אין חייב ביוה"כ כמבוי' בשו"ע אור"ח סי' תר"ב ס"ו, וכתב המשנ"ב ס"ק י"ד דלאפוקי אם אינו קץ ורק שהיה שבע ואינו מתאוה לאכול ואעפ"כ מרגיש טעם כשאוכל חייב עי"ש. הרי שבאינו מתאוה לאכול ומ"מ מרגיש טעם באוכל חייב ול"ח אכילה גסה, וה"ה י"ל דל"ח הפסד פירו"ש שודאי מברך ע"ז. ואף דמבואר בשו"ע אור"ח סי' תע"ב ס"י דגם אם שונא היין צריך לדחוק בעצמו לקיים ארבע כוסות, מ"מ ל"ה כשאין מרגיש טעם באוכל, ורק שאין נהנה, ובהכי שפיר מברך, ול"ח אכילה גסה אלא כשקץ ביין ואין מרגיש טעם ביין, ואמנם די"ל שזהו גופא מסיק הירושלמי דיוצאין ארבע כוסות ביין שביעית, ול"ח הפסד פירו"ש כל שמרגיש טעם ביין אף שאין נהנה, אולם אין לפרש דמיבע"ל דהוי הפסד פירו"ש, דא"כ אין לברך ע"ז, וכן אין יוצא המצוה באכילה גסה.

אמנם י"ל עפ"ז אף אם נימא די"ל שבשתיית ארבע כוסות הוי כהפסד פירו"ש כששותה בזאח"ז ואין נהנה, מ"מ י"ל שיוצא יד"ח כמסקנת הירושלמי, כיון שארבע כוסות הוי מ"ע מדרבנן, ואמר' מצוות ליהנות ניתנו וחשיב הנאה, ומש"ה ל"ה הפסד פירו"ש, וכמש"כ לדון בס' פסקי תשובה הנ"ל, וכ"כ בס' תורת השביעית הנ"ל דיהא שרי להדליק נ"ח משמן שביעית אף שהוי הפסד דאסור להשתמש לאורה, מ"מ ל"ח הפסד, דנ"ח הוי מצוה דרבנן ואמר' מצות ליהנות ניתנו, וא"כ י"ל ה"ה בארבע כוסות אם נימא דס"ל לירושלמי שיוצא המצוה באכילה גסה הוי קיום מ"ע המתיר הפסד פירו"ש.

ד

והנה בסוכה ל"ט ע"א תנן הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה, לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית עי"ש. ולפו"ר חזינן דשרי ליקח לקיום מצות אתרוג אתרוג של שביעית. וידוע להקשות מ"ט שרי ליקח אתרוג של שביעית, הא תנן בסוכה ל"ה ע"א אתרוג של תרומה טהורה לא יטול ואם נטל כשר, ובגמ' ע"ב שם פליגי בה ר' אמי ור' אסי, חד אמר מפני שמכשירה, וחד אמר מפני שמפסידה, ופרש"י שמפסידה החיצונה נמאסת במשמוש הידים ואסור להפסיד תרומה עי"ש. א"כ מ"ט שרי ליקח אתרוג שביעית, הא עי"ז מפסיד במשמוש הידים והוי הפסד פירו"ש, וכבר הזכרנו ק'ו זו בס"י כ"ב אות ב', ויעו"ש מראי מקומות ומו"מ בק'ו זו, וכן הק' בס' דבר השמיטה פ"ח מ"ב, ור"ל דקליפה חיצונה הוי כדבר שאין דרכו לאכול ול"ה הפסד עי"ש, ובס' גנוזי אברהם סי' כ"ב ובשו"ת דברי ישראל ח"א סי' קפ"ו ובס' תורת השביעית עמ' שפ"א ובס' אמרי שמאי ח"ב מדור ברירור הלכה ס"ח ובס' באר אברהם סוכה סי' י"א.

ומצאתי שהק' כן הנצי"ב במדומי שדה סוכה ל"ט. מ"ט שרי ליקח אתרוג של שביעית הא עי"ז מפסידה, ותירץ שבשיעית ניתנה להדלקת הנו, והטעם דכל הנאה שהנאתו וביעורו שוה רשאין לעשות מפירו"ש דכתיב לכם לכל צרכיכם, וה"ה הדלקת הנו, וא"כ ה"ה הנאת מצוה מיקרי הנאה וביעורו שוה, וכתב דכ"ז אם מצוות ליהנות ניתנו, ולמ"ד מללה"נ דל"ה הנאה בקיום המצוה ע"כ מה דשרי ליקח אתרוג שביעית אף שמפסידה, ע"כ ס"ל הטעם דאין ליקח אתרוג תרומה מפני שמכשירה לקבל טומאה, ומש"ה פסק הרמב"ם בפ"ח מלולב ה"ב כהך טעמא, ולא כתב משום שמפסידה, דא"כ מ"ט שרי ליקח אתרוג שביעית, וע"כ דלא כהך מ"ד מפני שמפסידה עי"ש, ומש"כ בדעת הרמב"ם בשו"ת נוב"ת אור"ח סי' קל"א ובחת"ס סוכה ל"ה ע"ב ובשו"ת חמדת שלמה סי' ל"ד אור"ג ובחי' רמ"ש סוכה ל"ה ע"ב באופ"א, הרי שהמדומי שדה תלה דין הפסד פירו"ש בדין מללה"נ, דאם מצות ליהנות ניתנו אף שמפסיד האתרוג שרי משום ההנאה, וא"כ ה"ה י"ל דשרי נ"ח בשמן שביעית אף שהוי הפסד דהוי מצוה דרבנן וליהנות ניתנו, אולם ילה"ק למ"ד דאין ליקח אתרוג תרומה מפני שמפסידה, איך יפרנס מתני' סוכה שם דשרי ליקח אתרוג שביעית למצוה אף שמפסידה, ובשלמא בדעת הרמב"ם י"ל שפסק כמ"ד שמכשירה לקבל טומאה, אולם הך מ"ד צ"ע ממתני', אם לא דנימא דיפרש דאיירי באתרוג ביום ב' דהוי מצוה דרבנן ואמר' ליהנות ניתנו ול"ח הפסד, וצ"ע.

אכן י"ל כמש"כ בשו"ת ציצ' הקודש סי' י"ד אור"ג, שתירץ מ"ט שרי ליקח אתרוג שביעית אף שמפסידה, משום דאל"ה לא היה אתרוגים בכל א"י ולא יקיימו מצות אתרוג בשביעית, ואילו בתרומה אפשר ליקח אתרוג חולין ומש"ה אסור עי"ש, וכן תירץ בס' השמיטה להגר"מ טיקוצינסקי זצ"ל עמ' מ"ב בשם הג"ר יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל עי"ש, וכן תירצו בס' דרך אמונה פ"ה משמיטה ה"ז בביהו"ל ובס' חוט שני שביעית עמ' רע"ב עי"ש. וא"כ נפיק דאה"נ דכשנוטל אתרוג שביעית איכא הפסד פירו"ש בקליפתה החיצונה, ושרי דאל"ה תתבטל מצות אתרוג, וא"כ י"ל דה"ה שרי להדליק נ"ח בשמן שביעית כשאין לו שמן חולין, ואף שמפסידה מ"מ בכדי שלא תתבטל מצות נ"ח שרי, ודלא כמו שמסיק בס' תורת הארץ הנ"ל דגם מי שאין לו שמן חולין לא ידליק בשמן שביעית ויפסיד מצות נ"ח עי"ש, אולם מו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"ב סי' פ"ט מסיק דמי שאין לו כ"א שמן שביעית ידליק שלא תתבטל מצות נ"ח עי"ש. ולמש"נ מוכח כן מאתרוג שביעית. ושו"מ כן לנידון דידן דמה"ט יהא שרי להדליק נ"ח בשמן שביעית כשאין לו, בשו"ת משנת שלום ח"א קונ' השמיטה סי' י"ג עי"ש, אולם הגר"ח קנייבסקי כתב לי דגם מי שאין לו שמן כלל לא ידליק משמן שביעית, וכן נקט בס' פתחי שערים שבת כ"א ע"א שבדיעבד לא יצא עי"ש, וע"ע מש"כ בזה בס' ישרון ח"ח עמ' תתפ"ג ובס' מצות נר איש וביתו להגר"א שלזינגר פ"ו ס"ט ובשו"ת אבן פינה

ח"ב סי' ע"ח אם שרי להדליק נ"ח משמן שביעית, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידי הרה"ג ר"ג הכהן רבינוביץ אות תקס"ז עי"ש.

ואמנם בציץ הקודש שם כתב בתירוץ א' מ"ט שרי אתרוג של שביעית אף שמפסידה, דרך בתרומה דאיכא דין שימור וילין ממשמרת אין ליקח אתרוג תרומה, ואילו בשביעית דליכא דין דשימור, ורק דין הפסד י"ל דכשלוקח למצוה ל"ח הפסד, ובשו"ת דגל ראובן להג"ר ראובן כץ זצ"ל ח"ב סי' ל"א אור"ג הביא להקשות דא"כ עפ"ז יהא שרי להדליק נ"ח משמן שביעית שצורך מצוה ל"ח הפסד וכמו באתרוג, וכתב לתרץ שבאתרוג הפסד הקליפה שרי דערך המצוה שוה יותר, והנאה לאדם יותר בנטילת האתרוג למצוה, ולא מיקרי רוב הפסד, ואילו בהדלקת נ"ח שאסור להשתמש לאורה שפיר מיקרי הפסד לגבי עיקר הדבר שמיועד לאכילה יעו"ש, וצ"ע בחילוק זה. ועיין בס' אמרי שמאי ח"ב מדור לבידורי הלכה ס"ח שהוכיח מאתרוג דשרי משום מצוה אף שנפסד הקליפה.

ה

ומו"ר גאון ישראל מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א כתב בקובץ מוריה שבט תשע"ה עמ' ק"ג לדון בהדלקת נ"ח בשמן שביעית, והביא למש"כ רש"י בסוכה מ' ע"א דשרי הדלקת הנו בשמן שביעית דיליק מלכם לכל צרכיכם, וכתב שדרשא זו מצינו בדברי הראב"ד בשיטמ"ק כתובות ז' ע"א, מדנאמר ביו"ט לכם דרשינן מזה לכל צרכיכם, וזהו מקור דין מתוך שהותרה דיליק מיניה היתר גם לצורך מצוה כהוצאת ס"ת ולולב וקטן, וא"כ צ"ע מ"ש שביעית דאמר' שהנאת מצוה אינו נכלל בהתירא דיליק מלכם לכל צרכיכם, מיו"ט דיליק להתיר גם צורך מצוה. וכתב לתרץ עפמש"כ הרמב"ן פר' אמור, דהיתר מלאכת אוכ"נ ביו"ט, א"י צורך יו"ט דוחה איסור מלאכה, אלא שביו"ט נאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו, ואוכ"נ הוי כצורך תשמישי ול"ח מלאכת עבודה, וא"כ ה"ה צורך מצוה הוי כצורכו ול"ח כמלאכת עבודה, וא"כ י"ל דחלוק יו"ט משביעית, שביו"ט הוי איסור אגברא, וכל שעושה לצרכו ל"ח כעבודה ולא נאסר כלל, אולם בשביעית הפרי קדוש וקדושתו היא האוסרת להשתמש בו, והותר רק לאכילה שתיה והדלקת הנו, אולם כ"ז במה שהשמן עומד לו שהגוף נהנה והוי צורך האדם, וא"כ י"ל דאסור להדליק נ"ח בשמן שביעית דשימוש השמן להדליק בו בכדי להאיר בו, ובנ"ח כשאין ליהנות השימוש הוי לקיום המצוה ול"ח כצורכו עי"ש, ומש"כ שם הגר"י אדלשטיין בעמ' צ"ח בכ"ז, ויעקר ד"ז שבשביעית הוי דין בחפצא דפירו"ש כתב גם בס' תורת זרעים פ"ח משביעית ה"א, דהיתר פירו"ש משום דהפרי קדוש.

ו

והנה בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קפ"ד כתב להתיר להדליק נ"ח משמן שביעית ול"ח הפסד, דשרי בריחוק מהנרות לראות איך לילך מהחדר, ומותר להעזר מאור הנרות, ולזה נוטה המג"א סי' תרע"ח סק"ב עי"ש, וכן הקיל בשו"ת קנין תורה ח"ג סי' י"ז אור"ב, וכתב עפמש"כ הפרמ"ג מ"ז סק"ג דשרי תשמיש עראי לאור הנרות, ורק תשמיש קבע אסור וכמש"כ הרא"ש שבת פ"ב ס"ו, א"כ ל"ח הפסד בשמן שביעית כשיכול ליהנות תשמיש עראי עי"ש. והניף ידו גם בשו"ת קנין תורה ח"ז סו"ס פ"ג, וכן בשו"ת לבושי מרדכי מהדורא תלפזא אור"ח סי' כ"ג כתב דשרי תשמיש עראי, וכן מש"כ המג"א הנ"ל דשרי סעודה לאור נ"ח ול"ח הפסד עי"ש, ומש"כ בס' נטעי גבריאל חנוכה פ"ח סעי' י"ג ובשו"ת מנחת שלמה ח"ג סי' קכ"ח ובמנחת שלמה שביעית פ"ח מ"ב ובהליכות שלמה חנוכה פט"ו ס"ז ובשו"ת מנחת שלמה מה"ת סי' קכ"ב אות א', ועפ"ז כתב בס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ז הערה 19 דמי שאין לו אלא נ"ח משמן שביעית ידליק בהם וישתמש לאורם תשמיש עראי דשרי וחשיב שנהנה, ול"ה הפסד פירו"ש וכמש"כ השבחה"ל, ועמש"כ בס' כל מקדש שביעית להגר"א שלזינגר מאמר כ"ד בכ"ז, ובס' אוצר יסודי שביעית עמ' תמ"ח, ובס' שלמי תודה להגר"צ פלמן זצ"ל חנוכה ס"ח אות ו', ובס' אור ישראל חנוכה לידידי הגר"י דרדק פ"ד סעי' י"ח.

ומו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' כ"ו כתב לדחות היתר זה, דאע"ג שיכול להשתמש תשמיש עראי ובריוחוק מהנרות, מ"מ כל שאינו יכול להשתמש כדרכו אין זה הנאה כדרכה מהשמן של שביעית, ומה שניתן להדלקת הנו זהו רק כדרך תשמישו כאכילה, דדבר שדרכו לאכול מבושל אסור לאכלו ח', ה"נ בהדלקת הנו אם יכול ליהנות רק מרחוק אי"ז כדרך הנאתו, ומש"כ לפרש עפ"ז דברי הירושלמי בהל' תרומות הנ"ל, ומש"כ בשו"ת משנת יוסף ח"ו סי' קל"ו, ועיין בשו"ת משנת יוסף ח"א סו"ס ק"ג דכתב דלהדליק השמש משמן שביעית לכו"ע שרי שמותר ליהנות מאורו, וכ"כ גם בס' אורח כהלכה ח"א עמ' תקצ"ח ובס' אמונת ישראל שביעית ח"ב סי' ל"ט ובס' אורות משפט עמ' שנ"ז, אולם בס' עולת ראהי סי' פ' כתב להחמיר בזה, ועמש"כ בזה בס' כרם אליעזר שביעית סו"ס ל"ב, והגרח"ק כתב לי על נר השמש, לכאורה מותר.

אולם בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב יו"ד ס"ד, כתב להתיר הדלקת נ"ח משמן שביעית, והשיב ע"ד השואל שם דהוי לאכלה ולא להפסד, דכל שאין יכול ליהנות הנאת הגוף ה"ז בכלל הפסד, וכתב דתועלת המצוה ל"ח הפסד, והגם דמללה"נ מ"מ אי"ז הפסד אלא תועלת וחשיב הנאתו וביעורו שוה, והתורה ריבתה תהי' דשרי הדלקת הנו, וכתב דאין לדון דהוי מצוה הבאה בעבירה שאין יוצא, דנ"ח הוי מצוה דרבנן, ולדעת הרמב"ם לא אמרי' מצוה הבאה בעבירה במצוה דרבנן, ואף למאי דק"ל שגם במצוה דרבנן הוי מצוה הבאה בעבירה, הכא דבשעת הדלקה ל"ה עבירה שרי להדליק, ובשעת המצוה ל"ה עבירה עי"ש, והנה מש"כ לדון בדין מצוה הבאה בעבירה במ"ע דרבנן אם מצה"ב, הארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ג ענף ב' אות ו', עי"ש בדעת השר"ע, אכן יל"ד למש"כ החת"ס הנ"ל שבנ"ח איכא קיום מ"ע מה"ת שפיר הוי מצה"ב, אכן י"ל

שבט תשע"ה עמ' צ"ח, וכ"כ להתיר נר שבת בשו"ת אבן ישראל ח"ט סי' קי"ד, אולם כתב לי הגרח"ק דאין להדליק נ"ש בשמן שביעית וצ"ע, ואולי כוונתו בזמנינו שיש אור חשמל. ועי' בס' כאיל תערוג יו"ד עמ' שני"ג.

ובשו"ת אבן ישראל ח"ט סי' קי"ד כתב לאסור להדליק נר בית הכנסת בשמן שביעית, וכ"כ בס' תורת הארץ פ"ח ס"ק מ"ז שאין מדליקין אותו בכדי ליהנות אלא לכבוד, אולם בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' מ"ב כתב להקל, וכ"כ בדרך אמונה פ"ה משמיטה ה"ח בביהו"ל עי"ש, ועיין במשנ"ב סי' תקי"ד ס"ק ל"א לענין יו"ט. ובדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ה"ח בביהו"ל שם כתב בנר יארציט משמן שביעית לכא' הוי כנ"ח כיון שאין נהנים ממנו, וכ"כ בס' תורת הארץ פ"ח אות מ"ז ובשו"ת אבן ישראל להגר"י פישר זצ"ל ח"ט סי' קי"ד, וכ"כ לי הגרח"ק שאסור. ועמש"כ בס' נר נשמה בהלכה עמ' רע"ז.

ולכא' י"ל עוד עפמש"כ בשו"ת כת"ס או"ח סי' ס"ה שבהדלקת נר יארציט לעי"נ הוריו מקיים מצות כיבוד אב ואם, ומש"ה שרי ביו"ט עי"ש. א"כ י"ל מצוות לאו ליהנות ניתנו ול"ה הנאה, וממילא הוי הפסד פירו"ש, וצ"ע.

וילהס"ת למש"כ המשנ"ב סי' תקי"ד סק"ל, דשרי ביו"ט להדליק נר כשיש ברית מילה, דמסתברא דמותר, דכ"ז כבוד וחיבוב מצוה עי"ש. מהו להדליק בשמן שביעית לנר של ברית מילה, ולא מצאתי שדיברו מזה, ולכא' ה"ז תליא בהנ"ל אם שרי להדליק נר ביהכנס' משמן שביעית, ושו"מ בס' ההנהגה בפירות שביעית פ"א ס"ב, שכתב לתלות אם מותר להדליק בשמן שביעית לנר של ברי"מ, ה"ז תליא במח' בשמן שביעית לנר ביהכנ"ס, וכתב לי הג"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי, שמותר להדליק משמן שביעית לברי"מ.

***

בעניין בירך על נרות חנוכה במוצאי שבת

קודם שאמר ברוך המבדיל

נשאלתי מידידי הרה"ג המפורסם לשו"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, במי שבירך במוצאי שבת על נרות חנוכה קודם שאמר המבדיל, אם יאמר ברוך המבדיל קודם ההדלקה, או לא. משום הפסק. הנה בברכות מ' ע"א, אמר רב, טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך, הבא מלח הבא לפתן צריך לברך, ור' יוחנן אמר הבא מלח הבאוי לפתן נמי א"צ לברך, גביל לתורי צריך לברך, ור' ששת אמר אפי' גביל לתורי נמי א"צ לברך, דא"ר יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו', יעו"ש. ובשו"ע או"ח סי' קס"ז ס"ו יאכל מיד ולא ישיח וכו', ואם שח צריך לחזור ולברך, אא"כ היתה השיחה בדברים מעניין דברים שמברכין עליו, כגון הבאוי מלח וכו', תנו מאכל לבהמה יעו"ש. ולכא' עפ"ז ה"ה יאה רשאי לומר ברוך המבדיל קודם הדלקת נ"ח, ואף שבירך על נ"ח מ"מ אי"ז הפסק, שהוי לצורך, משום דאסור לעשות מלאכה קודם שהבדיל, והוי כמו גביל לתורי שאי"ז הפסק, דשרי לומר שיתן מאכל לבהמה אף שבירך, א"כ יאמר ברוך המבדיל, ואח"כ ידליק נ"ח.

א

והנה הרמ"א או"ח סי' רע"א ס"ה, בבירך המוציא קודם הבדלה, ונוכר שלא הבדיל, טועם מפרוסת המוציא, דאם יבדיל על הכוס יאה הפסק ויצטרך לברך שנית ברכת המוציא, והמג"א שם ס"ק י"ב כתב בשם המהר"ם, שיבדיל ויברך אח"כ שוב המוציא, משום שאסור לאכול קודם הבדלה, ול"ד לגביל לתורי דאי"ז הפסק שהוי איסור מה"ת, ואילו איסור לאכול לפני הבדלה הוי איסור מדרבנן, ולהכי הוי הפסק, וחווור ומברך המוציא, ולכא' פלגי הרמ"א והמג"א אם עדיף שיעבור באיסור ברכה לבטלה כשבירך המוציא קודם הבדלה, ואם לא יטעם הוי ברכה לבטלה, להכי ס"ל להרמ"א שיטעם אף שיעבור באיסור אכילה קודם הבדלה, או שעדיף שיעבור באיסור ברכה לבטלה מהך איסור טעימה קודם הבדלה, וא"כ לכא' ה"ה בבירך במוצ"ש על נ"ח קודם שהבדיל, ואם לא יאמר ברוך המבדיל קודם שהדליק עובר באיסור מלאכה קודם הבדלה, להרמ"א י"ל שידליק נ"ח ללא שיאמר ברוך המבדיל, שלא יאה הפסק באמירת ברוך המבדיל, ויצטרך לחזור ולברך והוי ברכה לבטלה, ולהמג"א יאמר ברוך המבדיל אף די"ל שהוי הפסק, ומשום דלא יעשה איסור מלאכה קודם הבדלה.

וברמ"א או"ח סי' תקט"ו ס"א, בנתן לפיו מאכל מוקצה ביו"ט, אסור לבולעו, וכתב המשנ"ב סק"ה דמסתימת הפוסקים משמע דאף אם כבר בירך על מאכל מוקצה אסור לו לבלוע דהוי כשאר אכילת איסור יעו"ש. הרי דעדיף שלא יעבור באיסור מוקצה, מהך איסור דברכה לבטלה אף שכבר בירך על המאכל, ולכא' צ"ע ממש"כ הרמ"א דבירך המוציא קודם שהבדיל יטעם שלא יאה ברכה לבטלה, והי"נ י"ל שיטעם המאכל מוקצה, שלא יעבור באיסור ברכה לבטלה, ובספרי מועדי הגר"ח ח"ב תשו' ש' השיב עי"ז מרן הגר"ח קנייבסקי, אלו ואלו ברכות עי"ש, ומש"כ לבאר תירוץ מרן בזה בס' ענפי משה יו"ט סי' צ"ג עי"ש, ואולם בס' תורת חיים וחסד להגר"ר אלעזר רוט ח"ג עמ' קי"ד, תירץ סתירת הרמ"א בזה, דשאני בבירך על מאכל מוקצה שהוי חפצא דאיסורא, אין לו לאכול האיסור אף שעובר בברכה לבטלה, ואילו בבירך המוציא קודם הבדלה, שאין המאכל כחפצא דאיסור, אלא איסור צדדי לאכול קודם הבדלה, בהכי עדיף שיעבור באיסור אכילה קודם הבדלה מהך איסורא דברכה לבטלה, וכ"כ לתרץ בשו"ת תשובות ישראל ליד"נ הג"ר ישראל טייב ח"ג סי' י"ג אות ח' עי"ש, וכן תירץ מדנפשיה בס' ענפי משה לידידי הגר"מ חליוה יו"ט סי' צ"ג יעו"ש.

ולכן ניתן פירו"ש לאכלה ול"ח כסחורה אלא כעושה סעודה בפורים ומזמין עניים לסעודתו דודאי שרי בפירו"ש. ומצאתי שכן הביא להתיר עפ"ז משל"מ בפירו"ש בשו"ת משנת שלום ח"א קונ' השמיטה סי' י"ד עי"ש, וע"ע מש"כ בנידון משל"מ בפירו"ש בס' אמונת ישראל שביעית ח"א סי' כ"ח ובס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ט סי' י"ד ובס' שיח השמיטה פ"ט סעי' י"ז ובשו"ת משנת יוסף ח"א סי' כ"ז ובס' ההנהגה בפירות שביעית פכ"ה סעי' מ"ב ובשו"ת שואלין דורשין ח"ג סי' מ"ב, ולמש"נ מוכח מאתרוג שביעית דשרי ול"ח כפורע חובו, וה"ה משל"מ. ועי' בס' כאיל תערוג מועדים עמ' תרל"ה עי"ש ובס' נזר החיים עמ' קמ"ח.

ושו"מ בס' אמרי יעקב להגר"מ שטרן הל' א"י ס"ו ס"ק מ"ה דכתב להקשות עמש"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קפ"ג די"ל דאסור לשלוח מנות מפירו"ש דהוי כפורע חובו מפירו"ש וכן"ל, והקשה לו מאתרוג של שביעית דשרי, וכן ארבע כוסות מיין של שביעית, דל"ח כפורע חובו. והשיב לו השבט הלוי דשאני משל"מ שהוא חוב ממוני שצריך ליתן לאחרים מממונו לקיים המצוה ולהכי חשיב כפורע חובו, ול"ד לאתרוג וארבע כוסות דל"ה חוב לאחרים אלא קיום לעצמו, ובהכי ל"ח כפורע חובו עי"ש, ובשו"ת אמרי יעקב ח"א סי' קל"ה או"ב. ועפ"ז ה"ה י"ל דנ"ח בשמן שביעית דל"ח כפורע חובו, דל"ה חיוב ליתן מממונו לאחרים אלא הוי בינו לעצמו, ול"ח כפריעת חוב וכסחורה, וכע"ז כתב בס' תורת השביעית הנ"ל דשרי נ"ח משמן שביעית כמו דשרי אתרוג שביעית לקיום המצוה, דא"צ להוציא מרשותו ושרי ול"ח כסחורה עי"ש. אמנם יל"ד קצת עפמש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"א אות ל"ב, דנ"ח הוי כמצוה לחבירו, ומשום פרסו"נ דעיקרה לאחרים שיראו הנרות והוי כמ"ע לחבירו, א"כ ל"ד לאתרוג שהוי מ"ע למקום, וצ"ע.

ח

ובבית מתתיהו ח"א ס"ב אות א' כתבנו לתלות דין נ"ח בשמן שביעית, עפמש"כ הקרבן העדה פ"ג משקלים ובפ"ח משבת ובפ"י מפסחים לפרש ספק הירושלמי מהו לצאת ארבע כוסות ביין של שביעית, דארבע כוסות בעי דין לכם ושביעית ל"ה לכם, א"כ י"ל עפמש"כ הר"ן פסחים ז' ע"ב והפרמ"ג סי' תרע"ט א"א סק"א שבנ"ח בעי לכם שיהא משלו, והארכנו גם בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ג ענף ב' אות א' אם בעי לכם בנ"ח, וא"כ י"ל למש"כ הקרבן העדה דשביעית ל"ה לכם ל"מ לנ"ח, אמנם כבר הקשה בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' צ"ח ובשו"ת אמרי יושר ח"א סי' ק' ובביאור טוב ירושלים פ"ח משבת שם, על קרבן העדה דשביעית ל"ה לכם, ממה שיוצאין באתרוג של שביעית כמב' בסוכה ל"ט, הרי דשביעית הוי לכם. וראיתי בשו"ת ישועות משה ח"א ס"ז או"ג שהביא לתרץ דאיירי באתרוג בשאר ימים ולא ביום א' דבעי לכם, אכן זהו דחוק, ועמש"כ עוד בשו"ת דבר יהושע ח"ב סי' נ"ט, ומש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות א' שם אם שביעית הוי לכם. וכן הקשו על הקרבן העדה דשביעית הוי לכם מאתרוג, בשו"ת להורות נתן ח"י סי' מ"ו ובס' אור החמה שקלים שם ומש"כ בס' באר אברהם סוכה ל"ט.

ונפק"מ עפי"ד הקרבן העדה דשביעית ל"ה לכם י"ל גם אם שרי לשלוח משל"מ בפירו"ט, עפמש"כ בס' פסקי תשובה סי' ק"מ שבמשל"מ בעי לכם, וכן נראה בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' קכ"ז, ומש"כ בבית מתתיהו ח"ב ס"ט אות י"ג בכ"ז, וא"כ אם נימא שבעי במשל"מ לכם שיהא משלו, ושביעית ל"ה לכם, ל"מ למשל"מ. ומצאתי בס' הליכות אבן ישראל להגר"י פישר דשרי ח"ב פ"ס ס"ח דשרי לשלוח משל"מ בפירו"ש, דהוי לכם, כדחזין דשרי לקדש אשה בפירו"ש כמב' בקידושין נ' עי"ש, ועמש"כ לתרץ בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות א' עי"ש.

ט

ולדינא כבר הורה מרן החזו"א דאסור להדליק נ"ח בשמן שביעית, ומובא בדרך אמונה פ"ה משמיטה ה"ח שם, וכן מובא בארחות רבינו ח"ב עמ' שי"ד בשם החזו"א והוכיח כן עי"ש, ומובא כן להלכה גם בס' חוט שני שביעית פ"ה ה"ט ובס' ברית עולם ס"ה ס"ו, וכ"פ בפשיטות בשו"ת אבן ישראל ח"ט סי' קי"ד, ויעויין בס' הליכות שלמה חנוכה עמ' שס"ב שס"ל בדעת החזו"א דאיירי בשמן אחר הביעור דאסור, ומשום כתותיה מיכתת שיעוריה, והנה אם בנ"ח אמרי' כתותיה מיכתת הארכנו במקום אחר עי"ש, אכן מרן הגרח"ק במכתבו בהליכו"ש דחה שמועה זו, ועמש"כ אם מותר להדליק בשמן נ"ח אחר הביעור בס' מועדים וזמנים ח"ו סי' צ"ג ובס' הליכות אבן ישראל שבת ח"א פ"ד סי' מ"ו ובס' אמונת ישראל שביעית ח"ב ס"מ ובס' כרם אליעזר שביעית סי' ל"ב, וע"ע מש"כ בס' ברכת שלמה חנוכה עמ' רי"ט ובשו"ת ברית אברהם ח"ה סי' מ"א.

ויש לדון אם שרי לבדוק חמץ בשמן שביעית, ולכא' כיון שמותר להשתמש להדלקת הנר כשיש בו תועלת, הכא עיקר לבדוק עי" הנר ויהא שרי, וכ"כ בס' ההנהגה בפירות שביעית פ"י ס"ו, אולם הגר"ח קנייבסקי כתב לי דאסור לבדוק חמץ בשמן שביעית וצ"ע, ואולי כוונתו למש"כ השו"ע או"ח סי' תל"ג דאין בודקין חמץ בשמן, והמשנ"ב שם שבשל שמן יש דיעות אם מועיל בדיעבד, וא"כ י"ל דאם ל"מ בדיעבד אסור בשמן של שביעית.

ובס' תורת הארץ פ"ח אות מ"ז כתב להתיר להדליק נר שבת משמן שביעית, דעיקר נר שבת ליהנות לאורו ושרי, אולם בס' שמיטה כהלכתה להגר"מ שטרנבון פ"ג סעי' י"ב כתב לפקפק עי"ז שבזמנינו שיש אור חשמל אין נהנים מנר שבת והוי כהפסד פירו"ש עי"ש, אולם בס' ברית עולם להגר"ב זילבר זצ"ל ס"ה ס"ו פליג עי"ד והתיר נר שבת, ועי' בס' אמונת איתן שביעית ס"א, וכ"כ גם בס' דרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ה"ח ס"ק ק"ג עי"ש, ועמש"כ בזה בשו"ת דברי ישראל ח"ג סי' קמ"א ובשו"ת משנת יוסף ח"ד סי' ל"ד, ומש"כ הגר"י אדלשטיין בקובץ מוריה

עפמש"כ בבי"מ שם במ"ע דעיקרה זהו התוצאה שיתפרסם הנס, וה"ז מתפרסם גם עי"י עבירה, יוצא יד"ח גם בעבירה, וא"כ י"ל דאף להסוברים דאסור להדליק נ"ח משמן שביעית, מ"מ כשהדליק או כשאין לו שמן אחר יצא יד"ח דסו"ס התוצאה נתיימה, והארכנו בסברא זו בבית מתתיהו ח"א ס"ג ענף ב' אות ז' עי"ש, וכן בשו"ת נטע רבעי סי' י"ט ובס' הדרת מרדכי חלק משיב דבר ס"ב שבנ"ח ל"ש מצוה בעבירה, ועמש"כ בס' קרואי מועד חנוכה סי' י"ז לתלות אם נ"ח הוי חובה אגברא או חובת בית ל"ש מצוה בעבירה. ועי' בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד עמ' תכ"ח. ועי"ע בס' מצוה הבאה בעבירה עמ' של"ט.

אכן בס' חוט שני פסח עמ' שכ"ז כתב להסתפק אם הדליק בשוגג בשמן שביעית אם יצא, דהוי מצוה הבאה בעבירה עי"ש. והנה לענין מצוה הבאה בעבירה אם הוי בשוגג הארכנו גם בבית מתתיהו ח"א ס"ג אות כ"ד עי"ש, ולסוברים של"ה בשוגג שפיר יצא בנ"ח בשמן שביעית, וחזינן שדן החוט שני מדין מצוה הבאה בעבירה בשמן שביעית, וכן דן בס' מועדים וזמנים ח"ב סי' קמ"ה שיל"ד אם הדליק בדיעבד בשמן שביעית אם יצא דהוי מצוה בעבירה, שאין כאן הנאת אכילה או הדלקה ולא ידליק דהוי מצוה בעבירה, וכן השיב הגרח"ק בס' מועדי הגר"ח תשו' תרל"ד לענין אם הדליק בשוגג בשמן שביעית אם יצא, כתב מצוה הבאה בעבירה בשוגג עי"ש, ומש"כ בס' מועדי ישראל שביעית ח"ב סי' מ"א, ובס' כרם אליעזר שביעית סי' ל"א.

י

והנה בס' אמרי שמאי להגר"ש גינצבורג זצ"ל ח"ב [במדור לבירורי הלכה ס"ח] כתב טעם חדש לאסור הדלקת נ"ח בשמן שביעית, דכיון שחייב אדם בנ"ח הוי כפורע חובו בדמי שביעית, ודמי להא דאיתא בירושלמי דמאי פ"ב שאין פורעין צדקה מדמי שביעית, ואין מדליקים ממנו בביהכנ"ס לתשלום נדרו, וא"כ כל שחייב בנ"ח, הוי כפורע חובו בשביעית וכסחורה האסורה עי"ש. וכן הביא סברא זו בס' תורת השביעית עמ' ש"פ. אולם הדברים תמוהין ממנת' הנ"ל שיוצא יד"ח אתרוג באתרוג שביעית, הרי שיכול לקיים מ"ע בפירו"ש, ול"ה כפורע חובו וכסחורה, שזוהו רק במ"ע לחבירו כצדקה, אבל במ"ע למקום ל"ח כסחורה אלא כקיום מצוה דשרי, ואמנם בשו"ת עמודי אש קונ' עמודי ים פ"ח משבת, כתב לפרש הספק מהו לשתות ארבע כוסות מיין של שביעית, כיון דאסור לפרוע חובו בפירו"ש, ה"ה י"ל דאין לקיים מ"ע דארבע כוסות ביין של שביעית, וכ"כ לפרש בשו"ת שואלין דורשין ח"ג סי' י"ב ובס' מועדים וזמנים ח"א ס"ו.

אכן זהו צ"ע ממתני' דשרי ליקח אתרוג של שביעית לקיום המצוה, הרי שמ"ע למקום ל"ח כסחורה וכפורע חובו, ומצאתי כעת במועדים וזמנים במילואים לח"א ס"ו שהביא שהקשה לו כן ג"א, וכתב לתרץ שבאתרוג אין מכלה אותו ורק נוטלו לקיום המצוה, ולאחר המצוה נשאר כמו שהיה, ואילו בארבע כוסות מכלה היין לאחר המצוה, ומש"ה חשיב כפורע חובו בפירו"ש. וכ"כ לי מדנפשיה ידידי הרה"ג רבי אלעזר הכהן רבינוביץ שליט"א [מח"ס חינוך הבנים כהלכתו ועו"ס] עמש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ד או"ד להקשות בביאור הספק בירושלמי בשתיית ארבע כוסות ביין של שביעית דהוי כפורע חובו, דמ"ש מנטילת אתרוג שביעית דשרי, וכתב לחלק שבאתרוג אין מכלה האתרוג ומש"ה ל"ח שפורע חובו, ואילו בארבע כוסות ביין של שביעית נתכלה היין וחשיב כפורע חובו, ומובא מכתבו בס' כרם אליעזר שביעית סי' נ"ו.

אולם י"ל עפמש"נ לעיל להקשות איך שרי ליקח אתרוג של שביעית, הא עי"ז נפסד קליפתה החיצונה, ומה"ט אין ליקח אתרוג תרומה טהורה, וע"כ דאף דאיכא הפסד מ"מ לצורך מצוה שרי וכן"ל. וא"כ י"ל דאף שלא נתכלה האתרוג, מ"מ כל שחשיב הפסד דפירו"ש חזינן דשרי משום דמצוה ל"ח כפריעת חוב אף דאיכא הפסד, וליכא נפק"מ בדין הפסד בין הפסד מרובה להפסד מועט, ומובא בס' כרם אליעזר שביעית סי' נ"ו במכתבי אליו, וע"ע בס' מיני מעדנים סי' כ"ו, וכן ראיתי בשו"ת משנה הלכות ח"ח סי' שפ"ה בנידון משלוח מנות מפירות שביעית דהארכנו הפוסקים אם שרי דהוי כפורע חוב בפירו"ש (ועיין מה שציניתי בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות ד' ובס' מועדי הגר"ח תשו' תשע"ה), והוכיח דל"ח בקיום המצוה כפורע חוב וכסחורה מנטילת אתרוג שביעית דשרי, הרי דמצוה ל"ח חוב, ואמנם יש לחלק שבאתרוג הוי כמצוה למקום, ואילו משל"מ הוי כמ"ע לחבירו, אם לא דנימא כמש"כ שו"ת משנת יוסף ח"ו סי' קמ"ח דלטעמא דשמחה ורעות הוי מ"ע למקום עי"ש. ועיקר ד"ז מובא בס' ארחות רבינו ח"ב עמ' עמ' של"ד דאפשר לשלוח משל"מ בפירו"ש ול"ח כסחורה, דחיוב מצוה שאני, ואף דהסתפק הירושלמי מהו לשתות ארבע כוסות ביין של שביעית ל"ה משום פורע חובו עי"ש. אולם הקה"י גופיה בגלינות הירושלמי פ"ג משקלים כתב לפרש ספק הירושלמי מהו לצאת ארבע כוסות ביין שביעית דהוי כפורע חובו מפירו"ש עי"ש, וא"כ עפ"ז ה"ה יש לאסור משל"מ בפירו"ש, ודלא כמו שהתיר הקה"י וצ"ע, ועמש"כ בס' כל מקדש שביעית להגר"א שלזינגר מאמר כ"ב.

אמנם י"ל דשאני משל"מ דשרי מפירות שביעית, עפמש"כ הרמב"ם פ"ד ממגילה ה"טו כיצד חוב סעודה זו וכו', חייב אדם לשלוח מנות ולחלק לעניים עי"ש, הרי שהרמב"ם כלל בחיוב סעודת פורים משל"מ, וביאר מור"ר בס' הערות וביאורים ע"ס הרמב"ם פ"ד ממגילה שם, דע"כ דדעת הרמב"ם דהמשל"מ כחלק מסעודת פורים, שהמצוה לאכול סעודה ושאחרים יאכלו עי"ש, ומש"כ נפק"מ עפ"ז בבית מתתיהו ח"ב ס"ט אות י"ח עי"ש. וכן ראיתי שדייק מהרמב"ם כן מו"ר בעל הרבבות אפרים זצ"ל הו"ד בשו"ת שערי יושר ח"ג סי' ק"ב, דע"כ להרמב"ם המשל"מ כחלק מהסעודה, ודלא כהתרהו"ד עי"ש מש"כ, וא"כ י"ל דשפיר מותר לשלוח משל"מ בפירו"ש, שאינו חוב בפ"ע אלא שיתוף חבירו בסעודת פורים,

ועפ"ז יש לדון בבירך במוצ"ש על נ"ח קודם שאמר ברוך המבדיל, אם ידליק נ"ח, ויעשה מלאכה קודם הבדלה, או שיעבור בברכה לבטלה כשיאמר ברוך המבדיל, ועי' עוד בבית מתתיהו ח"ב סי' ט"ז, שהארכנו בדיון בירך על בשר קודם שעבר ו' שעות, אם יטעם שלא יהא ברכה לבטלה, או שלא יטעם, וכן בבירך ביום תענית על מאכל אם יטעם עיי"ש, ומש"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ד ס"כ עיי"ש, ובקונ' ומתוקים מדבש ביהמ"צ עמ' כ', ועי' עוד בשו"ת ברכת אוריאל ח"א סי' ל"ז, בבירך על מאכל שבישל בשבת דלא יטעם, ול"ד לבירך אחר אכילת בשר על חלב, שאי"ז כחפצא דאיסורא, ואילו על מאכל שבושל בשבת הוי כחפצא דאיסורא עיי"ש.

ולכאוף ה"ז תליא במש"כ בחי' מרן רי"ז הלוי פכ"ט משבת ה"ה, באיסור מלאכה קודם הבדלה, אם זהו מדיני השבת שעדיין לא הותרה, או שהוי מדיני הבדלה דרמיא עליה עיי"ש, וא"כ י"ל אם נימא דאיסור מלאכה קודם הבדלה זהו מחמת קדושת השבת דאכתי לא פקעה, כשבירך על נ"ח ולא אמר ברוך המבדיל אין לו להדליק נ"ח, דהוי כמו בירך על מאכל מוקצה ביו"ט שאסור לבולעו דהוי כאכילת איסור בעצם, וה"נ אין לו לעשות חפצא דאיסורא בעשיית מלאכה קודם הבדלה ע"י הדלקת הנר, ואילו אם נימא דאיסור עשיית מלאכה קודם הבדלה הוי מחמת מצות הבדלה דרמיא עליה, ולא משום דאכתי לא פקע מיניה קדושת השבת, שפיר י"ל בבירך על נ"ח קודם הבדלה ידליק, דהוי כמו בירך המוציא קודם שהבדיל ד"ל שיטעם וכנ"ל.

והנה המשנ"ב סי' רצ"ט ס"ק ל"ג, כשלא הבדיל חל עליו במקצת קדושת השבת עליו ואסור חו"ל במלאכה, וכ"כ בעולת שבת סי' רצ"ט סק"ו, ועפ"ז י"ל בבירך על נ"ח קודם שהבדיל אכתי קדושת שבת עליו ולא ידליק נ"ח, אלא יאמר ברוך המבדיל, ואולם בערוך השלחן סי' רצ"ט סעי' כ"א שאיסור מלאכה שרי בצאת הכוכבים, ואסור חכמים לעשות מלאכה גמורה לפני הבדלה כדי להזכיר עניין הבדלה עיי"ש, וכמש"כ רש"י שבת ק"נ ע"ב דהבדלה להיכרא בעלמא ללוות המלך עיי"ש, הרי שאיסור מלאכה הוי משום מצות הבדלה, ואמנם באשל אברהם מבוטשאטש מה"ת סי' רצ"ט ס"י, דכ"ז שלא הבדיל בפה הו"ל תו"ש שהיא מה"ת בשבת ויו"ט, והפרמ"ג סי' רצ"ו א"א בהקדמה, דכ"ז שלא עשה מלאכה שם שבת עליו עיי"ש, ובעולת שבת הנ"ל כתב לתלות בשני הדיעות בשו"ע סי' רצ"ט ס"י עיי"ש. ולכאוף כ"ז תליא בחקירת הרי"ז הלוי הנ"ל, ועי' בבית מתתיהו ח"ג ס"י מש"כ נפק"מ עפ"ז באונן אם מותר בעשיית מלאכה קודם הבדלה עיי"ש, ובשו"ת ישיב יצחק חמ"ד סי' נ"ו במכתבו אלי בזה.

ב'

וראיתי בשו"ת באר חיים להגר"ח רויטמן זצ"ל סי' ס"ג, בתשו' למע"כ בזה בבירך במוצ"ש על נ"ח קודם שאמר ברוך המבדיל, וכתב שיש לו להרהר באמירת ברוך המבדיל ולהדליק נר אחד, ואח"כ יאמר ברוך המבדיל, והביא להרמ"א או"ח סי' רצ"ט סי' שבמלאכה קלה כהדלקת הנר והוצאה מרשות לרשות, מותר לפני הבדלה קודם שאמר ברוך המבדיל עיי"ש, ובט"ז סי' רצ"ט סק"ט, ואף שרוב פוסקים חולקים וס"ל דאסור להדליק נר קודם הבדלה, כה"ג שלא יהא ברכה לבטלה ושלא יצטרך לכרך עוד פעם אפשר לסמוך על הרמ"א והט"ז שיכול להרהר באמירת ברוך המבדיל, ואף דקיי"ל הרהור לאו כדיבור, מ"מ בהבדלה י"ל שיוצא בהרהור, ובקידוש מפורש בס' כרם שלמה סי' רע"א שיוצא בהרהור, ואף שיש שפליגי שאין יוצאין בהרהור, מ"מ כה"ג בעשיית מלאכה במוצ"ש אחר זמן יציאת השבת מדרבנן, בכדי למנוע מברכה לבטלה אפשר לסמוך על הרהור, וכתב הבאר חיים דאין לומר שיפסיד ויאמר ברוך המבדיל, דדמי לגביל לתורי שהרי המג"א הנ"ל כתב רק היכא שהוא איסור מה"ת כאיסור אכילה קודם הבהמה, משא"כ באיסור דרבנן, ודמי למי ששכח לקדש וכבר בירך המוציא דאסור לקדש אז עיי"ש, ולהנ"ל זהו מוח' הרמ"א והמג"א בבירך המוציא קודם שהבדיל וכנ"ל, וא"כ לדברי הבאר חיים עדיף שיהרהר הבדלה דברוך המבדיל וידליק נר אחד.

ועיקר ד"ז ראיתי בשו"ת חיי הלוי ח"י סי' מ"ג אות ה', כשחל יו"ט במוצ"ש, ובירכה האשה להדליק נר של יו"ט קודם שאמרה ברוך המבדיל, וכתב החיי הלוי דנראה שתהרהר בלב ברוך המבדיל, ותדליק נר אחד ואח"כ תאמר ברוך המבדיל, ועפמש"כ הכרם שלמה הנ"ל, שבקידוש יוצא בהרהור, דכתיב זכור ולא כתיב לא תשכח, ובדיעבד יוצא, והביא להרמ"א הנ"ל שמלאכה קלה כהדלקת הנר מותר לפני הבדלה, ובכדי שלא יעבור בברכה לבטלה, יכול לסמוך ולהרהר אמירת ברוך המבדיל, ואע"ג ד"ל שיכול לומר בפה ברוך המבדיל, ואי"ז הפסק, כמו באומר הביאו מלח, מ"מ עדיף למעשה שתהרהר עיי"ש, וכמסקנת הבאר חיים הנ"ל. ועיין עוד בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד תע"ז, ובספר וישמע משה ח"א עמ' רי"ז בשם הגריש"א זצ"ל בנידון זה בבירך על נ"ח במו"ש, שיכול להדליק ללא אמירת ברוך המבדיל עיי"ש.

והלום ראיתי בתשו' שערי יושר להג"ח רבי אשר חנניה זצ"ל ח"ו סי' כ"ג, שנשאל בנידון זה ממש בבירך במוצ"ש על נ"ח קודם שאמר ברוך המבדיל, וכתב השער"י שידליק ללא שיאמר ברוך המבדיל, וכמש"כ הרמ"א סי' רע"ה ס"ה הנ"ל, דמי שטעה ובירך על מאכל קודם שהבדיל שיטעם מעט שלא יהא ברכתו לבטלה, והמג"א שם ס"ק י"ב דל"ד לגביל לתורא שמותר להפסיק ולומר בין ברכה לאכילה כיון שהוי איסור מה"ת, חשיב כצרכי סעודה ול"ה הפסק, משא"כ באיסור אכילה קודם הבדלה שהוא איסור מדרבנן אם יפסיק הוי הפסק והוי ברכה לבטלה, ולהכי עדיף שיטעם מאיסור ברכה לבטלה, וה"נ עדיף שידליק נ"ח ויעבור באיסור מלאכה קודם הבדלה, ובפרט שי"א שהדלקת הנר שרי קודם

הבדלה וכנ"ל, וכתב השער"י שלכתחילה ראוי להרהר בלבו אמירת ברוך המבדיל, לדעות שס"ל הרהור כדיבור, אף שהבדיל בהרהור ה"ז מתיר האיסור דרבנן שלא לעשות מלאכה קודם הבדלה עיי"ש, והו"ד בקונ' שערי יושר חנוכה עמ' 200 עיי"ש.

ובתשו' ודרשת וחקרת ח"ו סי' צ"ה או"ב ג"כ נשאל בזה מיד"נ הגר"צ תמיר, בבירך על נ"ח במוצ"ש קודם שהבדיל, ומסיק בכדי שלא להפסיק בין הברכה לעשיית המצוה יכול להרהר בלבו ולהדליק נ"ח ואח"כ יבדיל כדיון עיי"ש, וכן ראיתי בס' כאיל תערוג מועדים עמ' תקנ"ט בשם מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל, בבירך על נ"ח במוצ"ש קודם שאמר ברוך המבדיל שיהרהר ברוך המבדיל בלבו, ואולם בשו"ת תשובות ישראל ח"ג סי' י"ג אות י"א נקט של"מ להרהר בהבדלה, ורק בתוספת שבת מהני הרהור עיי"ש, ומש"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ס"ד. ובעיקר הדבר אם תוספת שבת סגי בהרהור, עי' במועדי הגר"ח ח"ב תשו' רע"ז שהשיב שנכון לקבל בפה, ויעו"ש מה שציינתי בזה, ומש"כ בשו"ת חמדת יוסף ח"ד סי' קל"א ובשו"ת תורת מאיר ח"א סי' כ"ו ובארוכה בס' ויוסף איש ח"א עמ' רט"ו, ובס' הליכות אמרי סופר ח"א עמ' רצ"ב שא"צ לקבל בפה וסגי בהרהור עיי"ש, ובס' וישמע משה ח"ה עמ' נ"ט עיי"ש.

ושאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי, בבירך במוצ"ש על נ"ח, ונזכר שלא אמר ברוך המבדיל, מה יעשה, והשיב מרן בזה"ל צורך המצוה לא הוי הפסק, עכ"ל. והיינו לכאוף שדמי לגביל לתורי שאי"ז הפסק שהוי כצורך, ולכאוף צ"ע ממש"כ המג"א הנ"ל, של"ד לגביל לתורי שהוי איסור מה"ת, ומשא"כ באיסור מלאכה קודם הבדלה שהוי איסור מדרבנן, שפיר י"ל שהוי הפסק, ובפרט אם נימא ששרי הדלקת הנר קודם הבדלה שהוי מלאכה קלה וכנ"ל, לא יאמר ברוך המבדיל שהוי הפסק, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ג סו"ס י"ג כתב דאין לסמוך על הרמ"א שיכול להדליק נר קודם שהבדיל עיי"ש.

אמנם י"ל בזה דהא הרמב"ם פ"ט מעבדים ה"ח, דמדת חסידות שמקדימין מזון הבהמות והעבדים על סעודת עצמו עיי"ש, הרי שס"ל להרמב"ם דאי"ז איסור לאכול קודם שיתן לבהמתו, וכבר עמד ע"ז בנשמת אדם כלל ה' אות י"א עיי"ש, ובשו"ת כת"ס או"ח סי' ל"ב, ואמנם גם בשו"ע לא הוזכר הך איסורא לאכול קודם שנמאכיל לבהמתו, ואולם בדברי הרמב"ם שהוי ממדת חסידות גרידא, להאכיל בהמתו קודם אכילתו, צ"ע דא"כ מ"ט בגביל לתורי אי"ז הפסק לומר תנו לבהמה אחר שכבר בירך, אלא אין חייב ליתן מאכל לבהמתו קודם שאוכל, ולהדיא ברמב"ם פ"א מברכות ה"ח שפסק כר' ששת דאמר תנו מאכל לבהמה שאי"ז הפסק עיי"ש, והא כיון שס"ל להרמב"ם דליתן מאכל לבהמה הוי רק ממדת חסידות מ"ט אי"ז הפסק, ועמש"כ בזה בשו"ת תשובות ישראל ח"ג סי' י"ג או"ט ובס' הזכרון זכרון יקותיאל ח"ב עמ' תכ"ד ומש"כ בשו"ת כת"ס או"ח סי' ל"ב, ומש"כ בדעת הרמב"ם בשו"ת קרן לדוד או"ח סי' מ"ז או"ב ובפתח הדביר סי' רע"א או"ז ובאבן האזל פ"ט מעבדים ה"ח ובס' דברות משה גיטין ח"א ס"י ענף ב' ובשו"ת רבי נחמיה יוסף או"ח ס"ו או"ט. וראיתי בשיעורי מרן הגריי"ש אלישיב זצ"ל ברכות מ' ע"א, דכתב דאף אם האיסור אכילה קודם הבהמה הוי מד"ס אסור להפסיק, אלא יבלע מעט, יעו"ש.

ועפ"ז דחזינו ברמב"ם דאף להאכיל לבהמה שהוי ממדת חסידות אי"ז הפסק לומר תנו לבהמה, וכ"ש עפ"ז שיכול לומר ברוך המבדיל לצורך הדלקת נ"ח ואי"ז הפסק וצ"ע, וע"ע בס' עולת כהן להג"ר חנוך כהן נט"י סי' מ"ד אות ג', ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' ר"ה, בהגהה לס' ר"ח, בבירך על פת ונודע לו שהיא פת עכו"ם, אף שמחמיר על עצמו יטעם מעט, שהרי התירו לאכול משום איבה, וברכה לבטלה לא גרע מחשש איבה עיי"ש, ובס' ענפי משה מאכלי עכו"ם סי' נ' ובשו"ת פעולת צדיק.

והנה בחזו"א דמאי סי' ט"ו סק"ה, בבירך המוציא ונזכר שלא הפריש חלה, יפריש חלה קודם שאוכל ואי"ז הפסק עיי"ש, וכ"כ לי מרן הגר"ח קנייבסקי, בבירך המוציא ונזכר שלא הפריש חלה אם יטעם מעט שלא יהא ברכתו לבטלה, והשיב לי בזה"ל יפריש חלה ואינו הפסק, ולכאוף הוי כגביל לתורא דאי"ז הפסק כשאומר תנו מאכל לבהמה, וה"נ יכול להפריש חלה ואי"ז הפסק אף שכבר בירך המוציא, וכ"פ בס' חלה כהלכתה פ"א סי' וכן בס' חוט שני ברכות עמ' קע"ג שיפריש חלה קודם המוציא עיי"ש, וכ"פ מרן בשונה הלכות סי' קס"ז סעי' ט"ו, וכן השיב בס' דולה ומשקה עמ' רפ"א, ומש"כ בס' ברכת שמואל סי' קס"ז ס"ו עמ' ח' ובשו"ת תשובות ישראל ח"ג סי' י"ג או"ז עיי"ש, ולכאוף צ"ע ממש"כ המג"א דשאני גביל לתורי שהוי איסור מה"ת להכי אי"ז הפסק, וא"כ הפרשת תרו"מ בזה"ז מדרבנן, והוי כאיסור אכילה קודם הבדלה שהוי מדרבנן שהוי הפסק, ועמש"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' י"ח בהערה, ואולם י"ל דללא הפרשת חלה הוי כאכילת איסור בחפצא, וע"פ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח"א ס"כ בגדר איסור דמאי שהוי איסור חפצא יעו"ש, ומצאתי בשיעורי מרן הגריי"ש אלישיב זצ"ל ברכות מ' ע"א, דכתב בדברי החזו"א הנ"ל, דמה דשרי להפסיק להפריש תרו"מ אפי' בדמאי מדרבנן, שאני דמאי שהוא איסור בחפצא, וכיון שאין המאכל ראוי לאכילה מותר להפסיק, ומשא"כ באיסור גברא כמו אכילה קודם הבדלה עיי"ש, וע"ע בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו יו"ד סי' כ"ד יעו"ש, ובס' עמק ברכה ברכה"נ או"ד בזה עיי"ש.

והנה הפתח הדביר סי' קס"ז סק"ד במי שנדר שלא יאכל עד שיאמר מזמור אחד ושכח ובירך המוציא, וכתב אם נדר בדבר שאיסור דאורייתא ל"ח הפסק, ואם באיסור דרבנן הוי הפסק עיי"ש, ואולם י"ל עפמש"כ הריטב"א נדרים ט"ז שבועות כ"ב, דנדר הוי איסור חפצא שפיר לא יטעם באיסור חפצא, ובתשו' מנחת שלמה ח"א סי' י"ח כתב באחד שקיבל על עצמו שלא לאכול פת עד שיאמר בתחילה פסוק מסויים, ושכח ובירך

ולא נזכר אלא בין הברכה לטעימה, אם יאמר הפסוק ודאי הוי הפסק וברכה לבטלה, ואע"ג שאמירה זו מתרת אותו לאכול יותר מגביל לתורי, מ"מ הפסוק מצד עצמו אין לו שום קשר עם האכילה, רק צריך לקיים שבועתו וחשיב הפסק, ודמי למי שבירך המוציא ונזכר שלא התפלל, שתפילתו ודאי הוי הפסק עיי"ש, ובס' עולת כהן נט"י סי' מ"ד אות י"ב מש"כ בזה.

ג'

ושוב ראיתי בספר גם אני אודך תשובות הגר"ר יקותיאל ליברמן סימן קט"ז, בנידון זה בבירך על נרות חנוכה ונזכר שלא הבדיל, והביא להך מחלוקת הרמ"א והמג"א בבירך המוציא קודם שהבדיל אם יטעם, והערוך השולחן סי' רע"א ס"כ פסק כהרמ"א שיטעם שלא יהא ברכה לבטלה, וכ"כ בכף החיים סי' רע"א ס"ק ל"ט, ושכ"כ הא"ר ס"ק י"ד שם, וא"כ ידליק נ"ח ואח"כ יבדיל, ולא יאמר ברוך המבדיל שלא יהא הפסק בין הברכה להדלקה, וכתב שיל"ע בזה עפמש"כ השו"ע סי' רצ"ד ס"א, אם שכח הבדלה בחונן הדעת וטעם קודם שהבדיל על הכוס, קנסינן ליה לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפילה, והאליהו רבה שם ומובא בביאור הלכה שם, דה"ה אם עשה שאר מלאכות גם חוזר ומתפלל, וא"כ אם ידליק קודם הבדלה, יצטרך לחזור ולהתפלל שמו"ע, והוי ברכה לבטלה יותר מאם לא ידליק כלל ויבדיל, וא"כ אפשר שעדיף שיבדיל קודם ואז יהא רק ברכה אחת לבטלה עיי"ש.

והנה י"ל ע"פ מה שהבאנו בבית מתתיהו ח"ב סי' ט"ז אות ד', במי שלא אמר אתה חוננתנו בתפילה ואח"כ טעה ובירך על מאכל, אם יטעם לכאוף יצטרך לחזור שמו"ע דקנסינן ליה לחזור, וכתב בס' חשוקי חמד עי"ז ס"ב ע"א ד"ל שכה"ג לא קנסינן ליה לחזור על שמו"ע, דמה שטועם בכדי שלא יהא ברכה לבטלה ל"ש בזה קנס עיי"ש, וכ"כ בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב ס"כ וכן בשו"ת שערי יושר ח"ו סי' כ"ג או"ב עיי"ש, ומש"כ בזה עוד בשו"ת תורה מציון סי' קכ"ח ובשו"ת יוצב אברהם ח"א סי' ל' ובס' כאיל תערוג עמ' תקנ"ט ובספרו ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' שכ"ח ובס' ישמח משה סי' רצ"ד ס"א ולמור"ר בשו"ת משנת יוסף ח"י"ג סי' ק' ובשו"ת משנה הלכות ח"ח סי' קצ"ה עיי"ש, ובלא"ה בביה"ל סי' רצ"ד שם מסיק דאין להחמיר בזה כשעשה מלאכה קודם הבדלה, לחזור ולהתפלל, כיון שהרמב"ם לא הוזכר כן עיי"ש, ואולם בחי' הרשב"א ברכות ל"ג, כשעשה מלאכה חוזר להתפלל עיי"ש, ולהנ"ל י"ל דאפ"ה י"ל הכא, דאם עשה מלאכה בכדי שלא יעבור בברכה לבטלה לכו"ע לא קנסינן.

ומור"ר מרן הגר"י ליברמן במכתבו אלי בזה, בשו"ת משנת יוסף חלק י"ד סימן קצ"ב בבירך להדליק נ"ח ונזכר שלא הבדיל, כתב דאף שמעיקה"ד פסקי הערוה"ש סי' רע"א ס"כ והכה"ח סי' רע"א ס"ק ל"ט והא"ר שם ס"ק י"ד כהרמ"א שמותר לטעום קודם שהבדיל, ויבדיל אח"כ, ודלא כהמג"א, א"כ ה"ה הכא יכול להדליק קודם, אך מ"מ נראה שנכון שיהרהר הבדלה בלבו לצאת ידי כולם, ובכה"ג אין הרהור הפסק בין הברכה לקיום המצוה, וכמו שהארכנו במשנת יוסף סוגיות או"ח ח"א ס"ז או"ח, ואף שפסק השו"ע או"ח סי' מ"ז דהרהור לאו כדיבור, כבר כתבנו בשו"ת משנת יוסף ח"ו סי' ל"ב או"ד וחי"ג סי' ס"ג, והבאנו מהביה"ל סי' ס"ב ס"ד דאף שדעת רוב הראשונים דהרהור לאו כדיבור, מ"מ דעת הרמב"ם פ"א מברכות ה"ז, והסמ"ג עשין כ"ו, דאף בברכות דאורייתא הרהור כדיבור בברכהמ"ז, וכ"ש בברכות דרבנן, ובמשנ"ב שם סק"ח בשם הט"ז דמי שצמא בלילה במטתו וא"א לו ליטול ידיו ולברך, יהרהר הברכה בלבו וישתה, וכ"כ בשו"ת כת"ס או"ח סו"ס י"ב שבמקום ספק יהרהר הברכה בלבו, ואין בזה משום לא תשא עיי"ש, ומה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח"א בפתיחה אם בהרהור הוי לא תשא.

[ובהכי י"ל במה שנשאלתי מהרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך, במי שנזכר באמצע שמונה עשרה סמוך לשקיעה שלא ספר ספירת העומר של אתמול, מה יעשה, ועיין מה שכתב בזה בספר גם אני אודך תשובות הגרח"א שיינברגר סימן מ"ד, ובקובץ בהתאסף ניסן תשע"ט. ולכאורה יש עצה שיהרהר הברכה והספירה בלבו לחוש דהרהור כדיבור, ועמש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ח אות ל"ח אם בספיה"ע מהני הרהור].

ושו"מ בתשו' שביבי אש להגרש"א שטון ח"ד או"ח סי' פ', שכתב תלות בבירך על נ"ח קודם שהבדיל במח' הרמ"א והמג"א סי' רע"א הנ"ל, בבירך המוציא קודם שהבדיל, ובשו"ע הגר"ז סי' רצ"ט פסק כהרמ"א שיטעם, דאיסור טעימה נדחה מפני איסור ברכה לבטלה, אולם בברכת הבית שער מ"ז שערי בינה אות ט"ו דעדיף לנהוג כהמג"א, וכתב השביבי אש דאף להרמ"א דשרי לטעום קודם הבדלה, אכתי אין להוכיח על איסור מלאכה קודם הבדלה, דילהס"ת בגדר איסור מלאכה קודם הבדלה אם הוי משום דנשתייר עליה קדושה דשבתא מדרבנן, או שהוא מדין מצות הבדלה עליה, ובמה שחקר הרי"ז הלוי הנ"ל, ואם נימא דאיסור המלאכות מחמת קדושת השבת שעדיין לא נפקעה, א"כ עדיף להחמיר למעשות מלאכה ויהא עליו לומר ברוך המבדיל. וכתב עוד, דאף אם נימא שהוי כשבת לעניין איסור מלאכה, מ"מ אי"ז מדין תורה אלא חומרא שהוסיפו חכמים לדונה כשבת מד"ס, וכיון שכן אי"ז חפצא דעבירה, ובלא"ה נקטו האחרונים שעיקר דין השביתה אינה על גוף המלאכה, אלא על הגברא בלבד, ולהכי י"ל משום ברכה לבטלה נתיר לו להדליק נר אחד קודם הבדלה, ואח"כ יאמר ברוך המבדיל וימשיך להדליק עיי"ש.

ובשו"ת תשובות ישראל להגר"ר ישראל טויב ח"ג סי' י"ג במכתבו אלי בזה, שוק"ט בהנ"ל, ומסיק דמי שבירך על נ"ח ולא הבדיל בפיו ימשיך ויברך גם שעשה ניסים, ואח"כ ידליק בלא שיאמר ברוך המבדיל, ואם

הנ"ח לאחר חצי שעה, מצאה"כ של ר"ת עי"ש, וע"כ דס"ל לחזו"א ולח"ח דליכא קיום מצוה אחר חצי שעה ומש"ה כיבו.

והגר"א שלזינגר מח"ס מצות נר איש וביתו ובעל השואלין ודורשין, כתב לי על מנהג החזו"א בזה"ל, בקשר לדעתו של מרן החזו"א זצ"ל הוא באמת דבר תמוה, שהרי מפורש ברמ"א שם דאף שמותר לכבות מ"מ לא יכבה משום מראית עין, ולכן באמת איני מבין את דעת החזו"א, וקשה לי גם להאמין שכך היה נוהג, וצריך לשאול את תלמידיו ובמיוחד את מרן הגר"ח קנייבסקי, וכבר היו דברים שהתפרסמו מהחזו"א והגר"ח"ק הכחיש, עכ"ל. אולם ד"ז ל"ה כשמועה, שכך העידו הקה"י באורחות רבינו הנ"ל, וכן הביא הגר"ח"ק בס' הוראות והנהגות עמ' ס"ד, וכן בס' חוט שני הנ"ל בשם החזו"א, וכן נהג הח"ח כפי שהעיד נכדו, וע"ע בשו"ת דברי שלום ח"ה הערות והנהגות ס' צ"ד מש"כ בזה, ואכן בערוך השולחן ס' תרע"ב ס"ט הביא מח' אם לכבות נ"ח, וסיים והמנהג אצלינו לכבות עי"ש, ובחי' אדם כלל קנ"ד, ובשו"ת דברי מנחם ח"ד ס' מ"א, ובשו"ת שבה"ל ח"ב ס' פ"ב וח"א ס' קפ"ז, אולם אמר לי הגאון המפורסם רבי אפרים גרינבלאט בעל הרבבות אפרים, דאף שמעיקר הדין אפשר לכבות הנ"ח אחר חצי שעה אין לנהוג כן ולא יכבה, ועיין מש"כ בשו"ת רבבז"א ח"ח ס' רס"ג. וכן כיבה הגר"ד בהר"ן זצ"ל כמובא בס' ארח דוד ס' רפ"א עי"ש.

* * *

בענין כתותי מכתת שיעוריה בנר חנוכה

א'

בירושלמי סוף תרומות, מהו להדליק שמן שריפה בחנוכה, אמרין דבי ר' ינאי מדליקין בשמן שריפה בחנוכה, א"ה ניסא אנא לא אנא חכים לאבא אימא הוה אמרה לי אבון הוה אמר לי, מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שריפה בחנוכה. וכתב המראה פנים שם דאין לפרש הבעיא דבכהן קאי ומטעמא דנ"ח שיעורא בעי, והכא דלשריפה הוא עומד כתותיה מיכתת שיעוריה, דהא ליתא, דלא אמרי' הכי אלא באיסורי הנאה כעיר הנדחת בפרק לולב הגזול, אבל תרומה טמאה מהי"ת נאסור, הא ניתנה לכהן להדלקה בכל מה שצריך לו ולא שייכא הבעיא כלל. וכתב לפרש הספק מדין מצוות לאו ליהנות ניתנו. והנה בספק זה בדעת הירושלמי בדין מלה"נ הארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות י"ז עי"ש.

אכן מש"כ המראה הפנים דל"ש בתרומה טמאה לכהן דין מיכתת שיעוריה, צ"ע ממש"כ התוס' סוכה ל"ה והר"ן שם ריש פירקין, דאתרוג של ערלה ושל תרומה טמאה פסול משום דמצוותן בשריפה וכתותי מכתת שיעוריה עי"ש, הרי שגם בתרומה טמאה אמרי' מיכתת. וכן הקשה על המראה הפנים בס' שלמי תודה חנוכה ס"ז סוף אות א' עי"ש. וא"כ דשייך בתרומה טמאה דין מיכתת, ד"ל דזהו גופא הסתפק הירושלמי אם בשמן שריפה מדליקין נ"ח אם אמרי' מיכתת בשמן שריפה, וכמש"כ התוס' והר"ן דגם באתרוג של תרומה אמרי' מיכתת שיעוריה, ומסיק הירושלמי דל"ש בשמן שריפה דין מיכתת ומדליקין בו נ"ח. וצ"ע למש"כ התוס' והר"ן שגם בתרומה טמאה שייך מיכתת, וכ"פ הרמב"ם פ"א מתרומות הי"ח, דמי שאין לו שמן חולין להדליק נ"ח מדליק בשמן שריפה שלא ברשות כהן, הרי שליכא דין מיכתת בשמן שריפה, וכמסקנת הירושלמי, וכן ברשב"א שבת כ"ג ע"ב.

ובתשו' שער אפרים ס' ל"ח כתב לדון בחמאה שנתבטלה בקדרה של בשר בן יומו שנאסרה מחמת שלא היה בו שישים דאסור להדליק בו נ"ח, כיון שבשר וחלב אסור בהנאה אמרי' כתותיה מכתת שיעוריה, וכמש"כ התוס' סוכה ל"ה והר"ן בריש פרקין שם דאתרוג של ערלה ושל תרומה טמאה אמרי' מכתת שיעוריה וה"ה בנ"ח דאיסוה"ג, והקשה מסוגיא דשבת כ"ג ע"ב דאין מדליקין נר שבת בשמן שריפה ואמרי' דהוא שמן של תרומה שנטמאה, ואמרי' בגמ' דכל הפתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהם בחנוכה, ואף שבתרומה טמאה אמרי' מכתת שיעוריה כמש"כ התוס' והר"ן, א"כ ה"ה שמדליקין בחמאת בשר וחלב, וכתב דשאני תרומה טמאה כיון שאמרה תורה שלך תהא להסקה, ובשעת ביעור מותר לכהן ליהנות ממנה כמב' בשבת כ"ה, וכן מותר לישראל ליהנות ממנה ברשות כהן כשיש עמו כהן כדתנן בתרומות פ"א מ"י, א"כ מש"ה ל"ש מיכתת בשמן שריפה לנ"ח, דהותר ליהנות ממנה בשעת ביעור, ולאותו שימוש של הדלקה מותר בהנאה ול"ש מיכתת, ואילו בנטילת אתרוג תרומה טמאה כיון שעומד לשריפה, ול"ה הנאה בשעת ביעורו, אלא קודם שריפתו שנטלו למצוה בהכי לא הותר הנאה ואמרי' מכתת שיעוריה עי"ש, וא"כ ל"ק בדברי התוס' שבאתרוג תרומה טמאה אמרי' מיכתת, ממסקנת הירושלמי שבנ"ח בשמן שריפה לא אמרי' מכתת, דשאני נ"ח דהותר הנאה של כילוי ושרי ליהנות בשעת ביעורו, ושפידי יוצא נ"ח בשמן שריפה דל"ש מכתת, ואילו באתרוג דל"ה הנאת ביעור שפיר אמרי' מכתת, וכן מיושב דעת המראה הפנים דל"ש מכתת בתרומה טמאה, וע"כ רק בנ"ח ולא באתרוג וכמש"כ התוס'.

אולם בשו"ת תורת חסד ח"א ס' ס' הקשה על שו"ת שער אפרים שבשמן שריפה כיון דשרי ליהנות להסיקה תחת תבשילו ל"ש מיכתת, מהתוס' בסוכה הנ"ל שבאתרוג בתרומה טמאה אמרי' מיכתת עי"ש, ולמש"נ ל"ק שרק בהנאת ביעור שרי, ולא באתרוג שנטול למצוותו ושפיר אמרי' מכתת וכש"נ. וע"ע בס' בית דוד סוכות פכ"ו סעי' מ"א מ"ב.

ובשו"ת גור אריה יהודא ס' ק"כ הקשה על תשו' שער אפרים דאמרי' מכתת שיעוריה בנ"ח דבשר וחלב, מהירושלמי והרמב"ם הנ"ל, דמי שאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה, וע"כ שבנ"ח לא אמרי' מכתת שיעוריה, אכן צ"ע דהשער אפרים גופיה הוכיח דל"ש בנ"ח מכתת ממנה שמדליקין בשמן שריפה נ"ח וכנ"ל. ותידך, דשרי ליהנות בשעת ביעור

כמש"כ באורחות רבינו שם, שביום אחרון בלא"ה אסור להשתמש בשמן, ובשאר ימים יכול ומש"ה כיבה משום בל תשחית.

והגה"ק בעל הקהילות יעקב זצ"ל אמר בטעם החזו"א כמובא באורחות רבינו שם, דכיון דכתב המשנ"ב ס' תרע"ב סק"ו דלהדליק יותר מחצי שעה אין בו משום מצוה, מש"ה הקפיד לכבות להראות זה, ובמיוחד שידע שלומדים מעשיו הלכה למעשה, אבל אנו אין להקפיד בכך, ומובא שם שהקה"י לא כיבה הנ"ח לאחר חצי שעה ודלקו כמה שעות עד גמריא, והביא מתניא רבתי שכשיש אנשים ברחוב יש פרסו"נ שידלק יותר, ואמר הקה"י שכוונתו שיש מצוה אם דולק יותר אבל אין חיוב יותר מחצי שעה, כי זה השיעור שקבעו חז"ל עי"ש, הרי שדעת הקה"י דיש קיום מצוה אם הנרות דולקות יותר מחצי שעה רק של"ה חובה, א"כ צ"ע טפי דעת החזו"א כיון שיש קיום מצוה יותר מחצי שעה, מ"ט לא רצה קיום מצוה כשהנרות דולקים, וע"כ ס"ל לחזו"א שאין קיום מצוה כלל אחר חצי שעה, ועמש"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ד ס' נ"ז אות ט' וסי' נ"ט להוכיח כן.

אולם בחי' המאירי שבת כ"א כתב דאף דיש שיעור לנתינת השמן אם מוסיף מוסיפין לו עי"ש, הרי שיש הידור מצוה כשמוסיף יותר שמן, א"כ אין לכבות הנ"ח לאחר זמנן, אולם במג"א ס' תרע"ב סק"ג דאין מצוה בנרות ארוכות, דהא לאחר שדלק כשיעור הזה מותר להשתמש בהן, ואין שייך הידור מצוה אלא בשעת מצוה, עי"ש, אולם האליהו רבה שם אות א' ג' כתב אפשר שמצוה אפי' בנר של שמן הרבה למאי דקיי"ל דאסור לכבותו לאחר חצי שעה, וכ"כ הב"ח ס' תרע"ב דהמנהג שלא לכבותן עי"ש, וכן מבואר בשו"ת שאילת יעבץ ס"ד שיש קיום מצוה כשהנ"ח דולקים יותר מזמנן עי"ש, ובשו"ת אבנ"ז או"ח ס' תק"ד ובס' יומין דחנוכה ס' תרע"ב עי"ש, ועפ"ז דעת החזו"א שכיבה הנ"ח ע"כ ס"ל שאין קיום מצוה, והקה"י ס"ל שיש קיום מצוה, ובס' תכלה רגל מהשוק עמ' צ' הביא מהגר"ח קנייבסקי שהקה"י לא כיבה הנ"ח אחר חצי שעה שהיו הידור עי"ש, וע"כ עפ"ז דהחזו"א ס"ל שגם הידור ל"ה וליכא קיום מצוה, כדחזינן בשו"ע שרשאי ליהנות לאורם לאחר זמנן.

ובס' גילויני הש"ס שבת כ"א ע"ב להגר"י ענגיל ז"ל, כתב יל"ע אחרי שדלק הנר חנוכה שיעור זמנו אם אין חיוב לכבותו, שהרי הוא אסור בהנאה משום מוקצה מחמת מצוה, והרי נהנה ממה שמאיר לו בבית ואין יושב בחושך, וגם אם יש לו נר אחר בבית נהנה וזה וזה גורם, ומיהו לכתחילה אסור דאפשר לכבותו, ואת"ל דגם בשעת מצוותו הרי נהנה מאורו, וא"כ הרי לא הוקצה לו מהנאה, ז"א דבשעת מצוותו לא אפשר ולא קמכוון ולא חשוב הנאה, ומשא"כ עתה שאפשר לכבותו הו"ל הנאה, ואולם אף דיש שיעור למצוותו, מ"מ י"ל דאם דולק יותר ג"כ הוי מצוה כמש"כ היראים ס' ק"ז בהארכת תקיעות יותר מכשיעור עי"ש, עכתו"ד. וחזינן בדברי הגר"י ענגיל תרת', חדא, די"ל שיש קיום מצוה יותר מחצי שעה, ועוד טעם לדינא שיש חיוב לכבות הנ"ח לאחר חצי שעה דנהנה ממה שמאיר לו בבית עי"ש, אכן זהו צ"ע כיון שמפורש בשו"ע דרשאי ליהנות מהנרות לאחר חצי שעה דל"ה נר מצוה, ממילא א"צ לכבות ורשאי ליהנות, אם לא דנימא כדעת הרש"ל בתשו' ס' פ"ג, דכתב א"נ שדלק בשיעור זה יכול לכבותה, אבל בלא כיבוי אין נראה להקל להשתמש לאורה מפני הרואה עי"ש, ובס' מצות נר איש וביתו ס' כ"ג.

וראתי בס' חוט שני לרבינו מרן הגר"נ קרליץ חנוכה ס' תרע"ב ס"ו דהביא דמרן החזו"א היה מכבה הנ"ח לאחר חצי שעה, ובשעה"צ ס"ק ל"ז הביא מג"א לפרש טעם החזו"א, שבא לאפוקי מדעת הסוברים שבזמנינו שהעוברים ושבים נמצאים ברחובות יותר מחצי שעה צריך שיהא דולק יותר עד שתכלה רגל מהשוק, ומש"ה כיבה לאחר חצי שעה דבא ללמד דהזמן הוא רק חצי שעה ולא יותר עי"ש, ולכאו' בא לאפוקי מהסוברים דדעת הרמב"ם פ"ד מחנוכה ה"ה מדליק והולך עד שתכלה רגל מהשוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר, ובקונ' חנוכה ומגילה עמ' כ"ב הביא מהגר"י זלל"ה דכוונת הרמב"ם או יתר שתליא ברגל השוק, ואם זהו יותר מחצי שעה צריך ליתן שמן יותר, ובס' מאורי המועדים עמ' שס"ה הביאו שכך נהג הגר"י להדליק עד שתכלה רגל ממש, ונמשך עד מאוחר לפי המציאות עי"ש, וכן נקט בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג ס' תק"ז, שצריך להדליק הנרות כ"ז שיש פרסו"נ עי"ש, וכ"כ בהליכ"ש חנוכה פט"ו אות ח' שנהג כן הגר"ש, וכן נראה בריטב"א שבת שם, וע"ע בזה בדברות משה שבת פ"ב הערה י' ובס' בית אב ס' י"ב ובשו"ת אור לציון ח"א ס' מ"ד, ובתשוה"נ ח"א ס' ש"צ וח"ג ס' רט"ו וח"ד ס' קס"ז ובמו"ז ח"ב ס' שמ"ב וס' קמ"א וח"ו ס' פ"ו ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ו ס"כ, א"כ החזו"א ס"ל שחצי שעה זהו השיעור שנקבע ולא משתנה ומש"ה כיבה הנ"ח.

ב'

ומרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א כתב לי בטעם מנהג החזו"א שכיבה הנ"ח לאחר חצי שעה, מפני שא"צ יותר לדלוק, ושאלתי לו ממש"כ המאירי הנ"ל דאם מוסיף מוסיפין לו, וכתב הפוסקים לא הביאוהו, ושאלתי עוד מ"ט הקה"י לא כיבה משום הידור והחזו"א כן כיבה, וכתב לפרסם הדין, וכ"כ בדעת החזו"א מו"ר הגר"א גרינבלט זצ"ל בשו"ת רבבות ויובלות ח"ג ס' צ"ה. וכן השיב הגר"ח"ק בס' שערי ציון ח"א עמ' ר"ז.

ובס' מעשה איש ח"ד עמ' ק"ל הביאו בטעם מנהג החזו"א שכיבה הנ"ח לאחר שנגמר החיוב, דאם ידלקו הנרות זמן רב יותר יגידו שחובה לעשות כן, ובס' תכלה רגל מן השוק עמ' צ' הביא מהגר"ח"ק בטעם החזו"א שכיבה יתכן לפרסם ההלכה, והקה"י לא כיבה משום הידור מצוה ולא מדינא, והחזו"א כיבה אף שהיו עוברים ושבים עי"ש, ואכן כך נהג החפץ חיים כמובא בס' מאיר עיני ישראל ח"א עמ' 62 שהח"ח כיבה

אמר ברוך המבדיל שפיר ידליק וא"צ לברך שוב, אבל לכתחילה לא יאמר ברוך המבדיל אלא ידליק בלא שמבדיל בפיו, וכתב דכ"ז בנר הראשון, אבל בשאר נרות שהיו רק מהדרין אין חשש ברכה לבטלה ואין כאן הפסק, ואחר שיאמר ברוך המבדיל לאחר הנר הראשון ימשיך להדליק שאר נרות עי"ש. אולם בספר גם אני אודך תשובות הגר"ר יקותיאל ליברמן, סוף סימן קט"ז, כתב דכיון שהותר להדליק נר אחד ידליק כולם ולא רק הנר הראשון שהוא העיקר, כדי שלא יפסיק בין הנרות, ובפרט לדעת הפרמ"ג ס' תרע"א מ"ז סק"א שאם הפסיק בדיבור לאחר הנר הראשון ראוי לברך שנית, וא"כ בבירך במוצ"ש קודם שהבדיל שהותר לו להדליק נר אחד למה יפסיק בין הנרות, ושפיר יסיים להדליק את כל הנרות עי"ש, ואולם בספרי מועדי הגר"ח ח"ב תשו' תרצ"ה שאלתי להגר"ח קנייבסקי, בהדליק נר אחד ושח קודם נר שני אם צריך לחזור ולברך, והשיב לא מסתבר עי"ש, ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ה ס' נ"ב ובס' יומין דחנוכה ס' ל"ג ובשו"ת מנחת יצחק ח"ו ס"ד ובס' אור ישראל פט"ו ס"ד ובס' מצוות נר איש וביתו להגר"א שלזינגר פ"ב סעי' י"ב ובקונ' שמן המור פ"ט סעי' כ"ג.

ד'

ובס' כאיל תערוג מועדים עמ' תקנ"ט בשם מרן הגרא"ל שטינמן זצוק"ל בנידון דידן בבירך במוצ"ש על נ"ח קודם שאמר ברוך המבדיל, שירמוז לאדם אחר שעומד על ידו שיאמר ברוך המבדיל ויוציאו ע"י שוכ"ג, ול"ה הפסק בשוכ"ע עי"ש, והן אמנם שמוכא בשם החזו"א בס' שלמי תודה פורים עמ' קפ"ט, שאם שמע באמצע שמו"ע הבדלה יצא יד"ח, אולם לכתחילה לא ישמע הבדלה באמצע שמו"ע, וביותר ראיתי בס' הליכות אבן ישראל שבת ח"א פט"ו סעי' י"ח דהשומע הבדלה באמצע שמו"ע לא יצא, כיון שאסור לו להבדיל באמצע שמו"ע שהיו הפסק, אין יכול לצאת מאחר עי"ש, ועפ"ז ה"ה בנידון זה בבירך במוצ"ש על נ"ח, ולא אמר ברוך המבדיל, כיון שבעצמו אין יכול לומר ברוך המבדיל בין הברכה להמצוה שהיו הפסק, ה"ה שאין יכול לצאת מאחר ע"י שוכ"ע, ואולם למאי דנקט החזו"א הנ"ל שיוצא יד"ח הבדלה באמצע שמו"ע אף שאי"ז לכתחילה, וכ"כ בשו"ת שלמת חיים ס' רע"ט שאין לצאת באמצע התפילה יד"ח הבדלה עי"ש, ומש"כ בשו"ת הר צבי או"ח ס' נ"ט ובשו"ת משנה הלכות ח"ו ס' ס"ד ובשו"ת אז נדברו ח"ח ס' מ"א ובשו"ת שבט הקהתי ח"ג ס' נ"א ובשו"ת רבבות אפרים ח"ו ס' תס"ג וח"ז ס' ק"ל ובשו"ת קנין תורה ח"ג ס"ה אות ה' ובתשובות והנהגות ח"ו ס' ל"א ובשו"ת ויצבור יוסף ח"ב ס' מ"ט. ובקונטרס גם אני אודך חלק ג' עמוד י"ט, השיב הגר"ח קנייבסקי לעניין הבדלה באמצע שמונה עשרה אם כיון יצא, עיין שם, ומש"כ בזה בקונ' מעדני כהן להג"ר נפתלי קופשיץ ס' י"ב ובשו"ת אבני דרך ח"ח ס' י"ב ובשו"ת שארית אברהם להג"ר נפתלי גראס ח"ב ס"ו ס"א, וגם בספר שפתי איל [היוצא לאור על ידי מכון גם אני אודך] עמ' כ"ט בשם מרן הגרא"ל שטינמן זצ"ל שלא כדאי לצאת באמצע שמו"ע עי"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליהו חלק ט"ז סימן ט' יעויין שם, ובספר דור המלקטים שבת ח"ב ס' רצ"ה ס"א או"ג, ומה שציינתי במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תנ"ב לעניין שמיעת שופר באמצע שמו"ע, ולכאו' כן מוכח ממנהג בני ספרד שיוצאים שמיעת שופר באמצע שמו"ע וע"כ שאי"ז הפסק, ועמש"כ בשו"ת אגרות משה ח"א או"ח ס' קע"ג עי"ש.

ואולם י"ל דבשופר א"צ לדין שוכ"ע וסגי בשמיעה לצאת יד"ח, וכ"כ בשו"ת והרים כהן ח"ה ס' ל"ה, ובדעת תורה להמהרש"ם ס' רע"ג לעניין לצאת באמצע שמו"ע יד"ח קידוש עי"ש, ובשו"ת נשמת שבת ח"ב ס' ס', ובס' בית ברוך להגר"ב זילבר זצ"ל כלל כ"ד ה"י אות כ"ד, ובס' שמירת שבת כהלכתה ח"ב פ"ס סט"ז, וכיו"ב מובא בס' אורחות רבינו ח"ג עמ' רט"ו בשם החזו"א שיוצא יד"ח קריה"ת באמצע שמו"ע אבל אין לעשות כן יעו"ש, ובשו"ת אז נדברו ח"ד ס' כ"ט עי"ש, ובשו"ת חיי הלוי ח"י ס' י"ז אות ה', ובשו"ת דובר שלום ח"ג ס"ג, ובדעת נוטה תפילה תשו' רנ"ט, ובס' הליכות שלמה תפילה פ"ד סעי' י"ג כתב דלא יפסיק בשמו"ע לקריה"ת עי"ש, ובשו"ת לב אברהם ס' כ"ו כתב דכיון די"ל שקריה"ת הוי חובת ציבור ולא חובת יחיד לא יפסיק באמצע שמו"ע עי"ש, ובס' רץ כצבי שבת ס"י אות ה' יעו"ש, ומש"כ בכ"ז בבית מתתיהו ח"א ס"ח אות ט"ז עי"ש, ובס' מעדני יום טוב להגר"י זנגר ח"א ס' פ"ד לעניין שמיעת מגילה באמצע שמו"ע עי"ש, ומש"כ בשו"ת ויברך דוד תפילה ח"ב ס' תק"כ.

* * *

בטעם החזון איש לכבות נרות חנוכה אחר חצי שעה

א'

בס' אורחות רבינו ח"ג עמ' ט"ו כתב דמרן החזו"א היה מכבה נ"ח אחר חצי שעה, וצ"ע מ"ט הקפיד לכבות, מה איכפ"ל שידלק יותר מחצי שעה עד שיגמר השמן מאליו, ומהו הענין לכבות בדווקא, והן אמנם שמפורש ברמב"ם פ"ד מחנוכה ה"ה, נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה רשאי, וכ"פ השו"ע ס' תרע"ב ס"ב, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר הזמן, ומקור השו"ע זהו מהר"ף והרא"ש שבת כ"א עי"ש, אולם זהו מעיקר הדין רשאי לכבות, וממה שהחזו"א היה מגיע לכבות מיד אחר חצי שעה נראה שבא להשמיענו דינא שיש ענין לכבות, ודחוק לומר דכיבה משום בל תשחית, שרצה להשתמש בשמן בשאר ימים, אולם מצאתי בשו"ת תורה לשמה ס' ע"ו שכתב בנר שבת אם נותן שמן יותר מידי הוי בל תשחית, ועמש"כ בס' ברכת השם ס"ב סעי' י"ד, וא"כ י"ל שמש"ה החזו"א כיבה הנ"ח, מלבד ביום אחרון

ומש"ה ל"ש מכתת בשמן שריפה, א"כ מש"ה מסיק הירושלמי והרמב"ם דל"ש מכתת בשמן שריפה, וזהו רק בשמן שריפה ולא בשאר איסוה"ג, וכן תירץ קו' הגאון"י בשו"ת לחם שלמה או"ח סי' קי"ח, וכן בס' ברכת רפאל חנוכה ס"ט, וגם בהגהת רא"ש טויבש שבת כ"א ע"א הקשה על ש"א דאמר' מיכתת בנ"ח בבב"ח, מהרמב"ם הנ"ל שמדליקין בשמן שריפה, וכתב דכיון דבשעת ביעורו שרי ליהנות ל"ש מכתת, ורק בשאר איסוה"ג אמר' מכתת עי"ש. ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' י"ד, ובס' מנחת ברוך סי' צ"ט, ובשו"ת פני מבין או"ח סי' רכ"ד, ובשו"ת מחקרי ארץ [שעין] ח"ב סי' פ' ובשו"ת שרגא המאירי ח"ב סי' פ"ה.

והנה בעמודי ירושלים סוף תרומות שם, כתב לתרץ משה"ק בשו"ת גאון"י הנ"ל על הש"א דאמר' כתותיה מכתת בנ"ח בבו"ח, מהירושלמי שמדליקין בשמן שריפה וע"כ לא אמר' מכתת, ד"ל דאיירי בשמן שריפה בעודנו ביד ישראל דאז לא חל עדיין מצות שריפה, וכמש"כ בשו"ת שנות חיים סי' ק"ל דאיירי בעודו ביד ישראל ומש"ה לא אמר' מכתת, ושמיר בנ"ח דאיסוה"ג שייך מכתת יעו"ש. ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' פ"ז הקשה ע"ד, דאכתי צ"ע דנהי שאיירי בעודנו ביד ישראל דלא חל עדיין מצות שריפה, הא מ"מ כיון שהוא עומד לישרף נימא מכתת שיעוריה עי"ש. ולכא' כוונתו דכל העומד לישרף כשרוף דמי, ובמח' רבנן ור"ש במנחות ק"ב ע"ב, וא"כ לדעת ר"ש דכל העומד לישרף כשרוף דמי, נהי שבשמן שריפה ביד ישראל ל"ש מכתת שיעוריה דלא חל עדיין מצות שריפה, מ"מ לר"ש דכל העומד לישרף כשרוף דמי לא יהני שמן שריפה ביד ישראל לנ"ח דהוי כשרוף. אמנם י"ל למה שפסק הרמב"ם פ"ד מפסולי המוקדשין הי"ט דלא כר"ש, ולא אמר' כל העומד לישרף כשרוף דמי, וכמש"כ החלקת מחוקק והע"ז סי' קכ"ד סק"א עי"ש. א"כ שמיר י"ל דמדליקין בשמן שריפה נ"ח בעודנו ביד ישראל, ואף שעומד לישרף ל"ה כשרוף.

ואולם למש"כ הפר"ח אהע"ז סי' קכ"ד ס"א בדעת הרמ"א שם, דס"ל להלכה דכל העומד לישרף כשרוף דמי, שמיר צ"ע ממה שמדליק בשמן שריפה נ"ח הא הוי כשרוף, ובפרט למש"כ הריטב"א סוכה כ"ט ע"ב וחולין פ"ט ע"א דכתותיה מכתת שיעוריה הוי מדין כל העומד לישרף כשרוף דמי, וכן נראה ברש"י חולין פ"ט ד"ה שיעורא. ותמה המלא הרועים שם שה"ז תליא במח' אם כל העומד לישרף כשרוף אם לאו, ולרבנן לא אמר' כשרוף א"כ ל"ש מכתת, ועמש"כ בשו"ת עטרת חכמים או"ח ס"ח, ובשער המלך פ"ד מגירושין ה"ב מה שהוכיח, דאין כתותיה שייך למח' אם הוי כשרוף. ועפ"ז י"ל דזהו גופא מיבע"ל לירושלמי אם מדליקין בשמן שריפה נ"ח, ואיירי בעודנו ביד ישראל, דכיון שעומד לישרף אם הוי כשרוף אם לאו, ומסיק דמדליקין בשמן שריפה דל"ה כמאן דשרוף. וכמו שס"ל להרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין, ומש"ה פסק שמדליקין בשמן שריפה אף שעומד לישרף, דל"ה כמאן דשרוף.

אכן אכתי צ"ע מ"ט דווקא כשאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה, וכשיש לו שמן חולין אין מדליק, הא כיון דל"ה כמאן דשרוף ידליק לכתחילה בשמן שריפה, וכן מ"ט נסתפק הירושלמי דווקא לענין נ"ח בשמן שריפה הא ה"ז נפק"מ לעוד מצוות.

ב'

בנ"ח ל"ש מיכתת דסו"ס דלק

אמנם י"ל דמיבע"ל לירושלמי דווקא לענין נ"ח, אם אמר' בנ"ח כתותיה מכתת שיעוריה, ובהקדם משה"ק בס' ישועות יעקב סי' תרע"ג סק"א ע"ד זקנו השער אפרים דכתב לדון בנ"ח דין מכתת שיעוריה, דל"ש מכתת בנ"ח כיון דעיקר מאי דבעי שיעור היינו משום זמן ההדלקה שידלק זמן זה, ומה בכך דעומד לשריפה, הרי דולק כשיעור, ול"ד לשאר דברים שבעי שיעור דהתם בעי שיעור כזה בעין, וכ"כ לדון בס' המקנה ח"ג כלל מ"ה פרט ז' דל"ש כתותיה בנ"ח וכי צריך השמן שיעור ורק שידלק חצי שעה, וכ"כ בס' דרכי תשובה סי' פ"ז סק"י דל"ש בנ"ח מבב"ח כתותיה, שא"צ שיעור בשמן אלא הפועל יוצא ממנו היינו שיעור ההדלקה, וכיון שדולק שמיר דמי עי"ש, וכן הסכים בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' י"ד ובשו"ת גנוזי יוסף סי' צ"ה או"ב, וכ"כ בס' זבד טוב סי' י"א, וכן הביא בשם גאב"ד פונבז' הגר"ש כהנמן זצ"ל בס' שלמי תודה חנוכה ס"ז סק"ב דל"ש בנ"ח מכתת שיעוריה, משום דדין שיעור הדלקה חצי שעה בנ"ח אי"ז דין שיעור בשמן אלא שיעור בזמן ההדלקה, שבשעת ההדלקה יהא ראוי להיות דולק חצי שעה וליכא שיעור בכמות השמן, וכיון דליכא שיעור בשמן ל"ש כתותיה מכתת, וכ"כ בס' חוט שני חנוכה עמ' שי"ט, דצ"ע טעמא דמכתת שיעוריה בנ"ח דאין שייך אלא במקום דהשיעור הוא משום שלימות או חשיבות של דבר, אבל הכא השיעור רק משום היכ"ת שידלק זמן מסוים, והשיעור חצי שעה נאמר באור כמה זמן ידלק או נ"ח ואין השיעור בשמן עי"ש. וכ"כ בס' ברכת רפאל חנוכה ס"ט דל"ש מיכתת בנ"ח דאין שיעור בשמן, אולם כתב לדון בדעת הש"א שכתב דבנ"ח שייך מכתת, עפמש"כ הר"ן שבת כ"א הא דאסור להשתמש לאורה שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל עי"ש, וא"כ י"ל הא דבעינן שיעור בזמן ההדלקה היינו דומיא דמנורה שצריך ליתן לו שמן, ובמנורה דרשו חז"ל תן לה כמדתה דבעי שיעור שמן, וה"ה בנ"ח, וא"כ י"ל שיהו שס"ל לשער אפרים עי"ש.

ואשר עפ"ז י"ל שזהו דנסתפק הירושלמי מהו להדליק בשמן שריפה נ"ח, דמספק"ל אם בנ"ח איכא לדינא דכתותיה מכתת שיעוריה, ד"ל כיון דאין שיעור בשמן אלא שידלק חצי שעה סו"ס דלק בזמן זה ול"ש כתותיה, או"ד י"ל דהוי דומיא דמנורה שצריך ליתן שמן בשיעור כמידתה [עי' כתבי הגר"י זכאים י"א] א"כ שמיר שייך מכתת שיעוריה, וזהו דמסיק הירושלמי דרק מי שאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה, ד"ל דאה"נ ל"ש מכתת בנ"ח, כיון דליכא שיעור בשמן, אלא שידלק

חצי שעה, ומ"מ כשיש לו שמן חולין ידליק בו, דעכ"פ בעי דומיא דמנורה דדרשינן תן לה כמידתה דבעי שיעור בשמן, וכיון דבעי שיהא דומיא דמנורה דבעי שיעור גם בנ"ח לכתחילה בעי שיעור, או דל"ש מכתת שיעוריה דליכא באמת דין שיעור בשמן, ומש"ה פסק הרמב"ם דבאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה דליכא שיעור בנ"ח וכש"נ. ועיקר סברא זו שבנ"ח ל"ש מיכתת דאין שיעור בשמן אלא בהדלקה, כתבו גם בשו"ת עמק התשובה ח"ח סי' רנ"ה, ובס' החיים להגר"ש קלוגר סי' תרע"ג, ובשו"ת שנות חיים סי' רי"ח, וע"ע בס' כרם אליעזר שבתוך ספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידי הרה"ג רבי אלעזר הכהן רבינוביץ שליט"א סי' י"ב ט"ז.

והנה הפרמ"ג ר"ס תרע"ג א"א סק"א נסתפק אם מותר להדליק נ"ח בשמן של ערלה, או בשמן של תרומה טמאה, ודן בדינא דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וכתב להסתפק כיון דנ"ח בעי שיעורא דצריך שיתן שמן כדי שידלק כחצי שעה א"כ י"ל הכא דעומד לשריפה, דערלה מצוותה בשריפה אמר' כתותיה מכתת שיעוריה והוי כמחוסר שיעור ואין יוצאין בו, או דלמא כל להדליק שרי עי"ש. הרי שנסתפק אם בנ"ח אמר' כתותיה מכתת שיעוריה בשמן ערלה ותרומה טמאה כיון שבעי שיעור שידלק חצי שעה, או"ד כל להדליק שרי, ולמש"נ זהו כסברת האחרונים הנ"ל דל"ש כתותיה בנ"ח דאין שיעור בשמן וסו"ס דלק חצי שעה, וזהו כספיקת הירושלמי, וצ"ע שלא הזכיר הפרמ"ג דהירושלמי מיבע"ל אם להדליק נ"ח בשמן שריפה, וכן מאי דמסיק הירושלמי דמי שאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה, וכ"פ הרמב"ם, ושו"מ לידידי הג"ר רפאל רובינשטיין בס' ברכת רפאל חנוכה ס"ט שהק' כן על הפרמ"ג, וכתב לפרש ספיקאם ים דין שיעור בשמן דהוי כמנורה, או"ד דליכא שיעור אלא שידלק חצי שעה, ועיין כע"ז בשו"ת רמ"א ס"נ המובא בשדי חמד חנוכה סק"ב דבעי דומיא דמנורה עי"ש, אולם בס' דברי ירמיהו פ"ד מחנוכה ה"ה כתב לדון דל"ש מכתת בנ"ח דסו"ס דלק כשיעור, והביא להרא"ש שבת כ"א ע"ב ד"ל דאיכא שיעור בשמן שיהא דולק בשיעור זמן זה עי"ש, ובשו"ת אגרות משה ח"א קדשים סי' כ"ו שבנ"ח השיעור בשביל שידלק השיעור עי"ש. ומש"כ לתרץ בס' חק המלך סי' ט"ו מ"ט בנ"ח שייך מכתת שיעוריה, ובס' מחשבת עם עמ' תרי"ג בשם הגר"ח פ' שייברג זצ"ל, ובס' קובץ המועדים חנוכה עמ' קצ"ח, ובס' מרגניתא דרבי מאיר סוגיא דחנוכה עמ' רפ"ה, ובשו"ת אגרות תורה או"ח סו"ס פ"ז, ובס' פתחי הוראה דו"ח סי' פ"ח וסי' פ"ז ס"ב ס"ק ל"ג, ובס' פני השלחן חנוכה סי' תרע"ג ענף ב'.

ועיקר סברא זו דבנ"ח ל"ש מכתת שיעוריה כתבו בנוסח אחר, בתשו' שב יעקב ח"א סו"ס נ', שהקשה על ש"א דשמן בשר וחלב אמר' מיכתת, בדשלמא בלולב ושופר שצריך שיעור מגזירת מלך מהלמ"ס, ובהכי עומד לישרף כאילו אין בו שיעור, משא"כ נ"ח מדרבנן משום פרסו"ג, ונתנו שיעור זה לראות אותם דולקים עכ"פ זמן זה כדי לפרסם הנס, כיון שמוותר להדליק באיסוה"ג דמללה"נ מה דומה אם עומד לישרף, עכ"פ השתא דרואין הנרות דולקין הוא פרסום הנס לרואין, ומה לי אם מכתת שיעוריה אם לאו עי"ש, והסכים עמו בשו"ת לחם שלמה או"ח סי' קי"ב או"ד עי"ש. והיינו כיון שיסוד נ"ח משום פרסו"ג לרואין, כל שדלק בשיעור הזמן מה איכפ"ל שמכתת שיעוריה הא סו"ס נתפרסם הנס, וכ"כ בשו"ת משיב דבר [פליישמן] סי' קכ"ב שבנ"ח ל"ש מכתת שיעוריה שעיקרה לפירסום הנס, והדלקה כאמצעי למצוה, ול"ד לאתרוג דהמצוה הנטילה, וכיון שעומד לישרף כשרוף אין כאן נטילה, וכתב שזהו רמז הפרמ"ג הנ"ל במש"כ או"ד כל להדליק שרי עי"ש. וגם בשו"ת תורת חסד ח"א סי' ס' דבנ"ח ל"ש מכתת, דהשיעור א"צ בעצם אלא שיהא נראה לאנשים, ומ"מ נראה להם הדלקה עי"ש, וכ"כ בס' מתורתו של רבי פנחס ח"א עמ' ס"א עי"ש. ויש לדון עפ"ז במי שנמצא יחידי בכפר דליכא פרסו"ג לאחרים, אם ידליק באיסוה"ג אם לא דנימא דסגי בפרסו"ג לעצמו, וצ"ע. ושו"ר בס' דרך אמונה פ"ה משמיטה ה"ח בביה"ל, דנ"ח מדליק לבד בין הגויים שעצם ההדלקה הוי פרסום הנס, ועיין בשעה"צ סי' תרע"ב ס"ק י"ז.

אולם ילה"ק בסברא זו, ממש"כ התוס' סוכה ל' ע"א והרא"ש פרק לולב הגזול סי' ט"ו דהא דאמר' שם ל"ה ע"א דאתרוג של אשרה כתותיה מכתת שיעוריה, הא לא אשכחן באתרוג דין שיעור, והא דבעי שיעור כאגוז או כביצה משום דבעינן גמר פירא, דבפחות מזה לא גמר פרי, וליכא דין שיעור, וכתבו לתרץ דמ"מ בעי באתרוג שיעור שיהא מנכר לקחתו עי"ש. הרי אף דהשיעור באתרוג משום שתהא מנכר הלקיחה אם כתותיה מכתת שיעוריה הוי אתרוג פסול דלא נפיק בו, אף דסו"ס מינכר לקחתו, וצ"ע, ושו"ר מש"כ בזה בס' שלמי תודה חנוכה ס"ז סק"ב, ובשו"ת תורת חסד שם כתב בתו"ד ול"ד לאתרוג דהמצוה מה"ת בעצם לקיחה הניכרת, ולא משום מראית בני אדם עי"ש, ובס' קה"י סוכה סי' כ"ה. אכן בשו"ת קול אריה סי' ל"ד כתב לתלות סברת השב יעקב שבנ"ח לא איכפ"ל אם כתותיה כיון שהוא משום פרסו"ג, וסו"ס רואין הנ"ח, שה"ז תליא אם כבתה זקוק אם לאו עי"ש, ומשה"ק ע"ד בשו"ת לחם שלמה מה"ת או"ח סי' מ"ב אות ו', ומש"כ בשו"ת באר שרים ח"א סי' ס"ו. וע"ע בס' פנינים מבי מדרשא חנוכה סי' י"ז ובס' קרואי מועד חנוכה סי' ל"ג.

ג'

כתותיה אם הוי כמאן דליתא

ובספרי מועדי הגר"ח תשו' תרכ"ח שאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי, עמש"כ בשו"ת שער אפרים לדון כתותיה מכתת שיעוריה בנ"ח, דל"ש מכתת בנ"ח דסו"ס דלק חצי שעה, והשיב ע"ז כמו שהדליק באויר עי"ש, ונראה בביאור דבריו עפמש"כ הבעל המאור סוכה ל"ה ע"א דדין מכתת

שיעוריה באתרוג הוי כמאן דליתא כל עיקר דמי עי"ש, הרי שדין מכתת שיעוריה הוי כמאן דליתא וכאויר הוי. וכיו"ב הסתפק המנ"ח מ"ע שכ"ה אות י"ד כשסיכך הסוכה בסכך של אשירה דלשריפה קאי, אם הוי כאויר דפוסל בשלושה, או כסכך פסול דפוסל בארבעה עי"ש, ותמה בס' עמק ברכה סוכה שכתותי מכתת שיעוריה הוי רק בדבר שבעי שיעור, אולם אכתי הוי כמאן דאיתא ולא כאויר עי"ש, ולמש"כ הבע"מ שכתותיה הוי כמאן דליתא שמיר י"ל שהוי כאויר ופוסל בשלושה, וכ"כ לתלות בס' נתן פריו סוכה ל"א ע"ב עי"ש, וע"ע מש"כ בסכך של איסוה"ג בשער המלך פ"ח מלולב ה"א ובשו"ת נובי"ת או"ח סי' קל"ג ובשו"ת עונג יו"ט סי' נ' ובמאירי עירובין י"ד ע"ב ובשו"ת להורות נתן ח"י סי' נ"ג אות ו' ובס' משנת אליהו סוכה סי' כ"ד אות ג' ובשו"ת דברי שלום למוח"ז ח"ד סי' ק"א אות י"ט ובס' שיעורי מבשר טוב סוכה סי' כ"ג אות ו' אם כתותיה הוי כאויר עי"ש, וע"ע בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סי' ע"ז ובשו"ת יוצב אברהם ח"א סי' קע"ב. וא"כ י"ל דזהו דנסתפק הירושלמי אם בנ"ח אמר' כתותי מכתת שיעוריה, ד"ל דל"ש כתותי מכתת בנ"ח דסו"ס נתפרסם הנס ודלק חצי שעה, או"ד הוי כמאן דליתא וכהדליק באויר דל"מ בנ"ח, ד"ל כיון דכתותיה כמאן דליתא כל עיקר וכמש"כ הבע"מ, הוי כאויר ולא נפיק בשמן שריפה, וע"ע בס' מאורי אש להגרש"ז זצ"ל פ"ה ענף ב' דהוכיח מנידון כתותיה בנ"ח דבעי שמן לנ"ח עי"ש, ובשו"ת שביבי אש ח"ד סי' פ"א.

והנה בעירובין פ' ע"ב איתמר רב חייא בר אשי אמר עושין לחי אשירה, ור' שמעון בן לקיש אמר עושין קורה אשירה, מאן דאמר קורה כ"ש לחי, ומאן דאמר לחי אבל קורה לא כתותיה מכתת שיעוריה, וכתב בחי' הגר"ח הלוי ז"ל פ"ז משבת הי"ב דהך הלכתא דכתותי מכתת שיעוריה לא נכלל בזה דעצם הדבר חשוב כמי שאינו, דא"כ לא היה מועיל הא דלחי שיעורו במשהו כיון דגם המשהו כתותיה מכתת, א"כ הרי גם משהו אין כאן, אלא ודאי דיסוד הדין הוא דהשיעור מכתת ובטל מיניה שיעוריה, אבל עצם הדבר איתא בעינא ולא בטל עי"ש, הרי שיסוד דין מכתת שיעוריה ל"ה כמאן דליתא דאל"ה ל"מ לחי במשהו, וע"כ דגם אם מכתת איתא בעין. [וכתב לי הגר"ח ק' בדברי התוס' בעירובין, דמ"מ היכר איכא, וע"ע מש"כ בס' ענפי משה לידידי הגר"ר משה חליוה עירובין סי' נ"ח]. ועי' בס' עולת כהן ארבעת מינין סי' כ"ז אות י', ובס' הוד צבי להגרצ"י אדלשטיין זצ"ל ס"ח, ובס' דברי שלום [יודיקיין] ח"א סי' כ"א.

ולכא' הדברים מפורשים בתוס' בעירובין פ' ע"ב דכתבו, ואע"ג דלחי נמי בעי שיעור גובה וגם רוחב משהו מ"מ וכו', וה"ר אברהם פירש לחי אם היה מדקדק הכתותים ככולל הוי לחי ובלבד שלא היו ניטלות ברוח עי"ש, הרי אף בדינא דכתותי מכתת שיעוריה אכתי הוי הכתותי קיים ומהני ללחי וכפי שביאר הגר"ח, וכ"כ לבאר בדברי התוס' בס' ברכת מרדכי חנוכה ס"ד, וא"כ נפיק מדברי התוס' שכתותי כמאן דאיתא בעין ודלא כהבע"מ הנ"ל, וכן נקט בפשיטות בחי' לתוספתא להג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל סוף פ"ח דמנחות דמכתת היינו שניטל חשיבות השיעור, אבל עצם הדבר אין בטל מקיומו ורואים אותו כאילו ישנו, והביא להגהת מימוניות פ"ז משבת שם, דלחי אפי' מכתת ומשברי שברים, ולשו"ע או"ח סי' שס"ג ובגר"א שם אות י"ט דעושין לחי מעצי אשירה ול"ש מכתת עי"ש, ובס' נתן פריו סוכה ל"א ע"ב מה שהוכיח בזה, ואשר עפ"ז י"ל דזהו דמבע"ל בירושלמי מהו להדליק נ"ח בשמן שריפה, ומיבע"ל בדין כתותיה מכתת שיעוריה אם הוי כמאן דליתא, וכמו שהדליק נ"ח באויר דל"מ לנ"ח, או"ד כתותיה הוי כמאן דאיתא בעין ומהני לנ"ח, ומסיק דמהני לנ"ח דכתותיה ל"ה כמאן דליתא, וכל דאיתא בעין יוצא יד"ח נ"ח, וזהו שפסק הרמב"ם שמדליקין בשמן שריפה, ולמש"כ הגר"ח הלוי הנ"ל ס"ל לרמב"ם דכתותיה הוי כמאן דאיתא ומש"ה מהני ללחי, ושפיר יהני לנ"ח אף דאיכא דין מכתת.

ד'

כתותיה הוי רק היכא שבעי שיעור

ובאופן"א אפ"ל בכ"ז, עפמש"כ הכסף משנה פ"ח מלולב ה"א, שדין מכתת שיעוריה הוי רק היכא שיש דין שיעור מהלכות שיעורין כשופר ולולב שיש להם שיעור קצוב, וכשמכתת שיעוריה ליכא שיעור הקצוב לו, אכן היכא דא"צ שיעור מהל' שיעורין לא איכפ"ל אם מכתת שיעוריה. ויסוד הדברים כתב גם בתשו' רעק"א סי' קס"ה דהביא לגמ' סנהדרין קי"ב שנסתפקו בדין שחט בהמת עיר הנדחת אי מהני שחיטה לטהרו מידי נבילה, ומבואר שמדינא דמכתת שיעוריה ל"ש לפסול השחיטה, וע"כ כיון שאין שיעור קצוב לשחיטה אלא שצריך לשחוט רובו של סימן אין חסרון מה שעומד ליכתת עי"ש, ובס' צמח דוד שם. וא"כ י"ל דה"ה בנ"ח זהו דמיבע"ל לירושלמי אם אמר' מכתת שיעוריה, ד"ל דליכא דין שיעור בשמן ובפתילה שיעור קצוב ול"ש מכתת, וזהו דמסיק כסברת הרעק"א דל"ש בהכי מכתת כל דליכא דין שיעור קצוב, וכ"כ בהגהות רא"ש טויבש כ"א ע"ב שהקשה על שער אפרים דאמר' מכתת בנ"ח מהרמב"ם שמדליקין נ"ח בשמן שריפה, וכתב דע"כ ל"ש בנ"ח מכתת עפמש"כ הרעק"א הנ"ל שבשחיטה ל"ש כתותיה דאין שיעור בעוביה ורוחבו של סימן, ומש"ה מהני שמן שריפה לנ"ח דאין שיעור בשמן ובפתילה ל"ש מכתת, וכ"כ בעל המנחה חריבה בקובץ האהל שנה כ"ה ס"ג לתרץ דעת הירושלמי שמדליקין בשמן שריפה, ע"פ הרעק"א שרק בדבר הצריך שיעור בגודלו כטפח בשופר וכביצה באתרוג אמר' מכתת, ובנ"ח שא"צ שיעור בשמן או בפתילה אלא שידלק חצי שעה ל"ש מכתת עי"ש, ובשו"ת לב דוד סי' כ"ב ובשו"ת תפארת זיו ח"ב סי' כ"ה.

וא"כ י"ל דזהו דמיבע"ל לירושלמי אם מדליקין נ"ח בשמן שריפה, ד"ל דל"ש מכתת שיעוריה בנ"ח דליכא שיעור בשמן מהל' שיעורין שיעור הקצוב, אכן י"ל דאכתי ל"מ לנ"ח, ע"פ משה"ק בשו"ת להורות

להגר"י רוזנטל זצ"ל פ"ז משבת הי"ב, ובשו"ת שבילי ציון ח"ג סי' ט"ז ענף ב', ובס' דברי ברוך להגר"ב רוזנברג זצ"ל סי' כ"ט, ובס' כאיל תערוג מועדים עמ' קי"ט.

ז

והלום ראיתי בתשו' שבט הלוי ח"ו סי' פ"ז אות ה', שכתב לתרץ דעת הירושלמי דבנ"ח מדליק בשמן שריפה תרומה שנטמאת, ולא אמרי' מכתת שיעוריה, דתרומה בזה"ז מצותה מדרבנן כמב' ברמב"ם פ"א מתרומות, א"כ גם שריפתה כשנטמאת הוי מדרבנן, וא"כ י"ל עפמש"כ בשו"ת שער אפרים סי' ל"ח והמחצית השקל סי' תקפ"ו סק"ה דדין מכתת שיעוריה זהו רק היכא שצריך שריפה מה"ת, ולא אלים חיוב שריפה מדרבנן לומר כתותיה, וביאר השבט הלוי עפמש"כ האחרונים שאיסור מה"ת הוי איסור חפצא, ואיסור דרבנן הוי איסור גברא, א"כ י"ל דמצות שריפת תרומה שנטמאת מוטל על הגברא מצות שריפה, וזהו דמסיק הירושלמי דל"ש מיכתת בנ"ח משמן שריפה דס"ל דתרומה בזה"ז מדרבנן, וכיון ששריפתה מדרבנן ל"ש מכתת, וזהו דס"ל להרמב"ם שמדליקין בשמן שריפה דס"ל דתרומה בזה"ז מדרבנן וכמב' בהל' תרומות, מש"ה ל"ש מכתת ומדליקין נ"ח בשמן שריפה עי"ש.

ועפ"ז י"ל דזהו גופא הסתפק הירושלמי מהו להדליק נ"ח בשמן שריפה, כיון שתרומה בזה"ז מדרבנן א"כ גם שריפתה מדרבנן, אם במצות שריפה מד"ס אמרי' כתותיה מכתת אם אלים חיוב שריפתה מדרבנן לדינא דכתותיה מכתת, ומיבע"ל בגדר מצות דרבנן אם הוי מצוה בחפצא או דין אגברא, ומסיק דלא אמרי' בשמן שריפה דין מכתת כיון שהוי מדרבנן, ול"ה אלא מצוה אגברא ול"ש דין מכתת, ונפק"מ עפ"ז במקדש על יין סתם יינם שהוי איסור דרבנן ל"ש מכתת שיעוריה.

אולם ילה"ק ע"ד השבחה"ל, דנהי די"ל דל"ש כתותיה מכתת היכא שמצות שריפה הוי מדרבנן, מ"מ מ"ט לא נימא דכל העומד לישרף כשרוף דמי, וכיון שבפעול השמן עומד לישרף הוי כשרוף, וכמשה"ק השבחה"ל גופיה שם בפירוש העמודי ירושלים הנ"ל. אכן י"ל עפמש"כ השער המלך פ"ד מגירושין ה"ב, דהיכא אמרי' כל העומד לישרף כשרוף, דווקא במידי דמצוותו בכך מה"ת, אכן היכא דליכא מצוה בשריפתן אלא למניעת תקלה ל"ש דינא דר"ש דכשרוף דמי עי"ש, וא"כ י"ל דזהו דמסיק הירושלמי דמדליק נ"ח בשמן שריפה, דעיקר שריפת תרומה שלא יכשלו בזה וכמש"כ רש"י, וא"כ בהכי לא אמרי' דכשרוף דמי. אכן ילה"ק ע"ד השבחה"ל מהתוס' סוכה ל"ה הנ"ל, דאתרוג של תרומה טמאה פסול משום כתותיה מכתת, הרי דגם בתרומה שהוי מדרבנן, ושריפתה מדרבנן, אמרי' מכתת. אולם י"ל בזה דהתוס' אזלי לשיטתם בשבת כ"ה ע"א ד"ל דשריפת תרומה שנטמאת הוי מה"ת דאיקרי קודש עי"ש, וא"כ שפיר שייך בשריפה דין מכתת, ואה"נ אם נימא דשריפת תרומה מדרבנן ל"ש מכתת, אולם בדעת הרמב"ם דפסק דמדליקין נ"ח בשמן שריפה, אף אם נימא דס"ל דתרומה בזה"ז מדרבנן א"כ גם שריפתה מדרבנן, למש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"כ אות י"ד להוכיח מהרמב"ם בכ"ד, שאיסור דרבנן הוי איסור חפצא כאיסור מה"ת, א"כ שפיר גם במצות שריפה מה"ת הוי כמצות שריפת מה"ת דאמרי' מכתת, ובלא"ה צ"ע למה שפסק הרמב"ם פ"ב מתרומות דתרומת פירות מה"ת א"כ שריפתה מה"ת, ובהכי שייך דין מכתת בשריפת תרומת פירות, ויעויין בתפארת ישראל פ"א דפסחים ה"ז ביכין ובוזעו סק"ג.

וכמו"כ יש לדון למש"כ המהרש"א סוכה ל"ה ע"א, דעיקר דין מכתת שיעוריה הוי מדרבנן לחד תירוצא בתוס' שם עי"ש, א"כ שפיר י"ל דין מכתת שיעוריה היכא שמצות שריפתה הוי מדרבנן, ול"ש לומר דלא אלים חיוב שריפה מדרבנן לומר דין מיכתת, דכ"ז אם מכתת הוי מה"ת שפיר י"ל דלא אלים שריפה מדרבנן לומר מיכתת שהוי מה"ת, אכן אם נימא דכל מכתת הוי מדרבנן, שפיר גם בחיוב שריפה מדרבנן אמרי' מכתת, אכן כבר הקשו בשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' ק"מ ובתשו' מהרש"ם ח"ו סי' פ"ה ע"ד המהרש"א דכתותיה הוי מדרבנן, מהסוגיא דיבמות ק"ג דאמרי' כתותיה בכדי לטורח מטומאה דאורייתא עי"ש, הרי שכתותיה הוי מה"ת, וכתב בשו"ת דברי יציב או"ח סי' רס"ט שמה"ת י"ל דדין מכתת שהוי כמפורר ומדרבנן הוי כמאן דליתא עי"ש, וא"כ שמה"ת מכתת הוי כמפורר שפיר יחני לנ"ח וכל"ל.

וראיתי למו"ר בתשו' משנת יוסף ח"א סי' ט"ו שכתב לדון בחיטים חמץ בשביעית אם מותר לשורפם בשריפת חמץ דאסור להפסיד בשביעית, ובאותו ב' שם כתב לדון ע"פ המבואר בסוכה ל"ה דאתרוג אשירה פסול דלשריפה קאי דכתותיה מכתת שיעוריה, א"כ הוי כמי שאינו ול"ח הפסד פירות שביעית. ולמש"כ הריטב"א הנ"ל כל דין מכתת מדינא דכל העומד לישרף, וכיון שעומד לישרף ל"ח הפסד פירו"ש דבעי שם פרי, והביא למח' אם הפסד פירו"ש הוי בכזית, דהמהרי"ט אלגזי חלה סוף או"ב דפחות מכזית ל"ח הפסד, וכן ס"ל למנ"ח מ"ע שכ"ט דרק בכזית, אולם לדעת הרידב"ז ס"ה ס"א דגם בכ"ש הוי הפסד פירו"ש, והגרח"ק כתב לי דאסור גם בכ"ש, ועמש"כ בס' תורת הארץ פ"ח ס"ק ל"ב ובשו"ת הר צבי זרעים ח"ב סי' נ"ד ובשו"ת שרידי אש ח"ב סי' קט"ז ובס' ברית עולם שביעית ס"ה סק"ב. וא"כ י"ל להסבורים שבעי שיעור כזית, י"ל דשריפת חמץ שביעית ל"ח הפסד, דאמרי' מכתת שיעוריה כיון שעומד לישרף, ול"ח הפסד בכזית, ושפיר מותר לשרוף חמץ שביעית, ובספרי מועדי הגר"ח תשו' ע"ב שאלתי להגרח"ק אם מותר לשרוף חמץ שביעית, וכתב יתכן שמותר וצ"ע. ועמש"כ בזה בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד ס"ח ולידידי הגר"י ישראל שוורץ בס' מועדי ישראל פסח סי' מ"א ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן עמ' ת"ק, ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ח סי' ס"א ובס' חשוקי חמד פסחים מ"ו ע"ב ובשו"ת אבני דרך ח"י ס"מ ובשו"ת משנת יוסף חי"ג סי' שט"ז ובדרך אמונה פ"ה משמיטה ס"ק כ"ה.

התוס' בעירובין מוכח כיסוד התו"ג, ואמנם בפרמ"ג סי' תרע"ג הנ"ל דנסתפק בשמן ערלה ותרומה טמאה אם כשר לנ"ח אם אמרי' מכתת, די"ל כל להדליק שרי, וציין לתוס' עירובין ולשו"ע סי' שס"ג דכשר לחי באיסוה"נ, והיינו כיון שא"צ שיהא גוש אחד לא איכפ"ל דמכתת, וה"ה בנ"ח, וכ"כ לבאר ספיקו בס' שלמי תודה חנוכה ס"ז סוף אות ב' עי"ש, ובס' זבד טוב סי' י"א, וגם בשו"ת חסד לאברהם מה"ק סי' ס"ו הקשה על הש"א מהתוס' בעירובין עי"ש.

ועפ"ז י"ל שזהו דנסתפק הירושלמי מהו להדליק נ"ח בשמן שריפה, די"ל דל"ש מכתת בנ"ח דא"צ השמן בגוש אחד, וכן א"צ הפתילה בשיעור, וסגי בפתילה דקה, אכן י"ל דשפיר הוי מכתת בנ"ח, עפמש"כ בתשו' אגרות משה ח"א קדשים סי' כ"ו, דבנ"ח כבתה אין זקוק לה, והשיעור הוא דווקא בשעת ההדלקה שאז צריך שיתן שיעור בכלי, וצריך להיות השיעור ביחד, וגז"ה הוי כתותיה מכתת שהם כמפורזים ואינם ביחד, ואף שעכ"פ שידלק השיעור בפיוזר כזה אינו כלום מאחר דהוא רק לשיעורא בעלמא ולא להדלקה ממש יעו"ט, ומסיק הירושלמי דשרי להדליק נ"ח בשמן שריפה ול"ש מכתת שיעוריה, וכתב בס' זכר ישעיהו פ"א מטומאת אוכלין דס"ל דסגי בשיעור גרידא, ואין חסרון בביטול צורתן עי"ש. והנה בס' מחשבת עם עמ' תרי"ג שאל להגר"ח קנייבסקי, עמש"כ האחרונים שחסרון כתותיה זהו רק היכא שבעי שיעור שלם, א"כ בנ"ח לא בעי להיות יחידה אחת, וסגי שיהיו פיזורים כל שדלק חצי שעה, והשיב ע"ז הגרח"ק, שצריך שיהא במקום אחד ולא טיפות טיפות עי"ש, ועפ"ז י"ל דזהו דמיבע"ל לירושלמי אם בנ"ח אמרי' מכתת אם צריך שיהא הכל במקום אחד ולא טיפות טיפות, ומסיק דבאין לו שמן ידליק בשמן שריפה, ולכתחילה בעי שהכל יהא במקום אחד ולא טיפות, וע"ע בשו"ת דברי יציב או"ח סי' רס"ט ובס' פתחי מגדים חנוכה סי' י"ט.

י

כתותיה הוי רק היכא שבעי ביעור מהעולם

והנה בביאור הגר"א אהע"ז סי' קכ"ד סק"ב כתב בזה"ל, לא מצינו שאמרו כתותיה אלא באותן שצריכים לבער כגון ע"ז, ולכן הצריכו בסוכה ל"ה ע"א טעם אחר לערלה, אע"ג שמצוותו בשריפה כמ"ש המפרשים, ולא כדעת התוס' שם ד"ה לפי עי"ש, וביאר בס' שושנת יעקב לידידי הגר"י יעקב גרנדש סוכה ל"א ע"ב דרק בע"ז אמרי' מכתת דבחפצא היא צריכה להתבער מהעולם, אכן בערלה אף שמצותה בשריפה מ"מ עיקרה למניעת תקלה, וכשורוצה לקיים המצוה ע"י שריפה בהכי ל"ש מכתת עי"ש. ועפ"ז י"ל נפק"מ בשריפת תרומה טמאה אם אמרי' כתותיה מכתת שיעוריה, דכתב רש"י שבת כ"ה ע"א דהא דאמרי' שם כשם שמצוה לשרוף הקדשים כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת, דהמצוה לשרוף משום דדמיא לקודש, ועוד משום תקלה עי"ש, א"כ דשריפת תרומה משום תקלה, למש"כ הגר"א בהכי ל"ש מכתת, דהוי כערלה שמצותה בשריפה רק למניעת תקלה דל"ש מכתת, ורק בע"ז שמדיני החפצא בעי ביעור מהעולם אמרו מכתת, וא"כ י"ל דזהו גופא דמבע"ל בירושלמי מהו להדליק נ"ח בשמן שריפה, דכיון דשמן שריפה שריפתה משום תקלה ל"ש מכתת ומהני לנ"ח, או"ד בהכי אמרינן מכתת, וכדעת התוס' סוכה ל"ה שגם בערלה ותרומה טמאה אמרי' מכתת, וזהו דמסיק הירושלמי כסברת הגר"א דל"ש מכתת אלא בע"ז, ולא בשאר איסוה"נ שדינם בשריפה רק משום תקלה ל"ש מכתת. ואכן בשו"ת בית ידידה ח"ב בח' לאו"ח סי' תרע"ג כתב דל"ש מיכתת רק בע"ז ולא בשאר איסוה"נ, וה"ה שרי נ"ח בשמן בשר וחלב ולא אמרי' מיכתת.

ונפק"מ בהכי במה שראיתי בס' הזכרון וזכרון אפרים ח"א עמ' קע"ח [שיו"ל ע"י ידידי הרה"ג רבי מרדכי אלמקייס] דכתב מו"ר הגר"א גרינבלט זצ"ל בזה"ל, אירע שאחד קידש על יין נסך, ושאל אם צריך לחזור ולקדש שוב על יין כשר, דעתי שזה מיכתת שיעוריה כי זה איסור הנאה ולא היה בו שיעור, וממילא לא יצא ידי קידוש ויקדש שוב עי"ש, ולמש"כ הגר"א הנ"ל, דכתותיה מכתת אמרי' רק בע"ז, דבעי להתבער מהעולם, ביין נסך י"ל דל"ש מכתת בסתם יינם שלנו, שלא מצוי בזמנינו דין יין נסך ממש, וכמש"כ התוס' ע"ז נ"ז ע"ב שבטל ניסוך שאינם יודעים בטיב עבודת כוכבים, ורק גזרו בסתם יינם, ולהרמ"א יו"ד סי' קכ"ג ס"א בסתם יינם אסור בתניה ומותר בהנאה, ואפ"י להשו"ע שם דאסור סתם יינם בהנאה מ"מ א"צ לבער מהעולם כע"ז ממש, ולמש"כ הגר"א ל"ש מכתת שיעוריה אפי' בערלה שמצותה בשריפה, ועמש"כ בבית מתתיהו ח"א סו"ס ג' במקדש על יין ונודע לו שהוא סתם יינם שלנו אם הוי מצוה הבאה בעבירה, ושור"ר בס' משנת הגט להרה"ג רבי אליהו ברכה סי' קכ"ד ס"א מה שהביא בכתיבת גט מסתם יינם אם כשר עי"ש, ובשו"ת מהרי"א אסאד יו"ד סי' שכ"א כתב לדון במקדש על יין ערלה, משום כתותיה מכתת שיעוריה, אכן כ"ז בערלה י"ל כתותיה ולא בסתם יינם וכש"נ.

ועפ"ז הגר"א יל"ד במשה"ק הקובץ שיעורים בכורות אות ג' בדין חמץ בפסח שעובר בכל יראה בכזית כמב' בשו"ע סי' תמ"ב ס"ז, והקשה כיון שעומד לשריפה או לגניזה נימא כתותיה מכתת שיעוריה, והוי כליכא שיעור כזית חמץ, והוי כפרורין עי"ש, ולמש"כ הגר"א דאמרי' כתותיה רק בע"ז שבעי ביעור מהעולם בחפצא ולא בשאר איסוה"נ, ה"ה חמץ בפסח סגי בביעור בזריקה לים וכדו' וא"צ ביעור מהעולם דווקא, ורק איכא מצוה ע"י שריפה, ובהכי לא אמרי' כתותיה, ועיין בצל"ח פסחים מ"ח מש"כ מ"ט בחמץ ל"ש מכתת עי"ש. ובס' ברכת שלמה פסח עמ' שפ"א, ומש"כ מרן הגרא"ל שטיינמן בקובץ מוריה ניסן תשע"ו ובס' חבצלת השרון פסח עמ' ובס' אבני אש ח"ב עמ' תרמ"ב ובס' משברי ים לגלגל החוזר סי' מ"ג. והגרח"ק תירץ לי לרשע לא מיכתת. וע"ע במנ"ח מ"ע ט' סק"ה, מ"ע י"א סק"ד, ועמש"כ ע"ד הגר"א בס' משנת יעקב

נתן ח"ח סי' מ"א דאף אם נימא דל"ש מכתת היכא שא"צ שיעור קצוב, הא מ"מ כיון שעומד לישרף כשרוף דמי, וכוונתו לר"ש במנחות ק"ב הנ"ל דכל העומד לישרף כשרוף, וי"ל עפמש"כ הערוך לנר יבמות ק"ג סוכה כ"ט להוכיח מרש"י חולין פ"ט. דכל כתותיה הוא מדין כל העומד לישרף כשרוף, א"כ זהו גם היכא שאי"צ שיעור נימא כשרוף דמי, וכ"כ הערל"נ שם, וא"כ י"ל דנסתפק הירושלמי אם דין כתותי מכתת שיעוריה הוי מדין כל העומד לישרף כשרוף, וזהו אף בנ"ח שא"צ שיעור בשמן, או אר"ד כתותיה מכתת הוי דין בפ"ע, וזהו רק היכא דבעי שיעור קצוב, או שנסתפק אם הלכה כרבנן או כר"ש בדין העומד לישרף, וזהו דמסיק דמדליק בשמן שריפה נ"ח, דל"ה כמאן דשרוף, וכ"פ הרמב"ם, ואזיל לשיטתו למה שהוכיח השער המלך פ"ד מגירושין ה"ב דעת הרמב"ם פ"ד מיבום ה"כ דלא קי"ל כר"ש דכל העומד לישרף כשרוף, ועיין מה שהוכיחו עוד בזה בשו"ת משאת משה אהע"ז ס"כ ובשו"ת שער אפרים ס"א, וא"כ שפיר ס"ל דמדליקין בשמן שריפה נ"ח, או דס"ל דא"צ שיעור בשמן שיעור קצוב ל"ש מכתת וכמש"כ הכס"מ.

ובגיטין כ' ע"א תדע דשלחו מתם כתבו על איסורי הנאה כשר, וכתב הר"ן שם, שלחו מתם כתבו על איסוה"נ קאמרי, ואע"ג דכתותי מכתת שיעוריהו, לא איכפ"ל אלא במידי דבעי שיעור כשופר ולולב, ומיהו באותן שצריכין להתבער מהעולם, למאן דאמר כל העומד לישרף כשרוף דמי משמע דלא הוי גט דכמאן דליתנהו דמו עי"ש, הרי דכתב הר"ן דבגט ל"ש כתותיה דליכא שיעור בגט, ורק לדעת הסובר דכל העומד לישרף כשרוף י"ל דל"ה גט, וכתב הפרי חדש אהע"ז סי' קכ"ד ס"א, דכוונת הר"ן דמח' ר"ש ורבנן בדינא דכל העומד לישרף אם כשרוף זהו בדברים שלא נאמר בהם דין שיעור, ובדברים שבעי שיעור לכו"ע אמרי' כתותיה מכתת, אבל בדברים שא"צ שיעור לדעת רבנן לא אמרי' כל העומד לישרף כשרוף, ורק לר"ש אמרי' כשרוף דמי, וה"ה בגט ל"ה גט באיסוה"נ עי"ש, הרי דעת הר"ן כנ"ל שרק היכא דבעי שיעור אמרי' מכתת, ואכן הרעק"א הנ"ל דכתב שבשחיטה ל"ש מכתת דא"צ שיעור הוכיח כן מהר"ן עי"ש, וא"כ י"ל דזהו דמסיק הירושלמי דבנ"ח ל"ש מכתת דא"צ שיעור בשמן ומש"ה ל"ש מכתת, ועיין עוד מה שהוכיחו בזה בשיעורי הגר"ש רוזובסקי זצ"ל מכות אות תמ"ה ובס' מנחת ברוך סי' צ"ט ובס' ברכת יום טוב להגר"ב רקאווי זצ"ל פ"ח מלולב ובס' מועדי יהושע ח"ג סי' רמ"ב ובספרו קדשי יהושע ח"ג סי' רס"ד ובס' משנת יעקב פ"ח מלולב ה"א ובשו"ת שבילי ציון ח"ג סי' ט"ז ובשו"ת לבושי מרדכי רביעאי סי' קמ"ז ובס' עולת כהן ארבעת המינין סי' כ"ז או"ב ובס' אסיפת שמועות תשרי עמ' קל"ד, וע"ע בס' בית צבי פ"ג מסוטה ה"ח מים קדושים ס"ק י"ד ובס' דברי אליהו סוכה סי' י"ט ובס' בצל חמדה סוכה ח"ב סו"ס ה'.

והנה ביבמות ק"ג ע"ב אמר רבא הלכתא אחד סנדל המוסגר ואחד סנדל שמוחלט ואחד סנדל של עבודת כוכבים לא תחלוץ, ואם חלצה חליצתה כשרה, של תקרובת עבודת כוכבים ושל עיר הנדחת ושל זקן העשוי לכבודו לא תחלוץ, ואם חלצה חליצתה פסולה עי"ש, וכ"פ הרמב"ם פ"ד מיבום ה"כ, סנדל המוסגר והמוחלט ושל ע"ז אם חלץ בו יצא, וכתב הכסף משנה פ"ח מלולב ה"א בטעם שיצא יד"ח חליצה בנעל המוסגר והמוחלט, ומ"ט לא אמרי' מכתת שיעוריה, דדווקא באתרוג ולולב דאיכא שיעור קצוב ע"י מכתת ליכא שיעור, אבל לסנדל דחליצה דלית לן שיעור קצוב אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, ונהי דבעי שיהא חופה רוב רגלו, כיון שאני רואה שהוא חופה ואין לנו בו שיעור קצוב לא אמרי' דמכתת שיעוריה, תדע דמוסגר ומוחלט כשרים ואע"ג דעומדים לשריפה עי"ש, הרי דכתב הכס"מ בטעמא דבחליצה ליכא לדין דמכתת שיעורו דאין לנעל שיעור קצוב, וכל שאני רואה שהוא חופה רוב רגלו כשר, הרי דאם ליכא שיעור קצוב כסנדל לחליצה ל"ש כתותיה מכתת, כל שחופה רוב רגלו. אכן דברי הכס"מ תמהוין, דא"כ מ"ט כשחלץ בסנדל של תקרובת עכו"ם ושל עיר הנדחת חליצה פסולה, וזהו לכאו' מדין כתותיה מכתת, הרי אף בחליצה דליכא שיעור קצוב וסו"ס חופה רגלו אמרי' מכתת, וכן הקשו בשער המלך פ"ח מלולב והרעק"א שם. ועמש"כ בס' אבי עזרי פ"ד מגירושין ה"ב ובס' אבן האזל פ"ד מאיסורי מזבח ה"ד ובס' בין המשפטים סוכה סי' כ"ה ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' פ"ו. ומש"כ הכס"מ דליכא חסרון דמכתת בחליצה דלא בעי שיעור אלא שיהא חופה רוב רגלו, הקשה בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ע' מאתרוג דאמרי' מכתת אף דהחסרון משום גמר פירי, ועמש"כ בקה"י סוכה סי' כ"ה ובס' ברכת יום טוב פ"ח מלולב ובס' אילו של אברהם סי' כ"א ובס' הוד צבי יהגרצ"י אדלשטיין זצ"ל ס"ה.

ה

כתותיה היכא שבעי שיעור מחובר

ולכאו' י"ל עוד בכ"ז, עפמש"כ בס' תורת גיטין סי' קכ"ד ס"א, דע"כ ל"ש לומר כתותיה מכתת רק בדבר שצריך שיהא השיעור מחובר יחד בשלימות כשופר ולולב, אבל בדבר דא"צ שיהא מחובר וגוף אחד לא איכפ"ל דמכתת עי"ש, וא"כ י"ל דה"ה בנ"ח לא איכפ"ל דכתותיה מכתת, דא"צ שיהא השמן או הפתילה מחובר כגוש אחד ושפיר יחני בשמן שריפה, וכ"כ בשו"ת תורת חסד ח"א סי' ס' שלפ"ד התו"ג בנ"ח דליכא דינא שצריך להיות מחובר בשלימות יחני אף כשמכתת, וגם במצפה איתן סוטה כ"ה תמה על הש"א דאיכא דין מכתת בנ"ח הא א"צ להיות שלם וסגי כשמכתת, ואכן בס' ערוך השלחן סי' תרע"ג ס"ה הביא להסוברים שבנ"ח, איכא דין מכתת, ותמה דל"ש בנ"ח מכתת שליכא דין שצריך להיות שמן בגוף אחד, ובהכי כתבו התוס' בעירובין פ' ע"ב הנ"ל דבלחי כשר ע"י דיבוקין אף שמכתת, וע"כ היכא שא"צ שיהא כגוש אחד גם שמכתת כשר, עי"ש, ובס' קהילות יעקב סוכה סי' כ"ה כתב שמדברי

ולהנ"ל י"ל דאם השריפה מדרבנן ל"ש מכתת מה"ת, א"כ שריפת חמץ הוי מדרבנן, למש"כ התוס' ריש פסחים דעיקר בדיקה וביעור הוי מדרבנן, ומה"ת סגי בביטול גרידא, א"כ ל"ש לדון דין מכתת בשריפת חמץ שהיא מדרבנן, להתיר מה"ת הפסד פירו"ש דעי"ז ל"ח כהפסד, אכן למש"כ הר"ן ריש פסחים שבדיקה וביעור מקיים מ"ע דתשביתו שפיר י"ל דבשריפה מקיים מ"ע מה"ת, אכן למש"כ הגר"א הנ"ל דדין כתותיה זהו רק בע"ז שבעי ביעור מהעולם בחפצא, ולא בשאר איסוה"ג, א"כ בחמץ קי"ל בשו"ע או"ח סי' תמ"ה שמתקיים במפורר וזורה לרוח, הרי שא"צ ביעור מהעולם דווקא, ולמש"כ הגר"א בהכי ל"ש מכתת שיעוריה, ואולם להמבואר בתוס' יבמות ק"ד שגם בדבר הטעון גניזה אמר' מכתת שיעוריה, הרי דלא כסברת הגר"א שרק היכא שבעי ביעור מהעולם.

ח'

כתותיה היכא שהמצוה התוצאה

ולולי דמסתפינא אמינא יסוד חדש בדינא דכתותיה מכתת שיעוריה, שזהו רק במצוה שמוטל אגברא כלולב ושופר וכדו', דע"י דמכתת ל"ח שהגברא קיים המצוה, אולם במ"ע שעיקרה התוצאה וכמ"ע לחבירו, כצדקה באיסוה"נ לחולה שיש בו סכנה, אם נתן לו ל"ש לומר דלא קיים הנותן מ"ע דצדקה משום כתותיה מכתת שיעוריה, דכיון שבמצויאות החולה השתמש בצדקה נתקיימה תכלית המצוה דצדקה, ואף אם נימא שבעי צדקה בשיעור פרוטה [ועמש"כ בזה בבית מתתיהו ח"א ס"א אות ל"ג], מ"מ אף אם נימא דחסר השיעור בצדקה, והוי כפחות מש"פ, כל שבפועל נתקיים תועלת לחולה שפיר הנותן קיים מ"ע דצדקה, ופשוט.

ויסוד הדברים נראה מוכח מסוגיא דחולין פ"ט ע"א, דמכסין בעפר עיר הנדחת, ופריך משופר של עבודת כוכבים דאם תקע לא יצא, א"ר אשי' התם שיעורא בעינן ועבודת כוכבים כתותיה מכתת שיעוריה, הא כל כמה דמכתת מעלי לכסויי, ולכא' אם נימא דע"י כתותיה הוי כמאן דליתא וכמש"כ הבעה"מ הנ"ל, וכן הביא במאיירי ר"ה כ"ח ע"ש, א"כ לא נתקיימה מ"ע דכיסוי הדם בעפר עיה"נ. ועמש"כ בזה בס' זכר ישעיהו הל' טומאת אוכלין ובס' ברכת מרדכי יבמות סי' נ"ב ובס' נתן פריו סוכה ל"א, וע"כ נראה בזה דאף אם נימא דע"י מכתת הוי כמאן דליתא זהו רק במצוה שמוטל אגברא כלולב ושופר, דע"י מכתת הוי כאילו לא קיים הגברא שופר ולולב וכמאן דליתא, אולם במ"ע שעיקרה התכלית כצדקה, כל שקיבל העני צדקה נתקיימה תכלית המצוה, וה"ה בכיסוי הדם סו"ס הדם מכוסה ונתקיים תכלית המצוה דכיסוי, ושפיר חשיב דקיים המצוה, וזהו דאמר' כל כמה דמכתת מעלי לכסויי היינו נתקיים הכיסוי, ועיין בקהילות יעקב סוכה סי' כ"ה מש"כ בזה, ובס' עולת כהן ארבעת המינים סי' כ"ז אר"ח.

ועפ"ז מיושב משה"ק הקו"ש איך עובר בב"י הא כתותי מכתת, ולמש"נ י"ל ששריפת חמץ ל"ש כתותיה שהמצוה בתוצאה שהחמץ יבוער, וצ"ע. וא"כ י"ל דה"ה לגבי נ"ח ל"ש דינא דמכתת שעוריה שעיקרה לפרסום הנס, וגם ע"י איסוה"נ נתפרסם הנס במציאות, ול"ש לומר דכיון שהוי כתותיה לא נתפרסם הנס, ושפיר מסיק הירושלמי דמדליק בשמן שריפה נ"ח, ול"ק דכתותיה מכתת שיעוריה.

ושו"מ למרן בדרך אמונה פ"ט מתרומות ה"ח בביה"ל, דכתב ולפמש"כ השע"ת ר"ס תרע"ג דבנ"ח שייך כתותיה מכתת שיעורא, י"ל שספק הירושלמי כיון דשמן שריפה צריך לשורפו א"א לצאת יד"ח נ"ח דכתותיה מכתת שיעוריה, וכתב הדר"א דצ"ע מאי שייך בשמן כתותיה מכתת שיעוריה, שהרי בעפר עיה"נ אמרו כמה דמכתת טפי מעלי, וא"כ ה"ה בשמן, וצ"ע.

***

בירך על נר חנוכה ונשפך השמן אם חוזר לברך

נשאלתי מיד"נ הרה"ג המפורסם לשו"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, במי שבירך על נרות חנוכה, ולאחר שבירך נשפך השמן, אם צריך לברך שוב על נרות חנוכה. ולכאורה זה שאלה כללית בכל המצוות כשבירך על מצוה, ולאחר מכן נפל חפץ המצוה אם יברך שוב. ומצינו בזה עקולי ופשורי, וכמו שיבואר.

א'

כתב הפרמ"ג ס"ח א"א ס"ק ט"ו דאם בירך על הטלית ונמצא פסול לפני שלבשו ונטל טלית אחרת צריך לחזור ולברך, והוכיח כן מהשו"ע או"ח סי' ר"ו ע"ש. וכ"פ המשנ"ב ס"ח ס"ק ל', בירך על טלית ומצא אותו פסול ולובש טלית אחר, צריך לברך שוב, אם לא שהיה בדעתו בשעת ברכה על כל מה שילבש אח"כ, וא"כ י"ל דה"ה בנידון דידן, בבירך על נ"ח ונשפך השמן, צריך לחזור ולברך, אם לאו שהיה דעתו להשתמש בכל השמן שיש ברשותו. אולם ילה"ק ממש"כ המשנ"ב ס"ח ס"ק מ"א בבירך על ציצית ונמצאו פסולות והחליפן א"צ לברך שוב ע"ש, ומ"מ מטלית שכתב המשנ"ב אם נמצא פסול מברך שוב, ואילו בציצית כשבירך ונמצא פסול א"צ לברך. וכתב בס' מנחת אשר חנוכה סי' י"ז דלכא' מוכח שלענין ברכה די בכך שחלק מחפצא דמצוה בעינו, ואף שהוא מחליף הציצית כיון שהטלית נשאר בידו ומתעטף בה בברכה ראשונה סגי ליה, וכתב לדון עפ"ז בנידון דידן בנשפך השמן דנ"ח אף שצריך להדליק בשמן אחר, מ"מ כיון שהנר והפתילה לא נשתנו אפשר שא"צ לחזור ולברך, ויעו"ש דשקו"ט אם השמן והפתילה הם מעצם המצוה ע"ש. ואמנם גם לענין מי שבירך על טלית ולאחמ"כ נטלו לו הטלית ולקח טלית אחר, כתב השערי תשובה סו"ס ח' משו"ת מוצל מאש סי' י"ד שלא יברך דספק ברכות להקל, וא"כ ה"ה בנשפך שמן נ"ח י"ל סב"ל, וצ"ע. ועיין בכף החיים או"ח ס"ח ס"ק נ"ח, וע"ע מש"כ לתרץ בסתירת

המשנ"ב בין טלית לציצית בס' אגרות ורשימות קה"י ח"ג באמרות משה עמ"ל רל"ג, ומש"כ בשו"ת שער שמעון אחד ח"א ס"ד, ובשו"ת שערי יושר ח"ה סי' צ"ה.

והנה המשנ"ב סי' כ"ה סק"נ כתב דמי שבירך על תפילין ונמצאו פסולים צריך לחזור ולברך על תפילין אחרים, וה"ה מי שבירך על תפילין ובתחילת ההידוק נפסק הקשר והוצרך לעשות קשר אחר, ואין שם מי שידוע לעשות קשר, והוצרך ליקח תפילין אחרים, צריך לברך שוב שדמיא לס' ר"ו ס"ו, בבירך על פרי ונמאס שאם לא היה בדעתו על פרי אחר מברך, וה"ה בתפילין כשלא היה בדעתו על תפילין אחרים מברך, ועיין בשערי תשובה או"ח סי' כ"ה שהביא כן משו"ת זרע אמת ח"א ס"ה, וכן הביא במשנ"ב שם והכף החיים שם ס"ק ע"ט, וא"כ בנידון נשפך שמן נ"ח, יל"ד אם הוי כתפילין שמברך, כשלא מצא מי שיעשה לו קשר, דכיון שלא היה דעתו ליקח תפילין אחרים מברך, וה"ה אין בדעתו ליקח שמן אחר. וראיתי בס' שלמי תודה חנוכה סי' כ"ד שדן בזה בנשפך השמן אם חוזר לברך, וכתב שאין מצוי שישפך השמן, וא"כ אין דעתו אלא על שמן שהדליק וחוזר ומברך, ומאיידך בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סי' קי"ב דן בנשפך השמן, וכתב שבנ"ח מצוי שישפך השמן, וכשהשמן לפניו אין מברך שוב, ע"ש. ואולי אם יש ילדים בביתו י"ל שמצוי לישפך ודעתו על הכל וא"צ לחזור ולברך, ואילו כשאין לו ילדים השופכים י"ל שלא מצוי לישפך, ואמנם גם לענין תפילין כשנפסק הקשר והוצרך לתפילין אחרים כתב בס' אורחות חיים סי' כ"ה מהמהרש"ם שא"צ לחזור ולברך ע"ש, ואולם האשל אברהם מבוטשאטש שם סי' כ"ה והתהילה לדוד שם סי' כ"ה שיחזור ויברך ע"ש, ובמאמר מרדכי שם מש"כ, וא"כ לדעת המהרש"ם שגם בתפילין א"צ לחזור ולברך, ה"ה בנ"ח כשנשפך השמן אין חוזר ומברך.

ב'

והנה בשו"ע או"ח סי' קמ"ג ס"ד כתב, אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה מוציאין ס"ת אחרת ומתחילין ממקום שנמצא הטעות, ומשלימין הקורים על אותם שקראו במוטעה, ואם נמצא טעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה, ואינו חוזר לברך לפניה ע"ש, הרי שבנמצא ס"ת פסול בקריאה א"צ לחזור ולברך, וצ"ע מ"ש מתפילין כשנפסק קשר התפילין והוצרך להביא תפילין אחרים חוזר ומברך, ואילו בס"ת כשנמצא פסול א"צ לחזור ולברך, ומובא בס' מרפסין איגרי ח"א עמ"ט ט"ז שתירץ מרן בעל האיילת השחר, דשאני ס"ת דנוסח ברכת העולה לתורה שמברך אשר בחר בנו ונתן לנו את תורתו וכו', זהו נוסח כללי לשבח את נותן התורה שנתן לנו את תורתו לעסוק בה, ואינו מתייחס להס"ת רק להכתוב בה שהוא תורת ה', ולכך אם נמצא הס"ת פסול לא הפסיד הברכה, ואילו בתפילין כשמברך אקב"ו להניח תפילין נוסח הברכה מתייחס לתפילין אלו שמתכוון להניח, וכשנפסלו צריך לברך שוב, שהפסיד הברכה שהתייחסה לתפילין אלו ע"ש. וכע"ז תירץ הגרח"פ שיינברג זצ"ל בס' משמרת חיים ח"א תפילין אות א' ע"ש. וא"כ יש לדון בבירך על נ"ח ונשפך השמן, דאין הברכה מתייחסת להשמן כמו בתפילין, דאין השמן כחפצא של מצוה, דעיקר המצוה תוצאת השמן שהיא ההדלקה והאש, ואין הברכה חלה על שמן זה דווקא אלא על האש, והשמן הוי כהכשר מצוה, ובהכי י"ל דכל שבירך על נ"ח אף שנשפך השמן א"צ לחזור ולברך, ומצאתי כסברא זו בס' מנחת אשר חנוכה סו"ס י"ז, וא"כ י"ל דאף אם נימא שבתפילין חוזר ומברך כשנפסלו והביאו אחרים, זהו משום שהברכה מתייחסת אל תפילין אלו, ואילו בס"ת שהיא ברכה כללית א"צ לחזור לברך וס"ל שמברך, וע"כ ס"ל שאין הברכה בקריה"ת ברכה כללית. ועמש"כ בעל שערי יושר זצ"ל בקובץ יתד המאיר אייר תשע"ח סי' קט"ו.

אולם צ"ע בחילוק זה ממש"כ השו"ע סי' ק"מ ס"ג העולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות, ובירך על התורה והתחיל לקרות או לא התחיל, והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלגל ס"ת למקום שצריך לקרות בו, י"א שא"צ לחזור ולברך, וי"א שצריך. וכתב המשנ"ב שם ס"ק ט' שנוהגים כ"י"א זה, שצריך לחזור ולברך כשבירך על פרשה אחרת, ומשום דאין מתכוון בברכתו רק על פרשה שבירך מקודם. ואם נימא שבקריאת התורה הברכה היא כללית, ואין מתייחס לס"ת זה, ה"ה מתייחס לפרשה זו דווקא וא"צ לחזור ולברך, וצ"ע. וכן הקשה בס' דץ כצבי חנוכה ס"י סוף אות ה'. ועמש"כ בס' מנחת אשר חנוכה סי' י"ז או"ז ובס' אגרות קה"י ח"ג באמרות משה עמ' רכ"ח, וצ"ע. וא"כ אכתי צ"ע מ"ש תפילין שמברך כשנמצאו פסולות או הוצרך להביא אחרות, מס"ת שנמצא פסול אין חוזר ומברך, ואכן בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ר"ב הביא להמהרש"ם הנ"ל, שבנפסק קשר תפילין והוצרך להביא תפילין שא"צ לברך שוב, כתב דלא נודע טעמו, וכפי הנראה מדמה לס"ת בס' קמ"ג אם נמצא פסול אין חוזר ומברך, וכתב האמרי יושר שיש לחלק דס"ת שכיח ליפסל ולימצא טעות ואסיק אדעתיה, ואילו פסול דתפילין לא שכיח ולא אסיק אדעתיה, והוי כמו שבירך ונמצא פרשה אחרת שחוזר לברך ע"ש. וע"כ עפ"ד י"ל לענין נ"ח דה"ז תליא אם מצוי לישפך אין חוזר ומברך, ואילו אם אין מצוי לישפך אסיק אדעתיה ואין מברך. ועמש"כ בשו"ת מעט דבש ח"ג סי' י"ד.

ג'

בירך על שופר והביאו אחר

ובתשו' בנין עולם סי' ל"א מסיק דאם בירך על שופר ואין יכול לתקוע בו שצריך לחזור ולברך אם נוטל שופר אחר כשלא היה דעתו עליו, והוכיח כן משו"ע סי' ר"ו בנפל הפרי ונמאס ע"ש, וכ"פ המשנ"ב סי' תקפ"ה סק"ד, דאם נטל שופר אחר מברך, וא"כ לכא' ה"ה בנ"ח שנשפך השמן והביאו שמן אחר שיברך שוב, אולם בתשו' מהרש"ג ח"א יו"ד

סי' נ"ז פשיט"ל בתו"ד דאפי' אם נטל השופר והביאו אחר א"צ לברך, דאין השופר גורם כלל החיוב אלא יומא הוא דגרם, וכל שהוא אותו יום ול"ה שיעור הפסק א"צ לחזור ולברך. וכ"פ הכף החיים או"ח סי' תקפ"ה ס"ק ל"ז, דא"צ לחזור ולברך כשהביאו שופר אחר, דאין הברכה ע"ז השופר עצמו כמו לולב ופרי, אלא לשמוע קול שופר יהיה זה או אחר ע"ש, הרי כיון שאין הברכה הוי ע"ז השופר שמברכין לשמוע קול שופר, וליכא נפק"מ איזה שופר ישמע. ולכא' ה"ז תליא בנוסח הברכה שמברכין, שלדעת ר"ת המובא בר"ש פ"ד דר"ה ס"י שמברכין על תקיעת שופר, שפיר י"ל שהברכה בשופר מתייחס לשופר שבירך, ואם הביאו אחר מברך, ואילו למאי דקי"ל בשו"ע או"ח סי' תקפ"ה וברמב"ם פ"א משופר ה"א שאין המצוה בעצם התקיעה, אלא המצוה זהו השמיעה ומברכין לשמוע קול שופר, הרי שאין השופר כחפצא דמצוה, דעיקר המצוה הוי בהשמיעה, שפיר כשהביאו שופר אחר א"צ לחזור ולברך, דדעתו על השמיעה ולא על שופר זה בדווקא. וא"כ צ"ע דעת המשנ"ב דמסיק שמברך שוב כשנפסל השופר, וכ"פ בס' שונה הלכות סי' תקפ"ה ס"ט, ע"ש. ועמש"כ בשו"ת קנין תורה ח"ז סי' מ"ד ובס' ברכת יעקב הל' ברכות להגר"י בלויא זצ"ל פכ"ה ס"ה ובס' דעת נוטה ציצית תשו' קפ"ו ותשו' רכ"ז ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ח סי' כ"ז ובשו"ת ברית הלוי ח"א סי' ע"ב ובס' דברי יהושע סוכה סי' מ"ו ובס' חבצלת השרון חג השבועות עמ' ע"ח ובס' מסורת משה ח"ג עמ' קס"א.

והלום ראיתי מש"כ בס' משמרת חיים להגרח"פ שיינברג זצ"ל ח"א ר"ה אות ה' להקשות ע"ד המשנ"ב שבנפסל השופר מברך שוב, ומ"ש מס"ת שנפסל והביאו אחר שאין מברך שוב. וכתב שבשופר הכוונה למצוה היא זו שעושה אותה לחפצא של מצוה, דהיינו תק"ש של מצוה, ובלי כוונה הוי סתם קול בעלמא, ולכן אם לא כיוון לשופר אחר, ממילא השופר האחר לגבי ברכתו ל"ח כתקיעה של מצוה, ואילו בברכת התורה הברכה היא על התורה שאומרים, והתורה היא חפצא של תורה אפי' בלי כוונתו, ואף שלא כיוון לצאת בתורה הזאת השנית שבירך, מ"מ הוי חפצא של תורה וברכתו חלה עליה, ע"ש. ולכא' צ"ע, הא אם המצוה דשופר הוי בהשמיעה, אין השופר כחפצא של מצוה אלא כהכשר מצוה, וממילא אין הברכה מתייחסת דווקא להשופר הזה, והוי כס"ת שהיא ברכה כללית. וכן הקשה הג"ר פסח אליהו פאלק בעל מחזה אליהו, בקובץ קול התורה ניסן תשע"ה עמ' ש"כ, דהא אין השופר כתשמיש מצוה וכחפצא דמצוה ע"ש.

אולם נראה בזה, דהא רש"י בשבת קל"ג בדין ואוהו במצוות כתב שופר נאה, ולכא' אם המצוה הוי בהשמיעה מ"ט צריך שופר נאה, הא אין השופר חפצא דמצוה, ועמש"כ בזה בס' ירח למועדים ימים נוראים ח"א סי' י"ט, ובספר פרדס יוסף החדש על ראש השנה אות תרע"ג, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ב סי' ל"ט ובס' שושנת העמקים גיטין עמ' רל"ה ובס' ברכת אברהם סוכה י"א ובס' תורת המצוה ח"א עמ' קי"א ובס' יקח מצוות הידור מצוה סי' ל"ב ענף ל"א, ומש"כ בזה ידידי הג"ר מרדכי הלוי פטרפווינד בקובץ קול מהיכל ח"ה ירח האיתנים עמ' תנ"א, ובס' שערי אושר ח"ג ס"ו, וכתב לי הגר"ח קנייבסקי דשייך שופר נאה אף שהמצוה בהשמיעה, מ"מ זהו ע"י השופר ושייך שיהא נאה [ואמנם י"ל למש"כ רש"י ב"ק ט' דגם טלית איכא דין נאה אף שאי"ז אלא הכשר מצוה, ועי' בס' יקח מצוות עניני הידור מצוה סי' כ"ג], וע"כ בזה דאף לסוברים שהמצוה דשופר זהו השמיעה, מ"מ חזינו של"מ חש"ו לתק"ש להוציא אחרים, וכן בעי כוונה להוציא אחרים, וכתבנו בבית מתתיהו ח"א ס"ג אות כ"ט, דאף שעיקר המצוה זהו השמיעה, אכן גם התקיעה הוי מצוה ומש"ה צריך כוונה להוציא אחרים. וא"כ שפיר י"ל דגם השופר בעי להיות נאה וגם הוי כחפצא של מצוה, וזהו שס"ל למשנ"ב שבנפסל השופר מברך שוב דהברכה מתייחס לשופר זה, אף אם נימא שהמצוה היא השמיעה שמברכין לשמוע, מ"מ חזינו שבעי ב"ח להוציא ובעי כוונה, ע"כ שגם התקיעה מצוה, וממילא השופר כחפצא דמצוה ומתייחס הברכה אליו וכמש"כ המשמרת חיים, ושאני ס"ת דהברכה היא על התורה. וע"ע בס' עולת כהן להגאון רבי חנוך כהן קרה"ת סי' ל"ד ומ"ד מש"כ בכ"ז, ובס' משמרת חיים ח"ג עניני ר"ה אות א' לחלק בין שופר לס"ת, וכן בספר פרדס יוסף החדש על ראש השנה אות תשכ"ה מש"כ כמה חילוקים בזה, ובס' אורח יאה ח"ב סי' כ"ה, ובשו"ת שערי יושר ח"ה סי' צ"ה, ובס' דביר קדשו מועדים עמ' מ"ח, ובס' ברכת מרדכי ע"ס משמרת חיים ח"א ר"ה אות ח', ולמו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' קצ"א, ובשו"ת דברי יהודה ח"א סי' י"ג, ובס' חבצלת השרון שבועות עמ' ע"ט.

ד'

והנה המשנ"ב סי' תרנ"א ס"ק נ"ו כתב, דאם בירך על הלולב, ואחר הברכה ראה שלא היה בו הדס או ערבה, או שהוי פסולין, אם היה לו ההדס או ערבה בביתו באופן שא"צ להפסיק בינתיים כדי ליקח אותם, יקח ארבעתן יחד ויברך על אותו מין שהיה נחסר, דהיינו על ערבה יברך על נטילת ערבה, על הדס על נטילת עץ עבות, אבל אם לא היה בביתו ערבה אחרת בשעה שבירך ואח"כ הביאו לו צריך לברך על ארבעתן יחד פעם שני על נטילת לולב, דכיון שלא היו מצויין אצלו לא יצא גם על הלולב ע"ש, ובשעה"צ שם ס"ק ע"ד כתב, ועיין בזה בב"י או"ח סי' תרנ"א סעי' י"ב ובמג"א שם ס"ק כ"ה מש"כ בזה. ולכא' י"ל בזה כיון דנוסח הברכה מתייחס ללולב, שפיר גם כשמצא ערבה והדס פסולים, יצא יד"ח וא"צ לחזור ולברך גם כשלא היה הדס בביתו, כל שעיקר הברכה קאי על הלולב יצא יד"ח, ומוכח דכל שארבעת המינים הם מעיקר המצוה ומעכבין זא"ז, אף שהברכה קאי ומתייחס ללולב דשייך לחזור ולברך, וצ"ע. ועמש"כ לחלק בס' והערב נא ח"ב להגר"י זילברשטיין

ע"ז הגרח"ק דלא יברך. וראיתי לידידי הג"ר משה חליוה בספר גם אני אודך מתשובותיו ח"ב סימן י"ד שביאר דעת מרן, של"ד לסי' ר"ו בנפל הפרי שחזור לברך דהוי ברכת הנהנין, והברכה קאי על הנאת הפרי, ואילו בנ"ח דהוי מברכת המצוות הברכה קאי אגוף המצוה להדליק נ"ח ולא על השמן, ולהנ"ל שבשו"ת זרע אמת ובבנין עולם הנ"ל דימו ברכת הנהנין לברכת המצוות וכן"ל ע"ש. ומצאתי בס' תורת המועדים שונה הלכות סי' תרע"ו ס"ב סק"ה דהביא שאל' הגרח"ק בנשפך השמן, ד"ל אפי' אין השמן לפניו אין חוזר לברך, שהברכה היא על ההדלקה ולא דוקא על שמן שלפניו, ויתכן כ"ז שיש לו צד שישפך, וכה"ג שלא היה לו צד שישפך יצטרך לברך שוב ע"ש. אולם בס' מחשבת עם עמ' שהגרח"ק הסתפק בדין זה בנשפך השמן אם מברך, ומש"ה השיב בס' לתקיעות והביאו אחר צריך לברך, כמבנ' בס' תקפ"ה סק"ד ע"ש. הרי מועדי הגר"ח דהוי ספק. ובס' אור ישראל לידידי הגר"י דרדק פי"ט ס"ז הביא מהגרח"ק דבנשפך השמן לא יברך, וכמו שהשיב בקונטרס גם אני אודך. וראיתי בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד שס"ח במכתבו של הגר"צ כהן שר"ל בדעת הגרח"ק דלא יברך בנשפך השמן, זהו איירי כשנשפך השמן ונשאר שמן בפתילות והדליק, ואחר ההדלקה הוסיף שמן, שע"ז י"ל שא"צ לברך, ואילו כשהחליף הפתילות לכז"ע מברך כמו בשופר, ע"ש. ועיויין בשו"ת מהר"ם שיק אור"ח סי' של"ב מש"כ בנידון כיו"ב שהדליק בפתילות ונשפך השמן ע"ש, ובס' שלמי תודה חנוכה סי' כ"ד אור"ד ובשו"ת מנחת פרי ח"ד סי' נ"א ובשו"ת עמק התשובה ח"ו סי' רנ"ג וח"ד סי' מ"א ובשו"ת מקדש ישראל חנוכה סי' כ"ז ובס' שמעתא דמשה חנוכה עמ' תע"ב בשם האגר"מ ובשו"ת באר חיים סי' ס' ובשו"ת חקי חיים ח"ה סי' קי"ז אור"ד.

ושו"ר בשו"ת שביבי אש להגרש"א שטרן ח"ד סי' ע' דמסיק דנשפך השמן בנ"ח א"צ לברך שנית, שאין השמן כחפצא דמצוה וכן"ל, ע"ש. אולם ראיתי: בשו"ת ויצב אברהם סי' ע"ז שהביא דעת הגרמ"מ שפרן שצריך לחזור ולברך בנשפך שמן נ"ח ע"ש. ובס' וישמע משה ח"א עמ' צ"ז הביא מהגרשי"א זצ"ל אם נשפך שמן בנר שבת קודם שהדליק א"צ לחזור ולברך ע"ש, ומש"כ בזה בס' אורחות חנוכה לידידי הרה"ג רבי שלום מאיר סיאיני סי' י"ח, ובס' שערי ציון ח"א מועדים עמ' ר"י השיב אם נשפך השמן לכאו' מברך ע"ש, ומש"כ בקונ' קרואי מועד חנוכה סי' מ"ד היכא שטעה ובירך על נ"ח שאינו שלו אם יחזור לברך ע"ש. והגרח"ק כתב לי שיחזור לברך.

י

נשפך יין הבדלה אם יברך שנית

ועובדא הוי במוח"ז הגה"ח רבי שלום יצחק מזרחי זצוק"ל בעל הדברי שלום, שהבדיל במוצ"ש וקודם ששתה נשפך היין, ומזג שוב יין ושתה ולא בירך שוב בופה"ג. ומובא בשו"ת דברי שלום יו"ד בהערות והנהגות סי' י"ג, ע"ש שהוכיח כן, ובשו"ת מנחת פרי ח"ה סי' י"ז הקשה ע"ד משו"ע אור"ח סי' ר"ו דאם לקח פרי ובירך ונפל הפרי ונמאס ולקח פרי אחר לאכלו צריך לברך אף כשהיה לפניו, כשהיה בדעתו לפטור רק הפרי שנפל, וא"כ ה"ה כשנשפך יין הבדלה לא היה בדעתו ליקח יין שוב וצריך לברך בופה"ג. ועוד הקשה במנחת פרי ע"ד הדברי שלום, ממש"כ המשנ"ב סי' רע"א ס"ק ע"ח ביין הקידוש, שאם היה כוונתו בקידוש לשתות רק כוס אחד ונמצא שאינו יין, חוזר לברך שוב בופה"ג ע"ש, וא"כ ה"ה ביין הבדלה שנשפך ולא היה דעתו לשתות רק כוס זה צריך לברך שוב. ואולם מצאתי כעובדא דבעל הדברי שלום הוי בבעל הדובב מיישרים זצ"ל, ומובא בס' שר התורה עמ' 471 מתולדות הגאון מטשעבין, שנשפך כוס הבדלה קודם ששתה ולא בירך שוב, ויעו"ש משמיה דהגר"א גניחובסקי זצ"ל, ושאלתי להגר"ח קנייבסקי: אם נשפך יין הבדלה קודם ששתה אם יברך שוב, וכתב לי דעתו על הכל. והיינו דדעתו גם אם ישפך ישתה עוד וא"צ לברך, וה"ה לפי"ז י"ל כשנשפך שמן נ"ח דעתו על הכל גם אם ישפך וא"צ לברך שוב, וצ"ע. ועי' בשו"ת ואשיבה דבר ח"א ס"ח ובשו"ת השואל ח"ב סי' ל"א, וע"ע בס' רב רבנן עמ' ל', ובשו"ת דברי שיר ח"א ס"ט, ובס' שמירת שבת כהלכתה פמ"ח הערה ק', ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו אור"ח סי' נ"ג אות י"א.

ובתשו' משנת יוסף ח"ג סי' ס"ד כתב לי בזה מו"ר הגה"ק רבי יוסף ליברמן בעובדא הנ"ל דבעל הדברי שלום והדובב מיישרים בנשפך יין הבדלה, שהכל תלוי בידעית המברך, ואם נטל כוס לקידוש או הבדיל ובירך בופה"ג, והיה דעתו לשתות עוד יין, אף אם נשפך מוזג כוס אחר ושותה דדעתו היה על הכל. ורק בהיה דעתו רק על מה שלפניו אם נפסד מברך שנית. ולפי"ז בכוס קידוש או הבדלה שנשפך כיון שמצוה לקדש ולהבדיל, דעת המברך לשתות יין בכל אופן, או זה שלקח או זה שימזוג כוס אחר, אם יש לו עוד יין ודעתו על הכל ולא תהא ברכתו לבטלה, ורק אם דעתו בפירוש רק על כוס זה שבירך עליו, אז אם נשפך יברך שנית, עתתו"ד. ועפ"ז י"ל ה"ה דנשפך שמן נ"ח הכל תלוי בידעית המברך, שרק אם דעתו רק על שמן זה יחזור ויברך, ולא כשדעתו על הכל א"צ לברך שנית.

אולם כתב לי ע"ז הגר"י רוטנברג בעל המנחת פרי מה שהבאת לתרץ קושייתי על ח"ז הגאון רבי שלום יצחק מזרחי זצ"ל, לא הבנתי הרי המ"ב בס' רע"א ס"ק ע"ח כתב ומ"מ אם היה דעתו מתחילה בשעת ברכה לשתות יין יותר א"צ לברך שנית בפה"ג וכו'. ומבואר להדיא שלא אמר'י שבסתמא דעתו על יין אחר, שלא תהא ברכתו לבטלה, וכן בס' ת"פ בשתה כוס רביעית בלא הסיבה כתב המחבר שצריך לשתות כוס נוספת בהסיבה ולברך בפה"ג, ולא אמר'י שהיה דעתו לשתות יין אחר כדי לצאת ידי מצות ד' כוסות. ויש לחלק בין ברכה לבטלה דחמיר טפי,

ושו"ר בתשובות ברכת ראובן שלמה להגאון הנסתר רבי ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל ח"ט סי' ל"ח במכתבו למע"כ, ששאלו במי שבירך על טבילת כלים ולאחמ"כ נשבר הכלי והביא כלי אחר אם יברך שוב ע"ש. ולמש"כ בעל המחזה אליהו הנ"ל, בבירך ענט"י ונפסל הכלי שאין מברך, דאין הכלי כחפצא דמצוה ואין מתייחס הברכה לכלי, דטבילת כלים דנהי שהברכה מתייחס לכלי ומברכים על טבילת כלים, מ"מ אין הברכה אלא על הטבילה ולתוצאת הטבילה, ולכלים שהיו טבולים, ואין הכלי כחפץ מצוה אלא שע"י מתקיימת המצוה, ובהכי י"ל דכל שבירך על טבילת כלים אף שהביא כלי אחר א"צ לברך שנית, שכבר בירך על הטבילה, וליכא נפק"מ איזה כלי יטבול, וצ"ע. ועמש"כ בנידון זה בשו"ת שערי יושר ח"ה סי' צ"ה במכתבו למע"כ, וכן בשו"ת משנת יוסף ח"י סי' קל"ה ובשו"ת דברי בניהו חט"ו סי' ל"ח ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' שמ"ט ובספר גם אני אודך תשובות בעל האבני ישפה זצ"ל סימן ק"מ ובספר אהל יעקב טבילת כלים הנדמ"ח סימן ק"א, וע"ע בס' שערי ציון ח"ב עמ' רכ"ז, ועי' בס' עלי דשא מוזוה סי' כ"ב עלה י"ג בבירך על מוזוה ונמצאת פסולה והביא אחר שמברך שנית ע"ש, ובס' חובת הדר להגר"י בלוי זצ"ל פי"א ס"ו.

ה

ומו"ר בתשו' משנת יוסף ח"א סי' ק"כ נשאל בעובדא דידן שנשפך שמן נ"ח לאחר שבירך, והשואל ר"ל שא"צ לחזור ולברך עפמש"כ הט"ז אור"ח סי' רע"א דמי שקידש על כוס ונמצא שהוא מים שצריך לקדש שוב, אא"כ היה שם יין לפניו ימלא וישתה וא"צ לקדש ולברך, וא"כ ה"ה הכא השמן היה לפניו וא"צ לברך ולקדש, וכתב המשנ"י דלא סגי שהשמן לפניו, למש"כ המשנ"ב סי' רע"א ס"ק ע"ח דבעי להיות יין מוכן לפניו ודעתו עליו, וא"כ בנ"ח שנשפך השמן הרי לא היה דעתו להשתמש בלילה זה בשמן נוסף, ע"ש. ולמש"כ בשו"ת מגדנות אליהו הנ"ל, דמצוי שישפך שמן כשיש לו ילדים, שפיר י"ל דדעתו עליו וא"צ לברך, ועי' בשו"ת אבני דרך ח"ח סי' תצ"ג לידידי הרה"ג רבי אלחנן פרינץ דג"כ דן בנשפך שמן נ"ח, ומדמי לקידוש, ואם לא הסיח דעתו א"צ לברך ע"ש. וכתב לי הגר"א נבנצאל אם נשפך שמן נ"ח לע"ד א"צ לברך, ומובא בשו"ת מציון תצא תורה תשו' קכ"א. וראיתי בגליון וישמע משה פר' האזינו תשע"ז בשם מו"ר הגרב"ד פוברסקי שאם השמן לפניו א"צ לברך שנית.

ועיקר הדבר מפורש בכף החיים סי' תרע"ו ס"ק י"א דמי שבירך על נ"ח, בחושבו שהיה שמן ולא נמצא ששכח ליתן שמן, כתב ע"פ הט"ו הנ"ל שאם השמן לפניו א"צ לחזור ולברך, והוכיח עוד משו"ע אור"ח סי' ר"ו סי"י מי שבירך על הפרי ונפל מידו ונוטל פרי אחר שחוזר לברך, ואם יש לפניו פירות אחרים א"צ לחזור ולברך, וא"כ ה"ה אם השמן היה לפניו א"צ לחזור ולברך, ונפיק דאם אין השמן לפניו צריך לחזור ולברך, וכמו בבירך על פרי ונפסל והביא אחר שחוזר לברך. אולם בשו"ת מהרש"ג ח"א יו"ד סי' נ"ז כתב לחלק דרך בברכת הנהנין כשמברך מברך על פרי מסויים, ומש"ה כשהביא פרי אחר חוזר לברך, ואילו בברכת המצוות מברך על המצוה ולא על החפצא, ולהכי גם כשהביא חפץ מצוה אחר נפטר בברכתו ע"ש, וכ"כ בס' מנחת אשר חנוכה סי' י"ז אות ו' דשאני ברכת הנהנין כיון שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה הרי שפרי זה מחייב אותו לברך, ואין הברכה פוטרתו כשנהנה מפרי אחר, ובברכת המצוות אין החפצא מחייבתו אלא עצם המצוה המוטלת עליו מברך בציווי ה', ולהכי י"ל שא"צ לחזור ולברך ע"ש. אולם בשו"ת זרע אמת אור"ח ס"ה במי שלקחו ממנו התפילין לאחר שבירך עליהם שצריך לחזור ולברך, והוכיח כן מס' ר"ו שמברך בנפסל הפרי, וכן הוכיח בשו"ת בנין עולם הנ"ל בדנפסל השופר מברך מס' י"ו. וע"ע בס' בר אלמוגים להגר"א גניחובסקי זצ"ל ברכות עמ' תקס"ז, ובשו"ת מנחת פרי ח"ד סי' נ"א, ובשו"ת שבילי ציון ח"ב סו"ס ה', ובס' מלאכת שמואל יו"ד סי' ל', ובס' אשיחה ח"א עמ' שמ"ז.

וראיתי בס' מצות נר איש וביתו ס"ב סי' כ"ד דפסק בנשפך השמן דצריך לברך ומדמי לשופר, והביא מהגרשי"א זצ"ל דאף אם נימא בשופר שא"צ לברך, בנ"ח עיקר המצוה נעשית בשמן וצריך לחזור ולברך, ויעו"ש שדן אם השמן לפניו ואם דעתו עוד להשתמש בשמן ע"ש, ובס' פני השלחן חנוכה סי' תרע"ו ס"ק ג' ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' רכ"ה, ומש"כ בעל החקי חיים זצ"ל בקובץ המאור כסלו טבת תשע"ט עמ' ח' בתשובה למח"ס גם אני אודך, ומש"כ בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו סי' צ"א אור"ב.

ובתשו' שבט הלוי ח"ט סי' נ"ט אור"ב ג"כ נשאל היכא שנתהפך המנורה ונשפך השמן, והביא להשע"ת סי' כ"ה היכא שצריך להניח תפילין אחרים שמברך, וכ"כ המאמר מרדכי שם, והוכיח כן מס' ר"ו שבנפל הפרי מברך, ודחה השבה"ל דשאני ברכת הנהנין כשלא היה דעתו אסור ליהנות ללא ברכה. והביא לס' ק"מ ס"ג בבירך על פרשה אחרת שמברך שוב, וכתב השבה"ל דשאני פרשה אחרת שלא במקומו הוי כמצוה אחרת משא"כ אותו מצוה, והביא להדע"ת הנ"ל שגם בתפילין שהביאו לו אחרים אין חוזר, ומקורו מס' נהר שלום שם סי' כ"ה, וכתב שבנשפך השמן מאן דרוצה לברך יברך, ומי שאין רוצה לא יברך ע"ש. ובס' חנוכה להגר"צ כהן פט"ז סי' כ"א פסק שבנשפך השמן חוזר לברך, ועמש"כ בשו"ת דברי בניהו חכ"ב סי' נ'. וכתב לי הגאון רבי שמאי גרוס בעל שבט הקהתי: אם נשפך שמן נ"ח לא יברך עוד פעם, ול"ד לס"ה. וע"ע בשו"ת שפתי דעת ח"ג סי' נ"ג שאלה ט"ו מש"כ למע"כ, ובס' אגן הסהר עמ' 165 בשם הגר"א גניחובסקי זצ"ל, ובשו"ת חקי חיים ח"ז סי' קי"א.

ומרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א השיב לי, בבירך על נ"ח ונשפך השמן אם חוזר לברך, השיב ע"ז בזה"ל ספק, ומובא בספרי מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרמ"ז ע"ש. אולם בקונטרס גם אני אודך חנוכה שאלה ט"ו השיב

עמ' 112 בין נ"ח ללולב, ומש"כ הגר"א גניחובסקי זצ"ל בקובץ אליבא דהלכתא פ"ח עמ' ל"ה.

ואמנם ממש"כ המשנ"ב סו"ס תרל"ט דמי שבירך לישב בסוכה וראה שהגג סגור צריך לברך שוב, ומקורו מהביכור"י שם, וכ"כ בשו"ת גבול מנשה סי' י"ז, ובהכי י"ל שכיון שבירך על סך פסול ל"ה סוכה כלל, ושפיר מברך אף שפתח מיד, שבירך על סוכה פסולה, ואמנם צ"ע מ"ש מס"ת שנמצא פסול שא"צ לברך שנית להמשנ"ב, אם לא דנימא שבס"ת הברכות בכללות על התורה וכן"ל. ועמש"כ בזה בשו"ת קנין תורה ח"ב סי' ק"י ובס' מקראי קודש סוכות ח"א סי' כ"ו [והגרח"ק כתב לי שאם בירך לישב בסוכה בגג סגור יברך שנית בהרהור]. ועי' בס' בית דוד סוכות פי"ז ס"ח ובשו"ת משנה הלכות ח"ג ס"ק ק"ב ובס' שיח התורה ח"ב עמ' רמ"ו ובס' וישמע משה ח"א עמ' ר"ח ובשו"ת משיב נבונים ח"ב סי' מ"ז ובשו"ת חקי חיים ח"ז סי' צ"ו.

ויש לדון במי שבירך על המגילה, וקודם שקרא ראה שהמגילה פסולה, אם י"ל שדמי לס"ת שכתב המשנ"ב סי' קמ"ג ס"ק כ', דא"צ לברך שנית, ושכן פסקו הא"ר והח"א ושערי אפרים ע"ש, אור"ד זהו דווקא בס"ת שהברכה אינה על הס"ת אלא על התורה עצמה, ומה לי ס"ת זה או אחר, וא"כ ה"ה במגילה י"ל כשנמצא פסולה אין מברך שוב, אור"ד דמי לתפילין ולשופר שאם הביאו אחר מברך שוב וכמש"כ המשנ"ב הנ"ל, ומשום דבברכה על מצוה הברכה מתייחס להחפצא, וכל שהביאו אחר מברך שוב, וה"ה י"ל במקרא מגילה דהברכה מתייחס על המגילה דמברכין על מקרא מגילה, ושפיר כשמצא פסולה מברך שוב, ואולי י"ל לפמש"כ בשו"ת חסד לאברהם מה"ק ס"ח שמקרא מגילה המצוה זהו השמיעה גרידא, י"ל אם נפסל המגילה א"צ לברך שוב, שאין הברכה מתייחס אלא לשמיעת המגילה וזהו חפצא דמצוה, וממילא אף שהביא מגילה אחרת וישמע המגילה א"צ לברך. ולמש"כ בשו"ת בית שלמה אור"ח סי' י"ז שודאי המצוה במגילה הוי בקריאה, י"ל דהברכה במגילה קאי על גוף המגילה, וכל שהביאו אחר מברך שוב כתפילין, וצ"ע. וכתב לי בעל שו"ת מחקרי ארץ [שעין] דמגילה דומה לשופר וחוזר ומברך, ומאידך בשו"ת גם אני אודך תשובות ידידי הג"ר משה חליוה ח"ג סוף סימן נ"ג כתב דאין צריך לברך. והגר"ח קנייבסקי כתב לי שחוזר לברך. ועמש"כ בעל שערי יושר זצ"ל אלי בקובץ יתד המאיר אייר תשע"ח סי' קט"ו.

וכמו"כ יש לדון במי שבירך ענט"י בכלי פסול, ולאחמ"כ ראה שנפסל, אם כשחוזר ליטול צריך לברך שוב, ד"ל דאין הכלי כחפצא דמצוה, והברכה ענט"י אין מתייחס דווקא לכלי זה אלא על נט"י, שפיר גם כשהביאו כלי אחר א"צ לברך. וראיתי בס' מאיר עוז ח"ז סי' קנ"ט ס"א שהביא מהגר"ח קנייבסקי שצריך לברך שוב, וכן נקט בס' פסקי תשובות סי' קנ"ט אות א'. אולם בקובץ קול התורה ניסן תשע"ה עמ' ש"ח האריך בעל מחזה אליהו שא"צ לברך שוב, דאין הכלי כחפצא דמצוה ואין הברכה מתייחס לכלי ע"ש, ובשו"ת חלק לוי סי' ס"ג, ובס' ברכת שלמה סוכות עמ' קנ"ח.

ואולי י"ל בזה, דאם בירך ענט"י על הכלי ומצא שפסול י"ל שא"צ לברך שוב, עפמש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ט אות י"ח, ד"ל שברכת ענט"י הוי מברכת השבח על קדושת הידיים, ול"ה מברכת המצוות, וכ"כ הגר"א שלזינגר בס' מצות נר איש וביתו ביורו הלכה ס"ה, ומש"ה יכול לברך אחר שניגב שבברכת השבח א"צ עובר לעשייתן, ע"ש. וא"כ י"ל דרק בברכת המצוות י"ל אם בירך על המצוה ונפסל חפץ המצוה, כל שהברכה מתייחס למצוה והביא אחר מברך שוב, אולם בברכת השבח י"ל דהברכה בכללות ליתן שבח והודאה, ולא איכפ"ל שנפסל החפץ וא"צ לברך שוב. ואם נימא שברכת ענט"י הוי מברכת השבח, כל שבירך ונתן שבח יצא יד"ח וא"צ לברך שוב. וכתב לי הגאון רבי שמאי גרוס בעל שבט הקהתי שבנפסל הכלי יברך שוב, כיון שלא חשב כלל על הכלי שני. וע"ע בשו"ת הלכה למשה ח"ב סי' כ"ג ובשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' ס' ס"ט ע"ש.

ונפק"מ בהכי במה שדן בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סו"ס קי"ב, בבירך על מאורי האש במוצ"ש, ונכבה האש והדליק שוב אם יברך ע"ש, אכן י"ל בזה עפמש"כ הפני יהושע ברכות נ"ג והקריית ספר פ"י דברכות שברכת האור הוי מברכת השבח ע"ש, א"כ י"ל דכל שכבר בירך ונתן שבח א"צ לברך שוב, וכתב לי הגאון רבי שמאי גרוס בעל שבט הקהתי שבדיעבד יצא אפי' אם ראה האש ואח"כ בירך, וא"כ לא יברך אם ראה האש קודם שנכבה, וכתב לי הגר"י רוטנברג בעל המנחת פרי, דמסתבר של"ה הפסק, וכ"כ לי הגר"א שלזינגר בעל שואלין ודורשינן, אולם הגרח"ק כתב לי שיברך שנית. ועי' מה שהשיב הגרח"ק בס' נור החיים עמ' קצ"ד ע"ש, וע"ע בשו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' צ"ח.

וכמו"כ י"ל נפק"מ במה שדן בעל המחזה אליהו בקובץ קול התורה ניסן תשע"ה עמ' שכ"א, בבירך על השחיטה ונפסל סכין השחיטה אם יברך שוב, וכתב דסכין השחיטה ל"ה אלא מכשיירי מצוה, ואין הברכה מתייחס לסכין בנוסח הברכה ואין חוזר ומברך ע"ש. ולמשנ"י י"ל בזה עפמש"כ הט"ז יו"ד ס"א ס"ק י"ז, שברכת השחיטה ל"ה מברכת המצוות אלא מברכת השבח, ובהכי י"ל דא"צ לברך שוב כשנפסל הסכין והביאו אחר, כל שכבר בירך ונתן שבח יצא יד"ח אף בסכין אחר, ורק בברכת המצוות י"ל שהברכה מתייחס להחפץ ומברך שוב. ועי' בסברא זו למו"ר בס' אסיפת שמועות עמ' ק"ל. ועיויין בכרתי ופליתי סי' י"ט סק"ו בבירך על השחיטה ונמצא טריפה דאין חוזר לברך, ול"ד לנפל הפרי שהברכה על הפרי וכשנפסל מברך, ובשחיטה הברכה על קיום מצות שחיטה, וכל ששחט קיים המצוה וא"צ לברך שנית ע"ש, וא"כ עפי"ד כשנפסל הסכין ולא שחט יברך שוב, וצ"ע. וע"ע בשו"ת שבילי ציון ח"ג סי' ס"א, ובס' אורח יאה הפסק בברכת המצוות עמ' פ"ו, ובס' מאיר עוז ח"ט סי' ר"ו ס"ו.

ועכ"פ במ"ב בהל' שבת מפורש כדברינו, עכתו"ד. ועמש"כ בנידון זה בנשפך יין הבדלה בשו"ת ויצב אברהם סי' ל"ב, ובקוני' שו"ת המצויות בשבת להגרי"א דינר עמ' קכ"ב. ועי' בשו"ת בנין שלום מועדים סי' ט"ו מש"כ בנשפך יין ארבע כוסות ומוג שוב אם מברך שנית, ומש"כ בזה בס' אוצר פלאות התורה ויקרא עמ' שכ"ב בשם בעל עמק התשובה. ועי"ע בס' הליכות אבן ישראל שבת ח"א פ"י סעי' י"ז לענין נשפך יין בברכת המילה עי"ש, ובשו"ת דבר יהודה ח"א סי' י"ג לענין מצה עי"ש.

* * *

הדלקת נרות חנוכה בבעל ואשה פרודים

נשאלתי מידידי הרה"ג המפורסם לשו"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף החדש על המועדים, בבעל ואשה שלא הסתדרו ביניהם, והחליטו ליפרד, והאשה הלכה לבית אחר, אם הבעל מוציא אשתו בנרות חנוכה, או שהאשה צריכה להדליק בנפרד בברכה, ובקונטרס גם אני אודך ח"ג תשובה ק"מ השיב על זה מרן הגר"ח קנייבסקי צ"ע, עי"ש. וניחזי אנן בזה.

א'

הנה האליהו רבה סי' תרע"א ס"ג הביא משה"ק בשו"ת שער אפרים סי' מ"ב למה אין נוהגין שאשה מדלקת כשבעל בביתו, מ"ש משאר בני הבית עי"ש, והיינו לדעת הרמ"א שם דמהדרין זהו שכל בני הבית כל אחד מדליק, וכתב הא"ר ונ"ל כיון דאשתו כגופו ואינו בכלל מהדרין עי"ש, ובא"ר סי' תרע"ז סק"ד. הרי דאף להרמ"א שכל בני הבית מדליקין, באשתו ליכא אף דין מהדרין, כיון שהיא כגופו והוי כמו שהדליקה בעצמה. ומעתה ילהס"ת אם בבעל ואשה שהחליטו ליפרד, ואף אוכלים בנפרד ובבית אחר, אם אמרי' אשתו כגופו, דכיון שלא חיים ביחד ל"ש לומר שהם כגוף אחד, ושפיר י"ל שהאשה תדליק בביתה, להרמ"א שכל אחד מבני הבית מדליק.

והנה בב"ב קמ"ו ע"א מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתו תותרנית היא, ונכנס אחריה לחורבה לבודקה, אמר לה ריח צנון אני מריח בגליל, אמרה ליה מאן יהיב לן מכותבת דיריחו ואכלנא ביה, נפל עליה חורבה ומתה, אמרו חכמים הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבדקה מתה אינו יורשה, וכתב הרשב"ם שם בטעם שאין יורשה כיון שהיה בדעתו לגרשה אם ימצאנה בעלת מום, ובתוך כך מתה קודם שנתפייסו אינו זוכה בירושה, ומהכא שמעינן שמי שמתה אשתו בתוך קטטה שיש בדעתו לגרשה שוב אינו יורשה, והוכיח כן הרשב"ם מדברי ר"ש בגיטין י"ח ע"א משנתן עיניו לגרשה שוב אין לבעל פירות עי"ש. הרי חזינו מדברי הרשב"ם דבעל ואשה שהיו בקטטה אף שלא התגרשו בפועל, אין הבעל יורש האשה. הרי דעי' שנפרדים ה"ז מפקיע מתורת יורשה, ולכא"ו חזינו שהיא אינה כאשתו, וה"ה שלא אמרי' אשתו כגופו שהבעל מוציא האשה בנ"ח, זהו כ"ז שהם חיים ביחד ולא שהחליטו להתגרש.

אמנם ברמ"א אהע"ז סי' צ' ס"ה פסק דלא כהרשב"ם, ואף שנתן עיניו לגרשה, כ"ז שלא נתגרשה יורשה, וכהתוס' והרא"ש בב"ב שם דפליגי על הרשב"ם. ולכא"ו סברתם, דאף שנתן עיניו לגרשה, ומ"מ יכולים להתחרט, וכ"ז שלא התגרשו בפועל הרי היא כאשתו ויורשה, א"כ זהו שפסק הרמ"א דכ"ז שלא התגרשו בפועל יכולים להתחרט ולחיות ביחד, והרי היא כאשתו, וא"כ ה"ה דאמרי' אשתו כגופו בנ"ח, והבעל מוציא האשה להרמ"א שכל אחד מבני הבית מדליק, ואולם בב"י אהע"ז סי' צ' כתב כמה דס"ל כרשב"ם שאין יורשה עי"ש, ובשו"ת כרם שלמה אהע"ז סי' מ"ז ובשו"ת מעשה איש אהע"ז סי' י"ח ובפתחי תשובה אהע"ז סי' צ' סק"ח ובשו"ת דברות אליהו ח"ח סי' ק"ג, ועמש"כ בשו"ת דבר יהושע ח"א סי' ק' לענין בעל שרצח אשתו אם יורשה עי"ש, ובשו"ת דברות אליהו ח"ו סי' ק"ב.

והנה הים של שלמה פ"ב דגיטין ס"ד אשה שהיה קטטה עם בעלה והיה בדעתו לגרשה אין מתאבל עליה, והוכיח כן מהרשב"ם הנ"ל דאין יורשה כשהיו בקטטה, וה"ה שאין מתאבל עליה, וכ"כ הרש"ש ב"ב קמ"ו שם. והביא דברי היש"ש בהגהות רע"א יו"ד סי' שע"ד ס"ד. וכפ"י בס' ישועות יעקב אהע"ז סי' צ' כהמהרש"ל, ואמנם הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה אהע"ז סי' צ' דחולק על מהרש"ל, וכן דחה דבריו בבית מאיר סי' צ' שם, ובשו"ת שואל ומשיב רביעאה ח"ג סי' פ"ח דלא כהיש"ש. ועמש"כ בזה בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"א סי' ע' ובשו"ת תשורת שי מה"ת סי' קנ"ח ובשו"ת בית אבי ח"ב סי' צ"ז וח"ד סי' קל"ב ובשו"ת קנין תורה ח"ב סי' צ"ג ובשו"ת עין משפט יו"ד ס"ב ובס' תורה תמימה אמור כ"א אות י"ב ובשו"ת מהרש"א אלפננדי או"ח ס"ז ובשו"ת בנין ציון ח"א סי' ס' ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' כ"ו ובשו"ת מחנה חיים ח"ג סי' ל"ט ובס' פתחי חושן הל' אישות פ"ט הערה ק"ס ובס' חיים וחסד פ"ט סי' י"ח ובשו"ת בארו של אברהם ח"ד סי' ל"ה ובשו"ת מנחת שמואל ח"ג יו"ד סי' י"ב ובשו"ת תורת מאיר ח"א יו"ד סי' ל"ו ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו אהע"ז סי' כ"ו, מש"כ האם הבעל מתאבל על אשתו שמתה והחליטו ליפרד. וראיתי בס' פני ברוך אבילות עמ' ת"פ דכתב הגר"ש דבליצקי דבזוג שיש עליהם פסק דין להתגרש, ואחד מהם מסרב להתגרש, לכו"ע אין הבעל מתאבל עליה. ועפ"י ה"ה י"ל לענין נ"ח דאם יש פס"ד להתגרש ולא קיימו הפסק, לכו"ע אין הבעל מוציא האשה בנ"ח.

אולם ראיתי בשו"ת נאה משיב [אוחנה] יו"ד סי' י"ז שפסק דאף כשיש פס"ד להתגרש, כ"ז שלא התגרשו הבעל מתאבל, ושאלתי להגר"ח קנייבסקי במי שגירש אשתו ונמצא גט פסול ומתה אם מתאבל עליה, וכתב כן. ועמש"כ בזה בשו"ת מאורות נתן ס"ו. ואמנם י"ל שאין דומה הל' אבילות להל' נ"ח, ואף להיש"ש שאין מתאבל עליה זהו מהל' אבילות שאין לבו מר עליה, דכיון שהם בקטטה אין לו צער בה ומש"ה

אין מתאבל, ואין מוכח לנ"ח, וכ"כ לי הגאון רבי יצחק אושינסקי אב"ד חיפה ובעל אורות משפט, דאף שמצינו בהל' אבילות נידון דזוג פרודים, לענין נ"ח אמרי' אשתו כגופו ומוציא הבעל את אשתו, והו"ד בקובץ בית יוסף שבט תשע"ח סי' קמ"ז [ועי' בב"מ י"ב ע"ב אם איכא איבה בבעל ואשה, מציאת האשה לעצמה עי"ש].

ב'

ולכא"ו יש לתלות הך דינא דנ"ח בבעל ואשה פרודים, ונמצאים כל אחד בבית אחר, אם הבעל מוציא האשה, במה שחקר בס' שפת אמת שבת כ"א ע"ב בחובת נ"ח, אם הוי חובה אגברא כלולב ושופר וכדו', או שהוי חובת בית כמעקה ומוזזה שה"ז חובה לבית עי"ש. והארכנו בחקירה זו בכמה דוכתי בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות כ"א, וסי' י"א אות כ"א, וס"א אות ל"א, וס"ד או"ב נפק"מ בחקירה זו, וכן בבית מתתיהו ח"ב סי' י"ב אות ו'. ובס' טעמא דקרא לחנוכה עמ' מ' כתב מרן הגר"ח קנייבסקי לתלות במח' הראשונים אם נ"ח הוי חובת בית כנראה בתוס' סוכה מ"ו, ומהרמב"ם פ"א מברכות הוכיח שנ"ח הוי חובה אגברא, וא"כ י"ל דאם נימא שנ"ח הוי חובת בית, בבעל ואשה פרודים, כיון שהאשה נמצאת בבית אחר, אף אם נימא אשתו כגופו כ"ז שלא התגרשו, מ"מ כיון שהאשה בבית אחר, תהא חייבת להדליק שם בביתה דנ"ח הוי חובת בית, אולם אם נימא שנ"ח הוי חובה אגברא, יש לדון אם אשתו כגופו אף בזוג שהחליטו ליפרד. ואם נימא שאשתו כגופו, כל שהבעל הדליק הוי כמו שהאשה הדליקה וא"צ אף להדליק בביתה. אולם אם נימא שנ"ח הוי חובת בית, כל שנמצאת בבית אחר תצטרך להדליק בביתה. וכן ראיתי בשו"ת שערי יושר ח"ד סי' פ"ו אות ט"ו במכתבו למע"כ, דכיון שאין האשה חושבת לחזור יותר לביתה לעולם אין נחשב לביתה, אלא הבית שגרה בו כעת הוא נחשב לביתה וצריכה להדליק עם ברכה עי"ש, וכ"כ בספר גם אני אודך תשובות הגר"י קותיאל ליברמן סי' ק"א עי"ש. ועמש"כ בשו"ת שערי יושר ח"א סי' ל"א או"ד דעיקר נ"ח הוי חובה אגברא עי"ש. ומש"כ בנידון זה בספר גם אני אודך תשובות בעל אבני ישפה זצ"ל סי' קכ"ז.

אמנם עיקר הדבר לומר שנ"ח הוי רק חובת בית, צע"ג מהמבוי' בשבת כ"ג ע"א דאכסנאי חייב בנ"ח, וכ"פ הרמב"ם פ"ד מנ"ח ה"יא, והטור ושו"ע סי' תרע"ז עי"ש, ואם נימא שנ"ח הוי רק חובת בית, מ"ט אורח חיים בנ"ח, ואם מדליק צריך להשתתף בפריטי, הא כל שבבית זה יש נ"ח יוצא בזה עי"א וצ"ל להדליק בפ"ע. וע"כ מוכח שודאי נ"ח הוי חובה אגברא, אלא שמוטל אגברא להניח נ"ח בבית, וכל חיובו זהו אגברא, וחייבו שיהא בבית נ"ח, ומש"ה גם אכסנאי צריך להשתתף בפריטי, דאף שבבית יש נ"ח, מ"מ הגברא לא קיים חיובו שיהא בבית נ"ח. ודברי השפ"א צע"ג מאכסנאי. ומצאתי בשו"ת רבבות ויובלות למור"ה הגר"א גרינבלאט זצ"ל ח"ד סו"ס שס"ה שהק' ע"ד החכ"צ [שהו"ד בבית מתתיהו הנ"ל] דכתב דדעת השו"ע שנ"ח הוי חובת בית כמוזזה, דא"כ מ"ט אכסנאי חייב בנ"ח, ומ"ש ממוזזה דמבוי' בשו"ע יו"ד סי' רפ"ו סעי' כ"ב שמתחייב לאחר שלושים יום עי"ש, ומש"כ בס' נר איש וביתו ובס' קרואי מועד חנוכה סי' ל"ח, ומש"כ לתרץ הך קו' בשו"ת תשובות ישראל ח"ג סי' ט"ו או"ד. ועי"ע בשו"ת שביבי אש ח"ד סי' ס"ג ובס' גבורת יצחק חנוכה סי' נ"א או"ב ובשו"ת ידבר פי ח"ב עמ' ל"ט ובס' פתחי מגדים חנוכה סי' ס"ג ובס' שערי אושר ח"ג סי' ע' ובשו"ת משיב נבונים ח"ה סי' י"ט ובשו"ת שארית אברהם ח"ב סי' ל', וא"כ ע"כ דנ"ח זהו חובת גברא שיהא בבית. וילהס"ת בבעל ואשה שהחליטו ליפרד, אם אמרי' אשתו כגופו, וכיון שהם כגוף אחד כל שהבעל מדליק הוי כמו שהאשה הדליקה דהם כגוף אחד, ומכיון שהאשה בבית אחר אכתי לא נתקיים חיובה בבית זה. וכתב לי בעל שו"ת ודרשת וחקרת, עמש"כ לתלות ד"ז אם נ"ח הוי חובת בית או גברא, הגע בעצמך אם היו שני משפחות גרות בבית אחד, זה בחדר זה וזה בחדר זה, ואין שום קשר ביניהם רק שנכנסים לחדריהם דרך דלת אחת, אטו נימא שאם משפחה אחת מדלקת נ"ח יצאו גם המשפחה השניה, והרי אכסנאי יוכיח שבלי השתתפות בפרוטה לא יצא הגם שבבית זה יש נ"ח, ועדיף לשאול לבעל אם מכוון להוציאה או לא מכוון להוציאה, ואם מכוון ודאי יצאה, ואם לא מכוון, תכוון האשה לא לצאת בהדלקתו ותדליק לבד.

ג'

וראיתי בס' חשוקי חמד נדרים כ' ע"ב דכתב הגר"י זילברשטיין, במעשה בזוג שהחליטו ליפרד, אבל כיון שאין להם כסף לשכור דירה חילופית בינתיים שניהם גרים בבית אחד, וכל אחד ישן בחדר אחר, וגם האוכל כל אחד קונה לעצמו ואוכל בחדרו, אם האשה צריכה להדליק נ"ח כיון שאין מרגישה שהיא כגופו, וכתב החשוקי חמד שאין מושג בהלכה של זוג פרודים, וע"פ הלכה היא כשאשתו לכל דבר, והיא יכולה לכפות אותו שיתן לה מזונות, ולא יגרע מכסותה ועונתה, וכ"ז שהם חיים עדיין בבית אחד הרי היא כגופו, והוא פוטר אותה בהדלקתו. ומובא גם בס' חשוקי חמד חנוכה סי' פ"ז עי"ש. ולכא"ו צ"ע מש"כ החשוקי חמד שלא מצינו בהלכה מושג של זוג פרודים, שלהדיא ברשב"ם הנ"ל שאין יורשה מחמת קטטה, וכן היש"ש הנ"ל שאין מתאבל עליה. ובשו"ת ויען דוד ח"י סי' צ"ז כתב שכ"ז שלא התגרשו אמרי' אשתו כגופו ומוציאה בנ"ח עי"ש.

אכן בנידון דבריו בבעל ואשה פרודים שגרים בבית אחד, לכא"ו יש לתלות בחקירת השפ"א אם נ"ח הוי חובת הגברא, דאם הוי חובת הגברא י"ל כיון שהם פרודים ל"ש אשתו כגופו ואין הבעל מוציא האשה, ומשא"כ אם נימא שה"ז חובת בית, י"ל דכל שבבית זה יש נ"ח אף שהם פרודים ולא אמרי' אשתו כגופו, מ"מ נתקיימה המצוה ע"י הבעל ונתקיים חובת בית, וכן א"ל בנידון זה הגרז"נ גולדברג דזוג פרודים בנ"ח הוי חובת בית ובבית זה יש נ"ח, אף אם נימא דל"ש אשתו כגופו, וכ"כ לי

הגאון רבי אברהם יפה שלזינגר בעל באר שרים, עפמש"כ הכלי חמדה פר' קורח דנ"ח הוי חובת בית עי"ש, וא"כ כל זמן שגרה עמו בבית אפי' בחדרים שונים ועדיין נשואה לו, אפי' גרושת הלב אינה חייבת להדליק בעצמה, ויוצאת יד"ח בהדלקת בעלה בבית זה שגרה בו. וכן הסכים הגר"מ דייטש בעל שו"ת נתיבות אדם שיוצאת בהדלקת בעלה כ"ז שלא התגרשו, ועמש"כ בשו"ת שואלין ודורשין ח"ח סי' ל"ח במכתבו אלי, ועי"ע מש"כ בזה בשו"ת בריתי שלום ח"א ס"ה.

ומו"ר הגר"י ליברמן בתשו' משנת יוסף חיי"ג סי' רכ"ו במכתבו אלי, על מה שכתבתי לתלות זוג פרודים בנ"ח כשהם בבית אחד, אם נ"ח הוי חובת בית או גברא, דבמשנת יוסף סוגיות או"ח ח"ב סו"ס ל"ו, הא דקיי"ל דווקא בנ"ח דאשתו כגופו וא"צ האשה להדליק כמהדרין, ויוצאת מבעלה, ומ"ט אין אומרים כן בשאר מצוות שבהם האשה יכולה לקיים לבד, ואינה צריכה לצאת דווקא מבעלה כקריאת המגילה ותקיעת שופר, משום הא דבעל ואשתו כגוף אחד אינו רק מטעם קורבת האישות, אלא מפני שע"י האישות דרך העולם שהם דרים ביחד, ומשעזב האיש אביו ואמו דבק באשתו, ובנ"ח שהוא חובת בית אף שהוא חובת הגוף היא מצוה התלויה בבית, שם נתקן המצוה שהאיש והאשה הם כגוף אחד, ומשא"כ בשאר מצוות, וא"כ היכא שאין להם שום קורבת אישות, ובדעתם כבר נפרדו זה מזה, ואף שהם עדיין בדירה אחת, מ"מ ל"ש לומר כה"ג אשתו כגופו מטעם והוי לבשר אחד, וכ"א צריך להדליק בפ"ע. וכתב עוד המשנ"י שם, אף אם ננקוט כהחשוקי חמד, דאין מושג של זוג פרודים ואמרי' אשתו כגופו, מ"מ הרי צריך הבעל לכוון להוציא אשתו בהדלקתו, וגם היא צריכה לכוון לצאת מבעלה, וכשהם פרודים ושונאים זל"ז אין הבעל מכוון להוציא, וגם האשה אין מכוונת לצאת עי"ש, והו"ד המשנת יוסף גם בקובץ יתד המאיר כסלו תשע"ו סי' ל"ד ובקובץ פעמי יעקב כסלו תשע"ו עמ' מ"ז עי"ש. הרי מדברי המשנת יוסף דברים ברורים דל"ש אשתו כגופו בפרודים לענין נ"ח, דאשתו כגופו הוי רק בנ"ח משום שהוא חובת בית, וכמו שביאר היטב. ועמש"כ בשו"ת אבני חפץ ח"ג סי' מ"ד בגדר אשתו כגופו בנ"ח. ועמש"כ בבית מתתיהו ח"ב ס"ב אות י"ט בזה. וכן ראיתי כדעת המשנת יוסף בגליון וישמע משה גליון צ"ג מקץ תשע"ו שכן ס"ל למרן הגר"נ קרליץ שאין האשה יוצאת בהדלקת בעלה כשהם פרודים, ול"ש אשתו כגופו עי"ש. ולמש"כ המשנ"י י"ל עוד שצריך כוונה לצאת ואין הבעל מתכוון להוציא, ואף אם נימא אשתו כגופו, מ"מ בעי כוונה להוציא בנ"ח.

ד'

אולם י"ל בזה, עפמש"כ בס' נתן פריו להגר"נ גשטטנר זצ"ל חנוכה שבת כ"א ע"ב, דיל"ע אם המדליק צריך לכוון להוציא במצוות ההדלקה את כל אנשי הבית, ומשום דאיכא חובת גברא על כל אחד להדליק, ואמרו חז"ל שאחד יכול להוציא כולם, ועכ"פ המדליק צריך לכוון להוציא בני הבית, או"ד שא"צ לכוון להוציא בני הבית, וכן אנשי הבית א"צ לכוון לצאת, שמתחילה לא חייבו חכמים חובת גברא על כל אחד, דעיקר החיוב שאחד מאנשי מבני הבית ידליק, ועי"ז נפטרו כל אנשי הבית ממצוה זו עי"ש. ולכא"ו ה"ז תליא במה שחקר השפ"א הנ"ל בגדר נ"ח, דאם הוי חובה אגברא שפיר י"ל שצריך כוונה להוציא בנ"ח, וכן לצאת, ואילו אם הוי חובת בית י"ל שא"צ כוונה להוציא, וסגי בנ"ח כל שיש בבית זה נ"ח אף ללא כוונה להוציא ולצאת. וא"כ מש"כ המשנת יוסף דלכו"ע האשה צריכה להדליק אף אם נ"ח הוי חובת בית, כיון שצריך כוונה להוציא, למש"כ הנתן פריו אם נ"ח הוי חובת בית י"ל שא"צ כוונה להוציא, דעיקר החיוב שאחד מאנשי הבית ידליק, א"כ י"ל בזוג פרודים אם האשה כבני הבית, דאולי לא אמרי' אשתו כגופו כשהחליטו ליפרד. וכן דעת הגר"ש פנחסי בעל שו"ת מנחת שמואל במכתבו אלי, ומובא בקובץ יתד המאיר כסלו תשע"ו סי' ל"ה, דזוג פרודים כל אחד חייב להדליק נ"ח עם ברכה, דמ"ש משני אכסנאים שחייבים להשתתף בפריטי אף שנמצאים בבית אחד, וכיון שאינם חיים יחד כבעל ואשה ודעתם ליפרד ולמעשה הם פרודים דינם לכא"ו כאכסנאים, וכן מסיק בעל שו"ת אורחותיך למדני במכתבו אלי שאין הבעל מוציא האשה, ומובא בשו"ת אורחותיך למדני ח"ו סי' ק"כ, וכן מסיק בשו"ת דברי בניהו כח"ו סי' כ"ט במכתבו אלי, וכ"כ לי בעל שו"ת שערי יושר, ומובא בקובץ ויען שמואל כ' עמ' ק"א עי"ש, ובספר גם אני אודך תשו' הגר"ב דדון ח"א סימון רפ"ה, ומש"כ בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו סי' צ"ו.

אכן י"ל דלכו"ע אם האשה רוצה להדליק בפ"ע ולברך יכולה, אף אם נימא דכ"ז שלא התגרשו אמרי' אשתו כגופו, דהנה המשנ"ב סי' תרע"א סק"ט כתב מה דאשה לא מדליקה נ"ח משום דאשתו כגופו, וכמש"כ הא"ר הנ"ל, ואילו במשנ"ב סי' תרע"ה סק"ט כתב בשם עולת שמואל שאם רוצה להדליק תברך, וצ"ע כיון דאשתו כגופו איך תברך אחר שהבעל מברך. ותירץ מרן הגר"ח קנייבסקי בס' שערי ציון ח"א עמ' ר"ה, אשתו כגופו אם היא רוצה עי"ש. [ובס' שמענתא דמשה חנוכה עמ' תס"ד, דאם האשה רוצה להדליק תדליק קודם הבעל עי"ש]. הרי שה"ז תליא ברצון האשה, וכשרוצה לצאת ע"י בעלה אמרי' אשתו כגופו, וכשאין רוצה לצאת ע"י בעלה אלא להדליק בפ"ע רשאית לברך, וא"כ כ"ש היכא שהחליטו ליפרד דרשאית להדליק ולברך, ורק היכא שרוצה לצאת ע"י הדלקת הבעל, יש לדון אם אמרי' אשתו כגופו כשהחליטו ליפרד. וכתב לי הגאון רבי שמאי גרוס בעל שבת הקהתי בפשטות יכול להוציא אשתו שהרי היא לאשתו לכל דבר, ורק לגבי אבילות באשה שיש לה קטטה עם בעלה ס"ל ליש"ש שאין מתאבל עליה, אבל היא אשתו וע"כ יכול להוציאה, אולם בגליון וישמע משה הנ"ל מובא מבעל שבת הקהתי דמ"מ צריך הבעל לכוון להוציאה, ואל"ה אין יוצאת עי"ש. אכן כתב לי הגאון רבי ירמיה כהן בעל והרים הכהן, דאף שאין הבעל

מילתא עיי"ש, ומש"כ החת"ס ע"ז ס"ו ע"ב, ובשדי חמד כללים מערכת ר' כלל ה', ובכריתו ופליתי סי' ק"ח פליתי סק"ו, וכ"פ הרמב"ם פט"ו ממאכלות אסורות הלכה ל"ג כלוי שם שריחא לאו מילתא, ועמש"כ בקהילות יעקב פסחים סי' נ"ז ובס' מועדי קדשך להגר"א שלזינגר סי' נ"ז ובשו"ת מעשה חושב ח"ה סי' י"ב ובס' מראות ישרים חולין סי' י"ב ובס' מעשה רקח פ"ג ממאכ"א ה"ד, וכ"פ הרמב"ם פ"ג ממאכ"א ה"יד שמותר לישראל להריח יין נסך, שהרי הריח אינו כלום שאין בו ממש עיי"ש. וא"כ י"ל כיון שאין בריח ממש, יהא שרי להריח מנ"ח שמפיץ ריח טוב.

קול מראה וריח אין בו משום מעילה

והנה בכריתות ו' ע"ב והאמר ר"ש בן פזי א"ר יהושע ב"ל משום בר קפרא, קול מראה וריח אין בו משום מעילה וכו' עיי"ש. וחזינון שבריה אין בו מעילה, וע"כ שריח לאו מילתא ואין בו ממש, וכ"פ הרמב"ם פ"ה ממעילה הט"ז עיי"ש. אולם בפסחים כ"ו ע"א אמרו אף דקול ומראה וריח אין בו משום מעילה, מ"מ איסורא איכא, אולם בירושלמי סוכה פ"ה ה"ג תני אשה לבור חיטיה לאור המערכה ולא היו מועלות, דא"ר יהושע בן לוי הריח והמראה והקול אין בו משום מעילה עיי"ש, וכתב השער המלך פ"ה מיו"ט הט"ו שפליגי הבבלי והירושלמי אם בקול ומראה וריח איסורא איכא, שמהירושלמי נראה דס"ל דאף איסורא ליכא בריח. אולם מהגמ' פסחים שם, דאיסורא איכא. ויעי"ש בתוס' פסחים כ"ו, ובצל"ח שם. וא"כ לכאו' י"ל דאם שרי להריח נ"ח ריחנים, יהא תליא בפלוגתת הבבלי והירושלמי אם בריח איכא איסורא, ואמנם י"ל כיון דקי"ל בשו"ע אור"ח סי' תרע"ג דאסור להשתמש לאור נ"ח, וכ"פ הרמב"ם פ"ד מחנוכה ה"ו עיי"ש, ע"כ להלכה כהסוגיא דפסחים שיש איסור בשימוש בריח וקול ומראה ודלא כהירושלמי הנ"ל, וה"ה שיחא אסור להדליק בנ"ח ריחני דאיסורא איכא ליהנות מריח, ומה"ט אסור להשתמש לאור. ומצאתי בס' פתחי מגדים חנוכה ס"ד שכתב לפרש המח' בשבת כ"א אם מותר להשתמש לאור נ"ח, שה"ז תליא במח' הבבלי והירושלמי הנ"ל אם קול ומראה וריח איסורא איכא כהסוגיא דפסחים, או דגם איסור ליכא, דמ"ד מותר להשתמש לאור נ"ח ס"ל דגם איסור ליכא בקול וריח, ומ"ד דאסור להשתמש לאורה ס"ל דאיסורא איכא בקול וריח עיי"ש. וא"כ כיון דקי"ל אסור להשתמש לאורה, ע"כ איסורא איכא בקול וריח, וה"ה יהא אסור להדליק נ"ח המפיץ ריח טוב, ועיקר ד"ז במח' להשתמש לאורה ה"ז תליא בקול ומראה, כתב גם הגר"ש קלוגר בס' החיים סי' תרע"ב ס"א. ועמש"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קכ"א ובס' פנינים מבי מדרשא חנוכה סי' נ"ט ובשו"ת דברי מנחם ח"ד סי' מ"ב או"ד ובשו"ת רבבות ויובלות ח"ג סי' צ"ד.

נ"ח המנגן אם שרי

וראיתי בס' דרך שיחא ח"א עמ' קפ"ג שנשאל הגר"ח קנייבסקי בזה"ל, יש היום המצאה של נ"ח מנגן, וקי"ל סי' תרע"ג ס"א אסור להשתמש באור של נ"ח, וכאן הנה מחמם חוטי מתכת בכדי להפעיל על ידם מנגינה, אולי הוי כשימוש אסור. תשובה, קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, וכיון שכל תכלית שימוש לקול גם שהוא משתמש בשמן להפעילו אין בו משום הנאה, עכ"ל עיי"ש. ומש"כ בנידון זה בס' חשוקי חמד שבת כ"ב ע"א עיי"ש. ולכאו' ה"ה י"ל בנ"ח המפיץ ריח טוב שמותר להדליקו אף שעיי"ז נהנה מהריח, דקול וריח אין בו משום מעילה, אולם לכאו' צ"ע דבגמ' פסחים הנ"ל מבו' דאיסורא איכא, וכן השיב הגר"ח בקספרי מועדי הגר"ח ח"א תשו' תצ"ד דאין לתלות נוי ערלה בסוכה, דאף דאין מעילה בקול ומראה, מ"מ הנאה איכא עיי"ש. וכיון שנהנה הוי כשימוש בנ"ח, וכן הקשו ע"ד הגר"ח ק שהתיר בנר מנגן מהגמ' בפסחים דאיסורא איכא בקול וריח, בשו"ת דן ידין ח"א סי' ק"ך, ובשו"ת ויען הכהן ח"א סי' נ"ד עיי"ש. ולכאו' היה מקום לומר דס"ל דאיסורא איכא בקול וריח זהו בקדשים ולא בשאר איסוה"נ, אלא שלהדיא בשו"ע יו"ד סי' קמ"ב סט"ו אסור לשמוע קול כלי שיר של ע"ז או להסתכל בנוי של ע"ז כיון שנהנה בראיה, וכתב הב"י שם כדמוכח בפסחים דאיסורא איכא, וכ"פ השו"ע יו"ד סי' ק"ח ס"ז שבששים של עכו"ם וכלאי הכרם וערלה אסור להריח בהם, וא"כ ה"ה עפ"ז בנ"ח ריחני ומנגן יהא אסור ליהנות ממנו, דאיסורא איכא בריח וקול. ועמש"כ בשו"ת שבילי ציון ח"ג סי' כ"ד. ועי"ע בס' תורת המעילה סי' ס"ו.

אולם ראיתי בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד ש"ח אות תר"כ שהובא מהגר"ח ק, מה דאיסורא איכא בקול וריח זה רק בהקדש ובאיסור מן התורה עיי"ש, וא"כ י"ל שרק באיסור מה"ת כהנאה מע"ז והנאה מערלה איכא איסור בריח וקול, ואיסור השתמשות בנ"ח שהוא מדרבנן מותר להריח בו, וליכא איסור אלא בהקדש ובאיסור מה"ת. ומצאתי עיקר סברא זו להכנסת הגדולה יו"ד סי' ק"ח בשם ס' איסור והיתר, דכל מה שאסרו מדרבנן בקול וריח דוקא בהנאה מאיסור תורה, אולם באיסור דרבנן לא אסרו עיי"ש. וא"כ י"ל דאיסור השתמשות נ"ח שהוי איסור מדרבנן לא אסרו ריח וקול, אולם בשדי חמד מערכת חמץ ומצה אות א' הוכיח ממש"כ השו"ע הגר"ז סי' תמ"ח דחמץ בשעה שישית אסור להריח פת של נכרי, אף דשעה שישית ל"ה אלא איסור דרבנן עיי"ש, ועפ"ז יהא אסור מדרבנן בקול וריח אף באיסור השתמשות נ"ח שהוי איסור דרבנן. וכ"כ הך נפק"מ לנידון ידין בשו"ת שמן אפרסמון ח"ב סי' י"ז אות ה', וכ"כ בשו"ת ברית הלוי ח"א סי' פ"ז עפמש"כ הפנ"י שבת כ"א, עיי"ש שבאיסור דרבנן ליכא איסור קול ומראה, וה"ה יהא שרי נ"ח ריחניים עיי"ש. ואמנם בשו"ת בית יהודה ח"א סי' כ"א כתב דאיסור דאיכא בריח וקול זהו רק בהקדש, ולהנ"ל מוכח מהשו"ע שהוי בכלל האיסורים, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב סי' ק"צ, ועי"ע בשו"ת אדני פז ח"א סי' י"ט, ועמש"כ

דנוהגין לברך כ"א בפ"ע, ה"ה רשאי הבעל להדליק נר שבת ולברך בחדרו. ובפרט למש"כ באשל אברהם מבוטשאטש סי' רס"ג שנוהג בעצמו להדליק נר שבת ולברך בחדר האוכל, ואשתו מדלקת בחדרה בה התפללה וישנה בברכה עיי"ש, וכ"כ בשו"ת תורה לשמה סי' ע"ח שיכול הבעל להדליק בחדר אחר שמשתמשים בו בברכה, אף שהדליקה האשה בחדר האוכל בברכה עיי"ש, ובס' משנת יוסף סוגיות ח"א סו"ס י"ב מש"כ בזה. וא"כ כ"ש בנידון ידין בזוג פרודים וכל אחד בחדרו, שמדליק כ"א בפ"ע בברכה, ופשוט. ושו"ר מש"כ בנידון זה בשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' פ"ד ובשו"ת דברי בניהו חכ"ו סי' כ"ט.

וילהס"ת למש"כ הרמב"ם סופ"ד מחנוכה היה לפניו נר ביתו ונ"ח, נר ביתו קודם משום שלום ביתו זהו אשתו. א"כ יל"ע היכא שיש לו נ"ח או נר שבת והוא פרוד מאשתו, למש"כ הרמב"ם דטעם שנר שבת עדיף משום שלום ביתו זה אשתו, וכיון שכבר פרוד מאשתו יהא עדיף נ"ח. וכיו"ב כתבנו לדון בבית מתתיהו ח"ב ס"ד אות י"א שברווק עדיף נ"ח מנר שבת משום פרס"ב, וא"כ ה"ז נפק"מ לזוג שהחליטו ליפרד ויש לו או נר שבת או נ"ח, למש"כ הרמב"ם דטעם שנר שבת עדיף משום שלום ביתו זה אשתו, כל שכבר פרוד מאשתו יהא עדיף נ"ח, וצ"ע.

ויש להוסיף בכ"ז דבעל ואשה שהחליטו ליפרד אסור להם להתייחד, וכמש"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קע"ח, ועמש"כ בשו"ת ויען דוד ח"ה סי' כ"ה ובשו"ת קנה בושם ח"ב סי' ק"ה וח"ג סי' ק"ז ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ד אהע"ז ס"י ובס' נטעי גבריא' הל' יחוד עמ' שצ"ז אם יש מקום להקל להתייחד, ומש"כ בס' בנין דעה סי' קפ"ז עמ' ס"ח ובס' תורת היחוד עמ' מ"ז ובס' אהל יעקב ליד"נ הרה"ג רבי יעקב אהרן סקוצילס יחוד עמ' קפ"ז סי' קס"ח מה שהביא בזה ובס' משנת היחוד עמ' ט"ז ובשו"ת קנין תורה ח"ו סי' ק' ובשו"ת משנה הלכות ח"יז סי' ל"ה ובשו"ת אדרת תפארת ח"ב סו"ס מ"ט וח"ו סי' קי"א ובס' מנחת איש פ"ד הערה ז' ובשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' רס"ח ובס' אמרתו ארץ יחוד פ"ג ס"ז ופ"ט סעי' ל"א. ועי"ע למוח"ז זצ"ל בשו"ת דברי שלום יו"ד סי' ס"ד ובס' גן נעול יחוד פ"ב סי' ל' ובשו"ת דבריך יאיר ח"ו סי' מ"ח ובשו"ת ויען דוד ח"י סי' צ"ו.

ועי' עוד בס' חשוקי חמד נדה כ' ע"א בזוג שהחליטו להתגרש באמצע השבע ברכות, דמ"מ יברכו הברכות בשבע ברכות שמא יחזרו בהם, עיי"ש.

ו

משלוח מנות לאשתו בזוג פרודים

ולענין משלוח מנות לאשתו כשהם פרודים אם יצא יד"ח, בבית מתתיהו ח"ב סו"ס ט' כתבנו לדון בחקירה אם יוצא משל"מ כששולח לאשתו, כיון שאשתו כגופו עיי"ש. ואכן בס' שערי ציון ח"א מועדים עמ' ש"א, השיב הגר"ח קנייבסקי דאין יוצא משל"מ לאשתו, דאשתו כגופו עיי"ש, ובארוכה בספר פרדס יוסף החדש על פורים עמוד תס"ו, ומש"כ בס' רץ כצבי מעגלי השנה ח"ב ס"ח, ועניני נשים סי' ל"ה אות י"א, ובס' מיני מעדנים סי' כ"ד, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ו סי' נ', ומש"כ בעל שערי יושר זצ"ל במכתבו אלי בקובץ ויען שמואל ב' עמ' ק"ג בזה. וא"כ אם נימא שמה"ט ל"מ לשלוח משל"מ לאשתו דאשתו כגופו, י"ל בזוג פרודים למש"כ מו"ר בעל המשנת יוסף שבזוג פרודים לא אמרי' אשתו כגופו וכנ"ל, שפיר י"ל שיוצא יד"ח כשנותן לאשתו, ורק למש"כ החשוקי חמד הנ"ל דבזוג פרודים אמרי' אשתו כגופו ה"ז תליא אם יוצא יד"ח כשנותן לאשתו.

אולם י"ל עפמש"כ בשו"ת מור ואהלות אהל ברכות סי' מ"ד דהשולח משל"מ לשונאו אין יוצא יד"ח כשממשיך בשנאתו, דשונאו ל"ה רעהו עיי"ש, וא"כ י"ל דזוג פרודים מסתמא שונאים זל"ז, כשחיים כל אחד בחדר נפרד וכיו"ב, למש"כ המור ואהלות, ואמנם בבית מתתיהו ח"ב ס"ט אות ח' הבאנו דפליגי ע"ד רבים, וס"ל שיוצא משל"מ לשונאו, וכן השיב הגר"ח קנייבסקי בס' מועדי הגר"ח תשו' תשנ"ח עיי"ש, ובמראי מקומות בזה. וא"כ אף אם שולח לאשתו והם פרודים ושונאים זל"ז יוצא יד"ח.

ועיין עוד מה שהביא בנידון זה במשלוח מנות בזוג פרודים, בספר פרדס יוסף החדש על פורים עמוד תע"א, ובשו"ת אבני דרך ח"יא סי' ק"ה. ועי"ע נפק"מ לענין כיבוד אב בזוג פרודים בספר משנת כהן סי' ר"מ ס"ק י"ד בביה"ל, ובס' י"ז שם.

***

הדלקת נרות חנוכה בנרות המפיצים ריח טוב

נשאלתי מידידי הרה"ג המפורסם לשו"ת, רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף החדש על המועדים, שהיום מוכרים נרות שיש בהם ריח, וכשמדליקים אותם זה עושה ריח טוב בכל החדר, אם מותר להשתמש בנרות אלו לנר חנוכה, או שמא כיון דאסרו להשתמש לאורו גם ליהנות מהריח של נרות אלו אסור. הנה בעי"ז ס"ו ע"ב האי בת תיהא עובד כוכבים דבישראל שפיר דמי, ישראל בדעובד כוכבים אביי אמר אסור, רבא אמר מותר, אביי אמר אסור ריחא מילתא היא, רבא אמר מותר, ריחא לאו מילתא עיי"ש, והיינו דפליגי רבא ואביי אם מותר לישראל להריח יין נסך, אם ריחא מילתא או לאו מילתא. ובמח' אביי ורבא קי"יל שהלכה כרבא חוץ מיע"ל קג"ם, כמבו' בב"מ כ"ב ע"ב עיי"ש, וא"כ להלכה כרבא דס"ל ריחא לאו מילתא ויהא שרי להריח יין נסך, וכ"פ השו"ע יו"ד סי' ק"ח ס"ה, מותר לשאוף בפיו ריח יין נסך דרך נקב שבחבית לידע אם הוא טוב, וא"כ עפ"ז לכאו' חזינון דריחא לאו מילתא ול"ה כשימוש והנאה, ויהא שרי להריח נ"ח המפיצים ריח טוב, ול"ה בכלל האיסור להשתמש לאורה. ועי' עוד בפסחים ע"ו ע"ב שפליגי אם ריחא מילתא, והבה"ג הל' דם סי' ס"ה פסק כלוי שם דריחא לאו

מתכוון להוציאה יוצאת בזה שהוא בעלה, ואין מושג של זוג פרודים או שהיה גט או שהיא אשת איש לכל דבריה, ויוצאת בהדלקת נ"ח של בעלה גם אם הוא מדליק בחדר אחר, וכמו שחייב במזונותיה וכו', מוציא אותה במצות הדלקת נ"ח. וכ"כ לי הגר"א ונבנצאל כהחשוקי חמד הנ"ל שהבעל מוציא אשה, ואין מושג של זוג פרודים. וכ"כ לי הגר"י רוטנברג בעל המנחת פרי, דכל זמן שהם נשואים יוצאת בהדלקת נ"ח של בעלה, וכיו"ב כתב לי הגר"א שלזינגר בעל השואלין ודורשין, דע"פ הלכה הדין דאשתו כגופו הוא כל זמן שהם נשואין, רק אם חיים בנפרד ואינה רוצה לצאת בהדלקתו חייבת להדליק בפ"ע, אבל אם רוצה לצאת בהדלקת הבעל יוצאת, וכן הסכים הג"ר ר"מ שעיו בעל שו"ת מחקרי ארץ, והו"ד בקובץ מריח ניחוח מקץ תשע"ו עמ' 11, שאין מושג של זוג פרודים לענין נ"ח כל שהם קבועים בבית זה סגי בנר אחד ולשניהם, ובעל שו"ת ברכת יהודה יעץ שתשתתף בפריטי, ועמש"כ בזה בספר גם אני אודך תשובות הגר"ר משה חליהו ח"ד סימן מ"ח אות ב', ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' קכ"ה, ובשו"ת ישיב יצחק חלק מ"ב סי' ע"ג במכתבו אלי, והו"ד בקובץ בית יוסף טבת תשע"ח עמ' נ"ז עיי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת משיב נבונים ח"ו סי' ל"ד עיי"ש.

ושאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי, זוג פרודים שכל אחד נמצא לבד בחדר אחר אם צריכה האשה להדליק נ"ח, וכתב כן. ואולם ראיתי בגליון וישמע משה מקץ תשע"ו גליון צ"ג מובא מהגר"ח ק שמסתמא יוצאת בהדלקת האיש, ובפעם אחרת אמר שצריכה לשמוע הברכה מהאיש עיי"ש, הרי שלא ברירא ליה הך דינא. וכן בקונטרס גם אני אודך ח"ג שאלה ק"מ השיב על זוג פרודים אף בשני דירות אם יוצאת האשה בהדלקת בעלה: "צריך עיון". ועי' בספרי מועדי הגר"ח תשו' תקצ"א שהשיב הגר"ח ק אם נ"ח הוי חובת בית או גברא, חובת גברא לקנות בית ולהניח בבית עיי"ש, וא"כ יל"ד בזוג פרודים אם אמרי' אשתו כגופו, והאשה יוצאה חובתה עיי"ש בעלה בחיובה המוטל אגברא, וצ"ע. ובס' פניני שיח שאלה קע"ג נשאל הגר"ח קנייבסקי במה שמוציא הבעל לאשתו בנ"ח דאשתו כגופו, דא"כ בכל המצוות נימא כן, והשיב דנ"ח תיקנו על הבית עיי"ש, ובס' נחמת ישורון חנוכה ס"ח ומש"כ בשו"ת חיי הלוי ח"י סי' צ"ה אות ט"ו.

ה

זוג פרודים בהדלקת נר שבת

ומה ששאל מע"כ עוד לענין בעל ואשה פרודים, אם הבעל צריך להדליק נר שבת.

הנה הכא הוי איפכא כיון דהאשה היא מדליקה נר שבת הגם שגם הבעל חייב בנר שבת, וע"כ דהוי מדין אשתו כגופו שהאשה מדלקת והוי כמו שהבעל הדליק, וכ"כ בס' חוט שני שבת פכ"ג עמ' ס"ג עיי"ש, ואמנם יל"ע בזה למש"כ הגר"י ענגיל בבית האוצר כלל ר"ו להסתפק בהא דאמרי' אשתו כגופו, אם זהו גם איפכא לענין הבעל שהוא כגופה עיי"ש, וכתב לי הגר"ח קנייבסקי דלא אמרי' בעלה כגופה, אכן ממש"כ הערוך השולחן אור"ח סי' ר"נ דאם האשה מכינה לשבת א"צ הבעל להכין דאשתו כגופו, הרי שס"ל גם בעלה כגופה. וכן מפורש בס' מור וקציעה סו"ס רי"ט דבעל יכול לברך הגומל עבור אשתו משום דאשתו כגופו עיי"ש, הרי שס"ל גם איפכא לענין הבעל שהוא כגופה. וא"כ י"ל שמה"ט הבעל יוצא בהדלקת אשתו אי"ז מדין שליחות גרידא, אלא משום אשתו כגופו והוי כמו שהבעל הדליק בעצמו, וא"כ לענין בעל ואשה פרודים וכל אחד נמצא בחדר אחר, ה"ז תליא במש"כ לעיל אם אמרי' אשתו כגופו בזוג פרודים, ואם אמרי' אשתו כגופו יהא סגי בהדלקת האשה בחדרה להוציא בעלה.

ושו"ר בשו"ע הגר"ז סי' רס"ג סק"ב דהאשה מדלקת נ"ש משום דהיא שלוחה של בעל עיי"ש, הרי שנקיט שנר שבת הוי חוב אכאו"א ומוטל גם על הבעל, ומדין שליחות מוציאה האשה לבעל, וא"כ עפ"ז אם אין האשה תכוון להוציא הבעל ל"מ. אכן בס' שפת אמת שבת כ"א ע"ב כתב שבנר שבת אי"ז חוב אכאו"א אלא חובת בית כמוזוה ומעקה, וא"כ י"ל דכל שבבית יש נ"ש יוצא הבעל אף בזוג פרודים. ועמש"כ בס' משמרת חיים ח"א חנוכה אות ו' ובברכת מרדכי שם, ומש"כ בקובץ שערי הוראה כ"א עמ' ס"ו דתרווייהו ביה.

אמנם י"ל בזה לענין נר שבת להמבו' בגמ' שבת כ"ה ע"ב דטעם הדלקת נר שבת ותזנח משלום נפש, אמר רב אבהו זו הדלקת נר בשבת, ופרש"י שבמקום שאין נר אין שלום כיון שהולך בחושך ונכשל באפילה, ובמקום שאין שלום אין עונג עיי"ש, הרי טעם נר שבת משום שלא יכשל בעץ ובאבן ומשום עונג שבת, א"כ כיון שכל אחד נמצא בחדרו לבד, ואין קשר ביניהם, שפיר צריכים להדליק בחדר בפ"ע, שלא יכשלו בעץ ואבן. ולהמבו' בגמ' שבת כ"ג ע"ב דטעם הדלקת נר שבת משום שלום ביתו, והרמב"ם פ"ד מחנוכה כתב דשלום ביתו זה אשתו עיי"ש, א"כ כיון שהחליטו ליפרד א"צ להדליק משום שלום ביתו זה אשתו, אלא משום כבוד ועונג שבת ידידה, ועמש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"ד אות י"א בארוכה, וכל שהאשה והבעל נמצאים כל אחד ואחד בחדר בפ"ע, ידליקו בחדרם משום כבוד ועונג שבת, ואף דאשתו כגופו בזוג פרודים, מ"מ כל שנמצאים בחדר בפ"ע ידליקו בחדרם שלא יכשלו בעץ ואבן, ומשום עונג וכבוד שבת וכמבו' ברמב"ם פ"ה מהל' שבת עיי"ש, וכמבו' בשו"ע או"ח סי' רס"ג ס"ו בחורים ההולכים ללמוד חוץ לבתיהם צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו, אבל מי שהוא אצל אשתו א"צ להדליק בחדרו ולברך ולפי שאשתו מברכת בשבילו, וכתב המשנ"ב ס"ק ל"א דא"צ לברך כשנמצא בחדרו, אבל להדליק צריך אפי' אין אוכל שם שלא יכשל בעץ ואבן, וא"כ ה"ה בזוג פרודים שכל אחד בחדרו ידליקו שם.

ולענין הברכה ה"ז תליא במה שנחלקו השו"ע והרמ"א סי' רס"ג ס"ח, אם יכולים כמה אנשים להדליק על נר שבת שלו ולברך, ולמש"כ הרמ"א

בנידון דידן בשו"ת אבני דרך לידידי הרה"ג רבי אלחנן פרינץ ח"ו סי' צ"ב, ומש"כ בשו"ת ישיב יצחק חל"ג סי' כ"ד בנ"ח המנגן.

אמנם י"ל עוד עפמש"כ הערוך לנר כריתות ו' ע"א שהביא מהבאר שבע שם, לתרץ הסתירה אם בקול מראה וריח יש איסורא אם לאו, דאין איסור אלא כשמקרב עצמו ליהנות, היינו שעושה מעשה ליהנות, ולהכי בריח שבא לו בע"כ מאי אית ליה למיעבד, וליכא איסורא בהכי, וזה מקרי לא אפשר וקא מכוון, אכן היכא שמתכוון ליהנות ע"י מעשה ומקרב עצמו ליהנות זה מקרי אפשר וקא מכוון ע"י"ש, ועפ"י י"ל ה"ה בנידון דידן, בנ"ח המפיץ ריח טוב, דאם אין מתכוון בהדלקה בכדי ליהנות מהריח בהכי אמרי' דקול ומראה וריח אין בו אף איסורא, אולם אם מתכוון ליהנות ומתקרב ליהנות מהריח איסורא איכא.

בטעם שאסור להשתמש לאור נ"ח

והנה בשבת כ"א ע"א א"ר הונא פתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול, אמר רבא מ"ט דר' הונא, קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה, ור' חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת, קסבר כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. אמר ר' זירא אמר רב מתנה ואמרי לה א"ר זירא אמר רב, פתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקין בהם בחנוכה בין בחול בין בשבת, אמר ר' ירמיה מ"ט דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה ע"י"ש. ופרש"י בטעם שאסור להשתמש לאורה, שיהא ניכר שהוא נר מצוה. וא"כ עפ"י לכאו' י"ל בנידון נ"ח ריחני, שע"י הדלקתו מפיץ ריח טוב, לא יהא ניכר שהוא נר של מצוה שמא הדליק שיהא ריח טוב. וכ"כ בשו"ת ויען הכהן ח"א סי' נ"ד ע"י"ש, אולם ראיתי בשו"ת אמרי פז ח"א סי' כ"ט, שכתב לדון אף לטעם שכתב רש"י שיהא ניכר שהוא נר מצוה יהא שרי נר ריחני, אם מעמידו במקום שניכר שהוא נר מצוה וכגון בחלון שהכל יודעים שה"ז נ"ח, בהכי לא איכפ"ל שהנר מוציא ריח טוב ע"י"ש, ובס' ברכ"א שבת כ"א ע"ב. אולם הר"ן רפ"ב דשבת כתב בטעמא דאסור להשתמש לאורה, כיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה, שנעשה כמנורה שאין המצוות בשם כלל ואפ"י תשמיש של מצוה ע"י"ש, וא"כ להך טעמא יש לאסור גם אם ע"י הנר ה"ז מפיץ ריח טוב, ועמש"כ בס' ברכת רפאל חנוכה סי' מ"ט, ובשו"ת אמרי פז ח"א סי' כ"ט, ובס' פתחי מגדים ס"ד ה"ה ע"ד הר"ן דהוי כמנורה, הא גם במנורה ס"ל לירושלמי הנ"ל דשרי ליהנות, דקול מראה וריח אין בו משום מעילה ואף איסורא ליכא ע"י"ש, אכן להמבוי' בגמ' פסחים דאיסורא איכא ל"ק.

אולם בגמ' שבת כ"ב ע"א מבואר טעם אחר מ"ט אסור להשתמש לאורה, אמר רב יהודה אמר רב אסי, אסור להרצות מעות כנגד נ"ח, כי אמרייתא קמיה דשמואל א"ל וכי נר קדושה יש בו, מתקין לה רב יוסף וכי נדי קדושה יש בו, דתנאי ושפך וכסה, במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו, הנ"נ שלא יהא מצוות בזויות עליו, הרי טעמא דאסור להשתמש לאורה להרצות מעות נגד נ"ח, משום בזיון מצוה. וא"כ י"ל שזהו רק בשימוש ממש לאור הנרות, והכא הוי שימוש דממילא, שע"י שנדלק נוצר ריח מהנר ונ"ה כביזוי מצוה, ויהא שרי כיון דלא עביד מידי דהוי הנאה הבאה ממילא. וכ"כ בשו"ת ברית הלוי ח"א סי' פ"ז ע"י"ש, וא"כ צ"ע מש"כ רש"י דהאיסור להשתמש לאורה שיהא ניכר שהוא נר מצוה, הא בגמ' מבוי' טעמא אחרינא משום ביזוי מצוה, והק' כן הפני יהושע שבת כ"ב ע"א. ותירץ דס"ל לרש"י אף תשמיש של מצוה אסור כנגד נ"ח, ע"כ אין טעמא משום ביזוי מצוה, דתשמיש של מצוה ליכא ביזוי מצוה, וע"כ טעמא שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וכ"כ בס' ראש יוסף שם. ומש"כ הר"ן דטעמא דאסור להשתמש לאורה שעשאוה כמנורה, צ"ע מהגמ' הנ"ל דאמרו טעמא משום ביזוי מצוה ולא משום דהוי כמנורה, וכן הק' השפת אמת שבת כ"ב שם, ולא תירץ. וכתב הבית הלוי עה"ת עניני חנוכה, דהנפק"מ בטעמא דאסור להשתמש לאורה, דלמש"כ רש"י שיהא ניכר שזה נר של מצוה, לגבי השתמשות ההולכים ברחוב בנ"ח, שלטעם רש"י שיהא ניכר זהו רק למדליק עצמו שלא יהא כשאר נרות הדולקים אצלו, אולם להולכים ברחוב יכולים להשתמש לאור נ"ח, ולטעם שכתב הר"ן שעשאוה כמנורה ה"ז גם להולכים בחוץ אסור בשאר שימושים ע"י"ש, וא"כ י"ל נפק"מ גם בנ"ח ריחני, דלמש"כ הר"ן שעשאוה כמנורה יש איסור ליהנות מריח שבנ"ח, ולמש"כ רש"י שיהא ניכר שהוא נר של מצוה, י"ל"ד אם מניח בחלון שניכר שהוא לשם מצוה יהא שרי, אולם למש"כ הרא"ש שבת פ"ב ס"ו טעם שאסור להשתמש לאורה, משום שהרואה אומר לשם תשמיש הדליקה ולא לשם מצוה ע"י"ש, ולכאו' עפ"י ה"ה בנ"ח ריחני הרואה יאמר לצרכו הדליקה, אם לא דנימא דכל שאין עושה כלום יהא מותר, ולטעמא דביזוי מצוה י"ל דל"ה ביזוי בהנאה ממילא וכנ"ל, אכן טעמא דביזוי מצוה ה"ז תליא במה דמבוי' בשו"ע או"ח סי' תרע"ג ס"א, וכ"פ הרמב"ם פ"ד מחנוכה, שאסור אף תשמיש של מצוה לאור נ"ח, ומוכח דל"ה משום ביזוי מצוה, דבתשמיש של מצוה ל"ש ביזוי מצוה, וכמש"כ הפנ"י הנ"ל, ועמש"כ בשו"ת שואלין ודורשין להגר"א שלזינגר ח"ה סי' נ"ז, וכדברי הפנ"י כ"כ בס' ראש יוסף להפרמ"ג שבת כ"א ע"ב ע"י"ש.

ושו"ר בס' חשוקי חמד להגר"י זילברשטיין ר"ה י"ח ע"ב, שעמד בנידון דידן אם מותר להדליק נ"ח בנר המפיץ ריח טוב, והביא להמשנ"ב סי' תרע"ג ס"ק י"א תרי טעמי מה שאסור להשתמש לאורה שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס, ועוד כיון שע"י נס שנעשה במנורה עשאוה כמנורה. וכתב שלטעם זה דווקא השתמשות אסורה ולא הנאה, וכ"כ המשנ"ב סי' תרע"ג ס"ק י"א, דווקא בזה [כגון לבדוק מעות לאורה אסור] שעכ"פ הוא תשמיש עראי, אבל כל שאין משתמש כלום רשאי

לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקת, אע"פ שנהנה מהנר שאינו יושב בחושך, ע"ש ובשעה"צ אות י"א שליך לאור הנר לראות שלא יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עיניו, ולא מיקרי תשמיש, וביאורו שעצם ההליכה יכולה להיות גם בחושך, ומה שנהנה מהנר שיכול לילך א"י"ז תשמיש, וה"ה הכא אין נהנה מהנר עצמו אלא נהנה מהבשמים שהניחום בתוך הנרות, ולטעמא שיאמרו לצרכו הדליקה ה"ה כשמפיץ ריח יאמרו שהדליק לשם ריח, ולטעם שהוקצה למצוותו ל"ה שימוש, אמנם קול מראה וריח אין בהם משום מעילה אבל איסור יש, מ"מ כ"ז כשניגש למנורה ורוצה להריח, אבל כשיושב בביתו והריח נכנס לאף, לא גרע ממסתובב בבית לאור הנר שכתב השעה"צ שמותר, עכתו"ד. ומובא גם בחשוקי חמד חנוכה ס"ב ע"י"ש ובחשוקי חמד שבת כ"ב ע"א לענין נר המנגן ע"י"ש, וכע"י"ז כתב לדון בשו"ת שמן אפרסמון ח"ב סי' י"ז ע"י"ש, ומש"כ מו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' קכ"א במכתבו לבעל אבני דרך, בנידון זה.

אם איסור להשתמש לאורה הוי משום הוקצה למצוותו

והלום ראיתי בשו"ת יורו משפטיך להג"ר גדעון בן משה ח"א סי' י"ט, בנידון דידן בהדלקת נ"ח ריחני ומנגן להתיי, עפמש"כ השו"ע או"ח סי' תרנ"ג ס"א, הדס של מצוה אסור להריח בו, אבל אתרוג של מצוה מותר להריח בו מן הדין, וכתבו הראשונים סוכה ל"ז ע"ב, וכ"כ המשנ"ב שם סק"א, דהדס אסור להריח בו לפי שעיקרו עומד לריח ומוזה הוקצה כל שבעה כמו בעצי סוכה, אבל אתרוג עיקרו עומד לאכילה ומוזה בלבד הוקצה ולא מלהריח בו ע"י"ש, וחזינון שאדם מקצה למצוה כל דבר לפי עיקר ייעודו ושימושו, ומאותו דבר שהוא עיקר ייעודו ושימושו הוא מקצהו ותו לא, וה"ה בנ"ח המפיץ ריח, כיון שעיקרן הם להדלקה ולאורה, ולא לתשמיש ריח או חום, אין איסור להשתמש בהם לריח וקול, כיון שלא נועדו לכך, והוי דומיא דאתרוג שמותר להריח בו מעיקר הדין יעו"ש, אמנם יש להעיר בזה דלא הוזכר הך טעמא דאסור להשתמש לאורה משום דהוקצה למצוותה, דרש"י פירש משום שיהא ניכר שהוא נר מצוה, והק' הפני יהושע שבת כ"ב שם מ"ט לא פרש"י טעמא דאסור להשתמש לאורה משום דהוקצה למצוותו, וכמבוי' בסוכה ל"ז שאסור להריח הדס, וכתב הפנ"י שם, כיון שקי"ל אם כבתה אין זקוק לה, ומוכח דעיקר המצוה היא בעצם מעשה ההדלקה, ומש"ה א"צ לחזור ולהדליק, וע"כ שאין הנר מוקצה בכל זמן שדולק, ואין לדמותו להדס, כיון שהדס מוקצה כ"ז מצוותו, ובנ"ח ל"ש הוקצה למצוותו דקי"ל כבתה אין זקוק לה ע"י"ש, וא"כ י"ל דמש"ה לא פירשו כל הנך ראשונים הנ"ל טעמא דאסור להשתמש לאורה משום דהוקצה למצוותו, וכתבו טעמים אחרים, ולמש"כ הפנ"י ל"ש הוקצה למצוותו, דהמצוה בהדלקה ולא במה שדולק. אולם באור זרוע סוף הל' חנוכה סי' שכ"ח נראה דס"ל דגם בנ"ח אמרי' הוקצה למצוותו וכהדס ע"י"ש, ועמש"כ בס' ראש יוסף להפרמ"ג שבת כ"א ע"ב בטעם שרש"י לא כתב טעם איתקצאי, שתשמיש קדושה שרי.

ובתשו' שבט הלוי ח"א סי' קס"ד נשאל בנידון דידן אם שרי נ"ח המפיץ ריח ע"י הגרי"א דינר, וכתב השבה"ל דא"י כלול באיסור השתמשות נ"ח, כיון שאין הנר נחשב להנאה שאין הנר עצמו עומד לשייכות הריח, והביא להש"ך יו"ד סי' ק"ח ס"ק כ"ז דכל דבר שאין עומד לריח אין איסור בריח, ואפ"י למה שדחה הש"ך שם, מ"מ הא אסיק דכל דבר שנאסר מטעם אקציה מדעתו אינו נאסר אלא ממא דאקציה, ופשיטא דנ"ח לא אקציה אלא מהנר הדולק, ולא מריח שהוא דבר זר מתוכו ע"י"ש. הרי שגם השבה"ל התיי נ"ח ריחנים מטעם דאקציה רק מנר הדולק ולא מהריח, וצ"ע דהמשנ"ב סי' תרע"ג ס"ק ח"א כתב תרי טעמי דאסור להשתמש לאורה שיהא ניכר שהוא לשם מצוה וכדפרש"י, וכן שעשאוה כמנורה וכמש"כ הר"ן, ולא הזכיר טעמא משום דהוקצה למצוותו, ד"ל שרק לנר אקציה ולא לריח, ולהך טעמי דכתב המשנ"ב שיהא ניכר ושהוי דומיא דמנורה ה"ז שייך בנ"ח ריחני וכנ"ל. והן אמנם שמצאתי בתוס' רא"ש שבת כ"ב, שכתב דטעם דאסור להשתמש לאורה משום דהוקצה למצוותו, וכן הביא המאירי שם, מ"מ מפרש"י שפירש טעמא משום שיהא ניכר ולא פירש משום דהוקצה למצוותו, כתב הפנ"י דע"כ ל"ש הוקצה כיון שכבתה אין זקוק לה, אמנם יש לדחות דרש"י פירש הך טעמא שיהא ניכר, דנפק"מ היכא שהתנה שיכול להשתמש דרשאי להשתמש לאורה וכמו שמהני תנאי בסוכה, ולהכי פרש"י גם בגוונא שיעשה תנאי ול"ש הוקצה למצוותו, מ"מ מטעם שיהא ניכר אסור להשתמש לאורה, ואולם בגמ' שבת כ"ב נראה שמדמי איסור השתמשות בנ"ח לאיסור להשתמש בנוי סוכה שזה מטעם דהוקצה למצוותה ע"י"ש.

ומו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' קכ"א ג"כ נשאל בזה, אם שרי להדליק בנ"ח משמן הנודף ממנו ריח טוב, ובנ"ח שע"י הדלקתו מפיץ ריח, וכתב המשנ"י, משמע שהריח נודף רק כאשר הנר דולק, שאם השמן בלבד הוא בעל ריח אז לא נ"ח גורם את הריח, אלא ודאי שרק חום הנר מוליד ומפזר את הריח, וא"כ שהנר הוא הגורם ריח מסתבר שאסור ליהנות ממנו דנ"ח אסור בהנאה, והגם שי"ל כמו שמותר ליהנות מכללות האור המתהווה ע"י נ"ח, כמש"כ המשנ"ב סי' תרע"ג סק"ג בשם הפני אריה, ולכן מסתבר שאם נוצר חום ע"י כמה מנורות חנוכה שבחדר מותר ליהנות מהחום דהנאה דממילא היא, אבל במוגמר זה של שמן נ"ח, לכאו' הריח אינו ממילא אלא מאור הנר ואסור. והיתר לזה יש רק ע"י השמש כמו שמותר ליהנות מאור השמש אם מתקרב אליו וניכר שרק ממנו נהנה, וסיים המשנ"י, מה שרגיל בפומיה דהחת"ס חדש אסור מה"ת עכתו"ד ע"י"ש, ובשו"ת משנת יוסף ח"ו סי' קכ"ז או"ד, דהנאה דממילא שרי, וכ"כ בס' ישועת דוד למרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל או"ח סי' ט"ז ע"י"ש.

ובקונטרס גם אני אודך תשובות מרן הגר"ח קנייבסקי הלכות חנוכה שאלה י', נשאל הגרח"ק על נר חנוכה שמפיץ ריח טוב אם מותר להדליק בו, והשיב על זה, דבר שאינו מתכוין מותר, וכוונתו י"ל עפמש"כ הרמב"ם פ"ד ממאכלות אסורות ה"ב דהנאה הבאה לו לאדם בע"כ באיסור מכל האיסורים, אם נתכוון אסור ואם לא נתכוון מותר, והיינו כשא"א לילך למק"א וכמש"כ הש"ך יו"ד סי' קמ"ב ס"ק ל"ד ע"י"ש, וא"כ ה"ה בנ"ח המפיץ ריח טוב כל שאין מתכוון ליהנות מהריח שרי. וכן ראיתי בשו"ת שפתי דעת ח"ג סי' כ"ג שאלה ט' בתשו' למע"כ, אם שרי להדליק בנ"ח המפיץ ריח טוב, דהא לא מתכוון לריח ע"י"ש, והיינו כמש"כ הרמב"ם הנ"ל בהל' מאכ"א, ויעו"ש ביז המלך מש"כ בדעת הרמב"ם. וראיתי בס' ארח כהלכה ח"א עמ' תקצ"ו שתמה בעל שבט הקהתי ע"ד הגרח"ק שהשיב בקונטרס גם אני אודך, שאינו מתכוון מותר, ממש"כ השו"ע או"ח סי' רי"ז הנכנס לחנות שיש בה בשמים מברך אע"פ שאין מתכוון להריח, וכמש"כ המשנ"ב סק"ב שם ובשעה"צ סק"ד ע"י"ש, וא"כ ה"ה יהא אסור להדליק בנ"ח המפיץ ריח טוב אף שאין מתכוין ע"י"ש, אכן בספרי מועדי הגר"ח ח"א תשובה תרל"ב השיב על זה הגרח"ק, דטעם שמברך כשנכנס לחנות בשמים, ששם עומד בשביל ליהנות ע"י"ש, והיינו כיון שעומד לריח צריך לברך. ועי' בס' מעשה רקח פ"ג ממאכ"א ה"ד מש"כ בזה, וכתב בעל שבט הקהתי שם דיש להתיר להדליק נ"ח המפיץ ריח טוב, אם מדליק גם שמש, אף שהנרות מפיצים ריח, וכמבוי' בס' תרע"ג דאם מדליק שמש מותר להשתמש לאורה שנהנה גם מהיתר, ואמנם המג"א פליג שרק לאור השמש מותר להשתמש, י"ל עפמש"כ בס' הליכות שלמה חנוכה פט"ו שאיסור הנאה הוי משום ביזוי מצוה, ולהכי מותר לישב וליהנות מהאור ע"י"ש, וא"כ ה"ה דיהא שרי ליהנות מנ"ח שמפיץ ריח טוב ע"י"ש.

ולכאו' י"ל עוד נפק"מ, עפמש"כ לדון בתשו' כתב סופר או"ח סי' קל"ג, נפק"מ בטעמא דאסור להשתמש לאורה, למש"כ רש"י דטעמא משום שיהא ניכר, י"ל שה"ה בכל הנרות אסור להשתמש, אף בנרות ההידור, ולמש"כ הר"ן שעשאוה כמנורה ע"ז י"ל שאסור להשתמש רק בנר ראשון, שהוי כמנורה, אבל בשאר נרות יהא שרי ליהנות ע"י"ש. וא"כ י"ל נפק"מ לענין נ"ח המפיץ ריח טוב, שיהא שרי להדליק שאר נרות ההידור מנרות המפיצים ריח טוב, ואף אם מתכוון ליהנות מהריח שרי בנרות ההידור, ורק מנר העיקרי שהוא דומיא דמנורה אסור ליהנות, אולם בערוך השולחן סי' תרע"ג ס"ז ובשו"ת גנת ורדים בגן המלך סי' מ"ב שגם בנר ההידור אסור להשתמש לאורה ע"י"ש, ובשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' מ"ג.

ועי' בשו"ת שואלין ודורשין ח"ה סי' נ"ז שר"ל נפק"מ בטעמים שאסור להשתמש לאורה, לענין אם רק לאדם עצמו אסור להשתמש לאור נ"ח שלו, ולא לאנשים אחרים שלא הדליקו נ"ח זה, יהא שרי להשתמש, או"ד גם להם אסור להשתמש בנ"ח שהודלק ע"י אדם, ועפ"ד יהא נפק"מ לענין נר שמפיץ ריח טוב שיהא שרי לאחרים.

ובשו"ת ברכת ראובן שלמה להגאון הנסתר רבי ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל ח"ב סי' ס"ג, ג"כ נשאל בזה אם מותר להדליק בשמן שנודף ממנו ריח טוב בשעה שדולק, אם מותר ליהנות מהריח. וכתב דאם כוונתו היה לכתחילה להדליק עם שמן מבושם בכדי ליהנות מן הריח הנודף, פשיטא דאסור ליהנות מהריח משום ביזוי מצוה, אבל אם אין כוונתו להדליק בשמן מבושם בכדי ליהנות מהריח, רק שאין לו שמן אחר להדליק רק שמן מבושם, מותר להדליק בו, ואין עליו חיוב לעצור אפו שלא יריח, וכמש"כ בשו"ת פני אריה סי' מ"ז שמותר לישב לאור נ"ח אע"פ שנהנה שאין יושב בחושך ע"י"ש, וא"כ ה"ה בנידון דידן. וכן הביא בשם מרן הגר"נ קרליץ בס' לקט שאלות המצויות מהגר"א דינר להתיר נ"ח ריחני, וכ"פ בס' שבט הלוי חנוכה פ"א ס"ו ע"י"ש.

ושו"מ בשו"ת ישיב יצחק חל"ג סי' כ"ה שנשאל בנידון דידן בסומא שאין רואה אם יכול להדליק נ"ח ריחני שירגיש הנ"ח, והביא מבעל הדברי יציב, בס' שפע חיים יהי אור [חנוכה תשמ"ה] מהדו"ג נר ב', דהקשה עמש"כ הר"ן בטעמא דאסור להשתמש לאורה שעשאוה כמנורה, והא גם במנורה קול ומראה וריח אין בו משום מעילה, וכתב שמה"ט לא כתב רש"י בטעם שאסור להשתמש לאורה כמש"כ הר"ן, דכיון שבמקדש ליכא איסור בשימוש בקול וריח לא יתקנו משום כך איסור השתמשות בנ"ח. וכתב דגם להר"ן דעשאוה כמנורה, הכא שאין עושה מעשה שימוש ורק נהנה ממילא אפ"י מהמנורה אין איסור, וכתב עוד הישיב יצחק שבנ"ח אסור רק הנאת אורה ולא הנאת ריח דממילא, וכשאין מתכוון ליהנות הוי פסיק רישא דלא ניח"ל באיסור דרבנן, וכ"ש אם נר השמש יש בו ריח דשרי להדליק שאר הנרות המפיצים ריח ע"י"ש, וכן ראיתי בספר גם אני אודך תשובות הג"ר יקותיאל ליברמן סימן ק"ו דמסיק דשרי להדליק בנ"ח המפיץ ריח שהוי הנאה דממילא ע"י"ש, וכן ראיתי להתיר בשו"ת מועדי ניסים ח"א חנוכה סי' מ"ג ע"י"ש. אולם כתב לי הגר"א שלזינגר מח"ס מצות נר איש וביתו, נרות שנודף מהם ריח, כיון שכונתו לכך, שהרי אם אין כוונתו לכך היה לוקח נרות רגילים, בודאי שאין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד. וע"ע מש"כ בזה בס' סדר ימי החנוכה אור שמח עמ' צ"ב להגר"ז אלעזר רז בדין נ"ח המפיץ ריח. ובס' כרתי ופלתי המבואר עמ' תרצ"ב ובס' מקראי קודש הל' חנוכה פ"ו סי' י"ד. ועי' בשו"ת ויען דוד ח"ו סי' צ"ד בהערות לגם אני אודך סימן פ"ז ע"י"ש, ובס' רבץ כאריה מאמר י"ב, ובס' חנוכה בציון פ"י"ג ס"ג, ובס' וישמע משה ח"ה עמ' קמ"ב בשם הגריש"א זצ"ל להתיר נ"ח ריחני ע"י"ש, ובס' נר למשיחי מאמר מ"ד.

הרב גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך"

מדוע רבינו הקדוש כותב ומסדר המשניות לא

כתב מסכת מיוחדת בעניני חנוכה

הקשו האחרונים מדוע לא חיבר רבינו הקדוש מסכת על דיני נרות חנוכה, כשם שחיבר על מסכת מגילה, והרי שניהם מצות דרבנן, והרבה תירוצים נאמרו בזה, וכמו שיתבאר.

(א) מסכת חנוכה היתה ונעלמה

הגאון רבי אברהם בן הגר"א מווילנא זצ"ל בהקדמתו למדרש אגדת בראשית כתב וז"ל: ושמעתי ממר אבא הגאון זצ"ל שממנין שבע מסכתות קטנות, היה עוד מסכת תפילין ומסכת מזווה ומסכת חנוכה, ולא ביאר לי בפירוש מי הביאם.

ובהקדמת ספרו רב פעלים כתב דברים דומים וז"ל: אפס שמעתי מאדוני אבי הגאון נר"ו שהשבע מסכתות קטנות המה חוץ מאשר נמצא לנו, והן מסכת תפילין ומסכת חנוכה ומסכת מזווה, ולא ביאר לי מי הביאום.

(ב) רבי סמך על מגילת תענית

בספר דברים אחדים לרבינו החיד"א (דרוש ל"ב) כתב וז"ל: ואני שמעתי דנורקה מפי החבורה חקור דבר, אמאי רבינו הקדוש לא שנה במשנה דיני חנוכה כי אם כלאחר ידו במגילה בחנוכה בנשיאים וכיוצא, ובקמא אם היה נר חנוכה פטור, והיה לו לשנות לפחות פרק אחד מדיני חנוכה, ובו בפרק נענה הרב החסיד כמהר"ר יוסף בן סמון זלה"ה ואמר, דמגילת תענית נשנית קודם המשנה וכדתנן במתניתין פ"ב דתענית כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד וכו', וכבר במגילת תענית קתני דיני חנוכה, והם הברייתות שהביאו בש"ס, ומשו"ה לא הוצרך רבינו הקדוש לשנות דיני חנוכה (עכ"ל).

וכע"ז כתב בשו"ת עדות ביהוסף (סימן ט"ו, בתירוצו השני), וז"ל: הנראה לעד" בזה טעם כעיקר כי הוא זה, והוא שדיני חנוכה ונר חנוכה כבר היו כתובים בכתב קודם רבינו הקדוש, שסדרום וכתבום התנאים שקודם לו ועשו מהם משנה כתובה, ואם כן מה צורך לרבינו הקדוש לכותבם עוד, והוא עשה כבוד בזה לתנאים הראשונים והניח בזה דבריהם ככתבם, ולא כתב במשנה אלא דברים שקודם לו היו בעל פה, ועשה זה כדי שלא תשתכח תורה מישראל ומשום עת לעשות לה' וכו', והמקום שכתובים בו דיני חנוכה ע"י תנאים הקודמים לרבי הוא ספר הנקרא במשנה ובגמרא מגילת תענית, ובדקתי בו ומצאתי בו פרק ט' כל דיני נר חנוכה וענין נס חנוכה, והם כל הברייתות שהביאו בגמרא מסכת שבת פרק במה מדליקין דף כ"א שם ולהלן בדיני נר חנוכה ונס חנוכה, ומצאת כי תדרשם בס' מגילת תענית פרק ט' והספר ההוא נכתב קודם רבי, ועליו שנה רבי במשנה מסכת תענית פ"ב משנה ח' כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור וכו', רבי יוסי אומר לפניו ולאחריו וכו' יע"ש, הרי שהביא תנאים קודמים לו החולקים בפירוש ס' מגילת תענית הקודמת, א"כ היא קדמונית הרבה לרבינו הקדוש, ובימי בית שני נכתבה, כמו שיבין הרואה ממה שכתוב בה ובסופה, ובגמרא ר"ה (י"ח ע"ב), ובמסכת תענית (ט"ו ע"ב) כתב רש"י ז"ל, ל, וז"ל: מגילת תענית נכתבה בימי חכמים, אע"פ שלא היו כותבין הלכות, והיינו דקתני כל הכתוב במגילת תענית כאלו היה מקרא, עכ"ל. הרי לך שנכתבה קודם רבי כמו שמוכיח לשונו ששנה לנו במשנה כל הכתוב במגילת תענית וכו', ועוד מוכח מלשון רש"י הנזכר דחשיבא כתיבתה כמקרא של נביאים וכתובים, ועדיפא טפי מכתיבת המשנה שאינה נקראת מקרא אלא משנה ותורה שבע"פ, אבל מגילת תענית חשיבא כתיבתה כמגילת אסתר וקהלת, וכיוצא בהם.

וכן הובא תירוץ זה בשו"ת בית הלחמי (סימן ד'), וע"ע בספר אורי וישעי (אות ט' עמוד כ"ח).

(ג) מאחר שהמעשה מפורש בספרי אפוקריפין

בשו"ת רשב"ן על או"ח (ס' רנ"ח) כתב כעין התירוץ הנ"ל באו"א קצת: לפני חכמי התלמוד היו מונחים מגילות וחיבורים הרבה בלשון סורסי ובלשון יונית אשר נודעים בשמם היוני אפוקריפא, שפתרונו נסתרים או גנוזים, וחכמי ארץ ישראל לא עסקו בהם, ובתוכם ספר מכבי ונחלק לשלושה חלקים, א' דברי הימים לבני חשמונאי, המתחיל בבא אלכסנדר לאסיה, ומדלג עד אנטיוכוס הצורר, והולך ומספר דברי השמד והמרידה והמלחמות כולן בסדר נכון ומנין ברור לשנות מלכות יון עד מות שמעון בן מתתיהו, ובא תחתיו לנשיאות וכהונה יוחנן הורקנוס בנו, אמיתית הספר נכרת מתוכו, ומסכים מאד עם הנמצא בזה לחכמינו ז"ל בברייתא דמגילת תענית ובתלמוד ומדרשים. וברור שהיה מראש כתיב בלשון עברי ונאבד, שכן העיר מעתיק המקרא לרומיים חכם נוצרי קדמון בימי ר' אשי. והנראה לנו שספר זה היא מגילת בית חשמונאי, שאומר עליה בעל הלכות גדולות שכתבוהו זקני הלל וזקני שמאי, ונודע שכל דברי בעל הלכות גדולות דברי קבלת אבות. ואולי היה נמצא עדיין הספר בימיו. דברי הימים השני, מתחיל בשתי אגרות מזקני ירושלים לקהל הגולה שבאלכסנדריה על דבר קיום ושמחת חנוכה, ומספר השמד והמלחמה עד אחר מות יהודה מכבי. מדרכו וענינו ניכר שהיה עקרו מתחילה בלשון היוני בלבד, והוא קיצור מן דברי הימים הארוך שכתבו איש שמו יהושע הקירני, יהודי מארץ מושב ליוונים וכו'. ובזה מתורץ מה שמקשים למא רבינו הקדוש לא הביא במשנתו מעשה דנס חנוכה, מאחר שהמעשה מפורש בספרי אפוקריפים (עכ"ל).

שימוש לנ"ח, ס"ל לפרי אליהו דמאוס לנ"ח קודם טבילה. אלא דא"כ צ"ע מ"ט הוצרך הפרי אליהו דאין להדליק נ"ח משום דמאוס, הא כל שמיועד לשתיה אין לעשות בו שימוש קודם שהטביל כמשמעות הש"ך הנ"ל, וע"כ דלא כהש"ך, וכן הוכיח בס' שלמי תודה חנוכה סו"ס י' ע"ש. ומש"כ בס' נר ציון כסלו פ"ח סעי' י"ב דאם נמלך להשתמש לנ"ח א"צ טבילה, אף כשרוצה לשתיה בתחילה, וכן השיב הגר"ח ק בס' שערי ציון ח"א מועדים עמ' רי"א ע"ש.

ומו"ר בתשו' משנת יוסף חי"ב סי' צ"ד במכתבו אלי, אם יש חיוב טבילה לכוסיות של נ"ח, כתב להסכים במה שכתבתי, שרק כלי אכילה בעי טבילה, וכתב בהסבר הדבר ע"פ מה שביאר הט"ז יו"ד סי' ק"כ שרק כלי סעודה חייבים בטבילה דכתיב כל דבר אשר יבוא באש, ואין דרך להשתמש באש אלא צרכי סעודה של מתכת דכתיב אך את הזהב וכו', וטעם הטבילה כדי שיצאו מטומאתו של עכו"ם לקדושתו של ישראל, ואם מיוחד לנ"ח א"צ טבילה, וכמו מנורה שתולין לפני ארון הקודש א"צ טבילה, וכל שעומד להדלקה א"צ טבילה, ואם לקח הכוסיות בסתמא ותשמישו לשניהן מסתבר שנתחייב מיד בטבילה, ואם רוצה לייחדם להדלקה בלבד די שיקבע זאת במחשבתו, ומסיק שדברי הפרי אליהו להטביל נ"ח ממידת חסידות ע"ש. אכן למש"כ הפרי אליהו ברבבו"א הנ"ל שאיירי כשמייוחד לשתיה ורוצה לעשות שימוש לנ"ח קודם טבילה, שפיר י"ל שמעיקר ההלכה צריך טבילה וכדעת הש"ך וכו"ל. ועי' בס' מצות נר איש וביתו להגר"א שלזינגר פ"ו סי' ט"ז, מי שקנה כוסות לשתיה מהעכו"ם, ולבסוף יחדם להדליק בהם בשמן זית לנ"ח יש מי שאומר דלא ידליק בהם עד שיטבילם, ולכאו' הלשון אינו מדוקדק, שכן אם ייחד הכוסות רק לנ"ח לכו"ע א"צ טבילה, ורק כשרוצה להשתמש לשתיה, יש לדון אם צריך להטביל קודם שמדליק נ"ח, וכתב לי הגר"א שלזינגר דאף אם ייחד הכוסיות לנ"ח, כל שבתחילה חשב לשתיה ה"ז נתחייב בטבילה, וכן חיישינן שיחזרו בו וישתמש בו לשתיה, ועי' בש"ך יו"ד סי' ק"כ ס"ק י"ז, וצ"ע.

ג

וראיתי בקונטרס גם אני אודך חנוכה עמוד י"ג שאלה נ"א, שנשאל בזה הגר"ח קנייבסקי בכוסיות שקנאם לשתיה, ונמלך ליחדם לנרות חנוכה, אם צריך להטבילם, והשיב שאם לא יטבילנו אין ראוי להשתמש בו אוכלין, וי"א שצריך שהשמן יהא ראוי לאכילה ע"ש. אולם בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' תל"ז הביא מהגר"ח ק, אם מותר להדליק נ"ח בכלי שאין טבול, והשיב וכי אסור להדליק נ"ח בכלי שאין ראוי לאכילה, ודלא כמו שהשיב בקונטרס גם אני אודך. וראיתי בשו"ת שערי יושר ח"ג סו"ס צ"ח במכתבו למע"כ, שכתב להעיר במה שהשיב הגר"ח ק בקונטרס גם אני אודך, שהרי אפי' אם היה מניח את השמן בכוסית לשם אכילה השמן מותר באכילה, והוי שמן הראוי לאכילה, ואף שלכתחילה יש איסור להניח אוכל בכלי שאין טבול, עכ"פ דווקא במתכוון להניחו לאוכל, אבל בניד"ד שמתכוון להניחו להדלקה, מותר להניחו לכתחילה אף שהכוסיות לא טבולים, ואחרי שהניחם בכוסיות השמן ראוי לאכילה, וא"כ בשביל מה צריך להטביל אותם ע"ש, ומה שהעיר גם הגר"י טשנר בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד קצ"ז ע"ש. ומש"כ השער"י דכיון שמתכוון להדלקה מותר להניח לכתחילה אף אם הכוסיות לא טבולים להנ"ל, אם הכוסיות מיועדות לשתיה, אין לעשות בהם שימושים אחרים קודם שהוטבלו, אף בשימוש שאין לצרכי סעודה, וכמש"כ הדרכ"ת הנ"ל, ושכן ס"ל להגר"ק וכו"ל, ועמש"כ בעל שערי יושר זצ"ל במכתבו אלי, והו"ד בקונ' שערי יושר חנוכה עמ' 169. ועי' בס' אהל יעקב טבילת כלים הנדמ"ח סי' רל"ב ובקונ' טהרת כלים ח"א סי' י"ז, ואמנם בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד קצ"ח מובא מכתבו של הגר"ח ק בשנית למע"כ בזה"ל, כתבתי לך בהל' חנוכה שאין להדליק בכוסות שלא נטבלו, ואע"פ שציידתי כן, אין האמת כן, וכשרים להדלקה ויש לתקנו. וכן הביא מהגר"ח ק בס' שערי ציון ח"א עמ' רכ"ד במי שקנה כוסיות לשתיה ונמלך להדליק בהם נ"ח שא"צ להטבילם, אף לסוברים שבעי שמן נ"ח הראוי לאכילה, ע"ש, ובס' אור ישראל פ"ג ס"ח הערה 152 בשם הגר"ח ק, ובס' שאלת רב ח"ב עמ' שע"ז, ובס' נר חנוכה פ"ו סעי' י"ז, ובס' תורת המועדים שונה הלכות סי' תרע"ג סי' י"ב סק"ח, ובס' ויכתוב מרדכי עמ' שס"ח.

ובספרי מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרכ"ז נשאל מרן הגר"ח קנייבסקי אם אין לו כלי לנ"ח אלא כלי שלא הוטבל, אם אפשר להדליק בו, והשיב בזה"ל, להמחמירים שלא להדליק בכלי שאין ראוי לביהמ"ק, ה"ה כלי שלא הוטבל אין ראוי לכתחילה כמ"ש בי"ד סי' ק"כ סט"ז, והסכים כן בשו"ת משנת יוסף חי"ב סו"ס צ"ד. וכתב לי הגר"א ונבנצאל, דמי שקנה כוסיות לשתיה ולא הטבילם, יכול להשתמש בהם לנ"ח קודם שהטביל. וכן א"ל הגר"א גרינבלט זצ"ל בעל הרבבות אפרים שאפשר להשתמש בכוסיות שלא הוטבלו לנ"ח, אף אם רוצה להשתמש בהם לשתיה ואחרי חנוכה יטבילם, ומובא בס' הזכרון וזכרון אפרים עמ' קל"ו ע"ש. ועי' בשו"ת מציון תצא תורה תשו' קכ"ו ובשו"ת מעגלי אליהו ח"ג סי' ל' ובשו"ת מנחת אשר ח"ג סי' נ"ט, ובשו"ת ויען דוד ח"ו סימן צ"ד בהערות על גם אני אודך לסימן נ"א, ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' ר', ומש"כ בעל החקי חיים זצ"ל בקובץ המאור כסלו טבת תשע"ט עמ' ט', ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו סי' ע"ח או"ב.

* * *

טבילת כלים בכוסיות נר חנוכה

נשאלתי מהרה"ג המפורסם לשו"ת חריף ובקי להפליא רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף החדש על המועדים, בכוסיות שקנאם לשתיה ונמלך לייחדם לנרות חנוכה אם צריך להטבילם. ולכאורה אם יחדם לנרות חנוכה בלבד אין מקום להסתפק דצריך טבילת כלים, דקי"ל בשו"ע יו"ד סי' ק"כ ס"א דרק כלים המיועדים לסעודה בעי טבילת כלים, וא"כ כיון שנמלך ליחדם רק לנרות חנוכה אין זה כלי סעודה, ואין צריך טבילת כלים. וכל הספק י"ל בכלי שקנה לשתיה, ורוצה קודם להדליק בו נרות חנוכה, ואח"כ להשתמש בו לשתיה, ובהכי יש לדון אם בעי טבילת כלים קודם שמשתמש כשרוצה להדליק בזה נרות חנוכה, ואם צריך להטבילם קודם.

א'

והנה הרמב"ם פ"ז ממאכלות אסורות ה"ג כתב, הלוקח כלי תשמישי סעודה מן הגויים מכלי מתכת וכלי זכוכית וכו' מטבילן במי מקוה ואח"כ יהיו מותרין לאכול בהן ולשתות, ולפ"ו נראה שלהשתמש שימוש אחר זולת אכילה ושתיה יהא שרי אף קודם טבילה. וכן דייק מהרמב"ם כן בס' שלמי תודה להגר"ב צ' פלמן זצ"ל חנוכה ס"י או"ד, וסיים שמ"מ א"י הכרח גמור מדבריו, וגם השואל שבשו"ת באר שרים ח"ו סי' י"ג או"ב הוכיח כן מהרמב"ם ע"ש, וא"כ יהא שרי להדליק נ"ח בכוסיות שלא הוטבלו אף אם מיועדות לשתיה, מ"מ רשאי להשתמש בהם להדלקה קודם שהטבילם.

אולם בס' דרכי תשובה יו"ד סי' ק"כ ס"ק ל"ט הביא מס' גנוי אלימלך, להסתפק בסכין המיועד לצרכי אכילה ורוצה לחתוך בו ציפורנים, אם מותר לחתוך קודם טבילה, דכיון שרוצה להשתמש בו לסעודה יהא אסור שימוש אחר ללא טבילה, וכתב לדייק מהש"ך יו"ד סי' ק"כ ס"ק י"ז בסכין המיועד לצרכי סעודת אכילה ונמלך עליו לחתוך בו קלפים א"צ טבילה, משמע דווקא היכא שנמלך לחתוך קלפים בקביעות א"צ טבילה, אבל כשדעתו להשתמש בו לסעודה צריך טבילה אף כדי לחתוך בו קלפים, וסיים דצ"ע לדינא. וא"כ עפ"ד הש"ך יהא אסור להשתמש להדלקת נ"ח בכוסיות שלא הוטבלו אם מיועדות לשתיה, דאסור לעשות שימושים קודם הטבילה כל שבכוונתו לצורך שתיה. וכן הביא בס' שלמי תודה הנ"ל, משמיה דמרן הגר"נ קרליץ, דאין לעשות שימוש בכלי סעודה קודם טבילה אף בשימוש שאינו של סעודה, ואף שאין הדבר מפורש בשו"ע אסור. אולם הביא ממרן הגרא"ל שטינמן, דשימוש עראי מסתברא דשרי, וא"כ ה"ז נפק"מ אם מותר להשתמש לנ"ח בכוסות שאינם טבולים כשרוצה לשתות בהם, ומהש"ך נראה דאסור. ועמש"כ בדעת הש"ך בקובץ עץ חיים [ניסן תשע"ה] גליון כ"ג עמ' שכ"ז ידידי הרה"ג רבי מרדכי הלוי פטרפרוינד, וכן נקט בדעת הש"ך בס' עצי העולה יו"ד סי' ק"כ שם, דאסור שימושים קודם הטבילה כשמיועד לאכילה ע"ש, וא"כ יהא אסור להשתמש לנ"ח. וכ"כ בשו"ת באר שרים ח"ו סי' י"ג או"ב, ע"ש. אולם בשו"ת מנחת פרי ח"ד ס"ג אות ו' נקט שא"צ להטבילם אף שמיועד לשתיה בכדי להשתמש לנ"ח ע"ש, וכתבתי לו דלמש"כ הדרכ"ת יהא אסור להשתמש בהם כשמיועד לשתיה קודם להדליק בהם נ"ח, וכתב לי בעל המנחת פרי, והנך צודק עפ"ד הדרכ"ת יש להחמיר בכוסיות שקנה לשתיה להטבילם לפני שמדליק נ"ח, ורק אם קנאם להדלקת נ"ח, ורק אח"כ בדרך אגב ישתמש לשתיה אפשר להקל. וע"ע בס' טבילת כלים כהלכתה פ"א סעי' י"ג.

ב'

ובתשו' פרי אליהו ח"ג סי' כ"ה, נשאל בקנה כוסיות לשתיה כל השנה, ורוצה להשתמש בהם לנ"ח, אם מותר להדליק קודם שטבלם. ומסיק דאסור להדליק בהם כיון ששורה על הכלים טומאת עכו"ם, ומצינו בשו"ע או"ח סי' קנ"ד סי' י"ב, עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת אם הוא מאוס אסור להדליק בו בביהכ"נ. והמשנ"ב ס"ק נ' הביא מהפרמ"ג שה"ה לשאר הדלקה של מצוה כנר שבת ונ"ח אסור אם מאוס לו, וביו"ד סי' ק"ד ס"ב בהגה"ה, ובמקום שהשומן מאוס לאכול אסור להדליקו ג"כ בביהכנ"ס, משום הקריבהו נא לפחתך. וא"כ כשרוצה להשתמש בכוסות לצורך סעודה אסור להשתמש לנ"ח קודם טבילה משום הקריבהו לפחתך ע"ש, ויעויין בשו"ת פאת שדך ח"ב סי' קמ"ח שדחה כל דברי הפרי אליהו במכתבו אליו, וגם בשו"ת באר שרים ח"ו סי' כ"ג אות י' כתב לחלק בין היכא שהשמן עצמו מאוס שהוא גוף המצוה לבין הכוס בו מדליק, וכ"כ בס' טבילת כלים להגר"צ כהן פ"ד הערה ו' דשאני עכבר הריעותא בחפצא של הדבר המאיר מש"ה אסור, משא"כ לענין הכלי שאינו טבול, והוסיף דאף בשומן חזיר התיירו הפוסקים. וכן העיר בס' מאורות נתן חנוכה סו"ס ל"ז ע"ד הפרי אליהו דכ"ש בכלי שאין טבול שאין השמן שבתוכו נאסר ע"ש, ובס' כשרות השלחן הל' טבילת כלים סי' ס"ג, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ב סי' ס"ג מש"כ, וע"ע בס' עקדת משה ח"ד סי' ל"ג שאלה ב' ובקונ' ימי החנוכה עמ' מ"ו ובשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' רכ"ה ובס' חשוקי חמד זבחים כ"א ע"ב.

ובשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תל"ז הביא להקשות ע"ד הפרי אליהו שהצריך להטביל כוסיות נ"ח, הא אין חייב בטבילה רק כלי אכילה, וכל שרוצה להדליק בהם נ"ח מ"ט צריך טבילה, והביא מכתבו של הפרי אליהו אליו, דהשאלה מיייר רק כשקנה הכוסיות לשתיה כל השנה ורוצה להדליק בהם נ"ח בהכי צריך טבילה, אבל אם זה עומד רק להדליק ודאי שא"צ טבילה ע"ש, ומיושב משה"ק בשו"ת באר שרים ח"ו סי' נ"ג אות ו' ע"ד הפרי אליהו. וא"כ נפיק דגם להפרי אליהו אם הכוסיות הם לנ"ח לכו"ע א"צ טבילה, ורק כשמיועד לשתיה כל השנה, ורוצה קודם לעשות

(ד) מפני מעשה שהיה

עוד כתב ליישב בשו"ת עדות ביהוסף (שם בתירוצו הראשון) וז"ל: ולכאורה רציתי לומר טעמו של רבי בזה משום מעשה שהיה במלך טרכינוס שחיק עצמות דאיתא בריש מדרש מגילת אסתר ובירושלמי דסוכה פרק החליל, שילדה אשתו בליל ט"ב ונשחק הולד בחנוכה, ואזלון ואמרון לישנא בישא אילין יהודאין כד ילדת אתאבלו, וכד מיית ולדא אדליקו בוצינין, שלח המלך לגיונותיו והרגו כל האנשים ואחר כך הנשים, ונתערבו הדמים והיו בוקעין והוליכן עד נהר קפרוס, כדמסיים בה במדרש איכה על אלה אני וכו', ובפסוק קלים היו רודפנו, יע"ש. ומפני כיוצא בזה אמרו בנס חנוכה ובסכנה מניחו על השלחן ודיו, וע"י נר חנוכה אירעה ונגמרה הסכנה ההיא ולא ע"י ט"ב. וכתיבת דיני נר חנוכה יש בה פרסום יותר מבהדלקה, מפני שההדלקה היא בבתי ישראל בזמן מועט ח' ימים בשנה חצי שעה כל לילה, ואפילו זה סמיה בידך [היינו אפשרותו בידן] להדליק בפנים אם יש חשש סכנה, אבל דבר בכתב, קיים כל הימים, ומתפשט בעולם על ידי כל אדם המעתיקים כל אחד מה שרוצה ממנו, ומתפזר במקומות, ונופל בידי כל אדם בן ברית ושאינו בן ברית, וכמ"ש שכתב הרמב"ם ז"ל מעין זה באגרותיו על ענין חיבור מורה הנבוכים, ומפני זה השמיט רבי כתיבת דיני חנוכה שלא להרבות בו כ"כ פרסום, והניחו בעל פה, כמו שהיתה המשנה כולה, וכל דיני התורה כולם בעל פה קודם לו, זה נראה לי לכאורה (עכ"ל).

וכ"כ מדנפשיה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ט סימן כ"ו) וז"ל: ואולי היה אז גם פחד להרחיב הדיבור על הדלקת הנרות, בגלל העובדא שהיה כתוצאה מזה, כמסופר בירושלמי פ"ה דסוכה ה"א, ואיכ"ר ד' אות כ"ג.

(ה) שלא לעורר את חמת הגויים

בשו"ת שואל ונשאל (חלק ד' אורח חיים סימן ל"ז) כתב כעין טעם הנ"ל, אבל באו"א קצת, וז"ל: ואומר כי כל קורא דברי ימי עמנו המיוחדים לזה, ובדברי רבותינו ז"ל יראה כי חג החנוכה משמש לב' סוגים: א' דתיי. ב' מדיני. אשר החשמונאים החזירו עטרת ממשל ישראל, ולכן אנו מוצאים כי אירע לפעמים סכנות לישראל בעד זה מהגויים המנוצחים או אם הם בעלי יכולת, או גם אם אינם בעלי יכולת, משתמשים בעלילות להלשין על ישראל אצל הממשלה הרודה בהם. או לומר כי זה זכרון מרד ובגידה כי מטרת האומה לצאת לחופש וכיוצא, ומזה אנו מוצאים בדברי רבותינו ז"ל מפני הסכנה נותנים הנרות בבית וכיוצא, ואם יש סכנה גם בזה, אין ספק כי אנוס רחמנא פטריה, ולכן בהיות כי חג החנוכה הוא נגד המנוצחים אז, והם אומה שלימה הרודה בהם טרם זה. ובהיות כי על ידי זה החזירו העטרה ליושנה, ובהיות כי זה עשו ישראל וזקני הדור מעצמם בלתי רשיון אדירי המלכויות דאז, ובהיות כי היו אז קרובים לזמן ממלכת ישראל, וגם היו על אדמת ארצנו ת", לכן היתה הסכנה לפעמים מרחפת בזה. לכן כמו שראה רבינו הקדוש לכתוב את התורה שבעל פה מפני עת לעשות לה', כן ראה להשמיט דיני חנוכה משום עת לעשות לה', והניח זה למסורת. אך חג הפורים היה הנצחון רק נגד המן ומשפחתו והוא איש פרטי, וגם לא החזירו בזה עטרת ישראל ליושנה, וגם הממשלה האדירה אחשוורוש ואסתר היו בעזרתם וציוו על זה במפגיע, וגם היה בגולה בפרס ומדי ולא ראו מזה שום עלילה ומיחוש, לכן לא חש רבינו הקדוש גם לקבוע מסכת שלימה עבור זה ככל המון הדינים דאורייתא ודרבנן שאסף מפי המסורת וחכמי הדורות, ואינו רק כשאר דברים הדתיים. ובפרט כי בחנוכה יש מעשה ופעולה, ובפורים יש רק לימוד בעלמא, ולא ימצאו המעלילים מקום לזה כי לא ימצאו אוזן קשבת. ועוד כי האימה הגדולה אשר רצבה אז על כל אויבי ישראל, והמעלה אשר היתה בה אסתר המלכה ומרדכי הצדיק, אשר הראשונה היתה מלכה, והשני היה משנה למלך, והפעולה הגדולה אשר שלטו ישראל באויביהם, כל אלה יש בכוחם להטיל אימתה ופחד על כל המעליל ומשטין, ויד ישראל תהיה על העליונה בעה"ו (עכ"ל).

מקפוק על התירוץ הנ"ל

ואולם בשו"ת בית הלחמי (סימן ד') כתב לדחות את דברי העדות ביהוסף הנ"ל (אות ה') וז"ל: ואחרי הסליחה רבה טעם זה לא יכולתי להולמו, דמה חשש סכנה יש אם יודע בגויים ההצלה שהיתה לישראל מידי מלכות יון, וקבעו ח' ימם לזכר הצלתם, כמו שנכתבו יציאת מצרים ומגילת אסתר, דבשלמא ההדלקה שהיא אות שמחה וששון ליהודים, אם תהיה רעה לגויים המושלים בהם, וכ"ש למלכות, יש חשש סכנה באמת כי אז יאמרו בגויים שישראל שמחים במפללתם, ואפילו אם ידעו כי חק לישראל הוא מידי שנה בשנה לזכר הצלתם, אפילו הכי יעלילו עליהם שהיה להם לבטל השמחה ההיא באותה שנה בעבור צרות, אם לא שישראל אינם חשים לצרתם, אבל כתיבת דיני חנוכה ונורתיה ועל מה אדניהם הוטבעו מה איכפת להם להאומות אם ישראל קבעו ימי שמחה לזכר הצלתם כאשר תעשנה בגויים והממשלות לקבוע להם ימי משתה ושמחה ולזכרונות דברים טובים אשר נעשו להם מימות עולם, וזה ברור מאד (עכ"ל).

(ו) רבי לא הזכיר "דינים ידועים"

החתם סופר בחידושויו על מסכת גיטין (דף עח ע"א) כתב וז"ל: ואל תתמה שהרי בשום מקום במשנה לא נזכר שיניח אדם תפילין, ושבגד של ד' כנפות חייב בציצית, אלא תפלה של ראש אינו מעכב של יד, ותכלת אינו מעכב לבן, ולא תנן חייב אדם להדליק נר חנוכה, אלא גץ שיוצא ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור, ונר חנוכה גופא היכי הוזכר במשנה, אלא רגילים היו בכך ולא הזכיר.

וכע"ז כתב גם בספרי יד נאמן (שבת דף ב' ע"א) וז"ל: ובעבורו פה במחנינו זה שאלוניקי יע"א הרב בעל ספר "שושנים לדוד" פי' על הש"ס

גדול שמו דוד פאדרו נר"ו חקרתי לפניו האי דנר חנוכה שלא נזכרה במתניתין, והשיב כי לו טעם בזה על דרך הסוד, ואנכי לא ידעתי, וברוך היודע.

ושוב נתקרב דעתי בראותי דברי הרמב"ם ז"ל במנחות ריש פרק תכלת וז"ל: ולא דיברה המשנה בדיני הציצית והתפילין והמזוזה, וענין מלאכתן והברכות שחייבין לברך עליהן, וכל עניינים התלוין בהם, וסיבת זה בעיני לפי שהיו הדברים האלו מפורסמים בזמן חיבור המשנה, והיו עניינים ידועים ונהוגים ביד כל העם וכו', וע"כ לא ראה לדבר בהן כמו שלא הסדיר התפלה וכו' לפי שהיה מפורסם כו', אבל חיברו ספר גמרא וביאורו (עכ"ל).

וכן תירץ גם בשו"ת בית נפתלי (סימן כ"ח) בהגהת בן המחבר, וכ"כ הגאון רבי אברהם יצחק גליק זצ"ל בשו"ת יד יצחק (סימן רצ"ד אות ד'), וכ"ה בספר דברי ישראל וועלץ ח"ב (ליקוטי תשובות סימן קי"ב וסימן קי"ג).

ובגליון פנינים (עלון ה') הביא שבספר מנהג ישראל ישורון (עמ' 48 בהערה ב') כתב וז"ל: לפי קט שכלי משום דנס חנוכה היה בזמן שכל ישראל ישבו על אדמתם וארצם, ויכירו כל ישראל בלי ספק דיני חנוכה בכל פרטם, ומסרו הדינים הללו אבות לבנים, לכן לא היה נחוץ להזכירם במשנה ביחד. אבל נס פורים היה בפרס בארץ נכריה, תחת מלכות עכו"ם, ויהודים היושבים בערים רחוקות, או בארץ רחוקה, לא ידעו דיני פורים כלל, וגם בארץ פרס גופא יכול להיות שלא ידעו כולם דיני פורים, ומה גם שנפזרו משם והלכו באשר הלכו, לכן הוכרחו חז"ל לכתוב כל פרטי דיני מגילה ופורים. עכ"ל.

מדוע דוקא חנוכה היה מפורסם

ואולם בספר מנוחת שלום (חלק י"א סימן י"ב, דף מד) להגאון האדיר רבי יעקב חיים סופר שליט"א הביא את דברי הבית נפתלי הנ"ל, והעיר על זה: ואין הספר לפני, אבל יש להבין דחנוכה היה הכל ידוע, ולא היה נפלא וכו', ואילו פורים לא היה ידוע, שהוצרכו לכתוב מסכת שלמה בענייניה היא מסכת מגילה, והוא תימה לענ"ד (עכ"ל).

וע"ע בענין זה בספר נר איש וביתו להגר"א שליזינגר שליט"א, וראה גם בספר מרי"ח ניוחו (גליון 20) אריכות בזה אם רבי מזכיר דינים ידועים.

(ז) מפני חביבות הנס היתה מפורסמת לכולם

אכן בספר עיון המועדים (חנוכה קושיא רל"ז) הובא ליישב שמחמת החביבות המיוחדת שיש במצות נר חנוכה, והזהירות והדקדוק שבה יותר ממצוות אחרות, ממילא כולם יודעים אותה וזהירים בקיומה, והיו נוהגים ביד כל העם לעשותה, כמש"כ הרא"ש בשם הריב"א שאע"פ שהיו יכולים לקיימה ע"י שליח, מ"מ נהגו לקיימה בעצמם, לכן לא ראה רבי צורך לכתוב הלכותיהם במשנה.

והוסיף שם עוד לבאר שנס חנוכה היה הנס האחרון שנעשה לישראל קודם חורבן הבית, והיה הרבה לאחר נס פורים, כי נס פורים היה בין בית ראשון לשני, ונס חנוכה היה כמאתיים שנה קודם חורבן בית שני, כמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מחנוכה הלכה א'), והיה נס זה חביב עד למאוד, ובזמן חיבור המשנה היו דיני חנוכה עדיין ידועים ומפורסמים, לכן לא כתבם רבינו הקדוש במשנה.

וראה בספרי פרדס יוסף החדש על חנוכה (אות ש"י) שהדלקת נר חנוכה נקראת מצוה חביבה, ובזה מתיישב יותר שלכן היתה ידועה לכולם.

(ח) משום שהחשמונאים נטלו את המלוכה משבט יהודה

בספר טעמי המנהגים (עניני חנוכה סימן תתמ"ז, עמוד שס"ד) כתב בשם החתם סופר, שהטעם שלא נזכר ענין חנוכה בפירוש המשנה, משום שרבינו הקדוש היה מזרע דוד ע"ה, ונס חנוכה נעשה ע"י בית החשמונאים, שתפסו המלוכה, ולא היו מזרע דוד, וזה הרע לרבינו הקדוש, ובכותבו המשנה ע"פ רוח הקודש נשמט הנס מחיבורו (עכ"ל). וכן הובא טעם זה בשם החתם סופר בספר חוט המשולש (החדש עמוד קמ"ה).

וכע"ז כתב גם בשו"ת בית נפתלי (סימן כ"ח) וז"ל: שמעתי אומרים לפי שרבי מדבית דוד קאתי כמבואר בשבת (נ"ו ע"א) רבי דאתי מדוד מתהפך ודרש בזכותו, וא"כ היה לו הקדה על בית חשמונאי שלקחו המלוכה להם. ועיין ברמב"ן לתורה ריש פרשת ויחי על הפסוק "לא יסור שבט מיהודה", ומ"ש גם בשם הירושלמי דהוריות בזה, ומאחר שהקפיד לכן לא רצה לדבר ביחוד בזה, אך כדי שלא יאמרו שחלק חלילה על המצוה זו דנר חנוכה, הביאו ברמז במתניתין שם דר"י אומר בנר חנוכה פטור, לגלות בקיומו, אבל יותר לא רצה להזכירו (עכ"ל), וכעין זה כתב בספר כתר שם טוב (ח"ב עמוד תקי"ז אות תק"פ) עיי"ש.

ובשו"ת שיח יצחק (סימן שנ"ט) הביא ג"כ תירוץ הנ"ל, וז"ל: והנה ידוע מ"ש בספר דברים אחדים להגאון חיד"א זיע"א [דרוש לב], וכן בספר פרדס לבעל תבואת הארץ, שרבי לא חיבר מסכתא ופרק מיוחד המדבר מדיני חנוכה, והזכיר חנוכה רק כלאחר יד באיזה מקומן במשנה, משום דרבי אתי מדוד, כבמס' שבת דף נ"ו ע"א, ומלכות בית דוד יש להם קפיידא על החשמונאים שלקחו להם המלכות, אשר יאות רק לבית דוד זרעו של יאודה, כמוזכר ברמב"ן פ' ויחי (מ"ט, י') פסוק לא יסור שבט מיהודה, עיש"ה.

הזכרת חנוכה בברכת בונה ירושלים

ואגב יש לציין שהשיח יצחק שם כתב שאולי מטעם זה דנו בגמרא בשבת (כ"ד ע"א), מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון וכו', רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא, סבר לאדכורי בבונה ירושלים, אמר להו רב ששת

כתפילה, מה תפילה בהודאה ה"נ בהודאה. עי"ש בתוס' (ד"ה מהו), שפירשו דהאיבעיא היא משום דברכת המזון רק בבית, ואין שם פירסומי ניסא כ"כ. והחת"ס זיע"א בתורת משה [קמא סוף פרשת מקץ] כותב, שמפני שחנוכה נתקן רק להודות והלל, ולא למשתה ושמחה, לזאת איבעיא להו, עיש"ה. ובאמת הן הן דברי רש"י בקיצור בראש עמוד פה.

ולפי הנ"ל י"ל שענין האיבעיא הוא זה, כי גם בעלי האיבעיא הוו סברי כר' הונא בר יהודה לאדכורי בבונה ירושלים, ולזה י"ל דברכת בונה ירושלים שנוסחה כך היא, רחם נא ה' אלקינו על ישראל עמך וכו', ועל מלכות בית דוד משיחך, ודוד תיקנה כדאיתא בפרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ח ע"ב), לא יאה שם להזכיר חשמונאים בנס חנוכה. ואמנם העלו בגמ' כתפילה בהודאה, ה"נ בהודאה, ושם לא תבוא הזכרה זו עם הזכרת מלכות בית דוד ביחד, ושפיר יכולים לאמרה. [וע"ע בספרי פרדס יוסף על חנוכה סימן תרפ"ב (אות תקטס"ב)].

מקפוקים על התירוץ הנ"ל

ואולם תלמידו של החת"ס ה"ה הגאון רבי יהושע אהרן צבי וויינברגר זצ"ל אב"ד מארגרעטאן בשו"ת מהריא"ץ (חאו"ח סי' ע"ח) כתב לדחות טעם זה, וז"ל: מה שכתבת בשם הספר חוט המשולש שהביא בשם מרן רבינו הקדוש מאור הגולה בעל חת"ס ז"ל שאמר הא דלא נזכר במשנה נס חנוכה, היינו טעמא משום דרבינו בעל מסדר המשנה הוא מזרע דוד המלך ע"ה, ונס חנוכה נעשה ע"י החשמונאים, והמה תפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד, וע"ז כתבת שיש בענין זה ח"ו חילול השם לאמור על רבינו הקדוש שבעבור כבודו וכבוד בית אבותיו יסתיר לפרסם הנס. אולם זה ודאי לא היה כוונת מרן חת"ס, דרבינו הקדוש לא הזכיר נס חנוכה במשנה משום כבודו, או כבוד בית אבותיו, אלא אדרבא דכוונת מרן ז"ל דגם זה עשה רבינו הקדוש לשם שמים, כמו דכל מעשיו היו לשם שמים, כלומר מאחר דחשמונאים דעל ידיהם נעשה הנס, והמה עי"ז עשו שתפסו המלכות מזרע דוד, ולהכי לא הזכירם במשנה ולא מחמת כבודו וכבוד בית אבותיו (עכ"ל).

ובספר זיו המנהגים (עמוד רנ"ב אות ו') להגאון רבי יהודה דוב זינגר זצ"ל (רב גבעת שמואל) כתב: ולבי מהסס להאמין שמפה קודשו של מרן החתם סופר יצאו דברים אלו לחשוד ברבינו הקדוש אשר מדותיו הנעלות, קדושתו, אצילותו וחסידותו המופלגת אין לתאר, ואשר אמרו (גיטין נ"ט ע"א) מימות משה רבינו עד זמן רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ובסנהדרין (דף צ"ח ע"ב) אמר רב תלמידו הגדול אם משיח הוא מבין החיים, הוא כגון רבינו הקדוש.

וראה עוד בגליון פנינים (גליון ה' במכתבים למערכת) מה שהובא ליישב טעם זה בטו"ט ודעת.

ביורר שיטת החתם סופר

והנה המעיין בדברינו הנ"ל יראה כי רבינו החתם סופר כתב בזה שני תירוצים, א' מפני שהדברים ידועים, ב' מפני שהחשמונאים באו ונטלו המלוכה.

אכן בקובץ בית אהרן וישראל (שנה י"ח גליון ק"ד עמוד קל"ז) כתב הגאון רבי משה הכהן שפירא שליט"א (מח"ס מנחת משה) לבאר שיש כאן ב' ענינים נפרדים שבא החת"ס ליישב, הא' על מה שלא הזכיר רבינו הקדוש את דיני חנוכה והלכותיה, כתב בספרו דהוא מאותו טעם שלא הוזכרו במשנה הלכות תפילין וציצית, והיינו שהדברים היו ידועין באותו הדור וכמו שפרש"י במס' ר"ה: "דאף נר חנוכה ומצותיו היו ידועים". ועל השאלה השניה מ"ט לא סיפר רבי "בשבח הכהנים שמסרו נפשם על עבודת ביהמ"ק", הוא משום שפגעו בכבוד אבותיו, ועברו על לא יסור שבט מיהודה. עכ"ד.

ודבריו אלו מדוקדקים היטב בלשון החת"ס, דבחי' למס' גיטין הזכיר "הלכות חנוכה", ועל השאלה שהובא בס' חוט המשולש אמר: מ"ט לא כתב רבינו הקדוש "ענין חנוכה", וביותר שראיתי בס' "טעמי המנהגים" (ס' תתמ"ז) שהביא את דברי החת"ס בסגנון זה: טעם שנס חנוכה לא נזכר במשנה כלל, לפי שרבינו הקדוש היה מזרע בית דוד, ונס חנוכה נעשה ע"י בית חשמונאי, שתפסו המלוכה מזרע דוד, וזה הרע לרבינו הקדוש. ובכותבו המשנה עפ"י רוח הקודש נשמט הנס מחיבורו. עכ"ל. הרי שכתב טעם זה על השמטת נס חנוכה ממנתי', ולא על הלכות חנוכה.

יישוב התירוץ הנ"ל

והוסיף עוד החכם הנ"ל ליישב בזה עיקר דברי החת"ס הנ"ל, כי רבי לא רצה להזכיר עניני חנוכה לפי שבא מזרע בית דוד, שכבר תמחו על זה, וכנ"ל, והוסיף שאף דמצניו לרבי במסכת הוריות (י"ד ע"א) דמתני ליה לרבי שמעון בריה "אחרים אומרים" כו', א"ל ר"ש לרבי: מי הללו שמיימיהם אנו שותים ושמותיהם אין אנו מזכירין, א"ל רבי: בני אדם שביקשו לעקור כבודך וכבוד בית אבך, שאף אם תמחול על כבודך, אין ראוי ונאות לך למחול להם, ואיך תוכל למחול על כבוד דבית אבך. ופירש בעיון יעקב (שם) שקפיידא דרבי היא משום דרשב"ג מבית דוד קאתי, ור"מ ור"נ ביקשו לעקור נשיאותו, ולכך הקפיד.

לא דמי כלל, דהתם מביא את מאמרו של ר"מ, רק לא מזכירו בשמו, ובעניני חנוכה משמיט גם הנס, וגם ההלכות.

ועוד יש להקשות על התירוץ הנ"ל דתנן בפ"ה ממעשר שני (משנה ט"ו) יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר, אף הוא ביטל המעוררים ואת הנוקפים, ועד ימיו היה פטיש מכה בירושלים, וכתב בפ' מלאכת שלמה: יוחנן כה"ג מצאתי כתוב דחשמונאי היה, עיי"ש. הרי לן להדיא דאין רבי משמיט במשנתו ההלכות שתיקנו בני חשמונאי, וא"כ עלינו לברר מהו הטעם שהשמיט את דיני חנוכה.

חנוכה, שרק מה שנעשה מתוך התעוררות מלמטה ורצון להשתנות הוא הגורם להוספה, כעמלות התורה, שבלא עמל התורה אין לאדם חלק בזה, ואין זה שלו, שרק מה שעמל עליו הוא שלו, ומה שלא עמל עליו, אין הוא שלו, וע"כ בפורים שעשו תשובה גדולה שק ואפר יוצע לרבים, לאחר הצלתם היתה שמחה גדולה, וישבו לרומם ולפאר את הנס, ודנו במה צריך לעשות על הנס, ועל כן מתוך כך התחברה מסכת מגילה, מה שאין כן חנוכה שהיתה התעוררות מלמעלה, ולא מלמטה, ע"כ לא ישבו לדון בזה, ולא עמלו בענייני הנס לדעת מה לעשות עבור הנס, ולא הרגישו שייכות לזה, לכן לא נתחברה מסכת חנוכה.

מקורות וציונים לתירוצים בענין הנ"ל

וזאת למודעי כי כמה וכמה מחכמי זמנינו כבר טרחו ועמלו לקבץ את תירוצי האחרונים בענין זה והוסיפו לישא וליתן בדבריהם, ה"ה הגרי"ח סופר שליט"א (בקובץ בית אהרן וישראל גליון ק"ד), ובעל המעדני אשר שליט"א בספרו על חנוכה, ובעל המרי"ח ניוח (גליון 20), והפליא לעשות בזה ידידי הג"ר מרדכי חיים שליט"א בבטאון פנינים (גליון ג') שהביא שם את רוב התירוצים הנ"ל ערוכים ומסודרים להפליא כדרכו בקודש, והסתייעתי הרבה ממאמרו האדיר.

וע"ע בספר שפתי צדיק (חנוכה אות ה') ובספר שפתי חיים (פרידלנדר, מועדים ח"ב עמוד קל"א), ובספר דברי חיים (חנוכה עמ' ק"י), וכן בקובץ אור תורה (כסלו תשמ"ו סימן כ"א) במאמרו של הגר"מ מאוזו שליט"א, ובירחון "אסופות" (ה', כסלו-טבת תש"ע, עמודים 20 - 25), ובהקדמת בעל הסוכת חיים לספרו על חנוכה.

וכעת נזדמן לידי ספר שואל כענין על המועדים ואף שם הביא קושיא זו, וציין עליה עשרות מ"מ [וחלקם כבר הובאו בדברינו לעיל], ואלו הם: דברים אחדים לחיד"א דרוש לב ד"ה ואני שמעתי ('נזרקה מפי החבורה חקור דבר וכו' ובו בפרק נענה הרב החסיד כמהר"ר יוסף ן' סמוון זלה"ה'), יד נאמן"ן (רח"א מיראנדה) ריש מס' שבת א-ב וב-א מדה"ס ('בעבורו פה במחנינו זה שאלוניקי יע"א הרב בעל ס' שושנים לדוד פי' על הש"ס, גדול כבוד שמו דוד פארדו נר"ו, חקרתי לפניו האי דנר חנוכה שלא נזכרה במתני', והשיב כי ל"ו טעם בזה ע"ד הסוד, ואנכי לא ידעתי, וברוך הידוע'), תורת נביאים למהרצ"ח במאמר לא תסור בהגה (בכל ספרי מהר"צ חיות ח"א עמ' קא), חתם סופר גיטין עח, א ד"ה כנסי, חוט המשולש החדש (ר"ש סופר) עמ' קמה בשם חתם סופר (הובא בטעמי המנהגים אות תתמו), שו"ת מהריא"ץ (ריא"צ וויינברגר) או"ח סי' עח (ועי' הגהות בנין יהושע בסוה"ס לשם), אוהב ישראל (אפטא) פ' וישב לחנוכה, עבודת ישראל (קוזניץ) לחנוכה, שו"ת עדות ביהוסף (רי"ח סאמון) ח"ב סי' טו, דברי חיים (צאנז) עה"ת לחנוכה עמ' כז ד"ה הנה התמיה, פירוש האשל (ר"א אליהו) על מגילת תענית בהקדמה ובעמ' נז-ב, שו"ת חסדי אבות (רי"י טרונק) בסו"ס יבין דעת סי' יז אות יז בשם חידושי הרי"ם, שפת אמת (גור) עה"ת לחנוכה שנת תרמד בסוף, שפתי צדיק (פילץ) לחנוכה אות ה, ישמח ישראל (אלכסנדר) לחנוכה סוף אות א, דרך אמונה (ר"י ליפשיץ) פ"א אות יב, שו"ת תולדות יעקב (רי"ז כהנא) או"ח סי' כט, שו"ת בית נפתלי (ר"נ שווארץ) סי' כח, אגלי טל (רי"י פרייל) ח"א מאמר א פ"ג עמ' 17, גבעת פינחס (ר"פ ביליצר) לפורים בסוף ד"ה מענין, שדי חמד (רח"ח מדיני) באסיפת דינים מער' חנוכה אות ז, שו"ת יד יצחק (רא"י גליק) ח"ג סי' רצד, ארץ צבי (רא"צ פרומר מקווי'גלוב) בחלק מועדים לחנוכה שנת תרפו, יסוד המשנה ועריכתה (ר"ר מרגליות) עמ' כב, חידושי תורה (לר"י טייטלבוים מססטמר, נדפס תשכט) לחנוכה שנת תשיד, משמר הלוי (רמ"מ שוליינגר) חגיגה סי' מו (חליפת מכתבים עם ר"י סופר), מועדים וזמנים (ר"מ שטרנבוך) ח"ב סי' קלו בהערה ג' (עכ"ל).

ויש לציין למש"כ בספה"ק בדברי חיים (הנ"ל) וז"ל, והנה בחנוכה מבואר דהמצוה היא מצוה שמעית ואינו אפילו בכתב ולא במשנה רק בע"פ וכו' (עכ"ל).

היכן נזכר חנוכה במשניות

ויש לציין כי אף שיום טוב דחנוכה לא נזכר במשנה במקומו אצל הלכות חנוכה במסכת שבת (כ"א ע"א), מ"מ מוזכר בכמה משניות, ואלו הם: ביכורים (פ"א מ"ו) רבי יהודה אומר וכו', מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא. ב. ר"ה (פ"א מ"ג) על ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו' על כסליו מפני חנוכה. ג. מגילה (פ"ג מ"ד) לכל מפסיקין בראשי חדשים בחנוכה ובפורים. ד. (שם מ"ו) בפסח קורין וכו' בחנוכה בנשיאים. ה. תענית (פ"ב מ"י) אין גוזרין תענית על הציבור לא בחנוכה. ה. שם (פ"ד מ"ה) באחד בטבת לא היה בו מעמד שהיה בו הלל. ו. מועד קטן (פ"ג מ"ט) בראשי חדשים בחנוכה ובפורים. ז. ב"ק (פ"ו מ"ו) הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חי"ב, רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור. וראה עוד במידות (פ"א מ"ו) מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצו מלכי יון. [ועיין במסכת סופרים (פרק עשרים הלכה ד-ו') עניני חנוכה. וע"ע בשו"ת מנחת דבשי (סימן תר"ע) מש"כ בזה].

היכן נזכר חנוכה בדברי הוזהר הקדוש

איתא בזוהר הקדוש פרשת ויחי (דף רח"ל ע"ב) אמר ר' יהודה כתיב לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים (משלי ל"א כ"א), האי קרא רבי חזקיה חברנא אוקים ביה דאמר דינא דחייבי דגיהנם תריסר ירחין, פלגא מינייהו בחמה ופלגא מינייהו בתלגא וכו', והיכן מישתלמי נפשייהו בשלג וכו', יכול אף ישראל כן ת"ל לא תירא לביתה משלג, מאי טעמא בגין דכל ביתה לבוש שנים, אל תיקרי שְׁנִים אלא שְׁנִים כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזווה ונר חנוכה וכו'.

(עכ"ל). ולפי דבריו מובן מאד דהיינו טעמא שרבנו הקדוש כותב ומסדר המשניות לא כתב מסכת מיוחדת בענייני חנוכה.

(יא) חנוכה מבחינת תורה שבעל פה

בספה"ק שפת אמת (בראשית לחנוכה שנת תרמ"ד) כתב וז"ל: איתא קבעו בהלל והודאה, הוא בחינת תורה שבע"פ, שהארת נס הזה הוא בפיהן של ישראל, דאיתא אסתר סוף כל הנסים. והאיכא חנוכה. ניתן לכתוב קאמינא. לכן נס דחנוכה אינו בכתב, וגם במשנה אינו מיוסד מצות חנוכה, וגם בגמ' אמרו מאי חנוכה דת"ר כו'. וגם אמרו חנוכה לא תניא כו'. הכל לרמז שחנוכה לא ניתן ליכתוב, והוא כמ"ש אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו. ובימי היוונים נתפרש התורה יונית, ומוזה נעשה כמה קלקולים, עד שעשה לנו הקב"ה נסים בימים הללו. ולכן ראו חכמים שלא לפרש זה הנס רק שמו אותו בפיהן של ישראל, בחינת תורה שבע"פ כנ"ל.

(יב) חנוכה הוא הוד לכן נשנה מבחוץ

בספה"ק אוהב ישראל (פרשת וישב) כתב וז"ל: ראוי להעיר לב על זה למה לא נשנית מצות נר חנוכה בשום משנה סדר הדינים ומצוותיו ופרטיו, כמו שאר ההלכות, כי אם בברייתות ובדברי האמוראים, והלא ב"ש וב"ה היו זמן רב קודם סדר המשנה. ולא הזכיר שום דבר מדיני מצות נר חנוכה בשום משנה, רק בדרך העברה עלמא בב"ק בפ"ב (כב). ר"י אמר בנר חנוכה פטור, וא"ת מפני שהיא מצוה דרבנן, לכך לא נשנית במשנה, והלא נשנו במשניות כמה מצוות שהם מדרבנן, כמו תפילה ומגילה ועירובין, וכדומה. אך בהעיר לב ושום שכל י"ל דהנה ידוע מסה"ק אשר פורים וחנוכה הם בסוד ירכין דקשוט, היינו פורים הוא בנצ"ח, וחנוכה בהו"ד, ונצח והוד הם בבחינת לבר מגופא כנודע.

והנה תנ"ך ומשנה הם בבחינת גופי התורה, ולזה לא נישנו הלכות חנוכה במשנה לאשר הוא בבחינת לבר מגופא, ולכן נשנו דיניה והלכותיה בברייתות, ועע"ש.

(יג) מפני שפגמו בפנימיות נפשם

בספה"ק ישמח ישראל (חנוכה סוף אות א') כתב וז"ל: ועפ"י דברינו אלה נוכל ג"כ לומר מפני מה לא נזכר דיני חנוכה במשנה רק בדרך רמז (ב"ק ס"ב ע"ב), ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור, יען כי משנה הוא אותיות נשמה בחינת פנימיות, והמה פגמו אז גם בבחינת פנימיות נפשם וכנ"ל, רק כי מטבע הקדושה אף אם היא מוכרחת להתרחק מן האדם, נשאר רושמו דקדושה בקרבו, ולזאת נזכר במשנה ג"כ בדרך רושם ורמו.

(יד) מפני המחלוקת

בשו"ת מקוה המים (חלק ה' עמוד ל"ט) כתב וז"ל: כוונת חז"ל שנתנו פירסום רחב לנס פורים, והעלימו זה של חנוכה היתה בכדי לעורר את הצבור הנמצא בגולה ולהביא לתשומת לבו, שאין להם להשען על חסד ויושר לבם של העמים אשר הם יושבים בתוכם, עליהם לדעת שאין שום בטחון לרכושם ולנפשותיהם בהיותם בגולה, שהרי אחשורוש היה איש ישר ואולי גם נאמן נקי מכל שמץ של גזענות ושום ריח של אנטישמיות לא חדר אל קרבו כשעשה משתה לכל שריו ועבדיו, לא הפליא את היהודים לרעה, הם הוזמנו למשתה כמו כל אזרחי המדינה, ואפילו דאג שלא יכריחו אותם לשתות משקה שאסור להם, ומרדכי היהודי היה לו מקום מכובד בשער המלך, וכשרצה לקחת אשה לא הקפיד שתהיה דוקא פרסית, וכשלקח את אסתר לא בדק לדעת מאיזה עם היא, וגם כשידע שהיא יהודיה לא נפסלה בעינו, ועם כל זה נתפתה לדברי המן האגגי, ומכר לו עם שלם להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים, וגם את דמי המכר לא קיבל לדידו, וזה בזמן שהעם הזה היה לבו שלם נאמן עם מלכו, ולא חטאו כנגדו בכל דבר, זה היה צריך לשמש אזהרה לכל היושבים בשלוה ובמנוחה תמיד, וכי שליטי הארץ לא יהפכו יום אחד מאוהבים לאויבים, מרחמנים לאכזרים, ואחשורוש ישמש להם מעין דוגמא, שבין רגע נהפך להם מאוהב לאויב ללא שום סיבה ובלי שום טעם, כך יקומו ויעלו לארץ אבותיהם אשר שם היו בטוחים בחייהם וברכושם, לכן דאגו חז"ל לפרסם את הנס בכדי להתריע, כאמור בפני תושבי הגולה עוזב את ארצות גלותם, וגם שגזרתו של המן בטלה, לאו כל הזמן מתרחש ניסא, ולא בכל תקופה ימצא להם ליהודים מרדכי ואסתר, ויש להניח שאחרי המקרה הזה של מרדכי ואסתר נהרו המונים רבים לארץ ישראל. מאידך הנס של החשמונאים היה נס גדול, נצחונם של החשמונאים היה באשר היו מעטים ונצחו את המרובים, שחררו את המדינה מעולה הכבד של יון, טיהרו את המקדש והחזירו את העטרה ליושנה, ומהראוי שיהיה לזה פרסום גדול לדורות הבאים, אך למרבית הצער כל מה שהרויחו במלחמם נגד יון, הפסידו נגד רומא, הם נהפכו לצדוקים, ונהיו לשתי כתות עוינות הצדוקים נגד הפרושים דבר שהביא לידי החורבן אבדן חירות האומה, ומשום כך צמצמו חז"ל את הנס בהדלקה בנרות ולא יותר. (עכ"ל).

(טו) חנוכה הוא אתערותא דלעילא

בספר מרי"ח ניוחו להגריח"מ אבוחצירא שליט"א (גליון 20) כתב לבאר עפ"י מה שמובא בספר טעמי המנהגים ומקורי הדינים על עניני חנוכה (אות תתנ"ט) שהטעם שמשחקין בדרעידל (סביבון) בחנוכה, ובפורים בגרעאגער (רעשן), דחנוכה לא היתה התעוררות מלמטה, רק מלעילא, כי לא עשו תשובה כהוגן, רק הש"ת ברחמיו, לכן משחקין בדרידעל ואוחזין אותו מלמעלה. ובפורים שגזרו צום ושק ואפר יוצע לרבים, והיתה התעוררות מלמטה, על כן אוחזין מלמטה.

ועפ"י זה יש לומר בס"ד שכל ענין החנוכה הוא התעוררות מלמעלה, ולא מלמטה מצד בני אדם, ע"כ מן שמאי יצא כן שלא תהיה מסכת

ואע"פ דהתם אין ענין גזירותיו ותקנותיו של יוחנן כה"ג שייכים לענין מלכותו, שהרי לא מכח מלכותו תיקנם אלא מכח תורתו, אולם גם מלחמת החשמונאים ביוונים, והניסים שנעשו להם היו לפני שהמליכו את עצמם, וכמש"כ הרמב"ם בריש הלכות חנוכה את סדר המאורעות: וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו את ישראל מידם "והעמידו מלך מן הכהנים". הרי שהעמדת מלך מן הכהנים היתה לאחר שהושיעו את ישראל, ואין לענין נס חנוכה קשר ישיר לענין מלכותם.

אבל לפי מה שנתבאר ניחא מאד כי כל כוונת החת"ס הוא רק כלפי שבח החשמונאים שלא רצה לספר בשבחם, אבל מה שנמוע מלכתוב הלכות חנוכה הוא מפני שהם דינים ידועים, וא"כ ניחא דלכן כל ההלכות שלימדו בני חשמונאי שלא היו מפורסמות לבני הדור, כתבם רבינו הקדוש במתני' על שמות בני חשמונאי, ולכך במשנה במע"ש כתב כל דיני דרבי יוחנן כה"ג משמיה.

אלא שיש לדון בדברים מהא דתנן ביומא שם, הלני עשתה נברשת וכו' מונבו המלך עשה כל ידות הכלים של יוה"כ זהב, ועז'ז אמרו שם: זכר צדיק לברכה, ומונבו חשמונאי היה כמש"כ רש"י [במס' ב"ב דף י"א] כן הלני המלכה אמו. הרי שרבינו הקדוש אף מספר בשבחן של בית חשמונאי, ולא חייש ליקרא דבית דוד, דלא יסור שבט מיהודא. ומ"ש מעובדא דחנוכה שלא סיפר בשבחן, ומ"ש מעובדא דרבי ואחרים שלא אמר רבי הלכה משמיה דרבי מאיר.

ואשר נראה דשני ענינים נפרדים איכא הכא, דהיכא שהשבח הוא על המכשירין שהביאו לביטול המלוכה מבית דוד, בזה אין רבי מספר בשבחן. אולם כששבחן אינו ענין כלל למלכות בית דוד, בזה מספר בשבחן.

ולכן כיון שהלני נדבה נברשת זהב, ומונבו נידב ידות הכלים זהב, משבחו רבי, משום דמה ענין נדיבות לבם של הלני ומונוב לביטול מלכות מבית דוד.

אולם מלחמת חשמונאי הוא מכשירי ביטול המלוכה מבית דוד, דהנה בס' "שם משמואל" הק' האיך חשמונאים עם כל צדקתם וחסידותם העלימו עין ממקרא דלא יסור שבט מיהודה. ועוד דהסנהדרין ושאר חכמי ישראל לא העירו אונם. ותירץ שחשבו שהחשמונאים זכאין לזה מאחר שקידשו שם שמים ברבים [במלחמתם ומס"נ], וכדמצינו בגמ' סוטה דף י'. שמתעם זה זכו יוסף ויהודה למלכות, עיי"ש. נמצא דמס"נ במלחמה הוא הוא ניהו זה שהכשירים למלוכה, לכן נמוע רבי מלהזכירם.

וכע"ז כתב בשו"ת מהריא"ץ שם, וז"ל: מאחר שהחשמונאים דעל ידיהם נעשה הנס, והמה "על ידי זה" עשו שתפסו המלוכה מזרע דוד, עכ"ל. אבל בענינים שאין להם קשר עם המלכות, ודאי שרבי מזכיר שמם להדיא.

וכן מה שלא הזכיר רבינו הקדוש שמו של רבי מאיר על תורתו, הוא משום שמבואר בגמרא (הוריות י"ג ע"ב) שרצו להעביר לרשב"ג ולקבל נשיאותו משום שאמרו: נימא ליה גלי עוקצין דלית ליה, וכיון דלא גמר, נימא ליה מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהילתו, למי נאה להלל, מי שיכול להשמיע כל תהילתו, נעברי ונהוי אנא אב"ד ואת נשיא. והיינו משום דהם מצו לספר כל תהילתו בכח תורתם, ומכח זה רצו הנשיאות לעצמם ולהעבירה מרשב"ג. נמצא דהמכשיר שבו רצו לבטל לא יסור, הוא כח תורתם, לכן לא הזכיר תורתם על שמם מדה כנגד מדה, דר"מ אמר התם: נתקין מילתא כי ליתנן, ופרש"י נתקין מילתא דלהוי זכרון עולם לדורות אפילו אינן בעולם (עיין פתח עינים), ולכך לא אמר רבי שמו על תורתו, היפך כוונתם שלא יהיו לזכרון עולם. ודו"ק.

(טז) עיקר הארת חנוכה להמשיך הקדושה מבחוץ

בספר הקדוש עבודת ישראל (לחנוכה) כתב וז"ל: ואמרו ג"כ מניחו על פתח ביתו מבחוץ, כי עיקר הארת חנוכה לכל מי שיש בכוחו להמשיך הקדושה מבחוץ, רצה לומר לאותן העומדים עדיין מבחוץ ואינם משיגים הקדושה ולהאיר לכל העולמות שיכירו וידעו כי ה' לבדו הוא המושל בכל אפסי ארץ. לכן אפשר מטעם זה לא נזכר פלפולי חנוכה במשניות, הגם שיש בהם פלוגתת בית שמאי ובית הלל, כי המשנה סוד פנימי העולמות ושם אין צורך כל כך, רק נזכר הפלפול בברייתא שהוא לשון חיצוניות, כמ"ש (שבת ק"ו ע"א) פוק תני לברא, דהיינו לרמז כי עיקר הבהירות לשלשל הקדושה להאיר מבחוץ.

(יז) חנוכה מבחינת האור הגנוז

בספר הקדוש בני יששכר (כסליו מאמר ב' אות כ"א) כתב וז"ל: הנה העדתי לך שלשה עדים נאמנים אשר הארת אור חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז, הלא המה הרב עיר וקדיש בעל הרוקח ז"ל אשר דבריו מקובלים מאליהו ז"ל, וכן מדברי הרב הגאון מהר"ל מפראג ידוע דבריו נאמרו ברוח הקודש והיה משתמש בספר יצירה, והרב הקדוש אשר היה סמוך לדורותינו מפורסם ברוח קדשו הרב מהר"פ זצוק"ל מקארעץ, על כן היא מצוה שנרמזת בתורה (שנגנו בה האור) בגניזה, וכן בזוה"ק לא תמצא מדברים מעניני נר חנוכה [אמר המחבר ראה להלן אות כ"ז], והוא מטעם הנ"ל שהוא מן בחינת אור הגנוז, וקראו לימים האלה חנוכה, שהוא חינוך לגאולה העתידה, שיתגלה האור הגנוז, וכל ימי עניינו ומרודינו משנפסקה הנבואה האיר הש"י לנו הארת אור הגנוז בתורה על ידי מצות נר חנוכה, וכבר ידעת שהאור הגנוז מביטין בו מסוף העולם ועד סופו (חגיגה י"ב ע"א), והארת נר חנוכה היא הארה מן האור ההוא במעט קט, ועל ידה אנחנו יכולין להביט בתורה אשר האור גנוז בה, והבן.

והנה לבעבור זה הדורות שהן סמוכין לגאולה, התחילו חכמי הדור לדבר מענייני המצוה הזאת, מה שלא שיערו הראשונים, והוא סוד כמוס

ובספר בני יששכר (מאמרי חודש כסלו - טבת מאמר ב' - אור תורה, סקכ"ד) הביא את דברי הוזה"ק האלו, וכתב על זה במוסגר בזה"ל: הוא פעם האחד מוזכר בזהר מן נר חנוכה, ויותר מזה לא ידעתי.

ולעיל מזה שם (אות כ"א) כתב וז"ל: הנה העדתי לך שלשה עדים נאמנים אשר הארת אור חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז, הלא המה הרב עיר וקדיש בעל הרוקח ז"ל אשר דבריו מקובלים מאליהו ז"ל, וכן מדברי הרב הגאון מהר"ל מפראג ידוע דבריו נאמרו ברוח הקדוש והיה משתמש בספר יצירה, והרב הקדוש אשר היה סמוך לדורותינו מפורסם ברוח קדשו הרב מהר"פ זצוק"ל מקארעץ, על כן היא מצוה שנרמזת בתורה (שנגנו בה האור) בגניזה, וכן בזהר"ק לא תמצא מדברים מענייני נר חנוכה [רק פעם אחד (ח"א רל"ח ע"ב)] מוזכר שם נר חנוכה דרך העברה בעלמא, וכן בתיקו"ז (כ"ט ע"א). אי"ה אביא דבריהם להלן [אות כ"ד].

ויש לציין דבתיקוני זוהר חדש (דף ע"ב ע"ג) איתא עה"פ מועדי ד' מקראי קודש אלה הם מועדי, מועדי ה' אינון חג המצות חג השבועות וחג הסוכות, ואינון מקראי קודש, תלת אחרנין ראש השנה חנוכה ופורים, אקרון אלה הם מועדי, עכ"ל בקיצור. והובא ביסוד ושורש העבודה (שער י"ב סוף פ"א).

ובשו"ת דברי יציב (אורח חיים סימן רפ"ב) כתב בזה"ל: מה שכתב על הבני יששכר במאמרי חדשי כסלו טבת (מאמר ב' אות כ"ד), שפעם אחת מוזכר בזהר"ק מן נר חנוכה, ותמה כת"ה שבתקי"ז תיקון י"ג (דף כ"ט ע"ג) ג"כ איתא, תמניאי יומי דחנוכה. הנה כת"ה בעצמו מביא ששם בבני יששכר (אות כ"א) כתב, וכן בזהר"ק וכו' וכן בת"ז וכו', הרי שסתם זוהר לא כלל את התיקונים, ורק להוזה"ק עצמו כוונתו דשם נזכר רק פ"א, ולא נחית כרוכלא ליחשב גם מתיקונים ומוז"ח (עכ"ל). [ואגב ראה בשו"ת משנת יוסף (חלק ז' סימן קל"ב) שכתב דמכאן משמע כדברי המגילת אנטיוכוס שחנוכה ופורים הם כמועדים, וא"כ ראוי לברך עליהם שהחינו על עצם היום כשיטת המאירי והמשנ"ב].

עוד איתא בזהר חדש (פרשת נח דף קמ"א) על הפסוק "והנה עלה זית טרף בפיה", לולי שהעיר הקב"ה רוח הכהנים שהיו מדליקין נרות בשמן זית, אזי אבדה פליטת יהודה מן העולם, ובכל פעם ופעם שבה בתשובה ונתקבלה, והרי שגם כאן נרמז קצת ענין חנוכה.

* * *

בענין אם עדיף להדליק בחנוכה חשובה וישנה או בחדשה ויפה
הסתפקת, אדם שיש לו שתי חנוכיות, אחת ישנה שהדליק בה רב גדול או אדמו"ר, והשניה חדשה ויפה, אם עדיף שידליק בישנה מפני שהשתמש בה רב גדול, או שמא ישן מפני חדש תוציאו.

והגאון הנפלא רבי משה שמואל דיין שליט"א מח"ס חמדת משה כתב לי וזה לשונו: א) בשבת דף קלג ע"ב איתא זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה, וכתבו בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשריאין נאין. ע"כ. ולכאורה נראה דכל דין הידור מצוה, היינו דוקא בדבר שהמצוה מתקיימת בגופו, כמו לולב וסוכה וציצית, אבל בחנוכה שהמצוה אינה בגוף החנוכיה, אלא בשמן שמדליק בו, אין דין הידור מצוה בחנוכה אלא רק בשמן. ויש לומר דמה"ט לא אמרינן גם שצריך לעשות מנורה נאה, דכיון שאין המצוה מתקיימת בגוף המנורה, לא שייך בה דין הידור מצוה. אולם יש לומר דהאי מילתא תליא בפלוגתת האחרונים, כי הנה בתש"ו חכם צבי (סי' מה) נשאל בדיון מי שהדביק נרות של שעוה בכותל כדי להדליקם למצות נ"ח, ובעוד שהוא עסוק בזה, הביאו לו שמן זית, אם ימשוך ידו מהנרות של שעוה כדי להדליק בשמן זית שהוא מצוה מן המובחר או לא. והאריך להוכיח שידליק בשמן זית אע"פ שבא באחרונה, כיון שהוא מצוה מן המובחר, ודלא כהשבות יעקב (ח"א סי' לו, וח"ב סי' ל). ע"ש. ומשמע שמדינא רשאי להדליק גם בנרות שעוה הדבוקים בכותל, וא"צ להדליק בתוך כלי. [וכ"כ בתש"ז או נדברו (חי"ג סי' מט) ללמוד מדברי החכם צבי, ושכן מוכח מדברי השבות יעקב (שם) והמשנה ברורה (סי' תרעא ס"ק יח). ע"ש]. וכן מבואר בפמ"ג (סי' תרעא מש"ז ס"ב). וכ"כ בתש"ו שער שלמה (זוראפה ס"ס נא דף לג ע"ד). ע"ש. אולם בתש"ו אבני נזר (אור"ח סי' תק אות ו) כתב דלדינא נראה דהכלי מכלל נר, ולכן אותם שמדביקים נרות של שעוה או חלב, ואינם שמים אותם בתוך כלי, לא יצאו ידי חובתם לדעת החסד לאברהם. וע"ש מה שפלפל בדברי הראשונים. וכ"כ השד"ח (מע' חנוכה אות ז) בשם הרב יד נאמן (דף יד ע"א), דמה שכתב החסד לאברהם (מעין שני נהר נ"ח) לפסול קליפת ביצים או בצלים לנר חנוכה, היינו משום שאין עליהם תורת כלי, ואין כאן נר, ויש לחוש לדבריו בעששיות שאנו מדליקים, שאין להם בית מושב, שאין עליהם תורת כלי. ע"כ. והובאו בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' לד). ע"ש. ומעתה יש לומר, דלדעת הסוברים שהכלי מעכב בהדלקת נ"ח, א"כ הכלי הוא חלק מהמצוה, ולכן יש דין הידור מצוה גם בחנוכה. אבל לדעת הסוברים שאין הכלי מעכב המצוה, א"כ אין דין הידור מצוה גם על הכלי. וכן ראיתי בקובץ בנתיבות ההלכה (קובץ כו עמ' 95) בשם הגאון רבי בנימין זילבר ז"ל, שכתב דכיון שא"א להדליק בלי מנורה, לכן יש דין הידור מצוה גם על הכלי. ע"ש. והנה בס' חסד לאברהם (שם) כתב וז"ל, דע כי בנרות חנוכה יש תנאים, האחד באיזה כלי ראוי לנר חנוכה, דע שחמשה עשר כלים ראויים לנר חנוכה, וכל הקודם קודם מהם משובח משום זה אלי ואנוהו וכו'. ע"כ. והובא בשד"ח (שם). ומבואר שיש דין הידור מצוה גם על הכלי. ולפי האמור היינו משום דאזיל לשיטתיה דס"ל שהכלי מעכב בנר חנוכה, ולכן יש דין הידור מצוה גם על הכלי. ובהו ניחא מה שכתב רש"י בב"ק דף ט ע"ב (ד"ה בהידור) וז"ל, דתניא זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצוה, עשה לך ספר תורה נאה לולב נאה טלית נאה ציצית נאה. עכ"ל. והנה בגמ' בשבת

שלפנינו איתא ציצית נאה, ולא טלית נאה. וכן בדיון, שהרי המצוה אינו הטלית אלא הציצית, ומשו"ה אין דין הידור מצוה אלא בציצית. אולם גם הרי"ף בסוכה (דף טז מדפי הרי"ף) גרס טלית נאה. וכ"כ הרא"ש שם (פ"ג ס' יב) ובס' חסידים (סי' קצט). וכ"כ המג"א (ר"ס כד). ע"ש. ולכאורה קשה שהרי המצוה היא בציצית ולא בטלית. וכן הקשה בס' דבר אברהם (ח"ב סי' כה אות ג). ע"ש. וע"ע בתשו' אגרות משה (אור"ח ח"א סי' קפז). אולם לפי האמור ניחא, דכיון שא"א לקיים מצות ציצית בלי הטלית, משו"ה יש דין הידור מצוה גם בטלית. והנה בס' חזון עובדיה (שם) פסק שאין צריך כלי לנר חנוכה, ולכן יכול להדליק נר חנוכה על חתיכת רצפה, אע"פ שאין זה כלי. ושכן כתבו בתשו' ארץ טובה (סי' כח אות ו והלאה) ובתשו' אבני ישפה (ח"א סי' קצט). ע"ש. וכן כתב בתשו' שבט הלוי (ח"ח ס"ס קנז), ושכן הוא סתימת הפוסקים. ע"ש. ולפי"ז אין דין הידור מצוה גם על הכלי, כיון שאינו מעכב המצוה. ומ"מ נראה, דאע"פ שאין הכלי מעכב, מ"מ כל שמדליק בכלי, צריך שיהיה מהודר, כיון דס"ס הוא משמש את המצוה, והמצוה מתקבדת יותר אם מדליק בחנוכה נאה. וכן משמע מדברי הגמ' בשבת הנ"ל, דאמרינן וכורכו בשריאין נאין. הרי דגם במה שאינו חפצא דמצוה, ראוי לעשותו בהידור, כי בכך הס"ת מתקבד יותר. וע' בס' חסידים (סי' קצט). וכ"כ הבאר היטב (סי' תרעג ס"ק ג) בשם הסדר היום, שכל אחד יטריח לעשות לו מנורה יפה, ומי שידו משגת יעשה של כסף, וכן הנרות יעשה יפה. ע"כ. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק כח). וע' בשד"ח (מע' חנוכה אות ז) ובכה"ח (שם ס"ק ס). אולם יש לומר, דהיינו דוקא הידור שנראה כלפי הרואים, אבל להדליק בחנוכה שהדליק בה רב גדול, הן אמת שיש חשיבות בחנוכה זו יותר משאר חנוכיות ואפילו חדשות, מ"מ הרי אין הדבר ניכר לרואים, ובמופלא ובמכוסה אל תדרוש. וא"כ י"ל דאין בזה ענין משום הידור מצוה, ולכן עדיף להדליק בחנוכה היפה והחדשה ולא בזו.

ב) והנה התו' במנחות דף לב ע"ב (ד"ה הא מורידין) כתבו וז"ל, ואמר רבינו תם דס"ת בעי שרטוט משום זה אלי ואנוהו, אבל תפילין דמכוסין בעור לא בעו שרטוט, דלא שייך בהו נוי. עכ"ל. ומבואר דדוקא אם ההידור ניכר לעין, יש דין הידור מצוה, ולכן ס"ת בעי שרטוט משום זה אלי ואנוהו. אבל תפילין שמכוסים בעור, וההידור אינו ניכר, אין דין הידור מצוה, ולכן אינם צריכים שרטוט. וכן הוכיח בביאור הגר"א (אור"ח סי' קמז ס"א) מדברי התו', דכל שאינו נראה, אין בו דין הידור מצוה. ע"ש. וכן למד בתשו' אבני נזר (אור"ח סי' תלב אות ג) מדברי התו', דכל שאינו נראה בשעת המצוה, אינו בכלל נוי מצוה. ע"ש. וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"א מתפילין הי"ב) שכתב וז"ל, הלכה למשה מסיני שאין כותבין ס"ת ולא מזוזה אלא בשרטוט, אבל תפילין אינן צריכין שרטוט, לפי שהן מחופין. עכ"ל. ומבואר שדין הידור מצוה אינו שייך אלא בדבר הנראה לעין הרואים, וכיון שהתפילין מכוסים, אינם צריכים שרטוט. וכ"כ הגאון רבי בצלאל ז'ולטי בס' משנת יעבץ (אור"ח סי' סו אות א) בדעת הרמב"ם והתו'. ע"ש. והיא שעמדה לי ליישב דברי הרמב"ם (פ"ב ממילה הי"ד) שכתב וז"ל, המל כל זמן שעוסק במילה, חוזר בין על הציצין שמעכבין, בין על ציצין שאין מעכבין, פירש, על ציצין המעכבין חוזר, על ציצין שאין מעכבין אינו חוזר. עכ"ל. ומשמע דגם בחול אינו חוזר על ציצין שאין מעכבין את המילה. וע' בטור (יו"ד סי' רסד). והאחרונים המה ראו כן תמהו, שהרי מדברי הגמ' בשבת שם מבואר דיש דין לחזור גם על ציצין שאין מעכבין את המילה, משום זה אלי ואנוהו. וא"כ בשלמא בשבת אין לחזור על ציצין שאין מעכבין, כיון שאין לחלל את השבת בשביל הידור, אבל בחול אמאי א"צ לחזור, מאי שנא מכל המצות שצריך לחזר אחר הנאה משום התנאה לפניו במצות. וכן הקשה הגאון שאגת אריה (סי' ג). ע"ש. וע"ע בתשו' רבנו יוסף מסלוצק (סי' מז) ובתשו' בית הלוי (ח"ב סי' מז) ובתשו' פרי יצחק (ח"א סי' כח) ובס' משנות יעבץ (שם סי' סו אות ה). אולם לפי האמור יש לומר, דהרמב"ם לשיטתיה אזיל, שאין דין הידור מצוה במה שאינו נראה לעין, וכוין שמקום הברית מכוסה בדרך כלל, אין בו דין הידור מצוה. ויש לפלפל בזה. וע"ע להלן. וכן מבואר מדברי רבנו עובדיה מברטנורא (מדות פ"ד מ"א), שאין דין הידור מצוה במה שאינו נראה לעין. ע"ש. וכן בקדש חזיתיה להגאון בנין שלמה (ח"א סי' ו) שנשאל אמאי לא מצינו בגמ' ובדברי הפוסקים, שצריך שהתפילין יהיו נאים ומהודרים, דהא לכאורה לא גרעי מס"ת ומשאר מצות שצריך לעשותם בהידור משום זה אלי ואנוהו. וכתב דהך מצוה שצריך להתנאות במצות, אינו אלא במקום שנראה לרבים, וכדמוכח מהא דאיתא ביומא דף ע, ואח"כ כל אחד ואחד מביא ספר תורה מביתו, וקורא בו, כדי להראות חזותו לרבים. ופירש רש"י וז"ל להראות חזותו לרבים. להראות נויו של ספר תורה, ותפארת בעליה, שטרח להתנאות במצוה, שנאמר זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות וכו'. עכ"ל. הרי שהידור מצוה הוא בדבר הנראה לעין. [ולפע"ד אינו מוכרח. ודו"ק]. ולכן כיון שתפילין של יד אינו מראה חזותו לרבים, וכדאיתא במנחות דף לז ע"ב והיה לך לאות, לך לאות, ולא לאחרים לאות, משו"ה לא שייך דין הידור מצוה בתפילין של יד, כיון שאינו נראה לרבים. ובתפילין של ראש שפיר שייך דין הידור מצוה, שהרי הוא נראה לעין, ולכן אמרו במכילתא (פ' בשלח פרשה ג) אעשה לפניו תפלה נאה, והיינו תפילין של ראש, ולכן אמר תפלה בלשון יחיד. והביא עוד ראיא לזה ממה שכתב הרמ"א (אור"ח סי' קמז ס"א) וז"ל, י"א אם המעיל בצד אחד פשתן ובצד אחד משי, צריך להפך המשי לצד הספר ולגלול (מרדכי סוף מגילה), ולא נהגו כן (ב"י סי' קג). עכ"ל. וע"כ הטעם של המנהג שהמשי יהיה כלפי חוץ, היינו משום שההידור של המצוה צריך להראות בחוץ בפני רבים. וזהו גם טעמו של ספר האגודה שהביא המג"א (שם), שכתב שהמפה שכורכין בו הס"ת, צריך שיהיה המשי לצד הס"ת, והמעיל העליון יעשה המשי לצד חוץ. ע"כ. והיינו משום דהמפה מכוסה לעולם

במעיל העליון, ואינו נראה לבני אדם כלל, ולכן צריך שיהא המשי לצד הס"ת, כיון שא"א להתנאות בו בפני רבים. אבל מעיל העליון שנראה לכל, צריך שיהיה החלק הנאה כלפי חוץ. ושוב הביא מה שמצא בירושלמי (פאה פ"א ה"א), שהובאה שם ג"כ ברייתא דהתנאה לפניו במצות, ושם איתא ותפילין נאים. ואולי ס"ל דגם תפילין של יד צריך להיות מהודר, דהא מסקינן במנחות שם דאף אם מתחזי התפילין של יד לאחרים, לית לן בה, ואינו מחויב לכסותם, והא דכתיב והיה לך לאות ולא לאחרים לאות, היינו במקום לך לאות, והיינו בגובה היד של הזרוע. ומ"מ גם הירושלמי מודה, שבפרשיות התפילין ליכא משום התנאה לפניו במצות, ומשו"ה לא הזכיר הירושלמי דיו נאה וקולמוס נאה ולבלר אומן, כיון דלא מיירי אלא בבתי התפילין הנראים לעין כל. עכת"ד. ע"ש. אולם התו' בגיטין דף ו ע"ב (ד"ה א"ר יצחק) כתבו וז"ל, ומיהו אם אין הסופר יכול לכתוב יפה בלא שרטוט, צריך לשרטט על כל שיטה ושיטה, משום זה אלי ואנוהו. עכ"ל. וכ"כ בפסקי הרא"ש (הלכות תפילין דף י ע"ב סד"ה ויקח). ומבואר דס"ל דאע"פ שכתב התפילין אינו נראה לעין כל, מ"מ יש בו דין הידור מצוה, ולכן אם אינו יודע לכתוב יפה בלא שרטוט, צריך לשרטט בכל שיטה ושיטה. וכן מוכח מדברי המרדכי בסוף מגילה הנ"ל, דיש דין הידור מצוה גם בדבר שאינו נראה לעיני הרואים. וכ"כ עוד המרדכי בהלכות קטנות (הל' תפילין דף יד ע"ג) וז"ל, כתב רבינו יהודה שכל טוב לכל עושיהם, וסמך ליה במצוותיו חפץ מאד, בתיקון נאה משום ואנוהו במצות, מבחוץ למראית העין, וכל שכן מבפנים, שהרי בית המקדש מפנימה זהב טהור, לכן יכתוב כתיבה גסה שלא יהא נמחק מהר. עכ"ל. וכ"כ האור זרוע (ח"א סי' תקנה) בשם הרי"י החסיד. ע"ש. וכן מבואר בס' חסידים (סי' תתקלא). ע"ש. וכן פסק הרמ"א (סי' לב ס"ד) וז"ל, ולכתחילה יכתוב כתיבה גסה קצת, שלא יהיו נמחקים מהרה, וכן מצוה ליפותן מבחוץ ומבפנים. עכ"ל. ומבואר דס"ל דדין הידור מצוה היינו גם באופן שאין ההידור נראה לעיני כל, אלא כל שיש הידור בעצם הדבר, איכא משום הידור מצוה. וכ"כ בס' מנחת אהרן (כלל ג סי' ב), שחז"ל דקדקו ואמרו התנאה לפניו במצות, והיינו לומר שנוי המצוה תלוי במה שהוא נוי לפניו יתברך, ולא להתנאות בעיני הבריות. והובא בס' פתח הדביר (סי' לב סק"ג). וכ"כ בתשו' אורים גדולים (סי' ב לימוד יט). ע"ש. וע"ע בתשו' הים הגדול (סי' ב). אולם לכאורה יש לתמוה על הרמ"א, שדבריו סתראי ניהו, שהרי מדבריו (סי' קמז ס"א) משמע דס"ל דאין דין הידור מצוה במה שאינו נראה, וכמש"כ הבנין שלמה הנ"ל. ושוב ראיתי בס' פתח הדביר (סי' לב סק"ג) שהביא בשם הרב אדני פז, שתמה ע"ד הרמ"א הנ"ל, דמה שייך יפוי בפנים בתפילין שהם מכוסים תמיד, הא לא שייך למימר ביה זה אלי ואנוהו, וכמש"כ התו' במנחות דף לב ע"ב (הנ"ל). ונראה דמשום זה השמיט בש"ע הא דצריך ליפותה בפנים. אולם הפתח הדביר כתב, שלדעתו דברי הרמ"א נכונים, כי אמנם כן כתבו התו' שם בשם ר"ת, מ"מ נראה שהתו' אינם מסכימים לסברת ר"ת, ולכן לא נכתבה להלכה בפסקי תו' שם. והביא דברי מרן החיד"א בס' שער יוסף (סי' ח דף כד ע"א) שהביא דברי הב"ח (שם), וכתב דנראה מדבריו דהרא"ש פסק כר"י והטור כר"י, וכתב ע"ז החיד"א דנראה ברור דגם הרא"ש פסק כר"י וכו'. וא"כ סברת ר"ת יחידאה היא. ולכן שפיר הביא הרמ"א להלכה את דברי המרדכי, שצריך ליפותן גם מבפנים. וכן גם דעת מרן הש"ע, ודלא כמש"כ האדני פז. וכן יש להוכיח ממה שמבואר בשבת דף קלג ע"ב, דשייך דין זה אלי ואנוהו גם במצות מילה, אע"פ שהיא מכוסה תדיר. עכת"ד. והנה תגדילה מה שהוכיח מדברי הגמ' בשבת שם, דשייך דין הידור מצוה גם בדבר מכוסה, מהא דמצינו דין הידור מצוה במילה. שמעתי באומרים לי, דשאני מילה שבשעת מעשה המצוה, הידור המצוה ניכר לעיני הרואים, ואע"פ שאח"כ היא מכוסה, מ"מ אזלינן בתר שעת מעשה המצוה. וי"ל. ומה שכתב בדעת הרמ"א, לא זכר שר דברי הרמ"א (סי' קמז ס"א) הנ"ל, דס"ל דלא שייך זה אלי ואנוהו במה שאינו נראה. וכן ראיתי בשד"ח (מע' ז כלל יב ד"ב שוב ראיתי) שתמה כן על דבריו. ע"ש. וגם מה שכתב בדעת מרן, אחמה"ר יש להעיר, דכיון שמקור דברי הרמ"א (שם), הוא מדברי מרן בב"י (סי' קג), א"כ נראה שדעת מרן, דלא שייך זה אלי ואנוהו במה שאינו נראה. והוא סיעתא לדברי הרב אדני פז בדעת מרן. ובאמת שיש להקשות סתירה גם בדעת מרן, שהרי מדבריו (שם) הנ"ל משמע שאין דין הידור מצוה במה שאינו נראה. ומאידיך יש להוכיח דיש דין הידור מצוה במה שאינו נראה, ממה שכתב (סי' לב ס"ד) וז"ל, הסופרים הזרזים עושים שלשה מיני קלפים, העב יותר לכתוב בו פרשת שמע שהיא קטנה, והדק ממנו לפרשת והיה אם שמעו שהיא יותר גדולה, ולפרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך שהם ארוכות עושים קלף דק מאד, ובהו יתמלאו הבתים בשוה, וזהו נוי לתפילין. עכ"ל. וכתב בביאור הגר"א (שם), דכל זה משום זה אלי ואנוהו. ע"כ. הרי דאע"פ שאין ההידור ניכר, מ"מ יש בזה דין הידור מצוה. וכבר עמד בזה הגאון ממונקאטש בס' נימוקי אור"ח (שם סק"א), וכתב שבימיהם היו עושים עור הבתים מקלף רך ודק, או עור שליל, ואם לא יעשו הפרשיות הגדולות מקלף דק, יהיה עובי פרשיות אלו בולט מבחוץ, ולא היו נוי כשנראה מבחוץ בית אחד גדול ועב מחבירו. והובא בס' הלכה ברורה (שם בשע"ה צ סק"ג). ע"ש. וע"ע בס' מאסף לכל המחנות (סי' לב ס"ק צג). ולפי"ז אין סתירה בדעת מרן, דלעולם ס"ל דדין הידור מצוה היינו דוקא במה שנראה כלפי הרואים, וכדמוכח מדבריו בב"י (סי' קג) הנ"ל. אולם אכתי יש להעיר ממש"כ בש"ע (סי' לב ס"ו) וז"ל, אין לשרטט כי אם שטה עליונה, ואם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט, ישרטט כל השורות. עכ"ל. וכתב בביאור הגר"א (שם), שמקור דברי מרן הנ"ל, הוא מדברי התו' בגיטין דף ו ע"ב, משום זה אלי ואנוהו. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק כא), ומוכח דגם בדבר שאינו נראה, איכא משום זה אלי ואנוהו. וכן העיר בס' פתח הדביר (שם). ע"ש. והנה הסמ"ג (עשין

עליו מצוה אחרת. עכ"ד. וכ"כ הט"ז (שם ס"ק יד) והמג"א (שם ס"ק טו). וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק יא) על המהרי"ל. ע"ש. וכיוצא בזה כתב מרן בב"י (סוף סימן תרסד) וז"ל, וריב"ק היה נוהג בערבה שהיה מתקן ממנה עצים לקולמוסים, והיה מבער בהם חמץ בפסח, כדאמרין גבי עירוב הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, ליעביד ביה מצוה אחריתי. עכ"ל. וכתב הרמ"א בדרכי משה (שם סק"ה), שכן כתבו מהרי"ו ומהרי"ל, דאנשי מעשה נוהגים לאפות מצות בעצי הערבה, ושכן כתב בהגהות אשרי פרק בני העיר. ע"כ. וכ"כ בהג"ה (שם ס"ט) וז"ל, נהגו להצניע ההושענות לאפיית מצות כדי לעשות בה מצוה. ע"כ. וכיוצא בזה כתב המשנ"ב (סי' תמה סק"ז). ע"ש. ולכאורה י"ל דה"נ עדיף להדליק נרות חנוכה בחנוכה הישנה, שהרי כבר עשה בה מצוה כמה פעמים, והואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, נעביד ביה מצוה אחרית. אולם י"ל דהאי מילתא תליא בפלוגתא דרבוותא, כי הנה הטור (סי' רצו) כתב וז"ל, ונהגו לברך על עצי הדס, וסמך לדבר כל שומר שבת מחללו, וסמך ליה תחת הסרפד יעלה הדס. ויש נותנין טעם לדבר כיון דאיתעביד ביה חדא מצוה של הלולב, ניעביד ביה מצוה אחרית, כדאיתא בערובין (צ"ל בירושלמי עירובין, והוא בפ"ו ה"ו) רב אמר ורב אסי כד מיקלע להו ריפתא דעירובא, הוו מברכי עליה המוציא, אמרי הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, ניעבד ביה מצוה אחרית. וכתב ה"ר אפרים, אני איני מברך על הדס שוטה, שלבו יבש ואין בו לחלוות של ריח, ויש לה זוכית קטנה ובה מיני בשמים, ועליה אני מברך. עד כאן. ומיהו נהגו בכל המקומות לברך על ההדס, ומנהג אבותינו תורה. עכ"ל. וכתב ע"ז מרן בב"י (שם) וז"ל, יש לתמוה על זה, שאם אין בו ריח, ודאי שאסור לברך עליו, ואם נהגו לברך, מנהג טעות הוא, ואם דעתו לומר דיש בו ריח, הוה ליה לפרש, ועוד שנמצא שהוא מחלוקת במציאות. ולכן נ"ל שה"ר אפרים מודה שיש בו ריח אע"פ שהוא יבש, ומ"מ כיון שאין בו ריח לחלוותי, רוצה לברך יותר על בשמים שיעיקר ריחם בהם וכו'. עכ"ל. ומבואר דפליגי רבינו אפרים והטור, אם עדיף לברך על הדס כשר, שנעשה בו מצוה, אע"פ שאין בו ריח כ"כ, או שעדיף לברך על מיני בשמים, אע"פ שלא נעשה בהם מצוה, כיון שיש בהם יותר ריח, שלדעת הטור יברך על ההדס, ולדעת רבינו אפרים יברך על מיני בשמים. ולכאורה נראה דיסוד פלוגתייהו תליא מה עדיף, אם עדיף לעשות מצוה בדבר שכבר נעשה בו מצוה אחרת, או שהידור מצוה עדיף, שלדעת הטור עדיף לעשות מצוה בדבר שכבר נעשה בו מצוה אחרת, אע"פ שתהא המצוה מהודרת פחות. אבל לדעת רבינו אפרים, עדיף הידור מצוה על פני דבר שכבר נעשה בו מצוה אחרת. וכ"כ בחידושי אנשי שם על המרדכי (ברכות פ"ח אות ב) בדעת רבינו אפרים, דכיון שיש בשמים מובחרים בריחם, עדיף לברך עליהם כדי להדר המצוה בשעתה, ולא חיישין להא דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו'. ע"ש. וכן מבואר מדברי הגאון בית חדש (שם ד"ה ונהגו). ע"ש. והנה מרן בש"ע (שם ס"ז) כתב וז"ל, נהגו לברך על ההדס כה"כ דאפשר. עכ"ל. והיינו כל זמן שיש בו ריח קצת, וכמש"כ מרן בב"י ה"א. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ח). אולם הרמ"א (שם) כתב וז"ל, וי"א דאין לברך על הדס היבש, דאינו מריח, רק על שאר בשמים (טור בשם ה"ר אפרים והר"א מפראג), וכן נהגו במדינות אלו וכו'. עכ"ל. ומעתה יש לומר, שלדעת מרן הש"ע, שעדיף לברך על ההדס, כל זמן שיש בו קצת ריח, כיון שנעשתה בו מצוה אחת, א"כ ה"נ עדיף להדליק בחנוכה הישנה, משום הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו', אע"פ שהחנוכה השניה יותר מהודרת. אבל לדעת הרמ"א, שהידור מצוה עדיף, ולכן יש לברך על שאר בשמים, א"כ ה"נ ידליק בחנוכה החדשה, משום הידור מצוה. אולם ראיתי בתשו' מהר"י קולון (שרש מא) שהביא מה שרצה הרב השואל להביא ראיה שאפשר לברך על הדס שוטה, מדברי רבינו אפרים הנ"ל, כי אם לא היו מברכים על הדס שוטה, א"כ למה היו מייחדים אותה להבדלה, הרי לא שייך בזה הואיל ואיתעביד ביה וכו'. וכתב ע"ז, דבאמת לא היו יוצאים בו י"ח לולב, אלא היו שמים אותו למילוי בעלמא משום הידור מצוה, כי ס"ל כדברי רב נטרונאי גאון ורבינו אשר שפסקו שאם אין לו אלא ג' עבות, ימלא אותו בהדס שוטה. וראיה לזה ממה שהזכיר רבינו אפרים שעושים כן בהדס שוטה, כי אם תאמר שהיו יוצאים י"ח בהדס שוטה, א"כ לא היה לו להזכיר שוטה, כיון שהיו יוצאים בו י"ח בדיעבד, ולא היו לו להזכירו לענין הבדלה. א"ו דס"ל שאם אינו הדס שוטה אלא הדס כשר, והיו יוצאים בו י"ח, מודה רבינו אפרים למנהג לברך עליו, ולא היה אומר לברך על הבשמים, אע"פ שיש להם ריח יותר מן ההדס, דמ"מ כיון דאיתעביד ביה חדא מצוה, ליתעביד ביה מצוה אחרית. עכת"ד. והובא בקצרה בב"י (שם). וע' בתרומת הדשן (כתבים סי' רנט) ובב"ח (שם ד"ה ונהגו). ולפי"ז נראה, שגם לדעת רבינו אפרים עדיף להדליק בחנוכה הישנה, מטעם הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו', אע"פ שהחנוכה החדשה מהודרת יותר. ואמנם מרן בש"ע (סי' תרעג ס"ג) כתב וז"ל, נר של חרס שהדליק בו לילה אחת, נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה וכו'. עכ"ל. וקשה אמאי לא אמרינן הואיל דאיתעביד ביה חדא מצוה וכו'. אולם נראה פשוט דשאני התם דנר של חרס נמאס אחר שמדליקים בו פעם אחת, וא"כ אם ידליק בו שוב פעם, הוי ביזוי למצוה, וכמש"כ המשנ"ב (שם ס"ק כט). אבל בשביל תוספת הידור, עדיף להדליק בחנוכה הישנה.

בדעת מרן הש"ע אם עדיף הידור מצוה או הואיל ואיתעביד וכו'

ב) ואמנם לכאורה יש להעיר בזה מדברי מרן בב"י (סי' תרעג) בשם השבלי הלקט, דאין חוששין לפתילות להחליפם עד שתכלה. ע"כ. ומקורו טהור במסכת סופרים (פ"כ ה"ג). וכן מוכח מדברי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ט). וע' בפר"ח (ר"ס תרעה). וכתב הרמ"א בדרכי משה (שם סק"ו), שכן כתב האבודרהם דא"צ להחליף את הפתילות, אלא שנהגו כן. ע"כ. וכן פסק בש"ע (שם ס"ק לא), דאין חוששין להחליף

הראשונים הנ"ל, אם צריך שההידור יהא ניכר, או אפילו כשהוא מכוסה יש דין הידור מצוה. דאי נימא דהמצוה היא בחפצא, א"כ א"צ שיהא ההידור ניכר, כיון שהמצוה היא שיהא הידור בגוף הדבר, ולא איכפ"ל אם רואים את ההידור. אבל אם המצוה על הגברא, והיינו שיראה שהוא מהדר את המצוה, א"כ נראה שצריך שיהא ההידור ניכר, אבל אם הוא מכוסה אין בזה הידור מצוה. והנה התו' בגיטין דף מה ע"ב (ד"ה כל) כתבו וז"ל, מכאן אומר ר"ת דאין אשה אוגדת לולב ועושה ציצית, כיון דלא מיפקדה. ואין נראה, דהא מדפסלינן בריש התכלת ציצית בעובד כוכבים דדריש בני ישראל ועשו, ולא בעובדי כוכבים, מכלל דאשה כשרה, ואמרינן נמי סוכת גנב"ך כשרה בפ"ק דסוכה, ודוקא בס"ת ותפילין ומוזוזות דכתיב וקשרתם וכתבתם דרשינן הכי. עכ"ל. ומבואר שנחלקו רבינו תם והתו', אם אשה יכולה לאגוד לולב, שלדעת ר"ת אשה אינה יכולה לאגוד לולב, כיון שאינה מצווה על נטילת לולב. ולדעת התו' יכולה לאגוד לולב, ודוקא לכתוב סת"ם היא פסולה. ונראה דיסוד פלוגתייהו תליא בחקירה הנ"ל, דהתו' אזלי לשיתיייהו בגיטין דף ו ע"ב הנ"ל, דגם בדבר מכוסה יש דין הידור מצוה, והיינו משום דס"ל דהידור מצוה הוא דין בחפצא, ומשו"ה ס"ל דאשה יכולה לאגוד לולב, דכיון שהמצוה היא בחפצא, והיינו שיהא אגד לולוב, א"כ מאי אכפ"ל אם היא מצווה על נטילת לולב, ס"ס נתקיים דין הידור מצוה בחפצא. אבל ר"ת אזיל לשיתיה במנחות הנ"ל, שאין דין הידור מצוה בדבר מכוסה, והיינו משום דס"ל שהוא דין על הגברא, ולכן צריך שיראו את ההידור, ומשו"ה ס"ל דאשה אינה אוגדת לולב, דכיון שהמצוה על הגברא, א"כ צריך לעשות ההידור ע"י מי שמחויב במצוה, וכיון שאשה אינה מצווה על נטילת לולב, אינה יכולה לאגוד לולב. ובזה ניחא מה שהקשה הגאון חשק שלמה בגיטין דף מה ע"ב, על דברי ר"ת. ע"ש. וע"ע במג"א (סי' תרמט סק"ח). אולם לקושטא א"ז מוכרח, כי אפילו אי נימא שהוא דין על הגברא, מ"מ י"ל שא"צ שיהא ההידור ניכר, כיון שהיא מצוה על הגברא כלפי שמיא, שיהדר את המצוה, וא"ז כדי שיראו את ההידור. וגם אין הכרח שאם המצוה היא בחפצא, שידליק בחנוכה היפה ולא בחשובה, כי יש לומר שכיון שהחנוכה חשובה ערכה רב יותר מהחנוכה השניה, א"כ היא מהודרת יותר בחפצא, ולכן יש להדליק בה. ויש לפלפל בזה ואכ"מ. ולכאורה יש לדייק מלשון הגמ' בשבת הנ"ל, שההידור צריך להיות בגוף הדבר, ובמראהו ולא בחשיבותו, דהא אמרינן זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה וכו'. ומבואר שהידור מצוה היינו שהדבר עצמו יהא נאה, ולא שחשיבותו תהא גדולה יותר. וכן נראה מלשון הרמב"ם (פ"ז מאיסורי מזבח הי"א) שכתב וז"ל, ומאחר שכולן כשרים למנחות למה נמנו, כדי לידע יפה שאין למעלה ממנו והשוה פחות, שהרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו וכו', והוא הדין לכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה הטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו וכו', וכן הוא אומר כל חלב לה'. עכ"ל. ולכאורה אמאי לא הביא הרמב"ם קרא דזה אלי ואנוהו. וכתב בחידושי הגרי"ז (עמ"ס נזיר סוף דף ב ע"ב), דבאמת אי משום דין זה אלי ואנוהו, לא היה צריך להביא את היפה ממה שיש אצלו, דסגי במה שמביא דבר יפה ומהודר, ורק מדין כל חלב לה', צריך להביא את מה שיפה ביותר אצלו. ע"ש. וא"כ ה"נ עדיף להדליק בחנוכה היפה, ולא במה שיותר חשוב אצלו. וע' בחידושי הריטב"א בשבועות דף טו (ד"ה אלא). וכן ראיתי בקובץ בנתיבות ההלכה (קובץ כו עמ' 114) בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל, שעדיף להדליק בחנוכה יפה וזולה, מאשר יקרה ופשוטה. ע"ש. וכ"ש בנידון דידן, שלא מצינו שיש ענין להדליק בחנוכה שהדליק בה רב גדול, וא"כ אין חשיבות בעצם החנוכה, אלא רק מה שהיא חשובה בעיניו, ולכן נראה שעדיף שידליק בחנוכה החדשה, אם היא יותר יפה מהישנה. הנלענ"ד כתבתי והעב"א.

ה) המורם מכל האמור שאם יש לאדם שתי חנוכיות, האחת שהדליק בה אדם גדול, אבל אינה יפה כ"כ, והשניה יפה וחדשה יותר ממנה, עדיף שידליק בחנוכה החדשה והיפה יותר. (עכ"ל הגרמ"ש דיין שליט"א).

***

בענין אדם שקיבל חנוכה חדשה בחנוכה אם

ימשיך להדליק בחנוכה הישנה או לא

הסתפקת', אדם שהדליק כמה ימים בחנוכה אחת, ובאחד הימים קיבל מתנה חנוכה יפה יותר מהחנוכה הראשונה, אם רשאי להדליק בחנוכה השניה, משום זה אלי ואנוהו. או דיילא אמרינן כיון דעביד בה מצוה חדא, נעביד בה מצוה אחרית. ועוד דשמא הוי ביזוי מצוה לחנוכה הראשונה.

והגאון הבהיר רבי משה שמואל דיין שליט"א מח"ס חמדת משה, כתב לי וזה לשונו: א) בברכות דף לט ע"ב איתא רב אמי ורב אסי כי הוה מיתרמי להו ריפתא דעירובא, מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ, אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא, נעביד ביה מצוה אחרית. ע"כ. וכ"כ הרמ"א (סי' שצז ס"ב), דיש לבצוע על הפת של העירוב בסעודת שחרית של שבת. וכתב המשנ"ב (שם סק"ד), דהיינו משום דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, נעשה בו מצוה אחרת. ע"ש. והמאירי בברכות שם כתב וז"ל, ממה שכתבנו למדו בקצת תוספות, באגד ההדס שבלולב, שמיחדים אותה לברך על הבשמים במוצאי שבתות, וכן שירי פתילות של שבת, מדליקין אותן במוצאי שבת לברך בהן על האור. עכ"ל. וכ"כ בס' ארחות חיים (הלכות שלש סעודות אות ח). וע' בב"ח (סי' תקצו) שכתב בשם מהרש"ל, שמנהג מהר"ם היה להניח את הככר של העירובי תבשילין, תחת הלחם משנה בליל שבת, ובסעודת שחרית ובסעודה שלישית היה בוצע עליו, דמאחר שאיתעביד ביה מצוה חדא, ראוי לעשות

כה, דף קז ע"ב) כתב בשם רבינו תם, דאם אין הסופר יכול לכתוב יפה בלא שרטוט, צריך לשרטט על כל שיטה ושיטה משום זה אלי ואנוהו. ולכאורה הוא סתירה לדברי התו' במנחות הנ"ל בשם ר"ת, שתפילין דמכוסין בעור לא בעו שרטוט. וצריך לומר דהיינו דוקא בס"ת, אבל בתפילין אין לשרטט כלל, כיון שהם מחופים. וכ"כ בס' הלכה ברורה (שם בבירור הלכה ס"ק טז). ע"ש. וע"ע בתשו' דברי יציב (או"ח סי' כא אות יא ד"ה והנה מ"ש). וה"נ יש לומר בדעת מרן, דמה שכתב שאם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט, ישרטט כל השיטות, כוונתו רק על ס"ת, אבל בתפילין אין לשרטט כלל, כיון שהם מכוסים. וצ"ע.

ג) ומעתה הבא נבא לנ"ד, כי נראה שלדעת הסוברים שיש דין הידור מצוה גם במה שאינו נראה, א"כ שפיר שייך הידור מצוה בדבר שאין ההידור מצד היופי אלא מצד החשיבות. וא"כ יש לדון אם עדיף הידור מצד החשיבות, או הידור מצד המראה החיצוני. אבל לדעת הסוברים, שאין דין הידור מצוה אלא במה שנראה, ובמופלא ובמכוסה אל תדרוש, א"כ נראה דכיון שלא ניכר לעיני הרואים חשיבות החנוכה שהדליק בה אדם גדול, א"כ אין בזה דין הידור מצוה, וממילא פשוט שעדיף שידליק בחנוכה החדשה והיפה. וכיון שנראה שדעת מרן הש"ע, שאין דין הידור מצוה במה שאינו ניכר לעיני הרואים, א"כ הכי נקטינן, ולכן ידליק בחנוכה היותר יפה ולא בחנוכה החשובה. אולם יש לומר, דגם לדעת הסוברים דבעינן שיהא ההידור נראה לעיני הרואים, מ"מ יש הידור מצוה גם בהדלקה בחנוכה חשובה, אע"פ שהחשיבות אינה ניכרת לעיני כל, שהרי בגמ' בשבת דף כא ע"ב איתא ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. וכתב האור זרוע (ח"ב סי' שגג אות ב) וז"ל, ובשעת הסכנה וכו', מניחה על שלחנו ודיו וכו', והאינדא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין אנו מדליקין בחצרות. עכ"ל. ומבואר שהמנהג היה שמדליקים בבית, ואע"פ שלא היתה סכנה. ובס' העיטור (הל' חנוכה דף קיד רע"ד) כתב וז"ל, ובשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו, ואחר שנהגו על הסכנה נהגו, ומי שיכול להניחה מבחוץ מניחה מבחוץ, ואם לאו על פתחו. עכ"ל. ומבואר דכיון שנהגו להניח על שלחנו, רשאי להניח אפילו שלא בשעת הסכנה. וע' בתשו' דבר יהושע (אהרנברג ח"א סי' מ). וא"כ כיון שבזמן הזה עיקר הפרסום הוא לבני הבית, א"כ כיון שבני הבית יכירו וידעו חשיבות מעלת החנוכה שהדליק בה אדם גדול, על פני החנוכה החדשה, א"כ חשיב שההידור ניכר לעיני הרואים, ושפיר י"ל שידליק בה משום הידור מצוה. ואמנם מדברי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ז) מוכח דשלא בשעת הסכנה, עדיף להדליקה מבחוץ. וכן מוכח מדברי מרן בש"ע (סי' תרעא ס"ו). וכ"כ בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' לז), ושכן הסכימו האחרונים. ע"ש. אולם נראה, דכיון דס"ס לבני הבית ניכר ההידור שיש בחנוכה זו, א"כ שפיר חשיב שההידור נראה לעיני הרואים, וממילא מקיים בזה דין הידור מצוה. מיהו יש לומר, שגם לדעת הסוברים שא"צ שיהיה ההידור ניכר לעיני הרואים, מ"מ צריך שהנוי יהיה בעצם ולא בחשיבות צדדית, כמו זו שהדליק בה אדם גדול וכיו"ב, ולכן עדיף שידליק בחנוכה היפה יותר.

ד) והנה בירושלמי (פ"ו דיומא ה"א) איתא (גבי שני שעירים של יום הכפורים) משובח בגופו (שהוא שמן ואין מראהו טוב. קרבן העדה ופני משה) משובח במראהו, מי קודם, ר' ירמיה סבר נישמעניה מן הדא, אביב קצור יבש לקצור, אביב קצור קודם, דהא אמרה משובח בגופו משובח במראיו, משובח בגופו קודם. ע"כ. ומבואר שאם יש שעיר אחד שמן יותר ואין מראהו טוב, והשני מראהו טוב ואינו שמן, משובח בגופו עדיף, ולכן יקח את השמן. וא"כ יש לומר, דה"נ עדיף שידליק בחנוכה שהדליק בה אדם גדול, אע"פ שהיא ישנה, מאשר שידליק בחנוכה חדשה, כיון שמשובח בגופו עדיף ממשובח במראהו. וכיוצא בזה ראיתי בקובץ בנתיבות ההלכה (קובץ יט עמ' 44), שמו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א נשאל בדין אדם שיש לו שתי מנורות, אחת מכסף שערכה רב, אבל אינה יפה כל כך, וכנגדה יש מנורה חדשה ויפה, שאמנם ערכה נמוך, אבל נראית יפה, הי מינייהו עדיפא. והשיב עפ"ד הירושלמי הנ"ל, שידליק במנורה שערכה רב, אע"פ שהמראה שלה לא כ"כ יפה. ע"ש. וכ"כ גיסו הגר"י זילברשטיין שליט"א בס' חשוקי חמד בשבת דף כג ע"ב, להוכיח מדברי הירושלמי. ע"ש. אולם אחמה"ר א"ז מוכרח, כי יש לומר דדוקא לענין שעירים, שאחד מהם מקריב לגבי המזבח, המשובח בגופו עדיף, דכיון שמקריבו לגבי המזבח, א"כ פשוט שיש מעלה יותר לשעיר שמן משעיר שמראהו טוב. ומשא"כ לענין נר חנוכה, שהעיקר הוא הראיה והפרסום, יש לומר שיותר מהודר להדליק בחנוכה יפה מאשר להדליק בחנוכה שערכה רב. וע' בתשו' משנת יוסף (ח"י סי' קט). ודו"ק. ואדבריה יש להוכיח לאידך גיסא, שהמראה עדיף מהחשיבות, מהא דאיתא בב"ב דף ד אמרי מי שלא ראה בנין הורדוס, לא ראה בנין נאה מימיו. במאי בנייה, אמר רבה באבני שישא ומרמרא, אפיק שפה ועייל שפה כי הכי דנקביל סידא. סבר למשעיייה בדהבא, אמרו ליה רבנן שבקיה דהכי שפיר טפי, דמיחוי כי אידוותא דימא. ע"כ. ומבואר שהורדוס רצה לצפות את כותלי ביהמ"ק בזהב, ואמרו לו חכמים שעדיף לכסות עם אבני שיש בצבע כחול, שנראה יותר יפה. ומוכח שהיופי החיצוני עדיף מדבר בעל ערך יותר. אולם בס' חשוקי חמד בשבת שם, דחה עפ"ד התורת חיים בב"ב שם. ע"ש. וז"ל. ואעיקרא יש לומר, דהאי מילתא תליא במה שיש לחקור ביסוד דין הידור מצוה, אם הוא דין בחפצא או דין בגברא, כי אם הוא דין בחפצא, והיינו שהדבר עצמו יהא נאה, א"כ י"ל שעדיף להדליק בחנוכה חדשה, כי היא מהודרת ויפה יותר. אבל אם הוא דין על הגברא, שיהדר את המצוה, א"כ י"ל שכיון שאצלו יש חשיבות מיוחדת לחנוכה שהדליק בה רב האי גאון וצדיק, א"כ יש לומר שידליק בחנוכה זו, כי בה מתקיים יותר דין הידור מצוה. ולכאורה יש לתלות חקירה זו בפלוגתת

לפתילות עד שתכלה. ע"כ. ומשמע שאם רוצה להחליפם בפתילות אחרות, רשאי לעשות כן אף לכתחילה. וקשה אמאי לא אמרינן הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, נעביד ביה מצוה אחריתי. אלא ודאי דכיון שיש יותר הידור מצוה אם ידליק בפתילות חדשות, משו"ה אין לחוש משום הואיל וכו'. ומעתה יש להקשות סתירה בדברי מרן הש"ע, שהרי לעיל למדנו דס"ל דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו', עדיף מהידור מצוה, וא"כ אמאי לא יעדיף לכתחילה להדליק בפתילות הישנות. ובפרט לפי דברי המשנ"ב (שם ס"ק לא) שכתב שהפתילות הישנות נוחות יותר להדליק, כיון שהיו מודלקים כבר, ומקורו מדברי הלבוש (שם). וכ"כ בחידושי הרצ"א (חנוכה דף יב ע"ג) ובס' ליקוטי חבר בן חיים (ח"ב בהגהות לש"ע ס' תרעג ס"ד). והובאו בתשו' בצל החכמה (ח"ג סי' סז אות י'). וכ"כ הערוה"ש (שם ס"ק יז). ע"ש. ובפשיטות נראה, דהנה הארוחות חיים (הלכות חנוכה אות ה) כתב וז"ל, ונהגו לחדש הפתילות בכל לילה, ולברך על התוספת, והטעם לפי שבכל לילה מתחדש הנס, ועוד טעם אחר זכר למקדש, שהיו מחדשין אותן בכל לילה אל מנורת המאור. עכ"ל. וכ"כ הכל בו (סי' מד). וכ"כ המאירי בשבת דף כא (ד"ה ולמדת) וז"ל, ואף חידוש הפתילות בכל לילה, אינו מן הדין, אלא דרך הידור ומדמיון נרות של מקדש. עכ"ל. וא"כ יש לומר, דכיון שיש טעמים אחרים להדליק דוקא בפתילות חדשות, משו"ה לא אמרינן שידליק דוקא בישנות משום הואיל וכו', אלא הברירה ביד האדם, ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. וכיוצא בזה כתב בתשו' דבר יהושע (ח"א סי' יד אות יב). ע"ש. וכן מבואר בתשו' משנה הלכות (ח"א סי' תקמא), דכיון שיש כמה טעמים להדליק בפתילות חדשות, לא חיישינן להא דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו'. ע"ש. וע"ע בתשו' חתן סופר (סי' סח). אבל לעולם י"ל בדעת מרן הש"ע, דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו', עדיף מהידור מצוה, וכמו שהוכחנו לעיל. ושוב ראיתי בתשו' דבר יהושע (שם אות א) שכתב בדעת מרן הש"ע הנ"ל, דהיינו טעמא שיקח את ההדס לברך עליו, אע"פ שבשמים אחרים ריחים טוב, משום דמעלת איתעביד ביה מצוה חדא קודמת לזה. ושוב הביא מה שכתב בחידושי אנשי שם בברכות (הנ"ל וז"ל, וגם הנוהגים לברך על ההדס, ולא חששו להידור מצוה בשעתה, שמא משום שאין חשוב להם מצוה, שאינו אלא מנהג בעלמא כמ"ש האשרי שמטעם זה א"צ לחזר אחריו, דאינו אלא להשבת נפשו. עכ"ל. ולפי"ז דוקא גבי בשמים להבדלה פליגי, כיון שאינה מצוה גמורה, ולכן א"צ להדר בה. אבל במצות גמורות כגון נר חנוכה, עדיף להדר המצוה לעשותה מן המובחר, ולא חיישינן לעשותה דוקא בדבר שנעשתה בו מצוה. וכתב הדבר יהושע, שדבריו צ"ע, שהרי ממה נפשך, כי אם אין בשמים להבדלה נחשב להם כמצוה, א"כ גם אין לומר בזה הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו'. וע"כ דקצת מצוה איכא, אלא שאינה חובה אלא רשות, וא"כ אותה מצוה של רשות, יש לעשותה בהידור וכו'. עכת"ד. ומעתה נראה בנידון שלנו, שיש להעדיף להדליק בחנוכיה הישנה מטעם הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, שהרי בחנוכיה לא שייך לומר הטעמים שכתבו הראשונים הנ"ל, וא"כ אע"פ שיש יותר הידור בחנוכיה החדשה, מ"מ עדיף להדליק בחנוכיה שכבר נעשו בה כמה מצות.

אי אמרינן הואיל ואיתעביד באותה מצוה עצמה

ג) אולם אנכי הרואה בתשו' בצל החכמה (ח"ג סי' סח אות ח) שכתב דנראה ברור שאם יש עליו לקיים איזו מצוה, ובאפשרותו לקיימה בחפץ שכבר קיים בו מצוה אחת, אבל אז לא תהא המצוה מהודרת ולא תהא מן המובחר, ומאידך יכול לקיימה בחפץ אחר, שלא נעשה בו עדיין מצוה, אבל על ידו תתקיים המצוה יותר בהידור ומן המובחר, דיש לו לקיים המצוה בהידור יותר, ולא יקיים המצוה בחפץ השני, אע"פ שכבר נעשתה בו מצוה. וטעמו של דבר הוא משום שמדין הגמרא יש חובה להדר את המצוה ולעשותה מן המובחר, או מן התורה או מדרבנן. ומשא"כ הא דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו', לא נזכר בגמ' כחובה, רק שר"א ור"א נהגו לעשות כן, ולכן גם אנו ראוי לנו להזהר בזה, אבל חובה ליכא. ולכן הידור מצוה עדיף. והביא לזה ראיה ממש"כ הרמ"א (סי' תרנד) וז"ל, ונוהגין ליקח כל יום חול המועד ערבה חדשה ולקשרה בלולב, והוא הידור מצוה. ע"כ. וקשה דאדבריה היה יותר טוב שלא ליקח ערבה חדשה, אלא לקיים המצוה בערבה של אתמול, מטעם דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי. א"ו דכיון דבחדשה איכא הידור מצוה, משו"ה עדיף טפי ליקח ערבה חדשה, ואין להשגיח במה שנעשתה מצוה בערבה של אתמול, כיון שהידור מצוה עדיף. ואמנם הטור (סי' רצז) כתב דיש לברך במוצאי שבת על עצי הדס, מטעם הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו'. וכן פסק בש"ע (שם ס"ד). אולם היינו משום דס"ל דלא שייך בזה מצוה מן המובחר, כיון דכל ריח מהני להשיב את הנפש ולהפיג סרחון הגיהנם, ולכן ראוי לברך על הדס של מצוה. ולכן כתב הרב בצל החכמה, דמה שכתב המג"א (סי' תרעג סק"א) לענין נר חנוכה, דיש ליקח משעוה הנוטף בבית הכנסת, הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה. היינו דוקא כשאב להדליק בנר, דבכה"ג שעה הנוטף מנר בית הכנסת עדיף. אבל אם רצונו להדליק בשמן זית, וכמבואר ברמ"א (שם ס"א) דשמן זית מצוה מן המובחר להדליק בו, הוא קודם לשעוה הנוטף מבית הכנסת. עכת"ד. וא"כ הנ"ב ד"ד, הידור מצוה עדיף, ולא אכפ"ל שכבר הדליק כמה ימים בחנוכיה הישנה, אלא עדיף שידליק מכאן ואילך בחנוכיה החדשה. ובר מן דין נראה, דבאמת לא מצינו בדברי כל הראשונים והאחרונים הנ"ל, שיש לעשות מצוה בחפץ שנעשה בו כבר מצוה, אלא כשהמצוה השניה אינה אותה מצוה שעשה באותו חפץ בתחילה, אלא מצוה אחרת. וכן מדויק מלשון הגמ' דקאמר נעביד ביה מצוה אחריתי. ומשמע שיש לעשות מצוה אחרת באותו חפץ של מצוה, אבל את אותה מצוה אין ענין לעשות באותו חפץ. תדע דאלי"כ לעולם לא יחליף חפץ שנעשה בו מצוה,

דנימא הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי. וכן יש להוכיח מדברי המג"א (סי' טו סק"ב) בשם הלבוש, שמותר להתיר ציצית מבגד זה, אם רוצה להטיל בו ציצית יותר יפים. וכ"כ הגאון טורי זהב (שם סק"ב) וז"ל, וז"ל שאין בכלל זה מי שמתיר ציציותיו כדי לעשות אחרים נאים מהם, דלא חיישינן בזה לבזיון הראשונים. עכ"ל. וכ"כ הגאון החבי"ב בשכנה"ג (שם בהגה"ט סק"א). וכ"כ העולת תמיד (שם סק"ב) והחיי אדם (כלל יא סל"ב). וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ב וסוף סק"ד). וכ"כ הא"ר (שם סק"א) ובש"ע הגר"ז (שם ס"ה) ובס' פתח הדביר (שם אות ב). וכ"כ הגאון המלבי"ם בס' ארצות החיים (שם בהמאיר לארץ ס"ק יא). וכ"כ הגרי"ח בבא"ח (ש"ר פרשת לך לך אות ז). והובאו בכה"ח (שם סק"ח). וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ג). ואמנם הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה (שם) כתב להחמיר בזה. אולם הסכמת רוב האחרונים הנ"ל להתיר. וכן נראה בתשו' יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' יח אות ה). וקשה אמאי לא אמרינן שלא יתיר את הציציות כדי להטיל אחרים במקומם, דכיון דאיתעביד ביה חדא מצוה, נעביד ביה מצוה אחריתי. אלא ודאי חד מתרתי, או שהידור מצוה עדיף ממעלה זו. או שאם בא לעשות מצוה בחפץ שכבר עשה בו את אותה המצוה, אין ענין לעשות דוקא באותו חפץ וכנ"ל. ומעתה הנ"נ בנ"ד, ידליק מכאן ואילך בחנוכיה החדשה, ולא אמרינן הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו' וכנ"ל, וגם אין לחוש משום בזיון מצוה, וכדמוכח מדברי האחרונים הנ"ל. וע' בתשו' שבות יעקב (ח"א סי' לו, ובח"ב סי' ל) ובתשו' חכם צבי (סי' מה) ובברכ"י (סי' תרעג סק"ג) ובס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' פ). ודו"ק. ובזה ניחא דברי מרן בש"ע (סי' תרעג ס"ד) הנ"ל, דהיינו טעמא דרשאי להחליף כל יום את הפתילות, ולא אמרינן הואיל ואיתעביד וכו', משום שבאותה מצוה עצמה לא אמרינן הואיל וכו'. ואמנם ראיתי בס' מאורות נתן (קופרשטוק חנוכה סי' מח אות ה) שכתב להביא ראיה שגם כשעושה עוד פעם את אותה המצוה, אמרינן הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו', ממש"כ הט"ז (סי' תקצז ס"ק יד) בשם מהרש"ל, דמהר"ם היה נוהג להניח את הככר של העירובי תבשילין תחת הלחם משנה בליל שבת ולמחרתו, ובסעודה שלישית היה בוצע עליו, דכיון דאיתעביד ביה חדא מצוה, ליעביד ביה מצוה אחריתי. וכ"כ המג"א (שם ס"ק טו). וכן נהג המהרי"ל, וכמש"כ המשנ"ב (שם ס"ק יא). ומבואר שגם כשעושה עוד פעם את אותה מצוה, אמרינן הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא וכו'. עכת"ד. אולם לפע"ד אינה ראיה כלל, דהתם הכוונה שאחר שנעשה בככר זו מצות עירובי תבשילין, יש לעשות בה גם מצות סעודה שלישית, ושניהם מצות נפרדות הם. אבל אם בא לעשות את אותה מצוה עצמה, אין צריך לעשותה באותו חפץ שעשאה בתחילה. ואמנם י"ל דכיון שהחנוכיה אינה חפצא דמצוה, כי המצוה היא בשמן, א"כ אין בזה דין הידור מצוה כלל. אולם מדברי החסד לאברהם (מעין שני נהר י"ח) מבואר שיש הידור מצוה גם בחנוכיה. והובא בשד"ח (מע' חנוכה אות ז). וכן משמע מהא דאמרינן בשבת דף קלג ע"ב זה אלי ואנוהו, התנאה אותנו לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשריארן נאין. ע"כ. הרי שגם במה שאינו חפצא דמצוה, ראוי לעשותו בהידור, כי בכך הס"ת מתכבד יותר. וע' בס' חסידים (סי' קכט). וכ"כ הבאר היטב (סי' תרעג ס"ק יג) בשם הסדר היום, שכל אחד יטריח לעשות לו מנורה יפה, ומי שידו משגת יעשה של כסף, וכן הנרות יעשה יפה. ע"כ. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק כח). וע' בשד"ח (שם) ובכה"ח (שם ס"ק ס). ולכן נראה שידליק מכאן ואילך בחנוכיה המהודרת, ואין לחוש להא דאמרינן הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה ניעביד ביה מצוה אחריתי, וכן אין לחוש משום בזיון מצוה. וכן שמעתי ממור"ר הגאון רבי שלמה בן שמעון שליט"א. וכיוצא בזה כתב בתשו' מילי דאבות (ח"ה או"ח סי' ו), שמותר ליטול מזווה שכבר קבועה, כדי לקבוע במקומה אחרת מהודרת ממנה. והובא בתשו' יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' יח אות ה). ע"ש. וע"ע בתשו' משנה שכיר (סי' כד) ובתשו' דעת סופר (יו"ד סי' קא).

ד) המורם מכל האמור שאם אדם הדליק כמה ימים בחנוכיה אחת, ואח"כ נודמן לו חנוכיה חדשה ויפה יותר מן הראשונה, ידליק מכאן ואילך בחדשה, ואין לחוש משום בזיון החנוכיה הראשונה. (עכ"ל הגרמ"ש דיין שליט"א).

* * *

בענין שינה יחידי לאור נרות חנוכה

הנה כתב הכף החיים (סי' רלט ס"ק יז) אהא דאמרינן בשבת דף קנא ע"ב דאסור לישן בבית יחידי, וכל הישן בבית יחידי אוחותו לילית, דהיינו דוקא בלילה, אבל ביום לית לן בה, וכמש"כ המחצית השקל (שם). ולכן אם יש לו נר בבית, חשיב כמו ביום. עכת"ד. והסתפקתי האם מותר לישן יחידי בבית עם נר חנוכה, דשנא נחשב שמשתמש לאורה, והרי אין לנו רשות ליהנות מהם.

והגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א מח"ס חמדת משה, כתב לי, וזה לשונו: א) ראשית כל דבר שמענה ואתה דע לך, שעיקר דברי המחצית השקל (סי' רלט) הנ"ל, אינם דברי עצמו, אלא מקורם טהור בדברי הרי"ף והרא"ש בשבת שם, שכתבו הישן בבית יחידי בלילה. ומבואר דס"ל שהאיסור הוא דוקא בלילה, אבל ביום לית לן בה. וכתב המחצית השקל (שם), דאע"פ שבגמ' כתוב בסתמא הישן יחידי וכו', ולא אמרו בלילה, מ"מ לא נתכוונו לאסור אלא בלילה, והיינו טעמא דנקט סתם הישן, משום דסתם שינת בני אדם היא בלילה. עכת"ד. וכ"כ בש"ע הגר"ז (הלכות שמירת הגוף והנפש בקונטרס אחרון סק"ב), שהאיסור הוא דוקא בלילה, וכדמשמע מהירושלמי (שבת פ"ב הו'). ע"ש. ומזה למד הכה"ח הנ"ל, שגם אם נר דולק או באופן שאור הלבנה נראה,

אין איסור לישן יחידי, דהו"ל כמו ביום, כי כל כח המזיקים הוא דוקא בחשך ובאפילה, ולא כשיש אור. וכן מבואר מהא דאיתא בירושלמי (שם) בשלשה מקומות השטן מצוי לקטרג, המהלך בדרך לעצמו, והישן בבית אפל לעצמו, והמפרש בים הגדול. ע"כ. וע' בקהלת רבה (פ"ג פ"ג). ומבואר שכחו של השטן הוא בחושך, כי רשעים בחושך ידמו. וא"כ אם יש נר אין לחוש. וכ"כ הפני משה על הירושלמי (שם), שאם יש נר, אין קטרוג. ע"ש. וא"כ נמצא שמותר לישן יחידי בלילה לאור הנר. וכ"כ הגאון רבי דוד פארדו בס' מזמור לדוד (דף קיא ע"ב), דהא דאסור לישן יחידי בלילה, היינו דוקא בחשך, אבל אם יש שם נר לית לן בה, וכמבואר מדברי הירושלמי הנ"ל. ע"ש. והביאו השד"ח בס' דברי חכמים (סי' פה). ע"ש. ויש לסייעו מדברי הרי"ף והרא"ש הנ"ל. וכ"כ בס' אשל אברהם מבוטשאטש (שם), דאפילו בלילה אין קפיידא אא"כ הבית אפל, אבל אם מאיר בבית אור הנר, וכן אם נראה בבית אור הלבנה המאירה דרך זכוכית, אין חשש. ע"ש. ואמנם יש לומר, שאין ראיה לזה מדברי הירושלמי הנ"ל, כי י"ל דאע"פ שאם דולק בבית נר, אין השטן מקטרג, מ"מ אוחותו לילית. ושוב מצאתי בס' דרכי תשובה (סי' קטז ס"ק טו ד"ה ועיין בהגהות) שהעיר כן ע"ד המזמור לדוד והגר"ז הנ"ל. וכתב די"ל דס"ל דהא דאמרינן בירושלמי (שם) דהשטן מקטרג על הישן בבית אפל יחידי, היינו משום שעבר על דברי חכמים שאמרו דהישן בבית יחידי אוחותו לילית. וא"כ הא דאוחותו לילית, היינו דוקא אם ישן בבית אפל, אבל אם הנר האיר בביתו, אין לילית אוחותו, וא"כ אין השטן מקטרג. עכת"ד. גם הגאון מהרש"ם בס' דעת תורה (סי' רלט) כתב לדייק מדברי הירושלמי הנ"ל, דדוקא בבית אפל אסור, אבל אם אינו אפל מותר. ע"ש. וכ"כ בתשו' דובב מישרים (ח"א סי' עט) ובתשו' בצל החכמה (ח"ד סי' עו). ע"ש. גם הלום ראיתי בתשו' באר משה (ח"ג סי' מה) שנשאל בימי הקיץ שכל בני הבית הולכים לדור באהלי קיץ, והבעל הבית נשאר יחידי בבית כל ימי הקיץ, מה יעשה כדי להנצל ממה שאמרו שאסור לישן יחידי בבית. וכתב שישן בחדר כשהאור דולק, או שידליק אור בחדר השני, והפתח יהיה פתוח באופן שיאיר לחדר שבו הוא ישן. ונסתייע מדברי הירושלמי הנ"ל, דכל האיסור הוא דוקא כשישן בבית אפל, אבל כשהנר דולק בבית אין איסור. ואין לעשות מחלוקת בין הבבלי לירושלמי על לא דבר. ע"ש. וכ"כ בתשו' אז נדברו (ח"ו סי' ג). ע"ש. וע"ע בס' ארחות רבנו (ח"א עמ' צח) ובס' דינים והנהגות החזו"א (ח"א פ"ח ס"ו).

בפלוגתת הראשונים בטעם איסור ההשתמשות לאור הנרות

ב) והנה בשבת דף כא ע"ב איתא, א"ר זירא אמר רב מתנה, ואמרי לה א"ר זירא אמר רב, פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת. א"ר ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה. ופירש רש"י, שיהא ניכר שהוא של מצוה. ע"כ. ולכאורה יש לתמוה, דהנה בגמ' שם בדף כב איתא אמר רב יהודה אמר רב אסי אסור להרצות (למנות) מעות כנגד נר חנוכה, כי אמרייתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נר קדושה יש בה, מתקף לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו, דתניא ושפך וכסה במה ששפך יכסה, שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצות בזויות עליו, ה"נ שלא יהו מצות בזויות עליו. ע"כ. ומבואר שהטעם שאין למנות מעות כנגד הנרות, היינו משום דהוי ביזוי מצוה. וא"כ קשה אמאי לא הוצרך רש"י לומר שהטעם שאין להשתמש לאורה הוא כדי שיהיה ניכר שנעשה נר זה למצוה, הא הול"ל דהטעם הוא משום דהוי ביזוי מצוה, וכמו שאמרו בגמ'. וראיתי להגאון פני יהושע שם בדף כא ע"ב (ד"ה בפרש"י) שעמד בזה על דברי רש"י, וכתב דנראה מדבריו דס"ל דאפילו תשמיש של קדושה אסור להשתמש לאורה, אע"פ שאינו ביזוי למצוה, וכמו שהכריחו הפוסקים ממה שהתירו בחנוכה להדליק בשמינים ופתילות שאסור להדליק בהם בשבת, דלא חיישינן שמא יטה, כי אסור להשתמש לאורה, ואי נימא דתשמיש קדושה מותר להשתמש לאורה, א"כ אכתי ניוחש שמא יטה כדי להשתמש בהם לדברי קדושה, אלא ודאי שאפילו תשמיש של קדושה אסור. והרי תשמיש של קדושה אינו ביזוי מצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם שאין להשתמש לאורה הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. עכת"ד. וכן מבואר מדברי הגאון טורי זהב (סי' תרעג סק"ד), שלפי טעמו של רש"י, דאין להשתמש לאורה כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, א"כ אפילו תשמיש של קדושה אסור לעשות לאור הנרות, שהרי הרואה סבור שלא לשם מצות נר חנוכה הדליקו, אלא לאותו תשמיש של מצוה. ע"ש. ועוד יש לומר בישוב דברי רש"י, דהנה הרא"ש שם (סי' ו) כתב וז"ל, אמר רב יהודה אמר רב אסי אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה. ואע"ג דאיפסיק לעיל דכל תשמיש אסור לאורה, צריכינן לההיא דהרצאת מעות, דהא דאמרינן לעיל דאסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא למימר דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, דא"כ אין חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי, שהרי גם תשמיש עראי הוא ביזוי למצוה. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. וכן כתב רש"י דהרצאת מעות, דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיי סמוכות לנר לעיין בהן יפה. וכן משמע לישנא דקאמר כנגד נר חנוכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דמשו"ה לא כתב רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא משום ביזוי מצוה, דכיון דהא דאמרינן אסור להשתמש לאורה, היינו דוקא תשמיש קבוע, אבל תשמיש עראי לא, א"כ הא ליכא

* * *

בענין לצאת י"ח הדלקת נרות חנוכה בשבת בנרות שמדליק בשביל חולה שיש בו סכנה

הסתפקתי, אדם שלא הדליק נרות חנוכה בערב שבת, או משום ששכח או מחמת אונס, ובלייל שבת נזדמן לו להדליק נר לצורך חולה שיש בו סכנה, אם יכול לכוין לצאת בזה י"ח הדלקת נרות חנוכה, ואם יכול לברך ע"ז ברכת להדליק ושעשה נסים.

והגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א מח"ס חמדת משה, כתב לי (וזה לשונו: א) ביומא דף פד ע"ב איתא ת"ר מפקחין פקוח נפש בשבת, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, הא כיצד, ראה תינוק שנפל לים, פורש מצודה ומעלהו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, ואע"ג דקא צייד כוורי (עמו. כל הני אע"ג דקאמר הכא משנה יתירה יתירה דייק דקתני ואינו צריך ליטול רשות, למה לי דתני הכא הא תני ליה והזריז הרי זה משובח, אלא הא אתא לאשמועינן שאפילו הוא צריך לדבר. רש"י). ראה תינוק שנפל לבור, עוקר חוליה (כדי להשפיל שפת הבור ויהא נוח ליכנס. רש"י) ומעלהו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מב"ד, אע"ג דקא מתקן דרגא. ראה שננעלה דלת בפני תינוק (והתינוק נבעת. רש"י), שובר ומוציאו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מב"ד, ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי (נסרים שצריך להם. לישנא אחרינא בשיפי קיסמין להדלקה. רש"י) וכו'. ע"כ. ומבואר שאפילו אם מתכוין בשבירת הדלת לעשות ממנה נסרים שצריך להם, מותר לעשות כן, ולא אמרינן שיתכוין רק להצלת התינוק. אולם יש להעיר, דאם באופן שעושה מעשה להצלת נפש, מותר לו להתכוין למלאכה אחרת האסורה בשבת, א"כ אמאי אמרינן הכי רק לענין שבירת דלת, שמותר לו להתכוין לעשותה פצימין, ואילו בשאר הדברים לא אמרינן שמותר אף לכתחילה להתכוין לזה. ובאמת הרי"ף שם (דף ה) כתב וז"ל, ננעלה דלת בפני תינוק, שובר את הדלת ומוציאו וכו', ואע"ג דקא מיתבר ליה שיפי. ע"כ. וכ"כ הרא"ש שם (פ"ח ס' טו). הרי שלא גרסו אע"ג דקא מיכוין וכו'. וא"כ לכאורה נראה דלשיטתם אסור לכוין לכתחילה לעשות מהדלת פצימין, וכן בשאר הדברים, אלא רק להציל את התינוק. אולם לגירסא שלנו קשה מאי שנא שבירת דלת משאר הדברים. והנה הרמב"ם (פ"ב משבת ה"ז) כתב וז"ל, נפל תינוק לבור, עוקר חוליה ומעלהו, ואע"פ שהוא מתקן בה מדרגה בשעת עקירתו, ננעלה דלת בפני תינוק, שובר הדלת ומוציאו, ואע"פ שהוא מפצל אותה כמין עצים שראויין למלאכה, שמא יבעת התינוק וימות וכו'. עכ"ל. והלחם משנה (שם) הביא דברי הגמ' ביומא הנ"ל, דלענין שבירת דלת אמרינן ואע"ג דקא מכין למיתבר בשיפי, ובשאר החלוקות לא הזכירו כוונה. ולכן תמה על הרמב"ם, שלא הזכירם כמו שהזכירו בגמ'. וכתב וז"ל, ונראה דהוא ז"ל סבור דודאי אם עשה כן בכוונה אסור, ומפני כן בשאר החלוקות לא הזכיר בגמ' כוונת מעשה, ומה שאמר בגמ' אע"ג דקא מיכוין למיתבר וכו', מפרש הוא ז"ל דאינו מכין לכך ממש, אלא דמעשיו מוכיחין דדעתו לעשות עצים למלאכה, דהרי להוציא את התינוק היה די בשבירת הפתח, ולא היה צריך לפצל את הפתח בפיצולים הרבה כמין עצים דקים, לכך הודיענו דאעפ"כ מותר. אבל בפורש מצודה ועוקר חוליה, לא שייך לומר בהם מעשיו מוכיחים, דאין כאן הוכחת מעשיו שיוכיח בפורש המצודה אם נתכוין לדגים, או בעוקר חוליה אם נתכוין לתקן דרגא, ומפני כן לא הזכירו בהם בגמ' כוונה, דלא שייך בהם הוכחה במעשיו דהכא, וזהו שכתב רבינו שהוא מפצל אותה וכו'. עכ"ל. ומבואר דס"ל בדעת הרמב"ם, שאסור לכוין גם למלאכת רשות, והא דאמרינן ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי, היינו אע"פ שמעשיו מוכיחים שכוונתו לעשות עצים למלאכה. אולם יש להעיר עליו ממשכ"ה הרמב"ם (שם הט"ז) וז"ל, נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור, אפילו לא שמע שטבע, הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור. עכ"ל. ולפ"ז נראה, דאם כשנתכוין רק להעלות דגים, והעלה גם תינוק עם הדגים, פטור כיון שהעלה גם תינוק, א"כ אם נתכוין מלכתחילה להעלות תינוק ודגים יחד, מותר לעשות כן אפילו לכתחילה, דאל"כ הו"ל למימר שאפילו אם נתכוין להעלות גם תינוק עם הדגים, פטור אבל אסור. וכן ראיתי להגאון רבי יהודה נבון בס' קרית מלך רב (שם) שכתב שמדברי הלח"מ נראה בדעת הרמב"ם, דדוקא כשלא כיון להעלות דגים עם התינוק מותר, אבל אם מכין להעלות דגים עם התינוק אסור. והעיר עליו מדברי הרמב"ם הנ"ל, דמשמע מדבריו שאם נתכוין להעלות תינוק ודגים, והעלה תינוק ודגים, מותר. ע"ש. [וע' בס' מעשה רקח (שם). ולפי האמור י"ל ע"ד]. ואמנם ראיתי בס' ערוך השלחן (ס' שכח ס"ח) שפירש בדעת הרמב"ם, דהא דאמרינן גבי שבירת דלת, ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי, ובשאר הדברים לא הזכירו כוונה, היינו משום דבאמת בשבירת דלת מי מכריחו לפצלה שתהיה כמלאכה, הרי היה לו לשברה דרך קלקול, ולא היה בזה אלא איסור דרבנן. אלא הכוונה דכיון שחושש שהתינוק יפחד עם ישובו הדלת בפעם אחת, דקול השבירה יביעיתנו, לכן שובר אותה דרך פיצול, כדי שלא ירגיש בשבירה. וזה שכתב הרמב"ם (שם) שמא יבעת התינוק וימות. והיינו שאם ישובו את הדלת כדרכה, יכול למות מקול השבירה, וכ"ש אם יניחנו שם. ולכן לענין שבירת דלת אמרינן ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי, והיינו משום דבזה מוכרח לכוין כדי שהתינוק לא יפחד. עכת"ד. ולפי"ז אסור לכוין לכתחילה למלאכה לדעת הרמב"ם. אולם יש להעיר על דבריו מדברי הרמב"ם (שם הט"ז) הנ"ל, דמשמע מדבריו שמותר אפילו לכתחילה להתכוין לכך וכנ"ל. וכן מצאתי להגאון רבי משה עטיה בס' משרת משה (שם) שכתב כן בדעת הרמב"ם, וכתב שלכן לא הוצרך לומר שמותר לכוין לצוד דגים עם התינוק, כי דבר זה נלמד ממה שכתב

דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, איסורא מיהא איכא, משו"ה שפיר יש לאסור השתמשות מאור הנרות דומיא דמנורת בית המקדש, שאין משתמשין לאורה כלל. ואכתי יש להעיר בזה מהא דאיתא במדרש תנחומא (פרשת תצוה אות ג), כיון שהיו מדליקין מן המנורה, כל חצר שהיתה בירושלים היתה משתמשת לאורה, לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית זך כתית. ע"כ. ומבואר שמותר להשתמש לאור הנרות של המנורה בבית המקדש. וקשה על הר"ן. וכן העיר בתשו' מנחת יצחק (שם). ע"ש. וע"ע בס' מרפסין איגרי (ענינים ח"א עמ' קכה). וצ"ע.

אם אינו נהנה מעצם הנרות אינו בכלל איסור ההשתמשות

ד) ומעתה הבוא נבוא לנידון שלנו, כי לכאורה יש לומר דהאי מילתא תליא בדברי רש"י והר"ן הנ"ל, דלפירוש רש"י שהטעם שאסור להשתמש לאור הנרות, היינו כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, א"כ י"ל דהיינו דוקא בהשתמשות שניכרת שעושה אותה לאור הנרות, דבזה יאמרו הרואים שלצרכו הדליקה. ומשא"כ בנ"ד, שאינו משתמש בעצם הנרות, אלא נהנה מהמציאות שנרות חנוכה דולקים בביתו, אינו בכלל האיסור. אבל לדעת הר"ן והרשב"א, שהטעם שאסור להשתמש לאור הנרות, היינו משום שעשאוה כמנורת בית המקדש שאין משתמשין בה כלל, א"כ י"ל דכיון דס"ס יש לו הנאה מהנרות, שהרי יכול לישן יחידי בלילה, אסור לו לעשות כן, דחשיב משתמש לאורה. אולם יש לומר, שלא אסרו אלא השתמשות לאור הנרות, והיינו שנהנה מהאור עצמו של הנרות, אבל אם ההנאה אינה מעצם הנרות, אינו בכלל האיסור כלל. ומעתה י"ל שגם לדעת הר"ן מותר לישן יחידי לאור הנרות, כיון שאינו נהנה מאור הנרות, אלא נהנה מכך שיש לו נרות דולקים בבית, ויכול לישן יחידי בלילה, וא"כ דבר זה אינו נחשב תשמיש, ואינו בכלל האיסור להשתמש לאורה. וגדולה מזו כתב מהריק"ש בהגהותיו (ס' תרעג), שמותר ללכת לאור הנרות כדי שלא יכשל, ואינו מחויב לעצום את עיניו, דזה לא מקרי תשמיש. עכ"ד. והובא בפר"ח (שם סוף ס"א). וכ"כ בתשו' פני אריה (ס"ס מז), שלא אסרו אלא להשתמש לאור הנרות, אבל כל שאינו משמש כלום, רשאי לישב בביתו בשעה שהנרות דולקים. והובא בשערי תשובה (שם סק"ג). וכתב שכן מבואר במג"א (ס' תרעח סק"ב). ע"ש. וכ"כ בס' מועד לכל חי (ס' כז אות לט). וכ"כ המשנ"ב בשער הציון (שם ס"ק יא) בשם הפר"ח. וכן פסק בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' ק), והביא שכן כתבו כיוצא בזה התו' בשבת דף כא (ד"ה מפני) וז"ל, ור"ש מקוצי אומר, דבר שיכול לעשות בלא נר, כגון להוציא יין מן החבית, מותר להשתמש לאור כל נר [שאסרו להדליק בו בשבת]. עכ"ל. אלא שמרן בב"י (ס' רסד) כתב שהטור לא סמך ע"ז. וע"ש. וא"כ כ"ש בנידון דידן, שאינו נהנה מאור הנרות ממש, אלא מהמציאות שיש נרות בבית, ולכן אין איסור בדבר כלל. ושוב ראיתי בתשו' דברי בניהו (ח"ח ס' יג) שנשאל בנ"ד, ושם (סוף אות ו) כתב להקל בזה עפ"ד האחרונים הנ"ל. ע"ש. אולם לכאורה יש לחלק, דשאני התם שהיה הולך בביתו גם אם לא היה את אור הנרות, ולכן מה שנהנה מאור הנרות אינו נחשב תשמיש, שהרי גם בלא הנרות היה הולך. ומשא"כ בנ"ד, שלא היה יכול ללכת לישן בביתו בלא הנרות, שהרי אסור לישן יחידי בלילה, וא"כ י"ל דשפיר חשיב תשמיש. ומ"מ נראה, דכיון שאינו נהנה מעצם האור, אלא מהמציאות שיש נר בביתו, אינו נחשב שמשתמש לאורה. וכ"כ בתשו' משנת יוסף (ח"ו ס' קכו אות ד). וכ"כ בס' אור ישראל (דרדק הלכות חנוכה) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א. וכ"כ בס' גם אני אודך, תשובות בעל אבני יספה (ס' קכד ענף א), שכל האיסור של השתמשות בנרות, היינו דוקא כשקורא לאורן או אוכל לאורן, אבל שהיה במקום אינה נחשבת השתמשות, ולכן נראה ברור שמותן לישן יחידי בבית כאשר הנרות דולקים. עכת"ד. [וע' בס' שבת הלוי (חנוכה פ"א ס' ו) ובתשו' שבת הלוי (ח"א ס' קסד). וצ"ע]. וכ"כ בתשו' ודרשת וחקרת (ח"ד ס' צ). ע"ש. וכן מבואר מדברי המאירי בשבת שם (ד"ה נר חנוכה), דכל שאינו בא להשתמש לאור הנרות איזה תשמיש, אין איסור בדבר, אע"פ שהוא נהנה מהאור. ע"ש. וע"ע בחידושי הריטב"א שם (סד"ה אמר רבא). ובפרט יש להקל לפי מה שמבואר בדברי הרא"ש שם (פ"ב ס' ו), שכל תשמיש שאינו צריך לסמוך את ידיו לנר, אלא יכול לעשותו רחוק מהנרות, מותר להשתמש לאור הנרות. וכ"כ מרן בב"י (ס' תרעג ד"ה כתב הרא"ש) בדעת הרא"ש. ע"ש. [ולכאורה נראה דס"ל כטעמו של רש"י הנ"ל, ומשו"ה ס"ל דכל שאין השימוש סמוך לנר, אינו בכלל האיסור, כי אין לחוש שיחשבו שלצרכו הדליקה ולא לשם מצוה]. והרי בנידון דידן אין השימוש סמוך לנר, אלא במציאות שיש לו נר בבית, דעי"ז מותר לו לישן יחידי, וא"כ אפילו אי נימא דחשיב שימוש, מ"מ כיון שאינו סמוך לנר, אינו בכלל האיסור. ובפרט שהרי מדליק את נר השמש, ומותר להשתמש לאורו, וא"כ כשמדליק את נר השמש, כבר אינו נחשב שישן יחידי בבית, שהרי סומך על נר השמש. ואע"פ שמדליק עוד נרות, שאסור לו להשתמש לאורם, הלכות קטנות (ח"א ס' קח) כתב דמה שאמרו צריך נר אחר להשתמש לאורו, היינו דוקא במדליק כמצוותו בלבד, אבל הנוהג כמו המהדרין, צריך נר כנגד נר, כי היכי דנהוי זך וזה גורם, ובדרבנן שרי וכו'. ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (שם עמ' קא). אולם בנידון דידן פשוט דסגי בנר שמש אחד, שהרי אינו צריך להשתמש לאורו, אלא רק להתיר לו לישן יחידי בלילה, ולזה סגי בנר אחד.

ה) המורם מכל האמור שמותר לישן יחידי בביתו כשנרות חנוכה דולקים, ואינו נחשב שמשמש לאורם. ובפרט שהרי מדליק גם את נר השמש. (עכ"ל הגרמ"ש דיין שליט"א).

הראשונה, דאסור להשתמש לאורה סתמא קאמר, ולכן כל זמן שהנרות דולקות אין להשתמש לאורם, וכמש"כ רבנו ירוחם (נ"ט ח"א, דף סא ע"ג) בשם יש מהגאונים. והובא בב"ח (ס' תרעב ד"ה ולענין). וכן דעת מהרש"ל בתשובה (ס' פה). והובא במג"א (שם סק"ד). וע' במחצית השקל (שם). ולכן לא הוה ניחא ליה לפרש דהטעם הוא משום ביזוי מצוה כדאמרינן בגמ' להלן, דא"כ אמאי אסור להשתמש לאורם אפילו אחר חצי שעה, הרי ביזוי מצוה שייך רק בשעה שמקיים בזה מצוה, וכיון שעבר חצי שעה כלתה מצוותו, ומאי ביזוי מצוה איכא. ולכן כתב רש"י שהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, דכיון שהרואה אינו יודע מתי הדליקה, א"כ יכול לחשוב שמשתמש בה בתוך החצי שעה, וא"כ לא ניכר שהדליקה למצוה, והרואה יאמר שלצרכו הדליקה, ולכן אסור להשתמש בה כל זמן שהיא דולקת. ואמנם הרי"ף (דף ט) כתב וז"ל, היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה, ורצה לכבותה או להשתמש לאורה, הרשות בידו. ע"כ. וכ"כ הרמב"ן שם בדף כא (ד"ה ומצאתי). וכ"כ הרשב"א שם. וכ"כ עוד בתשובה (ח"א ס' קע) ליישב דברי הרי"ף. והובא בב"י (ס' תרעג). וכ"כ הריטב"א שם. וכ"כ בס' תניא רבתי (ס' לה) בשם בעל עשרת הדברות. ע"ש. וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"ב). ונראה דס"ל דהאיסור להשתמש לאורה אינו כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, וכמש"כ רש"י, דא"כ אכתי יש לחוש משום הרואים, וכמש"כ המהרש"ל בתשובה (ס' פה) הנ"ל. אלא ס"ל דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, וכמש"כ בהדיא הרמב"ן והרשב"א שם. ולכן מותר להשתמש לאורה אחר שעבר זמנה, דתו ליכא משום ביזוי מצוה.

בדברי הר"ן שאסור להשתמש לאור הנרות משום שעשאוה כמנורת בית המקדש

ג) אולם הר"ן שם (דף ט מדפי הרי"ף ד"ה הלכות) כתב וז"ל, שמע מינה אסור להשתמש לאורה, פירוש כל תשמישין ואפילו תשמיש מצוה, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל. ואם איתא דשרי לאישתמושי תשמיש מצוה בנר חנוכה, היאך מדליקין נר חנוכה בשבת בכל השמנים, והרי כשישתמש בה בסעודת שבת, אתי לאטויי, אלא ודאי כדאמרן וכו'. עכ"ל. ומבואר דכיון שהטעם שתיקנו להדליק נרות חנוכה הוא זכר לנס שנעשה במנורת המקדש, לכן עשאוה כמנורת בית המקדש, שאין להשתמש לאורה כלל. וכ"כ הרשב"א שם. [וע' בתשו' בית אפרים (או"ח ס' סג, דף קט ע"ד), מה שפירש בטעמא דלא פירשו כדברי רש"י הנ"ל, ועוד יש לומר לפי האמור, דהרשב"א אזיל לשיטתיה דס"ל שמותר להשתמש בנרות אחר חצי שעה, ולכן לא כתב שהטעם הוא משום היכר, דא"כ גם אחרי חצי שעה יש לאסור וכנ"ל, ולכן כתב דהטעם הוא משום שעשאוה כמנורת בית המקדש, או משום ביזוי מצוה]. ואמנם לכאורה יש להעיר מהא דאיתא בסוכה דף נג דאשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה. וקשה שהרי השמן והפתילה היו של הקדש, וא"כ היאך היתה בוררת לאורו. וע"כ שמותר להשתמש לאור נרות של הקדש. ושוב מצאתי להגאון מהר"ש קלוגר בהגהות חממת שלמה (ס' תרעג סוף ס"א ד"ה והנה) שהעיר בזה. וכבר הרגיש בזה בתשו' שאילת יעב"ץ (ח"א ס' ד ד"ה ובזה). ע"ש. וע"ע בתשו' אבני נזר (או"ח ס' תצו אות ז) ובתשו' מנחת יצחק (ח"ב ס' קכא אות ב). [ובזה ניחא מה שרש"י שם לא פירש כמו שכתב הר"ן, כיון דס"ל דבמנורה אין איסור להשתמש לאורה. וכ"כ בתשו' ישיב יצחק (חל"ג ס' כה). ע"ש]. ובאמת בירושלמי (שם ה"ג) פריך ולא היו מועלות, לאו, דאמר רבי יהושע בן לוי הריח והמראה והקול אין בהם משום מעילה. והובא בתו' שם (ד"ה אשה). וא"כ גם אין איסור להשתמש לאור נרות המקדש, דהא קול מראה וריח אין בהם משום מעילה. אולם התו' שם הקשו ע"ז מהא דאיתא בפסחים דף כו דהא דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, מעילה הוא דליכא, אבל איסורא איכא. וכתבו וז"ל, וי"ל דבוררת לאו דוקא, אלא כלומר יכולה היתה לברור מרוב אורה. עכ"ל. ומבואר שלדעת הבבלי, בוררת לאו דוקא. אלא יכולה היתה לברור. אבל לדעת הירושלמי, בוררת דוקא, והיינו משום דס"ל דבקול מראה וריח אפילו איסורא ליכא. ואמנם הגאון הצ"ח בפסחים שם, כתב בדעת התו' הנ"ל, דאף הירושלמי ס"ל דבוררת לאו דוקא, אלא יכולה היתה לברור, והא דדייק מיניה הירושלמי שאין בו משום מעילה, הוא משום שאם היה בו מעילה מה"ת, א"כ לא היה להם לתלות המנורות בגובה רב כל כך, עד שלא היתה חצר בירושלים שלא היתה מאירה מאור בית השואבה, כי היה להם לחוש שמא תברור אשה איזה דבר לאותה אורה, ותבא לידי מעילה. ומזה הוכיח הירושלמי, שאין בו משום מעילה, אלא רק איסורא דרבנן, ומשו"ה לא גזרו שמא תברור, כיון שאף אם תברור ליכא איסורא דאורייתא. עכת"ד. אולם בתשו' יביע אומר (ח"ד או"ח ס' לד אות א) הביא דברי הצ"ח, וכתב דנראה שלא ראה דברי הירושלמי במקורן, כי זה לשון הירושלמי (שם) תני לא היתה חצר בירושלים וכו', תני יכולה אשה לבור חטיה לאור המערכה (שהמזבח גבוה י"א אמה, וכותל המזרח נמוך. קרבן העדה ופני משה). ולא היו מועלות, לאו, דאמר ר' יהושע בן לוי הריח והמראה והקול אין בהם מעילה. ע"כ. ונמצא שאין הקושיא של הירושלמי, מאורה של בית השואבה, כמו שחשב הגאון הצ"ח, אלא מאור האש של המערכה שעל המזבח. וא"כ מדפריך הירושלמי ולא היו מועלות, ומשני שאין במראה משום מעילה, מוכח בהדיא דס"ל שהיתה בוררת החטים בפועל, ומ"מ אין איסור בזה כלל. והביא שכן כתב הגאון מהר"ש יפה בס' יפה מראה (דף קנה ע"א) בדעת התו', שלדעת הירושלמי איסורא נמי ליכא, ולהכי מתרץ שאין מעילה במראה. וכ"כ השער המלך (פ"ה מיו"ט הט"ו), דהירושלמי פליג בזה על הבבלי, ושכן היא דעת התו' בסוכה הנ"ל. וכן מבואר בחידושי הריטב"א בסוכה שם. עכת"ד. ע"ש. וא"כ לשיטת הבבלי אתי שפיר דברי הר"ן, דכיון דאע"ג

בהלכה הקודמת. וכ"כ בתשו' בן יהודה (סי' קמט ד"ה דברי). ע"ש. וע"ע בס' צפנת פענח (שם). ונראה דלא קשה על הרמב"ם ממה שאמרו בגמ' ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי, כי יש לומר שהרמב"ם נמשך אחר הרי"ף, שלא גרס כן בגמ'. וכ"כ המשנ"ב בשעה"צ (סי' שכח ס"ק יז) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בס' שיח יצחק ביומא שם (ד"ה ראה תינוק) ובס' מעשה רקח (שם) ובתשו' בן יהודה (שם) ובס' בני ציון (ליכטמן סי' שכח ס"ק יד). ונראה דאין טעמו משום דס"ל דבאמת אסור לכוין לכתחילה למלאכה אחרת האסורה בשבת, אלא משום דלא איצטריך לאשמועינן שמותר לכוין בהדיא לכך, דהאי מילתא ידעינן ממילא, דכיון שמותר לו לפרוס מצודה כדי להציל את התינוק, אע"פ שצד דגים עמו, והיינו משום שהיא מלאכת מצוה משום פיקוח נפש, א"כ גם מותר לו לכוין בהדיא לכך, כיון שאפילו אם לא יכוין לכך, הרי הוא צד דגים עם התינוק. וכן בשאר הדברים, אפילו אם מכוין בהדיא מותר, כיון שבלא"ה עושה את אותה מלאכה, והוא צריך לה. ושוב ראיתי שכן כתב בס' נחל איתן (שם) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בס' דברי ירמיהו (שם). ולפי"ז נראה, דאע"פ ששלשת עמודי ההוראה לא גרסו ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי, מ"מ אין מזה הכרח דס"ל שאסור לכתחילה לכוין לכך, ואדרבה י"ל דהוה פשיטא להו דשרי. וע' בברכ"י (סי' שכח סוף סק"ז).

וי"ל ע"ד.

אם יש מחלוקת בזה בין הבבלי לירושלמי

ב) והנה בירושלמי בשבת (פי"ג ה"ו) איתא ר' יוסי בר' ר' בון בשם רב הונה, ראה תינוק מבעבע בנהר, ונתכוין להעלותו ולהעלות נחיל של דגים עמו מותר, ר' יוסי בר' ר' בון בשם רב הונא, היה מפסק בגל ונתכוין להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר. ע"כ. ומבואר שמותר לכתחילה להתכוין להעלות דגים עם התינוק. וכתב הר"ן שם (דף לח מדפי הרי"ף) בביאור דברי הירושלמי, שבענין פיקוח נפש אפילו אם מתכוין למלאכת הרשות עם אותה מלאכה של פיקוח נפש מותר, והיינו משום שהיא מלאכת מצוה וחובה היא עליו, לפיכך אע"פ שהוא מתכוין עם אותה מלאכה למלאכה אחרת שהיא אסורה בשבת, התיירו חכמים כדי שלא ימנע בשום ענין מפיקוח נפש המוטלת חובה עליו. עכ"ד. ומעתה נראה, דאע"פ שבכל מקום שיש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, הלכה כתלמוד הבבלי, וכמש"כ הרי"ף והרא"ש בסוף עירובין. וכ"כ בתשו' ר"י מיגאש (סי' פא). ע"ש. מ"מ כיון שלא מפורש בש"ס דידן שאסור לכתחילה לכוין למלאכת הרשות עם אותה מלאכה של פיקוח נפש, א"כ נקטינן כדברי הירושלמי, ולכן מותר לכוין לעשות מלאכה של רשות עם המלאכה של מצוה. וכן הלום ראיתי למרן החיד"א בברכ"י (סי' שכח סק"ו ד"ה יצופה) שהביא דברי הלח"מ בדעת הרמב"ם הנ"ל, והעיר עליו דכיון שמפורש בירושלמי שמותר, ובש"ס דידן לא מכרעא, בכל כי האי שרו חכימא, ואיך החליט לאיסור. ע"כ. וכן תמה בס' נחל איתן (פ"ב משבת הט"ז) על דברי הלח"מ, דאישתמיט מיניה דברי הירושלמי הנ"ל. וכן העיר בתשו' מנחת יצחק (ח"ה ס' לו אות ז). ע"ש. ובפרט שמדברי הר"ן נראה, שגם לדעת הבבלי, מותר לכוין לכך לכתחילה. וכ"כ בס' נחל איתן (שם) בדעת הר"ן. ע"ש. וע"ע בס' שיח יצחק ביומא שם (ד"ה ראה תינוק). ובהגהות הגרעק"א (סי' שכח במג"א סק"ח) ובשער הציון (שם ס"ק יז). ואמנם לכאורה יש להעיר, דהא בגמ' ביומא הנ"ל איתא ואע"ג דקא צייד כוורי, וכן אמרינן ואע"ג דקא מתקן דרגא. ואי נימא דליכא איסורא לכוין בהדיא לכך, א"כ אמאי לא אמרינן ואע"ג דקא מכוין למיצד כוורי, וכן גבי תינוק שנפל לבור, הו"ל למימר ואע"ג דקא מכוין למתקן דרגא. ולכאורה מוכח שאסור לכוין בהדיא לכך. ואמנם גבי שבירת הדלת אמרינן ואע"ג דקא מכוין למיתבר בשיפי. אולם מלבד שהרי"ף והרא"ש לא גרסי הכי וכנ"ל. גם יש לומר כמש"כ הלח"מ הנ"ל. וא"כ קשה על דברי הר"ן הנ"ל. ובפשיטות היה נראה בדעת הר"ן, דס"ל דלא איצטריך לאשמועינן שמותר לכוין בהדיא לצד הדגים, וכן בשאר הדברים, דכיון שבלאו הכי הרי הוא צד דגים, בין אם יכוין ובין אם לא יכוין, שהרי פשוט שאסור לו לעשות לו להוסיף פעולה כדי לצוד הדגים, וכמש"כ המשנ"ב בשעה"צ (שם), א"כ מאי אכפ"ל אם מכוין בהדיא לכך, ס"ס כיון שכוונתו גם להצלת התינוק, אין שום איסור בדבר. ואם יקחן לבך לומר, דכיון דמלאכת מחשבת אסרה תורה, א"כ כיון שמכוין לצרכו אסור. אף אתה אמור לו, דהיינו דוקא כשהפעולה היא של איסור, דבזה אם חושב למלאכה, הרי הוא עובר איסור. אבל כשהפעולה אינה של איסור, מאי אכפ"ל מה שמתכוין. ולכן קאמר הש"ס בסתמא ואע"ג דקא צייד כוורי, אבל לעולם מותר לו לכוין בהדיא לכך. אולם זה אינו, שהרי הר"ן (שם) כתב שהטעם שאם עושה מלאכת מצוה משום פיקוח נפש, התיירו לו להתכוין עם אותה מלאכה למלאכה אחרת שהיא אסורה בשבת, הוא כדי שלא ימנע עצמו בשום ענין מפיקוח נפש המוטלת חובה עליו. עכ"ד. ומבואר שבאמת יש לאסור לכוין למלאכה אחרת האסורה בשבת, ולא התיירו לו לכוין רק כדי שלא ימנע עצמו מפיקוח נפש. וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה, אמאי לא אמרינן בהדיא ואע"ג דקא מכוין למיצד כוורי, דכיון שבעצם יש איסור בדבר, אלא שהתירו לו לכוין לכך כדי שלא ימנע עצמו מפיקוח נפש, א"כ הו"ל למימר ואע"ג דקא מכוין למיצד כוורי. ונראה דס"ל דכיון דס"ס לא אמרינן בהדיא שאסור לו לכוין לכך, ובירושלמי מפורש שמותר לו גם להתכוין לכך, א"כ אפושי פלוגתא לא מפשינן, ולכן ס"ל גם בדעת הבבלי, שמותר לו להתכוין למלאכה האסורה בשבת. ומזה סיוע למה שכתבנו לעיל בדעת שלשת עמודי ההוראה, דס"ל שמותר אף לכתחילה להתכוין לכך, דכיון שבש"ס דידן לא מפורש שאסור לכוין בהדיא לכך, ואילו בירושלמי מפורש שמותר, א"כ לא מסתברא דס"ל שאסור לכוין בהדיא לכך, שהוא נגד דברי הירושלמי. והן אמת כי המאירי ביומא שם (ד"ה מפקחין) כתב דאע"פ שהתירו לפרוס מצודה להציל את התינוק, אע"פ שצד דגים עמו, מ"מ אינו רשאי לכוין לצוד את הדגים,

אלא שאם נתכוין לכך פטור, כיון דס"ס מתכוין להעלות גם את התינוק. ושוב הביא דברי הירושלמי הנ"ל, וכתב דהא דאמרינן מותר פירושו פטור (אבל אסור), כי לכתחילה ודאי כל שמצרך כוונת איסור עם כוונת היתר אסור. ע"כ. אולם בס' חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' שה) כתב על דברי המאירי, שבאמת דוחק גדול לפרש דמותר היינו פטור אבל אסור. ע"ש. וכן מפורש בדברי הר"ן בדעת הירושלמי, שמותר אף לכתחילה לכוין לכך. וכ"כ בעל הלכות גדולות (שבת פרק כג, מכוון ירושלים עמ' קלו) וז"ל, ראה תינוק שנפל לים, פורש מצודה ומעלהו, ואע"ג דמכוין למיצד כוורי. ע"כ. וכ"כ בס' הפרדס הגדול (סי' קנ) ובס' שבלי הלקט (ס"ס רל). וכן מבואר בס' הרוקח (סי' קט). והובאו בס' חזון עובדיה (שם). וכן נראה מדברי רש"י ביומא שם (ד"ה דקא מכיך), וכמש"כ הגאון מהר"ם בן חביב בס' תוספות יום הכפורים שם (ד"ה ראה). ע"ש. וא"כ הסכמת רוב הראשונים, שמותר אף לכתחילה להתכוין למלאכה האסורה בשבת יחד עם מלאכה שעושה משום פיקוח נפש. וכ"כ בס' נחל איתן (שם), דהכי קי"ל שמותר לכוין לפעולה האסורה בשבת ביחד עם פעולה המותרת משום פיקוח נפש. ע"ש. וכן מבואר בס' חזון עובדיה (שם), דהכי נקטינן לדינא. ע"ש. ומעתה נראה, דה"נ בנידון דידן רשאי לכוין לצאת י"ח הדלקת נ"ח בנר שמדליק בשביל החולה. ובאמת יש לומר, שאפילו לדעת המאירי הנ"ל, שאסור לכוין לכתחילה לשם מלאכה האסורה בשבת. וכן נראה מדברי רבינו ירוחם (נתיב יב ח"ט), וכמש"כ המשנ"ב בשער הציון (שם). וכ"כ הגאון מהר"ם בן חביב בס' תוספות יום הכפורים שם (ד"ה ועוד), דלכתחילה אסור לכוין לשתייה, ואם עבר ונתכוין לצורך שתייה, והעלה במצודה את שתייה, בזה נחלקו רבה ואביי (במנחות דף סד) אם חייב או פטור. ע"ש. וע"ע בברכ"י (שם סק"ו). מ"מ היינו דוקא כשרוצה לכוין לפעולת הרשות, יחד עם המלאכה שעושה משום פיקוח נפש. ומשא"כ בנ"ד, שרוצה לכוין למצות הדלקת נ"ח בנר שמדליק בשביל החולה, בזה לכונ"ע מותר, וכמו שהתירו שבות דשבות במקום מצוה, ה"נ כיון שבלאו הכי מדליק את הנר לצורך החולה, מותר לו לכוין לצאת בזה י"ח הדלקת נ"ח. ואמנם יש לומר לאידך גיסא, דאפילו אם נאמר שמותר לו לכוין לפעולת ההיתר, וכפי שהסכימו רוב הראשונים הנ"ל, מ"מ שאני התם שבכל מקרה יעלה דגים, ולכן אין לו איסור לכוין לכך, כי אין כוונתו מוסיפה איזה דבר. ומשא"כ בנ"ד, הרי אם לא יכוין לצאת בזה י"ח הדלקת נר חנוכה, אינו יוצא בזה י"ח. [ואפילו שמצות דרבנן א"צ כוונה, וכמש"כ המג"א (סי' ס סק"ג) בשם הרדב"ז. וכ"כ הרבה אחרונים. ובתשובה אחרת הארכתי בזה בס"ד. והרי הדלקת נר חנוכה היא מצוה דרבנן. מ"מ בזה שעצם הפעולה אינה שייכת למצות הדלקת נר חנוכה, אלא להצלת החולה, וגם אינה בזמן של ההדלקה, ודאי שצריך לכוין בהדיא לכך. ולכן אין להעיר ממש"כ מרן בש"ע (סי' רפה ס"ה). ע"ש. וע"ע בס' פתח הדביר (שם סק"ה), דשאני התם דכל השבוע יזמנא הוא]. וא"כ י"ל דכיון שבלי כוונתו אינו יוצא י"ח, ואינו מרוויח את רצונו, משו"ה אסור לו לכוין בהדיא לכך. אולם יש לדחות, שהרי הר"ן כתב שהטעם שהתירו לו לכוין לכך, היינו כדי שלא ימנע עצמו מפיקוח נפש. וא"כ י"ל שגם לצורך מצוה התיירו לכוין. ולכאורה אכתי י"ל דשאני התם דצידת הדגים היא רשות, ואינה פעולה חשובה, ולכן אין איסור לכוין עליה, ומשא"כ בנ"ד שיש מצוה בדבר, א"כ הרי היא פעולה חשובה, ואסור לו לכוין עליה. מיהו י"ל דכיון שאין המצוה מוטלת עליו כעת, דכיון שלא הדליק קודם השבת, כבר עבר זמן חיוב המצוה, א"כ אין איסור בדבר. ואין לומר דחשיב כמצוה הבאה בעבירה, דכיון שמצוה עליו להדליק בשביל החולה, אין זה נחשב עבירה כלל, וכמש"כ כיוצא בזה מרן בב"י (סי' תרכד) בשם רש"י. והביאו להלכה בש"ע (שם ס"ה). ע"ש.

לכאורה כיון שמתכוין שהחולה ישתמש לאור

הנרות אינו יכול לצאת בזה ידי חובה

ג) אמנם יש מקום בראש לומר, דהנה בשבת דף כא ע"ב איתא א"ר זירא אמר רב מתנה, ואמרי לה א"ר זירא אמר רב, פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת. א"ר ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה. ופירש רש"י, שיהא ניכר שהוא של מצוה. ע"כ. וא"כ כיון שאסור להשתמש לאור הנרות, הרי אינו יכול לכוין לצאת בהדלקה זו י"ח נרות חנוכה, שהרי הוא מדליק נר זה לצורך החולה, והלא אסור להשתמש לאורה. ואמנם ודאי שלחולה שיש בו סכנה מותר להשתמש לאור נרות חנוכה, כי אפילו איסור דאורייתא מותר לעבור בשבילו, וכ"ש איסור זה שאינו אלא מדרבנן, מ"מ להדליק לכתחילה על דעת נרות חנוכה, נר כזה שמתכוין להשתמש לאורו, ודאי אינו רשאי. אמנם יש לומר, דהנה יש לדון ביסוד האיסור להשתמש לאור הנרות, אם האיסור הוא דוקא לאדם שהדליק את הנרות, אבל אדם אחר יכול להשתמש לאור הנרות, או שהאיסור הוא לכל העולם להשתמש לאור הנרות. ולכאורה נראה דהאי מילתא תליא בפלוגתת הראשונים, כי לפי דברי רש"י הנ"ל, שהטעם שאסור להשתמש לאור הנרות, הוא כדי שיהא ניכר שהוא של מצוה, יש לומר שכל האיסור הוא דוקא למדליק עצמו, שאם ישתמש לאור הנרות, שוב לא ניכר שהוא נר של מצוה. אבל לשאר האנשים, מותר להשתמש לאור הנרות. אולם הר"ן שם (דף ט מדפי הרי"ף ד"ה הלכות) כתב וז"ל, שמע מינה אסור להשתמש לאורה, פירוש כל תשמישין ואפילו תשמיש מצוה, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל. ואם איתא דשרי לאישתמושי תשמיש מצוה בנר חנוכה, היאך מדליקין נר חנוכה בשבת בכל השמינים, והרי כשישתמש בה בסעודת שבת, אתי לאטווי, אלא ודאי כדאמרן וכו'. עכ"ל. ומבואר דכיון שהטעם שתיקנו להדליק נרות חנוכה הוא זכר

לנס שנעשה במנורת המקדש, לכן עשאוה כמנורת בית המקדש, שאין להשתמש לאורה כלל. וכ"כ הרשב"א שם. ע"ש. וע' בתשו' בית אפרים (או"ח סי' סג, דף קט ע"ד). ולפי"ז י"ל שהאיסור אינו דוקא על המדליק, אלא לכל העולם, כיון שעשאוה כמנורת בית המקדש, שכל העולם אסורים להשתמש לאורה. וכן מצאתי להגאון בית הלוי (בחיידושו על התורה, עיני חנוכה) שכתב דזה הנפק"מ בין שתי הטעמים הנ"ל, אם מותר לשאר בני אדם להשתמש לאור הנרות. ע"ש. וע"ע בתשו' שואלין ודורשין (ח"ה סי' נז). והנה בגמ' שם בדף כב איתא אמר רב יהודה אמר רב אסי אסור להרצות (למנות) מעות כנגד נר חנוכה, כי אמריה קמיה דשמואל אמר לי וכי נר קדושה יש בה, מתקין לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו, דתניא ושפך וכסה במה ששפך יכסה, שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצות בזווית עליו, ה"נ שלא יהו מצות בזווית עליו. ע"כ. ומבואר שהטעם שאין למנות מעות כנגד הנרות, היינו משום דהוי ביזוי מצוה. וכן פירשו הרמב"ן והרשב"א שם בדף כא ע"ב. וכ"כ הכל בו (סי' מד). ולפי"ז ג"כ נראה, שהאיסור אינו דוקא על המדליק עצמו, אלא לכל העולם, שהרי כל העולם מוזהרים לא לבזות את המצות, ולא רק המדליק עצמו. והנה הרי"ף (דף ט) כתב וז"ל, היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה, ורצה לכבותה או להשתמש לאורה, הרשות בידו. ע"כ. וכ"כ הרמב"ן שם בדף כא (ד"ה ומצאתי). וכ"כ הרשב"א שם. וכ"כ עוד בתשובה (ח"א סי' קע) ליישב דברי הרי"ף. והובא בב"י (סי' תרעג). וכ"כ הריטב"א שם. וכ"כ בס' תניא רבתי (סי' לה) בשם בעל עשרת הדברות. ע"ש. וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"ב). ונראה דס"ל דהאיסור להשתמש לאורה אינו כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, וכמש"כ רש"י, דא"כ אכתי יש לחוש משום הרואים, וכמש"כ המהרש"ל בתשובה (סי' פה) הנ"ל. אלא ס"ל דהטעם הוא משום ביזוי מצוה, וכמש"כ בהדיא הרמב"ן והרשב"א שם. ולכן מותר להשתמש לאורה אחר שעבר זמנה, דתו ליכא משום ביזוי מצוה. אולם יש להעיר בזה, כי הנה מדברי הגאון פני יהושע שם בדף כא ע"ב (ד"ה בפרש"י) מבואר שאם הטעם שאסור להשתמש לאור הנרות, הוא משום דהוי ביזוי מצוה, א"כ תשמיש של קדושה מותר להשתמש לאורם, כיון שתשמיש של קדושה אינו ביזוי מצוה. ע"ש. וע"ע בס' ראש יוסף שם. ובה ניחא מה שהעיר הגאון טורי זהב (סי' תרעג סק"ד) על דברי העיטור (הל' חנוכה דף קטו ע"ב) שכתב שמותר להשתמש תשמיש של קדושה לאור הנרות, דכיון דהטעם שאסור להשתמש לאורה הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, א"כ אפילו תשמיש של קדושה יש לאסור, שהרי הרואה סבור שלא לשם מצות נר חנוכה הדליקו אלא ללמוד. ע"ש. וע"ע בס' מור וקציעה (שם ד"ה שוב) ובס' מאמר מרדכי (שם סוף סק"ג). אולם לפי האמור י"ל דבאמת לא ס"ל לבעל העיטור כדעת רש"י הנ"ל, אלא ס"ל דהטעם שאסור להשתמש לאורה, הוא משום דהוי ביזוי מצוה, וכמו שאמרו בגמ' הנ"ל. ולכן כתב העיטור, שתשמיש של קדושה מותר לעשות לאור הנרות, דלא הוי ביזוי מצוה. ושוב ראיתי בס' נהר שלום (שם סק"ג ד"ה ועוד) שכתב כן בדעת העל העיטור. ע"ש. והנה מרן בש"ע (סי' תרעג ס"א) כתב וז"ל, ואפילו בליל שבת שבתוך ימי חנוכה, מותר להדליק בנר חנוכה השמינים והפתילות שאסור להדליק בהם נר שבת, לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול וכו', אפילו תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה אסור, ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה. עכ"ל. והנה קי"ל דסתם ויש הלכה כסתם, וכמש"כ בתשו' ברנו מנחם עזריה מפאנז (סי' צז). וכ"כ הכנה"ג (או"ח סי' שיח בהגה"ט ויו"ד סי' לו בהגב"י ס"ק סז). וכ"כ הגאון פרי חדש (או"ח סי' קיח ס"ק יא). וכ"כ הב"ח (יו"ד סי' קצ ס"ק לד) והש"ך (שם סי' פד ס"ק יב). וכ"כ מוהרימ"ט בתשו' (ח"ב או"ח סי' א), והרב גת ורדים (חו"מ כלל א סי' ב), והשלחן גבוה (או"ח סי' תרמז ס"ב). וכ"כ בס' יד מלאכי (כללי הש"ע אות יז). וכ"כ מרן החיד"א במתב"ר (יו"ד סי' ט סק"ב). ועוד כהנה הרבה מהאחרונים. וע' בברכ"י (או"ח סי' סא בשיו"ב סק"ב) שכתב משם גדולי האחרונים, שמרן עצמו אמר כן, שדעתו לפסוק כסברא שהביא בסתם. ע"ש. וא"כ ה"נ דעת מרן כדעה שהביא בסתם, שאסור להשתמש לאור הנרות אפילו תשמיש של קדושה. וא"כ ע"כ דס"ל דהטעם שאסור להשתמש לאור הנרות, אינו משום דהוי ביזוי מצוה, דא"כ תשמיש של קדושה הוה שרי, וכמבואר מדברי הפני יהושע הנ"ל, אלא ס"ל דהטעם הוא כמש"כ רש"י, כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, ולכן אפילו תשמיש של קדושה אסור. וכן מבואר מדברי הגאון טורי זהב (סי' תרעג סק"ד), שלפי טעמו של רש"י, דאין להשתמש לאורה כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, א"כ אפילו תשמיש של קדושה אסור לעשות לאור הנרות, שהרי הרואה סבור שלא לשם מצות נר חנוכה הדליקו, אלא לאותו תשמיש של מצוה. ע"ש. ומעתה נמצא שדברי מרן סתריא ניהו, כי מחד ס"ל שמותר להשתמש לאור הנרות אחר חצי שעה, ומשמע דס"ל שהאיסור הוא משום ביזוי מצוה, ומאיך ס"ל שאסור להשתמש לאור הנרות אפילו תשמיש של קדושה, ומשמע דס"ל דהאיסור הוא כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה. אמנם יש לומר, דמרן ס"ל כדעת הר"ן, שהאיסור הוא משום שעשאוה כמנורת בית המקדש, שאין להשתמש לאורה כלל. ולכן ס"ל שאסור אפילו תשמיש של קדושה, כי אסור להשתמש בה כלל. ומ"מ ס"ל דלא עשאוה כמנורת בית המקדש, אלא רק בתוך החצי שעה, דזהו זמן מצוה, אבל אחר חצי שעה, מותר להשתמש לאורה. ומעתה נראה, דכיון שעשאוה כמנורת בית המקדש, שאסור להשתמש לאורה, א"כ אין האיסור דוקא על המדליק עצמו, אלא כל העולם אסורים להשתמש לאורה. וא"כ שוב יש לומר, דכיון שמדליק את הנרות כדי שיוכל להשתמש לאור הנרות כדי לטפל בצרכי החולה, א"כ אינו רשאי לכוין לצאת בזה י"ח הדלקת נ"ח, כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורו, ואינו יכול לכוין לצאת י"ח בנר כזה שכל כוונתו היא כדי להשתמש בו. אולם י"ל דכיון דבסופו של דבר לא יהיה איסור

חיישינן לרואים. וכן מבואר מדברי הגאון פני יהושע בשבת דף כג ע"ב, שאם מדליק נרות חנוכה בפנים, יכול לצאת בנר אחד ידי חובת שתייהם. ע"ש. וע"ע בס' תורת חיים (סופר סי' רסג ס"ק יא). וכ"כ הגאון בעל מרכבת המשנה בס' שלחן תמיד (עמוד רסב). וכ"כ בס' חיי אדם (כלל קנד סל"ו) ובס' תורת שבת (סי' רסג סק"ה). והובאו בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' קסט). ע"ש. וכיוצא בזה כתב הרמ"א (סי' תרעא ס"ח) וז"ל, מיהו בזמן הזה שכולם מדליקים בפנים ממש, ואין היצר לבני רשות הרבים כלל, אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות, אין מדליקים אלא פעם אחת בפנים, כן נראה לי וכן המנהג פשוט. עכ"ל. וכ"כ בס' התרומה (סי' רכח) והסמ"ק (סי' רפ) והמרדכי בשבת (סי' רסו) והשבילי הלקט (סי' קפה) והארחות חיים (הלכות חנוכה אות יג) והכל בו (סי' מד). וכ"כ המאירי בשבת דף כג (ד"ה חצר). והובאו בס' חזון עובדיה (שם עמ' מא). ומבואר דלא חיישינן שיחשדו אותו שאינו מדליק נרות חנוכה, כיון שמדליקים בפנים, והרואים אינם יודעים אם הדליק או לא, כי אין אתנו יודע מה, ולכן אינו צריך להדליק יותר מפעם אחת. וא"כ ה"נ כיון שאין לחוש לרואים שיאמרו לצרכו הדליקה, שהרי מדליקה בפנים, שפיר יכול לצאת י"ח הדלקת נרות שבת ונרות חנוכה בנר אחד. ומעתה יש לומר, דכיון שאם מדליק נר לצורך החולה, הרי ודאי מדליק בתוך הבית, ובני הבית יודעים שרוצה גם לצאת בזה י"ח הדלקת נרות חנוכה, א"כ לא חיישינן לרואים שיאמרו לצרכו הדליקה, שהרי מדליק בפנים, וכמש"כ כיוצא בזה המג"א הנ"ל. כי מן האמור תשובה מוצאת להגאון אבני ישפה בתשובה שנדפסה בס' גם אני אודך (מתשובותיו, סי' קכה ענף ג), שנשאל בנידון דידן, והעיר בזה מדברי מרן בש"ע (סי' תרע"ח ס"א) הנ"ל, שאם אין ידו משגת לקנות שתי נרות, יקנה נר ביתו משום שלום ביתו. וחזינו שאינו יכול לצאת י"ח שתייהם בנר אחד, והיינו משום שאסור להשתמש לאורו. ע"ש. וכ"כ הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בקובץ בית אהרן וישראל (גליון סב עמ' עא). ע"ש. ולפי האמור א"ז מוכרח, כי היינו דוקא בזמנם שהיו מדליקים בחוץ, ולכן אינו יכול לצאת י"ח נר חנוכה בנר שמדליק בתוך ביתו, כי נר חנוכה צריך להדליקו בפתח ביתו מבחוץ. אבל בזמנינו שמדליקים בפנים, ולא חיישינן לרואים שיאמרו לצרכו הדליקה, שפיר יכול לצאת י"ח מצות נ"ח בנר שמדליק בשביל השבת, וכמש"כ המג"א הנ"ל. ולכן ה"נ יכול לצאת י"ח בנר שמדליק בשביל החולה.

רוב האחרונים סוברים שאין חילוק בין אם מדליק בפנים או בחוץ

ו) קושטא קאי שאין דברי המג"א מוסכמים, כי כבר הבאנו לעיל דברי הגאון פרי חדש (סי' תרעג) דס"ל דאף בזה"ו שמדליקים בפנים, יקנה שמן לנר ביתו ולא לנר חנוכה. גם הא"ר (שם סק"ב) הביא דברי המג"א, והעיר עליו דלא אשתמיט אחד מן הפוסקים שחילק בין זמן הש"ס לזמן הזה, וכמו שחילק הרמ"א (ס"ס תרעא) בדין הדלקת נרות חנוכה בשני פתחים מפני החשד. ועוד שהרי הכל בו (סי' מד, דף ג סע"ד) כתב בשם הראב"ד, שאסור אפילו לאכול ליד הנרות, שהרי אמרו דנר ביתו קודם לנר חנוכה משום שלום ביתו. ואם מותר לאכול לאור הנרות, א"כ יקנה בשמן נרות חנוכה, ורשאי לאכול לאורם, וממילא נמצא שקיים תרוייהו. ואי נימא דבזמן הזה שמדליקים בפנים, רשאי להשתמש לאורם, א"כ י"ל דבאמת מותר לאכול לאור הנרות בזמן הזה, ורק בזמן הש"ס שהיו מדליקים בחוץ, יקנה שמן לנרות שבת. ומה שהוכיח המג"א משעת הסכנה, שמדליקה על שלחנו, אע"פ שמשתמש לאורה. הנה באמת קיי"ל (סי' תרעא ס"ה) שצריך נר אחרת להשתמש לאורה. ומשא"כ בזה שאין לו אלא נר אחד, אינו יכול להדליקו לשם נר חנוכה, אלא רק לשם נרות שבת. מיהו י"ל דהתם היינו טעמא שצריך נר אחרת, כדי שיהא היצר שהדליק הנרות לשם מצוה. אבל באמת אם אין לו נר אחרת, מותר להשתמש בו. עכת"ז. והנה תחילה מה שהעיר מדברי הכל בו בשם הראב"ד. לא זכר שר שהמג"א עצמו (סי' תרעג סק"ב) הביא דברי הסמ"ק (סי' רפ) וספר התרומה (סי' רכח) שכתבו שאסור לאכול לאור הנרות, וכתב שכן משמע מדברי הש"ע (סי' תרע"ח הנ"ל, דאל"כ יקנה נר חנוכה וידליקנה בביתו, ויהיה גם שלום בית. א"ו שכל תשמיש אסור. עכת"ד. וא"כ היה לו להעיר יותר שהמג"א סותר את עצמו בזה. וכן העיר הלבושי שרד (שם סק"א) על דברי המג"א. וכתב דבאמת המג"א לא כתב שבזמן הזה שמדליקים בפנים, יקנה שמן לנר חנוכה, רק בדרך אפשר, אבל לעיקר לא ס"ל הכי. וכ"כ הפמ"ג (סי' תרעא א"א סק"ב). ע"ש. וע"ע לו (סי' תרע"ח בא"א סק"ב). אמנם לכאורה יש לומר בישוב דברי המג"א, דמה שהוכיח מהא דנר ביתו עדיף משום שלום ביתו, היינו משום דאע"פ שבזמן הש"ס היו מדליקים בחוץ, מ"מ הרי אם עבר והדליק בפנים היכא דלא מצי להדליק בחוץ, יצא ידי חובתו, וכדאמרין דבשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, וא"כ אמאי אם אין לו אלא מעות אלא לנר אחד, יקנה שמן לנר ביתו, הרי כיון שבדיעבד יכול להדליק בפנים, א"כ הו"ל למימר שיקנה שמן לנר חנוכה, וידליק בתוך ביתו, ונמצא שקיים תרוייהו. ומוזה הוכיח המג"א, שאסור לאכול לאורה, דאל"כ היה לו לקנות שמן לנר חנוכה וכו"ל. ושוב ראיתי שכן פירש המחצית השקל (סי' תרעג סק"ב) בדעת המג"א. ע"ש באורך. וע"ע בהערות פתח הדביר על ספר העיטור (ח"ב דף קיז ע"ב אות מד). ומה שהעיר עוד הא"ר על דברי המג"א, דליכא הוכחה מהא דבשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, דבאמת קיי"ל שצריך נר אחרת להשתמש לאורה. ומשא"כ בזה שאין לו אלא נר אחד, אינו יכול להדליקו לשם נר חנוכה, אלא רק לשם נרות שבת. [וכן הקשו הנזירות שמשון והבגדי ישע (סי' תרע"ח) על המג"א]. ושוב כתב דהתם היינו טעמא משום היצר. והביאו המשנ"ב בשעה"צ (שם סק"ה). הנה באמת שכן פירש הר"ן שם (דף ט ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה תנו), דהיינו טעמא שצריך נר אחרת להשתמש לאורה, כדי שיהיה היכרא בדבר. ע"ש. וא"כ היינו דוקא לתחילה, אם יש לו נר אחר, אבל

לברך ע"ז להדליק נ"ח. עכת"ד. ע"ש. וכ"כ בס' הליכות שלמה (חנוכה פי"ג הע' 43) בשם הגרש"ז איערבאך, שנשאל בנ"ד, והשיב שאין מקום להסתפק בזה, שהרי אמרו בגמ' בשבת דף כב ע"ב (כצ"ל), דבכה"ג שהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה, לא עשה ולא כלום. וה"נ הרואה אומר לצרכו הדליקה. ע"ש. וכ"כ הג"ר יקותיאל ליברמן שליט"א בס' גם אני אודך (סי' קטו). ע"ש. ואמנם הבאנו לעיל בשם הפמ"ג, שחולה שיש בו סכנה, מותר להשתמש בנרות. ומוכח דלא חיישינן שהרואים יאמרו שלצרכו הדליקה. אולם נראה דשאני התם שבשעת ההדלקה לא ניכר שהדליקה בשביל החולה, ולכן מותר לו להשתמש לאורה, כיון שמותר לעבור איסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה. ומשא"כ בנ"ד, שבעצם מעשה ההדלקה ניכר שאינו מדליקה לשם מצוה, והרואה יאמר שלצרכו הדליקה, ולכן נראה שאינו יכול לצאת בזה י"ח. ובפרט שמדברי הגאון רבי יעקב חאגיז בתשו' הלכות קטנות (ח"א סי' ב) מבואר שאם עבר ונשתמש לאורה בתוך זמנה, לא יצא ידי חובתו, שהרואה אומר לצרכו הדליקה מתחילה. ע"ש. וע"ע בהלכה רווחת (שם), ובתשו' שמש צדקה (או"ח סי' ל). ואמנם ראיתי בתשו' באר שרים (ח"ב סי' נ) שנשאל בנ"ד, ואחר שפלפל בזה, הביא (באות ט) מה שהעיר לו חכם אחד, דכיון דנר חנוכה אסור להשתמש לאורו, א"כ היאך יכול לצאת י"ח נ"ח בנר שמדליק בשביל חולה שיש בו סכנה, הרי כל תכלית ההדלקה נעשה שלא להדלקת נר חנוכה, אלא לשימוש החולה. והשיב ע"ז, שהרי אם הדליק נר חנוכה והשתמש לאורה, בודאי יצא ידי חובתו, אלא שעבר על האיסור להשתמש לאורה. וא"כ ה"נ יוצא י"ח. ובפרט שהחולה משתמש לאור הנרות, אבל המדליק אינו משתמש לאורם כלל, והנידון הוא על המדליק אם יוצא י"ח בזה. עכת"ד. אולם הרואה יראה שאין דבריו מוכרחים כלל, כי מלבד שלדעת הגאון הלכות קטנות הנ"ל, אם עבר והשתמש לאורה, לא יצא ידי חובתו. הנה בנידון דידן שמלכתחילה ניכר שאינו מדליק לשם נר חנוכה, בודאי אינו יכול לצאת בזה י"ח, שהרואה אומר לצרכו הדליקה. וגם שאר דבריו שם אינם מוכרחים. ואכמ"ל. וע' בתשו' בית אבי" (ח"ג סי' סז). ולא אכחד כי ראיתי בתשו' באר שרים (ח"ו סי' נד) שחזר לעשות סניגורין לדבריו הנ"ל. ע"ש. אולם אחמה"ר ירד להציל ולא הציל, כפי שעיני המעיין תחזינה מישרים.

אי חיישינן דהרואה יאמר לצרכו אדלקה

בזמן הזה שמדליקים בפנים

ה) אולם יד הדוחה נטויה לומר, דהנה בשבת דף כג ע"ב איתא אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה (נר ביתו בשבת, והוא עני, ואין לו כדי לקנות שמן לשתי נרות. רש"י), נר ביתו עדיף משום שלום ביתו (והכי אמרינן לקמן, ותזנח משלום נפשי, זו הדלקת נר בשבת, שבני ביתו מצטערין לישב בחשך. רש"י). ע"כ. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרע"ח ס"א), שאם אין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת, יקנה נר שבת משום שלום ביתו. וכתב המג"א (שם סק"ב) וז"ל, ואפשר דבזמן הזה שמדליקים בפנים, יקנה נר חנוכה, ואעפ"כ לא ישב בחושך. ואע"פ שאסור לאכול לאורה, מ"מ כיון דאי אפשר בענין אחר, הוי כשעת הסכנה דמניחו על שלחנו, אע"פ שעל כרחו משתמש בו, כמש"כ הר"ן (שם דף ט ע"ב ד"ה תנו רבנן), הכי נמי כן. והוא הדין בחול מי שאין לו אלא נר אחד. עכ"ל. ומבואר שבזמן הזה שמדליקים בפנים, ואי אפשר שלא ינהג לאורו, מותר להשתמש לאורה, מפני שאי אפשר בענין אחר, ולכן אם אין ידו משגת לקנות נר שבת ונר חנוכה, יקנה נר אחד, וידליקנו לשם נר חנוכה, ויוכל להשתמש לאורו, כיון שאם לא יעשה כן, יפסיד מצות הדלקת נרות חנוכה. וע' בערוה"ש (שם ס"ג) שהביא דברי המג"א הנ"ל, וכתב שמוטב להדליק נר חנוכה שיהא אור בבית, ואע"פ שאסור לאכול לאורה, מ"מ מוטב לאכול כנגדה, מלבטל נר חנוכה לגמרי, כיון שא"א בענין אחר. ע"ש. וכתב בס' תורת חיים (סופר בגליוני הש"ע שם) בדעת המג"א, שמבשר על הדלקת נרות חנוכה ולא על נרות שבת. ע"ש. וע"ע בס' אורחות חיים (ספיקא סי' תרע"ח) ובתשו' מגדנות אליהו (ח"ד סי' קטו סוף אות ב) ובס' הליכות שלמה (הלכות חנוכה פי"ג בדבר הלכה אות יז ד"ה אך). ולכאורה קשה דנהי דבכה"ג אין איסור להשתמש לאורה, כיון שבעל כרחו הוא משתמש בה, וכמש"כ הר"ן, מ"מ היאך יוצא בזה י"ח כלל, הרי הרואה יאמר שלצרכו הדליקה, שהרי אוכל ומשתמש לאורה. וכן מבואר מדברי הגאון פרי חדש (סי' תרעג), שאפילו אם מותר להשתמש לאורה, מ"מ בעינן היצר שמדליק לשם מצות הדלקת נרות חנוכה, והא ליכא, ולכן נר ביתו עדיף. ע"ש. ונראה בדעת המג"א דס"ל דכיון שמדליק בתוך ביתו, לא חיישינן לרואים שיאמרו שלצרכו הדליקה, שהרי רק בני ביתו רואים את הנרות, והם יודעים שהדליקם לשם מצות הדלקת נ"ח. ועוד יש לומר דס"ל דכיון שאם לא יעשה כן, יפסיד מצות הדלקת נר חנוכה, שוב לא חיישינן לרואים. וכן יש להוכיח מדברי הרשב"א בשבת דף כא ע"ב (ד"ה והלכתא) שכתב דרבא ס"ל דאסור להשתמש לאורה, דאל"כ אמאי ס"ל דנר שבת ונר חנוכה, נר שבת עדיף משום שלום ביתו, הרי יכול להדליק נר שבת, ולצאת בזה גם י"ח הדלקת נרות חנוכה. ע"ש. ולכאורה קשה דהא י"ל דלעולם ס"ל לרבא שמותר להשתמש לאורה, ומ"מ אינו יכול לצאת י"ח בנר אחד, כיון דבעינן היכרא שמדליק לשם מצות נר חנוכה, וכיון שאם מדליקה לנר שבת ומשתמש לאורה, שוב לא ניכר שהדליקה למצות נ"ח, משו"ה אינו יכול לצאת י"ח בנר אחד. וע"כ דכיון דא"ר בענין אחר, שוב לא חיישינן להיכרא. והא דאמרין שאם היה תפוס נר חנוכה בידו, לא יצא ידי חובה, שהרואה אומר לצרכו הדליקה, שאני התם שיכול לחזור ולהדליקה, ולכן אמרו שיחזור וידליקה, ומשא"כ בזה שאינו יכול לקיים שתייהם. ושוב מצאתי בתשו' שמש צדקה (או"ח סי' ל, דף לח ע"ג ד"ה ועוד הוסיף) שכתב כן בדעת הרשב"א. ע"ש באורך. וא"כ ה"נ כיון שאי אפשר בענין אחר, לא

להשתמש לאורו, כי הרי לחולה מותר להשתמש לאורו, וכמש"כ הפמ"ג (סי' תרע"ב בא"א סק"ו), שאפילו חולה שיש בו סכנה, מותר לו להשתמש בנרות. ע"ש. א"כ י"ל דרשאי להדליק נר לחולה, ולכוין לצאת בזה י"ח הדלקת נ"ח, שהרי בכה"ג אין איסור להשתמש בנרות, כיון שהוא לצורך חולה שיש בו סכנה. ואם יקחך לבך לומר, שכיון שמקיים מצוה בהדלקת נר בשביל החולה, א"כ אם יתכוין לצאת בזה גם י"ח הדלקת נר חנוכה, הוי מצות חבילות, והרי אסור לעשות מצות חבילות, כדאיתא בסוטה דף ח. אף אתה אמור לו, שכבר כתבו האחרונים שאיסור מצות חבילות הוא דוקא כשעושה שתי מעשים באותה שעה, אבל אם עושה מעשה אחד, ויוצא בו י"ח שתי מצות, אין בזה משום מצות חבילות. וכ"כ בתשו' בית שערים (או"ח ס"ס נג). וכ"כ השד"ח (מערי' א כלל לט). וכן האריך בתשו' חזון עובדיה (סי' ח) מדברי האחרונים. ע"ש. וכ"כ בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפט) ובס' עט סופר (כלל י פרט א ד"ב בהלכה) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' טט) ובתשו' משנת יוסף (ח"ה סי' טז אות ז) ובס' מסדר חילוקים ושיטות (אות א כלל לו). ע"ש. וכ"כ בתשו' רביד הזהב (ח"ב סי' מז ומח). ע"ש. ובתשובה אחרת הארכתני בזה. וה"נ הוי מעשה אחד. ועוד י"ל דכיון שמצות נר חנוכה מדרבנן, אין לחוש בזה משום מצות חבילות. ובפרט שבדיעבד יוצא י"ח אם עשה מצות חבילות, וכמש"כ המאירי בסוטה שם. ע"ש. וכן ראיתי בתשו' באר שרים (ח"ב סי' נ אות ו) שכתב דאין לחוש בזה משום מצות חבילות. ע"ש. ועוד יש לפלפל בזה, ותן לחכם ויחכם עוד.

לכאורה יש לומר שאינו יוצא י"ח כיון שלא ניכר שהוא נר של מצוה

ד) והנה בשבת דף כב ע"ב איתא איבעיא להו הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה, ת"ש דאמר רבא היה תפוש נר חנוכה (בידו משהדליקה עד שכבתה. רש"י) ועומד (לאו דוקא, אלא כן לשון הש"ס. רש"י), לא עשה ולא כלום, ש"מ הנחה עושה מצוה, התם הרואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה (להשתמש וליכא היצר ניסא. רש"י). ת"ש דאמר רבא הדליקה בפנים (בבית) והוציאה (כדאמר לעיל דצריך להניחה על פתח ביתו מבחוץ. רש"י), לא עשה כלום, אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה, הדלקה במקומו בעינן, משום הכי לא עשה כלום (דכיון דזו היא מצותה, צריך שתיעשה במקום חיובא. רש"י), אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה, אמאי לא עשה ולא כלום, התם נמי הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה. ע"כ. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרעה ס"א) וז"ל, ומ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא, שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה, וכן אם אוחזה בידו במקומה לא יצא, שהרואה אומר לצרכו הוא אוחזה. עכ"ל. ומבואר שאם בשעת ההדלקה לא ניכר שהדליקה לשם מצוה, אלא לצרכו, לא יצא ידי חובתו, ולכן אם אוחזה בידו במקומה לא יצא. וא"כ ה"נ בנ"ד, כיון שאסור להדליק נרות בשבת, ואפילו נרות של מצוה, א"כ אם מדליק נרות בשבת, הרי ודאי לא ניכר שעושה כן לשם מצוה, וא"כ הרואה יאמר שלצורך חולה הדליקה, ולא לשם מצוה, וא"כ אינו יכול לצאת בזה ידי חובה. ואמנם הטורי זחב (שם סק"ג) דייק מלשון רש"י בשבת שם (ד"ה היה תפוש), שאם אחזה בידו קצת זמן, ואח"כ הניחה כשהיא דולקת יצא. וכן נראה בדעת הטור ומרן הש"ע (שם) שכתבו ואוחזו בידו, דהיינו כל זמן מצותה. עכת"ד. והובא בבאר היטב (שם סק"ב). ומבואר שאפילו שבשעת ההדלקה לא ניכר שמדליק למצוה, מ"מ כיון שהניחה אח"כ, יצא ידי חובתו. אולם הא"ר (שם סק"ד) כתב דיש לפרש בדעת רש"י, שאם אחזה בידו איזה זמן בתוך חצי שעה משעה שהדליקה, לא יצא, ואין צריך שכל הזמן יהא הנר בידו. ועוד י"ל שאם אחזה בידו כל זמנו, לא יצא י"ח כלל, אבל במקצת זמנו, לכתחילה לא ובדיעבד יצא. ועוד אפשר דרש"י קאי אליבא דהמקשן, ולא למסקנא דהרואה יאמר לצרכו הדליקה. ע"ש. וכן ראיתי להגאון מאמר מרדכי (שם סק"ו), שרצה בתחילה לדחות דברי רש"י, וכמש"כ הא"ר הנ"ל, ושוב כתב דאין זה במשמעות הלשון, הפשט דבריו נראה כדברי הט"ז. ושוב כתב שאין ראיה מדברי רש"י, כי הוצרך לכתוב כן רק אליבא דהמקשן, דקס"ד להוכיח מהתם דהנחה עושה מצוה וכו'. וסיים שאפשר דלזה כיון הא"ר בתירוצו האחרון. ע"ש. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ז), שכמה אחרונים מפקפקים על דברי הט"ז הנ"ל, ודעתם שאין להדליק עד שיהיו מונחים תחילה במקומם. ע"ש. ומ"מ בנידון דידן נראה שגם לדעת הט"ז לא יצא, דשאני התם דס"ם אח"כ הניחה במקומה, ומשא"כ בזה שבכל משך זמן ההדלקה, לא ניכר שכוונתו למצוה, שהרי הדליקה בשבת. [וי"ל]. וכן בקדש חזיתיה בתשו' מהר"ש ענגיל (ח"ב סי' ג אות י) שנשאל בנ"ד, וכתב דכיון שאסור להשתמש לאורה, והיינו כדי שיהיה ניכר שדולק לשם נר מצוה, א"כ אם מדליק לצורך חולה שיש בו סכנה ומשתמש בו, שוב לא ניכר שמדליקו לצורך מצות נר חנוכה, ופשיטא שלא יצא. ואפילו אם נאמר שמותר להשתמש בנרות, היינו משום דעכ"פ בשעת הדלקה ניכר שמדליקו לצורך מצות הדלקת נ"ח, שהברכה מוכיחה על העשיה שכוונתו לשם מצוה. ואפילו שאח"כ כשישתמש בו, שוב לא ניכר אם הוא נר חנוכה, מ"מ הכל נמשך אחר תחילתו. ומשא"כ בנ"ד, שתכף בשעת ההדלקה ניכר שמדליקו לצורך חולה שיש בו סכנה, שהרי בלא"ה היה אסור להדליקו בשבת, א"כ כיון שאין היצר כלל שמדליקו לצורך מצות נ"ח, א"כ בודאי שאינו יוצא בזה. ובפרט דקיי"ל אסור להשתמש לאורה. עכת"ד. ויותר היה לו להעיר מדברי מרן בש"ע (סי' תרעה) הנ"ל, שאם לא ניכר שהדליקה למצוה, לא יצא ידי חובתו. וא"כ ה"נ לא יצא. וכן מצאתי בתשו' קנין תורה (ח"ג סי' צח אות ג) שכתב דכיון שאסור להשתמש לאורה, כי הרואה יאמר שלצרכו הדליקה, ואין כאן פרסום הנס, א"כ אם הדליק לצורך החולה, היאך יצא בו י"ח הדלקת נרות חנוכה, הרי אגן סהדי שלא הדליק למצוה נר חנוכה, אלא לצורך החולה, שהרי אין מציאות בשבת להדליק רק בשביל צורך חולה, וא"כ אינו יכול

אם אין לו נר אחר, יש לו להדליקו אע"פ שמשמש לאורו. וכן מצאתי להגאון מאמר מרדכי (שם סק"א) שהביא קושית הנזירות שמשון הנ"ל, וכתב ליישב עפ"ד הר"ן. ע"ש. וע"ע בס' טהרת השלחן (שם). ומ"מ הסכמת האחרונים דלא כהמג"א, שכן כתב הא"ר הנ"ל. וכ"כ הבגדי ישע (שם). וכן מבואר מדברי הפר"ח (סי' תרעג) הנ"ל. וכתב הפמ"ג (שם בא"א סק"ב), שכן משמע מסתימת הש"ע והרמ"א, שגם בזה"ז שמדליקים בפנים, יקנה שמן לנר ביתו. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ג), שכן הסכימו רוב האחרונים, שאין לחלק בין זמן הגמרא לזמנינו. ובשעה"צ (שם סק"ו) כתב שכן משמע מדברי הגאון מליסא בס' דרך החיים. ע"ש. גם הרש"ש בהגהותיו על הש"ע (שם) העיר על דברי המג"א, דא"כ גם בזמן הש"ס אמאי יקנה שמן לנר ביתו, הרי הו"ל למימר שידליק לשם נר חנוכה, דהא לא גרע משעת הסכנה דמניחה על שלחנו ודיו. וע"כ דשאני התם שיש לו נר אחרת. עכ"ד. [וה"ל ע"ד. וע' במחצית השקל (סי' תרעג סק"ב) ובהערות פתח הדברי על ספר העיטור (ח"ב דף ק"ז ע"ב אות מד) ובהגהות הגר"ב פרענקל (סי' תרעה). ודו"ק]. וכן פסק בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' קסט), שגם בזמנינו יקנה שמן לנר ביתו, אא"כ דולק בביתו אור החשמל, דבכה"ג יכול לצאת י"ח נרות שבת באור החשמל, ויקנה שמן לנרות חנוכה. ע"ש. ונראה בדעת מרן הש"ע, דהיינו טעמא דלא ס"ל לחלק בין זמן הגמרא לזמנינו, וכמש"כ הפמ"ג הנ"ל, משום שאין היכר שמדליקה לשם נר חנוכה, והרי אם אין היכר שהדליקה לשם נר חנוכה, לא יצא ידי חובתו, וכמש"כ בש"ע (סי' תרעה) הנ"ל. וכ"כ הגאון פרי חדש (סי' תרעג) הנ"ל, דהיינו טעמא שלא יקנה נר חנוכה אלא נר שבת, משום דבעינן היכרא וליכא. ע"ש. וכן מפורש בדברי הגאון בית חדש (סי' תרעה), שגם בזמן הזה שמדליקים בפנים, איכא חשש הרואים. ע"ש. וע"ע בס' ערך השלחן (שם סק"ב) ובס' נהר שלום (שם סק"א) ובס' דעת תורה (שם). וא"כ ה"נ בנ"ד, אינו יכול לצאת י"ח נר חנוכה בנר שמדליק בשביל החולה, כיון שלא ניכר שמדליקו לשם מצות נ"ח, שהרי בשבת אסור להדליק נ"ח. ושוב ראיתי להגאון רבי נפתלי נוסביום שליט"א בקובץ מרכז ההוראה (ירחון ה' עמ' ו) שהעיר בזה מדברי המג"א הנ"ל. ושוב הביא דברי המשנ"ב הנ"ל, שרוב האחרונים הסכימו דלא כהמג"א. וכתב ד"ל שגם לדעת המג"א, אינו יכול לצאת י"ח נ"ח בנר שמדליק בשביל החולה, דשאני המדליק בערב שבת נר אחד לצאת י"ח נר שבת ונר חנוכה, כיון שלא ניכר בשעת ההדלקה שהוא מדליקו לצרכו, ושכוונתו להשתמש לאורו, דשמא יאכל במקום אחר, או שידמן לו אח"כ קודם השקיעה נר אחר. ולכן ס"ל להמג"א, שיכול להדליק ולצאת בו י"ח נר חנוכה, אע"פ שאח"כ ישתמש לאורו. ומשא"כ בנ"ד, שבדאי ניכר בשעת ההדלקה שאינו מדליקו למצוה, אלא משום פיקוח נפש, שהרי בשבת אין מדליקים נרות כלל, וא"כ י"ל דלכו"ע אינו יוצא בזה י"ח, כי הרואה יאמר שלצרכו הדליקה. עכ"ת. ד. והן הלום ראיתי בפמ"ג (שם בא"א סק"ב) שכתב בדעת המג"א, שידליק סמוך לפתח ולא על שולחנו, ואז יש היכר שהדליקה לשם נר חנוכה, וגם לא תשבו בחושך. ע"ש. ובה ניחא קושית האחרונים הנ"ל, דהא דבעינן להדליק עוד נר בשעת הסכנה כדי שיהיה היכר, היינו דוקא בשעת הסכנה שמניחה על שלחנו, שאז לא ניכר שהדליקה לשם נר חנוכה. אבל כוונת המג"א שידליק את הנרות במקום שאינו רגיל להדליק שם, וא"כ יש היכר שהדליקה לשם נר חנוכה, ואיכא נמי משום שלום ביתו. ושוב מצאתי בס' טהרת השלחן (שם) שכתב כן בדעת המג"א. ע"ש. ולפי"ז אין ראיה מדברי המג"א לנ"ד, דשאני התם שבשעת ההדלקה ניכר שמדליקה לשם נר חנוכה, ולכן אין לחוש לרואים. ומשא"כ בנ"ד. ולכאורה יש לדחות עוד, דשאני התם שבשעת ההדלקה לא ניכר שאינו מדליקה לשם מצוה, שהרי מי יודע שכוונתו להשתמש אח"כ לאורה, ולכן יוצא בזה י"ח, כי בשעת ההדלקה לא ניכר שאינו מדליק למצוה. ומשא"כ בנ"ד, שבשעת ההדלקה ניכר שאינו מדליק למצוה, שהרי אין מדליקים נר חנוכה בשבת. ויש לפלפל בזה. וע' בתשו' עטרת משה (או"ח ח"ב סי' רלז). ולכן נראה שאינו יכול לצאת י"ח הדלקת נ"ח בנר שמדליק בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה. וכ"כ בתשו' עטרת משה (שם) ובס' הליכות שלמה (חנוכה עמ' רסד הע' 43) ובתשו' דברי שלום (קרוי ח"ה סי' קכ) ובתשו' בית אבי" (ח"ג סי' סז) ובתשו' קנין תורה (ח"ג סי' צח אות ב) ובתשו' מגדנות אליהו (ח"ד סי' קטו אות ב) ובתשו' שבט הקהתי (ח"ה או"ח סי' קיג) ובתשו' אגלי דבש (ח"א סי' סג). וכ"כ הגאון רבי נפתלי נוסביום בקובץ מרכז ההוראה (ירחון ה' עמוד ה). ע"ש. וכ"כ בתשו' שערי יושר (חנניה ח"ד סי' פו אות ג), בתשובה להרב השואל שליט"א, שאינו יכול לצאת י"ח הדלקת נ"ח בנר שמדליק בשביל חולה שיש בו סכנה, כיון שנר חנוכה צריך להדליק למצוה ולא לשום שימוש אחר, דאל"כ הו"ל תרתי דסתרי. ע"ש. ולכאורה יש להוסיף, דכיון דפשוט שאינו יכול לברך על הדלקה זו שמדליק בשביל החולה, דהיאך יאמר וצונו, הלא ודאי לא נצטוה על הדלקת נרות חנוכה בשבת, ובאותה שעה אין עליו חיוב להדליק כלל. וכ"כ בתשו' בית אבי" (ח"ג סי' סז אות א). ע"ש. וע"ע בס' גמ' אודך, תשובות הגר" יקותיאל ליברמן שליט"א (סי' קטו) ובתשו' באר שרים (ח"ב סי' ג). [וע' בתשו' קנין תורה (ח"ג ס"ס צח). וי"ל ע"ד. ודו"ק]. א"כ נראה שלא יצא י"ח, שהרי הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה (ס"ס תרעב) כתב שבמצות נר חנוכה הברכה מעכבת את המצוה, כיון שכל עיקר המצוה היא לפרסומי ניסא, וא"כ אם מדליק בלא ברכה, לאו מידי עביד, שהרואה אומר לצורכו הוא דמדליק לה. עכ"ת. ד. וא"כ כיון שאינו יכול לברך על המצוה באותה שעה, שהרי אינו יכול לומר וצונו, א"כ אינו יוצא בזה י"ח. אולם לקושטא אין דבריו מחוורים לדינא. וכבר תפס עליו בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' קסט), וכתב שדין נר חנוכה כדן כל המצות, שאם לא בירך יצא. ושכן כתב בס' הליכות שלמה (חנוכה עמ' שא), שגם בדין נר חנוכה קי"ל דברכות אינם מעכבות, ודלא כהמור וקציעה. ע"ש. [ומה שהעיר בס'

חזון עובדיה (שם) מדברי המור וקציעה עצמו (ס"ס תרעא, וס"ס תרעה), לכאורה יש ליישב. ודו"ק]. וע' בתשו' באר שרים (ח"ב סי' ג).

אמאי לא אכלו בני ישראל מן החדש בכניסתם לארץ הרי הותר להם אפילו כתלי דחזירי

ז) והנה התו' בקידושין דף לח (ד"ה אקרו) כתבו וז"ל, בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה מחדש, ויבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה דחדש. ומתוך דאין עשה דקודם הדבור דוחה ל"ת דאחר הדבור. אי נמי יש לומר דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני. עכ"ל. ולכאורה יש לתמוה, דהא גדולה מזו היה לירושלמי להקשות, דהנה בחולין דף יז איתא בעי רבי ירמיה אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו, אימת אילימא בשבע שכבשו, השתא דבר טמא אישטרי להו, דכתיב ובתים מלאים כל טוב, ואמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב כתיב דחזירי (חזירים יבשים. רש"י), בשר נחירה מבעיא, אלא לאחר מכאן, ואיבעית אימא לעולם בשבע שכבשו, כי אשתרי להו שלל של עובדי כוכבים, דידהו לא אישטרי תיקו. ע"כ. ומבואר שבשנים שבני ישראל כבשו וחילקו את הארץ, הותר להם לאכול כל איסורי אכילה. וא"כ קשה אמאי לא אכלו בני ישראל מן החדש בכניסתם לארץ, הרי כיון שהותר להם לאכול אפילו כתלי דחזירי, א"כ היה מותר להם לאכול גם מן החדש, וא"כ אמאי לא יצאו בזה י"ח אכילת מצה. ובשלמא לשינויא בתרא דלא אשתרי אלא שלל של עכו"ם, א"כ לא הותר להם איסור חדש, דכיון שהיו מוחזקים בא"י הו"ל כדדיהו, וא"כ לא הותר להם לאכול מן החדש. אבל לשינויא קמא תקשי, אמאי לא אכלו בני ישראל מצה מן החדש בכניסתם לארץ, הרי הותר להם לאכול אפילו כתלי דחזירי. ואמנם הרמב"ם (פ"ח ממלכים ה"א) כתב וז"ל, חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם ויכבשום וישבו מהן, מותר להן לאכול נבילות וטריפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך, מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב, ערפי חזירים וכיוצא בהן. עכ"ל. ומבואר שכל ההיתר של אכילת קדלי דחזירי בשעת מלחמה, היינו דוקא לחלוצי הצבא ולא לכל העם, וגם היינו דוקא אם רעבו לאכול, אבל בסתמא אסור להם לאכול להנאתם. וע' בכס"מ (שם). ולפי דבריו פשוט שלא הותר לכל ישראל לאכול מאיסור חדש, ובפרט שיכולים לאכול דברים אחרים. אולם הרמב"ן (דברים ג' י) הביא דברי הרמב"ם הנ"ל, וכתב וז"ל, ואין זה נכון, שלא בשביל פקוח נפש או רעבון בלבד הותר בשעת מלחמה, אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות וישבו בהן, הותר להם שלל אויביהם וכו'. עכ"ל. ומבואר שההיתר הוא לכלל ישראל, ולא רק לחלוצי הצבא, וכן הותר להם אפילו שלא בשעת רעבון אלא כל שלל אויביהם. ולפי דבריו קשה אמאי לא אכלו בני ישראל מן החדש בכניסתם לארץ, הרי אפילו מאכלות אסורות ממש הותרו להם. [וי"ל]. וכן הקשה הגאון טורי אבן ברה"ד דף ג' (ד"ה ממחרת). וכתב דלשינויא קמא דלא מחלק בין שלל עכו"ם לדדיהו, צריך לומר דהיינו טעמא דלא אכלו מן החדש, משום שהיו מסתפקים עדיין מן המן שהיה בכליהם, וכדאמרין בקידושין דף לח אליבא דמ"ד מושב לאחר ישיבה וירושה משמע. ועוד יש לומר, שלא הותר להם אלא איסור שלא יבאו לעולם לידי היתר, כמו בשר נחירה ודבר טמא, אבל איסור שיכול לבא לידי היתר, כמו איסור חדש, לא הותר להם, כי עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר. והביא לזה ראיה מהגמ' בכתובות דף כה. ושוב העיר מדברי הרמב"ן הנ"ל, דמשמע מדבריו שכל האיסורים הותרו להם באותם שנים. ע"ש. וע"ע בתשו' בית הלוי (ח"ג סי' נב). וא"כ לדעת הרמב"ן קשה אמאי לא אכלו מצה מן החדש, דבשלמא מה שלא אכלו מן החדש בכניסתם לארץ, יש לומר דהיינו משום שעדיין היו מסתפקים מן המן שבכליהם, וכמש"כ הטורי אבן הנ"ל. אבל בליל הסדר שהיו צריכים לאכול מצה, אמאי לא אכלו מן החדש. וע"כ דאע"פ שהותרו להם כל האיסורים, מ"מ אינם יכולים לצאת בזה י"ח אכילת מצה, כי א"א לצאת י"ח אכילת מצה אלא במצוה הכשרה מצד עצמה, ולא במצוה צריכה להיות אסורה. וכן ראיתי כיצא בזה בס' ישועות יעקב (סי' ערב סק"ב) שעלה ונסתפק בדין חולה שיש בו סכנה, שמותר לו לשתות יין של איסור מחמת הסכנה, אם רשאי לקדש עליו. והביא דברי הגמ' בקידושין הנ"ל, דבני ישראל לא אכלו מן החדש בכניסתם לארץ. ותמה ע"ז, דכיון שהותרו להם כל האיסורים, אמאי לא אכלו מן החדש. והביא מה שתיצו, דהיו אסורים מצד הקצירה, דהא בעומר כתיב ראשית קצירכם, וא"כ אינו רשאי לקצור העומר קודם זמנו, ולכן אף שהותר להם אכילת איסור, מ"מ עשיית איסור לא הותר להם, ומשו"ה לא אכלו מן החדש. ושוב העיר מדברי הירושלמי הנ"ל, שהקשה אמאי לא אכלו מצה מן החדש, יבא עשה דאכילת מצה וידחה איסור חדש. ותייך שאין עשה דוחה ל"ת שאינו כתוב בצידו, או משום גזירה. וקשה אמאי לא הותר להם לצאת י"ח מצה מן החדש, דאי משום שאסור לקצור קודם זמנו, הרי קי"ל דקוצרין משום ביטול בית המדרש, וא"כ לצורץ מצות אכילת מצה לא גרע מביטול ביהמ"ד. וכתב דאע"פ שהותרו לאכול איסורים באותה שעה, היינו טעמא כמש"כ הרמב"ם, שאם יצטרכו כל פעם לחזור אחר אכילת היתר, יבואו לכלל סכנה, אבל א"א לצאת בזה י"ח אכילת מצה. ולכן חולה שיש בו סכנה, שמותר לו לשתות יין של איסור לפרואתו, אינו רשאי לקדש עליו אם הוא אסור מה"ת. עכ"ת. ד. ע"ש. וע"ע בתשו' חסד לאברהם (תאומים או"ח סי' כד) ובס' דעת תורה (סי' ערב ס"א). ומעתה נראה, שגם בנידון דידן שהותר לו להדליק נר לצורך חולה שיש בו סכנה, דמ"מ אינו יכול לצאת בזה י"ח הדלקת נ"ח. וכבר העיר בזה הרב השואל בתשו' קנין תורה (ח"ד סי' צח אות ב). ע"ש. וע"ע בתשו' בית אבי" (ח"ג סי' סז) ובתשו' באר שרים (ח"ב סי' נא אות ז) ובס' ברכות שמים (שבת עניני חנוכה סי' כג). ואמנם לכאורה אין דבריו מוכרחים, כי

י"ל דאע"פ שהותר להם לאכול אפילו קדלי דחזירי, מ"מ מכלל מאכל איסור לא נפיק, וא"כ אין לברך ע"ז ככל מאכל איסור שאין מברכים עליו, וכמש"כ הרמב"ם (פ"א מברכות ה"ט) שהאוכל דבר איסור, אפילו אינו אסור אלא מדרבנן, אינו מברך עליו תחילה וסוף. והרמב"ן בחידושו בברכות דף מה הביא ראיה לדברי הרמב"ם מהתוספתא (פ"ב דדמאי) וכולן אין מברכין עליהן וכו'. ע"ש. גם הרשב"א שם הביא ראיה לדברי הרמב"ם, מהא דתנן בפ"ק דדמאי, הדמאי מברכים עליו ומוזמנים עליו. אלמא דדוקא דמאי מברכים עליו ומוזמנים עליו, הא טבל אין מברכים עליו. ע"ש. וע"ע לו בתשובה (ח"א סי' תשצד). וכן דעת רש"י בברכות דף מה, וכמש"כ מרן בב"י (סי' קצו), ושכן דעת רבינו יונה והרשב"א. ע"ש. וכ"כ המאירי בברכות דף מז להוכיח מהמשנה בדמאי הנ"ל. ע"ש. וכ"כ הריטב"א בברכות דף מה. וכ"כ עוד בהלכות ברכות (פ"ה ה"ב). וכ"כ רבינו מאיר המעלי בספר המאורות שם (עמ' קמג). וכ"כ השבלי הלקט (ס"ס קנא). וכ"כ רבנו אשר בר חיים בספר הפרדס (עמוד ריח). וכ"כ בספר הבתים (שערי ברכות שער א דין ט), וכ"כ הרא"ה בברכות דף מה. ע"ש. וכ"כ בס' אהל מועד (שער הברכות נתיב ז). וכן משמע בס' צדה לדרך (מאמר א כלל שלישי פכ"א). ע"ש. ומרן בב"י (סי' קצו) הביא דברי הרא"ש שפסק כהראב"ד, שמברכים על אכילת איסור, ותמה עליו מהירושלמי בפ"ק דחלה וכו'. וכתב שמדברי רש"י בר"פ שלשה שאכלו משמע דס"ל שאין מברכים על דבר איסור, ושכן נראה דעת רבינו יונה. וגם הרשב"א סובר כן. וכן הלכה. ע"ש. וכן פסק בש"ע (שם ס"א). וא"כ ה"נ כיון דס"ס הדבר אסור באכילה מצד עצמו, אין מברכים עליו, אע"פ שהותר להם לאכול באותם שנים. והנה הרמב"ם (פ"ו מחור"מ ה"ז) כתב וז"ל, אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו וכו', זה הכלל כל שמברכים עליו ברכת המזון, יוצא ידי חובתו, וכל שאין מברכין עליו ברכת המזון, אין יוצא בה ידי חובתו. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דכיון שלא היו מברכים על כל אכילת איסור, א"כ לא יכולים לצאת י"ח אכילת מצה מן החדש, דכל שאין מברכים עליו ברכת המזון, אין יוצאים בו י"ח אכילת מצה. אולם נראה, דכיון דס"ס הותר להם לאכול כל דבר, א"כ ודאי גם היו מברכים עליו, דכיון שהותר להם, שוב אין זה נחשב אכילת איסור. ולא מיבעיא לדעת הסוברים דהאוכל דבר איסור במקום סכנה מברך עליו. וכן פסק מרן בש"ע (סי' רד ס"ט) וז"ל, אכל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה מברך עליו תחילה וסוף. עכ"ל. וכ"כ עוד בש"ע (סי' קצו ס"ב). דא"כ כ"ש שאם הותר לו הדבר לגמרי, שמברך עליו. אלא אפילו לדעת רבינו ירוחם (נתיב טז סוף ח"א) בשם הרמ"ה, שאינו מברך עליו. והובא בב"י (שם). מ"מ שאני התם שהמאכל עומד באיסורו, אלא שהותר לאדם מפני פיקוח נפש, ולכן אינו מברך עליו. ומשא"כ בנ"ד, שהותרו להם לגמרי כל האיסורים.

אם עקרו את מצות הדלקת נ"ח משבת לערב שבת

ח) ועוד יש מקום בראש לומר, שאינו יכול לצאת י"ח נר חנוכה בנר שמדליק בשביל החולה בשבת, כיון שכאשר חל חנוכה בערב שבת, עקרו את מצות ההדלקה משבת והעבירה לערב שבת, וא"כ אם מדליק בתוך השבת, הרי הוא כמי שהדליק אחר זמן המצוה, שאינו יוצא בזה י"ח. וכ"כ בתשו' מהר"ש ענגיל (ח"ב סי' ג אות יא ד"ה עכ"פ), דאחר בין השמשות כבר עבר זמן מצותה, כיון שבערב שבת קבעו חז"ל זמן הדלקה קודם השקיעה, ולכן אם הדליק בודאי לא יצא י"ח. ע"ש. וכן מצאתי בתשו' משנה הלכות (ח"ח סי' רכז) שכתב דכיון שעיקר תיקון ההדלקה היה בערב שבת, א"כ ליכא שום ענין כשמדליק בשבת. ע"ש. וכ"כ כיצא בזה בתשו' פני מבין (או"ח סי' רכז ד"ה ולפי). ע"ש. וע"ע בתשו' בית אבי" (ח"ג סי' סז). ולכאורה יש להביא ראיה לזה ממה שמברכים על הדלקת נרות חנוכה מבעוד יום. וקשה דהיאך אומרים וצונו, הרי באותה שעה אכתי אינו מצווה במצות הדלקת נ"ח, שהרי המצוה אינה אלא בצאת הכוכבים. וע"כ שעקרו את זמן המצוה לערב שבת, ולכן שפיר יכול לומר וצונו באותה שעה, כי זהו זמן המצוה. אולם ראיתי בתרומת הדשן (סי' קב) שכתב שאם אדם הדליק נרות חנוכה בערב שבת, וכבו קודם שקיבל שבת, אינו זקוק לחזור ולהדליק. והביא לזה ראיה ממה שמברכים על הדלקת נ"ח בערב שבת מבעוד יום, אע"פ שעדיין לא הגיע זמן המצוה. וע"כ דכיון דאי אפשר בענין אחר, חשיבא ההדלקה בערב שבת הכשר מצוה, ולכן מברכים ע"ז. וא"כ אם ככתה אין זקוק לה, כיון שכבר התחילה המצוה בהכשר. עכ"ת. ד. וא"כ אין הטעם שמברכים על ההדלקה מבעוד יום, משום שעקרו את המצוה והעבירה לערב שבת, אלא משום שההדלקה בערב שבת נחשבת הכשר מצוה, ולכן מברכים עליה. ואדרבה יש להוכיח מדברי התרומת הדשן הנ"ל, שלא עקרו את המצוה משבת לערב שבת, דא"כ הו"ל למימר בפשיטות דכיון שעקרו את המצוה משבת לערב שבת, א"כ פשוט שאם ככתה קודם שקיבל שבת אין זקוק לה, כיון שכבר הגיע זמן המצוה באותה שעה, והוי כמו שככתה אחר שהדליקה בצאת הכוכבים ביום חול. ועוד שאם עקרו את המצוה משבת לערב שבת, א"כ לא קשיא כלל היאך מברכים על המצוה בערב שבת, שהרי זהו זמן המצוה. וע"כ דס"ל שלא עקרו את המצוה משבת לערב שבת, אלא כיון שאי אפשר בענין אחר, מדליק בערב שבת לתוך השבת. וכן מוכח מדברי המהרש"ל בתשובה (סוף סימן ז). ע"ש. ואמנם ראיתי להגאון חתם סופר (ח"ו סי' ז) שהביא דברי התורה"ד הנ"ל, וכתב וז"ל, ולפע"ד לא היה צריך לדחוק בזה כלל, דבשלמא נר חנוכה א"א לשמנה ימים בלי שבת, וא"כ חשמונאים שתקנו הדלקת חנוכה, מעיקרא הכי תיקנו להיות זמן הדלקתו קודם לילה, ושייך וצונו, שהרי המתקנים כך ציוו מעיקרא. עכ"ל. [וכ"כ עוד בחידושו בשבת דף כא ע"ב (ד"ה ע"כ נראה). וכ"כ בתשו' ישועות יעקב (סי' לא ד"ה והנה). ע"ש]. אולם אין הכרח מדבריו דס"ל שעקרו לגמרי את המצוה משבת לערב שבת, אלא ס"ל דזמן מצותה לכתחילה הוא כבר מערב שבת, אבל לעולם י"ל שזמן

לגופה, אפילו לדידן דקיי"ל כר"ש דפטור. והביא גם דברי הפמ"ג (סי שמב) הנ"ל, שלא התירו מלאכה שאינה צריכה לגופה בביה"ש, ואפילו במקום מצוה. ובפרט יש לאסור לפי דברי הט"ז (סי' תרעג סק"ה). ועוד דלא התירו שבות בבין השמשות אלא לצורך מצוה, אבל בזה אינו מקיים מצוה כלל, כיון שחז"ל תיקנו שבע"ש ידליק מבעוד יום, וא"כ אם לא הדליק עד בין השמשות, כבר עבר זמן המצוה, ושוב אינו רשאי להדליק. עת"ד. ואמנם מה שהביא דברי הפמ"ג, לא זכר שדבר זה כבר נפתח בגדולים, הלא הם ראשונים כמלאכים הנ"ל, ולדעת הרשב"א והריטב"א והר"ן, מותר לעשות מלאכה שאינה צריכה לגופה בבין השמשות, כמו שאר שבותים דרבנן. וגם מה שכתב שאינו מקיים מצוה כלל בהדלקה אחר בין השמשות, הנה לפע"ד אין הדבר כן וכמשנ"ת. מ"מ נראה שהדין דין אמת, שאינו רשאי להדליק נרות חנוכה בבין השמשות. ונראה שאפילו אם אדם מסופק אם הגיע זמן בין השמשות, אינו רשאי להדליק, ואין לומר דהוי ספק ספיקא, שמא לא הגיע בין השמשות, ואפילו אם הגיע בין השמשות, שמא בין השמשות הוא יום. דזה אינו, דהא הוי ספק ספיקא משם אחד, דלא אמרינן, וכמש"כ התו' בכתובות דף ט (ד"ה ואי). וכן דעת כמעט כל הפוסקים, דס"ס משם אחד לא חשיב ס"ס, וכמש"כ בתשו' ברכת רצ"ה (סי' ו' ד"ב ע"ג). ע"ש. ובתשובה אחרת כתבתי בזה. וא"כ ה"נ לא הוי ספק ספיקא, כיון שהוא משם אחד, אם באותה שעה היינו אפילו אם מסופק אם הגיע זמן בין השמשות. וכ"כ המג"א (שם סק"א). וכתב התוספת שבת (שם סק"א), דהיינו טעמא דלא הוי ספק ספיקא משום דהוי ס"ס מחמת חסרון ידיעה. והוסיף המחצית השקל (שם), דאפילו היכא דהוי מחמת חסרון ידיעה לכל העולם, מ"מ לא הוי ספק ספיקא, כיון דהוי ס"ס משם אחד, אם אותו הזמן הוא יום או לילה. וכ"כ המשנ"ב בביאור הלכה (שם ד"ה בין השמשות). ע"ש. וא"כ ה"ל אין להקל מטעם ספק ספיקא, שהרי הוא משם אחד, וגם הוא ספק מחמת חסרון ידיעה. וע' להגאון רבי נפתלי נוסביוס שליט"א בקובץ מרכז ההוראה (ירחון ה' עמ' ו).

הדלקת נרות חנוכה בבין השמשות ע"י גוי

יא) אמנם יש מקום בראש לומר, דאע"פ שאינו יכול להדליק הנרות בעצמו בבין השמשות, מ"מ יכול להדליק ע"י גוי, וכמש"כ כיוצא בזה המג"א (סי' רסג ס"ק יא) בשם מהר"ש, שאם אשה נתאחרה להדליק נרות שבת עד בין השמשות, תאמר לנכרי להדליק, שהרי לא גזרו על השבות בבין השמשות, והיא תברך על ההדלקה. וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם סי"א). ע"ש. וא"כ ה"נ יכול להדליק ע"י גוי בבין השמשות, והוא יברך את הברכות. ושוב מצאתי בתשו' חסד לאברהם (תאומים תניא ס"ס פ) שכתב שאם אדם שכח ולא הדליק נרות חנוכה בע"ש, ונוצר אחר שקיבל עליו שבת או בבין השמשות, חייב לצוות לעכו"ם שידליק הנרות בשליחותו, שהרי לא גזרו על שבות דאמירה לעכו"ם בביה"ש, וכ"ש שעושה כן למצות נר חנוכה. והביא לזה ראהי מדברי המג"א בשם מהר"ש הנ"ל, דחזינו מדבריו דאע"פ שבנרות שבת הדלקה עושה מצוה, וכמש"כ המרכזי (פרק במה מדליקין). והביאו להלכה הרמ"א (שם ס"י). מ"מ יוצאת האשה י"ח הדלקת נרות שבת בהדלקת העכו"ם, ואף יכולה לברך ע"ז. והיינו משום דאע"פ שאין שליחות לגוי, מ"מ הרי הנתיבות המשפט (סי' קפב) כתב דהיינו דוקא כשאנו דנים לענין קיום המעשה, כמו קנין וקידושין, דבזה כיון שהמעשה יכול להתבטל, אין שליחות לעכו"ם. אבל בדבר שא"ל למעשה להתבטל, ואנו דנים רק לענין שכר ועונש, שיהיה נחשב מעשה השליח כמי שעשאו המשלח, בזה שפיר יש שליחות לעכו"ם וקטן, וחשיב כאילו המשלח עשה בעצמו את המעשה. וה"נ לענין הדלקת נרות שבת, כיון שא"ל למעשה להתבטל, שפיר יש שליחות לגוי. וא"כ גם אם לא הדליק נרות חנוכה עד ביה"ש, חייב להדליק ע"י גוי, דככה"ג יש שליחות לגוי. ואמנם בשבת דף כג אימא דכיון שהדלקה עושה מצוה, אם הדליקה חש"ו לא עשה ולא כלום, מ"מ היינו דוקא כשלא עשאם שליח להדליק, דכיון שאינם בני חיוב ואינם בני זכיה, אין בידם לזכותו במצוה אא"כ שלחם להדליק. אבל אם שלחם להדליק, שפיר יוצא י"ח בהדלקתם מדין שליחות. עת"ד. אולם לפע"ד א"ז מוכרח, דשאני הדלקת נרות שבת שעיקרה היא ההנאה שלא יכשל בעץ ואבן, ולכן יכולה לצאת י"ח ההדלקה ע"י גוי, דכיון שעיקר המצוה היא התוצאה, יש שליחות לגוי. ומשא"כ בהדלקת נרות חנוכה, הרי ודאי המצוה היא עצם ההדלקה, וא"כ נראה שאינו יכול לצאת י"ח בהדלקת הגוי. וע' בס' מקראי קדש (סי' יא). וע"ע בס' שיטות בהלכה (רייזמן ח"ד עמ' נז) מה שכתב עוד בזה. [וע' בתשו' קנין תורה (ח"ו סי' מו אות ד ד"ה ול"ז). ולפי האמור י"ל ע"ד]. ואמנם בעיקר דברי המג"א יש לתמוה, דהיאך מקיימת המצוה בהדלקת הגוי, ואף יכולה לברך ע"ז, הרי אין שליחות לגוי. וכן הקשה בהגהות הגרעק"א (שם) על המג"א. וכ"כ הגאון מליסא בס' דרך החיים (הלכות הכנסת שבת סעיף ח), דכיון שאין שליחות לגוי, אינה יכולה לברך, דדמי להדלקת נרות ע"י קוף. ע"ש. [ונמזה יש להעיר על דברי החסד לאברהם הנ"ל, עפ"ד רבו הנתה"מ, שלא זכר דברי רבו בס' דרך החיים הנ"ל. וכן העיר ידידי הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א בס' בית מתתיהו (ח"א סי' ו' אות יט). ע"ש]. אולם בדעת המג"א נראה דס"ל בדמעות שעיקרם התוצאה, שפיר יש שליחות לגוי. וכיוצא בזה כתב עוד המג"א (סי' תמו סק"ב), שאם אדם מצא חמץ בביתו ביו"ט או בשבת חוה"מ, שרי לומר לגוי שיטילנו לים או לבית הכסא, כיון שטלטול ע"י נכרי הוי שבות דשבות, ושרו רבנן במקום מצוה. והקשה הגרעק"א (שם), דכיון דקיי"ל דאין שליחות לגוי, א"כ לא קיים מ"ע דתשבייתו, והוי כנתבער מאליו. ע"ש. ונראה דס"ל להמג"א דאין המצוה דתשבייתו בעצם משעה ההשבתה, אלא במציאות שאין לו חמץ,

להשתמש לאורה, וא"כ י"ל דהוי כמלאכה שאינה צריכה לגופה, שאינו אסור אלא מדרבנן, דכל שאינו מתכוין לתכלית המלאכה חשיב מלאכה שא"צ לגופה, וכמש"כ מרן בכס"מ (פ"א משבת ה"ז) בשם מצאתי כתוב. ע"ש. וע"ע בתשו' שואל ומשיב (קמא ח"ב סי' סא) ובתשו' בית יצחק (שמעלקים או"ח סי' לח אות ח ד"ה ומעתה נבוא, וסי' מד אות ח). וא"כ י"ל שמותר לעשותה במקום מצוה, וכמו שהתירו שאר איסורים דרבנן במקום מצוה. [וכ"כ בס' יוצר אור (ראטה דף כה ע"ב), דהדלקת נרות חנוכה חשיב מלאכה שא"צ לגופה, שהרי אסור להשתמש לאורה, ותיקון המצוה לא חשיב צריך לגופה. ע"ש]. וכיוצא בזה כתב בתשו' שואל ומשיב (שתיताה סי' לג ד"ה והנה) להתיר הדלקת נר יארצייט בשבת ע"י גוי, מטעם דהוי שבות דשבות, דכיון שאינו עושה את המלאכה לאותו צורך שהיה במשכן, שהרי שם היתה המלאכה כדי ליהנות מהאור, ובוה אינו צריך להאיר, אלא מדליק לצורך נשמת המת, וא"כ הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן יש להתיר להדליק בשבת ע"י גוי, דהוי שבות דשבות במקום מצוה. עת"ד.

אם הדלקת נרות חנוכה בשבת נחשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה
י) אולם לכאורה יש להעיר בזה מדברי הטור (סי' תרעג) שכתב וז"ל, כל השמנים והפתילות כשרים לה, בין בחול בין בשבת, אף הפסולים לנר של שבת מפני שאין אורה יפה ושאין השמן נמשך אחר הפתילה, כשרים לה, דלא חיישינן שמא תכבה ויחזור וידליקנה, שאף בחול אם כבתה קודם שעבר זמנה א"צ לחזור ולהדליקה, ולא חיישינן נמי שמא יטה מפני שאין אורן יפה, שהרי אסור להשתמש לאורה וכו'. עכ"ל. ומשמע שאם היה הדין דכבתה זקוק לה, לא היה רשאי להדליק בה, כי יש לחוש שמתוך בהילותו לקיים המצוה, ישכח שהיום שבת וידליקנה. וקשה דכיון שאסור להשתמש לאורה, א"כ אפילו אם ידליק אותה בשבת, אינו עובר באיסור דאורייתא, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וא"כ אמאי אם היה הדין דאם כבתה זקוק לה, אינו רשאי להדליק, הרי אין לגזור שמא יחזור וידליקנה, דהוי גזירה לגזירה. וע"כ דהדלקת נר חנוכה לא חשיבא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי אף שאינו צריך את האור ליהנות ממנו, מ"מ צריך את האור בשביל פרסומי ניסא, וא"כ חשיב מלאכה הצריכה לגופה, ולכן אם היה הדין דכבתה זקוק לה, לא היה רשאי להדליק בהם. אולם א"ז מוכרח, כי יש לומר דהטור ס"ל כדעת הרמב"ם, דמלאכה שאינה צריכה לגופה הוי איסורא דאורייתא, ולכן לא הוי גזירה לגזירה. וע' במג"א (סי' רעח) שכתב דהטור ספוקי מספקא ליה אם מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או פטור. וע"ע בפמ"ג (שם בא"א סק"א). [וצ"ע]. וכ"כ בתשו' פני מבין (או"ח סי' רכז) ביישוב דברי הטור. ע"ש. וע"ע בתשו' חסד לאברהם (תאומים או"ח ס"ס פ). וא"כ לדידן דמלאכה שא"צ לגופה פטור, א"כ אפילו אם היה הדין דכבתה זקוק לה, היה רשאי להדליק בשמנים ופתילות שאינם כשרים לנר שבת, כיון שאפילו אם מתוך בהילותו יחזור וידליק בשבת, מ"מ הוי מלאכה שא"צ לגופה, ולכן אין לגזור שמא ידליק, דהוי גזירה לגזירה. וא"כ לכאורה יש להתיר להדליק נר חנוכה בביה"ש, משום דהוי מלאכה שא"צ לגופה, וכמו שהתירו שאר איסורים דרבנן. ואמנם המאירי בעירובין דף לד ע"ב (ד"ה נתנו) כתב דאפילו שלא גזרו על השבות בבין השמשות, מ"מ לא התירו שום מלאכה אע"פ שאינה צריכה לגופה, שהרי אפילו שבות הקרוב למלאכה, לא התירו בבין השמשות. ע"ש. וכ"כ הפמ"ג (סי' שמב בא"ד ד"ה ודע), דאע"פ שאמרו כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בביה"ש, מ"מ מלאכה שאינה צריכה לגופה אסור להדליק עליו בביה"ש, דאפילו למ"ד דמלאכה שאצ"ל אינו אסור אלא מדרבנן, מ"מ היא חמורה יותר משאר שבות דרבנן. עת"ד. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"א). אולם מדברי הרשב"א בעירובין שם (ד"ה גזירה שמא יקטום) מוכח דס"ל שמותר לעשות מלאכה שאינה צריכה לגופה בביה"ש, כמו שהתירו שאר שבותים דרבנן. וכן מוכח מדברי הריטב"א שם (ד"ה גזירה). וכ"כ בחידושי הר"ן שם בדף לה. ובס' חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' תפא) הביא דברי הראשונים הנ"ל, וכתב דכיון שהטור והט"ע (סי' שצד) סתמו דבריהם להחמיר, נכון להתמיר כדברי הפמ"ג הנ"ל, אא"כ במקום מצוה או צורך גדול, שיש לסמוך על הרשב"א וסיעתו להקל במלאכה שאצ"ל. ע"ש. וא"כ ה"נ שרוצה לקיים מצות הדלקת נ"ח, לכאורה יש להתיר. אולם באמת אין להתיר להדליק בבין השמשות, כי אף שיש לומר שעצם הדלקת הנרות נחשבת כמלאכה שאינה צריכה לגופה, מ"מ הרי צריך קודם להדליק את הנר כדי להדליק את הנרות, וא"כ עצם הדלקת הגפרור הוא איסור הבערה, שהרי הוא צריך את האש כדי להדליק ממנה את הנרות. ועוד יש לומר, דכיון דס"ס צריך את האור כדי לפרסם את הנס, חשיב מלאכה הצריכה לגופה, וא"כ אין להתיר להדליק בביה"ש. וכיוצא בזה כתב הגרש"ז אויערבאך בס' שלחן שלמה (סי' רסג אות ג). ע"ש. ושוב מצאתי בתשו' מטעמי יצחק (בורשטיין ח"א או"ח סי' מז) שעלה ונסתפק בנ"ד, ובתחילה כתב דלשיטת רש"י בשבת דף קה ע"ב (ד"ה הא ר' יהודה), דקורע על מתו דפטור לדעת ר"ש משום דהוי מלאכה שא"צ לגופה, משום דתיקון מצוה לא חשיב תיקון. וכן דעת הרשב"א שם בדף קו (ד"ה כל המקלקלן), דתיקון מצוה לא חשיב מלאכה הצריכה לגופה. א"כ ה"נ הדלקת נרות חנוכה, שאסור להשתמש לאורם, ליכא במלאכה שום תיקון, אלא קיום מצוה גרידא, וא"כ הוי מלאכה שא"צ לגופה. וא"כ י"ל שיכול להדליק בבין השמשות, כיון שמותר לעבור על שבות לצורך מצוה. ושוב כתב שמדברי רש"י שם (ד"ה ובריייתא) מוכח שלדעת ר"ש דמלאכה שא"צ לגופה פטור, היינו טעמא דבחוכל ומבעיר חייב, משום דלענין חבורה והבערה לא בעינן מלאכת מחשבת, ולכן חייב אפילו במקלקל, וגם מלאכה שא"צ לגופה חייב בחבורה והבערה. וע' בתו' בסנהדרין דף פד ע"ב (ד"ה מאן). וא"כ לענין הדלקת נ"ח, דהוי מלאכת הבערה, אין להתיר משום מלאכה שא"צ

המצוה הוא גם בשבת, ולכן אם יש לו אפשרות להדליק בשבת, שפיר חשיב זמן המצוה. וכ"כ בתשו' מגדנות אליהו (ח"ד סי' קטו אות ב) בדעת החת"ס. וכ"כ הגאון מקאשוי בס' ברכות שמים (שבת עניני חנוכה סי' כג אות טו). ע"ש. וע"ע בס' הליכות שלמה (חנוכה פי"ג הע' 43) ובתשו' באר שרים (ח"ב סי' נ' אות ב). וכן יש להוכיח מדברי הגאון מאמר מרדכי (סי' תרעט סק"ב) שכתב שאם לא נתן שמן בשיעור עד שתכלה רגל מן השוק, לא יצא כלל, דכל שלא חשך היום אינו זמן מצוה. וכן נראה מדברי המג"א (שם סק"ב). ואע"פ שאין העולם נוהרים בזה, מ"מ ראוי ליהרהר בזה. ואין זה ענין להא דאמרינן כבתה אין זקוק לה, דמ"מ צריך שבשעת ההדלקה יהיה שמן כשיעור. עת"ד. וכ"כ החיי אדם (כלל קנ"ד סי"ח), שאם לא נתן בע"ש שמן כשיעור שתהיה החנוכיה דולקת שיעור חצי שעה בליל שבת, לא קיים המצוה, וצריך לחזור ולהדליק. וכ"כ הפמ"ג (שם בא"א סק"ב) להוכיח מדברי המג"א (שם), ותמה על מנהג העולם שאינם נוהרים בזה. וכ"כ המחצית השקל (שם), ודלא כהחמד משה (שם). וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ב). וכן פסק בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' ע). ע"ש. וע"ע לו (שבת ח"א עמ' קפז). וכ"כ בס' אור לציון (ח"ד פמ"ג ס"ח). ע"ש. ומוכח מדברי כל האחרונים הנ"ל, שלא עקרו את המצוה לערב שבת, דא"כ לא היה צריך ליתן שמן בשיעור שידלק חצי שעה אחרי צאת הכוכבים, אלא היה מספיק שיתן שמן בשיעור שידלק חצי שעה משעת ההדלקה. אלא ודאי דס"ל שלא עקרו את המצוה משבת לע"ש, ולכן צריך ליתן שמן בשיעור שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים, כיון שזהו זמן המצוה. וכן מוכח מדברי הגאון אשל אברהם מבוטשאטש (סי' תרעט), שלא עקרו את המצוה משבת לערב שבת. ע"ש. וכן מוכח מדברי הגאון רבי אברהם תאומים בתשו' חסד לאברהם (תניא סוף סימן פ). ע"ש. ולפי"ז יש לפלפל בדברי הרדב"ז (ח"ד סי' יג) שנשאל בדין ראובן שהיה חבוס בבית האסורים ואינו יכול לצאת להתפלל בעשרה, ונתן לו השר יום אחד בשנה איזה יום שירצה, איזה יום מכל ימות השנה יבחר ללכת לבית הכנסת. והביא דברי חכם אחד מדורו שהשיב, שראוי לבחור ביום פורים, משום מקרא מגילה ופרסומי ניסא דבעינן עשרה. וכתב הרדב"ז, שאין ראוי לסמוך על דבריו, דאנן קי"ל אין מעבירין על המצות, ואין חולק בזה כלל. הילכך המצוה הראשונה שתבא לידו שא"א לעשותה בבית האסורין היא קודמת, ואין משגיחין אם המצוה שפגעה בו תחלה היא קלה או חמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. וזה פשוט. עכ"ד. ולכאורה יש להקשות עליו מהא דאיתא בשבת דף כג ע"ב בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדי, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, בתר דבעיא הדר פשטה, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. ע"כ. וקשה דתיפוק ליה דנר חנוכה קודם לקידוש, שהרי הדלקת נר חנוכה היא בע"ש, והקידוש הוא בלילה, וא"כ בודאי דנר חנוכה דפגע ביה ברישא עדיף, דאין מעבירין על המצות, ואפילו אם המצוה הראשונה שפגע בה, היא מצוה קלה. [ובפשטות י"ל שגם ההכנס צבי מודה שבזמן מועט אין לחוש להקדים את המצוה הראשונה שפוגע בה. וכ"כ בתשו' יביע אומר (ח"י או"ח סי' נה ח"ב סוף אות ל). ע"ש]. אולם לפי האמור יש לומר, שגם בערב שבת עיקר זמן חיוב ההדלקה אינו אלא בשבת, אלא שהקדימו את ההדלקה לע"ש כדי שיוכל להדליק, וא"כ אין הדלקת נרות חנוכה קודמת בזמן החיוב למצות קידוש היום, דתרווייהו חיובם בלילה, ומש"ה איצטריך לטעמא דפרסומי ניסא.

הדלקת נרות חנוכה בבין השמשות מטעם מלאכה שאינה לגופה

ט) ומידי דברי בנידון הנ"ל, עלה ספק בלבי בדין אדם ששכח או נאנס ולא הדליק נרות חנוכה עד ששקעה החמה, אם רשאי להדליק את הנרות קודם צאת הכוכבים. ואמנם בשבת דף לד איתא ספק חשכה ספק אינו חשכה, אין מעשרין את הודאי (דתיקון מעליא הוא, אע"ג דשבות בעלמא היא, קסבר גזרו על השבות אף על בין השמשות. רש"י), ואין מטבילין את הכלים (דהוי נמי שבות, כדאמרינן במסכת ביצה, דנראה כמתקן כלי. רש"י), ואין מדליקין את הנרות (כ"ש דספיקא דאורייתא היא, וזו ואין צריך לומר זו קתני. רש"י). ע"כ. וא"כ ה"נ י"ל שאינו רשאי להדליק את הנרות בבין השמשות. אבל הרי אם יש צורך מצוה בדבר מותר, וכמש"כ מרן בש"ע (סי' שמב ס"א) וז"ל, כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים, לא גזרו עליהם בין השמשות, והוא שיהא שם דבר מצוה או דוחק, כיצד מותר לו בין השמשות לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר וכו'. עכ"ל. וא"כ ה"נ שהוא לצורך מצות הדלקת נ"ח, יש להתיר. ואמנם לא התירו אלא איסור דרבנן במקום מצוה, דספק דרבנן לקולא, אבל איסור דאורייתא אסור לעשות בבין השמשות, דספק דאורייתא לחומרא, ולכן אסור להדליק נרות שבת בבין השמשות, וכדתנן בשבת שם. וכן פסק בש"ע (סי' רסא ס"א). אולם יש מקום בראש לומר, דהנה דעת רוב הראשונים כר"ש דס"ל בשבת דף צג ע"ב דמלאכה שא"צ לגופה פטור. שכן דעת רב האי גאון, וכמש"כ הרשב"א שם בדף צה ע"ב, ורבינו חננאל שם, והראב"ד בהשגות (פ"א משבת ה"ז). וכ"כ הרמב"ן שם בדף קכא ע"ב, ושכן דעת הר"ף. ע"ש. וכ"כ בס' התרומה (סי' רנד), והסמ"ג (לאיון סה מלאכת הצד), והר"ן שם בס"פ המצניע (דף לה ע"ב מדפי הר"ף ד"ה ולענין), ומבואר שם שכ"ד הר"ף. ע"ש. וכ"כ הרא"ש בבכורות (פ"ג סי' ה), והמאירי בשבת דף כט ע"ב ובדף קו. ע"ש. וכ"פ הטור (סי' רעח וסי' שטז וסי' שלד) ומרן בש"ע (סי' שטז ס"ח, וסי' שלד סכ"ז), דמלאכה שא"צ לגופה פטור. ע"ש. ומעתה יש לומר, דכיון שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינו אסור אלא מדרבנן, א"כ דוקא הדלקת נרות שבת אסורה בבין השמשות, כי הוא צריך את ההדלקה כדי ליהנות מהנרות, והוי מלאכה הצריכה לגופה שאסורה מדאורייתא, ולכן אסור לעשותה בבין השמשות, דספק דאורייתא לחומרא. אבל הדלקת נרות חנוכה, הרי אינו צריך להשתמש לאורה, שהרי אסור לו

וא"כ מה אכפ"ל אם מה שאין לו חמץ הוא משום שהגוי ביער את החמץ, ס"ס אין לו חמץ, ולכן שפיר מקיים את המצוה גם ע"י גוי. ושוב מצאתי בתש"ו אבני נזר (או"ח סי' מב אות ו) שכתב כן בישוב קושית הגרעק"א. ע"ש. וכ"כ בתש"ו פני מבין (או"ח סי' קנט). ע"ש. וע' בתש"ו נודע ביהודה (קמא או"ח סי' טו). וא"כ אין מדברי המג"א ראייה לנ"ד. [וכע"ז כתב בתש"ו מטעמי יצחק (שם דף קיג רע"ד) להשיב על דברי החסד לאברהם. ע"ש]. ובפרט שאין דברי המג"א מוסכמים, וכמש"כ בס' חזון עובדיה (שבת ח"א עמ' קפח). ע"ש.

אם יוצא י"ח הדלקת נרות חנוכה ע"י גוי

יב) ובעיקר דברי החסד לאברהם יש להעיר, שלא זכר שר דברי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ט) שכתב וז"ל, נר חנוכה שהדליקו חרש שוטה וקטן או גוי, לא עשה כלום עד שידליקנו מי שהוא חייב בהדלקה. עכ"ל. ומפורש שגם אם הדליקה גוי, לא עשה ולא כלום. וכ"כ הכל בו (סי' מד) וז"ל, אבל חרש שוטה וקטן שהדליקו לא עשו כלום, לפי שהדלקה עושה המצוה, והני לאו בני מיעבד מצוה נינהו, וכל שכן גוי שהדליק, לפי שאינו מחויב בה כלל. עכ"ל. ואמנם בגמ' בשבת דף כג לא נזכר גוי כלל. וגם הרי"ף והרא"ש לא כתבו גוי רק חש"ו. וכ"כ הטור ומרן בש"ע (סי' תרעה). [וכבר הרגיש בזה הגאון מהר"ש קלוגר בס' בנין שלמה (שם), וציין למה שכתב בחיבורו על או"ח שנת תר"ז, ובס' החיים (הל' חנוכה דף עב ע"ב). ע"ש. וע"ע בחידושי מהרצ"א (סוגיא ו, דף קצד ע"ב)]. אולם נראה דפשיטא דס"ל דאף אם הדליקה גוי, לא עשה כלום, ולכן לא הוצרכו לומר זאת, כי אם הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום. כל שכן גוי, וכמש"כ הכל בו הנ"ל. ואין לומר דהא דהדליקה גוי לא עשה כלום, היינו דוקא כשלא עשאו שליח להדליק, אבל אם עשאו שליח מהני, וכמש"כ בתש"ו חסד לאברהם (שם). וע' בתש"ו מנחת שלמה (ח"ב סי' נח אות מא). שהרי פשוט שלא יבא גוי מעצמו כדי להדליק בבית הישראל. וע"כ דמיייר כשעשאו הישראל שליח להדליק בביתו, ואעפ"כ לא עשה ולא כלום. [ומיהו אין לומר, שאפילו אם חבירו ישראל הדליק בביתו בלא שליחותו, לא יצא בזה י"ח, וכמש"כ בפשיטות בתש"ו מנחת שלמה (תנינא סי' נח ענף א אות ג). ע"ש. וא"כ כ"ש שאם הגוי הדליק בביתו בלא שליחותו, שלא יצא בזה י"ח. [וע"כ דהרמב"ם והכל בו דיברו כשעשאו שליח, דאעפ"כ לא עשה ולא כלום]. וכן מצאתי בתש"ו מנחת שלמה (ח"ב סי' נח אות מא) שהעיר בזה. ע"ש. דזה אינו, כי מדברי המאירי בפסחים דף ז ע"ב (ד"ה וכל) מבואר שאם הדליק בבית חבירו בלא שעשאו שליח, יצא בזה חבירו י"ח. ע"ש]. ואמנם המג"א (סי' תרעט סק"א) כתב דכיון שהמנהג דאשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה, א"כ אם הדליקה נרות שבת, לא תדליק שוב של חנוכה, אלא תאמר לאחר להדליק. ע"ש. וקשה דהא קי"ל דכל מילי דלא מצי עביד, לא מצי עביד שליח, וכדאיתא בקידושין דף כג ע"ב. וא"כ כיון שאינה יכולה להדליק בעצמה, מאחר שקיבלה שבת, א"כ היאך תאמר לאחר שידליק. ותירץ הפמ"ג (שם בא"א סק"א) וז"ל, ויש לומר דלאו שליחות ממש הוה, כיון שממונו הוא, ואחר מעשה קוף עביד. עכ"ל. וכ"כ בתש"ו די יצחק (ח"א סי' רמו ד"ה רמ"ש ערך). ע"ש. ומבואר שאין צריך בזה דין שליחות ממש, כיון שהעיקר שההדלקה תהא מממונו, ולכן אע"פ שאינה יכולה להדליק בעצמה, יכולה לעשות שליח. [ולכאורה האי מילתא תליא ביסוד מצות הדלקת נ"ח, אם היא חובת גברא או חובת הבית. ויש לפלפל בזה. ובתשובה אחרת כתבתי בזה]. ולפי"ז י"ל שיכול להדליק גם ע"י גוי, דס"ס ההדלקה נעשית מממונו, והגוי מעשה קוף עביד. ושוב מצאתי להגאון מהרש"ם בס' דעת תורה (סי' תרעג ס"ב ד"ה ואפי') שכתב כן בדעת הפמ"ג הנ"ל. ע"ש. אולם לא זכר שר דברי הרמב"ם והכל בו הנ"ל. וכ"כ בהדיא הגאון בית חדש (סי' תרעה), דלא מהני הדלקת חש"ו אפילו דרך שליחות. ע"ש. ולכן גם אינו יכול לצאת י"ח אם ימנה את הגוי שליח. וכן יש להוכיח מדברי הגאון אשל אברהם מבוטשאטש (סי' תרעט). ע"ש. [ויד"ל]. וכ"כ בתש"ו דברי מלכיאל (ח"ד סי' ה), שאפילו אם עשאם שליח לא מהני. ע"ש. וע"ע בס' בית מתתיהו (גבאי ח"א סי' ו אות יט). גם הגאון מהרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (חנוכה סי' יא) הביא דברי החסד לאברהם הנ"ל, ודחה את דבריו, והעלה שאינו יכול לצאת י"ח הדלקת נרות חנוכה ע"י שליח גוי. ע"ש. וע"ע לו (שם סי' יב). וכ"כ בתש"ו מטעמי יצחק (שם). ע"ש. [ויד"ל ע"ד]. ואמנם הלום ראיתי לדודי הגאון רבי אליהו ביטון שליט"א בס' עזרת אבות (סי' יג ס"ג) שכתב בפשיטות שאם שכחו להדליק נרות חנוכה בערב שבת חנוכה, וכבר שקעה השמש, רשאים להדליקם ע"י גוי בלא ברכה. ע"ש. אולם לא זכר מכל האמור. וכ"כ בס' הלכות חג בחג (חנוכה פ"ג הע' 23), שאינו יכול לצאת י"ח ע"י גוי אפילו אם עשאו שליח, ודלא כהחסד לאברהם הנ"ל. ע"ש. וע"ע בתש"ו ארץ צבי (תאומים סי' ג).

יג) עוד רגע אדבר בדין אדם ששגג והדליק נרות חנוכה בתוך זמן בין השמשות או אפילו אחר צאת הכוכבים, אם יצא י"ח המצוה. והנה אם נאמר כדברי האחרונים הנ"ל, שעקרו את מצות הדלקת י"ח בשבת והעבירה לערב שבת, א"כ פשוט שאינו יוצא בזה י"ח אפילו בדיעבד, כיון שכבר עבר זמן המצוה. וכן מצאתי בתש"ו פני מבין (או"ח סי' רזו) שעלה ונסתפק בזה, וכתב שהעבירו את המצוה לערב שבת, ואין זמנה בשבת, וא"כ לא יצא בזה י"ח. וכ"כ בתש"ו מטעמי יצחק (שם דף קיג סע"ג), שאם עבר ולא הדליק נרות חנוכה עד שהגיע זמן בין השמשות, מקרי עבר זמנה, ושוב לא מהני הדלקתו. ע"ש. וע"ע בתש"ו בית אביי (ח"ג סי' סז). אולם כבר נתבאר לעיל, שאין דבריהם מוכרחים, ולעולם לא עקרו את המצוה משבת לע"ש. וא"כ הנ"י י"ל שיצא י"ח בדיעבד. ואמנם יש לומר דהוי מצוה הבאה בעבירה, וא"כ לא יצא ידי חובה. אולם נראה, דכיון שהיה שוגג בדבר, לא פסלינן ליה משום מצהב"ע, וכמש"כ

בתש"ו מהר"ם שיק (או"ח סי' רצה ד"ה מיהו) להוכיח מדברי המרדכי (סוכה סי' תשמז) בשם רבי אביגדור כהן, דבשוגג ליכא דינא דמצהב"ע. וכ"כ בתש"ו יהודה יעלה (אסאד או"ח סי' צח ד"ה הנה). ע"ש. וכן מוכח מדברי רבנו תם בספר הישר, וכמש"כ בס' עט סופר (כלל ל פרט ד) בשם הגאון חתם סופר. וכ"כ בתש"ו מהר"ם שיק (שם) ע"ש. וע"ע בשד"ח (מע' מ כלל עז אות ח) ובתש"ו חזון עובדיה (סי' כו עמ' תג). וא"כ הנ"י כיון שהדליק בשוגג, ליכא משום מצהב"ע. ועוד יש לומר, דכיון שמצות הדלקת נר חנוכה היא מדרבנן, לא פסלינן משום מצהב"ע, וכמש"כ מרן בש"ע (או"ח סי' תרמט ס"ה) וז"ל, כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין שביארנו או מפני גזל וגניבה, ביום טוב הראשון בלבד, אבל בשאר ימים הכל כשר. עכ"ל. והיינו משום דשאר הימים הם מדרבנן, ובמצוה דרבנן לא פסלינן משום מצהב"ע. וכ"כ בס' כסא אליהו (ישראל או"ח סי' תעה אות ב) ובתש"ו בית אב (סי' יג אות ב). וכ"כ הגאון רבי יוסף ידיד בס' ברכת יוסף (ח"ג סוף עמוד קמא). וכן מבואר בתש"ו בית שלמה (או"ח סי' נז דף לו ע"ד). ע"ש. וע"ע בשד"ח (מע' מ כלל עז אות ו) ובתש"ו פני מבין (או"ח סי' רכג ד"ה אמנם לדינא) ובתש"ו ארץ צבי (תאומים או"ח סי' ס"ג נב). ובתשובה אחרת כתבתי בזה. וא"כ כיון שהדלקת נרות חנוכה היא מצוה דרבנן, לא פסלינן משום מצהב"ע. וכיוצא בזה כתב בתש"ו פני מבין (או"ח סי' רכג ד"ה אמנם), שיוצא י"ח הדלקת נרות חנוכה בשמן גזול, כיון שמצות נר חנוכה היא מדרבנן, ובמצות דרבנן לא פסלינן משום מצהב"ע. וכ"כ בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' צז). ע"ש. ובתשובה אחרת כתבתי בזה. ועוד נראה, שהרי דעת הרמב"ם (ספ"ט מטומאת מת, ופט"ז מאבות הטומאה ה"א, ופי"ח מאיסור"ב ה"ז, ופי" מכלאים הכ"ז), דספיאק דאורייתא לחומרא מדרבנן. וכן דעת עוד ראשונים. וכן כתב בתש"ו יביע אומר (ח"י יו"ד סי' ו) בדעת מרן הש"ע. ע"ש. וא"כ אם עבר והדליק בביה"ש, לא עבר איסור דאורייתא, אלא ספק איסור דאורייתא, דשמא בין השמשות הוא יום, וא"כ לא עבר באיסור אלא מדרבנן. והרי לדעת כמה אחרונים, לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה באיסור דרבנן. והובאו בתש"ו חזון עובדיה (סי' כו). ע"ש. אולם יש לדחות לפמש"כ מרן בכס"מ (פ"ט מטומאת מת ה"ב) וז"ל, ואחד מהטענות שכתב שם שטענו על רבינו, הוא מדחייב רחמנא אשם תלוי, ודבר זה יישבו רבינו, שמצאתי כתוב בספר ישן בס"פ זה כלשון הזה, ואעפ"כ דבר שחייבים על זדונו כרת ספיאק אסור מן התורה, שהרי העושה אותו חייב אשם תלוי, עכ"ל וכו'. עכ"ל הכס"מ. ומבואר דהא דס"ל להרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מה"ת, היינו דוקא באיסורי לאוין, אבל בספק כרת אולינן לחומרא מה"ת. [וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם בתשובה (ח"ג בהוצ' מקיצי נרדמים תשמ"ו, בתשובה השייכת לס' שי). ע"ש]. ובתשובה אחרת כתבתי בזה. וא"כ הנ"י ספד"א לחומרא מדאורייתא. ומ"מ אין לפסול הדלקתו משום מצוה הבאה בעבירה מהטעמים הנ"ל. ובר מן דין נראה, דכיון שהאיסור אינו בעצם ההדלקה, אלא מחמת שהדליק בשבת, א"כ לא הוי מצוה הבאה בעבירה, וכמבואר בירושלמי (פ"יג דשבת ה"ג). וכ"כ בתש"ו מנחת שלמה (ח"ב סי' נח אות מא). ע"ש. ונראה דיש נפקא מינה בדבר, אם חל יום ראשון של חנוכה בערב שבת, ועבר והדליק בשוגג אחרי בין השמשות, או אפילו אחרי צאת הכוכבים, ובירך את כל הברכות, אם יחזור למחרת לברך ברכת שהחיינו או לא, דאי נימא שיצא ידי חובה, א"כ לא יחזור לברך שהחיינו ביום השני, כי כבר חלה הברכה על מה שהדליק בשבת, אבל אם לא יצא ידי חובה במה שהדליק, א"כ צריך לחזור ולברך שהחיינו במוצ"ש, כיון שהיתה ברכתו לבטלה. ולפי האמור שיצא ידי חובה בהדלקתו, לא יחזור לברך שהחיינו במוצ"ש. וכ"כ כיוצא בזה בזה הגאון רבי ישראל מאיר מזרחי בתש"ו פרי הארץ (ח"ב סי' י), בדין אדם שעבר ותקע בשופר בר"ה שחל בשבת, לאחר שבירך לשמוע קול שופר ושהחיינו, דכיון שיצא י"ח אע"פ שעבר על גזירת חכמים, א"כ לא יחזור לברך שהחיינו ביום השני. וה"ה אם בירך על הלולב שהחיינו ביו"ט שחל בשבת, שאינו חוזר לברך שהחיינו ביום השני. וכ"כ בתש"ו מהרש"ג (ח"א או"ח סי' לו אות ב). ע"ש. וע"ע בס' תורת חיים (סופר סי' תקפח סוף סק"ט) ובתש"ו הר צבי (או"ח ח"ב סי' פח) ובס' חזון עובדיה (ימים נוראים עמ' קסו). ועוד יש לומר, דנפק"מ לענין אם צריך כפרה על זה שביטל מצוה דרבנן בשוגג. כי הנה הנתה"מ (סי' רלד סק"ד) כתב דהעובר על איסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה. וביארו האחרונים, דהיינו משום דכל איסורי דרבנן איסורי גברא הם. והובאו בתש"ו יביע אומר (ח"א יו"ד סי' ד אות ד). ע"ש. וא"כ י"ל שגם המבטל מצוה דרבנן בשוגג, אינו צריך כפרה. אבל הרבה אחרונים נחלקו ע"ד הנתה"מ הנ"ל. והובאו בתש"ו יביע אומר (שם). ולפי דבריהם י"ל שגם המבטל מצוה דרבנן בשוגג צריך כפרה. וא"כ י"ל דאי נימא דלא חשיב שקיים מצוה במה שהדליק בביה"ש או אחר צאת הכוכבים, א"כ צריך כפרה ע"ז. [והעיריני לזה ידי"נ המופלג הרב ארז סבצניק שליט"א]. מיהו יש לומר שטעמם של האחרונים שחלקו על הנתה"מ, הוא משום דס"ל דכל איסורי דרבנן איסורי חפצא הם. וא"כ בביטול מצוה דלכו"ע חשיב איסור גברא, י"ל דלכו"ע אינו צריך כפרה. ויש עוד לפלפל בזה. ואכמ"ל. ועוד נפקא מינה יש לומר, לענין ברכת הרואה, אם אדם שרואה נרות אלו בתוך חצי שעה, רשאי לברך עליהם, שאם יצא בהם י"ח, א"כ רשאי לברך עליהם, ואם לא יצא י"ח, אינו רשאי לברך. וכ"כ בתש"ו פני מבין (או"ח סי' רכז). ע"ש. ולפי האמור נראה שמברך עליהם ברכת הרואה.

יד) המורם מכל האמור שאדם ששכח להדליק נרות חנוכה בערב שבת, ובשבת הוצרך להדליק נר בשביל חולה שיש בו סכנה, אינו יכול לצאת בזה י"ח הדלקת נר חנוכה. ואם שכח ולא הדליק נ"ח קודם כניסת שבת, ונזכר רק בבין השמשות, אינו רשאי להדליק בעצמו, וגם אינו רשאי להדליק ע"י גוי, כיון שאינו יוצא בזה י"ח. ואפילו אם מסופק אם הגיע זמן בין השמשות, אינו רשאי להדליק. ואם עבר והדליק בעצמו בשוגג

בזמן בין השמשות, או אפילו אחר צאת הכוכבים, יצא י"ח בדיעבד. ולכן אם יום ראשון של חנוכה חל בע"ש, ועבר והדליק בשוגג בבין השמשות או אפילו אחר צאת הכוכבים, ובירך את כל הברכות, אינו חוזר לברך שהחיינו על ההדלקה במוצ"ש. והרואה נרות אלו, רשאי לברך עליהם בתוך חצי שעה משעת הדלקתם. (עכ"ל הגרמ"ש דיין שליט"א).

***

בענין מנהג האשכנזים שאין הנשים מדליקות נרות חנוכה

הסתפקתי בטעמא דמילתא דאין הנשים מדליקות נרות חנוכה, כי אמנם הגאון חתם סופר בחידושיו לשבת דף כא ע"ב (ד"ה והמהדרין) כתב דהטעם שאין הנשים מדליקות כדי להיות מן המהדרים, משום שבתחילה כשתיקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ, נמצאו בישראל מהדרים שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת בעל הבית, ולכן לא נמצא שום אשה שתהא מן המהדרים, כי אין כבודה של אשה לצאת בחוץ בפרשות הרבים לעתותי ערב להדליק בין האנשים. ואע"פ שהיום כולם מדליקים בפנים, מ"מ מנהג הראשון לא אז ממקומו. עכת"ד. אולם יש להטעים ולברר עוד מה הטעם שבאמת לא תיקנו בזמן הזה שגם הנשים ידליקו נרות חנוכה, כיון שמדליקים בפנים.

והגאון הנפלא רבי משה שמואל דיין שליט"א מח"ס חמדת משה, כתב לי וז"ל: (א) וטרם כל שיה יש לברר מנהג האשכנזים, שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו. כי הנה בשבת דף כא ע"ב איתא ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו (נר אחד בכל לילה, ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד. רש"י), והמהדרין נר לכל אחד ואחד (עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית. רש"י), והמהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך וכו'. וכתבו התו' שם (ד"ה והמהדרין) וז"ל, נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימא אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור, דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר, שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד, אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא, שישברו שכך יש בני אדם בבית. עכ"ל. ומבואר דב"ש וב"ה פליגי בפירוש המהדרין מן המהדרין דקאי אנר איש וביתו, שאינו מדליק כמנין אנשי הבית, אם מוסיף והולך או פוחת והולך, כי אם ידליק בכל יום כנגד אנשי הבית, א"כ אין היכר למנין הימים, כיון שיחשבו שכך יש בני אדם בבית. אולם הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"א-ב) כתב וז"ל, כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצוהה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד וכו', והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכאז"א בין אנשים ובין נשים, והמהדר יותר ע"ז ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות. עכ"ל. ומבואר דמהדרין מן המהדרין היינו שבעל הבית מדליק נרות כמנין אנשי הבית, ובכל יום מוסיף והולך. וכ"כ בס' תניא רבתי (סי' לה ד"ה מצות נר חנוכה) וז"ל, מדליק נרות כנגד כל בני הבית, ולפחות נר אחד לכולן. עכ"ל. וכן מבואר מדברי שלטי הגבורים שם (דף ט ע"ב מדפי הרי"ף אות א) בשם ריא"ז, שבעל הבית מדליק בעצמו כנגד אנשי ביתו. וכן משמע מלשון רש"י והתו' בשבת שם, וכמש"כ בתש"ו בצל החכמה (ח"ד סי' קצז אות ב). ע"ש. וכן יש לדייק מלשון הגמ' בשבת הנ"ל, דאמרינן והמהדרין נר לכל אחד ואחד. ומשמע שאין כל אחד מדליק בעצמו, אלא שבעל הבית עושה נר לכל אחד ואחד, והיינו שהוא מדליק כנגד כל אנשי ביתו. ושוב ראיתי בתש"ו גליא מסכת (או"ח סי' ו, דף פא ע"א ד"ה ומדייק) שכתב לדייק כן מלשון הגמ', ושכן מבואר מדברי התו' שם. ע"ש. וכתב מרן בב"י (סי' תרעא ד"ה ומדברי), שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשונה נר אחד, ומוסיף והולך בכל לילה, עד שבאחרונה הם שמונה, ואפילו בני הבית הרבה אינם עושים יותר, דעתם כדעת התו', דאי כהרמב"ם, א"כ אמאי אינם עושים כמהדרין מן המהדרין. ע"כ. אולם הרמ"א בדרכי משה (שם סק"א) כתב שמנהגם כדעת הרמב"ם. וכתב עוד וז"ל, וכתב מהר"א מפראג, דלדידן שמדליקין בפנים ויודעין כמה בני אדם בבית, וליכא למיחש שמא יאמרו כך בני אדם הם בבית, אף לדעת התו' מנהגינו נכון. ועוד דמאחר דמדליקין בפנים, כל אחד יוכל להדליק במקום מיוחד, ולא בעי להדליק כולן בטפח הסמוך לפתח, וניכר הנרות שמדליק כל אחד ואחד, ואיכא היכרא כשמוסיף והולך בשאר הלילות, ולכן מנהגינו אתי שפיר לכולי עלמא. עכ"ל. והנה מרן בש"ע (שם) כתב וז"ל, כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבליל אחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א וז"ל, ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט. ויהירו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין. עכ"ל. וכתב הטורי זהב (שם סק"א), דמה שכתב הרמ"א בשם יש אומרים, כוונתו לדברי הרמב"ם (הנ"ל). וסיים, שכאן יש חידוש במנהג, שהספרדים נוהגים כדעת התו', וכמש"כ הש"ע, והאשכנזים נוהגים כדעת הרמב"ם, וזה לא מצינו בשאר מקומות. ע"כ. וכ"כ בביאור הגר"א (שם), שמקור דברי הרמ"א הם מהרמב"ם. ע"ש. אולם לכאורה יש לתמוה, שהרי מדברי הרמב"ם משמע שבעל הבית מדליק בעצמו נרות כנגד אנשי הבית, ולא שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו. וכן מבואר בב"י (שם) בדעת הרמב"ם. וכ"כ בתש"ו מנחת שלמה (תנינא סי' נח סוף ענף ב). ע"ש. וא"כ היאך כתבו האחרונים הנ"ל, שמקור דברי הרמ"א הם מהרמב"ם, הרי לדעת הרמב"ם בעל הבית מדליק בשביל כל בני הבית, ולא שכל אחד מדליק בעצמו. וכבר תמה בזה בתש"ו גליא מסכת (שם). והובא בערוה"ש (שם סט"ו). ע"ש. וכן העיר בזה בתש"ו

פוטר את כולם מדין שליחות, ולכן ס"ל שיותר טוב שכל אחד ידליק נ"ח בעצמו, דמצוה בו יותר מבשלוחו. ושוב מצאתי שכן כתב בתשו' בית אב"י (ח"ג ס"ס סח) ביסוד פלוגתת הרמב"ם והרמ"א. וכ"כ הגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א בס' משנת יוסף (סוגיות או"ח ח"ב סי' לו אות ב). וכע"ז מבואר בערוך השלחן (סי' תרעא סט"ז) בדעת הרמ"א. ע"ש. ועד"ז יש לומר, דהרמב"ם ס"ל דהוי חובת הבית, ולכן לא אמרינן בזה מצוה בו יותר מבשלוחו, וכמש"כ הגאון פני יהושע בשבת דף כא ע"ב וז"ל, נראה דמה שנשתנה מצוה זו משאר המצות שהן חובת הגוף, שהיה חייב על כל יחיד ויחיד, דקי"ל נמי מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא דשאני הכא שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית, ועדיין צ"ע. עכ"ל. ומבואר דס"ל דליכא בהדלקת נ"ח דינא דמצוה בו יותר מבשלוחו, כיון שאין המצוה על כל יחיד ויחיד, אלא היא חובת הבית, והיינו שיהיה נר דלוק בבית כדי לפרסם הנס, ומשו"ה א"צ להדליק דוקא בעצמו. אבל הרמ"א ס"ל דהוי חובת גברא, אלא שבעל הבית יכול לפטור את כולם מדין שליחות, ולכן אמרינן דמצוה בו יותר מבשלוחו, ומשו"ה כל בני הבית מדליקים בעצמם. [ויש לפלפל בזה]. ולפי"ז נראה, דבאמת מנהג האשכנזים הוא ע"פ שיטת הרמב"ם בדין מהדרין, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, אלא דפליגי בגדר מצות הדלקת נ"ח וכמשנ"ת. ובזה גם ניחא נהגו האשכנזים לברך כל אחד בעצמו על הדלקת הנרות, דכיון שהמצוה היא על כל אחד ואחד, א"כ יכול לכון שלא לצאת בהדלקת בעל הבית, ולברך ולהדליק בעצמו. וכיוצא בזה כתב בתשו' שער אפרים (סי' מב), דפלוגתת התירוה"ד ומרן אם אכסנאי נשוי שמדליקים עליו בביתו רשאי להדליק בברכה, תליא בפלוגתיהוה בגדר מצות מהדרין מן המהדרין, דמון אזיל לשיטתיה דהמצוה היא נר איש וביתו, ואפילו אם בני הבית רבים לא יוסיפו יותר, ולכן ס"ל דהוי ברכה שא"צ אם מדליקים עליו בגו ביתא. אבל התירוה"ד ס"ל דענת הרמ"א, שכל אחד מבני הבית ידליק, ולכן פסק דאכסנאי יכול להדליק בברכה חוץ לביתו. עכת"ד. וע' בא"ר (סי' תרעז סק"ד) ובברכי" (שם סק"ב) מה שהעירו על דבריו. וי"ל ע"ד, ולכאורה נראה לפי דברי השער אפרים הנ"ל, שהרמ"א לא חידש מעצמו ענין זה שכל אחד מבני הבית ידליק, אלא למד כן מדברי התרומת הדשן הנ"ל, דהיינו טעמא שאכסנאי יכול להדליק בברכה חוץ לביתו, משום שמצות מהדרין מן המהדרין היא שכל אחד מבני הבית ידליק, ולכן יכול להדליק בעצמו בברכה. וא"כ נמצא שמקור דברי הרמ"א הם מהתירוה"ד. ואמנם לכאורה אין הכרח לזה מדברי התירוה"ד, כי אפילו אי נימא דבעל הבית מדליק בשביל כולם, וכמש"כ הרמב"ם, מ"מ י"ל דהיינו מדין שליחות, שהבעל הבית הוא שליח של כל בני ביתו להדליק בשבילם, וא"כ י"ל שהאכסנאי יכול לומר שאינו רוצה לצאת י"ח בהדלקת אשתו מטעם שליחות, ולכן יכול להדליק בברכה. אולם באמת מדברי התרומת הדשן משמע שלמד כן מדברי הרמב"ם, שהרי כתב וז"ל, ואמנם מטעם מהדרין אפשר ויתכן שפיר דמי להדליק בברכה כה"ג, דכי היכא דיש הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד, ה"נ יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בשני מקומות. והתנא לא פסיקא ליה למיתני הך מהדרין, דלא שכיחי כולי האי. עכ"ל. ומבואר שלמד כן מדברי הרמב"ם דס"ל דיש הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד, וכיון שיש הידור בזה, לכן יכול להדליק ולברך בעצמו. וכ"כ בתשו' שער אפרים (סי' מב) בדעת התירוה"ד. ע"ש.

דברי האחרונים דהטעם שאין הנשים מדליקות בעצמם משום שאשתו כגופו

ד) אולם לכאורה אכתי יש להעיר, דהנה הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"א) כתב וז"ל, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים וכו'. עכ"ל. ומבואר שבעל הבית מדליק גם כנגד הנשים שבביתו. וא"כ אי נימא דמנהג האשכנזים הוא ע"פ שיטת הרמב"ם, א"כ אמאי לא נהגו שגם הנשים ידליקו נרות חנוכה, הרי הרמב"ם כתב שמדליק גם כנגד הנשים שבביתו. וכן תמה בתשו' גליא מסכת (או"ח סי' ו, דף פא ע"ב ד"ה לכן). ע"ש. וע"ע בחידושי מהרצ"א (סוגיא ג, דף קמג ע"א ודף קנא ע"ב). ואמנם ראיתי להגאון אליהו רבה (סי' תרעא סק"ג) שהביא דברי השער אפרים (סי' מב) שתמה אמאי אין נוהגים דהאשה מדלקת, דמאי שנא משאר בני הבית. וכתב דאשתו כגופו, ולכן אינו בכלל מהדרין. וכן משמע מדברי המהרש"ל (סי' פה) והמטה משה (שם), דדוקא כשאין לה בעל או שאין הבעל בעיר מדלקת נ"ח. וכן משמע מדברי הראב"ן (סי' שמו). עכת"ד. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ט). וכיוצא בזה כתב הערוה"ש (סי' רנ ס"ג). ע"ש. וכן יש להוכיח מהא דאיתא בשבת דף כג א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא (ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה. רש"י) אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי. ע"כ. וקשה אמאי לא הדליק בעצמו משום מהדרין, הרי אפילו אם היה בביתו, היה מדליק מלבד אשתו כדי לצאת י"ח מהדרין, וא"כ אמאי לא עשה כן חוץ לביתו. וע' בתרומת הדשן (ר"ס קא). אלא ודאי דאשתו כגופו, וכשהיה בביתו אשתו לא היתה מדליקה, ולכן גם כשהיה אכסנאי ואשתו היתה מדליקה בשבילו, לא היה מדליק בעצמו משום מהדרין, כיון שאשתו כגופו. [אולם יש לדייק מלשון רש"י שם כל בתר איפכא, דאהא דאמר ר' זירא דקא מדלק עלי בגו ביתאי, פירש בשבילו, ומשמע שבאמת אשתו של ר' זירא הדליקה גם לעצמה וגם בשבילו, דאל"כ מאי קאמר שהדליקה בשבילו, הרי כיון שאשה חייבת בהדלקת נ"ח, והדליקה בביתה, ממילא גם ר' זירא נפטר בהדלקתה, דמצות נר חנוכה נר איש וביתו. אלא ודאי שכוונת רש"י שהדליקה גם בשבילו מדין שליחות. ומוכח דלא אמרינן אשתו כגופו, דאל"כ לא היתה צריכה

בעל הבית. וע' בפמ"ג (שם בא"א סק"א) ובמשנ"ב (שם סק"ו). וע"ע בתשו' גליא מסכת (או"ח סי' ו, דף פב ע"א) ובתשו' בית יהודה (עייאש או"ח סי' כא). וקשה דכיון שהטעם שכל אחד מבני הבית מדליק בברכה, היינו משום שאינם מתכוונים לצאת י"ח בהדלקת בעה"ב, א"כ חייבים כל אחד מבני הבית להדליק בעצמם, וא"כ מאי טעמא אינם רשאים להדליק זה מזה, הרי הם חייבים בהדלקה מדינא, כיון שאינם מתכוונים לצאת י"ח בהדלקת בעה"ב. וצריך לומר בדעת האחרונים הנ"ל, דס"ל בדעת הרמ"א, שאין כוונתו שבני הבית אינם רשאים להדליק את הנר הראשון זה מזה, אלא שאין להדליק מנר החיוב לשאר נרות ההידור, אבל בני הבית רשאים להדליק את נר החיוב מנר החיוב של בעל הבית, כיון שבשבילם הוא עיקר המצוה. וכן נראה מלשון הרמ"א שכתב והשאר אינו למצוה כ"כ. ומשמע דקאי על נרות ההידור של כל אחד ואחד, ולא על הדלקת בני הבית. ודו"ק.

יסוד פלוגתת הרמב"ם והרמ"א תליא בגדר מצות נר חנוכה אם הוא חובת הבית או חובת גברא

ג) והנראה בזה, דהנה באמת יש לתמוה בעיקר דברי הרמב"ם, אמאי בעל הבית מדליק נרות כמנין אנשי הבית, ולא מדליקים כל אחד בעצמו, דכיון שיש בזה הידור מצוה, א"כ ראוי שכל אחד ידליק בעצמו. והנה בתשו' תרומת הדשן (סי' קא) כתב דאכסנאי נשוי שמדליקין עליו בתוך ביתו, אע"פ שהוא פטור מלהדליק נר חנוכה וכדאמר רב זירא בשבת דף כג, מ"מ היינו דאינו מחויב להדליק, אבל אם הוא רוצה רשאי להדליק ולא הוי ברכה לבטלה, דהוי בכלל המהדרין. עכת"ד. וכ"כ בתשו' מהרי"ל (סי' קמה). והובא בדרכי משה (סי' תרעז אות ה). ע"ש. אולם מרן בב"י (שם) הביא דברי התירוה"ד, וכתב וז"ל, ולי נראה דאין לסמוך ע"ז לברך ברכה שאינה צריכה. עכ"ל. וכ"כ בתשו' מהרש"ל (סי' פה), דאפילו אם אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו שמדלקת עליו בביתו, לאו כל היינו, ואינו רשאי לברך. ע"ש. וכ"כ הגאון פרי חדש (שם). ע"ש. וכתבתי בעזרה"י בתשובה אחרת, דנראה דפליגי אם נ"ח הוא מצוה אקרקפתא דגברא, או שאינה אלא חובת הבית שיהיו נרות חנוכה דולקים בביתו של אדם לפרסום הנס, דהתירוה"ד ודעימיה ס"ל דהוי מצוה אקרקפתא דגברא, ומשו"ה יכול לכיון שלא לצאת בהדלקה שמדליקים עליו בתוך ביתו, כמו שיכול לכיון שלא לצאת בשאר מצות. אבל מרן ודעימיה ס"ל דהמצוה היא חובת הבית, וא"כ כיון שמדליקים עליו בתוך ביתו, על כרחו יוצא ידי חובתו, כיון שבמציאות נ"ח דולקים בביתו, והוי דומיא דמעקה, שאדם אינו יכול לכיון שלא לצאת י"ח במעקה שנקבע בביתו, ולכן ה"נ בנר חנוכה אינו יכול לכיון שלא לצאת, ואם יברך על הדלקתו, הוי ברכה לבטלה. וכע"ז מצאתי למרן החיד"א בברכי" (שם אות ב) שתמה על דברי מרן בב"י הנ"ל, ממש"כ הוא עצמו בש"ע (סי' ו ס"ד) וז"ל, יש נוהגין שאחר שבירך ברכות השחר וענו אחריו אמן, חוזר אחד מהעונים אמן ומבכר ועונים אחריו אמן, וכסדר הזה עושים כל אותם שענו אמן תחילה, ואין לערער עליהם ולומר שכבר יצאו באמן שענו תחילה, מפני שהמבכר אינו מכיון להוציא אחרים, ואפי' אם היה המבכר מכיון להוציא אחרים, הם מכוונים שלא לצאת בברכתו. עכ"ל. הרי שמרן עצמו קיים מנהג זה לברך אחר שענה אמן על ברכת חבירו, כיון שלא כיון לצאת י"ח בברכת חבירו. וא"כ ה"נ אמאי אינו יכול לכיון שלא לצאת בהדלקת אשתו, כדי שיוכל לקיים המצוה בעצמו ולברך עליה. ועוד הביא מה שתמה הט"ז (שם) מברכת המוציא ויוצר וברכת המזון, שיכול לברך בעצמו. וכתב וז"ל, ואפשר לחלק בין זו לכל הני, דכל הני בשעת אמירת חבירו הברכה, הדבר תלוי בו, דצריך לכיון לצאת בברכת חבירו, ואם לא כיון לא יצא, אף שיכיון המבכר להוציאו, וכיון שבו הדבר תלוי, אם לא כיון לצאת ויברך לעצמו, לא הוי ברכה שאינה צריכה. אבל הכא שאין תלוי בכוונתו כלל, ובין יכיון לצאת בהדלקת אשתו, בין לא יכיון, פטיר ועטיר בהדלקת ביתו, וממילא הוא יוצא, ולא שבקי רווחא לדידיה דלבעי כוונה לצאת, בכי הא סבר מרן דהוי ברכה שאינה צריכה. עכ"ל. וכ"כ המאמ"ר (שם סק"ה) והנהר שלום (שם סק"א) ובתשו' זרע אמת (ח"א סי' צז) ובתשו' פרי הארץ (ח"א סי' ט, דף ו ע"ד). ע"ש. וע"ע בתשו' דברי יעקב (שור סי' עח) ובתשו' רב פעלים (או"ח ח"ב סי' נ). [מיהו לכאורה יש להעיר, דא"כ הו"ל למרן למימר דאין לסמוך ע"ז לברך ברכה לבטלה, ולא ברכה שאינה צריכה. ואפשר דהיינו הך. וצ"ע]. והנה הרמ"א (שם ס"ג) כתב וז"ל, ואפילו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר ע"ע ולהדליק בפני עצמו מדליק ומבכר עליהם, וכן נוהגין. עכ"ל. [וכן פסקו הא"ר (שם סק"ד) והט"ז (סק"א) והמג"א (סק"ט) והחיי"א (כלל קנז סל"ב). ע"ש]. ולפי האמור נראה, דהרמ"א ס"ל דהוי מצוה אקרקפתא דגברא, ומשו"ה יכול לכיון שלא לצאת בהדלקת אשתו, כמו שיכול לכיון שלא לצאת בברכת חבירו, וכמש"כ הט"ז (שם). ע"ש. ומעתה יש לומר, דהרמב"ם והרמ"א פליגי בגדר מצות הדלקת נרות חנוכה, אם המצוה מוטלת על כל אחד מבני הבית, ובעל הבית מוציא את כולם מטעם שליחות, או שהמצוה היא על הבית, והיינו שיש מצוה שבכל בית יהיה דלוק נרות חנוכה, ועיקר המצוה מוטלת על בעל הבית שידליק את הנרות, אלא שאם בעל הבית לא הדליק, חייבים כל בני הבית לדאוג לכך שיהיו נרות דולקים בביתם. [וכבר חקר בזה השפת אמת בשבת דף כא ע"ב. ע"ש]. ומעתה י"ל דהרמב"ם ס"ל דהדלקת נרות חנוכה היא מצוה על הבית, וכמבואר ממה שכתב (רפ"ד מחנוכה) וז"ל, מצותה שיהא כל בית ובית מדליק וכו'. ע"כ. ומשו"ה ס"ל שבעל הבית מדליק בעצמו כנגד כל אנשי הבית, כיון שבעצם אין חיוב על כל אחד ואחד, אלא החיוב הוא על הבית, ויש הידור מצוה להדליק כנגד כל אנשי הבית, ולכן בעל הבית מדליק בעצמו כנגד כולם. אולם הרמ"א אזיל לשיטתיה דס"ל שיש מצוה על כ"א להדליק בעצמו, אלא שבעל הבית

בנין שלמה (ח"ב או"ח סי' נח ד"ה וגם). גם הגאון מאמר מרדכי (סי' תרעז סק"ו), היה לו לב רג'ש על דברי הרמ"א בזה. ע"ש. וע"ע לו (סי' תרעא סק"ד). וכן תמה בס' נהר שלום (שם סק"א). ע"ש. וכן ראיתי להגאון בית הלוי (עה"ת בחי' למסכת שבת, דף ל ע"ג) שהעיר כן על הרמ"א. וכן העיר בחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם (שם). ע"ש. וע"ע בשד"ח (מע' חנוכה סי' ט אות ד) ובס' משנת יעב"ץ (או"ח סי' עד אות ד) ובס' מועדים וזמנים (ח"א סי' קלג) ובס' הלכות חג בחג (חנוכה קונטרס נר ישראל סי' ט). וע' בהערות פתח הדביר על ספר העיטור (דף קטז ע"א, סוף אות כא) מה שכתב בדעת הרמ"א. ואין דבריו מוכרחים, וכמש"כ בתשו' תפלה למשה (ח"ב סי' נא אות ה). ע"ש. ובפרט יש לתמוה, היאך נהגו האשכנזים לברך כל אחד בעצמו על הדלקת הנרות, הרי לכאורה היא ברכה שאינה צריכה, כיון שיכולים כולם לצאת בהדלקת בעל הבית. וע' בתשו' גליא מסכת (שם). ואמנם בתשובות הגאונים (שערי תשובה סי' רלד) מבואר שהמהדרין מדליקים כל אחד מבני הבית בעצמו. ע"ש. מ"מ הרמ"א לא הזכיר דבריו כלל, וא"כ נראה שלא עליו בנה הבנין, אלא על דברי הרמב"ם, וכמבואר בדרכי משה הנ"ל.

אפשר לומר שהטעם שכל אחד מדליק בעצמו הוא כדי שיהיה היכר למנין הימים

ב) ולכאורה יש מקום בראש לומר, דבאמת מנהג האשכנזים הוא כדעת הרמב"ם הנ"ל, אלא שכדי לצאת י"ח קושית התו' הנ"ל, שאם ידליק נרות כמנין אנשי הבית לפי מספר הימים, לא יהיה היכר לימים היוצאים, שהרי יסברו שכן יש בני אדם בבית, משו"ה נהגו שכל אחד מבני הבית ידליק בעצמו במקום אחד, ובזה יהיה היכר למספר הימים היוצאים. וכן נראה מדברי הרמ"א בדרכי משה הנ"ל, שהטעם שמדליקים כל אחד בעצמו, הוא כדי שיהיה ניכר הנרות שמדליק כל אחד, ואתי שפיר גם לדעת התו'. וכן מצאתי להגאון מאמר מרדכי (סי' תרעז סק"ו) שכתב דנהי דמנהג האשכנזים מיוסד על פי שיטת הרמב"ם במהדרין, מ"מ אינם נוהגים לגמרי כדבריו, אלא נהגו שכל אחד מדליק נרותיו במקום מיוחד, ועושים כן כדי לצאת י"ח קושית התו' והרא"ש על פירוש הרמב"ם. עכת"ד. וכ"כ בתשו' בנין שלמה (שם). והובא בשד"ח (אסי"ד מע' חנוכה אות ט סק"ד). ע"ש. אולם אחהמ"ר יש להעיר, דא"כ אמאי כל אחד ידליק בעצמו ויברך על ההדלקה, הרי הבעל הבית בעצמו יכול להדליק בשביל כל בני הבית, אלא שידליק במקומות אחרים כדי שיהיה ניכר מנין הימים. ואמנם י"ל שאם בעל הבית ידליק בעצמו במקומות נפרדים כנגד כל אחד מאנשי ביתו, א"כ לא יצא בזה י"ח מהדרין, דכיון שמדליק את נרות ההידור במקומות אחרים, אין בזה הידור כלל, שהרי למנהג הספרדים שבעל הבית מדליק ביום הראשון נר אחד, ומכאן ואילך מוסיף והולך, אם ידליק את הנר הראשון במקום אחד, ואת שאר נרות ההידור ידליק במקום אחר, לא קיים את מצות ההידור, כי צריך שההידור יהיה שייך למצוה, וכיון שהדליקו במקום אחר, אינו שייך לעיקר המצוה, ואין בזה הידור מצוה. [וכן יש להוכיח מדברי התו' בשבת הנ"ל, שהרי לכאורה יש להקשות על דבריהם, דאמאי אם יוסיף מכאן ואילך ליכא היכירא אם יעשה כנגד כל אחד מאנשי הבית, הרי יכול בעה"ב להדליק במקומות מיוחדים כנגד כל אחד מאנשי ביתו, וא"כ יהיה היכר גם למנין הימים. אלא ודאי דס"ל שדין הידור שייך רק בסמוך לנר דעיקר הדין, ולכן אם בעה"ב ידליק לכל אחד במקום מיוחד, אינו מקיים בזה מצות מהדרין]. וא"כ ה"נ אם בעל הבית ידליק בעצמו כנגד אנשי ביתו במקומות נפרדים, א"כ לא יקיים בזה דין מהדרין, כיון שצריך שנרות ההידור יהיו ליד הנר העיקרי. ולכן נהגו האשכנזים שכל אחד ידליק בעצמו במקום אחר, כדי שיהיה היכר למנין הימים, וכיון שלא לצאת י"ח בהדלקת בעל הבית, ולכן יכול לברך על ההדלקה. וכן מבואר בתשו' מהרי"ל (סי' קמה), דכיון שאינו רוצה לצאת בהדלקת בעל הבית, ממילא חל חיובא עליה, ולכן יכול לברך על ההדלקה. והובא במג"א (סי' תרעז סק"ט). וכ"כ בתשו' מהר"י ברונא (סי' נ). וכן ראיתי בתשו' הגרעק"א (תנינא סי' ג ד"ה אך) שכתב דאין להביא ראיה דשייך ברכה גם על הידור מצוה, ממה שנהגו האשכנזים לברך כל בני הבית על הדלקתם, אע"פ שמדינא סגי בנר איש וביתו, והדלקתם אינה אלא הידור. זה אינו, דשאני התם דכיון שהוא רוצה להיות מהמהדרים, כוונתו שלא לצאת בהדלקת המדליק, ולכן יכול לברך בעצמו, כיון שמחויב מדינא. ומשא"כ לענין הידור כמנין הימים, הרי כיון שהדליק נר אחד יצא י"ח, וההוספה היא רק מדין מהדרין, ולכן י"ל דלא שייך לברך עליו. עכת"ד. וכ"כ בתשו' כתב סופר (או"ח סי' קלג ד"ה ואחר), דמי שהוא מהמהדרים ומדליק נר לכל אחד ואחד, א"כ פשוט דמי שרוצה להיות מהמהדרים ומבכר על הדלקתו, היינו משום שרוצה להדר לעשות המצוה בעצמו, ודעתו שלא לצאת בהדלקת בעל הבית, וסתמו כפירושו ניכר מתוך מעשיו, ולכן יש לו דין כמו נר של בעה"ב לכל הפרטים והכללים. וכ"כ עוד (שם סי' קלד ד"ה והנה), דלפי מסקנת הט"ז (סי' תרעג), שאם כבו נרות חנוכה בע"ש קודם קבלת שבת, צריך לחזור ולהדליקם, אין חילוק בזה בין הנרות שמדליק בעל הבית, לנרות שמדליקים שאר בני ביתו, דכיון שמי שמדליק בעצמו מתכוין שלא לצאת י"ח בהדלקת בעה"ב, כיון שרוצה לעשות עיקר המצוה בעצמו, א"כ אם כבה צריך לחזור ולהדליק, כיון שלא יצא ידי חובת המצוה. ע"ש. וע"ע בחידושי מרן רי"ז הלוי (רפ"ד מחנוכה) מה שכתב בדעת הרמ"א. ודו"ק. אולם לכאורה יש להעיר על דברי האחרונים הנ"ל, ממש"כ הרמ"א (סי' תרעד ס"א) וז"ל, ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד, והשאר אינו למצוה כ"כ, ולכן אין להדליק זה מזה. עכ"ל. וכתב המג"א (שם סק"א) וז"ל, כלומר דבנר אחד סגי לכל בני הבית. עכ"ל. ומבואר דאפילו למנהג האשכנזים שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו, אין בני הבית רשאים להדליק מהנר שהדליק

להדליק גם בשבילו. מיהו י"ל דאשתו כגופו אמרינן, אבל אשה כבעלה לא אמרינן, כי י"ל דאשתו כגופו היינו שהאשה טפילה לבעלה, וא"כ י"ל דרק האשה טפילה לבעלה, אבל הבעל אינו טפל לאשתו. וכן צידד בהערות הררי קדש על ספר מקראי קדש (חנוכה ס"ס יד). ע"ש. ולכן אינו יוצא י"ח במה שאשתו הדליקה לעצמה. וצ"ע]. אולם יש להעיר, דכיון שמנהג האשכנזים הוא ע"פ שיטת הרמב"ם, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, א"כ היה ראוי שגם הנשים ידליקו נרות חנוכה, שהרי לדעת הרמב"ם בעל הבית מדליק גם כנגד הנשים, ולא אמרינן אשתו כגופו, וא"כ היה ראוי שגם נשים ידליקו נרות חנוכה כדי לצאת י"ח מהדרין מן המהדרין. ולא מסתבר שכוונת הרמב"ם שבעה"ב מדליק רק כנגד שאר הנשים מלבד אשתו, כי מסתימת דבריו משמע שמדליק כנגד כל בני ביתו. ובר מן דין יש להעיר, דזה ניחא מאי טעמא אין הנשים הנשואות מדליקות, דבזה אמרינן אשתו כגופו, אבל אכתי קשה אמאי אין הנשים שאינם נשואות מדליקות. ושוב ראיתי להגרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (חנוכה סי' יד) שהעיר בזה. וכן העיר בזה הגרש"ז אויערבאך בס' הליכות שלמה (חנוכה פט"ז הערה ד). ע"ש. ולכאורה יש ליישב, דהנה האבודרהם (דיני ברכת המצות ד"ה ושהזמן) כתב וז"ל, והטעם שנפטרו הנשים מהמצות עשה שהזמן גרמא, לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו, ואם היתה מחויבת במצות עשה שהזמן גרמא, אפשר שבשעת עשיית המצוה יצוה אותה הבעל לעשות מצותו, ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצותו, אוי לה מבעלה, ואם תעשה מצותו ותניח מצות הבורא, אוי לה מיוצרה, לפיכך פטרה הבורא ממצותיו, כדי להיות לה שלום עם בעלה. וגדולה מזאת מצאנו, שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה, נמחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו. עכ"ל. וכ"כ הארחות חיים (הל' מילה סי' א). וכ"כ הכל בו (ר"ס עג) בשם מהר"י אנטולי בס' מלמד התלמידים (פרשת לך לך, ליק תרכ"ו, דף טז ע"א). וכ"כ מהר"ם חלאווה, הובא בס' שיטת הקדמונים על ב"ק (בסוף הספר עמ' שלד). וכ"כ בס' חסידים (מקיצי נרדמים סי' תתריא). וכ"כ רבינו מנוח (הל' חמץ ומצה פ"ז ה"ח). וכ"כ הרשב"ץ בס' מגן אבות (פ"ב מ"ו). וכ"כ הגר"ח אחי מהר"ל מפראג בספר החיים (פרק ד). והובאו בס' חזון עובדיה (פרובול עמ' לוט). וקשה דא"כ אמאי לא מצינו שרווקות או אלמנות וגרושות יהיו חייבות גם במ"ע שהז"ג, הרי בהם לא שייך הטעם שמשועבדות לבעליהם. ומצאתי בתשו' בית דוד (לייטער ח"א סי' ע) שנשאל בזה, וכתב שכבר העיר בזה בתשו' שאילת שלום (טויביש מה"ת סי' מו ד"ה ואשר). ושם (סי' מו) הביא בשם הגאון מלבוש שתירץ דהטעם שגם פנויות אלמנות וגרושות חייבות, היינו משום דלא פלוג רבנן. והרב בית דוד פלפל בזה, אי אמרינן לא פלוג גם בדאורייתא. ע"ש. וא"כ ה"נ י"ל דלא פלוג רבנן, וכיון שכאשר היא תהיה נשואה, תהא פטורה מטעם אשתו כגופו, לכן לא מצינו שהאשה תדליק הנרות בעצמה. [ועוד יש לומר בדרך חידוד, שהרי בזמנם היו מחתנים את הכנות בגיל קטן. וע' בתו' בקידושין דף מא ד"ה אסור]. וא"כ י"ל דכיון שסשהיא תהא נשואה לא תהיה צריכה להדליק בעצמה, מטעם שאשתו כגופו, לכן גם לא חייבו חכמים לחנך את הבנות להדליק נרות חנוכה, כי דין חינוך שייך רק במצות שתהא חייבת בהם כשתגדיל, ומשא"כ בזה שבשעה שתהיה גדולה מסתמא תהא נשואה, ותצא בהדלקת בעלה, ולכן לא נהגו שהנשים ידליקו נרות חנוכה בעצמם כלל. ושוב ראיתי כע"ז בס' הליכות שלמה (שם). ע"ש. ובזה יש ליישב גם דברי האבודרהם הנ"ל. וק"ל]. מיהו אכתי יש לתמוה, דא"כ נימא הכי בכל המצות, שהאשה תהיה פטורה מקיום המצות, כיון שבעלה מקיים את המצות, ואשתו כגופו. אמנם נראה, דהא מיהא לא קשיא, דשאני מצות הדלקת נ"ח שהיא נר איש וביתו מעיקר הדין, אלא שיש הידור מצוה שכל אחד מבני הבית ידליק, ולכן אמרינן דכיון שאשתו כגופו, אינה צריכה לעשות את ההידור בעצמה, אלא יוצאת בהידור של בעלה. וכן ראיתי בתשו' מקדש ישראל (פורים סי' רמב). ע"ש. ובר מן דין יש לומר, דהנה נראה דהטעם שיש הידור שכל אחד מבני הבית ידליק, הוא כדי להודיע שיש כמה אנשים באותו בית שמפרסמים את הנס. וא"כ י"ל דכיון שאשתו כגופו, נחשבת עם בעלה כבן בית אחד, ולכן יוצאת י"ח בהדלקת בעלה, ואינה צריכה להדליק בעצמה. [ובזה ניחא מה שתמה בתשו' מנחת שלמה (תנינא סי' נח סוף ענף א) על דברי העולת שמואל (סי' קה). ע"ש]. אולם אכתי קשיא מדברי הרמב"ם הנ"ל. ושוב מצאתי למרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ב) שהביא דברי השער אפרים הנ"ל, והעיר עליו דמפשט דברי הרמב"ם והרא"ז (שהובא בשלטי הגבורים בשבת דף כא ע"ב) משמע דכשמדליקים נר לכל אחד, גם אשתו בכלל. ע"כ.

לדעת הרמב"ם אינו מדליק כנגד הקטנים, ומשא"כ לדעת הרמ"א מדליק גם כנגד הקטנים

ה) ועוד יש להעיר בזה, כי הנה הרמ"א (סי' תרעה ס"ג) כתב וז"ל, ולדידן דכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג"כ. עכ"ל. וקשה שהרי מדברי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"א) משמע שבעל הבית מדליק רק כנגד הגדולים ולא כנגד הקטנים. וכן יש לדייק ממה שכתב (שם פ"ג ה"ד) וז"ל, כל שחייב בקריאת המגילה, חייב בהדלקת נר חנוכה. עכ"ל. ומשמע דדוקא מי שחייב בקריאת המגילה, חייב בהדלקת נרות חנוכה, ומשא"כ קטנים שאינם חייבים בקריאת המגילה, אלא רק מדין חינוך, וכמש"כ הרמב"ם (פ"א ממגילה ה"א), אינם חייבים בהדלקת נרות חנוכה. וכן העיר בזה בס' בני בנימין (הובא בס' הליקוטים מהדורת פרנקל שם). ע"ש. וע"ע בס' כלי חמדה (פרשת מקץ אות ד, ופרשת קרח דף פג ע"ב). וכן משמע עוד מדברי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ט). ע"ש. וי"ל. וע' בס' הלכות חג בחג (חנוכה קונטרס נר ישראל סי' ט אות ה ד"ה ועוד). וי"ל ע"ד. וכ"כ בשלטי הגבורים

בשבת בשם ריא"ז וז"ל, מצות נר חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, אבל על הקטנים שאינם מחויבים, נראה בעיני שאינו מדליק. עכ"ל. והובא במג"א (סי' תרעז סק"ח). וכ"כ המאירי בשבת שם וז"ל, המהדרין במצות נר לכל אחד ואחד לפי מנין בני ביתו הגדולים. עכ"ל. וכן העיר המשנ"ב בביאור הלכה (סי' תרעה ד"ה ולדידן) מדברי הראשונים הנ"ל. ע"ש. [ותימה שלא הזכיר דברי הרמב"ם]. וזוהו מוכח שמנהג האשכנזים אינו ממש כדעת הרמב"ם, שהרי לדעת הרמב"ם אינו מדליק כנגד הקטנים, ואילו הרמ"א כתב שגם הקטנים ידליקו בעצמם. ובדעת הרמב"ם נראה דס"ל דכיון שההדלקה כנגד כל אחד מבני הבית, אינה מדינא, אלא מהדרין מן המהדרין, לכן א"צ להדליק כנגד הקטנים. וע' בפמ"ג (סי' תרעא סוף סק"א). וע"ע בס' מקראי קדש (פראנק חנוכה סי' טו). אולם בדעת הרמ"א י"ל דס"ל דכיון שבני הבית אינם מתכוונים לצאת בהדלקת בעה"ב, כדי שיוכלו להדליק ולברך בעצמם, לכן גם הקטנים אינם נכללים בהדלקת בעה"ב, וממילא יש עליהם מצוה להדליק נרות חנוכה כדי לצאת י"ח עיקר החיוב של הדלקת נרות חנוכה. וי"ל. אולם באמת יש לומר ביסוד פלוגתת הרמב"ם והרמ"א דאזלי לשיטתייהו, שהרי לדעת הרמב"ם בעל הבית מדליק כנגד כל בני הבית, ואין כל אחד מדליק בעצמו, ומשו"ה ס"ל שאין צריך להדליק כנגד הקטנים, כי כל הענין להדליק כנגד הקטנים הוא משום חובת חינוך, והרי מצות חינוך היא כדי להרגילו במצות, שגם כי יזקין לא יסור ממנו, וכמש"כ רש"י בחגיגה דף ו (ד"ה קטן מיבעיא) ובסוכה דף ב סע"ב (ד"ה מדרבנן), וא"כ כיון שבלאו הכי אין הקטנים מדליקים בעצמם, כי בעל הבית מדליק בעצמו כנגד כל אנשי ביתו, א"כ אין שום ענין שידליק גם כנגד הקטנים. וכן נראה בדעת המאירי ושלטי הגבורים בשם ריא"ז הנ"ל, דכיון דס"ל דבעל הבית מדליק כנגד כל אנשי ביתו, וכמבואר מלשונם הנ"ל, משו"ה ס"ל שאינו מדליק גם כנגד הקטנים, כיון שלא שייך מצות חינוך בכה"ג. אבל הרמ"א אזיל לשיטתיה דס"ל דכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו, ולכן גם הקטנים צריכים להדליק, כדי לחנכם במצות הדלקת נ"ח. וי"ל.

בדברי החתם סופר שהטעם שאין הנשים מדליקות משום דכל כבודה בת מלך פנימה

ו) והנה בריש אמיר הבאנו דברי הגאון חתם סופר בחידושויו לשבת דף כא ע"ב שכתב דהטעם שאין הנשים מדליקות כדי להיות מן המהדרים, משום שבתחילה כשתיקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ, נמצאו בישראל מהדרים שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת בעל הבית, ולכן לא נמצא שום אשה שתהא מן המהדרים, כי אין כבודה של אשה לצאת בחוץ ברה"ר לעתותי ערב להדליק בין האנשים. ואע"פ שהיום כולם מדליקים בפנים, מ"מ מנהג הראשון לא זו ממקומו. עכת"ד. ותחילה יש להעיר על דבריו כמו שכתבנו לעיל, דהא גופא טעמא בעי, דכיון שהיום כולם מדליקים בפנים, א"כ אמאי לא שינו את התקנה, שגם הנשים ידליקו נרות חנוכה. [וע' בס' הליכות שלמה (חנוכה פט"ז סוף סק"ד) שהביא דברי החת"ס, וכתב שהוא דוחק]. ובר מן דין יש לתמוה, כי הנה בשבת שם איתא נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה, מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. ופירש רש"י (ד"ה מבחוץ) וז"ל, משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצרו, שבתיהן היו פתוחין לחצר. עכ"ל. ומבואר שצריך להדליק בפתח הבית ולא בפתח החצר. וכ"כ הסמ"ג (הלכות חנוכה דף רנ ע"ד) בשם רבינו יצחק. וכ"כ בהגמ"י (פ"ד מחנוכה אות ל). והובא בב"ח (סי' תרעא). וכ"כ האור זרוע (סי' שכג אות ב). וכן פירש הר"ן שם (דף ט ע"ב מדפי הרי"ף). וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ז) שכתב וז"ל, נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ וכו'. עכ"ל. ומשמע שאפילו אם הבית פתוח לחצר, מניחה בפתח הבית. וכ"כ הערוה"ש (שם סי"ט) בדעת הרמב"ם. וכ"כ בחידושי מהרצ"א (סוגיא ב דף קח ע"א, וסוגיא ה דף קעט ע"ב). ע"ש. וע"ע בס' מעשה רקה (שם). אולם התו' שם (ד"ה מצוה) כתבו וז"ל, ומיירי דליכא חצר, אלא בית עומד סמוך לרשות הרבים, אבל אם יש חצר לפני הבית, מצוה להניח על פתח חצר, דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות, ואמרינן נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם, משמע לשני בתים, ואם היו מניחים על פתחי בתיהם, היה לזה מימין ולזה משמאל, אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר. עכ"ל. ומבואר שמדליק בפתח החצר. וכ"כ הטור (שם). ומעתה בשלמא לפי פירוש התו', שמדליקים בפתח החצר, שפיר י"ל דהטעם שאין הנשים מדליקות כדי להיות מן המהדרין, היינו משום דכל כבודה בת מלך פנימה, ואין דרכה של אשה לצאת בחוץ לעתותי ערב. אבל לפי דברי רש"י, שמדליקים בפתח הבית, א"כ אמאי נשים לא ידליקו, הרי ודאי דרכה של אשה לצאת לחצר. ונראה דהחת"ס כתב כן אליבא דהלכתא, שהרי מרן בש"ע (שם ס"ב) פסק כפירוש התו', שמדליקים בפתח החצר, ולא על פתח הבית הפתוח לחצר. וכ"כ המשנ"ב בביאור הלכה (שם ד"ה פתח) בדעת מרן הש"ע. וכ"כ הערוה"ש (שם ס"כ). ע"ש. [ושם תמה על הטור ומרן הש"ע, דכיון שכמה מהראשונים לא ס"ל כפירוש התו', אמאי לא הביאו דעתם כלל. ומה שהביא הא דאיתא במסכת סופרים (פ"ב ה"ה) נר חנוכה מצוה להניחה בפתח הסמוך לרשות הרבים. הנה פשוט דאין לומר דמשו"ה פסק מרן כפירוש התו', שהרי בב"י (שם) לא הזכיר כלל דברי המשנה במסכת סופרים הנ"ל. וצ"ע]. ולכן כתב החתם סופר, שמטעם זה לא נהגו הנשים להדליק נרות חנוכה כדי להיות מהמהדרין, כיון דנקטינן כפירוש התו', שמדליקים בפתח הסמוך לרה"ר, והרי אין דרכה של אשה לצאת לרה"ר לעתותי ערב. אולם אכתי יש לתמוה על דברי החת"ס, דא"כ אמאי אשה הדרה בעליה לא תדליק בעצמה כדי להיות מן המהדרין, הרי בזה ליכא

למימר דכל כבודה בת מלך פנימה. ובעיקר דברי החת"ס יש לתמוה, שהרי אשה שאין בעלה מוציאה, ודאי צריכה להדליק בעצמה, וכדאיתא בשבת דף כג דנשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה. וכ"כ הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"א). וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרעה ס"ג). אע"פ שאין דרך אשה לצאת לחוץ. וא"כ כיון דלענין עיקר המצוה לא חיישינן לזה, ה"נ לענין ההידור לא נחוש, ונחייב גם את הנשים להיות מן המהדרין. וע' בתשו' שיח יצחק (וויס ס"ס שכה). [וי"ל].

עוד טעמים אמאי אין הנשים מדליקות נרות חנוכה

ז) וחזי הוית בתשו' שאילת יעקב (ח"א סי' יג) שהביא קושיית השער אפרים הנ"ל, אמאי לא נהגו הנשים להדליק נ"ח כמו האנשים. וכתב ליישב לפי דברי המנ"ח (מצוה כא) שכתב דסברת אף הם היו באותו הנס, היא סברה דרבנן. ולכן כיון שחייבת בהדלקת נ"ח רק משום הסברה דאף הם היו באותו הנס, א"כ כיון שא"ז סברא דאורייתא, שהרי מדאורייתא נשים פטורות משום דהוי מ"ע שהז"ג, לכן עשו קצת היכר לסברת התורה. ועוד כתב ליישב, שהרי כל מה שקנתה אשה קנה בעלה, וא"כ איזה הידור הוא זה אם תקח מעות בעלה להדר בו, הרי בעלה כבר הוציא הוצאות להידור בשביל עצמו, וכן הבנים הוציאו בשביל עצמם, שהרי בדרך כלל יש להם מעות, וא"כ נחשב הידור, ואפילו הוא משל אב, ניחא ליה לאב להרגיל את בניו במצות, ומשא"כ באשתו. עכת"ד. אמנם לכאורה יש לתמוה, דא"כ אמאי ס"ל להרמב"ם דהמהדר את המצוה מדליק גם כנגד הנשים, הא נימא דכיון שאינם חייבות אלא משום שאף הם היו באותו הנס, א"כ אין לחייבם גם במהדרין, כדי שיהיה היכר לסברת התורה. ובפשיטות י"ל דהרמב"ם לשיטתיה אזיל, דאין חובה על כל אחד להיות מן המהדרין, אלא דין מיוחד על בעל הבית להדליק כנגד כל אנשי ביתו, ולכן מדליק גם כנגד הנשים. אולם בר מן דין יש לומר, דהנה הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"א) השמיט את הטעם שאמרו בשבת דף כג דנשים חייבות בנר חנוכה משום שאף הן היו באותו הנס. ולכאורה יש לתמוה מה ראה על ככה. והנה בתשו' חוות יאיר (סי' ט ד"ה ועוד אלו) הביא להקשות בשם האב"ד דפרנקפורט, אמאי אצטרך ריב"ל לטעמא דאף הם היו באותו הנס, לחייב נשים במקרא מגילה, תיפו"ל שחייבות משום לא תסור, דכל מיילי דרבנן אסמכוה אלא תסור כדאיתא בשבת דף כג, וכל ל"ת אין חילוק בין אשה לאיש. ע"ש. וע"ע לו (סי' יד"ה ומה שכתב מ"ו, וסי' יא ד"ה ומה שתמה). ובשם הגאון האדר"ת הביאו ליישב, דהא מרא דהאי שמעתתא דנשים חייבות במקרא מגילה בנר חנוכה ובארבע כוסות, משום שאף הם היו באותו הנס, הוא ריב"ל, דס"ל בסוכה דף מו דאין מברכין על לולב בשאר הימים, כיון שהם מדרבנן. וא"כ ע"כ דס"ל דליכא לאו דלא תסור על מצוה דרבנן, ומשו"ה אצטרך לטעמא דאף הם היו באותו הנס, לחייב נשים בכל הני. אבל לדידן דקי"ל דאיכא לאו דלא תסור על מצוה דרבנן, וכמש"כ הרמב"ם בסה"מ (שרש א, ומצות עשה קע"ד), אה"נ דנשים חייבות גם בלא הטעם שאף הם היו באותו הנס, אלא משום לא תסור. וכ"כ הגאון האדר"ת בקונטרס עובר אורח (סי' תרפז, דף קעג ע"ב). וכ"כ הגרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (חנוכה סי' יג) בשם הגאון האדר"ת. ע"ש. וא"כ נראה דמשו"ה השמיט הרמב"ם האי טעמא דאף הם היו באותו הנס. ומעתה יש לומר, דכיון דס"ל דנשים חייבות משום לא תסור, ולא משום שאף הם היו באותו הנס, משו"ה ס"ל דנשים חייבות אף בדין מהדרין, שהרי הם חייבות מדאורייתא משום לא תסור. אמנם בדעת הרמ"א י"ל דס"ל כדעת הרמב"ן בהשגותיו לספר המצות (שם), דליכא לא תסור במצות דרבנן, וא"כ הטעם שנשים חייבות בנר חנוכה הוא משום שאף הם היו באותו הנס, ולכן ס"ל דנשים פטורות מדין מהדרין, כדי שיהיה היכר לדין התורה שנשים פטורות ממצות עשה שהז"ג. ועוד יש לומר בזה, דהנה התו' במגילה דף ד (ד"ה נשים) הביאו בשם רשב"ם, דהא דאמרינן דנשים חייבות במקרא מגילה ובנר חנוכה ובארבע כוסות, משום שאף הן היו באותו הנס, היינו שעיקר הנס נעשה על ידן, כפורים ע"י אסתר, בחנוכה ע"י יהודית, ובפסח נגאלו בזכות נשים צדקניות שהיו באותו הדור. אולם התו' כתבו וז"ל, וקשה דלשון שאף הן משמע שהן טפלות, ולפירושו היה לו לומר שהן. לכן נראה לי שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג, וכן בפסח שהיו משועבדות לפרעה במצרים, וכן בחנוכה הגזירה היתה מאד עליהן. עכ"ל. וע' רש"י בשבת דף כג (ד"ה היו). ומעתה יש לומר, דהרמב"ם ס"ל כפירוש רשב"ם, דנשים חייבות במצות אלו משום שעיקר הנס נעשה על ידם, ולכן הם שוות לאנשים לכל מיילי, ומשו"ה כתב שבעל הבית מדליק גם כנגד הנשים. [ואפשר לומר דמהאי טעמא השמיט את הטעם שאף הן היו באותו הנס, כי מלשון זה משמע שהם היו טפילות לאנשים, ובאמת הם היו עיקר [הנס]. אולם הרמ"א ס"ל כפירוש התו', שהנשים היו טפילות לאנשים, ולא היו עיקר הנס, ולכן אע"פ שאם נמצאות לבדם חייבות בהדלקת נ"ח, מ"מ אינם חייבות להדליק כדי להיות מן המהדרין. ושוב מצאתי שכן כתב בתשו' עולת שמואל (קוידר סי' קה ד"ה אכן). ושם (ד"ה אמנם) כתב דהטעם שהנשים טפילות לאנשים בנ"ח, משום שבחנוכה הגזירה לא היתה על הגופות אלא להעברת הדת, שהרי הגזירה היתה לכתוב על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, ועל הנשים גזרו שתבעל לטפסר תחילה, והרי מדין תורה האנשים מחויבים למסור נפשם על קידוש ה', אבל הנשים היו פטורות אם היו נבעלות לטפסר, דקרקע עולם הם, וכמבואר בכתובות דף ג ע"ב ובתו' שם. ולכן בפסח ובפורים היו האנשים והנשים שווים בנס, כיון שקושי השעבוד וגזירת להשמיד להרוג ולאבד היתה על שתייהם. אבל בחנוכה הנס לא היה שווה בשתייהם, ולכן במגילה נשים חייבות, אבל בנר חנוכה אינם בכלל המהדרין, אלא הם רק טפילות לאנשים. עכת"ד. ע"ש. וע"ע בס' סדר משנה (פ"ג מחנוכה ה"ד) ובתשו' באר אברהם (פאסווילער סי' טו, דף רלא ע"א ד"ה והאמת) ובתשו' שיח יצחק (וויס סי' שכה ד"ה והנה החת"ס) ובקונטרס חנוכה

לכאו' אין שום הכרח, דמה שכתב ישתתפו יחד לקנות נר אחד ותו לא, אין כוונתו **שאסור** לעשות יותר מזה אלא **שאי"צ** לעשות יותר מזה. [וביותר דהתרומה שם מיירי בב' בעלי בתים הדרים בבית אחד, וכמ"ש ואנשים הרבה בבית אף על פי שחלוקים באכילה ישתתפו יחד לקנות נר אחד ותו לא, ובזה לא מצינו למי שיאמר שאסור להם להדליק כ"א בפני עצמו, ויובא לקמן ד"א דלב' בעלי בתים **לא מהני** שיתוף, וע"ז בא בספר התרומה לומר שלא כדבריהם]. וכמו שהובא לעיל מדברי הטור, המאירי, הרשב"א והתרוה"ד, ושכ"נ מהב"י הלבוש הא"ז והשכנה"ג. (וראיתי שבשפ"א במס' שבת שם כתב לפרש בדברי הגמ' דרבי זירא הוה מספקא ליה אי איכא חיובא לאכסנאי או לא [והיינו דמספקא ליה בדינא דרב ששת], ולהכי היה משתתף בפריט'. [וזה ג"כ דלא כמשמעות הראשונים]. ועכ"פ גם לדבריו להלכה דקי"ל שאכסנאי חייב להשתתף בפריט בתורת ודאי, ה"ה שיכול להדליק בעצמו).

וגם מסביר צ"ב בזה לומר שאכסנאי שלא השתתף בפריטי לית ליה תקנה. ואפילו הכנה"ג גופיה שכתב שאכסנאי לא יברך בפני עצמו, כתב שיכול לצאת ידי חובת הברכה מבעל הבית וידליק לבדו, ומבואר שאע"ג שלא השתתף בהדלקת בעל הבית יצא ידי חובתו. ועצם הדבר שפטור את האכסנאי ממצות **הדלקת** נר חנוכה וחיידו שר לו חיוב השתתפות הוא צ"ב. (ויש לדון גם מצד מידי דלא מצי איניש למיעבד לא מצי משוי שליח, כדא' בקידושין דף קג:).

ב. מח' המג"א והפר"ח בגדר אכסנאי, ובדין ב' בעלי בתים הדרים יחד ורוצים להשתתף

והנה השו"ע (סי' תרעז ס"א) כתב שאכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פירוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו, אף על פי שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית, והוא הדין לבן האוכל אצל אביו. וכתב המג"א (בפתיחה לסי') וז"ל, כתוב בתשובת רש"ל (סי' פה) שגם הבחורים צריכים להשתתף, ואפשר דדוקא כשאוכל בפ"ע, אבל אם סמוך על שולחן בעה"ב הוא בכלל ב"ב ומדינא א"צ להדליק, אלא אם רוצה להיות מהמהדרין. עכ"ז. ומבואר בדבריו דיש ב' דינים גבי נ"ח, דין אכסנאי, ודין הסמוך על שולחן בעה"ב, והא דאמרו בגמ' שאכסנאי מחויב בהדלקה וצריך להשתתף בפריט', איירי באכסנאי שאינו סמוך על שולחן בעה"ב.

אכן מדברי הפר"ח יש ללמוד לא כן, שעל מש"כ השו"ע דהוא הדין לבן האוכל אצל אביו שדינו כאכסנאי, כתב הפר"ח (בד"ה ומ"ש וה"ה) כל שאינו סמוך על שלחן אביו והם חלוקים בעיסתם, אע"פ שנכנסים בפתח אחד לא מהני שיתוף, וכל אחד ואחד צריך להדליק וכמ"ש בשם המ"מ (בס' תרעא ס"א). עכ"ד. ובדבריו מבואר שלא כהמג"א בשני הפרטים, א. שאכסנאי שעליו דיברה הגמ' שמחויב בהדלקה ויכול להשתתף בפריטי הוא רק אכסנאי הסמוך על שולחן בעה"ב, שאף הוא אינו מקיים חובת ההדלקה אלא ע"י שיתוף, ודלא כהמג"א הנ"ל. [וזהו חידוש גדול שגם לדעת השו"ע (סי' תרעא ס"ב) דס"ל שבעה"ב מדליק, וכל בני הבית נפטרים בהדלקתו, צריך הבעה"ב להקנות חלק בשמן ובפתילות לכל אחד מבני הבית (ולא ראינו נוהגים כן)]. ב. ועוד חידוש גדול יש בדבריו, שמי שאינו אכסנאי כהאי גוונא, וכגון שחלוק בעיסתו, אף שדירתו היא עם בעה"ב יחידיו, אינו יכול להשתתף בפריטי עם בעה"ב ומחויב להדליק באופן נפרד.

והוכיח דבריו מדברי הרב המגיד (פ"ד מחנוכה ה"ד) שכתב על דינא דנר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם, כגון שפתחי שני בנ"א סמוכין זה לזה בכדי שהנר הוא לכל פתח בטפח הסמוך, אי נמי כגון שני בנ"א הנכנסים בפתח אחד והם חלוקים בעיסתם ואינם סמוכים על שולחן אחד, שכל א' צריך להדליק. עכ"ד. וביאור הראיה הוא, שמדברי המ"מ מוכח דשני בע"ב החלוקים בעיסתם צריכים להדליק כ"א בפ"ע ולא מהני שיתוף, דאי שיתוף מהניא אלא שהם אינם רוצים להשתתף ורוצים להדליק כ"א בפני עצמו, לא היה המ"מ צריך לומר דאיירי בב' בע"ב החלוקים בעיסתם, דאף אם אינם חלוקים, אם אינם רוצים להשתתף צריך כ"א להדליק לבדו. [אלא שזה עצמו צ"ע אמאי לא פירש המ"מ דאיירי באכסנאי שאינו רוצה בשיתוף, שמחויב להדליק לבדו, ובזה אמרינן דנר של ב' פיות עולה לשני בנ"א. ושור"ש שכ"כ המאירי ע"ד הגמ' שם (שבת דף קג:). וז"ל, נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם וכו', ויש מפרשים אותה לענין בעל הבית ואכסנאי או שאר בני אדם הדרים בבית אחד. וצ"ע. ושמא י"ל דכיון שהאכסנאי ראוי להשתתף והוא נפרד ומדליק לבדו, תו אין בעה"ב מקיים את המהדרין מן המהדרין, דכיון שמבני הבית הוא והוא מדליק לבדו אי"ז נר איש וביתו. (ומהא דמחויב בשיתוף אין הכרח לומר דתו אינו ממכלל בני הבית, דהא נתבאר שלשית הפר"ח נראה שאף בן הסמוך על שולחן אביו מחויב להשתתף בשמן ובפתילות). והמ"מ חיפש אופן שידליק שניהם ואעפ"כ ישאר להם שם המהדרין כמבואר מדבריו, ולכן כתב ציור כזה. אלא שא"כ תו אין ראה מדברי הרב המגיד שכשחלוקים בעיסתם שלא יכולים להשתתף, דיתכן באמת שאף בזה יכולים להשתתף, וכאן איירי שאינם רוצים להשתתף, והמ"מ צייר דוקא באופן זה משום שרק ככה"ג חשיבי מהדרין אפילו שהם נחלקים. וצ"ע].

ג. בדברי הפר"ח בדין ב' בעלי בתים

עכ"פ מבואר מדברי הפר"ח בחידושו השני ששני בעלי בתים בבית אחד אינם יכולים להשתתף בפריטי ולהדליק נר אחד עבור שניהם. ומדברי הטור נראה ללמוד שגם ב' בעלי בתים יכולים להשתתף שלא כדברי הפר"ח, שז"ל הטור, כתב רב שר שלום אנשים הרבה הדרים בחצר אחד, שורת הדין שמשתתפין כולן בשמן ויוצאין כולן בנר אחד, אבל

דמדליקים עליה בביתו. [ועיי"ש דגם זה לא פשיטא ליה]. ומבואר עכ"פ דאכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו יכול להדליק בפני עצמו ולברך על הדלקתו. **ח. שו"ת מהרש"ל** (סי' פה) כתב אכסנאי הנשוי אם אינו יודע שאשתו מדליקה עליו יכול להדליק ולברך. **ט. הלבוש** (סי' תרעז ס"א) כתב אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו חייב להדליק בפני עצמו ואין יוצא בשל בעל הבית, ומיהו בפרוטה אחת שיתן לו וישתתף עמו סגי. וכתב ע"ז האליה זוטא (שם סק"א) מדנקט חייב להדליק, משמע דבזה לכו"ע רשות בידו להדליק ולברך כיון שאין מדליקין עליו בביתו, וכן משמע בשיירי כנסת הגדולה. ע"כ. והמשמעות מדברי השיירי כנה"ג היא ממה שהביא (סי' תרעז אות א) את תשובת מהר"י ברונא הנז'. ונמצא דבכנה"ג עצמו סתר דבריו, דמחד כ' דהיכן שאפשר להשתתף אין לו להדליק לבד, ומאידך מוכח מדבריו שיכול להדליק לבד אם ירצה.

גם מדברי החיד"א בברכי יוסף (סי' תרעז סק"ב) מבואר דאין לחוש לברכה שאינה צריכה כשהמדליק מחויב בהדלקה, שכתב לבאר החשש של הב"י לברכה שאינה צריכה הכא יותר משאר מקומות [שהביא שם], דכל הנך בשעת אמירת חבירו הברכה הדבר תלוי בו דצריך לכוון לצאת בברכות חבירו, ואם לא כיוון לא יצא, אף שיכוון המברך להוציא, וכיון שבו הדבר תלוי אם לא כיוון לצאת ובירך לעצמו לא הוי ברכה שאינה צריכה, אבל הכא שאין תלוי בכונתו כלל, ובין כיוון לצאת בהדלקת אשתו בין לא יכוין פטיר ועטיר בהדלקת ביתו, וממילא הוא יוצא, ולא שבקי רווחא לדידיה דלבעי כוונה לצאת, בכי הא סבר מרן דהוי ברכה שאינה צריכה. ע"כ. ומבואר דבגוונא דידן שהאכסנאי מחויב להדליק, אלא שיכול לצאת אם ירצה בהדלקת הבעה"ב, יכול גם להדליק בעצמו ולברך אם חפץ בכך, ואין לו לחוש לברכה שאינה צריכה.

ויש לציין שגם לדעת הכנה"ג שאין לאכסנאי להדליק ולברך בפני עצמו, מ"מ העושה כן אין ברכתו ברכה לבטלה, שכיון שמכוון שלא לצאת בהדלקת בעה"ב ודאי שמחויב להדליק, אלא שלדעתו אסור לו לחייב עצמו שגורם לעצמו ברכה שאינה צריכה. וכעין שכתב הבית יוסף (סי' תרעז אות ג) על דברי התרומת הדשן שכתב (בס' קא) דאכסנאי שהוא נשוי [פ'י דמדליקים עליו בביתו] אם רצה להדליק משום הידור מדליק, וכתב ע"ז הב"י ולי נראה דאין לסמוך ע"ז לברך ברכה שאינה צריכה, עכ"ד. (ואף שבכנה"ג בהגה"ט ד"ה אמנם קשה לי, כתב ומה גם לענין הברכה דהוי ברכה לבטלה וכו', צ"ל דלאו דוקא נקט, כמו שהביא בתו"ד בסמוך את דברי הב"י הנ"ל, וכהמתבאר בסוף דבריו דהאיסור הוא משום מרבה בברכות ולא משום ברכה לבטלה). וחילוק גדול יש בין ברכה שאינה צריכה לברכה לבטלה, במקרה של ספק, דגבי ברכה לבטלה פסקין בכ"מ ספק ברכות להקל ואינו מברך, אך בספק ברכה שאינה צריכה כתב האור לציון (ח"א סי' יז) דאם יש לפניו ספק ברכה שאינה צריכה יכול לברך. והוכיח כן מהא דפסק השו"ע גבי מי שעומד בסעודה שניה בשבת, ורוצה להפסיק באמצע הסעודה ולברך ברכת המזון, ושוב לברך על הפת כדי לקיים סעודה ג', שמבואר בשו"ע (סי' רצא ס"ג) שיכול לעשות כן, ואף שלא כו"ע מודו דסעודה שלישית חובה. [ומסיבה זו אם שכח לומר בברכת המזון דסעודה ג' רצה והחליצנו אינו חוזר משום סב"ל (כמבואר בס' קפח ס"ה) ע"ש]. והיינו טעמא דבספק ברכה שאינה צריכה לא פסקין שאינו יכול לברך.

[ובעצם חידושה דהאול"צ יעוי' במשנ"ב (סי' ח סקמ"ב) דבהא דכתב השו"ע שהלן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבוקר אף אם לא פשטו, הביא דיש חולקין בזה כיון דכסות יום חייב אף בלילה לדעת מקצת הפוסקים, וסב"ל. וכל זה כל זמן שלא פשטו, אבל אם פשטו על דעת שלא ללבשו תיכף צריך לברך אח"כ כשלובשו לכו"ע. וכתב דמ"מ לכתחילה אין נכון לעשות עצה זו כדי שיתחייב בברכה לכו"ע משום ברכה שאינה צריכה לדעת הפוסקים. עכ"ד. ומקורו בפמ"ג כפי שציין בשעה"צ. ומבואר מדבריו דאפי' היכא דאיכא ספק שמא הברכה אינה צריכה אסור לחייב עצמו, ולא אמרינן דכיון דאיכא ספיקא נתיר לו לחייב עצמו בברכה, וצ"ע].

והראוני בספר שערי יושר (להרה"ג אשר חנניה זצ"ל, ח"ב סי' עט) שהביא דברי הגמ' דמס' שבת הנז', וכתב כן, ועכ"פ ממה שמבואר ברבי זירא שהיה משתתף בפרוטה עם בעה"ב, משמע שהתקנה מעיקרא באכסנאי היתה להשתתף בפרוטה עם בעה"ב, ועי"ז יוצא ידי חובתו בהדלקת בעה"ב כמו שאר בני הבית, ולא שצריך להדליק בפני עצמו וכו', וכן נראה מסתימת לשון השו"ע (בס' תרעז ס"א) שכתב וז"ל, אכסנאי וכו' צריך לתת פירוטה לבעה"ב להשתתף עמו וכו', עכ"ל [השו"ע]. והכי נמי מסתברא גם מצד שדעת השו"ע ודעימיה דלדידן שנוהגים כמהדרין מן המהדרין שבכל יום מוסיף והולך, אין לכל אחד להדליק לעצמו כדין מהדרין כדי שיהא ניכר כמה נרות מדליקים בכל לילה, א"כ לפ"ז נראה דהוא הדין באכסנאי התקנה היתה שרק ישתתף בפרוטה עם בעה"ב כדי שיהא ניכר כמה נרות מדליקין בכל לילה. וכן נראה ממה שכתב בס' התרומה (מפתח הל' שבת סי' רכט) ואנשים הרבה בבית אף על פי שחלוקים באכילה ישתתפו יחד לקנות נר אחד ותו לא. עכתוכ"ד. ולפי דבריו אכסנאי שידליק בפני עצמו תהא ברכתו לבטלה, שאצלו אין חיוב הדלקה כלל, וחייבו הוא רק להשתתף בפריט'. [ואם לא השתתף עם בעה"ב והבעה"ב כבר הדליק, תו לית ליה תקנה (כמו שנראה מדבריו שם בסק"ג)].

ולא זכית להבין מהיכ"ת לומר כן, דמש"כ דממה שמבואר ברבי זירא שהיה משתתף בפרוטה עם בעה"ב, משמע שהתקנה מעיקרא באכסנאי היתה להשתתף בפרוטה עם בעה"ב, הוא צ"ע, דהא מתחילה אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, ולדבריו רבי זירא אתא לאפלוגי אדרב ששת, וזה אינו במשמעות דברי הגמרא כלל. גם מדברי ספר התרומה

ומגילה (סי' ח, דף לו ע"ב ד"ה ולפי זה) ובס' הלכות חג בחג (חנוכה קונטרס נר ישראל סי' ו). וע' בס' משמרת שלום (סי' מח סק"ב) שכתב שהטעם שאין הנשים הרווקות מדליקות, משום דלאו אורח ארעא הוא שהבנות ידליקו בפני אמן והיא לא תדליק. והובא בס' הליכות שלמה (חנוכה פט"ז הערה 10). ושם ציין לדברי האשל אברהם (מבוטשאטט תנינא סי' תרעה ס"ג) שנתן עוד טעם לדבר ע"פ הוזה"ק, ע"ש. ומ"מ נראה, דאשה מבנות אשכנז שרוצה להחמיר על עצמה ולהדליק בתוך הבית, רשאית להדליק בברכה, וכמש"כ בתשו' עולת שמואל (שם ד"ה ומה). ע"ש. וע"ע בס' הליכות שלמה (שם סק"ד) ובס' שערי ימי החנוכה (עמ' קח ד"ה ומ"מ).

ח) המורם מכל האמור שמצאנו כמה טעמים למנהג האשכנזים שאין הנשים מדליקות ככל שאר בני הבית. חדא משום שאשתו כגופו, וברווקות י"ל דלא פלוג, או שאין ענין חינוך בזה, כיון שיהיו פטורות כשינשאו, או דלאו אורח ארעא שהבנות ידליקו בפני אמן, והיא לא תדליק. שנים אני יודע, משום שהם טפילות לאנשים בנס חנוכה, ולכן אינם בכלל המהדרין. ואל השלישי ל'ו בא, דכיון שחייבות משום שאף היו באותו הנס, לכן עשו היצר לדין התורה דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג. ועל ארבעה ל'ו אשיבנו, משום שאין זה הידור מצוה אם תדליק משל בעלה או משל אביה. וחמישיתו יוסף עליו, משום שהיו מדליקים בחוץ, ואין דרכה של אשה לצאת לחוץ בערב, דכל כבודה בת מלך פנימה. ומ"מ אם אשה מבנות אשכנז רוצה להחמיר על עצמה להיות מן המהדרין ולהדליק בעצמה, רשאית להדליק בברכה. (עכ"ל הגרמ"ש דיין שליט"א).

   הרב שמ"י אקוקה   מעלות דפנה

שאלה

בשו"ע (סי' תרעא סעי' ב) מבואר שבעה"ב מדליק ופוטר בהדלקתו את כל בני הבית, ויש לשאול בדין אדם מבני עה"מ הנוהגים כדעת השו"ע המתארח בחנוכה אצל חברו, וכפי שמצוי מאד בבנים ההולכים לשבות בשבת חנוכה בבית הוריהם, המצוי בעיר אחרת, וגם ליתם היא בבית ההוא שאינם יכולים לחזור לביתם, ורוצה הבן להדליק נר חנוכה בחדר שיחדו לו. וכעת שואל האם יוצא יד"ח בהדלקת אביו ואין לו להדליק כלל [וגם אם רוצה להדליק עכ"פ לא יברך על הדלקתו], או דילמא שאינו יוצא יד"ח בהדלקת אביו ויכול להדליק לבדו, ואם רוצה לצאת בהדלקת אביו צריך להשתתף בפריטי כדין אכסנאי.

תשובה

א. אם מותר לאכסנאי שיכול להשתתף

בפריטי להדליק בפני עצמו או לא

בגמ' מס' שבת (דף קג:), אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי. ע"כ. וכתב הכנה"ג (בס' תרעז הגה"ט ד"ה איברא וד"ה אמנם קשה לי) דכל שאפשר לו בשיתוף אין לו להדליק לבדו. וכן כתב בסוף דבריו לשיטתו זו, ולענין מעשה נראה לי דלצאת ידי ספק בין בחתן הסמוך על שלחן חמיו, בן בבן היושב בבית אביו, בין בסמוך על שולחנו, בין כשאינו סמוך על שולחנו, אם ירצה להדליק בפ"ע אם אפשר לו לסמוך על ברכת אביו או חמיו יסמוך, ואם לאו ידליקו בלא ברכה, ואם מתכוונים שלא לצאת בברכת אביו או חמיו בזה אני מסופק אם יכול לעשות כן לכתחילה וכו'. עיי"ש. אלא שיל"ע בדבריו, שמדברי הגמ' נראה שעיקר דינו של האכסנאי הוא להדליק, דמלכתחילה אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, ומדלא פירש באיזה אופן יש לו להדליק, מבואר שחובתו בהדלקה היא ככל אדם, ורבי זירא הוסיף **שאף** באופן של השתתפות יכול לצאת יד"ח.

וכן מבואר ומדוקדק מלשון הראשונים והאחרונים שהאכסנאי יכול להדליק נרות חנוכה לעצמו ולברך על הדלקתו, אלא **שיכול גם** לקיים חובתו ע"י השתתפות בפרוטה בהדי הבעה"ב. **א. הטור** (בס' תרעז) כתב אכסנאי חייב להדליק בפני עצמו ואינו יוצא בשל בעל הבית, ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגי. ע"כ. **ב. המאירי** (דף קג. ד"ה אכסנאי) כתב, אכסנאי חייב בנר חנוכה, ומ"מ אינו צריך להדליק לעצמו אלא שישתף עצמו עם בני הבית ויסייע להם בפרוטה לשמן, וכן מבואר בדבריו גבי נר שיש לו שני פיות (בדף קג: ד"ה נר). **ג. הר"ח** (בג' הגמ' שם) כתב ואכסנאי חייב בנר חנוכה, ואי משתתף בהדי אושפיזי או אם היה נסיב תו לא צריך. **ד. הרשב"א** בשו"ת (ח"א סי' תקמב) כתב גם מי שאוכל על שלחן בעל הבית אפילו שוכב בבית בפני עצמו **אינו צריך** להדליק, אבל מכל מקום צריך להשתתף או שיקנה לו בעל הבית חלק בשמן ופתילות. ונראה מדבריו שאם רוצה להדליק רשאי. **ה. התרומת הדשן** כתב (בס' קא) שאכסנאי שהוא נשוי אם רצה להדליק ולברך משום הידור שפיר דמי. וכ"ש שאכסנאי שאינו נשוי שרשאי להדליק. **ו. הבית יוסף** (בס' תרעז אות ג) הביא את דברי התרומת הדשן, וכתב עליהם, ולי נראה דאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה. ונראה מדבריו שרק בגלל שמדליקים עליו בביתו אסר לו לברך, אבל באכסנאי שאינו נשוי גם הוא מודה שיכול להדליק בפני עצמו. [וכע"ז מבואר בשו"ת רב פעלים (ח"ב סי' נ) לענין אחר עיי"ש]. **ז. המהר"י ברונא** (בשו"ת סי' נ) הביא שהח"ר אייזק לוי כשהיה בביתי לא קנה שעה לנרות חנוכה. ושאלתיו למה, ואמר דמדליקים עליה בגו ביתיה, וכשהיה בבית מהר"י מפרור"ק יצ"ו שמע שאמר למה"ר מאיר דירונ"ג דלא ידליק בפני עצמו אלא ישתתף בפריטי עם חבירו דאינו נשוי, דאיכא למיחש משום ברכה לבטלה כיון

להידור מצוה כל א' וא' מדליק לעצמו על פתח ביתו, עכ"ד. הרי לן דאף כמה בעלי בתים בבית א' שורת הדין יכולים להשתתף בשמן ולהדליק נר אחד. וכן מבואר מדברי המאירי שהובאו לעיל שכתב גבי נר שיש לו ב' פיות שעולה לשני בנ"א, שיש מפרשים אותה לענין בעל הבית ואכסנאי או שאר בני אדם הדרים בבית אחד. וכ"כ עוד (שם), בשם חכמי התוספות ששני בעלי בתים הדרים בבית אחד וסמוכין על שלחן אחד צריכים להדליק או להשתתף. (אמנם הכא מיירי דעכ"פ סמוכין על שלחן אחד, וצ"ע). וחזי' דאף כמה בע"ב בבית אחד יכולים להשתתף ולהדליק בנר אחד.

והנה הביה"ל (סי' תרעז ד"ה עמו) הביא שהפמ"ג הסתפק בשני בע"ב שדרים בחדר אחד וכל אחד אוכל משלו אי סגי בשיתוף, דאפשר דמדינא כ"א צריך להדליק בשלו. והביא שם דנחלקו בזה האחרונים, שהפר"ח ס"ל שאין להשתתף וכנ"ל, והלבוש פליג וס"ל דסגי בשיתוף. וכתב שם שמסתימת השבלי הלקט בהלכות חנוכה (סימן קפה) בשם רבותינו, משמע דכיון שהם בבית אחד די בשיתוף. והנה לכאו' כל מה דס"ל להפר"ח ששני בעלי בתים אינם יכולים להשתתף, הוא משום דלדידיה אכסנאי של הגמ' הוא אורח הסמוך על שולחן בעה"ב, אבל למה שפסק המ"ב (שם סק"א) כדברי המג"א דלעיל שהסמוך על שולחן בעה"ב אינו צריך אף להשתתף, ואכסנאי דגמ' הוא מי שאינו סמוך, לכאו' פשוט דה"ה בשני בע"ב, דמ"ל אורח שאינו סמוך מ"ל בעה"ב. וא"כ תמוה מה מקום יש להסתפק בזה לדעת המ"ב. וצ"ל דיתכן לחלק בין אורח סמוך שהוא יותר טפל לבעה"ב מאשר ב' בעלי בתים, וע"כ איכא למימר שבב' בעלי בתים לא יחגי שיתוף. ולפ"ז ימצא שג' חילוקים בדבר, א. אורח הסמוך שאי"צ להשתתף. ב. אורח שאינו סמוך שצריך להשתתף וסגי ליה בשיתוף. ג. ב' בעלי בתים דלא סגי להו בשיתוף. וצ"ב.

ובהא דהקשה הביה"ל על דברי הפר"ח **מסתימת דברי השבלי הלקט**, צ"ב אמאי לא תמה כן מדברי ה**טור** עצמו שהביא כן בשם רב שר שלום. וגם מדברי שבלי הלקט היה להמ"ב להקשות **דלהדיא** מבואר דלא כהפר"ח (ולא רק מסתימת דבריו), שהשבלי הלקט הביא דינא דגמ' דאכסנאי, וכתב דאם פתח האכסנאי בבא לנפשיה מחויב להדליק, ואח"כ כתב, ובעל הדברות כתב דשמעינן מינה אנשים הדרים בחצר אחת משתתפין בשמן ויוצאין כולן בנר אחד, דהכי שדרא ממתיבתא. אבל להידור מצוה נר לכל אחד ואחד על פתח ביתו. ונראה לי דאינה ראייה דבשלמא רבי זירא היה משתתף עם בעל ביתו לפי שהיה דר עימו בביתו, אבל הכא בחצר איכא למיחש לחשדא דאפילו בחצר אחת אמרינן אם יש לה שני פתחים צריכה שתי נרות, כ"ש הכא. ומדברי הרב רבי ישעיה צ"ל (פסקי הרי"ד שבת דף כג.) יש להוכיח כן שכתב [על דינא דאכסנאין] אגר ביתא ופתח בבא לנפשיה חייב, [והיינו דלא סגי בשיתוף]. עכ"ד. והנה לדעת בעל הדברות ודאי הוא דשפיר יכולים שני בעלי בתים להשתתף בשמן ולהדליק נר אחד, שהרי האנשים הדרים בחצר מבעלי הבית הם ואעפ"כ די להם בשיתוף לדעתו. וגם למאי דפליג השבלי הלקט מבואר שרק בשני בתים בחצר אחת הוא דאין להם להשתתף בנר אחד, וגם זה לא מעיקר הדין אלא מפני החשד. אבל שני בעלי בתים בבית אחד לא אישתמיט בשו"מ לומר דלא מהני השתתפות. גם מדברי האחרות חיים בהלכות חנוכה (סו"ס יא ח"א עמ' רסב ויובאו דבריו בסמוך) מפורש שאף בبن שאינו סמוך על שלחן אביו מהני שיתוף. וכן פסק הבן איש חי (הלכות חנוכה סעי' יז) דב' או ג' בעלי בתים שאוכלין כל א' בפ"ע ודרים יחד ישתתפו בפריטי כדין אכסנאי.

[וגם מדברי הרב המגיד התבאר לעיל שאין הכרח לזה בשיטתו, שיתכן לומר דמדמי ששני בעלי בתים בבית אחד יכולים להשתתף, אלא שרצה למצוא אופן שב' אנשים ידליקו בבית אחד, ובכ"ז יהיו מהמהדרין מן המהדרין שרק בעה"ב מדליק כמו סס"ל להרמב"ם, וע"ז מצא הציור של ב' בע"ב החלוקים בעיסתם, שגם אם שניהם ידליקו אי"ז סתירה למהדרין, אבל אם רצו להשתתף יתכן שגם ה"ה מודי שיכולים שפיר לעשות כן וכמשנ"ת].

ד. בדין סמוך על שלחן בעל הבית

נתבאר לעיל שיש בדברי הפר"ח חידוש נוסף, והוא שדין אכסנאי המוזכר בגמ' הוא הסמוך על שולחן בעל הבית, שעליו אמר רב ששת בגמ' אכסנאי חייב בנר חנוכה. וזה דלא כהמג"א (שהובא לעיל) דס"ל שהסמוך על שולחן בעה"ב אינו צריך אף להשתתף, והאכסנאי שחויב להשתתף, הוא אכסנאי שאינו סמוך. (ונוכרה מח' זו במ"ב סי' תרעז סק"א, ובביה"ל ד"ה לתת פרוטה, וכן בס"י רסג סק"ג עיי"ש, ומסתימת דבריו במ"ב משמע דנוטה לדעת המג"א שהסמוך אינו צריך להשתתף). ומצאתי שיש כמחלוקת זו גם בראשונים, והוא באורחות חיים בשם י"א, וז"ל בהלכות חנוכה (סו"ס יא, ח"א עמ' רסב, ותחילת דבריו הובא בב"י), וכן (נדצ"ל "ובן" וכ"כ הבי" בהעקת דבריו) גדול בבית אביו ואינו סומך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי, וי"א דאפי' סומך הרי הוא כאכסנאי דאין ידו כיד אביו. עכ"ד. ודברי הפר"ח הם כדעת הי"א שהביא האו"ח. [וקצת יש משמעות גם בדברי שבלי הלקט דלעיל כן, שכ' בתחילת דבריו כך, אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, א"ר זירא מריש כי הואי בי רב הוינא משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזאי, בתר דאינסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכא דקא מדלקי עלי בגו ביתי. והני מילי דמיסמך סמיך, אבל אגר ביתא ופתח בבא לנפשיה אע"ג דנסיב חייב. עכ"ד. ומהלשון מסמך סמיך משמע שהוא סמוך על שולחן בעה"ב, ואפ"ה כשהיה בחור היה צריך להשתתף בפריטי, ויש לדחות]. נמצינו למדים שלשיטה זו [דהפר"ח שהוא כה"א באו"ח] פשוט שהמתארח אצל אביו מחויב בהדלקה, דהא אף אם היה סמוך על שולחן אביו לגמרי היה צריך להשתתף.

אכן כבר הובאו לעיל דברי המג"א דס"ל שהסמוך על שולחן בעל הבית יוצא יד"ח הדלקה בהדלקתו של בעל הבית, ואכסנאי של הגמ' הוא מי שאינו סמוך על שולחן בעל הבית. וכן מבואר בדעת האו"ח הנ"ל, והב"י הביא דבריו בסתמא [בלי להעתיק את דברי הי"א. וכן מסתימת המ"ב משמע דס"ל הכי כמובא לעיל]. ויש לברר לשיטה זו שהסמוך אינו חייב בהדלקה, האם גם באכילה ולינה על שולחן אביו באקראי נותן לו שם סמוך או לא. ובפשטות נראה שא"ז נחשב סמוך, וכ"נ מדברי רש"י (שבת דף כג.) שפירש ע"ד רב ששת דאכסנאי היינו אורח. וסתם אורח אוכל משולחן בעה"ב ולא משל עצמו, ואעפ"כ חשיב אכסנאי. וכן משמע קצת מדברי האו"ח גופיה שמדבר בבן גדול בבית אביו, ובפשטות כשהוא נמצא בבית אביו אוכל משולחן אביו, ועליו קאמר האו"ח שיתכן שיהא בגדר של אינו סומך על שולחן אביו, וע"כ שאכילה באקראי אינה נותנת שם של סמוך. אמנם אי"ז מוכרח.

ונראה להוכיח כן מתשובת הרשב"א (השאלה בח"א בס"י תקמא והתשובה סי' תקמב והביאה הבי" לפנינו) שכתב וז"ל, מי שאוכל בבית חמיו הוא ואשתו ובניו, אפי' פתח בבא לנפשיה דינו כאכסנאי נשוי או לא. תשובה. גם מי שאוכל על שלחן בעה"ב אפי' שוכב בבית בפני עצמו אינו צריך להדליק, אבל מ"מ צריך להשתתף או שיקנה לו בעה"ב חלק בשמן ובפתילות, ולא דמי לאכסנאי שמדליק בתוך ביתו [נראה דר"ל שמדליקין עליו בתוך ביתו, שלא כהשאלה ששאל בציור שאשתו ובניו עמו], דהתם כבר הדליקו עליו, אבל זה צריך הוא להדליק כאכסנאי שאין לו בית במקו"א דצריך לאשתותופי בפריטי. עכ"ד. הרי לן שאף שאוכל על שולחן חמיו לא מיקרי סמוך על שולחנו, והיינו טעמא דאכילה באקראי אינה מחשיבה כסומך. ואין משמע לומר דהרשב"א ס"ל כה"א שהביא האו"ח שגם הסמוך על שולחן אביו מחויב להשתתף בפרוטה, שבדברי הבי" משמע שהשוה דברי הרשב"א לדברי האו"ח עצמו, דס"ל שהסמוך אינו צריך להשתתף. וכן פסק המ"ב (סי' תרעז סק"ד) שהחויב להשתתף הוא אפי' שאוכל על שלחן בעל הבית, ולא אמרינן דכבני ביתו דמי, דכיון דאורח הוא ואינו סמוך על שולחנו בקביעות צריך להשתתף עמו. עכתו"ד. ולמשנ"ת הוא הדין שיכול להדליק לבדו. [ואדבריה הכי עדיפא, כמ"ש המ"ב שם סק"ג].

והנה במאירי (שבת דף כג.) הביא שחכמי התוספות כתבו ששני בעלי בתים הדרים בבית אחד וסמוכים על שולחן א', אפי' בן גדול ונשוי בבית אביו צריך להדליק או להשתתף, וזו השניה מיהא אינה נראית כלל, שלא נאמרו הדברים אלא בזרים שאינם מכלל בני הבית, אבל כל שהוא מכלל בני הבית אינו צריך כלום. עכ"ד. ומשמע דס"ל להמאירי שבן נשוי בבית אביו אינו צריך להדליק ולא להשתתף. כמו"כ יל"ע מהא דפסק הבא"ח (הל' חנוכה סעי' טז) וז"ל, המנהג פה עירנו יע"א הן אע"פ שהוא גדול, לא ידליק בעודו בחור אלא יסמוך על אביו, ואם נשא אשה ידליק בחדר שלו שהוא ישן שם, אך לא יברך אלא יעמוד אצל אביו כשהוא מברך ויכווין לברכות של אביו, ואח"כ הולך ומדליק בחדרו. עכ"ד. ולמשנ"ת קשיא אמאי אינו יכול לברך כיון שאינו נקרא סמוך. ונראה דהם מיירו בבן שסמוך כל ימות השנה על שלחן אביו, שע"ז הביא המאירי דברי חכמי התוספות דס"ל שגם הסמוך צריך להשתתף עם בעה"ב בהדלקתו, וכדעת הפר"ח והי"א שבדברי האו"ח הנ"ל. וע"ז כתב המאירי דאין דברים אלו נראים, שאין הסמוך על שולחן בעה"ב צריך להשתתף. וכן י"ל במאי דכתב הבא"ח, דמיירי שהבן גם אחר נישואיו המשיך לגור בבית אביו, אלא שיחדו לו חדר לשינה, ועי"ז פסק הבא"ח שישמע הברכה מאביו וידליק בחדרו ללא ברכה. [ולפ"ז יתכן שהחידוש בדבריו שלא יסמוך על השתתפות, וכמ"ש הטור עיי"ש]. ושוב מצאתי שכן מפורש בדבריו בס' רב פעלים (ח"ב סי' ג) שכתב, מיהו כל זה הוא בנרות שבת, שגם בן הסומך על שלחן אביו הנה הוא חייב להדליק בחדר המיוחד לו לחפציו ולשינה, אבל בנרות חנוכה דמן הדין בן הסומך על שלחן אביו אינו חייב להדליק בחדר שישן בו, אפילו אם נשוי, לכך אם ירצה להחמיר לא יברך, אלא ישמע הברכה מאביו, וכאשר האריך הרב חסד לאברהם א"ח סי' כב, וכן מנהג עירינו בגדאד יע"א. עכ"ד.

ומכ"ז צ"ע בעניתי במש"כ האול"צ (ח"ב פ"ח תשו' ו) שמשפחה המתארכת במקום אחר אם יש לאורחים חדר מיוחד יכולים להדליק בברכה, וביאר בביאורים שם דחדר המיוחד זהו דוקא שנתנו לאורחים חדר אחד שיהא מיוחד להם להשתמש בו ולא משתמשים בו אחרים כלל, אבל אם אחרים נכנסים בו לקחת בגדים וכדומה, אין זה נחשב חדר המיוחד להם, ואינם חייבים כלל בהדלקת נרות, דכל כה"ג חשיבי סמוכין על שלחן בעה"ב, וממילא יוצאין בהדלקת נרות של בעה"ב, שפוטרת את כל חדרי הבית. ע"כ. דלהאמור אין להחשיבים ע"י שמתארחים יום אחד כסמוכים על שלחן בעה"ב, ואף אם אין להם חדר מיוחד יכולים להדליק בברכה. [ועוד יש לתמוה, דאם נחשיבים כסמוכים ע"י מה שאוכלים על שלחן מארחיהם, מה יחגי שנתנו להם חדר מיוחד, הא כיון שיכולים לסלקם נמצא שגם חדר זה מבעה"ב שעליו הם סמוכים הוא. ולכאו' נראה דבן הסמוך על שלחן אביו גם אם יש לו חדר שאין משתמשים בו אחרים כלל עדיין לסמוך יחשב, וצ"ע].

אמנם שוב ראיתי בס' שמירת שבת כהלכתה (ח"ב פמ"ה ה"א) שכתב שבני הבית ואורחים הסמוכים על שלחנו הם כל אלה אשר אוכלים מסעודת בעל הבית, אפילו אינם אוכלים שם באופן קבוע אלא מוזמנים הם לביל שבת או לביל יו"ט. וביאר שם (בהע' א) שיש לחלק בין סמוך דגבי שבת שתלוי בסעודת שבת, לסמוך דגבי חנוכה שהחויב הוא על הבית. אמנם לכאו' הוא צ"ע לשנות גדר סמוך בזה, והמ"ב עצמו העתיק פטורא דבחורים הסמוכים על שלחן בעה"ב מהמהרש"ל דמיירי גבי נר חנוכה, ושם סמוך בקביעות בעינן. [גם מה שדקדקו כן מדברי השו"ע הרב (בס"י רסג ס"ט) שכתב, במה דברים אמורים כשאוכל שם משלו,

אבל אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית נעשה כבני ביתו של בעל הבית, ויוצא בנרו של בעל הבית ואינו צריך להשתתף עמו כלל. ע"כ. נראה דאינה ראייה דמיירי שאוכל משל בעה"ב באופן שמחשיבו סמוך, ואין כוונתו לסעודה דליל שבת]. שו"ר בס' אשרי האיש (ח"ב פ"ו הל"ט עמ' ג) שהביאו בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שקביעות לענין זה שיחשב כסמוך היא ל' יום.

דינים העולים (לפי סדר האותיות)

א. מדברי רוב הפוסקים נראה שמותר לאכסנאי להדליק נרות חנוכה בפני עצמו.

ב. ריהטת המ"ב דהסמוך על שלחן בעה"ב פטור מלהשתתף. (וכן כ' באות ד להוכיח מדברי הראשונים).

ג. מדברי רוב הפוסקים נראה שגם שני בעלי בתים הדרים בבית אחד יכולים להשתתף בפרוטה ולהדליק ביחד, וכן נטיית הביה"ל.

ד. מדברי הפוס' נראה שהאוכל יום אחד אצל חבירו באקראי אינו נחשב כסמוך על שלחנו. [ואף שכתבו כן גבי חנוכה נראה דה"ה גבי נר שבת, והובא שכן הכריע הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אמנם הגרשז"א ואול"צ פליגי בזה].

וכל הני דינים שייכי גם בנר שבת.

תורף הדברים בקיצור:

א. במס' שבת (דף כג.) אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, ואמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא. והנה הכנה"ג (בס"י תרעז הגה"ט ד"ה איברא וד"ה אמנם קשה לי) כתב שכל שאפשר לו בשיתוף אין לו להדליק לבדו. וצ"ע שמדברי הגמ' נראה שעיקר דינו של האכסנאי הוא להדליק, כמו שאמר רב ששת שאכסנאי חייב בנר חנוכה, ורק רבי זירא הוסיף שאף באופן של השתתפות יכול לצאת יד"ח. וכן מבואר בדברי הפוסקים, הטור (בס"י תרעז), המאירי (דף כג. ד"ה אכסנאי), הר"ח (בגי' הגמ' שם), הרשב"א (ח"א סי' תקמב), וכן מדוקדק מהתורות הדשן (בס"י קא) והבית יוסף (בס"י תרעז אות ג ב), וכן מבואר בשו"ת מהר"י ברונא (סי' ג) הביאו השכנה"ג, ובשו"ת מהרש"ל (סי' פה) ובלבוש (סי' תרעז ס"א). וגם לדברי הכנה"ג העושה כן אין ברכתו ברכה לבטלה, אלא שגורם לעצמו ברכה שאינה צריכה. ונפק"מ שאין בזה כלל ספק ברכות להקל כמו שכתב האור לציון (ח"א סי' יז). [ומכל זה נראה גם שלא כמו שכתב בספר שערי יושר (ח"ב סי' עט) שכל תקנת חכמים באכסנאי היתה שישתתף בהדלקת בעה"ב, ולא תיקנו אצלו חיוב הדלקה כלל].

ב. והנה השו"ע (סי' תרעז ס"א) כתב שאכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית וכו', והוא הדין לבן האוכל אצל אביו. ומבואר מהמג"א (בפתיחה לס"י) שדין זה באכסנאי שאינו סומך על שלחן בעה"ב, והסמוך על שלחן בעה"ב אינו צריך להשתתף כלל. אמנם מדברי הפר"ח מבואר שלא כהמג"א בשני הפרטים, שהסמוך על שולחן בעה"ב נחשב לאכסנאי, ומי שאינו אכסנאי אף שדירתו היא עם בעה"ב, אינו יכול להשתתף בפריטי עם בעה"ב מחויב להדליק בפני עצמו.

ג. והנה מדברי הטור נראה כהמג"א, שהביא מרב שר שלום אנשים הרבה הדרים בחצר אחד, שורת הדין שמשתתפין כולן בשמן ויוצאין כולן בנר אחד. וכן מבואר מדברי המאירי שהובאו לעיל. והנה הביה"ל (סי' תרעז ד"ה עמו) הביא שהפמ"ג הסתפק בזה, ושנחלקו בזה הפר"ח והלבוש, וכתב שמסתימת השבלי הלקט (סימן קפה) משמע שדי בשיתוף, וצ"ב אמאי לא תמה כן מדברי הטור. וגם שבדברי שבלי הלקט מפורש שאנשים הדרים בחצר אחת משתתפין בשמן ויוצאין כולן בנר אחד. גם מדברי האחרות חיים (בהלכות חנוכה סו"ס יא ח"א עמ' רסב) מפורש שאף בן שאינו סמוך על שלחן אביו יכול להשתתף. וכן פסק הבן איש חי (הלכות חנוכה סעי' יז).

ד. ובמש"כ הפר"ח שאכסנאי המוזכר בגמ' הוא הסמוך על שולחן בעל הבית, יש כדבריו באורחות חיים בהלכות חנוכה (סו"ס יא, ח"א עמ' רסב, ותחילת דבריו הובא בב"י), שכתב וכן גדול בבית אביו ואינו סומך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי, וי"א דאפי' סומך הרי הוא כאכסנאי דאין ידו כיד אביו. עכ"ד. אכן כבר הובא שהמג"א למד שהסמוך על שולחן בעל הבית אי"צ להשתתף, ואכסנאי של הגמ' הוא מי שאינו סמוך על שולחן בעל הבית. וכן נראה שנקט בדעת האו"ח עצמו, והב"י ג"כ הביא דבריו בלא דברי הי"א. ומכל מקום נראה שהמתארח אצל חבירו באקראי אינו נחשב סמוך על שלחנו, שכן נראה מדברי רש"י (בשבת כג.), וכן נראה להוכיח מתשובת הרשב"א (סי' תקמב והביאה הבי" לפנינו) שכתב שמי שאוכל על שלחן בעה"ב אפי' שוכב בבית בפני עצמו אינו צריך להדליק, אבל מ"מ צריך להשתתף או שיקנה לו בעה"ב חלק בשמן ובפתילות. וכן פסק המ"ב (סי' תרעז סק"ד). ומה שכתב המאירי (שבת דף כג.) שלא נאמר דין שיתוף אלא בזרים שאינם מכלל בני הבית, אבל כל שהוא מכלל בני הבית אינו צריך כלום, נראה שהוא מדבר בבן הסמוך כל ימות השנה על שלחן אביו.

העולה מן האמור

א. אדם מבני עדות המזרח שמתארח אצל חבירו בימי החנוכה, רשאי לכוין שלא לצאת בהדלקת בעל הבית ולהדליק נרות חנוכה משל עצמו. ב. נראה שמשפחה המתארכת בשבת גם כן יכולה להדליק נרות שבת בפני עצמה [כל שאין מדליקים נרותיהם במקום שבעלי הבית מדליקים שם], שאינם נחשבים סמוכים על שלחן המארחים. [כן היא דעת הגריש"א, ושלא כדעת הגרשז"א והאור לציון להחשיב כל המתארח לביל שבת אצל חבירו כסמוך על שלחן חבירו].

ונמצא שגם ההדלקה שלמטה מכ' כלול בהדלקתו, ואמנם הביא שם להעיר דיש לחלק בין נ"ח שהמצוה היא הדלקה, לבין נזיקין שהחיוב הוא על הנזק שהזיק, מכיון שמבלעדיו היה באש של הראשון בלבד כדי לעשות נזק, הרי השני לא עשה כלום, ותו לא דמי לדין השו"ע בחושן משפט דהתם הוא מוסיף עצים, וכאן הרי הוא מוסיף להדליק בעוד מקום, ויותר הרי זה דומה לליבה אחד בצד זה ובא אחר וליבה בצד השני יעו"ש. ובר מן דין הוא סברא מחודשת להעמיד את הגמ' שהדליקו כולם בבת אחת, דהלא קי"ל דא"א לצמצם, ולכן דחוק להעמיד הגמ' בכה"ג.

י

מצאנו חבר לסברא זו בהגהות רבי אלעזר משה הורביץ (שם), דעל מה שאמרו בגמ' עשאה כמין מדורה ואפי' לאחד נמי אינו עולה, ביאר דהיינו דוקא כשהדליקו בבת אחת, אבל בהדליק בזה אחר זה יצא הראשון למ"ד כבתה אין זקוק לה יעו"ש. וגם זה דוחק דהלא א"א לצמצם, מ"מ חזי' לדעתיה דסבר דשייך כה"ג, וה"נ בדינא דהגר"ש סלטנ שייך לומר כן. ומיהו לעצם הדין ה"ה סברות חלוקות, דלכא' אליבא דהגר"ש לא יועיל אפי' לראשון.

יא

ועל גוף סברת ראמ"ה ידוע שמהר"ל דיסקין (הובא במק"ק סי' ס"ז) חשש לסברא זו לענין חשש רוח מצויה, אבל הגרצ"פ פראנק והגר"ח קנייבסקי בטעמא דקרא (פר' וישב עניני חנוכה) לא חששו לזה, וטעמם דכיון דעתיד לסגור את בית המנורה, שפיר חשיב הדלקה עושה מצוה ויצא יד"ח, ונ"מ לנידון של הדברי יציב, ודו"ק.

ובעיקר דבריו מה שדימה זאת לסוגיא דאישו משום חיצוי, יעוין בקצוה"ח (סי' ש"צ ס"ה) דנידון נ"ח למעלה מכ' תלוי במחלוקת ראשונים, דלנמוק"י מהני ואילו לטור לא מהני (וע"ע בחזו"א חו"מ סי' ל"ו שהאר"י הרבה בסוגיא זו, ומה שהעלה להלכה).

יב

ונראה לי להוכיח מסוגית הגמ' דלא כוותי', דאמר' למסקנא (כא:): אמר רב פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקים בהם בחנוכה בין בחול בין בשבת, ומ"ט כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה. והכי קי"ל (שו"ע סי' תרע"ג ס"א), וכ' המ"ב והטעם דכיון שהדליק נעשה זכר לנס ונגמרה המצוה. ומעתה אם נימא דמהני להדליק בנרות ארוכים למעלה מכ' כשיבוא למטה מכ', א"כ שפיר יש לחוש שיבוא להטות, דאכתי כל זמן שלא ירד למטה מכ' אמה אכתי זקוק לה שלא יבוא לידי כיבוי ויבוא להטות השלהבת, עי"ש, ודו"ק.

***

בענין האיסור להשתמש בנרות חנוכה אלא לראותן בלבד

ובו יתבאר האם מותר להדליק בשמן שביעית

א

תנן (שביעית פ"ח מ"ב) שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה וכו', אבל סך הוא את השמן וכן בתרומה ומע"ט, קל מהם שביעית שניתנה להדלקת הנר [בין בטמא ובין בטהור, לאפוקי תרומה דמותר רק בטמאה, רע"ב, ולענין שמן מע"ט נחלקו בזה האחרונים, יעוין בתפא"י וברעק"א ובמשנה ראשונה], והטעם דכתיב בשביעית "תהיה כל תבואתה לאכול", ודרשו בספרא תהי' אף להדלקה (מלאכ"ש תו"ט)⁶³, ושרי אפי' בשמן הראוי לאכילה כיון שהדלקה הנאות וביעורו שוה, ומרבינן לה מדכתיב "לכם" ודרשי' לכל צרכיכם, והכי מוכח בסוכה (דף מ') דדרשי' לכם דומיא דלאכלה (משנ"ב).

ב

ועתה נבוא לנד"ד האם מותר להדליק בשמן שביעית למצות נר חנוכה, ובכלל זה נבוא לדון ג"כ לענין שאר הדלקת נרות לשם חובה כגון נר שבת ויו"ט, נר יא"צ, ונר ביהכ"נ.

וצדדי הנידון דהנה נחלקו האמוראים בשבת (דף כא.) לענין פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת האם מדליקים בהן בחנוכה, וקי"ל כרב דמדליקין בהן בחנוכה בין בשבת ובין בחול, וכדאמר ר' ירמיה מ"ט דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה, ופירש"י שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וליכא למיחש להטייה.

עוד אמרו בגמ' (כב.) אמר ר' יוסי אסור להרצות מעות כנגד נ"ח, וא"ל שמואל וכי נר קדושה יש בה, ואתקיף לה ר' יוסף וכי דם קדושה יש בו, דתניא שלא יכסה ברגלו שלא יהיו מצוות בזויות עליו וה"נ נ"ח, ומה"ט נמי אסור להסתפק מניי הסוכה ואבוהון דכולהו דם (ועי"ש בתוד"ה אבוהון מה תנחדש בהן טפי מסוכה). עוד מצינו בגמ' (כא:): אמר רבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה.

ג

וברי"ף נקט הן למימרא דרב דאסור להשתמש לאורה, והן למימרא דר"י דאסור להרצות מעות כנגדה, ובפשטות טעמן אחד, אבל הרז"ה תלה בזה פלוגתא דאמוראי דלמ"ד אסור להשתמש לאורה כל תשמיש במשמע, אפי' תשמיש דמצוה וקדושה וכגון לקרוא בתורה ולאכול סעו"מ לאורה, כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל שהם אסורות בהנאה כל עיקר. אבל למ"ד דאסור להרצות מעות כנגדה, נקט דוקא הרצאת מעות וכיוצ"ב שהוא תשמיש חול ואסור משום בזיון מצוה, אבל לצורך מצוה

חשוב, עכ"ל. ובפשטות משמע דמהני אף למעלה מכ' אמה דנקט עד לרקיע, ובדבריו אלו סתר את משנתו בעליה, דהתם נקט טעמא משום דלא אפשר אלא בהכי, אבל בתוך הבית הא שפיר יכול למעט, ותו הא לא שלטא ביה עינא, וע"כ צ"ל כסברת הראב"ה וכמשנ"ת, ועולה דלדידיה לא מהני אלא במדליק מעל כ' אמה מבחוץ, וזה דוחק, וע"כ צ"ל או דלא קאמר אלא עד כ' אמה דעיקר דבריו התם קאי אליבא דרבינא דנ"ח מצוה להניחה תוך י' טפחים, ועוד י"ל דלא קאי להלכה, ודו"ק.

ד

והטור חולק על ר' יואל ועל ראייתו מסוכה, דהתם עיקר הטעם דבעי' שידע שיושב בצל הסכך, ומועיל דופן הסוכה לראות את הסכך, משא"כ בנ"ח אין קשר בין קיר הבית לנ"ח, וחילוק זה נזכר כבר בדברי התוס' (סוכה ב: ד"ה וכוין), ובר"ן ריטב"א ומאירי, וטעמם דכאשר הדפנות מגיעות אל הסכך אזי הוא מבחין שיושב תוך הסכך, אך בחנוכה טעם זה לא מספיק.

ועל טעם מהר"א כ' הב"ח שלא נעלמה סברא זו מהטור, ואעפ"כ פסק שאין קירות הבית מועילים להכשיר את ההדלקה למעלה מכ' אמה, דיתכן דהטעם שדפנות מועילות להכשיר הסוכה אין זה מחמת האויר, אלא שע"י הדפנות עיניו שולטות בגג.

ואף ה"ט ז"ת תמה על סברת מהר"א, והוכיח מהש"ס דלא כוותיה, ואף מסברא נראה שהעיקר כטור כיון שלדעתו עיקר זמן הדלקת נ"ח הוא בצאה"כ, ואז כבר לא שייך הטעם שע"י קיר הבית תראה העין אף למעלה מכ' אמה, דהנר לא מאיר מעל כ' אמה [ומיהו משום הא לחוד היה אפשר לדחות דלא מיירי במדליק נ"ח בלבד אלא יש עוד נרות, ועדין צ"ב].

ז

ולהלכה פסק המחבר (שם ס"ו) וז"ל, אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא, הגה ואפי' לקחה כך דלוק והניחה למטה מכ' לא יצא דהדלקה עושה מצוה, וכ' המ"ב (ס"ק כ"ח) הטעם דלא שלטא ביה עינא, ולכן אין נ"מ בין אם מדליק מבחוץ ובין אם מדליק בבית, והראה מקורו (בשעה"צ ס"ק ל"ג) לב"ח ט"ז ופר"ח כדפסקו כטור ודלא כרבינו יואל, ולטעם זה ה"ה בדר בעליה מעל כ' אמה שלא יצא, וכ"כ בשעה"צ (ס"ק מ"ב) בשם פ"ת על או"ח, וכ"ה בפר"ח ובמחה"ש (שם) וז"ל, אכן אם החלון גבוה מקרקע ר"ה למעלה מכ"א ואין היצר לבני ר"ה, אז טוב יותר להניח בפתח, עכ"ל עי"ש. ואמנם בימינו פתח הבית אין לו דין פתח החצר לכל הדעות, ובאנו בזה לידי מחלו' החזו"א והגר"ז, ולמעשה יש מהפ"י שהורו שכהיום שיש בנינים רבי קומות יכולים לסמוך על הדיירים בבניינים ממול.

ח

ומעתה כיון שעיקר הטעם משום דלא שלטא ביה עינא, כ' הפמ"ג (והביאו בשעה"צ שם) וז"ל, אף בנרות שעוה ארוכים כל שמקום הלהב הוא למעלה מכ' אמה פסולה [ועיין במג"א סי' תרע"ב והביאו המ"ב שם סק"ד שיש הידור לעשות נרות ארוכות, כמו שמצינו בלולב ובשאר מינים עי"ש, וקצת תימא שהמ"ב הביאו רק בהל' חנוכה ולא בהל' ד' מינים].

והנה יש להסתפק בציוור של הפמ"ג האם מועיל להדליק בנרות כאלה שגבוהים מעט מעל כ' אמה, ואחר זמן מועט תרד השלהבת למטה מכ' אמה (ונ"מ בעיקר לער"ש שאין לו זמן לחתוך את הנר), ונסתפק בזה בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רפ"ד), וצדדי הספק דהנה קי"ל כר"י (ב"ק כד.) דאשו משום חיצוי, ויודעים דברי הנימוק"י (שם) דלהכי מדליקין הנר בער"ש ולא אמרינן דחשיב מדליק בשבת, אלא כל מעשה הדלקתו נגמר כבר בער"ש, וא"כ מעתה אפשר דגם כאן מעשה ההדלקה שלו לא נחשב רק על החלק שלמעלה מכ', אלא גם על החלק שלמטה מכ', ולא דמי לרמ"א שאם לקחה דלוק והניחה למטה מכ' לא יצא, דהתם עביד מעשה בידיים, משא"כ הכא, ובפרט לטעם המ"א (סק"ז) בשם הי"ש"ש דהטעם הוא מפני שהרואה אומר דלצרכו הוא דנקט לה, דכל זה שייך רק כשעושה מעשה דמטלטל מלמעלה למטה ולא מניחה תיכף במקומה, אבל במדליק בנרות שעוה ארוכות אפשר שגם הפמ"ג מודה, ורצה להוכיח מלשון הגמ' בשבת (שם) דקאמר נ"ח שהניחה למעלה מכ', ולא קאמר שהדליקה למעלה מכ', דמזה מוכח דאף כשהניחה אח"כ למטה מכ' לא יצא, אבל אם הלהב למעלה מכ' אפשר דשפיר יוצא בו, וסיים דלכא"ז זה ראיה ברורה להתיר כה"ג, וסיים שעפ"ז מתורץ קושיית התוס' למה לא תני למעט, לפי שאז לא היה מדויק כ"כ דיוק הנ"ל דהא בהדליקה ללהב למעלה מכ' כשרה, אך זה דוחק להעמיד כל הדין בכה"ג, ודו"ק.

ט

והנה בעיקר מה שרצה להכשירו מטעם הנימוק"י מצינו לו חבר במקראי קודש (חנוכה ס"י) שהביא בשם הגר"ש סלטנ שאמר על הגמ' (שבת כג.) אמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי עולה לכמה בנ"א, וחיידש דמיירי שהדליקו כולם כאחד, אבל אם א' הדליק בראשונה ואח"כ הדליקו אחרים לא יצא רק הראשון, וטעמו דמאחר דקי"ל אשו משום חיצוי, וקי"ל (חו"מ סי' תי"ח ס"י) דאם עשה א' אש ובא אחר והוסיף, אם יש במה שעשה הראשון כדי שתגיע למקום שהלכה, הראשון חייב והשני פטור, וא"כ ה"ג גבי נ"ח שהדלקה עושה מצוה לא הדליקו האחרים מאומה כיון שהיתה עומדת ודולקת כבר יעו"ש, ולסברתו י"ל דה"נ כל השמן והשעוה מתייחס לרגע הראשון,

הרב אברהם שקלאר ברכפלד

בענין נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה

א

איתא בשבת (כב.) נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי, ונחלקו הראשונים היכי קמיירי האם במדליקה בתוך הבית או מחוץ לבית, והאם מיירי בבית שחללה למעלה מכ' אמה או גם בבתים שלנו העשויות קומות קומות, והנה ברש"י פירש דהטעם דאינו יוצא יד"ח הוא משום דלא שלטא בה עינא וליכא פרסומי ניסא [והכי מוכח מדרשתו של ר' תנחומא על קרא והבור ריק אין בו מים, כמבואר במשך חכמה פר' וישב ובת"ת שהיה למעלה מכ' אמה ולכן לא ראו שאין בו נחשים, והוסיף המש"ח דאם מצות נ"ח היה לזכרון בעלמא לנצחון המלחמה היה מותר להניחה למעלה מכ' אמה דעכ"פ חזותא איכא, אך להורות על נס השמן בעי שלטא עינא טפי, ויש להוסיף עפ"ד דמחמת זה גופא תקנו חכמים מהדרין מן המהדרין שבביל מנין הימים, ובכלל פרסום הנס שיראו את מנין הימים]. ולטעם זה בכל גווני לא יצא יד"ח, אבל דעת הריטב"א שדין זה נאמר דוקא בדר בבית שחללו כ' אמה, אבל הדר בעליה דתני בגמ' (כא:): מניחו בחלון הסמוך לר"ה דייק דסתמא קאמר אע"פ שהיא גבוהה לבני ר"ה למעלה מכ' אמה, מ"מ בדידיה משערינן כיון דלא אפשר אלא בהכי, ואע"פ שגם הוא פירש כרש"י דטעמא דלמעלה מכ' לא יצא משום דלא שלטא ביה עינא, גמ' סבר דהיכא דלא אפשר יצא יד"ח, וצ"ב סו"ס כיון דליכא פרסומי ניסא מה הועיל בהדלקתו.

ב

ובתוס' (שם ד"ה נר) הקשו וא"ת הו"ל למימר למעט כמו גבי מבוי דאמר התם מאי דרבנן תני תקנתם, ותירצו דאיכא למימר דנקט פסולה משום דבעי למימר כסוכה שהיא מה"ת, א"נ לא רצה להאר"י יכבנה וימעטנה ויחזור וידליק נ"ח וכו', עכ"ל. ולכא' מקושיית התוס' יש להוכיח שנקטו כדעת הריטב"א, דאל"ה מה הקשו דימעט, הלא אי מיירי בדר בעליה וחלונו למעלה מכ' אמה מה יעשה דמה שייך למעט, אבל כשחלל הבית כ' אמה שפיר שייך למעט, וכן משמע מתירוצם שיש ביזו אפשרות למעט אלא שלא אתי שפיר לשון למעט, מיהו יש לדחות דלעולם סברי דבכל גווני לא יצא יד"ח, מ"מ כיון דשייך היכי תמצוי למעט, וכגון בגוונא שחלל הבית גבוה כ' אמה, לפיכך הו"ל"ש שימעט ולכן הקשו כנ"ל [והריטב"א תירץ ק' התוס' דלא מיקרי תיקון אלא כשמתקן את הדבר כמות שהוא, אבל בנ"ח שצריך לעקרו ולהניחו מחדש אין זה תקון, וע"כ לשיטתו מיירי במדליק בית שחללו כ' אמה].

ג

ושיטה שלישית נמצא בטור (סי' תרע"א) בשם רבינו יואל וראב"ה (הל' חנוכה סי' תתמ"ג), שכל הפסול למעלה מכ' הוא דוקא שהדליקו בחוץ, אבל בתוך הבית יצא, וראייתו מהגמ' בסוכה (ב:): דכאשר הדפנות מגיעות לסכך אף אם הסוכה למעלה מכ' אמה כשירה, דשלטא עינא בסכך מחמת הדפנות, וה"נ ע"י קורות הבית שלטא עינא בנר, ואכתי קשה מ"ש קירות הבית מבפנים דמהני, לקירות הבית בחוץ דלא מהני, ונ"מ לדר בעליה דלר' יואל לא יצא. ומצינו ב' מהלכים בביאורו, הבי' הביא בשם מהר"י אבוהב שביאר דהטעם דלמעלה מכ' לא שלטא עינא הוא משום שהאור מזיק לעיניים ולא חזי היטב, אבל בתוך הבית אין אור שמזיק את העיניים ויכול לראות אף למעלה מכ' אמה, ובזה מובן החילוק בין קירות הבית מבפנים לבחוץ. ובפנים מאירות (ח"א סי' מ"ז) יישב דעתו ע"פ הגמ' בעירובין (ג.) במחלוקת בין סוכה למבוי, דבמבוי אף אם הדפנות מגיעות עד לקורה לא מהני להכשיר, משא"כ בסוכה, כיון שבסוכה אדם יושב בתוכה ועיניו נמשכות אחר הדופן עד לסכך, אבל במבוי אדם הולך ועיניו לא נמשכות אחר חומת המבוי, וחילוק זה י"ל גם בנ"ח דכשמדליק בבית עיניו נמשכות אחר קורות הבית עד שרואה את הנר, משא"כ במדליק בחוץ דאין דרך ישיבה בחוץ ולכן מהני כעין קורת מבוי.

ד

והנ"מ בין הטעמים בשעת סכנה שמניחו על שולחנו ודיו, והניחו ע"ג שולחן גבוה מכ' אמה, דלמהר"י אבוהב יצא יד"ח ולפמ"א לא יצא יד"ח. עוד נ"מ בבית ועליה עם כמה עליות שהדרים בה ישראל המדליקים בחלון, דלמהר"א לא יצא, ואילו לפמ"א יל"ד דשמא יצא, דבכה"ג יש לצדד דהעין שולטת מחמת הנרות שבכל הקומות, דממא לאמלתרא, ואפשר שבכה"ג כו"ע יודו דמהני כמו שמועיל בקורות מבוי (כמבואר בשו"ע סי' שס"ג סכ"ו), אבל כבר הכריעו הפו' הגרשו"א (הל"ש פ"ד) והגר"ש"א (שבו"י חנוכה פ"א) דבנ"ח לא מהני אמלתרא, וטעמם דהא נ"ח בלילה הוא בולט לעין ולא גרע מציור ואעפ"כ אינו מועיל, ומיהו אכתי יל"ע במנורה גבוהה כ' אמה בתוך הבית, וי"ל.

ה

ואף הריטב"א הזכיר סברא זו בתו"ד (כא: ד"ה דאי) וז"ל: ואפשר שלא נאמר כן אלא במניחה בר"ה כההיא דר", אבל עכשיו שאנו מניחים אותו בפנים אין קפיא בדבר, דעד לרקיע כוליה חד שיעורא הוא ורשותא

⁶³ ובהגהות שלום ירושלים הביא דברי המהרי"ט (שו"ת סי' פ"ג) שביאר דרשת חז"ל כך, ונראה דהכא הכי דרש תהיה כל תבואתה לאכול לשון עתיד, כלומר כל המיוחד לאכילה ושמן מיוחד הוא להדלקה כשם שמייוחד לאכילה, וזו היא אכילתו, עכ"ל עי"ש.

וקדושה מותר, ושמואל דתמה ס"ל דאפי' לדבר הרשות מותר. וכן מסיק הרו"ה לדינא דעיקר טעמי' משום בזויי מצוה אבל קדושה אין בה, ואסור להשתמש לאורה אפי' לדבר הרשות כהרצאת מעות, אבל תשמיש מצוה מותר, ומ"מ צריך נר אחרת עמה בבית לכו"ע, שלא יאמר הרואה לצרכה אדלקה, וכוותיה נקט בעל העיטור (הל' חנוכה קטו.).

ד

והרמב"ן במלחמות דחה דבריו דלעולם הרי"ף פסק כדברי שניהם ואין כל קושי בדבר, דר"א רבואת קמ"ל שאפי' הרצאת מעות שאינו אלא עיון הקל אסור, כ"ש תשמיש אחר בין של מצוה ובין של קדושה, ואפי' שמואל בשאר תשמישין נמי מודה משום הרואה [היינו כטעם הראב"ד דבסמוך, ודו"ק], ולא נחלק אלא על הרצאת מעות מפני שאינו תשמיש אלא הנאה בעלמא.

ולדינא העלה הרמב"ן דמכללא דשמעתתא שמעינן דנ"ח בכולהו שימושין אסור, כעין דבר שיש בו קדושה והרצאת מעות וכ"ש שאר תשמישין, דכיון דאסור לבזויי הקצהו מדעתו לגמרי ונאסר בכל תשמישין שבועלם, דומיא דעיטורי סוכה והדס של מצוה להריח בו, ותו קי"ל כר"ז אמר רב דמדליקין בכל הפתילות ושמינים בין בחול ובין בשבת, וטעמם משום דאסור להשתמש לאורה. וכן מוכח בירושלמי (שם) דלמ"ד אסור להרצות מעות כ"ש שאר תשמישין, דא"ת מותר בשאר תשמישין דמצוה הא שפיר איכא למגזר שמא יטה.

ה

וכ"כ הר"ן בשמו ובתוספת ביאור, ש"מ אסור להשתמש לאורה לכל התשמישין ואפי' דמצוה, דכיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל, דאלת"ה ומותר להשתמש למצוה, הרי כשישתמש בה לסעודת שבת אתי לאטווי, וסיים שכן נראים דברי הרמב"ם בהל' חנוכה (פ"ד מהל' מגילה ה"ו), ושלא כדברי הרו"ה והעיטור. אמנם יש חילוק בינו לרמב"ן, דמדברי הרמב"ן עולה דאין חילוק בין מצוות נ"ח למצות עיטור סוכה, דתרווייהו אסורין משום הקצאתן למצוה, ואילו מהר"ן נראה דהוא דין מיוחד בנ"ח שעשאוה כמנורה, ודו"ק.

וכ"כ הש"ג דרוב הפסו' [ר"מ סמ"ג טור ומרדכי] הסכימו דלא שנא תשמיש חול ל"ש תשמיש מצוה אסור להשתמש לאורה, והוכיח כן המרדכי מהא דקאמר רבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה, וסיים דמשו"ה נהגו לעשות השמש גדול יותר מהאחרים כדי שישתמש לאורו עי"ש, וכ"כ רי"י⁶⁴.

ו

ונראה להוכיח כדעת הרמב"ן והר"ן מלשון המסכת סופרים (פ"כ ה"ו) דקתני ואומר "הנרות האלו אנו מדליקין וכו' וכל שמונת ימי החנוכה הנרות האלו קודש, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד" וכו', עכ"ל. וממה שתקנו חז"ל לומר בנוסח זה דהנרות האלו קודש, ולא הסתפקו לומר הנרות האלו אין לנו רשות להשתמש בהן, מוכח דאף לדבר מצוה אסור להשתמש בהן [וידוע כמה דקדקו הפו' בנוסח הנרות הללו, יעוין בשו"ת מהרש"ל ובא"ר ובשעה"צ]⁶⁵.

ז

ובטור (סי' תרע"ג) הביא לפלוגתא זו, וסיים דלא נהירא לאדוני הרא"ש כדעת העיטור ודעימי', וביאר הרא"ש (סי' י') דמדבר שמעינן דרק תשמיש קבע אסור, ור' אסי רבואת קמ"ל דאף תשמיש עראי של גנאי גנון הרצאת מעות שצריך לקרב ידיו אל הנר אסור, וכ"מ לישנא דקאמר אסור להרצות מעות כנגד נ"ח, ולא קאמר אסור להרצות לאורה, ודייק הב"י מדבריו הללו דתשמיש עראי שאינו של גנאי כשא"צ להיות ידיו סמוכות לנר שרי, ותמה על הטור ורי"ו שלא כתבו כן, וכן דייק מהר"י אבובב (שם), והוסיף אבל תשמיש של קדושה אפי' עראי אסור מפני שהרי הוא תשמיש קבוע, דומיא דסעודת שבת דחשיב קבע לענין מעשר. וכן דייק המהרש"ל (שו"ת סי' פ"ה) כב"י, והיקל הכי לדינא. [ובבה"ל (סי' תרע"ג ד"ה ויש) הביא את דעת הט"ז שאסר לדעות אלו לימוד תורה דרך קבע, ואת דעת הא"ר והח"מ שהתירו אף דרך קבע, עי"ש שהאריך בביאור השיטות הללו].

אמנם הב"ח כ' דכיון שהסמ"ג סמ"ק מרדכי והר"ן סתמו לאיסור, משמע דבכל גווני אסור, והכי נהוג ואין להקל, וכן פסק המ"א (שם סק"ב) דהכי נהוג [והוכיח כן מס' תרע"ח דאל"כ יקנה נ"ח וידליקנה בביתו ויהי' לו גם שלום בית, אלא ע"כ כל תשמיש אסור עי"ש, ובלבושי שרד תמה עליו שסתר דברי עצמו בס' תרע"ח, ונביאו בסמוך, וצ"ע].

ח

ובשע"ת (שם) הביא דברי הפר"ח בשם מהריק"ש דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא ישל שרי, דלא מחויב להעצים עיניו ולא מקרי תשמיש, וכן הביא משו"ת פני אריה (סי' מ"ז) שלא אסרו אלא להשתמש, אבל כל שאינו משתמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקות [ואדרכה בספר מקור החיים לחו"י (סי' תרע"ב) כ' שעיקר המצוה שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם ולשמח בהם עי"ש].

וכ' השע"ת שכן מבואר במג"א (סי' תרע"ח סק"ב) שכ' דאפשר שבזמן הזה שמדליקים בפנים יקנה נ"ח (ולא נר לשבת) וממילא לא ישב בחושך, ואע"פ שאסור לאכול לאורה מ"מ כיון דא"א בענין אחר הוי כשעת הסכנה דמניחו על שולחנו, אע"פ שע"י כן משתמש בו, עכ"ד עי"ש. הרי מוכח מדברי המ"א הללו כמהריק"ש, דהא עיקר טעם שלום ביתו הוא בהליכה שלא ישל, וכן פסק המ"ב (שם ס"ק י"א) דרק תשמיש עראי אסור, אבל כל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקת, ובשעה"צ הביא לפר"ח דאף מותר לילך לאור נ"ח שלא ישל מפני דלא מקרי תשמיש עי"ש. [עוד קולא הובא בבה"ל שם ד"ה יהיה, ד"א דאם הדליק נר שמש מותר להשתמש כנגד כל הנרות יעו"ש, ונ"מ נמי לנד"ד].

ט

ומעתה אחר הקדמה זו נחזור לנידון דידן, דהנה לכאו' יש לתלות זאת בפלוגתא זו, דלדעת הרמב"ן והר"ן וסייעתו דלא התיירו ליהנות מן הנרות כלל לא לצורך חול ולא לצורך מצוה, א"כ פשיטא דאין להדליק בשמן של שביעית כיון דאין הנאתו וביעורו שוה, אבל לדעת הרו"ה והעיטור דמותר להשתמש בהן לדבר מצוה מותר ג"כ להדליק בש"ש, דלא גרע מתשמיש רשות, ואינו נ"מ לדינא כיון דלא קי"ל כוותיה, ואכתי יש להסתפק אליבא דהב"י בדעת הרא"ש והמהרש"ל אם גם היתר זה מתיר להשתמש בשמן ש"ש, ומסתברא דכיון דעיקר הדלקה הוא לצורך המצוה, והיתר תשמיש ארעי הוא רק היתר צדדי, אין זה מתיר להדליק בש"ש כיון שהנאת המצוה קודמת להנאה גרידא, ותו אם יהיה דעתו על כך מתחילה כבר אין זה נחשב תשמיש עראי אלא קבע, וכסברת מהר"י אבובב לענין תשמיש קדושה, מיהו נראה דאליבא דהמהריק"ש והפר"ח אין מקום להסתפק כלל, דודאי אין להתיר להדליק בש"ש כיון דמפורש בדבריהם דהיתר זה לא נחשב לתשמיש כלל, ושפיר לא מתקיים בו הנאתו וביעורו שוה.

י

ולמעשה לדינא מצינו בזה פלוגתא דרבוותא בין הפוסקים ובטעמיהם, דעת הרידב"ז (פאה"ש פ"ה ה"ט) דאסור להדליק שמן שביעית לנ"ח מפני דאסור להשתמש לאורה, והתורה אמרה לאכלה ולא להפסד, וכן פסק בפשיטות בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ק') דהדבר אסור. והוסיף דאע"ג שרק להשתמש כנגד הנר הוא דאסור, אבל מותר לישב וליהנות מהאור, והיא הנאה גדולה כעין אוכל נפש כמבואר בשיטמ"ק (ביצה כב. אליבא דב"ש), מ"מ ההדלקה הרי אינה לשם כך, ואע"ג דאיכא הנאת מצוה של הדלקת נ"ח והדלקה לכבוד ביהכ"ג, מ"מ מצינו במנחות (פד.) דאילולי קרא דלדורותיכם היה אסור להביא את העומר בשביעית משום שריפת הקומץ, דהתורה אמרה "לאכלה" ולא לשריפה, וכן מצינו בבכורות (יב:) דבהמה ש"ש פטורה מן הבכורה משום דאימורים של בכור סלקי לגבוה, הא קמן דאע"ג דקעביד מצוה אפי"ה אסור עי"ש. ולכאו' אלו שתי הראיות יש לדחות בקל, דהתם אין הנאה ישירה מן המצוה אלא זהו הנאה עקיפה שנעשה רצון ה', משא"כ הדלקת נ"ח וביהכ"ג שיש לו גם הנאה ישירה מן הנרות, אלא נראה דעיקר הטעם משום שלא לשם כך הדליקו. ומ"מ אחר דבריו אין מקום להסתפק אליבא דהב"י בדעת הרא"ש שהתיר תשמיש עראי שלא בדרך גנאי, וכן לפר"ח והפני אריה שהתירו הנאה שלא בדרך השתמשות, דמ"מ גוף הדלקה לא נועדה אלא למצותו, אמנם אכתי יש לדון באופן שהדלקתו היתה גם לשם כך האם יהיה מותר להדליק עבור זה כך בשמן שביעית, ומסתבר דאסור כיון דלכו"ע אסור לכיון בהדלקת נ"ח גם ליהנות מן האור, חדא דהלא אמר "הנרות הללו קודש הם", ותו אם מכיון מתחילה לשם כך גם הב"י יודה שאסור מפני שנחשב קצת כתשמיש קבע, ודו"ק⁶⁶.

יא

ובמנחת שלמה (ח"א סי' מ"ב) הביאו והאריך בראיות ובסברות להתיר הדלקת נ"ח בשמן שביעית וזתו"ד, ראשית חלוק היתר מלאכות ביו"ט ממלאכות היתר בשביעית, דביו"ט מתחשבין רק עם הצורך אשר בעבורו מותר לעשות מלאכה, משא"כ בשביעית כל שהוא דרך הדלקה מותר,

ולכן מותר להדליק שמן ש"ש לתקן מאכל לעכו"ם, וכן מותר להדליק כדי לקלקל או לשבור כלי הגם שהוא עובר על בל תשחית, מ"מ בגוף הדלקה לא עבר על איסור הפסד פירו"ש. וגם נראה פשוט דמותר להדליק כדי ללמוד תורה אף בכה"ג שיש כבר ריבוי אורה בבית, כי איך יתכן דעבור צרכי רשות מותר ולצורך מצוה אסור, והן אמנם דהירושלמי ריש ערלה מסתפק לענין זית שנטעו להדליק בו נ"ח מה דינו לענין ערלה, ומשמע דנטיעה לחנוכה לא חשיב כנוטע לצרכו, יש לחלק דנטיעה למצוה לא חשיב כנוטע למאכל, וגם דבנ"ח א"צ שיהי' על הזית שם של פרי כמו אתרוג, וממילא אין להשוות הדינים, דאפי' תימא שאין בה ערלה מ"מ לישתרי לנ"ח.

ועוד דזיל בתר טעמא דהלא עיקר הדלקת נ"ח משום פרסומי ניסא, א"כ לא גרע מהדלקה לצורך מודעת פרסומת מסחרי דשרי.

אך אמנם אכתי יש לחלק דשמן של חנוכה מיד כשמדליקו הקצה את השמן למצותו, ואסור לכבות הנרות ולהשתמש עמו לתשמיש אחר, וה"ה כאילו הקדישם רק למצות הדלקת נ"ח, וכיון דמותר השמן אסור בהנאה נמצא מפסדי את השמן, ומטעם זה רצה לחלק בין כל לילות חנוכה דשרי כיון שיכול להשתמש עם השמן למחרת [כמבואר במ"ב סי' תרע"ז ס"ק י"ז, וכן נהג החזו"א שהיה מכבה כל יום את הנרות אחר חצי שעה חוץ מיום אחרון]. חוץ מליל אחרון ששוב לא יכול להשתמש עמו למחר⁶⁷.

ולמעשה נראה שהסיק לדינא דאפי' בליל אחרון של חנוכה אפשר דאין לחוש להדליק בשמן שביעית לפי שאינו יושב ומצפה שיכבה הנר, וא"צ לחוש שמא יכבה ויהי' אסור עליו ליהנות אח"כ מהשמן, והוכיח כן בכמה ראיות יעו"ש.

וכן התיר באור לציון (שביעית פ"ב אות ז'), ועיקר טעמו דחשיב הדלקה לצורך פרסומי ניסא, וראייתו מהרמב"ם (פי"א מתרומות הי"ח) שהתיר להדליק נ"ח בשמן תרומה טמאה, ופירש הרדב"ז משום פרסומי ניסא, ומהך טעמא שרי גם בשמן ש"ש, וסמך אף על הגרשו"א להיתרא ע"ש.

ובדרך אמונה (פ"ה ה"ח בה"ל ד"ה שמדליק) הביא נימוקי המנח"ש ודחה חלקם, חדא, דאע"ג דודאי מותר להדליק נרות ללמוד לאורו היינו משום דהדלקה שרי לראות לאורו, ואין לנו נ"מ מה שיראה לאורו, מה שירצה יראה, ומה"ט נמי שרי להדליק סביב לחנותו, דעי" ריבוי הנרות ניכר חנותו, אבל נ"ח שכל עצם הדלקתו רק למצוה שיראו את הנרות ולא שיראו לאור הנרות, ומה שהוכיח מהרש"ס ג"כ ליתא, וכן מה שדחה לראיה מבהמת בכורה גם זה ליתא, ולדינא מסיק שהעיקר כדעת האחרונים שאסור להדליק בש"ש, ושכן הורה מרן החזו"א⁶⁸.

יב

ובקובץ תשובות (ח"ג סי' ק"ב) נו"נ מרן הגריש"א בשאלה זו, והביא את הירושלמי סוף תרומות שמדליקין בשמן שריפה לצורך נ"ח, וכן פסק הרמב"ם דמי שאין לו חולין להדליק נ"ח מדליק בשמן שריפה שלא ברשות הכהן, הרי מבואר דשרי להדליק אע"פ שאסור להשתמש לאורו, ופשוט דאף דקי"ל דאסור להשתמש לאור נ"ח, אם עבר והשתמש מ"מ שפיר קיים מצות נ"ח, ואחר הק' זו כתב לדון בדברי השער דיעה (ח"ב סי' ט) שאסר הדלקת נ"ח בש"ש משום דאסור להשתמש לאורה, דלא התיירו אלא לצורך הנאת הגוף, והלא זה פשוט דאף אם אסור למנות מעות, מ"מ יש לו הנאה במה שמפיץ אור על כל סביבתו, אך מ"מ לא סגי בזה להתיר, שהרי קי"ל דאסור לבשל ירק ש"ש בשמן של תרומה, ופי' הרמב"ם מפני שממעט באכילתו בגלל התרומה אם תפסל, וה"נ אם חל איסור השתמשות מיקרי הפסד, ולהלכה למעשה הניח דבריו בספק, דמאן יאמר לן שחל על זה איסור השתמשות יעו"ש. אך בספר משנת הגרי"ש (פ"ז סל"ג) נקטו בשמו שלמעשה לא רצה להתיר.

ובשו"ת שה"ל (ח"א סי' קס"ד) הביא ג' גאוני דורות האחרונים שאסרו להדליק נ"ח בש"ש, והלא המה האמרי יושר הרידב"ז והשערי דעה, שכולם נתנבאו בסגנון אחד ואסרו מפני האיסור להשתמש לאורה, ותמה על דבריהם דהלא קי"ל דמותר ליהנות מנ"ח שלא בדרך השתמשות כגון לילך לאורו, אכן למעשה לא מלאו ליבו להתיר מפני אלו האחרונים, עי"ש. ולכאו' לפמשנ"ת דבריו קשים להולמם, דמאי ס"ד להתיר הדלקתו מפני סברא זו, דהלא אין זה נחשב להנאה כלל ואין ע"ז תורת שימוש, ועוד שאין דעתו בשעת הדלקה לשם הנאה זו כדנקט בתורת הארץ, וצ"ב.

ויל"ע לדינא באופן שאין לו שמן אלא של שביעית, ואין לו אפשרות כלל לקיים את מצות הדלקת נ"ח ע"י אחרים, האם נחשב לאנוס או יסמוך בדיעבד על הסברות הנ"ל. ובתורת הארץ (שם) ובד"א (שם) נראה שלא ידליק כלל.

שביעית כיון דקי"ל מצוות לאו ליהנות ניתנו, וה"ז חשוב כמבער אותן שלא ע"מ ליהנות. ולמעשה הוכיח מפ"י רש"ס בפ"ח דשרי, ובד"א (פ"ה ה"ח בה"ל שמדליק) דחה ראייתו משם לגמרי ואוסר לצבוע בפירו"ש לצורך מצוה, עי"ש.

67 ואין לומר שישתמש עם מותר השמן לשנה הבאה, דכבר כ' הטור סי' תרע"ז והביאו המ"ב (שם ס"ק י"ט) דאין להניחו לשנה הבאה מפני חשש תקלה, ואפי' להניחו בכלי מאוס דודאי לא יבוא לאוכלו ג"כ אסור, דחיישי' שמא יבוא להדליקו וליהנות ממנו, ולבטלו בשמן שישיית לכתחילה לכו"ע אסור.

68 ובמשמרת השביעית (פ"טו סמ"ה) תמה נמי על היתרו של הגרשו"א ממה שרצה לדמותו להתיר הדלקה בש"ש לצורך פרסומת, דערבא ערבך צריך דאפשר דאה"נ דגם לצורך זה אסור דאינו כדרכו, ואף באוכלין לא הותר אלא כדרכה עי"ש, ועוד תימא דלצורך זה ל"ח הנאתו וביעורו שוה כיון שההנאה בא אחר הביעור, וכה"ג אשכחן במתני' פ"ח מ"ח דאין סכין כלים בש"ש, ודו"ק.

ומה שהוכיח מהרמב"ם שהתיר נ"ח בשמן שריפה, גם זה ליתא, דבשביעית בעי' דומיא דאכילה שיהי' הנאתו וביעורו שוה, משא"כ תרומה ניתנה ליהנות גם כשאין הנאתו וביעורו שוה.

נ"ח א"ש דכל אחד ואחד מדליק בפנ"ע, משום דדין "אלי ואנוהו" הוא מתחלק מעיקר המצוה והוי דין באנפי נפשיה.

ג

ומרן בעל האבי עזרי (זמנים הל' חנוכה) פליג עליו וכתב דאין להביא ראייה מההידור בהל' חנוכה להידור בהל' מילה, דהם ב' הידורים שונים, דהא לגבי חנוכה ההידור הוא לא מדין "אלי ואנוהו", אלא ההידור שמרבה במצוה ומפרסם את הנס (יותר בריש גלי), וזה גופא מצוהה (אלא היות ולא יכלו חכמים לחייב את כולם להוציא ממון הרבה על המצוה, דהא למעשה הדין הוא שצריך להוציא במצוות עד שליש, והרוצה להדר הרי"ז משובח כמו שכתב הב"ח, ועיין לקמן), ואין זה שייך כלל להפלוגתא אי חוזר על דציצין שא"מ או לא.

והוכיח מרן מדברי הרעק"א (מהדורא תניינא סי' י"ג בשם הפר"ח) דאם היה עומד ביום ז' וסבור שהוא ליל ו' והדליק ו', ולאחמ"כ נזכר שעתה ליל ז', אין צריך לברך על הנר השביעי שמדליק כיון שאין הוא אלא הידור מצוה, ובשביל הידור א"צ ברכה, וכך פסק הפר"ח - אבל הרעק"א פסק (וכן דעת האלי' רבא עי"ש שמביא תורעק"א) דיכול לברך אף על הידור, וטעמו דלא גרע מהרואה דיכול לברך, וממילא חזינן דלא דומה להידור במילה, דהא הכא בהידור דנ"ח יכול לברך על ההידור, משא"כ במילה אינו יכול לברך על ההידור. ונראה לבאר דזה באמת טעם החילוק בין ב' ההידורים, דבהידור דנ"ח מברך ועל הידור דמילה אינו מברך, דהנה במילה המצוה מן המובחר אינה לכתחילה, אלא רק בדיעבד אם נשארו ציצין, וממילא אין כאן ב' סוגים במצוה, א) עיקר המצוה, (ב) מצוה מן המובחר, אלא יש רק מצוה עיקרית, משא"כ בחנוכה לכתחילה יש ג' סוגי הידור:

א. נר אחד מדין "נר איש וביתו". **ב.** ומהדרין נר א' לכאו"א. **ג.** והמהדרין מן המהדרין כמנין הימים לכאו"א (ותלי במחל' ב"ש וב"ה אי פוחת והולך או מוסיף והולך).

וממילא זה גופא הנפקותא ביניהם, דהיות ובמילה אין ב' ענינים במצוה לכך לא יכול לברך אף על ההידור, משא"כ בחנוכה דמעיקרא יש ג' ענינים במצוה יכול לברך אף על ההידור. [וקצ"ע בדרי הגרי"ז הללו מה שדימה את פלוגתת הרמב"ם והרמ"א בהלכות חנוכה להל' מילה, דהא לכאורה יוצא סתירה מדברי הגרי"ז הללו לפי מה שתי' על קושיתו [וכעין קושיא זו הקשה הב"ח דמאי שנא מצות נ"ח משאר המצוות, דאיכא במצוה זו ג' סוגים, עיקר הדין ומהדרין ומהדרין מן המהדרין]. וכן כך הקשה הגרי"ז דמאי שנא נ"ח דמצות הידורה הוא אף יותר משליש, והא בכל המצוות דמחוייב אף להדר מדין התנאה לפניו במצוות זה רק עד שליש, אלא תי' דאינו חייב ממש אלא חכמים נתנו אפשרויות לקיים המצוה, כל אחד לפי כמה שמשגת ידו, ואינו דומה הידור דנ"ח לשאר ההידורים דשאר המצוות כגון מילה ולולב דאף אם לא גדול כשר, ומשמע מדבריו דמחלק בין הידור דנ"ח לשאר ההידורים, וא"כ צ"ע מה דימה הגרי"ז פלוגתת הרמ"א והר"מ בהידור דנ"ח להל' מילה, הא אין זה דומה בדומה, ודו"ק].

[ועוד תי' בקושיא הנ"ל תי' הב"ח דהא עיקר הנס היה מחמת הידור דעשו הפתילות עבות כמו שהי' שיעור בבהמ"ק וספגו הרבה שמן, אף שיכלו לעשות פתילות קטנות שיספיק לכל הימים, ולכן השתא נמי עושים זכר לנס הידורים במצוה ועי"ש].

ד

ولמעשה נראה דאפשר לבאר באופן אחר פלוגתת הרמ"א והרמב"ם, ע"פ חקירת האחרונים שחוקרים במצות נר חנוכה האם הוי מצוה דאקרקפתא דגברא דמחויב הוא (הגברא) להדליק נ"ח (ומקום הדלקה קבעו חכמים דהוא על פתח ביתו לפרסם הנס), ומה דמהני מעיקר הדין "נר איש וביתו" הא קשיא דהא הוי חייבי אגברא, צ"ל דזה מדין שליחות, והבעה"ב מוציאם בהדלקתו, ועי"ז חשיב כאילו כל חד וחד הדליק משום שהוא שלוחם (כמו בקידושין דמהני ע"י שליח, וחשיב כאילו הוא קידש), או דילמא שיסוד מצות נ"ח זה חובת הבית (כלומר חייב בחפצא) דכל בית ובית חייב לפרסם את הנס כעין מצות מזווה (כמו שמצינו לגבי נר שבת דכל שהדליק לשם נר שבת, אף שהדליק מי שיהיה חוץ משאינו בר דעת מהני הדלקתו ולא בעינן שידליקו שוב פעם), וממילא מה שהבעה"ב מדליק לא משום שהוא שלוחם, אלא היות ויש חייב על הבית לפרסם הנס הטילו חכמים החיוב על הגדול בבית (והוא הבעה"ב).

ובאחרונים הוכיחו מלשון הרמב"ם (בפ"ד ה"א מהל' חנוכה) דהוא חובת הבית, מדכתב בזה"ל "מצותה שיהא כל בית ובית מדליק נר אחד" עכ"ל, וכן כך מבואר מדברי הפנ"י (במסכת שבת דף כ"א ע"ב) דהוא חובת הבית (ויתבאר לקמן).

אבל מדברי הר"ן והרא"ש (בשבת כ"ג) דכתבו לגבי אורח דחייב בנ"ח דהוא חובת גברא עי"ש, וכן מוכח מהתוס' בסוכה (דף מו ע"א בד"ה הרואה) דהוא חובת הבית, ממה שהקשו התוס' דמאי שנא מצות חנוכה משאר המצוות דלא תקנו ברכה לרואה, משא"כ בחנוכה תיקנו ברכה לרואה, ותי' ע"ז התוס' ב' תירוצים, א. משום חביבות הנס. ב. וגם משום בנ"א שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה (ע"כ). א"כ משמע דמצות נ"ח הוא חובת הבית ולא חובת גברא, דמה יש אם אין להם בתים, שידליקו בצידי ר"ה או בפתחי ביהכ"נ, אלא ע"כ שהוא חובת הבית, ודו"ק.

מדין אכסנאי, דכל זמן שלא עקר דירתו דינו כאכסנאי אע"פ שאין דעתו לאכול כאן, ודעת החזו"א (ספר נ"ח פ"ב ל') שהורה להגרח"ק שנסע לחמיו שישלח שליח שידליק עבורו בביתו בב"ב, ולא ימתין עד שיחזור לביתו אף שהיה תוך זמן שהיה מצוי עו"ש.

ולמעשה העיצה הכי טובה שישכיר את ביתו לשבת לשכינו (ויתן שקל לשכנו במתנה והוא יקנה ממנו את ביתו בקנין שכירות עם השקל, וכן בסודר, ועדיף מסירת מפתח. וי"א שמועיל אף בקנין שאלה), ושוב אין עליו חובת הדלקה בביתו אלא במקום שנמצא (כפי שכ' בשבוי" פ"ז בשם הגריש"א ופניני חנוכה שם).

ומועיל אף למוצ"ש שישכיר את ביתו עד שיחזור, ובזה יוצא גם לדעת החזו"א והגריש"א שאין לו דין חיוב כיון שאין הבית שלו, ובכך מרויח שמדליק בעצמו ומצוה בו יותר מבשלוחו ומדליק בזמן ומקיים בכך דשהיו מצוה לא משהינן, וכן לא נכשל לאכול לפני הדלקה (ומשמע במ"ב דאפי' אכילת עראי אסור אפי' מדינא, ול"ד ללולב ומגילה דהתיר טעימא בעלמא), ועוד מרויח שמדליק בזמן לכתחילה ולא בזמן מאוחר שהוא רק בדיעבד, ויתכן גם שאסור ללמוד תורה שמא ישכח להדליק, ודו"ק.

***

בביאור פלוגתת הרמב"ם והרמ"א

א

כתב השו"ע (סי' תרע"א ס"ב) וז"ל, כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך, אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר, וכתב הרמ"א בהג"ה וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק, וכך המנהג פשוט (וזהו דעת הרמב"ם ז"ל), ויזהרו ליתן כל אחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין, עכ"ל.

ומבואר דלהלכה אפליגו האחרונים אי מצות מהדרין מן המהדרין היא כשיטת הרמב"ם או כשיטת התוס', והשו"ע פסק כשיטת התוס' דמצות מהדרין מן המהדרין הוא דאפי' אם רבים אנשי הבית אין להלדיק ביום השמיני יותר משמונה נרות (וכך ה"ה בשאר הימים), וכשיטת התוס' כן הוא מנהג בני ספרד, משא"כ דעת הרמ"א כשיטת הרמב"ם דמהדרין מן המהדרין מצוות שמדליקים כמנין היום לכאו"א מאנשי הבית, וכשיטת הרמב"ם כן הוא מנהג בני אשכנז, וכך מבואר בהדיא בב"ח סי' תר"ע (והחילוק ביניהם אם היו י' מאנשי הבית מדליק שמונים ביום האחרון, ולשו"ע מדליק שמונה נרות).

ב

ועיין בחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם דנקט דאיכא פלוגתא בין הרמ"א והרמב"ם (ועיין בספר גליא מסכת דמצדד לומר דדברי הרמ"א הם לא לקוחים לא מהרמב"ם ולא מהתוס', והמברך על הדלקה הרי הוא מברך לבטלה ועי"ש) בביאור דברי הגמ' והמהדרין נר לכל אחד ואחד, דשיטת הרמ"א היא שכל אחד מדליק בפנ"ע (וממילא מאותו טעם כתב הרמ"א שצריך שיהא היכר ביניהם, משא"כ הר"מ למד דלא בעינן היכר דהא ממילא הבעה"ב הוא המדליק), ושיטת הרמב"ם דסבר שהבעה"ב מדליק בשביל כולם ולא שתהא הדלקה לכל אחד ואחד (ולפי"ז צ"ע דברי הב"ח דכתב דדברי הרמ"א הם כנפסק ברמב"ם, והכא בהדיא משמע לא כן, ונ"ל דלא קשיא כ"כ, דכנות דברי הב"ח שמדליקים שמונים נרות ולא שמונה נרות, ולא איירי כלל מיהו המדליק), וכתב הגרי"ז לבאר דפלוגתת הרמ"א והרמב"ם לגבי נר חנוכה תלויה במה שנחלקו לגבי הל' מילה, דהרמב"ם אזיל לשיטתו (בפ"ב הל"ד והל' ו' מהלכות מילה) דכתב וז"ל, המל כ"ז שעוסק במילה חוזר בין על ציצין שמעכבין בין על ציצין שאינן מעכבין, פירש, על ציצין המעכבין חוזר, על ציצין מעכבין ובין שאינן מעכבין אף שפירש, ורק לגבי שבת אי פירש אינו חוזר על ציצין שאינן מעכבין כיון דחשיב התחלה בפנ"ע והוי הידור מצוה (כלומר מצוה מן המובחר) ולכן אינו דוחה את השבת, משא"כ ציצין המעכבין אפי' אם פירש חוזר כיון דלא גמר את עיקר מצות המילה ולכן דוחה שבת, וכך פסק הרמ"א בהדיא (ביו"ד סי' רס"ד ס"ה) כרש"י וכטור.

ובביאור פלוגתת הראשונים אי חוזר או אינו חוזר על ציצין שאין מעכבין בחול, כתב הבית הלוי דנחלקו בזמן קיום מצות ההידור דטעמו משום דכיון שפירש מן המילה אח"כ כשרוצה להמשיך למול הוא התחלה חדשה בפנ"ע, והיות שציצין שא"מ אינה אלא הידור מצוה בעלמא לכך לא שייך לקיים את מצות הידור בלא שעת קיום עיקר המצוה, משא"כ שאר הראשונים פליגי עליו וסברי דשייך לקיים מצות הידור גם לא בשעת קיום עיקר המצוה, ולכן היכא שפירש אף בחול חוזר.

ולפי"ז מתבאר היטב פלוגתת הרמב"ם והרמ"א, דהרמב"ם סבר דלא שייך לחלק בין עיקר המצוה למצות הידור אלא צריך שהכל יהיה ביחד, ולכן היות ולא שייך לקיים את מצות הידור בלא קיום עיקר המצוה לכך אינו חוזר על ציצין שא"מ, ולכך היה מוכרח הר"מ לפרש את הפשט בגמ' אצלנו שהמהדרין נר לכל אחד פירושו שבעה"ב מדליק את הנרות בשביל כולם, ולא כ"א בפנ"ע כיון דאין זה אלא הידור מצוה, וא"א לחלק ביניהם, וכשבעה"ב מדליק את הנרות של בני הבית שפיר עביד כיון שהידר ועיקר המצוה הם ביחד, ואזיל לשיטתיה במילה. אולם הרמ"א לא פסק כר"מ, אלא ס"ל כשאר הראשונים, וממילא הכא לגבי מצות

יג

ולענין הדלקת נר שבת ויו"ט כיון שנהנה מאורו מותר לכו"ע, ברם יל"ע האידנא שיש אור החשמל א"כ כל מטרת הדלקת הנרות הוא רק עבור יקרא דשבתא, ואפי' את"ל דיש בזה תוספת אורה הלא בימות החול בנ"א מסתדרים שפיר בלא תוספת זו, והנה בתורת הארץ (פ"ח אות מ"ז) כ' בתו"ד דלא מסתבר דהפסוק בא להתיר הדלקת נר בלא שום הנאה ויהי' עדיף מאכילה, ובדואי גם בהדלקת הנר אינו מותר אלא רק כשנהנה לאורו, ולכן ביום דאין לו שום הנאה אסור להדליק, ולכן נר שמדליקין לפני המת לכבודו או נר יא"צ, ונר ביהכ"נ נראה דאסור להדליק כיון שאין מדליקין כלל ליהנות מאורו.

ושוב הביא דברי הרידב"ז (פ"ה ס"ט) שהתיר להדליק לצורך הנ"ל כיון דמותר להשתמש לאורם אף שעתה הוא מדליק שלא ליהנות, מ"מ כיון דיכול ליהנות סגי, ואף במדליק ביום יכול ליהנות במקום אופל, ונחלק עליו דסו"ס כיון דעכ"פ עתה אינו נהנה ואדעתא דלא ליהנות הדליקם אין היתר.

ובד"א (שם) הביאו והסכים עמו רק לענין נר יא"צ, אבל נר ביהכ"נ התיר כיון שנהנין לאורו, ויל"ד בזה"ז שיש אור החשמל אף אחד לא נהנה מאורו, והדר איסורו.

יד

ומעתה לפי"ז ה"ה לענין נרות שבת הרי הוא נחשב לכאו' כמדליק ביום, ושו"ר שהביאו שבספר שמיטה כהלכתה כבר העיר בזה, ורצה לאסור להדליק נר שבת באופן שיש לו אור חשמל משום שרגא בטיהרא מאי אהני, ואין להוכיח ממה שהתירו כל האחרונים הנ"ל להדליק לצורך השבת, דבזמנם לא היה אור החשמל נפוץ כ"כ⁶⁹.

ולכאו' היה מקום להתיר ע"פ סברת המקד"ד (סי' נ"ט) שביאר טעם התוספתא והרמב"ם (פ"ה מה"ש ה"ח) דאסור ליתן שמן ש"ש למדורה מפני שאינו שוה לכל נפש, דאדם חשוב אין דרכו להשתמש לאור המדורה כמ"ש שבת כ"א ונפסק להלכה בס' ער"ה, ומעתה לפי"ז נרות שבת ששוה לכל נפש לישתרי, אך אין זה דומה, דאלו הנרות לא מוסיפים לו אור בעצם הסעודה דהא בימות החול אינו זקוק להן, ובפרט שמצוי בהרבה מקומות שמניחם רחוק מן השולחן תוך מתקן מיוחד, ולכן מכל הלין טעמי נראה דלכתחילה עדיף שלא להדליק בש"ש אף לצורך שבת ויו"ט, וכן צידד הגרד"ל שליט"א.

ובספר פירות שביעית הביא דיש שרצו לאסור הדלקת נרות שבת ויו"ט מטעם פורע חובו בפירו"ש, דקיי"ל ברמב"ם (פ"ו מה"ש ה"י) דאסור, והא ודאי ליתא, כמו שיתבאר בענין "משלוח מנות" בפירו"ש ואכמ"ל, ודו"ק.

***

בענין המתארח בשבת חנוכה

הנמצא עם משפחתו בבית אחר בחנוכה היכן ידליק

א

בער"ש דעת רוב הפו' שידליק נ"ח במקום שמתארח, מלבד דעת הגריש"א שדעתו שצריך להדליק בביתו ע"י שליח כיון ששם הוא ביתו ולא במקום שמתארח, ע"פ דיוקו מהפר"ח דרק היוצא מביתו לח' ימים או לפחות רוב הימים מדליק במקום החדש, אבל פחות מכאן מדליק במקום קביעותו, אבל שאר הפו' סברו שהוא לאו דוקא, וכ"נ מבה"ל (סי' תרע"ז ד"ה במקום) שעיקר הנידון להדליק במקום השינה ולא במקום אכילה עי"ש.

אך עיין בספר פניני חנוכה לרב"צ קוק שכ' שטעמו של הגריש"א היה מסברא ולא מחמת דברי הפר"ח, אמנם דעתו (שם ע' ק"ה) דאע"פ שמינה שליח להדליק בביתו יכול להדליק גם במקום שמתארח מדין אכסנאי ולברך עליו, ובלבד שידליק קודם הדלקת שלוחו יעו"ש, וצ"ע.

ודעת החזו"א מובא בפתיחת ספר נר חנוכה בשם הגר"ח קנייבסקי שהורה לו החזו"א שידליק בביתו ע"י שליח מפני החשד, ומובא (שם ס"ד) ששאל לחזו"א אם יועיל לסגור תריסים ולא השיב לו החזו"א, ונראה לו שמסתפק בזה ומפני כן לא ביקש משליח.

ב

ולענין מוצאי שבת מצינו מחלוקת גדולה בזה, דעת החזו"א (שלמי תודה חנוכה סי' נ"ג) שימתין וידליק בביתו אף אם הוא בעיר אחרת. וכן דעת החו"ש (סוף ע' ש"י) וקובץ מבית לוי בשם הגר"ש ואזנר (ח"י ע' י"א) שראוי להזדרז לחזור לביתו ולהדליק שם, ובלבד שיהי' בזמן שיהי' מצוי עוברים ושבים [דעת הגרנ"ק וצ"ל בספר נ"ח הוא עד אחד עשרה בלילה, ודעת השה"ל עד עשר וחצי, ולהגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"א סוס"י) הוא שבע ומחצה]. ואם אין דעתו להגיע לביתו תוך זמן הנ"ל ידליק מיד במוצ"ש במקומו, וישאר שם זמן חצי שעה לפחות.

ודעת הגרשו"א (הליכות שלמה פ"ד) שלכתחילה ידליק במוצ"ש במקומו שזהו המשך דירתו וכבר הגיע שעת הדלקה (ואין משהין את המצוה), וישאר עם הנרות כדי שיהי' הנר ברשותו במשך כל שעת חיוב הדלקה, ולענין אכילת מלוה מלכה השיב שנכון לנהוג כן אבל אינו לעיכובא, וכן דעת הגריש"א (פניני חנוכה ע' קי"א) שאם לא יכול להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק וגם לא עשה שליח יכול להדליק

69 ואל תשיבני שבזמן הדלקה יכבה אור החשמל כמו שעושים בשביל הברכה, דכאן לא יועיל היתר זה כיון שסו"ס אין לו צורך בזה, ונ"מ ג"כ במי שנוהג להדליק נרות ארוכים, ואחר ג' שעות עוזב ביתו או שהולך לישון, ובאותם השעות לא נהנה מאורו כלל, ודו"ק.

ה

וממילא לפי־ז נראה דזה גופא פלוגתת הרמ"א והרמב"ם, דהרמ"א סבר דהוא חובת גברא, ולכן פירש דהפשט בגמ' המהדרין כל אחד ואחד מדליק בפנ"ע, ולא חשיב הידור מצוה זו בשעת קיום עיקר המצוה כיון דהוא חובת גברא [ומה דמהני מעיקר הדין "נר איש וביתו" הוא משום שהבעה"ב מוציאם במעשה הדלקתו דהוי שלוחם], וכ"ז דוקא היכי דסומכים על הדלקתו, אבל היכא שכל אחד ואחד מדליק בפנ"ע הרי הם מכוונים בהדיא שלא לצאת בהדלקתו, כמו שמבואר בשו"ת רעק"א בהדיא לקמן, וא"כ היכי שמכוונים חשיבי הדלקתם מעיקר הדין ולא חשיב מצות הידור לחודיה, וכך היא דעת הרמ"א, ודעת הרמב"ם דאזיל לשיטתיה דסבר דהוא חובת הבית (ולא בעינן שהבה"ב ידליק מדין שהוא שלוחם, אלא בעצם זה שבבית דלוק יוצאים בני הבית), והבעה"ב הוא רק מסייע בעלמא בהדלקה, ולכן היה מוכרח הר"מ לפרש הא דמהדרין נר לכל אחד ואחד, הוא שהבה"ב מדליק את כל נרות אנשי ביתו, דאל"כ הוי ההידור והמצוה חולקים זה עם זה, ובכה"ג לא מהני לקיים המצוה כשמתחלק עיקר הדין מההידור, משום שבע"כ יצאו בני הבית אף אם כוונו בהדיא לא לצאת, מחמת שחובת הבית כבר יצאו ידי חובה.

ו

וממילא לפי יסוד זה נראה דאפשר לבאר נמי פלוגתת הב"ח והפני יהושע לגבי מצוה בו יותר מבשלוחו, דהב"ח כתב (בסי' תרע"ז) וז"ל, ומיהו אם אשתו מדלקת עליו א"צ לילך לביתו, ואע"פ דצריך לכתחילה לעמוד אצל מי שמדליק עליו מ"מ אינו מעכב, ומדינא יוצא אפי' אינו עומד אצלו, דעיקר החיוב על ממונו להדליק נרות לפרסומי ניסא וכו', ומ"מ מצוה מן המובחר שילך לביתו וידליק בעצמו, דכל מצוה ומצוה בו יותר מבשלוחו כדאיתא ר"פ האיש מקדש דהא רבא מלח שיבוטא, עכ"ל (והביאו המג"א להלכה בסי' תרע"ו וסי' תרע"ז ע"ש).

אבל מדברי הפני יהושע (בשבת דף כ"א:) משמע דלא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, ומשמע מדבריו ממה שהקשה על דברי הגמ' ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, ומה נשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה בהם חיוב על כל יחיד ויחיד דקי"ל נמי מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא דשאני הכא שאין עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו על הבית, עכ"ל. ומבואר מתירוצו (דמעיקר הדין אין חיוב על כל אחד ואחד להדליק בפנ"ע, ורק משום הידור מצוה מדליק כל או"א) דלא אמרינן הכא מצוה בו יותר מבשלוחו, וממילא אותו יסוד שאמרנו לעיל אפשר לומר ג"כ כאן דהפנ"י והב"ח איפליגו בפלוגתת הרמ"א והרמב"ם לדלעיל בגדר חיוב הדלקת נ"ח, אי חובתו הוא חובת גברא דכל חד וחד מחוייב להדליק נר חנוכה, או דחובתו היא חובת הבית (והוי כעין חיוב מצות מעקה דאין חובה על כל חד וחד, אלא העיקר שיהא בבית מעקה). וממילא לפי"ז אתי שפיר, דהב"ח סבר דמצות נ"ח חובתו היא חובת גברא, ולכן אית לן למימר דמצוה בו יותר מבשלוחו, דעדיף שהוא ידליק ויקיים מצותו בגופו, אבל דעת הפנ"י איפכא דחובת המצוה זה על הבית לפרסם על הנס, והמסייע זה הבעה"ב שמדליק, ולכן ממילא ליכא בזה דינא דמצוה בו יותר מבשלוחו, דהא אין כאן ענין שהוא יעשה בגופו, דהא העיקר זה תוצאת המעשה ולא עצם העשיה, ודו"ק. וממילא אתי שפיר מחלוקתם.

[ואולם למעשה בעיקר קושיית הפנ"י לא קשיא מידי, דמה שהקשה אמאי סגי ב"נר איש וביתו" מעיקר הדין, לא קשיא, דאף אם נאמר דחובת המצוה היא חובת הגברא, וכל חד וחד מחויב בהדלקה, אפ"ה סגי ב"נר איש וביתו", דזהו גופא היתה תקנת חז"ל דהוא מדליק ומוציא השאר ידי חובה מחמת שהוא שלוחם, ולמעשה אפשר לומר דעדיין ההוכחה מדברי הפנ"י נשארת היות ואמאי שבשאר המצוות לא מצאנו כן, כגון בלולב דאבי המשפחה יטול הלולב, ויוצאים שאר בני המשפחה בזה שהוא שלוחם, ומזה דלא מצינו הכי אלמא משמע כנ"ל, ודו"ק [וכמו שמהני לחלק מהפוסקים לגבי מילה דע"י שלוחו חשיב כאילו הוא מל את בנו, וה"ה הכא חשיב על ידי הבעה"ב כמי שכולם הדליקו את הנרות], ע"כ.

ז

ועוד נפקא מינה בגדר החיוב בהדלקת נ"ח האם הוי חובת גברא או חובת הבית, יהא אפשר לומר ע"פ מה שפסק רעק"א (בשו"ת תנינא סי' י"ג) המובא לעיל, דפסק דברכת "שהחיינו" ו"שעשה נסים" פשיטא שיכול לברך, ואולם לגבי ברכת להדליק נ"ח כתב דיש להסתפק, שהרי עיקר המצוה קיים בנר הראשון, ומה שמוסיף אינו אלא הידור בעלמא, וא"כ השתא יש לדון אם מברכים על הידור מצוה או לא, ועי"ש דכתב דאין להביא ראיה מהא דקי"ל בגמ' דמהדרין כל או"א מדליק בפנ"ע ומברך על הדלקתו, דחזינן דמברכים על ההידור, דשאני התם דכיון דכל חד וחד רוצה להדליק בעצמו מועיל כונתם לא לצאת בהדלקת נר איש וביתו, וממילא הדלקתם חשיבי מעיקר הדין ולא הידור.

ולמעשה נראה דכל דברי הרעק"א במה שרצה לדחות את ראייתו, דבאמת איכא ברכה על הידור מצוה דשאני התם דמכוונים, זה יהיה תלי ביסוד הנ"ל, דזה דוקא ניחא אי אמרינן דהוי מצוה המוטלת על הגברא, ממילא שפיר קאמר דמועיל לכיון לא לצאת ב"נר איש וביתו", אבל אי אמרינן דמצוות זה חובת הבית מה יעזור כונתו, הא בעל כרחיה נפיק ידי חובתו, דבמציאיות דלוק נר בבית ומפרסם הנס.

ומדקי"ל במג' שהמהדרין כל או"א מדליק את הנר ומברך, ע"כ חזינן שמברכין על הידור מצוה, וכ"ז דוקא אי אמרינן דהוא חובת הבית, ולפי מה שפסק הרעק"א בסופו דבאמת אפשר לברך אף על הידור אפשר

למצוא סייעתא מדבריו (דמצות נ"ח היא חובת גברא) כרמ"א, וכב"ח דלעיל, ודו"ק.

ח

ועוד נפקא מינה ביסוד הנ"ל אומרים האחרונים ע"פ מה שכתב הפרי מגדים (בסי' תרע"ט סק"א באשל אברהם) די"ל דאם קיבל על עצמו שבת ושכח להדליק נ"ח, אינו יכול לעשות את חבירו שיהיה שלוחו להדליק עבורו נ"ח, משום דינא דכל היכא דאיהו לא מצי עביד שליח נמי לא מצי עביד.

וכתבו האחרונים דדברי הפמ"ג הללו יהיו תלויים ביסוד הנ"ל דמהו הגדר של מצות נ"ח, דאי נאמר דהוא חובת גברא ממילא אתי שפיר דאינו יכול למנות חבירו שליח משום דכל היכא דאיהו וכו', והטעם דהרי כל חד וחד מחויב להדליק, ומה דמהני מעיקר הדין נר אחד הוא מדין שליחות (כדביארנו לעיל) ממילא שייך למימר דלא מצי משוי שליח, משא"כ אי נימא דהוא חובת הבית א"כ לא צריך להגיע לדיני שליחות, וממילא אפי' דאיהו לא מצי עביד משום שקיבל על עצמו השבת, מכל מקום נפיק ידי חובת הדלקה במה שהדליק חבירו בבית שלו, דסו"ס קיים מצות הדלקת הנר ע"י פירסום הנס מביתו (ע"כ).

[ואפשר דלזה כיון הפרמ"ג בסוף דבריו [ואין הכרח כלל] דכתב, וי"ל דלאו שליחות הוי כיון שממונו הוא, ואחר מעשה קוף עביד, וא"כ מזה מוכח דסבר דהוי חובת הבית, ולכך השליח מעשה קוף עביד, ואין הכרח כו"כ משום דכתב דכיון דממונו הוא, והרי הב"ח (דהבאנו לעיל בסי' תרע"ז) כתב נמי דעיקר החיוב על ממונו להדליק וכו' ע"ש, והרי טעמו משום דהוי חובת גברא, וממילא אין הכרח מזה דכתב הפרמ"ג כיון שממונו הוא, ואולם ממה שכתב דעביד מעשה קוף בעלמא יש כן קצת להוכיח, וג"כ אין הוכחה גמורה, משום דכונתו הוא דהרי בזה שמדליק השליח הנרות אצל חבירו אינו יוצא בהו ידי חובה עי"ש, ודו"ק.

הרב אלעזר אביחיל
ירוחם

בירורי הלכה בדין אכסנאי והמסתעף

א. ביאור גדר תקנת נ"ח וביאור יסוד דין פרוטה דאכסנאי

הנה יש לחקור בעצם תקנת נ"ח אי הוה מצוה בחובת הבית כמוזוה ומעקה, שהרי מצינו דסגי בנר אחד לכל בני הבית אע"פ שכולם חייבים. או שהיא מצוה על גוף האדם, לדאוג שיהיה נר דולק בפתחו. ויש בזה כמה נ"מ כגון מי שאין לו בית.

והנה יש שרצו לדייק מהרמב"ם בפ"ד מהל' מגילה שכ' מצותה שיהיה נר דולק בפתח כל בית ובית, דמשמע שהוא מצוה בחובת הבית ולא על הגברא שידליק, וחידשו מזה כמה הלכות.

אמנם הרמב"ם בהל' ברכות פ"א ה"ב ג' כ' דחז"ל תקנו ברכות על כל מיני סוגי מצות, דיש מצוה מדאורייתא שחייב לעשותה עכ"פ כתפילין, ויש שנראית כרשות כמצות מזוזה דאין חייב לדור בבית, ויש מצות מדרבנן שחייב לעשותן עכ"פ כהדלקת נר חנוכה וכו'. ולהדיא דס"ל דמצות נ"ח היא חובת גברא, ואף מי שאין לו בית מחויב לקיימה. ולשונו הנ"ל צ"ב.

וכן בר"ן בשבת כ"ג. דאורח אע"פ שאין לו כאן בית לעצמו מ"מ חייב בנ"ח, דאניה כמוזוזה דכל מי שאין לו בית פטור ממוזוזה, ע"כ. אלמא דהיא חובת גברא, וכ"כ הכל בו, הובא לקמן ענין ד'.

וא"צ צ"ב אמאי סגי בפרוטה שאין בה כדי הדלקה כשיעור, ועוד דסגי פרוטה על כל הימים כיון דהיא מצוה אגברא, ואינו יוצא בהדלקת בעה"ב כמ"ש הטור בסי' תרע"ז, א"כ איך סגי בפרוטה.

ועוד צ"ב מה ששאל הפנ"י בשבת כ"א. ד"ה ת"ר, מאי שנא משאר מצות דקמ"ל מצוה בו יותר מבשלוחו, וכאן בעה"ב מדליק עבור כולם. ומיישב הפנ"י דשאני הכא שאין עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסום הנס, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאלו היא מצות הבית, ועדיין צ"ע.

ולפי"ז שפיר דברי הרמב"ם, דלעולם היא מצות הגוף, ותקנו צורת המצוה כמצות הבית להיות נר אחד בפתח הבית עבור כולם. ולקמן יתבאר בס"ד, במי שאין לו בית.

ואמנם התוס' בסוכה מ"ו. שאלו מדוע תקנו ברכת הראיה בנ"ח ולא בסוכה ולולב, ותי' משום חביבות הנס, א"נ משום שיש כמה בנ"א שאין להם בית. ולתי' קמא ניחא דלא תקשי ליה מ"ש ממוזוזה, ע"כ. ולכאורה משמע דס"ל דהיא מצות הבית כמוזוזה, אמנם יקשה א"כ מדוע אכסנאי חייב להשתתף עם בעה"ב, וכי אכסנאי משתתף בפרוטה עבור המזוזה. ועוד שהפנ"י נקט בפשיטות שהיא מצות הגוף, ולא הביא ד' התוס' דהיא מצות הבית. וגם הב"ח בסו"ס תרע"ו כ' שהמדליק לאשה נ"ח צריך שגם היא תעמוד שם ותשמע הברכה ותצא יד"ח כיון שהוא מצות הגוף, וכ"כ המ"ב בסי' תרע"ה סעי' ג'.

וע"כ צ"ל דאף להתוס' היא בודאי מצות הגוף על כל אחד, אלא שתקנוה כמצות הבית, ועל כן בענין האכסנאי ע"כ שתקנו המצוה כמצות הבית, וסגי בנר אחד לכל דרי הבית כמו שיוצא במצות המזוזה שנמצאת שם, אלא כיון שעיקר מצות נ"ח היא על הגברא בעי' שיבוא מחמתו, והוא אינו כשאר בני הבית ומשרתיו, דהם כיון שקבועים על שולחנו כל מה שקונה לבית קונה עבורם, וא"כ יש להם שייכות בגוף השמן וא"צ להשתתף, אבל האכסנאי אע"פ שעתה אוכל על שולחן בעה"ב, מ"מ כיון שאין נמצא כאן בקביעות לא ידע בעה"ב לקנות עבורו ואין לו חלק בשמן ובפתילות, וע"כ מחויב להשתתף עמו, ובזה מתבטא חובת הגברא

אע"פ שלא מדליק כשיעור לעצמו, הכא שעשאוה כמצות הבית נר אחד לכולם יש בזה חידוש דין שסגי בהשתתפות משהו, וכמו כל בני הבית שיש לכ"א משהו בשמן של חצי שעה וסגי.

ומה שצריך דוקא שיהיה לו חלק בשמן כדי לצאת חובת הגברא, ולא מספיק במה שאוכל על שולחנו, ונימא דכל בני הבית א"צ שיהא להם חלק בשמן אלא שתקנו דסגי בנר לכל בני הבית, אינו כן, דכבר מבואר בראשונים בפסחים ובהרחבה בדברי רבנו דוד בפסחים דף ז'. שהקשה מדוע מברכים בנ"ח להדליק ולא על הדלקת, שהרי אפשר לעשותה ע"י שליח, ותי' שמצות נ"ח אי אפשר לעשותה ע"י שליח, כיון דאם קנה אדם שמנים ופתילות והדליק בשל חבירו ודאי לא עשה כלום ואינו ראוי לברך עליו כלל, אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חבירו, אבל אחר שהכין בעה"ב בביתו השמנים והפתילות יכול אחר שיברך במקומו והוא שומע ויוצא ידי הברכה, שהברכה על עיקר ההדלקה היא, רוצה לומר התקנת השמן והפתילות, שהדלקה בשמן ופתילות של חברו אינה כלום וכו'. וכן מובא ברמב"ן ז"ל עם גירסת ההגה, דמברכין להדליק, דשאני התם שההדלקה מצוה עצמה היא שעשה מצוה בשמן שהדליק משלו, ואתמר בפ' במה מדליקין דצריך לאישתתופי בפרטי, ואינו יוצא אלא בשל עצמו וכו'. ור"ל דזה א"א ע"י שליח. והר"ן כ' על הרי"ף בפסחים ז' ע"ב, דאיכא למימר דכיון דאמר' דצריך לאישתתופי בפרטי כיון שאינו יוצא אלא בשל עצמו, הרי אין מצוה זו יכולה להתקיים על ידי אחר. והביאו הב"י.

וא"כ חזי' דחובת גברא מחייבת שיהיה לו חלק ממוני בשמן ובפתילת, ואע"פ שלכאורה נראה שאין בזה כלל דין לכם, מ"מ יש כאן דין שהוא יתן השמן ויתקנם כמ"ש רבנו דוד, ומ"מ כיון שתקנו צורת המצוה כחובת הבית א"צ דוקא להדליק בפנ"ע, אלא להשתתף עם בעה"ב שיהא לו חלק בשמן כמו כל בני הבית, שלכאורה מהראשונים הנ"ל משמע דאף להם צריך שיהיה חלק בשמן שהרי כולם חייבים בהדלקה, וא"א ע"י שליח כנ"ל, אלא שבעה"ב הכל קונה עבור כולם וע"כ יש להם חלק גם בשמן, משא"כ האכסנאי וע"כ צריך להשתתף.

ומצאתי לי און בדברי רבנו המאירי, וז"ל בשבת כ"ג. אכסנאי חייב בנ"ח, ומ"מ אינו צריך להדליק בעצמו אלא שישתף עצמו עם בני הבית ויסייע להם בפרוטה לשמן. ע"כ. ומה שמעות אינן קונות, לא העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה.

ב. האם בחורי ישיבות בזמננו יוצאים יד"ח בהדלקת הוריהם

כ' המג"א בריש סי' תרע"ז דבחורים הלומדים חוץ לביתם צריכים עכ"פ להשתתף עם בעה"ב, אלמא דאינם יוצאים בהדלקת הוריהם בביתם.

אמנם יש פוסקים שכ' דהוא דוקא בזמנם שהיו הולכים לזמן רב חוץ לביתם, אבל היום שחוזרים הרבה לביתם וגם כשחולים חוזרים לביתם, שם ביתם ויוצאים בהדלקת הוריהם.

והנה יש להתבונן בזה, דמצד אחד מצינו כה"ג שנקרא ביתם כמו שכ' בחז"ל שכל היוצא מן הים טהור, וע"כ העושה כלי מעצמות של דגים אין טומאה לכלי, ושואלים מה הדין בכלב הים שפעמים בים ופעמים ביבשה, ומת' דרואים להיכן בורח בשעת הסכנה ולשם הוא שייך.

ומאיךך כמו בערובי תחומין שנותן פיתו בקצה התחום אמרינן דשם שביתתו, דאדם הולך אחר פיתו אע"ג שעיקר ביתו בעיר, וגם בחנוכה אמר' שמקום אכילתו עיקר, אלמא דהחשיבות של ההדלקה היא במקום ששם דר ונכנס ויוצא, ובזה מתיחס אליו וכך מפרסם הנס, שהרי מצות ההדלקה היא חובת גברא ולא תלויה בבית, ורק שתקנו המצוה כאילו היא מצות הבית, שע"י כך שמדליק בפתח ביתו לרה"ר מפרסם הנס כמ"ש הפנ"י, ועי' לעיל. וכיון שאינה דוקא בעצם הבית, י"ל דעיקר הפרסום היכן שנמצא הגברא, ולכאורה זה פשוט. וכן שהרי באכסנאי שלא מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף עם מארחו, ולמה הרי אינו ביתו, ונימא שהוא אנוס ופטור, וע"כ דכיון שעתה כאן אוכל וישן ונכנס ויוצא שם חובתו, וה"נ כיון שרוב השנה נמצא בישיבה גם בזמננו, א"כ בימי החנוכה איך יצא בהדלקה בבית הוריו.

והנה הוא רש"י מפורש שכ' בשבת כ"ג. ד"ה בתר דנסיבי, ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה. הוסיף רש"י שלפעמים התאכסן וע"כ נפטר בהדלקת אשתו, אבל אם היה הולך באופן קבוע ורוב הימים אינו יוצא בהדלקת אשתו, ומי הוא שהולך לפעמים לישיבה.

וכן יש לדייק ממ"ש בס' התרומה (מפתחות אות רכ"ט) וז"ל: ואם הוא במקום אחר כגון תלמידים הבאים ללמוד חוץ מביתם או אורח, א"צ ליתן בנר אם יודע שאשתו או בניו או אביו ואמו מדליקים בשבילו במקומו כדאמר ר' זירא וכו', עכ"ל. אלמא דהשווה דין התלמידים לאורח, דהיינו שאינו קבוע שם, ודוקא הם יוצאים בהדלקת משפחתם בביתם.

והגאון הר"י בצא"ש באו"ל הביא ראיה לפטור מאמה העבריה שנקראת סמוכה על שולחן אביה כיון שעתידה לחזור לביתו, וע"כ מציאתה לאביה. ע"ש.

ואמנם לכאורה אינו ענין לכאן, דאע"פ שנקרא סמוך לענין ממונות דמציאתה לאביה, מ"מ הכא דהחיוב לפי מקום דירתו אכילתו ושינתו והוא בישיבה איך ידליקו עליו במקום אחר, ומה שעתידה לחזור לבית אביה הוא גורם לענין ממוני ולא לענין נ"ח. ועוד, שיוצא לגמרי מן הישיבה רק כשמתחתן והולך לבית אחר, ועתה הוא אורח אצלם.

ומה שההורים משלמים לישיבה ג"כ אינו סיבה לפטור, שהרי כ' בלקט יושר (ע' 251) מתלמיד תרוה"ד, שאם האיש והאשה הלכו מביתם כ"א למקום אחר, דאין האשה יוצאת בהדלקת בעלה כיון שאין שם מקומה, ורק כשמדליק בביתם מהני, הרי שאע"פ שסמוכה על שולחנו לא מועיל לה הדלקתו שלא במקום חיובה, ואם כך באשתו כגופו כ"ש בסמוכים

ולכאורה י"ל שאין הכונה פוחת והולך או מוסיף והולך על המדליק אלא על חובת היום, דדין מהדרין הוא על היום, דביום א' היום מדליקים בו אחד, ומכאן ואילך הכונה שביום הב' החיוב ב' וביום ג' החיוב ג', אע"פ שאדם זה לא הדליק ביום ב' ב' אין מתחשבים במדליק אלא בימים, והוא כמו פרי החג שאין הפרות מצד המקריב אלא באיזה יום הוא נמצא. ולפי"ז פשוט שאם ביום ב' הדליק ב' וביום ג' אין לו רק ב' נרות, אין מדליק אלא א', דאין זה מצד המדליק אלא דין על היום.

ב. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא, ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא, חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסים, וטעמא דב"ה כנגד הימים היוצאים, וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג, וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין. ובספר בית הלוי דף כ"ט ע"א כתב וז"ל: "לכאורה מאי נ"מ בפלוגתא זו, ולכאורה יש לומר באין לו נרות לכל הצורך וכגון בליל שלישי ואין לו רק שני נרות, דאי טעמם דב"ה כנגד ימים היוצאין א"צ להדליק רק נר אחד עיקר החיוב, דמאי הידור יהיה אם ידליק בליל שלישי שני נרות, כיון דאינו כנגד מספר הימים, אבל לטעם דמעלין בקודש צריך להדליק שנים, דאע"ג דאי אפשר לו להיות מעלין מ"מ אין לו להיות מוריד, ואין לו להדליק היום פחות מאתמול כיון שיש לו שנים", עכ"ל.

מבואר מדבריו דדין מעלין בקדש הוא חיוב בגברא היות והדליק ביום השני ב' אינו יכול למעט, ולכאורה אם נאמר שזה דין על הימים שיום ב' הוא ב' ויום ג' הוא ג' א"כ לא שייך ואין מורידין, דביום ג' ב' נרות אין לו שום משמעות, ובאמת שבבית הלוי חידש שם (ותלה חידושו בביאור הגר"א, ולפמשי"ת לא נתכוין לזה הגר"א) וז"ל: "דס"ל דלהך מ"ד דמפרש טעם דב"ש כנגד פרי החג ודב"ה משום מעלין בקודש לא איכפת ליה כלל שיהיו הנרות כמספר הימים", ודבריו תמוהים דלדבריו אם ידליק ביום א' ג' נרות יצטרך ביום ב' להדליק ד' נרות, ולב"ש אם ידליק ביום א' ב' נרות יצטרך לפחות מכ', ומה שתפסו ב"ש שידליק ביום א' ח' נרות שיוכל להפחית עד יום א', ומה שתפסו ב"ה ביום א' נר א', הכונה שלא שייך פחות, אבל באמת אין שום הגבלה כמה נרות צריך לטעמים של פרי החג ומעלין בקודש.

והנה הבית הלוי יישב שם שיטת הרמב"ם שס"ל שאין שום דין של היכר ימים (ועוד יתבאר אי"ה), והנה ברמב"ם מפורש שיש דין מיוחד למספר של הנרות, שבהלכה א' כתב "כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד וכו', והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד וכו'. והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד", ובהלכה ב' כתב "כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה בלילה הראשון מדליק עשרה נרות, ובלילה שני עשרים ובלילה שלישי שלשים, עד שנמצא מדליק בלילה שמיני שמונים", מבואר מדבריו שיש חיוב להדליק לפי הימים, ואין זה רק אם הדליק ביום א' א' וצריך ביום ב' ב', דלפי הב"ה אין חיוב ביום א' נר א' דיכול להדליק יותר, ואם התוספת לא צריכה להיות א' העיקר הוא שיוסיף, וא"כ יכול להוסיף גם יותר מא'.

וכן קשה שהבית הלוי דייק מלשון הרמב"ם שאין החיוב על כל אחד להדליק מצד מהדרין, רק שאחד מדליק נרות כנגד בני הבית, וכן בתוספת הוא מדליק עבורם, ואם נאמר דאין דין מיוחד על הימים א"כ במה זה מתיחס לבני הבית הרי גם הוא מצידו יכול להדליק עבורו סך נרות אלו שרוצה, דבשלמא אם זה דין שכלפיו יש חיוב רק נר אחד, א"כ כל מה שמדליק הוא עבור תוספת, אבל אם אין שום דין סכום מסויים א"כ במה זה מתבטא שזה עבור בני הבית.

ג. והנה בגדר מהדרין מן המהדרין נחלקו תוס' והרמב"ם אם מהדרין מן המהדרין הוא תוספת על המהדרין, או שזה תוספת על עיקר ההלכה של נר איש וביתו. תוס' בד"ה והמהדרין וכו' כתבו וז"ל: "נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא, שייסברו שכך יש בני אדם בביתו", והנה הרמב"ם הנ"ל ס"ל דהמהדרין מן המהדרין קיימי על הדין מהדרין. ובב"י כתב דהמנהג הוא כתוס', וכן פסק בשו"ע סימן תרע"א ס"ב כהתוס', והרמ"א הביא שהמנהג הוא כהרמב"ם, וכבר עמד הט"ו על החידוש שבני ספרד שכרגיל פוסקים כהרמב"ם מתנהגים כשיטת התוס', ובני אשכנז הפוסקים בדרך כלל כהתוס' מתנהגים כשיטת הרמב"ם.

ובביאור הגר"א (ס"ק ד') כתב ע"ד הרמ"א וז"ל: "וי"א, כ"כ הרמב"ם להלכה, ונראה שכן הוא דעת הר"ף מדהביא מימרא דרבה בר חנה א"ר יוחנן ב' זקנים וכו' כנגד פרי החג כו' דמעלין בקודש ואין כו', דלהאי טעמא לא חיישינן להיכרא ד'ימים הנכנסין או היוצאים שכ' התוס' שם, וכ"מ בגמ' שם חד אמר וכו' וחד אמר טעמא כו', דנ"מ בכה"ג כנ"ל, ומסקנא דב' זקנים כמ"ד דמעלין בקודש כו'". וביאור דבריו, דבאמת יש לדון האם נחלקו אלו הסוברים דהטעם מצד פרי החג או מעלין בקודש על הסברא של המ"ד שנחלקו כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, וס"ל שטעם פרי החג ומעלין בקדש אין לו שייכות לסברא של ימים הנכנסים או היוצאין, או שבאמת המ"ד דס"ל ימים הנכנסים והיוצאים ס"ל שרק זה הטעם נחלקו, וכל אחד ס"ל שרק סברא זו שייך, דלב"ש אין סברא שנעשה כנגד ימים היוצאין, ולב"ה אין סברא לומר כנגד ימים הנכנסים. אבל המ"ד דס"ל כנגד פרי החג ומעלין בקודש ס"ל שגם ב"ש מודים שיש סברא לומר כנגד ימים היוצאים, וגם ב"ה ס"ל דיש סברא לומר כנגד הנכנסים, רק שב"ש הכריע כהסברא של הנכנסים מפרי החג, וב"ה הכריע מצד מעלין בקודש.

שיש לו פתח יהיה חייב ומי שאין לו יפטר, קמ"ל דחייב ולא דמי למזווה, דמזווה אפי' יש לו פתחים הרבה כולן חייבין, ונ"ח בחד מינייהו סגי, וכן הדר בעליה פטור ממזווה וחייב בנר חנוכה, עכ"ל.

ומאיך מהתוס' בסוכה מ"ו: משמע דמי שאין לו בית פטור, וע"כ תקנו לו ברכת הראיה, ואע"פ שצ"ל דמודה שהוא אגברא שהרי אכסנאי משתתף בפריטי, ולא מצאנו במזווה שצריך להשתתף המתאחסן ל' יום, אלא משום דודאי בנ"ח הוא חובת גברא, מ"מ י"ל דס"ל דעשאוהו כמצות הבית, וע"כ מי שאין לו בית יפטר.

אמנם זה קשה דמדוע יפטורוהו לגמרי ממצות הדלקת נ"ח, כיון שכל מה שתקנו להיות כמצות הבית הוא כדי לפרסם הנס כמ"ש הפנ"י בשבת כ"א. איך זה יהיה סיבה לפוטרו.

והנה פרש"י בשבת כ"ג. ד"ה הרואה, וז"ל: העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק, ומצאתי בשם רבנו יצחק בן יהודה שאמר משום רבנו יעקב דלא הווקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה, עכ"ל. והמרדכי הוסיף בגירסתו, ושאין דעתו להדליק עצמו, ע"כ. וכן נקטו הרבה ראשונים. והנה מה שלא פרש"י שתקנו למי שאין לו בית, אפ"ל דכלל זה ביושב בספינה כיון דסתם אדם יש לו בית ולא תקנו ליחידים.

אמנם ל' הרא"ש ועוד ראשונים דמהלך בספינה ורואה נרות שהדליקו בעיר והוא אינו מדליק, מברך על הראיה מדנקט והוא אינו מדליק, ולא כ' ולא מדליקים עליו, משמע דהו"א שיכול בעצמו להדליק בספינה אלא שאין לו נרות דאין מצוי בים.

ועוד דהב"י שהביא בס' תרע"ו דברי רש"י דהבא בספינה מברך על הראיה, ובס' תרע"ז הביא מהא"ח דאפי' אם הדליקו עליו אם נמצא בעיר של עכו"ם או שבא בספינה, כיון שלא רואה נרות של אושפיו מדליק בברכה על שולחנו משום פרסום הנס, ע"ש. והרי אם היה חסר דין בית וספינה מקרי כברחוב ולא יכול להדליק דלא מתייחס אליו, וא"כ משמע דאין זה חסרון בבית אלא דהתם ליכא מאן דמדליק, ואין תמיד להשיג דאינו בעיר.

ומה שרצו להוכיח מהב"י ס' תרע"א שהביא מהכל בו שנהגו הדלקה בביהכנ"ס מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו בקידוש שעושים בביהכנ"ס לאורחים שאוכלים ושותים שם, ולמדו מדבריו שהאורחים ישנים בביהכנ"ס שאינו בית בשבילם, וע"כ אין יכולים להדליק בו דלא משמע שישנים בחוץ, וא"כ אין החסרון בביהכנ"ס שאין לו דין בית אלא שאינו מתייחס אליהם, ואין מכאן ראיא לאוהל וספינה ועוד שהמכתם ביאר דישנים בבית הסמוך לביהכנ"ס. ויעוי' בכל בו עצמו שלא כ' לאורחים שאין בית להדליק בו, אלא שעושין לאלו שאין בקיאין ואין ורזין להדליק, וא"כ ה"נ צ"ל בב"י דר"ל שאין לאורחים שמן להדליק כמו בקידוש שעושים עבורם שאין להם יין.

וא"כ אין להוכיח מפרש"י ושאר הראשונים דפטרו למי שאין לו דין בית, ועוד דהרמב"ם והכל בו להדיא כ' דהוא חיוב אגברא וא"צ דוקא בית, ואפי' בעליה מדליק.

ולפי"ז אין לומר דהתוס' לחודיה פליג, ועוד שאין סברא לומר דעשוה כמצות הבית כדי שיהיה פרסום לבני רה"ר, והקילו היכא דאין לו דין בית.

וע"כ צ"ל דאף התוס' ר"ל כפרש"י דתקנו ברכת הראיה למי שעובר בדרך ואין דעתו להדליק, והיינו משום דבאותו לילה אין לו מקום קבוע וגם לא מדליקים עליו, והיינו דקאמר התוס' דיש בני אדם שאין להם בית היינו באותו לילה, ולהם תקנו על הראיה, או שר"ל שאין להם בית שנמצאים במקום ציבורי ושם ישנים ואוכלים, והוא חסרון אחר שמי שנמצא באהל או ספינה שאין לה דין בית, אבל מקום זה מתייחס אליו שאינו ציבורי יכול להדליק שם אם אוכל וישן שם, דהוא מצוה אגברא ובצורה זו תקנו, אבל הישן ברחוב אפי' בקביעות נראה שאין יכול להדליק שם כיון שאינו מתייחס אליו, ובכה"ג חסר בפרסום הנס ואינו בכלל התקנה, ולא ר"ל שיש דין בית גמור.

ויש להסתפק במה שמצוי שמתארחים לשבת חתן וכד' וישנים באיזה דירות שקבלו, ובאים כולם לאכול באולם, דכיון דעיקר קביעות האדם אחר אכילתו יש צד שידליקו נ"ח באולם, ומאיך כיון שאינו עשוי לדירה אלא לאכילה בלבד לא תקנו בכה"ג, ויש להסתפק בזה היכא דכל היום נמצאים שם אחר האכילה אם מקרי דירה, כמ"ש הרשב"א שאם אוכל במקום אחד וישן במקום אחר שמדליק במקום האכילה דהוא מיירי ששניהם עשויים לדירה, דבכה"ג לא סגי במה שהוא בית אלא צריך שראוי לדירה של שימוש כדי שיתפרסם הנס כדבעי, שהרי האוכל במסעדה בקביעות ודאי שאין לו להדליק שם.

הרב יוסף חיים צבי מונדרי
קרית גת

בדין מוסיף והולך

א. שבת כ"א ע"ב: ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. והנה לשון הגמ' צ"ע מה המשמעות של מכאן ואילך, היה צריך לכתוב יום ראשון מדליק שמונה ופוחת והולך, דהרי הכונה על המדליק דלב"ש ביום הראשון ידליק שמונה, ואח"כ יפחות והולך הכונה שאח"כ ממשיך לפחות, וכן לב"ה היה צריך לכתוב מוסיף והולך, וכך כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות חנוכה "מדליק נר לכל אחד וכו' בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד".

עליו דלא מהני. ויעוי' בס' שלמי תודה שהביא מהגר"ן קרליץ וצ"ל בשם החזו"א דאף בחורי ישיבות ספרדים צריכים להדליק בשיבה בברכה. וכן בשו"ת ישכיל עבדי. ולהנ"ל כשמגיע להוריו בחנוכה אם לא ידעו שעתיד לבוא צריך ג"כ להשתתף כדין אורח כיון שקביעותו בישיבה, אבל אם ידעו שיבוא י"ל שקנו השמן והפתילות אף עבורו, ומקרי דיש לו חלק בהם כמו שקונים עבור בני הבית.

ג. אורח האוכל אצל בעה"ב ואין בעה"ב עושה עמו חשבון על הוצאותיו אם צריך להשתתף בפרוטה עבור נ"ח

הנה ידועים דברי גן המלך ס' מ"א שכ' וז"ל: נראה דהדא דתימא באכסנאי שנותן הוצאה לבעה"ב דאז מחויב להשתתף, ואם יש חדר מיוחד חייב להדליק בחדרו, אבל אם אכסנאי סמוך על בעה"ב לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א"צ לזה כלל, כי בעה"ב דקמהני ליה בכל צורכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם במקצת דמי הנרות, וליכא בזה חשדא כיון שידוע הוא דאתכא דבעה"ב קא סמיק, עכ"ל. וסמכו מכאן רבים כשמתארחים אצל הוריהם או חבריםהם שלא משתתפים כלל. ואמנם צל"ע גדול אם זאת כוונת גן המלך, כיון שלמדנו מראשונים מפורשים שהפרוטה צריכה לקנות חלק בשמן, ואם רוצה ליתן מתנה לאורח כ' הרשב"א (בס' תקמ"ב) שצריך לעשות קנין, וכ' בשעה"צ באחד מדרכי הקנינים, ובמה יזכה נער את אורחו לשמור כדברך.

והנה נעניין נא בדברי הראשונים המובאים במרן הב"י ס' תרע"ז, על דברי הטור שהביא דברי אביו הרא"ש דבן אצל אביו ואכסנאי אצל חבירו שיש לו פתח לעצמו שישן שם צריך להדליק שם מפני החשד, והביא הב"י ד' הרשב"א הדוים שמדליקים בפנים רק צריך להשתתף אצל בעה"ב. והרי הוא מיירי באינו יושב אצלו בקביעות, ואע"פ שאוכל משל אביו צריך להשתתף, ובוה כולוה מודו דקשה אגן המלך, ורק רצו להוכיח כוותיה מהמשך דברי הב"י שהביא דברי מהר"י אבובב בשם האורחות חיים וז"ל, בן גדול בבית אביו ואינו סומך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי וצריך לאישתתופי. ודייקו מכאן דמשמע שאם היה סמוך א"צ להשתתף, וכנראה שלמדו דבריו שאוכל באקראי, ולכן סייעו לגן המלך. ואמנם המתבונן יראה דמיירי ביושב אצל אביו בקביעות ואינו סמוך על שולחנו וע"כ צריך להשתתף, אבל אם היה סמוך לא היה צריך כיון שדר שם ואוכל אצל בעה"ב, ה"ה כבני ביתו ומשרתיו שכל הבית עבורם, משא"כ בבא באקראי דאז אע"פ שסמוך על שולחן בעה"ב צריך להשתתף כיון דלא קנה השמן עבורו, אלא עתה מהנהו מהכל, אבל אין לו קנין בשמן ובפתילות. וקשה לפרשו דמיירי בבא באקראי ודוקא כשלא סמוך משתתף, כיון דלא משמע שבא לחלוק על הרשב"א דאמרי בסמוך ובעי להשתתף, וגם אין דרך הא"ח לחלוק ארשב"א. ועוד, דמי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו ליקח הוצאות מבנו שבא אליו באקראי.

וגם המג"א בריש ס' תרע"ז שכ' מהרש"ל דבחורים אצל בעה"ב ואינם סמוכים על שולחנו דצריכים להשתתף, ואם סמוכים א"צ דהם כבני ביתו, וסייעו מהב"י שהביא למהרי"א הנ"ל, והרי בחורים איירי בקבועים שם, דע"כ אין נפטרים בהדלקת הוריהם, וגם כך הרגילות שהיו אוכלים אצל בעה"ב מסוים ולא כל פעם אצל מישהו אחר, וע"כ הוה סימני מהמהרי"א. וכן בבאור"ה בריש הסמין שהביא ד' המאירי בשבת כ"ג. על דברי המהרי"א, ושם אמרו בב' שותפין בבית אחד ואינם סמוכין שצריכים להשתתף. וכן בן הסמוך על שולחן אביו כתבו חכמי התוספות שצריך להשתתף כיון שיש לו משפחה בפנ"ע, וס"ל דהחיוב על כל משפחה ומשפחה, ובוה פליג המאירי דכיון שסמוך על אביו בקביעות א"כ הוה כבני ביתו וא"צ להשתתף, וזה מה שאמר המהרי"א דבאינו סמוך והוא בקביעות אצל אביו צריך להשתתף, אבל בבא באקראי לאכול אצל אביו וסמוך על שולחנו אה"נ דצריך להשתתף, וכ"כ להדיא המ"ב ס"ק ד' וז"ל: להשתתף עמו. היינו אפילו אם אוכל על שולחן בעה"ב, לא אמרינן דכבני ביתו דמי ומדינא ד' בנר אחד לכולם, כיון דאורח הוא ואינו סמוך על שולחנו בקביעות צריך להשתתף עמו. וציין שם לפר"מ והמאירי. והנה מכל הנ"ל מוכח דלא כהמפרשים בגן המלך.

וע"כ צ"ל וכך מדוייק מלשונו שכ' אבל אם אכסנאי סמוך על בעה"ב לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א"צ לזה כלל, כי בעה"ב דקמהני ליה בכל צורכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם במקצת דמי הנרות וכו', אלמא דר"ל שיש לו לסמוך עליו שהוא יזכה לו בדרכי הקנינים, אבל אם הוא אינו בעל ספר אין לו לסמוך על בעה"ב שיוכה לו בשמן. ועוד יש לפרשו דמיירי כשבעה"ב יודע שיבוא אליו כשקנה כל צרכיו, ואז כשקנה השמן קנה גם עבורו כמו שקונה עבור כל בני ביתו כיון שלא גובה ממנו הוצאותיו, אבל באינו יודע שיבוא אליו אע"פ שאינו גובה ממנו הוצאותיו, איך יזכה לו בשמן בלא קנין.

וע"כ צריך להשתתף בפרוטה, או שייבקש ממנו שיקנה לו ע"י אחר, או שהוא יגיבה ברשותו ואפי' בבן אצל אביו.

ד. הישן באהל וכד' אם צריך להדליק שם נ"ח

הנה הבאנו לעיל אות א' דברי הרמב"ם בהל' ברכות שמשמע מדבריו שמצות נ"ח היא על גוף האדם, שמצווה בה עכ"פ ואין נפטר ממנה מי שאין לו בית, ומאיך הרמב"ם בהל' מגילה כ' דמצוהה שתהא נר דולק בפתח כל בית ובית, ומשמע דאע"פ שהיא מצוה בגברא, מ"מ עשאוה כמצות הבית להדליקה בפתח הבית ובנר אחד לכל בני הבית, ומ"מ אין נפטר מי שאין לו בית כיון דאין בזה דין בית דוקא, אלא שידליק במקום קביעותו כבית.

וכן דייק הכל בו בדברי הרמב"ם בהל' חנוכה עמ' צר"ח וז"ל: וכ"כ הרמב"ם ז"ל דאכסנאי אתא לאשמועי' דהו"א נר חנוכה חובת תרעא הוא כמו מזווה, כיון שאמר שמצוה להניחה על פתח ביתו, ואמר שמי

והנה אם נאמר דהמ"ד השני ס"ל ג"כ כסברת המ"ד הראשון היינו הנכנסים היוצאים, א"כ באמת לכל סברא צריך להיות ניכר או כנגד הנכנסים או היוצאים, רק שצריך להכריע באיזה אופן לעשות ההיכר, וא"כ גם למ"ד כנגד פרי החג וגם מצד מעלין בקודש צריך היכר, רק נחלקו באיזה סיבה להכריע. ובביאור זה הסביר הבית הלוי שיטת התוס' דס"ל דלכו"ע צריך היכר, ואפילו אם נסבור את הטעם של פרי החג ומעלין בקדש.

ובביאור הגר"א הבין שהם ב' שיטות ואין השיטה השניה הכרעה, אלא כל שיטה היא טעם בפנ"ע, והבין שתוס' נטשו כהמ"ד כנגד ימים הנכנסים וכנגד הימים היוצאין וצריך היכר. ודייק מלשון הגמ' חד אמר כו' וחד אמר טעמא וכו', משמע שהם טעמים נפרדים. והרמב"ם פסק כהמ"ד השני שהוא כנגד פרי החג ומעלין בקודש, ואין צורך בהיכר הנרות. וגם הר"ף שהביא טעם ב' הזקנים משמע דס"ל דזה הטעם של ב"ש וב"ה, ואין צורך בהיכר הנרות. ולפי"ז כתב הבית הלוי שאם הדליק ביום ב' ב', וביום ג' אין לו ג' שידליק ב', דהרי לפי הרמב"ם והוא הרמ"א ס"ל שנפסק כב' הזקנים, ואפילו אם נאמר לרמ"א שחש לדברי התוס' לכן ס"ל שצריך להניח במקום מיוחד הנרות, אבל עכ"פ בעקרון בביאור הסוגי' למד כהרמב"ם שמהדרין מן המהדרין הוא על המהדרין לא כתוס', וא"כ צריך להדליק ב' אע"פ שלא יה' ניכר איזה יום.

ונראה דלתוס' יש חסרון להדליק ב' היות וכל התוס' הוא להכרת הנס, והנה כשמדליק נר א' הוא על תוספת הנס אע"פ שאין מדליק על העבר, אבל כשמדליק ב' הרי מדליק על העבר ולא מדליק על הנס עצמו. ובמשנה ברורה סימן תרע"א אות ו' כתב וז"ל: ואם יש לו ט' נרות ידליק בליל שני שני נרות, ואם יש לו י' נרות אעפ"י לא ידליק רק בליל ב' ב', ובליל ג' לא ידליק שתיים רק אחת [ח"א]. הרי דס"ל כשיש לו י' נרות היות וצריך להשאיר עבור יתר הימים, ואין יכול להדליק ג' ביום ג' שיחסר לו ביום ח' נר, ואעפ"כ כתב שלא ידליק ב' אלא א'. והיינו לפי סברא הנ"ל דהוי חסרון במה שמדליק ב'.

ובאבי עזרי הלכות חנוכה כתב וז"ל: "ודע ברור במי שעומד ביום שלישי ואין לו שלשה נרות, דמ"מ מדליק שני נרות, ולא אמרינן שההידור לא נשלם רק בשלשה, וע"כ אם אין לו שלשה סגי בנר אחד עיקר החיוב, דזה אינו דודאי יש הידור אף בשתיים ביום השלישי ג"כ. ואם אין יכול לעשות הידור בכולו, בשביל זה לא יעשה כלל, ולא גריע יום שלישי מיום שני, והוא פשוט ואינו צריך לפנים, ותמינהי בזה על מה שכתב בספר בית הלוי להלכות חנוכה לדבר פשוט שאם אין לו בליל שלישי רק שני נרות שמדליק אחד, עיקר החיוב דמאי הידור איכא בליל שלישי בשני נרות, ואנכי לא ידעתי מה ראה על ככה לחדש בזה, ופשוט שאינו כן", עכ"ל.

הנה האבי עזרי לא הביא את דברי המ"ב בשם הח"א שכתב להלכה שאין מדליק שני נרות רק נר א', וכן מה שכתב פשוט שאינו כן זה רק לשיטת הרמב"ם דס"ל כמ"ד מעלין בקודש. אבל אם נסבור שהטעם הוא להיכר הנס א"כ מה תועלת יש במה שמדליק ב' נרות ביום הג', הרי ביום הג' לא ניכר הנס ע"י ב' נרות, וביותר דיש כאן גריעותא שאין מדליק על הנס של היום.

והנה מש"כ בפשיטות שהביה"ל ס"ל שמדליק נר א', המעיין בדברי הבית הלוי כתב כן רק למ"ד שהטעם מצד הימים הנכנסים או היוצאין, אבל לטעם של מעלין בקודש ס"ל שמדליק ביום ג' ב' נרות.

ד. והנה לפמש"כ הגר"א נחלקו המ"ד בביאור מחלוקת ב"ש וב"ה, ולמ"ד כנגד פרי החג או מעלין אין לזה שום שייכות לימים היוצאין או הנכנסים. ולפי"ז קשה קו' המהרש"א שהקשה וז"ל: "יש לעיין דודאי לא פליג ב"ש בהא דמעלין בקודש דילפינן מקרא כפירש", ובפרי החג ודאי דאיכא טעמא כדאמרינן לפי שהם נגד ע' אומות", ובפנ"י הקשה וז"ל: "פליגי בה תרי אמוראי כו' עד מעלין בקודש ולא מורידין. ולכאורה אין אלו הטעמים מספיקין אלא לענין אי פוחת והולך עדיף או מוסיף והולך עדיף, אף דאכתי בעיקר הדבר צריך טעם למה חילוק חכמים בין הפרקים, ולא השוו מדותיהם שידליקו בכל הלילות בשוה או אחד אחד או שמונה שמונה". ביאור דבריו דהרי אין שום שייכות לענין היכר הימים, וכל יום מדליקים לזכר הנס, א"כ או שלא נגביל כמה נרות ידליקו, או שיעשו שידליקו כל יום בשוה, דהרי כל יום אין לו שייכות ליום הב' לטעם הזה.

ובשפ"א כתב וז"ל: "בגמ' מעלין בקודש, לכאורה נ"מ בין הטעמים היכא דהדליק בליל א' ג' וכדומה אין רשאי לפחות אח"כ שוב דאין מורידין, אך אין נראה, דבאמת מה ענין לילה א' לחברתה להיות נקרא מעלין בקודש או מורידין (ביאור דבריו דהרי כל יום נעשה לשם יומו, וכמו שאין איסור אם הדליק בשבת זו ח' נרות אין שום איסור להדליק בשבת הבאה ב' נרות, דכל שבת הוא שבת בפנ"ע, וא"כ ה"ה כאן כל יום הוא מצוה בפנ"ע). ותו הקשה לי בני א"מ נ"י מה מורידין בקודש נקרא הא דפוחת והולך, כיון דלב"ה המצוה בלילה (א') רק נר א', א"כ השאר אינו בכלל קדושת המצוה ומה שיך מעלין בקודש". וביאור הדברים דהמצוה הוא נר א' ויש דין הידור, וא"כ נחלקו מהו ההידור אם להחשיב ימים הנכנסים או היוצאים, א"כ אם נאמר שעושה כנגד הנכנסים א"כ אין כאן הורדה במצוה עצמה, דזה נעשה רק במה שרוצה להודיע, ובזה אין חיסרון של מורידין דהרי זה מתכוין להודיע כמה ימים נכנסים.

וביותר יש לתמוה, דהנה הר"ף שינה הלשון מלשון הגמ' וז"ל: "המהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה וכו', וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת וכו', טעמייהו דב"ש כנגד פרי החג, אי נמי כנגד ימים הנכנסים, וטעמייהו דב"ה כנגד הימים היוצאין, אי נמי משום מעלין בקדש ולא מורידין". הנה הר"ף שינה מלשון הגמ', משמע מדבריו ששני הטעמים הם הסיבה דלא כתב לשון הגמ' אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי וכו' חד אמר טעמא וכו' וחד אמר וכו', אלא

כתב טעמייהו ששני הטעמים הם הסיבות, וביותר יש לדייק דאם כונתו למחלוקת א"כ היה צריך לכתוב או קודם את ב' הטעמים של ימים הנכנסים והיוצאין, או פרי החג ומעלין בקודש. והר"ף בב"ש הביא קודם פרי החג ואח"כ ימים הנכנסים, ובב"ה כתב קודם ימים היוצאין ואח"כ מעלין בקודש.

ה. ויש להקדים ולבאר את מחלוקת ב"ש וב"ה לפי המ"ד דהסביר טעם דב"ש כנגד ימים הנכנסים וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, ועיין במהרש"א שהסביר טעם ב"ש וז"ל: "טעמא כמ"ש הב"י והרא"ם בתירוצ' א' שהיה הנס גם בליל ראשון לפי שהיה מעיקרא מתחלק לח' חלקים, נמצא ח' חלקים שמן היו פוחתים והולכים מלילה ללילה", ובזה הוא מתרץ מה שהק' דהרי יש כלל מעלין בקודש, ומה שבפרי החג פוחת והולך הרי יש טעם כנ"ל, ותירץ דב"ש ס"ל דגם בחנוכה יש סברא לפחות היות וביום א' נתגלה הנס שנחלק לח' ימים, הרי אני עושה זכר לנס שהיה מוכן לח' ימים, וביום ב' נתמעט שנשאר ז' וכן הלאה, לכן ס"ל שפוחת והולך, רק שלפי"ז צ"ב מה סברת ב"ה דאין לומר דרק מסיבת מעלין בקודש, דהרי המ"ד הראשון לא ס"ל דזו הסיבה אלא כימים היוצאין, וצ"ב מדוע שנעשה כימים היוצאין.

ועיין בפנ"י שהאר"ך בהסבר המחלוקת וז"ל: "טעמא דמהדרין מן המהדרין דכיון שבכל יום ויום נתערבה פרסום ניסא וחיבת המקום ביותר, לכך ראוי לעשות הידור מצוה לפי ערך פרסום הנס והחיבה, והיינו טעמא דמ"ד כנגד הימים היוצאין, שהרי בלילה הראשון לא נתפרסם הנס כי אם על אותו לילה בלבד כמ"ש בבית יוסף, משא"כ בכל לילה בהתנוסף הימים היה הנס יותר שהיה דולק והולך כל אותן הימים, מש"ה ראוי להרבות בנרות כפי מספר אותן הימים. וטעמא דמ"ד פוחת והולך כנגד הימים הנכנסין היינו משום דודאי אם היה הנס ניכר בנרות המנורה היה ראוי להיות מוסיף והולך, אלא דלפי האמת לא כך היה, שהרי היה צריך להטיב הנרות בכל יום, ולהסיר השמן והפתילה ישנה וליתן שמן ופתילה חדשה לצורך מחר, כדאינא במנחות דאפילו בנר שכבה ק"ל נדשן השמן ונדשן הפתילה, נמצא דלפ"ז שעיקר הנס לא נעשה אלא בפת שבלילה ראשונה לא הורק ממנו אלא חלק שמינית, ומזה נתמלא כל נרות המנורה, וכיון שנשארו שבעה חלקים כאילו עדיין בפך היה ניכר ונרגש שיאר"ך זמן הנס עוד שבעה ימים מש"ה ראוי להדליק שמונה, משא"כ בלילה שניה שכבר נחסרו שני חלקים ונחסרו, וחסרון אינו ניכר כלל בפך אם נחסר ביום אחד או בשני ימים, אמנם לפי שנשאר עדיין ששה חלקים מלבד אותו הלילה מש"ה ראוי להדליק שבעה דרך כלל, דמשום שהיה עיקר הנס בפך, והפך בכל יום היה מתמעט והלך, ומש"ה ראוי לעשות הידור מצוה גם כן בענין זה דפוחת והולך.

ויש לעיין בביאור דבריו, דלכאורה ביום הא' נחסר חלק שמיני, א"כ אין כאן ודאות שימש"ך הנס, וא"כ לא היה ביום הראשון נס בפך רק ליום א', רק שהיה הרגשה כמו שביום א' היה הנס שחלק שמיני מילא את הנרות כך יתהוה כל הח' ימים, וא"כ עיקר הנס היה שהיה בפך שמן נס שראוי שיהי' בו נס ח' ימים, אבל בפועל כל יום נתהוה נס חדש שחלק השביעי ביום השמיני מילא את הנרות. ולפי"ז יש לפרש את מחלוקת ב"ש וב"ה לפי הפנ"י, דלב"ה אנו עושים זכר להתגלות הנס בפועל שמילא כל יום את הנרות, ואנו סופרים כמה ימים נתגלה הנס שהיה בפך, ולב"ש אנחנו עושים על עצם הנס שהיה בפך, היינו מה שהרגישו שיתרחש להם נס בפך.

ולפי דבריו מדוייקים לשון הגמ' שדייק בשפ"א לקוטים (דף ל"ד ע"א) בלשון הגמ' בשבת כ"א ע"ב, "מאי חנוכה, דתנו רבנן ככ"ה בכסלו יומי חנוכה תמניא אינון וכו', שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים", ודייק השפ"א ונעשה בו נס היינו בשמן שבפך נעשה הנס שדלק שמונה ימים. ולפנ"י ניהא שבאמת ביום הא' היה ניכר שבשמן הזה יתהוה הנס, אע"פ שלמעשה לא נתגלה. והנה ביום הראשון היה ניכר ממה שיצא חלק שמיני שיתהוה שמונה ימים, אבל ביום ב' כבר לא ניכר שהיה לשמונה ימים אלא ניכר שבפך הזה נשאר לשבע, וכן בשישי וחמישי, ולכן לב"ש עושה כנגד הימים שהיה ראוי להעשות נס בפך השמן.

והנה לפי המ"ד דס"ל דנחלקו אם כימים הנכנסים או כימים היוצאין, נראה דב"ש ס"ל דרק מצד נס הפך יש להדר ולהדליק, ומשום גלוי הנס אין מה לעשות זכר, ולב"ה רק על גלוי הנס יש לעשות זכר, רק שלמ"ד כנגד פרי החג ומעלין בקדש י"ל שגם ב"ש ס"ל שאפשר לעשות זכר לגלוי הנס, רק שעדיף יותר לעשות על עצם הנס שנעשה בפך, רק היות ויש כלל מעלין בקודש ואין מורידין א"כ היה לנו לתפוס יותר הסברא של גלוי הנס היינו ימים היוצאין, דבשלמא למ"ד הראשון דלא ס"ל לגמרי לעשות זכר לגלוי הנס אין להקשות מעלין בקודש, היות וכך הוא המצוה ואין סברא אחרת ואין לזה שייכות למעלין בקודש, אבל המ"ד השני דס"ל דיש לנו ב' הסברות א"כ היה צריך לתפוס את הסברא של גלוי הנס היות ומעלין בקודש, לכן ס"ל למ"ד השני שטעמם של ב"ש שאמרו כנגד הנכנסים ולא חשו, היות ומצינו בפרי החג שפוחת והולך ואין החשש של מעלין.

ועיין בפנ"י שביאר כן וז"ל: "ולפ"ז יש לנו לומר דטעמא דמ"ד כנגד פרי החג נמי אין זה עיקר הטעם, דמה ענין הדלקת הנרות שהוא משום פירסום הנס לפרי החג שהוא גזירת המקום, אלא ודאי דטעמא ידידיה נמי כדפרישית לפי שהפך היה מתמעט והולך, אלא דאכתי אין זה מספיק לעשות הידור מצוה בענין זה דפוחת והולך, כיון דהלכה פסוקה בכל מקום דמעלין בקודש ולא מורידין, מש"ה איצטר"ך להדורי אטעמא

דפרי החג דאשכחן מיהו בשום דוכתא דפוחת והולך, כ"ש הכא דשייך לעשות כן לפי ענין הנס דהיה מתמעט והולך, כן נ"ל נכון".

ו. ולפי הפנ"י יצא נפק"מ בין ב' המ"ד, לפי המ"ד הראשון אין ב"ש מודים לסברת ב"ה ואין ב"ה סוברים סברת ב"ש, משא"כ למ"ד השני, ולכאורה כך הוא ההלכה מדהביאה הגמ' ב' זקנים, א"כ גם ב"ה ס"ל סברת ב"ש דיש לעשות זכר לנס של הפך, אלא היות ומעלין בקודש עדיף לעשות זכר לגלוי הנס. ולפי"ז כתב בספר בית הלוי וז"ל: וגם להתוס' נ"מ לדינא בהך פלוגתא באין לו כל הצורך מיום החמישי ולמעלה, ואין לו רק ד' נרות, דלטעם הראשון לא ידליק לב"ה רק נר אחד דבארבע ליכא הידור כלל (כמשנ"ת לעיל), אבל לטעם השני דגם ב"ה מודים דהוי יכולין הידור של הנכנסין, ורק משום מעלין בקודש, א"כ כשאין לו רק ארבע ידליק ד', ויהיה ההידור כנגד ימים הנכנסין. ולכאורה לפמש"כ התוס' דכשמדליקים הרבה לא ניכר הנס, ס"ל לתוס' שגם ענין ההידור צריך פרסום שיהיה ניכר כמה הם ימי הנס, וא"כ לכאורה כשידליק ד' נרות וצריך להדליק ה', הרי כלפי הרואים נראה שהוא מדליק על ד' נרות היינו על העבר, ולא ניכר לגמרי על הנס של היום, דאין ידוע לרואים שאין לו נרות ועושה כנגד הנכנסים, דבשלמא לב"ש כולם עושים כנגד הנכנסים, א"כ יש היכר לכולם דהכל יודעים שעושים כנגד הנכנסים, אבל לב"ה שכולם עושים כנגד היוצאין א"כ לא יהי' ניכר שהוא כנגד הנכנסים.

ונראה דלפי הרמב"ם בזה פליגי ב' המ"ד, דגם המ"ד הראשון מודה שיש ב' סברות, וההכרעה של ב"ש מצד פרי החג, וההכרעה של ב"ה מצד מעלין בקודש, רק דס"ל דהיות ופרסום הנס נעשה להודיע לרבים א"כ צריך היכר מיוחד שנדע לשם מה נתפרסם. והנה מה שמדליק א' זה ידוע לכל שהכונה על הנס שנעשה ביום זה. אבל אם לא יהיה מנהג קבוע למהדרין א"כ לא יהי' ניכר על מה הוא מדליק, ולכן קבעו אך יהיה סדר ההדלקה, או ימים הנכנסים או ימים היוצאים. והמ"ד השני ס"ל שדין המהדרין מן המהדרין לא נקבע בכדי לפרסם לרבים, אלא הוא כדי לעורר את המדליק, והיות והחיוב כלול בהידור נתנו להידור כל דיני החיוב, היינו שידליק בפתח מבחוץ ותוך כ' אמה ושיהיה לזה שיעור חצי שעה, כל זה הגם שהוא נעשה לפרסם הנס ובהידור אין צורך לפרסם נתנו לזה דין של החיוב, משא"כ שיהי' ניכר מספר הימים היות ובחיוב ג"כ לא ניכר הימים כמה ימים יש, א"כ גם בפרסום אין חיוב שיהיה ניכר ומספיק שהמדליק מתעורר, ולפי"ז כשאין לו כנגד היוצאין יש לו להדר כנגד הנכנסים. וכן לב"ש יכול להיות נפק"מ, כגון ביום ב' שיש לו ב' נרות, לפי המ"ד הראשון ידליק רק א' היות ונקבע רק להיכר, והמ"ד השני ס"ל היות ואין יכול לקיים כנגד זכר הנס של הפך יעשה היכר של התגלות הנס.

ובשפ"א הביא ראה שזה דין בימים ולא מדין מעלין, דז"ל על מה שהק' האמרי אמת דלא שייך מעלין בקודש הנ"ל, "והשבתי לו דזה אינו אלא טעם שלא לומר כב"ש דהתקנה היה להיות פוחת והולך, דאם ניתקן כן בכונה שפיר היה נקרא פוחת בקודש, וא"כ שוב לדידן אף שהדליק בלילה א' יותר לית לו בה כנ"ל". וביאור דבריו דלעשות לכתחילה תקנה להפחית הרי זה הורדה בקדושה מצד התקנה ולא במצוה עצמה, דהמצוה הוא כל יום בנפרד, ולדבריו יוצא שדין מעלין בקודש הוא סיבה לתוספת ולא הכרעה כמבואר בפנ"י, רק שבאמת לא נשאר בסברא זו, דז"ל: "אך י"ל נ"מ אם לא היה לו בלילות ראשונים שמן רק על נר א' ובא לו שמן בליל ג' וכדומה, דלטעם ימים היוצאין יש להתחיל כסדר היום שכל העולם מדליקין בו, ולטעם מעלין בקודש סגי כשיתחיל להוסיף בכל לילה א' יותר מקודם, אך זה אינו, דבאמת טעם ימים אית להו לכו"ע, דאי לאו הכי וכי מצוה להעלות בקודש, אלא ע"כ דמעלין בקודש הוא טעם להכריע אם להדליק כנגד הימים הנכנסין או היוצאין, וא"כ לכו"ע צריך להדליק כסדר כל העולם. [וכעין זה הכריע הדרכי משה (בס"י תרע"ב)] דמי שלא הדליק כלום בליל א' ומדליק בליל ב' או ג', שידליק כשאר בני אדם. וע"כ דס"ל כנ"ל, דאל"כ לטעמא דמעלין בקודש היה ראוי להתחיל להדליק ולהיות אח"כ מוסיף והולך". מבואר מדבריו דאין שום דין מעלין בקודש, ואין זה טעם לתוספת, אלא הוא מדין הכרעה.

וחידש שם: "אכן נראה דנ"מ אם אין לו ל"ו נרות לקיים מצות מוסיף והולך בכל הלילות, ויש לו עשרים נרות וכדומה, דלטעם היכר הימים יתחיל לקיים המצוה כל מה דאית לי' ב' וג' לילות, ובשאר הלילות ידליק אחד כיון דעכשיו יש לו לקיים עתה המצוה כתיקונה, אבל לטעם מעלין בקודש צריך להניח ללילות אחרונות ההידור כסדר העולם, ובלילות הראשונות ידליק אחד אחד כדי שלא להוריד בקודש". וביאור דבריו דנהי שכלפי עצמו לא אמרינן מעלין בקודש, ואין שום ענין להוסיף על הנרות אם אין זה כמספר הימים שנקבע, שלו יצייר שאם לא יוסיף כל יום נר אלא ישאר כמה ימים במספר הנרות שהדליק, ויוכל כך לגמור את כל הימים, אין זה שום הידור היות וההידור נקבע לפי מספר הימים, וכפי ההכרעה של ימים היוצאין או הנכנסים, ולכאורה לפי"ז אם אין המעלין מכריע כלפי המדליק, א"כ מדוע שהנפק"מ כלפי המדליק אם בימים הראשונים או האחרון כן אמרינן מעלין. והחילוק הוא פשוט, שדין מעלין הוא הכרעה בין ב' צדדים שיש סברא לעשות, והנה כשיש לו נרות כדי לקיים הידור רק שאין מספיק לכל הימים, ויש מקום לומר שידליק בתחילה כרגיל, ויש מקום לומר שיתור טוב שישאיר לסוף, ע"ז שייך לומר שזה דין של הכרעה בין ב' הצדדין ונפסוק מעלין בקודש.

ז. ולכאורה מהדרכי משה מוכרח לא כהגר"א דהרי לפי הגר"א סל לרמ"א כהרמב"ם שאין דין של היכר אלא דין מעלין, א"כ כשלא הדליק ביום א' יכול לפי הגר"א להדליק ביום ב' נר א' היות ואין חסרון של מעלין, ובאמת שאין זה ראייה, דהרי הרמ"א לכתחילה חש לשיטת התוס'

ולכאורה נראה פי' דבריו במש"כ שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד כו', שכוונתו על כל אחד ואחד, שכל אחד מבני הבית מוסיף והולך בכל יום. ומש"כ עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמנה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובין כו' כוונתו על כל אחד ואחד, ובא להשמיענו שכל אחד הולך ומוסיף אחד בלבד בכל יום ולא לפי מס' הנפשות בבית, והוי כעין מש"כ שהוי מצוה מן המובחר, רק שכאן כ"א מבני הבית מדליק, ובמצוה מן המובחר שכתב בהל' א' בעה"ב מדליק לבד כנגד כולם.

והנה בש"ע סי' תרע"א ס"ב כתב - בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבליל אחרון יהיו שמונה. ואפילו רבים בני הבית לא ידליקו יותר. וכתב הרמ"א שם - ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק (רמב"ם), וכן המנהג פשוט. וזיהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג).

ונראה היה לפרש כוונתו של הרמ"א שמקורו מדברי הרמב"ם בהל' ג' וכמנהג ספרד. אמנם בבאר הגולה שם כתב שכוונתו למה שמפרש הרמב"ם את סוגיית הגמ', שהרי כתב שהמנהג הפשוט בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר א' בלילה הראשון, ומוסיפין נר בכל לילה אפילו מרובין בני הבית. חזינן מדבריו שפירש מנהג ספרד שאחד מדליק לכל בני הבית. וכ"כ הב"ח סק"ג שמנהג ספרד כדעת התוס'. וכ"כ הגר"א, שכתב על דברי הש"ע שזו דעת התוס' ושכ"כ הרמב"ם שכן נהגו, ועל מש"כ הרמ"א כתב שכן כתב הרמב"ם להל'. וכ"כ הברכ"י על דברי הש"ע שכ"כ הרמב"ם שהוא מנהג פשוט. וכ"כ הגרע"א שבספרד עושים רק הידור דמוסיף (וכדעת התוס').

אמנם לכאורה יש להקשות לפי' זה, שהרמב"ם כתב על המהדרין מן המהדרין - מדליק עשרה ועשרים כו' בלשון יחיד, ומשמע בפירוש שכוונתו שבעה"ב מדליק כנגד כ"א מאנשי הבית. ואילו הרמ"א שהעתיק הרמב"ם לא כתב כן, אלא כתב שכל אחד מבני הבית מדליק.

והנה אחר זאת עיינתי בד"מ הארוך ששם מקור דין זה של הרמ"א, ומפורש שם בדבריו שמקורו ממש"כ הרמב"ם בהל' ג' את מנהג ספרד, ולא ממש"כ בהל' ב' כמצוה מן המובחר, וז"ל שם, אבל מדברי הרמב"ם נראה דאם רבים בני הבית מדליק כל אחד בלילה ראשון נר א' ומוסיף והולך עד שבאחרונה יהיו שמונה, וכן המנהג. עכ"ל.

וצע"ג לכאורה על מה שפירשו האחרונים מקורו של הרמ"א ממש"כ הרמב"ם בהל' ב' אע"פ שכתב הרמב"ם שאחד מדליק, והרמ"א כתב שכולם מדליקים, וביותר קשה שמפורש בדבריו שמקורו ממנהג ספרד וכנ"ל⁷⁰.

והנה כתב בב"י, ונראה שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשון נר אחד ומוסיף והולך בכל לילה עד שבאחרונה הם שמונה, ואפילו בני הבית הרבה אינם עושים יותר, דעתם כתוס', דאי כרמב"ם למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין. והקשה בברכ"י (סי' תרע"א סק"א) אמאי לא כתב דמנהג זה גם הרמב"ם כתב דהוא מנהג פשוט. עוד הביא שם קושיית הרא"ם דלדעת הרמב"ם דמהדרין מן המהדרין היינו שמדליקין נר לכל אחד ומוסיפין, המנהג דלא כמאן. והקשה שם שבב"י לא עמד בזה⁷¹.

ולפי מש"כ נראה לבאר שמה שלא הזכיר הב"י על מנהג העולם שכתב כן הרמב"ם הוא כיון שאינו המנהג שהביא, שהמנהג שהביא הרמב"ם הוא שכ"א מדליק לעצמו וכמו שנתבאר, ולא כשיטת התוס'. [ובאשר לקושיית הרא"ם יבואר עפ"י מה שנכתוב בהמשך בס"ד].

והנה עוד כתבו האחרונים (הגר"א הפר"ח והברכ"י) שמח' הרמב"ם והתוס' היא בעצם מח' האמוראים המובאת בגמ', האם טעמם של ב"ש וב"ה הוא כנגד הימים הנכנסים והיוצאים או כנגד פרי החג ומעלין בקדש ואין מורידין, שהתוס' שמצריכים היכר סוברים שהוא כנגד ימים נכנסים ויוצאים ולכן צריך היכר, והרמב"ם שלא מצריך היכר סובר שטעמם כנגד פרי החג, ומעלין בקדש ואין מורידין.

אמנם לכאורה מדברי הראשונים נראה שלא בזה נחלקו, שבח' הריטב"א כתב דברי התוס', וכתב הטעם שלא כל אחד מוסיף נרו לב"ה או מוריד נרו לב"ש, כיון שלא יכירו העולם דמשום פרי החג או משום מעלין בקדש הוא, אלא יאמרו שבני הבית נתברו או נתמעטו. א"כ מפורש שאע"פ שנקט שיטת התוס', כתב הטעם של פרי החג ומעלין בקדש. וכן הוא מפורש במארי שכתב דעת התוס' וכתב הטעם דמעלין בקדש. [וכן יעוין פנ"י שמפרש שגם מ"ד כנגד פרי החג ומעלין בקדש מודה לטעמא דימים נכנסים ויוצאים, רק מוסיף עליו].

והנה בר"ף כתב המעשה דב' זקנים, ופירשו האחרונים שסובר כדעת הרמב"ם, ולכן הביא המעשה, ולפי הנ"ל אין ראיה מדבריו כמאן סביא ליה. (וכן בבה"ל כתב טעם אחר למה שהביא המעשה שבא להשמיענו שבהידור מצוה אין הל' כב"ה כלפי ב"ש. וכן הוא מפורש בריטב"א חילוק זה)⁷².

והנה בשיטה לר"ן כתב דמהדרין מן המהדרין מוסיף והולך, וא"ת מאי מהדרין מן המהדרין, אדרבה יותר הידור נר לכל אחד ואחד, וי"ל שרוב בתים אנשים מעט. ובר' יהונתן נשמר מן הקושיא, וכתב המהדרין מן המהדרין יוסיף בכל לילה ולילה, ויכפול וישלש עד שיעשה בסוף שמנה לכל אחד ואחד מבני ביתו. אלא שלא נהגו כן. ע"כ.

למחרת צריך להקריב כמו שחייב ביום הזה, עכ"פ הסיבה לירידה היא היות וזה שבוע אחד יום אחד קשור לשני). וכן ענין מעלין בקודש היות והוא הודאה על הניסים חוץ מהיום הזה, הרי צריך להיות מעלין בקודש, דכשיש לנו מקום להודות על הנס שיקרא מחמת הפך שנמצא, ויש לנו להודות על הניסים שנתגלו, ואין זה דין על המצוה של היום איך לפרסם, בזה אומרים מעלין בקודש ואין מורידין.

ט. וביאור הדברים נראה לפי איך שביאר בשפ"א לקוטים דף ל"א ע"א וז"ל: "וההפרש בין הלל והודאה שמעתי מאא"ז מו"ר וכו', ונ"ל שכך שמעתי כי הלל הוא בחינת שמחה, והודאה בחינת הכנעה, ופי' הענין שיש ב' ענינים שע"י נתגדל הנס בעיני האדם, א' מצד גודל הנסים והנפלאות של אדון הכל, ב' מצד שפלות האדם שיודע שאין ראוי לנס כזה ופחות ממנו ג"כ, והלל הוא בחי' הא' מצד התבוננות גודל הפלא שמשגיג עומק הנס ועי"ז נשאו לבו לשמים לומר הלל, והודאה הוא בחי' הב' שמודה להש"י שאינו ראוי לנס כזה, ומכיר גודל הטובה ורחמים רבים שעשה הקב"ה עמו", עכ"ל. ועיין ברמב"ן ס"פ בא שבמצות יש ב' ענינים, א' אמונה, ב' הודאה, והוא כנ"ל.

ולפי"ז יתבאר היטב, דהנה לעיל הק' בשביל מה מביאה הגמ' המעשה בצידן שעשו הרי מספיק שנביא שאמרו הטעמים, ונראה דבאמת הק' הבאה"ל איך עשה כב"ש הרי נתקבל כב"ה, והנה לדעת הרמב"ם ניחא, דבאמת הרי נתבאר לעיל שיש ב' צדדים לעשות כימים הנכנסים והיוצאין או מצד פרסום הנס, דכך נקבע לפרסם הנס, ולפי"ז אם זה מדין ההלכה של פרסום הנס אי אפשר לעשות כב"ש היות ונקבע לפרסום הנס וההלכה כב"ה, אבל אם נסבור שאין זה מדין פרסום הנס אלא ענין של הודאה והכרה בגודל הנס שנעשה לנו, אע"פ שאין אנו ראויים א"כ אין זה מגדר פרסום הנס אלא ענין של התעוררות של המדליק, ובוה מסתבר דאינו דין של הכלה אלא הרגשה, ואם מרגיש שרוצה להודות על הנס של הפך רשאי. ולפי"ז ניחא מדחזינן שא' הזקנים עשה כב"ש, ע"כ אין זה דין של הלכה של פרסום הנס אלא דין הודאה. וניחא מש"כ הגר"א דהרי"ף פוסק כהרמב"ם מדחזינן שהביא ב' הזקנים, הרי דס"ל דיכול לעשות כב"ש, ואין זה דין בהדלקה מצד פרסום הנס, ואם זה מדין הודאה אין צריך שיהיה ניכר לבני רה"ו, ומה שצריך בפתח מבחוץ ותוך כ' ושיעור כבר נתבאר לעיל היות והחויב מונח בזה, וענין ההיכר אין צריך בדזה אין בחיוב כמשנת"ל.

ולפי"ז ניחא ניחא מה שהקשה מדוע הפוסקים לא הביא דין זה, היות והרמ"א חושש לדעת תוס' דדין הנכנסים והיוצאין הוא בפרסום הנס, וא"כ המהדרין מן המהדרין הוא חלק בהלכות פרסום הנס וצריך להיות ניכר, דגם התוס' הוא מדין ההלכה, ובוה נשאר הכלל דהלכה כב"ה דהוא מדין הלכות פרסום הנס. ולפי"ז נראה דגם חידושו של הבית הלוי צ"ע, שכתב דאם הוא בסוף ואין לו כנגד היוצאין שיעשה כנגד הנכנסים, דהיות ובלא"ה אינו מעלה בקודש, דלפי מש"כ זה דין בהלכות פרסום הנס, והיות ולא יהי' ניכר פרסום דלא ידע שחסר לו נרות, וא"כ לא יוכר, א"כ יותר טוב שידליק א' לענין הנס של היום. ושמא ס"ל לביה"ל היות וגם לב"ה אם אין לו כנגד היוצאין יש דין פרסום הנס כנגד הנכנסים, וזה מדין פרסום הנס ולא מדין הודאה.

הרב מנשה מימון
תפרח
 מהדרין מן המהדרין

הגמ' שבת כ"א: ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן והלך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן והלך מוסיף והולך. אמר עולא פליגי דה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא, חד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החד, וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה א"ר שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין.

ובתוס' שם ד"ה המהדרין מן המהדרין כתבו - נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עשה נר לכל אחד אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא, שיסברו שכן יש בנ"א בבית.

וברמב"ם פ"ד מהל' חנוכה הל' א'-ב' כתב - מצוהה שיהיה כל בית ובית מדליק נר א', בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר, מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה ראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים כו', שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמנה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שהיה אדם אחד.

דצריך היכר כלפי הרואים, וא"כ ע"כ חושש גם לשיטה של המ"ד דס"ל כנגד ימים היוצאין, דהרי הרמ"א פסק בסימן תרע"א ס"ז וז"ל: "ומ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות, אלא א"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כ"א במקומו מיוחד מלערב הנרות ואין היכר כלל, ואף כי אין היכר רק לבני הבית מ"מ היכר קצת מיהא בעי". וגם בסעיף ב' כתב וז"ל: "ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין", וכתב בבאה"ל דבאופן זה גם התוספות מודו שיכולין להדליק יותר [הגר"א בשם ד"מ].

רק שדברי הגר"א דס"ל דהרי"ף ס"ל כהרמב"ם, כבר נתקשינו לעיל דמדויק מלשונו דב' הטעמים הם שאחד מוסיף לשני, ולכן שינה מלשון הגמ', ולפי הפנ"י והשפ"א ובית הלוי מובן היטב שהוא רק הכרעה בין ב' סברות, ונראה דמה ששינה הרי"ף לשונו, דלב"ש הביא קודם טעם פרי החג, ולב"ה הביא קודם ימים הנכנסים, דהדרך הוא כך, בתחילה מביא טעם שאינו מספיק, ואח"כ מביא עיקר הטעם, עיין ב"ק ב' ע"ב. ולכן לב"ש כתב בתחילה טעם פרי החג שהוא סיבה שיכול להיות פוחת והולך, רק שזה אינו סיבה מספקת מדוע תקנו לפחות, וגם י"ל מעלין בקודש, לכן כתב א"נ שהוא העיקר היות ונעשה לזכר הנס שנעשה בפר כנגד הנכנסים כמבואר לעיל, ומצד החיסרון של מעלין הרי כבר כתב הטעם של פרי החג, ולב"ה להיפך, קודם כתב הטעם של ימים היוצאין, רק שאין זה טעם מספיק דהרי עיקר הנס נעשה בפר, ויותר מסתבר לעשות כנגד הנכנסים, לכן כתב עיקר הגורם שעושה כנגד היוצאין מצד מעלין בקודש, וגם יש הגורם של היוצאין היינו גילוי הנס, ושוב מצאתי מפורש במסכת סופרים שלפי המ"ד של פרי החג ומעלין בקודש ס"ל גם הטעם של הנכנסין והיוצאין, דמובא שם בפ"כ ה"ה "ומנין נרות כב"ה משום מעלין בקודש ולא מורידין, וכעין ימים היוצאין", והוא פלא על הגר"א שלא ציין זה.

ח. ולכאורה יש לדייק בלשון רבה בב"ח א"ר שהביא "שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה (עיין ברי"ף שגרס עשה כב"ה), זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקודש ואין מורידין". ולכאורה צ"ב למה הביא המעשה, ע"כ להכריע כהמ"ד שהטעם משום פרי החג ומעלין בקודש. ולכאורה לפי"ז בשביל מה צריך לומר שאחד עשה כב"ש ואחד עשה כב"ה, מה נפק"מ לן איך התנהגו, העיקר הוא להביא את הטעם של ב"ש, וזה אינו נוגע למעשה שעשו. ולבאה"ל סימן תרע"א ס"ב ד"ה וי"א שכתב שאע"פ שכבר נפסק דההלכה כב"ה, בזה ראינו שזקן אחד עשה כב"ש להורות שהיות ואינם חולקים בהלכה אלא בהידור בזה לא אמרינן הלכה כב"ה ויכול לנהוג כב"ש, אבל למסקנא כתב "אכן מדלא הוזכר דבר זה בשום פוסק אין לצרף ד"ז להלכה כלל". והבאה"ל כתב סברא זו ליישב דיוק הגר"א מדוע הביא הרי"ף את המעשה של ב' הזקנים, ולכאורה היה יכול לדייק מרבב"ח עצמו שהביא את המעשה שעשו שאינו נוגע לביאור הטעמים, וביותר שלמסקנא לא נשאר בהלכה זו, א"כ קשה קושי' הנ"ל.

וביותר יש לדייק מלשון הברייתא במגילת תענית פ"ט וז"ל: "מצות נר חנוכה איש וביתו, והמהדרין נר לכל נפש ונפש, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק א' מכאן ואילך מוסיף והולך. שני זקנים היו בצידן, א' עשה כדברי ב"ש וא' עשה כדברי ב"ה, זה נותן טעם לדבריו וזה נותן טעם לדבריו, זה אומר כפרי החג וזה אומר מעלין בקודש ואין מורידין". והלשון כפול זה נותן טעם לדבריו, ואח"כ כתב וזה אומר, הרי כבר כתב נותן טעם לדבריו. וכן קשה הלשון זה נותן טעם לדבריו, לכאורה למי הכונה דבריו, הרי לא היה כאן שום דיבור אלא מעשה, א"כ היה צריך לכתוב זה נותן טעם וזה נותן טעם, דהרי זה טעם על המעשה שעשה, נראה שהכונה זה נותן טעם לדבריו הכונה לדבריו הידועים, היינו שב"ש אמרו כימים הנכנסים וב"ה אמרו כימים היוצאין, ועל הדיבורים האלו נתנו הזקנים טעם, היינו שלא מספיק הדיבורים האלו לעשות אלא צריך תוספת טעם להכרעה, ולכן כתוב עשה כדברי ב"ש או כדברי ב"ה במגילת תענית, דהיינו שבאמת העיקר הוא ימים הנכנסים או היוצאים רק שצריך תוספת טעם להנהגה.

וכבר נתבאר שנחלקו המ"ד שהביא עולא אם הוא דין בפירסום או שזה התעוררות מצד המדליק, ויש לבאר ביתר ביאור, דהנה יש לדון דימים הנכנסים או היוצאין זה דין ביום, היינו להדגיש את פרסום הנס של היום, היינו למ"ד הנכנסים להדגיש שהוא חלק השמיני של הנס, ובכדי להדגיש שהוא חלק שמיני מדליקים שמונה לומר שיהיה בפרך ח' חלקים, וביום ב' מדליק ז' להדגיש שהוא חלק ז' מהפח, ואין זה פרסום על כללות הנס של כל הימים. וכן למ"ד כנגד היוצאין הכונה שביום ב' הרי זה כבר הנס של ב', וכן בג', א"כ הפרסום הוא על היום רק להדגיש את חביבות הנס, היינו שלנס אינו רק יומי אלא הוא המשך. ואם זה דין של פרסום אין צריך טעם של פרי החג או מעלין בקודש, דהרי כל יום הוא מצוה בפנ"ע, ויש בה טעם מדוע לפרסם באופן כזה. והמ"ד השני ס"ל דבהדלקה יש ב' ענינים, א' פרסום הנס של היום, וכן ההודאה שהוא חלק מהנס שכבר קדם, או מהנס שיתהווה, וא"כ לפי המ"ד הזה אין זה רק פרסום על היום אלא גם כנגד ימים אחרים. והנה ע"ז הביא הטעם של ב"ש כנגד פרי החג, דשם הסיבה של הירידה היות וזה שבוע של חג, והיום הקודם הוא סיבה לירידה (ואע"פ שאם לא הקריבו ביום א'

70 ולפ"ז מה שמופיע אות א' בד"מ הקצר על מה שמביא הב"י את הרמב"ם במהדרין מן המהדרין אינו מדויק.

71 יעו"ש מה שתי' על קושיית הרא"ם מדנפשיה, אך על הקושייות על הב"י לא תי'.

72 ולכאורה עוד אפשר לומר שניתן ללמוד מן המעשה שנוהגים כמהדרין מן המהדרין, וזו גם הסיבה שהביאו הרי"ף.

ולפי"ז ניתן ליישב מה שפסק השו"ע בסתם כמהדרין מן המהדרין, ולא הביא כלל שאר השיטות, ומכך שהביא השו"ע

דין זה אחר ההל' של מחזור על הפתחים ובסמוך לה, משמע קצת שסובר שכן הוא מעיקר הדין. [וכן כתב במשב"ז שם

דמדסתם המחבר משמע דהוספה מדינא, ונשאר בצ"ע]. ולפי הנ"ל אולי אפשר לומר שלמד זאת ממעשה דב' זקנים

שבא לומר שכן הל', וכן יש לנהוג.

נראה מדבריו שהבין בדיון מהדרין מן המהדרין שהוא רוב נרות, ולא כתוס' שההידור הוא בזה שניכר כמה ימים חלפו, אלא ככל שיש יותר נרות הוא מוהדר יותר. וזו הבנת הרמב"ם שכתב שמהדרין מן המהדרין מדליק לכל אחד מבני הבית, ואם היו עשרה מדליק ביום השמיני שמונים, שההידור הוא בכמות, ואע"פ שאין ניכר כמות בני הבית (ובזה מיושב הלשון שכתב כיצד היו בני הבית עשרה מדליק ביום הראשון עשרה כו', שבא לומר שהכמות הוא ההידור, ואע"פ שאין ניכר מס' בני הבית, ולכן הדגיש עשרה עשרים וכו' לומר שהם כולם כיחידה אחת).

ומה שכתב מנהג אנשי ספרד נראה שיוצאים בזה לכל השיטות (וזהו דעת ר' יהונתן), שמקיימים גם הידור בכמות הנרות, שכ"א מבני הבית מדליק, ובנוסף מקיימים ההידור של התוס' שניכר כמה בני בית הם (ובזה מיושב נפלא לשון הרמב"ם שכתב שמדליק ביום השמיני שמונים נרות, להדגיש שכל אחד ניכר בפנ"ע, ולכן פתח ברבים שכל אחד מדליק וסיים ביחיד, שכל אחד הוא בפנ"ע ויוצא ידי כל ההידורים). וזהו מה שהוסיף הרמ"א מהמהר"א מפראג שכ"א ידליק לחוד כדי שיהיה ניכר בפנ"ע.

מי שאינו נמצא בבית בשעת הדלקה של שקיעת החמה אם עדיף שימנה שליח או שידליק מאוחר יותר

הגמ' בשבת כ"א: מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק, וא"נ לשיעורא. עד שתכלה רגל מן השוק, ועד כמה, אמר רבה בר רב חמא אמר ר' יוחנן עד דכליה רגלא דתרמודא⁷³.

וכתבו התוס' (ד"ה דאי) אבל מכאן ואילך עבר הזמן, ואמר הר"י פורת דיש להזהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי, ומ"מ אם איחר ידליק מספק, דהא משני שינויי אחרונא. ולר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק, דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית שהרי מדליקין מבפנים. וכ"כ הרא"ש פ"ה סי' ג'⁷⁴, וכ"כ הר"ן בחי' בשם התוס', וכ"כ המאירי בשם גדולי הדורות, וכתב שכן נוהגים בצרפת בני הישיבה להדליק אחר שעומדים מבית המדרש.

וברשב"א כתב בפ"י הגמ' דאי לא אדליק מדליק, לאו למימרא דאי לא אדליק בתוך שיעור זה אינו מדליק כו', וכתב שכן כתב רבו (הר' יונה). והביא מהתוס' שכל זה בזמנם שהיו מדליקים בחוץ, אבל עכשיו שמדליקים בפנים כל שעה ושעה זמנה הוא, דהא איכא פירסומא ניסא לעומדים בפנים. ומיהו מצוה להדליק משתשקע משום זריזין מקדימין. ע"כ. וכ"כ המהרי"ח, דאף למדליקים בחוץ, יכול להדליק אחר שכלתה רגל מן השוק, וכהיום שאין פרסום לבני הבית מדליק מתי שירצה (פרי"י). וכ"כ המרדכי אות רס"ה.

ובחי' הריטב"א החדשים כתב בתחילה דאי לא אדליק מדליק, פ"י עד ההוא שיעורא בלחוד, ומכאן ואילך עבר זמנו. והביא דברי בעל התרומות שכתב (כדברי ר"י) דה"מ לדידהו שהיו מדליקים בחוץ והיה היכר לבני רשות הרבים, אבל לדידן יכול עד עה"ש.

וכתב, לפי פ"י זה יש לפרש דה"ק, דאי לא אדליק מדליק בחוץ עד ההיא שעתא, אבל בתר הכי אינו מדליק אלא בפנים, דאדידהו נמי ודאי משום דלא מצי עביד היכר לרה"ר לא נפטר מלעשות היכרא לו ולבני בתו, דהא לקמן אמרינן דבשעת הסכנה מדליקה על שולחנו.

ולפ"ו נחלקו הראשונים כשמדליק בחוץ אי יכול להדליק אחר זמן זה, אך במדליק בפנים כתבו כולם כדברי ר"י שמדליק גם לאחר מכן, דיש היכר לבני ביתו. ולא מצינו מי שיחלוק בזה. וכ"כ באהל מועד בשם מקצת הגאונים והר"פ.

וברמב"ם (פ"ד ה"ה) כתב בסתם דאי לא הדליק בזמן הזה שוב אינו מדליק. אכן י"ל דלא כתב כן לדידן דמדליקים בפנים, אלא לפי עיקר התקנה להדליק בחוץ⁷⁵. אמנם לכאורה קצת דוחק, דמ"מ הול"ל שמ"מ אחר זמן זה יכול להדליק לב"ב, ואע"פ שאין זה הזמן לכתחילה, מ"מ באיחר שרי, וכמ"ש הרשב"א בתחילה.

ובשלט"ג על הרי"ף (אות ב') כתב שרוב המפרשים והפוס' סוברים שאפ"י לא הדליק נר חנוכה עד שלא כלו רגלי דתרמודאי מן השוק, שיש לו להדליק לאחר מכן, וזמנה כל הלילה. ולא נאמר זמן זה אלא למצוה מן המובחר או לדידהו שהיו צריכים להכירא, ומי"י פ"ד הל' חנוכה כתב להדיא דכיון שעבר זמן זה אינו מדליק יותר באותו הלילה, וכן יש לדקדק מרבנו (הרי"ף). וכן הביא מהריא"ז דמכאן ואילך אינו יכול להדליק, והרי בטל המצוה.

ובטור הביא דברי התוס' ודברי הסמ"ג דמ"מ נכון להדליק כשבני הבית נעורים, וכתב, ונראה לי שאף לדידן צריך לדקדק בשיעור, שאע"פ שמדליק בפנים כיון שמדליקים בפתח הבית והוא פתוח יש הכירא לעוברים ושבים.

ובד"מ שם כתב (על פי מ"ש בסוס"י תרע"א שמדליקים בפנים ממש) דבזמן הזה אין לחוש, וכן נהגו שלא לדקדק בשקיעת החמה, וכ"כ במנהגים. והביא מהמהרי"ל שהיה נוהג להדליק מיד אחר שקיעת החמה.

ובהג' לש"ע (סי' תרע"ב ס"ב) כ' י"א שבזמן הזה שמדליק בפנים אינו צריך להזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק (ד"ע וטור בשם התוס'), ומ"מ טוב להזהר גם בזמן הזה.

וכתב הביה"ל טעם הרמ"א דמ"מ טוב להזהר גם בזמן הזה שאע"פ שמדליקין בפנים, כיון שמדליקים בפתח הבית והוא פתוח יש היכרא לעוברים ושבים [טור].

ולכאורה יש לעיין, דהא לרמ"א שמדליקים בפנים ממש כמ"ש בסוס"י תרע"א, והוזכר כאן דבריו משם, א"כ לכאורה אין שייך כלל טעם הטור. ולכאורה פשטות דברי הרמ"א הוא למה שהביא בד"מ מהמהרי"ל שהיה נוהג להדליק מיד אחר שקיעת החמה.

אכן אחר העיון בדברי המהרי"ל יש לכאורה לעיין בדברי הד"מ, ששם איתא (הל' חנוכה ס"א) מנהג מהר"י סג"ל שהדליק נרותיו מיד כשיצאו מבית הכנסת, כי אמר מצות נר חנוכה משתשקע החמה, ועוד הואיל דבני ביתי דרים בבית אחד אם אני מאחר שוב לא יהיו אצלי, ועכשיו הם באים אצלי לשמוע הברכה ולראות הדלקתי.

ולכאורה קשה טובא, דאם עיקר הדלקת נר חנוכה משקיעת החמה, א"כ למה לי נתינת טעם דבני ביתו נמצאים איתו לשמוע הברכה ואם יאחר לא יהיו אצלו, ואם כך המצוה לכתחילה אין למילים הללו הבנה לכאורה.

ובפשטות כוונת דבריו נראה שבא לתת טעם מדוע הקדים כ"כ, ועל זה אמר שמצוותה מתחיל משקיעת החמה, והוסיף שהיה מדליק כן לב"ב, נראה כוונתו להסביר מדוע לא חיכה ללילה ממש, פ"י צה"ש שהוא עיקר מצוותה, ועל זה אמר שבשביל ב"ב הדליק משקיעת החמה. וכן נראה מגירסת כת"י שנוסף, אם הייתי מאחר להדליק נר חנוכה בתוך הלילה כמנהג העולם וכו'. ומשמע כמ"ש, שרק בא לתת טעם מדוע לא הדליק בלילה, והקדים לשקיעת החמה וכנ"ל.

וא"כ יש לעיין לכאורה בדברי הד"מ שמשמע שהבין מדברי המהרי"ל דהכי הוא לכתחילה, דיש להדליק משקיעת החמה. ולפ"ו למדליק בפנים אין ראייה דיש למדליק בפנים להדליק בזמנה, שאת טעם הטור אין אם מדליק בפנים ממש, וכן מדברי המהרי"ל אין ראייה וכנ"ל.

אכן בדברי הראשונים מבואר טעם להקדמת ההדלקה משום זריזים מקדימים, אמנם בנידו"ד, בשאלה אם תדליק האשה (או שליח) במקום הבעל, איכא טעמא לאידך גיסא, דמצוה בו יותר מבשלוחו, ובפשטות עדיף על זריזים מקדימים. ויותר מזה, דכה"ג אין שייך כלל זריזים מקדימים, שהרי אינו כעת בבית כדי לקיים המצוה, וזריזים מקדימים הוא שיעשה המצוה מהר ככל שיוכל, ולא שיעביר קיום המצוה לאחר⁷⁶. וכן משמע מדברי הראשונים דאין בזה חסרון בקיום המצוה עצמה, כפי שיש שאומרים שברגע שאין מדליק מחסר במצוה, שלא כתבו דבר זה כלל, אדרבא כתבו דלמדליק בפנים אין קפייד בזמן ההדלקה (אם לא מטעם זריזים).

עוד יש להוסיף דאדרבא, אם תדליק אשתו בפנים ואין עמה בבית, א"כ אין פרסומא ניסא כלל, ולפ"ו גם להיפך הוא כן, דאף הבעל אם מדליק בפנים ואין היכר לרה"ר ואין עמו בבית, לכאורה עדיף שיחכה לאשתו מלהדליק לבדו בתחילת הזמן.

העולה מהנ"ל, דלמדליקים בפנים לכאורה נראה דעדיף טפי שידליק בעה"ב בעצמו מאוחר יותר מלומר לאשתו או למנות שליח, כ"ש אם אין אחר בבית בשעת ההדלקה⁷⁷.

אכן אף למדליקים בחוץ יש לכאורה מקום לדון, דידועה דעת האחרונים הסוברים שכיום עד שתכלה רגל מן השוק הוא הרבה יותר מחצי שעה, שהרי עוברים ושבים ברחובות כמה שעות אחר צה"כ.

וכן מובא מהרב מבריסק שחשש לזה, ודייק מהרמב"ם שכתב כמו חצי שעה או יתר שבא לומר שבמקום שעוברים ושבים יותר מחצי שעה יש להדליק כשיעור זמן זה, וכן עשה למעשה.

ולפ"ו לכאורה ניתן לומר דה"ה לקולא, דאם נחשיב כל זמן שהולכים בשוק, א"כ גם יהיה ניתן להדליק עד זמן זה, ולפ"ו הוא אף לרמב"ם.

אכן הרבה אחרונים דחו סברה זו ודיקו זה מהרמב"ם (ומובא מהחזו"א שכיבה נרותיו חצי שעה אחר ההדלקה לאפוקי מדעה זו).

והנה לכאורה יש עוד מקום לדייק בדברי הרמב"ם כדברי הרב מבריסק, שכתב שכח או הזיז ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר. עבר זמן זה אינו מדליק. וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת.

ובד"מ שם כתב (על פי מ"ש בסוס"י תרע"א שמדליקים בפנים ממש) דבזמן הזה אין לחוש, וכן נהגו שלא לדקדק בשקיעת החמה, וכ"כ במנהגים. והביא מהמהרי"ל שהיה נוהג להדליק מיד אחר שקיעת החמה.

ובהג' לש"ע (סי' תרע"ב ס"ב) כ' י"א שבזמן הזה שמדליק בפנים אינו צריך להזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק (ד"ע וטור בשם התוס'), ומ"מ טוב להזהר גם בזמן הזה.

וכתב הביה"ל טעם הרמ"א דמ"מ טוב להזהר גם בזמן הזה שאע"פ שמדליקין בפנים, כיון שמדליקים בפתח הבית והוא פתוח יש היכרא לעוברים ושבים [טור].

ולכאורה יש לעיין, דהא לרמ"א שמדליקים בפנים ממש כמ"ש בסוס"י תרע"א, והוזכר כאן דבריו משם, א"כ לכאורה אין שייך כלל טעם הטור. ולכאורה פשטות דברי הרמ"א הוא למה שהביא בד"מ מהמהרי"ל שהיה נוהג להדליק מיד אחר שקיעת החמה.

אכן אחר העיון בדברי המהרי"ל יש לכאורה לעיין בדברי הד"מ, ששם איתא (הל' חנוכה ס"א) מנהג מהר"י סג"ל שהדליק נרותיו מיד כשיצאו מבית הכנסת, כי אמר מצות נר חנוכה משתשקע החמה, ועוד הואיל דבני ביתי דרים בבית אחד אם אני מאחר שוב לא יהיו אצלי, ועכשיו הם באים אצלי לשמוע הברכה ולראות הדלקתי.

ולכאורה קשה טובא, דאם עיקר הדלקת נר חנוכה משקיעת החמה, א"כ למה לי נתינת טעם דבני ביתו נמצאים איתו לשמוע הברכה ואם יאחר לא יהיו אצלו, ואם כך המצוה לכתחילה אין למילים הללו הבנה לכאורה.

ובפשטות כוונת דבריו נראה שבא לתת טעם מדוע הקדים כ"כ, ועל זה אמר שמצוותה מתחיל משקיעת החמה, והוסיף שהיה מדליק כן לב"ב, נראה כוונתו להסביר מדוע לא חיכה ללילה ממש, פ"י צה"ש שהוא עיקר מצוותה, ועל זה אמר שבשביל ב"ב הדליק משקיעת החמה. וכן נראה מגירסת כת"י שנוסף, אם הייתי מאחר להדליק נר חנוכה בתוך הלילה כמנהג העולם וכו'. ומשמע כמ"ש, שרק בא לתת טעם מדוע לא הדליק בלילה, והקדים לשקיעת החמה וכנ"ל.

וא"כ יש לעיין לכאורה בדברי הד"מ שמשמע שהבין מדברי המהרי"ל דהכי הוא לכתחילה, דיש להדליק משקיעת החמה. ולפ"ו למדליק בפנים אין ראייה דיש למדליק בפנים להדליק בזמנה, שאת טעם הטור אין אם מדליק בפנים ממש, וכן מדברי המהרי"ל אין ראייה וכנ"ל.

אכן בדברי הראשונים מבואר טעם להקדמת ההדלקה משום זריזים מקדימים, אמנם בנידו"ד, בשאלה אם תדליק האשה (או שליח) במקום הבעל, איכא טעמא לאידך גיסא, דמצוה בו יותר מבשלוחו, ובפשטות עדיף על זריזים מקדימים. ויותר מזה, דכה"ג אין שייך כלל זריזים מקדימים, שהרי אינו כעת בבית כדי לקיים המצוה, וזריזים מקדימים הוא שיעשה המצוה מהר ככל שיוכל, ולא שיעביר קיום המצוה לאחר⁷⁶. וכן משמע מדברי הראשונים דאין בזה חסרון בקיום המצוה עצמה, כפי שיש שאומרים שברגע שאין מדליק מחסר במצוה, שלא כתבו דבר זה כלל, אדרבא כתבו דלמדליק בפנים אין קפייד בזמן ההדלקה (אם לא מטעם זריזים).

עוד יש להוסיף דאדרבא, אם תדליק אשתו בפנים ואין עמה בבית, א"כ אין פרסומא ניסא כלל, ולפ"ו גם להיפך הוא כן, דאף הבעל אם מדליק בפנים ואין היכר לרה"ר ואין עמו בבית, לכאורה עדיף שיחכה לאשתו מלהדליק לבדו בתחילת הזמן.

העולה מהנ"ל, דלמדליקים בפנים לכאורה נראה דעדיף טפי שידליק בעה"ב בעצמו מאוחר יותר מלומר לאשתו או למנות שליח, כ"ש אם אין אחר בבית בשעת ההדלקה⁷⁷.

אכן אף למדליקים בחוץ יש לכאורה מקום לדון, דידועה דעת האחרונים הסוברים שכיום עד שתכלה רגל מן השוק הוא הרבה יותר מחצי שעה, שהרי עוברים ושבים ברחובות כמה שעות אחר צה"כ.

וכן מובא מהרב מבריסק שחשש לזה, ודייק מהרמב"ם שכתב כמו חצי שעה או יתר שבא לומר שבמקום שעוברים ושבים יותר מחצי שעה יש להדליק כשיעור זמן זה, וכן עשה למעשה.

ולפ"ו לכאורה ניתן לומר דה"ה לקולא, דאם נחשיב כל זמן שהולכים בשוק, א"כ גם יהיה ניתן להדליק עד זמן זה, ולפ"ו הוא אף לרמב"ם.

אכן הרבה אחרונים דחו סברה זו ודיקו זה מהרמב"ם (ומובא מהחזו"א שכיבה נרותיו חצי שעה אחר ההדלקה לאפוקי מדעה זו).

והנה לכאורה יש עוד מקום לדייק בדברי הרמב"ם כדברי הרב מבריסק, שכתב שכח או הזיז ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר. עבר זמן זה אינו מדליק. וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת.

נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק, אם רצה לכבותה או לסלקה עושה, ע"כ.

ולכאורה יותר היה לומר עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך שיתן שמן בנר שיספיק לזמן זה וכו', נשארה דולקת אחר זמן זה וכו'.

ולכאורה מדהדגיש בדבריו עד שתכלה רגל מן השוק (ולא כתב "זמן זה" דהוא חצי שעה דסליק מיניה), משמע דהעיקר הוא זמן זה של כלתה רגל מן השוק.

עוד יש לדקדק במה שהוסיף הרמב"ם או יתר, וברי"ף וברא"ש לא נזכר אלא כמו חצי שעה, ומהו או יתר שהוסיף, ואם רצונו לומר דאינו בהכרח בדיוק חצי שעה, הא סגי לומר כמו חצי שעה, וכפי שכתבו הרי"ף והרא"ש. ואחר שכתב כמו, למה לי או יתר.

והנה לשון הגמ' עד שתכלה רגל מן השוק, ועד כמה, אמר רבה בב"ח אמר ר' יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי.

וברי"ף וברא"ש העתיקו לשון זה של הגמ', ועל זה כתבו דזמן זה, פ"י של כליא ריגלא דתרמודאי, הוא כמו חצי שעה.

וברמב"ם כתב רק עד שתכלה רגל מן השוק, ולא הזכיר ריגלא דתרמודאי. ונראה דלכן הוסיף או יתר, פ"י דכל מקום לפי מה שהוא, דהרי"ף והרא"ש כתבו שיעור ריגלא דתרמודאי, אך ברמב"ם שכתב בסתם עד שתכלה רגל מן השוק, לכן יש לתת שיעור, ולא סגי לומר כמו חצי שעה שהוא שיעור ריגלא דתרמודאי, ולכן כתב או יתר, דכל מקום כפי שהוא, וכדברי הרב מבריסק.

עוד יש לכאורה לדקדק בדברי הגמ', מהו ששאלה ועד כמה, ומדוע לא סגי במה שאמרה עד שתכלה רגל מן השוק, דהנה בגמ' במנחות (ל"ו.) לענין הנחת תפילין דעת ר' יעקב שם דניתן להניח עד שתכלה רגל מן השוק, ושם לא שאלה הגמ' דבר, ונשארה בזמן זה, ומדוע כאן מיד דקדקה ושאלה ועד כמה, ולמה לא נאמר כפשוטו כדאמרינן במנחות בדעת ר' יעקב.

והנה בחי' הריטב"א החדשים כתב עד דכליא רגלא דתרמודאי, פ"י מוכרי עצים הנקראים תרמודאי והיו מתאחרים שם ברחוב העיר. ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג פשוט ששיעור כל זמן מוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות.

ובשלטי גבורים אות ב' הביא לשון ריא"ז, וכמה שיעור מצותה משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק, ולא עד שתכלה רגל היחידים אלא רגל הרבים כגון מוכרי עצים והחנונים וכיוצא בהם שדרכן לאחר בשוק אחר חשיכה, ובתוך זה השיעור יכול להדליק אם איחר מלהדליק.

ולפ"ו נראה לומר שזוהי כוונת הגמ', שפשוט היה לגמ' דאין שיעור עד שתכלה רגל מן השוק כפשוטו, עד שאף יחיד לא יהלך בשוק, ועל זה שאלה ועד כמה, פ"י מה שיעור לזמן זה של תכלה רגל מן השוק, ועל זה אמר רבב"ח אמר ר' יוחנן עד דכליא רגלא דתרמודאי, דאז הוי פרסום הנס לרבים.

ולכאורה לפ"ו הרי מדוייק מדברי הגמ' דגדר זה הוא כל זמן שמפורסם לרבים, וכדברי הריטב"א והריא"ז.

ואף בשאר ראשונים בכל דבריהם הזכירו עד שתכלה רגל מן השוק ומשום פירסומי ניסא, ולא אמרו כחצי שעה אלא לפרש זמן רגלא דתרמודאי. וברוב הראשונים לא נזכר כלל זמן זה של חצי שעה. (ובאגודה כ' דמדברי המי"י משמע יותר ממהלך מיל יהיה מדליק. ובאהל מועד כ' שעור זמן זה כמו חצי מיל).

וכ"כ במחזור ויטרי, המצוה מן המובחר משתשקע כו', מיהו כל הלילה יכול להדליקה דלא נתנו בו הזמן הזה אלא משום פירסומי ניסא דאז הוי יותר.

ואמנם בענין כל הלילה אינו כדברי הרמב"ם, אך ודאי כו"ע מודו דנתנו זה הזמן משום פירסומי ניסא.

ובשו"ת לרש"י (וכן בסידור רש"י) הביא דברי הר' יצחק בר' יהודה שכתב אמרינן דאי לא מדליק מדליק, דמשמע מכאן ואילך לא עושה מצוה מן המובחר.

ומבואר שכן הבין דברי הגמ', דאי לא אדליק מדליק, פ"י לא הדליק בזמנה לכתחילה, מדליק כעת, אך לא הוי מן המובחר. ונחלק בזה עם הרמב"ם שהבין בכוונת הגמ' שבזמן זה של רגלא דתרמודאי אי לא אדליק מדליק, פ"י כל זמן זה, אך לאחר מכן אף בדיעבד אינו מדליק.

ומ"מ לכו"ע זמן זה של תכלה רגל מן השוק הוא משום פירסומי ניסא, ולכאורה כהיום הוי בודאי יותר מחצי שעה, וקשה לומר דלא יקיים מצוה לרמב"ם אחר חצי שעה, דהא מפרסם הנס.

אכן לענין נתינת שמן בזה השיעור, שבימינו הוא כמה שעות, לכאורה בזה יש לעיין אם צריך, או דו"ל דסגי בשיעור חצי שעה, וכמבואר בראשונים רבים שלמדו מדברי הגמ' דסגי בשיעור שמינית ביצה למצות

76 אח"ז ראיתי בערוך השלחן אות י' שכתב דברי הרמ"א שטוב להזהר גם בזמן הזה להדליק בזמנה, וכתב הטעם כדי לעשות תקנת חכמים. ולפי דבריו אכן יש לדון במיניו שליח. אמנם בראשונים לא כתבו טעם זה, רק דנו מצד פירסומא ניסא, ובבית אין צריך לדקדק (אם לא מדין זריזים). וגם בד"מ לא כ' טעם זה, רק הביא דברי המהרי"ל, והתבאר שיש לדון בהבנת דברי המהרי"ל. (אכן אע"פ שמדברי המהרי"ל לכאורה אין ראייה וכנ"ל, מ"מ הרמ"א שהבין במהרי"ל שיש להקדים יתכן שהבין טעם ההקדמה משום תקנת חכמים).

77 כן הדין לכאורה עפ"י רוב ככל הראשונים, ועוד שאם נבוא לחוש לדעת הרמב"ם, א"כ אף אם יחזור בזמן של אחר חצי שעה משקיעת החמה יש לאשה להדליק ולא לחכות לבעל, ואע"פ שיחזור לפני חצי שעה מצה"כ, וזה לכאורה אין מי שיאמר.

אין מאחרין ואין מקדימין

ובעיקר דברי הרמב"ם דאין מאחרין ואין מקדימין, הנה כ' הה"ה מקורו מהגמ' בשבת כ"ג: דביתהו דרב יוסף הות מאחרה ומדלקת לה, אמר לה רב יוסף תניא לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מלמד שעמוד ענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן, סברה לאקדומה, אמר לה ההוא סבא תניא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר.

והרמב"ם מפרשה על נר חנוכה בלבד, וברש"י ובר"ח ושא"ר פ' על נר שבת, ובמאירי הביא ב' הדעות בזה.

והנה במס' סופרים (פ"כ ה"ד) משמע לכאורה כדברי הרמב"ם, דאיתא התם מצות הדלקתו (של נר חנוכה) משקיעת החמה עד שיכלה הרגל מן השוק, ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר לא ימיש עמוד הענן יומם [ועמוד האש (נוסחת הגר"א)], ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו, שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו כו'.

ומשמע כדברי הרמב"ם דקאי על נר חנוכה, אמנם משמע לכאורה דכל הקפידא על תחלת זמן ההדלקה, שעל תחילת זמן ההדלקה אמרה בתוספתא זכר לדבר, וכן המשיכה ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו כו', ומבואר שהדלקה משקיעת החמה היא לעיכובא. אמנם על סוף הזמן של ההדלקה לא הוזכר כלל דאין להדליק ולברך אחר שכלתה רגל מן השוק, ולכאורה משמע דאין זמן זה של רגל מן השוק לעיכובא, ונחלקו בזה הראשונים.

עוד משמע מדברי התוספתא דזמן זה של משקיעת החמה עד שתכלה רגל מן השוק נאמר לזמן ההדלקה, וכת' הגמ' דאי לא אדליק מדליק וכת' קמא, דלת' בתרא אין לכאורה הבנה להמשך דקאמר אע"פ שאין ראיה כו', דמה ענין זה לשיעור ההדלקה.

וכן ראיתי במהר"ם הורוויץ שהקשה על פ' הרא"ש על מה שפ' וא"נ לשיעורא, דנראה מדבריו דלשינויא בתרא לא איירי ברייתא כלל בזמנה, והקשה על דבריו, והביא ראיה מהתוספתא דלענין זמנה איירי, ופ' דלת' קמא יוצא י"ח אפי' דלק רגע א' בזמן זה, ולת' בתרא בעינן כל הזמן, וצריך להדליק משקיעת החמה עד שתכלה רגל מן השוק.

והנה לכאורה עפ"י פירושו א"ש טפי לשון הגמ' וא"נ לשיעורא, דמשמע לכאורה דבא להוסיף על התירוץ הראשון, דאל"כ למה לא אמר א"נ כבשאר דוכתי, ולפי' הרא"מ הורוויץ הוא כפשוטו, דבא לומר תוספת על הת' הראשון (פ' שאומר כת' הראשון ועוד מוסיף עליו).

ולכאורה נראה ד"ל שכך פ' הרמב"ם סוגיית הגמ', ולכן הצריך לכתחילה משקיעת החמה ולא לאחר, ועד שתכלה רגל מן השוק והוא כת' בתרא. אמנם בדיעבד אף באיחר יכול להדליק כת' קמא, אך כל זה רק עד שתכלה כו', דלהדליק אחר זה אין מ"ד בגמ' שיכול, לא לת' קמא ולא לת' בתרא. ולפ"ז א"ש, דלפ"ז לא פסק במילתא דרבנן לחומרא, אלא לכתחילה כת' בתרא ובדיעבד כת' קמא. אך להדליק שלא בזמן זה של עד שתכלה כו' זה א"א, דאין מ"ד בגמ' דס"ל הכי לפי פ' זה וכו"ל.

ובילקוט שמעוני בשלח (רמז ר"ל) הביא המכילתא (בשלח בפתיחתא) וז"ל: לא ימיש עמוד הענן, מגיד הכתוב שעדיין עמוד הענן קיים היה עמוד האש צומח. דבר אחר, בא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה על ערבי שבתות, עד שעמוד הענן קיים יהיה עמוד האש צומח (ומיד לאחר"מ מובא שם בילקוט שמעוני את דברי הגמ' דביתהו דרב יוסף כו').

ומבואר א"כ במכילתא דקאי על נר שבת וכפ'י רש"י והר"ח. ונמצא דברי הר"ח ורש"י עפ"י המכילתא, ודברי הרמב"ם עפ"י התוספתא.

ומ"מ על עיקר פ' זה דקאי על ע"ש לכאורה קשה ממעשה דדביתהו דר' יוסף, כיצד הדליקה סמוך לחשכה, והא ביה"ש אסור בעשיית מלאכה, ואין עשתה עד כה באיסור.

ונראה דל"ק, דרב יוסף לשיטתו דס"ל (שבת ל"ה) דאף אחר שקיעת החמה עדיין יום הוא, ויש מעט זמן עד ביה"ש, ולפ"ז בדין הדליקה אף אם היו אחר שקיעת החמה, דלרב יוסף עדיין יום הוא, ועל זה אמר לה רב יוסף דאע"פ שאינו אסור, מ"מ למדנו דרך ארץ מהתורה להדליק באור יום. (והרמב"ם שמפרש בנר חנוכה, נראה שמפרש שהדליקה אחר חשכה, ומה שאמר לה להקדים הוא לפני חשכה, פ' מיד לאחר השקיעה. וכן מצאתי בר' פרחיה שפ' כפ"י הרמב"ם דקאי על נר חנוכה, וכתב שהיתה מדלקת בערב).

[ואגב זה, הנה בביה"ל (סוף ד"ה ולא מקדימים) הקשה על דברי הב"י שכתב דדברי הרמב"ם כדברי בה"ג, והקשה דהרמב"ם פוסק לענין שבת כרבה ולא כרב יוסף, והסיק דלהרמב"ם משתשקע דחנוכה לאו דוקא יעו"ש.

ולכאורה יש להבין מה קשיא ליה, דהא בשבת לא מצינו בשום מקום שמצוה להדליק משתשקע, רק בה"ג כ' כן לשיטתו שפוסק כרב יוסף, אך על הרמב"ם לכאורה לק"מ, דלענין שבת מדליק קודם שקיעה, ולענין חנוכה מדליק אחר שקיעה, ולא סותר כלל. ולענין חנוכה בה"ג והרמב"ם שוים, דמדליק לאחר שקיעה, ורק לענין שבת נחלקו, דלבה"ג שסובר כר' יוסף אף בשבת כן הוא, ולהרמב"ם בשבת הוא קודם שקיעת החמה כמ"ש בפ"י בפ"ה ה"ג. וההפרש בין נר חנוכה לנר שבת (פרט לכך דבשבת אסור להדליק משום מלאכה ביה"ש), דלענין חנוכה שנינו

חדא, עפ"י דברי הריטב"א (מובא לשונו לעיל) שכל זה הוא למדליקים בחוץ, אך למדליקים בפנים לא נאמר.

עוד י"ל עפ"י דברי הר' יצחק בר' יהודה שפ' כוונת הגמ' דאי לא אדליק מדליק, שהוא רק למצוה מן המובחר.

עוד י"ל עפ"י דברי הרש"ש (כ"א:;) שהקשה על ת' הגמ' וא"נ לשיעורא, וז"ל: לכאורה קשה דלפ"ז עכ"פ מוכח דלכתחילה צריך שידליק כשיעור הזה, וא"כ מדוע מתיר ר"ז לכתחילה להדליק באותן הפסולים שדרכן להכבות באותו הזמן. וי"ל הא דבעינן שיתן שמן כשיעור הזה הוא שיהא נראה כמדליק בעין יפה. ע"כ. ולפ"ז אף במדליק פחות מחצי שעה לפני עה"ש, מ"מ אם ישנה כמות של חצי שעה הוי מדליק בעין יפה.

והנה בשלטי גיבורים (אות ג') כ' לדברי התוס' והסמ"ג לדידן שאנו מדליקין בפנים א"צ לתת שמן בנר כדי שידלק שיעור כדי שתכלה רגלא דתרמודאי מן השוק, ורבנו ומ"י כתבו שצריך לדקדק לתת שמן בתוכו כשיעור זה, ולזה נוטה דעת הטור אורח חיים סי' תרע"ב, ע"כ. וא"כ בהדיא כתב כן, דא"צ לשיעורא בבית.

אכן בתוס' לא כתבו כן, אלא רק כתבו שאין צריך לדקדק בזמנה, אך הבין השלטי גיבורים דה"ה גם לשיעור שמן דא"צ לדקדק, דאף שיעור השמן הוא משום פירסומי ניסא, וא"כ א"צ לשיעור זה בבית. ומבואר מדבריו כדברי הריטב"א שפ' שכל הנאמר הוא למדליקים בחוץ (וא"כ אין סתירה כלל מדברי הר"ף והרמב"ם, שהם דיברו למדליק בחוץ, ולמדליקים בפנים ייתכן שיודו גם הם דא"צ שיעור).

אכן באהל מועד כ' דאין לחוש מתי ידליק, אך הוסיף, ומיהו צריך לתת שמן כשיעור. וכ"כ בארחות חיים ובכלבו מהר" שמשון שלענין שיעור אף עכשיו יש לתת כשיעור.

ולכאורה א"כ הוי מח' ראשונים האם שיעור חצי שעה הוא שיעור הדלקת נר חנוכה אף בלא טעם דפירסומי ניסא, או דהוא שיעור לפירסומי ניסא, וכשמדליק בביתו כיון שכבר ראו בני הבית א"צ יותר.

ולכאורה יתכן דהוי נ"מ גם לאידך גיסא, דלמ"ד משום פירסומי ניסא, ייתכן דאם הוי פירסומי ניסא זמן ארוך יותר יש לתת כמות גדולה יותר, ולמ"ד דשיעור חצי שעה, א"כ הוי שיעור של חצי שעה, ואפ' פירסום הנס יכול להיות יותר א"צ⁸¹. אכן יתכן דאף למ"ד משום פירסומי ניסא, מ"מ לא הצריכו חז"ל יותר מחצי שעה, ורק לקולא אמרינן שאם לא יתפרסם הנס א"צ לשיעור זה, אך לחומרא, להצריך שיעור זמן כל זמן שהוי פירסומי ניסא ואפ' כמה שעות, יתכן דזה א"צ, ויש לעיין לכאורה.

ובאול"צ (ח"ד פמ"ג ה"ב) כ' דא"צ לתת אלא כשיעור חצי שעה (אע"פ שיש עוברים ושבים יותר מזמן זה), וכתב טעם הדבר, מאחר ובזמן תקנת חז"ל רגל מן השוק כלתה לאחר כחצי שעה, כך היתה תקנת חכמים ואין לנו כח לחייב ביותר מחצי שעה, אף אם היום ישנם עוברים ושבים עד שעה מאוחרת יותר. והרי הרמ"א בס' תרע"ז ס"ז כ' שבזמן הזה כולם מדליקים בפנים, ואין היצר לבני רה"ר, וכי לדבריו יהיה צריך להדליק עד שילכו בני הבית לישון, וא"ת שבחוץ שאני שיש תמיד עוברים ושבים אחרים משא"כ בבית, א"כ בבית יהיה די להדליק רגע א' כדי שיראו כל בני הבית ולא יותר. אלא ודאי שהיתה תקנת חכמים קבועה להדליק עד שתכלה רגל מן השוק בזמנם שהוא כמו חצי שעה, וכמו כן גם המאחר ומדליק מאוחר בלילה נותן שמן כשיעור חצי שעה וכתקנת חז"ל. עכ"ד. וחזינן מדבריו דהשווה ב' הדינים וכמ"ש בס"ד.

אמנם מש"כ לתמוה דא"כ בבית יהיה די להדליק רגע א' כו', הנה לפי המבואר אה"נ, כן דעת חלק מהראשונים דלבני הבית א"צ שיעור.

וכ"כ הלבוש וז"ל: ואנו שמדליקין בפנים אין חשש כ"כ בשיעור ובזמן ההדלקה, אלא כל זמן שבני הבית נעורים יכול להדליק נר מיוחד למצוה, שאין היכרא אלא להם. ובלבד שיהא בו שמדליק זמן מה שלא ידלק ויכבה מיד, ונוהגים שיהא שעורו לפחות שידליק בכדי חצי שעה, מ"מ טוב להזהר בזמן ההדלקה אף לדידן, עכ"ל.

ומבואר דהכי ס"ל, דלבני ביתא א"צ שיעור מעיקר הדין. אכן בא"ר שם הקשה על דבריו וז"ל: צ"ע דהרמ"א לא כתב אלא בזמן ולא בשיעור, וכ"כ מג"א בשם ד"מ להדיא, וכן ראיתי בהל' סמ"ק, וז"ל דגם הלבוש לא קאמר אלא כשמדליק קודם שקיעת החמה שצריך לתת שמן עד שתכלה, דלדידן א"צ כ"כ, רק יתן כמו שמדליק אחר שקיעה כדמסיק ונוהגים וכו', ע"כ.

ונראה שלא ראה דברי הריא"ז בזה שכ' כן בהדיא, ולכאורה פשטות דברי הלבוש דלא בעינן שיעור כלל ודברי הריא"ז, ואדרבא, לכאורה באופן שמדליק לפני שקיעת החמה, בזה לכאורה ישנם פעמים שלכו"ע יצטרך לתת שמן יותר מכשיעור כדי שידלק לפחות מעט בזמנו, דעיקר זמנו דווקא לאחר שקיעת החמה, ואף לבני הבית.

ומ"מ ציינו דהוי מח' ראשונים ואחרונים בזה לענין שיעור ההדלקה אי הוי חצי שעה, או סגי בפחות היכא דאין תוספת פירסומי ניסא, ודעת רוב הראשונים והאחרונים דמוכרח חצי שעה בכל אופן, וכ"כ במ"ב סק"ה מהפ"ח. ויש לעיין למ"ד דסגי בכל שהוא, אם כל זה רק לקולא, או אף לחומרא שיצטרך יותר מחצי שעה היכא דאיכא פירסומי ניסא ביותר מזמן זה, ופשטות הדברים דסגי בחצי שעה וכמ"ש באול"צ (ונתן שם טעם נוסף דלא נראה שחכמים יחמירו עלינו כ"כ, ובפרט במידי דממוין).

נר חנוכה, ובזה לכאורה יש לדון אם נשתנה השיעור, או שמא ניתן לומר דלענין אי לא אדליק מדליק הוא כל זמן שמתקיים פירסומי ניסא, אך לענין שיעור אין נ"מ, וסגי בשיעור שאמרו רז"ל בזמן הגמ' ולא השתנה אף היום, וסגי בפרסום הנס של חצי שעה. וכן משמע קצת במאירי שכ' אחר שביארנו שמצות נר חנוכה חצי שעה כו', ומשמע דכך היא מצוותה, כחצי שעה שמתפרסם לרבים הנס. ויש לכאורה מקום עיון בזה⁷⁸ (ומ"מ בדיעבד יצא, דהא לת' דאי לא אדליק מדליק א"צ כלל לשיעור, וכמ"ש התוס' והראשונים למדליקים בבית לאידך גיסא). אכן ברמב"ם משמע דהא בהא תליא⁷⁹.

ומ"מ לנידוד"ד, לכאורה אף למדליקים בחוץ י"ל דיש להמתין לבעל, ולא ימנה שליח, שפרט לדעת רוב הראשונים שמקיים המצוה אף אחר שכלתה רגל מן השוק, הנה אף לרמב"ם י"ל לכאורה דכל זמן שהחנויות פתוחות ויש תנועה ברבים מקיים בזה מצוה, שהרי מפרסם הנס ברבים. אכן לפ"ז נ"מ מתי יחזור הבעל, שאם יחזור בשעה מאוחרת אחר סגירת החנויות, א"כ להרמב"ם (ועוד ראשונים) לא יצא כלל י"ח, ולשאר ראשונים יצא רק בדיעבד, ורק אם חוזר בזמן שלא כלתה רגל מן השוק לכאורה לפי הנ"ל עדיף טפי שלא ימנה שליח, וידליק בעצמו. [ועוד, שבפועל קשה לאשה להדליק לבד בלא בעלה ומרגישה בזה חסרון גדול].

אכן העירוני דמלשון הטור והש"ע לא משמע כן, שהטור כ' מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה שאז העם עוברין ושבין ורואין אותה דאיכא פירסומא ניסא, הילכך צריך לתת בה שמן כזה השיעור.

ולשון הש"ע שכח או היזד כו' מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פירסומא ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור.

ומשמע לכאורה דוקא חצי שעה. ומקור הדברים מובא בב"י שכ' וכתבו הר"ף והרא"ש דשיעור שתכלה רגל מן השוק הוי כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה.

אמנם לכאורה צ"ע, דהא לא כתבו זאת על שיעור רגל מן השוק, וכמש"ל, שהעתיקו הגמ' כלשונה עד שתכלה רגל מן השוק. ולא כתבו על זה דבר, רק לאחר"מ שכתבו עד דכליא ריגלא דתרמודאי כתבו שזמן זה הוא כחצי שעה. ומפורש לכאורה בדבריהם שזמן זה קאי רק על ריגלא דתרמודאי. וברמב"ם שכ' שתכלה רגל מן השוק הוסיף שהוא כמו חצי שעה ואו יתר וכמש"ל⁸⁰.

אכן גם בדברי הטור והש"ע ניתן לומר כמ"ש, שהרי גם הם הזכירו בדבריהם שהוא שיעור שתכלה רגל מן השוק ואיכא פירסומי ניסא, ולא כתבו בסתם שהוא שיעור חצי שעה משקה"ח (ובימיהם היה שיעור תכלה רגל מן השוק כחצי שעה).

ולענין מ"ש מהרב מבריסק, הנה בחזו"ע הביא כן בתחילה משמו, אך הביא לאחר"מ מס' עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' צ"ט) שכ', גדול א' ממקורבי הגר"ז כתב, שהשיעור חצי שעה היה רק בזמנם, אולם עתה הכל תלוי בזמן שתכלה רגל מן השוק, ואמר מרן הגר"ז שאינו נכון, אלא מה שאמרו עד שתכלה רגל מן השוק הוא שיעור זמני מסוים, חצי שעה. והביא ראיה לזה ממנחות (ל"ו). לענין תפילין שג"כ נאמר שיעור זה של עד שתכלה רגל, ושם לא שייך לתלות בתכלה רגל, אלא שהוא שיעור קבוע. ומ"מ הגר"ז הדליק הנר חנוכה כמה שעות בלילה עד ששיעור שאין רבים מצויים ברחוב, עכ"ל.

ולכאורה לפי משכ"ל יש לעיין, דלכאורה חילוק גדול יש בין הגמ' במנחות לגמ' בשבת, דהתם קאמר בסתם רגל מן השוק, והכא תלה ברגלא דתרמודאי, וכמו שמפורש בראשונים דזמן רגלא דתרמודאי הוא חצי שעה, וכמש"ל ד"ל דזו כוונת הגמ' לחלק בין סתם רגל מן השוק שהוא רגל היחידים, לבין רגלא דתרמודאי שהוא רגלי הרבים כמ"ש הריא"ז.

ועוד שמא שכ' שהוא זמן קבוע, הנה בגמ' שם איתא ועד מתי מניחן (לתפילין) עד שתשקע החמה, ר' יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק, וחכמים אומרים עד זמן שינה.

ובתוס' שם (ד"ה ר' יעקב) כ' ר' יעקב וחכמים ס"ל דלילה זמן תפילין שלא חיישינן לשמא ישן בהם, ועביד ר' יעקב הרחקה טפי מרבנן.

וודאי זמן שינה אינו זמן קבוע שניתן לומר שהוא כו"כ אחר השקיעה, א"כ ה"נ י"ל דעד שתכלה רגל מן השוק אינו זמן קבוע (אלא תלוי בהילוך האנשים), כ"ש לפי הגמ' בשבת והראשונים דמשמע דרק שיעור רגלא דתרמודאי הוא כחצי שעה, ולא כתבו כן גבי רגל מן השוק וכו"ל.

שיעור השמן

הנה בשו"ת שבת הלוי (ח"ח קנ"ו ב') כ' שהמדליק בביתו קודם עה"ש מדליק בברכה, אף באופן שלא נשאר חצי שעה עד עה"ש.

ולכאורה קשה, דהא לא הוי כמאן מהתירוצים בגמ', דלת' ראשון בעינן שיעור עד שתכלה רגל מן השוק משום פירסומי ניסא, ולת' השני בעינן מ"מ שיעור זה של עד שתכלה כו'. וכאן כשמדליק פחות מחצי שעה לכאורה לא מקיים בזה המצוה כלל.

ואחר העיון נראה דיש ליישב בכמה אופנים:

78 ולא הוי תרתי דסתרי, דלת' כל זמן דלא אדליק מדליק יש לפרש כנ"ל מהריטב"א והריא"ז דכל זמן דהוי פירסומי

ניסא הוי זמנה, וכן משמע מהגמ' ושא"ר. ולענין הת' השני, לשיעורא, בזה לכאורה יש לדון, דייתכן ללמוד דסגי

בשיעור זה וא"צ לדלוק כל זמן שהוי פירסומי ניסא, ויתכן א"כ לפרש כל ת' בגמ' באופ"א לכאורה.

להדיא דמצותה משתשקע כו', ועוד מעשה דדביתהו דרב יוסף דאמר לה ובלבד שלא יקדים.

ועל מה שהקשה בביה"ל על דברי הב"י שהעתיק כדברי הטור "מסוף שקיעה", וצריך לזה דברי הרמב"ם שלא יקדים ונשאר בצע"ג. הנה, ראשית יש לעמוד על מה דפשיטא ליה דמ"ש סוף שקיעה כוונתו לצה"כ (כמש"כ במ"ב סק"א מהב"ח והמג"א). ולכאורה בב"י מפורש דאינו כן, שכתב בסוף דבריו וז"ל: ונראה שדקדק רבנו (הטור) לכתוב מסוף שקיעת החמה משום דתחילת שקיעת החמה עדיין היום גדול, כמו שכתבו התוס' בפ' במה מדליקין, ע"כ.

ובתוס' שם מפורש דקאי על שקיעה ראשונה, שהיא ד' מילין קודם צה"כ, ומסוף השקיעה הוא ג' רבעי מיל קודם צה"כ. ומפורש דקאי על סוף שקיעה ראשונה.

ולכאורה גם בלא זה, הא אמר דבתחילת שקיעה עוד היום גדול, וודאי דבתחילת שקיעה שניה א"א לומר דעוד היום גדול, דהרי הוא ביה"ש. ופשוט לכאורה דכוונתו על סוף שקיעה ראשונה.

וכן מפורש בס' הישר לר"ת דזהו זמן הדלקת נרות. וכן כ' בתוס' רא"ש, וכמו שהביא בביה"ל מהרשב"א והר"ן (שהובאו בגר"א) דהוא תחילת שקיעה שניה. (ומ"ש שם מהרא"ש בתענית שהוא צה"כ, שם אכן כן פירושו, דסוף השקיעה הוא צה"כ. וכ"כ ר"ת בס' הישר בהדיא, דכל מקום סוף שקיעה הוא צה"כ, פרט לסוף שקיעה דשבת ונר חנוכה דהוא סוף שקיעה ראשונה^[82]).

וא"כ לפ"ז אין חולק, ובין להטור ובין להרמב"ם זמנה מג' רבעי מיל קודם צה"כ שהוא סוף שקיעה הראשונה ותחילת שקיעה שניה, ועל זה אמר דאין להקדים ואין לאחר ויש להדליק בסוף שקיעה ראשונה, וזה בין לטור ובין להרמב"ם^[83].

העולה מהנ"ל

נראה שנחלקו הראשונים בפ' דברי הגמ', דלהרמב"ם פ' הגמ' וא"נ לשיעורא נראה דקאי עדיין על זמן משקיעת החמה עד שתכלה רגל מן השוק, וכפ' הרא"מ הורוויץ, ולא כפ' הרא"ש והתוס' ושאר שפ' דהוא ת' אחר וקאי רק על זמן ההדלקה, ולכן פ' דלת' זה ניתן להדליק אף אחר שכלתה רגל מן השוק.

דעת רבים מהראשונים שכל מה שנאמר דזמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק נאמר רק למדליקים בחוץ משום פירסומי ניסא, אך למדליקים בפנים א"צ להקפיד על זמן זה (אם לא משום זריזין מקדימין) כיון שהוא רק לבני ביתו. ויש לדון בדעת הרמב"ם בזה. אמנם אם נאמר דפ' הגמ' כמו שהתבאר לעיל, א"כ לכאורה אף המדליקים בפנים לא יוכלו לאחר מזמן של עד שתכלה רגל מן השוק.

82 וכ"כ בפ' בתוס' מנחות כ': וזבחים נ"ו. וז"ל שם: והשתא לא הוי כמו שקיעת החמה דמסכת תענית (י"ב). כל תענית שלא שקעה עליו החמה אינה תענית, וקבלה בידיו בצה"כ, ע"כ. ומפורש דשאני התם דהכוונה לצה"כ, אך אינו לכל מקום, וא"כ אין ללמוד מהתם להכא.

83 ומה שמבואר בדברי הב"י דאין מחלק בדעת הראשונים בזמן זה של סוף שקיעה וצה"כ, ולכאורה משמע דאין חילוק בזה בדעת הראשונים, ולכאורה הא הוי מח' גדולה בזמן צה"כ. אמנם אין כאן המקום בביאור "זמן ר"ת" הידוע כד' מילין אחר השקיעה שלעינינו, וכבר האריכו בזה בכמה ספרים וקונטרסים לבאר שיטת ר"ת שלא חידש בדבריו שקיעה שניה שהיא אחר השקיעה שלעינינו, אלא רק ביאר שישנו תהליך של תחילת שקיעה לפני השקיעה השניה, אמנם השקיעה השניה היא המבוארת והידועה. כך מפורש בדברי הסמ"ג (מובא בכ"מ פ"ז תרומות ה"ב) שכ' שצה"כ הוא כעשרים דק' אחר השקיעה, ובמ"ע ל"ב לענין תוס' יוה"כ כתב כדברי ר"ת. כן גם מבואר בדברי ר' ירוחם בהל' שבת, שמביא דברי ר"ת ומפורש שם שצה"כ הוא אותו הצה"כ שדיבר עליו קודם, לפני שהביא דברי ר"ת. כן גם מפורש במהר"ח או"ז סי' פ"ו בביאור השקיעה השניה בדעת ר"ת. וכן מפורש בשו"ת חת"ס סי' פ'. עוד יעוין בשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' רפ"ב שכ' שלא מצינו מי שיחלוק על ר"ת אלא הרא"ם. אכן זמן זה של השקיעה השניה הוא אינו ממש השקיעה שלעינינו אלא מעט אחרי, היינו משעה שאין נראית החמה אף לעומדים בהר גבוה (יעוין תוס' ר"ד על הגמ' בשבת ל"ד ל"ה (ושם כתב שדבריו כר"ת). וכן ברש"י דף ל"ה בפירושו לשקיעת החמה כדברי ר' נחמיה ובגור אריה ולשון הזהב שביארו דבריו. וכן הוא במהר"ח או"ז הנ"ל) והוא לערך עשר דק' אחר השקיעה שלעינינו.

84 וכן ראיתי מובא מהגרנ"ק זצ"ל והגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שכ' חילוק זה, דאם יבוא לפני שכלתה רגל מן השוק תחכה וידליקו יחד.

85 כ"כ בהליכות שלמה (מועדים, חנוכה עמ' ש"ח). וכתב שם בדבר הלכה (אות כ"ג) דהנ"מ במי שמברך על כלים חדשים, דבסתמא לא נהגו בזמן הזה לברך שהחיינו על כלים חדשים.

86 כ"כ המטה אפרים (סימן תקפ"ט), ואליה רבה (סימן תקפ"ט אות ט"ו), ובשו"ת אקים את יצחק (סימן מ"ז) חיזק דעה זו אך לא למעשה מהטעם שלא נהג לברך שהחיינו על כלים חדשים, וכן משמע בשו"ת ויען דוד (חלק א' סימן צ"ח), וכתב עוד בשו"ת ויען דוד שמותר לאבל תוך י"ב חודש על אביו או אמו להדליק נרות חנוכה בחנוכה מכסף טהור, אף שיצטרך לברך עליה שהחיינו.

והנה הבאר היטב (סימן תרע"ג ס"ק י"ג) הביא שהמהרש"ל קנה חנוכה של כסף, ובליל שני התחיל להדליק בה ובירך להדליק, ושעשה ניסים, ושהחיינו, אף שבשעת קנין יש לברך, מ"מ ניחא ליה לסדר ברכת שהחיינו עם אלה ב' ברכות, ובספר פניני חנוכה (עמ' כ"ה) הביא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שטעמו של המהרש"ל שהמתין בדווקא מלהדליק בה עד היום השני, כדי לברך שהחיינו בלילה השני, שהרי עיקר נס פח השמן היה ביום השני, וכקושיית הבית יוסף (בריש הל' חנוכה) היות שהיה בפח שנמצא שמן שיעור להדלקת יום אחד א"כ ביום הראשון לא היה נס בכלל, ולכן המהרש"ל רצה להדליק בחנוכה החדשה דווקא בליל שני, וכ"כ הפמ"ג (אשל אברהם סימן תרע"ג ס"ק י"ב) שהנהגת הרש"ל מטעם זה, ומ"מ סיים הפמ"ג צ"ע אם יש לנו לעשות כן דלא מיחזי כיוהרא, ושאני אדונינו רש"ל ז"ל, ועוד דהרואה יאמר שמברך זמן בליל ב'.

87 כ"כ בשו"ת פקודת אלעזר (סימן נ'), ושו"ת אמרי כהן (סימן ל"ח), וחזו"ע (חנוכה עמ' קכ"ח).

88 כ"כ המרדכי בסוכה (פרק ד' סימן תשס"ט), והמג"א (סימן תרמ"א) דאין מברכין על נר חנוכה בשעת עשייתו כיון שאין ניכר שהעשייה היא לשם מצוה, כיון שיתכן וידליק את הנר לצורך שימוש האדם ולא לצורך הדלקת נר חנוכה.

89 כ"כ בספר הערות לגר"ש אלישיב זצ"ל עמ"ס סוכה (מ"ו). דאין מברכין שהחיינו בהכנת הנרות, כיון דאין היכר בעשייתן דהוא לשם מצוה, דכך הרי מכינים לכל מאור וכן הרגילות.

90 כ"כ בשו"ת זכר עשות (סימן כ"ח אות ח').

91 כ"כ בשו"ת משיב הלכה (חלק א' סימן ש"ג), ודברי חפץ (שם), ומב' טעמים, א'. יוהרא, ב'. שלא יאמרו שבירך שהחיינו על ההדלקה, וכמש"כ הפמ"ג לעיל (הערה 2) לענין חנוכה חדשה.

92 כ"כ בספר אשרי האיש (חלק ג' עמ' ר"ו) משם הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן הוא בשו"ת אבני ישפה (חלק ה' סימן צ"ו), ועיין מה שכתב בזה בספר שלמי תודה (סימן כ"ה).

וזמן זה של עד שתכלה רגל מן השוק נראה לכאורה כפשוטו וכפ' הריטב"א והרי"א ז, ומש"כ הראשונים חצי שעה, לא כתבו כן אלא לפרש זמן דרגלא דתרמודאי, ולא על זמן עד שתכלה רגל מן השוק דעלמא (שמופיע גם במקומות אחרים). וברמב"ם שהזכיר רגל מן השוק, כ' חצי שעה או יותר.

לפי כל זה נראה לכאורה שאדם שאינו בביתו בשעת הדלקת הנרות לכתחילה, הנה אם יחזור לביתו עד שלא תכלה רגל מן השוק לכאורה עדיף טפי שידליק בעצמו. אך אם יחזור אחר זמן זה (שהוא זמן שהרבים בחוץ והחנויות פתוחות וכנ"ל), לכאורה עדיף שימנה שליח⁸⁴. ולפי מה שהתבאר בדעת הרמב"ם נראה דאף למדליק בביתו הדין כן. אמנם לדעת שא"ר דאין קפידא על זמן זה של עד שתכלה כו' אלא בחוץ, נראה דלשיטתם אף בזה יש לחכות וידליק בעצמו. אך להרמב"ם נראה שזהו זמן ההדלקה בכל אופן, ואף למדליק בפנים. [וכל זה נאמר לפי פשוטן של דברים, אמנם עפ"י סודם של דברים יתכן שיש קפידא בדוקא בזמן זה שנתנו חז"ל של שקיעת החמה ותחילת הלילה].

ולענין שיעור השמן, אף לפי הנ"ל, מ"מ י"ל דסגי בחצי שעה וא"צ עד שתכלה רגל מן השוק. אכן מדברי הרמב"ם משמע דבעינן גם כשיעור שמן של זמן זה, ולפי מ"ש בדעתו בפ' הגמ' נראה דהוא כפתור ופרח.

דיני ברכת שהחיינו בהדלקת נרות חנוכה

א. חנוכה חדשה

הקונה חנוכה חדשה מכסף טהור, יכوين בברכת שהחיינו בלילה הראשון גם על החנוכה⁸⁵, ואם קנה לליל שני חנוכה חדשה י"א שיברך שוב שהחיינו בהדלקה⁸⁶, וי"א שלא יברך כיון שברכת שהחיינו נחשבת להפסק בין הברכות להדלקה⁸⁷.

ב. שהחיינו על עשיית נר חנוכה והכנת הנרות

אין מברכים שהחיינו על נר חנוכה בשעת עשייתו כיון שאין ניכר שהעשייה היא לשם מצוה⁸⁸, וכן אין מברכים שהחיינו על הכנת נרות חנוכה⁸⁹.

ג. הדליק חנוכה בליל כ"ד כסליו ובירך הברכות

מי שטעה והדליק נרות חנוכה בליל כ"ד כסליו ובירך ג' ברכות, אם יש לו למחרת ממני לשמוע הברכות עדיף שישמע מאחר ויצא יד"ח ממנו,

ואם אין לו ממני לשמוע צריך לברך בשעת ההדלקה ג' ברכות, וגם ברכת שהחיינו יברך מאחר ואתמול עדיין לא הגיע לזמן זה⁹⁰.

ד. שהחיינו על בגד חדש בהדלקת הנרות בשאר הימים

אין ללבוש בגד חדש בזמן הדלקת נרות חנוכה בשאר לילות חנוכה כדי לברך שהחיינו⁹¹.

ה. דיבר לאחר הברכות לפני ההדלקה

מי שהפסיק בדיבור בין הברכות להדלקה צריך לחזור ולברך ברכת להדליק, וברכת שעשה ניסים לאבותינו, אך ברכת שהחיינו אינו חוזר לברך דקאי על היום ויצא ידי חובה⁹².

ו. נוסח הברכה לזמן הזה

י"א שבברכת שהחיינו יאמר "והגיענו לזמן הזה" הלמ"ד בחיריק ולא בפתח, וי"א שיאמר בפתח ולא בחיריק, ועיין במקורות⁹³.

ז. שהחיינו באונן על הדלקת נרות חנוכה, ואם יברך בליל שני

אונן בלילה הראשון אם יש לו בביתו גדול כגון בנו או אשתו, הם ידליקו נרות חנוכה ויברכו הברכות ויכוין לצאת מספק⁹⁴, וי"א שטוב שילך לחדר אחר כדי שלא ישמע הברכות ולא יענה אמן ובלילה השני יברך גם שהחיינו⁹⁵, ולאשכנזים אין לו לברך שהחיינו בליל שני⁹⁶, ואם דר יחידי ידליק בלא ברכות⁹⁷.

ח. אונן בעניית אמן על ברכת שהחיינו בליל א'

אונן בלילה הראשון י"א שרשאי לענות אמן על ברכות ההדלקה⁹⁸, וי"א שראוי שלא יענה אמן אחר ברכת שהחיינו, ויברך בעצמו בליל שני לאחר שיצא מאנינותו⁹⁹.

ט. אָבֵל תוך שבעת ימי אבלותו

אָבֵל ואפילו תוך שבעת ימי אבלותו, וכ"ש במשך י"ב חודש, מדליק נרות חנוכה בביתו ומברך ברכת שהחיינו¹⁰⁰.

י. אָבֵל תוך י"ב חודש בהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת

אָבֵל תוך י"ב חודש על אביו או אמו, ותוך שלושים על שאר קרובים, לא ידליק נרות חנוכה בבית הכנסת בלילה הראשון כדי שלא יצטרך לברך ברכת שהחיינו ברבים¹⁰¹.

יא. כשאין מי שרוצה להדליק בבית הכנסת

בליל א' אלא אָבֵל האם יברך שהחיינו

יש שכתב שאם אין אדם אחר הרוצה להדליק בבית הכנסת בלילה הראשון, ידליק האבל ולא יברך שהחיינו¹⁰², וי"א דרשאי לברך¹⁰³.

93 הנה המשנ"ב (סימן תרע"ו ס"ק א') כתב שיאמר בברכת שהחיינו "והגיענו לזמן הזה", הלמ"ד בחיריק ולא בפתח, והמג"א (ס"ק א') הביא שהמקור לזה הוא המהרש"ל ומטה משה, וכ"כ במועד לכל חי (סימן כ"ז) לומר בחיריק.

אולם בספר שלמי תודה (סימן כ"ד) כתב שהמנהג בכל השנה לומר "לזמן" בפת"ח, והביא משמיה דהסטיפלער זיע"א דאף בחנוכה צריך לומר לזמן בפתח דאין לשנות בחנוכה משאר השנה, ומה שהמטה משה כתב שיאמר בחיריק היינו שבכל השנה שמברך שהחיינו יאמר "לזמן" בחיריק, וכן בסידור ר' שבתי תלמיד הלבוש כתב לברך בפתח. וכן הוא מנהג העולם. וכ"כ בלקט יושר לתלמיד תרומת הדשן (עמ' קל"א) שישיר בפתח.

ובטעם הדבר שיאמר בחיריק כתב המטה משה (סימן תתק"פ) וז"ל: ומצאתי כתוב שיש לומר לזמן הזה הלמ"ד בפתח משום ה"א שאחריו, וחבירו בתרומה (שמות כ"ה, ל"ג) "משוקדים בקנה האחד" הבי"ת בפתח, ובפרשת ויקהל (שמות ל"ז, י"ט) "בקנה אחד" הבי"ת בשב"א, שאין ה"א אחריו, ע"כ. (וכתב ע"ז המטה משה), ואני הכותב אומר, אין יתרון לבעל הלשון הזה המדקדק בלשונו כך, שהרי מצינו כמה פעמים בתורה הפוך מדקדוקו "למשכן עצי שטים" (שמות כ"ו, ט"ו) "הלמ"ד בפתח ואין ה"א אחריה, "למקוצעות המשכן" (שמות כ"ו, כ"ג) "הלמ"ד בשב"א (ובהגהות על המטה משה מהדורת זכרון אהרן העירו שהלמ"ד בחיריק ולא שב"א), "מבית לפרוכת" (שם) "הלמ"ד בפתח", "לפתח האהל" (שם ל"ו) בשב"א, "יין לנסך" (במדבר ט"ו, ה') בפתח, "לשבת הכבשים" (שם כ"ח, כ"א) בשב"א, ואפי' בחד קרא "בתתו מוורעו למוֹלֵךְ לְבַלְתִּי המית אותו" (ויקרא כ', ד'). לכן אין לנו לדקדק בדקדוק הלשון הזה, ויותר נכון לומר בחיריק מאחר דאמר הזה דפת"ח מורה על זמן המיוחד, ומהו הזה דאמר אחריו, עכ"ל.

94 כ"כ ערוך השולחן (סימן תר"ע אות ג'), וכה"ח (אות כ').

95 כ"כ בשו"ת יגל יעקב (אור"ח סימן ז' אות ג'), והחזו"ע (חנוכה עמ' ס').

96 כ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בהגהות לספר פני ברוך (עמ' קפ"ג).

97 כ"כ המשנ"ב (סימן תר"ע ס"ק י"ב), וכה"ח (אות כ'), וכ"כ בסידור דרך החיים.

98 כ"כ דרך החיים (בסידור).

99 כ"כ בשו"ת יגל יעקב (אור"ח סימן ז' אות ג').

100 כ"כ המג"א (סימן תקנ"א ס"ק ב') לענין שהחיינו על פרי חדש לאבל, או על פדיון הבן שרשאי לברך, וכתב הכה"ח (סימן תרע"א ס"ק ע"ג) דכ"ש למצוה בזמנה שמברך שהחיינו, וכ"כ המחזיק ברכה (סימן תרע"א ס"ק י') דרשאי לברך שהרי לא נאסר לאבל לברך שהחיינו, ושכ"כ מהר"ש פלוריאניץ בספר בית הרואה.

אמנם בספר בנימין זאב (סימן קס"ג) והביאו האליה רבה (סימן תקנ"א ס"ק מ"א) כתב שבזמן אבל וצער לא יברך שהחיינו. מ"מ רוב הפוסקים כתבו שיכול לברך שהחיינו. ובספר מזבח אדמה (הלכות חנוכה דף ט') כתב שהאבל בנר חנוכה גם בביתו אם יש אדם אחר שידליק בעדו, יותר טוב שיתן לאחר, ודחה דבריו החזו"ע (חנוכה עמ' ס') דאינו מחזור כיון שבביתו ודאי עדיף שהוא בעצמו ידליק כיון שמצוה בו יותר מבשלוחו, לכן ידליק ויברך שהחיינו ולא יתן לאחר.

101 כ"כ המשנ"ב (סימן תרע"א ס"ק מ"ד) ושער הציון (ס"ק נ') והנודע ביהודה (תנינא אור"ח סימן קמ"א), והטעם לכך משום התעוררות השמחה שבברכת שהחיינו בציבור. וכן העלה החזו"ע (חנוכה עמ' נ"ט).

102 כ"כ באדני פז על ה"ט"ז (סימן תרע"א ס"ק ז'), והטעם שלא יברך שהחיינו כיון שאינה אלא רשות, ובפרט שאח"כ מדליק בביתו, וכמש"כ לעיל דאבל מדליק נרות חנוכה בביתו בברכה ורשאי לברך שהחיינו על הדלקתו, לכן כשמדליק בבהכנ"ס כשאין אחר שידליק לא יברך, דכבר יברך בביתו שהחיינו, ואין להקל שיברך גם בבהכנ"ס כיון דיש בזה שמחה גדולה.

103 כך נראה מהמהר"ם מינץ (סימן מ"ג) שכתב שאם יש אחר עדיף שהוא יברך, ומשמע שאם אין אחר שרוצה להדליק כי אם האבל שפיר יברך, ובט"ז (סימן תרע"א ס"ק ח') כתב בשם מהר"ם מינץ שאחר ידליק, ועיין עוד בט"ז (סימן תר"ס ס"ק ב') שכתב שטעמו של המהר"ם מינץ לפי שמידת הדין מתוחה על האבל, ולכן לא נכון שהאבל יהיה ש"ץ בימים שאין בהם תחנון, ולפי"ז ה"ה הכא לענין נר חנוכה. ובחזו"ע (חנוכה עמ' נ"ט) כתב להלכה דנראה לו שאם אין מי שידליק בבהכנ"ס אלא האבל, שידליק וגם יברך ברכת שהחיינו, ודלא כמש"כ האדני פז.

יב. הוחזק להדליק נר חנוכה בבית הכנסת במשך שנים ונעשה אבל

יש שכתב שמי שרגל להדליק הנרות בבית כנסת ואיתרע ביה מילתא ונעשה אבל, יש להתיר לו להדליק נר חנוכה בבית כנסת כמנהגו, ובלי לא' יברך גם שהחיינו¹⁰⁴.

יג. שהחיינו למי שיצא יד"ח ומדליק לצורך אחר

המדליק נרות חנוכה בשביל אחר, והמדליק כבר יצא יד"ח, י"א שאין לו לברך שוב ברכת שהחיינו¹⁰⁵, וי"א שחוזר ומברך ברכת שהחיינו בהדלקתו אף שהוא כבר בירך בהדלקה בביתו¹⁰⁶.

יד. המדליק בבית הכנסת האם מברך שהחיינו בהדלקה בביתו

אף מי שהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת חוזר ומדליק בביתו, אבל לא חוזר לברך שהחיינו אא"כ הוא מוציא את בני ביתו¹⁰⁷, ויש שכתב שעדיף שבני הבית יברכו בעצמם שהחיינו¹⁰⁸, ויש שכתב שאף אם לא מוציא את בני ביתו יברך שהחיינו¹⁰⁹, אך העיקר להלכה דלא יברך שהחיינו אא"כ מוציא את בני ביתו, ועיין במקורות¹¹⁰.

טו. המדליק בביתו ואח"כ בבית הכנסת אם יברך שהחיינו

מי שהדליק תחילה בביתו ובירך ברכות ההדלקה ואח"כ מדליק בבית הכנסת מברך ברכות ההדלקה, וביום הראשון מברך אף ברכת

שהחיינו¹¹¹. וי"א שאם בירכו כל הקהל שהחיינו בביתם לא יחזור לברך שהחיינו כשמדליק בבית הכנסת¹¹².

טז. המדליק בבית כנסת שיש בו כמה חדרים של

מניינים האם יברך שהחיינו בכל פעם שמדליק

המדליק נר חנוכה בבית הכנסת בכמה מניינים בזה אחר זה כגון הגבאי, והוא הממונה להדליק בכל המניינים, יברך בכל פעם ופעם כל ברכות ההדלקה, ובלילה הראשון יברך ברכת שהחיינו בכל פעם שמדליק¹¹³.

יז. הנעשה בר מצוה בימי חנוכה

נער אשכנזי הנעשה בר מצוה באחד מימי החנוכה ומנהגם להדליק נר חנוכה, אין מחייבין אותו מלהמתין מלברך שהחיינו על הדלקת נרות חנוכה עד שיגדיל, אלא מברך מיד בהדלקת נר ראשון של חנוכה¹¹⁴.

יח. סומא האם יברך שהחיינו על עיצומו של חנוכה

סומא שאינו רואה נרות חנוכה יש שכתב שיכול לברך שהחיינו על עיצומו של יום חג החנוכה¹¹⁵, ויש שכתב שסומא שרואה קצת מדליק נרות חנוכה ומברך הברכות¹¹⁶.

יט. שכח לברך על ההדלקה ונזכר באמצע ההדלקה

שכח לברך ברכות ההדלקה והתחיל להדליק הנרות, ובאמצע ההדלקה נזכר שלא בירך, כל זמן שמדליק עוד את הנרות (לא את השמש) רשאי לברך כל הברכות¹¹⁷.

כ. שכח לברך על ההדלקה ונזכר לאחר ההדלקה

הדליק נר חנוכה ושכח ולא בירך ג' הברכות ונזכר מיד לאחר ההדלקה, אין לו לברך ברכת להדליק כיון שגמר מצות הדלקתו, אבל ברכת שעשה ניסים ושהחיינו יש לו לברך¹¹⁸.

כא. שכח לברך על ההדלקה ונזכר למחר

שכח לברך ברכת שהחיינו בלילה הראשון מברך בלילה השני או בלילות שאחר כך כשיזכור, ודווקא בזמן שהנרות דולקים¹¹⁹.

כב. שהחיינו בליל ב' כשאשתו הדליקה

עליו בליל א' ובירכה ב' הברכות

מי שלא היה בביתו בלילה הראשון של חנוכה, והדליקה עליו אשתו, ובירכה כל הברכות, ובא להדליק בלילה השני, י"א שלא יברך שהחיינו¹²⁰, וי"א שצריך לברך שהחיינו, וכן עיקר¹²¹.

בב"ח (סימן כ"ט) שבברכת שהחיינו שבאה על שמחת ליבו של אדם יכול לברך, ואינו עובר על לא תשא, כל שהוא שמח ומברך להשי"ת, וכן דעת האליה רבה (סימן כ"ב ס"ק א'), ושו"ת עמודי אור (סימן ב' אות ב').

אך מ"מ דחה דבריו בחזו"ע (שם במקורות) וכתב דלאו מילתא פסיקתא היא, שהרי החת"ס (או"ח סימן נ"ה) הביא דברי הב"ח הנ"ל, והעיר מתשובת הרשב"א (סימן רמ"ה) דס"ל דלא כהב"ח, וכן מבואר בשוירי כנסת הגדולה (סימן רכ"ה הגב"י אות א') שאין לברך שהחיינו מספק, דקיי"ל ספק ברכות להקל, וכ"כ הפרי חדש (יו"ד סימן כ"ח ס"ק ח'), וכ"כ המטה יהודה (סימן רכ"ה ס"ק ב') בדעת השו"ע שאין לברך שהחיינו מספק, וכ"כ החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן כ"ד), וכן הוא בפמ"ג (סימן רכ"ה אשל אברהם ס"ק ט') שאף שהב"ח ס"ל שמברך שהחיינו מספק, לדידן להלכה נקטינן שאין לברך שהחיינו מספק.

ולפי"ז העיקר כמש"כ הבא"ח וכה"ח שאם כל הציבור הדליקו בביתם וכגון שחל ליל ג' דחנוכה בע"ש, אין למדליק בביהכנ"ס לברך שוב ברכת שעשה ניסים ושהחיינו משום ספק ברכות להקל, ובפרט שהב"ח גופיה שעליו נסמך הציץ אליעזר לומר שכן יברך, מ"מ כתב הב"ח (בסימן תל"ב) שראוי שלא להכנס בספק ברכות, ולכן לא יברך שהחיינו בבדיקת חמץ, וא"כ אף הכא למה יכנס לספק ברכות, ומאחר שכבר בירך בביתו יצא יד"ח ולא יברך שנית בביהכנ"ס, ומ"מ המברך שנית בביהכנ"ס יש לו על מה לסמוך, כמש"כ בשו"ת משנה שכיר (חלק ב' סימן ר"ב).

113 כ"כ החזו"ע (חנוכה עמ' נ"ז), והביא שם מה שנוהגים בבית הכנסת מוסאיףך שמתפללים מנין אחר מנין בכמה חדרים שונים, והשמש ר' אברהם הכהן נוהג להדליק נר חנוכה במנין הראשון בין מנחה לערבית בברכות, ואח"כ נכנס למנין שני שסיימו תפילת מנחה מספר דקות אחר המנין הראשון וחוזר ומדליק ומברך כל הברכות מפני שהם ציבור אחר לגמרי, ופנים חדשות באו לכאן, וכך עושה בשאר המנינים. וכתב החזו"ע, ואין לפקפק על זה, הואיל והוא מדליק בכל פעם בפני ציבור חדש יכול לברך כל הברכות על הדלקתו משום פרסומי ניסא, ולא שנא מהמדליק בביתו וחוזר ומדליק בביהכנ"ס שחוזר ומברך הברכות בפני הציבור.

114 כ"כ בהליכות שלמה (מועדים, חנוכה עמ' ש"י בדבר הלכה אות כ"ח).

115 כ"כ שבט הלוי (חלק ד' סימן ס"ז), ובפרט לפוסקים דס"ל שגם ברכת להדליק יכול הסומא לברך כשמדליק נרות חנוכה דהוי פרסומי ניסא לאחרני, וכמש"כ הרש"ל בתשובה (סימן ע"ז), ומג"א (סימן תרע"ה ס"ק ד'), ואליה רבה (אות ז'), והשואל ונשאל (ח"א או"ח סימן נ"ד), שאם הוא נשוי יאמר לאשתו להדליק נר חנוכה עליו, ואם אין לו אשה ויש לו בית בפני עצמו צריך להדליק בעצמו ע"י סיוע מאדם אחר, שאע"פ שהוא אינו רואה, מ"מ כיון שאחרים רואים איכא פרסומי ניסא, וכדן ציצית שכתוב בו וראיתם אותו, והואיל וישנו בראיה ע"י אחרים חייב בציצית, וכ"ש שחייב בנרות חנוכה שהרי אחרים רואים את הנרות, ונפסקה הלכה כחכמים שהסומא חייב בכל המצוות, וא"כ כשמדליק יברך בשעת ההדלקה גם ברכות שעשה ניסים ושהחיינו, ואף שהוא אינו רואה את הנרות, מאחר וגם הסומא חייב בהודאה לקב"ה על הניסים שעשה עמו, ושהגיע לזמן הזה.

116 כ"כ בדעת תורה (סוף סימן תרע"ה) שסומא הרואה במקצת ובמעורפל את אור הנרות יברך לכו"ע ברכת ההדלקה, ובודאי שיברך בלילה הראשון אף ברכת שהחיינו, דלא גרע משאר בנ"א.

117 כ"כ הלכות קטנות (חלק א' סימן ג'), ומשנ"ב (סימן תרע"ו ס"ק ד').

118 כ"כ הבא"ח (פרשת וישב אות כ') והמשנ"ב (סימן תרע"ו ס"ק ד') בשם הגרעק"א (תנינא סימן ג'), והטעם כיון דלא גרע ממי שלא הדליק נר חנוכה בלילה הראשון, שבשעה שרואה נרות חנוכה מברך ב' ברכות אלו כמש"כ הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"ד), והשו"ע (סימן תרע"ו סעיף ג'), וכן צידד בפמ"ג (סימן תרע"ו במשבצות זהב ס"ק ב') דלא גרע המדליק ולא בירך ממי שלא הדליק ורואה נר חנוכה שמברך בראייתו. אולם עיין במשבצות זהב (שם סוף ס"ק ד') שחזר בו וכתב ד"ל דלדעת הרשב"א שחולק על הרמב"ם לענין מי שלא הדליק נר חנוכה אלא הדליקו עליו בביתו, שכתב הרשב"א דכל מה שמברך שהחיינו כשרואה הנרות דווקא שלא הדליקו עליו ולא ידליק, אבל אם הדליקו עליו או עתיד להדליק אין מברך כשרואה נר חנוכה, וכמש"כ המגיד משנה על הרמב"ם (שם). וממילא אף בנידון זה שכבר הדליק אינו מברך אח"כ מדין הרואה.

119 כ"כ בשו"ע (סימן תרע"ו סעיף א'), ושולחן גבוה (סימן תרע"ז אות ג'), ושו"ת התעוררות תשובה (חלק ד' סימן ס"ו).

120 כ"כ המג"א (סימן תרע"ז ס"ק ב'), והביא ראיה מר' זירא שסמך על אשתו בהדלקה ולא השתתף בפרטי, ושכ"כ השוירי כנה"ג (הגה"ט אות ב') שאע"פ שממה שכתב הב"ח בשם מהרמ"ץ מוכח שצריך לברך שהחיינו, טוב שלא לברך משום חשש ברכה לבטלה, וכן פסק בשו"ת מהר"ם פרובינצאל (סימן ע"ה, ע"ו), ושו"ת מעט מים (סימן פ"ו) משום ספק ברכות להקל, וכ"כ המשנ"ב (סימן תרע"ו ס"ק ז').

121 הנה הפרי חדש (סימן תרע"ו סעיף א') כתב מי שהיה בספינה והדליקה עליו אשתו בתוך ביתו, או שעשה שליו להדליק לבני ביתו, לכו"ע צריך לברך שהחיינו כשידליק נר חנוכה, וכ"כ הב"ח (ס"ק ב') שאין אשתו פוטרת אלא את ביתו מחיוב הדלקת נר חנוכה ולא את גופו, שלא בירך ברכת שהחיינו. וכ"כ האליה רבה (ס"ק ה'), וכתב עוד שמה שכתב המג"א ראייה מר' זירא שסמך על אשתו ולא השתתף בפרטי, אינו נכון, שאף שנפטר מלהוציא ממון מ"מ לא נפטר מברכת שהחיינו, וכ"כ האשל אברהם (מבוטשאטש סימן תרע"ו) דלא נפטר מברכת שהחיינו על הזמן, דהוי ככל ברכת הנהנין דבעינן שמיעה וכוונה, וכן תמה בספר בגד"י ישע (סימן תרע"ו) על המג"א דמה ראייה הביא מר' זירא, דמ"מ מברכת שהחיינו לא נפטר, ומ"מ אין למג"א שום ראיה על סברא זו, והוא נגד הפוסקים שהביא האליה רבה, עכ"ד. וכן העלה החזו"ע (חנוכה עמ' קל"ח) שיברך. ועיין בספר עולת שבת (סימן תרע"ז אות א') שכתב כהן שמת בשכונתו והוצרך לצאת מהבית והדליק אדם אחר בביתו, כשמדליק בליל שני מברך שהחיינו.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק ד' סימן ס"ח) כתב שנראה לו שדברי הב"ח והאליה רבה ברורים, שאף שנפטר מחיוב ההדלקה ע"י הדלקת אשתו, מ"מ הרי עליו להודות לה' על הנס בברכת שעשה ניסים ושהחיינו, שהם חובת הגוף ממש ולא מהני בה שליחות. וכן פסק בשו"ת שואל ונשאל (חלק א' סימן י"ג) שיש לברך. ועוד דיש כאן ספק ספיקא, דשמא הלכה כהסוברים שמברך על הראיה שעשה ניסים ושהחיינו אפילו כשמדליקים עליו בביתו, ושמא כמו שכתב הפרי חדש שאפילו לחולקים כשידליק צריך לברך גם שהחיינו, וכ"ש שיש אומרים שבברכת שהחיינו לא אומרים ספק ברכות להקל, ולכן העלה שיברך שהחיינו בהדלקה שלו.

109 כ"כ בשו"ת אגרות משה (או"ח סימן ק"צ), וטעמו לפי שההדלקה בבית הכנסת אינה אלא מנהג.

110 הנה בשו"ת זרע אמת (שם) כתב דאע"ג דקיי"ל דהמדליק בבית הכנסת צריך לחזור ולהדליק בביתו, דאינו יוצא בנרות ביהכנ"ס כמש"כ בשו"ת הריב"ש (סימן ק"א) דמצות חנוכה נר איש וביתו, וכן פסק הרמ"א (סימן תרע"א סעיף ז'), מ"מ לגבי שהחיינו נראה דיוצא בשל ביהכנ"ס דהא קיי"ל בעירובין (מ'): זמן אומרם אפילו בשוק, וכיון דאמרנו פעם אחת בביהכנ"ס יותר לא צריך לחזור ולאומרם בביתו, ואע"פ שברכת שהחיינו בביהכנ"ס אינה אלא לצורך פרסומי ניסא, מ"מ הרי בסופו של דבר אמר שהחיינו ויצא יד"ח בברכה זו, וראיה לדבר מהא דפסק השו"ע (סימן קל"ט סעיף ט') לענין מי שקראו לו לעלות לתורה ועדיין לא בירך ברכות התורה לעצמו, הדין שברכת התורה של העליה פוטרת אותו מברכות התורה של התפילה, ואף שברכת התורה שבקריאת התורה אינה אלא משום תקנת חכמים, אפילו הכי יצא יד"ח ואינו חוזר ומברך ברכות התורה לעצמו. ועיין בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סימן נ"ז) שכתב שהמברך זמן על הראיה אינו חוזר ומברך על ההדלקה.

ובלקט יושר (או"ח עמ' קנ"א) כתב וצויה לי מהרא"י להדליק נרות חנוכה בביהכנ"ס שלו, ואמר אינך צריך להדליק פעם אחרת בבית כיון שאין לך כבאן בני ביתך. עכ"ד. מבואר שאם אין לו בני בית אין חוזר להדליק, מ"מ נקטינן להלכה כהריב"ש והשו"ע דחוזר להדליק כיון שאין יוצא יד"ח בהדלקה שבביהכנ"ס, רק ברכת שעשה ניסים ושהחיינו לא יחזור לברך אלא א"כ יש לו בני בית.

ומש"כ האגרות משה שיחזור לברך כל הברכות בביתו אף אם אין לו בני בית, נראה דספק ברכות להקל ולא יחזור לברך.

111 כ"כ בשו"ת זרע אמת (ח"א סימן צ"ו) ושו"ת פרי השדה (ח"ד סימן פ"ד), ושו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן ק"ג), והטעם משום פרסומי ניסא שיש כמה בנ"א שהם ערטילאים ואין להם בני בית, וכן אין להם להדליק נר חנוכה, ולכן מדליקין בבית הכנסת במקום שרבים שם ומקיימים עיקר מצות פרסום הנס, וכדון המברך ברכות התורה לעצמו וקראוהו לעלות לתורה שחוזר ומברך.

וצ"ע דלפי מה שכתבנו בהלכה הקודמת שהמדליק בבית הכנסת ואח"כ מדליק בביתו לא יברך הברכות אא"כ מוציא את בני ביתו, ואם אין לו את מי להוציא אע"פ שאין יוצאין יד"ח בהדלקה שבבהכנ"ס אין חוזר ומברך אלא רק ברכת להדליק, וא"כ יש להבין מדוע כשהדליק כבר בביתו ויצא יד"ח אמרינן שאם אח"כ מדליק בבהכנ"ס מברך כל הברכות ואף שהחיינו, ואמאי והרי יצא יד"ח, וכן תמה בספר מצות נר איש וביתו (עמ' נ') דבשלמא לפי מש"כ הבית יוסף שהטעם שמדליקין בבהכנ"ס הוא כדי להוציא את האורחים המצויים שם ניחא, כיון שיש לו את מי להוציא. אולם לפי הטעם של האחרונים שההדלקה בבהכנ"ס היא זכר להדלקה במגורת המקדש צ"ע אמאי מברך שוב, וכן לבית יוסף כשאין אורחים בבהכנ"ס צ"ע אמאי מברך, והרי יצא יד"ח בברכות שבירך בביתו.

וכתב לבאר והוא ע"פ הציץ אליעזר (חלק י"ג סימן ס"ט) דמאחר וענין ההדלקה הוא משום פרסום הנס, הרי אף הברכות שמברך בבהכנ"ס הם משום פרסומי הנס, שהרי הברכות הם חלק מההדלקה ומפרסום הנס, ולכן אף שבירך כבר בביתו הרי מאחר והנהיגו להדליק גם בביהכנ"ס, ברור שנתכוונו להדלקה בברכה, ואף ברכת שהחיינו ביום הראשון שכל אלו הם חלק מאותו פרסום הנס שבגללו בכלל תיקנו את ההדלקה בבהכנ"ס, ומאותו טעם גם להיפך דאם בירך כבר בביהכנ"ס בפני קהל עם ועדה, ובביתו אין לו את מי להוציא, וממילא אין בהדלקתו משום פרסום הנס, לכן יסמוך על מה שבירך בביהכנ"ס חוץ מברכת להדליק שחיובו משום חובת ההדלקה בביתו.

112 כ"כ הבא"ח (שנה ראשונה פרשת וישב אות י"א), והביאו הכף החיים (סימן תרע"א אות ע"ה).

ודין זה מצוי בשנה שחל ליל כ"ה בכסליו בליל שבת, שהקהל הדליקו נר חנוכה מבעוד יום ואח"כ הולכים לבית הכנסת להתפלל, שהמדליק נר חנוכה בביהכנ"ס לא יברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו מאחר וכל הקהל בירכו ברכות אלו בביתם ויצאו יד"ח, וההדלקה שבבית הכנסת רק משום פרסומי ניסא, וכן העלה החזו"ע (חנוכה עמ' נ"ו). ודע, שדעת הציץ אליעזר (חלק י"ג סימן ס"ט) שאף שכל הקהל הדליקו ובירכו הברכות בביתם, המדליק בביהכנ"ס חוזר ומברך שהחיינו משום פרסומי ניסא, וכמש"כ לעיל. וכתב דאין לחוש בזה לכלל ספק ברכות להקל, שכבר כתב

כג. לא הדליק נר חנוכה ומדליקין עבורו בביתו

האם מברך שהחיינו כשרואה נר חנוכה

ישנם ג' דעות לענין הרואה נרות חנוכה בלילה הראשון והוא עצמו עדיין לא הדליק, מה דינו לענין שהחיינו כמבואר במקורות¹²², ולענין הלכה ספק ברכות להקל, ולכן ישמע הברכות מאחר, או שיכוין שלא לצאת בהדלקה שמדליקין עבורו בביתו¹²³. אבל אם לא הדליק נר חנוכה ולא עתיד להדליק, ואין מדליקין עליו בביתו, כשרואה נר חנוכה בלילה הראשון יברך שעשה ניסים ושהחיינו¹²⁴.

כד. ברכת הרואה על נר חנוכה שדולק לאחר חצי שעה

י"א שאפשר לברך ברכות הרואה גם על נרות הדולקים לאחר זמן חיוב הדלקתם¹²⁵, וי"א שאין לברך על נרות חנוכה הדולקים לאחר חצי שעה להדלקתם¹²⁶.

כה. ראה נר חנוכה ולא בירך מיד ברכת הרואה

הרואה נר חנוכה בתוך זמן ההדלקה ולא בירך מיד, י"א ששוב לא יברך¹²⁷, וי"א אף אם ראה ולא בירך בתוך כדי דיבור לא יברך שוב¹²⁸, וי"א שרשאי לברך כל עוד שלא עבר זמן ההדלקה, וכן עיקר¹²⁹.

ובשו"ת רבבנות אפרים (חלק ו' סימן ת"י אות ה') הביא משם הגר"ש אלישיב זצ"ל שאפילו מי שהדליקו עליו בביתו בלילות הראשונים של חנוכה, ובא בלילה האחרון לביתו להדליק נרות חנוכה, מדליק נר חנוכה ומברך שהחיינו. והביא דבריו בחזו"ע (חנוכה עמ' קל"ט), וכתב וכן עיקר.

ובספר אשרי האיש (חלק ג' עמ' רנ"ז) הביא משם הגר"ש אלישיב זצ"ל שיברך שהחיינו על פרי חדש או בגד חדש ויכוין גם על ההדלקה, ואם אין לו פרי או בגד חדש יברך שהחיינו גם בלעדיהם, ועיין בספר פניני חנוכה (עמ' כ"ד) ששאלו את הגריש"א זצ"ל האם אין זה הפסק בין הברכה להדלקה מה שמברך שהחיינו על פרי חדש, שהרי אם פטור משהחיינו זהו הפסק. והשיב כמו קידוש בליל ב' דר"ה שמברכין על פרי חדש ופוטרים את היו"ט, ונשאל והרי שם בר"ה מעיקר הדין יש לברך שהחיינו, והשיב רבינו בלשון תמיהה איזה הפסק יש כאן, וכתבו שם בהערות שבעצם כל יום ויום מימי החנוכה בשעה שמדליק יש לברך שהחיינו, אלא שברכת שהחיינו שבירך ביום הראשון פטור בזה כל הימים, וכל האיסור לברך שוב הוא משום ברכה לבטלה שאינו חייב בה, אבל אם מברך שהחיינו על דבר אחר שפיר יכול לברך ואין בזה הפסק.

122 הנה הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"ד) כתב וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתיים, שעשה ניסים לאבותינו ושהחיינו, ובשאר הלילות מברך אחת שאין מברכין שהחיינו אלא בלילה הראשון, וכתב המגיד משנה שדעת הרמב"ם היא שגם כשהדליקו עליו בביתו יוצא יד"ח מצות הדלקת הנרות ג"כ צריך לברך שהחיינו כשרואה הנרות, והביא את הרשב"א שחולק על הרמב"ם וס"ל שדווקא כשלא הדליק ולא ידליק ולא הדליקו עליו בביתו אז מברך, אבל אם הדליקו עליו אינו מברך, דלא מצינו יוצא מן המצוה ומברך בשעת הראיה, ובביאור הגר"א כתב שבדברי רש"י מבואר דסובר כדעת הרמב"ם ולא כרשב"א, וכוונת הגר"א לרש"י בשבת (כ"ג. ד"ה הרואה) כמש"כ הט"ז (סימן תרע"ו ס"ק ג'), שכתב רש"י וז"ל: ומצאתי בשם ר' יצחק בר"ר יהודה שאמר משום רבינו יעקב דלא הווצקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה, עכ"ל. ומדבריו שכתב למי שלא הדליק בביתו עדיין, משמע דאף אם ידליק אח"כ בביתו צריך לברך ברכת הראיה כשרואה את הנרות.

וכתב הב"ח (סימן תרע"ו) דטעמו של הרמב"ם מאחר ובהדלקת נר חנוכה יש ב' חיובים, א. על ממונו וביתו להדליק הנר לפרסם הנס ברבים. ב. חיוב על גופו להודות על הנס, ולכן כשהדליקו עליו בביתו נפטר רק מחיוב פרסום הנס המוטל על ממונו וביתו, אבל חיוב ההודאה שהוא חובת הגוף אינו נפטר ממנו ע"י מה שהדליקו עליו בביתו, ולכן צריך לברך כשיראה הנרות.

ומצינו ג' דעות בענין זה וכמש"כ הפרי חדש (סימן תרע"ו ס"ק ג'):

- א. דעת הרשב"א שכל שנפטר או יפטר בהדלקת אחרים אינו מברך, וכן דעת הר"ן וסמ"ג.
- ב. דעת המרדכי בשבת (פרק ב' סימן רע"ז) שכל שלא ידליק בעצמו יברך אף שידליקו עליו בביתו, וכן דעת המאירי.
- ג. דעת הרמב"ם שכל שעדיין לא הדליק וראה נרות מברך אף שעתיד להדליק, וכשיגיע לביתו ידליק ויברך רק ברכת להדליק ולא שאר ברכות.

ובמג"א (סימן תרע"ו ס"ק א') כתב להוכיח דהתוס' ס"ל כהרשב"א, וראייתו מתוס' בסוכה (מ"ו: ד"ה הרואה) שהקשו למה תיקנו ברכת הרואה דווקא בחנוכה ולא בלולב וסוכה, דיתקנו ג"כ למי שאין לולב או סוכה שיברך שהחיינו כשרואה לולב או סוכה של אחרים, ותירצו כמה תירוצים ע"ש.

ולכאורה לפי הרמב"ם היה להם לתוס' ליישב בפשיטות דדווקא בנר חנוכה תיקנו ברכת הראיה, כיון שמלבד מצות ההדלקה יש חיוב הגוף להודות, והוא חיוב גם למי שאין לו להדליק כעת אע"פ שאח"כ ידליק, משא"כ סוכה ולולב שיש רק חיוב אחד לישב בסעודה ולטיול לולב לכן אינו מברך על ראייתו, ומוה שלא תירצו כך על כרחך דס"ל כרשב"א שמי שמדליקין עבורו לא מברך (כך ביארו כוונתו המחצית השקל והפמ"ג, ועיין לבושי שרד שביאר בדרך אחרת).

123 המעיין בשו"ע יראה שלכאורה סותר דבריו, שבמקום אחד (סימן תרע"ו סעיף ג') פסק שמי שלא הדליק וגם לא עתיד להדליק באותו לילה וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך שעשה ניסים ובלילה ראשון גם שהחיינו, ומבואר שאם מדליקין עליו בתוך ביתו לא יברך שהחיינו וזה כהרשב"א. ובמקום אחר (סימן תרע"ז סעיף ג') פסק שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, וזה כדעת המרדכי.

ומכח סתירה זו כתב המשנ"ב (סימן תרע"ז ס"ק י"ד) דלדינא אין לנהוג כן להדליק בברכה משום ספק ברכות להקל, אא"כ שיאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו. ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת התעוררות תשובה (חלק א' סימן ס"ז) שאם עבר זמן ההדלקה דהיינו מחצית השעה מתחילת ההדלקה לא יברך שהחיינו על הראיה, כיון דאין בו יותר משום פרסומי ניסא, ועיין בצפנת פענח (הל' חנוכה פ"ג ה"ג) שבזמן הזה שבטלה מגילת תענית נשאר רק מן הנרות ומשום מצוה, ואין לברך כלל ברכת הראיה על נרות חנוכה. ועיין בשו"ת אז נדברו (חלק י"א סימן ל"ב) שהאריך בדבריו אם נוהגת ברכת הראיה בזמנינו.

124 כך פסק השו"ע (סימן תרע"ו סעיף ג') ועוד ראשונים, וכן העלה החזו"ע (חנוכה עמ' קל"ט).

125 כ"כ בשו"ת משפטיך ליעקב (או"ח סימן נ"ו אות ב') שנשאל בדין הרואה נר חנוכה לאחר שדלקו חצי שעה, אם יברך. וכתב ולא ידענא מה ספק יש בזה, שנראה דלא מבעיא כשיש עדיין עוברים ושבים פשיטא שכיון דאיכא פרסומי ניסא בודאי שמברך, אלא אפילו אם כבר ישנים הם, כיון שברכת הראיה היא ברכת שבח והודאה, שפיר דמי לברך, כיון שנתקיימה המצוה בנרות אלו. וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (חלק ה' סימן י"ט) שהרואה מברך גם לאחר חצי שעה מהדלקת נר חנוכה, שהרי לשיטת הב"ח אסור לכבות נרות החנוכה אפילו אחר חצי שעה, א"כ ליכא הכא הטענה שכבר נעשית מצוהה.

126 כ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (חלק א' סימן ס"ז), ובשו"ת קנין תורה (חלק ג' סימן צ"ח), ובשו"ת מנחה שלמה (חלק ב' סימן נ"א בהערה), וכ"כ בחידושי מהרצ"א (מאמר ח' אות ג') שמדברי הגמ' הרואה נר של חנוכה מוכח שדווקא שדולקת למצוהה, אבל אחר זמנה אינו מברך על ראייתה, וכ"כ בספר יומין דחנוכה (דף קל"א ע"ב) משם הגרעק"א שהעיר על השו"ע (בסימן תרע"ו סעיף ג') שכשרואה נ"ח צריך לברך, וכתב ע"ז ושמעתי להקשות בשם הגאון ר' הירשל אב"ד פיורדא, שכיון דקיי"ל סב"ל אמאי מברך, דילמא כבר דלק הנר כשיעור מצותו, וצ"ע, ולכאורה

כו. ברכת הרואה כשנר החיוב כבה ונשארו רק נרות ההידור

אם כבה נר החיוב ונשארו רק נרות ההידור, י"א שאין לברך עליהם ברכות הרואה¹³⁰, וי"א שמברך גם כשנר החיוב כבה ונשארו רק נרות ההידור¹³¹.

כז. ברכת הרואה על נרות חנוכה של בית הכנסת

מי שלא עתיד להדליק נרות חנוכה כל שמונת ימי החג, ורואה נרות חנוכה שבבית הכנסת, לאשכנזים אינו רשאי לברך על ראייתם כיון שאינם מעיקר הדין אלא רק מנהג¹³², ולספרדים רשאי לברך על ראייתם מאחר ומתפרסם הנס על ידם¹³³.

כח. ברכת הרואה כשרואה את האש ולא את הנר והפתילה והשמן

י"א שאין לברך ברכת הרואה אלא רק כשרואה ממש את הנר או הפתילה והשמן, ולא די כשרואה רק את האש¹³⁴, ויש שחולק וסובר שאם יודע ששלחבת זו היא של נר חנוכה רשאי לברך עליה ברכת הראיה¹³⁵.

כט. ברכת הרואה בליל שבת

מי שלא הדליק ולא עתיד להדליק ואין מדליקין עליו, וחל ליל א' דחנוכה בליל שבת, אע"פ שאין הזמן ראוי להדלקה משום שנכנס שבת

מברך ברכת הראיה¹³⁶, ויש שסוברים שאין הרואה מברך אלא בשעה שהוא ראוי להדליק¹³⁷.

ל. ברכת הרואה על הדלקה מפלג המנחה

יש שכתב שרשאי הרואה לברך ברכת הראיה אף על הדלקה מוקדמת הנעשית לאחר פלג המנחה¹³⁸.

לא. ברכת הרואה על הדלקת קטן

קטן שהדליק נרות חנוכה י"א שאפשר לברך עליהם ברכת הראיה¹³⁹, וי"א שאין לברך עליהם ברכת הראיה, וכן הלכה¹⁴⁰.

לב. ברכת הרואה על נר שהדליקוהו מפני החשד

הרואה נר חנוכה שהדליקוהו רק מפני החשד כגון שיש לו ב' פתחים לביתו, רשאי לברך עליו ברכות הראיה¹⁴¹.

לג. ברכת הרואה על נרות חנוכה שכבו והודלקו שנית

הרואה נרות חנוכה שכבו והודלקו שנית, אין מברך עליהם ברכות הרואה¹⁴².

לד. ברכת הרואה על חנוכיה חשמלית

הרואה חנוכיה חשמלית י"א שלא יברך עליה ברכות הרואה¹⁴³, ויש שכתב שרשאי לברך ברכת הרואה על חנוכיה חשמלית¹⁴⁴.

י"ל דמיררי שהוא רואה נרות חנוכה דולקים בתוך זמן של החצי שעה מזמן השקיעה, ומוכח מדבריו דפשיטא ליה שאחר זמן המצוה אינו מברך. ועיין בחזו"ע (חנוכה עמ' קמ"א) שהביא עוד כמה וכמה פוסקים דסבירא להו הכי, וכ"כ בספר אשרי האיש (מועדים חלק ג' עמ' רנ"ז) בשם הגריש"א זצ"ל.

127 כ"כ בשו"ת שואל ונשאל (חלק א' או"ח סימן י"ד).

128 כ"כ בשו"ת דברי שלום (חלק ה' סימן ע"ט אות ג').

129 כ"כ בחזו"ע (חנוכה עמ' קמ"א), ועי"ש שהביא כמה מהאחרונים שכן כתבו, ודמי להרואה לבנה בחידושה ולא בירך מיד שיכול לברך אח"כ כל זמן שלא עבר זמנה, וכן הרואה פרחי אילנות בחודש ניסן ולא בירך בראיה ראשונה, כשרואה אותם שנית מברך כמש"כ בשו"ת מהרי"ל (סימן קמ"ג), והמטה משה (סימן שס"א) ומאמר מרדכי (סימן רכ"ז), ועוד.

130 כ"כ בשו"ת קנין תורה (חלק ג' סימן צ"ח אות ג'), וכמש"כ הרמ"א (סימן תרע"ד) שנהגו להחמיר שלא להדליק נרות חנוכה מנר לנר, שעיקר המצוה נר אחד, והשאר אינם למצוה כל כך, ובספר יומין דחנוכה (סימן ט"ו) מכריע שלא יברך על נרות אלו, אלא רק בהרהור.

131 כ"כ בשו"ת באר שרים (חלק ב' סימן נ"א אות ג'), והטעם כיון שעכ"פ ע"י ראייתו זוכר את הנס ויש לו לברך על נרות ההידור. והביא שכן כתב בליקוטי הערות על הכת"ס (או"ח סימן קל"ה דף י' ע"ב) בשם חידושי מהרצ"א לבעל הבני יששכר, וכ"כ הליכות שלמה (עמ' שי"ג) ושו"ת להורות נתן (חלק ב' סימן נ"ג), ועיין חזו"ע (חנוכה עמ' ק"מ) שכתב וכן נ"ל נכון.

132 כ"כ בשו"ת קנין תורה (חלק ה' סימן ע"ד), ושו"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן נ"א בהערה), וספר אשרי האיש (מועדים חלק ג' עמ' רנ"ז) בשם הגריש"א זצ"ל, וכ"כ האגרות משה (חלק א' או"ח סימן ק"צ) דאין לברך כיון שאינו אלא מנהג.

133 כ"כ בשו"ת אדרת תפארת (חלק ב' סימן ע'), ופסקי משה (פרק י"א אות ד'), וכן העלה החזו"ע חנוכה (עמ' קמ"ג), ובמקורות כתב שכיון שמנהג הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת בברכה הביאו מרן בשו"ע, ופסק כן לדינא, הו"ל בכלל מנהג ישראל תורה הוא, וכמש"כ תוס' במנחות (כ"ו), ורמב"ן בפסחים (ז'). וממילא יש לברך על הראיה של נרות החנוכה שהודלקו בבית הכנסת, וכן מתבאר בשו"ת משפטי עוזיאל (או"ח סימן ז'), וכ"כ בשו"ת בית מרדכי (סימן מ'), ועוד כמה מהאחרונים ע"ש.

ולכן מי שלא עתיד להדליק, וגם אין מדליקין עליו בביתו, יכול לברך על ראיית נרות החנוכה שבבית הכנסת ברכת שעשה ניסים ושהחיינו ויוצא יד"ח.

134 כ"כ בשו"ת ענין פן פחמא (או"ח סימן ל"ב), וטעמו דעיקר המצוה לראות הנרות שהם דולקים כמו המנורה בבית המקדש שעיקר המצוה היה הנר והפתילה שתדליק בתוך השמן במנורה, אבל האור בלבד אין זה עיקר המצוה, א"כ בודאי בנרות חנוכה שנתקן לזכר הנס של המנורה, עיקר המצוה שיראה הנר דולק הפתילה והשמן יחד בתוך הנר.

135 כ"כ החזו"ע (חנוכה עמ' ק"מ ד"ה כתבו).

136 בשו"ת אפרקסתא דעניא (סימן קל"א) הסתפק בזה, ובשו"ת בצל החכמה (חלק ד' סימן נ"ז אות ב') כתב בפשיטות דרשאי לברך, וכן העלה החזו"ע (חנוכה עמ' קמ"ב) שהרואה את הנרות רשאי לברך אפילו קודם צאת הכוכבים מכיון שהודלקו למצות נרות חנוכה, וזמן ממילא קא אתי.

137 כ"כ בשו"ת שרגא המאיר (חלק ה' סימן י"ט), וכ"כ בשו"ת פני מבין (סימן רכ"ז), ושו"ת קנין תורה (חלק ג' סימן צ"ז אות ג'). ועיין בשו"ת התעוררות תשובה (חלק ג' סימן כ"ה אות ג') שמסתפק לגבי הרואה נרות חנוכה בע"ש קודם השקיעה, אם מברך ברכת הרואה או לא כיון שעיקר מצותו בלילה, ע"ש.

138 כ"כ בשו"ת קנין תורה (חלק ג' סימן צ"ז אות ג'), והוא ע"פ המבואר בשו"ע (סימן תרע"ב סעיף א') שאם הוא טרוד ואינו יכול להדליק בלילה יכול להדליק מפלג המנחה ולמעלה, ולפי"ז ה"ה הכא בברכת הרואה שיכול לברך מפלג המנחה ולמעלה.

139 כ"כ המנחת דוד (חלק א' סימן נ"ט אות ע"ו).

140 כ"כ בשו"ת ויען דוד (חלק א' סימן ו' אות ב'), והביא בשם דעת קדושים שהסתפק בזה והכריע שלא לברך, וכ"כ בספר אשרי האיש (חלק ג' עמ' רנ"ז).

ועיין באשל אברהם (בוטשאטש סימן תרע"ט) שהביא דבדידיה הוי עובדא שפעם היה צריך לברך ברכת הרואה על הדלקת נר חנוכה שהדליק קטן, וכתב ומ"מ הייתי מסופק אם לברך שעשה ניסים ושהחיינו על הנרות שהדליק הקטן בן שתיים עשרה, כיון שיש אומרים שאין יוצאים ידי חובה ע"י קטן וספק ברכות להקל, והרהרתי הברכות שלשתן, ע"ש.

141 כ"כ בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן נ"ח אות א' הערה 1).

והעיר הגריש"א זצ"ל, הובא בספר פניני חנוכה (עמ' ק"ל), דלפי הרמ"א (בסימן תרע"א) שהמדליק בב' מקומות מפני החשד אינו מברך אלא באחד מהם ובשני מדליק בלי ברכה, ולכאורה כך ג"כ הרואה לא יוכל לברך עליו, ויש לעיין למה לא חששו שמא יבוא הרואה לברך על הנר השני ברכת הרואה, ותהיה בזה ברכה לבטלה.

142 כתב הפרי חדש (סימן תרע"ז סעיף ג') לגבי מי שמדליקין עליו נרות חנוכה בביתו ורוצה להדליק במקום שנמצא שם, דכיון דלא מיחייבי להדליק, הו"ל נר הרשות ולא נר מצוה, והווי ברכות לבטלה, והכי נקטינן, ולפי"ז ה"ה לענינינו כיון שאין לו חיוב להדליק מעיקר הדין, אין מברכים עליו ברכת הרואה, וכ"כ בספר יומין דחנוכה (סימן ז' ד"ה ויש להעיר עוד), וכתב עוד דלא חיישינן שמא כבר ככתה והודלקה שנית דלא מסתבר לומר כן אלא דווקא כשמתברר לו שככתה והודלקה שנית אז לא יברך, אבל אם ברור לו שלא ככתה והודלקה שנית שפיר יברך עליה ברכת הרואה, וסמכינן על הרוב לומר שנרות אלו דולקות משעת הדלקה ראשונה.

143 כ"כ בשו"ת משפטי עוזיאל (או"ח סימן ז'), והטעם כיון שאין יוצאים בו ידי מצות הדלקת נרות חנוכה, וכ"כ בשו"ת יחוה דעת (חלק ד' סימן ל"ח).

144 כ"כ בשו"ת בית מרדכי (סימן מ').

וכששאלתי להגאון הגדול רבי אביגדור נבצל שליט"א בהא דנהגו הנשים שלא ליעבד מלאכה בעוד שהנרות דולקות, אם יש להקל בזה כהאינא שיש מאור החשמל בשופי, כתב לן וז"ל "זו סברא יפה".

אחר זמן האיר השי"ת את עיני ומצאתי בשו"ת מקדש ישראל להגרי"ד הארפענעס שליט"א (חנוכה, סימן י"א) דבתו"ד להא דנהגי הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ולטעמא שלא יבואו ליהנות לאור הנרות, כתב אהא וז"ל: **אלא שנראה דבזה"ו שכל הבתים מאירים כזוהר הרקיע גם בלילה ע"י אור העלעקטער (=חשמל) תו נתבטל עיקר טעם המנהג, שתו לא שייך שיבוא ליהנות מאור הנרות** (ובמנהג שאינו מתקנת חז"ל פשוט דאמרינן דאם בטל הטעם בטל המנהג ואי"צ בי"ד אחר להתירו) עכ"ל, וע"ש בכל דבריו, ומ"מ כתב דמ"מ לאיזה טעמי אחרוני דאיתאמרו בהא שפיר יש למנוע מלאכה לנשים בזמן שהנרות דולקות אף בזה"ז, ע"ש. וע"ע נמי בשו"ת מקדש ישראל (שם, סימן י"ד) משי"כ גבי עשיית מלאכה לנשים בחדר אחר שלא לאור נרות החנוכה, ודן בזה להני טעמי, ע"ש בדבריו, ואכמ"ל.

תו מצאתי בעזר"י בספר בעקבי תלמוד למו"ר מרן הגה"צ רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל הגאב"ד ור"מ דרמת השרון (סימן קע"ז), דכתב דנשאל אודות אשה חנונית דאם תבוא לביתה לשמוע מבעלה הדלקת הנרות בזמנה בתחילת הלילה הרי תאסר במלאכה ותפסיד ממון, אם מותר לה לדחות ההדלקה לאחר שתשוב מהחנות והוא כשתי שעות לתוך הלילה, והשאלה לפימ"ש הפוסקים דבימינו מותר לברך גם באיחור אם בא כל זמן שבני הבית נעורים.

ואחר דדן בהא מילתא כתב מו"ר מרן זצוק"ל וז"ל: אולם בנידון השאלה דלעיל הרי בעלת החנות יכולה להיות בשעת ההדלקה, ורק הנידון הוא דממילא תיאסר מאז במלאכה, **ובזה נר' לומר שזה תלוי בשני הטעמים של ביטול מלאכה בנשים**, דב"י כ' הטעם כדי שיהא היכר שלא להשתמש לאורה, אבל ב"ח הביא גם עוד סברות דהוי כמו שמצינו בראש חדש שעשאוהו קצת יו"ט, וגם בחנוכה יש ענין של תוכות המזבח, וכן בלבוש כתב טעם נוסף כדי שלא להסיח דעת מהנם, ועי"ש ב"ח שנראה שם דבזה תלוי המחלוקות עם הב"י אם נהגו הנשים להוסיף איסור לכל היום אי שמי' מנהג, דב"י ס"ל דכיון שאין שום סרך איסור לית לן בה, והוא כשיטתו דכל המנהג הוא שלא ישתמש לאורן, וממילא ביום אין נרות ואין טעם למנהג, אך הב"ח ס"ל דיש סיבה למנהג לעשות את עצם החיוב כיו"ט. ועתה נשוב לעניינו דנראה דלשיטת הב"י וכן פסקו גם הגר"א ומשנ"ב דכל הטעם הוא שיהיה היכר שלא ישתמש, א"כ זה שייך רק בבית שהנרות שם, אבל בבית אחר, כגון זאת שהולכת לחנות, שם לא גזרו דהא אין כאן נרות, אולם לשיטת הלבוש בטעם השני, וכן הב"ח דס"ל דענין ביטול מלאכה הוא לעשות כעין יו"ט וכדומה, ממילא לפי"ז גם בהיותה בחנות חייבת לבטל מהעסק, ונמצא דהשאלה אם בחנות תוכל להיות ולמכור בעוד הנרות דולקות בבית תליא באשלי רברבי, וכבר פסק המשנ"ב כשיטת הב"י, וממילא מותר לה למכור בחנות גם בשעה שהנרות דולקות, עכ"ל, ודוק היטב.

ולדברי מו"ר מרן זצוק"ל יש לדון נמי אם סבירא ליה דמותר לאשה ליעבד מלאכה בחדר אחר שלא לאור נרות החנוכה, דלכאורה תליא נמי בהני טעמי, וכעין דמייתינן לעיל משו"ת מקדש ישראל, ומיהו איכא למדחי דבהאי ביתא גופי' מגיער גרע, ולא דמי להא וכדיתפרש בסמוך.

ושלחתי זה להגאון הגדול רבי מרדכי שמואל אדלשטיין שליט"א רב דקהילת נאות יוסף ב"ב וברי' דמו"ר מרן זצוק"ל, וכבדני בתשובתו, תשובה מאהבה, וז"ל:

לכ' ידידי אהובי הרה"ג משה חליוה שליט"א תלמידו חביבו של אממו"ר זצ"ל, אחדשה"ט, מכתבו הגיעני, ואני מתנצל על איחור התשובה עד כה מחוסר הפנאי, שמחתי מאד בדבריו הנחמדים, אשר הביא והעיר בדברי כב' אממו"ר זצ"ל, ומה שכתבתם לחלק בין אותו בית שהדליקו בו אשר עשוי להשתמש בכלי בכל עת שיצטרך, לבין בית אחר שאין לו שייכות עם הנרות כגון ההיא עובדא דחנוניות, דבזה ליכא למיחש שיביאו להשתמש לאורם, יפה כתבתם, וסברא נכונה היא. אגב חשבתי להעיר דיתכן שלא אסרו אלא מלאכה ממש, ומסתבר דלא חמיר טפי מאיסור מלאכה דחוה"מ, וכן ראיתי מובא בשם הגריש"א והקה"י זצ"ל. ויתכן עוד דסחורה אף באופן שאסור בחוה"מ ל"ה בגדר מלאכה, ובחנוכה לא אסרו זה, דלא הוי בכלל המנהג, ומה שצריך לכתוב החשובונות י"ל דזה ודאי שרי מדין דבר האבד, וצ"ע בכז". ואחתום בברכה לידידי ויישר כח, מנאי הדו"ש שיעלה ויצליח מעלה מעלה ברו"ג, ונחת מכל יוצא"ח, מרדכי שמואל בהגריי זצ"ל אדלשטיין, עכ"ל ודפח"ח.

ועיין נמי בספר פסקי שמועות (חנוכה, עמוד כ"ד) מאי דמייתי ממרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בענין מזכירה רפואית העובדת במרפאה, אי שרי לה לעבוד נמי בתוך חצי שעה להדלקת נ"ח שהדליק בעלה, ע"ש בדבריו. ועי' בשו"ת רבבות אפרים חלק חמישי (סימן תל"ג וסימן תל"ד ס"ק א') ע"ש, ואכמ"ל.

סימן ג'

בענין סעודות דחנוכה והמסתערך

כתב הטור סי' עת"ר וז"ל: והיה אומר הר"מ מרוטנבורג ז"ל שריבוי הסעודות שמרבים בהם הן סעודות הרשות, שלא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה, ע"כ. וכתב עלה מרן ז"ל בבית יוסף (שם) וז"ל: כן כתב גם המרדכי בפרק מקום שנהגו (סי' תר"ה) בשם הר"מ, ע"כ. אמנם עי' בב"ח (שם, ד"ה והיה אומר מהר"מ וכו') מאי דהאריך בזה, וסוף דבר כתב וז"ל: ולענין הלכה נראה לע"ד דלא כמהר"מ, דמנהג זה שמרבים בסעודה כבר נהגו בו גדולי הדור הקדמונים, ומהרש"ל

ועיין נמי בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (בפתיחה, ס"ק ל"ז) דמייתי מספר שואל כענין להרה"ג רשי"מ בלום שליט"א דקמציין אנידון דידן לספרי דרבנן דדנו בהא, איברא דרובם אינם מצויים אצלי לעיוני בדברי קדשם, ואי"ה עוד חזון למועד בל"נ להאריך בזה.

סימן ב'

בהא דנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות

שו"ע סי' עת"ר (סעיף א'): בכ"ה בכסלו (מתחילין) שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית, אבל מותרין בעשיית מלאכה, ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להם, ע"כ. ובמג"א (שם, ס"ק א', ד"ה הנשים) כתב וז"ל: דוקא נשים לפי שנעשה נס על ידיהם [מט"מ]. עכ"ל. ועי' בפמ"ג (שם, א"א, ס"ק א', ד"ה הנשים) דכתב וז"ל: עיין מ"א, על ידי יהודית כמבואר בפיזט ובתוס' מגילה דף ד' ע"א (ד"ה אף שהן) יעו"ט, ועיין ט"ז אות ב' ומג"א אות ב' בשם מהרי"ל, משמע אף אנשים להכירא דאסור להשתמש לאורה, והמחבר סובר דוקא נשים מטעם שנעשה הנס עי"י כו' יעו"ט, עכ"ל. ועי' בספר יומין דחנוכה להגה"ק רבי יוחנן סופר זצוק"ל מערלוי (ח"א, עמוד קכ"ב) מ"ש להעיר בהא דמרן ז"ל גופי' בבית יוסף קמפרש להא דנוהגות הנשים וכו' דהוא לצד שיהא להן היכרא שאסור להשתמש לאורה, וע"ש בכל דבריו.

והנה אעיקרא דמילתא הנה המ"ב ז"ל (שם, ס"ק ד', ד"ה בעוד שהנרות דולקות) נקט לטעמא דהוא כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה, ע"ש. ולפי זה יש לדון כהאינא דיש אור דחשמל בשופי אם יש לחוש להא, דהא בלא"ה איכא להו אור מעליא דהתירא, וצ"ע. ואי תימא דנימא דאע"ג דבטל חששא לא בטל מנהגא, קושטא קאי דלא פסיקא מילתא למימר הכי, ועי' בשדי חמד (כרך ב' מערכת הגימ"ל, ס"ק ל"ד, דף ג' ע"ב מד"ר) דכ' וז"ל: גזירה דגזור רבנן כשבטל הטעם אם בטלה הגזירה ממילא, עיין שואל ומשיב בח"א סימן קי"א ד"ה והנה שח לי וכו' מאי דשקיל וטרי בזה. וי"ל פ"ת אה"ע סי' י"ג סק"ד וסי' קמ"ה סק"ט, שער אשר בשו"ת א"ח ס' ח', עכ"ל. וע"ש היטב בדבריהם. ובמאי דקמן הא י"ל דקיל טפי מדלא הוי גזירה דרבנן רק מנהגא דנהגי מה"ט, ונימא דכל דבטל טעמא דמנהגא א"צ למינהג ביה.

אמנם מידי דברי בזה עם מו"ר הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס, אמר לן דשייך זה אף כהאינא דמ"מ איכא תוספת אורה מחמת נרות דחנוכה, וכדחיזין נמי גבי הדלקת נרות שבת האידנא (ועי' במ"ש מו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (חז"א, סימן קי"ג), וע"ע בספר פסקי תשובות (תרע"ג, ז'), וכהנה יל"פ מכמה דוכתינן), וכעין סברא זו הזכירו הפו' לענין אם מותר להצטלם לאור נרות החנוכה, ואכמ"ל כעת.

ובכף החיים (שם, ס"ק ז') מייתי בריש דבריו לטעמא דמרן הב"י ז"ל דהא דנהגו הנשים שלא ליעבד מלאכה בעוד שהנרות דולקות היינו לצד שיהא להם היכרא שאסור להשתמש לאורה, וקמוסיף עלה וז"ל: אי' נמי כדי שלא להסיח דעתן מזכר הנס עושיין לפחות אותה שעה כמו יום טוב, לבוש, ועוד שמא יכבה הנר שמשתמשים בו ויכשלו להשתמש לאורה, מטה משה סימן תתקצ"ד, עכ"ל. (ובספר יומין דחנוכה (ח"א, עמוד קכ"ב) מייתי ללישנא דהמע"מ דכתב וז"ל: "ועוד שמא יכבה הנר אחרת שמשתמשים לאורו, **ועל כרחם** יכשלו להשתמש לאורה", ע"ש).

והנה להאי טעמא דמייתי הכה"ח ז"ל מהלבוש נראה פשוט דאף כהאינא דיש מאור החשמל בשופי, מ"מ אסורות בעשיית מלאכה לפי דאיכא בעצם עשיית מלאכה משום היסח הדעת, אך לטעמא דמייתי הכה"ח ז"ל מהמטה משה יש לדון אי איכא למיחש לכביית מאור החשמל האידנא, ובפשיטות ליכא למיחש להא מדאינו מצוי, ויל"ד בזה.

ולאידיך גיסא אית לן נפקא מינה בין הני תרי טעמי אי שרי להנשים להכין מאכלי חנוכה בזמן זה, דלפום מש"כ הלבוש נראה לכאורה דאין בהכנת מאכלי חנוכה משום היסח הדעת, ואדרבה אין לך זכרון הנס גדול מזה, אך לטעמא דהמטה משה יש לדון אי איכא למיחש שתכבה שלחבת הגז וכי"ב ויבואו להדליק מנר דחנוכה (או דכל החשש היינו דייקא אהנא מעצם נרות החנוכה גופייהו). ומיהו לפו"ר לכאו' קשה לחוש לזה, מדמצוי בשופי אופנים אחרים שיוכל להדליק על ידם.

והגאון המפורסם רבי סיני אדלר שליט"א בעמח"ס דבר סיני ושא"ס כתב לן בהא וז"ל: בדרך כלל מנהגים שהונהגו בדורות הקודמים ממשיכים לנהוג אותם גם היום למרות שהסיבות שבגללן תקנו היום אינן קיימות, למשל הדלקת נרות בע"ש למרות שהסיבות כדי שלא יתקלו היום אינן קיימות ממשיכים בהן, כך גם מנהג הנשים הנוכר, עכ"ל.

ועי' נמי בספר משא המלך להרה"ג רמ"ש אברג'ל שליט"א (הל' חנוכה סי' עת"ר ס"ק א') דמייתי להמ"ב (שם, ס"ק ד'), וכתב עלה וז"ל: ונראה דגם בזמנינו שלא משתמשים בנרות אלא באור החשמל שייך טעם זה שיהא היכר שלא יבוא להשתמש לאורה תשמיש עראי במקום להדליק את החשמל, עכ"ל, וע"ש.

ולפענ"ד אי מהא אמינא דליכא למיחש דיבוא להשתמש לאור נרות החנוכה בפרטות, מאחר דבלא"ה אין לך בית בישראל שאינו מואר באור יקרות מן החשמל, ואם ירצה להשתמש לאור הנרות יצטרך מקודם לכבות את אור החשמל, ואין למיחש דיכנים עצמו לזה, ואת"ל דיהי' הפסקת חשמל ויבוא להשתמש לאורה אמינא דלא בריא דאיכא למיחש להא מדאינו מצוי, וכדכתבינא לעיל מינה.

הרב משה חליוה אופקים

ספר ענפי משה
בהלכות ועיניני חנוכה
סימן א'

ידון אם השמן להדלקת המנורה היה מונח בהיכל

שבת (כ"א ב') מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל כו', ע"ש כולא סוגי'.

והנה באחרונים העירו עלה דשמן בהיכל מאי עבידתיה, דהא במתני' דמדות (פ"ג מ"ה) איתא דהיה להשמנים דביהמ"ק לשכה מיוחדת דמתקריא לשכת בית שמניה, ע"ש. ועי' נמי ביומא (דף ט"ז א') ובתוספתא דיומא (פ"א ה"ג) ע"ש, וצ"ב.

ובגליון הש"ס להגרעק"א ז"ל עמ"ס שבת (שם) קמציין בהא למ"ש הגר"י הכהן ראפפורט זלה"ה בספרו בתי כהונה (ח"א, בית ועד, בריש הספר), והתם כתב לדון בין השיטין אם שמן דמנורה נמי היה בלשכת בית שמניה, ולמעשה מבואר שם (ד"ה ובר מן דין) דנקיט לעיקר דהשמן שהיה בלשכת בית שמניה הי' דייקא שמן למנחות, אך שמן דמנורה אפשר דבהיכל היה, ועי' שם מאי דנו"נ עפי"ז, ע"ש באורך.

והכי נמי עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדור"ק, חלק שלישי סימן מ"ב, ד"ה והנה בהא) דעמד בהאי קושיא, ובתירוצא קמא תריץ לה מדנפשיה כעין דברי הבתי כהונה דהשמן שהי' בלשכת בית שמניה הי' שמן למנחות, אך השמן להדלקה אפשר דהיה מונח בהיכל, ע"ש. ומיהו כתב אהא וז"ל "אבל לא מצאתי בשום מקום רמז לזה", ועל כן תריץ לה באופ"א, עיין שם.

ובחופשי חיפוש מחופש בספרן של ראשונים לראות אם דיברו בקדשים למה שימש השמן שהי' בלשכת בית שמניה, האיר ה' את עיני ומצאתי בבית הבחירה להמאירי ז"ל עמ"ס מדות (שם) דכתב בתו"ד וז"ל: "ואמר אבא שאול **שם היו נותנין יין ושמן לנסכים ולמנחות, ונקראת לשכת בית שמניה**", ע"כ. וכע"ז כתב המאירי ז"ל גופי' בחידושיו ליומא (דט"ז א', ד"ה עזרת נשים) בתו"ד וז"ל: "מערבית דרומית שם היו נותנים יין ושמן לנסכים, והיא היתה נקראת לשכת בית שמניא", ע"כ, וע"ש. והא קמן תנא דמסייע לדברי הבתי כהונה והשו"מ, ודוק היטב.

והר"מ ז"ל בהלכות בית הבחירה (פ"ה ה"ח) כתב וז"ל: מערבית דרומית בה היו נותנין יין ושמן, והיא היתה נקראת לשכת בית שמניא, ע"כ. ובספר דרך חכמה למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א על הל' בית הבחירה להר"מ ז"ל (שם, ס"ק נ"א, ד"ה יין ושמן) כתב וז"ל: "להיות מוכן למנחות ונסכים", עכ"ל. ולכאורה פירש כן מדנפשיה מדלא ציין עלה בציון ההלכה דהתם מקור לזה, וגדולה מזו דהנה בדרך חכמה (שם, ס"ק נ"ב, ד"ה בית שמניא) כתב וז"ל: "ולפי שהיה בו שמן יותר מיין נקראת ע"ש השמן", עכ"ל. ובציון ההלכה (שם, ס"ק ס"ט) ציין דהוא ממ"ש בספר עזרת כהנים, והמעיין בספר עזרת כהנים עמ"ס מדות (פ"ב מ"ה, ד"ה והיא היתה נקראת לשכת בית שמנים) יחזה דסבירא ליה בהדיא דשמן דמנורה נמי היה בלשכת בית שמניה, ע"ש. ואם כן ממאי דלא פירש מו"ר מרן שליט"א לעיל מינה גבי שמן דהיינו נמי שמן דמנורה, רק דכתב דהוא למנחות, משמע דס"ל דדייקא שמן דמנחות הוא דהויא התם, ותו לא מידי'.

איברא דאיכא למדחי להא, דהנה בספר שיח החנוכה מתורתו דמו"ר מרן הגר"ח ק שליט"א (עמוד מ"ה, ד"ה שכשנכנסו יוונים להיכל) כתב וז"ל: והרי השמנים היו בלשכת השמנים כמו שאמרו במסכת מדות (פ"ג מ"ה) לשכת השמנים שם היו נותנין יין ושמן, ואיך היה שמן בהיכל עצמו. ויש לומר דאה"נ בימים כתקונם לא היה מצוי כלל שמן בהיכל, אך מחמת חששם מהיוונים שטימאו הכל את הכלים והשמנים החביאו שמן בהיכל שלא ימצאו אותו, עכ"ל. [ועי' בשו"ת שואל ומשיב (שם) דכע"ז תריץ לה בתירוצא בתרא, ע"ש]. ומבואר מהא דס"ל למו"ר מרן שליט"א דבעלמא שפיר היה מנח שמן דמנורה בלשכת בית שמניה, ואם כן יש לפרש דמ"ש בדרך חכמה דוגמא נקטי, ויל"ע בזה. [ומאי דלא מייתי מו"ר מרן שליט"א להא דס"ל להעזרת כהנים דבלשכת השמנים הי' נמי שמן דמנורה ליכא לאוכוחי מינה ולא מידי, דעי' בהקדמתו דמו"ר מרן שליט"א לספרו דרך חכמה (ד"ה והנה), ואכמ"ל].

והנה בספר שלטי הגבורים לרבינו אברהם הרופא משער אריה [פורטלאונה] זלה"ה (פרק כ"ה, ד"ה הלא היא וכו') כתב גבי לשכת השמנים וז"ל: "הרביעית היא מערבית דרומית ששם היו נותנין יין ושמן וסולת לשימוש הקרבנות, והיא היתה נקראת לשכת בית השמנים", עכ"ל.

ויש להעיר בזה ממ"ש השלה"ג גופי' לקמ"י (פרק ל"ו, ד"ה ויש להאמין) וז"ל: ויש להאמין כי בלשכתו של אחיה [שהיה ממונה על הנסכים, ע"ש מקודם לזה] אם לא היו הסלתות והנסכים היו לפחות השמנים אשר מתנדיבם תמיד נדיבי לב להדלקת המנורה ולשמחת בית השואבה ולחביתיה כהן גדול בכל יום, ולחביתי שאר הכהנים כאשר יתחילו לשרת במקדש, ויקבל מהכהן גדול ומההדיוט דמי שוויו של שמן שלקחו לצורך חביתיהן, ועל סך השמנים האלה כשירצו היה עושה חשבון עם הגזברין, לכן לפי דעתי לשכתו היתה נקראת לשכת השמנים בלבד ולא לשכת הסולת והנסכים, להיות כי לא היו שם תמיד אלא השמנים האמורים, עכ"ל. ויש לדון בזה.

(בביאורו לטור) כתב גם כן דברמב"ם משמע דימי שמחה הן, וכן כתב המרדכי הארוך, עכ"ל. ועיין ברמב"ם פרק ג' הלכה ג', וז"ל מהר"ש מאוסטרסיי"ך (מנהגי מהר"ש סי' תק"מ) דבחנוכה יש לנהוג שמחה ומשתה, וכן מוכח קצת ברמב"ם (שם), ויש מביאין ראיה מפרק ב' דשבת במרדכי (סי' רע"ט), והוכיחו קצת מרבינו יואל (ראבי"ה סוף הל' חנוכה) שפסק בברכת המזון אם לא אמר על הניסים מחזירין אותו, ש"מ דשאני משאר הימים ולא סגי בלא פת, עכ"ל, וע"ש.

ורמ"א ז"ל בדרכי משה (שם, ס"ק א') כתב בזה וז"ל: וכתב מהר"א מפראג וז"ל אבל במרדכי הארוך כתב ובמגלת תענית (פרק ט') אמרו שקבעו יום טוב משום חנוכת המזבח, וכן כתב אור זרוע (הל' חנוכה סי' שכ"א), וכן משמע במדרש (פסיקתא) רבתי פרשת בהעלותך (פיסקא חנוכה), והוא אומר שקבעוהו משום הנס, וי"ל דמשום זה קבעו משתה ושמחה, אבל להלל ולהודות קבעו משום נס, וכן משמע מפירוש רש"י, עכ"ל. ואפשר שलोה נהגו במשתה ושמחה, ומצאתי בהגהות מנהגים (ר"א טירנא מנהגי חנוכה עמוד קמ"ו אות כ"ט) סעודת חנוכה רשות, ולכן נהגו לומר מזמורים ולהרבות בו שבחות כדי שיהא כסעודת מצוה, כן השיב מוהר"מ, עכ"ל וע"ש.

ולהלכתא כתב מרן ז"ל בשלחנו הטהור סי' עת"ר (סעיף ב') וז"ל: ריבוי הסעודות שמורבין בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה, ע"כ. וכתב עלה רמ"א ז"ל "ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפראג), ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבי' בהם ואז הוי סעודת מצוה (מנהגים)", ע"כ.

והנה הכי כתב המרדכי דפסחים (סי' תר"ד ותר"ה) כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה, נשאל לרבינו מאיר היאך אנו אוכלים בנישואין בת כהן לישראל או בת ת"ח לע"ה הא סעודת הרשות נינהו, והשיב דשמא על כן נהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה ולהללו על החסד שעשה עם אדם וחווה אם כן אינה סעודת הרשות, וסעודת הרשות נראה דלא מיקרי אלא היכא דאיכא סעודה בלא מצוה כגון בשמחת מריעות, או בחנוכה שמרבי' סעודות אלו לאלו ואלו לאלו, ע"כ.

ובהגה"ה ממרדכי הארוך הנדפסת על גילון המרדכי א' בזה"ל: "אעפ"כ נראה דהואיל וחנוכה הוא מימים שנתחייב בהם באכילה שהרי אסור להתענות בהן, אין בהן משום סעודת הרשות, ועוד הרי בכל סעודה אומרים על הנסים ומהללים להקב"ה על הנס ועל גבורתן והוי פרסום הנסים", ע"כ, וע"ש היטב.

ויש לדון בלישנא דהמרדכי האריך אי מאי דקאמר בריש דבריו אדברי מהר"מ ז"ל וזה לשונו "אעפ"כ נראה דהואיל וחנוכה הוא מימים שנתחייב בהם באכילה שהרי אסור להתענות בהן אין בהן משום סעודת הרשות", היינו למימר דמשום הכי בלחודיה סגי לאחשובי כסעודת מצוה, או דר"ל דתו לא הוו בכלל סעודת הרשות, אך מ"מ לכלל סעודת מצוה לא באו, ומרהיטת לישינה דכתב "אין בהן משום סעודת הרשות", ולא כתב בפשיטות דעל כן הוו כסעודת מצוה, יש מקום לומר דכוונתו דמשו"ה נפקו מגדר סעודות דרשות. אך לכלל סעודת מצוה לא באו. ואם כנים אנו בזה אכתי יש לומר דעלה גופא הוא דקמוסיף וז"ל: "ועוד הרי בכל סעודה אומרים על הניסים ומהללים להקב"ה על הנס ועל גבורתן והוי פרסום הנסים", והיינו דמהאי טעמא הו"ל כסעודת מצוה וכמ"ש מהר"מ ז"ל גופיה גבי סעודת בת ת"ח לע"ה [דהביאו המרדכי דלעיל] "דשמא על כן נהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה ולהללו על החסד שעשה עם אדם וחווה, אם כן אינה סעודת הרשות", ע"ש ודוק.

והכי מדוקדק נמי ממ"ש הרמ"א ז"ל בדרכי משה דמייטנין לעיל "ומצאתי בהגהות מנהגים סעודת חנוכה רשות, ולכן נהגו לומר מזמורים ולהרבות בו שבחות כדי שיהא כסעודת מצוה, כן השיב מוהר"מ זצ"ל", וע"ש. ומבואר מינה דקמפרש דמהר"מ ז"ל סבירא לי' נמי גבי סעודות דחנוכה דהגם דהוי רשות, מ"מ כל דאומרים בהם מזמורים ושבחות הוו כסעודות מצוה.

איברא דאפשר דאיכא למדחי ולימא דגם מאי דקאמר המרדכי הארוך בריש דבריו "אעפ"כ נראה דהואיל וחנוכה הוא מימים שנתחייב בהם באכילה שהרי אסור להתענות בהן אין בהן משום סעודת הרשות", היינו למימר דמשו"ה בלחודיה סגי לאחשובי כסעודת מצוה [וביותר להמבואר דברי הרב"ח ז"ל], ומאי דקאמר ועוד וכו', היינו על דרך חדא ועוד קאמר, דאה"נ מחמת כל טעם בלחודי' סגי לא חשיבי' כסעודת מצוה, וטובים השניים מן האחד, וק"ל.

והנ"מ דאיכא בין הני דרכים בהבנת מ"ש המרדכי הארוך בריש דבריו, היינו דאי נימא דאתי למימר דלא הוו סעודות רשות, ומ"מ לכלל סעודות מצוה לא באו, אכתי אין ענין בריבויים זולתי שלא יתענה בימי החנוכה, אך אי נימא דאתי למימר דמשו"ה הוו להו כסעודות דמצוה אם כן שפיר יש ענין בריבויים, ואף בלא זמירות ושבחות ואמירת על הניסים (וכגון שאוכלים מיני מזונות ושאר דברים שאינם טעונים בהמ"ז).

ברם יש לעיין בכל הא דכתיבנא אם אמנם שייך למימר גדר דסעודה שאינה דרשות ואינה דמצוה, ויל"ע בזה. והכי נמי יש לדון בלישנא דרמ"א ז"ל דנקיט בדעת' דהיש אומרים "שיש **קצת מצוה** בריבוי הסעודות" וכו', ע"ש. דמשמע דשייך גדר סעודה דאינה סעודת מצוה רק דקצת מצוה אית בה, ויל"ד בזה.

נהדר אנפין למ"ש מרן ז"ל בשלחנו הטהור "ריבוי הסעודות שמרבי' בהם הם סעודות הרשות שלא קבעום למשתה ושמחה", וכתב עלה הרמ"א ז"ל "וי"א שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפראג), ונוהגין לומר זמירות ושבחות

בסעודות שמרבי' בהם ואז הוי סעודת מצוה (מנהגים)", ע"כ. ולכאורה להמבואר לעיל אפשר דמרן השו"ע ז"ל נמי סבירא ליה דכל דיאמרו זמירות ושבחות בסעודות דחנוכה שפיר מיקרו סעודות מצוה, וכדדייקינן לעיל (ד"ה והכי מדוקדק), ודוק היטב.

ובהא דכתב הרמ"א ז"ל התם, הנה במ"ב (שם, ס"ק ט', ד"ה ואז הוי סעודת מצוה) כתב וז"ל: ר"ל בצרוף זה, וכ"פ רש"ל והב"ח כהיש אומרים, וכתב הרש"ל שכל שעושה כדי ליתן שבח למקום או לפרסם הנס או המצוה הכל סעודת מצוה, עכ"ל.

וכוננת המ"ב ז"ל דלא סגי לאחשובי כסעודת מצוה במאי דס"ל להיש אומרים דיש קצת מצוה בריבוי הסעודות "משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח", אלא דבעינן דיהי' שם נמי זמירות ושבחות, ומיהו יש לעיין דמהו שכתב המ"ב ז"ל בתו"ד "וכ"פ הרש"ל והב"ח כהיש אומרים", והא בריש דבריו משמע דלא אזלינן כהיש אומרים בלחודי', והיינו מדבעינן נמי זמירות ושבחות לאחשובי לי' כסעודת מצוה. וגדולה מזו איכא לעיוני מ"ט אמנם פי' המ"ב ז"ל דברי הרמ"א ז"ל דמ"ש דנוהגין לומר זמירות ושבחות ואז הוי סעודת מצוה, היינו בצירוף מאי דאמרו היש אומרים שבאותן הימים הי' חנוכת המזבח, והא לכאורה אף בלא זה כל דאיכא התם זמירות ושבחות מחמת נס דחנוכה מיקרי סעודת מצוה [ובפרט למאי דמייית המ"ב ז"ל בשלהי דבריו מהרש"ל ז"ל]. וע"ע בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (סי' עת"ר ס"ב, ס"ק רנ"ז ואילך), ויש לעיין בכל זה, וע"ע בספר אסיפת שמועות ממרן רבינו הגר"ג אדלשטיין שליט"א (חנוכה, מאמרים, ס"ק ה' וס"ק ו') מש"כ בזה, ואכמ"ל.

והנה בספר בירורי חיים לידידנו הרה"ג רח"ש הלוי סגל שליט"א (ח"ד, סימן כ"ג, עמוד ש"ח הערה כ"ג) כתב בתו"ד דנראה פשוט דרק בסעודות שמרבי' לכבוד החנוכה אמרינן דכשאומר זמירות ושבחות הוי סעודת מצוה, ודלא כמו שאמר חכם אחד לתלמידיו בישיבה שאם יאמרו זמירות ושבחות כשהם אוכלים פת שחרית הוי סעודת מצוה, ע"ש בדבריו. ועי' נמי במ"ש ידידנו הנ"ל שליט"א בספרו הנזכר (עמוד תקע"א) ע"ש.

איברא דיש לדון בזה טובא לשיטתי' דמרן ז"ל ודעימיה דסברי רבנן דמחמת הא דבאותן הימים הי' חנוכת המזבח ל"מ סעודת מצוה, וביארנו לעיל דנמצא דאליבייהו במאי דאומר זמירות ושבחות בלחודי' הא גופא מחשבי' כסעודת מצוה, ואם כן אם אמנם מזמרים זמירות ושבחות בהודאה להקב"ה על ניסים וכיצא בזה אף בימות החול גרידא אפשר דשפיר מחשבי' לסעודתא כסעודת מצוה.

ולקושטא דמילתא עי' בפרי מגדים סי' עת"ר (א"א, ס"ק ד', ד"ה זמירות) דכתב וז"ל: עמ"א, דל"ת דוקא חנוכה שי"א דראוי להרבות בסעודה וגם נתקן להודות ולהלל, קמ"ל אף בנישואי בת ת"ח לע"ה, אם אומרים שירות הוי סעודת מצוה, וצ"ע. **דא"כ כל הסעודות יקילו בכך, ועשוי' חורי'**, עכ"ל, וע"ש. ולכאו' למאי דכתיבנא אה"נ כל דיהי' זמירות ושבחות בהודאה להשי"ת על חסדיו אה"נ אפשר דהוי כסעור"מ, ויל"ע.

אמנם עי' בספר ישועת דניאל להגר"ד גולדשמיט שליט"א (הל' חנוכה סי' עת"ר ס"ק י') דמייית להפמ"ג, וכתב ליישב וז"ל: ונראה לחלק דבסעודת נישואין עצם הנישואין יש בהם מצוה אך צריך להיות היצר לזה, ובנישואי בת ת"ח לת"ח יש שמחה של מצוה המוכחת, אבל בנישואי ע"ה לבת ת"ח אין היצר בסעודה שהיא סעודת מצוה, אבל יתכן מאוד שהיא סעודת מצוה כשכוונתם לשם מצוה, וע"י זמירות ותשבחות מראים שכוונתם לשם מצוה, וממילא נעשית הסעודה לסעודת מצוה, וה"ה בחנוכה אם עושים סעודה בלי אמירת זמירות ושבחות לא ניכרת בה שהיא סעודת מצוה, כי אולי עושים הסעודה לשם מריעות, ורק כשמזמרים זמירות ותשבחות מוכיחים שכוונתם לשם מצוה והוי סעודת מצוה, עכ"ל.

ויש לדון בגדר הא דנקיט הישועת דניאל דבנישואי ת"ח לבת ת"ח "יש שמחת מצוה המוכחת", ומשא"כ בנישואי ע"ה לבת ת"ח. והכי נמי יל"ד במאי דקמוסיף גבי נשואי ע"ה לבת ת"ח "אבל יתכן מאוד שהיא סעודת מצוה כשכוונתם לשם מצוה, וע"י זמירות ותשבחות מראים שכוונתם לשם מצוה וממילא נעשית הסעודה לסעודת מצוה", ע"ש. דלפ"ז צריך לאוקומי דברי מהר"ם מרוטנבורג ז"ל דייקא בהאי גוונא, ולא משמע הכי מרהיטת לישני', וצ"ע בזה.

ויש להתיישב בכל זה למאי דחזינא במרדכי השלם מס' פסחים מהדו' מכון ירושלים (סי' תר"ד) דאי' התם "כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה, **נשאל לרבינו מאיר היאך אנו אוכלים בנישואין בת כהן לישראל או בת ת"ח לע"ה או כשמקיזין ואדם מזמין את חבירו או כשיש לו אורחין הא סעודת הרשות נינהו, והשיב דשמא על כן נהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה ולהללו על החסד שעשה עם אדם וחווה ועם שאר בריותיו תמיד, אם כן אינה סעודת הרשות**, וסעודת הרשות נראה שלא מיקרי אלא היכא דאיכא סעודה בלא מצוה כגון בשמחת מריעות או בחנוכה שמרבי' סעודות אלו לאלו", ע"כ. ועמ"ש התם במוסגר מדברי מרדכי הארוך דמייטנין לעיל, ויש לדון בהא ואכמ"ל.

אחר הדברים האלה יזכני השי"ת במוצאי ש"ק וישב תשע"ט לפ"ק לשאלו מקמיה מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א אם שרים זמירות ושבחות בסעודת יום חול, האם זה נהי' כסעודת מצוה, והרהר בזה מו"ר מרן שליט"א ואח"כ אמר לן בפה קדשו "קצת".

וכששאלתי מקמיה הגאון הגדול רבי אביגדור נבנצאל שליט"א באם שרים זמירות ושבחות בסעודת יום חול גרידא האם נהי' זה כסעודת מצוה, כתב לו וז"ל "לענ"ד לא".

סימן ד'

בענין שתיית יין בימי החנוכה

כתב הרמ"א ז"ל סי' עת"ר (סעיף ב'): י"א שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב (כל בו ור"ן) ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק י', ד"ה שהאכילה יהודית) כתב וז"ל: היא היתה בתו של יוחנן כ"ג, והיתה גזירה שכל ארוסה תבעל לטפסר תחלה, והאכילה לראש הצורים גבינה ושכרתו וחתכה את ראשו וברחו כולם, עכ"ל.

ובכף החיים (שם, ס"ק טו"ב) כתב בהא וז"ל: דיש מפרשים שע"י אשה אירע להם הנס הגדול ההוא ושמה יהודית, כמ"ש בהגדה בת היתה ליוחנן כ"ג והיתה יפת תואר מאד, ואמר המלך יון שתשכב עמו להאכילתו תבשיל של גבינה כדי שימצא וישתה לרוב וישתכר וישכב וירדם, ויהי לה כן וישכב וירדם ותקח חרבו וחתכה ראשו ותביאהו לירושלים, וכראות החיל כי מת גבורם וינוסו ועל כן נהגו לעשות תבשיל של גבינה בחנוכה, כל בו סימן מ"ד, וכ"ה בהר"ן פ' במה מדליקין וב"י סס"י תרע"ה ופר"ח בסימן זה, אלא ששם בהר"ן כתב בסגנון אחר, יעו"ש. ויש מפרשים דנס של יהודית היה בזמן אחר, והיה ע"י חלב שהשקתה למלך וגם יין וישכב וירדם וחתכה ראשו והביאתו לירושלים ויראו כי מת גבורם וינוסו, והמעשה הזה הובא בספר חמדת ימים כמ"ש בן איש חי פרשת וישב אות כ"ד, יעו"ש. אלא שמתוך שגם נס זה נעשה עם היוונים שהיו צרים לישראל עושים לו זכר בחנוכה שהיה הנס גם כן עם היוונים, עכ"ל.

והנה לפום איזה מלשונות רבותינו ז"ל דנקטו דיהודית הביאה להצורך גבינה לשכרותו, אתי שפיר מאי דלא תיקנו נמי למשתי יין בחנוכה כדתקון למיכל מאכלי גבינה זכר להנס, והיינו לצד דהנס הי' דייקא ע"י מאכלי חלב ולא ביין [ועי' בספרנו ענפי משה בהלכות ועיניי פסח (סימן ש"ה) מאי דכתיבנא בין השיטין בהא דחלב גורם לשינה ע"ש], ברם לאיזה מלשונות רבותינו ז"ל דמשמע מינייהו דיהודית השקתו להצורך נמי ביין, צריך עיון מאי טעמא לא תיקנו למשתי יין בחנוכה זכר לנס, וצ"ע.

והן אמת דהנה הר"מ ז"ל בהל' חנוכה (פ"ג ה"ג) נקיט דחנוכה הוו ימי שמחה, ובבנין שלמה (שם) כתב אדברי הר"מ ז"ל וזה לשונו: הנה מדברי הרמב"ם הללו מבואר מפורש דס"ל דחנוכה הוי ימי שמחה והוי מצוה לאכול בו, דאין לומר דלשמחה לבד ולא למשתה דודאי זה תלוי בזה דבמה ישמח, והרי ביו"ט אמרו חז"ל דאין שמחה אלא בבשר כו', ומכש"כ בשאר הימים, ובלשון הטושי"ע אמר שלא קבעוהו למשתה ושמחה, והרי מפורש ברמב"ם שקבעוהו לשמחה, ולכך תימא שלא הביאו הפוסקים דעת הרמב"ם בזה, עכ"ל. ולדברי הבנין שלמה בדעת' דהר"מ ז"ל מבואר דלכאו' אה"נ יש לשתות נמי יין ביומין דחנוכה מדקבעום לימי שמחה ומשתה בכלל זה וכמבואר. [ועי' בספר שיח חכמה להג"ר אליעזר רוט שליט"א (חנוכה, סימן נ"ה) מאי דנו"נ בדברי הבנין שלמה, ע"ש].

והנה בשו"ע הל' יו"ט (תקכ"ט, ג') כתב וז"ל: אדם אוכל ושותה ושמח ברגל, ובמ"ב (שם, ס"ק י"ט) כתב וז"ל: ואפילו הוא מסגף עצמו מפני תשובה בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבתות ויום טוב וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות [בית יעקב סי' ע"ג, ועיין במאירי מש"כ בענין זה בריש פ"ב דביצה], עכ"ל.

ובספר חוט שני למרן הגאב"ד זצוק"ל (חנוכה, פי"ט, סי"ב) מייית מהבית יעקב דקמציין לי' המ"ב ז"ל דנשאל על מי שעושה תשובה על העבירות שעשה ומסגף נפשו, אם מותר לסגף עצמו שלא לאכול ושלא לשתות יין בשבתות ויו"ט, והשיב וז"ל: הנה חדשים מקרוב ראיתי למורה אחד שסידר תשובה לאשה אחת ששכבה על הילד והמיתה אותו ואסר לה לשתות יין וכו', שהרי סידר לה תשובתה להתענות שנה תמימה, ולא תאכל בערב בשר ולא תשתה יין לבד בשבתות ויו"ט וחנוכה ופורים, כי אותן הימים לא תתענה כלל רק תאכל בשר ותשתה יין, אבל תמנה מספר הימים של שבתות ויו"ט, ותשלים אותם עד שתתענה שס"ה ימים ואח"כ תתענה עוד וכו', עכ"ל. וכתב עלה בחו"ש (שם) וז"ל: "והנה זה פשוט דאין חיוב או מצוה לאכול בשר ולשתות יין בחנוכה, וכוונתו שאם לא תאכל ותשתה יין מחמת הסיגוף זה הוי כמו תענית, ובימים אלו אסור להתענות ולסגף עצמה, אך זה פשוט דאין חיוב לשתות יין בחנוכה, ומש"כ המ"ב "וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות" היינו שלא לנהוג סיגוף מחמת שקיבל על עצמו סיגוף, ועל כן יאכל בשר וישתה יין", עכ"ל.

ולכאורה צריך עיון בזה, דילמא הבית יעקב סבירא ליה כמ"ש הבנין שלמה בדעת' דהר"מ ז"ל, ואכתי אה"נ דדעי למיכל בשר ולמשתי יין בחנוכה מחמת יומין דחנוכה, וצ"ב. ואולי דס"ל דאחר דמייית לי' המ"ב ז"ל ולא העיר בזה ולא מידי, בעל כרחין דקמפרש להבית יעקב על דרך דפירושו החוט שני, ויל"ד בזה [ועי' בספרנו ענפי משה בהלכות ועיניי יום טוב (סימן קנ"ד) מאי דכתיבנא בעז"י דבינא דאכילת ושתיית יין ביו"ט ע"ש, ואכמ"ל].

ועיין נמי בספר גם אני אודך מתשובות הגרנ"א שיינברגר שליט"א (סימן ס"ט) מש"כ אדברי הבית יעקב, ע"ש היטב. ויש להעיר בהא כמ"ש אדברי החוט שני, ואכמ"ל.

גם הלום מצאתי בספר שפע חיים להגה"ק מצאנא קלויזנבורג זלה"ה (חנוכה, עמוד נ"ח) דכתב לדון בגדר סעודות דחנוכה, ובתו"ד מייית מספר מעשה רוקח על הרמב"ם הל' חנוכה (פ"ג ה"ג) דדייק דמדקרי לי' הר"מ ז"ל "ימי שמחה", משמע דס"ל דסעודות אלו הימים אינם רשות אלא מצוה, דהא קי"ל אין שמחה אלא בבשר ויין, וקמוסיף בשפע חיים דהרי כתב זקנו הגה"ק מהרצ"א מדינוב זלה"ה בחידושי מהרצ"א (כ"ג ב' מדה"ס) דהר"מ ז"ל חידש דיש חיוב בשמחה וכמו ביו"ט, וע"ש דהאר"ן בזה.

ועניני פסח (סימן פ"ה) אעיקר דינא דהרמ"א ז"ל, ע"ש. ומ"מ בריא מילתא דאינו נוגע להמבואר לעיל, ואכמ"ל].

ושאלתי להגאון המפורסם רבי סיני אדלר שליט"א אי מ"ש הביאווה"ל ז"ל גבי המשחק בקלפים היינו דוקא למשחק זה של הקלפים, או אף לשאר המשחקים שיש להתרחק מהם בימי החנוכה, ואם אמנם כוונתו דוקא למשחק הקלפים יל"ע באיזה קלפים מדובר, ומה החומרה המיוחדת שהיתה בהמשחק בהם, וכתב לן הגרס"א שליט"א דהכוונה היתה בעיקר למשחק בקלפים בגלל שיש בהם רווח של מזל ומשום שהיו מכורים להם, וע"ז כתבו דיש להמנע מלשחק בהם, ומאיך גיסא נוהגים לשחק בסביבון, וכן נמי הוסיף דהאמור לעיל בקלפים רגילים ולא בקלפים של ילדים, ואכמ"ל.

ולסימא דהא מילתא ע"י בספה"ק יסוד ושורש העבודה (שער הי"ב, שער המפקד, שלהי פרק ראשון) דכתב וזל"ק: וכל איש הירא וחרד לדבר ה' ירחיק בניו מנעוריהם שלא יכירו כלל צורתם של הקליפות האלו, והם הקארטיין, וחנוך נלער ע"פ דרכו כו', וירחיקם מן הכיעור ומן הדומה דהיינו לשחוק בדומע"ן ובצעקצ"אבים ושאר מיני שחוק כי לשחוק אמרתי מהולל, ומעוררב כוונת התפילה ובביטול תורה ר"ל, ודי בהערה זו, עכלא"ק, ישמע חכם ויוסף לקח להוסיף אומץ בעבודת השי"ת בימים אלו אשר מזיו אורם יושפע לו לכולא שתא.

סימן ו'

בדברי המ"ב ז"ל גבי מנורות שלנו שיש להם שמונה פיות
דרשאין שני בנ"א לאדלוקי בה זה בקצה זה וזה בקצה זה

שו"ע סימן תרע"א (סעיף ג'): נר שיש לו שתי פיות עולה לו בשביל שנים, ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק י"ב, ד"ה עולה לו בשביל שנים) כתב וז"ל: משמע מלשון זה דאפילו למהדרין העושין נר לכל אחד גם כן יועיל זה לשני בני אדם, ועיין במג"א שדעתו דלפי מאי דאיתא לעיל בהג"ה דלדידן דמוסיפין בכל לילה נר אחד לכל אחד מבני הבית, צריך כל אחד להדליק נרותיו במקום מיוחד, לא ידליקו שני אנשים בנר אחד, ואפילו בלילה הראשונה יש לזוהר בזה. ואפשר דוקא נר שיש לו רק שני פיות, **אבל במנורות שלנו שיש להן שמונה פיות מותר להדליק שני בני אדם זה בקצה זה וזה בקצה זה, שהרי רואין שהדליקו שנים, דאם לא כן היה מדליק כסדר אחד אצל חבירו [ח"א], וכן נוהגין העולם, עכ"ל.**

ולדברי המ"ב ז"ל לכאורה נמצא דאין לאדם אחד להדליק במנורה שלנו שיש לה שמונה פיות ביום שני של חנוכה, נר אחד בקצה אחד ונר שני בקצה האחר, דהא לא מינכר מנין הנרות דההוא יומא ויבואו למטעי דמהה נרות של שני בני אדם, ואע"פ דבגוונא דא עכ"פ לא נפיק מכשול מהא דיבואו לחשוב דשני בני אדם הדליקו רק לעיקר החיוב דהיינו נר אחד בכל לילה, מ"מ לא עלה בידו עיקרא דדינא דהוי מוסיף והולך בכל לילה.

והנה בשו"ע ס' תרע"ג (סעיף א') כתב בתו"ד וז"ל: ונוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנר הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה, ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק ט"ו, ד"ה ויניחנו מרחוק וכו') כתב וז"ל: כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין באותו יום ולא יחשבוהו עמהם, עכ"ל. (ועמ"ש הרמ"א ז"ל שם).

ולמאי דכתב המ"ב ז"ל דמיייתין לעיל דבמנורה שלנו שיש להם שמונה פיות מותר להדליק שני בנ"א זה בקצה זה וזה בקצה זה וכו', לכאורה אין לאדם אחד להדליק בקצה זה נר דמצוה ונר דשמש בקצה זה, לפי דיבואו לחשוב דשני נרות אלו הוו נרות דמצוה שהודלקו ע"י שני בני אדם, ונ"מ דיבואו להכשל לברוכי על נר השמש ברכת הרואה, ויל"ע בזה.

תו נראה על פי האמור לעיל דביום רביעי דחנוכה אסור לאדם אחד להדליק במנורות שלנו שני נרות בקצה זה ושני נרות בקצה זה, דהא בהאי גוונא נפיק טעונא דיאמרו דהוי יומא דנא יום שני דחנוכה, וביותר למ"ש המ"ב ס' תרע"א (ס"ק ה') משמיה דחייא אדם דמי שיש לו תשעה נרות ידליק בליל שני שתי נרות, ואם יש לו עשרה נרות אעפ"כ לא ידליק רק בליל שני שתים, ובליל שלישי לא ידליק שתים רק אחד, ע"ש היטב.

והנה בספר אשרי האיש מפסקי מרן רשכבה"ג הגר"ש אלישיב זצוק"ל (חאו"ח, ח"ג פל"ד ס"ג) מיייתי משמ' דס"ל דמנורה שיש בה ארבעה קנים בכל צד, ובאמצע ישנו ציור של חנוכיה וכיוצא בזה, דשני בנ"א יכולין להדליק בה, ואפילו ביום רביעי דחנוכה כל חד ארבע נרות בכל צד, ע"ש. ולכאורה למ"ש המ"ב ז"ל דמיייתין בריש דברינו יש לעיין בהא טובא, מדאמנם שפיר הוו הני נרות כסדר אחד אצל חבירו, ויבואו לטעות דכל הני נרות שייכי לאדם אחד, וצ"ב. ואולי מיירי במנורה דנחלקת לשניים, באופן דאיכא למתלי דשל שניים היא, וצ"ע בזה. והגרא"ש קניבסקי שליט"א כתב לן אהא וז"ל: ס"ל דציור החנוכי' באמצע הוי הפסק גדול וניכר ביניהם, וצ"ע. עכ"ל.

סימן ז'

הדלקת כמה נרות בקערה אחת ע"י פתיל צף אי חשיב ככפיית כלי

שו"ע סימן תרע"א (סעיף ד'): מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר אחד, לא כפה עליה כלי אפילו לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה, ע"כ.

והנה בספר חוט שני למרן הגאב"ד זצוק"ל (חנוכה, פ"ט ס"ק ב') כתב וז"ל: פתיל צף צ"ע אם הוי ככפה עליה כלי לענין אם ישים בקערה אחת כמה פתילות צפות, דאפשר דכיון דנראה קערה אחת הרי זה נראה נר אחד, אעפ"י שיש שם כמה פתילות צפות, והיותר מסתברא דבעינן כלים חלוקים כמו כפה עליה כלי, ולא סגי בפתילות שהם צפים, עכ"ל, וע"ש.

ל"ז) כתב וז"ל: והנה ראיתי חידוש גדול מספר טעמים (מובא בספר נר מצוה לרבי יוסף משאש) על מש"כ הבית יוסף בסי' תר"ע ס"ב שלא קבעום למשתה ושמחה וז"ל: "המנהג פשוט מימי הראשונים ז"ל לקבוע מעט משתה ושמחה, גם לחלק יין לעניים בחנוכה זכר למשתה היין שבו הרגה יהודית את האויב, וגבינה וחלב לא נהגו לאכול כי לא היו אלא סיבה קטנה להוסיף בשתיה, ובלא הם היתה משכרתו כי עיקר המשתה היה אצלם רק ביין, ועל כן נקרא משתה היין וכו'", עכ"ל. ואכן כמעט בכל הנוסחאות של מעשה יהודית שלפנינו מוזכר יין בלבד ולא גבינה או חלב, ורק בנוסח של החמדת ימים מוזכר חלב, אבל גם במעשה ההוא העיקר היה היין וז"ל, ותפתח (יהודית) את נאד החלב ותשת וגם את המלך השקתה, וישמח המלך עמה מאד וישתה יין הרבה מאד וכו', ע"כ. גם במדרש זה מבואר כדברי הספר הנ"ל שעיקר הסיבה שנרדם המלך היה מהיין. גם בכל בו סימן מ"ד ובעוד ראשונים כתוב שיהודית האכילתו למלך גבינה כדי שיצמא וישתה יין לרוב וישתכר, אולם גם ראשונים אלו כותבים בפירוש שעל כן נהגו לאכול בחנוכה גבינה (ולא נקטו יין), וע"כ תמוה איך כתב ספר הטעמים נגד הראשונים, ובפרט לאלה שסוברים שעצם החלב הרדים את המלך, עמש"כ לעיל הערה ח' וט', ועי' בפיוטו של רבי נפתלי כץ (בעמ"ח סמיכת חכמים) לחנוכה "לאכול גבינה **אין הכרת**, נוהגין לזכר שלא לשכח, מעשה יהודית בכוונה", עכ"ל. ועי"ש היטב. ומכל הא מבואר דאה"נ היו שנהגו לשתות יין בחנוכה לזכר הנס דיהודית, ויש לדון בזה.

סימן ה'

בגנות משחק הקלפים ביומין דחנוכה

בביאווה"ל שלהי ס' עת"ר (ד"ה ונוהגין לומר זמירות ותשבחות וכו') כתב בתו"ד וז"ל: ובעונותינו הרבים יש אנשים שתחת זמירות ותשבחות שראוי להלל להשם יתברך על הניסים שעשה לנו הם מרבים בשחוק הקרטין [=משחק קלפים], והרבה הרעישו הספרים הקדושים על זה, והשומר נפשו ירחק מזה, עכ"ל.

והכי נמי ע"י בערוך השלחן (שם, ס"ק ט') דכתב בשלהי דבריו וז"ל: אבל השוחקים בקלפים עונשן רב, ובעוה"ר נתפשטה נגע צרעת הזה בבית ישראל, אוי לנו שעלתה בימינו, כך וכמה מיני עבירות תלויות בזה והוא רחום יכפר עוון, ומי שביכולתו לבטלה שכרו מרובה מאד, עכ"ל.

ועי' בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינובץ שליט"א (ס"ק רע"ח ואילך) אשר אסף וקיבץ דברים יקרים דאתאמרו בהאי ענינא בספרי דרבנן, ע"ש ותרוה נחת, ועי' נמי בספר מנהגי מהר"צ הלוי (פרק ל"ב, בהערות דינרי זהב ס"ק ט"ז בשלהי דבריו), ע"ש.

ולאוסופי עלה קאתינא, דהנה זה רבות בשנים אשר זכינו לשמוע ממור"ר מרן הגה"צ רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל הגאב"ד ור"מ דרמת השרון דקאמר דשמע ממרן הגר"ש כהנמן זלה"ה מפוניבז' שדיבר אודות מה שהצעירים משחקים בקלפים בחנוכה, ואמר שאחר שעיין עיון עמוק בדבר חשב שהמקור ל"מנהג" זה לפי שדבר שיש בו חיזוק לשקידה היצר הרע מכניס בו חשק לדברים אחרים, וכיון שימי החנוכה הם ימים המסוגלים לשקידת התורה, על כן זה לעומת זה מכניס בהם היצה"ר דברים של בטלה ושיסירו דעת מהלימוד, אתו"ד, ודפח"ח.

[ואפשר דיש לרמוז בזה דהנה קארטין עולה בגי' ש"ע, ונודע ענין ש"ע נהורין, והיינו דזה לעומת זה עשה אלקים, א"נ יש לרמוז קלפ"ם גי' נר"י ורומז למ"ש כי אתה תאיר נר"י וגו', דנר מצוה ותורה אור, וזה לעומת זה וכאמור, ועי' באוה"ח הק' (פרשת שמות פ"א פסוק ה') מ"ש בתו"ד בענינא דזה לעומת זה וגו', ע"ש והבן לאשורן].

ועי' נמי בספר רשומים בשמך מהגה"צ רבי יצחק שלמה אוגנר זלה"ה הגאב"ד דחוג חת"ס ב"ב (עמוד קמ"ו), דמיייתי שבזמנו ה' נפוץ ביישיבות אונגארן לשחק בימי החנוכה "קויטלעך" [משחקי קלפים], אולם הגה"ק רבי שמואל רוזנברג זלה"ה אב"ד אונסדארף התנגד לכך במאד מאד, ולא התיר זאת ביישיבתו כי אם ביום אחרון של חנוכה, וגם אז לא התיר לשחק על מעות כמשחקי בקוביא כי אם על קטניות וכדומה לזה, ופ"א שיחקו הבחורים ביישיבתו במשחק הקויטלעך עם כסף, ויוודע לו הדבר ויחר אפו על כך באופן נורא עד מאד כי הוא ז"ל לא הרשה לשחק בכסף בשום פנים ואופן, עד כדי כך שהחליט לסגור את הישיבה לצמיתות, ובהגיע שמועה רעה זו לאזני הבחורים שגרמו זאת נפלו על פניהם לפניו בבכי ובתחנונים שינחם על הרעה שביקש לעשות ויבטל גזירתו, והבטיחוהו והתחייבו לפניו לבלתי שוב לכסלה עוד, אך הגה"ק מאונסדארף ז"ל עמד בסירובו ולא נאות להם, ובצר להם גזרו הבחורים על עצמם צום ותענית שלשה ימים, וקראו בהם בתורה קריאת "יוחל", ואחר שנוכח הגה"ק מאונסדארף ז"ל בכנות תשובתם ובגודל תשוקתם של הבחורים לעשות רצונו בלבב שלם הואיל לפתוח את שערי הישיבה מחדש, ע"ש.

תו מיייתי בספר רשומים בשמך (עמוד רצ"ו) דרבו הגה"ק רבי יעקב יחזקיהו גרינוואלד ז"ל מפאפא היה מידי שנה בשנה קודם הדלקת נר ראשון דחנוכה מתרה בבני הישיבה לבל ישחקו בימי החנוכה עם "קויטלעך", ואע"פ שלא ירדו לסוף דעתו שהרי בין כה וכה לא עלה על לב אחד מהם לשחק בימים קדושים אלו בקויטלעך, בכז"ה ה' חוזר ומתרה ומוהיר אותם על זה מידי שנה בשנה, ע"ש, ישמע חכם ויוסיף לקח.

[ויש להעיר דהרמ"א ז"ל בהלכות פסח ס' תמ"ז (סעיף י"ב) כתב וז"ל: יש נמנעין לשחוק על השלחן עם קלפים הנקראים קרטיין בפסח, דחוששין שמא יפול מחמץ נוקשה שבהן לתוך מאכל (פסקי מהרא"י סימן קפ"ו), ע"כ, וע"ש. ועי' מאי דכתבינא בספרנו ענפי משה בהלכות

ועי' בספר יהודה לקדשו (עמוד תקס"א) דהביאו מכתב כת"י מהצפנת פענח זלה"ה דכתב וז"ל: "וישמח בחנוכה כשיטת הרמב"ם ז"ל בהל' חנוכה דצריכים לשמוח, ומחמת דמבואר במסכת סופרים דהלל של חנוכה צריך לומר בניעימה, ע"ש בפ"כ גדר שמחה, ומחמת דאז הוה נגמר בנין המשכן וכו'", וע"ש בכל דבריו, ובהערות דשם כתבו בזה וז"ל: "רבינו חידש כאן שיש מצות שמחה בחנוכה, אמנם לא בגדר שמחה של כל יו"ט ששם הוא בבשר ויין, וכאן ודאי אי"צ", עכ"ל, וע"ש. ויש לעיין בדבריהם ממאי דמיייתין לעיל מהאחרונים דדייקו בדברי הר"מ ז"ל דמשמע מיני' דיש לאכול בשר ולשתות יין ביומין דחנוכה, וצ"ע. מיהו שו"ר בכתבי הגר"י פינקוס שליט"א דהרחיב היריעה בשיטת' דהר"מ ז"ל דנקיט בלשינה **שמחה** ולא נקיט **משתה**, והאר"ך בביאור הדבר באיזה דברים יקרים, ואכמ"ל כעת.

וידידנו הרה"ג מוה"ר אברהם דבדה שליט"א בעמח"ס ביכורי אביב ושא"ס האיר את עיננו למ"ש מרן הגר"ח פאלאג'י זלה"ה בס' מי החסד בפ' אחרי (דף מ"ו ע"ג) וז"ל: "מה טוב המתחסדים שלא לאכול בשר כי אם בשבתות וביום טוב וראש חודש ו**בחנוכה** ופורים ופסח שני וט"ו שבט וט"ו באב, כי מלבד הפרישות הוא טוב לגוף ולנפש כאחד", וכ"כ בספרו נפש חיים (מע' ט' אות י') שמשבח להנהורים שלא לקבוע סעודה בבשר בימי א' בכל שבוע, לבד אם יפול ר"ח או **חנוכה** וכיוצא בו ביום א', ע"ש.

תו העירנו ידידנו הנ"ל שליט"א למ"ש בשו"ת שיח יצחק (ס' שמ"ט) דמיייתי למנהג ירושלים ת"ו וסלוניקי שהנערים אוספים מיני מגדנות ויין וכו' כל ימי החנוכה, ועושים מזה הממונים סעודה גדולה בזאת חנוכה, וקורין שיה"ש בנעימה קודם הסעודה, וכן פסוק (בראשית מ"ג ב') "שובו שברו לנו מעט אוכל" ח' פעמים, ועיין בשו"ת משנה שכיר ח"א סימן י"ח, ע"ש. וע"ע בס' נר מצוה להגאון רבי יוסף משאש זלה"ה (עמוד י"ז) דכתב דנהגו בחנוכה לשלוח **מאכלי בשר** למי שאין ידו משגת וכו' ע"ש, ואכמ"ל.

מיהו בספר מועדי הגר"ח לידידנו הרה"ג ר"מ גבאי שליט"א (ח"א, תשובה תקפ"ג) שאל למור"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א במאי דהובא משמיה בקובץ בנתיבות ההלכה (קובץ ל"ג), דמ"ש הר"מ ז"ל דחנוכה הוי ימי שמחה נפק"מ למי שיש לו דין עם עכו"ם שידון עמו אז, והקשה עלה ממ"ש הב"ח ז"ל בסיומן תרפ"ב דאכתי משמע דאיכא נ"מ לאכילת בשר ושתייי יין, והשיבו מור"ר מרן שליט"א "כמדומה שיש חולקין", ע"ש. [ועי' נמי בספר המפתח הנדמ"ח במהדו' הרמב"ם דהר"ש פרנקל ז"ל (הל' חנוכה פ"ג ה"ג) מאי דנו"נ בהא מילתא, ע"ש].

ובספר שיח החנוכה לידידנו הרה"ג ראי"ש שטינמן שליט"א (עמוד ה') כתב וז"ל: בגמרא איתא שאחרי הניצחון ומציאת פך השמן "ושנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים", וכבר דקדקו בלשון הזה "ימים טובים", ובימי החנוכה יהודי שנתברך השיב לרבנו (=מור"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א) "אפריילכן חנוכה", ושאלו אח"כ האם הגון ושייך לומר נוסח זה בחנוכה, וכי זה חג שיש מצוות שמחה, והשיב כי שייך לומר כן על פי המשמעות בלשון הרמב"ם, ע"כ. ולכאורה כוונתו לדברי הרמב"ם שם בתחילת ההלכה "שהיהו שמונת הימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסלו **ימי שמחה והלל**", ואח"כ סיים שם "הון אסורים בהספד ותענית כימי הפורים", ו**אמנם אמר רבנו שודאי אין צריך לשתות יין כמו כל החגים לפי שלא נתקן על היין, עכ"ל.**

מיהו להפוסקים דלא סבירא להו כההבנה הנ"ל בדברי הר"מ ז"ל, והיינו דנקטו דליכא שמחה לענין בשר ויין בחנוכה, ממילא תתדר קושיין דלוכתא מ"ט לא נהגו לשתות בחנוכה יין זכר לנס דיהודית.

ואפשר דיתבאר זה בהקדים מאי דיש לדון אי הא דכתב הרמ"א ז"ל דיש לאכול גבינה בחנוכה היינו בכל יום ויום בימי החנוכה, או דסגי בחד יומא מימי החנוכה למיכל גבינה, ואי נימא דאמנם סגי בחד יומא אכתי נימא ה"ה בנידון דידן, דכיון דחד מימי החנוכה הוי יומא דשבתא דבלא"ה שותין בו יין, נימא דעולה שתיה זו גם זכר להנס, ברם איכא למדחי זה בפשיטות וכמובן, ותו דלא פשיטא דלא בעי למיכל בכל יומא ויומא מימי החנוכה גבינה זכר להנס, ועי' בספר נטעי גבריאל (חנוכה, פרק נ"א, הערה ט"ו), ועי' נמי בספר אכילה בהלל להרה"ג מוה"ר ראובן מלך שווארץ שליט"א (סימן ח' ס"ק ג' וסימן י"א ס"ק ד') מ"ש משו"ת אור לציון (ח"ד, פרק מ"א) ומאי דהעיר עפ"י, ע"ש היטב.

אמנם מור"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס אמר לן דבעלמא לא תקון רבנן למשתי יין מחמת דמשכר, ויש לזוהר בשתייתו, וכדכתב איהו גופי' בספרו משנת יוסף על אגדות הש"ס (ב"מ (דף ל') ושבעות (דף י"ח) וכו' ע"ש, ואכמ"ל, ושאני פורים דאיכא ב' מצוה דעד דלא ידע [ועי' בשו"ת להורות נתן (ח"ט, סימן כ"א) ע"ש].

וכעין זה כתב לן הגאון המפורסם רבי סיני אדלר שליט"א בעמח"ס דבר סיני ושא"ס וז"ל: מה שלא נהגו לשתות יין כי קיימת סכנה שאם זה מנהג ישתו ללא שיעור וחלילה תצא מזה תקלה, ואין זה דומה למצוה בחג, ובנוגע לפורים יש פירושים שונים בזה, עכ"ל.

והכי נמי שאלתי מקמיה הגאון הגדול רבי אביגדור נבנצל שליט"א לפי איזה מדרשי חז"ל שיהודית הביאה להצורר לשתות יין לשכרו, מ"ט לא נהגו נמי לשתות יין בחנוכה כפי שנהגו גבי מאכלי חלב, וכתב לן הגרא"נ שליט"א וז"ל: "צריך אולי להבדיל בין חנוכה לפורים", עכ"ל. ואפשר דכוונתו לפום המבואר לעיל, ודוק היטב.

אחר הדברים האלה העירני הגרא"י ש קניבסקי שליט"א דבספר ממלכת כהנים להרה"ג מוה"ר משה חיים לייטער שליט"א (עמוד שפ"ח, הערה

ולכאורה הא דכפיית כלי מהני בקערה, עי' במ"ב (שם, ס"ק י"ג) דקמפרש שע"ז אין מתחברים כל הפתילות יחד (ועי' נמי במ"ב (שם, ס"ק ט"ז) דמת"ד משמע הא דבעינן כפיית כלי בקערה לצד שאין שם שום הפסק בין נר לנר), ואכתי כיון דאיכא הפסק ע"י הפתיל צף בין נר לנר מ"ט לא יehי.

ויש לדון בזה נמי ממ"ש בכף החיים (שם, ס"ק כ"ה, ד"ה אם כפה עליה כלי וכו') וז"ל: דוקא בקערה לפי שאין לה פיות ונראה כמדורה, אבל נר שיש לה ב' פיות או ג' או כמה שיכול לתת פתילה בכל פה ופה, אעפ"י שאין לו כסוי עולה לכמה בני אדם, וכ"כ הר"ר יהונתן ז"ל בחי' הר"ן על מסכת שבת שם, מיהו בחי' המאירי על מס' שבת שם משמע דרש"י חולק על הר"ן בזה יעו"ש, וכ"כ בס' מלכי בקודש דף ק"ב דלדעת רש"י גם לנר שיש לו ב' פיות צריך כסוי יעו"ש. והביא דבריו רב פעלים חלק ד' סימן ל', ועי"ש מ"ש להקשות על דברי המאירי וס' מלכי בקודש הנזכר, וכתב אך לדעת הרמב"ם ומרן בש"ע ושאר פו' שכתבו בסתמא בנר שיש לו שתי פיות הדבר ברור דס"ל כהר"ן ודעימיה דיועיל בכל גוונא, כיון שיש לו פיות מובדלים יש היכר ואין זה כמדורה יעו"ש. ועוד י"ל דשאני נר שיש לו שתי פיות שהם בשווה וגם יש להם פיות, לא כן קערה שהם בעיגול וגם בלא פיות, דוק, עכ"ל. ועמ"ש התם (ס"ק ל') ע"ש, וצ"ע. [ועי' בספר אשרי האיש (ח"ג פל"ד ס"ד) ע"ש].

והגרא"ש קניבסקי שליט"א כתב לן בביאור שיטתי' דהחוט שני וז"ל: ס"ל דכל שאין הפרדה ומחיצה בין פתילה לפתילה, נראה הכל כאחד והוי כמדורה, וצריך שיהי' ממש בית מושב לכל פתילה שלא יוכלו להתקרב ולנגוע זה בזה, עכ"ל.

אמנם יש לדון בכל האמור ממ"ש הגר"א שליזינגר שליט"א בספרו אלה הם מועדי (חנוכה, סימן ל"ב) בדינא דקערה של שמן שהקיפה פתילות לנרות חנוכה, ע"ש היטב, וצריך עיון בזה.

סימן ח'

בענין פסולא דמדורה לנר חנוכה, ויסתעף לדון אי מדורה כשרה להדלקת נר שבת

שו"ע סימן תרע"א (סעיף ד'): מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר אחד, לא כפה עליה כלי אפילו לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה, ע"כ.

והנה בטעם פסולא דמדורה קחוינא להלבוש (שם, סעיף ד') דקמפרש לה וז"ל: "ואין זה זכרון הנס שלא היה באופן זה", אמנם בשפת אמת עמ"ס שבת (דכ"ג ב' ד"ה בגמ' לא כפה עלי' כלי עשאה כמדורה כו') כתב וז"ל: "קשה מנ"ל דאין יוצאין במדורה, וי"ל משום דנראה שהדליקו להשתמש בו", עכ"ל.

ולכאורה איכא נפקותא בין הני תרי טעמי, והיינו בגוונא שידליק במנורה כמנורה שלנו שיש לה שמונה קנים, אלא שמנורה זו גדולה ויש לה בתי קיבול רחבים להשמן, ובכל בית קיבול יעשה מדורה ויניח המנורה במקום דליכא לאסתפוקי שעשה כן לצרכו, דלטעמי' דהלבוש מ"מ י"ל דפסול דסו"ס אין זכרון להנס באופן דמדורה, ובעינן נר דייקא, אך לדברי השפ"א אפשר דכה"ג מהני מדשוב אין נראה שהדליקו להשתמש בו (תו י"ל) להשפ"א בהיכא דהוי אדם חשוב שאין דרכו להשתמש במדורה (עי' שו"ע סי' תרע"א ס"ה), דאכתי ל"ש האי חששא ב' זולת אי נימא דלא פלוג).

והנה הרמ"א ז"ל (שם) כתב וז"ל: ויזהרו כשעושים נרות אפילו בשעוה שאין לדבקן ביחד להדליקן דהוי כמדורה (פסקי מהר"י ס"ה), אפילו בנרות של שבת ויו"ט ויהור שלא לעשות כן (או"ז), ע"כ. ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (ס"ק ת"א) מיייתי להשפ"א הנ"ל דכ' וז"ל: קשה מנ"ל דאין יוצאין במדורה, וי"ל משום דנראה שהדליקו להשתמש בו, וקמוסיף השפ"א במוסגר שם וז"ל: "ולפי"ז לנר שבת ויו"ט דעשוין להשתמש יוצאים במדורה וכמש"כ לעיל, אכן מדברי הרמ"א (סי' תרע"א ס"ד) בשם האו"ז לא משמע כן, עכ"ל וע"ש. ובפרד"ה (שם) מיייתי מספר חשוקי חמד עמ"ס שבת (דכ"ג ע"א) דכתב לדון אודות חיילים הנמצאים בשדה ולית להו נרות להדליק לכבוד שבת, אם יכולים להדליק מער"ש מדורה כדי לאכול לאורה ולקיים בה מצות נר שבת בברכה, ע"ש. ומדיי עיוני בחשוקי חמד (שם) ראיתי דמיייתי לדברי הרמ"א ז"ל והשפ"א ז"ל, וביאר בטעמי' דהאו"ז וז"ל: ויתכן שטעמו דמדורה בעיקרה לא נעשית לאורה כי אם להתחמם ולבישול, לאור זאת אין לברך על הדלקת מדורה, אמנם מהביאור הלכה (שם, ד"ה אפילו) יוצא שכוונת האו"ז היא שלא יהיו הנרות סמוכים זה לזה עד שיהיו מתחממות זו מזו ונופלות, ולפי דבריו על מדורה אפשר לברך ומקיימים בזה הדלקת נר שבת", עכ"ל, וע"ש, ויש לדון בדבריו.

מיהו אעיקרא דמילתא לא זכיתי לירד לעומק דברי קדשו דהביאור הלכה (שם) דכתב וז"ל: "מלשון זה משמע דאף בשבת ויום טוב יש ליהזר שלא לעשות כן, ואינו כן, דבשבת ויום טוב מצוה לעשותם כרוכים כדלעיל בסימן רס"ג. וכבר הקשה כן במג"א, ועיין בסוף דבריו דלפי מאי דמסיק בשם רש"ל דאסור בעניינו אפילו בשני נרות כרוכין, ממילא אין שום ביאר לדברי הרמ"א במה שמסיק דאפילו בנרות של שבת ויו"ט יש ליהזר, ועיין בפמ"ג שגם הוא נדחק מאד בדברי הרמ"א, ולעניות דעתי נראה דחסר כאן פרט אחד הנוכר באור זרוע, דהיינו כשמדבקין אותן אחר הדלקתן עד שע"י זה מתחממות ונופלות, וזה באמת אסור בין בחנוכה ובין בשבת ויו"ט. וזה לשון דרכי משה, כשמדליקין נר שבת או חנוכה או יו"ט ודובקין הנרות סמוכין זה לזה עד שהן מתחממות זו מזו ונוטף השעוה גם נכפלות ונופלות לא קיימו המצוה, אור זרוע, עד כאן

לשונו, ולאות שהאמת כדברי שציין ברמ"א אור זרוע, והלא דין הראשון לא נזכר כלל באור זרוע אלא דין זה, עכ"ל.

ומהא מבואר דסבירא ל' להביאוה"ל דלשיטת' דהאו"ז ליכא איסורא בהדלקת נר שבת כמדורה, ומינה הוכיח החשוקי חמד דלדברי הביאוה"ל אפשר לצאת יד"ח נר שבת במדורה ולברוכי עלה.

והשתא צריך עיון, דהנה הכי כתב האו"ז (ח"ב, סימן שכ"ו) "מכאן אני אומר כשמדליקין נרות של שעוה בערבי שבתות ובערבי יו"ט ותוחבין הרבה נרות במנורה סמוכות זו לזו עד שהן מחממות זו מזו, ונוטפת השעוה מחמת חמימות וגם נכפלות ונופלות, שלא קיימו מצות נר שבת ויו"ט, דזה דומה למדורה, ואינן נשרפות כדרך הנר שיש לו ריוח לישרף כהלכתו, ע"כ. והרי דשפתי האו"ז ברור מללו דאין יוצאין בהא יד"ח נר שבת מדדמי למדורה, ומעתה ק"ו למדליק מדורה גופא דלא יהני לצאת בהא יד"ח נר שבת, וצריך עיון. וכשבשכשתי ממור"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס לעיוני באו"ז ובביאוה"ל, הסכים לקושייתנו, והניח זה בצ"ע.

גם הלום מצאתי בכף החיים הל' שבת סי' רס"ג (ס"ק ה') דכתב וז"ל: ולא ידבק שתי נרות ביחד דהוי כמדורה, כן כתב מור"ם ז"ל בסימן תרע"א סעיף ד' בהגה, והב"ח כתב נוהגין להביא לבית הכנסת שני נרות של שעוה כרוכים ביחד זכר ליזכור ושמור בדבור אחד נאמרו, ומנהג הגון הוא מהגדולים הקדמונים יעו"ש, ונראה דלא פליג אמה שכתב בהגה, דהתם הוי בנר ביתו דאם הם כרוכים ביחד הוי כמדורה, והכא מיירי שמביאו לבית הכנסת זכר לשמור וזכור, ומשום מדורה לא חיישינן כיון דכבר יוצא בנר ביתו, אי נמי דהכא מביאן כרוכין ובשעת הדלקה מפרדין, ולא נהירא, שיירי כנסת הגדולה בהגהות הטור אות ג'. וכן כתב המטת יהודה אות א' דצריך להדליק שתי פתילות בשני נרות להכירא, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, ודלא כמאן דאמר להדליק שתי פתילות בנר אחד. ומש"כ מגן אברהם בס"ק א' אחר המחילה ליתא יעו"ש. עכ"ל. ועיין נמי בערוך השלחן סי' תרע"א (ס"ק י"ד) דכתב דאין לדבק נרות דחנוכה שבת ויו"ט מדמחזי כמדורה ולא ננר והוי לעיכובא, ע"ש היטב.

וכששאלתי מהגאון הגדול רבי אפרים גרינבלט זלה"ה בעמח"ס שו"ת רבבות אפרים אי מהני לצאת יד"ח נר שבת במדורה, אמר לן דהוא חושב שאם אין סכנה בזה אפשר לברך על זה, ומאן מפיס דבעי דייקא "נר", אתו"ד.

ברם לפענ"ד לפום מאי דכתיבנא יש להתיישב בזה למעשה, דכאמור מהאו"ז דעלה קמסתמין הביאוה"ל מבואר בהדיא דאין יוצאין יד"ח נר שבת במדורה, והכי מיייתנן נמי מהכה"ח והערהו"ש, וצ"ע.

סימן ט'

אם לחצרות דזמנינו איכא דינא דחצר לענינא דנר חנוכה

שו"ע סי' תרע"א (סעיף ה'): נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, אם הבית פתוח לרה"ר מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר וכו', ועי' במ"ב (שם, ס"ק כ"ב, ד"ה ואם יש חצר לפני הבית וכו') דכתב וז"ל: וחצרותיהן היו פתוחות לרה"ר, ע"ש.

ובספר שונה הלכות למור"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א (שם, ס"ק י"א) כתב בשלהי דברי וז"ל: "וע"ל סי' שס"ג דין ס"ח בשם החזו"א דלחצרות שבזמננו אין להם דין חצר", עכ"ל. ועמ"ש מור"ר מרן שליט"א בשוה"ל דסי' שס"ג (שם) וז"ל: מבואות שלנו יש להן דין חצרות משום דבמבואותינו אין בתים וחצרות פתוחין לתוכו (סכ"ו וס"ק קי"א), ואפי' אם יש בתים וחצרות כיון דבזמנינו אין משתמשין בחצרות לדירה שיהא עיקר תשמיש הבית שם אין לו דין חצר, וגם במבואות שלנו אין בהם תשמיש דירה כמו שהי' בימי חז"ל (חזו"א או"ח סי' ס"ח סקנ"ב ובס"י צ' סקכ"ג ויישב מה שהקשה בס"י ס"ה סקנ"ז), לכן אין נותר בלחי וקורה אלא בפסים כדן חצר הפתוח לרה"ר או לכרמלית, דאף שארכו יתר על רחבו צריך פסים כנ"ל דין כ"ג (שה"צ), עכ"ל. וע"ש היטב. ועי' בספר דברי יעקב בעניני חנוכה (עמוד ק"ז) מ"ש מס' שלמי תודה (חנוכה, עמוד ר"י), ע"ש.

והכי נמי זכיתי לשאול ממור"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בגוונא דשותים בהחצר אם יש לה דינא דחצר, ונענע בראשו שלא, והוסיף ואמר לן דחצר של הגמרא היו ישנים ואוכלים שם, וכע"ז אמר לי מור"ר מרן הגר"י שפירא זצוק"ל דזה לא מיקרי חצר, ובזמנו זכור הוא שהתלבש בחצר וגם היו מכבסים שם, ועי' בספר חוט שני למרן הגאב"ד זצוק"ל (חנוכה פ"ט עמוד ש"ו) ע"ש. ועי' נמי בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני עירובין (סימן ל"ח) מאי דכתיבנא בעזה"י בענין אם החצרות דזמנינו חשיבו מוקף לדירה, ע"ש.

ובספר כאיל תערוג מתורת מור"ר מרן רשכבה"ג הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל (מועדים, עמוד תקמ"ד) מיייתי איזה ענינים דנסתפק בהם מור"ר מרן זצוק"ל לשיטת' דמרן החזו"א ז"ל דלעיל, ע"ש היטב. [ומיהו איכא מרבתינו דסבירא ליה דאף חצירות דזמנינו דינם כחצר לענינא דנר חנוכה, ולהיות דהאריכו בזה הפוסקים, כאן עמד קנה במקומו, ועי' בזה].

סימן י'

בהא דבשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו באיזה שלחן מיירי

שו"ע סימן תרע"א (סעיף ה'): נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ וכו', **ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה מניחו על שלחנו ודיו, וצריך נר אחר להשתמש לאורו** וכו', ע"ש, ובמ"ב (שם, ס"ק כ"ד, ד"ה וצריך נר אחר) כתב וז"ל: **לעשות היכר לדבר**, ע"ש.

ובביאור הלכה (שם, ד"ה וצריך נר אחר להשתמש לאורה) כתב וז"ל: פירש רש"י, משום הכירא, ורוצה לומר שאפילו אם לא ירצה כלל

להשתמש לאורה, מכל מקום צריך נר אחר שיהיה היכולת בידו להשתמש לאורה, ועל ידי זה מינכר שהנר הראשון הוא לשם מצוה, דאי לאו הכי כיון שעומד על השלחן יאמרו שלצרכו הדליקה, ונראה דוקא במניחה על שלחנו, אבל כל שמניחה סמוך לפתח אין צריך לנר אחרת אע"פ שעומד לו לשם, הואיל ואינו בא להשתמש לאורה לאיזה תשמיש, אכן מנהג העולם וכן מנהג רבותינו דבכל נר חנוכה המודלקת בתוך הבית צריך נר אחרת אפילו לא היה צריך לתשמיש, שלא יאמרו לצרכו הדליקה, וכן אני נוהג למעשה, כן כתב המאירי, עיין שם. ועיין בפרי מגדים שכן משמע ג"כ מתשובת הרמ"א, ועיין בסוף סימן תרע"ח סעיף קטן ג' במג"א, דאפילו מי שאין לו אלא נר אחד [ונר אחרת להדליק לשמש לאורה אין לו], מכל מקום ידליק את הנר ויברך עליה, וממ"מ לכתחילה בודאי יזהר שלא להשתמש לפניה, עכ"ל.

והנה כתב הרמ"א ז"ל לקמיה (סעיף ז') וז"ל: ומיהו בזמן הזה שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני רה"ר כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח, ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהן ואין לשנות, אא"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד ממלערב הנרות ביחד, ואין היכר כמה נרות מדליקין. **ומכל מקום יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה כי אז לא יהיה היכר כלל, ואף כי אין לו היכר רק לבני הבית מכל מקום היכר קצת מיהא בעי**, ע"כ.

והשתא יש לדון אי הא דכתב מרן השו"ע ז"ל בס"ה "מניחו על שלחנו" היינו שלחן שמדליק בו בכלוא שתא, ולפום המבואר התם משמע דבהא מיירי, אלא דלפי"ז צ"ב במ"ש הרמ"א ז"ל בס"ז "כי אז לא יהיה היכר כלל", והא מבואר דכה"ג בעי להניח על שלחנו נר אחר וזהו ההיכר דיליה, ושמא הרמ"א ז"ל מיירי בגוונא דאין מניח נר אחר, וצ"ע בזה.

סימן י"א

בדינא דהדלקה בטפח הסמוך לפתח

שבת (כ"ב א'): אמר רבה נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח כו', ופירש"י (שם, ד"ה מצוה להניחה) וז"ל: בחצר או ברה"ר בטפח הסמוך לפתח, שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם, ע"כ.

וכעין זה פי' הריבב"ן (הו"ד בקובץ שיטות קמאי עמ"ס שבת ח"א, עמוד שמ"ז) וז"ל: "בטפח הסמוך לפתח - אבל להרחיקה יותר מטפח לא, דלא מוכחא מילתא שהיא שלו דאין היכר בדבר שבעל הבית הניחו שם לפירסום הנס", ע"כ. ולכאורה מדברי רש"י והריבב"ן ז"ל משמע דכל דמרחיק נר דחנוכה טפח מטפח שוב לא מינכר דהוי דאותו בעה"ב.

אמנם הנה בפ' רבינו פרחיה ז"ל (הו"ד בקש"ק, שם) כתב וז"ל: נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח, פירוש שאם ירחיק הנר מן הפתח **הרבה** אינו ניכר כאילו הוא נרו של אותו הפתח כלל, ע"כ.

ועיין נמי בפסקי הרי"ד (הו"ד שם, עמוד שמ"ח) דכתב בהא וז"ל: פי' שלא ירחיקנה **הרבה** מפתחו דלא מוכחא מילתא שהם שלו, ע"כ.

ויש לעיין אם כוונתם דרבינו פרחיה והפסקי הרי"ד למימר דדייקא אם מרחיק טובא מטפח הסמוך לפתח אז הוא דלא מינכר דהויא מדיליה, או דכוונתם למימר דהא גופא כל דרוחק הנר טפי מטפח הסמוך לפתח זהו גדר דהרבה בכדי למימר דלא מינכר דהוי דאותו בעל הבית. ויש לעיין בזה.

ולדינא פסק מרן ז"ל בשלחנו הטהור סי' תרע"א (סעיף ז') וז"ל: מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל וכו', ע"ש. ובמ"ב (שם, ס"ק ל"א, ד"ה בטפח הסמוך וכו') כתב וז"ל: שאם ירחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם, עכ"ל. ועי' בשעה"צ (שם, ס"ק ל"ה) דמקורו מדברי רש"י ז"ל [דמיייתנן לעיל].

ויש לדון דסבירא להו להפוסקים לדינא דכל שלא הניח בטפח הסמוך לפתח לא יצא ידי חובת הדלקה או דמ"מ בדיעבד יצא יד"ח, ובחופשי בספרי דרבנן מצאתי בספר נר חנוכה להרה"ג רי"ד ספטימוס שליט"א (פ"ג, הערה ל"ג) דמיייתי דשמע ממור"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א דבגוונא שהדליק רחוק מטפח הסמוך לפתח, כל שניכר ששייך לפתח זה יצא ידי חובה, ע"ש. ועי' נמי בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינובין שליט"א (ס"ק תס"ח) דשאל נמי למור"ר מרן שר התורה הגר"ח ק שליט"א אי האי דינא דטפח הסמוך לפתח הו"ל לעיכובא, או דבדיעבד יצא אף ברחוק טפי מטפח, וכתב לו מור"ר מרן שליט"א "לכאורה יצא, וצ"ע", ע"ש. וע"ע במאי דמיייתי שם מהגר"י טשזנר שליט"א, ע"ש בכ"ד.

ובספר מעדני שלמה הנדמ"ח מתורתו דמרן הגרשז"א זלה"ה (עניני חנוכה ס"ק ב' וס"ק ח') נתבאר דלשיטת'י הא דטפח הסמוך לפתח לא הוי לעיכובא, ע"ש היטב.

ברם בספר פניני חנוכה מתורתו דמרן הגריש"א זצוק"ל (עמוד פ"ט ואילך) מבואר דלשיטתיה דינא דטפח הסמוך לפתח הוי לעיכובא, וכל דלא הניחו בטפח הסמוך לפתח לא נפיק ידי חובתו, תו קאמר התם דבעי דהנר גופי' יעמוד בטפח הסמוך לפתח, ולא סגי במה דהקופסא שהנרות בתוכה מונחת בטפח הסמוך לפתח, ע"ש. וכן כששאלתי להגאון הגדול רבי אביגדור נבנצאל שליט"א אי טפח הסמוך לפתח הוי לעיכובא, כתב לי דכן.

מיהו בספר חוט שני למרן הגאב"ד הגר"נ קרליץ זצוק"ל (חנוכה, פ"ט ס"ה עמוד שי"ג) כתב לדון אם שיעור טפח הוי לעיכובא כיון דאיתא בגמרא לישנא דמצוה, אמנם העלה לדינא דאם ירחיק **הרבה** ודאי מעכב, ע"ש. ויש לדון בזה למאי דמיייתין לעיל מדברי רבינו פרחי' והפסקי

ואפשר דסייעתא להא עמ"ש בשפת אמת עמ"ס שבת (דכ"ג, ד"ה בגמ' אילימא חשדא וכו') דכ' בתו"ד וז"ל: **וי"ל דהא קשה למה נקט ר"ה ב' פתחים, דהא אפילו אם י"ל ד' פתחים יתחייב בד' נרות, מיהו למסקנא א"ש, דיי"ל דדוקא בב' פתחים כיון דהוי ספק השקול יאמר מדבהאי לא אדליק כו', אבל בד' פתחים ע"י שאינו מדליק בפתח א' לא יחשדנו, ולכן סגי בב' נרות אפילו יש לו ד' פתחים בד' רוחות, דכשנראה בפתח א' שאין שם נר [יחשוב שהדליק בא' משאר הפתחים שהם רוב] וילך לפתח ב' וימצא, דע"י חסרון נר בפתח א' לא יחשדנו כיון שידוע שיש לו עוד כמה פתחים, עכ"ל, וע"ש בכד"ק.**

מיהו אי נימא הכי אכתי יש לדון בבית שיש בו רק ב' חלונות דנמצא דשוב הוי ספק השקול ואתו למחשדיה, ומאי שנא מב' פתחים, אמנם זהו גופא הא דביארנו לעיל דחו"ל לא מיירו הכא כלל גבי חלונות, לפי דלרוב הבתים איכא חלונות בשופי, ועל כן גם אם מצא ימצא בית שיש לו ב' חלונות בלבד לא פלוג רבנן. ותו דשפיר יתלו עלמא דהדליק בחלון האחר, משא"כ בב' פתחים דרגילות עלמא דיש להם פתח אחד בלבד לביתם, דבוז שפיר אתו עלמא לידי חשדא וכמש"נ, וק"ל.

והלום כתבתי למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל: בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (ס"ק תק"ט) שאל למו"ר שליט"א במי שיש לו ב' חלונות מב' רוחות אם צריך להדליק נר חנוכה בשניהם, והשיבו מו"ר שליט"א דאין צריך, ויל"ע מ"ט לא ניוחש בהא לחשדא, וכתב לן מו"ר מרן שליט"א וזל"ק: "אין כאן שום חשד שיאמרו בשנ"י הדליק".

סימן י"ד

בענינא דזמן הדלקת נר חנוכה

שו"ע סימן תרע"ב (סעיף א'): אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק, ע"כ.

ובמ"ב (שם, ס"ק א', ד"ה עם סוף שקיעתה) כתב וז"ל: היינו צאת הכוכבים, שאז העם עוברין ושבין ורואין בביתו ואיכא פרסומי ניסא, עכ"ל. וע"ש בכ"ד. ווע"ע בכף החיים (שם, ס"ק א') דכתב וז"ל: שאז העם עוברים ושבים ורואים, וגם הנרות מאירים ואיכא פרסומי ניסא, משא"כ ביום דשרגא בטיהרא מאי אהני, לבוש, עכ"ל.

ועי' נמי בשו"ע (שם, סעיף ב') דכתב וז"ל: שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא ע"כ, וע"ש היטב.

ויש מקום להתבונן בזמן הדלקת נר חנוכה דנתפרש דשיעור זמנו הוא מחמת דאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומא ניסא, דלכאורה באותו הזמן אין העם אמורים לעבור ולשוב ברחובות מאחר דהם גופייהו נמי צריכים להמצא בבתיהם באותו הזמן ולהדליק נר חנוכה, וצ"ב.

ואפשר דיש לומר דהא גופא אשמעי' בגמ' דשבת (כ"א ב') דאי' התם "עד שתכלה רגל מן השוק, ועד כמה, אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי", ע"כ. ופירש רש"י ז"ל (שם, ד"ה רגלא דתרמודאי) וז"ל: שם אומה מלקטי עצים דקים, ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירים בבתיהם אור, וכשצריכין לעצים יוצאין וקונין מהן, ע"כ, וע"ש. ולפ"ז נמצא דשפיר מישתכחו עוברין ושבין ברחובה של עיר, והיינו אותם שחסר להם עצים משחשכה והולכין לקנות מתרמודאי עצים לצרכיהם [ומסתמא דאותן היוצאין לשוקא באותו הזמן כבר הדליקו נ"ח בביתם].

והנה דנו הפוסקים אם איכא פרסומי ניסא כלפי גויים, ואיכא מינייהו דסברי רבנן דאיכא פרסומ"נ לגויים, ומייתו ראי' להא מרש"י ז"ל דמיתנין, ברם לכאורה למאי דפרישנא ליכא לאוכוחי ולא מדי, דאמנם כוונת רש"י ז"ל דאין הפרסומ"נ להתרמודאים אלא לאותם מישראל שקונים מהם עצים לצרכיהם משחשכה, ותו לא מדי, וכע"ז כשדברתי עם מו"ר מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטינמן זצוק"ל בהא דאמרו בשבת (שם) עד דכלי' ריגלא דתרמודאי, אמר לן דזהו השיעור זמן דעד מתי מדליקים אך אין הפרסום בעבורם, וע"ע בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה סימן תרע"ז (ס"ג, אות תשע"ט) מאי דנו"נ בהאי ענינא ע"ש [מיהו עדיין יל"ד בכל זה טובא אם אמנם זהו המכוון בדברי הפו' דמיתנין לעיל, והכי נמי יל"ד מדברי שאר רבותינו הראשונים ז"ל דפי' הא דתרמודאי באופ"א, וצ"ע].

אמנם בעיקר מאי דהוכחנו מגמ' דשבת (שם) דליכא פרסומ"נ לעכו"ם, הנה זה שו"מ בספר פסקי שמועות (חנוכה, עמוד פ"ב) דמיתני ממרן רשכבה"ג הגריש"א זצוק"ל (הו"ד בשבות יצחק חנוכה, עמוד צ') דקאמר דמדאה דאי' בגמ' (שם) עד דכליא ריגלא דתרמודאי, משמע דשייך פרסומי ניסא גם לגויים, ע"ש.

והכי נמי עי' בספר טעמא דקרא למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א (בחיידושים לחנוכה) דכ' וז"ל: נשאלתי הדר במקום שאין ישראל אם שייך פרסומי ניסא לגויים, והנה רש"י בשבת כ"א ב' מפרש עד דכליא ריגלא דתרמודאי, שם אומה מלקטי עצים דקים, ומתעכבים בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשיכה ומבעירים בבתיהם אור, וכשצריכין לעצים יוצאים וקונים מהן, משמע דשייך פרסומי ניסא לגויים, **ודוחק לומר דכל זמן שהן הולכים ברחוב גם יהודים באים שם לקנות מהן**, אמנם כל זה לפי רש"י, אבל הרי"ף פירש מלקטי עצים נקראין תרמודאי, ולפ"ז י"ל דישראל הן ואין משם ראיה. ובמדרש תהלים פמ"ד איתא למען תספר באזני בנך, ליתן שבח למקום שבניו מספרים כבודו בין הגויים, וכה"א שירו לה' שיר חדש ספרו בגויים כבודו [בכל

ג"ן הבין שכוונת מרן לומר שגם הכל בו כתב כטעמא די טעים איהו גופיה, ותמה עליו שבכל בו לא נזכר טעם זה כלל, ולי הדל נראה פשוט כמו שכתבתי, עכ"ל, וע"ש.

אמנם יש להעיר בזה דבדפוסי הבית יוסף דאיתא קמן גרסו ועוד במוסגר, ע"ש. ולפ"ז הדרא קושיא לדוכתא, וצ"ע. ובלאו הכי לא זכיתי להבין דמאי נימא אהא דאיכא שניויי בין משמעות לישנא דהכל בו למאי דמיתני לי' מרן הב"י ז"ל, וצריך עיון. ושמא הי' למרן הב"י ז"ל גירסא אחריתא בכל בו, וה' יאיר עינינו במאור תורתו (ועי' נמי בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב, סימן ס"ב) ובספר רץ כצבי (חנוכה, סימן ו'), ע"ש באורך).

והנה ראיתי לרבותינו הפוסקים שכתבו לדון גבי אירועים שעושים בחנוכה ברוב עם ומדליקין שם נרות חנוכה אי מצו לברוכי עלה, ופלפלו בזה להני טעמי דקאמר מרן ז"ל בבית יוסף גבי הדלקת נ"ח בבי כנישתא.

ולפענ"ד תו איכא למידן בזה, דהנה כתב מרן ז"ל בשלחנו הטהור סימן תרע"א (סעיף ז') בתו"ד וז"ל: "ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום (או בדרום המנורה ומסדרן ממזרח למערב) (ת"ה סימן ק"ד, ב"י), **ומדליקין ומברכין** (בבית הכנסת) **משום פרסומי ניסא**, ע"כ, ועיין שם. ויש לעיין אי מאי דכתב מרן ז"ל "ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא" היינו למימר דכל דאיכא פרסומי ניסא מצי לאדלוקי ולברוכי עלה, או דקאי דייקא אמה דסליק לעיל מינה והיינו דייקא אבית הכנסת, והן אמת דלמאי דאיתא במוסגר **"בבית הכנסת"** ברירא דמתפרשין דברי מרן ז"ל דקאי אביהכנ"ס, אלא דיש לדון מאן כתב להא, ועי' נמי במשנה ברורה (שם, ס"ק מ"ד) דמבואר דמפרש דברי מרן ז"ל דקאי אביהכנ"ס, ע"ש היטב. אכן יש מקום לדון בהא לאידך גיסא וכמש"נ, ותו דאיכא לדיוקי דמהו שכתב מרן ז"ל **"ומדליקין ומברכין"** וכו', והא לכאורה כיון דקאמר לעיל מינה ובביהכנ"ס מניחו בכותל דרום כו', אכתי ודאי דמדליק הנרות שם, ואם כן הי' סגי למימר **"ומברכין** משום פרסומי ניסא", ואי נימא דאשמעינן הכא דינא חדתא דכל היכא דאיכא פרסומ"נ אתי שפיר הא דמדליקין ומברכין, ודוק היטב, וכתבתי כל זה לפום ריהטא וכדן בקרקע קמ"י רבותינו הגדולים אשר למעשה אין לזוז מדברות קדשם.

ואדקאימנא בהא הנה חזינא להגון האדיר רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א בתשובותיו שביבי אש (ח"ד, סימן ס"ז) דדן גבי ברכת שהחיינו אהדלקה דביהכנ"ס, ומיתני מ"ש בשו"ת זרע אמת (ח"א, סימן צ"ו), ובתו"ד כתב השביבי אש וז"ל: והנה מבין רסיסי דבריו של הזרע אמת חזיתי דאיהו נקיט דההדלקה דעבדינן בבית הכנסת הוא להוציא את הרבים ידי חובת פרסומי ניסא, דכיון שאנו מדליקין בתוך הבתים וליכא פרסום אלא לבני הבית, לכן תקנו חכמים שיעשו פרסום גם לרבים ע"י ההדלקה שבבית הכנסת **[ובאמת בראשונים נתבארו טעמים אחרים ולא הוזכר לכאורה האי טעמא]**, ונמצא דבאמת הדלקה זו נעשית גם לצורך המדליק והמברך גופיה כדי שיצא גם הוא ידי חובת פרסומי ניסא לרבים, עכ"ל, וע"ש בכ"ד. ויש להעיר אמ"ש במוסגר דלכאו' לא הוזכר בראשונים האי טעמא, דיש לדון בזה ממ"ש הריב"ש ז"ל (סימן קי"א) דמיתני לי' הב"י ז"ל בס"י תרע"א, ויש לעיין בזה.

ועי' נמי בספר ירח למועדים להגר"י אלשיך שליט"א (חנוכה, סימן ד') מ"ש גבי הדלקת נ"ח בביהכנ"ס, ובמאי דנו"נ התם בדברי הזרע אמת דמיתני השביבי אש, ע"ש. וע"ע בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינובץ שליט"א (ס"ק תפ"ב ואילך) מאי דהאר"ק להפליא בהאי ענינא, ע"ש, ואכמ"ל.

סימן י"ג

מי שיש לו ב' חלונות מב' רוחות אם צריך להדליק בשניהם

שו"ע סימן תרע"א (סעיף ח'): חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות צריך להדליק בשניהן מפני החשד, ואם שני פתחים ברוח אחד (והם בבית אחד) (כל בו) די לו באחד מהם, ע"כ, ועמ"ש רמ"א ז"ל התם, ע"ש היטב.

ובמ"ב (שם, ס"ק נ"א, ד"ה מפני החשד) כתב וז"ל: שיאמרו בני עירו מדלא אדליק בהא באחרת נמי לא אדליק, ועל כן אפילו כל הבתים שבחצר שייך לאדם אחד, או שאין לו שם בחצר רק בית אחד, צריך להדליק בשני הפתחים, עכ"ל.

והנה בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (סי' תרע"א, ס"ח, ס"ק תק"ט) נסתפק ידידנו הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינובץ שליט"א בגוונא דיש לו ב' חלונות מב' רוחות אם צריך להדליק בשניהם, ושאל מקמיה מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיבו "אין צריך", וע"ש מאי דנו"נ בהא, ובמ"ש בזה בספר כרם אליעזר לידידנו הרה"ג מוה"ר אליעזר הכהן רבינובץ שליט"א (חנוכה, סימן ה', ס"ק נ"ד) מ"ש בזה מהאחרונים, ע"ש.

ולפענ"ד נראה בביאור הא דסבירא ליה למו"ר מרן הגרח"ק שליט"א דבב' חלונות מב' רוחות אין צריך להדליק אלא בחדא מינייהו, דיש לומר דדוקא בב' פתחים מב' רוחות הוא דאתו עלמא למיחשדיה, וטעמא דמילתא דכיון דאית ליה ב' פתחים ואדליק בחדא מינייהו יתמהו העוברים ושבים בהצד שלא הדליק בו, דכיון דאית ליה ב' פתחים והפרסומא ניסא דבתרווייהו שווה ושקול, מאי טעמא בחר בעה"ב שלא להדליק בצד דידן, ומה"ט יחשדו דכשם שלא הדליק בצד דידן כמו"כ לא הדליק בצד השני [ואע"פ דמצו למתלי דהדליק בצד שני, מ"מ מחמת דשקולין המה מידי חשדא לא נפיק], ברם גבי חלונות לא מיירו בהא חו"ל כלל, כיון דהרגילות הויא דלכל בית ישנם חלונות רבים, ומי יבוא לחשוד ולומר דכשם שלא הדליק בחלון זה כמו"כ לא הדליק בחלון אחר, מאחר דאין בכאן ספק השקול שיבוא לחושדו, ואדברה יצדדו טפי דשפיר הדליק בחלון אחר, ודוק בזה.

הרי"ד, ודוק היטב, וע"ע בספר אורחות החנוכה להרה"ג רש"מ סיאני שליט"א (בירורי הלכה, סימן ה') ע"ש.

שוב מצאתי בעזה"י בספר אילת השחר עמ"ס שבת למו"ר מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטינמן זצוק"ל (דף כ"ב א', ד"ה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח וכו') דכתב וזל"ק: ופי' רש"י ד"ה מצוה אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם, צ"ע דמה לי אם הבעה"ב הניחו שם או אחר הניחו שם. עוד צ"ב גם למה תקנת ההדלקה היא בבית דוקא. העיקר שיעשה פרסומי ניסא, והנה מימרא דרבה אינו בקבלה, אלא שמסברא נראה לו כן, ואף שהדין שצריך להדליק בפתח כבר מבואר בברייתא לעיל (דף כ"א ב'), אבל שיעור זה שרק בטפח הסמוך לפתח הוא אמרו מסברא, וצ"ע מנא ליה הא דבעינן היכר עד כדי כך שידעו שהוא המדליק, דלמא סגי גם בהיכר או פחות או ביותר קצת, **ועכ"פ מסתבר דאינו לעיכובא אלא רק מצוה**, וצ"ל דהסברא בכל זה שאם לא ניכר מי שהדליק וכן אם רחוק יותר מטפח סמוך לפתח אינו מוכרח שנדלק לפרסום הנס, דאפשר שהדליקו לאור ולא בשביל הנס, עכ"ל. ודוק בזה.

ודע דראיתי לאיזה ממחברי זמנינו שכתבו בספריהם לדייק דהערור השלחן סבירא ליה נמי דהא דטפח הסמוך לפתח לא הוי לעיכובא, והוא ממ"ש הערוה"ש סי' תרע"ו (סעיף י"א) בסו"ד במוסגר וז"ל "יוסמוך לפתח אינו מעכב", ע"ש, וחושבני שלא נחתו לפרש כוונתו דהערוה"ש כהוגן, ואפרש שיחי' דהנה כתב הערוה"ש סימן תרע"א (סעיף כ"ג) וז"ל, מצוה להניח נר חנוכה בטפח הסמוך לפתח, דאל"כ כיון שמדליקין בחוץ לא יהא ניכר שזוהו נר חנוכה שהרי אין היכר **כלל שהבעה"ב הניחו** שם (רש"י כ"ב א' ד"ה מצוה"), עכ"ל, וע"ש. ואכתי מהא אדרבה אית לן למימר דס"ל דכל דלא אנח לי' בטפח הסמוך לפתח הו"ל לעיכובא.

ברם מאי דכתב הערוה"ש בס"י תרע"ו (סעיף י"א) דטפח הסמוך לפתח אינו מעכב, התם אינו אעיקר מקום הנחת המנורה, אלא דדן שם בהשאלה מאיזה נר מתחיל להדליק ביום השני, דלפום מאי דפסיק מרן הב"י ז"ל דמתחיל להדליק מנר היותר שמאלי כדי להפנות לימין, ועל דרך זה בשאר יומין דחנוכה, הרי יתכן שאותו הנר שמתחיל הימנו אינו בטפח הסמוך לפתח [באופן שלא הניח מנורתו בחלל הפתח גופיה], ועלה הוא דקאמר הערוה"ש ז"ל דלענין זה סמוך לפתח אינו מעכב, וכדמתבאר נמי ממאי דכתב איהו גופי' בסמוך (שם, סעיף כ"ד) ע"ש היטב, ובפשיטות הסברא בהא דמ"מ בכה"ג יש היכר בדבר שבעה"ב הניח להאי מנורה התם, ועל כן לא קפדינן דהנר שמתחיל הימנו הי' בטפח הסמוך לפתח, והכי נמי עי' בביאור הלכה דסי' תרע"ו (ד"ה ובבלי שני כשיוסיף וכו') כתב וז"ל: ביאור הענין דלדעת המחבר יש מעלה יותר אם נתחיל להדליק בנר הנוסף שעל ידי זה נוכל לקיים מה שאמרו חז"ל "כל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין", וגם שהוא מורה על תוספות הנס, ואף שעל ידי זה נדחה מה שאמרו דלכתחילה מצוה להתחיל בטפח הסמוך לפתח אין לחוש לזה, עכ"ל, וע"ש היטב, וזכותי' דרב האי גאון וצדיק הערוה"ש ז"ל אשר ביארנו כוונת קדשו תהא לנו למגן וציונה כה"י.

סימן י"ב

בענין הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

כתב הטור סי' תרע"א: ומצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזווה מימין ונר חנוכה משמאל, וכתב אבי העזרי שאם אין מזווה בפתח מניחה מימין, ובספר המלכות הקטן כתב שאם מניחה בדת עצמה יניחנה מחציו של כניסה לצד שמאל, ובבית הכנסת מניחה בדרום זכר למנורה שהיתה בדרום, ע"כ, וע"ש.

וכתב עלה מרן ז"ל בבית יוסף (שם, ד"ה ומ"ש שמניחין נר חנוכה בבית הכנסת) וז"ל: נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא (עי' לעיל סי' רס"ט), וכן כתב הכל בו (סי' מ"ד ד' ע"א). וכתב [עוד] טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, שיש בזה פרסום גדול להש"י וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות. וזה לשון הריב"ש בתשובה (סימן קי"א) המנהג הזה להדליק בבית הכנסת מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא, כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד האומות תקיפה, ומברכין על זה כמו שמברכין על הלל דראש חדש אף על פי שאינו אלא מנהג (עי' לעיל סימן תכ"ב), ומכל מקום באותה הדלקה של בית הכנסת אין אדם יוצא בה, וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו, עכ"ל, ע"כ.

ויש לעיין במאי דכתב מרן ז"ל משמ"י דהכל בו, דהנה הכי כתב הכל בו (סי' מ"ד): "ונהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא ידי שאינו בקי ושאינו רזיז בזאת, גם כי הוא הדור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש, ויש מקומות שאין חוששין [להדליק] סמוך לפתח אלא לפני ההיכל, והמנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בין תפילת המנחה לתפילת ערבית", ע"כ, וע"ש בכל דבריו. וחזינו דלא נקיט הכל בו לטעמא דאורחין, ולכאו' גם מ"ש הכל בו גופי' שאני בכמה פרטים ממאי דמיתני לי' מרן הב"י ז"ל, וצ"ב.

ובחופשי בזה בספרי דרבנן מצאתי בעזה"י בשדי חמד (מערכת חנוכה, ס"ק כ"ד, דף קי"ב ע"א מדה"ס) דמיתני למ"ש מרן ז"ל בבית יוסף, וכתב עלה וז"ל: "ונראה דמה שכתב שכן כתב הכלבו אין כוונתו על הטעם אלא אעיקרא קאי (אמה שכתב הטור שמניחים נר חנוכה בבית הכנסת), וקאמר שגם הכל בו כתב כן, כלומר שמניחים בבית הכנסת, ולא מהטעם שכתב מרן אלא מטעם אחר שהוא כדי לפרסם וכו', והיינו דלא כתב מרן וכתב עוד טעם אחר וכו', רק כתב וכתב טעם אחר (כאילו אמר ולא הטעם שכתבתי). ואישי כהן גדול בספרו הבהיה בנין שלמה יצ"ו בסימן

העמים נפלאותיו] כו', כבודו של הקב"ה שמספרים בין הגוים, משמע דשייך פרסומי ניסא בין הגויים, עכ"ל, וע"ש. [והו"ד בספר שיח החנוכה הנדמ"ח, עמוד ט"ו]. ועי' נמי בספר פסקי שמועות (חנוכה, עמוד מ') מ"ש ממור" מרן הגרנ"ק שליט"א דפרסומי ניסא הוי גם לגוים, ע"ש. וע"ב בספר מועדי הגר"ח לידידנו הרה"ג ר"מ גבאי שליט"א (ח"א, ס"ק תרי"ג) דשאל למור" מרן הגרנ"ק שליט"א אם שייך פרסומי ניסא לגוים, והשיבו וז"ל "תרמודא גויים הוי", ועי' מאי דציין שם בזה לספרי דרבנן דדנו בהא. ויש לדון בזה טובא [ועי' בספר שפתי איל שזכינו להו"ל מתורת מור"ר מרן רשכבה"ג הגרא"ל שטינמן זצוק"ל (עניני המועדים, ס"ק מ"ו), ע"ש היטב].

וע"ע בספר משחת קדש לידידנו הגר"ע כברה שליט"א (עמוד תס"ו ואילך) מאי דהאריך להפליא בענין אם איכא פרסומי ניסא באפי נכרים, ונור"נ בדברי רש"י ז"ל דמיייתנן בצדדים וצידי צדדים, ע"ש נפלאות מתורתו, ותרוה נחת.

והנה במאי דהערנו בריש דברינו בעיקר זמן הדלקת נר חנוכה הן הלום איקלע לידן קובץ המועדים לחנוכה, ומידי עיוני בו מצאתי בעזה"י (עמוד ל"ה) דנדפס מכת"י הגאון מוה"ר מיכאל שמעון מייא זלה"ה מח"ס חידושי הגהות על הטורים וז"ל: נסתפקתי בזמן חכמי התלמוד אם ה' מחויב האדם לישב אצל הנרות כשהיו דולקים, או הוי ביזוי מצוה כשמדליק וילך ממנו אם אמנם הדלקה עושה מצוה, כדפסקין לקמן הלכה כשמואל בהני תלת (שבת כ"ב א'), ועי' תוס' דף כ"ב ע"ב ד"ה מאי הוי עלה תימא וכו' אי לא ה' צריך לישב גביהן, וזה שאל א' מדאדמו"ר הגאון הנ"ל להודיע האמת, ואמרתני אני הכותב בעניי הלא בזמן חכמי התלמוד ה' מדליקין הנר חנוכה מבחוץ כדאי' דף כ"א ע"ב ר' יהודא אומר בנר חנוכה פטור, א"כ בוודאי דלא ה' צריך לישב גבי' ולא הוי ביזוי מצוה כלל כשילך ממנו. אבל בת אדמו"ר הנ"ל המשכלת הבתולה היפה ידה בכל ואשתי הגבירה תי' השיבו כי בודאי לא צריך לישב גבי', כי כל מה שתיקנו חכמי התלמוד להדליק נר חנוכה בין השמשות כי ביום לא שייך להדליק דאין דרך להדליק נרות ביום, ובלילה ליכא פרסומי ניסא כיון שאין מהלכין בני אדם בחוץ בלילה, ע"כ תיקנו עת שאינו יום ולא לילה ובני אדם מהלכין בחוץ באותו זמן, ואם ה' מחויב לכל אדם לישב אצל הנרות בביתו לא ה' אפשר לאדם לילך בחוץ באותו זמן ולא ה' פרסומי ניסא, וכל תקנתא של חכמי תלמוד ה' כדי שיהי' בעת שבני אדם מהלכין בחוץ, אלא וודאי דלא ה' צריך האדם לישב אצל הנרות בזמן חכמי התלמוד, ונכון הוא, ע"כ. ועמ"ש התם אי בעי לישב על יד הנרות בזה"ה, והאריכו בזה הפוסקים, ואכמ"ל. ויל"ד בהא למאי דכתיבנא לעיל.

תו האיר השי"ת את עיני ומצאתי בשו"ת בית העזרי להגאון רבי עזריה בסיס זלה"ה (ח"ג, סימן צ') דנשאל מהרה"ג רבי יצחק דוידוויץ ז"ל כעין מאי דאקשינן לעיל, דהא יסוד הדלקת נ"ח משום פרסומי ניסא, ואם כולם ידליקו באותו הרגע איה איפוא הפרסומי ניסא דאית בההדלקה. וכתב עלה הבית העזרי (שם) וז"ל: וכבר השבתי לך בעל פה בדרך דרוש דהא אמרינן בגמרא שבת (דף כ"א ע"ב) דשיעור זמן פרסומי ניסא הוא עד דכליא רגליהון דתרומודאי, ופירש רש"י תרמודאי שם אומה מלקטי עצים דקים וכו', יעו"ש. ואם כן עיקר פרסומי ניסא הוא להודיע אפילו לאומות העולם גבורותיו ונפלאותיו יתברך ויתעלה, ואמרינן התם דבשעת הסכנה מניח נר חנוכה על שולחנו ודיו, כלומר בשעת הסכנה שמתגברת סטרא אחרא יותר צריך להחדיר אמונה ויראת ה' קודם כל בבניו ובבני ביתו, עד כאן מה שהשבתי לך [=אמר הקמ"ח, אכן בעניותין כתבנו לעיל לדון בהא גופא אי הפרסומי ניסא הוי להתרמודאי גופייהו, ע"ש בכל מאי דמיייתנן, והכא חזינו דהבית העזרי נמי פשיטא לי' כהצד דהפרסומי"ה הוי להתרמודאי גופייהו, ואכמ"ל]. **עוד** י"ל בפשיטות שהרי מעיקר דינא מצות נר איש וביתו כדאיתא התם, ואם ראש המשפחה מדליק פוטר את כל בני הבית, ואין שום חיוב שהם יהיו בבית אז, ואם כן אפילו בזמן ההדלקה יש ברחוב עוברים ושבים רבים והוי פרסומי ניסא, ובלאו הכי הרי מדליקים אחרי שיוצאים מבית הכנסת, ואחד גר קרוב לבית הכנסת ואחד גר רחוק, ונמצא שלא כולם מדליקים באותו הרגע, ועוד י"ל דמצות נר חנוכה היא בהדלקה, וכיון שהדליקו יכול לילך ללמוד או לעסקיו או לבקר אחרים וכל כיוצא בזה, וכן כל אדם ואדם, נמצא שהם רואים את נרות חנוכה בהליכתם שהרי הנרות דולקים במשך חצי שעה ואיכא פרסומי ניסא [=אמר הקמ"ח, עיין מאי דמיייתנן לעיל מקובץ המועדים, ודוק היטב]. **וכל** זה בזמנא, אבל בזמנינו בלאו הכי יש בזה מנהגים שונים, שיש מדליקים אחר מנחה ויש אחר ערבית וכל כיוצא בזה, ונמצא שתמיד יש עוברים ושבים אפילו בזמן הדלקה, כי בזמן שמדליקים המקדמים יש עוברים ושבים שעדיין לא הדליקו, ובזמן שמדליקים המאחרים יש עוברים ושבים שהדליקו כבר [ועיין להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א במועדים וזמנים (חלק ב' סימן קמ"א דף כ"א) שדן לענין זמנינו שיש אנשים ברשות הרבים עד שעה מאוחרת, דלכאורה לא סגי בחצי שעה]. **נמצא** דאיכא פרסומי ניסא גם ליהודים שומרי תורה ומצוות, וכל שכן לאלו שאינם מדקדקים במצוות ואינם מדליקים נר חנוכה שבעברם ברחוב יראו אור ויובעיר בהם ניצוץ היהדות ויחזרו בתשובה, כי נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן, עכ"ל, ודפח"ח.

סימן ט"ו

בעניני שְׁמָנִים דחנוכה

שו"ע סימן תרע"ג (סעיף א'): כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות: הגה. ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר (מרדכי וכל בו ומהרי"ל), ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי,

ונוהגין במדינות אלו להדליק בנרות של שעוה כי אורן צלול כמו שמן, ע"כ. וע"ש בכ"ד.

א. במ"ב (שם, ס"ק א', ד"ה כל השמנים והפתילות וכו') כתב וז"ל: היינו כי יש שמנים גרועים שאין נמשכים אחר הפתילה, וכן יש פתילות גרועים שאין האור נתלה יפה בהן וכדלעיל בסימן רס"ד, ובשבת אסור להדליקן. וסלקא דעתך דבחנוכה אסור גם כן להדליקן שמא יבואו לידי כיבוי, קא משמע לן דאין לחוש לזה, דקיימא לן ככתה אין זקוק לה, דכיון שהדליק נעשה זכר לנס ונגמרה המצוה, עכ"ל.

ויש לעיין מאי טעמא לא ניפסלי' לשמנים ופתילות הגרועים מטעמא דביזוי מצוה והקריבהו נא לפחתך, וצ"ב. ואפשר דצ"ל דאין הכוונה בכאן לשמנים ופתילות הגרועים בגופייהו, והיינו דלא הוו כפרי רקוב וכיוצא בזה דבי' שייך הן פסולא, רק דמיירי הכא בשמן ופתילות הנראים יפה, ורק שאינם נדלקים יפה, וכיון שחסרון זה לא מינכר בגופייהו ל"ש בהו משום ביזוי מצוה והקריבהו נא לפחתך, ויש לדון בזה.

ועי' בשדי חמד (כרך ט', מערכת חנוכה, ס"ק ד', דף צ"ז ע"ב מדה"ס) מש"כ בענינא דהקריבהו נא לפחתך גבי נר חנוכה ע"ש, ואכמ"ל.

שוב כתב לן הגרא"ש קניבסקי שליט"א בהאי ענינא וז"ל: אין כאן שום ביזוי מצוה, דהרי אינו משתמש בדברים בזויים ח"ו אלא בשמן או פתילה שאינם דולקין יפה, ואין זה ביזוי, ומש"כ דאין לחוש שמא יבואו לידי כיבוי אין כוונתו שמסתמא יכבו הנרות, אלא מפרש דבשבת הרי צריך האורה משום שלום בית, ולפיכך אם יראה שעומד להכבות עלול להטות, אבל בחנוכה אין לחוש לכלום כיון דעיקר המצוה היא הדלקה וכבר יצא יד"ה, והרי אסור להשתמש לאורה, ופשוט, עכ"ל, ודוק היטב.

ב. במ"ב (שם, ס"ק ד', ד"ה שעוה) כתב וז"ל: ומכל מקום מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעוה, דעל ידי השמן נעשה הנס, עכ"ל. ויש לדון במי שיש לו שמנים ופתילות הגרועים דמבואר במ"ב (שם, ס"ק א') דכשרים לנר חנוכה, ומאידיך יש לו נרות דשעוה, מי עדיפא לי' לאדלוקי בשמנים ופתילות הגרועים, דאע"פ דגרעיי מ"מ איכא להו מעליותא דבהו נעשה הנס, או דכיון דעכ"פ נרות דשעוה לא גרעיי עדיפא לי' לאדלוקי בהו, וצ"ע.

ג. הנה המ"ב ז"ל דמיייתנין כתב דמ"מ מצוה בשל **שמן** טפי מנרות של שעוה, דעל ידי **השמן** נעשה הנס, ויש לדון אי כוונתו דייקא לשמן זית שעל ידו נעשה הנס, או דכוונתו דכל שמן עדיפא אנרות דשעוה, דעכ"פ קרוב הוא טפי לשמן זית, ומדכר טפי למאי דאיתעביד בי' ניסא. ולפז"ר מדלא הזכיר המ"ב ז"ל בלישני' שמן **זית**, משמע דכל השמנים בכלל דא מילתא [ויל"ע בשו"ת מהר"י ברונא (סימן ט"ל) דאיהו מקור דברי המ"ב ז"ל].

ד. עי' באילת השחר עמ"ס שבת (דכ"ג א'), דכתב וז"ל: עי' במשנ"ב (סי' תרע"ג סק"ד) שכתב דיש להקדים שמן לשעוה משום שהנס נעשה בשמן, והיינו דשעוה נמי אורו צלול כשמן, ומ"מ שמן קודם לפי שבו נעשה הנס, וכאן [=בגמרא דשבת] אמר דשמן זית עדיף משאר שמנים משום דצליל נהורא, והנה מדברי המשנ"ב מוכח שיש מעלה להדליק דומיא דמנורה דביהמ"ק, ולפ"ז יש הידור לקחת נר הראוי למאכל שדומה לשמן המנורה, עכ"ל. ולפום מאי דכתב האילה"ש בשלהי דבריו איכא לאסתפוקי במי שיש לו שמן זית שאינו ראוי לאכילה, ומאידיך יש לו שמן אחר וכגון שמן שומשמן וכיוצא בזה, אי עדיפא לי' לאדלוקי בשמן זית דבי' גופא איתעביד ניסא, או דידליק בהשמן שומשמן כיון דעכ"פ קרוב הוא טפי להמנורה במאי דראוי הוא לאכילה, וצ"ע.

ה. בכמה דוכתין דנו אי איכא מעלה לאדלוקי בשמן זית הנעשה מזיתי ארץ ישראל, ומצאתי בס"ד בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו, סימן קנ"ג) דכתב בשלהי דבריו וז"ל: ושמעתי על כמה צדיקים זיע"א שדקדקו להדליק בשמן מזיתים שגדלו בא", וכן בב"ח סי' ר"ח מפליג במעלת פירות א"י וכתב וז"ל: "שקדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ", ולכן ודאי המעולה יותר לקיים המצוה בשמן מזיתים של ארץ ישראל שיש בהם קדושה, מיהו לא מצאנו בש"ס ורמב"ם שיש עדיפות לשמן מזיתים שבא"י על שמן מזיתים בחו"ל להדלקה במקדש ולנסכים", עכ"ל, וע"ש. ועיין נמי בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (ס"ק תקצ"א ואילך) מאי דכתב בהאי ענינא, ואכמ"ל. וכששאלתי להגאון הגדול רבי אביגדור נבנצאל שליט"א אם יש ענין להדליק נרות חנוכה משמן העשוי מזיתי ארץ ישראל, כתב לן "זו סברא יפה", וכששאלתי זה מקמיה מור"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לן וזל"ק "יתכן".

סימן ט"ז

עירב שמן אחר בשמן זית להשלים לשיעור

הדלקה אי יצא נמי ידי הידור מצוה

שו"ע סי' תרע"ג (סעיף א'): כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות: הגה. ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר (מרדכי וכל בו ומהרי"ל) וכו', ע"ש בככ"ד.

ויש לדון במי שיש לו רוב שיעור שמן משמן זית, ומערב בו מעט שמן סויה וכיוצא בזה ע"מ להשלימו לשיעור, אי יוצא בזה נמי ידי הידור מצוה דהדלקת נ"ח בשמן זית, או דכל דלית שיעור שלם משמן זית לא עלה ביזו האי הידור מצוה.

ולקושטא דמילתא יש לדון בזה לפום מאי דדנו האחרונים אם ע"י ביטול ברוב מהני להחיל חלות ודינים על המיעוט, ועי' בספר יגהה חכמה (ח"א, עמוד ק"ח) דמיייתי בזה דבשו"ת עונג יו"ט (סימן ד')

כתב דנראה שלא יועיל ביטול ברוב אלא דייקא להתיר דבר אסור או להסיר פסול, אבל בדבר המחוסר מעשה כחוטי ציצית ומצה שנעשו לא לשמה ואח"כ נתערבו בכשרים, כבה"ג לא יehי ביטול ברוב, ודכ"כ באור שמח הל' ציצית (פ"א הי"א) ובהל' מאכלות אסורות (פט"ו ה"י, ד"ה הפרי מגדים) דא"ע ע"י ביטול ברוב להחיל דינים על המיעוט, וביאר שם דזהו משום דבביטול ברוב אמרינן דהמיעוט כמאן דליתא, ברם שיהא כמאן דאיתא זה לא שמענו, וע"ש דבריו. וכעין זה כתבו הגר"ב פרענקיל זלה"ה בהגהותיו לשו"ע (או"ח, סי' תע"א) ובשו"ת חלקת יואב (ח"א, חאו"ח סימן ל"ב ענף ד', ד"ה וראיתי, ובח"ב בקונטרס הערות ס"ק י"ח) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב, סימן מ"ו, ס"ק י"ג) ע"ש. ברם מדברי הגרעק"א ז"ל באו"ח (סימן י"א, ס"א) ומהמנ"ח (מצוה י', ס"ק ו') וממ"ש הנצי"ב זלה"ה בשו"ת משיב דבר (ח"א, סימן ל"ד) נראה דסברי רבנן דביטול ברוב מהני להחיל דינים על המיעוט, ועי' בשערי יוסר (ש"ג פט"ו) ע"ש באורך, וכמדו' לפני רבות בשנים שמעתי בזה דברים מאלוף נעורי הגרמ"מ הלוי וולפא שליט"א, ואכמ"ל.

וכששאלתי ממור"ר מרן רשכבה"ג הגרא"ל שטינמן זצוק"ל בהיכא דעירב מעט שמן סויה בשמן זית אי יצא ידי הידור מצוה, דאפשר דביטול ברוב ל"מ להחיל דינים, ואמר לי מור"ר מרן זצוק"ל "אפשר" [והיה נראה דס"ל דמהני], והכי נמי כשדברתי בזה עם מור"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר לן דזה מחלוקת (=אם ביטול ברוב מהני להחיל דינים), אולם הוסיף ואמר דהכא שזה הידור יכול להיות שיצא בזה (ידי ההידור).

סימן י"ז

במ"ש השבות יעקב דאע"ג דככתה אין זקוק לה מ"מ צריך להניח את הנותר מנ"ח של שעוה או של שמן כל זמן עת ההדלקה

שו"ע סי' תרע"ג (סעיף ב'): הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם ככתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה, ואפילו ככתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה, וכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג אינו זקוק לה: הגה. ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה אין לברך עליה (רשב"א סימן תקל"ט ור"ן), ע"כ. ובבאר היטב (שם, ס"ק י"ב, ד"ה להחמיר) כ' וז"ל: הסכמת האחרונים דראוי להחמיר לחזור ולהדליקו בכל ענין, ובפרט בע"ש קודם קבלת שבת ע"ש, עכ"ל.

והנה בשערי תשובה (שם, ס"ק י"ב ד"ה להחמיר) כתב וז"ל: עבה"ט, ועיין שבות יעקב ח"ג סימן מ"ח דאע"ג דאין זקוק לה, מ"מ צריך להניח את הנותר מנ"ח של שעוה או של שמן כל זמן עת ההדלקה, דאם לא יעשה כן חיישינן לחשדא שלא הדליק כלל, וראיה מדאמרינן חצר שיש לה ב' פתחים כו' משום חשדא, וקשה מאי חשדא איכא שידונוהו לכף זכות ולומר דאדליק, אלא שככתה ואין זקוק לה כהסכמת הפוסקים, אלא ודאי שלא הניח הנותר באותו מקום איכא חשדא לומר שלא הדליק כלל ע"ש, עכ"ל, וע"ש בכל דבריו.

ואיכא לאסתפוקי אם כל הא דמחמיר השבות יעקב בהא היינו דווקא בגוונא שהמנורה עودנה עומדת על כנה הראשון והשמן בתוכה, דאז כשמשאירה כל זמן שיעור ההדלקה שפיר איכא לתלוויי דלא יבואו למחשד' ויאמרו דנכבו נרותיו, אך בגוונא דנפלה המנורה ונשפך שמנה לא יצריך השבו"י לאהדורה על כנה ולמלאותה בשמן חדש, או דגם בזה יש לו להחמיר דזיל בתר טעמא, והכי מסתברא, וכן נמי יש לדון כשנפלה המנורה ונשפך שמנה אם יש לו לדקדק להניח בתוכה הפתילה החרוכה, דאי יניח חדשה יחשדוהו דלא אדליק בה כלל, או דלא החמירו בזה כולי האי, אלא דאי נימא דאמנם לא בעינן לדקדק בזה כולי האי מדאין בני רה"ר מתבוננים עד כדי כך מאי אית בהמנורה, אכתי יעלה בידן נפק"מ להיכא שהדליק בחלון גבוה ונפלה המנורה ונשפך שמנה דיחא סגי להניח המנורה לבדה אף בלא למלאות בה שמן ופתילה, דהא בלא"ה א"א לבני רה"ר למחזי מאי אית בה זולתי אם דולקת אם לאו, ויש להתיישב בכל זה טובא.

[ועי' מאי דכתיבנא בתשובותינו גם אני אודך (ח"א, סימן ה') בדברי השבו"י, וכעת ראיתי דיש לדון בזה טובא, ואכמ"ל].

ברם איכא טובא לעיוני אעיקרא דמילתא מ"ט בב' פתחים הצריכוהו לאדלוקי בתרווייהו, דנימא דתסגי במאי דבפתחא חדא ידליק מנורתו, ובפתח השני יניח מנורה עם שמן וכיו"ב באופן שעכ"פ יתלו שהדליק וככתה, וצ"ע בזה.

האמנם דהנה בספר אילת השחר עמ"ס שבת למור"ר מרן רשכבה"ג הגרא"ל שטינמן זצוק"ל (דף כ"א א' ד"ה ככתה אין זקוק לה) כתב וז"ל: הקשו למה אין זקוק לה מפני החשד, ומ"ש מאיש שיש לו שני פתחים משני רוחות דחייב משום חשדא, ואפשר דכל מה שחייב משום חשדא הוי רק משום דיש אנשים שיראו שבמשך זמן משנות הדלקה לא ה' כל הזמן מודלק נר חנוכה, אבל באם אינו כן אין חשד דמצוי שהרבה פעמים הנר כבה, בפרט בזמן הגמ' שהדליקו מחוץ לבית [ושוב הראו שכ"כ בשערי תשובה סי' תרע"ג ס"ק י"ב], עכ"ל, וע"ש.

ולמאי דכתב מור"ר זצוק"ל בחשדא שייכא היכא שיראו אינשי "שבמשך זמן מצות הדלקה לא ה' **כל הזמן** מודלק נר חנוכה", יש לומר דעכ"פ למיפך מחשדא מוכרח שיהי' הנר דולק זמן מה במשך זמן ההדלקה, אך אי לא דלק כלל לא מהני למיפך מחשדא ולא מידי, ועל כן מוכרח **דידלק** בב' הפתחים, ודוק היטב.

גם הלום מצאתי בעזה"י בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוהר"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (ס"ק תר"מ ואילך) דהאריך להפליא בטוטו"ד בהקושי' מ"ט ככתה אין זקוק לה והא איכא

קדש דלענין הלכה אליו שומעין ואין מדליקין בהם, והתם (ס"ק ס"ב) מייתי הכה"ח ז"ל מס' ארחות יושר פ"ז ויפה ללב (ח"ב, אות ב') דכתבו דלא יפה עושין המון העם שמדליקין בכלי חרס הנשבר או בקליפה של לימון או בקליפה של בצים **"דהוי בזוי מצוה"**, ע"ש היטב, והרי הוא בהד"י כדפריש לה מו"ר זצוק"ל, ומיהו עד כאן לא שמעינן מהארחות יושר והיפה ללב דהוי ביזוי מצוה אלא דייקא בקליפות של בצלים ולימונים, אך גבי קליפות דביצה לא מיירו, ועלה הוא דיש להעיר כדהערנו לעיל דמ"ט נימא דהוי ביזוי מצוה, וצ"ע.

תו שאלתי למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בהא דיתב הכה"ח (תרע"ג, ס') משמ'י דהחסל"א הקליפות דבצלים וביצים אינם ראויים להדליק בהם נר חנוכה, דמאי טעמא, וכתב לן מו"ר מרן שליט"א בכת"ק "ביזוי מצוה", עכ"ל. ואפשר דאף דהוי משתמשים עם קליפות הביצים לתשמישים שונים, מ"מ למצוה לא נפיק, ויל"ד בהא.

ומש"כ מו"ר זצוק"ל בד"ה אולם המתבונן וכו' לדיוקי מהחסל"א דמהא דפסל כל הכלים שאינם יכולים לעמוד מאליו בלא סמיכה, חזינן דהוא מטעמא דצריך דין כלי, הנה כי כן איכא לדיוקי ממ"ש החסל"א גופי' לעיל מינה וז"ל: "ואלו קליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים, או שראוי למוד בהם פלפל וכיוצא", ע"ש. ושמעינן מינה דס"ל דבעי כלי לנר חנוכה.

ומאי דכתב מו"ר זצוק"ל בד"ה והנה וכו' האבנ"ז ס"ל דהדלקה בתפו"א לא חשיבא כלי, הנה לפני רבות בשנים זכיתי לדבר עם מו"ר זצוק"ל בענינא דהדלקת נר חנוכה בתפוח אדמה, ואמר לי מו"ר זצוק"ל דאין בזה איסור בל תשחית כיון שהתפו"א הוא דבר זול, והוסיף דאביו הגר"צ זלה"ה ברוסיה הדליק בחנוכה, ואילו הבנים הדליקו בתפו"א שעשו בהם חור ומילאו בהם נפט, שגם נפט טוב להדלקה, ואביו זלה"ה הדליק בשמן זית שהשיג מהבית מרקחת, ועי' מאי דכתיבנא בהא בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני יום טוב (סימן נ"ח) ע"ש, ואכמ"ל.

ובהא דכתב מו"ר זצוק"ל בד"ה אך מה שנראה וכו' לחדש דכיון דבנר השעוה ישנו בעת שדולק כעין שקע בראש הנר המתהווה מחמת האש, ויש בו איזה טיפות נוזליות של שעוה, והא גופא קחשיב כלי, ע"ש היטב. הנה יש להעיר בזה דבנרות רבים אין שקע שכזה בעת הבעירה, אם מחמת שבעת ייצור הנר הוכנסה הפתילה לקצהו באופן שהשעוה נוטפת על צדו של הנר בלא לגרום להבור הנזכר ואי משום סיבות אחרות, ואם אמנם ס"ל להמ"ב ודעימי' דבעינן כלי לנ"ח, ורק דבנר דשעוה הכלי הוי אותו השקע וכנזכר, לכאורה ה" להו לאשמועינן דדוקא כל דאיכא לאותו השקע בנר הוא דמהני למיפק ב' מצות נ"ח, הא לאו הכי לא. ואולי ד"ל דבזמנם שפיר ה"ה הרגילות דבכל נר שעוה הנדלק ה' נוצר שקע, ולזה לא פירשו כן, וצריך עיון.

ולולי דמסתפינא אמינא דכל הא דמצריכינן כלי לנר חנוכה היינו דייקא היכא דישנו קישור וחבור בין הכלי להמונח בו, ודבר זה שייך בשמן וכיוצא בזה, דלולי שהי' מונח השמן בהכלי היה נשפר, ונמצא דהכלי גופי' הוי נמי חלק ממעשה וצורת ההדלקה, ועל כן חזו דבעינן שיהי' לו דיני כלי הראוי, ברם בנרות דשעוה אף אם מונחות הם על כלי לכאורה אין קישור וחבור בין הנרות לבין הכלי שמונחות הם בו, שכן אף בלעדיו היו עומדות ודולקות כדבעי, ושפיר נימא דבזה ליכא דינא דיניח הנרות שעוה בכלי, ודוק בזה הדק היטב.

ובמ"ש מו"ר זצוק"ל בד"ה ואם תשאל וכו' דלכאו' אין בכמות שמן זו המונחת בשקע כדי להדליק חצי שעוה, וצ"ל דשפיר מצטרף כל השמן המוצק של נר השעוה עימי' כיון שברור שעומד לפרנס את פתילת ההדלקה משך חצי שעוה, ע"ש. הנה עי' בספר מאורי אש למרן הגרש"ז אויערבאך זלה"ה (במהדו' הישנה פ"ה, ענף ב', ד"ה אמנם נראה עמוד צ"ו) דכ' וז"ל: אמנם נראה כיון דבעינן שיתן שמן בנר כדי שיעור חצי שעוה, יש להסתפק אי שרי למלא שפופרת של ביצה שמן וליתן אותה עפ"י הנר בשביל שתהא מנספת, מי בעינן שיהי' כל שיעור השמן בתוך הנר עצמו או לא, עכ"ל. ועי' מאי דנו"ב בזה, ע"ש היטב. ולדברי מו"ר זצוק"ל יש לפלפל בזה טובא אי אזלינן בתר מאי דסו"ס עומד השמן לפרנס להפתילה, או דבעינן דיהי' במקו"א דייקא, ומ"מ צ"ל בפשיטות דשאני נידונו דמרן הגרשז"א זצוק"ל דהתם אין קשר כלל בין השמן הנוסף להכלי לבין השמן שבכלי, זולת שעתידי להצטרף עמו לכשינטוף, לבין נידונו דמו"ר זצוק"ל גבי נר שעוה דשפיר קאי השעוה באותו המקום (ואע"ג דזמן מה משמשת השעוה המוצקת ככלי), והכי מוכח ממאי דמייתי מו"ר זצוק"ל רא"י להא מהא דבמה מדליקין גבי קערה שמן המונחת בצד הנר וראש הפתילה הארוכה משוך לתוכה, דבזה שפיר ישנו קישור בין הנר להקערה דשמן ע"י הפתילה, ולזה מהניא הך סברא שעתידי אותו השמן לפרנס להפתילה, ודוק בזה [ובמ"ש מו"ר זצוק"ל לעיל מינה נפק"מ להמ"ב ז"ל דיפסול הדלקה בקיסמים שאין להם בית קיבול, עי' בספר מאורי אש (שם, ריש ענף ב') דאמנם מספק"ל אי מהני לאדלוקי נ"ח בעצים אשר אין נעשין כמדורה וכלים אחר חצי שעה באופן דמינכר דהודולק למצוה, ע"ש. ולא מייתי בדבריו נימוק לאסרם מה"ט דאין להם כלי קיבול, ויל"ד בזה. ועי' נמי מ"ש בספר פסקי תשובות ח"ו סי' תרע"ג (ס"ק א') משו"ת לבושי מרדכי מהדורא תליתאה (סימן נ"ט) ע"ש].

ומש"כ מו"ר זצוק"ל בד"ה ושאלוני החברים וכו' דלכאו' בעת הברכה אין לפניו כלי ולא שיעור וכו', ויישב דכיון דכל מהלך הבעירה בא מכח ההדלקה שעושה, וא"כ יש בכאן שיעור וגם כלי ששמין בתוכו, ועדיפא ממאי דדנו הפו' גבי הדלקה בפתיל צף המרוח בשעוה אי מקיים בזה ההידור דשמן זית הדולק אח"כ מן הבזק, ע"ש - . לכאורה יש לחלק דגבי הדלקה בפתיל צף המרוח בשעוה שפיר י"ל דמקיים לההידור דשמן

כל מה שרוצה בעל אבנ"ז לפסול הוא רק מצד שיטת חסל"א דבעינן כלי של חשיבות, אבל לסברת מהר"ל, הרי שפיר יש כאן בית קיבול טוב בשביל השמן, אך מה שפוסל נרות שעוה שלא הכניסם לתוך פמוטים, רק הדביקים על אבן או בכותל, לכאורה חסר כאן בחלק הרביעי של נר ויש לפסול, דהא אין בית קיבול.

אך במשנה ברורה ועוד אחרונים איתא להדיא דשפיר יוצא י"ח בנרות שעוה שמדביק בכותל (כוונתו כנראה על אדן החלון שהוא הכותל), עי' בס' תרע"א במשנ"ב ס"ק י"ח, ולכאורה הוא דלא כמהרש"ל (=נדצ"ל כמהר"ל) וכמ"ש באבנ"ז שם.

והנראה לומר בזה שאין סתירה מהפוסקים ומהנ"ל דצריך נר כלי קיבול, ונימא דמדברי חסל"א אפ"ל דס"ל לבעל המשנ"ב כמו הסברא שהביא בשד"ח בשם ספר בן פורת יוסף דהחסל"א מיירי ע"ד הסוד, ואף שבעל שד"ח עצמו חולק וס"ל שזה מדינא (ולא רק ע"פ סוד), אפ"ל דהוא קאי על קליפי ביצים שבהם יש טעם של ביזוי מצוה, ופסול מדינא, כמו כלי חרס ישן וכמשנ"ל, וא"כ הנרות של שעוה וחלב אינם בזויים כלל ושפיר כשר, אבל דין תורת כלי ממש הוא ע"פ סוד, ובמשנ"ב לא נחית לפסוק הנהגות של יודעי ח"ן, כידוע.

אך מה שנראה לבאר שלא יוסתר מהמהר"ל, הוא כפי שהקדמנו כבר שא"צ כלי של חשיבות, ואם רק יש בית קיבול בעלמא שפיר מיקרי נר גם למהר"ל, וא"כ הרי בנר שעוה וחלב יש באמת שמן ממש והוא העליון שבמצב של נוזל (מחום האש), וטיפות שמן אלו מונחים על שטח העובי העמוק שבראש עובי הנר, וכאשר יראו עיני המתבונן, וזהו כלי בית קיבול קטן ממש, וסגי בזה, ובספרי מחברי ומלקטי פסקים דזמנינו נקטו בפשיטות דהמשנ"ב וסיעתו חולקים, וס"ל דלא כמהר"ל, ולדברינו אין סתירה, ונפ"מ לענין הדלקה בקיסמים דבזה יפסול גם להמשנ"ב שאין בית קיבול.

ואם תשאל ותאמר, אם כן הרי אין בכמות שמן זו כדי להדליק חצי שעוה, אף אנו נשיב לו, דלענין השיעור, שפיר מצטרף כל השמן המוצק של נר השעוה כי ברור שהוא עומד לפרנס את פתילת ההדלקה משך חצי שעה, ונראה כדומה לזה בדוגמא שבפרק במה מדליקין כשימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר, וימשך ראש הפתילה הארוכה לתוכה בשביל שתהא שואבת, ואז אפי' אם בחלל הנר הקטן עצמו אין שמן כדי שיעור מ"מ כשר לנר חנוכה, כי השמן שבקערה מועמד לפרנס הפתילה כשיעור.

ושאלוני החברים, עדיין ברגע של הדלקת הפתילה אין בית קיבול שמן, שהרי זה מתהווה לאחר שהוא מתחמם מן האש, וא"כ בשעת הברכה אין לפניו כלי ולא שיעור, והתשובה לזה היא מכיון שכל מהלך הבעירה בא מכח ההדלקה שהוא עושה, הרי יש כאן שיעור וגם כלי ששמן בתוכו, וזה עדיף מהנידון של פתיל צף המרוח בשעוה, שדנו בזה מפוסקי הלכות בזמננו בחיבוריהם, האם מקיים בפתיל כזה ההידור של שמן זית שדולק אח"כ מן הבזק - נר, דוק ותשכח ואכמ"ל, והנה הרבה דנו אחרונים קדמאי בספריהם בנידון נרות שעוה, ולא אף אחד שיאמר דכל כשרות נר שעוה הוא בתנאי שישים אותו בתוך פמוט או כלי אחר ושלא ידביקו ע"ג כותל וכדומה, והרי זה דבר שכיח שרגילים להדביק כן נרות שעוה ומדשתקי שמע מינה שמכשירים.

וביותר שהמהר"ל בעצמו בספר נר מצוה שהובא בשער הציון סי' תרע"ג אות ד', ובשדי חמד ה' שהביא את מ"ש בה' עטרת זקנים על שו"ע ריש סי' תרע"א בשם מהר"ל שחולק על הרמ"א, ופסול נר שעוה מטעם אבוקה עי"ש (וכבר חלקו עליו גדולי האחרונים), ולא הזכיר מאומה מהטעם שבעינן כלי כשיטתו, ומכל זה נראה דבנר של שעוה אין בו הגריעותא של חסרון כלי וכש"נ.

עוד י"ל בדרך קצת יותר רחוקה ע"פ מ"ש במגן אברהם סי' ש"ח ס"ק י"ח דנר של שעוה מיקרי כלי שמלאכתו לאיסור, וא"כ הנר היבש בעצמו הוא כלי, והוא מחזיק בגופו את כל השמן שעדיין אין לו צורת נוזל, ולענין שם נר אפ"ל דשפיר סגי בצורת נר כזה שהוא הכלי, והוא השמן שבעת הבעירה יהי' דולק בצורת נוזל, והנה שם הביא משנ"ב דבס' מור וקציעה ס"ל דנר שעוה הוא מוקצה כעצים ואבנים, ואינו כלי, אך נראה דאפ"ל דנהי דלענין שבת אינו חשוב כלי, מ"מ לענין שם נר הוי כלי דלא בעינן מעלת חשיבות לענין דין זה, עכ"ל דמו"ר זצוק"ל בספרו בעקבי תלמוד הנוכר.

ועי' נמי מאי דהובא משמ'י דמו"ר זצוק"ל בספר גאון יעקב הנדפס משיחותיו שיעוריו ודרשותיו (חלק שלישי, מועדים, עמוד קכ"א ואילך), ע"ש היטב.

ואנא עבדא נקיטנא בשיפולי גלימא דמו"ר זצוק"ל להעיר ולהאיר כדת של תורה על סדר דברות קדשו, דהנה במ"ש מו"ר זצוק"ל בריש דבריו דפסולא דקליפות בצלים וביצים הוי משום ביזוי מצוה, לכאו' צ"ע דמי גריעא קליפת ביצה מקליפת רימון דשרי לאדלוקי בה כמ"ש החסל"א בהדיא, וגדולה מזו דמצינו דהוי משתמשין בקליפות הביצה לתשמישים שונים, וכהא דאי' במתני' דשבת (פ"ב מ"ד) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנספת וכו', ע"ש היטב.

ואילו קליפות הרימון לכאורה לא היו עומדות לשימוש כי אם לצביעה, וכמבואר במתני' דשביעית (פ"ו מ"ג) קליפי רימון והנץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית ע"ש, ועי' בפ"י הרע"ב ז"ל (שם, ד"ה וקליפי אגוזים) ע"ש, וצ"ע.

שו"מ בכך החיים (שם, ס"ק ס"א) דכ' דבאדמת קדש (ח"ב, חאו"ח, סימן ז') נסתפק בדינא דהדלקת נ"ח בקליפי ביצים, ובשלהי דבריו הביא להחסל"א דכ' דקליפי ביצים ובצלים אינם ראויים לנ"ח, והעלה האדמת

למיחש לחשדא, והתם (ס"ק תרמ"ז) מייתי דבקובץ מבקשי תורה (כרך ד'-י"ח, כסלו תשנ"ו עמוד ט"ז אות י"ז) שאלו זה למרן הגרשז"א זלה"ה, והשיב דהאי דינא דצריך להדליק מפני החשד הוא רק בעומד ורואה מתחלת זמן ההדלקה, ואינו רואה שמדליק בעה"ב נר חנוכה, אך מי שהגיע אחר זמן ההדלקה ואינו רואה שהדליקו הנרות יש לו להעלות בדעתו שנכבו הנרות, ולא הוצרך בעה"ב להדליקם שוב דכבתה אין זקוק לה, ע"ש. ודכ"כ חכ"א בספר מרפסין איגרי (עניני חנוכה) ע"ש. וכן נמי כתב הגרמ"ז שציגל שליט"א בקונטרס נר מצוה על פרק במה מדליקין (דכ"א ע"ב), ע"ש היטב. ולכאורה הוא כדמייתנין ממו"ר מרן הגראי"ל זצוק"ל באילת השחר, ודוק בזה.

ועי' נמי בספר כרם אליעזר לידידנו הרה"ג מוה"ר אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א (חנוכה, סימן ה', ס"ק כ"ו) דכתב מדנפשיה דלכו"ע לא סגי במניח נרות כבויים במקום החשד אף שיתכן שע"ז יסתלק החשד, שהעוברים ושבים יחשבו שהדליק את הנרות וכבו, והא קי"ל דכבתה אין זקוק לה, וע"ש בכל דבריו, ולמאי דמייתנין ממו"ר מרן הגראי"ל זצוק"ל נמי מוכח כהא, ודוק היטב.

סימן י"ח

בענין אי בעי כלי לנר חנוכה [סובב הולך אמש"כ

בספר בעקבי תלמוד סימן קע"ו]

שו"ע סימן תרע"ג (סעיף ג'): נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת אלא לוקח חדשים בכל לילה, ואם אין לו אלא ישן מסיקו בכל לילה באור, ונר של מתכת אינו צריך חדש, ושל זכוכית או של חרס מכוסה דינו כמתכת, ע"כ.

ובכף החיים (שם, ס"ק ס', ד"ה נר של חרס וכו') כתב וז"ל: ט"ו מיני כלים ראויים לנ"ח להדלקה וכל הקודם משובח, **הא'** כלי זהב, **הב'** כלי כסף, **הג'** נחושת קלל דומה לזהב, **ד'** נחושת אדום, **ה'** של ברזל, **ו'** של בדיל, **ז'** עופרת, **ח'** כלי זכוכית, **ט'** כלי עץ, **י'** כלי עצם, **י"א** כלי חרס מצופה אבר, **י"ב** כלי חרס בלתי מצופה וצריך שיהיה חדש, **י"ג** קליפות רימון, **י"ד** קליפות אגוז הנדי, **ט"ו** קליפות האלון, ואלו קליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים או שראוי לעמוד בהם פלפל וכיוצא, אבל קליפות בצלים וביצים וכיוצא אינם ראויים להדלקה, וכל הט"ו כלים הנזכרים שאינם יכולים לעמוד מאליו בלא סמיכה אינם ראויין לנר חנוכה, חסד לאברהם מעין ב' נהר נ"ח, שדה הארץ ח"ג סימן מ"א, עיקרי הד"ט סימן ל"ה אות י"א, שדי חמד מערכת חנוכה אות ז', עכ"ל.

ובספר בעקבי תלמוד למו"ר מרן הגה"צ רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל הגאב"ד ור"מ דרמת השרון (סימן קע"ו) כתב בתו"ד בענינא דנא וז"ל: והנה כל חמשה עשר הכלים הדרוגת של מעלתם הוא רק מדינא דזה א' ואנוהו, אבל לענין המצוה עצמה הביאו בכף החיים ובשדי חמד פלוגתא בין האחרונים אם קליפי ביצים ובצלים כשרים להדלקה שהם אינם במנין הט"ו כלים, ובחסד לאברהם כתב שפסולין, ובשד"ח הביא בשם אדמת קודש שפסול זה הוא ע"פ הסוד, ובעל השד"ח עצמו חולק ומפרש דבעל חסל"א ס"ל לפסלן מדינא, אך מאיזה טעם יש דין לפסלן את קליפי הביצים, לא ביאר כ"כ בעל השד"ח, ולכאורה היה אפשר לומר משום ביזוי מצוה, וכמו שפסולין נר חרס ישן שהדליקו בו פעם אחת, והנהו נמי קליפות של ביצים ובכלים הוי בזוי מצוה, וצ"ע אם אין לו כלי אחר אלא חרס זה (או קליפה זו) האם יבטל ולא יקיים מצות נר חנוכה, וצ"ע.

אולם המתבונן בל' הס' חסד לאברהם שהעתיקוהו הנ"ל יראה שלאחר הדין של הקליפות, הוסיף וכו' וכל הט"ו כלים הנזכרים שאינם יכולים לעמוד בלא סמיכה, אינן ראויין לנר חנוכה עכ"ל, משמע שהטעם של פסול הוא משום דבעינן תורת כלי לנר חנוכה, אך אין זה מוכרח כ"כ לפרש כך לענין הקליפות, דהא מסברא נראה שאין צריך כלי שתהיה לו חששות לענין קבלת טומאה, וא"כ מ"ט לא יוכל לייחד קליפת ביצה שתהי' נראית כמו קערה קטנה ויפה כגון ביצי אוזים ועופות אחרים, אלא יותר נראה שטעם פסול הקליפות הוא משום ואנוהו, אבל עכ"פ מזה שהוסיף ופסל כל הכלים שאינם יכולים לעמוד, ופשוט שזה מטעם שצריך דין כלי.

והנה בספר אבני נזר שו"ת חלק או"ח סי' ת"ק הביא בשם החסל"א כנ"ל, והרחיב שם הדברים ויסוד דבריו הוא שהמצוה היא כלשון הברכה להדליק נר חנוכה, וא"כ לעיכובא צריך שיהיה נר, והביא שם בשם מהר"ל מפראג שיש בדבר זה ספק לחכמי הגמרא, דהנה הנר המאיר הוא ג' חלקים שמן, פתילה, ואש, ויש חלק רביעי שהוא בית הקיבול שלהם, והנה זהו הכלי שבלשון המקרא נקרא נר, וכן במשניות נר של חרס או מתכת וכדומה, והספק הוא האם שם נר יכול להיות מונח על החלק הדולק לבדו, וס"ל לבעל חסל"א להלכה בודאות שרק עם הכלי קרוי נר, ולכן פוסל כל שאינו כלי.

אך עדיין לא הבנתי כונת בעל אבנ"ז, דלצד דברי מהר"ל הרי העיקר תלוי במציאות של בית קיבול, וא"כ למא צריך שיעמוד ללא סמיכה הרי יש כאן כל ד' החלקים של נר מושלם, ובע"כ לומר שטעם בעל חסל"א, הוא ענין אחר, ואולי דבעינן דומיא דמנורה שהיו נרותיה כלים גמורים, או טעם אחר.

והנה הגאון שם בספר אבני נזר בתשובה שם סימן ת"ק אות ו' כתב, על כן נראה לדינא דהכלי מכלל נר, ואותן המדבקין נרות שעוה או חלב ואין משימין אותם בכלי, לא יצאו ידי חובתם לפי דברי ספר חסל"א הנ"ל, וכן אותם שעושים נרות מתפוחי ארץ דלא חשיב כלי, עכ"ל. והנה מש"כ לפסול תפוחי ארץ, והיינו כמו שבילדותנו נהגנו בארץ רוסיא לקדוח גומא בתוך תפו"א וליצוק לתוכו שמן (ושמה שמנו בתוכו נפט),

זית, כיון דהשמן זית עומד בעצמותו קמן, וע"כ י"ל להך סברא דכיון דתיכף ומיד להדלקתו תשאב הפתילה הימנו מתקיים נמי האי הידורא ב', אך גבי נר דשעוה לכאז' לוקח איזה רגעים עד שיווצר אותו השקע בנר, ויתהווה בו אותם טיפות דנחשב' כמונחים בכלי, ומיהו יש לדחות דמ"מ לא דמי למ"ש מרן ז"ל בשו"ע בסי' תרע"ה (סעיף ב') וז"ל: יש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא י"ח, ע"ש. דמ"מ בנידו"ד לא מיקרי דהדליק ואח"כ הוסיף וכו' דהכל מונח קמן, ואפשר דזהו כוונת מו"ר זצוק"ל.

ומאי דכתב מו"ר זצוק"ל בד"ה וביותר שהמהר"ל וכו', הנה ע' בשעה"צ בסי' תרע"ג (ס"ק ד') דכ' וז"ל: והנה דעת מהר"ל מפראג שלא להדליק כלל בנר שעוה וחלב אלא דוקא בשמן מפני שהנס נעשה בשמן, אבל אין נוהגין כוותיה, מחה"ש, עכ"ל. ועלה הוא דכ' מו"ר זצוק"ל דחוינן שלא הזכיר מהר"ל ז"ל מאומה מהטעם שבעינן כלי לשיטתו, ולכאז' יש לעיין בהא דהא לדברי מהר"ל ז"ל לא מהני לאדלוקי בנר בשעור וחלב אף אי מונחים הם בכלי, ומה"ט דהנס נעשה בשמן, ואם כן לכאז' שפיר הוא דלא הזכיר להאי טעמא דבעינן כלי, דהא טפי קמ"ל וכדפרשית, וצ"ע בזה, וכתבתי כל הא לפום ריהטאי וכתלמיד הדן קמ' רבו בקרקע להגדיל תורה ולהאדירה.

ומן המבואר לעיל יש לדון טובא בענינא דהמדליקים נר חנוכה בכוסיות זכוכית המונחות במנורה אשר אותם הכוסיות אינם יכולות לעמוד בפני עצמם, וזלתי כשמונחות בהמנורה, מי נימא דלמ"ש החסל"א איכא בהו חסרון שאינם יכולות לעמוד בפנ"א או דשאני, ועי' בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (ס"ק שפ"ו ואילך) ובספר כרם אליעזר (חנוכה, סימן ח') מאי דהאריכו בזה, ואכמ"ל.

[ובהא דכתב מו"ר זצוק"ל בשלהי דבריו בהא מילתא באופ"א, עפימ"ש המג"א סי' ש"ח ס"ק י"ח דנר של שעוה מיקרי כלי שמלאכתו לאיסור וכו' ע"ש, הנה תנא דמסייע להא חזינא בספר שלמי תודה (חנוכה, עמוד צ"ה) דכ' בתו"ד וז"ל: והגר"ז אידלמן (שליט"א) זצ"ל הוסיף בזה דאף אי בעי שם כלי לנ"ח, אפשר דמצי להדליק בנרות שעוה, דהא לענין שבת כתב המ"ב בסי' ש"ח ס"ק ל"ד בשם המג"א דנר של שעוה אי של חלב מיקרי כלי שמלאכתו לאיסור (דלא כמש"כ בספר מור וקציעה ע"ש), וא"כ אפשר דה"נ חשיב כלי לענין נר חנוכה, ויוצא בו אף לדעת החסד לאברהם דבעינן שם כלי לנ"ח, ודלא כמש"כ האבנ"ז והמהר"ל, מיהו י"ל דגבי נ"ח בעינן כלי עם בית קיבול לדעת החסד לאברהם, ולא דמי לשבת דכל דבר שיש בו שימוש שם כלי עליו לענין מוקצה, אכן יש לחלק לצורך ולהכשיר נר של שעוה מטעם אחר, ד"ל דדוקא היכא דבעי בית קיבול לצורך ההדלקה כגון במדליק בשמן הוא דבעינן שיהא לבית קיבול תורת כלי, דכיון דנר זה צריך בית קיבול א"כ כשאין לבית קיבולו תורת כלי לאו שם נר עלה, אבל בנרות של שעוה דאינם צריכים כלל לבית קיבול לצורך ההדלקה מיקרי שפיר נר אף כשאינו בכלי, וצ"ע, עכ"ל. ומאי דכתב השלמי תודה אדברי הגר"ז אידלמן זצ"ל, הנה לפום מאי דמיייתנן לעיל מדברי מו"ר זצוק"ל שפיר י"ל דהכא מיקרי כלי להאי ענינא, ודוק, ובהא דחילק השלמי תודה בשלהי דבריו מדנפשיה בין שמן וכי"ב דבעי כלי לבין שעוה דלא בעי כלי, הנה לעיל כתיבנא נמי כעין זה, וברוך שכינותי לדעתו הרחבה, ואכמ"ל].

סימן י"ט

בהא דנהג מהרש"ל ז"ל לברך ביום ב' דחנוכה ברכת שהחיינו בסדר ההדלקה על שרגות קטנות של כסף

כתב בספר מטה משה (סימן תתקפ"ט) בתו"ד וז"ל: ואני כשהייתי שואב מים ממעיני הישועה ממקור מים חיים הנובעים מים של שלמה מורי הגאון ז"ל, ראיתי שקנה לו שרגות קטנות של כסף, ובליל שני התחיל להדליק בה ובירך להדליק ושעשה נסים ושהחיינו, וטעמו כדאינא בברכות בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחיינו, אף שהרא"ש ובנו הטור כתבו דבשעת קנין יש לו לברך אע"פ שלא נשתמש בה עדיין, מ"מ היה ניחא ליה להסדיר ברכת שהחיינו עם אלו שתי ברכות, כמו שמסדרין שהחיינו דלולב עם ברכת נטילה, ושהחיינו דסוכה עם קידוש היום, וכמו שמסדרין ברכת על נטילת ידים עם שאר הברכות בבה"כ כאשר הנהיג הוא ז"ל, ע"כ. ועי' באלי' רבה (תרע"ג, ט"ו) ע"ש.

והנה בפרי מגדים סי' תרע"ג (א"א, ס"ק י"ב) כתב בתו"ד וז"ל: מהרש"ל ז"ל קנה מנורה כסף [=אמר הקמ"ח, יש להעיר במ"ש הפמ"ג ז"ל דמהרש"ל ז"ל קנה **מנורה** כסף, והא במט"מ ובא"ר מבואר דקנה שרגות קטנות של כסף, ע"ש], ובליל שני הדליק בה ומברך שלש ברכות, שהחיינו גם כן, יע"ש. והנה בגמרא (שבת כ"ג א') ממעט זמן, דלא תימא בכ"ה נס נצחון וכו' נס דשמן וא"כ יש ב' שהחיינו עיין סימן תר"ע, ומכל מקום אנו קיימא לן דאין מברך שהחיינו בליל ב', רק מהרש"ל ז"ל עשה כן לחיוב מצוה, וסדרן ג' ברכות אנרות בליל ב', ושהחיינו אכלים חדשים, ומ"מ צ"ע אם יש לנו לעשות כן דלא מחזי כיהורא ושאני אדוננו רש"ל ז"ל, ועוד דהרואה יאמר דמברך זמן בליל ב', עכ"ל.

והנה הכי איתא בשבת (כ"ג א') א"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך, ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך, אמר רב יהודה יום ראשון הרואה מברך ב', ומדליק מברך ג', מכאן ואילך מדליק מברך שתיים, ורואה מברך אחת, מאי ממעט, ממעט זמן, ונימעות נס, נס כל יומיה איתיה, ע"כ, וע"ש.

ולפום פירושא דהפמ"ג ז"ל נמצא דהו"א דגמרין במאי דקאמרה מאי ממעט ממעט זמן, היינו למימר דאה"נ יש מקום למימר דיברך בב' ימים ראשונים שהחיינו, והיינו דשהחיינו חד אנס דנצחון ושהחיינו חד אנס דשמן, רק דאנן קי"ל דמברך שהחיינו דייקא בליל ראשון ותו לא מיד.

ואפשר דביאורו של דבר דכללו רבנן להני ב' ניסים בשהחיינו חד דמברכין עלי' בליל ראשון דחנוכה, מדכולא זימנא דחנוכה חדא הוי (וכע"ז מבואר לכאורה בשלמי תודה (חנוכה, פ"ג ס"ג) ע"ש היטב), אלא דמהרש"ל ז"ל לחיוב מצוה, ור"ל לחיוב הנס המיוחד דאיכא נמי ביום שני דחנוכה קנה שרגות קטנות של כסף לאדלוקי בהו, וחיידשן ליום שני לברך שהחיינו מיוחד עלייהו, ולמיפטר נמי בהדי לשהחיינו ביום ב' (ואפשר דשאני ל"י האי הו"א דגמרין מכל הו"א, וצ"ע).

מיהו איכא לעיוני אעיקרא דמילתא, דהנה מלישנא דהמטה משה [אשר הוא מקור הדברים] נראה דהא דבירך מהרש"ל ז"ל שהחיינו נמי ביום ב' אשרגות של כסף ה' בכדי להסדיר ברכת שהחיינו עלייהו יחד עם הברכות דיום ב', ולא משום איזה לתא דיומא גופי', ומהו שפירש הפמ"ג ז"ל דלא כן, ואפשר דיש מקום לומר דמאי דהכריח להפמ"ג ז"ל לפרושי דלא כן היינו לצד דאולי נימא דכל מאי דעביד מהרש"ל ז"ל ברכת שהחיינו ביום ב' היינו דייקא אשרגות של כסף, לכאורה צ"ב דאכתי הו"ל כהפסק דהו"ל לאדלוקי תיכף ומיד אחר שבירך ב' ברכות דלהדליק ושעשה ניסים, ולזה קאמר הפמ"ג ז"ל דמהרש"ל ז"ל בירך נמי איומא גופי' ושפיר נפיק מחששא דהפסק.

גם הלום מצאתי בעז"ה בספר שלמי תודה (חנוכה, עמוד צ"ג) דמיייתי למ"ש המטה משה, וכתב עלה וז"ל: וצ"ע כיון שאין הברכה שייך לענינא דחנוכה אלא מדין קנה כלים חדשים הוא דמברך שהחיינו, למה לא יהא הברכה הפסק בין ברכת להדליק להדלקה, ולא דמי ללולב וסוכה דמברך נמי על הלולב ועל הסוכה או על היו"ט שהחיינו, אבל הכא אינו שייך לענינא דחנוכה כלל, ואם היה מברך שהחיינו תחלה שפיר דמי, אבל מדבריו משמע דבירך שהחיינו לבסוף, ואולי כיון שעל המנורה שמדליק בה הוא דמברך שייך זה למצות היום ואינו הפסק, מיהו בלא"ה ניחא דכיון דבתחילת השימוש הוא דצריך לברך, אם לא בירך בשעת הקנין, וההדלקה היא תחלת השימוש, אין זה הפסק, וכמש"כ השו"ע בה' ציצית סי' כ"ב בדין קנה טלית חדשה דמברך שהחיינו בעת עיטוף ראשון, וע"ש במ"ב סק"ג בשם הפמ"ג והדה"ח דמברך בתחלה ברכת "להתעטף" ואח"כ שהחיינו, ואין זה מיקרי הפסק כיון שהלבישה היא תחלת השימוש, וה"ז דכוותיה, ועי"ש בהשגות רע"א על דהה"ח שדן מצד שנתחייב בברכת שהחיינו קודם ברכת הציצית, אבל מצד הפסק אין כאן חשש, ובמ"ב סי' תרע"א ס"ק מ"ה כתב דמי שבירך שהחיינו בבית הכנסת, כשמדליק בביתו ומוציא את בני ביתו יכול לחזור ולברך שהחיינו, ושם צ"ע כיון שיצא בברכה זו למה לא יהא הפסק לדידיה, ועי' לעיל סי' כ"ו אות א' מה שביארנו בזה בס"ד, עכ"ל, וע"ש.

ברם לפענ"ד לאו מילתא דפסיקא לדמויי הא דציצית למנורה, דהן אמת דבציצית תחלת השימוש הוי העטיפה, ומקודם לזה אין עושה שום שימוש בהטלית, ברם גבי מנורה הלא מקודם ההדלקה כבר מניח בה השמן והפתילות, ושפיר נימא דהוי זה שימוש דמחייב לענין ברכת שהחיינו, וכעין הא דאין להשתמש בכלי שאינו טבול להניח בו משלוח מנות וכי"ב, ומ"מ איכא למדחי ולימא דמנורה עומדת להדלקה דמצוה, וכל זמן דלא אדליק בה לא חשיב שימוש בה, ושפיר מצי לברך שהחיינו בעת ההדלקה, ויש לדון בזה.

תו כתב בשלמי תודה (שם) וז"ל: ובשם מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל בעל הקה"י שמעתי ליישב ההיא דמהרש"ל, דאפשר דטעמא דלא הוי שהחיינו בליל שני הפסק בין הברכה להדלקה הוא משום דנהי דלא תיקנו חז"ל לברך שהחיינו בכל יום מימי חנוכה וכדפרש"י בשבת (כ"ג א') ד"ה כל יומי, דזמן משהגיענו לתחלת זמן הגיענו, מ"מ כיון דאיכא ביה חילוק ימים, ובכל יום הוי כיו"ט וכמש"כ תוס' בתענית (כ"ב ב') ד"ה ויו"ט הראשון, דהיינו טעמא דבחנוכה גומרין את ההלל בכל יום טפי משמונת ימי פסח, משום דבכל ח' ימים היה הנס מתגדל והיה כל חד וחד יום טוב, א"כ דמי קצת לליל שני של ר"ה דמבואר בשו"ע סי' ת"ר ס"ב דאומר שהחיינו בקידוש בליל שני אף אם אין לו בגד חדש או פרי חדש, וע"ש במ"ב סק"ה הטעם דאף דקדושה אחת היא מ"מ שני ימים הם, וא"כ ה"נ כיון דשני ימים הם יש לשהחיינו שייכות גם לענין ימי החנוכה, אלא שלא תיקנו לברך בכל יום וכדפרש"י, אבל מ"מ כשבירך אין זה נחשב הפסק כיון דשייך שפיר אף לענינא דחנוכה, עכ"ל, וע"ש היטב. ולכאורה קרובים הדברים למאי דנתבאר בפמ"ג ז"ל דמיייתנן לעיל, ודוק בכל זה.

ובמאי דכתב הפמ"ג ז"ל דמיייתנן לעיל בשלהי דבריו "ומ"מ צ"ע אם יש לנו לעשות כן דלא מחזי כיהורא ושאני אדוננו רש"ל ז"ל, **ועוד דהרואה יאמר דמברך זמן בליל ב'**" ע"ש. הנה יש לדון בהא דבשו"ע סי'

תרע"ו (סעיף א') כתב וז"ל: המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות, להדליק נר חנוכה ושעשה נסים ושהחיינו, ואם לא בירך זמן בליל ראשון מברך בליל שני או כשיזכור", ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק ב', ד"ה או כשיזכור) כתב וז"ל: "רוצה לומר כשיזכור בשאר הלילות בשעת ההדלקה [לבוש], ואם נזכר אחר ההדלקה אינו מברך בלילה זה עוד", עכ"ל וע"ש. לא נימא כחששא דהפמ"ג ז"ל דהרואה יאמר דמברך זמן בליל ב', מאי שנא הא דשכח לברך אזמן בליל א' דמברך ברכת הזמן בליל ב' בשעת ההדלקה, דמ"ט לא ניוחש דהרואה יאמר דמברך זמן בליל ב' דאטו מידע ידע דשכח, וצ"ע.

ואפשר דיש לומר דמ"ש הפמ"ג זל דהרואה יאמר וכו' היינו אבני ביתו, וממילא א"ש מאי דקחייש לזה דייקא בגוונא דמהרש"ל ז"ל, דהא התם שמעו בני ביתו דבירך אזמן בליל א', ושוב שומעים דמברך אזמן בליל ב', משא"כ בגוונא דשכח לברך אזמן בליל א' דבני ביתו מידע ידעי דהא דמברך אזמן בליל ב' היינו מחמת דשכח לברך בליל א', ומיהו יש בזה מן הדוחק דאי כל הא דתל"י זה בבני ביתו, נימא דיאמר להו דמברך אזמן בליל ב' לא איום גופי' אלא על כלי המנורה, ויש לעיין בזה טובא.

אחר הדברים האלה חזי הוית בשו"ת משנת יוסף למו"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א חלק שביעי (סימן קכ"ט) דעמד בהנהגתו דמהרש"ל ז"ל הנוכרת, וביאר בזה בתו"ד בהקדים מ"ש בשו"ת כתב סופר (סימן כ"ו, ד"ה ויש לי) לאסתפוקי אם מותר לברך ברכה אחת דשהחיינו על מצוה ועל פרי או בגד חדש יחד, מי נימא שהחיינו על מצוה הוי הודאה על הנאת הנשמה שזכתה לשמוח בקיום המצוה, ואילו שהחיינו על פרי חדש היא על הנאת הגוף, או דילמא שברכה אחת היא לאבינו שבשמים שהחיינו וקיימנו לזמן הזה, ובודאי כשא"א בענין אחר כמו בליל ב' דר"ה מברכים שהחיינו אחד על קדושת היום ועל הפרי חדש, אבל בדאפשר לברך על כל אחד בנפרד באופן שאין חשש ברכה שאינה צריכה לכאורה הכי עדיף טפי ע"ש, ודעפ"ז כתב בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סימן כ', ד"ה והנה מצד) דמי שמקדש בליל א' דר"ה ומברך שהחיינו לא יביא פירות חדשים שיש לו בביתו להניחם על השלחן כדי לפוטרים בשהחיינו שאומר על הקידוש, ולא חשיב בכך גורם ברכה שאינה צריכה מדהוי שני דברים מחולקים, דעל הזמן של יו"ט מברך שהחיינו ולא על הנאות הגשמית, משא"כ בפרי חדש אינו קשור עם היו"ט, ע"ש.

ועפ"ז כתב מו"ר שליט"א במשנ"י (שם) וז"ל: מעתה לפי מה שנהג מהרש"ל ז"ל ששתי ברכות שהחיינו דליל א' ודליל ב', ברכות מחולקות הן, דליל א' היא על מצות נ"ח, דהיינו על הנאת הנשמה מהמצוה ומקדושת היום, ודליל ב' היא על הנאת קניית כלי כסף חדש, ובזה יש ליישב מה שלכאורה קשה מאד למה לא הדליק מהרש"ל בליל א' במנורת הכסף החדשה, והיה עולה לו ברכת השהחיינו על מצות נ"ח ועל כלי הכסף החדש, וכאשר הניח השהחיינו על המנורה ליום ב' ה"ז נראה כברכה שאינה צריכה - ולפ"ד המנח"ש הנ"ל א"ש, דכיון שסוג שתי ברכות שהחיינו מחולקות, לא רצה לצאת בברכה אחת לשניהם, ולא חשיב בכך גורם ברכה שאינה צריכה - אבל עדיין קשה להבין ענין ברכת השהחיינו דליל ב', דהלא הוי הפסק בין הברכה להדלקה וכונ"ל, והנלע"ד עפ"ד הכת"ס (סי' כ"ו הנ"ל) דעיקר ברכת שהחיינו נתקנה על שמחת הלב (שו"ע רכ"ג, ד'), אלא דישנן כמה מיני שמחות ללב, יש הנאת עצמו כגון רואה אוהבו אחר ל' יום (רכ"ה א'), או בנה בית חדש וקנה כלים חדשים (רכ"ג, ג') או על פרי חדש (רכ"ה, ג'), וכאשר שמחה זו היא לתועלת לו (שו"ת הרשב"א ח"א סו"ס רמ"ה, עי' שו"ת משנ"י ח"ה סי' נ"ז) - ויש שמחת הלב מהיו"ט שהגיע, מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, או ממצוה הבאה מזמן לזמן, כמו נ"ח ומגילה וכדומה, ובברכת שהחיינו על יו"ט או על מצוה מזמן לזמן, גם מודים בזה להשי"ת שנתן לנו חיים עד כה (פמ"ג סי' כ"ב במשב"ז), ומהרש"ל בודאי לא שמח כ"כ בשרגות הקטנות, ועיקר שמחתו היתה על שמחת המצוה, שזכה לכך לקיים מצות הדלקת נ"ח בהידור בכלי כסף, והרי זו שמחה מעורבת מב' הסוגים הנ"ל, שמחה רוחנית של קיום מצוה התלויה בדבר גשמי של כלי נאה - ולכן לא יצא מהרש"ל ידי חובתו בהשהחיינו דליל א', וכונ"ל, דבליל א' השהחיינו היא על המצוה בלבד, ועל ימי חנוכה ובשרגות דכסף מעורבת שמחת הנאה מגשמיות - אבל שפיר סידר את השהחיינו בסדר הברכות דליל ב', דסוף סוף עיקר שמחת לבו היתה מהידור המצוה, והי' השהחיינו מעין הברכות על המצוה, ולכן לא נחשבה לו להפסק, ולפ"ז אם חתן קיבל מנורה חדשה אחרי ההדלקה דליל א', וכן כל מי שיקנה לו מנורת כסף לא יוכל לברך עליה שהחיינו בליל ב' דחנוכה על סדר הברכות, דלדיד"ה הוי הפסק, דמי ידמה עצמו למהרש"ל שגם הגשמיות לרוחניות נחשב לו, עכ"ל. ועי' מ"ש במשנ"י מענין ברכת שהחיינו על טלית שמתעטף בה החתן בראשונה, ע"ש היטב.

ונומייתי למו"ר הבעמח"ס משנת יוסף שליט"א מדברי הפמ"ג ז"ל דמיייתנן לעיל במאי דביאר הנהגת מהרש"ל ז"ל באופ"א, ודגם איהו גופי' כתב במסקנתו "ומ"מ צ"ע אם יש לנו לעשות כן דלא מחזי כיהורא, ושאני אדוננו רש"ל ז"ל", ושמח בזה, ועי' נמי בספר הליכות שלמה ממרן הגרשוי"א זלה"ה (חנוכה, פט"ז ס"י ובדבר הלכה ס"ק כ"ד), ודוק היטב.

[ועי' בספר חיי נפש להגה"צ רבי ישראל ארי' זלמנוביץ זלה"ה (דרוש והלכה, חלק שני, פרשת וישלח, ס"ק ס"א) מ"ש בהא משו"ת פקודת אלעזר (סימן נ'), ויל"ע שם בדבריו בל"ג אי"ה].

הערות והארות

סימן תקנ"ד

בענין דברים שבצינעא בט"ב שחל בשבת

א. תה"מ - ע"י סי' תקנ"ד ס"ט, שנחלקו לגבי דברים שבצינעא בט"ב שחל בשבת, דעת השו"ע שאינו נוהג, דעת הרמ"א להחמיר לאסור תה"מ. ובמ"ב הביא שנחלקו האחרונים האם להקל בליל טבילה, ומסקנתו להקל כדעת השל"ה, ובצירוף דהגר"א הכריע לעיקר הדין כהשו"ע דלא נוהג דברים שבצינעא כלל.

ועיין מחצית השקל שהוקשה לו מאי שנא ל"ט מסתם מצות עונה, וכתב ליישב עפ"י מש"כ הא"ר דבל"ט איכא משום ביטול פו"ר, והיינו כיון דאין האשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה. אמנם החי"א ביאר דבעלמא היה לו לקיים עונות מאתמול, משא"כ בל"ט. והוסיף החי"א [ולטעמיה אזיל] דה"ה בא מן הדרך דאז משתוקקת, איכא מצות עונה ומותר אף בט"ב שחל בשבת, וסיים והכל לפי מה שהוא אדם. והעתיקו בשעה"צ לדינא. [והנה החי"א מסיים דסמך לדבריו ממש"כ הפוסקים לגבי ליל י' אב דנכון למנוע מלשמש חוץ מל"ט ויוצא לדרך ובא מן הדרך, דחזינו דעונה דבא מן הדרך חשיבא. ויל"ע מדוע כאן לא הזכיר גם יוצא לדרך, ולכאז' משום דאיידין בשבת דבודאי אינו יוצא לדרך בשבת. ויל"ע בכה"ג שיוצא לדרך לאחר השבת האם יש חיוב עונת יוצא לדרך בליל שבת].

ב. רחיצה - **בעמק ברכה** הקשה על הרמ"א מדוע לא אסר גם רחיצה. **אמנם** ע"י מ"ב שכתב דה"ה לגבי רחיצה בחמין, דחשיב דברים שבצינעא. וכ"כ הט"ז וא"ר. ואכתי קשה מדוע לא נאסור גם בצונן. שו"ר שכבר הקשה כן בנהר שלום (סי' תקנ"ד סק"ו). [והנה בשו"ת מהרש"ל (סי' כ"ז) כתב דבשבת חזון אסור רחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין. ומשמע דאיידי גם כשלא חל בה ט"ב, והוא מחמת המנהג שלא לרחוץ בחמין בט' הימים, ואם הרמ"א גם סבר כן מובן שלא הוצרך להשמיענו ד"ז לגבי כשחל ט"ב בשבת. ועיין].

והנה ידוע דבט"ב מצינו ב' עניינים, עינוי ואבילות. ומניעת רחיצה מצינו בין באבילות ובין בט"ב, וא"כ יש לאוסרם בט"ב מב' צדדים. והנה בדן תענית על הגשמים מבואר דיש ה' עניינים, אמנם לא אסרו רחיצה אלא כל גופו בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו בחמין וכן כל גופו בצונן מותר, ורק ביוכ"פ מצינו דאסרו אף מקצת גופו בצונן [וביאר בהגהות הב"ח (תענית יג.) דעיניו דאורייתא אסרינן אף מקצת גופו בצונן, משא"כ בתענית דאיסורן מדרבנן]. ובדיני אבילות מבואר דאבל אסור לרחוץ כל גופו אפי' בצונן, ומותר רק פניו ידיו ורגליו בצונן, ואילו בט"ב מבואר דאסור אפי' מקצת גופו בצונן. ובגמ' תענית יג. אמרינן דכל שהוא מחמת אבל כגון ט"ב ואבל אסור בין בחמין בין בצונן, וכל שהוא מחמת תענוג [היינו מניעת תענוג] כגון תענית ציבור בחמין אסור בצונן מותר. מבואר לכאז' דחומר ט"ב נובע מדיני אבל, ומאיך הרי באבל מותר פו"ר בצונן ובט"ב אסור. [ובאמת הב"ח למד בדעת המרדכי דגם בט"ב מותר פו"ר בצונן, אך אנן קי"ל כהרא"ש שאסר בט"ב]. ובגמ' יומא אמרו דט"ב כיוהכ"פ דאסור להושיט אצבעו במים, משמע לכאז' דיסוד החומר דט"ב הוא מדיני עינוי, דהא ליכא אבילות ביוכ"פ, אמנם יש לדחות דלא דימוהו ליוהכ"פ אלא לדינא ולא ליסוד הדין.

והנה הכל בו (ס"ב) הקשה למ"ד דדברים שבצינעא נוהג בט"ב שחל בשבת, דא"כ מדוע לא נאסור אכילה ושתיה דחשיב נמי דברים שבצינעא, דהרבה בני אדם עושים תענית חלום בשבת, והוי שפיר דברים שבצינעא. - ובדעת האוסרים צ"ל דדווקא דברים שאיסורם משום אבילות נוהגים בדברים שבצינעא, אבל דברים שהם משום עינוי אין נוהגים אפי' בצינעא. וכ"כ כמה אחרונים.

ועי' מנח"ח (ש"יג (יא) [יט]) שכתב דמדאסרו אפי' רחיצת פו"ר בצונן בט"ב, על כורחין דהוא משום שדימוהו ליוכ"פ [וכן משמע במאירי (תענית יג.) שכתב דבט' באב אסור להושיט אצבעו במים, וכש"כ ביוהכ"פ. ואי טעמא דט"ב משום אבילות מה שיין לומר דכש"כ יוהכ"פ, ועל כורחין דס"ל דהטעם משום עינוי], ומדין עינוי הוא דאסור, ולכן אינו נוהג בשבת אף דהוי דברים שבצינעא, דכיון דאיסור אכילה ושתיה אינו נוהג, אף שאר עניינים אין נוהגים. ורק רחיצת כל הגוף וסיכה שנוהג נמי משום אבילות [וה"ה פו"ר בחמין], נוהג בט"ב שחל בשבת. ועי' בחי' הגרי"ז הלוי (על הרמב"ם, ריש הל' תענית) שביאר דמדיון אבילות יש לאסור רחיצת כל גופו אפי' בצונן, אך לא הושטת ידו במים, ומדיני העינוי אסרינן אף הושטת ידו במים [וכן נקט שם המנח"ח שבשבת שחל ט"ב אסור לטבול].

והעמק ברכה למד דחומר ט"ב הוא מחמת אבילות, ולכן הקשה מדוע לא נאסור רחיצה דהוי דברים שבצינעא, וכ"כ הנצ"ב (מרומי שדה תענית יג.), והעירניו שכן מבואר בכל בו שכתב ואסור להושיט אצבעו במים כמו ביוהכ"פ **והטעם משום אבילות**. וכן מבואר בריטב"א (תענית יג.): [ז"ל הריטב"א, ונמצינו למדין שג' מקומות הן ודיניהן ג', דט' באב החומר שהוא משום אבל דכל ישראל אסור אפי' להושיט אצבעו בצונן וכש"כ בחמין... ואבל שהוא אבילות דיחיד קיל מיניה דשרי בצונן מקצת הגוף. ותענית ציבור דקיל טפי דלא הויא אלא משום תענוג, שרי כל הגוף בצונן ושרי בחמין מקצת גופו. ע"כ. הרי מבואר דט"ב יש בו משום אבילות ומש"ה מחמירין אף במקצת גופו בצונן, ואילו תע"צ כיון שז"ה אבילות שרי אף כל גופו בצונן ופו"ר בחמין. אמנם יש להעיר דלעיל מינה (יג.) אמר רבא אבל בחמין אסור בצונן מותר, מידי דהוה אחמרא ובישרא דשרי, וכ' הריטב"א פי' משא"כ בט"ב דאסור באכילה ושתיה ה"ה דאסור אפי' ברחיצה בצונן ואפי' להושיט אצבעו במים, משמע דאיסור רחיצה מישר שיין לדיני העינוי]. וא"כ הדק"ל - ויש ליישב דזה לא חשיב

דברים שבצינעא [דגדר דברים שבצינעא אינו במה שאין אחרים רואים, אלא במה שהדבר מצד עצמו לא מינכר שנמנע מחמת שהוא ט"ב. ולכן רחיצת פו"ר בצונן דהוא דרך כל אדם בכל יום, אסור].

ג. תלמוד תורה - **ויש להעיר** מדוע לא הזכיר המ"ב לאסור גם ת"ת משום דברים שבצינעא כדאסרינן בשבת באבל בעלמא. ולעיל (סי' תקנ"ג סק"ט) כתב להדיא להתיר ת"ת אף בט"ב שחל בשבת. ובשו"ת מהר"ם לובלין (סי' צ"ט) כתב דכיון דרבים המתירים אפי' דברים שבצינעא ממש, דהיינו תה"מ, אע"ג דנהוג להחמיר הבו שלא להוסיף עלה. ובנהר שלום (סי' תקנ"ד סק"ו) למד מזה שלא לאסור רחיצה כלל. אמנם המ"ב דהחמיר אף ברחיצה, ויל"ע מדוע לא אסר ת"ת. ובפשוטו י"ל כיון שלענין תה"מ בל"ט התיר הואיל והוא במקום מצוה, כמו"כ יש להקל בת"ת שלא לבטל המצוה. [ואפשר דגם להבנת המח"ה ש בשם א"ר, דהיתר דתה"מ בל"ט הוא משום פו"ר, דהוא מצוה רבה, מ"מ גם בת"ת יש להקל מה"ט]. אמנם בדגו"מ (סי' תקנ"ג) הוכיח מהרמ"א שלא אסר בת"ת, והרי הרמ"א סתם לאסור בתה"מ ומשמע בכל גווני. אמנם בחי"א, והובא במ"ב, מבואר דנקט דגם הרמ"א מיקל בל"ט, וא"כ י"ל כנ"ל.

אבל בדעת הא"ר יל"ע, שהרי כתב לאסור תה"מ אפי' בל"ט, והאר"ך דכיון דנקטינן כמאן דאסר דברים שבצינעא אין להתיר אפי' במקום מצוה ופו"ר, וכמו דלא שרינן בליל ט"ב אף בכה"ג. ומאיך כתב דמותר בת"ת. [גם יש להעיר דכתב באליה זוטא לדקדק דמותר בת"ת, מהלבוש שכתב דכשחל בשבת מותר בכל חוץ מתה"מ, אלמא דמותר בת"ת, דלפ"ז יש לנו לדקדק ג"כ דמותר ברחיצה בחמין, ואילו הא"ר העתיק דברי הט"ז לאסור רחיצה בחמין]. - ואפ"ל דלמנוע ת"ת מן הרבים הוי דבר שבפרהסיא ולכן אינו נוהג בשבת.

עמינדב גולדשמידט - ברכמלד

סימן תר"ע

מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות

סי' עת"ר ס"א: ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להתיר להן. והמשנ"ב סק"ה הביא מהמה"א בשם המט"מ דדוקא נשים לפי שנעשה הנס על ידיהם כדלקמיה ס"ב בהג"ה, ושם איתא י"א שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב.

ולכאורה הרי היו הרבה מלחמות, ונצחון זה לא היה מוחלט, וא"כ במה נתייחדו הנשים שלא לעשות מלאכה בזה שאותו אויב מסוים נוצח ע"י אשה. אך התי' פשוט, דהמבט האמיתי של חז"ל אינו על נצחון המלחמה כשלעצמה אלא על כך שהניחו ישראל לקיים מצות התורה, ולכן נצחון החשמונאים אנו מציינים ביום שחזרנו לעבודת ביהמ"ק בהדלקת המנורה וחינוכו אז את המזבח, ואילו הנס של יהודית ביטלה את הגזירה שתבעל לטפסר תחלה ע"י שהרגה לאותו צורר וכולם ברחו ושבו לא היתה אותה גזירה, א"כ זהו נס מיוחד כשלעצמו שמציינות הנשים ע"י ביטול מלאכה בשעת הנרות.

חנוכה ע"ש חנוכת הבית במנורה והוא לדורות

רמ"א סי' עת"ר: וי"א שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות משום שבאותן הימים היה חנוכת המזבח. ובמשנ"ב ר"ל בכ"ה בכסלו כדאיתא במדרש דמלאכת המשכן נגמר בכ"ה בכסלו כו', ואמר הקב"ה עלי' לשלם לכסלו ושילם לו חנוכת בית חשמונאי, וגם שם בימי אנטיוכוס טמאו ההיכל ועשו חנוכת הבית בח' ימים אלו.

והנה באמות מדברי המשנ"ב משמע דהתעסקו בבנין המזבח [ששקצום מלכי יון כדאיתא במשנה תמיד פ"א מ"ו, וגנוום בלשכה, ובנו חדש בכמה יציקות זה ע"ג זה] שמונה ימים, אך בחת"ס (שבת כ"א: ע"ד מהרש"א שם ד"ה מאי) נקט דתנכו את המזבח בכ"ה והדליקו בכ"ז או שתנכוהו בכ"ד והדליקו בכ"ה, שהרי אין מדליקין את המנורה אלא מאש של מזבח העולה [רמב"ם פ"ג מתנו"מ הי"ג]. ולדעה ראשונה הנ"ל צ"ל דזה אינו מעכב רק כשיש מזבח [ועי' בכ"ז בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' פ"ט וח"ה סי' קנ"ג, והובא כל הנ"ל במשנ"ב הוצ' דרשין].

העולה שיש כאן ב' דעות האם היה עבודת המזבח בימי חנוכת בית חשמונאי, ולדעה שלא היה מזבח א"ש הנוסח בעל הנסים "וואח"כ באו בנין לדביר ביתך... והדליקו נרות בחצרות קדשין". כיון שעיקר העבודה בביהמ"ק באותם ח' ימים היה הדלקת המנורה, דעבודת הקרבנות עוד לא היו, אך י"ל דגם אם היו קרבנות אתי שפיר הנוסח וכדיבאר.

והנה בחנוכת המשכן, וכן בחנוכת בית ראשון, וחינוך הבית דלעתיד המבואר ביחזקאל, מבואר שהיה סדר מיוחד וקרבנות מיוחדים לחינוך, וכך בהוספה על ירושלים יש קרבנות מיוחדות, גם כהן וכה"ג ביום שמתחילים עבודתם מביאים "מנחת חינוך". "חינוך הוא לשון מילוי ידים כשנכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו היום והלאה, ובלשון לעז כשממנין אדם על פקודת דבר נותן השליט בידו בית יד של עיר שקורין גואנט" (כפפה), ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותה מסירה "רבישטיר", והוא מילואי ידיך" (רש"י תצוה כ"ה, מ"א בבגדי כהונה). ועיקר הנקודה שעולה לן מרש"י שיש פעולת התחלה שע"ז זה הממונה על הדבר, ולא רק ש"מתחיל לעבוד" ואז הוא ממונה [אפשר דזהו ההבדל בין כהן המשוח בשמן המשחה למרובה בגדים, דמרובה בגדים מספיק עצם הלבישה שמתחיל לעבוד, משיחה הוא פעולת מניין].

בחנוכת בית חשמונאי היה בו ג"כ משום "חינוך", והיה בעבודת החינוך משום חידוש, והוא הדלקת המנורה באופן ניס', שארך שמונה ימים. וידוע ק' הב"י

אבירי ורבי הכוללים

"אליבא דהלכתא"

שהנס לא היה כל שמונת הימים, אך לפי הנתבאר באמת הח' ימים אינם ע"ש שמונת ימי "הנס" של השמן [ובלא"ה מוכח כן ואכ"מ], אלא שבאותם ימים היו הנסים ולפי כל התירוצים, עכ"ד. ורק עד ח' ימים עד שחזרה הדלקת המנורה ל"שיגרה", בין אם דלק מקצת השמן בכל יום, או שיום הראשון היה כל נס המלחמה וכיוצ"ב. נמצא ש"חינוך" עבודת בית המקדש אחרי גלות יון התגלתה עיקרה בהדלקת המנורה, יותר מאשר בעבודת הקרבנות, והיא "חנוכת בית חשמונאי". וא"ש ההדגשה "והדליקו נרות בחצרות קדשין", גם אם היה עבודת הקרבנות, דמ"מ עיקר חנוכת המקדש היה בנרות, ואילו עבודת הקרבנות לא היה בהם משום חידוש ועבודת חינוך.

[ומבואר היטב לפי זה מה שניחמו הקב"ה לאהרן הכהן שלא הקריבו לא הוא ולא שבטו בחנוכת המקדש, וניחמו הקב"ה שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות, ופי' הרמב"ן דקאי על חנוכת בית חשמונאי, ולכאורה מה שיין זה ל"חנוכת" המשכן. אך להנתבאר שחנוכת בית חשמונאי היה עיקר ב"חינוך" שבה ע"י הנרות בדוקא, א"כ שפיר הוי נחמה מאותו ענין].

ועוד נראה בזה, דהא גופא טעמא בעי שחנוכת בית חשמונאי היה עיקרה בנרות המנורה, ונראה משום דהמנורה רומז לתושבע"פ לחכמת התורה. וחנוכת בית חשמונאי, שהיה מאתיים שנה לפני חורבן בית שני, ובזמן שכבר לא היתה נביאה, וזמן קצר אח"כ כבר תורגמה התורה יונית וירד חושך לעולם, ומאז ועד היום עיקר השראת השכינה הוא ע"י אור התושבע"פ, מה שעד אז ולעתיד לבוא הוא ע"י הקרבנות ועבודת המזבח, ע"כ היה כח החינוך וההתחדשות שבו ג"כ ע"י המנורה.

לפי הדברים האלה, כשקבעו חכמינו ז"ל שמונת ימי החנוכה ע"ש חנוכת בית חשמונאי, ויש בזה ג"כ זכרון לחינוך והתחדשות עבודת בית המקדש ביציאה מגלות יון, והסעודות שעושים הם שמחה של מצוה ע"ש חינוך זה, הרי מתבאר מזה שהשפעת כח החינוך והתחדשות של אור המנורה של השפעת תושבע"פ מתחדש ג"כ ומאיר כל שנה.

ולפ"ז יאירו באור יקרות דברי הרמב"ן שם בביאור שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות, שהביא מדברי המדרש, שלהם - עבודת הקרבנות - בזמן שבית המקדש קיים, שלך אף בזמן שאין ביהמ"ק קיים - היינו כח החינוך שבנרות, שחלשה דעתו של אהרן שלא היה בקרבנות החינוך [שאנו קוראים בחנוכה], וניחמו הקב"ה שלך גדולה משלהם, היינו שכח החינוך של המנורה קיים לעולם - ואף בזמן שביהמ"ק קיים - והיא חנוכת בית חשמונאי, וכלול בזה אף נרות המנורה שלנו, שעל ידם נזכה בעז"ה לתושבש"ע, וכדאי' בגמ' הרגיל בנר זוכה לבנים ת"ח, נר שבת ונר חנוכה.

ישראל אלזאם - אלעד

סיכום סימן תר"ע - דברים האסורים והמותרים בחנוכה

מכ"ה בכסלו מדליקים במשך שמונה ימים נרות חנוכה, זכר לנס מציאת פך השמן שדלק שמונה ימים במקום יום אחד כפי הצפוי.

דיני הספד וצידיק הדין:

א] ימי החנוכה אסורים בהספד וצידיק הדין מפני שתקנו שיהיו ימים אלו הלל ושמחה ולא צער.

ב] מותר להספיד לחכם ובלבד שיהיה בפניו, וצידיק הדין הט"ז התיר כדין הספד, וסיים דיש להחמיר.

ג] לפני ואחרי ימי החנוכה הרבה מקילין להספיד, ואף למחמירין לא להספיד לפניהם וממילא מחמירין אף לא לומר צידוק הדין לפניהם, יש להקל לשיטתם לומר צידוק הדין לאחריהם.

ד] אבלות נוהגת לכ"ע בחנוכה.

ה] אונן פטור מנר חנוכה, והא"ר כתב שאשתו תדליק בברכה [והוא לא יענה אמון, ואם רוצה להחמיר ע"ע לענות אמון יענה, וי"א שלא יענה (שו"ע יו"ד סי' שמ"א)]. ואם יחידי בבית ידליק לפרסומי ניסא ללא ברכה.

דיני תענית:

א] ימי החנוכה אסורים בתענית מפני שתקנו שיהיו ימים אלו הלל ושמחה ולא צער.

ב] עבר והתענה ביום פטירת אביו או אמו או התענה תענית חלום צריך למיטב תענית על תעניתו.

דיני עשיית מלאכה:

א] ימי החנוכה מותרים בעשיית מלאכה, ובמקומות שנהגו איסור מלאכה כל היום יש לבטל מנהגם שהבטלה מביאה לידי שעמום (חטא).

ב] בחצי שעה שהנרות דולקות בביתו [ולא בביהכ"ז שדולקות עד חצות (מג"א בשם המ"צ)] נוהגים שהנשים לא יעשו מלאכה כדי שיהיה ניכר שאסור להשתמש לאור הנרות, ודווקא הנשים שנעשה הנס על ידם שהרגה יהודית את הקיסר, ויש מקומות שאף האנשים מחמירים בזה.

ריבוי סעודות בחנוכה:

א] מחלוקת במצות עשיית ריבוי סעודות - שיטת השו"ע: שריבוי סעודות אינם מצוה, משום שדווקא בפורים שרצון הרשעים היה להשמיד את הגוף לכן תקנו עשיית משתה לשמח את הגוף, אך בחנוכה שרצון הרשעים היה להשמיד את רוח היהדות ולהרחיק את ליבם של ישראל מה', לכן תקנו הלל ושמחה שאנו קרובים ומקיימים רצון ה', ולא תקנו עשיית משתה כפורים.

שיטת הרמ"א (מג"א): שיש מצוה בריבוי סעודות, מב' טעמים, א) היה צריך להיות באותם הימים חנוכת המזבח, ונדחה מסיבה צדדית עד ניסן, ומ"מ כיון שהיה צריך להיות חנוכת המזבח הוי סעודת מצוה. ב) שבאותם הימים טהרו החשמונאים את המקדש מטומאות היונים.

ב אם אומרים זמירות ותשבחות ודברי תורה בריבוי הסעודות או שמרבה סעודות כדי לפרסם הנס וליתן שבח לה' יתברך, לכו"ע.
הוי סעודת מצוה, ובלבד שמחמת כן לא מרבים בשחוק ומשחקי קלפים וכדו'.

שאר פרטי דינים:

א נוהגים העניים לסבב על הפתחים בימי חנוכה.

ב יש אומרים לאכול מאכלי חלב בחנוכה לזכר מעשה יהודית שהגרה את הקיסר ע"י שהשקתה אותו בחלב.

ג חרש שלא שומע אבל מדבר - חייב בנר חנוכה ככל דיני פיקח.

אלישיב בלעיש - ירושלים

מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות

מ"ב סי' תר"ע סק"ד: ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות בביתו כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה, ובשעה"צ סק"ז הדגיש שלא נימא שהוא חצי שעה ראשונה מתחילת הלילה, כן נראה כוונתו. ומאידך אין להבין דאם מונחים בחוץ - שאין היצר בזה שלא משתמש לאורם שהם של מצוה - שיהיה מותר, דלא פלוג.

חיים טולידנו - אשדוד

ביאור ענין חנוכת המזבח שה' בימי חנוכה

במשנ"ב בס' תר"ע סק"ז מבאר הא דכתב הרמ"א דבאותן הימים ה' חנוכת המזבח, וראיתי צורך לביאור יתר בדבריו, ואכתוב ביאור בקצרה עפ"י מה שראיתי מבארים במשנ"ב שע"י הוצאת עוז והדר, שבכ"ה בכסלו ה' חנוכת המזבח שבמדבר, אפי' שעדיין לא הוקם המשכן, וזא"כ דין ימים אלו כאילו ה' חנוכת המזבח שבמדבר" (כך כתב בא"ר), וגם בימי אנטיוכוס חוץ מכל הניסים ה' ג"כ חנוכת המזבח בפועל כיון שטימאו ההיכל, וכשניצחום ותיקנו ושיפצו הבית בח' ימים עשו חנוכת הבית שכלול בו המזבח.

יעקב משה הכהן קליין - מודיעין עילית

מאי חנוכה

בטור (סימן תר"ע ס"א) כתב מאי חנוכה, בכ"ה בכסליו יומי חנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא לגמור בהו תענייתא, קודם הטור כותב מה מיוחד בימים אלו, ולאחמ"כ ממשיך לבאר מה הסיבה שימים אלו מיוחדים, ומבאר כשנכנסו יוונים להיכל וכו'. ואח"כ שוב חוזר הטור ומבאר מה מיוחד בימים אלו, והם ימים טובים לומר בהן הלל ולהודות.

ולכא' אמאי לא כתב מתחילה את כל הדברים המיוחדים בחדא מחדא, להלל ולהודות עם מה שכתב בתחילה דימי חנוכה הם ימים שלא מספידין בהם ולא גוזרים בהם תענית, ואדרכה היה צריך הטור להתחיל עם דבר טוב שזה זמן של להודות ולהלל, ולאחמ"כ לומר ג"כ שלא גוזרים תענית ולא מספידין, ומה ראה הטור לפתוח דווקא מהנקודה הזו. ועוד, אמאי לא נזכר בכל זה שתיקנו מצוה להדליק נ"ח.

אליהו כהן - ירוחם

גדר חיוב הדלקת נרות

במ"ב סי' תר"ע סק"א הביא לשון הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ג הלכה א', ב', ג') בבית שני כשמלכו וכו', עד והדלקת הנרות בהם מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה, עכ"ל. ולכא' תמוה מש"כ מצוה מד"ם בקריאת המגילה, וכבר העירו כן האחרונים, ועוד שבהלכה ה' לגבי הלל לא כתב הרמב"ם דהוי מצוה מדברי סופרים, ומדוע כאן כן כתב לשון זה, ועוד הקשו הרי פורים הוי מצוה מדברי קבלה משא"כ חנוכה, ומדוע השוום הרמב"ם.

ואפשר לומר על פי מה ששמעתי בשיעור חוהמ"פ שנה זו (תשע"ט) מהגאון ר"י רוזן שליט"א ר"י אורי ישראל, שדן בהרחמן שאומרים אחרי ספירת העומר מדוע לא תקנו זה גם בלולב בשאר ימי החג, דהרמב"ם כתב (הלכות לולב פרק ז' הט"ו) מחשבר ביהמ"ק התקינו שיהא לולב ניטל כל יום בכל מקום זכר למקדש, וכל יום מברך עליו אקב"ו על נטילת לולב מפני שהיא מצוה מדברי סופרים, עכ"ל. ולכא' תמוה הלשון "מפני", דהיה לו לומר אע"פ שהיא מ"ע בעי ברכה. אלא תירץ ראש הישיבה שליט"א דיש מצות שהם תקנה, וגדרם זכר למקדש כמו "כורך" בליל הסדר דחז"ל תקנו לעשות זכר, וכלשון הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה, וכן ספה"ע ז"א שחיובו רק מדרבנן זכר למקדש, ולכן כתב רבינו ירוחם לא לברך על מצוה זו, אבל יש מצות מדברי סופרים דרבנן חייבו לעשות מטעם זכר למקדש כמו לולב בשאר ימי החג, ולכן מברכים עליו דהוי חיוב ומצוה מד"ס. ובוזה יישב את לשון הרמב"ם בהל' לולב "מפני שהיא מצוה מד"ס", דהרמב"ם בא לאפוקי שאין זה סתם תקנה זכר למקדש כמו "כורך". ועפ"ז אפשר ליישב גם את לשון הרמב"ם אצלנו בהל' חנוכה, דהרמב"ם כתב והיא מצוה מד"ס, לאפוקי שאינה סתם תקנה להדליק נרות זכר למקדש, אלא הוי מצוה בפנ"ע מד"ס כדי לגלות הנס ולכן טעונה ברכה, ואינה דומה לכורך בליל הסדר דמהותה רק זכר למקדש, ולכן כתב "כקריאת המגילה" לומר לך שתקנת נרות חנוכה הוי חיוב מחודש מד"ס, ולא זכר למקדש גרידא, ולכן בהלל לא כתב והיא מצוה מדברי סופרים, דשם לא שייך לאפוקי מוזכר למקדש דפשוט דהוי מצוה מד"ס.

יוסף חיים ווייל - רמת בית שמש

בקושיית הבית יוסף

בב"י סימן תר"ע ס"א ד"ה ואיכא למידק וכו', הקשה למה קבעו שמונה ימים, הרי היה שמן בכף ללילה אחד, ונמצא שלא נעשה הנס אלא שבע הימים. וי"ל וכו'. ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחילה, וניכר הנס אף בלילה הראשון. וקשה דא"כ בלילה השמיני לא נעשה שום נס, כי הרי הפך כבר נתמלא בלילה השביעי. ונראה לתרץ שאף שנתמלא הפך בלילה הראשון, עדיין עיקר הנס היה בלילה השני שהנרות דלקו ע"י השמן הניסי, וכן בשאר הלילות. וכן יש לדייק בלשון הב"י שכתב

וניכר הנס בלילה הראשון, משמע שהנס רק היה ניכר, אבל עיקר הנס היה למחרתו וכנ"ל.

שמואל קליין ומנחם מנדל גפנר - עפולה

ידון בטעם שהנשים לא עושות מלאכה בעוד שהנרות דולקות

כתב השו"ע סימן תר"ע: ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, וכתב המג"א בשם המטה משה בטעם למה דוקא נשים, מפני שנעשה נס על ידיהם. וכתב הבית יוסף בטעם למה "בעוד שהנרות דולקות" וז"ל: טעמן כדי שיהא להם הכירא שאסור להשתמש לאורן, עכ"ל. והביא המשנה ברורה שני טעמים אלו.

והנה לכאורה אי רישא לאו סיפא ואי סיפא לאו רישא, דאם הטעם הוא מפני שנעשה נס על ידיהם נראה שהרעיון שבעת הדלקת הנרות זה כעין יו"ט שלא עושים מלאכה, ואם הטעם זה מפני שלא ישתמש לאורן אז למה דוקא נשים, אפי' אנשים יש לגזור להם.

והנה יש מקום לומר שאכן אלו שני טעמים שונים לגמרי, הטעם של המל"מ הוא מפני שנעשה נס על ידן. וכעין יו"ט בשעת הדלקת הנרות [ובנותן טעם לבאר - דאמנם נעשה נס ע"י יהודית, אבל בסך הכל זהו נס כללי בעיקר הנס דחנוכה, שהרי לא נס זה היה שנים לפני עיקר הנס בחנוכה שניצחו את היונים ונס פך השמן, וא"כ כש"כ אנשים שעיקר הנס על ידיהם, ויש לומר שנשים לאו בני מלחמה נינהו, דלכן כשנעשה נס על ידן אפי' שהוא לא עיקר הנס יש להם חשיבות גדולה בזה ועושין זכר], והטעם של הבית יוסף זה מפני שלא ישתמש לאור הנרות, והטעם דלמה דוקא נשים, יש לומר דנשים עיקר מלאכתן בבית, ורגילות כל השנה להשתמש לאור הנר במלאכתן שבבית ולכן גזרו ע"ע, ועוד שנשים אינן זרזיות במצות כאנשים, ולכן חששו שאם יעשו מלאכה ישתמשו לאור הנרות וגזרו עליהן. והרה"ג ר' זאב שמעון מנלה שליט"א הוסיף טעם נפלא, היות ונשים למעשה לא מדליקות, דהרי יוצאות יד"ח מבעליהן, ולכן היות ולא מדליקות בעצמם יכולות לשכוח שיש בזה מצוה ויבואו להשתמש לאורן [ועוד ניתן להוסיף בזה שהיות ולא מדליקות בעצמן רוצות בכאז"פ להשתתף במצות הדלקת נרות בגופן, ולכן החמירו ע"ע שלא לעשות מלאכה].

[ולכאורה זה מדויק מלשון הבית יוסף שכותב טעמן כדי שיהא להם הכירא, משמע שהטעם של הנשים הוא מפני שיהא להם היצר, אלא שיש טעם למה דוקא נשים, ויש טעם למה בעוד שהנרות דולקות].

אמנם יתכן שאכן זהו טעם אחד, שהיות ונעשה נס על ידם זרזיות טפי במצוה זו ועושים הרחקות ע"ע.

ידון בסעודות שיש בהם שירות ותשבחות
אי הוי קצת מצוה או מצוה גמורה

כתב הרמ"א ד"א שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות וכו', ונוהגין לומר שירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה. וכתב המ"ב רוצה לומר בצירוף זה, וכן פסקו הרש"ל והב"ח כהיש אומרים, וכתב הרש"ל שכל שעושה כדי ליתן שבח למקום או לפרסם הנס או המצוה הכל סעודת מצוה, עכ"ד.

והנה תמוה דכתב בתחילה שהוי סעודת מצוה בצירוף זמירות ותשבחות, משמע דוקא בצירוף גם סעודה בחנוכה וגם שירות ותשבחות ביחד הוי סעודת מצוה גמורה, אבל רק שירות ותשבחות ג"כ הוי רק קצת מצוה, ומסיק שכתב רש"ל שכל שעושה וכו' הכל סעודת מצוה, משמע ששירות ותשבחות לבד כבר הוי סעודת מצוה גמורה.

ונראה לבאר בפשטיות שתי סעודות הויין, א. עושה סעודה לשם סעודה לשנות ולשמות, באופן זה גם אם ישיר זמירות ותשבחות הוי רק קצת מצוה, או אם יחא בחנוכה הוי רק קצת מצוה. ב. גם עושה סעודה מיוחדת כדי ליתן שבח למקום או לפרסם הנס, שאז בכאז"פ הוי סעודת מצוה גמורה, וזה מה שמסיים בשם הרש"ל.

ידון מה טעם אונן ידליק נר חנוכה אפי' שפטור ממצוה זו

כתב המ"ב: אונן פטור מנר חנוכה וכו', ונראה דאם אין אשתו עמו והוא יחידי בבית ידליק הנרות לפרסומי ניסא ובלא ברכה. ויש להבין אם אונן פטור מדוע אם הוא יחידי בבית ידליק.

ונראה לבאר באופן נפלא, שהנה אונן אינו פטור ממצות עשה שנעשים ע"י מעשה, ובכלל זה הדלקת נר חנוכה, אבל מחויב ועומד במצות אהבת ה' ויראתו שהם מצות תמידיות שתלויות בלב. ולכן אמנם פטור מחובת מצות הדלקת נר חנוכה, אבל לפרסם הנס אצל אחרים חייב מטעם מצות אהבת ה' שיתפרסם שמו הגדול בפי כל בריה כדרך האהוב, ולכן חייב להדליק נר חנוכה לפרסומי ניסא כלשון המ"ב. והנה לפי זה יצא חידוש, שאדם שנמצא במקום שאין לו בית וכדו' שאינו מחויב במצות הדלקת נר חנוכה כמדומני עכ"פ לפי חלק מהפוסקים, אבל יחא עליו עדין חובה להדליק הנר לצורך פרסומי ניסא.

יעקב דוד מבלוב - ערד

סימן תרע"א

בהגדרת המהדרין מן המהדרין לדעת הרמ"א
[והאם בהדלקת המהדרין בחלון יצא יד"ח]

נר חנוכה מניחו על פתח ביתו מבחוץ, ואם היה דר בעליה שאין לו כ"א לרה"ר, מניחו בחלון הסמוך לרה"ר, ובשעת הסכנה מניחו על שלחנו, גמי כ"א: ושו"ע סי' תרע"א ס"ה.

והנה כבר נחלקו רבותינו האם שלא בשעת הסכנה מי שהדליק על שולחנו יצא יד"ח ההדלקה, אף שביטל הדין פרסומי ניסא, והשפ"א (בגמ' שם) נקט דיצא יד"ח, וע"ע מ"ב סי' תרע"ב סק"א, ובשעה"צ סק"א הביא נידון האחרונים האם שייך לברך באופן שאין פרסום כלל, ולכאורה תליא נמי בזה. ואמנם מרן הגריש"א זצ"ל חידש בזה עוד, דאף הדלקה בחלון הוא דין מחודש למי שאין לו פתח פתוח לרה"ר, אך אם יש לו פ"פ לרה"ר י"א בשמו שאינו יוצא יד"ח כלל כשמדליק בחלון. וזה חידוש גדול, דאף שפרסם הנס, אך

שלא לפי התקנה לא יצא יד"ח. ומטו בי מדרשא להוכיח דדעת הגר"ז אינו כך, דידוע שהוא עצמו הדליק בפתח, אך בניו הדליקו בחלון. ולענ"ד נראה דאם כי יתכן דס"ל שאינו לעיכובא, ומסתברא הכי, אך ראיה מהאי עובדא ליכא.

דהנה דעת התוס' שהמהדרין מן המהדרין לא קאי אמהדרין, דא"כ אין היצר לבני הבית, וע"כ דאי"ז פי' הגמ' דהמהדרין מן המהדרין מדליקין כנגד כל בני הבית, והרמב"ם שפי' דקאי עליה, בס' גליא מסכתא כבר דדקד דדברי הרמב"ם היינו שבעל הבית הוא שמדליק הדלקה אחת כפי מספר בני ביתו, וס"ל שא"צ היצר למספר הנרות, ואולם הרמ"א שכתב שהמנהג כהרמב"ם - וכלומר דעל מש"כ הב"י דלהרמב"ם כן ממה"מ קאי ממהדרין, הוסיף וכן המנהג [ומדבריו מוכח שבא ליישב ולבאר מנהג קיים], עיקר הכוונה נראה שכן המנהג לנקוט ההידור בריבוי הנרות.

והוסף בדרכי משה בשם מהר"א מפראג שבזה"ז שמדליקין בפנים א"ש אף להתוס', דמדליקין כ"א במקום נפרד ויש היצר למספר הנרות של אותו לילה. והיה מקום להבין דמוסיף בזה עוד נקודה, ועיקר המנהג נתייסד עפ"ד הרמב"ם לחוד, אך יותר נראה לענ"ד דאדרכה, גם פשט דברי הדרכ"מ שהסמיך את המנהג על דברי הרמב"ם הוא רק לענין מה שנתחדש בדבריו שיש מעלה והידור בריבוי נרות, ושלכן המהדרין מן המהדרין ג"כ מדליקין כנגד כל בני הבית.

אך מה דס"ל להרמב"ם דא"צ היצר לבני הבית, זה אפשר דמחמרנין כהתוס' בעיקר הדין, וסבירא לן דא"א להדליק באופן שאין היצר, ואילולי ההיצר לא היינו מקיימים דברי הרמב"ם.

והראיה, דדעת הרמב"ם בלא"ה אין אנו מקיימים, שפירש בהדיא דמדליקין כנגד הנשים, ואנו אין עושים כן, לא מבטיא באשתו דכגופו דמאי, אלא גם שאר נשות הבית כ' המשנ"ב שטפלות לאנשים, ובשם החת"ס נאמר דהוא משום כל כבודה כו' בעיקר התקנה, אך להרמב"ם דבעה"ב מדליק כנגד הנשים לא שייך זה. עוד העירו [בס' פניני חנוכה] בשם הגריש"א זצ"ל דקטנים שלנו המדליקין הוי רק הדלקה מדין חינוך, ואילו לדעת הרמב"ם שהכל הוא הדלקה של בעה"ב א"כ הוי חיסרון בעצם המצוה.

והט"ז כבר עמד על כך דחידוש הוא שהאשכנזים הולכים כהרמב"ם נגד התוס', אלא נראה שיסוד מנהגינו בניו לא רק על דברי הרמב"ם, אלא בצירוף דברי התה"ד ומהרי"ל (סי' קמ"ה) שהביאם הבית יוסף, דס"ל דעצם העובדא שנפרדים ומדליקים כ"א הוי הידור מצוה, מפני שע"ז איכא ריבוי נרות ויותר פרסום הנס. ומבואר בדבריהם דצורת הריבוי שהוא הידור הוא ע"י הדלקות נפרדות בדוקא, ולא ע"י בעה"ב שמדליק ואין בזה היצר. ולפ"ז מש"כ הדרכ"מ שבמנהגינו מתקיים ג"כ שיטת התוס' אי"ז תוספת בעלמא, אלא לעיכובא דבלי"ז לא היינו מדליקים כלל.

והנה בכל דברי הראשונים והפוסקים כמעט ולא מצינו ב' הדלקות בפתח הבית, דהתוס' הכריחו מכח זה דפשט הגמ' שאין המהדרין מן המהדרין קאי אמהדרין, והרמב"ם נקט דהכל הדלקה אחת, והרמ"א ביאר מנהגנו שכ"א מוסיף והולך על מה שמדליקים בפנים, וממילא יש היצר לכאז"א וכפשטנ"ת.

ולא הם בלבד אלא בכל דברי הראשונים מבואר שזה היה פשוט אצלן שבפתח אין יותר מהדלקה אחת, זולת דברי המ"מ בפ"ד מחנוכה ה"ד שביאר הא דנר שיש לו ב' פיות עולה לב' בנ"א, דאיירי בשני בעה"ב בחצר אחת, וגם הוא דיבר על ב' נרות בלבד, וצ"ע בגוונא דמהדרין, ובס' שבלי הלקט (חנוכה סי' קפ"ה עמ' 144) הביא משם בעל הדברות שלמד מדין דאכסנאי לב' בעה"ב בחצר א', שמשתתפין על פתח החצר, אבל להידור מצוה ידליקו כ"א על פתח ביתו, ומבז' בדבריו כמה חידושים, אך ממילא מוכח דהוה פשיטא ליה דכדי להדר לא יוכלו שניהם להדליק על פתח החצר (כתוס'), רק על פתחי' ביתם (כרש"י).

(ובשבה"ל שם בשם רבנו שלמה דן בב' בעה"ב בחצר א' אם ידליק כ"א על פתח אחר מהבית), וכע"ז כ' רבי שר שלום מובא בטור שאנשים הרבה הדרים בחצר א' שורת הדין שמשתתפין כולן בשמן ויוצאין בהדלקה אחת, אבל להידור מצוה כאז"א מדליק לעצמו על פתח ביתו. ומבואר דפשיטא להראשונים שאין יותר מהדלקה אחת בפתח אחד.

ולפ"ז בזמן הזה שחזרו רבים להדליק בחוץ כעיקר הדין, והמדליקין בחוץ מדליקים הרבה בפתח, ומוציאים מקומות שונים לזה, וחלקם מתוך הדוחק מדליקים בצד שמאל וחלקם מעל עשרה טפחים, ובאמת בראשונים לא מצאנו צד כזה כלל שידליקו הרבה בפתח אחד, אלא דמחמת הדוחק החיוב להדליק בפתח מדליקין באופן שאינו עיקר הצורה לתתחילה, והאהבה דוחקת את השורה, ובפרט כשהם ב' בעה"ב שלכל א' מהם יש חיוב להדליק. אך כדהדרן לעובדא דהגר"ז זצ"ל שהדליק בפתח ובניו הדליקו בחלון, אין בזה מן התימא כלל שנקט שאין יותר מהדלקה אחת לבית, עכ"פ והשאר הדליקו בחלון.

ואם נאמר דמ"מ היאך יברכו על ההדלקה בחלון, ובהנחה שבירכו [וצריך ביורר על זה בנפרד], י"ל דכיון דכבר הודלק בפתח הבית כדן נר איש וביתו, וסבירא לן בני אשכנז שיש הידור בהדלקת הבית להדליק כ"א בנפרד [ואי"ז באופן שאין יוצאין כלל מבעה"ב, אלא דבהדלקת חיוב גופן נפרדים, אך מ"מ הם חלק מאותו בית שכבר נתקיימה בו הדלקה], וסבירא לן דמברכים על האי הידור, כהתה"ד ומהרי"ל ודלא כב"י [וי"ל"ע שמהרש"ל שחשש כהב"ן]. אי"כ שפי' יברכו על הדלקתן בחלון, כיון דא"א להדליק בדלת, אבע"א משום שאין חיוב, ואבע"א - ועדיפא - דחשיבו כמי שאין לו פתח אלא דר בעליה, כלפי החובת המהדרין שלהם, כיון שאין יותר מהדלקה אחת במקום אחד, ושפיר הדליקו ואפשר מברכים בחלון. ואכתי תובע בבעה"ב עצמו שהדליק בחלון האם יצא יד"ח לדעת הגר"ז, או לא, כנלע"ד.

חיוב נשים בהדלקת נרות חנוכה

בס' תרע"א ס"ב כתב הרמ"א: הג"ה וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (רמב"ם), וכן המנהג פשוט, ובמשנ"ב סק"ט כתב לבד מאשתו שהיא כגופו. ובס' תרע"ה ס"ג פסק המחבר לדינא דריב"ל "אשה מדלקת נ"ח שאף היא

היה שכיח בימיו להדליק בבית קודם תפילת ביהכנ"ס אצ"כ בעש"ק, ונמצא דלא משכח"ל שהחיינו כה"ג רק כשחל א' דחנוכה בשבת. ב) דציין המקור לשע"ת - שהוא הביא מזרע אמת, ואימור דלא ראהו המ"ב בפנים שדיבר בזה. אך באופן דשכיח גבן, שכל הציבור כבר הדליקו בבית ובירכו שהחיינו, כ' בכה"ח בשם הבא"ח שאין לחזור ולברך שהחיינו, והגרי"ק זצ"ל כתב דזהו אף לדעת הזרע אמת [ולפ"ז כש"כ דאין רא' מהשמטת המ"ב דגם בעש"ק חנוכה לא יברך השמש שהחיינו, דכבר כולם הדליקו בבית].

הדלקה בביהכנ"ס כשלא באו עשרה עדין - גדר ה"פרסום"

בס' תרע"א סעיף ז' בביאור"ל ד"ה ויש נוהגין, חלק על דעת המור וקציעה הסובר דכיון שמה שמדליקין בביהכנ"ס הוא כדי לפרסם הנס במקהלות, בעינן דוקא שיהיו עשרה בשעת הדלקה, דכוותה אשכחן נמי בכל פרסומי מילתא כו'. והביאור"ל כתב על זה דפרסומי ניסא דחנוכה אינו תלוי כ"כ בזה, דעצם ההדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פרסום הנס, ונהי דהדלקה זו של ביהכנ"ס הוא אינו מצד תקנ"ח רק ההנהגה שהנהיגו כל ישראל כדי לפרסם הנס ברבים כו', הרי עי"ז ג"כ יתפרסם הנס כשיבואו אח"כ הקהל בביהכנ"ס ויראו נרות המנורה דלוקין כו', ע"ש שדימה זאת לפרסום הנס דברכת הרואה. וצ"ע מתי התחיל מנהג זה שהוזכר לראשונה בכלבו וריב"ש וכן בשבלי הלקט ועיטור, ושבלי הלקט תמה הל המנהג וכל דאחיו נמנע שלא לצאת בכך, ומשמע דהמנהג קדום טובא מדנהגו כן כל בית ישראל בכל המקומות וגם מברכים, ואפשר דהגאונים הנהיגוהו [והיינו קודם שנתפזרו הגליות ובתי מדרשהין].

ולכא' צ"ע מנין פשיטא ליה להמ"ב כן, דבשלמא הדלקת כל יחיד תיקנו חז"ל רק מעשה הדלקה וזה כבר חשיב פרסום, אך הדלקת הציבור שהוא כדי לפרסם הנס במקהלות היה מקום לומר דרצו שעצם ההדלקה יהיה בפרסום, ועי' ב"י מה שהעתיק בשם הכלבו טעם אחר להדלקה בביהכנ"ס, "שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, שהוא פרסום גדולי להש"י וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות". ונהי דבכלבו שלפנינו ליחא לשון זה, ולא הזכיר הברכות כלל [ובטור הוצ' המאור העירו בזה], מ"מ מבו' סברת הב"י כן. וע"ע בב"י ס' תרע"ה שהביא מהנמק"י שההדלקה בפני עשרה שמברכים, ושבו אין חוששים לכנסים ויוצאים, א"כ משמע להדיא דההדלקה היא עבור הנמצאים בשעת ברכה ולא עבור הנכנסים אח"כ כלל, ע"ש, וצ"ע דזהו להדיא דלא כדברי המשנ"ב, וצ"ע.

וגם לולי הברכות היה מקום להבין דכיון דהמנהג הוא הדלקת הציבור, בעינן מעשה ההדלקה בציבור, ועכ"פ מבואר דעתו דהמ"ב דההדלקה עצמה היא מעשה מצוה גרידא כהדלקת יחיד, והפרסום בציבור הוא רק בראיית הנרות. וצ"ע ק.

והנה כל נר חנוכה שהדליקו באופן שאין בו פרסום כגון בבית או למעלה מכל, ושוב הניחו במקומו לא יצא, ומבו' דצריך שמעשה הדלקה עצמה תהיה באופן של פרסום, אך זה לק"מ, כדביאר לי הר"מ משה פוריים שליט"א דבעינן מעשה הדלקה באופן שיעמיד פרסום, אך אין צריך דוקא רבים ופרסום בהמעשה, ועי' מש"כ בזה לק' ס' תער"ב ס"ב.

הדליקה בזמנינו [בפנים, או מעל כי אמה]
אם מעכב הפרסום לבני רה"ר

ס' תרע"א ס"ז, הנה ההדלקה בפנים בזה"ז, כמנהג החסידים, הגאון הרב אהרנברג זצ"ל מתל אביב טען שיש "תקנה" של שעת הסכנה. ולכא' מוכח דאינו כן מדברי הדרכ"מ ס' תרע"א ס"ז, שהביא דבזמן רבינו ירוחם והטור היו מדליקין בפתח הבית בפנים, אך ה' פתח לבני רה"ר [וזהו כעין דמדליקים היום בחז"ל ברוב המקומות בחלון], וכדכ' רבנו ירוחם דאם ידליקו בפתח הבית מבחוץ שכיחי גוים וגנבים. ומבו' דהיה קצת סכנה, רק עשו היכר לבני רה"ר. אך הדרכ"מ והרמ"א כ' דבזמנו לא עשו היכר כלל לרה"ר רק הדליקו בפנים ממש, ומשמע דהסכנה היתה מוחלטת ולא יכלו לעשות היכר כלל. ובתוס' כתבו בשם ר"י דבזה"ז מדליקין בפנים וליכא היכר לבני רה"ר כלל, אצ"ל להקפיד על זמן ההדלקה, ומשמע דהשתנו הדברים, דבזמן תוס' והרמ"א הדליקו לגמרי מבפנים, ובזמן הטור ורבינו ירוחם תתרוה"ד עשו היכר קצת לבני רה"ר, ומבו' שעשו בכל דור כפי יכולתם, ואין תקנה מיוחדת, ומהיכי תיתי שיהיה תקנה מזמן הרמ"א ואילך. מיהו בעיטור ושבלי הלקט כתבו דעכשיו שנהגו להדליק בפנים נהגו, ואם יכול מניחה בחוץ, ואם לאו על פתחו ועל שולחנו. ובריטב"א כ' דכיון דבשעת הסכנה בפנים, ה"ה כשא"י בחוץ מחמת רוח.

והיה אפשר להבין סברא אחרת ליישב מנהגם, דאצ"ל למדוד כל שנה וכל רחוב בפנ"ע לומר דבשנה זו ברחוב הזה לא שכיחי גויים, אלא באופן כללי הוי זמן הסכנה, ולפ"ז יש לומר דשלטון הציונים בנ' שנים בא"י אינו משנה המציאות ממה שהיה, והנה בימי הטורקים [והאנגלים] הדליקו הפרושים בחוץ, והחסידים לא שמעתי שידוע מה עשו, ויתכן שהדליקו בפנים. והנה בחיפה ועכו וכדו' גם היום [ובטבריה דאז, מסתמא ואולי גם היום] פחדו להדליק בחוץ, וא"כ יתכן דגם בב"ב וירושלים א"י חשיב שלא בזמן הסכנה, ועי' בזה [ולאנ"ל אפשר דזהו בכלל כיון דנהוג נהוג].

והנה יש לדון בכל זה גם להדר למעלה מכל אמה דאין יכול להדליק על שולחנו, ובקונ' רבי חיים אהרן טורצ'ין בשם הגרי"ז כתב דבגמ' אי' "בשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודי", משמע דא"י דין אלא לשעת הסכנה [וזהו דלא כריטב"א הנ"ל].

והאמנם דודאי דלשון "ודיו" בגמ' אינו מוסב דוקא על הא דאין היכר לרה"ר, אלא על החידוש הנוסף שיש בזה, ד"דמניחו על שולחנו", והיינו באופן דליכא היכר כלל שהונח לשם מצוה, דהא איירי בשעת השמד [כדאיתא בבית יוסף] שגזרו שלא לקיים מצוות [ודחי הפוס' הפ' דהיה גזירה להדליק אור רק בבית העז, דא"כ גם על שולחנו לא יכלו להדליק, אלא ע"כ בשעת השמד שא"י לקיים מצוות], ולכן מדליק על שולחנו שהוא מקום אכילה באופן שלא יהיה היכר שהוא לשם מצוה, ולזה הצריכו חז"ל נר אחר להשתמש לאורו [והיינו

לשמש "שרפים", וזה סייעתא למקובלים דס"ל שלעולם צריך שמשן], ועי' כה"ח שפ"ע הקבלה השמש לעולם למעלה דוקא.

הדלקה בפתח חדר מדרגות

ביאה"ל ס' תרע"א ס"ה: פתח החצר, ר"ל ושלא כד' רש"י דסובר שמניחו על פתח ביתו, ור"ן ואו"ז העתיקו כרש"י. העיר הגר"א בוקולד שליט"א עפ"ד "ארחות רבנו" דהחזו"א פסק כרש"י, וזהו דלא כמפורסם דטעם החזו"א להדליק בחלון משום דאין חדר מדרגות בזמנינו כחצר של חז"ל, אלא מפני דסבר לדינא דהעיקר כרש"י [ואפשר דאין סותר זל"ז]. וזהו דהורה הקה"י לר' מרדכי קרליץ שכנו, הגר מעל כ' אמה, להדליק בפתח הבנין [דהיינו כתוס' ושו"ע]. ושמועה איכא דהגר"נ קרליץ זצ"ל ג"כ החל להורות כן להגרים מעל כ' אמה, אך הגריש"א זצ"ל סבר דאע"ג דהביאור"ל הזכיר סברת רש"י ותוס', השו"ע סתם כתוס', ואין ראייה שאפשר לסמוך על שיטת רש"י.

ביאור חילוק מנהגי הספרדים ואשכנזים במהדרין מן המהדרין

ס' תרע"א ס"ב: ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר, הגה"ו וי"א שכ"א מבני הבית ידליק כו'. והבה"ט הביא מהט"ז דזה חידוש שהספרדים עושים כתוס' והאשכנזים כהרמב"ם. ואמנם בשו"ת כנסת יחזקאל ס' י"ז, הובא בשע"ת כאן, דן באשכנזי בבית הספרדי [בעירו המבורג] שרצה להדליק שא"י למחות, עי"ש בארוכה. וביאר דהספרדים בתחלת גלותם היו שרים ודוכסים והדליקו בחוץ, לכן עשו כתוס' דלא יהי' היכר, משא"כ האשכנזים מתחלת גלותם היו בצער כו' והדליקו בפנים [א.ה. כמבו' בתוס' הר"י כ' דאצ"ל להקפיד על הזמן דאין היכר כלל לבני רה"ר, ובזמן מואה"ר"ל תתרוה"ד רבינו ירוחם וטור היה היכר לבני רה"ר רק דהדליקו מהפתח ולפנים, ובזמן הרמ"א בפנים לגמרי כתוס'), וא"כ בעצם היה על הספרדים לעשות כדיון רק שלא ישמעו לנו, ועכ"פ האשכנזי יכל לעשות, ואין משום לא תתגודדו. ולפ"ז לדין בא"י לכאוי' היה לנו לחזור לעשות כהתוס' דרק א' מבחוץ, ובאמת מרן הגרי"ז לבדו הדליק בחוץ ובניו בחלון. ועכ"פ לדבריו אין ענין שיהיו שנים מבית א' מדליקין בחוץ, דאינו כמאן לא כתוס' ולא כרמ"א רק להרמב"ם, ואילו אנו כתוס'.

ובאמת גם מנהג דידן כ' בשו"ת רעק"א תנינא ס' י"ג דאינו כהרמב"ם דהוא הדלקה אחת, אלא דמסתלקים מבעה"ב [ולפ"ז דנו מי יקדים להדליק בעה"ב או בניו], ומוכיח כדבריו דאל"כ איך מברכים הבני בית אחרי בעה"ב. ובשעה"צ סק"ב כתב דאם אין ידם משגת כ"כ ידליקו בני הבית נר א' בכל לילה, ויקראו מהדרין ולא מהמה"מ, ולכאוי' היה עדיף אילו עשו כהמחבר ועי"ז היו מהמה"מ, וביאר לי הרב קיסוס שליט"א דמצוה דגופיה עדיף. ואמנם זה תליא בגדר הסילוק הנ"ל, דלכאוי' למד' דהוא סילוק א"כ ליכא מהמה"מ כלל, דאין אף אחד שמדליק כמנין בני הבית אלא הוי ההדלקה בכ"א לחוד, אלא פשיטא דזהו גופא ההידור מה שיש ריבוי נרות בבית ע"י שכ"א מדליק לחוד. וא"כ באמת בנידו"ד מה שהבית הוי מהדרין לחוד במצוה דגופיה, מ"מ זה מתווסף על מהמה"מ דבעה"ב ולא גרע מערכו לכאורה.

האם למ"ב מעכב הדלקה בחוץ מדינא

מ"ב ס' תרע"א סקכ"ז: ואם דר בעליה מניחה בחלון כו'. ובשעה"צ דמשמע ממג"א דעדיף טפי להניח בחלון הסמוך לרה"ר אף שהיא למעלה מי"ט [בשע"ת הזכיר בשם המקובלים להדליק מעל ז' טפחים, והמ"ב השמיטו, ובבא"ח כ' בין ז' לח' טפחים, ולא שמענו מרבותינו כל זה], מלהניח בטפח הסמוך לפתח אף שהוא יכול להניח למטה מי"ט, ואף שהפמ"ג מפקפק קצת בזה, מ"מ אין לדחות זה, דבענין שצריך היכר לבני רה"ר יש מקום גדול בגמ', דאמרו עד דכלאי ריגלא דתרומדא, וגם במה שאמרו מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ, ואילו הא דאמרו דלתחילה צריך להניחו למטה מי"ט יש כמה ראשונים דדחו זו מהלכה, עי' בב"י וכן במאירי, עכ"ל.

ולכאוי' נלע"ד דנהי דעיקר הס"ק במ"ב איירי בזה"ז שמדליקין בפנים, אך הא דכתב "דענין זה שצריך היכר לבני רה"ר יש מקור גדול בגמ'" [ולא כתב בצורה תקיפה יותר, דהדלקה בחוץ מעכב מדינא בזמן חז"ל והוי עיקר המצוה], משמע מדבריו דגם הוא קאי אעיקר דינא דנ"ח צריך היכר לבני רה"ר, ולפ"ז לכאוי' הול"ל בתקיפות יותר מזה, דהוא מעיקר הדין חיוב גמור דאינו יוצא בלי זה בזמן הגמ'. ולענ"ד משמע קצת דס"ל דאינו מעכב אף בזמן הגמ'.

ואמנם העירתי הרב יוחנן וולף שליט"א דבשו"ע יש משמעות דמעכב, דבס"י תער"ב ס"ב העתיק השו"ע דעת הרמב"ם דמדליק רק עד שתכלה רגל מן השוק, וביאר במ"ב סק"ה דאצ"צ שמן רק עד חצי שעה לדיון הגמ', רק בזמנינו צריך חצי שעה לבני הבית, ועי"ז כ' הרמ"א דעת הר"י דבזה"ז שמדליקין מבפנים אצ"ל להדליק אז, ומבו' דלשו"ע צריך מדינא היכר לרה"ר, ועי' מש"כ בזה באורך לק' סעיף ז' [לגבי שעת הסכנה והגר מעל כ' אמה].

מקום ההדלקה בביהכנ"ס

ס' תרע"א ס"ז: "ובביהכנ"ס מניחו בכותל דרום". לכאוי' משמע בכותל ממש, וכל בכף החיים שכן מנהג הספרדים, אך המשנ"ב העתיק בסק"מ דברי הדה"ח "או על השלחן שעומד אצל כותל דרום", ובסקמ"ג העתיק דברי שו"ת חת"ס דהמדליק פניו לצפון ואחוריו לדרום, ומתחיל מימינו שהוא הסמוך לאה"ק ומוסיף מהשמאלי שהוא הנוסף [כדעת השו"ע סו"ס תרע"ו], ופשוט דגם בצפון ודרום א"י מדליקין בכותל דרום כיון דהוא כמנורה דביהמ"ק, והכי נוהגים. ועי' בעיטור ומנהגי שכ' מנהגים האם מדליקין בפתח ביהכנ"ס או באמצע ביהכנ"ס, וכן למש"כ המ"ב דבכותל לאו דוקא אלא על השלחן, והביא מהחת"ס שעומד אחוריו לצפון.

שהחיינו בביהכנ"ס אחרי ההדלקה בבית

מ"ב ס' תרע"א סקמ"ה: ומ"מ לא יחזור לומר בביתו שהחיינו אם לא להוציא אשתו וב"ב. וכשכבר הדליק בבית, במ"ב הוצ' דרשו הביאו דבשו"ת זרע אמת (ח"א ס' צ"ו שהוא מקור דברי השע"ת שהביא המ"ב) איתא דחזור ומברך בביהכנ"ס בשביל הציבור, וכן נהג החזו"א. וע"ש עוד מה שציינו שביאר הגרשו"א בזה בהליכות שלמה. והגריש"א נקט דמדלא הביא המ"ב זאת מהזרע אמת, משמע דלא ס"ל. ולולי דמסתפינא הו"א דאי"ז רא"י, א) דלא

חייבת בה", ובמשנ"ב סק"ט פ' בעד כל בני ביתה, פ"י דרק במקום שאין בעלה מדליק (שעה"צ), והביא מב"ח וט"ז דיכולה ג"כ להוציא איש בברכה ולהדליק עבורו, ועי"ש. ושוב הביא משו"ת עולת שמואל ס' ק"ה "דלדין שמדליקין כ"א בפנ"ע, מ"מ אשה אצ"ל להדליק דהויין רק טפלות לאנשים, ואם רוצים להדליק מברכות דהוי כשאר מעשהו"ג דיכולות לברך, וכשאין האיש בבית מדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה, ולא ידליק קטן וכדלקמיה".

והנה כאן כתב הטעם שאין מברכות משום דטפילות לאנשים, וזה שייך בכל הנשים, ולעיל כתב משום דאשתו כגופו, ואפשר דאין כאן סתירה, והכוונה דאשתו כגופו אין לה תורת הידור כלל שכבר כלולות לגמרי בחובת האיש, משא"כ שאר נשי הבית שאין להן מעלת אשתו כגופו, והנה שייך בהו הידור אלא שטפילות לאנשים. ולפ"ז מש"כ המשנ"ב כאן שאם רוצות להדליק מברכות היינו שאר נשים חוץ מאשתו, ול"מ כן מהמשך דבריו דאיירי באשתו שמדלקת כשאין הבעל בבית, וצ"ע.

והגדר בטפילות, יעו"ש בשו"ת עולת שמואל שביאר דבדברי ריב"ל דאף הן היו באותו הנס, משמע בתוס' מגילה דף ד' דהכוונה שהנשים טפילות בזה, ופליג על הרשב"ם שמפרש שעיקר הנס נעשה על ידן, ומ"מ בפסח שצריכה לאכול מצה ומגילה שצריכה לשמוע לא שייך טפילות בקיום המצוה, משא"כ בנ"ח שמצינו ברכה להרואה, ומטעם זה ג"כ סגי בנר איש וביתו [מעיקר הדין, פ' שמשום זה אצ"ל מעיקר הדין כ"א לברך, דמ"מ כ"א מבני הבית רואה הנרות והעיקר הוא הראייה], ומשו"ה נמי נשים יוצאות בראיה. ועוד הוסיף דבגוף הגזירה, בפסח ופורים היו שוות בו, משא"כ בחנוכה שגזרו על מה שמעיקר הדין אונס שרי, וממילא אינו בכלל מהדרין אלא בעיקר הדין דנר איש וביתו.

שוב דקדק מהרמב"ם דמהדר אף כנגד אשתו [פ' דהרמב"ם לא העתיק הא דריב"ל, והפר"ח פ' דהרמב"ם ציין דחייב כל החייב בנ"ח, ולא ניח"ל בזה, וכתב דכללו כאן, וצע"ק]. ומפ' דלהרמב"ם צ"ל כרשב"ם שהם בעיקר הנס, ומ"מ העיד הר"מ דבני ספרד נוהגין כתוס', ואנו קבלנו המנהג כהרמב"ם ומ"מ הנשים לא קיבלו, ומ"מ כשמדלקת במוקם שאין האיש בבית הוא בכלל מהדרין להוסיף והולך. ובסיום דבריו כתב דאם הנשים מדליקות לעצמן יכולות לברך דל"ג משאר מעשהו"ג.

והנה המשנ"ב העתיק תחלת דבריו וסופן, דלא ס"ל מה שחזר בו מלומר דטפילות, דלא ס"ל כהדקדוק ברמב"ם אלא שבאמת הן טפלות. ומ"מ המקום שמואל הוקשה לו מאי שנא דבהידור דנר לכאוי"א אינן מקיימות, ומוסיף והולך יקיימו. וממ"נ האם הם בכלל המהדרין, ולמסקנתו אינן בכלל מהדרין. אך לכאוי' י"ל להמשנ"ב שקיים עיקר דבריו, דהויין טפילות בעיקר הנס, וממילא גם בחיוב, אך מ"מ אצ"ל מפנ"ז דאינו בכלל ההידור כלל, והדרו לגמרי לנר איש וביתו, וסמכו אראיה דידהו כמש"כ העולת שמואל בריש דבריו, אלא דטפילותן גרמה להן לסמוך על דעת התוס' ומנהג בני ספרד שכתב הרמב"ם שלא להדליק כנגד כל אחד מבני הבית, ואי"ש שהמשנ"ב לא הביא כלל שאינן בכלל מהדרין אלא שהן טפילות, ולא כתב שטפלות בחיוב אלא שטפילות לאנשים, משמע יותר שטטפילות קיומן לאנשים שבבית, והיינו כמש"כ שנהגו כהתוס'.

והטעם שנהגו כן י"ל כהעו"ש בריש דבריו של התוס' במגילה דהם טפילות בעיקר החיוב, ויש ג"כ להוסיף על דברי החת"ס בשו"ת שמעיקרא הדליקו בחוץ והיה חסרון צניעות, ולהנ"ל י"ל שאינו טעם בפנ"ע, אלא טעם לסמוך לדידהו על התוס'.

ולפ"ז א"ש דהמשנ"ב לא הביא דברי העו"ש בעיקר דין המהדרין, שבוה לא ס"ל להפקיען מדין המהדרין לגמרי, לומר שאינו בכלל מהדרין, דלעולם ס"ל דהוי מכלל מהדרין, ורק בקיום בפועל ס"ל דמטפילות עצמן לאנשים, וכפשנ"ה. ובמ"א בדין אשתו כגופו משמע שהוא הפקעה גמורה מדין המהדרין, ומ"מ יל"ע אם שייך כאן להתחייב מדין מעשהו"ג שמחייבות עצמן, וכמפקיעה עצמה מבעלה בזה, וצ"ע.

נר א' שמן או מהדרין בשעוה

משנ"ב ס' תרע"א סק"ח: "ואם השמן הוא ביוקר מוטב להדליק בנרות שעוה ולהיות מוסיף והולך כו', ממה שידליק בשמן זית נר אחד בכל לילה לבד". ובשעה"צ סק"ח דכ"ה בחיי אדם (כלל קנ"ג) ושו"ת בנין עולם ס' ל"ד, אכן דעתו שם דבליה ראשונה יראה עכ"פ להדליק בשמן זית, אע"ג דלאחמ"כ לא יוכל להיות כמהדרין מה"מ בשאר הלילות, לא דחינן מצוה החביבה בשעוה ממה שלא יוכל אח"כ לקיים מצוה מן המובחר, ע"ש". וצ"ב האם פליג אדין המשנ"ב לגמרי, או דאיכא מעלה מיוחדת בלילה הראשונה, ובשוה"ל ביאר דס"ל דדנים כל לילה בנפרד, היינו שבאותו יום שידון אם יוכל להדליק בשמן זית או להיות ממהמה"מ, ידליק בשעוה כמהמה"מ, אך אין לדון מיום אחד מחבירו כיון דחביבה מצוה בשעוה, ולכן אם ביום ראשון, וה"ה ביום שני, יוכל להדליק בשמן זית ידליק, אע"פ שלמחרת לא יוכל להיות כמהמהמ"מ.

שיעור אצבע בין הקנים במנורות שלנו

משנ"ב ס' תרע"א סק"ח: דתרתני בעינן, דהיינו שיהיה ג"כ מובדלין הקנים מחבירו לבד מה שיש לכל מחציה בפנ"ע, ועי' בא"ר שכתב דדי ברחב אצבע [ור"ל שהפתילות יהיו במרחק אצבע, וכ"כ ב"דרשו" בשם הקה"י - ארחות רבנו ח'ג עמ' ז.]. ולפ"ז כך הדין במנורות שלנו דאע"פ שכל קנה לחוד, בעינן רוחב אצבע מפתילה לפתילה. ופתיל צף לכאוי' נר' דחשיב ככלי מפסיק, אכן בחוט שני נקט לא כן.

בענין שמש

ס' תרע"א ס"ה: וצריך נר אחר להשתמש לאורו. ובביאה"ל ד"ה וצריך ביאור דבמניח על שלחנו אע"פ שאינו רוצה להשתמש בו צריך נר אחר שיוכל עי"ז להשתמש לאורו, להיכר דהראשון למצוה, ושוב העתיק מהמאירי דהמנהג אע"פ שאינו על שולחנו, מ"מ לכל נ"ח המונח בבית צריך נר אחר. ובפמ"ג כתב שכן משמע בשו"ת הרמ"א [והעירוני דמהר"ל כ' שהשמש למעלה "שרפים עומדים ממעל לו", בגימ' לוי, הרי דשמש למעלה, ומשמע דקורא

אף דגם זה על השלחן, והגוי שבדוק מטעם הממשלת שמד וחושב ששתייהם לאורה, ומ"מ כלפי ישראל הוי היכר מה ש"ל עוד נר, וע"ז נא' בגמ' דאף שהוא על שולחנו מ"מ "דין". אך מש"כ הרמ"א דבזה"ו שמדליקין בפנים מניחו בטפח הסמוך לפתח, והיינו באופן דאיכא היכר, אכתי תיבעי אם לא יוצאים יד"ח כלל, דאפשר דע"ז לא נאמר דהוא תקנה לשעת הסכנה דוקא, וצ"ע. ובזה להר"י פורת דמדליק לאחר חצי שעה דליכא היכר לבני רה"ר משמע דאינו מעכב, ובזה א"ש מה שהבאתי משעה"צ סי' תרע"א סק"ל דמשמע שהוא רק "מקור גדול" מגמ' שצריך היכר לבני רה"ר ואינו מעכב.

ועכ"פ להגר מעל כ' אמה י"ל דלא גרע מדעת הר"י פורת שיכול להדליק, אלא דבזה דעת הגריש"א זצ"ל והגרנ"ק זצ"ל דבזמן התלמוד א"א לברך כשאין עוברים ושבים, ולהגרנ"ק אחר חצי שעה א"י לברך, ולהגריש"א יכול לברך כל זמן שיש פרסום לבני הבית. ולכאו תליא בהנ"ל, ועי'. [ולעיל הבאתי שחכ"א שליט"א דייק מדעה קמיתא דשו"ע שאינו מדליק רק כשיעור שעד החצי שעה, דמשמע דמעכב ההיכר לבני רה"ר, ושוב כתבנו בס' תרע"ה דאפשר דב' גברי חיוב הן, וצע"ג בכל זה].

פתח שיש בו מזווה מול מעלות אחרות

עי' טור סי' תרע"א בשם רבנו ירוחם ב' טעמים למה מדליקין בפתח הבית לפנים ולא על פתח החצר כדן הגמ', הא' מפני גויים וגגבים, הב' דלפתח החצר אין מזווה, והעיר הרב קריצלר שליט"א דאי קאי טעם הב' בפנ"ע א"כ משמע דעדף פתח ש"ב מזווה אע"פ שלכאו' ממעט בפרסום לרה"ר, ועכ"פ אינו עושה כדינא דגמ'. ויתכן דטעם זה אינו אלא מוסיף על טעם ראשון. ועי' מ"ב שחלק על פקפוק הפמ"ג, וס"ל דפרסומי ניסא בחלון אפילו גבוה מ"ט עדיף בזה"ז מלהדליק בפתח נמוך מ"ט, וכן דעת חכמי זמנינו דריבוי בפרסום הוא הראשון במעלה, ואמנם י"ל דזהו שייך יותר כאן בא"י דנקטינן דעיקר הפרסום לבני רה"ר, ועי'.

פרסומי ניסא דוקא כפי שרואים בדרך הילוכן, ובזה נממד הפרסומי ניסא

דעת הגריש"א זצ"ל דפרסום לבני רה"ר הוא רק באופן שרואים דרך הילוכן, ולא שצריכים לסובב לראות [י"ל דכן מוכח מדין למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא, דהא אם ירים עיניו יראה, ורק דאינו מסתכל טבעי כך דהאזיר מזיק לעינים כמב' בראשונים שבב"י, והגרנ"ק זצ"ל אמר לי כע"ז דברחוב קטן (רחוב רבי מאיר בב"ב שה' גר שם) רואים ומבחינים יותר מרחוב גדול [רח' השומון]. ששם רק עוברים ושבים ומיד מבחינים בהצדדים כל כך, וה"ז יותר פרסומי ניסא ברחוב הקטן.

זמן הדלקה עשרים דק' אחרי השקיעה

סי' תרע"א ס"א: עם סוף שקיעתה. ודעת השו"ע שצריך להדליק בצאה"כ לא קודם ולא אח"כ, והמ"ב ביאר דלהקדים קצת ע"כ אינו חסרון גם להשו"ע, והאר"ך בביאור"ל שראוי להדליק כרבע שעה לפני צאה"כ, לפני ערבית, מכמה טעמים:

א. דלהרשב"א ור"ן ומאירי צריך להדליק בתחילת שקיעה שניה שהוא רבע שעה לפני צאה"כ דר"ח. ב. דגם להטור שכל צאה"כ וכל י"ש להקדים עד חצי שעה קודם. ג. להרמב"ם צריך להדליק משנכנסה השמש, וכשעבר חצי שעה או מעט יותר מזה שוב א"י להדליק, וא"כ בצאה"כ להרמב"ם אינו יוצא, וגם להחולקים יוצא רק מטעם ספק. ד. להשו"ע ג"כ לא מאחרים מצאה"כ, והרי בצה"כ צריך להתפלל ערבית דקר"ש דאו' ותדיר קודם. והנה בזמנינו בא"י יש רבים הנוהגים להדליק כהחזו"א כעשרים דק' אחרי השקיעה, ולכאו' שייכי בזה כל הטעמים הנ"ל, דבזמנינו [כהלוח, או קצת יותר כהחזו"א] דצאה"כ הוא 35-40 דק' אחרי השקיעה, נמצא דזמן זה הוא רבע שעה לפני צאת הכוכבים, ואפשר דהוא שקיעה שניה, ועוד. ה. דהוא זמן צאה"כ דהגאונים, ויצאנו ידי השו"ע לד' הגאונים, והיכא דתוך החצי שעה דשקיעה יוצא יד"ח להרמב"ם ועוד. ו. דכבר נפק מכלל שרגא בטיהרא כיון דחשך קצת, ועדיין אינו זמן ערבית כיון דאין נוהגין להתפלל בזמן הגאונים בגלילותינו, וליכא חסרון דתדיר.

הדלקה לאחר הזמן לדעת השו"ע

במ"ב סי' תרע"א סק"ה דייק מהשו"ע (שהעתיק ל' הרמב"ם) דאם הדליק זמן מה אחר שקיעה"ח (או צאה"כ לדעת השו"ע, וה"ה לכל שיטה כדאית לה), א"צ ליתן שמן כ"כ רק עד שתכלה רגל מן השוק, וכ' דאכן כל זה הוא לדין התלמוד שהיה ההיכר לעוברים ושבים, אבל האידנא דההיכר הוא רק לבני ביתו לעולם בעי השיעור הידוע (פר"ח), ואף מדליק לאחר שכלה הרגל מן השוק בעי זה השיעור, עכ"ד. וצ"ע אמאי בזמן התלמוד ליכא דין ההיכרא דבני הבית.

והנה השו"ע עצמו העתיק שאם עבר זה הזמן מדליק והולך כל הלילה, והוא דעת הר"י פורת בתוס' דמדליק מספק ע"פ הת' הב' בגמ' "א"נ לשיעורא" [והר"י כתב עוד דבזה"ז דמדליקין בפנים בלא"ה ההיכר לבני הבית, והם דברי הרמ"א, אך השו"ע לא הזכיר זאת, דקאי לזמן הגמ', והמשנ"ב כתב על דברי השו"ע בשם המג"א דמדליק עד עה"ש ובברכה, והוא בשם המג"א והפר"ח, וצ"ע האם זהו רק בזה"ז או גם לדעת השו"ע עצמו, והגריש"א (והגרנ"ק) באמת דייקו מהפר"ח דהיינו רק בזה"ז, דמזמן התלמוד אינו הדלקה רק מספק, והגריעב"ץ חידש גם בזמן הגמ' (עי' הערות בטור המאור חידוש גדול שנקט דלא שייך הדלקה בלי ברכה ולכן לא שייך סב"ל ע"ש). והנה לדעת הר"י פורת הרי מדליק (מספק) בזמן הגמ' גם לאחר זמן הפרסום, כלומר בלי היכר לבני רה"ר, הרי דנקטינן מספק גם תי' ב' דבגמ' לחוד, וא"כ ה"ה כשמדליק באמצע החצי שעה למה לא ידליק שמן כשיעור חצי שעה לחוש לתי' הב' דבגמ' כדברי הר"י פורת. וצ"ל דדעת השו"ע דהעיקר כהרמב"ם שפסק לתי' א' לחוד, ורק חשש מהיות טוב לדעה הב' למי שאין לו הדלקה בלא"ה כלל, וצ"ע].

ומשמע דב' דברי הדלקה הן, דהדלקה בזמן [בימי התלמוד] הוא רק באופן של היכר לבן רה"ר, והדלקה לאחר זמן הוא בלי היכר לבני רה"ר, וב' דברים הן ואין שייך זה בזה, ולא משמע כן, וצ"ע.

הדלקה כשבני הבית ישנים

במ"ב סי' תרע"א סק"א פסק כהמג"א דה"ח וח"א דאם בני הבית ישנים אין לברך אלא ידליק בלא ברכה, ובשעה"צ הביא דעת החמוד משה דלא גרע מהנמצא יחיד במקום שאין איש דמדליק בברכה, וה"ה בזה, ומסיק דסב"ל. וצ"ע מקו' החמוד משה. ועוד קשה לי מדברי הביאור"ל עצמו לעיל סי' תרע"א ס"ז ד"ה ויש נוהגין, דס"ל דמדליק בביהכנ"ס גם קודם בא עשרה, דעצם ההדלקה שצוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פרסום הנס, וחזינן דא"צ פרסום לאחרני בגוף ההדלקה. ובמ"ב מהדו' דרשו הביא [כנראה ליישב קו' א' הנ"ל] מהאגר"מ והגריש"א והגרשז"א והגרנ"ק והאול"צ שכתבו דרך בזמן ההדלקה, בחצי שעה הראשונה יכול להדליק אע"פ שאין פרסום, משא"כ אחר הזמן הזה.

ודבריהם חידוש גדול בהבנה, וכפה"נ הכוונה דבזמן הדלקת כל ישראל, עצם העובדא שכל אחד מישראל מדליק, אפילו כ"א במקומו, הוא בעצמו מהווה פרסום, משא"כ לאחר הזמן דכל הפרסום הוא רק מה שהוא בעצמו מפרסם בין האנשים, וממילא צריך שיהיו בני הבית, ומ"מ לפי"ז מיושב גם הקו' ב' בביאור"ל הנ"ל, דשם ההדלקה במקומו וזמנו הוי פרסום מצד עצמו. ועכ"פ עולה דב' דברים הן, הדלקה בזמנו שהוא פרסום מצד עצמו [בזמן הזה, וגם בלי בני בית, ובזמן הגמ' דוקא בפרסום לבני רה"ר], והדלקה לאחר הזמן, שהוא ע"י שהוא עצמו מפרסם לבני ביתו.

שו"ר שכן הוא מפורש לענין מגילה בדף ה' אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד, שלא בזמנה בעשרה, ופירש"י בזמנה ב"ד מתוך שהיא חובה כו' קורין אותה אפילו ביחיד, דהכל קורין בו ואיכא פרסום הנס, ובשלה"כ ג' כגון כפרים המקדימין ליום הכניסה אין קורין אותה אלא בעשרה דבעי פרסומי ניסא.

ישראל אלזאם - אלעד

בדין פנויה בהדלקת נרות חנוכה

כתב מו"ר בשו"ת אור לציון (חלק ד, הערות פרק מז, דין אכסנאי בחנוכה) וז"ל: "ואולם בחורים שאף בזמן שאין לימודם בישיבה אינם חוזרים לבית הוריהם, אינם חשובים כסמוכים על שלחן הוריהם, וחייבים בהדלקת נר חנוכה במקום שנמצאים בו. וכן בחורים שאין הוריהם מדליקים בביתם, וכגון שאינם שומרי תורה ומצוות, חייבים בהדלקת נרות חנוכה בחדרם. והוא הדין בכל זה לענין בנות המתגוררות בפנימיה, וכן לחיילים רווקים החוזרים לבית הוריהם בחופשות. ופשוט שבחור רווק שגר בדירה לעצמו ואוכל ומתפרנס משלו, אף שהוריו מדליקים בביתם, צריך הוא להדליק נרות חנוכה בברכה בביתו, כיון שאין הוא סמוך על שלחן הוריו. והוא הדין לבת רווקה שיש לה דירה וחיה שם לעצמה, ואינה חוזרת אף בימי חופש לבית הוריה, שצריכה להדליק בביתה בברכה. וכן בחור או נשוי שיש לו בית משלו ואינו דר אלא שם ולא בבית הוריו, אף שאוכל את סעודותיו אצל ההורים מדליק נרות חנוכה בביתו".

ולי נראה להוכיח מדברי המשנה ברורה (סימן תרעז סק"ג) ד"ה 'קטן שהגיע לחינוך', לפי מה שפסק המחבר בס' תרע"ז ס"ב דאפילו המהדרין מן המהדרין אין מדליקין רק נר אחד לכל אנשי הבית. ורק שמוסיפין והולכין בכל יום נר אחד יותר, ע"כ מיירי כאן שהקטן הזה יש לו בית בפ"ע, וע"כ צריך להדליק ולברך, אבל לדידן דנהגין שכל אחד צריך להדר ולהדליק בפ"ע, א"כ גם הקטן הזה צריך בכל גווי להדליק בפ"ע, והכי פסק הרמ"א לעיל בסוף סימן תרע"ה, אבל דעת הש"ג והמאירי דאפילו לדידן א"צ לחנך הקטן להדליק בפ"ע אם לא שיש לו בית בפ"ע.

גל אור - צפת

נר חנוכה וטבילה

הסתפקתי, אשה שהולכת לטבול בחנוכה, האם הבעל ידליק בזמן מיד, או שיחכה לאשתו שתחזור מהטבילה.

גמליאל הכהן רבינוביץ - מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

חנוכת המזבח וחנוכות בית חשמונאי

א. כתב השו"ע (או"ח סי' תרע"א ס"ב) וז"ל, רבוי הסעודות שמרבים בהם [בימי החנוכה], הם סעודות הרשות שלא קבעום למשתה ושמוחה. והרמ"א כתב, ויש אומרים שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח. ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה. עכ"ד. והביא המ"ב (סק"ז) את דברי המדרש (ילקוט שמעוני מלכים רמז קפד) וז"ל, א"ר חנינא בכ"ח בכסליו נגמר מלאכת המשכן ונותר מקופל עד אחד בניסן, כמו שכתוב (שמות מ' א') ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד, והיו ישראל ממלמלין על משה לומר למה לא הוקם מיד, שמא דופי אירע בו. והקב"ה חשב לערב שמחת המשכן בחדש שנולד בו יצחק, דכתיב לוישי ועשי עוגות, ואמרו לו שוב אשוב אליך. ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה, אמר הקב"ה עלי לשלם. מה שלם לו הקב"ה, חנוכת חשמונאי, עכ"ד. ועיי"ש במ"ב עוד.

ודברים אלו מתאימים מאד למה שהביא הרמב"ן עה"ת בריש פרשת בהעלותך (במדבר ח, ב), וזה לשונו שם, ובלשון הזה מצאתיה במגילת סתרים לרבנו ניסים שהזכיר האגדה הזו, ואמר: ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריבו שבט לוי [חלשה דעתו של אהרן שלא היה עימהם בחנוכה לא הוא ולא שבטן]. אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בני חשמונאי, ולפיכך

הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח, עכ"ל. והנה זה דבר ברור שהפיוס לאהרן לא היה שגם לו יהיה "חנוכה", וע"כ מבואר בדברי המדרש אלו, שישנו קשר הדוק בין חנוכת המזבח לימי החנוכה, וזה היה הפיוס לאהרן הכהן, שבמקום חנוכת המזבח שהיתה במדבר, יהא לו חנוכה דומה שתעשה ע"י בניו. ולכן היה זה גם פיוס לחודש כסלו שימי החנוכה יהיו בו. וצריכים אנו להבין מה הקשר בין הדברים הללו.

עוד יש לתמוה בדברי הרמ"א הנזכרים, שהכריע שכשאומרים שירות ותשבחות אז הוי סעודת מצוה, וביאר המ"ב ע"ז (בס"ק ט') דלהרמ"א בעינן את שניהם בצירוף, דכשעושה סעודה בחנוכה ויהא בה שירות היא סעודת מצוה מחמת שיש מנהג לאכול. וצריך להבין את ענין הצירוף הזה, דממ"נ אם שירות ותשבחות הם סיבה לעשות את הסעודה לסעודת מצוה, גם אם יעשה סעודה בשאר ימות השנה ויאמר בה זמירות ותשבחות תהיה לסעודת מצוה. ואם א"א להזמירות ותשבחות להפוך את הסעודה למצוה, גם בחנוכה לא יועילו לעשות את הסעודה לסעודת מצוה.

ב. בגמ' מס' סוכה (דף נו:) איתא ת"ר מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה והלכה ונשאת לסרדיט אחד ממלכי יוונים, כשנכנסו יוונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה על גבי המזבח ואמרה לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממוןי של ישראל ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק, וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה. והיינו שבמבט המעוות שלה לא היו בני ישראל צריכים להקריב קרבנות על המזבח, וקשה שהרי אף דרך היוונים היתה להקריב בהמות טמאות על מזבחותיהם, וכמו שכתוב במדרשים [עי' ילקוט מעם לועז פרשת בהעלותך, וע"ע ביוסיפון ב"ג]. וכן מצאנו במשנה במסכת מידות (פרק א' מ"ו) שארבע לשכות היו בבית המוקד, כקייטונות פתוחות לטרקלין, שתיים בקדש, ושתיים בחול, וראשי פספסין מבדילין בין קדש לחול. ומבואר שם שהלשכה המזרחית צפונית, גזוז בה בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון. ופירש הרע"ב שם ששקצום מלכי יון, שהקטירו עליו לעבודה זרה. הרי לנו שגם אצלם היה זה מושג מקובל להקריב קרבנות, ומה כל כך 'הרגיז' את מרים בת בילגה.

אלא שחילוק מהותי יש בן ישראל המקריב קרבן להשי"ת, לגוי המקריב קרבן לאלהיו, שהגוי אף כשהוא מביא מנחה לאלהיו, בשום פעם אין זה כדי לכבד את אלהיו, שבשביל כך לא היה נותן מממונו למישוהו אחר, ולו יהי זה אלהיו. ומה שעניינו ראות שיש עכ"ם שמקריב קרבן, אין נתינתו זו לכבוד אלהיו, אלא לתועלת עצמו, שהוא חושב בדעתו המשובשת שאלהיו יעזרו לו לכשיקלע לצרה וכדו'. אכן עם ישראל ליבו לשמים, ויהודי שמביא קרבן זונח הוא את תועלתו האישית ומכווין להקריב קרבן, לתת מנחה מנכסיו לכבוד השי"ת. וכמו שמצאנו ענין זה מפורש בגמ' (ר"ה דף ד. ד. ובבא בתרא דף יז:) שיהודי האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני או בשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא, הרי זה צדיק גמור, ואילו בגוי נחשב הדבר לחיסרון. ופירש רש"י במס' פסחים (דף ח:): טעם הדבר וז"ל, הרי זה צדיק גמור. בדבר זה, ולא אמרינן שלא לשמה עושה אלא קיים מצות בוראו שצוהו לעשות צדקה, ומתכוון אף להנאת עצמו שיוכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו. וכן בב"ב שם פ' שישראל דעתן לשמים בין יחיה בין לא יחיה אינו מהרהר אחר מדת הדין, אבל עכ"ם אינו נותן אלא ע"מ כן ואם לאו מתחרט. עכ"ד.

ואת ההבנה העדינה הזו לא הצליחה מרים בת בילגה הממורמרת להשכיל, וזו היתה טענתה כלפי המזבח שכניתה אותו לוקס לוקוס, פ'י זאב זאב (עפ"ל), ופי' המהרש"א שהתכוונה לומר שהמזבח הוא כזאב שאוכל כבשים. והיינו שלא הצליחה להבין אף אדם נותן מנחה מנכסיו לכבוד המקבל גרידא בלא שום תועלת עצמית להנותן, משום שכל עבודת האילים שהיא הכירה, לא היה בה נתינה לאיליל, אלא קבלה ממנו [לדעתם המשובשת, וכל מה שמקריבים להם מנחה זה לצורך הנותן, שעל ידי שמקריב לפניהם הוא מרוצה אצלם, והם מטיבים איתו. שלא כהמזבח שכביכול לוקח את הכבשים לצורך עצמו שלא על מנת לתת תועלת להמקריבים עליו, כזאב זה שאוכל הכבשים להנאת עצמו, וזה מה שהמשיכה לומר "ואי אתה עומד להם בעת צרתם". (וכמוכן שהתוצאה של אם בחוקתי תלכו הם כל הברכות האמורות בתורה, אף אין זו המטרה, ולא לשם כך אנו עושים את המצוות)].

נמצאנו למדים שהרעיון המיוחד שנראה מהמזבח הוא, שהוא כביכול קושר אתנו עם הקב"ה שלא על מנת לקבל תועלת אישית, אלא קשר של אהבה, של נתינה לשם נתינה. וענין זה למדים אנו גם מהגמ' בשלהי גיטין (דף צ:), דאמר התם ר' אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזוב מוריד עליו דמעות, שנאמר וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין [עוד] פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריי אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריך. ע"כ. וביאר המהרש"א (שם בח' הלכות בתו"ד) שהמזבח הוא הסמל של הקשר בין הקב"ה כביכול לעם ישראל, וכמו שאחז"ל שבמזבח היתה ניכרת חביבתן של ישראל כהנאמר בפסוק (שיר השירים ח' ו') רשפיה רשפי איש שלהבת יה, והוא ענין האש מן השמים שהיתה רבוצה במקדש ראשון על המזבח (כדאי יומא כא.), עיי"ש בדבריו. ולכן מי שמגרש אשתו ראשונה מזוב מוריד עליו דמעות. וגם בזאת אנו רואים שהמזבח הוא כביכול הסמל של הקשר של אהבה שיש בין בנ"י להקב"ה.

מעתה מובן מאד מה ענין חנוכת המזבח אצל חנוכת בית חשמונאי, שהרי בנקודה הזו היתה כל מלחמת החרמה של היונים, וכמו שאמור במעשה זה של מרים בת בילגה, שהגוי אין לו שום הבנה ברגש האמיתי הזה, שיתכן שיהא אדם שיתן ממונו שלא על דעת לקבל תמורה כל-שהיא. ואפשר לומר שגם הנצחון שהיה להם מתחילה, והצליחו ה"י במזימתם, להעביר את רוב העם על דתם, היה גם מסיבה זו, כמשאחז"ל שנתרשלו ידיהם מן העבודה. והיינו שחו" לא ביטלו את העבודה לגמרי, אך היו עובדים כדי "לצאת ידי חובה", לעשות את המוטל עלינו ותו לא, ולא היתה עבודתם מאהבת השי"ת, ולכן בנושא הזה היה נצחון ליוונים.

הערות והארות | קעא

גובה ההדלקה שלא יצא י"ח - אם הניח מעל עשרים אמה לא יצא י"ח אפי' בדיעבד, בין שהדליק מחוץ לבית בין שהדליק בתוך הבית, וצריך לחזור ולהדליק בברכה.

אם הדליק מעל עשרים אמה ואח"כ הוריד את החנוכיה למקום שכשר להדלקה - לא הועילה לו הדלקתו וצריך לחזור ולהדליק בברכה, משום שההדלקה עושה מצוה ולא ההנחה. ואם הדליק בפחות מעשרים אמה והניח במקום אחר שג"כ כשר להדלקה, יצא י"ח.

ב] אם דר בעליה - מניח בחלון יותר מ' טפחים מהקרקע, ועדיף להניח לכיוון רה"ר מאשר להניח בתוך י' טפחים, דהדין להניח פחות מ' טפחים יש הסוברים לא כן להלכה, ואילו הדין להניח לכיוון רה"ר דינא דגמ' הוא. ובדאי אם יש לו חלון הפונה לרה"ר וגם פחות מ' טפחים מהקרקע, ודאי שעדיף להניחו שם.

דיני ההדלקה בביהכ"נ:

א] משום פרסומי ניסא מדליקין ומברכין בפנים ביהכ"נ או בביהמ"ד, ואפי' שהדלקה זו הינה רק מנהג.

ב] אין יוצאין י"ח בהדלקה בביהכ"נ אלא חוזר ומדליק בביתו בברכה, וגם הגבאי שהדליק בביהכ"נ חוזר ומדליק בביתו בברכה, ואפי' שמדליק לעצמו בלבד מכיון שכל בית יש בו חובת הדלקה. אבל ברכת שהחיינו אם מדליק לעצמו לא יברך, ואם צריך להוציא בני ביתו יברך.

ג] הברכה הינה על ההדלקה של הנה הראשון שהוא עיקר החיוב, ולכן אם ממנהרם יניח המדליק לאחר לגמור ולהדליק את שאר הנרות. **ד]** אבל בימי חנוכה (ב"ב חודש על אביו ואמו ול' יום על שאר קרובים) - לא ידליק ביום הראשון מפני ברכת שהחיינו שמורה על שמחה, ובשאר הימים שאין שהחיינו יכול להדליק.

מקום ההדלקה:

יניח את החנוכיה בכותל או בשולחן בצד דרום וזכר למנורה בביהמ"ק שהיתה בדרום. ומסדר את הנרות בין מזרח למערב, והמדליק יהיו פניו לצפון ואחוריו לדרום כפי שהיה בהדלקת המנורה, וי"א שהמנורה היתה עומדת בין הצפון לדרום ולכן אף הנרות בביהכ"נ יעמדו כך, ואין למחות בנזהגים כן דיש להן ע"מ שיסמוכו, והמג"א כתב שכ"א יתפוס במנהגו.

זמן ההדלקה:

בימות החול - מדליקין בין מנחה לערבית ולא בצאת הכוכבים, משום שבעת זו העולם מקובצים יותר, ועוד שאין לעכבם לאחר ערבית שכ"א ממנהר להדליק בביתו.

בער"ש - אם יש עשרה קודם מנחה: הרש"ל כתב להדליק קודם מנחה, והדר"מ כתב להדליק בין מנחה לערבית שהעולם מקובצים בשעה זו ואיכא פרסומי ניסא טפי. אם אין עשרה קודם מנחה: המג"א כתב שידליק לפני מנחה בברכה דיש עדיין פרסומי ניסא שרואים את הנרות דולקות אח"כ, אבל במור וקציעה כתב שידליק בלא ברכה דאין תקנת ההדלקה אלא בציבור, ואין ציבור פחות מעשרה, והכריע הביה"ל שהמדליק בברכה יש לו ע"מ לסמוך, דמצנינו שניתן לברך על ראייה בלבד, וא"כ ראיית נרות דולקות אח"כ היא סיבה לברך אפי' שאין עשרה.

אלישיב בלעיש - ירושלים

עד שבליל אחרון יהיו שמונה

בשו"ע ס' תרע"א סעיף ב' כתב, כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק א', ומכאן ואילך מוסיף והולך בכל לילה עד שבליל אחרון יהיו שמונה וכו'. ויש להעיר בלשונו למה הוסיף עד שבליל אחרון יהיו שמונה, והרי ודאי ידע'י דאי ביום א' מדליק אחד, וחנוכה הוא שמונה ימים ומכאן ואילך מוסיף והולך, בהכרח הוא שבליל אחרון יהיו שמונה, ומלשון זה משמע לכא' דרצה להשמיענו בהדיא שבליל אחרון יהיו שמונה, וצ"ב מה חידוש הדין בזה.

ובהגהות הר"ר ברוך פרענקלי תאומים הנדפס בסוף השו"ע עמד בהערה זו, וכתב י"ל דלא נטעה דבח' לא ה' נס רק משום ספיקא דיומא נתקן להדליק בח', ואכ"ו ה"ל להדליק ז' נרות, קמ"ל דח' נרות היינו לח' ימים ולא משום ספיקא דיומא, גם י"ל דאשמעינן דאף אם לא הדליק או לא הוסיף באיזה לילה מחויב בלילה שאחריה בהוספה הראויה עד שבליל אחרון יהיו שמונה, וציוין לדברי השו"ע ס"ו"ס תרע"ב דעבר ולא הדליק אין לו תשלומין.

וראיתי תירוצ' נוסף בקונטרס אורייתא קובץ י' עמ' י"ח משום דהדלקת נרות נקבעה בשל שני ניסים, היום הא' של חנוכה נקבל אחר הנס של מצאתי פך השמן שלא נטמא, ושאר הימים נקבעו אחרי הנס שהשמן הוסיף לדלוך עוד ז' ימים, ואכ"ו הייתי אומר שהנס השני מתחיל להמנות מהיום השני, וביום זה ידליק רק נר אחד כי זהו היום הא' לנס זה, עד שבים שביעי שהוא שמיני יהיו ז' נרות, שהרי לנס זה הוא מנין חדש, לכן קמ"ל ששני הניסים חדא המה, ומנין אחד להם המתחיל מהיום הראשון, ומשו"כ האריך המחבר בלשונו להבהיר את מנין הנרות.

ונראה לומר ביאור נוסף עם נפק"מ למעשה, ואולי זהו כוונת השו"ע בהוספה זו כדי לומר חידוש דין, ובהקדם לזה כתב המ"ב ס"ק ה' ואם יש לו רק ט' נרות ידליק בליל שני שני נרות, ואם יש לו י' נרות אעפ"כ לא ידליק רק בליל ב' ב', ובליל ג' לא ידליק שתיים רק אחת.

ובאבי עזרי סוף הל' חנוכה הביא דעת הביה"ל כדברי המשנ"ב וחלק עליהם, ודע דנראה ברור במי שעומד ביום שלישי ואין לו שלשה נרות דמ"מ מדליק שתי נרות, ולא אמר'י שההידור לא נשלם רק בשלשה, וע"כ אם אין לו שלשה סגי בנר אחד עיקר החיוב, דזה אינו, דוודאי יש הידור אף בשתיים ביום שלישי ג"כ, ואם אין יכול לעשות ההידור בכולו בשביל זאת לא יעשה כלל, ולא גרע יום שלישי מיום השני, והוא פשוט וברור ואצ"ל לפנים. ויש להבין במה נקודת מחלוקתם.

והנה במי שיש לו חמש עשרה נרות לכא' לפי המח' הנ"ל צריך להדליק אחד בכל יום, וביום ב' מוסיף והולך עד יום ה', וביום ה' להמשנ"ב ידליק אחד ולהאבי עזרי ידליק ב', והנה בביאור'ל ד"ה בלילה הראשונה כתב דטעם

מהם. ובשעת הסכנה שמדליקין בתוך הבית ולא עושין היכר לבני רה"ר, אין צורך להדליק בתוך הבית כנגד כל פתח דליכא חשד.

ברוח אחת: אם איירי בבית אחד די לו בהדלקה באחד מהם, משום שהאנשים שמסתובבים בחשכה הם רק אנשי המקום שיודעים שהוא בית אחד ולא מחולק, וחוזו שהדליק בחד מנייהו.

אם איירי בבית מחולק לשנים או בשני בתים, הדרכ"מ כתב שצריך להדליק בשניהם, ואפי' ששניהם של אותו אדם, דאותם האנשים מאותו מקום לא יודעים אם הדירה שייכת לאותו אדם או לשני אנשים. והמג"א כתב להקל להדליק בחד מהם שכולם שייכים לאותו אדם.

דיני הנחת רווח והעמדת הנרות:

א] נר שיש לו שני פיות - אם מדליק בנר זה לעצמו בלבד: אם ניכר בפה הנר שהם שתיים חשיב לשני נרות, ואפי' שהפתילות בתוך השמן אינם מובדלות. אם מדליק בנר זה לעצמו ולחברו: לשו"ע שבעה"ב מדליק עבור כ"א מבני הבית (כמנהג המהדרין) מועיל להיחשב לשני נרות אע"פ שהם צמודים. ולרמ"א שכ"א מבני הבית מדליק בפני עצמו צריך שכל אחד ידליק במקום מיוחד ולא בנר אחד, ואפי' ביום הראשון דלא פלוג. אבל בחנוכיה שמובנית משמונה קנים וכ"א מדליק בצד אחד, חשיב היכר ומהני לשני בנ"א.

ב] כמות הרווח בין נר לנר - הצורך במרווח בין הנרות הוא מפני שחוששים שהנרות יתחברו אחד לשני ויעשה למדורה, ונחלקו כמה רווח הוא בודאי מועיל שלא יתחברו הנרות: הא"ר כתב שמספיק רווח אצבע (2 ס"מ) חוץ מעשיית מחיצה, והפמ"ג כתב שיהיה לכל נר קנה מחיצה בפני עצמו, ובנוסף שיהיו מובדלים הקנים אחד מחברו ולא מספיק רווח אצבע [נראה שמחלוקת באופן שלא יודע כמה השיעור ההפסק שלא יתחברו הלהבות, אבל אם יודע בביור ע"י שעשה בדיקה שהלהבות לא ידבקו אף בפחות מהשיעור כגון שעושה את הפתילה דקה או שמנמיך את הפתילה שהלהבה תהיה נמוכה, נראה שמותר אפי' בפחות מכן].

אם מניח את הנרות בלא הרבה רווח - כגון שמניחים קערה עגולה מלאה שמן ובא מניח פתילות בלא רווח בין נר לנר, לא מועיל לו ההדלקה אפי' לנר אחד דהוי כמדורה. ולכן יזהרו המדליקים בנר שעווה שמדביקים בכותל שלא יצמידו נר אחד לחברו שלא יעשה למדורה.

אם הניח בין נר לנר רווח או שכפה על הקערה כלי ואח"כ הדליק - מהני כל נר בפני עצמו לצאת י"ח בנרות חנוכה. ומטעם זה מותר להדליק בפמוטות שהקנים עגולים דהרי קיים רווח מספיק ביניהם שלא יתחברו הלהבות ויעשה למדורה, ומ"מ אין הידור בהדלקה בעיגול, אלא ידליק את הנרות בשורה בשווה, ואף לא יתן את הנרות בשורה ואחד בפנים יותר ואחד בחוץ שמא יעשה בעיגול.

אם מדליק בנרות שעווה - יזהר להניח רווח מספיק שלא ימיסו הלהבות את השעווה של הנרות האחרים ויפלו הנרות ויכבו, שבאופן זה לא יוצא י"ח מכיון שכבר מתחילה לא היו ראויים להדלקה כחצי שעה, וצריך להזהר בזה אף בנר שבת ויו"ט.

מקום ההדלקה:

א] באופן שמדליק ליד הדלת ולא בחלון - יש להניח את החנוכיה בטפח הסמוך לדלת שיהיה ניכר שבעה"ב הניחה שם.

אם יש בבית מזוזה: לכתחילה יניח את החנוכיה בצד שמאל, כדי שכשיכנס בדלת יהיה מסובב במצות ע"י שהמזוזה בצד ימין והחנוכיה בצד שמאל, ואם הניח בצד ימין יצא בדיעבד. אם אין בבית מזוזה: יניח את החנוכיה בצד ימין, דבדברי מצוה ימין עדיף, ועוד דקיים פרסומי ניסא טפי שכולם פונים תחילה לצד ימין.

באופן שמדליק בתוך הדלת - יחלק את שטח הפתח לשניים, ובצד שמאל מניח את החנוכיה מול המזוזה, והמ"א כתב שיכול להניח בכל שטח אותו החצי, אך הט"ז כתב שראוי להחמיר ולהניחו בצד הצמוד לכותל.

ב] אם פתח ביתו פונה לרה"ר - אם הפתח מיד לרה"ר: יניח בפתח מבחוץ משום פרסומי ניסא. ואם פתח הבית פונה לחצר והחצר פונה לרה"ר: לרש"י מניח בפתח הבית, והשו"ע פסק שמניחו בפתח החצר לכון רה"ר.

אם פתח ביתו לא פונה לרה"ר - מניחו בחלון הסמוך לרה"ר, ואם החלון גבוה יותר מעשרים אמה ואין היכר לבני רה"ר יניח בטפח הסמוך לדלת שיהיה מסובב במצות.

בשעת הסכנה שלא יכול להניח בסמוך לרה"ר - אם לא יכול להניח בתוך הבית בטפח הסמוך לדלת: כגון שחושש שיבוא השוטר לביתו ויראה שמדליק נרות ליד הדלת ויכנס לסכנה, ידליק על השולחן בביתו ודיו, שכן דרך הדלקת הנרות לאורה. ויניח עוד נר נוסף להשתמש בו שיהיה ניכר שהנרות לצורך מצוה, אא"כ דרכו להשתמש במדורה דבהכי ניכר שההדלקה לצורך מצוה. והיום המנהג להדליק לכתחילה נר נוסף אפי' כשמניח את הנרות בסמוך לרה"ר שלא יאמרו לצורכו הדליקה. ומ"מ אם אין לו אלא נר אחד ידליק לצורך מצוה ויברך עליו.

אם יכול להניח בתוך הבית בטפח הסמוך לדלת: המנהג הנכון להתנהג כפי שעשו בימיהם ולהדליק שם כדי שיהיה מסובב במצוות. ולשיטת הרמ"א שכל בני הבית מדליקין בפני עצמם, אם ע"י ההדלקה בסמוך לדלת יתערבבו הנרות ולא יהיה ניכר כמה נרות מדליקין, אע"פ שפרסום הנס הוא רק לבני הבית בכ"ז בעי היכר קצת, ולכן עדיף שכ"א ידליק במקום מיוחד ולא ליד הדלת.

גובה ההדלקה:

א] גובה ההדלקה לכתחילה - מניח את החנוכייה למעלה מג' טפחים שיהיה ניכר שבעה"ב הניחו שם ולא שהניחו על הקרקע, ומתחת לי' טפחים שיהיה ניכר טפי שהונח לצורך פרסומי ניסא, דאין דרך להניח נרות פחות מ' טפחים לאורה, ואם הניח מעל י' טפחים מהני אפי' לכתחילה.

גובה ההדלקה בדיעבד - אם הניח פחות מג' טפחים יצא בדיעבד.

עד שהחשמונאים התחזקו ביתר שאת בנקודה הזו, ונלחמו עם היוונים, ונצחום, והחזירו את יקר המזבח ותפארתו על כנו, שחזר הקשר של האהבה והתחדש ביתר שאת בין הקב"ה לעם ישראל. ולכן היה זה פיצוי הולם לחדוש כסלו שתהיה בו חנוכת בית חשמונאי, והיה זה גם פיוס לאהרן הכהן שחנוכת בית חשמונאי תעשה על ידי בניו. ומה מאד נפלא לפי דברים אלו שהראה הקב"ה חיבתו לחשמונאים בזה שעשה להם נס ודלקה המנורה בכף שהיה בו די ליום אחד, שמונה ימים שלא כדרך הטבע, שכמו שהמזבח הוא הכלי שעל ידו מראים עם ישראל את חיבתם ואהבתם לבורא כל העולמות, כנגדו המנורה היא כלי של הקב"ה כביכול להראות כמה הוא אוהב את בניו, וכמאי דאיתא במס' שבת (דף כב:;) שדרשו בגמ', מחוץ לפרוכת העדות יערוך [את הנרות], וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות, אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק [שהיה נשאר דלוק בדרך נס עד למחרת] ובה היה מסיים. וכביכול הראה הקב"ה באופן הברור ביותר שמלחמת החשמונאים ועבודתם התקבלה לפניו ברצון גמור, וכשם שהם חידשו את הקשר של האהבה בינם לבניו על ידי המזבח, כנגדם הוא חידש את הקשר שבעתיים על ידי המנורה.

ובזה יש לבאר [בדרך דרש] את ה'צירוף' שכ' הרמ"א שע"י המנהג להרבות בסעודות, אם יאמרו וזמירות ותשבחות בסעודה תהיה הסעודה לסעודת מצוה, והביאור הוא כן, שהרי בעצם בחנוכה הגזירה והמלחמה היו על הנשמות (וכמו שהביא המ"ב תר"ע א'), ולכן גם ההודאה צריכה להיות על הנושא הזה. והנה בפורים שהנס היה על הגופות, בכל אופן שקיים את המשתה ושמחה קיים את חובתו. אבל בחנוכה אם יעשה סעודה שאין תכליתה קירוב להש"ת, הרי שהמטרה הוחטאה, שכל המהות של נס חנוכה היה הענין הזה שזכינו שוב להתקרב לבוראנו. ולכן המנהג לבד עדיין אינו מספיק בשביל להפוך את הסעודה למצוה, עד שיהא בו את התוכן של ימי החנוכה, ולכן רק אם יהיו וזמירות ותשבחות תהא הסעודה לסעודת מצוה. והש"ת יזכנו להתקרב אליו, ולעובדו באמת ובתמים, אכ"ר.

שמ"י אקוה - מעלות דפנה

סיכום סימן תרע"א - סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו

צריך להזהר מאד בהדלקת נר חנוכה, ואמרינן בגמ' הרגיל בנר הוי ליה בנים ת"ח, ופירש רש"י בנר שבת וחנוכה.

דיני הדלקת הנרות:

א] ישנם ג' סוגי דרגות בהדלקת הנרות:

שיטת השו"ע: חיוב ההדלקה הוא רק על בעה"ב וכל בני הבית והסמוכים על שולחנו ויצאים י"ח בהדלקתו, ולא ידליקו כ"א בפני עצמו דע"ז לא יהיה ניכר תוספת הנס בכל יום שיאמרו שבני הבית מרובים. והדרגות של מספר הדלקת הנרות הן, א) מעיקר הדין חייב אדם להדליק נר אחד בכל יום. ב) המהדרין נוהגים שבעה"ב מדליק נר אחד בכל יום לכל אחד מבני הבית. ג) המהדרין מן המהדרין נוהגים שבעה"ב מדליק בלילה הראשון נר אחד, ומכאן ואילך מוסיף בכל יום נר אחד עד שביום השמיני יהיו שמונה נרות. וטעמא דמוסיף והולך כדי שיראו כולם שהנס היה זמן רב, ועוד שמעלין בקודש.

שיטת הרמ"א: חיוב ההדלקה הוא על בעה"ב שמדליק עבורו ועבור אשתו, ואף על כ"א מבני הבית או הסמוכים על שולחנו שצריכים להדליק בנפרד באותו הבית, ויזהרו ליתן מרווח בין הנרות שיהיה ניכר כמה נרות מדליקין, ואפי' בלילה הראשון משום דלא פלוג. והדרגות של מספר הדלקת הנרות הן, א) מעיקר הדין כדברי השו"ע. ב) המהדרין מדליקין כל אחד מבני הבית נר אחד בכל יום. ג) המהדרין מן המהדרין מדליקין כל אחד מבני הבית בלילה הראשון נר אחד, ומכאן ואילך מוסיף בכל יום נר אחד עד שביום השמיני יהיו שמונה נרות.

ב] תקלות במספר הנרות:

אם יש לו תשע נרות - ביום השני ידליק שתיים, **אם יש לו עשרה נרות** - לא ידליק ביום השלישי שתיים אלא אחד.

אם יש לו שמן בצמצום - ידאג שבכל יום יהיה לו נר אחד שידלק כשיעור, והמותר יחלק לשאר הנרות.

אם יש לו שמן בצמצום ולחברו אין כלל - אם חברו אינו מבני ביתו: עדיף שידליק נר אחד בכל יום כעיקר הדין, והשאר יתן לחברו להדלקת נר אחד בכל יום. ואם חברו הוא מבני ביתו: מוטב שידליק רק הוא כמהדרין מן המהדרין [ועי' במשנ"ב ס"ק ו' שכתב שיהיה "מהמהדרין", וודאי כוונתו ל"מהדרין מן המהדרין", דאל"כ מה ההבדל אם חברו מבני ביתו או לא, דבתרוויהו כ"א מדליק נר אחד בלבד ואמאי לא יתן לחברו, אלא בודאי שהכוונה למהדרין מן המהדרין]. ויהיה מוסיף והולך ויוציא חברו בהדלקתו.

אם השמן יקר ויכול להדליק או בשעוה וכמהדרין או בשמן וכעיקר הדין - המשנ"ב כתב שעדיף להדליק בשעוה וכמהדרין. והחיי אדם כתב שעדיף להדליק בשמן ועיקר הדין (באופן שבאותו יום כל הנרות יהיו מן המובחר), דכיון שעתה בה לידו מצוה יש לו לעשותה מן המובחר, ולא לחשוש מה שלמחרת יצטרך לעשותה לא מן המובחר.

ג] עני המתפרנס מהצדקה - אם הגבאים לא נתנו לו נר אחד להדלקה בכל יום, צריך למכור כסותו או להשכיר עצמו או להישאל על הפתחים עבור קניית נר אחד בכל יום משום פרסומי ניסא, אבל לא צריך לעשות כל הני להדליק נרות כמוסיף והולך כמנהג המהדרין.

ד] אבל בימי חנוכה (ב"ב חודש על אביו ואמו ול' יום על שאר קרובים) - יכול להדליק בביתו ולברך שהחיינו. ולהדליק בביהכ"נ ע"י בסמוך.

ה] הברכה הינה על ההדלקה של הנה הראשון שהוא עיקר החיוב, ולכן אם ממחר ללכת מאיזה טעם יכול להניח לאחר לגמור ולהדליק את שאר הנרות.

ו] חצר או בית עם שני פתחים - בשני רוחות: מדליק בשניהם מפני החשד שיאמרו מדלא הדליק בהא לא הדליק בהא, ומ"מ לא יברך אלא על אחד

מוסיף והולך הוא כנגד הימים היוצאים, והיינו שבזה ידעו ויזכרו הכל כמה ימים יצא בהתמדת הנס, וכשיזכירו זה שהיה הנס משך זמן רב יש בו פרסומי ניסא ושבח יותר להש"י, ועוד שמעלין בקודש, ולכא' איכא נפק"מ בב' טעמים אלו בהאי גוונא דיש לו רק חמש עשרה נרות, לכא' לטעם דתוספת הימים יתכן דכיון דביום שמיני זהו מקסימום התוספות פרסומי ניסא אולי יהא עדיף להדליק אחד בכל יום ושמונה בשמיני, מאשר מוסיף והולך רק בימים ב' וג' וד', כיון שבכך מקיים ההידור במקסימום, אמנם לטעם דמעלין בקודש ידליק כל יום עד שיגמרו לו נרות ההידור ולא ידליק בח', דכך מקיים כמה פעמים מעלין בקודש.

אמנם נראה דגם לטעם מעלין בקודש ידליק בח' שמונה ולא יוסיף כל יום, משום שבטעם זה אי' ב' חלקים, א. מעלין בקודש. ב. ואין מורידין, וא"כ אי ידליק בח' יקיים את ב' הדינים, ואם ידליק מוסיף והולך כשגמר לו נרות ההידור נמצא שהוריד ואין מורידין, ולכא' בצירוף ב' הטעמים יחדיו דבח' אי' מקסימום פרסומי ניסא והטעם דמעלין בקודש ואין מורידין, ידליק אחד בכל יום וח' בשמיני, ולא מוסיף והולך עד שיגמר לו הנרות.

ואפשר לומר באופן אחר דישאיר להדליק ח' ביום השמיני דווקא, דהנה נח' ב"ש וב"ה אי' מוסיף והולך או פוחת והולך, ואעפ"י שנפסק הלכה כב"ה מיהו זה רק בצורה, אבל בזה מיהת שתכלית ההדלקה היא שמונה נרות כנגד שמונה ימים בזה כלל לא נחלקו בדואי שצריך ח', ורק דלב"ש מתחיל בב' ופוחת וידלק, ולב"ה ג"כ מדליק ח' אבל בצורה של מוסיף והולך, וא"כ נחלקו רק בצורת הדבר, וא"כ היכא שאי' לקיים הצורה לכה"פ נאמר שידליק ויקיים את התכלית, וברור שתכלית של ח' נרות עדיף מלקיים את צורת ההידור של מוסיף והולך בלא להגיע לתכלית ההידור.

ואם צדקו דברינו ויש ענין בשמונה נרות ביום השמיני דווקא, אם משום הסברא דזהו מקסימום פרסום הנס ומקסימום התווספות הנס, או משום הסברא דמעלין בקודש ואין מורידין, או משום הסברא של תכלית ההדלקה נראה להוסיף דבגוונא שיש לו 35 נרות ז"א מספיק לו להיות מוסיף והולך בכל הימים, וביום האחרון יהיה לו רק ז' נרות, ולכא' בזה באנו למח' המשנ"ב והאבי עזרי, דלהמשנ"ב בשמיני ידליק רק אחד ולהאבי עזרי ידליק ז', אמנם נראה דלפ"ד וודאי דצריך להדליק ח' נרות ביום השמיני ובזה אין כלל מח', א"כ בין להמ"ב בין להאבי עזרי בח' ידליק שמונה, אי משום התווספות הנס או הסברא דאין מורידין או הסברא דתכלית ההידור, וא"כ וודאי שיוריד ביום אחר כדי לטמור שמונה נרות ליום השמיני, וא"כ יוצא שנח' רק בשאר הימים היכא שלא מתקיים התכלית, כגון ב' נרות דהתווספות הנס אין כאן דאתמול כבר הדליק ב', ויש ג"כ הסברא של ואין מורידין, ורק האם היום ירד במספר הנרות או מחו, והסברא דתכלית ג"כ אין כאן דזה רק בצורה האץ להגיע לשמונה בזה נח', להאבי עזרי אעפ"כ ידליק דסו"ס כמה שיותר נרות עדיף, ולהמ"ב יקיים רק החיוב בלא ההידור, דאין מקיים ההידור רק עפ"י הסברות הנ"ל וליכא, אמנם הא מיהת ברור דלא נימא להאבי עזרי דידליק בימים מסוימים שלא בשלימות ע"פ ההדלקה של ח' ביום השמיני.

ולפ"ז אתי שפיר לשון השו"ע עד שבליל אחרון ידליק שמונה, דרצה לרמוז דין דשמונה נרות בשמיני זהו עדיף על מוסיף והולך שאינו מגיע עד היום השמיני וכנ"ל. ויש לי להביא ראי' וסמך קצת להא, דיש משמעות וענין ליום אחד יותר משאר ימים, ולדברינו הנ"ל של יום השמיני יש ענין בח' נרות יותר משאר ימים, דהמ"ב בס"ק ז' כתב דמי שיש לו שמן לנר אחד או נרות שעוה ויהא מוסיף והולך, עדיף ההידור של מוסיף והולך מההידור של שמן זית, ובשעה"צ ס"ק ח' הביא מתשובת בנין עולם סי' ל"ד דמיהו ביום הראשון ידליק בשמן זית, אעפ"י שלא יהא לו בשאר ימים מוסיף והולך, דחביבה מצוה בשעתה, ואעפ"י שקשה להגדיר ולבאר אמאי ביום הראשון חביבה מצוה יותר משאר הימים, מיהו חז"י דיום א' אם חביבה מצוה בשעתה עדיף על דין מוסיף והולך, ומעתה נאמר דשמונה נרות ביום השמיני עדיף על מוסיף והולך עפ"י הסברות הנ"ל.

ולמעשה יש לשאול חכם במי שיש לו לקיים היום הידור קטן, האם מותר לדחות ולא לקיים היום כדי לקיים ביום אחר שיעור הידור גדול יותר, וצ"ע.

שמעון פרג'ון - מודיעין עילית

כמה נרות מדליק

שו"ע סימן תרע"א סעיף ב': כמה נרות מדליק וכו', מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל אחרון יהיה שמונה. בשבת כ"א: ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכא"א, והמהדרין מן המהדרין וכו' יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. ולפ"ז צ"ב מדוע השמיט השו"ע עיקר הדין דמדליק נר איש וביתו, וצ"ע. וביותר קשה מדנקט השו"ע לפרש דין ההידור ונקט דין המהדרין מן המהדרין, היה לו לפרט נמי דין המהדרין, ונפ"מ במי שאין לו נרות לעשות כמהדרין מן המהדרין דיעשה לכה"פ כמהדרין. ונראה לדייק מזה דכוונת השו"ע להשמיענו דבמי שיש לו נרות מספיק, מחוייב לכתחילה לנהוג כמהדרין מן המהדרין ולא כמהדרין, וקמ"ל דאין גדר ההידור כאן כבעלמא די'הדר כמהדרין מן המהדרין אם ירצה, ודו"ק.

שיטת התוס' במהדרין מן המהדרין

שו"ע שם: ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליק יותר. פ' דמקור שיטת השו"ע הוא שיטת התוס' שם שכ' דהמהדרין מן המהדרין לא קאי אמהדרין דעושה נר לשו"ע, דאפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני"א בבית, אלא קיימי אנר איש וביתו יעו"ט. וכיון דצריך להדליק על פתח הבית, אם בני הבית גם ידליקו ליכא היכרא, וע"כ דרק בעה"ב מדליק, וצ"ב דיכולין להדליק גם בני הבית בפתח כשיעשו קומות, דאז הוי ניכר כל חנוכה בפ"ע, דבאופן שמדליקין במקומות נפרדים גם להתוס' יכולין כולם להדליק, וכמש"כ בדרכ"מ, הביאו בהיה"ל ד"ה וזיהור.

שיטת הרמב"ם במהדרין מן המהדרין

רמ"א שם: וי"א דכ"א מבני הבית ידליק (הרמב"ם). צ"ב דברמב"ם (פ"ד ה"ג) מבואר דרך בעה"ב מדליק ולא כל בני הבית, ועוד דהרמב"ם מפרש דהמהדרין והמהדרין מן המהדרין מדליקין נרות לפי מספר אנשי הבית, ואולי כוונת הרמ"א רק לחידוש המבואר ברמב"ם בדין המהדרין מן המהדרין דקאי אמהדרין ולא אנר איש וביתו, ומדליקין אע"ג דליכא היכרא. אלא דצ"ב לפ"ז מש"כ הרמ"א בהמשך דבריו וזיהרו ליתן כאו"א נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין, ונראה לפרש כוונתו לרווחא דמילתא לצאת נמי ידי שיטת התוס'. עוד יש לפרש שכוונת הרמ"א לא לשיטת הרמב"ם עצמו, רק למה שהעיד הרמב"ם (שם ה"ד) שהמנהג הפשוט בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין נר בכל לילה, ואפי' אם רבים בני הבית, עכ"ל. וזה חידוש שהספרדים נוהגים כתוס' והאשכנזים כרמב"ם, וזה לא מצינו בשאר מקומות. ולפי מה שנתבאר הא דעת הרמב"ם גופיה אינה כן.

מניחו על שלחנו ודיו

שו"ע סי' תרע"א סעיף ה': נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ וכו', ובשעת הסכנה וכו' מניחו על שולחנו ודיו. מבואר בשו"ע דרק בשעת הסכנה מניחו מבפנים, אבל אחר שעברה הסכנה חוזר הדין להדליק בפתח מבחוץ, ולא אמרינן דמשעת הסכנה ואילך לא בטלה התקנה שמניחים בפנים.

חיוב הדלקת השמש

שו"ע שם: וצריך נר אחר להשתמש לאורו. פ' מיירי בנר המונח על שולחנו, ולא בנר שמש דמיירי בס' תרע"א ס"א ונוהגים להדליק נר נוסף. והכי דייק לישנא שכאן כ' השו"ע צריך נר אחר, ושם כ' "ונוהגים" להדליק נר נוסף, וכן מפורש לקמן סי' תרע"ח שכ' המ"ב (סק"ב) דבשעת הסכנה מניחו על שולחנו כדאיתא לעיל סי' תרע"א ס"ה. וכ' בשעה"צ (סק"ה) ואף דשם איתא דצריך נר אחר להשתמש לאורו, התם משום היכר צריך נר אחר דלא יאמרו לצורכו הדליקה, ובאמת אם אין לו נר אחר נמי מותר, ואף דעל כרחך משתמש על שולחנו בו.

נר חנוכה המודלק בפתח

ביה"ל סי' תרע"א ד"ה וצריך: אם מנהג העולם וכן מנהג רבותינו דבכל נ"ח המודלק בתוך הבית צריך נר אחר וכו'. ולפ"ז בנר חנוכה המודלק בפתח א"צ להדליק נר נוסף, ומנהג העולם בזמנינו להדליק גם שם שמש, ואין צורך בזה.

מדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא

שו"ע סי' תרע"א סעיף ז': כדי שתהא מזווה מימין ונר חנוכה משמאל. בשו"ת מהרי"ל (סי' מו') הביא דבשאלתות דרב אחאי איתא דמזווה בימין ונר חנוכה משמאל, ובעה"ב בטלית מצויצת עובר ביניהם לקיים החוט המשולש לא במהרה ינתק. ע"כ. ונראה לפרש שיטתו דס"ל דזמן הדלקת נרות חנוכה בשקיעה כשיטת הגר"א, או דס"ל כשיטת הרא"ש דבגד המיוחד ליום חייב בציצית אף בלילה, דאל"כ מה ענין להיות עם טלית מצויצת. אמנם בשיטת השו"ע ליכא למימר הכי, דפסק לקמן סי' תרע"ב ס"א דמדליקין בצאה"כ, ובס"י י"ח הביא נמי לשיטת הרמב"ם דס"ל דכל מה שלובש בלילה פטור מציצית, ונראה דמה"ט השמיט השו"ע ענין הציצית שעל בגדו.

להדליק בפמוטות

שו"ע שם: מניחו וכו' ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא. הנה בדין הפטור מן הדבר כמצוות עשה שהזמן גרמא פסק השו"ע בהלכות ציצית בס' י"ז כהרמב"ם דאין אשה מברכת, והרמ"א בהלכות שופר סי' תקפ"ט פסק כר"ת דנשים יכולות לברך, ואולי לשיטתם בס' תכ"ב אם מברכים על ההלל, דהשו"ע פסק כהרמב"ם דאין מברכים, והרמ"א פסק כר"ת דמברכים. ובנר חנוכה פסק השו"ע דמברכים, וצ"ב דחז"ל תיקנו רק נר איש וביתו, והדלקת ביהכ"נ היא רק ממנהגא וכמבואר בביה"ל ד"ה ויש נוהגין, וביאר המ"ב (ס"ק מ"ד) דאף דבביהכ"נ הוא רק מנהגא, מ"מ מברכים עליו כמו שמברכים על הלל דר"ח שאינו אלא מנהג. וצ"ע דזה נכון רק אליבא דהרמ"א, אבל לשיטת השו"ע אין מברכים על ההלל. וצ"ל בדעת השו"ע דרק הלל דאין לו שום שורש ועיקר במצוות חז"ל והוי רק מנהג שנהגו העם סובר השו"ע שאין מברכים, אבל הדלקת ביהכ"נ כיון דיש עיקר מצוות הדלקה בבית רק דמרחיבין המצווה גם לביהכ"נ, ש"ד דאפשר גם לברך. (משא"כ במעשה"א אף דאיש מצווה לא חשיב הרחבה לאשה, דאשה לעולם היא פטורה). ודו"ק.

אברהם לוי - רכסים

להדליק בפמוטות

הרמ"א בס' תרע"א ס"ד כתב: ומותר להדליק בפמוטות מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו, עכ"ל. וכתב הבה"ל ד"ה ומותר: וכתבו האחרונים בשם מהרש"ל, דאף דמן הדין מותר, מכל מקום אין זה הידור לנר חנוכה, עכ"ל. וצ"ב הטעם. והאחרונים כתבו כמה טעמים ונסתכמם בס"ד:

א. החיי אדם (כלל קנ"ד ס"י) כתב כיון שראוי להעמיד הנרות בשורה ישרה בשווה ולא בעיגול.

ב. הפרי חדש (סי' תרע"ג ס"ד) הבין בכונת המהרש"ל שפמוט הינו עשייה של זכוית, ואינה מהודרת להדלקת נר חנוכה.

ג. ערוך השולחן (ס"ב) כתב שאין היכר לתוספת הנס, שנראה שכל נר הדליקו אדם אחר.

ד. שו"ת רב פעלים (ח"ד או"ח סי' ל') מצוה מן המובחר שיהיו כל הנרות בשורה אחת ממש, דוגמת המנורה שהיתה בביהמ"ק שכל הנרות הם בשורה אחת.

ה. שו"ת שדה הארץ (סי' ל"ו) דחה טעם בשו"ת רב פעלים מכמה ראיות, וכתב הטעם משום מחזי כמדורה.

ולכא' נ"מ בין הטעמים באופן שלא עושה בעיגול, אבל גם לא עושה בשורה שווה אלא אחד כנכנס ואחד יוצא, דבמ"ב (סקט"ו) משמע שיוצא, כן פסק הפמ"ג (א"א סק"ג) ממה שנקט הרמ"א "ולא בעגול", משמע אבל אחד כנכנס

ואחד יוצא בדיעבד יוצא, וכן נראה משו"ת רב פעלים הנ"ל. אבל לטעם הערוך השולחן ולטעם שו"ת שדה הארץ נראה לכא' שלא יוצא, וצ"ב.

יוסף חיים ווייל - רמת בית שמש

היו בני הבית רבים

בשו"ע סי' תרע"א סעי' ב' פסק שבלילה ראשון מדליק אחד, והולך ומוסיף עד שמונה ביום אחרון, ואפי' היו בני הבית רבים לא ידליקו יותר. והנה כידוע כל נושאי הכלים ציינו שמקורו מדברי תוס' שס"ל שהמהדרין מן המהדרין עושים כך, דאילו המהדרין לבד מדליקים כנגד מספר בני הבית, ולא כרמב"ם. ויש לעיין שהרי מלשון השו"ע שנקט בלשון "לא ידליקו יותר", הוי משמע טפי שס"ל דוקא כרמב"ם וכמו הבנתו שכתב שנהגו בספרד כן (דאילו לפי התוס' אין מניעה כ"כ להדליק טפי אם עושה היכר), ויעוי' בלחם משנה ובספר בתי כהונה על הרמב"ם שהבינו שהמנהג היינו לעשות כהמהדרין, ולא כהמהדרין מן המהדרין [ומשמע מדבריהם קצת שיש מניעה אחר המנהג להחזיר טפי, ויש לעיין אם המחמיר נחשב כעושה מעשה יוהרא, כמו בשו"ע סי' ל"ד סעי' ג' וכדו'], מיהו לפי המעשה רוקח והמרכבת המשנה שם למדו שהמנהג שכתב הרמב"ם נוסד ע"פ פירוש תוס' וסיעתם.

עוד מאותו ענין יש לעיין ע"פ מה שכתב הלחם משנה שם שבני ספרד נהגו לעשות כעיקר הדין נר אחד ללילה, ולהוסיף מעצמם עדיפות להוסיף כל לילה נר, דבאמת אפשר להתווכח עם עמדה זאת ולומר שאדרכה בני ספרד למדו שמהו שהג"מ למדה שהמהדרין מן המהדרין מדליקין כל לילה נר לכל אחד מבני בית והולך ומוסיף, הרי שבזה גילתה שהמהדרין שנקט לפני זה לאו דוקא ע"י הדלקת כנגד בני הבית, כי אם או כך או ע"י הוספה כבית הלל לבד, ורק שהמהדרין מן המהדרין עושים ב' ההידורים. וכך משמע מרהיט דברי המשנ"ב ס"ק ו' שכתב שאם חברו מבני ביתו ואין לו להדליק, עדיף שיהיה הוא ממההדרין וילך ויוסיף, הרי שלמד שאחד שמדליק בפנ"ע ורק הולך ומוסיף מבלי שבני ביתו ידליקו חשיב שפיר "מהדרין".

ובסעיף ד' מבואר בשו"ע שנרות שלא כפה עליהם כלי אפי' לנר אחד אינו עולה לפי שהוי כמדורה. וצריך קצת לעיין, דבעיני הרואה לכאורה לא ניכר הבדל בין אם הדליק נר עם פתילה עבה מאוד לנר עם שתי פתילות, וא"כ מאי שנא.

נייר כהן - אשדוד

המרחק בין המנורות בבית אחד להנוהגים כהרמ"א

ברמ"א (תרע"א, ב') כ' דכ"א מבני הבית מדליק, "ויזיהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין". ועי' בה"ל (ד"ה כד') דאפי' בלילה הראשונה יש לזיהר בזה.

והנה לא נתבאר השיעור המדויק כמה צריך להרחיק בין החנוכיות, ובמ"ב (סי' תרע"ג ס"ק י"ח) כתב שרבים המדליקין יניח כל אחד שמש בפני עצמו כיון שמדליקין כ"א במקום המיוחד, ומשמע שזוהו שיעור כזה ששמש אחד אינו מספיק לשנים (ושיעור המרחק בין השמש לחנוכיה הוא כל מקום שאם ישתמש לאור הנרות יהיה זה גם לאור השמש).

אמנם במ"ב (סי' תרע"א ס"ק י"ב בסופו) כתב שבלילה הראשון יכולים להדליק שנים בחנוכיה אחת, זה בקצה זה וזה בקצה השני, והטעם שהרי רואין שהדליקו שנים, "דאל"כ היה מדליק כסדר אחד אצל חבירו". ולכא' רואים מכאן שכל שמדליקים שנים באופן כזה שיש היכר שזה של שני בני"א, אף שבמרחק ביניהם אין היכר, שפיר דמי. ולפ"ז אם מדליקים שנים יחד בבית חנוכיה אחד, ומגביהים חנוכיה אחת בגובה כזה שאדם לעצמו לא מסדר כך את הנרות (שהרי העולם מקפיד שכל הנרות יהיו באותו גובה), אין בזה כל חשש (ובכה"ג באמת לא יצטרכו שני שמשים, ומש"כ המ"ב המובא לעיל הוא באופן שרחוקים לגמרי זה מזה).

ולפ"ז יתבאר דבר נוסף, דהנה כ' השו"ע שנוהגין להדליק נר נוסף, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה, ובמ"ב שם כ' הטעם שיהא ניכר כמה נרות הדליקו ולא יחשיבו השמש ביניהם. (ועיי"ש בשעה"צ ס"ק ט"ו שהביא טעם נוסף). וגם בזה יש להסתפק כמה המרחק שצריך להיות בין הנרות לשמש, ועפ"י נראה דכל שניכר בצורת סידור הנרות שהשמש נפרד מהן, וכגון אם הנרות סמוכים זה לזה והשמש מרוחק מהם קמעה, או אם השמש מוגבה מעט או יוצא מהשורה, סגי בזה והוי היכר.

אברהם יעקב אלדד - אשדוד

הערות קצרות בסימן תרע"א

סי' תרע"א ס"ב בשו"ע: כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך. גב. וצ"ע מדוע לא הביא השו"ע את עיקר הדין נר אחד בכל לילה, ואמר רק את המהדרין מן המהדרין.

סעיף ז' ברמ"א: ומ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות, אלא א"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להניח כל אחד במקום מיוחד.

גב. ולכאורה גם בזה עדיף שיניחו כל אחד בפתח אחר שבבית.

מ"ב שם סקמ"ג: והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון, ומתחיל מימינו שהוא נר הסמוך לארון הקודש. גב. הנה זה היה בביהמ"ק ששם היה רווח בין המנורה לקיר דרום והכהן עומד שם, אבל בימינו שמניחים על הקיר נמצא פניו לדרום ואחוריו לצפון, והימין הוא הרחוק מארון הקודש, ורק אם היתה מונחת המנורה על השלחן יש רווח בין הקיר למנורה.

מ"ב שם סקמ"ד: ומדליקין ומברכין בבית הכנסת, ואף דהוא רק מנהגא מ"מ מברכין כמו שמברכים על ההלל בר"ח שאינו אלא מנהג. והק' החברותא דלספרדים שלא מברכים על הלל בר"ח, היכן מצאנו שמברכים על מנהג.

מ"ב שם סקמ"ד: אם אבל מתפתל וכו'. כל זה רק למנהג האשכנזים שהש"ץ הוא המדליק החנוכיה, אך למנהגנו מכבדים בכל יום אחר ואינו ניגש לתפילה.

מ"ב שם סקמ"ו: בדרכי משה כתב דגם בערב שבת היו מדליקין בין מנחה למעריב. גב. כידוע שתיקן הרמ"א להתפלל מוקדם, וממילא עדיין לא נכנס שבת, משא"כ במנהגינו.

לדאוג שיוכל לקיימן, ומ"ט רק בד' כוסות ונ"ח מצינו הכי ולא בשאר מצוות, ועוד שהם מצוות דרבנן, ובדאורייתא לא מצינו הכי, ומש"כ בסי' תכ"ט דמצה מחויבים ליתן לו הוא משום דזהו מזונו. והרה"מ כתב דמשום פרסומי ניסא אמרינן בד' כוסות דמחויבים ליתן לעני, וה"נ בנר חנוכה משמע דמה"ט בלבד מחויבים ולא דהוה חייב כללי על מצוות.

והנראה בזה דהנה יל"ע בדברי רבינו מנוח, דלפירוש שעיקר החיוב על העני כ"ז אם לא נתנו לו, ולפירוש שעיקר החיוב על הצדקה אעפ"כ העני מצווה לחזר אחריו בכל כוחו, דממ"נ אם החיוב על העני מה שייך ענין זה לצדקה ליתן לו, וכן להיפך, וע"כ נראה דכאשר החיוב על העני הרי הוטל עליו לטרוח בכל כוחו עד כדי מכירת מלבושו, הרי דמעיקר התקנה של המצוה היא שמחויבים בה עד אונס ממש, ולא אמרינן שא"צ לטרוח כ"כ, ואם אין לו פטור. וא"כ מכיון שתוקף החיוב שהוטל עליו גדול כ"כ עד שצריך למכור מלבושו לצורך כך או לחזור על הפתחים, משו"ה מוטל חיוב על הצדקה לעזור ולמנעו מבושה, ונזק זה שבאים לו מחמת עניותו, ואין הפי' שמוטל על הציבור לדאוג לו שיוכל לקיים מצוות בעניותו, אלא מוטל על הציבור להצילו מדקדוקי העניות הנגרמים לו כתוצאה מהחיוב המוטל עליו, והיינו ליתן לו על מנת שלא יבוא לידי זה.

אמנם צ"ע ממש"כ הביאור הלכה בסי' תרנ"ו ד"ה "אפילו מצוה", דהקשה התם מ"ש שאר המצוות מנר חנוכה וד' כוסות שבהם מחויב לחזור על הפתחים, ושאר מצוות לא, ועוד שהם רק מצוות דרבנן ומחויב, ובמצוות דאורייתא אינו מחויב, יעו"ש דמסיק דכל המצוות מחויב לשאול על הפתחים, רק דאם יכול לצאת בתפילין דחבירו וכו' שואל תפילין דויו, והרי בהל' חנוכה כתב דמשום פרסומי ניסא יתנו לו, ומחויב לחזור על הפתחים, אבל מדין מצוה לא, ואם משום שא"י לצאת בנר חבירו מחויב, אצ"ל דמשום פרסומי ניסא. ושמא נקט הביה"ל הכא אף לשיטת הרה"מ דרק משום פרסומי ניסא מחויב בזה, אבל הוא לשיטתו אי"צ לזה, ובכל המצוות חייב, וכמו כן מצינו דמה דהקשה בביה"ל מנר שבת כבר פי' הגר"א סי' רס"ג עפ"י הרמב"ם דנר שבת עדיף מנר חנוכה, ע"כ דיש בו טעם לחיוב יותר מפרסומי ניסא וע"כ גם בו חוזר על הפתחים, וצ"ע.

יואל שרגא הלוי בירנבוים - אשדוד

חנוכיה המונחת מעל לעשרים אמה

נשאלתי בעניין חנוכיה המונחת מעל לעשרים אמה שע"פ הדין אינו יוצא בה ידי חובה, מדוע אין דבר המועיל להתירה כדוגמת אַמְלֵתָא במבוי המהווה היכר המתיר קורת המבוי אף כשמונחת למעלה מעשרים אמה.

תשובה: מצינו שאיסור שימת סכך הסוכה, נר החנוכה וקורת המבוי מעל לל' אמה, אינו משום אי יכולת ראות ממשיית, שכן אדם בעל ראייה טובה ודאי שיכול לראותם ממרחק זה ואף למעלה ממנו, אלא נראה שעיקר התקנה נובעת ממומן תחושתו ורגשי של האדם בתפיסת החלל שבו הוא נוכח, אם יכול להסב את תשומת ליבו ומבטו באופן טבעי לחפץ הנמצא שם, דבר שקשה לומר שמתרחש באופן טבעי במרחק של למעלה מכ' אמה. כלומר - הדבר תלוי במידת תחושתו שיש לאדם לעצמים הללו, שלדברי רבותינו מעל לכ' אמה נוצר מעין 'נתק' בין האדם לבין העצם, ולכן אין מניחים סכך סוכה, קורת מבוי ונר חנוכה למעלה מכ' אמה. ובאשר לשוני בין קורת המבוי שבה מועילה אמלתרא להתירה, נראה שהדבר תלוי בהבנה מהי אמלתרא, שלפירוש מסויים יש שסברו שמועיל לסכך סוכה, מכל מקום נלע"ד דשאני נרות חנוכה וסכך סוכה משום דבעינן ידיעה, שהרי טעמא דהיתרא דקורה מעל כ' אמה באמלתרא היינו משום דאין צריך לה חיבור רגשי, תפיסתו, תחושתו מלבד היכרא דקורה, משא"כ בסוכה או בנר חנוכה דיש בהם משום "לְמַעַן יֵדְעוּ", דבסוכה לקיים "לְמַעַן יִדְעוּ דִּזְתִּיקֶם כִּי בִּסְפוֹת הַוָּשֶׁבֶתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'", ובחנוכה למען זכירת הניסים והנפלאות שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

א. שלושה דברים - אחד מדאורייתא ושניים מדרבנן, אם הניחם אדם מעל לל' אמה לא ידי חובה והם: סכך סוכה, נר חנוכה וקורת המבוי.

סכך סוכה כדתנן בסוכה (פ"א מ"א) - "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה, ורבי יהודה מכשיר". נר חנוכה כדאיתא בשבת (כ"א:;) ובב"ק (ס"ב:;) - "אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מנימיו משמיה דרבי תנחום, נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי", ובטעמא דפסולים הני תרתי - "משום דלא שלטא ביה עינא". ומבוי מהא דתנן בעירובין (פ"א מ"א) - "מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה - יעוט, רבי יהודה אומר אינו צריך", וטעמא דפסול - "משום היכרא".

ב. בענין הסוכה, מצינו דפסק הרמב"ם (הל' שופר וסוכה ולולב פ"ד ה"א) - "שיעור הסוכה גובהה אין פחות מעשרה טפחים ולא יתר על עשרים אמה, ורחבה אין פחות משבעה טפחים על שבעה טפחים, ויש לו להוסיף ברחבה אפילו כמה מילין, היתה פחותה מעשרה או משבעה על שבעה או גבוהה מעשרים אמה כל שהוא הרי זו פסולה".

מתוך דברי הרמב"ם הנסמכים על דברי הגמרא בסוכה (דף ג') ישנה התייחסות לשיעורי האורך, רוחב וגובה הפחותים ביותר להכשר סוכה, כמו כן מצינו גם התייחסות למגבלת הגובה המאפשר הכשר סוכה. אמנם לא מצינו אזכור בדברים למגבלה החלה על אורך או על רוחב הסוכה. ובטעמא דמילתא (סוכה ב.) - "אמר רבה: דאמר קרא: "למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל" (ויקרא כ"ג, מ"ג), עד עשרים אמה - אדם יודע שהוא דר בסוכה, למעלה מעשרים אמה - אין אדם יודע שדר בסוכה, משום דלא שלטא בה עינא", ופירש רש"י (סוכה ב. ד"ה דלא שלטא ביה עינא) - "שאינו רואה את הסכך".

ובקושטא דמילתא יש לתמוה, וכי אדם אינו רואה למרחק של כ' אמה שתלתה הגמרא את פסול הסכך בזה, אלא שבתיאום דברי רבה הנ"ל עם דברי ר' יאשיה (סוכה ב.) יתיישבו הדברים - "כמאן אזלא הא דאמר רבי יאשיה, אמר רב, מחלוקת בשאין דפנות מגיעות לסכך, אבל דפנות מגיעות לסכך -

ולכא' אם ידליק הוא ויהיה מוסיף והולך, לכא' אין יכול להיות מהדרין מן המהדרין לפני שיקיים את המהדרין הראשון של מצות נר איש וביתו שכל א' מבני הבית ידליק, ואיך יתכן שיש למהדרין מן המהדרין שאפי' שלא כל בני ביתו הדליקו ידליק הוא, ויקיים את המהדרין מן המהדרין.

אליהו כהן - ירוחם

להדליק בטפח הסמוך לפתח

סימן תרע"א סעיף ז' לגבי הדין שצריך להדליק בטפח הסמוך לפתח, שאלתי רב האם מספיק שהמנורה תהיה בטפח הסמוך לפתח, כי הענין שיהיה היכר שזה בשביל חנוכה, או כל הענין של טפח הסמוך לפתח זה הולך על הנרות, ולכן יום הראשון שמדליקים בנר הכי ימיני צריך להקריב את הנר שיהיה בטפח הסמוך לפתח. והרב ענה לי, שלכאורה עדיף להניח את המנורה בצורה שהנר יהיה סמוך לפתח.

לפי תשובה זו שעדיף להניח את הנר עצמו סמוך לפתח, האם הענין זה רק על הנר הנוסף בכל יום, או העיקר שיהיה לו נר סמוך לפתח, ולפי זה יוצא שצריך להקפיד רק בימים הראשונים שהנר רחוק מהטפח הסמוך (צד המנורה), ואני חושב שיש ענין להניח את הנר הנוסף שיהיה בטפח הסמוך לפתח, שאנחנו רואים לגבי להדליק מנר לנר הרמ"א מחמיר כיון שחלק מהנרות זה (רק למהדרין, והנר הנוסף הוא העיקר, ולכן גם פה לכאורה עדיף שהנר הנוסף שיהיה בטפח הסמוך לפתח.

שמחה בונים ברלינר - ערד

בגדר חיוב הצדקה ליתן לעני נרות לנר חנוכה

כתב השו"ע סימן תרע"א סעיף א' "שצריך לזיהר מאוד בהדלקת נרות חנוכה, ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק", ופי' המ"ב דהאי דינא דשואל או מוכר וכו' הוא משום פרסומי ניסא. וכן מצינו בסימן תע"ב סעי' י"ג "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ליוה או ישכיר עצמו בשביל יל' כוסות", ומקורו מהמשנה ריש ערבי פסחים, אמנם התם איתא בלשון אחרת "ולא יפחתו לו מד' כוסות של יין ואפילו מן התמחוי", ופי' הרשב"ם "ואם לא יתנו לו צריך שיחזר בכל כוחו אחריו, אפי' ימכור מלבושו או ליוה או ישכיר א"ע", וש"מ דמשום שמוטל החיוב על הצדקה ואפי' מן התמחוי ליתן לו זאת, הוי חיוב גדול כ"כ שמחויב לטרוח בכל כוחו שיוכל לקיים מצוה זו, ואם לא שהוא אנוס מחויב בזה.

ובטור פי' באופ"א שאף שיש לו מזון ב' סעודות ימכרם לד' כוסות, אף שע"ז יצטרך ליטול מן התמחוי מזון לסעודתו, וכ"פ הריטב"א והמרדכי, אמנם השו"ע נקט כהרשב"ם, והנה בביאור הלכה ד"ה "ואפילו" הביא מש"כ הרב המגיד דהרמב"ם שכתב דין זה בהלכות חנוכה, למד זאת מהמשנה בערבי פסחים שכתבה כן בדין ד' כוסות משום דזה וזה הוה משום פרסומי ניסא, וע"כ דאף הרמב"ם ס"ל כהרשב"ם דמוטל על הצדקה ליתן לו ד' כוסות, דאם כשיטת הטור אי"ז דין ליתן מן הצדקה, ואי"צ למילף מד' כוסות דנותנים מן הצדקה, דכל עני שאין לו ב' סעודות מקבל מן הצדקה, ואין חיוב על הצדקה ליתן למצוה זו, אלא דכיון דהעני מחויב למכור כל אשר לו לצורך המצוה, ממילא חוזר להיות עני שהתמחוי מחויב ליתן לו.

והנה הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ז כתב "ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מד' כוסות", והוא כלשון המשנה דמחובת הצדקה ליתן לעני די צרכו לקיום המצוה. אמנם בהלכות חנוכה פ"ד ה"ב כתב הרמב"ם "אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק", ומדשינה בלשונו מהלכות חמץ ומצה להלכות חנוכה היה נראה דס"ל דנרות חנוכה אין הצדקה מחויבת ליתן לו, וע"כ כתב דהעני מחויב לטרוח ולעשות ככל יכולתו להשיג נרות להדלקת נר חנוכה. וצ"ע מ"ש ד' כוסות מנר חנוכה. ואולי משום שד' כוסות עכ"פ הוא חלק מסעודתו, וחויב הצדקה לספק מזון לעני לסעודתו, וע"כ זה יכול להיכלל בכלל הדברים המוטלים על הצדקה, אבל לספק לו חפצי מצוה אי"ז דבר המוטל על הצדקה, ומשו"ה בנ"ח הוטל הדבר על העני לבדו.

אמנם יעוין במש"כ רבינו מנוח בהלכות חו"מ ב' פירושים ברמב"ם, א. "דלא יפחתו לו" אזיל על העני לרבות חיובו, שאם פחתו לו יש לו לטרוח וללוות או להשכיר א"ע וכדו' לד' כוסות. ב. א"נ לא יפחתו אזיל על הגבאים שמחויבים בזה, ואם לא נתנו לו אז מוטל עליו, והנראה דהרמב"ם ס"ל לעיקר כפי הראשון דהחיוב הוא על העני, ורק בהלכות חמץ ומצה כתב כלשון המשנה כדרכו בכ"מ, אבל בהלכות חנוכה כתב את החיוב שהוא על העני, פי' דעיקר החיוב הוא על העני, אלא דאם אין לו הצדקה מחויבת ליתן לו, דהיינו דבשאר מצוות (דאורייתא או דרבנן ואכמ"ל) לא הוטל עליו חיוב המצוה בדאין לו, אבל בנר חנוכה הוטל עליו גם באין לו, וע"כ מחויב לחזר על הפתחים או למכור מלבושו. וי"ל דזוהי שיטת הרה"מ נמי שכתב בהלכות חנוכה שלמד הרמב"ם לנר חנוכה מד' כוסות, ואם עיקר החיוב בד' כוסות הוא כפשטות לשון המשנה, וכדפי' הרשב"ם דהגבאים צריכים ליתן לו ד' כוסות, אף בנר חנוכה הוי לו לכתוב דהצדקה תתן לו נרות לנ"ח, אבל מדכ' הרמב"ם בנ"ח דהעני מחויב להשכיר עצמו וכו', וכ' הרה"מ דלמדה מהלכות חו"מ, ש"מ דאף בהלכות חו"מ הפי' הוא כפי' הראשון של רבינו מנוח, דעיקר החיוב הוא על העני וכדפירשנו. ולאופן השני ברבינו מנוח י"ל דכיון דהוא עני ואין לו, הטילו בראשונה את החיוב על הצדקה ליתן לו הנצרך לקיום המצוה, אלא דאם לא נתנו לו מהצדקה אינו פטור דעכ"פ הוא מחויב גם כשאין לו.

אלא דבביאור הלכה כתב "ולפ"ז נראה דהגבאים מחויבים ליתן לו נרות להדליק כמו בד' כוסות, מיהו אם לא נתנו לו צריך לעשות כמש"כ בשו"ע, וכן הדין בד' כוסות". ואכן כ"כ רבינו מנוח התם בפירוש הראשון, דאם לא נתנו לו הרי העני מחויב, ש"מ דאף לפירוש דס"ל דהחיוב על העני, מוטל על הצדקה ליתן לו את החיוב כמו שאר צרכיו.

והשתא צ"ע בגוף הדברים מ"ט הוטל על הצדקה לדאוג לקיום מצוותיו של העני שיוכל לקיימן, וכ"ת דמוטל על הצדקה א"כ על כל המצוות הוי"ל

סעיף ח': חצר שיש לו ב' פתחים מב' רוחות. ובביה"ל כתב דהיינו אחד בצפון ואחד במזרח, ולא אחד בצפון ואחד בדרום. ובביה"ל לא כתב אם גם בזה ידליק בשתי רוחות, או דהוי כ"ש שידליק בשתיהם.

חיים טולידנו - אשדוד

קערה מלאה שמן

סימן תרע"א סעי' ד', בביאור הדברים נראה: קערה רגילה עגולה ממלאים בה שמן, ולא היו רגילים במעמדי הפתילות של ימינו הברזלים למיניהם, וכ"ש שלא השתמשו בפתיל צף, אלא השעינו את הפתילה אצל דופן הקערה, ובלטת מעט מחוץ לקערה, ושם הדליקו הפתילה, ולכן בשימוש הקערה לכמה נרות היה ע"י שהקיפה לקערה בפתילות.

וכפיית הכלי כדביארו כמה ת"ח היינו שנותן כלי עגול אולי הפוך, קטן יותר מהקערה מעט, ומשמש כעין מכסה לשמן שבקערה, והפתילות דחוקות בין שפת הכלי לקערה, ומבואר דגם זה סגי למנוע שלא יהיו כמדורה אפילו שלא שינה את מצב הפתילות כלל, ונראה הטעם משום דחשיב כאילו יש מחיצה בין פתילה לפתילה וכדברי המשנה ברורה ס"ק ט"ז, ואף דכאן בתוך הקערה כל הפתילות יחד טובלות בשמן, מ"מ הכלי משמש כמחיצה להעמיד כל פתילה לעצמה.

וכמובן דעדיין נצטרך שיהיה כרחב אצבע בין פתילה לפתילה, כמו שהצריך המ"ב הנ"ל, ואצל פמוטות דלא סגי במחיצה, שלא עדיף כאן ממחיצה. ועדיין לשון כפה עליה כלי קשה לי, שא"ז דומה ללשון כפיה הרגיל בכל מקום, ואולי ע"ש שהכלי הפוך כנ"ל.

להעמיד הנרות בשורה בשוה

רמ"א סי' תרע"א: לכן יש לזיהר להעמיד הנרות בשורה בשוה ולא בעיגול דהוי כמדורה, ובמ"ב ס"ק ט"ו ע"ש, פירש כאן הרמ"א את דברי הש"ע דהאיסור הוא משום שבהיקף פתילות בקערה הם נעשים בעיגול, משא"כ בעומדים בשוה אינם כמדורה, ופחות צריך הרחקה בין הנרות בעומדים בשוה מעומדים בעיגול. והיה אפשר דבעיגול חמור ביותר שלא יועיל (הפסק מחיצה) והרחקת אצבע או יותר, אבל המ"ב נקט דגם בעיגול סגי במחיצה וכתב אצבע, א"כ בעומדים ישר לכא' סגי בפחות מכך.

והנה המ"ב נקט גם בנרות שמדביקין בכותל, כלומר על בליטה בכותל דבעי' הרחקה אצבע, ויל"ע אם נרות שעוה חשובים עומדים בנפרד כמחיצה אצל פתילות בשמן, או דלא חשיב מחיצה וסגי ליה רק במרחק אצבע, דיל"ע על מה קאי בנרות שעוה אלו, האם דוקא כשמעמידם בעיגול בדומה ללאמפ"א שהזכיר הרמ"א דמיידי לענין עיגול, ואז ודאי צריך גם מחיצה וגם כרוחב אצבע, וצריך לפרש דנרות נפרדים חשיב כמחיצה, או דלמא מדוע יעמיד שם הנרות בעיגול אצל הכותל, אלא מוסיף דין זהירות בנרות שאצל הכותל שלא יעמידם ממש, אלא ירחיקו כאצבע ואפי' הם עומדים בשוה, ולפי זה אפשר דנרות שעוה אינם כמחיצה, וכיון דהם בשוה סגי בריחוק אצבע ואי"צ מחיצה אלא בעיגול. ובפמ"ג פ' דברי הרמ"א בנרות בכותל בעיגול.

בלבוש כתב דין של נרות אחר דין של קערה שהקיפה פתילות דהוי כמדורה, וז"ל: "לפיכך יש לזיהר וכו' וגם אין לתוכם סמוכים זה לזה עד שיהיו קרובים זה לזה בכדי שמתחממין זה מזה ונופלין, משום שאם הם קרובים כל כך נראים כמדורה, וגם לא יעמידם בעגולה שנראה ג"כ כמדורה אלא יעמידם בשורה שוה". מפורש בדבריו דבעגולה גם אם לא יעמידם קרובים זה לזה כל כך עדיין אסור משום עיגול, אך לא הזכיר המרחק שצריך לא בעיגול ולא בשוה, ואפשר דאצבע רק אצל נרות מובדלין במחיצה נאמר כמו בלאמפ"א, ולא מצאתי בא"ר התייחסות מפורשת למרחק בנרות רק בלאמפ"א, עי' שעה"צ אות כ"ד. וכן בחיי אדם לא הזכיר אצבע אצל נרות שעוה, רק כתב שיעמידם בשוה ולא יעמידם סמוך כל כך שיתחממו זו מזו, ואולי אף צריך בהם יותר מאצבע למנוע חימום של נר א' לחבירו אפילו אם חשובין כנפרדים במחיצה, כי אין ההרחקה בהם משום מדורה אלא שלא יחממו אחד את חבירו ויפלו, אבל בלבוש כן הזכיר בזה כמדורה (גם בשוה).

וצריך לפרש דהבין המ"ב להשוות הנרות ובכל מקום צריך כאצבע למנוע כמדורה אפילו כשיש כבר מחיצה, והביא רק לאפוקי מהפמ"ג שלא סגי ליה בהרחקת אצבע גם אצל קנים של לאמפ"א.

להדליק בלאמפ"א

במ"ב סי' תרע"א ס"ק ט"ז כתב וכן נוהגין, ובביה"ל ד"ה ומותר כתב על לאמפ"א דאף דמן הדין מותר מ"מ אין זה הידור לנר חנוכה, ואולי רק אין בזה הידור אבל לא גרע, אבל ברש"ל כתב שהמדקדקין אין מדליקין בלאמפ"א כי אין בזה הידור, ולא ביאר למה, ועי' בח"א שכ' כי הוא בעיגול, ועדיין צ"ב אמאי הרי רחוקין הם.

אהרן פרוש - מודיעין עילית

מהדרין בשמן זית או מהדרין מן המהדרין בנרות שעוה

במ"ב סימן תרע"א ס"ק ז' כתב שאם יש לו לקנות או שמן אבל ידליק כל לילה נר א', או לקנות נרות שעוה ויוכל כל יום להיות מוסיף והולך, מה עדיף, כתב המ"ב בשם הח"א דעדיף שיקנה נרות שעוה ויהיה מוסיף והולך, וכתב בשעה"צ סק"ח דמ"מ בלילה הראשון ידליק בשמן זית, דחביבה מצוה בשעתה. ולכא' יש להקשות אמאי כתב את הסברה הזאת רק ביום א', הרי בכל יום יש לו מצוה חביבה על הנר הראשון מצד חובה.

יש לו שמן להדליק בכל יום ולהיות מוסיף והולך ולחבירו אין כלום

במ"ב סימן תרע"א סק"ו כתב דאם יש לו שמן להדליק בכל יום ולהיות מוסיף והולך ולחבירו אין כלום, עדיף שידליק נר א' בכל לילה ולא יהיה מהמהדרין, ויתן אף לחבירו שידליק, וכ"ז שאינו סמוך על שולחנו או שאינו מב"ב, אבל אם הוא ב"ב מוטב שהוא יהיה מוסיף והולך יותר מאשר יתן לכל ב"ב להדליק נר א' בכל לילה, וידליק אף הוא נר א' בכל לילה.

אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה. כמאן - כרבה, דאמר משום דלא שלטא בה עינא, וכיון דדפנות מגיעות לסכך - משלטא שלטא בה עינא", ע"כ. והיינו דסבר ר' יאשיה, כי היכא דאיכא מעין רצף ממקום הקרוב לראות האדם, ועד לסכך יכול להיות הסכך גם למעלה מכל אמה, אמנם במקום שישנו הפסק ברצף, דהיינו חלל כלשהו בין מיקום הסכך לרצפה, צריך להיות הסכך מונח בתוך כל אמה, ואם הניחו ממעל לו - פסול.

וכתב הריטב"א בחידושו על סוכה (ב:) - "כיון שהוא מוקף שתי מחיצות כהלכתן דעריב ושלישית טפח, ודפנות מגיעות לסכך ורואה עצמו מכוסה ועומד תחת קיריו, אי אפשר שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך", ע"כ.

ובמאירי על סוכה (ב:) כתב - "וענין טעם זה הוא שצריך לדעתו שתהא הסוכה עשויה בענין שיהא אדם מצוי לזכור ולהרגיש שתחת סכך הוא עומד, והוא סובר שסתם סוכה אין דפנות מגיעות לסכך, שהרי די לנו במחיצות עשרה מן הקרקע ומכשירין אותם מטעם גוד אסיק. וא"כ עד עשרים אמה אדם מרגיש בסכך של מעלה הימנו, שאע"פ שיש אויר הרבה מפסיק בין הדפנות והסכך, עד שאותו אויר היה ראוי לגרום לו שישכח ענין הסכך ושיהא הענין דומה לו כאלו עומד בחצר שאורה רב, מ"מ הואיל ואין הסכך גבוה אי אפשר לאדם בלא נשיאות עפעץ מעט, והרי רואה קצות הסכך לשעתו ומרגיש. אבל כל שגבוהה מעשרים אמה ואויר הרבה מפסיק בין דפנות לסכך, אין הסכך נראה לו אא"כ משליך ראשו לאחוריו לישא עיניו למעלה, ואין אדם מצוי בכך. ולמדת לדעת זה, שאם היו הדפנות מגיעות לסכך, אף למעלה מעשרים - כשרה לשתי סבות: אחת, שמתוך שאין שם אויר מפסיק נותן לב על צלו שלא מחמת דפנות לבד הוא בא אלא אף מחמת סכך, ועוד שאדם עשוי ליתן עיניו במה שלפניו, וכשהוא נותן עיניו בכותל אינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשמביט בראש הדופן המחובר לסכך הרי קצה הסכך הסמוך לדופן נראה עמו, וישיבתו שתחת הסכך נכרת לו", ע"כ.

והעולה מהנ"ל כי בישיבה מתחת לסכך המונח מעל לכל אמה, אין היושב חש בישיבת הסוכה, ומכל מקום כשהסכך צמוד לדפנות וכו"ל - ישנה תחושה, ונהיר לכל בר דעת דאין הדברים קשורים ליכולתו הפיזית של האדם, אלא ליכולתו התודעתית, דהיינו ההרגשה והתחושה של ישיבת הסוכה. ומכאן גם תתורץ הקושיה הנ"ל על דברי רש"י דכתב בסוכה (ב.) ד"ה דלא שלטא ביה עינא) - "שאינו רואה את הסכך", וכי אדם אינו יכול לראות סכך הנמצא מרחק עשרה מטרים ממנו, אלא שעתה נתבאר כי ממרחק זה, העין אינה רואה את הסכך באופן טבעי, אלא אם ישליך האדם ראשו לאחור וישא עיניו למעלה על מנת לראות במכוון.

כמו כן, מצינו דהקשה טובא בעניין מרחק הסכך ביחס להיושב בסוכה בשו"ת בית שערים (חאו"ח סי' של"ו) וז"ל - "מהא דאמר רבה בריש סוכה, דסוכה גבוה למעלה מכל פסולה, מדכתיב 'למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וכו'', עד כ' אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה, למעלה מכל אמה אין אדם יודע שדר בסוכה משום דלא שלטא בה עינא, ופירש"י שאינו רואה את הסכך וכו', וקשיא - אדם גדול כענקים ייתכשר גם גבוה מכל, ואדם ננס ליפסל גם למטה מכל, ונראה, שבחידושי ריטב"א שם הרגיש בזה, ולכן כתב משום דלא שלטה בה עינא פירש דלא מעייני אינשי למעלה מכל, הכונה דלא מעייני במה שהוא למעלה מכל לקרקע, אבל לפירש"י קשה כנ"ל, אלא על כרחך דמה שהוא סוכה כשירה לשאר בני אדם כשר גם לננס ופסולה לענק כיון שפסולה לרוב בני אדם", ע"כ.

מיהו, מצינו להר"י מלוניל על הרי"ף (לפי דפי הרי"ף סוכה א.) דמנה טעם נוסף, וכתב - "אמר רבה דאמר קרא [ויקרא כ"ג] למען ידעו וגו', ומיירי שאין דפנות מגיעות לסכך אלא שיש להן גובה עשרה טפחים גוד אסיק מחיצתא, וכיון שאויר יש בין הדפנות והסכך - האויר מזיק לעינים, ולא מיבעיא כשאין בה אלא שיעור סוכה קטנה שאין העין שולט בה מרוב גובהה מפני האויר המפסיק בין הדפנות והסיכך [דאף בסוכה גדולה ג"כ פסולה], עד כ' אמה אדם יושב בצל סוכה", ע"כ. והיינו דטעמיה כי בהיות הרצף בין דפנות הסוכה לסכך ישנה אפשרות לראות, ומשא"כ במקום שישנו הפסק כנ"ל, ושוב נראה דמיירי בתנאים נלווים לראיה ברורה ונוחה, ולא ביכולת ראייה ממשית שוודאי שישנה.

והנראה עד כה, דהיכא דאיכא רצף בין דפנות הסוכה לסכך הסוכה, על אף שמונח מעל לכל אמה - כשרה, ובטעמא דמילתא כתב רבנו המאירי שאודות לרצף הנ"ל, עדיין יש ליושב בסוכה זו יכולת ותחושה תודעתית שיושב תחת סכך הסוכה. ולפי הר"י מלוניל מצינו כי בהיות הרצף ישנם תנאים נאותים המאפשרים ראייה ברורה ונוחה של הסכך ללא היזק לעין המתבונן.

מכל מקום להלכה פסק מרן השו"ע (או"ח סי' תרל"ג ס"א) - "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, פסולה, בין שהיא גדולה בין שהיא קטנה, בין שמחיצות מגיעות לסכך בין שאינן מגיעות", ע"כ.

ג. כמו כן כפי שכבר נתבאר לעיל, מצינו דין דומה בענין קורת המבוי. מבוי סתום, הוא רחוב המוקף משלושת רוחותיו במחיצות כשחצרות פתוחות לתוכו. מעיקרא מבוי זה מותר בטלטול בשבת, אלא שחששו חכמים שמא יחליפיהו האדם בדעתו, ויבוא לטלטל גם למעלה מארבע אמות ברשות הרבים, משום הכי תקון רבנן להניח קורה ממעל לפתח הכניסה למבוי או ליתן לחי בצידו, ואילו ישמשו היכר בין האסור למותר, דהיינו בין רשות הרבים האסורה בטלטול במקום שאין עירוב למבוי המותר.

וכן תנינן בעירובין (פ"א מ"א) - "מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה - ימעט, רבי יהודה אומר אינו צריך". ובגמרא (שם ג.) נתבאר ע"פ דברי רב נחמן בר יצחק דטעמא דמילתא - "משום היכרא", כלומר - מעל לכל אמה אין היכר לנמצאים במבוי בקורה אשר בפתחו. עוד נתבאר (שם) כי ישנו אופן מסוים שאף אם תהא הקורה מעל לכל אמה, יהיה המבוי כשר, וז"ל - "אמר רבי אילעא אמר רב וגו', ואם יש לה אמלתרא - אפילו גבוהה יותר מעשרים אמה אינו צריך למעט וגו'. מאי אמלתרא, רב חמא בריה דרבה בר אבوه אמר קיני.

כי אתא רב דמי אמר, אמרי במערבא פסקי דארזא. מאן דאמר פסקי דארזא - כל שכן קיני, מאן דאמר קיני אבל פסקי דארזא לא - ומאן דאמר פסקי דארזא מאי טעמא - משום דנפיש משכיה, והא סוכה דנפיש משכיה, וקאמרי רבנן דלא - אלא כיון דקא חשיב - אית ליה קלא", ע"כ. ופירש רש"י (שם) - "קיני - כגון קיני עופות, היו בולטין מתחת האולם למעלה (משלשים) מן הפתח. פסקי דארזא - כלונסות של ארז ארוכין תחובין בכותל, ואידי דנפיש משכיה אורך דידהו חזו להו אינשי, ואיכא היכרא", ורבינו עובדיה מברטנורא כתב בפירושו (משנה עירובין פ"א מ"א ד"ה מבוי) - "ואם יש בקורה זו אמלתרא, פירוש - ציורים ופתוחים, אפילו למעלה מעשרים אמה א"צ למעט, שע"י אותם הציורים שלטא בה עינא".

והעולה מהנ"ל דאם ישנו דבר המושך את עין המתבונן או חיבור (כפירוש רש"י ד"ה פסקי דארזא), אזי ניתן להניח הקורה גם למעלה מכל אמה, ובלא הני הכירי קורה המונחת מעל לכל אמה פסולה, וכן פסק מרן השו"ע (או"ח סי' שס"ג סכ"ו).

ד. והנה אחר ראותינו כל אלה, נבוא לדון בנ"ד בעניין חנוכיה המונחת מעל לכל אמה, מדוע לא יועיל היכרא כהאי גוונא דמבוי הנ"ל.

ראשית יש לומר, דלא מצינו מחלוקת בענין הגבלת גובה מיקום הדלקת החנוכיה, שלא כמו בסוכה, ומבוי הנ"ל דאית פלוגתא באמוראים. ובענין הגובה דנר חנוכה איתא בשבת (כ"א) ובב"ק (ס"ב:) - "אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום, נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי", ופירש רש"י (בשבת כ"ב,) - "פסולה - דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא. כסוכה וכמבוי - דתנן בהו בהדיא בעירובין ומסכת סוכה דפסילי". ובב"ק (ס"ב:) שינה רש"י בלשונו וכתב (בד"ה למעלה מכל אמה) - "לא חזו לה אינשי ולא מפרסם ניסא, ואנן לפרסומי ניסא בעינן". וכ"פ בשו"ע (סי' תרע"א ס"ו) מניחו למעלה מג' טפחים, ומצוה להניחו למטה מי' טפחים, ואם הניחו למעלה מי"ט יצא, אבל אם מניחו למעלה מכל אמה לא יצא, וכתב הרמ"א בשם תוספות אפילו לקחה כך דלוק והניחה למטה מכל לא יצא, דהדלקה עושה מצוה. ובשלמי מועד להגרש"ז אורבך צ"ל (עמוד קצ"ד) כתב דאם הדליק למעלה מכל אמה, אע"פ שהכותל מצויר ומכויר, נראה שאין הדלקתו כשרה, ואע"פ שלענין קורה הנתונה ע"ג המבוי מבואר בעירובין דאע"ג דגבוה מכל, אם עשה אמלתרא, דהיינו צויר וכיור כמש"כ בשו"ע (סי' שס"ג סעי' כ"ו), מהני - שאני הכא דהא הנר גופיה אפשר דחשיב בלילה כמו אמלתרא במבוי, ואפ"ה פסלוהו חכמים, ולכן גם אמלתרא ממש נראה דלא מהני, וכעין שכתב הח"י אדם (כלל קנ"ד סעי' ט"ז) דבחלון שהוא למעלה מכל לבני רה"ר פסול, אע"פ שהחלון הוא דבר הבולט וניכר לעין (הליכות שלמה מועדים פרק י"ד ס"ז, ובדבר הלכה שם ס"ק י"ד).

אע"ג דלא מצינו בדברי חז"ל דיון בטעם הפסול בענין חנוכיה שהונחה למעלה מכל אמה, ודלא כמו בדבר קורה או סכך סוכה הנ"ל, לא מצינו גם למי מחכמינו שחולק ומציע להדליקה למעלה מכל אמה. אמנם מצינו להטור (או"ח סי' תרע"א) דכתב הכי - "אם הניחה למעלה מכל אמה אפילו בדיעבד לא יצא, דלא שלטא ביה עינא וליכא פירסומי ניסא. וכתב ה"ר יואל הלוי דוקא כשמניחה בחוץ, אבל כשמניחה בבית - אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה, כדאמרין גבי סוכה - אם דפנות מגיעות לסכך, אפילו למעלה מכל אמה כשרה דשלטא ביה עינא. ונ"ל שאין הנידון דומה לראיה, דהתם בעינן שתשלט עינו בגג, וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג, אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות כיון שהוא למעלה מכל דלא שלטא ביה עינא, מאי נפקא מינה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו, בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי", ע"כ.

ומצינו בדברי ר' יואל הנ"ל שהשווה בין סכך סוכה לנר חנוכה, ולטעמיה אם ישנו רצף ממקום עמידת האדם ועד למיקום החנוכיה באופן שנמצאת למעלה מכל אמה, והיינו כשמניחה בבית תהא החנוכיה באופן שנמצאת מצינו דרבנו הטור סבירא ליה דאין להשוות בין סכך הסוכה לנרות, משום שדופן הסוכה מובילה את מבט האדם לראיית סכך המחובר, משא"כ בנרות חנוכה דראיית נרות בעינן ולא תקרה, ולכן אינו מועיל.

עוד מצינו בב"י (או"ח סי' תרע"א) שהביא בשם הר"י אבוהב דברי ר' יואל הנ"ל, והעולה מדבריו כי רצף הדפנות אכן מאפשר ראייה עד כ' אמה, וע"כ ר' יואל סבירא ליה דיש להקיש לדינא מדפנות סוכה לנ"ד, מיהו מצינו לב"ח (שם) שמצדד דברי הטור וכתב הכי - "ונראה לע"ד שעל פי זה כתב ר' יואל הלוי דוקא כשמניחה מבחוץ וכו', דלרבה אמרינן התם (ע"ב) להדיא דבדפנות מגיעות לסכך כשרה ואפילו למעלה מעשרים, והוא הדין בנר חנוכה, ואף על גב דאנן לא קיימא לן כרבה אלא כרבא דבעינן דירת ערא, ואפילו בדפנות מגיעות לסכך פסולה, מכל מקום מדרבה בסוכה שמעינן לרבא בנר חנוכה, דלכולי עלמא הוי טעמא בנר חנוכה משום דלא שלטא בה עינא, הילכך בבית דשלטא בה עינא אפילו למעלה מעשרים כשרה, וכדאמר גבי סוכה אליבא דרבה, ומה שהשיג רבינו עליו ואמר דאין הנדון דומה לראיה וכו', קשיא לי לפי טעמו במבוי שהקורה מונחת על גבי כותלי המבוי אמאי פסולה היא למעלה מעשרים אמה, נימא נמי כיון שהמחיצות מגיעות לקורה על ידם תשלט עינו בקורה, דהא התם לא בעינן אלא שתשלט עינו בקורה כמו בסוכה, ויש ליישב. והר"ז ז"ל בריש פרק קמא דסוכה (א' א' ד"ה לרבה) כתב וז"ל, ולא דמי לנר חנוכה וקורות מבוי דלא חשיבי היכר למעלה מעשרים אמה, אף על פי שהקורה מונחת על גבי כתלים, התם בקורת טפח דלא שלטא בה עינא כי היכי דשלטא בסוכה דזריחא טפי, עכ"ל. וכן כתבו התוספות לשם (ב' ב' ד"ה וכוין) דלפי טעם זה נוחין דברי רבינו, ונדחו דברי ה"ר יואל הלוי. ומה שכתב הבית יוסף על שם ר"י אבוהב דסברת רבי יואל הלוי דכשיש כאן אויר, האויר הוא מויק לעינים ואין האדם יכול להביט למעלה כל מה שירצה, ולזה הביא ראייה מסוכה שאם הדפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים כשרה דשלטא בה עינא, ובזה נראה שאין מקום לקושיית הטור, עכ"ל. נראה לפע"ד שלא נעלמה סברתו זאת מדעת רבינו ואף על פי כן השיג עליו, דמנ"ל לה"ר יואל הלוי דסברא זו הלכה היא, כיון שאין לו בזה ראייה ברורה מהך דסוכה דאפשר

לדחות ולומר דשאני התם דבעינן שישלוט עינו בגג וכו', דאיכא למימר דהאור לא מעלה ולא מוריד, אלא עיקר הטעם דעל ידי המחיצות ישלוט עינו בגג וכו', והוהו שדקדק בלשונו ואמר שאין הנדון דומה לראיה וכו', גם מדברי התוספות והר"ן מבואר דנדחו דברי ה"ר יואל הלוי, ודברי רבינו עיקר והכי נקטינן", ע"כ. על כל פנים נראה, כי הדברים סובבים סביב נקודת עיקרית אחת, האם מטרת רצף הדפנות הוא לראות את הגג ולהרגיש אליו תחושת שייכות וכו"ל בעניין סוכה, ומשום האי טעמא אין הדברים יכולים להאמר גבי חנוכיה שאינה נראית כמו גג.

ובתוך כך מצינו להרא"ה קוק (מצות ראייה סי' תרע"א) דסבירא ליה דיש לחוש לדעת ר' יואל הנ"ל, וז"ל - "בתוך הבית, אם למעלה מכל אמה מאיר, ומסתמא בני ביתו יודעים שהדליק ואיה הדליק, וזה החוש מעיד שע"י הצצה בנר נראה גם מרחוק, והכל לפי הנר, א"כ שלטא ביה עינא בפרסומי ניסא שלנו שאינו כי אם לבני ביתו. ע"כ. צ"ע לענ"ד אם הדליק למעלה מכל בבית, ראוי לענ"ד שלא ידליק עוד בברכה, דיש פנים הנראות לפי הרה"ר לוי ז"ל, ובפרט כשתקרת הבית אינו רחוק בהרבה מהנר", ע"כ. והעולה מדבריו, כי לא ניתן להתעלם מהדלקת הנר בתוך הבית ואף למעלה מכל אמה, ויש היכר בכך לכל בני הבית.

וע"כ יש לומר כי המשותף לסוכה, מבוי ונר חנוכה דאסרו חכמים להניחם למעלה מכל אמה, אינו משום ראות ממשית, שכן אדם בעל ראייה טובה ודאי שיכול לראותם ממרחק זה ואף למעלה ממנו, אלא שעיקרא דתקנתא הוא משום תחושתו והרגשתו של האדם את החלל שבו הוא נוכח, אם יש דבר שייסב את דעתו ואת עיניו לחפץ הנמצא שם, דבר שקשה לומר שקורה במרחק של למעלה מכל אמה. כלומר הדבר תלוי במידת הקשר שיש לאדם לעצמים הללו, שלדברי רבותינו מעל לכל אמה יש מעין 'נתק' בין האדם לבין העצם, ולכן אין מניחים סכך סוכה, קורת מבוי ונר חנוכה למעלה מכל אמה.

ה. ובנ"ד מדוע לא תועיל אמלתרא לנר חנוכה כשם שמועילה לקורת המבוי, ראשית, מצינו מספר פירושים בדבר מהי אמלתרא בכלל, דיש מאן דאמר דהיא קיני, ומשמע דהיא קורה שעל גבה כמין קיני עופות. ויש שפירשו דהיא קורה חקוקה או מצויירת בקיני יונים. ויש שאמרו דהוא לוח בצורת קן מתחת לקורה כקישוט לקורה. וכן פירשו דהיא קורת ארז ארוכה תחובה בכותל משני צדי הפתח. וכן לוח ארז ברוחב ארבעה טפחים. ואידך פירושא דאמלתרא הוא שם לחתיכות ארזים הנמצאים בסמוך לקורה. מכל מקום ברור דנחלקו אף בהסבר החפצא גופא.

דאי תימא דאמלתרא היינו קיני שמושכן את העין, י"ל דמועיל גם בסוכה לסוכה הגבוהה מכל אמה, כיון שעל ידי האמלתרא יבוא לראות הסכך שעל גבי הסוכה, ויתקיים הא דבעינן - 'לְמַעַן יֵדְעוּ דֹּרֹתֵיכֶם'. מיהו, אי אמלתרא היינו פסקי דארזא, דטעמיה "כיון דחשיבי אית ליה קלא", היינו למבוי ואז יודעים שיש בו קורה, וודאי דאינו מועיל לסוכה כשרה שעל כל פנים היושב אינו רואה הסכך, ולא מתקיים 'לְמַעַן יֵדְעוּ דֹּרֹתֵיכֶם' ואינה נכשרת באמלתרא.

אמנם כתב בשפת אמת (סוכה ב, א' ד"ה אמר רבה) דלמ"ד דאמלתרא היינו קיני יש לומר דמועיל גם בסוכה להניח אמלתרא וכו"ל, שוב חזר בו וכתב: "אמנם לענ"ד יש לדייק מלשון רש"י ז"ל בטעמא דרבה (סוכה ב, א' ד"ה למען ידעו) 'עשה סוכה שיישבתה ניכרת לך', דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו, ויש לומר דע"י אמלתרא לא שייך להיות נקרא 'למען ידעו'. וצ"ע".

ובשו"ת חסדי אבות להגאון מקוטנא ז"ל (סוף סי' י"ג) כתב: "ראיתי בשפת אמת מועד בריש סוכה דנסתפק אי מועיל בסוכה לרבה אמלתרא למעלה מכל, והנה למ"ד בריש עירובין דהוא קינים, והוא דבר המקבל טומאה, פשוט דהוי מעמיד בדבר המקבל טומאה, דהרי בלא זה הסוכה פסולה, ודמאי לדברי ר"ת בסוכה דף י"ד ד"ה פירס וכו'", ע"כ.

והנה הובא בספר דף על הדף בטעמא דגמרא (עירובין ג.) דקורה למעלה מכל אמה לא שלטא ביה עינא ומשום הכי פסולה, כדאמרין לעיל, ונתבאר דהוא הדין בנר חנוכה ובסכך סוכה, דכתב הרה"ג ר' אברהם נח קליין שליט"א לבאר לפנ"ז מה שהביא רש"י ע"ה"פ (במדבר ט', י"ח) - 'עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יִתְּנוּ כָּל יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן הָעָם עַל הַמִּשְׁכָּן יָחִיד', ופירש (שם בד"ה על פי ה' יסעו) - "שינוי במלאכת המשכן, כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה וגוי", ובהמשך כתב (בד"ה ועל פי ה' יחנו) - "כיון שהיו ישראל חונים, עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה וגוי". וכתב הרב דלכאורה יש להבין מדוע נקט בהני לישני, והמשיל עמוד הענן דווקא כמין קורה או כמין סוכה.

ותיזף שם, שכן בקורה שהיא במבוי, וכן בסוכה יש הדין של עד עשרים אמה, וטעמא משום דשלטא ביה עינא. ובאה ללמדנו התוה"ק כי בני ישראל בכל מהלכם במדבר ראו בחוש שה' הוא המוליכם ומשגיח עליהם בעינא פקיא. ולפיכך נפתחה מסכת עירובין דווקא בקורה שלמעלה מעשרים, וגם מסכת סוכה בסוכה שלמעלה מעשרים, שלמטה מעשרים שלטא ביה עינא. וי"ל שנרמז הדבר גם בפרשת שלח בפס' (במדבר י"ד, י"ד) - "אֲשֶׁר עָן בְּעֵין יִרְאָה אֶתֶּהּ ה' וגו'" - עין בעין נראה, ששלטא ביה עינא, ואיך ראו כלל ישראל את זה "וַיַּעֲבֹד עַמּוֹד עֲלֵיהֶם" - שהיה למטה מכל אמה דשלטה ביה עינא, שכלל ישראל ראו את השכינה. עכת"ד.

על כל פנים למדנו מדברי רבותינו שאיסור שימת סכך הסוכה, נר החנוכה וקורת המבוי מעל לכל אמה, אינו משום אי יכולת ראות ממשית, שכן אדם בעל ראייה טובה ודאי שיכול לראותם ממרחק זה ואף למעלה ממנו. אלא נראה שעיקר התקנה נובעת ממומן תחושתיו ורגשי של האדם בתפיסת החלל שבו הוא נוכח, אם יכול להסב את תשומת ליבו ומבטו באופן טבעי לחפץ הנמצא שם, דבר שקשה לומר שמתרחש באופן טבעי במרחק של למעלה מכל אמה. כלומר - הדבר תלוי במידת הקשר שיש לאדם לעצמים הללו, שלדברי רבותינו מעל לכל אמה נוצר מעין 'נתק' בין האדם לבין העצם, ולכן אין מניחים סכך סוכה, קורת מבוי ונר חנוכה למעלה מכל אמה, וכ"כ הרה"ג

היכרא, שיש לומר שכך יש בני אדם בבית, ע"כ. ונראה שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשונה נר אחד, ומוסיף והולך בכל לילה עד שבאחרונה הם שמונה, ואפילו בני בית הרבה אינם עושים יותר, דעתם כדעת התוספות, דאי כהרמב"ם למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין. ע"כ.

וכן פסק מרן השו"ע (או"ח סי' תרע"א ס"ב) כדעת התוס' - "כמה נרות מדליק - בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר". והרמ"א פסק כדעת הרמב"ם, וז"ל: וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט, ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג).

וכתב המג"א (שם סק"א) דאם יש לו לאדם שמן בשיעור מצומצם ולחבירו אין שמן כלל, מוטב שידליק לפי חיוב המצווה שמעיקר הדין די לו בנר אחד, וכנ"ל דנר איש וביתו, ולא ידליק כשיטת המהדרין, וממותר השמן יתן לחבירו שאין לו כלל, וביאר דבריו במחה"ש (שם) וכתב דאין הדברים אמורים אלא בחבירו הדר בבית אחר ולא בדר עימו בבית, ולכן טוב שלא ידליק בכל אחד מלילות החנוכה אלא נר אחד, ובאופן זה יצאו ידי חובה הוא וחבירו כפי שחייבים מעיקר הדין כנ"ל, ועדיף שיעשה כן משידליק רק הוא לבדו וינהג כשיטת המהדרין להוסיף בכל אחד מהלילות נר נוסף, וחבירו לא יצא כלל. ובמקום שדר עימו טוב שיוסיף בכל לילה וינהג כשיטת המהדרין ולא ידליק חבירו גם כן, שעל כל פנים יוצא בהדלקתו מדין נר איש וביתו, עכתי"ד. וכן מצינו דכתב במשנ"ב (שם סק"ו).

ב. ובדבר קריאת התורה אי חובת ציבור או חובת גברא נחלקו רבותינו הפוסקים, הנה בשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' י"ד) הביא דברי הרמב"ן במלחמות ה' (מגילה ג.) והר"ן בפירושו על הר"ף דמגילה (ג.) שכתבו לתרץ קושיית בעל הנמאר על הנאמר במשנה במגילה (כ"ג:) - "אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאין את כפיהם, ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא וכו'", והקשה שהרי המשנה הנ"ל הובאה במסכת מגילה, ואי"כ יש לתמוה מדוע אין נכלל מקרא מגילה בכלל הדברים אשר יש לקוראם בעשרה. ותירץ הרמב"ן ז"ל דכל הני מילי השנויים במשנה חובות הציבור הן, ואינן אלא למחוייבים בדבר. אבל מגילה, כשם שחייב הציבור בקריאתה, כך חייב כל אחד ואחד. והיוצא מדבריו דסבירא ליה ולהר"ן שהביא דבריו בחיבורו דקריאת התורה אינה חובת היחיד אלא חובת ציבור היא.

וכן מצינו בספר פעולת שכיר (סימן קע"ה) במעשה רב שהביא, שהקשו להגר"א שהורה דיש לברך "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגילה", גם על שאר המגילות הנקראות כגון רות, קהלת שיר השירים וכו' כשם שמברכים על מגילת אסתר. ואם כן יש לשאול כיצד מותר לקרותם בשבת, שהרי ע"פ דבריו יש לגזור שלא לקרותם מתוך חשש שמא יעבירם ארבע אמות ברשות הרבים כשם שגזרו על מגילת אסתר, ומשום הכי יש לאסור לקרותה בשבת. והשיב להם הגר"א דאין כן, שגזירה זו אינה חיוב גברא המוטל על כל אחד ואחד כשופר, לולב ומגילת אסתר, אלא חובת הציבור כמו קריאת ספר תורה בשבת, דלא גזרו ביה שמא יעביירו ארבע אמות ברשות הרבים, שהרי כשאין עשרה אין חיוב קריאה על היחיד כלל, עכתי"ד ע"ש.

וכן סבר בשו"ת בנין שלמה (סי' ל"ה), ובשו"ת סמיכה לחיים (סי' ב') הביא תשובת הגר"י חזן (בעל חקרי לב) דכתב - "ונראה לי שלא היתה תקנת חכמים על כל יחיד ויחיד שיקרא או שישמע קריאת התורה בשבת או ביום טוב, אלא שהצבור יקראו בספר תורה בסדרו של יום, וכל שקראו בצבור סדרו של יום אף אם כמה יחידים לא שמעו נתקיימה תקנתם", ע"כ.

וכתב עוד ביביע אומר (ח"ד יו"ד סי' ל"א אות ג' והלאה) דיחיד שנאנס ולא שמע קריאת התורה, מעיקרא אינו צריך לחזר אחר מקום בו יוכל לשמוע הקריאה, שהרי חובת הקריאה היא חובת צבור ולא חובת יחיד. ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה.

עוד מוכחא מילתא מהא דמצינו בדברי המהרח"ו בשער הכוונות בדרושי קריאת הס"ת (דף מ"ח דרוש א') שהעיד כי רבינו האר"י ז"ל התבודד במשך שבע שנים במקום אחד, והיו באים אצלו תלמידיו להתפלל במנין רק בימי השבת ולא קראו בתורה, וכתב - "ולא חשש שיהיה שם ס"ת לקרות בו בין בחול בין בשבת", והובאו דבריו בבן איש חי (שנה א' פר' כי תשא אות ו'), וכתב - "ואיך תהיה תפלת רבינו נר ישראל חסרה מן האורות סוד פתיחת ההיכל וקריאת ס"ת, אלא ודאי מוכרחים לומר שסמך על שאר קהלות שמוציאים ס"ת וכו'", ע"כ. ומכאן נהיר דסבירא להו דחיוב קריאת התורה אף בשבת אינו חובת היחיד אלא חיוב החל על הציבור הדר בעיר.

אמנם מצינו להגר"ח פלאג'י בשו"ת חקקי לב (תאו"ח סי' ו', דף י"א סוף ע"ד) שכתב לתרץ את המובא לעיל בשעה"כ, וכתב לתרץ דרבינו האר"י ז"ל היה חולה, ומשום הכי היה ביציאתו לביהכ"נ הזיק גדול לבריאותו, ובמקום חולי לא גזרו רבנן, וכן להביא ס"ת לביתו לא התאפשר, משום אימת שרי אומות העולם, ומשום כך נהג באופן הנ"ל ע"ש. ומכל מקום כתב עוד - "ולי נראה שיש חיוב גם ליחיד לשמוע קריאת ספר תורה בצבור, וכדמוכח בס' התיקונים (תיקון כ"א) וכו'", ע"ש.

ומצינו בספר תשובות והנהגות (כרך א' סי' קמ"ח) שדן באם חייב יחיד שהפסיד מספר תיבות מקריאת התורה, לחזר אחר מניין אחר להשלים הקריאה, וכתב דאינו צריך דסבירא ליה דקריאת התורה חובת הציבור היא. והביא הגאון שם בתשובתו ראיא מדברי הגמרא במו"ק (כ"ב:) - "נשיא שמת בתי מדרשות כולן בטלין, ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין", ופירש רש"י (שם כ"ג. בד"ה וקורין שבעה) - "בספר תורה, דאין מתפללין יחד בבית הכנסת, אלא כל אחד ואחד מתפלל בביתו", ע"כ.

נראה כי אע"פ שאינם מתפללים בבית הכנסת וכל אחד ואחד מתפלל ביחידות בביתו, הולכים לשמוע קריאת התורה, ומכאן נלמד דעיקר החיוב החל על היחיד הוא להצטרף לציבור הקורא בתורה, וממילא כל שהצטרף יצא

שהנרות מובדלים זה מזה לגמרי בקנים נפרדים דמותר, כדין נר בעל שתי פיות דמשרא שרי. אלא שסיים דבריו וכתב דאינה מצווה מן המובחר, כיוון שלכתחילה עדיף שיהיו כל הנרות בשורה אחת.

מיהו מצינו להגאון רעק"א דפירש דברי הרמ"א ותרומת הדשן הנ"ל באופן שונה לחלוטין, דכתב (או"ח סי' תרע"א הגה ס"ד) - "שכל נר מובדל הרבה מחבירו. ב' אצבעות ומובדלים במחיצות, תה"ד, והמהרש"ל בס' פ"ה כ' דבמרוחקות הרבה בלא כפיית כלי עולה לנר א' ולא לכמה נרות", והיוצא מדבריו דאין להדליק הפתילות אלא רק כאשר רחוקות זו מזו רוחב ב' אצבעות וכשכופה עליהן כלי, דאם לא כן הוי נר א' בלבד ודלא כהטור הנ"ל. וכן כתב הפר"ח דהעיקר כדעת הטור, שכל שלא כפה עליה כלי אפילו הרחיקה אצבע מקרי מדורה, דלא פלוג רבנן.

מכל מקום, אף כשהניחן בעיגול נראה דלא מקרי מדורה כל עוד שיש היכר המבדיל בין פתילה לחברתה ואף בלא כלי ממש. וכן כתב המשנ"ב (סי' תרע"א ס"ק י"ח) - "מאחר שכל נר מובדל הרבה וכו' - משמע מלשון זה דתרתיו בעינין, דהיינו - שיהיו ג"כ מובדלים הקנים אחד מחבירו לבד מה שיש לכל קנה מחיצה בפני עצמה, ועיין באליה רבה שכתב דדי ברחב אצבע וגו".

והעולה מהאמור לעיל דגם במקום בו ישנו מרחק בין פתילה לחברתה, וכש"כ כאשר ישנה מחיצה המהווה הפסק בין נר לנר כשיעור רוחב אצבע, סגי בכך אף דלא כפה עליה כלי מתחילה. וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ט"ז) דכן נוהגים לעשות בקערה דאין בה הפסק בין נר לנר.

וכן כתב בחזון עובדיה (חנוכה עמ' קכ"ב ה"ח) - "מי שמילא קערה שמן והקיף אותה פתילות, אם כפה עליה כלי, עולה לכמה בני אדם, כגון המהדרין שכל אחד מבני הבית מדליק נר אחד. אבל אם לא כפה עליה כלי, עשאה כמדורה, ואפילו לאדם אחד אינה עולה. ואם הרחיק את הפתילות זו מזו כשיעור אצבע (2 ס"מ), והפתילות ביונויות, שאין השלהבת של האחת נוגעת בחברתה, יצאו ידי חובת נר חנוכה, אף על פי שלא כפה עליה כלי" עכ"ל. וכ"כ בנו הגר"ד יוסף שליט"א בספר תורת המועדים חנוכה (עמודים קכ"ב-קכ"ו).

ג. ונראה כשאין לו אפשרות להדליק בחנוכה, יש להקל להדליק כשהניח פתילות על גבי דיסקיות שעם צפות, ראשית, אין הפתילות מתחברות זו לזו להעשות ללהבה אחת גדולה דמקרי מדורה. שנית, רוחב דיסקיות השעם מהווה כמעין מחיצה, וכל עוד שעולה רוחב שתי דיסקיות שעם הצמודות זו לזו לרוחב אצבע מקרי מחיצה, והני תרתיו דבעינן הנ"ל בדברי המשנ"ב, וכל שאין הפתילות נוגעות האחת בחברה מעיקר הדין הדבר מותר.

עוד יש לומר דעדיפא הדלקה זו של מספר נרות כשיטת המהדרין מן המהדרין במוסיף והולך, וכנזכר בדברי מרן השו"ע (או"ח סי' תרע"א ס"ב) כדעת התוספות בשבת (כ"א: ד"ה והמהדרין) - "כמה נרות מדליק - בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה וגו'", ובכלי עגול, מאשר שידליק נר חד דחייב מדינא דנר איש וביתו, שכן נתבאר דמותר להדליק באופן הנ"ל.

כמו כן, נלע"ד דיש להורות להדליק באופן הנ"ל ובשמן דווקא, ואף אם יש לו לאדם נרות שעווה ורוצה לדבקם ע"ג משטח בשורה, שכן עיקר הנס נעשה בשמן, ועל כן הדלקה בשמן עדיפא לפרסומי ניסא.

חיוב קריאת התורה

נשאלתי ממנין ובו למעלה מעשרה מתפללים שמקצתם ממהרים למקום עבודתם והשאר אינם ממהרים (וכגון כשישנם שלושה עשר מתפללים, ורק שלושה מתוכם ממהרים למקום עבודתם), וביום שקוראים בתורה, אם יתפללו תפילה כסדרה, הממהרים יצטרכו לצאת קודם קריאת התורה, האם יש להתפלל התפילה כסדרה, או שמא יש להפך בסדר התפילה ולהקדים הקריאה בתורה על מנת שהמתפללים הממהרים למקום עבודתם יוכלו לשמוע קריאת התורה.

תשובה: אם יש מנין שיכולים להתפלל התפילה כסדרה, אין להפך בסדר התפילה כדי שמקצת המתפללים הממהרים ישמעו קריאת התורה, ואין להסיק מהא דמובא במג"א, במחה"ש ובמשנ"ב (סי' תרע"א סק"ו) בהלכות חנוכה בנוגע לאדם שיש בידו כמות שמן המאפשרת הדלקה בצמצום לכל שמונת ימי החנוכה, ולחבירו (שאינו מבני ביתו) אין שמן כלל, ופסקו שם דמוטב לו שידליק נר אחד בלבד ויצא ידי חובת המצווה אף שלא יקיימנה בהידור, כדי לזכות את חבירו גם כן בחובת המצוה, שמעיקר הדין אין צריך אלא לנר איש וביתו, שהרי בהדלקת נר חנוכה חייב האדם עצמו וגם חבירו דהיא חובת גברא, מה שאין כן בנוגע לקריאת התורה דהיא חובת הציבור, ולא חובת יחיד. ועל כן יתפללו התפילה כסדרה, והממהרים לעבודתם יצאו מפני אונסם טרם קריאת התורה ולא חסרו דבר.

א. איתא בשבת (כ"א:): - "תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך", ע"כ, והלכה כבית הלל.

וכתב הרמב"ם (הל' מגילה וחנוכה פ"ד ה"א) - "כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד", ובב"י (סי' תרע"א ד"ה ודברי הרמב"ם) כתב שלהרמב"ם (שם ה"ב) נראה דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור ראשון, דהיינו נר לכל אחד ואחד, אם היו אנשי הבית עשרה בליל ראשון מדליק עשרה נרות, ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלושים, אבל התוספות (שם ד"ה והמהדרין) כתבו נראה לומר דבית שמאי ובית הלל לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שיש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם יעשה נר לכל אחד אפילו יוסיף ליכא

יהודה זולדן שליט"א (תורה שבע"פ ובירורי הלכה עמוד 55-64). ובאשר לשוני בין קורת המבוי שבה מועילה אמולתרא להתירה, נראה שהדבר תלוי בהבנה מהי אמולתרא, שלפירוש מסויים יש שסברו שמועיל לסכך סוכה. מכל מקום נלע"ד דשאני נרות חנוכה וסכך סוכה משום דבעינן ידיעה, שהרי טעמא דהיתרא דקורה מעל כ' אמה באמולתרא היינו משום דאין צריך לה חיבור רגשי, תפיסתי, תחושתי מלבד היכרא דקורה, משא"כ בסוכה או בנר חנוכה דיש בהם משום "לַמַּעַן יִדְעוּ, דבסוכה לקיים "לַמַּעַן יִדְעוּ דוֹרְתֵיכֶם פִּי בִּסְפוֹת הוֹשִׁבְתִּי אֶת גְּנִי יִשְׂרָאֵל וגו'", ובחנוכה למען זכירת הניסים והנפלאות שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

כלי עגול ופתילות הצפות

נשאלתי מאדם שאין ברשותו חנוכיה ורוצה להדליק נר חנוכה, וכל שידו משגת הוא כלי עגול ופתילות הצפות על גבי דסקיות שעם, ונפשו בשאלתו באה האם רשאי להדליק נר חנוכה באופן זה.

תשובה: על פי דברי מרן השו"ע אם רצה אדם להדליק נר חנוכה בכלי עגול שמילאו שמן, חייב לכפות עליו כלי תחילה, בכדי להבדיל בין פתילה לחברתה, ואם לא עשה כן מחזי כמדורה ואינו יוצא ידי חובה. אמנם כשיש מרווח בין פתילה לחברתה הנוצר ע"י דסקיות השעם, והרווח עולה למרחק של רוחב אצבע, ואין הלהבות מתחברות אחת בחברתה - מתקיימים כלל התנאים המתירים הדלקה זו ולכן מותר. ועדיף להדליק באופן זה ואף במספר פתילות כשיטת המהדרין מן המהדרין לפרסם מספר ימי הנס, מאשר שידליק נר אחד כפי שחייב מעיקר הדין, וכשאפשר ישתדל להדליק הנרות בשורה שווה ולא בעיגול לקיים ג"כ דברי הרמ"א המצריך לעשות כן.

א. איתא בשבת (כ"ג:): - "אמר רבא: מילא קערה שמן והקיפה פתילות, כפה עליה כלי - עולה לכמה בני אדם, לא כפה עליה כלי - עשאה כמין מדורה, ואפילו לאחד נמי אינה עולה", ע"כ. וכן פסקו הטור ומרן השו"ע (או"ח סי' תרע"א ס"ד) וז"ל - "מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר אחד, לא כפה עליה כלי, אפילו לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה", ע"כ.

ומפסטוט דברי מרן ז"ל, נראה דעצם ההדלקה באופן שבו היו הפתילות תחת מצע אחד, כגון - השמן שבקערה וללא היכר מובהק כדוגמת כלי המבדיל ביניהן - מקרי מדורה, ואף כשלא נתחברו בפועל להיות ללהבה אחת, אלא מעצם היותן בכלי אחד ובלא גוף המבדיל ביניהן שלא יתחברו יחד מקרי מדורה, וכמובא במשנ"ב (שם ס"ק ע"ג). וכן נראה מדברי הביאור הלכה (שם בד"ה מילא הקערה) דכתב דה"ה שהקיף הנרות בעיגול עד שע"י כך יוכלו להתחבר הלהבות לאחת, ויעשו ללהבה אחת גדולה (משנ"ב שם ס"ק י"ד).

מיהו, כתב הטור (או"ח סי' תרע"א) בשם אביו הרא"ש - "וכתב א"א הרא"ש ז"ל - מסתברא שלא הרחיקם זה מזה עד כאצבע, אבל אם הרחיקם זה מזה עד כאצבע, שאינו נעשה כמדורה - יצא", ומקור הדברים בדברי העיטור (עש"ה הל' חנוכה דף קט"ז ע"ד) דכתב - "ומסתברא הני מילי שלא הרחיקו זה מזה עד כאצבע, אבל אם הרחיקם עד כאצבע אינו כמדורה ויצא", והובאו דבריו גם בר"ן (שבת י. ד"ה נר) ובשבולי הלקט (סי' קפ"ה) ע"ש. והוסיף המאירי (שבת כ"ג:) וכתב דכן כתבו חכמי פרוביניצא דאם הרחיקם זה מזה בשיעור של כאצבע לא מקרי מדורה, ויצא ח"ח.

ועל כל פנים הטור לדידיה לא סבירא ליה הכי, ולכן סתם שם דבריו וכתב - "ונראה לי דאפילו הרחיקם אין להתיב בלא כפיית כלי, דמה גבול יש בהרחקה. אם הפתילות גסות והלהב גדול, אפילו יותר מכאצבע מתחברות. ואם הן דקות, אפילו פחות מכאצבע סגי. להכי קאמרין כפיית כלי, דהוא מלתא דפסיקא", ע"כ. וכן מצינו להריטב"א (שבת שם) שיצא לחלוק על דברי העיטור הנ"ל, בהיצמדו ללשון הגמרא בשבת (כ"ג:) - "כפה עליה כלי" דעיקרא דתקנתא אינו אלא בכפיית כלי ממש וכנ"ל, ולכן לא סגי בהרחקת הפתילות וכדאשכחן בדברי העיטור.

ודקדק בדברי הטור מרן בב"י (שם) וכתב - "ולכן יש לזהר להעמיד הנרות בשורה בשוה, ולא בעיגול דהוי כמדורה (הג"מ בשם סמ"ק). ומותר להדליק בפמוטות שקורין לאמפ"א, מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו (תה"ד סימן ק"ה)", וכתב הפמ"ג (שם ס"ק ג') דבשורה בשוה משמע - "רק לא בעיגול, הא אחד יוצא ואחד נכנס לית לן בה. גם י"ל אחד נכנס ויוצא היינו כחצי עיגול", והוסיף במשנ"ב (שם ס"ק ט"ז) דיש להניחם בשורה בדייקא, ואף לא באופן של אחד נכנס ואחד יוצא, והוא מתוך גדר שמא יניחם בעיגול דהוי כמדורה. ובמהר"ל (הל' חנוכה אות ו') כתב - "ויאתי נרות חנוכה דבית הכנסת שלא היו תחובים כסדר, אך אחד היה נכנס ואחד יוצא, ואמר מהר"י סג"ל לשמש העיר לזוקפם ולתוחבם בשוה שלא יהו נראים כמדורה", וביאר בהערה במשנ"ב המבוארת (הוצאת עוז והדר סי' תרע"א ס"ד הערה פ"ה) דמשמע מלשונו שעצם עמידת הנרות בצורה זו הוי כמדורה, ולא משום חשש שמא יבוא לעשותה בעיגול.

על כל פנים בפר"ח (או"ח סי' תרע"א סק"ד) סייג דברי הרמ"א הנ"ל, וכתב דהא דמותר להדליק בפמוטות הוא דווקא במנורות הנחושת שנוהגים להדליק בהן בעיר פראנקיאי "שהקנים יוצאין סביבותיהן בעיגול", ומסיק דדבר פשוט הוא דאינו דומה להדלקה בקערה כלל. עוד כתב שם בנוגע למבואר בדברי הרמ"א הנ"ל שיש להזהר ולהעמיד הנרות בשורה, ומסיק דאין צריך להזהר בכך כלל, כיוון שבלאו הכי כל אחת מובדלת מחברתה, ודומיא לקערה שכפה עליה כלי, עכתי"ד.

וכן כתב בלקט יושר (עמ' ק"נ) דשרי להדליק בפמוטות משום שלכל נר ישנה מחיצה ובין כל שתי נרות ישנן שתי מחיצות, ומשמע מדלא תלה הדבר במרחק דסגי במחיצות בלבד. ובמאירי (שבת כ"ג:) הביא שני טעמים להתיר ההדלקה באופן הנ"ל, חד מכיוון שכל נר חלוק בפני עצמו וכנ"ל בדברי תרומת הדשן, ואידך משום שיש כיסוי המקיף אותו.

ובשו"ת רב פעלים (ח"ד או"ח סי' ל') דן בעניין חנוכיות עגולות שנהגו להדליק בבבל, וכתב דיש להקל להדליק בהן, ואף הרמ"א יודה בפמוטות

ידי חובתו אף כשהחסיר מספר תיבות, ואף את הקריאה כולה, דאינה חובת גברא אלא חובת הציבור.

והוכיח משולחן ערוך (סי' קמ"ו ס"ב) שכתב שאם יש עשרה דצייתי מותר ללמוד כשתורתו אומנתו, וע"ש בביאור הלכה שתמה דמהשולחן ערוך משמע דהיינו אפילו אם לא שמע קריאת התורה, ותמה דהרי על כל איש ואיש מוטל החיוב דתקנת עזרא, עיין שם, ולמבואר יש לומר דיסודו חיוב לציבור ניחא ואינו חובת יחיד. וע"ש בדבריו.

מיהו מצינו לגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (ח"ד או"ח סי' מ' אות ד') דסבירא ליה דקריאת התורה חובת גברא היא ואינה חובת ציבור, ע"ש. וכן כתב הגרש"ז אוירבך זצ"ל בספרו מנחת שלמה (מ"ק כ"ב: עמוד פ"ז) שהביא גם הוא הגמרא הנ"ל (מ"ק כ"ב:), והביא דברי הרא"ש (סי' מ"ה) שכתב דהא דנקט שבעה, היינו דאפילו בשבת מתאספין רק לקריאת התורה, אך הוא הדין לשני וחמישי דמתאספין, ומוכח מזה שגם קריאת התורה של שני וחמישי לא שייך לתפילה, ולכן שייך להתאסף רק כדי לקרות בתורה, ומדברי הרא"ש הקשה על מה ששמע בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל לחלק בין חיוב קריאה בשבת שני וחמישי, בדשבת זהו חיוב על כל יחיד ויחיד, ובשני וחמישי זהו חובת ציבור, דמשמע מהרא"ש דאין חילוק, ולענין קריאת התורה בשבת במנחה כתב שכמדומה שראה באחרונים שכתבו שהחיוב חל רק על העשרה, ואולי רק בשעת התפילה, אבל אם התפללו כל אחד ביחידות והתאספו לקריאת התורה אינם חייבים, והסתפק בדין קריאת התורה בתענית ציבור במנחה שחוזרים על הקריאה ע"ש.

ג. והעולה מהנ"ל דרוב הפוסקים סבירא להו דקריאת התורה חובת הציבור היא, מיהו הדלקת נר חנוכה לכונ"ע חובת יחיד היא. ובנדון דידן במנין בו מתפללים קצת למעלה מעשרה מתפללים, ומקצתם ממחרים למקום עבודתם והשאר אינם ממחרים (כגון כשישנם שלושה עשר מתפללים, ורק שלושה מתוכם ממחרים למקום עבודתם), הנלע"ד דאין להסיק מהא דנאמר לעיל בסעיף א' בדברי המג"א, מחה"ש והמשנ"ב בנוגע לאדם שיש לו כמות שמן המאפשרת הדלקת נר חנוכה בצמצום לכל שמונת ימי החנוכה ולחבירו אין שמן כלל, וסבירא להו דמוטב שידליק נר אחד בלבד ורק יצא ידי חובת המצווה ותו לא מידי ולא יקיימנה בהידור, שהרי מעיקר הדין אין צריך אלא לנר איש וביתו. וע"כ את יתר השמן יתן לחברו שיצא גם הוא ידי חובת המצווה, וזאת משום דהדלקת נר חנוכה חייב בה כל אחד ואחד, מה שאין כן בנוגע לקריאת התורה דהיא חובת הציבור, ומשום הכי אין לציבור לוותר על הידור המצווה דהיינו להתפלל התפילה כסדרה, ולהקדים קריאת התורה שלא כסדר התפילה על מנת לזכות מיעוט הממחרים בשמיעת הקריאה, שהלא חובת הציבור היא ולא חובת יחיד, ועל כן יתפללו כסדר המתוקן והמקובל ולא ישנו מסדר התפילה כלל, והממחרים יצאו לעבודתם טרם קריאת התורה ונמצא דלא חסרו דבר.

להדליק לכתחילה בחנוכיה שהשמש שלה באמצע

נשאלתי האם אפשר להדליק לכתחילה בחנוכיה שהשמש שלה באמצע.

תשובה: מותר להדליק בחנוכיה שהשמש שלה באמצע, וכן מנהג העולם.

א. בגמרא שבת (כ"ג:) נר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם, ופירש"י עולה לשני בני אדם למהדרין העושים נר לכל אחד ואחד, וכ"פ שו"ע (סימן תרע"א ס"ג) נר שיש לו שתי פיות עולה לו בשביל שנים. ובמשנה ברורה (שם ס"ק י"א) הסביר היינו שהפתילות מבפנים מונחים בנר זה אצל זה, רק ראשי הפתילות כשבולטין לחוץ נחלקין לשתי מקומות, וקמ"ל דאע"פ שבמפנים אינן מובדלין הפתילות כלל זה מזה, מ"מ כיון שבמקום הנחתן בפה מינכר שהם שתיים נחשבות כשתיים. ועוד כתב (שם ס"ק י"ב) משמע מלשון זה דאפילו למהדרין העושים נר לכל אחד ג"כ יועיל זה לשני בני אדם, ועיין במ"א שדעתו דלפי מאי דאיתא לעיל בהג"ה דלדידן דמוסיפין בכל לילה נר אחד לכל אחד מן הבית צריך כ"א להדליק נרותיו במקום מיוחד ולא ידליקו שני אנשים בנר אחד, ואפילו בלילה הראשונה יש ליהרר בזה. ואפשר דוקא נר אחד שיש לו רק שני פיות, אבל במנורות שלנו שיש להן ח' פיות מותר להדליק שני בני אדם זה בקצה זה וזה בקצה זה שהרי רואין שהדליקו שנים, דאל"כ היה מדליק כסדר אחד אצל חבירו [ח"א], וכן נוהגין העולם, ע"כ. ולפי זה אפשר ללמוד דאמנם אם מדליק בחנוכיה שלנו שיש בה שמונה קנים בשני קצוותיה עולה לשני בני אדם, כיון שרואים שהפסיק ביניהם, אבל אם מדליק כמה נרות בזה אחר זה, אף שמקום השמש מפסיק ביניהם, לא יעלה לו לשני בני אדם ולא חשיב הפסק, כי ניכר לכל שהוא מקום השמש.

ב. ועל פי רוב מקום השמש בחנוכיה הוא ניכר כבולט בגובהו, כמש"כ בשו"ע (סימן תרע"ג ס"א) ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה. ובמשנה ברורה (שם ס"ק ט"ז) כתב בשם הלבוש וכן משמע מביאור הגר"א הטעם כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין באותו יום ולא יחשבוהו עמהם, ובשער הציון (שם ס"ק ט"ו) כתב בשם רבנו ירוחם עוד טעם, כדי שאם יבא לשמש יהיה היכר שמשתמש לאורו לבד.

והרמ"א (שם) כתב ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבהן מדליק הנרות, והוא עדיף טפי, ובמשנה ברורה (שם ס"ק י"ט) הסביר בשם הפמ"ג דבזה מוכח בהדיא לבני הבית שאינו ממנין הנרות.

והוסיף הרמ"א (שם) בשם המרדכי ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר. ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ') ר"ל דכיון שהוא גדול עיקר תשמישו ממנו, וה"ה אם מעמידו גבוה קצת משאר הנרות שפיר דמי.

ג. בדרכי משה (סימן תרע"א אות ב') כתב שבהגהות מיימוניות (ד"ק פ"ד ה"ד) בשם הסמ"ק (סי' ר"פ הגהות אות ג') דאין להדליק נרות חנוכה בעיגול כמו שעושים בנרות של בית הכנסת שנועצים מסמרים בעיגול, דהוי כמדורה, אך יש לקבען בשורה בלא עיגול, עכ"ל. ובמהר"ל (הל' חנוכה עמ' ת"ה אות ו') כתב שראה נרות חנוכה של בית הכנסת שהיו תחובים שלא כסדר רק

אחד יוצא ואחד נכנס, וצוה לזקפן כשורה בשוה שלא יהא כמדורה, עכ"ל. וכתוב בתרומת הדשן (סימן ק"ה) דמותר להדליק בפמוטות שקורין בל"א לאמפ"א ולא הוי כמדורה, הואיל וכל אחד מובדל מחבירו לא מיקרי מדורה, עכ"ל. והביאם הרמ"א להלכה (שם ס"ד) ולכן יש ליהרר להעמיד הנרות בשורה בשוה, ולא בעגול דהוי כמדורה (הג"מ בשם סמ"ק), ומותר להדליק בפמוטות שקורין לאמפ"א, מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו (ת"ה סימן ק"ה). ובמשנה ברורה (שם ס"ק י"ח) כתב בשם הפמ"ג משמע מלשון זה דתרת"י בעינין, דהיינו שיהיו ג"כ מובדלים הקנים אחד מחבירו, לבד מה שיש לכל קנה מחיצה בפני עצמה, ועיין בא"ר שכתב דדי ברחב אצבע. ובביאור הלכה (שם ד"ה ומותר להדליק) כתב שהאחרונים בשם רש"ל כתבו דאף דמן הדין מותר, מ"מ אין זה הידור לנר חנוכה, ע"כ. ויש לומר דמש"כ בהג"ל אין זה הידור, זהו דוקא כשמדליק בעיגול דנראה דומה למדורה, משא"כ כשמדליק הנרות בשוה כמ"ש הג"מ בשם הסמ"ק, אף שמפסיק ביניהם השמש מותר לכתחילה, ואין בזה חסרון, רק את השמש או הנר שמדליק בו את הנרות מניחו לבסוף, אחר שסיים להדליק את נרות ההידור, כדי שלא יהיה הפסק בהדלקת נרות ההידור.

אורן נורית - באר שבע

סימן תרע"ב

סיכום סימן תרע"ב - זמן הדלקת נר חנוכה

תחילת זמן ההדלקה:

[א ג' שיטות בראשונים - בגמ' שבת כא: כתוב "מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק", ונאמרו ג' שיטות מהו הזמן של "משתשקע": א) הרמב"ם סובר שהכוונה לתחילת השקיעה הראשונה במשך כחצי שעה שהוא צאת הכוכבים. ב) הר"ן והרשב"א והמאיירי סברו שהכוונה לתחילת השקיעה השניה שהוא רבע שעה לפני צאת הכוכבים במשך כחצי שעה שהוא רבע שעה לאחר צאת הכוכבים. ג) הטור והשו"ע סברו שהכוונה לסוף השקיעה השניה שהוא צאת הכוכבים במשך כחצי שעה.

זמן החיוב שיהיו הנרות דולקות - עד שתכלה הרגל מן השוק, וזמנו כחצי שעה לאחר צה"כ. ואף שמדליק בביתו (מפני הסכנה וכדו') ואין ענין שתכלה הרגל מן השוק, צריך שיהיו דולקות הנרות כשיעור הזה שהוא כחצי שעה, אבל אין ענין שידליק קודם שיכלה הרגל מן השוק דהרי בין כה הוא רק לבני הבית בלבד, ומ"מ טוב להזהר גם בהכי דהרי כשמדליק בפתח הבית מבפנים עדן יש היכר לעוברים ושבים.

אם אין לו שמן מספיק לחצי שעה - ידליק בלא ברכה.

אם לא הדליק בזמנה - יכול להדליק לכתחילה כל זמן שלא כלתה הרגל מן השוק.

דיני הנרות לאחר שעבר כחצי שעה:

אין מצוה במה שמשאיר את הנרות דולקים לאחר זמן הזה, אך נרות שעוה יש הידור שיהיו ארוכים, אבל לא יעשה אותם גדלות יותר מיד.

אם רוצה לכבותם - אם התנה מראש שמקצה את השמן רק לזמן חיוב ההדלקה מותר לכבותם ולהשתמש בשמן. ואם הניח השמן בסתמא יש פוסקין דסברי שהוקצו למצוות, אך השו"ע פוסק שמותר בכל אופן. וכתב המשנ"ב שעדיף להתנות לצאת ידי כו"ע.

אם רוצה להשתמש לאורם - השו"ע פסק דמותר דהרי תם זמן חיוב הדלקתם, ויש מחמירים לא להשתמש לאורם מחשש שהרואה לא יבדיל בין הזמן האסור בהנאה לזמן שמותר בהנאה, ולדבריהם לא יועיל תנאי, וכן לא יטלטל את הנרות ממקומן בעוד שהם דולקות שמא הרואים יאמרו שנוטל קודם שנסתיים זמן החיוב ליהנות בהם.

ב] תפילת ערבית או הדלקה [הנידון רק לשיטת השו"ע שההדלקה בצה"כ שבהכי יש לדון מה קודם, אבל לשיטת הר"ן והרשב"א והמאיירי ולשיטת הרמב"ם שזמן ההדלקה קודם צה"כ ידליק בזמן ההדלקה, ויתפלל בצה"כ]:

אם לא מתפלל תמיד בצה"כ - ידליק בזמן ההדלקה, ויתפלל ערבית לאחמ"כ. **אם מתפלל תמיד בצה"כ** - יכול לכתחילה להדליק קודם צה"כ ויתפלל בצה"כ, וג' טעמים להתיר לכתחילה: א) דיש מהראשונים שסברו שזמן ההדלקה לכתחילה הוא קודם צה"כ. ב) אף הטור מודה דיכול להקדים עד כחצי שעה קודם צה"כ שהרי כתוב "סוף השקיעה". ג) שיטת הרמב"ם שלא יכול להדליק לאחר החצי שעה מזמן ההדלקה, וא"כ לשיטתו כשמדליק בצה"כ לא יצא י"ח, וא"כ יכול לסמוך אף על דעה זו.

אם לא הדליק קודם ועומד בזמן צה"כ - יתפלל ערבית ואח"כ ידליק, דתדיר ואינו תדיר תדיר קודם, ואף שקריאת שמע מדאו' קודמת.

לנוהגים להדליק תמיד אחר ערבית - יש להכין את הנרות קודם ערבית שיהיו מוכנים מיד להדליק, כדי שלא יתעכב בהכנת הנרות עד לאחר חצי שעה מתחילת זמן ההדלקה, שמדינא דגמ' הוא זמן עיקר החיוב בהדלקה ולא לאחמ"כ.

ג] דיני הקדמת ההדלקה:

אם אין צורך בהקדמת ההדלקה - מדברי השו"ע נראה דאין להקדים קודם צה"כ אפי' ברבע שעה בלבד. והבה"ל כתב דדבריו צ"ע, והיה צריך להיות הדין לשיטתו כדלהלן: אם רוצה להדליק שעדיין האור גדול אין להקדים, משום שלא ניכר שמדליק לפרסומי ניסא, דמה מועיל נר באור יום. ואם רוצה להדליק כרבע שעה או כחצי שעה קודם לצה"כ: מותר להקדים, דהרי ניכר שמדליק לפרסומי ניסא.

אם יש צורך בהקדמת ההדלקה - כגון שהוא טרוד ולא יהיה לו פנאי להדליק בצה"כ [נראה שאפי' שיכול להדליק אח"כ בהמשך הלילה, עדיף שידליק בפלג המנחה שיהיו הנרות דולקות לאחר צה"כ שהוא פרסומי ניסא, מאשר להדליק אחר צה"כ שההדלקה בזמן זה היא בדיעבד בלבד, ובנוסף ששיטת הרמב"ם שלא יכול להדליק בכלל], יכול להקדים ולהדליק בברכה מפלג המנחה ואילך, אבל קודם פלג המנחה צריך לחזור ולהדליק. **בערב שבת** - יש להקדים את ההדלקה.

כשמדליק קודם הזמן באופני ההיתר - צריך להניח שמן בנרות שיספיקו להיות דלוקים עד כחצי שעה אחר צה"כ.

א. אם לא הניח שמן מספיק שיהיו דולקים כחצי שעה אחר צה"כ, צריך לחזור ולהדליק אבל לא יברך.

ב. אסור להשתמש באור הנרות קודם זמן צה"כ, אפי' שעתה אין חיוב בהדלקתם.

ג. אם כבו הנרות קודם צה"כ יחזור וידליק, אבל בלא ברכה, דשמא הלכתא כראשונים שההדלקה קודם צה"כ.

ד] הנהגות בזמן ההדלקה:

א) יקבץ כל בני הבית בזמן ההדלקה.

ב) אין ללמוד משהגיע זמנה, וכ"ש שאין לאכול ולעסוק בשאר דברים משהגיע זמנה, ואם התחיל פוסק, ויש להחמיר לא לעשות כל הני כבר חצי שעה קודם לכן.

סוף זמן הדלקתה:

שיטת השו"ע - אם בני הבית נעורים יכול בדיעבד להדליק כל הלילה בברכה עד עלות השחר. ואם בני הבית ישנים: אם יכול להקיץ שנים או שלוש מבני הבית יקיצם וידליק בברכה, ואם לא יכול להקיצם ידליק בלא ברכה, והחמד משה כתב שיכול להדליק בברכה.

לאחר עלות השחר אין לו תשלומין. וימשיך בלילות הבאים להדליק כשאר בני אדם אפי' ששכח יום אחד.

שיטת הרמב"ם - שלא יכול להדליק אחר זמן זה, ויש פוסקים שהקילו להדליק אח"כ.

אלישיב בלעיש - ירושלים

יקדים להתפלל מעריב דהוא תדיר

משנ"ב סי' תרע"ב סק"א: ואם לא הדליק מקדם והגיע זמן צאה"כ, יקדים להתפלל מעריב דהוא תדיר, וגם יש בה מצות קר"ש דהיא דאורייתא, עכ"ל. וצ"ב דהא מפסיד עיקר הדלקתה בזמנה מצאה"כ עד שתכלה רגל מן השוק, ורק אם עבר ולא הדליק יכול להדליק עד סוף הזמן, ואולי כוונת המשנ"ב הוא להיכן דמדליקין בפנים בעיקר, אבל בביאור הלכה שמביא את הרמב"ם דלא מאחרין לכא' זה שייך רק בזמנם דהיה בחוץ. ואולי כוונתו דלדברי הרמ"א מכל מקום טוב ליהרר בזמן הזה. ועי' בשעה"צ אות ט"ו דמשמע מדבריו דאפילו אם מחמירין גם כשמדליקין בפנים הוא רק שלא יעבור הזמן, דכ' דצריך להפסיק לאכול דאין שהות אלא חצי שעה, משמע דאין חיוב להדליק מיד רק להקפיד שלא יעבור זמן שתכלה רגל מן השוק.

זמן הדלקת נרות

ביאור הלכה ד"ה לא מאחרים: ובפרט אם נסבור בדעת הרמב"ם במה שכתב דמדליקין עם שקיעתה היינו ממש עם הזמן שנתכסתה השמש מעינינו וכו', צ"ע דהא כוונתו שידליק בזמן השקיעה השניה, והשקיעה השניה היינו 58 וחצי דקות אחרי השקיעה הראשונה, ואם לדעת הרמב"ם צריך להדליק תוך חצי שעה של השקיעה הראשונה, בזמן השקיעה השניה הוו כבר אחרי חצי שעה, וצ"ב.

חיים וקסמן - מעלות דפנה

נותן שמן הרבה שידלק יותר

במשנ"ב סימן תרע"ב ס"ק ו' הביא דברי המג"א שאם נותן שמן הרבה שידלק יותר אין בו שום מצוה. ולכאורה לפי זה יש לעיין אם יש איסור לכתחילה לפי שיטתו לשים מתחילה יותר, שהרי איכא משום "בל תשחית" שכן עושה פעולת כילוי ע"י שריפת השמן, ואין לו שום ענין וחשוב כה"ג מעשה כילוי בידים, דק"ל כר' יוחנן שאשו משום חצוי [ואין לחלק ולומר שכיון שהדליק מתחילה בהיתר שרי, שהרי לדעת ת"ק דר' יהודה בגמ' בשבת לא נפטר המדליק נר חנוכה ברה"ר ונשרפה פשתן שעל הגג, אלמא לית להו פטור כיון שעשה ברשות המצוה]. ואין לומר שאיכא תועלת כל שהוא בעצם הנר סתם כפי שחפץ, כפי שיעוי' בפי' הרא"ש מסכת תמיד ג': שהקשה היאך הותר לכהן לשרוף בגד חבירו שנרדם במשמר, הא איכא בל תשחית.

ניר כהן - אשדוד

ללמוד קודם ההדלקה

במ"ב (סי' תרע"ב ס"ק י') כ' דאפי' ללמוד אסור משהגיע זמנה, ובשעה"צ (שם ס"ק י"ד) כ' דלענין לימוד אין להחמיר, דיש לסמוך על הפוסקים הסוברין דזמנה של הדלקה הוא עם סוף שקיעה.

והנה בזמנינו המנהג העקרי הוא כשיטת הגאונים הסוברים שבין השמשות מתחיל מיד אחר השקיעה שלנו, ולכא' מי שנוהג כשיטתם ואינו נוהג כש' ר"ת אפי' לחומרא (וכגון עשיית מלאכה דא' במוצ"ש) אין לו מקום לסמוך על ש' ר"ת לקולא, אכן מ"מ יכול לסמוך על השיטות שזמן ההדלקה הוא בצה"כ, ויכול אף לסמוך על השיטות שצה"כ מאוחר קצת (וכגון אם נוהג בזמן יציאת שבת 8.5 מעלות).

ולפ"ז, מי שנוהג להדליק רבע שעה אחר השקיעה, ונוהג לחומרא זמן צה"כ לכל היותר כ-40 דקות אחר השקיעה, אם מחשיבים חצי שעה קודם לכן (כמ"ש בשעה"צ הנ"ל) יוצא שעשר דקות אחר השקיעה אסור ללמוד (ומ"מ יכול ללמוד ע"י שומר), וצ"ע למעשה.

אברהם יעקב אלדד - אשדוד

הערות קצרות בסימן תרע"ב

סי' תרע"ב שעה"צ סק"ד. אם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולחזור ולהדליק. נ.ב. ולא פירש המ"ב אם צריך ברכה (ובהמשך פירש שאם נתן שמן כדי חצי שעה ולא כדי שעה וג' רבעי שעה - ידליק בלי ברכה. ומשמע שכאן מברך, וצ"ע).

מ"ב שם סק"ו. אבל בנרות שעוה יש הידור כשהן ארוכות, ומ"מ אין לעשותם גדולות יותר מדאי. נ.ב. נראה שטעם ההידור משום זה קלי ואנוהו, ולא משום

הייתי מהדר שידלקו זמן רב כפי יכולתם, והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו חדר רק כשהייתי אנוס עפ"י עבודת הציבור, ובכל זאת ישבתי נגד פתח אותו החדר כדי להסתכל בהם כפעם בפעם, והייתי שש ושמוח בהם הרבה".

ג. וכתב באליה רבה (סימן תרע"ב ס"ק ב') והב"ח מחמיר שלא לכבותו וגם אסור ליהנות ממנו אף שנכבר אחר חצי שעה כיון שהוקצה למצוה, עד כאן, וטוב שיתנה בפירוש שאין מקצה השמן אלא כשיעור מצוה, ואז מותר לכבות ליהנות אחר חצי שעה, מיהו כשעדיין דולק יש לחוש לדבריו. רש"ל מפני שהרואה סבור שמותר להשתמש לאורו. והנה בט"ז האריך להתיר אפילו בשלא התנה, והקשה על בית יוסף ממה שנבנה לצורך המת דמותר ליורשיו דאמרינן דמה דלא ראוי לא תפיס, והוא הדין כאן אין איסור אלא במאי שצריך לנר חנוכה, עד כאן. ולעניות דעתי לא קשה מיד, דשאני מת מה שמוקצה למצוה, ועוד כאן דנעשה מעשה בזה שהדליק ממנו שאני מגבו לצורך המת, גם קשיא עליו, הא הב"ח כתב כן בשם רבינו ירוחם בשם הגאונים וספר צידה לדרך. ומכל מקום לדינא כשנתערב מותר לבטלו דסמכינן בזה על המתירין, ועיין סוף סימן תרע"ז. וכתב ליקוטי מהר"י (סימן ל"ג) אין לטלטל נרות חנוכה עד שדלקו כבר חצי שעה, עד כאן, ולפי מה שכתבתי אין לטלטל כלל. ע"כ. והביאו בקיצור במ"ב (שם ס"ק ז'). למדנו מהאליה רבה שכל שמדליק השמן אף בכמות גדולה הוקצה למצוות, ומיקרי נר של מצוה.

וכתב בפסקי תשובות (שם) וכן מש"כ בשו"ע שלאחר שדלקו הנרות חצי שעה אפשר לכבותן ומותר להשתמש לאורן, לפי המתבאר שיש מצוה בהדלקתם בזמננו אף לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים, שוב מדינא אין לכבותם ואסור להשתמש לאורם, ויש שכתבו שגם לאלו המדליקים בפנים בבית, כיון שהיכר ופרסום הנס הוא לבני הבית הנמצאים שם, אסור לכבותם ולהשתמש לאורם גם לאחר חצי שעה כל זמן שבני הבית נעורים, ואף אח"כ מצד ההידור אין לכבותן, ואם רוצה לכבותם משום איזה סיבה כגון שכולם יוצאים מהבית ויש חשש שריפה, יתנה על כך לפני הדלקתו.

ד. ובספר הקדוש 'קב הישר' (פרק צ"ו), והבאנו דבריו בשיחות חיזוק (בראשית עמוד רט"ז): 'כל הנר הדלוק למצוה יש בו קדושה נפלאה אין שיעור, ואם היינו זוכים להשגות רוח הקודש, היינו מברכים ומבינים ומשיגים על ידי מצות הדלקת הנרות של מצוה - עתידות, דהנר של מצוה מתנבא כמו הנביא על פי ה'.

והרב הגאון מהרש"ל ז"ל כתב בהקדמת ספרו הנקרא 'ים של שלמה', וזה לשונו: פעם אחת בא ליד, על ידי נר של מצוה, כאילו הראו לי מן השמים. ונתנו לי הורמנא ואמצי כח מרקיע, ופתחו לי שערי אורה, עד כאן. ושמעתי מפי מורי על פי קבלה, שהענין הוא כך: כשהיה הרב רבי שלמה לוריא ז"ל לומד, וחזיר הספר 'ים של שלמה', ארע לו שהיה לו רק נר קטן דולק לפניו, והיה זמן קרוב להכבות, והיה דולק כמה שעות יותר משלשה וארבעה נרות שלמים. וזה העיד עליו תלמידו ונכדו. וזה לשונם: בעל הנר הכיר בנרו כי ה' עמו. וזה ארע להגאון הנזכר לעיל, נס ממש, כנס של שמן הקודש שבצלוחית הקדושה שבבית המקדש, וזכותו יעמוד לנו, אשרי לו ואשרי יולדתו.

הכלל העולה, בכל נר של מצוה - נמשך בו קדושה עליונה, ומעורר למעלה הדלקת בוצינן קדישין. וכן מצינו בווהר בתיקונים (תיקון כ"ט דף ע"ג ע"א) דקאי אליהו אחורי כותלי של בית המדרש של רבי שמעון בר יוחאי, ואמר: ליקום בוצינא קדישא וידליק בוצינן קדישין דלעילא.

ועל כן מנהג המדקדקים, שגר הדולק לשם מצוה, ונשאר ממנו - מצינעין אותו, שלא להשתמש בו דבר חול, כי אם דוקא דבר מצוה. ובפרט נר הדולק ללמוד בו תורה, ויש הרבה ענינים תועלת לנשמה על ידי נרות של מצוה.

והנה הנרות של חנוכה הבאים לזכרון תוקף הנס הגדול, שהן נרות קדושים, ומקודשין בקדושה עילאה ומראין על נרות ומדות העליונות אשר הם מתעוררים ומתלהבים בגבורה לפעול דין בהרשעים. ע"כ.

נמצאנו למדים מכל הנ"ל שיש הידור ומצוה בהדלקת נרות למשך זמן ארוך כל זמן שרואים אותם, הן כשמדליק בחוץ מצד פרסום הנס בזמננו שהוא למשך זמן ארוך יותר כמבואר, והן כשמדליקין בבית מצד פרסום הנס לבני הבית, וחביבות המצוה שיש בזה, הן מצד השהיה מול הנרות שיש בזה, הן מצד הידור בהדלקה בכלי מלא. והן מצד שדעת השאלית יעב"ץ (סי' ד') שיש הידור שידלקו כל הלילה, הן מצד שדעת האליה רבה שכל מה שנתן בכלי ועשה מעשה של הדלקת הנר לנר חנוכה, ולא פירש שאינו מקצה למצוות מה שידלק יותר מחצי שעה, ממילא כל השמן שנתן בכלי הוקצה למצוות, הן מצד מש"כ בספר קב הישר (פרק צ"ו) שכל נר הדלוק למצוה יש בו קדושה, וכמו שהעיד הים של שלמה בהקדמה לספרו.

אורן נזרית - באר שבע

סימן תרע"ג

ללמוד לפני הנרות דרך עראי

בסי' תרע"ג ס"א בביאור"ל סד"ה ויש מי שמתיר, מסיק דללמוד לפני הנרות דרך ארעי מותר, ולא מב' להדיא בדבריו אי איירי ברחוק או בקרוב, דהא מנין מעות דהוא גנאי הוא מחמת דהוא קרוב, ומשמע דגם מה שהתיר ללמוד הוא רק ברחוק, או גימא שאין שייך גנאי במה שמשתמש במנורה לת"ת, וצ"ע. ועכ"פ אי כוונתו מרחוק, י"ל בדומנינו לא יהיה דרך להתקרב כ"כ לנר, אך בימינו שרגילים להרבה אור לעולם יתקרבו להנר ללמוד ויהיה אסור, וצ"ע.

לילך לאור נר חנוכה

כתב המ"ב סי' תרע"ג סק"א ושעה"צ סק"א דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי, דלא מחויב להעצים עיניו דלא מקרי תשמיש. העירני ר"מ פוריים שליט"א הטעם דבחנוכה אין איסור"ה רק אסור להשתמש לאורו, והיינו דרך קבע, ואסור במצוות הצריכות, אך הכא בנהנה דרך הליכתו מותר, ואי"ז דומה לחשמל בשבת, למאי דיש לחוש למעשה שבת דהוא איסור"ה,

ע"ב) לגבי הדלקה שמדליקים בבוקר בבית הכנסת לפרסום הנס, ועוד בזמננו יש מנינים רבים אח"כ. י. ועוד גם במקומות שנהגו להתפלל כן כל השנה אין ראוי להנהיג כן לכתחילה, להכניס עצמו לכל הספקות הנ"ל, וכן מי שהודמנן למנין כזה שנהגו לכתחילה לא יכניס עצמו בספק אמן יתומה, רק יוכל לענות תוך כדי הברכה ברוך ה' לעולם אמן ואמן, כך שבסיום הברכה יאמר ו'אמן'.

ג. אמנם מאידך גיסא אפשר לומר, א. דהואיל והיא מחלוקת במצוה ולא בברכה, לא אמרינן בכה"ג סב"ל, כמש"כ הרדב"ז (ח"ב סימן תרכ"ו), והביאו ביב"א ח"ט (יו"ד סימן כ' אות ג'), ומרן פסק שמברכים על המצוה. ב. ועוד הבה"ל (בסימן תער"ב ד"ה לא מאחרים) הוכיח דגם להרמב"ם שכתב שאין מקדימין זהו דוקא בזמן הרבה, משא"כ ברבע שעה ואפילו חצי שעה אין ההקדמה ניכרת בזה. ג. ועוד יש לומר דהואיל ונהגו כבר להתפלל מנחה וערבית מוקדמת בפלג המנחה, ואף שעושים בזה תרתי דסתרי מ"מ כבר נהגו כך בציבור, ההדלקה נגדרת אחר מנחה, לפני המנהג שכתב הרמ"א (בסימן תרע"א ס"ז) שמדליקין בין מנחה לערבית, וכמו שהחשיבו לילה לערבית ה"ה להדלקת הנר. ד. ובפרט בזמן הסמוך לשקיעה, בחצי שעה קודם צאת הכוכבים כמו שכתב הבה"ל (בסימן תער"ב ד"ה ולא מקדימים), ואף שיש לחלק דערבית הוא מטעם שהוא כנגד הקרבנות והוא זמן הקרבת אברים ופדרים, משא"כ הדלקה צריכה להיות בלילה ממש, וכמו שלגבי ק"ש צריך לחזור ולקראה בצאת הכוכבים, אמנם יש להשיב דסוף סוף ערבית והדלקה שניהם מדרבנן ולכן אזלינן בהם לקולא, משא"כ בק"ש שהיא דאורייתא, לכן אותם מקומות שנהגו כן וקשה לשנות מנהגן בזה להדליק מהשקיעה יש להם על מה שיסמוכו וממש"כ בזבחי צדק (שם), אולם אם קובעים מנין מיוחד לחנוכה כדי להקדים ערבית לפני ההדלקה, נכון לקבוע שידליקו בבית הכנסת החנוכיה מהשקיעה ואילך ולא קודם.

הדלקת נרות חנוכה למשך זמן ארוך

נשאלתי בענין הדלקת נרות חנוכה למשך זמן ארוך האם יש בזה מצוה.

תשובה: נראה שאף שאין חובה ביותר מחצי שעה שהוא שיעור הדלקה, מכל מקום יש מעלה והידור בהדלקת נרות חנוכה במקום שרואים אותם למשך זמן ארוך, דכל זמן שהנרות דולקות הם נרות מצוה.

א. מבואר בשו"ע (סי' תער"ב ס"ב) מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן.

וכתב המשנה ברורה (ס"ק ו') ואף בזמנינו צריך לשיעור הזה (חצי שעה), אבל אם נותן בה שמן הרבה שידליק יותר אין בו שום מצוה, אבל בנרות של שעה, יש הידור מצוה כשהן ארוכות, ומ"מ אין לעשותם גדולות יותר מדאי. ע"כ.

ובפסקי תשובות (שם) כתב שבימינו שיש אור החשמל בבתים ובבתי עסק וברחובות, ולילה כיום יאיר, זמן 'תכלה רגל מן השוק' הוא מאוחר יותר, ויש ששיעורוהו לערך שעה 9, כי רוב בתי העסק סוגרים שעריהם לערך בין שעה 7 ל -8, ועד הגיעם לביתם הוא לערך שעה 8 - 9, ואף שמצוי עוברים ושבים גם לאחר שעה זו, מ"מ מדברי הגמ' 'עד דכליא ריגלא דתרמודא' משמע שהולכים בזה אחר רוב בני אדם החוזרים מעבודתם.

ולפי זה הרי שיש מצוה שיתן בה שמן שידלק עד שעה זו, וכ"ה בקונטרס חנוכה ומגילה להגר"ח טורציץ בשם הגרי"ז מבריסק זצ"ל, וג"כ מבאי לראיה את דברי הרמב"ם הנ"ל 'חצי שעה או יותר', מועדים וזמנים ותשוע"נ (ח"ב סי' קמ"א וח"ו סי' פ"ו), (ואף שהוא כתב שעה 7.30 משום שבשעתו הקפידו הרשויות על חוק זמן סגירת החנויות בשעה 7, משא"כ לאחרונה רב החנויות פתוחות עד שעה 8, וכל זה בערים הגדולות, אבל ביישובים ובכפרים זמן תכלה רגל מן השוק מוקדם יותר, ויש לשער בכל מקום לפי זמן שרוב אנשי הישוב כבר חזרו לבתיהם מעבודתם). וכבר הקדימו בזה בעל ה"בני יששכר" זי"ע בחידושי מהרצ"א (דף ב' טור א'), ומדייק מלשון הרמב"ם (פ"ד דחנוכה ה"ה) "מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה זמן זה כמו חצי שעה או יותר" וכו', משמע דחצי שעה לאו דווקא, וזמן שתכלה רגל מן השוק יכול להיות יותר מכך, ועיין שו"ת משנ"ה (ח"א סי' ש"צ), ואף לאחר מכן אפשר שיש הידור לנרות הדולקים, כי כאמור בזמננו מצויים עוברים ושבים עד חצות, עכ"פ בערים הגדולות (במועדי' שם). ויש לציין כאן גם את דברי המהר"ם שיק בספרו על תרי"ג מצוות (מצוה צ"ח) שאם בית קיבול השמן הוא גדול מהשיעור יש הידור למלאותה לגמרי, עפ"י דברי התוס' ורא"ש ביצה (כ"ב ע"א) שהנר דולק צלול יותר ע"י ריבוי השמן, ודברי המג"א מיירי כשהולך להתקין בית קיבול שאצ"ל להתקין יותר גדול מהשיעור, ובכה"ח (סי' תרע"א ס"ד ס"ק ל"ב) בשם יפה ללב שרבים נוהגים בבזיזין גדולים שנותנים מים וע"ג שמן, ויש בזה ענין להורות על הנס שישראל שנמשלו לשמן וגבורו על האומות שהם המים הזידונים, ובלוח דבר יום ביומו שכן מנהג בעלזא), ועוד יש לציין **דברי שאלית יעב"ץ (סי' ד') שמצוה מן המובחר שיתן בה שמן שתדלוק כל הלילה.**

ב. וכתב מרן השו"ע (סימן תרע"ו ס"ד) אחר שהדליק אומר הנרות הללו אנו מדליקים וכו', וכתב בפסקי תשובות (שם) ונוהגים לשהות ליד הנרות ערך חצי שעה. וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"א סי' ש"צ). ובעיקר הענין הנה כתב הרמ"א (סימן תרע"ז) שחייבין לראות הנרות, ויש בזה אור שהאדם ממשיך בראיית הנרות, ודע כי "נר מצוה ותורה אור", ואין לך אור גדול המסוגל להמשיך לאדם קדושה כמו עסק התורה. ע"כ. ולאחרונה נדפס ס' מקור חיים (לבעל חוות יאיר זצ"ל) שכתב "נראה לי שיעיקר המצוה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם, כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקים אחר הנס כמ"ש והדליקו נרות בחצרות קדשך, ולא סגי שידליק וילך לו אל מקום אחר." וע"ע שו"ת שב יעקב (סי' כ"ב) שלא ילך מיד אחר הדלקת הנרות לביהמ"ד להתפלל, ובספר נפש דוד מהגאון האדר"ת זצ"ל כותב בזה"ל "מצות נר חנוכה היתה חביבה עלי עד מאד, ולולי שיחת הבריות

פרסום דזה שייך גם בשמן. וצ"ב גם מהו הגדר של ארוכים ולא הרבה. וגם בהם לכאורה יכול לכבות אחר חצי שעה, ורק בזמן ההדלקה יש נוי בארוכים. שם סעיף ב' רמ"א. י"א שבזמן הזה שמדליקין בפנים אין צריך להיזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, דהרי הפרסום רק לבני ביתו. ולמעשה טוב להיזהר גם בזמן הזה, ובבי"ל הסביר משום שמינין בפתח מבפנים, וכשפותחין הדלת נראה מבחוץ, ולכן צריך קודם שתכלה. נב. וכן המדליק בחלון, אך אם מניחו על שולחנו אין בזה הסבר.

מ"ב שם סק"י. ואפי' ללמוד אסור משיגע זמנה, אבל קודם מותר, דסומכין על הפוסקים שזמנה בסוף שקיעה. נב. והרי הוא עצמו מדליק קודם, ועוד לפי"ז אדם המדליק בצאת הכוכבים, אסור לו ללמוד חצי שעה קודם, ואולי כוונתו לעיין שיש בזה שמא ימשך אחר לימודו, וצ"ע.

מ"ב שם סק"י. בדיעבד כשרה כל הלילה עד עמוד השחר. נב. וצ"ע אם צריך להדליק קודם שיהיה חצי שעה קודם עלות השחר, ובפשטות משמע אפי' סמוך ממש לעלות השחר.

שעה"צ שם סק"י. חמד משה מתיר להדליק אפי' שישנים. ושעה"צ פוסק שלא יכרך, ומי שרוצה לנהוג כמותו אין מוחין בידו. נב. והרב אופיר מלכה שליט"א אמר לי שאדם יחיד בלי פרסום ידליק בדיק בזמן, דעל זה תיקנו חז"ל, ואח"כ הוא רק מחמת הפירסום.

חיים טולידנו - אשדוד

זמן הדלקת נרות בבית הכנסת

נשאלתי כשמקדימים ערבית בחנוכה להתפלל קודם השקיעה, האם רשאים לברך בבית הכנסת קודם השקיעה על החנוכיה.

תשובה: לכתחילה נכון להדליק בבית הכנסת החנוכיה בתחילת השקיעה ואילך ולא קודם לכן, ואם מתפללים ערבית לפני השקיעה נכון להדליק את החנוכיה לאחר ערבית אחר קדיש תתקבל באופן שאז כבר שקעה החמה, וכך יוכלו להגיע לבית להדליק בתחילת צאת הכוכבים, מ"מ הסומכים להדליק בין מנחה לערבית כשמתפללים ערבית בפלג המנחה אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו.

א. עמדותי ואתבונן במקום שרוצים להדליק בבית את החנוכיה בתחילת צאת הכוכבים, כמו שמוכח ממש"כ מרן השו"ע בהלכות חנוכה (סי' תער"ב ס"ב) שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה (שהוא סוף שקיעתה כמו שבאר במשנ"ב שם ס"ק א'), מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק.

דמשמע מלשון השו"ע דלכתחילה יש להדליק בתחילת צאת הכוכבים, ורק אם שכח או הזיד יכול להדליק כל זמן שלא כלתה רגל מן השוק, ואם כן יוכל לקיים כן כאשר נמצא בביתו בצאת הכוכבים או כשנכנס לביתו מיד בצאת הכוכבים, ואם תחילה מתפלל ערבית בשקיעת החמה, ומשך ההגעה מבית הכנסת לביתו יותר מדקות בודדות, בהכרח שאינו מדליק בתחילת צאת הכוכבים, גם אם החנוכיה מוכנה מבעוד יום, אמנם אם יקדים ערבית כמה דקות קודם השקיעה, בשיעור שמשער שיוכל להגיע לביתו בצאת הכוכבים אחר ערבית, יוכל להדליק בתחילת צאת הכוכבים, אלא שבבית הכנסת כדי לפרסם הנס ידליקו קודם ערבית שהוא קודם השקיעה [כי אחר ערבית אין מספיק זמן לראות החנוכיה, אמנם מנהג הגר"באים והתימנים להדליק בבית הכנסת אחר קדיש תתקבל כמו שכתב בברית כהונה (מערכת ח' אות ט"ז), והובא בהערות למשנ"ב איש מצליח סימן תרע"א סעיף ז.]]. ובאנו לברר האם רשאים בבית הכנסת להדליק לכתחילה בזמן זה כרבע שעה קודם השקיעה שהוא פלג המנחה. והאם נכון לסמוך להקל בזה אף שיש בדין זה מחלוקת, כדי להרויח להדליק בתחילת צאת הכוכבים, או שמא עדיף להדליק בבית הכנסת בשקיעת החמה אף שיעיג לביתו אחר תחילת צאת הכוכבים.

ב. וראיתי מה שכתב באורך בשו"ת שמן אפרסמון (ח"ב סימן ט"ו) ובמילואים (שם עמוד תע"ח-תפ"א, תפ"ח-תצ"א), שלכתחילה אין להדליק בפלג המנחה בבית הכנסת בברכה, א. משום דמרן פסק (בסימן תער"ב סעיף א') בסתם שזמנה משתשקע החמה אין מקדימין ואין מאחרים כדעת הרמב"ם (פ"ד מהלכות חנוכה ה"ה), ובמסכת סופרים (פרק כ') איתא שאין להקדים קודם השקיעה, ב. מרן בי"א שם הביא סברת האורחות חיים (הלכות חנוכה אות ט"ו) שאם הוא דחוק יוכל להדליק מפלג המנחה, ויש להסתפק אם מרן בסתם מודה ליש אומרים, והגאון חיד"א בכסא רחמים (על מסכת סופרים ס"ג ע"א ד"ה הלכה ב') חזר בו ממש"כ בברכי יוסף (סימן תער"ב) ודעתו שאין הסתם מסכים ליש אומרים, דהיינו לסתם אף בשעת הדחק אין להדליק בפלג המנחה, ג. גם לסברת ה"א נחלקו האחרונים האם מברך על ההדלקה, להמשנ"ב (שם) מברך ולכה"ח (שם) אין לברך, ואף שמשמעות השו"ע לברך מ"מ קי"ל ספק ברכות להקל אף נגד מרן, כמש"כ החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן ט"ו) ועוד. ד. ועוד כל ההדלקה בבית הכנסת הוא חידוש דהוא מנהג, ואין מברכים על מנהג לדעת הרמב"ם (פ"א מהלכות ברכות ה"ז, ופ"ג מהלכות חנוכה ה"ז) ושו"ע (סימן תכ"ב) שאין מברכין על ההלל בר"ח מאחר שהוא מנהג, ואע"פ שהכלבו (ס' מ"ד דף ע"א) והריב"ש (סימן קי"א) נתנו למנהג זה סימוכין דקשטו, הבו דלא להוסיף עלה. ה. ועוד שיש אומרים שהדלקה ביום היו שרגא בטיהרא ואינו מועיל. ו.ועוד שגם הראשונים שהתירו להדליק קודם השקיעה דברו על זמן ר"ת שקודם שלש דקות קודם השקיעה שלנו, שאז ניכרת ההדלקה בשעה זו, וגם השו"ע דיבר לפי זמן ר"ת. ז. ועוד שגם בזבחי צדק (ח"ב או"ח סימן כ"ט) שנתן סימוכין למנהג שנוהג כן בעירו להדליק בבית הכנסת בברכה מפלג המנחה, נראה שהוא לתרץ המנהג, אבל אינו ראוי לקבוע לכתחילה כן. ח. ואין ללמוד מערב שבת שכולם מדליקים בשעה זו, דהואיל ואי אפשר אחרת מחמת השבת, דוקא אז הוא זמנה, משא"כ בשאר ימי השבוע. ט. ועוד שאי אפשר לומר שהוא שעת הדחק ממש בגלל שמתפללים בשעה זו ואי אפשר לקבצם אח"כ, שהלא אפשר להדליק בלא ברכה, כמו שיש שנהגו בכל הדלקה בבית הכנסת, דומיא דמש"כ בשו"ת בנין שלמה (סימן נ"ג) ובשו"ת מלמד להועיל (סימן קכ"א) ונהר מצרים (דף נ' סוף

א"כ י"ל דגם הליכה לאורו אסור, וצריך להעצים עיניו (ויל"ע אי ה"ה מטעם חילול ה', או דזה תליא "כפי דאפשר", דא"א לאסור הרחוב, ועי' בהנ"ל).

ישראל אלזאס - אלעד

סיכום סימן תרע"ג - שמנים ופתילות הכשרים לחנוכה

שימוש בנרות:

א] עיקר האיסור - אסור להשתמש באור נרות החנוכה בין של ביתו ובין של ביהכ"נ בזמן החיוב בהדלקתם [ועי' במשנ"ב ס' תרע"ב ס"ק ח' דיש מחמירין בכל הזמן שהנרות דולקות מפני מראית העין], מג' טעמים: א) שיהיה ניכר שהניחם לפרסם את הנס. ב) כיון שחנוכה נתקן זכר למנורת המקדש, תקנו שהדלקתה תהיה כמנורת המקדש שאין להשתמש לאורה. ג) שלא יהיו מצוות בזווית עליו.

אבל מותר לשבת בבית וליהנות מהאור כל שלא עושה שום תשמיש, וכן מותר ללכת בביתו לאור הנרות שלא יכשל, שלא תקנו שיעצום עיניו אלא שלא יעשה בהם תשמיש.

שימוש עראי בנרות - אסור, ולכן אסור למנות מעות לאור הנרות, ואפי' שנמצא רחוק מהנרות כתבו הט"ז והמג"א לאסור. והרא"ש כתב שמותר להשתמש דרך עראי, חוץ מלמנות מעות דגנאי לנרות שמתקרב לאורם כדי למנותן.

שימוש לצורך תשמיש קדושה או מצוה (כגון ללמוד לאורה או לצורך מצוה כגון להשתמש באור לצורך סעודת שבת) - דעה ראשונה בשו"ע: דרך קבע אסור, דרך עראי לט"ז אסור ולא"ר מותר [כתב הביה"ל שאפי' מי שנוהג כשיטות המחמירין (ס' תרע"ב ס"ק ח') שלאחר שעבר זמן חיוב ההדלקה שלא להשתמש לאורם, הכא שהוא לצורך מצוה שבלאו הכי יש דעות להתיר אף בתוך הזמן אולי מותר להשתמש, והשאיר הביה"ל בצ"ע. ועדיף בימות החול שיכבה הנרות ויחזור וידליק]. דעה שניה בשו"ע: דרך עראי מותר, דיש לצרף ההיתר של הרא"ש שאפי' שלא במקום קדושה ומצוה מותר, ודרך קבע לט"ז אסור ולא"ר מותר.

ב] אם נתערב נר מצוה עם נרות אחרים - אם נתכבה או אפי' דולק תוך זמנו: דעת הרמ"א ותורה"ד אסור להשתמש בנר אחד מהתערובת שמא הוא נר של מצוה והוקצה למצוותו, ואפי' שיש רוב כנגד נר מצוה אסור דהוי דבר שבמנין ואפי' באלף לא בטיל, ואף במקום שמוכרים נרות במשקל לא בטיל כיון שנספר בכל לילה לצורך ההדלקה, ולכן ידליק יחד עם מספר הנרות שיתערבבו עוד נר נוסף שיהיה בודאי נר היתר דולק, ויכול להשתמש לאורם כדין שימוש בשמש [ואפי' דגבי שימוש בנר שמש כתב המג"א שלא ישתמש בכל הנרות יחד עם השמש לכתחילה אלא לאור השמש בלבד, הכא מותר, דשם צריך היכר ששאר הנרות הינם נר מצוה, אבל הכא מדליק לצורך עצמו, וכדי לפטור את הבעיה מדליק גם את נר המצוה (ביה"ל)]. והגר"א כתב דלמעשה יש להחמיר להשתמש לכל אור הנרות אפי' שמעוררב בהם נר היתר. ודעת הרש"ל דחד בתרי בטיל, ולכן יכול להשתמש אפי' שרק אחד דולק. ולכו"ע לאחר ימות חנוכה או שלא ראויים להדלקה לחצי שעה דאין בהם חשיבות, חד בתרי בטיל. אם נתכבה או דולק לאחר זמנו: מותר להשתמש באחד הנרות מאלו, ואפי' למחמירין להשתמש בנרות לאחר זמנם הכא אין צריכים להחמיר.

הדלקת נר נוסף (שמש):

א] מעיקר הדין אם יש עוד נר על השולחן אין צריך להוסיף נר נוסף בחנוכה, אבל מ"מ נוהגים שיהיה בחנוכה עוד נר נוסף חוץ משאר הנרות. כדי שאם יטעה ויבוא להשתמש לאור נרות החנוכה ישתמש באורו של השמש.

והאופן שמניח נר נוסף: בשו"ע מבואר שמתי שידליק את נרות החנוכה יוסיף עוד נר נוסף בהדלקה לצורך שמש, והרמ"א כתב שנוהגין לא להוסיף עוד נר בהדלקה, אלא הנר שמדליק את נרות החנוכה יניחו שם בסיום ההדלקה, שעיי"ז ניכר טפי שאינו ממנין הנרות.

ב] לכו"ע יש להניחו קצת רחוק מנרות המצוה, מב' טעמים, א) שידעו הרואים כמה נרות היום מדליקין. ב) שאם יבוא להשתמש לאור השמש יהיה ניכר שמשתמש לאורו.

ג] אם אין לו נר על השולחן - כתב המג"א שממשמעות המאור מבואר שלא לסמוך רק על נר השמש אלא ידליק עוד נר על השולחן, ובא"ר כתב שלא מוכרח כן מדבריו, ודרך חיים כתב שטוב לעשות כן, וכן הכריע המשנ"ב.

ד] שימוש בנר השמש לכתחילה - כתב המג"א שמ"מ אסור להשתמש לאורם, והפמ"ג כתב בביאור המג"א שהאיסור משתמש בכולם יחד שבהכי אסור מפני מראית העין שיאמרו לצורכו הדליק את כל הנרות, אבל אם משתמש לאור השמש בלבד מותר לכתחילה, והעצה שיעשה כדי שישתמש לאור השמש, שנר השמש יהיה ארוך משאר הנרות או יותר גבוה משאר הנרות. ומדבריו רבנו ירוחם נראה שהאיסור אפי' לאור השמש לבד, אא"כ נמצא קצת רחוק מהנרות שמותר לכתחילה. והכריע המשנ"ב כפמ"ג.

מוותרים בהדלקה:

נרות החיוב: מותר להדליק בכל השמנים או הפתילות שאסור להדליק בהם בשבת.

וטעם ההיתר - בהדלקה בחול: דאין לחשוש שמא יכבו כפי שחוששין בהדלקת נרות שבת, דבנרות שבת אם יכבו לא הועילה לו ההדלקה שהיא לצורך עונג שבת, אבל בנרות חנוכה קיימא לן ככתה אין צריך לה, ולאחר שהדליק את הנרות והוי ראויים להישאר דלוקים כשיעור יצא י"ח, ולא צריך שהנרות ידלקו בפועל שיקיים את המצוה.

בהדלקה בשבת: אם מניח כשיעור חיוב ההדלקה בלבד אין לחשוש שמא יטה את הנר כפי שחוששין בהדלקת נרות שבת, דנר שבת מדליקים כדי להשתמש באורם ולכן חוששין שמא יטה, אבל בנר חנוכה שאסור להשתמש באורה ואין לחשוש שיבוא להטות שתדלק יפה. ואם מניח יותר מכשיעור חיוב ההדלקה: אסור להדליק בנר שאסור בשבת שמא יטה, דהרי יכול להשתמש בנרות אחר סוף חיוב ההדלקה [ויש לדון לשיטות המחמירין לא להשתמש לאור הנרות אפי' לאחר זמן הדלקתם, האם יבוא הדבר לידי קולא

להדליק בנר חנוכה בשבת בכל השמנים שאסור בשבת אף יותר מזמן חיוב ההדלקה שהרי לא יבואו להטות, או"ד כיון שמעיקר הדין מותר אין להתיר בכל השמנים].

נר השמש: בחול יכול להדליקו בכל השמנים, ובשבת אסור להדליקו במה שאסור להדליק בשבת שמא יטה, דהרי מותר להשתמש לאורו.

עדיפות בהדלקה:

עדיפות בשמנים - מצוה מו המובחר להדליק בשמן זית מכיון שבשמן זית נעשה הנס, ואם אין לו שמן זית ידליק בשאר שמנים שאורם זך ונקי משום שבשמן נעשה הנס, ואם אין לו שאר שמנים ידליק בנרות שעוה.

וכתב הרמ"א שהיום נוהגין להדליק בנר שעוה, וכתב המשנ"ב שמ"מ עדיף להדליק בשמן, והמהר"ל מפראג כתב שאין לנהוג כרמ"א ויש להדליק בשמן ולא בנר שעוה כלל, ואין נוהגין כוותיה.

עדיפות בפתילות - מצוה מן המובחר להדליק בפתילת צמר גפן או חוטי פשתן.

אסורים בהדלקה:

א] שמנים שנאסרו מחמת בשר וחלב - אסור להדליק בהם [י"א דכיון שצריך הדלקה לחצי שעה והכא כתותי מיכתת שיעוריה, וי"א משום שכשמדליק בשמן שאסור בהנאה נהנה מחיסכון השמן הכשר שלא צריך להדליק בו. ואין לומר שהאיסור משום הנאת ההדלקה, משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו], וכן אין לערב בשישים ולהדליק.

ב] שמן מאוס - כגון שנפל בו עכבר אסור בהדלקה.

ג] שמן גזול - צ"ע אם מותר להדליק בהם.

שאר דיני שמנים והדלקה:

א] צריך להניח את כל הנרות מאותו סוג, ולא אחד בשמן ואחד בשעוה, אא"כ כל נר של אדם אחר כשיטת הרמ"א שכ"א מדליק לעצמו שמותר.

ב] אין להדליק בכלי מאוס כגון כלי חרס שהודלק בו כבר יום אחד דהוי ביזוי מצוה, ואם אין לו כלי אחר מסיקו באור ומשתמש. ואם הכלי חרס מכוסה באבר או כלי זכוכית או כלי מתכת שלא נמאסים בהדלקתם, יכול לחזור ולהשתמש בהם.

ג] ראוי שכל אדם יטרח לעשות חנוכיה ונרות יפים ככל כוחו.

ד] אין צורך להחליף פתילות בכל יום משום ביזוי מצוה אלא רק משתכלה, דאדרבא יותר טוב שיהיו משומשים שעיי"ז נוחין להידלק.

כבתה קודם שעבר זמנה:

האופנים שלא חייב לחזור ולהדליק - א) אם הניח שמן כראוי לזמן ההדלקה, והניח את החנוכיה במקום שאין הרוח יכולה לכבות הנרות וכבו הנרות, לא צריך לחזור ולהדליק משום שמיד שהדליק קיים את המצוה. ובער"ש שמדליק מבעוד יום, דעת השו"ע שלא צריך לחזור ולהדליק משום שהתחילה המצוה בהיתר, והט"ז סובר שצריך לחזור ולהדליק בלא ברכה. ב) אם בא לתקן את הלהבה וכבה בשוגג, לא צריך לחזור ולהדליק.

כתבו האחרונים שמצוה לחזור ולהדליקה בלא ברכה, ובפרט בער"ש קודם שקיבל ע"ע שבת. ואם כבר קיבל ע"ע שבת ויש עוד זמן היתר, יכול לבקש מחברו להדליקה.

האופנים שצריך לחזור ולהדליק: א) אם הניח שמן פחות מהזמן הראוי להדלקה, חוזר להדליק בלא ברכה. ב) במקום שהרוח יכולה לכבות את הנרות צריך לחזור ולהדליק בלא ברכה, דלא ודאי שיכבה [ואפי' במקום שודאי יכבה יחזור להדליק בלא ברכה, דיש שיטה בגמ' שזמן חיוב ההדלקה הוא כל שהוא, ומטעם זה אף אם הניח שמן פחות מהשיעור חוזר להדליק בלא ברכה כמב' בסיומן תרע"ב ס"ק ד']. ג) אם רואה שהאור לא נאחז בפתילה ובודאי שיכבה, צריך לחזור ולהדליק [ולא מבואר האם יחזור ויברך או לא, ולפי הסברה שכתבתי לעיל שלא במכר מחמת הסוברים שההדלקה היא המצוה אפי' שלא דלקה אלא כל שהוא, הכא נמי לא יברך]. ד) אם כיבה את הנרות במזיד צריך לחזור ולהדליק בלא ברכה. ה) אם נוהג כמהדרין מן המהדרין ונכבה נר אחד קודם שסיים להדליק שאר הנרות. ו) שיטת הט"ז שאם כבתה בער"ש שיש עדין היתר להדליקה, חייב להדליקה בלא ברכה.

אלישיב בלעיש - ירושלים

באיזה צד צריך להיות השמש

נשאלתי באיזה צד צריך להיות השמש של נרות חנוכה.

תשובה: אין חיוב מן הדין לגבי הצד או המקום בו יונח השמש בחנוכיה, אמנם יש לעשות לנר זה היכר ברור שיהא נבדל משאר נרות המצוה, ולכן טוב שיהיה גבוה משאר הנרות. כמו כן, כן להקפיד להדליקו לאחר הדלקת נר החיוב ושאר נרות ההידור, וכן באופן בו השמש נמצא בסמיכות לנר החיוב, ראוי לגשת להדלקה מצד נר החיוב ולא מצד השמש, שלא יראה כמעביר על המצוות.

א. כתב מרן בשו"ע (או"ח סי' תרע"ג ס"א) - "לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול, ואפילו לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור, אפילו תשמיש של קדושה, כגון ללמוד לאורה אסור וכו', ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה", עכ"ל.

ופירש דבריו בעטרת זקנים (שם סק"ב) דמה שאמר יניחנו מרחוק קצת משאר הנרות, היינו שיתנו למעלה מהנרות, ונתן בזה רמז מן הפסוק (ישעיה ו', ב') - 'שֹׁפְרִים עֹמְדִים מִפְּעֵל לוֹ', והיינו שנר השמש דנקרא סתם נר הוא הנרמו במילה שרפים, ואילו יעמדו ממעל לל"ו הנרות שמדליקים בשמונת ימי החנוכה מלבד שמונת השמשים, וכן כתב בשו"ת בנימין זאב (סי' קס"ח) ע"ש. במשנ"ב (שם ס"ק ט"ו) כתב דיש להניחו מרחוק כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין באותו היום, ולא יטעו ויבואו להחשיב השמש עם מניין נרות המצווה. והבא"ח (שנה א' פר' וישב ה"ג) כתב - "וטוב שזה נר הנוסף שקורין 'שמש' יעשהו משונה מנרות חנוכה, כדי שיהא ניכר שאין זה בכלל נרות חנוכה, וכן אני נוהג", עכ"ל.

ובספר חנוכה בציון (עמ' רמ"ג) בעיד דאביו המקובל כמוהר"ר סלמן מוצפי זצוק"ל היה מדליק נרות החנוכה בשמן זית, ואילו נר השמש בשמן רגיל לשנות מדרגתו מנרות המצווה, וכתב שם דאולי עשה כמנהג המהר"ל המובא במנהגים בהל' חנוכה (אות ג') שהיה מדליק את נרות החנוכה בשמן, ואת השמש בנר שעוה ע"ש.

ומכל מקום, לא מצינו חיוב מן הדין במיקום השמש במקום מוגדר, אלא רק שיהיה בו היכר ברור שאינו נכלל יחד עם נרות המצווה וכנ"ל.

ב. מיהו, כתב בכף החיים (שם ס"ק מ"א בד"ה ויניחנו מרחוק) וז"ל - "היינו לצד ימין כדי שידליק על הסדר משמאל לימין, ולא יצטרך לחזור לשמאל להדליק השמש, או יניחנו למעלה מנרות החנוכה אם אפשר וידליקנו אח"כ כדי שלא להפסיק בהדלקת נרות החנוכה שהם של מצוה", עכ"ל. ונראה שנסמך בדבריו על האמור ביומא (ט"ו: מ"ה, נ"ח:) - "כל פניות שאתה פונה - לא יהיו אלא דרך ימין", ומכאן למדו רבותינו שלעולם טוב שראשית תנועותיו של האדם יהיו לימין.

אמנם יתכן שכשיניח השמש מימין הנרות כדברי הכף החיים הנ"ל, יכול להדליק בשגגתו נר השמש תיכף אחר הברכה, כיוון דהוא הימני ביותר, ואע"פ שאינו מכלל נרות המצווה יכול לטעות בכך בנקל, ובפרט לאור מש"כ מרן בשו"ע (או"ח סי' תרע"ו ס"ה) בעניין סדר הדלקת נרות החנוכה, וז"ל - "יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל ב' כשיסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין. וכן בליל ג' כשיסיף עוד אחר סמוך לשני נרות הראשונות, יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה, ואח"כ יפנה לצד ימין, וכן בכל לילה", ע"כ. ובפרט כשאין היכר ברור, ואם עשה כן והדליק תיכף אחר הברכה נר השמש דאינו נר מצווה, נסתפקו הפוסקים באם יש לו לברך בשנית, כיון שעשה הפסק במעשה בין ברכותיו להדלקת הנרות, ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח סי' ד') שדן בכך, וכתב שאע"פ שנראה מצד הדין שצריך לחזור ולברך שוב קודם הדלקת הנרות, כיוון שהדליק נר השמש הנוסף בין הברכה להדלקה שאין לו שייכות כלל למצוה עצמה, ומקרי חול גמור, וגם שהה יותר מכדי דיבור והוי הפסק גמור, מכל מקום הלכה למעשה פסק להקל ולהורות שלא יברך פעם אחרת, כיוון שסוף סוף יש בנר זה קצת מעניין הדלקת נר החנוכה שבא כגדר וסוגי שלהם והוי קצת צורך מצוה, וע"ש. ולכן, כדי להימנע מהמצב האמור לעיל, אפשר שיהא השמש גם בצד שמאל.

ג. אמנם העיר המשנ"ב (ס"ק י"א בשם החיי אדם כלל קנ"ד סכ"ג) הערה חשובה שצריך ליתן דעתו עליה, בנוהג שבועולם אם עומד בצד ימין של החנוכיה מול הנר הראשון, ורוצה להדליק תחילה את הנר השלישי או הרביעי, צריך להשיט את ידו בצורה אלכסונית, ולהעבירה מעל גבי הנר הראשון לעבר הנר הנוסף המתחדש היום, ויש בזה בעיה של אין מעבירין על המצוות, דהיינו שאסור לאדם לדלג על מצווה הבאה לידו כדי לקיים מצווה אחרת, אלא חובה עליו לקיים את המצווה הבאה לידו תחילה. ואע"ג שרוצה להדליק את הנר החדש משום הידור מצווה, מ"מ זהו רק הידור מצווה, ומעיקר הדין צריך להדליק תחילה את הנר שפוגע בו, שהרי נר אחד מספיק בכל לילה, וכשעובר עליו ולא מדליק נמצא מעביר על המצוות. ולכן כותב המשנ"ב (שם) שזיהר לצדד כל גופו קודם ההדלקה לצד שמאל מול הנר החדש שמדליק תחילה ונמצא פוגע בו תחילה, ויכול להדליק ולברך עליו תחילה בלא שום חשש. וכמו כן מצינו לעניין לחם משנה בכל ליל שבת שכפי פסק השו"ע (סימן רע"ד ס"א) צריך לבצוע בליל שבת על הככר התחתון (וביום השבת וכן בליל יום טוב צריך לבצוע על הככר העליון, כמבואר ברמ"א שם בהסבר השו"ע), והקשו האחרונים (ב"ח ס"א ועוד) שלכאורה יש פה בעיה של אין מעבירין על המצוות, שהרי הככר העליון נמצא מולו וצריך לבצוע עליו, ואיך עובר עליו ובוצע על הככר התחתון, ולכן כתבו האחרונים (ט"ז סק"א הובא במשנ"ב שם סק"ה) שקודם הברכה צריך למשוך אליו מעט את החלה התחתונה, ונמצא שפוגע תחילה בחלה התחתונה היותר קרובה אליו, ובכך אין בעיה של העברה על המצוות. והובא בהליכות מועד (חנוכה עמוד י'). ולכן גם בענין השמש יתן דעתו כשמדליק הנרות יטה גופו לצד הנר הראשון שמדליק, ולא לצד השמש כדי שלא יראה כמעביר על המצוות.

ד. ועל כל פנים, מנהג טוב הוא להדליק נר השמש קודם ברכות ההדלקה, ובזה הוסר חשש הפסק בשוגג וכאמור לעיל. אמנם כל זה דווקא כשמדליק הנרות עם השמש שבידו שאז ידליקו קודם שיברך, ומיד אחר הברכות יעבור להדלקה, אמנם אם השמש קבוע בחנוכיה ומדליק בעזרת נר אחר נוסף, יש להדליקו לאחר הדלקת נרות המצווה של אותו הלילה, וכן כתב בס' חנוכה בציון (עמ' רמ"ג - רמ"ד).

אורן נורית - באר שבע

לאכול סעודת שבת לאור נר חנוכה

כתב המשנ"ב סי' תרע"ג ס"ק ט' שאין לאכול סעודת שבת לאור הנר חנוכה, ובסימן תרע"ח ס"ק ב' כתב המשנ"ב שיש בזה מח' והכריע להחמיר, הרי שהביא שם דעת החולקים, ומשמע שהמשנ"ב סובר שאין להקל בזה כלל וכלל גם לא בשעת הדחק גדול מאוד מאוד, שהרי בסיומן תרע"ג לא הביא שום רמז לדעה חולקת, ואפי' לא כתב ועיין סימן תרע"ח, כמו שיש מקומות דומים.

חיים ישראל סלומיאנסקי - ערד

הדלקת חנוכיה בפתילות ושמנים שאסורים בשבת

כתב הרמ"א סי' תרע"ג סעי' א' דכל מה דשרי להדליק בפתילות ושמנים שאסורים בשבת ומותרים בחנוכה אפי' בשבת, הוא רק אם אינו נותן בנר כדי שיעור מצוותו, וביאר במ"ב ס"ק ו' דאם יתן יותר הו מותר להשתמש אחר זמנו. ויש להעיר דלהיש מחמירין לעיל בס' תרע"ב ס"ק ח' להשתמש גם אחר שדלק כדי שיעורו, א"כ גם בנתן יותר מכדי שיעורו יחא אסור להשתמש, וא"כ

יהא אסור להדליק בהם בשבת שבחנוכה דחיישי' שמא יטה, ואולי איכא ראי' מהרמ"א דלא ס"ל כדעת המחמירין הנ"ל.

שמעון פרג'ון - מודיעין עילית

מניח אצלן השמש שבו מדליק הנרות

רמ"א סימן תרע"ג סעיף א': ובמדינות אלו אין נוהגין להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבו מדליק הנרות, והוא עדיף טפי. וביאר הטעם במ"ב (ס"ק מ"ד) דבזה מוכח בהדיא לבני הבית שאינו ממנין הנרות. וכוונתו שבשעת ההדלקה רואים בני בית שאינו מנרות החנוכה, שהרי מדליקין בו אז ואינו מונח עם כל הנרות, ואף שאח"כ יניחנו עם שאר הנרות ואז ליכא הכירא, מבואר דסגי להמ"א הכירא דבשעת הדלקה. ויש להעיר לפ"ז אמאי פסק בסי' תרע"א ס"ב דזיהרו ליתן כאו"א נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין, ולא סגי בהיכר בשעת הדלקה דאז רואים דכ"א הדליק בפ"ע. ונראה דכונת הרמ"א להוסיף על השו"ע דודאי כשמניח השמש צריך להניחו בריחוק מהנרות, רק בדעי היכר נוסף דידליק הנרות באותו הנר.

נתערב ביום השמיני

מ"ב סי' תרע"ג ס"ק כ"ב: ועיין בט"ז שכ' אבל אם נתערב ביום השמיני וכ"ש לאחר מכן כבר בטלה חשיבותו, ודינו לכז' כיבש ביבש ובטל ברוב. והיינו רק בנרות המוכרים במשקל דאיירי לעיל מינה בס"ק הקודם, דכיון דחשיבותם באה בגלל שמונין אותם בכל לילה בחנוכה, כשעבר החנוכה בטלה חשיבותו, אבל במקום שמוכרים הנרות במנין לעולם גם אחר החנוכה חשובים הם ולא בטלים.

אברהם לוי - רכסים

נתערב נר חנוכה

סי' תרע"ג ס"א ברמ"א: "אם נתערב נר חנוכה וכו' אפי' אחד באלף לא בטל". ועיין במ"ב ס"ק כ"ב דמביא חולקים הסוברים דחד בתרי בטל. ועוד מביא מהט"ו, דמיום השמיני והלאה אף להמ"א כבר בטל חשיבותו ובטל ברוב. וצ"ע, דלקמן סי' תרע"ז ס"ד משמע מהשו"ע דהנותר משמן של נר חנוכה אין מתבטל בפחות מס', והא איירי מיום ח' ולא בחנוכה.

ונ"ל דשאני התם דאיירי בשמן שהוא לח, ואין בטל כי אם בשישים. משא"כ הכא משמע נרות דהיינו יבש, וכמו שהדגיש המ"ב דדינו כיבש ביבש ובטל ברוב (היינו חד בתרי).

שמעון דוב ליפשיץ - מעלות דפנה

ללמוד לאור נר חנוכה

מבואר בטור סימן תרע"ג ששיטת בעל העיטור היא שכל מה שאסרו חז"ל להשתמש בנר חנוכה, זהו דוקא לצורך הדיוט, אבל ללמוד וכד' מותר לעשות לאורה. וקשה דהא נפסק הכא ע"פ מסקנת הגמ' שפתילות ושמינים שאסרו חז"ל בשבת מותר להדליק בהן לנ"ח אפי' בשבת חנוכה, שהרי אסור להשתמש לאורה, הילכך לא חיישי' שמא יטה. ומעתה יפלא מאוד שיטת העיטור הנ"ל, שהרי לצורך מצוה מותר להשתמש לאורה, א"כ הדרא חששא קמא לדוכתה שמא יטה לצורך מצוה, וצ"ע.ג.

יוחנן גלנדואר - אשדוד

גדר איסור השימוש בנרות חנוכה

מש"כ בביה"ל סי' תרע"ג סעיף א' ד"ה ויש מי שמתיר, ושלא כדעת הב"י ודרכ"מ ורש"ל שהעתיקו דבריו (של הרא"ש) להלכה, מכאן שפסק כן הב"י, אדרבא הרא"ש דקדק דבריו מדקאמר בגמ' אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, ולא קאמר לאורה, והשו"ע דקדק וכתב לאורה.

ועוד מש"כ בביה"ל בסופו שללמוד בדרך קבע לאחר השיעור לדבר מצוה אין להחמיר, וצ"ע, "ויותר טוב אם הוא חול ואין לו נר אחר ללמוד לפניו, שיכבנה לאחר כלות השיעור ויחזיר וידליקנה", ע"כ. וצ"ע מה מועיל שיחזור ויכבה, הלא סברת המחמירים משום הרואה שלא ידע לחלק בין תוך זמן שיעורו (שאסור) לאחר זה הזמן, הלא חיישינן לרואה, והוא לא ידע דנכבה ונדלק, ומוכח כן מדברי הרש"ל (סי' תרע"ב סק"ד) שכתב שאין להשתמש לאורה, אבל לכבותה שרי, ולא קאמר דיוכל להדליק ולהשתמש לאורה.

אליהו מזריב - ביתר

להשתמש לאור כל נרות חנוכה עם השמש ביחד

בסי' תרע"ג סעיף א' המתבאר בביה"ל ד"ה יה' שיש כאן מחלוקת יסודית אם מותר להשתמש לאור כל נרות חנוכה עם השמש ביחד, דדעת הב"ח והר"ן והגר"א שאסור, דעת הרמ"א והמג"א להיתר (רק המג"א מחמיר באופן שמדליקין יחד דנראה שנעשה להשתמש לצרכו).

והנה המג"א הכריע דינו מס' רע"ו, ששם מתבאר שגוי שהדליק נר באיסור בשבת לצורך הישראל אסור להשתמש לאורו, אבל מבואר שם סעיף ד' דאם יש לו נר נוסף שמותר להשתמש לאורו אזי מותר להשתמש לאור שניהם, א"כ ה"ה הכא שיש נר אסור ונר מותר מותר להשתמש לאור שניהם.

ואין לומר שדעה האוסרת כאן חולק על הדין שם (דא"כ למה לא פירטו שם שלדעות הנ"ל אסור), וא"כ ק' באמת למה אסור, רק ע"כ צ"ל דתוספת הנאה הוא הנאה, רק שם לגבי הנאה ממעשה עכ"ם התירו הנאה בזה, משא"כ לגבי נרות חנוכה האסורים בהנאה, וביותר להר"ן (לשיטתו) דנלמד מנרות המנורה שבו נעשה הנס, א"כ כל הנאה שהיא אסורה אפי' תוספת הנאה. משא"כ המג"א למד שתוספת הנאה בעצם לא הוי הנאה כלל, אבל כאן שאסור להשתמש לאורו לא הוי הנאה כלל וכלל.

וא"כ יוצא לנו מחלוקת יסודית בהבנת ענין תוס' הנאה המתבאר בה' שבת, שבמעשה עכו"ם מותר ולא הוי כלל הנאה, ולכן מותר ג"כ כאן בה' חנוכה, ולר"ן הב"ח והגר"א הוי הנאה, רק לענין אמירה לעכו"ם והנאה ממעשה עכו"ם בדיעבד אפשר להקל בזה.

יצחק יהודה יעקובוביץ - אשדוד

הערות קצרות בסימן תרע"ג

סי' תרע"ג סק"א. שומן שנאסר בבשר וחלב אסור להשתמש, עי' מ"ב מהדו' דרשו או משום שמתבשל, או דכתותי מיכתת שיעוריה ובדיעבד יצא.

מ"ב שם סוף סק"ב. שמן גזול צ"ע אי כשר לנר חנוכה. נב. ובודאי אין לברך עליו, בוצע ברך, ומצוה הבאה בעבירה, והמ"ב קיצר.

מ"ב שם ס"ק כ"ב. לתרומת הדשן הנר אינו בטל אפי' באלף. ולמהרש"ל בטל חד בתרי. ובשעה"צ ס"ק כ"ה דבהפסד מרובה אפשר להקל כרש"ל, כיון דהרגילות במשקל. נב. ובימינו בדרך כלל הוי דבר שבמנין, ואסור.

מ"ב שם סקכ"ח. ופשוט דאם רואה שאין האור נאחו בפתילה ובמהרה יכבה, שאינו יוצא בהדלקה זו, וצריך מדינא לחזור ולהדליקה אחר שנכבית. נב. ומלשונו משמע שצריך לחזור ולברך, וצ"ע דלקמן סי' תרע"ה ס"ב כשלא הניח שמן כשיעור כתב המ"ב שישים שמן כשיעור ויחזור וידליק בלי ברכה. ולכאורה הטעם משום תי' א' בגמ' דאי לא אדליק מדליק, והשיעור הוא לזמן המצוה, וא"כ ה"ה הכא.

חיים טולידנו - אשדוד

הדלקה עושה מצוה

כתב השו"ע סימן תרע"ג סעיף ב' דהדלקה עושה מצוה וכו', וכתב המ"ב ב' דינים: א. שאם הדליק במקום שהרוח דולק וכבתה צריך לחזור ולהדליק אך בלא ברכה. ב. אם הדליק את הפתילה ואין האור נאחו היטב ובודאי יתכבה מהרה לא יוצא בהדלקה זו, וצריך מדינא לחזור ולהדליקה.

ולכא' יש לעיין מה הדין לענין ברכה, דמצד אחד מכיון שאין אוחז במצוה ל"צ לברך, אולם מאידך גיסא כיון שכתב המ"ב שאינו יוצא מדינא לכא' יצטרך לברך.

ויתירה מזו במקרה א' היתה הדלקה ולאחמ"כ כבתה, לכן א"צ לברך דס"ס היתה הדלקה, משא"כ הכא מעיקרא לא היתה הדלקה טובה דהאור לא נאחו היטב בפתילה, ויש לעיין.

אליהו כהן - ירוחם

היכר שהנר חנוכה הודלק לשם מצוה

משנ"ב סי' תרע"ג סק"ה, עיין מאירי כ"א. וכן יע"ב ח"א ס"ג וכן הגהות חכמת שלמה משנה המפורשת סוכה נ"ג. שהיתה אשה בוררת חטים לאור בית השואבה, ומוכח שמותר להשתמש אף מאור של קודש, ועיין במאירי מה שכתב.

והביאו האחרונים דברי תוס' שבת כ"א: שהביא דברי הגמרא פסחים כ"ו. שאמרו קול מראה וריח אין בהם משום מעילה, אבל איסור איכא, על כן ודאי שלא נהנו מאור שמחת בית השואבה, אלא כוונת המשנה שהאור היה רב כ"כ שהיתה אשה יכולה לברור חטים לאור שמחת בית השואבה, אכן לא בררה ממש. ועיין ירושלמי שנראה לכאורה שכן בררה אשה חטים לאור שמחת בית השואבה, וראה עוד.

ע"ש בשאלת יע"ב' שמאריך בענין זה, ועיין מנחת יצחק ח"ב סי' רכ"א שתמה על שניהם שלא הביאו דברי מדרש תנחומא פרשת תצוה אות ג', וזה לשון המדרש, אמרו ז"ל כיון שהיו מדליקין מן המנורה, כל חצר שהיתה בירושלים היו משתמשים לאורה, לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית וך כתית, ע"כ. ורצינו לומר מדכת"ב אליך שמע מינה שמותר ליהנות מאורה.

כבתה קודם השיעור ונתערבה באחרות

משנ"ב סי' תרע"ג ס"ק כ"א: שמקודם לכך נאסר בזמנה לנר חנוכה לאו מילתא, וביאר בשו"ת מהר"י ברונא סי' נ"א שמוכרחים לומר שכבר הודלק למצוותו וכבתה קודם השיעור ונתערבה באחרות, שאם תאמר שמדובר שרק חתך לשיעור הנרות ומדובר שטרם הדליקו, הרי לא הוקדשו ואינו נחשב כאיתקצאי למצוותו, שהרי על כל נר ונר יכול לומר שיהא לשמש שמותר ליהנות ממנו.

דבר שבמנין

מ"ב סי' תרע"ג סקכ"א: מכל מקום נרות של מצוה הכל מונים אותן בכל לילה, שהרי מצוה להדליק מנין מסוים, ואם כן זה נחשב דבר שבמנין. עיין רמ"א יו"ד סימן ק"י ס"א ויש אומרים שכל דבר שבמנין דהיינו שדרכו למנות תמיד אינו בטל, ועיין תרומת הדשן ח"א סימן ק"ג שכתב וכי תימא שלא נקרא דבר שבמנין אלא דבר שמודדין אותו בשוק במנין ולא במשקל ובאומד, ובהכי ניכר שהוא דבר חשוב ולכן לא בטל, אבל האי נרות נהי כמו דמדליקין אותן במנין, מ"מ אם היו נמכרים מן החנות ממקום שמוכרין רוב דברים במשקל כמו בארץ לועז, היו נמכרין במשקל לצורך תשמיש, ולהכי לא הוו מדברים החשובים ובטל ברוב.

והדלקה במנין זהו מטעם חובת המצות שכך מצותו, נראה לומר דאעפ"כ הואיל ונתערבו לאחר שהודלקו למצות והשטים הן דברים שבמנין במלתייהו, אע"ג דלענין חול וכהאי גוונא לא הוי דבר שבמנין מיקרי שפיר דבר שבמנין, וע"ש שהביא ראיות לדבריו מתוספות מכמה מקומות. ועיין מג"א סק"י שאם נתערב נר חנוכה אחד עם נרות של חולין ולא יודע איהו נר מדליק, וזה שמדליק שני נרות ביחד שאפילו שהדליק נר של חנוכה מכל מקום הדליק נר נוסף על נר חנוכה ובטל.

תערובת בנר חנוכה

עיין לבושי שרד סי' תרע"ג ס"ק ט"ו שמקשה על מג"א שכיון שלא נתערב כי עם נר אחד, שיתכן שידליק שני נרות, למה כתב הרמ"א תיבת כל כך, לכן ביאר שהכונה אף אם ידליק שנים או שלשה נרות. אכן בעולת שבת סי' תרע"ב הביא מג"א שבאמת אין הגירסא כ"כ, וצריך להגיה ב' ב', דהיינו שכיון שנתערב נר אחד ודלק בכל פעם שמדליק מן התערובת שני נרות, אכן לדברי המג"א אין צריך להשיב כך.

אלימלך לפה - ערד

הדליקה במקום הרוח ולא כבתה

בסי' תרע"ג סעי' ב' קי"ל דהדלקה עושה מצוה, ומ"מ צריך שידליקנה במקום שאין רוח מצויה שתכבנה. והנה מצינו מחלוקת אחרונים כשהדליקה במקום הרוח ולא כבתה, דדעת הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה ח"ב סי' נ"א אות ב') דיצא יד"ח דהתגלה למפרע שלא עמדה ליכבות מתחילה, אולם דעת הגר"נ קרליץ והגר"ח קנייבסקי (פסקי שמועות חנוכה עמ' קכ"א) דלא יצא יד"ח וצריך לחזור ולהדליק בלי ברכה.

ולכאורה יש להביא ראיה להגרש"ז אויערבאך מדברי המשנ"ב שכ' (סי' תרע"ג סקכ"ה) "ופשוט דאם רואה שהאור אין נאחו בהפתילה ובודאי יכבה במהרה שאינו יוצא בהדלקה זו, וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה", ומבואר דרק לאחר הכביה צריך לחזור ולהדליקה, אבל אם דלק חצי שעה ולא כבה יצא יד"ח. ויעו"ב זה.

ידידיה חסידים - רמת שלמה

בגדר כלי לנר חנוכה

גמ' שבת (כ"א): ת"ר מצות נר חנוכה נר איש וביתו. רצינו לבאר מהו גדר הנר הצריך לקיום מצות נר חנוכה.

שצריך כלי לנ"ח, כ' בשערי תשובה בסי' תרע"ג ס"ק י"ג בשם הברכ"י בשם בעל חסד לאברהם אזולאי דמקור הדברים הינו בקונטרס של ר' יצחק סגי נהור בן הראב"ד, "דקליפי ביצים ובצלים אין מדליקים בהם". ואין הטעם משום בזיו' מצוה וכיוצ', ולא משום דס"ל דבעינן תורת כלי לנר חנוכה, דכך היתה התקנה נר איש וביתו, ונר היינו הכלי והבית קיבול המחזיק את השמן, וקליפי ביצים ובצלים ליכא עלייהו שם כלי.

ובכה"ח סי' תרע"ג ס"ק ס' העתיק דברי החסד לאברהם, והוסיף את מה שכ' בקונטרס של ר' יצחק סגי נהור קליפת רימון וקליפת אגוז צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים, או שראוי למוזוג בהם לפלפל וכיוצ"ב. ולא רק צריך שיהיו עשויים לשם כלי, אלא ישתמשו בהם לעשותם כף מאזנים או למוד בהם. ואם עשאו גדול לשם כלי, אע"פ שלא נשתמש בהם אלא שחשב להשתמש בהם, מחשבת גדול חשובה כמעשה, אבל בקטן מעשה קטן קרוי מעשה, ואין מחשבתו קרויה מעשה עד שישתמש בהם.

בשו"ת אבני'ז או"ח סי' ת"ק אות ו' הביא דברי החסד לאברהם, וכ' דלפ"ז אותן המדבקים נרות שעוה או חלב ואין משימים אותם בכלי לא יצאו יד"ח.

בספר נר מצוה למהר"ל מפראג עמ' צ"ו כ' שצריך כלי לנר חנוכה, והנהוגין לעשות נרות שעוה להדליק בו לפי הנראה הוא פסול לנ"ח לגמרי, דלא נקרא נר כלל, רק זה נקרא נר שנותנין השמן בכלי ומניח לשם פתילה שוה נקרא נר, ולא כאשר כורכין השעוה על הפתילה, וכן חלב שכורכין על הפתילה לאו נר הוא, עכ"ל.

והוסיף שם לבאר טעמו למה ל"ח נר, שיש חילוק בין נר לאבוקה, שהנר אינו שולט בכולו שהרי הכלי עצמו נקרא נר בכל מקום, ובו אינו שולט האור הדולק רק שולט בשמן, ומושך שמן אליו, כאשר הפתילה בפי הכלי א"א שישלוט בכל השמן רק שהוא מושך שמן אפי' הכלי, אבל באבוקה א"צ לזה רק מיד הוא שולט בכל השמן. וכ' עוד שנר' שעור שכורכין על הפתילה לא נקרא נר רק אבוקה ופסול. ועי' א"ר סי' תרע"ג שדחה דבריו, וכ"כ בברכ"י לדחות דבריו, ובשעה"צ סי' תרע"ג ס"ק כ'.

א"כ למדנו כאן ב' פסולים בנר שעוה:

א. לדעת החסד לאברהם על פי דברי האבנ"ז בגוונא שמדביק את הנרות ע"ג כותל דאין כלי, ולנ"ח בעינן כלי.

ב. לדעת המהר"ל החסרון בנר שעוה עצמו דפסול משום דהוי אבוקה ולא נר. וכל האבנ"ז ראי' לדבריו דבגמ' יומא דף כ"ד: מקשה הגמ' זר שסידר את המנורה ליחייב, ופרש"י שבכל בוקר היה מסלק את הנרות מהמנורה לקנח אפרו יפה וחוזרין וקובעין אותה בה והוי עבודה תמה (מתנה), וק' היכן מצאנו שעריכת הנרות הוי עבודה, בשלמא קינוח אפר וכ"ז הוי בכלל דישון, ועוד למה נקרא עבודת מתנה, דהוי רק כלי שרת שעליו מדליקין ואינו קרבן, דלא מצאנו עבודת מתנה אלא זריקה, ניסוך, יין או מים, א"כ אם הכלי בכלל הנר שפי הוי עבודה דכ' יערוך אותו לפני ה', תרגם יערוך יסדר, ובכלי בכלל הקרבן.

ועוד ראי' מהרמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"ב גבי עני זול"ל: אפי' אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל על הפתחים או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. וק"ק דהרי נר היינו כלי שנותנים בו השמן, ולמה צריך העני נרות, הו"ל לקנות רק שמן וידליק בכל דבר שיכול בו כמו קליפות ביצים, ואי נימא דבעינן תורת כלי לנר חנוכה א"ש דחייב לקנות כלי כדי להדליק בו, וא"א לו בענין אחר.

א"צ כלי - כ' המשנ"ב סי' תרע"א ס"ק י"ח בשם הפר"ח דכשמדבקין נרות שעוה בכותל יראה שיהיו מרווח בין אחד לשני עכ"פ שיעור אצבע, משמע דפשיטא ליה דל"צ כלי מדכ' שמדליק בכותל.

ועוד מצאנו שנחלקו האחרונים, השבות יעקב ח"א סי' ל"ז והחכ"צ סי' מ"ה, באחד שהתחיל להדביק נרות ע"ג הכותל להדליק והביאו לו שמן זית להדליק, האם צריך להפסיק ולעבור לשמן או לא, דלדעת השבות יעקב יכול להמשיך, ואילו לדעת החכ"צ צריך להפסיק, א"כ מוכח מדלא אסרו משום דאין כאן כלי, משמע דס"ל דאפשר להדליק בנ"ח בלא כלי.

במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ל"ד כ' בשם המ"א שנר שעוה יש לו שם כלי, דהוי מוקצה כלי שמלאכתו לאיסור, ונפ"מ כ' בקונטרס לר' יצחק סגי נהור שכלי שאינו יכול לעמוד בלי סמיכה אינו ראוי לנ"ח, ואין מדליקין בו משום שאין עליו תורת כלי, וא"כ יש לדון בכלי זכוכית שבזמנינו אם כשרים לנ"ח. לכא' מבואר בשו"ע או"ח סי' קנ"ט סעי' ה' לענין נט"י שכלי שתחילת תיקונו כן שאינו יכול לעמוד בלי סמיכה אין משתמשים בו אלא ע"י סמיכה, וחשיב שפיר כלי וכשר לנט"י דכיון שנעשה מתחילה לכך, א"כ הוי כלים ג"כ כיון שנעשו מתחלה לכך כשרים.

וכן מבואר במס' כלים פ"ב מ"ח לפיד טמא, ופירש שמיידי בקערות שיש להם חוב ונתחב בנקב שבראש הקונדס, דכיון שאינו יכול לעמוד בפני עצמו אינו כלי וטהור, קמ"ל הואיל ומיוחד ומתוקן לכך מקרי כלי וטמא.

לפי מה שחילקנו שבנר שעוה אף לחסד אברהם מהני דשם כלי עליו לענין שבת, וא"צ דוקא כלי עם בית קיבול, א"כ לפי"ז ודאי אפשר להדליק בכלי זכוכית שאינו יכול לעמוד בפנ"ע אפי' אינו עשוי לכך, דהמכוון בו אינו משום השם כלי שבו אלא משום הבית קיבול ואז ודאי מהני. ואף לדעת האבנ"ז שצריך כלי עם בית קיבול, ונר שעוה פסול, א"כ כיון דשם כלי אינו, אך שם בית קיבול יש לו דנעשה מתחילה לכך.

עוד נפ"מ, לאחרונה המציאו עוד סוג כלי שמן שמוכרים כלי זכוכית מלאים בשמן ופתילה בתוכם, ושוברים ראש הזכוכית ומדליקין בו, ואח"כ משליכים הכלי ואינו עומד אלא לשימוש של פ"א, וצ"ע לדעת החסד לאברהם דבעינן תורת כלי א"א להדליק בזה, דהרי שימוש חד פעמי ל"ח כלי. ויש שהביאו ראיה מדברי השו"ע בס' תרע"ג ס"ג דנר חרס שהדליק בו לילה אחד נעשה מאוס ואי מדליקין בו לילה אחרת, ויש לדחות שרק למצוה פסול, אך לשימוש אחר כשר, ועוד דאינו נזרק אחר השימוש דאפשר לנקותו בתנור.

בדין הדלקה עושה מצוה

דנה הגמ' בשבת (דף כ"ב-כ"ג), אי הדלקה עושה מצוה או הנחה, ופשטה הגמ' שהדלקה עושה מצוה מדאמר' בעששית שמכבה ומדליקה, ול"א מכבה ומגביה ומניחה ומדליקה, וראיה שניה ממה דמברכין להדליק.

ושתי נפ"מ לדינא עולות ממסקנת הגמ', אחת מובא בגמ' בהדליקה חש"ו לא עשה כלום, ודין שני מובא ברא"ש כאן ס"ז וז"ל: כיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיהא שמן בנר כדי שיעור קודם ההדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא יד"ח.

ויש לחקור בהא דאמר' הדלקה עושה מצוה, האם ברגע ההדלקה מקיים את המצוה דהא מברכין להדליק, ומה דאמר' שצריך שיתן שמן כשיעור זהו תנאי שיעור בזמן, אך את המצוה כבר קיים ולכן כבתה אין זקוק לה, או דילמא בכלל דין הדלקה עושה מצוה צריך שיהא שיעור שיכול לדלוק כשיעור, דהא שיעור הוא חלק מן המצוה, וכל שחסר בשיעור לא נתקיים המצוה וצריך לכבות ולהוסיף שמן ולהדליק.

א. ונראה שנחלקו בזה הראשונים, כ' הת"ה סי' ק"ב ז"ל דעיקר מצות נר חנוכה אינה בשעת הדלקה מבעי"י אלא בשיהוי הדלקה שלאחר חשכה הוא קיום המצוה, והא דמברכין להדליק אע"ג דאכתי ליכא מצוה, משום דכיון דא"א בענין אחר חשיבא הכשר מצוה כמצוה עצמה ומברכין עליה. עכ"ל הנצרך. משמע דגדג המצוה הוא שעשה ע"י הדלקה שיהא מצב של נר דולק חצי שעה, והא כבתה אין זקוק לה, דמצד הגברא אין לו אלא להדליק ותו לא [והיינו לעשות חשכה מצוה], אך מצד החפצא דמצוה הוא שיעמיד ע"י הדלקה מצב של נר דולק חצי שעה.

וכן נראה מדברי הרא"ש בפסחים ס"י, שכ' דכל מצוה שנעשית מיד שיירך לברך עליהם בעל, כגון נט"י, טבילה, אכילת מצה ומרור, אבל מצות תפילין, ציצית, סוכה יש שיהיו במצותה, וכן להדליק נ"ח שמצותה משתקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק.

וצ"ב דהוי שיעור בשמן מה שיהיו יש כאן, אלא דגם הירז ס"ל דאין זה שיעור בעלמא אלא דזהו המצוה לעשות מצב של נר דולק חצי שעה ע"י הדלקה, ולכן מתאים בזה הלשון להדליק שמורה להיות דלוק, כמו שכ' הרא"ש לענין תפילין שיהא מעוטר וציצית להיות מעוטף.

א"כ למדנו מדבריהם דהשיעור הוי כחלק מן המצוה כהצד ב' שהעלנו, אולם מצינו בגמ' שבת דף כ"א: כבתה אין זקוק לה, ורמינהו מצותה משתקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא הדליק מדליק, א"נ לשיעוריה. כ' באו"ז ח"ב סי' שכ"ב והאינדא דלא קפדינן אשיעורא דנר, שמא סמכינן אלישנא קמא דשנינן דאי לא הדליק מדליק, ולא בעינן שיעור.

וכ"כ בסמ"ג הל' חנוכה נהגו העולם כלשון ראשון, ובה"ג מימוני הל' חנוכה פ"ד אות ב' כ' וז"ל, כ' הראב"ה שמצא בשם ר"ת דהני תריהו אזלינן לקולא בשיעורא ובדלא הדליק, דבשל סופרים הלך אחר המיקל, ור"י אומר שנהגו העם כלשון ראשון (עי' ט"ז סי' תרע"ג סק"ח דמשמע דס"ל כצד זה), עי' ב"ח סי' תרע"ג דמשמע מדבריהם דנקטי כתי' ראשון שבגמ', והוי כצד ראשון שהעלינו דשיעור הוי תנאי בשיעור.

ונפ"מ במח"ז זו, א. פסק השו"ע בס' תרע"ה סעי' ב' דלדעת הרא"ש לא יצא בנתן שמן פחות מהשיעור בשעת הדלקה, ומוסיף אח"כ שצריך לכבות ליתן שמן כשיעור ולהדליק שוב. והפרי"ח למד שלא יצא יד"ח כלל, היינו שגם הברכה הראשונה לא נעשתה כדיון על המצוה, ולכן צריך לחזור ולברך אף שלא נפסק כדבריו. ובמשנ"ב ס"ק ח' פסק שלא יברך, וכ' הנשמת אדם כלל קנ"ג דהטעם דהוי מח' הפוסקים אי צריך שיעור וסב"ל, א"כ נמצא דס"ל לפר"ח כהצד א' שהעלינו שהשיעור הוי כחלק מן המצוה, וכיון שכן כאן שהיה חסר בשיעור בשעת הדלקה לא קיים את המצוה לא מתקרי הדלקה עושה מצוה דאין כאן מצוה.

אך דעת המשנ"ב ס"ל כדעת האו"ז דאין השיעור כחלק מן המצוה, ואמנם השיעור הוי כחלק פירסום הנס, ולכן כיון שכבר קיים את המצוה שהדלקה עושה מצוה, ולכן צריך להוסיף שמן א"צ לחזור ולברך דהוי סב"ל. אגב אורחיה הק' ר' אלעזר משה הורביץ בהגה' על הרא"ש דהא התוספת שמן שמוסיף אח"כ לתוך הנר גופא הדלקה היא, וחייב עליה בשבת ונשאר בצ"ע. ויש לחלק דבשבת החיוב הוא על עצם הבערה, היינו דאם אני עושה שתבער יותר זמן, וע"י מעשי החומר כלה חשיב מבעיר, משא"כ לגבי חנוכה צריך שיהא הדלקה ניכרת לשם מצות נ"ח, כעין שמצאנו שביאר רע"א בתשו' תנינא סוס"י קכ"ה לענין הדלקה בידו, דאין הכוונה שייחדהו דמבטל מצות חנוכה, אלא התכוון בעצמות המצוה דכך היא המצוה שיהיה בענין דמעשיו מוכיחים עלה דעושה משום מצוה וזה הפרסום.

ב. נפ"מ נוספת, המדליק בפתיל צף אם היה נשאר למעלה בכוסית אין בו כדי להדליק ח"ש, ורק ע"י שהוא צף למטה הוא מקבל יניקה מעוד שמן, א"כ יש לדון דבשעת הדלקה אין כאן הדלקה של שיעורא, ומה שיצוף אח"כ למטה הוי כמוסיף שמן אח"כ שאין מועיל.

ולכאז' גם נידון זה תלוי בב' צדדים שהעלינו, ומזאת שבצד אחד העלה הישועות יעקב סי' תרע"ג שמדליק בשמן איסור"נ לא שייך לפסול משום כתותי מכתת שיעורא משום דאין שיעור בעצם השמן אלא בהדלקה, דהיינו שיכול במציאות לדלוק ח"ש, א"כ בנדו"ד פשוט שיש כאן הדלקה שיכול לדלוק במציאות ח"ש. ועי' ערוך השולחן סי' תרע"ג סק"ט שמטעם אחר הכשיר דלא שייך כתותי בדבר נוזלי אלא רק במוצק עי"י"ש.

ג. נפ"מ נוספת במדליק בפתיל צף או פתיל ארוך שראשו שעוה, אי חשיב מדליק בשעוה ולא קיים ההידור של שמן או דילמא לא, א"כ לצד הראשון שהעלנו א"כ כיון דע"י ההדלקה זו יצר מצב של נר דולק ח"ש משמן זית, א"כ שפיר קיים הידור של שמן זית דכיון שההידור הוא בעיקר המצוה שיהא דולק משמן זית, ולא בהכשר של מעשה הדלקה. אך לצד השני שהעלינו א"כ כיון שיש כאן מעשה הדלקה בשעוה, אף שיש כאן שיעור שמן זית, וכי כיון דהשיעור אינו כחלק מהמצוה ורק הדלקה עושה מצוה חשיב כעשה מעשה מצוה בשעוה.

אליהו בנדריים - תפרח

בענין ברכת נרות החנוכה בביהכ"נ - פטור מן המצוה אם יכול לברך
שו"ע סימן תרע"ג ס"ז: ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום, ומדליקין ומברכים משום פרסומי ניסא. עמדתו ואתבונן במה שנהגו בכל קהילות ישראל להדליק נרות חנוכה בביהכ"נ ומברכים עליהם, הלא כיון שפטורין מן הדבר שהרי לא תיקנו חז"ל הדלקת נרות חנוכה רק בבית דירה ולא בביהכ"נ, היאך יכולין לברך, ולכאז' הוי ברכה לבטלה, ועוד שאין אומרים וציונו ואינם מצויים. בתחילה צריך לבאר אם אדם הפטור מן המצוה מותר לעשותה, ונחלקו בזה תנאים בגמ' ר"ה ל"ג. דהנה יש מצות סמיכה על הקרבן, ולכ"ע נשים פטורות מסמיכה דכתיב בני ישראל וכו' וסמך ולא בנות ישראל, ונחלקו תנאים אם אשה שפטורה מסמיכה יכולה לסמוך, דר' יהודה סובר שאסור דמיחוי כבל תוסיף (כ"פ רש"י בעירובין צ"ו; ובר"ה פירש אחרת, עיין מהרש"א), ור' יוסי ור"ש סברי דנשים סומכות רשות ולא חיישינן למיחוי בבל תוסיף. להלכה פסקו הראשונים כר' יוסי דנימוקו עימו, ועוד דאשכחן מעשה רב בעירובין צ"ו. דמיכל בת שאול היתה מנחת תפילין, ואשתו של יונה היתה עולה לרגל. כ"כ ר"ת בתוס' ר"ה ל"ג. וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מהלכות ציצית הט"ו) נשים פטורין מן הציצית, ואם רצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה, וכן שאר כל מצוות עשה שהנשים פטורות מהן, אם רצו לעשות אותה בלא ברכה אין ממחין בידן. ונחלקו הראשונים אם אשה הפטורה ממעשה"ג ומקיימת אותה כגון שנוטלת לולב אם מברכת, דעת ר"ת (ר"ה שם) שמברכת, וראיתו: א' דבב"ק פ"ז. אמר רב יוסף דהוי סגי נהור, מאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דסומא פטור מכל המצוות עבידנא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדא ועבידנא, ואם במקום דפטור מן הדבר ועושהו אסור מלבדך אמאי שמח רב יוסף, והלא היה מפסיד ברכות ציצית ולולב ותפילין ומגילה ונר חנוכה וסוכה והבדלה וברכות ק"ש וכל הברכות כולן, ואמרין בהמניח האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מלי דברכות. ב' ראיה נוספת דאמרין בפסחים ל. דסומא פטור מלומר את ההגדה, ופריך מרב יוסף ורב ששת דהוי אמרי אגדתא כל חד בביתיה, ומדהוציאו אחרים ידי חובה ש"מ דמחיבי, אבל ממה שבידנו הם בעצמם לא קשיא ליה, אע"ג דאיכא ברכת אשר גאלנו, ש"מ היכא דפטור שרי לברוכי.

אמנם דעת הרמב"ם (שם) דנשים הפטורות מהמצוה אסורות לברך, וכל ראיות התוס' אינן ראיה, דאף דסומא פטור מכל המצוות מדאורייתא, אבל מדרבנן חייב, ומשו"ה שפיר יכול לברך ולומר וציונו משום לא תסור, ולכן שמח רב יוסף דלא מיפקדא ועבידא, ושפיר יכול לברך מעצמו ברכת אשר גאלנו.

וביסוד מחלוקתם נראה, דהנה דעת הרמב"ם מבוארת טפי דנשים אין יכולות לברך, דהיאך יברכו 'אק"ב וציונו' ואינן מצוות על המצוה לא מדאורייתא ולא מדרבנן, ומחזי הדבר כשיקרא, אמנם התוס' יפרשו ש'ציונו' קאי על כלל אומת ישראל, שהרי הגברים מחוייבים, ובכלל ישראל הגברים והנשים יחד, וברכת ציונו קאי על כלל ישראל.

עוד מבואר בתוס', שהאשה יכולה לברך אע"פ שפטורה ול"ח ברכה לבטלה, דאיסור לא תשא מה"ת הוא רק בשבועת שוא, אבל הזכרת ש"ש לבטלה אינה אסורה רק משום את ה' אלקיך תידא, שנמכלל היראה שלא להזכיר שמו הגדול כי אם בדרך שבח והודאה, ודווקא שלא בדרך ברכה, אבל דרך ברכה שרי ומשו"ה הנשים יכולות לברך. אמנם הרמב"ם נראה דאזיל לשיטתיה דס"ל שאיסור ברכה לבטלה הוי מדאורייתא דכתיב לא תשא, שכ"כ בפ"א מהלכות ברכות הט"ו וז"ל: כל המבדך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא, עכ"ל. ומלשון 'כנשבע לשוא' משמע דס"ל דהוא מדאורייתא (וכן נקטו המ"א והמ"ב בדעתו בס' רט"ו ס"ד, דלא כחזו"א סי' קל"ז), וממילא סובר הרמב"ם שכיון שאסור מה"ת בלא תשא לברך לבטלה אפי' דרך ברכה אסור, ולכן נשים אסורות מלבדך.

והטעם דבעינן להרמב"ם להנך תרי טעמי דהפטור אינו יכול לברך: א' משום שאין יכול לומר וציונו, ב' משום איסור ברכה לבטלה דאורייתא, דנפ"מ: א' לברך ברכות שאין בהם 'ציונו' כברכת שהחיינו וכברכת אשר גאלנו, דאי משום וציונו ליכא, ויכולו לברך, אבל משום איסור ברכה לבטלה דאורייתא לא תתברך. ב' נפ"מ נוספת דהנה ק"ל בס' ר"ט ס"ג כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו חוזר ומבדך חוץ מברכהמ"ו, והסכימו הפוסקים (שו"ת פעול"צ למהר"י"י ח"ג סי' רמ"א, כה"ח סי' קנ"ז סק"י) דמ"מ יהרהר הברכה בליבו, לצאת ידי חובה לשיטת הרמב"ם דס"ל דהרהור כדיבור, וס"ל דליכא בהרהור לא תשא ד'לבטא בשפתיים' כתיב, וממ"נ יצא, דאם לא בירך אמרינן כה"ג דהרהור כדיבור ויצא, ואם בירך ליכא בהכי משום הזכרת ש"ש לבטלה

כיון שהוא רק בהרהור. ולפי"ז י"ל דאי משום איסור ברכה לבטלה תוכל האשה לרמב"ם להרהר הברכה בליבה עכ"פ, אבל משום טעמא דוציונו אינה יכולה אף להרהר דמיחוי כשיקרא כלפי שמאי.

עכ"פ נמצאינו למדים דלרמב"ם הנשים אסורות לברך על מ"ע שהז"ג, ולר"ת יכולות לברך. ולהלכה השו"ע בס' י"ז בהלכות ציצית ובס' תקפ"ט בהלכות שופר פסק כדעת הרמב"ם, והרמ"א פסק כר"ת.

והנה נמצאנו מחלוקת ראשונים נוספת אם מברכים על מנהג אמירת ההלל בדילוג בר"ח, שדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"ג) שאין מברכין, ודעת ר"ת (תענית כ"ח: תוד"ה) שמברכין. ובביאור מחלוקתם נראה דאזלי לשיטתם בפלוגתא הנ"ל, דהנה הלל יסודו מנהג שנהגו העם ואין שום חיוב מצוה לאומרו, ומשום כך ס"ל להרמב"ם דאסור לברך, דאין יאמר וציונו ואין לו שום חיוב אפי' מדרבנן לאומרו. ומדוקדקין הדברים ברמב"ם שם שכ' 'אבל בראשי חודשים קריאת ההלל מנהג ואינה מצוה וכו', ואין מברכין עליו שאין מברכין על המנהג'. וכן משום חומר איסור ברכה לבטלה דאסור מה"ת אסור לברך ברכה שאינו מחוייב בה, ולפיכך סובר הרמב"ם דלא יברך. אמנם ר"ת אזיל לשיטתיה דאיסור ברכה לבטלה הוא רק מדרבנן, וכשאומרו דרך ברכה ליכא איסור, ושפיר ס"ל דמברכין על ההלל בר"ח אע"פ שהוא מנהג (וצ"ב אכתי אף יאמר וציונו, דליכא ציווי אף על הגברים רק ממנהג. ואולי ס"ל לר"ת דכיון דמברכין הכי מתקנ"ח ביו"ט שבהם גומרים את ההלל, שרי לברך גם בר"ח, וכ"מ מתור"ד סוכה מ"ה: יעו"ש, ויובן היטב עפ"מ שנכתוב לקמיה, ודו"ק).

ומצאתי לזה סימוכין בהג"מ (חנוכה שם אות ד') שכ' על דברי הרמב"ם שאין מברכין על המנהג וז"ל: וכ"פ ר' אלפס, וכן רש"י לא היה מברך, וכ"כ במחזור ויטרי. אבל ר"ת כ' דיש לברך מידי דהוה איו"ט שני. וכן השר מקוצי כי דלא הוה ברכה לבטלה כיון שרוצה האדם להתחייב בה, מידי דהוה אלוכל ואתפילין דהני נשי מברכות אע"פ שאין חייבות, ולא מחינן בהו, ודו"ק.

ולהלכה פסק המחבר בס' תכ"ב כהרמב"ם דאין מברכין על הלל בר"ח, והרמ"א פסק כר"ת שמברכות. ונמצא דהרמב"ם והמחבר לשיטתם בהלכות ציצית שאין מברכות, ור"ת והרמ"א לשיטתם בהלכות ציצית שמברכות.

אלא שהפלא הגדול נמצא בהלכות חנוכה, שבס' תרע"א ס"ז פוסק השו"ע דבביהכ"נ מניחו בכותל דרום ומברכין בביהכ"נ משום פרסומי ניסא. וביאר המ"ב (ס"ק מ"ד) הטעם אף דבביהכ"נ הוא רק מנהגא, מ"מ מברכין עליו, כמו שמברכין על הלל בר"ח שאינו אלא מנהג.

והדברים מרפסין איגרא, דכבר נתבאר דרך לפי שיטת הרמ"א מברכין על הלל בר"ח, אבל השו"ע פסק כהרמב"ם דאין מברכין על הלל בר"ח, וא"כ קשה מדוע פסק שמברכין על מנהג הדלקת נרות חנוכה בביהכ"נ.

ונראה לומר דסובר השו"ע דרך על הלל שהוא רק מנהג, ואין לו שום שורש ועיקר ממצוות חז"ל עיקרי כאינו מחוייב כלל ואין יכול לברך, אבל בחנוכה שיש תקנת ומצוות חז"ל להדליק בביתו בכל יום, אלא שהמנהג בא רק להרחיב המצווה שיהא גם בביהכ"נ והוא תוספת למצוות אותו היום, ואדברה בביהכ"נ איכא פרסום הנס טפי בדמקהלות עם ברכו אלקים, ככה"ג סובר השו"ע דמברכין אף על המנהג. (שו"ר שכ"כ הגרשז"א במנח"ש ח"ב ס"י והנאני).

ודמות ראיה לסברא זו יש להביא מהלכות הבדלה: נחלקו הראשונים אם אישה יכולה להבדיל לעצמה, הרמב"ם סובר שאע"פ שהבדלה מעשה"ג נשים חייבות בה מה"ת, דכל שישנו בשמירתו ישנו בזכירתו (בכניסתו וביציאתו), ויכולות להבדיל לעצמן, וכן פוסק השו"ע. אבל האורחות חיים סובר דכל החידוש שכל ישנו שמירה ישנו בזכירה הוא מדרבנן, והגברים מחוייבים בה מדרבנן, והנשים פטורות דהו"ל מעשה"ג. וכ"פ הרמ"א, ולפי"ז כ' הרמ"א דהנשים לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים.

והב"ח תמה מדוע לא יברכו לעצמן, ומ"ש מכל מעשה"ג דפסק הרמ"א בס' תקפ"ט דמברכות. והמ"א יישב דברי הרמ"א דדווקא במצווה שיש בה עשייה נשים מברכות אע"פ שהיא מעשה"ג, אבל במצוה שאין בה עשייה, וכל עשייתה היא רק הברכה כמו הבדלה, אין נשים מברכות.

וצ"ע על דבריו ז"ל, דהנה בתוס' בר"ה ל"ג. ד"ה הא. הוכיח ר"ת שיטות דנשים מברכות מדקאמר רב יוסף דמאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דסומא פטור מכל המצוות עבידנא יומא טבא דלא מיפקדא ועבידנא, ואם במקום שפטור מן הדבר ועושהו אסור מלבדך א"כ מדוע שמח, והלא היה מפסיד ברכות ציצית לולב ותפילין ומגילה ונר חנוכה וסוכה והבדלה וקידוש היום וברכות ק"ש וכל הברכות כולן. עכ"ד. ומבואר להדיא דנשים שפטורות ויכולות לברך מברכות כל הני, ואפי' הבדלה וק"ש, אע"ג דכל עשייתן היא רק הברכה לבדה, וצ"ע.

אבל הט"ז כ' ליישב דברי הרמ"א באופ"א, דרק במצוה שחיובה מה"ת אצל הגברים כלולב נשים מברכות אע"ג דהוי מעשה"ג, אבל במצוה שאצל הגברים חיובה רק מדרבנן כהבדלה אין הנשים מברכות עליה. (ומדברי התוס' הנ"ל ל"ק מהבדלה, דאפש"ל דס"ל דהבדלה חיובה מה"ת בנשים כשיטת הרמב"ם, וכן ברכות ק"ש הוי ק"ש דאורייתא, אבל מש"כ וכל הברכות כולן קצת קשה, וי"ל).

וצ"ב לשיטת הט"ז אין נשים מברכות על לולב ביו"ט שני דהוי דרבנן, וצ"ל שכיון שיש לו עיקר מה"ת ביו"ט א' במדינה ובשבעה ימים במקדש, הו"ל מצוה שעיקרה מה"ת ויכולות לברך. הרי לפניך דהפטור מן המצוה ועושה אותה בהרחבה למצוה שיש לה עיקר ושורש ממצוה שיכול לברך, ודו"ק.

ולפי"ז מיושבת קושיא נוספת, דהנה בהלכות פסח סי' תפ"ז ס"ד פסק השו"ע בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בציבור בנעימה בברכה תחילה וסוף. (והרמ"א כ' וכ"ז אין אנו נוהגים, כי אין אנו אומרים בלילה בביהכ"נ ההלל כלל). וצ"ע שהרי אמירת ההלל היא מנהג, ואין מברכים על המנהג, ומדוע ס"ל לשו"ע דמברכין. אכן לפי האמור א"ש, דכיון שיש לאמירת ההלל שורש ועיקר של המצוה, שהרי מצוות חכמים לומר ההגדה בליל פסח, והמנהג בא רק להרחיב המצוה לומר ההלל גם בביהכ"נ, שפיר מברכין, ודו"ק.

אברהם לוי - רכסים

מכתבים ותגובות

בענין אם מותר ללמוד אל"ף בי"ת עם בנו הקטן בתשעה

באב

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא"!

ראיתי בגליון צ"ח מה שהארץ ידידי הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א בחקירת ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, אם מותר ללמוד אל"ף בי"ת עם בנו הקטן בתשעה באב. ואצרך מה שכתבתי בזה בעבר לידידי בעל ה"גם אני אודך" שליט"א. (א) בתענית דף ל איתא, ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב וכו', ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות, אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבידימיה, ותינוקות של בית רבן בטלים בו, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ע"כ. ולכאורה נראה שהטעם שאמרו דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, לא מייתי רק אהא דאמרינן דתינוקות של בית רבן בטלים בו, אלא מייתי אכולהו מילי דאמרינן התם, והיינו דהיינו טעמא שאסור לקרוא בתורה ובנביאים ובכתובים וכו', משום דפקודי ה' ישרים משמחי לב. וכ"כ רש"י שם (ד"ה אסור) וז"ל, דכתיב בהו משמחי לב. ע"כ. ואמנם המהרש"א בח"א שם הביא דברי רש"י, וכתב וז"ל, ולולי פירושו נראה דלאו משום שמחה נגעו בה, דלא מייתי האי קרא דמשמחי לב אלא בסיפא גבי תינוקות של בית רבן, אבל בשאר כל אדם איכא טעמא אחרינא, משום שלא ישכח אבלו של יום, ובשאר עסקים נמי אסור מה"ט, ולרבותא נקט דאפילו ללמוד תורה אסור בו, אבל בתשב"ר נקט ליה מקרא, דאסור מיהת משום שמחה. עכ"ל. ומבואר דס"ל דהיינו טעמא שאסור ללמוד בתשעה באב, כדי שלא ייכח אבלו של יום, והיינו היסח הדעת מהתענית. אולם בס' ארחות חיים (הלכות תשעה באב אות יד) כתב וז"ל, ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה ובגמרא ובהלכות ואגדות, לפי שכל אלה משמחין את הלב שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל. וכ"כ הריטב"א במו"ק דף טו. וכ"כ המהר"ל (הלכות תשעה באב סי' יב) והאבודרהם (סדר תפילת התעניות ד"ה ליל) והכל בו (סי' סב) והאגור (סי' תתמו). וכ"כ הב"ח (ר"ס תקנד) בדעת הטור. ע"ש. וכ"כ מרן בש"ע (שם סי'א) וז"ל, תשעה באב אסור ברחיצה וכו', ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמ' בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל. ומבואר שהטעם שתשעה באב אסור בת"ת, היינו משום דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. ומעתה נראה, דאמנם לדעת המהרש"א יש לומר, שאסור ללמוד עם בנו אל"ף בי"ת בתשעה באב, שהרי מסתמא יגרום לו להיסח הדעת מהתענית, וישכח אבלו של יום. אבל לדעת הראשונים ומרן בש"ע הנ"ל, שהטעם הוא משום שמחה, יש לומר שבלימוד כזה אין איסור, שהרי דאי לימוד כזה אינו מביא לידי שמחה. וכיוצא בזה כתב בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' שיב), להשיב ע"ד הבנין עולם (ר"ס ל דף לח רע"ג) שכתב שמנהג העולם שנהגו להניח תפילין בתשעה באב במנחה, וקוראים עמהם ק"ש, לאו שפיר למיעבד הכי, שהרי כל היום אסור בתלמוד תורה, ואמרינן אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש וערבית ושחרית יצא י"ח ת"ת וכו'. וכתב שאין דבריו מוכרחים, כי המציאות היא שאין הקריאת שמע מביא לידי שמחת הלב כשאר ת"ת, והוי כדרך תפילה, וכמש"כ מרן הב"י (סי' מז). עכ"ד. וא"כ ה"נ כיון שלימוד זה אינו מביא לידי שמחה, אין איסור בתשעה באב. ואע"פ שלכאורה גם בלימוד זה מסיח דעתו מן האבילות, מ"מ אין לאסור משום כך. כי הנה הכל בו (סי' סב ד"ה ואסור) כתב וז"ל, ולא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבא לידי שחוק והיתול. ע"כ. והובא בב"י (סי' תקנד). ואי נימא דיש איסור להסיח דעתו מהאבילות, א"כ תיפול שאם מטייל בשוק, הרי הוא מסיח דעתו מהאבילות, ויש לאסור אפילו אם לא יבא לידי שחוק וקלות ראש. א"ו דס"ל דאין איסור להסיח דעתו מהאבילות. וכן משמע בסידור רש"י (סי'ס תז) ובחזון ויטרי (סי' תסו). והובא בס' חזון עובדיה (שם עמ' שטו). ע"ש. וכן משמע מדברי הארחות חיים (הלכות תשעה באב אות יד). ע"ש. וע"ע בס' סדר ביום (ערך ט"ב) ובמג"א (סי' תקנד ס"ק כג) ובס' מור וקציעה (סי' תקנז) ובברכי"י (סי' תקנט סוף סק"ז)

ובחיי אדם (כלל קלה סט"ו) ובס' ארחות רבנו (ח"ב עמ' קמב). וא"כ ה"נ אין לאסור משום היסח הדעת.

(ב) ואנכי הרואה להגאון בית חדש (ר"ס תקנד) שכתב וז"ל, ומ"ש ותינוקות של בית רבן בטלים וכו', הלשון משמע שאפילו בדברים הרעים שבידימיה קינות ואיוב אסור, ולא ידענא טעמא מאי, ואפשר דתינוקות שאינן מבינין בטוב מה שמוציאין מפיהם, ועיקר שמחתם במה שיודעין טוב להקרות ראשי הפרשיות, אין לחלק בהן בין דברי נחמות לדברים הרעים, אבל התינוק שהגיע למדה זו שמבין מה שהוא אומר, אה"נ דמותר ללמוד עמו בדברים הרעים. עכ"ל. והובא בשכנה"ג (שם בהגה"ט סק"א). וע' במחצית השקל (שם). ומבואר שאסור ללמוד עם תינוקות דברים הרעים, כיון שאע"פ שלמלמד אין שמחה בדברים אלו, מ"מ לתינוקות יש שמחה, והיינו במה שיודעים טוב להקרות ראשי הפרשיות, ולכן אסור ללמדם גם דברים הרעים. וכ"כ העטרת זקנים (שם) והשלחן גבוה (שם סק"א). אולם הגאון טורי זהב (שם סק"א) כתב וז"ל, נראה פשוט דפירוש איוב ושאר דברים המותרים לגדול, מותר ללמוד גם עם התינוקות, וכאן לא אסרו אלא הלימוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם, דהיינו חומש וגמרות, וקמ"ל דאע"ג דיש צער קצת בלימוד עמהם, ור"מ ס"ל בגמרא דמותר לשנות במה שאינו רגיל, ואע"ג דלא קי"ל כוותיה, היינו בלימוד של עצמו, אבל עם התינוקות הוה אמינא דשרי, קמ"ל דאפילו הכי ליבטלו מזה. ואיסור של התינוקות בלימוד, אין הטעם משום שהם שמחים דודאי אין להם שמחה, אלא משום המלמד ששמח בד"ת שלומד עמהם כנ"ל. עכ"ל. ומבואר שמותר ללמוד עם התינוקות בדברים הרעים, כיון שהאיסור ללמוד עם התינוקות אינו משום שמחת התינוקות, כי להם אין שמחה בזה, אלא האיסור משום שמחת המלמד, ומשר"ה מותר ללמוד עמהם בדברים הרעים, כיון שאין לו שמחה בזה. ונראה דהיינו טעמא דהט"ז דלא פירש כהב"ח, שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות, שיודעים להקרות טוב ראשי הפרשיות, משום דס"ל שאם האיסור היה משום האי טעמא, א"כ לא היה להש"ס להביא ע"ז קרא דפקודי ה' ישרים משמחי לב, שהרי שמחת התינוק אינו משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, אלא משום שיודע להקרות טוב ראשי הפרשיות, והיתה לו שמחה זו גם בלימוד שאינו ת"ת, ומדקאמר דהטעם דתשב"ר בטלים בו, היינו משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, ש"מ שאין האיסור משום שמחת התינוקות, אלא משום שמחת המלמד, ומשר"ה ס"ל שמותר ללמוד עמהם דברים הרעים, כיון שבזה אין שמחה למלמד. וכן הסכים הגאון דגול מרבבה (שם) שמותר ללמוד עמהם בדברים הרעים. ע"ש. וע"ע בשערי תשובה (שם סק"ב) ובקיצור ש"ע (סי' קכה ס"א) ובתשו' רבבות אפרים (ח"ו סי' רצו אות ב). וכן ראיתי בס' גבורת ארי בתענית דף ל (ד"ה ותנוקות) שכתב לדייק מהא דקאמר ותינוקות של בית רבן בטלים בו, ולא קאמר תינוקות סתם, דקמ"ל דהאיסור הוא משום הרב המלמד, ולא משום שמחת התינוקות עצמם. והוסיף דמהאי טעמא שני מלישנא דרישא אסור לקרות וכו', ולא קאמר ותינוקות נמי אסורים, אלא קאמר ותינוקות של בית רבן בטלים בו, והיינו טעמא כמו שנתבאר. עכת"ד. אולם בדעת הב"ח ודעימיה יש לומר, דלעולם האיסור הוא משום שמחת התינוקות עצמם, והא דלא קאמר תינוקות סתם, היינו משום שבדרך כלל התינוקות לומדים אצל רבם, ואם רבם אינו מלמדם, אינם לומדים כלל. ומה שהעיר עוד מהא דקאמר תינוקות של בית רבן בטלים בו, ולא קאמר ותינוקות של בית רבן אסורים, ומשמע שהאיסור הוא משום שמחת המלמד, ולא משום שמחת התינוקות. הנה לפע"ד נראה, דאי הוא אמינא והתינוקות של בית רבן אסורים, א"כ הוה משמע מיניה שאסורים ללמוד כלל ואפילו לעצמם, וקמ"ל שלעצמם אין איסור ללמוד, אלא האיסור שרבים ילמד עמהם, ומ"מ האיסור הוא משום שמחת התינוקות. ועי' בכה"ח (שם סוף סק"ח). ובאמת יש לדייק מלשון הגמ', שאין האיסור משום שמחת המלמד, אלא משום שמחת התינוקות, דהא קאמר ותינוקות של בית רבן בטלים בו. ומשמע שבטלים לגמרי. ואי נימא דהאיסור הוא משום שמחת המלמד, א"כ אמאי לא ילמד עמהם בדברים הרעים, הרי בזה אין לו שמחה. וכן ראיתי להגאון רבי שבתי וינטורה בס' נהר שלום (שם סק"א), שהביא דברי הר"ן בתענית

(דף ט סע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וכבוס) שכתב דמדקאמר דבטלי קצרי דבי רב, משמע דבטלי לגמרי. [וכ"כ המרדכי במו"ק (סי' תתעה) בשם המהר"ם מרוטנבורג]. וא"כ ה"נ איכא למידק מהא דקאמר בטלים, דלגמרי משמע, ואפילו ללמוד עמהם בדברים הרעים. עכ"ד. מיהו אי"ז עולה בקנה אחד עם דברי הב"ח, שהרי לדעתו אם התינוק מבין מה שהוא אומר, מותר ללמוד עמו בדברים הרעים. ואילו מדברי הגמ' משמע דבטלים לגמרי, ואפילו אם הוא מבין מה שאומר. וכ"כ הכה"ח (שם סק"ח) שמדברי הנהר שלום נראה דס"ל כדעת המג"א (שם סק"ב) שכתב שאסור ללמוד כלל עם אחרים. [וכן נראה מדברי הא"ר (שם סק"ג), וכמש"כ המשנ"ב בשער הציון (שם סק"ו)]. ע"ש]. והיינו משום שהגדול יש לו שמחה כשלומד עם אחרים, וכמש"כ היד אפרים והמחצית השקל (שם). ע"ש. וא"כ גם על דברי הב"ח יש להקשות מלשון הגמ', דמשמע שהתינוקות בטלים לגמרי, ואפילו אם הם מבינים. אמנם בדעת הט"ז יש לומר, לפי דברי הגבורת ארי הנ"ל, דאדרבה כיון שהאיסור הוא על הרב, ולא על התינוקות, משר"ה קאמר בטלים בו, ולא קאמר אסורים בו, והיינו דכיון שאסור לרב ללמד אותם, ממילא נמצא שהתינוקות בטלים, אבל לעולם אין הכוונה שבטלים לגמרי, אלא בטלים משום רבם, ובאמת היכא דלרב אין איסור ללמוד בעצמו, והיינו בדברים הרעים, רשאי ללמד גם לתינוקות, כיון שהאיסור הוא משום שמחת המלמד, ובוהא אין לו שמחה. ואמנם ראיתי להגאון אור הי"ח בתשו' חקרי לב (י"ד ח"ג סי' קנב ד"ה גם ראיתי, השלישי) שהקשה על דברי הט"ז, דא"כ הו"ל למייתי ומלמדי תינוקות של בית רבן בטלים בו. ועוד דלהא לא הוה צריך למייתי, דאם נאסר המלמד בת"ת, א"כ היאך ילמד עם התינוקות, ופשט הברייתא נראה דהתינוקות בעצמם נאסרו ללמוד גם בלי רבם וכו'. עכ"ד. אולם אחמה"ר יש לומר ביישוב דברי הט"ז, דלעולם האיסור הוא משום שמחת המלמד, וסד"א דכיון שלומד עם התינוקות, א"כ הרי לומד עמהם לימוד שטחי לפי הטף, והוה ס"ד שאין לו שמחה בלימוד זה, ובפרט משום שטורח עליהם כדי שייבנו מה שמלמד אותם, וקמ"ל דגם לימוד זה אסור משום שמחה. ומה שהעיר עוד הגאון חקרי לב, דאם האיסור הוא משום שמחת המלמד, א"כ הול"ל ומלמדי תינוקות של בית רבן בטלים בו. לפע"ד יש לומר, דאי הוה אמרינן הכי, א"כ היה נראה שמלמדי תינוקות של בית רבן בטלים לגמרי, ואפילו בדברים הרעים אסור ללמוד עמהם, ולכן אמר תשב"ר בטלים בו, והיינו מהלימוד הרגיל שלומדים, אבל אה"ר שמותר לו ללמוד עמהם דברים הרעים, וכמש"כ הטורי זהב.

(ג) ולכאורה יש להעיר בזה ממש"כ המהר"ם מרוטנבורג בהלכות שמחות (סי' כד) וז"ל, ולי נראה לפרש, ומה במקום שאסור לספר ולכבס בשבת ט"ב, שאפילו לקטנים אסור לגדולים לספר אותם או לכבס בגדיהן, תדע דהא בטלי קצרי דבי רבי כדאמרינן בפרק בתרא דתעניות, ומשמע שהיו בטלין לגמרי, דמשמע שאפילו בגדי קטנים לא היו מכבסים. ועוד דהא אמרינן התם דתינוקות של בית רבן בטלין בט"ב, דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. ואילו גבי אבלות אינן בטלין, כמו שהוכחתי לעיל. אלמא גבי אבלות בט"ב, אסור לגדולים לעשות לקטנים כל דבר שהגדולים אסורים, א"כ כמו כן אסורים הגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותן בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה. וגבי אבלות מותר לגדולים לספר הקטנים שמת אביהם, או לכבס בגדיהם. עכ"ל. והובא במרדכי במו"ק (סי' תתעה). ומשמע דדוקא דבר שאסור לגדולים, אסור לעשותו לקטנים, אבל דבר שאינו אסור לגדולים, אין איסור לעשותו לקטנים. וא"כ נראה דס"ל שמותר ללמוד עם התינוקות דברים הרעים, שהרי לגדולים אין איסור ללמוד דברים הרעים, אע"פ שלתינוקות יש שמחה במה שיודעים להקרות טוב ראשי הפרשיות. ומוכח דלא כהב"ח. אולם יש לפרש דברי המהר"ם, דכיון שנאסר לגדולים שמחה בתשעה באב, א"כ אסור לגדולים להביא את הקטנים לידי שמחה, כמו שאסור לגדולים להביא את עצמם לידי שמחה. וא"כ לעולם י"ל דס"ל שאסור ללמוד עמהם דברים הרעים, וכדעת הב"ח. ובאמת שמדברי המהר"ם מוכח בהדיא כדברי הב"ח, שאין האיסור משום שמחת המלמד, אלא משום שמחת התינוקות, כי אי נימא שהאיסור הוא משום

שמחת המלמד, א"כ מאי ראיא איכא מהא דתשב"ר בטלים בו, שיהא אסור לגדולים לספר הקטנים ולכבס בגדיהם, הרי מה שתינוקות של בית רבן בטלים בו, אינו משום שמחת התינוקות, אלא משום שמחת המלמד, והיינו דכיון שיש לו שמחה בלימודו עמם, משר"ה תינוקות בטלים בו. אבל לספר או לכבס בגדיהם, שאין לו שום שמחה בזה, אין ראיא לאסור. א"ו דס"ל דאין האיסור משום שמחת המלמד, אלא משום שמחת התינוקות. ומעתה יש לומר, שיהיה אסור ללמוד עמהם גם דברים הרעים, כיון שיש להם שמחה בזה, וכדעת הב"ח ודעימיה. ולכאורה יש לומר כן גם בדעת מרן, כי הנה בש"ע (שם ס"א) כתב וז"ל, תשעה באב אסור ברחיצה וסיכה וכו', ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו', משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, ותנוקות של בית רבן בטלים בו וכו'. עכ"ל. ולכאורה קשה אמאי לא כתב הטעם דפקודי ה' ישרים משמחי לב, אחרי הדין שתינוקות של בית רבן בטלים בו, וכפי שהובא בגמ' בתענית שם. ונראה דיש לומר דהוקשה למרן שמדברי הגמ' דאמרינן ותינוקות של בית רבן בטלים בו, משמע דבטלים לגמרי, ואין ללמוד עמהם כלל, ואפילו בדברים הרעים, וכמש"כ הנהר שלום הנ"ל. וקשה דהא בזה ל"ש טעמא דפקודי ה' ישרים משמחי לב, שהרי דברים הרעים אינם מביאים לידי שמחה. ולכן באמת ס"ל דהטעם דתשב"ר בטלים בו, אינו משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, דא"כ לא היה איסור ללמוד עמהם בדברים הרעים, אלא הטעם הוא משום שיש שמחה לתינוקות כשיודעים להקרות טוב ראשי הפרשיות, וכמש"כ הב"ח. אי נמי משום שיש לשמחה למלמד כשרואה שהתלמידים מבינים טוב מה שמלמד אותם, וכמש"כ הגאון רבי יהודה עייאש בס' מטה יהודה (שם). וכ"כ עוד בספרו שבט יהודה (י"ד סי' שד ס"ה). ע"ש. וא"כ אין הטעם דתשב"ר בטלים בו, משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, אלא משום שמחת המלמד על כך שהתינוקות מבינים מה שמלמד אותם. ומעתה נראה בדעת מרן, שאסור ללמוד עמהם אפילו בדברים הרעים, או משום שמחת התינוקות שיודעים טוב להקרות ראשי הפרשיות, וכמש"כ הב"ח, או משום שמחת המלמד על כך שהתלמידים מבינים מה שמלמד אותם. אולם בעיקר מה שפירש הגאון מהר"י עייאש הנ"ל, דהאיסור הוא משום שמחת המלמד מכך שהתינוקות מבינים את הלימוד, אחמה"ר יש להעיר, דהא בגמ' קאמר עליה דהיינו משום דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, והיינו שמחה מעצם לימוד התורה, ולא משום הבנת התינוקות. ונראה דס"ל כדעת מרן בש"ע הנ"ל, שהטעם דפקודי ה' ישרים משמחי לב, לא אויל אהא דאמרינן דתשב"ר בטלים בו, אלא אהא דאמרינן דאסור לקרות בתורה וכו', ואה"נ לימוד התינוקות אסור מטעמא אחרינא וכנ"ל.

(ד) ומעתה הבא נבא לנ"ד, כי לכאורה נראה דתליא בפלוגתת האחרונים הנ"ל, דלדעת הט"ז ודעימיה שהאיסור הוא משום שמחת המלמד, ולא אכפ"ל בשמחת התינוקות, א"כ יש לומר דכיון שהאב אין לו שמחה כלל בלימוד אל"ף בי"ת עם בנו הקטן, א"כ אין איסור ללמוד איתו, וכמו שמותר ללמוד איתו בדברים הרעים. אבל לדעת הב"ח ודעימיה שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות, במה שיודעים טוב להקרות ראשי הפרשיות, א"כ י"ל שאסור ללמוד עם בנו הקטן א"ב, כי אע"פ שלאב אין שמחה בלימוד זה, מ"מ כיון שבנו הקטן שמח במה שיודע לקרוא האותיות, אסור ללמודו בתשעה באב. ובהגלות נגלות דברי המהר"ם מרוטנבורג הנ"ל, שמוכח בדבריו שהאיסור הוא משום שמחת התינוקות. וכן נראה בדעת מרן הש"ע. וכן דעת הגאון אור הי"ח בתשו' חקרי לב (י"ד ח"ג סי' קנב) הנ"ל. וכן נראה מדברי מרן החיד"א בברכי"י (שם סק"א). ע"ש. א"כ נראה דיש לאסור ללמוד אל"ף בי"ת עם בנו הקטן ביום תשעה באב, שהרי לקטן יש שמחה מלימוד זה, ואסור להביאו לידי שמחה. אמנם לכאורה יש לומר, דאע"פ שיש לתינוקות שמחה ממה שיודעים את הלימוד, מ"מ מאידך גיסא אינם שמחים ללמוד כלל, וכדאיתא במדרש על הפסוק ויסעו מהר ה', שנסעו מהר סיני דרך שלשת ימים כתינוק היוצא מבית הספר, שבורח לו והולך לו, וכך היו בורחים מהר סיני דרך שלשת ימים, לפי שלמדו הרבה תורה בסיני. והובא בתו' בשבת דף קטז (ד"ה פורענות). וכן העיר בס' ערוך השלחן (שם סק"א). וע"ש. אולם ראיתי למרן החיד"א

בברכ"י (שם סק"א) שכתב וז"ל, יש מי שכתב דהאינא דרוב התינוקות גדל צערם כשהם לומדים, ובהתבטלם עונג הוא להם, שרי ללמוד לתינוקות דברים הרעים. ואין דבריו נראין. עכ"ל. והובא בכה"ח (שם סק"ט). הרי שדחה סברא זו. ונראה דמה שכתב ואין דבריו נראין, היינו משום דאע"פ שהתינוקות רוצים לברות, מ"מ יש להם שמחה בשעת הלימוד כשמבינים ויודעים אותו. ובוה ניחא גם מה שהעיר אאמו"ר שליט"א מהא דאיתא בירושלמי (שבת פ"א ה"ג) תני רשב"ג אומר התינוקות מתקנין להם ראשי פסקיהן לאור הנר, מיי כדון (כלומר מאי טעמא. קרבן העדה), אילין בעיי דיטפי בוצינא (התינוקות רוצין שיכבה הנר, ולא אתי לאתויי שידליק. קה"ע), ואילין לא בעי דיטפי בוצינא (החזונים רוצים שלא יכבה הנר, וחיישינן דלמא אתי לאטויי. קה"ע). ע"כ. ורבנו נסים גאון בברכות דף ק הביא דברי הירושלמי, וכתב וז"ל, ופירוש דבריהם כי התינוקות יתרחקו מן הקריאה ויאהבו שיכבה הנר, ואנו בטוחים בהן כי הם לא יטו את הנר, ולפיכך הותר להם לקרות לאור הנר, דליכא למיחש שמא יטו, אבל החזון לא יקרא. דחיישינן שמא יטה, לפי שלא ירצה שיכבה הנר, לפיכך אין מבטלין (כנדצ"ל) התינוקות מן הקריאה. עכ"ל. וא"כ ה"נ יש לומר, דכיון שהתינוקות אינם שמחים ללמוד, והביטול עונג הוא להם, א"כ אין לאסור ללמדם דברים הרעים. וקשה ע"ד מרן החיד"א הנ"ל. עכת"ד.

אולם לפי האמור ניחא, כי אע"פ שהיו מעדיפים שלא ללמוד, אבל מ"מ כשלומדים יש להם שמחה, והדברים ידועים. ובלא"ה הנה בבבלי בשבת דף ג', לא נזכר האי טעמא דאיתא בירושלמי, אלא איתא טעמא אחרינא, דשאני תינוקות הואיל ואימת רבן עליהן, לא אתי לאצלויי. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פ"ה משבת ה"ו) ומרן בש"ע (סי' רעה ס"ו). וא"כ י"ל דלא ס"ל לבבלי האי טעמא, ונקטינן כתלמוד בבלי כידוע. ועי' בערוך השלחן (שם סק"ג). ובאמת יש לומר, דאפילו אם האיסור הוא משום שמחת המלמד, יש לאסור גם בכה"ג, שהרי יש לו שמחה מכך שהתינוק מבין את הלימוד, וכמש"כ הגאון מהר"י עייאש הנ"ל. ובפרט בנידון דידן, שהמלמד הוא אביו, ופשוט שיש לו שמחה כשרואה שבנו יודע טוב לקרוא את האותיות. ואמנם ראיתי בתשו' ברכת ראובן שלמה (ח"א סי' סה סד"ה וכל) שהרגיש בזה, וכתב ששמחת האב מיכולת בנו, אינו נכלל באיסור לימוד תורה בתשעה באב. ע"ש. אולם לפע"ד נראה, דאע"פ שהאיסור הוא משום פקודי ה' ישרים משמחי לב, והיינו שמחה מעצם לימוד התורה, מ"מ פשוט שאסור להביא את עצמו לידי שמחה גם מדברים אחרים, ולא רק מלימוד התורה, ולא אסרו לימוד תורה אלא משום שמביא לידי שמחה, אבל באמת גם שמחה שבאה מדברים אחרים אסור. ולכאורה יש להוסיף, דאי נימא דלימוד אל"ף ב"ת חשיב בכלל תלמוד תורה, וכמו שהוכיח בס' תשובות והנהגות (ח"ד סי' יז). ע"ש. א"כ יש לומר, דאפילו שאין לו שמחה בלימוד זה, מ"מ אסור ללמוד עם בנו הקטן, וכדמוכח מהא דאמר רבי יהודה בתענית דף ל, שאף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרוא ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות. וכן נראה מלשון הרמב"ם (פ"ה מתעניות ה"א). וכ"כ בתשו' מהר"ל (סי' רא) דקי"ל כרבי יהודה, שאינו קורא במקום שאינו רגיל לקרוא. וכן פסק הטור (סי' תקנד). הרי דאע"פ שאין לו שמחה בזה אלא צער, וכמש"כ רש"י שם (ד"ה במקום) וז"ל, דכיון דלא ידע אית ליה צערא. ע"כ. וע"כ היינו משום דס"ס עוסק בתורה, ורק בדברים הרעים התירו ללמוד. וא"כ ה"נ יש לאסור אע"פ שאין לו שמחה בזה. אולם ראיתי להגאון טורי זהב (שם סק"ב) שכתב וז"ל, וצריך לתת טעם באמת למה אוסר ר"י, שהרי יש לו צער. ונראה טעמו מפני סוף הלימוד, דאחר שיטריח עצמו ויבין הפסט, יהיה לו שמחה, ואזלינן בתר סופה דמילתא וכו'. ע"ש. וא"כ אין מזה ראיה לאסור בנ"ד, כיון דשאני התם שבסוף יבא לידי שמחה. ומשא"כ בנ"ד, ומ"מ יש לאסור ללמד אל"ף ב"ת את בנו הקטן, וכמו שנתבאר. ובפרט משום שיש בזה היסח הדעת מהתענית. ועיין לעיל (סוף אות א). וע' בתשו' ברכת ראובן שלמה (שם) בתשובה להרב השואל שליט"א, מה שכתב להקל בנ"ד. אולם לפע"ד יש להחמיר בזה. וכ"כ בקובץ צהר (ח"ג עמ' נו אות יא) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, בתשובה להרב השואל שליט"א. וכן העלה בתשו' ישיב יצחק (ח"ט סי' טז) בתשובה להרב השואל שליט"א. ע"ש. וע"ע בס' גם אני אודך (ח"א סי' ע). הנלע"ד כתבתי והיעב"א.

ה) כלל העולה שאין ללמוד אל"ף ב"ת עם בנו הקטן ביום תשעה באב.

הרב משה שמואל דיין - מח"ס חמדת משה - בני ברק

חייב קריעה ברואה את מקום המקדש באמצעות מצלמת אינטרנט ובגדר חייב הקריעה

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא"!

ראיתי בגליון צ"ח מה שכתב הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א בענין אם ראה מקום המקדש על ידי מסך, ואחר כך ראה את מקום המקדש ממש, אם קורע, ואציין כאן מה שכתבתי בזה לידידי הגאון כהנא רבה רבי גמליאל רבינובויץ שליט"א במה ששאל שידוע שברחבת שריד בית מקדשינו מוצבות מצלמות המשדרות את הנעשה באתר בכל עת לכל העולם באמצעות הרשת, בחלק מהמצלמות ניתן לראות אך ורק את רחבת הכותל, ובמצלמות שונות המופיעות באתרים אחרים, ניתן אף לראות את 'כיפת הסלע' מקום מקדשינו אשר השועלים בני ישמעאל הציבו שם את תועבותם, וכעת עלינו לדון, האם הרואה דרך המצלמות צריך לעשות קריעה כדין הרואה את מקום המקדש בחורבנו, ומה הדין במי שרואה רק את רחבת הכותל, בלא שיכול לראות את מקום המקדש ממש. ובטרם נשיב על כך, יש צורך חיוני להאריך ולהבהיר את גדרי וטעמי דין זה, ומשם נגיע להלכה בס"ד.

א

מקור ההלכה

ראשית כל כבר הארכתי בספרי דרך האתרים (סימן יג) לענין ברכות הראיה באמצעות 'מצלמת אינטרנט', והבאנו את דברי האחרונים לענין עדות במראה, ודחינו שאין זה דומה לשם ששם יש צורך בידיעה, ואילו בברכות יש צורך בראיה בפועל. עיי"ש ותצרך את הדברים לכאן.

וכעת נענה עוד טעמים חדשים הנובעים מהסוגיא דידן, האם ניתן לקרוע כשרואה את מקום המקדש באמצעות מצלמת אינטרנט.

הגמרא במסכת מועד קטן (כו ע"א) 'ואלו קרעין שאין מתאחין הקורע על אביו ואמו וכו', ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים, וקורע על מקדש ומוסיף על ירושלים'. ומבואר שיש לקרוע בראיית מקום המקדש ומוסיף על הקרע וקורע על ירושלם. והגמרא מקשה ורמינהו אחד השומע ואחד הרואה כיון שהגיע למקום צופים קורע. וקורע על המקדש בפני עצמו, ועל ירושלים בפני עצמה. (ומפורש בדברי הברייתא שיש צורך לקרוע קריעה חדשה על ירושלים, ולא מספיק להוסיף קריעה על הקריעה הראשונה). והגמרא מיישבת את הסתירה בדברי הברייתות, שהברייתא המבואר בה שלא צריך לקרוע שתי קריעות ומוסיף וקורע על הקריעה הראשונה, מדברת באופן שראה בתחילה את מקום המקדש (וכמו שביאר רש"י ד"ה הא דפגע שנכנס לירושלים בתוך תיבה סגורה), והברייתא השניה המצריכה שני קרעים מדובר שראה את ירושלים ושוב ראה את מקום המקדש.

והעולה מדברי הגמרא שיש צורך וחייב בשתי קריעות, גם קריעה על ירושלים וגם על מקום המקדש, ולא אומרים בכלל מאתיים מנה כיון שקרע על מקום המקדש שוב אינו חייב לקרוע על ירושלים, אלא שמבואר בדברי הגמרא שאם קרע על מקום המקדש אינו חייב לקרוע קריעה חדשה על ירושלים, אלא רק להוסיף על הקריעה של ירושלים.

ב

הערות וקושיות וחקירה מה הטעם בקריעה על מקום המקדש

ולהבין את גדר הטעם נקדים מספר הערות וקושיות:

א. בגמרא לא נתבאר מה יהיה הדין אם ראה את ירושלים בתחילה וקורע, ושוב ראה את ערי יהודה (שגם עליהם יש חובה לקרוע כמבואר בגמרא שם), האם יש עליו חובה שוב לקרוע, וכבר העיר בכך הרמב"ן (שם ד"ה ועל ירושלים, הביאו המגיד משנה הלכות תענית פרק ה הלכה טז ובבתי יוסף אורח חיים סימן תקסא אות ג), וכתב שכיון שקרע על ירושלים, שוב אינו צריך לקרוע על שאר ערי יהודה. עיי"ש. והרמב"ן לא ביאר לנו מה ההבדל והחילוק שקריעה במקום המקדש לא פוטר את הקריעה של ירושלים, ואילו הקריעה של ירושלים כן פוטרת את הקריעה של שאר ערי יהודה. וצ"ב החילוק.

ב. ויתירה מכך יש להוסיף ולהקשות, שהנה הבית יוסף (שם) לאחר שהביא את דברי הרמב"ן שהזכרנו, הביא גם את דברי הרא"ש (מועד קטן פרק ג סימן סד) שכתב שבערי יהודה אינו קורע על כל עיר ועיר אלא רק על העיר הראשונה, ולכאורה אין זה קשור לדברי הרמב"ן, שהרי אם רואה את ערי יהודה ואח"כ את ערי ירושלים צריך לקרוע, וזה דומה לרואה את מקום המקדש ואחרי כן רואה את ירושלים.

ג. ועוד יש לעמוד ולחקור, שהנה בהשקפה ראשונה הסיבה והטעם שקורעים על מקום המקדש הוא מחמת הצער, אך השאלה על מה הצער, האם על כך שנחרב בית המקדש ומצטערים על חסרון המקדש, או שיש לנהוג בצער החורבן מחמת כבוד המקדש, היינו שכמו שהיה חובה לכבד את המקדש כשהיה עומד על תילו, כך יש בכבוד אביו לשרת אותו, יש סוג כבוד גם שהוא מצטער כשאביו בצער. ראה בדברי הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ז הלכה ז) שכתב שכשם שיש חיוב מורא מקדש כשבית המקדש קיים, יש חיוב מורא מקדש גם לאחר החורבן.

ג

מביא שבקריעה על מת ישנם שתי סיבות, והשוואת הפוסקים בין קריעה על המת לקריעה על מקום המקדש
וגם על קריעה על המת בעצמו מצינו שתי סוגי קריעות: א. קריעה משום צער, כגון קריעה על שמועות רעות, קריעה על קרוביו. ב. ומצינו קריעה משום כבוד שמבואר בגמרא במסכת מועד קטן (כט ע"א) ובטור (יורה דעה סימן שמ) שקורע על אדם כשר, וכן קריעה על חמיו שהוא משום כבוד אשתו כמו שמבואר בגמרא במסכת מועד קטן (כו ע"ב).

והבית יוסף (סימן תקסא ד"ה ובמאי) כתב להשוות בין סוגי הקריעות, היינו בין קריעה על מתו, ובין קריעה על מקום המקדש בירושלים, שכתב הטור ש'אם ראה את מקום המקדש תחילה קורע על המקדש ומוסיף וקורע על ירושלים', וכתב על זה הבית יוסף 'טפח לכל אחד ופשוט הוא, ונלמד מדין מי שמת לו מת אחר מת'. והנה אם היה הבדל בין טעמי הדין בקריעה של מת ובין הקריעה על מקום המקדש, לא היה ניתן ללמוד אחד מהשני. וכן רואים את ההשוואה הזו בין קריעה על מת לקריעה על מקום המקדש בדברי הב"ח (שם בסוף הסימן ד"ה וצריך) 'אין לה גמרא, אבל השכל יחייב כן דהוי ליה כמי שמתו מוטל לפניו דקורע ובוכה ומתאונן'. וכן בהמשך דבריו דימה עוד את דין הוספת קריעה טפח ורואה את ירושלים כדברי הבית יוסף שהזכרנו למעלה. עיי"ש.

ד

מחלוקת הראשונים מה הטעם שקורעים על המת
ולאחר שגדולי הפוסקים ביררו לנו שהקריעה במקדש היא מאותו שורש של קריעה על מתו, נביא בקצרה את הראשונים והפוסקים שהגדירו וביארו מה הטעם והסיבה שקורעים על המת, שבגמרא במסכת מועד קטן (כו ע"ב) איתא ת"ר אמר לו מת אביו וקרע, מת בנו והוסיף, תחתון מתאחה עליון אינו מתאחה וכו', מת אביו מתה אמו מת אחיו מתה אחותו. קורע קרע אחד לכולן. רבי יהודה בן בתירא אומר לכולן קרע אחד על אביו ואמו קרע אחר לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו וכו', אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בין בתירא, ומי אמר שמואל הכי והאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל, אבלות לחוד וקריעה לחוד.

וכבר נתקשו המפרשים שלכאורה קריעה היא בכלל דיני אבלות, ואם כן מדוע היא לא נכללת בכלל ההלכה שבדיני אבל הולכים אחר המיקל, וכתבו הר"ן (בחיידושו שם) והנימוקי יוסף (שם) שהקריעה היא אינה בכלל אבלות שהרי הקריעה היא לפני האבלות, וכן יש קריעה במועד. עיי"ש. וכן כתב להדיא המהר"ם מרוטנבורג (הלכות שמחות סימן פד, וכן ראה בסימן לו הובא בקובץ שיטות קמאי מועד קטן כד ע"ב עמוד תשנה) שהקריעה אינה בכלל דיני אבלות, והביא את דברי הגמרא שם. וצריך לומר שלפי שיטתם עיקר הקריעה הוא משום הכבוד ולא משום הצער, ולכן כתבו ששפיר ניתן לקרוע במועד על אף שאין אבלות במועד. וכן יש עוד ראשונים הסוברים שיש קריעה במועד, כן הביא התוספות הרא"ש (מועד קטן כד ע"ב ד"ה אין קורעין) בשם בה"ג (וכן הביא את דבריו הרא"ש בפסקיו מועד קטן פרק ג סימן נט), ועוד ראשונים הביאו את שיטתו, ובהכרח שהקריעה אינה מפני הצער. דו"ק.

(ויש לציין שמצינו בדברי רש"י סוכה כה ע"א ד"ה טירדא דרשות שכתב 'אע"פ שהוא חייב לנהוג אבלות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו, אינו חייב להצטער'. ומפורש שרש"י סובר שכל דיני אבלות שקבעו חכמים אינם בגלל צער אלא משום כבוד המת, אך בחינוך מצוה רסד מפורש שעיקר דיני אבלות שקבעו חכמים הוא מחמת הצער).

אמנם הרמב"ן (מועד קטן כו ע"ב), והריטב"א (שם), והמאירי (שם) כתבו בשם יש מפרשים שהטעם שקריעה אינה נכללת בכלל הכלל של הלכה כדברי המיקל באבל,

משום שאבלות היא מדבריהם וקריעה היא מדאורייתא. ולפי דבריהם אין הכרח לבוא ולחלק בדברי הגמרא שקריעה אינה מטעם צער, שהרי יש סיבה נפרדת למה קריעה תפסה מקום לעצמה. (וכבר האריכו הפוסקים האם חיוב קריעה הוא מהתורה או מדרבנן, ראה בשדי חמד כללים מערכת ק כלל ס, ובשו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן כו). אך הרמב"ן שם חלק על דבריהם וכתב שגם הקריעה מדרבנן. אך הרמב"ן לא ביאר מה החילוק והטעם בין קריעה לשאר דיני אבלות, ויתכן שגם הוא סוברים כטעם הראשונים שהזכרנו, וצ"ע.

אך מהרמב"ן (תורת אדם הביאו הטור יורה דעה סימן שמ) על המבואר בדברי הגמרא במסכת מועד קטן (כה ע"א) שקורעים על מת בשעת יציאת נשמה כל העומדים על גביו שהוא כעין ספר תורה שנשרף. וכתב הרמב"ן להסביר את הדימוי שהוא הפסד גדול וחרדה, וחייב אדם לקרוע עליו כעל ספר תורה שנשרף. ומפורש בדברי הרמב"ן שהטעם שיש חיוב קריעה הוא משום הצער ולא מפני הכבוד. (ואם סובר גם כמו טעם הראשונים שהזכרנו יש להסתפק, ובאמת שהגם שעולה מדברי הראשונים הללו שהקריעה היא מחמת הכבוד, הרי שבשלמא כשאריך לקרוע על אביו ואמו או שאר קרוביו יש בכך כבוד, אבל על אדם מישראל לכאורה הפשטות הכבוד הוא שלא ינהג בו בזיון, ויש לפלפל בזה).

ואחר הדברים האלה, שהבית יוסף והב"ח כתבו להשוות את הקריעה על מת לקריעה על מקום המקדש, נראה שהם סוברים שעיקר טעם הקריעה הוא משום הכבוד, ויש להכריח זאת לפי מה שהקשינו בתחילת דברינו על מה שכתב הרמב"ן שאם רואה את ירושלים ואחרי כן את ערי יהודה שאינו קורע, שלכאורה מה הטעם, וביותר קשה ממה שדימה הבית יוסף את דברי הרמב"ן למה שכתב הרא"ש שאין צריך לקרוע על כל עיר ועיר מערי יהודה, שלכאורה מה הדימוי, הרי בכל עיר ועיר מערי יהודה אין הבדל בין אחת לשניה בקדושתם, משא"כ בירושלים לערי יהודה יש תוספות קדושה ביניהם.

אך אם נאמר שסובר הבית יוסף וסיעתו כשיטות הראשונים שעיקר הקריעה במקום המקדש נובע מחמת כבוד המקדש, הרי שטעם זה שייך אך ורק במקום המקדש בלבד, ולא לגבי ערי ירושלים וערי יהודה, ששם חובת הקריעה הוא מחמת הצער, שבערי ירושלים הוא מחמת גלות השכינה, ובערי יהודה יש צער מחמת הגלות, אם כן יוצא שההולך בדרכו ומגיע לערי יהודה קורע משום צער הגלות, וכשמגיע לירושלים ויש תוספת צער שנחרבה עיר הקודש שוב קורע, וכשפוגע במקום המקדש קורע משום כבוד המקדש. והגם שיש התווספות של צער מחמת חורבן בית המקדש, חכמים לא היו צריכים לחייב מחמת זה קריעה כיון שיש כבר חיוב מחמת מורא מקדש. והתבאר לנו ההבדלים והחילוקים, שמכיון שהקריעה במקום המקדש היא מחמת כבוד המקדש, הרי אחרי שרואה את ירושלים שוב מחויב לקרוע כיון שהקריעה בירושלים אינה מהטעם שחייבים לקרוע במקדש, אך כשקורע על ירושלים שוב אינו חייב לקרוע על שאר ערי יהודה כיון שטעם הקריעה בשניהם הוא מאותו טעם מצער הגלות. וזה העומק בדברי הבית יוסף שדימה את הדין שאינו קורע בערי יהודה מאחר שקרע בירושלים, לדברי הרא"ש שאינו קורע על כל עיר ועיר בערי יהודה. דו"ק.

ואחרי אריכות הדברים נבוא אל שאלתך שעולה שני טעמים מדוע יש צורך לקרוע כשרואים את מקום המקדש:

א. מחמת הצער.

ב. כבוד מורא מקדש.

והנה הטעם הנראה יותר כפי שהכרחנו הוא מחמת כבוד ומורא מקדש, ואם כן גם כשרואה את מקום המקדש באמצעות 'מצלמת אינטרנט' לא שייך בראיה זו דין מורא מקדש, כל שבפועל לא נמצא ועומד ליד מקום המקדש.

ה

הערה מכל הנ"ל על כמה מאחרוני הזמן

ולפי כל הנ"ל יש להעיר על מה שכתב בשו"ת משנה הלכות (חלק ו סימן ו) על ענין קריעה במקום המקדש, דכיון שבעונות הרבים אריכות הגלות גרמה שכבר הורגלו יום יום, אפילו רואים ירושלים ומקום המקדש, לא מתרגשים יותר, ואין להם עגמת נפש יתרה, וא"כ למה יקרעו, ואדרבא אם יקרעו הבגד, יש להם עגמת נפש על הבגד שנקרע ולא על המקדש. וכן כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספר מועדים וזמנים (חלק ז סימן רנו) וז"ל, 'אפשר שדין שלנו דומה לתושבי ירושלים שלא נהגו לקרוע, וכמו שכתבתי מטעם שראיית החורבן

חדש שנא' והיה מידי חדש בחדשו, רבי יוחנן בן נורי אומר
מן הפסח ועד העצרת שנאמר מדי שבת בשבתו, ע"כ
(ועי' בפ' הראב"ד על מתני' דעדיות שם שכו' וז"ל, משפט
הרשעים בגיהנם י"ב חדש וכו', מדקאמר בחדשו משמע
באותו חדש עצמו, כלומר מניסן לניסן או מתשרי לתשרי,
וקאמר יבא כל בשר להשתחוות לפני המקום, ובמשפט
רשעים קמיידי דכתיב וכו', ר' יוחנן אומר מן הפסח ועד
העצרת דכתיב שבת בשבתו, ומצאנו בפסח ועצרת
שנקראו שבתות, דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת
דהיינו ממחרת יו"ט הראשון של פסח, וכתוב עד ממחרת
השבת השביעית תספרו דהיינו עצרת וכו', עכ"ל). והגר"א
שם פ' בזה"ל ומדי שבת בשבתו, פי' ע"כ צ"ל יו"ט, דאם
בשבת עצמו משתעי קרא, הו"ל למכתב מדי שבת בשבתו
ברישא והדר מידי חדש בחדשו, אלא ע"כ קאי על יו"ט,
ורגלים הסמוכים יותר הם פסח ועצרת, ובוה מיושב נמי
אגמ' גבי חייב להקביל פני רבו ברגל ע"ש, עכ"ל.

ומש"כ דבזה מיושב וכו', נראה דר"ל דלכא' קשה
אדר' יצחק כנ"ל דפתח ברגל דחייב להקביל פני רבו ברגל
וסיים בחדש ושבת, וע"ז כתב הגר"א דבזה מיושב, היינו
ז"ל דשבת דקאמר ר"ל יו"ט, ושפיר מייני מניה דחייב
להקביל פני רבו ברגל דשבת היינו רגל, ולזה נחא נמי
סדר המקרא שאמר מדוע את הולכת אליו לא חדש ולא
שבת, ואי קאי קרא על שבת בראשית הו"ל למכתב לשבת
ברישא ולמימר ולא שבת ולא חדש, ברם להמבואר דקאי
קרא איז"ט נחא, ומיהו אכתי קשה מ"ט לא אמר ר' יצחק
דחייב אף בר"ת, דהא בקרא כתיב לא חדש ומדייקין
ועלה דמכלל דבחדש נמי בעי למיזיל, אכן י"ל דס"ל לר'
יצחק דהכי פירושא דקרא, לא חדש דאיכא מצוה ולא
שבת דהיינו רגל דאיכא חיובא, ושפיר קאמר דלא מיחייב
אלא ברגל, ויתכן דמצוה איכא אף בכל יום וכמש"כ מ"א
בס' תקנ"ד סק"ב וכדמוכח בחגיגה דף ה' ב', ומה שלא
הזכירו הכתוב י"ל כמש"כ במחאה"ש דבעלה של השונמית
ידע שלא הורגלה בזה כי אם בחדש ובשבת, לפיכך לא
הזכירו, ודו"ק.

וכע"ז יעויין בטורי אבן (ר"ה שם) שכ' ג"כ דמשמע
ל"ל לר' יצחק דשבת דקרא היינו יו"ט ולא שבת בראשית,
וכדדרשינן ממחרת השבת דגבי ספירה דהיינו מחרת יו"ט,
דאי שבת ממש אמאי אקדים קרא לחדש קודם לשבת
הא שבת תדיר יותר מבחדש, אבל אם הוא יו"ט ניחא, אך
כ' דכמו"כ חדש משמע ליה לר' יצחק דלאו חודש ממש
אלא יו"ט של ר"ה דמיקרי חדש דכתיב תקעו בחדש
שופר, ודרשינן ליה (ר"ה דף ד') על ר"ה, ע"ש מה שביאר
עוד זוה.

והנה ממש"כ המ"א דאשה שוה לאיש בחיוב זה, וכדילפינן לכל האי דינא מן השונומית מבואר דאין החיוב להקביל פני הרב כדי ללמוד ממנו, ועי' במ"ב סי' ש"א סק"י ובשעה"צ שם סק"ב דכמו שחייב להקביל פני רבו כמור"כ מחוייב אף להקביל פני אביו, ואפשר דהטעם כנ"ל דהוא מכבוד הרב ומכבוד האב דהשוה הכתוב כבודם לכבוד המקום, וכענין שנא' שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו' [ומיהו יעייין בפני יהושע ר"ה שם שכ' דמעיקר הדין לא שייך דין זה בנשים כיון דנשים אינם חייבים בת"ת, ע"ש מש"כ בזה, ובס' קובץ על הרמב"ם בפ"ה מהל' תלמוד תורה כ' לחלק בזה בין המצוה שבכל יום להחוייב ברגל, וכ' שם זו"ל, ובכל יום מצוה איכא כמש"כ המ"א או"ח סי' תקנ"ד סק"ב, והטעם אולי ישמע דבר דאין ביהמ"ד בלא חידוש, אבל בסתם בנ"א או בנשים גם מצוה ליכא כי אם ברגל חיובא איכא, וז"ש ודייק מדוע את הולכת אליו לא חדש ולא שבת, עכ"ל. ולא נתבאר היאך מפרש לקרא דכתיב לא חדש, והא בנשים ליכא מצוה כלל כי אם ברגל בלחוד הוא דאיכא חיובא, ואם קאי על תלמיד הא קאמר דאיכא מצוה בכל יום, ואולי מצוה בכל יום בתלמיד לרבו וחוייב בחדש, וקאמר לה לא חדש דאיכא חיובא בתלמיד ולא שבת דהיינו רגל, דאיכא חיוב אף בסתם בנ"א או בנשים, וצ"ע].

ושמעתי מהג"ר ניסן קפלן שליט"א שאינני שואל לקבל פני רבו מו"ר הגר"ד פוברסקי זצ"ל ברגל, ובאותה שעה נמנע והמתין כחצי שעה ויותר, ומשראה שעדיין נמנעם שב לביתו, ושאל להגרש"ז אויערבאך זצ"ל אם יצא יד"ת, והשיבו דיצא לפי שהעיקר שהוא ראה את הרב, וכזאת שאלתי למו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב ג"כ דמסתברא שיצא, אולם הרב הנ"ל כשחזר אצל הגר"ד זצ"ל בתחילת הזמן סיפר לו שבא להקביל פניו וראש הישיבה נמנע, ושאלתי להגרש"ז ואמר שיצאתי ידי חובה, והשיבו הגר"ד דמאחר דדרשנין מדכתיב יראה יראה דכדרך שבא לראות כך בא להראות, מסתבר שאף הרב צריך לראות, וכפי הנראה שהבין דמצות הקבלת פני רבו הוא בדומה למה שנצטוו להקביל פני השכינה.

ברגל וס"ים בחדש ושבת, גם בקרא כתיב חדש ושבת, גם מנ"ל דחייב דלמא מצוה איכא ולא חיובא, ולכן ס"ל להמנ"א דהכי פירושו, מכלל דבחדש ושבת בעי לה למיזל היינו דאיכא מצוה, ומינה יליף ר' יצחק מסבאר דברגל דהוא מזמן לזמן איכא חיובא, ועמ"ש ס' תקנ"ד ס"ב, דשם כ' מ"א לחד ת' דאפ"י בחול איכא מצוה ובשבת איכא חיובא, ומייתי ראיא מפ"י דתניגה דף ה' ב' דאמרין שם ר' יעקב איש כפר חוטייא הוי מקבל אפיה דרביה כל יומא, וכשהזקין אמר לו רבו לא נצטער מר בהליכת קבלת פניו דלא כיל מר, וא"ל מי זוטר מאי דכתיב ברבנן ויחי עווד לנצח וכו', ולפ"י שבת ורגל חדא מילתא לא כדדייק כאן, ומה ששאל לשונמית מדוע כו' אע"ג דבכל יום איכא מצוה, צ"ל דבעלה ידע בה שלא הורגלה לקבל פניו כל יום כי אם בחדש ושבת, עכ"ד.

ומש"כ דכיון דמצינו מצוה בחדש ושבת יליף מינה ר' יצחק מסברא דברגל איכא חיובא, אפשר הטעם דלענין כיבוד אב ואם אמרו בגמ' קידושין דף ל' ב' הדהוה הכתוב כבודם לכבוד המקום, ובכבוד רבו חייב יותר מבאביו כדאיתא בב"מ ל"ג א', ותנן נמי אבות פ"ד מ"ב דמורא רבך כמורא שמים, וכיון שנצטוו להקביל פני השכינה ברגל, ומצינו מצוה בהקבלת פני הרב בחדש ושבת, יליף מינה ר' יצחק מסברא דברגל איכא חיובא, דומיא דמצינו בכבוד המקום. ומה שהק' המ"א על מה שפתח ר' יצחק דחייב להקביל פני רבו ברגל וס"מ בחדש ושבת, יעויין במהרש"א סוכה כ"ב ש' דנקט ברגל גם שאינו מפורש בקרא דלא גרע רגל מחדש, ע"כ. וצ"ב דמאחר דאף בשבת וחדש צריך להקביל פני רבו, ולדעת המהרש"א חיובם שוה, א"כ הו"ל לאשמועינן דאף בהם מיחייב, ולדעת המ"א ניחא דלדבריו חלוקים הם בחיובם, דבשבת וחדש איכא מצוה, וברגל יליף ר' יצחק מסברא דאף איכא חיובא, ומסתמית דברי המ"א משמע דשייך האי חיובא אף בזמן הזה, ודלא כהנודע ביהודה.

ועי' בביה"ל (סי' ש"א ס"ד ד"ה להקביל) שכ' וז"ל, ועי' במ"א שמחלק בין רגל לשבת, בדבשבת רק מצוה וברגל חיובא, והוא דוחק גדול להמעין בהש"ס, ועי' בסי' תתקנ"ד, אכן בפי' רבינו חננאל שלפנינו ברה"ט מובאר שם להדיא דגרס שם בגמ' אי מרחקי אינו מחייב כי אם ברגל, ואם מקריב מיחייב אפי' בחדש ושבת ע"ש, ועוד יותר מובאר שם בריטב"א שכתב דר' יצחק תפס קצה האחרון, ובאמת הקבאלה הוא כפי קירובו לרבו, כי אם הוא בעיד חייב לראותו בכל יום ולא סגי בלא"ה, ואם הוא חוץ לעיר במקום קרוב פעם א' בשבוע או בחודש והוה הענין בשונמית, ואם הוא במקום רחוק יש לו לראותו פעם אחת ברגל עכ"פ, ע"ש שהאר"י, עכ"ד. וע"ש בריטב"א דלא הוצרך ר' יצחק להזהיר אלא למי שרבו במקום רחוק שלא יתעצל לראותו, ושבת נמי דנקט כולל גם יו"ט, וכע"ז יעייין בחי' הריטב"א סוכה כ"ז ב' דמכלל בדחדש ושבת בעי למיזל, פ' כשהוא בתוך התחום, ומינה לראותו ברגל כשהוא מחוץ לתחום, ורבי' יצחק נקט מאי דשכיח ביה פשיעווא טפי, ע"כ.

ונראה דממש"כ הריטב"א דכשהוא מחוץ לעיר במקום קרוב חייב לראותו פעם אחת בשבוע או בחודש, מבואר הכשארמור בגמ' דמכלל דבחדש ושבת בעי למיזל, אין ההכונה לר"ח ושבת דוקא, כי אם לפעם בשבוע או בחודש, ברם יעויין בפני יהושע ר"ה שם ונבונ"י שם שפי' הדכונה בר"ח ושבשבת דוקא, ובפנ"ז נראה הטעם משום שהם ימים שבטלים בהם ממלאכה, ור"ח נמי משום הדגשים בבטלות בו ממלאכה, ואה"נ דאנשים פטורים, ע"ש מה שביאר בזה. ונבונ"י כתב וז"ל, דודאי מהאי קרא ילפינן דבשבת וחדש שיש בו תוספת קדושה שהרי יש בו קרבן מוסף יש מקום לקבל פני רבו, שגם על הרב ניתוסף אז שפע להשפיע על תלמידו, והוא הדין ברגלים, עכ"ד. שו"ד שכן מבואר במ"א סי' תקנ"ד סק"ד דמה שאמרו דמכלל דבשבת וחדש בעי למיזל, היינו דוקא בשבת ובר"ח, ולכן פ"י בתי' הא' שם דמה דחשיב ליה מצוה כשהולך בחולה הוא לפי שמיידי הדולק בחול כדי להקביל בשבת ע"ש.

ומשמעות דברי הבי"ל לדין זה נוהג גם בזמן הזה ודלא כהנוב"י, ועי' במ"ב הנדמ"ח ע"י דרשו שהביאו מהגר"ש קלוגר בספרו שנות חיים סי' של"ד ומהיערות דבש דרוש י"ב ומהערוך לנר סוכה כ"ז ב' ומשנ"ל שבט סופר א"ח סי' י"ז דס"ל שהחייב להקביל פני רבו ברגל נוהג גם בזמן הזה ע"ש.

ומדבר ר"ח והריטב"א והאחרונים הנ"ל מבואר שפי' נזמז' דכתיב בקרא לא חדש ולא שבת, דקאי שבת על שבת בראשית, ומינה דאיכא חיובא או מצוה להקביל פני רבו בשבת עכ"פ למי שגר קרוב לרבו, ברם יעויין בביאור הגר"א על סדר עולם רבא (פ"ג) שפי' על האי דאיתא שם (והוא מתני' בעדות פ"ב מ"ז) משפט רשעים בגיהנם י"ב

טיטקוצ'ניסקי ז"ל בספר עיר הקודש והמקדש (חלק ג פרק יז אות ג), וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן ז שלא), ובספר מועדים וזמנים (חלק ז סימן רנו, אך ראה בתשובות והנהגות חלק ד סימן קלא שראיית הכותל היא בכלל ראיית הכיפה, ודבריו צ"ע ואכמ"ל), ושוב ראיתי שהאר"ק בזה בשו"ת ברכת יהודה (חלק א אורח חיים סימן מה).

ומכל זה עולה, שבכדי להתחייב בברכה צריך לראות את הכיפה שעומדת על מקום המקדש, ואם במצלמות האינטרנט לא רואים את הכיפה, ואי אפשר לקרוע, וגם אם רואים לא ניתן לקרוע מהטעמים שהארכנו.

המורם מכל האמור

לא ניתן לקרוע כשרואה את מקום המקדש באמצעות מצלמת אינטרנט, וכן כשמגיע למקום המקדש בוודאי שחייב לקרוע. וכבר האירכו האחרונים להביא פתרונות בבדי' לא להתחייב בקריעה לבקר את הכותל בערב שבת ובערב חג, ראה בספר עיר הקודש והמקדש (חלק ג פרק יז), ובשו"ת בצל החכמה (חלק ה סימן יב), ובתשובות והנהגות (חלק א סימן שלד). אך באורחות רבנו (חלק ד פרק עמוד קמט) תמה שאין לזה שורש בהלכה, לכן עדיין לעשות קריעה כדת וכדין. וכן ראה הפתרון להקנות לחבור את בגדיו כצב יצאו החכמים. וכל פשרות פאת שדך (סימן נז).

וכבר הארצתי במקום אחר, שכדאי לזכות את ישראל
בבכניסה לכותל המערבי למכור חלוקים העשויים מברז
סינטטי בעלות של כמה שקלים, ובכך יזכו את ישראל
בחובה ובמצוה יקרה זו שבזכותה יבנה בית המקדש
במהרה בימינו אמן.

הרב אברהם מימון - מח"ס דרך האתרים

ומשנת אברהם - ירושלים

לכבוד הקובץ הנפלא אליבא דהלכתא, ראיתי בקובץ צ"ז עמ' קמ"ד שהארץ הרה"ג רבי מותיתיהו גבאי בקבלת רבו כשהיה ישן אם יאזכר יד"ת. ואצ"ל בזה משיעורי הגד"י.

ויאל מ'קלב בס' מגד הארץ ס"ה שהביא מעשה רב בזה ממרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל ה"ג' והגרש"ז בעל המנחת שלמה זצ"ל, וכן דעת מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

במצות הקבלת פני רבו

ויבואר מתי הוא זמן חיובו ואם נוהג בזמן הזה, ואם סגי

במה שרואה התלמיד את הרב או צדיק שאף הרב יראה
 יעניין בשר'ת נודע ביהודה מהדו"ת א"ח סי' צ"ד
 שנשאל ע"י הגאון מוהר"ר ישעיה ברלין צ"ל מה טעם
 השמיטו הטור והשר"ע להא דאמר ר' יצחק ר"ה דף ט"ז
 ב' דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, וסתמא דתלמודא
 סוכה דף כ"ז ב' קמזית' מיניה, והרמב"ם (פ"ה מהל'
 תלמוד תורה הל' ז') מייית לה, ות' שם עפ"י מה שאמרו
 בבקדושין דף ל"ז אמר אייבו אמר ר' ינאי אין תלמיד
 רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית שלא יהיה
 ככבודו מרובה מכבוד שמים, והך אינו רשאי היינו אינו
 חייב כמש"כ התוס' שם, וכן הוא בהגהת הרמ"א י"ד סי'
 רמב"ם סט"ז בסופו, ולפ"ז כ' בדמזן הזה שבעו"ה נתקיים
 והשימויות את מקדשיכם וכו', ואין אנחנו הולכים לקבל
 פני השכינה שמה כלל, כי לא חייבה אותנו התורה כי אם
 בקרבן חגיגה ועולות ראיא, אין מקום להטיל חוב לקבל
 פני רבו כלל כשאינו הולך בלאו הכי ללמוד ממנו אלא
 שילך רק לקבל פניו, דא"כ כבודו גדול מכבוד שמים, ור'
 יצחק על זמן מקדש שמים שחייב לקבל פני רבו, ולעתיד
 כשיבנה המקדש ושם נעמד ונראה יחזור חובו זה לקבל
 פני רבו ברגל למקומו, ולכן הביא הרמב"ם הא דר' יצחק
 שכן דרכו להביא כל הנוהג בזמן המקדש, אבל הרב
 וההשר"ע שאין דרכם להביא רק מה שהוא עפ"י הדין ומה
 שנוהג בזמננו זה לכן השמיטו דבר זה שאינו חוב עתה,
 וע"ש ש"כ דאף שאין עתה חוב מ"מ לא גרע מקימה דלא
 ואמרו רק שאין חוב אבל ראוי מצד המוסר, וכמו"כ גם
 עתה בזמן הזה נכון לקבל פני רבו, עכ"ד.

ובהג"ה מבן המחבר ציין ע"ז למש"כ המ"א בסי' ש"א וסק"ז, ועי' שם שכל אהא דאיתא בשו"ע שם ס"ד במי שהיה הולך והגיע לאמת הזמין, דאם היה הולך לדבר מצוה כגון להקביל פני רבו או פני מי שגדול ממנו בחכמה יכול לעבור בה, ובכלל שיעשה שינוי כגון שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו, כדי שיזכור ולא יבא לידי חסיטה וכו', ובמ"א שם כ' וז"ל להקביל פני רבו, שחייב להקביל פניו ברגל, אבל בשבת וחדש ליכא חיובא אבל מצוה איכא, ואשה שווה לאיש בזה כדליפנין משונמית, ועי' למ"א סי' ט' תקנ"ד שם, עכ"ל, ובמנחת"ח מייית' להא דאיתא ברה"ט דף ט"ז ב' א"ר, יצחק חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנא' מדוע אתה הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, מכלל דבחדש וושבת בעי למיזל ליה, עכ"ל הגמ', וקשיא למ"א דפתח

לא גרם להם התרגשות וצער כ"כ, וכן הוא היום גבי דידן, ואפילו אם באים לאחר ל' יום לכותל המערבי לשפוף שיח ולהתפתל, אבל לא מרגישים היום כשבאים בכל פעם צער וכואב מחדש על החורבן כמו מלפנים, ומה עוד שמצוי היום בעו"ה ששרים ורוקדים סמוך לכותל המערבי בשעה שבית המקדש החרב מוטל לפניו, ולכן לא מקפידים היום לקרוע, דבכה"ג שגם כשרואין את בית קדשנו חרב ושומם אין הרגשת צער ואבל לא תיקנו חז"ל חובת קריעה שייסודה מפני שרואה חרבן הקדושה וכמ"ש לעיל. ואף שקשה לדחות מסברא דין המבואר בשולחן ערוך, מ"מ יש לנו סמך ממש"כ האחרונים ממנהג תושבי ירושלים הנ"ל, ואף שזהו דבר חדש לא מנעתי להביא הדברים, ודי בזה ללמד זכות על המקילין.

אך לפי כל מה שכתבנו שיעקר הקריעה במקום המקדש אינה מחמת צער אלא מחמת מורא מקדש, הרי שגם אם מדובר באדם שאין בו גרש כלל ואינו מצטער ככל בוודאי שיש חיוב וחובה לקרוע, ועוד גם אם הטעם מחמת צער הרי חכמים תיקנו לקרוע, ונכון שהסיבה לפי טעם זה הוא מחמת הצער אך גדר התקנה היה לקרוע, ואטו אדם שאינו מצטער על פטירת אביו לא יהיה מחויב לקרוע, אתמהא.

۱

מדברי הב"ח לכאורה מבואר דלא בעינן ראייה כלל

אך לכאורה יתכן ולקריעה לא צריך ראייה כלל ואפילו שמיעה מספיק, הדנה הטור (סימן תקסא) כתב 'הרואה ערי ישראל בחורבנן אומר על הראשונה שרואה ערי קדושה היו מדבר וקורע ואינו צריך לקרוע עוד באחרות, וכשרואה ירושלים אומר ציון מדבר היתה ירושלים ששמה וקורע', וכתב על זה הבית יוסף (שם) 'מימרא דר"א פרק אלו מגלחין (כו ע"א), אלא ששם כתוב ערי יהודה וכך הם דברי כל הפוסקים, וגם רבינו כתב בטור יורה דעה סימן שמ, וערי ישראל דכתיב הכא לאו דוקא, וכי המנהג שלא לקרוע אלא על ערי יהודה דוקא'. אלא שהקשה הבית יוסף 'וקשה לי דכיון דבגמרא מייית לה למדכתיב ויבאו אנשים משכם משילו ומשומרון מגולחי זקון וקרועי בגדים', הוה ליה למימר דעל כל ערי ישראל וקורעין, דהא הני עיירות ערי ישראל הם ולא ערי יהודה, ושםא יש לומר דהני לא קרעו בגדיהם עד שראו המצפה שהיא מערי יהודה'.

והנה כקושיות הבית יוסף כן הקשה הב"ח (שם), ותיזך י'דילמא לא קרעו בגדיהם מפני חורבן יהודה אלא מפני חורבן הבית ששמעו בדרך שזה פשוטו של מקרא, וכן פירש רש"י ורד"ק לשם דקרו בגדיהם על חורבן בית המקדש, וכן משמע המקרא סיפור ומנחה ולבונה בידם להביא בית ה', דבא לומר מפני ששמעו חורבן הבית שמקריבין שם מנחה ולבונה שהיה בידם קרעו בגדיהם'. ומפורש שהחילוק וההבדל בין דברי הבית יוסף והב"ח, שלפי הבית יוסף הם ראו את ערי יהודה בחורבנם בדרך וקורעו על ערי יהודה, ואילו לפי הב"ח הם שמעו על החורבן.

ומפורש לכאורה בדברי הב"ח שלא רק על ראייה שחובה לברך אלא גם על השמיעה, שהרי אותם אנשים משכס ושילו קרעו את בגדיהם רק כששמעו, אך לכאורה דברי הב"ח תמוהים, שהרי לשון הגמרא היא 'הרואה בית המקדש בחורבנו', ועוד מובא בגמרא מהיכן חייב לקרוע מהצופים, וביאר הבית יוסף (שם) דהיינו טעמא דלא חשיב ראייה אלא משהגיע לצופים חשיב ראייה. וזה מכריח אותנו לומר שמה שקרעו לפי הב"ח הוא מדין השומע שמועות רעות שחייב לקרוע המבואר בגמרא שם, וממילא דברי הב"ח אינם נוגעים לנידוננו. וכן יש מקום לדון לפי דברי הב"ח הללו לענין סומא שמגיע למקום המקדש אם חייב לקרוע, ובמקום אחר הארצתי בזה. וראה בארוכה לגבי סומא בשו"ת צ"ץ אליעזר (חלק טז סימן לט), ועיי"ש שלאורך כל התשובה לא הזכיר מדברי הב"ח הללו, וצ"ע, דאך נעלמו ממנו דברי הב"ח הנזכרים, וכנראה שהביאור הוא כמו שכתבנו דהב"ח בא מטעם שמועות רעות, אך כעת ראיתי בפאת השולחן (סימן ג אות יא) שלא הבין כן בדברי הב"ח. וצ"ע.

רק עוד יש לציין, שהמצלמות העוברות בשידור ישיר מהכותל לא מראות את מקום המקדש, היינו גם את כיפת הסלע, רק מראים את מקום רחבת הכותל, ועל זה בוודאי אלא ניתן לקרוע, שהרי כבר כתב הב"ח (אורח חיים סימן תקסא) 'מצאתי בלקוטים כשאדם בא לירושלים ורואה את הכיפה של ב"ה שהיא עזרה, אז חייב להשתחוות כנגדה ולקרוע את בגדיו ולבכות ולהתאונן ולהתאבל'. ממפורש שהקריעה היא על איית הקובה היכן שנמצא המסגד של הישמעאלים ימ"ש. וכן כתבו הרבה פוסקים בספר פאת השלחן (סימן ג אות ב) הנ"ל, וזכ"ה הגרי"מ

ויתכן בזה דהנה כתיב שמות כ"ג, י"ז שלש פעמים בשנה יראה כל זכור אל פני האדון ה', ועי' בטעמא דקרא דמייתי דאינא בזוה"ק (שמות ל"ח, א') מאן פני האדון ה' דא רשב"י, ותמיהו מאד בבאיור הדברים, אמנם הביאור פשוט דזה קאי אשכינה שעמו, דכל המקבל פני רבו כאילו מקבל פני השכינה כדאינא בירושלמי פ"ה דעירובין הל' א', עכ"ד. ולזה יש לדון דבזמן הזה שחרב בית מקדשנו, וא"א לנו לעלות ולראות ולהשתחוות לפניו ית"ש, אנו מקיימים בהקבלת פני הרב אף הקבלת פני השכינה ששורה עמו, ואם כנים או בזה יש מקום לומר דלהכי לא חיישינן שיהיה ע"י זה כבוד הרב מרובה מכבוד שמים (וכמש"כ הנוב"י דמה"ט אין אנו מצויים על זה בזמן הזה), דכל המקבל פני רבו כאילו מקבל פני השכינה. וכיון דחשיב כמקבל פני השכינה, שפיר י"ל דמתקיים בו כדרך שבא לראות רק בא להראות אצל השכינה ששורה אצל החכם, עוד י"ל דאף שאמרו דכדרך שבא לראות כך בא להראות אין זה מחיוב האדם, רק שאמרו דכן הוא הדבר, אבל החיוב שלו לראות, וכיון שראה שפיר יצא ידי חובתו, ודו"ק.

ברכה מרובה

משה פולטנסקי - בני ברק

הצנעת הסכין בט' הימים

א. בגליון צ"ז כתבנו לדון בטעם הצנעת הסכין בט' הימים, והבאנו כמה ראשונים שכתבו משום לתא דאכילה [- גזירה דילמא אתי למיכל, או משום מראית העין]. ושור"י שכ"כ הרי"צ גיאת בטעם ההיתר לשחוט בט"ב, 'דהכל יודעין מניעת השחיטה קודם לתענית משום מאכל, וביום התענית ליכא דאכיל'.

והנה הבאנו דהגר"א כתב ומצניעים וכו' כמו בכיבוס דבטלי קצרי דבי רב. ויל"ע בכוונתו, דהא בכיבוס י"ל

דנאסר משום שיש בזה שמחה, וזה לכא' לא שייך בשחיטת הבשר. ואולי כוונתו דבטלי משמע דאפי' בגדי גויים אין מכבסים [עיי' ב"י בשם תה"ד שיש להתיר לכבס בגדי גויים מהאי טעמא דאין בזה שמחה לכובס, והגר"א שם נוקט להחמיר בזה, עיי"ש], ואע"פ שבזה אין לכובס שום שמחה, וע"כ דגדרו גדר להרחיק כל ענין כיבוס, והכא נמי גדרו להרחיק אכילת הבשר.

ובס' קרן לדוד כתב ד"ל הא דאסרו לשחוט, אע"פ דבעלמא לא אשכחן בכה"ג דיגורו שמא יבוא לאוכלו, משום דאם ישחטו בפרהסיא לגויים יהא בשר מצוי ויבואו לאכול, ואולי עד"ז יתבארו דברי הגר"א הנ"ל. ולפי"ז יש לדון דלא נאסור בישול, דרק השחיטה שהוא דבר הנעשה בפרהסיא יש לאסור. ועיין.

ב. והנה הטור (סי' תקנ"ח) כתב דכיון דביהמ"ק נשרף גם בעשירי, מנהג כשר הוא שלא לאכול בשר בליל י' ויום י' רק להשיב הנפש. וכתב הב"ח דמאחר שאין לאכול בשר גם במוצאי התענית, לא ישחוט עד שיעבור התענית, והביא שכן משמע בהגמ"י שכתבו שנהגו לבטל השחיטה עד שיעבור התענית [- לא מצאתי כעת ד"ז בהגמ"י, ואדרבה בהגמ"י (אות ר) כתב להכין סעודה ולשחוט לצורך הלילה, ונהגו להמתין לאחר חצות. והרמב"ם (פ"ה מתעניות ה"ו) כתב שיש מקומות שנהגו לבטל השחיטה מר"ח עד התענית. ובסמוך כתב דנהגו שלא לאכול בשר בשבת זו עד שיעבור התענית, וא"כ יש לדקדק לכא' דביטול השחיטה אינו עד שיעבור, וכדעת הפוסקים דבט"ב מותר לשחוט]. ודלא כמבואר בתשו' הרשב"א (ח"א סי' ש"ו) שנוהגין העם שלא לשחוט עד חצות או עד לערב, וכ"כ המרדכי (תענית סי' תרל"ו). [יש להעיר דהם לא איירו כלל לענין מנהג מניעת השחיטה, אלא מצד עשיית מלאכה בט"ב, ואגב אורחא שמעינן מדבריהם

דהתירו שחיטה אחר חצות]. ומסיים הב"ח דאם חל ט"ב ביום ה' מותר לשחוט אחר חצות לכבוד שבת.

והמג"א (סקכ"ח) הביא דברי הב"ח דכשחל ביום ה' מותר לשחוט לכבוד שבת. וכתב ע"ז, אבל האבודרהם כתב הטעם דמר"ח עד התענית גזרינן דילמא אתי למיכל מיניה, אבל ביום התענית לא שייך למיגזר, א"כ לעולם שרי. ע"כ. ויל"ע בלשון המג"א דמשמע דאבודרהם כתב הטעם, ומזה הוציא המג"א הדין, ובאמת האבודרהם כתב גם הדין להדיא דלכן מותר לשחוט אחר חצות, וכן"ל. וגם לא נתבאר מהו הטעם שהבין המג"א בדעת הב"ח שמחמתו יש לאסור השחיטה בט"ב.

ועוד צ"ב דהרי טעמא דאבודרהם מהני שאין לחוש שמא יאכל בתענית גופא, אבל הב"ח כתב דלאוסרים בשר במוצאי ט"ב יש לאסור השחיטה בט"ב, דאף דבתענית אין חשש שיאכל, מ"מ יש לחוש שיאכל ממנו במוצאי התענית. והאבודרהם שם הזכיר בסמוך הירושלמי דהני נשי דנהיגי דלא למישתי חמרא ודלא למיכל בישרא מר"ח אב עד אפוקי תעניתא מנהגא, וע"ז הביא המנהג להצניע הסכין, ושיש להתיר לשחוט בט"ב. והיינו משום דהמנהג היה להימנע מבשר רק עד אפוקי תעניתא, אבל איך נוכיח מזה לדידן. [והאבודרהם הזכיר במק"א שם מנהג הרא"ש לא לאכול בשר במוצאי התענית. ונראה מדבריו שלא היה מנהג פשוט כלל, וממילא לא איירי לאסור השחיטה מחמת זה]. [והערה זו יש להעיר גם בדברי הרא"ד ושעה"צ שכתבו להוכיח מהאבודרהם דלא כהב"ח. וצל"ע].

וסיים המג"א, עי' סי' תקנ"ט ס"י. ע"כ. ובבלבוש"ר ביאר כוונתו, דהשו"ע שם כתב דנוהגים שלא לשחוט עד חצות, מבואר דאחר חצות מותר. משמע כאבודרהם. והנה מהשו"ע אכן יש לדקדק דאף שכתב בס' תקנ"ח דמנהג כשר שלא לאכול בשר במוצאי ט"ב, מ"מ התיר לשחוט אחר חצות. ועיין יד אפרים שהקשה על המג"א דגם בט"ב

מפתחות

סעודת הבראה בחנוכה
עיון הלכה עמ' י"א
ידון בסעודות שיש בהם שירות ותשבחות אי הוי קצת מצוה או מצוה גמורה

הערות והארות עמ' קס"ח
שיח הלכה עמ' ל"ג
ביני עמודי עמ' ק"ס
ביני עמודי עמ' ק"א
ביני עמודי עמ' ק"ב
ביני עמודי עמ' ק"ב
ביני עמודי עמ' ק"ב
ביני עמודי עמ' ק"ב
ביני עמודי עמ' ק"ב
ביני עמודי עמ' ק"ב
ביני עמודי עמ' ק"ג
ביני עמודי עמ' ק"ג
ביני עמודי עמ' ק"ג
ביני עמודי עמ' ק"ג

הלל ועל הניסים בחנוכה
נתיבי המנהגים עמ' נ"א
נתיבי המנהגים עמ' נ"ב
נתיבי המנהגים עמ' נ"ב
נתיבי המנהגים עמ' נ"ב
נתיבי המנהגים עמ' נ"ב
שיח הלכה עמ' ע"א
נתיבי המנהגים עמ' נ"ג
ביני עמודי עמ' צ"ט
נתיבי המנהגים עמ' ס"ה

אבלות בחנוכה
האיר המזרח עמ' ל"ט, שיח הלכה עמ' ס"ח
ידון מה טעם אונן ידליק נר חנוכה אפי' שפטור ממצוה זו
הערות והארות עמ' קס"ח
עיון הלכה עמ' י"א
האיר המזרח עמ' מ'
שיח הלכה עמ' ל"ג
האיר המזרח עמ' מ'
האיר המזרח עמ' מ'
האיר המזרח עמ' מ'
האיר המזרח עמ' מ'

סימן תרע"א
שונה הלכות עמ' כ"ט
ביני עמודי עמ' קי"ד
ביני עמודי עמ' קי"ד
ביני עמודי עמ' קי"ד
ביני עמודי עמ' קט"ו
שיח הלכה עמ' ס"ח
שיח הלכה עמ' ס"ח
שיח הלכה עמ' ס"ח
ביני עמודי עמ' ק"ט

נתיבי המנהגים עמ' ס"ו
נתיבי המנהגים עמ' ס"ו
נתיבי המנהגים עמ' ס"ו
שיח הלכה עמ' ס"ח
שיח הלכה עמ' ס"ח
ביני עמודי עמ' קי"א
ביני עמודי עמ' קל"א
ביני עמודי עמ' קס"א
הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ז
נתיבי המנהגים עמ' נ"ג
שיח הלכה עמ' ס"ח
נתיבי המנהגים עמ' ס"ז
חקר הלכה עמ' י"ד
חקר הלכה עמ' ט"ו
חקר הלכה עמ' ט"ו
חקר הלכה עמ' ט"ו

מלאכה בזמן הדלקת נרות חנוכה
איסור עשיית מלאכה לנשים כשנרות חנוכה דולקות
תשובות ופסקים עמ' מ"ד, ביני עמודי עמ' קנ"ט, הערות והארות עמ' קס"ח
בטעם מנהג הנשים להמנע ממלאכה בזמן שהנרות דולקות

בגדר "מלאכה" שנהגו הנשים שלא לעשות בזמן שהנרות דולקות
האיר המזרח עמ' ל"ט, הוראת הלכה עמ' מ"ב, תשובות ופסקים עמ' מ"ד
בישול ואפיה בזמן נר חנוכה
שיח הלכה עמ' ס"ח
להתרחץ בזמן נר חנוכה
שיח הלכה עמ' ס"ח

שיעור זמן איסור עשיית מלאכה כשנרות חנוכה דולקות
תשובות ופסקים עמ' מ"ד, שאלות מרפסן עמ' ע"ה אות א'
כב נרות חנוכה תוך חצי שעה, האם מותר לנשים לעשות מלאכה באותו זמן

איסור מלאכה לאנשים בשעה שנרות חנוכה דולקות
תשובות ופסקים עמ' מ"ד
נתיבי המנהגים עמ' נ"ד
שיח הלכה עמ' ס"ח

ריבוי סעודות ומאכלי חנוכה
האיר המזרח עמ' ל"ט, שאלות מרפסן עמ' ע"ה אות ב', ביני עמודי עמ' קי"ג ועמ' קנ"ט
נתיבי המנהגים עמ' נ"ג
עיון הלכה עמ' י"א, האיר המזרח עמ' ל"ט
נתיבי המנהגים עמ' נ"ב
נתיבי המנהגים עמ' ס"ה

סעודות בחנוכה

מאכלי חנוכה

מנהג אכילת מאכלי גבינה

אכילת פת בסעודות חנוכה

סעודת הודאה על הניסים

מדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא פרסומי ניסא דוקא כפי שרואים בדרך הילוכן, ובוה נמדד הפרסומי ניסא

באופן שיש פרסומי ניסא בצד האחר ממקום החיוב עפ"י ההלכה, היכן ידליק שו"ת בהלכה עמ' כ"ה

פרסום לפני נכרים פרסומי ניסא או מוזהו שא"צ לחזור על הפתחים ליותר מנר א' בל תוסיף בנר חנוכה מצוה בו בנר חנוכה נר חנוכה בחלון ביהכ"ס כשבים ג' יש שני נרות בלבד נר של שבת קודם לנר של חנוכה נר חנוכה קודם לקידוש היין בשבת מי שיש לו שני נרות ביום השלישי נר חנוכה וטבילה עד שבליל אחרון יהיו שמונה היו בני הבית רבים השתתפות בפריטי לגבי אשתו בגדר חיוב הצדקה ליתן לעני נרות לנר חנוכה ויותר על מצוה דרבנן כדי שחבירו יקיים מצוה דאוי נכבה ע"י הרוח השמטת השו"ע לדין מצות נר איש וביתו נר חנוכה או הלל ליתן לחבירו כשאין לו שיעור השמן יש לו שמן לפעם אחת נר חנוכה ומוזהו מאי קדים אבל לרקוד עם בניו סביבון בשבת האם היו מוקצה מטבע לנרות חנוכה לשמירה אם היו מוקצה אי אמרינן הואיל ואיתעביד באותה מצוה עצמה אי חיישינן דהחואה יאמר לצרכו אדלקה בזמן הזה שמדליקים בפנים

בדין סמוך על שלחן בעל הבית בענין המתארח בשבת חנוכה אבל בתפילה לפני העמוד בחנוכה

החייבים בהדלקת נר חנוכה

החייבים בהדלקה אין לו בית האם חייב בנר חנוכה חיוב נשים בהדלקת נרות חנוכה בדין פנויה בהדלקת נרות חנוכה לר' הרמ"א דכל א' וא' מדליק האם הוא כולל ג"כ הבנות הוראת הלכה עמ' מ"ב בענין מנהג האשכנזים שאין הנשים מדליקות נרות חנוכה עיון הלכה עמ' י"א, ביני עמודי עמ' מ"ב

בדברי האחרונים דהטעם שאין הנשים מדליקות בעצמם משום שאשתו כגופו בדברי החתם סופר שהטעם שאין הנשים מדליקות משום דכל כבודה בת מלך פנימה עוד טעמים אמאי אין הנשים מדליקות נרות חנוכה אשה או אחד מבני הבית שיוצאין בהדלקת בעה"ב ולא שמעו את הברכות, האם צריכין לברך ברכת הוראה זוג שרוצים להתגרש ולא היה להם דירה חילונית, ועד שיתגרשו כל א' גר בחדר נפרד וקונה אוכל לעצמו, האם הבעל מוציא את אשתו בנ"ח

שו"ת בהלכה עמ' כ"ה, ביני עמודי עמ' קכ"ח לתת לקטן להדליק את נרות המהדרין עוד יוסף חי עמ' ל"ט, האיר המזרח עמ' מ', שיהלכה עמ' ע', ביני עמודי עמ' ק' האם קטן יכול להדליק נ"ח בביהכנ"ס תשובות ופסקים עמ' מ"ט, נתיבי המנהגים עמ' ס', שיהלכה עמ' ס"ח, ביני עמודי עמ' ק'

קטן שהגדיל בימי החנוכה קטן שיש לו בית למכור כסותו לקטן קטן באכילה קטן שהביא מנורה מבית הספר ורוצה להדליק לעצמו הדלקת נר חנוכה אצל הולכי דרכים האם לד' השו"ע אסור שידליקו כל בני הבית הדלקה לכל בני הבית בזמנינו בני ביתו להשתתף בפרוטה כשאין מדליקים דין עני בנר חנוכה ונר שבת [ושאר מצוות], ושיעור החיוב בנ"ח ונ"ש [ושאר מצוות] אכסנאי להדליק בעצמו ביורי הלכה בדין אכסנאי והמסתעף האם בחורי ישיבות בזמננו יוצאים יד"ח בהדלקת הוריהם בן ישיבה שהדליק את הנרות חנוכה בהיכל הישיבה האם יצא יד"ח תשובות ופסקים עמ' מ"ט אורח האוכל אצל בעה"ב ואין בעה"ב עושה עמו חשבון על הוצאותיו אם צריך להשתתף בפרוטה עבור נ"ח הישן באהל וכד' אם צריך להדליק שם נ"ח

במה מדליקין

להדליק נר חנוכה בפמוט של נר שבת שיהלכה עמ' ס"ט, הערות והארות עמ' קע"ב הערות והארות עמ' קע"ג המדליק בנרות אם צריך שיהיו הנרות בכלי

קערה מלאה שמן קערה קערה שמן והקיפה פתילות מילא קערה שמן והקיפה פתילות והיה דעתו לכפות עליה כלי אחר ההדלקה האם מהני הדלקת כמה נרות בקערה אחת ע"י פתיל צף אי חשיב ככפיית כלי

ביני עמודי עמ' קס"א, הערות והארות עמ' קע"ה ביאור ענין כפיית כלי נר שיש לו שתי פיות בדברי המ"ב ז"ל גבי מנורות שלנו שיש להם שמונה פיות דרשאין שני בני"א לאדלוקי בה זה בקצה זה וזה בקצה זה שיעור אצבע בין הקנים במנורות שלנו בענין פסולא דמדורה לנר חנוכה, ויסתעף לדון אי מדורה כשורה להדלקת נר שבת להעמיד הנרות בשורה בשוה להעמיד הנרות בעיגול הדלקה בשמן זית השמטת השו"ע להדליק נ"ח בשמן זית שמן זית היום או הדלקת נרות כמספר הימים מחר שמן זית בשותפות או שמן פשוט להדליק בעצמו בשמן זית או כל ב"ב בשעוה המדביק נרות שעוה כדי להדליקן ונזדמן לו שמן זית

מקום ההדלקה במקום ההדלקה במקום ההדלקה כשמדליק בחלון במקום ההדלקה בפתח החצר, הבית והחלון אם להדליק נרות חנוכה על פתח הבית או החצר הלכה עמ' ל"ד, הוראת הלכה עמ' מ"ב, תשובות ופסקים עמ' מ"ה, שיהלכה עמ' ס"ט, ביני עמודי עמ' ק' ועמ' קס"ב האם חדר מדריגות יש לו דין פתח החצר לענין נר חנוכה האיר המזרח עמ' מ', הוראת הלכה עמ' מ"ב, הערות והארות עמ' קס"ט הדלקה בפתח הבית הפתוח לחדר מדרגות ואינו נראה לרשות הרבים תשובות ופסקים עמ' מ"ה כמה בעלי בתים הדרים בחצר א' או בבית א', האם כולם צריכים להדליק בפתח החצר או בפתח הבית חצר שיש לה ב' פתחים וכמה בני בית המהדר להדליק נרות חנוכה בב' מקומות היכן יקדים להדליק

תשובות ופסקים עמ' מ"ו כשמדליק בפתח ביתו או בחלון האם צריך שיהיה ניכר גם לבני הבית מקום ההדלקה למדליקין בפנים הדליק בפנים כשהי' רוח ונפסק הרוח תוך חצי שעה מי שהדליק בפנים האם יצא יד"ח הוראת הלכה עמ' מ"ב, ביני עמודי עמ' ק"ז האם הדלקה בחוץ מעכב האם למ"ב מעכב הדלקה בחוץ מדינא מה נחשב אינו יכול להדליק בחוץ שמתיר להדליק בפנים חקר הלכה עמ' י"ז בהא דבשעת הסכנה מניחו על שלחנו דהיי באיזה שלחן מיירי קס"ב, הערות והארות עמ' קע"ב נתיבי המנהגים עמ' ס' נתיבי המנהגים עמ' ס"ב הדעת הרמ"א דכל א' יתן נרותיו במקום מיוחד אם הוא רק כשמדליקין ב' נרות ויותר נר חנוכה במטוס הנמצא עם משפחתו בבית אחר בחנוכה היכן ידליק המרחק בין המנורות בבית אחד להנהגים כהרמ"א בד' הרמ"א שמדליק כל א' מבני הבית במקום בפנ"ע פתח שיש בו מוזהו מול מעלות אחרות נר חנוכה המודלק בפתח בדעת רש"י שמדליק בפתח הבית חלון בפרסומי ניסא או פתח מוזהו בימין ונר חנוכה משמאל חשיבות צד ימין כל פינוות שאתה פונה לא יחא אלא לימין מקום הדלקה בימין הפתח או בשמאלו ימין בחלון הדלקת נר חנוכה בשמאל הפתח פתח שיש בו כבר נ"ח בשמאל אם יניח נ"ח שלו בימין

הדלקה בפתח שאין לה משקוף כשכמה מדליקים בפתח ואין מקום לכולם בטפח הסמוך לפתח

מקום ההנחה כשמניח נרותיו בדלת עצמו בדינא דהדלקה בטפח הסמוך לפתח

ביני עמודי עמ' קס"ב, הערות והארות עמ' קע"ג הדלקה בטפח הסמוך לפתח כשמדליקין מבפנים אם טפח הסמוך לפתח מעכב חלון למעלה מי' טפחים מצוה להניחה למטה מי' טפחים להניח נר חנוכה למטה מי' טפחים להרמב"ם שיהיה הלהב למטה מי' טפחים אינו יכול להדליק אלא או למעלה מי' או למטה מג"ט, מה עדיף לעשות

חקר הלכה עמ' י"ח, שו"ת בהלכה עמ' כ"ה נר חנוכה שהניחו למטה מג' טפחים **הגהות הגרנ"ק עמ' כ"ז, האיר המזרח עמ' מ'** למטה מג"ט או רחוק טפח מהפתח אם מעכב כשמדליק בחוץ עיון הלכה עמ' י"א

בענין נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה **ביני עמודי עמ' קמ"ו, הערות והארות עמ' קע"ג** בית למעלה מכ' באיזה פתח יניח מי שחלונו גבוה למעלה מכ' הדליקה בזמנינו [בפנים, או מעל כ' אמה] אם מעכב הפרסום לבני רה"ר הערות והארות עמ' קס"ט הדליק למעלה מכ' האם יחזור ויברך הניח מקצת שלהבת למעלה מכ' הניחה למעלה מכ' אמה בתוך הבית [בפלוגתא דהטור ורבינו יואל]

הדלקת נרות חנוכה מצות הדלקת נרות חנוכה בעצם מעשה ההדלקה כמה נרות מדליק מסתפק אם הדליק נר חנוכה הדלקת נר חנוכה שחרית יכול להדליק יום אחד בענין הדלקת ב' נרות ביום ג' מה עדיף שבעה"ב יוסיף וילך בהדלקתו בכל יום או שכל א' ידליק נר א' כל יום בענין אם עדיף להדליק בחנוכיה חשובה וישנה או בחדשה ויפה

הדלקת נרות חנוכה בבין השמשות ע"י גוי אם יוצא י"ח הדלקת נרות חנוכה ע"י גוי מי שאינו נמצא בבית בשעת הדלקה של שקיעת החמה אם עדיף שימנה שליח או שידליק מאוחר יותר ביני עמודי עמ' קנ"ד יש לו שמן להדליק בכל יום ולהיות מוסיף והולך ולחבירו אין כלום

היכי תמצי שהנותן יצטרך להדליק רק נר א' בכל יום הוספת נר בכל יום להנהגים להדליק כל א' מבני הבית הדליק נר אחד יותר מהנצרך, האם צריך לכבותו, ואיזה יכבהשו"ת בהלכה עמ' כ"ה הדליק ביום א' שניים שיטת הרמב"ם שבעה"ב מדליק עבור ב"ב אם יכול להפריד נרותיו מנרו

ליתן לבנו להדליק פחות מחצי שעה בענין אדם שקיבל חנוכיה חדשה בחנוכה אם ימשיך להדליק בחנוכיה הישנה או לא אם מותר לאכסנאי שיכול להשתתף בפריטי להדליק בפני עצמו או לא

ללמוד הלכות חנוכה קודם ההדלקה אכילה קודם נר חנוכה בני הבית אם מותרים באכילה קודם נר חנוכה התחיל בסעודתו תוך חצי שעה קודם זמן הדלקת נ"ח אם צריך להפסיק

נמצא בנסיעה בדרך להדלקת נ"ח האם מותר לו לאכול שו"ת בהלכה עמ' כ"ה

הדלקת נר חנוכה מפני החשד חובת זהירות מחשד הדלקת נר חנוכה בחדר שיש לו ב' פתחים מפני החשד בזמנינו י"ח, האיר המזרח עמ' מ"א, הוראת הלכה עמ' מ"ב, שיהלכה עמ' ס"ט מי שיש לו ב' פתחים באופן שאין חשד ב' פתחים בב' רוחות שבהכרח יראה הוראה את שניהם מי שיש לו ב' חלונות מב' רוחות אם צריך להדליק בשניהם ביני עמודי עמ' קס"ג ברכה על תקנה מפני החשד לחזור על הפתחים לנר חנוכה משום חשד קטן אם מדליק משום חשד כשמדליק משום חשד אם הוקצה למצוות רץ להדליק נר חנוכה בחשד והזיק מצוה בו בהדלקת חשד להשתמש לאור חשד נר שהודלק מבעוד יום לחשד נר חנוכה באיסור"נ משום חשד נר חנוכה משום חשד ע"י עבירה בנר חנוכה משום חשד אם מללה"נ כמה נרות מדליק בחשד נרות חשד אחר זמן רגל השוק להדליק נר מנר בחשד שמן מאוס לנר חשד עוסק בחשד

סדר הדלקת נר חנוכה בדין מוסיף והולך בטעמא דמוסיף והולך [משום מעלין בקודש, או משום ימים היוצאין] במחלוקת ב"ש וב"ה בסדר ההדלקה אם נאמר הלכה בפלוגתת ב"ש וב"ה בסדר ההדלקה דעת השו"ע בדין מוסיף והולך [שרק בעה"ב ידליק] והמנהג למעשה **האיר המזרח עמ' מ'** מהו סדר ההדלקה בערב שבת חנוכה **מהדרין מן המהדרין בנרות חנוכה** מהדרין מן המהדרין האם מהדרין מן המהדרין במוסיף והולך היו חיובא ביאור חילוק מנהגי הספרדים ואשכנזים במהדרין מן המהדרין הערות והארות עמ' קס"ט האם בנות בכלל המהדרין

בענין המהדרין נר לכל אחד ואחד וכו' [בפלוגת תוס' והרמב"ם] **ביני עמודי עמ' ק"ו**
ש"טת התוס' במהדרין מן המהדרין **הערות והארות עמ' קע"ב**
בדעת הרמב"ם במנהג המהדרין מן המהדרין **עיון הלכה עמ' י"א, הערות והארות עמ' קע"ב**
בדברי הגר"ז בפלוגת הרמב"ם והרמ"א במהדרין בנר חנוכה **בינת שמחה עמ' י"א**
בהגדרת המהדרין מן המהדרין לדעת הרמ"א [והאם בהדלקת המהדרין בחלון יצא יד"ח]

הערות והארות עמ' קס"ח

הדלקת נרות ההידור בשמן זית ביום ב' כשלא יאה לו אפשרות להיות למחר בכלל המהדרין מן המהדרין
 כשאין לו ל"ו נרות באיזה יום יאה בכלל המהדרין מן המהדרין **חקר הלכה עמ' ט"ז**
 נ"ר א' שמן או מהדרין בשעוה
 דיני קדימה בעניני הידור מצוה
חקר הלכה עמ' ט"ז, ביני עמודי עמ' קי"ד
 חקר הלכה עמ' י"ז
 חקר הלכה עמ' י"ז
 חקר הלכה עמ' י"ז
 הידור בנ"ח והידור בנר שבת ה' מינייהו קדים
 בדת מרן הש"ע אם עדיף הידור מצוה או הואיל ואיתעביד וכו'

ביני עמודי עמ' קל"ה חקר הלכה עמ' י"ח בינת שמחה עמ' י' שיח הלכה עמ' ס"ח שיח הלכה עמ' ס"ט	להלדליק העיקר למעלה מ"ט והיהידור למטה מיי"ט הידור עד שליש בנר חנוכה עוסק בהידור חשד או הידור

הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת   **תשובות ופסקים עמ' מ"ז, נתיבי המנהגים עמ' נ"ט, ביני עמודי עמ' קס"ג**

סדר ההדלקה בבית הכנסת   **עיון הלכה עמ' י"ב**

בית כנסת שיש כמה חדרי תפלה   **תשובות ופסקים עמ' מ"ח**

ביה"נ שמתקיימים בו כמה מנינים למעריב האם צריך שהנחת דילקו בכל המנינים   **האיר המזרח עמ' מ', תשובות ופסקים עמ' מ"ז**

הדלקה בהתאספות בביה"נ ואין מתפללים שם מנחה מעריב

אם אין עשרה בביהכנ"ס האם יברךהאיר המזרח עמ' מ', הערות והארות עמ' קס"ט יש מנין בביהכ"נ רק בשבת, האם ידליקו נ"ח בע"ש ובמוצ"ש בלי ברכה

ש"ת בהלכה עמ' כ"ו	וזמן הדלקה בבית הכנסת
תשובות ופסקים עמ' מ"ח	מקום עמידת המנורה בבית הכנסת
חקר הלכה עמ' י"ח, תשובות ופסקים עמ' מ"ח, הערות והארות עמ' קס"ט	
האיר המזרח עמ' מ' מ'	מנהג הספרדים שהמדליק בביהכ"ס פניו לדרום
האיר המזרח עמ' מ' מ'	לברך על נרות של ביהכ"ס
	הטעם שמברכין על נר חנוכה בביהכ"ס לשיטות שאין מברכין על מנהג

האם יש מקום להמנע מלברך על נ"ח בביהכ"נ
ברכת שהחיינו על נרות של ביהכ"נ אחר שכבר בירך בביתו
עיון הלכה עמ' י"ב,
האיר המזרח עמ' מ', תנכ"י מהנחנים עמ' ס', הערות והארות עמ' קס"ט
אבל בהדלקת נ"ח בביהכ"נ סלילת הראשונה שמברכים שהחיינו

האם יכול לכוין בהברכות שבביתו על נרות ביהכ"נ, וכן להיפוך

הוראת הלכה עמ' מ"ב
עיון הלכה עמ' י"ב
שיח הלכה עמ' ס"ח

ברכת הדלקת נר חנוכה

גדר מצות נ"ח תלויה בנוסח הברכה
הכשר מצוה שכתבו מפורש בתורה מברכין עליו
הדליק ולא בירך
מי שהדליק נרות חנוכה בשל חבירו בטעות, האם צריך להדליק ולברך שוב
שור"ת בהלכה עמ' כ"ו, שיש להלכה עמ' ע'
שירי הלכה עמ' ע'
בעניין בירך על נרות חנוכה ולא הבדיל
שבת קודם שאמר ברוך המבדיל

ביני עמודי עמ' קכ"א

ביני עמודי עמ' קכ"ו

נתיבי המנהגים עמ' ס"א

שיח הלכה עמ' ס"ט

שיח הלכה עמ' ע"א

דיני ברכת שהחיינו בהדלקת נרות חנוכה
ברכה על מצוה דרבנן שאינה אלא משום מראית עין
ברכה בנר חנוכה בכותל
ברכת הוראה על נר שהדליק חי ומת
אברך פסדה שהגיע לאכסניה מאוחר בלילה לאחר שכבר הדליקו שם כ"ח, ולא
כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, האם יכול להדליק שם עם ברכה

ש"ת בהלכה עמ' כ"ד

מקום ששורר בו ערפל כבד, באופן שהעובר בחוץ לא יכול להבחין בנרות הדולקים, האם יכול לברך על ההדלקה בחוץ

ש"ת בהלכה עמ' כ"ז

	הנאה מנרות חנוכה	
בטעם שאסור להשתמש לאור נ"ח	ביני עמודי עמ' ק"ל	
באם איסור להשתמש לאורה הוי משום הוצקה למצוות	ביני עמודי עמ' ק"ל	
בפלוגתא הראשונים בטעם איסור ההשתמשות לאור הנרות	ביני עמודי עמ' קל"ו	
בדברי הר"ן שאסור להשתמש לאור הנרות משום שעשאוהו בית המקדש	ביני עמודי עמ' קל"ו	
אם אינו נהנה מעצם הנרות אינו בכלל איסור ההשתמשות	ביני עמודי עמ' קל"ז	
המחליק עובר שבת חנוכה מאימתי אסור להשתמש לאורה הלאה עמ' מ"ב	הערות והארות עמ' קע"ז	
לילך לאור נר חנוכה	הערות והארות עמ' קע"ט	
גדר איסור השימוש בנרות חנוכה		

הערות והארות עמ' קע"ט	להשתמש לאור כל נרות חנוכה עם השמש ביחד
האיר המזרח עמ' מ'	להשתמש לאור נר חנוכה לצורך מצוה
שיח הלכה עמ' ע"א	להשתמש בנר חנוכה להאיר בסעודת מצוה
הערות והארות עמ' קע"ט	ללמוד לאור נר חנוכה
הערות והארות עמ' קע"ט	ללמוד לפני הנרות דרך עראי
האיר המזרח עמ' מ"א	לעין בהלכות חנוכה לאור נר חנוכה
שיח הלכה עמ' ע"א	הנרות הללו לאור נר חנוכה
עיון הלכה עמ' י"א	השתמשות בעל כרחו מנרות חנוכה
שיח הלכה עמ' ע'	להצטלם ליד נרות חנוכה
שיח הלכה עמ' ע"א, ביני עמודי עמ' קל"ו	בענין שינה יחיד לאור נרות חנוכה
	כשמדליק בערב שבת, האם מותר להשתמש לאורה מקודם שבת
ביני עמודי עמ' ק"ח	

סימן תרע"ב	
זמן הדלקת נר חנוכה	שונה הלכות עמ' ל"א, ביני עמודי עמ' ק"ט ועמ' ק"ג, ס"ה
הערות והארות עמ' קע"ז	הערות והארות עמ' קע"ז
בענין שיעור השמן וזמן ההדלקה של נר חנוכה	חקר הלכה עמ' י"ח
זמן ההדלקה למדליקין בפנים	שאלות מרפסן עמ' ע"ו אות ח'
האם עדיף שילדיק ע"י שלוחו בומן או בעצמו מאוחר	הוראת הלכה עמ' מ"ב
עבר הזמן האם צריך להדליק בחלון ביתו	הוראת הלכה עמ' מ"ג
זמן הדלקת נרות בבית הכנסת	הערות והארות עמ' קע"ז
הדלקת נרות חנוכה למשך זמן ארוך	הערות והארות עמ' קע"ז
מהו גדר צאת הכוכבים בזמנינו לענין זמן הדלקת נר חנוכה	הוראת הלכה עמ' מ"ב
אם לא הדליק בצאת הכוכבים מדליק והולך כל הלילה לענין ברכה, ואם צריך בני ביתו נעורים	האי המזרח עמ' מ"א
בענין ההדלקה לאחר שעבר חצי שעה למדליקין בחוץ	שיח הלכה עמ' ל"ה
בענין הדלקה לאחר חצי שעה למדליקין בפנים	שיח הלכה עמ' ל"ה
הדלקת נרות לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים	תשובות ופסקים עמ' נ'
בענין הדלקת נר חנוכה ותפילת ערבית מה יקדים	האי המזרח עמ' מ"א, ביני

עמודי עמ' ק"י
 עיון הלכה עמ' י"ג
 עיון הלכה עמ' י"ג, שיח הלכה עמ'
 ל"ה, הערות והארות עמ' קע"ו
 שיח הלכה עמ' ל"ה
 ביני עמודי עמ' קנ"ה
 ביני עמודי עמ' ק"ח
 ביני עמודי עמ' ק"ח
 ביני עמודי עמ' ק"ח
 עמודי עמ' ק"ח

לחזור ולהדליק כשהדליק קודם צה"כ
 ללמוד תוך חצי שעה קודם זמן הדלקת נ"ח
 התחיל בהיתר אי פוסק כשהגיע הזמן
 אין מאחרין ואין מקדימין
 בענין משתכלה רגל מן השוק, ובזמניו
 בשיעורא דמשתכלה רגל מן השוק [חצי שעה], ואם תלוי בצאה"כ דהאנונים או
 בצאה"כ דרבינן [תם]
 מי שיש לו שיעור קבוע ללמוד האם יכול להדליק לאחר שתכלה רגל מן השוק **ביני**
 עמודי עמ' ק"ח

הדלקה קודם שקיעה	עיון הלכה עמ' י"ב
המדליק קודם שקיעה ראשונה	עיון הלכה עמ' י"ב
אי רשאי להקדים להדליק זמן רב לפני השקיעה	שיח הלכה עמ' ל"ה
דין הדלקה מפלג המנחה	האיר המזרח עמ' מ"א , תשובות ופסקים עמ' נ'
הדליק מפלג המנחה בשמן בשיעור חצי שעה	שאלות מרפסן עמ' ע"ו אות ו'
המדליק מפלג המנחה אם יברך	עיון הלכה עמ' י"ב
הדלקה בזמן ע"י שליח או בעצמו מפלג המנחה	שיח הלכה עמ' ע"א
במדליק קודם הזמן לכ"ע לא סגי בכל שהוא - ובר' המ"ב לענין מדליק מפלג המנחה	חקר הלכה עמ' י"ח
החולק מביתו אחר פלג המנחה ויחזור בשעה מאוחרת	תשובות ופסקים עמ' נ'
מי שלל הדליק בלילה אין לו תשלומין	האיר המזרח עמ' מ"א
האם יש ענין לשהות ליד הנרות במשך זמן ההדלקה	

נתינת שמן כשיעור חצי שעה
פלוגתא דרבוותא ביש לו שמן לפחות מחצי שעה אי מקיים מצות נ"ח

המדליק כשאין שם שמן לדלוק חצי שעה אם מברך
 יש לו שמן פחות ממשיעור ומסופק אולי ירא לו א"כ כשיעור האם ידליק בתנאי
 חקר הלכה עמ' י"ט
 נכדי הרג תוך חצי שעה אם מהני תנאי על השמן
 בריכה על ההדלקה לאחר חצי שעה כשע"ב ישנים
 בטעם החזון איש לכבות נרות חנוכה אחר חצי שעה

שיח הלכה עמ' ע"א, ביני עמודי עמ' קכ"ג

לכבות נר חנוכה כשאין לו
ותן שמן הרבה שידליק יותר
אם אין לו שמן להדליק כל הנרות של יום זה ידליק נרות ההידור בנרות קטנים

חקר הלכה עמ' י"ח

עיון הלכה עמ' י"ג

חקר הלכה עמ' י"ח

חקר הלכה עמ' י"ט

חקר הלכה עמ' י"ט

ברכה על ה"מוסיף והולך" אחר שכבר הדליק את עיקר החיוב

עיון הלכה עמ' י"ג

עיון הלכה עמ' י"ג

שיח הלכה עמ' ע"א

שיח הלכה עמ' ע"א

ביני עמודי עמ' ק"מ

הנמצא במקום שאם ידליק נ"ח מיד יכבו את הנר
י"ל ע"א מדליק במקום שיש רוח ועומד להכבות
בערב שבת ואין לו אלא נר א' אמאי לא יכין שאותו נר יא רגע לנ"ח ואח"כ לנר
שבת
ברכה על ה"מוסיף והולך" אחר שכבר הדליק את עיקר החיוב
חשש ואין במשתמש לאורה
דעת הקה"י שישעור הדלקה
הלערי ההודים לנר חנוכה
אם עקרו את מצות הדלקת נ"ח משבת לערב שבת
הדלקת נרות חנוכה בבין השמשות מטעם מלאכה שאינה לזונה

אם הדלקת נרות חנוכה בשבת נחשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה

סימן תרע"ג שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה
להדליק בשמן זית ובשאר שמנים ובפתיל צף

שונה הלכות עמ' ל"ב
האיר המזרח עמ' מ"א

מנהגי הדלקת נרות חנוכה בשעור ובשמן זית
שמן זית מצוה מן המובחר
הדלקה בשמן זית קרוי
מעלת שמן זית בראי המדרשים
האם יש הידור להדליק נרות חנוכה בשמן זית מזית ארץ ישראל

נתיבי המנהגים עמ' נ"ד
נתיבי המנהגים עמ' נ"ד
נתיבי המנהגים עמ' נ"ה
נתיבי המנהגים עמ' נ"ה

שמן למאור שאינו ראוי לאכילה לנ"ח

נתיבי המנהגים עמ' נ"ו, שיח הלכה עמ' ע"ב
עירב שמן אחר בשמן זית להשלים לשיעור הדלקה אי 'צא נמי ידי הידור מצוה
ביני עמודי עמ' קס"ד

שמן שהיה מונח תחת המיטה לנ"ח	האיר המזורז עמ' מ"א, נתיבי המנהגים עמ' נ"ו, שיח הלכה עמ' ע"א
שמן מגולה לנ"ח	נתיבי המנהגים עמ' נ"ו, שיח הלכה עמ' ע"ב
להדליק קצת נרות משמן וקצת משעוה	האיר המזורז עמ' מ"א
הדלקת נר השמש משעוה או משמן	נתיבי המנהגים עמ' נ"ה
דעת המהר"ל מפראג שאין מדליקין נ"ח בשעוה	נתיבי המנהגים עמ' נ"ד
קביית נרות שעוה ממה שנוקט בנרות בית הכנסת	נתיבי המנהגים עמ' נ"ה
הדלקת נר תנוכה משמן שביעית	

שיח הלהקה עמ' ע"ב, ביני עמודי עמ' ק"ח ועמ' קמ"ז
להדליק בשמן של שביעית לנר חנוכה, וכן בחוטי ציצית שבלו או שנפסלו

האיר המזרח עמ' מ"א
שיח הלהקה עמ' ע"ב
שיח הלהקה עמ' ע"ב
חקר הלהקה עמ' כ"ג

נתיבי המנהגים עמ' נ"ה
נתיבי המנהגים עמ' נ"ו
נתיבי המנהגים עמ' נ"ז

להדליק בשמן שביעית
להדלקת נר בלי שמן, או בשמן דכתווי מיכתת שיעורי'
שמן שהונח בסוכה משתמשין לנר חנוכה
נר חנוכה בשמן שריחו רע
הדלקת נר חנוכה בשמן הפקר
כהן שהדליק נרות חנוכה בשמן תרומה, אם יכול ישראל לקחת אש מהמשמ

ש"ת בהלכה עמ' י"ג	אם יצאים ידי חובת הדלקת נר חנוכה בחשמל
האיר המזורז עמ' מ"א, הוראת הלכה עמ' מ"ג, נתיבי המנהגים עמ' נ"ו	
שיח הלכה עמ' ע"ב	אורח בדירה ולא זכה בשמן
עיון הלכה עמ' י"ג	ברכה על שמן הגול
ביני עמודי עמ' קכ"ו	בירך על נר חנוכה ונשפך השמן אם חזר לברך
האיר המזורז עמ' מ"א	דין הדלקת נר השמש
הוראת הלכה עמ' מ"ג	האם השמש הוי חובה או רק עצה טובה
הערות והארות עמ' קע"ח	באיזה צד צריך להיות השמש
הערות והארות עמ' קע"ח	להדליק לכתחילה בחנוכה שהשמש שלה באמצע
הערות והארות עמ' קע"ב	חיוב הדלקת השמש
הערות והארות עמ' קע"ח	מניח אצלן השמש שבו מדליק הנרות
	אם צריך להרחיק השמש משאר הנרות כשהשמש ארוך יותר מהאחרים

שיח הלכה עמ' ל"ה	להדליק נר שמש של ביהכ"נ מנ"ח של ביהכ"נ
שיח הלכה עמ' ל"ה	נתערב נר חנוכה
הערות והארות עמ' קע"ט	נתערב ביום השמיני
הערות והארות עמ' קע"ט	כתבה קודם השיעור ונתערבה באחרות
הערות והארות עמ' קע"ט	האם יש דין כלי בנר חנוכה הוראת הלכה עמ' מ"ג , נתיבי המנהגים עמ' ס"ה, ביניי עמודי עמ' קס"ה
הערות והארות עמ' קע"ט	בגד כלי לנר חנוכה
נתיבי המנהגים עמ' ס"ה	כלי שעשוי חד פעמי
שיח הלכה עמ' ע"א	כלי שלא הוטבל לנר חנוכה
האיר המזרח עמ' מ"א	דרגות הידורים בכלי של נר חנוכה
	כוסות שקנאם לשתייה ונמלך לייחדם לנרות חנוכה האם צריך להטבילם

ש"ת בהלכה עמ' כ"ה, ביני עמודי עמ' קל"א
להמתין עד שידליק רוב הפתילה
האם כשמסלק יזו קודם שידליק רוב הפתילה יצא ידי"ח ההדלקה
עמ' מ"ג

פתילות שהאור לא נאחז בהן יפה אם צריך לכתובן	שיח הלכה עמ' ל"ה
דדלקת נ"ח בשמנים ופתילות הגרועים בשבת חנוכה	חקר הלכה עמ' כ', הערות והארות עמ' קע"ח
הדלקה בפתילות המכונות "פתיל צד"	נתיבי המנהגים עמ' נ"ה
האם צריך להחליף הפתילות בחנוכה בכל לילה	נתיבי המנהגים עמ' ס"ד
בסוגיא דכבתה	חקר הלכה עמ' כ"א
גדר מצות נ"ח תלויה במח' אי כבתה זקוק לה	ביני עמודי עמ' קט"ו
חקירה בגדר ההלכה למ"ד כבתה זקוק לה אם יש קיום מצוה במקצת מן הזמן	חקר הלכה עמ' כ"א
כבתה קודם הזמן אי קיים מצוה למ"ד זקוק לה ולמ"ד אין זקוק לה	לחקר הלכה עמ' כ"א

הדליקה במקום הרוח ולא ככתה
אמאי בכלי שיש בו שני פתילות לא הוי ככתה
גדר ככתה אין זקוק לה
במ"ש השבות יעקב דאע"ז דככתה אין זקוק לה מ"מ צריך להניח את הנותר מנ"ח
ביני עמודי עמ' קס"ד
חקר הלכה עמ' כ"ב
נתיבי המנהגים עמ' נ"ט
הערות והארות עמ' קע"ט
שעוה או של שמן כל זמן תהא ההדלקה
בעלי הדלקה במקום שעומד לתכת תוך חצי שעה
דין לו שזמן הדלקתו עומד להשתנות ע"ז ה"ר החלק ולהחמיירחקר הלכה עמ' כ"ב
מסופק אם נכבה ע"ז דבר שעמד לכבותו או ע"ז רוח שאינה מצויה

השתתפות בפרטות בנר חנוכה
הקטאת השמן ללא השתתפות בפרטות
לכבות הנרות שבביה"נ לאחר עזיבת הקהל כשהוא בתוך החצי שעה
תשובות
תפסיק עמ' מ"ט
חקר הלכה עמ' כ"ב
חקר הלכה עמ' כ"ב
חקר הלכה עמ' כ"ב
נתיבי המנהגים עמ' ס"ה

כוסות זכויות במנורה של כסף להדליק בבית חנוכה בענין ברכת נרות החנוכה בביהכ"נ - פטור מן המצוה אם יכול לברך

חנוכה מהודרת הדלקה עושה מצוה היכר שהנר חנוכה הודלק לשם מצוה דבר שבמנין

בד"ן הדלקה עושה מצוה הדלקת נר נוסף כשאין מדליק על שולחנו סילוק ידיו מהנר בשעת הדלקה

הדלקה בנר של מתכות הדלקה בשוגג בשל חבריו

תפילה בשעת הדלקת נ"ח לזכות לבנים ת"ח וצדיקים שמנים לנר חנוכה ושבת ברכה על הידור מצוה הרגיל בנר הווין לו בנים תלמידי חכמים

קנין מעות בדבר מצוה קנין שותפות במועות

חיוב אכסנאי בנר חנוכה הוספה בנרות שבת ונרות חנוכה

תשמיש המותר לאור הנר הזמן שחייב לחזור ולהדליק כשמדליק במקום דם כבו חלק מהנרות קודם שסיים מספר הנרות שינוי בכסות מיום אחד ליום שני

נר חנוכה באיסורי הנאה

נרות בריח טוב

לכם בנר חנוכה

גול נר חנוכה

ניח"ל להידור נר חנוכה

ליקח גפרור להדליק נר חנוכה משום ניח"ל

ניח"ל ליקח כוסיית לנר חנוכה

ניח"ל לחשד

נתיבי המנהגים עמ' ס"ה
האיר המזרח עמ' מ"א

הערות והארות עמ' ק"פ

נתיבי המנהגים עמ' ס"ה

הערות והארות עמ' קע"ט

הערות והארות עמ' קע"ט

הערות והארות עמ' קע"ט

שאלות מרפסן עמ' ע"ו אות י'

עיון הלכה עמ' י"ג

עיון הלכה עמ' י"ג

שיח הלכה עמ' ע"ב

נתיבי המנהגים עמ' ס"ו

נתיבי המנהגים עמ' נ"ה

נתיבי המנהגים עמ' נ"ט

נתיבי המנהגים עמ' נ"ט

נתיבי המנהגים עמ' ס'

נתיבי המנהגים עמ' ס"ג

נתיבי המנהגים עמ' ס"ד

עיון הלכה עמ' י"ג

עיון הלכה עמ' י"ג

עיון הלכה עמ' י"ג

שיח הלכה עמ' ע"א

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

הדלקת נר חנוכה בנר מנגן

להדליק בחמאה שנתשללה בבשר

ללמוד כשידיו סמוכות לנר

הדלקת הנר של ההידור לאחר שכבה נר החיוב

להדליק נר של הידור מנר אחר של הידור

בענין כתותי מכתת שיעוריה בנר חנוכה

בנ"ח ל"ש מיכתת דסו"ס דלק

המפיעים ריח טוב

נ"ח המנגן אם שרי

בענין האיסור להשתמש בנרות חנוכה אלא לראותן בלבד

בעניני שמנים דחנוכה

בהא דנהג מהרש"ל ז"ל לברך ביום ב' דחנוכה ברכת שהחיינו בסדר ההדלקה על

שרגות קטנות של כסף

קושיית ספר קובץ אמאי לא בטלו שמן טמא בתוך השמן הטהור

האם כשמבטל ברוח יש כאן ביטול מצות שריפת קדשים טמאים

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ע"ב

שיח הלכה עמ' ל"ה

שיח הלכה עמ' ל"ה

שיח הלכה עמ' ל"ה

ביני עמודי עמ' קכ"ג

ביני עמודי עמ' קכ"ט

ביני עמודי עמ' קכ"ט

ביני עמודי עמ' קמ"ז

ביני עמודי עמ' קס"ד

ביני עמודי עמ' קס"ד

ביני עמודי עמ' קס"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

חקר הלכה עמ' ט"ו

שמן נס - האם פטור ממעשרות

חיוב חלה בגידולי נס

חיוב מתנות כהונה בבהמת נס

ד"ן ערלה בפירות נס

קרנן עומר מתבואת נס

הדלקת המנורה בביהמ"ק

מעילה בשמן המשחה

דבר היורד מן השמים

עשיית מלאכה בשבת דרך נס

ס"ת שנכתב בנס אם מותר לקרות בו

קיום מצות פריה ורביה ע"י נס

נס מקוה בבית

בענין שיעור קביעות סעודה בפת הבאה בכסנין

חשבון קביעות סעודה לספרדים

ראוי לחוש לשיטת הרא"ש שצציית של יום חייב בלילה

להזהר שלא לייחד צציית מיוחדת לשינת הלילה

היאך יכין כשמקיים מצות צציית בלילה

האם צציית המיוחד ללילה שישן עמה גם ביום נחשבת גם לכסות יום

ביני עמודי עמ' קי"ז

ביני עמודי עמ' קי"ז

ביני עמודי עמ' קי"ז

ביני עמודי עמ' קי"ט

ביני עמודי עמ' קכ"ו

ביני עמודי עמ' קכ"ז

ביני עמודי עמ' קכ"ט

ביני עמודי עמ' קכ"ט

ביני עמודי עמ' קכ"ט

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

ביני עמודי עמ' ק"מ

אהבת שלום

Gabriel Bildirici Cohen
Halachah Center

בית הוראה

מרכז להלכה

ע"ש גבריאל בילדיריגי כהן ז"ל

טבלת שיבוץ רבני בית ההוראה

שעה	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שישי
9:00-10:00	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי שלמה זעפראני שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פנירי שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א רבי יהודה וייסנברג שליט"א
10:00-11:00	רבי שלום טוויל שליט"א רבי דוד מזרחי שליט"א	רבי יהודה איטח שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי חיים כהן שליט"א רבי אליהו גאדו שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א רבי יהודה וייסנברג שליט"א
11:00-12:00	רבי שלום טוויל שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א רבי דוד מזרחי שליט"א
12:00-13:00	רבי שלמה יוסף בביוב שליט"א רבי שמעון מועלם שליט"א	רבי אברהם בן חיים שליט"א רבי דניאל זיאת שליט"א	רבי שלמה פוקס שליט"א רבי שמואל שאהן שליט"א	רבי אברהם דדש שליט"א רבי דוד זאדה שליט"א	רבי נסים כהן שליט"א רבי אברהם אוהל שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א רבי דוד מזרחי שליט"א
13:00-14:00	רבי משה אורי בלוי שליט"א רבי יעקב אליעזר זיונס שליט"א	רבי אריה לייב גולדברג שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי צבי וובר שליט"א	רבי נתנאל סאפרין שליט"א	רבי אריה לייב גולדברג שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי בן ציון אלקיכן שליט"א
14:00-15:00	רבי שבח צבי רונגבלט שליט"א	רבי חיים כהן שליט"א רבי יצחק כהן שליט"א	רבי עזריאל אויערבאך שליט"א	רבי יעקב טופיק אביעזרי שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי בן ציון אלקיכן שליט"א
15:00-16:00	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יוסף שוב שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יעקב טופיק אביעזרי שליט"א	רבי אברהם גולדברג שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי בן ציון אלקיכן שליט"א
16:00-17:00	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יוסף שוב שליט"א	רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	רבי יעקב טופיק אביעזרי שליט"א רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	
17:00-18:00	רבי נפתלי נוסביום שליט"א	רבי יעקב אליעזר זיונס שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יהודה איטח שליט"א רבי יעקב סעדה שליט"א	רבי נפתלי נוסביום שליט"א	
18:00-19:00	רבי ראובן מנדלוביץ שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי אברהם גולדברג שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי יעקב אליעזר זיונס שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי נפתלי נוסביום שליט"א רבי אליהו ציון סופר שליט"א	
19:00-20:00	רבי דוד טבק שליט"א (גם לדוברי ספרדית)	רבי יהונתן וינר שליט"א (גם לדוברי אנגלית)	רבי יעקב כחים שליט"א	רבי שלום טוויל שליט"א רבי רפאל ברוך טולדאנו שליט"א	רבי יעקב בן נאים שליט"א (גם לדוברי אנגלית, ספרדית וצרפתית)	
20:00-21:00	רבי דוד טבק שליט"א (גם לדוברי ספרדית)	רבי נתן בן סניור שליט"א	רבי יעקב כחים שליט"א	רבי שלום טוויל שליט"א רבי רפאל ברוך טולדאנו שליט"א	רבי יהושע ולדמן שליט"א רבי יצחק כהן שליט"א	

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים, ת.ד. 62505, פקס: 02-5370088 כתובת דוא"ל למשלוח הערות והארות: alibadehilcheta@gmail.com